శ్రీ శుభమస్తు

శ్రీమద్భాగవతపురాణరత్నాంతర్గతకథానుక్రమసూచికా

పుటసంఖ్యా.   పుటసంఖ్య

పఞ్చమస్కన్ధస్థకథానుక్రమసూచికా

మనుపుత్రస్యప్రియవ్రతస్యోపాఖ్యానం * ౫౩౪
ఋషభావతారకథా * ౫౫౨
జడభరతోపాఖ్యానం * ౫౬౩
భూగోళస్వరూపాదినిర్ణయకథా * ౫౯౮
నరకలోకవర్ణనకథా * ౬౫౩

షష్ఠస్కన్ధస్థకథానుక్రమసూచికా

అజామిళోపాఖ్యానం * ౬౬౬
శ్రీమన్నారాయణకింకరయమకింకరయోస్సంవాదకథా ౬౬౭
దక్షకృతహంసగుహ్యాఖ్యస్తోత్రం * ౬౮౩
శబళాశ్వాన్ప్రతి నారదోపదిష్ట నివృత్తిమార్గాభివర్ణనకథా * ౬౯౦
దక్షకృతప్రజాసర్గాభివర్ణనకథా * ౬౯౪
ఇంద్రతిరస్కారాత్కుపితస్య బృహస్పతేరంతర్ధానవృత్తాంతః * ౬౯౮
ఇంద్రంప్రతివిశ్వరూపోపదిష్ట శ్రీమన్నారాయణాఖ్యకవచవృత్తాంతః * ౭౦౧
విశ్వరూపశిరచ్ఛేదనవశాదింద్రస్యబ్రహ్మహత్యాసంప్రాప్త్యభివర్ణనకథా * ౭౦౬
హతపుత్రేణత్వష్ట్రామారణహోమవశాద్వృత్రాసురోత్పాదనకథా * ౭౦౭
దేవాసురయుద్ధప్రారంభః * ౭౧౬
వృత్రాసురసంహారవశాదింద్రస్యపునర్బ్రహ్మహత్యాసంప్రాప్త్యభివర్ణనకథా * ౭౨౬
చిత్రకేతోపాఖ్యానం * ౭౩౦
చిత్రకేతోస్తపఃప్రభావేనభగవత్సన్ప్రాప్త్యభివర్ణనకథా * ౭౪౭
చిత్రకేతోశ్శివతిరస్కారవశాచ్ఛాపప్రాప్త్యభివర్ణనకథా * ౭౫౨
సవితృవంశాద్యభివర్ణనకథా * ౭౫౭
సప్తమరుదుత్పత్తికథా * ౭౫౭

సప్తమస్కన్ధస్థకథానుక్రమసూచికా

ధర్మరాజంప్రతినారదోపదిష్టహరికథావిస్మయః ౭౬౯
హరిద్వారపాలకానాం సనకాదిభ్యశ్శాపప్రాప్త్యభివర్ణనమ్ * ౭౭౩
యమేనాభివర్ణితసుయజ్ఞోపాఖ్యానమ్ * ౭౭౮
హిరణ్యకశిపుంప్రతిబ్రహ్మణాదత్తవరప్రదానకథా ౭౮౬
ప్రహ్లాదచరిత్రప్రారంభః * ౭౯౦
ప్రహ్లాదం ప్రతిహిరణ్యకశిపుకృతతర్జనభర్త్సనాద్యభివర్ణనకథా * ౭౯౨
శ్రీనృసింహావతారఘట్టః * ౮౧౨
హిరణ్యకశిపువధకథాఘట్టః * ౮౧౪
శ్రీనృసింహంప్రతిబ్రహ్మాదిదేవకృతస్తుతిః * ౮౧౫
శ్రీనృసింహంప్రతిప్రహ్లాదకృతస్తుతిః * ౮౧౯
త్రిపురాసురసంహారకథాఘట్టః * ౮౩౭
వర్ణాశ్రమధర్మనిర్ణయోపదేశఘట్టః * ౮౩౯
ప్రహ్లాదాజగరసంవాదః * ౮౪౯

అష్టమస్కన్ధస్థకథానుక్రమసూచికా

స్వాయంభువాదిమన్వంతరానువర్ణనకథా ౮౭౦
గజేంద్రమోక్షణకథాప్రారంభఘట్టః * ౮౭౫
క్షీరసాగరమథనకథాప్రారంభఘట్టః * ౮౮౭
కూర్మావతారకథాప్రారంభఘట్టః * ౮౯౭
దేవబృందప్రార్థితపరమేశ్వరకృతవిషభక్షణకథా * ౮౯౮
క్షీరసాగరమథనైరావతాదీనాముత్పత్తికథా * ౯౦౧
శ్రీమహావిష్ణోర్మోహినీవేషధారణకథాఘట్టః * ౯౦౫
దేవాసురయుద్ధప్రారంభఘట్టః * ౯౦౮
మోహినీవేషావలోకనాకులితచిత్తస్యేశ్వరస్యసంజాతమనోవిభ్రమకథా * ౯౧౮
వైవస్వతసూర్యసావర్ణ్యాదిమనూనామితిహాసవర్ణనఘట్టః ౯౨౧
వామనచరిత్రప్రారంభః * ౯౨౪
బలిచక్రవర్తియుద్ధయాత్రాభివర్ణనమ్ ౯౨౫
వామనావతారఘట్టః * ౯౩౭
బలిచక్రవర్తిసన్నిధింప్రతివామనాగమనకథా * ౯౩౯
వామనస్యవిశ్వరూపత్వేనవ్యాపనకథా * ౯౪౬
వరుణపాశబంధవినిర్ముక్తస్య బలిచక్రవర్తినస్సుతలప్రవేశకథా * ౯౫౩
మత్స్యావతారకథాప్రారంభఘట్టః * ౯౫౬

నవమస్కన్ధస్థకథానుక్రమసూచికా

సూర్యవంశాభివర్ణనకథా * ౯౬౫
అంబరీషోపాఖ్యానమ్ * ౯౭౫
ఇక్ష్వాకువంశానుక్రమకథాఘట్టః * ౯౮౭

శ్రీమహాభాగవతపురాణాంతర్గత [illegible]

	పుటసంఖ్య		పుటసంఖ్య
సగరచక్రవర్తికథాప్రారంభఘట్టః	౯౯౪	దేవయానీ [illegible]	[illegible]
ఈశ్వరజటాజూటనిర్గతగంగానదీప్రవాహమహిమవర్ణనమ్	౯౯౯	జన్మవృత్తాంతః	[illegible]
శ్రీరామచరిత్రమ్	౧౦౦౨	భరతచరిత్రాభివర్ణనమ్	[illegible]
భవిష్యద్రాజేతిహాసవర్ణనమ్	౧౦౧౧	రంతిదేవస్యేతిహాసాభివర్ణనమ్	[illegible]
చంద్రవంశసంభూతభూపాలానామితిహాసవర్ణనం	౧౦౧౪	యదువంశాభివర్ణనమ్	[illegible]
భగవదంశసంభూతస్యపరశురామస్యేతిహాసవర్ణనం	[illegible]	వసుదేవవంశక్రమాభివర్ణనమ్	[illegible]
శుక్రతనూజాయాః దేవయాన్యాః యయాతేశ్చ వివాహకథా	[illegible]		
యయాతేశ్శుక్రాచ్ఛాపప్రాప్తివృత్తాంతకథా	[illegible]		

[illegible]

[illegible]

శ్రీరస్తు

శ్రీకృష్ణాయపరబ్రహ్మణేనమః.

శ్రీమద్భాగవతమాహాత్మ్యప్రారంభః.

యంప్రవ్రజంతమనుపేతమపేతకృత్యం ద్వైపాయనోవిరహకాతర ఆజుహావ । పుత్రేతితన్మయతయాతరవోభినేదుస్తంసర్వభూతహృదయం మునిమానతోస్మి ॥ ౧ ॥ నైమిశేసూతమాసీనమభివాద్య మహామతిమ్ । కథామృతరసాస్వాదకుశలశ్శౌనకోబ్రవీత్ ॥ ౨ ॥ * శౌనకఉవాచ. * అజ్ఞానధ్వాంతవిధ్వంసకోటిసూర్యసమప్రభ ।సూతాఖ్యాహికథాసారం మమకర్ణరసాయనమ్ ॥ ౩ ॥ భక్తిజ్ఞానవిరాగాప్తవివేకోవర్ధతేకథమ్ । మాయామోహనిరాసశ్చవైష్ణవైఃక్రియతేకథమ్॥ ౪ ॥ ఇహఘోరేకలౌప్రాయోజీవశ్చాసురతాంగతః । క్లేశక్రాంతస్యతస్యైవశోధనేకింపరాయణమ్ ॥ ౫ ॥ శ్రేయసాంయద్భవేచ్ఛ్రేయః పావనానాంచపావనమ్ । కృష్ణప్రాప్తికరంశశ్వత్సాధనంతద్వదాధునా ॥ ౬ ॥ చింతామణిర్లోకసుఖంసురేంద్రస్స్వర్గసంపదమ్ । ప్రయచ్ఛతిగురుఃప్రీతోవైకుంఠంయోగిదుర్లభమ్ ॥ ౭ ॥ * సూతఉవాచ. * ప్రీతిశ్శౌనకచిత్తేతేయతోవచ్మివిచార్యతత్ ।సర్వసిద్ధాంతనిష్పన్నంసంసారభయనాశనమ్॥ ౮ ॥భక్త్యోఘవర్ధనంయచ్చకృష్ణసంతోషహేతుకం। తదహంతేభిధాస్యామిసావధానతయాశృణు ॥ ౯ ॥ కాలవ్యాళముఖగ్రాసత్రాసనిర్ణాశహేతవే ।శ్రీమద్భాగవతంశాస్త్రంకలౌకీరేణభాషితమ్॥ ౧౦ ॥ ఏతస్మాదపరంకించిన్మనశ్శుద్ధ్యైనవిద్యతే । జన్మాంతరేభవేత్పుణ్యంతదాభాగవతంలభేత్ ॥ ౧౧ ॥ పరీక్షితేకథాంవక్తుంసభాయాంసంస్థితేశుకే। సుధాకుంభంగృహీత్వైవదేవాస్తత్రసమాగమన్॥ ౧౨ ॥ శుకంనత్వావదన్సర్వేస్వకార్యకుశలాస్సురాః।కథాసుధాంప్రయచ్ఛస్వగృహీత్వైవసుధామిమామ్ ॥ ౧౩ ॥ ఏవంవినిమయేజాతేసుధారాజ్ఞాప్రపీయతాం । ప్రపాస్యామోవయంసర్వేశ్రీమద్భాగవతామృతమ్ ॥ ౧౪ ॥ క్వసుధాక్వకథాలోకేక్వకాచఃక్వమణిర్మహాన్। బ్రహ్మరాతోవిచార్యేత్తదాదేవాన్జహాసహ ॥ ౧౫ ॥ అభక్తాంస్తాంశ్చవిజ్ఞాయనదదౌసకథామృతం । శ్రీమద్భాగవతీవార్తాసురాణామపిదుర్లభా ॥ ౧౬ ॥ రాజ్ఞోమోక్షంతథావీక్ష్యపురాధాతాపివిస్మితః। సత్యలోకేతులాంబధ్వాఽతోలయత్సాధనాన్యజః ॥ ౧౭ ॥లఘూన్యన్యానిజాతానిగౌరవేణేదమంమహత్। తదాఋషిగణాస్సర్వేవిస్మయంపరమంయయుః ॥ ౧౮ ॥ మేనిరేభగవద్రూపంశాస్త్రంభాగవతంక్షితౌ । పఠనాచ్ఛ్రవణాత్సద్యోవైకుంఠఫలదాయకమ్ ॥ ౧౯ ॥సప్తాహశ్రవణేనైవసర్వథాముక్తిదాయకం । సనకాద్యైఃపురాప్రోక్తం నారదాయదయాపరైః ॥ ౨౦ ॥ యద్యపిబ్రహ్మసంబంధాచ్ఛ్రుతమేతత్సురర్షిణా।సప్తాహశ్రావణవిధిఃకుమారైస్తస్యభాషితః ॥ ౨౧ ॥ * శౌనకఉవాచ. * లోకవిగ్రహయుక్తస్య నారదస్యాస్థిరస్యచ।విధిశ్రవేకుతఃప్రీతిఃసంయోగఃకుత్రతైస్సహ ॥ ౨౨ ॥ * సూతఉవాచ. * అత్రతేకీర్తయిష్యామిభక్తియుక్తంకథానకం శుకేనమమయత్ప్రోక్తంరహశ్శిష్యంవిచార్యచ ॥ ౨౩ ॥ ఏకదాతువిశాలాయాంచత్వారోఋషయోమలాః। సత్సంగార్థంసమాయాతాదదృశుస్తత్రనారదమ్ ॥ ౨౪ ॥ * కుమారాఊచుః. ॥ * కథం బ్రహ్మన్దీనముఖఃకుతశ్చింతాపరోభవాన్।త్వరితంగమ్యతేకుత్రకుతశ్చాగమనంతవ ॥ ౨౫ ॥ ఇదానీంశూన్యచిత్తోసిగతవిత్తోయథాజనః । తవేదంముక్తసంగస్యనోచితంవదకారణమ్ ॥ ౨౬ ॥ * నారదఉవాచ. ॥ * అహంతుపృథివీంయాతోజ్ఞాత్వాసర్వోత్తమామితి । పుష్కరంచప్రయాగంచకాశీంగోదావరీంతథా ॥ ౨౭ ॥ హరిక్షేత్రంకురుక్షేత్రంశ్రీరంగంసేతుబంధనం।ఏవమాదిషుతీర్థేషుభ్రమమాణఇతస్తతః ॥ ౨౮ ॥ నాపశ్యంకుత్రచిచ్ఛర్మమనస్సంతోషకారకం । కలినాఽధర్మమిత్రేణధరేయంబాధితాధునా ॥ ౨౯ ॥ సత్యంనాస్తితపశ్శౌచం దయాదానంనవిద్యతే । ఉదరంభరిణోజీవావరాకాఃకూటభాషిణః ॥ ౩౦ ॥ మందాస్సుమందమతయోమందభాగ్యాహ్యుపద్రుతాః।పాషండనిరతాస్సంతోవిరక్తాస్సపరిగ్రహాః ॥ ౩౧ ॥ తరుణీప్రభుతాగేహేస్యాలకోబుద్ధిదాయకః । కన్యావిక్రయిణోలోభాద్దంపతీనాంచకల్కనమ్ ॥ ౩౨ ॥ ఆశ్రమాయవనైరుద్ధాస్తీర్థానిసరితస్తథా । దేవతాయతనాన్యత్రదుష్టైర్నష్టానిభూరిశః ॥ ౩౩ ॥ నయోగీనైవసిద్ధోవానజ్ఞానీసత్క్రియోనరః। కలిదావానలేనాద్యసాధనంభస్మతాంగతం ॥* అట్టశూలాజనపదాశ్శివశూలాద్విజాతయః । కామిన్యఃకేశశూలిన్యస్సంభవంతికలావిహ ॥ ౩౫ ॥ ఏవంపశ్యన్కలేర్దోషాన్స

---

* అట్టమన్నంశివోవేదశ్శూలోవిక్రయఉచ్యతే । కేశోభగమితిప్రోక్తమృషిభిస్తత్వదర్శిభిః॥ ౧ ॥

ర్యటన్నవనీమహం । యామునం తటమాపన్నో యత్ర లీలా హరేరభూత్ ॥ ౩౬ ॥ తత్రాశ్చర్యం మయా దృష్టం శ్రూయతాం తన్మునీశ్వరాః । ఏకా తు తరుణీ తత్ర నిషణ్ణా ఖిన్నమానసా ॥ ౩౭ ॥ వృద్ధౌ ద్వౌ పతితౌ పార్శ్వే నిశ్శ్వసంతావచేతనౌ । శుశ్రూషంతీ ప్రబోధంతీ రుదతీ చ తయోః పురః ॥ ౩౮ ॥ దశదిక్షు నిరీక్షంతీ రక్షితారం నిజం వపుః । వీజ్యమానా శతస్త్రీభిర్బోధ్యమానా ముహుర్ముహుః ॥ ౩౯ ॥ దృష్ట్వా దూరాద్గతస్సోఽహం కౌతుకేన తదంతికం । మాం దృష్ట్వా చోత్థితా బాలా విహ్వలా చాబ్రవీద్వచః ॥ ౪౦ ॥ ✻ బాలోవాచ ✻ భో భోః సాధో క్షణం తిష్ఠ మచ్చింతామపి నాశయ । దర్శనం తవ లోకస్య సర్వథాఘహరం పరమ్ ॥ ౪౧ ॥ బహుధా తవ వాక్యేన దుఃఖశాంతిర్భవిష్యతి । యదా భాగ్యం భవేద్భూరి భవతో దర్శనం తదా ॥ ౪౨ ॥ ✻ నారద ఉవాచ ✻ కాసి త్వం కావిమౌ చేమా నార్యః కాః పద్మలోచనాః । వద దేవి సవిస్తారం స్వస్య దుఃఖస్య కారణమ్ ॥ ౪౩ ॥ ✻ బాలోవాచ ✻

అహం భక్తిరితి ఖ్యాతా ఇమౌ మే తనయౌ మతౌ । జ్ఞానవైరాగ్యనామానౌ కాలయోగేన జర్జరౌ ॥ ౪౪ ॥ గంగాద్యాః సరితశ్చేమా మత్సేవార్థం సమాగతాః । తథాపి న చ మే శ్రేయః సేవితాయాః సురైరపి ॥ ౪౫ ॥ ఇదానీం శృణు మద్వార్తాం సచింతస్త్వం తపోధన । వార్తా మే వితతాప్యస్తి తాం శ్రుత్వా సుఖమావహ ॥ ౪౬ ॥ ఉత్పన్నా ద్రవిడే సాహం వృద్ధిం కర్ణాటకే గతా । క్వచిత్క్వచిన్మహారాష్ట్రే గుర్జరే జీర్ణతాం గతా ॥ ౪౭ ॥ తత్ర ఘోరకలేర్యోగాత్పాఖండైః ఖండితాంగకా । దుర్బలాహం చిరం యాతా పుత్రాభ్యాం సహ మందతామ్ ॥ ౪౮ ॥ బృందావనం పునః ప్రాప్య నవీనేవ సురూపిణీ । జాతాహం యువతీ సమ్యక్ప్రేష్ఠరూపా తు సాంప్రతమ్ ॥ ౪౯ ॥ ఇమౌ తు శయితావత్ర సుతౌ మే క్లిశ్యతః శ్రమాత్ । ఇదం స్థానం పరిత్యజ్య విదేశం గమ్యతే మయా ॥ ౫౦ ॥ జరఠత్వం సమాయాతౌ తేన దుఃఖేన దుఃఖితా । సాహం తు తరుణీ కస్మాత్సుతౌ వృద్ధావిమౌ కుతః ॥ ౫౧ ॥ త్రయాణాం సహచారిత్వాద్వైపరీత్యం కుతః స్థితమ్ । ఘటతే జరఠా మాతా తరుణౌ తనయావితి ॥ ౫౨ ॥ అతశ్శోచామి చాత్మానం విస్మయావిష్టమానసా । వద యోగనిధే ధీమన్కారణం చాత్ర కిం భవేత్ ॥ ౫౩ ॥ ✻ నారద ఉవాచ ✻ జ్ఞానేనాత్మని పశ్యామి సర్వమేతత్తవానఘే । న విషాదస్త్వయా కార్యో హరిః శం తే కరిష్యతి ॥ ౫౪ ॥ ✻ సూత ఉవాచ ✻ క్షణమాత్రేణ తజ్జ్ఞాత్వా వాక్యమూచే మునీశ్వరః ॥ ✻ నారద ఉవాచ ✻ శృణుష్వావహితా బాలే యుగోఽయం దారుణః కలిః ॥ ౫౫ ॥ తేన లుప్తః సదాచారో యోగమార్గస్తపాంసి చ । జనా అఘాసురాయంతే శాఠ్యదుష్కర్మకారిణః ॥ ౫౬ ॥ ఇహ సంతో విషీదంతి ప్రహృష్యంతి హ్యసాధవః । ధత్తే ధైర్యం తు యో ధీమాన్స ధీరః పండితోఽథవా ॥ ౫౭ ॥ అస్పృశ్యానవలోక్యేయం శేషభారకరీ ధరా । వర్షే వర్షే క్రమాజ్జాతా మంగళం నాపి దృశ్యతే ॥ ౫౮ ॥ న త్వామపి సుతైస్సాకం కోఽపి పశ్యతి సాంప్రతమ్ । ఉపేక్షితానురాగాంధైర్జర్జరత్వేన సంస్థితా ॥ ౫౯ ॥ బృందావనస్య సంయోగాత్పునస్త్వం తరుణీ నవా । ధన్యం బృందావనం తేన భక్తిర్నృత్యతి యత్ర చ ॥ ౬౦ ॥ అత్రేమౌ గ్రాహకాభావాన్న జరామపి ముంచతః । కించిదాత్మసుఖేనేహ ప్రసుప్తిర్మన్యతేఽనయోః ॥ ౬౧ ॥ ✻ శ్రీభక్తిరువాచ ✻ కథం పరీక్షితా రాజ్ఞా స్థాపితో హ్యశుచిః కలిః । ప్రవృత్తే తు కలౌ సర్వసారః కుత్ర గతో మహాన్ ॥ ౬౨ ॥ దయాపరేణ హరిణా ప్యధర్మః కథమీక్ష్యతే । ఇమం మే సంశయం ఛింధి త్వద్వాచా సుఖితాస్మ్యహమ్ ॥ ౬౩ ॥ ✻ నారద ఉవాచ ✻ యది పృష్టస్త్వయా బాలే ప్రేమతః శ్రవణం కురు । సర్వం వక్ష్యామి తే భద్రే కశ్మలం తే గమిష్యతి ॥ ౬౪ ॥ యదా ముకుందో భగవాన్క్ష్మాం త్యక్త్వా స్వపదం గతః । తద్దినాత్కలిరాయాతః సర్వసాధనబాధకః ॥ ౬౫ ॥ దృష్టో దిగ్విజయే రాజ్ఞా దీనవచ్ఛరణం గతః । న మయా మారణీయోఽయం సారంగ ఇవ సారభుక్ ॥ ౬౬ ॥ యత్ఫలం నాస్తి తపసా న యోగేన సమాధినా । తత్ఫలం లభతే సమ్యక్కలౌ కేశవకీర్తనాత్ ॥ ౬౭ ॥ ఏకాకారం కలిం దృష్ట్వా సారవత్సారనీరసం । విష్ణురాతస్స్థాపితవాన్కలిజానాం సుఖాయ చ ॥ ౬౮ ॥ కుకర్మాచరణాత్సారః సర్వతో నిర్గతోఽధునా । పదార్థాస్సంస్థితా భూమౌ బీజహీనాస్తుషా యథా ॥ ౬౯ ॥ విప్రైర్భాగవతీ వార్తా గేహే గేహే జనే జనే । కారితా కణలోభేన కథాసారస్తతో గతః ॥ ౭౦ ॥ అత్యుగ్రభూరికర్మాణో నాస్తికా రౌరవా జనాః । తేఽపి తిష్ఠంతి తీర్థేషు తీర్థసారస్తతో గతః ॥ ౭౧ ॥ కామక్రోధమహాలోభతృష్ణావ్యాకులచేతసః । తేఽపి తిష్ఠంతి తపసి తపస్సారస్తతో గతః ॥ ౭౨ ॥ మనసశ్చాజయాల్లోభాద్దంభాత్పాఖండసంశ్రయాత్ । శాస్త్రానభ్యసనాచ్చైవ ధ్యానయోగఫలం గతమ్ ॥ ౭౩ ॥ పండితాస్తు కళత్రేణ రమంతే మహిషా ఇవ । పుత్రస్యోత్పాదనే దక్షా అదక్షా ముక్తిసాధనే ॥ ౭౪ ॥ న హి వైష్ణవతా కుత్ర సంప్రదాయపురస్సరా । ఏవం ప్రలయతాం ప్రాప్తో వస్తుసారః స్థలే స్థలే ॥ ౭౫ ॥ అయం తు యుగధర్మో హి వర్తతే కస్య దూషణం । అతస్తు పుండరీకాక్షః సహతే నికటే స్థితః ॥ ౭౬ ॥ ✻ సూత ఉవాచ ✻ ఇతి తద్వచనం శ్రుత్వా విస్మయం పరమం గతా । భక్తిరూచే వచో భూయః శ్రూయతాం తచ్చ శౌనక ॥ ౭౭ ॥ ✻ శ్రీభక్తిరువాచ ✻ సురర్షే త్వం చ ధన్యోఽసి మద్భాగ్యేన సమాగతః । సాధూనాం దర్శనం లోకే సర్వసిద్ధికరం పరమ్ ॥ ౭౮ ॥ జయతి జయతి మాయా యస్య కాయాధవస్తే వచనరచనమేకం కేవలం చాకలయ్య । ధ్రువపదమపి యాతో యత్కృపాతో ధ్రువోఽయం సకలకుశలపాత్రం బ్రహ్మపుత్రం నతాస్మి ॥ ౭౯ ॥ ఇతి శ్రీపద్మపురాణే ఉత్తరఖండే శ్రీభాగవతమాహాత్మ్యే భక్తినారదసమాగమో నామ ప్రథమోఽధ్యాయః.

✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻

✱ నారదఉవాచ. ✱

వృథాఖేదయసే బాలే అహో చిన్తాతురా కథం। శ్రీకృష్ణచరణాంభోజం స్మర దుఃఖం గమిష్యతి॥ ౧ ॥ ద్రౌపదీ చ పరిత్రాతా యేన కౌరవకశ్మలాత్। పాలితా గోపసున్దర్యస్స కృష్ణః క్వాపి నో గతః॥ ౨ ॥ త్వన్తు భక్తిః ప్రియా తస్య సతతం ప్రాణతోధికా। త్వయాహూతస్తు భగవాన్యాతి నీచగృహేష్వపి ॥ ౩ ॥ సత్యాది త్రియుగే బోధవైరాగ్యౌ ముక్తిసాధకౌ। కలౌ తు కేవలం భక్తిర్బ్రహ్మసాయుజ్యకారిణీ ॥ ౪ ॥ ఇతి నిశ్చిత్య చిద్రూపః సద్రూపాం త్వాం ససర్జ హ। పరమానన్దచిన్మూర్తిస్సున్దరీం కృష్ణవల్లభామ్॥ ౫ ॥ బద్ధ్వాఞ్జలిం త్వయా పృష్టం కిం కరోమీతి చైకదా। త్వాం తదాజ్ఞాపయత్కృష్ణో మద్భక్తాన్పోషయేతి చ ॥ ౬ ॥ అఙ్గీకృతం త్వయా తద్వై ప్రసన్నోఽభూద్ధరిస్తదా। ముక్తిం దాసీం దదౌ తుభ్యం జ్ఞానవైరాగ్యకావిమౌ॥ ౭ ॥ పోషణం స్వేన రూపేణ వైకుణ్ఠే త్వం కరోషి చ। భూమౌ భక్తవిపోషాయ ఛాయారూపం త్వయా కృతమ్॥ ౮ ॥ ముక్తిం జ్ఞానం విరక్తిం చ సహ కృత్వా గతా భువి। కృతాదిద్వాపరస్యాన్తం మహానన్దేన సంస్థితా ॥ ౯ ॥ కలౌ ముక్తిః క్షయం ప్రాప్తా పాఖణ్డామయపీడితా। త్వదాజ్ఞయా గతా శీఘ్రం వైకుణ్ఠం పునరేవ సా॥ ౧౦ ॥ స్మృతా త్వయాపి చాత్రైవ ముక్తిరాయాతి యాతి చ। పుత్రీకృత్య త్వయేమౌ చ పార్శ్వే స్వస్యైవ రక్షితౌ॥ ౧౧ ॥ ఉపేక్షాతః కలౌ మన్దౌ వృద్ధౌ జాతౌ సుతౌ తవ। తథాపి చిన్తాం ముఞ్చ త్వముపాయం చిన్తయామ్యహమ్॥ ౧౨ ॥ కలినా సదృశః కోఽపి యుగో నాస్తి వరాననే। తస్మింస్త్వాం స్థాపయిష్యామి గేహే గేహే జనే జనే॥ ౧౩ ॥ అన్యధర్మాంస్తిరస్కృత్య పురస్కృత్య మహోత్సవాన్। తదా నాహం హరేర్దాసో లోకే త్వాం న ప్రవర్తయే॥ ౧౪ ॥ త్వదన్వితాశ్చ యే జీవా భవిష్యన్తి కలావిహ। పాపినోఽపి గమిష్యన్తి నిర్భయాః కృష్ణమన్దిరమ్॥ ౧౫ ॥ యేషాం చిత్తే వసేద్భక్తిస్సర్వదా ప్రేమరూపిణీ। న తే పశ్యన్తి కీనాశం స్వప్నేప్యమలమూర్తయః॥ ౧౬ ॥ న ప్రేతో న పిశాచో వా రాక్షసో వాసురోపి వా। భక్తియుక్తమనస్కానాం స్పర్శనే న ప్రభుర్భవేత్॥ ౧౭ ॥ న తపోభిర్న వేదైశ్చ న జ్ఞానేనాపి కర్మణా। హరిర్హి సాధ్యతే భక్త్యా ప్రమాణం తత్ర గోపికాః॥ ౧౮ ॥ నృణాం జన్మసహస్రేణ భక్తౌ ప్రీతిర్హి జాయతే। కలౌ భక్తిః కలౌ భక్తిర్భక్త్యా కృష్ణః పురః స్థితః॥ ౧౯ ॥ భక్తిద్రోహకరా యే చ తే సీదన్తి జగత్త్రయే। దుర్వాసా దుఃఖమాపన్నః పురా భక్తవినిన్దకః॥ ౨౦ ॥ అలం వ్రతైరలం తీర్థైరలం యోగైరలం మఖైః। అలం జ్ఞానకథాలాపైర్భక్తిరేకైవ ముక్తిదా ॥ ౨౧ ॥ ✱ సూతఉవాచ ✱ ఇతి నారదనిర్ణీతం స్వమాహాత్మ్యం నిశమ్య సా। సర్వాఙ్గపుష్టిసంయుక్తా నారదం వాక్యమబ్రవీత్॥ ౨౨ ॥ ✱ శ్రీభక్తిరువాచ ✱ అహో నారద ధన్యోసి ప్రీతిస్తే మయి నిశ్చలా। న కదాచిద్విముఞ్చామి చిత్తే స్థాస్యామి సర్వదా॥ ౨౩ ॥ కృపాలునా త్వయా సాధో మద్బాధా ధ్వంసితా క్షణాత్। పుత్రయోశ్చేతనా నాస్తి తతో బోధయ బోధయ॥ ౨౪ ॥ ✱ సూతఉవాచ ✱ తస్యా వచస్సమాకర్ణ్య కారుణ్యం నారదో గతః। తయోర్బోధనమారేభే కరాగ్రేణ విమర్దయన్ ॥ ౨౫ ॥ ముఖం సంయోజ్య కర్ణాన్తే శబ్దముచ్చైస్సముచ్చరన్। జ్ఞాన ప్రబుధ్యతాం శీఘ్రం రే వైరాగ్య ప్రబుధ్యతామ్ ॥ ౨౬ ॥ వేదవేదాన్తఘోషైశ్చ గీతాపాఠైర్ముహుర్ముహుః। బోధ్యమానౌ తదా తేన కథంచిచ్చోత్థితౌ బలాత్ ॥ ౨౭ ॥ నేత్రైరనవలోకన్తౌ జృమ్భన్తౌ సాలసావుభౌ। బకవత్పలితౌ ప్రాయః శుష్కకాష్ఠసమాఙ్గకౌ॥ ౨౮ ॥ క్షుత్క్షామౌ తౌ నిరీక్ష్యైవ పునస్స్వాపపరాయణౌ। ఋషిశ్చిన్తాపరో జాతః కిం విధేయం మయేతి చ ॥ ౨౯ ॥ అహో నిద్రా కథం యాతి వృద్ధత్వం చ మహత్తరం। చిన్తయన్నితి గోవిన్దం స్మారయామాస భార్గవ॥ ౩౦ ॥ వ్యోమవాణీ తదైవాభూన్మా ఋషే ఖిద్యతామితి। ఉద్యమస్సఫలస్తేయం భవిష్యతి న సంశయః॥ ౩౧ ॥ ఏతదర్థం తు సత్కర్మ సురర్షే త్వం సమాచర। తత్తే కర్మాభిధాస్యన్తి సాధవస్సాధుభూషణాః॥ ౩౨ ॥ సత్కర్మణి కృతే తస్మిన్ సనిద్రా వృద్ధతానయోః। గమిష్యతి క్షణాద్భక్తిస్సర్వతః ప్రసరిష్యతి॥ ౩౩ ॥ ఇత్యాకాశవచః స్పష్టం తత్సర్వైరపి విశ్రుతం। నారదో విస్మయం లేభే నేదం జ్ఞాతమితి బ్రువన్॥ ౩౪ ॥ ✱ నారదఉవాచ ✱ అనయాఽఽకాశవాణ్యాపి గోప్యత్వేన నిరూపితం। కిం వా తత్సాధనం కార్యం యేన కార్యం భవేత్తయోః ॥ ౩౫ ॥ క్వ భవిష్యన్తి సన్తస్తే కథం దాస్యన్తి సాధనం। మయాత్ర కిం ప్రకర్తవ్యం యదుక్తం వ్యోమభాషయా॥ ౩౬ ॥ ✱ సూతఉవాచ ✱ తత్ర తావపి సంస్థాప్య నిర్గతో నారదో మునిః। తీర్థం తీర్థం వినిష్క్రమ్య పృచ్ఛన్మార్గే మునీశ్వరాన్ ॥ ౩౭ ॥ వృత్తాన్తః శ్రూయతే తైశ్చ సర్వైః కించిన్నిశ్చిత్య నోచ్యతే। అసాధ్యం కేచన ప్రోచుర్దుర్జ్ఞేయమితి చాపరే॥ ౩౮ ॥ మూకీభూతాస్తథాన్యే తు కియన్తస్తు పలాయితాః। హాహాకారో మహానాసీత్త్రైలోక్యే విస్మయావహః॥ ౩౯ ॥ వేదవేదాన్తఘోషైశ్చ గీతాపాఠైర్విబోధితం। భక్తిజ్ఞానవిరాగాణాం నోదతిష్ఠత్త్రికం యదా॥ ౪౦ ॥ ఉపాయో నాపరోస్తీతి కర్ణే కర్ణేఽజపఞ్జనాః। యోగినా నారదేనాపి స్వయం న జ్ఞాయతే తు యత్॥ ౪౧ ॥ తత్కథం శక్యతే వక్తుమితరైరిహ మానుషైః। ఏవమృషిగణైః పృష్టైర్నిర్ణీయోక్తం దురాసదమ్॥ ౪౨ ॥ తతశ్చిన్తాతురస్సోఽథ బదరీవనమాగతః। తపశ్చరామి వా చాత్ర తదర్థం కృతనిశ్చయః॥ ౪౩ ॥ తావద్దదర్శ పురతస్సనకాదీన్మునీశ్వరాన్। కోటిసూర్యసమాభాసానువాచ మునిసత్తమః॥ ౪౪ ॥ ✱ నారదఉవాచ ✱ ఇదానీం భూరిభాగ్యేన భవద్భిస్సంగమోఽభవత్। కుమారా వదత శీఘ్రం కృపాం కృత్వా మమోపరి॥ ౪౫ ॥ భవన్తో యోగినస్సర్వే బుద్ధిమన్తో బహుశ్రుతాః। పఞ్చ

హాయనసంయుక్తాః పూర్వేషామపిపూర్వజాః ॥ ౪౬ ॥ సదావైకుంఠనిలయా హరికీర్తనతత్పరాః । లీలామృతరసోన్మత్తాః కథామాత్రైకజీవినః ॥ ౪౭ ॥ హరిశ్శరణమేవంహినిత్యంయేషాంముఖేవచః । అతఃకాలసమాదిష్టాజరాయుష్మాన్నబాధతే॥ యేషాంభ్రూభంగమాత్రేణద్వారపాలౌహరేఃపురా । భూమౌనిపతితౌసద్యో యత్కృపాతఃపరంగతౌ ॥ ౪౯ ॥ అహోభాగ్యస్యయోగేనదర్శనంభవతామిహ । అనుగ్రహస్తుకర్తవ్యోమయిదీనేదయాపరైః॥ ౫౦ ॥ అశరీరగిరోక్తంయత్తత్కింసాధనముచ్యతాం। అనుష్ఠేయంకథంతావత్ప్రబ్రువంతుసవిస్తరమ్॥ ౫౧ ॥ భక్తిజ్ఞానవిరాగాణాంసుఖముత్పద్యతేకథం। స్థాపనంసర్వవర్ణేషుప్రేమపూర్వంప్రయత్నతః॥ ౫౨ ॥ ※ కుమారాఊచుః ※ మాచింతాంకురుదేవర్షే హర్షంచిత్తేసమావహ। ఉపాయస్సుఖసాధ్యోత్రవర్తతేపూర్వఏవహి ॥ ౫౩ ॥ అహోనారదధన్యోసివిరక్తానాంశిరోమణిః । సదాశ్రీకృష్ణదాసానామగ్రణీర్యోగభాస్కరః ॥ ౫౪ ॥ త్వయిచిత్రంనమంతవ్యంభక్త్యర్థమనువర్తిని । ఘటతేకృష్ణదాసస్యభక్తేఃస్థాపనతాసదా॥ ఋషిభిర్బహవోలోకేపంథానఃప్రకటీకృతాః। శ్రమసాధ్యాశ్చతేసర్వేప్రాయస్స్వర్గఫలప్రదాః ॥ ౫౬ ॥ వైకుంఠసాధకఃపంథాఃసతుగోప్యోహివర్తతే । తస్యోపదేష్టాపురుషః ప్రాయోభాగ్యేనలభ్యతే ॥ ౫౭ ॥ సత్కర్మతవనిర్దిష్టంవ్యోమవాచాతుయత్పురా। తదుచ్యతేశ్రుణుష్వాద్యస్థిరచిత్తఃప్రసన్నధీః ॥ ౫౮ ॥ ద్రవ్యయజ్ఞాస్తపోయజ్ఞాయోగయజ్ఞాస్తథాపరే । స్వాధ్యాయజ్ఞానయజ్ఞాశ్చతేతుకర్మవిసూచకాః॥ ౫౯ ॥ సత్కర్మసూచకోనూనంజ్ఞానయజ్ఞఃస్మృతోబుధైః॥ శ్రీమద్భాగవతాలాపఃసతుగీతశ్శుకాదిభిః॥ ౬౦ ॥ భక్తిజ్ఞానవిరాగాణాంతద్ఘోషేణబలంమహత్ । వ్రజిష్యతిద్వయోఃకష్టంసుఖంభక్తేశ్చవిష్యతి ॥ ౬౧ ॥ ప్రళయంహిగమిష్యంతిశ్రీమద్భాగవతధ్వనేః। కలిదోషాఇమేసర్వేసింహశబ్దాద్వృకాఇవ॥ ౬౨ ॥జ్ఞానవైరాగ్యసంయుక్తాభక్తిఃప్రేమరసావహా।ప్రతిగేహంప్రతిజనంతతఃక్రీడాంకరిష్యతి ॥ ౬౩ ॥ ※ నారదఉవాచ ※ వేదవేదాంతఘోషైశ్చగీతాపాఠైఃప్రబోధితం । భక్తిజ్ఞానవిరాగాణాంనోదతిష్ఠత్త్రికంయదా ॥ ౬౪ ॥ శ్రీమద్భాగవతాలాపాత్తత్కథంబోధమేష్యతి।తత్కథాసుతువేదార్థఃశ్లోకేశ్లోకేపదేపదే॥ ౬౫ ॥ ఛిందంతుసంశయంహ్యేనంభవంతోమోఘదర్శనాః । విలంబోనాత్రకర్తవ్యఃశరణాగతవత్సలాః॥ ౬౬ ॥ ※ కుమారాఊచుః ※ వేదోపనిషదాంసారాజ్జాతాభాగవతీకథా । అత్యుత్తమాతతోభాతిపృథగ్భూతాఫలోన్నతిః ॥ ౬౭ ॥ ఆమూలాగ్రంరసస్తిష్ఠన్నాస్తేనస్వాదతేయథా । సంభూయసపృథగ్భూతఃఫలేవిశ్వమనోహరః ॥ ౬౮ ॥యథాదుగ్ధస్థితంసర్పిర్నస్వాదాయోపకల్పతే। పృథగ్భూతంహితద్దివ్యం దేవానాంరసవర్ధనమ్॥ ౬౯॥ ఇక్షూణామపిమధ్యాంతంశర్కరావ్యాప్యతిష్ఠతి।పృథగ్భూతాచసామిష్టాతథాభాగవతీకథా॥ ౭౦ ॥ఇదంభాగవతంనామపురాణంబ్రహ్మసమ్మితం । భక్తిజ్ఞానవిరాగాణాంస్థాపనాయప్రకాశితమ్ ॥ ౭౧ ॥ వేదాంతవేదసుస్నాతేగీతాయాఅపికర్తరి ।పరితాపవతివ్యాసేముహ్యత్యజ్ఞానసాగరే॥ ౭౨ ॥తదాత్వయాపురాప్రోక్తంచతుఃశ్లోకసమన్వితం।తదీయశ్రవణాత్సద్యోనిర్బాధోబాదరాయణః॥ ౭౩ ॥తత్రతేవిస్మయఃకేనయతఃప్రశ్నకరోభవాన్। శ్రీమద్భాగవతశ్రావేశోకదుఃఖవినాశనమ్॥ ౭౪॥ ※ నారదఉవాచ ॥ యద్దర్శనంచవినిహంత్యశుభానిసద్యశ్శ్రేయస్తనోతిభవదుఃఖదవార్దితానాం । నిశ్శేషశేషముఖగీతకథైకపానాఃప్రేమప్రకాశకృతయేశరణంగతోస్మి ॥ ౭౫ ॥ భాగ్యోదయేనబహుజన్మసమార్జితేన సత్సంగమంచలభతేపురుషోయదావై । అజ్ఞానహేతుకృతమోహమదాంధకార నాశంవిధాయహితదోదయతేవివేకః ॥ ౭౬ ॥ ఇతిశ్రీపద్మపురాణేఉత్తరఖండేశ్రీభాగవతమాహాత్మ్యేకుమారనారదసంవాదోనామద్వితీయోఽధ్యాయః ※※※※※※※※※※※※※※※※※※※※

※ నారదఉవాచ ※

జ్ఞానయజ్ఞంకరిష్యామిశుకశాస్త్రకథోజ్జ్వలమ్ । భక్తిజ్ఞానవిరాగాణాంస్థాపనార్థంప్రయత్నతః॥ ౧ ॥ యత్రకార్యోమయాయజ్ఞఃస్థలంతద్వాచ్యతామిహ । మహిమాశుకశాస్త్రస్యవక్తవ్యోవేదపారగైః ॥ ౨ ॥ కియద్భిర్దివసైశ్శ్రావ్యాశ్రీమద్భాగవతీకథా । కోవిధిస్తత్రకర్తవ్యోమమేదంవదతాధునా ॥ ౩ ॥ ※ కుమారాఊచుః ※ శ్రుణునారదవక్ష్యామోవినమ్రాయవివేకినే । గంగాద్వారసమీపేతుతటమానంద నామకమ్ ॥ ౪ ॥ నానాఋషిగణైర్జుష్టం దేవసిద్ధనిషేవితం । నానాతరులతాకీర్ణంనవకోమలవాలుకమ్॥ ౫ ॥ రమ్యమేకాంతదేశస్థం హైమపద్మసుశోభితం । యత్సమీపస్థజీవానాంవైరంచేతసినస్థితమ్॥ ౬ ॥ జ్ఞానయజ్ఞస్త్వయాతత్రకర్తవ్యోహ్యప్రయత్నతః। అపూర్వారసరూపాచకథాతత్రభవిష్యతి ॥ ౭ ॥ పురస్థంనిర్బలంచైవజరాజీర్ణకళేబరం । తద్ద్వయంచపురస్కృత్యభక్తిస్తత్రగమిష్యతి॥ ౮ ॥ యత్రభాగవతీవార్తాతత్రభక్త్యాదికంవ్రజేత్ ।కథాశబ్దంసమాకర్ణ్యతత్త్రికంతరుణాయతే ॥ ౯ ॥ ※ సూతఉవాచ ※ ఏవముక్త్వాకుమారాస్తేనారదేనసమంతతః । గంగాతటంసమాజగ్ముఃకథాపానాయసత్వరాః॥ ౧౦ ॥యదాయాతాస్తటంతేతుతదాకోలాహలోఽప్యభూత్ । భూర్లోకేదేవలోకేచబ్రహ్మలోకేతథైవచ॥ ౧౧ ॥ శ్రీభాగవతపీయూషపానాయరసలంపటాః। ధావంతోప్యాయయుస్సర్వేప్రథమంయేచవైష్ణవాః॥ ౧౨ ॥భృగుర్వసిష్ఠశ్చ్యవనశ్చగౌతమోమేధాతిథిర్దేవలదేవరాతౌ। రామస్తథాగాధిసుతశ్చశాకలోమృకండపుత్రో

ఽత్రిజపిప్పలాదాః ॥ ౧౩ ॥ యోగేశ్వరా వ్యాసపరాశరౌ చ ఛాయాశుకో జాజలిజహ్నుముఖ్యాః । సర్వేఽప్యమీ మునిగణాస్సహపు
త్రశిష్యాస్స్వస్త్రీభిరాయయురతిప్రణయేన యుక్తాః ॥ ౧౪ ॥ వేదాన్తాని చ వేదాశ్చ మన్త్రాస్తన్త్రాస్సమూర్తయః । దశసప్తపు
రాణాని షట్ఛాస్త్రాణి తథాయయుః ॥ ౧౫ ॥ గఙ్గాద్యాస్సరితస్తత్ర పుష్కరాదిసరాంసి చ । క్షేత్రాణి చ దిశస్సర్వా దండకాది
వనాని చ ॥ ౧౬ ॥ నగాదయో యయుస్తత్ర దేవగంధర్వకిన్నరాః । గురుత్వాత్తత్ర నాయాతాః భృగుస్సంబోధ్య చానయత్ ॥ ౧౭ ॥
దీక్షితా నారదేనాథ దత్తమాసనముత్తమం । కుమారా వందితాస్సర్వైర్నిషేదుః కృష్ణతత్పరాః ॥ ౧౮ ॥ వైష్ణవాశ్చ విరక్తాశ్చ
న్యాసినో బ్రహ్మచారిణః । ముఖ్యభాగే స్థితాస్తే చ తదగ్రే నారదస్స్థితః ॥ ౧౯ ॥ ఏకభాగే ఋషిగణాస్తదన్యత్ర దివౌకసః । వేదో
పనిషదోఽన్యత్ర తీర్థాన్యత్ర స్త్రియోఽన్యతః ॥ ౨౦ ॥ జయశబ్దో నమశ్శబ్దశ్శంఖశబ్దస్తథైవ చ । చూర్ణలాజప్రసూనానాం నిక్షేప
స్సుమహానభూత్ ॥ ౨౧ ॥ విమానాని సమారుహ్య కియంతో దేవనాయకాః । కల్పవృక్షప్రసూనైస్తాంత్సర్వాంస్తత్ర సమాకిరన్ ॥
✱ సూత ఉవాచ ✱ ఏవం తేష్వేకచిత్తేషు శ్రీమద్భాగవతస్య చ । మాహాత్మ్యమూచిరే స్పష్టం నారదాయ మహాత్మనే ॥ ౨౩ ॥ ✱
కుమారా ఊచుః ✱ అథ తే సంప్రవక్ష్యామో మాహాత్మ్యం శుకశాస్త్రజం । యస్య శ్రవణమాత్రేణ ముక్తిః కరతలే స్థితా ॥ ౨౪ ॥ స
దా సేవ్యా సదా సేవ్యా శ్రీమద్భాగవతీ కథా । యస్యాశ్శ్రవణమాత్రేణ హరిశ్చిత్తం సమాశ్రయేత్ ॥ ౨౫ ॥ గ్రంథోఽష్టాదశసాహ
స్రో ద్వాదశస్కంధసమ్మితః । పరీక్షిచ్ఛుకసంవాదః శృణు భాగవతం చ తత్ ॥ ౨౬ ॥ తావత్సంసారచక్రేఽస్మిన్ భ్రమత్యజ్ఞానతః
పుమాన్ । యావత్కర్ణగతా నాస్తి శుకశాస్త్రకథా క్షణమ్ ॥ ౨౭ ॥ కింశ్రుతైర్బహుభిశ్శాస్త్రైః పురాణైశ్చ భ్రమావహైః ।
ఏకం భాగవతం శాస్త్రం ముక్తిదానేన గర్జతి ॥ ౨౮ ॥ కథా భాగవతస్యాపి నిత్యం భవతి యద్గృహే । తద్గృహం తీర్థరూపం హి
వసతాం పాపనాశనమ్ ॥ ౨౯ ॥ అశ్వమేధసహస్రాణి వాజపేయశతాని చ । శుకశాస్త్రకథాయాశ్చ కలాం నార్హంతి షోడ
శీమ్ ॥ ౩౦ ॥ తావత్పాపాని దేహేఽస్మిన్ నివసంతి తపోధనాః । యావన్న శ్రూయతే సమ్యక్ శ్రీమద్భాగవతం నరైః ॥ ౩౧ ॥ న గం
గా న గయా కాశీ పుష్కరం న ప్రయాగకం । శుకశాస్త్రకథాయాశ్చ ఫలేన సమతాం నయేత్ ॥ ౩౨ ॥ శ్లోకార్ధం శ్లోకపాదం వా
నిత్యం భాగవతోద్భవం । పఠస్వ స్వముఖేనైవ యదీచ్ఛసి పరాం గతిమ్ ॥ ౩౩ ॥ వేదాదిర్వేదమాతా చ పౌరుషం సూక్తమేవ చ ।
త్రయీ భాగవతం చైవ ద్వాదశాక్షర ఏవ చ ॥ ౩౪ ॥ ద్వాదశాత్మా ప్రయాగశ్చ కాలస్సంవత్సరాత్మకః । బ్రాహ్మణాశ్చాగ్ని
హోత్రం చ సురభిర్ద్వాదశీ తథా ॥ ౩౫ ॥ తులసీ చ వసంతశ్చ పురుషోత్తమ ఏవ చ । ఏతేషాం తత్త్వతః ప్రాజ్ఞైర్న పృథగ్భావ ఇష్య
తే ॥ ౩౬ ॥ యశ్చ భాగవతం శాస్త్రం వాచయేదర్థతోఽనిశం । జన్మకోటికృతం పాపం నశ్యతే నాత్ర సంశయః ॥ ౩౭ ॥ శ్లోకార్ధం
శ్లోకపాదం వా పఠేద్భాగవతం చ యః । నిత్యం పుణ్యమవాప్నోతి రాజసూయాశ్వమేధయోః ॥ ౩౮ ॥ ఉక్తం భాగవతం నిత్యం
కృతం చ హరిచింతనం । తులసీపోషణం చైవ ధేనూనాం సేవనం సమమ్ ॥ ౩౯ ॥ అంతకాలే తు యేనైవ శ్రూయతే శుకశాస్త్ర
వాక్ । ప్రీత్యా తస్యైవ వైకుంఠం గోవిందోఽపి ప్రయచ్ఛతి ॥ ౪౦ ॥ హేమసింహయుతం చైతద్వైష్ణవాయ దదాతి చ । కృష్ణేన
సహ సాయుజ్యం స పుమాన్ లభతే ధ్రువమ్ ॥ ౪౧ ॥ ఆజన్మమాత్రమపి యేన శఠేన కించిచ్చిత్తం విధాయ శుకశాస్త్రకథా న పీతా ।
చాండాలవచ్చ ఖరవద్బత తేన నీతం మిథ్యా స్వజన్మ జననీజనిదుఃఖభాజా ॥ ౪౨ ॥ జీవచ్ఛవో నిగదితస్స తు పాపకర్మా యేన శ్రుతం
శుకకథావచనం న కించిత్ । ధిక్తం నరం పశుసమం భువి భారరూపమేవం వదంతి దివి దేవసరోజముఖ్యాః ॥ ౪౩ ॥ దుర్లభైవ కథా
లోకే శ్రీమద్భాగవతోద్భవా । కోటిజన్మసముత్థేన పుణ్యేనైవ తు లభ్యతే ॥ ౪౪ ॥ తేన యోగనిధే ధీమన్ శ్రోతవ్యా సా ప్రయత్న
తః । దినానాం నియమో నాస్తి సర్వదా శ్రవణం మతం ॥ ౪౫ ॥ సత్యేన బ్రహ్మచర్యేణ సర్వదా శ్రవణం మతం । అశక్యత్వాత్కా
లబోధ్యో విశేషోఽత్ర శుకాజ్ఞయా ॥ ౪౬ ॥ మనోవృత్తిజయశ్చైవ నియమాచరణం తథా । దీక్షాం కర్తుమశక్యత్వాత్సప్తాహ
శ్రవణం మతమ్ ॥ ౪౭ ॥ శ్రద్ధాతశ్శ్రవణే నిత్యం మాఘే తావద్ధి యత్ఫలం । తత్ఫలం శుకదేవేన సప్తాహశ్రవణే కృతమ్ ॥ ౪౮ ॥ మ
నసశ్చాజయాద్రోగాత్పుంసాం చైవాయుషః క్షయాత్ । కలేర్దోషబహుత్వాచ్చ సప్తాహశ్రవణం మతమ్ ॥ ౪౯ ॥ యత్ఫలం నా
స్తి తపసా న యోగేన సమాధినా । అనాయాసేన తత్సర్వం సప్తాహశ్రవణే లభేత్ ॥ ౫౦ ॥ యజ్ఞాద్గర్జతి సప్తాహస్సప్తాహో గ
ర్జతి వ్రతాత్ । తపసో గర్జతి ప్రోచ్చైస్తీర్థాన్నిత్యం హి గర్జతి ॥ ౫౧ ॥ యోగాద్గర్జతి సప్తాహో ధ్యానాజ్జ్ఞానాచ్చ గర్జతి । కిం బ్రూ
మో గర్జనం తస్య రే రే గర్జతి గర్జతి ॥ ౫౨ ॥ ✱ శౌనక ఉవాచ ✱ సాశ్చర్యమేతత్కథితం కథానకం జ్ఞానాదిధర్మాన్ విగణయ్య సాం
ప్రతం । నిశ్శ్రేయసే భాగవతం పురాణం జాతం కుతో యోగవిదాదిసూచకమ్ ॥ ౫౩ ॥ ✱ సూత ఉవాచ ✱ యదా కృష్ణో ధరాం
త్యక్త్వా స్వపదం గంతుముద్యతః । ఏకాదశం పరిశ్రుత్యాప్యుద్ధవో వాక్యమబ్రవీత్ ॥ ౫౪ ॥ ✱ ఉద్ధవ ఉవాచ ✱ త్వం తు యాస్యసి
గోవింద భక్తకార్యం విధాయ చ । మచ్చిత్తే మహతీ చింతా తాం శ్రుత్వా సుఖమావహ ॥ ౫౫ ॥ ఆగతోఽయం కలిర్ఘోరో భవిష్యం
తి పునః ఖలాః । తత్సంగేనైవ సంతోఽపి గమిష్యంత్యుగ్రతాం యదా ॥ ౫౬ ॥ తదా భారవతీ భూమిర్గోరూపేయం కమాశ్రయేత్ ।
అన్యో న దృశ్యతే త్రాతా త్వత్తః కమలలోచన ॥ ౫౭ ॥ అతస్సత్సు దయాం కృత్వా భక్తవత్సల మా వ్రజ । భక్తార్థం సగుణో జా
తో నిరాకారోఽపి చిన్మయః ॥ ౫౮ ॥ త్వద్వియోగేన తే భక్తాః కథం స్థాస్యంతి భూతలే । నిర్గుణోపాసనే కష్టమతః కించిద్విచార

య ॥ ౫౯ ॥ ఇత్యుద్ధవవచశ్శ్రుత్వా ప్రపన్నేఽచింతయద్ధరిః। భక్తావలంబనార్థాయ కిం విధేయం మయేతి చ॥ ౬౦ ॥స్వకీయం య
ద్భవేత్తేజస్తచ్చ భాగవతేఽదధాత్। తిరోధాయ ప్రవిష్టోఽయం శ్రీమద్భాగవతార్ణవమ్॥ ౬౧ ॥ తేనేయం వాఙ్మయీ మూర్తిః
ప్రత్యక్షా వర్తతే హరేః। సేవనాచ్ఛ్రవణాత్పాఠాద్దర్శనాత్పాపనాశినీ॥ ౬౨ ॥ సప్తాహశ్రవణం తేన సర్వేభ్యోఽప్యధికం కృ
తం। సాధనాని తిరస్కృత్య కలౌ ధర్మోఽయమీరితః॥ ౬౩ ॥దుఃఖదారిద్ర్యదౌర్భాగ్యపాపప్రక్షాళనాయ చ। కామక్రోధజయా
ర్థం హి కలౌ ధర్మోఽయమీరితః॥ ౬౪ ॥ అన్యథా వైష్ణవీ మాయా దేవైరపి సుదుస్త్యజా। కథం త్యాజ్యా భవేత్పుంభిస్సప్తాహో
ఽతః ప్రకీర్తితః ॥ ౬౫ ॥ * సూత ఉవాచ * ఏవం నగాహశ్రవణోరుధర్మే ప్రకాశ్యమానే ఋషిభిస్సభాయామ్। ఆశ్చర్యమేకం స
మభూత్తదానీం తదుచ్యతే సంశృణు శౌనక త్వమ్ ॥ ౬౬ ॥ భక్తిస్సుతౌ తౌ తరుణౌ గృహీత్వా ప్రేమైకరూపా సహసావిరాసీత్।
శ్రీకృష్ణ గోవింద హరే మురారే నాథేతి నామాని ముహుర్వదంతీ ॥ ౬౭ ॥ తాం చాగతాం భాగవతార్థభూషాం సుచారువేషాం
దదృశుస్సదస్యాః। కథం ప్రవిష్టా కథమాగతేయం మధ్యే మునీనామితి తర్కయంతః॥ ౬౮ ॥ఊచుః కుమారా వచనం తదానీం క
థార్థతో నిష్పతితాధునేయమ్। ఏవం గిరస్సా ససుతా నిశమ్య సనత్కుమారం నిజగాద నమ్రా ॥ ౬౯ ॥ * భక్తిరువాచ * భవద్భి
రద్యైవ కృతాస్మి పుష్టా కలిప్రణష్టాపి కథారసేన। క్వాహం తు తిష్ఠామ్యధునా బ్రువంతు బ్రాహ్మా ఇదం తాం గిరమూచిరే తే॥
భక్తేషు గోవిందసరూపకర్త్రీ ప్రేమైకకర్త్రీ భవరోగహంత్రీ। సా త్వం చ తిష్ఠస్వ సుధైర్యసంశ్రయా నిరంతరం వైష్ణవమాన
సేషు ॥ ౭౧ ॥ తతోఽపి దోషాః కలిజా ఇమే త్వాం ద్రష్టుం న శక్తాః ప్రభవోఽపి లోకే। ఏవం తదాజ్ఞావసరేఽపి భక్తిస్తదా నిషణ్ణా హరి
దాసచిత్తే॥ ౭౨ ॥సకలభువనమధ్యే నిర్ధనాస్తేఽపి ధన్యా నివసతి హృది యేషాం శ్రీహరేర్భక్తిరేకా। హరిరపి నిజలోకం సర్వథా
తో విహాయ ప్రవిశతి హృది తేషాం భక్తిసూత్రోపనద్ధః ॥ ౭౩ ॥ బ్రూమోఽద్య తే కమధికం మహిమానమేవం బ్రహ్మాత్మకస్య భువి
భాగవతాభిధస్య। యత్సంశ్రయాన్నిగదితే లభతే సువక్తా శ్రోతాపి కృష్ణసమతామలమన్యధర్మైః ॥ ౭౪ ॥ ఇతి శ్రీపద్మపురాణే
ఉత్తరఖండే శ్రీభాగవతమాహాత్మ్యే భక్తికష్టనివర్తనో నామ తృతీయోఽధ్యాయః. ****************

* సూత ఉవాచ. *

అథ వైష్ణవచిత్తేషు దృష్ట్వా భక్తిమలౌకికీమ్। నిజలోకం పరిత్యజ్య భగవాన్ భక్తవత్సలః ॥ ౧ ॥ వనమాలీ ఘనశ్యామః పీత
వాసా మనోహరః। కాంచీకలాపరుచిరోల్లసన్ముకుటకుండలః ॥ ౨ ॥ త్రిభంగలలితశ్చారుకౌస్తుభేన విరాజితః। కోటిమన్మథలా
వణ్యో హరిచందనచర్చితః ॥ ౩ ॥ పరమానందచిన్మూర్తిర్మధురో మురలీధరః। ఆవివేశ స్వభక్తానాం హృదయాన్యమలాని చ ॥ ౪ ॥
వైకుంఠవాసినో యే చ వైష్ణవా ఉద్ధవాదయః। తత్కథాశ్రవణార్థం తే గూఢరూపేణ సంస్థితాః ॥ ౫ ॥ తదా జయజయారావో
రసపుష్టిరలౌకికీ। చూర్ణప్రసూనవృష్టిశ్చ ముహుశ్శంఖరవోఽప్యభూత్ ॥ ౬ ॥ తత్సభాసంస్థితానాం చ దేహగేహాత్మవిస్మృతిః।
దృష్ట్వా చ తన్మయావస్థాం నారదో వాక్యమబ్రవీత్ ॥ ౭ ॥ అలౌకికోఽయం మహిమా మునీశ్వరాః సప్తాహజన్యోఽద్య విలోకితో
మయా। మూఢాశ్శఠా యే పశుపక్షిణోఽత్ర సర్వేఽపి నిష్పాపతమా భవంతి ॥ ౮ ॥ అతో నృలోకే నను నాస్తి కించిచ్చిత్తస్య శోధాయ
కలౌ పవిత్రమ్। అఘౌఘవిధ్వంసకరం తథైవ కథాసమానం భువి నాస్తి చాన్యత్ ॥ ౯ ॥ కే కే విశుధ్యంతి వదంతు మహ్యం సప్తా
హయజ్ఞేన కథామయేన। కృపాలుభిర్లోకహితం విచార్య ప్రకాశితః కోఽపి నవీనమార్గః ॥ ౧౦ ॥ * కుమారా ఊచుః * యే మాన
వాః పాపకృతస్తు సర్వదా సదా దురాచారరతా విమార్గగాః। క్రోధాగ్నిదగ్ధాః కుటిలాశ్చ కామినస్సప్తాహయజ్ఞేన కలౌ పునం
తి తే ॥ ౧౧ ॥ సత్యేన హీనాః పితృమాతృదూషకాస్తృష్ణాకులాశ్చాశ్రమధర్మవర్జితాః। యే దాంభికా మత్సరిణోఽపి హింసకాః
సప్తాహయజ్ఞేన కలౌ పునంతి తే ॥ ౧౨ ॥ పంచోగ్రపాపాశ్ఛలఛద్మకారిణః క్రూరాః పిశాచా ఇవ నిర్దయాశ్చ యే। బ్రహ్మస్వ
పుష్టా వ్యభిచారకారిణస్సప్తాహయజ్ఞేన కలౌ పునంతి తే ॥ ౧౩ ॥ కాయేన వాచా మనసాపి పాతకం నిత్యం ప్రకుర్వంతి శఠా హఠేన
యే। పరస్వపుష్టా మలినా దురాశయాః సప్తాహయజ్ఞేన కలౌ పునంతి తే ॥ ౧౪ ॥ అత్ర తే కీర్తయిష్యామ ఇతిహాసం పురాతనమ్।
యస్య శ్రవణమాత్రేణ పాపహానిః ప్రజాయతే ॥ ౧౫ ॥ తుంగభద్రాతటే పూర్వమభూత్పత్తనముత్తమమ్। యత్ర వర్ణాః స్వధ
ర్మేణ సత్యసత్కర్మతత్పరాః ॥ ౧౬ ॥ ఆత్మదేవః పురే తస్మిన్ సర్వవేదవిశారదః। శ్రౌతస్మార్తేషు నిష్ణాతో ద్వితీయ ఇవ భాస్క
రః ॥ ౧౭ ॥ భిక్షుకో విత్తవాఁల్లోకే తత్ప్రియా ధుంధులీ స్మృతా। స్వవాక్యస్థాపికా నిత్యం సుందరీ సుకులోద్భవా ॥ ౧౮ ॥ లోక
వార్తారతా క్రూరా ప్రాయశో బహుజల్పికా। శూరా చ గృహకృత్యేషు కృపణా కలహప్రియా ॥ ౧౯ ॥ ఏవం నివసతోః ప్రేమ్ణా
దంపత్యో రమమాణయోః। అర్థాః కామాస్తయోరాసన్న సుఖాయ గృహాదికమ్ ॥ ౨౦ ॥ పశ్చాద్ధర్మాస్సమారబ్ధాస్తాభ్యాం
సంతానహేతవే। గోభూహిరణ్యవాసాంసి దీనేభ్యో యచ్ఛతస్సదా ॥ ౨౧ ॥ ధనార్ధం ధర్మమార్గేణ తాభ్యాం నీతం తథాపి చ।
న పుత్రో నాపి వా పుత్రీ తతశ్చింతాతురో భృశమ్ ॥ ౨౨ ॥ ఏకదా స ద్విజో దుఃఖాద్గృహం త్యక్త్వా వనం గతః। మధ్యాహ్నే తృషి
తో జాతస్తటాకం సముపేయివాన్ ॥ ౨౩ ॥ పీత్వా జలం నిషణ్ణస్తు ప్రజాదుఃఖేన కర్శితః। ముహూర్తాదపి తత్రైవ సన్న్యాసీ క
శ్చిదాగతః ॥ ౨౪ ॥ దృష్ట్వా పీతజలం తం తు విప్రో యాతస్తదంతికమ్। నత్వా చ పాదయోస్తస్య నిశ్శ్వసన్ సంస్థితః పురః ॥ ౨౫ ॥

* యతిరువాచ * కథం రోదిషి విప్ర త్వం కా తే చింతా బలీయసీ । వద త్వం సత్వరం మహ్యం స్వస్య దుఃఖస్య కారణమ్ ॥ 16 ॥ * బ్రాహ్మణ ఉవాచ * కిం బ్రవీమి మునే దుఃఖం పూర్వపాపేన సంచితం । మదీయాః పూర్వజాస్తోయం కవోష్ణముపభుంజతే ॥ 17 ॥ మద్దత్తం నైవ గృహ్ణంతి ప్రీత్యా దేవా ద్విజాతయః । ప్రజాదుఃఖేన శూన్యోఽహం ప్రాణాంస్త్యక్తుమిహాగతః ॥ 18 ॥ ధిగ్జీవితం ప్రజాహీనం ధిగ్గృహం చ ప్రజాం వినా । ధిగ్ధనం చానపత్యస్య ధిక్కులం సంతతిం వినా ॥ 19 ॥ పాల్యతే యా మయా ధేనుః సాపి వంధ్యా సర్వదా భవేత్ । యో మయా రోపితో వృక్షః సోఽపి వంధ్యత్వమాశ్రయేత్ ॥ 20 ॥ యత్ఫలం మద్గృహాయాతం శీఘ్రం తచ్చ విశుష్యతి । నిర్భాగ్యస్యానపత్యస్య కిమతో జీవితేన మే ॥ 21 ॥ ఇత్యుక్త్వా స రురోదోచ్చైస్తత్పార్శ్వే దుఃఖపీడితః । తదా తస్య యతేశ్చిత్తే కరుణాభూద్గరీయసీ ॥ 22 ॥ తద్భాలాక్షరమాలాం చ వాచయామాస యోగవాన్ । సర్వం జ్ఞాత్వా యతిః పశ్చాద్విప్రమూచే సవిస్తరమ్ ॥ 23 ॥ * యతిరువాచ * ముంచాజ్ఞానం ప్రజారూపం బలిష్ఠా కర్మణో గతిః । వివేకం తు సమాసాద్య త్యజ సంసారవాసనామ్ ॥ 24 ॥ శృణు విప్ర మయా తేఽద్య ప్రారబ్ధం తు విలోకితం । సప్తజన్మావధి తవ పుత్రో నైవ చ నైవ చ ॥ 25 ॥ సంతతేః సగరో దుఃఖమవాపాంగః పురా తథా । రే ముంచాద్య కుటుంబాశాం సంన్యాసే సర్వథా సుఖమ్ ॥ 26 ॥ * బ్రాహ్మణ ఉవాచ * వివేకేన భవేత్కిం మే పుత్రం దేహి బలాదపి । నో చేత్త్యజామ్యహం ప్రాణాంస్త్వదగ్రే శోకమూర్ఛితః ॥ 27 ॥ పుత్రాదిసుఖహీనోఽయం సంన్యాసః శుష్క ఏవ హి । గృహస్థః సరసో లోకే పుత్రపౌత్రసమన్వితః ॥ 28 ॥ ఇతి విప్రాగ్రహం దృష్ట్వా ప్రాబ్రవీత్స తపోధనః । చిత్రకేతుర్గతః కష్టం విధిలేఖవిమార్జనాత్ ॥ 29 ॥ న యాస్యసి సుఖం పుత్రాద్యథా దైవహతోద్యమః । అతో హఠేన యుక్తోఽసి హ్యర్థినం కిం వదామ్యహమ్ ॥ 30 ॥ తస్యాగ్రహం సమాలోక్య ఫలమేకం స దత్తవాన్ । ఇదం భక్షయ పత్న్యా త్వం తతః పుత్రో భవిష్యతి ॥ 31 ॥ సత్యం శౌచం దయా దానమేకభక్తం తు భోజనం । వర్షావధి స్త్రియా కార్యం తేన పుత్రోఽతినిర్మలః ॥ 32 ॥ ఏవముక్త్వా యయౌ యోగీ విప్రస్తు గృహమాగతః । పత్న్యాః పాణౌ ఫలం దత్త్వా స్వయం యాతస్తు కుత్రచిత్ ॥ 33 ॥ తరుణీ కుటిలా తస్య సఖ్యగ్రే చ రురోద హ । అహో చింతా మమోత్పన్నా నైవ చాహం ఫలం భజే ॥ 34 ॥ ఫలభక్షేణ గర్భః స్యాద్గర్భేణోదరవృద్ధితా । స్వల్పభక్షం తతోఽశక్తిర్గృహకార్యం కథం భవేత్ ॥ 35 ॥ దైవాద్ధాటీ వ్రజేద్గ్రామే పలాయేద్గర్భిణీ కథం । శుకవన్నివసేద్గర్భస్తం కుక్షేః కథముత్సృజేత్ ॥ 36 ॥ తిర్యక్చేదాగతో గర్భస్తదా మే మరణం భవేత్ । ప్రసూతౌ దారుణం దుఃఖం సుకుమారీ కథం సహే ॥ 37 ॥ మందాయాం మయి సర్వస్వం ననాందా సంహరేత్తదా । సత్యశౌచాదినియమో దురారాధః స దృశ్యతే ॥ 38 ॥ లాలనే పాలనే దుఃఖం ప్రసూతాయాశ్చ వర్తతే । వంధ్యా వా విధవా నారీ సుఖినీ చేతి మే మతిః ॥ 39 ॥ ఏవం కుతర్కయోగేన తత్ఫలం నైవ భక్షితం । పత్యా పృష్టం ఫలం భుక్తం భుక్తం చేతి తయేరితమ్ ॥ 40 ॥ ఏకదా భగినీ తస్యాస్తద్గృహం స్వేచ్ఛయాగతా । తదగ్రే కథితం సర్వం చింతేయం మహతీ హి మే ॥ 41 ॥ దుర్బలా తేన దుఃఖేన హ్యనుజే కరవాణి కిం । సాబ్రవీన్మమ గర్భోఽస్తి తం దాస్యామి ప్రసూతితః ॥ 42 ॥ తావత్కాలం సగర్భేవ గుప్తా తిష్ఠ గృహే సుఖం । విత్తం త్వం మత్పతేర్యచ్ఛ స తే దాస్యతి బాలకమ్ ॥ 43 ॥ షాణ్మాసికో మృతో బాల ఇతి లోకో వదిష్యతి । తం బాలం పోషయిష్యామి నిత్యమాగత్య తే గృహే ॥ 44 ॥ ఫలమర్పయ ధేన్వై త్వం పరీక్షార్థం తు సాంప్రతం । తత్తదాచరితం సర్వం తథైవ స్త్రీస్వభావతః ॥ 45 ॥ అథ కాలేన సా నారీ ప్రసూతా బాలకం తదా । ఆనీయ జనకో బాలం రహస్యే ధుంధులీం దదౌ ॥ 46 ॥ తయా చ కథితం భర్త్రే ప్రసూతః సుఖమర్భకః । లోకస్య సుఖముత్పన్నమాత్మదేవప్రజోదయాత్ ॥ 47 ॥ దదౌ దానం ద్విజాతిభ్యో జాతకర్మ విధాయ చ । గీతవాదిత్రఘోషోఽభూత్తద్ద్వారే మంగళం బహు ॥ 48 ॥ భర్తురగ్రేఽబ్రవీద్వాక్యం స్తన్యం నాస్తి కుచే మమ । అన్యస్తన్యేన నిర్దుగ్ధా కథం పుష్ణామి బాలకమ్ ॥ 49 ॥ మత్స్వసుః ప్రసూతాయాస్తు మృతో బాలస్తు వర్తతే । తామాహూయ గృహే రక్ష సా తేఽర్భకం పోషయిష్యతి ॥ 50 ॥ పతినా తత్కృతం సర్వం పుత్రరక్షణహేతవే । పుత్రస్య ధుంధుకారీతి నామ మాత్రా ప్రతిష్ఠితమ్ ॥ 51 ॥ త్రిమాసే నిర్గతే చాథ సా ధేనుః సుషువేఽర్భకం । సర్వాంగసుందరం దివ్యం నిర్మలం కనకప్రభమ్ ॥ దృష్ట్వా ప్రసన్నో విప్రస్తు సంస్కారాన్స్వయమాదధే । మత్వాశ్చర్యం జనాస్సర్వే దిదృక్షార్థం సమాగతాః ॥ 53 ॥ భాగ్యోదయోఽధునా జాత ఆత్మదేవస్య పశ్యత । ధేన్వా బాలః ప్రసూతస్తు దేవరూపీతి కౌతుకమ్ ॥ 54 ॥ న జ్ఞాతం తద్రహస్యం తు కేనాపి విధియోగతః । గోకర్ణం చ సుతం దృష్ట్వా గోకర్ణం నామ చాకరోత్ ॥ 55 ॥ కియత్కాలేన తౌ జాతౌ తరుణౌ తనయావుభౌ । గోకర్ణః పండితో జ్ఞానీ ధుంధుకారీ మహాఖలః ॥ 56 ॥ స్నానశౌచక్రియాహీనో దుర్భక్షీ క్రోధవర్ధితః । దుష్పరిగ్రహకర్తా చ శవహస్తేన భోజనః ॥ 57 ॥ చోరః సర్వజనద్వేషీ పరవేశ్మప్రదీపకః । లాలనాయార్భకాన్ధృత్వా సద్యః కూపే న్యపాతయత్ ॥ 58 ॥ హింసకః శస్త్రధారీ చ దీనాంధానాం ప్రపీడకః । చాండాలాభిరతో నిత్యం పాశహస్తః శ్వసంగతః ॥ 59 ॥ తేన వేశ్యాకుసంగేన పైత్ర్యం విత్తం తు నాశితం । ఏకదా పితరౌ తాడ్య పాత్రాణి స్వయమాహరత్ ॥ 60 ॥ తత్పితా కృపణః ప్రోచ్చైర్ధనహీనో రురోద హ । వంధ్యత్వం తు సమీచీనం కుపుత్రో దుఃఖదాయకః ॥ 61 ॥ క్వ తిష్ఠామి క్వ గచ్ఛామి కో మే దుఃఖం వ్యపోహయేత్ । ప్రాణాంస్త్యజామి దుఃఖేన హా కష్టం మమ సంస్థితమ్ ॥ 62 ॥ తదానీం తు సమాగత్య గోకర్ణో జ్ఞానసంయుతః । బోధయామాస జనకం

క్తంవైరాగ్యంపరిదర్శయన్॥ ౭౩ ॥ అసారఃఖలుసంసారోదుఃఖరూపీవిమోహకః । సుతఃకస్యధనంకస్యస్నేహవాన్జ్వల తేఽనిశమ్॥ ౭౪ ॥నచేంద్రస్యసుఖంకించిన్నసుఖంచక్రవర్తినః । సుఖమస్తివిరక్తస్యమునేరేకాంతజీవినః॥ ౭౫ ॥ముంచాజ్ఞా నంప్రజారూపంమోహతోనరకేగతిః । నిపతిష్యతిదేహోఽయంసర్వంత్యక్త్వావనంవ్రజ ॥ ౭౬ ॥ తద్వాక్యంతుసమాకర్ణ్య గంతుకామఃపితాబ్రవీత్ । కింకర్తవ్యంవనేతాతతత్త్వంవదసవిస్తరమ్॥ ౭౭ ॥అంధకూపేస్నేహపాశైర్బద్ధఃపంగురహం శఠః।కర్మణాపతితోనూనంమాముద్ధరదయానిధే॥ ౭౮ ॥ * గోకర్ణఉవాచ * దేహేఽస్థిమాంసరుధిరేఽభిమతింత్యజత్వంజాయా సుతాదిషుసదామమతాంవిముంచ । పశ్యానిశంజగదిదంక్షణభంగనిష్ఠంవైరాగ్యరాగరసికోభవభక్తినిష్ఠః ॥ ౭౯ ॥ ధర్మం భజస్వసతతంత్యజలోకధర్మాన్ సేవస్వసాధుపురుషాన్జహికామతృష్ణాం । అన్యస్యదోషగుణచింతనమాశుముక్త్వా సేవాక థారసమహోనితరాంపిబత్వమ్॥ ౮౦ ॥ ఏవంసుతోక్తివశతోఽపిగృహంవిహాయయాతోవనంస్థిరమతిర్గతషష్టివర్షః । యుక్తో హరేరనుదినంపరిచర్యయాసౌశ్రీకృష్ణమాపనియతందశమస్యపాఠాత్ ॥ ౮౧ ॥ ఇతిశ్రీపద్మపురాణేఉత్తరఖండే శ్రీభాగవత మాహాత్మ్యేవిప్రమోక్షోనామచతుర్థోఽధ్యాయః।

సూతఉవాచ.

పితర్యుపరతేతేనజననీతాడితాభృశం । క్వవిత్తంతిష్ఠతేబ్రూహిహనిష్యేలత్తయానచేత్॥ ౧ ॥ ఇతితద్వాక్యసంత్రా సాజనన్యాపుత్రదుఃఖితః । కూపేపాతఃకృతోరాత్రౌతేనసానిధనంగతా ॥ ౨ ॥ గోకర్ణస్తీర్థయాత్రార్థంనిర్గతోయోగసంస్థి తః । నదుఃఖంనసుఖంతస్యనవైరీనాపిబాంధవః ॥ ౩ ॥ ధుంధుకారీగృహేతిష్ఠత్పంచపణ్యవధూవృతః । అత్యుగ్రకర్మకర్తాచ తత్పోషణవిమూఢధీః ॥ ౪ ॥ ఏకదాకులటాస్తాస్తుభూషణాన్యభిలిప్సవః । తదర్థంనిర్గతోగేహాత్కామాంధోమృత్యుమస్మ రన్॥ ౫ ॥యతస్తతశ్చసంహృత్యవిత్తంవేశ్మపునర్గతః । తాభ్యోయచ్ఛత్సువస్త్రాణిభూషణానికియంతిచ॥ ౬ ॥బహువిత్తచ యందృష్ట్వారాత్రౌనార్యోవిచారయన్ । చౌర్యంకరోత్యసౌనిత్యమతోరాజాగ్రహీష్యతి॥ ౭ ॥విత్తంహృత్వాపునస్త్వేనం మారయిష్యతినిశ్చితం । అతోఽర్థగుప్తయేగూఢమస్మాభిఃకింనహన్యతే॥ ౮ ॥ నిహత్యైనంగృహీత్వార్థంయాస్యామోయత్రకు త్రచిత్ । ఇతితానిశ్చయంకృత్వాసుప్తంసంబధ్యరశ్మిభిః ॥ ౯ ॥ పాశంకంఠేనిధాయాస్యతన్మృత్యుముపచక్రముః । త్వరితం నమమారాసౌచింతాయుక్తాస్తదాభవన్ ॥ ౧౦ ॥ తప్తాంగారసమూహాంశ్చతన్ముఖేహివిచిక్షిపుః । అగ్నిజ్వాలాతిదుఃఖేన వ్యాకులోనిధనంగతః ॥ ౧౧ ॥ తందేహంముముచుర్గర్తేప్రాయఃసాహసికాస్త్రియః । నజ్ఞాతంతద్రహస్యంతుకేనాపీ దంతథైవచ ॥ ౧౨ ॥ లోకైఃపృష్టావదంతిస్మదూరంయాతఃప్రియోహినః । ఆగమిష్యతివర్షేఽస్మిన్విత్తలోభవికర్షితః ॥ ౧౩ ॥ స్త్రీణాంనైవతువిశ్వాసోవృత్తానాంకారయేద్బుధః । విశ్వాసేయఃస్థితోమూఢఃసదుఃఖైఃపరిభూయతే॥ ౧౪ ॥ సుధామ యంవచోయాసాంకామినాంరసవర్ధనం । హృదయంక్షురధారాభంప్రియఃకోనామయోషితామ్ ॥ ౧౫ ॥ సంహృత్యవిత్తం తాయాతాఃకులటాబహుభర్తృకాః । ధుంధుకారీబభూవాథమహాన్ప్రేతఃకుకర్మతః ॥ ౧౬ ॥ వాత్యారూపధరోనిత్యంధా వన్దశదిశోఽంతరమ్ । శీతాతపపరిక్లిష్టోనిరాహారఃపిపాసితః ॥ ౧౭ ॥ నలేభేశరణంకుత్రహాదైవేతిముహుర్వదన్ । కియత్కాలే నగోకర్ణోమృతంలోకాదబుధ్యత ॥ ౧౮ ॥ అనాథంతంవిదిత్వైవగయాశ్రాద్ధమచీకరత్ । యస్మింస్తీర్థేతుసంయాతితత్రశ్రా ద్ధంప్రవర్తయన్॥ ౧౯ ॥ఏవంభ్రామన్సగోకర్ణస్స్వపురంసముపేయివాన్ । రాత్రౌగృహాంగణేస్వప్తుమాగతోఽలక్షితఃపరైః॥ తత్రసుప్తంసవిజ్ఞాయధుంధుకారీస్వబాంధవం । నిశీథేదర్శయామాస మహారౌద్రతరంవపుః ॥ ౨౧ ॥ సకృన్మేషస్సకృద్ధస్తీస కృచ్చమహిషోఽభవత్ । సకృదింద్రస్సకృచ్చాగ్నిః పునశ్చపురుషోఽభవత్ ॥ ౨౨ ॥ వైపరీత్యమిదందృష్ట్వాగోకర్ణోధైర్యసంయు తః।అయందుర్గతికఃకోఽపినిశ్చిత్యాథతమబ్రవీత్॥ ౨౩ ॥ * గోకర్ణఉవాచ * కస్త్వముగ్రతరోరాత్రౌకుతోయాతోదశామిమాం। కింవాప్రేతఃపిశాచోవారాక్షసోఽసీతిశంసనః ॥ ౨౪ ॥ * సూతఉవాచ * ఏవంపృష్టస్తదాతేనరురోదోచ్చైఃపునఃపునః।అశ క్తోవచనోచ్చారేసంజ్ఞామాత్రంచకారహ ॥ ౨౫ ॥ తతోఽంజలౌజలంకృత్వాగోకర్ణస్తముదీరయత్ । తత్సేకాద్గతపాపోఽసౌప్ర వక్తుముపచక్రమే ॥ ౨౬ ॥ * ప్రేతఉవాచ * అహంభ్రాతాత్వదీయోఽస్మిధుంధుకారీతినామతః। స్వకీయేనైవదోషేణబ్రహ్మ త్వంవినాశితంమయా ॥ ౨౭ ॥ కర్మణోనాస్తిసంఖ్యామేమహాజ్ఞానేవివర్తినః। లోకానాంహింసకస్సోఽహంస్త్రీభిర్దుఃఖేనమారి తః॥ ౨౮ ॥అతఃప్రేతత్వమాపన్నోదుర్దశాంచవహామ్యహం । వాతాహారేణజీవామిదైవాధీనఫలోదయాత్॥ ౨౯ ॥అహో బంధోకృపాసింధోభ్రాతర్మామాశుమోచయ।గోకర్ణోవచనంశ్రుత్వాతస్మైవాక్యమథాబ్రవీత్ ॥ ౩౦ ॥ * గోకర్ణఉవాచ * త్వదర్థంతుగయాపిండోమయాదత్తోవిధానతః । తత్కథంనైవముక్తోఽసిమమాశ్చర్యమిదంమహత్ ॥ ౩౧ ॥ గయాశ్రాద్ధాన్న ముక్తిశ్చేదుపాయోనాపరస్త్విహ । కింవిధేయంమయాప్రేతతత్త్వంవదసవిస్తరమ్ ॥ ౩౨ ॥ * ప్రేతఉవాచ * గయాశ్రా ద్ధశతేనాపిముక్తిర్మేనభవిష్యతి । ఉపాయమపరంకించిత్తద్విచారయసాంప్రతం ॥ ౩౩ ॥ ఇతితద్వాక్యమాకర్ణ్యగోకర్ణోవి స్మయంగతః । శతశ్రాద్ధైర్నముక్తిశ్చేదసాధ్యంమోచనంతవ ॥ ౩౪ ॥ ఇదానీంతునిజంస్థానమాతిష్ఠప్రేతనిర్భయః। త్వన్ముక్తి

సాధకంకించిదాచరిష్యే విచార్య చ ॥ ౩౫ ॥ ధుంధుకారీనిజంస్థానం తేనాదిష్టస్తతోగతః । గోకర్ణశ్చింతయామాస తాంరా
త్రింనతదధ్యగాత్ ॥ ౩౬ ॥ ప్రాతస్తమాగతందృష్ట్వా లోకాః ప్రీత్యాసమాగతాః । తత్సర్వంకథితంతేనయజ్జాతంచయథానిశి ॥
విద్వాంసోయోగనిష్ఠాశ్చజ్ఞానినోబ్రహ్మవాదినః । తన్ముక్తింనైవపశ్యంతి పశ్యంతశ్శాస్త్రసంచయాన్ ॥ ౩౭ ॥ తతస్సర్వైస్
సూర్యవాక్యంతన్ముక్తౌస్థాపితంపరం । గోకర్ణః స్తంభనంచక్రేసూర్యవేగస్యవైతదా ॥ ౩౮ ॥ తుభ్యంనమోజగత్సాక్షిన్బ్రూ
హిమేముక్తిహేతుకం ॥ ౪౦ ॥ తచ్ఛ్రుత్వాదూరతస్సూర్యస్స్ఫుటమిత్యభ్యభాషత । శ్రీమద్భాగవతాన్ముక్తిస్సప్తాహంవాచ
నంకురు ॥ ౪౧ ॥ ఇతిసూర్యవచస్సర్వైర్ధర్మరూపంతువిశ్రుతం । సర్వేఽబ్రువన్ప్రయత్నేనకర్తవ్యంసుకరంత్విదం ॥ ౪౨ ॥ గోక
ర్ణోనిశ్చయంకృత్వావాచనార్థంప్రవర్తితః । తత్రసంశ్రవణార్థాయదేశగ్రామాజ్జనాయయుః ॥ ౪౩ ॥ పంగ్వంధవృద్ధమం
దాశ్చ తేపిపాపక్షయాయవై । సమాజస్తుమహాన్జాతోదేవవిస్మయకారకః ॥ ౪౪ ॥ యదైవాసనమాస్థాయగోకర్ణోకథయత్క
థాం । సప్రేతోపితదాయాతఃస్థానంపశ్యన్నితస్తతః ॥ ౪౫ ॥ సప్తగ్రంథియుతంతత్రాపశ్యత్కీచకముచ్ఛ్రితం । తన్మూలచ్ఛి
ద్రమావిశ్యశ్రవణార్థంస్థితోహ్యసౌ ॥ ౪౬ ॥ వాతరూపీస్థితింకర్తుమశక్తోవంశమావిశత్ । వైష్ణవంబ్రాహ్మణంముఖ్యంశ్రో
తారంపరికల్ప్యసః ॥ ౪౭ ॥ ప్రథమస్కంధతఃస్పష్టమాఖ్యానంధేనుజోకరోత్ । దినాంతేరక్షితాగాథాతదాచిత్రంబభూవ
హ ॥ ౪౮ ॥ వంశైకగ్రంథిభేదోభూత్సశబ్దంపశ్యతాంసతాం । ద్వితీయేహ్నితథాసాయంద్వితీయగ్రంథిభేదనం ॥ ౪౯ ॥ తృ
తీయేహ్నితథాసాయంతృతీయగ్రంథిభేదనం । ఏవంసప్తదినైస్సర్వంసప్తగ్రంథివిభేదనం ॥ ౫౦ ॥ కృత్వాపిద్వాదశస్కంధ
శ్రవణాత్ప్రేతతాంజహౌ । దివ్యరూపధరోజాతోతులసీదామమండితః ॥ ౫౧ ॥ పీతవాసాఘనశ్యామోముకుటీకుండలాన్వితః ।
ననామభ్రాతరంసద్యోగోకర్ణమితిచాబ్రవీత్ ॥ ౫౨ ॥ త్వయాహంమోచితోబంధో కృపయాప్రేతకశ్మలాత్ । ధన్యాభాగవ
తీవార్తాప్రేతపీడావినాశినీ ॥ ౫౩ ॥ సప్తాహోపితథాధన్యఃకృష్ణలోకఫలప్రదః । కంపంతేసర్వపాపానిసప్తాహశ్రవణేస్థితే ॥
అస్మాకంప్రళయంసద్యఃకథాచేయంకరిష్యతి । ఆర్ద్రంశుష్కంలఘుస్థూలంవాఙ్మనఃకర్మభిఃకృతం ॥ ౫౫ ॥ శ్రవణంవిదహేత్పా
పంపావకఃసమిధోయథా । అస్మిన్వైభారతేవర్షే సూరిభిర్దేవసంసది ॥ ౫౬ ॥ అకథాశ్రావిణాంపుంసాంనిష్ఫలంజన్మకీర్తి
తం । కింమోహతోరక్షితేనసుపుష్టేనబలీయసా ॥ ౫౭ ॥ అధ్రువేణశరీరేణశుకశాస్త్రకథాంవినా । అస్థిస్తంభంస్నాయుబ
ద్ధంమాంసశోణితలేపితం ॥ ౫౮ ॥ చర్మావనద్ధందుర్గంధంపాత్రంమూత్రపురీషయోః । జరాశోకవిపాకార్తంరోగమందిరమా
తురం ॥ ౫౯ ॥ దుష్పూరందుర్ధరందుష్టంసదోషంక్షణభంగురం । కృమివిడ్భస్మసంజ్ఞాంతంశరీరమితివర్ణితం ॥ ౬౦ ॥ అస్థిరేణస్థి
రంకర్మకుతోయంసాధయేన్నహి । యత్ప్రాతఃసంస్కృతంచాన్నంసాయంతచ్చవినశ్యతి ॥ ౬౧ ॥ తదీయరససంపుష్టేకాయే
కానామనిత్యతా । సప్తాహశ్రవణాల్లోకేప్రాప్యతేనికటేహరిః ॥ ౬౨ ॥ అతోదోషనివృత్త్యర్థమేతదేవహిసాధనం । బుద్బు
దాఇవతోయేషుమశకాఇవజంతుషు ॥ జాయంతేమరణాయైవకథాశ్రవణవర్జితాః ॥ ౬౩ ॥ జడస్యశుష్కవంశస్యయత్రగ్రం
థివిభేదనం । చిత్రంకిముతదాచిత్తగ్రంథిభేదఃకథాశ్రవాత్ ॥ ౬౪ ॥ భిద్యతేహృదయగ్రంథిశ్ఛిద్యంతేసర్వసంశయాః । క్షీయం
తేచాస్యకర్మాణిసప్తాహశ్రవణేకృతే ॥ ౬౫ ॥ సంసారకర్దమాలేపప్రక్షాళనపటీయసి । కథాతీర్థేస్థితేచిత్తేముక్తిరేవబుధైః
స్మృతా ॥ ౬౬ ॥ ఏవంబ్రువతివైతస్మిన్విమానమగమత్తదా । వైకుంఠవాసిభిర్యుక్తంప్రస్ఫురద్దీప్తిమండలం ॥ ౬౭ ॥ సర్వేషాం
పశ్యతాంభేజేవిమానంధుంధులీసుతః । విమానేవైష్ణవాన్వీక్ష్యగోకర్ణోవాక్యమబ్రవీత్ ॥ ౬౮ ॥ * గోకర్ణ ఉవాచ * అత్రై
వబహవస్సంతిశ్రోతారోమమనిర్మలాః । ఆనీతానివిమానానినతేషాంయుగపత్కుతః ॥ ౬౯ ॥ శ్రవణంసమభాగేనసర్వేషా
మిహదృశ్యతే । ఫలభేదఃకుతోజాతఃప్రబ్రువంతుహరిప్రియాః ॥ ౭౦ ॥ * హరిదాసా ఊచుః * శ్రవణస్యవిభేదేనఫలభేదోత్రసం
స్థితః । శ్రవణంతుకృతంసర్వైర్నతథామననంకృతం ॥ ౭౧ ॥ ఫలభేదస్తతోజాతోభజనాదపిమానద । సప్తరాత్రముపోష్యై
వప్రేతేనశ్రవణంకృతం ॥ ౭౨ ॥ మననాదితథాతేనస్థిరచిత్తేకృతంభృశం । అదృఢంచహతంజ్ఞానంప్రమాదేనహతంశ్రుతం ॥
సందిగ్ధోహిహతోమంత్రోవ్యగ్రచిత్తోహతోజపః । అవైష్ణవోహతోదేశోహతంశ్రాద్ధమపాత్రకం ॥ ౭౪ ॥ హతమశ్రోత్రియే
దానమనాచారహతంకులం । విశ్వాసోగురువాక్యేషు స్వస్మిన్దీనత్వభావనా ॥ ౭౫ ॥ మనోదోషజయశ్చైవకథాయాంని
శ్చలామతిః । ఏవమాదికృతంచేత్స్యాత్తదావైశ్రవణేఫలం ॥ ౭౬ ॥ పునశ్శ్రవాంతేసర్వేషాంవైకుంఠేవసతిర్ధ్రువం । గోకర్ణ
తవగోవిందోగోలోకందాస్యతిస్వయం ॥ ౭౭ ॥ ఏవముక్త్వాయయుస్సర్వేవైకుంఠంహరికీర్తనాః । శ్రావణేమాసిగోకర్ణఃక
థామూచేతథాపునః ॥ ౭౮ ॥ సప్తరాత్రవతీంభూయఃశ్రవణంతైఃకృతంపునః । కథాసమాప్తౌయజ్జాతంశ్రూయతాంతచ్చ
నారద ॥ ౭౯ ॥ విమానైస్సహభక్తైశ్చహరిరావిర్బభూవహ । జయశబ్దానమశ్శబ్దాస్తత్రాసన్బహవస్తదా ॥ ౮౦ ॥ పాంచజన్య
ధ్వనించక్రేహర్షాత్తత్రస్వయంహరిః । గోకర్ణంతుసమాలింగ్యాకరోత్స్వసదృశంహరిః ॥ ౮౧ ॥ శ్రోతౄనన్యాన్ఘనశ్యా
మాన్పీతకౌశేయవాససః । కిరీటినఃకుండలినస్తథాచక్రేహరిఃక్షణాత్ ॥ ౮౨ ॥ తద్గ్రామేయేస్థితాజీవాఆశ్వచాండాలజాత
యః । విమానేస్థాపితాస్తేపిగోకర్ణకృపయాతదా ॥ ౮౩ ॥ ప్రేషితాహరిలోకేతేయత్రగచ్ఛంతియోగినః । గోకర్ణేనసగోపా

లోగోలోకంగోపవల్లభం ॥ ౭౪ ॥ కథాశ్రవణతఃప్రీతోనిర్యయౌభక్తవత్సలః । అయోధ్యావాసినఃపూర్వంయథారామేణ
సంగతాః ॥ ౭౫ ॥ తథాకృష్ణేనతేనీతాగోలోకంయోగిదుర్లభం । యత్రసూర్యస్యసోమస్యసిద్ధానాంనగతిఃకదా॥ తంలోకం
హిగతాస్తేతుశ్రీమద్భాగవతశ్రవాత్ ॥ ౭౬ ॥ బ్రూమోఽద్యతేకింఫలబృందముజ్జ్వలంసప్తాహయజ్ఞేనకథాసుసంచితం।కర్ణే
నగోకర్ణకథాక్షరోయైఃపీతశ్చతేగర్భగతానభూయః ॥ ౭౭ ॥ వాతాంబుపర్ణాశనదేహశోషణైస్తపోభిరుగ్రైశ్చిరకాలసం
చితైః । యోగైశ్చసంయాంతినతాంగతింవైసప్తాహగాథాశ్రవణేనయాంతియాం॥ ౭౮ ॥ ఇతిహాసమిమంపుణ్యంశాండిల్యో
ఽపిమునీశ్వరః । పఠతేచిత్రకూటస్థోబ్రహ్మానందపరిప్లుతః ॥ ౭౯ ॥ ఆఖ్యానమేతత్పరమంపవిత్రం శ్రుతంసకృద్వైవిదహేదఘౌ
ఘం । శ్రాద్ధేప్రయుక్తంపితృతృప్తిమావహేన్నిత్యంసుపాఠాదపునర్భవంచ॥ ౮౦ ॥ ఇతిశ్రీపద్మపురాణేఉత్తరఖండేశ్రీభాగ
వతమాహాత్మ్యేగోకర్ణవర్ణనంనామపంచమోఽధ్యాయః ************************

కుమారా ఊచుః.

అథతేసంప్రవక్ష్యామఃసప్తాహశ్రవణేవిధిం।సహాయైర్వసుభిశ్చైవప్రాయస్సాధ్యోవిధిస్స్మృతః॥ ౧ ॥దైవజ్ఞంతుస
మాహూయముహూర్తంపృచ్ఛ్యయత్నతః । వివాహేయాదృశంవిత్తంతాదృశంపరికల్పయేత్ ॥ ౨ ॥ నభస్యఆశ్వినోర్జౌచ
మార్గశీర్షఃశుచిర్నభః । ఏతేమాసాఃకథారంభేశ్రోతౄణాంమోక్షసూచకాః॥ ౩ ॥మాసానాంవిగ్రహేయానితానిత్యా
జ్యానిసర్వథా । సహాయాశ్చైతరేచాత్రకర్తవ్యాఃసోద్యమాశ్చయే॥ ౪ ॥ దేశేదేశేతథాసేయంవార్తాప్రేష్యాప్రయత్నతః।
భవిష్యతికథాచాత్రఆగంతవ్యంకుటుంబిభిః ॥ ౫ ॥దూరేహరికథాఃకేచిద్దూరేచాచ్యుతకీర్తనాః । స్త్రియశ్శూద్రాదయోయే
చతేషాంబోధోయతోభవేత్ ॥ ౬ ॥ దేశేదేశేవిరక్తాయేవైష్ణవాఃకీర్తనోత్సుకాః । తేష్వేవపత్రంప్రేష్యంచతల్లేఖనమితీరి
తం ॥ ౭ ॥సతాంసమాజోభవితాసప్తరాత్రంసుదుర్లభః । అపూర్వరసరూపైవకథాచాత్రభవిష్యతి ॥ ౮ ॥ శ్రీభాగవతపీయూ
షపానాయరసలంపటాః । భవంతశ్చతథాశీఘ్రమాయాతప్రేమతత్పరాః॥ ౯ ॥నావకాశఃకదాచిచ్చేద్దినమాత్రంతథాపితు।
సర్వథాగమనంకార్యంక్షణోఽత్రైవసుదుర్లభః॥ ౧౦ ॥ ఏవమాకారణంతేషాంకర్తవ్యంవినయేనచ॥ ఆగంతుకానాంసర్వే
షాంవాసస్థానానికల్పయేత్॥ ౧౧ ॥ తీర్థేవాపివనేవాపిగృహేవాశ్రవణంమతం । విశాలావసుధాయత్రకర్తవ్యంతత్కథాస్థ
లమ్॥ ౧౨ ॥శోధనంమార్జనంభూమేర్లేపనంధాతుమండనమ్ । గృహోపస్కరముద్ధృత్యగృహకోణేనివేశయేత్ ॥ ౧౩ ॥ అ
ర్వాక్పంచాహతోయత్నాదాస్తీర్ణానిప్రమేళయేత్ । కర్తవ్యోమండపఃప్రోచ్చైః కదళీఖండమండితః ॥ ౧౪ ॥ ఫలపుష్పద
లైర్విష్వగ్వితానేనవిరాజితః । చతుర్దిక్షుధ్వజారోపోబహుసంపద్విరాజితః ॥ ౧౫ ॥ ఊర్ధ్వంసప్తైవలోకాశ్చకల్పనీయాస్సవి
స్తరం । తేషువిప్రావిరక్తాశ్చస్థాపనీయాఃప్రబోధ్యచ॥ ౧౬ ॥పూర్వంతేషామాసనానికర్తవ్యానియథోత్తరమ్। వక్తుశ్చాపి
తదాదివ్యమాసనంపరికల్పయేత్ ॥ ౧౭ ॥ ఉదఙ్ముఖోభవేద్వక్తాశ్రోతావైప్రాఙ్ముఖస్తదా । ప్రాఙ్ముఖశ్చేద్భవేద్వక్తాశ్రోతా
చోదఙ్ముఖస్తదా॥ ౧౮ ॥అథవాపూర్వదిగ్జ్ఞేయాపూజ్యపూజకమధ్యతః । శ్రోతౄణామాగమేప్రోక్తాదేశకాలాదికోవిదైః ॥
విరక్తోవైష్ణవోవిప్రోవేదశాస్త్రవిశుద్ధికృత్ ।దృష్టాంతకుశలోధీరోవక్తాకార్యోఽతినిస్స్పృహః ॥ ౨౦ ॥ అనేకధర్మవిభ్రాంతాః
స్త్రైణాఃపాషండవాదినః । శుకశాస్త్రకథోచ్చారేత్యాజ్యాస్తేయదిపండితాః ॥ ౨౧ ॥ వక్తుఃపార్శ్వేసహాయార్థమన్య
స్థాప్యస్తథావిధః।పండితఃసంశయచ్ఛేత్తాలోకబోధనతత్పరః॥ ౨౨ ॥వక్త్రాక్షౌరంప్రకర్తవ్యందినాదర్వాక్వ్రతాప్తయే ।
అరుణోదయేఽసౌనిర్వర్త్యశౌచంస్నానంసమాచరేత్ ॥ ౨౩ ॥నిత్యంసంక్షేపతఃకృత్వాసంధ్యాద్యంసంప్రయత్నతః।కథా
విఘ్నవిఘాతాయగణనాథంప్రపూజయేత్ ॥ ౨౪ ॥ పితౄన్సంతర్ప్యశుద్ధ్యర్థంప్రాయశ్చిత్తంసమాచరేత్ । మండలంచప్ర
కర్తవ్యంతత్రస్థాప్యోహరిస్తథా ॥ ౨౫ ॥ కృష్ణముద్దిశ్యమంత్రేణాచరేత్పూజావిధింక్రమాత్। ప్రదక్షిణనమస్కారాన్పూజాం
తేస్తుతిమాచరేత్ ॥ ౨౬ ॥ సంసారసాగరేమగ్నందీనంమాంకరుణానిధేకర్మమోహగృహీతాంగంమాముద్ధరభవార్ణవాత్॥
శ్రీమద్భాగవతస్యాపితతఃపూజాప్రయత్నతః।కర్తవ్యావిధినాప్రీత్యాధూపదీపసమన్వితా ॥ ౨౮ ॥ తతస్తుశ్రీఫలంధృత్వానమ
స్కారంసమాచరేత్ । స్తుతిఃప్రసన్నచిత్తేనకర్తవ్యాకేవలంతదా ॥ ౨౯ ॥ శ్రీమద్భాగవతాఖ్యోఽయంప్రత్యక్షఃకృష్ణఏవహి ।
స్వీకృతోఽసిమయానాథముక్త్యర్థంభవసాగరే ॥ ౩౦ ॥మనోరథోమదీయోఽయంసఫలస్సర్వథాత్వయా।నిర్విఘ్నేనైవకర్తవ్యో
దాసోఽహంతవకేశవ ॥ ౩౧ ॥ ఏవందీనవచఃప్రోక్త్వావక్తారంచాథపూజయేత్ । సంభూష్యవస్త్రభూషాభిఃపూజాంతేతం
చసంస్తవేత్ ॥ ౩౨ ॥ శుకరూపప్రబోధజ్ఞసర్వశాస్త్రవిశారద । ఏతత్కథాప్రకాశేనమదజ్ఞానంవినాశయ ॥ ౩౩ ॥ తదగ్రేని
యమఃపశ్చాత్కర్తవ్యశ్శ్రేయసేముదా । సప్తరాత్రంయథాశక్త్యాధారణీయస్సఏవహి ॥ ౩౪ ॥ వరణంపంచవిప్రాణాం
కథాభంగనివృత్తయే।కర్తవ్యంతైర్హరేర్జాప్యోద్వాదశాక్షరవిద్యయా ॥ ౩౫ ॥ బ్రాహ్మణాన్వైష్ణవాంశ్చాన్యాన్తథాకీర్త
నకారిణః । నత్వాసంపూజ్యదత్తాజ్ఞస్స్వయమాసనమావిశేత్ ॥ ౩౬ ॥ లోకవిత్తధనాగారపుత్రచింతాంవ్యుదస్యచ । కథాచి

త్తశ్శుద్ధమతిస్సలభేత్ఫలముత్తమం ॥ ౩౭ ॥ ఆసూర్యోదయమారభ్య సార్ధత్రిప్రహరాంతికం । వాచనీయా కథా సమ్యక్ ధీరకంఠం సుధీమతా ॥ ౩౮ ॥ కథావిరామః కర్తవ్యో మధ్యాహ్నే ఘటికాద్వయం । తత్కథామను కార్యం వై కీర్తనం వైష్ణవైస్తదా ॥ ౩౯ ॥ మలమూత్రజయార్థం హి లఘ్వాహారస్సుఖావహః । హవిష్యాన్నేన కర్తవ్యో హ్యేకవారం కథార్థినా ॥ ౪౦ ॥ ఉపోష్య సప్తరాత్రం వై శక్తిశ్చేచ్ఛృణుయాత్తదా । ఘృతపానం పయఃపానం కృత్వా వై శృణుయాత్సుఖమ్ ॥ ౪౧ ॥ ఫలాహారేణ వా శ్రావ్యమేకభక్తేన వా పునః । సుఖసాధ్యం భవేద్యత్తు కర్తవ్యం శ్రవణాయ తత్ ॥ ౪౨ ॥ భోజనం తు వరం మన్యే కథాశ్రవణకారకమ్ । నోపవాసో వరః ప్రోక్తః కథావిఘ్నకరో యది ॥ ౪౩ ॥ సప్తాహవ్రతినాం పుంసాం నియమాఞ్ఛృణు నారద । విష్ణుదీక్షావిహీనానాం నాధికారః కథాశ్రవే ॥ ౪౪ ॥ బ్రహ్మచర్యమధస్సుప్తిః పత్రావల్యాం చ భోజనమ్ । కథాసమాప్తౌ భుక్తిం చ కుర్యాన్నిత్యం కథావ్రతీ ॥ ౪౫ ॥ ద్విదళం మధు తైలం చ గరిష్ఠాన్నం తథైవ చ । భావదుష్టం పర్యుషితం జహ్యాన్నిత్యం కథావ్రతీ ॥ ౪౬ ॥ కామం క్రోధం మదం మానం మత్సరం లోభమేవ చ । దంభం మోహం తథా ద్వేషం దూరయేచ్చ కథావ్రతీ ॥ ౪౭ ॥ వేదవైష్ణవవిప్రాణాం గురుగోవ్రతినాం తథా । స్త్రీరాజమహతాం నిందాం వర్జయేద్యః కథావ్రతీ ॥ ౪౮ ॥ రజస్వలాంత్యజమ్లేచ్ఛపతితవ్రాత్యకైస్తథా । ద్విజద్విడ్వేదబాహ్యైశ్చ న వదేద్యః కథావ్రతీ ॥ ౪౯ ॥ సత్యం శౌచం దయాం మౌనమార్జవం వినయం తథా । ఉదారమానసం తద్వదేవం కుర్యాత్కథావ్రతీ ॥ ౫౦ ॥ దరిద్రశ్చ క్షయీ రోగీ నిర్భాగ్యః పాపకర్మవాన్ । అనపత్యో మోక్షకామః శృణుయాచ్చ కథామిమామ్ ॥ ౫౧ ॥ అపుష్పా కాకవంధ్యా చ వంధ్యా యా చ మృతార్భకా । స్రవద్గర్భా చ యా నారీ తయా శ్రావ్యః ప్రయత్నతః ॥ ౫౨ ॥ ఏతేషు విధినా శ్రావే తదక్షయ్యతరం భవేత్ । అత్యుత్తమా కథా దివ్యా కోటియజ్ఞఫలప్రదా ॥ ౫౩ ॥ ఏవం కృత్వా వ్రతవిధిముద్యాపనమథాచరేత్ । జన్మాష్టమీవ్రతమివ కర్తవ్యం ఫలకాంక్షిభిః ॥ ౫౪ ॥ అకించనేషు భక్తేషు ప్రాయో నోద్యాపనాగ్రహః । శ్రవణేనైవ పూతాస్తే నిష్కామా వైష్ణవా యతః ॥ ౫౫ ॥ ఏవం నగాహయజ్ఞేస్మిన్ సమాప్తే శ్రోతృభిస్తదా । పుస్తకస్య చ వక్తుశ్చ పూజా కార్యాతిభక్తితః ॥ ౫౬ ॥ ప్రసాదతులసీమాలాః శ్రోతృభ్యశ్చాథ దీయతాం । మృదంగతాలలలితం కర్తవ్యం కీర్తనం తతః ॥ ౫౭ ॥ జయశబ్దం నమశ్శబ్దం శంఖశబ్దం చ కారయేత్ । విప్రేభ్యో యాచకేభ్యశ్చ విత్తమన్నం చ దీయతామ్ ॥ ౫౮ ॥ విరక్తశ్చేద్భవేచ్ఛ్రోతా గీతా వాచ్యా పరేఽహని । గృహస్థశ్చేత్తదా హోమః కర్తవ్యః కర్మశాంతయే ॥ ౫౯ ॥ ప్రతిశ్లోకం చ జుహుయాద్విధినా దశమస్య చ । పాయసం మధుసర్పిశ్చ తిలాన్నాదికసంయుతమ్ ॥ ౬౦ ॥ అథవా హవనం కుర్యాద్గాయత్ర్యా సుసమాహితః । తన్మయత్వాత్పురాణస్య పరమస్య చ తత్త్వతః ॥ ౬౧ ॥ హోమాశక్తౌ బుధో హౌమ్యం దద్యాత్తత్ఫలసిద్ధయే । నానాచ్ఛిద్రనిరోధార్థం న్యూనతాధికతాఖ్యయోః ॥ ౬౨ ॥ దోషయోః ప్రశమార్థం చ పఠేన్నామసహస్రకం । తేన స్యాత్సఫలం సర్వం నాస్త్యస్మాదధికం యతః ॥ ౬౩ ॥ ద్వాదశ బ్రాహ్మణాన్పశ్చాద్భోజయేన్మధుపాయసైః । దద్యాత్సువర్ణం ధేనుం చ వ్రతపూర్ణత్వహేతవే ॥ ౬౪ ॥ శక్తౌ పలత్రయమితం స్వర్ణసింహం విధాయ చ । తత్రాస్య పుస్తకం స్థాప్యం లిఖితం లలితాక్షరమ్ ॥ ౬౫ ॥ సంపూజ్యావాహనాద్యైస్తదుపచారైస్సదక్షిణం । వస్త్రభూషణగంధాద్యైః పూజితాయ యతాత్మనే ॥ ౬౬ ॥ ఆచార్యాయ సుధీర్దత్వా ముక్తస్స్యాద్భవబంధనైః । ఏవం కృతే విధానే చ సర్వపాపనివారణే ॥ ౬౭ ॥ ఫలదం స్యాత్పురాణం తు శ్రీమద్భాగవతం శుభం । ధర్మకామార్థమోక్షాణాం సాధనం స్యాన్న సంశయః ॥ ౬౮ ॥ ✽ కుమారా ఊచుః ✽ ఇతి తే కథితం సర్వం కిం భూయః శ్రోతుమిచ్ఛసి । శ్రీమద్భాగవతేనైవ భుక్తిముక్తీ కరే స్థితే ॥ ౬౯ ॥ ✽ సూత ఉవాచ ✽ ఇత్యుక్త్వా తే మహాత్మానః ప్రోచుర్భాగవతీం కథాం । సర్వపాపహరాం పుణ్యాం భుక్తిముక్తిప్రదాయినీమ్ ॥ ౭౦ ॥ శృణ్వతాం సర్వభూతానాం సప్తాహం నియతాత్మనాం । యథావిధి తతో దేవం తుష్టువుః పురుషోత్తమమ్ ॥ ౭౧ ॥ తదంతే జ్ఞానవైరాగ్యభక్తీనాం పుష్టతా పరా । తారుణ్యం పరమం చాభూత్సర్వభూతమనోహరమ్ ॥ ౭౨ ॥ నారదశ్చ కృతార్థోఽభూత్సిద్ధే స్వీయే మనోరథే । పులకీకృతసర్వాంగః పరమానందసంభృతః ॥ ౭౩ ॥ ఏవం కథాం సమాకర్ణ్య నారదో భగవత్ప్రియః । ప్రేమగద్గదయా వాచా తానువాచ కృతాంజలిః ॥ ౭౪ ॥ ✽ నారద ఉవాచ ✽ ధన్యోఽస్మ్యనుగృహీతోఽస్మి భవద్భిః కరుణాపరైః । అద్య మే భగవాఁల్లబ్ధః సర్వపాపహరో హరిః ॥ ౭౫ ॥ శ్రవణం సర్వధర్మేభ్యో వరం మన్యే తపోధనాః । వైకుంఠస్థో యతః కృష్ణః శ్రవణాద్యస్య లభ్యతే ॥ ౭౬ ॥ ✽ సూత ఉవాచ ✽ ఏవం బ్రువతి వై తత్ర నారదే వైష్ణవోత్తమే । పరిభ్రమన్సమాయాతః శుకో యోగేశ్వరస్తదా ॥ ౭౭ ॥ తత్రాయయౌ షోడశవార్షికస్తదా వ్యాసాత్మజో జ్ఞానమహాబ్ధిచంద్రమాః । కథావసానే నిజలాభపూర్ణః ప్రేమ్ణా పఠన్భాగవతం శనైశ్శనైః ॥ ౭౮ ॥ దృష్ట్వా సదస్యాః పరమోరుతేజసం సద్యస్సముత్థాయ దదుర్మహాసనం । ప్రీత్యా సురర్షిస్తమపూజయత్సుఖం స్థితోఽవదత్సంశృణుతామలాం గిరం ॥ ౭౯ ॥ ✽ శ్రీశుక ఉవాచ ✽ నిగమకల్పతరోర్గలితం ఫలం శుకముఖాదమృతద్రవసంయుతం । పిబత భాగవతం రసమాలయం ముహురహో రసికా భువి భావుకాః ॥ ౮౦ ॥ ధర్మః ప్రోజ్ఝితకైతవోఽత్ర పరమో నిర్మత్సరాణాం

సతాం వేద్యం వాస్తవమత్ర వస్తు శివదం తాపత్రయోన్మూలనం । శ్రీమద్భాగవతే మహామునికృతే కింవాపరైరీశ్వరస్సద్యో హృ
ద్యవరుధ్యతేఽత్ర కృతిభిశ్శుశ్రూషుభిస్తత్క్షణాత్ ॥ ౮౧ ॥ శ్రీమద్భాగవతం పురాణతిలకం యద్వైష్ణవానాం ధనం యస్మి
న్పారమహంస్యమేవమమలం జ్ఞానం పరం గీయతే । యత్ర జ్ఞానవిరాగభక్తిసహితం నైష్కర్మ్యమావిష్కృతం తచ్ఛృ
ణ్వన్ప్రపఠన్విచారణపరో భక్త్యా విముచ్యేన్నరః ॥ ౮౨ ॥ స్వర్గే సత్యే చ కైలాసే వైకుంఠే నాస్త్యయం రసః । అతః పిబం
తు సద్భాగ్యా మా మా ముంచత కర్హిచిత్ ॥ ౮౩ ॥ ❋ సూత ఉవాచ ❋ ఏవం బ్రువాణే సతి బాదరాయణే మధ్యే సభాయాం హరి
రావిరాసీత్ । ప్రహ్లాదబల్యుద్ధవఫల్గునాదిభిర్వృతః సురర్షిస్తమపూజయచ్చ తాన్ ॥ ౮౪ ॥ దృష్ట్వా ప్రసన్నం మహదాసనే
హరిం తే చక్రిరే కీర్తనమగ్రతస్తదా । భవో భవాన్యా కమలాసనస్తు తత్రాగమన్కీర్తనదర్శనాయ ॥ ౮౫ ॥ ప్రహ్లాదస్తాలధారీ
తరలగతితయా చోద్ధవః కాంస్యధారీ వీణాధారీ సురర్షిః స్వరకుశలతయా రాగకర్తాఽర్జునోఽభూత్ । ఇంద్రోఽవాదీన్మృదం
గం జయజయసుకరాః కీర్తనే తే కుమారా యత్రాగ్రే భావవక్తా సరసరచనయా వ్యాసపుత్రో బభూవ ॥ ౮౬ ॥ ననర్త మధ్యే
త్రికమేవ తత్ర భక్త్యాదికానాం నటవత్సుతేజసాం । అలౌకికం కీర్తనమేతదీక్ష్య హరిః ప్రసన్నోఽపి వచోఽబ్రవీత్తత్ ॥ ౮౭ ॥ మ
త్తో వరం భాగవతా వృణుధ్వం ప్రీతః కథాకీర్తనతోఽస్మి సాంప్రతం । శ్రుత్వేతి తద్వాక్యమతిప్రసన్నాః ప్రేమార్ద్రచిత్తా హరి
మూచిరే తే ॥ ౮౮ ॥ నగాహగాథాసు చ సర్వభక్తైరేభిస్త్వయా భావ్యమతిప్రయత్నాత్ । మనోరథోఽయం పరిపూరణీయస్త
థేతి చోక్త్వాంతరధీయతాచ్యుతః ॥ ౮౯ ॥ తతోఽనమత్తచ్చరణేషు నారదస్తథా శుకాదీనపి తాపసాంశ్చ । అథ ప్రహృష్టాః పరి
నష్టమోహాః సర్వే యయుః పీతకథామృతాస్తే ॥ ౯౦ ॥ భక్తిః సుతాభ్యాం సహ రక్షితా సా శాస్త్రే స్వకీయేఽపి తదా శుకేన । అతో
హరిర్భాగవతస్య సేవనాచ్చిత్తం సమాయాతి హి వైష్ణవానాం ॥ ౯౧ ॥ దారిద్ర్యదుఃఖజ్వరదాహితానాం మాయాపిశాచీపరిమ
ర్దితానాం । సంసారసింధౌ పరిపాతితానాం క్షేమాయ వై భాగవతం ప్రగర్జతి ॥ ౯౨ ॥ ❋ శౌనక ఉవాచ ❋ శుకేనోక్తం కదా
రాజ్ఞే గోకర్ణేన కదా పునః । సురర్షయే కదా బ్రాహ్మైశ్ఛింధి మే సంశయం త్విమం ॥ ౯౩ ॥ ❋ సూత ఉవాచ ❋ ఆకృష్ణనిర్గమా
త్త్రింశద్వర్షాధికగతే కలౌ । నవమీతో నభస్యే చ కథారంభం శుకోఽకరోత్ ॥ ౯౪ ॥ పరీక్షిచ్ఛ్రవణాంతే చ కలౌ వర్షశతద్వయే ।
శుద్ధే శుచౌ నవమ్యాం చ ధేనుజోఽకథయత్కథాం ॥ ౯౫ ॥ తస్మాదపి కలౌ ప్రాప్తే త్రింశద్వర్షశతే సతి । ఊచురూర్జే సితే పక్షే నవ
మ్యాం బ్రహ్మణస్సుతాః ॥ ౯౬ ॥ ఇత్యేతత్తే సమాఖ్యాతం యత్పృష్టోఽహం త్వయాఽనఘ । కలౌ భాగవతీ వార్తా భవరోగవినాశి
నీ ॥ ౯౭ ॥ కృష్ణప్రియం సకలకల్మషనాశనం చ ముక్త్యేకహేతుమిహ భక్తివిలాసకారి । సంతః కథానకమిదం పిబతాదరేణ లో
కే హి తీర్థపరిశీలనసేవయా కిం ॥ ౯౮ ॥ స్వపురుషమపి వీక్ష్య పాశహస్తం వదతి యమః కిల తస్య కర్ణమూలే । పరిహర భగవత్క
థాసు మత్తాన్ప్రభురహమన్యనృణాం న వైష్ణవానాం ॥ ౯౯ ॥ అసారే సంసారే విషయవిషసంగాకులధియః క్షణార్ధం క్షేమా
ర్థం పిబత శుకగాథాతులసుధాం । కిమర్థం వ్యర్థం భో వ్రజత కుపథే కుత్సితకథే పరీక్షిత్సాక్షీ యచ్ఛ్రవణగతముక్త్యుక్తికథనే ॥
రసప్రవాహసంస్థేన శ్రీశుకేనేరితా కథా । కంఠే సంబధ్యతే యేన స వైకుంఠప్రభుర్భవేత్ ॥ ౧౦౧ ॥ ఇతి చ పరమగుహ్యం స
ర్వసిద్ధాంతసిద్ధం సపది నిగదితం తే శాస్త్రపుంజం విలోక్య । జగతి శుకకథాతో నిర్మలం నాస్తి కించిత్ పిబ పరసుఖహేతోర్ద్వాద
శస్కంధసారం ॥ ౧౦౨ ॥ ఏతాం యో నియతతయా శృణోతి భక్త్యా యశ్చైనాం కథయతి శుద్ధవైష్ణవాగ్రే । తౌ సమ్యగ్విధికర
ణాత్ఫలం లభేతే యాథార్థ్యాన్న హి భువనే కిమప్యసాధ్యం ॥ ౧౦౩ ॥ ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

ఇతి శ్రీపద్మపురాణే ఉత్తరఖండే శ్రీభాగవతమాహాత్మ్యే
శ్రవణవిధికథనం నామ షష్ఠోఽధ్యాయః
హరిః ఓమ్ - శ్రీకృష్ణార్పణమస్తు

శ్రీరస్తు

శ్రీహయగ్రీవాయనమః.

శ్రీ రుక్మిణీసత్యభామాసమేత - శ్రీకృష్ణపరబ్రహ్మణేనమః.

శ్రీ వీరరాఘవీయవ్యాఖ్యాసహితశ్రీమద్భాగవతమ్

దశమస్కన్ధవ్యాఖ్యానప్రారంభః

అతిక్రాన్తస్కన్ధాన్తే “ జాతో గతః పితృగృహాద్వ్రజమేధితార్థో హత్వా రిపూన్సుతశతానికృతోరుదారః । ఉత్పాద్య తేషుపురుషః క్రతుభిస్సమీజఆత్మానమాత్మనిగమంప్రథమంజనేష్వి,, త్యాదిశ్లోకద్వయేనసంగృహ్యప్రదర్శితంకృష్ణావతారచరిత్రంవిస్తరేణశుశ్రూషురతిక్రాన్తస్కన్ధార్థానువాదపూర్వకంపృచ్ఛతిరాజా ॥ కథితఇత్యాదినాశ్లోకదశకేన ॥ తత్రపూర్వస్కన్ధార్థమనువదతి ॥ కథితఇతిసార్ధేన ॥ సోమసూర్యయోః-తదుభయవంశజాతానాంచ,రాజ్ఞాం-వంశవిస్తారః-తేషాం-పరమాద్భుతం-చరిత్రంచ కథితమ్ ॥ ౧ ॥ హేమునిసత్తమనితరాం,ధర్మఏవశీలంయస్య-తస్య-యదోః-వంశవిస్తారః-కథితః-అధునా-తత్రయదోర్వంశే-అంశేనబలరామేణసహా - వతీర్ణస్య-యద్వా- సఙ్కల్పరూపజ్ఞానేనవా-దివ్యవిగ్రహాంశేనవా-అన్యథా “ ఏతేచాంశకలావిష్ణోఃకృష్ణస్తుభగవాన్స్వయ,, మితిపూర్వోత్తరవ్యాఘాతాపత్తేః-విష్ణోఃశ్రీకృష్ణస్య-వీర్యాణివీర్యగుణప్రకారకాణి-చరిత్రాణి-నశ్శుశ్రూషుభ్యోఽస్మభ్యం,శంసవిస్తరతఃకథయ ॥ ౨ ॥ కానివీర్యాణీత్యత్రాహ ॥ అవతీర్యేతి ॥ యద్వా-నపరవ్యూహాదిరూపేణావస్థితస్యవీర్యాణి-కింతు - యదోర్వంశేఽవతీర్యభగవాన్యానివీర్యాణికృత-

శ్రీమద్భగవతశ్శ్రీకృష్ణపరబ్రహ్మణఃవివిధవిచిత్రలీలావిశేషవర్ణనాకర్ణనాయ
పరీక్షిన్నరేంద్రశ్శుకమహర్షింపృచ్ఛతి

హరిఃఓమ్॥ రాజోవాచ॥కథితోవంశవిస్తారోభవతాసోమసూర్యయోః।రాజ్ఞాంచోభయవంశ్యానాంచరితంపరమాద్భుతమ్॥౧॥యదోశ్చధర్మశీలస్యనితరాంమునిసత్తమ।తత్రాంశేనావతీర్ణస్యవిష్ణోర్వీర్యాణిశంసనః॥౨॥ అవతీర్యయదోర్వంశేభగవాన్భూతభావనః।కృతవాన్యానివిశ్వాత్మాతానినోవదవిస్తరాత్॥౩॥నివృత్తతర్షైరుపగీ

వాన్-తానివీర్యాణి - విస్తరతః-నః - అస్మభ్యం-వదశంస, అవతరణప్రభృతీనిస్వశ్లోకగమనపర్యన్తానివీర్యాణివిస్తరేణకథయేతిభావః॥ అతఏవపునరవతీర్యేత్యుక్తం ॥ అవతారప్రయోజనంతన్నిమిత్తంచవిస్తరేణవక్తవ్యమిత్యభిప్రాయేణవిశినష్టి॥భూతభావనః - భూతానిసాధుభూతానిభావయతివిభావయతిత్రాయతఇతితథా - విశ్వాత్మా విశ్వస్యాన్తరాత్మా - విశ్వమాత్మాశరీరంయస్యేతివావిశ్వాత్మా ॥ ౩ ॥ ననువిష్ణోర్వీర్యాణ్యభీక్ష్ణశశ్శ్రుతాన్యేవకింపృచ్ఛసీత్యత్రాహ ॥ నివృత్తతర్షైరితి ॥ కఉత్తమశ్లోకగుణానువాదాదిత్యస్యామృతాదితిశేషః - ఉత్తమశ్లోకస్యభగవతః-గుణానువాదరూపాదమృతాత్ - పశుఘ్నంవినా-కః-పుమాన్ - విరజ్యేత , నకోపీత్యర్థః-ప్రసిద్ధామృతవైలక్షణ్యంసూచయితుంవిశినష్టి- నివృత్తః-తర్షః-పిపాసాయేష్వలంబుద్ధిర్యేషాం-తైః - విగతవిషయస్పృహైర్యోగిభిరుపగీయమానాత్ - ప్రసిద్ధంత్వమృతంఅనివృత్తతర్షైరుపగీయమాన-మిత్యర్థః - భవౌషధాత్-భవస్యసంసారస్యరోగరూపస్యౌషధంఔషధమివప్రతీకారరూపాత్ - ప్రసిద్ధంతుభవవర్ధనమితిభావః -శ్రోత్రయోర్మనసశ్చాభిరామాత్ , ప్రసిద్ధంతురసనేన్ద్రియమాత్రాభిరామమితిభావః-గుణానువాదోగుణకథా స శంపహన్తీతిపశుఘ్నోగోఘ్నః - తంవినేత్యర్థః॥యద్వా॥పశువద్ధన్తిగచ్ఛతివ్యాప్రియతఇతిపశుఘ్నః - తంవినేత్యర్థః - పశుతుల్యవృత్తిః- కేవలమూర్ఖఇతియావత్-యద్వా - అపశుఘ్నాదితిచ్ఛేదః - పశుఇతిసమ్యగర్థకమవ్యయం-నపశుఅసమ్యక్-హన్తి

గచ్ఛతిబుధ్యతీతితథా " హనహింసాగత్యోః ,, గత్యర్థానాం జ్ఞానార్థకాః- సమ్యగుపకారమవిద్వాన్-కృతఘ్న ఇతియావత్-
ఉత్తమశ్లోకకృతోపకారాభిజ్ఞస్తద్గుణానువాదాత్కఃపుమాన్విరజ్యేతేత్యర్థః ❁ ॥ ౪ ॥ కోఽసౌతత్కృతోపకారః,యదభిజ్ఞా
నాత్తద్గుణానువాదాన్నవిరజ్యతే- బహుషుభగవదవతారతచ్చరితేషుసత్స్వపికింవిశేషేణకృష్ణావతారచరిత్రాదికమేవపృ
చ్ఛసీత్యత్రాహ ॥ పితామహాఇతిద్వాభ్యాం ॥ అమరజయైః దేవానపిజేతుంసమర్థైః-భీష్మాద్యతిరథరూపైః తిమిఙ్గిలైః-హే
తుభిః-దుఃఖేనాప్యత్యేతుంపారఙ్గంతుమశక్యం - కౌరవాణాం-సైన్యమేవ-సాగరః-తం- యోభగవాన్కృష్ణ ఏవ-ప్లవోనౌ,
స్తేషాంతే-పితామహాయుధిష్ఠిరాదయః - వత్సపదంకృత్వాగోష్పదతుల్యంకృత్వా- అతరన్స్మపారంజగ్ముఃకిల - శ్లోకద్వయ
స్థయచ్ఛబ్దయోర్వీర్యాణితస్యేత్యనేనాన్వయః ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ ద్రౌణీతి॥ కించ-ద్రౌణేరశ్వత్థామ్నోఽస్త్రేణతత్ప్రయుక్తబ్రహ్మశీ
ర్షనామకాస్త్రేణ - విప్లుష్టందగ్ధ - మిదం-మదఙ్గంమచ్ఛరీరం- కురూణాం-పాణ్డవానాంచ-సన్తానస్యబీజంప్రవర్తకం-వంశద్వ
యేఽపిస్వస్యైవాఽవశేషితత్వాత్తదుభయసన్తానబీజమిత్యర్థః - యో జుగోప-కథంభూతః - శరణంగతాయా-మమమాతు
రుత్తరాయాః-కుక్షిం-ప్రవిష్టః,ఆత్తంధృతం-చక్రంసుదర్శనం-యేన-తథాభూతో, మత్పితామహప్రభృతీనామనిష్టపరిహారే
ష్టప్రాపణదీక్షితస్యమహోపకర్తుర్గుణానువాదాత్కృతజ్ఞఃకథమహంవిరజ్యేయమితిభావః ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ వీర్యాణీతి ॥ యతఏవమ
తో-హేవిద్వన్నఖిలానాం-దేహభాజాం,అన్తర్బహిః పూరుషకాలరూపైః-రమృతం-మృత్యుంచ-ప్రయచ్ఛతః, క్షేత్రజ్ఞానాం
కాలావయవానాంచబహుత్వాద్బహువచనం - క్షేత్రజ్ఞకాలాత్మకైః,రూపైశ్శరీరైః,తత్రాన్తః - పురుషరూపేణ-మృత
మనురణంస్థితిం-ప్రయచ్ఛతః-స్థితిహేతోరిత్యర్థః-ఉతఅపిచ-బహిః-కాలరూపేణ , మృత్యుం-ప్రయచ్ఛతఃవినాశహేతోరిత్యర్థః

యమానాద్భవే షథాచ్ఛ్రోత్రమనోఽభిరామాత్ । కఉత్తమశ్లోకగుణానువాదాత్పుమాన్విరజ్యేతవినాప
శుఘ్నాత్ ॥ ౪ ॥ పితామహామేసమరేఽమరంజయైర్దేవవ్రతాద్యాతిరథైస్తిమింగిలైః । దురత్యయంకౌరవసై
న్యసాగరంకృత్వాఽతరన్వత్సపదంస్మయత్ప్లవాః ॥ ౫ ॥ ద్రౌణ్యస్త్రవిప్లుష్టమిదంమదఙ్గంసన్తానబీజంకురుపా
ణ్డవానామ్ । జుగోపకుక్షింగతఆత్తచక్రోమాతుశ్చమేయశ్శరణంగతాయాః ॥ ౬ ॥ వీర్యాణితస్యాఖిలదేహభా
జామన్తర్బహిఃపూరుషకాలరూపైః ।ప్రయచ్ఛతోమృత్యుముతామృతంచమాయామనుష్యస్యవదస్వవిద్వన్ ॥ ౭ ॥
రోహిణ్యాస్తనయఃప్రోక్తోరామస్సఙ్కర్షణస్త్వయా । దేవక్యాగర్భసమ్బన్ధఃకుతోదేహాన్తరంవినా ॥ ౮ ॥ కస్మా
న్ముకున్దోభగవాన్పితుర్గేహాద్వ్రజంగతః । క్వవాసంజ్ఞాతిభిస్సార్ధంకృతవాన్సాత్వతాంపతిః ॥ ౯ ॥ వ్రజేవసన్కి
మకరోన్మధుపుర్యాంచకేశవః । భ్రాతరంచావధీత్కంసంమాతురద్ధాఽతదర్హణమ్ ॥ ౧౦ ॥ దేహంమానుష
మాశ్రిత్యకతివర్షాణివృష్ణిభిః । యదుపుర్యాంసహావాత్సీత్పత్న్యఃకత్యభవన్విభో ॥ ౧౧ ॥ ఏతదన్యచ్చసర్వంమే
మునేకృష్ణవిచేష్టితమ్ । వక్తుమర్హసిసర్వజ్ఞశ్రద్దధానాయవిస్తృతమ్ ॥ ౧౨ ॥ నైషాతిదుస్సహాక్షున్మాంత్యక్తోద

స్తేత్యన్య జగత్కారణస్యేత్యర్థః " కారణంతుధ్యేయ ,, ఇతికారణస్యైవవస్తునోధ్యేయత్వశ్రవణాద్ధ్యేయస్యచ శ్రవణమన
నాదిపూర్వకత్వాత్తద్విషయకశుశ్రూషామమాస్తీతిజ్ఞాపనాయాఖిలదేహభాజామిత్యాద్యమృతంచేత్యన్తముక్తం-తస్యై
వంభూతస్యకథంమనుష్యత్వాపత్తిరిత్యతోవిశినష్టి-మాయామనుష్యస్యసంకల్పజ్ఞానేనమనుష్యస్య - ప్రచ్ఛన్నమనుష్యస్యవా,
తస్యకృష్ణస్య-వీర్యాణి-వదస్వప్రకాశయ " భాసనోపసంభాషే ,, త్యాదినావదేస్త్వఙ్ ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ అంశేనావతీర్ణస్యవిష్ణో
రిత్యంశచరిత్రమపికథనీయంసూచితం-తదేవవ్యఞ్జయన్పృచ్ఛతి॥రోహిణ్యాఇతి ॥ సఙ్కర్షణఃభగవదంశసమ్భూతసఙ్కర్షణా
వతారరూపోబలరామః ,రోహిణ్యాస్తనయఃప్రోక్తఃతథా - తస్యదేవక్యాగర్భసమ్బన్ధశ్చప్రోక్తఃత్వయానవమఇతిశేషః
-ఉభయం-దేహాన్తరంవినైవఏకేనదేహేనైవ-తస్య-కుతఃకస్మాద్ధేతో - రభవత్ ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ "కృతవాన్యానివిశ్వాత్మా
తదేతన్నోవదే,,తిసామాన్యతఃపృష్టానివీర్యాణివిశేషతఃపృచ్ఛతి ॥ కస్మాదితిచతుర్భిః॥భగవాన్ముకున్దః-కస్మాద్ధేతోః-పితుర్వసు
దేవస్య-గేహాద్వ్రజం-గతః-సాత్వతాంభక్తానాంపతిర్భగవాన్-జ్ఞాతిభిర్యదుభిస్సహ - క్వ-వాసం -కృతవాన్ ❁ ॥ ౯ ॥ ❁
వ్రజే-మధుపుర్యాంచ-వసన్-కింకి-మకరోత్-మాతుర్దేవక్యాః-అద్ధాసాక్షా- ద్భ్రాతరం-అతఏవా-తదర్హణంవధానర్హంకం
సం-కుతో,ఽవధీత్ ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ మానుషంమానుషవదవభాసమానం - దేహం దివ్యమఙ్గళవిగ్రహ-మాశ్రిత్యపరిగృహ్య-వృ
ష్ణిభిర్యదుభిస్సహ-యదుపుర్యాంద్వారకాయాం-కతివర్షాణ్య - వాత్సీ దుషితవాన్ - తస్య-పత్న్యః-కతి - బభూవుః-హేవి
భో ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ ఏతత్పృష్ట-మన్యదపృష్టంచ-యద్య-త్సర్వం-కృష్ణవిచేష్టితం, హేమునే - శ్రద్దధానాయశ్రవణోపయుక్తత్వ
రాన్వితాయ-మేశుశ్రూషవే-మహ్యం- హేసర్వజ్ఞసాకల్యేనకృష్ణచేష్టితాభిజ్ఞవిస్తృతంయథాతథా-వక్తు-మర్హసి ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁
ప్రాయోపవిష్టస్యాశనాయాపిపాసాభ్యామర్దితస్యకథం శ్రవణోపయుక్తచిత్తసమాధానసంభవఇత్యత్రాహ ॥ నైషేతి॥

త్యక్త - ముదపానం-యేన-తథాభూతమపి-మాం - దుస్సహాసోఢుమశక్యా - ఏషా క్షుత్-నబాధతే-తత్ర హేతుంవదన్నా త్మానంవిశినష్టి॥త్వన్ముఖామ్భోజా - చ్చ్యుతంగళితం హరికథైవామృతం-తత్ -పిబన్తం- మామిత్యన్వయః ❋॥ ౧౩ ॥ ❋ ఇత్థమాపృష్టోభగవాన్ శుకశ్శ్రీకృష్ణచరిత్రంవిస్తరతఃకథయితుమారేభ ఇత్యాహసూతః ॥ ఏవమితి ॥ హేభృగునన్దనశౌనక-ఏవమిత్థం-సాధువాదంసాధోఃపరిక్షితోవాదముక్తింప్రశ్నరూపం,నిశమ్య-స-భగవాన్-వైయాసకిశ్శుక-స్తతో-విష్ణురాతంపరీక్షితం- ప్రత్యర్చ్యప్రత్యభినన్ద్య , కలికల్మషఘ్నంశృణ్వతాంవదతాంచకలికాలకృతపాపఘ్నం - కృష్ణస్యభగవత-శ్చరిత్రం-వ్యాహర్తుంవిస్తరతోవక్తుం-దశమైకాదశస్కన్ధద్వయేనవక్తుమితియావత్ , ఆరభతప్రారేభే - యుక్తంచైతదిత్యభిప్రాయేణవిశినష్టి - భాగవతప్రధానః - భాగవతంభగవత్స్వరూపగుణాద్యనుసంధానమేవ - ప్రధానంముఖ్యంప్రయోజనం-యస్య-తథాభూతః ❋ ॥ ౧౪ ॥ ❋ తావత్ప్రత్యర్చ్యాహసమ్యగితిద్వాభ్యాం॥ హేరాజర్షిసత్తమ-తవ-బుద్ధి- స్సమ్య-గ్వ్యవసితానిశ్చితా- హేయోపాదేయవివేకయుక్తేత్యర్థః - కుతఏతజ్జ్ఞాతవ్యమిత్యత్రాహ - యత్ యస్మా -ద్వాసుదేవకథాయామేవ తవ-మతి-ర్నైష్ఠికీనిష్ఠాయుక్తా-వాసుదేవకథాశ్రవణఏవపరినిష్ఠితేత్యర్థః ❋ ॥ ౧౫ ॥ ❋ కింతచ్ఛ్రవణనిష్ఠామాత్రేణేత్యత్రాహ॥ వాసుదేవేతి ॥ వాసుదేవకథాప్రశ్న ఏవ-కింపున - స్తచ్ఛ్రవణాదిక-మిత్యభిప్రాయేణప్రశ్న ఇత్యుక్తం- యద్వా-ప్రశ్న ప్రతివచనతచ్ఛ్రవణానాంత్రయాణాముపలక్షణార్థఃప్రశ్నశబ్దః-త్రీన్పురుషా-న్పునాతి-వక్తారంప్రతివక్తారం - పృచ్ఛకంపృచ్ఛన్తం శ్రోతౄంశ్చ - తిత్రీన్ - వక్తృప్రతివక్త్రోశ్చఏకైకేనభావ్యమిత్యభిప్రాయేణవక్తారంపృచ్ఛకంచేత్యేకవచననిర్దేశః, శ్రోతృభిస్తుబహుభిరపీతిబహువచననిర్దేశః-యథా-తస్యవాసుదేవస్య - పాదసలిలంగాఙ్గమమ్భః , పునాతితద్వదితిపవిత్రీకరణమాత్రే

మపిబాధతే। పిబన్తంత్వన్ముఖామ్భోజాచ్చ్యుతంహరికథామృతమ్॥ ౧౩ ॥శ్రీసూతఉవాచ॥ఏతన్నిశమ్యభృగునన్దనసాధువాదంవైయాసకిస్సభగవానథవిష్ణురాతమ్ । ప్రత్యర్చ్యకృష్ణచరితంకలికల్మషఘ్నంవ్యాహర్తుమా

❋ శ్రీభగవదవతారకారణప్రవచనఘట్టః. ❋

రభతభాగవతప్రధానః॥ ౧౪॥శ్రీశుకఉవాచ॥సమ్యగ్వ్యవసితాబుద్ధిస్తవరాజర్షిసత్తమ।వాసుదేవకథాయాంతేయజ్జాతానైష్ఠికీమతిః॥౧౫॥వాసుదేవకథాప్రశ్నఃపురుషాంస్త్రీన్పునాతిహి । వక్తారంపృచ్ఛకంశ్రోతౄంస్తత్పాదసలిలంయథా॥ ౧౬ ॥ భూమిర్దృప్తనృపవ్యాజదైత్యానీకశతాయుతైః । ఆక్రాన్తాభూరిభారేణబ్రహ్మాణంశరణంయయౌ॥ ౧౭ ॥గౌర్భూత్వాఽశ్రుముఖీఖిన్నారుదన్తీకరుణంవిభోః। ఉపస్థితాఽన్తికేతస్మైవ్యసనంసమవోచత ॥ ౧౮ ॥ బ్రహ్మాతదుపధార్యాఽథసహదేవైస్తయాసహ । జగామసత్రినయనస్తీరంక్షీరపయోనిధేః ॥ ౧౯ ॥ తత్రగత్వాజగన్నాథందేవదేవంవృషాకపిమ్ । పురుషం❋పురుషసూక్తేనహ్యుపతస్థేసమాహితః ॥ ౨౦ ॥ గిరంసమాధౌగగనేసమీరితాంనిశమ్యవేధాస్త్రిదశానువాచ । గాంపౌరుషీంమేశృణుతామరాఃపునర్విధీయతామాశుతథైవమాచిరమ్ ॥ ౨౧ ॥ పురైవపుంసాఽవధృతోధరాజ్వరోభవద్భిరంశైర్యదుషూపజ

దృష్టాన్తః - నతుపురుషత్రయపవిత్రీకరణే - త్రయాణాంతత్రాసంభవాత్-యద్వా - యథాగాఙ్గంసలిలముపస్పృశన్తం-తస్యపితరంపితామహంచ-పునాతి - తద్వదితిదృష్టాన్తాభిప్రాయః - యథాతత్పాదసలిల-ముపస్పృశన్తమేకమేవపురుషంపునాతి-నతథాతత్కథాప్రశ్నఃపునాతి,అపితుత్రీ-నితివ్యతిరేకదృష్టాన్తోవాభిప్రేతః ❋ ॥ ౧౬ ॥ ❋ తమిత్థంప్రత్యర్చ్యావతారప్రభృతీనివీర్యాణివిస్తరతోవివక్షుస్తావదవతారనిమిత్తభూతాంభూప్రార్థనాముపపాదయతి ॥ భూమిరిత్యాదిభిశ్చతుర్భిః ॥ దృప్తాఃగర్వితాః-నృపవ్యాజాఃనృపవదవభాసమానాః-యే , దైత్యా - స్తేషా-మనీకానాం-శతానా-మయుతైః - ర్భూరిభారేణతదూపనిరవధికభారేణ-ఆక్రాన్తాపీడితా-భూమిః-బ్రహ్మాణంచతుర్ముఖం-శరణం- యయౌ ❋ ॥ ౧౭ ॥ ❋ తదేవప్రపఞ్చయతి-గౌర్భూత్వాగోరూపంబిభ్రాణా-ఖిన్నాదీనా- అశ్రూణిముఖేయస్యాస్తథాభూతా - కరుణంయథాతథా-రుదన్తీ-విభోఃబ్రహ్మణో - ఽన్తికేసమీపే - ఉపస్థితాస్తువన్తీ వ్యసనంస్వదుఃఖం - తస్మైబ్రహ్మణే-సమ్య - గవోచతవిజ్ఞాపయామాస ❋ ॥ ౧౮ ॥ ❋ బ్రహ్మాతద్వ్యసన-ముపధార్యజ్ఞాత్వా-అథ-దేవగణై - స్తయాభూమ్యాసహ - సత్రినయనస్సరుద్రః-క్షీరసాగరస్య-తీరం-జగామ ❋ ॥ ౧౯ ॥ ❋ తత్రతీరే-గత్వా-సమాహితచిత్తో-జగన్నాథం - పరమపురుషం - వృషాకపింశ్రీమహావిష్ణుంపురుషసూక్తేనోపతస్థేతుష్టావ-స్తుతిపూర్వకంనిదధ్యావిత్యర్థః ❋ ॥ ౨౦ ॥ ❋ తథా-గగనే -సమీరితాంగిరంఅశరీరాంవాణీం-సమాధౌ-నిశమ్య - వేధాఃబ్రహ్మా-త్రిదశాన్దేవాన్ప్రత్య-వోచత - తదేవాహగామిత్యాదిభిస్సార్ధైఃపఞ్చభిః-హేఅమరాః-సమాధౌ-మయా-శ్రుతాం-పౌరుషీంపరమపురుషసంబన్ధినీం- గాంగిరం - మేమత్తఃకథయత-శ్శృణుత-యథా-ఈశ్వరేణాతిదిష్టం-భవద్భి-ర్విధీయతాంక్రియతాం-చిరంవిలమ్బం- మాకార్ష్ట ❋ ॥ ౨౧ ॥ ❋ కానామగౌరిత్యత్రాహ॥పురైవేతి॥పు

రా-భవద్విజ్ఞప్తేః పూర్వమేవ - యద్వా-పురైవస్వావతారాత్పూర్వమేవేత్యర్థః-పుంసా-ఈశ్వరేణ-ధరాజ్వరో-భూక్లేశోఽవ
ధృతః విజ్ఞాతః-భవద్భిర్యదుష్వం - శై-రుపజన్యతాంఉత్పద్యతాం , జీవానామంశేనోత్పత్తిర్నామధర్మభూతజ్ఞానేనజీవా
న్తరాధిష్ఠాతృత్వం,స్వరూపస్యాణుత్వేనానేకదేహవృత్త్యసంభవాత్ , కదాఽస్మాభిరుత్పత్తవ్యమిత్యత్రాహ॥సః-ఈశ్వ
రాణామస్మాకమపీశ్వరో-భగవా - న్స్వసంబన్ధిన్యా - కాలాఖ్యయా - శక్త్యాకార్యోపయుక్తా పృథక్సిద్ధవిశేషణభూతయాత
న్వా ఉర్వ్యాభారం-క్షపయన్, నిరసితుమితిభావః , భువి , యావ - చ్చరేదవతరే-త్తతఃపూర్వమేవ-జన్యతామిత్య
ర్థః ✽ ॥ ౨౨ ॥ ✽ తథా,వసుదేవస్య-గృహే,భగవాన్పూర్ణషాడ్గుణ్యః , ప్రకృతిపురుషవిలక్షణః-పరమపురుష, స్సాక్షాజ్జని
ష్యతే అవతరిష్యతి,నకపిలాదివజ్జీవాన్తరాధిష్ఠాతృత్వేనావతరిష్యతి , కిన్త్వద్వారకమేవేత్యభిప్రాయేణసాక్షాదిత్యుక్తమ్,
తస్యజనిష్యమాణస్యపరమపురుషస్య,పూజార్థంపరిచర్యార్థం,క్రీడార్థమితియావత్ , అమరాణాం,స్త్రియోఽపి , సమ్భవన్తు
స్వాంశైరుత్పద్యన్తామ్ ✽ ॥ ౨౩ ॥ ✽ తథా, ఋషయోఽపి , తస్యభగవత , ఆదేశాదనుశాసనా , త్పశురూపిణః , కల్పయి
న్తాంగోరూపిణస్సమ్భవన్తు,కిమర్థంతత్రాహ , హేసురాః , పయోదానముఖేనక్షీరప్రదోహనద్వారాఽపి-విష్ణుం,తర్పయి
తుం , తపఆదిభిస్తర్పయన్త్యేవఅధునాపయోదాన ముఖేనాపి తర్ప యితుం గోరూపిణఃకల్పయన్తామిత్యపిశబ్దాభిప్రా
యః ✽ ॥ ౨౪ ॥ ✽ తథా,యో,వాసుదేవస్య,కలా,అంశః, కోఽసౌ,యః,అనన్తఃసహస్రముఖః-స్వరాడకర్మవశ్యః , సోఽ
పి-హరేః-ప్రియంకర్తుమిచ్ఛయా,అగ్రజో,భవితా,తస్యాగ్రజోభవిష్యతీత్యర్థః ✽ ॥ ౨౫ ॥ ✽ తథా,విష్ణో,ర్యా- మాయా,సా
క్షా,యయామాయయా,ఇదం,జగచ్చేతనవర్గః-సమ్మోహితమ్ , సాఽపి,భగవతీపూజ్యా, మాయాధిష్ఠాత్రీదేవతా,ప్రభుణా

ప్యతామ్।సయావదుర్వ్యాభరమీశ్వరేశ్వరస్స్వకాలశక్త్యాక్షపయంశ్చరేద్భువి॥౨౨॥వసుదేవగృహేసాక్షా
ద్భగవాన్పురుషఃపరః । జనిష్యతేతత్ప్రియార్థంసంభవన్త్వమరస్త్రియః ॥ ౨౩ ॥ఋషయోఽపితదాదేశాత్క
ల్ప్యన్తాంపశురూపిణః।పయోదానముఖేనాపివిష్ణుంతర్పయితుంసురాః ॥ ౨౪ ॥ వాసుదేవకళాఽనన్తస్సహ
స్రవదనస్స్వరాట్ । అగ్రజోభవితాదేవోహరేఃప్రియచికీర్షయా॥ ౨౫ ॥ విష్ణోర్మాయాభగవతీయయాసమ్మో
హితంజగత్ । ఆదిష్టాప్రభుణాంశేనకార్యార్థేసమ్భవిష్యతి ॥ ౨౬ ॥ శ్రీశుకఉవాచ ॥ ఇత్యాదిశ్యామరగణా
న్ప్రజాపతిపతిర్విభుః ।ఆశ్వాస్యచమహీంగీర్భిస్స్వధామపరమంయయౌ॥ ౨౭ ॥ శూరసేనోయదుపతిర్మధు
రామావసత్పురీమ్।మధురాన్ఛూరసేనాంశ్చవిషయాన్బుభుజేపురా ॥ ౨౮ ॥రాజధానీతతస్సాఽభూత్సర్వ
యాదవభూభుజామ్। మధురాభగవాన్యత్రనిత్యంసన్నిహితోహరిః॥ ౨౯ ॥తస్యాంతుకర్హిచిచ్ఛౌరిర్వసుదేవః
కృతోద్వహః । దేవక్యాసూర్యయాసార్ధంప్రయాణేరథమారుహత్॥ ౩౦ ॥ ఉగ్రసేనసుతఃకంసోభగిన్యాఃప్రి
యచికీర్షయా । రశ్మీన్హయానాంజగ్రాహరౌక్మైరథశతైర్వృతః॥ ౩౧ ॥చతుశ్శతంపారిబర్హంగజానాంహే

నీయన్త్రాభగవతా-అదిష్టాసతీ,తస్య-కార్యార్థేప్రయోజనార్థ - మంశేన-సమ్భవిష్యతిజనిష్యతే ✽ ॥ ౨౬ ॥ ✽ ఇత్యేవంభగవ
తోక్తమేవ-అమరగణాన్ప్రత్యా - దిశ్యఅనుజ్ఞాప్య ; ప్రజాపతీనాందక్షాదీనామపి-పతిః విభుఃబ్రహ్మా , గీర్భిర్మహీం-మాశ్వా
స్యసాన్త్వయిత్వా-పరమంశ్రేష్ఠం,స్వధామస్వలోకం-యయౌ ✽ ॥ ౨౭ ॥ ✽ తదేవమవతారనిమిత్తముపపాదితమ్-అథావ
తారప్రకారంపితుర్గేహాద్వ్రజగమననిమిత్తం చవర్ణయితుంతదుపోద్ఘాతరూపమితిహాసమాహ ॥ శూరసేనఇత్యాదినాఽయా
వదధ్యాయసమాప్తి ॥ పురాపూర్వకాలే-యదూనాంపతి-శ్శూరసేనోనామ-మధురాంపురీ-మధివసన్ - మధురాన్ శూరసే
నాంశ్చ,విషయాన్దేశా-న్బుభుజే - ఇహోపభోగో-భుజేరర్థః- నతుపాలనమ్-తత్ర “ భుజోఽనవనే ,, ఇత్యాత్మనేపదప్రతిషే
ధాత్ ✽ ॥ ౨౮ ॥ ✽ యత-శ్శూరసేనో-రాజా,అధ్యవస- త్తత-స్సామధురాపురీ,సర్వేషాం-యాదవభూపాలానాం-రాజ
ధానీ-బభూవ-తత్రపుర్యాం-హరి-ర్భగవా-న్నిత్యం-సన్నిహిత , ఆవిర్భావస్థానత్వాదితిభావః ✽ ॥ ౨౯ ॥ ✽ కదాచి-త్త
స్యాంపుర్యాం-శౌరిఃశూరస్యసుతో-వసుదేవః-కృతవివాహః-దేవక్యా - సూర్యయాభార్యయానవోఢయాసహ - ప్రయాణే
స్వగృహంప్రతిప్రయాణనిమిత్తే-రథ-మారురోహ ✽ ॥ ౩౦ ॥ ✽ తత-ఉగ్రసేనస్య-సుతః-కంసః భగిన్యాఃదేవక్యాః,ప్రియం
కర్తుమిచ్ఛయా-స్వయం-రౌక్మైః హేమమయైః - రథానాం,శతైః - పరివృతో-భగినీరథవాహానామశ్వానామ్- ప్రగ్రహాన్-జ
గృహే ✽॥ ౩౧ ॥ ✽ తదా-దేవక,ఉగ్రసేనస్యభ్రాతా-దుహితృవత్సలః-హేతుగర్భమిదం-దుహితృవత్సలత్వా-ద్దుహిత్రేదే
వక్యై-పారిబర్హముపాయనందదౌ ॥ పారిబర్హం దర్శయతి ॥ హేమమాలాలఙ్కృతానాంగజానా-మయుతం-తథావిధా
- మశ్వానాం-సార్ధమర్ధేనపఞ్చసహస్రైస్సహిత - మయుతం-రథానాంతు - త్రిషట్ఛతం అష్టాదశశతంచ,యాసైఃగమ

నసాధనైస్సహ-దాసీనాం-సుకుమారీణాం-సమలఙ్కృతే ద్వేశతే ॥ ౩౨ ॥ ౩౩ ॥ హే తాత-వరవధ్వోః ప్రయాణోపక్ర
మే-మఙ్గళార్థమ్-శఙ్ఖాదీని-దున్దుభయశ్చ, సమం యుగపత్-నేదుః దధ్వనుః-సుమఙ్గళమితి క్రియావిశేషణం వా ॥ ౩౪ ॥ అతో
ఽధ్వని - ప్రగ్రహాణాం హయరశ్మీనాం ధరం-కంస-ముద్దిశ్య-అశరీరవాక్-గావాక్ - ఉత్సృష్టా బభూవ-తామేవ దర్శయతి ॥ అస్యా ఇతి ॥
యాం భగినీం, ప్రియచికీర్షయా-నయసే-భర్తృగృహం ప్రాపయసి-అస్యాః - అష్టమో-గర్భః - అపత్యపరో గర్భశబ్దః, హన్తా
హనిష్యతి ॥ ౩౫ ॥ ఇత్థ-ముక్తో-భోజానాం-కులపాంసనః కులమలరూపః-కులాధమ ఇతి యావత్-ఖలో మూర్ఖః, పాపా
త్మా కంసః-తథాభూతత్వాత్, ఖడ్గః పాణౌ యస్య, తథాభూతో, భగినీం స్వప్రాణాపహారనిదానభూతాం భగినీం-హన్తుమ్-ము
ద్యుక్తః, కచేఽగ్రహీత్ కేశపాశం జగ్రాహేత్యర్థః ॥ ౩౬ ॥ జుగుప్సితం నిన్దితం భగినీవధోద్యోగరూపం కర్మ, యస్య, తత
ఏవ-నృశంసం క్రూరం - అత ఏవ-నిరపత్రపం-నిర్లజ్జం - తం కంసం పరిసాన్త్వయన్ ఉపచ్ఛన్దయన్ - మహాభాగో మహాభాగ్య
యుక్తో-మహాబుద్ధిమాన్, వసుదేవ-ఉవాచ ॥ ౩౭ ॥ ఉక్తిమేవాహ ॥ శ్లాఘనీయ ఇత్యాదిభిర్నవభిః ॥ శూరైః, శ్లాఘనీయాః స్తుత్యాః
గుణాః, యస్య - భోజానాం భోజవంశ్యానాం యశః కీర్తిం కరోతీత్యావహతీతి తథా-స-భవాన్-ఏవంభూతత్వాత్ - కథం-స్త్రి
యం-తత్రాప్యుద్వాహకర్మణ్యుద్వాహోత్సవగృహప్రవేశకర్మణి- తత్రాపి-భగినీం హన్యాః హన్తుముద్యుక్తోఽసి ॥ ౩౮ ॥
మన్మరణనిదానభూతత్వాద్భగినీమపి హన్యామిత్యత్రాహ ॥ మృత్యురితి ॥ హే వీర-జన్మవతా-ముత్పత్తిమతాం-దేహేనైవస
హ-మృత్యు-ర్జాయతే-మృత్యుశ్చ దేహోత్పత్తేరారభ్యానువర్తత ఏవ- కిన్తు కాలమాత్రమపేక్షత ఇతి భావః, అతోఽ

మమాలినామ్ । అశ్వానామయుతైస్సార్ధం రథానాంచ త్రిషట్ఛతమ్ ॥ ౩౨ ॥ దాసీనాం సుకుమారీణాం ద్వేశతే
సమలంకృతే । దుహిత్రే దేవకః ప్రాదాద్యానే దుహితృవత్సలః ॥ ౩౩ ॥ శఙ్ఖతూర్యమృదఙ్గాని నేదుర్దున్దుభ
యస్సమమ్ । ప్రయాణోపక్రమే తాత వరవధ్వోస్సుమఙ్గళమ్ ॥ ౩౪ ॥ పథి ప్రగ్రహిణం కంసమాభాష్యాహాశ
రీరవాక్ । అస్యాస్త్వామష్టమో గర్భో హన్తా యాం నయసేఽబుధ ॥ ౩౫ ॥ ఇత్యుక్తస్స ఖలః పాపో భోజానాంకు
లపాంసనః । భగినీం హన్తుమారబ్ధః ఖడ్గపాణిః కచేఽగ్రహీత్ ॥ ౩౬ ॥ తం జుగుప్సితకర్మాణం నృశంసం నిరపత్ర

❋ దేవకీహననోద్యుక్తం కంసం ప్రతి వసుదేవకృతసామాద్యుపదేశః. ❋

పమ్ । వసుదేవో మహాభాగ ఉవాచ పరిసాన్త్వయన్ ॥ ౩౭ ॥ శ్లాఘనీయగుణశ్శూరైర్భవాన్భోజయశస్కరః ।
స కథం భగినీం హన్యాత్ స్త్రియముద్వాహకర్మణి ॥ ౩౮ ॥ మృత్యుర్జన్మవతాం వీర దేహేన సహ జాయతే । అద్య వా
ఽబ్దశతాన్తే వా మృత్యుర్వై ప్రాణినాం ధ్రువః ॥ ౩౯ ॥ దేహే పఞ్చత్వమాపన్నే దేహీ కర్మవశానుగః । దేహాన్త
రమనుప్రాప్య ప్రాక్తనం త్యజతే వపుః ॥ ౪౦ ॥ వ్రజంస్తిష్ఠన్పదైకేన యథైవైకేన గచ్ఛతి । యథా తృణజలూకైవం
దేహీ కర్మగతిం గతః ॥ ౪౧ ॥ స్వప్నే యథా పశ్యతి దేహమీదృశం మనోరథేనాభినివిష్టచేతనః । దృష్టశ్రుతా

ద్యునా వా-వర్షశతాన్తే వా-ప్రాణినాం-మృత్యుః-ధ్రువః నిశ్చితః అపరిహార్య ఇతి యావత్ ॥ ౩౯ ॥ నన్వబ్దశతాన్తే జరయా జీర్ణం
శరీరమస్తు మృత్యుగ్రస్తం, అధునాత్విదం కల్యాణతరం శరీరముపేక్షితం, ఏతత్పునరేవంవిధం దుర్లభమిత్యత ఆహ ॥ దేహ ఇతి ॥ దేహే-ప
ఞ్చత్వం మరణ,మాపన్నే ఆపృత్యుద్యుక్తే సతి, దేహీ తద్దేహస్థో జీవః, కర్మవశానుగః ప్రాచీనకర్మవశ్యతామనుప్రాప్తః, కర్మాను
గుణం శరీరాన్తరం, ప్రాప్యైవ, ప్రాక్తనం వపుస్త్యజతే-కర్మానుగుణశరీరాన్తరస్యాయత్నలభ్యత్వాదేవంవిధజుగుప్సితకర్మ
సంపాద్యస్య శరీరస్య నిహీనస్యైవాపత్తేస్తాదాత్వికం మరణభయమపహాయ భగినీప్రాణపరిత్రాణరూపాచ్ఛుభకర్మణః పున
తోఽపి కల్యాణతరదేహప్రాప్తేశ్చ ప్రాసహన్తవ్యేతి భావః ॥ ౪౦ ॥ "దేహాన్తరమనుప్రాప్య ప్రాక్తనం త్యజతే వపుః" ఇ
త్యేతదేవ సదృష్టాన్తముపపాదయతి ॥ వ్రజన్నితి ॥ ఇయం ప్రసిద్ధా-తృణజలూకా తృణగతః కీటవిశేషః-స-యథా- వ్రజన్ గన్తు
ముద్యుక్తః-ఏకేన-పాదేన - తిష్ఠన్ తృణమవలమ్బ్య అన్యేనైవ-ఏకేన-పదేన-గచ్ఛతి-ఏవం-దేహీ జీవోఽపి-పఞ్చత్వ-మాపన్నం దే
హం త్యజన్-కర్మగతిం కర్మానురూపం శరీరం - గతః అధిష్ఠితః-ప్రాక్తనం, వపు-స్త్యజతీత్యర్థః- అణోర్జీవస్య కథం పఞ్చతామా
పత్స్యమానం దేహమధితిష్ఠత ఏవ పునర్దేహాన్తరాధిష్ఠాతృత్వమితి న శఙ్కనీయం-గేహాద్గేహాన్తరం ప్రవిశత ఇవ స్వోపకరణేన్ద్రి
యప్రాణాదిప్రాపణపూర్వకత్వాద్దేహాన్తరప్రాప్తేః - ధర్మభూతజ్ఞానద్వారా వా దేహాన్తరాధిష్ఠాతృత్వమితి న విరోధః-య
ద్వా-దేహాన్తరపరిగ్రహపూర్వకమేవ పూర్వదేహపరిత్యాగే దృష్టాన్తస్తృణజలూకా - ఛాయయైవ మృత్యోస్సానుగతత్వా
జ్జీవదశాయామపి మృతప్రాయత్వే దృష్టాన్తాన్తరముచ్యతే ॥ వ్రజన్నిత్యాదినా ॥ యథా-ఏకేన-పదేన-వ్రజన్ గచ్ఛన్-పురుషః-
పున-రేకేన-పాదేన - తిష్ఠన్నేవ-గచ్ఛతి-తద్వ-జ్జీవన్నపి పురుషః-మృతప్రాయ ఏవ సన్-జీవతీతి- అత ఏవ - వ్రజంస్తిష్ఠన్నితి ప్రం
త్యవనిర్దేశః-యథాశబ్దద్వయం చ ॥ ౪౧ ॥ నను తృణజలూకా విద్యమానశరీరేణైవ గన్తవ్యదేశమవష్టభ్యైవ పూర్వదేశం

త్యజతీతియుక్తంతస్యాభయశోకాద్యభావఇతి - దార్ష్టాన్తికేతునతథా-నహిప్రాప్తనవపుర్విశిష్టోవపురన్తరం ప్రాప్యప్రాప్తనంత్యజతి వపురన్తరవైశిష్ట్యాకారేణవపురన్తరప్రాప్త్యసమ్భవాత్-అపితు-విశేష్యాకారేణైవవపురన్తరప్రాప్తిః-ప్రాప్తనవపుస్త్యాగశ్చ - అతః ప్రాప్తనకల్యాణతరవపుస్త్యాగప్రయుక్తభయశోకోపనిపాతసంభావనయాతత్పరిహారోఽవశ్యకర్తవ్యఇత్యత్రతదనుభవసిద్ధస్వప్నదృష్టాన్తేనదేహాన్తరప్రాప్తిపూర్వకపూర్వదేహత్యాగంతత్ప్రయుక్తభయాద్యభావంచదార్ష్టాన్తికేసఙ్గమయతి॥ స్వప్నఇతి ॥స్వప్నే-యథా దృష్టశ్రుతాభ్యాందృష్టశ్రుతమస్తీషితలాభార్థం-మనసా, ఽనుచిన్తయన్ సఙ్కల్పవికల్పౌకుర్వన్ - మనోరథేనదేశాన్తరగమనరాజ్యాభిషేకాదిరూపమనోరథేన - అభినివిష్టా-చేతనాబుద్ధిర్యస్య-తథాభూతోజీవః - ఈదృశంశయానదేహసదృశంతత్కిమపితతోవిలక్షణంవాకిమపిశరీరం - స్వప్నమాత్రావస్థాయిత్వేనస్వప్నద్రష్ట్రైకానుభావ్యత్వేనచస్వాప్నదేహస్యశయానతుల్యదేహతయాచిన్తితుమశక్యత్వాత్కిమపీత్యుక్తం - తావత్ప్రపద్యతే - అపస్మృతిఃశయానదేహవిషయకస్మృతిరహితశ్చ-భవతి - అతఏవ-తత్త్యాగప్రయుక్తభయశోకాదిరహితశ్చభవతి - హీతిస్వపరానుభవప్రసిద్ధిం ద్యోతయతి పశ్యతిప్రపద్యత ఇత్యనేన ప్రథమంజ్ఞానేనానుప్రవేశః - తతస్స్వరూపేణేతిసూచితం - ఏవందార్ష్టాన్తికేప్యవగన్తవ్యమితిభావః-నహీదానీమస్మదాదీనాంప్రాప్తనదేహత్యాగప్రయుక్తభయశోకాదికముపలభ్యతఇతిచభావః - నచస్వప్నేఽపిశయానదేహేనైవదేశాన్తరగమనాదికమనుభూయతఇతియుక్తమ్, అపవరకాదౌశయానస్యదేశాన్తరగమనాద్యసమ్భవాత్, తతస్తదవస్థామాత్రావస్థాయితద్ద్రష్టృమాత్రానుభావ్యదేహాన్తరేణైవతదనుభవః, యద్వా,పూర్వార్ధందృష్టాన్తపర-ముత్తరార్ధంతుదార్ష్టాన్తికపరం - తదయమర్థః-స్వప్నేదేశాన్తరగమనాదిమనోరథాభినివిష్టచిత్తో, జీవః-యథా- ఈదృశంశయానదేహవదాత్మాభిమానవిషయంస్వప్నదృశ్యమాత్రానుభావ్యఫలభూతపుణ్యాపుణ్యకర్మానుగుణపరమపురుషసృష్టం తావత్కాలమాత్రావస్థాయిస్వప్నద్రష్ట్రైకావగమ్యం దేహం-పశ్యతిజ్ఞానద్వారాఽధితిష్ఠతి - జ్ఞానద్వారాఽధిష్ఠాయదేశాన్తరగమనరాజ్యాభిషేకశిరశ్ఛేదాదీననుభవతీతిభావః- అపస్మృ

భ్యాంమనసాఽనుచిన్తయన్ప్రపద్యతేతత్కిమప్యపస్మృతిః॥ ౪౧ ॥యతోయతోధావతిదైవచోదితమ్మనో
వికారాత్మకమాపపఞ్చసు। గుణేషుమాయారచితేషుదేహ్యసౌప్రపద్యమానస్సహతేనజాయతే॥౪౨॥జ్యోతి
ర్యథైవోదకపార్థివేష్వదస్సమీరవేగానుగతంవిభావ్యతే। ఏవంస్వమాయారచితేష్వసౌపుమానుణేషురాగాను

తిః,అపగతాశయానదేహవిషయా-స్మృతిర్యస్య-తథాభూతశ్చ. భవతి.తద్వధాదిసమ్భావనాప్రయుక్తభయాదిరహితశ్చ-భవతి,ఉత్తరార్ధస్యతథైత్యాదిః, ఏవందృష్టశ్రుతాభ్యామితితాదర్థ్యేచతుర్థీ, దృష్టమైహికంసుఖం - శ్రుతమాయుష్మికం-తాభ్యాంతదర్థం - మనసాఽనుచిన్తయన్,కిమపికర్మానుగుణమీశ్వరసృష్టంకిమపి,శరీరం,ప్రతిపద్యతే - అపస్మృతిశ్చ,భవతి, ప్రథమం-జ్ఞానద్వారాఽధిష్ఠాయప్రాప్తనవపుర్విషయస్మృతిరహిత-స్తతస్స్వరూపేణప్రవిశతీత్యర్థః ❁ ॥ ౪౧ ॥ ❁ కిమర్థంప్రపద్యతఇత్యత్రతదేవవివృణ్వన్తదేవజీవస్యోత్పత్తిగ్రామేత్యాహ ॥ యతఇతి ॥దైవమత్రదిష్టంకర్మ-వాసనాత్మకం,తచ్చోదితంతదనుగుణప్రవృత్తంవికారాత్మకంసఙ్కల్పవికల్పరూపవికారప్రకారంమనో,మాయారచితేషుసత్త్వాదిగుణత్రయాత్మకప్రకృతిపరిణామరూపేషు - పఞ్చసు,గుణేషుశబ్దాదివిషయేషుమధ్యే-యతోయతోధావతియంయంస్మరతి,తంతమేవ, ప్రపద్యమానఃఅనుప్రవిష్టః - తేనసహ,జాయతే,ఇయమేవజీవస్యోత్పత్తిర్నామేతిభావః॥ "యంయంవాఽపిస్మరన్భావంత్యజత్యన్తేకళేబరమ్। తంతమేవైతికౌన్తేయసదాతద్భావభావితః,, ఇతిభగవదుక్తేరితిభావః ❁ ॥ ౪౨ ॥ ❁ తేనసహజన్మరూపోపాధిప్రయుక్తమేవజీవస్య దేవమనుష్యత్వాదినానాత్వం - వస్తుతస్తుసర్వత్రశరీరేషుజ్ఞానైకాకారత్వేనావతిష్ఠతఇతిసదృష్టాన్తమాహ ॥ జ్యోతిరితి ॥ యథా, అదః అన్తరిక్షస్థమేకరూపమేవ సూర్యాదిజ్యోతి - రుదకేషు - పార్థివేషుపృథివీపరిణామరూపేషుదర్పణాదిషుచ - ప్రతిబిమ్బితమ్ - త - త్సమీరస్యవాయో - ర్వేగేనానుగతమనువృత్తంసద్విభావ్యతే - సమీరవేగశబ్దోఽల్పత్వమహత్త్వాద్యుపాధిగతధర్మోపలక్షకః - వివిధం భావ్యతేవృద్ధిహ్రాసాదిధర్మభాక్త్వేన - భావ్యతేదృశ్యతే - అస్మదాదిభిరితిశేషః - ఏవ-మసౌ, పుమాన్జీవః - స్వతోజీవమనుష్యాదినానాత్వరహితోఽపి - స్వమాయారచితేషు, స్వదేహారమ్భకప్రకృతిపరిణామరూపభూతసూక్ష్మారబ్ధేషు- గుణేషుగుణపరిణామాత్మకేషుశరీరేషు-రాగానుగతః-రాగేణశబ్దాదివిషయస్పృహయాహేతుభూతయా - అనుగతోఽనుప్రవిష్టః-విముహ్యతిదేవోఽహంమనుష్యోఽహమిత్యేవంనానావిధంమోహంప్రాప్నోతి - యద్యపిదృష్టాన్తేసూర్యాదిజ్యోతిరుదకాద్యుపాధిష్వనవస్థితమేవస్వచ్ఛద్రవ్యప్రతిహతినివృత్తస్వరశ్మిభిస్తైస్తుభిస్సమీపస్థజనైర్విభావ్యతే - దార్ష్టాన్తికేతుదేహేష్వవస్థితఏవసన్భూమాన్మన్యతీతితయోర్వైషమ్యమ్ - తథాపివస్తుతోనానాత్వాభావోపాధికనానాత్వమాత్రేణదృష్టాన్తదార్ష్టాన్తికభావో

శ్రీవీరరాఘవీయవ్యాఖ్యాసహితే ॥ శ్రీభాగవతే ॥ దశమస్కన్ధే ॥ ప్రథమోఽధ్యాయః. ౭

ఽవగన్తవ్యః ॥ ౪౪ ॥ తస్మాదితి ॥ తస్మాద్వస్తుస్సతేరేవంవిధత్వాత్ తథావిధః వస్తుతత్త్వాభిజ్ఞః పుమాన్ ఆత్మనః స్వస్య,
క్షేమమన్విచ్ఛన్ ఆన్విచ్ఛుః కస్యచిత్, ద్రోహం నాచరేత్ న కుర్యాత్ ఏవంచేత్ తస్య న కుతశ్చిదపి భయమస్యధాతు, భయమి
త్యాహ ద్రోగ్ధుః ర్వై పరతోఽన్యస్మాద్భయమిత్యర్థః యద్వా పరతః పరమేశ్వరాద్భయం భూతద్రోగ్ధుర్భయం వై భయమ
స్త్యేవేత్యర్థః ॥ ౪౫ ॥ ఏవం సామాన్యతో హితాహితం వివిచ్యాథ విశేషేణ వివేచయతి ॥ ఏషేతి ॥ అనుజాత్వ స్త్రీత్వబాల్యదైన్యపు
త్రికాతుల్యత్వకల్యాణత్వాదిధర్మయుక్తేయమవధ్యా అత ఇమాం త్వం హన్తుం నార్హసి హన్తృత్వానర్హతాం సూచయి
తుం సమ్బోధయతి హే దీనవత్సలేతి ॥ ౪౬ ॥ ఇత్థమితి ॥ ఇత్థమ్ సామభిః శ్లాఘనీయేత్యాదిగుణకీర్తనపూర్వకముప
లాలనైః భేదైః దృష్టాదృష్టభయసూచకవచోభిః శోద్యమానోఽపి వధోద్యోగనివృత్త్యర్థం ప్రేర్యమాణోఽపి స కంసో దా
రుణః క్రూరః హేతుగర్భమిదం దారుణత్వాత్ తత్ర హేతుః పురుషాదానాం రక్షసామ్ అనువ్రతః అసురసంపత్త్యభిజాతః హే
కౌరవ్య నన్యవర్తత వధోద్యోగాదితి శేషః ॥ ౪౭ ॥ తస్య కంసస్య సమ్బన్ధినం నిర్బన్ధమనివృత్తవధోద్యోగరూపం జ్ఞా
త్వా ఆనకదున్దుభిర్వసుదేవః ప్రాప్తం సముపస్థితం కాలం పత్న్యా మృత్యుం ప్రతివ్యోఢుం పరిహర్తుం, విచిన్త్య ఉపాయ
మితి శేషః తత్ర కాలపరిహారే, ఇదం వక్ష్యమాణం అన్వపద్యత ఉపాయత్వేనాధ్యవస్యత్ ॥ ౪౮ ॥ విచారపూర్వకం ప్రతి
పత్తిమేవ దర్శయతి ॥ మృత్యురిత్యాదిభిశ్చతుర్భిః ॥ ఉపస్థితో మృత్యుః, బుద్ధిమతా పుంసా యావద్బుద్ధిబలోదయం యథామతి
యథాశక్తి చ అపోహ్యః పరిహార్యః, ఏవమపి, యద్యసౌ మృత్యుః న నివర్తేత తర్హి అస్య దేహినోఽపరాధో నాస్తి ॥ ౪౯ ॥
అతః పుత్రాన్ జనిష్యమాణాన్, మృత్యురూపేణోపస్థితాయ కంసాయ మృత్యవే, ప్రదాయ ప్రదాస్యామీతి ప్రతిజ్ఞాయ, దీనామి
మాం స్త్రియం, మోచయే త్యాజయామి, ప్రతిజ్ఞాయా దోషరూపత్వమాశఙ్క్య వ్యవస్యతి, యది, మే మమ, సుతా జాయేరన్

గతో విముఞ్చతి ॥ ౪౪ ॥ తస్మాన్న కస్యచిద్ద్రోహమాచరేత్స తథావిధః । ఆత్మనః క్షేమమన్విచ్ఛన్ ద్రోగ్ధుర్వై
పరతో భయమ్ ॥ ౪౫ ॥ ఏషా తవానుజా బాలా కృపణా పుత్రికోపమా । హన్తుం నార్హసి కల్యాణీమిమాం త్వం దీ
నవత్సల ॥ ౪౬ ॥ ఏవం స సామభిర్భేదైశ్చోద్యమానోఽపి దారుణః । న న్యవర్తత కౌరవ్య పురుషాదాననువ్ర
తః ॥ ౪౭ ॥ నిర్బన్ధం తస్య తం జ్ఞాత్వా విచిన్త్యానకదున్దుభిః । ప్రాప్తకాలం ప్రతివ్యోఢుమిదం తత్రాన్వపద్య
త ॥ ౪౮ ॥ మృత్యుర్బుద్ధిమతాఽపోహ్యో యావద్బుద్ధిబలోదయం । యద్యసౌ న నివర్తేత నాపరాధోఽస్తి దే
హినః ॥ ౪౯ ॥ ప్రదాయ మృత్యవే పుత్రాన్ మోచయే కృపణామిమామ్ । సుతా మే యది జాయేరన్ మృత్యుర్వా
న మ్రియేత చేత్ ॥ ౫౦ ॥ విపర్యయో వా కిం న స్యాద్గతిర్ధాతుర్దురత్యయా । ఉపస్థితో నివర్తేత నివృత్తః పునరాపతే
త్ ॥ ౫౧ ॥ అగ్నేర్యథా దారువియోగయోగయోరదృష్టతోఽన్యన్న నిమిత్తమస్తి । ఏవం హి జన్తోరపి దుర్విభా
వ్యః శరీరసంయోగవియోగహేతుః ॥ ౫౨ ॥ ఏవం విమృశ్య తం పాపం యావదాత్మనిదర్శనమ్ । పూజయామాస
వై శౌరిర్బహుమానపురస్సరమ్ ॥ ౫౩ ॥ ప్రహృష్టవదనామ్భోజో నృశంసం నిరపత్రపమ్ । మనసా దూయమాన

సమ్భావనాయాం లిఙ్ యది, మృత్యుః కంసో వా, మత్సుతోత్పత్తేః పూర్వమేవ, న మ్రియేత న మరిష్యతి తర్హి పు
త్రాన్ దాస్యామి, మమ పుత్రోత్పత్తేః కంసావస్థానస్య చ పాక్షికత్వాత్ పుత్రార్పణప్రతిజ్ఞాన దోష ఇతి భావః ॥ ౫౦ ॥ పా
క్షికత్వమేవ సమ్భావయతి ॥ విపర్యయో వేతి ॥ విపర్యయః మమ పుత్రైః కంసస్య మృత్యుర్వా, తస్యావస్థితౌ మమ పుత్రాభావో
వా కిం న స్యాత్, అతోఽపి న దోష ఇతి భావః, నన్వశరీరవాణ్యా ఈశ్వరవచస్త్వాన్నాన్యథా అతోఽన్యథా ఏవ నిశ్చితః న విప
ర్యయ ఇత్యాశఙ్క్య వ్యవస్యతి, ధాతురీశ్వరస్య, గతిః, దురత్యయా అర్వాచీనైః దుర్జ్ఞేయా ధాత్రా తథోక్తత్వేఽపి
కదాచిత్తద్విపర్యయోఽపి స్యాదితి భావః, తత్రోదాహరణమాలోచ్యాధ్యవస్యతి ॥ ఉపస్థిత ఇతి ॥ ఉపస్థితో, మృత్యుః
క్వచిన్నివర్తేత, యథా మార్కణ్డేయాదేః, నివృత్తో వరదానాత్ నివృత్తోఽపి, మృత్యుః పునరాపతేత్, యథా హిరణ్యక
శిపురావణాదేః, అతః ప్రతిజ్ఞానదోష ఇత్యర్థః ॥ ౫౧ ॥ యద్యపి కదాచిద విపర్యయ ఏవ స్యాత్తథాపి యం ప్రతిజ్ఞా
న దుష్యతి, న హి మత్పుత్రమృత్యుర్మత్ప్రతిజ్ఞాపరతన్త్రః, తస్య కర్మాధీనత్వేన పురుషాధీనత్వాభావాదితి సదృష్టాన్తమధ్య
వస్యతి ॥ అగ్నేరితి ॥ యోగవియోగశబ్దాభ్యాం క్రియావిలమ్బోత్పత్తీ వివక్షితే, దారుశబ్దేనారణిః, యథా, అగ్నేః, దారు
వియోగయోగయోః, హేతుః అదృష్టతః కర్మణోఽన్యో, దుర్విభావ్యః దురధ్యవస్యః మత్ప్రతిజ్ఞామాత్రం న హేతుః, కిన్తు
తేషాం కర్మైవేతి భావః ॥ ౫౨ ॥ యావదాత్మనిదర్శనమ్, ఆత్మాఽత్ర బుద్ధిః, నిదర్శనం తస్యాః ప్రసరః, యావద్బుద్ధిప్రసరం
విమృశ్య నిశ్చిత్య శౌరిర్వసుదేవః తం పాపం పాపోద్యుక్తమ్ కంసం, బహుమానపురస్సరం బహుమానపూర్వకమ్ పూజ
యామాస స్వేన విమృష్టమర్థం తత్ప్రతీచకార ॥ ౫౩ ॥ తదేవ దర్శయితుం పూజోపయుక్తం వాక్యమాహ త్యాహ ॥

ప్రహృష్టేతి॥అన్తర్భావితణ్యర్థః-ప్రహృష్టః ప్రహృష్టంవికాసితంబలాద్వదనామ్భోజం యేన-తథాభూతః-వసుదేవః - దూ
యమానేనఉపతప్తేన-మనసా- ప్రహసన్ బహిర్హసన్-నిర్ఘృణంకంసంప్రతీ-దంవక్ష్యమాణంవాక్య-మబ్రవీత్ ❁ ॥ ౪౪ ॥ ❁త
దేవాహనహీతి ॥ హేసౌమ్య,తవ , అస్యాస్త్రియాస్సకాశా-ద్భయంమృత్యుభయం-నాస్తిహి కిన్త్వస్యాఃపుత్రాదితిభావః,
యత్ యేభ్యోఽస్యాఃపుత్రేభ్యో , భయ,మశరీరిణీ,వా,గాహ,యతో యేభ్యశ్చ- తే,భయ,ముత్థితంసముపస్థితం,తాన్పుత్రా-
నహం,తుభ్యం,సమర్పయిష్యే దాస్యామీతిత్వంతుతాన్ జహిమావానతుతత్ర మేఽపరాధఇతిభావః ❁ ॥ ౪౫ ॥ ❁తత-స్త
స్యవసుదేవస్య- వాక్యసారవిత్ వాక్యాభిప్రాయంజానన్-కంస-స్సుహృదోభగిన్యాః - వధా-న్నివవృతే న్యవర్తత -తతోవసు
దేవోఽపి,ప్రీత,స్తంకంసం, ప్రశస్య,స్వగృహంప్రావిశత్ ❁ ॥ ౪౬ ॥ ❁అథ,కాలేగర్భధారణయోగ్యకాలే,ఉపావృత్తేస
ముపస్థితేసతి-సా-సర్వదేవతాప్రాయాదేవతాంశత్వాత్తత్తుల్యా , దేవకీ , ప్రతివత్సర-మష్టౌ, సుతాన్,ఏకాంకన్యాంచ సు
షువే ❁ ॥ ౪౭ ॥ ❁తదాతావ-త్స్వ ప్రతిజ్ఞాంపాలయన్,వసుదేవః , ప్రథమజం,కీర్తిమన్తంకీర్తిమన్నామానం-పుత్రం-కృ
చ్ఛ్రేణదుఃఖేన - కంసాయా - ర్పయామాస-తత్రహేతుంవదన్ విశినష్టి , అనృతాదనృతభాషణా - దతివిహ్వలఃభయవిహ్వ
లః ❁ ॥ ౪౮ ॥ ❁పుత్రానురాగంవిహాయకథంసమర్పయామాసేత్యత్రాహ॥కిమితి॥ సాధూనాం,దుస్సహందుఃఖేనాపిసోఢు
మశక్యం,కింస్విన్నాస్తి , నకిమపి,సర్వమపిసుసహమేవేత్యర్థః , పుత్రవిపత్తిరపిసుసహైవేతిభావః,తథా-విదుషాంస్వాత్మపరమా
త్మయాథాత్మ్యజ్ఞానినాంపుంసాం , కింస్వపేక్షితం-నకిమపి-శరీరతదనుబన్ధ్యాదికమపేక్షితంనాస్తీతిభావః,కముపేక్షితమితిపా

నేనప్రహసన్పునరబ్రవీత్ ॥ ౪౪ ॥ నహ్యస్యాస్తేభయంసౌమ్యయద్వై త్వాఽఽహాశరీరవాక్ । పుత్రాన్సమ
ర్పయిష్యేఽస్యాయతస్తేభయముత్థితమ్ ॥ ౪౫ ॥ సుహృద్వధాన్నివవృతే కంసస్తద్వాక్యసారవిత్ । వసుదేవోఽ
పితంప్రీతఃప్రశస్యప్రావిశద్గృహమ్ ॥ ౪౬ ॥ అథకాలఉపావృత్తే దేవకీసర్వదేవతా । పుత్రాన్ప్రసుషువేచా
ష్టౌకన్యాంచైవానువత్సరమ్ ॥ ౪౭ ॥ కీర్తిమన్తంప్రథమజంకంసాయానకదున్దుభిః । అర్పయామాసకృచ్ఛ్రే
ణసోఽనృతాదతివిహ్వలః ॥ ౪౮ ॥ కిందుస్సహంనుసాధూనాంవిదుషాంకిమపేక్షితమ్ । కిమకార్యం కదర్యా
ణాందుస్త్యజంకింధృతాత్మనామ్ ॥ ౪౯ ॥ దృష్ట్వా సమత్వం తచ్ఛౌరేస్సత్యేచైవవ్యవస్థితమ్ । కంస స్తుష్టమ
నారాజన్ప్రహసన్నిదమబ్రవీత్ ॥ ౫౦ ॥ ప్రతియాతుకుమారోఽయంనహ్యస్మాదస్తిమేభయమ్ ।అష్టమాద్యు
వయోఃపుత్రాన్మృత్యుర్మేవిహితఃకిల॥ ౫౧ ॥తథేతిసుతమాదాయయయావానకదున్దుభిః ।నాభ్యనన్దత❁తద్వా
క్యమసతోఽవిజితాత్మనః ॥ ౫౨ ॥ నన్దాద్యాయేవ్రజేగోపాయాశ్చామీషాంచయోషితః । వృష్ణయోవసుదేవా
ద్యాదేవక్యాద్యా యదుస్త్రియః॥ ౫౩ ॥సర్వేవైదేవతాప్రాయాఉభయోరపిభారత । జ్ఞాతయోబన్ధుసుహృ
దోయేచకంసమనువ్రతాః ॥ ౫౪ ॥ అసురాస్సర్వ ఏవైతేలోకోపద్రవకారిణః । ఏతత్కంసాయభగవాన్ఛ
శంసాభ్యేత్యనారదః ॥ భూమేర్భారాయమాణానాందైత్యానాంచవధోద్యమమ్ ॥ ౫౫ ॥ ఋషేర్వినిర్గమే
కంసోయదూన్మత్వాఽసురానితి । దేవక్యాగర్భసమ్భూతంవిష్ణుంచస్వవధంప్రతి ॥ ౫౬ ॥ దేవకీంవసుదేవం

ఠాన్తరం-తదా-విదుషామితిసాధూనాంవిశేషణం,కదర్యాణాముపేక్షితం,అకార్యంచ-కిమస్తీత్యన్వయః,కదర్యాశ్శబ్దఃక్షుద్రప
ర్యాయః,ఇదమిదంకంసాభిప్రాయకం-ధృతఃస్వవశీకృత,ఆత్మా మనో-యేషాం,దుస్త్యజంకిం , దేహతదనుబన్ధ్యాదికంసర్వం
సుత్యజమేవేతిభావః ❁ ॥ ౪౯ ॥ ❁దృష్ట్వేతి॥వ్యవస్థితమితిభావేక్తః,శౌరేర్వసుదేవస్య,త,త్సమత్వంసుఖదుఃఖయోస్సామ్యం,
సత్యే-వ్యవస్థితంనిశ్చలత్వం - దృష్ట్వా-కంస - స్తుష్టంమనోయస్యతథాభూతః, హేరాజన్ - ప్రహస-న్నిదంవక్ష్యమాణం-అ
బ్రవీత్ ❁ ॥ ౫౦ ॥ ❁తదేవాహ॥ప్రతీతి॥అయంకుమారః,ప్రతియాతు,గృహంప్రతిగచ్ఛతు,అస్మాత్కుమారా,ద్భయంమృ
త్యుభయం,నాస్తిహి,యువయో రష్టమా-త్పుత్రా దేవహి-మమ,మృత్యు,ర్విహితః,కిల ❁ ॥ ౫౧ ॥ ❁తథ,స్తథేత్య-ఙ్గీకృత్య,
ఆనకదున్దుభిర్వసుదేవః-సుత-మాదాయ,యయౌ కిన్తు , అసతఃపాపినో ,ఽనవస్థితచిత్తస్య , కంసస్య , త,దుక్తంవాక్యం,
నాభ్యనన్దత్ "అవ్యవస్థితచిత్తస్యప్రసాదోఽపిభయఙ్కరః" ఇతిన్యాయాదితిభావః ❁ ॥ ౫౨ ॥ ❁నన్దాద్యాఇత్యాదిసార్ధశ్లో
కత్రయస్యైకాన్వయః॥ హేభారత , ఉభయోర్నన్దవసుదేవయోః , జ్ఞాతయఃబన్ధవః-సుహృదోఽపి-దేవతాప్రాయాఃదేవాం
శైర్జాతత్వాద్దేవతాప్రాయా - స్తత్తుల్యాఇత్యర్థః - యేతు-కంసం-మనువ్రతా-స్తేసర్వే , అసురాఅసురసమ్భవత్వాజ్జాతాః,అ
తఏవ,లోకోపద్రవకారిణః , ఇత్యేత-ద్భూమే-ర్భారాయమాణానాం-నృపవ్యాజానాం , దైత్యానాం-భగవత్కర్తృకం,
వధోద్యోగంచ-తతో-భగవా-న్నారదో , ఽభ్యేత్యఆగత్య,కంసాయ-శశంసకథయామాస ❁॥ ౫౩ ॥ ౫౪ ॥ ౫౫ ॥ ❁తతః-
ఋషేర్నారదస్యవినిర్గమానన్తరం-కంసో-యదూన్,సురాంశసమ్భవాన్,స్వవధం , ప్రత్యుద్దిశ్య,దేవక్యా,గర్భే,సంభవిష్య
న్తం-విష్ణుంచ,జ్ఞాత్వా ❁ ॥ ౫౬ ॥ ❁దేవకీం-వసుదేవంచ-నిగలైఃశృఙ్ఖలైః - గృహేకారాగృహే-నిగృహ్యనిగ్రహపూర్వక

షూబధ్య, అజనశఙ్కయా అరిష్టశఙ్కయా - అర్దనశఙ్కయేతి పాఠే స్వపీడాశఙ్కయా-తయోః దేవకీవసుదేవయోః-పుత్రం, జాతంజాత-మహన్ జఘాన ❋ ॥ ౬౭ ॥ ❋ నిర్ఘృణః కథమహన్నిత్యత్ర లోకపరిపాటీం దర్శయతి॥ మాతరమితి॥ భువి-రాజానః-ప్రాయోఽసుతృపః పరప్రాణైరాత్మప్రాణతర్పకాః-లుబ్ధాః నిషాదసదృశాః-మాత్రాదీనపి ఘ్నన్తి హి ❋ ॥ ౬౮ ॥ ❋ ఆత్మానం, ప్రాక్పూర్వజన్మని-విష్ణునా-హతం, మహాసురం కాలనేమిం, ఇహాస్మిన్ జన్మన్యా, త్మరూపేణ-జాతం, జానన్ నారదవాక్యాజ్జానన్-స కంసః, యదుభిస్సహ-వ్యరుధ్యత విరోధం కృతవాన్ ❋ ॥ ౬౯ ॥ ❋ భోజానామన్ధకానాంచ-యాదవానాం, మధిపం-పితరముగ్రసేనం, నిగృహ్య, స్వయం, మహాబలః-కంసః, శూరసేనాన్ జనపదాన్-బుభుజే ఉపభుక్తవాన్ ❋ ॥ ౭౦ ॥ ❋ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే ప్రథమోఽధ్యాయః ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

యదుభిస్స వ్యరుధ్యతేత్యేతదేవ ప్రపఞ్చయన్ భగవతో దేవకీజఠరప్రవేశప్రకారం తత్ప్రవేశప్రయుక్తప్రభాతిశయయుక్తదేవకీదర్శనోద్విగ్నస్య కంసస్యావస్థానప్రకారం గర్భస్థం విష్ణుముద్దిశ్య॥ బ్రహ్మాదీనాం స్తుతిప్రకారం చాహ ద్వితీయేన ॥ ప్రలమ్బేతి ॥ ప్రలమ్బాదిభి-రన్యైశ్చ, అసురప్రకృతిభి-ర్బాణాదిభిః-పరివృతః, భౌమో నరకాసురః, బలి మాగధో సంశ్రయో యస్య తథాభూతః-బలీతి మాగధవిశేషణం వా-మాగధో జరాసన్ధః-యదూనాం-కదనముపద్రవం-చకార ❋ ॥౧॥౨॥ ❋ తదా, తే, యాదవాః కేచి-త్పీడితాః, కుర్వాదీన్ జనపదాన్నివివిశుః ❋ ॥ ౩ ॥ ❋ ఏకే తు జ్ఞాతయః. తం కంసమనురున్ధానాః అనువర్త

చ నిగృహ్య నిగలైర్గృహే । జాతం జాతమహన్పుత్రం తయో ❋ రజనశఙ్కయా ॥ ౬౭ ॥ మాతరం పితరం భ్రాతౄన్ పుత్రాంశ్చ సుహృదశ్శిశూన్ । ఘ్నన్తి హ్యసుతృపా లుబ్ధా రాజానః ప్రాయశో భువి ॥ ౬౮ ॥ ఆత్మానమిహ సంజాతం జానన్ ప్రాగ్విష్ణునా హతమ్ । మహాసురం కాలనేమిం యదుభిస్స వ్యరుధ్యత ॥ ౬౯ ॥ ఉగ్రసేనం చ పితరం యదుభోజాన్ధకాధిపమ్ । స్వయం నిగృహ్య బుభుజే శూరసేనాన్మహాబలః ॥ ౭౦ ॥ ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋ ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే, దశమస్కన్ధే, ప్రథమోఽధ్యాయః. ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

శ్రీశుక ఉవాచ॥ ప్రలమ్బబకచాణూరతృణావర్తమహాశనైః । ముష్టికారిష్టద్వివిదపూతనాకేశిధేనుకైః ॥ ౧ ॥ అన్యైశ్చాసురభూపాలైర్బాణభౌమాదిభిర్యుతః । యదూనాం కదనం చక్రే బలీ మాగధసంశ్రయః ॥ ౨ ॥ తే పీడితా నివివిశుః కురుపాఞ్చాలకేకయాన్ । సాల్వాన్విదర్భాన్నిషధాన్మగధాన్కోసలానపి॥ ఏకే తమనురున్ధానా జ్ఞాతయః పర్యుపాసతే ॥ ౩ ॥ హతేషు షట్సు బాలేషు దేవక్యా ఔగ్రసేనినా । సప్తమో వైష్ణవం ధామ యమనన్తం ప్రచక్షతే॥ గర్భో బభూవ దేవక్యా హర్షశోకవివర్ధనః ॥ ౪ ॥ భగవానపి విశ్వాత్మా విదిత్వా కంసజం భయమ్ । యదూనాం నిజనాథానాం యోగమాయాం సమాదిశత్ ॥ ౫ ॥ గచ్ఛ దేవి వ్రజం భద్రే గోపగోభిరలఙ్కృతమ్ । రోహిణీ వసుదేవస్య భార్యాఽఽస్తే నన్దగోకులే ॥ ౬ ॥ అన్యాశ్చ కంససంవిగ్నా వివరేషు వసన్తి హి । దేవక్యా జఠరే గర్భం శేషాఖ్యం ధామ మామకమ్ । తత్సన్నికృష్య రోహిణ్యా ఉదరే సన్నివేశయ ॥ ౭ ॥ అథాహమంశభాగేన దేవక్యాః పుత్రతాం శుభే । ప్రాప్స్యామి త్వం యశోదాయాం నన్దపత్న్యాం భవిష్యసి ॥ ౮ ॥ అర్చిష్యన్తి మను

మానాః, పర్యుపాసతే, పర్యచరన్ తత-ఔగ్రసేనినా నంసేన, షట్సు, దేవక్యా, గర్భేషు, అపత్యేషు, హతేషు సత్సు, యద్వైష్ణవం విష్ణోస్సమ్బన్ధి, ధామ తేజో, ఽంశ ఇతి యావత్, కోఽసౌ, యమంశ, మనన్తం, ప్రచక్షతే-స, దేవక్యాః, సప్తమో, గర్భో, బభూవ, కథమ్భూతః, తస్యాః, హర్షశోకౌ వివర్ధయతీతి తథా, కంసభయాచ్ఛోక ఇతి భావః ❋ ॥ ౪ ॥ ❋ తతో భగవాన్విశ్వాత్మా, హేతుగర్భమిదం-కంసాజ్జాతం-నిజ ఆత్మా-నాథో-యేషాం-తేషాం-యదూనాం - భయం-జ్ఞాత్వా-యోగమాయాం స్వమాయాధిష్ఠాత్రీం దేవతా-మాదిశత్ ఆజ్ఞాపయామాస ❋ ॥ ౫ ॥ ❋ తదేవాహ॥ గచ్ఛేత్యాదినా॥ సన్దిష్టైవమిత్యతః ప్రాక్తనేన ॥ హే దేవి-హే భద్రే-త్వం-గోపైః-గోభిశ్చా-లఙ్కృతమ్-నన్దవ్రజం-గచ్ఛ - తత్ర గత్వా కిం విధేయమిత్యత్రాహ-నన్దగోకులే నన్దస్య గోవ్రజే వసుదేవస్య-భార్యా-ఆస్తే ❋ ॥ ౬ ॥ ❋ తథా-అన్యాశ్చ-తస్య భార్యాః - కంసాత్సంవిగ్నా భీతాః-తత్ర - వివరేషు పర్వతబిలాదిషు-ప్రచ్ఛన్నా-వసన్తి - అధునా, మామకం మదీయం-శేషాఖ్యం-ధామాంశం - దేవక్యా-జఠరే గర్భరూపేణావస్థితమ్-తస్మాద్దేవకీజఠరాత్, సన్నికృష్య సమ్యగ్బహిర్నిష్కాస్య-రోహిణ్యా-జఠరే సమ్యఙ్నివేశయ - అనేన రోహిణ్యాస్తనయః ప్రోక్తః, ఇత్యాదిప్రోక్తప్రశ్నోత్తరముక్తం భవతి ❋ ॥ ౭ ॥ ❋ అథాహ - మంశభాగేన మదంశాంశభూతేన సఙ్కర్షణేన సహ-హే శుభే-దేవక్యాః- పుత్రత్వం - ప్రాప్స్యామి॥ త్వం తు-నన్దస్య పత్న్యాం-యశోదాయాం-భవిష్యసి-సమ్భవ ❋ ॥ ౮ ॥ ❋ సర్వేషాం-కామానాం ఇష్టార్థానాం వరాణాంచ - ప్రదాత్రీం-సర్వకామప్రదానామపి - ఈశ్వరీం-త్వాం-

నానావిధై-రుపహారైః-నైవేద్యై-రన్యైశ్చ-బలిభిః పూజాభి ర్నరా-అర్చిష్యన్తి- ఏవమనుగృహ్ణామీతిభావః ❁ ॥ ౯ ॥ ❁తథా-భువి-తవ-స్థానాని మన్దిరాణి-నామధేయానిచ-కుర్వన్తి॥ తత్ర నామానిదర్శయతి॥ దుర్గేతీతి ❁ ॥ ౧౦॥౧౧ ॥ ❁తథా-త్వయా-దేవకీజఠరా-త్సఙ్కృష్టం- శేష - మత ఏవ ప్రవృత్తినిమిత్తాత్సఙ్కర్షణాత్ - సఙ్కర్షణశబ్దవాచ్యమ్- లోకరమణాల్లోకరఞ్జనాన్నిమిత్తా-చ్చ రామేతి రామశబ్దవాచ్యం బలాధిక్యాన్నిమిత్తాద్బలభద్రశబ్దవాచ్యం భువి-ప్రాహుర్వక్ష్యన్తి-యద్వా-తం-తేభ్యోనిమిత్తేభ్య-స్తచ్ఛబ్దైర్వ్యవహరిష్యన్తీత్యర్థః ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ఏవమిత్థం-భగవతా- సందిష్టా ఆదిష్టా - యోగమాయా-తస్య భగవతో-వచ-స్తథేత్యోమితి - తథైవాస్త్విత్యఙ్గీకారపూర్వకం-ప్రతిగృహ్య అభినన్ద్య తం-ప్రదక్షిణీకృత్య-గాం భూమిం-గతా ప్రవిష్టా సతీ-తథైవ యథోక్త-మకరోత్ ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁తతో-యోగనిద్రయా భగవద్యోగనిద్రాధిష్ఠాతృశక్త్యా-దేవక్యా గర్భే-రోహిణీం ప్రతి-ప్రణీతే ప్రాపితే సతి-తదా-పౌరజనా-అహో-దేవక్యా-గర్భో - విస్రంసితః స్రస్తః "స్రంసు అధఃపతనే" ఇతి ధాతుః-విచుక్రుశుః రురుదుః ❁॥ ౧౪ ॥❁తతో-భక్తానామభయఙ్కరః భక్తాభయచికీర్షుః విశ్వాత్మా భగవాన్-అంశభాగేన-జాతస్యేతి శేషః " స ఆత్మా అఙ్గాన్యన్యా దేవతా " ఇతి దేవతానాం భగవదంశత్వశ్రవణాదానకదున్దుభేర్దేవాంశేన జాతత్వాచ్చేతి భావః. మనః-ఆవివేశ సఙ్కల్పజ్ఞానే నావివేశేత్యర్థః " యో మనసి తిష్ఠ-న్నితి పూర్వమేవావిష్టత్వావగమాత్-అంశభాగేన సఙ్కల్పరూపజ్ఞానేనావివేశేతి వాఽన్వయః ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁వసుదేవః-పౌరుషం " భగవత్సంబన్ధి- తేజో, బిభ్రద్విభ్రాజి యథా,రవి-స్తథా,భ్రాజమానః-దురాసదః ఇత్థం తయాఽభిసంహితమశక్యేన తేజసా యుక్తః-భూతానాం కంసాదీనాం

ష్యాస్త్వాం సర్వకామప్రదేశ్వరీమ్। నానోపహారబలిభిస్సర్వకామవరప్రదామ్॥౯॥ నామధేయానికుర్వన్తిస్థానాని చ నరా భువి। దుర్గేతి భద్రకాళీతి విజయా వైష్ణవీతిచ ॥ ౧౦ ॥ కుముదా చణ్డికా కృష్ణా మాధవీ కన్యకేతిచ। మాయా నారాయణీశానా శారదేత్యమ్బికేతిచ ॥ ౧౧ ॥ గర్భసఙ్కర్షణాత్తం వై ప్రాహుస్సఙ్కర్షణం భువి। రామేతి లోకరమణాద్బలభద్రం బలోచ్ఛ్రయాత్ ॥ ౧౨ ॥ సందిష్టైవం భగవతా తథేత్యోమితి తద్వచః। ప్రతిగృహ్య పరిక్రమ్య గాం గతా తత్తథాఽకరోత్ ॥ ౧౩ ॥ గర్భే ప్రణీతే దేవక్యా రోహిణీం యోగనిద్రయా। అహో విస్రంసితో గర్భ ఇతి పౌరా విచుక్రుశుః ॥ ౧౪ ॥ భగవానపి విశ్వాత్మా భక్తానామభయంకరః। ఆవివేశాంశభాగేన మన ఆనకదున్దుభేః ॥ ౧౫ ॥ స బిభ్రత్పౌరుషం ధామ భ్రాజమానో యథా రవిః। దురాసదోఽతిదుర్ధర్షో భూతానాం సంబభూవ హ ॥ ౧౬ ॥ తతో జగన్మఙ్గళమచ్యుతాంశం సమాహితం శూరసుతేన దేవీ। దధార సర్వాత్మకమాత్మభూతం కాష్ఠా యథాఽఽనన్దకరం మనస్తః ॥ ౧౭ ॥ సా దేవకీ సర్వజగన్నివాసనివాసభూతా నితరాం న రేజే। భోజేన్ద్రగేహేఽగ్నిశిఖేవ రుద్ధా సరస్వతీ ❁ జ్ఞానఖలే యథా సతీ ॥ ౧౮ ॥ తాం వీక్ష్య కంసః ప్రభయాజితాన్తరాం విరోచయన్తీం భవనం శుచిస్మితామ్। ఆహైష మే ప్రాణహరో హరిర్గుహాం ధ్రువం శ్రితో యన్న పురేయమీదృశీ ॥ ౧౯ ॥ కిమద్య తస్మిన్కరణీయమాశు మే యదర్థతన్త్రో నవిహన్తి విక్రమమ్। స్త్రియా

దుర్ధర్షః దుఃఖేనాపి సోఢుమశక్యో-బభూవ ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁తతః-శూరసుతేన వసుదేవేన-నిహితం జగతాం-మఙ్గళం-యస్మాత్తం అచ్యుతః అప్రచ్యుతో-ఽంశః సఙ్కల్పరూపం జ్ఞానం-యస్య-తం - సర్వాత్మకం సర్వశరీరకమాత్మనోఽప్యాత్మభూతం భగవన్తం,దేవకీ-దధార-జఠర ఇతి శేషః-యథా , కాష్ఠా పూర్వాదిక్-ఘనసమ్భవపిహిత-మానన్దకరం-చన్ద్రం,బిభర్తి తద్వత్-వసుదేవాపత్యస్య సిద్ధయే తావద్వసుదేవహృదయః పశ్చాద్దేవకీజఠరం ప్రవివేశేత్యర్థః-పూర్వదిశశ్చన్ద్రస్యేవ వసుదేవ దేవకీజఠరయోర్భగవతస్సమ్బన్ధ ఇతి భావః ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁సా ధృతపరమపురుషా దేవకీ, సర్వజగదాధారభూతస్య భగవతో-నివాసభూతా సతీ-అతితరాం-న రేజే న రరాజ-యథా- భోజేన్ద్రస్యోగ్రసేనస్య కంసస్య వా , గృహే , అవరుద్ధా-అగ్నేశ్శిఖా-అభూతోపమేయం,యథా చ జ్ఞానఖలే వేదవిరుద్ధజ్ఞానేన మూర్ఖపుంసి-సతీ నిరుద్ధా-సరస్వతీ ఉపనిషన్న రాజతే-తద్వత్-పరమాత్మగర్భత్వాదగ్నిశిఖాదృష్టాన్తః " తస్యాశ్శిఖాయా మధ్యే పరమాత్మా వ్యవస్థిత " ఇతి శ్రుతేః-జ్ఞానబల ఇతి పాఠాన్తరమ్ - తదా వేదావిరుద్ధజ్ఞానవతీత్యర్థః- ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁తదా-ప్రభయా - జితాన్యన్తరాణి దిగన్తరాణి యస్యాః-శుచి విశుద్ధం-స్మితం-యస్యాస్తామ్-భవనం గృహం-విరోచయన్తీం-దేవకీ-మవలోక్య- కంస ఆహ-ఉక్తిమేవ దర్శయతి॥ ఏష ఇత్యాదినా॥ ఇతి ఘోరేత్యతః ప్రా నేన-మేమమ-ప్రాణహరః ప్రాణాన్ జిహీర్షుః , య మేష - హరిః -గుహాం దేవకీజఠరవివరం , శ్రితః-పురా - ఇయం దేవకీ నేదృశీ - ఏవంవిధప్రభాన్వితా నాసీత్ - అతో - నూనం - గుహామాశ్రితః ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁అర్థతన్త్రో దేవకార్యప్రధానః-ఽయం హరి-ర్మమ విక్రమం - యథా - నవిహన్తి - తథాఽత్ర హరివిషయే - మమయా - అధునా- ఆశు - కిం కరణీయ

౧౮॥శ్లో ❁ పా॥జ్ఞానబలే

కింఘటనీయం - యద్యేనాం హన్మి తర్హ్యస్యాః స్త్రియాః- తత్రాపి - స్వసుర్భగిన్యాః - తత్రాపి. గురుమత్యాః గురుతరగర్భిణ్యాః - వధో - ఽయం - యశఆదీని - హన్తి క్షపయతి - అనుకూలమిత్యాయుర్విశేషణమ్ - అనుకాయమితి పాఠాన్తరమ్, తదా ప్రతిశరీరం యశఆదీని హన్తీత్యన్వయః ॥ ౨౦ ॥ సః గురుమతీం హన్తా, స్వయం-జీవన్నపి-సంపరేతః మృతప్రాయః-ఖలు-యః పుమాన్, అత్యన్తనృశంసితేన క్రూరచేష్టితేన-వర్తేత-తనుమానినో దేహాత్మాభిమానినో - దేహే-మృతే నష్టే సతి-మనుజా - స్తం, శపన్తి-సచాన్ధం తమోనరకం-ధ్రువం నూనం-గన్తా గమిష్యతి ॥ ౨౧ ॥ ఇతీత్థం - ఘోరతమాద్భావాద్గురుమతీవధోద్యోగరూపాత్ - స్వయం-ప్రభుః స్తాం హన్తుం సమర్థోఽపి-నివృత్తః, తతః-హరేః-జన్మ-ప్రతీక్షమాణస్సన్ వైరానుబన్ధం వైరావిచ్ఛేదం-కుర్వన్-ఆస్తే ఆస ॥ ౨౨ ॥ ఆసనాదిక్రియాస్వపి-హరిమేవ-చిన్తయమానః-జగత్ తన్మయం వ్యాప్య హృషీకేశమయం - తత్ప్రచుర-మపశ్యత్ ॥ ౨౩ ॥ తత్ర దేవకీసన్నిధౌ-నారదాదిభిర్మునిభి-స్సానుచరైః, దేవైశ్చ సహ-బ్రహ్మా చతుర్ముఖో -భవో రుద్రశ్చ-గీర్భిరౌపనిషదానుకారిణీభిర్వాగ్భిః- ధిషణం ధిషణాయుక్తం సర్వజ్ఞం భగవన్తం, ఐడయన్ తుష్టువుః ॥ న్యాస్తాన్ని వృత్తప్రేరణాదీడేర్లఙ్ ॥ నారదాద్యభిప్రాయకం బహువచనమ్ ॥ ౨౪ ॥ స్తుతిమేవాహ ॥ సత్యవ్రతమిత్యాదినా ॥ ప్రకృతిపురుషాసహ్యావితైర్థక్యైర్విశిష్టం స్తువన్తి ॥ సత్యవ్రతమితి ॥ సత్యవ్రతం సత్యసఙ్కల్పం - అనేన ప్రతిజ్ఞాతార్థో యథార్థీకృత ఇతి సూచితం, సత్యపరం చిదచిదాత్మకం జగత్సత్యం " యదన్యద్దేవేభ్యః ప్రాణేభ్యశ్చ తత్సత్ - అథ యద్దేవాశ్చ ప్రాణాశ్చ తత్సత్యం-తదేకయా వాచా వ్యపదిశ్యతే సత్య ,, మితి శ్రుతేః-తతః-పరం విలక్షణం-ఇదం సాధ్య-మత్ర సత్యవ్రతత్వాదీని హేతవః, కథం సత్యవ్రతత్వం తత్రాహ ॥ త్రిసత్యం త్రయః ప్రకృతిపురుషకాలాః సత్యాః యస్య తం- ప్రకృతిపురుషకాలశరీరకమిత్యర్థః - ప్రకృత్యాద్యాత్మకస్య కృత్స్నస్య జగతస్స్వనియామ్యత్వేన స్వసఙ్కల్పప్రతిభటాభావాదవ్యాహతసఙ్కల్ప ఇత్యర్థః- యతస్సత్యవ్రత - మతఏవ-సత్యస్య యోనిం-సత్యస్య చిదచిత్ప్రపఞ్చస్య-యోనిం కారణం - సత్యే నిర్వికారే పరే వ్యోమ్ని - నిహితం-కర్తరి క్తః అధితిష్ఠన్తమిత్యర్థః - త్రిసత్యం సత్యస్య యోనిమితి లీలావిభూతిమత్త్వముక్తం- నిహితఞ్చ సత్యఇతి నిత్యవిభూతిమత్త్వం - ఏతదుభయం సత్యపరత్వే హేతుః-తథా-సత్యస్య సత్యం జీవేభ్యోఽపి సత్యం - ధర్మతోఽపి నిర్వికారత్వాత్ " సహ్యాతస్మాదితి నేతి నేత్యన్యత్పరమస్త్యథ నామధేయం సత్యస్య సత్యమితి ప్రాణా వై సత్యం తేషామేష సత్య ,, మితి శ్రుతేః-తదర్థస్తు ఇతి నేతి యద్బ్రహ్మ ప్రతిపాదితం, తస్మాదేతస్మాద్వస్తు పరం-నహ్యస్తి-బ్రహ్మణో ఽన్యత్స్వరూపతో గుణతశ్చ పరం నాస్తీత్యర్థః, నత్వన్యమాత్రనిషేధః-తథాహి సత్యన్యత్పరమితి నైయర్థ్యాపత్తేః, తదుపపాదయతి ॥ అథేతి ॥ ప్రాణశబ్దనిర్దిష్టేభ్యశ్చేతనేభ్యోఽపి కదాచిదపి జ్ఞానాదిసంకోచాభావాత్పరమాత్మా సత్యం నిర్వికారమిత్యర్థః " నిత్యో నిత్యానాం చేతనశ్చేతనానామితి శ్రుత్యన్తరసంవాదాత్ ॥ అన్యత్తు ప్రకృతైతావత్త్వమితి శారీరకసూత్రభాష్యాదవగన్తవ్యం, విస్తరభయాన్నాత్ర లిఖ్యతే, ఋతసత్యనేత్రం - సత్యమాదిత్యః " అసావాదిత్యస్సత్య ,, మితి శ్రుతేః, తత్సాహచర్యాదృతశబ్దశ్చన్ద్రపరః-చన్ద్రాదిత్యయో-ర్నేతారం ప్రశాసితారమిత్యర్థః " యఆదిత్యే తిష్ఠన్ యశ్చన్ద్రమసి తిష్ఠ ,, న్నిత్యాది శ్రుతేః, యద్వా, తౌ నేత్రే యస్య తం " చక్షుషీ చన్ద్రసూర్యౌ ,, వితి శ్రుతేః " ఏవం పుణ్యస్య కర్మణో దూరాద్గన్ధో వాతీ ,, తి పుణ్యకర్మ ప్రతిసంబన్ధితయా " ఏవమృతాదాత్మానం జుగుప్సే ,, ది త్యపుణ్యకర్మణ్యనృతశబ్దప్రయోగాదృతం పుణ్యమనుష్ఠేయం కర్మ, సత్యముచ్యమానధర్మః, తయో-ర్నేతారం-సత్యాత్మకం స్వరూపేణాపి నిర్వికారం-అనేన ప్రధానవ్యావృత్తిః-ఏవంభూతం-త్వాం-వయం-శరణం-ప్రపన్నాః అధ్యవస్యామః ॥ ౨౫ ॥ అథ త్రిసత్యత్వమేవోపపాదయితుం కృత్స్నం జగద్వృక్షత్వేన రూపయిత్వా తస్య భగవద్దాసత్వమాహుః ॥ ఏకాయనఇతి ॥ ఏకం పరం బ్రహ్మ-యస్య మాశ్రయో - యస్య-ద్విఫలః - ద్వే సుఖదుఃఖే-ఫలే-యస్య-త్రయస్సత్త్వాదయో గుణాః మూలం-యస్య-చత్వారో-రసాః-ధర్మాదిపురుషార్థాః-యస్య-పఞ్చ-శిఖాః జటాః ఉత్తరమూలాని భూతమా

స్వసుః గుర్గుమత్యా వధోఽయం యశశ్శ్రియం హన్త్యనుకూలమాయుః ॥ ౨౦ ॥ సఏష జీవన్ఖలు సంపరేతో వర్తేత యోఽత్యన్తనృశంసితేన । దేహే మృతే తం మనుజాశ్శపన్తి గన్తా తమోఽన్ధం తనుమానినో ధ్రువమ్ ॥ ౨౧ ॥ ఇతి ఘోరతమాద్భావాత్సన్నివృత్తస్స్వయం ప్రభుః । ఆస్తే ప్రతీక్షంస్తజ్జన్మ హరేర్వైరానుబన్ధకృత్ ॥ ౨౨ ॥ ఆసీనస్సంవిశంస్తిష్ఠన్భుఞ్జానః పర్యటన్పిబన్ । చిన్తయానో హృషీకేశమపశ్యత్తన్మయం జగత్ ॥ ౨౩ ॥ బ్రహ్మాదయశ్చ తత్రైత్య మునిభిర్నారదాదిభిః । దేవైస్సానుచరైస్సాకం గీర్భిర్ధిషణమైడయన్ ॥ ౨౪ ॥ దేవా ఊచుః ॥ సత్య

బ్రహ్మేశానాదిదేవగణాః దేవకీగర్భస్థితం పరమపురుషం స్తువంతి

వ్రతం సత్యపరం త్రిసత్యం సత్యస్య యోనిం నిహితం చ సత్యే । సత్యస్య సత్యమృతసత్యనేత్రం సత్యాత్మకం త్వాం శరణం ప్రపన్నాః ॥ ౨౫ ॥ ఏకాయనోఽసౌ ద్విఫలస్త్రిమూలశ్చతూరసః పఞ్చవిధష్షడాత్మా । సప్తత్వగష్టవిట

త్మాత్మకాని-యస్య - షడాత్మానఊర్మయో-మనష్షష్ఠానీన్ద్రియాణివా , యస్య సప్త-త్వగ్వసామాంసరుధిరమేదోమజ్జాస్థిశుక్లరూపాధాతవఏవత్వ , గ్యస్య,అష్టౌహస్తౌపాదౌశిరఃకణ్ఠోవక్షోజఠరశ్చేతి-విటపాశ్శాఖాః-యస్య , నవా-ఖానిచ్ఛిద్రకోటరా, యస్య,దశచ్ఛదః దశ - శబ్దాదయఏవానుకూలాఃప్రతికూలాశ్చ-ప్రాణాపానవ్యానోదానసమానసనాగకూర్మకృకరదేవదత్తధనఞ్జయరూపాఃప్రాణోపప్రాణావా-చ్ఛదాఃపత్రాణి - యస్య , ద్వౌజీవపరమాత్మరూపౌ - ఖగౌపక్షిణౌ-యస్మిన్-స,ఆదివృక్షఃప్రవాహానాదిశరీరాఖ్యవృక్షః,ఏక స్త్వమేవ,అయనమాశ్రయోధారణం-యస్య,తథాభూతఇతిభావః ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ అథసత్యస్యయోనిత్వముపపాదయన్తి ॥ త్వమితి ॥ అస్యపరిదృశ్యమానస్యచిదచిదాత్మకస్య,సతోజగతః , ప్రసూతిర్జన్మకారణం-త్వ,మేకఏవ , అస్య , సన్నిధానంసన్నిధీయతేఉపసంహ్రియతేఽస్మిన్నితిసన్నిధానంప్రళయాధికరణమిత్యర్థః - త్వ,మేకఏవ,అస్యా, నుగ్రహః , అనుగృహ్ణాతీష్టప్రదానేనేత్యనుగ్రహఃస్థితికారణమిత్యర్థః , ననునాహంసత్పరః-కేచిన్మాంజీవాదభిన్నంపశ్యన్తీత్యత్రాహుః ॥ త్వన్మాయయా-మోహితం-చేతో - యేషా-మత ఏవ-నవిపశ్చితఃఅజ్ఞాః-నశబ్దోఽయంనిషేధార్థక,స్తతో “ నలోపోనఞ ,, ఇతినలోపాభావః - యే-జనా,స్తే,త్వాం,నానాపశ్యన్తిజీవరూపేణావస్థితంపశ్యన్తీత్యభిప్రాయః-పశ్యన్తీత్యుక్తేః , నహిజీవవిలక్షణంపరస్వరూపందృశ్యతే-కుతోనానాదర్శనం “ మోహితంనాభిజానాతిమామేభ్యః పరమవ్యయ ,, మితిత్వదుక్తేరితిభావః-యద్వా , ఏవంకృత్స్నజగత్కారణత్వముపపాద్యకార్యకారణయోరనన్యద్రవ్యత్వసూచనాయతద్భేదవాదంనిరాకుర్వన్తి ॥ త్వన్మాయయేతి ॥ త్వాంనానాత్వాంవినా - ఇదంజగ-త్పశ్యన్తి-త్వత్తఃపృథక్సిద్ధంజగత్పశ్యన్తీత్యర్థః ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁త్వమనుగ్రహఇతిస్థితికారణత్వముక్తం, తచ్చాన్తర్యామిత్వస్యావతారమవ్యద్యనుప్రవేశేనేత్యభిప్రాయేణాహుః ॥ బిభర్షీతి ॥ అవబోధఆత్మజ్ఞానస్వరూపః,అసన్ధిరార్షః-యద్వా-అవబోధఃజ్ఞానస్వరూపః-ఆత్మా సర్వాన్తరాత్మాచస-న్నిత్యసమస్తంపదద్వయం-యద్వా , అవబోధఇతిసప్తమ్యన్తం , అవబోధేజ్ఞానస్వరూపేజీవే,ఆత్మా

పోనవాక్షోదశచ్ఛదోద్వి ఖగోహ్యాదివృక్షః ॥ ౨౬ ॥ త్వమేకఏవాస్య సతః ప్రసూతిస్త్వం సన్నిధానంత్వమనుగ్రహశ్చ । త్వన్మాయయాసంవృతచేతసస్త్వాంపశ్యన్తినానానవిపశ్చితోయే ॥ ౨౭ ॥ బిభర్షిరూపాణ్యవబోధఆత్మాక్షేమాయలోకస్య చరాచరస్య । సత్త్వోపపన్నానిసుఖావహానిసతామభద్రాణిముహుఃఖలానామ్ ॥ ౨౮ ॥ త్వయ్యమ్బుజాక్షామలసత్త్వధామ్నిసమాధినాఽఽవేశితచేతసైకే।త్వత్పాదపోతేనమహత్కృతేనకుర్వన్తిగోవత్సపదంభవాబ్ధిమ్ ॥ ౨౯ ॥ స్వయంసముత్తీర్యసుదుస్తరం ద్యుమన్భవార్ణవంభీమమదభ్రసౌహృదాః।భవత్పదామ్భోరుహనావమత్రతేనిధాయయాతాస్సదనుగ్రహోభవాన్ ॥ ౩౦ ॥ యేఽన్యేఽరవిన్దాక్షవిముక్తమానినస్త్వయ్యస్తభావాదవిశుద్ధబుద్ధయః । ఆరుహ్యకృచ్ఛ్రేణపరంపదంతతఃపతన్త్యధోఽనాదృత

అన్తరాత్మతయాఽవస్థిత-స్త్వ , మస్యచరాచరాత్మకస్యలోకస్య - క్షేమార్థం - రూపాణిఅవతారరూపాణి-బిభర్షి-కథంభూతాని-సత్త్వోపపన్నానిశుద్ధసత్త్వమయాని-సతాంసాధూనాం - సుఖావహాని-ఖలానాందుష్కృతాం - ముహుర్ముహు-రభద్రాణి-ముహుశ్చబిభర్షీతివాఽన్వయః ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁ఏవంనిఖిలజగదుత్పాదకకారణత్వేనస్తుత్వా,అథ“కారణంతుధ్యేయ,, ఇతికారణత్వసమనియతత్వేనశ్రుతముపాస్యత్వమపిత్వన్నిష్ఠమేవేత్యభిప్రాయేణస్తువన్తి ॥ త్వయీతి ॥ హేఅమ్బుజాక్ష- అమలసత్త్వధామ్ని , శుద్ధసత్త్వమయం - ధామస్థానం , విగ్రహఇతియావత్ , తద్యస్యతస్మిన్-విశుద్ధసత్త్వమయవిగ్రహయుక్తేత్వయ్యే , కేవిపశ్చితః , అవతారరూపశ్రవణాదిపరాఃపురుషావా-సమాధినా , ఆవేశితం-చేతః-యై - స్తథాభూతాః-చేతసైకఇతిసన్ధిరార్షః,సమాధినాత్వయ్యావేశితచేతసోపలక్షితాఇతివా-మహత్కృతేన,మహతాసదాచార్యేణకర్ణధారస్థానీయేన-కృతేనసన్నిధాపితేనప్రదర్శితేన-తవ-పాదపోతేనపాదకమలరూపప్లవేన - భవస్సంసారః - సఏవా-బ్ధి , స్తం,గోవత్సపదం-కుర్వన్తి,తదివసుఖేనాతితరన్తీత్యర్థః ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁నకేవలంతేస్వయమేవగోవత్సపదంకుర్వన్తి- అపితుఅన్యేష్వప్యేవంకుర్యురితిప్రదర్శయన్తఇవకుర్వన్తీత్యభిప్రాయేణస్తువన్తి ॥ స్వయమితి ॥ హేద్యుమన్నిత్యవిభూతిమన్ ద్యుమిదితిపాఠే - ద్యుమద్భవార్ణవమితిసమస్తంపదం , స్వర్గాదిస్థానోపేతంభవార్ణవం-భీమందుస్తరమపి - అదభ్రమనల్పం,సౌహృదంత్వద్భక్తిరూపం-యేషాం-తథాభూతా,స్తే , స్వయం-సముత్తీర్య - త్వత్పాదపోతేనేత్యనుషఙ్గః , భగవతః-పదామ్భోరుహమేవ-నౌ-స్తా,మత్ర-నిధాయ,ఇయమేవసంసారోత్తారసాధనభూతేతిప్రదర్శ్య,యాతా స్త్వత్పదంప్రాప్నువన్తి “ బిభర్షిరూపాణి ,, త్యాదినోపక్రాన్తమనుగృహీతృత్వప్రతిపాదనముపసంహరన్తి,ఏవంభవాన్సదనుగ్రహఃసదనుగ్రహశీలః ❁ ॥ ౩౦ ॥ ❁తన్నిహితభవత్పదామ్బురుహనావమననువర్తమానానాం “ సమాధినాఽఽవేశితచేతసైక ,, ఇత్యుక్తవిపరీతానాంగతింవదన్తస్స్తువన్తి॥ య ఇతి ॥ హేఅరవిన్దాక్ష-యేఽన్యేపూర్వశ్లోకద్వయప్రస్తుతేభ్యోఽన్యేయేజనాః , విముక్తావయమితివృథాభిమానినః , త్వ

యస్య, తత్స్వభావాత్ భక్తిశూన్యత్వాద్ధేతోః - అవిశుద్ధబుద్ధయ ఏషాం తథాభూతాః పరం పదం వర్ణాశ్రమాదిరూపముత్కృష్టం స్థానం, కృచ్ఛ్రేణ ప్రయాసేన, ఆరుహ్యాపి సుకృతవిశేషాద్విప్రాదిరూపం శ్రేష్ఠం జన్మ ప్రాప్యాపీత్యర్థః, అనాదృతయుష్మదఙ్ఘ్రయః అనుపాసితభగవచ్చరణాస్సన్తః - తతో, ఽధః పతన్తి పునర్నిహీనం జన్మ ప్రాప్నువన్తీత్యర్థః ❀ ॥ ౩౧ ॥ ❀ ఆదృతయుష్మదఙ్ఘ్రీణాం న కర్హిచిదధః పతనమస్తీతి వదన్తస్స్తువన్తి ॥ తథేతి ॥ హే మాధవ - తే - తావకాః త్వద్భక్తాస్తు - తథా త్వద్భక్తిరహితవత్ క్వచిత్కదాచిదపి - న భ్రశ్యన్తి నాధః పతన్తి - తత్ర హేతుం వదన్తస్తాన్విశింషన్తి ॥ త్వయ్యేవ బద్ధం సౌహృదం భక్త్యాత్మకం - యేషాం తే - న భ్రశ్యన్తి - కిన్తు, త్వయా, ఽభిగుప్తా అభితో రక్షితాః " తేషాం నిత్యాభియుక్తానాం యోగక్షేమం వహామ్యహ " మితి త్వదుక్తేరితి భావః - హే ప్రభో - వినాయకానీకపమూర్ధసు విఘ్నసేనాపతిశిరస్సు - విచరన్తి - జీవద్దశాయాం విఘ్నానుపహతత్వద్భక్తియోగాస్తతస్త్వాం ప్రాప్నువన్తీతి భావః ❀ ॥ ౩౨ ॥ ❀ యద్యపి సంకల్పమాత్రపరికల్పితనిఖిలప్రపఞ్చస్త్వం సఙ్కల్పమాత్రేణైవ జగత్త్రాతుం ప్రభురప్యవతారమపేక్షసే - తథాప్యుపాసకానాముపాసనాలమ్బనార్థమవతరసీతి వదన్తస్స్తువన్తి ॥ సత్త్వమితి ॥ స్థితౌ, స్థితిః పాలనం, తస్యాం నిమిత్తభూతాయాం స్థిత్యర్థం, భవాన్ - విశుద్ధం రజస్తమోభ్యామననువిద్ధం - సత్త్వం సత్త్వమయం వపుశ్శరీరం - శ్రయతే బిభర్తి - సంశ్రయణే ముఖ్యం ప్రయోజనం దర్శయన్తో వపుర్విశింషన్తి, శరీరిణాం - శ్రేయ ఉపాయనం - శ్రేయసే ఉపేయతే " ఇణ్ గతౌ " గత్యర్థా బుద్ధ్యర్థాః - ఉపాస్యత ఇత్యుపాయనం - యేన వపుషా ఆలమ్బనభూతేన - ఉపలక్షితస్య - తవ - జనో - వేదక్రియాదిభిః - రర్హణమారాధనం - సమీహతే కురుతే - వేదక్రియా వేదపూర్వభాగచోదితక్రియా యజ్ఞాదిక్రియా - యోగ ఉత్తరభాగచోదితముపాసనం - తపస్తదనుగ్రాహకమనశనాదిరూపం - సమాధిశ్చ వేదక్రియాతపోభ్యామనుగృహీతేన యోగేన నిర్వర్త్యం చిత్తైకాగ్ర్యం - యది - భవాన్ - వపుర్న సంశ్రయతే - తర్హ్యారాధ్యరూపాపరిజ్ఞానాదారాధకాస్త్వామారాధితుమప్రభవస్స్యుః - అతో - భవానారాధకానుగ్రహార్థం వ

యుష్మదఙ్ఘ్రయః ॥ ౩౧ ॥ తథా న తే మాధవ తావకాః క్వచిద్భ్రశ్యన్తి మార్గాత్త్వయి బద్ధసౌహృదాః । త్వయాఽభిగుప్తా విచరన్తి నిర్భయా వినాయకానీకపమూర్ధసు ప్రభో ॥ ౩౨ ॥ సత్త్వం విశుద్ధం శ్రయతే భవాన్ స్థితౌ శరీరిణాం శ్రేయ ఉపాయనం వపుః । వేదక్రియాయోగతపస్సమాధిభిస్తవార్హణం యేన జనస్సమీహతే ॥ ౩౩ ॥ సత్త్వం న చేద్ధాతరిదం నిజం వపుర్విజ్ఞానమజ్ఞానభిదాపమార్జనమ్ । గుణప్రకాశైరనుమీయతే భవాన్ప్రకాశతే యస్య చ యేన వా గుణః ॥ ౩౪ ॥ న నామరూపే గుణకర్మజన్మభిర్నిరూపితవ్యే తవ తస్య సాక్షిణః । మనోవచోభ్యామనుమేయవర్త్మనో దేవ క్రియాయాం ప్రతియన్త్యథాపి హి ॥ ౩౫ ॥ శృణ్వన్గృణన్సంస్మరయంశ్చ చిన్తయన్నామాని రూ

పుస్సంశ్రయత ఇతి భావః ❀ ॥ ౩౩ ॥ ❀ తదేవ స్పష్టీకుర్వన్తస్స్తువన్తి ॥ సత్త్వం న చేదితి ॥ హే ధాతః విశ్వకారణభూత - ఇదం విజ్ఞానసంప్రకాశక - మజ్ఞానభిదాపమార్జనం ధ్యాతౄణామజ్ఞానకృతదేవాదిభేదాభిమానాపమార్జనం శుద్ధసత్త్వమయం - నిజమసాధారణం - వపుః - న చేత్ న భవానాశ్రయతే చేత్ - తర్హి - యస్య పుంసః - యేన కారణేన కాలకర్మాదిరూపేణ - యో గుణస్సత్త్వాద్యన్యతమః - ప్రకాశతే ఉన్మిషతి - తస్య - తైర్గుణప్రకాశైః గుణోన్మేషైర్గుణకార్యైః - భవాననుమీయతే కార్యస్య కారణభూతః దేవమనుష్యాదివిలక్షణః న జ్ఞాయతే కిన్తు ఇతరసజాతీయతయాఽనుమీయతే - యది భవాన్ వపురాశ్రయతే తర్హి తద్వపురసాధారణాని దేవమనుష్యాదిష్వసమ్భావితాని గుణచేష్టితాని దృష్ట్వా తైర్దేవాదివిజాతీయం మన్యమానో ధ్యాతృవర్గో ధ్యాయతీతి భావః ❀ ॥ ౩౪ ॥ ❀ నన్వహమపి దేవాదిసజాతీయవపుష్మానేవేత్యత్రాహ ॥ నేతి ॥ మనోవచోభ్యాం - వచసా వేదవాక్యేన - తదనుసారేణ మనసా చా - నుమేయస్వభావస్య - సర్వసాక్షిణః - తవ - గుణకర్మజన్మభిస్సహ - నామరూపే - న నిరూపితవ్యే గుణకర్మజన్మనామరూపాణీతరసజాతీయతయా న నిరూపణీయాని " యత్తదద్రేశ్యమగ్రాహ్యమగోత్రమవర్ణమచక్షుశ్శ్రోత్రం, నిష్క్రియం నిష్కలం, అజాయమాన " ఇత్యాదిభిరితరసజాతీయాని గుణాదీని ప్రతిషిధ్య " యస్సర్వజ్ఞస్సర్వవిత్, పరాస్య శక్తిర్వివిధైవ శ్రూయతే స్వాభావికీ జ్ఞానబలక్రియా చ । యస్య చైతత్కర్మ స వై వేదితవ్యః, బహుధా విజాయత " ఇత్యాదిభిర్విలక్షణానామేవ గుణాదీనాం శ్రవణాత్ " జన్మ కర్మ చ మే దివ్య " మితి త్వదుక్తేశ్చేతి భావః, యద్యపి దేవాదివిలక్షణగుణకర్మాదియుక్తః, తథాపి త్వాం వేదక్రియాయాం ప్రతియన్తి అగ్నీన్ద్రాదినామరూపాణి తదన్తరాత్మభూతస్య తవైవేతి బుద్ధ్యా త్వద్విశిష్టమపి త్వాం వేదావగతయజ్ఞాదిక్రియాయాం ప్రతియన్తి ఆరాధ్యం మన్యన్తే ❀ ॥ ౩౫ ॥ ❀ ఇన్ద్రాదినామరూపేభ్యస్స్వాసాధారణనామరూపాణాం ధ్యేయత్వాదికం వదన్తస్స్తువన్తి ॥ శృణ్వన్నితి ॥ యః పుమాన్ - తే తవ - మఙ్గళావహాని - నామరూపాణి, శృణ్వన్ వక్తృసన్నిధౌ సతి, గృణన్ శ్రోతృసన్నిధౌ - తదుభయాసన్నిధౌ, నామాని స్మరన్ - రూపాణి చిన్తయన్, సంస్మరయన్నితి ణిజర్థస్త్వవివక్షితః, క్రియాసు వైదికక్రియాసు, ఆసనాటనభోజనాదిక్రియాస్వపి, త్వచ్చరణారవిన్దయో...

మతి-ర్యస్య-తథాభూత-స్సపుమాన్ - భవాయ శ్రేయస్సమృద్ధ్యై, కల్పతే-నేతిపాఠే,భవాయసంసృతయే నకల్పతే-కిన్తుము క్త్యయఇత్యర్థః ❋ ॥ ౩౬ ॥ ❋ ఆత్మనాం ప్రకృతావతారప్రయుక్తమానన్దమావిష్కుర్వ న్తస్స్తువన్తి॥ దిష్ట్యేతి ॥ దిష్ట్యేత్యాన న్దద్యోతకమవ్యయం - హేహరే ఆశితా ర్తిహారిన్-తవేశ్వరస్య-జన్మనా-భవత స్తవ-పదాపాదవిన్యాసేనచ - పదఇతిపాఠేత తశ్చ,అస్యా,భువో-భారో,ఽపనీతఃఅపనీతప్రాయః-ఇదం-దిష్ట్యాఅస్మాకమానన్దఇత్యర్థః,ఏవము త్తరత్రాపి-సుశోభనైః ధ్వజ వజ్రాఙ్కుశాదిచిహ్నైశ్చారుభిః,పదకైః పాదవిన్యాసైరలఙ్కృతాం,తవత్వయా, అనుకమ్పితాంచ,గాంభూమిం,ద్యాం, ద్రక్ష్యామః-నిత్య విభూతిమివద్రక్ష్యామః - ఏత ద్దిష్ట్యా సఙ్కల్ప మాత్రనిర్వర్త్య జగద్రక్షణస్య తవావతార ప్రయోజనం భక్తానుగ్రహ ఏవేత్యుక్తమ్ ❋ ॥ ౩౭ ॥ ❋ అథావతారనిమిత్తమావిష్కుర్వ న్తస్స్తువన్తి ॥ నేతి ॥ హేఈశ అభవస్య క ర్మాధీనోత్పత్తిరహితస్య - తవ - భవస్యజన్మనః - కారణంనిమిత్తం - వినావినోదంలీలార్థంసఙ్కల్పంవినా - అన్య - న్న త ర్కయామహే, బతేత్యాశ్చర్యే, అనితరసాధారణత్వాద్విస్మయః - యథాసృష్ట్యాదిజగద్వ్యాపారోవినోదమాత్రాను కూలసఙ్కల్పమూలకః-తద్వజ్జన్మాదీత్యభి ప్రాయేణాహుః ॥ భవఇతి ॥ హేఅభయయతోవినోదాదేవనిమిత్తాత్ - అవిద్య యాసంసారిణాంజ్ఞానవిరోధిన్యాప్రకృత్యా,జగత, ఉత్పత్త్యాదయో వికారా, స్తస్యాశ్రయేఆధారభూతే, అన్తరాత్మని చ-త్వయి-కృతాః-తమేవవినోద-మభవస్య-తవ-భవకారణం- మన్యామహఇత్యర్థః - ఆశ్రయాత్మనికృతాఇత్యనేనఉత్పత్త్యాద యోవికారాఃప్రకృతిగతాఃనస్వరూపగతాఇతిసూచితమ్ ❋ ॥ ౩౮ ॥ ❋ యథా,మత్స్యాద్యవతారపరిగ్రహేణాస్మాన్రక్షి

పాణిచమఙ్గళానితే । క్రియాసుయ స్త్వచ్చరణారవిన్దయోరావిష్ట ❋ చిత్తోనభవాయకల్పతే॥ ౩౬ ॥ దిష్ట్యాహరే ఽస్యాభవతః † పదోభువోభారోఽపనీత స్తవజన్మనేశితుః। దిష్ట్యాఽఙ్కితాంత్వత్పదకైస్సుశోభనైర్ద్రక్ష్యా మగాంద్యాంచతవానుకమ్పితామ్॥ ౩౭ ॥ నతేఽభవస్యేశభవస్యకారణంవినావినోదంబతతర్కయామహే। భవోనిరోధఃస్థితిరప్యవిద్యయాకృతాయతస్త్వయ్యభయాశ్రయాత్మని॥ ౩౮ ॥ మత్స్యాశ్వకచ్ఛపవరాహనృసిం హహంసరాజన్యవిప్రవిబుధేషుకృతావతారః । త్వంపాహినస్త్రిభువనంచయథాఽధునేశభారంభువోహ రయదూత్తమవన్దనంతే॥ ౩౯ ॥ దిష్ట్యాఽమ్బతేకుక్షిగతఃపరఃపుమానంశేనసాక్షాద్భగవాన్భవాయనః । మా భూద్భయంభోజపతేర్ముమూర్షో ❋ ర్గోప్తాయదూనాంభవితాతవాత్మజః ॥ ౪౦ ॥ ఇత్యభిష్టూయపురుషంయ ద్రూపమనిదంయథా । బ్రహ్మేశానౌపురోధాయదేవాఃప్రతిదివంయయుః॥ ౪౧ ॥ ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋ ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, దశమస్కన్ధే,ద్వితీయోఽధ్యాయః. ❋❋❋❋❋❋❋❋❋ శ్రీశుకఉవాచ ॥ అథసర్వగుణోపేతఃకాలఃపరమశోభనః। యర్హ్యేవాజనజన్మర్క్షంశాన్తర్క్షగ్రహతారకమ్॥ ౧॥

తవాన్ ఏవమధునాభూభారాపహారద్వారాఽస్మాన్పాహీత్యాహుః ॥ మత్స్యేతి ॥ మత్స్యాదిషు,కృతఃపరిగృహీతో, ఽవ తారః-యేన-తథాభూత-స్త్వ, మస్మాన్, త్రిలోకీంచ-యథా-పాసిరక్షితవాన్-తథా, అధునాఽపి-భువో భారం-హరఅ పనయ-హేయదూత్తమ, తేతుభ్యం,వన్దనంనమఇత్యర్థః ❋ ॥ ౩౯ ॥ ❋ దేవకీంప్రత్యాహుః॥ దిష్ట్యేతి॥ హేఅమ్బ,నోఽస్మా కం, భవాయసమృద్ధ్యై, అంశేనస్వసఙ్కల్పేనహేతునా,పరమపురుషో,భగవా,న్సాక్షా, త్తవ-కుక్షిం,ప్రవిష్టః, ముమూ ర్షో ర్భోజపతేఃకంసా ద్భయం,తవ,మాభూత్,తవాత్మజో-యదూనాం-గోప్తా, భవితాభవిష్యతి ❋ ॥ ౪౦ ॥ ❋ యథా, యస్యభగవతో-రూప-మనిదం-తథా-స్వమత్యనుసారేణ-తంపరమపురుషమభిష్టూయ, బ్రహ్మరుద్రౌ పురస్కృత్య, దేవా, స్త్రిదివంప్రతి- యయుః ❋ ॥ ౪౧ ॥ ❋ ఇతిశ్రీమద్భాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాందశమస్కన్ధే ద్వితీయోఽధ్యాయః. ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

అథభగవదవతారంప్రస్తౌతి ॥ అథేతి ॥ యర్హ్యేవ,అజనజన్మ,అజనస్యకర్మాయత్తోత్పత్తిరహితస్యభగవతో-జన్మ,అ థతదా-కాలః-సర్వైర్గుణై-రుపేతః - అతఏవ-పరమశోభనో - ఽభూదితిశేషః-తదేవప్రపఞ్చయతి-శాన్తర్క్షగ్రహతారకం, ఋక్షంభగవజ్జన్మర్క్షంరోహిణ్యాఖ్యం,తస్మిన్-శాన్తాఅనుకూలాః,అన్యేషుచ-నక్షత్రేషు-గ్రహాస్సూర్యాదయః-తారకాఃఅశ్వి న్యాదివ్యతిరిక్తనక్షత్రాణిచ,యస్మిన్,యథాభవతితథాభూదితిక్రియావిశేషణం,యద్వా, అజనాద్భగవతోజన్మయస్య,తస్య ప్రజాపతేర్యద్భం,రోహిణ్యాఖ్యం,తస్మిన్నిత్యాదిపూర్వవత్ ❋ ॥ ౧ ॥ ❋ తథా,దిశః,ప్రసేదుఃప్రసన్నాబభూవుః-గగనం- నిర్మలానా - ముడూనాంనక్షత్రాణాం - గణో-యస్మిన్,తథాభూతం,పురాణాం ప్రాకారోపేతానాం, గ్రామాణాంత

---

౩౬ ॥ శ్లో ❋ పా ॥ చిత్తస్సభవాయ.   ౩౭ ॥ శ్లో † పా ॥ పదాభువః.

ద్రహితానాం, వ్రజానాంగోష్ఠానాంచాకరా ఆశ్రయభూతా, మహీమఙ్గళభూయిష్ఠాబభూవ ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ నద్యస్తు ప్రసన్నానిసలిలానియాసుతథాభూతాః హ్రదాస్తు, జలరుహాణాం, శ్రీః, యేషు, తథాభూతాః వనానాం, రాజయః పఙ్క్తయస్తు, ద్విజానాంపక్షిణాం, అళీనాంభృఙ్గాణాంచ-కులానాంసంఘానాం - సన్నాదోఽయేషుతాని - స్తబకాని, యాసు, తథాభూతాః, వాయుస్తు- శుచిః ధూళీరహితః, పుణ్యగన్ధవహః సుగంధి, సుఖస్పర్శశ్చ, వవౌ ప్రససార ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ ద్విజాతీనాం త్రైవర్ణికానాం, మగ్నయః, పూర్వం శాన్తా - స్తదా, సమైన్ధత ‹‹ ఞిఇన్ధీ దీప్తౌ ›› జజ్వలుః, సమేధితా ఇతిపాఠేతు-సఏవార్థః -యద్వా- శాన్తాః అకలుషాః, అసురద్రుహాం, దేవానాం, సాధూనాంచ, మనాంసి, ప్రసన్నాన్యాసన్ ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ తస్మిన్భగవతి, జాయమానేసతి, దివి-దున్దుభయో, నేదుః దధ్వనుః, కుసుమానిసమంతతో ముముచురిత్యన్వయః ❁ ॥౫॥౬॥ ❁ జనార్దనే, జాయమానే-నిశీథే అర్ధరాత్రే, తమసా అన్ధకారేణోద్భూతే వ్యాప్తేసతి, మేఘాః, మన్దం మన్దమనుసాగరం సాగరమనుసృత్య, జగర్జుః, యథాసాగరోధ్వనతి, తద్వత్, సాదరమితిపాఠే, ఆదరయుక్తం యథాతథా, అనుజగర్జుః ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ తదా, దేవభూతాయాం దేవతాంశత్వాత్తత్తుల్యాయాం, సర్వేషాం జ్ఞానశక్తిబలైశ్వర్యవీర్యతేజఃప్రభృతీనాంగుణానా, మాశ్రయో, విష్ణు, రావిరాసీదావిర్బభూవ-యథా, ప్రాచ్యాందిశి పుష్కలష్షోడశకలాపరిపూర్ణ- స్తద్వత్ ఇవశబ్దో వాక్యాలంకారే ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ అవతీర్ణంభగవన్తం వసుదేవ, ఐక్షతఅపశ్య-దిత్యన్వయః- కథంభూతం, అద్భుతమదృష్టరూపత్వా దాశ్చర్యవిషయం అమ్బుజేక్షణ ఈక్షణే నేత్రేయ

దిశః ప్రసేదుర్గగనం నిర్మలోడుగణోదయమ్। మహీమఙ్గళభూయిష్ఠాపురగ్రామవ్రజాకరా ✽॥ ౨ ॥ నద్యః ప్రసన్నసలిలా హ్రదా జలరుహశ్రియః। వవౌ వాయుస్సుఖస్పర్శః పుణ్యగన్ధవహశ్శుచిః॥ ౩ ॥ అగ్నయశ్చద్విజాతీనాంశాన్తాస్తత్రసమైన్ధత। మనాంస్యాసన్ప్రసన్నానిసాధూనామసురద్రుహామ్॥ ౪ ॥ జాయమానేజనేతస్మిన్నేదుర్దున్దుభయోదివి। జగుః కిన్నరగన్ధర్వాస్తుష్టువుస్సిద్ధచారణాః॥ ౫ ॥ విద్యాధర్యశ్చననృతురప్సరోభిస్సమంతదా। ముముచుర్మునయో దేవాస్సుమనాంసిముదాన్వితాః ॥ ౬ ॥ మన్దంమన్దంజలధరా జగర్జురనుసాగరమ్। నిశీథేతమస

✽ ॥ శ్రీకృష్ణావతారఘట్టః ॥ ✽

ఉద్భూతే జాయమానే జనార్దనే॥ ౭ ॥ దేవక్యాం దేవభూతాయాం విష్ణుస్సర్వగుహాశయః। ఆవిరాసీద్యథాప్రాచ్యాం దిశీన్దురివపుష్కలః॥ ౮ ॥ తమద్భుతం బాలకమమ్బుజేక్షణం చతుర్భుజం శఙ్ఖగదాద్యుదాయుధమ్। శ్రీవత్సలక్ష్మం ✽ గళశోభికౌస్తుభం పీతామ్బరం సాన్ద్రపయోదసౌభగమ్॥ మహార్హవైదూర్యకిరీటకుణ్డలత్విషాపరిష్వక్తసహస్రకున్తలమ్। ఉద్దామకాఞ్చ్యఙ్గదకఙ్కణాదిభిర్విరోచమానం వసుదేవ ఐక్షత॥ ౯ ॥ సవిస్మయోత్ఫుల్లవిలోచనో హరిం సుతం విలోక్యానకదున్దుభిస్తదా। కృష్ణావతారోత్సవసంభ్రమోఽస్పృశన్ముదా ద్విజేభ్యోఽయుతమాప్లుతో గవామ్॥ ౧౦ ॥ అథైనమస్తౌదవధార్య పూరుషం పరం నతాఙ్గః కృతధీః కృతాఞ్జలిః। స్వరోచిషా

✽ ॥ స్వస్వరూపేణావిర్భూతం భగవంతం ప్రతి వసుదేవకృతస్తుతిః ॥ ✽

భారత సూతికాగృహం విరోచయన్తం గతభీః ప్రభావవిత్॥ ౧౧ ॥ వసుదేవ ఉవాచ ॥ విదితోఽసిభవాన్సాక్షా

స్య-చత్వారో భుజా యస్య శఙ్ఖాదీన్యుద్ధృతాని ఆయుధాని యస్య, ఆదిశబ్దేన చక్రపద్మసంగ్రహః- శ్రీవత్సం లక్ష్మచిహ్నం యస్య ఆర్షత్వాట్టిలోపః యద్వా శ్రీవత్స ఏవ లక్ష్మ, తదస్యాస్తీతి శ్రీవత్సలక్ష్మః అర్శ ఆదిత్వాన్మత్వర్థీయో ఽచ్ ‹‹న స్తద్ధితే›› ఇతి టిలోపః శ్రియాం లక్ష్మ్యాం గం వక్షస్థలా పాపత్వ్యదోషనివృత్త్యై అనుకూలా- క్ష్మా భూమి - ర్యస్యేతి వ్యాఖ్యానాన్తరం గళేకణ్ఠే, శోభిశోభావాన్-కౌస్తుభో యస్య పీతం అమ్బరం యస్య. సాన్ద్రస్నిగ్ధ స్యేవ-సౌభగం సౌన్దర్యం వర్ణ ఇతి యావత్ - యస్య, మహార్హాణ్యనర్ఘాణి-వైదూర్యాదిరత్నాని-యస్మిన్ తస్యకిరీటస్య కుణ్డలయోశ్చ - త్విషా కాన్త్యా పరిష్వక్తాః అనువిద్ధాః- సహస్రకున్తలాః-యస్య ఉద్దామైః శ్లక్ష్ణైః కాఞ్చ్యాదిభి-ర్విరోచమానమ్ ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ వసుదేవః తం హరింసుతం - విలోక్య, విస్మయేనోత్ఫుల్లే వికసితే-లోచనే-యస్య-కృష్ణావతారరూపాదుత్సవాత్సంభ్రమో - యస్య- తథాభూత- స్తదైవాప్లుతః-స్నాతః ద్విజేభ్యో-గవామయుత-మస్పృశత్ దాతుం సంకల్పితవాన్ ఇత్యర్థః తదా కంసనిగృహీతస్య దానాసంభవాత్ ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ అథ హేభారత స్వరోచిషా-సూతికాగృహం-విరోచయన్తం- ఏనం కుమారం - పరమపురుష-మవధార్య నిశ్చిత్య నతం ప్రణతం-అఙ్గం-యస్య కృతో బద్ధోఽఞ్జలిర్యేన-కృతా సమాహితా ధీర్యేన-గతా-భీః కంసజా- యస్య తథాభూతో - వసుదేవ- స్తస్య భగవతః ప్రభావం జానన్ స్తోత్రేణ తుష్టావ ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ స్తుతిమేవదర్శయతి॥ విదితోఽసీత్యాదిభిర్దశభిః ॥ తావత్ ‹‹సత్యం జ్ఞానమనన్తం బ్రహ్మ విజ్ఞానమానన్దం-యతో వా ఇమాని భూతాని›› త్యాభిర్వేదాన్తవాక్యైరవగతం స్వరూపతస్స్వభావతశ్చ ప్రకృతిపురుషవిలక్షణం బ్రహ్మ త్వమేవ త్వమితి స్తౌతి॥ విదితోఽసీతి ద్వాభ్యాం॥ ప్రకృతిశబ్దేనాత్ర ‹‹ భూమిరాపోఽనలో వాయుః అవ

ఽరేయమితి స్తువన్త్యా,, మితిశ్లోకద్వయప్రతిపాదితం చిదచిదాత్మకప్రకృతిద్వయం - తస్త్రిగుణవిశిష్టంసత్వాచేతనప్రకృతిరేవ-సర్వబుద్ధిదృగిత్యసర్వసాక్షిత్వోక్తేః జీవాద్వ్యావృత్తేరవగమాత్ - ముక్తజీవస్వరూపస్య తత్సమ్భవేఽపి " స్వప్రకృత్యేదం సృష్ట్వాఽగ్రేత్రిగుణాత్మక,, మిత్యవగతజగద్వ్యాపారాసమ్భవాత్-తదసమ్భవస్య " జగద్వ్యాపారవర్జం ప్రకరణాదసన్నిహితత్వాచ్చ ,, ఇతిసూత్రితత్వాత్-యద్వా- ప్రకృతేఃపర ఇత్యనేన, అచేతనప్రకృతేః పరత్వముచ్యతే, సర్వబుద్ధిదృక్ సఏవేత్యాదినాబద్ధముక్తజీవాభ్యాం పరత్వముచ్యతే-యః, ప్రకృతేః-పరో విలక్షణో - ఽసౌ- కేవలమనుభవః జ్ఞాన-మానన్దశ్చ , స్వరూపం-యస్యసః - అనుభవస్వరూప ఇత్యేతావదుక్తే దుఃఖస్యాపి జ్ఞానాత్మకత్వేన తత్స్వరూపత్వం ప్రతీయేత - అత స్తద్వ్యావృత్త్యే ఆనన్ద ఇత్యుక్తం - ఆనన్దోఽనుకూలం జ్ఞానం-స్వరూపం-యస్యేత్యర్థః - కేవలశబ్దేన దుఃఖసమ్భిన్నానుభవవ్యావృత్తిః-సర్వా,, ద్ధీ స్తద్వృత్తీర్యుగపత్పశ్యతీతి తథా , అనేనబద్ధజీవాద్వ్యావృత్తిరుక్తా ✻ ॥ ౧౨ ॥ ✻ అథ ముక్తజీవాద్వ్యావర్తయితుమాహ ॥ సఏవేతి ॥ యః, ప్రకృతేః-పరః-సర్వబుద్ధిదృక్ సఏవ-త్వం - అగ్రే సృష్టేః ప్రాక్-కారణత్వేనావస్థిత ఇతి శేషః, స్వప్రకృత్యా స్వశరీరభూతయా మహదాదిపృథివ్యన్తరూపేణ పరిణతయా త్రిగుణాత్మికయా , ఇదం పరిదృశ్యమానం స్థూలచిదచిదాత్మకం సత్త్వాదిగుణత్రయపరిణామరూపత్వేన తద్వశ్యజీవప్రచురత్వేన చ తదాత్మకం ,జగ , త్సృష్ట్వా, అనుపశ్చాత్ తజ్జగ-త్ప్రవిష్టః స్థిత్యర్థం సఙ్కల్పరూపజ్ఞానేన ప్రవిష్టః , సృష్టిదశాయామపి ప్రవిష్టత్వాత్-తథాప్య - ప్రవిష్ట ఇవ - భావ్యసే-ప్రవిష్టజగద్గతవికారైరస్పృష్ట ఇవ భావ్యసే విభావ్యసే విజ్ఞాయస ఇత్యర్థః - తథా శ్రూయతే " తత్సృష్ట్వా తదేవానుప్రావిశత్, సత్యం చానృతంచ సత్యమభవ ,, దితి విచిత్రచిదచిద్రూపేణ విక్రియమాణమపి బ్రహ్మ , సత్యమేవాభవత్ నిరస్తనిఖిలదోషమపరిచ్ఛిన్నజ్ఞానానన్దమేకస్వరూపమేవాభవదిత్యర్థః ఇవశబ్దోఽనతిరిక్తార్థః అప్రవిష్ట ఇవ తద్గతదోషాస్పృష్ట ఏవ భావ్యస ఇత్యర్థః ✻ ॥ ౧౩ ॥ ✻ నను-కార్యానుప్రవిష్టస్య మమ కార్యాత్ప్రాగవతత్కారణతయాఽవస్థానం కథం-కథం తరాం కార్యగతవికారాస్పృష్టత్వం చేత్యాశఙ్క్యతదుభయం మహదాదిపృథివ్యన్తాచేతనదృష్టాన్తముఖేనోపపాదయతి ॥ యథేత్యాదిభిశ్చతుర్భిః ॥ తావద్దృష్టాన్తం శిక్షయతి ॥ యథేతి ద్వాభ్యాం ॥ సప్త-మహదహఙ్కారతన్మాత్రరూపాః వికృతాః ప్రకృతివికా

త్పురుషః ప్రకృతేః పరః । కేవలానుభవానన్దస్వరూపస్సర్వబుద్ధిదృక్ ॥ ౧౨ ॥ సఏవస్వప్రకృత్యేదం సృష్ట్వాఽగ్రే
త్రిగుణాత్మకమ్ । తదను త్వం హ్యప్రవిష్టః ప్రవిష్ట ఇవ భావ్యసే ॥ ౧౩ ॥ యథేమేవికృతా భావా స్తథా తే వికృతైస్స
హ । నానావీర్యాః పృథగ్భూతా విరాజం జనయన్తి హి ॥ ౧౪ ॥ సన్నిపత్య సముత్పాద్య దృశ్యన్తేఽనుగతా ఇవ ।
ప్రాగేవ విద్యమానత్వాన్న తేషామిహ సమ్భవః ॥ ౧౫ ॥ ఏవం భవాన్బుద్ధ్యనుమేయలక్షణైర్గ్రాహ్యైర్గుణైస్స

రాత్మకాః-భావాః పదార్థాః, యే, త ఇమే - తైర్వికృతైః తద్వికారరూపైః - ఆకాశాదిస్థూలభూతైః-రిన్ద్రియైస్సాధిదైవతైశ్చ సహ, తథా తైరితి పాఠే - యే చ వికృతా మహదాదయో భావాః- తథా, యే చ - తద్వికారాః స్థూలభూతరూపాః - తైస్తైస్సహేత్యన్వయః, తావ, న్నానావీర్యా విభిన్నశక్తయః - బ్రహ్మాణ్డరూపైకకార్యోత్పాదనోపయుక్తైకరూపసామర్థ్యరహితా ఇత్యర్థః - అత్ర హేతుః-పృథగ్భూతాః పరస్పరసమ్మేళనరహితా- స్తావ, దేవంభూతాస్సన్తః " హన్తాహమిమా స్తిస్రో దేవతా అనేన జీవేనాత్మనాఽనుప్రవిశ్య నామరూపే వ్యాకరవాణి తాసాం త్రివృతం త్రివృతమేకైకాం కరవాణి - నామరూపవ్యాకరోత్ - త్రివృతం త్రివృతమేకైకామకరో ,, దితి శ్రుత్యుక్తరీత్యా త్వదనుప్రవేశపూర్వకత్వత్కర్తృకత్రివృత్కరణద్వారా - త్రివృత్కరణం పఞ్చీకరణస్యాప్యుపలక్షణం -సన్నిపత్య సముత్పాద్య సంహతత్వం సమాగతత్వం చేత్యవస్థాద్వయం ప్రాప్య " సమేత్యాన్యోన్యసంయోగం పరస్పరసమాశ్రయా ,, ఇతి వైష్ణవవచనాత్-తత్ర సంహతత్వం నామ పృథక్స్థిత్యనర్హసంయోగమాత్రం - సమాగతత్వం పృథక్స్థిత్యనర్హసంశ్లేషవిశేషః - విరాజం బ్రహ్మాణ్డం త్వచ్ఛయనస్థానం-జనయన్తి- హిశబ్దశ్శ " మహదాద్యా విశేషాన్తాహ్యణ్డముత్పాదయన్తి త ,, ఇతి వైష్ణవాదిపురాణాన్తర ప్రసిద్ధిర్ద్యోత్యతే-ఏవం-సమ్యగ్విరాజ-ముత్పాద్య-అనుగతా ఇవ-దృశ్యన్తే- అణ్డాన్తర్గతా ఇవ దృశ్యన్తే-ఇవశబ్దోఽనతిరిక్తార్థః-అణ్డాన్తర్గతా ఇవ తత్ర్యుత్పన్నా ఇవ-దృశ్యన్తే-న త్వణ్డోత్పత్తేః ప్రాగేవ విద్యమానా ఇవేత్యర్థః-తచ్చ, తావతా తేషాం తత్రోత్పత్తిరితి శక్యం వక్తుమిత్యభిప్రాయేణాహ॥ ప్రాగేవేతి॥ అణ్డోత్పత్తేః ప్రాగేవ-విద్యమానత్వాత్-పృథివ్యాదీనామణ్డాన్తరోత్పత్తిరిత్యర్థః ✻ ॥ ౧౪ ॥ ౧౫ ॥ దృష్టాన్తాభిప్రేతమర్థం దార్ష్టాన్తికేఽనుగమయ ఇతి ॥ ఏవమితి ॥ యథా - మహదాదివిశేషాన్తానామణ్డోత్పత్తేః ప్రాగవతత్కారణతయాఽవస్థాన-మణ్డాన్తర్గతదేవమనుష్యాదిభావేష్వనువృత్తిశ్చ - తథా-భవానపి-కృత్స్నజగదుత్పత్తేః ప్రాగేవ - తత్కారణతయా-అవస్థిత-స్తదనుప్రవిష్టః-అథానుప్రవిష్టోఽప్యప్రవిష్ట ఇవ భావ్యస ఇత్యేతదుపపాదయతి ॥ బుద్ధీతి ॥ సన్నపి దేవమనుష్యాదిపదార్థేష్వనుప్రవిశ్య విద్యమానోఽపి - బుద్ధ్యనుమేయలక్షణైః జ్ఞాననిరూప్యస్వభావైః - గ్రాహ్యైరిన్ద్రియగ్రాహ్యైః గు

షై ఃగుణమయైర్దేవాదిపదార్థైర్గుణకార్యై - ర్విశిష్టోఽపీతి శేషః -తద్గుణాగ్రహః-తద్గుణైర్దేవాదిభావగతవికారై-ర్నగృహ్యతేనోపాదీయతేనస్పృశ్యత ఇతియావత్-తథాతద్గుణాగ్రహ ఇతి పాఠే - తద్గుణమయకార్యసాక్షాత్కర్తా-భవా- న్బుద్ధ్యనుమేయలక్షణైః - గ్రాహ్యై - ర్గుణై -ర్విశిష్టోఽపిసన్ - ఏకరూపోనిర్వికారః-నిరస్తనిఖిలదోషఃఅపరిచ్ఛిన్నజ్ఞానానన్దస్వరూపఃఏకరూపత్వేనావతిష్ఠత ఇత్యర్థః - యద్వా - బుద్ధ్యనుమేయలక్షణైఃగ్రాహ్యైర్గుణై -స్సన్నపి తైస్సహావర్తమానోఽపి-తద్గుణాగ్రహఃతద్గతవికారాస్పృష్టః - పాఠాన్తరే-తత్సాక్షాత్కర్తా-నతుతద్గతవికారస్పృష్ట ఇత్యన్వయః - కథంతద్విశిష్టస్యాపితద్గతవికారాస్పర్శ ఇత్యత్రాహ ॥ అనావృతత్వాదితి ॥ అనావృతత్వాదసఙ్కుచితజ్ఞానత్వాన్నిత్యాసఙ్కుచితాపరిచ్ఛిన్నజ్ఞానత్వేనజీవస్యేవకర్మాయత్తజ్ఞానసఙ్కోచవికాసాదివికారాభావాత్ - అనేనజీవగతవికారాస్పర్శ ఉక్తః- అనావృతత్వే హేతుమాహ ॥ బహిరన్తరంనత ఇతి ॥ బహిర్భాగః-తత్ప్రతిసమ్బన్ధ్యన్తర్భాగశ్చ- తేతవ-నాస్తి- వ్యాపిత్వాదపరిచ్ఛిన్నస్యావరణాసమ్భవాదితిభావః - వ్యాపిత్వమచేతనగతదోషాస్పర్శంచాహ-సర్వస్యకృత్స్నజగత్కారణతయాతదనన్యత్వే నావస్థితస్య-కింసర్వత్వంస్వరూపేణ - నేత్యాహ-సర్వాత్మనఃసర్వశరీరకస్య-శరీరాత్మభావనిబన్ధనమేవానన్యత్వం - నతుస్వరూపాభేదరూపమితిభావః - శరీరగోచరబుద్ధిశబ్దానాంశరీరిపర్యన్తత్వాత్సర్వశరీరకత్వేఽపిసర్వానన్యత్వమవిహతమేవేతిభావః- యత-స్సర్వాత్మా - అతఏవ-నసర్వగతదోషసంస్పర్శప్రసఙ్గః- నహిదేహగతాబాల్యాదయోధర్మాస్తదాత్మనిప్రసజన్తీత్యభిప్రాయేణవిశినష్టి ॥ ఆత్మవస్తున ఇతి ॥ సర్వేషామాత్మభూతస్య-తవ-బహిరన్తరంనేత్యన్వయః-యద్యపిబాలోఽహంయువాఽహమితిదేహధర్మాస్తదాత్మనిప్రతీయన్తే - తథాఽపి-సాప్రతీతిర్జీవానాందేహాత్మభ్రాన్తిమూలా - పరమపురుషస్యత్వనావృతత్వాదావరణమూలకదేహాత్మభ్రాన్త్యాదేరభావాదాత్మనినశరీరగతదోషసంస్పర్శస్తత్ప్రతీతిశ్చాస్తీతిభావః *॥౧౭॥*

ఏతదేవవిశదయితుంపరమపురుషస్యప్రత్యక్షితస్వయాథాత్మ్యత్వేనదేహాత్మభ్రాన్త్యభావంజీవస్యతద్వైపరీత్యంచాహ॥ యఇతి ॥ యోభగవాన్-బుధస్సర్వజ్ఞః-శశ్వత్స్వయాథాత్మ్యజ్ఞః-ఆత్మనస్స్వస్మా - ద్వ్యతిరేకతఃభేదాధ్యవసాయాత్-దృశ్యగుణేషు-దృశ్యేష్విన్ద్రియకేషు - గుణేషుగుణకార్యేషుదేవాదిభావేషు-స-న్నితి-వ్యవస్యతే-దేవాదిపదార్థేష్వన్తరాత్మతయాఽ

న్నపితద్గుణాగ్రహః । అనావృతత్వాద్బహిరన్తరంనతేసర్వస్యసర్వాత్మనఆత్మవస్తునః ॥ ౧౭ ॥ యఆత్మనోదృశ్యగుణేషుసన్నితివ్యవస్యతే*స్వవ్యతిరేకతోబుధః । వినాఽనువాదంచనతన్మనీషితంసమ్యగ్యతస్త్యక్తముపాదదత్పుమాన్ ॥ ౧౮ ॥ త్వత్తోఽస్యజన్మస్థితిసంయమాన్విభోవదన్త్యనీహాదగుణాదవిక్రియాత్ । త్వయీశ్వరేబ్రహ్మ

వస్థితమప్యాత్మానంసన్నిత్యేవనిరస్తనిఖిలదోషత్వేనాపరిచ్ఛిన్నజ్ఞానానన్దస్వరూపత్వేనచైకరూపతయానిర్వికారత్వేనై-వ-వ్యవస్యతివివినక్తి : ఆత్మనేపదంత్వార్షం-చస్త్వర్థః-తన్మనీషితంతుతస్యజీవస్య-మనీషితమధ్యవసాయః-బాలోఽహంయువాఽహందేవోఽహంమనుష్యోఽహమిత్యధ్యవసాయస్తు - అనువాదంవినా-నసమ్యక్-వివేకిభి - ర్నిషేధార్థమనువాదంవినా-నసమ్యక్ నాబాధితః - తన్మనీషితంకేవలనిషేధార్థమనువాదరూపతయోపయుజ్యతేనత్వబాధితమిత్యర్థః- కుతః - యతః-వివేకిభిస్తత్త్వత్రయయాథాత్మ్యవిద్భి - స్త్యక్తంపరిహృతంబాధితం-మనీషితం-పుమాన్ దేహాత్మభ్రాన్తిమా- నుపాదదత్ హితబుద్ధ్యోపాదత్తే - తదేవంశశ్వత్ప్రత్యక్షితస్వయాథాత్మ్యత్వాద్దేహాత్మభ్రాన్త్యభావాచ్ఛరీరభూతచిదచిద్గతవికారాభావాత్ప్రవిష్టస్యాప్యప్రవిష్టప్రాయత్వాత్కృత్స్నజగదుత్పత్తేః - ప్రాక్తత్కారణతయానిర్వికారత్వేనచావస్థితోభవానిదంజగత్స్ససర్జేతిసముదాయార్థః * ॥ ౧౮ ॥ *నమునిర్వికారస్యమమకథంవికారాశ్రయత్వరూపంజగత్కారణత్వమిత్యత్రాహ॥ త్వత్త ఇతి ॥ హేవిభో-అనీహాత్ సఙ్కల్పేతరవ్యాపారరహితాత్ -అగుణాత్ సత్త్వాదిగుణత్రయరహితా - దవిక్రియాదవిక్రియస్వరూపాదపి-త్వత్త ఏవ-కారణా - దస్యజగతో-జన్మాదీ-న్వదన్తి - సంయమోలయః "నిష్కలంనిష్క్రియంశాన్తం నిరవద్యంనిరఞ్జనమ్ । సత్యంజ్ఞానమనన్తం,సదేవసోమ్యేదమగ్రఆసీదేకమేవాద్వితీయంతదైక్షత బహుస్స్యామ్,, ఇత్యాదయోవేదాన్తాఃప్రతిపాదయన్తీత్యర్థః - కథమగ్నినాసిఞ్చేదితివదసఙ్గతమర్థం వేదాన్తాఅపిప్రతిపాదయేయురిత్యత్రాహ ॥ త్వయీతి ॥ తజ్జగత్కారణత్వ - మీశ్వరేప్రకృతిపురుషనియన్తరితచ్ఛరీరకే-బ్రహ్మణినిమిత్తత్వోపాదానత్వోపయుక్తసార్వజ్ఞ్యసర్వశక్తిత్వాద్యనన్తకల్యాణగుణైఃస్వరూపేణచబృహత్త్వవతిసర్వశక్తౌ - త్వయి-నవిరుధ్యతేసూక్ష్మచిదచిద్విశిష్టేసర్వశక్తౌత్వయికారణత్వమవిరుద్ధమేవ - స్వరూపస్యనిర్వికారత్వేఽపిస్వశరీరభూతచిదచిద్ద్వారావికారాశ్రయత్వాత్తదాశ్రయత్వరూపంకారణత్వమవిరుద్ధమేవేత్యర్థః - నను,సృజ్యత్వాదేశ్శరీరభూతచిదచిద్గతత్వాత్కథంమమసాక్షాత్సృజ్యత్వాదివ్యపదేశ ఇత్యత్రాహ ॥ ఆశ్రయత్వాదితి ॥ స్వశరీరభూతకార్యవర్గస్యాశ్రయత్వాదన్తరాత్మతయాధారకత్వా, చ్ఛరీరగతైర్గుణైస్త్వా

భిర్విశిష్టైస్త్వయి-త-దుపచర్యతే శరీరద్వారకముచ్యతే-నతుసాక్షాదుచ్యతఇత్యర్థః ॥ ౧౮ ॥ ననునాహంజగజ్జన్మ సంయమకారణ-మపితుబ్రహ్మరుద్రాదీత్యత్రాహ ॥ సత్త్వమితి ॥ సఉక్తవిధ-స్త్వం-త్రిలోకస్య, స్థితయేపాలనాయ-ఆత్మనస్స్వస్య-మాయయాసఙ్కల్పేన - శుక్లంవిశుద్ధం- వర్ణమాకారం-రజస్తమోభ్యామననువిద్ధమప్రాకృతంశుద్ధసత్త్వమయం - విగ్రహం, బిభర్షిసాక్షాదుపాదత్సే - సర్గాయత్రిలోకసృష్టయేతు-రజసారజోగుణోపలక్షితేనచతుర్ముఖాఖ్యజీవేనోపబృంహితంఅధిష్ఠితం-రక్తంవర్ణం-రజోగుణమయం-వర్ణంశరీరం-బిభర్షి-చతుర్ముఖాఖ్యజీవద్వారాబిభర్షీత్యర్థః, తథా-జనస్యోత్పత్తిమతఃత్రిలోకస్య, త్యయేప్రళయేనిమిత్తే - తమసాగుణేనోపలక్షితేనరుద్రాఖ్యజీవేనోపబృంహితంకృష్ణంతమోగుణమయం - వర్ణంశరీరంబిభర్షిబ్రహ్మరుద్రాఖ్యజీవానుప్రవేశేనజన్మ సంయమౌకరోషిస్థితింతుసాక్షాత్త్వమేవకరోషీత్యర్థః - అత్రశుక్లరక్తకృష్ణశబ్దైస్సత్త్వరజస్తమోగుణాలక్ష్యన్తే - యథా "అజామేకాంలోహితశుక్లకృష్ణా" మిత్యత్ర-తద్వ, ద్రజస్తమశ్శబ్దాభ్యాంతద్గుణప్రచురౌబ్రహ్మరుద్రాఖ్యౌజీవౌ - వర్ణశబ్దేనశరీరం-సత్త్వమిత్యేకంపదంవా-శుక్లంరజస్తమోభ్యామననువిద్ధసత్త్వంశుద్ధసత్త్వమయం-వర్ణంశరీరంబిభర్షీత్యన్వయః ॥ ౧౯ ॥ యద్యపిభవాన్సృష్ట్యాదివినాశపూర్వకంత్రిలోకపాలనాధికృతత్వాత్తదుపయుక్తయాస్వాసాధారణ్యాతన్వావతారత్తథాప్యేనాంతిరోధాప్యమనుష్యసజాతీయాంతనుమాశ్రయ - అన్యథా, అధునైవాయంకంసోఽభిద్రవతీత్యత్రాహ ॥ త్వమస్యేతిద్వాభ్యామ్ ॥ హేవిభో-అఖిలేశ్వర అస్య-లోకస్య-రిరక్షిషుః పాలయితుమిచ్ఛుః - మమ-గృహేకళత్రే-అవతీర్ణోఽసి, అస్యేతికర్మణిషష్ఠీ - రాజన్యసంజ్ఞా-యే అసురసఙ్ఘా-స్తేషాం-కోటిభి-ర్నిర్యూహ్యమానాఃప్రచోద్యమానా-శ్చమూస్సేనాః-నిహనిష్యసి ॥ ౨౦ ॥ తథా, హేసురేశ్వర-అసభ్యస్సత్సభాప్రవేశానర్హాః-ఖిలేశ్వర - ఇతిపాఠేదుష్టాగ్రగణ్యః, అయంకంసో-మమ-గృహే-తవ-జన్మ-శ్రుత్వాభవిష్యతీతిశ్రుత్వా-తస్మాత్స

ణినోవిరుధ్యతేతదాశ్రయత్వాదుపచర్యతేగుణైః ॥ ౧౮ ॥ సత్త్వంత్రిలోకస్థితయేస్వమాయయాబిభర్షిశుక్లంఖలువర్ణమాత్మనః । సర్గాయరక్తంరజసోపబృంహితంకృష్ణంచవర్ణంతమసాజనాత్యయే ॥ ౧౯ ॥ త్వమస్యలోకస్యవిభోరిరక్షిషుర్గృహేఽవతీర్ణోఽసిమమాఖిలేశ్వర । రాజన్యసంజ్ఞాసురకోటియూథపైర్నిర్వ్యూహ్యమానానిహనిష్యసేచమూః ॥ ౨౦ ॥ అయంత్వసభ్యస్తవజన్మనౌగృహేశ్రుత్వాగ్రజాంస్తేన్యహనత్సురేశ్వర ।

స్వస్వరూపేణావిర్భూతంశ్రీపరమపురుషంప్రతి దేవకీకృతస్తుతిః

సతేఽవతారంపురుషైస్సమర్పితంశ్రుత్వాఽధునైవాభిసరత్యుదాయుధః ॥ ౨౧ ॥ శ్రీశుకఉవాచ ॥ అథైనమాత్మజంవీక్ష్యమహాపురుషలక్షణమ్ । దేవకీతముపాధావత్కంసాద్భీతాశుచిస్మితా ॥ ౨౨ ॥ దేవక్యువాచ ॥ రూపం

ర్యాదేవహేతో - స్తవాగ్రజాన్-న్యహనత్ హతవాన్-కంసోఽధునా పురుషైస్స్వభటైః - స్సమర్పితంనివేదితం-శ్రావితమితి యావత్-తవా-వతారం, శ్రుత్వా - అధునైవోద్ధృతమాయుధంఖడ్గంయేనతథాభూతో, ఽభిసరతిఆభ్యేతి- అతఏవ-తనూంతిరోధాపయేతిభావః, అధునాఅభిసరన్తమపిహన్తుంప్రభురేవత్వం, తథాప్యహంతతోబిభేమీతిచభావః ॥ ౨౧ ॥ అథైనం దేవక్యపిస్తుత్వా ప్రార్థయామాసేత్యాహ ॥ అథేతి ॥ మహాపురుషస్య భగవతోఽసాధారణవిలక్షణాని చతుర్భుజత్వాదీనియస్య, త, మేన, మాత్మజం, వీక్ష్య, పరమపురుషంజ్ఞాత్వా, పూర్వంకంసాద్భీతాఽపి, శుచి, స్మితం, యస్యా, స్తథాభూతా, స్వపుత్రరూపభగవద్దర్శనేననివృత్తభీతిత్వాచ్ఛుచిస్మితాసతీ, దేవకీ, త, ముపాధావత్ తుష్టావ ॥ ౨౨ ॥ ఉపాధావనమేవాహ ॥ రూపమిత్యాదిభిశ్చతుర్భిః ॥ తత్ప్రసిద్ధం-య - ద్వేదాన్తైకసమధిగమ్యంపరమాత్మస్వరూపం-సఏవ-త్వ-మితిస్తౌతి ॥ రూపమితి ॥ య-త్త-ద్రూపం-వేదాన్తాః-ప్రాహు-స్స-సాక్షా-ద్విష్ణు-స్త్వమిత్యన్వయః-రూప్యతేప్రకృతిపురుషవిలక్షణత్వేననిరూప్యతఇతిరూపం - పరమాత్మస్వరూపం - వైలక్షణ్యమేవదర్శయితుంవిశినష్టి ॥ అవ్యక్తమిత్యాదినా ॥ తత్రావ్యక్తంనిర్గుణంసత్తామాత్రంనిర్విశేషమిత్యేతానిప్రకృతివ్యావర్తకానివిశేషణాని, ఇతరాణితుపురుషవ్యవచ్ఛేదకానీతివివేకః-అవ్యక్తం-వ్యక్తైరిన్ద్రియైర్నవ్యజ్యతేనవిషయీక్రియతఇత్యవ్యక్తమదృశ్యమతీన్ద్రియమిత్యర్థః- ప్రధానంతుపృథివ్యాదిరూపేణవ్యక్తమితిభావః-అత్ర "యత్తదద్రేశ్యమగ్రాహ్య" మిత్యాదిశ్రుతిరనుసన్ధేయా- యద్వా-తదన్యార్థకోనఞ్ పృథివ్యాదిరూపేణవ్యక్తాదచిద్ద్రవ్యాదన్యదవ్యక్తమితిసాధ్యధర్మోక్తిః - తత్రహేతుః - ఆద్యంఅదౌభవంఆద్యం- వ్యక్తాదచిద్ద్రవ్యాదాదౌకారణత్వేనావస్థితం-కింతర్హితత్స్వాత్మ్యేవసమచిద్ద్రవ్యం, నేత్యాహ-నిర్గుణంసత్త్వాదిగుణరహితం-అనేనసూక్ష్మావస్థాచిద్వ్యావృత్తిః-సత్తామాత్రం - సతోభావస్సత్తా-సైవసత్తామాత్రం-సచ్ఛబ్దస్సతతైకరూపవస్తువాచీ-వృద్ధిక్షయాదిరహితమిత్యర్థః-నిర్విశేషం - విశేషాశ్శబ్దస్పర్శాదయఆకాశాదిభూతపఞ్చకగుణా- స్తేభ్యోనిర్గతంతద్రహితమిత్యర్థః-ఏవంకా

౨౧ ॥ శ్లో ॥ పా ॥ న్యహనత్ఖలేశ్వరః

ర్యకారణోభయావస్థాచిదచిద్వ్యావృత్తిః-అథచిదచిద్వ్యావృత్తయేవిశినష్టి ॥ జ్యోతిఃస్వయంప్రకాశం - కింతర్హి తద్బద్ధజీవః-నేత్యాహ-నిర్వికారంశోకమోహాదివికారరహితం - నిరీహంపుణ్యపాపరూపవ్యాపారరహితం-తర్హి తత్కిం ముక్తజీవః నేత్యాహ-అధ్యాత్మదీపః-ఆత్మన్యధ్యాత్మమితివిభక్త్యర్థేఽవ్యయీభావః- ఆత్మని-దీపః - దీపవత్స్వప్రకాశంనిత్యమసఙ్కుచితంధర్మభూతంజ్ఞానం-యస్యసః-అనేనముక్తజీవవ్యావృత్తిః - తేషాంసంసారదశాయాంసఙ్కుచితజ్ఞానత్వాత్-తర్హి కింనిత్యసిద్ధజీవః-నేత్యాహ-బ్రహ్మ-స్వరూపేణగుణైశ్చనిరతిశయబృహత్ - అనేననిత్యసిద్ధవ్యావృత్తిః - తత్స్వరూపస్యాప్యణుత్వాత్-స,త్వం,విష్ణు,రధ్యాత్మదీపఇతిపుంస్త్వనిర్దేశోవిధేయప్రాధాన్యాభిప్రాయకః-తత్త్వంసాక్షాదితిపాఠాన్తరం-తద్వా,తస్యభావస్తత్త్వమబాధితమిత్యర్థః-ఏవంప్రకృత్యాదివిలక్షణమబాధితంయద్రూపం-తత్త్వమిత్యధ్యాహారః ॥ యద్వా॥ తత్త్వమితిపదద్వయం-యత్తదిత్యత్రతచ్ఛబ్దఃప్రసిద్ధిద్యోతకః- యత్ప్రసిద్ధంప్రకృత్యాదివిలక్షణంరూపం,త,త్త్వమిత్యన్వయః ప్రకృత్యాదీనామపితచ్ఛరీరకత్వేనతదాత్మకత్వాత్తదనన్య దేవేతితద్వ్యావృత్తయేసాక్షాత్తత్త్వమిత్యుక్తం - ప్రకృత్యాదీనాంతదనన్యత్వంశరీరాత్మభావకార్యకారణభావనిబన్ధనమ్ - తవతుతద్రూపానన్యత్వంమృదాత్మకోఘటఇతివత్స్వరూపాభేదరూపమితిసాక్షాచ్ఛబ్దాభిప్రేతోఽర్థః-చతుర్ముఖాదిదేవాన్తరవ్యుదాసాయవిష్ణురిత్యుక్తమ్ ❋ ॥ ౨౩ ॥ ❋ఆద్యత్వమేవదర్శయితుంప్రాకృతప్రళయావశిష్టంవస్తుత్వమేవేత్యాహ ॥ నష్టఇతి ॥ చతుర్ముఖస్యతన్మానేనవర్షశతాత్మకమాయుస్తస్యాపఞ్చాశద్వర్షాత్మకంపూర్వార్ధముత్తరార్ధంచపరార్ధముచ్యతేతదుక్తం "బ్రహ్మణస్స్వస్యమానేనఆయుర్వర్షశతంస్మృతమ్ ॥ తత్పరంస్యాత్తదర్ధంతుపరార్ధమభిధీయత" ఇతి ॥ ద్విపరార్ధావసానేద్వయోఃపరార్ధయోరవసానేచతుర్ముఖలయఇత్యర్థః-కాలస్య,వేగేన హేతునా-మహాభూతేషుపృథివ్యాదిషు,స్వకారణపరమ్పరయా - ఆదిభూతంభూతాదిమహఙ్కారం-గతేషు తస్మిన్లీనేషుసత్సు-తథావ్యక్తేఽహఙ్కారప్రకృతిభూతేమహత్తత్త్వే-అవ్యక్తంసూక్ష్మావస్థమచిద్ద్రవ్యం,యాతేగతేసతి ఇద"మవ్యక్తమక్షరేలీయతేఅక్షరంతమసిలీయతేతమఃపరేదేవఏకీభవతీ" తిశ్రుత్యర్థస్యాప్యుపలక్షణం - ఏవంసతి-య-శ్శిష్యతే-పదార్థః-స-ఏకో-భవానేవ-యతోభవానవశిష్యతే-అతఏవనిమిత్తా-చ్ఛేషసంజ్ఞః శేషశబ్దాభిధేయశ్చ-నామరూపవిభాగా

> యత్తత్ప్రాహురవ్యక్తమాద్యంబ్రహ్మజ్యోతిర్నిర్గుణంనిర్వికారమ్ । సత్తామాత్రంనిర్విశేషంనిరీహంసత్వం
> సాక్షాద్విష్ణురధ్యాత్మదీపః॥ ౨౩ ॥నష్టేలోకేద్విపరార్ధావసానేమహాభూతేష్వాదిభూతంగతేషు । వ్యక్తేఽ
> వ్యక్తంకాలవేగేనయాతేభవానేకశ్శిష్యతేశేషసంజ్ఞః॥ ౨౪ ॥యోఽయంకాలస్తస్యతేఽవ్యక్తబన్ధోచేష్టామా

నర్హసూక్ష్మచిదచిద్విశిష్టతయాఽవశిష్టఏకస్త్వమేవేత్యేకశబ్దాభిప్రాయః అనేన "తమఃపరేదేవఏకీభవతీ" తిశ్రుత్యుక్తైకీభావశ్చాభిప్రేతః-నామరూపాభ్యామవిభాజ్యతయాస్వాశ్రయవస్తుసంశ్లేషోహ్యేకీభావః - అనేనప్రకృతిపురుషయోర్నిత్యత్వంఫలితం,ఏతదభిప్రాయేణైవహిశ్రుతౌ "అక్షరంతమసిలీయత" ఇత్యేతత్పర్యన్తంసర్వత్రలయఉక్తః "తమఃపరేదేవఏకీభవతీ"త్యత్రత్వేకీభావః ॥ అయమర్థః॥అత్రద్వివిధోహిలయోవివక్షితః - ఏకస్తావత్స్వావస్థాప్రహాణేనపూర్వావస్థాప్రాప్తిరూపః-యథాపృథివీత్వావస్థాయాఃప్రహాణేనస్వావస్థాప్రాప్తిః - ఇతరస్తుస్వావస్థాప్రహాణమన్తరేణవస్వాన్తరవిభాగానర్హసంసర్గవిశేషప్రాప్తిః - యథాప్రకృతిపురుషయోఃపురుషరూపంప్రకృతిరూపంచపరిత్యజ్యనిత్యసిద్ధమబాధిత్వావిశేష్యభూతేనభగవతావిభాగానర్హసంసర్గవిశేషప్రాప్తిః-తదేవ "తమఏకీభవతీ" తివిశిష్టైక్యరూపతయాఅభిధీయతే-తదేవచాత్రైకశబ్దేనాప్యభిప్రేతం-పూర్వంతు"పృథివ్యప్సుప్రలీయత"ఇత్యాదినాసాక్షాల్లయశబ్దఏవప్రయుజ్యతే "ఉభావేతౌలీయేతేపరమాత్మని"తివైష్ణవవచనమపిప్రకృతిపురుషయోర్భగవతాసహసంశ్లేషమాత్రమేవకథయతీతినవిరోధః-సంసర్గవిశేషేఽపిలయశబ్దఃప్రయుజ్యతేయథా "వృక్షేషుపక్షిణోలీయన్త"ఇతిఅతఏవ"ప్రకృతింపురుషంచైవవిద్ధ్యనాదీఉభావపి ।అచేతనాపరార్థాచనిత్యాసతతవిక్రియే"త్యాదిషు "తదేతదక్షయంనిత్యంజగన్మునివరాఖిలమ్"మిత్యాదివేదపారవేదినాంపరాశరాదీనాంవాక్యేషుచప్రకృతిపురుషయోరనాదిత్వంప్రోక్తం -తస్మాదపితయోర్నసాక్షాద్విలయః -యథా-అయోధరూపేణపరిణతేఽయసిపరిగృహీతంతోయంతోయరూపేణైవతిష్ఠతి అన్యథాస్నేహానువృత్త్యాద్యయోగాత్ - తద్వత్ప్రకృతిపురుషావపిభగవత్యవిభాగార్హసంసర్గమాత్రేణైకీభావవ్యవహారవిషయమాత్రభూతావిశేషణజగత్సృష్ట్యాదావుపకురుతఇతి"మహానవ్యక్తేలీయత" ఇత్యాదిశ్రుతావవ్యక్తశబ్దశ్చిత్సమష్టిసంసృష్టాచిత్సమష్ట్యవస్థావిశేషపరః - అక్షరశబ్దస్త్వచిత్సమష్టిపరః తమశ్శబ్దస్తుసర్వాచిత్ప్రపఞ్చకారణభూతాజహత్స్వావస్థసూక్ష్మచిత్పరః ❋ ॥ ౨౪ ॥ ❋నను-కాలవేగేనేతికాలావశేషస్యాపిసూచితత్వేనకథమేకస్యత్వమైవావశేషఇత్యత్రాహ ॥ యోఽయమితి ॥ అవ్యక్తబన్ధో-అవ్యక్తస్యనిరతిశయసూక్ష్మదశాపన్నస్యప్రధానస్య - బన్ధో-తదాశ్రయత్వరూపంతద్బన్ధుత్వమిహావివక్షితం - ఇదందృష్టాన్తార్థముక్తం - యథాసూక్ష్మచిద్ద్ర

వ్యంత్వయిసంశ్లేషమాపన్నంత్వదపృథక్సిద్ధవిశేషణం సత్త్వదేకత్వావిరోధి - తద్వదయంకాలోఽపృథక్సిద్ధవిశేషణభూతత్వస్సన్నేకత్వావిరోధీతి-యోఽయం-నిమేషాది-ర్వత్సరాన్తః - కాలస్యసూక్ష్మావస్థానిమేషః - స్థూలావస్థాతువత్సరః-మహీయాన్ - మహీయస్త్వమత్రబ్రహ్మాదీనామపిప్రభుత్వరూపంవివక్షితం - యేనకాలేననిమిత్తేన-భవాన్-విశ్వం, చేష్టతేకరోతి సృజత్యవత్యత్తిచ-యద్వా - విశ్వంకర్తృ - చేష్టతేప్రవర్తతే-తంకాలం-తస్యోక్తవిధస్య - తేనవ చేష్టా-మాహుః-చేష్టాతుల్యమపృథక్సిద్ధవిశేషణమాహుః. అతో-నాయంత్వదేకత్వవిరోధీతిభావః - యంకాలం-యస్యతవ-చేష్టామాహుః-స్త-మీశానంకాలస్యాపినియన్తారం క్షేమధామ క్షేమస్యాశ్రయం - క్షేమఙ్కరం-త్వాం - ప్రపద్యేశరణంవ్రజామి - హేతుగర్భమిదం-క్షేమధామత్వాత్వాంప్రపద్యఇత్యర్థః ॥ ౨౫ ॥ కీదృశంతక్షేమధామత్వం యతోమాంప్రపద్యసఇత్యత్రాహ॥మర్త్యఇతి ॥ మర్త్యఃమరణశీలః - జన్మనోఽప్యుపలక్షణమిదం-జన్మమరణాదిరూపసంసృతిభాక్సన్నిత్యర్థః - మృత్యువ్యాళభీతః - మృత్యుఃజన్మమరణాదిరూపస్సంసార-స్సఏవ-వ్యాళఃదుష్టసత్వః - తస్మాత్ - ద్భీతఃముముక్షుస్సన్నిత్యర్థః-సర్వాన్ - లోకాన్ప్రతి-పలాయన్ పలాయమానః- పరస్మైపదమార్షం - లోక్యన్తేఉపాయత్వేనాధ్యవస్యన్తఇతిలోకాఉపాయాః - సర్వానుపాయానసుతిష్ఠన్నిత్యర్థః - నిర్భయంభయస్యాభావోనిర్భయం- అర్థాభావేఽవ్యయీభావః-మృత్యువ్యాళభయాభావం-నాధ్యగచ్ఛత్నప్రాపనముక్తోబభూవేతిభావః ॥ యదృచ్ఛయాయాదృచ్ఛికసుకృతవిశేషపరిపాకేన-త్వత్పాదాబ్జం- ప్రాప్యఉపాయత్వేనప్రాప్యశరణంప్రపద్యేతిభావః - స్వస్థఃమృత్యువ్యాళభయనివృత్త్యైకర్తవ్యోపాయాన్తరరహితః - శేతేయావజ్జీవంసుఖంవర్తతే తతో-ఽస్మాత్ - మృత్యుర-పైతిఅపగచ్ఛతి-సంసారాన్ముక్తోభవతీత్యర్థః - స్వపదాబ్జశరణవరణమాత్రేణ

హుశ్చేష్టతేయేనవిశ్వమ్ । నిమేషాదిర్వత్సరాన్తోమహీయాంస్తంత్వేశానంక్షేమధామప్రపద్యే॥ ౨౫ ॥ మర్త్యోమృత్యువ్యాళభీతఃపలాయ ॥ ల్లోకాన్సర్వాన్నిర్భయంనాధ్యగచ్ఛత్ । త్వత్పాదాబ్జంప్రాప్యయదృచ్ఛయాఽద్యస్వస్థశ్శేతేమృత్యురస్మాదపైతి॥ ౨౬ ॥ సత్వంఘోరాదుగ్రసేనాత్మజాన్నస్త్రాహి॥త్రస్తాన్భృత్యవిత్రాసహాఽసి । రూపంచేదంపౌరుషంధ్యానధిష్ణ్యంమాప్రత్యక్షంమాంసదృశాంత్వంకృషీష్ఠాః ॥ ౨౭ ॥జన్మతేమయ్యసౌపాపోమావిద్యాన్మధుసూదన । సముద్విజేభవద్ధేతోఃకంసాదహమధీరధీః ॥ ౨౮ ॥ ఉపసంహరవిశ్వాత్మన్నదోరూపమలౌకికమ్।శఙ్ఖచక్రగదాపద్మశ్రియాజుష్టంచతుర్భుజమ్॥ ౨౯ ॥విశ్వంయదేతత్స్వతనౌనిశాన్తేయథావకాశంపురుషఃపరోభవాన్ । బిభర్తిసోఽయంమమగర్భగోఽభూదహోనృలోకస్యవిడమ్బనం మహత్ ॥ ౩౦ ॥శ్రీభగవానువాచ॥త్వమేవపూర్వసర్గేఽభూః పృశ్నిస్స్వాయమ్భువేసతి।తదాఽయంసుతపానా

నిశ్శ్రేయసప్రదస్యతివకీయదేతల్లౌకికశ్రేయఃప్రదత్వమితిభావః ॥ ౨౬ ॥ ఇష్టమభిష్టాయాథహృద్గతంవిజ్ఞాపయతి॥ సత్వమితి ॥ సఃక్షేమఙ్కర- స్త్వం - ఘోరాత్ద్రష్టుమప్యశక్యా-దుగ్రసేనస్యాత్మజాత్కంసాత్ - త్రస్తాన్భీతాన్నోఽస్మాన్-త్రాహిపాహి-యత- స్త్వం-భృత్యానాం విత్రాసహాభయాపహర్తా - భవసి - పౌరుషంపరమపురుషాసాధారణంపరమపురుషత్వసూచకం- ఇదం-రూపం-ధ్యానధిష్ణ్యంయోగినాంధ్యానైకశుభాశ్రయభూతం- అత స్త్వం మాంసదృశాంమాంసచక్షుషాం,ప్రత్యక్షం-మాకృషీష్ఠాఃమాకార్షీః ॥ ౨౭ ॥ హేమధుసూదన-అయం-పాపఃకంసో-మయి-తవ-జన్మ,మావిద్యాత్నజానాతు-తత్రహేతుమాహ॥భవద్ధేతో స్త్వద్రూపాత్కారణాత్- భవదవతారరూపనిమిత్తాదితియావత్ - కంసాదహం-అధీరధీః- హేతుగర్భమిదం,ధైర్యరహితబుద్ధిత్వాత్-సముద్విజేబిభేమి ॥ ౨౮ ॥ హేవిశ్వాత్మన్ - అదోఽదఃఅదఇతిపాఠే,అదఃఏతత్-శఙ్ఖాదిభి-ర్జుష్టం - శ్రీర్లక్ష్మీః-శఙ్ఖాదీనాంశ్రియాజుష్టంవా-చత్వారోభుజాయస్మిన్ - అతఏవ - అలౌకికంప్రాకృతజనేష్వసమ్భావితం-రూపం-ఉపసంహరతిరోధాపయ ॥ ౨౯ ॥ స్వనాభికమలస్థాఖిలలోకమపరిచ్ఛిన్నవైభవంభగవన్తంగర్భేధృతవత్యస్మీతివిస్మయతే ॥ విశ్వమితి ॥ నిశాప్రళయఃతస్యాఅన్తస్సృష్టిదశా-తదా-స్వతనౌస్వస్యకదేశభూతేనాభీకమలే-యఃపరమపురుషో-భవా-నేతత్కృత్స్నంచిదచిదాత్మకం విశ్వం - బిభర్తి - సోఽయంభవాన్-మమ-గర్భగః-అభూత్ - ఇతియత్-తత్-నృలోకస్య - విడమ్బనంతద్వదనుకరణమాత్రఃఅహోఅత్యాశ్చర్యమేతస్యభగవతోమహాత్మ్యమితిస్మయః ॥ ౩౦ ॥ తేదేవంపితృభ్యాంసంస్తుతఃప్రార్థితశ్చస్వాసాధారణదివ్యవిగ్రహప్రదర్శననిమిత్తం వివక్షుస్తదుపోద్ఘాతరూపమితిహాసమాహభగవాన్ ॥ త్వమిత్యాదినా ॥ ఏతద్వ్యాఖ్యాస్యతఃప్రాక్తనేనగ్రన్థేన॥పూర్వసర్గేఇతస్తృతీయేజన్మని-స్వాయమ్భువేమన్వన్తరే-త్వమేవ-పృశ్నిర్నామ-యోషి-దభూః-తదా - ఽయంతవభర్తా - వసుదేవస్తు-సుతపానామ - ప్ర

---

౨౯ ॥ శ్లో ॥ పా ॥ విశ్వాత్మన్నదోరూపం

జాపతి-రభూత్-కథంభూతః-అకల్మషఃశుద్ధః ❋ ॥౩౧॥ ❋ ఏవంసతి-యదా-యువాం-బ్రహ్మణాచతుర్ముఖేన-ప్రజాసర్గనిమి
త్తే-ఆదిష్టౌ-తత-ఇన్ద్రియగ్రామంఅన్తర్బాహ్యేన్ద్రియగణం-సన్నియమ్య-నియమ్యనిగృహ్య-పరమం,తపః-తేపాథేచక్రాథే
పాకమ్పచతీతివన్నిర్దేశః ❋ ॥౩౨॥ ❋ తపసఃపరత్వమేవదర్శయితుం-తౌవిశినష్టి॥వర్షాదీన్కాలధర్మాన్-ఋతుధర్మాన్-అనుక్రమే
ణ-ప్రాప్తాన్-సహమానౌ-ఘర్మఆతపజంస్వేదోదకం "ఘృక్షరణ" ఇతిధాతుః శ్వాససనిరోధేన ప్రాణవాయునిరోధేన-ని
ర్ధూతం-మనసోమలంరజస్తమోభ్యామభిభవరూపం-యయోః-శీర్ణానిస్వతఏవభూమౌగళితాని-పర్ణాని-అనిలశ్చ-ఆహారో-య
యోః-స్తథాభూతౌ మత్సకాశాత్-కామానిష్టార్థాన్-అభీప్సన్తౌ ఉపశాన్తేనరాగాదిభిరకలుషితేన-చేతసా-మదారాధన-
మీహతుఃఈహాంచక్రాతే-కృతవన్తావిత్యర్థః ఆర్షత్వాత్ "ఈజాదే" రిత్యామభావస్తజభావశ్చ-అనుదాత్తేత్త్వలక్షణాత్మనే
పదస్య చక్షిఙోజిత్కరణాదనిత్యత్వాద్వా-అధిజహీర్షిభవచ్ఛబ్దసామానాధికరణ్యాభిప్రాయకః ప్రథమపురుషప్రయో
గః ❋ ॥౩౩॥౩౪॥ ❋ హేమాతః,ఏవమిత్థం-పరమదుష్కరంతీవ్రం-తపశ్చరతోః మయ్యేవా-త్మామనో-యయోస్తయోర్యువ
యోః-దివ్యానిదేవమానపరిమితాని-వత్సరాణాం-సహస్రాణి-ద్వాదశ-ఈయుః-వ్యతిక్రాన్తానిబభూవుః ❋ ॥౩౫॥ ❋
తతో-హేఅనఘే-నిత్యం,భక్త్యా-హృది-భావితఃఅనుధ్యాతః వాంయువయో-స్తపసాఅనశనాదిరూపేణ,శ్రద్ధయాచ-ప
రితుష్టస్సన్-వరదరాడహం యువయోః-కామదిత్సయావరాన్దాతుమిచ్ఛయా-అమునాచతుర్భుజాదిమతా-వపుషా-ప్రా
దురాసంప్రాదుర్భూతోఽస్మి ॥ తతః-ప్రాదుర్భూతేన-మయా-వరోఽభిమతోఽర్థః-వ్రియతా-మిత్యుక్తేసతి వాంయువా

మప్రజాపతిరకల్మషః ॥ ౩౧ ॥ యువాం వై బ్రహ్మణాదిష్టౌ ప్రజాసర్గే యదా తతః । సన్నియమ్యేన్ద్రియగ్రామం
తేపాథే పరమం తపః ॥ ౩౨ ॥ వర్షవాతాతపహిమఘర్మకాలగుణానను । సహమానౌ శ్వాసరోధవినిర్ధూతమ
నోమలౌ ॥ ౩౩ ॥ శీర్ణపర్ణానిలాహారావుపశాన్తేన చేతసా । మత్తః కామానభీప్సన్తౌ మదారాధనమీహతుః ❋ ॥ ౩౪ ॥
ఏవం వాం తప్యతోస్తీవ్రం తపః పరమదుష్కరమ్ । దివ్యవర్షసహస్రాణి ద్వాదశేయుర్మదాత్మనోః ॥ ౩౫ ॥ తదా
వాం పరితుష్టోఽహమమునా వపుషానఘే । తపసా శ్రద్ధయా నిత్యం భక్త్యా చ హృది భావితః ॥ ౩౬ ॥ ప్రాదురా
సం వరదరాడ్యువయోః కామదిత్సయా । వ్రియతాం వర ఇత్యుక్తే మాదృశో వాం వృతస్సుతః ॥ ౩౭ ॥ అజుష్టగ్రా
మ్యవిషయావనపత్యౌ చ దంపతీ । న వవ్రాథేఽపవర్గం మే మోహితౌ మమ మాయయా ॥ ౩౮ ॥ గతే మయి యువాం
లబ్ధ్వా వరం మత్సదృశం సుతమ్ । గ్రామ్యాన్భోగానభుఞ్జాథాం యువాం ప్రాప్తమనోరథౌ ॥ ౩౯ ॥ అదృష్ట్వా
ఽన్యతమం లోకే శీలౌదార్యగుణైస్సమమ్ । అహం సుతో వామభవం పృశ్నిగర్భ ఇతి శ్రుతః ॥ ౪౦ ॥ తయోర్వాం
పునరేవాహమదిత్యామాస కశ్యపాత్ । ఉపేన్ద్ర ఇతి విఖ్యాతో వామనత్వాచ్చ వామనః ॥ ౪౧ ॥ తృతీయేఽస్మిన్భవే
ఽహం వై తేనైవ వపుషా యువామ్ । జాతో భూయస్తయోరేవ సత్యం మే వ్యాహృతం సతి ॥ ౪౨ ॥ ఏతద్వాం దర్శి

భ్యాం-శేషషష్ఠీయం-మాదృశస్సుతఃపుత్రో-వృతః ❋ ॥౩౬॥౩౭॥ ❋ ననుముక్తిదంభగవన్తంసాక్షాత్కృత్యముక్తిరేవన
కుతోవృతేత్యత్రాహ ॥ అజుష్టేతి ॥ అజుష్టాఃఅసేవితాః,గ్రామ్యవిషయాశ్శబ్దాదయో-యాభ్యాం,నవిద్యతేఅపత్యంయయో
స్తౌ-దంపతీ-యువాం-మమ-మాయయా-మోహితౌ-మత్తః-అపవర్గం,ముక్తింనవవ్రాథేఅననుభూతవిషయత్వాదనప
త్యత్వాన్మన్మాయామోహితత్వాచ్చనాపవర్గంవవ్రాథేఇత్యర్థః ❋ ॥౩౮॥ ❋ మత్సదృశం-సుతమేవ-వరం-లబ్ధ్వా,యువాం,
మయి-గతేసతి,ప్రాప్తఃమనోరథోయాభ్యాం,తథాభూతౌ-యువాం-గ్రామ్యాన్భోగాన్విషయాన్,అభుఞ్జాథాం-అ
న్వభూతమ్ ❋ ॥౩౯॥ ❋ తదా,అహం-రూపాదిభిర్గుణైస్సమంమత్సదృశం,అన్యతమ-మదృష్ట్వా "నతత్సమశ్చాభ్యధికశ్చదృ
శ్యతే-నత్వత్సమోస్త్యభ్యధికఃకుతోన్య" ఇత్యుక్తరీత్యామత్సదృశపురుషాన్తరాభావందృష్ట్వా, అహమేవ-వాంయువ
యోః-సుతః,అభవం,తదాఽహం-పృశ్నిగర్భఇతి-శ్రుతః-పృశ్నేస్తవగర్భభూతత్వాత్తథాప్రసిద్ధః ❋ ॥౪౦॥ ❋ తయోః
పృశ్నిసుతపసోరేవా-నన్తరజన్మనికశ్యపాదితిరూపేణజాతయో-ర్వాంయువయో-రథ-కశ్యపా-దదిత్యా-మహం-ఆసం,
పుత్రోఽభూవమ్, ఉపేన్ద్రఇతి-విఖ్యాతఃప్రసిద్ధః, ఇన్ద్రానుజత్వాదితిభావః-తథా-వామనత్వాద్ధ్రస్వమూర్తిత్వా,ద్వామ
నశ్చేతి-విఖ్యాతోఽభూవమ్ ❋ ॥౪౧॥ ❋ ఏవంజన్మద్వయముక్తం,అథతృతీయంజన్మేదమేవేత్యాహ॥అస్మింస్తృతీయే-భవే
జన్మని-తయోరేవాదితికశ్యపయోరేవైతద్రూపేణజాతయోర్యువయో-స్తేనైవచతుర్భుజాదిమతా-వపుషా, భూయోఽ
హం-జాతః-హేసతి-మేమమ-వ్యాహృతంభాషితం-సత్యమేవహి ❋ ॥౪౨॥ ❋ వాంయువాభ్యాం,ఏతచ్చతుర్భుజాదిమద్రూ
పందర్శితం-కిమర్థం-తేతవ, ప్రాగ్జన్మస్మరణాయపూర్వమప్యావయోరయమేవోత్పన్నఇతిజ్ఞాపనార్థం, అన్యథాప్రదర్శి

రూపదర్శనాభావే చ మద్భవజ్ఞానం మదవతారజ్ఞానం మర్త్యానాం యుష్మాకం - న జాయతే - మద్భవమితి పాఠే, మద్విషయకం మదవతారవిషయకమితి యావత్ ❁ ॥ ౪౩ ॥ ❁ నన్వేవమపి కథమావయోర్ముక్తిస్స్యాదిత్యాహ॥ యువామితి॥ అసకృత్, పుత్రభావేనాపి - సకృదపి వా, బ్రహ్మభావేన పరబ్రహ్మత్వేన - మాం, స్మరన్తౌ - యువాం, కృతో మయి నిబద్ధః, స్నేహో - యయో, స్తౌ - పరాముత్కృష్టాం మద్గతిం, యాస్యాథ ❁ ॥ ౪౪ ॥ ❁ ఇతీత్థం, ఉక్త్వా, హరిస్తూష్ణీం - బభూవ - తతః - పిత్రోర్దేవకీవసుదేవయోః - సంపశ్యతోస్సతోరేవ - సద్యస్తదైవ - ప్రాకృతః మానుషశిశుర్బభూవ ❁ ॥ ౪౫ ॥ ❁ తతః - భగవతా శిశురూపేణ, ప్రచోదితః ఆదిష్టః, సః - శౌరిర్వసుదేవః - తం, సుతం - ఆదాయ - సూతికాగృహాద్బహిర్యదా - గన్తుం, ఐచ్ఛత్ - తర్హి తదా, వ్రజే - నన్దస్య జాయయా యశోదయా, అజా ప్రకృత్యభిమానినీ యోగమాయాశక్తిః - రజని - జనేః కర్మణి చిణః పరస్య తశబ్దస్య లుక్ ❁ ॥ ౪౬ ॥ ❁ తయా యోగమాయయా - హృతాః - ప్రత్యయాః బుద్ధయః సర్వవృత్తయస్తత్పూర్వకసర్వేన్ద్రియవ్యాపారాశ్చ, యేషాం - తేషు, అత ఏవ - సర్వేషు - ద్వాఃస్థేషు ద్వారపాలేషు పౌరేషు జనేషు చ శాయితేషు నిద్రితేషు సత్సు - అథ - బృహన్తి - కవాటేషు, ఆయసాన్యయోమయాని - కీలాని పరస్పరబన్ధకశఙ్కువిశేషాత్మకాని - శృఙ్ఖలాశ్చ, యాసు - తాః - తృతీయాన్త పాఠే బృహద్భిః, కవాటైః, ఆయసకీలైః, శృఙ్ఖలైశ్చ, పిహితాః ఛాదితాః బృహత్కవాటేషు ఆయసకీలశృఙ్ఖలైః పిహితా ఇతి వా॥ అత ఏవ - దురత్యయా దురతిక్రమాః - యాః - ద్వారః ద్వారాణి ❁ ॥ ౪౭ ॥ ❁ తాస్సర్వాః, కృష్ణవాహే కృష్ణం వహతీతి తథా - తస్మిన్,

---

తం రూపం ప్రాగ్జన్మస్మరణాయ మే। నాన్యథా ❁ మద్భవజ్ఞానం మర్త్యలిఙ్గేన జాయతే॥ ౪౩ ॥ యువాం మాం పు
త్రభావేన బ్రహ్మభావేన వాఽసకృత్ । చిన్తయన్తౌ కృతస్నేహౌ యాస్యేథే ❋ మద్గతిం పరామ్॥ ౪౪ ॥ శ్రీశుక ఉవా
చ ॥ ఇత్యుక్త్వాఽఽసీద్ధరిస్తూష్ణీం భగవానాత్మమాయయా । పిత్రోస్సంపశ్యతోస్సద్యో బభూవ ప్రాకృతశ్శి
శుః॥ ౪౫ ॥ తతశ్చ శౌరిర్భగవత్ప్రచోదితస్సుతం సమాదాయ స సూతికాగృహాత్ । యదా బహిర్గన్తుమియేష త
ర్హ్యజా యా యోగమాయాఽజని నన్దజాయయా॥ ౪౬ ॥ తయా హృతప్రత్యయసర్వవృత్తిషు ద్వాఃస్థేషు పౌరేషు
చ శాయితేష్వథ । ద్వారస్తు సర్వాః పిహితా దురత్యయా బృహత్కవాటాయసకీలశృఙ్ఖలాః॥ ౪౭ ॥ తాః కృష్ణ
వాహే వసుదేవ ఆగతే స్వయం వ్యశీర్యన్త యథా తమో † రవౌ । వవర్ష పర్జన్య ఉపాంశుగర్జితశ్శేషోఽన్వగా
ద్వారి నివారయన్ ఫణైః॥ ౪౮ ॥ మఘోని వర్షత్యసకృద్యమానుజా గమ్భీరతోయౌఘజవోర్మిఫేనిలా । భయానకా
వర్తశతాకులా నదీ మార్గం దదౌ సిన్ధురివ శ్రియః పతేః॥ ౪౯ ॥ నన్దవ్రజం శౌరిరుపేత్య తత్ర తాన్గోపాన్ప్రసుప్తానుప
లభ్య నిద్రయా। సుతం యశోదాశయనే నిధాయ తత్సుతాముపాదాయ పునర్గృహానగాత్॥ ౫౦ ॥ దేవక్యాశ్శయ
నే న్యస్య వసుదేవోఽథ దారికామ్ । × ప్రతిముచ్య పదోర్లోహమాస్తే పూర్వవదావృతః॥ ౫౧ ॥ యశోదా నన్ద

వసుదేవే, ఆగతే సతి స్వయమేవ వ్యశీర్యన్త వివృతా బభూవుః - యథా - రవౌ సూర్యే, ఉదితే సతి తమోఽన్ధకారో విశీర్యతే - తద్వత్ - రవేరితి పాఠే - రవేస్సకాశాత్ - తదా - పర్జన్యః, ఉపాంశుగర్జితః మన్దగర్జితో - వవర్ష - పౌరాణామప్రబోధార్థమితి భావః, శేషః అనన్తః, ఫణైః, వారిజలం - నివారయన్ - అన్వగాత్ అనుయయౌ ❁ ॥ ౪౮ ॥ ❁ అసకృత్, మఘోని - నితరాం వర్షతి సతి గమ్భీరస్య, జలపూరస్య, జవేన - యే, ఊర్మయః, తైః, ఫేనిలాః ఫేనాన్యస్యాస్సన్తీతి తథా - భయఙ్కరాణాం - ఆవర్తానాం - శతైః, ఆకులా వ్యాప్తా ఉపియమానజా - యమునానదీ - మార్గం, దదౌ, యథా, సిన్ధుస్సముద్రః, శ్రియః పతేః సీతాపతేః, దదౌ, తద్వత్ ❁ ॥ ౪౯ ॥ ❁ తత, శ్శౌరిర్వసుదేవో - నన్దవ్రజ - ముపేత్య, తత్ర, యోగమాయయా హేతుభూతయా, నితరాం, సుప్తాన్ - తాన్నన్దాదీన్గోపా - నుపలభ్య జ్ఞాత్వా, యశోదాయాః - శ్శయనే శయ్యాయాం, స్వసుతం - నిధాయ - తస్యా యశోదాయాః - స్సుతాం మాయాత్మికాం, ఆదాయ - పునః, గృహా, నగాత్ ❁ ॥ ౫౦ ॥ ❁ తత, స్తాం బాలికాం, దేవక్యాః, శ్శయనే, న్యస్య నిధాయ, పూర్వవచ్ఛృఙ్ఖలాం, పాదయోః, కృత్వా ఆబధ్య, ఆవృతః పిహితకవాటస్సన్, ఆస్తే ఆస్త, పూర్వవదవ స్థిత, ప్రతిముచ్య పదార్లోహమితి పాఠే, లౌహం లోహమయనిగళం, పదోః పాదయోః, ప్రతిముచ్య పునర్ధృత్వేత్యర్థః ❁ ॥ ౫౧ ॥ ❁ నన్దపత్నీ - యశోదా తు, జాత, మపత్యం పుత్రం పరం - అబుధ్యత, తత్పురుషమాత్రమబుధ్యత, న తు తల్లిఙ్గం తద్గతచిహ్నాని, తత్ర హేతుః, పరిశ్రాన్తా, తత్రాఽపి హేతు, ర్నిద్రయా మాయాశక్త్యుపబృంహితయా నిద్రయా - అపగతా స్మృతిర్యస్యాః - స్తథా, యద్వా, జాతమపత్యం, న సుతం, నాపి కన్యాం చా, బుధ్యత, కిన్తు - జాతమాత్రమబుధ్యత, తత్ర హేతుః, తల్లిఙ్గే పరిశ్రాన్తా తల్లిఙ్గే స్త్రీపుంసా

౪౩॥ శ్లో ❁ పా॥ మద్భవం జ్ఞానం. ౪౮॥ శ్లో † పా॥ రవేః. ౫౧॥ శ్లో × పా॥ శృఙ్ఖలాం పాదయోః కృత్వా ❋ ఆస్తే

స్యేతరచిహ్నాపరామర్శే,పరిశ్రాన్తా,తత్ర మోతు,ర్నిద్రయాఽపగతస్మృతిః పూర్వవదర్థః ❁ ॥ ౫౨ ॥ ❁ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్ర
చన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధేతృతీయోఽధ్యాయః ✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽

ఏవంభగవదవతారంప్రస్తుత్యాథతతఃప్రభృతికంసోద్యోగంప్రస్తౌతి॥బహిరితి॥యదా,వసుదేవఃపూర్వవదాస్త-త
దా-బహి-రన్తశ్చ-సర్వాః-పురస్య-ద్వారః ద్వారాణి- పూర్వవదేవా-వృతాఃపిహితా-స్తతో-బాలధ్వనింశిశుధ్వని-మాకర్ణ్య
గృహపాలాఃవసుదేవాధిష్ఠితకారాగృహపాలాః , సముత్థితా ,బభూవుః ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ తేచా - తితూర్ణ-ముపవ్రజ్యకంసస
మీపమేత్య-దేవక్యా-గర్భజన్మగర్భస్థశిశూత్పత్తిం-భోజరాజాయకంసాయా - చఖ్యుః -కథమ్భూతం-యద్గర్భజన్మైవ-సము
ద్విగ్నో మృత్యుభయభీతః-కంసః-ప్రతీక్షతే-తథాభూతమిత్యర్థః ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ సభోజరాజః- కాలోఽయమితిఅయమేవతద్వ
ధకాలః,అన్యథా-ప్రవర్ధితోమామేవహన్యా-దితిబుద్ధ్యా-తూర్ణం-తల్పాచ్ఛయనా- దుత్థితో , విహ్వలఃకాతరః-అనవహితఇతి
యావత్-అతఏవ-ప్రస్ఖలన్ విక్షిప్తగతిః-ముక్తావిక్షిప్తా,మూర్ధజాఃకేశా-యస్య-తథాభూత-శ్శీఘ్రం- సూతికాగృహ,మగాద్
యా ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ తమాగతంభ్రాతరంకంసం-దేవీసతీదేవకీ,కృపణాదీనా-కరుణంయథాతథా -వాచ-తదేవాహ- స్నుషే
యమితి॥సార్ధద్వయేన॥ హేకల్యాణ-తవే-యం-స్నుషాభగినీసుతా-ఏనాం - స్త్రియం- హన్తుం-త్వం-నార్హసి-దైవనిసృష్టేన

పత్నీచజాతంపరమబుధ్యత। ❁ నతల్లిఙ్గంపరిశ్రాన్తానిద్రయాఽపగతస్మృతిః ॥ ౫౨ ॥ ✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽
✽✽✽✽✽✽✽✽✽ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే,దశమస్కన్ధే,తృతీయోఽధ్యాయః ✽✽✽✽✽✽✽✽✽

శ్రీశుకఉవాచ ॥ బహిరన్తఃపురద్వారఃసర్వాఃపూర్వవదావృతాః । తతోబాలధ్వనింశ్రుత్వాగృహపాలా
స్సముత్థితాః ॥ ౧ ॥ తేతుతూర్ణముపవ్రజ్యదేవక్యాగర్భజన్మతత్ । ఆచఖ్యుర్భోజరాజాయయదుద్విగ్నః ప్రతీ
క్షతే ॥ ౨ ॥ సతల్పాత్తూర్ణముత్థాయకాలోఽయమితివిహ్వలః । సూతీగృహమగాచ్ఛీఘ్రంప్రస్ఖలన్ముక్తమూర్ధ
జః ॥ ౩ ॥ తమాహభ్రాతరందేవీకృపణాకరుణంసతీ । స్నుషేయంతవకల్యాణస్త్రియంమాహన్తుమర్హసి ॥ ౪ ॥
బహవోహింసితాభ్రాతశ్శిశవఃపావకోపమాః।త్వయాదైవనిసృష్టేనపుత్రికైకాప్రదీయతామ్ ॥ ౫ ॥ నన్వహం
తేహ్యవరజాదీనాహతసుతాప్రభో । దాతుమర్హసిమన్దాయాఅఙ్గేమాంచరమాంప్రజామ్ ॥ ౬ ॥ శ్రీశుకఉవాచ॥
ఉపగూహ్యాత్మజామేవంరుదన్త్యాదీనదీనవత్ । యాచితస్తాంవినిర్భర్త్స్యహస్తాదాచిచ్ఛిదే ✽ ఖలః ॥ ౭ ॥ తాం
గృహీత్వాచరణయోర్జాతమాత్రాంస్వసుస్సుతామ్ । అపోథయచ్ఛిలాపృష్ఠేస్వార్థోన్మూలితసౌహృదః ॥ ౮ ॥
సాతద్ధస్తాత్సముత్పత్యసద్యోదేవ్యమ్బరఙ్గతా । అదృశ్యతానుజావిష్ణోస్సాయుధాష్టమహాభుజా ॥ ౯ ॥ దివ్యస్ర
గమ్బరాలేపరత్నాభరణభూషితా । ధనుశ్శూలేషుచర్మాసిశఙ్ఖచక్రగదాధరా ॥ ౧౦ ॥ సిద్ధచారణగన్ధర్వైర
ప్సరఃకిన్నరోరగైః । ఉపాహృతోరుబలిభిస్స్తూయమానేదమబ్రవీత్ ॥ ౧౧ ॥ కింమయాహతయామన్దజాతఃఖలు

దైవప్రేరితేన, దేవేనమత్పుత్రమృత్యుతయాకల్పితేన-బహవః, పావకపత్ప్రకాశమానాః-మమ- శిశవో,హతాః, హేభ్రాతః
ఇయ-మేకా-పుత్రికా-ప్రదీయతామ్ ❁ ॥ ౪ ॥ ౫ ॥ ❁ నను హేభ్రాతః-అహం-తవా - వరజాకనీయసీ-దీనాచ-హతాస్సుతా
యస్యా-స్తథాభూతాచ-అతో- హేప్రభో-అఙ్గహేభ్రాతః-మన్దభాగ్యాయా - మహ్యై -కాం - చరమాం-కన్యకాం-దాతు-మ
ర్హసీతి ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ ఇత్థ-మాత్మజా-ముపగూహ్య-ఉరసిబాహుభ్యాంసంవేష్ట్య- దీనదీనవత్ - దీనాదపిదీన స్తద్వత్-ఇతరాం
దీనవదిత్యర్థః-పత్కారణేనస్వసుతస్యాన్యత్రస్థితత్వాద్వస్తుతోదైన్యాభావస్సూచ్యతే ॥ రుదన్త్యా-తయా , యాచితోఽపి-ఖ
లోదురాత్మాకంస-స్తాంవినిర్భర్త్స్య-హస్తాదాచిచ్ఛిదేహృతవాన్ ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ తాం - జాతమాత్రామేవ-నతుకృతనాళ
చ్ఛేదామిత్యర్థఃభగిన్యా-స్సుతాం-చరణయోః-గృహీత్వా - స్వప్రయోజనార్థం,త్యక్తభగినీతత్సుతాస్నేహ-శ్శిలాపృష్ఠే-అ
పోథయత్ అతాడయత్ ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ సా-విష్ణో-రనుజా-కన్యా-తస్య - కంసస్య-హస్తా-త్సముత్పత్యఊర్ధ్వముత్పత్య-సద్యఏవ-
దేవీ - స్వస్వరూపంబిభ్రతీసతీ-అమ్బరమాకాశం-గతా అధిష్ఠితా- అదృశ్యత కంసాదిభిర్దృష్టాబభూవ-కథంభూతా-ఆయు
ధైః-సహితా-అష్టౌమహాన్తోభుజాయస్యాః ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ దివ్యస్రగాదిభి-ర్భూషితా-అమ్బరంవస్త్రం - ఆయుధాన్యేవదర్శ
యన్విశినష్టి॥ధనురాదీ-న్బిభ్రతీ-తథా-ఉపాహృతాస్సమర్పితాః - బలయఃఉపాయనాని-యై స్తైః-సిద్ధాదిభిః-స్తూయమానే,
దంవక్ష్యమాణ,మబ్రవీత్ ❁ ॥ ౧౦ ॥ ౧౧ ॥ ❁ తదేవాహ॥కిమితి॥హతయాఽపి-మయా - తవ-కింప్రయోజనమ్నకిఞ్చిదపి-హే
మన్ద-తవా-న్తకృన్నాశకృత్-పూర్వశత్రురశరీరవాణ్యాపూర్వముక్తశ్శత్రు ర్యత్రక్వచిత్ప్రదేశే - జాతఏవఖలుఇతఊర్ధ్వ

౫౨శ్లో ❁ పా॥నతల్లిఙ్గే,

జనిష్యమాణానపిశిశూన్హన్యాదితిసమ్భావ్యవారయతి॥కృపణాన్,శిశూన్ - వృథా-మాహింసీః ॥ ౧౨ ॥ ఇతీత్థం కం సంప్రభాష్య-సా-భగవతీపూజ్యా-మాయా-దేవీ,భువి - బహునామనికేతేషునానాసంజ్ఞకస్థానేషు - బహూనిపూర్వంభగవదుక్తాని-దుర్గాదీనినామాని-యస్యాస్తథాభూతా,బభూవ,హేత్యాశ్చర్యే ॥ ౧౩ ॥ తత-స్తయామాయయా,అభిహిత-మాకర్ణ్య-కంసస్సుతరాంవిస్మితః-దేవకీం వసుదేవంచ-విముచ్యనిగళాన్నిర్మోచ్య - వినీత-ఇద-మబ్రవీత్ ॥ ౧౪ ॥ తదేవాహ॥అహోఇతిసార్ధైరష్టభిః-భగినీపతిర్భావః -పురుషాదఇవరాక్షసఇవరాక్షసేనేవేత్యర్థః విభక్తివ్యత్యయఆర్షః ఉపేత్యసమీపమేత్యమయా-పాప్మనాపాపాత్మనావాంయువయోః,బహవ-స్సుతా - హింసితాః-బతేతిఖేదే ॥ ౧౫ ॥ సతు త్వత్పుత్రహన్తాఅహంతు-త్యక్తంకారుణ్యంయేన-త్యక్తాజ్ఞాతయస్సుహృదశ్చ,యేన - తథాభూతః,అతఏవ,ఖలః,అతఏవ, కాంస్తు-లోకాన్-ప్రాప్స్యామి కేవలంస్థావరతాంగమిష్యామీతిభావః,అతఏవ - బ్రహ్మహేవ-శ్వసన్జీవన్నపి-మృతఃమృతతుల్యః ॥ ౧౬ ॥ పూర్వంతు॥అస్యాస్త్వామష్టమోగర్భోహన్తేతి,దైవ-ము వాచ , ఇదానీం తు, యత్రక్వచిత్తవమృత్యుర్జాతఏవేతిశ్రుతం-అతో,మానుషవ-ద్దైవమప్య-నృతం,వక్తీవయస్యైవ-వచనే - విశ్వాసాదహం,భగినీసుతాన్,హతవాన్,ఇదమతిజుగుప్సితంకర్మకృతవానస్మికిల ॥ ౧౭ ॥ అథాఽపి,మహాభాగావివేకినౌ,యువాం,మాత్మజాన్ప్రతి,మాశోచతంశోకంమాకార్ష్టం-తేషామశోచ్యత్వంసూచయితుంవిశినష్టి॥ స్వకృతంభుజఃస్వకృతకర్మఫలభోక్తౄన్,జన్తవః,దైవాధీనాః-స్వస్వకృతకర్మానుగుణప్రవృత్తదైవవశ్యాః , అతఏవ,సదైకత్ర,నాసతేనావతిష్ఠన్తే-కిన్తు,తత్తత్కర్మానుగుణజన్మమరణాదిభాజోభ్రమన్తి ॥ ౧౮ ॥ సదాసహానవస్థానేదృష్టాన్తమాహ॥ యథా,భువి,భౌమాని-రజాంసియాన్తి

తవాన్తకృత్ । యత్రక్వచిత్పూర్వశత్రుర్మాహింసీః కృపణాన్వృథా ॥ ౧౨ ॥ ఇతిప్రభాష్యతం దేవీమాయాభగవతీభువి । బహునామనికేతేషుబహునామాబభూవహ ॥ ౧౩ ॥ తయాఽభిహితమాకర్ణ్యకంసఃపరమవిస్మితః । దేవకీంవసుదేవంచవిముచ్యప్రశ్రితోఽబ్రవీత్ ॥ ౧౪ ॥ అహోభగిన్యహోభావమయావాంబతపాప్మనా । పురుషాదఇవాపత్యంబహవోహింసితాస్సుతాః ॥ ౧౫ ॥ సత్వహంత్యక్తకారుణ్యస్త్యక్తజ్ఞాతిసుహృత్ఖలః । కాంస్తులోకాన్గమిష్యామిబ్రహ్మహేవమృతశ్శ్వసన్ ॥ ౧౬ ॥ దైవమప్యనృతంవక్తినమర్త్యాఏవకేవలమ్ । యద్విస్రమ్భాదహంపాపస్స్వసున్నిహతవాన్శిశూన్ ॥ ౧౭ ॥ మాశోచతంమహాభాగావాత్మజాన్స్వకృతంభుజః । జన్తవోనసదైకత్రదైవాధీనాస్సహాసతే ॥ ౧౮ ॥ భువిభౌమానిభూతానియథాయాన్త్యపయాన్తిచ । నాయమాత్మాతథైతేషువిపర్యేతియథైవభూః ॥ ౧౯ ॥ యదానైవంవిధోభేదోయతఆత్మవిపర్యయః । దేహయోగవియోగైశ్చసంసృతిర్ననివర్తతే ॥ ౨౦ ॥ తస్మాద్భద్రేస్వతనయాన్మయావ్యాపాదితానపి । మాఽనుశోచయతంసర్వస్స్వకృతంవిన్దతేఽవశః ॥ ౨౧ ॥ యావద్ధతోఽస్మిహన్తాఽస్మీత్యాత్మానంమన్యతేస్వదృక్ । తావత్తదభి

పయాన్త్యపగచ్ఛన్తి,తద్వద్భూతాన్యపికర్మవశాత్ క్వచిత్సంయుజ్యపునర్వియుజ్యన్తే , భౌమానాంగమనాగమనాద్యవస్థావత్త్వేపియథానభువస్తథాత్త్వం-తథా , శరీరేషుజన్మమరణాదివికారవత్స్వపి-తద్ధారకతయాఽవస్థిత-ఆత్మా-జీవః, నవిపర్యేతవిపర్యయంనప్రాప్నోతి-నాన్యథాభవనంగచ్ఛతి కింత్వేకరూపతయానిత్యతయాచావతిష్ఠతఇత్యర్థః,జన్మమరణాద్యవస్థావత్త్వస్వాభావ్యాద్దేహావశోచ్యాః,నాప్యాత్మావి-క్రియాభావాన్నిత్యత్వాచ్చేతిభావః ॥ ౧౯ ॥ ననుజాతోఽహంమృతోఽహంహతోఽహమహంహన్మీత్యేవమాత్మనోఽపిజననమరణహన్తృహన్తవ్యభావప్రతీతేఃకథంనసవిపర్యేతీత్యత్రసాప్రతీతిర్దేహాత్మభ్రాన్తిమూలా , సైవచాస్యదేహసంయోగవియోగరూపసంసృతిహేతుశ్చేత్యాహ॥యదేతి॥యదైవంవిధో,భేదః,దేహాత్మనోరైక్యదర్శ్యరూపోభేదః-నస్యాత్,అనుష్ఠానపర్యన్తత్వేనసనాధ్యవసిత,స్స్యాత్,యతఃఅనధ్యవసితాదేవభేదా-దాత్మనివిపర్యయఃదేహధర్మప్రతీతిర్భవతి , తావ,ద్దేహసంయోగవియోగై-రుపలక్షితా,సంసృతిర్ననివర్తతే,తత్సంయోగాదిరూపాసంసృతిర్ననివర్తతే-చశబ్దాద్ధన్తృహన్తవ్యప్రతీతిరపిననివర్తతఇత్యర్థః ॥ ౨౦ ॥ తస్మాద్దేహాత్మనోర్విలక్షణస్వభావత్వాద్దేహఏవాశోచ్యత్వాచ్చ,హేభద్రే , మయా,వ్యాపాదితానపివ్యాపత్తింప్రాపితానపి-హతానపీతియావత్,స్వసుతాన్ప్రతి-యువాం,మాఽనుశోచయతం,జిజ్ఞ్యస్త్వవిక్షితః,యత,స్సర్వోఽపిజన్తు, రవశఃఅస్వతన్త్రఃకర్మవశ్యః , స్వకృతంస్వకృతకర్మరూపఫలంజన్మమరణాదికంవిన్దతేలభతే ॥ ౨౧ ॥ కిఞ్చ,యావ,దస్వదృక్దేహావిలక్షణాత్మయాథాత్మ్యదర్శీ-న్,హతోఽస్మిహననవిషయోఽస్మి,హన్తాఽస్మిహననకర్తాఽస్మీత్యా-త్మానమభిమన్యతేదేహాత్మభ్రాన్త్యాదేహగతంహన్తృహన్తవ్యభావమాత్మన్యనుసన్ధత్తే-తావదేవ,తదభిమానీతన్మూలకహన్తృహన్తవ్యభావాభిమానీచ,అతఏవ,అజ్ఞస్సన్,బాధ్యబాధకతాంవధ్యఘాతుకభావమితియావత్ , ప్రాప్నుయాత్తత్ప్రయుక్తః

కపాపాదికం ప్రాప్స్యామీత్యర్థః ❀ ॥ ౨౨ ॥ ❀ అత-స్సాధవః, బన్ధువత్సలాశ్చ, యూయం, మమ, దౌరాత్మ్యం-క్షమధ్వమిత్యుక్త్వా-అథ, అశ్రుముఖః యస్యలతథాభూతః, స్యాలస్య సోర్వసు దేవ దేవక్యోః, పాదౌ, అగ్రహీత్, పత్నీభ్రాతృవాచితయా, ప్రసద్ధోఽపిస్యాలశబ్దః అత ఏవ ప్రయోగాద్భగినీభర్తృ్యపవర్తతే ❀ ॥ ౨౩ ॥ ❀ తతః, కన్యా కాయాః, గిరా, విస్రబ్ధః విశౌనిర్దుష్టావితవిశ్వస్తః, స్వస్య సౌహృదం-దర్శయిన్, దేవకీం, వసుదేవంచ, నిగళాన్, మోచయామాస, పూర్వోక్తమేవ మోచనం సంప్రపఞ్చం స్మారితమితి న పౌనరుక్త్యం ❀ ॥ ౨౪ ॥ ❀ ఇత్థం భ్రాతుః-సమనుతప్తస్య సతః-దేవకీ, జ్ఞాత్వా క్షమాం కృత్వా రోషం-వ్యసృజత్-తథా-వసుదేవోఽపి జ్ఞాత్వా-ప్రహస్య, తం, కంస-మువాచ ❀ ॥ ౨౫ ॥ ❀ తదేవాహ ఏవమితి ద్వాభ్యామ్॥ హేమహాభాగ-త్వం, యథా-వదసి-త-దేవమేవ తథైవ - కంమయోక్తం - యదనుమన్యస-ఇత్యర్థః తాత్రి హ-దేహినా-మహందీరహన్తా-అహంహత ఇత్యేవంరూపాధీ-రజ్ఞానప్రభవా దేహాత్మభ్రమజా - యద్వా అహంధీః దేహాత్మధీః-అజ్ఞానప్రభవా ఆత్మయాథాత్మ్యానవభాసమూలా-అహంధియం విశినష్టి॥ యతోఽహంధియః-స్వపరేతిభిదా శత్రుమిత్రభిదా-భవతి ❀ ॥ ౨౬ ॥ ❀ ఏతదేవోపపాదయతి॥ శోకేతి ॥ పృథగ్దృశః, ఆత్మనః పృథగ్భూతే దేహే - దృగాత్మాభిమానో, యేషాం-తథాభూతాః, అత ఏవ-శోకాదిభి-రన్వితాః-భావైరచేతనైః ఖడ్గాదిభిః-భావమచిత్పదార్థం - ఘ్నన్తం- ఈశ్వరం-నపశ్యన్తి, కిన్తు, కేవలం స్వపరభేదమేవ పశ్యన్తీతిభావః - తత్తత్కర్మానుగుణప్రవృత్తిస్యేశ్వరస్యైవ జన్మమరణాది హేతుత్వాన్నకేనాప్యపరాధ్యమితి భావః ❀ ॥ ౨౭ ॥ ❀ ఇత్థం, విస్రబ్ధం విశ్వాసయుక్తం యథాభవతి తథా, ఆభాషితః, కంసః - ప్రసన్నాభ్యాం-దేవకీవసుదేవాభ్యాం అనుజ్ఞాతః, స్వగృహం-ప్రావిశత్ ❀ ॥ ౨౮ ॥

మాన్యజ్ఞో బాధ్యబాధకతామియాత్ ॥ ౨౨ ॥ క్షమధ్వం మమ దౌరాత్మ్యం సాధవో బన్ధువత్సలాః। ఇత్యుక్త్వాఽశ్రుముఖః పాదౌ స్యాలస్య స్రోరథాగ్రహీత్ ॥ ౨౩ ॥ మోచయామాస నిగళాద్విస్రబ్ధః కన్యకాగిరా। దేవకీం వసుదేవంచ దర్శయన్నాత్మసౌహృదమ్ ॥ ౨౪ ॥ భ్రాతుస్సమనుతప్తస్య క్షాన్త్వా రోషంచ దేవకీ। వ్యసృజద్వసుదేవశ్చ ప్రహస్య తమువాచహ ॥ ౨౫ ॥ ఏవమేతన్మహారాజ యథా వదసి దేహినామ్। అజ్ఞానప్రభవాఽహంధీస్స్వపరేతిభిదా యతః ॥ ౨౬ ॥ శోకహర్షభయద్వేషలోభమోహమదాన్వితాః। మిథో ఘ్నన్తం న పశ్యన్తి భావైర్భావం పృథగ్దృశః ॥ ౨౭ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ। కంస ఏవం ప్రసన్నాభ్యాం విస్రబ్ధం ప్రతిభాషితః। దేవకీవసుదేవాభ్యామనుజ్ఞాతోఽవిశద్గృహమ్ ॥ ౨౮ ॥ తస్యాం రాత్ర్యాం వ్యతీతాయాం కంస ఆహూయ మన్త్రిణః। తేభ్య ఆచష్ట తత్సర్వం యదుక్తం యోగమాయయా ॥ ౨౯ ॥ ఆకర్ణ్య భర్తుర్గదితం తమూచుర్దేవశత్రవః। దేవాన్ప్రత్యకృతామర్షా దైతేయా నాతికోవిదాః ॥ 30 ॥ ఏవంచేత్తర్హి భోజేన్ద్ర పురగ్రామవ్రజాదిషు। అనిర్దశాన్నిర్దశాంశ్చ హనిష్యామోఽద్య వై శిశూన్ ॥ 3౧ ॥ కిముద్యమైః కరిష్యన్తి దేవాస్సమరభీరవః। నిత్యముద్విగ్నమనసో జ్యాఘోషైర్ధనుషస్తవ ॥ 3౨ ॥ అస్యతస్తే శరవ్రాతైర్హన్యమానాస్సమన్తతః। జిజీవిషవ ఉత్సృజ్య పలాయనపరా యయుః ॥ 33 ॥ కేచిత్ప్రాఞ్జలయో భీతా న్యస్తశస్త్రా దివౌకసః। ❀ ముక్తకచ్ఛశిఖాః కేచిద్భీతాస్స్మ ఇతి వాదినః ॥ 3౪ ॥ న త్వం విస్మృతశస్త్రాస్త్రాన్విరథాన్భయసన్నతాన్। హంస్యన్యాసక్తవిముఖాన్భగ్నచాపానయుధ్యతః ❀ ॥ 3౫ ॥ కిం

❀ అథ ప్రభాతే-మన్త్రిణ-ఆహూయ-కంస-స్తేభ్యో-మన్త్రిభ్యో యోగమాయోక్తమాహ ❀ ॥ ౨౯ ॥ ❀ తతః-కంసోక్త, మాకర్ణ్య, దేవానాం-శత్రవః, దైతేయాః-మన్త్రిణః, దేవానుద్దిశ్య, కృతః అమర్షో-యైస్తథాభూతాః-నాతికోవిదాః కార్యాకార్యవివేకరహితాః, తం కంస-మూచుః ❀ ॥ 30 ॥ ❀ తదేవాహ॥ ఏవమిత్యాదినైకం దుర్మన్త్రిభిరిత్యతః ప్రాక్తనేన॥ ఏవంచేన్మాయయైవముక్తంచే, త్తర్హి హేభోజేన్ద్ర - పురాదిషు-అనిర్దశానతిక్రాన్తదశదినాన్, నిర్దశాంశ్చ, శిశూ-నద్యహనిష్యామః ❀ ॥ 3౧ ॥ ❀ ఏవంచేత్, సమరభీరవో, దేవాః, కి, మస్మా, నుద్యమైః ప్రయత్నైః-కరిష్యన్తి, నకిఞ్చిదపి, కించ, తే, తవ, ధనుషో, జ్యాఘోషైరేవ, నిత్య, ముద్విగ్నం భీత, మ్మనో, యేషాం, తథాభూతాః ❀ ॥ 3౨ ॥ ❀ అస్యతః శరాన్ క్షిపత, స్తవ, శరసఙ్ఘైః, హన్యమానాః, జీవితుమిచ్ఛవః, పలాయనమేవపరం రక్షణోపాయో యేషాం తథాభూతాః, ఉత్సృజ్య, స్వస్థానానీతి శేషః, సమన్తతో, యయుః ❀ ॥ 33 ॥ ❀ కేచిచ్చ, దివౌకసో దేవా, భీతాః, త్వత్తఇతి శేషః, అత ఏవ-త్యక్తాని శస్త్రాణి యైస్తథాభూతాః-కేచిచ్చ, ముక్తాః విశ్లథాః, కచ్ఛాః, శిఖాశ్చ, యేషాం, ముక్తకచ్ఛశిఖాః ఇతి పాఠే ముక్తగ్రన్థయః, శిఖా యేషాం తథాభూతాః, భీతాః స్మ ఇతి, వదన్తః, ప్రాఞ్జలయ, స్తస్థురితి శేషః ❀ ॥ 3౪ ॥ ❀ అథాపి, త్వం-విస్మృతాని, శస్త్రాణ్య, స్త్రాణిచ, యైః - మన్త్రశిక్షోపబృంహితాన్యస్త్రాణి, తరాణితు శస్త్రాణీతి వివేకః-విగతా, రథా, యేషాం-తాన్, భయా, త్సన్నతాన్ కృతప్రణామాన్, న హంసి న హతవాన్, శరణాగతరక్షకత్వాదితి భావః, తథా, అన్యాసక్తాన్ యుద్ధం విహాయ ప్రయోజనాన్తరాసక్తాన్, పరాఙ్ముఖాంశ్చ, భగ్నచాపాన్ తత ఏవ, అయుధ్యతశ్చ, దేవాన్ న హంసి ❀ ॥ 3౫ ॥ ❀

3౪ ॥ శ్లో ❀ పా ॥ ముక్తకచ్ఛ.

మేస్వగృహ ఏవ,శూరైః,సంయుగాదితరత్ర,వికత్థనం ప్రాగల్భ్యవచనం,యేషాం తైః,విబుధైః కిం , నకిఞ్చిదపి కర్తుం శక్యమిత్యర్థః,ఆస్తాం తావత్సామాన్యదేవానాం వార్తా, దేవశ్రేష్ఠైః హరిహరేన్ద్రహిరణ్యగర్భైరపి నకిఞ్చిదిత్యాహుః॥ రహ ఇతి ॥ రహోజుషా ధ్యానిర్జనదేశసేవినా , యద్యపి తైః కిఞ్చిదపి నకర్తుం శక్యం,తథాఽపి-సాపత్న్యాచ్ఛత్రుత్వా-ద్దేవా-నోపేక్షణీయాః , ఇతి-మన్యామహే॥తత - స్తన్మూలఖననే సపత్నమూలోన్మూలనే నిమిత్తే- అనువ్రతాన్ భృత్యా-నస్మాన్నియుఙ్క్ష్వ ఆజ్ఞాపయ ❁ ॥ ౩౬ ॥ ౩౭ ॥ ❁ సాపత్న్యా న్నోపేక్ష్యా ఇత్యేతదేవ సదృష్టాన్తముపపాదయన్తి ॥ యథేతి ॥ యథా- అఙ్గే శరీరే- సముత్పన్న-ఆమయో వ్యాధిః-నృభి-రుపేక్షితః-అత ఏవ-రూఢమూలః - చికిత్సితుం ప్రతికర్తుం-నశక్యతే-యథా చ తావ-ద్యోగిభి-రుపేక్షితః-ఇన్ద్రియగ్రామ-స్తతో-దుర్నిగ్రహ-స్తథా-రిపురపి,తావ- దుపేక్షిత-స్తతో- రూఢబల - శ్చాలయితుమపి-నశక్యతే ❁ ॥ ౩౮ ॥ ❁ తర్హి కిం తత్సపత్నానాం మూలం యద్వినాశితవ్యమిత్యత్రాహుః ॥ మూలమితి॥ సనాతనః అనాదినిధనావిచ్ఛిన్నసమ్ప్రదాయ వేదబోధితో,ధర్మః వర్ణాశ్రమానుగుణో,యత్ర విష్ణౌ,యద్విష్ణ్వధీనః,సః,విష్ణు,ర్దేవానాం,మూలం,రహస్సేవీ స కథం ఛేత్తవ్య ఇత్యత్రాహుః , తస్య చేతి,బ్రహ్మ వేదః,గావశ్చ , విప్రాశ్చ గోవిప్రాః,తప ఇతి పృథక్పదం - బ్రహ్మాదయః-తస్య విష్ణో,ర్మూలమిత్యనుషఙ్గః ❁ ॥ ౩౯ ॥ ❁ తస్మాత్ - హే రాజన్-సర్వాత్మనా నానోపాయేన - బ్రహ్మవాదిత్వాదిగుణయుక్తాన్,బ్రాహ్మణాన్,హవిస్సాన్నాయ్యం దుహన్తీతి తథా,తాః,గాశ్చ,హన్మః హనిష్యామః ❁ ॥ ౪౦ ॥ ❁ విప్రాదయో,హరే,

క్షేమశూరైర్విబుధైరసంయుగవికత్థనైః । రహోజుషా కిం హరిణా శమ్భునా వా వనౌకసా ॥ ౩౬॥ కిమిన్ద్రేణాల్పవీర్యేణ బ్రహ్మణా వా తపస్యతా । తథాఽపి దేవాస్సాపత్న్యాన్నోపేక్ష్యా ఇతి మన్మహే । తతస్తన్మూలఖననే నియుఙ్క్ష్వాస్మాననువ్రతాన్ ॥ ౩౭ ॥ యథాఽఽమయోఽఙ్గే సముపేక్షితో నృభిర్నశక్యతే రూఢపదశ్చికిత్సితుమ్ । యథేన్ద్రియగ్రామ ఉపేక్షితస్తథా రిపుర్మహాన్బద్ధబలో న చాల్యతే ॥ ౩౮ ॥ మూలం హి విష్ణుర్దేవానాం యత్ర ధర్మస్సనాతనః । తస్య చ బ్రహ్మ గోవిప్రాస్తపో యజ్ఞాస్సదక్షిణాః ॥ ౩౯ ॥ తస్మాత్సర్వాత్మనా రాజన్ బ్రాహ్మణాన్ బ్రహ్మవాదినః । తపస్వినో యజ్ఞశీలాన్గాశ్చ హన్మో హవిర్దుఘాః ॥ ౪౦ ॥ విప్రా గావశ్చ వేదాశ్చ తపస్సత్యం దమశ్శమః । శ్రద్ధా దయా తితిక్షా చ క్రతవశ్చ హరేస్తనూః ॥ ౪౧ ॥ సహి సర్వసురాధ్యక్షో హ్యసురద్విడ్గుహాశయః । తన్మూలా దేవతాస్సర్వాస్సేశ్వరాస్సచతుర్ముఖాః । అయం హి తద్వధోపాయో యదృషీణాం విహింసనమ్॥ ౪౨ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ॥ ఏవం దుర్మన్త్రిభిః కంసస్సహ సమ్మన్త్ర్య దుర్మతిః । బ్రహ్మహింసాం హితం మేనే కాలపాశావృతోఽసురః ॥ ౪౩ ॥ సన్దిశ్య సాధులోకస్య కదనే కదనప్రియాన్ । కామరూపధరాన్దిక్షు దానవాన్గృహమావిశత్ ॥ ౪౪ ॥ తే వై రజః ప్రకృతయస్తమసా మూఢచేతసః । సతాం విద్వేషమాచేరురారాదాగతమృత్యవః ॥ ౪౫ ॥ ఆయుశ్శ్రియం యశో ధర్మం లోకానాశిష ఏవ చ । హన్తి శ్రేయాంసి సర్వాణి పుంసాం మహదతిక్రమః ॥ ౪౬ ॥ ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే,దశమస్కన్ధే,చతుర్థోఽధ్యాయః ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

స్తనూశ్శరీరమ్ ❁ ॥ ౪౧ ॥ ❁ సహి,విష్ణుస్సురాణాం, మధ్యక్షోఽధిపతి,రసురాన్ ద్వేష్టీతి తథాభూతశ్చ,హృదయగుహాని గూఢ - స్స విష్ణురేవ , మూలం-యాసాం-తథాభూతాః , సేశ్వరా ఇన్ద్రాదిలోకపాలైస్సహితాః,చతుర్ముఖగురుసహితాశ్చ సర్వా దేవతాః,ఏవం సత్య,యమేవ-తస్యవిష్ణో , ర్వధోపాయః, కోఽసౌ-య-దృషీణాం-హింసన-మిత్యేషః యద్వా-తద్వధోపాయః దేవవధోపాయః,ఋషివిహింసనేన తచ్ఛరీరే విష్ణౌ నష్టే సతి తన్మూలా దేవాస్స్వయమేవ నఙ్క్ష్యన్తీతి భావః ❁ ॥ ౪౨ ॥ ❁ ఇత్థం,దుర్మన్త్రిభిస్సహ, సమ్మన్త్ర్యాలోచ్య, స , దుర్మతిః,అసురః కంసః , కాలపాశేన యమపాశేన,ఆవృతః,బ్రహ్మహింసామేవ,హితం మేనే అమన్యత ❁ ॥ ౪౩ ॥ ❁ తత,స్సాధుజనస్య,కదనే ఉపద్రవే నిమిత్తే,తత్కదనమేవ,ప్రియం,యేషాం,తాన్, కామరూపధరాన్-దానవాన్-దిక్షు-ఆజ్ఞాప్య,స్వయం గృహ-మావివేశ ❁ ॥ ౪౪ ॥ ❁ తత,స్తే దానవాః,రజసా,విక్షిప్తస్వభావాః,స్తమసా-విమూఢమావృతం,చేతో,యేషాం,అత ఏవ,తే-సతామేవ విద్వేషణమప్రీతిం - దుఃఖమితియావత్- చేరుః చక్రుః కథంభూతాః,సన్నిహితమృత్యవః-సద్విద్వేషణస్య మృత్యుసాన్నిధ్యావహత్వాదితి భావః ❁ ॥ ౪౫ ॥ ❁ న కేవలం మృత్యుమేవావహన్తి-అపి త్వాయురాదీన్యపి హన్తీత్యాహ ॥ ఆయురితి ॥ మహదతిక్రమః మహద్విషయాపచారః- పుంసామపచరతాం- ఆయురాదీని , సర్వాణి శ్రేయాంసి - హన్తి నాశయతి - శ్రీస్సమ్పత్తిః-ధర్మః -పుణ్యం-లోకా ధర్మప్రాప్యఫలాని- యద్వా- దేహానుబన్ధినో జనాః,ఆశిషః కామాః ❁ ॥ ౪౬ ॥ ❁ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే చతుర్థోఽధ్యాయః ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

ఏవం తస్యాం రాత్ర్యాం వ్యతీతాయాం, మిత్యాదినా మథురాయాం ప్రాభాతికవృత్తాన్తముక్తః అథ వ్రజే తద్వృత్తాన్తమాహ ॥ నన్దస్త్విత్యాదినా తత ఆరభ్యేత్యతః ప్రాక్తనేన ॥ ఆత్మజే-ఉత్పన్నే సతి-జాతఆహ్లాదో యస్య-మహదౌదార్యప్రవణం-మనో యస్య-తథాభూతో-నన్దో-వేదజ్ఞాన్-బ్రాహ్మణానాహూయ-స్వయం-స్నాత్వా-శుచి-రలఙ్కృతశ్చ-స్వస్త్యయనం మాఙ్గళికసూక్తం-వాచయిత్వా-యథావిధి-జాతకర్మ-కారయామాస-తథా-పితౄణాం-దేవానాం చార్చనం-కారయామాస ॥ ౧ ॥ ౨ ॥ తత-స్సమ్యగలఙ్కృతే-ద్వే-ధేనూనాం-నియుతే లక్షే-విప్రేభ్యః-ప్రాయచ్ఛత్-తథా రత్నౌఘైః-శాతకుమ్భమయైస్సువర్ణరజతాఙ్కవస్త్రైస్సువర్ణనిష్కైః, రమ్బరైర్వా-దక్షిణార్థం సహితైః-రావృతాన్ సప్త-తిలపర్వతాన్-ప్రాదాత్ ॥ ౩ ॥ కిమర్థమేవం స్నానాదికమకరోత్కారయామాస చ-ఇత్యత్రాహ ॥ కాలేనేతి ॥ ఆత్మాత్మవిద్యయేతి దృష్టాన్తార్థం-యథా-ఆత్మవిద్యయా పరమాత్మోపాసనయా-ఆత్మా ప్రత్యగాత్మా విశుద్ధ్యతి హేయగన్ధరహితో భవతి-తథా-ద్రవ్యాణ్యపి-కాలాదిభిరేవ-శుధ్యన్తీత్యభిప్రాయేణ తద్విశుద్ధ్యర్థమకరోదిత్యర్థః-ద్రవ్యశబ్దోఽత్ర ఆత్మానుబన్ధిగేహదేహాపత్యదేవతాపశుహిరణ్యాదివిత్తధాన్యాద్రియాభిప్రాయకః-తత్ర-కాలేన దశదినాత్మకేన గేహస్య శుద్ధిః-స్నానశౌచాభ్యాం దేహస్య-జాతకర్మాదిసంస్కారైరపత్యస్య-తపసా మన్త్రజపేన-ఇజ్యయా చ-గృహదేవతాయాః-దానైః పశుహిరణ్యధనధాన్యానాం-సన్తుష్ట్యా మనస ఇతి వివేకః ॥ ౪ ॥ తదా-విప్రాః సౌమఙ్గళ్యగిరః స్వస్తిపాఠకా-బభూవుః-సూతాదయో-గాయకాశ్చ-జగుః, పురాణాదీనితి శేషః, తత్ర, సూతాః పౌరాణికాః-మాగధా వంశావ

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ నన్దస్త్వాత్మజ ఉత్పన్నే జాతాహ్లాదో మహామనాః । ఆహూయ విప్రాన్వేదజ్ఞాన్స్నాతశ్శుచిరలఙ్కృతః ॥ ౧ ॥ వాచయిత్వా స్వస్త్యయనం జాతకర్మాఽఽత్మజస్య వై । కారయామాస విధినా పితృదేవార్చనం తథా ॥ ౨ ॥ ధేనూనాం నియుతే ప్రాదాద్విప్రేభ్యస్సమలఙ్కృతే । తిలాద్రీన్సప్త రత్నౌఘశాతకుమ్భామ్బరావృతాన్ ॥ ౩ ॥ కాలేన స్నానశౌచాభ్యాం సంస్కారైస్తపసేజ్యయా । శుధ్యన్తి దానైస్సన్తుష్ట్యా ద్రవ్యాణ్యాత్మాఽఽత్మవిద్యయా ॥ ౪ ॥ సౌమఙ్గల్యగిరో విప్రాస్సూతమాగధవన్దినః । గాయకాశ్చ జగుర్నేదుర్భేర్యో దున్దుభయో ముహుః ॥ ౫ ॥ వ్రజస్సమ్మృష్టసంసిక్తద్వారాజిరగృహాన్తరః । చిత్రధ్వజపతాకాస్రక్చైలపల్లవతోరణైః ॥ ౬ ॥ గావో వృషాశ్చ వత్సాశ్చ హరిద్రాతైలరూషితాః । విచిత్రధాతుబర్హస్రగ్వస్త్రకాఞ్చనమాలినః ॥ ౭ ॥ మహార్హవస్త్రాభరణకఞ్చుకోష్ణీషభూషితాః । గోపాస్సమాయయూ రాజన్నానోపాయనపాణయః ॥ ౮ ॥ గోప్యశ్చాకర్ణ్య ముదితా యశోదాయాస్సుతోద్భవమ్ । ఆత్మానం భూషయాఞ్చక్రుర్వస్త్రాకల్పాఞ్జనాదిభిః ॥ ౯ ॥ నవకుఙ్కుమకిఞ్జల్కముఖపఙ్కజభూతయః । బలిభిస్త్వరితం జగ్ముః పృథుశ్రోణ్యశ్చలత్కుచాః ॥ ౧౦ ॥ గోప్యస్సుమృష్టమణికుణ్డలనిష్కకణ్ఠ్యశ్చిత్రామ్బరాః పథిశిఖాచ్యుతమాల్యవర్షాః । నన్దాలయం సవలయా వ్రజతీ * ర్విరేజు

లీపాఠకాః, వన్దినః స్తుతిపాఠకాః-భేర్యో-దున్దుభయశ్చ-ముహుర్ముహు-ర్నేదుః ॥ ౫ ॥ సమ్మృష్టాని సమ్మార్జిన్యా శోధితాని-సంసిక్తాని చన్దనోదకాదిభిస్సమ్యక్స్నపితాని-ద్వారాణ్య-జిరాణ్యఙ్గణాని-గృహాన్తరాణి గృహమధ్యాని చ-యస్మిన్-తథాభూతో-వ్రజో-బభూవ తథా-విచిత్రధ్వజాదిభిః-అలఙ్కృత ఇతి శేషః-ధ్వజాదీనామితరేతరయోగద్వన్ద్వః-చిత్రపదం ప్రత్యేకాన్వయి-ద్వన్ద్వాదౌ శ్రుతత్వాత్ ॥ ౬ ॥ గవాదయో-హరిద్రాతైలాభ్యాం-రూషితాః-ఉపలిప్తాః-విచిత్రాః-గైరికాదిధాత్వాదయః-యేషాం-సన్తీతి-తథాభూతాః-బభూవుః-తత్ర-బర్హస్రజో మయూరపిఞ్ఛమాలాః, మహార్హాణ్యనర్ఘాణి, వస్త్రాదీన్యేవ, భూషణాన్యలఙ్కారా, యేషాం, భూషితా ఇతి పాఠే, తైర్భూషితా అలఙ్కృతాః, ఉపాయనాని పాణిషు యేషాం, తథాభూతా, గోపాః, హే రాజన్, సమాయయు రాజగ్ముః ॥ ౭ ॥ ౮ ॥ తథా, గోపానాం స్త్రియోఽపి యశోదాయాః, సుతోదయ, మాకర్ణ్య, ముదితా హృష్టా, వస్త్రాభి, రాత్మానమలఞ్చక్రుః, ఆకల్పా భూషణాని ఆదిశబ్దేన చన్దనలేపాదిసఙ్గ్రహః, నవాః కుఙ్కుమకిఞ్జల్కా యేషు, తేషాం, ముఖపఙ్కజానాం భూతిః శ్రీః శోభా, యాసాం తాః, కుఙ్కుమానాం కిఞ్జల్కత్వరూపణేన ముఖానాం పఙ్కజత్వరూపణం పుష్కలం, పృథుశ్రోణ్యః పృథుజఘనాః, చలన్తః కుచా యాసాం తాః, బలిభిరుపాయనైస్సహితాః, త్వరితం యథా తథా, జగ్ముః ॥ ౯ ॥ ౧౦ ॥ సమ్మృష్టాని నిర్మలీకృతాని, మణికుణ్డలాని, యాసాం తాశ్చ, నిష్కాః పదకాఖ్యభూషణాని, కణ్ఠే, యాసాం తా ఇతి బహువ్రీహిద్వయగర్భకర్మధారయః, చిత్రాణ్యమ్బరాణి, యాసాం, పథి, శిఖాభ్యః చ్యుతానాం గళితానాం, మాల్యానాం పుష్పాణాం, వృష్టయో, యాసాం, వ్యాలోలానాం గతిరభసేన చలతాం, కుణ్డలాదీనాం, శోభా, యాసాం తాః, వలయైస్సహి

తా, నన్దస్యాలయం ప్రతి, వ్రజతీః ప్రజగ్ముః, విరేజుః ॥ ౧౧ ॥ తా గోప్యః, సాహిత్యస్మానితి శేషః బాలకే, ఆశిషః ప్రయుఞ్జానాః, హరిద్రాచూర్ణైః హరిద్రాయాస్తైలమిశ్రైశ్చూర్ణైరద్భిశ్చ, యద్వా, హరిద్రాతైలేన – చూర్ణైస్సుధాఖ్యద్రవ్యచూర్ణై, రద్భిర్దధిమిశ్రోదకైశ్చ-పరస్పరం-జనం సిఞ్చన్త్య ఉజ్జగుః ॥ ౧౨ ॥ అంశేన బలరామేణ సహ విశ్వేశ్వరే కృష్ణే-నన్దవ్రజముపేయుషి సతి-తస్మిన్మహోత్సవే-విచిత్రాణి-వాద్యాని-అవాద్యన్త ॥ ౧౩ ॥ గోపాస్తు-హృష్టాః-పరస్పరం-దధ్యాదిభిరాసిఞ్చన్తో-నవనీతై-ర్విలిమ్పన్తశ్చ-తే చిక్షిపుః ॥ ౧౪ ॥ నన్దస్తు-విపులకీర్తి-రతఏవ-తేభ్యస్సూతాదిభ్యః-అన్యేచ యే విద్యోపజీవినః భరతశాస్త్రాదివిద్యయోపజీవన్తీతి-తథా-భూతేభ్యశ్చ-వస్త్రాదికం-దదౌ-తైస్తై-స్తేషామభీష్టై-రుచ్చావచైః-కామై-ర్యథోచిత-మదీనాత్మా ఉదారమనాః-నన్ద-స్సమ్యగపూజయత్ ॥ ౧౫ ॥ విష్ణోర్గృహదైవతస్యారాధనార్థం – స్వపుత్రస్యా – భ్యుదయార్థంచ-దివ్యైః – వాసః ప్రభృతిభిర్భూషితా సతీ-మహాభాగ్యవతీ రోహిణీ-నన్దేనాన్యైర్గోపైశ్చా-భినన్దితా-వ్యచరత్ ॥ ౧౬ ॥ అథ నన్దవసుదేవయోర్యాదృచ్ఛికసమాగమంవివక్షుస్తావద్వ్రజస్య సర్వసమ్పత్సమృద్ధిమాహ ॥ తత ఇతి ॥ తత ఆరభ్య భగవత్ప్రవేశాదారభ్య- నన్దస్య-వ్రజ-స్సర్వాస్సమృద్ధయో భోగ్యభోగోపకరణాదిసమృద్ధయో యస్య సన్తీతి తథా-హరే-ర్నివాసేన హేతునా-యే-ఆత్మగుణా మహోత్సవాదయ-స్తైః – రమాక్రీడం లక్ష్మీవిహారస్థానంచా-భూత్-హేనృప-ఆక్రీడమితి నపుంసకత్వమార్షం – సామాన్యేన పుంసకం వా. క్రియావిశేషణం వా ॥ ౧౭ ॥

ర్వ్యాలోలకున్తలపయోధరహారశోభాః ॥ ౧౧ ॥ తా ఆశిషం ప్రయుఞ్జానాశ్చిరమ్పాహీతి బాలకే । హరిద్రాతైలచూర్ణాద్భిస్సిఞ్చన్త్యో జనముజ్జగుః ॥ ౧౨ ॥ అవాద్యన్త విచిత్రాణి వాదిత్రాణి మహోత్సవే । కృష్ణే విశ్వేశ్వరేఽంశేన నన్దవ్రజముపేయుషి ॥ ౧౩ ॥ గోపాః పరస్పరం హృష్టా దధిక్షీరఘృతామ్బుభిః । ఆసిఞ్చన్తో విలిమ్పన్తో నవనీతైశ్చ చిక్షిపుః ॥ ౧౪ ॥ నన్దో మహామనాస్తేభ్యో వాసోఽలఙ్కారగోధనమ్ । సూతమాగధవన్దిభ్యో యేఽన్యే విద్యోపజీవినః ॥ తైస్తైః కామైరదీనాత్మా యథోచితమపూజయత్ ॥ ౧౫ ॥ విష్ణోరారాధనార్థాయ స్వపుత్రస్యోదయాయ చ । రోహిణీ చ మహాభాగా నన్దగోపాభినన్దితా ॥ వ్యచరద్దివ్యవాసస్స్రక్కణ్ఠాభరణభూషితా ॥ ౧౬ ॥ తత ఆరభ్య నన్దస్య వ్రజస్సర్వసమృద్ధిమాన్ । హరేర్నివాసాత్మగుణై రమాక్రీడమభూన్నృప ॥ ౧౭ ॥ గోపాన్గోకులరక్షాయాం నిరూప్య మధురాం గతః । నన్దః కంసస్య వార్షిక్యం కరం దాతుం కురూద్వహ ॥ ౧౮ ॥ వసుదేవ ఉపశ్రుత్య భ్రాతరం నన్దమాగతమ్ । జ్ఞాత్వా దత్తకరం రాజ్ఞే యయౌ తదవమోచనమ్ ॥ ౧౯ ॥ తం దృష్ట్వా సహసోత్థాయ దేహః ప్రాణమివాగతమ్ । ప్రీతః ప్రియతమం దోర్భ్యాం సస్వజే ప్రేమవిహ్వలః ॥ ౨౦ ॥ పూజితస్సుఖమాసీనః పృష్ట్వాఽనామయమాదృతః । ప్రసక్తధీస్స్వాత్మజయోరిదమాహ విశామ్పతే ॥ ౨౧ ॥ దిష్ట్యా భ్రాతః ప్రవయస ఇదానీమప్రజస్య తే । ప్రజాశాయా నివృత్తస్య ప్రజా యత్సమపద్యత ॥ ౨౨ ॥ దిష్ట్యా సంసారచక్రేఽస్మిన్వర్త

ఏవం సతి-కదాచి-న్నన్దో-గోకులరక్షాయాం నిమిత్తే వ్రజరక్షార్థం – గోపా-న్నిరూప్య – ఆదిశ్య, కంసస్య – వార్షిక్యం వర్షదేయం-కరం స్వామిగ్రాహ్యం భాగం- దాతుం- హేకురూద్వహ మధురాం-గతః ॥ ౧౮ ॥ తదా-వసుదేవో భ్రాతర-మాగతం-నన్ద-మాకర్ణ్య-రాజ్ఞే కంసాయ దత్తః కరో యేన-తంచ-జ్ఞాత్వా-తస్య నన్దస్యా-వమోచనం – యయౌ. అవముచ్యన్తే గమనోపయుక్తపరికరబన్ధాయ త్రేతేతి తదవమోచనం అవతరణస్థానమ్ ॥ ౧౯ ॥ త-మాగతం – వసుదేవం-దృష్ట్వా-ప్రాణం ప్రతి-దేహ ఇవ-యథా ప్రాణ ఆగతే సతి దేహ ఉత్తిష్ఠతి-తద్వత్ – అనేన ప్రాణవన్నిరతిశయప్రీతివిషయత్వం సూచితం. సహసా ఆశూ-త్థాయ-నితరాం-ప్రీతః-ప్రేమ్ణా-విహ్వలశ్చ-ప్రియతమం. వసుదేవం-దోర్భ్యాం, సస్వజే ఆలిఙ్గితవాన్ ॥ ౨౦ ॥ తత-స్తేన-పూజితో – వసుదేవ-స్సుఖం యథా తథా. ఆసీనముపవిష్టం నన్ద-మనామయం ఆరోగ్యమాధివ్యాధిరాహిత్య-మాదరయుక్తః-పృష్ట్వా-హే విశాం పతే-ఆత్మజయోః-ప్రసక్తధీరాసక్తచిత్త-ఇదం వక్ష్యమాణ,మాహ ॥ ౨౧ ॥ తదేవాహ ॥ దిష్ట్యా భ్రాతరిత్యాదిభిః షడ్భిః ॥ హే భ్రాతః – అప్రజస్య అనపత్యస్య సతః – ప్రవయసః వృద్ధస్య – అతఏవ-ప్రజాశాయాస్సన్తానవాఞ్ఛాయాః- నివృత్తస్య-తవా-ధునా-ప్రజా పుత్ర – స్సమపద్యత జాత ఇతి యదేతత్-దిష్ట్యా-దిష్ట్యేత్యానన్దద్యోతకమవ్యయం-అయమస్మాకం మహానానన్దో జాత ఇత్యర్థః। ఏవముత్తరత్రాపి ॥ ౨౨ ॥ అస్మిన్సంసారచక్రే-వర్తమానః-పుమాన్ పునర్భవతీతి పునర్భవః – పుత్రరూపేణోత్పన్న ఇత్యేత-ద్దిష్ట్యా-త – దద్య-భవా-న్మయో-పలబ్ధో దృష్ట ఇత్యేత ద్దిష్ట్యా-తత్ర హేతుః-దుర్లభం హి-ప్రియస్య-దర్శనమితి – యద్వా-అస్మిన్సంసారచక్రే-వర్తమాన ఏవా – హం-పునర్భవః-పునర్జాతః-కథం-శక్యం సభయాన్నివృత్తః పునర్జాత ప్రాయ ఇత్యర్థః ॥ యద్వా ॥ అస్మిన్నేవ జన్మని-మయా – పునర్జాత – ప్రాయేణ-త్వ-ముపలబ్ధ

ఇత్యేతద్దిష్ట్యా శృఙ్ఖలితస్య మమ ప్రియతమభవద్దర్శనం దుర్లభం హీత్యర్థః ✽ ॥ ౨౩ ॥ ✽ దుర్లభత్వమేవాహ ॥ నైకత్రేతి ॥ సుహృదాం ఏకత్ర ప్రియసంవాసః - ప్రియశ్చాసౌ సంవాసశ్చ, ప్రేమ్ణా ప్రియగోష్ఠీపూర్వకం సహవాస ఇతి వా - హే ప్రియ ఇతి వా, న సులభః కిన్తు దుర్లభమిత్యర్థః - యథా - స్రోతసః ప్రవాహస్య - ఓఘేన పూరేణ - వ్యూహ్యమానానాం ఇతస్తతో వివిధం నీయమానానాం - అత ఏవ - చిత్రకర్మణాం వివిధకర్మణాం - ప్లవానాం - ప్లవన్తీతి తథా - ప్లవానాముడుపేష్వాగచ్ఛతాం కాష్ఠాదీనామేకత్ర - వాసో - దుర్లభ - స్తద్వత్ ✽ ॥ ౨౪ ॥ ✽ యత్ - పశవ్యం పశుభ్యో హితం - నిరుజం నీరోగం, భూరి బహుళమమ్బు జలం - తృణాదీని - వీరుధో గుల్మాని చ - యస్మిన్ - యస్మింశ్చ - త్వం - సుహృద్భిః వృత ఆస్సే - తద్వనం అధునా - కచ్చి - దాస్తే - కచ్చిదితీష్టప్రశ్నద్యోతకమవ్యయం, కుశలమాస్తే కిం - తదస్మాకమిష్టమిత్యర్థః - ✽ ॥ ౨౫ ॥ ✽ తథా - హే భ్రాతః - మమ - సుతో - బలరామః - మాత్రా రోహిణ్యా సహ - భవతో వ్రజే - కచ్చిత్ కథమాస్తే - భవన్తమేవ - తాతం పితరం - మన్వానః - భవద్భ్యాం దమ్పతిభ్యాం - పుత్రవదుపలాలితః ✽ ॥ ౨౬ ॥ ✽ అథ సత్యపి సన్తానే తద్దర్శనస్పర్శనోపలాలనాద్యభావాన్నిర్విణ్ణః కిఞ్చిల్లోకపపాట్యాఽఽహ పుంస ఇతి ॥ త్రివర్గస్త్రయాణాం ధర్మార్థకామానాం వర్గః, స్స - యది - సుహృదో - దేహానుబన్ధినః ప్రతి - అనుభావితః అనుభవం ప్రాపితః, తర్హి - స - పుంసో యుక్తః - యద్వా, విహితశ్శాస్త్రానుమతః, అన్యథా, త్రివర్గస్యానుభవమాత్రపర్యవసితే సత్యే - తేష్వేవ హేతోస్సుహృత్సు - క్లిశ్యమానేషు చ సత్సు - త్రివర్గోఽర్థాయ ప్రయోజనాయ - న కల్పతే - వ్యర్థ ఇత్యర్థః ✽ ॥ ౨౭ ॥ ✽ అథ వసుదేవం సాన్త్వయన్నాహ నన్దః ॥ అహో ఇతి ద్వాభ్యాం ॥ అహో ఇతి ఖేదే - క్షేత్రజత్వశఙ్కావ్యావృత్తయే తే ఇత్యుక్తమ్ ✽ ॥ ౨౮ ॥ ✽ ఏవమనుశోచ్యాథ తత్త్వబోధేన సమాధత్తే ॥ నూనమితి ॥ అయం పరిదృశ్యమానో - జనో - నూనం ధ్రువ - మదృష్టనిష్ఠః

మానః పునర్భవః । ఉపలబ్ధో భవానద్య దుర్లభం ప్రియదర్శనమ్ ॥ ౨౩ ॥ నైకత్ర ప్రియసంవాసస్సుహృదాం చిత్రకర్మణామ్ । ఓఘేన వ్యూహ్యమానానాం ప్లవానాం స్రోతసో యథా ॥ ౨౪ ॥ కచ్చిత్పశవ్యం నిరుజం భూర్యమ్బుతృణవీరుధమ్ । బృహద్వనం తదధునా యత్రాస్సే త్వం సుహృద్వృతః ॥ ౨౫ ॥ భ్రాతర్మమ సుతః కచ్చిన్మాత్రా సహ భవద్వ్రజే । తాతం భవన్తం మన్వానో భవద్భ్యాముపలాలితః ॥ ౨౬ ॥ పుంసస్త్రివర్గో విహితస్సుహృదో హ్యనుభావితః । న తేషు క్లిశ్యమానేషు త్రివర్గోఽర్థాయ కల్పతే ॥ ౨౭ ॥ నన్ద ఉవాచ ॥ అహో తే దేవకీపుత్రాః కంసేన బహవో హతాః । ఏకావశిష్టాఽవరజా కన్యా సాఽపి దివం గతా ॥ ౨౮ ॥ నూనం హ్యదృష్టనిష్ఠోఽయమదృష్టపరమో జనః । అదృష్టమాత్మనస్తత్త్వం యో వేద న స ముహ్యతి ॥ ౨౯ ॥ వసుదేవ ఉవాచ ॥ కరో వై వార్షికో దత్తో రాజ్ఞే దృష్టా వయం చ తే । నేహ స్థేయం బహుదినం సన్త్యుత్పాతాశ్చ గోకులే ॥ ౩౦ ॥ ఇతి నన్దాదయో గోపాః ప్రోక్తాస్తే శౌరిణా యయుః । అనోభిరనడుద్యుక్తైస్తమనుజ్ఞాప్య గోకులమ్ ॥ ౩౧ ॥ ✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽

✽✽✽✽✽✽✽✽✽ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, దశమస్కన్ధే, పఞ్చమోఽధ్యాయః ✽✽✽✽✽✽✽✽✽

అదృష్టమేవ నిష్ఠా సమాప్తిర్యస్య సః - అదృష్టసమాప్త్యనుసమాప్తసుఖదుఃఖాదిక ఇత్యర్థః - పుత్రోత్పత్తివిపత్తిప్రయుక్తసుఖదుఃఖకారణభూతాదృష్టానురోధిత్వాత్తదుత్పత్తివిపత్తిప్రయుక్తసుఖదుఃఖేన నియత ఇత్యర్థః "యం హి న వ్యథయన్త్యేతే పురుషం పురుషర్షభ, సమదుఃఖసుఖం ధీరం సోఽమృతత్వాయ కల్పతే" ఇత్యుక్తరీత్యా సుఖదుఃఖయోరనియతత్వాత్తత్ర సామ్యే న భవితవ్యమితి భావః - అత ఏవ అదృష్టమేవ - పరమం ప్రభుః వశీ యస్య సః - అదృష్టాయత్త ఇత్యర్థః - ఏవ - మాత్మనస్స్వస్య - తత్త్వం, తస్య సుఖదుఃఖాదిమతో భావస్తత్త్వం, సుఖదుఃఖాదిమత్త్వం, అదృష్టమదృష్టమూలకం - యః పుమాన్వేద - స - న ముహ్యతి, సమసుఖదుఃఖో భవతీత్యర్థః - యద్వా ॥ సుఖదుఃఖాదికమదృష్టాయత్తం మత్వా అదృష్టమతీన్ద్రియం, స్వసంవేద్య, మాత్మనస్తత్త్వం యాథాత్మ్యం, యో, వేద దేహవిలక్షణాత్మయాథాత్మ్యానుభవపరో భవేత్ స - న ముహ్యతి దేహతదనుబన్ధప్రయుక్తసుఖదుఃఖవైచిత్ర్యం న ప్రాప్నోతీత్యర్థః ✽ ॥ ౨౯ ॥ ✽ ఏవం వివేకోద్బోధకం నన్దవచో నిశమ్య నన్దం ప్రతి ప్రకృతం వక్తవ్యమాహ వసుదేవః ॥ కర ఇతి ॥ రాజ్ఞే కంసాయ, వార్షికః, కరో, దత్తః, అతః ప్రయోజనం నావశేషితమితి భావః, తే త్వయా, వయం, దృష్టాశ్చ, అతో, అత్ర - త్వయా, బహుదినం బహూనాం దినానాం సమాహారః, స్తేన స్థేయం అత్యన్తసంయోగే ద్వితీయా, బహుదినమితి చో హేత్వర్థః - యతః, గోకులే, బహవ, ఉత్పాతాః, సన్తి, అతో, న స్థేయమిత్యర్థః ✽ ॥ ౩౦ ॥ ✽ ఇత్థం - శౌరిణా వసుదేవేన, ప్రోక్తాస్తే నన్దాదయో, గోపాః - తం వసుదేవం, అనుజ్ఞాయ ఆపృచ్ఛ్య, తం కంసం వా అనడుద్భిః వృషభై - ర్యుక్తాని - తైరనోభిశ్శకటైర్గోకులం యయుః ✽ ॥ ౩౧ ॥ ✽ ఇతి శ్రీభాగవతే చన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే పఞ్చమోఽధ్యాయః. ✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽

అథ వ్రజం ప్రతినన్దగమనాత్పూర్వమేవ తత్ర వసుదేవసూచితోత్పాతం భగవతా తన్నిరాకరణప్రకారం నిరాకృతతద్వత్తస్య రక్షావిధానప్రకారం చాహ ॥ నన్ద ఇత్యాదినా తావన్నన్దాదయో గోపా ఇత్యతః ప్రాక్తనేన గ్రన్థేన ॥ నన్ద ఇతి ॥ యదా-నన్దః-పథి గతః-నతు వ్రజం గతః - తదా-వసుదేవస్య-వచో-నమృషా కిన్తు-తథ్యమేవ స్యా-దితి చిన్తయన్నుత్పాతాగమముత్పాతోపనిపాతసమ్భావనా - మాశఙ్కితః-యద్వా, పథి, ఉత్పాతాగమాద్వా పక్షిచలనాదిరూపా - ద్వ్రజేకశ్చిదుపద్రవం సమ్భావ్య-హరిం స్వారాధ్యదైవం - శరణం జగామ రక్షోపాయత్వేనాధ్యవస్యత్ ॥ ౧ ॥ తదా నన్దగమనాత్పూర్వమేవ-కంసేన, ప్రహితా ప్రేషితా - బాలఘాతినీ-పూతనాఖ్యా రాక్షసీ తత్ర పురాదిషు-శిశూన్నిఘ్నన్తీ సతీ - చచార ॥ ౨ ॥ కృష్ణే పితత్కృతః కశ్చిదుపద్రవో బభూవ కిమిత్యాశఙ్కాం తావన్నిరాహ ॥ నేతి ॥ సాత్వతామేకాన్తినాం భక్తానాం-భర్తుర్భగవతః-శ్రవణాదీని గుణశ్రవణకీర్తనాదీని - కదమ్భూతాని-రక్షోఘ్నాని-యత్ర దేశే-స్వకర్మసు స్వస్వవ్యాపారేషు సత్స్వపి, నకుర్వన్తి-జనా-స్తత్రైవహి - యాతుధాన్యః రాక్షస్యః-నతు శ్రవణాదికర్తృజనాధిష్ఠితదేశే - కింపునస్సాక్షాద్భగవదధిష్ఠితదేశ ఇతి భావః ॥ ౩ ॥ సా పూతనా-ఖేచరీ కదాచి-ద్గోకులసమీప-మేత్య - మాయయా ఆశ్చర్యవేషేణ-గోపిత్వా స్వాసాధారణం రూపం తిరోధాప్య - తత్సామర్థ్యం సూచయన్స్వీశినష్టి ॥ కామం యథేష్టరూపపరిగ్రహేణ చరతీతి తథా - ప్రావిశత్, గోకులం ప్రావిశత్ - యోషిత్వా మాయయేతి పాఠాన్తరం తదా - మాయయా అభిమతరూపపరిగ్రహోపయుక్తాశ్చర్యశక్త్యా-ఆత్మానం-యోషిత్వా యోషితం కృత్వేత్యర్థః ॥ ౪ ॥ యోషిద్రూపధరాం తాం వర్ణయతి ॥ తామితి ॥ తాం గోప్యః-శ్రియమివా-మంసతేత్యుత్తరేణాన్వయః - కేశబన్ధే- వ్యతిషిక్తాః సంసక్తాః - మల్లికాః మల్లికాకుసుమాని - యస్యాః - బృహ

పూతనాసంహారఘట్టః

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ నన్దః పథి వచశ్శౌరేర్నమృషేతి విచిన్తయన్ । హరిం జగామ శరణముత్పాతాగమశఙ్కితః ॥ ౧ ॥ కంసేన ప్రహితా ఘోరా పూతనా బాలఘాతినీ । శిశూంశ్చచార నిఘ్నన్తీ పురగ్రామాకరాదిషు ॥ ౨ ॥ న యత్ర శ్రవణాదీని రక్షోఘ్నాని స్వకర్మసు । కుర్వన్తి సాత్వతాం భర్తుర్యాతుధాన్యశ్చ తత్ర హి ॥ ౩ ॥ సా ఖేచర్యేకదోపేత్య పూతనా నన్దగోకులమ్ । గోపి॥త్వా మాయయాత్మానం ప్రావిశత్కామచారిణీ ॥ ౪ ॥ తాం కేశబన్ధవ్యతిషక్తమల్లికాం బృహన్నితమ్బస్తనకృచ్ఛ్రమధ్యమామ్ । సువాససం కమ్పితకర్ణభూషణత్విషోల్లసత్కున్తలమణ్డితాననామ్ ॥ ౫ ॥ వల్గుస్మితాపాఙ్గవిసర్గవీక్షితైర్మనో హరన్తీం వనితాం వ్రజౌకసామ్ । అమంసతామ్భోజకరేణ రూపిణీం గోప్యశ్శ్రియం ద్రష్టుమివాగతాం పతిమ్ ॥ ౬ ॥ బాలగ్రహస్తత్ర విచిన్వతీ శిశూన్యదృచ్ఛయా నన్దగృహేఽసదన్తకమ్ । బాలం ప్రతిచ్ఛన్ననిజోరుతేజసం దదర్శ తల్పేఽగ్నిమివాహితం భసి ॥ ౭ ॥ విబుధ్య తాం బాలకమారికాగ్రహం చరాచరాత్మా స నిమీలితేక్షణః । మహేశ్వరత్వేపి చ బాలభావం ॥ విభావయన్కించిదువాచ న ప్రభుః ॥ ౮ ॥ అజ్ఞాయ ॥ కంసాఽథ నిశాచరీ హరిం నిసర్గవిజ్ఞాతజగద్విచేష్టితమ్ । అనన్తమారోప

ద్భ్యాం నితమ్బాభ్యాం - స్తనాభ్యాం చ కృచ్ఛ్రః కష్టః భజ్యమాన ఇవావస్థితః ఇతి యావత్ సూక్ష్మత్వాదితి భావః - స-మధ్యమః ప్రదేశో-యస్యాః - శోభనం వాసో యస్యాః-చలితయోః కర్ణభూషణయో-స్త్విషా, ఉల్లసద్భిః, కున్తలైః - ర్మణ్డితమలఙ్కృత-మాననం యస్యాః-వల్గు సున్దరం - స్మితం-యేషాం తై-స్తత్సహితైరిత్యర్థః-తథా భూతై - రపాఙ్గ నేత్రాన్తయో-ర్విసర్గః ప్రసరో-యేషాం - తైశ్చ-వీక్షణైః కటాక్షైః-వ్రజౌకసాం- వ్రజ-ఓకః స్థానం-యేషాం తేషాం గోపానాం - మనో-హరన్తీం అమ్భోజకరేణ పద్మయుక్తపాణినా - ఉపలక్షితాం-రూపిణీం ప్రశస్తరూపవతీం-పతిం కృష్ణం- ద్రష్టు - మాగతాం-లక్ష్మీమివ-తాం వనితాం-గోప్యోఽమంసత అమన్యన్త ॥ ౫ ॥ ౬ ॥ స, యోషిద్రూపో బాలగ్రహః-తత్ర తత్ర-వ్రజస్థాన్-శిశూన్, విచిన్వతీ అన్వేషయన్తీ - యదృచ్ఛయా-నన్దగృహే-బాలం-దదర్శ - స్వసౌన్దర్యావలోకనపరవశాభిర్గోపీభిరనివారితా దదర్శేత్యర్థః-కథంభూతం - అసతా-మన్తకం మృత్యుం- తత్స్వనిర్భయా కథం దదర్శేత్యతో విశినష్టి ॥ ప్రతిచ్ఛన్నం తిరోధాపితం-నిజం స్వాసాధారణం-ఉరు-అధికం - తేజో-యేన భసి భస్మన్యాహితం తిరోహితం, అగ్నిమివస్థితమ్ ॥ ౭ ॥ తదా-స-చరాచరాత్మా సర్వబుద్ధిదృ - గ్భగవాన్ తత ఏవ-తాం-బాలకమారికాగ్రహం బాలఘ్నగ్రహం - బుధ్వా - నిమీలితే ఈక్షణే యేన - తథాభూతః, స్వయం, మహేశ్వరత్వేపి, ప్రభురపి సఙ్కల్పమాత్రేణైవహన్తుం సమర్థోఽపి, బాలభావం బాలత్వం, విభావయన్ననుకుర్వన్-నకిఞ్చి, దువాచ ॥ ౮ ॥ అథ సా నిశాచరీ, తం బాలం, హరిం దుష్కృత్ప్రాణహరం, నిసర్గతస్స్వభావతో, విజ్ఞాతం-జగతో విచేష్టితం, యేన-తం-నిసర్గేతిపదేన తస్య సర్వబుద్ధిద్రష్టృత్వం స్వాభావికమేవ, నతు కర్మాయత్తమిత్యభిప్రేతం, అన్త

కమాత్మనో మృత్యుభూత,మజ్ఞాత్వా,అనన్తం,త్రివిధపరిచ్ఛేదరహిత,మథాపి,మనుష్యచేష్టానుకరణేనపరిచ్ఛిన్నతాం ప్రాప్త మివస్థితమితిభావః, అతఏవ-అఙ్క-మారోపయత్ అఙ్కేనిదధ ఇత్యర్థః, యథా- అబుద్ధిర్మూఢః-అతఏవ-రజ్జురితిధీర్యస్యసః. సు ప్త-మురగం-అఙ్కే-నిదధాతి-తద్వత్ ✽ ॥ ౯ ॥ ✽ రోహిణీయశోదే అపితాం నన్యవారయతామిత్యాహ॥ తామితి ॥ కోశ పరిచ్ఛదాసివత్-కోశో మృదులచర్మనిర్మితం-పరిచ్ఛదమావరణం పిధానం-యస్య - త-మసింఖడ్గమివ-అన్తః - తీక్ష్ణచిత్తాం క్రూరతరామపి బహి - ర్వామచేష్టితాం శోభనచేష్టితాం, అనుకూలచేష్టితామితియావత్ -తాం - వరస్త్రియం శ్రేష్ఠస్త్రియమివ స్థితాం-పరస్త్రియమితిపాఠే-పరస్యాన్యస్యకస్యచిత్పుంసః. స్త్రియమివస్థితాం వీక్ష్య - తస్యాః - ప్రభయా ధర్షితఅభిభూతే-జననీజనన్యౌ-పూర్వసవర్ణదీర్ఘ ఆర్షః-నిరీక్షమాణే అప్య-తిష్ఠతాం తూష్ణీమాసతాం-నతున్యవారయతామిత్యర్థః ✽ ॥౧౦॥ ✽ అథ-ఘోరా ఘోరచేష్టితా పూతనా-తం శిశుం కృష్ణ - మాదాయ శిశో - స్తస్మిన్ ముఖే - స్తనం-దదౌ-కథమ్భూతం,దుర్జరవీర్యం-దుఃఖేనాపిజరయితుం జీర్ణయితుమశక్యం. వీర్యం విషరూపం-యస్మిన్ - అతఏవో-ల్బణం దుస్సహం-వీర్యస్యోల్బణత్వా దుల్బణం-అథ-భగవా - న్రోషసమన్వితః-ప్రపీడ్య - స్తనమిత్యనుషఙ్గః - ప్రాణైస్సమం ప్రాణైస్సహ తత్స్తన్య-మపిబత్-తస్యాః ప్రాణైస్సహ- స్తనమపిబదితివా ✽ ॥ ౧౧ ॥ ✽ తదా సా-అఖిలజీవమర్మసు సర్వప్రాణమర్మసు పీడ్యమానా-అలం-ఏతావతా అలం,ఆశు-ముఞ్చముఞ్చేతి- ప్రభాషిణీ-నేత్రే,వివృత్య పరిభ్రామ్య, చరణౌ-భుజౌచ-ముహుర్ముహుః - ప్రక్షిపతీ-స్విన్నాని స్వేదయుక్తాని-గాత్రాణి అఙ్గాని,యస్యాస్సా, రురావ జుఘోష ✽ ॥ ౧౨ ॥ ✽ అతిగభీరం,రమ్హః రభసః వేగో వా-య

యదఙ్క-మన్తకం యథోరగం సుప్తమబుద్ధిరజ్జుధీః ॥ ౯ ॥ తాం తీక్ష్ణచిత్తామతివామచేష్టితాం వీక్ష్యాన్తరా కోశపరిచ్ఛదాసివత్ । వరస్త్రియం తత్ప్రభయా చ ధర్షితే నిరీక్షమాణే జననీ * అతిష్ఠతామ్ ॥ ౧౦ ॥ తస్మిన్ స్తనం దుర్జరవీర్యముల్బణం ఘోరాఙ్కమాదాయ శిశోర్దదావథ । గాఢం కరాభ్యాం భగవాన్ప్రపీడ్య తత్ప్రాణైస్సమం రోషసమన్వితోఽపిబత్ ॥ ౧౧ ॥ సా ముఞ్చ ముఞ్చాలమితి ప్రభాషిణీ నిష్పీడ్యమానాఽఖిలజీవమర్మసు । వివృత్య నేత్రే చరణౌ భుజౌ ముహుః ప్రస్విన్నగాత్రా క్షిపతీ రురావహ ॥ ౧౨ ॥ తస్యాస్స్వనేనాతిగభీరరంహసా సాద్రిర్మహీ ద్యౌశ్చ చచాల సగ్రహా । రసా దిశశ్చ ప్రతినేదిరే జనాః పేతుః క్షితౌ వజ్రనిపాతశఙ్కయా ॥ ౧౩ ॥ నిశాచరీత్థం వ్యథితస్తనా వ్యసుర్వ్యాదాయ కేశాంశ్చ రణౌ భుజావపి । ప్రసార్య గోష్ఠే నిజరూపమాస్థితా వజ్రాహతో వృత్ర ఇవాపతన్నృప ॥ ౧౪ ॥ పతమానోఽపి తద్దేహస్త్రిగవ్యూత్యన్తరద్రుమాన్ । చూర్ణయామాస రాజేన్ద్ర మహదాసీత్తదద్భుతమ్ ॥ ౧౫ ॥ ఈషామాత్రోగ్రదంష్ట్రాస్యం గిరికన్దరనాసికమ్ । గణ్డశైలస్తనం రౌద్రం ప్రకీర్ణారుణమూర్ధజమ్ ॥ ౧౬ ॥ అన్ధకూపగభీరాక్షం పులినారోహభీషణమ్ । బద్ధసేతుభుజోర్వఙ్ఘ్రి శూన్యతోయహ్రదోదరమ్ ॥ ౧౭ ॥ సన్తత్రసుస్స్మ తద్వీక్ష్య గోపా గోప్యః కళేబరమ్ । పూర్వం తు తన్నిశ్వసితభిన్నహృత్కర్ణమస్తకాః ॥ ౧౮ ॥ బాలం చ తస్యా ఉరసి క్రీడన్తమకుతోభయమ్ । గోప్యస్తూర్ణం సమభ్యేత్య జగృహుర్జాతసమ్భ్రమాః ॥ ౧౯ ॥ య

స్య, తేన,తస్యాః, స్వనేన,సపర్వతా మహీ భూః-సగ్రహా ద్యౌశ్చ, చచాల,రసాతలం-దిశశ్చ, ప్రతినేదిరే ప్రతిధ్వనుః,జనాః-వజ్రనిపాతశఙ్కయా-క్షితౌ,నిపేతుః ✽ ॥ ౧౩ ॥ ✽ వ్యథితౌ పీడితౌ,-స్తనౌ,యస్యాస్సా - నిశాచరీ,వ్యాదాయ ముఖం వివృత్య,నిజరూప-మాస్థితా-మరణస్య స్వాసాధారణరూపగతత్వాదితి భావః - హే నృప, వజ్రేణా హతో-వృత్రాసుర ఇవా,పపత్ ✽ ॥ ౧౪ ॥ ✽ తస్య,దేహః,పతమానః,షట్క్రోశమధ్యవర్తినో-ద్రుమాన్,చూర్ణీ చకార, హే రాజేన్ద్ర- తచ్ఛరీరం-మహ,దద్భుత,మాసీత్ ✽ ॥ ౧౫ ॥ ✽ అద్భుతత్వమేవదర్శయితుం విశింషన్ తద్వీక్ష్య గోపా గోప్యశ్చ బిభ్యురిత్యాహ॥ ఈషేత్యాది ॥ ఈషా లాఙ్గలదణ్డః-తత్ప్రమాణా, ఉగ్రా-దంష్ట్రా-యస్మిన్-త-దాస్యం,యస్మిన్-గిరికన్దరే ఇవ-నాసికే యస్మిన్, గణ్డశైలవ-దున్నతౌ-స్థూలౌచ - స్తనౌ-యస్మిన్,రౌద్రం భీమం, ప్రకీర్ణా,అరుణాశ్చ-మూర్ధజాః కేశా యస్మిన్, అన్ధకూపావివ-గభీరే- అక్షిణీ,యస్మిన్-పులినవ-దారోహా జఘనే-తాభ్యాం - భీషణం-బద్ధాస్సేతవ ఇవ భుజా,వూరూ-అఙ్ఘ్రీ చ,యస్మిన్,శూన్యం,తోయం,యస్మిన్ తథాభూతో హ్రద ఇవ,ఉదరం-యస్మిన్, తత్క-ళేబరం,వీక్ష్య, గోపా గోప్యశ్చ - సన్తత్రసుః-కథమ్భూతాః, పూర్వం పతనాత్పూర్వం తస్యాః, నిశ్వసితం శబ్దః - నిశ్వాసమారుతో వా, తేన-భిన్నాని-హృదాదీని యేషాం-తథాభూతాః ✽ ॥ ౧౬ ॥ ౧౭ ॥ ౧౮ ॥ ✽ తథా,తస్యో-పరి-క్రీడన్తం,నకుతోఽపిభయం యస్య-తం,బాలం చ-వీక్ష్యేతిపూర్వేణాన్వయః-జగృహురిత్యత్రైవా,తూర్ణం యథా తథా-సమభ్యేత్య - జాతః-తస్యా మరణాద్బాలస్య జీవనాచ్చ - జాతస్సమ్భ్రమో,యాసాం-తాః-గోప్యో-జగృహుః ఆదదుః ✽ ॥ ౧౯ ॥ ✽ తత స్తా-గోప్యో-యశోదా రోహిణీభ్యాం-బాలస్య-ఈ

శ్వరస్యకృష్ణస్యగోపుచ్ఛభ్రమణాదిభి,రుపాయై-రక్షాం చక్రుః ❀ ॥ ౨౦ ॥ ❀ తదేవప్రపఞ్చయతి, గోమూత్రేణేత్యాదినా॥ ఆదిశబ్దగ్రాహ్యాన్యాదర్శయతి ॥ గోమూత్రేణేతి ॥ తావ-చ్ఛిశుం, గోమూత్రేణ స్నాపయిత్వా-తతో, గోరజసాచ-స్నాపయిత్వా, గోశకృతా గోమయేన, ద్వాదశస్వ-ఙ్గేషుస్థానేషు లలాటాదిషు-కేశవాదిద్వాదశనామభిః, రక్షాం-చక్రుః ❀ ॥ ౨౧ ॥ ❀ ఏవమనాచాన్తా ఏవసంభ్రమేణరక్షాంవిధాయాథలబ్ధాశ్వాసా ఆచాన్తావిశేషతోరక్షాంచక్రురిత్యాహ ॥ గోప్యఇతి ॥ సంస్పృష్టసలిలా ఆచాన్తాః-గోప్య-ఆత్మనిస్వశరీరే, కరయోరితరేష్వ-ఙ్గేషు-పృథగేకైకశో న్యస్య అకారాదిక్షకారాన్తానిమాతృకాబీజాదిన్యస్యా-థ-బాలస్యా-త్మని కరయో-రఙ్గేషుచ బీజన్యాస,మకుర్వత అకుర్వన్-చికీర్షితాజాదిభగవన్నామఘటితవిష్ణుకవచపఠనయోగ్యతామైతత్సిద్ధ్యర్థం బీజస్ఫూర్తయేచ తావత్స్వాఙ్గేషుబీజన్యాసం విధాయాథతత్కవచమన్త్రజాపపూర్వకరక్షాప్రార్థనాయాస్సుప్రతిష్ఠితత్వాయబాలస్యాఙ్గేషుబీజన్యాసంచక్రురిత్యర్థః ❀ ॥ ౨౨ ॥ ❀ అథకవచమన్త్రజపపూర్వకరక్షావిధానందర్శయతి ॥ అవ్యాదిత్యాదినా ఇతిప్రణయోక్త్యతఃప్రాప్తనేన ॥ అజాదిశబ్దాయోగరూఢిభ్యాం భగవదసాధారణాః-అజఃకర్మాయత్తోత్పత్తిరహితఃభగవా-నఙ్ఘ్రిమఙ్ఘ్రీ-అవ్యాద్రక్షతు-జానుజానునీ-అణిమా-అణోరపి జీవస్యాప్యన్తరాత్మతయాప్రవేశయోగ్యః-పాతు-ఊరూ-యజ్ఞఃయజ్ఞారాధ్యోయజ్ఞఫలప్రదశ్చ-కటితటం-అచ్యుతః-ఆశ్రితాన్నచ్యావయతీత్యచ్యుతః, హయాస్యో హయగ్రీవః-జఠర-మవ్యాత్-హృచ్చకేశాశ్చ తేషాంసమాహారః-తత్-ఈశః-పాతు-వస్తిస్తుత్రకోశః-వస్త్యుదరహృత్కేశమితిక్రమోఽత్రవివక్షితః-అవ్యాదజోఽఙ్ఘ్రిమీశ్వరఃకమిత్యుపక్రమోపసంహారాభ్యాం పా

శోదారోహిణీభ్యాం తాస్సమంబాలస్యసర్వతః। రక్షాంవిదధిరేసమ్యగ్గోపుచ్ఛభ్రమణాదిభిః ॥౨౦॥ గోమూత్రేణస్నాపయిత్వాపునర్గోరజసాఽర్భకమ్। రక్షాంచచక్రుశ్శకృతాద్వాదశాఙ్గేషునామభిః॥ ౨౧ ॥ గోప్యస్సంస్పృష్టసలిలాఅఙ్గేషుకరయోఃపృథక్। న్యస్యాత్మన్యథబాలస్యబీజన్యాసమకుర్వత॥ ౨౨ ॥ అవ్యాదజోఽఙ్ఘ్రిమణిమాతవజాన్వథోరూయజ్ఞోఽచ్యుతఃకటితటంజఠరంహయాస్యః। హృత్కేశవస్త్వదురఈశ ఇనస్తుకణ్ఠం విష్ణుర్భుజంముఖమురుక్రమఈశ్వరఃకమ్॥ ౨౩ ॥ చక్ర్యగ్రతస్సహగదోహరిరస్తుపశ్చాత్త్వత్పార్శ్వయోర్ధనురసీమధుహాఽజితశ్చ। కోణేషుశఙ్ఖఉరుగాయఉపర్యుపేన్ద్రస్తార్క్ష్యఃక్షితౌహలధరఃపురుషస్సమన్తాత్ ॥ ౨౪ ॥ ఇన్ద్రియాణిహృషీకేశఃప్రాణాన్నారాయణోఽవతు। శ్వేతద్వీపపతిశ్చిత్తంమనోయోగేశ్వరోఽవతు॥ ౨౫ ॥ పృశ్నిగర్భస్తుతేబుద్ధిమాత్మానంభగవాన్పరః। క్రీడన్తంపాతుగోవిన్దశ్శయానంపాతుమాధవః॥ ౨౬ ॥ వ్రజన్తమవ్యాద్వైకుణ్ఠఆసీనంత్వాంశ్రియఃపతిః। భుఞ్జానంయజ్ఞభుక్పాతుసర్వగ్రహభయఙ్కరః॥ ౨౭ ॥ డాకిన్యోయాతుధాన్యశ్చకూశ్మాణ్డాయేఽర్భకగ్రహాః। భూతప్రేతపిశాచాశ్చయక్షరక్షోవినాయకాః॥ ౨౮ ॥ కోటరారేవతీజ్యేష్ఠాపూతనామాతృకాదయః। ఉన్మాదాయేహ్యపస్మారాదేహప్రాణేన్ద్రియద్రుహః॥ ౨౯ ॥ స్వప్నదృష్టామహోత్పాతావృద్ధబాలగ్రహాశ్చయే। సర్వేనశ్యన్తుతేవిష్ణోర్నామగ్రహణభీరవః॥ ౩౦ ॥ ఇతిప్రణయబద్ధా

దాదిశిరఃపర్యన్తావయవక్రమస్యాత్రవివక్షితత్వప్రతీతేః-జఠరంనాభేరుపరిభాగః-తతఉపరిభాగఉదర-మితివివేకః-కేశశబ్దోఽత్రలోమపరః-కణ్ఠం-ఇనఃసర్వవ్యాపకః, "ఇణ్గతౌ" ఇతిధాతుః, యద్వా, గత్యర్థాబుద్ధ్యర్థాఃసర్వజ్ఞఃఅతఏవ-విష్ణురిత్యనేనసపౌనరుక్త్యం, విష్ణుఃవ్యాపకః "విష్ల్వ్యాప్తౌ" ఇతిధాతుః-ముఖం-ఉరవస్త్రిలోకసఙ్గ్రాహకాః, క్రమాఃపాదవిక్షేపా-యస్య, సః-కంమూర్ధానం-ఈశ్వరః ఈశ్వరస్సర్వాన్తరాత్మా, ఈశస్సర్వాధిపతి-రితినపౌనరుక్త్యం-విష్ణుశబ్దేనవ్యాప్తిమాత్రం-ఈశ్వరశబ్దేనతుప్రశాసనపూర్వకవ్యాప్త్యాధారకత్వమ్ ❀ ॥ ౨౩ ॥ ❀ ఏవంపాదాదిశిరఃపర్యన్తంరక్షాంవిధాయాథదిక్షురక్షాంవిదధుః-చక్రీ-అగ్రతఃపురతశ్చక్రధరః-పశ్చాత్పృష్ఠతః-సహగదోగదాసహితో-హరిరాశ్రితార్తిహరః-పార్శ్వయోస్తు-ధనురసీధనుఃఖడ్గౌ-బిభ్రతావితిశేషః-మధుహా అజితశ్చ-ధనుర్ధరోమధుహా-అసిధరోఽజితశ్చేత్యర్థః, కోణేష్వాగ్నేయ్యాదిషు, శఙ్ఖఃశఙ్ఖోఽస్యాస్తీతిఅర్శఆదిత్వాన్మత్వర్థీయోఽచ్-ఉపర్యూర్ధ్వాయాందిశ్యుపేన్ద్రః, క్షితౌఅధస్తాద్ధలధరఃసఙ్కర్షణః-సమన్తాత్సర్వతః-అనుక్తాదిశఃకాశ్చిత్సన్తిచేత్తత్రసర్వత్ర, పురుషఃసర్వప్రాణిహృదయగుహావస్థితః ❀ ॥ ౨౪ ॥ ❀ ఏవంబహిరఙ్గరక్షాంసమ్పాద్యాథాన్తరరక్షాంప్రార్థయామాసుః ॥ ఇన్ద్రియాణీతి ॥ హృషీకాణామిన్ద్రియాణా-మీశోఽన్తఃప్రవిశ్యనియన్తా-యోగేశ్వరోయోగనిర్వాహకః, పృశ్నేర్గర్భత్వాదపత్యత్వాత్పృశ్నిగర్భః, భగవాన్షాడ్గుణ్యపూర్ణః-పరఃప్రకృతిపురుషవిలక్షణః-ఆత్మానమిత్యనేనచిత్తాహఙ్కారౌవివక్షితౌ-సర్వగ్రహభయఙ్కరఇత్యేతద్యజ్ఞభుగ్విశేషణమ్ ❀॥ ౨౫ ॥ ౬ ॥ ౨౭ ॥ ❀ కూశ్మాణ్డాదయోగ్రహావాన్తరవిశేషాః-దేహాదీన్ద్రుహ్యన్తీతితథా-వృద్ధగ్రహాః-బాలగ్రహాశ్చ-తేసర్వే-విష్ణోర్నామానిగృహ్ణన్తీతితథా-తేభ్యో-భీరవఃభీతాః-నశ్యన్తు ❀॥ ౨౮ ॥ ౨౯ ॥ ౩౦ ॥ ❀

ఇద్ధం- ప్రణయేన స్నేహేన-బద్ధాభిర్యన్త్రితాభిః-కృతం రక్షణం యస్య - తం-ఆత్మజం-మాతా యశోదా - స్తనం-పాయయిత్వా- సంన్యవేశయత్ శాయయామాస * ॥ ౩౦ ॥ * తావత్తదా-నన్దాదయో గోపాః,మథురాయాస్సకాశాత్,వ్రజ-మాగతాస్సన్తః-పూతనాయా-దేహ-మవలోక్య - అతివిస్మితా-బభూవుః * ॥ ౩౨ ॥ * వసుదేవోక్తం యథార్థమేవాభూదితి సోదాహరణం విస్మయన్తే ॥ నూనమితి॥ఆనకదున్దుభిర్వసుదేవ-స్సమాగతో,ఽయ-ముత్పాతం-ప్రాహ-స ఏవో-త్పాతో-ఽధునాఽస్మాభిర్దృష్టః - అత-స్స ఆనకదున్దుభిః - ఋషి-ర్యోగీవా-పూర్వజన్మని స-న్నధునా-ఏవంరూపేణ-నూనం-సంజాతః బతేతి విస్మయే,ఋషిత్వముత్పత్తిసిద్ధాతీన్ద్రియార్థదర్శిత్వం-యోగిత్వం తపఃప్రభావకృతతద్దర్శిత్వ-మితి వివేకః - సయద్గత ఇతి పాఠాన్తరం-తదా,వసుదేవ-ఋషి,ర్యోగీశోవా సన్నధునై-వం సఞ్జాతః,కుతః , యత్ యతః-గతః సమాగతః-ఆనకదున్దుభిర్యముత్పాతమాహ.సోఽధునాఽస్మాభిర్దృష్ట ఏవేత్యర్థః * ॥ ౩౩ ॥ * తత-స్తే వ్రజౌకస,స్తత్పూతనాకళేబరం - అవయవశః,పరశుభి,శ్ఛిత్వా,దూరే,క్షిప్త్వా కాష్ఠై-ర్వేష్టితం,కృత్వా-దదహుః * ॥ ౩౪ ॥ * విస్మయాన్తరమాహ॥దహ్యమానస్యేతి॥ దహ్యమానస్య,దేహస్య-సమ్బన్ధీయో-ధూమః,సో,ఽగరుసన్నిభః కృష్ణాగరుతుల్యగన్ధస్స ముత్థితః,సో,ఽగరుసన్నిభో , బభూవేతి శేషేణవాఽన్వయః,అగరుసౌరభ ఇతి పాఠాన్తరం-అగరోస్సౌరభ ఇవ సౌరభో యస్య స ఇత్యర్థః॥తత్ర హేతుం వదన్ దేహం విశినష్టి॥కృష్ణేతి॥కృష్ణస్య భగవతో,నిర్భుక్త్యా హేతుభూతయా,సపద్యేవ-కార్త్స్న్యేన-ఆహతం,పాపం,యస్య -తస్య- కృష్ణనిర్ముక్త్యేతి పాఠాన్తరం,తదా,కృష్ణేన భగవతా హేతునా,నిర్ముక్త్యా హేతుభూతయేత్యర్థః * ॥ ౩౫ ॥ * యతో హతపాప్మా,ఽత ఏవ,ముక్తిమనర్హాఽపి, ప్రాపేత్యాహ ॥ పూతనేతి॥అపిశబ్దస్య లోకబాలఘ్న్యాదిభిః ప్రత్యేకం సమ్బన్ధః,జిఘాం

భిర్గోపీభిః కృతరక్షణమ్। పాయయిత్వా స్తనం మాతా సంన్యవేశయదాత్మజమ్ ॥ ౩౦ ॥ తావన్నన్దాదయో గోపా మథురాయా వ్రజం గతాః। విలోక్య పూతనాదేహం బభూవురతివిస్మితాః॥ ౩౨ ॥ నూనం బతర్షిస్సఞ్జాతో యోగీశో వా * సమాగతః । స ఏవ దృష్టో హ్యుత్పాతో యమాహానకదున్దుభిః॥ ౩౩ ॥ కళేబరం పరశుభిశ్ఛిత్వా తత్తే వ్రజౌకసః । దూరే క్షిప్త్వాఽవయవశో న్యదహన్ కాష్ఠవేష్టితమ్॥ ౩౪ ॥ దహ్యమానస్య దేహస్య ధూమశ్చా + గరుసౌరభః।ఉత్థితః + కృష్ణనిర్భుక్తసపద్యాహతపాప్మనః॥ ౩౫ ॥ పూతనా లోకబాలఘ్నీ రాక్షసీ రుధిరాశనా। జిఘాంసయాఽపి హరయే స్తనం దత్త్వాఽఽప సద్గతిమ్॥ ౩౬ ॥ కిం పునశ్శ్రద్ధయా భక్త్యా కృష్ణాయ పరమాత్మనే। యచ్ఛన్ ప్రియతమం కిం చిద్రక్తాస్తన్మాతరో యథా॥ ౩౭ ॥ పద్భ్యాం భక్తహృదిస్థాభ్యాం వన్ద్యాభ్యాం లోకవన్దితైః। అఙ్గం యస్యాస్సమాక్రమ్య భగవానపిబత్స్తనమ్ ॥ ౩౮ ॥ యాతుధాన్యపి సా స్వర్గమవాప జగతిపతిమ్। కృష్ణభుక్తస్తనక్షీరాః కిము గావోఽనుమాతరః॥ ౩౯ ॥ పయాంసి యాసామపిబత్పుత్రస్నేహస్నుతాన్యలమ్। భ

ఘాంసయా హన్తుమిచ్ఛయా,హరయే, స్తనం, దత్త్వాఽపి,సద్గతిం సతాం ప్రాప్యాం గతిం ముక్తిమవాప॥యతోఽప్రియం గరళం యచ్ఛన్తీ ముక్త్యనర్హాఽపి కేనచిద్భగవత్స్సమ్బన్ధమాత్రేణైవ సద్గతిమవాప , కిం పునర్భగవద్భక్త్యా సద్గతిం ప్రాప్నువన్తీత్యాహ॥ కిం పునరితి॥శ్రద్ధయా భగవత్ప్రీత్యాచరణోపయుక్తయా త్వరయా,భక్త్యా చ, పరమాత్మనే , కృష్ణాయ,కిఞ్చిత్ప్రియతమం,యచ్ఛన్ సమర్పయన్,సద్గతిం,ప్రాప్నోతీతి,కింపునర్వక్తవ్యమిత్యర్థః, ప్రియం యచ్ఛన్ సద్గతిం ప్రాప్నోతీత్యత్ర దృష్టాన్తః,రక్తాస్తన్మాతరో యథేతి,రక్తా అనురక్తా,స్తస్య కృష్ణస్య,మాతరో యశోదాదయో, యథా , ప్రియతమం స్తన్యం,యచ్ఛన్త్య,స్సద్గతిం ప్రాపు,స్తద్వత్ * ॥ ౩౬ ॥ ౩౭॥ * నను మాతౄణాం సద్గతిప్రాప్తిరసిద్ధేతి కథం దృష్టాన్తతేత్యాశఙ్కాయాం తామపి కైముత్యన్యాయేన సిద్ధవత్కరోతి ॥ పద్భ్యామితి సార్ధైశ్చతుర్భిః ॥ లోకైర్వన్దితా-యే- బ్రహ్మాదయ-స్తైరపి-వన్ద్యాభ్యాం - భక్తానాం-హృదయకమలస్థాభ్యాం-పద్భ్యాం- భగవాన్యస్యాః పూతనాయా-అఙ్గం-సమాక్రమ్య- స్తనం విషపూర్ణం స్తన-మిహ,పిబత్ - సా యాతుధానీ పూతనా స్వర్గం నిరతిశయానన్దరూపం జగతీపతి-మవాప-కిముత-కృష్ణేన-భుక్తం - స్తనయోః క్షీరం-యాసాం-తాః మాతరః-జగతీపతిమవాపురితి కిముచ వక్తవ్యమిత్యర్థః - పౌరవీభద్రామదిరాదిమాత్రన్తరాభిప్రాయకం బహువచనం-అనుశబ్దోఽత్ర యథాశబ్దార్థకః-యథా,గావ,స్తద్వదిత్యర్థః * ॥ ౩౮ ॥ ౩౯॥ * తాసామపి ముక్తిరసిద్ధేవేతి దృష్టాన్తానుపపత్తిరిత్యత స్తాం విశినష్టి॥యాసాం గవాం,పుత్రస్నేహేనైవ, స్నుతాని,పయాంస్య,లం నితరాం,భగవా,నపిబత్,కథం భూతః,దేవకీపుత్రః,కైవల్యాద్యఖిలార్థదః,కైవల్యం ప్రకృతిబన్ధరాహిత్యం ముక్తిరితి యావత్ - తత్ప్రభృతి పురుషార్థచతుష్టయ

౩౩॥శ్లో * పా॥సయద్గతః.   ౩౫॥శ్లో + పా॥అగరుసంనిభః   + కృష్ణనిర్ముక్తిః

దః, కైవల్యాదిపురుషార్థప్రదానాయ దేవకీపుత్రత్వేనావతీర్ణ ఇత్యర్థః ❀ ॥ ౪౦ ॥ ❀ కృష్ణే, అవిరతం అవిచ్ఛేదం యథా తథా సుతేక్షణం సుతబుద్ధిం, కుర్వతీనాం, తాసాం మాతౄణాం, హే రాజన్, అజ్ఞానసమ్భవః, సంసారః, పునః, న కల్పతే న ప్రవర్తత ఇత్యర్థః ❀ ॥ ౪౧ ॥ ❀ వ్రజౌకసః, కటధూమస్య శవధూమస్య, సౌరభ్యం, అవఘ్రాయ, కిమిదం కిమిత్యాశ్చర్యమిదం, కుతో వాఽస్య సౌరభ్యమాగతమిత్యేవం, వదన్తః, వ్రజం, జగ్ముః ❀ ॥ ౪౨ ॥ ❀ తే మథురాయా ఆగతా నన్దాదయః, గోపైర్వ్రజస్థైర్వర్ణితం, పూతనాయా, ఆగమనాదిప్రకారం, తస్యాః, నిధనం మరణం, శిశోః కృష్ణస్య, స్వస్తి సుఖేనావస్థానం, శ్రుత్వా, సునితరాం విస్మితా, బభూవుః ❀ ॥ ౪౩ ॥ ❀ ప్రోష్య వ్రజాన్తరం గత్వా పునరాగతః, నన్దః, ఉదారధీః విపులానన్దయుక్తబుద్ధిః, స్వపుత్రం, ఆదాయ, మూర్ధ్ని, అవఘ్రాయ, హే కురూద్వహ, పరమాం, ముదం, ప్రాప ❀ ॥ ౪౪ ॥ ❀ ప్రకృతపూతనావృత్తాన్తాదిశ్రవణఫలమాహ ॥ య ఇతి ॥ యః పుమాన్, ఏతత్పూతనామోక్షం ఏతదితి సామాన్యాభిప్రాయకం క్లీబత్వం, యచ్చ, కృష్ణస్య, అద్భుతం, కర్మ, చేష్టితం తచ్చ, యుక్తః సమాహితచిత్తః, నిశమ్య ఆకర్ణ్య, గోవిన్దే, గతిం, లభతే గత్యర్థా బుద్ధ్యర్థాః గతిం జ్ఞానం భక్తిమితి యావత్ ❀ ॥ ౪౫ ॥ ❀ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే షష్ఠోఽధ్యాయః ❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀

ఏవం తావత్పూతనానిర్హరణతన్ముక్తిప్రదానాదిరూపం భగవద్బాలచేష్టితమభిధాయాథ చేష్టితాన్తరాణి వివక్షుస్తా

గవాన్దేవకీపుత్రః కైవల్యాద్యఖిలార్థదః॥ ౪౦ ॥ తాసామవిరతం కృష్ణే కుర్వతీనాం సుతేక్షణమ్। న పునః కల్పతే రాజన్సంసారోఽజ్ఞానసమ్భవః॥ ౪౧ ॥ కటధూమస్య సౌరభ్యమవఘ్రాయ వ్రజౌకసః। కిమిదం కుత ఏవేతి వదన్తో వ్రజమాయయుః॥ ౪౨ ॥ తే తత్ర వర్ణితం గోపైః పూతనాగమనాదికమ్। శ్రుత్వా తన్నిధనం స్వస్తి శిశోరాసన్సువిస్మితాః ॥ ౪౩ ॥ నన్దః స్వపుత్రమాదాయ ప్రోష్యాగతముదారధీః। మూర్ధ్న్యుపాఘ్రాయ పరమాం ముదం లేభే కురూద్వహ ॥ ౪౪ ॥ య ఏతత్పూతనామోక్షం కర్మ కృష్ణస్య చాద్భుతమ్। నిశమ్య శ్రద్ధయా మర్త్యో గోవిన్దే లభతే గతిమ్ ॥ ౪౫ ॥ ❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀

❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే దశమస్కన్ధే షష్ఠోఽధ్యాయః ❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఏవం బహూని కర్మాణి గోపానాం శం సయోషితామ్। నన్దస్య గేహే వవృధే కుర్వన్విష్ణుర్జనార్దనః॥ ౧ ॥ రాజోవాచ ॥ యేన యేనావతారేణ భగవాన్హరిరీశ్వరః। కరోతి కర్ణరమ్యాణి మనోజ్ఞాని చ నః ప్రభో॥ ౨ ॥ యచ్ఛృణ్వతోఽపైత్యరతిర్వితృష్ణా సత్త్వం చ శుద్ధ్యత్యచిరేణ పుంసః। భక్తిర్హరౌ తత్పురుషే చ సఖ్యం తదేవ ❀ హారం వద మన్యసే చేత్॥ ౩ ॥ అథాన్యదపి కృష్ణస్య తోకాచరితమద్భుతమ్। మానుషం లోకమాసాద్య తజ్జాతిమనురున్ధతః॥ ౪ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ॥ కదాచిదౌత్థానికకౌతుకాప్లవే జన్మర్క్షయోగే సమవేతయోషితామ్। వాది

న్రాజ్ఞస్తత్పిపృచ్ఛిషాముత్పాదయతి ॥ ఏవమితి ॥ ఏవం విధాని దుష్టనిర్హరణతన్ముక్తిప్రదానాదిరూపాణ్యన్యాన్యపి - బహూని - బాలచేష్టితాని - సయోషితాం సస్త్రీకాణాం, గోపానాం - శం, ఆనన్దం చ - కుర్వన్, విష్ణుర్జనార్దనో - భగవాన్ - నన్దస్య - గేహే వవృధే వృద్ధిం బభూవ ❀ ॥ ౧ ॥ ❀ హర్షితాని వద - యాని భగవానకరోత్ - ఇతి పిపృచ్ఛిషుస్తావదితరచేష్టితేభ్యః కృష్ణావతారచేష్టితానాం వైలక్షణ్యం వదన్ పృచ్ఛతి - భగవాన్ - హరిః - ఈశ్వరో - యేన యేన మత్స్యాద్యవతారేణ - యాని యాని కర్మాణి కరోతి చకార - తాని - నోఽస్మాకం - కర్ణరమ్యాణి శ్రోత్రసుఖావహాని తథా - హే ప్రభో - మనోజ్ఞాని మనః ప్రీతికరాణి చ - భవన్త్యేవ ❀ ॥ ౨ ॥ ❀ తథాపి - యత్ కృష్ణచేష్టితం - శృణ్వతః పురిసః పురుషమాత్రస్య, అరతిః మనోగ్లానిః - బుద్ధేరసామర్థ్యం వా - యస్మిన్సతి సుఖహేతవోఽపి న సుఖాయ భవన్తి తథావిధం తత్ - వివిధా - తృష్ణా శబ్దాదివిషయస్పృహా చ - అపైతి అపగచ్ఛతి - అచిరేణ - సత్త్వమన్తఃకరణం చ - శుద్ధ్యతి - హరౌ భగవతి రతిరనురాగః - తత్పురుషేషు భగవదీయేషు - సఖ్యం చ - భవతి - తదేవ - చరిత్రం - భూయః పునః - భూయో విపులం యథా తథా - వద - తదేవ హారమితి పాఠే హారం వనౌ హారి - చేష్టితమిత్యర్థః - మన్యసే చేత్ వక్తుమిష్టం మన్యసే చేత్ - వద స్వతన్త్రస్త్వమహం త్వాం నియోక్తుమప్రభురితి భావః ❀ ॥ ౩ ॥ ❀ కిం తదిత్యత్రాహ ॥ అథేతి ॥ మానుషం లోకమాసాద్య మానుషావతారం ప్రాప్య - తజ్జాతిం మానుషజాతిం - అనురున్ధతోఽనుకుర్వతః - కృష్ణస్య - యత్ - అన్యదపి పూతనానిర్హరణరూపబాలచేష్టితాదన్యదప్యద్భుతం - లోకాచరితం బాలచేష్టితం - వద ఇత్యనుషఙ్గః ❀ ॥ ౪ ॥ ❀ ఏవమాపృష్టోఽన్యాన్యపి బాలచేష్టితాని వివక్షుస్తావచ్ఛకటాసురవధాత్మకం చేష్టితం వర్ణయతి ॥ కదాచిదిత్యాదినా ఏకచత్వతః ప్రాక్త

౩॥శ్లో ❀ పా॥ భూయో వద

నేన॥ ఔత్థానికకౌతుకాప్లవే. ఉత్థానం గృహాద్బహిర్నిష్క్రమణం-తత్సంబన్ధ్యౌత్థానికం-తస్మిన్కౌతుకే ఉత్సవే-యః-ఆప్లవః స్నానం, యస్మిన్-తస్మిన్దినే-జన్మర్క్షేణ రోహిణీనక్షత్రేణాపి-యోగే సతి - మహోత్సవే- సమవేతానాం సముదితానాం యోషితాం-మధ్యే-వాదిత్రాదిభిస్త-మభిషేచనం, సూనోః-స్నానీయశోదా - చకార ॥ ౫ ॥ అన్నాద్యైః-రన్నైర్వాసోభిః స్రగ్భిః-రన్యైశ్చాభీష్టార్థైః-ధేనుభిశ్చ-సుపూజితైః-ర్విప్రైః. కృతం స్వస్త్యయనం యస్య-కృతం మజ్జనాదికం యస్య-ఆదిశబ్దేనాఞ్జనరక్షాదికం వివక్షితం. సంజాతనిద్రే అక్షిణీ యస్య, తం-సుతం-నన్దస్య పత్నీ, శనైః-రశీశయత్ శాయయామాస ॥ ౬ ॥ ఔత్థానికే ఉత్సవ ఏవ-ఔత్సుక్యయుక్తం-మనః-యస్యాః-స్తథాభూతా- మనస్వినీ ఔదార్యప్రవణమనా - సా యశోదా-సమాగతాన్, వ్రజౌకసః-పూజయన్తీ సుతస్య-రుదితం నశుశ్రావ - సహి-స్తనార్థీ-రుదన్ - చరణౌ-ఉదక్షిపత్ ఊర్ధ్వముచ్చాలయత్ ॥ ౭ ॥ తదా-అధః-వ్యోమ్న్యపతతోఽసురాత్మకస్య శకటస్యాధోలమ్బమానస్యేత్యర్థః-శయానస్య, శిశోః శ్రీకృష్ణస్య-అల్పకశ్చాసౌ ప్రవాళవన్మృదుశ్చ-యోఽఙ్ఘ్రిస్తేన-హతం- అనః శకటం-వ్యవర్తత విపరీతమవర్తత-తదేవ దర్శయితుం విశినష్టి-విధ్వస్తాని-నానారసవన్తి-కుప్యభాజనాని స్వర్ణరజతవ్యతిరిక్తకాంస్యాదిమయాని భాజనాని-యస్మిన్, వ్యస్తే-చక్రే అక్షశ్చ చక్రాధారదారువిశేషశ్చ-యస్మిన్ విభిన్నః-కూబరో యుగంధరో-యస్మిన్-తచ్ఛ ॥ ౮ ॥ దృష్ట్వేతి॥ యశోదాప్రభృతయో-వ్రజస్త్రియో-యాశ్చ-ఔత్థానికే కర్మణి సమాగతాః-స్తాః - నన్దాదయో- గోపాశ్చ-దృష్ట్వా-అద్భుతదర్శనేనాకులాః సంభ్రాన్తాః-కథమేత-చ్ఛకటం- స్వయమేవ - విపర్యగాత్ విపరీతమభూదిత్యేవం-బ్రువన్తః-బ్రువన్తశ్చ బ్రువత్యశ్చ బ్రువ

త్రగీతద్విజమన్త్రవాచకైశ్చకార సూనోరభిషేచనం సతీ॥ ౫ ॥ నన్దస్య పత్నీ కృతమజ్జనాదికం విప్రైః కృతస్వస్త్యయనం సుపూజితైః। అన్నాద్యవాసస్స్రగభీష్టధేనుభిస్సంజాతనిద్రాక్షమశీశయచ్ఛనైః॥ ౬ ॥ ఔత్థానికౌత్సుక్య

శకటాసురభఞ్జనవృత్తాన్తః

మనా మనస్వినీ సమాగతాన్పూజయతీ వ్రజౌకసః। నైవాశృణోద్వై రుదితం సుతస్య సా రుదన్ స్తనార్థీ చరణావుదక్షిపత్ ॥ ౭ ॥ అధశ్శయానస్య శిశోరనోఽల్పకప్రవాళమృద్వఙ్ఘ్రిహతం వ్యవర్తత।విధ్వస్తనానారసకుప్యభాజనం వ్యత్యస్తచక్రాక్షవిభిన్నకూబరమ్ ॥ ౮ ॥ దృష్ట్వా యశోదాప్రముఖా వ్రజస్త్రియ ఔత్థానికే కర్మణి యాస్సమాగతాః । నన్దాదయశ్చాద్భుతదర్శనాకులాః కథం స్వయం వై శకటం విపర్యగాత్ ॥ ఇతి బ్రువన్తోఽతి విషాదమోహితా జనాస్సమన్తాత్పరివవ్రురార్తవత్ ॥ ౯ ॥ తదోచురవ్యక్తమతీన్గోపాన్గోపీశ్చ బాలకాః । రుదతాఽనేన పాదేన క్షిప్తమేతన్న సంశయః॥ ౧౦ ॥ న తే శ్రద్దధిరే గోపా బాలభాషితమిత్యుత। అప్రమేయం బలం తస్య బాలకస్య న వై విదుః॥ ౧౧ ॥ రుదన్తం సుతమాదాయ యశోదా గ్రహశఙ్కితా । కృతస్వస్త్యయనం విప్రైస్సూక్తైః స్తనమపాయయత్॥ ౧౨ ॥ పూర్వవత్స్థాపితం గోపైర్బలిభిస్సపరిచ్ఛదమ్ । విప్రా హుత్వాఽర్చయాఞ్చక్రుర్దధ్యక్షతకుశామ్బుభిః ॥ ౧౩ ॥ యేఽసూయానృతదమ్భేర్ష్యాహింసామానవివర్జితాః । న తేషాం సత్యా

న్తః పుమాంస్స్త్రియశ్చ, ఏకశేషః-అతీవ-విషాదేన దుఃఖేన-మోహితాః - జనా యశోదాదయః-ఆర్తవ-త్సమన్తాత్సర్వతః - పరివవ్రుః పరివేష్టిరే ॥ ౯ ॥ తదా - అవ్యక్తా శకటాగమనతత్త్వ సర్వయాద్యగోచరా, మతి-ర్యేషాం, తాన్ గోపాన్, గోపీశ్చ ప్రతి, బాలకాః. కృష్ణస్య సమన్తతః క్రీడన్తో బాలకాః, ఊచుః - కిమితి, ఏతచ్ఛకట, మనేన బాలకేన కర్త్రా-పాదేన - నిక్షిప్తం విపర్యయం ప్రాపిత - మత్ర - న సంశయః - కార్య ఇతి ॥ ౧౦ ॥ తే నన్దాదయో - న శ్రద్దధిరే విశ్వాసం న జగ్ముః - బాలస్యైతన్న సమ్భవతి - ఏతే చ బాలకాః కిం జానన్తీతి - బాలకస్యాప్రమేయ మపారం బలం చ న వై విదుః ॥ ౧౧ ॥ తతో-రుదన్తం - సుత- మాదాయ - యశోదా - బాలగ్రహశఙ్కితా-కర్తరి క్తః-బాలగ్రహమాశఙ్కమానా - అత ఏవ-విప్రైః కర్తృభిః సూక్తైః రక్షోఘ్నమన్త్రైః కరణైః-కృతం స్వస్త్యయనం యస్య-తం-కృతానిష్టపరిహారకకర్మాణం - శిశుం- స్తన-మపాయయత్ ॥ ౧౨ ॥ తతో-బలిభిశ్చ భక్తైః-రథవాఽష్టదిక్షు బలిభిః, గృహశాన్తికారిభిః పూజాద్రవ్యైస్సహితం సపరికరం - యథాపూర్వం- స్థాపితం-విప్రాః-దధ్యాదిభి - రర్చయామాసుః-హుత్వా గృహాదిహోమం విధాయ ॥ ౧౩ ॥ తతో, యేఽసూయాదిదోషవివర్జితా-స్తేషాం-సత్యశీలానాం అనృతవాదశీలానాం-ఆశిషః-కదాచిదపి - విఫలా-న భవన్తీతి బుద్ధ్వా-బాలకమాదాయ యోఽన్వయః - అసూయా గుణేషు సత్స్వపి దోషావిష్కరణం-అనృతం మిథ్యాభాషణం - దమ్భో వఞ్చనం ఈర్ష్యా స్వోత్కర్షాసహనం హింసాభూతద్రోహః-మానోఽహంకారః-ద్విజోత్తమైః కర్తృభిః సామర్గ్యజుర్మన్త్రై - రుపాకృతైస్సంస్కృతైః-పవిత్రౌషధయో యేషు తై - ర్జలై -రభిషిచ్య స్నాపయిత్వా

స్వస్త్యయనం వాచయిత్వా చ - నన్దాఖ్యో గోపస్సమాహితచిత్తః - హుత్వా హావయిత్వా - మహాగుణం షడ్రసోపేత మన్నం-ద్విజాతిభ్యః- ప్రాదాత్ ❁ ॥౧౪॥౧౫॥ ౧౬॥ ❁ సాధుత్వబహుక్షీరత్వాదిభిస్సర్వైర్గుణైర్యుక్తాః - వాసాంసి-స్రజః హేమమాలాశ్చ-సాంస న్తీతి తథా - తాః-గాశ్చ-ఆత్మజస్యాభ్యుదయార్థం- ద్విజాతిభ్యః - ప్రాయచ్ఛత్ - తే చ మన్త్రవిదో-యుక్తాస్సమాహితా - ద్విజాతయః అన్వయుఞ్జత ప్రయుయుజిరే-ఆశిష ఇతి శేషః ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ యదభిప్రాయేణాశిషోఽన్వయూయుజన్ తాశ్చ తథైవ బభూవురిత్యాహ - తైర్విప్రైర్యా-ఆశిష - స్తదా ప్రోక్తా-స్తాః-కదాచిదపి-స్ఫుటం నూనం-నిష్ఫలాః-న భవిష్యన్తి ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ అథ తృణావర్తాసురవధాత్మకమన్యదపి భగవతో బాలచేష్టితం వివక్షుస్తావదుపోద్ఘాతరూపం-చేష్టితమాహ ॥ ఏకదేతి ద్వాభ్యామ్ ॥ కదాచి-త్సతీ యశోదా-ఆరోహముత్సఙ్గ-మారూఢం-బాలకం సుతం-లాలయన్తీ- గిరికూటవద్గిరిశృఙ్గస్యేవ శిశో - ర్గరిమాణం భారం-న సేహే నాసహత-తృణావర్తాన్మాతురపమృత్యుపరిహారాయ చికీర్షిత కార్యోపయోగాయ చ తదఙ్కాదవరోఢుం చ భగవతా కృతం భారం న సేహే ఇతి భావః ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ కదాచిదప్యస్య శిశోరేవంవిధో గరిమా న దృష్ట ఇతి విస్మితా - భారేణ పీడితా చ-శిశుం-భూమౌ-నిధాయ-ఉత్పాతశఙ్కయా మహాపురుషం భగవన్తం- ఆదధ్యౌ ధ్యాతవతీ తతో, జగతాం కర్మసు గార్హ్యయకర్మసు - ఆసప్రవృత్తా బభూవ-యద్వా - శ్రీకృష్ణోదరవర్తినాం జగతాం భారేణ పీ

శిలా నామాశిషో విఫలాః కృతాః ॥ ౧౪ ॥ ఇతి బాలకమాదాయ సామగ్యజురుపాకృతైః । జలైః పవిత్రౌషధిభిరభిషిచ్య ద్విజోత్తమైః ॥ ౧౫ ॥ వాచయిత్వా స్వస్త్యయనం నన్దగోపస్సమాహితః । హుత్వా చాగ్నిం ద్విజాతిభ్యః ప్రాదాదన్నం మహాగుణమ్ ॥ ౧౬ ॥ గావస్సర్వగుణోపేతా వాసస్స్రగ్రుక్మమాలినీః । ఆత్మజాభ్యుదయార్థాయ ప్రాదాత్తే చాన్వయుఞ్జత ॥ ౧౭ ॥ విప్రా మన్త్రవిదో యుక్తాస్తైర్యాః ప్రోక్తాస్తదాఽఽశిషః । తా నిష్ఫలా భవి

❁ తృణావర్తనిరాకరణవృత్తాన్తః ❁

ష్యన్తి న కదాచిదపి స్ఫుటమ్ ॥ ౧౮ ॥ ఏకదాఽఽరోహమారూఢం లాలయన్తీ సుతం సతీ । గరిమాణం శిశోర్వోఢుం న సేహే గిరికూటవత్ ॥ ౧౯ ॥ భూమౌ నిధాయ తం గోపీ విస్మితా భారపీడితా । మహాపురుషమాదధ్యౌ జగతామాస కర్మసు ॥ ౨౦ ॥ దైత్యో నామ్నా తృణావర్తః కంసభృత్యః ప్రచోదితః । చక్రవాతస్వరూపేణ జహారాసీనమర్భకమ్ ॥ ౨౧ ॥ గోకులం సర్వమావృణ్వన్ ముష్ణంశ్చక్షూంషి రేణుభిః । పూరయన్సుమహాఘోరశబ్దేన చ దిశో దశ ॥ ౨౨ ॥ ముహూర్తమభవద్గోష్ఠం రజసా తమసాఽఽవృతమ్ । సుతం యశోదా నాపశ్యత్తస్మిన్న్యస్తవతీ యతః ॥ నాపశ్యత్కశ్చనాత్మానం పరం చాపి విమోహితః । తృణావర్తనిసృష్టాభిశ్శర్కరాభిరుపద్రుతః ॥ ౨౪ ॥ ఇతి ఖరపవనచక్రపాంసువర్షే సుతపదవీమబలా విలక్ష్య మాతా । అతికరుణమనుస్మరన్త్యశోచద్భువి పతితా మృతవత్సకా యథా గౌః ॥ ౨౫ ॥ రుదితమనునిశమ్య తత్ర గోప్యో భృశమనుతప్తధియోఽశ్రుపూర్ణముఖ్యః । రురుదురనుపలభ్య నన్దసూనుం పవన ఉపారతపాంసువర్షవేగే ॥ ౨౬ ॥ తృణావర్తశ్శాన్తరయో వాత్యారూపధరో హరన్ । కృష్ణం నభోగతో గన్తుం నాశక్నోద్భూరిభారభృత్ ॥ ౨౭ ॥ తమశ్మానం మన్యమాన ఆత్మనో గురుమత్తయా । స

డితా సతీ యద్వా-జగతాం మధ్యే కర్మసు ఆస - న తు జగదుదరం తం వేదేత్యర్థః ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ తదా-తృణావర్తాఖ్యో-దైత్యః-కంసస్య-భృత్య-స్తేన-ప్రచోదిత - శ్చక్రవాతరూపేణ-గత్వా-ఆసీనమర్భకం-జహార గృహీతవాన్ ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ కథంభూతస్సన్-కృత్స్నం - గోకులం-చక్రవాతరూపేణ-వృణ్వన్ వ్యాప్నువన్-రేణుభిః- వ్రజౌకసాం-చక్షూంషి - పిధాపయన్-మహతా-ఘోరేణ చ-శబ్దేన - దశ చ-దిశః-పూరయన్-ఈరయన్నితి పాఠే-నాదయన్ ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ తథా-గోష్ఠం-ముహూర్తం, రజసా తమసా చ పరాగాన్ధకారాభ్యా - మావృతమభూత్-తదా చ-యశోదా-యతో యత్ర-న్యస్తవతీ నిహితవతీ-తత్ర దేశే సుతం-నాపశ్యత్ న దదర్శ ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ తథా-కోపి జనః-పరమన్య-మాత్మానం చ-నాపశ్యత్-కుతః యతో-విమోహితః-తత్ర హేతుః-తృణావర్తేన - విసృష్టాభిః ప్రయుక్తాభిః-శర్కరాభిస్సికతాభిః-ఉపద్రుతః ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ ఇతీత్థం-ఖరాత్కఠినా-త్పవనచక్రా-త్పాంసువర్షే సతి - సుతపదవీ-మవిలక్ష్య అదృష్ట్వా-అబలా మాతా యశోదా- అతికరుణం యథా తథా - అనుస్మరన్తీ-భువి-పతితా-యథా-మృతవత్సా, గౌ - స్తద్వత్-శుశోచ ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ తత-స్తస్యా రుదిత-మాకర్ణ్య - భృశం నితరాం-అనుతప్తాః-ధియో మనాంసి - యాసాం-అశ్రూణి ముఖేషు యాసాం-తథాభూతాః గోప్య- స్తత్రాగత్య- నన్దసూను-మనుపలభ్యా దృష్ట్వా - రురుదుః-ఉపారతః-పాంసువర్షస్య వేగో-యస్మిన్-తథాభూతే సతి-పవనే - తత్ర-తస్యా రుదితమనునిశమ్యేత్యన్వయః ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ వాత్యా చక్రవాత-స్తద్రూపధర-స్తృణావర్తః- కృష్ణం హరన్-శాన్తవేగః-కథంచి-న్నభోగతః తతః-షష్ఠం-నభో-గన్తుం - నాశక్నోత్-తత్ర హేతుః-భూరిభారభృత్ ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ తం బాలం-గురుమత్తయా - ఆత్మనస్స్వస్యా-

శ్మానం కూపేపిపతిష్యోః కంఠలగ్నపాషాణతుల్యం - మన్యమానః-యద్వా-ఆత్మనస్స్వస్మాదపి-గురుమత్తయా - అశ్మానం వా లవ్యాజమశ్మానం-మన్యమాన - స్తేన-దృఢం-గళే-గృహీతః-త-ముత్స్రష్టుం త్యాజయితుం-నాశకోన్నైత్ * ॥ ౨౮ ॥ *గళగ్రహణనైవ-నిశ్చేష్టో-నిర్గతేఉద్గతే - లోచనే యస్య-సదైత్యః అవ్యక్తమస్పష్టం-వాక్యం వచో-యస్య - తథాభూతః-నిర్బద్ధగళత్వాదితిభావః బాలేన-సహితో-వ్యసుర్గతప్రాణో-వ్రజే-న్యపతత్ * ॥ ౨౯ ॥ * అన్తరిక్షా-చ్ఛిలాయాం-పతిత-ఏతఏవ-విశీర్ణా-స్సర్వావయవా - యస్య-తం-దైత్యం,రుద్రశరేణ-విద్ధం - పురమివ-కరాళం భయఙ్కరం - సఙ్ఘీభూతా-రుదన్త్యశ్చ-స్త్రియో దదృశుః * ॥ ౩౦ ॥ *తత-స్తస్యదైత్యస్య,ఉరసి,లమ్బమానం,కృష్ణం,ఆదాయ,మాత్రేయశోదాయై,ప్రతిగృహ్య సమర్ప్య విస్మితాః,బభూవుః - విహాయసాగగనమార్గేణ,పురుషాదేనదైత్యేన,నీత,మథాపి,మృత్యుముఖాత్ప్రముక్తం- స్వస్తిమన్తం జీవన్తం - బాలం,నన్దప్రధానా,గోపా,గోప్యశ్చ,నితరాం, మోదం హర్షం,ప్రాపుఃకిల * ॥ ౩౧ ॥ *అథగోపాదీనామిథస్సంతోషవాదమాహ ॥ అహోఇతిద్వాభ్యామ్ ॥ రక్షసా,నివృత్తింగమితో వినాశం ప్రాపితః,ఏషబాలః,పునరభ్యాగాత్,అహో అత్యాశ్చర్యమేతత్ - కోఽత్రవిస్మయఃయుక్తవైతదితి తేష్వేవకేచిదాహుః॥ హింస్రఇతి ॥హింస్రః క్రూరః, ఖలః,స్వపాపేనైవ - నిహతః,సాధుస్తు,సమత్వేన స్వస్మిన్నితరేషుచసమభావేన,భయాన్ముక్తో-భవతీతి * ॥ ౩౨ ॥ *కిమితి॥ నోఽస్మాభిః,తప ఆద్యన్యతమం - కించి,చ్చీర్ణం పూర్వజన్మనిసంపాదితం,స్యాత్,కుతః,యద్యస్మా - త్సంపరేతో మృతోఽపి,

ళేగృహీతఉత్స్రష్టుం నాశకోన్నదద్భుతార్భకమ్॥ ౨౮ ॥గళగ్రహణనిశ్చేష్టోదైత్యోనిర్గతలోచనః । అవ్యక్తరావోన్యపతత్సహబాలోవ్యసుర్వ్రజే॥ ౨౯ ॥తమన్తరిక్షాత్పతితం శిలాయాం విశీర్ణసర్వావయవం కరాళమ్।పురం యథారుద్రశరేణవిద్ధం స్త్రియోరుదన్త్యో దదృశుస్సమేతాః॥ ౩౦ ॥ ఆదాయమాత్రే ప్రతిగృహ్యవిస్మితాః* కృష్ణంచతస్యోపరిలమ్బమానమ్ । తంస్వస్తిమన్తంపురుషాదనీతంవిహాయసామృత్యుముఖాత్ప్రముక్తమ్ ॥ గోప్యశ్చగోపాఃకిలనన్దముఖ్యా లబ్ధ్వా పునఃప్రాపురతీవమోదమ్ ॥ ౩౧ ॥ అహోబతాత్యద్భుతమేషరక్షసాబాలోనివృత్తింగమితోఽభ్యగాత్పునః । హింస్రస్స్వపాపేనవిహింసితఃఖలస్సాధుస్సమత్వేనభయాత్ప్రముచ్యతే। ౩౨ ॥ కింనస్తపశ్చీర్ణమధోక్షజార్చనంపూర్తేష్టదత్త*ముతభూతసౌహృదమ్।యత్సంపరేతఃపునరేవబాలకోదిష్ట్యాస్వబన్ధూ*న్ప్రణయన్నుపస్థితః॥ ౩౩ ॥దృష్ట్వాఽద్భుతానిబహుశోనన్దగోపోబృహద్వనే।వసుదేవవచోభూయోమానయామాసవిస్మితః॥ ౩౪ ॥ఏకదాఽర్భకమాదాయస్వాఙ్కమారోప్యభామినీ। ప్రస్నుతం

స్తన్యపానసమయేజృమ్భణవ్యాజేనమాత్రేవిశ్వరూపప్రదర్శనఘట్టః

పాయయామాస స్తనంస్నేహపరిప్లుతా॥ ౩౫ ॥ పీతప్రాయస్యజననీసుతస్యరుచిరస్మితమ్ । ముఖంలాలయతీ*రాజన్జృమ్భతో*దదృశేజగత్॥ ౩౬ ॥ఖంరోదసీజ్యోతిరనీకమాశాస్సూర్యేన్దువహ్నిశ్వసనామ్బుధీంశ్చ । ద్వీ

బాలకః,పునరపి,స్వబంధూన్ - రమయన్,నుపస్థితః,దిష్ట్యా , అయంమహానానన్దోజాతఇత్యర్థః -అన్యథైతదుర్లభమితిభావః॥ తపఃకృచ్ఛ్రచాన్ద్రాయణాది - పూర్తంస్మార్తంకర్మ-తటాకాదినిర్మాణంవా,ఇష్టంశ్రౌతం,దత్తం దానం, తేషాంసమాహారద్వన్ద్వః-ప్రణయన్నితిపాఠే, ప్రణయన్హర్షయన్,ఉపస్థితఇత్యర్థః * ॥ ౩౩ ॥ *ఏవంవిధాన్యన్యాన్యద్భుతాని,బహుశో,బృహద్వనే,బృహతివ్రజప్రాన్తవనే,దృష్ట్వా - నన్దగోపో,విస్మితః,పున,ర్వసుదేవస్య - వచో " నేహస్థేయంబహుదినంసన్త్యుత్పాతాశ్చగోకులే ,, ఇత్యేతద్వచో,మానయామాస, సత్యమేవాభూదిత్యమన్యత * ॥ ౩౪ ॥ *అథభగవాన్ తృణావర్తాగమేప్రదర్శితస్యగరిమ్ణోమూలందర్శయామాసేత్యాహ ॥ ఏకదేతి ॥ ప్రస్నుతం,కర్తరిక్తః, స్తనంప్రస్నుపన్తం స్తనం, పాయయామాస,కథంభూతా , స్నేహేన,పరిప్లుతా పరితో వ్యాప్తా * ॥ ౩౫ ॥ * హేరాజన్,పీతప్రాయస్యపీతప్రాయస్తనస్య,కృతస్తన్యపానస్యేర్థః, పీతమితిభావేక్తః, పీతంపానమస్యాస్తీతిపీతం, అర్శ ఆదిత్వాన్మత్వర్థీయోఽచ్ - తత్ప్రాయః , గుద్వా,భుక్తాబ్రాహ్మణాఇతివత్కర్తరిక్తః , ప్రాయశబ్దఃసదృశవాచీసన్నప్యత్రానతిరిక్తార్థపరః-తస్యసుతస్య , రుచిరంసున్దరం-స్మితం-యస్మిన్-తన్ముఖం , లాలయన్తీచుమ్బనాదినాలాలనంకుర్వన్తీ-జృమ్భతఆస్యంవివృణ్వత-స్తస్య-ముఖే- ఇదంవక్ష్యమాణం ఖాద్యాత్మకం జగ, ద్దదర్శ-ముఖేఇతిపాఠాన్తరం-తదా-రుచిరస్మితం-సుతం-లాలయన్తీ, పీతప్రాయస్య- జృమ్భతస్సుతస్య,ముఖే-ఇదం-జగ,ద్దదృశే-ఇత్యన్వయః * ॥ ౩౬ ॥ *తద్దృష్టజగదన్తర్భూతపదార్థానాహ॥ఖమితి॥ఖమాకాశం-రోదసీద్యావాపృథివ్యర్థకమవ్యయం , జ్యోతిరనీకంశుక్రాఙ్గారకాదిజ్యోతిశ్చక్రం-సూర్యాదీనామితరేతరయోగద్వన్ద్వః , నగాన్గి

౩౨ ॥ శ్లో * పా ॥ స్వబన్ధూన్రమయన్నుపస్థితః

రేక్-తద్దుహితృపార్శ్వాదీః, యాని,స్థావరజఙ్గమాత్మకాని-భూతాని - తానిచ-దదృశ ఇత్యన్వయః ❁ ॥ ౩౭ ॥ ❁ హేరాజన్-సా-మృగశాబాక్షీయశోదా - సుతస్య-ముఖే,ఖాదియుక్తంవిశ్వ-మవలోక్య - సంజాతో-వేపథుశ్శరీరకమ్పో, యస్యా-స్తథాభూతా-స్వకీయే- నేత్రే-నిమీల్య - విస్మితా,బభూవ ❁ ॥ ౩౮ ॥ ❁ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే సప్తమోఽధ్యాయః ✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻

అథగర్గేణకృతనామకరణసంస్కారస్య తత్సూచిత మాహాత్మ్యస్య భగవతోమాత్రేవిశ్వ రూపప్రదర్శనంతద్విస్మాపనాదిరూపంచచరిత్రమాహాష్టమే॥గర్గ ఇతి॥గర్గో,యదూనాం- పురోహితః, అతఏవ,వసుదేవేన,ప్రచోదితః,నన్దస్యవ్రజంజగామ ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ అధోక్షజధియాభగవద్బుద్ధ్యా,నమస్కారపూర్వకంయథాతథా,ఆనర్చఅర్చితవాన్ ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ అతిథయేనివేదితమన్నాదికమాతిథ్యం-త-త్కృతంభుక్తం- యేన,తం, సూపవిష్టం,గర్గం, సూనృతయామధురయా-గిరా,నన్దయిత్వాహర్షయిత్వా-అబ్రవీత్॥ ఉక్తిమేవాహ ॥ బ్రహ్మన్నిత్యాదినా ॥ యదూనామహమిత్యతః ప్రాక్తనేన॥ హేబ్రహ్మన్-పూర్ణస్యఆప్తకామస్య-తవ,కింకరవామ-నకిమప్యపూర్వప్రీతికరంకర్మకర్తుంప్రభవామేత్యర్థః,పూర్ణస్యపరబ్రహ్మానన్దానుభవపూర్ణస్యతవకింకరావయామిత్యర్థః ❁॥ ౩ ॥❁ పూర్ణశ్చేదహంకథంధనినాంగృహమాగత స్తత్రాహ ॥ మహద్విచలనమితి॥ హేభగవన్,మహతాంభవతాం,విచలనంస్వాశ్రమాదన్యత్రసంచారః-విషయాసక్తదీనచేతసాం - మాదృశాం,గృహిణాం,నిశ్శ్రేయసాయైవ-కల్పతే,అన్యథాతు, కదాచిదపినకల్పతే - నతుస్వార్థంకింతుమాదృశామనుగ్రహార్థమేవేత్యర్థః ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ త్వ

పాన్నగాం స్తద్దుహితృపార్శ్వానానిభూతానియానిస్థిరజఙ్గమాని॥ ౩౭ ॥సావీక్ష్యవిశ్వంసహసారాజన్సంజాతవే
పథుః । సమ్మీల్యమృగశాబాక్షీనేత్రేఆసీత్సువిస్మితా॥ ౩౮ ॥✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻
✻✻✻✻✻✻✻✻ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, దశమస్కన్ధే,సప్తమోఽధ్యాయః. ✻✻✻✻✻✻✻✻
శ్రీబాదరాయణిరువాచ ॥ గర్గఃపురోహితోరాజన్యదూనాంసుమహాతపాః । వ్రజంజగామనన్దస్యవసుదేవప్ర
చోదితః॥ ౧ ॥తందృష్ట్వాపరమప్రీతఃప్రత్యుత్థాయకృతాఞ్జలిః।ఆనర్చాధోక్షజధియాప్రణిపాతపురస్సరమ్॥ ౨॥
సూపవిష్టంకృతాతిథ్యంగిరాసూనృతయామునిమ్ । నన్దయిత్వాఽబ్రవీద్బ్రహ్మన్పూర్ణస్యకరవామకిమ్॥ ౩ ॥
మహద్విచలనంనౄణాం గృహిణాందీనచేతసామ్ । నిశ్శ్రేయసాయభగవన్కల్పతేనాన్యథాక్వచిత్ ॥౪॥జ్యో
తిషామయనంసాక్షాద్యత్తజ్జ్ఞానమతీన్ద్రియమ్ ప్రణీతంభవతాయేనపుమాన్వేదపరావరమ్ ॥ ౫ ॥ త్వంహిబ్ర
హ్మవిదాంశ్రేష్ఠస్సంస్కారాన్కర్తుమర్హసి। బాలయోరనయోర్నౄణాంజన్మనాబ్రాహ్మణోగురుః॥ ౬ ॥గ
ర్గఉవాచ ॥ యదూనామహమాచార్యః ఖ్యాతశ్చభువిసర్వతః । సుతంమయాసంస్కృతంతేమన్యతేదేవకీసు
తమ్॥ ౭ ॥కంసఃపాపమతిస్సఖ్యంతవచానకదున్దుభేః।దేవక్యాఅష్టమోగర్భోనస్త్రీభవితుమర్హతి॥ ౮ ॥ఇతిసం
చిన్తయన్ఛ్రుత్వాదేవకీదారికావచః । అపిహన్తాగతాశఙ్కస్తర్హితన్నోఽనయోమహాన్॥ ౯ ॥నన్దఉవాచ॥అ

యాబాలయోర్నామక్రియాకార్యేతివక్తుంతస్యవిజ్ఞానాతిశయమాహ ॥ జ్యోతిషామయనమితి ॥ య - జ్జ్ఞాన-మతీన్ద్రియం అతీన్ద్రియజ్ఞానసాధనం-జ్యోతిషా-మయనంగమనప్రతిపాదకం,జ్యోతిశ్శాస్త్రమిత్యర్థః,త,త్సాక్షా, ద్భవతా, ప్రణీతం-యేన జ్యోతిషామయనేన-అన్యోఽపి-పుమాన్-పరాపరమతీతమాగామిచ-వేద ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ వివక్షితమాహ॥త్వమితి॥ భోబ్రహ్మవిదాంశ్రేష్ఠ,త్వ-మనయోర్బాలకయో- స్సంస్కారాదీన్ నామకరణాదీన్,కర్తు- మర్హసి-నైవజ్ఞత్వాన్మన్త్రవిత్త్వాచ్చత్వమేవకర్తుమర్హసీతిభావః ॥ ననునాహంత్వద్గురురిత్యత్రాహ॥నృణాం,జన్మనా - బ్రాహ్మణోగురురితిసామాన్యనిర్దేశేనబ్రాహ్మణానాంక్షత్రియాదీనాంచబ్రాహ్మణమాత్రస్స్వభావతోగురురిత్యభిప్రేతమ్ ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ అత్యుత్సాహినంనన్దంప్రతిగుప్తమేతత్కార్యమిత్యభిప్రాయేణప్రత్యాచక్షాణఇవాహ ॥ యదూనామితి॥యదూనా- మాచార్యత్వేనభువిప్రసిద్ధోఽహం, యదిత్వత్పుత్రంసంస్కుర్యాం-తర్హి మయాసంస్కృతం-త్వత్పుత్రమపి-దేవకీసుతమేవ - పాపమతిః-కంసో-మన్యతే-మత్కర్తృకసంస్కారేణలిఙ్గేనదేవకీసుతమేవాధ్యవస్యతీత్యర్థః ॥ ననుయదుకులాచార్యేణత్వయాసంస్కృతంకథంచిద్యదుకుమారంజానాతు-తత్రవసుదేవస్యపుత్రస్తత్రాపిదేవక్యాంజాతఇతికుతోజానీయాత్తత్రాహ ॥ సఖ్యమిత్యాది ॥ నన్దవసుదేవయో-స్సఖ్యం-ప్రసిద్ధమేవ-వర్తతే-అశరీరవాణ్యాఽభిహితో-దేవక్యా-అష్టమో-గర్భో-నస్త్రీభవితుమర్హతి - కింతు-పుమానేవ-సః మద్భయా-ద్వసుదేవేన-సఖ్యుస్సన్నిధౌ-నిహిత-ఇత్యేవం-దేవకీదారికావచ-శ్చిన్తయన్ - గతాశఙ్కః-గతసంశయః-హన్తాఽపిహన్యాత్-తర్హి-తన్నోఽస్మాకం-మహాననయః అనీతిః-అనుచితం-స్యాత్ ❁ ॥ ౭ ॥ ౮ ॥ ౯ ॥ ❁ ఏవముక్తవన్తంగర్గంప్రత్యాహనన్దః॥అలక్షితఇతి॥అస్మిన్గోకులే - మామకైరన్యదీయైర్వా-అలక్షితః- రహసినిర్జనే దేశే-స్వస్తివాచనపూర్వకం-ద్విజాతిసం

స్కారం ద్విజాతీనామవశ్యకర్తవ్యం సంస్కారం తూర్యఘోషాదిరహితం కుర్విత్యర్థః ❀ ॥ ౧౦ ॥ ❀ ఇత్థం సమ్యక్ప్రార్థితో ద్విజో గర్గః స్వేనకర్తుమిష్టమేవ తద్బాలకయోర్నామకరణం రహసి గూఢస్సన్ చకార ❀ ॥ ౧౧ ॥ ❀ తదేవదర్శయతి॥ అయమిత్యాదినా ॥ గుణైస్సుహృదో రమయన్నితి తస్మిన్ రామశబ్దస్య ప్రవృత్తినిమిత్తప్రదర్శనం, బలాధిక్యాదితి బలశబ్దస్య, తథా, యదూనామపృథగ్భావాత్కుతశ్చిన్నిమిత్తాద్విప్రతిపద్యమానానాం తేషామన్యోన్య సామరస్యఘటనేనైకమత్యసంపాదనరూపాత్ప్రవృత్తినిమిత్తాత్సఙ్కర్షణశబ్దాభిధేయమిమముశన్తీచ్ఛన్తి జనా ఇతి శేషః - సమ్యక్కర్షత్యాకర్షతి వైముఖ్యనివర్తనేనైకతాం నయతీతి సంకర్షణముశన్తీత్యర్థః, గర్భసఙ్కర్షణాత్సఙ్కర్షణః సఙ్కర్షణాఖ్యస్యానన్తస్యాంశత్వాద్వా సంకర్షణ ఇతి వ్యుత్పత్తిద్వయమప్యభిప్రేతమ్ ❀ ॥ ౧౨ ॥ ❀ పరమాత్మత్వం సూచయన్నివ తిరోధాపయన్నివ నామాని చకారేత్యభిప్రాయేణాహ॥ ఆసన్నితి॥ ప్రతియుగం, తనూః విగ్రహాన్, గృహ్ణతః ఉపాదదతః, అస్య తవ పుత్రస్య శుక్లాదయస్త్రయో వర్ణా ఆసన్ అధునా తు, కృష్ణతాం, ప్రాప్తః, అతః, కృష్ణ, ఇత్యేకం, నామ, భవిష్యతి, అనుయుగం తనూర్గృహ్ణత ఇత్యనేన పరమపురుషత్వం సూచితం, "కృషిర్భూవాచకశ్శబ్దో ణశ్చ నిర్వృతివాచకః - తయోరైక్యం పరం బ్రహ్మ కృష్ణ ఇత్యభిధీయత" ఇత్యాదివ్యుత్పత్త్యన్తరాణి త్వభిప్రేతాని ❀ ॥ ౧౩ ॥ ❀ ఆధునికమపి వసుదేవాపత్యత్వమాచ్ఛాదయన్ ప్రాహ ॥ ప్రాగయమితి॥ అయం, శ్రీమాన్, ప్రాగ్వసుదేవాపత్యత్వాద్వాసుదేవ, ఇత్యభిజ్ఞాః సంప్రచక్షతే, అనయా సామ్యోక్త్యా ఋషిరయం జన్మాన్తరగతం నామ కథయతీతి నన్దో మన్యతే స్మ "వసన్తి యత్ర భూతాని వసత్యత్రేతి వై యతః తతస్స వాసుదేవేతి విద్వద్భిః పరిగీయత" ఇతి వ్యుత్పత్తిస్త్వభిప్రేతా శ్రీమానిత్యనేన శ్రియః పతిత్వం సూచితమ్ ❀ ॥ ౧౪ ॥ ❀ తథా గుణకర్మానురూపాణి బహూన్యస్యనా

లక్షితేఽస్మిన్రహసి మామకైరపి గోవ్రజే । కురు ద్విజాతిసంస్కారం స్వస్తివాచనపూర్వకమ్॥ ౧౦ ॥ ఏవం సంప్రార్థితో విప్రస్స్వచికీర్షితమేవ తత్ । చకార నామకరణం గూఢో రహసి బాలయోః॥ ౧౧ ॥ అయం హి రోహిణీపుత్రో రమయన్సుహృదో గుణైః । ఆఖ్యాస్యతే రామ ఇతి బలాధిక్యాద్బలం విదుః । యదూనామపృథగ్భావాత్సఙ్కర్షణముశన్త్యుత॥ ౧౨ ॥ ఆసన్వర్ణాస్త్రయో హ్యస్య గృహ్ణతోఽనుయుగం తనూః । శుక్లో రక్తస్తథా పీత ఇదానీం కృష్ణతాం గతః॥ ౧౩ ॥ ప్రాగయం వసుదేవస్య క్వచిజ్జాతస్తవాత్మజః । వాసుదేవ ఇతి శ్రీమానభిజ్ఞాస్సంప్రచక్షతే॥ ౧౪ ॥ బహూని సన్తి నామాని రూపాణి చ సుతస్య తే । గుణకర్మానురూపాణి తాన్యహం వేద నో జనాః॥ ౧౫ ॥ ఏష వశ్శ్రేయ ఆధాస్యద్గోపగోకులనన్దనః । అనేన సర్వదుర్గాణి యూయమఞ్జస్తరిష్యథ ॥ ౧౬ ॥ పురాఽనేన వ్రజపతే సాధవో దస్యుపీడితాః । అరాజకే రక్ష్యమాణా జిగ్యుర్దస్యూన్సమేధితాః॥ ౧౭ ॥ య ఏతస్మిన్మహాభాగ ప్రీతిం కుర్వన్తి మానవాః । నారయోఽభిభవన్త్యేతాన్విష్ణుపక్షానివాసురాః॥ ౧౮ ॥ తస్మాన్నన్దాత్మజోఽయం తే నారాయణసమో గుణైః । శ్రియా కీర్త్యాఽనుభావేన గోపాయసు సమాహితః॥ ౧౯ ॥ ఇత్యాత్మానం సమాదిశ్య గర్గే చ

మాని సన్తీత్యాహ॥ గుణేతి ॥ యాని గుణానురూపాణి భగవాన్నారాయణ ఇత్యాదీని - కర్మానురూపాణి మధుసూదన ఇత్యాదీని బహూని నామాన్యహం మాదృశో మునిరేవ వేద - న తు త్వాదృశ ఇత్యర్థః - అనేనాపి పరమపురుషత్వం సూచితం॥ యద్వా అహమేవ న వేద కింపునస్త్వాదృశో న వేదేత్యర్థః ❀ ॥ ౧౫ ॥ ❀ జాతకఫలమాహ ॥ ఏష ఇతి॥ వః యుష్మాకమేష శ్రేయ ఐహికమాముష్మికం చాధాస్యతి గోపాన్ గోకులం గవాం కులం చ నన్దయతీతి నన్దనః - అనేన సుతేన హేతుభూతేన యూయం సర్వాణి దుర్గాణి దుఃఖాన్యఞ్జసా ఆశు తరిష్యథ, అఞ్జ ఇతి త్వ శీఘ్రార్థకమవ్యయమ్ ❀ ॥ ౧౬ ॥ ❀ హే వ్రజపతే, అరాజకే సంరక్షకరహితే జగతి తత ఏవ దస్యుభిర్దుష్టసత్త్వైః పీడితాస్సాధవో ధర్మానువర్తినః - అనేన త్వత్పుత్రేణ పురా పూర్వజన్మని సమేధితా రక్ష్యమాణాశ్చ దస్యూన్ జిగ్యుః జితవన్తః - అనేన "పరిత్రాణాయ సాధూనాం వినాశాయ చ దుష్కృతామ్ ధర్మసంస్థాపనార్థాయ" ఇతి భగవదుక్తిరభిప్రేతా, అధునాఽపి సాధుపరిత్రాణార్థమేవ జాత ఇతి చ భావః ❀ ॥ ౧౭ ॥ ❀ హే మహాభాగ, అస్మిన్ త్వత్పుత్రే పురా పూర్వజన్మని సమేధితా యే మానవాః ప్రీతిం కుర్వన్తి తాన్ అరయశ్శత్రవో - నాభిభవన్తి యథా విష్ణురేవ పక్ష ఆశ్రయో యేషాం తాన్ దేవాన్ - అసురాః - తద్వత్ - అత్ర ప్రీతిశబ్దేన ప్రీత్యాత్మికా భక్తిరభిప్రేతా - అరిశబ్దేన ప్రకృతిసంబన్ధప్రయుక్తకామక్రోధాదయః - యేఽస్మిన్ భక్తిం కుర్వన్తి తే ముక్తా భవన్తీతి భావః - విష్ణుపక్షానివాసురా ఇతి దృష్టాన్తేనాయం సాక్షాద్విష్ణుః - యూయం తు దేవాద్యంశప్రభవాః - కంసాదయస్త్వసురసంపత్త్యాభిజాతా ఇత్యభిప్రేతమ్ ❀ ॥ ౧౮ ॥ ❀ తస్మాదేవం భావిగుణత్వాత్ - హే నన్ద - శ్రియా - కీర్త్యా - ప్రభావేన, అన్యైశ్చ గుణైః - నారాయణతుల్యోఽయం భవితా - అత - ఏనం - సమాహితస్సావధానచిత్తః - త్వం - గోపాయ పాలయ ❀ ॥ ౧౯ ॥ ❀ ఇతీత్థమాత్మానం ప్రతి సమాదిశ్య గర్గే స్వగృహం గతే సతి - తతో నన్దః ప్రముదిత ఆశిషా అభిమతార్థజాతేన పూర్ణస్సాయ

మాత్మాన-మమన్యత ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ అథభగవతః కాశ్చిద్బాలక్రీడా అనువర్ణయన్విశ్వరూపప్రదర్శనాదికమాహ ॥ కాలేనే॥ గచ్ఛతా అతిక్రమమాణేన-కియతా-కాలేన వ్రజే-రామకేశవౌ-సహజానుభ్యాం - పాణిభ్యాం చేత్యర్థః-రజ్గమాణౌ ఘట్టయన్తౌ విచక్రమ ణం కుర్వన్తౌ-సరీసృపన్తావిలియావత్-విజహ్రతుః ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ విహారమేవ వర్ణయతి॥ తావితి॥ తౌ రామకేశవౌ-ఘోషప్రఘో షరుచిరం-ఘోషాః పాదభూషణకజ్కిణ్యః-తేషాం-ఘోషేణ-వ్రజగతశ్లాఘ్యధ్వనినా వా - రుచిరం యథాతథా-వ్రజకర్దమే ష్వంఘ్రియుగ-మనుకృష్య, పురః ప్రసారితజాన్వనుగతం యథాతథా పశ్చాద్గతజానుసమాకృష్యేత్యర్థః. సరీసృపన్తౌ పునః పు నరతిశయేనవా చరన్తౌ తేషాం ఘోషాణాం-నాదేన, తస్య ఘోషస్య వ్రజస్య నాదేన వా-హృష్టం-మనో-యయోస్తౌ-లోకమిత స్తతః పర్యటన్తం జన-మనుసృత్య, త్రిచతురాణి పదాన్యనుగమ్య-ముగ్ధవ-త్ప్రభీతవచ్చ -మాత్రోః రోహిణీయశోదయోః, అన్తిక సమీప-ముపేయతురుపజగ్మతుః * ॥ ౨౨ ॥ * తదా-తయో రామకేశవయోః మాతరౌ , ఘృణయా కరుణయా , స్నువస్త్యపయః పూర్ణస్తనాభ్యాం పయస్స్రవన్త్యౌ పఙ్కరూపేణాఙ్గరాగేణ రుచిరౌ , సుతౌ , బాహుభ్యా , ముపగుహ్య, రసినం వేష్ట్య, స్తనం - దత్వా ముఖే నిధాయ - ప్రపిబతో - స్సుతయో - ర్ముగ్ధం సున్దరం - స్మితం , అల్పాదశనాస్సన్తి స్మిన్నదన్తా శ్చ-యస్మిన్-తన్ముఖ-మవలోక్య-ప్రమోదం-ప్రాపతుః ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ యర్హి యదా- అఙ్గనానాం-దర్శనీయాః కుమారలీలా-యయో-స్తౌ, తథా భూతౌ , వ్రజమధ్యే , వ్రజస్థా-అబలాః - ప్రేక్షమాణాః-విస్మృతగృహకృత్యాః-హాసన్త్యోజహృషుః క

స్వగృహం గతే । నన్దః ప్రముదితో మేన ఆత్మానం పూర్ణమాశిషామ్॥ ౨౦ ॥ కాలేన వ్రజతా తాత గోకులే రామకే

⸻ బాలక్రీడాసు విశ్వరూపప్రదర్శనఘట్టః ⸻

శవౌ । జానుభ్యాం సహపాణిభ్యాం రజ్గమాణౌ విజహ్రతుః ॥ ౨౧ ॥ తావఙ్ఘ్రియుగ్మమనుకృష్య సరీసృపన్తౌ ఘోషప్రఘోషరుచిరం వ్రజకర్దమేషు । తన్నాదహృష్టమనసావనుసృత్య లోకం ముగ్ధప్రభీతవదుపేయతురన్తి మాత్రోః॥ ౨౨ ॥ తన్మాతరౌ నిజసుతౌ ఘృణయా స్నువన్త్యౌ పఙ్కాఙ్గరాగరుచిరావుపగుహ్య దోర్భ్యామ్ । దత్వా స్తనం ప్రపిబతోః స్మ ముఖం నిరీక్ష్య ముగ్ధస్మితాల్పదశనం యయతుః ప్రమోదమ్ ॥ ౨౩ ॥ యర్హ్యఙ్గనాదర్శనీయకుమారలీలావన్తర్వ్రజే తదబలాః ప్రగృహీతపుచ్ఛైః । వత్సైరితస్తత ఉభావనుకృష్యమాణౌ ప్రేక్షన్త్య ఉజ్ఝితగృహా జహృషుర్హసన్త్యః॥ ౨౪ ॥ శృఙ్గ్యగ్నిదంష్ట్ర్యసిజలద్విజకణ్టకేభ్యః క్రీడాపరావతిచలౌ స్వసుతౌ నిషేద్ధుమ్ । గృహ్యాణి కర్తుమపి యత్ర న తజ్జనన్యౌ శేకాత ఆపతురలం మనసోఽనవస్థామ్॥ ౨౫॥ కాలేనాల్పేన రాజర్షే రామః కృష్ణశ్చ గోవ్రజే । అకృష్టజానుభిః పద్భిర్విచక్రమతురఞ్జసా॥ ౨౬ ॥ తతస్తు భగవాన్కృష్ణో వయస్యైర్వ్రజబాలకైః। సహరామో వ్రజస్త్రీణాం చిక్రీడే జనయన్ముదమ్॥ ౨౭ ॥ కృష్ణస్య గోప్యో రుచిరం వీక్ష్య కౌమారచాపలమ్। శృణ్వత్యాః కిల తన్మాతురితి హోచుస్సమాగతాః॥ ౨౮ ॥ వత్సాన్ముఞ్చన్క్వచిదసమయే క్రోశసంజాతహాసస్స్తేయం స్వాద్వత్త్యథ దధిపయః కల్పితైస్స్తేయయోగైః । ❁ మర్కాన్భోక్ష్యన్విభజతి స చేన్నాత్తి

ధం భూతౌ-తాభ్యాం , ప్రగృహీతాని పుచ్ఛాని యేషాం తైః, ర్వత్సైః, ఇతస్తతో, ఽనుకృష్యమాణౌ, జగృహురితి పాఠే-తాగృహీతవత్య ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ నితరాం క్రీడాసక్తౌ, అతిచలావితి పాఠే , క్రీడాపరా-వత ఏవాతిచలౌ సర్వతశ్చరన్తౌ అతిబలా విత్యపి పాఠః, శృఙ్గ్యాదిభ్య , స్వసుతౌ-నిషేద్ధుం వారయితుం గృహ్యాణి గృహోచితాని , కర్మాణి-కర్తుం చ-యదా-తయో-ర్జనన్యౌ , న శేకాతే నాశక్నుతాం-నిషేధగార్హ్యయుగపత్కర్తుమసమర్థే అభూతామిత్యర్థః , శృఙ్గిణో హరిణాదయః, దంష్ట్రిణశ్శునకాదయః-ద్విజా మయూరాదయః పక్షిణః-తదా-తే మాతరౌ , అలం నితరాం, మనసో, ఽనవస్థాం అకుశలతాం, ప్రాపతు-రితి గృహిణాం సౌఖ్యస్య పరాకాష్ఠా ప్రదర్శితా ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ హే రాజర్షే అకృష్టజానుభిః-పద్భిః, విచక్రమతుః-కదాచిజ్జానుభ్యాం క్రమణం కదాచిత్పద్భ్యాం గమనం చేతమిశ్రం చక్రతురిత్యర్థః ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ తతో వయస్యైస్స్వతుల్యవయస్కైః, వ్రజబాలకైస్సహ-రామేణ-సహితః, కృష్ణో, వ్రజస్త్రీణాం, హర్షం, జనయన్-చిక్రీడే ❁॥ ౨౭ ॥ ❁ రుచిరం సున్దరం-కౌమారప్రయుక్తం చాపల్య,మవలోక్య, తస్య కృష్ణస్య, మాతుః-శృణ్వత్యాస్సత్యాః, ఇతి వక్ష్యమాణప్రకారేణో-చుః ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁ తదేవాహ ॥ వత్సానిత్యాదినా సార్ధద్వయేన ॥ అసమయే-క్వచిద్వత్సాన్ముఞ్చన్-క్రోశేన జనానామాక్రోశేన-సంజాతో హాసో యస్య-తథాభూతో-భవతి - స్తేయం చౌర్యార్జితం-నతు దత్తం - తత్రాపి స్వాదు-నేతరత్-దధిపయశ్చ - త్తి ఖాదతి-కల్పితైః-స్తేయయోగైశ్చౌర్యోపాయైః- స్వయం, భోక్ష్యమాణః-మర్కాన్వృతి-విభజ్య-దదాతి-తేషామపి మధ్యే - తృప్తః కోఽపి నాత్తి-తర్హి-భాణ్డం, భినత్తి , మర్కాన్భోక్ష్యన్విభజతి స చేన్నాస్తీతి పాఠే, మర్కం నవనీతం « మర్కం తు దధిసారస్స్యాన్న

౨౯ ॥ శ్లో ❁ పా ॥ మర్కాన్భోక్ష్యన్విభజతి స చేన్నాస్తి.

వనీతం ప్రచక్షత ,, ఇత్యభిధానాత్, విభజతి, సఖిభ్య ఇతి శేషః-యద్వా-సమర్కటో, నాస్తి చేత్ స్వభుక్తావశిష్టనవనీతోపేతం భాణ్డం భినత్తీత్యర్థః, క్వచిన్నవనీతాది ద్రవ్యాలాభే సతి ప్రచ్ఛన్ననిహితతయా తదలాభే సతి - స్వగృహకుపితః అస్మద్గృహేభ్యః కుపితః, సగృహేతి పాఠే-సకృష్ణః-యద్వా, సగృహః గృహిణ, స్తేభ్యః కుపితః- తేషాం తోకాన్ పర్యఙ్కాదిషు సుప్తాన్, ఉపక్రోశ్య రోదయిత్వా, యాతి ✻ ॥ ౨౯ ॥ కల్పితైః స్తేయయోగైరిత్యుక్తం ప్రపఞ్చయతి॥ హస్తాగ్రాహ్య ఇతి॥ ఉచ్చస్థనవనీతాది భాణ్డైః, హస్తేన గ్రహీతుమశక్యే సతి- పీఠకోలూఖలాద్యైః, విధిం తద్గ్రహణసాధనవిధానం-రచయతి శిక్యస్థభాణ్డేష్వన్తర్నిహితేషు దధ్యాదౌ- వయునం జ్ఞానం యస్య, తథాభూతః, ఛిద్రం రచయతి శిలోత్క్షేపణాదిభిః ఛిద్రం కరోతి-తద్విత్ ఛిద్రరచనాదివిత్, ధ్వాన్తాగారే అన్ధకారావృతగేహే, ధృతమణిగణం దివ్యమణివిభూషితం-మత ఏవార్ధ్రప్రదీపం తత్తదర్థప్రకాశకం-స్వాఙ్గం-రచయతి సన్నిధాపయతి-యస్మిన్ కాలే గోప్యో, గృహకర్మసు, ప్రవణచిత్తాస్తదైవం కరోతీత్యన్వయః ✻ ॥ ౩౦ ॥ ✻ ఏవం కుర్వన్ చోరోఽయమిత్యుక్తశ్చ, ధార్ష్ట్యాని ప్రాగల్భ్యాన్యుశతి జల్పతి, త్వమేవ చోరోఽహమేవ గృహస్వామీతి జల్పతీత్యర్థః, వాస్తౌ స్వర్చితే గృహే- మేహనాదీని మూత్రోత్సర్జనాదీని కురుతే, స్తేయోపాయైః- ర్విరచితాః-కృతిః కర్మ, యేన-తథాభూతోఽపి త్వత్సమీపే యథా సుప్రతీకః సాధుస్తద్వదాస్తే, ఏవమిత్థం - సభయేన నయనేన యస్మిన్-తచ్ఛ్రుత-శ్రీయుక్తం-ముఖం తత్కృష్ణముఖ-మవలోకినీభిః, స్త్రీభిః, వ్యాఖ్యాతాః ప్రఖ్యాపితా అర్థాశ్చౌర్యాదివ్యాపారా యస్యా, స్తథాభూతా

భాణ్డం భినత్తి ద్రవ్యాలాభే † స్వగృహకుపితో యాత్యుపక్రోశ్య తోకాన్॥ ౨౯ ॥ హస్తాగ్రాహ్యే రచయతి విధిం పీఠకోలూఖలాద్యైశ్ఛిద్రం హ్యన్తర్నిహితవయునః శిక్యభాణ్డేషు తద్విత్। ధ్వాన్తాగారే ధృతమణిగణం స్వాఙ్గమర్థప్రదీపం కాలే గోప్యో యర్హి గృహకృత్యేషు సువ్యగ్రచిత్తాః॥ ౩౦ ॥ ఏవం ధార్ష్ట్యాన్యుశతి కురుతే మేహనాదీని వాస్తౌ స్తేయోపాయైర్విరచితకృతిః సుప్రతీకో యథాస్తే। ఏవం స్త్రీభిః సభయనయనశ్రీముఖాలోకినీభిర్వ్యాఖ్యాతార్థా ప్రహసితముఖీ న హ్యుపాలబ్ధుమైచ్ఛత్॥ ౩౧ ॥ అధికపాఠః॥ (గోప్యః కదాచన పృథక్పృథగూహ్య కృష్ణమేతైత్య కథైవ గదితుం ప్రసృతాస్తదాగః। దృష్ట్వా తదన్త్యధతమేవ నిజాన దృష్ట్వా సర్వాశ్చ తా నివవృతుస్స్వగృహాన్ సలజ్జాః)॥ ఏకదా క్రీడమానాస్తే రామాద్యా గోపదారకాః। కృష్ణో మృదం భక్షితవానితి మాత్రే న్యవేదయన్॥ ౩౨ ॥ సా గృహీత్వా కరే కృష్ణముపాలభ్య హితైషిణీ। యశోదా భయసంభ్రాన్తప్రేక్షణాక్షమభాషత॥ ౩౩ ॥ యశోదోవాచ॥ కస్మాన్మృదమదాన్తాత్మన్ భవాన్ భక్షితవాన్ రహః। వదన్తి తావకా హ్యేతే కుమారాస్తేఽగ్రజోఽప్యయమ్॥ ౩౪ ॥ శ్రీకృష్ణ ఉవాచ॥ నాహం భక్షితవానమ్బ సర్వే మిథ్యాభిశంసినః। యది సత్యగిరస్తర్హి సమక్షం పశ్య మే ముఖమ్॥ ౩౫ ॥ యద్యేవం తర్హి వ్యాదేహీత్యుక్తస్స భగవాన్ హరిః। వ్యాదత్తావ్యాహతైశ్వర్యః క్రీడామనుజబాలకః॥ ౩౬ ॥ సా తత్ర దదృశే విశ్వం జగత్ స్థాస్ను చ ఖం దిశః। సాద్రిద్వీపాబ్ధిభూగోళం స

ప్రి, ప్రహసితం ముఖం యస్యాస్సా, యశోదా, ఉపాలబ్ధుం పుత్రమాక్షేప్తుం, నైచ్ఛత్ ✻ ॥ ౩౧ ॥ కదాచిదపరాధాన్తరే సత్యుపాలభతే తదాతు మహదాశ్చర్యమభూదితి కథయన్నాహ॥ ఏకదేతి॥ శ్లోకార్థః స్పష్టః ✻ ॥ ౩౨ ॥ ✻ సా యశోదా-హితమిచ్ఛన్తీ కృష్ణం-కరే, గృహీత్వా, ఉపాలభ్య, నిర్భర్త్స్య, భయేన-సంభ్రాన్తప్రేక్షణే చపలాలోకనే- అక్షిణీ, యస్య, తం-కృష్ణ-మభాషత ✻ ॥ ౩౩ ॥ ✻ భాషణమేవాహ॥ కస్మాదితి॥ హే అదాన్తాత్మన్ చపలగాత్ర, ఉద్ధతస్వభావేతి వా, కస్మాద్ధేతోః-భవాన్-రహసి, మృదం-భక్షితవాన్-నాహం భక్షితవానిత్యత్రాహ॥ వదన్తీతి॥ భక్షితవానితి వదన్తీత్యర్థః ✻ ॥ ౩౪ ॥ ✻ ఏవముక్తః కృష్ణ ఆహ॥ నాహమితి- హే అమ్బ- నాహం భక్షితవాన్, మత్కృతే సర్వే మాదావేవాస్తీతి భావః - ఏతే వదన్తీత్యేతత్ప్రతిక్షిపతి॥ సర్వ ఇతి॥ యద్యేతే-సత్యా గిరో వాచో యేషాం, తథాభూతాస్తర్హి-సమక్షం ప్రత్యక్షం-మమ, ముఖం, పశ్య ✻ ॥ ౩౫ ॥ ✻ ఏవముక్తయా-జనన్యా-తర్హి-ముఖం ఆస్యం - వ్యాదేహి వివృతం కుర్విత్యుక్తః - భగవాన్-హరిః, వ్యాదత్తాపి వివృతమకరోత్, వ్యాత్తాననం విశ్వరూపప్రదర్శనోపయుక్తేన ధర్మేణ విశినష్టి, అవ్యాహతమవతారదశాయామప్రచ్యుత, మైశ్వర్యమీశ్వరసాధారణం ,, పరాఽస్య శక్తిర్వివిధైవ శ్రూయతే స్వాభావికీ జ్ఞానబలక్రియా చ, సత్యకామస్సత్యసంకల్ప ,, ఇత్యాది వేదాన్తావగతం సర్వశక్తిత్వాది కల్యాణగుణజాతం, యస్య - సః- తర్హ్యేవం భూతస్య జీవవత్కుతో మనుష్యబాలకత్వాపత్తి - స్తత్రాహ, క్రీడయా నిమిత్తభూతయా, మనుజబాలకః న తు కర్మణేతి భావః ✻ ॥ ౩౬ ॥ ✻ సా యశోదా, తత్ర వివృతే ఆస్యే-విశ్వం దదర్శ తదేవ ప్రపఞ్చయతి, జగత్ జఙ్గమం, స్థాస్ను స్థావరం ఖం అన్తరిక్షలోకః, పర్వతద్వీపసముద్రసహితః, భూలోకః, వాయుః ప్రవహశ్చ, అగ్నిర్వైద్యుతశ్చ, ఇన్దుశ్చ, తారకాశ్చ, తత్సహితం, జ్యోతిశ్చక్రం, జలం ఆవరణజలం, తేజః సూర్యాదిజ్యోతిః నభః ఆకాశః, స్వర్గో

---

† సగృహకుపితః.

స్వర్గలోకః, వివరాణి అతలాదీని - వైకారికాణి సాత్త్వికాహంకారకార్యాణి, శ్రోత్రాదీని దశేన్ద్రియాణి, మనశ్చ - మాత్రాః తామసాని శబ్దాదితన్మాత్రాణి, పఞ్చ - త్రయో, గుణాః సత్త్వరజస్తమాంసి ॥ ౩౭ ॥ ౩౮ ॥ ఏవ, మేత, ద్విచిత్రం - విశ్వం సహైకత్రైవ, వీక్ష్య, విచిత్రతామేవ విశినష్టి ॥ జీవాః క్షేత్రజ్ఞాః, సర్వోత్పత్తినిమిత్తగుణక్షోభకశ్చ కాలః, పరిణామహేతుః స్వభావశ్చ, జన్మహేతుః కర్మ చ, ఆశయో వాసనా చ, తైః, లిఙ్గానాం శరీరాణాం భేదో యస్మిన్, తత్ - సహాత్మానం ఆత్మనా యశోదయా కృష్ణేన చ సహితం, వ్రజం చ - సూనోః, స్తనౌ - తత్రాపి - విదారితే వ్యాత్తే, ఆస్యే అవలోక్య శఙ్కాం సంశయ - మాప ॥ ౩౯ ॥ శఙ్కామేవ దర్శయతి ॥ కిమితి ॥ ఏషః - శిశోః, అల్పవదనే - విశ్వదర్శనరూపం - కిం - స్వప్నః, జాగరావస్థాయామపి స్వప్నస్సమ్భవతీతి విమృశ్య వితర్కయతి ॥ ఉత దేవమాయేతి ॥ తథా చేద్ఘటపటాదీనివ సర్వే కిం న పశ్యన్తీతి విమృశ్య శఙ్కతే ॥ కిం వేతి ॥ బుద్ధిమోహో బుద్ధివిపర్యాసః - భ్రమ ఇతి యావత్, తథా చేత్పునః పునర్దర్శనేఽపి యథావత్కథం ప్రతీతిః - అతో న బుద్ధిమోహ ఇతి విమృశ్యాశఙ్కతే ॥ అథో ఇతి ॥ అథో, అథవా - మదీయస్యాముష్యార్భకస్యాపి సతః - యః కశ్చన అచిన్త్యః, ఔత్పత్తికః ఉత్పత్తిసిద్ధః స్వాభావిక ఇతి యావత్ - ఆత్మయోగః - ఆత్మనః పరమాత్మనః స్వస్య - యోగః కుక్షిస్థాఖిలవిశ్వత్వాదికల్యాణగుణయోగః - తన్మూలక ఇతి ॥ ౪౦ ॥ చరమం పక్షమాశ్రిత్యాయమీశ్వర ఇతి నిశ్చిత్య తం ప్రణమతి ॥ అథో ఇతి ॥ చేతసా బుద్ధ్యా - మనఃకర్మణా మనోవ్యాపారేణ - వచోభిశ్చ - అఞ్జసా తత్త్వతః - ఆసువా - యథావత్ యాథాత్మ్యేన - అథో - విశ్వం - న వితర్కగోచరం నానావిధతర్కాగోచరం - యదాశ్రయం యదాధేయం - యశః - ఉత్పద్యత ఇతి శేషః - యేన, జీవతి - ప్రమీయతే యస్మిన్ లీయతే, యతో వా ఇమాని భూతాని,, ఇతి శ్రుత్యర్థప్రత్యభిజ్ఞానసామర్థ్యాద్యతో యేన ప్రమీయత ఇతి పదాపేక్షితానాం జాయతే జీవ

వాయ్వగ్నీన్దుతారకమ్ ॥ ౩౭ ॥ జ్యోతిశ్చక్రం జలం తేజో నభస్వాన్వియదేవ చ । వైకారికాణీన్ద్రియాణి మనో మాత్రా గుణాస్త్రయః ॥ ౩౮ ॥ ఏతద్విచిత్రం సహ జీవకాలస్వభావకర్మాశయలిఙ్గభేదమ్ । సూనోస్స్తనౌ వీక్ష్య విదారితాస్యే వ్రజం సహాత్మానమవాప శఙ్కామ్ ॥ ౩౯ ॥ కిం స్వప్న ఏతదుత దేవమాయా కిం వా మదీయో బత బుద్ధిమోహః । అథో అముష్యైవ మమార్భకస్య యః కశ్చనౌత్పత్తిక ఆత్మయోగః ॥ ౪౦ ॥ అథో యథావన్న వితర్కగోచరం చేతోమనఃకర్మవచోభిరఞ్జసా । యదాశ్రయం యేన యతః ప్రమీయతే సుదుర్విభావ్యం ప్రణతాఽస్మి తత్పదమ్ ॥ ౪౧ ॥ అహం మమాసౌ పతిరేష మే సుతో వ్రజేశ్వరస్యాఖిలవిత్తపా సతీ । గోప్యశ్చ గోపాస్సహ గోధనాశ్చ మే యన్మాయయేత్థం కుమతిస్స మే గతిః ॥ ౪౨ ॥ ఇత్థం విదితతత్త్వాయాం గోపికాయాం స ఈశ్వరః । వైష్ణవీం వ్యతనోన్మాయాం పుత్రస్నేహమయీం విభుః ॥ ౪౩ ॥ సద్యో నష్టస్మృతిర్గోపీ సాఽఽరోప్యారోహమాత్మజమ్ । ప్రవృద్ధస్నేహకలితహృదయాఽఽసీద్యథా పురా ॥ ౪౪ ॥ త్రయ్యా చోపనిషద్భిశ్చ సాంఖ్యయోగైశ్చ సాత్వతైః । ఉపగీయమానమాహాత్మ్యం హరిం సాఽమన్యతాత్మజమ్ ॥ ౪౫ ॥ రాజోవాచ ॥ నన్దః కిమకరోద్బ్రహ్మన్ శ్రేయ ఏవం మహో

తి యస్మిన్నితి పదానామధ్యాహారః - తత్ - సుదుర్విభావ్యం, ఇదమిత్థం తయా చేతోమనఃకర్మవచోభిస్తర్కయితుమశక్యం - పదం పద్యతే గమ్యతే ప్రాప్యత ఇతి పదం ముముక్షుప్రాప్యం పరమాత్మస్వరూపం - ప్రణతాస్మి నమస్కృతవత్యస్మి - న వితర్కగోచరమితి కార్యస్య జగతస్తర్కాగోచరత్వముక్తం - తత్కుత ఇత్యపేక్షాయాం కారణస్య తథావిధత్వాదిత్యభిప్రాయేణ సుదుర్విభావ్యమిత్యుక్తం, ప్రతీయత ఇతి పాఠే - యతః, ప్రతీయతే వ్యజ్యతే ఉత్పద్యత ఇత్యర్థః ॥ ౪౧ ॥ మమాహం మమ తేయత్స్వం కల్పాయత్తే స ఏవ మమతన్నివృత్త్యుపాయ ఇత్యధ్యవస్యతి ॥ అహమితి ॥ మమ - అసౌ నన్దః - పతిః - ఏష మే - సుతః - సగోపాః - స్సహ గోధనాశ్చ - గోప్యః - మే మదీయాః అహం - సతీ - వ్రజేశ్వరస్య నన్దస్య - అఖిలవిత్తపా సమస్తద్రవ్యగోప్త్రీ, అస్మీతి - కుమతిః - అహం మమతాబుద్ధిః - యన్మాయయా యస్య సంకల్పేనాభూత్ స ఏవ భగవాన్మమ, గతిరహంమమతానివృత్త్యుపాయః ॥ ౪౨ ॥ ఇత్థం - గోపికాయాం యశోదాయాం - విదితం - తత్త్వం బాలస్య యాథాత్మ్యం - యయా - తథాభూతాయాం సత్యామేవ - సకృష్ణరూప - ఈశ్వరః విభుః - విష్ణోస్స్వస్య - సంబధినీం - పుత్రస్నేహమయీం పుత్రస్నేహప్రచుర్యావహాం - మాయాం - వ్యతనోత్ విస్తారితవాన్ ॥ ౪౩ ॥ సద్యస్తదైవ - నష్టా - స్మృతిః పుత్రే పరమాత్మత్వస్మృతి - ర్యస్యాః, సా, గోపీ - పుత్ర - మారోహమఙ్కమారోప్య - పూర్వవత్ప్రవృద్ధేన స్నేహేన కలితం వ్యాప్తం - హృదయం - యస్యాః, స్తథాభూతా - బభూవ ॥ ౪౪ ॥ మాయావైభవం ప్రకటయితుమాహ ॥ త్రయ్యేతి ॥ త్రయ్యా వేదపూర్వభాగేన - తదోదితతత్తత్కర్మారాధ్యత్వేన - ఉపనిషద్భిః వేదోత్తరభాగైః - సర్వకారణత్వోపాస్యత్వప్రాప్యత్వాదినా - సాంఖ్యైః, యోగైశ్చ జ్ఞానయోగకర్మయోగానుగృహీతభక్తియోగైకప్రాప్యత్వేన - సాత్వతైః పఞ్చరాత్రసంహితాభిః - పరవ్యూహవిభవార్చారూపత్వేన - ఉపగీయమానం మాహాత్మ్యం యస్య - తం - హరిం - సా - విదిత్వాపి - తదైవ కేవలమాత్మజమమన్యత ॥ ౪౫ ॥ శ్రుత్వైవంవిధయశోదానన్దభాగ్యం

తిశయస్తత్కారణం పృచ్ఛతి రాజా ॥ నన్ద ఇతి ద్వాభ్యాం ॥ హే బ్రహ్మన్, నన్దః ఏవమేవంవిధం - మహానుదయః ఉత్తరఫలం, యస్య-తచ్ఛ్రేయః-యతః కారణాదభవత్, తత్కిం, మకరోత్, నన్దః, యశోదా చ, ఇతి ప్రశ్నః, మహాభాగ్యమేవ సూచయన్ యశోదాం విశినష్టి ॥ యస్యాః, స్తనం, హరిః, పపౌ అపిబత్ ❁ ॥ ౪౬ ॥ ❁ కుతశ్చ కారణాత్ పితరౌ దేవకీవసుదేవౌ, కృష్ణస్య, ఉదారం, విపులమర్భకేహితమర్భకచేష్టితం, నాన్వవిన్దేతాం నప్రాప్నుతాం, నదృష్టవన్తౌ ఇతి ప్రశ్నాన్తరం ఈహితం విశినష్టి-యత్కృష్ణోదారార్భకేహితం, లోకస్య శృణ్వతో వదతశ్చ జనస్య, దురితాపహం కర్తృ, కవయో నారదాదయో, ఽద్యాపి, గాయన్తి ఈదృశేహితాదర్శనే నిమిత్తం కిమితి ప్రశ్నార్థః ❁ ॥ ౪౭ ॥ ❁ ఇత్థమాపృష్ట ఆహ శుకః ॥ ద్రోణ ఇతి ॥ వసూనాం, ప్రవరః ప్రకృష్టో, ద్రోణః, ధరయా ధరాఖ్యయా భార్యయా సహ, బ్రహ్మణశ్చతుర్ముఖస్య, ఆదేశాన్ గోరక్షణాదిరూపాన్, కరిష్యమాణః, తం బ్రహ్మాణమువాచ, భూభారావతరణాయ భగవానవతరిష్యతి, పయః ప్రదానేనాపి భగవన్తమారాధయితుం గోరూపేణ మనయాశ్చ స్వాంశైర్జనిష్యన్తే, త్వం తు గోరక్షణార్థం భార్యయా సహ గోపేషు జనిష్యసే, ఇత్యేవం బ్రహ్మణోక్తస్తమాహేత్యర్థః ❁ ॥ ౪౮ ॥ ❁ ఉక్తమేవాహ ॥ జాతయోరితి ॥ భువి లోకే, జాతయోః, నౌ ఆవయోః, ధ్రువ్యవతీర్ణే విశ్వేశ్వరే, మహాదేవే బ్రహ్మాదీనామపి దేవే, భగవతి, పరమా, భక్తిః, స్యాత్, యథా భక్తిస్స్యాత్తథా ఽనుగృహాణేత్యర్థః, తత్ప్రార్థనాయాం హేతుం వదన్ తాం విశినష్టి ॥ యయా భక్త్యా, దుస్తరం ఉపాయాన్తరేణ తర్తుమశక్యం, సంసృతినిమిత్తం, పాపవర్గం అఞ్జసా, తరేత్ ❁ ॥ ౪౯ ॥ ❁ అస్త్విత్వేతి ॥ తథైవాస్త్వితి, బ్రహ్మణోక్తః, సఏవ భగవాన్, ద్రోణ ఏవ-మహాలోకే, వ్రజే, నన్ద ఇతి, ఖ్యాతో,

జయమ్ । యశోదా వా మహాభాగా పపౌ యస్యాః స్తనం హరిః ॥ ౪౬ ॥ పితరౌ నాన్వవిన్దేతాం కృష్ణోదారార్భకేహితమ్ । గాయన్త్యద్యాపి కవయో యల్లోకశమలాపహమ్ ॥ ౪౭ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ద్రోణో వసూనాం ప్రవరో ధరయా సహ భార్యయా । కరిష్యమాణ ఆదేశం బ్రహ్మణస్తమువాచ హ ॥ ౪౮ ॥ జాతయోర్నౌ మహాదేవే భువి విశ్వేశ్వరే హరౌ । భక్తిస్స్యాత్పరమా లోకే యయాఽంహో దుస్తరం తరేత్ ॥ ౪౯ ॥ అస్త్విత్యుక్తస్స ఏవేహ ద్రోణస్స భగవాన్వ్రజే । జజ్ఞే నన్ద ఇతి ఖ్యాతో యశోదా సా ధరాఽభవత్ ॥ ౫౦ ॥ తతో భక్తిర్భగవతి పుత్రీభూతే జనార్దనే । దమ్పత్యోర్నితరామాసీద్గోపగోపీషు భారత ॥ ౫౧ ॥ కృష్ణో బ్రహ్మణ ఆదేశం సత్యం కర్తుం వ్రజే విభుః । సహరామో వసంశ్చక్రే తేషాం ప్రీతిం స్వలీలయా ॥ ౫౨ ॥

❁❁❁❁❁❁❁ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, దశమస్కన్ధే, అష్టమోఽధ్యాయః ❁❁❁❁❁❁❁

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఏకదా గృహదాసీషు యశోదా నన్దగేహినీ । కర్మాన్తరనియుక్తాసు నిర్మమన్థ స్వయం దధి ॥ ౧ ॥ యాని యానీహ గీతాని తద్బాలచరితాని చ । దధినిర్మన్థనే కాలే స్మరన్తీ తాన్యగాయత ॥ ౨ ॥ క్షౌమం వాసః పృథుకటితటే బిభ్రతీ సూత్రనద్ధం పుత్రస్నేహస్నుతకుచయుగం జాతకమ్పం చ సుభ్రూః । రజ్జ్వాకర్షశ్రమభుజచలత్కఙ్కణౌ కుణ్డలే చ స్విన్నం వక్త్రం కబరవిగలన్మాలతీ నిర్మమన్థ ॥ ౩ ॥ తాం స్తన్యకామ ఆసాద్య మథ్నన్తీం జననీం హరిః ।

జజ్ఞే-సైవ ధరా, యశోదా, అభవత్, యశోదారూపేణ జజ్ఞే ❁ ॥ ౫౦ ॥ ❁ హే భారత, గోపగోపీషు మధ్యే దమ్పత్యోర్యశోదానన్దయోః, పుత్రీభూతే అపుత్రేఽపి పుత్రతాం ప్రాప్తే, జనార్దనే, భగవతి, తతో బ్రహ్మవరాత్ భక్తిః, ఆసీత్ ❁ ॥ ౫౧ ॥ ❁ కుతస్తయోః పుత్రభూతస్తత్రాహ ॥ కృష్ణ ఇతి ॥ బ్రహ్మణశ్చతుర్ముఖస్య-ఆదేశం వరదానాత్మకం, సత్యం, కర్తుం, స్వస్య తయోః పుత్రభూతస్య, లీలయా బాలచేష్టయా-తేషాం నన్దాదీనాం, ప్రీతిం చ, కర్తుం, రామేణ, సహితో, వ్రజే వాసం వసతిం, చకార, చతుర్ముఖాదేశ ఏవ నన్దయశోదయోరుక్తశ్రేయః ప్రాప్తౌ దేవకీవసుదేవయోః కృష్ణోదారార్భకేహితాలబ్ధౌ చ కారణమిత్యర్థః ❁ ॥ ౫౨ ॥ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే అష్టమోఽధ్యాయః ❁❁❁❁

ఇత్థం ప్రదర్శితవిశ్వరూపస్య కృష్ణస్యాథాపరిమేయతారూపపూర్ణతాం ప్రదర్శయన్నాహ నవమేన ॥ ఏకదేతి ॥ గృహదాసీషు, కర్మాన్తరనియుక్తాసు వ్యాపారాన్తరే వ్యాదిష్టాసు సతీషు, అత ఏవ, యశోదా, స్వయమేవ, దధి-నిర్మమన్థ ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ తస్య శ్రీకృష్ణస్య, బాలచేష్టితాని గద్యపద్యాదిరూపేణ కవిభిర్నిబద్ధాని, తాని, సర్వాణి, తదా దధినిర్మన్థనకాలే, అగాయత చ ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ కథంభూతా మమన్థేత్యత్రాహ ॥ క్షౌమమితి ॥ వాసః ప్రభృతీనాం ద్వితీయాన్తానాం బిభ్రతీత్యనేనాన్వయః, పృథుకటితటే సూత్రనద్ధం కాఞ్చీబద్ధం క్షౌమం, వాసః వస్త్రం, జాతః నిర్మథనానుకూలవ్యాపారజః, కమ్పో, యస్య, తత్, పుత్రస్నేహేన, స్నుతయోః పయస్స్రావిణోః కుచయోర్యుగం చ-రజ్జ్వాకర్షణే శ్రమో యయోః-తయోర్భుజయోశ్చలన్తౌ కఙ్కణౌ చ కుణ్డలే చ స్విన్నం ప్రస్వేదభరితం-వక్త్రం చ-బిభ్రాణా-కబరాద్విగలన్త్యో మాలత్యో-యస్యాః-శోభనే భ్రువౌ యస్యాః-సా తథాభూతా నిర్మమన్థ-అగాయత చేత్యర్థః ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ తామేవం నిర్మన్థతీం జననీమాసాద్య సమీపమేత్య-స్తన్యం-కామయమానో హరిః శ్రీకృష్ణః-

తస్యాః-ప్రీతి-మావహన్-దధిమన్థనదణ్డం-గృహీత్వా-న్యషేధత్ వారయామాస * ॥ ౪ ॥ *తం-నిషేధన్తమఙ్క-మత్సఙ్గ-మారూఢం-సుతం-స్నేహేనస్నుతం-స్తన-మపాయయత్ - కథంభూతా - స్మితేనసహితం-సుతస్యముఖ-మీక్షతీ తదా-అధిశ్రితేచుల్ల్యారోపితే-పయసిక్షీరే - ఉత్సిచ్యమానే-గాఢాగ్నిసంపర్కాత్ప్రాద్బహిర్నిర్గచ్ఛతిసతి - అతృప్తం స్తన్యపానాదతృప్తంపుత్ర-ముత్సృజ్య- సాయశోదా-జవేన-యయా జలప్రక్షేపాదినాక్షీరతాపంశమయితుంజగామ *॥౫॥ *సఉత్సృష్టః-కృష్ణః,సంజాతకోపః-దద్భిఃదన్తైః-స్ఫురితంచలన్త - మరుణ-మధరమధరోష్ఠం-సందశ్య-మృషాఅశ్రూణియస్య తథాభూతో-దృషదశ్మనాపేషణ్యశ్మనా-దధిమన్థభాణ్డం - నిర్భిద్య-న్తరంగృహమధ్యం - గతః-హయ్యఙ్గవంనవనీతం-జఘాసఏకాన్తే నవనీతమభక్షయదిత్యర్థః *॥ ౬ ॥ *తదా-గోపీయశోదా-సుశృతంసుపక్వం-పయ-ఉత్తార్యచుల్ల్యాఅవరోప్య పున-స్తత్రప్రవిశ్య-దధ్యమత్రకందధిమథనభాణ్డంభగ్నం - విలోక్యచ-త-త్సుతస్య - కర్మ - ప్రతిజహాసహసితవత్-తం-సుతం తత్ర-నపశ్యతినాపశ్యచ్చ *॥ ౭ ॥ *తతః-ఉలూఖలాఙ్ఘ్రేరుపరి-అధోముఖవిన్యస్తోలూఖలస్యోపరి వ్యవస్థితం మర్కాయమర్కటాయ-మాగ్జారాయేతికేచిత్-నవనీతార్థమాగతాయసఖీజనాయవా - హయ్యఙ్గవంనవనీతం - కామమిష్టం యథాతథా-దదతం ప్రయచ్ఛన్తం-చౌర్యేణ-విశఙ్కితేచఞ్చలే-ఈక్షణే-యస్య-తం-నిరీక్ష్య-పశ్చాత్పృష్ఠత, శ్శనై-రాజగామ * ॥ ౮ ॥ *తామాగతాం-ఆత్తా-ఉద్ధృతా-యష్టి- ర్యయా-తాం-ప్రసమీక్ష్య - త్వరయాసహిత-స్తతఉలూఖలాఙ్ఘ్రేః - అవరుహ్య-భీతవ-దపససారపలాయితవాన్-తదా-సా-తమపసరన్తంసుత-మన్వధావత్ “ యతోవాచోనివర్తన్తే అప్రాప్యమనసాసహ ,, ఇత్యు

గృహీత్వాదధిమన్థానంన్యషేధత్ప్రీతిమావహన్ ॥ ౪ ॥ తమఙ్కమారూఢమపాయయత్స్తనంస్నేహస్నుతాస స్మితమీక్షతీముఖమ్। అతృప్తముత్సృజ్యజవేనసాయయావుత్సిచ్యమానేపయసిత్వధిశ్రితే॥ ౫ ॥ సజాతకోపఃస్ఫురితారుణాధరంసందశ్యదద్భిర్దధిమన్థభాజనమ్ । భిత్వామృషాశ్రుర్దృషదశ్మనారహోజఘాసహయ్యఙ్గవ*మన్తర్గతః ॥ ౬ ॥ ఉత్తీర్యగోపీసుశృతంపయఃపునఃప్రవిశ్యసందృశ్యచదధ్యమత్రకమ్ । భగ్నంవిలోక్యస్వసుతస్యకర్మతజ్జహాసతంచాపినతత్రపశ్యతి ॥ ౭ ॥ ఉలూఖలాఙ్ఘ్రేరుపరివ్యవస్థితంమర్కాయకామందదతంశుచిస్మి

* యమళార్జునభఞ్జనకథారమ్భః *

తమ్ । హయ్యఙ్గవం*చౌర్యవిశఙ్కితేక్షణంనిరీక్ష్యపశ్చాత్సుతమాగమచ్ఛనైః॥౮॥ తామాత్తయష్టింప్రసమీక్ష్యసత్వరస్తతోఽవరుహ్యాపససారభీతవత్ । గోప్యన్వధావన్నయమాపయోగినాంక్షమంప్రవేష్టుంతపసేరితంమనః ॥ ౯ ॥ అన్వఞ్చమానాజననీబృహచ్చలచ్ఛ్రోణీభరాక్రాన్తగతిస్సుమధ్యమా। జవేనవిస్రంసితకేశబన్ధనచ్యుతప్రసూనానుగతిఃపరామృశత్ ॥ ౧౦ ॥ కృతాగసంతంప్రరుదన్తమక్షిణీకషన్తమఞ్జన్మషిణీస్వపాణినా। ఉద్వీక్షమాణంభయవిహ్వలేక్షణంహస్తేగృహీత్వాభి*షయన్త్యవాగురత్ ॥ ౧౧ ॥ త్యక్త్వాయష్టింసుతంభీతంవిజ్ఞాయార్భకవత్సలా। ఇయేషకిలతంబద్ధుందామ్నాఽతద్వీర్యకోవిదా ॥ ౧౨ ॥ నచాన్తర్నబహిర్యస్యనపూర్వంనాపి

క్తరిత్యావాఙ్మనసాపరిచ్ఛేద్యవైభవంపశ్చాద్భ్యమన్వధావదిత్యేతదహోవిచిత్రమిత్యభిప్రాయేణవిశినష్టి ॥ యంకృష్ణం- యోగినాం,మనోఽపి-ప్రవేష్టుం,నక్షమమసమర్థ,మాస,త,మన్వధావత్-కథంభూతంమనః,తపసా,ఈరితంప్రవణీకృతమ్ * ॥ ౯ ॥ * అన్వఞ్చమానాఅనుధావన్తీ-బృహత్యోః - శ్రోణ్యోః-భరేణ - క్రాన్తాస్తబ్ధా-గతి-ర్యస్యాః - శోభనో-మధ్యమఃమధ్యప్రదేశోయస్యాః- జవేనహేతునా-విస్రంసితా-త్కేశబన్ధనాత్-చ్యుతైః - ప్రసూనైః - అనుగతిరనుగమనం-యస్యాస్సా-జననీ-పరామృశత్ పస్పర్శ-జగ్రాహేత్యర్థః * ॥ ౧౦ ॥ *తం-హస్తే- గృహీత్వా-భిషయన్తీభయంప్రాపయన్తీ-అవాగురత్తాడయితుముద్యతహస్తా - అభూత్-కథంభూతం-కృత-మాగోఽపరాధో-యేన-తం-అక్షిణీసర్వతఃప్రసరన్తీమషిఃకజ్జలం-యయోస్తే-అక్షిణీ-స్వపాణినా-కషన్తంమర్దయన్తం-భయేన-విహ్వలేచకితే-ఈక్షణే-యస్య * ॥ ౧౧ ॥ *తం-తదా-అపగురన్త్యపి-సా-సుతం-భీతం-విజ్ఞాయా - ర్భకవత్సలా-అతఏవ-యష్టిం-త్యక్త్వా-తత్ప్రభావానభిజ్ఞా - దామ్నారజ్జ్వాబద్ధు - మియేషైచ్ఛత్కిలు * ॥ ౧౨ ॥ *కింతద్వీర్యం-యదనభిజ్ఞానాత్ బద్ధుమియేషేత్యత స్తద్దర్శయన్ తదనభిజ్ఞాప్రాకృతమివబబన్ధేత్యాహద్వాభ్యాం ॥ బన్ధోహిబహిరేవసంవీతేనదామ్నాఅన్తరాగృహీతస్యభవతి- తథా - పూర్వాపరవిభాగవతో వస్తునఃపూర్వందామతోధృత్వాపరితఃపరివేష్టనేన-నత్వేతదస్తీత్యాహ॥ నచాన్తరంతి ॥కించ - వ్యాపకేనవ్యాప్యస్యబన్ధోభవతితచ్చవిపరీతమిత్యాహ॥ పూర్వాపరమితి॥ యో-జగతఃకృత్స్నస్య - పూర్వంపూర్వావధిః-పరముత్తరావధిశ్చ-బహిశ్చాన్తశ్చ - వ్యాప్యవర్తతే తస్య - జగదన్తర్భూతేనవ్యాప్యేనదామ్నాకథంబన్ధనంభవేదిత్యభిప్రాయః - కించ-సర్వస్యతత్కారణకతయాతదన్తరాత్మ

కత్వే న తచ్ఛరీరతయా చ తత్పృథక్సిద్ధవస్త్వన్తరాభావాత్స్వనిష్ఠవస్తుసాధనకంబన్ధనం న సంభవతీత్యభిప్రాయేణాహ॥
జగచ్చయ ఇతి॥ కార్యకారణశరీరాత్మభావనిబన్ధనమిదం సామానాధికరణ్యమ్ ❋ ॥ ౧౩ ॥ ❋ మర్త్యస్యేవ లిఙ్గం శరీరం యస్య
తం - మర్త్యవిధ-మధోక్షజం-మత్వా-గోపీ-దామ్నా సాధనేనో-లూఖలే - బబన్ధ బన్ధనోద్యమం చకార-యథా - ప్రాకృతం కేవ
లమర్త్యం-తద్వత్ ❋ ॥ ౧౪ ॥ ❋ కృతాగసో-ఽత ఏవ-బధ్యమానస్య సతః-తద్బన్ధనార్థముపాత్తం-దామ-ద్వ్యఙ్గుళోనం ద్వా
భ్యామఙ్గుళిభ్యామపూర్ణ-మభూత్ - తేన ద్వ్యఙ్గుళోనేన దామ్నా సహా-న్యద్దామా-న్తతరం-సన్దధే ❋ ॥ ౧౫ ॥ ❋ యత్సంహి
తం దామ-తదపి-న్యూన-మభవ-దిత్యేవం-యద్యద్దాద-త్తత్సన్ధాతుం జగ్రాహ-తత్సర్వం-న్యూనమేవా-భూత్ ❋ ॥ ౧౬ ॥ ❋ ఏ
వం-స్వగృహస్థాని-సర్వాణి-దామాని-సన్దధత్యపి - సన్దధత్యేవ - న తు తథాపి నివృత్తేత్యర్థః-త-ద్వీక్ష్య - విస్మయన్తీనాం గో
పీనాం మధ్యే స్వయం-విస్మితా-బభూవ ❋ ॥ ౧౭ ॥ ❋ తదా-స్విన్నం ప్రస్వేదభరితం-గాత్రం-యస్యాః-విస్రస్తం- కబరం- స్ర
జశ్చ-యస్యా-స్తస్యాః-స్వమాతుః-పరిశ్రమం-దృష్ట్వా-తస్యాం-కృపయా-స్వబన్ధనే-అనుగుణ-ఆసీత్ ❋ ॥ ౧౮ ॥ ❋ న చైతా
వతా స్వాతన్త్ర్యభఙ్గ ఇత్యాహ ॥ ఏవమితి ॥ స్వవశేన స్వతన్త్రేణాపి-స్వవశత్వమేవాహ-యస్య-వశే అధీనతాయాం-బ్రహ్మా
దీశ్వరసహితమిదం జగద్వర్తతే - తేన కృష్ణేన-హరిణై - వమిత్థం - అఙ్గ హే రాజన్-భక్తవశ్యతా-సన్దర్శితా-సర్వత్ర స్వత
న్త్రోఽప్యహం భక్తేషు పరతన్త్ర ఇతి దర్శయితుమబధ్యతేత్యర్థః ॥ తథాచాహుః శ్రీవత్సాఙ్కమిశ్రాః ‶ అనన్యాధీనత్వం తవ కి
ల జగుర్వైదికగిరః పరాధీనం త్వాం తు ప్రణతపరతన్త్రం మనుమహే ,, ఇతి॥ తథాచోక్తం భగవతాఽప్యష్టమే ‶ అహం భక్తప

చాపరమ్ । పూర్వాపరం బహిశ్చాన్తర్జగతో యో జగచ్చ యః ॥ ౧౩ ॥ తం మత్వాఽఽత్మజమవ్యక్తం మర్త్య
లిఙ్గమధోక్షజమ్ । గోపికోలూఖలే దామ్నా బబన్ధ ప్రాకృతం యథా ॥ ౧౪ ॥ తద్దామ బధ్యమానస్య స్వార్భ
కస్య కృతాగసః । ద్వ్యఙ్గుళోనమభూత్తేన సన్దధేఽన్యచ్చ గోపికా ॥ ౧౫ ॥ యదాసీత్తదపి న్యూనం తేనాన్య
దపి సన్దధే । తదపి ద్వ్యఙ్గుళం న్యూనం యద్యదాదత్త బన్ధనమ్ ॥ ౧౬ ॥ ఏవం స్వగేహదామాని యశోదా సన్దధ
త్యపి । గోపీనాం విస్మయన్తీనాం స్మయన్తీ విస్మితాఽభవత్ ॥ ౧౭ ॥ స్వమాతుః స్విన్నగాత్రాయా విస్రస్తకబర
స్రజః । దృష్ట్వా పరిశ్రమం కృష్ణః కృపయాఽఽసీత్స్వబన్ధనే ॥ ౧౮ ॥ ఏవం సన్దర్శితా హ్యఙ్గ హరిణా భక్తవశ్య
తా । స్వవశేనాఽపి కృష్ణేన యస్యేదం సేశ్వరం వశే ❋ ॥ ౧౯ ॥ ❋ నేమం విరిఞ్చో న భవో న శ్రీరప్యఙ్గసంశ్రయా
ప్రసాదం లేభిరే గోపీ యం తం ప్రాప విముక్తిదాత్ ॥ ౨౦ ॥ నాయం ❋ సుబోధో భగవాన్దేహినాం గోపికాసు
తః । జ్ఞానినాం చాత్మభూతానాం యథా భక్తిమతామిహ ॥ ౨౧ ॥ కృష్ణస్తు గృహకృత్యేషు వ్యగ్రాయాం మా
తరి ప్రభుః । అద్రాక్షీదర్జునౌ పూర్వం గుహ్యకౌ ధనదాత్మజౌ ॥ ౨౨ ॥ పురా నారదశాపేన వృక్షతాం ప్రాపి
తౌ మదాత్ । నళకూబర❋మణిగ్రీవావితి ఖ్యాతౌ శ్రియాఽన్వితౌ ॥ ౨౩ ॥ ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋
❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, దశమస్కన్ధే, నవమోఽధ్యాయః ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

రాధీనో హ్యస్వతన్త్ర ఇవ ద్విజేతి ❋ ॥ ౧౯ ॥ ❋ న ను సత్యం భక్తపరతన్త్ర ఇతి, గోపీ తు న భక్తేతి కథం తత్పారతన్త్ర్యమీశ్వ
రస్యేత్యత్రాహ ॥ నేమమితి ॥ భక్తిప్రయోజనం హి భగవత్ప్రసాద, స్తం చ, యాదృశం నిగ్రహానుగ్రహాదిపర్యన్తవిశేషయత్స్వ
రూపం, విముక్తిదాద్భగవతో, గోపీ, లేభే, న, తాదృశం, బ్రహ్మరుద్రౌ, సాక్షాద్వక్షఃస్థలాశ్రయా, లక్ష్మీరపి, లేభిరే, ప్రేమపూ
ర్వకానుధ్యానాత్మికా హి భక్తిః, సా గోప్యామప్యవిశిష్టేతి భావః ❋ ॥ ౨౦ ॥ తథా చ భక్తానామేవాయం సులభో నాన్యేషా
మిత్యాహ ॥ నాయమితి ॥ అయం భగవాన్గోపీసుతో, యథేహ, భక్తిమతాం, ఆత్మా- స్వయమేవ పోతః భవార్ణవతరణే ప్లవస్థా
నీయో యేషాం, తేషాం, జ్ఞానినాం, యథా, సుఖాపః సుఖప్రాప్యః, న తథేతరేషాం దేహినామిత్యర్థః। సుబోధ ఇతి పాఠే। సు
ఖేన బోద్ధుం శక్య ఇత్యర్థః ❋॥ ౨౧ ॥❋ అహో అత్యాశ్చర్యమేతత్, యత్సంసృతిబన్ధబ్రహ్మశాపాదిమోచనో ఽపి భగవాన్ లౌ
కికేన దామ్నా బద్ధ ఇత్యభిప్రాయేణ యమళార్జునముక్తిప్రదత్వరూపం చరిత్రాన్తరం ప్రస్తోతుమాహ॥ కృష్ణస్త్వితి॥ మాతర్యులూ
ఖలే బద్ధవత్యాం యశోదాయాం, గృహకృత్యేషు, వ్యగ్రాయాం ప్రవణచిత్తాయాం సత్యాం, బద్ధః, కృష్ణః, ప్రభుః విప్రశాపాది
మోచనసమర్థః, పూర్వం, ధనదస్య కుబేరస్య, ఆత్మజౌ, గుహ్యకౌ యక్షౌ, నలకూబరమణిగ్రీవాఖ్యౌ, శ్రియా యుక్తౌ సన్తౌ పు
రా- మదాచ్ఛ్రీమదాన్నిమిత్తాన్నారదస్య కుపితస్య-శాపేన-వృక్షతాం తరుజన్మ-ప్రాపితౌ - అర్జునౌ అర్జునాఖ్యౌ వృక్షౌ-ద
దర్శ ❋ ॥ ౨౨ ॥ ౨౩ ॥ ❋ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే నవమోఽధ్యాయః ❋

ఏవముక్తే లబ్ధప్రశ్నావసరః పృచ్ఛతి రాజా ॥ కథ్యతామితి ॥ యద్విగర్హితం కర్మ - యేన వా - దేవర్షిర్భాగవతశ్రేష్ఠః, కుపితః - తదేతత్కర్మ - తయోః - శాపస్య - కారణం - హే భగవన్ కథ్యతాం దేవర్షేర్యేన వా తమ ఇతి పాఠే - దేవర్షేర్భాగవతోత్తమస్యాపి తమః క్రోధ - ఇత్యన్వయః ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ రుద్రస్యేత్యాదిశ్లోకద్వయం స్పష్టార్థమ్ ❁ ॥ ౨ ॥ ౩ ॥ ❁ గఙ్గాయా మన్తర్మధ్యే, కథంభూతే అమ్బుజానాం - వనాని - తేషాం - రాజయో - యస్మిన్ - తస్మిన్ వ్రీహ్యాదిత్వాదినిః ॥ కరేణుభిరిభీభిర్గజావివ - యువతిభిస్సహ - చిక్రీడతుః ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ హే కౌరవ - భగవాన్ - దేవర్షిర్యదృచ్ఛయా - తత్రాగతో - దదర్శ - క్షీబాణౌ మదాన్ధౌ - సమబుధ్యత చ ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ కుత ఇత్యత్రాహ ॥ తం దృష్ట్వేతి ॥ పర్యధుః పరిహితవత్యః - గుహ్యకౌ తు - నైవ పర్యధాతాం - కింతు - వివస్త్రావనగ్నావేవాసాతామ్ ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ సురస్య కుబేరస్య - ఆత్మజౌ - దృష్ట్వా - మదనాశరూపానుగ్రహార్థం - శాపం - దాస్యన్ - తావిదం వక్ష్యమాణం - జగాద, అనుగ్రహార్థాయ భవిష్యద్భగవద్దర్శనరూపప్రయోజనాయ చేతి కేచిద్వ్యాచక్షతే ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ జోష్యాన్ ప్రియాన్ - జుషతః సేవమానస్య - పుంసః - శ్రీమదాత్సంపత్ప్రయుక్తమదాత్ - అన్య ఆభిజాత్యాదిః - ఆదిశబ్దేన విద్యాదిసంగ్రహః - ఆభిజాత్యాదిజనితో మదః - శ్రీమదవద్బుద్ధిభ్రంశకరః రజోగుణకార్యకామక్రోధాదివర్ధనో, న హి, కింతు, శ్రీమద ఏవ నితరాం బుద్ధిభ్రంశకరో రజోగుణ ఇత్యర్థః ॥ తదాహ ॥ యత్రేత్యాదినా ॥ యత్ర యస్మిన్ శ్రీమదే సతి, స్త్రీప్రసఙ్గద్యూతమధుపానాదిరూపదుర్వ్యసనాని సంభవన్తి ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ కించ, యత్ర శ్రీమదే సతి ఇమం, దేహం, జరాదిరహితం, మన్యమానైః, రత ఏవ, అజితేన్ద్రియైః, రత ఏవ - నిర్దయైః, పశవో - హన్యన్తే ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ ఇమమిత్యనేనాభిప్రేతం విశదయతి ॥ దేవేతి ॥ దేవసంజ్ఞితమపి నరదేవభూదేవస్వర్దేవాదిసంజ్ఞితమపి - శరీరమన్తే, తదారమ్భకప్రారబ్ధావసానే క్రిమ్యాదిసంజ్ఞితమేవ - దగ్ధం చేద్భస్మసం

రాజోవాచ ॥ కథ్యతాం భగవన్నేతత్తయోశ్శాపస్య కారణమ్ । యత్తద్విగర్హితం కర్మ యేన వా ❁ దేవర్షిః కుపితః ❁ ॥ ౧ ॥ శ్రీబాదరాయణిరువాచ ॥ రుద్రస్యానుచరౌ భూత్వా సుదృప్తౌ ధనదాత్మజౌ । కైలాసోపవనే రమ్యే మన్దాకిన్యాం మదోత్కటౌ ॥ ౨ ॥ వారుణీం మదిరాం పీత్వా మదాఘూర్ణితలోచనౌ । స్త్రీజనైరనుగాయద్భిశ్చేరతుః పుష్పితే వనే ॥ ౩ ॥ అన్తః ప్రవిశ్య గఙ్గాయామమ్భోజవనరాజిని । చిక్రీడతుర్యువతిభిర్గజావివ కరేణుభిః ॥ ౪ ॥ యదృచ్ఛయా చ దేవర్షిర్భగవాంస్తత్ర కౌరవ । అపశ్యన్నారదో దేవౌ క్షీబాణౌ సమబుధ్యత ॥ ౫ ॥ తం దృష్ట్వా వ్రీడితా దేవ్యో వివస్త్రాశ్శాపశఙ్కితాః । వాసాంసి పర్యధుశ్శీఘ్రం వివస్త్రౌ నైవ గుహ్యకౌ ॥ ౬ ॥ తౌ దృష్ట్వా మదిరామత్తౌ శ్రీమదాన్ధౌ సురాత్మజౌ । తయోరనుగ్రహార్థాయ శాపం దాస్యన్నిదం జగౌ ॥ ౭ ॥ న హ్యన్యో జుషతో జోష్యాన్ బుద్ధిభ్రంశో రజోగుణః । శ్రీమదాదాభిజాత్యాదిర్యత్ర స్త్రీ ద్యూతమాసవః ॥ ౮ ॥ హన్యన్తే పశవో యత్ర నిర్దయైరజితాత్మభిః । మన్యమానైరిమం దేహమజరామృత్యు నశ్వరమ్ ॥ ౯ ॥ దేవసంజ్ఞితమప్యన్తే క్రిమివిడ్భస్మసంజ్ఞితమ్ । భూతధ్రుక్ తత్కృతే స్వార్థం కిం వేద నిరయో యతః ॥ ౧౦ ॥ దేహః కిమన్నదాతుస్స్వం నిషేక్తుర్మాతురేవ వా । మాతుః పితుర్వా క్రేతుర్వా బలినోఽగ్నేశ్శునోఽపి వా ॥ ౧౧ ॥ ఏవం సాధారణం దే

జ్ఞితం - శ్వభిర్భక్షితం చేత్ - విట్సంజ్ఞికం అన్యథా - క్రిమిసంజ్ఞితమిత్యర్థః - తత్కృతే ఏవంవిధశరీరసుఖార్థం - యో - భూతాని ద్రుహ్యతీతి తథా - యతో భూతద్రోహాన్నిరయో నరకః - స పుమాన్ కిం వేద స కిమపి - హితమహితం చ న జానాతీత్యర్థః ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ నన్వన్తే యత్కించిత్సంజ్ఞికమస్తు - జీవద్దశాయాం స్వాధీనతయా దేహసుఖార్థం యతితవ్యమేవేత్యత్ర తద్దశాయామపి న నియతం స్వత్వమస్తీత్యాహ ॥ దేహ ఇతి ॥ అగ్నేశ్శునోఽపి వేతి దృష్టాన్తార్థం - దేహో యథాఽన్తే, అగ్నేః, శ్వనః, స్వం, తథా - జీవద్దశాయామపి నియమో నాన్నదాత్రాదీనాం స్వం కిం న భవతీత్యర్థః - కిమిత్యనేన లోకే ప్రసిద్ధిర్ద్యోత్యతే - తావదన్నపరిణామరూపత్వాద్యస్యాన్నేన వర్ధతే తస్య స్వం, తథా - రేతః ప్రభవత్వాన్నిషేక్తుర్గర్భాధాతుః - తథా - మాతుః పితుః తత్పితుర్మాతామహస్య చ - పుత్రీకరణకాలే తథా సంకల్పాత్ పితృవన్మాతృపితరం ప్రత్యపి పారతన్త్ర్యాచ్చేత్యాదితి భావః ॥ విక్రేతుః ద్రవ్యదానేన స్వీకర్తుః - బలినో బలాద్గృహీతుః ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ ఏవం, సాధారణం - న త్వేకస్యైవ నియతస్వం, అవ్యక్తాత్ప్రకృతేః - ప్రభవః - ఉత్పత్తిః - తస్మిన్నేవాప్యయో లయశ్చ - యస్య, తమిమం - దేహ - మాత్మసాత్కృత్యాత్మేతి మత్వా, అసతో మూఢాన్, ఋతే వినా విద్వాన్ - కః పుమాన్ - జన్తూన్ - హన్తి, దేహాభిమానినశ్చేదన్యః - విద్వాంస్తు న హన్యాదేవేత్యర్థః, యద్వా, ఏవమిమం దేహం - సాధారణ - మవ్యక్తప్రభవాప్యయం చ - విద్వాన్ జానంశ్చేదసతో అసాధారణదేహాభిమానినః పురుషాన్ - ఋతే వినా - కోఽపి పుమాన్ - ఆత్మసాత్కృత్యాఽఽత్మత్వేన మత్వా, జన్తూన్ - హన్యాత్ - ఏవం విద్వాంస్తు పునర్దేహాత్మాభిమానేన న హన్యాత్ - సాధారణమవిద్వాంసస్తు దేహాత్మాభిమానేన హన్యురిత్యర్థః, అవిద్వానితి వాచ్ఛేదః తదా - సాధారణ - మవ్యక్తప్రభవాప్యయం చా-

౧ ॥ శ్లో ❁ పా ॥ దేవర్షేస్తమః

విద్వానజానంశ్చే, త్సత స్తజ్ఞా, న్వినా-అన్యః కశ్చిద్దేహాత్మాభిమానేనహన్యాదిత్యన్వయః ❋ ॥ ౧౨ ॥ ❋ ఏవం శ్రీమదస్యానర్థమూలతాం ప్రదర్శ్య - అథ తత్ప్రతీకారార్థం నిశ్చినోతి॥ అసత ఇతి॥ తత్కృత ఇత్యత్రాహ॥ ఆత్మౌపమ్యేనేతి ॥ దరిద్రః- కేవల-మాత్మదృష్టాన్తేన-భూతానీ, క్షుతే యథాస్వస్యాఘాతాదినాదుఃఖాదికం-తథా-పరస్యాపీ-త్యాత్మౌపమ్యేన భూతాని పశ్యన్-న తేభ్యోద్రుహ్యతీత్యర్థః ❋ ॥ ౧౩ ॥ ❋ ఉక్తమేవార్థం సదృష్టాన్తమాహ॥ యథేతి॥ యథా కణ్టకవిద్ధాఙ్గః లిఙ్గైరన్తర్గతసుఖదుఃఖాదివ్యఞ్జకముఖవికాసమ్లానతాదినిమిత్తై, ర్జీవసామ్యం గతః- స్వేతరజీవానాం స్వస్య చ తౌల్యం మన్వానః - తాం కణ్టకవేధజాం-వ్యథాం దుఃఖం-కణ్టకవేధాం వా - నేచ్ఛతి, తథైవ, మవిద్ధకణ్టకో-న నేచ్ఛతీతి నేత్యర్థః ❋ ॥ ౧౪ ॥ ❋ కిఞ్చ, దారిద్ర్యం పరంపరయా ముక్తిసాధనమపీత్యాహ ॥ దరిద్ర ఇతి చతుర్భిః ॥ నిరహం స్తమ్భః, నిర్గతాహంకారరూపగర్వః, సర్వై రభిజనవిత్తవిద్యాప్రియుక్తైః, ర్మదై, ర్ముక్తః, యదృచ్ఛయా స్వప్రయత్నమన్తరేణైవ, కృచ్ఛ్రం కాయశోషణాదికం, ప్రాప్నోతి, తత్కృచ్ఛ్రమేవా, స్య, పరం కేవలముత్కృష్టం వా-తపః ❋ ॥ ౧౫ ॥ ❋ తదేవాహ ॥ నిత్యమితి॥ క్షుధా- క్షామః క్షీణో- దేహో- యస్య, తత్ర హేతుః- అన్నకాఙ్క్షిణః, తత్రాపి హేతుః, దరిద్రస్య- ఇన్ద్రియాణి- శుష్యన్తి- అతఏవ- హింసా చ- నివర్తతే ❋ ॥ ౧౬ ॥ ❋ ఏవంవిధస్య- దరిద్రస్యైవ- సమదర్శినః- సాధవో యుజ్యన్తే సంగతా భవన్తి- వను పరిశుష్యేన్ద్రియస్యాపి విషయతృష్ణానపాయాచ్ఛ్రీమదాన్ధ్యాత్స్వావిశేష ఇత్యత్రాహ॥ సంగతైస్సద్భిస్తైస్తు భి- స్తత్తర్షం విషయతృష్ణాం- క్షిణోతి క్షపయతి- యద్వా- తత్తర్షం కర్తృక్లీబత్వమార్షం క్షిణోతి నశ్యతి- తతస్తత్తర్షక్షయా- దారాత్సమనన్తరమేవ - విశుధ్యతి ప్రకృతిసంబన్ధరూపాశుచిరహితో భవతి- సిధ్యతీతి పాఠే- ముక్తో భవ

మవ్యక్తప్రభవాప్యయమ్ । కో విద్వానాత్మసాత్కృత్వా హన్తి జన్తూనృతేఽసతః ॥ ౧౨ ॥ అసతః శ్రీమదాన్ధస్య దారిద్ర్యం పరమాఞ్జనమ్ । ఆత్మౌపమ్యేన భూతాని దరిద్రః పరమీక్షతే ॥ ౧౩ ॥ యథా కణ్టకవిద్ధాఙ్గో జన్తోర్నేచ్ఛతి తాం వ్యథామ్ । జీవసామ్యం గతో లిఙ్గైర్న తథాఽవిద్ధకణ్టకః ॥ ౧౪ ॥ దరిద్రో నిరహం స్తమ్భో ముక్తస్సర్వమదైరిహ । కృచ్ఛ్రం యదృచ్ఛయాఽఽప్నోతి తద్ధి తస్య పరం తపః ॥ ౧౫ ॥ నిత్యం క్షుత్క్షామదేహస్య దరిద్రస్యాన్నకాఙ్క్షిణః । ఇన్ద్రియాణ్యనుశుష్యన్తి హింసాఽపి వినివర్తతే ॥ ౧౬ ॥ దరిద్రస్యైవ యుజ్యన్తే సాధవస్సమదర్శినః । సద్భిః క్షిణోతి తం తర్షం తత ఆరా ❋ ద్విశుధ్యతి ॥ ౧౭ ॥ సాధూనాం సమచిత్తానాం ముకున్దచరణైషిణామ్ । ఉపేక్ష్యైః కిం ధనస్తమ్భైరసద్భిరసదాశ్రయైః ॥ ౧౮ ॥ తదహం మత్తయోర్మాధ్వ్యా వారుణ్యా శ్రీమదాన్ధయోః । తమోమదం హరిష్యామి స్త్రైణయోరజితాత్మనోః ॥ ౧౯ ॥ యదిమౌ లోకపాలస్య పుత్రౌ భూత్వా తమఃప్లుతౌ । న వివాససమాత్మానం విజానాతే సుదుర్మదౌ ॥ ౨౦ ॥ అతోఽర్హతః స్థావరతాం స్యాతాం నైవం యథా పునః । స్మృతిస్స్యాన్మత్ప్రసాదేన తత్రాఽపి మదనుగ్రహాత్ ॥ ౨౧ ॥ వాసుదేవస్య సాన్నిధ్యం లబ్ధ్వా దివ్యశరచ్ఛతే । వృత్తే స్వ

తీత్యర్థః ❋ ॥ ౧౭ ॥ ❋ న చ ధనమేవ స్వాపేక్షితమత ఆహ ॥ సాధూనామితి ॥ ముకున్దచరణమేవ నిరతిశయపురుషార్థరూపం మన్వానానాం- సమచిత్తానాం స్వాపేక్షయా భూతాన్తరదర్శినాం సాధూనా- మత ఏవో, పేక్ష్యైః - ధనస్తమ్భైః స్తస్య హేతుభిర్ధనై- రసద్భిరనర్థమూలమదహేతుత్వేన దుష్టైః అత ఏవ- అసతా, మాశ్రయై - స్తైరాశ్రయో యేషాం తై రితి వా, ఏవంవిధై- ర్ధనస్తమ్భైః- కిం, న కించిదపి ప్రయోజనమిత్యర్థః॥ యద్వా॥ సాధూనామపి ధనిక ఏవ ప్రియస్స్యాదిత్యత్రాహ ॥ సాధూనామితి॥ ధనేన స్తమ్భో యేషాం తై- రసదాశ్రయైస్సదా శ్రయరహితై- స్తత్సమాగమరహితైరిత్యర్థః అత ఏవ- ఉపేక్ష్యై రసద్భిః కిమితి ❋ ॥ ౧౮ ॥ ❋ తత్తస్మాత్, శ్రీమదనివృత్తేరేవ పురుషార్థపర్యవసాయిత్వా- ద్వారుణ్యా, మాధ్వ్యా సురయా మత్తయోః శ్రీమదేనాన్ధయో- రజితేన్ద్రియయోః స్త్రీవశ్యయోః - యువయో, స్తమోమద - మజ్ఞానకృతం మదం - హరిష్యామి అపనేష్యామి ❋ ॥ ౧౯ ॥ ❋ యద్యస్మా ల్లోకపాలస్య- పుత్రౌ- భూత్వాపి ఇమౌ భవన్తౌ - తమసావ్యాప్తౌ- వివాససం నగ్న- మాత్మానం- న విజానాతే ❋ ॥ ౨౦ ॥ ❋ అతః- స్థావరతా- మర్హతః- వివాససమాత్మానమజానతోర్వస్త్రాచ్ఛాదనరహితతరుజన్మయుక్తమితి భావః- ఇత్థం శప్త్వాఽనుగృహ్ణాతి॥ స్యాతామిత్యాదినా॥ ఏవమేవ- సర్వదా స్థావరాకృతీ- యథా - న స్యాతాం- తథాఽర్హతః- యద్వా కిమర్థమేవం నిరపరాధయోశ్శాపం ప్రయచ్ఛసీత్యత్రాహ - పురా తరుజన్మనః ప్రాక్- యథా స్యాతాం యాదృశౌ శ్రీమదాన్ధౌ స్యాతా- మేవం- తరుజన్మనః పశ్చా- న్మాభూతా - మిత్యేవమనుగ్రహార్థం శపణ ఇత్యర్థః, ప్రకారాన్తరేణాప్యనుగృహ్ణాతి॥ తత్రాపి స్థావరత్వేఽపి, మత్ప్రసాదేన హేతునా- స్మృతిః పూర్వజన్మస్మృతిః, స్యాత్ ❋ ॥ ౨౧ ॥ ❋ తథా, మదనుగ్రహాద్ధేతోః- దివ్యవర్షశతాన్తే వాసుదేవస్య వసుదేవసూనోః భగవత - సాన్నిధ్యం- లబ్ధ్వా- వృత్తే నిరుత్వే అతీతే సతి- పున- స్స్వర్లోక

౧౭ ॥ శ్లో ❋ పా ॥ విసిధ్యతి

తాం దేవత్వం-లబ్ధ్వా-వాసుదేవే-లబ్ధాభక్తిర్యాభ్యాం- తథాభూతౌ - భవిష్యతః ❀ ॥ ౨౨ ॥ ❀ స దేవర్షి-రిత్థ-ముక్త్వా-బద
ర్యాశ్రమం-గతః నలకూబరమణిగ్రీవౌ,సహజాతౌ , వర్జునౌవృక్షౌ , ఆసతుః ❀ ॥ ౨౩ ॥ ❀ భాగవతముఖ్యస్య,నారదస్య,
తద్వచ,స్సత్యం,కర్తుం,శ్రీకృష్ణ,శ్శనై,రులూఖలమాకర్షన్ , యత్ర,యమళార్జునౌ-స్థితౌ,తత్ర-జగామ ❀ ॥ ౨౪ ॥ ❀ తద్వచ
స్సత్యంకర్తుమిత్యేతదేవప్రపఞ్చయతి ॥ యత్ యతో,దేవర్షిర్మమ-ప్రియతమః,తత్తస్మా,త్తేన , మహాత్మనా,ధనదాత్మజావు
ద్దిశ్య,యద్గీతం,త,త్సాధయిష్యామీ,త్యభిప్రాయేణ,యమయోరర్జునయో,ర,న్తరేణ , మధ్యే,యయౌ॥తదా ఆత్మనస్స్వస్య,ప్ర
వేశమాత్రేణో,లూఖలం,తిర్యక్పతిత,మభూత్ ❀ ॥ ౨౫ ॥ ౨౬ ॥ ❀ అన్వాక్ఛతీత్యన్వాక్,అనుసరత్,త, ములూఖలం,నిష్కర్ష
యతా దామోదరేణ హేతునా,తరసాబలా,దుత్కలితావుత్పాటితా,వఙ్ఘ్రిబన్ధామూలభాగౌ,యయోః,పరమస్య శ్రీకృష్ణ
స్య-విక్రమితేన,అతివేపఃకమ్పో,యేషు,తే-స్కన్ధాదయో - యయోః - కృత-శ్చణ్డశ్శబ్దో - యాభ్యాం-తథాభూతౌ-నిష్పేత
తుః ❀ ॥ ౨౭ ॥ ❀ తత్రతదా-తయోఃవృక్షయోర్వా-పరమయా-శ్రియాశోభయా - కకుభోదిశః - స్ఫురన్తౌప్రకాశయన్తౌకుజ
యోఃవృక్షయోః-స్థితో-ఽగ్ని-ర్యథా-మూర్తిమా-న్బహిరుద్గచ్ఛతి-తద్వ-దుత్థితౌ - సిద్ధౌ-భూత్వా-ఉపేత్యకృష్ణసమీపమేత్య-
కుజయోర్జాతవేదాఇవసిద్ధావుపేత్యేత్యుక్తార్థమేతివా-అఖిలలోకానాం - నాథమీశ్వరం-కృష్ణం - శిరసా-ప్రణమ్య-బద్ధోఽఞ్జలి-
ర్యాభ్యాం-విగతం రజఃరజోగుణకార్యం-యయో-స్తౌ- సాత్త్వికావిత్యర్థః-నిర్మలావితివా - తౌ-నలకూబరమణిగ్రీవౌ-ఇదంవ
క్ష్యమాణ-మూచతుః ❀ ॥ ౨౮ ॥ ❀ గోపాలంమాంయువాం దేవౌకిమితిప్రణతావిత్యత్రాహతుః- హేకృష్ణ మహాయోగిన్
అచిన్త్యప్రభావ-నకేవలంగోపబాలస్త్వ - మపితు-పరమపురుషః-కోఽసౌ-య-ఆద్యజగత్కారణభూతః- నను కార్యకా

శ్లోకతాంభూయోలబ్ధభక్తీభవిష్యతః॥ ౨౨ ॥ఏవముక్త్వాతుదేవర్షిర్గతోనారాయణాశ్రమమ్ । నళకూబ❀రమ
ణిగ్రీవావాసతుర్యమళార్జునౌ॥ ౨౩ ॥ఋషేర్భాగ❀వతముఖ్యస్యసత్యంకర్తుంవచోహరిః । జగామశనకైస్త
త్రయత్రాస్తాంయమళార్జునౌ॥ ౨౪ ॥దేవర్షిర్మేప్రియతమోయదిమౌధనదాత్మజౌ । తత్తథాసాధయిష్యామి
యద్గీతంతన్మహాత్మనా॥ ౨౫ ॥ ఇత్యన్తరేణార్జునయోఃకృష్ణస్తుయమయోర్యయౌ । ఆత్మనిర్వేశమాత్రేణతిర్య
గ్గతములూఖలమ్॥ ౨౬ ॥బాలేననిష్క❀ర్షయతాఽన్వగులూఖలంతద్దామోదరేణతరసోత్కలితాఙ్ఘ్రిబన్ధౌ।
నిష్పేతతుఃపరమవిక్రమితాతివేపస్కన్ధప్రవాళవిటపౌకృతచణ్డశబ్దౌ॥ ౨౭ ॥ తత్రశ్రియాపరమయాకకుభఃస్ఫు
రన్తౌసిద్ధావుపేత్యకుజయోరివజాతవేదాః । కృష్ణంప్రణమ్యశిరసాఽఖిలలోకనాథంబద్ధాఞ్జలీవిరజసావిదమూ

❀ శాపవినిర్ముక్తనలకూబరమణిగ్రీవకృతశ్రీకృష్ణస్తుతిః ❀

చతుఃస్మ॥ ౨౮ ॥కృష్ణకృష్ణమహాయోగింస్త్వమాద్యఃపురుషఃపరః । వ్యక్తావ్యక్తమిదంవిశ్వంరూపంతేబ్రహ్మ
ణోవిదుః॥ ౨౯ ॥త్వమేకస్సర్వభూతానాందేహాస్వాత్మేన్ద్రియేశ్వరః । త్వమేవకాలోభగవాన్విష్ణురవ్యయఈ
శ్వరః ॥ ౩౦ ॥త్వంమహాన్ప్రకృతిస్సూక్ష్మారజస్సత్త్వతమోమయీ । త్వమేవపురుషోఽధ్యక్షస్సర్వక్షేత్రవి

రణయోఃప్రాయశస్సాలక్షణ్యాదర్శనాత్కథంచిదచిదాత్మకస్యజగతస్తద్విలక్షణోఽహంకారణమిత్యత్రాహ॥ వ్యక్తంనామ
రూపాభ్యాం - అవ్యక్తంచే-దంవిశ్వం-బ్రహ్మణఃసర్వశక్తిత్వాదికల్యాణగుణైర్బృహత - స్తవ-రూపంశరీరం-విదుఃవేదా
న్తాఆమనన్తీత్యర్థః - వేదాన్తాశ్చ "యస్యపృథివీశరీరం,యస్యాత్మాశరీరం,యస్యావ్యక్తంశరీరం,యస్యాక్షరంశరీర,,మిత్యా
ద్యాః-సూక్ష్మ-చిదచిచ్ఛరీరకత్వేనకారణభూతఃస్థూలచిదచిచ్ఛరీరకత్వేనకార్యావస్థశ్చత్వమేవేతిభావః ❀ ॥ ౨౯ ॥ ❀ నకేవ
లముపాదానకారణమేవా , పితు-నిమిత్తకారణమపీత్యభిప్రాయేణతదుపయుక్తగుణవత్తామాహతుః ॥త్వమితి॥ ఏకశబ్దేనా
ధిష్ఠాత్రన్తరవ్యావృత్తిః - సర్వభూతానాం-యాని దేహాదీని- తేషా-మీశ్వరఃనియన్తా-అసవఃప్రాణాః, ఆత్మామనః-భవన్తిదే
వమనుష్యాదిరూపేణజాయన్త ఇతిభూతాని క్షేత్రజ్ఞా - స్తేషాం-దేహాదిసంబన్ధోపాదానోపయుక్త సార్వజ్ఞ్యాదిగుణయోగె
నాన్తఃప్రవిశ్యనియన్తేత్యర్థః - ఏవంనిఖిలజగత్కారణత్వంతచ్ఛరీరకత్వంచోక్తం- అథతదుభయనిబన్ధనంజగదన్తర్భూతకా
లాదిసామానాధికరణ్యమాహతుః ॥ త్వమేవకాలఇతి ॥ యద్వా,త్వమేక ఇతిస్థితికారణత్వముక్తం- త్వమేవకాలఇతిలయకార
ణత్వం-కాలోమృత్యుః - త్వంమహానిత్యాదినాసామానాధికరణ్యముచ్యతఇతివివేకః-హేభగవన్- అవ్యయఇత్యనేనకారణ
త్వప్రయుక్తదోషపరిహారః - భగవన్నిత్యనేన అవతారదశాయామపి షాడ్గుణ్యపూర్తిరుక్తా - విష్ణురిత్యనేనదేవతావిశేష
త్వమ్ ❀ ॥ ౩౦ ॥ ❀ త్వం,మహాన్ మహత్కారణత్వాత్తచ్ఛరీరకత్వాచ్చతత్సమానాధికరణః - ఏవముత్తరత్రాపిద్రష్టవ్యం,
నకేవలంమహానేవా-పితు - తత్తత్కారణభూతా-రజఆదిగుణత్రయాత్మికా-సూక్ష్మానామరూపవిభాగానర్హా - ప్రకృతిరపి-
త్వమేవ-తథా-పురుషోజీవ - స్త్వమేవ-కథంభూతః, అధ్యక్షః దేహప్రభృతిజీవపర్యన్తానామధిష్ఠాతా - క్షేత్రాణిశరీరాణిబు

ద్ధిపర్యన్తేన్ద్రియసహితాని - తానివేత్తీతి తథా - యుగపత్ క్షేత్రేన్ద్రియవృత్తివిదిత్యర్థః ❀ ॥ ౩౧ ॥ ❀ రూపం తే బ్రహ్మణో విదురిత్యనేనైవం సిద్ధం త్వాం కేవలం వేదాన్తా ఏవ విదుః న త్విన్ద్రియాణీత్యభిప్రేతం - తదేవ విశదయన్తావుపపాదయతః ॥ గృహ్యమాణైరితి ॥ ప్రాకృతైర్గుణైర్వికారైః గుణపరిణామరూపైరిన్ద్రియైః, త్వ, మగ్రాహ్యః గ్రహీతుం విషయీకర్తుమశక్యః ॥ తత్ర హేతుం వదన్తౌ గుణాన్విశింష్టః ॥ గృహ్యమాణైరితి ॥ యథా శ్రోత్రాదిభిర్గృహ్యమాణాశ్శబ్దాదయో న శ్రోత్రాదీన్ గృహ్ణన్తి, తథా త్వయా గృహ్యమాణా వికారాస్త్వాం న గృహ్ణన్తీతి భావః । నన్వగ్రాహ్యస్య మమ కారణత్వ సమవ్యాప్తోపాస్యత్వానుపపత్తి, స్తతశ్చ కారణత్వానుపపత్తిరిత్యత్రాహతుః ॥ కోన్వితి ॥ గుణైః గుణకార్యైరిన్ద్రియైః, సంవృత ఆవృతస్సహిత ఇతి యావత్ - కో నుపుమాన్ - ప్రాక్సిద్ధం గుణేభ్యః ప్రాగేవ తత్కారణతయా తత్ప్రకాశకతయా చ సిద్ధం - త్వా, మిహ, జ్ఞాతుం విషయీకర్తుం, అర్హతి, గుణసంవృతః కో వాఽర్హతీత్యనేన యోగవిశుద్ధమనాస్తు జ్ఞాతుమర్హతీతి సూచితం, అనేనానుపాస్యత్వం పరిహృతం, యద్వా, నను తర్హి జీవో జానాత్విత్యత ఆహతుః, కోన్వితి ❀ ॥ ౩౨ ॥ ❀ ఏవముక్తవిధస్య భగవతస్సర్వజ్ఞత్వం జీవైర్దుర్జ్ఞేయత్వం చానుసన్దధతౌ నమస్కురుతః ॥ తస్మా ఇతి ॥ తస్మై కృష్ణ కృష్ణేత్యాదినోక్తగుణవిశిష్టాయ, భగవతే షాడ్గుణ్యపూర్ణాయ సాధుపరిత్రాణార్థం వసుదేవాత్మజత్వేనావతీర్ణాయ - సర్వకర్త్రే, ఆత్మద్యోతైర్గుణైశ్ఛన్నమహిమ్నే జీవానాం దురవబోధమహిమ్నే - ఆత్మజ్యోతిర్గుణచ్ఛన్నమహిమ్న ఇతి పాఠే, ఆత్మజ్యోతిః స్వయంప్రకాశశ్చ, గుణచ్ఛన్నమహిమా చేత్యర్థః, స్వరూపేణ గుణైశ్చ నిరతిశయబృహతే, తుభ్యం, నమః ❀ ॥ ౩౩ ॥ ❀ వాసుదేవాయేత్యనేనాభిప్రేతం వివక్షూ తావత్స్వావతారయాథాత్మ్య మాహతుః ॥ యస్యేతి ॥ శరీరిషు మర్త్యాదిశరీరిణాం మధ్యే, అశరీరిణః కర్మకృతశరీరరహితస్య,

కారవిత్॥ ౩౧ ॥ గృహ్యమాణైస్త్వమగ్రాహ్యో వికారైః ప్రాకృతైర్గుణైః । కోన్విహార్హతి విజ్ఞాతుం ప్రాక్సిద్ధం గుణసంవృతః॥ ౩౨ ॥ తస్మై తుభ్యం భగవతే వాసుదేవాయ వేధసే। ❀ ఆత్మద్యోతైర్గుణైశ్ఛన్నమహిమ్నే బ్రహ్మణే నమః॥ ౩౩ ॥ యస్యావతారా జ్ఞాయన్తే శరీరేష్వశరీరిణః । తైస్తైరతుల్యాతిశయైర్వీర్యైర్దేహిష్వసంగతైః ॥ ౩౪ ॥ స భవాన్సర్వలోకస్య భవాయ విభవాయ చ । అవతీర్ణోఽంశభాగేన సాంప్రతం పతిరాశిషామ్ ॥ నమః పరమకల్యాణ నమస్తే విశ్వమఙ్గళ। వాసుదేవాయ శాన్తాయ యదూనాం పతయే నమః॥ ౩౬ ॥ అనుజానీహి నౌ భూమం స్తవానుచరకింకరౌ । దర్శనం నౌ భగవత ఋషేరాసీదనుగ్రహాత్॥ ౩౭ ॥ వాణీ గుణానుకథనే శ్రవణం కథాయాం హస్తౌ చ కర్మ సుమనస్తవ పాదయోర్నః । స్మృత్యాం శిరస్తవ నివాసజగత్ప్రణామే దృష్టిస్సతాం ద

యస్య తవ, అవతారాః, స్సర్వైః, నిస్సమాభ్యధికైః, కర్మకృతదేహిష్వ, సంగతైరసంభావితైః, తైస్తైస్తత్తదవతారప్రతినియతైః, ర్వీర్యైః జ్ఞాయన్తే కర్మకృతదేహిభ్యో విలక్షణత్వేన జ్ఞాయన్త ఇత్యర్థః ❀ ॥ ౩౪ ॥ ❀ అంశభాగేన బలరామేణ సహ, యద్వా, సంకల్పరూపజ్ఞానేన - న తు కరణేతి భావః - సాంప్రతమధునా, అవతీర్ణః - యద్వా, సాంప్రతమితి యుజ్యత ఇత్యేతదర్థకో నిపాతః . యతో, భవాన్, ఆశిషాం, పతిః ప్రభుః దాతా, అతో, భవార్థం, విభవార్థం చ, అంశేనావతీర్ణ ఇతి యుక్తమేవేత్యర్థః ❀ ॥ ౩౫ ॥ ❀ ప్రకృతావతారసాధారణగుణాననుసన్దధతౌ నమస్కురుతః - విశ్వమఙ్గళావహత్వ మమఙ్గళతరుజన్మ విమోచనేనాపరోక్షమేవ ప్రదర్శితమితి తథా సంబోధనాభిప్రాయః - స్వయమమఙ్గళస్యాన్యేషాం మఙ్గళావహత్వమనుపపన్నమితి తదపి సిద్ధమేవేత్యభిప్రాయేణ పరమకల్యాణేతి సంబోధనమ్ - శాన్తాయ ఊర్మిషట్కరహితాయ - అశనాయాపిపాసాశోకమోహజరామృత్యవష్షడూర్మయః ❀ ॥ ౩౬ ॥ ❀ ఇత్థం సంస్తుత్యాత్మనోః కృతార్థత్వాయ తద్దాసపర్యన్తదాస్యం ప్రార్థయమానౌ విజ్ఞాపయతః ॥ అనుజానీహీతి ॥ హే భూమన్ నిరవధికానన్దశాలిన్ - తవానుచరకింకరౌ - యథా - భవావ - తథా - అనుశాధీత్యర్థః ॥ కిమిదం ప్రార్థయేథే - ఇత్యత్రోచతుః ॥ ఋషేస్తవానుచరస్య - అనుగ్రహాదేవ - భగవతష్షాడ్గుణ్యపూర్ణస్య - పురుషార్థనిధే - స్తవ - దర్శనం - నౌ - ఆవయో - రాసీత్ - మహాఫలత్వాత్త్వద్దాసదాస్యమేవానుగృహాణేతి భావః ❀ ॥ ౩౭ ॥ ❀ కించావయోర్వాణ్యాదయస్త్వద్గుణానుకథనాది ప్రవణా యథా స్యుస్తథాఽనుగృహాణేత్యూచతుః ॥ వాణీతి ॥ శ్రవణే శ్రోత్రే - కర్మసు పూజాయాపేషు - తవ - పాదయోః, స్మృత్యాం స్మరణే - మనో - ఽస్తు - నివాసో జగద్యస్య తస్య సంబుద్ధిః - జగతో నివాసేతి వా - ఆర్షః పరనిపాతః - తవ - ప్రణామే - శిరః, భవత్తనూనాం భవతో మూర్తీనాం - సతాం చ - దర్శనే - దృష్టి - రస్తు ॥ యద్వా ॥ తవ సతాం తావకానాం సతాం చ - ప్రణామే శిరః - అస్తు - భవత్తనూ

౩౩ ॥ శ్లో ॥ ❀ పా ॥ ఆత్మజ్యోతిర్గుణచ్ఛన్న

నాందర్శనే-దృష్టిరస్తు ❀ ॥ ౩౮ ॥ ❀ ఇత్థమిత్యాదిశ్లోకఃస్పష్టార్థః ❀ ॥ ౩౯ ॥ ❀ తదేవాహజ్ఞాతమితి వాగ్భిః “నహన్యోర్జుషతో
జోష్యా„ నిత్యాదిభిః, శ్రీమదాన్ధయోః-ర్యువయోః-శ్రీవిభ్రంశరూపోఽనుగ్రహః-కృత-ఇతియ-దేత-త్పురైవ-మమమయా-జ్ఞా
తమ్ ❀ ॥ ౪౦ ॥ ❀ యుక్తమేవైతదిత్యాహ॥ సాధూనామితి॥ మత్కృతాత్మ నాంమయ్యర్పితచిత్తానాం-సాధూనాం, దర్శన-
మన్తో-యస్య-సః దర్శనావధికః-పుంసో-బన్ధో- భవేత్, యథా, సవితుర్దర్శనాన్తో-ఽక్ష్ణో-ర్బన్ధస్తమోరూప స్తద్వత్ ❀ ॥ ౪౧ ॥ ❀
హేనలకూబర, యువాం-తత్తస్మాత్ - సాదనంసదనంస్వనికేతనంస్వనికేతనంప్రతి - గచ్ఛతం, కథంభూతౌ-అహమేవపరో
మా-యస్మా - త్స, యయోస్తా-నవిద్యతేభవస్సంసారోయస్మా- త్సోఽభవః-మయి-భావోఽభిప్రాయవిశేషఃప్రీత్యాత్మకః-
వాంయువయోః, సంజాతఏవ ❀ ॥ ౪౨ ॥ ❀ ఇత్థ-ముక్తౌ-తౌ-బద్ధముమలూఖలంయస్మిన్-తం-కృష్ణం-పరిక్రమ్య-పునఃపునః-ప్రణ
మ్య-అమన్త్ర్యపృష్ట్వా-త్తరాం-దిశం, జగ్మతుః ❀ ॥ ౪౩ ॥ ❀ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యా
యాందశమస్కన్ధేదశమోఽధ్యాయః ❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀

గోపా ఇతి ॥ పతతోః-ద్రుమయోరర్జునయోః రవంధ్వనిం - శ్రుత్వా-హేకురుశ్రేష్ఠ-కింవజ్రపాతోఽభవ, దిత్యేవం-
భయేన-వితర్క-యన్తోనన్దాదయో, గోపా- స్తత్రా జగ్ముః ❀ ॥ ౧ ॥ ❀ త-ల్లక్ష్యంప్రత్యక్షతఃపురతోదృశ్యమపి-పతనకారణ-
మవిజ్ఞాయ-బభ్రముఃభ్రాన్తాబభూవుః ❀ ॥ ౨ ॥ ❀ కింతల్లక్ష్యంపతనకారణంయదజ్ఞానాద్బభ్రముః తత్రాహ॥ ఉలూఖలమి

❀ర్శనేఽస్తుభవ త్తనూనామ్॥ ౩౮ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ॥ ఇత్థంసంకీర్తితస్తాభ్యాంభగవాన్గోకులేశ్వరః। దామ్నాచో
లూఖలేబద్ధఃప్రహసన్నాహగుహ్యకౌ॥ ౩౯ ॥ శ్రీభగవానువాచ॥ జ్ఞాతంమమపురైవైతదృషిణాకరుణాత్మనా।
యచ్ఛ్రీమదాన్ధయోర్వాగ్భిర్విభ్రంశోఽనుగ్రహఃకృతః ॥ ౪౦ ॥ సాధూనాంసమచిత్తానాంసుతరాంమత్కృ
తాత్మనామ్। దర్శనాన్నోభవేద్బన్ధఃపుంసోఽక్ష్ణోస్సవితుర్యథా ॥ ౪౧ ॥ తద్గచ్ఛతంమత్పరమౌనలకూబరసాద
నమ్। సంజాతోమయిభావోవామీప్సితఃపరమోఽభవః॥ ౪౨ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ॥ ఇత్యుక్తౌతంపరిక్రమ్యప్రణమ్యచ
పునఃపునః। బద్ధోలూఖలమామన్త్ర్యజగ్మతుర్దిశముత్తరామ్॥ ౪౩ ॥ ❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀
❀❀❀❀❀❀❀❀❀ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, దశమస్కన్ధే, దశమోఽధ్యాయః ❀❀❀❀❀❀❀❀❀
శ్రీశుక ఉవాచ॥ గోపానన్దాదయశ్శ్రుత్వాద్రుమయోఃపతతోరవమ్। తత్రాజగ్ముఃకురుశ్రేష్ఠనిర్ఘాతభయశఙ్కి
తాః॥ ౧ ॥ భూమ్యాంనిపతితౌతత్రదదృశుర్యమళార్జునౌ। బభ్రముస్తదవిజ్ఞాయలక్ష్యంపతనకారణమ్॥ ౨ ॥ ఉ
లూఖలంవికర్షన్తందామ్నాబద్ధంచబాలకమ్। కస్యేదంకుతఆశ్చర్యముత్పాతఇతికాతరాః॥ ౩ ॥ బాలాఊచుర
నేనేతితిరశ్చీనమలూఖలమ్। వికర్షతామధ్యగేనపురుషావప్యచక్ష్మహి॥ ౪ ॥ నతేతదుక్తంజగృహుర్నఘటేతే
తితస్యవై। బాలస్యోత్పాటనంతర్వోఃకేచిత్సందిగ్ధచేతసః॥ ౫ ॥ ఉలూఖలంవికర్షన్తందామ్నాబద్ధంస్వమాత్మ
జమ్। విలోక్యనన్దఃప్రహసద్వదనోవిముమోచహ॥ ౬ ॥ క్రీణీహిభోఃఫలానీతిశ్రుత్వామాతరమచ్యుతః। ఫలార్థీ
ధాన్యమాదాయయయౌసర్వఫలప్రదః॥ ౭ ॥ ఫలవిక్రయిణీతస్యచ్యుతధాన్యంకరద్వయమ్। ఫలైరపూరయద్ర

తి ॥ ఏవంవిధంబాలకమేవ-పతనకారణం-లక్ష్యం-మవిజ్ఞాయ-బభ్రముగిత్యన్వయః - భ్రమమేవదర్శయతి॥ కస్యేతి॥ ఇదంతరునిపా
తనరూపంకర్మ-కస్యసంబన్ధి-ఇదం, కుతఃకారణాత్ - అహోఆశ్చర్యం-నః-ఉత్పాతాః - ఇత్యేవం-కాతరాః, భీతాస్సన్తో- బ
భ్రమురిత్యర్థః-కస్యేతికర్తృసందేహః-కుతఇతినిమిత్తసందేహః, ఉత్పాతా ఇతినిశ్చయః ❀ ॥ ౩ ॥ ❀ ఏవంబభ్రమ్యమాణాన్
ప్రతి-తత్రత్యా-బాలా, ఊచుః, కిమితి-తిరశ్చీనం - ఉలూఖలం, వికర్షతా, వృక్షయో-ర్మధ్యగతేనా-నేనబాలేనే-దంకర్మ - కృతం
నకేవలమేతావత్-వృక్షాభ్యాం, నిర్గతౌ, దివ్యౌ - పురుషావప్య -చక్ష్మహిదృష్టవన్తోవయమితి ❀ ॥ ౪ ॥ ❀ ఏవముక్తానాం
తేషాంమధ్యే - కేచిత్కేవలతార్కికాః - ఇదం - నఘటతే - ఇతివదన్తః -త - ద్బాలకై - ర్భాషితం-నజగృహుః, నవిశ్వసి
తవన్తః - అన్యేతు-బాలస్యబాలకర్తృకే - తర్వో - రుత్పాటనే - సందిగ్ధసంశయయుక్తం - చేతో, యేషాంతథాబ
భూవుః ❀ ॥ ౫ ॥ ❀ అథభగవన్మాయామోహితస్యనన్దస్యాచరితమాహ॥ ఉలూఖలమితి॥ ప్రహస- ద్వదనం-యస్యసనన్దో-
విలోక్య-తం - దామబన్ధాదమోచయత్ ❀ ॥ ౬ ॥ ❀ అత్రక్వచిత్పుస్తకేషు “క్రీణీహిభోఃఫలానీతిశ్రుత్వామాతరమచ్యుతః।
ఫలార్థీధాన్యమాదాయయయౌసర్వ ఫలప్రదః ॥ ఫలవిక్రయిణీతస్యచ్యుతధాన్యంకరద్వయమ్ ॥ ఫలైరపూరయద్రత్నైః ఫ
లభాణ్డమపూరిచ,, ఇతిశ్లోకద్వయమధికందృశ్యతే, తత్ర, భోఃకృష్ణ-ఫలానివిక్రీణీహీతి-బన్ధంమోచితవతా-నన్దేనోక్తః-అచ్యుతః-
స్వయం-స్వర్గాపవర్గఫలదోఽపి-కేవలంప్రాకృతబాలఇవ - ఫలార్థీసన్ - మాతరం, పృష్ట్వా, ధాన్య-మఞ్జలినా-ఆదాయయ
యౌ ❀ ॥ ౭ ॥ ❀ తథా-ఫలవిక్రయిణీ-స్త్రీ-తస్యాచ్యుతస్య, చ్యుతంధాన్యంయస్మాత్త-త్కరయోఃద్వయం-ఫలై-రపూరయత్-

ఫలవిక్రయిణ్యాః-యత్ఫలభాణ్డం తద్రత్నైః పూరితమభూత్ - తత్కర్తృకయా చ్యుతేన ధాన్యేన రత్నాత్మకతామాపన్నేన ఫలభాణ్డం పూరితమభూదిత్యర్థః ✽ ౹౹ ౮ ౹౹ ✽ అథ భగవతః కాంశ్చిద్బాల్యానుకారప్రకారాన్ దర్శయతి ౹౹ గోపీభిరితి ౹౹ క్వచిత్-స్తోభితః ఉపచ్ఛన్దనేనోద్యోగం ప్రాపితః-కరతలాదినా ప్రోత్సాహితో వా - ఉద్గాయతి సతి-గోపీజన ఇతి శేషః- దారుయన్త్రవద్దారునిర్మితపాఞ్చాలికావ- త్తద్వశగః గోపీవశ్యః-ముగ్ధ ఇవ-నృత్యేత్-నృత్యన్నితి పాఠే-తద్వశః గోపీజనవశగస్సన్-నృత్యన్-స్సన్గాయతి ✽ ౹౹ ౯ ౹౹ ✽ క్వచి- దాజ్ఞప్తః ఆనయేతి నియుక్తః-పీఠకాదికమానేతుమసమర్థ ఇవ-బిభర్తి ఉవాహ పీఠకం విష్టరం-ఉన్మానం ప్రస్థాది-పీఠభాజనపాదుక-మితి పాఠే-భాజనం కాంస్యాదిపాత్రం - తథా. బాహుక్షేపం భుజచలనం కురుతే-కిం కుర్వన్-గోపీనాం-ప్రీతిం, మావహన్ ✽ ౹౹ ౧౦ ౹౹ ✽ తద్విదాం భగవద్వైభవవేదినాం - భృత్యవశ్యతాం చ-దర్శయన్-ఏవం-బాలచేష్టితైః-వ్రజస్య వ్రజస్థజనస్య-హర్షం- ముదావహ ఆవహత్ ✽ ౹౹ ౧౧ ౹౹ ✽ అథ తన్మాయామోహితయోర్యశోదారోహిణ్యోః కాంశ్చిదాచరితాన్యాహ ౹౹ సరిదిత్యాదినా ౹౹ భగ్నావర్జునౌ యేన - తం-సరితో యమునాయాః తీరస్థం, కృష్ణమాహ్వయత్ ఏహీత్యాహూతవతీ, యదా, ఆహూతౌ-క్రీడాసఙ్గేన-నాగచ్ఛతాం, తదా, పుత్రవత్సలా, రోహిణీ-యశోదాం ప్రేషయామాస ✽ ౹౹ ౧౨ ౹౹ ✽ సా రోహిణీప్రేషితా యశోదా - అతివేలం, వేలాం భోజనాదివేలామతిక్రాన్తం. బాలకైస్సహ

తైః ఫలభాణ్డమపూరి చ ౹౹ ౮ ౹౹ గోపీభిస్స్తోభితో, ✽నృత్యేద్భగవాన్బాలవత్క్వచిత్ ౹ ఉద్గాయతి క్వచిన్ముగ్ధస్తద్వశో దారుయన్త్రవత్ ౹౹ ౯ ౹౹ బిభర్తి క్వచిదాజ్ఞప్తః † పీఠకోన్మానపాదుకమ్ ౹ బాహుక్షేపం చ కురుతే స్వానాం చ ప్రీతిమావహన్ ౹౹ ౧౦ ౹౹ దర్శయంస్తద్విదాం లోక ఆత్మనో భృత్యవశ్యతామ్ ౹ వ్రజస్యోవాహ వై హర్షం భగవాన్బాలచేష్టితైః ౹౹ ౧౧ ౹౹ సరిత్తీరగతం కృష్ణం భగ్నార్జునమథాహ్వయత్ ౹ నోపేయాతాం యదాహూతౌ క్రీడాసఙ్గేన పుత్రకౌ ౹ యశోదాం ప్రేషయామాస రోహిణీ పుత్రవత్సలా ౹౹ ౧౨ ౹౹ క్రీడన్తం సా సుతం బాలైరతివేలం సహాగ్రజమ్ ౹ యశోదాఽజోహవీత్కృష్ణం పుత్రస్నేహస్నుతస్తనీ ౹౹ ౧౩ ౹౹ కృష్ణ కృష్ణారవిన్దాక్ష తాత ✽ ఏహి స్తనం పిబ ౹ అలం విహారైః క్షుత్క్షాన్తస్తద్భవాన్భోక్తుమర్హతి ౹౹ ౧౪ ౹౹ హే రామాగచ్ఛ తాతాశు సానుజః కులనన్దనః ౹ ప్రాతరేవ కృతాహారః క్రీడాశ్రాన్తోఽసి పుత్రక ౹౹ ౧౫ ౹౹ ప్రతీక్షతే త్వాం దాశార్హ భోక్ష్యమాణో వ్రజాధిపః ౹ ఏహ్యావయోః ప్రియం దేహి స్వగృహాన్యాత బాలకాః ౹౹ ౧౬ ౹౹ ధూళిధూసరితం తేఽఙ్గం తాత మజ్జనమావహ ౹ జన్మర్క్షం చాద్య భవతో విప్రేభ్యో దేహి గాశ్శుచిః ౹౹ ౧౭ ౹౹ పశ్య పశ్య వయస్యాంస్తే మాతృమృష్టాన్స్వలంకృతాన్ ౹ త్వం చ స్నాతః కృతాహారో విహరస్వ స్వలంకృతః ౹౹ ౧౮ ౹౹ ఇత్థం యశోదా తమశేషశేఖరం మత్వా సుతం స్నేహనిబద్ధధీర్నృప ౹ హస్తే గృహీత్వా సహరామమచ్యుతం నీత్వా స్వవాటం కృతవత్యథోదయమ్ ౹౹ ౧౯ ౹౹ శ్రీశుక ఉవాచ ౹౹ గోపవృద్ధా మహోత్పాతాననుభూయ బృహద్వనే ౹ నన్దాదయస్సమాగమ్య వ్రజకార్యమమన్త్రయన్ ౹౹ ౨౦ ౹౹

✽ బృన్దావనప్రస్థానకథారమ్భః ✽

తత్రోపనన్దనామాఽఽహ గోపో జ్ఞానవయోఽధికః ౹ దేశకాలార్థతత్త్వజ్ఞః ప్రియకృద్రామకృష్ణయోః ౹౹ ౨౧ ౹౹ ఉ

క్రీడన్తం-తం, సరామం, సుతం కృష్ణ, మవలోక్య-స్నేహేన-స్నుతౌ, స్తనౌ-యస్యాః, స్తథాభూతా, ఆజుహావ ✽ ౹౹ ౧౩ ౹౹ ✽ ఆహ్వానప్రకారమేవ దర్శయతి ౹౹ కృష్ణేతి ౹౹ దాశార్హ వ్రజాధిపో నన్దో భోక్ష్యమాణో - వాం భవన్తౌ, ప్రతీక్షతే, యువయోరాగమనం ప్రతీక్షమాణ ఆస్తే ౹౹ ఆవయో రోహిణ్యాః-స్వస్యాశ్చ, ప్రియం, దేహి, హే బాలకాః రామకృష్ణానుచరాః, స్వగృహాన్ ప్రతి-గచ్ఛత ✽ ౹౹ ౧౪ ౹౹ ౧౫ ౹౹ ౧౬ ౹౹ ✽ మజ్జనం స్నానం, మావహ కురు-అద్యాస్మిన్నహని, భవతో-జన్మర్క్షం జన్మనక్షత్రం, అతః, శుచిః, స్నాతో, విప్రేభ్యో, గాః, దేహి ✽ ౹౹ ౧౭ ౹౹ ✽ మాతృభిః స్నాపితాన్, స్వలంకృతాంశ్చ, వయస్యాన్ త్వత్సవయస్కాన్, పశ్య, త్వమపి, స్నాతః, స్వలంకృతః-కృత ఆహారో యేన తథాభూతో, విహరస్వ ✽ ౹౹ ౧౮ ౹౹ ✽ ఇత్థ-మశేషాణాం బాలానాం శేఖరం శ్రేష్ఠం-బ్రహ్మాదిభ్యోపి శ్రేష్ఠమితి వా, తథాభూతమపి-తం- కేవలం - సుతం-మత్వా, స్నేహేన, నిబద్ధా-ధీ, ర్యస్యాః, స్తథాభూతా, హే నృప, సరామ, మచ్యుతం, హస్తే-గృహీత్వా, స్వవాటం స్వగృహం-నీత్వా అథో, దయం మాఙ్గళికం కర్మ కృతవతీ చకార ✽ ౹౹ ౧౯ ౹౹ ✽ ఏవం స్థితే కదాచి, ద్గోపవృద్ధాః, పూతనాశకటాదికృతా, న్మహోత్పాతా, ననుభూయ, సమాగమ్య సమేత్య, వ్రజకార్యం గోకులస్య హితకృత్యం, ఆమన్త్రయన్నాలోచితవన్తః, బృందావనం గన్తుమిచ్ఛతా కృష్ణేనాన్తరాత్మనా ప్రేరితా ఆమన్త్రయన్నితి భావః ✽ ౹౹ ౨౦ ౹౹ ✽ తతో ఉపనన్దనామా, కశ్చిద్గోప- స్స చ, గోపానాం మధ్యే జ్ఞానేన, వయసా చాధికః-దేశకాలానుగుణకర్తవ్యప్రయోజనాభిజ్ఞః రామకృష్ణయోః, ప్రియకృ, త్త్వావ, న్నన్దాదీ, నాహ ✽ ౹౹ ౨౧ ౹౹ ✽ ఉక్తమే

౯ ౹౹ శ్లో ✽ పా ౹౹ స్తోభితో నృత్యన్భగవాన్   ౧౦ ౹౹ శ్లో † పా ౹౹ పీఠభాజనపాదుకమ్

ఆహ॥ ఉత్థాతవ్యమిత్యాదినా॥ తచ్ఛ్రుత్వేత్యన్తః పాఠ్యస్తన్నేన॥ గోకులస్య, హితమిచ్ఛద్భిః, అస్మాభిః ఇతో వ్రజాదుత్థాతవ్యం నిర్గన్తవ్యం, ప్రజానామత్ర బాలానాం నాశహేతవో బహవః ఉత్పాతాః, ఆయాన్తి ఆయాస్యన్తి ✽ ॥ ౨౨ ॥ ✽ అతీతాస్త్వపరోక్షదృష్టా ఏవేత్యాహ॥ ముక్త ఇతి॥ కథంచిద్దైవవశాన్ముక్తః తథా, భగవదనుగ్రహాదనశ్శకటమపి, బాలస్యోపరి నాపతత్ ✽ ॥ ౨౩ ॥ ✽ తథా, చక్రవాతేన, వీనాం పక్షిణాం, పదం విహారస్థానం, వియదాకాశం ప్రత్యయం బాలో, దైత్యేన నీతః వియదాకాశం, తతో, విపదమాపదం చ, నీత, ఇతి వా సురేశ్వరైరస్మదిష్టదైవతైః పరిత్రాతః ✽ ॥ ౨౪ ॥ ✽ కుతః, యత్ యన్న మ్రియేత ద్రుమయోరర్జునయోః, పతతోరన్తరం మధ్యం, ప్రాప్యాప్య, సోఽసౌ బాలకః, అన్యతమో వాఽపి, కశ్చిత్, న మృతః, తచ్చాప్యచ్యుతేన అస్మదిష్టదైవతేన, రక్షణమాసీత్ ✽ ॥ ౨౫ ॥ ✽ యావదుత్పాతప్రయుక్తో, ఽరిష్టోఽనర్థో, వ్రజం, నాభిభవేన్న పీడయేత్తావదేవ, బాలాన్, ఆదాయ, యాస్యామః ✽ ॥ ౨౬ ॥ ✽ క్వ యాస్యామ ఇత్యత్రాహ॥ వనమితి॥ యద్బృన్దావనాఖ్యం వనం, తత్రాద్యైవ, యాస్యామః, కథంభూతం, పశవ్యం, పశుభ్యో హితం, నవాని, కాననాని పర్యన్తవనాని, యస్మిన్, గోపాదీనాం, సేవ్యం వా సయోగ్యం, పుణ్యా రమణీయా, అద్రయో, యస్మిన్ ✽ ॥ ౨౭ ॥ ✽ శకటాన్ యుఙ్క్త ప్రస్థానయోగ్యాన్ కురుధ్వం, గోధనాని చ, అగ్రతో, యాన్తు యది మదుక్తం భవతాం రోచతే, తర్హ్యుత్థాతవ్యమితి శేషః ✽ ॥ ౨౮ ॥ ✽ తచ్ఛ్రు

ఉత్థాతవ్యమితోఽస్మాభిర్గోకులస్య హితైషిభిః। ఆయాన్త్యత్ర మహోత్పాతాః ప్రజానాం నాశహేతవః॥ ౨౨॥ ముక్తః కథంచిద్రాక్షస్యా బాలఘ్న్యా బాలకో హ్యసౌ। హరేరనుగ్రహాన్నూనమనశ్చోపరి నాపతత్॥ ౨౩॥ చక్రవాతేన నీతోఽయం దైత్యేన విపదం వియత్। శిలాయాం పతితస్తత్ర పరిత్రాతస్సురేశ్వరైః॥ ౨౪॥ యన్న మ్రియేత ద్రుమయోరన్తరం ప్రాప్య బాలకః। అసావన్యతమో వాఽపి తదప్యచ్యుతరక్షణమ్॥ ౨౫॥ యావదౌత్పాతికోఽరిష్టో వ్రజం నాభిభవేదితః। తావద్బాలానుపాదాయ యాస్యామోఽన్యత్ర సానుగాః॥ ౨౬॥ వనం బృన్దావనం నామ పశవ్యం నవకాననమ్। గోపగోపీగవాం సేవ్యం పుణ్యాద్రితృణవీరుధమ్॥ ౨౭॥ తత్తత్రాద్యైవ యాస్యామశ్శకటాన్యుఙ్క్త మాచిరమ్। గోధనాన్యగ్రతో యాన్తు భవతాం యది రోచతే॥ ౨౮॥ తచ్ఛ్రుత్వైకధియో గోపాస్సాధు సాధ్వితి వాదినః। వ్రజాన్స్వాన్స్వాన్సమాయుజ్య యయూ రూఢపరిచ్ఛదాః॥ ౨౯॥ వృద్ధాన్బాలాన్స్త్రియో రాజన్సర్వోపకరణాని చ। అనస్స్వారోప్య గోపాలా యత్తా ఆత్తశరాసనాః॥ ౩౦॥ గోధనాని పురస్కృత్య శృఙ్గాణ్యాపూర్య సర్వతః। తూర్యఘోషేణ మహతా యయుస్సహపరిచ్ఛదాః॥ ౩౧॥ గోప్యో రూఢరథా నూత్నకుచకుఙ్కుమకాన్తయః। కృష్ణలీలా జగుః ప్రీతా ✽ నిష్కకణ్ఠ్యస్సువాససః॥ ౩౨॥ తథా యశోదారోహిణ్యావేకం శకటమాస్థితే। రేజతుః కృష్ణరామాభ్యాం తత్కథాశ్రవణోత్సుకే॥ ౩౩॥ బృన్దావనం సమావిశ్య సర్వకాలసుఖావహమ్। తత్ర చక్రుర్వ్రజావాసం శకటైరర్ధచన్ద్రవత్॥ ౩౪॥ బృన్దావనం గోవర్ధనం యమునాపులినాని చ। వీక్ష్యాసీదుత్తమా ప్రీతీ రామకేశవయోర్నృప॥ ౩౫॥ ఏవం వ్రజౌకసాం ప్రీతిం యచ్ఛన్తౌ బాలచేష్టితైః। కలవాక్యైస్స్వకాలేన వత్సపాలౌ బభూవతుః॥ ౩౬॥ అవిదూరే వ్రజభువస్సహ గోపాలబా

గోధనాని యాన్త్వితి తావదుపన్నస్య వచః, శ్రుత్వా, గోపా, ఏకధియః విప్రతిపత్తిరహితాః, వ్రజాన్ శకటవ్యూహాన్, సమాసీయ, రూఢాః శకటేష్వారోపితాః, పరిచ్ఛదాః ఉపకరణాని, యైస్తే, యయుః జగ్మః ✽ ॥ ౨౯ ॥ ✽ తదేవ ప్రపఞ్చయతి॥ వృద్ధానితి॥ హే రాజన్, అనస్సు శకటేషు, ఆరోప్య, యత్తాస్సన్నద్ధాః, ఆత్తాని గృహీతాని, శరాసనాని ధనూంషి, యైస్తథాభూతాః, శృఙ్గాణి విషాణాన్, ఆపూర్య ముఖమారుతైర్ధ్వనయిత్వా, మహతా, తూర్యఘోషేణ, సహ యయుః ✽ ॥ ౩౦॥౩౧॥ ✽ రూఢా ఆరూఢాః, రథాః, యాభిః, నూత్నైః, కుచగతైః కుఙ్కుమైః, కాన్తిర్యాసాం, నూత్నేషు కుచేషు, కుఙ్కుమం, తేన కాన్తిర్యాసాం వా, నిష్కాః పతకాఖ్యాః, కణ్ఠేషు, యాసాం - స్నిగ్ధకణ్ఠ్య ఇతి పాఠే మధురస్వనాః ప్రీతాః కృష్ణస్య లీలాం జగుః ✽ ॥ ౩౨ ॥ ✽ ఏకం శకటమాస్థితే ఆరుహ్యాస్థితే రామకృష్ణాభ్యాం సహ రేజతుః - తాభ్యాం సహైకం శకటమాస్థితే రేజతురితి వాఽన్వయః కథంభూతే తస్య కృష్ణస్య కథాయాః శ్రవణే ఉత్సవః ఔత్సుక్యం యయోస్తే ✽ ॥ ౩౩ ॥ ✽ అర్ధచన్ద్రవదర్ధచన్ద్రతుల్యసన్నివేశం వ్రజావాసం గోకులస్థానం చక్రుః ✽ ॥ ౩౪ ॥ ✽ హే నృప, వీక్ష్య సంచరతో రవస్థితయోర్వేతి శేషః ✽ ॥ ౩౫ ॥ ✽ కలాన్యవ్యక్తమధురాణి వాక్యాని, యయోస్తౌ రామకృష్ణౌ బాలచేష్టితైః, వ్రజౌకసాం, ప్రీతిమావహన్తౌ స్వకాలేన కౌమారప్రాప్తియోగ్యకాలేన, వత్సపాలౌ, బభూవతుః ✽ ॥ ౩౬ ॥ ✽ అథ కౌమారలీలాం వర్ణయతి॥ అవి

౩౨॥శ్లో ✽ పా॥ స్నిగ్ధకణ్ఠ్య

రూర ఇత్యాదినా ॥ వ్రజభువః బృన్దావనస్థవ్రజభూమేః, రవిదూరే సమీపే, నానావిధాః, క్రీడాపరిచ్ఛదాః క్రీడోపకరణాని, యయోః, తౌ, వత్సాన్, చారయామాసతుః ❁ ॥ ౩౭ ॥ ❁ తదేవ ప్రపఞ్చయతి ॥ వాదయతః క్షిపత ఇతి చ లటో ద్వివచనం, క్షేపణైః బిల్వామలకాదిభిస్తాడనసాధనైః, గోపాలకాన్, క్షిపతః తాడయతః, క్వచిచ్చ, కింకిణీయుక్తైః, పదైశ్చ, క్షిపతః, క్వచిత్ - కృత్రిమగోవృషైః జానుభ్యాం, హస్తాభ్యాం చ భువి చరద్భిః కృష్ణకృష్ణశ్లాదిపిహితాఙ్గైః వృషానుకారిభిః, తథైవ నదద్భిర్గోపైస్సహ, స్వయమపి, వృషాయమాణౌ తదనుకారిశబ్దాన్కుర్వాణౌ - మిథో - యుయుధాతే యుద్ధం కుర్వాతే ఇత్యర్థః - తథా - రుతైః శబ్దైః జన్తూన్ హంసమయూరాదీన్ - అనుకృత్య - యథా - ప్రాకృతౌ బాలౌ - తద్వ - చ్చేరతుః ❁ ॥ ౩౮ ॥ ౩౯ ॥ ❁ అథ వత్సాసురవధాత్మకం చేష్టితమనువర్ణయతి ॥ కదాచిదిత్యాదినా ॥ స్వకైః - వయస్యైస్సహ - కృష్ణబలయోః - వత్సాన్ - చారయతోః సతోః, తౌ, హన్తుమిచ్ఛుః - దైత్యః - ఆజగామ ❁ ॥ ౪౦ ॥ ❁ తం దైత్యం వత్సరూపధరం - వత్ససమూహాన్తః ప్రవిష్టం - వీక్ష్య జ్ఞాత్వా - బలదేవాయ దర్శయన్ - స్వయం, శనైః, ముగ్ధ ఇవ అనభిజ్ఞ ఇవ - సమీపే, జగామ ❁ ॥ ౪౧ ॥ ❁ అపరపాదాభ్యాం సహ లాఙ్గూలం పుచ్ఛం గృహీ

లకైః । చారయామాసతుర్వత్సాన్నానాక్రీడాపరిచ్ఛదౌ ॥ ౩౭ ॥ క్వచిద్వాదయతో వేణుం క్షేపణైః క్షిపతః క్వచిత్ । క్వచిత్పాదైః కింకిణీభిః క్వచిత్కృత్రిమగోవృషైః ॥ ౩౮ ॥ వృషాయమాణౌ నర్దన్తౌ యుయుధాతే పర

❁ వత్సాసురవధఘట్టః ❁

స్పరమ్ । అనుకృత్య రుతైర్జన్తూంశ్చేరతుః ప్రాకృతౌ యథా ॥ ౩౯ ॥ కదాచిద్యమునాతీరే వత్సాంశ్చారయతోః స్వకైః । వయస్యైః కృష్ణబలయోర్జిఘాంసుర్దైత్య ఆగమత్ ॥ ౪౦ ॥ తం వత్సరూపిణం వీక్ష్య వత్సయూథగతం హరిః । దర్శయన్బలదేవాయ శనైర్ముగ్ధ ఇవాసదత్ ॥ ౪౧ ॥ గృహీత్వాఽపరపాదాభ్యాం సహలాఙ్గూలమచ్యుతః । భ్రామయిత్వా కపిత్థాగ్రే ప్రాహిణోద్గతజీవితమ్ ॥ ౪౨ ॥ స కపిత్థైర్మహాకాయః పాత్యమానైః పపాత హ । తం వీక్ష్య విస్మితా బాలాః శశంసుః సాధు సాధ్వితి । దేవాశ్చ పరిసంతుష్టా అవర్షుః పుష్పసంత

❁ బకాసురవధఘట్టః ❁

తిమ్ ॥ ౪౩ ॥ తౌ వత్సపాలకౌ భూత్వా సర్వలోకైకపాలకౌ । సప్రాతరాశౌ గోవత్సాంశ్చారయన్తౌ విచేరతుః ॥ ౪౪ ॥ స్వం స్వం వత్సకులం సర్వే పాయయిష్యన్త ఏకదా । గత్వా జలాశయాభ్యాశం పాయయిత్వా పపుర్జలమ్ ॥ ౪౫ ॥ తే తత్ర దదృశుర్బాలా మహాసత్త్వమవస్థితమ్ । తత్రసుర్వజ్రనిర్భిన్నం గిరేః శృఙ్గమివ చ్యుతమ్ ॥ ౪౬ ॥ స వై బకో నామ మహానసురో బకరూపధృక్ । ఆగత్య సహసా కృష్ణం తీక్ష్ణతుణ్డోఽగ్రసద్బలీ ॥ ౪౭ ॥ కృష్ణం మహాబకగ్రస్తం దృష్ట్వా రామాదయోఽర్భకాః । బభూవురిన్ద్రియాణీవ వినా ప్రాణం విచేతసః ॥ ౪౮ ॥ తం తాలుమూలం ప్రదహన్తమగ్నివద్గోపాలసూనుం పితరం జగద్గురోః । చచ్ఛర్ద సద్యోఽతిరుషాక్షతం బకస్తుణ్డేన హన్తుం పునరభ్యపద్యత ॥ ౪౯ ॥ తమాపతన్తం స నిగృహ్య తుణ్డయోర్దోర్భ్యాం బకం కంససఖం సతాం గతిః ।

త్వా - తత ఏవ - గతం జీవితం జీవనం యస్య - తం, కపిత్థస్య వృక్షస్య - అగ్రే - ప్రాహిణోత్ ఉదక్షిపత్ ❁ ॥ ౪౨ ॥ ❁ మహాకాయత్వేన దుర్భరత్వాద్దోధూయమానైః, పాత్యమానైః, కపిత్థాగ్రైః కరణైస్సహ - తౌ, భువి - పాతితం పతితం, అవలోక్య - సాధు సాధ్వితి - శశంసుః ❁ ॥ ౪౩ ॥ ❁ అథ బకాసురవధాత్మకం చరిత్రమాహ ॥ తావిత్యాదినా ॥ సర్వలోకైకపాలకావపి - వత్సపాలౌ - భూత్వా - ఏకదా - ప్రాతరోభుక్త్వా పర్యుషితాన్నసహితౌ - గవాం, వత్సాన్ - చారయన్తౌ - విచేరతుః ❁ ॥ ౪౪ ॥ ❁ సర్వే రామకృష్ణప్రధానా గోపాలాః - స్వం స్వం - వత్ససమూహం - పాయయిష్యన్తః - తావ - జ్జలాశయస్య - అభ్యాశం సమీపం, గత్వా - వత్సాన్ - జలం, పాయయిత్వా - స్వయమపి, పపురపిబన్ ❁ ॥ ౪౫ ॥ ❁ తత్ర - అవస్థితం - సత్త్వం జన్తుం, దదృశుః - తత్రసుః అభిభయుశ్చ, తదభూతం, వజ్రేణ - నిర్భిన్నం - అత ఏవ, చ్యుతం - గిరేః, శృఙ్గమివ స్థితమ్ ❁ ॥ ౪౬ ॥ ❁ స వై - సత్త్వః బకాఖ్యః - మహా - నసురః - బకరూపధరః. సహసా ఇత్యాకస్మికావిమర్శయోర్ద్యోతకమవ్యయం, తీక్ష్ణతుణ్డో నిశితచఞ్చుః - బలీ - కృష్ణ, మగ్రసత్ ❁ ॥ ౪౭ ॥ ❁ ప్రాణం వినే - న్ద్రియాణీవ - కృష్ణం వినా, విచేతసః అచేతనప్రాయాః - బభూవుః - రామాదయ ఇత్యతద్గుణసంవిజ్ఞానబహువ్రీహిః. న తు రామః ❁ ॥ ౪౮ ॥ ❁ జగద్గురోః బ్రహ్మణః - పితరమపి - లీలయా, గోపాలసూనుం - అగ్నివ - త్తాలుమూలం - ప్రదహన్తం - తం కృష్ణం - సద్య ఏవ, చచ్ఛర్ద ఉదగిరత్, త - మక్షతం - కృష్ణం, తుణ్డేన - హన్తుం రుషా - పున - రభ్యపద్యత అభిముఖమాపద్యత ❁ ॥ ౪౯ ॥ ❁ స కృష్ణః - తమాపతన్తం - కంససఖం, బకం - నిగృహ్య బాహుజ్ఞా - రేణ నివార్య - బాలేషు - పశ్యత్సు సత్సు - దోర్భ్యాం త

లీలయా-తుణ్డయోశ్చఞ్చ్వో - ర్దారవిదారితవాన్, చఞ్చ్వోర్విస్తరాంగృహీత్వాదదారేతివాఽన్వయః - వీరణవత్ గ్రన్థిరహితతృణవిశేషవత్-కథంభూతః, సతాం, గతిః స్వర్ప్రాప్త్యుపాయః, దివౌకసాం, ముద, మావహ, తీతితథా ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ తదా, నన్దనజాభి-ర్మల్లికాభి-ర్బకారింకృష్ణం-సమాకిరన్-భేరీశఙ్ఖరవసహితైః - స్తోత్రైః - స్తుష్టువుశ్చ-గోపసుతాస్తు-నితరాం. విస్మితా, బభూవుః ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ స్వస్థానంప్రత్యాగతం - ప్రాణ, మిన్ద్రియాణాం-గణఇవ, బకస్య-ముఖా-న్ముక్తం-కృష్ణం-ప్రాప్యఆలిఙ్గ్యచ, సుఖితాః-వత్సాన్ - ప్రణీయైకీకృత్య - వ్రజ-మాగత్య-తద్బకాసురవధాత్మకంకర్మ - గోపేభ్యో - జగదుః ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ తద్గోపబాలగదితం-శ్రుత్వా-విస్మితాః-అతిప్రియేణ, దరయుక్తా-ఆగత్య-ప్రేత్యాగతమివలోకాన్తరాదాగతమివ-తృషితాన్యతృప్తాన్యమృతంపిబన్తీవేక్షణాని-యేషాం తథాభూతాః-ఔత్సుక్యా దైక్షన్తాపశ్యన్ ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ అహోఇత్యాదిశ్లోకత్రయస్య, ఇతినన్దాదయఇత్యుత్తరత్రాన్వయః - అహోఇత్యాశ్చర్యే - బతేతిఖేదే-తత్రఖేదహేతుం-విశదయన్తి - అస్య-బాలస్య - మృత్యుహేతవో-బహవో - ఽభవన్ అపితథాపి- తేషామేవ-విప్రియం దుఃఖ-మాసీత్, యుక్తమేవైతదిత్యాహుః-పూర్వంజన్మాన్తరే-యతోయేభ్యః-భయం, కృతం, తేభ్యఏవ-తేషాం-భయ, ముపస్థితమిత్యర్థః ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ ఏతే, ఘోరదర్శనా అప్యే - నంబాలం, నాభిభవన్తినధర్షయన్తి - కిన్తు - హన్తుమిచ్ఛయైనంబాల-మాసాద్య, స్వయమేవ-నశ్యన్తి-యథా-అగ్నౌ-పతఙ్గా-శ్శలభా-స్తద్వత్ ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ అహో బ్రహ్మవిదాం-వాచః, కదాచిదప్య-సత్యా ననసన్తినభవన్తి తథాహి-భగవా-న్గర్గో, య-దాహ "నారాయణసమోగుణై, రితి-త-త్తథైవా-స్మాభి, రన్వభావిఅన్వభూయత ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ భవవేదనాం సాంసారికక్లేశం-నావిన్దన్నప్రాపుః ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ ఏవంవిధైః కౌమారైః కౌమారచేష్టితైః - తాన్యేవకానిచిద్దర్శయతి-నిలాయనైః నిలయకరణానుకారిభిః - ఏవముత్తరత్రాపి - వ్రజే-కౌమారం కౌమారావస్థాంజహతుః అనుక్రాన్తవన్తౌ ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే ఏకాదశోఽధ్యాయః ❁❁

పశ్యత్సు బాలేషు దదార లీలయా ముదావహో వీరణవద్దివౌకసామ్ ॥ ౨౦ ॥ తదా బకారిం సురలోకవాసినస్సమాకిరన్నన్దనమల్లికాదిభిః । సమీడిరే చానకశఙ్ఖసంస్తవైస్తద్వీక్ష్య గోపాలసుతా విసిస్మిరే ॥ ౨౧ ॥ ముక్తం బకాస్యాదుపలభ్య దారకా రామాదయః ప్రాణమివేన్ద్రియో గణః । స్థానాగతం తం పరిరభ్య నిర్వృతాః ప్రణీయ వత్సాన్ వ్రజమేత్య తజ్జగుః ॥ ౨౨ ॥ శ్రుత్వా తద్విస్మితా గోపా గోప్యశ్చాతిప్రియాదృతాః । ప్రేత్యాగతమివోత్సుక్యా దైక్షన్త తృషితేక్షణాః ॥ ౨౩ ॥ అహో బతాస్య బాలస్య బహవో మృత్యవోఽభవన్ । అప్యాసీద్విప్రియం తేషాం కృతం పూర్వం యతో భయమ్ ॥ ౨౪ ॥ అథాప్యభిభవన్త్యేనం నైవ తే ఘోరదర్శనాః । జిఘాంసయైనమాసాద్య నశ్యన్త్యగ్నౌ పతఙ్గవత్ ॥ ౨౫ ॥ అహో బ్రహ్మవిదాం వాచో నాసత్యాస్సన్తి కర్హిచిత్ । గర్గో యదాహ భగవానన్వభావి తథైవ తత్ ॥ ౨౬ ॥ ఇతి నన్దాదయో గోపాః కృష్ణరామకథాం ముదా । కుర్వన్తో రమమాణాశ్చ నావిన్దన్భవవేదనామ్ ॥ ౨౭ ॥ ఏవం విహారైః కౌమారైః కౌమారం జహతుర్వ్రజే । నిలాయనైస్సేతుబన్ధైర్మర్కటోత్ప్లవనాదిభిః ॥ ౨౮ ॥ ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

❁❁❁❁❁❁❁❁❁ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, దశమస్కన్ధే, ఏకాదశోఽధ్యాయః. ❁❁❁❁❁❁❁❁❁

❁ అఘాసురవధారమ్భఘట్టః ❁

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ క్వచిద్వనాశాయ మనో దధద్వ్రజాత్ప్రాతస్సముత్థాయ వయస్యవత్సపాన్ । ప్రబోధయఞ్ఛృఙ్గరవేణ చారుణా వినిర్గతో వత్సపురస్సరో హరిః ॥ ౧ ॥ తేనైవ సాకం పృథుకాస్సహస్రశః స్నిగ్ధాస్సుశిగ్వేత్రవిషాణవేణవః । స్వాన్స్వాన్సహస్రోపరిసంఖ్యయాఽన్వితాన్వత్సాన్పురస్కృత్య వినిర్యయుర్ముదా ॥ ౨ ॥ కృష్ణవత్సైరసంఖ్యేయైర్యూథీకృత్య స్వవత్సకాన్ । చారయన్తోఽర్భలీలాభిర్విజహ్రుస్తత్ర తత్ర హ ॥ ౩ ॥ ఫలప్రవాళస్తబ

ఇతః ప్రభృత్యధ్యాయత్రయం ప్రక్షిప్తమితి వ్యాసాచార్యైరుపేక్షితమథాపి ప్రాయశో వ్యవహ్రియమాణత్వాత్ కైశ్చిద్వ్యాఖ్యాతత్వాచ్చ వ్యాఖ్యాయతే ॥ అత్రాద్యేనాఘాసురవధాత్మకం చరిత్రమనువర్ణ్యతే ॥ క్వచిదిత్యాదినా ॥ కదాచిద్భగవాన్ - ప్రాతరుత్థాయ-సవయస్కాన్-వత్సపాన్, ప్రబోధయన్-వనఏవ - ప్రథమభోజనాయ-మనః కుర్వన్, వత్సాః పురస్సరాయస్మా-త్తథాభూతః-చారుణా-విషాణానాం రవేణ-వ్రజా-ద్వినిర్జగామ ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ తథా-శిక్ శిక్యం, శోభనాశ్శిక్యాదయో-యేషాం తే - స్నిగ్ధాః పరస్పరానురాగయుక్తాః-పృథుకాబాలకా - స్సహస్రశ - స్తేనైవకృష్ణేనైవసహ-సహస్రాదుపరిసంఖ్యయా, అన్వితాన్ పరిచ్ఛన్నాన్-స్వస్వవత్సాన్-పురస్కృత్య ముదా-వినిర్యయుః ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ తతః-స్వస్వవత్సా-నసంఖ్యాతైః కృష్ణస్య-వత్సైస్సహ-సంఘీకృత్య-చారయన్త, స్తత్రతత్ర, అర్భకలీలాభిః విహృతవన్తః ❁ ॥ ౩ ॥ ❁

తదేవ ప్రపఞ్చయతి ॥ ఫలేనేతి ॥ పూర్వం-మాతృభిః-కాచాదిభి ర్భూషణైః - ర్భూషితా అపి ఫలాదిభి-రాత్మాన-మనుభూషయన్-తత్ర-ప్రవాళాః పల్లవాః- తేషాం-స్తబకైః-పుష్పస్తబకైశ్చ-యుక్తై-ర్దామభిః ☸ ॥ ౪ ॥ ☸ అన్యోన్యేషాం-శిక్యాదీన్-ఆదిశబ్దేన వేత్రవిషాణవేణూనాం సంగ్రహః - ముష్ణన్తశ్చోరయన్తః - జ్ఞాతాన్ శిక్యాదీ-నారాద్దూరే-చిక్షిపుః-తత్ర తత్యాన్, తాన్-పున-స్తత,ఆరాత్-క్షిపన్తో-హసన్తః-పున-రాదదుః ☸ ॥ ౫ ॥ ☸ వనశోభాదర్శనార్థం-యర్హి-కృష్ణో-దూరం-గతో, భవతి-తం కృష్ణమహమేవ పూర్వం స్పృశామీత్యేవం వదన్త - *స్తం - సంస్పృశ్య - రేమిరే ☸ ॥ ౬ ॥ ☸ శృఙ్గాణి-ధ్మాన్తః ముఖవాయుభిః పూరయన్తః, శృఙ్గైస్సహ, ప్రగాయన్తః - కోకిలైస్సహ, కూజన్తః ☸ ॥ ౭ ॥ ☸ విచ్ఛాయాభిస్సహ పక్షిచ్ఛాయాభిస్సహ ప్రధావన్తః, కలాపిభిః బర్హిభిస్సహ, నృత్యన్తః ☸ ॥ ౮ ॥ ☸ కీశవాలాన్, వృక్షశాఖాస్వధోలమ్బమానానివానరాణాం లాఙ్గూలాని - ఆకర్షన్తః తైర్వానరైస్సహ - పునర్ద్రుమానారోహద్భి - రారోహన్తః తైర్వానరైస్సాకం దన్తవదనభ్రూవిజృమ్భాదిభి-ర్వికారాన్ కుర్వన్తః-పలాశిషువృక్షేషు -వల్గన్తః-ప్లవన్తః శాఖాయాశ్శాఖాన్తరం గచ్ఛన్త ఇతి యావత్ ☸ ॥ ౯ ॥ ☸ భేకైర్మణ్డూకైస్సహ-విలఙ్ఘన్తః లఙ్ఘమానాః సరిత్తోయ యమునాయాః-స్తోయేన-పరిప్లుతా ఆర్ద్రాస్సన్తః అన్యోన్య ప్రతిబిమ్బాని - హసన్తః - ప్రతిస్వనాన్ - శపన్తః దూషయన్తశ్చ ☸ ॥ ౧౦ ॥ ☸ తద్విహారమభినన్దన్నాహ - ద్వయేన ॥ ఇత్థమితి ॥ బ్రహ్మానన్దానుభవేన - తద్దాస్యం - గతానాం, బ్రహ్మానన్దానుభవసం భూత ప్రీతికారితదాస్యం గతానామిత్యర్థః-సతాం సాధూనాం, పరదైవతేనాపి - మాయాశ్రితానాం ప్రకృతిబద్ధానాం మనుష్

కసుమనః పిఞ్ఛధాతుభిః । కాచగుఞ్జామణిస్వర్ణభూషితా అప్యభూషయన్ ॥ ౪ ॥ ముష్ణన్తోఽన్యోన్యశిక్యాదీన్ జ్ఞాతానారాచ్చ చిక్షిపుః । తత్రత్యాంశ్చ తతో దూరాద్ధసన్తః పునరాదదుః ॥ ౫ ॥ యది దూరం గతః కృష్ణో వనశోభేక్షణాయ తమ్ । అహం పూర్వమహం పూర్వమితి సంస్పృశ్య రేమిరే ॥ ౬ ॥ కేచిద్వేణూన్వాదయన్తో ధ్మాన్తశ్శృఙ్గాణి కేచన । కేచిద్భృఙ్గైః ప్రగాయన్తః కూజన్తః కోకిలైః పరే ॥ ౭ ॥ విచ్ఛాయాభిః ప్రధావన్తో గచ్ఛన్తస్సాధుహంసకైః । బకైరుపవిశన్తోఽన్యే నృత్యన్తశ్చ కలాపిభిః ॥ ౮ ॥ వికర్షన్తః కీశవాలానారోహన్తశ్చ తైర్ద్రుమాన్ । వికుర్వన్తశ్చ తైస్సాకం వల్గన్తశ్చ పలాశిషు ॥ ౯ ॥ సాకం భేకైర్విలఙ్ఘన్తః సరిత్తోయపరిప్లుతాః । విహసన్తః ప్రతిచ్ఛాయాశ్శపన్తశ్చ ప్రతిస్వనాన్ ॥ ౧౦ ॥ ఇత్థం సతాం బ్రహ్మసుఖానుభూత్యా దాస్యం గతానాం పరదైవతేన । మాయాశ్రితానాం నరదారకేణ సార్ధం విజహ్రుః కృతపుణ్యపుఞ్జాః ॥ ౧౧ ॥ యత్పాదపాంసుర్బహుజన్మకృచ్ఛ్రతో ధృతాత్మభిర్యోగిభిరప్యలభ్యః । * స ఏవ యద్దృగ్విషయస్స్వయం స్థితః కిం వర్ణ్యతే దిష్టమతో వ్రజౌకసామ్ ॥ అథాఘనామాఽభ్యపతన్మహాసురస్తేషాం సుఖక్రీడనవీక్షణాక్షమః । నిత్యం యదన్తో నిజజీవితేచ్ఛుభిః పీతామృతైరప్యమరైః ప్రతీక్ష్యతే ॥ ౧౩ ॥ దృష్ట్వాఽర్భకాన్కృష్ణముఖానఘాసురః కంసానుశిష్టస్స బకీబకానుజః । అయం తు సోదర్యవినాశకృత్తయోర్ద్వయోర్మమైనం సబలం హనిష్యే * ॥ ౧౪ ॥ ఏతే యదా మత్సుహృదస్తిలాపః *

బాలభూతేన-కృష్ణేన సహేత్థం, విజహ్రుః విహృతవన్తః ॥ తత్ర హేతుం వదన్ గోపాన్విశినష్టి ॥ కృతాః, పుణ్యానాం పుఞ్జా రాశయో, యైస్తథాభూతాః ☸ ॥ ౧౧ ॥ ☸ కృతపుణ్యపుఞ్జత్వమేవ ప్రపఞ్చయన్విస్మయతే ॥ యత్పాదేతి ॥ బహుషు, జన్మసు, కృచ్ఛ్రం కాయశోషణాత్మకం-యేషాం-ధౄతః విశుద్ధ-ఆత్మా మనో, యేషాం, తై, ర్యోగిభిరపి-యస్య, పాదపాంసు, రలభ్య, స్స ఏవ-భగవాన్-స్వయమేవ, యేషాం వ్రజౌకసాం - దృగ్విషయే, స్థితః, దృగ్విషయతాం ప్రాప్తః, తేషాం దిష్టమదృష్టం కిం కియదితి-వర్ణ్యతే, అహో ఆశ్చర్యమేతత్ ☸ ॥ ౧౨ ॥ ☸ ఇత్థం విహారత్సు, అఘాఖ్యో, మహాసుర-స్తేషాం, సుఖేన, యా, క్రీడనం తస్య, వీక్షణే-న విద్యతే క్షమా యస్య, తథాభూతః, అభ్యపతత్ అభిముఖమాజగామ-తదేవ ప్రపఞ్చయన్నఘాసురస్య దేవానామపి మృత్యుభయశఙ్కావహత్వమభిసన్ధివిశేషం చాహ ॥ నిత్యమితి ॥ సార్ధద్వయేన ॥ పీతమమృతం యైస్తైః-మరణభయరహితైరపీతి భావః, అమరైః నిజజీవితేచ్ఛుభిః-మృత్యుభయరహితానప్యస్మాన్ హన్తుం సమర్థమఘాసురం హత్వా అస్మజ్జీవితం కదా సుప్రతిష్ఠితం కుర్యాదిత్యేవం స్వజీవితమిచ్ఛద్భిః, నిత్యం, యదన్తః, యస్యాఘాసురస్య, అన్తో నాశః, కదా వా స్యాదితి, ప్రతీక్ష్యతే ☸ ॥ ౧౩ ॥ ☸ స-బకీబకయో-రనుజః, అఘాసురః, కంసేనా, నుశిష్టః ఆదిష్టః-కృష్ణో, ముఖం ప్రధానం, యేషాం, తా, నర్భకాన్-దృష్ట్వా, ఇతి-వ్యవస్యనిశ్చిత్య, అజగరం-బృహ- ద్వపుః, ధృత్వా, తేషాం-గ్రసనాయ, పథివ్యాశేత ఇతి తృతీయేనాన్వయః ॥ కథం వ్యవస్యత్యత ఆహ ॥ అయం త్వితి సార్ధేన ॥ ద్వయో స్తయో రామకృష్ణయోర్మధ్యే, అయం కృష్ణస్తు, మమ, సోదర్యస్య బకాసురస్య వినాశం కృతవానితి తథా, అత-ఎనం, బలరామేణ సహితం, హనిష్యామి, బలశబ్దోఽత్రేతరగోపబాలానామప్యుపలక్షణార్థః-ఏత ఇత్యుత్తరానుగుణ్యాత్ ☸ ॥ ౧౪ ॥ ☸ యదైతే, కృష్ణాదయః, మత్సుహృదో మత్సోదరస్య తిలాపః కృతాః, తిలా

దకవత్త్రపిపేహితు త్వేన ఏతేషాం హననమేవ మత్సుహృదస్తిలాపఇతి భావః, తదా, సర్వే వ్రజౌకసో, నష్టప్రాయాః, తథా హి, ప్రాణే గతే సతి, వర్ష్మసు శరీరేషు, కా వా నుచిన్తా - న హి ప్రాణే గతే శరీరం క్షణమవస్థాతుం శక్నోతి కిన్తు నశ్యత్యేవ, ప్రాణభృతః, ప్రజాః, పుత్రా ఏవాసవః ప్రాణా యేషాం తథాభూతా, హి, ప్రాణస్థానీయేషు పుత్రేషు మయా హతేషు వ్రజౌకసస్సర్వే స్వయమేవ నఙ్క్ష్యన్తీ త్యదర్థం న పృథగ్యత్నః కార్య ఇతి భావః ※ ॥ ౧౫ ॥ ※ ఇత్థం, నిశ్చిత్య, స - దురాత్మా అఘాసురో, రామకృష్ణాదీన్, గ్రసితుమిచ్ఛయా, ఆజగరం, వపుః, ధృత్వా - పథివ్యశేత శయితవాన్, వపుః కీదృశం భూతం, బృహద్విపులం, తదేవాహ, యోజనప్రమాణేన దైర్ఘ్యం యస్య కించత, మహాద్రివత్ స్థూలంచ, వ్యాప్తం ప్రసారితం, గుహాతుల్యమాననం, యస్మిన్ ※ ॥ ౧౬ ॥ ※ అద్భుతత్వమేవ దర్శయితుమసురం విశినష్టి ॥ ధరాధర ఇత్యాదినా, అధరోష్ఠో - యస్య, జలదేషూ - త్తరోష్ఠో, యస్య, దర్యౌ గిరికన్దరావివ, ఆననస్యాన్తౌ సృక్కిణీ - యస్య, గిరేః, శృఙ్గాణీవ, దంష్ట్రా యస్య, ధ్వాన్తో - ఽన్ధకారో ఽస్మిన్నస్తీతి ధ్వాన్తవ - త్ - అన్తరాస్యం - యస్య, దీర్ఘభూతమహాధ్వవ - జ్జిహ్వా - యస్య, పరుషానిలవచ్ఛ్వాసో, - యస్య - సః - దావాగ్నిరివ ఈక్షణయోరూష్మాః దాహకదృష్టిరిత్యర్థః విశేషణోభయపదకర్మధారయః ※ ॥ ౧౭ ॥ ※ వస్తుతో - ఽజగరమేవ - వ్యాత్తతుణ్డం - బృన్దావనస్య - శ్రీః సమ్పదే - షేతిభ్రాన్త్యా - మత్వా - విపరీతం వ్యాత్తాజగరతుణ్డసాదృశ్యేనోత్ప్రేక్షితవన్తః ※ ॥ ౧౮ ॥ ※ తేషాముత్ప్రేక్షామేవ ప్రశ్నోత్తరాభ్యామాహ ॥ అహో

కృతాః స్తనాన్నష్టసహా వ్రజౌకసః । ప్రాణే గతే వర్ష్మసు కా ను చిన్తా ప్రజాసవః ప్రాణభృతో హి లోకే ॥ ౧౫ ॥ ఇతి వ్యవస్యాజగరం బృహద్వపుస్స యోజనాయామమహాద్రిపీవరమ్ । కృత్వాఽద్భుతం వ్యాప్తగుహాననం తదా పథి వ్యశేత గ్రసనాశయా ఖలః ॥ ౧౬ ॥ ధరాధరోష్ఠో జలదోత్తరోష్ఠో దర్యాననాన్తో గిరిశృఙ్గదంష్ట్రః । ధ్వాన్తాన్తరాస్యో వితతాధ్వజిహ్వః పరుషానిలశ్వాసదవేక్షణోష్ణః ॥ ౧౭ ॥ దృష్ట్వా తం తాదృశం సర్వే మత్వా బృన్దావనశ్రియమ్ । వ్యాత్తాజగరతుణ్డేన వ్యుత్ప్రేక్షన్తే స్మ లీలయా ॥ ౧౮ ॥ అహో విచిత్రం మిత్రాణి సత్త్వకూటం పురః స్థితమ్ । అస్మత్సఙ్గ్రసనవ్యాత్తవ్యాలతుణ్డాయతే న వా ॥ ౧౯ ॥ సత్యమర్కకరారక్తముత్తరాహనువద్ఘనమ్ । అధరాహనువద్రోధస్తత్ప్రతిచ్ఛాయయాఽరుణమ్ ॥ ౨౦ ॥ ప్రతిస్పర్ధేతే సృక్కభ్యాం సవ్యాసవ్యే నగోదరే । తుఙ్గశృఙ్గాలయో హ్యేతాస్తద్దంష్ట్రాభిశ్చ పశ్యత ॥ ౨౧ ॥ ఆస్తృతాయామమార్గోఽయం రసనాం ప్రతిగర్జతి । ఏషామన్తర్గతధ్వాన్తమేతదప్యన్తరాననమ్ ॥ ౨౨ ॥ దావోష్ణఖరవాతోఽయం శ్వాసవద్భాతి పశ్యత । తద్దగ్ధసత్త్వదుర్గన్ధోఽప్యన్తరామిషగన్ధవత్ ॥ ౨౩ ॥ విశన్తు సర్వే గ్రసితా కిమస్మానయం తథా చేద్బకవద్వినఙ్క్ష్యతి । క్షణాదనేనేతి బకార్యుశన్ముఖం వీక్ష్యోద్ధసన్తః కరతాడనైర్యయుః ॥ ౨౪ ॥ ఇత్థం మిథోఽతథ్యమతజ్జ్ఞభాషితం శ్రుత్వా విచిన్త్యేత్యమృషా మృషాయితమ్ । రక్షో విదిత్వాఽఖిలభూతహృత్స్థితః స్వానాం నిరోద్ధుం భగవాన్మనో దధే ॥ ౨౫ ॥

ఇతి ॥ అహో - మిత్రాణి సుహృదః - పురస్థిత - మిదం వస్తు సత్త్వకూటం సత్త్వవదవభాసమానం - తత్ అస్మాన్ - సఙ్గ్రసితుం వ్యాత్తవ్యాలతుణ్డవ - దాచరతి, న వా ※ ॥ ౧౯ ॥ ※ ఏవముక్తాః కేచిత్తత్రైవేత్యాహుః ॥ సత్యమితి ॥ అర్కకరై - రారక్తం - ఘనం మేఘ - మన్తరోష్ఠవ - త్పశ్యత, తస్య - ఘనస్య, ప్రతిచ్ఛాయయా అరుణం - రోధః కూలం - అధరోష్ఠవ - త్పశ్యతే - తి సర్వత్రాన్వేతి ※ ॥ ౨౦ ॥ ※ సవ్యాసవ్యే నగయోః వామదక్షిణగిర్యో - రుదరే దర్యౌ - సృక్కభ్యా మోష్ఠప్రాన్తాభ్యాం - ప్రతిస్పర్ధేతే తుల్యతయావర్తేతే - సవ్యాసవ్యగిర్యోస్తు - శృఙ్గాణాం ఆళయః పఙ్క్తయః - తస్య - దంష్ట్రాభిః - స్పర్ధన్త ఇతి వచనవిపరిణామేనాన్వయః ※ ॥ ౨౧ ॥ ※ ఆస్తృతోవిస్తృతశ్చాసౌ - ఆయామమార్గ దైర్ఘ్యవా - న్మార్గః - స - తస్య - రసనాం జిహ్వాం - ప్రతిగర్జతి ప్రతిస్పర్ధతే - ఏషాం - శృఙ్గాణా - మన్తర్గతమేవ, ధ్వాన్తమస్య - న్తరాననమాస్యమధ్యం - ప్రతిగర్జతి ※ ॥ ౨౨ ॥ ※ దావాగ్నినో - ష్ణః - ఖరః కఠినశ్చ వాతః - శ్వాసవ - ద్భాతి - తేన దావాగ్నినా - దగ్ధానాం - సత్త్వానాం జన్తూనాం - దుర్గన్ధస్సత్త్వాన్తర్గతామిషగన్ధవ - ద్భాతి ※ ॥ ౨౩ ॥ ※ ఏవం సత్యమేవాజగరమన్యథోత్ప్రేక్ష్యనిర్భయా యయురిత్యాహ ॥ విశన్త్వితి ॥ సర్వేవత్సాః వత్సపాశ్చ - త - విశన్తు - అస్మాన్గ్రసితా కిం గ్రసిష్యతి కిం - తథా చేద్గ్రసిష్యతి - బకవద్బకాసురవ - దయమప్య, నేన శ్రీకృష్ణేన - క్షణా - ద్వినఙ్క్ష్యతి నాశం గమిష్యతి - ఇత్థం బకారే - రుశత్కమనీయం, ముఖమవలోక్య, ఉచ్చైః హసన్తః, కరతాళై - రుపలక్షితా, యయుః, కరతాడనాని కుర్వన్తో యయురిత్యర్థః ※ ॥ ౨౪ ॥ ※ మిథోఽన్యోన్యం, అతజ్జ్ఞానాం యథార్థ ఆజగరమజానతాం - భాషిత, మతథ్యమసత్యం, శ్రుత్వా, భగవాన్, మృషాఽపి సత్యమప్యేతై, రమృషాయితమయథార్థీకృత - మిత్యేవం, విచిన్త్య, అఖిలభూతహృత్స్థితః, హేతు గర్భమిదం - తత్త్వ - రక్షో విదిత్వా రాక్షస ఇతి జ్ఞాత్వా - స్వానాం - స్వానుగతానాం వత్సపాంశ్చ - నిరోద్ధుం నివారయితుం -

యావన్మనో-దశ్చకార ॥ ౨౫ ॥ తావత్తతః పూర్వమేవ-శిశవో వత్సపా-వత్సైస్సహితాః-అసురస్యా-న్తరోదరంఉ
దరమధ్యం-ప్రవిష్టాః కేవలం ప్రవిష్టా ఏవ, న తు రక్షసా జీర్ణతాం ప్రాపితాః -తత్ర హేతుం వద-న్రక్షో విశినష్టి-హత-స్వస్వకా
న్త-స్సుహృద్భ్రాతా-తస్య-స్మరణేన హేతునా బకారే-కృష్ణస్య-వేశనం ప్రవేశనం-ప్రతీక్షమాణేన ॥ ౨౬ ॥ సర్వేషా-
మభయప్రదో-భగవా-న్ప్రవిష్టా-నవలోక్య విస్మితః-కరుణయా-ఽర్దితో వ్యాప్తశ్చ-స్యఖలస్య-వినాశన-మమీషాం, సతాం
సాధూనాం జీవనం చే-త్యేత-ద్ద్వయం-యుగప-త్కథం, స్యాత్-అత్రోభయనిమిత్తే-కృత్యం-కిమితి-విచిన్త్య-శేషదృక్-
హేతుగర్భమిదం-తత్త్వ-తత్కృత్యం జ్ఞాత్వా, హరిరాశ్రితార్తిహర-స్స్వయమప్య-స్య-తుణ్డ-మవిశదిత్యన్వయః-కథ
మ్భూతాంస్తాన్-నవిద్యతే స్వవ్యతిరిక్తో నాథో యేషాం-స్వకరాత్స్వభుజాశ్రయా-ద్భ్రష్టాన్-దిష్టబలేన ప్రారబ్ధబలేన
హేతునా-మృత్యోర్జఠరాగ్నేః ఘాసస్థానీయాన్ ॥ ౨౭ ॥ ౨౮ ॥ తదా-మేఘచ్ఛన్నా-దేవా-భయాత్-హాహేతి-చుక్రు
శుః-అఘాసురస్య-బాన్ధవాః కంసాద్యాః-కోణపాః కుణపాశినో రాక్షసాస్తు-హృష్టవన్తః ॥ ౨౯ ॥ త-ద్దేవానాం హాహే
త్యాక్రోశనం-శ్రుత్వా-భగవాన్, కృష్ణః, స్వయ, మవ్యయో-ఽక్షత ఏవ సన్-ఆత్మానం-చూర్ణీకర్తుమిచ్ఛో-రసురస్య-గళే
తరసా ఆశు-వవృధే వివర్ధాం బభూవ ॥ ౩౦ ॥ తత-స్తస్యాసురస్యా-న్తరఙ్గే దేహాభ్యన్తరే-పూరితో నిరుద్ధః పవనో-ఽత ఏ
వ పూర్ణో-ఽత ఏవ-బ్రహ్మరన్ధ్రం-భిత్త్వా-బహి-ర్నిర్గతః-కథంభూతస్య విపులకాయస్య-నిరుద్ధ-మార్గా నాసారన్ధ్ర-వస్య

తావత్ప్రవిష్టాస్త్వసురోదరాన్తరం పరం న గీర్ణాశ్శిశవస్సవత్సపాః । ప్రతీక్షమాణేన బకారివేశనం హతస్వ
కాన్తస్మరణేన రక్షసా ॥ ౨౬ ॥ తాన్వీక్ష్య కృష్ణస్సకలాభయప్రదో హ్యనన్యనాథాన్ స్వకరాదవచ్యుతాన్ । దీ
నాంశ్చ మృత్యోర్జఠరాగ్నిఘాసాన్ ఘృణార్దితో దిష్టకృతేన విస్మితః ॥ ౨౭ ॥ కృత్యం కిమత్రాస్య ఖలస్య జీవనం న
వా అమీషాం చ సతాం వినాశనమ్ । ద్వయం కథం స్యాదితి సంవిచిన్త్య తజ్జ్ఞాత్వాఽవిశత్తుణ్డమశేషదృగ్ఘరిః ॥ ౨౮ ॥
తదా ఘనచ్ఛదా దేవా భయాద్ధాహేతి చుక్రుశుః । జహృషుర్యే చ కంసాద్యాః కోణపాస్త్వఘబాన్ధవాః ॥ ౨౯ ॥ త
చ్ఛ్రుత్వా భగవాన్కృష్ణస్త్వవ్యయస్సార్భవత్సకమ్ । చూర్ణీచికీర్షోరాత్మానం తరసా వవృధే గళే ॥ ౩౦ ॥ తతో
ఽతికాయస్య నిరుద్ధమార్గిణో హ్యుద్గీర్ణదృష్టేర్భ్రమతస్త్వితస్తతః । పూర్ణోఽన్తరఙ్గే పవనో నిరుద్ధో మూర్ధ
న్వినిర్భిద్య వినిర్గతో బహిః ॥ ౩౧ ॥ తేనైవ సర్వేషు వినిర్గతేషు ప్రాణేషు వత్సాన్ సుహృదః పరేతాన్ । దృష్ట్యా
స్వయోత్థాప్య తదన్వితః పునర్వక్త్రాన్ముకున్దో భగవాన్వినిర్యయౌ ॥ ౩౨ ॥ పీనాహిభోగోత్థితమద్భుతం మహజ్జ్యో
తిస్స్వధామ్నా జ్వలయద్దిశో దశ । ప్రతీక్ష్య ఖేఽవస్థితమీశనిర్గమం వివేశ తస్మిన్మిషతాం దివౌకసామ్ ॥ ౩౩ ॥ తతో
ఽతిహృష్టాస్స్వకృతోఽకృతార్హణం పుష్పైస్సురా అప్సరసశ్చ నర్తనైః । గీతైస్సురా వాద్యధరాశ్చ వాద్య
కైః స్తవైశ్చ విప్రా జయనిస్స్వనైర్గణాః ॥ ౩౪ ॥ తదద్భుతస్తోత్రసువాద్యగీతికాజయాద్యనేకోత్సవమఙ్గళస్వ
నాన్ । శ్రుత్వా స్వధామ్నోఽన్త్యజ ఆగతోఽచిరాద్దృష్ట్వా మహీశస్య జగామ విస్మయమ్ ॥ ౩౫ ॥ రాజన్నాజ
గరం చర్మ శుష్కం బృన్దావనేఽద్భుతమ్ । వ్రజౌకసాం బహుతిథం బభూవాక్రీడగహ్వరమ్ ॥ ౩౬ ॥ నైతద్విచిత్రం

స్తఇతి-తథాభూతస్య-శేవో-ద్గీర్ణే ఉద్గతే-దృష్టీ లోచనే-యస్య-ఇతస్తతో-భ్రమతశ్చ ॥ ౩౧ ॥ తేన బహిర్గతేన పవనేన
సహైవ-సర్వేషు-ప్రాణేషు-బహి-ర్గతేషు సత్సు-పరేతాన్ పరలోకగత ప్రాయాన్-వత్సాన్-సుహృదో వత్సపాంశ్చ-
స్వయా-అమృతవర్షిణ్యా, దృష్ట్యా-ఉత్థాప్య-తై-రన్వితో-భగవా-న్ముకున్ద-స్తస్య-వక్త్రా-త్పున-ర్నిర్యయౌ ॥ ౩౨ ॥ తతో
ఽసుకోముక్తః కృష్ణమేవ వివేశేత్యాహ ॥ పీనేతి ॥ పీనాత్సర్పదేహా-దుత్థితమద్భుతం-మహా-ద్దర్శభూతజ్ఞానేన బృహత్-జ్యో
తిస్స్వయం ప్రకాశం జీవస్వరూపం-స్వధామ్నా-దశ-దిశో జ్వలయ-త్తావ-త్ఖే-ఽన్తరిక్షే, అవస్థితం స-దీశస్య కృష్ణస్య భగవ
తో-నిర్గమం, ప్రతీక్ష్య, తదా, ఆశ్చర్యం, దేవానాం పశ్యతాం సతాం-తత, స్తస్మిన్నిర్గతే కృష్ణే-ప్రవివేశ ॥ ౩౩ ॥ తతో-ఽ
తీవహృష్టాః, దేవాః-స్వకృతః స్వకార్యకర్తుః కృష్ణస్యార్హణం-పుష్పైః, రకృత అకుర్వన్-వ్యత్యయేనైకవచనం-సుష్ఠు గా
యన్తీతి సుగాః గన్ధర్వాదయః-గీతైః, పూజయామాసుః-విప్రాస్తు-స్తవైః స్తోత్రైః, గణాభృత్యగణాః జయశబ్దైః ॥ కిఞ్చ ॥ అజో
బ్రహ్మా, స్వధామ్నః స్వస్థానస్యాన్తిసమీపే-తేషాం గన్ధర్వాదీనా-మద్భుతాని, స్తోత్రాణి-సువాద్యాని వాద్యాదీన్-గీతికాః గీ
తానిచ జయశబ్దా ఆదిర్యేషాం, తా-ననేకా-నుత్సవా-న్మఙ్గళా శాసనధ్వనీంశ్చ, శ్రుత్వా, అచిరా, దాగతః, ఈశస్య కృష్ణస్య,
మహిమమహిమానం-దృష్ట్వా-విస్మయం-జగామ ॥ ౩౪ ॥ ౩౫ ॥ హే రాజన్-ఆజగరం-చర్మ-శుష్కం స-ద్బహుకాలం, బృన్దావ
నే, స్థితానాం, వ్రజౌకసాం, క్రీడాస్థానం బభూవ-క్రీడార్థం మహాబిలమాసీదిత్యర్థః ॥ ౩౬ ॥ అస్యదతిచిత్రం వృత్తమిత్యాహ
నైతదితి ॥ ఏతదేవ-నచిత్ర-మపితు-పరే దేవ ఋష్యాదయః-అపరేఽపకృష్టా-యేషాం బ్రహ్మాదీనాం, తేషామపి-పరమస్య-వేధ

సః సర్వస్రష్టురపి లీలయా కపటమనుజబాలకస్య, స్పర్శనమాత్రేణ - విధూతం - పాతకం, యస్య, తథాభూతః, అఘాసురోఽపి అసతాం-దుష్ప్రాపం, ఆత్మసామ్యం భగవత్సామ్యం-ప్రాప లేభే, ఇతియత్, తదేవ, అతిచిత్రమిత్యర్థః ※ ॥ ౩౮ ॥ ※ ఏతదేవ కిం పునర్న్యాయేన ద్రఢయతి ॥ సకృదితి ॥ యస్య భగవతోఽఙ్గప్రతిమా అఙ్గప్రతికృతిరర్చామూర్తిః, మనోమయీ మనః ప్రచురా. తత్ప్రాచుర్యం చాత్ర తన్నిధాపితభగవచ్ఛక్తికత్వం, అన్తరాహితా ధ్యానేనాన్తర్హృదయే నిధాపితా సతీ, భాగవతీం గతిం ముక్తిం, దదౌ, అఙ్గ హే రాజన్ - నిత్యనిరతిశయానన్దజ్ఞానరూపః, ప్రాకృతగుణరహితో - నిస్సమాభ్యధిక - స్స ఏవ భగవాన్ - సాక్షాదన్తరాహితో - భాగవతీం గతిం ముక్తిం, దదాతీతి - కింపునర్వక్తవ్యమిత్యర్థః ※ ॥ ౩౯ ॥ ※ అన్యదపి చిత్రం వృత్తమిత్యాహ ॥ ఏతదితి “ కౌమారం పఞ్చమాబ్దాన్తం పౌగణ్డం దశమావధి । కైశోరమాపఞ్చదశాదా యౌవనం తు తతః పర ,, మితి తదభిజ్ఞవచనం - హరేః ఏతత్ - కౌమారజం పఞ్చమాబ్దకృతం - కర్మ, తదైవ దృష్ట్వాపి - బాలకాః పౌగణ్డకే షష్ఠేఽబ్దే, వ్రజే - ఊచుః అద్యైవైతద్వృత్తమిత్యూచురిత్యర్థః - అయమహో భగవన్మహిమాతిశయః యదన్యకాలికకర్మణస్తాదాత్వికత్వానుసన్ధానం గోపానామితి భావః ※ ॥ ౪౦ ॥ ※ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే ద్వాదశోఽధ్యాయః. **

కౌమారకం కర్మ పౌగణ్డకే ప్రోచురిత్యుక్తం - తత్ర కారణబుభుత్సయాఽపృచ్ఛద్రాజేత్యాహ సూతః ॥ ఇత్థమితి ॥ హే ద్విజాః - యాదవదేవః శ్రీకృష్ణః - తేన - దత్తః, పరీక్షి - దిత్థం - విచిత్రం స్వభర్తుః, శ్చరిత్రం, శ్రుత్వా, పునః, పుణ్యావహం - తదేవ

మనుజార్భమాయినః పరావరాణాం పరమస్య వేధసః । అఘోఽపి యత్స్పర్శనధూతపాతకః ప్రాపాత్మసామ్యం త్వసతాం సుదుర్లభమ్ ॥ ౩౮ ॥ సకృద్యదఙ్గప్రతిమాఽన్తరాహితా మనోమయీ భాగవతీం దదౌ గతిమ్ । స ఏవ నిత్యాత్మసుఖానుభూత్యభివ్యుదస్తమాయోఽన్తర్గతో హి కిం పునః ॥ ౩౯ ॥ ఏతత్కౌమారజం కర్మ హరేరాత్మాహిమోక్షణమ్ । మృత్యోః పౌగణ్డకే బాలా దృష్ట్వోచుర్విస్మితా వ్రజే ॥ ౪౦ ॥ *************************************** ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే, దశమస్కన్ధే ద్వాదశోఽధ్యాయః ****************

శ్రీసూత ఉవాచ ॥ ఇత్థం ద్విజా యాదవదేవదత్తః శ్రుత్వా స్వభర్తుశ్చరితం విచిత్రమ్ । పప్రచ్ఛ భూయోఽపి తదేవ పుణ్యం వైయాసకిం యన్నిగృహీతచేతాః ॥ ౧ ॥ రాజోవాచ ॥ బ్రహ్మన్ కాలాన్తరకృతం తత్కాలీనం కథం భవేత్ । యత్కౌమారే హరికృతం జగుః పౌగణ్డకేఽర్భకాః ॥ ౨ ॥ తద్బ్రూహి మే మహాయోగిన్ పరం కౌతూహలం గురో । నూనమేతద్ధరేరేవ మాయా భవతి నాన్యథా ॥ ౩ ॥ వయం ధన్యతమా లోకే గురోఽపి క్షత్రబన్ధవః । యత్పిబామో ముహుస్త్వత్తః పుణ్యం కృష్ణకథామృతమ్ ॥ ౪ ॥ శ్రీసూత ఉవాచ ॥ ఇత్థం స్మ పృష్టస్స తు బాదరాయణిస్తత్స్మారితానన్తహృతాఖిలేన్ద్రియః । కృచ్ఛ్రాత్పునర్లబ్ధబహిర్దృశిః శనైః ప్రత్యాహ తం భాగవతోత్తమోత్తమమ్ ॥ ౫ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ సాధు పృష్టం మహాభాగ త్వయా భాగవతోత్తమ । యన్నూతనయసీశస్య శృణ్వన్నపి కథాం ము

పౌగణ్డకే కౌమారజం ప్రోచురిత్యేతదేవ - వైయాసకిం, ప్రపచ్ఛ, ప్రశ్నే హేతుం వదన్ రాజానం విశినష్టి, యేన భగవతా - నితరాం - గృహీతం, చేతో, యస్య, తథాభూతః ※ ॥ ౧ ॥ ※ ప్రశ్నప్రకారమేవాహ ॥ బ్రహ్మన్నితి ॥ హే బ్రహ్మన్ కాలాన్తరే కౌమారకాలే, కృతం, కర్మ, తత్కాలీనం పౌగణ్డకాలీనం, కథం, భవేత్ పౌగణ్డకే కథం జ్ఞాతో ఽచురిత్యర్థః, తదాహ ॥ యదితి ॥ యద్వా ॥ తత్కాలీనం పౌగణ్డకకాలే వాచ్యం, కథం - భవేత్ యత్కాలావచ్ఛేదేన కృతం తత్తత్కాలే విస్మృతం సత్కాలాన్తరే చ స్మృతం సద్వాచ్యం స్యాదేవేత్యత్రాహ ॥ యదితి ॥ యత్ యస్మాత్కారణాత్ కౌమారే కృతం - పౌగణ్డకే, విదుః - సన్నికృష్టకాలే స్మరణాభావః కాలాన్తరే స్మరణం చ న వినా కారణేన భవతీతి తత్కారణం వదేతి ప్రశ్నార్థః ※ ॥ ౨ ॥ ※ త - దేతత్, త్కారణం, బ్రూహి - హే మహాయోగిన్ - మే మహ్యం, తత్కారణం, శ్రోతుం - పరమధికం - కౌతూహలం - వర్తతే మమ త్వేవం ప్రతిభాతీత్యభిప్రాయేణాహ ॥ ఏతత్కారణం, హరే - ర్మాయా ఆశ్చర్యశక్తిరేవ, నూనం ధ్రువం, అన్యథా త్వేవం న ఘటతే ※ ॥ ౩ ॥ ※ ఆత్మనః కృతార్థతామావిష్కుర్వన్ భగవత్కథాం స్తౌతి ॥ వయమితి ॥ హే గురో - క్షత్రబన్ధవోఽపి వయం - లోకే - ధన్యతమాః కృతార్థా ఏవ - కుతః - యతః - కృష్ణస్య, కథామృతం, ముహుర్ముహు - స్త్వత్తః పిబామః - అధన్యానాం నైవం ఘటేతేతి భావః ※ ॥ ౪ ॥ ※ ఇత్థం - స్మ పృష్టో భగవాన్ బాదరాయణిస్తదా హేత్యాహ సూతః ॥ ఇతీతి ॥ స తు, బాదరాయణిః, ఇత్థం, పృష్టః అత ఏవ - తావత్సంస్మారితేన, అపరిచ్ఛిన్నవైభవేన భగవతా - హృతాన్యఖిలాని ఇన్ద్రియాణి, యస్య - తథాభూతోఽపి పునః, శనైః కృచ్ఛ్రాత్ - కథంచిల్లబ్ధా బహిర్దృశిః, యేన - తథాభూత, స్తం భాగవతోత్తమోత్తమం రాజానం ప్రత్యాహ ॥ భాగవతోత్తమోత్తమేతి పాఠే, హే శౌనక ※ ॥ ౫ ॥ ※ ప్రశ్నస్యోత్తరం వివక్షుస్తావత్ప్రశ్నమభినన్దతి

సాధ్వితి ॥ సాధుయథాతథా-పృష్టం-కుతః-యత్ యస్మాత్-కథామృతం-శృణ్వన్నపి-నూతనయసినూతనంకరోషి ❀ ॥ ౬ ॥ ❀ యుక్తమేవైతదిత్యాహ ॥ సతామితి ॥ సారగ్రాహిణాం-సాధూనా-మయం-నిసర్గః స్వభావ ఏవ కోఽసౌ-అచ్యుతస్య- వార్తా ప్రతిక్షణం-సాధు-నవ్యావ - ద్భవతీ-తియ-దేషః-కథం-స్త్రైణానాం-స్త్రియాః కామిన్యాః-వార్తేవ-కథమ్భూతానామపి సతాం, యః అచ్యుత ఏవా - ర్థో విషయో-యేషాం-తాని-వాణీశ్రుతిచేతాంసి-యేషాం తథాభూతానామపి ❀ ॥ ౭ ॥ ❀ శృణుష్వేత్యభిముఖీకరణం- అవహిత ఇతి శ్రవణోపయుక్తచిత్తసమాధానం-గుహ్యంగోప్యమపి ❀ ॥ ౮ ॥ ❀ వివక్షితంవృత్తేన సఙ్గమయతి॥ అథేతి ॥ మృత్యుతుల్యా, దఘాసురస్యముఖా-ద్వత్సాన్-తత్పాలకాంశ్చ, రక్షిత్వే, దంవక్ష్యమాణ-మువాచ ❀ ॥ ౯ ॥ ❀ పులిన ఏవాశిశిషాముత్పాదయితుం తత్ స్తౌతి ॥ అహో ఇతి ॥ హేవయస్యాః, స్వీయానాం-కేళీనాం-సంపదో-యస్మిన్-మృదుళా, అచ్ఛా, వాలుకా-యస్మిన్ - స్వకేళిసమృద్ధ్యర్థం మృదుళావాలుకాయస్మిన్నితివా-స్ఫుటత్ వికసత్-సరః - సరోరుహంబాహుళ్యాదుపచారాత్సర ఏవ వికసదిత్యుక్తం - తస్య, గన్ధేన హృతా ఆకృష్టా- అళయః-పత్త్రిణశ్చ - తేషాం-కేఉదకే-ధ్వనయ - స్తేషాం-ప్రతిధ్వానా-స్తైః -లసన్తో-ద్రుమా-స్తై-రాకులంవ్యాప్తమ్ ❀ ॥ ౧౦ ॥ ❀ అత్ర అత్రైవదివాదినం-రూఢం ప్రవృద్ధం-భోజనవేళాఽతీతేత్యర్థః - క్షుధా, అర్దితా-వత్సా, అపః పీత్వా, అత్ర-సమీప ఏవ-శనకై-స్తృణం-చరన్తు అదన్తు ❀ ॥ ౧౧ ॥ ❀ తథైవాస్త్విత్యుక్త్వా - అర్భాః బాలాః వత్సా-నపః-పాయయిత్వా-శాద్వలే తృణహరితదేశే-వత్సా - నారుధ్య- భగవతా స

వహుః॥ ౬ ॥ సతామయంసారభృతాంనిసర్గో యదర్థవాణీశ్రుతిచేతసామపి। ప్రతిక్షణంనవ్యవదచ్యుతస్య యత్స్త్రియా విటానామివ సాధువార్తా ✽॥ ౭ ॥ శృణుష్వావహితో రాజన్నపిగుహ్యంవదామి తే। బ్రూయుస్స్నిగ్ధస్య శిష్యస్య గురవో గుహ్యమప్యుత ॥ ౮ ॥ అథాఘవదనాన్మృత్యో రక్షిత్వా వత్సపాలకాన్। సరఃపులినమానీయ భగవానిదమబ్రవీత్ ॥ ౯ ॥ అహో ✽ ఽతిరమ్యం పులినం వయస్యాస్స్వకేళిసమ్పన్మృదులాచ్ఛవాలుకమ్। స్ఫుటత్సరోగన్ధహృతాళిపత్త్రికధ్వనిప్రతిధ్వానలసద్ద్రుమాకులమ్ ॥ ౧౦ ॥ అత్రభోక్తవ్యమస్మాభిర్దివారూఢంక్షుధార్దితాః। వత్సాస్సమీపేఽపః పీత్వా చరన్తు శనకైస్తృణమ్॥ ౧౧ ॥ తథేతి పాయయిత్వాఽర్భా వత్సానారుధ్య శాద్వలే। ముక్త్వా శిక్యాని బుభుజుస్సమంభగవతా ముదా॥ ౧౨ ॥ కృష్ణస్య విష్వక్పురురాజిమణ్డలైరభ్యాననాః ఫుల్లదృశో వ్రజార్భకాః ✽। సహోపవిష్టా విపినే విరేజుశ్ఛదా ఇవామ్భోరుహకర్ణికాయాః॥ ౧౩ ॥ కేచిత్పుష్పైర్దలైః కేచిత్పల్లవైరఙ్కురైః ఫలైః। శిగ్భిస్త్వగ్భిర్దృషద్భిశ్చ బుభుజుః కృతభాజనాః॥ ౧౪ ॥ మిథస్సర్వే దర్శయన్తస్స్వస్వభోజ్యరుచిం పృథక్। హసన్తో హాసయన్తశ్చాభ్యవజహ్రుస్సహేశ్వరాః॥ ౧౫ ॥ బిభ్రద్వేణుం జఠరపటయోశ్శృఙ్గవేత్రే చ కక్షే వామే పాణౌ మసృణకబళం తత్ఫలాన్యఙ్గుళీషు। తిష్ఠన్మధ్యే స్వపరిసుహృదో హాసయన్నర్మభిస్స్వైస్స్వర్గే లోకే మిషతి బుభుజే యజ్ఞభుగ్బాలకేళిః॥ ౧౬ ॥ భారతైవం వత్సపేషు భుఞ్జానేష్వచ్యుతాత్మసు। వత్సాస్త్వన్తర్వనే దూరం వివిశుస్తృణలోభితాః॥ ౧౭ ॥ తానదృష్ట్వా భయత్రస్తానూచే కృష్ణోఽస్య భీభయమ్। మి

హం-శిక్యాని పర్యుషితాన్న గ్రన్థీ-న్ముక్త్వా-బుభుజుః ❀ ॥ ౧౨ ॥ ❀ తదా- తే- రేజుః కథంభూతాః-కృష్ణస్య- విష్వక్పరితః-బహుభిః-పఙ్క్తిమణ్డలైస్సహ - నైరన్తర్యేణోపవిష్టాః-కృష్ణాభిముఖాన్యాననాని యేషాం తే-ఫుల్లదృశో వికసితనయనాః-యథా-కమలకర్ణికాయాః- పరితః-స్థితాని-దళాని-తద్వత్ ❀ ॥ ౧౩ ॥ ❀ పుష్పైః దలైః పుష్పదలైః-పుష్పదళాదిభిః-కృతాని భాజనాని పాత్రాణి-యై - స్తథాభూతాః-బుభుజుః యద్వా-పుష్పైః సఙ్ఘటిత పుష్పదలైః-దలైః పద్మినీదలై-రన్యైర్వాపత్త్రైః, పల్లవైః ప్రవృద్ధారుణకోమలపత్త్రై - రఙ్కురై స్తతోఽపిపూర్వావస్థావిశిష్టై-రుభయత్రాపిభూమావనీరన్ధ్రమాస్తీర్ణైః , ఫలైరపి-తథాభూతైః, త్వగ్భిః భూర్జాదిత్వగ్భిః ❀ ॥ ౧౪ ॥ ❀ మిథ ఇతి॥ సహేశ్వరాః। శ్రీకృష్ణసహితాః అభ్యవజహ్రుః బుభుజుః ❀ ॥ ౧౫ ॥ ❀ యజ్ఞభుగపి-భగవాన్-లీలయా - బాలస్యేవ కేళిర్యస్యసః-స్వర్గే స్వర్గస్థే-లోకే దేవజనే మిషతి పశ్యతిసతి బుభుజే-కథంభూతః ఉదరవస్త్రయోర్మధ్యే - వేణుం-బిభ్రాణః-ఇదముత్తరత్రాప్యన్వేతి వామ ఇతి కాకాక్షివత్కక్షపాణ్యోర్విశేషణం - వామే కక్షే-శృఙ్గవేత్రే-బిభ్రత్-పాణౌ - మసృణకబళం స్నిగ్ధదధ్యన్నకబళం - తదుచితాని-బిల్వామ్రాదిఫలాన్య - ఙ్గుళిసన్ధిషు బాలానాంమధ్యే-తిష్ఠన్ స్వస్య - పరితః, ఉపవిష్టాన్, సుహృదో మిత్రాణి, నర్మభిః పరిహాసవాక్యైః - హాసయన్ ❀ ॥ ౧౬ ॥ ❀ హేభారత, అచ్యుతే కృష్ణ ఏవా - త్మా చిత్తం, యేషాం తేషు-భుఞ్జానేషు సత్సు, వత్సాః . తృణలోభితాః, దూరం, మన్తర్వణే వనమధ్యే, వివిశుః ❀ ॥ ౧౭ ॥ ❀ తాన్, వత్సాన్, అదృష్ట్వా, అత ఏవ, భయత్రస్తాని, మిత్రాణి సఖీన్ - భీభయం, భయహేతుభూతం భయం, అస్య, నిరస్య , ఊచే, తదేవాహ, ఆశాత్ భోజనాత్, మావిరమత విరామంమాకురుత , హియస్మాత్, అహం, వత్సా

నానేష్యే ✻ ॥ ౧౮ ॥ ✻ ఇత్యుక్త్వా, పాణౌ కబళేన సహితః, అద్రిషు, తద్దరీషు కుఞ్జేషు చ, గహ్వరేషు గజకుటస్థానేషు చ, వత్సాన్, స్వ విచిన్వన్, యయౌ ✻ ॥ ౧౯ ॥ ✻ తతః - అమ్భోజాన్మనః పద్మాత్, జనిర్జననం, యస్య - స, చతుర్ముఖః, తస్మిన్, అన్తరే అవసరే, ఆగతః, తదేవ, ఛిద్రం ప్రాప్తో వా, యో బ్రహ్మా, పురా, భగవతః, అఘాసురమోక్షణరూపం కర్మ, ఖే, అవస్థితో, దృష్ట్వా, విస్మయం, ప్రాప్తః, సోఽస్య ఈశితుః, తస్యాపి, రమణీయం, మహిత్వం మహిమానం, ద్రష్టుం, తద్వత్సాన్, వత్సపాంశ్చ - ఇతోఽన్యత్ర, నీత్వా, అన్తరదధాత్ తిరోహితాన్ బభూవ ✻ ॥ ౨౦ ॥ ✻ తతో - వత్సాన్, అదృష్ట్వా, ఆగతః, పులినే, వత్సపాంశ్చ, దృష్ట్వా, ఉభావపి వత్సవత్సపసముదాయౌ - విచికాయ అన్విష్టవాన్ ✻ ॥ ౨౧ ॥ ✻ అన్తర్విపినే వనమధ్యే - క్వాప్య - దృష్ట్వా - విశ్వదృక్ - హేతుగర్భమిదం - తత్ - సర్వం వత్సవత్సపాపహరణరూపం కర్మ - చతుర్ముఖకృతం, ఆశు - అవగతవాన్ ✻ ॥ ౨౨ ॥ ✻ తేషాం వత్సానాం వత్సపానాం చ - మాతౄణాం - కస్య చ బ్రహ్మణశ్చ ప్రీతిం, కర్తుం - విశ్వస్య ఈశ్వరః, తస్మై హేతుగర్భం - విశ్వదృక్ ఆద్యశేషపరిణామోపయుక్తజ్ఞానాదిగుణయుక్తత్వాదీశ్వరత్వాత్ప్రభుత్వాత్సర్వశక్తిత్వాచ్చ - ఆత్మానమేవ, ఉభయాయితం వత్సవత్సపాయితం తదుభయాపదాచరన్తం - చక్రే ✻ ॥ ౨౩ ॥ ✻ తదేవ ప్రపఞ్చయతి ॥ యావదితి॥ యావచ్ఛబ్దస్సాకల్యార్థః - అజః శ్రీకృష్ణః యావద్వత్సానాం - వత్సపానాం చ అల్పవపురాదికం, తావత్స్వరూపో బభౌ - కథం - విష్ణుమయం సర్వం జగదితి - యా -

త్రాణ్యాశాన్మా విరమ ✻ తహ్యానేష్యే వత్సకానహమ్ ॥ ౧౮ ॥ ఇత్యుక్త్వాఽద్రిదరీకుఞ్జగహ్వరేష్వాత్మవత్సకాన్ ।

✻ వత్సాపహారఘట్టః ✻

విచిన్వన్భగవాన్కృష్ణస్సపాణికబళో యయౌ ॥ ౧౯ ॥ అమ్భోజన్మజనిస్తదన్తరగతో మాయార్భకస్యేశితుర్ద్రష్టుం మఞ్జు మహిత్వమన్యదపి తద్వత్సానితో వత్సపాన్ । నీత్వాఽన్యత్ర కురూద్వహాన్తరదధాత్ఖేఽవస్థితో యః పురా దృష్ట్వాఽఘాసురమోక్షణం భగవతః ప్రాప్తః పరం విస్మయమ్ ॥ ౨౦ ॥ తతో వత్సానదృష్ట్వైత్య పులినేఽపి చ వత్సపాన్ । ఉభావపి వనే కృష్ణో విచికాయ సమన్తతః ॥ ౨౧ ॥ క్వాప్యదృష్ట్వాఽన్తర్విపినే వత్సాన్పాలాంశ్చ విశ్వదృక్ । సర్వం విధికృతం కృష్ణస్సహసాఽవజగామ హ ॥ ౨౨ ॥ తతః కృష్ణో ముదం కర్తుం తన్మాతౄణాం చ కస్య చ । ఉభయాయితమాత్మానం చక్రే విశ్వకృదీశ్వరః ॥ ౨౩ ॥ యావద్వత్సపవత్సకాల్పకవపుర్యావత్కరాఙ్ఘ్ర్యాదికం యావద్యష్టివిషాణవేణుదళశిగ్యావద్విభూషామ్బరమ్ । యావచ్ఛీలగుణాభిధాకృతివయో యావద్విహారాదికం సర్వం విష్ణుమయం గిరోఽఙ్గవదజస్సర్వస్వరూపో బభౌ ॥ ౨౪ ॥ స్వయమాత్మాఽఽత్మగోవత్సాన్ప్రతివార్యాత్మవత్సపైః । క్రీడన్నాత్మవిహారైశ్చ సర్వాత్మా ప్రావిశద్వ్రజమ్ ॥ ౨౫ ॥ తత్తద్వత్సాన్పృథఙ్నీత్వా తత్తద్గోష్ఠే నివేశ్య సః । తత్తదాత్మాఽభవద్రాజంస్తత్తత్సద్మ ప్రవిష్టవాన్ ॥ ౨౬ ॥ తన్మాతరో వేణురవత్వరోత్థితా ఉత్థాప్య దోర్భిః పరిరభ్య నిర్భరమ్ । స్నేహస్నుతస్తన్యపయస్సుధాసవం మత్వా సుతం బ్రహ్మ సుతానపాయయన్ ॥ ౨౭ ॥ తతో నృపోన్మర్దనమజ్జలేపనాలఙ్కారరక్షాతిలకాశనాదిభిః । సంలాలితస్స్వచరితైః ప్రహర్షయన్సాయం గతో యామయమేన మాధవః ॥ ౨౮ ॥ గావస్తతో గోష్ఠముపేత్య సత్వరం హుఙ్కారఘోషైః పరి

ప్రసిద్ధా వాణీ - తస్యా, అఙ్గవత్తదఙ్గమూర్తివత్ - సా గీరేవార్థస్వరూపేణ ప్రత్యక్షో యథా భవతి తథా - బభావిత్యర్థః దళాని భూషార్థం శిరస్సు నిహితాని కిసలయదళాని, శిక్ శిక్యాని - శీలాని స్వభావాః - అభిధా నామాని - ఆకృతిరవయవసంస్థానం - గిరోఽర్థవదితి పాఠే - ప్రత్యక్షస్తదర్థ ఇవేత్యర్థః ✻ ॥ ౨౪ ॥ ✻ ఏవం స్వయమేవ - సర్వాత్మా సన్ - ఆత్మాభిన్నైః - వత్సపైః - ఆత్మాభిన్నాన్, గవాం వత్సాన్ - స్వయమాత్మైవ ప్రయోజకః - పరిపాల్య - ఆత్మవిహారైః - క్రీడన్ - వ్రజం - ప్రావిశత్ ✻ ॥ ౨౫ ॥ ✻ పృథఙ్నీత్వా పృథక్కృత్య - తత్తద్గోష్ఠే ప్రవేశ్య - తత్తదాత్మా తత్తద్బాలకప్రతిరూపో - భూత్వా - తత్తద్బాలగృహం - ప్రవిష్టవాన్ ✻ ॥ ౨౬ ॥ ✻ అథ గోపికామోహనప్రకారమాహ ॥ తన్మాతర ఇతి॥ వేణురవేణాలిఙ్గేన - త్వరయోత్థితాః - తద్వత్సపమాతరః - స్నుతాః - మత్వా - పరం బ్రహ్మైవ - దోర్భ్యాం - నిర్భరం పూర్ణానన్దం యథా తథో - త్థాప్య ఉపగూహ్య స్నేహస్నుతః - స్నేహేన - స్నుతపయోధరాస్సత్యః - యద్వా, స్నేహేన - స్నుతం - స్తన్యపయ ఏవ - సుధావత్స్వాదు - ఆసవవన్మాదకం - పాయయామాసుః ✻ ॥ ౨౭ ॥ ✻ ఏవం - మాధవః, యామయమేన తత్కాలనియమేన, సాయం - గతః ప్రాప్త - స్తత - శ్శోభనైః - ఆచరితైశ్చేష్టితైః - ప్రహర్షయన్ - హే నృప - ఉన్మర్దనాదిభి - స్సంస్కారితో - బభూవ ✻ ॥ ౨౮ ॥ ✻ అథ గవాం మోహనప్రకారమాహ ॥ గావ ఇతి ॥ హుఙ్కారఘోషైః - పరిహూతాంశ్చ - తాన్, వత్సాన్ - ముహుర్ముహుః, ద్విలిహన్త్యః - స్రవత్, ఔధసం ఆపీ

నోద్భవం, పయః క్షీరం, అపాయయన్ ॥ ౨౯ ॥ ఏతావత్తు వైషమ్యం కృష్ణస్యాపి దుర్నివారమాసీదిత్యాహ ॥ గోగోపీనామితి ॥ గవాం-గోపీనాంచ, తస్మిన్ వత్సవత్సపాత్మకతామాపన్నే కృష్ణే స్నేహర్ధికాం-స్నేహసమృద్ధిం వినా - స్నేహాధిక్యం వినేతి యావత్-మాతృతా-ఉపలాలనాదిరూపా, సర్వా-పూర్వవ-దాసీత్ - తథా-ఆసు గోపీషు, హరేః-స్తోకతా బాలభావః-పూర్వవదేవా-సీత్-కిన్తు-మాయయా వినా మమాయం మాతా అహమస్యాః పుత్ర ఇతి మోహం వినేత్యర్థః ॥ ౩౦ ॥ స్నేహర్ధికామేవ దర్శయతి ॥ వ్రజౌకసామితి ॥ వ్రజౌకసాం-కృష్ణే యశోదానన్దనే-స్వపుత్రేభ్యోఽపి-స్నేహవల్లీ స్నేహసన్తతిః-పూర్వమేవ-వవృధే-ఇదానీం-స్వతోకేషు స్వాపత్యేష్వప్యా-బ్దం సంవత్సరపర్యన్తం-వన్వహం, నిస్సీమ నిరవధికం యథా తథా-తథైవా, వర్ధతేత్యర్థః ॥ ౩౧ ॥ ఇత్థం-వత్సతత్పాలనవ్యాజేన-ఆత్మనైవా-త్మానం-పాలయన్ -వనగోష్ఠయో-ర్వర్షం సంవత్సరం, చిక్రీడే విహృతవాన్ ॥ ౩౨ ॥ తావత్పర్యన్తం రామస్యాపి మోహ ఏవాసీత్ . సంవత్సరాన్తే తు కథంచిజ్జ్ఞాతవానితి దర్శయన్నాహ ॥ ఏకదేతి ॥ పఞ్చసు షట్సు వా, త్రియామాసు రాత్రిషు - హాయనాపూరణీషు సంవత్సరపూరకతయాఽవశిష్టాస్విత్యర్థః వత్సాం-శ్చారయన్, సరామో, వనమావివేశ ॥ ౩౩ ॥ తదా గోవర్ధనాద్రే, శిఖరే-విదూరమేవ-తృణం, చరన్త్యః, గావః, అనువ్రజం వ్రజస్యోపాన్తే చరతః, వత్సాన్, దదృశుః ॥ ౩౪ ॥ స, దృష్టవాన్ - గవాం వ్రజస్సమష్టిః, స్తోకానాం వత్సానాం, స్నేహేనాక్రష్టః, అత ఏవ, విస్మృత ఆత్మా యేన సః, వ్రజసమీపమాగాత్, కథమ్భూతః, అతిక్రాన్తా, ఆత్మపాగో

హూతసఙ్గతాః । స్వకాన్ స్వకాన్ వత్సతరానపాయయన్ముహుర్లిహన్త్యస్స్రవదౌధసం పయః ॥ ౨౯ ॥ గో
గోపీనాం మాతృతాఽస్మిన్ సర్వా స్నేహర్ధికాం వినా । పురోవదాస్వపి హరేస్తోకతా మాయయా వినా ॥ ౩౦ ॥
వ్రజౌకసాం స్వతోకేషు స్నేహవల్ల్యాబ్దమన్వహమ్ । శనైర్నిస్సీమ వవృధే యథా కృష్ణే త్వపూర్వవత్ ॥ ౩౧ ॥
ఇత్థమాత్మాఽఽత్మనాఽఽత్మానం వత్సపాలమిషేణ సః । పాలయన్వత్సపో వర్షం చిక్రీడే వనగోష్ఠయోః ॥ ౩౨ ॥
ఏకదా చారయన్వత్సాన్ సరామో వనమావిశత్ । పఞ్చషాసు త్రియామాసు హాయనాపూరణీష్వజః ॥ ౩౩ ॥
తతో విదూరాచ్చరతో గావో వత్సానుపవ్రజమ్ । గోవర్ధనాద్రిశిరసి చరన్త్యో దదృశుస్తృణమ్ ॥ ౩౪ ॥ దృష్ట్వా
థ తత్స్నేహవశోఽస్మృతాత్మా స గోవ్రజోఽత్యాత్మపదుర్గమార్గః । ద్విపాత్కకుద్గ్రీవ ఉదాస్యపుచ్ఛో
ఽగాద్ధుంకృతైరాస్నుపయా జవేన ॥ ౩౫ ॥ సమేత్య గావోఽధో వత్సాన్ వత్సవత్యోఽప్యపాయయన్ । గిలన్త్య
ఇవ చాఙ్గాని లిహన్త్యః స్వౌధసం పయః ॥ ౩౬ ॥ గోపాస్తద్రోధనాయాసమౌఘ్యలజ్జోరుమన్యునా । దుర్గా
ధ్వకృచ్ఛ్రతోఽభ్యేత్య గోవత్సైర్దదృశుస్సుతాన్ ॥ ౩౭ ॥ తదీక్షణోత్ప్రేమరసాప్లుతాశయా జాతానురాగా
గతమన్యవోఽర్భకాన్ । ఉదూహ్య దోర్భిః పరిరభ్య మూర్ధని ఘ్రాణైరవాపుః పరమాం ముదం తే ॥ ౩౮ ॥ త
తః ప్రవయసో గోపాస్తోకాశ్లేషసునిర్వృతాః । కృచ్ఛ్రాచ్ఛనైరపగతాస్తదనుస్మృత్యుదశ్రవః ॥ ౩౯ ॥ వ్రజస్య
రామః ప్రేమర్ధేర్వీక్ష్యౌత్కణ్ఠ్యమనుక్షణమ్ । ముక్తస్తనేష్వపత్యేష్వప్యహేతువిదచిన్తయత్ ॥ ౪౦ ॥ కిమేతద

పా, యేన, తథా, దుర్గో మార్గో యస్య సః. స చ-తథా - ద్విపాత్ అత్యన్తధావనేన పాశ్చాత్యపాదయోః పూర్వపాదాభ్యాం సఙ్ఘట్టనాత్ తథా ప్రతీయమాన ఇత్యర్థః-కకుది గ్రీవా యస్య సః-తావదుదఞ్చితగ్రీవ ఇత్యర్థః - ఉన్నమితాన్యాస్యాని పుచ్ఛాని చ యేషాం సః-ఆస్నుసర్వతః స్రవత్పయో, యస్య సః, హుఙ్కృతైః, రుపలక్షితః, గోవ్రజ ఇత్యనేన వృషభాదయోఽప్యనుసూచితమ్ ॥ ౩౫ ॥ తత్రైవ విశిష్టతో ధేనూనాం చేష్టితమాహ ॥ సమేత్యేతి ॥ వత్సవత్యోఽపి పునః ప్రసూతా అపి, గావః-పూర్వవత్సాన్-స్వౌధసం స్వాపీనోద్భవం-పయః-అపాయయన్-కథమ్భూతాః-వత్సానామఙ్గాని గిలన్త్య ఇవ, లిహన్త్యః ॥ ౩౬ ॥ ఏవం రామేణ దృష్టం వత్సేషు గవాం స్నేహాతిశయముక్త్వా అథ గోపానామపి దర్శయితుమాహ ॥ గోపా ఇతి ॥ తాసాం గవాం రోధనేన-యశ్చా-యాస-స్తస్య మౌఘ్యేన వైయర్థ్యేన-యా-లజ్జా తత్సహితేనో-రుణా - మన్యునా, దుర్గమార్గజనితక్లేశేన చ అభ్యేత్యాగత్య-గోవత్సైః, సహితాన్-సుతాన్ - దదృశుః ॥ ౩౭ ॥ తతశ్చ-తేషాం - ఈక్షణేన-ఉద్గతో-యః-ప్రేమరస, స్తస్మి-న్నాప్లుతః నిమగ్న-ఆశయో, యేషాం-లజ్జామన్యుకృచ్ఛ్రస్తానపి తాడయితుమాగతాస్సన్తః, తతో గతమన్యవః-ప్రత్యుత-జాతోఽనురాగో యేషాం తే, దోర్భి, రుదూహ్యా-పరిరభ్య చ మూర్ధన్యవఘ్రాణైః-పరమామదృష్టపూర్వాం-ముదం ప్రాపుః ॥ ౩౮ ॥ ఏవం-పశుభిః గోభిస్సహితా-గోపాస్తోకానామపత్యానా, మాలిఙ్గనేన, సుఖితాః-తేషాం తోకానాం-మనుస్మృత్యా-ఉద్గచ్ఛన్త్య, శ్రూణి యేషాం-తథాభూతాస్సన్తః, కృచ్ఛ్రాత్కథంచిత్-శనైః-తతో-ఽపగతాః విశ్లిష్య వనం ప్రతిగతా ఇత్యర్థః ॥ ౩౯ ॥ ప్రేమాధిక్య, మౌత్కణ్ఠ్యమతిశయం - ముక్తం స్తన్యం యైః - తేష్వ-పత్యేషు, అనుక్షణం-దృష్ట్వా తథావిధస్యాదృష్టపూర్వస్య స్నేహస్య-కారణం-చిన్తితవాన్ ॥ ౪౦ ॥ చిన్తామేవాహ ద్వాభ్యాం ॥ కిమేతదితి ॥ వాసుదేవే

యథా పురా-ప్రేమ-తథా,వ్రజస్య-స్వతోకేష్వప్య,పూర్వం,ప్రేమ , వర్ధత,ఇత్యేత,దద్భుతం,ఇవశబ్దోఽనతిరిక్తార్థకః,కింకిమ త్రకారణమిత్యర్థః॥కించ॥సాత్మనః,ఆత్మసహితస్యవ్రజస్య-మమతేషుప్రేమకారణంకిమితిభావః ॥ వాసుదేవేతుయుక్తమేవేత్యభి ప్రాయేణవిశినష్టి-అఖిలాత్మని-ఆత్మాహినిరతిశయప్రీతివిషయః, తత్రాప్యేతదయుక్తమితిభావః ✻ ॥ ౪౧ ॥ ✻ కే-యం-మాయా-దైవీదేవప్రయుక్తా-అథవా-నరప్రయుక్తా- యద్వా-ఆసురీ - మమత్వేవంభాతీత్యాహ-ప్రాయశో,మద్భర్తుఃకృష్ణస్యైవతు-మాయా,అన్యాతు,సకలజనవిమోహినీ-నస్యాదితి , మాయాశబ్దఆశ్చర్యశక్తిపరః ✻ ॥ ౪౨ ॥ ✻ ఏవం-సఞ్చిన్త్య,దాశార్హో-రామః,వయునేనదివ్యజ్ఞానమయేనచక్షుషాసర్వాన్వత్సాన్వత్సపాంశ్చ-వైకుణ్ఠందదర్శకృష్ణమేవాపశ్యదిత్యర్థః ✻ ॥ ౪౩ ॥ ✻ ఏవంకృష్ణరూపేణసామాన్యతోజ్ఞాత్వాకృష్ణందృష్ట్వా తదుపదేశేనవిశేషతోజ్ఞాతవానిత్యాహ ॥ నైతదితి॥వదేత్యన్తంరామస్యప్రశ్నప్రకారపరం,అయమర్థః,పాల్యమానా,వత్సా,ఋషీణా-మంశాః,వత్సపాశ్చ-దేవానా- మంశా,ఇతితావ,దహం, వేద్మి,ఇదానీన్తు,నతథా,కిన్త్వస్మిన్,భిదాశ్రయేవత్సవత్సపాదిభేదవిషయకేజ్ఞానేఽపి , త్వమేవ,విషయతయా,ఽవభాసి అత- స్త్వం-సర్వం,పృథగ్వివిచ్య,కథంవృత్తమితి-వదేత్యుక్తేన,ప్రభుణా , కృష్ణేన,వక్త్రనిగమాత్సంక్షేపతఏవోక్తం,బలో రామో,ఽవైత్ విదితవాన్ ✻ ॥ ౪౪ ॥ ✻ తతఃకింవృత్తమిత్యపేక్షాయామాహ॥ బ్రహ్మేతి ॥ వత్సాన్వత్సపాంశ్చతిరోధాపయిత్వా,బ్రహ్మాఽపి,స్వస్థాన-గ్గతః,తత్రస్వస్యాసనే,స్థితేన, చతుర్ముఖరూపేణ,శౌరిణా , మోహితైర్ద్వారపాలైః,పరిభూతఃపరమేష్ఠీస్వాసనమధిష్ఠిత్యైవకస్త్వమాగతో ఽసీత్యేవంపరిభవంప్రాపిత, స్తతోఽన్తర్హిత ✻ ॥ ౪౫ ॥ ✻ తావత్,నజాతే

దద్భుతమివవాసుదేవేఽఖిలాత్మని। వ్రజస్యసాత్మనస్తోకేష్వపూర్వం ప్రేమవర్ధతే ॥ ౪౧ ॥ కేయంవాకుతఆయాతాదైవీవానార్యుతాసురీ। ప్రాయోమాయాతుమేభర్తుర్నాన్యా మమవిమోహినీ ॥ ౪౨ ॥ఇతిసఞ్చిత్యదాశార్హో వత్సాన్సవయసా✻నపి। సర్వానచష్టవైకుణ్ఠంచక్షుషావయునేనసః ॥ ౪౩ ॥ నైతేసురేశాఋషయోన చైతేత్వమేవభాసీశభిదాశ్రయేఽపి।సర్వంపృథక్త్వంనిగమాత్కథంవదేత్యుక్తేనవృత్తంప్రభుణాబలోఽవైత్ ॥ ౪౪ ॥ బ్రహ్మాఽపిస్వాసనస్థేనచతురాస్యేనశౌరిణా।మోహితైస్స్వపురద్వాస్థైఃపరిభూతోస్యవర్తత ॥ ౪౫ ॥ తావదేత్యాఽఽత్మభూరాత్మమానేన త్రుట్యనేహసా। పురావదాబ్దంక్రీడన్తందదృశేసబలంహరిమ్ ॥ ౪౬ ॥ బ్రహ్మోవాచ ॥ యావన్తోగోకులేబాలాస్సవత్సాస్సర్వఏవహి। మాయాశయేశయానామేనాద్యాపిపునరుత్థితాః ॥ ౪౭ ॥ ఇతఏతేఽత్రకుత్రత్యామన్మాయామోహితేతరే।తావన్తోయాఽపదద్యాబ్దంక్రీడన్తోవిష్ణునాసమమ్ ॥ ౪౮ ॥ ఏవమేతేషుభేదేషుచిరంధ్యాత్వా సఆత్మభూః। ✻ సదాశ్రయాఏతఇతిజ్ఞాతుం నేశే✻కథంచన ॥ ౪౯ ॥ ఏవంసమ్మోహయన్విష్ణుంవిమోహంవిశ్వమోహనమ్। స్వయైవమాయయాఽజోఽపిస్వయమేవవిమోహితః॥ ౫౦ ॥తమ్యాంతమోవన్నైహారంఖద్యోతార్చిరివాహని।మహతీతరమాయైశ్యంనిహ

సత్యాత్మగః,ఆత్మభూఃబ్రహ్మా,స్వమానేన,త్రుట్యనేహసాస్వకాలేనా,గత్య, పూర్వవ,దబ్దపర్యన్తం,క్రీడన్తం,సరామం,కృష్ణం దదర్శ ✻ ॥ ౪౬ ॥ ✻ దృష్ట్వాచవ్యతర్కయదిత్యాహద్వాభ్యామ్॥ యావన్త ఇతి ॥గోకులే,యావన్తో,వత్సా, వత్సపాశ్చ-సర్వే, మమ,మాయాశయేమాయాతల్పే,శయానాస్సన్తో,ఽ-ద్యాపి,నోత్థితాఏవ ✻ ॥ ౪౭ ॥ ✻ ఏతేతు , మన్మాయామోహితేభ్య,ఇతరే,అత్ర,దృశ్యమానాః,కుత్రత్యాః,తావన్తఃమయాపహృతాయావన్తస్తావన్తఏవ , యావదద్యాబ్ద-అతీతాబ్దారభ్యఅద్య, ప్రవిష్టాబ్దపర్యన్తం,కృష్ణేన,సమంసహ,క్రీడన్తో,దృశ్యన్తే ✻ ॥ ౪౮ ॥ ✻ ఇత్యేవం , వితర్క్య యఙ్మమోహేత్యాహద్వాభ్యాం॥ఏవమితి॥ఏవ,మేతేషు,వత్సవత్సపాదిరూపభేదేష్వాభయేషు , చిరం , ధ్యాత్వా,కిం, తఏవైతే,ఉత,భిన్నా,స్తథాచేత్కుత్రత్యాఃకుతస్సమాగతాః-ఇత్యేవం-ధ్యాత్వాఽప్యాత్మభూఃబ్రహ్మా - సదాశ్రయాస్సచ్ఛబ్దవాచ్యపరబ్రహ్మభూతకృష్ణాత్మకా-ఇతి-జ్ఞాతుం-కథంచన - నేశేనప్రబభూవ-మాయాశ్రయాఏతఇతిపాఠే- భగవతఆశ్చర్యశక్త్యాఽఽవిర్భావితా-ఇతి-జ్ఞాతుంనప్రబభూవేత్యర్థః ✻ ॥ ౪౯ ॥ ✻ కింత్వే-వం-విష్ణుం-విమోహయన్విమోహయితుముద్యుక్త - శ్చతుర్ముఖః-స్వమాయయా-స్వయమేవ-మోహితః-నతుకృష్ణః-తత్రహేతుంవదన్తంవిశినష్టి ॥విమోహంవిగతమోహం - విశ్వంమోహయతీతి తథా-తం-స్వయైవమాయయేత్యనేనస్వశరీరకపరమాత్మమాయయేతివివక్షితమ్ ✻ ॥ ౫౦ ॥ ✻ విశ్వమోహనేభగవతిమాయాన్తరస్యాకిఞ్చిత్కరత్వేదృష్టాన్తద్వయమాహ ॥ తమ్యామితి ॥ తమ్యాంతమిస్రాయాం రాత్రౌ - నైహారంనీహారకణప్రభవం,తమఇవ-తద్యథానపృథగాకారకం,కిన్తుతత్రైవలీయతే,యథాచ,ఖద్యోతార్చి,రహని , నపృథక్ప్రకాశంకరోతి ఏవం,మహతిపురుషే,యుఞ్జతఃమాయాంకర్తుముద్యుఞ్జానస్యపుంసః, ఇతరానీచామాయా,తత్ర,నకిఞ్చిత్కరోతి , కిన్త్వాత్మ

ప్రగ్లో ✻ పా॥మాయాశ్రయా

నిస్వస్మిన్నేవ ఐశ్యామైశ్వర్యం సామర్థ్యం-నిహన్తి ❁॥౫౧॥❁ అన్యదత్యాశ్చర్యమాహ॥ తావదితి॥ అజస్య బ్రహ్మణః-పశ్యతస్సతః-తావత్సర్వేవత్సా వత్సపాలాశ్చ-తత్క్షణ ఏవ-వ్యదృశ్యన్త-కథమ్భూతాః-నీలామ్బుద ఇవ శ్యామాః ❁॥ ౫౨ ॥❁ చత్వారో భుజా యేషాం-శఙ్ఖాదయః పాణిషు యేషాం-రాజీవం కమలం-కిరీటాన్యేషాం సన్తీతి తథా-శ్రీవత్సప్రభాయుక్తాన్యఙ్గదాని-దోష్షు భుజేషు-యేషాం-రత్నమయాని-కమ్బువచ్ఛఙ్ఖవద్వర్తులాని-కఙ్కణాని-పాణిషు-యేషాం-తే చ-తే-తథోక్తాశ్చ-శ్రీవత్సే-రఙ్కితాని-వక్షాంసి-యేషాం-కౌస్తుభై-రాముక్తాస్సంయుక్తాః-కన్ధరా గ్రీవా-యేషాం-తే బహుజన్మార్జితపుణ్యవదర్పితైస్తులసీవనదామభి-రాపాదమస్తకం-సర్వగాత్రేషు-ఆపూర్ణాః-చన్ద్రికావ-ద్విశదస్మితయుక్తై-రారుణ్యసహితాపాఙ్గవీక్షణైః-స్వకార్థానాం స్వభక్తమనోరథానాం-స్రష్టారః-పాలకాశ్చేతి-తథా-రజస్సత్త్వాభ్యాం స్రష్టృపాలకాః-సత్త్వవద్విశదస్మితేన-పాలకా ఇవ-రజోవదరుణగుణేన స్రష్టార ఇవ-తాదృక్కటాక్షైః-ద్యోతమానా ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౫౩ ॥ ౫౪ ॥ ౫౫॥ ౫౬॥౫౭॥ ❁ ఆత్మా చతుర్ముఖ-స్తత్ప్రభృతిభిః-స్తమ్బపర్యన్తైః, మూర్తిమద్భి-శ్చరాచరైః కర్తృభిః-నృత్తాద్యనేకార్హణైస్సాధనై-రుపాసితాః-అతో హి చరాణామపి తదుపాసనోచితమూర్తిమత్త్వం తత్తదభిమానదేవతాద్వారేణేతి బోధ్యమ్ ❁॥౫౮॥❁ అజాదిభి-ర్విభూతిభిః కార్యోపయోగినీభిశ్శక్తిభి-ర్మహదాదిభి-శ్చతుర్వింశతిభి-స్తత్త్వైః అజాద్యాదిభిరితి ప్రక్ర తైః పృథగుక్తేస్తత్త్వానాం జీవాత్మనా సహ చతుర్వింశతిత్వమ్ ❁ ॥ ౫౯ ॥ ❁ కాలో నిమేషాదిర్వత్సరాన్తః-గుణక్షోభహేతుః స్వభావః-

---

న్త్యస్తనియుఞ్జితః॥ ౫౧ ॥ తావత్సర్వే వత్సపాలాః పశ్యతోఽజస్య తత్క్షణాత్। వ్యదృశ్యన్త ఘనశ్యామాః పీతకౌశేయవాససః॥ ౫౨ ॥ చతుర్భుజాశ్శఙ్ఖచక్రగదారాజీవపాణయః। కిరీటినః కుణ్డలినో హారిణో వనమాలినః॥ ౫౩॥ శ్రీవత్సాఙ్గదదోరత్నకమ్బుకఙ్కణపాణయః। శ్రీవత్సాఙ్కితవక్షస్కాః కౌస్తుభాముక్తకంధరాః॥ ౫౪ ॥ నూపురైః కటకైర్భాతాః కటిసూత్రాఙ్గులీయకైః॥ ౫౫ ॥ ఆఙ్ఘ్రిమస్తకమాపూర్ణాస్తులసీనవదామభిః। కోమలైస్సర్వగాత్రేషు భూరిపుణ్యవదర్పితైః॥ ౫౬ ॥ చన్ద్రికావిశదస్మేరైస్సారుణాపాఙ్గవీక్షితైః। స్వకార్థానామివ రజస్సత్త్వాభ్యాం స్రష్టృపాలకాః॥ ౫౭ ॥ ఆత్మాదిస్తమ్బపర్యన్తైర్మూర్తిమద్భిశ్చరాచరైః। నృత్తగీతాద్యనేకార్హైః పృథక్పృథగుపాసితాః ॥ ౫౮ ॥ అణిమాద్యైర్మహిమభిరజాద్యాభిర్విభూతిభిః। చతుర్వింశతిభిస్తత్త్వైః పరీతా మహదాదిభిః॥ ౫౯ ॥ కాలస్వభావసంస్కారకాలకర్మగుణాదిభిః। స్వమహిధ్వస్తమహిభిర్మూర్తిమద్భిరుపాసితాః॥ ౬౦ ॥ సత్యజ్ఞానానన్తానన్దమాత్రైకరసమూర్తయః। అస్పృష్టభూరిమాహాత్మ్యా అపి హ్యుపనిషద్దృశామ్ ॥ ౬౧ ॥ ఏవం సకృద్దదర్శాజః పరబ్రహ్మాత్మనోఽఖిలాన్। యస్య భాసా సర్వమిదం విభాతి సచరాచరమ్॥ ౬౨ ॥ తతోఽతి † కౌతుకోద్వృత్యస్తిమితైకాదశేన్ద్రియః। తద్ధామ్నాఽభూదజస్తూష్ణీం పూర్దేవ్యన్తీవ పుత్రికా॥ ౬౩ ॥ ఇతీరేశేఽతర్క్యే నిజమహిమని స్వప్రమితికే పరత్రాజాతోఽతన్నిరసనముఖబ్రహ్మకమితౌ। అనీశే

పరిణామహేతుః సంస్కారశ్చ దోషోద్బోధహేతుః-కామః కర్మహేతుః-కర్మ చ శరీరాదిహేతూపలబ్ధిహేతుః-గుణాస్సత్త్వాదయో జ్ఞానవిక్షేపమోహహేతవః-తై-రుపాసితాః కథమ్భూతైః-స్వస్య భగవతో-మహిమ్నా-ధ్వస్తమహిభి-స్తిరస్కృతస్వాతన్త్రైర్మూర్తిమద్భిశ్చ ❁ ॥ ౬౦ ॥ ❁ సత్యేతి॥ నిత్యనిర్వికారజ్ఞానానన్దాపరిచ్ఛిన్నమాత్రస్య-పరబ్రహ్మణ-ఏకమూర్తయః అసాధారణమూర్తయః మాత్రశబ్దేన వికారజాడ్య దుఃఖపరిచ్ఛేదానాం వ్యావృత్తిః, ఉపనిషదాం-దృశాం మనోవృత్తీనామప్యస్పృష్టమవిషయభూతమియత్తయా పరిచ్ఛేత్తుమశక్యం, అనవధికమాహాత్మ్యం, యేషామ్ ❁ ॥ ౬౧ ॥ ❁ అఖిలాన్వత్సాన్వత్సపాంశ్చ, పరబ్రహ్మాభిన్నానేవ, అజశ్చతుర్ముఖః, సకృద్దదర్శ॥ బ్రహ్మ విశినష్టి॥ సచరాచర, మిదం జగద్యస్య, భాసా, భాతి తత్పరబ్రహ్మాత్మన ఇత్యన్వయః-తద్ధామ్నా తూష్ణీమభూదిత్యుత్తరేణాన్వయః ❁ ॥ ౬౨ ॥ ❁ అతికౌతుకేనాత్యాశ్చర్యేణ ఉద్వృత్యవృష్టిం పరావృత్య, హంసపృష్ఠేనిపాత్య-కౌతుకశబ్దోత్తరతృతీయాయాశ్ఛాన్దసో లుక్, అతికౌతుకోద్రిక్తస్తిమితేతి పాఠాన్తరం-తదా-అతికౌతుకేన-ఉద్రిక్తాన్యుత్కటాన్యత ఏవ-స్తిమితాని దీనప్రాయాణి-పారవశ్యం ప్రాప్తానీతి యావత్-తాన్యే, కాదశేన్ద్రియాణి-యస్య స ఇత్యర్థః, తేషాం-ధామ్నా, అభిభూత ఇతి శేషః, అజో బ్రహ్మా, తూష్ణీం బభూవ నిశ్చలోఽభవత్-యథా పూర్దేవీ వ్రజాధిష్ఠాత్రీ కాచిద్దేవతా, తస్యాః, అన్తసమీపే, పుత్రికా చతుర్ముఖీ కనకప్రతిమా తథేత్యర్థః ❁ ॥ ౬౩ ॥ ❁ ఏవం ముహ్యతే చతుర్ముఖాయ పూర్వవదాత్మవత్సవత్సపాదీన్దర్శయితుమసాధారణస్వమూర్తిదర్శనాచ్ఛాదికాం మాయామాచ్ఛాదితవానిత్యాహ॥ ఇతీతి॥ పరో మాయస్మాత్-స-పరమః-సర్వాభ్యధికః-అజః కర్మాయత్తోత్ప

---

౬౩ ॥ శ్లో † పా॥ కౌతుకోద్రిక్త.

త్తిరహితః, శ్రీకృష్ణః సపది, జ్ఞాత్వా చతుర్ముఖస్యావస్థాం జ్ఞాత్వా, అజా యవనికాం అజారూపాం యవనికాం తిరస్కరణీం, చఛాద ॥ అవ్యక్తవాక్ ॥ కస్మిన్ సతి- స్వాసాధారణో మహిమా యస్మిన్ - తస్మిన్, స్వస్వరూపే - విషయభూతే, ఇత్థమిరాయాస్సరస్వత్యా - ఈశే, బ్రహ్మణి, ద్రష్టుమప్యనీశే అసమర్థే - ప్రత్యుతేదం కిమితి - ముహ్యతి సతి - నిజమహిమ్నా - దర్శనాశక్యత్వం దర్శయితుం విశినష్టి ॥ అతర్క్యే ఇదమిత్థన్తయా కేవలతర్కాగోచరే, తత్ర హేతుః అజాతః పరతః, అజాతః అజాయాః ప్రకృతేః, పరత్ర విలక్షణే, ప్రాకృతమేవ కథంచిత్తర్కగోచరమితి భావః, స్వప్రమితి స్వయంప్రకాశం జ్ఞానం - కం సుఖం - సుఖాత్మకం, యస్మిన్, కశబ్దేనాత్ర సంకోచకాభావాదపరిచ్ఛిన్న సుఖవాచినాపరిమితసుఖస్వరూపజీవవ్యావృత్తిః, ఇతో వ్యతర్క్యత్వమనవగన్తవ్యం, అతర్క్య ఇత్యనేన తస్య ప్రత్యక్షాగోచరత్వమపి వివక్షితం - ప్రత్యక్షానుమానాభ్యాం ప్రమాణాభ్యామనవగన్తవ్య ఇతి ఫలితోఽర్థః ॥ అర్హాత్ కింశశవిషాణవత్తుచ్ఛం, నేత్యాహ ॥ అతస్మిన్నిరసనముఖం బ్రహ్మకమితౌ, అవేదపరమాత్మవస్తు ప్రకృతిప్రరుషాదికం తస్య, నిరసనముఖేన - పరమాత్మస్వరూపత్వనిరసనద్వారా, బ్రహ్మణో వేదస్య, కేనమూర్ధ్నా ఉపనిషద్భాగేనేతియావత్ - మితః అవగతిర్యస్య - తస్మిన్ - ప్రత్యక్షాదిమానాన్తరానవగమ్యస్వరూపస్వభావస్య పరమాత్మనః కేవలవేదాన్తవేద్యస్య ప్రాకృతచక్షుషా ద్రష్టుమయోగ్యత్వాత్ తద్దర్శనాశక్తే సతి బ్రహ్మణి తజ్జ్ఞాత్వా యథావస్థితవత్సవత్సపాదిదర్శనార్థం ప్రదర్శితస్వాసాధారణరూపాచ్ఛాదనార్థం చాజాం చఛాదేత్యర్థః * ॥ ౫౭ ॥ * తతః మాయాయవనికాచ్ఛాదనానన్తరం, అర్వాగ్బహిః, ప్రతిలబ్ధాన్య, క్షీణేన్ద్రియాణి - యేన, సః కః బ్రహ్మా, పరేతవదుత్థితః మృతో యథా పునః

ఽపి ద్రష్టుం కిమిదమితి వా ముహ్యతి సతి * చఛాదాజో జ్ఞాత్వా సపది పరమోఽజా యవనికామ్ ॥ ౫౭ ॥ తతోఽర్వాక్ప్రతిలబ్ధాక్షః కః పరేతవదుత్థితః । కృచ్ఛ్రాదున్మీల్య * దృష్టీరాచష్టేదం సహాత్మనా ॥ ౫౮ ॥ సపద్యేవాభితః పశ్యన్ దిశోఽపశ్యత్పురఃస్థితమ్ । బృన్దావనం జనాజీవ్యద్రుమాకీర్ణం సమాప్రియమ్ ॥ ౫౯ ॥ యత్ర నైసర్గదుర్వైరాస్సహాసన్నృమృగాదయః । మిత్రాణీవాఽజితావాసద్రుతరుట్తర్షకాదికమ్ ॥ ౬౦ ॥ తత్రోద్వహత్పశుపవంశశిశుత్వనాట్యం బ్రహ్మాద్వయం పరమనన్తమగాధబోధమ్ । వత్సాన్సఖీనివ పురా పరితో విచిన్వదేకం సపాణికబళం పరమేష్ఠ్యచష్ట ॥ ౬౧ ॥ దృష్ట్వా త్వరేణ * నిజధోరణతోఽవతీర్య పృథ్వ్యాం వపుః కనకదణ్డమివాభిపాత్య । స్పృష్ట్వా చతుర్ముకుటకోటిభిరఙ్ఘ్రియుగ్మం నత్వా ముదశ్రుసుజలైరకృతాభిషేకమ్ ॥ ౬౨ ॥ ఉత్థాయోత్థాయ కృష్ణస్య చిరస్య పాదయోః పతన్ । ఆస్తే మహిత్వం ప్రాగ్దృష్టం స్మృత్వా స్మృత్వా పునః పునః ॥ ౬౩ ॥ శనైరథోత్థాయ విమృజ్య లోచనే ముకున్దముద్వీక్ష్య వినమ్రకన్ధరః । కృతాఞ్జలిః ప్రశ్రయవాన్సమాహితః సవేపథుర్గద్గదయైడతేలయా ॥ ౬౪ ॥ ****************************

********** ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే దశమస్కన్ధే త్రయోదశోఽధ్యాయః **********

కథంచిదుత్థితః తద్వదుత్థితః - సంజ్ఞాం ప్రాప్తః, శనైః కృచ్ఛ్రాత్ కథంచిత్, దృష్టీః నేత్రాణి - ఉన్మీల్య ఉన్మిషితే కృత్వా, దృష్టిరితి పాఠే - ఉన్మీల్యోన్మిషితే దృష్టీ యస్య సః - ఆత్మనా సహ - ఇదం జగదపశ్యత్ - పూర్వం భగవద్రూపేభ్యోఽన్యదపశ్యన్నిదానీం జగజ్జగదేవాత్మానమాత్మానమేవాచష్టేత్యర్థః * ॥ ౫౮ ॥ * తతః పూర్వస్థితం, బృన్దావనం చాపశ్యత్, కథంభూతం, జనానాం, ఆజీవైః ఉపజీవ్యైః ద్రుమైః ఆకులం వ్యాప్తం - సమాప్రియం సమ్యక్ సర్వసమన్తాత్ ప్రియాణి యస్మిన్ తత్ * ॥ ౫౯ ॥ * తదాహ ॥ యత్రేతి ॥ యత్ర వనే, నైసర్గదుర్వైరాః - నైసర్గికం దుర్వైరం అప్రతికార్యం వైరం - యేషాం, తే, నరాః సింహాదయో - మృగాశ్చ, మిత్రాణి సుహృదః సన్తః, సహైవాసన్, తత్ర హేతుః, అజితస్య భగవత - ఆవాసేన - ద్రుతాః పలాయితాః - రుట్తర్షాదయః క్రోధలోభాదయో యస్మాత్ * ॥ ౬౦ ॥ * తత్ర - పరమేష్ఠీ బ్రహ్మా, పురేవ పూర్వవత్తథైవ, అపశ్యత్ - కథంభూతం, గోపాలశిశుత్వనటనాముద్వహత్ శ్రీకృష్ణాత్మకం - పరం బ్రహ్మ, అద్వయం స్వతుల్యవస్త్వన్తరరహితం, స్వతుల్యగోపబాలాన్తరరహితం వా, అపరిచ్ఛిన్నజ్ఞానస్వరూపం, అనన్తం త్రివిధపరిచ్ఛేదరహితం, ఏకమసహాయం, పాణౌ కబళేన సహితం, సఖీన్ వత్సాంశ్చ, విచిన్వత్ - ఏవంభూతం - కృష్ణాత్మకం, బ్రహ్మ, చష్టేత్యర్థః * ॥ ౬౧ ॥ * ఇత్థం, దృష్ట్వా, త్వరయా నిజధోరణాత్ స్వవాహనాదవతీర్య, పృథ్వ్యాం, కనకదణ్డమివ స్వశరీరం, పాతయిత్వా, చతుర్ణాం - ముకుటానాం కిరీటానాం, కోటిభిరగ్రైః అఙ్ఘ్రియుగ్మం, స్పృష్ట్వా, ఆనన్దాశ్రురూపైః సలిలైరభిషేకం, అకృత అకరోత్ * ॥ ౬౨ ॥ * చిరస్య చిరం పాదయోః పతన్, ప్రాగ్దృష్టం, మహిత్వం, పునః పునః, స్మృత్వా, ఆస్తే ఆస్త * ॥ ౬౩ ॥ * అథ, శనైరుత్థాయ, నేత్రే విమృజ్య, ముకున్దముద్వీక్ష్య, నమ్రా, కన్ధరా గ్రీవా, యస్య సః, వినయయుక్తః, సవేపథుః సకమ్పః, అత ఏవ - గద్గదయా, వాచా, ఐడత అస్తౌత్ * ॥ ౬౪ ॥ *

ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే త్రయోదశోఽధ్యాయః ****************

---

౫౮ ॥ శ్లో * పా ॥ దృష్టిరాచష్టేద.

వాత్సల్యసౌశీల్యాదిగుణావిష్కారపూర్వకం స్వాపరాధం క్షమాపయితుకామస్తావత్త్వన్న్యాయాతితరణే త్వత్ప్రపత్తిరేవోపాయో నాన్యోఽస్తీత్యభిప్రాయేణ ప్రస్తుతరూపయుక్తం భగవన్తం శరణం వ్రజతి ॥ నౌమీతి ॥ హే-ఈడ్య - తే-తుభ్యం-కేవలం-నౌమి “ణు స్తుతౌ” - స్తుతిరత్రాపరాధసహనమాయాతరణతదర్థశరణ్యత్వాద్యుపయుక్తవాత్సల్యక్షమాదిగుణావిష్కారపూర్వకోపాయత్వాధ్యవసాయరూపా వివక్షితా స్తుతేః గుణినిష్ఠగుణాభిధానరూపత్వాత్తస్యాశ్చోపాయత్వాధ్యవసాయార్థత్వాద్ధాతోర్లక్షణయా తత్ర వృత్తిసంభవాత్-త ఇతికర్మణ ఏవ సంప్రదానత్వవివక్షయా చతుర్థీ తదతిరేకేణ స్వర్థక్యం తస్సాధనత్వనిరాసాయ తథా వివక్షా కృతా - ఉపాయత్వాధ్యవసాయాత్మకప్రపదనేఽపి తస్యైవ ప్రయోజకకర్తృత్వేన తస్యా అపి తదధీనత్వేన తస్యాస్స్వతస్సాధనత్వాభావాదితి భావః - తావత్సౌశీల్యాద్యనన్తకల్యాణగుణనిలయస్య భగవతః కృష్ణస్య సౌశీల్యమావిష్కుర్వన్విశినష్టి ॥ పశుపాఙ్గజాయ నన్దసుతాయ-నిస్సీమమహిమ్నస్సౌశీల్యమన్తరేణ పశుపాఙ్గజత్వాసమ్భవేన సౌశీల్యమావిష్కృతం- తచ్చ మహతోఽపకృష్టైస్సహ సంశ్లేషస్వభావవత్త్వం- మృదూ పాదౌ యస్య, కబళాదిభిః-లక్ష్మభిశ్చిహ్నైః-శ్రీశ్శోభా-యస్య-వనజానాం పుష్పాణాం-స్రగ్యస్య గుఞ్జాభి-రవతంసౌ కర్ణభూషణే-పరితః పిఞ్ఛబర్హాపీడం-తైర్లసన్ముఖం యస్య-తటిదివామ్బరం యస్య-అభ్రవద్వపుర్యస్య-తస్మై-తే-నౌమీ-త్యన్వయః ❀ ॥ ౧ ॥ ❀ నిస్సీమమహిమత్వమేవ కైముత్యన్యాయేన దర్శయన్ స్తౌతి ॥ అస్యాపీతి ॥ అస్య మహ్యం ప్రదర్శితస్య పశుపాఙ్గజరూపస్యాపి-వపుషో - మహి-మహిమానం-మనసాఽన్తరిన్ద్రియేణ మనసాఽప్య-వసితుం అధ్యవసితుం-కోఽపి బ్రహ్మాపస-న్నహమపి - నేశే న ప్రభవామి, కిం పునరాత్మనః పరమాత్మన-స్సుఖానుభూతేరనుకూలజ్ఞానస్వరూపస్య - తవ-మహిమాన - మవసితుం-నేశ-ఇత్యన్వయః కిం తద్వపుషో మహిత్వం-యదవసితుం న ప్రభవతీత్యపేక్షాయాం తద్వాచామగోచరమిత్యభిప్రాయేణాస్మదాదివపుషో వైలక్షణ్యమాత్రం వేద్మీతి తద్వపుర్విశినష్టి ॥ మదనుగ్రహస్య మయ్యనుగ్రహో యస్య - మత్ప్రార్థనాం సఫలీకర్తుముపాత్తస్యేత్యర్థః, స్వేచ్ఛామ

❀ వత్సాపహరణే భగవన్మహిమాభిజ్ఞేన బ్రహ్మణా కృతస్తుతిః ❀

బ్రహ్మోవాచ ॥ నౌమీడ్య తేఽభ్రవపుషే తటిదమ్బరాయ గుఞ్జావతంసపరిపిఞ్ఛలసన్ముఖాయ । వన్యస్రజే కబళవేత్రవిషాణవేణులక్ష్మశ్రియే మృదుపదే పశుపాఙ్గజాయ ॥ ౧ ॥ అస్యాపి దేవ వపుషో మదనుగ్రహస్య స్వేచ్ఛామయస్య న తు భూతమయస్య కోఽపి । నేశే మహి త్వవసితుం మనసాఽన్తరేణ సాక్షాత్తవైవ కిముతాత్మసుఖానుభూతేః ॥ ౨ ॥ జ్ఞానే ప్రయాసముదపాస్య నమన్త ఏవ జీవన్తి సన్ముఖరితాం భవదీయవార్తామ్ । స్థానే స్థితాశ్శ్రుతిగతాం తనువాఙ్మనోభిర్యే ప్రాయశోఽజిత జితోఽప్యసి తైస్త్రిలోక్యామ్ ॥ ౩ ॥ శ్రేయస్స్రుతిం భక్తిముదస్య తే విభో

యస్య-స్వేచ్ఛాత ఆగతః స్వేచ్ఛామయః “తత ఆగత” ఇత్యధికారే “మయట్చే”తి మయట్ , స్వేచ్ఛామాత్రపరిగృహీతస్య-న త్వస్మదాదిజీవవపుర్వత్కర్మాయత్తస్యేత్యర్థః-కిఞ్చ ॥ న తు భూతమయస్య అభూతసంఘసంస్థానరూపస్య “న భూతసఙ్ఘసంస్థానో దేహోఽస్య పరమాత్మన” ఇతి వచనార్థోఽత్రానుసన్ధేయః, శుద్ధసత్త్వమయస్యేతి భావః ❀ ॥ ౨ ॥ ❀ నను-మాం మోహయితుం ప్రవృత్తః పరాజితశ్చ త్వం మచ్ఛరణాగతిమాత్రేణ కథం మామజితం జేతుముద్యుఙ్క్షే-కిఞ్చ-జీవస్వరూపమపి సుఖానుభూతిరూపమేవాతః ప్రకృతివియుక్తతత్స్వరూపావస్థితిరూపకైవల్యాయ తదుపాసనమేవ కురు - కిం మచ్ఛరణవరణేనేత్యత ఆహ ॥ జ్ఞాన ఇతి ॥ జ్ఞానే జ్ఞానయోగే, ప్రకృతివివిక్తప్రత్యగాత్మోపాసనయోగే-ప్రయాసం-త్యక్త్వా - నమన్త ఏవ శరణాగతా ఏవ-త్వామేవ-త్వన్మాయాతరణసాధనత్వేన- అధ్యవస్యన్తీతి యావత్ - ఉపాయవాచి శరణాదిపదస్థానే నమశ్శబ్దప్రయోగో దృష్టచరః “ద్వ్యపద్యాసహితాస్సర్వే నమశ్చక్రుర్జనార్దన”మితి-స్థానే - స్వస్వవర్ణాశ్రమానురూపధర్మానుష్ఠానరూపే త్వదాజ్ఞారూపత్వేన ప్రపన్నైరప్యనతిలఙ్ఘ్యే స్థానే-స్థితా-స్తన్వాదికరణత్రయేణ - సద్భిః - ప్రకటితాం-భవదీయవార్తాం త్వత్కథాం-శ్రుతిగతాం శ్రవణపథం ప్రాప్తాం - యే-జీవన్త్యుపజీవన్తి-భవదీయవార్తామేవ ధారకీకుర్వన్తీత్యర్థః- హే అజిత-కైరప్యజితోఽపి త్వమితి సంబోధనాభిప్రాయః , తైరుక్తవిధైః-త్రిలోక్యాం త్రిలోక్యన్తర్భూతైః ఐహికాముష్మికవిషయేష్వసక్తైః “షిఞ్ బన్ధనే”, అనాసక్తైః-ప్రాయశ-స్త్వం-జిత ఏవ-త్వచ్ఛరణాగతిరేవ త్వద్వశీకారోపాయ ఇతి భావః - జ్ఞానే ప్రయాసముదపాస్యేత్యనేన-జ్ఞానయోగః కేవలప్రయాసమాత్రఫలో-న తు పురుషార్థపర్యవసాయీతి సూచితం “సర్వోచ్ఛ్య వనధర్మాణః ప్రతిబుద్ధస్తు మోక్షభాగి”తి కేవలినోఽపి చ్యవనధర్మత్వాభిధానాదితి భావః ❀ ॥ ౩ ॥ ❀ నను తర్హి జ్ఞానయోగశ్శాస్త్రైః కర్తవ్యతయా కిమర్థముచ్యత ఇత్యపేక్షాయాం కైవల్యార్థజ్ఞానయోగస్య పురుషార్థపర్యవసాయిత్వేఽపి భక్తియోగానుగ్రాహకతయాఽనుష్ఠితస్య తత్పర్యవసాయిత్వమస్త్యేవేతి సూచయన్ ప్రపత్తియోగవద్భక్తియోగస్యాపి త్వద్వశీకరణోపాయ

త్వమస్తీత్యాహ॥ శ్రేయస్సృతిమితి ॥ హేవిభో - శ్రేయస్సృతిం - శ్రేయసః - స్రుతిః స్రవో- యస్యా- స్తాం- త్వన్మాయాతరణద్వారా నిరతిశయాపరిచ్ఛిన్నానన్దరూపత్వాత్ప్రీతిరూపశ్రేయసో దోగ్ధ్రీం- తేతవ- భక్తిం - ముదస్యత్యక్త్వా - కేవలప్రత్యగాత్మానుభూతిలబ్ధయే కైవల్యాయ- యే- క్లిశ్యన్తి- సాక్షాన్ముక్తిసాధనభూతాంత్వద్భక్తింతదనుగ్రాహకంజ్ఞానయోగంచవిహాయ కేవలకైవల్యార్థతయా జ్ఞానే క్లిశ్యన్తీత్యర్థః, తేషాం - మసౌ- క్లేశలవో - ఽవశిష్యతే - నత్వన్యత్ఫలం - క్లేశల ఏవేతిపాఠే - క్లేశం - లాత్యాదత్త ఇతి క్లేశలః - క్లేశావహో వ్యాపార ఇత్యర్థః - అన్తస్సారభూతతణ్డులకణరహితాన్ స్థూలధాన్యాభాసాన్ తుషాన్ - అవఘ్నన్తీతి తథా- తేషాం, యథా- తద్వత్ ❋ ॥ ౪ ॥ ❋ నను భక్త్యా ముక్తః కశ్చిత్తేఽదృష్టచర ఇత్యపేక్షాయాం- నకేవలంకశ్చిదేవ- అపితు బహవ ఇత్యాహ ॥ పురేతి ॥ హేభూమన్ విపులానన్దరూప- ఇహలోకే బహవః పురుషాః- యోగినః భక్తియోగానుగ్రాహకాత్మయాథాత్మ్యయోగయుక్తాః - త్వయ్య- ర్పితా- ఈహా చేష్టావర్ణాశ్రమానుగుణధర్మానుష్ఠానరూపా చేష్టా - యై - స్తథాభూతాః, నిజకర్మభిః వర్ణాశ్రమానుగుణైస్సత్కర్మభి- ర్లబ్ధయానిష్పన్నయా, యద్వా - త్వదర్పితేహాః - ఈహా ఫలలిప్సా- ఫలాభిసన్ధిరహితా ఇత్యర్థః- నిజకర్మభి- ర్లబ్ధయా- అనేన ఫలాభిసన్ధిరహితవర్ణాశ్రమధర్మానుగృహీతత్వముక్తం - కథోపనీతయా నిత్యం త్వత్కథాశ్రవణాదిభిః ప్రత్యక్షరూపతాం ప్రాపితయా, భక్త్యైవ- విబుధ్య యథావస్థితస్వరూపస్వభావం త్వాం జ్ఞాత్వా, దృష్ట్వేతి యావత్ “ భక్త్యాత్వనన్యయా శక్య ❋ అహమేవంవిధోఽర్జున । జ్ఞాతుం ద్రష్టుం చ ” తి- భగవదుక్తేః- హే అచ్యుత- భక్తాన్నచ్యావయతీత్యచ్యుతేతి సంబోధనాభిప్రాయః పరాం గతిం ముక్తిం- ప్రపేదిరే ❋ ॥ ౫ ॥ ❋ నను- నైవమహిత్వవసితుమితి మన్మహిమా మదనుగ్రహపూర్ణపాత్రభూతేనాపి త్వయా దురవబోధత్వాదితరైర్దురవబోధః కైముత్యన్యాయేనోక్తః - అత్రతు- విబుధ్య భక్త్యేతి సుఖావబోధ్యత్వముక్తిః, కథమేతద్విరుద్ధం వదసీత్యత్రాహ ॥ తథాపీతి ॥ హేభూమన్- యద్యపి- అగుణస్య ప్రాకృతగుణరహితస్య- తవ- మహిమ మహత్త్వ- మమలాన్తరాత్మ

క్లిశ్యన్తి యే కేవలబోధలబ్ధయే । తేషామసౌ ❋ క్లేశలవోఽవశిష్యతే నాన్యద్యథా స్థూలతుషావఘాతినామ్ ॥ ౪ ॥
పురేహ భూమన్ బహవోఽపి యోగినస్త్వదర్పితేహా నిజకర్మలబ్ధయా । విబుధ్య భక్త్యైవ కథోపనీతయా ప్రపేదిరే
ఽఞ్జోఽచ్యుత తే గతిం పరామ్ ॥ ౫ ॥ తథాఽపి భూమన్ మహిమాగుణస్య తే విబోద్ధుమర్హత్యమలాన్తరాత్మభిః । అ
విక్రియాత్స్వానుభవాదరూపతో హ్యనన్యబోధ్యాత్మతయా న చాన్యథా ॥ ౬ ॥ గుణాత్మనస్తేఽపి గుణాన్విమా

భిస్సనకాదిభిర్మత్ప్రభృతిభిః కర్తృభి- ర్విబోద్ధుం తేషాం బోధగోచరీభవితుం - మర్హతి నార్హతి, తథాప్యవిక్రియత్వాదిరూపేణ బోద్ధుమర్హత్యేవేత్యనుషజ్యతే, నచాన్యథాపరిచ్ఛిన్నత్వాదిరూపేణ నార్హతి, అవిక్రియాత్ వికారాభావాత్, అరూపతః కర్మాయత్తశరీరసంయోగవియోగరహితత్వాత్ - స్వయాథాత్మ్యానుభవా- దనన్యబోధ్యాత్మతయా స్వేతరాబోధ్యస్వరూపతయా, స్వసంవేద్యైకస్వరూపతయేతి యావత్ - అవిక్రియాత్స్వానుభవాదరూపత ఇతి నిర్దేశాభావప్రధానాః - తృతీయార్థేపఞ్చమ్యార్షత్వాత్ - అవిక్రియత్వాదిరూపేణ బోద్ధుమర్హతి - స్వరూపతస్స్వభావతశ్చవికారరహితత్వేన ప్రకృతిపురుషవిలక్షణత్వేన స్వరూపేణ జ్ఞాయత ఇత్యర్థః - ప్రకృతేస్స్వరూపతో వికారాత్ పురుషస్య స్వరూపతః తదభావేఽపి స్వభావతస్తత్సంభవాత్ - ఏవం చ జీవవత్స్వభావతో వికారం వారయితుమరూపత ఇత్యుక్తం - కర్మాయత్తశరీరవియోగసంయోగప్రయుక్తో హి జీవస్య ధర్మభూతజ్ఞానసఙ్కోచవికాసాత్మకో వికారః - అతో రూపాభావాదవిక్రియత్వేన జ్ఞాయత ఇత్యర్థః- జీవస్యారూపవత్త్వం చ స్వయాథాత్మ్యాననుభవప్రయుక్తమితి తదననుభవో వార్యతే స్వానుభవాదిత్యనేన - స్వరూపస్యైవంవిధత్వాత్తన్మహిమాఽప్యనితరసాధారణత్వవేషేణ జ్ఞాయత ఇత్యర్థః ॥ యద్వా ॥ అవిక్రియాదిత్యనన్యబోధ్యాత్మతాయాం హేతుః, అవిక్రియాదిత్యత్ర హేతు- రరూపత ఇతి- తత్రాపి హేతు- స్స్వానుభవాదితి, అయమర్థః - నిత్యం ప్రత్యక్షితస్వయాథాత్మ్యానుభవాద్ధేతోః పరాభిధ్యానమూలకకర్మాయత్తశరీరాభావాత్తత్సంయోగవియోగప్రయుక్తస్వభావవికారాభావాదచేతనవత్స్వరూపవికారాభావాచ్చ స్వరూపతస్స్వభావతో వా వికృతస్యైవానన్యబోధ్యస్వరూపత్వాత్తదుభయాభావేనానన్యబోధ్యాత్మతయా జ్ఞాయత ఇతి - అనన్యబోధ్యాత్మస్వరూపోఽయమేకో మహిమా అమలాన్తరాత్మభిః జ్ఞాయతే- నతు స్వరూపస్వభావయోరియత్తా జ్ఞాయత ఇతి సముదాయార్థః - అమలాన్తరాత్మభిస్సనకాదిభిస్సహ - మాలక్ష్మీరపి - మహత్త్వం విబోద్ధుం - నార్హతీతి కేచిద్యోజయన్తి- తత్ర- తథాపీత్యస్యానన్వయాపత్తిః - తేనాక్షేపపరిహారయోః ప్రతీతేర్న- అధ్యాహారప్రసఙ్గశ్చ ❋ ॥ ౬ ॥ ❋ నచాన్యథేత్యనేనాభిప్రేతమేవ వివృణోతి ॥ గుణాత్మన ఇతి ॥ గుణానాం కల్యాణగుణానాం-

---

౪ ॥ శ్లో ❋ పా ॥ క్లేశల ఏవ

ఆత్మనః ఆశ్రయస్య-తవ-గుణాన్ - అపిశబ్దాత్స్వరూపమపి-విమాతుమియత్తయా పరిచ్ఛేత్తుం - క-ఈశిరే కేప్రభవన్తి-సకేఽపీత్యర్థః - సత్యం- పరత్వేనావస్థితస్య మమ గుణానపి మాతుం నేశిరే-నతు విభవస్థితస్యేతిశఙ్కాం వారయన్విశినష్టి-అస్యజగతో, హితాయానవతీర్ణస్య విభవావస్థితస్యాపి - విమాతుం_నేశిరే, ఇతిభావః,క ఇత్యనేన బుద్ధికుశలా వివక్షితా - స్తదేవదర్శయితుం క ఇత్యనేనవివక్షితాన్విశినష్టి ॥ కాలేనేతి ॥ యై-ర్మహతాకాలేనాపి-భువః-పాంసవః-తథా-ఖే-మిహికా-హిమకణా - స్తథా-ద్యుభాసః దివినక్షత్రాదికిరణపరమాణవో,విమితావిశేషేణగణితా-భవేయు-స్తేఽపిక-ఈశిర ఇత్యన్వయః ❋ ॥ ౭ ॥ ❋ ఏవం భక్తిప్రపత్త్యోర్భగవద్వశీకారసాధనత్వముక్త్వేదానీం ప్రపత్తేర్విశేషమాహ ॥ తదితి ॥ తస్మాద్దురవబోధనిస్సీమమహిమత్వా-త్త్వత్ప్రపత్తిమన్తరేణత్వన్మాయాయా దుస్తరత్వాచ్చ - కేవలం-తన్వాదిభిః-కరణైః , తుభ్యం-నమో విదధత్ శరణం కుర్వన్ - తవా-నుకమ్పామపరాధానవేక్షణేన కేవలమనుజిఘృక్షారూపాం కృపాం - సుసమీక్షమాణః- కృతాపరాధానామపి ప్రపన్నానాముత్తారికాం-మన్వానః - ఆత్మకృతం స్వకర్మసమ్పాదితం - విపాకం సుఖదుఃఖాదిఫలం-భుఞ్జాన ఏవ- అనేన ప్రపన్నానాం ప్రారబ్ధానుభవమాత్రమేవకార్యం - నతు-భగవత్ప్రాప్తియోగ్యత్వా_న్తర-మితిసూచితం - యః పుమాన్ - జీవేత-స-ముక్తిపదే-దాయభాగం శభా-గ్భవతి "అవిజ్ఞాతాః కుమారకా„ ఇతిశ్రుత్యుక్తరీత్యా త్వత్కుమారప్రాప్యైర్జైర్నిత్యముక్తైస్సహ త్వదనుభవాత్మకం దాయం రిక్థం విభజ్యానుభవతీత్యర్థః ❋ ॥ ౮ ॥ ❋ ఇత్థమభిష్టూయ స్వాపరాధం క్షమాపయితుం తావన్నిరూపయతి ॥ పశ్యేతి ॥ హే-ఈశ మమా-నార్యం దౌర్జన్యం-పశ్య-కిం తత్-య-దహం మాయినామాశ్చర్యయుక్తానామపి - మాయిన్యత్యాశ్చర్యశక్తియుక్తే - అనన్తే అపరిచ్ఛేద్యస్వరూపస్వభావే-జగత్కారణభూతే-పరమాత్మని - మాయాం,వితత్యాచ్ఛాద్య,ఆత్మైశ్వర్యమీక్షితు , మైచ్ఛమభిలషితవా-నిత్యేతత్ , అహం,ఏవం త్వయి కుర్వన్నహం-కియా-న్నకించి-దతితుచ్ఛ ఇత్యర్థః , యథా-గ్నౌ,వృద్ధితార్చిః జ్వాలాస్ఫులిఙ్గ , స్తద్వత్ ❋ ॥ ౯ ॥ ❋ మమయుక్తమేవైతదితి వదన్నపరాధం

తుం హితావతీర్ణస్య క-ఈశిరే❋ఽస్య । కాలేన యైర్వా విమితాః సుకల్పైర్భూపాంసవః ఖే మిహికా ద్యుభాసః॥
తత్తేఽనుకమ్పాం సుసమీక్షమాణో భుఞ్జాన ఏవాత్మకృతం విపాకమ్ । హృద్వాగ్వపుర్భిర్విదధన్నమస్తే జీవేత❋
యో ముక్తిపదే స దాయభాక్॥ ౮ ॥ పశ్యేశ మేఽనార్యమనన్త ఆద్యే❋ పరాత్మని త్వయ్యపి మాయిమాయిని। మాయాం వితత్యేక్షితుమాత్మవైభవం❋ హ్యహం కియానైచ్ఛమివార్చిరగ్నౌ ॥ ౯ ॥ అతః క్షమస్వాచ్యుత మే రజోభువో హ్యజానతస్త్వత్పృథగీశమానినః । అజావలేపాన్ధతమో❋ఽన్ధచక్షుష ఏషోఽనుకమ్ప్యో మయి నాథవానితి॥ ౧౦ ॥ క్వాహం తమోమహదహంఖచరాగ్నివార్భూసంవేష్టితాణ్డఘటసప్తవితస్తికాయః । క్వేదృగ్వి

క్షమాపయతి ॥ అత ఇతి ॥ హే అచ్యుత-రజోభువః రజసా జాతస్యా , త్వవా-జానతస్త్వన్మహిమితి శేషః-త్వ_త్తః - పృథ-గీశమాత్మానం మాం మన్వానస్య-అజో బ్రహ్మా - తి-యోఽవలేపః గర్వః - స ఏవా-న్ధం తమ-స్తేనా-న్ధీభూతే-చక్షుషీ-యస్య,ఏవంవిధస్య,దౌర్జన్యం యుక్తమేవేతి భావః, అతః దౌర్జన్యం , క్షమస్వ , క్షమా ప్రకారమాహ-మయి-నాథవాన్ మద్భృత్యో ఏవా-త్-ఏషోఽప్య,నుకమ్ప్య,ఇతిమత్వా , క్షమస్వేత్యన్వయః ❋ ॥ ౧౦ ॥ ❋ నన్వణ్డాధిపతిస్త్వమీశ్వర ఏవ-నతుపృథగీశమాన్య-తోన మయాఽనుకమ్ప్యస్తత్రాహ॥ క్వాహమితి ॥ తమః ప్రధాన-మహామహాన్ జ్యాయాన్-రో భూతాదిః- ఖమాకాశః-తచ్చరో వాయుశ్చ-పాక్ జలం-తమ ఆదిభి, ర్వేష్టితే - అణ్డఘటే- స్వమానేన-సప్తవితస్తిపరిమితః కాయో యస్య , సోఽహం-క్వ, ఏవం భూతస్యామమ-మహిత్వం,కియత్,నకించిదపి , అతితుచ్ఛమితి భావః-క్వచ-తమ-మహిత్వం-కథం భూతస్య-ఈదృగ్విధాని-యాన్య - విగణితాన్యసఙ్ఖ్యాతాన్య - ణ్డాని తాన్యేవ-పరమాణవ - స్తేషాం-చర్యా భ్రమణం,తదర్థం , వాతాధ్వానో గవాక్షా ఇవ-రోమవివరాణి-యస్య , తస్య , తవ , అత్రతమ ఆదిషుపూర్వపూర్వాపేక్షయోత్తరోత్తరాణ్యన్తరావరణానివిజ్ఞేయాని-వార్భువిత్యత్ర భ్వితివారాం విశేషణం,వారిచతానిభూతానిచవార్భూణి - అగ్నేరుత్పన్నానివారీ చేత్యర్థః - బహుళగ్రహణాద్విశేష్యస్యాపిపూర్వనిపాతః , తతస్తమ ఆదీనాం ద్వంద్వః , నతు వార్భిః భువాపృథ్వ్యా చ సంవేష్టిత ఇత్యర్థః- నైష్ణవే పురాణే భువ ఆవరణత్వానుక్తేరావరణానాం సప్తత్వోక్తేశ్చ ॥ తథాహి "దశోత్తరేణపయసా మైత్రేయాణ్డం చ తద్వృతమ్ । సర్వోఽమ్బుపరిధానోఽసౌ వహ్నినా వేష్టితో బహిః ॥ వహ్నిశ్చ వాయునా వాయుర్మైత్రేయ నభసావృతః । భూతాదినా నభస్సోఽపి మహతా

పరివేష్టితః ॥ దశోత్తరాణ్యశేషాణి మైత్రేయైతాని సప్తవై । మహాన్తం చ సమావృత్య ప్రధానం సముపస్థితమ్ ॥ అనన్తస్య న తస్యాన్తం సఙ్ఖ్యానం చాపి విద్యతే । తదనన్తమసఙ్ఖ్యాతప్రమాణం చేతి నైయతః ॥ హేతుభూతమశేషస్య ప్రకృతిస్సాపరా మునే„ ఇతి-దశోత్తరాణ్యుత్తరోత్తరం దశగుణాధికానీత్యర్థః , నచఖచరో వాయురేకమావరణం - తేనసహతమ ఆదీనిసప్తైవానిర్వా

హః - ఆకాశస్యావరణత్వాభావప్రసఙ్గేన "వాయుశ్చైతేయనభసాఽఽవృత" ఇత్యుదాహృతవచనవిరోధాపత్తేః - తస్మాద్యథోక్త ఏవార్థః - అతోఽతితుచ్ఛత్వాత్త్వయాఽనుకమ్ప్యోఽహమితి భావః ※ ॥ ౧౧ ॥ ※ అపిచ - హే అధోక్షజ గర్భగతస్య శిశోః, పాదయోః, ఉత్క్షేపణమాఘాతః - కిం, మాతుః - ఆగసే - అపరాధాయ భవతి - న భవత్యేవేత్యర్థః - విషమోఽయం దృష్టాన్తః, తవ మద్గర్భస్థత్వాభావాదిత్యత్రాహ ॥ కిమితి ॥ తవ కుక్షేః - అన్తః బహిః - కియదపి కించిన్మాత్రమపి, అస్తి నాస్తీతి వ్యపదేశభూషితం అస్తి నాస్తీతి వ్యవహారచిహ్నితం - తద్వ్యవహారవిషయభూతమితియావత్ - చిదచిదాత్మకం జగత్కుక్షావస్తి న కించిదిత్యర్థః, చిద్వస్తునస్సతతమేకరూపత్వాత్సదాఽస్తీత్యేవ వ్యవహారభూషితత్వం, అచిద్వస్తునస్తు సతతపరిణామిత్వాత్ పూర్వపూర్వావస్థాం విహాయోత్తరోత్తరావస్థాపత్తేస్సత్త్వాం పూర్వపూర్వావస్థానాం నాస్తీతి వ్యపదేశభూషితత్వాత్తత్త్వమవగన్తవ్యం - అతస్సర్వస్య తత్కుక్షిగతత్వేన మమాపి తథాత్వాన్మాతృవన్మదపరాధస్సోఢవ్య ఇతి భావః ※ ॥ ౧౨ ॥ ※ కించ, విశేషతస్త్వత్త ఏవ మమ జన్మ ప్రసిద్ధమిత్యాహ ॥ జగదిత్యాది ॥ జగత్త్రయస్యాన్తే ప్రళయే, య, ఉదధీనాం - సంప్లవస్సంశ్లేషస్తస్మిన్, య ఉదకే - నారాయణస్యోదరే - నాభిస్తస్యా - నాళాదజో - వినిర్గత, ఇతి జనవాక్ - సా తు - మృషా మిథ్యా - న భవతి కింత్వమృషైవ - వై నిశ్చితం - తథాపి - హే ఈశ్వర - త్వత్ త్వత్తః - వినిర్గత ఉత్పన్నోఽస్మి, నాస్మి కిం - అపితూత్పన్న ఏవేత్యర్థః ※ ॥ ౧౩ ॥ ※ తర్హ్యస్తు భవాన్నారాయణపుత్రస్తథాపి మమ కిమాయాతం తత్రాహ ॥ నారాయణస్త్వమితి ॥ న హీతి కాక్వా త్వమేవ నారాయణ ఇత్యుపపాదయతి - కుతోఽహం నారాయణ ఇతి చేత్తత్రాహ, యతస్సర్వదేహినామాత్మాఽసి, నారం జీవసమూహః, తస్యాయనమాశ్రయస్సోవా అయనం యస్యసః - త్వమేవ - సర్వదేహినామాశ్రయత్వాత్సర్వశరీరకత్వేన తదాశ్రయకత్వాచ్చ నారాయణ ఇతి భావః - హే అధీశ - త్వం - నారాయణో న హీతి పునః కాకుః - కుతః - యతః - అధీశః ప్రవర్తకః - నారస్య, అయనం ప్రవృత్తి - ర్యస్మాత్స - తథేతి కించ, త్వ - మఖిలలోకసాక్షీ అఖిలం లోకం సాక్షాత్పశ్యతీతి తథా - అతో - నారమేషి జానాసీతి నారాయణః "ఇణ్ గతౌ" గత్యర్థా బుద్ధ్యర్థాః - నన్వాదిత్వాత్కర్తరి ల్యుః - నన్వేవం నా

ధావిగణితాణ్డపరాణుచర్యా వాతాధ్వరోమవివరస్య చ తే మహిత్వమ్ ॥ ౧౧ ॥ ఉత్క్షేపణం గర్భగతస్య పాదయోః కిం కల్పతే మాతురధోక్షజాగసే । కిమస్తి నాస్తి వ్యపదేశభూషితం తవాస్తి కుక్షేః కియదప్యనన్తః ॥ ౧౨ ॥ జగత్త్రయాన్తోదధిసంప్లవోదే నారాయణస్యోదరనాభినాళాత్ । వినిర్గతోఽజస్త్వితి వాఙ్న వై మృషా ※ కింత్వీశ్వర త్వన్న వినిర్గతోఽస్మి ॥ ౧౩ ॥ నారాయణస్త్వం న హి సర్వదేహినామాత్మాఽస్యధీశాఖిలలోకసాక్షీ । నారాయణోఽఙ్గం నరభూజలాయనాత్తచ్చాపి సత్యం న తవైవ మాయా ॥ ౧౪ ॥ తచ్చేజ్జలస్థం తవ సజ్జగద్వపుః కిం మే న

రాయణపదవ్యుత్పత్తిర్భవేదేవం - తత్త్వన్యథా ప్రసిద్ధం - తథాహి "ఆపో నారా ఇతి ప్రోక్తా ఆపో వై నరసూనవః । అయనం తస్య తాః ప్రోక్తాస్తేన నారాయణస్స్మృత" ఇత్యత్రాహ ॥ నారాయణోఽఙ్గమితి ॥ నరః పరమాత్మా "జహ్నుర్నారాయణో నర" ఇతి నరశబ్దస్య భగవన్నామసు పాఠాత్ "రిఙ్ క్షయే" న రీయతే న క్షీయతే న నశ్యతీతి నర ఇతి వ్యుత్పన్ననరశబ్దప్రవృత్తేర్నిమిత్తస్య నిత్యత్వస్య భగవత్యప్యనుగతత్వాచ్చ - తతశ్చ - నరాద్భవాం జాతానాం - జలానాం - అయనాద్ధే - నారాయణః - ప్రసిద్ధః - సోఽపి - తవైవాఙ్గం మూర్తిః - రాహోశ్శిర ఇతివత్త్వాఙ్గమిత్యభేదసంబన్ధే షష్ఠీ - సోఽపి త్వమేవేత్యర్థః - నన్వహమేవ నారాయణశ్చేత్ "విశ్వం నారాయణం దేవమక్షరం పరమ్" ఇత్యాదిభిర్వేదాన్తైర్విశ్వసమానాధికృతత్వేన ప్రతీయమానస్య విశ్వవ్యాపకస్య కథం విశ్వాన్తర్భూతజలమాత్రవర్తిత్వమత ఆహ ॥ తచ్చాపి సత్యమితి ॥ తవ విభోరపి - జలాశ్రయత్వం - తత్సత్యమబాధితమేవ వ్యతిరేకముఖేనాపి ద్రఢయతి - న తు మాయేతి - తజ్జలశాయిత్వం - న మాయా న మృషా - కింతు - సత్యమేవేత్యర్థః "అణోరణీయాన్మహతో మహీయానేష మ ఆత్మాఽన్తర్హృదయే అణీయాన్ వ్రీహేర్వా యవాద్వా సర్షపాద్వా శ్యామాకాద్వా శ్యామాకతణ్డులాద్వా ఏష మ ఆత్మాఽన్తర్హృదయే జ్యాయాన్పృథివ్యా జ్యాయానన్తరిక్షాజ్జ్యాయాన్దివో జ్యాయానేభ్యో లోకేభ్యః ఉభే అస్మిన్ ద్యావాపృథివీ అన్తరేవ సమాహితే ఉభావగ్నిశ్చ వాయుశ్చ సూర్యాచన్ద్రమసావుభౌ విద్యున్నక్షత్రాణి యచ్చాస్యేహాస్తి యచ్చ నాస్తి సర్వం తదస్మిన్ సమాహితమ్" ఇత్యాదిభిరవగతం స్వరూపతో రూపతశ్చ అణోరణీయస్త్వం మహతో మహత్తరత్వం చేత్యుభయం జగన్నిర్మాణోపాసనాద్యుపయుక్తతయా జీవహృదయగుహాదిష్వవస్థితస్య సర్వశక్తేస్తవోపపన్నమితి జలశాయిత్వమబాధితమేవేత్యర్థః ※ ॥ ౧౪ ॥ ※ ఏవం చతుర్ధా నారాయణశబ్దవ్యుత్పత్తిర్దర్శితా నరాణామాత్మత్వాదధీశత్వాచ్చాఖిలలోకసాక్షిత్వాచ్చ జలాయనత్వాచ్చ నారాయణ ఇతి ॥ అస్త్వేవం నమయ్యేతాని ప్రవృత్తినిమిత్తాని దృష్టానీతి నాహం నారాయణ ఇత్యపేక్షాయాం తత్ప్రవృత్తినిమిత్తచతుష్టయమపి తస్మిన్స్వానుభవేన దర్శయతి ॥ తచ్చేదిత్యాదినా ॥ సన్తి విద్యమానాని జగన్తి యస్మిన్ - తత్ - తవ వపుస్సృష్ట్యాదౌ - జలస్థం చేత్ - త్వం నారాయణ ఏవేత్యర్థః - సజ్జగదిత్యనేన స

ర్వ్యజగద్ధారకత్వరూపతదాత్మత్వమాద్యం ప్రవృత్తినిమిత్తం తస్మిన్నప్రదర్శితం - జలస్థమిత్యనేన తురీయం- తవేత్యనేన తవాపి కుక్షిస్థాఖిలచిదచిదాత్మకలోకస్య ద్రక్ష్యమాణస్య సర్గోపయుక్తప్రవర్తకత్వం సాక్షిత్వం చేత్యుభయం వివక్షితం-తవ - అధీశస్య అఖిలలోకసాక్షిణశ్చేత్యర్థః-చేదితి యద్యర్థకమవ్యయం-యదిశబ్దశ్చ సంభావనాయాం, సా చ క్రియాసు యోగ్యతాధ్యవసాయరూపా-జలస్థం చేజ్జలావస్థితివిషయకమదధ్యవసాయవిషయం చేదిత్యర్థః - తత్ర స్వానుభవమేవ కాక్వా విశదయతి॥ హే భగవన్-తదేవ జలస్థమేవ-వపు-స్తే మయా-న దృష్టం కిం-దృష్టమేవేత్యర్థః-యజ్జలస్థం-తదేవ-మే, హృది-నేత్యనుషఙ్గః నసుదృష్టం కిం-సుదృష్టమేవేత్యర్థః-పున-స్సపద్యేవ తదైవ నో వ్యదర్శి తిరోధాపితం న కిం - త్వయేతి శేషః-నో వ్యదర్శీత్యనేన తత్ర ప్రత్యభిజ్ఞా ప్రమాణత్వేనోపన్యస్తా ॥ ౧౫ ॥ ॥ నను-యజ్జలస్థం యచ్చ భవతా జలే హృది చ దృష్టం యచ్చ తిరోభూతం తద్వపురనిరుద్ధమూర్తేర్జగత్కారణభూతస్యైవ-న తు మమ - తో నాహం నారాయణ ఇత్యపేక్షాయామేతదవతారదశాయామపి తచ్చతుష్టయం త్వన్మాతా హ్యపి దృష్టమేవేత్యాహ॥ అత్రైవేతి॥ హే మాయాదమన-అస్మదాదికర్తృకమాయాం మోహనాత్మికాం దమయతి నిరస్యతీతి తథాభూత-ప్రపన్నానాం ప్రకృతిసంబన్ధనివర్తకేతి వా, బహిస్స్ఫుటస్య - స్య చిదచిదాత్మకస్య- ప్రపఞ్చస్య, స్మిన్నేవ, అవతారే, అన్తర్జఠరే-జనన్యాః ప్రదర్శనేనేతి శేషః- తే త్వయా - మాయాత్వం విచిత్రశక్తిత్వం-ప్రకటీకృతమేవ విపులం జగదల్పీయసి మత్కుక్షౌ జనన్యా దృష్టమిత్యేతద్వచస్త్వదీయమగ్నిర్నాసిఞ్చేదితివదయోగ్యార్థప్రతిపాదకమితీయమాశఙ్కా, మాయాత్వం ప్రకటీకృతమిత్యనేన వ్యుదస్తా విచిత్రశక్తియుక్తత్వాత్తద్దర్శయితుం ప్రభురేవ త్వమితి భావః ॥ ౧౬ ॥ తదేవ కాక్వా వివృణోతి ॥ యస్యేతి ॥ ఇదం పరిదృశ్యమానం చిదచిదాత్మకం-సాత్మమాత్మభ్యామావాభ్యాం సహితం-సర్వం యథా-బహి-ర్భాతి-తథా-తత్సర్వం, త్వయ్యపి త్వజ్జఠరే-భాతమితి శేషః - హేతి తదాశ్చర్యశక్తివిషయకవిస్మయద్యోతకం-ఇదం త్వజ్జఠరే భానం, మాయయా త్వదాశ్చర్యశక్త్యా-వినా- కిం-తన్మూలకమేవేత్యర్థః ॥ ౧౭ ॥ న కేవలం జనన్యాః - మమా

దృష్టం భగవంస్తదేవ । కింవా సుదృష్టం హృది మే తదేవ కిం నో సపద్యేవ పునర్వ్యదర్శి॥ ౧౫ ॥ అత్రైవ మాయాదమనావతారే హ్యస్య ప్రపఞ్చస్య బహిస్స్ఫుటస్య । కృత్స్నస్య చాన్తర్జఠరే జనన్యా మాయాత్వమేవ ప్రకటీకృతం తే॥ ౧౬ ॥ యస్య కుక్షావిదం సర్వం సాత్మం భాతి యథా తథా । తత్త్వయ్యపీహ తత్సర్వం కిమిదం మాయయా వినా॥ ౧౭ ॥ అద్యైవ త్వదృతేఽస్య కిం మమ న తే మాయాత్వమాదర్శితమేకోఽసి ప్రథమం తతో వ్రజసుహృద్వత్సాస్సమస్తా అసి । తావన్తోఽసి చతుర్భుజాస్తదఖిలైస్సాకం మయోపాసితాస్తావన్త్యేవ జగన్త్యభూస్తదమితం బ్రహ్మాద్వయం శిష్యతే॥ ౧౮ ॥ అజానతాం త్వత్పదవీమనాత్మన్యాత్మాత్మనా భాసి వితత్య మాయామ్ । సృష్టావివాహం జగతో విధాన ఇవ త్వమేషోఽన్త ఇవ త్రినేత్రః ॥ ౧౯ ॥ సురేష్వృషిష్వీశ తథైవ నృష్వపి తిర్యక్షు

పీత థైవ విచిత్రశక్తిర్దర్శితేత్యాహ ॥ అద్యైవేతి ॥ అద్య త్వదృతే ఆధునికం త్వాం వినా - అధునా గోపాలకావస్థావస్థితం త్వాం వినేత్యర్థః-అస్య-త్వత్పూర్వోత్తరావస్థాద్వయం పశ్యతో మమ- తే త్వయా - మాయాత్వం విచిత్రశక్తిత్వం, నాదర్శితం కిం-దర్శితమేవేత్యర్థః విచిత్రశక్తిమూలకం కింకిం తవ దర్శితమిత్యత్రాహ ॥ ప్రథమం మయా వత్సవత్సపాపహరణదశాయామేకోఽసి, తత-స్సమస్తా-వ్రజసుహృదో గోపబాలా వత్సాశ్చాసి-తత - స్తావన్తః-యావన్తో వ్రజసుహృద్వత్సాస్తావన్తశ్చతుర్భుజా అసి కథంభూతాః-మయా సహా- ఖిలైశ్చరాచరాదిభిరుపాసితాః, తత-స్తావన్తి యావన్తశ్చతుర్భుజాస్తావన్తి-జగన్త్య-భూః-తావన్తి విరాడ్రూపాణ్యాసీరిత్యర్థః-ఇదం ప్రాగనుక్తమపి తదాదృష్టమతో హ్యుచ్యత ఇతి జ్ఞేయం-తత్ తతో-ఽమితమపరిచ్ఛిన్నం, అద్వయం-తుల్యవస్త్వన్తరరహితం-కృష్ణాత్మకం-బ్రహ్మ-శిష్యతే అవశిష్యతే ॥ ౧౮ ॥ మయా సాకమఖిలైరుపాసితా ఇత్యుక్తం ॥ తత్ర-నన్వహమేవంవిధశ్చేత్సర్వేషామప్యేవం కిం న ప్రతీయేతేత్యాహ॥ అజానతామితి ॥ అనాత్మని దేహే-ఆత్మాత్మనా ఆత్మభావేన-దేహాత్మాభిమానస్వతన్త్రాత్మాభిమానాదిహేతునా-త్వత్పదవీం త్వద్యాథాత్మ్య-మజానతాం భాసి, కిం కృత్వా-మాయాం వితత్య తేషు మాయాం ప్రసార్య-కథం భాసి-జగత-స్సృష్టా-వహమివ - సృష్టినిమిత్తభూతాయాం సృష్ట్యర్థమితి యావత్-ఏవముత్తరత్రాపి, అహమివ చతుర్ముఖ ఇవ, విధానే రక్షణే-ఏష త్వమివ- విష్ణురివ, అన్తే సంహారే, త్రినేత్ర ఇవ రుద్ర ఇవ-పృథక్స్వతన్త్ర ఇవ, భాసి-త్వత్పదవీం జానతాం తు, బ్రహ్మరుద్రాద్యఖిలజీవాన్తర్యామితయా తచ్ఛరీరకత్వేన విధానే తు సాక్షాదవతారరూపత్వేన-భాసీత్యర్థః॥ మాయాశబ్దస్త్వత్ర ప్రకృతిపరః-ప్రకృతిగుణాన్ రజఆదీన్ వితత్యేత్యర్థః- సహి- మాయాం తు ప్రకృతిం విద్యా,, దితి ప్రమాణవశాత్క్వచిత్ప్రకృతిపరః " మాయా వయునం జ్ఞాన,, మితి నిఘణ్టుపాఠాత్, స్వాయాసతతం వేత్తీత్యభియుక్తప్రయోగాచ్చ క్వచిజ్జ్ఞానపరః- క్వచిచ్చ విచిత్రశక్తిపరః " యోగమాయాం సమాదిశ,, దితి భాగవతప్రయోగాదేవ,, బుధే మాయాం విశాలాక్షీ ,, మితి శ్రీరామాయణప్రయోగాచ్చ "జలం సంస్తభ్య మాయయే,,తి జలస్తమ్భనశక్తౌ భారతప్రయోగాచ్చ-తస్మాత్తత్ర తత్ర యథోచితస్తదర్థో గ్రాహ్యః ॥ ౧౯ ॥ విధానేత్యమిత్యేతదేవోపపాదయతి॥ సు

శేష్వితి ॥ హే ఈశ, అజనస్య కర్మాయత్తోత్పత్తిరహితస్యాపి తేతవ - సురాదిషు - జన్మ అవతారః - హే ప్రభో - విధాతః, దుష్కృతాం - దుర్మదనాశాయ - సాధూనామనుగ్రహాయ చ, భవతి, తత్ర - సురేషూపేన్ద్రాదిరూపం జన్మ - ఋషిషు నరనారాయణాత్మకం, నృషు దాశరథ్యాదిరూపం - తిర్యక్షు వరాహాదిరూపం - యాదస్సు మత్స్యకూర్మాదిరూపమ్ ❀ । ౨౦ ॥ ❀ అవతారప్రసఙ్గాత్తేషాం జాతిప్రకారసఙ్ఖ్యా కాలనియమాభావం క్రీడైకప్రయోజనత్వం విచిత్రశక్తిమత్త్వం చాహ ॥ కోవేత్తీతి ॥ అవతారదశాయామపి స్వాసాధారణవిపులానన్దరూపత్వషాడ్గుణ్యపూర్ణత్వప్రశాసితృత్వయోగనిర్వాహకత్వాద్యప్రహాణప్రదర్శనార్థం భూమన్నిత్యాదిసమ్బోధనచతుష్టయం - భవతస్తవ - ఊతీర్గతీశ్చేష్టా - త్రిలోక్యాం, కః - పుమాన్ - క్వ వా కస్యాం జాతౌ కథం కేన ప్రకారేణ - కతి కియత్సఙ్ఖ్యాకాః - కదా కస్మిన్కాలే - అవతారా ఇత్యేతచ్చ - వేద - న కోఽపి జానాతీత్యర్థః - కేవలమాశ్చర్యశక్తిం విస్తారయన్నేవం క్రీడసీతి మమ భాతీతి భావః ❀ ॥ ౨౧ ॥ ❀ కించ - జానతామహమాదిరూపేణ కేవలం త్వమేవ భాసి జగదపి విపరీతం భాతీత్యాహ ॥ తస్మాదితి ॥ తస్మాత్త్వద్వ్యతిరిక్తస్వతన్త్రవస్త్వభావాన్నిత్యసుఖబోధతనోరనిత్యానుకూలజ్ఞానరూపే త్వయ్యేవానన్తే అపరిచ్ఛేద్యమహిమ్ని, యన్మాయాతః స్వాస్యాల్పరూపజ్ఞానాదుద్యత్ ఉత్పద్యమానం సమపి యల్లీయమానం, అతస్త్వదపృథక్సిద్ధమితి భావః - పురుభ్యో దుఃఖేభ్య ఉపరి తథావిధాని దుఃఖాని, యస్మిన్ - స్వప్నాభం స్వప్నతుల్యం, సర్వత్ర దృష్టాన్తదార్ష్టాన్తికయోస్సాధర్మ్యే సతి వైధర్మ్యేణ భవితవ్యమన్యథా తయోరైక్యమేవ స్యాత్ తత్ర ఉభయానుగం సాధర్మ్యమనిత్యత్వరూపం - స్వప్నే తు తత్కాలమాత్రావస్థాయిత్వం తద్ద్రష్ట్రైకానుభావ్యత్వరూపం వైధర్మ్యం - దార్ష్టాన్తికే తు - కాలాన్తరేఽప్యవస్థాయిత్వం అనేకానుభావ్యత్వరూపం చేతి వివేకః ఇదం చిదచిదాత్మకమశేషం - జగదసత్స్వరూపమపి - అజానతాం - సదివ, భాతి, సతతవికారవదపి తద్విపరీతవదాభాతీత్యర్థః ❀ ॥ ౨౨ ॥ ❀ యద్యప్యసదిదం జగత్త్వచ్ఛరీరభూతం మయ్యేవాభాస్యతే, తర్హి స్వదత్తభోగభాగహమస్య సన్నేవ వేత్యత ఆహ ప్రకృతిపురుషవిలక్షణత్వేన శోధయతి ఏక ఇతి ॥ సత్యః, స్వయంజ్యోతిః - అనన్త - ఇతి పదత్రయేణ " సత్యం జ్ఞానమనన్తం " మితి జగత్కారణత్వేన లక్షితే సూక్ష్మచిదచిద్విశిష్టే వస్తుని విశేష్యాంశశోధకం వాక్యం ప్రత్యభిజ్ఞాయతే, సత్యః నిర్వికారః, అనేనాచేతనాత్తత్సంసృష్టచేతనాచ్చ వ్యావృత్తిః, స్వయంజ్యోతిః, సఙ్కోచకాభావాన్నిత్యాసఙ్కుచితస్వయంప్రకాశస్వరూప ఇత్యర్థః, అనేన ముక్తజీవానాం వ్యావృత్తిః - తేషాం బద్ధదశాయాం సఙ్కుచితప్రకాశత్వాత్ అనన్తః స్వరూపతస్స్వభావతశ్చ త్రివిధపరిచ్ఛేదరహితః - అనేన నిత్యసిద్ధజీవవ్యావృత్తిః - తేషాం స్వభావత ఆనన్త్యేఽపి స్వరూపతస్తదభావాత్ - తత్ర సత్యత్వమేవ వివృణోతి - ఉపాధితోఽమృతో నిరఞ్జనోఽక్షరశ్చేతి - అమృత ఇతి చ్ఛేదః, జీవస్యోపాధితో మరణం నామ కర్మాయత్తదేహవియోగాత్మకం - తద్రహిత ఇత్యర్థః - అమృత ఇత్యజాతత్వస్యాప్యుపలక్షణం - ఉపాధిత ఇత్యస్య కాకాక్షిన్యాయాన్ముక్త ఇత్యనేనాపి సమ్బన్ధః - ఉపాధితో ముక్తః నిత్యం కర్మాయత్తదేహసమ్బన్ధాన్ముక్తః - తత్ప్రతిభట ఇత్యయముపాధితోఽమృతత్వే హేతుః - నిరఞ్జనః పుణ్యపాపరూపాఞ్జనరహితః - తత్ప్రతిభటః - అనేన ప్రకృతిసంసృష్టజీవవ్యావృత్తిః స్పష్టీకృతా భవతి - అక్షర ఇత్యనేన షడ్భావవికారాత్మకక్షరణస్వభావరహితవస్తువాచినా ప్రకృతేర్వ్యావృత్తిః స్పష్టీక్రియతే ॥ ఆనన్త్యం వివృణోతి ॥ నిత్యః - పూర్ణోఽద్వయశ్చేతి - నిత్య ఇతి కాలపరిచ్ఛేదవ్యావృత్తిః - పూర్ణ ఇతి దేశపరిచ్ఛేదరాహిత్యముచ్యతే “ తేనేదం పూర్ణం పురుషేణ సర్వం ” మితి శ్రుత్యుక్తరీత్యా సర్వవస్తువ్యాపకత్వం తేన వివక్షితం - అతో దేశపరిచ్ఛేదవ్యావృత్తిః స్పష్టైవ - అద్వయ ఇత్యనేన వస్తుపరిచ్ఛేదరాహిత్యముచ్యతే - అద్వయః అబ్రహ్మాత్మకద్వితీయవస్తురహితః - సర్వస్యాత్మకత్వేన సర్వవస్తుసామానాధికరణ్యార్హత్వరూపం వస్తుపరిచ్ఛేదరాహిత్యముక్తం భవతి ॥ యద్వా ॥ అద్వయః స్వస్వరూపగుణాపేక్షయోత్కృష్టగుణయుక్తవస్త్వన్తరరహితః - నిరతిశయగుణయుక్తత్వమపి వస్తుపరిచ్ఛేదః - తత్రాద్యకల్పే స్వరూపస్యైవ సర్వశరీరకత్వేన సర్వవస్తుసామానాధికరణ్యార్హత్వరూపం వస్తుపరిచ్ఛేదరాహిత్యం - న తు గుణానామిత్యవగన్తవ్యం - ద్వితీయే తు - నిరతిశయత్వం స్వరూపే గుణేషు చానుగతమిత్యుభయేషామపి వస్తుపరిచ్ఛేదరాహిత్యమితి వివేకః - ఏవం ప్రకృతిపురుషవ్యావృత్తస్య స్వరూపస్యోక్త్వా - మజస్రసుఖ, ఇతి అజస్రం సన్తతమపరిచ్ఛిన్నం - దుఃఖాసంభిన్నమితి యావత్ తత్సుఖం యస్య - సః - బహువ్రీహిణాఽపగతస్యాజస్రసుఖస్యాన్యస్యార్థసమ్బన్ధో రాహిత్యేన స్థిర ఇతి వదభేదరూపః - కథమేవంవిధస్యామూల్యాసత్స్వరూపజగత్కారణత్వమిత్యత ఉక్తం - మాయ్య

యాదస్స్వపి తేఽజనస్య । జన్మాసతాం దుర్మదనిగ్రహాయ ప్రభో విధాతస్సదనుగ్రహాయ ॥ ౨౦ ॥ కో వేత్తి భూమన్ భగవన్పరాత్మన్యోగేశ్వరోతీర్భవతస్త్రిలోక్యామ్ । క్వ వా కథం వా కతి వా కదేతి విస్తారయన్క్రీడసి యోగమాయామ్ ॥ ౨౧ ॥ తస్మాదిదం జగదశేషమసత్స్వరూపం స్వప్నాభమస్తధిషణం పురుదుఃఖదుఃఖమ్ । త్వయ్యేవ నిత్యసుఖబోధతనావనన్తే మాయాత ఉద్యదపి యత్సదివావభాతి ॥ ౨౨ ॥ ఏకస్త్వమాత్మా పురుషః పురాణస్స

శిష్టైవ స్తుతివిశేష్యాంశశోధకం వాక్యం ప్రత్యభిజ్ఞాయతే

ఇతి,ఆదౌభవఆద్యః - ఏవంవిధోఽపిజగత్కారణభూతఇతిసాధ్యధర్మనిర్దేశః , అత్రోపపత్తిరుచ్యతే,ఏక,ఆత్మా , పురుషఃపురాణ,ఇతి “ ఏకమేవాద్వితీయ ,, మితిస్థానప్రమాణేనతత్రైవాత్రాపిసృష్టిదశావస్థనామరూపవిభాగనిబన్ధనప్రపఞ్చగతబహుప్రతిసంబన్ధితదవిభాగనిబన్ధనైకత్వమేకశబ్దేనోచ్యతే - నామరూపవిభాగానర్హ సూక్ష్మచిదచిద్విశిష్టతయైకత్వవ్యపదేశానర్హః,నవిశేష్యాకారేణకారణభూతః-కిన్తు - విశిష్టత్వాకారేణేతిభావః - ఆత్మేత్యనేనస్వశరీరభూతప్రకృతిపురుషకాలాదిద్రష్టృత్వంవివక్షితం,స్వక్షేత్రస్యద్రష్టాహ్యాత్మా “ ఏతద్యోవేత్తి ,, తిభగవదుక్తేః-యద్యపిసాక్షేత్రజ్ఞశబ్దవ్యుత్పత్తి - స్తథాపి-తత్పర్యాయతయాప్రయుజ్యమానస్యాత్మశబ్దస్యాన్తః ప్రవిశ్యధారకవాచినస్తత్పర్యన్తతాఽత్రవివక్షితా - అనేననిమిత్తకారణత్వోపయుక్తం సర్వజ్ఞత్వం వివక్షితం - ఇదముపాదానకారణత్వోపయుక్త సర్వశక్తిత్వస్యాప్యుపలక్షణం-ఏకఇత్యుపాదానాదికారణత్వంప్రసాధితం - అదనిమిత్తకారణత్వంసాధయతి - పురుషఃపురాణః - పురుషశబ్దేనాత్రకర్తృత్వంవివక్షితం-తస్యైవకర్తృత్వదర్శనాత్ “ కర్తాశాస్త్రార్థవత్వా ,, దితిసూత్రస్వారస్యాచ్చ - పురాణః-పురాజగత్సృష్టేఃపూర్వంవర్తమానఃపురుషఃజగత్కర్తేత్యర్థః * ॥ ౨౩ ॥ *యతస్త్వమేవంకారణభూతోఽతఏవ“కారణంతుధ్యేయ,, ఇతిశ్రుత్యుక్తరీత్యాత్వామేవంవిధంధ్యాత్వాముచ్యన్తఇత్యాహ ॥ ఏవమితి॥యేజనాః-గురురేవా-ర్క-స్సూర్యవత్తమసోఽజ్ఞానస్యనివర్తకత్వాత్తథారూపణం-తస్మా-దుపలబ్ధా-యా-ఉపనిషద్వేదాన్తః - అత్రోపనిషచ్ఛబ్దేనతద్వాక్యార్థజ్ఞానం వివక్షితం-సైవచక్షు, స్తేనై , వంవిధం-త్వాం - విచక్షతే చక్షిర్దర్శనేఽపివర్తతే-పశ్యన్తిగురుముఖాద్వేదాన్తవాక్యార్థంనిశ్చిత్యతన్మననపూర్వకంప్రత్యక్షతాపత్తిపర్యన్తరూపాముపాసనాంయేకుర్వన్తీతిభావః - కథంభూతం - కథంచ-త్రత్రాహ - సకలాత్మనాంసర్వేషామాత్మనాముపాస - కానాంచా - న్తరాత్మానం - ఆత్మనాముపాసకానామాత్మతయాత్వచ్ఛరీరతయా ॥ యద్వా ॥ సకలాత్మనాంసర్వజీవానాందేవమనుష్యాదీనాం-యే - ఆత్మానఃదేవమనుష్యాదిశరీరాన్తర్వర్తినోజీవా - స్తేషామప్య-న్తరాత్మతయా-స్వాత్మాన-ముపాసకానామప్యన్తరాత్మానం-య - ఇహ-విచక్షతే-తఏవ-భవాన్నృతామ్బుధింతరన్తీత్య

త్యస్స్వయంజ్యోతిరనన్తఆద్యః । నిత్యోఽక్షరోఽజస్రసుఖోనిరఞ్జనఃపూర్ణోఽద్వయోముక్తఉపాధితోఽమృతః॥ ౨౩ ॥ ఏవంవిధంత్వాంసకలాత్మనామపిస్వాత్మానమాత్మాత్మతయావిచక్షతే। గుర్వర్కలబ్ధోపనిషత్సుచక్షుషాయేతేతరన్తీవభవానృతామ్బుధిమ్॥ ౨౪ ॥ఆత్మానమేవాత్మతయావిజానతాంతేనైవజాతంనిఖిలంప్రపఞ్చితమ్ । జ్ఞానేనభూయోఽపిచతత్ప్రలీయతేరజ్జ్వామహేర్భోగభవాభవౌయథా॥ ౨౫ ॥అజ్ఞానసంజ్ఞౌభవబన్ధమోక్షౌద్వౌనామనాన్యౌస్తఋతజ్ఞభావాత్ । అజస్రచిత్యాత్మనికేవలేపరేవిచార్యమాణేతరణావి

త్యయః-భవేసంసారే-యాన్య-నృతాని-తాన్యేవామ్బుధి-స్తం “ యథాసంపుష్పితస్యవృక్షస్యదూరాద్గన్ధోవాతి ,,త్యాదినాపుణ్యకర్మప్రస్తుత్యతత్ప్రతిసంబన్ధినిపాప “ ఏవమనృతాదాత్మానంజుగుప్సే ,, దిత్యనృతశబ్దప్రయోగాదనృతశబ్దఃపాపకర్మవాచి-పాపత్వంచానిష్టసాధనత్వం-ముముక్షోఃస్వర్గాదిఫలస్యాప్యనిష్టత్వేనతత్సాధనకర్మాప్యనృతశబ్దేనవివక్షితం-ఏవంచపుణ్యపాపానితరన్తీత్యర్థః*॥౨౪॥*యేవిచక్షతే తేతరన్తీత్యుక్తం-అథప్రసఙ్గాద్విరీతానాంకాగతి-ర్యదిసంసృతి-స్తర్హికస్తన్నివృత్త్యుపాయ-స్తత్రాహ॥ఆత్మానమితి॥ఆవిజానతామితిచ్ఛేదః-ఆత్మానంపరమాత్మానం-త్వా-మాత్మతయైవసర్వాన్తరాత్మతయైవ-అవిజానతాం-తేనైవతదవిజ్ఞానేనైవ-నిఖిలంప్రపఞ్చితంజాతంప్రపఞ్చోజాతఃసంసారఃప్రాప్తఇత్యర్థః-దేహాత్మభ్రమస్వతంత్రాత్మభ్రమమూలకపరమాత్మానుపాసనాదినైవసంసారఃప్రాప్తఇత్యర్థః - తత్ప్రపఞ్చితం-పునః - జ్ఞానేనదేహాత్మాద్యనభిమానపూర్వకపరమాత్మోపాసనాత్మకేన - నప్రలీయతేనశ్యతి - నివర్తతఇతియావత్ - పరమాత్మోపాసనాత్మకజ్ఞానాభావప్రయుక్తసంసారస్యజ్ఞానసద్భావేసతినివృత్తౌదృష్టాన్తమాహ ॥ యథా - రజ్జ్వామధిష్ఠానభూతాయా- మహేస్సర్పస్య-యో-భోగశ్శరీరం-తస్య - భవాభవౌభోగవిషయజ్ఞానోదయతల్లయౌరజ్జుయాథాత్మ్యజ్ఞానప్రయుక్తౌ- తద్వద్దేహాత్మాద్యనభిమానపూర్వకప్రత్యక్షతాపత్తిపర్యన్తభగవదుపాసనాత్మకజ్ఞానాభావతత్సద్భావప్రయుక్తౌసంసారతన్మోక్షావిత్యర్థః - మృషావాదినస్త్వత్రరజ్జుయాథాత్మ్యజ్ఞానప్రయుక్తసర్పభ్రమస్తద్యాథాత్మ్యజ్ఞానాన్నివర్తతే - ఏవ - మపరమార్థభూతోబన్ధోబ్రహ్మభిన్నేజీవేతత్త్వమస్యాదివాక్యజన్యతద్యాథాత్మ్యజ్ఞానమూలకస్తద్యాథాత్మ్యజ్ఞానాన్నివర్తతఇతివ్యాచక్షతే-తత్ర-వాక్యార్థజ్ఞానస్యనివర్తకత్వానుపపత్తి - స్తేనసత్యభూతస్యైవబన్ధస్యనివృత్త్యనుపపత్తిశ్చ - భాష్యాదిషుసప్తవిధానుపపత్తిప్రతిపాదనపరప్రకరణేద్రష్టవ్యా - విస్తరభయాత్త్వత్రనలిఖ్యతే * ॥ ౨౫ ॥ *ఉక్తదృష్టాన్తేనాభిప్రేతమేవదార్ష్టాన్తికేపునర్దృష్టాన్తాన్తరేణానుగమయతి ॥ అజ్ఞానసంజ్ఞావితి ॥ భవస్సంసార- స్తద్రూపో-బన్ధ - స్తస్మాన్మోక్షశ్చ - త్యేతౌ-ద్వౌ,అజ్ఞానసంజ్ఞౌ- అజ్ఞానముక్తవిధపరమాత్మోపాసనాత్మకజ్ఞానాభావః - సంజ్ఞాతదుపాసనాత్మకం

జ్ఞానం తే అనయోః స్త ఇతి తథాభూతౌ - అర్క ఆదిత్యావన్యోర్ద్వయోరోఽపి - సంబన్ధోఽత్ర హేతుహేతుమద్భావరూపః-ఉపాసనాత్మకజ్ఞానాభావతస్సద్భావ హేతుకౌ భవబన్ధమోక్షావిత్యర్థః - నాన్యౌ స్తః అన్యమూలకౌ న స్త ఇత్యర్థః - నామశబ్దశ్చా త్రీయప్రసిద్ధిద్యోతకః ఏవం స్థితే-యథా - అహని-తరణౌ సూర్యే- సతి-తమ ఇవేతి శేషః-తథా -అజ్ఞభావాదృతే దేహాత్మభ్రమస్వతన్త్రాత్మభ్రమం వినా - అజ్ఞభావం విహాయేత్యర్థః -అజస్రచితి నిత్యజ్ఞానైకాకారే - ప్రత్యగాత్మని, కేవలే-పరే పరస్మిన్నాత్మని పరమాత్మని, విచార్యమాణే ప్రత్యగాత్మాన్తరాత్మత్వేన వేదాన్తవాక్యార్థవిచారపూర్వకం పరమాత్మన్యుపాస్యమాన ఇత్యర్థః-తత్ప్రలీయత ఇత్యనుషఙ్గః-ప్రపఞ్చే తం ప్రలీయత ఇత్యర్థః ❋॥ ౨౬ ॥ ❋ అజ్ఞభావాదిత్యనేనోక్తమజ్ఞత్వమేవ విశదయన్ విస్మయతే ॥ త్వామితి ॥ దేహాత్మభ్రమోఽహమేవేశ్వర ఇత్యేవం స్వతన్త్రాత్మభ్రమశ్చేతి ద్వివిధోఽపి భ్రమోఽనర్థహేతుతయా త్యాజ్యతయా చ తత్ర తత్రోచ్యతే - అత్రాప్యుభయవిధభ్రమస్యాపి పరమాత్మయాథాత్మ్యజ్ఞానమూలకత్వముక్త్వా విస్మయతే - పరం ప్రకృతిపురుషవిలక్షణం - ఆత్మానం ప్రకృతిపురుషాన్తఃప్రవేశేన తద్గతదోషాసంస్పృష్టేన ప్రశాసనైర్భర్తృత్వం-యథోక్తం భగవతా "ఉత్తమః పురుషస్త్వన్యః పరమాత్మేత్యుదాహృతః। యో లోకత్రయమావిశ్య బిభర్త్యవ్యయ ఈశ్వర" ఇతి ఏవమత్యన్తవిలక్షణమపి త్వామిత్యర్థః - ఏవంవిధం, త్వా-మాత్మానం ప్రత్యగాత్మానం-మత్వా - చస్త్వర్థః - ఆత్మానం చ ప్రత్యగాత్మానం తు-పరమన్యం, దేహమేవ-మత్వేత్యర్థః - ఆత్మా పరమాత్మా- పున-ర్బహి-ర్మృగ్యః మృగ్యత ఇత్యర్థః - అహో అజ్ఞజనానాం, ఇయ-మజ్ఞతా, న హి గృహే నష్టం వనే మృగ్యత ఇతి భావః-వివేకినస్తు జీవాన్తరాత్మతయైవ త్వాముపాసత చ ఇతి భావః ❋ ॥ ౨౭ ॥ ❋ ఇదమేవ దృష్టాన్తముఖేన కాక్వా ఉపపాదయతి॥ అన్తర్భవ ఇతి॥ హే అనన్త, సన్తో వివేకినః, అన్తర్భవే-భవతీతి భవో దేహః, స్తన్మధ్యే, అతత్ తదన్యార్థకోఽనఞ్-పరమాత్మనోఽన్యద్యజ్జీవపర్యన్తం పఞ్చవింశతితత్త్వజాతం, తత్త్యజన్తః - తస్మిన్పరమాత్మాభిమానం త్యజన్త, స్తద్విలక్షణ, మేవముక్తవిధం, భవన్తం, త్వాం, మృగయన్తి వి

వాహనే॥ ౨౬ ॥ త్వామాత్మానం పరం మత్వా పరమాత్మానమేవ చ। ఆత్మా పునర్బహిర్మృగ్య❋అహో అజ్ఞజనాజ్ఞతా॥ ౨౭ ॥ అన్తర్భవేఽనన్త భవన్తమేవ హ్యతత్త్యజన్తో మృగయన్తి సన్తః। అసన్తమప్యన్త్యహిమన్తరేణ సన్తం గుణం తం కిము యన్తి సన్తః॥ ౨౮ ॥ తథాఽపి తే దేవ పదామ్బుజద్వయప్రసాదలేశానుగృహీత ఏవ హి❋। జానాతి తత్త్వం భగవన్మహిమ్నో న చాన్య ఏకోఽపి చిరం విచిన్వన్॥ ౨౯ ॥ తదస్తు మే నాథ స భూరిభాగో భవేఽత్ర వాఽన్యత్ర తు వా తిరశ్చామ్। యేనాహమేకోఽపి భవజ్జనానాం భూత్వా నిషేవే తవ పాదపల్లవమ్❋ ॥ ౩౦ ॥ అహోఽతిధన్యా వ్రజగోరమణ్య❋స్స్తన్యామృతం పీతమతీవ తే ముదా। యాసాం విభో వత్సతరాత్మజాత్మనా

విచ్యోపాసత ఇత్యర్థః "సోఽన్వేష్టవ్యస్స విజిజ్ఞాసితవ్య" ఇతి శ్రుత్యనురోధాత్, సన్తః వివేకినః, రజ్జుయాథాత్మ్యజ్ఞానవన్తః అన్తి సమీపే, సన్తత త్త్వేనైవ ప్రతీయమానం - గుణం రజ్జు-మసన్తమప్య - హిం సర్పం కిము ప్రతియన్తి - సన్నిహితస్యాపి విస్మరణే వ్యవహితాధ్యాసే చాయం దృష్టాన్తః, యథా వివేకినస్సంనిహితే గుణేఽహివిలక్షణతయా ప్రతీయమానే న వ్యవహితసర్పబుద్ధిం కుర్వన్తి - ఏవం-జీవాన్తరాత్మతయా సంనిహితే త్వయి జీవపర్యన్తతత్త్వవిలక్షణతయా ప్రమితే న జడజీవబుద్ధిం కుర్వన్తి- కింతు తాం విహాయ స్వరూపతస్స్వభావతశ్చ తద్విలక్షణం త్వామధ్యవస్యన్త ఉపాసత ఇత్యర్థః❋॥ ౨౮ ॥❋నను కేచిదజ్ఞాస్సన్తస్సంసరన్తి, కేచిత్తు వివేకినస్సన్తో మాముపాస్య తరన్తీత్యుక్తం కస్తర్హి వివేకావివేకహేతురిత్యత్ర భవదనుగ్రహవిశేషభావాభావావేవేత్యభిప్రాయేణాహ॥ తథాపీతి॥ యద్యపి కేచిదజ్ఞాస్సంసరన్తి- కేచిద్వివేకినస్సన్తస్తరన్తి-తథాపి, హే దేవ, తవ, పదామ్బుజస్య ప్రసాదలేశేనానుగృహీత ఏవ, పుమాన్, ప్రణత్యాలమ్బనస్య పదామ్బుజద్వయస్య తత్ప్రసాదమూలత్వాదేవముక్తిః-భగవతస్తవ, మహిమ్నః, స్తత్త్వం యాథాత్మ్యం, జానాతి, అన్యోఽననుగృహీతస్తు, ఏకోఽపి నిర్జనదేశస్థోఽపి చిరమపి, విచిన్వన్, న చ నైవ, జానాతి హి ❋ ॥ ౨౯ ॥ ❋ కస్తర్హి మదనుగ్రహహేతురిత్యత్ర, త్వద్భక్తజనసఙ్గ లివిశేష ఏవేత్యభిప్రాయేణ తమేవాత్మనః ప్రార్థయతే, తదస్త్వితి, తత్తస్మాత్, త్వదనుగ్రహస్యైవ వివేకహేతుత్వాత్, హే దేవ, స, భూరిభాగః మహాభాగ్యః, మహాన్ స్తోమో, యేన భాగ్యేనాహ, మత్ర, భవే చతుర్ముఖజన్మని, అన్యత్ర తు వా మనుష్యజన్మని కిం బహునా-తిరశ్చాం మధ్యే వా, భవజ్జనానాం కేనాపి ప్రకారేణ త్వదాభిముఖ్యాగ్రాణాం జనానాం మధ్యే, ఏకోఽపి యః కశ్చిదపి భూత్వా, తవ, పాదపల్లవం, నిషేవే తరాం సేవే, తావన్మాం భవజ్జనాన్తర్భూతత్వే నానుగృహాణేతి భావః❋ ॥ ౩౦ ॥ ❋చతుర్ముఖజన్మతోఽపి యత్ర క్వచిత్త్వజ్జనసఙ్గిజన్మైవ శ్రేయ ఇత్యౌత్సుక్యేన నన్దగోపగోపికాదీనభినన్దతి సప్తభిః॥ అహో ఇత్యాదిభిః ॥ వ్రజస్య, గావో, రమణ్యో గోప్యశ్చ, అతిధన్యాః, కుత ఇత్యత్ర తా విశినష్టి-యాసాం వ్రజగోరమణీనాం, స్తన్యామృతం-వత్సరూపేణాత్మజరూపేణ చ- త్వయా పీతం

విభో, స్తన్యం, తృప్తయే, అధ్వరాః, సర్వే యజ్ఞాశ్చ, నాలం న పర్యాప్తాః, స్తనత్వమే, త్యన్వయః ॥ ౩౧ ॥ నన్దాదీనాం, భాగ్యం, మహో, కుతః, నిరతిశయానన్దం, సర్వవ్యాపకం, సనాతనం, బ్రహ్మ, మిత్రం, మధుపాత్ ॥ ౩౨ ॥ హే అచ్యుత, తేషాం నన్దాదీనాం, భాగ్యస్య, మహిమా, తావత్, ఆస్తాం, కః, స్తమియత్తయా వర్ణయితుం శక్నుయాదిత్యర్థః, శర్వోఽహఙ్కారాధిష్ఠాతా, ఆదిత్యైషాం, మనోబుద్ధిచిత్తాధిష్ఠాతౄణాం, చన్ద్రాదీనాం, తే, వయ, మేకాదశ చ, స్వస్య చిత్తాధిష్ఠాతృత్వేఽపి మేఢ్రాధిష్ఠాతృత్వాచ్చ ఏకాదశేత్యుక్తం, ఏవం, చతుర్దశ వయమితి భావః, వయం మేఢ్రాదికర్మజ్ఞానేన్ద్రియోభయాధిష్ఠాతారశ్చ, భూరిభాగాః మహాభాగ్యవన్తః, వయమిత్యాత్మానమేవ బహుమన్యమానస్యోక్తిః, ఏవం మనోబుద్ధ్యహఙ్కారోభయాధిష్ఠాతారః త్రయోదశ దేవా వివక్షితాః, కుతః, యస్మాత్, ఏషాం, హృషీకాణీన్ద్రియాణ్యేవ, చషకాణి, తైః, స్తవాఙ్ఘ్రిరేవ, ఉదజం కమలం, తస్య, మధు మకరన్ద, స్త దేవామృతం స్వాదు, ఆసవం మాదకం, పిబామః, ఏతదుక్తం భవతి॥ యథా ప్రత్యేకేన్ద్రియాభిమానినో వయం కీర్తిసౌగన్ధ్యాద్యేకైకదేశసేవినోఽపి కృతార్థాః, తథా సర్వేన్ద్రియైస్సర్వసేవినామేతేషాం కిముపవర్ణ్యం తేభాగ్యమితి ॥ ౩౩ ॥ యన్మయా ప్రార్థనీయం తదేతదేవేత్యాహ ॥ తదితి॥ యన్మయా ప్రార్థనీయం భూరిభాగ్యం, తత్, ఏతదేవేత్యర్థః కిం తత్, ఇహ మనుష్యలోకే, యత్కిమపి మనుష్యజన్మ, తత్రాపి, అటవ్యాం, యత్, తత్రాపి గోకులే, యత్, అహో సత్యలోకం విహాయాత్ర జన్మ నిజాత్మకో లాభః అత ఆహ ॥ గోకులవాసినాం మధ్యేఽపి కతమస్య యస్య కస్యాపి, అఙ్ఘ్రిరజసా, అభిషేకః, యస్మిన్, తత్, కతమం విశినష్టి, యస్య గోకులవాసినః, కతమస్యాపి, జీవితం, భగవాన్ముకున్ద ఏవ, ముకున్దపరమేవ జీవనమిత్యర్థః, తస్య మహాభాగ్యత్వమాహ॥ అద్యాపీతి॥ యస్య తవ, పదరజః, కేవలం, శ్రుతిభిర్వేదాన్తైః, మృగ్యత ఏవ, నతు దృశ్యత ఇత్యర్థః ॥ ౩౪ ॥

యత్తృప్తయేఽద్యాపి చ నాలమధ్వరాః॥ ౩౧ ॥ అహో భాగ్యమహో భాగ్యం నన్దగోపవ్రజౌకసామ్। యన్మిత్రం పరమానన్దం పూర్ణం బ్రహ్మ సనాతనమ్॥ ౩౨ ॥ తేషాం తు భాగ్యమహిమాఽచ్యుత తావదాస్తామేకాదశైవ హి వయం బత భూరిభాగాః। ఏతద్ధృషీకచషకైరసకృత్పిబామః శర్వాదయోఽఙ్ఘ్ర్యుదజమధ్వమృతాసవం తే॥ ౩౩ ॥ తద్భూరిభాగ్యమిహ జన్మ కిమప్యటవ్యాం యద్గోకులేఽపి కతమాఙ్ఘ్రిరజోఽభిషేకమ్। యజ్జీవితం తు నిఖిలం భగవాన్ముకున్దస్త్వద్యాపి యత్పదరజః శ్రుతిమృగ్యమేవ ॥ ౩౪ ॥ ఏషాం ఘోషనివాసినాముత భవాన్కిం దేవ రాతేతి నశ్చేతో విశ్వఫలాత్ఫలం త్వదపరం కుత్రాప్యయన్ముహ్యతి। సద్వేషాదివ పూతనాపి సకులా త్వామేవ దేవాపితా యద్ధామార్థసుహృత్ప్రియాత్మతనయప్రాణాశయాస్త్వత్కృతే॥ ౩౫ ॥ తావద్రాగాదయస్స్తేనాస్తావత్కారాగృహం గృహమ్। తావన్మోహోఽఙ్ఘ్రినిగళో యావత్కృష్ణ న తే జనాః॥ ౩౬ ॥ ప్రపఞ్చం నిష్ప్రపఞ్చోఽపి విడమ్బయసి భూతలే। ప్రపన్నజనతానన్దసన్దోహం ప్రథితుం ప్రభో ॥ ౩౭ ॥ జానన్త ఏవ జానన్తు కిం బ

ఇదమపి న ప్రార్థ్యం, కిన్తు, కమపి త్వత్సంబన్ధవిశేషమేవేత్యభిప్రాయకః, యేన కేనాపి రాగద్వేషాద్యన్యతమేన త్వత్సంబన్ధమాత్రేణైవ నిరతిశయానన్దపురుషార్థభూతత్వాత్ప్రాప్తాంస్త్వాం, తతోఽన్యత్కిం ఫలం దాతుం వ్రజవాసిభ్యో వితిష్ఠస ఇతి మన్మనో నితరాం ముహ్యతీత్యాహ॥ ఏషామితి॥ హే దేవ, సకులా బకాసురాదిసహితా, పాపిష్ఠాఽపి పూతనా, సద్వేషాదివ, సతాం సాధూనాం, వేషాదివ, సాధువేషానుకారమాత్రేణైవేత్యర్థః, వస్తుతో జిఘాంసయాఽపీతి భావః, యం త్వామేవ, ప్రాపితా, యోఽయం భవానేషాం, ఘోషవాసినాం, విశ్వస్య, పురుషార్థభూతాత్, త్వత్తోఽన్యత్, పరముత్కృష్టం, ఫలం, రాతా దాస్యతీతి, నోఽస్మాకం, చేతః, కుత్రాపిక్వాపి, సర్వత్ర, ముహ్యతి విశ్వఫలభూతస్త్వం ప్రత్యక్షతోఽవతిష్ఠస ఏవ, తత ఉత్కృష్టస్య ఫలస్యాభావాత్కిం దాస్యసీతి నశ్చేతో ముహ్యతీత్యర్థః ఘోషవాసినో విశినష్టి॥ యేషాం ఘోషనివాసినాం, ధామాదయః, స్త్వత్కృతే త్వదర్థా ఏవేత్యర్థః, ధామ గృహం, అర్థో ధనం, తనుర్దేహః, ఆశయో మనః ॥ ౩౫ ॥ నను, మత్ప్రాప్తిప్రతిబన్ధకరాగద్వేషాదిమతామపి మత్సంబన్ధవిశేషమాత్రేణైవ కథం మత్ప్రాప్తిస్తత్రాహ॥ తావదితి॥ హే కృష్ణ, తావదేవ, రాగాదయః, స్తేనాశ్చోరాః, భవన్తి, త్వత్ప్రాప్తిప్రతిబన్ధకా భవన్తి, తథా, తావద్గృహమపి, కారాగృహం బన్ధనాగారం, మోహోఽపి తావదేవ, పాదశృఙ్ఖలం, యావత్, తే తవ, జనాః, యేన కేనాపి ప్రకారేణ త్వత్సంబన్ధినో న భవన్తి, త్వదీయానాం తు రాగాదయోఽపి త్వన్నిష్ఠా మోచకా ఏవేతి భావః ॥ ౩౬ ॥ ఏవం మోహితచిత్తోఽపి పునరేవ మధ్యవస్యామీత్యభిప్రాయన్నాహ ప్రపఞ్చమితి ॥ నిష్ప్రపఞ్చోఽపి, నిష్క్రియం నిష్కలం, ఇతి శ్రుత్యుక్తరీత్యా ప్రాకృతశరీరతద్వ్యాపారరూపప్రపఞ్చరహితోఽపి, మాయయా సఙ్కల్పేన, ప్రపఞ్చం, విడమ్బయసి అనుకరోషి, కిమర్థం, హే ప్రభో, ప్రపన్నజనసమూహస్య, సన్దోహం తతిం ప్రథితుం ఆవిష్కర్తుం, వర్ధయితుమితి యావత్, మమ త్వేవం నిశ్చయ ఇతి భావః ॥ ౩౭ ॥ నను, మమ ప్రపఞ్చవిడమ్బనహేతుం తత్త్వం స్త్వం న జానీష ఇత్యత్రాహ॥ జానన్త ఇతి ॥ యే జనాః, స్తవ తత్స్వరూపస్వభావాదికం, జానన్తి, త ఏవ, విడమ్బన

హేతుం జానన్త్వం మమ బహుభాషితేన కిం నకిఞ్చిదపి సాధ్యమస్తీత్యర్థః ఏవమాత్మనోఽజ్ఞత్వమావిష్కృతం పునస్సర్వజనీనమేతత్తు జానామీత్యభిప్రాయేణాహ॥ మనస ఇతి ॥ తవ వైభవం మమ మనఆదికరణత్రయస్య గోచరం నేతి వర్తతే సగోచరం నవిషయమిత్యర్థః వపుష ఇతి దృష్టాన్తార్థం యథా వపుషో న గోచరం తథా వాఙ్మనసయోరపీతి అథవా తవ వపుషోఽపి వైభవం వాఙ్మనసాగోచరమిత్యేతావత్తు జానామీత్యర్థః ❋ ॥ ౩౮ ॥ ❋ అథ జిగమిషురావయోస్తారతమ్యం సర్వజ్ఞస్త్వమేవ వేత్సీతి వదన్ననుజ్ఞాం పృచ్ఛతి॥ అనుజానీహీతి ॥ హే కృష్ణ సర్వదృక్ హేతుగర్భమిదం తత్త్వం త్వం సర్వం వేత్సి జగతాం నాథ స్త్వం న త్వహమితి భావః ఏతత్పరిదృశ్యమానం జగత్తవ త్వయా అర్పితం జగత్పాద్యస్య స్వస్మిన్నేవ సహితమిత్యర్థః న తు మమేతి భావః అతో మామనుజానీహి ఆజ్ఞాపయేత్యర్థః ❋ ॥ ౩౯ ॥ ❋ ఏవమాపృచ్ఛ్య తీసంకోచనైవ తదనుజ్ఞాతః పునస్స్తోత్రాతిశయాత్ప్రకృతావతారాసాధారణధర్మైస్సంబోధయన్ పరిక్రమ్య ప్రణమ్య చ జగామేత్యాహ॥ శ్రీకృష్ణేతి ద్వాభ్యామ్ ॥ వృష్ణికులపద్మస్య ప్రీతిదాతృత్వేన సూర్యోపమా క్ష్మానిర్జరాః భూదేవాః యే ద్విజాస్తేషాం యద్వా క్ష్మాయాః నిర్జరాణాం దేవానాం ద్విజానాం పశూనాం య ఉదధివద్విస్తారస్తస్య వృద్ధిం కరోతీతి తథాభూత తత్సముదాయవృద్ధికారిత్వేన చన్ద్రోపమా దుర్ధర్షః పాషణ్డధర్మః స ఏవ శార్వరం తమః తద్ధరతీతి తథా అనేన హి ద్వయోపమా హే క్షితిరాక్షసద్రుక్ క్షితౌ యే రాక్షసాః కంసాదయః ఉద్యన్నేవ తేభ్యో ద్రుహ్యతీతి పునస్సూర్యోపమా సూర్యాద్యుపమాఽపి న్యూనేతి మత్వాఽఽహ॥ అర్హ్యం అర్హమభివ్యాప్య సర్వేషాం సుమహాన్ పూజ్య హే భగవన్ ఆకల్పం కల్పపర్యన్తం తే తుభ్యం న

మహో కత్త్యానమే ప్రభో । మనసో వపుషో వాచో వైభవం తవ గోచరమ్॥ ౩౮ ॥ అనుజానీహి మాం కృష్ణ సర్వం త్వం
వేత్సి సర్వదృక్ । త్వమేవ జగతాం నాథో జగచ్చైతత్తవార్పితమ్॥ ౩౯ ॥ శ్రీకృష్ణవృష్ణికులపుష్కరజోషదాయిన్
క్ష్మానిర్జరద్విజపశూదధివృద్ధికారిన్ । ఉద్ధర్మశార్వరహర క్షితిరాక్షసధ్రుగాకల్పమార్కమర్హన్ భగవన్నమ
స్తే॥ ౪౦ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ॥ ఇత్యభిష్టూయ భూమానం త్రిః పరిక్రమ్య పాదయోః । నత్వాఽభీష్టం జగద్ధాతా స్వధా
మ ప్రత్యపద్యత॥ ౪౧ ॥ తతోఽనుజ్ఞాప్య భగవాన్ స్వభువం ప్రాగవస్థితమ్। వత్సాన్ పులినమానిన్యే యథాపూర్వ
సఖం స్వకమ్॥ ౪౨ ॥ ఏకస్మిన్నపి యాతేఽబ్దే ప్రాణేశం చాన్తరాత్మనః। కృష్ణమాయాహతా రాజన్ క్షణార్ధం మే
నిరేఽర్భకాః॥ ౪౩ ॥ కిం కిం న విస్మరన్తీహ మాయామోహితచేతసః। యన్మోహితం జగత్సర్వమభీక్ష్ణం విస్మృతా
త్మకమ్॥ ౪౪ ॥ ఊచుశ్చ సుహృదః కృష్ణం స్వాగతం తేఽతిరంహసా। నైకోఽప్యభోజి కబళ ఏహీతస్సాధు భుజ్య
తామ్॥ ౪౫ ॥ తతో హసన్ హృషీకేశోఽభ్యవహృత్య సహార్భకైః। దర్శయంశ్చర్మాజగరం న్యవర్తత వనాద్వ్రజమ్॥
బర్హప్రసూనవనధాతువిచిత్రితాఙ్గః ప్రోద్దామవేణుదలశృఙ్గరవోత్సవాఢ్యః । వత్సాన్ గృణన్ననుగగీతపవిత్రకీ
ర్తిర్గోపీదృగుత్సవదృశిః ప్రవివేశ గోష్ఠమ్॥ ౪౭ ॥ అద్యానేన మహావ్యాలో యశోదానన్దసూనునా । హతోఽనీతావ

మః ❋ ॥ ౪౦ ॥ ❋ ఇతీత్థం సంబోధనైః పూర్వోక్తైశ్చ ధర్మైరభిష్టూయ జగద్ధాతా బ్రహ్మా భూమానమపి లీలయా సఙ్కుచితవిగ్రహం భగవన్తం పరిక్రమ్య పాదయోర్నత్వా ప్రణమ్య స్వధామ సత్యలోకం ప్రత్యపద్యత జగామ ❋ ॥ ౪౧ ॥ ❋ తత ఇతి॥ స్వస్మాద్భువం చతుర్ముఖమాజ్ఞాప్య అతీసఙ్కోచేనేతి శేషః యథాపూర్వం సఖాయో యస్మిన్ తత్స్వకం పూర్వాధిష్ఠితం పులినం ప్రత్యేవ వత్సానానిన్యే ❋ ॥ ౪౨ ॥ ❋ నన్వేతావన్తం కాలమేతే కథం తత్రైవోపవిష్టాః కథం వా తేషాం క్షుత్పిపాసాదివిస్మరణం తత్రాహ ॥ ఏకస్మిన్నితి ద్వాభ్యాం ॥ అబ్దేఽపి యాతే ఆత్మనః ప్రాణేశం కృష్ణమన్తరా వినాఽపి ప్రియవిరహక్షణోఽపి వర్షాధికో భవతి తథాపి హే రాజన్ కృష్ణస్య మాయయా హతాః మోహితాః క్షణార్ధం మేని
రే ❋ ॥ ౪౩ ॥ ❋ భగవన్మాయయా మోహితాని చేతాంసి యేషాం తే అతఏవ కిం కిం న విస్మరన్తి సర్వం విస్మరన్త్యేవ యయా మాయయా మోహితం జగదభీక్ష్ణం పునః పునః విస్మృత ఆత్మైవ యేన తత్తథా కిముత క్షుత్పిపాసాదికమితి భావః ❋ ॥ ౪౪ ॥ ❋ అతఏవైవమూచురిత్యాహ ॥ ఊచుశ్చేతి॥ తే త్వయా అతివేగేన స్వాగతం సమ్యగాగతం ఏకోఽపి గ్రాసః త్వాం వినా అస్మాభిర్నాభోజన భుక్తః అతఏవ హి సాధు అవిక్షేపేణ భుజ్యతామితి ❋ ॥ ౪౫ ॥ ❋ తతోఽర్భకసహితోఽభ్యవహృత్య భుక్త్వా వనాద్వ్రజం ప్రతి న్యవర్తత ఆజగామ ❋ ॥ ౪౬ ॥ ❋ కథంభూతో న్యవర్తత తత్రాహ॥ బర్హేతి॥ బర్హాదిభిర్విచిత్రితాన్యఙ్గాని యస్య ధాతవో గైరికాదయః, ప్రోద్ధామాః దాధ్మాయమానాః, యే వేణవః దళాని చ తదుపఘ్నాని వేష్టనీకృత్య ముఖవాయుపూరితాని, శృఙ్గాణి చ, తేషాం రవేణ య ఉత్సవో హర్షస్తేనాఢ్యః, వత్సాన్ గృణన్ హుఙ్కారాదిభిః ప్రేరయన్నిత్యర్థః, అనుగైర్వత్సపైః గీతా పవిత్రా కీర్తిర్యస్య, గోపీదృశాముత్సవరూపా దృశిర్దర్శనం యస్య తథాభూతో గోష్ఠం ప్రవివేశ ❋ ॥ ౪౭ ॥ ❋ తతో వ్రజే ఆగతా బాలా వత్సపాః జగుః జగదుః కిమితి అద్యాస్మిన్నహన్యేవ, నేనా

జగరోహతః-అస్మాన్మహావ్యాళముఖాద్వ్యయ,మనేన,నీతాః,వ్రజంప్రాపితాస్స్మేతి ॥ ౪౮ ॥ ॥వ్రజౌకసాంస్వతోకేషుస్నేహవల్ల్యాబ్దమన్వహ,మిత్యుక్తంపురస్తాత్,తత్రస్నేహాధిక్యకారణంపృచ్ఛతి ॥ రాజా॥ బ్రహ్మన్నితి ॥ సోద్భవేష్వప్య,పత్యేషు, అభూతపూర్వః ప్రేమా-స-పరోద్భవే-కృష్ణే-కథ-మభూ-దితిప్రశ్నః-కథ్యతాం-తత్రహేతుఃకథ్యతామ్ ॥ ౪౯ ॥ ॥ "న వా అరే పత్యుః కామాయపతిః ప్రియోభవత్యాత్మనస్తుకామాయపతిఃప్రియోభవతీ,, త్యాదిశ్రుత్యుక్తరీత్యాపుత్రాదిషుప్రేమాయత్సఙ్కల్పాయత్తం, తస్మిన్నేవసాక్షాత్పుత్రతామాపన్నేసతియుక్తమేవ ప్రేమాధిక్యమిత్యుత్తరమాహ ॥ సర్వేషామితి ॥ స్వాత్మా జీవాన్తరాత్మా - పరమపురుషఏవ-నిరతిశయప్రియః -ఇతరేతు దేహాతదనుబన్ధ్యాదయోజీవపర్యన్తాః-తస్య-పరమాత్మనో-వల్లభతయైవ - నిరతిశయప్రియత్వేనైవహేతునా-ప్రియాః ॥ ౫౦ ॥ ॥తస్మాత్-హేరాజేన్ద్ర-దేహినాం నిరతిశయప్రియస్వరూపపరమాత్మసఙ్కల్పాయత్తప్రీతియుక్తానాంజీవానాం, స్వస్వదేహే-యా-మమతా, తదవలమ్బి-ప్రేమా-యథా-స్వస్వదేహే-నతథా-పుత్రాదిషు - అయంభావః- సాక్షాన్నిరతిశయప్రియస్వరూపపరమాత్మసంబన్ధాత్మనియాప్రీతిర్నసాదేహే-జీవేనవ్యవహితత్వాత్ - యాచదేహేప్రీతిః - నసాపుత్రే-దేహాత్మభ్యాంవ్యవధానాత్ - యాచపుత్రే-నసావిత్తే-యాచవిత్తే- నసాగృహాదిష్వితి ॥ ౫౧ ॥ ॥ఇదంచదేహాత్మాభిమానితదనభిమానానిసాధారణమనుభవసిద్ధమిత్యాహ ॥ దేహాత్మవాదినామితి ॥ హేరాజన్యసత్తమ- అపిశబ్దస్యదేహాత్మాభిమానరహితానామపీతిభావః-తం దేహమనుదేహానుబన్ధినో-యే-ఇత్యర్థః తే-నతథానదేహావత్ప్రియా-కింతు-తారతమ్యేనేతిభావః ॥ ౫౨ ॥ ॥వివేకిష్వేతావాన్విశేషఇత్యాహ ॥ దేహోఽపీతి ॥ మమతాభాక్ యేషాందేహోఽపిమమతావిషయః నత్వహన్తావిషయఇతిభావః - తర్హి, తేషా-మ

యంచాస్మాదితిబాలావ్రజౌకసః ॥ ౪౮ ॥ రాజోవాచ ॥ బ్రహ్మన్పరోద్భవేకృష్ణఇయాన్ప్రేమాకథంభవేత్ ।
యోఽభూతపూర్వస్తోకేషుస్వోద్భవేష్వపికథ్యతామ్ ॥ ౪౯ ॥ శ్రీశుకఉవాచ ॥ సర్వేషామేవజన్తూనాంనృప
స్వాత్మైవవల్లభః । ఇతరేఽపత్యవిత్తాద్యాస్తద్వల్లభతయైవహి॥ ౫౦ ॥తద్రాజేన్ద్రయథాస్నేహస్స్వస్వకాత్మ
నిదేహినామ్।నతథామమతాలమ్బిపుత్రవిత్తగృహాదిషు॥ ౫౧ ॥దేహాత్మవాదినాంపుంసామపిరాజన్యసత్తమ।
యథాదేహఃప్రియతమస్తథానహ్యనుయేచతమ్ ॥ ౫౨ ॥ దేహోఽపిమమతాభాక్చేత్తర్హ్యసౌనాత్మవత్ప్రి
యః। యజ్జీర్యత్యపిదేహేఽస్మిన్జీవితాశాబలీయసీ। ౫౩ ॥ తస్మాత్ప్రియతమస్స్వాత్మాసర్వేషామపిదేహినామ్।త
దర్థమేవసకలంజగదేతచ్చరాచరమ్॥ ౫౪ ॥కృష్ణమేనమవేహిత్వమాత్మానమఖిలాత్మనామ్। జగద్ధితాయసో
ఽప్యత్రదేహీవాభాతిమాయయా॥ ౫౫ ॥ వస్తుతోఽజానతామత్రకృత్స్నంస్థాస్నుచరిష్ణుచ । భగవద్రూపమ

సౌ-మమతాభా - గ్దేహః-నాత్మవ-త్ప్రియః-కింతు తతఃకించిదూనప్రియఇత్యర్థః - నను- వివేకినోదేహేసుతరాంప్రీత్యభావః కిం నస్యాత్ - తత్రాహ యత్ యస్మాత్ - దేహే-జీర్యత్యపివిపత్తుముద్యుక్తవత్యపి-జీవితాశా,బలీయసీ-న,జీర్ణతాం-యాతి కింతు-బలీయస్యేవావతిష్ఠతే-అతఃకించిదూనప్రియఇతిభావః ॥ ౫౩ ॥ ॥అస్తుప్రకృతేకిమాయాతం-తత్రాహ॥ తస్మాదితి ॥తస్మాత్ లోకపరిపాటేరేవంవిధత్వాత్ - జన్మినాంజననవతాందేహభృతామిత్యర్థః - ప్రియతమః-కృష్ణఇతిశేషః - తత్రహేతుః-స్వాత్మా సర్వేషాంజీవానామన్తరాత్మా - అత - ఏత-చ్చరాచరాత్మకం జగ-త్సర్వం - తదర్థమేవ ప్రియం-తదిష్టసంపత్త్యుఏవప్రియమిత్యర్థః " ఆత్మనస్తుకామాయ ,, తిశ్రుత్యనుగుణోఽయంనిర్దేశః-అర్థశబ్దఃప్రయోజనవాచీ - ప్రయోజనంచేష్టసంపత్తిః - తదిష్టసంపత్త్యుఏవప్రియమితియావత్ " నవా అర ,, ఇతిశ్రుతేస్త్వయమర్థః-పతిపుత్రాదీనాం-కామాయకామసిద్ధ్యై - తదభీష్టసిద్ధ్యై- భార్యాపిత్రాదీన్ప్రతిపతిపుత్రాదీనామభీష్టసిద్ధ్యర్థం-నపతిపుత్రాదయః-ప్రియా-భవన్తి, అపిత్వాత్మనః - తత్తత్పుత్రాదినిమిత్తభోగప్రదాతుఃపరమపురుషస్యైవ - సఙ్కల్పాత్- తేషాంపతిపుత్రాదీనాంభార్యాపుత్రాదీన్ప్రతి ప్రియత్వం-భగవత్సఙ్కల్పాయత్తం - అస్యాభార్యాయాఅయంపతిఃఅస్యపితురయంపుత్రఃప్రియస్స్యాదిత్యేవంభగవతాసఙ్కల్పితేసతితత్తత్ప్రియంభవతీతి - ఏవంచస్వస్యనిరతిశయ ప్రియరూపత్వాభావేసతీతరేషాం ప్రియావహత్వాసంభవాత్తస్యతత్త్వంకైముత్యనయసిద్ధమ్ ॥ ౫౪ ॥ ॥కృష్ణేపరమాత్మత్వసంశయంనిరాహ॥ కృష్ణమితి ॥ఏనంకృష్ణం-అఖిలాత్మనాం - ఆత్మాన-మవేహిజానీహి - యద్యయమఖిలాత్మనామాత్మా - తర్హికిమర్థంమానుషతామాపన్న-స్తత్రాహ మాయయాఆత్మీయసఙ్కల్పేన - అత్రలోకేగోపాదిషు-దేహీవకర్మాయత్తదేహభృదివ-భాతి-అవివేకినామితిభావః ॥ ౫౫ ॥ ॥తదేవవిశదయతి-వస్తుతః - స్థావరజఙ్గమాత్మకం - కృత్స్నం - జగత్-భగవతశ్శరీర-మన్యత్తత్పృథక్సిద్ధంవస్తు- కించిదపి,నవిద్యత-ఇత్యేవం,వస్తుతోఽత్ర-అజానతాం-దేహీవా-భాతీ-త్యన్వయః - ఏవంజానతాంతు-దేవమనుష్యాదివిజాతీయత్వేనైవ

సర్వశరీరకత్వేనైవ చ భాతీత్యర్థః ❋ ॥ ౫౬ ॥ ❋ నాన్యద్వస్త్వస్తీత్యేతదేవోపపాదయతి ॥ సర్వేషామితి ॥ ధాతుశబ్దోఽత్ర “
భూవాదయో ధాతవ ,, ఇతిసంజ్ఞితధాతుపరః-సచతదుత్తరప్రత్యయానాంతదుభయార్థానాంచోపలక్షకః - సర్వేశబ్దా
వ్యుత్పన్నా ఇతివ్యుత్పత్తిపక్షశ్చాభిప్రేతః-భవతిరితిభూధాతుః “ ఇక్శ్తిపౌ ధాతునిర్దేశే ,, ఇతివిహితశ్తిప్ప్రత్యయాన్తోఽత్ర
నిర్దిష్టః - తదయమర్థః-సర్వేషాంశబ్దానాంతదర్థానాంచ-యో-భావస్సత్తా,సఏవా, ర్థోఽభిధేయో-యస్య - తథాభూతో-భ
వతిర్యో ధాతుః-స్మృతః “ భూసత్తాయా ,, మితిస్మృత ఇత్యర్థః ,సత్తాచప్రమాణసంబన్ధార్హత్వరూపా,ఏవంచ-తస్యసర్వ
శబ్దతదర్థానాంచ-యా,సత్తా - తద్బోధకస్య- భూధాతో -స్తదర్థతత్ప్రత్యయతదర్థాదే-రపి శబ్దాత్సర్వధాతుతత్ప్రత్యయత
దుభయార్థానాంచ-యో భావస్సత్తా-స - భగవాన్ - కృష్ణః-తత్సత్తానిర్వాహకః కృష్ణ ఇతిఫలితార్థః - ఏవంచ సత్యా-న్యత్కృ
ష్ణాత్పృథక్సిద్ధంవస్తు - కిమస్తి - త,న్నిరూప్యతామితి-కిమతద్వస్త్వితి పాఠే-అతదకృష్ణాత్మకం-వస్తు-కిమస్తి - య-న్నిరూప్యే
తేత్యర్థః ❋ ॥ ౫౭ ॥ ❋ ఏవంభగవతః పరత్వంసర్వకారణత్వం చోపపాద్య “ బ్రహ్మవిదాప్నోతిపరం,కారణంతుధ్యేయ,, ఇ
త్యుక్తరీత్యాతద్వేదనమేవానిష్టపరిహారపూర్వకేష్టప్రాపణక్షమమితివదన్నుపసంహరతి ॥ సమాశ్రితా ఇతి ॥ పుణ్యంయశో
యస్య-తస్య-మురారే-ర్మహత్పదంమహతామాశ్రయం-పదపల్లవప్లవం-యే-సమాశ్రితాః-సమాశ్రయణమత్రన్యాసోపాస
నాన్యతరరూపం-తేషామేవ-భవామ్బుధి-ర్వత్సపదతుల్యోభవతి - కించ-పరంపదంవైకుణ్ఠాఖ్యం - పదంస్థానం-భవతి-విప
దాం-య-త్పదంవిషయః-త,త్పునః-కదాచిదపి- తేషాం-నభవతి-తతోననివర్తన్తఇత్యర్థః ❋ ॥ ౫౮ ॥ ❋ ప్రశ్నస్యోత్తరంకథ

పరంనాన్యదస్తీహకించన॥ ౫౬ ॥సర్వేషామేవధాతూనాంభావార్థోభవతిస్మృతః। తస్యాపిభగవాన్కృష్ణఃకి
మేతద్వస్తురూప్యతామ్॥ ౫౭ ॥సమాశ్రితాయేపదపల్లవప్లవంమహత్పదంపుణ్యయశోమురారేః । భవామ్బుధి
ర్వత్సపదంపరంపదం❋పదంపదంయద్విపదాంనతేషామ్ ॥ ౫౮ ॥ ఏతత్తేసర్వమాఖ్యాతంయత్పృష్టోఽహమి
హత్వయా।యత్కౌమారేహరికృతంపౌగణ్డేకీర్తితంభువి॥ ౫౯ ॥ఏతత్సుహృద్భిశ్చరితంమురారేరఘాత్మనశ్శా
ద్వలభోజనంచ।వ్యక్తేతరంరూపమజస్యసంస్తుతింశృణ్వన్గృణన్నేతినరోఽఖిలార్థాన్॥ ౬౦ ॥❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋
❋❋❋❋❋❋❋❋ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, దశమస్కన్ధే,చతుర్దశోఽధ్యాయః. ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

❋ ధేనుకాసురభఞ్జనఘట్టః. ❋

తతశ్చపౌగణ్డవయస్సమాశ్రితౌబభూవతుస్తౌపశుపాలసమ్మతౌ । గాశ్చారయన్తౌసఖిభిస్సమంపదైర్బృన్దావ
నంపుణ్యమతీవచక్రతుః॥ ౧ ॥ తన్మాధవోవేణుముదీరయన్వృతోగోపైర్గృణద్భిస్స్వయశోబలాన్వితః । పశూ
న్పురస్కృత్యపశవ్యమావిశద్విహర్తుకామఃకుసుమాకరంవనమ్॥ ౨ ॥తన్మఞ్జుఘోషాళిమృగద్విజాకులంమహ
న్మనఃప్రఖ్యపయస్సరస్వతా । వాతేనజుష్టంశతపత్రగన్ధినానిరీక్ష్యరన్తుంభగవాన్మనోదధే॥ ౩ ॥సతత్రతత్రా
రుణపల్లవశ్రియాఫలప్రసూనోరుభరేణపాదయోః । స్పృశచ్ఛిఖాన్వీక్ష్యవనస్పతీన్ముదాస్మయన్నివాహాగ్రజమా

తమిత్యాహ ॥ ఏతదితి ॥ యత్ప్రత్యహం-పృష్టః-కింతత్-య,త్కౌమారే-శ్రీకృష్ణకృతం,త,త్కథ,మర్భకాః, పౌగణ్డే-విదు,
రిత్యేత-దేతదుత్తరం-సర్వం- తేతుభ్యం-మయా-ఆఖ్యాతమ్ ❋ ॥ ౫౯ ॥ ❋ అధ్యాయత్రయార్థశ్రవణాదిఫలమాహ॥ఏతదితి॥
సుహృద్భి-శ్చరితం “ ముష్ణన్తోఽన్యోన్యశిక్యాదీ ,, నిత్యాదినోక్తం-మురారికర్తృకమఘాసురహననం,శాద్వలే-భోజనం-జీ
వనమితిపాఠేఽపి-సఏవార్థః - వ్యక్తాత్ప్రకృతిరూపా-దితర - ద్రూపం-శుద్ధసత్త్వాత్మకం - వత్సవత్సపాదిరూపం-అజస్యబ్ర
హ్మణోఽభీష్టస్తుతించే-త్యేత-త్సర్వం-శృణ్వన్-గృణన్కథయంశ్చ-పుమా-నఖిలాభీష్టార్థాన్-ప్రాప్నోతి ❋ ॥ ౬౦ ॥ ❋ ఇతిశ్రీ
భాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాందశమస్కన్ధేచతుర్దశోఽధ్యాయః ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

అథపౌగణ్డకావస్థావస్థితయోరామకృష్ణయోః కాంచిత్క్రీడాంవర్ణయన్ రామకర్తృకంధేనుకాసురభఞ్జనం - ఉ
భయకర్తృకంతదనుచరభఞ్జనం-కృష్ణకృతంకాలియహ్రదజలపానమూర్ఛితగోగోపోత్థాపనంచవర్ణయతి ॥ పఞ్చదశేన ॥ త
తః కైశోరానన్తరం- ప్రాప్తపౌగణ్డవయసౌ-పశుపాలనే-సమ్మతౌ-రామకృష్ణౌ - సఖిభిస్సహ-గా-శ్చారయన్తౌ- పదైః పా
దవిన్యాసైః-బృన్దావన-మతీవ,పుణ్యవ,చ్చక్రతుః ❋ ॥ ౧ ॥ ❋ తత్తదా-స్వకీర్తిం- గృణద్భిః-గోపైః,పరివృతో-బలేనసహాస
మన్వితో- వేణు-ముదీరయన్నాదయన్-పశూ-న్పురస్కృత్య,విహర్తుమిచ్ఛుః, కుసుమానా-మాకరం పశుభ్యో హితం-వనం.
ప్రావిశత్ ❋ ॥ ౨ ॥ ❋ మఞ్జుః రమణీయో-నాదో, యేషాం, తై,రళిమృగపక్షిభిః-వ్యాప్తం,మహతాంయోగినాం-మనసా-తు
ల్యం-స్వచ్ఛం-పయో-యస్మిన్-తత్సర.ఆశ్రయత్వేనా-స్తి, యస్య, తేన,ఏవమతిశైత్యముక్తం,శతపత్రాణాం-గన్ధో, యస్య,
తేన-వాతేన-జుష్టం,ఏవంపరిమళయుక్తత్వముక్తం - ఏవంవిధం-వనం-నిరీక్ష్య-రన్తుం-మన-శ్చక్రే ❋ ॥ ౩ ॥ ❋ అరుణపల్లవా

నాం - శ్రియాసహ-ఫలానాం ప్రసూనానాంచ భరేణ-పాదయోః-స్పృశన్త్యః - శిఖాఅగ్రాణి-యేషాం-తాన్-తరూన్-వీక్ష్య-ఆదిపురుషః కృష్ణః-ముదా, స్మయన్నివా - గ్రజం రామం ప్రతి దంవక్ష్యమాణ, మాహ ※ ॥ ౪ ॥ ※ తదేవాహ॥ అహోఇత్యాదిభిశ్చతుర్భిః ॥ స్వయ మాదిపురుషోఽపి - లోకమర్యాదాస్థాపనార్థమవతీర్ణత్వాత్స్వశేషభూతమపి శేషమగ్రతోఽవతీర్ణత్వమాత్రేణస్వతోఽధికమివసంభావయన్నాహ ॥ అహోఇతి ॥ హేదేవవర-యద్వా-దేవవరైరమరై- రర్చితం-తవ-పదామ్బుజం-పుష్పఫలాదిరూపం-పూజాసాధన-ముపాదాయ, శిఖాభి - ర్నమన్తి - తరవః-కిమర్థం-ఆత్మన-స్తమసః పాపస్యాపహత్యై నాశాయ-యేనతమసా-తరుజన్మ-కృతంసంపాదితం-తస్యతమసోఽపహత్యా, ఇత్యన్వయః ※ ॥ ౫ ॥ ※ హేఆదిపురుష-ఏతే-భృఙ్గా - స్తవా-నుపద-వఖిలలోకపావనం-యశో-గాయన్తః - భజన్తే - అరణ్యేంకథమేవంవిధం జ్ఞానంతత్రాహ-అమీ-అళయః-ప్రాయేణ-భవద్భక్తేషు-ముఖ్యాః మునిగణా ఏవ- అత ఏవా-నఘానాం-ఆత్మనాం - దైవందైవతంగూఢంగోపవేషే వనేఽపి శేషః-త్వాం-నజహతినత్యజన్తి ※ ॥ ౬ ॥ ※ హేఈడ్య- అమీ-శిఖినోమయూరాః నృత్యన్తి-తథా-హరిణ్యోగోప్యఇవ, ఈక్షణేన-తేతుభ్యం -ప్రియం-కుర్వన్తి తథా-స్వగృహం ప్రత్యా-గతాయ-తే, కోకిలానాం-గణాః, సూక్తైః - ప్రియం-కుర్వన్తి - ఏతే-కోకిలాదయో- వనౌకసోఽపి, ధన్యాఏవ, సతాం, నిసర్గఃస్వభావః -ఇయాన్ హి, యన్మృదూక్త్యాదిభిర్బహుమాన, మియానేవహి ※ ॥ ౭ ॥ ※ ఇయం, ధరణీ, తృణవీరుధశ్చ, ధన్యాః-కుతః, యతః, తవ, పాదాస్పృశన్తీతితథా, తథా, ద్రుమలతాశ్చ-ధన్యాః - కుతః, కరజైఃనఖైః - అభిమృష్టాః, తథా-అద్ర్యాదయోఽపి, ధన్యాః - కుతః, సదయై-రవలోకనైః-త్వయావీక్షితా ఇతి శేషః, తథాగోప్యోఽపి, ధన్యాః - కుతః, భుజయోర న్తరేణవక్షసా , ఆలిఙ్గితా ఇతి శేషః, కథంభూతేన-యత్ యస్మిన్-స్పృహాయస్యాస్తథావిధా-శ్రీః తేన ※ ॥ ౮ ॥ ※ ఏవ, మగ్రజం-వదన్-శోభావ-ద్బృన్దావనం-పశ్యన్-అద్రిసరితాం-రోధస్సుతటేషు-గా-శ్చారయన్-సహానుగో- రేమే ※ ॥ ౯ ॥ ※ తదేవప్రపఞ్చయతి॥ క్వచిదిత్యాదినా ॥ శ్రీదామేత్యతఃప్రాక్తనేన॥ మదేనమధుపానమదేనా-న్ధేషు-భృఙ్గేషు-గాయత్సు సత్సు , స్వయం-సఖీన్, హాసయన్-క్వచి - దనుగాయతి, అనుగై, రుద్గీయమానం-చరితం-యస్యసఖిభిఃసఙ్కర్షణేనచాన్వితో, రేమే ※ ॥ ౧౦ ॥ ※ క్వచి-త్కలహంసానాం-కూజిత-మనుసృత్య, కూజతి చుకూజ తథా, నృత్యన్తం, బర్హిణ-మభినృత్యతిఅనునన ర్త ※ ॥ ౧౧ ॥ ※ క్వచి-న్మేఘస్యేవ-గమ్భీరయా, వాచా-సఙ్కేతితనామభిః-సఖీన్ , హాసయన్-దూరగాన్-పశూ-నాహ్వయతి ఆజుహావ-కయా-గవాం , గోపానాంచ-మనోజ్ఞయా, ప్రీత్యా తయోపలక్షితోవా ※ ॥ ౧౨ ॥ ※ క్వచి-చ్చకోరాదీ-ననుసృత్య, రౌతిరురావ, సత్వానాంమృగాణాంమధ్యే-వ్యాఘ్రసింహయోః-తాభ్యాం, భీతవ-ద్భవతి ※ ॥ ౧౩ ॥ ※ క్వచి-ద్గోపానా-ముత్సఙ్గోఽఙ్క-ఏవో-పబర్హణముపధానం-యస్య-తం, క్రీడాపరిశ్రాన్త , మార్యమగ్రజం-స్వయం, పాదపీడనాదిభి-ర్విశ్రామయతి ※ ॥ ౧౪ ॥ ※ వల్గతఃఉత్ప్లవతః-నృత్యాదీన్కుర్వతో-గోపా-న్గృహీతౌ-హస్తౌ, యాభ్యాం- తథాభూతౌ, ప్రశశంసతుః ※ ॥ ౧౫ ॥ ※ క్వచి న్నియుద్ధేనబాహుయుద్ధేన-యః-శ్రమ , స్తేన-కర్శితఃగ్లానః-వృక్షమూలాశ్రయః-పల్లవతల్పేషు-గోపానాం, ఉత్సఙ్గ-ఉపధానం-యస్య, తథాభూతః శేతే

దిపూరుషః॥ ౪ ॥శ్రీభగవానువాచ ॥ అహోఅమీదేవవరామరార్చితంపదామ్బుజంతేసుమనఃఫలార్హణమ్।నమన్త్యుపాదాయశిఖాభిరాత్మనస్తమోఽపహత్యైతరుజన్మయత్కృతమ్ ॥ ౫ ॥ ఏతేఽళయస్తవయశోఽఖిలలోకతీర్థంగాయన్తఆదిపురుషానుపదంభజన్తే । ప్రాయోఽమ్యమీమునిగణాభవదీయముఖ్యా గూఢంవనేఽపినజహత్యనఘాత్మదైవమ్॥ ౬ ॥నృత్యన్త్యమీశిఖినఈడ్యముదాహరిణ్యఃకుర్వన్తిగోప్యఇవతేప్రియమీక్షణేన।సూక్తైశ్చకోకిలగణాగృహమాగతాయధన్యావనౌకసఇయాన్హిసతాంనిసర్గః॥ ౭ ॥ ధన్యేయమద్యధరణీతృణవీరుధస్త్వత్పాదస్పృశోద్రుమలతాఃకరజాభిమృష్టాః । నద్యోఽద్రయఃఖగమృగాస్సదయావలోకైర్గోప్యోఽన్తరేణభుజయోరపియత్స్పృహాశ్రీః॥ ౮ ॥ఏవంబృన్దావనంశ్రీమత్పశ్యన్ప్రీతమనాఃపశూన్।రేమేసంచారయన్నద్రిసరిద్రోధస్సుసానుగః॥ ౯ ॥క్వచిద్గాయతిగాయత్సుమదాన్ధాళిష్వనువ్రతైః।ఉ※పగీయమానచరితస్సఖిసఙ్కర్షణాన్వితః॥ ౧౦ ॥క్వచిచ్చకలహంసానామనుకూజతికూజితమ్। అనునృత్యతినృత్యన్తంబర్హిణంహాసయన్సఖీన్॥ మేఘగమ్భీరయావాచానామభిర్దూరగాన్పశూన్ । క్వచిదాహ్వయతిప్రీత్యాగోగోపాలమనోజ్ఞయా॥ ౧౨ ॥ చకోరక్రౌఞ్చచక్రాహ్వభారద్వాజాంశ్చబర్హిణః। అనురౌతిస్మసత్వానాంభీతవద్వ్యాఘ్రసింహయోః॥ ౧౩ ॥ క్వచిత్క్రీడాపరిశ్రాన్తంగోపోత్సఙ్గోపబర్హణమ్।స్వయంవిశ్రామయత్యార్యంపాదసంవాహనాదిభిః॥౧౪॥నృత్యతోగాయతఃక్వాపివల్గతోయుధ్యతో※మిథః।గృహీతహస్తౌగోపాలాన్హసన్తౌప్రశశంసతుః॥౧౫॥క్వచిత్ప

తేశిశ్యే ❋ ॥౧౬॥ ❋ తదా-తస్య-మహాత్మనఃకృష్ణస్య,పాదసంవాహనం కేచి చ్చక్రుః-అపరే, అపహతపాప్మానః-తత్సేవాలా భాదితిభావః-తరుపల్లవనిర్మితైః-వ్యజనైః,సమ్య, గవీజయన్ ❋ ॥ ౧౭ ॥ ❋ అన్యేతు- హేమహారాజ,ప్రేమార్ద్రచిత్తాః,హృదయంగమాని తదనురూపాణి,చేష్టితాని-జగుః ❋ ॥ ౧౮ ॥ ❋ ఇత్థం,నిగూఢా,ఆత్మరతిస్స్వాత్మానుభూతి- ర్యేన-తథాభూతః- స్వసఙ్కల్పేన-చరితైశ్చేష్టితైః, గోపాత్మజత్వం , అనుకుర్వన్-రమయా-లాళితౌ- పాదావేవపల్లవౌ-యస్య,తథాభూతోఽపి,గ్రామ్యైఃప్రాకృతైస్సహ-తద్వ , ద్రేమె,కథంభూతః-మధ్యేమధ్యే, ఈశ్వరాసాధారణాని- చేష్టితాని-యస్య- తథాభూతః ❋ ॥ ౧౯ ॥ ❋ తదేవదర్శయతి॥శ్రీదామేత్యాదినా॥శ్రీదామా,సుబలాదయశ్చ-ఇదంవక్ష్యమాణ-మబ్రువన్ ❋ ॥౨౦॥ ❋ మహాసత్వమహాబలే-తిరామస్యవిశేషణం - దుష్టనిబర్హణదుష్టఘ్నే - తికృష్ణస్య - అవిదూరేసమీపే-తాళానాం-పఙ్క్తిభిః- వ్యాప్తం- మహ-ద్వన-మాస్తే ❋ ॥ ౨౧ ॥ ❋ కానిచి-త్ఫలాని-పతన్తిపతితుముద్యుక్తాని-కానిచి-త్పతితానిచ-సన్తి - కింతు,తాని,దురాత్మనా,ధేనుకాసురేణా-వరుద్ధాని ❋ ॥ ౨౨ ॥ ❋ సచాసురో,ఽత్యన్తంవీర్యంయస్య-తథాభూతః,ఖరరూపంబిభ్రాణశ్చ, స్వసరూపైః,బహుభిః,జ్ఞాతిభిః,పరివృతశ్చ,కృతః ❋ ॥ ౨౩ ॥ ❋ కృతః,నరాఏవాహారో, యేన,తస్మా,దసురా,ద్భీతైః-నృభిరభుక్తపూర్వాణికదాప్యననుభూతాని,సురభీణిచ,ఫలాని,సన్తి ❋ ॥ ౨౪ ॥ ❋ ఏషఃఅత్రాపిసర్వతోవ్యాప్త , స్తత్ఫలసురభి

ల్లవతల్పేషునియుద్ధశ్రమకర్శితః । వృక్షమూలాశ్రయశ్శేతేగోపోత్సఙ్గోపబర్హణః॥ ౧౬ ॥ పాదసంవాహనంచక్రుః కేచిత్తస్యమహాత్మనః । పరేతుహతపాప్మానోవ్యజనైస్సమవీజయన్॥ ౧౭ ॥ అన్యేతదనురూపాణిమనోజ్ఞానిమహాత్మనః। గాయన్తిస్మమహారాజస్నేహక్లిన్నధియశ్శనైః ॥ ౧౮ ॥ ఏవంనిగూఢాత్మరతిస్స్వమాయయా గోపాత్మజత్వంచరితైర్విడమ్బయన్। రేమేరమాలాలితపాదపల్లవోగ్రామ్యైస్సమంగ్రామ్యవదీశచేష్టితః ॥౧౯॥ శ్రీదామనామాగోపాలోరామకేశవయోస్సఖా।సుబలస్తోకకృష్ణాద్యాగోపాఃప్రేమ్ణేదమబ్రువన్ ॥౨౦॥ రామరామమహాసత్వకృష్ణదుష్టనిబర్హణ।ఇతోఽవిదూరేసుమహద్వనంతాళాళిసఙ్కులమ్॥ ౨౧ ॥ఫలానితత్రభూరీణిపతన్తిపతితానిచ। సన్తికింత్వవరుద్ధానిధేనుకేనదురాత్మనా ॥ ౨౨ ॥ సోఽతివీర్యోఽసురోరామహేకృష్ణఖరరూపధృత్ । ఆత్మతుల్యబలైరన్యైర్జ్ఞాతిభిఃపరివారితః ॥ ౨౩ ॥ తస్మాత్కృతనరాహారాద్భీతైర్నృభిరమిత్రహన్।నద్యన్తేఽభుక్తపూర్వాణిఫలానిసురభీణిచ॥ ౨౪ ॥ఏషవైసురభిర్గన్ధోవిషూచీనోఽనుగృహ్యతే।ప్రయచ్ఛతానినఃకృష్ణగన్ధలోభితచేతసామ్॥ ౨౫ ॥వాఞ్ఛాస్తిమహతీరామగమ్యతాంయదిరోచతే॥ ౨౬॥ ఏవంసుహృద్వచశ్శ్రుత్వాసుహృత్ప్రియచికీర్షయా।ప్రహస్యజగ్మతుర్గోపైర్వృతౌతాలవనంప్రభూ॥ ౨౭ ॥ బలఃప్రవిశ్యబాహుభ్యాంతాళాన్సంపరికమ్పయన్।ఫలానిపాతయామాసమతఙ్గజఇవౌజసా॥ ౨౮ ॥ఫలానాంపతతాంశబ్దంనిశమ్యాసురరాసభః। అభ్యధావత్క్షితితలంసనగంపరికమ్పయన్ ॥ ౨౯ ॥ సమేత్యతరసాప్రత్యగ్ద్వాభ్యాం పద్భ్యాంబలంబలీ।నిహత్యోరసికాశబ్దంముఞ్చన్పర్యసరత్ఖరః ॥ ౩౦ ॥ పునరాసాద్యసంరబ్ధఉపక్రోష్టాపరాక్స్థితః।చరణావపరౌరాజన్బలాయప్రాక్షిపద్రుషా ॥ ౩౧ ॥ సతంగృహీత్వాపదయోర్భ్రామయిత్వైకపాణినా । చిక్షేపతృణరాజాగ్రేభ్రామణత్యక్తజీవితమ్॥ ౩౨ ॥ తేనాహతోమహాంస్తాళఃపతమానోబృహచ్ఛిరాః।

గన్ధో, ఽనుగృహ్యతే-అస్మాభిః, హేకృష్ణ,తత్ఫలగన్ధేన,లోభితానిచేతాంసి,యేషాం, తేషాం - నోఽస్మభ్యం , తానిఫలాని-ప్రయచ్ఛాపాదయదేహి ❋ ॥ ౨౫ ॥ ❋ హేరామ-మహతీ-వాఞ్ఛా,తత్ఫలానుబుభూషా-వర్తతే-యది-రోచతే-తర్హి,గమ్యతాం,నవయంనియన్తుంప్రభవామఇతిభావః ❋ ॥ ౨౬ ॥ ❋ ఇత్థం,సుహృదాం,వచః,శ్రుత్వా, తేషాం,ప్రియంకర్తుమిచ్ఛయా-ప్రహస్య,గోపైః,వృతౌ , ప్రభూరామకేశవౌ- తాలవనంప్రతి-జగ్మతుః ❋ ॥ ౨౭ ॥ ❋ తత్ర,బలోరామః,ప్రవిశ్య,బాహుభ్యాం-తాలా,న్పరితః,కమ్పయన్,కథం,మత్తగజఇవ-ఓజసాబలేన,ఫలాని,పాతయామాస ❋ ॥ ౨౮ ॥ ❋ తదా,పతతాం-ఫలానాం,శబ్ద,మాకర్ణ్య,రాసభరూపో,ఽసురః- సనృక్షం,క్షితితలం-కమ్పయన్,అభ్యధావత్ ❋ ॥౨౯॥ ❋ బలంరామం,స,బలీఅసురః,సమేత్య-పాశ్చాత్యాభ్యాం-పాదాభ్యాం,తరసాబలేన,ఉరసి,నిహత్య- కాశబ్దంగర్దభధ్వనిం,ముఞ్చన్,సఖరః,పర్యసరత్ పరితశ్చచార ❋ ॥ ౩౦ ॥ ❋ పున,రాను,ఆసాద్య,సంరబ్ధఃక్రుద్ధః,ఉపక్రోష్టాగర్దభః,అనభిముఖం,స్థితః, హేరాజన్,రుషా,అపరౌపాశ్చాత్యౌ,పాదౌ,రామాయ-ప్రాక్షిపదుద్యోజయామాస ❋ ॥ ౩౧ ॥ ❋ తదా,స,రామ,స్తం,మేకేనైవ,పాణినా,పాదయోః,గృహీత్వా , భ్రామయిత్వాచ , భ్రామణేనైవ - త్యక్తంజీవితంయేన-తం-తృణరాజాగ్రతాళాగ్రే-చిక్షేపప్రాక్షిపత్ ❋ ॥ ౩౨ ॥ ❋ తేనప్రక్షిప్తేనాసురేణ,హతస్తాడితో,మహాన్, తాలః,భగ్నః-పతమానో-బృహచ్ఛిరోఽగ్రభాగో,యస్య-అతఏవ , పార్శ్వస్థం,తాలం , పాతయన్,పపాతేతిశేషః , సచపార్శ్వస్థః-పతమాన,స్తథైవా-న్యం,సోఽపి , తథైవా,

న్యమ్ ❀ ॥ ౩౩ ॥ ❀ బలస్య,రామస్య,లీలయా,ఉత్సృష్టేన,ఖరదేహేన,హతాః,యే,తైః,హతాః,సర్వే,తాలాః,చకమ్పిరే,యథా,మహావాతేన,ఈరితాః,కమ్పితాః,తద్వత్ ❀ ॥ ౩౪ ॥ ❀ జగదీశ్వరే,అనన్తే,ఏతత్,న,చిత్రం-కుతః,అఙ్గ,హే,రాజన్,తన్తుషు పటఇవ-ఇదం,జగత్,యస్మిన్,ఓతం,ప్రోతంచ ❀ ॥ ౩౫ ॥ ❀ తతః,ధేనుకస్య,యే, జ్ఞాతయః,క్రోష్టారః,గర్దభాః,ఖరశబ్దం,కుర్వన్తః,వా,హతః,బాన్ధవః,యేషాం,తే,అతఏవ,సంరబ్ధాః,సర్వే, అభ్యద్రవన్ అభిముఖంజగ్ముః ❀ ॥ ౩౬ ॥ ❀ హేనృప,గృహీతౌ-పశ్చాచ్చరణౌ,యేషాం,తాన్,తాలేషు,ప్రాహిణోత్ ప్రాక్షిపత్ , ప్రత్యేకాభిప్రాయమేకవచనమ్ ❀ ॥ ౩౭ ॥ ❀ ఫలసమూహైః,సఙ్కీర్ణా-ధరా,గతప్రాణైః-దైత్యదేహైః-కరిభిః,తాలాగ్రైశ్చ,ఘనైః-నభస్స్థలమివ,రరాజ,ఖరదేహైస్తాలాగ్రైరిత్యరుణశ్వేతనీలఘనసాదృశ్యసంపాదనమ్ ❀ ॥ ౩౮ ॥ ❀ నిశామ్య,దృష్ట్వా,విబుధాదయః,పుష్పవర్షాణి,ముముచుర్వర్షుః,వాద్యాని,దున్దుభీంశ్చ క్రుః,వాదయామాసుః,తుష్టువుః ❀ ॥ ౩౯ ॥ ❀ అథ,తతః,గతభయాః , మనుష్యాః,తాలఫలాని,ఆదన్,భక్షితవన్తః॥హతో ధేనుకో యస్మిన్,తస్మిన్కానన,పశవశ్చ-తృణ,మచరన్ ❀ ॥ ౪౦ ॥ ❀ శ్రోతౄణాం, కీర్తయతాంచ,పుణ్యావహం,యచ్ఛ్రవణం,కీర్తనంచ,తత్,యస్య,సః , కృష్ణఃసాగ్రజో,వ్రజ,మావివేశ ❀ ॥ ౪౧ ॥ ❀ తమ్-ఆవిశన్తం,దిదృక్షి

పార్శ్వస్థంకమ్పయన్భగ్నస్సచాన్యంసోఽపిచాపరమ్ ॥ ౩౩ ॥ బలస్యలీలయోత్సృష్టఖరదేహహతాహతాః। తాలాశ్చకమ్పిరేసర్వేమహావాతేరితాఇవ ॥ ౩౪ ॥ నైతచ్చిత్రంభగవతిహ్యనన్తేజగదీశ్వరే।ఓతంప్రోతమిదం యస్మింస్తన్తుష్వఙ్గయథాపటః॥ ౩౫ ॥తతఃకృష్ణంచరామంచజ్ఞాతయోధేనుకస్యయే । క్రోష్టారోఽభ్యద్రవన్సర్వేసంరబ్ధాహతబాన్ధవాః॥ ౩౬ ॥తాంస్తానాపతతఃకృష్ణోరామశ్చనృపలీలయా।గృహీతపశ్చాచ్చరణాన్ప్రాహిణోత్తృణరాజసు॥ ౩౭ ॥ఫలప్రకరసంకీర్ణందైత్యదేహైర్గతాసుభిః।రరాజఖరతాలాగ్రైర్ఘనైరివనభస్స్థలమ్॥ ౩౮ ॥తయోస్తుసుమహత్కర్మనిశామ్యవిబుధాదయః । ముముచుఃపుష్పవర్షాణిచక్రుర్వాద్యానితుష్టువుః॥ అథతాలఫలాన్యాదన్మనుష్యాగతసాధ్వసాః । తృణంచపశవశ్చేరుర్హతధేనుకకాననే ॥ ౪౦ ॥ కృష్ణఃకమలపత్రాక్షఃపుణ్యశ్రవణకీర్తనః । స్తూయమానోఽనుగైర్గోపైస్సాగ్రజోవ్రజమావిశత్॥ ౪౧ ॥తంగోరజశ్ఛురితకున్తలబద్ధబర్హవన్యప్రసూనరుచిరేక్షణచారుహాసమ్। వేణుంక్వణన్తమనుగైరుపగీతకీర్తిం గోప్యోదిదృక్షితదృశోఽభ్యగమన్సమేతాః ॥ ౪౨ ॥ పీత్వాముకున్దముఖసారసమక్షిభృఙ్గైస్తాపంజహుర్విరహజంవ్రజయోషితోఽహ్ని। తత్సత్కృతింసమధిగమ్యవివేశగోష్ఠంసవ్రీడహాసవినయంయదపాఙ్గమోక్షమ్ ॥ ౪౩ ॥ తయోర్యశోదారోహిణ్యౌపుత్రయోఃపుత్రవత్సలే। యథాకాలంయథాకామంవ్యధత్తాంపరమాశిషః॥ ౪౪ ॥తతోగతశ్రమౌతత్రమజ్జనోన్మర్దనాదిభిః । వాసోవసిత్వారుచిరందివ్యస్రగ్గన్ధమణ్డితౌ॥౪౫॥జనన్యుపహృతంప్రాశ్యస్వాద్వన్నముపలాలితౌ। సంవిశ్యవరశయ్యాయాంసుఖంసుషుపతుర్వ్రజే॥ ౪౬ ॥ఏవంసభగవాన్కృష్ణోబృన్దావనచరఃక్వ

❀ కాళియమర్దనఘట్టః ❀

చిత్ । యయౌరామమృతేరాజన్కాళిన్దీంసఖిభిర్వృతః॥ ౪౭ ॥ అథగావశ్చగోపాశ్చనిదాఘాతపపీడితాః।దుష్టంజలంపపుస్తస్యాస్తృషార్తావిషదూషితమ్॥ ౪౮ ॥విషామ్భస్తదుపస్పృశ్య*దైవోపహతచేతసః । నిపే

తాః,దృశో,యాసాం, తాః,గోప్యః,సమేతాస్సముదితాః,అభ్యగమన్, అభిముఖమాజగ్ముః,కథంభూతం,గోరజోభిః,వ్యాప్తేషు-కున్తలేషు , బద్ధం , బర్హం , వన్యాని , ప్రసూనానిచ , యస్య,రుచిర , ఈక్షణం-చారుః , హాసశ్చ , యస్య , అనుగైః, ఉపగీతా - కీర్తి - ర్యస్య , తమ్ ❀ ॥ ౪౨ ॥ ❀ ముకున్దస్య - ముఖసారసం ముఖపద్మం , పీత్వా - తద్గతం మధుపీత్వేత్యర్థః-అహ్ని-యో।విరహ- స్తజ్జం - తాపం -జహుః,తాసాం వ్రజయోషితాం - సత్కృతింబహుమానం - సమధిగమ్య సత్కృతిస్వరూపమేవాహ - సలజ్జం - సహాసం - సవినయం చ - యథా తథా - అపాఙ్గయోః - నేత్రాన్తయోః, మోక్షః ప్రసరణం-యస్మిన్-తత్-యత్-తద్రూపాం - తాసాం - సత్కృతిం - ప్రాప్య-గోష్ఠం- వివేశ ❀ ॥ ౪౩ ॥ ❀ యథాకామమిచ్ఛానుగుణం-కాలానుగుణంచ-యథాతథా-పరమా-ఆశిషః-కామాన్-వ్యధత్తాంఅకుర్వతామ్ ❀ ॥ ౪౪ ॥ ❀ తదేవదర్శయన్నాహ॥తత్రగృహేఅఙ్గమర్దనాదిభిః-గతః - అధ్వసమ్బన్ధీశ్రమో-యయోస్తౌ ॥ రుచిరంనవం,వస్త్రం-వసిత్వా దివ్యాభ్యాం-స్రగ్గన్ధాభ్యా-మలఙ్కృతౌ ❀॥౪౫॥ ❀ జనన్యా-ఉపహృతంపాత్రేదత్తం-స్వాదుమృష్ట-మన్నం-ప్రాశ్య- ఉపలాలితౌసుఖంయథాతథా-సుప్తవన్తౌ ❀ ॥ ౪౬ ॥ ❀ కదాచిద్రామంవినా - ఇతరైః-సఖిభిః-వృతః- సన్ ... కాళిన్దీం ... నాం-యయౌ ❀ ॥ ౪౭ ॥ ❀ నిదాఘోగ్రీష్మస్తస్య,ఆతప- స్తేన, పీడితాః - అతఏవ-తృషార్తాః-తస్యాః ... విషేణ-దూషిత-మతఏవ,దుష్టం-జలం-పపుఃపీతవన్తః ❀ ॥ ౪౮ ॥ ❀ తద్-విషోదక-ముపస్పృశ్య,తత్ ... దైవోపహతచేతసో ...

ర్ఛితాః-వ్యసవః ప్రాణవ్యాపారరహితాః-హే కురూద్వహ-నిపేతుః ❁ ॥ ౪౯ ॥ ❁ తథాభూతాన్మూర్ఛితాన్-పతితాంశ్చ తాన్-దృష్ట్వా,మృతసంజీవనాదియోగనిర్వాహకః-కృష్ణః-స్వఆత్మైవ-నాథోరక్షకో-యేషాం, తాన్,అమృతవర్షిణ్యా-ఈక్షయా-దృష్ట్యా-సమ్యగజీవయత్ ❁ ॥ ౫౦ ॥ ❁ తాశ్చ తేచ.తే॥పుమాన్ స్త్రియేత్యేకశేషః,గావో-గోపాశ్చ సంప్రతీతాః సమ్యక్ప్రాప్తాః స్మృతయో-యై-స్తథాభూతాః-జలాన్తికా-దుత్థాయ,పరస్పరం-వీక్షమాణా-స్సువిస్మితా శ్చాసన్ ❁ ॥ ౫౧ ॥ ❁ విషం,పీత్వా,సంపరేతస్య మృతస్యాత్మనో-యు-త్పున-రుత్థానం-త,ద్గోవిన్దస్యానుగ్రహేక్షణకృత-మమన్యన్త ❁ ॥ ౫౨ ॥ ❁ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే పఞ్చదశోఽధ్యాయః ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

అథ కాళియదమనాత్మకం కర్మానువర్ణయితుకామస్తావద్రాజ్ఞః ప్రశ్నావసర ప్రదానాయ తత్సఙ్గ్రహ్యాదర్శయతి॥ విలోక్యేతి॥ కృష్ణాహినా కాళియేన-దూషితాం -కృష్ణాం యమునాం-విలోక్యాలోచ్య-తస్యాః కృష్ణాయాః-విశుద్ధి-మన్విచ్ఛుః,తం,సర్ప,ముదవాసయత్ ॥ తతో నిష్కాసితవాన్ ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ తత్ర విస్మితః పృచ్ఛతి రాజా ॥ కథమితి॥ అన్తర్జలే-తత్రాప్య,గాధతత్రాప్యహిం సర్వం,కథం,నిగృహీతవాన్,సవై అహిః,బహూని-యుగాన్యా,వసతీతి,తథా ॥ భూతో , యథా,యేన ప్రకారేణా,సీ,త్తదపి,హే విప్ర,కథ్యతామ్ ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ ఆత్మనశ్శుశ్రూషాధిక్యం వ్యనక్తి॥ బ్రహ్మన్నితి॥ భూమ్నః విపులమాహాత్మ్యస్య,స్వతన్త్రస్యాపి-లీలయా-గోపాలస్య సతః,య,దుదారం,చరితం, తదేవా , మృతం,జుషన్,కః-పుమాన్,తృప్యేత,నకోఽ

తుర్వ్యసవస్సర్వేమూర్ఛితా వై కురూద్వహ ॥ ౪౯ ॥ వీక్ష్య తాన్వై తథాభూతాన్కృష్ణో యోగేశ్వరేశ్వరః। ఈక్షయాఽమృతవర్షిణ్యా స్వనాథాన్సమజీవయత్॥ ౫౦ ॥ తే సంప్రతీతస్మృతయ ఉత్థాయ చ జలాన్తికాత్। ఆసన్సువిస్మితాస్సర్వే వీక్షమాణాః పరస్పరమ్॥ ౫౧ ॥ అన్వమంసత తద్రాజన్గోవిన్దానుగ్రహేక్షితమ్। పీత్వా విషం పరేతస్య పునరుత్థానమాత్మనః ॥ ౫౨ ॥ ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే,దశమస్కన్ధే, పఞ్చదశోఽధ్యాయః ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

శ్రీబాదరాయణిరువాచ ॥ విలోక్య దూషితాం కృష్ణాం కృష్ణః కృష్ణాహినా విభుః। తస్యా విశుద్ధిమన్విచ్ఛన్ సర్పం తముదవాసయత్ ॥ ౧ ॥ రాజోవాచ ॥ కథమన్తర్జలేఽగాధే న్యగృహ్ణాద్భగవానహిమ్। స వై బహుయుగావాసో యథాసీత్తత్ర కథ్యతామ్॥ ౨ ॥ బ్రహ్మన్భగవతస్తస్య భూమ్నస్స్వచ్ఛన్దవర్తినః। గోపస్యోదారచరితం కస్తృప్యేతామృతం జుషన్॥ ౩ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ కాళిన్ద్యాం కాళియస్యాసీద్ధ్రదః కశ్చిద్విషాగ్నినా। శ్రప్యమాణపయా యస్మిన్పతన్త్యుపరిగాః ఖగాః॥ ౪ ॥ విప్రుష్మతా విషోదోర్మిమారుతేనాభిమర్శితాః। మ్రియన్తే తీరగా యస్య ప్రాణినః స్థిరజఙ్గమాః॥ ౫ ॥ తం చణ్డవేగవిషవీర్యమవేక్ష్య తేన దుష్టాం నదీం చ ఖలసంయమనావతారః। కృష్ణః కదమ్బమధిరుహ్య తతోఽతితుఙ్గాదాస్ఫోట్య గాఢరశనో న్యపతద్విషోదే ॥ ౬ ॥ సర్పహ్రదః పురుషవర్యనిపాతవేగసంక్షోభితోరగవిషోచ్ఛ్వసితామ్బురాశిః। పర్యక్ప్లుతో విషకషాయితభీషణోర్మిర్ధావన్ధనుశ్శతమనన్తబలస్య కిం తత్॥ ౭ ॥ తస్మిన్ హ్రదే విహరతో భుజదణ్డఘూర్ణవార్ఘోషమఙ్గవరవారణవిక్రమస్య। ఆశ్రుత్య తం స్వసద

షి ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ విషాగ్నినా,పచ్యమానం,పయో - యస్మింస్తస్య,హ్రదస్య,పరిగాః ఉపరిచరన్తః, ఖగాః పక్షిణః,పతన్తి పేతుః-విషజలవాయుప్రసారమాత్రేఽపి మూర్ఛితాః పతన్తీత్యర్థః ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ యస్య హ్రదస్య, తీరగాః,స్థిరజఙ్గమాః వృక్షాదిరూపామృగాదిరూపాశ్చ ప్రాణినః-విప్రుష్మతా శీకరయుక్తేన ,విషజలతరఙ్గాణాం , మారుతేనా, భిమర్శితాః సంస్పృష్టాః మ్రియన్తే,తథావిధః కశ్చిద్ధ్రదః కాళియస్యావాసభూతః కాళిన్ద్యామాసీదిత్యన్వయః ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ స్పర్శమాత్రేణైవ వ్యాపనశీలం,విషమేవ,వీర్యం బలం,యస్య,తం, కాళియం,హ్రదం వా, తేన-దుష్టాం,నదీం యమునాం చా , లోక్య,ఖలానాం,సంయమనాయ దమనాయ,అవతారో,యస్య,సః, హేతుగర్భమిదం,తత్త్వా,త్కదమ్బం వృక్ష,మధిరుహ్య , గాఢా దృఢీకృతా,రశనా కాఞ్చీ,యస్య సః,ఆస్ఫోట్య కరతలేన భుజముత్సఙ్గం వా ఆహత్య,అత్యున్నతా,త్తతః కదమ్బా,ద్విషోదే-న్యపతత్, అమృతమాహరతా గరుత్మతాఽఽక్రాన్తత్వాత్స కదమ్బో విషజలేనాపి న శుష్క-ఇత్యాహుః ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ సర్పస్య,హ్రదః-పురుషవర్యస్య పురుషోత్తమస్య-నిపాతవేగేన-సంక్షోభితానాం-ఉరగాణాం,విషై రుచ్ఛ్వసితః ప్రవృద్ధో-ఽమ్బురాశిర్వారిపూరో-యస్య, విషైః కషాయితాః కషాయీకృతాః,క్వాథితాః-భీషణా-ఊర్మయో,యస్మిన్-తథాభూతః - పర్యక్పరితో-ఽఽప్లుతో ధనుశ్శతం తత్పరిమాణస్థలం ప్లుత ఆవృతః॥ నైతచ్చిత్రమిత్యాహ॥ అనన్తబలస్య-త-త్కిం-కియత్ ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ తతో-హ్రదే-విహరతః-గజశ్రేష్ఠస్యేవ విక్రమో యస్య-తస్య భగవతః,భుజదణ్డాహతోదకఘోష-మాకర్ణ్య,అఙ్గ హే రాజన్, స్వనిలయతిరస్కార-మస

హమాన శ్చక్షుశ్శ్రవాఃస్సర్ప - స్స్వసైన్యసహితః - సమసరదాజగామ ✻ ॥ ౮ ॥ ✻ భుజగఃకాళియ - స్తంకృష్ణం-మర్మసు-సందశ్య-చఛాద వేష్టితవాన్-కథంభూతం-ప్రేక్షణీయశ్చ-సుకుమారశ్చ-ఘనవన్నిర్మలశ్చ - తం శ్రీవత్సశబ్దోఽత్రార్శఆద్యజ న్తః, శ్రీవత్సయుక్తం, పీతంవస్త్రంయస్య,తంచ-స్మితేన సున్దర-మానసం-యస్య- ప్రతిపక్షాద్భయరహితం,కమలవదుదర మఙ్ఘ్రిచయస్య-తమ్ ✻ ॥ ౯ ॥ ✻ నాగస్య-భోగేనదేహేన-వేష్టిత-మతఏవా - దృష్టా-ఇతరైరలక్షితా-చేష్టా- యస్య-తం-కృష్ణ-మాలోక్య-తస్యకృష్ణస్య-ప్రియాస్సఖాయః-గోపాః-భయేనా,ర్తాః, కృష్ణఏవా-ర్పితా-ఆత్మానోమనాంసి-శరీరాణివా-సుహృదాదయశ్చ,యై- స్తథాభూతాః - అర్థోవిత్తం,కామాఃఇష్టార్థాః - దుఃఖాదిభి-ర్మూఢా ధియో-యేషాం-తే-నిపేతుః, దుఃఖంమానసికం శోకోరోదనమ్ ✻ ॥ ౧౦ ॥ ✻ వత్సతర్యోదమ్యాః - సుతరాం-దుఃఖితాః, క్రన్దమానాఆహ్వాయ న్త్యః-కృష్ణఏవ-న్యస్తానీ-క్షణాని,యాభి-స్తాః-రుద న్త్యఇవ-తస్థుః ✻ ॥ ౧౧ ॥ ✻ దివి భువ్యాత్మనీ,త్యేవం-త్రివిధా, ఆసన్నభయసూచకాః - ఉత్పాతాః-బహవః-తత్రభువ్యుత్పాతాభూకమ్పాదయః-దివ్యుల్కా-పాతాదయః - ఆత్మనివామనేత్రస్ఫురణాద యః ✻ ॥ ౧౨ ॥ ✻ తానుత్పాతా-నాలక్ష్య-భయేన-ఉద్విగ్నాఃకమ్పితగాత్రాః-నన్దప్రభృతయో-గోపాః-రామేణవినా-గా-శ్చారయితుం-గతం-కృష్ణం-జ్ఞాత్వా ✻ ॥ ౧౩ ॥ ✻ తన్మాహాత్మ్యానభిజ్ఞా-స్తై, ర్దుర్నిమిత్తైః-నిధనంతద్విపత్తింప్రాప్తమివ, జ్ఞాత్వా-యతః, స్తస్మిన్నేవప్రాణాః-తస్మిన్నేవమనాంసిచ-యేషా-మత-శ్శోకభయాభ్యా, మాతురాః ✻ ॥ ౧౪ ॥ ✻ సర్వే-

నాభిభవంససైన్యశ్చక్షుశ్శ్రవాస్సమసరత్తదమృష్యమాణః॥ ౮ ॥ తంప్రేక్షణీయసుకుమారఘనావదాతంశ్రీవత్సపీతవసనంస్మితసున్దరాస్యమ్। క్రీడన్తమప్రతిభయంకమలోదరాఙ్ఘ్రిం సందశ్యమర్మసురుషాభుజగశ్చఛాద॥ ౯ ॥ తంనాగభోగపరివీతమదృష్టచేష్టమాలోక్యతత్ప్రియసఖాఃపశుపాభయార్తాః। కృష్ణేఽర్పితాత్మసుహృదర్థకళత్రకామాదుఃఖానుశోకభయమూఢధియోనిపేతుః ॥ ౧౦ ॥ గావోవృషావత్సతర్యఃక్రన్దమానాస్సుదుఃఖితాః। కృష్ణేన్యస్తేక్షణాభీతారుదన్త్యఇవతస్థిరే॥ ౧౧ ॥ అథవ్రజేమహోత్పాతాస్త్రివిధాఅతిదారుణాః। ఉత్పేతుర్భువిదివ్యాత్మన్యాసన్నభయశంసినః॥ ౧౨ ॥ తానాలక్ష్యభయోద్విగ్నాగోపానన్దపురోగమాః। వినారామేణగాఃకృష్ణంజ్ఞాత్వాచారయితుంగతమ్॥ ౧౩ ॥ తైర్దుర్నిమిత్తైర్నిధనంమత్వాప్రాప్తమతద్విదః।తత్ప్రాణాస్తన్మనస్కాస్తేదుఃఖశోకభయాతురాః ॥ ౧౪ ॥ ఆబాలవృద్ధవనితాస్సర్వేఽఙ్గపశువత్సలాః। నిర్జగ్ముర్గోకులాద్దీనాఃకృష్ణదర్శనలాలసాః॥ ౧౫ ॥ తాంస్తథాకాతరాన్వీక్ష్యభగవాన్మాధవోబలః। ప్రహస్యకిఞ్చిన్నోవాచప్రభావజ్ఞోఽనుజస్యసః॥ ౧౬ ॥ తేఽన్వేషమాణాదయితంకృష్ణంసూచితయాపదైః। భగవల్లక్షణైర్జగ్ముఃపదవ్యాయమునాతటమ్॥ ౧౭ ॥ తేతత్రతత్రాబ్జయవాఙ్కుశాశనిధ్వజోపపన్నానిపదానివిశ్పతేః। మార్గేగవామన్యపదాన్తరాన్తరేనిరీక్షమాణాయయురఙ్గసత్వరాః ॥ ౧౮ ॥ అన్తర్జలేభుజగభోగపరీతమారాత్కృష్ణంనిరీహముపలభ్యజలాశయాన్తే। గోపాంశ్చమూఢధిషణాన్పరితఃపశూంశ్చ సఙ్క్రన్దతఃపరమకశ్మలమాపురార్తాః॥ ౧౯ ॥ గోప్యోఽనురక్తమనసోభగవత్యనన్తేతత్సౌహృదస్మితవిలోకగిరస్స్మరన్త్యః।గ్రస్తేఽహినాప్రియతమేభృశదుఃఖతప్తాశ్శూన్యాం ప్రియవ్యతిహృతాందదృశుస్త్రిలోకీమ్ ॥ ౨౦ ॥ తాఃకృష్ణమాతరమపత్యమను

అఙ్గహేఽరాజన్ -పశువత్సలాఃధేనువద్వాత్సల్యయుక్తాః-కృష్ణస్య-దర్శనేనిమిత్తే- లాలసాః-నిర్జగ్ముః ✻ ॥ ౧౫ ॥ ✻ తదా, తాన్నిర్గచ్ఛతః-కాతరాంశ్చా-వలోక్య - మాధవో-బలో రామః-మధువంశప్రభవత్వాన్మాధవః - అనుజస్య-ప్రభావాభిజ్ఞోఽత ఎవ-ప్రహస్య-కించిదపి-నోవాచ ✻ ॥ ౧౬ ॥ ✻ తేనన్దాదయః-కృష్ణం-మృగయన్తః- భగవన్తంలక్షయన్తీతితథా-తైఃధ్వజవజ్రాదిచిహ్నైతైరితిభావః-పదై,స్సూచితయా-పదవ్యామార్గేణ-యమునాయా-స్తటం-జగ్ముః ✻ ॥ ౧౭ ॥ ✻ తదేవప్రపఞ్చయతి ॥ తఇత్యనేన ॥ విశ్పతేర్విశ్వస్యపత్యుఃకృష్ణస్య, తత్రతత్ర-ధ్వజాదిరేఖాభిరుపపన్నానియుక్తాని-పదానితత్రా-శనిర్వజ్రః, గవాం-మార్గే, అన్యేషాం - పదానా-మన్తరాన్తరేమధ్యేమధ్యే - నిరీక్షమాణాః - అఙ్గహేరాజన్- త్వరాయుక్తాఃయయుః ✻ ॥ ౧౮ ॥ ✻ జలమధ్యే-భుజగభోగేన-పరివేష్టితమదృష్టచేష్టితం-కృష్ణం-హ్రదస్య-తీరే-మూర్ఛితా-న్గోపాంశ్చ-సఙ్క్రన్దతః,పశూంశ్చా-రాదేవో- పలభ్యజ్ఞాత్వా-ఆర్తాస్సన్తో-మహా-త్కశ్మలంమోహం, ప్రాపుః ✻ ॥ ౧౯ ॥ ✻ తస్యకృష్ణస్య-సౌహృదేనసౌహార్దేన - య - త్స్మితం - యేచ - విలోకాః కటాక్షా - స్తా - న్గిరశ్చ - స్మరన్త్యః - నిరతిశయప్రీతివిషయే - తస్మిన్,సర్పేణ,గ్రస్తేసతి-నితరాం,దుఃఖేన,తప్తాః- ప్రియేణ, రహితాః-త్రిలోకీం-శూన్యాం-దదృశుః ✻ ॥ ౨౦ ॥ ✻ తాంకృష్ణస్యమాతరంయశోదా-మపత్య-మనూద్దిశ్య - ప్రతప్తాందుఃఖితాం -అనుగృహ్య సమ్యగ్గృహీత్వా-హ్రదేపతితుముద్యుక్తాం

నివార్యేత్యర్థః-శుచోఽశ్రూణి,స్రవన్త్యః - తయాతుల్యదుఃఖాః - ప్రియోవ్రజో యస్య,తస్యకృష్ణస్య-తాస్తాఃపూతనాయమళార్జునభఞ్జనాదిరూపాః. కథయన్త్యః-కృష్ణస్య-ఆననే - అర్పితాఃనిహితాఃదృశో-యాభి-స్తాః-మృతకప్రతీకాఃమృతకల్పాః ఆసన్ ❀ ॥ ౨౧ ॥ ❀కృష్ణఏవప్రాణో యేషాం తాన్-కృష్ణైకజీవనాన్ - నన్దాదీన్ -తంహ్రదం-విశతఃప్రవేష్టుముద్యుక్తాన్ రామః-ప్రత్యషేధత్ నివారితవాన్-తత్రహేతు- స్తత్ప్రభావవిత్- తత్రాపి హేతుర్భగవాన్ ❀ ॥ ౨౨ ॥ ❀నవిద్యతేఽన్యాగతిఃరక్షణోపాయో-యస్య-తత్ ఆత్మనఃస్వస్య,హేతోః - స్త్రీకుమారపర్యన్తం-దుఃఖితం - గోకులం-నిరీక్ష్యఆజ్ఞాయతద్దుఃఖంజ్ఞాత్వా,మర్త్యపదవీ - మనువర్తమానో - ఽతఏవ-ముహూర్తమాత్రం-తూష్ణీంస్థిత్వా - తతఉరగబన్ధాదుదతిష్ఠత్-త్యాజితోరగబన్ధోబభూవేత్యర్థః ❀ ॥ ౨౩ ॥ ❀తస్యకృష్ణస్య-ప్రథ్యమానేనభూరీక్రియమాణేన-పృథుశబ్దాత్తత్కరోతీతిణ్యన్తాత్ "రఋతోహలాదే" రితికృతరభావాత్ కర్మణిలటఃశానచ్ - వపుషా-వ్యథితస్వశరీరో-భుజఙ్గః-కృష్ణ-మున్ముచ్య-కుపితః ఫణానున్నమయ్య, శ్వసన్-కేవలం-హరి-మీక్షమాణః-తస్థౌ - కథంభూతః-నాసారన్ధ్రేషువిషంయస్య - అమ్బరీషవత్స్థానిస్తబ్ధానిచెక్షణానినియస్య- అమ్బరీషశబ్దోభ్రాష్ట్రవాచీ "అమ్బరీషఃపుమాన్భ్రాష్ట్రం - క్లీబేఽమ్బరీషంభ్రాష్ట్రేనే" త్యాదినామానుశాసనాత్, అమ్బరీషఇత్యౌణాదికసూత్రేణా "బిశబ్దే" ఇత్యస్మాద్ధాతోః "కృభ్యాం త్యమ్బర్యామీష" న్నిత్యత-ఈషన్నిత్యనువర్తమానేతత్సన్నియోగేనరుడాగమోనిపాత్యతే - సమస్తపారే-నాసికాచ్ఛిద్రమేవ-విషపాకభ్రాష్ట్రం- యస్య-సచాసౌ-

ప్రతప్తాంతుల్యవ్యథాస్సమనుగృహ్యశుచస్స్రవన్త్యః । త్రస్తాఃప్రియవ్రజకథాఃకథయన్త్యఆసన్కృష్ణాననేఽర్పితదృశోమృతకప్రతీకాః॥ ౨౧ ॥కృష్ణప్రాణాన్నివిశతోనన్దాదీన్వీక్ష్యతద్ధ్రదమ్।ప్రత్యషేధత్సభగవాన్రామఃకృష్ణానుభావవిత్॥ ౨౨ ॥ఇత్థంసగోకులమనన్యగతింనిరీక్ష్యసస్త్రీకుమారమతిదుఃఖితమాత్మహేతోః।ఆజ్ఞాయమర్త్యపదవీమనువర్తమానఃస్థిత్వాముహూర్తముదతిష్ఠదురఙ్గబన్ధాత్॥ ౨౩ ॥ తత్ప్రథ్యమానవపుషావ్యథితాత్మభోగస్త్యక్త్వోన్నమయ్యకుపితఃస్వఫణాన్భుజఙ్గః।తస్థౌశ్వసఞ్ఛ్వసనరన్ధ్ర ❀ విషోఽమ్బరీషస్తబ్ధేక్షణోల్ముకముఖోహరిమీక్షమాణః॥ ౨౪ ॥తంజిహ్వయాద్విశిఖయాపరిలేలిహానంద్వేసృక్వణీఅతికరాళవిషాగ్నిదృష్టిమ్। క్రీడన్నముంపరిససారయథాఖగేన్ద్రోబభ్రామసోఽప్యవసరంప్రసమీక్షమాణః॥ ౨౫ ॥ఏవంపరిభ్రమహతౌజసమున్నతాంసమానమ్యతత్పృథుశిరస్స్వధిరూఢఆద్యః। తన్మూర్ధరత్ననికరస్ప ❀ ర్శాతితామ్రపాదామ్బుజోఽఖిలకలాదిగురుర్ననర్త ॥ ౨౬ ॥ తంన ❀ ర్తుముద్యతమవేక్ష్యతదాతదీయాగన్ధర్వసిద్ధమునిచారణదేవవధ్వః । ప్రీత్యామృదఙ్గపణవానకవాద్యగీతపుష్పోపహారనుతిభిస్సహసోపసేదుః॥ ౨౭ ॥ యద్యచ్ఛిరోననమతేఽఙ్గశతైకశీర్ష్ణస్తత్తన్మమర్దఖలదణ్డధరోఽఙ్ఘ్రిపాతైః । క్షీణాయుషోభ్రమతఉల్బణమాస్యతోఽసృఙ్నస్తోవమన్పరమకశ్మల

స్తబ్ధేక్షణః-ఉల్ముకాన్యగ్నికణాని ముఖేయస్య-ఉల్ముకవజ్జ్వలన్ముఖోవా ❀ ॥ ౨౪॥ ❀ ద్వేశిఖేఅగ్రభాగౌ-యస్యాః - స్తయా-జిహ్వయా- ద్వే-సృక్వణీఓష్ఠప్రాన్తౌ - లేలిహానం,అతికరాళా-విషాగ్నిభీషణా-దృష్టి-ర్యస్య - త-మముంకాళియం- క్రీడన్నివ-పరితశ్చచార "అభితఃపరితస్సమయా" త్యాదివచనేనాముమితిషష్ఠ్యర్థేద్వితీయా, అముష్యపరితస్ససారేత్యర్థః - యథా-గరుడ-స్తద్వత్-సోఽపికాళియోఽప్య-వసరందంశనార్థమన్తర-మన్వేషయ-న్పరిబభ్రామ ❀ ॥ ౨౫ ॥ ❀ఏవం-పరిభ్రమణేనైవగతబలం- ఉన్నతాంసాయస్యతం-కాళియ-మానమ్యనమ్రంకృత్వా, తస్యపృథుషువిపులేషు-శిరస్స్వధిరూఢః - ఆద్యఃఅఖిలవిద్యాకారణభూతః, అఖిలానాంభరతశాస్త్రవిదాం - ఆదిగురుః-హేతుగర్భమిదం-తత్త్వాత్ -చపలేష్వపి-శిరస్సు - ననర్త, కథంభూతః-తస్య - మూర్ధసు-యే-రత్నసమూహా - స్తేషాం-స్పర్శేనాత్యరుణం-పదామ్బుజం-యస్య - తథాభూతః ❀ ॥ ౨౬ ॥ ❀నృత్యంకర్తుముద్యుక్తం-తంకృష్ణ-మవేక్ష్య-తదీయాభగవత్సేవకాః-గన్ధర్వాదయః-ప్రీతిపూర్వకం-మృదఙ్గాదిభి-రుపలక్షితా-స్సహసాఆశు,ఉపసేదురాజగ్ముః - యద్వా - తదీయాఃకాళియస్యపరిజనాః - ఉపసేదుః-గన్ధర్వాదయశ్చతథా-భగవంతం-సేవితుం-మృదఙ్గాదిభిస్సహో-పసేదు-రిత్యన్వయః ❀ ॥ ౨౭ ॥ ❀ శత-మేకానిముఖ్యాని-శిరాంసి-యస్య-తస్య-శతైకశీర్ష్ణఃకాళియస్యఆర్షత్వా "చ్ఛీర్షన్ఛన్దసీ" తిశిరశ్శబ్దస్యశీర్షన్నాదేశః,యద్య-చ్ఛిరో - ననమతేనమ్రంనాభూ,దఙ్గహేరాజన్ - తత్త-చ్ఛిరః- కర్మఅఙ్ఘ్రిపాతైః-ఖలదణ్డధరః-హేతుగర్భం,తత్త్వ - న్మమర్ద-కథంభూతస్య,క్షీణ -మాయు-ర్బలంవా-యస్య,భ్రమతః-తదా- ఆస్యతోముఖేభ్యః, నస్తోనాసికాభ్యశ్చ, ల్బణముష్ణ-మధికంవా-అసృగ్రుధిరం -వమన్నద్గి

రన్,సనాగఃకాళియః,పరమధికం,కశ్మలంమోహం, మూర్ఛాం దుఃఖంవా,అవాపలేభే ॥ ౨౮ ॥ అక్షిభిర్నేత్రైః-గరళం-విష-ముద్వమతః-పునః-రుషాక్రోశేన-ఉచ్చైః-నిశ్వసతఃశ్వాసంముఞ్చత-స్తస్య-శిరస్సుమధ్యే-యద్య-చ్ఛిరః-కర్తృ,సమున్నమతి-ఉద్ధృతంబభూవేత్యర్థః-తత్తత్పదాపాదఘాతేన-అనునమయన్ ప్రహ్వీకుర్వన్-ఇత్థం-నృత్యన్-దమయాంబభూవదణ్డయామాస-కథంభూతః, పుష్పైఃపుష్పవర్షైః-సుపూజితః, గన్ధర్వాభిరితికర్తృపదాధ్యాహారః-తాదాత్వికంభగవన్తంలక్షయతి-ఇహఅస్మిన్నవసరే,పురాణఃపుమానివశేషాసనోభగవానివా-లక్ష్యతేత్యర్థః ॥ ౨౯ ॥ తస్యభగవత-శ్చిత్రేణోద్భటేన-తాణ్డవేననృత్తేన-నిరుగ్ణంనితరాంపీడితం-ఫణానాం-సహస్రం-యస్య-భగ్నంగాత్రంయస్య-సకాళియః-హేనృప ముఖైః-రుధిర,మనువమన్ఉద్గిరన్-తదా-తంకృష్ణం-చరాచరాత్మకసర్వభూతనియన్తారం-పురాణంపురుషం-శ్రీనారాయణం-స్మృత్వా-తమేవ-మనసా,అరణంశరణం,జగామ ॥ ౩౦ ॥ కృష్ణస్య-గర్భే-యజ్జగత్తస్య-అతిభారేణ-అవసన్నంపీడితం-పార్ష్ణిప్రహారైఃపాదపృష్ఠఘాతైః,పరితో-రుగ్ణాఃపీడితాః-ఫణాఏవ-తపత్రాణి-యస్య-తం-మహింకాళియం,దృష్ట్వా-అముష్యకాళియస్య-పత్న్యః,ఆర్తాదుఃఖితాః-విస్రంసమానా-వసనాదయో-యాసాం-తాః-ఆద్యంశ్రీకృష్ణ-ముపసేదురుపజగ్ముః ॥ ౩౧ ॥ తాఃకాళియస్యపత్న్యః-సువిగ్నానినితరాంభీతాని-మనాంసి-యాసాం-అతఏవ-పురస్కృతాఃపురోనిధాపితాః-అర్భాఃబాలాః-యాభి-స్తాస్తథాభూతాః-భువి-కాయాన్దేహాన్-నిధాయదణ్డవత్పాతయిత్వా-తం-భూతపతిమపరాధానవేక్షణేనశరణాగతభూతమాత్రరక్షితారం-కృష్ణం-ప్రణేముఃనమశ్చక్రుః, తత-స్తాః-సాధ్వ్యఃపతివ్రతాః శమలస్యపాప్మనో-భర్తుఃబిభ్రతః-మోక్షేచ్ఛవః, భర్తుశ్శమలస్యవా-ధృతాఞ్జలిపుటాః-శరణదం-శరణంరక్షణోపాయమా

మావనాగః ॥ ౨౮ ॥ తస్యాక్షిభిర్గరళముద్వమతశ్శిరస్సుయద్యత్సమున్నమతినిశ్వసతోరుషోచ్చైః । నృత్యన్పదాఽనునమయన్దమయాంబభూవపుష్పైస్సుపూజితఇవేహపుమాన్పురాణః ॥ ౨౯ ॥ తచ్చిత్రతాణ్డవనిరుగ్ణఫణాసహస్రోరక్తం ముఖైరురువమన్నృపభగ్నగాత్రః । స్మృత్వాచరాచరగురుంపురుషంపురాణంనారాయణంతమరణంమనసాజగామ॥ ౩౦ ॥కృష్ణస్యగర్భజగతోఽతిభరావసన్నంపార్ష్ణిప్రహారపరిరుగ్ణఫణాతపత్రమ్। దృష్ట్వాఽహిమాద్యముపసేదురముష్యపత్న్యఆర్తాశ్శ్లథద్వసనభూషణకేశబన్ధాః ॥ ౩౧ ॥తాస్తంసువిగ్నమనసోఽథపురస్కృతార్భాఃకాయాన్నిధాయభువిభూతపతింప్రణేముః । సాధ్వ్యఃకృతాఞ్జలిపుటాశ్శమలస్యభ

కాళియపత్నీకృతకృష్ణస్తుతిః

ర్తుర్మోక్షేప్సవశ్శరణదంశరణంప్రపన్నాః॥ ౩౨ ॥నాగపత్న్య ఊచుః ॥ న్యాయ్యోహిదణ్డఃకృతకిల్బిషేఽస్మింస్తవావతారఃఖలనిగ్రహాయ। రిపోస్సుతానామపితుల్యదృష్టిర్ధత్సేదమం ఫలమేవానుశంసన్ ॥ ౩౩ ॥ అనుగ్ర

త్మానం.దదాతీ-తితథా-తం"యఆత్మదాబలదా,,ఇతిశ్రుతేః-తంకృష్ణం-శరణముపాయం-ప్రపన్నాఃఅధ్యవసితవత్యః"అనన్యసాధ్యేస్వాభీష్టేమహావిశ్వాసపూర్వకమేకదేకోపాయతాయాచ్ఞాప్రపత్తిశ్శరణాగతి,, రిత్యుక్తవిధాంప్రపత్తించక్రురిత్యర్థః ॥ ౩౨ ॥ తత్రభగవత్స్తదితరాసాధ్యస్వభర్తృప్రాణసంరక్షణాత్మకస్వాభీష్టోపాయతాంమహావిశ్వాసపూర్వకంయియాచిషవ-స్తావద్యాచనీయతోపయుక్తగుణవత్తాం స్తుతివ్యాజేనావిష్కుర్వత్య-స్తావ-ద్రక్షణీయస్యస్వభర్తుఃకార్పణ్యం,భవాన్తరసుకృతవత్త్వంచ,సూచయన్త్యః,ప్రకృతమేతస్యదమనమహితవ్యాజంహితమేవ-తచ్చసమదృశాత్వయాకర్తుముచితమేవేతివిజ్ఞాపయామాసుః,న్యాయ్యఇత్యాదినాద్వయేన-తతశ్చతుర్భిఃకార్పణ్యసుకృతవత్త్వే,తతోదశభిర్యాచనీయత్వోపయుక్తగుణానావిష్కర్తుం స్తుతిః-తతఃపఞ్చభిర్యాఞ్చేతివివేకః-కృతం-కిల్బిషంద్రోహదవిదూషణాత్మకం-త్వద్దంశనాత్మకంవా-యేనఅస్మిన్-య-స్త్వయా-ధృతో-దణ్డః-స-న్యాయ్యఉచితఏవ-కృతకిల్బిషఇత్యనేన,తస్య-దణ్డ్యత్వం-ఆకించన్యంప్రత్యుతసాపరాధత్వంచ సూచితం,అథతద్దణ్డయితృత్వం న్యాయ్యమిత్యభిప్రాయేణాహుః॥ తవావతారఃఖలనిగ్రహాయ-ఖలానాందుష్కృతాం,నిగ్రహార్థంహి తవా-వతార, ఇత్యర్థఃనన్వేవమపివాత్సల్యనిధేర్మమైతదనుచితమిత్యత్రాహుః॥రిపోరితి ॥ రిపో, స్సుతానామపివిషయే,తుల్యావైషమ్యరహితా,దృష్టి-ర్యస్య-తథాభూత, స్త్వం,ఫలంహితాత్మకమేవా,నుసమనన్తరమేవ,శంసన్సూచయన్-తావ-ద్దమందణ్డం-ధత్సేకరోషి-రిపోస్సుతానామపీత్యనేనమిత్రామిత్రవిభాగానాదరేణాపరాధినాంసర్వేషామపిదమంధత్సఇతిసూచితం; అతఏవ,తుల్యదృష్టిః-యద్వా " హరిర్దుఃఖానిభక్తానాంహితబుద్ధ్యాకరోతి వై-శస్త్రక్షారాగ్నికర్మాణిస్వపుత్రాయపితాయథా ,, ఇత్యుక్తరీత్యాఅనుగృహ్యమాణానాంతావత్పుత్రాదీనామివసర్వేషామపితాదాత్వికాహితవ్యాజంహితమేవకరోషీతిసూచితం-అతోఽయందణ్డోఽనుగ్రహరూపఏవ-అతఏవ-వాత్సల్యనిధేస్తవోచితశ్చేతి-భావః ॥ ౩౩ ॥ దణ్డస్యానుగ్రహరూపతామేవస్పష్టయన్తి॥ అనుగ్రహఇతి ॥ భవతా,యః-కృతో-దణ్డస్సోఽయం

నోఽస్మాక-మస్మద్విషయే, అనుగ్రహ ఏవ, కుతః, తే దణ్డస్త్వత్కృతో దణ్డోఽసతాం, నోఽస్మాకం, కల్మషాపహః దురితాపహః, కిం తత్కల్మషం, యదపహన్తా మద్దణ్డస్తత్రాహుః అముష్య దేహినః కాళియాఖ్యజీవస్య, యత్ యస్మాత్కల్మషాద్ధన్దశూకత్వం సర్పత్వం-ప్రాప్తమితి శేషః, తత్కల్మషాపహ ఇత్యర్థః-అత స్తవ, క్రోధోఽప్యనుగ్రహ ఏవానుగ్రహగర్భ ఏవ-సమ్యక్-మతః విజ్ఞాతః ✻ ॥ ౩౪ ॥ ✻ కృతకిల్బిషస్య హి దన్దశూకత్వమితి పదద్వయేన సాధనాన్తరరాహిత్యాత్మకమాకించన్యరూపం కార్పణ్యం సూచితం - అథేశ్వరానుగ్రహనిమిత్తం సుకృతవత్త్వమనుమాన్తి ॥ తప ఇతి ॥ అనేనాస్మద్భర్త్రా - పూర్వం పూర్వస్మిన్జన్మని-నిరస్తాహఙ్కారేణ మానదేన మహద్భ్యః పూజాప్రదేన చ సతా-కిం-తపః-స్సుతప్తం సుష్ఠుచరితం-పాకం పచతీతివన్నిర్దేశః - అథవా-సర్వభూతానుకమ్పయా-కశ్చి-ద్ధర్మో వా, అనుష్ఠిత-స్స్యాత్-కథమేవం జ్ఞాయత ఇత్యత్రాహుః-యత-స్సర్వాసుజీవయతి “ కో హ్యేవాన్యాత్కః ప్రాణ్యాత్ ,, దితి శ్రుత్యుక్తరీత్యా భోగమోక్షప్రదానేనోజ్జీవయతీతి తథా - భవాన్ - తుష్యతి తుష్టో భవితుం తావద్ధణ్డయతీతి భావః - తపో ధర్మయోరనిర్వచనీయత్వాభిప్రాయకః కింశబ్దః-అనేనానుష్ఠితౌ తపోధర్మా ఇదమిత్థం తయా నాస్మాభిరల్పబుద్ధిభిర్నిర్వక్తుం శక్యౌ - కింతు - కేవలం సర్వాన్తరాత్మనో భవతస్తోషాల్లిఙ్గాత్తన్నిమిత్తం కించిత్తప ఆదికం కృతమిత్యనుమాస్యామహ ఇతి భావః -యద్వా-తప ఇత్యాదిభిశ్చతుర్భిః కార్పణ్యమేవాభివ్యజ్యతే - అయమర్థః - పూర్వమనుగ్రహరూపాద్దణ్డాత్ప్రాగనేన నిసర్గతః క్రూరేణానేన సర్పేణ-కిం-తప-స్సుతప్తం-న కించిత్-అథవా-కో ధర్మః, న కశ్చిద్యతో యేన తపసా ధర్మేణ వా-భవాంస్తుష్యతి-తన్న కించిదపి కృతమిత్యర్థః, స్వభావతః క్రూరస్య నిరస్తమానత్వాద్యసంభావనాప్రశ్నాయ తద్విశేషణాని ✻ ॥ ౩౫ ॥ ✻ కస్యేతి-అస్య కాళియస్య, త్వత్పాదరజస్స్పర్శాధికారః-కస్య పుణ్యస్య - అనుభావః ప్రభావః-తత్పుణ్యం, మయం-న వేద-వయమపి-న విద్మః - యద్వా, కస్య న కస్యచిదపి తాదృ

హో ఽయం భవతా కృతో హి నో దణ్డో ఽసతాం తే ఖలు కల్మషాపహః । యద్దన్దశూకత్వమముష్య దేహినః క్రోధోఽపి తేఽనుగ్రహ ఏవ సమ్మతః ॥ ౩౪ ॥ తపస్సుతప్తం కిమనేన పూర్వం నిరస్తమానేన చ మానదేన । ✻ ధర్మోఽథవా సర్వజనానుకమ్పయా యతో భవాంస్తుష్యతి సర్వజీవనః ॥ ౩౫ ॥ కస్యానుభావోఽస్య న దేవ విద్మహే తవాఙ్ఘ్రిరేణుస్స✻ర్శాధికారః ✻ । యద్వాఞ్ఛయా శ్రీర్లలనాఽచరత్తపో విహాయ కామాన్సుచిరం ధృతవ్రతా ॥ ౩౬ ॥ న నాకపృష్ఠం న చ సార్వభౌమం న పారమేష్ఠ్యం న రసాధిపత్యమ్ । న యోగసిద్ధీరపునర్భవం వా వాఞ్ఛన్తి యత్పాదరజః ప్రపన్నాః ॥ ౩౭ ॥ తదేష నాథాప దురాపమన్యైస్తమోజనిః క్రోధవశోఽప్యహీశః । సంసారచక్రే భ్రమత

శం పుణ్య - మస్మిన్ సర్పజాతౌ కించిదపి సంభావిత-మిత్యయం - న వేద-వయమపి న విద్మహే, ఇత్యర్థః తవేత్యనేన-తదఙ్ఘ్రిరేణోర్దుర్లభ్యమభిప్రేతం-త దేవావిష్కుర్వన్తి ॥ యద్వాఞ్ఛయేతి ॥ యద్వాఞ్ఛయా యదఙ్ఘ్రిరేణులిప్సయా, శ్రీర్లలనా, శ్రీర్లక్ష్మీరేవ లలనా-యస్యాః, పాదరజో, బ్రహ్మాదయో, లిప్సన్తి, సా, శ్రీరపి, కామానఙ్ఘ్రిరేణువ్యతిరిక్తాన్పురుషార్థాన్-విహాయ అనిచ్ఛన్తీ, ధృతవ్రతా, ధృతం - తపశ్చర్యోపయుక్తమిన్ద్రియజయాత్మకం వ్రతం-యయా-తథాభూతా-తపో బహుకాలమచరత్-పురా శ్రీర్వేదవతీరూపేణ తపశ్చచారేతి శ్రీరామాయణకథాఽత్ర సూచ్యతే ✻ ॥ ౩౬ ॥ ✻ నన్వైశ్వర్యకైవల్యాదిషు ప్రార్థనీయపురుషార్థేషు సత్స్వపి తాన్విహాయ కిం విశేషేణ మదఙ్ఘ్రిరేణుం వాఞ్ఛన్తీత్యత్రాహుః ॥ నేతి ॥ యే - త్వత్పాదరజః ప్రపన్నాస్తే, పారమేష్ఠ్యాదికం-న వాఞ్ఛన్తి - పారమేష్ఠ్యాదిభ్యోఽతిశయపురుషార్థరూపం త్వత్పాదరజస్స్వమానాస్తేనైవ తృప్తాః పారమేష్ఠ్యాదికం న వాఞ్ఛన్తీత్యర్థః, తత్ర-పారమేష్ఠ్యం చతుర్ముఖైశ్వర్యం, నాకపృష్ఠం-స్వర్గలోకం, సార్వభౌమం చక్రవర్తిత్వం, రసాధిపత్యం భూలోకాదధస్తనలోకాధిపత్యం, యోగసిద్ధీరణిమాదీన్, అపునర్భవం కైవల్యం ✻ ॥ ౩౭ ॥ ✻ తర్హ్యేవం కృపణస్యాపి కథం దుర్లభతమమత్పాదరజస్స్పర్శాధికారస్తత్రాహుః, తదితి, ఏషః, అహీశస్సర్పాధిపస్తమోజనిస్తమః ప్రచురజన్మా - అత ఏవ-క్రోధవశస్తదపి తథాపి-హే నాథ-అన్యైః, దుష్ప్రాపం-త్వత్పదామ్బుజస్పర్శం, ఆప లేభే, యద్భవత-స్సమక్షం ప్రత్యక్షత్వం, త, దన్యైర్దురాపమప్యేష, ఆపేతి వాఽన్వయః ॥ యుక్తం చైతదిత్యాహుః ॥ సంసారచక్రే-స్వకర్మభి-ర్భ్రమతో-జీవస్య, యదృచ్ఛయా-భవత-స్సమక్షత్వం, స్యాత్ “ ఏవం సంసృతిచక్రేఽస్మిన్భ్రామ్యమాణే పురత్యయే, జీవే దుఃఖాకులే విష్ణోః కృపా కాప్యుపజాయత ,, ఇతి స్మరణాదితి భావః, విభవ ఇతి పాఠే, విభవస్త్వదనుగ్రహరూపో విభవ, స్సమక్షః ప్రత్యక్షస్స్యాదేవ యాదృచ్ఛికాదిసుకృతవిశేషరూపవ్యాజమాత్రావలమ్బనేనానుజిఘృక్షోర్వాత్సల్యనిధేస్తవానుగ్రహరూపో విభవః ప్రత్యక్ష, స్స్యాదేవ, అన్యథా, కస్యాపి చేతనస్య నిర్దుష్టస్యాసంభవాత్త్వత్కృపా నిర్విషయైవ

స్యాదితిభావః ❀ ॥ ౩౮ ॥ ❀ ఏవం కార్ష్ణ్యమావిష్కృత్యాథ శరణ్యత్వోపయుక్తగుణైర్విశిష్య స్తువన్తి ॥ నమ ఇత్యాదిభిర్దశభిః ॥ చతుర్థ్యన్తానాం భగవత ఇత్యాదీనాం తుభ్యం నమ ఇత్యన్వయః, తత్ర, ఆశ్రితకార్యనిర్వాహకా ఆశ్రయణసౌకర్యాపాదకాశ్చేతి ద్వివిధాశ్శరణ్యగుణాః తత్ర జ్ఞానశక్తిపూర్తిప్రాప్త్యాదయ ఆశ్రితకార్యనిర్వాహకాః జ్ఞానమనిష్టపరిహారేష్టప్రాపణోపయుక్తరూపం, తచ్చ జ్ఞానవిజ్ఞాననిధయ ఇత్యనేనోక్తం, జ్ఞానమనిష్టపరిహారోపయుక్తం విజ్ఞానమిష్టప్రాపణోపయుక్తం, తయోర్నిధిరాశ్రయః, తస్మై, శక్తిర్నామ-ఘటితఘటనసామర్థ్యాద్యాత్మికా-సా చానన్తశక్తయ ఇత్యనేనోక్తా, బ్రహ్మణ ఇత్యనేన సర్వశేషిత్వాదిగుణబృహత్త్వవాచినా, భగవత ఇత్యనేన షాడ్గుణ్యపూర్ణత్వవాచినా, పూర్తిప్రాప్తీ వివక్షితే-పూర్తిరవాప్తసమస్తకామత్వం, ప్రాప్తిర్నిరుపాధికశేషిత్వం, ఆశ్రయణసౌకర్యాపాదకాస్తు గుణాః పరత్వస్వామిత్వసౌశీల్యవాత్సల్యాదయః- తత్ర, భూతాయ పరాయ పరమాత్మన ఇతి పరత్వముక్తం, పరత్వం నామ, స్వేతరాపేక్షయోత్కృష్టత్వం “ఉత్తమః పురుషస్త్వన్యః పరమాత్మేత్యుదాహృతః। యో లోకత్రయమావిశ్య బిభర్త్యవ్యయ ఈశ్వరః„ ఇతి స్వేతరనిఖిలజగదన్తః ప్రవేశనప్రశాసనాభ్యాం వ్యాప్యగతదోషాస్పర్శే నచ ధారకత్వం హి పరమాత్మశబ్దప్రవృత్తినిమిత్తమవగతం అనేన స్వేతరనియామ్యసర్వవస్త్వపేక్షయోత్కృష్టత్వం స్పష్టమేవ, పరాయ భూతాయ, భూతత్వమత్ర సర్వేభ్యః కారణతయా ప్రాగవస్థితత్వం, పరమకారణాయేత్యర్థః-అనేనాపి పరత్వం స్పష్టమేవ-భూతావాసాయేత్యనేన సౌలభ్యమవగతం-పరత్వయుక్తోఽపి న మేర్వాదివద్దూరతరోఽపి తు, సర్వభూతహృదయగుహావాస ఇతి భావః, అనేన సౌలభ్యం సువ్యక్తమేవ-పురుషాయ మహాత్మన ఇత్యనేన సౌశీల్యం వివక్షితం, స్వయం వాచామగోచరమాహాత్మ్యయుక్తోఽపి యాదవానామన్యతమపురుషరూపేణ తైస్సహ సంశ్లేషస్వభావ ఇతి భావః, మహతో మన్దైస్సహ సంశ్లేషస్వభావవత్త్వం హి సౌశీల్యం, మహాపరాధినం కాలియమనుగ్రహీతుముద్యోగప్రఖ్యాపనపరేణానేన ప్రకరణేన వాత్సల్యం వ్యక్తమేవావగతం, భూ-

శ్శరీరిణో ❀ యదృచ్ఛయా ❀ స్యాద్భవతస్సమక్షమ్॥ ౩౮ ॥ నమస్తుభ్యం భగవతే పురుషాయ మహాత్మనే। భూతావాసాయ భూతాయ పరాయ పరమాత్మనే॥ ౩౯ ॥ జ్ఞానవిజ్ఞాననిధయే బ్రహ్మణేఽనన్తశక్తయే। అగుణాయావికారాయ నమస్తే ప్రాకృతాయ చ॥ ౪౦ ॥ కాలాయ కాలనాభాయ కాలావయవసాక్షిణే। విశ్వాయ విశ్వరూపాయ

తావాసాయ పరమాత్మన ఇతి వ్యాపకత్వోక్త్యా ప్రసక్తం వ్యాప్యగతదోషం పరిజహ్రుః॥ అగుణాయేతి ॥ హేయగుణరహితాయ, పరాయ భూతాయేతి కారణత్వోక్త్యా ప్రసక్తవికారాశ్రయత్వపరిహారాభిప్రాయేణావికారాయేత్యుక్తిః - సద్వారకవికారాశ్రయత్వేన కారణత్వేఽపి స్వరూపతస్స్వభావతశ్చావికారాయేత్యర్థః, సద్వారకవికారాశ్రయత్వమేవ స్పష్టయన్తి॥ ప్రాకృతాయ “భూమిరాపోఽనలో వాయుః అపరేయమితస్త్వన్యా„ మితి శ్లోకద్వయోక్తప్రధానపురుషాత్మకప్రకృతిద్వయద్వారా తద్గతవికారాశ్రయాయ ❀ ॥ ౩౯ ॥ ౪౦ ॥ ❀ సత్త్వాదిప్రకృతిగుణక్షోభనిమిత్తకాలస్యాపి పృథఙ్నిమిత్తతాయ్యాదాసాయ తస్యతత్సామానాధికరణ్య నిర్దేశః-కాలాయేతి-కాలాత్మకాయేత్యర్థః-తదాత్మకత్వం నమృదాత్మకో ఘట ఇతివత్స్వరూపైక్యనిబన్ధనమపి త్వా- త్మా దేవో జాత ఇతివచ్ఛరీరాత్మభావనిబన్ధనమిత్యభిప్రాయేణాహుః-కాలనాభాయేతి - కాలో, నాభివదఙ్గభూతో, యస్య, సః-కాలనాభః “అచ్ప్రత్యన్వవపూర్వాత్సామలోమ్నః„ ఇత్యత్ప్రజితియోగవిభాగాశ్రయణాత్సర్వసమాసాన్తోఽచ్ప్రత్యయః-యద్వా, కాలస్య, నాభిః, శ్వమ్యరాదీనాం నాభివద్ధారకః, ఆత్మభూత ఇతి యావత్, దేవమనుష్యాదిదేహపారవశ్యేన జీవస్య తచ్ఛరీరకత్వవన్న కాలపారవశ్యేన తచ్ఛరీరకత్వమపి తు, తద్వ్యాధాత్మ్యైవ లోకనేనేత్యభిప్రాయేణాహుః “కాలావయవసాక్షిణ ఇతి॥ కాలావయవానాం నిమేషాదివత్సరాన్తానాం, సాక్షిణే సాక్షాద్ద్రష్ట్రే, పరాయ భూతాయేత్యుక్తకారణత్వప్రయుక్తకార్యానన్యత్వాభిప్రాయేణ కార్యసామానాధికరణ్యేన నిర్దిశన్తి॥ విశ్వాయేతి॥ విశ్వాత్మకాయేత్యర్థః॥ తదాత్మకత్వం కిం తత్స్వరూపాభేదనిబన్ధనం-నేత్యాహుః, విశ్వరూపాయేతి, విశ్వం, రూపం శరీరం, యస్య, తస్మై, శరీరాత్మభావనిబన్ధనం సామానాధికరణ్యమితి భావః ॥ యద్వా ॥ సూక్ష్మచిదచిద్విశిష్టస్యైవ కారణత్వాత్తస్య స్థూలచిదచిద్విశిష్టేనాత్మనా సాకమనన్యత్వాభిప్రాయేణ విశ్వాయేత్యుక్తిః, విశేష్యాంశస్యాపి శరీరాత్మభావనిబన్ధనవిశ్వసామానాధికరణ్యాభిప్రాయేణ విశ్వరూపాయేత్యుక్తిః, న కేవలముపాదానకారణభూతాయ, అపి తు, జగన్నిమిత్తభూతాయ చేత్యభిప్రాయేణాహుః, తతః-కర్త్రే ఇతి, ఉపకరణాధికరణాదికమపి త్వమేవేత్యభిప్రాయేణోక్తం, విశ్వస్య హేతవ ఇతి హేతుత్వం కారకష

౩౮ ॥ శ్లో ❀ పా ॥ స్యాద్విభవస్సమక్షః

ట్క-సాధారణం-గోబలీవర్దన్యాయేనతత్కర్త్రిత్యుక్తిః ❀ ॥ ౪౧ ॥ ❀ విశ్వాయవిశ్వరూపాయేత్యుక్తయోఃకార్యేణస హవిశిష్టవిశేష్యాంశసామానాధికరణ్యయోర్నిబన్ధనద్వయమాహుః॥ భూతేతి ॥ భూతాదిరూపేణపరిణతత్వాద్భూతాద్యాత్మనే, అత్రభూతాదిశబ్దాఃభూతాదికార్యరూపేణపరిణతాచిద్విశిష్టబ్రహ్మపరాః ఏవంచకార్యావస్థబ్రహ్మాభిన్నకారణావస్థబ్రహ్మణఇత్యర్థః-భూతాదీనా - మాత్మనేతదన్తఃప్రవేశప్రశాసనాభ్యాంభర్త్రే ఇత్యస్యార్థస్తన్త్రేణవివక్షితః అన్తఃప్రవేశప్రశాసనాభ్యాంభర్తృత్వమేవహ్యాత్మశబ్దప్రవృత్తినిమిత్తం,తత్ర,భూతాన్యాకాశాదీని, మాత్రాఃశబ్దాదయఃపఞ్చఇన్ద్రియాణిజ్ఞానకర్మోభయేన్ద్రియాణిశ్రోత్రాదీనిదశ,ప్రాణాః, పఞ్చ మనో , బుద్ధిశ్చ , ఆశయోవాసనా,ఏవంసూక్ష్మాచిద్విశిష్టబ్రహ్మణఃస్థూలావస్థాచిద్విశిష్టబ్రహ్మాభేదేతయోఃకార్యకారణభావోవిశేషణవిశేష్యయోశ్శరీరాత్మభావశ్చేతినిబన్ధనద్వయముక్తం,అథచిత్సామానాధికరణ్యేఽపినిబన్ధనమాహుః॥ త్రిగుణేనేత్యర్ధేన ॥ త్రిగుణేనగుణత్రయహేతుకేనాఽభిమానేనదేహాత్మాద్యభిమానేన,గూఢాచ్ఛన్నా, స్వాత్మానుభూతిర్జీవానాం , యస్మాత్తస్మైజ్ఞానవికాసయాపజీవగతకార్యంప్రతికారణభూతాయేత్యభిప్రేతార్థః ❀ ॥ ౪౨ ॥ ❀ ఏవంజగత్కారణత్వేనపరత్వనిర్వాహణలక్షితస్యపరమాత్మనశ్చిదచిద్విశిష్టస్యస్వరూపంవిశేష్యాంశభూతంజగన్నిమిత్తకారణంవిశోధయన్తి॥ నమోఽనన్తాయేతి ॥ అత్రసత్యాదివాక్యంప్రత్యభిజ్ఞాప్యతే,అనన్తపదేనతస్య,కూటస్థపదేననిర్వికారవాచినాసత్యపదస్య, విపశ్చిచ్ఛబ్దేనజ్ఞానపదస్యచ, ప్రత్యభిజ్ఞానాత్,వివిధంపశ్యతీతివిపశ్చి,త్తస్మై,నిత్యాసఙ్కుచితసర్వవస్తువిషయకధర్మభూతజ్ఞానాశ్రయాయేత్యర్థః-పృషోదరాదిత్వాద్యశబ్దస్య చిభావః-ఏవమచేతనాత్త్రివిధజీవేభ్యశ్చవ్యావృత్తాయేత్యుక్తంభవతి, అనన్తాయేత్యనేనసర్వవస్తుసామానాధికరణ్యార్హత్వరూపవస్తుపరిచ్ఛేదరాహిత్యమప్యుక్తం - సర్వవస్తుసామానాధికరణ్యార్హత్వంచసర్వాన్తఃప్రవేశేనతచ్ఛరీరకత్వేనచ,

తత్క ❀ ర్త్రేవిశ్వహేతవే॥ ౪౧ ॥భూతమాత్రేన్ద్రియప్రాణమనోబుద్ధ్యాశయాత్మనే। త్రిగుణేనాభిమానేనగూఢస్వాత్మానుభూతయే॥ ౪౨ ॥ నమోఽనన్తాయసూక్ష్మాయకూటస్థాయవిపశ్చితే। నానావాదానురోధాయవాచ్యవాచకశక్తయే॥ ౪౩ ॥నమఃప్రమాణమూలాయకవయేశాస్త్రయోనయే। ప్రవృత్తాయనివృత్తాయనిగమాయనమోనమః॥ ౪౪ ॥నమఃకృష్ణాయరామాయవసుదేవసుతాయచ। ప్రద్యుమ్నాయానిరుద్ధాయసాత్వ

తత్రకథమణుస్వరూపజీవాన్తఃప్రవేశేనతచ్ఛరీరకత్వం విభోఃపరమాత్మనస్సఙ్గచ్ఛత ఇత్యత్రాహుః ॥ సూక్ష్మాయేతి “అణోరణీయాన్ , నిత్యం విభుంసర్వ గతం సుసూక్ష్మ,, మిత్యాది శ్రుత్యుక్తరీత్యా సూక్ష్మాదపిసూక్ష్మత్వాజ్జీవాన్తః ప్రవేశయోగ్యాయేతిభావః ॥ నన్వేవంభూతంత్వాంకథంకేచిన్నిమిత్తకారణమేవవదన్తి , కేచిచ్చ , జీవాభిన్నమిత్యాదీ, త్యత్రాహుః-నానావాదాఃవేదవిరుద్ధాః , తాననువృత్యావస్థితాయ , అనధిగతవేదాన్తవాక్యైకవాక్యానాంవిప్రతిపన్నబుద్ధీనాంతత్తద్వాదానురూపేణాపిప్రతీతాయేత్యర్థః- తత్ర హేతుః - వాచ్యవాచకశక్తయే - వాచకాస్తత్తద్వాదిప్రయుక్తాఃవివక్షితార్థవిషయాశ్శబ్దాః , వాచ్యాస్తత్తచ్ఛబ్దవివక్షితా అర్థాః - తత్రవాచ్యశక్తిరుపస్థాప్యత్వయోగ్యతాలక్షణా - వాచకశక్తిరుపస్థాపకత్వలక్షణా-తదుభయశక్తినిర్వాహకత్వాన్నానావాదానురోధాయేత్యర్థః ❀ ॥ ౪౩ ॥ ❀ ఏవమపి-కేవలం శాస్త్రయోనయే-శాస్త్రం , యోనిఃకారణంస్వస్వరూపస్వభావప్రమితిజనకం-యస్య , తస్మై -శాస్త్రస్యాభ్రమప్రమాదవిప్రలిప్సాదిపురుషదోషసంభావనాంనిరాకుర్వత్యోవిశింషన్తి॥ప్రమాణమూలాయ , ప్రమాణంస్వప్రమితిసాధనంశాస్త్రం,తస్య-మూలాయతదావిష్కర్తృత్వేనతత్కారణాయ,తథాచస్మర్యతే“అనాదినిధనాహ్యేషావాగుత్సృష్టాస్వయంభువా।ఆదౌవేదమయీనామ్నాయతస్సర్వాఃప్రసూతయః,, ఇతి , శ్రూయతేచ “ తస్యహవాఏతస్యమహతోభూతస్యనిశ్వసితమేతద్యదృగ్వేద,, ఇతి “ఋచస్సామానిజజ్ఞిరే,ఛన్దాగ్ంసిజజ్ఞిరేతస్మాత్, యజుస్తస్మాదజాయత ,, ఇతిచ,ప్రమాణమూలత్వాసంభావనాంనిరాకుర్వన్తి - కవయే - పూర్వపూర్వానుపూర్వీవిశిష్టత్వేనశాస్త్రావిష్కారోపయుక్తసార్వజ్ఞ్యయుక్తాయ-నకేవలంప్రమాణమూలాయ, అపితుప్రమేయనిర్వాహకాయాపీత్యాహుః,ప్రవృత్తాయనివృత్తాయచ-ఉభయకర్మనిర్వాహకాయ-నిగమాయోపనిషజ్జ్ఞానప్రవర్తకాయ ❀ ॥ ౪౪ ॥ ❀ సత్యంపరత్వావస్థితోఽహముక్తగుణయుక్తోనతువ్యూహవిభవాద్యవస్థఇత్యత్రాహుః ॥ నమఃకృష్ణాయేతి ॥ రామకృష్ణాదివిభవావస్థాయాం ప్రద్యుమ్నానిరుద్ధాదివ్యూహావస్థాయాంచాహీనస్వస్వభావాయేతిభావః - విభవావస్థాయాంసౌశీల్యమేకమధికమావిష్కృతమిత్యభిప్రాయేణాహుః - వసుదేవసుతాయేతి ॥ య

౪౧ ॥ శ్లో ❀ పా ॥ చాస్యహేతవే

ద్వా। శరణ్యత్వోపయుక్తమాశ్రితార్తిపరిజిహీర్షైకశీలత్వమాహుః॥ నమఃకృష్ణాయేతి। వ్యూహవిభవాదిరూపేణ-సాత్వతా మాశ్రితానాంపతయేఅనిష్టపరిహారపూర్వకంపాలకాయ ॥ ౪౫ ॥ పాలకత్వప్రకారమేవాహుః॥ గుణప్రదీపాయేతి॥ సాత్వతామిత్యనువర్తతే- తేషాం, గుణస్యధర్మభూతజ్ఞానస్య, ప్రదీపాయ ప్రదీపవద్విషయావారకనివారకాయ - సాత్వ తాంగుణప్రదీపాయేత్యనేన, అసాత్వతాంతద్వైపరీత్యంసూచితం। తదేవస్పష్టీకుర్వన్తి॥ గుణాత్మచ్ఛాదనాయ గుణేనగు ణమయమాయయా, ఆత్మనోజీవా-నసాత్వత, శ్ఛాదయతిసఙ్కుచితజ్ఞానాన్కరోతీ,తితథా-తస్మై,ఏతద్విశేషణద్వయప్రసక్త వైషమ్యపరిజిహీర్షయావిశింషన్తి, గుణవృత్త్యుపలభ్యాయ, గుణస్యగుణపరిణామాత్మకమనసో,వృత్త్యాన్యాసోపాసనాన్య తరరూపయా, ఉపలభ్యాయఉపలక్ష్యాయ, గుణవృత్తిరూపవ్యాజమాత్రాపేక్షత్వాద్వైషమ్యరహితాయేతిభావః। గుణ వృత్త్యపరిజ్ఞానాసంభావనాంనిరాకుర్వన్తి॥ గుణద్రష్ట్రే, సర్వాన్తఃకరణవృత్తీనాంసాక్షాద్యుగపద్ద్రష్ట్రే, తత్రహేతుః- స్వసంవిదే-స్వాసాధారణాపరిచ్ఛిన్ననిరుపాధికనిత్యాసఙ్కుచితధర్మభూతజ్ఞానాశ్రయాయ ॥ ౪౬ ॥ యద్యహంగు ణద్రష్టా- తర్హితథాత్వేనకింనజ్ఞాయే-ఇత్యత్రాహుః॥ అవ్యాకృతేతి। అవ్యాకృతోఽనభివ్యక్తః. విహారఃగుణద్రష్టృత్వాది రూపో యస్య- తస్మై - నకేవలంగుణద్రష్ట్రే-అపితు సర్వవ్యాకృతానాందేవాదిపదార్థానాంతద్బుద్ధివృత్తీనాంచ - సిద్ధయేని ష్పత్తిహేతవే- నకేవలంతేషాంసిద్ధిహేతురేవా-పితు - సర్వేన్ద్రియప్రశాసితాచే- త్యభిప్రాయేణసంబోధయన్తి॥ హృషీ కేశేతి। హృషీకాణాంఇన్ద్రియాణాం -ఈశఃనియన్తా- శరణ్యత్వోపయుక్తంగుణాన్తరమాహుః-మునయే-తాపత్రయాతు రజీవోజ్జీవనాయయాదృచ్ఛికప్రాసఙ్గికానుషఙ్గికాదన్యతమసుకృతలేశానుచిన్తనాత్మకమననశీలాయ - మౌనశీలీఅజల్పాకః- పరిపూర్ణైశ్వర్యత్వాద్బ్రహ్మాదిస్తమ్బపర్యన్తంజగత్తృణీకృత్య జోషమాసీనాయేత్యర్థః. అయమపిపరత్వావహోగు ణః ॥ ౪౭ ॥ పరావరగతిజ్ఞాయబన్ధమోక్షాభిజ్ఞాయ - ఆశ్రితానాంమోచకాయా-నాశ్రితానాంబన్ధకాయచేత్యర్థః- త థాచోక్తంభగవతైవ " తేషామహంసముద్ధర్తామృత్యుసంసారసాగరా ,, దితి " తానహంద్విషతఃక్రూరాన్సంసారేషు

తాంపతయేనమః॥ ౪౫ ॥నమోగుణప్రదీపాయగుణాత్మచ్ఛాదనాయచ। గుణవృత్త్యుపలభ్యాయగుణద్రష్ట్రే
స్వసంవిదే॥౪౬॥అవ్యాకృతవిహారాయసర్వవ్యాకృతసిద్ధయే।హృషీకేశనమస్తేఽస్తుమునయేమౌనశీలినే॥౪౭॥

నరాధమాన్। క్షిపామ్యజస్రమశుభానాసురీష్వేవయోనిష్వి ,, తిచ - ఆశ్రయణసౌకర్యాపాదకోఽయంగుణః కృతాపరా ధానప్యాశ్రయణరూపవ్యాజమాత్రావలమ్బనేనరక్షితుముద్యమోహ్యాశ్రయణసౌకర్యాపాదకః - అనేనవైషమ్యరాహి త్యం కారుణికత్వంచాభిప్రేతం తథాచస్మర్యతే " సర్వజ్ఞోఽపిహిసర్వేశస్సదాకారుణికోఽపిసన్।సంసారతన్త్రవాహిత్వా ద్రక్షాపేక్షామపేక్షత ,, ఇతి- సర్వాధ్యక్షాయసర్వపురుషార్థాధిపతయే - ఆశ్రితానాంధర్మాదిస్వాత్మపర్యన్తప్రదాతృత్వ రూపమహావదాన్యాయేత్యర్థః - అయమాశ్రితకార్యాపాదకోగుణః - పూర్వంపరాయభూతాయేత్యుక్తపరత్వోపయుక్త జగదుపాదానత్వప్రయుక్తవిశ్వానన్యత్వం - విశిష్టస్యతథాత్వేఽపివిశేష్యాంశస్యవిశ్వశరీరకత్వేనతద్భిన్నత్వం - తన్నిమి త్తత్వం- తత్సృష్ట్యాన్యేతరోపకరణాన్తరనిరపేక్షత్వంచ" విశ్వాయవిశ్వరూపాయతత్కర్త్రేవిశ్వహేతవ ,, ఇత్యుక్తం,త దేవవిశ్వాయతుభ్యం నమఇతి యుష్మచ్ఛబ్దవివక్షితషాడ్గుణ్యపూర్ణత్వాభిముఖత్వాది విశేషణానాంవిశ్వశబ్దాద్యభిప్రేతవి శ్వానన్యత్వాదీనాం చైకవిశేష్యవృత్తిత్వరూపమర్థసామానాధికరణ్యముక్తం- అథభిన్నప్రవృత్తినిమిత్తవద్విశేషాభిధా యినాంతత్తచ్ఛబ్దానామేకవిశేష్యపర్యవసానాత్మకంశబ్దసామానాధికరణ్యమాహుః - విశ్వాయ " నతాస్మ సర్వవచసాం ప్రతిష్ఠాయత్రశాశ్వతీ-వచసాంవాచ్యముత్తమ ,, మిత్యుక్తరీత్యాసకలశబ్దవాచ్యాయేత్యర్థః - విశ్వశబ్దస్యా- త్రపూర్వత్రచ లాక్షణికత్వాత్సర్వనామకార్యాభావః - సంజ్ఞాపూర్వకవిధేరనిత్యత్వాద్వా - ఏకస్యైవసర్వశబ్దవాచ్యత్వప్రయుక్తంస ర్వేషాంశబ్దానాంపర్యాయత్వంనిరాహుః - అవిశ్వాయేతి తదన్యత్వమత్రనఞర్థః - నవిశ్వఃఅవిశ్వ-స్తస్మై - తత్తచ్ఛబ్దప్రవృ త్తినిమిత్తేభ్యోవిలక్షణాయేత్యర్థః - నహిస్వస్వప్రవృత్తినిమిత్తవిలక్షణైకవిశేష్యనిష్ఠప్రవృత్తినిమిత్తవిశిష్టైకవిశేష్యాభిధా యినాంశబ్దానాంపర్యాయత్వప్రసఙ్గ ఇతిభావః - కథంజాతిగుణాద్యాశ్రయతత్తద్విశేష్యపర్యవసాయినామేకవిశేష్యాభి ధాయిత్వమిత్యత్రాహుః। విశ్వహేతవఇతిఅస్యచహేతవెఇతిచపాఠఃతదా - విశ్వపరామర్శిదంశబ్దః-జాతిగుణాద్యాశ్రయ నిఖిలవిశేష్యజాతగతసత్తాస్థితి ప్రవృత్తిహేతవే - తత్సత్తాదిహేతుత్వేనవిశ్వస్యతదపృథక్సిద్ధవిశేషణత్వాదపృథక్సిద్ధవిశేషణ వాచినాంమత్వర్థీయప్రత్యయమన్తరేణాపివిశేష్యపర్యవసాయిత్వమాకృతినయసిద్ధమితిభావః - విశ్వసత్తాదిహేతుత్వాత్సర్వ

భావనాం నిరోద్ధుం హేతుత్వోపయుక్తజ్ఞానవత్త్వామాహుః - తద్ద్రష్ట్ర ఇతి ❀ ॥ ౪౮ ॥ ❀ ఇతి దేవం శరణ్యత్వోపయుక్తగుణవిశిష్టం స్తుత్వాఽథ « విజ్ఞాతాఽనుసారకాః » ఇతి శ్రుత్యుక్తరీత్యా స్వతుల్యమారప్రాయస్య త్వచ్ఛరీరభూతస్యాస్మద్భర్తుః కదాచిదననుకూలస్య స్వశరీరస్యైవ స్వపుత్రస్యైవ చాపరాధః కరణకళేబరాదిప్రదానేనాఖిలజీవోజ్జిజీవయిషయా సర్వజగదుదయవిభవలయలీలేన సర్వశరీరేణ విఫలాపరాధవత్త్వేఽపి కించిదానుకూల్యయుక్తజీవోజ్జిజీవయిషయాకృతావతారేణ త్వయా సోఢుముచిత ఇతి క్షమాపయన్త్యస్తావద్భర్తృప్రాణరక్షాం కైఙ్కర్యం చ ప్రార్థయన్తే ॥ త్వమితి షడ్భిః ॥ హే విభో - త్వం హ్యనాదికాలాఖ్యశక్తియుక్తః, అనీహస్స్వసఙ్కల్పేతరవ్యాపారశూన్యః, అనేన « కలిత్రశ్చ... సృజస్యసౌ » ఇతి వచనార్థోఽభిప్రేతః, గుణైస్సత్త్వరజస్తమోభిరస్య జగతో, జన్మస్థితిలయాన్, కుర్వన్నితి శేషః - తత్తత్స్వభావాన్ రజస్తమస్సత్త్వభూయస్స్వభావానపి సతో జీవాన్ - సమీక్షయా అనుగ్రహగర్భయా దృష్ట్యా - ప్రతిబోధయన్ - తావద్దేహేన ప్రబుద్ధాన్ కుర్వన్, అప్రతిహతజగద్వ్యాపారరూపవిహార - శ్చేష్టసే - యద్వా - త్వం - సమీక్షయా « బహుస్స్యాం ప్రజాయేయ » ఇత్యుక్తయా సఙ్కల్పాత్మికయా దృష్ట్యా - అనీహస్తద్వ్యతిరిక్తవ్యాపారశూన్యః - ప్రలయదశాయాం - తత్తత్స్వభావాన్ తత్తత్కర్మవాసనాత్మకస్వభావమాత్రయుక్తాన్ - సంకుచితజ్ఞానాన్ - సతస్స్థితాన్ - జీవాన్ - ప్రతిబోధయన్ స్వారాధనోపయుక్తకరణకళేబరాదిప్రదానేన వికసితజ్ఞానాన్ కుర్వన్ - ఏవంవిధం మహోపకారం కర్తుమితి భావః - అప్రతిహతజగద్వ్యాపారాత్మకవిహారో - ఽస్య జగతో - జన్మాదీనీహసే చేష్టసే - కరోషీతి యావత్ - తత్తత్స్వభావాన్ ప్రతిబోధయన్నిత్యనేన - సర్వజీవసాధారణ్యేన తద్విషయకమహోపకారైకశీలత్వం సూచితం. ఏవమపరాధానపేక్షణేన కేవలముపకారైకశీలస్య తవ కియానయమపరాధ ఇతి భావః ❀ ॥ ౪౯ ॥ ❀ జన్మాదీనీహమానస్య - తే తవ - త్రిలోక్యాం - అమూస్సర్వాః - శాన్తాస్సాత్త్వికాః - అశాన్తాః

పరావరగతిజ్ఞాయ సర్వాధ్యక్షాయ తే నమః । అవిశ్వాయ చ విశ్వాయ తద్ద్రష్ట్రేఽస్య చ హేతవే ॥ ౪౮ ॥ త్వం హ్యస్య జన్మస్థితిసంయమాన్విభో గుణైరనీహోఽకృతకాలశక్తిధృక్ । తత్తత్స్వభావాన్ప్రతిబోధయన్సతస్సమీక్షయాఽమోఘవిహార ఈహసే ॥ ౪౯ ॥ తస్యైవ తేఽమూస్తనవస్త్రిలోక్యాం శాన్తా అశాన్తా ఉత మూఢయోనయః । శాన్తాః ప్రియాస్తే హ్యధునాఽవితుం సతాం స్థాతుశ్చ తే ధర్మపరీప్సయేహతః ॥ ౫౦ ॥ అపరాధస్సకృద్భర్త్రా సోఢవ్యస్స్వప్రజాకృతః । క్షన్తుమర్హసి శాన్తాత్మన్మూఢస్య త్వామజానతః ॥ ౫౧ ॥ అనుగృహ్ణీష్వ భగవన్ప్రాణాంస్త్యజతి పన్నగః । స్త్రీణాం నస్సాధుశోచ్యానాం పతిః ప్రాణః ప్రదీయతామ్ ॥ ౫౨ ॥ విధేహి తే కిఙ్కరీణామనుష్ఠేయం తవాజ్ఞయా । యచ్ఛ్రద్ధయాఽనుతిష్ఠన్వై ముచ్యతే సర్వతో భయాత్ ॥ ౫౩ ॥ శ్రీబాదరాయణిరు

రాజస్యః - మూఢయోనయస్తామస్యశ్చ - ప్రజాః - తనవః దేహాః - ఆధేయా విధేయాశ్శేషాశ్చేత్యర్థః - సర్వా అప్యనుగ్రాహ్యా ఏవేతి భావః - నను - సర్వాసామనుగ్రాహ్యత్వే జగద్వ్యాపారోచ్ఛేదప్రసఙ్గ - స్తత్రాహుః - యద్యప్యేవం - తథాపి - స్థాతుః స్థితికర్తుః అత ఏవ - సతాం - ధర్మపరిపాలనేచ్ఛయా - ఈహతః ప్రవర్తమానస్య - కృతావతారస్యేతి యావత్ - తే తవ శాన్తాస్తనవః - అవితుం రక్షితుం - ప్రియాః ఇష్టాః హి - సదా సకలజన్మసు సాపరాధా అప్యధునాఽపరాధవిరిరంసవః ప్రియాః - అతోఽస్యానుగ్రాహ్యత్వేఽపి న జగద్వ్యాపారోచ్ఛేదప్రసఙ్గ ఇతి భావః ❀ ॥ ౫౦ ॥ ❀ అతోఽయం యావచ్ఛక్తి దణ్డితోఽప్యధునోపశాన్తః పుత్రవత్సోఢవ్య ఏవేత్యాహుః ॥ అపరాధ ఇతి ॥ భర్తురస్మద్భర్తుః - రపరాధ - స్సకృత్సోఢవ్యః - ఇతః పరం పునరపరాధః కృతశ్చేన్న సోఢవ్య ఇత్యభిప్రాయేణ సకృదిత్యుక్తిః - స్వప్రజాకృతః - స్వపుత్రకృతత్వాచ్చ సోఢవ్య ఇత్యర్థః - అనేన భగవతః పితృస్థానీయత్వం సర్వజీవానాం పుత్రస్థానీయత్వం చాభిప్రేతం. కించాజ్ఞానకృతోఽపరాధః క్షమాపణేన సహ్య ఏవ సర్వథేతి లోకపరిపాటీమభిప్రేత్యాహుః క్షన్తుమర్హసీతి - అధునా త్వయి శాన్త్యా భవితవ్యమిత్యభిప్రాయేణ శాన్తాత్మన్నితి సంబోధనం - యద్వా కృతాపరాధేష్వప్యధునా శాన్తేషు, త్వదానుకూల్యోపయుక్తశాన్తిమత్సు - ఆత్మా అనుగ్రహప్రవణం మనో - యస్య - తథాభూతేతి సంబోధనం - మూఢస్య - తవైవ - త్వామజానతః - క్షన్తుమర్హసి అపరాధమితి విభక్తిపరిణామేనానుషఙ్గః - ప్రకృతత్వాచ్చైనసో వా ❀ ॥ ౫౧ ॥ ❀ హే భగవన్ - అయం - పన్నగస్సర్పః - ప్రాణాన్ - త్యజతి - అతోఽనుగృహ్ణీష్వ - సాధుశోచ్యానాం సాధుభిర్దయనీయానాం - స్త్రీణాం - అస్మాకం - పతిరేవ - ప్రాణస్స - ప్రదీయతామ్ ❀ ॥ ౫౨ ॥ ❀ యుష్మదనుగ్రహేణాన్యేషాం మృత్యోరేవేతి చేత్తత్రాహుః విధేహీ - త్వదాజ్ఞయా - యత్తవ కిఙ్కరీణామస్మాకమనుష్ఠేయం - తద్విధేహి - అనుష్ఠేయం విశినష్టి - సపుమాన్ కాళియో - యదనుష్ఠేయం - శ్రద్ధయాఽనుతిష్ఠన్ - భయాత్ప్రాకృతాన్మృత్యుభయాన్ముచ్యతే - యథాఽస్మత్తో లోకానభీతాస్స్యుర్యథా చాయం మృత్యుభయాన్ముచ్యేత - తాదృశమనుష్ఠేయం కర్మాజ్ఞాపయేత్యర్థః ❀ ॥ ౫౩ ॥ ❀ ఇత్థం - స

౪౮ ॥ శ్లో ❀ పా ॥ విశ్వహితవె

భగవాన్ కృష్ణో-నాగపత్నీభి-రభిష్టుతః యాచితశ్చ-ఘ్రిస్సఙ్ఘట్టనైః-భగ్నశిరసం-మూర్ఛితంచ-కాళియంవిససర్జ ❁ ॥౫౪॥ ❁ తత-శ్శనకైః-ప్రతిలబ్ధానీన్ద్రియాణి-ప్రాణాశ్చ-యేన-తథాభూతః-కాళియః-కృచ్ఛ్రాదత్యాయాసా-చ్ఛ్వసం-ముఞ్చ-న్కృతాఞ్జలిః,హరిం-ప్రాహ ❁॥ ౫౫ ॥ ❁ ఉక్తిమేవాహ ॥ వయమితిత్రిభిః ॥ వయ-ముత్పత్త్యాసహఉత్పత్తిప్రభృతి-ఖలాః దుష్టాః-తామసాః-దీర్ఘమన్యవశ్చ ఏషాం తథాభూతాశ్చ-వయమితితిర్యగభిప్రాయేణనిర్దేశః-అతఏవ«వయంచతత్రభగవ„న్నిత్యనేనాపౌనరుక్త్యం-హేనాథ-భూతానాం-స్వభావఔత్పత్తికోగుణః-దుస్త్యజః-యద్యతః-స్వభావః-అసద్గ్రాహః దుష్టపిశాచతుల్యః-అతో-దుస్త్యజః ❁ ॥ ౫౬ ॥ ❁ త్వయేతి ॥ హేధాతః-గుణైర్వివిధతయాసృజ్యత ఇతిగుణవిసర్జన-మిదం-తిరశ్చాం-జాలం-త్వయా-సృష్టం-కథంభూతం-నానా-స్వభావాదయో-యస్య తథాభూతం-తత్ర-వీర్యంబల-మోజః-ప్రవృత్తిసామర్థ్యం-యోనిరుత్పత్తిక్షేత్రం-బీజంకారణం-ఆకృతిస్సంస్థానమ్ ❁ ॥ ౫౭ ॥ ❁ తతఃకి-మతఆహ॥ వయంచేతి ॥ హేభగవన్-తత్రాపితిరశ్చాం మధ్యేఽపి-సర్పాః-జాత్యాజన్మనైవో-రుమన్యవ ఏషాం-తథాభూతాః-దుస్త్యజాంత్వదనుగ్రహమన్తరేణదుఃఖేనాపిత్యక్తుమశక్యాం-త్వన్మాయయా మోహితాః-వయం-కథం-త్వన్మాయాంమాయాగుణరజఃకార్యంక్రోధం-కథం త్యజామః ❁ ॥ ౫౮ ॥ ❁ హియస్మా-త్తత్రత్వన్మాయాత్యాగే-భవానేవ,కారణం,త్వంతు-సర్వజ్ఞోనిగ్రహానుగ్రహోచితజ్ఞానవా-న్జగదీశ్వరః తదుచితసామర్థ్యయుక్తః-అత-స్త్వ, మనుగ్రహం-నిగ్రహంవా-మన్యసే-జ్ఞాతుమేవంకుర్వ

వాచ ॥ ఇత్థంసనాగపత్నీభిర్భగవాన్సమభిష్టుతః। మూర్ఛితంభగ్నశిరసంవిససర్జాఙ్ఘ్రికుట్టనైః॥ ౫౪ ॥ ప్రతిలబ్ధేన్ద్రియప్రాణః కాళియశ్శనకైర్హరిమ్ । కృచ్ఛ్రాత్సము-చ్ఛ్వసన్దీనః కృష్ణంప్రాహకృతాఞ్జలిః॥ ౫౫ ॥ నాగఉవాచ॥ వయంఖలాస్సహోత్పత్త్యాతామసాదీర్ఘమన్యవః। స్వభావోదుస్త్యజోనాథభూతానాంయదసద్గ్రహః ॥౫౬॥ త్వయాసృష్టమిదంసర్వంధాతర్గుణవిసర్జనమ్ । నానాస్వభావవీర్యౌజోయోనిబీజాశయాకృతిః॥ ౫౭ ॥ వయంచతత్రభగవన్సర్పాజాత్యురుమన్యవః । కథంత్యజామస్త్వన్మాయాందుస్త్యజాంమోహితాస్తయా॥౫౮॥ భవాన్హికారణంతత్రసర్వజ్ఞోజగదీశ్వరః । అనుగ్రహంనిగ్రహంవామన్యసేతద్విధేహినః॥ ౫౯ ॥ శ్రీశుకఉవాచ ॥ ఇత్యాకర్ణ్యవచఃప్రాహభగవాన్కార్యమానుషః । నాత్రస్థేయంత్వయాసర్పసముద్రంయాహిమాచిరమ్॥ స్వజ్ఞాత్యపత్యదారాఢ్యైర్భుజ్యతాంగోన్నృభిర్నదీ॥ ౬౦ ॥ యఏతత్సంస్మరేన్మర్త్యస్తుభ్యంమదనుశాసనమ్ । కీర్తయన్నుభయోస్సన్ధ్యోర్నయుష్మద్భయమాప్నుయాత్॥ ౬౧ ॥ యోఽస్మిన్స్నాత్వామదాక్రీడేదేవాదీంస్తర్పయేజ్జలైః। ఉపోష్యమాంస్మరన్నర్చేత్సర్వపాపైః ప్రముచ్యతే ॥౬౨॥ ద్వీపంరమణకంహిత్వాహ్రదమేతదుపాశ్రితః । యద్భయాత్సుపర్ణస్త్వాంనాద్యాన్మత్పాదలాఞ్ఛితమ్॥ ౬౩ ॥ ఉక్తోభగవతారాజన్కృష్ణేనాద్భుతకర్మణా । తంపూజయామాసతదానాగపత్న్యశ్చసాదరమ్॥ ౬౪ ॥ దివ్యామ్బరస్రఙ్మణిభిఃపరార్ధ్యైరపిభూషణైః । దివ్యగన్ధానులేపైశ్చమహతోత్పలమాలయా॥ ౬౫ ॥ పూజయిత్వాజగన్నాథంప్రసాద్యగరుడధ్వజమ్। నాగరాజోఽభ్యనుజ్ఞాతఃపరిక్రమ్యాభివన్ద్యతమ్ ॥ సకళత్రసుహృత్పుత్రోద్వీపమబ్ధేర్జగామహ ॥ ౬౬ ॥ తదైవ

తినియన్తుం చాహంనప్రభురితిభావః ॥ త-త్త్వదభిమతం-నోఽస్మభ్యం-విధేహిఆజ్ఞాపయ ❁ ॥ ౫౯ ॥ ❁ కార్యమానుషః దుష్కృద్దమనసాధుపరిత్రాణాత్మకకార్యార్థం మానుషః స్వేచ్ఛోపాత్తమనుష్యాకృతిః-ఇత్థం-కాళియస్య,వచ-ఆకర్ణ్య-ప్రాహ ॥ ఉక్తిమేవాహ॥ నాత్రేత్యాదిభిశ్చతుర్భిః॥ హేసర్ప-అత్రహ్రదే-త్వయా-నస్థేయం,కింతు-స్వజ్ఞాత్యాదిభిస్సహ-మాచిరమచిరా-త్సముద్రం,యాహి-నదీయమునా-గోభి,ర్నృభిశ్చ-భుజ్యతాంపీయతామ్ ❁ ॥ ౬౦ ॥ ❁ తుభ్యం-మత్కర్తృకదణ్డనాత్మకం-ఏతచ్చరిత్రం-యఃపుమా-నుభయో-స్సన్ధ్యయో-స్సంస్మరన్-కీర్తయంశ్చ-స్యా-త్స-యుష్మత్తోభయంసర్వేభ్యో మృత్యుభయం-నాప్నుయాదిత్యాజ్ఞాన్తరమ్ ❁ ॥ ౬౧ ॥ ❁ మద్విహారస్థానే,స్మిన్హ్రదే-యః,పుమాన్-స్నాత్వా-జలైః,దే,వానాదిశబ్దాత్పితౄన్ఋషీంశ్చ-తర్పయే-దుపోష్య-మాం-స్మరన్-అర్చేచ్చ-సః,సర్వైః-పాపై-ర్ముచ్యత,ఇత్యాజ్ఞాన్తరమ్ ❁ ॥ ౬౨ ॥ ❁ ననుసుపర్ణభయాద్రమణకాఖ్యంసాముద్రద్వీపంహిత్వాఽస్మిన్హ్రదేప్రవిష్టఃపునరితస్తత్రగతంమాంగరుడోఽద్యాత్తత్రాహ ॥ ద్వీపమితి ॥ యస్యసుపర్ణస్య-భయా-దేనం-హ్రదం-త్వ-మాశ్రిత-స్స-సుపర్ణస్త్వాం-నాద్యాత్-తత్రహేతుః-మత్పాదలాఞ్ఛనమితి ❁ ॥ ౬౩ ॥ ❁ హేరాజ-న్నిత్థ-ముక్తో-నాగ-స్తంకృష్ణం-పూజయామాస తథా,నాగస్యపత్న్యశ్చ-సాదరం-దివ్యామ్బరాదిభిః,పూజయామాసుః ❁॥ ౬౪ ॥ ❁ పరార్ధ్యైరనర్ఘై-స్తత-స్తం-పరిక్రమ్యప్రదక్షిణీకృత్యా,భివాద్యచ-కళత్రాదిభిః,సహితః-అబ్ధేః,ద్వీపంరమణకాఖ్యం-జగామ ❁ ॥ ౬౫ ॥ ౬౬ ॥ ❁ క్రీడార్థం-నతుకర్మఫలభోగార్థం,

మానుషంరూపమస్యాస్తీతితథా-తస్యభగవతో - ఽనుగ్రహా - త్తదైవ-సాయమునా-నిర్విషా - అమృతతుల్యజలాచా- భవత్ ॥ ౬౭ ॥ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాందశమస్కన్ధేషోడశోఽధ్యాయః ***

యదుక్తం॥ ద్వీపంరమణకంహిత్వాహ్రదమేతముపాశ్రితః యద్భయా „ దితి,తత్రకాళియస్యద్వీపత్యాగనిమిత్తస్యసుపర్ణాద్భయస్యనిమిత్తంబుభుత్సుః పృచ్ఛతి రాజా॥ నాగాలయమితి ॥ నాగాలయమిత్యనేనతద్ద్వీపస్థానాంనాగానాంనసుపర్ణాద్భయమస్తీతిసూచితం॥అతఏవపృచ్ఛతి॥కృతమితి-తేనైకేనకాళియేన-స్వస్య,భయనిమిత్తం-సుపర్ణస్య,సమఞ్జసమప్రియం-కింకృతం - అన్యేషునిర్భయేషుసత్స్వప్యనేనస్వ భయనిమిత్తంకిమప్రియంకృత-మన్యేషాంవాభయాభావనిమిత్తంచకిమితి ప్రశ్నార్థః ॥౧॥ తావత్తత్రత్యానాంనాగానాంసుపర్ణాద్భయాభావనిమిత్తమాహ॥ఉపహార్యైరితి॥ హేమహాబాహో ప్రాక్పురాకాలే-సర్పైర్వర్జనైః-సర్పానో,మాదశన్త్వితి,తేషాం,యో,బలిరుపహార్యైర్భక్ష్యైః-మాసిమాసి- వానస్పత్యః-వనస్పతిరపుష్పఫలవృక్షః,తస్మాలేదేయోవానస్పత్యః-వనస్పతిగతేచన్ద్రే అమావాస్యాయాంప్రవర్తమానోవా - నిరూపితః కల్పితః ॥ ౨ ॥ తత్రసర్వే,నాగా-జనైః-పర్వణి,కల్పితే, బలౌ,స్వంస్వం,భాగ - మాత్మనాం-గోపీథాయరక్షణార్థంమహాత్మనేసుపర్ణాయ-ప్రయచ్ఛన్తి-అత-స్తత్రత్యానాంనగరుడాద్భయమస్తీత్యుక్తమ్ ॥ ౩ ॥ ఏవం- సర్వేషు-నాగేషు,ప్రయచ్ఛత్స్వేవ,తు-కాద్రవేయః కద్ర్వాస్సుతః కాళియస్తు,విషవీర్యాభ్యాం , యో,మద-స్తేనా,విష్టః,స్సుపర్ణం-కదర్థీకృత్యతుచ్ఛీకృత్య-విగణయ్యేతియావత్-తంగరుడాయదేయం-బలింస్వబలిభాగం , స్వయమేవ,బుభుజే ॥ ౪ ॥ హేరాజన్,తతా-

---

సాఽమృతజలాయమునాఽనిర్విషాభవత్ । అనుగ్రహాద్భగవతఃక్రీడామానుషరూపిణః॥ ౬౭ ॥ ****

**** ఇతిశ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, దశమస్కన్ధే, షోడశోఽధ్యాయః. ****

శ్రీరాజోవాచ ॥ నాగాలయంరమణకంకస్మాత్తత్యాజకాళియః।కృతంకింవాసుపర్ణస్యతేనైకేనాసమఞ్జసమ్॥౧॥ శుకఉవాచ॥ఉపహార్యైస్సర్పజనైర్మాసిమాసీహయోబలిః।వానస్పత్యోమహాబాహోనాగానాంప్రాఙ్నిరూపితః॥ ౨ ॥స్వంస్వంభాగంప్రయచ్ఛన్తినాగాఃపర్వణికల్పితే । గోపీథాయాత్మనస్సర్వేసుపర్ణాయమహాత్మనే॥ ౩ ॥విషవీర్యమదావిష్టఃకాద్రవేయస్తుకాళియః।కదర్థీకృత్యగరుడంస్వయంతంబుభుజేబలిమ్॥౪॥తచ్ఛ్రుత్వాకుపితోరాజన్భగవాన్భగవత్ప్రియః । విజిఘాంసుర్మహావేగఃకాళియంసముపాద్రవత్॥ ౫ ॥ తమాపతన్తంతరసావిషాయుధఃప్రత్యభ్యయాదుచ్ఛ్రితనైకమస్తకః । దద్భిస్సుపర్ణంవ్యదశద్దదాయుధఃకరాళజిహ్వోచ్ఛ్వసితోగ్రలోచనః॥ ౬ ॥ తంతార్క్ష్యపుత్రస్సనిరస్యమన్యుమాన్ప్రచణ్డవేగోమధుసూదనాసనః। పక్షేణసవ్యేనహిరణ్యరోచిషాజఘానకద్రూసుతముగ్రవిక్రమః॥ ౭ ॥ సుపర్ణపక్షాభిహతఃకాళియోఽతీవవిహ్వలః । హ్రదంవివేశకాళిన్ద్యాస్తదగమ్యందురాసదమ్ ॥ ౮ ॥ తత్రైకదాజలచరంగరుడోభక్ష్యమీప్సితమ్। నివారితస్సౌభరిణాప్రసహ్యక్షుధితోఽహరత్ ॥ ౯ ॥ మీనాన్సుదుఃఖితాన్దృష్ట్వాదీనాన్మీనపతౌహతే। కృపయాసౌభరిఃప్రాహతత్రత్యక్షేమమాచరన్ ॥ ౧౦ ॥ అత్రప్రవిశ్యగరుడోయదిమత్స్యాన్సఖాదతి। సద్యఃప్రాణైర్వియుజ్యేతసత్యమేత

ళియస్యకర్మ-కర్ణ్య,భగవతః,ప్రియో,భగవాన్గరుడః-కాళియం , హన్తుమిచ్ఛు,ర్మహావేగ,స్సముపాద్రవత్ ॥ ౫ ॥ తమాపతన్తంగరుడం-విషమేవాయుధంయస్య, సకాళియ,స్తరసాబలేనప్రత్యభ్యపతత్ , దద్భిర్దన్తైః,వ్యదశద్దష్టవాంశ్చ,కథంభూతః,ఉచ్ఛ్రితాన్యూర్ధ్వ్రితాని-నైకాన్యనేకాని-మస్తకానిఫణా-యేన-దన్తాఏవాయుధానియస్య కరాళజిహ్వశ్చో,చ్ఛ్వసితోగ్రలోచనశ్చఉచ్ఛ్వసితాన్యుచ్ఛ్రితానిఉగ్రాణి,లోచనాని-యస్యసః ॥౬॥ మధుసూదనస్యా,సనముపవేశనం-యస్మిన్,సః,ఉగ్రఃవిక్రమోయస్య,ప్రచణ్డఃవేగోయస్యసః,తార్క్ష్యపుత్రోగరుడో,మన్యుమాన్-తం ,కద్రూసుతం-నిరస్యక్షిప్త్వా,తతఃప్రపక్షిప్య-హిరణ్యరోచిషా,సవ్యేనవామేన,పక్షేణ,జఘానతాడితవాన్ ॥౭॥ సుపర్ణస్య,పక్షేణా,భిహతః,కాళియః , అతీవ-విహ్వలఉద్విగ్న,స్తేనసుపర్ణేనా,గమ్యంగన్తుమశక్యం ,దురాసదమగాధతయాఽన్యైశ్చదుష్ప్రవేశం,యమునాయాః,హ్రదం ,వివేశ ॥ ౮ ॥ కుతస్తదగమ్యమిత్యత్రతత్కారణమాహ॥తత్రైత్యాదిభిస్త్రిభిః ॥ తత్రహ్రదే,కదాచి,ద్గరుడ-స్స్వాభీష్టం-భక్ష్యం-జలచరంమీనపతిం,క్షుధితః,ప్రసహ్యబలా,దహరజ్జహారకథంభూతః , సౌభరిణా,ఋషిణా,నివారితోఽపి ॥ ౯ ॥ ఏవం,మీనపతౌ,గరుడేన,హృతేసతి,సుతరాం-దుఃఖితా-న్దీనా-న్మీనాన్,దృష్ట్వా , సౌభరిః,కృపయా-తత్రత్యానాంహ్రదస్థానాంజన్తూనాం-క్షేమంగరుడాద్భయాభావరూప-మాచరన్కుర్వన్, ప్రాహ ॥ ౧౦ ॥ కిం,అత్రహ్రదే-ప్రవిశ్య,యది-గరుడో-మత్స్యాన్-ఖాదతి-తర్హి-సగరుడః,సద్యఏవ,ప్రాణైర్వియుజ్యేత॥ ఏత-దహం సత్యం బ్రవీమీతిబ్రాహ్మణవాక్యస్యమా

సనీయత్వాత్పరమపురుషే ణైవ గరుత్మతా తత్ప్రతిఘాతశక్తిమతాఽపి తస్యానురోధ ఉపపద్యతే ॥ ౧౧ ॥ తచ్చాపాత్మ కంసౌభరేర్వచః, కేవలం, కాళియ ఏవ వేద-తదన్యః, కోఽపి, లెలిహానస్సర్పః, న వేద, అతోఽయం-గరుడాద్భీత-స్తత్రహ్రదే అవాత్సీత్ తతః కృష్ణేన-వివాసితః నిష్కాసితశ్చేతి కాళియదమనాత్మకవృత్తాన్తోపసంహారః ॥ ౧౨ ॥ అథ తత ఉపరితన సంవృత్తాన్తమాహ ॥ కృష్ణమితి ॥ యావదధ్యాయసమాప్తి ॥ దివ్యాని స్రగ్గన్ధవాసాంసి-నాగపత్నీభిస్సమర్పితాని-యస్య-మహా తామనశ్రేణాం, మణీనాం-గణై-రాకీర్ణం-సర్వతః-సమలఙ్కృతం-జామ్బూనదేన సువర్ణేన-అలఙ్కృతం-హ్రదా-ద్వినిర్గచ్ఛన్తం-కృష్ణ-ముపలభ్య-లక్ష్యా-లబ్ధప్రాణా-అసవ ఇన్ద్రియాణీవ-సర్వే గోపాదయ-ఉత్థితాః తతః ప్రమోదేన-నిభృతాః పూర్ణా ఆత్మానో దేహాః-మనాంసి వా-యేషాం-తథాభూతా-గోపాః-ప్రీత్యా-కృష్ణ-మభిరేభిరే ఆలిఙ్గితవన్తః ॥ ౧౩ ॥ ౧౪ ॥ యశోదాదయో-గోప్యో-నన్దాదయో-గోపాశ్చ-హే కౌరవ-కృష్ణం-సమేత్య సఙ్గత్య లబ్ధచేష్టా-బద్ధమనోరథాశ్చ, బభూవుః ॥ ౧౫ ॥ రామస్తు-కృష్ణమాలిఙ్గ్య-అస్య కృష్ణస్య-ప్రభావం-జానన్-కేవలం-జహాస హసితవాన్-తత-స్తం కృష్ణ-మఙ్క-మారోప్య పునఃపునః-ప్రీత్యా-సమమైక్షత ॥ నగాదయః-పరమాం-ముదం-లేభిరే ॥ తత్ర, నగా వృక్షాః-వృక్షా అపి పూర్వం శోష్కాస్సన్తః పునః ఫలపుష్పాదిభిర్విరూఢా ఇత్యర్థః ॥ ౧౬ ॥ సభార్యా, విప్రా, నన్దం-సమేత్య-కాళియేన-గ్రస్త-స్తవాత్మజో ముక్తః-తస్మాద్విముక్తః కిల దిష్ట్యా అయం మహానానన్దః ॥ ౧౭ ॥ నష్టప్రాయా-పునర్లబ్ధా ప్రజా పుత్రో-యయా-సా-స

దృప్రవీమ్యహమ్ ॥ ౧౧ ॥ తత్కాళియః పరం వేద నాన్యః కశ్చన లెలిహః। అవాత్సీద్గరుడాద్భీతః కృష్ణేన చ వివాసితః ॥ ౧౨ ॥ కృష్ణం హ్రదాద్వినిష్క్రాన్తం దివ్యస్రగ్గన్ధవాససం । మహామణిగణాకీర్ణం జామ్బూనదపరిష్కృతమ్ ॥ ౧౩ ॥ ఉపలభ్యోత్థితాస్సర్వే లబ్ధప్రాణా ఇవాసవః । ప్రమోదనిభృతాత్మానో గోపాః ప్రీత్యాఽభిరేభిరే ॥ ౧౪ ॥ యశోదా రోహిణీ నన్దో గోప్యో గోపాశ్చ కౌరవ । కృష్ణం సమేత్య లబ్ధేహా ఆసన్లబ్ధమనోరథాః ॥ ౧౫ ॥ రామశ్చాచ్యుతమాలిఙ్గ్య జహాసాస్యానుభావవిత్ । ప్రేమ్ణా తమఙ్కమారోప్య పునః పునరుదైక్షత ॥ నగా గావో వృషా వత్సా లేభిరే పరమాం ముదమ్ ॥ ౧౬ ॥ నన్దం విప్రాస్సమాసాద్య గురవస్సకళత్రకాః । ఊచుస్తే కాళియగ్రస్తో దిష్ట్యా ముక్తస్తవాత్మజః ॥ ౧౭ ॥ యశోదా చ మహాభాగా నష్టలబ్ధప్రజా సతీ । పరిష్వజ్యాఙ్కమారోప్య ముమోచాశ్రుకణాన్ముహుః ॥ ౧౮ ॥ (తతశ్చాస్తం గతే భానౌ కృష్ణో వాసమకల్పయత్ । స రామస్స హ గోపాలై ర్మాతాపిత్రాప గోధనః) ॥ ౧౯ ॥ తాం రాత్రిం తత్ర రాజేన్ద్ర క్షుత్తృడ్భ్యాం శ్రమకర్శితాః । ఊషుర్వ్రజౌకసో గావః కాళిన్ద్యా ఉపకూలతః ॥ ౨౦ ॥ తదా శుచివనోద్భూతో దావాగ్నిః పరితో వ్రజమ్ । సుప్తాన్నిశీథ ఆసాద్య

దావాగ్నితో గోపసంరక్షణఘట్టః

ప్రదగ్ధుముపచక్రమే ॥ ౨౧ ॥ తత ఉత్థాయ సంభ్రాన్తా దహ్యమానా వ్రజౌకసః । కృష్ణం యయుస్తే శరణం మాయామానుషమీశ్వరమ్ ॥ ౨౨ ॥ కృష్ణ కృష్ణ మహాభాగ హే రామామితవిక్రమ । ఏష ఘోరతమో వహ్నిస్తావకాన్గ్రసతే హి నః ॥ ౨౩ ॥ సుదుస్తరాన్నస్స్వాన్పాహి కాలాగ్నేస్సుహృదః ప్రభో । న శక్నుమస్త్వచ్చరణం సంత్యక్తుమకుతోభయమ్ ॥ ౨౪ ॥ ఇత్థం స్వజనవైక్లబ్యం నిరీక్ష్య జగదీశ్వరః । తమగ్నిమపిబత్తీవ్రమనన్తోఽనన్తశక్తిధృత్ ॥ ౨౫ ॥ ************************************

*********** ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, దశమస్కన్ధే, సప్తదశోఽధ్యాయః ************

తీ-యశోదా-సుతం-పరిష్వజ్య-అఙ్క-మారోప్య-బహూన్-నానన్దాశ్రుకణా-న్ముమోచ ॥ ౧౮ ॥ తత-స్తాం-రాత్రిం-తత్ర యమునాయా-స్తీర ఏవ-వ్రజౌకసః ఊషుః ఉపితవన్తః-కథంభూతాః-క్షుత్తృడ్భ్యాం, శ్రమేణ చ-కర్శితాః ॥ ౧౯ ॥ ౨౦ ॥ త దా రాత్రౌ-వనగ్రామప్రభవో-దవాగ్నిః నిశీథే-సుప్తం, వ్రజం వ్రజస్య, పరితః-ఆవృత్య-ప్రదగ్ధు-ముపక్రాన్తవాన్ ॥ ౨౧ ॥ తతో-దవాగ్నినా దహ్యమానా-వ్రజౌకస-ఉత్థాయ-సంభ్రాన్తాః వ్యాకులచిత్తాః-మాయయా ఆత్మీయసఙ్కల్పేన-మనుజం-సాక్షాదీశ్వరం-కృష్ణం-శరణం-యయుః-రక్షణోపాయత్వేనాధ్యవసితవన్తః ॥ ౨౨ ॥ శరణయానప్రకారమేవాహ ॥ కృష్ణ కృష్ణేతి ॥ తావకాన్ త్వదేకరక్షాన్-నః అస్మాన్-ఏష వహ్నిః-గ్రసతే ॥ ౨౩ ॥ స్వాన్ స్వకాన్-సుహృదో-నః అస్మాన్ సుదుస్తరా-త్కాలాగ్నేః ప్రళయాగ్నితుల్యాద్దవాగ్నేః పాహి-హే ప్రభో-నాస్తి కుతోఽపి భయం యస్మాత్తం-తవ చరణం సంత్యక్తుం-న శక్నుమః-న వయం మృత్యోర్బిభీమః-అపి తు త్వచ్చరణవియోగా-దితి భావః ॥ ౨౪ ॥ స్వజనానాం-వైక్లబ్యం-నిరీక్ష్య, అనన్తశక్తిధృత్-హేతుగర్భమిదం-తత్త్వాత్, తీవ్రం, తమగ్నిమపిబత్ ॥ ౨౫ ॥ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే సప్తదశోఽధ్యాయః ************

అథబలదేవకృతంకృష్ణకారితం ప్రలమ్బాసురవధాత్మకంకర్మానువర్ణయత్యష్టాదశేన - తావత్తదుపోద్ఘాతత్వేన కాశ్చిత్ప్రాగ్జక్రీడాః - తదుపయుక్తంవనంకాలంచానువర్ణయితుంతావద్వృత్తేనసఙ్గమయితుంవృత్తశేషమాహ ॥ అథేతి॥అథతద్రాత్రివ్యతిక్రమానన్తరం-ముదితా - ఆత్మానోమనాంసి-యేషాం-తైః - జ్ఞాతిభిఃగోపైః - రనుగీయమానో-భగవాన్-గవాం-సమూహేన-మణ్డితం-వ్రజం-ప్రావిశత్ ❋ ॥ ౧ ॥ ❋గోపాలచ్ఛద్మ గోపాలఇతివ్యాజో-యత - స్తయామాయయాఆత్మసఙ్కల్పేన-ఇత్థం- వ్రజే సమ్యక్క్రీడతోస్సతోః రామకృష్ణయో రితి శేషః - గ్రీష్మాఖ్యఃఋతుః- ప్రవృత్తః - అనేనోక్తాః క్రీడావాసన్తికాఇతిసూచితమ్ ❋ ॥ ౨ ॥ ❋సచ యద్యపిశరీరిణాంనాతీవసుఖకర - స్తథాఽపి బృన్దావనస్య-గుణైః-వసన్తర్తుతుల్యో-బభూవ-కైర్గుణైః - రైర్వసన్తఇవలక్షితః - ఋతుధర్మమతిక్రమ్యాపికుత స్తస్యతైర్గుణా-ఇత్యత్రాహ॥యత్రేతి॥ భగవదావాసప్రభావేనగుణవ్యత్యయఇతిభావః-యత్రబృన్దావనేభగవానవస - త్తస్యగుణైరిత్యన్వయః ❋ ॥ ౩ ॥ ❋గ్రీష్మస్యవసన్తతుల్యతాంఖ్యాపయితుంబృన్దావనగుణాననువర్ణయతి ॥ యత్రేతి ॥ యత్రశబ్దానాంబృన్దావనసహచరితే గ్రీష్మఋతావిత్యర్థః-నిర్ఝరాణాం - ఘోషేణ నివృత్తస్వనాఃఛన్నధ్వనయః-ఝిల్లికాఃకఠోరధ్వనయఃసూక్ష్మకీటవిశేషాః , యస్మిన్-తథాభూతం బృన్దావనం - అభవదిత్యర్థః - కించ-శశ్వత్సదా- తేషాంనిర్ఝరాణాం-శీకరైరమ్బుకణైః - రుష్టాఃస్నిగ్ధా-యే,ద్రుమా-స్తేషాం-మణ్డలైర్మణ్డితమ్ ❋ ॥ ౪ ॥ ❋సరిదిత్యాది॥సరితాం-సరసాం-ప్రస్రవణానాంనిర్ఝరాణాంచ-యే- ఊర్మయః-తేషాం-సంబన్ధినా - వాయునా , కహ్లారాదీనాం-రేణూన్హారతీతితథాభూతేన - యత్రా-తిశాద్వలేఅతిహారితతృణాకీర్ణే-

❋§ గ్రీష్మర్తువర్ణనప్రారంభః. §❋

శ్రీశుకఉవాచ॥అథకృష్ణఃపరివృతోజ్ఞాతిభిర్ముదితాత్మభిః।❋అనుగీయమానోన్యవిశ❋ద్వ్రజంగోకులమణ్డితమ్॥౧॥
వ్రజేవిక్రీడతోరేవంగోపాలచ్ఛద్మమాయయా।గ్రీష్మోనామర్తురభవన్నాతిప్రేయాఞ్ఛరీరిణామ్ ॥౨॥సచబృన్దావనగుణైర్వసన్తఇవలక్షితః।యత్రాస్తేభగవాన్సాక్షాద్రామేణసహకేశవః ॥ ౩ ॥ యత్రనిర్ఝరనిర్హ్రాదనివృత్తస్వనఝిల్లికమ్ । శశ్వత్తచ్ఛీకరర్జీషద్రుమమణ్డలమణ్డితమ్ ॥ ౪ ॥ సరిత్సరఃప్రస్రవణోర్మివాయునాకహ్లారకఞ్జోత్పలరేణుహారిణా।నవిద్యతేయత్రవనౌకసాందవోనిదాఘవహ్న్యర్కభవోఽతిశాద్వలే॥ ౫ ॥అగాధతోయహ్రదినీతటోర్మిభిర్ద్రవత్పురీష్యాఃపులినైస్సమన్తతః।నయత్రచణ్డాంశుకరావిషోల్బణాభువోరసంశాద్వలితంవిగృహ్ణతే ॥ ౬ ॥ వనంకుసుమితంశ్రీమన్నదచ్చిత్రమృగద్విజమ్ । గాయన్మయూరభ్రమరంకూజత్కోకిలసారసమ్ ॥ ౭ ॥ క్రీడిష్యమాణస్తత్కృష్ణోభగవాన్బలసంయుతః । వేణుంవిరణయన్గోపైర్గోధనైస్సంవృతోఽవిశత్ ॥ ౮ ॥ ప్రవాలబర్హస్తబకస్రగ్ధాతుకృతభూషణాః।రామకృష్ణాదయోగోపాఃననృతుర్యుయుధుర్జగుః॥౯॥ కృష్ణస్యనృత్యతఃకేచిజ్జగుఃకేచిదవాదయన్। వేణుపాణితలైశ్శృఙ్గైఃప్రశశంసురథాపరే ॥ ౧౦ ॥ గోపజాతిప్రతిచ్ఛన్నాదేవాగోపాలరూపిణః।ఈడిరే❋కృష్ణరామౌచనటాఇవనటంనృప। ౧౧ ॥ భ్రామణైర్లఙ్ఘనైఃక్షేపై

అతిక్రాన్తశాద్వలేపినా-నిదాఘో-గ్రీష్మ-స్తేన-తాత్కాలికవహ్న్యర్కాభ్యాంచ -భవతి-యో-దవస్తాపః - స-వనౌకసాం-నవిద్యతే❋॥౫॥❋ననుశాద్వలమేవకుత- స్తత్రాహ॥అగాధేతి॥ అగాధాని-తోయాని-యాసాం- తాసాంహ్రదినీనాం-తటస్పర్శిభిరూర్మిభిర్హేతుభిః పులినైస్సహ-ద్రవ-త్పురీషంపఙ్కో-యస్యా- స్తస్యాః- భువః రసం-శాద్వలితంశాద్వలరూపతాంచ-విషవదుల్బణాఅపి-సూర్యస్య - రశ్మయో-యత్ర-నవిగృహ్ణతేనహరన్తి - ఆశుతరవ్యాప్తౌవిషదృష్టాన్తః, తద్వనమావిశదిత్యుత్తరేణాన్వయః ❋ ॥ ౬ ॥ ❋శ్రీమత్ఫలకిసలయాదిసమృద్ధిమత్-భగవదావాసత్వాల్లక్ష్మీవద్వా-నదన్తశ్చిత్రా-మృగా-ద్విజాఃపక్షిణశ్చ-యస్మిన్-గాయన్తో-మయూరాః-భ్రమరాశ్చ-యస్మిన్-కూజన్తః-కోకిలాః-సారసాశ్చ-యస్మిన్తత్ ❋॥౭॥❋ఏవంభూతం-భగవాన్-కృష్ణః - క్రీడిష్యమాణో-బలదేవేన-సంయుతః-వేణుం-విశేషేణ రణయన్-నాదయన్గోపైః - ర్గోధనైశ్చ-సంవృతః-ప్రావిశత్ ❋ ॥ ౮ ॥ ❋తతః-ప్రవాలాదిభిః-కృతాని,భూషణాని-యై- స్తథాభూతాః-రామకృష్ణాదయో-గోపాః-ననృతుః-యుయుధుః,మిథోబాహుభిః జగుశ్చ ❋ ॥ ౯ ॥ ❋తత్ర-కృష్ణస్య-నృత్యతస్సతః- కేచిద్గోపాః-జగుః, కేచిచ్చ- వేణ్వాదిభి,రవాదయన్, కేచిచ్చ-ప్రశశంసుః ❋ ॥ ౧౦ ॥ ❋గోపజాతిప్రతిచ్ఛన్నా-సాక్షాదీశ్వరావతారభూతౌ-రామకృష్ణౌ-గోపాలరూపిణో, దేవా- ఈడిరేతుష్టువుః, హేనృప-నటం నటాఇవ ❋ ॥ ౧౧ ॥ ❋భ్రామణాదిభిః,నియుద్ధేనబాహుయుద్ధేనచ-కాకపక్షధరౌ - రామకృష్ణౌ-క్వచి-చ్చిక్రీడతుః-కాకపక్షౌచూడాకర్మణఃప్రాక్తనకేశౌ - తత్ర - భ్రామణంనామజీఘృక్షతఃప్రతిద్వన్ద్విజనాదాత్మానంకౌశలేనవఞ్చయతాపరితస్తత్సంచారణం - లఙ్ఘనమాసన్నస్యప్రాప్తస్యగ్రహణస్యవఞ్చనార్థంలాఘవేనేతస్తతోవల్గనం- స్వగృహీతస్యభూమౌపాతనంక్షేపః - కరతలైర్భుజైర్వ్యాఘాతఆస్ఫోటనంబలపరీక్షార్థమన్యో

న్యామాకర్షణంవికర్షణమ్ ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ క్వచి-దన్యేషు గోపేషు,నృత్యత్సుసత్సు-స్వయం,గాయకౌ-వాదకౌచ,భూత్వా-హే మహారాజ,సాధుసాధ్వితి-వదన్తౌ-ప్రశశంసతుః ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ క్వచి-ద్బిల్వాదిభి,రిత్యేవం,లోకప్రసిద్ధాభిః,బాలక్రీడాభి రామకృష్ణౌ-విచేరతుః - సఞ్చరితవన్తౌ - కుమ్భో నామవృక్షవిశేషః-తస్యఫలైః - గుచ్ఛై రితిపాఠాన్తరం - ఆమలకైః-ముష్టిభిః కాలిన్దీపులినగతముక్తాస్ఫోటైశ్చ - అస్పృశ్యం-ఆవాంమిథోనస్పృశ్యావితిభాషాబన్ధనేనతదనుకూలంకర్మ,నేత్రబన్ధఆగమిష్యతో నామకథనార్థం పాణిభ్యాంకస్యచిన్నేత్రప్రచ్ఛాదనం-మృగాణాం-ఖగానాంచే-హయాతత్సజాతీయచేష్టయాదర్దురప్లావైర్వర్ణిభాకప్లుతిభిః-ఉపహాసకైఃపరిహాసకవాక్యైఃఆన్దోళికయాతదాకారదోలాలమ్బనేన-నృపాణామివలీలయాచ॥నద్యాదిషు-రామకృష్ణయో-ర్గోపైస్సహ-పశూం-శ్చారయతోః-గోపరూపీ-ప్రలమ్బో౽గాదిత్యుత్తరేణాన్వయః॥ద్రోణఃపర్వతసన్నిప్రదేశః-తజ్జిఘాంసయారామకృష్ణహననేచ్ఛయా ❁ ॥ ౧౪ ॥ ౧౫ ॥ ౧౬ ॥ ❁ సర్వదర్శనః-హేతుగర్భమిదం.సర్వజ్ఞత్వా-త్తం-జిఘాంసు-మాగతం-గోపరూపిణం-ప్రలమ్బాసురం,విద్వానపి-సద్యో-నతం-జఘానే- తివాక్యశేషః-కింతూపాయాన్తరేణతస్య వధంవిచిన్తయన్- తేనసహ-సఖ్యమేవా-న్వమోదతఅన్వమన్యత ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ తత్ర-గోపా-నాహూయ-తద్వధోచితవిహారక్రమాభిజ్ఞః-ప్రాహ॥ఉక్తిమేవాహ॥ హేగోపాఇతి॥ యథాయథమాకృతివయోబలానురూపం-ద్వంద్వీభూయసంఘద్వయం

రాస్ఫోటనవికర్షణైః।చిక్రీడతుర్నియుద్ధేనకాకపక్షధరౌక్వచిత్ ॥ ౧౨ ॥ క్వచిన్నృత్యత్సుచాన్యేషుగాయకౌ వాదకౌస్వయమ్ । శశంసతుర్మహారాజసాధుసాధ్వితివాదినౌ ॥ ౧౩ ॥ క్వచిద్బిల్వైఃక్వచిత్కుమ్భైః క్వచామలకముష్టిభిః । అస్పృశ్యనేత్రబన్ధాద్యైఃక్వచిన్మృగఖగేహయా॥ ౧౪ ॥ క్వచిచ్చదర్దురప్లావైర్వివిధైరుపహాసకైః । కదాచిదాన్దోళికయాకర్హిచిన్నృపచేష్టయా॥ ౧౫ ॥ఏవంతౌలోకసిద్ధాభిఃక్రీడాభిశ్చేరతుర్వనే॥ ౧౫ ॥ నద్యద్రిద్రోణికుఞ్జేషుకాననేషుసరిత్సుచ । పశూంశ్చారయతోర్గోపైస్తద్వనేరామకృష్ణయోః ॥ గోపరూపీప్ర

ప్రలమ్బవధఘట్టః.

లమ్బో౽గాదసురస్తజ్జిఘాంసయా॥ ౧౬ ॥తంవిద్వానపిదాశార్హోభగవాన్సర్వదర్శనః।అన్వమోదతతత్సఖ్యం వధంతస్యవిచిన్తయన్ ॥ ౧౭ ॥ తత్రోపాహూయగోపాలాన్కృష్ణఃప్రాహవిహారవిత్ । హేగోపావిహరిష్యామోద్వన్ద్వీభూయయథాయథమ్॥ ౧౮ ॥ తత్రచక్రుఃపరిబృఢౌగోపారామజనార్దనౌ । కృష్ణసంఘట్టినఃకేచిదాసన్రామస్యచాపరే॥ ౧౯ ॥ఆచేరుర్వివిధాఃక్రీడావాహ్యవాహకలక్షణాః । యత్రారోహన్తిజేతారోవహన్తిచపరాజితాః॥ ౨౦ ॥వహన్తోవాహ్యమానాశ్చచారయన్తశ్చగోధనమ్ । భాణ్డీరకంనామవటంజగ్ముఃకృష్ణపురోగమాః ॥ ౨౧ ॥ రామసంఘట్టినోయర్హిశ్రీదామవృషభాదయః । క్రీడాయాంజయినస్తాంస్తానూహుఃకృష్ణాదయోనృప ॥ ౨౨ ॥ ఉవాహకృష్ణోభగవాన్శ్రీదామానంపరాజితః।వృషభంభద్రసేనస్తుప్రలమ్బోరోహిణీసుతమ్ ॥ ౨౩ ॥ అవిషహ్యంమన్యమానఃకృష్ణందానవపుఙ్గవః । వహన్ద్రుతతరంప్రాగాదవరోహణతఃప

భూత్వా-విహరిష్యామఇతి ❁ ॥౧౮॥ ❁ తత్రైవంభగవతోక్తేసతి - గోపాః రామకృష్ణౌ-పరిబృఢౌ,సఙ్ఘయో-ర్నాయకౌ-చక్రుః ॥ తతః-కేచిద్గోపాః-కృష్ణసఙ్ఘట్టినఃకృష్ణపక్షీయా - బభూవుః-అపరేతు- రామస్య-సఙ్ఘట్టినః ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ ఇత్థంభూత్వా,వాహ్యవాహకేతిభావప్రధానోనిర్దేశః-వాహ్యత్వవాహకత్వే-లక్షణేఫలే-యాసు - తాః-వాహ్యా-వాహకాశ్చ-జయపరాజయకృతా-యాస్వితివా-తథాభూతా-వివిధాః,క్రీడా,శ్చేరుః వాహ్యవాహకలక్షణా ఇత్యేతదేవవిశదయతి॥యత్రేతి॥యత్రయాసుక్రీడాసు,జేతార,ఆరోహన్తి,పరాజితాస్తు,వహన్తీతి ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ ఏవంక్రీడాయాం , జయేన,వాహ్యమానాః,పరాజయేనహేతునా,వహన్తశ్చ,గోధనం,చారయన్తశ్చ,కృష్ణప్రభృతయో , గోపా- శ్శనై-ర్భాణ్డీరాఖ్యం,వటంవృక్షం,జగ్ముః ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ తత్రయర్హియదా,శ్రీదామాదయో,రామసంఘట్టినః-క్రీడాయాం ,జిగ్యు, స్తదా , తాన్, హేనృప,కృష్ణాదయః,ఊహుఃఊఢవన్తః ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ తత్ర,భగవాన్,శ్రీకృష్ణః-పరాజితః,శ్రీదామాన , ముఉవాహ,భద్రసేన స్తువృషభం, తథా,శ్రీకృష్ణసఙ్ఘట్టీప్రలమ్బాసురో,రోహిణీసుతంబలదేవ, మువాహ ❁ ॥౨౩ ॥ ❁ తావద్రామసంఘట్టీకింనబభూవప్రలమ్బ ఇతీమామాశఙ్కాం-నిరాకుర్వన్తంవిశినష్టి ॥ కృష్ణ-మవిషహ్యంసోఢుమశక్యం,వ్యోమాసురవృత్తాన్తస్మరణేనదుర్వహం,మన్యమానః,శ్రీకృష్ణసఙ్ఘట్టీభూత్వా రామేణపరాజితస్తమేవోవాహేత్యర్థః॥యద్యహం రామసంఘట్టీభవేయం,తర్హియదాకృష్ణేనపరాజితస్తంవహేయం-తర్హివ్యోమాసురవన్నిర్యమేయేత్యభిప్రాయేణకృష్ణసఙ్ఘట్టీబభూవేత్యభిప్రాయః॥రోహిణీసుతం,వహన్,అవరుహ్యతే౽స్మిన్నిత్యవరోహణం,మర్యాదాస్థానం, తతఃపరందూరం,ద్రుతతరంయథాతథాప్రాగా

త్ ❀ ॥ ౨౪ ॥ ❀ ధరణీధరేన్ద్రవత్పర్వతవ-ద్గౌరవం,యస్యతం- బలదేవం , వహన్,సమహాసురఃప్రలమ్బః,నిహతరయోనష్ట వేగః-నిజంస్వాసాధారణం,వపు,రాస్థితస్సన్,స్వర్ణాలఙ్కారైః-బభౌ,తటిద్ద్యుమానిత్యలఙ్కారోపమా , ఉడుపతిమానివె తిరామోపమా,యదియధోచితస్థానేషువిద్యుతోభాన్తి, ఉపరిచోడుపతి స్తదా , సోఽమ్బుదోయథాభవతి,తద్వ,ద్బభావిత్య ర్థః ❀ ॥ ౨౫ ॥ ❀ నిరీక్ష్యేతి॥హలధర- స్తద్వపు-ర్నిరీక్ష్య-కించి-దభిభేత్-కథంభూతం- అమ్బరేచరత్ ఆకాశస్పృక్ అత్యున్నత మిత్యర్థః-అల-మతివేగేన-ప్రదీప్తేదృశౌయస్మిన్ భ్రుకుటితటలగ్నా - ఉగ్రదంష్ట్రా యస్మిన్-తచ్చతచ్చేతివా-జ్వల న్త్యః- శిఖాః కేశాః-యస్మిన్-కటకాదీనాం-త్విషా-అద్భుతంచిత్రమ్ ❀॥౨౬॥ ❀ అథా గతస్మృతిర్లబ్ధాసురస్వశక్త్యాదిజ్ఞానః - అతఏవా- భయః బలదేవః - ఆత్మన-స్సార్థంసహాయం-గోపసమూహం-విహాయ దూరతోహర న్తం - రిపుం - రుషా-శిరసి దృఢేన-ము ష్టినా-జఘాన-యథా-సురాధిపఇన్ద్రో-వజ్రరంహసావజ్రవేగేన,గిరిం-తద్వత్ ❀॥ ౨౭ ॥ ❀ సోఽసురఃప్రలమ్బః-ఆహతఃతా డితః-సపద్యేవ - భగ్నశిరాః-ముఖా - ద్రుధిరం-వమన్ను ద్గిర-న్నపస్మృతః - అపగతం-స్మృతంస్మృతి ర్యస్యసః,మహారవము చ్చైఃస్వర-మీరయన్-వ్యసుర్గతప్రాణో-స్యపతత్-యథామఘవతఇన్ద్రస్యా-యుధేన-ఆహతో-గిరి- స్తద్వత్ ❀ ॥ ౨౮ ॥ ❀ బలశాలినా-బలదేవేన-హతం,మసురం-దృష్ట్వా విస్మితా,బభూవుః ❀ ॥ ౨౯ ॥ ❀ ఆశిషః,ప్రయుఞ్జానాః- ప్రశంసార్హం-తం.

రమ్ ॥ ౨౪ ॥ తముద్వహన్ధరణిధరేన్ద్రగౌరవంమహాసురోవిహతరయోనిజంవపుః । సఆస్థితఃపురటపరిచ్ఛదోబభౌతటిద్ద్యుమానుడుపతిమానివామ్బుదః ॥ ౨౫ ॥ నిరీక్ష్య తద్వపురలమమ్బరేచరత్ప్రదీప్తదృగ్భ్రుకుటితటోగ్రదంష్ట్రకమ్ ।జ్వలచ్ఛిఖంకటకకిరీటకుణ్డలత్విషాఽద్భుతంహలధరఈషదత్రసత్ ॥ ౨౬ ॥అథాగతస్మృతిరభయోరిపుంబలోవిహాయసార్థమపహరన్తమాత్మనః । రుషాఽహనచ్ఛిరసిదృఢేనముష్టినాసురాధిపోగిరిమివవజ్రరంహసా॥ ౨౭ ॥ సఆహతస్సపదివిశీర్ణమస్తకోముఖాద్వమన్రుధిరమపస్మృతోఽసురః । మహారవంవ్యసురపతత్సమీరయన్గిరిర్యథామఘవతఆయుధాహతః॥ ౨౮ ॥దృష్ట్వాప్రలమ్బంనిహతంబలేనబలశాలినా । గోపాస్సువిస్మితాఆసన్సాధు-సాధ్వితివాదినః॥ ౨౯ ॥ఆశిషోఽభిగృణన్తస్తంప్రశశంసుస్తదర్హణమ్। ప్రేత్యాగతమివాలిఙ్గ్య ప్రేమవిహ్వలచేతసః ॥ ౩౦ ॥ పాపేప్రలమ్బేనిహతే దేవాఃపరమనిర్వృతాః । అభ్యవర్షన్బలంమాల్యైశ్శశంసుస్సాధుసాధ్వితి ॥ ౩౧ ॥ ❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀
❀❀❀❀❀❀❀❀❀ఇతిశ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, దశమస్కన్ధే, అష్టాదశోఽధ్యాయః❀❀❀❀❀❀❀❀

❀× దవాగ్నిపానవృత్తాన్తః. ×❀

శ్రీశుకఉవాచ ॥ క్రీడాసక్తేషుగోపేషుతద్గావోదూరచారిణీః❀ । స్వైరంచరన్త్యోవివిశు స్తృణలోభేనగహ్వరమ్ ॥ ౧ ॥ అజాగావోమహిష్యశ్చనిర్విశన్త్యో❀వనాద్వనమ్ । ఇషీకాటవీం❀నిర్విశుఃక్రన్దన్త్యోదావతాపితాః॥ తేఽపశ్యన్తఃపశూన్గోపాఃకృష్ణరామాదయ స్తదా । జాతానుతాపానవిదుర్విచిన్వన్తోగవాంగతిమ్ ॥ ౩ ॥ తృణైస్తత్ఖురదచ్ఛిన్నైర్గోష్పదైరఙ్కితైర్గవామ్ । మార్గమన్వగమన్సర్వేనష్టాజీవ్యా విచేతసః॥ ౪ ॥ ముఞ్జాట

బలదేవం-ప్రశశంసుః ॥ మృతింప్రాప్య-పునరాగతమివా-లిఙ్గ్య-ప్రేమ్ణా-విక్లబాన్యవ్యక్తాని-చేతాంసి- యేషాం- తే-ప్రశశంసు రిత్యన్వయః ❀॥ ౩౦ ॥ ❀ పరమనిర్వృతాఃనితరాంహృష్టాః-మాల్యైఃపుష్పైః-బలదేవ-మభ్యవర్షన్ సాధుసాధ్వితి-ప్రశశం సుశ్చ ❀ ॥ ౩౧ ॥ ❀ ఇ॰ శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాందశమస్కన్ధేఅష్టాదశోఽధ్యాయః ❀❀

అథదవాగ్నిపానానన్తరంకర్మా నువర్ణయితుంతావ త్తత్ప్రక్తనంవృత్తా న్తమాహ॥ క్రీడేతి ॥ప్రలమ్బవధానన్తర మపీత్యాదిః గోపేషు - క్రీడాస క్తేషుసత్సు - తేషాం-గావో-దూరచారిణ్యో - యథేచ్ఛంచర న్త్యః-తృణలోభేన-గహ్వరం- వివిశుః ❀ ॥ ౧ ॥ ❀ తదేవప్రపఞ్చయతి॥అజాఇతి॥అజాదయో,వనా,ద్వనం-విశ న్త్యః- దావేనతాపేన-తప్తాఃతృషితాః- ఆక్రోశన్త్యః - ఇషీకాటవీమత్యుచ్ఛ్రితసాన్ద్ర తృణవిశేషారణ్యాం - వివిశుః - ఇషీకాటవ్యా వపూర్వ త్రగహనశబ్దవివక్షి తా ❀ ॥ ౨ ॥ ❀ తత-స్తేక్రీడాసక్తాః-కృష్ణాదయో,గోపా- స్తదా-పశూ,నపశ్యన్తో ఽతఏవ,జాతా-అనుకమ్పా- యేషాం-త థాభూతాః-గవాం గతింగతిక్రుతంఖురవిన్యాసాత్మకంచిహ్నం-విచిన్వన్తోఽ పి-నవిదుః,నలక్షితవ న్తః ❀ ॥ ౩ ॥ ❀ తతః-క థంచి-ల్లబ్ధైః-తాసాంగవాం ఖురైః - దద్భిఃద న్తైశ్చ-ఛిన్నైః - తృణైః-గోష్పదైశ్చ -అఙ్కితం-గవాం,మార్గం-అన్వగమన్ అనుసృత్యజగ్ముః - తతః-పునరపి-నష్టాజీవ్యాః- నష్టఃలీనఃఆజీవ్యఃజీవనసాధనమార్గో-యేషాం- తే-అతఏవ,విచేతసఃవిచారా క్రాన్తచిత్తాః ❀ ॥ ౪ ॥ ❀ ముఞ్జాటవ్యాం భ్రష్టోలీనః-మార్గో-యస్య-త-త్క్రన్దమానం,గోహూపథన-మప్రాప్య-తృషితాః,

అతఏవ-శ్రాన్తా-స్తేగోపా-స్సంస్యవర్తయన్ ప్రత్యాజగ్ముః-అన్వేషణాద్విరేమిరే ❋ ॥ ౫ ॥ ౬ ॥ ❋ తదా-భగవతాకర్త్రా-మేఘస్యేవ-గమ్భీరయా,గిరా - ఆహూతా- స్తా,గావః,స్వస్వనామ్నాం - ధ్వనిమాకర్ణ్య-ప్రహర్షితాః ప్రతిదధ్వనుః,తతఃప్రతినాదేనగోధనానిసంజగ్మురిత్యర్థతోఽత్రవివక్షితమ్ ❋ ॥ ౭ ॥ ❋ తత స్తదా,యదృచ్ఛయా-మహాన్ధూమకేతుర్దవాగ్ని-రభూతుదభవత్,కథంభూతః,వనౌకసాం,క్షయంనాశం-కరోతీతితథా-సారథినా-వాయునా-సమీరితఃఉద్దీపితః-ఉల్బణై-రుల్ముకైర్జ్వాలాయుక్తైస్తృణకాష్ఠాదిభిః-స్థావరజఙ్గమాత్మకం-భూతజాతం-విలేలిహానఃపురఃపురస్సంస్పృశన్ ❋ ॥ ౮ ॥ ❋ పరితః-ఆపతన్తంవ్యాప్యాగచ్ఛన్తం-దవాగ్ని - మవలోక్య-భీతా-స్సగావో-గోపాః,సరామం-కృష్ణం - ప్రపన్నాశ్శరణంగతా-ఊచుః.యథా-మృత్యుభయేనా-ర్దితాఃపీడితాఃజనాః.హరిమాశ్రితబన్ధహరంభగవన్తం - ప్రపన్నాః - స్వదైన్యంవిజ్ఞాపయన్తి తద్వత్ ❋ ॥ ౯ ॥ ❋ ఉక్తిమేవాహ॥ కృష్ణేతిద్వాభ్యాం ॥త్వమేవ-బాన్ధవో-యేషాం-తే.అవసాదితుందుఃఖితుం-నార్హాస్తేష్వేవ-నూనంధ్రువం - హేధర్మజ్ఞప్రపన్నపరిపాలనాత్మకధర్మజ్ఞ-వయం-త్వమేవ,నాథోరక్షకో-యేషాం- త్వమేవ,పరంమయనంరక్షణోపాయో-యేషాం,తథాభూతాశ్చ ❋ ॥ ౧౦ ॥ ౧౧ ॥ ❋ హరిరాశ్రితార్తిహరో-భగవాన్,కృపణం,బన్ధూనాం-వచో నిశమ్యాకర్ణ్య-మాభైష్టభయంమాకురుత లోచనాని,నిమీలయతపిహితానికురుతే,త్యువాచ ❋ ॥ ౧౨ ॥ ❋ తథేత్యఙ్గీకృ

వ్యాంభ్రష్టమార్గంక్రన్దమానంస్వగోధనమ్। అప్రాప్యతృషితాశ్శ్రాన్తాస్తతస్తేసన్న్యవర్తయన్॥ ౫ ॥ (కృష్ణః ప్రోత్తుఙ్గమారుహ్యాశ్వక్షుంమేఘనిభచ్ఛవిమ్।ఆర్తాస్తాఆహ్వయామాసదర్శయన్గాస్స్వనామభిః) ॥ ౬ ॥ తా ఆహూతాభగవతామేఘగమ్భీరయాగిరా। స్వనామ్నాంనినదంశ్రుత్వా ప్రతినేదుఃప్రహర్షితాః ॥ ౭ ॥ తతస్సమన్తాద్వనధూమకేతుర్యదృచ్ఛయాఽభూత్క్షయకృద్వనౌకసామ్। సమీరణస్సారథినోల్బణోల్ముకైర్విలేలిహానస్స్థిరజఙ్గమంమహాన్ ॥ ౮ ॥ తమాపతన్తంపరితోదవాగ్నింగోపాస్సగావఃప్రసమీక్ష్యభీతాః। ఊచుశ్చకృష్ణం సబలంప్రపన్నాయథాహరింమృత్యుభయార్దితోజనః ❋ ॥ ౯ ॥ కృష్ణకృష్ణమహావీర్య హేరామామితవిక్రమ।దవాగ్నినాదహ్యమానాన్ప్రపన్నాంస్త్రాతుమర్హథః॥౧౦ ॥నూనంత్వద్బాన్ధవాఃకృష్ణనచార్హన్త్యవసాదితుమ్ వయంహిసర్వధర్మజ్ఞత్వన్నాథాస్త్వత్పరాయణాః ॥ ౧౧ ॥ శ్రీశుకఉవాచ ॥ వచోనిశమ్య కృపణంబన్ధూనాం భగవాన్హరిః । నిమీలయతమాభైష్టలోచనానీత్యభాషత ॥ ౧౨ ॥తథేతిమీలితాక్షేషుభగవానగ్నిముల్బణం। పీత్వాముఖేనతాన్కృచ్ఛ్రాద్యోగాధీశోవ్యమోచయత్ ॥ ౧౩ ॥ తతశ్చతేఽక్షీణ్యున్మీల్యపునర్భాణ్డీరమాగతాః। నిశామ్యవిస్మితా ఆసన్నాత్మానంగాశ్చమోచితాః ॥ ౧౪ ॥ కృష్ణస్యయోగవీర్యం తద్యోగమాయానుభావితాః।దవాగ్నేరాత్మనాంక్షేమంవీక్ష్యతంమేనిరేఽమరమ్ ॥ ౧౫ ॥ గాస్సన్నివర్త్య సాయాహ్నేసహరామోజనార్దనః।వేణుంవిరణయన్గోష్ఠంప్రాగాద్గోపైరభిష్టుతః ॥ ౧౬ ॥ గోపీనాంపరమానన్దఆసీద్గోవిన్దదర్శనే। క్షణంయుగశతానీవయాసాంయేనవినాఽభవత్ ॥ ౧౭ ॥ ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋
❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే , దశమస్కన్ధే,ఏకోనవింశోఽధ్యాయః❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

— ❋ — వర్షర్తువర్ణనఘట్టః — ❋ —

శ్రీశుకఉవాచ॥తయోస్తదద్భుతంకర్మదవాగ్నేర్మోక్షమాత్మనః। గోపాస్స్త్రీభ్యస్సమాచఖ్యుఃప్రలమ్బవధమే

త్వ , సర్వేషు , గోపేషు,మీలితాన్యక్షీణియైస్తథాభూతేషుసత్సు,భగవాన్ , ఉల్బణముత్కటమగ్నిం,ముఖేనపీత్వా,తత్ర హేతుః , యోగాధీశఃఆశ్చర్యశక్త్యాత్మకయోగవతామధీశః - ముఖేనపీత్వేత్యస్యఉత్పత్తిస్థానేలీనంకృత్వేత్యర్థః ,, ముఖాదిన్ద్రశ్చాగ్నిశ్చే,, తిశ్రుతేః.కృచ్ఛ్రాత్ దవాగ్నిజాద్దుఃఖాత్,సగోధనా-న్గోపా,నమోచయత్ ❋ ॥ ౧౩ ॥ ❋ తత-స్తేగోపా,లోచనాన్యు - న్మీల్య- పున,ర్భాణ్డీరంప్రత్యా-గతాః - ఆత్మానంఆత్మనః - ప్రత్యేకాభిప్రాయమేకవచనం-తథా- మోచితా-గాశ్చ-లోక్య విస్మితా-ఆసన్ ❋ ॥ ౧౪ ॥ ❋ తత-స్తస్యకృష్ణస్య-యోగమాయయాఆశ్చర్యశక్తిరూపయా-అనుభావితా స్తత్ప్రభావవిషయీకృతాః-కృష్ణస్య-యోగాత్మకం-వీర్యం - దవాగ్నే - రాత్మనాం-క్షేమంచ-వీక్ష్య-తంకృష్ణ-మమరందైవతం-మేనిరే ❋ ॥ ౧౫ ॥ ❋ తత స్సాయాహ్నే -గా-స్సన్నివర్త్యసఙ్ఘీకృత్య-సరామః-కృష్ణో- వేణుం-వాదయన్-గోపై-రభిష్టుతో-గోష్ఠం-ప్రాగాత్ ❋ ॥ ౧౬ ॥ ❋ తదా-గోవిన్దస్య- దర్శనం-గోపీనాంయశోదాదీనాం-పరమానన్దకర-మాసీత్-తత్ర హేతుంవదన్విశినష్టి - యాసాంగోపీనాం-యేనకృష్ణేన-వినా-క్షణమపి- యుగశతమివా - భవత్॥ అత స్తద్దర్శనంపరమానన్దకరంబభూవ ❋ ॥ ౧౭ ॥ ❋ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాందశమస్కన్ధేఏకోనవింశోఽధ్యాయః ❋❋❋

ఓం ॥ ఏవంవసన్తగ్రీష్మయోర్భగవతః క్రీడాఅనువర్ణితాః - అథప్రావృట్ఛరదోస్తా అనువర్ణయితుంద్రష్టాన్తైస్తావద్ద

యోపాదేయవిభాగం ప్రదర్శయన్నేవ ప్రావృషం తాత్కాలికాన్ కాంశ్చిద్విహారాంశ్చానువర్ణయతి వింశేన ॥ తావద్వృత్త
శేషమాహ॥ తయోరితి ద్వాభ్యాం॥ ఆత్మనః ఆత్మనాం - దవాగ్నేర్మోక్షణాత్మకం - త - ద్రామకృష్ణయో - రద్భుతం - కర్మ - ప్రలమ్బవ
ధం చ - గోపాః - స్త్రీభ్యో యశోదాదిభ్యః - కథయామాసుః ※ ॥ ౧ ॥ ※ తద్గోపబాలైరుక్తమాకర్ణ్య - విస్మితాః - గోపవృద్ధా -
గోప్యశ్చ - రామకృష్ణౌ - వ్రజం - గతౌ - దేవశ్రేష్ఠౌ మేనిరే - దేవశ్రేష్ఠావేవ రామకృష్ణరూపేణ వ్రజే జనితావిత్యమన్యన్తేత్య
ర్థః ※ ॥ ౨ ॥ ※ తతః - ప్రావృడృతుః - ప్రావర్తత॥ ప్రావృషం విశినష్టి॥ సర్వేషాం - ప్రాణినాం - సముద్భవః ఉత్పత్తిర్జీ
వనతశ్చ - యస్యాం - విద్యోతమానాః - పరిధయో దిశో - యస్యాం - విస్ఫూర్జితం వజ్రనిర్ఘుష్టం - నభస్స్థలం యస్యాం, సా, ప్రావృ
ట్ప్రావర్తతేత్యన్వయః ※ ॥ ౩ ॥ ※ సాన్ద్రేతి॥ సాన్ద్రైర్నిబిడైః - నీలామ్బుదైః - విద్యుద్గర్జితసహితైః - రాచ్ఛన్నమత ఏవ - అ
స్పష్టాని - జ్యోతీంషి సూర్యచన్ద్రాదీని, యస్మిన్ - త - ద్వ్యోమ - సగుణం - బ్రహ్మేవ - బభౌ॥ యథా ప్రకృత్యా తిరోహితం - జ్యోతిః
జ్ఞానరూపత్వాద్విషయప్రకాశకధర్మభూతజ్ఞానం - యస్య - త - త్సగుణం బ్రహ్మ గుణత్రయవశ్యం - బ్రహ్మ గుణతో బృహత్త్వా
ద్బ్రహ్మ జీవస్వరూపం భాతి - తద్వదిత్యర్థః - అనేన, ఆకాశస్యాయావచ్ఛరదం నీలామ్బుదవిద్యుత్స్తనయిత్నుసంబన్ధవజ్జీవస్యావ
న్ముక్తిగుణకస్యత్వం - సూర్యాదిజ్యోతిస్స్థానీయధర్మభూతజ్ఞానస్య సఙ్కోచేన ప్రసరాభావః - వ్యోమవత్స్వతో నిర్మలస్యాగన్తు
కమాలిన్యం చేతి తదపనోదకమోక్షోపాయో యతితవ్య ఇత్యభిప్రేతం. బ్రహ్మశబ్దేన ముక్తిదశాయాం జ్ఞానద్వారా బృహత్త్వ
మస్తీతి సూచితమ్ ※ ॥ ౪ ॥ ※ అష్టావితి॥ యదష్టౌ - మాసాన్ - అత్యన్తసంయోగే ద్వితీయా - కార్తికాదారభ్య యావజ్జ్యేష్ఠం -
స్వగోభిః స్వకిరణైః - నితరాం పీతం గృహీతం - ఉదకాత్మకం వసు ధనం - త - త్స్వగోభిరేవ పునరుచితకాలే ఆగతే ప్రాప్తే సతి -

వచ ॥ ౧ ॥ గోపవృద్ధాశ్చ గోప్యశ్చ తదుపాకర్ణ్య విస్మితాః। మేనిరే దేవప్రవరౌ కృష్ణరామౌ వ్రజం గతౌ ॥ ౨ ॥ తతః
ప్రావర్తత ప్రావృట్సర్వసత్త్వసముద్భవా। విద్యోతమానపరిధిర్విస్ఫూర్జితనభస్తలా ॥ ౩ ॥ సాన్ద్రనీలామ్బుదై
ర్వ్యోమ సవిద్యుత్స్తనయిత్నుభిః। అస్పష్టజ్యోతిరాచ్ఛన్నం బ్రహ్మేవ సగుణం బభౌ ॥ ౪ ॥ అష్టౌ మాసాన్నిపీతం
యద్భూమ్యాశ్చోదమయం వసు। స్వగోభిర్మోక్తుమారేభే పర్జన్యః కాల ఆగతే ॥ ౫ ॥ తడిత్వన్తో మహామేఘాశ్చణ్డ
శ్వసనవేపితాః। ※ ప్రాణినాం జీవనం హ్యమ్బు ముముచుః కరుణా ఇవ ॥ ౬ ॥ తపఃకృశా దేవమీఢా * ఆసీద్వర్షీ
యసీ మహీ। యథైవ కామ్యతపసస్తనుస్సంప్రాప్య తత్ఫలమ్ ॥ ౭ ॥ నిశాముఖేషు ఖద్యోతాస్తమసా భాన్తి న గ్ర
హాః। యథా పాపేన పాషణ్డా న హి వేదాః కలౌ యుగే ॥ ౮ ॥ శ్రుత్వా పర్జన్యనినదం మణ్డూకా వ్యసృజన్గిరః। తూ
ష్ణీం శయానాః ప్రాగ్యద్వద్బ్రాహ్మణా నియమాత్యయే ॥ ౯ ॥ ఆసన్నుత్పథవాహిన్యః క్షుద్రనద్యో† ఽమ్బుపూ

మోక్తుం - పర్జన్యో వర్షాధిదేవః సూర్యః - ప్రారేభే - అనేన రాజ్యాధికృతః శిక్షితః - పర్జన్యవదర్థోచితకాలే ప్రజాభ్యో ధనాని
గృహీత్వా పునరర్థిభ్యో దద్యాదితి - యావజ్జ్ఞానోదయం గృహీతానాం మాక్ సతి జ్ఞానోదయే జహ్యాదితి ముముక్షుశ్శిక్షి
తో వా ※ ॥ ౫ ॥ ※ తడిత్వన్త ఇతి॥ చణ్డశ్వసనేన తీవ్రవాయునా - కమ్పితాః - మేఘాః - ప్రాణినాం - జీవనం జీవనసాధనమమ్బుజ
లం - కరుణా ఇత్యార్ద్రా జనాః - కరుణావన్త ఇవ - ముముచుః॥ ప్రాణసంజీవనం హ్యస్య ముముచురితి పాఠాన్తరం - తదా - అస్య విశ్వ
స్య - ప్రాణసంజీవనకరం - జీవనం జలం, కరుణా ఇవ - ముముచురిత్యర్థః॥ అనేన దుఃఖితం జనమవలోక్య మేఘవచ్ఛ్వాసేన కమ్పిత
గాత్రాః కరుణావన్తశ్చ స్వజీవనపర్యన్తదానేనోపకుర్యురితి శిక్షోక్తా ※ ॥ ౬ ॥ ※ తపఃకృశేతి॥ తపసా గ్రీష్మేణ - కృశా శు
ష్కా, దేవేన పర్జన్యేన, మీఢా సిక్తా - భూమిః వర్షీయసీ ప్రవృద్ధా - బభూవ - సస్యాదిసంపన్నా బభూవేత్యర్థః - యథా - కామ్యం త
పో యస్య - తస్య, పుంస - స్తను - స్తావత్తపోదశాయాం - కృశా సతీ, తత్ఫలం కామ్యతపఃఫలం - ప్రాప్య - పరిపుష్టా, భవతి - అనేన కా
మ్యస్య తపసః కేవలం దేహసుఖసాధనత్వమేవ నత్వాత్మసుఖసాధనత్వమితి శిక్షితమ్ ※ ॥ ౭ ॥ ※ నిశాముఖేష్వితి - నిశాముఖేషు - ఖ
ద్యోతా ఏవ - భాన్తి - న తు - గ్రహాశ్చన్ద్రగురుశుక్రాదయః - మేఘకృతతమోవృతత్వాద్గగనస్యేత్యర్థః - యథా, కలౌ యుగే, పాపే
న - పాషణ్డా వేదవిరుద్ధా ఆగమా ఏవ - భాన్తి - న తు - వేదాః - అనేన వైదికధర్మాభాసరుచిః పాపహేతుకేతి సూచితమ్ ※ ॥ ౮ ॥ ※
శ్రుత్వేతి॥ పర్జన్యస్య - నినదం గర్జితం, ఆకర్ణ్య, మణ్డూకాః - గిరం వ్యసృజన్ ధ్వనిం చక్రుః - యథా - బ్రాహ్మణాః శిష్యాః ఆచార్యస్య
నిత్యకర్మణః - ప్రాక్ తూష్ణీం శయానాః, తస్య, నియమాత్యయే - నిత్యకర్మావసానే, తస్య ధ్వనిం శ్రుత్వా ఆధీయతే, తద్వత్, అనేనా
చార్యసన్నిధావధ్యయనావసరం ప్రతీక్షమాణ ఆసీతేతి సూచితమ్ ※ ॥ ౯ ॥ ※ ఆసన్నితి॥ అమ్బుభిః వర్షజలైః పూరితాః - క్షు
ద్రనద్యః - ఉత్పథవాహిన్య, ఆసన్ ,, క్షుద్రనద్యో నశుష్యతీః ,, రితి పాఠే శోషరహితాస్సత్యః ఉత్పథవాహిన్య ఆసన్నిత్యర్థః - అను

౬ ॥ శ్లో ※ పా ॥ ప్రాణసంజీవనం హ్యస్య   ౧౦ ॥ శ్లో † పా ॥ నశుష్యతీః॥ క్షుద్రనద్యోఽనుశుష్యతీః.

శుష్యేరిత్యపి పాఠః తదా,ఆసన్నశోషా ఇత్యర్థః ఉభయత్రాపి విభక్తివ్యత్యయ ఆర్షః-యథా-అస్వతన్త్రస్యేన్ద్రియపరవశస్య పుంసో, గేహద్రవ్యసమృద్ధయః-నశుష్యన్త్యః, దానభోగయోరభావాత్,యద్వా,అనుశుష్యన్త్యః,ధర్మానుపయుక్తత్వేనేతిభావః,జితేన్ద్రియస్యతు - దానభోగాభ్యాం శుష్యన్త్యః , ధర్మోపయోగద్వారాఽఽసన్నశోషాశ్చ , ద్రవ్య సంపదాం శోషో నామతద్వ్యయ ఏవ,అమ్బుపూరితా ఇతిపాఠేతు,అజితేన్ద్రియస్య- యథా , ద్రవ్యసంపదః-వరాటికాపర్యన్తైరప్యార్జనైః-పూరితాః తతః పునః ,వృద్ధ్యాదిభిర్నిస్సిద్ధైర్వర్ధన్త ఏవ,అపాత్రగామిన్యోవా , తద్వదిత్యర్థః-అనేనైవాస్వతన్త్రేన్ద్రియసంపదశ్చలావ్యర్థాశ్చేతిసూచితమ్ ❋ ॥ ౧౦ ॥ ❋హరితేతి॥ భూమిః,హరిభిఃహరితవర్ణైః శష్పైః బాలతృణైః,హరితవర్ణాః ఇన్ద్రగోపైః కీటవిశేషైః లోహితా, ఉద్గతైః-శిలీన్ధ్రకుసుమైః కృతచ్ఛాయా , లోహితపీతవర్ణాచ-బభూవ,నృణాం,శ్రీరివ యథా,నృణాం రాజ్ఞాం,శ్రీః సేనాసంపద్ధరితలోహితపీతవర్ణపటైర్విచిత్రవర్ణా భవతి , తద్వత్,ఇదంవాస్తవార్థకథనం॥ యద్వా॥నృణాంస్వదేహాలఙ్కారమాత్రపరాణాం, శ్రీర్వస్త్రాభరణాదిసంపత్తథేత్యర్థః,అనేనమూర్ఖాణాంసంపత్స్వోపకారమాత్రపర్యవసన్నానతుపరోపకారార్థేతిసూచితమ్ ❋ ॥ ౧౧ ॥ ❋క్షేత్రాణీతి ॥ క్షేత్రాణి,సస్యసమృద్ధిభిః,కృషీవలానాం,ముదం ఫలమదృష్టాధీనమిత్యజానతాం,మానినాంఫలసమృద్ధిద్వేషిణాం,అనుతాపంచ - దదుః-అనేనపరసమృద్ధిమతాభవితవ్యమితిశిక్షితమ్ ❋ ॥ ౧౨ ॥ ❋జలస్థలౌకసఇతి॥జలౌకసః,స్థలౌకసశ్చ,సర్వే,నవస్య, వారిణో,నిషేవయా,రుచిరం,రూపం అబిభ్రన్ అబిభరుః-సంజ్ఞాపూర్వకవిధేరనిత్యత్వాదార్షత్వాద్వాభ్యస్తలక్షణజుసభావః, యథా,హృదయకమలస్థహరినిషేవయా,రుచిరం,రూపం,బిభ్రతి-తద్వత్ "వసతిహృదిసనాతనేచతస్మిన్ భవతిపుమాన్ జగతోఽస్యసౌమ్యరూపః,,ఇతివచనాత్ ధోఽత్రోక్తః,హరిసేవయావినానసౌమ్యతేతిసూచితమ్ ❋ ॥ ౧౩ ॥ ❋సరిద్భిరితి ॥ సిన్ధుస్సముద్రః,సరిద్భిః,సఙ్గతో,వాతోద్ధూ

రితాః।పుంసోయథాఽస్వతన్త్రస్యగేహద్రవిణసంపదః ॥ ౧౦॥ హరితోహరిభిశ్శష్పైరిన్ద్రగోపైశ్చ లోహితా । ఉచ్ఛిలీన్ధ్రకృతచ్ఛాయానృణాంశ్రీరివభూరభూత్ ॥ ౧౧ ॥ క్షేత్రాణియస్యసంపద్భిఃకర్షకాణాంముదందదుః । మానినామనుతాపంచదైవాధీనమజానతామ్॥ ౧౨ ॥జలస్థలౌకసస్సర్వేనవవారినిషేవయా।అబిభ్రన్రుచిరంరూపంయథాహరినిషేవయా॥ ౧౩ ॥సరిద్భిస్సంశ్రితస్సిన్ధుశ్చుక్షోభశ్వసనోర్మిమాన్। అపక్వయోగినశ్చిత్తంకామార్తంగుణయుగ్యథా॥ ౧౪ ॥ గిరయోవర్షధారాభిర్హన్యమానానవివ్యథుః । ❋అభిభూయమానావ్యసనైర్యథాఽధోక్షజచేతసః॥ ౧౫ ॥మార్గాబభూవుస్సందిగ్ధాస్తృణైశ్ఛన్నాఅసంస్కృతాః ।నాభ్యస్యమానాశ్శ్రుతయోద్విజైః కాలాహతాఇవ॥ ౧౬ ॥లోకబన్ధుషుమేఘేషువిద్యుతశ్చలసౌహృదాః । స్థైర్యంనచక్రుః కామిన్యఃపురుషేషుగుణిష్వివ॥ ౧౭ ॥ధనుర్వియతిమాహేన్ద్రంనిర్గుణంచగుణిన్యభాత్। వ్యక్తేగుణవ్యతికరేగుణ

తతరజశ్చ,చుక్షోభ సంచచాల,యథా,అపక్వయోగినఃఅనిష్పన్నసమాధేః,పుంసః, చిత్తం విషయస్పృహాయుక్తం,గుణయుక్చ,గుణైర్విషయైర్యుజ్యతఇతితథాభూతంచసత్ , క్షుభ్యతి-తద్వత్,కామాసక్తమితిశ్వసనోర్మిసామ్యం,గుణయుగితిశ్వసనోర్మిసరిత్సఙ్గసామ్యం, చిత్తచాఞ్చల్యనిమిత్తకామాఙ్గనగుణయోగనివర్తకభగవత్సమాధివిపాకార్థంయతితవ్యమితిసూచితమ్❋॥౧౪॥ ❋గిరయఇతి॥వర్షధారాభి,రభిహన్యమానా,గిరయో,నవివ్యథుః,యథా,అధోక్షజఏవచేతాంసియేషాం తే,వ్యసనైరాధ్యాత్మికాదితాపైః,పీడ్యమానాఅపి,నవ్యథన్తి-తద్వత్,భగవద్భక్తిరేవతాపత్రయవిఘాతినీత్యుక్తంభవతి❋॥౧౫॥ ❋మార్గాఇతి॥తృణైశ్ఛన్నా అసంస్కృతాఅక్షుణ్ణాఃవర్షాసుపథికానాంప్రాయశోగమనాభావాదితిభావఃఅతఏవసందిగ్ధాబభూవుః-యథాశ్రుతయోవేదాః-ద్విజైః,నాభ్యస్యమానాఃఅనావర్త్యమానాఇత్యసంస్కృతసామ్యంయతోనాభ్యస్యమానాఃఅతఏవ, కాలేనకేనచిత్కాలేన,ఆహతావిస్మృతాశ్చ,భవన్తి, కాలేనచాహతాఇతితృణాచ్ఛాదనసామ్యం-అనేనాధీతానాంవేదానామావృత్తింకుర్వతైవస్థేయం,అన్యథాతుప్రత్యవాయఇతిసూచితం॥తథాచస్మర్యతే,అధీతమపియోవేదంనానుపాలయతిద్విజః॥సజీవన్నేవశూద్రత్వమాశుగచ్ఛతిసాన్వయఇతి❋॥౧౬॥ ❋లోకబన్ధుష్వితిసర్వప్రాణిజీవనభూతజలప్రదానేనమహోపకర్తృత్వాల్లోకానాంబన్ధుషు-మేఘేషు,విద్యుతస్తటితః,చలంసౌహృదంయాసాం-తథాభూతా-బభూవుః-అనియతదేశమల్పకాలంచసఙ్గంచక్రురిత్యర్థః॥ యద్వా ॥ స్థైర్యంనచక్రురిత్యపిదార్ష్టాన్తికాన్వయి-చలసౌహృదాస్సత్యః-స్థైర్యం నచక్రుః యథా కామిన్యఃపుంశ్చల్యః- గుణిషుసౌన్దర్యసౌశీల్యాదిగుణాశ్రయేష్వపి - నిర్ధనేషుపురుషేషు-చలసౌహృదాః-స్థైర్యం- నకుర్వన్తి-తథా-అనేనయత్నతఃకామినీసఙ్గఃపరిహార్యఇతిసూచితమ్ ❋ ॥ ౧౭ ॥ ❋ధనురితి॥ గుణిని శబ్దగుణకే-వియత్యాకాశే మాహేన్ద్రం - ధనుర్గుణం,మౌర్వీరహితమభాచ్ఛుభౌ-యథా-గుణవ్యతికరేగుణత్రయపరిణామభూతేస్మకే వ్యక్తేదేహే-అగుణవాన్

గుణత్రయరహితః పురుషః జీవో-భాతి-తద్వత్-వియద్ఘనయోరివ దేహాత్మనోర్విలక్షణస్వరూపస్వభావత్వముక్తమ్ * ॥౧౮॥ * నేతి॥ ఉడుపః చన్ద్రః-స్వజ్యోత్స్నయా రాజితైః - ప్రకాశితైః -ఘనైః-మేఘైః-ఛన్నో-నరరాజ-సునేభ్యో విలక్షణతయా నరరాజేన్యర్థః-యథా-పురుషః ప్రత్యగాత్మా-స్వభాసా స్వాపృథక్సిద్ధధర్మభూతజ్ఞానేన-భాసితయా సమున్నతయా - అహంమత్యా దేహాత్మభ్రాన్త్యా - దేహా-త్పృథ-క్ప్రకాశతే తద్వత్ - దేహాత్మభ్రాన్తిరాత్మస్వరూపాపహ్నవహేతురితి సాయత్నేన పరిహార్యేత్యుక్తమ్ * ॥ ౧౯ ॥ * మేఘేతి॥ మేఘాగమే-ఉత్సవః-యేషాం-అతో-హృష్టాః-శిఖణ్డినః మయూరాః-ప్రత్యనన్దన్-యథా-గృహేషు తప్తాః - త్రిభిస్తాపైరితి శేషః - అత ఏవ-నిర్విణ్ణాః-జనాః-అచ్యుతభక్తానాం-ఆగమనే సతి-ప్రతినన్దన్తి - తద్వత్-తాపత్రయతప్తైరవశ్యమచ్యుతజనసఙ్గతిః కార్యేత్యుక్తమ్ * ॥ ౨౦ ॥ * పీత్వేతి॥ పాదపాః వృక్షాః-పద్భిః మూలైః- ఆపో జలాని-పీత్వా - నానాత్మమూర్తయః -నానావిధా-ఆత్మనాం-మూర్తయః శాఖాపల్లవపుష్పఫలాదిరూపాః-యేషాం-తథాభూతా-బభూవుః - యథా - ప్రాక్-కామ్యతపఃఫలరూపకామానుసేవాతః ప్రాక్తపశ్చర్యాదశాయాం, తపసా - శ్రాన్తాః క్షామాః కృశాశ్చ- జనాః-కామానుసేవయా-నానాత్మమూర్తయో భవన్తి - తద్వత్ - అనేన కామ్యతపసశ్శరీరావయవపుష్టిఫలకత్వమాత్రం సూచితం - యద్వా - ఫలాభిసన్ధిరహితభగవదారాధనాత్మకతపశ్చర్యాదశాయాం తపసా శ్రాన్తాః కృశాశ్చ- తత్ఫలానుభవాత్మకముక్తిదశాయాం - కామ్యన్త ఇతి కామాః భగవతః కల్యాణగుణాః - స్తేషా - మనుసేవయా " స ఏకధా భవతి త్రిధా భవతీ ,, త్యాది శ్రుత్యుక్తరీత్యా నానాత్మమూర్తిమన్తో- భవన్తి- తద్వత్- అనేన భగవదారాధనాత్మకతపసస్స్వేచ్ఛానురూపాప్రాకృతానేకశరీరపరిగ్రహేణ భగవతా భోగసామ్యసాధనత్వముక్తమ్ * ॥ ౨౧ ॥ * సరస్స్వితి ॥ అఙ్గహే

వాన్పురుషో యథా॥ ౧౮ ॥ నరరాజోడుపశ్ఛన్నస్స్వజ్యోత్స్నా రాజితైర్ఘనైః। అహంమత్యా భాసితయా స్వభాసా పురుషో యథా॥ ౧౯ ॥ మేఘాగమోత్సవా హృష్టాః ప్రత్యానదఞ్ శిఖణ్డినః। గృహేషు తప్తనిర్విణ్ణా యథాఽచ్యుతజనాగమే ॥ ౨౦ ॥ పీత్వాఽఽపః పాదపాః పద్భిరాసన్నానాత్మమూర్తయః। ప్రాక్క్షామాస్తపసా శ్రాన్తా యథా కామానుసేవయా॥ ౨౧ ॥ సరస్స్వశాన్త * రోధస్సు న్యూషురఙ్గాపి సారసాః। గృహేష్వశాన్తకృత్యేషు గ్రామ్యా ఇవ దురాశయాః॥ ౨౨ ॥ జలౌఘైర్నిరభిద్యన్త సేతవో వర్షతీశ్వరే। పాషణ్డినామసద్వాదైర్వేదమార్గాః కలౌ యథా॥ ౨౩ ॥ వ్యముఞ్చన్వాయుభిర్నున్నా భూతేభ్యశ్చామృతం ఘనాః। యథాఽఽశిషో * విశ్పతయః కాలే కాలే ద్విజేరితాః॥ ౨౪ ॥ ఏవం వనం తద్వర్షిష్ఠం పక్వఖర్జూరజమ్బుమత్। గోగోపాలైర్వృతో రన్తుం సబలః ప్రావిశద్ధరిః ॥ ౨౫ ॥ ధేనవో మన్దగామిన్య ఊధోభారేణ భూయసా। యయుర్భగవతాహూతా ద్రుతం ప్రీత్యా స్నుతస్తనీః * ॥ ౨౬ ॥ వనౌకసః ప్రముదితా వనరాజీర్మధుచ్యుతః। జలధారా గిరేర్నాదానాసన్నా దదృశే

రాజన్ - అశాన్తాన్యనచ్ఛలాని - కలుషితానీతి యావత్ -తాని-తోయాని-యేషు తథాభూతేష్వపి-సరస్సు - సారసాః చక్రవాకాః గోనర్దాఖ్యపక్షివిశేషా వా న్యూషుః నితరాముషితవన్తః " అశాన్తరోధస్స్వి ,, తిపాఠే అశాన్తాని సలిలాకులాని పఙ్కకణ్టకాదియుక్తాని-రోధాంసి తటాని-యేషాం - తేష్వపి సరస్స్విత్యర్థః - అశాన్తాన్యనుపరతాని కృత్యాని యేషు - తేష్వపి గృహేషు-దురాశయాః వైషయికసుఖాభాసలేశలిప్సవో - గ్రామ్యాః పామరా ఇవ- తే యథా నివసన్తి తద్వత్ - అనేన గ్రామ్యాణాం విషయా దుఃఖప్రచురా అల్పసుఖాశ్చేత్యుక్తం భవతి * ॥ ౨౨ ॥ * జలౌఘైరితి ॥ ఈశ్వరే పర్జన్యే వర్షతి సతి-జలపూరైః-ఉత్కటైః సేతవః జలనిరోధార్థం మృత్పాషాణనిర్మితాః - నిరభిద్యన్త త్రుటితా బభూవుః - యథా- కలౌ యుగే-ప్రవృత్తే సతి పాషణ్డానాం వేదబాహ్యానాం , అసద్వాదైః వేదమార్గా వర్ణాశ్రమధర్మా ణి , భిద్యన్తే, తద్వత్ - అనేన పాషణ్డవాదానామశ్రోతవ్యత్వముక్తమ్ * ॥ ౨౩ ॥ * వ్యముఞ్చన్నితి ॥ వాయునా-నున్నాః ప్రేరితాస్సన్తో, ఘనా మేఘా, భూతేభ్యో-ఽమృతవజ్జీవనహేతుం, జలం, వ్యముఞ్చన్, యథా, ద్విజైః పురోహితాదిభిః - ఈరితాః ప్రేరితాః, విశ్పతయో జనాధ్యక్షా రాజానః ఉచితకాలేష్వాశిషః కామా, నర్థిభ్యో, విముఞ్చన్తి, తద్వత్ , రాజభిరేవం భవితవ్యమిత్యుక్తం భవతి * ॥ ౨౪ ॥ * తదేవం వర్షర్తుమనువర్ణ్యాథ తదా కృతాని కానిచిద్భగవతశ్చేష్టితాని వర్ణయతి ॥ ఏవమిత్యాదిభిస్సప్తభిః ॥ ఇత్థం- పక్వాని-ఖర్జూరాదిఫలాన్యస్మిన్సన్తీ తి తద్వత్-త-ద్వర్షిష్ఠం వృద్ధం - ప్రభూతమితి యావత్-వనం-హరిః - సబలదేవో-గోపాలైస్సహ-రన్తుం - ప్రావిశత్ * ॥ ౨౫ ॥ * భూయసా ఊధసః పయఃకోశస్య-భారేణ-మన్దగామిన్యోఽపి-ధేనవో-భగవతా-ఆహూతాః-స్నుతస్తన్యస్సత్యో-ద్రుతమేవ-యయుః * ॥ ౨౬ ॥ * వనౌకః ప్రభృతీన్ దదర్శేత్యన్వయః-ప్రముదితాః-మధుచ్యుత-ఇతి చ-వనరాజీర్విశేషణాని

---

౨౧ । శ్లో * పా ॥ రోధస్సు

శేషణం-మధుచ్యుతః మధూని స్రవన్త్యః, ప్రముదితాః ఫలపుష్పసమృద్ధిభిస్సుదితా ఇవస్థితాః-వనౌకసః పుళిన్దీరితి వా, గిరేస్సకాశాత్, జలధారాః, తాసాం-నాదాః-నాసన్నాని కటవర్తినీః, గుహాశ్చ, దదృశురిత్యర్థః ❋ ॥ ౨౭ ॥ ❋ కదాచిత్, పర్జన్యే, అభితో వర్షతిసతి, వనస్పతిక్రోడే వృక్షమూలే - గుహాయాం వా - ప్రవిశన్ - కన్దాని - మూలాని - ఫలాన్యేవ - అశనం-యస్య - తథాభూతో - రేమే ❋ ॥ ౨౮ ॥ ❋ కదాచి-ద్గృహాదానీతం-దధ్యన్నం-సలిలసమీపే స్థితాయాం. శిలాయాం పాత్రభూతాయాం - సహభోజనీయైః గోపైస్సహ-బుభుజే ❋ ॥ ౨౯ ॥ ❋ క్వచి-చ్ఛాద్వలోపరి హరితతృణాకీర్ణప్రదేశే-ఉపవిశ్య-వృషాదీ-న్వీక్ష్య, భగవా-న్సర్వభూతానాం-ముద-మావహతీ-తి తథా-తా-మాత్మశక్త్యా స్వసఙ్కల్పాత్మికయా - ఉపబృంహితాం ప్రవర్ధితాం-తాం, ప్రా-వృట్ఛ్రియం-పూజయాంచక్రే బహ్వామన్యతేత్యన్వయః - చర్వతో-మీలితేక్షణా-న్-దృష్ట్వా-సితిచ-వృషానిత్యస్యవిశేషణం- చర్వతః తృణాని ఖాదతః - మీలితానీక్షణాని యైస్తాన్, దృష్ట్వా నిర్వృతాన్ - స్వోధసాం, భరేణ - శ్రమో-యాసాం, తాః, గాశ్చ ❋ ॥ ౩౦ ॥ ౩౧ ॥ ❋ అథ శరదాగమమాహ ॥ ఏవమితి ॥ తస్మిన్ వ్రజే-ఇత్థం-నివసతో-శ్శరత్ సమ్య-క్ప్రావర్తత- కథంభూతా-విగతాన్య-భ్రాణి యస్యాం - స్వచ్ఛాన్య-మ్బూని-యస్యాం-అపరుషస్సుఖస్పర్శోఽనిలో యస్యాం - తత, ప్రియాణాం కర్మధారయః ❋ ॥ ౩౨ ॥ ❋ అథ మునుక్షూణాం హితం దర్శయన్నివ సమీచీనైర్దృష్టాన్తైశ్శారదాన్ధర్మాననువర్ణయతి ॥ శారదానీత్యాదినా ॥ యావదధ్యాయసమాప్తి ॥ పూర్వం, శారదాని-నీరాణి జలాని-నిర్మలాన్యవస్థితాని-అన్తరా-ప్రావృషి-రజోత్పత్త్యాపఙ్కప్రాదుర్భావేన - భ్రష్టానీత్యుత్తరస్యార్థస్యాధ్యాహర్తవ్యం, పునః, ప్రకృతిం స్వస్వభావం-యయుః - య

గుహాః ॥ ౨౭ ॥ క్వచిద్వనస్పతిక్రోడే గుహాయాం చాభివర్షతి । నిర్విశ్య భగవాన్రేమే కన్దమూలఫలాశనః ॥ ౨౮ ॥ దధ్యోదనము పానీతం శిలాయాం సలిలాన్తికే । సంభోజనీయైర్బుభుజే గోపైస్సఙ్కర్షణాన్వితః ॥ ౨౯ ॥ శాద్వలోపరిసంవిశ్య చర్వతో మీలితేక్షణాన్ । దృష్ట్వా న్వృషాన్వత్సతరాన్గాశ్చ స్వోధోభరశ్రమాః ॥ ౩౦ ॥ ప్రావృట్ఛ్రియం చ తాం వీక్ష్య సర్వభూతముదావహామ్ । భగవాన్పూజయాంచక్రే ఆత్మశక్త్యుపబృంహితామ్ ॥ ౩౧ ॥ ఏవం నివస

❋ శరదృతువర్ణనమ్. ❋

తోస్తస్మిన్రామకేశవయోర్వ్రజే । శరత్సమభవద్వ్యభ్రా స్వచ్ఛామ్బ్వపరుషానిలా ॥ ౩౨ ॥ ❋ శారదా నీరజోత్పత్త్యా నీరాణి ప్రకృతిం యయుః । భ్రష్టానామివ చేతాంసి పునర్యోగనిషేవయా ॥ ౩౩ ॥ వ్యోమ్నోఽబ్దం భూతశాబల్యం భువః పఙ్కమపాం మలమ్ । శరజ్జహారాశ్రమిణాం కృష్ణభక్తిర్యథాఽశుభమ్ ॥ ౩౪ ॥ సర్వస్వం జలదా హిత్వా విరేజుశ్శుభ్రవర్చసః । యథా త్యక్తైషణాశ్శాన్తా మునయో ముక్తకల్మషాః ॥ ౩౫ ॥ గిరయో ముముచుస్తో

థా-యోగినాం-చిత్తాని, నిర్మలాన్యేవ, క్వచి, ద్యోగభ్రష్టాన్యపి, పునరపి, పునర్యోగనిషేవయా - ప్రకృతిం, యాన్తి- తద్వత్- యోగభ్రంశేన చిత్తకాలుష్యే సతి పునర్యోగమేవ సేవతేతి శిక్షితం " శరదా నీరజోత్పత్త్యై " తి పాఠాన్తరం - నీరజానాం, ముత్పత్తి-ర్యస్యాం - తయా, శరదా హేతుభూతయా, నీరాణి, ప్రకృతిం స్వచ్ఛత్వావికారత్వశాన్తత్వాదిరూపాం, యయుః - ఉత్తరార్ధం తు పూర్వవత్ ❋ ॥ ౩౩ ॥ ❋ వ్యోమ్న ఇతి ॥ క్రమేణ, వ్యోమభూతపృథ్వీజలానాం, చతుర్ణాం-అభ్రశాబల్యపఙ్కమలాని, చత్వారి శర-దహరత్ - యథా-చతుర్ణా-మాశ్రమిణా-మశుభం-కృష్ణభక్తిః - హరతి-తద్వత్ -తత్రా - బ్దం మేఘం-భూతానాం జ్యోతిస్సలిలమరుతాం - శాబల్యం సంపర్కం - వర్షాసు తేషాం మిథస్సంపర్కా- చ్ఛరది తన్నివృత్తేరితి భావః - యథా-కృష్ణభక్తిర్బ్రహ్మచారిణో గురూపదిష్టార్థగ్రహణప్రతిబన్ధకమజ్ఞానాత్మకమశుభం హరతి - యథా చ-గృహస్థస్య విషయసఙ్గదోషం యథా వనస్థస్య కదాచిదశక్త్యా స్వాశ్రమోచితధర్మాననుష్ఠాన ప్రయుక్త ప్రత్యవాయం - యథా చ యతినః కృష్ణప్రాప్తిప్రతిబన్ధకం పుణ్యపాపాత్మకమశుభం హరతి తథేత్యర్థః - అనేనావశ్యం చతుర్భిరప్యాశ్రమిభిః కృష్ణభక్తిః కార్యేత్యుక్తమ్ ❋ ॥ ౩౪ ॥ ❋ సర్వస్వమితి ॥ జలదా మేఘాః-సర్వస్వం స్వభూతం-జలం-హిత్వా - శుభ్రం వర్చో యేషాం-తథాభూతా, విరేజిరే యథా-మునయో - భగవన్మననశీలాః-త్యక్తా దారధనపుత్రాణాం, ఏషణాః, యైస్తథాభూతాః-నివృత్తపాపా విరాజన్తే-తద్వత్ -అవశ్యం మునిభిరేషణాస్త్యాజ్యా ఇత్యుక్తమ్ ❋ ॥ ౩౫ ॥ ❋ గిరయ ఇతి ॥ పర్వతాః-క్వచి-న్నిర్మలం-జలం-ముముచుః-క్వచిన్న ముముచుశ్చ, జ్ఞానినో-యథా-క్వచి-త్తత్త్వత్రయయాథాత్మ్యజ్ఞానాత్మకమమృతం-కేభ్యశ్చిచ్ఛుశ్రూషుభ్యో-దదతే అనేన-సర్వేభ్యోఽపి ప్రష్టృభ్యో నోపదేష్టవ్యం జ్ఞానిభిర్జ్ఞానమిత్యుక్తమ్ ॥ తథా చోక్తం భగవతా " తద్విద్ధి ప్రణిపా

౩౩ ॥ శ్లో ❋ పా ॥ శరదానీరజోత్పత్త్యా

తేన పరిప్రశ్నేన సేవయా। ఉపదేక్ష్యన్తి తే జ్ఞానం జ్ఞానినస్తత్త్వదర్శినః,, ఇతి ❀॥ ౩౬ ॥ ❀ నైవేతి॥ గాధజలేచరాః అల్పజలచారిణః- క్షీయమాణం జలం - నైవావిన్దన్ నైవజ్ఞాతవన్తః- యథా- మూఢాః అజ్ఞాః- కుటుమ్బపోషణరతాః- నరాః - అల్పాయుషస్తథాఽప్యన్వహం క్షీయమాణమాయుర్న జానన్తి - తద్వత్ - అనేన కుటుమ్బిభిరపి దేహాత్మనోర్యాథాత్మ్యం పరిశీలయద్భిరన్వహం మాయుః క్షయానుసన్ధాననిమిత్తపరితాపవద్భిశ్చ భవితవ్యమిత్యుక్తం భవతి ❀ ॥ ౩౭ ॥ ❀ గాధేతి ॥ గాధవారిచరాః క్షుద్రజలచరాః- శరది యోఽర్కః, తజ్జం, తాపమ్ అవిన్దన్ లేభిరే యథా, అజితేన్ద్రియః ఇన్ద్రియపరతన్త్రః - కుటుమ్బీ, దరిద్రః ధనధాన్యహీనః కృపణః దీనః - క్షుత్పిపాసాదియుక్తం తాపం- జానాతి తద్వత్ - జితేన్ద్రియేణ భవితవ్యమితి సూచితమ్ ❀ ॥ ౩౮ ॥ ❀ శనైశ్శనైరితి ॥ స్థలాని శనైశ్శనైః, పఙ్కం, జహుః- వీరుధస్త్వామమపక్వతాం- యథా ధీరాః జ్ఞానినః, శరీరాదిషు దేహేన్ద్రియాదిషు- అనాత్మసు ఆత్మవ్యతిరిక్తేషు - అహమ్మమతాం అహన్తాం మమతాం చ- జహతి - తద్వత్ - తత్రాహన్తాసామ్యం పఙ్కస్య, మమతాసామ్యమామస్యేతి వివేకః - అవశ్యం జ్ఞానిభిరహఙ్కారమమకారౌ యత్నేన పరిహర్తవ్యావిత్యుక్తం భవతి ❀ ॥ ౩౯ ॥ ❀ నిశ్చలామ్బుధరమితి॥ శరదాగమే శరదః ప్రవృత్తౌ సత్యాం, సముద్రో- నిశ్చలామ్బుధరః- తూష్ణీం- బభూవ, యథా, మునిశ్శబ్దాశ్రయమననశీలః వ్యుపరతః - ఆగమః అన్నపానాద్యాగమో- యస్య- సః - అనుపనతాన్నపానోఽపి ఆత్మని శరీరే- ఉపరతేఽపి, ఆదికర్మణి క్తః- ఉపరన్తుమారబ్ధవత్యపి- దేహావిపత్తిపర్యన్తదశాయామపి - నిశ్చలస్తూష్ణీమాస్తే - తద్వత్ - మునినైవం భవితవ్యమితి శిక్షా ❀ ॥ ౪౦ ॥ ❀ కేదారేభ్య ఇతి పఞ్చమీ- కృషీవలాః- శాలిక్షేత్రేభ్యః- ప్రవహన్తీః- అపః జలాని- దృఢైః- సేతుభిర్బన్ధనైః - రగృహ్ణన్ నిరుద్ధవన్తః - తతః పరం వృష్ట్యభావాదితి భావః- యథా- యోగినః - ప్రాణైరిన్ద్రియైః- తద్ద్వారా- స్ర

యం క్వచిన్నుముచుక్షవమ్। యథాజ్ఞానామృతం కాలే జ్ఞానినో దదతే సదా ॥ ౩౬ ॥ నైవావిన్దన్ క్షీయమాణం జలం గాధజలేచరాః। యథాఽఽయురన్వహం క్షీణం నరా మూఢాః కుటుమ్బినః॥ ౩౭ ॥ గాధవారిచరాస్తాపమవిన్దన్ శరదర్కజమ్। యథా దరిద్రః కృపణః కుటుమ్బ్యవిజితేన్ద్రియః॥ ౩౮ ॥ శనైశ్శనైర్జహుః పఙ్కం స్థలాన్యామం చ వీరుధః। యథాఽహంమమతాం ధీరాశ్శరీరాదిష్వనాత్మసు॥ ౩౯ ॥ నిశ్చలామ్బుధరస్తూష్ణీం సముద్రశ్శరదాగమే। ఆత్మన్యుపరతే యద్వన్మునిర్వ్యుపరతాగమః॥ ౪౦ ॥ కేదారేభ్యస్త్వపోఽగృహ్ణన్ కర్షకా దృఢసేతుభిః। యథా ప్రాణైస్స్రవజ్జ్ఞానం తన్నిరోధేన యోగినః॥ ౪౧ ॥ శరదర్కాంశుజం తాపం భూతానాముడుపోఽహరత్। దేహాభిమానజం ❀ బోధో ముకున్దో వ్రజయోషితామ్॥ ౪౨ ॥ ఖమశోభత నిర్మేఘం శరద్విమలతారకమ్। సత్త్వయుక్తం యథా చిత్తం శబ్దబ్రహ్మార్థదర్శనమ్॥ ౪౩ ॥ అఖణ్డమణ్డలో వ్యోమ్ని రరాజోడుగణైశ్శశీ। యథా యదుపతిః కృష్ణో వృష్ణిచక్రావృతో భువి॥ ౪౪ ॥ ఆశ్లిష్య సమశీతోష్ణం ప్రసూనవనమారుతమ్। జనాస్తాపం జహుః

వత్ - బాహ్యవిషయగ్రహణప్రవణీభవత్ - జ్ఞానం ధర్మభూతజ్ఞానం- తన్నిరోధేన ప్రాణనిరోధేన - ఆత్మస్వరూపగోచరం- కుర్వన్తి- తద్వత్- ఇన్ద్రియనిరోధపరేణాత్మస్వరూపపరిశీలనపరేణ చ భవితవ్యమితి సూచితమ్ ❀॥ ౪౧॥ ❀ శరదర్కాంశుజమితి॥ ఉడుపశ్చన్ద్రః- భూతానాం, శరది, యోఽర్కః- తస్యాంశుభ్యో, జాతాన్, తాపాన్, జహార - ఉత్తరార్ధస్యయథేత్యాదిః, యథా- దేహాభిమానేన జాతం- తాపం - పరకృతనిన్దాదిప్రయుక్తం - దేహయాథాత్మ్యగోచరో- బోధో- హరతి - యథా చ- వ్రజయోషితాం- తాపం మన్మథప్రయుక్తం, ముకున్దో- జహార- తద్వత్ ‘‘ దేహాభిమానజం తాప,, మితి పాఠే బోధ ఇతి కర్తృపదమధ్యాహర్తవ్యం - యథోక్త ఏవార్థః - అనేన హేయత్వజ్ఞానార్థం దేహయాథాత్మ్యపరిశీలనమపి కర్తవ్యమిత్యుక్తం భవతి ❀ ॥ ౪౨ ॥ ❀ ఖమితి॥ నిర్మేఘం మేఘరహితం, శరది, విమలాస్తారకాయస్మిన్, తథాభూతం స- త్సమశోభత, యథా- సత్త్వయుక్తం సత్త్వగుణయుక్తం - సత్త్వప్రచురమితి యావత్- తచ్చిత్తం శబ్దబ్రహ్మణో వేదస్య, యోఽర్థో అర్థపఞ్చకరూపః- తం పశ్యతీతి తథా, నన్ద్యాదిత్వాత్కర్తరి ల్యుః ॥ యద్వా ॥ శబ్దబ్రహ్మార్థో దృశ్యతేఽనేనేతి తథా- కరణే ల్యుట్- సత్త్వప్రవణం- చేతో- రాగాద్యకలుషితం సన్నిర్మలమతీన్ద్రియవేదార్థప్రకాశకం భవతి - తద్వదిత్యర్థః - సత్త్వప్రాచుర్యాయాహారశుద్ధ్యా భవితవ్య మితి సూచితం- అత్ర తారకాస్థానీయాః వేదార్థాః - పరమాత్మ తదారాధనారాధకాదిస్వరూపాత్మకాః - ఆకాశస్థానీయం చేతః, మేఘస్థానీయం రజఃతమశ్చేతి వివేకః ❀ ॥ ౪౩ ॥ ❀ అఖణ్డమణ్డల ఇతి॥ శశీ చన్ద్రః- వ్యోమ్ని ఆకాశే, నిర్మేఘే- అఖణ్డం పూర్ణం- మణ్డలం, యస్య- తథాభూతో - నక్షత్రసమూహైస్సహ- రరాజ, యథా- యదుపతిః శ్రీకృష్ణో- భువి- వృష్ణీనాం- సమూహేనా- వృతో- రరాజ తద్వత్- అనేన యదుపతేశ్చన్ద్రవత్సర్వలోకాహ్లాదకరత్వమభిప్రేతమ్ ❀ ॥ ౪౪ ॥ ❀ ఆశ్లిష్యేతి॥ జనాః- సమం మితం- శీతం- ఉష్ణం చ- యస్య- తం - ప్రకృష్టాని- సూనాని కుసుమాని- యస్య- తస్య - వనస్య- మారుత- మాశ్లిష్య అనుభావ్య- తాపం-

౪౨ ॥ శ్లో ❀ పా ॥ తాపమ్

జహుః - గ్రీష్మశైత్యప్రయుక్తం దుఃఖం జహురిత్యర్థః - గోప్యస్తు - తాపం మన్మథతాపం - న జహుః ॥ తత్ర హేతుం వదన్ విశినష్టి ॥ కృష్ణేన - హృతాని, చేతాంసి - యాసాం - తథాభూతాః, అనేన కృష్ణస్య యావనావస్థా గోపీచిత్తసమాకృష్టిశ్చ సూచితా ❁ ॥ ౪౫ ॥ ❁ గావ ఇతి॥ గవాదయ, స్స్వవృషైః స్వస్వప్రియైః - రన్వీయమానాః - శ్శరదా నిమిత్తభూతయా - పుష్పిణ్యో గర్భిణ్యో బభూవుః, యథా - ఈశ్వరారాధకాత్మికాః - క్రియాః, స్వసాధ్యైః - ఫలైః ధర్మాదిపురుషార్థైః - అన్వీయమానాః, స్సమస్తభోగగర్భా - భవన్తి - తద్వత్ - అనేనేశ్వరక్రియాణాం ఫలావినాభావిత్వముక్తమ్ ❁ ॥ ౪౬ ॥ ❁ ఉదహృష్యన్నితి॥ కుముదమితి జాత్యభిప్రాయమేకవచనం, కుముదాన్యుత్పలాని వినా, సర్వాణి, వారిజాని, సూర్యేణో, దహృష్యన్, వికాసేన హృష్టా ఇవ లక్షితా బభూవుః - యథా, హే నృప - దస్యూంశ్చోరవ్యాఘ్రాదీన్ వినా - ఇతరే, సర్వే జనాః - రాజ్ఞా హేతునా - నిర్భయాః, హృష్యన్తి - తద్వత్ - అనేన రాజ్ఞా దస్యూనుద్వేజయతా భవితవ్యమిత్యుక్తమ్ ❁ ॥ ౪౭ ॥ ❁ పురగ్రామేష్వితి॥ పురేషు - గ్రామేషు చ - ఆగ్రయణైః ర్నూతనవ్రీహ్యాదిభక్షణాభ్యనుజ్ఞానార్థైః, ఆగ్రయణాఖ్యయాగరూపైః - రైన్ద్రై ర్మైరిన్ద్రియప్రీత్యర్థైః - రన్యైశ్చ - మహద్భి, రుత్సవైః, స సర్వసస్యాఢ్యా, భూః, బభౌ, హరేః కలాభ్యాం రామకృష్ణాభ్యాం తు, నితరాం, బభౌ - ఛత్రిన్యాయేన కలాభ్యామిత్యుక్తిః ❁ ॥ ౪౮ ॥ ❁ వణిగిత్యాది॥ వణిగాదయః, తావద్వర్షేణ - రుద్ధాః, శరది, నిర్గమ్యార్థాన్ ప్రయోజనాని, ప్రపేదిరే తత్ర, వణిజః క్రయవిక్రయాదివ్యాపారిణః, మునయః సంన్యాసినః, నృపాః జయినః, స్నాతాః తీర్థయాత్రాపరాః, ఏతే, వాణిజ్యస్వచ్ఛన్దసంచారవిజయతీర్థస్నానాదిరూపాన్, అర్థాన్, ప్రపేదిరే, ఇత్యర్థః - యథా - సిద్ధాస్తపస్సిద్ధాః - ఫలకాలే, ఆగతే సత్యస్మాల్లోకాన్నిర్గత్య, స్వపిణ్డాన్ స్వస్వతపస్సాధ్యభోగ్యజాతం - ప్రతిపద్యన్తే - తద్వత్ - అనేన తపసః ఫలావినాభావిత్వము

ర్గోప్యో న కృష్ణహృతచేతసః॥ ౪౫ ॥ గావో మృగాః ఖగా నార్యః పుష్పిణ్యశ్శరదాగమే । అన్వీయమానాస్స్వవృషైః ఫలైరీశక్రియా ఇవ॥ ౪౬ ॥ ఉదహృష్యన్ వారిజాని సూర్యేణ కుముదం వినా । రాజ్ఞా తు నిర్భయా లోకా యథా దస్యూన్ వినా నృప॥ ౪౭ ॥ పురగ్రామేష్వాగ్రయణైరైన్ద్రైర్మైశ్చ మహోత్సవైః। బభౌ భూః పక్వసస్యాఢ్యా కలాభ్యాం నితరాం హరేః॥ ౪౮ ॥ వణిఙ్మునినృపస్నాతా నిర్గమ్యార్థాన్ ప్రపేదిరే। వర్షరుద్ధా యథా సిద్ధాస్స్వపిణ్డాన్ కాల ఆగతే ॥ ౪౯ ॥ ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, దశమస్కన్ధే, వింశోఽధ్యాయః ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఇత్థం శరత్స్వచ్ఛజలం పద్మాకరసుగన్ధినా । న్యవిశద్వాయునా వాతం సహగోపాలకోఽచ్యుతః॥ ౧ ॥ కుసుమితవనరాజిశుష్మిభృఙ్గద్విజకులఘుష్టసరస్సరిన్మహీధ్రమ్। యదుపతిరవగాహ్య చారయన్గాస్సహపశుపాలబలశ్చుకూజ వేణుమ్॥ ౨ ॥ తద్వ్రజస్త్రియ ఆశ్రుత్య వేణుగీతం స్మరోదయమ్ । కాశ్చిత్పరోక్షం కృష్ణస్య స్వసఖీభ్యోఽన్వవర్ణయన్॥ ౩ ॥ తద్వర్ణయితుమారబ్ధాః స్మరన్త్యః కృష్ణచేష్టితమ్। నాశకన్ స్మరవేగేన విక్షిప్తమనసో నృప ॥ ౪ ॥ బర్హాపీడం నటవరవపుః కర్ణయోః కర్ణికారం బిభ్రద్వాసః కనకకపిశం వైజయన్తీం చ మాలామ్।

క్తమ్ ❁ ॥ ౪౯ ॥ ❁ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే వింశోఽధ్యాయః ❋❋❋

ఇత్థం శరదమనువర్ణ్యాథ తదా బృన్దావనే క్రీడతో వేణుం రణయతో భగవతో గోపీచిత్తాపహారిణః కాంశ్చిద్విహారాన్ స్వవేణుగీతాన్ గోపీభిర్మిథోఽనువర్ణితాన్నాహైకవింశేన॥ ఇత్థమితి॥ ఇత్థమేవంభూతం - శారదగుణసంపన్నం, వనమితి విశేష్యమధ్యాహర్తవ్యం, ఇత్థమిత్యనేనాభిప్రేతం ప్రకాశయన్ విశినష్టి ॥ శరదా, స్వచ్ఛాని, జలాని, యస్మిన్, పద్మాకరైః, శోభనో, గన్ధో, యస్య, తేన వాయునా - వాతం వ్యాప్తం, వనం - గోభిర్గోపాలైశ్చ సహితో, ఽచ్యుతో - న్యవిశత్ ❁ ॥ ౧॥ ❁ తతశ్చ, కుసుమితవనరాజిషు శుష్మిణాం మత్తానాం, భృఙ్గాణాం - ద్విజానాం పక్షిణాం చ, కులైః, ఘుష్టాః, సరాంసి సరితః - మహీధ్రాః పర్వతాశ్చ, యస్మిన్, తద్వనం - విగాహ్య ప్రవిశ్య, యదుపతిః కృష్ణః, పశుపాలైః - బలదేవేన చ - సహితః - గాశ్చారయన్, వేణుం, చుకూజ ఆవాదయత్ ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ స్మరస్యోదయో యస్మాత్ - తత్ - కృష్ణస్య, వేణుగీతమాకర్ణ్య, కాశ్చిద్వ్రజస్త్రియః - తస్య, పరోక్షమసమక్షం - స్వసఖీభ్యోఽన్వవర్ణయన్ ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ తత్కృష్ణస్య వేణుగీతం - చేష్టితం - వర్ణయితుం - ఆరబ్ధాః ఆరబ్ధవత్యః - తత్స్మరన్త్యో హే నృప - స్మరవేగేన - వ్యాకులితచిత్తాః - స్తాః - తద్వర్ణయితుమేవ - నాశక్నువన్ శక్తా న బభూవుః - కృష్ణశ్చ తచ్చేష్టితం చ తయోస్సమాహారః కృష్ణచేష్టితం - యాదృశస్తదా కృష్ణః - చేష్టితం చ - తదుభయం - స్మరన్త్యో, నాశక్నువన్నిత్యర్థః ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ కీదృశం కృష్ణచేష్టితమిత్యత్రాహ॥ బర్హాపీడమితి॥ బర్హాత్మకమాపీడం శిరోభూషణం - ద్వితీయాన్తానాం - బిభ్రదిత్యన్వయః - కర్ణయోః శ్రోత్రసన్ధ్యోః, కర్ణికారం లాఙ్గలీకుసుమాత్మకం - కర్ణపూరం - కనకవత్కపిశం పిశఙ్గం - వాసః - వైజయన్తీం మాలాం - నటాత్మకవరస్యేవ వపుశ్చ - బిభ్రత్ - నటవరవపురితి బహువ్రీహిణా కృష్ణవిశేషణం వా, తస్య తత్పురుషపక్షే తద్విశేషణత్వమపి బర్హాపీడమిత్యస్య బహు

ప్రీహిణాసంభవతి-అధరస్య-సుధయా-వేణోః-రన్ధ్రాన్-పూరయన్ - సాధరసుధేన , ముఖవాయునా వేణుంనాదయన్నిత్యర్థః- గోపానాం-బృన్దైఃగీతా-కీర్తిర్యస్య-తథాభూతః-స్వపదైరఙ్కితైః,రమణంరతిజనకం. బృన్దావనం-ప్రావిశత్॥ఉక్తవేషం కృష్ణంబర్హాపీడాదిధారణవేణురన్ధ్రపూరణబృన్దారణ్యప్రవేశనాత్మకంచేష్టితంచ-స్మరన్త్యో నాశక్నువన్నితిభావః ❀ ॥౫॥ ❀ ఏవంతావద్వర్ణయితుమశక్తాస్తతశ్చనైర్లబ్ధావకాశాసావర్ణయామాసురిత్యాహ॥ఇతీతి॥ హేరాజన్-ఇతిఇత్థంతావ-దేవంభూతా-వ్రజస్త్రియః-సర్వభూతానాం-మనోహరం-వేణురవమాకర్ణ్య-తమేవసచేష్టితం-వర్ణయన్త్యః-అభిరేమిరే - తద్వర్ణనాత్మకంవిహారంచక్రుఃఅభిరేభిరఇతిపాఠే-వర్ణయితుంబుద్ధౌసన్నిధాపితంమన్మథమన్మథంభగవన్తంపరిరేభిరఇత్యర్థః ❀ ॥౬॥ ❀ వర్ణనామేవాహ॥అక్షణ్వతామిత్యాదినాయావదధ్యాయపరిసమాప్తి॥ ఇతీన్యస్యవక్ష్యమాణప్రకారేణేతివాఅర్థః-తదాతమేవప్రకారమక్షణ్వతామిత్యాదినాదర్శయతి॥ హేసఖ్యః- చక్షుష్మతాంజనానాం - చక్షుషా-మిదమేవ-ఫల-మన్యత్తు-నవిద్మః-కింతత్-యద్వ్రజేశస్యనన్దస్య సుతయోః,రామకృష్ణయో- ర్వక్త్రం ముఖం-యైః-నితరాంపీతమనుభూతం-దృష్టమితియావత్-తదేతత్-యైర్వాసిపీతమితిపాఠః యైస్తైర్నిపీతమితిపాఠోదృశ్య తే-తదా-యైశ్చ క్షుర్భిస్సాధనైః-స్తైరక్షుణ్వద్భిః కర్తృభిః నిపీత-మిత్యేత-దిత్యర్థః-కథంభూతయోః వయస్యైస్సవయస్కైః-గోపైస్సహ - పశూననునివేశయతోర్వనంప్రతిప్రవేశయతోః కథంభూతంవక్త్రం, అనువేణువేణుమనువర్తమానం - వేణుంవాదయదిత్యర్థః-జుష్టంవశ్యతాంనిరతిశయప్రీతివిషయం-అనురక్తానాంస్నిగ్ధానాం-కటాక్షాణాం - మోక్షోవిసర్గోయస్మింస్తథాభూతమ్ ❀ ॥౭॥ ❀ అన్యాస్త్వాహుః॥చూతేతి॥ఏవముత్తరత్రాపి-అతఏవసర్వత్రవక్తృభేదాన్నాతీవసఙ్గతిరపేక్షితా॥ చూతపల్లవాదీనాం - మాలాభి రనుయుక్తేఈషద

రన్ధ్రాన్వేణోరధరసుధయాపూరయన్గోపబృన్దైఃబృన్దారణ్యంస్వపదరమణంప్రావిశద్గీతకీర్తిః॥ ౫ ॥ ఇతివేణురవంరాజన్సర్వభూతమనోహరమ్।శ్రుత్వావ్రజస్త్రియస్సర్వావర్ణయన్త్యోఽభిరేమిరే॥ ౬ ॥గోప్యఊచుః॥ అక్షణ్వతాంఫలమిదంనపరంవిదామస్సఖ్యః పశూననునివేశయతోర్వయస్యైః। వక్త్రం వ్రజేశసుతయోరనువేణుజుష్టంయైస్తైర్నిపీతమనురక్తకటాక్షమోక్షమ్॥ ౭ ॥చూతప్రవాళబర్హస్తబకోత్పలాబ్జమాలానుయుక్తపరిధానవిచిత్రవేషౌ। మధ్యేవిరేజతురలంపశుపాలగోష్ఠ్యాంరఙ్గేయథానటవరౌక్వచగాయమానౌ ॥ ౮ ॥ గోప్యః కిమాచరదయంకుశలంస్మవేణుర్దామోదరాధరసుధామపిగోపికానామ్। భుఙ్క్తేస్వయంయదవశిష్టరసంహ్రదిన్యోహృష్యత్త్వచోఽశ్రుముముచుస్తరవోయథార్యాః॥ ౯ ॥బృన్దావనంసఖిభువోవితనోతికీర్తింయద్దేవకీసుతపదామ్బుజలబ్ధలక్ష్మి। గోవిన్దవేణుమనుమత్తమయూరనృత్తంప్రేక్ష్యాద్రిసాన్వపరతాన్యసమస్తసత్త్వమ్॥ ధన్యాశ్చమూఢగతయోఽపిహరిణ్యఏతాయానన్దనన్దనముపాత్తవిచిత్రవేషమ్। ఆకర్ణ్యవేణురణితంసహకృష్ణ

దన్తరాన్తరాసంయుక్తే-అనుపృక్తేతిపాఠేఽప్యేవార్థః-పరిధానేనీలపీతామ్బరే- తాభ్యాం విచిత్రౌ-వేషౌ-యయోః తౌక్వచకదాచి-ద్గాయమానౌ-గోపసభాయాం మధ్యే-నితరాం-విరేజతుః - యథా-రఙ్గే-నటశ్రేష్ఠౌతథాఽహోపశ్యతాంభాగ్యమితిభావః ❀ ॥౮॥ ❀ గోప్యఇతి॥ హేగోప్యః-అయంకృష్ణకరస్థః-వేణుః-కింస్మ-కుశలంపుణ్య- మాచరచ్చకార-కుతః యత్ యస్మాత్-గోపికానామపి-అపిశబ్దోదౌర్లభ్యద్యోతకః-గోపికానాంఅస్మాకమపి-దుర్లభాం-దామోదరస్యా -ధరసుధాం-స్వయంభుఙ్క్తే-అనేకోపభోగ్యాంస్వయమేకఏవభుఙ్క్తే-అవశిష్టరసంతు-హ్రదిన్యోనద్యస్తరవశ్చభుఞ్జతే కృత్స్నాయా-మధరసుధాయాం వేణునైకేనపీయ్యమానాయాంయద్గళితమధరసుధాస్మకరసకణజాలంహ్రదిన్యస్తరవశ్చభుఞ్జతేఅశ్రు-ఇతిజాత్యభిప్రాయకమేకవచనం-అవశిష్టరసభోగప్రయుక్తహర్షాశ్రూణిముముచుః-హృష్యత్త్వచశ్చ - తత్రహ్రదిన్యోవికసితకమలవ్యాజేనహృష్యత్త్వచఉదఞ్చితరోమాణఇవలక్ష్యన్తే - తరవస్తుమధుమిషేణానన్దాశ్రూణిముముచురివేతిభావః యథా-ఆర్యాభాగవతశేషరసాభిజ్ఞాస్తద్భుక్తావశిష్టముపభుజ్యహృష్య-త్త్వచోఽశ్రూణిముఞ్చన్తిచ్చ భవన్తితద్వత్ ❀ ॥౯॥ ❀ బృన్దావనమితిహేసఖి-బృన్దావనం-భువః-కీర్తిం-వితనోతి - అనితరలోకసాధారణీంకీర్తిం - జనయతీత్యర్థః-అత్రహేతుంవదన్త్యేవిశింషన్తి-యద్బృన్దావనం-దేవకీసుతస్య-పదామ్బుజాభ్యాం-లబ్ధా - లక్ష్మీస్సౌన్దర్యసంపద్యేన-కిం చ -గోవిన్దస్య -వేణుమనువేణుగీతమనుసృత్య-మన్ద్రఘూర్జితనీలమేఘభ్రాన్త్యా-మత్తా-యే-మయూరాస్తేషాం-నృత్త-మవలోక్య-ద్రిసానుషు , పరతాని వేణుగీతతదనురూపమయూరనృత్తదిదృక్షయానివృత్తస్వస్వవ్యాపారాణి-అన్యానిమయూరవ్యతిరిక్తాని-సమస్తాని - సత్త్వానిజన్తవో-యస్మిన్ - తథాభూతం - నహ్యన్యోఽస్త్యేవంవిధోలోకఇతిభావః ❀ ॥౧౦॥ ❀ ధన్యాఇతి ॥ మూఢగతయఃతిర్యగ్గతయోఽపిమతయ ఇతిపాఠే సున్దరాసున్దరవస్తువివేకరహితా - అపి - గతయ ఇతిపాఠేఽప్య యమప్యర్థస్సంభవతి " గత్య

ధారాబుద్ధ్యర్ధా ,, ఇతిన్యాయాత్ - ఏతా - హరిణ్యో - ధన్యాః కృతార్ధాః - ఏవంకుత ఇత్యత్రవిశింషన్తి - యాః - హరిణ్యః వేణుగీత - మాకర్ణ్య ఉపాత్తస్వీకృతో - బర్హాదిభిర్విచిత్రో - వేషో - యేన - తం - నన్దస్య - నన్దనం ప్రతి - ప్రణయసహితైః - అవలోకైః - పూజాం సమ్మానం - దదుః - కృతవత్యః - కించ - కృష్ణసారైస్స్వపతిభి, స్సహితా - ఏవ దదుః అస్మత్పతయస్తుగోపాః క్షుద్రాస్తన్నసహన్తేసమత్కుమితిభావః ❀ ॥ ౧౧ ॥ ❀ అన్యాస్తుహేగోప్య ఇదమప్యద్భుతంశృణుతేత్యాహుః ॥ కృష్ణమితి ॥ వనితానా - ముత్సవో - యస్మా - త్త - చ్ఛీలం - యస్య - తం - కృష్ణం - నిరీక్ష్య - తేన - వాదితస్య - వేణో - రసజ్క్వణం - గీతమాకర్ణ్య - విమానైః గచ్ఛన్త్యో దేవానాం - అఙ్కేషు - స్థితాః - స్మరాపహృతధైర్యా - ముహుః - భ్రశ్యత్ప్రసూనాః - కబరాశ్చూడాః యాసాం తాః - విగతా నీవ్యో యాసాం తాః - శిథిలనీవీబన్ధనాః ❀ ॥ ౧౨ ॥ ❀ గావ ఇతి ॥ కృష్ణముఖాన్నిర్గతం - వేణుగీతమేవ - పీయూషమమృతం ఉత్తమ్భితైరవనమనేకురణశఙ్కయేవోన్నమితైః - కర్ణపుటైః - పిబన్త్య, స్తస్థుః - తదా - శాబావత్సాశ్చ, స్తన్యపానప్రవృత్తాః, గీతం, శ్రుత్వా, తదేవ - పీయూష , ముత్తభితకర్ణపుటైః పిబన్తః స్నుతపయః కబళాః కేవలంస్తనేభ్యో గళితక్షీరగ్రాసాః, ముఖేషు యేషాం, తే, తస్థుః - విస్మృతస్వవ్యాపారా బభూవురిత్యర్థః - అత్ర హేతుః - గోవిన్దం దృశాదృష్టిమార్గేణా - త్మని చిత్తే, స్పృశన్త్యః ఆలిఙ్గన్త్యః అత ఏవా, శ్రూణాం - కలా లేశాః - లోచనయోః - యాసాం. తాః - గావస్తేచశాబాః ❀ ॥ ౧౩ ॥ ❀ ప్రాయ ఇతి ॥ అమ్బ హే మాతః, అనాతరమపిపూజార్ధం సంబోధయన్త్యమ్బేతి, అస్మిన్వనే, విహగాః పక్షిణః, ప్రాయశో - మునయో - భవితు - మర్హన్తి - కుతః - యే విహగాః - రుచిరాః ప్రవాలాః పల్లవాః - యేషాం - తాన్ - ద్రుమభుజాన్ తరుశాఖాః - ఆరుహ్య - స్వభోజ్యం - ఫలాదికం విహాయ - కేవలం - కృష్ణస్యే - క్షితం దర్శనం - యస్మిన్ - త - ద్యథా భవతి తథా - తే

స్సారైః పూజాం దధుర్విరచితాం ప్రణయావలోకైః ॥ ౧౧ ॥ కృష్ణం నిరీక్ష్య వనితోత్సవరూపశీలం శ్రుత్వా చ తత్క్వణితవేణువివిక్తగీతమ్ । దేవ్యో విమానగతయః స్మరనున్నసారా భ్రశ్యత్ప్రసూనకబరా ముముహుర్వినీవ్యః ॥ ౧౨ ॥ గావశ్చ కృష్ణముఖనిర్గతవేణుగీతపీయూషముత్తభితకర్ణపుటైః పిబన్త్యః । శాబాః స్నుతస్తనపయః కబళాః స్మ తస్థుర్గోవిన్దమాత్మని దృశాఽశ్రుకలాః స్పృశన్త్యః ॥ ౧౩ ॥ ప్రాయో బతామ్బ మునయో విహగా వనేఽస్మిన్ కృష్ణేక్షితం తదుదితం కలవేణుగీతమ్ । ఆరుహ్య యే ద్రుమభుజాన్ రుచిరప్రవాలాన్ శృణ్వన్త్యమీలితదృశో విగతాన్యవాచః ॥ ౧౪ ॥ నద్యస్తదా తదుపధార్య ముకున్దగీతమావర్తలక్షితమనోభవభగ్నవేగాః । ఆలిఙ్గనస్థగితమూర్మిభుజైర్మురారేర్గృహ్ణన్తి పాదయుగళం కమలోపహారాః ॥ ౧౫ ॥ ❀ దృష్ట్వాతపే వ్రజపశూన్ సహ రామగోపైస్సంచారయన్తమను వేణుముదీరయన్తమ్ । ప్రేమప్రవృద్ధ ఉదితః కుసుమావళీభిస్సఖ్యుర్వ్యధాత్స్వవపుషాఽమ్బుద ఆతపత్రమ్ ॥ ౧౬ ॥ పూర్ణాః పులిన్ద్య ఉరుగాయపదాబ్జరాగశ్రీకుఙ్కుమేన దయితాస్తనమణ్డితేన

నోదితం ప్రకటితం మధురం - వేణుగీతం - కేనాపి, సుఖేన మీలితదృశః - త్యక్తాన్యవాచస్సన్తః - శృణ్వన్తి - తథాహి - మునయః వేదద్రుమశాఖాశ్రితాః కృష్ణదర్శనం యథా భవతి తథా - వేదోక్తకామ్యకర్మఫలపరిత్యాగేన భగవదేకదృష్టయః - సుఖిన - స్తన్మహిమానమేవ శృణ్వన్తి - అత - స్త ఏవైతే భవితుమర్హన్తీతి ❀ ॥ ౧౪ ॥ ❀ ఆస్తాం చేతనానాం కథా స్యేభి ప్రాయేణకాశ్చిదాహుః ॥ నద్య ఇతి ॥ తథా యథా చేతనా స్తద్వ - దచేతనా నద్యోఽపి - త, న్ముకున్దస్య - వేణుగీత - ముపధార్య శ్రుత్వా - ఉత్ప్రేక్షామాత్రాభిప్రాయమిదం - ఆవర్తైః పరిభ్రమైః - లక్షితేన సూచితేన మనోభవేన కామేన, భగ్నో - వేగో, యాసాం, తాః - ఆలిఙ్గనే న - స్థగితమాచ్ఛాదితం యథా భవతి తథా - ఊర్మయ ఏవ భుజా - స్తైః - కమలాన్యు - పహరన్త్యః - మురారేః పాదయుగళం - గృహ్ణన్తి ధారయన్తి ❀ ॥ ౧౫ ॥ ❀ దృష్ట్వేతి ॥ తటే యమునాతీరే - ఆతప ఇతి పాఠాన్తరం, కదా, తస్మిన్, రామేణ - గోపైశ్చ - సహ - వ్రజపశూన్ - సంచారయన్తం - అనుగవాం పశ్చాద్భాగే, వేణు, ముదీరయన్తం - కృష్ణం, దృష్ట్వా - అమ్బుదః ఉదితః ఘనః ప్రేమ్ణా ప్రవృద్ధః, సఖ్యుః కృష్ణస్య - లోకార్తిహరత్వనీలవర్ణత్వాది సామ్యాత్సఖిత్వవ్యపదేశః - ఉపరీతి శేషః - కుసుమసమూహతుల్యైః - తుషారైస్సహ - స్వవపుషా - ఆతపత్రం - వ్యధాచ్చకార ❀ ॥ ౧౬ ॥ ❀ శబరాఙ్గనానామపి భాగ్యం వయం న లేభిమహ ఇతి ససీత్కారమాహుః ॥ పూర్ణా ఇతి ॥ పులిన్ద్యశ్శబరాఙ్గనాః - పూర్ణాః - కృతార్థాః - కుత స్తత్రాహ - ఉరు అధికం - గీయతే మునిభిరిత్యురుగాయః - కృష్ణః - తస్య - పదామ్బుజయోః - రాగేణారుణ్యేన శ్రీరౌజ్వల్యం - యస్య తేన - కుఙ్కుమేన - కథంభూతేన - దయితాయాః మహాలక్ష్మ్యాః - స్తనయోర్మణ్డితేన అలంకృతేన, సమయే లక్ష్మ్యాః స్తనయోర్నిహితత్వాదురుగాయపదాబ్జయోః కుఙ్కుమసంబన్ధః - ఉరుగాయపదాబ్జాభ్యాం వనసంచారదశాయాం , తృణేషు - రూషితేన లిప్తేన - ఆననేషు కుచే

౧౬ ॥ శ్లో ❀ పా॥ దృష్ట్వాఽఽతపే

షు-లిమ్పన్త్యః-కథమ్భూతాస్సత్యః-తస్య కుఙ్కుమస్య-దర్శనేన - స్మరకృతా-రుగ్-యాసాం-తథాభూతాస్సత్యః - ఆననేషు కుచేషు లిమ్పన్త్యః తదాధిం కామవ్యథాం జహుః-అతస్తాః పూర్ణా ఇతి భావః ❀ ॥ ౧౭ ॥ ❀ హన్తేతి॥ హే అబలాః, అయమద్రిః-హరిదాసశ్రేష్ఠః, అహో అచరాణామపి హరిదాస్యాభిరుచిరితి - విస్మియతే హన్తేతి ॥ కుతః-యత్ యస్మాత్ -రామకృష్ణయోః-చరణస్పర్శేన - ప్రమోదో-యస్య-సః - ఉదశ్రుభిస్తైః-తృణైః-రోమహర్షమాలక్ష్య తేన రామకృష్ణచరణస్పర్శప్రమోద ఆలక్ష్యతే-కించ గోభిస్సఖిగణైః-సహితయోః-తయో రామకృష్ణయో ర్యః గోవర్ధనాద్రిః - పానీయాదిభి,ర్యథోచితం-మానం పూజా-మాతిథ్యాత్మకాం-కరోతి - తత్ర - సూయవసాని శోభనాని తృణాని-సుశబ్దేదీర్ఘ ఆర్షః, సంయవసేతి పాఠాన్తరం,తదాపి స ఏవార్థః,కన్దరేషు-కన్దాః,మూలాని చ-తైః ❀ ॥ ౧౮ ॥ ❀ హే గోప్యః,ఇదం త్వతిచిత్రమతి కాశ్చిదాహుః॥ గా ఇతి॥ హే సఖ్యః,గోపైస్సహ,ప్రతివనం,గా,శ్చారయన్తౌ , నిర్యోగాః , నిర్యుజన్తే గావ ఏభిరితి నిర్యోగాః దోహనవేళాయాం గవాం పాదబన్ధనార్థం రజ్జవః , పాశాస్తు దుష్టగవాకర్షణార్థాః , తైః-కృతం , చిహ్నం లక్షణం,యయోః,శిరసి నిర్యోగవేష్టన స్కన్ధయోః పాశధరణేన చ గోపశ్రియా విరాజమానయోరిత్యర్థః - ఏవంభూతయో , స్తయో రామకృష్ణయోః , కలాన్యవ్యక్తమధురాణి , పదాని శబ్దాః-యేషు-తైః - మహావేణురవైః హేతుభిః-దేహినాం మధ్యే - చరాణాం,మస్పన్దనమీషదప్యచలనం,తరూణాం స్థావరాణాం,పులకో రోమాఞ్చశ్చ , తిచిత్రం-జఙ్గమానాం స్థావరధర్మః - స్థావరాణాం జఙ్గమధర్మశ్చ, త్యత-దతిచిత్రమిత్యర్థః ❀ ॥ ౧౯ ॥ ❀ క్రీడానువర్ణనాముపసంహరతి॥ ఏవమితి॥ బృన్దావనచారిణో,భగవత-ఇత్థంభూతా,అన్యాశ్చ, యాః-క్రీ

న। తద్దర్శనస్మరరుజస్తృణరూషితేన లిమ్పన్త్య ఆననకుచేషు జహుస్తదాధిమ్॥ ౧౭ ॥ హన్తాయమద్రిరబలా హరిదాసవర్యో యద్రామకృష్ణచరణస్ప * ర్శప్రమోదః। మానం తనోతి సహ గోగణయోస్తయోర్యత్పానీయసూయవసకన్దరకన్దమూలైః॥ ౧౮ ॥ గా గోపకైరనువనం నయతోరుదారవేణుస్వనైః కలపదైస్తనుభృత్సు సఖ్యః। అస్పన్దనం గతిమతాం పులకస్తరూణాం నిర్యోగపాశకృతలక్షణయోర్విచిత్రమ్॥ ౧౯ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ॥ ఏవంవిధా భగవతో యా బృన్దావనచారిణః। వర్ణయన్త్యో మిథో గోప్యః క్రీడాస్తన్మయతాం యయుః॥ ౨౦ ॥ ******

*********** ఇతి శ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే,దశమస్కన్ధే,ఏకవింశోఽధ్యాయః ***********

గోపీవస్త్రాపహరణకథారమ్భః

శ్రీశుక ఉవాచ॥ హేమన్తే ప్రథమే మాసి నన్దవ్రజకుమారికాః। చేరుర్హవిష్యం భుఞ్జానాః కాత్యాయన్యర్చనవ్రతమ్॥ ఆప్లుత్యామ్భసి కాళిన్ద్యా జలాన్తే చోదితేఽరుణే। కృత్వా ప్రతికృతిం దేవీమానర్చుర్నృప సైకతీమ్॥ ౨ ॥ గన్ధైర్మాల్యైస్సురభిభిర్బలిభిర్ధూపదీపకైః। ఉచ్చావచైశ్చోపహారైః ప్రవాలఫలతణ్డులైః ॥ ౩ ॥ కాత్యాయని మహామాయే మహాయోగిన్యధీశ్వరి। నన్దగోపసుతం దేవి పతిం మే కురు తే నమః ॥ ఇతి మన్త్రం జపన్త్యస్తాః పూజాం చక్రుః కుమారికాః॥ ఏవం మాసం వ్రతం చేరుః కుమార్యః కృష్ణచేతసః। భద్రకాళీం సమానర్చుర్భూయాన్నన్దసుతః పతిః॥ ౫ ॥ ఉ

డాః-తాశ్చ , మిథో,వర్ణయన్త్యో , గోప్య - స్తన్మయతాం కృష్ణప్రచురతాం - కృష్ణవిషయబుద్ధిప్రాచుర్యం - యయురిత్యర్థః ❀ ॥ ౨౦ ॥ ❀ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే ఏకవింశోఽధ్యాయః ***

ఏవం గోపీభిర్మిథో వర్ణితాని శారత్కాలికాని కానిచిద్భగవతశ్చేష్టితాన్యుక్త్వా - అథ కానిచిద్వివక్షుస్తావదన్తరాసింహావలోకితన్యాయేన పౌగణ్డవయసో భగవతః కానిచిచ్చేష్టితాని హైమన్తకాలికాన్యనువర్ణయతి సప్తభిరధ్యాయైః - తత్ర కించిచ్చేష్టితం వక్తుముపోద్ఘాతమాహ ॥ హేమన్త ఇతి ॥ హేమన్తే ఋతౌ,తత్రాపి-ప్రథమే మాసే మార్గశీర్షే -నన్దవ్రజస్థాః- గోపకుమారికాః కాత్యాయన్యాః దుర్గాయాః - అర్చనాత్మకం - వ్రతం, చేరురనుష్ఠితవత్యః-కథమ్భూతాః,హవిష్యం భుఞ్జానాః, నియతాహారా ఇతి భావః ❀ ॥ ౧ ॥ ❀ కథం చేరురిత్యత్రాహ॥ ఆప్లుత్యేతి॥ అరుణే ఉదితే అరుణోదయవేళాయాం,యమునాయా-అమ్భసి స్నాత్వా-జలాన్తే తటే-ప్రతికృతిం-వాలుకామయీం కాత్యాయనీప్రతిమాం-విధాయ, హే నృప ❀ ॥ ౨ ॥ ❀ గన్ధాదిభి-స్సమ్యగానర్చుః-సురభిభిః,గన్ధైః - మాల్యైః పుష్పైశ్చ-ధూపైర్దీపైశ్చ-నైవేద్యైః-నానావిధైః,బలిభిః పూజాసాధనైః నానావిధైః,రుపహారైః నైవేద్యైః-పల్లవాదిభిశ్చ ❀ ॥ ౩ ॥ ❀ తథా, కాత్యాయనీత్యాదిమన్త్రం జపన్త్య , స్తాః కుమారికాః,పూజాం-చక్రుః - హే మహామాయే అత్యాశ్చర్యశక్త్యధిష్ఠాత్రి-మహాయోగిని స్వారాధనాత్మకమహాయోగనిర్వాహికే, అధీశ్వరి ఆరాధకసమీహితఫలదానసమర్థే - హే దేవి,నన్దగోపసుతం,మమ,పతిం,కురు - నమ ఇతి ప్రత్యేకాభిప్రాయమేకవచనం,ఏవంభూతాయాస్తవ న కించిదప్యశక్యమితి సమ్బోధనానామభిప్రాయః ❀ ॥ ౪ ॥ ❀ ఇత్థం-మాసం,వ్రతం,చేరుశ్చక్రుః , మాసమిత్యత్యన్తసంయోగే ద్వితీయా-కృష్ణచేతస్స్వమేవాహ-భూయాన్నన్దసుతః పతి,రిత్యా , నర్చురితి ❀ ॥ ౫ ॥ ❀ ఇత్థం మాసం వ్ర

తంచరిత్వా,థకదాచి దుషసి,నామభిర్గోత్రైశ్చ , ప్రబోధ్య-పరస్పరం,గృహీతాఃపాణయోయాభిస్తాః , కాళిన్ద్యాం , స్నా
తు-ముద్యతాః ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ ఆగత్య,పూర్వవ-న్నద్యాః , తీరే-వాసాంసి,నిక్షిప్య,కృష్ణమేవ,గాయన్త్యః,సలిలే,ముదా , విజ
హ్రుః ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ తదా,సర్వజ్ఞో-భగవాన్-తత్కర్మ తాసాంవిహరణంచ,జ్ఞాత్వా,తాసాం,కర్మణోవ్రతస్య,సిద్ధయే-తత్క
ర్మ సఫలీకర్తుం, వయస్యైస్సహ-తత్రాగతస్సన్ ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ తాసాం,వాసాంసి,గృహీత్వా,సత్వరో,నీపంకదమ్బం,మారు
హ్య,హసద్భి,ర్బాలైః,సహితః,ప్రహసన్,పరిహాసవాక్య,మువాచ ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ తదేవదర్శయతి॥అత్రేతి॥ హేఅబలాః,ఇదం-
సత్యమేవ,బ్రువాణే,నోనర్మనపరిహాసం,యద్యస్మా , ద్యూయం,వ్రతేన-కర్శితాః,శ్రాన్తాః ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ స్వవచనప్రామా
ణ్యంససాక్షికమాహ ॥ నేతి ॥ మయా,అనృతం-నోదితపూర్వంనోక్తపూర్వం,కదాప్యనృతంమయా నోక్తమిత్యర్థః , త-దన్య
తస్యానుక్తపూర్వత్వ,మిమేగోపా,విదుః,అతో-హేసుమధ్యమాః , ఏకైకశోవా , ఆగత్య , స్వీకురుత-సహవా-నాస్మాకమా
గ్రహః ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ ఏవం-కృష్ణస్య-క్ష్వేళితంపరిహాసం-దృష్ట్వా,ప్రేమ్ణా-పరితోవ్యాప్తాః- అన్యోన్యం- ప్రేక్ష్య-వ్రీడతాశ్చ-
హాసన్త్యోననిర్యయుః ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ ఏవం-బ్రువతిసతి నర్మణాపరిహాసేనా,క్షిప్తంగృహీతం-చేతో-యాసాం తాః-శీతోదకే-
ఆకణ్ఠమగ్నాః-అతఏవ-కమ్పమానాః,కృష్ణమబ్రువన్ ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ భోఃకృష్ణ- అనయమన్యాయం-మాకృథాః-త్వాం-నన్ద
రాజస్యసుత -మతఏవ -తస్యప్రియంచ జానీమః - నన్దరాజోఽపిప్రేమ్ణాత్వామనయకారిణమపినశిక్షయతీతిభావః - నవనీతచౌ

ఉషస్యుత్థాయగోత్రైస్స్వైరన్యోన్యాబద్ధబాహవః।కృష్ణముచ్చైర్జగుర్యాన్త్యః కాళిన్ద్యాం స్నాతుముద్యతాః॥
నద్యాంకదాచిదాగత్యతీరేనిక్షిప్యపూర్వవత్।వాసాంసికృష్ణంగాయన్త్యోవిజహ్రుస్సలిలేముదా॥ ౭ ॥భగవాం
స్తదభిప్రేత్యకృష్ణోయోగీశ్వరేశ్వరః। వయస్యైరావృతస్తత్రగతస్తత్కర్మసిద్ధయే॥ ౮ ॥ తాసాంవాసాంస్యు
పాదాయనీపమారుహ్యసత్వరః। హసద్భిఃప్రహసన్బాలైఃపరిహాసమువాచహ॥ ౯ ॥ అత్రాగత్యాబలాఃకా
మంస్వంస్వంవాసఃప్రగృహ్యతామ్ । సత్యంబ్రువాణినోనర్మయద్యూయంవ్రతకర్శితాః॥ ౧౦ ॥ నమయోదిత
పూర్వంవాఅనృతంతదిమేవిదుః । ఏకైకశఃప్రతీచ్ఛధ్వంసహైవోతసుమధ్యమాః ॥ ౧౧ ॥ తస్యతత్క్ష్వేళితందృ
ష్ట్వాగోప్యఃప్రేమపరిప్లుతాః । వ్రీడితాఃప్రేక్ష్యచాన్యోన్యంజాతహాసానన్యయుః॥ ౧౨ ॥ఏవంబ్రువతిగోవిన్దే
నర్మణాఽఽక్షిప్తచేతసః।ఆకణ్ఠమగ్నాశ్శీతోదేవేపమానాస్తమబ్రువన్॥ ౧౩॥మాఽనయంభోఃకృథాస్త్వాం
తునన్దగోపసుతంప్రియమ్ । జానీమోఽఙ్గవ్రజశ్లాఘ్యం దేహివాసాంసివేపితాః॥ ౧౪ ॥శ్యామసున్దర తేదాస్యః
కరవామతవోదితమ్। దేహివాసాంసిధర్మజ్ఞనోచేద్రాజ్ఞేబ్రువామహే॥ ౧౫ ॥ శ్రీకృష్ణఉవాచ॥భవత్యోయదిమే
దాస్యోమయోక్తంవాకరిష్యథ।అత్రాగత్యస్వవాసాంసిప్రతీచ్ఛతశుచిస్మితాః॥ ౧౬ ॥తతోజలాశయాత్సర్వా
దారికాశ్శీతవేపితాః । పాణిభ్యాంయోనిమాచ్ఛాద్యప్రోత్తేరుస్తీరమజ్జనాః॥ ౧౭ ॥ భగవానాహతావీక్ష్యశుద్ధ

ర్యాదిషుధౌర్త్యంప్రసిద్ధమేవేత్యభిప్రాయేణవిశింషన్తి ॥ శ్లాఘ్యమితి ॥ యద్వా ॥అస్మదనుష్ఠితవ్రతేననన్దరాజసుతంత్వాంశ్లా
ఘ్యంప్రియంభవిష్యన్తంజానీమఏవ-కిన్త్వధునైవానయంమాకృథాః-వయంతు- శీతోదకవేపితాః-అతో - వాసాంసి- ప్రయ
చ్ఛ ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ హే,శ్యామ,సున్దర- తేతవ,దాస్యో,వయం - తవోదితంత్వయోక్త-మన్యద్యత్కించి-త్కరవామ-భావగర్భ
మిదం - నిరతిశయత్వత్సౌన్దర్యాదిభిస్త్వద్దాస్యస్సత్యః,త్వదభిప్రేతం - కరవామేవేత్యభిప్రాయః-హేధర్మజ్ఞఅనేకాన్తేనగ్న
స్త్రీదర్శనాకరణరూపధర్మజ్ఞస్త్రీణాంలజ్జాస్వభావరూపధర్మంజానాతీతితథేతివా - వాసాంసి - ప్రయచ్ఛ - ముగ్ధభావాదనుప
పన్నమపిత్రాసయన్త్య ఇవాహుః, నోచేన్నప్రయచ్ఛసిచే-ద్రాజ్ఞేనన్దాయ కంసాయవా- బ్రువామహే ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ ఏవము
క్తోభగవాన్యదుక్తం " నోచేద్రాజ్ఞేబ్రువామహే ,, ఇతి-తదిదమనుపపన్నం - నహిజలాన్నిర్గత్యవాసాంసిగ్రహీతుమేవలజ్జ
న్తీనాంరాజ్ఞేబ్రువామహఇత్యుక్తిరుపపన్నా - నగ్నానాంరాజసన్నిధౌగమనాసమ్భవాత్ - నచాన్యప్రేషణయానివేదనస
మ్భవః-ప్రేషణీయస్యజనస్యాత్రాభావా-దితితదుక్తేరుత్తరంనదేయమేవేత్యభిప్రేత్య " తేదాస్యఃకరవామతవోదితి ,,మిత్య
స్యోత్తరమాహ ॥ భవత్యఇతి॥ హేశుచిస్మితాః - నహిస్వామినోక్తం కించిదేవస్వసమ్మతందాసీభిఃకర్తవ్య మితినియమః-
కిన్తుసర్వ మపితదభిమతంకర్తవ్య మేవేతిభావః ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ స్వామ్యభిమతకరణం దాసీనాముచితమేవేత్య భిప్రేత్య -
శీతేన - కమ్పితాః - కుమారికాః - కాళిన్దీ హ్రదా - త్ప్రోత్తేరుఃనిర్జగ్ముః ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ తతో - భగవా - నాహతాః-
ఈషదత్రుతయోనీః - బాల్య యౌవనసన్ధిస్థా - స్తాఃకుమారికా - అవలోక్య , శుద్ధభావేన - నిష్కపటభావేన - యథోక్తా
నతి క్రమశీలేన భావేన హేతునా - ప్రసాదితః ప్రసాదో అనుగ్రహః అస్యసంజాత ఇతితథాఅనుగ్రహాయుక్తః , శ్రీ

తస్య స్మితశ్చ - పునరువాచ ॥ ౧౮ ॥ తదేవాహ ॥ యూయమితిధృతవ్రతాస్సత్యో, వివస్త్రాః - యూయ - మపో-వ్యగాహత - అప్సుస్నాతా ఇతి-య - త్తదేతద్దేవహేళనముత అపరాధఏవేత్యర్థః - వ్రతవైగుణ్యభీతానాం ప్రాయశ్చిత్తవిధానమాహ, అస్యా, ంహసః పాపస్య-అపనుత్తయే అపనోదనాయ మూర్ధ్ని-అఞ్జలిం బధ్వా-నమస్కృత్య-వసనం-ప్రగృహ్యతామ్ ॥ ౧౯ ॥ ఇత్థ-ముచ్యుతేన-అభిహితాః-అఙ్గనాః-ఏకేనవామేన-పాణినా-యోని-మాచ్ఛాద్య-తరేణ పాణినా-నేముః ॥ ౨౦ ॥ పునరపిభగవాం-స్తా-వీక్ష్య-ఇదంవక్ష్యమాణం-ధర్మ్యంధర్మాదనపేతం -వాక్య,మాహ॥తదేవాహ॥ ఏకేనేతిసార్ధేన ॥ ఏకేనపాణినానేమురిత్యాదిసార్ధశ్లోకద్వయంక్వచిన్నదృశ్యతే ॥ తస్మాదితి ॥హస్తద్వయసంపుటస్యైవాఞ్జలిశబ్దార్థత్వాదితిభావః ॥ ౨౧ ॥ ౨౨ ॥ ఇత్థ- మచ్యుతేనా-భిహితాః-వ్రజకుమారికాః,వివస్త్రస్నానప్రయుక్తాం-వ్రతచ్యుతింవ్రతభ్రంశం-మత్వా - తస్యవ్రతస్య - పూర్తిమవైగుణ్యం-కామయమానా-స్తస్యవ్రతస్యా- న్యేషాంకర్మణాంచ సాక్షాత్కర్తార, మచ్యుతం - నేముః-హస్తద్వయేనమూర్ధ్న్యఞ్జలింబధ్వానేమురిత్యర్థః - కుతః,యతః-కేవల,మశేషకర్మణాంన సాక్షాత్కృదేవాపితు - అవద్యమృక్- అవద్యంకర్మవైగుణ్యాపాదకంపాపం,తస్మా - న్మోచయతీతితథా ణ్యర్థగర్భోఽత్ర మృచిః-అతఃప్రణేమురిత్యర్థః ॥ ౨౩ ॥ అథ భగవాం- స్తదా-అవనతా-స్తా-దృష్ట్వా- తేనప్రణామేన-తోషిత- స్తరుణశ్చ,కరుణఇతిపాఠేకరుణావాన్-తాభ్యఃకుమారికాభ్యో-వాసాంసి-ప్రదదౌ ॥ ౨౪ ॥ ఇత్థమితి॥యద్యపి-త్థం ప్రలబ్ధాః యూ

భావప్రసాదితః । స్కన్ధేనిధాయవాసాంసిప్రీతఃప్రోవాచసస్మితమ్॥ ౧౮ ॥ యూయంవివస్త్రాయదపోధృతవ్రతావ్యగాహతై*త*దుతదేవహేళనమ్ । బద్ధ్వాఽఞ్జలి-మూర్ధ్న్యపనుత్తయేఽంహసఃకృత్వానమోఽధోవసనంప్రగృహ్యతామ్॥ ౧౯ ॥ఇత్యేతద్వచనంశ్రుత్వాధర్మయుక్తం మహాత్మనః । ఏకేనపాణినానేమురేకేనాచ్ఛాద్యచాఙ్గనాః ॥ ౨౦ ॥ తావీక్ష్యోవాచభగవాన్సుభ్రూయోధర్మ్యమిదంవచః । ఏకేనపాణినాయోవై ప్రణమేద్ద్విజమచ్యుతమ్ ॥ తస్యదణ్డఃకరచ్ఛేదఇతివేదవిదోవిదుః॥ ౨౧ ॥తస్మాదుభాభ్యాం పాణిభ్యాంప్రణమేత్స్వామినంనరః । తథాచయూయంకురుతతస్మై ప్రియతరంభవేత్ ॥ ౨౨ ॥ ఇత్యచ్యుతేనాభిహితావ్రజాబలామత్వావివస్త్రాప్లవనంవ్రతచ్యుతిమ్ । తత్పూర్తికామాస్తదశేషకర్మణాంసాక్షాత్కృతంనేమురవద్యమృగ్యతః॥ ౨౩ ॥ తాస్తథాఽవనతాదృష్ట్వాభగవాన్దేవకీసుతః, వాసాంసితాభ్యఃప్రాయచ్ఛ త్తరుణస్సస్నేహతోషితః ॥ ౨౪ ॥ ఇత్థంప్రలబ్ధాస్త్రపయాచహాపితాఃప్రస్తోభితాఃక్రీడనవచ్చకారితాః । వస్త్రాణిచైవాపహృతాన్యథాప్యమూస్తంనాభ్యసూయన్ప్రియసఙ్గనిర్వృతాః॥ ౨౫ ॥ పరిధాయస్వవాసాంసిప్రేష్ఠసఙ్గమసజ్జితాః । గృహీతచిత్తానోచ్చేలుస్తస్మిన్లజ్జాయితేక్షణాః॥ ౨౬ ॥తాసాంవిజ్ఞాయభగవాన్స్వపాదస్పర్శకామ్యయా।ధృతవ్రతానాంసఙ్కల్పంప్రాహదామోదరోఽబలాః॥ ౨౭ ॥సఙ్కల్పోవిదితస్సాధ్వ్యోభవతీనాంమదర్చనే।మయానుమోదితస్సోఽసౌసత్యోభవితుమర్హతి॥ ౨౮ ॥నమయ్యావేశితధియాంకామఃకామాయకల్పతే । భర్జితాఃక్వథితా

యంవివస్త్రా,, ఇత్యాదినాఽధిక్షిప్తాః - త్రపయాలజ్జయా-హాపితాః " బధ్వా ఽఞ్జలీనిత్యాదినాప్రాయశ్చిత్తవ్యాజేనయస్త్రపాఞ్చాలికావన్నర్తితాః,, వాసాంసిచా -పహృతాని-తథాప్య - మూః కుమారికాః-తంకృష్ణం - నాభ్యసూయన్-గుణేషుసత్స్వపిదోషాన్నావిష్కృతవత్యః-తత్ర హేతుః-నిరతిశయప్రియస్య - కృష్ణస్య - సఙ్గేన నిర్వృతాఃసుఖితాః -తత్సఙ్గనిర్వృత్యావిస్మృతదోషాఇతిభావః-నాభ్యసూయన్ ॥ ౨౫ ॥ కిన్తు-స్వవాసాంసి పరిధాయధృత్వా-ప్రేష్ఠస్య- సఙ్గమేన-వశీకృతాః - అతఏవ-తదపహృతచిత్తా-నోచ్చేలుఃనచలితవత్యః - గృహీతచిత్తత్వమేవాహ తస్మిన్కృష్ణే-లజ్జాయితం లజ్జావిలసితం-ఈక్షణం-యాసాం-తాః ॥ ౨౬ ॥ తతో-భగవాన్-దామోదరః-స్వపాదస్పర్శకామ్యయాస్వపాదస్పర్శశబ్దేనాత్రతాత్పర్యతఃస్వేనసహక్రీడావివక్షితా - తత్కామ్యయా-ధృతమనుష్ఠితం-వ్రతంకాత్యాయన్యర్చనాత్మకం, యాభి,స్తాసాం-సఙ్కల్పమభిసన్ధివిశేషం-విజ్ఞాయ, ప్రాహ-తదేవాహ ॥ అబలాఇత్యాదినా ॥ హేఅబలాః- హేసాధ్వ్యః,మదర్చనే మయాసహక్రీడాత్మకేఅర్చనేనిమిత్తే, యో భవతీనాం-సఙ్కల్పః, స-మయా విజ్ఞాతః,అనుమోదితోఽభ్యనుజ్ఞాతశ్చేత్యర్థః, సోఽసౌసఙ్కల్పః-సత్యఏవ భవితుమర్హతి ॥ ౨౭ ॥ ౨౮ ॥ కేనాపివ్యాజమాత్రేణానుజిఘృక్షైకశీలత్వాచ్చదేహాన్తేతాసాంముక్తిమపిసఙ్కల్పయతి-మయ్యా, వేశితా-ధీః,యాభి, స్తాసాం-భవతీనాం-కామఃమద్విషయకోఽభిలాషః, కామాయకేవలంవిషయభోగాయైవ, నకల్పతేనభవతి,కిన్తు, ముక్తయేఽపీత్యర్థతోఽత్రవివక్షితం-విషయవైలక్షణ్యమహిమ్నామద్విషయకకామస్యాపిసంసృతిబీజభర్జనద్వారాముక్తిహేతుత్వాదితిభావః ॥ యద్వా ॥ మయ్యావేశితాయాధియోవిషయవైలక్ష

౨౪ ॥ శ్లో ॥ పా ॥ ప్రాయచ్ఛత్కరుణ

ణ్యాదవిప్లుతత్వేన యావద్దేహపాతానువర్తిత్వాత్తదా సంసృతిబీజభర్జనద్వారా ముక్తిహేతుత్వాన్మద్విషయకః కామః కేవలం న కామాయైవ కల్పత ఇతి భావః ॥ నిర్వీర్యం సంసృతిబీజం న పునస్సంసృతయే భవతీత్యత్ర దృష్టాన్తమాహ ॥ ప్రాయో - భర్జితాః భ్రాష్ట్రే ఇష్టప్తాః - క్వథితాః సిద్ధాశ్చ - ధానాః, బీజాయ నేష్యతే అఙ్కురోద్గమాయ - నేష్యతే నేష్యన్తే - వచనవ్యత్యయ ఆర్షః ॥ ప్రాయ ఇత్యస్య భర్జితాః క్వథితా ఇత్యాభ్యామన్వయః ❀ ॥ ౨౯ ॥ ❀ యత ఏవ, మత్తో - హే అబలాః - యూయం - సిద్ధాః - పూర్ణమనోరథాః - వ్రజం - యాత గచ్ఛత - సిద్ధత్వమేవాహ - మయా సహ - ఇమాః ఆగామినీః - రాత్రీః శారదీః, రంస్యథ - దేవతారాధనం - న ముధా భవితుమర్హతీత్యభిప్రాయేణాహ ॥ యదీతి - సతీః హే సత్యః, యన్మయా సహ క్రీడనాత్మకం ప్రయోజనముద్దిశ్య - భవత్యః - ఇదం - ఆర్యాయాః కాత్యాయన్యాః - వ్రతం - చేరుః చక్రుః ❀ ॥ ౩౦ ॥ ❀ ఇత్థం కృష్ణేన - ఆదిష్టాః కుమారికాః - లబ్ధప్రాయాః కామా ఇష్టార్థా యాభిః - తథాభూతాః - తస్య భగవతః - పదామ్భోజం - ధ్యాయన్త్యః - తమేవానుచిన్తయన్త్య ఇత్యర్థః కృచ్ఛ్రాత్ కథంచిత్ - వ్రజం - నిర్వివిశుః - తద్విశ్లేషాసహిష్ణుత్వాదితి భావః ❀ ॥ ౩౧ ॥ ❀ చరిత్రాన్తరమాహ ॥ అథేతి ॥ కదాచిద్బృన్దావనాద్దూరం - గతః - సాగ్రజో - గాః - చారయన్, తీక్ష్ణే - నిదాఘార్కస్య గ్రీష్మార్కస్య - తపే - ఆత్మనస్స్వస్య, స్వాభిశ్ఛాయాభిః - ఆతపత్రవదాచరితాన్ - ద్రుమాన్ - అవలోక్య - వ్రజౌకసో - గోపాన్ - ఆహ ❀ ॥ ౩౨ ॥ ౩౩ ॥ ❀ తదేవాహ ॥ హే స్తోకకృష్ణేత్యాభిః ॥ స్తోకకృష్ణాఖ్యః కశ్చిద్గోపబాలః, ఏతాన్ - ద్రుమాన్ - పశ్యత - కథంభూతాన్ - పరార్థం -

---

ధానాః ప్రాయో బీజాయ ❀ నేష్యతే ॥ ౨౯ ॥ యాతాబలా వ్రజం సిద్ధా మయేమా రంస్యథ క్షపాః । యదుద్దిశ్య వ్రతమిదం చేరురార్యార్చనం సతీః ॥ ౩౦ ॥ ఇత్యాదిష్టా భగవతా లబ్ధకామాః కుమారికాః । ధ్యాయన్త్యస్తత్పదామ్భోజం కృచ్ఛ్రాన్నిర్వివిశుర్వ్రజమ్ ॥ ౩౧ ॥ అథ గోపైః పరివృతో భగవాన్దేవకీసుతః । బృన్దావనాద్గతో దూరం చారయన్గాస్సహాగ్రజః ॥ ౩౨ ॥ నిదాఘార్కాతపే తిగ్మే ఛాయాభిస్స్వాభిరాత్మనః । ఆతపత్రాయితాన్వీక్ష్య ద్రుమానాహ వ్రజౌకసః ॥ ౩౩ ॥ హే స్తోకకృష్ణ హే ❀ అంశో శ్రీదామన్సుబలార్జున । విశాల వృషభౌజస్విన్ దేవప్రస్థ వరూథప ॥ ౩౪ ॥ పశ్యతైతాన్మహాభాగాన్పరార్థైకాన్తజీవితాన్ । వాతవర్షాతపహిమాన్సహన్తో వారయన్తి నః ॥ ౩౫ ॥ అహో ఏషాం వరం జన్మ సర్వప్రాణ్యుపజీవనమ్ । సుజనస్యేవ యేషాం వై విముఖా యాన్తి నార్థినః ॥ ౩౬ ॥ పత్రపుష్పఫలచ్ఛాయామూలవల్కలదారుభిః । గన్ధనిర్యాసభస్మాస్థితోక్మైః కామాన్వితన్వతే ॥ ౩౭ ॥ ఏతావజ్జన్మసాఫల్యం దేహినామిహ దేహిషు । ప్రాణైరర్థైర్ధియా వాచా శ్రేయ ఆచరణం సదా ॥ ౩౮ ॥ ఇతి ప్రవాళస్తబకఫలపుష్పదలోత్కరైః । తరూణాం నమ్రశాఖానాం మధ్యేన యమునాం గతః ॥ ౩౯ ॥ తత్ర గాః పాయయిత్వాపస్సుమృష్టాశ్శీతలాశ్శివాః । తతో నృప స్వయం గోపాః కామం స్వాదు పపుర్జలమ్ ॥ ౪౦ ॥ తస్యా ఉపవనే కామం చారయన్తః పశూన్నృప । కృష్ణరామా † వుపాగమ్య క్షుధాఽఽర్తా ఇదమబ్రువన్ ॥ ౪౧ ॥ ❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀

❀❀❀❀❀❀❀❀ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే దశమస్కన్ధే, ద్వావింశోఽధ్యాయః ❀❀❀❀❀❀❀❀❀

పరోపకారార్థం, ఏకాన్తం నియతం - జీవితం - యేషాం ॥ తదేవాహ పశ్యతేతి ॥ స్వయం - వాతాదీన్ - సహమానాః - నోఽస్మాకం - తాన్ వారయన్తి హి మహానతిపుణ్యస్వభావాన్ ❀ ॥ ౩౪ ॥ ౩౫ ॥ ❀ అహో - సర్వప్రాణినః ఉపజీవన్తీతి తథా - త - ఏషాం ద్రుమాణాం జన్మ - పరం మనుష్యజన్మనః శ్రేష్ఠం - కించ - సుజనస్య వదాన్యస్యేవ - యేషాం - అర్థినో విముఖా - న యాన్తి - కిన్తు - ఛాయాఫలాదిభిస్సత్కృతా ఏవ భవన్తి ❀ ॥ ౩౬ ॥ ❀ తదేవాహ ॥ పత్రేతి ॥ పత్రాదిభిః - అర్థినాం - కామాన్ - వితన్వతే విస్తారేణ దదతీత్యర్థః, నిర్యాసః ఘనీభూతరసః, అస్థీని శాన్తాగ్నయోఽఙ్గారాః - తోకాః పల్లవాద్యఙ్కురాః ❀ ॥ ౩౭ ॥ ❀ అనుపకారిణాం జన్మ వృథేత్యభిప్రాయేణాహ ॥ ఏతావదితి ॥ ఇహలోకే - దేహిషు మధ్యే, దేహినాం - జన్మనః - సాఫల్యం - ఏతావదేవ - కియత్, ప్రాణాదిభిః - శ్రేయ ఆచరణం భూతహితకరణమిత్యేతావత్ ❀ ॥ ౩౮ ॥ ❀ ఇతీత్థమభినన్దన్ - ప్రవాళాదీనాం - ఉత్కరైః సమూహైః, నమ్రా - శ్శాఖా - యేషాం - తేషాం - తరూణాం - మధ్యేన, యమునాం గతః ❀ ॥ ౩౯ ॥ ❀ తత్ర యమునాయాం - మధురాః - శీతలాః - నిర్మలాశ్చ, అపః జలాని గాః - పాయయిత్వా హే నృప - గోపాః కృష్ణాదయః స్వయమపి, సుమృష్టం జలం - పపుః ❀ ॥ ౪౦ ॥ ❀ తత - స్తస్యా యమునాయాః, సమీపే - వనే - పశూన్ - చారయన్తో - గోపాః హే నృప కృష్ణరామావుపాహూయ ఆహూయ సంబోధ్య వా - ఉపగమ్యేతి పాఠే - సమీపమేత్య - ఇదం వక్ష్యమాణం - అబ్రువన్ - కథంభూతాః - క్షుధాఽఽర్తాః - ప్రాతర్భుక్తవన్తోఽపి విప్రపత్నీరనుజిఘృక్షుతా భగవతోత్పాదితయా క్షుధా - పీడితా ఇతి భావః ❀ ॥ ౪౧ ॥ ❀ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే ద్వావింశోఽధ్యాయః ❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀

---

౨౯ ॥ శ్లో ❀ పా ॥ కల్పతే   ౪౧ ॥ శ్లో † పా ॥ వుపాహూయ

ఇత్థమబ్రువన్నిత్యుక్తం-కింతదిత్యత్రాహ ॥ రామ రామేతి ॥ నోఽస్మాన్,ఏషా క్షుత్ బాధతే,తస్యాః క్షుధః శాన్తిం,కర్తు-మర్హథ ॥ ౧ ॥ ॥ విప్రభార్యాయా ఇత్యేకవచనంజాత్యభిప్రాయకం - విప్రభార్యాణాం-ప్రసీదన్ - తా అనుజిఘృక్షు రిద-మబ్రవీత్ ॥ ౨ ॥ ॥ తదేవాహ॥ప్రయాతేతి॥ బ్రహ్మవాదినో బ్రాహ్మణాః దేవా ఇజ్యన్తేఽస్మిన్నితి దేవయజన-మాఙ్గిరసాఖ్యం-సత్ర-మాసతే అనుతిష్ఠన్తి ॥ ౩ ॥ ॥ హే గోపాః-తత్ర సత్రవాటే-గత్వా,అస్మద్విసర్జితాః ఆవాభ్యాం ప్రేషితాః వయమితి వదన్తోఽన్నం-యాచత యాచధ్వమ్॥అస్మద్విసర్జితా ఇత్యేతదేవోపపాదయతి ॥ భగవత-ఆర్యస్య అగ్రజస్య-రామస్య-మమచా-భిధాం నామధేయం-కథయన్తో- యాచతే- త్యన్వయః ॥ ౪ ॥ ॥ భగవతేత్థ మాదిష్టాః-తే-గోపాః-తత్ర-గత్వా యథోక్త-మయాచన్త॥యాచ్ఞాప్రకారమేవదర్శయతి॥కృతాఞ్జలిపుటా ఇతి- తావ-ద్విప్రా- నుద్దిశ్య,భువి-దణ్డవ-త్పతితాః, కృతాఞ్జలిపుటాస్సన్తః యే స్తథాభూతాః, తే గోపాః ॥ ౫ ॥ ॥ హే భూమిదేవాః-శృణుత - కిం,కృష్ణస్యాజ్ఞాకరణశీలాన్, రామేణచోదితాన్,నిహ ప్రాప్తాన్-అస్మాన్ గోపాలాన్,జానీత- వోయుష్మభ్యం భద్రమస్తు ॥ ౬ ॥ ॥ కిమర్థం చోదితా ఇహ ప్రాప్తాశ్చేత్యత్రాహ ॥ గా ఇతి॥ఇతోఽవిదూరే సమీపే-గాశ్చారయన్తౌ,రామకృష్ణౌ-బుభుక్షితౌ- వః యుష్మాకమోదనం,లషతః అభిలషతః-యల్లషత ఇతి పాఠే,యత్ యస్మా-ల్లషతః-అతో, హే ద్విజాః , వః యుష్మాకం-శ్రద్ధా-వర్తతే చేత్,అర్థినోః తయోః ఓదనం,యచ్ఛత-దీక్షితానామస్మాకమన్నం నభోజ్యమితి శఙ్కాంనిరాకుర్వన్తస్సంబోధయన్తి ॥ హే ధర్మవిత్తమా ఇ

॥ విప్రపత్న్యనుగ్రహఘట్టః ॥

గోపా ఊచుః ॥ రామ రామ మహావీర్య కృష్ణ దుష్టనిబర్హణ । ఏషా వై బాధతే క్షున్నస్తచ్ఛాన్తిం కర్తుమర్హథః ॥ ౧ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఇతివిజ్ఞాపితో గోపైర్భగవాన్జగదీశ్వరః । భక్తాయా విప్రభార్యాయాః ప్రసీదన్నిదమబ్రవీత్ ॥ ౨ ॥ ప్రయాత దేవయజనం బ్రాహ్మణా బ్రహ్మవాదినః । సత్రమాఙ్గిరసం నామ హ్యాసతే స్వర్గకామ్యయా ॥ ౩ ॥ తత్ర గత్వౌదనం గోపా యాచతాస్మద్విసర్జితాః । కీర్తయన్తో భగవత ఆర్యస్య మమ చాభిధామ్ ॥ ౪ ॥ ఇత్యాదిష్టా భగవతా గత్వాఽయాచన్త తే తథా । కృతాఞ్జలిపుటా విప్రాన్ దణ్డవత్పతితా భువి ॥ ౫ ॥ హే భూమిదేవాః శృణుత కృష్ణస్యాదేశకారిణః । ప్రాప్తాఞ్జానీత భద్రం వో గోపాన్నో రామచోదితాన్ ॥ ౬ ॥ గాశ్చారయన్తావవిదూర ఓదనం రామాచ్యుతౌ వో లషతో బుభుక్షితౌ । తయోర్ద్విజా ఓదనమర్థినోర్యది శ్రద్ధా చ వో యచ్ఛత ధర్మవిత్తమాః ॥ ౭ ॥ దీక్షాయాః పశుసంస్థాయాః సౌత్రామణ్యాశ్చ సత్తమాః । అన్యత్ర దీక్షితస్యాపి నాన్నమశ్నన్హి దుష్యతి ॥ ౮ ॥ ఇతి తే భగవద్యాచ్ఞాం శృణ్వన్తోఽపి న శుశ్రువుః । క్షుద్రాశా భూరికర్మాణో బాలిశా వృద్ధమానినః ॥ ౯ ॥ దేశః కాలః పృథగ్ద్రవ్యం మన్త్రతన్త్రర్త్విజోఽగ్నయః । దేవతా యజమానశ్చ క్రతుర్ధర్మశ్చ యన్మయః ॥ ౧౦ ॥ తం బ్రహ్మ పరమం సాక్షాద్భగవన్తమధోక్షజమ్ । మనుష్యదృష్ట్యా దుష్ప్రజ్ఞా మర్త్యాత్మానో న తే విదుః ॥ ౧౧ ॥ న తే తదోమితి ప్రోచుర్న నేతి చ పరన్తప । గోపా నిరాశాః ప్రత్యేత్య తథోచూ రామకృష్ణయోః ॥ ౧౨ ॥ తదుపాకర్ణ్య

తి ॥ ౭ ॥ ॥ తదేవోపపాదయన్తి॥దీక్షాయా ఇతి॥ హే సత్తమాః , దీక్షాయాః దీక్షాపూర్వికాయాః-అగ్నీషోమీయపశుసంస్థాయాః,ఊర్ధ్వం,సౌత్రామణ్యా అన్యత్రాన్తరే చ , దీక్షితస్య యజమానస్య,అన్నమశ్నన్,నదుష్యతి,బుభుక్షురితి కర్తృపదమధ్యాహర్తవ్యం , దీక్షితశబ్దో యజమానపరః-సౌత్రామణ్యాం దీక్షణీయేష్టిపూర్వకసఙ్కల్పాభావాత్ ॥ ౮ ॥ ॥ ఇత్థం-భగవతో,యాచ్ఞాం,బ్రాహ్మణాః,శృణ్వన్తోఽపి- నాద్రియన్త ॥ తత్ర హేతుం వదన్విశినష్టి॥క్షుద్రేతి స్వర్గాదావాశామాత్రం యేషాం,తదర్థం,భూరీణి క్లేశావహాని,కర్మాణి,యేషాం, తే స్వయం , బాలిశా మూర్ఖా అపి-వృద్ధమానినః,వృద్ధం జ్ఞానాధికమాత్మానం మన్యన్త ఇతి తథా ॥ ౯ ॥ ॥ దేశాది-ర్యన్మయః యత్ప్రచురః-తం కృష్ణం సాక్షా-త్పరబ్రహ్మభూతం-షాడ్గుణ్యపూర్ణమధోక్షజం-న మేనిరే-కింతు,కేవలం ప్రాకృతం , మనుష్యమేవ , మన్యత తత్ర హేతుః-దుష్ప్రజ్ఞాః కర్మమీమాంసోపచితజ్ఞానాః,మర్త్యాత్మానః మర్త్యే మరణశీలే దేహే,ఆత్మా ఆత్మబుద్ధిర్యేషాం, తే,తత్ర-దేశ ఇతి సమయతే,త్యాద్యుక్తః,కాలో వసన్తాదిః-పృథగ్ద్రవ్యం చరుపురోడాశాదికం-ధర్మోఽపూర్వం , ఏతేషాం భగవత్ప్రచుర్యం తచ్ఛరీరత్వేన తన్నిగ్రాహ్యత్వేన చేతి జ్ఞేయమ్ ॥ ౧౦ ॥ ౧౧ ॥ ॥ శృణ్వన్తోఽపి న శుశ్రువురిత్యేతదేవ విశదయతి ॥ నేతి ॥ తే బ్రాహ్మణాః, హే పరన్తప, ఓమితి,న ప్రోచుః,నాపి నేతి,ఓమిత్యఙ్గీకారద్యోతకమవ్యయం,తతో, గోపాః నిరాశాః ప్రత్యాగత్య,తద్విప్రాణామనాదరణం-రామకృష్ణయో,రూచుః ॥ ౧౨ ॥ ॥ తతో,భగవాన్, లౌకికీం గతిం ఇతి నహి కార్యార్థినో నిర్విద్యన్తే,తృణాదపి లఘుం స్థూలస్థూ

౭ ॥ శ్లో ॥ పా ॥ యల్లషతో

లాదపి చ యాచక, ఇత్యుక్తరూపాం లోకపరిపాటీం దర్శయన్నేవ పునర్గోపాన్వ్యాజహారోవాచ ❀ ॥ ౧౩ ॥ ❀ తదేవాహ॥ మామితి॥ సఙ్కర్షణేనసహితం, మా, మాగతం-పత్నీభ్యః, ద్విజానామితి శేషః, జ్ఞాపయత, తాశ్చ-కేవలం, దేహేన, గృహే, వసన్తి, ధియాతు, మయ్యేవోషితాః, మయిస్నిగ్ధాః, అతః, కామం యథేష్ట-మన్నం, దాస్యన్తి ❀ ॥ ౧౪ ॥ ❀ అథ, గోపాః, పత్నీశాలాయాం, గత్వా, స్వలఙ్కృతాః, ఆసీనాశ్చ, ద్విజసతీః, దృష్ట్వా, ప్రశ్రితానమ్రాస్సన్త, ఇదంవక్ష్యమాణ, మబ్రువన్ ❀ ॥ ౧౫ ॥ ❀ విప్రపత్నీభ్యో-వో యుష్మభ్యం-నమః-నోఽస్మాకం - వచాంసి-నిబోధత శృణుత-కిం-ఇతః సమీపే-సంచరతా-కృష్ణేన వయం ప్రేషితాః ❀ ॥ ౧౬ ॥ ❀ స రామో-గోపైస్సహ-దూరం ఆగతః-వ్రజాదితి శేషః-అధునా-బుభుక్షితస్య-సానుచరస్య-తస్యాన్నం-ప్రదీయతామ్ ❀ ॥ ౧౭ ॥ ❀ పూర్వమేవ-తస్య కృష్ణస్య-కథయా-ఆక్షిప్తాన్యాహృతాని-మనాంసి-యాసాం, తాః- అతఏవ-తద్దర్శనతత్పరా-స్తదాచ్యుత-మాగతం-శ్రుత్వా-జాతసంభ్రమా- బభూవుః ❀ ॥ ౧౮ ॥ ❀ చతుర్విధం భక్ష్యభోజ్యలేహ్యపేయాత్మకం బహుగుణం రససౌరభ్యాదిబహుగుణక-మన్నం - పాత్రై-రాదాయ - సత్వరాః-విప్రపత్న్యః - ప్రియం నిరతిశయప్రీతివిషయం-భగవన్త-మభిజగ్ముః కథంభూతాః- పత్యాదిభిః నివార్యమాణా అపి భగవతి-దీర్ఘం బహుకాలం-శ్రవణేన-ధృత ఆశయో యాసాం-తాః-అతఏవ-నద్యః-సముద్రం ప్రతీవ, ప్రతిబన్ధాః-ప్రియం- అభిసస్రురిత్యన్వయః ❀ ॥ ౧౯ ॥ ౨౦ ॥ ❀ యమునాసమీపవనే కథంభూతే-అశోకానాం తరూణాం-నవైః-పల్లవైః, మణ్డితే- విచరన్తం-అగ్రజేనసహితం-గోపైశ్చ-వృతం-కృష్ణం

భగవాన్ప్రాహ సన్జగదీశ్వరః । వ్యాజహార పునర్గోపాన్దర్శయన్లౌకికీం గతిమ్॥ ౧౩ ॥ మాం జ్ఞాపయత పత్నీభ్యస్ససఙ్కర్షణమాగతమ్ । దాస్యన్తి కామమన్నం వస్స్నిగ్ధా మయ్యుషితా ధియా॥ ౧౪ ॥ గత్వా చ పత్నీశాలాయాం దృష్ట్వాఽఽసీనాస్స్వలఙ్కృతాః । నత్వా ద్విజవధూర్గోపాః ప్రశ్రితా ఇదమబ్రువన్ ॥ ౧౫ ॥ నమో వో ద్విజపత్నీభ్యో నిబోధత వచాంసి నః। ఇతోఽవిదూరే చరతా కృష్ణేన ప్రేషితా వయమ్॥ ౧౬ ॥ గాశ్చారయన్స గోపాలైస్సరామో దూరమాగతః । బుభుక్షితస్య తస్యాన్నం సానుగస్య ప్రదీయతామ్॥ ౧౭ ॥ శ్రుత్వాఽచ్యుతముపాయాన్తం తాస్తు తద్దర్శనోత్సుకాః । తత్కథాక్షిప్తమనసో బభూవుర్జాతసంభ్రమాః॥ ౧౮ ॥ చతుర్విధం బహుగుణమన్నమాదాయ భాజనైః । అభిసస్రుః ప్రియం సర్వాస్సముద్రమివ నిమ్నగాః॥ ౧౯ ॥ నిషిధ్యమానాః పతిభిర్భ్రాతృభిః పితృభిస్సుతైః । భగవత్యుత్తమశ్లోకే దీర్ఘశ్రుతధృతాశయాః ॥ ౨౦ ॥ యమునోపవనేఽశోకనవపల్లవమణ్డితే । విచరన్తం వృతం గోపైర్దదృశుస్సాగ్రజం స్త్రియః॥ ౨౧ ॥ శ్యామం హిరణ్యపరిధిం వనమాల్యబర్హధాతుప్రవాళనటవేషమనువ్రతాంసే । విన్యస్తహస్తమితరేణ ధునాన ❀ మబ్జం కర్ణోత్పలాలకకపోలముఖాబ్జహాసమ్॥ ప్రాయశ్శ్రుతప్రియతమోదయకర్ణపూరైర్యస్మిన్నిమగ్నమనసస్తమథాక్షిరన్ధ్రైః । అన్తః ప్రవేశ్య సుచిరం పరిరభ్య తాపం ప్రాజ్ఞం ❀ యథాఽభిమతయో విజహుర్నరేన్ద్ర॥ ౨౩ ॥ తాస్తదాత్యక్తసర్వాశాః ప్రాప్తా ఆత్మదిదృక్షయా । విజ్ఞాయాఖిలదృగ్ద్రష్టా ప్రాహ ప్రహసితాననః॥ ౨౪ ॥ శ్రీభగవానువాచ॥ స్వాగతం వో మహాభాగా

స్త్రియో ద్విజపత్న్యః దదృశుః ❀ ॥ ౨౧ ॥ ❀ కథంభూతం-శ్యామం- హిరణ్యవత్పరిధిః పరిధానం, యస్య, తం-పీతామ్బరమిత్యర్థః-వనమాల్యైః వన్యైః పుష్పైః-బర్హైర్ధాతుభిః గైరికాదిభిః-ప్రవాళైః పల్లవైశ్చ - నటవద్వేషో యస్య - అనువ్రతస్య సఖ్యుః-అంసే స్కన్ధే విన్యస్తో-హస్తో వామకరో, యేన - ఇతరేణ-అబ్జం-ధునానం లీలయా భ్రామయన్తం-కర్ణయోః-ఉత్పలే యస్య-అలకాః కపోలయోర్యస్య-ముఖాబ్జే హాసో యస్య, తం-తథావిధం-దదృశురిత్యన్వయః ❀ ॥ ౨౨ ॥ ❀ బహుశః-ఆకర్ణితాః-ప్రియతమస్యోదయా ఉత్కర్షా-స్తఏవ-కర్ణాపూరయన్తీతి కృత్వా ఆకర్ణపూరాయన్తే తథా - తైః, కర్ణాభరణైరితి వా-యస్మిన్కృష్ణే-నిమగ్నమనస అదిష్టచిత్తా-స్తం కృష్ణం అథ దర్శనానన్తరం-అక్షిరన్ధ్రైః లోచనద్వారైః-అన్తః - ప్రవేశ్య-సుచిరం - పరిరభ్య ఉపగూహ్య తాపం-తద్దర్శనాభావజం-జహుః- హే నరేన్ద్ర - అభిమతయః భగవద్భక్తానాం తద్దిదృక్షాత్మికా బుద్ధయః-ప్రాజ్ఞం పరమాత్మానం "ప్రాజ్ఞేనాత్మనా సంపరిష్వక్తః - ప్రాజ్ఞేనాన్వారూఢ" ఇతి శ్రుతేః-తం దృష్ట్వా-యథా-తద్దర్శనాభావజం - తాపమాధ్యాత్మికాదికం వా-జహాతి-తద్వత్-అతిమతయ ఇతి పాఠే-జ్ఞానాధికాః ❀ ॥ ౨౩ ॥ ❀ తదా-భగవాన్-ఆత్మనః స్వస్య-దిదృక్షయా-ప్రాప్తాస్తాః-దృష్ట్వా-త్యక్తాః ఆశాః పత్యాదివిషయాః - యాభిస్తథాభూతాః విజ్ఞాయ-తత్ర హేతుః-అఖిలం పశ్యతీతి తథా-ప్రహసితమాననం యస్య-సః-ప్రాహ ❀ ॥ ౨౪ ॥ ❀ తదేవాహ ॥ స్వాగతమిత్యాదిభిః పఞ్చభిః॥ హే మహాభాగాః అస్మదనుగ్రహవిషయతారూపమహాభాగ్యశాలిన్యః - వః-స్వాగతం శోభనమాగమనం - భర్త్రాదిభిరనిరుద్ధాః కుశలమాగతాః-ఆస్యతాం ఉపవిశ్యతాం-వో యుష్మాకం-కిం కార్యం- అత్రాగమనప్రయోజనం కిమితి ప్రశ్నః-యదికించిదస్తి-తదవశ్యం-వయం

౨౩॥ శ్లో ❀ పా ॥ యథాఽతిమతేయో

కరవామ-సర్వజ్ఞత్వాత్తదభిప్రేతం విజ్ఞాయ తస్యౌచిత్యమావిష్కరోతి ॥ యదితి ॥ నోఽస్మాకం-దిదృక్షయా అభ్యాగతా-ఇతి య-త్తదిదం-వో యుష్మాకం-ఉపపన్నం ఉచితమేవ ❀ ॥ ౨౫ ॥ ❀ ఔచిత్యమేవోపపాదయతి ॥ నన్వితి॥ నను హే ద్విజపత్న్యః కుశలా ఆత్మహితాహితవివేకినః-స్వార్థం దర్శనాః స్వప్రయోజనాభిజ్ఞా జనాః-ఆత్మనః స్వస్మాదపి - ప్రియే-మయ్యద్ధా మద్ధ్యేవ అద్ధేతి స్ఫుటావధారణయోః-అహైతుకీం ఫలాభిసన్ధిరహితాం-మవ్యవహితామవిచ్ఛిన్నాం-భక్తిం యథావత్కుర్వన్తి ❀॥ ౨౬ ॥❀ ఆత్మప్రియ ఇత్యేతదేవ కాక్వోపపాదయతి॥ ప్రాణేతి ॥ స్వాత్మా స్వదేహః-స్వో జీవః - ఆత్మా గేహో వా - ప్రాణాదయో-య త్సంపర్కాద్యత్సంబన్ధాత్-ప్రియా-భవన్తి- తతో మత్తః ప్రియో - ఽన్యః-కో ను - న కోఽపి-నిరతిశయప్రియోఽహమేవ-ఇత్థంభూతే-మయ్యహైతుక్యవ్యవహితా-భక్తిర్భవతీనాం - ముచితైవేతి తత్కారితా మద్దిదృక్షోచితైవేతి భావః-యత్సంపర్కాత్ప్రియా ఇత్యనేన ‹‹ న వా అరే పత్యుః కామాయ పతిః ప్రియో భవత్యాత్మనస్తు కామాయ ›› ఇత్యాదిశ్రుత్యర్థో వివక్షితః-తదర్థస్తూక్తః పురస్తాత్ ❀ ॥ ౨౭ ॥ ❀ తస్మాదాగమనప్రయోజనస్య మద్దర్శనస్య జాతత్వాత్-దేవయజనం సత్రవాటం-గచ్ఛత॥ వో యుష్మాకం-పతయో బ్రాహ్మణాః-గృహమేధినః గార్హస్థ్యధర్మపరాయణాః - యుష్మాభిరేవ సహాయభూతాభిః - స్వసత్రం, పారయిష్యన్తి -దంపత్యోస్సహాధికారాదితి భావః ❀॥ ౨౮ ॥ ❀ స్వమనోరథాననుగుణోక్తిశ్రవణాన్నిర్విణ్ణా ఆహుః॥ మైవమితి॥ హే విభో, భవా-నేవం ‹‹ తద్యాత దేవయజనమ్ ›› ఇత్యేవం, నృశంసం పరుషం-వచో-వక్తుం-నార్హతి-కిన్తు-యో , నిగమః ‹‹ ప్రియో హి జ్ఞానినోఽత్యర్థమహం స చ మమ ప్రియః॥ న మే భక్తః ప్రణశ్యతి ›› ఇత్యాదివచనరూప-స్తం-సత్యం-కురుష్వ-నిత్యమితి పాఠేఽపి స

ఆస్యతాం కరవామ కిమ్ । యన్నో దిదృక్షయాఽఽయాతా ఉపపన్నమిదం హి వః॥ ౨౫ ॥ నన్వద్ధా మయి కుర్వన్తి కుశలాః స్వార్థదర్శినః । అహైతుక్యవ్యవహితాం భక్తిమాత్మప్రియే యథా॥ ౨౬ ॥ ప్రాణబుద్ధిమనఃస్వాత్మదారాపత్యధనాదయః । యత్సంపర్కాత్ప్రియా ఆసంస్తతః కో న్వపరః ప్రియః॥ ౨౭ ॥ తద్యాత దేవయజనం పతయో వో ద్విజాతయః । స్వసత్రం పారయిష్యన్తి యుష్మాభిర్గృహమేధినః ॥ ౨౮ ॥ విప్రపత్న్య ఊచుః ॥ మైవం విభోఽర్హతి భవాన్ గదితుం నృశంసం సత్యం కురుష్వ నిగమం తవ పాదమూలమ్ । ప్రాప్తా వయం తులసిదామ పదావసృష్టం కేశైర్నివోఢుమతిలఙ్ఘ్య సమస్తబన్ధూన్॥ ౨౯ ॥ గృహ్ణన్తి నో న పతయః పితరౌ సుతా వా న భ్రాతృబన్ధుసుహృదః కుత ఏవ చాన్యే । తస్మాద్భవత్ప్రపదయోః పతితాత్మనాం నో నాన్యా భవేద్గతిరరిన్దమ తద్విధేహి॥ ౩౦ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ పతయో నాభ్యసూయేరన్ పితృభ్రాతృసుతాదయః। లోకాశ్చ వో మయోపేతా దేవా అప్యనుమన్వతే ॥ ౩౧ ॥ న ప్రీతయేఽనురాగాయ హ్యఙ్గసఙ్గో నృణామిహ । తన్మనో మయి యుఞ్జానా అచిరాన్మామవాప్స్యథ॥ ౩౨ ॥ (శ్రవణాద్దర్శనాద్ధ్యానాన్మయి భావోఽనుకీర్తనాత్ । న తథా సన్నికర్షేణ ప్రతియాత తతో గృహాన్) ॥ ౩౩ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఇత్యుక్తా ద్విజపత్న్యస్తా యజ్ఞవాటం పునర్గతాః। తే చానసూయవస్తాభిః స్త్రీభిస్సత్రమపారయన్। ౩౩ ॥ తత్రైకా విధృతా భర్త్రా భగవన్తం యథాశ్రుతమ్ । హృదోపగుహ్య విజ

ఏవార్థః-వయన్తు - సమస్తబన్ధూ - నతిలఙ్ఘ్య పదావసృష్టమవజ్ఞయా పిధత్తమితి భావః త-త్తులసీదామ-కేశైః -బహుమానేన-వోఢుం-ప్రాప్తాః-దాసాభవితుం ప్రాప్తా ఇతి భావః ❀ ॥ ౨౯ ॥ ❀ కించ అతిలఙ్ఘితబన్ధూ రస్మా-న్పత్యాదయ ఏవ-పరిగృహ్ణన్తి-కుతో , ఽపరే గృహ్ణీయుః, తస్మాత్-హే అరిన్దమ-భవతః - ప్రపదయోః పాదాగ్రయోః, పతితా - ఆత్మానో దేహా-యాసాం, తాః-పతితాస్సమర్పితాః - ఆత్మానః ప్రత్యగాత్మానః-యాభిః - స్తాసాం వా, నోఽస్మాకం, నాన్యా గతిః- అస్మత్సమీహితోపాయోఽన్యో నాస్తి, అత- స్త్వమేవ-అస్మదభిమతం, విధేహి ॥ యద్వా ॥ అన్యా గతిస్స్వర్గాదిరపి, మా భూత్, కింతు, త్వదవిశ్లేషేణ త్వద్దాసత్వమేవాస్మాకం సంపాదయ ❀॥ ౩౦॥ ❀ ఏవముక్తో భగవాం స్తావద్యదుక్తం పత్యాదయః కేఽపి నాస్మాన్గృహ్ణన్తీతి తత్రోత్తరమాహ ॥ పతయ ఇతి ॥ వో యుష్మాన్, పత్యాదయః- అన్యే-లోకా జనాః, కిముత, మయోపేతా మత్ప్రభృతయో, దేవాశ్చ-నాభ్యసూయేరన్ న దోషదృష్ట్యా ద్రక్ష్యన్తి - కిన్త్వనుమన్వతే అనుమోదన్తే ❀ ॥ ౩౧ ॥ ❀ యదుక్తం తద్విధేహీతి తత్రోత్తరమాహ ॥ నేతి ॥ ఇహ లోకే, నృణాం, మదఙ్గసఙ్గః దేహయోగః న ప్రీతయే న వైషయికసుఖాయ-అపి తు, మయ్యనురాగాయ-జన్మనః ఫలం మద్భక్తిరేవేత్యర్థః - యద్వా - నృణాం చేతనానాం-అఙ్గసఙ్గ-స్తాత్కాలికరాగాయ-న తు కాలాన్తర ప్రీతయే, విశ్లేషస్తు కాలాన్తరేఽపి ప్రీతివర్ధక ఇత్యభిప్రాయః - తస్మా - త్పరోక్షమపి, మయి-మనో-యుఞ్జానాః - అచిరాదేవ, మాం, మవాప్స్యథ-సంసృతిబన్ధాన్ముక్తాః నిత్యం మద్దాస్యం కరిష్యథేతి భావః ❀ ॥ ౩౨ ॥ ❀ ఇత్థం-భగవతోక్తా - స్తా, ద్విజపత్న్యః, యజ్ఞవాటం, జగ్ముః-తత-స్తే-ద్విజాః-అనసూయవ ఏవ-తాభిస్సహ, సత్రమపారయన్ సమాపితవన్తః ❀ ॥ ౩౩ ॥ ❀ తత్ర ద్విజపత్నీనాం మధ్యే, కాచి-ద్భర్త్రా, విధృతా నివారితా సతీ-యథాశ్రుతం-భగవన్తం - హృదో-పగుహ్య సంశ్లిష్య - కర్మానుబన్ధనం

ర్మాయత్తం-స్వదేహం-తత్యాజ ❁ ॥ ౩౪ ॥ ❁ అథ, భగవాన్, తేనైవద్విజపత్నీసమర్పితేనైవ - అన్నేన గోపకాన్, భోజయిత్వా, తచ్చతుర్విధ, మన్నం స్వయమపి, బుభుజే ❁ ॥ ౩౫ ॥ ❁ లీలయా-నతుకర్మణా-నరస్యేవవపుఃయస్య- సభగవాన్- ఇత్థం. రూపాదిభిః-కృతాని-చేష్టితాని-తైశ్చ-నృలోక-మనుశీలయన్ అనుకుర్వన్ - గోగోపగోపీనామితికర్మణిషష్ఠీ. గవాదీ, న్ర మయన్-స్వయమపి-రేమే॥యద్వా॥నృలోకం, మనుశీలయన్ అనురఞ్జయంశ్చ-గోగోపగోపీనాంమధ్యే రేమే ❁ ॥ ౩౬ ॥ ❁ అథేతి॥అథ-విప్రాః- అనుస్మృత్యభగవాన్యదుష్వవతీర్ణ ఇతిశ్రుతత్వాదనుస్మృత్యేత్యర్థః-కృతాగసః - హేతుగర్భమిదం, తత్త్వావదన్వతప్యన్-కింతదాగః-యతోఽన్వతప్యన్-తత్రాహ॥యత్ యస్మాత్ - మర్త్య-మనుకుర్వతో- ర్విశ్వేశ్వరయో-ర్యాఞ్చా-మహాన్ బభఞ్జుః-తతః-కృతాగసః అహన్నితియ-త్తదేవాగఇతివా ❁ ॥ ౩౭ ॥ ❁ తదా, భార్యామానయన్తోభగవద్భక్తిరహితమాత్మానంవ్యనిన్దన్నిత్యాహ॥దృష్ట్వేతి॥అలౌకికీమనితరజనసాధారణీం-తయాకృష్ణభక్త్యాహీనం రహితమ్ ❁ ॥ ౩౮ ॥ ❁ గర్హాప్రకారమేవాహ ॥ ధిగితి ॥ నోఽస్మాకం-జన్మ - ధిక్ “ ఉభసర్వతసోః కార్యాధి ,, గిత్యాదివచనేన శేషషష్ఠ్యపవాదకత్వేనజన్మాదీనాంద్వితీయా - ధిక్ఛబ్దోనిన్దాద్యోతకః - అస్మాకం - జన్మాదయో- నిన్ద్యా దిత్యర్థః క్రియాయజ్ఞాదిరూపా దాక్ష్యంతదనుష్ఠానసామర్థ్యం - తత్రహేతుంవదన్తోవిశింషన్తి - యేవయ - మధోఽక్షజే - విముఖాః - త్రివృదితిపాఠే, తజ్జన్మనోఽవిశేషణం , శౌక్లంసావిత్రం దైక్షమితి త్రిగుణీకృతంజన్మేత్యర్థః ॥ నస్తుధిగ్బద్ధమితిపాఠే , స్పష్టోఽర్థః॥వ్రతం బ్రహ్మచర్యమ్ ❁ ॥ ౩౯ ॥ ❁ భగవన్మాయాతరణహేతుస్తద్భక్తిరేవ-నతూక్తజన్మాదయ, ఇత్యభిప్రాయేణాహుః

పహా దేహంకర్మానుబన్ధనమ్॥ ౩౪ ॥భగవానపిగోవిన్దస్తేనైవాన్నేనగోపకాన్ ।చతుర్విధేనాశయిత్వాస్వయం చబుభుజేప్రభుః॥ ౩౫ ॥ఏవంలీలానరవపుర్నృలోకమనుశీలయన్ । రేమేగోగోపగోపీనాం❁రమయన్రూపవాక్కృతైః ॥ ౩౬ ॥ తదనుస్మృత్యవిప్రాస్తే❁అన్వతప్యన్కృతాగసః।యద్విశ్వేశ్వరయోర్యాఞ్చామహన్మ ర్త్యవిడమ్బయోః ॥ ౩౭ ॥ దృష్ట్వాస్త్రీణాంభగవతికృష్ణేభక్తిమలౌకికీమ్ । ఆత్మానంచతయాహీనమనుతప్యవ్యగర్హయన్॥ ౩౮ ॥ ధిగ్జన్మన❁స్త్రివృద్విద్యాంధిగ్వ్రతంధిగ్బహుజ్ఞతామ్ । ధిక్కులంధిక్క్రియాదాక్ష్యంవిముఖాయేత్వధోఽక్షజే ॥ ౩౯ ॥ నూనంభగవతోమాయాయోగినామపిమోహినీ । యద్వయంగురవోనృణాంస్వార్థేముహ్యామహేద్విజాః॥ ౪౦ ॥అహోపశ్యతనారీణామపికృష్ణేజగద్గురౌ। దురన్తభావంయోఽవిధ్యన్మృత్యుపాశాన్గృహాభిధాన్॥ ౪౧ ॥నాసాంద్విజాతిసంస్కారోననివాసోగురావపి।నతపోనాత్మమీమాంసానశౌచం నక్రియాశ్శుభాః॥ ౪౨ ॥తథాపిహ్యుత్తమశ్లోకేకృష్ణేయోగేశ్వరేశ్వరే। భక్తిర్దృఢానచాస్మాకంసంస్కారాదిమతామపి॥ ౪౩ ॥ననుస్వార్థవిమూఢానాంప్రమత్తానాంగృహేహయా । అహోనస్స్మారయామాసగోపవాక్యైస్సతాంగతిః॥ ౪౪ ॥ అన్యథాపూర్ణకామస్యకైవల్యాద్యాశిషాంపతేః । ఈశితవ్యైఃకిమస్మాభిరీశస్యైత

నూనమితిద్వాభ్యాం ॥ నూనం - మాయినామపి- మోహినీ-యత్ యస్మా - ద్వయం-ద్విజాఅపి - ఉక్తజన్మాదిమన్తోఽపితత్రాపి నృణాంగురవోఽపి- స్వార్థేస్వహితేవిషయే-ముహ్యామహే - భగవన్మాయయామోహితాఏవేత్యర్థః ❁ ॥ ౪౦ ॥ ❁ అహోనారీణామపి, ఉక్తజన్మాదిమధ్యేకేనాపిరహితానామపీతిభావః - కృష్ణే-దురన్తభావమనవధికభక్తిం - పశ్యత-యోదురన్తభావః - గృహాభిధాన్, మృత్యుపాశాన్-భగవన్మాయా ప్రయుక్తా - నవిధ్యత్ అచ్ఛినత్-తందురన్తభావంపశ్యతేత్యన్వయః ❁ ॥ ౪౧ ॥ ❁ ద్విజాఅపినారీణామపీత్యనేనాభిప్రేతంస్పష్టయన్తి॥నాసామితిద్వాభ్యాం॥ఆసాంనారీణాం-నద్విజాతిసంస్కారః - నోపనయనాన్తసంస్కారః - నచగురుకులవాసః-నాపితపఆదయః - ఆత్మమీమాంసాదేహవిలక్షణప్రత్యగాత్మవిచారః క్రియాస్సన్ధ్యోపాసనాదిరూపాః - అథాప్యేషామభావేఽపి-కృష్ణే-దృఢా-భక్తి - ర్విద్యతే-ద్విజాతిసంస్కారాదిమతామప్య-స్మాకం సానవిద్యతే ❁ ॥ ౪౨ ॥ ౪౩ ॥ ❁ అస్మాకంవివేకోదయార్థమేవభగవతోయాఞ్చా-అన్యథాసావాప్తసమస్తకామస్యాసఙ్గతేత్యాహుః ॥ ననుఇత్యాదిభిస్త్రిభిః ॥ గృహేహయాగృహవ్యాపారేణ- ప్రమత్తానాం, మతఏవ-స్వహితేఽపి-విమూఢానామప్య - స్మాక-మహో-సతాంగతిః-హేతుగర్భమిదం, సతాంగతిత్వా - ద్గోపవాక్యైః - స్మారయామాస-సాధుపరిత్రాణార్థమవతీర్ణం నిరతిశయపురుషార్థస్వరూపమాత్మానంయాఞ్చావ్యాజేనస్మారయామాసేత్యర్థః ❁ ॥ ౪౪ ॥ ❁ కైవల్యాదీత్యాదిశబ్దోభోగమోక్షసఙ్గ్రాహకః - కైవల్యాదిపురుషార్థదస్య - ఈశస్యసర్వనియన్తు-రీశితవ్యై-రస్మాభిః-కిం-నకించిత్ప్రయోజనమిత్యర్థః ॥ అతఏవ - తద్యాచనం-విడమ్బనమనుకరణమాత్రం-తాత్పర్యంత్వస్మదనుజిఘృక్షయామితిభా

౩౯॥శ్లో ❁ పా॥ ధిగ్జన్మనస్త్రివృద్వృత్తం ధిగ్జన్మనస్తుధిగ్బద్ధం

వః ॥ ౪౫ ॥ పూర్ణకామత్వమేవవ్యఞ్జయితుమాహుః॥హిత్వేతి॥శ్రీర్మహాలక్ష్మీః-అన్యాన్ బ్రహ్మాదీన్,హిత్వా-యంకృష్ణం,సకృదపి - పాదస్పర్శేచ్ఛయా -స్వాత్మదోషాపవర్గేణచఞ్చలత్వరూపస్వదోషప్రహాణేన - భజతే ॥ ఏవంశ్రియాప్యనువర్త్యస్యపూర్ణకామత్వంకిమువక్తవ్యమితిభావః ॥ అత-స్తస్యైవంభూతస్య -యాచ్ఞా- కేవలం,జనమోహినీ,జనానామశ్రుతావతారాణా-మాత్మమహిమాచ్ఛాదనీ - శ్రుతావతారాణామస్మాకంతుతత్స్మారిణీతిభావః ॥ ౪౬ ॥ శ్రుతావతారాణామస్మాకంతావద్విమోహిన్యేవాభూ- త్కి-ముతాశ్రుతావతారాణామిత్యభిప్రాయేణాహుః ॥ దేశఇతిద్వాభ్యాం ॥ దేశాదయో-యన్మయా- స్సఏవ-భగవాన్- సాక్షా,ద్యదుషు,జాతోఽవతీర్ణ-ఇత్యాశ్రుత్యాపి- తావ,- న్నవిద్మహేనవిజ్ఞాతవన్తస్మః ॥ ౪౭ ॥ ౪౮ ॥ ఇత్థమనుతప్తాఃప్రణామమన్తరేణస్వాపరాధక్షమాసిమిత్తమనుపలభమానానమస్కుర్వాణాఃక్షమాపయన్తి ॥ నమఇతిద్వాభ్యాం ॥అజ్ఞానకృతమపరాధంజానాత్యేవేత్యభిప్రాయేణవిశింషన్తి॥అకుణ్ఠమేధసఇతి॥ప్రతిహతా-మేధాధిషణా,యస్య - తస్మై " నిత్యమసిచ్ప్రజామేధయోః ,, రిత్యసిచ్-స్వయంత్వకుణ్ఠమేధాః,వయంతన్మాయామోహితధియః-అతః- క్షన్తుమర్హస్యేవేత్యభిప్రాయేణాహుః ॥ యన్మాయేతి ॥ కర్మవర్త్మసుతద్భక్తివిధురేషుకేవలంయజ్ఞాదికర్మమార్గేషుభ్రమామఃపురుషార్థసాధనబుద్ధింకుర్మః - యద్వా " తేతంభుక్త్వాస్వర్గలోకంవిశాలం ,, మిత్యాద్యుక్తవిధగమనాగమన-మార్గేషుపుణ్యపాపాత్మకకర్మాయత్తస్వర్గనరకాదిమార్గేషువా-భ్రమామః ॥ ౪౯ ॥ అత-స్స్వమాయయామోహితచిత్తానా-మతఏవా-విజ్ఞాతో-ఽనుభావోమహిమా-యై-స్తేషాంనోఽస్మాకం-వ్యతిక్రమమపరాధం,క్షన్తుమర్హతి ॥ ౫౦ ॥

ద్విడమ్బనమ్॥ ౪౫ ॥హిత్వాఽన్యాన్భజతేయంశ్రీః పాదస్పర్శాశయాసకృత్।స్వాత్మదోషాపవర్గేణతద్యాచ్ఞా జనమోహినీ॥ ౪౬ ॥దేశఃకాలఃపృథగ్ద్రవ్యంమన్త్రతన్త్రర్త్విజోఽగ్నయః। దేవతాయజమానశ్చక్రతుధర్మశ్చయన్మయః॥ ౪౭ ॥ సఏవభగవాన్సాక్షాద్విష్ణుర్యోగేశ్వరేశ్వరః। జాతోయదుష్విత్యాశ్రుత్య*అపిమూఢానవిద్మహే॥ ౪౮ ॥నమస్తుభ్యంభగవతేకృష్ణాయాకుణ్ఠమేధసే। యన్మాయామోహితధియోభ్రమామఃకర్మవర్త్మసు ॥ ౪౯ ॥ సవైనఆద్యఃపురుషఃస్వమాయామోహితాత్మనామ్ । అవిజ్ఞాతానుభావానాంక్షన్తుమర్హత్యతిక్రమమ్॥ ౫౦ ॥ఇతిస్వాఘమనుస్మృత్యకృష్ణేతేకృతహేళనాః।దిదృక్షవోఽప్యచ్యుతయోఃకంసాద్భీతానచాచలన్॥

******** ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే,దశమస్కన్ధే,త్రయోవింశోఽధ్యాయః. ********

* ఇన్ద్రయాగభఞ్జనగోవర్ధనాచలోద్ధరణఘట్టః *

శ్రీశుకఉవాచ ॥ భగవానపితత్రైవబలదేవేనసంయుతః। అపశ్యన్నివసన్గోపానిన్ద్రయాగకృతోద్యమాన్॥ ౧ ॥ తదభిజ్ఞోఽపిభగవాన్సర్వాత్మాసర్వదర్శనః।ప్రశ్రయావనతోఽపృచ్ఛద్వృద్ధాన్నన్దపురోగమాన్॥ ౨॥కథ్యతాంమేపితఃకోఽయంసంభ్రమోవఉపాగతః।కింఫలంకస్యచోద్దేశఃకేనవాసాధ్యతేమఖః॥ ౩ ॥ఏతద్బ్రూహిమహాన్కామోమహ్యంశుశ్రూషవేపితః। నహిగోప్యంహిసాధూనాంకృత్యంసర్వాత్మనామిహ॥ ౪ ॥అస్త్యస్వపర

ఇత్థంతావ - త్కృష్ణేవిషయే-కృతం-హేళనమపరాధో-యై - స్తథాభూతా,శ్శనైః - స్వకృత-మపరాధ-మనుస్మృత్యతత,స్తం - ద్రష్టుమిచ్ఛవో ఽ పి-కంసా - ద్భీతాః-స్వస్థానా-న్నచలితవన్తఃద్రష్టుంనజగ్మః - కిన్తుతంధ్యాయన్తఃస్వస్థానఏవతస్థుః ॥౫౧॥ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాందశమస్కన్ధేత్రయోవింశోఽధ్యాయః **

అథేన్ద్రప్రీతికరయాగభఞ్జనంతతస్సంక్రుద్ధేన్ద్రచోదితమహావాతవర్షపీడితశరణాగతవ్రజవాసిరిరక్షిషోఽయుక్తగోవర్ధనాచలోద్ధరణాత్మకంచేష్టితమనువర్ణయతి ॥ ద్వాభ్యామధ్యాయాభ్యాం ॥ భగవానితి ॥ తత్రైవబృన్దావన ఏవ-నివస-న్నిన్ద్రయాగార్థం,కృత-ఉద్యమఃప్రయత్నో-యై-స్తా-న్గోపా-నపశ్యత్ ॥ ౧ ॥ సర్వాత్మాసర్వదర్శనశ్చేతిచహేతుగర్భం-అత-స్తదభిజ్ఞో-ఽపి-ఉద్యమస్యఇన్ద్రయాగార్థత్వంజానన్నపి-అజ్ఞఇవా-వనతోనమ్రః-నన్దప్రభృతీన్-వృద్ధా,నపృచ్ఛత్ ॥ ౨ ॥ ప్రశ్నప్రకారమేవాహ ॥ కథ్యతామితి ॥ హేపితః-వోయుష్మాకం-కః-సంభ్రమః,ఉపస్థితః,సంభ్రమోనభవతిమఖోఽయమిత్యత్రాహ ॥ కింఫలమితి ॥ మఖశ్చేత్కి-మత్రఫలం,కస్యసంబన్ధీ- ఉద్దేశఃకాదేవతే-తిప్రశ్నః- కేనసాధనేనసాధ్యతఇతిసాధనప్రశ్నః ॥ ౩ ॥ హేపితః శ్రోతుమిచ్ఛవే-మహ్య,మేతన్మత్పృష్టం,బ్రూహి-అత్ర-మహా-న్కామఃశుశ్రూషా-వర్తతే-గోప్యత్వాద్వక్తుంశ్రోతుంచనయోగ్యమిత్యాశఙ్కాంనిరాకరోతి ॥ నహీతి ॥ సాధూనాం,కృత్యం-నహిగోప్యం - తత్రహేతుంవదన్విశినష్టి ॥ సర్వాత్మనాంసర్వేప్యా - త్మానఆత్మతుల్యా - యేషాం , జ్ఞానైకాకారత్వేనసర్వేఽప్యాత్మానఏకరూపాఏవేతిజానతామిత్యర్థః ॥ ౪ ॥ అస్త్యస్వపరదృష్టీనాం-అస్త్రారహితా-స్వపరేషుస్వపరాభిమతదేహేషు-దృష్టిర్యుష్మదస్మద్దర్శనం,యేషాం- దేహాత్మనోర్యాథాత్మ్యజ్ఞానామిత్యర్థః - అతఏవ,మిత్రోదాసీనశత్రురహితానాం-నహిసమదర్శినాంగోప్య

మస్తీతి భావః. విషమదర్శినామపి సుహృద్ద్విషయేన గోప్యమస్తీత్యాహ ॥ ఉదాసీన ఇతి ॥ అరివదుదాసీనోఽపి వర్జ్య ఏవ అనేనోదాసీనామిత్రయోర్గోప్యశ్రవణనిషేధ ఉక్తః. సుహృత్తు ఆత్మవత్ స్వతుల్య ఉచ్యతే. అతస్సుహృదహం శ్రోతుం యోగ్య ఏవేతి భావః ॥ ౫ ॥ కశ్చిత్ సుహృద్భిస్సహ జ్ఞాత్వాజ్ఞాత్వా పునః పునర్విచార్యైవాయం లౌకికో జనః కర్మాణ్యనుతిష్ఠతీతి లోకపరిపాటీ ప్రదృశ్యతే. గతానుగతమాత్రేణానుష్ఠానే త్వన్ధపరంపరాప్రసఙ్గ ఇతి భావః ॥ కిఞ్చ ॥ యథా విదుషః కర్మసిద్ధిః నావిదుషస్తథా భవేత్ ॥ ౬ ॥ తత్ర భవతాం సతాం భవతాం మయం క్రియాయోగః సుహృద్భిః శాస్త్రతః కిం విచారిత ఇత్యర్థః. ఆహోస్విత్ కేవలం లౌకిక ఏవ ఆచారప్రాప్త ఏవ భ్రాన్తిమూలకోఽప్యాచారోఽస్తీతి భావః. తదేతత్పృష్టం సాధు యథా తథా పృచ్ఛతో మమ భణ్యతాం కథ్యతామ్ ॥ ౭ ॥ ఆచారప్రాప్త ఏవేతి వదన్ తస్య కర్తవ్యత్వం సహేతుకమాహ ॥ నన్దః ॥ పర్జన్య ఇతి ॥ పర్జన్యో వర్షాధిదేవతా, సా చ ఇన్ద్ర ఏవ. యద్యపి "అష్టౌ మాసాన్నిపీతం యద్భూమ్యాశ్చోదమయం వసు. స్వగోభిర్మోక్తుమారేభే పర్జన్యః కాల ఆగతే" ఇత్యాదిషు పర్జన్యస్సూర్య ఇతి ప్రతీయతే. తథాపీన్ద్రశాసనానువర్తి మేఘద్వారకం తస్య వర్షకత్వమిత్యవిరోధః. అస్తీన్ద్రః పర్జన్యః. తతః కిమత ఆహ మేఘాస్తస్యేన్ద్రస్యాత్మమూర్తయః స్వశరీరతుల్యాః, తద్వశ్యా ఇత్యర్థః. తే చ మేఘాః భూతానాం జీవానాం జీవనం ప్రాణధారణసాధనభూతం ప్రీణనమాప్యాయకం ప్రాణాప్యాయనద్వారా తద్ధారణసాధనం పయః జలం వర్షన్తి ॥ ౮ ॥ తతోఽపి కిమిత్యత్రాహ ॥ తమితి ॥ హే తాత తం వార్ముచాం మేఘానాం పతిం పాలకమీశ్వరం నియన్తారం చేన్ద్రం అస్మత్ప్రభృతయః సర్వే నరాః ఇన్ద్రస్య రేతసా రేతస్థానీయేన జలేన సిద్ధైః నానావిధైః ద్రవ్యైః ద్రవ్యసాధనకైః క్రతుభిర్యజన్తే ॥ ౯ ॥ ఏవమిష్ట్వా తచ్ఛేషేణ

దృష్టీనామమిత్రోదాస్తవిద్విషామ్ । ఉదాసీనోఽరివద్వర్జ్య ఆత్మవత్సుహృదుచ్యతే ॥ ౫ ॥ జ్ఞాత్వాజ్ఞాత్వా హి కర్మాణి జనోఽయమనుతిష్ఠతి । విదుషః కర్మసిద్ధిస్స్యాద్యథా నావిదుషో భవేత్ ॥ ౬ ॥ తత్ర తావత్క్రియాయోగో భవతాం కిం విచారితః । అథవా లౌకికస్తన్మే పృచ్ఛతస్సాధు భణ్యతామ్ ॥ ౭ ॥ నన్ద ఉవాచ ॥ పర్జన్యో భగవానిన్ద్రో మేఘాస్తస్యాత్మమూర్తయః । అభివర్షన్తి భూతానాం జీవనం ప్రాణనం పయః ॥ ౮ ॥ తం తాత వయమన్యే చ వార్ముచాం పతిమీశ్వరమ్ । ద్రవ్యైస్తద్రేతసా సిద్ధైర్యజన్తే క్రతుభిర్నరాః ॥ ౯ ॥ తచ్ఛేషేణోపజీవన్తి త్రివర్గఫలహేతవః । పుంసాం పురుషకారాణాం పర్జన్యః ఫలభావనః ॥ ౧౦ ॥ య ఏనం విసృజేద్ధర్మం పారంపర్యాగతం నరః । కామాల్లోభాద్భయాద్ద్వేషాత్స వై నాప్నోతి శోభనమ్ ॥ ౧౧ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ వచో నిశమ్య నన్దస్య తథాఽన్యేషాం వ్రజౌకసామ్ । ఇన్ద్రాయ మన్యుం జనయన్పితరం ప్రాహ కేశవః ॥ ౧౨ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ కర్మణా జాయతే జన్తుః కర్మణైవ ప్రలీయతే । సుఖం దుఃఖం భయం క్షేమం కర్మణైవాభిపద్యతే ॥ ౧౩ ॥ అస్తి చేదీశ్వరః కశ్చిత్ఫలరూప్యన్యక

యాగవిశిష్టేన ద్రవ్యేణోపజీవన్తి జీవికాం కల్పయన్తి. కిమర్థం త్రివర్గఫలహేతవే ధర్మార్థఫలహేతవే. తం యజన్తీత్యన్వయః. త్రివర్గఫలహేతవ ఉపజీవన్తీతి వా. ఏవమిన్ద్రయాగావశిష్టేన జీవనం తతస్త్రివర్గసిద్ధిరిత్యుక్తమ్ ॥ నను వృష్ట్యాదిభిరుపజీవనం తతస్త్రివర్గసిద్ధిరితి కిమిన్ద్రేణేత్యత ఆహ ॥ పుంసామితి ॥ పురుషం కుర్వన్తి త్రివర్గఫలయుక్తం కుర్వన్తీతి పురుషకారాః త్రివర్గప్రాపకా ఇతి యావత్. తేషాం మధ్యే పర్జన్య ఇన్ద్ర ఏవ పుంసాం ఫలభావనః ఫలప్రాపకః స్వాయత్తవృష్ట్యాదిద్వారేతి భావః ॥ ౧౦ ॥ అతస్తదారాధనాత్మకమిదం వృద్ధాచారపరంపరాప్రాప్తం, యః పుమాన్ కామాద్యన్యతమాద్ధేతోః త్యజేత్, స శోభనం సుఖం నాప్నోతి కిన్తు దుఃఖమేవేతి భావః ॥ ౧౧ ॥ ఇత్థం వచో నిశమ్య భగవానిన్ద్రాయ మన్యుం జనయన్ క్రోధజననద్వారా గర్వం నాశయితుం నన్దం ప్రాహ ॥ ౧౨ ॥ యదుక్తం "పర్జన్యః ఫలభావనః" ఇతి తత్ప్రతిక్షేప్తుకామస్తావదీశ్వరారాధనభూతకర్మణామవశ్యకర్తవ్యతాం వక్తుకామః ఫలసాధనత్వప్యదాసాయ ప్రథమం పుణ్యపాపకర్మణాం సుఖదుఃఖాదిహేతుత్వమాహ ॥ కర్మణేతి ॥ సుఖమైహికం, క్షేమం పారలౌకికం, జాయతే ప్రలీయత ఇతి దృష్టాన్తార్థం. యథా కర్మణైవ హేతునా జాయతే ప్రలీయతే చ, తథా సుఖం దుఃఖం చ కర్మణైవ ప్రాప్నోతి, ఏవకారేణ కేవలదేవతారాధనాభిసంహితః ॥ ౧౩ ॥ నను క్షణికస్య జడస్య చ కర్మణః కథం కాలాన్తరభావివిచిత్రఫలహేతుత్వం, న త్వపూర్వద్వారా, తస్య స్థిరత్వేఽపి జడత్వావిశేషాత్, "తత స్తృప్త ఏవైనమిన్ద్రః ప్రజయా పశుభిస్తర్పయతి" ఇత్యాదిశ్రుతేః కర్మజనితనిగ్రహానుగ్రహవతీ దేవతైవ సుఖదుఃఖాదిహేతురిత్యాహ ॥ అస్తి చేదితి ॥ అస్య కర్తుః కర్మణాం ఫలం రూపయతి కల్పయతీతి తథా ఫలదాతా కశ్చిదీశ్వరోఽస్తి చేత్ తర్హి సోఽపి ఈశ్వరః కర్తారమేవ భజతే, యస్స్వారాధనరూపం కర్మానుతిష్ఠతి తమేవానువర్తతే తస్మా ఏవ ఫలం దదాతి, న హ్యకర్తుః ప్రభుః ఫలదః, ఏవమన్వయవ్యతిరేకాభ్యాం కర్మణ ఏవ ఫల

సాధనత్వం ఈశ్వరస్యతత్తత్కర్మానువర్తిత్వేనతత్పారతన్త్ర్యంచోక్తం - కశ్చిదీశ్వరోఽస్తిచేదిత్యనేనఇన్ద్రస్యానీశ్వరత్వమభిప్రేతం,సంభావితస్యేశ్వరస్యైకత్వంహివివక్షితం॥అయంభావః ॥ క్షణికత్వాజ్జడత్వాచ్చకేవలకర్మణః - ఫలవత్త్వంనసమ్భవతీతిదేవతైవఫలదేతిబ్రూషే, తర్హిసాకిమిన్ద్రవాయ్వాదిరూపేణానైకా, ఉతైకా,ఇన్ద్రాదీనాంకార్యత్వేనకర్మవశ్యత్వదుఃఖిత్వాదేఃప్రతిపన్నత్వేనఫలదత్వాసంభవాత్ - నహిస్వదుఃఖనిరాకరణేష్టసాధనాసమర్థస్యాన్యేష్టానిష్టప్రాప్తిపరిహారసామర్థ్యం , అతఇన్ద్రాదివ్యతిరిక్తకర్మవశ్యోనిస్సమాభ్యధికఃకశ్చిదీశ్వరఏకఃఫలదః,సోఽప్యన్వయవ్యతిరేకాభ్యాం కర్మానువర్తిత్వేనతత్పరతన్త్రఇతి,నచైవమీశ్వరస్యస్వాతన్త్ర్యాదిభఙ్గః-జన్మమరణసుఖదుఃఖాదేఃకర్మాయత్తత్వేఽపీశ్వరస్యపూర్వపూర్వకర్మవాసనానురోధేనజీవప్రేరకత్వాత్తస్యమూలకారణత్వాత్ , ఈశ్వరస్యహిస్వకేష్వపివ్యాపారేషుస్వయంజ్ఞానచికీర్షాప్రయత్నవత్త్వాత్తత్కర్తృత్వం - చేతనప్రవృత్తిహేతుత్వాత్కారయితృత్వం ,స్వయంసర్వకార్యహేతుత్వేనసామాన్యకారణత్వాదుదాసీనత్వం,ప్రవృత్తస్యచేతనస్యోత్తరోత్తరంప్రవర్తకత్వాదనుమన్తృత్వం,సర్వవ్యాపారసాక్షాత్కర్తృత్వాత్సాక్షిత్వం - విశేషకారణభూతతత్తత్కర్మసాహిత్యేనైవవిశేషకార్యహేతుత్వాత్సహకారిత్వం,కర్మభిరారాధితస్యైవఫలహేతుత్వాత్ఫలదత్వం - చేతనశేషిత్వాత్తత్తచ్చేతనఫలోపభోగస్యాపిస్వోపభోగశేషత్వాత్ఫలిత్వం,కర్మానురోధేనైవఫలప్రదానాదవిషమత్వం, సహకారిసన్నిధిక్రమానురోధేనైవపరదుఃఖనిరాచికీర్షాశాలిత్వాదనైర్ఘృణ్యం,తత్తత్కర్మానురోధేననిగ్రహానుగ్రహసద్భావేఽపికించిదానుకూల్యమనలోక్యనిర్హేతుకనిగ్రహప్రసఙ్గాభావేనయావదాత్మభావిమోక్షప్రదానాదనుగ్రహప్రాబల్యం, అతఏవపరమోదారత్వంచే , త్యాదిసర్వముపపన్నమేవ,తస్మాదీశ్వరస్యకర్మపారతన్త్ర్యకథనమన్వయవ్యతిరేకాభ్యాంకర్మణఃఫలసాధనత్వాభావవ్యుదాసార్థంనచైతావతా॥ఈశ్వరస్యఫలదత్వవ్యుదాసః ,, కర్తారంభజతేసోఽపీత్యనేనతస్యాపిఫలదత్వావగమాత్ - నచాన్యతరసాధనత్వమన్యతరేణప్రతిబధ్యతే-కర్మణామీశ్వరానుగ్రహనిగ్రహద్వారాసుఖదుఃఖాదిఫలసాధనత్వాదీశ్వరస్యతుసాక్షాదితివిరోధాభావాత్- చేదితిసం

కర్మణామ్।కర్తారంభజతేసోఽపినాహ్యకర్తుఃప్రభుర్హిసః॥ ౧౪ ॥ కిమిన్ద్రేణేహభూతానాంస్వస్వకర్మానువర్తినామ్। అనీశేనాన్యథాకర్తుంస్వభావవిహితంనృణామ్॥ ౧౫ ॥స్వభావతన్త్రోహిజనస్స్వభావమనువర్తతే। స్వభావస్థమిదంసర్వంసదేవాసురమానుషమ్॥ ౧౬ ॥దేహానుచ్చావచాన్జన్తుఃప్రాప్యోత్సృజతికర్మణా।శత్రుర్మిత్రముదాసీనఃకర్మైవగురురీశ్వరః॥ ౧౭ ॥తస్మాత్సంపూజయేత్కర్మస్వభావస్థస్స్వకర్మకృత్। అఞ్జసాయేనవర్తే

భావనయాఈశ్వరాస్తిత్వేవాదిసంప్రతిపత్తిస్సూచితా- అస్తీతితదభ్యుపగమేన - తస్యకర్మానువర్తిత్వకథనేనచేశ్వరానభ్యుపగమవాదోధర్మిగ్రాహకమానవిరుద్ధఇతిధ్వనితమ్ ॥ ౧౪ ॥ తదేవమీశ్వరారాధనభూతకర్మణోఽవశ్యానుష్ఠేయత్వం ఫలితం-ఈశ్వరఇత్యేకవచనేనేన్ద్రవహ్న్యాదీనామనీశ్వరత్వమవగతం-తదేవవ్యఞ్జయన్నాహ॥కిమితి॥స్వస్వకర్మానువర్తినాం రాజసాదిస్వస్వభావానుగుణపుణ్యపాపాత్మకకర్మానువర్తినాం - భూతానాం - ఇన్ద్రేణ - కిం-స్వభావానుగుణకర్మణామేవసుఖదుఃఖాదిహేతుత్వేనతేషాంతదధీనత్వమితిభావః స్వస్వకర్మానువర్తినామిత్యనేన-కర్మవైచిత్ర్యతత్తత్కర్తృస్వభావవైచిత్ర్యమేవతన్నిమిత్తమిత్యభిప్రేతం - ననుభూతానాంస్వస్వకర్మానువర్తిత్వేఽపిస్వస్వకర్మజనితనిగ్రహానుగ్రహవానీశ్వరఏవఫలదఇతిచేత్-అస్త్వేవమీశ్వరఃకిమిన్ద్రేణానీశేనేత్యాహ॥అనీశేనేతి ॥ నృణాం,స్వభావవిహితంస్వభావానుగుణకర్మవిహితంసుఖదుఃఖాదికమన్యథాకర్తుం- అప్రభుణా - ఇన్ద్రేణ-కిం - నకించిదపీత్యర్థః-,అన్యథాకర్తుమనీశేనేత్యనేనసర్వేశ్వరస్తుసాధ్వసాధుకర్మకారయితృత్వద్వారాఽన్యథాకర్తుంప్రభురితిసూచితమ్ ॥ ౧౫ ॥ స్వస్వకర్మానువర్తినామితి। స్వభావవిహితమితిచ - భూతానాంస్వస్వభావానువర్తిత్వంసూచితం - తదుపపాదయతి॥ స్వభావతన్త్రఇతి ॥ స్వభావస్థం,సర్వం,జగత్-స్వభావానుగుణప్రవృత్తిమదిత్యర్థః-అథవా , జగదన్తర్గతందేవాదివస్తు-నిస్స్వభావంనాస్తీత్యర్థః-తథాచగీతంభగవతా ,, నతదస్తిపృథివ్యాంవాదివిదేవేషువాపునః - సత్త్వంప్రకృతిజైర్ముక్తంయదేభిస్స్యాత్త్రిభిర్గుణై,,రితి ॥ ౧౬ ॥ స్వభావమనువర్తతఇత్యనేనప్రవృత్త్యాఖ్యకర్మణస్స్వభావానువర్తిత్వముక్తం-కర్మణాజాయతఇత్యనేనకర్మణోఽపిజన్మాదినిమిత్తత్వముక్తం - తదుభయముపపాదయన్కర్మైవబహుమన్తవ్యమిత్యాహ ॥ దేహానితి॥జన్తుఃజీవః-కర్మణా,స్వభావానుగుణేనేతిశేషః, నానావిధాన్కర్మానురూపాన్ , దేహాన్ప్రాప్య,త్యజతి-అరిమిత్రాదికంచ-కర్మైవకర్మకృతమేవేత్యర్థః-ఈశ్వరః-ఇన్ద్రాదిగతంసావధికమీశ్వరత్వమపికర్మకృతమేవేతిభావః ॥ ౧౭ ॥ యతః-కర్మైవసుఖదుఃఖాదిహేతుః-తస్మాత్,స్వభావస్థఃపుమాన్ - స్వకర్మకృత్స్వస్వభావానురూపకర్మశీలః-కర్మ-పూజయేత్బహుమన్యేతకర్మైతిద్వితీయాన్తం-అహోకర్మణోవైభవమితిశ్లాఘేతేత్యర్థః-కించ వయం కేవలంవనౌకసఃద్విజానామాశిషోగాః పర్వ

తం చోపజీవామః-తత స్తవవారాధ్యా ఇత్యభిప్రాయ న్నన్యథా సదృష్టాన్తమనర్థమాహ ॥ అఞ్జసేతినార్ధేన ॥ యేన-అఞ్జసా-సుఖం-వర్తేత జీవేత-తదేవాస్య జిజీవిషో-ర్దైవతం దైవతత్త్వేన ద్రష్టవ్యం-తద్వదారాధనీయమితియావత్ ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ యస్త్వేకతరమన్యతరం-భావం పదార్థ-ముపజీవ్యా-న్యతర-ముపధావతి-అనువర్తతే- భజత ఇతియావత్ సతస్మాదుపజీవ్యబుద్ధ్యాఽఽరాధ్యమానాత్-క్షేమం నవిన్దతే, అసతీపుంశ్చలీ, నారీ, పతి-ముపజీవ్య- మనారాధ్య - జార-మనువృత్త్య, యథా-నతస్మాత్ క్షేమం విన్దతే-తద్వత్ ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ కించాస్మద్వృత్తిరిన్ద్రయాగానపేక్షా చేతివివక్షుస్తావత్స్వ వృత్తిం వక్తుం దృష్టాన్తత్వేన వర్ణానాం వృత్తిభేదమాహ ॥ వర్తేతేతి ॥ విప్రో-బ్రహ్మణా వేదేన-వర్తేత-వేదాధ్యాపనాదినోపజీవేదిత్యర్థః-వార్తయా, వైశ్యో-వర్తేత-ద్విజసేవయా తైవర్ణికసేవయా ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ వర్ణాన్తరాణామపి ప్రతినియతస్వస్వ వృత్త్యలాభేవార్తైవవృత్తిరిత్యభిప్రయన్నేతత్స్వ స్వరూపం దర్శయితుం తస్యాశ్చాతుర్విధ్యమాహ ॥ కృషీతి ॥ కృష్యాదీనాం ద్వంద్వః-కృష్యాదయ-స్త్రిస్త్రః-కుసీదం వృద్ధిజీవనం, తురీయంచతుర్థ-మేవం, వార్తా, చతుర్విధో-చ్యతే- కృషిగోరక్షవాణిజ్యా ఇతిత్వపపాఠః - రక్షాశబ్దస్త్రీలిఙ్గత్వాత్ ఇత్థం వృత్తిరభిధాయాథ స్వవృత్తిమాహ ॥ తత్రేతి ॥ తత్ర వార్తాభేదానాం చతుర్ణాం మధ్యే గోవృత్తయః గోరక్షావృత్తిర్యేషాం తథాభూతాః-వయమ్ ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ అథ స్వవృత్తేరిన్ద్రారాధనానపేక్షత్వమాహ ॥ సత్వమితి ॥ త్రిభిః, తత్ర తావద్భవాం వృత్తేర్మహేన్ద్రాధీనత్వశఙ్కాం నిరాకుర్వన్నాహ ద్వాభ్యాం ॥ సత్త్వాదయో-జగతః-స్థితిసృష్ట్యన్తహేతవః తత్ర - రజసా - హేతుభూతేన, అన్యోన్యం, స్త్రీపురుషయోగేన, జగదుత్పద్యతే ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ తతః కిమత ఆహ ॥ రజసేతి ॥ రజసా రజస్స్వభావే

తత ఏవాస్య హి దైవతమ్ ॥ ౧౮ ॥ అజీవన్నేకతరం భావం యస్త్వన్యముపజీవతి । నతస్మాద్విన్దతే క్షేమం జారాన్నార్యసతీ యథా ॥ ౧౯ ॥ వర్తేత బ్రహ్మణా విప్రో రాజన్యో రక్షయా భువః । వైశ్యస్తు వార్తయా జీవేచ్ఛూద్రస్తు ద్విజసేవయా ॥ ౨౦ ॥ కృషివాణిజ్యగోరక్షాః కుసీదం తుర్యముచ్యతే । వార్తా చతుర్విధా తత్ర వయం గోవృత్తయోఽనిశమ్ ॥ ౨౧ ॥ సత్త్వం రజస్తమ ఇతి స్థిత్యుత్పత్త్యన్తహేతవః । రజసోత్పద్యతే విశ్వమన్యోన్యం వివిధం జగత్ ॥ ౨౨ ॥ రజసా చోదితా మేఘా వర్షన్త్యమ్బూని సర్వతః । ❁ ప్రజాస్తైరేవ సిధ్యన్తి మహేన్ద్రః కిం కరిష్యతి ॥ ౨౩ ॥ న నః పురో జనపదా న గ్రామా న గృహా వయమ్ । వనౌకసస్తాత నిత్యం వనశైలనివాసినః ॥ ౨౪ ॥ తస్మాద్గవాం బ్రాహ్మణానామద్రేశ్చారభ్యతాం మఖః । య ఇన్ద్రయాగసంభారాస్తైరయం సాధ్యతాం మఖః ॥ ౨౫ ॥ పచ్యన్తాం వివిధాః పాకాః సూపాన్తాః పాయసాదయః । సంయావాపూపశష్కుల్యస్సర్వదోహశ్చ గృహ్యతామ్ ॥ ౨౬ ॥ హూయన్తామగ్నయస్సమ్యగ్బ్రాహ్మణైర్బ్రహ్మవాదిభిః । అన్నం బహుగుణం తేభ్యో దేయం వో ధేనుదక్షిణాః ॥ ౨౭ ॥ అన్యేభ్య

న. ప్రేరితాః - సర్వత్ర నదీసముద్రపర్వతాదిషు వర్షన్తి - సముద్రేష్వపి వృష్టిదర్శనాన్న ప్రేక్షాపూర్వకత్వం వృష్టేరితి భావః ॥ ప్రజాః గవాదయః ప్రజాః - తైరేవ మేఘైరేవ సిధ్యన్తి జీవన్తి - ప్రజా ఇతి పాఠే గోసమూహా ఇత్యర్థః - ఏవం సతి-మహేన్ద్రః, కిమస్మాకిష్టం-నకరిష్యతి కిఞ్చిదపినోపకరిష్యతి చేత్యర్థః ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ నోఽస్మాకం-పురః పత్తనాని-జనపదాదేశాః-గ్రామా గృహాశ్చ-నసన్తి నపురాదయో వాసస్థానానీత్యర్థః-కిన్తు-హే తాత-వయం-నిత్యం, వనాదినివాసినః ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ తస్మాదస్మజ్జీవనహేతూనాం గవాం -బ్రాహ్మణానా-మస్మత్కులమాశాసానాం, అద్రేః-తృణజలాదిభిః, నిత్యం, గోవర్ధనస్యాద్రేశ్చ, తుష్ట్యర్థో-మఖో యాగ, ఆరభ్యతామ్, అనేన అఞ్జసా యేన వర్తేత తదేవాస్య హి దైవతమిత్యభిప్రేతం స్పష్టీకృతం-కథమారభ్యేయ ఇత్యత్రాహ ॥ య ఇతి ॥ సంభారాః సాధనాని- తైః-రయం వక్ష్యమాణవిధః-సాధ్యతామ్ ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ అయమిత్యనేనాభిప్రేతం ప్రకారం దర్శయతి ॥ పచ్యన్తామిత్యాదిభిశ్చతుర్భిః ॥ పాకాః, పచ్యన్తాం క్రియన్తాం - సూపపాయసాదిశబ్దాస్తత్పాకపరాః, యద్వా- పాకశబ్దోఽత్ర బాహులగ్రహణాదసంజ్ఞాయామప్య «కర్తరిచకారకేఽసంజ్ఞాయాం» మితికర్మణిఘఞన్తః, పక్తవ్యాః పచ్యన్తామిత్యర్థః ॥ సూపాన్తాః పాయసాదయ ఇతి పి త్రర్ధపాకక్రమవిపర్యయద్యోతనార్థముక్తం, తత్ర సూపాదయః పాయసాన్తా హి పచ్యన్తే, సంయావాదయో గోధూమాదివిక్రియాః, సర్వదోహః వ్రజే కృత్స్నం క్షీరం, గృహ్యతాం, పాయసాద్యర్థమేకత్ర సముద్ధ్రియతామిత్యర్థః ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ యాగశోభార్థం శ్రద్ధోత్పాదనార్థం చాహ ॥ హూయన్తామితి ॥ బ్రహ్మవాదిభిః-బ్రాహ్మణైః, సమ్యక్ యథావత్, అగ్నయః-హూయన్తాం- తేభ్యో బ్రాహ్మణేభ్యో, బహుగుణం షడ్రసోపేత, మన్నం-, వః-యుష్మాభిః-దేయం-ధేనుసహితా-దక్షిణా-స్తా ఏవ దక్షిణా వా-దేయాః ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ శ్వాదిభ్యోఽపి-యథాయోగ్య, మన్నాదికం-దేయం, శ్వపర్యన్తా- అన్నాదిభిస్తర్పణీయా ఇత్యర్థః - తథా-గవాం-యవసం తృణం-దత్త్వా, గవామితిసంప్రదానస్య శే

౨౩ ॥ శ్లో ❁ పా ॥ ప్రజాస్తైరేవ

పత్వా వివక్షయా షష్ఠీ, గిరయే గోవర్ధనాయ బలిః-దీయతామ్ ❀॥ ౨౮ ॥ ❀ శోభనాని వాసాంసి యేషాం-తథాభూతాః-గవాదీన్, ప్రదక్షిణం-కురుత-హే తాతాః, త, దేవంవిధం, కర్మ, అస్మాభిః కర్తవ్యత్వేన-మమ సమ్మతం యది-దం-రోచతే-తర్హి-క్రియతాం, అయం మదుక్తో, మఖో-గవాదీనాం, మహ్యం మమాపి చ, అతి ప్రియః, గవాద్యన్తర్గాత్మనో మమ ప్రీతికర ఇతి గూఢాభిసన్ధిః ❀ ॥ ౨౯ ॥ ౩౦ ॥ ❀ శక్రస్య, దర్పం, నిరాచికీర్షతా-కాలాత్మనా కాలరూపేణ-బహిః కాలాత్మనా అన్తః ప్రవేశరూపేణ చ నియమయతేతి భావః - తేన భగవతా, ప్రోక్తం, నిశమ్య, అతద్విదః శక్రదర్పజిఘాంసామజానానా అపి, నన్దాద్యాః, త, త్సాధు, గృహ్ణన్ అభ్యుపజగ్ముః ❀ ॥ ౩౧ ॥ ❀ తతో, యథోక్తం, చక్రుః-తదేవాహ॥ వాచయిత్వేతి॥ స్వస్త్యయనం పుణ్యాహం, తద్ద్రవ్యేణ ఇన్ద్రయాగార్థద్రవ్యేణ గిరిం, ద్విజాంశ్చ - దృశ్య ❀ ॥ ౩౨ ॥ ❀ బలిం, గవాం-యవసం చో - పహృత్య సమర్ప్య, సర్వే, నన్దాదయః, ఆదరయుక్తాః, గోధనాని, అగ్రతః-కృత్వా, ప్రదక్షిణం చక్రుః ❀ ॥ ౩౩ ॥ ❀ అనడుద్యుక్తాని వృషభయుక్తాని, యానాని శకటాని ఆరుహ్య, తేన నన్దాదయస్తథా, స్వలఙ్కృతాః-గోప్యశ్చ, ద్విజానా-మాశీర్వాదసహితాః, కృష్ణస్య చేష్టితాని-గాయన్త్యో, గిరిం, ప్రదక్షిణం చక్రు-రిత్యన్వయః ❀ ॥ ౩౪ ॥ ❀ కథమయమచేతనో గిరిర్బలిం గృహ్ణాతి, కథం తరామస్మాననుగృహ్ణాతి చే-త్యాదిరూపాం నన్దాదీనామాశఙ్కామపనుదన్-కృష్ణః స్వయం, గోపానాం, విశ్వాసకరం తన్మధ్యగత మేక-మన్యచ్చ రూపం-ప్రా

శ్చ శ్వచణ్డాలపతితేభ్యో యథార్హతః। యవసం చ గవాం దత్త్వా గిరయే దీయతాం బలిః॥ ౨౮ ॥ స్వలఙ్కృతా భుక్తవన్తః స్వనులిప్తాః సువాససః। ప్రదక్షిణం చ కురుత గోవిప్రానలపర్వతాన్ ॥ ౨౯ ॥ ఏతన్మమ మతం తాత క్రియతాం యది రోచతే। అయం గోబ్రాహ్మణాద్రీణాం మహ్యం చ దయితో మఖః॥ ౩౦ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ॥ కాలాత్మనా భగవతా శక్రదర్పం జిఘాంసతా। ప్రోక్తం నిశమ్య నన్దాద్యాః సాధ్వగృహ్ణన్త తద్వచః॥ ౩౧ ॥ తథా చ వ్యదధుస్సర్వం యథాహ మధుసూదనః। వాచయిత్వా స్వస్త్యయనం తద్ద్రవ్యేణ గిరిద్విజాన్॥ ౩౨ ॥ ఉపహృత్య బలీన్సర్వానాదృతా యవసం గవామ్। గోధనాని పురస్కృత్య గిరిం చక్రుః ప్రదక్షిణమ్॥ ౩౩ ॥ అనాంస్యనడుద్యుక్తాని తే చారుహ్య స్వలఙ్కృతాః। గోప్యశ్చ కృష్ణవీర్యాణి గాయన్త్యస్సద్విజాశిషః॥ ౩౪ ॥ కృష్ణస్త్వన్యతమం రూపం గోపవిశ్రమ్భణం గతః। శైలోఽస్మీతి బ్రువన్భూరి బలిమాదద్బృహద్వపుః॥ ౩౫ ॥ తస్మై నమో వ్రజజనైస్సహ చక్ర ఆత్మనాఽఽత్మనే। అహో పశ్యత శైలోఽయం రూపీ నోఽనుగ్రహం వ్యధాత్॥ ౩౬ ॥ ఏషోఽవజానతో మర్త్యాన్కామరూపీ వనౌకసః। హన్తి హ్యస్మై నమస్యామశ్శర్మణే హ్యాత్మనో గవామ్॥ ౩౭ ॥ ఇత్యద్రిగోద్విజమఖం వాసుదేవప్రచోదితాః। యథా విధాయ తే గోపాస్సహకృష్ణా వ్రజం యయుః॥ ౩౮ ॥ ************

************ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, దశమస్కన్ధే, చతుర్వింశోఽధ్యాయః. ************

శ్రీశుక ఉవాచ॥ ఇన్ద్రస్తదాఽఽత్మనః పూజాం విజ్ఞాయ విహతాం నృప। గోపేభ్యః కృష్ణనాథేభ్యో నన్దాదిభ్యశ్చుకోప హ॥ ౧ ॥ గణం సాంవర్తకం నామ మేఘానాం చాన్తకారిణామ్। ఇన్ద్రః ప్రాచోదయత్క్రుద్ధో వాక్యం చాహేశమాన్యుత॥ ౨ ॥ అహో శ్రీమదమాహాత్మ్యం గోపానాం కాననౌకసామ్। కృష్ణం మర్త్యముపాశ్రిత్య యే చక్రు

ష్టః- తత్ర-బృహద్వపుష్మాన్-గిరేః, ఊర్ధ్వం స్థిత్వా, శైలోఽస్మీ-తి-బ్రువన్ బలిం స్వీకుర్వన్ పున-ర్గోపమధ్యగతరూపేణ, అహో ఇత్యాది సార్ధశ్లోకం పఠన్, గోపజనైస్సహ-మహాత్మనే బృహద్వపుషే, స్వస్మా ఏవ-తస్మై గిరిరూపాయ-నమశ్చక్ర ఇత్యన్వయః ॥ అహో ఇతి ॥ అహో హే గోపాః పశ్యత, అసౌ శైలః-రూపీ, అస్మదుపహృతబల్యాదానోపయుక్తరూపధరః, నోఽస్మాక, మనుగ్రహ-మథాదకరోత్- ఏష కామరూపీ యథేష్టరూపగ్రహణసమర్థః -గిరి-రవజానతః అవహేళనం కుర్వాణాన్-వనౌకసో-మర్త్యాన్ హన్తి, అత, ఆత్మనోఽస్మాకం-గవాం - శర్మణే క్షేమాయా-స్మై గిరయే-నమస్యామః నమః కరవామ ❀ ॥ ౩౫ ॥ ౩౬ ॥ ౩౭ ॥ ❀ ఇతీత్థం-వాసుదేవేన-చోదితా-గోపాలా-అద్ర్యాదీనాం-మఖం-యథావద్విధాయ-కృష్ణేన, సహితా, వ్రజం ప్రతి - జగ్ముః ❀ ॥ ౩౮ ॥ ❀ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే చతుర్వింశోఽధ్యాయః ************************************

ఇన్ద్ర ఇతి ॥ హే నృప తదా, ఇన్ద్రః, స్వస్య-పూజాం-కృష్ణేన, విహతాం, జ్ఞాత్వా- కృష్ణో-నాథో రక్షితా-యేషాం-తేభ్యో, గోపేభ్య-శ్చుకోప-క్రుద్ధవాన్ ❀ ॥ ౧ ॥ ❀ తదా, క్రుద్ధః, అన్తకారిణాం, మేఘానాం-సాంవర్తకాఖ్యం, గణం, ప్రాచోదయత్-ఇదం వక్ష్యమాణం వాక్యం చా-హ ❀ ॥ ౨ ॥ ❀ తదేవాహ॥ అహో ఇత్యాదిభిః పఞ్చభిః-కాననౌకసాం గోపానాం-శ్రీమదస్య ధనసంపత్తికృతస్య మదస్య- మాహాత్మ్యం వైభవం, అహో ఆశ్చర్యకరం ॥ తదేవ దర్శయతి॥ యే గోపాః, కృష్ణం, మర్త్యం

మరణశీల ముపాశ్రిత్య, దేవస్యమమ-హేళనంఅపరాధం చక్రుః-మద్యాగంబభఞ్జురిత్యర్థః ❋ ॥ ౩ ॥ ❋ కింత్వద్యాగమాత్రే ణైత్యతఆహ ॥ ఆత్మవిద్యాం-హిత్వా,కైవలం,దృఢైః, నౌకాతుల్యైః,కర్మాత్మకైః, క్రతుభిః,రస్మదారాధనాత్మకైరేవసాధనైః,భవార్ణవం-యథావ,త్తితీర్షన్తి- తరీతుమిచ్ఛన్తి- వివేకినఇతి శేషః - అహమేవముక్తిదోఽపి-మద్యాగఏవతత్సాధనమపీతిభావః ❋ ॥ ౪ ॥ ❋ ఏవంసతి- కేవలం,వాచాలంకుత్సితంబహుచవదన్తం,బాలిశంమూర్ఖం, స్తబ్ధమవినీతం,అజ్ఞం,పణ్డితమాత్మానంమన్యమానం-మర్త్యంమన్నిగ్రహాన్మరిష్యమాణంచ-కృష్ణ-మాశ్రిత్య,యేగోపాః-మమా-ప్రియం-చక్రుః ❋ ॥ ౫ ॥ ❋ శ్రియాసంపదా-గర్వితానాం - కృష్ణేనా-ధ్మాయితాఃవర్ధితాః - ఆత్మానోదేహాః-యేషాంతేషాం-గోపానాం , శ్రీమదప్రయుక్త, మవినయం-ధునుతఅపాకురుత-తథా-పశూన్-సంక్షయంనాశం-నయత ❋ ॥ ౬ ॥ ❋ బిభ్యతస్తాన్ప్రత్యాహ॥అహ-మైరావతం గజ మారుహ్య , మహావేగైః , మరుద్భిస్సహ,వ్రజంప్రత్య - నువ్రజే-యుష్మత్పృష్ఠతఏవాగమిష్యామి॥కిమర్థం-నన్దాదయో-యే-గోపా , స్తేషాం-జిఘాంసయా-హేత్వర్థేతృతీయా, సనర్థస్త్వశ్వేనజిగమిషతీతివదవివక్షితః-హననార్థమిత్యర్థః ❋ ॥ ౭ ॥ ❋ ఇత్థ-మిన్ద్రేణా,దిష్టాః,మేఘాః-ముక్తాని బన్ధనానిశృఙ్ఖలాని యేషాంతథాభూతా , ఆగత్యా,సారైఃజలధారాసంపాతైః,యావద్బలం-నన్దవ్రజం పీడయామాసుః ❋ ॥ ౮ ॥ ❋ పీడామేవప్రపఞ్చయతి॥తటిద్భి,ర్విద్యోతమానాః-స్తనయిత్నుభిఃఅశనిభిః , గర్జన్తః, యద్యపి స్తనయిత్నుశబ్దోగర్జన్మేఘపరః,తథాప్యౌచిత్యాదేవంవ్యాఖ్యాతం , చణ్డవాతస

ద్ధైవ హేళనమ్॥ ౩ ॥యథాదృఢైఃకర్మమయైఃక్రతుభిర్నామనౌనిభైః।విద్యామాన్వీక్షికీం-హిత్వాతితీర్షన్తిభవార్ణవమ్॥ ౪ ॥వాచాలంబాలిశం స్తబ్ధమజ్ఞంపణ్డితమానినమ్।కృష్ణంమర్త్యముపాశ్రిత్యగోపామేచక్రురప్రియమ్॥ యేషాంశ్రియాఽవలిప్తానాంకృష్ణేనాధ్మాయితాత్మనామ్ । ధునుత శ్రీమదస్తమ్భం పశూన్నయతసంక్షయమ్ ॥ ౬ ॥ అహంచైరావతంనాగమారుహ్యానువ్రజే❋వ్రజమ్ । మరుద్గణైర్మహావేగైర్నన్దగోపజిఘాంసయా॥ ౭ ॥ శ్రీశుకఉవాచ ॥ ఇత్థంమఘవతాఽఽజ్ఞప్తామేఘానిర్ముక్తబన్ధనాః।నన్దగోకులమాసారైఃపీడయామాసురోజసా ॥ ౮ ॥ విద్యోతమానావిద్యుద్భిస్స్తనన్తస్స్తనయిత్నుభిః ।తీవ్రైర్మరుద్గణైర్నున్నావవృషుర్జలశర్కరాః ॥ ౯ ॥ స్థూణాస్థూలావర్షధారాముఞ్చత్స్వభ్రేష్వభీక్ష్ణశః । జలౌఘైఃప్లావ్యమానాభూర్నాదృశ్యత ❋నతోన్నతమ్ ॥ ౧౦ ॥ అత్యాసారా † తివాతేనపశవోజాతవేపనాః।గోపాగోప్యశ్చశీతార్తాగోవిన్దంశరణంయయుః ॥ ౧౧ ॥ శిరస్సుతాంశ్చకాయేనప్రచ్ఛాద్యాసారపీడితాః । వేపమానాభగవతఃపాదమూలముపాయయుః ॥ ౧౨ ॥ కృష్ణకృష్ణమహాభాగత్వన్నాథంగోకులంప్రభో। త్రాతుమర్హసిదేవాన్నఃకుపితాద్భక్తవత్సల॥ ౧౩ ॥శిలావర్షనిపాతేనహన్యమానమచేతనమ్।నిరీక్ష్యభగవాన్మేనేకుపితేన్ద్రకృతంహరిః॥౧౪॥అపర్త్వత్యుల్బణంవర్షమతివాతంశిలామయమ్।స్వయాగేవిహతేఽస్మాభిరిన్ద్రోనాశాయవర్షతి ॥ ౧౫ ॥ తత్రప్రతివిధింసమ్యగాత్మయోగేనసాధయే ।లోకేశమానినాంమౌఢ్యాద్ధరిష్యేశ్రీమదంతమః॥ ౧౬ ॥నహిమద్భావయుక్తానాం

ఘాతైః,ప్రేరితాస్సన్తో జలశర్కరాఃవర్షోపలా-న్వవర్షుః ❋ ॥ ౯ ॥ ❋ అభీక్ష్ణశోఽవిచ్ఛేదేన- స్తంభవత్ స్థూలా,వర్షధారా, మేఘేషు-ముఞ్చత్సుసత్సు , జలప్రవాహైః, ప్లావ్యమానాసతీ , పృథివీ-నిమ్నోన్నతా-నాదృశ్యత-నతోన్నతమితిపాఠే-తద్యథాతథా,ఽదృశ్యత ❋ ॥ ౧౦ ॥ ❋ అత్యాసారై,రత్యన్తవాతేనచ,అత్యాసారానిపాతేనేతిపాఠే,అత్యాసారస్య,త్యన్తపాతేనసిష్ఠురపాతేన-జాతకమ్పనాః-పశవో,గోపా-గోప్యశ్చ , శీతేనా , ర్తాఃపీడితాః-భగవన్తం,శరణం, ప్రాపుః-పరీతాఇతిపాఠే-పరితోవ్యాప్తాఇత్యర్థః ❋ ॥ ౧౧ ॥ ❋ శరణయాచనప్రకారమేవాహద్వాభ్యాం ॥ శిరఇతి ॥జాతావేకవచనం-శిరాంసి-స్వస్వసుతాంశ్చ,కాయేన, ప్రచ్ఛాద్య,ఆసారపీడితాః కమ్పమానాః-భగవతః,పాదమూల-ముపాయయుః ❋ ॥ ౧౨ ॥ ❋ హేమహాభాగఅస్మద్రక్షోపయుక్తజ్ఞానరూపమహాభాగ్యశాలిన్ - త్వమేవనాథోయస్య - త - ద్గోకులం,కుపితా-ద్దేవాత్పర్జన్యా,త్పాతు-మర్హసి-భక్తవత్సలస్యాధునోపేక్షానోచితేతితత్సంబోధనాభిప్రాయః ❋ ॥ ౧౩ ॥ ❋ శిలావర్షస్య,నిష్ఠురపాతేన-పీడ్యమాన - మతఏవ - జడీభూతం-గోకుల-మవలోక్య, ఆశ్రితార్తిహరో-భగవాన్-కుపితేనే-న్ద్రేణ-కృత-మేత-త్కర్మ,ఇతి,మేనే ❋ ॥ ౧౪ ॥ ❋ మననప్రకారమేవాహ॥అపగతో-వర్ష ఋతు-ర్యస్య - అత్యన్తోవాతోయస్య-త-చ్ఛిలామయ-మత్యుల్బణం-వర్షం-అస్మాభిః-స్వయాగే-విహతేసత్య-స్మన్నాశాయ వర్షతి ❋ ॥ ౧౫ ॥ ❋ అథభగవతఃప్రతిజ్ఞాపూర్వకంగోవర్ధనోద్ధరణమాహ ॥ తత్రేతి ॥ తత్రైవంసతి-ప్రతివిధింవర్షప్రయుక్తపీడాప్రతీకారం-స్వసామర్థ్యేన - సాధయిష్యామి మౌఢ్యాల్లోకేశమాత్మానంమన్యమానస్య-శ్రీమదాత్మకం-తమఃఅజ్ఞానంతమోగుణకార్యంశ్రీమదం హరిష్యామి ❋ ॥ ౧౬ ॥ ❋ ననుహే

౧౦ ॥ శ్లో ❋ పా ॥ నతోన్నతా ౧౧ ॥ శ్లో † పా ॥ అతిపాతేన

పేన్ద్రాదిరూపేణ తద్రక్షణశీలః కథం తదనర్థోద్యుక్త ఇత్యపవాదశఙ్కయా స్వయమేవ సోపపత్తికం తత్సమాధాతుమాహ ॥ న హీతి ॥ మద్భావయుక్తానాం-మయి భక్త్యాత్మకభావబన్ధయుక్తానాం - సురాణాం సత్త్వప్రచురాణాం- ఈశో వయమితి-విస్మయో గర్వో - న హి నాస్త్యేవ- అథాపి-ప్రకృతివశాత్-కదాచిదసతాం ఈశవిస్మయవతాం- తేషాం, మానభఙ్గ - ఈశవిస్మయభఙ్గః - ప్రశమాయైవో - పకల్పతే తద్రక్షైకశీలస్య మమ తస్మాన్నభఙ్గ ద్వారా తదుపశాన్త్యుపయుక్తోద్యోగ ఉచిత ఏవేతి భావః ✽ ॥ ౧౭ ॥ ✽ తస్మాత్తదుద్యోగస్యసూచితత్వాత్ గోకులస్య శరణాగతత్వాచ్చ-అహమేవ-నాథో రక్షితా-యస్యాహమేవ-రక్షణోపాయో-యస్య - అహమేవ-పరిగ్రహః శరణ్యః ప్రాప్యో - యస్య-తద్గోష్ఠం - స్వాత్మయోగేన స్వసామర్థ్యేన-గోపాయేరక్షేయం, సోఽయం శరణాగతరక్షణమద్భక్తవిస్మయభఙ్గరూపో, వ్రతో, మయా, ఆహితః ధృతః ✽ ॥ ౧౮ ॥ ✽ ఇతీత్థముక్త్వా, ఏకేనైవ - హస్తేన - గోవర్ధనాచలం-కృత్వా ఉత్కృత్యోత్పాట్యేతి యావత్-సప్తహాయనో-విష్ణుః శ్రీకృష్ణః లీలయా-శిలీన్ధ్రమివ-దధార ॥ వామకరకనిష్ఠికానఖాగ్రేణ దధారేత్యర్థః ✽ ॥ ౧౯ ॥ ✽ అథ ధారణానన్తరం-భగవాన్గోపాన్-ఆహ ॥ ఉక్తిమేవాహ - అమ్బేత్యాదినా తథేత్యతః ప్రాక్తనేన ॥ హే అమ్బ- హే తాత, హే వ్రజౌకసః, యథాసుఖం గోధనాః-సర్వే-యూయం గిరిగర్తం-విశత ✽ ॥ ౨౦ ॥ ✽ మద్ధస్తాద్యో-ఽద్రేః పాత-స్తస్మాదిహాధునా-త్రాసో భయం, న కర్తవ్యః-వాతవర్షాభ్యాం-యద్భయం-తేనాలం-తన్న కర్తవ్యమిత్యర్థః-తత్త్రాణం వాతవర్షభయాత్త్రాణం మయా-విహితమ్ ✽ ॥ ౨౧ ॥ ✽ తథా-కృష్ణేన-సమాధాపితచిత్తా - స్సగోధనా - స్సపుత్రపౌత్రాః-భృత్యపురోహితాదివర్గసహితాశ్చ-సర్వే- వ్రజౌకసో-

---

సురాణామీశవిస్మయః। మత్తోఽసతాం మానభఙ్గః ప్రశమాయోపకల్పతే॥ ౧౭ ॥ తస్మాన్మచ్ఛరణం గోష్ఠం మన్నాథం మత్పరిగ్రహమ్ । గోపాయే ✽ స్వాత్మయోగేన సోఽయం మే వ్రత ఆహితః॥ ౧౮ ॥ ఇత్యుక్త్వైకేన హస్తేన కృత్వా గోవర్ధనాచలమ్ । దధార లీలయా విష్ణుశ్ఛత్రాకమివ బాలకః ॥ ౧౯ ॥ అథాహ భగవాన్గోపాన్ హేఽమ్బ తాత వ్రజౌకసః । యథోపజోషం విశత గిరిగర్తం సగోధనాః॥ ౨౦ ॥ న త్రాస ఇహ వః కార్యో మద్ధస్తాద్రినిపాతనాత్ । వాతవర్షభయేనాలం తత్త్రాణం విహితం మయా॥ ౨౧ ॥ తథా నిర్వివిశు ✽ ర్గర్తం కృష్ణాశ్వాసితమానసాః। యథావకాశం సధనాః సవ్రజాః సోపజీవినః॥ ౨౨ ॥ క్షుత్తృడ్వ్యథాం సుఖాపేక్షాం హిత్వా తైర్వ్రజవాసిభిః। వీక్ష్యమాణో దధారాద్రిం సప్తాహం నాచలత్పదాత్ ॥ ౨౩ ॥ కృష్ణయోగానుభావం తం నిశామ్యేన్ద్రోఽతివిస్మితః। నిస్తమ్భో భ్రష్టసఙ్కల్పః స్వాన్మేఘాన్సంన్యవారయత్ ॥ ౨౪ ॥ ఖం వ్యభ్రముదితాదిత్యం వాతవర్షం చ దారుణమ్ । నిశామ్యోపరతం గోపాన్ గోవర్ధనధరోఽబ్రవీత్॥ ౨౫ ॥ నిర్యాత త్యజత త్రాసం గోపాః సస్త్రీధనార్భకాః । ఉపారతం వాతవర్షం వ్యుదప్రాయాశ్చ నిమ్నగాః॥ ౨౬ ॥ తతస్తే నిర్యయుర్గోపాః స్వం స్వమాదాయ గోధనమ్। శకటోఢోపకరణం స్త్రీబాలస్థవిరాః శనైః ॥ ౨౭ ॥ భగవానపి తం శైలం స్వస్థానే పూర్వవత్ప్రభుః । పశ్యతాం సర్వభూతానాం స్థాపయామాస లీలయా॥ ౨౮ ॥ తం ప్రేమవేగాన్నిర్భృతా వ్రజౌకసో యథా సమీయుః పరిరమ్భణాదిభిః । గోప్యశ్చ సస్నేహమపూజయన్ముదా దధ్యక్షతాద్భిర్యుయుజుః సదాశిషః ॥ ౨౯ ॥ యశోదా రో

యథావకాశమసఙ్కీర్ణం యథా తథా-గిరిగర్తం-వివిశుః ✽ ॥ ౨౨ ॥ ✽ స్వావలోకనజానన్దపూర్త్యైవ తేషాం క్షుత్తృట్కృతపీడాం వారయన్ సప్తాహం తథా దధారేత్యాహ ॥ క్షుత్తృడ్వ్యథాం సుఖాపేక్షాం చ-హిత్వా - కేవలం-వీక్ష్యమాణో భగవాన్ సప్తాహ, మద్రిం- దధార-పదా-న్న చచాల-యత్రోద్ధారసమయే-పదం-విన్యస్తం-న తత-శ్చచాలేత్యర్థః ✽ ॥ ౨౩ ॥ ✽ తత- స్తం-కృష్ణస్య యోగానుభావం సామర్థ్యప్రభావం-దృష్ట్వా - ఇన్ద్రో, తీవ, విస్మితః - భ్రష్టసఙ్కల్పో ఽత ఏవ నిస్తమ్భః నిర్గర్వః- మేఘాన్-న్యవర్తయత్ ✽ ॥ ౨౪ ॥ ✽ తత-ఉపరతం-వాతవర్షం, అత ఏవ-విగతాన్యభ్రాణి యస్మా-దత ఏవ, ఉదితః ప్రకాశమాన, ఆదిత్యో, యస్మిన్, తదాకాశం చ-దృష్ట్వా, గోవర్ధనధరో-భగవాన్, గోపా, నాహ ✽ ॥ ౨౫ ॥ ✽ ఉక్తమేవాహ ॥ నిర్యాతేతి ॥ హే గోపాః-స్త్రీభి-ర్ధనైః - అర్భకైశ్చ - సహితా-నిర్గచ్ఛత, త్రాసం భయం-త్యజత-వాతవర్ష-ముపారతం-నివృత్తం-నిమ్నగాః వ్యుదప్రాయాః-నిరుదకప్రాయాశ్చ - స్వల్పజలాశ్చేత్యర్థః ✽ ॥ ౨౬ ॥ ✽ తతో భగవదుక్త్యనన్తరం-సర్వే-గోపాః, స్త్రియో-బాలాః - స్థవిరా వృద్ధాశ్చ-శనైః - శకటై-రూఢాని-గృహోపకరణాని యస్మిన్-తద్యథా భవతి తథా, స్వం స్వం - గోధన-మాదాయ-నిర్యయుః గర్తాన్నిర్జగ్ముః ✽ ॥ ౨౭ ॥ ✽ అథ-భగవానపి-సర్వభూతానాం-పశ్యతాం సతాం-లీలయా-పర్వతం-స్వస్థానే-స్థాపయామాస ✽ ॥ ౨౮ ॥ ✽ తం స్థాపితవన్తం భగవన్తం - ప్రేమాతిశయా-త్పరిరమ్భణాదిభిః-యథార్హం - సంజగ్ముః నిర్భృతాస్సుఖితాశ్చ-బభూవుః-తథా, గోప్యశ్చ - దధ్యాదిభిః-సస్నేహం యథా భవతి తథా-ముదా హర్షేణ-పూజయన్, సదాశిషః శ్రేష్ఠాశీర్వాదాన్-ప్రయుయుజుః ✽ ॥ ౨౯ ॥ యశోదేతి॥ స్నేహకాతరాః స్నేహేన వ్యాకులి

తచిత్తాః * ॥ ౩౦ ॥ * దివీతి-దేవగణాదయః-తుష్టాః-తుష్టువుః-పుష్పాణి-ముముచుఃవవర్షుశ్చ-హేపార్థివ * ॥ ౩౧ ॥ * శఙ్ఖేతి॥ నేదుఃదధ్వనుః॥ హేనృప * ॥ ౩౨ ॥ * తతో-రాజన్-అనురక్తైః-పశుపాలైః-పరివృతో-బలదేవేనసహితో-హరిః-స్వగోష్ఠం-జగామ గోపికాశ్చ - తథావిధానిగోవర్ధనోద్ధరణతుల్యాని- అమానుషాణి , అస్యభగవతః , కృతానికర్మాణి-గాయన్త్యః- హృదిస్పృశః , శ్రీకృష్ణహృదయంగమాస్సత్యః - హృదిస్పృశ ఇతిభగవద్విశేషణంవా - ముదితాస్సత్యః - ఈయుఃప్రజంజగ్ముః * ॥ ౩౩ ॥ * ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాందశమస్కన్ధేపఞ్చవింశోఽధ్యాయః **

అథామానుషగోవర్ధనోద్ధరణాత్మకచేష్టితస్మారితపూతనాశకటాసురవధాదివృత్తాన్తైరతిమానుషైఃకృష్ణమమానుషంశఙ్కమానైః గోపైః పృష్టోనన్దోగర్గగీతానువాదేనసాక్షాదయంనారాయణోనకేవలంమర్త్య ఇత్యాహేత్యాహమునిఃషడ్వింశేన ॥ ఏవమితి ॥ తేగోపాః-కృష్ణస్య - వంవిధానిగోవర్ధనోద్ధరణాదివదమానుషాణి-పూతనాదివధాత్మకానికర్మాణి-వీక్ష్య - నుస్మృత్య-నతద్వీర్యవిదఃకృష్ణాసాధారణజగద్వ్యాపారాదిరూపాపారమహిమానమజానన్తః-కేవల-మేతైరేవ-కర్మభి-స్తం-విస్మయపూర్వక-మాశఙ్కమానాః-విస్మయప్రయుక్తముఖవికాసయుక్తాః-నన్ద-మభిగమ్యోచుః * ॥ ౧ ॥ * ఉక్తమేవాహ ॥ బాలకస్యేత్యాదిభిస్త్రయోదశభిః ॥ యద్యస్మా-దేతాని-బాలకస్య , కర్మాణ్యద్భుతాని-తస్మా-ద్గ్రామ్యేషు

హిణీనన్దోరామశ్చబలినాంవరః। కృష్ణమాలిఙ్గ్యయుయుజురాశిషస్స్నేహకాతరాః ॥ ౩౦ ॥ దివిదేవగణాస్సాధ్యాస్సిద్ధగన్ధర్వచారణాః।తుష్టువుర్ముముచుస్తుష్టాఃపుష్పవర్షాణిపార్థివ ॥ ౩౧ ॥ శఙ్ఖదున్దుభయోనేదుర్దివిదేవప్రచోదితాః । జగుర్గన్ధర్వపతయస్తుమ్బురుప్రముఖానృప ॥ ౩౨ ॥ తతోఽనురక్తైఃపశుపైఃపరిశ్రితోరాజన్స్వగోష్ఠంసబలోఽవ్రజద్ధరిః।తథావిధాన్యస్యకృతానిగోపికాగాయన్త్యఈయుర్ముదితాహృదిస్పృశః ॥ ౩౩ ॥ ***

********* ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే, దశమస్కన్ధే ,పఞ్చవింశోఽధ్యాయః. *********

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఏవంవిధానికర్మాణిగోపాఃకృష్ణస్యవీక్ష్యతే।నతద్వీర్యవిదఃప్రోచుర్నన్దమభ్యేత్యవిస్మితాః॥ ౧ ॥ బాలకస్యయదేతానికర్మాణ్యత్యద్భుతానివై।కథమర్హత్యసౌజన్మగ్రామ్యేష్వాత్మజుగుప్సితమ్॥ ౨ ॥ యస్సప్తహాయనోబాలఃకరేణైకేనలీలయా।కథంబిభ్రద్గిరివరంపుష్కరంగజరాడివ॥ ౩ ॥ తోకేనమీలితాక్షేణపూతనాయామహౌజసః। పీతస్స్తనస్సహప్రాణైఃకాలేనేవవయస్తనోః ॥ ౪ ॥ హిన్వతోఽధశ్శయానస్య * మాస్యస్యచరణావుదక్।అనోఽపతద్విపర్యస్తంరుదతఃప్రపదాహతమ్॥ ౫ ॥ఏకహాయనఆసీనోహ్రియమాణోవిహాయసా।దైత్యేనయస్తృణావర్తమహన్కణ్ఠగ్రహాతురమ్॥ ౬ ॥ క్వచిద్ధయ్యఙ్గవస్తైన్యేమాత్రాబద్ధఉలూఖలే । గచ్ఛన్నర్జునయోర్మధ్యేబాహుభ్యాంతావపాతయత్ ॥ ౭ ॥ వనేసంచారయన్వత్సాన్సరామోబాలకైర్వృతః।హన్తుకామంబకందోర్భ్యాంముఖతోఽరిమపాతయత్ ॥ ౮ ॥ వత్సేషువత్సరూపేణప్రవిశన్తంజిఘాంసయా । హ

గోపేషు కథ,మసా,వాత్మనఃస్వస్య-జిగుప్సితమననురూపం-జన్మా-ర్హతి * ॥ ౨ ॥ * అద్భుతానికర్మాణ్యేవాహ ద్వాదశభిః॥ యఇతి ॥ కృష్ణః-కథంబిభ్రత్స్థితః-పుష్కరంపద్మం , మహాగజఇవ-ధారణాయోగ్యత్వసూచకంబాలస్సప్తహాయనఇతిచవిశేషణద్వయం-సాధనత్వాయోగ్యత్వసూచనాయకరేణైకేనేత్యుక్తమ్ - ధార్యత్వానర్హత్వసూచనాయగిరివరమిత్యుక్తం-ఏవముత్తరత్రాపిద్రష్టవ్యమ్ * ॥ ౩ ॥ * తోకేనేతి ॥ మహౌజసోమహాబలాయాః-పూతనాయాః,ప్రాణైస్సహ-స్తనః-తోకేనశిశునా-తత్రాపి - మీలితాక్షేణనేత్రోన్మీలనేఽప్యసమర్థవయసేతిభావః - కథంపీతః-యథా-తనోఃశరీరస్య - వయోయౌవనం,కాలేన-పీయతే-తద్వత్ * ॥ ౪ ॥ * హిన్వతఇతి॥శకటస్యాధ-శ్శయానస్య-బాలస్య-మాస్యస్యైతేపారే-మాసాస్త్రయః పరిచ్ఛేదకాయస్య,తస్య,ఉదగూర్ధ్వం-చరణౌ,హిన్వతశ్చాలయతః-రుదతశ్చ,ప్రపదాపాదాగ్రేణ,హత-మనశ్శకటం-విపర్యస్తంసత్-కథ-మపతత్,సర్వత్రకథంశబ్దోఽనువర్తతే * ॥ ౫ ॥ * ఏకహాయనఇతి॥యఃకృష్ణఃఏకాబ్దవయస్కః-భువి-నిషణ్ణో-దైత్యేనతృణావర్తేన,ఆకాశమార్గేణ-నీయమాన-స్తం-కణ్ఠగ్రహణేనా-తురంపీడితం-తృణావర్తం- కథ-మహన్ * ॥ ౬ ॥ * క్వచిదితి ॥ కదాచి-న్నవనీతచౌర్యేసతి-క్రుద్ధయా- మాత్రా - ఉలూఖలే-బద్ధో-బాహుభ్యాం-అర్జునయోర్మధ్యే-గచ్ఛన్రిఙ్గన్-తావర్జునౌ-కథ-మపాతయత్ * ॥ ౭ ॥ * వనఇతి॥రామేణసహితో-బాలకైశ్చవృతో-వత్సాన్-వనే-చారయన్-జిఘాంసుంబకాసుర-మరిం,ముఖే-భుజాభ్యాం-కథం-విదారితవాన్ * ॥ ౮ ॥ * వత్సేష్వితి ॥ హన్తుమిచ్ఛయా-వత్సరూపేణ-వత్సేషు-ప్ర

౫ ॥ శ్లో * పా ॥ బాలస్య

విష్టం-వత్సాసురం-హత్వా-లీలయా-న్యపాతయత్ - తేనవాతితేనదైత్యకళేబరేణ-కపిత్థానిచ-న్యపాతయత్ ❀ ॥ ౯ ॥ ❀హ త్వేతిబలదేవేనసహితో - రాసభాసురం - తద్బన్ధూంశ్చ - హత్వా - పరిపక్వైః - ఫలైః-రన్వితం - తాలవనం - క్షేమం-చక్రే ॥ సర్వైః ప్రవేష్టుం క్షేమంచక్ర ఇత్యర్థః ❀ ॥ ౧౦ ॥ ❀ ప్రలమ్బమితి ॥ బలశాలినా - బలదేవేనో - గ్రం,ప్రలమ్బా-మసురం - ఘాతయిత్వా - స్వయం - వ్రజపశూన్ - గోపాంశ్చ - దవాగ్నే - రమోచయత్ ❀ ॥ ౧౧ ॥ ❀ అశీవిషేత్యాది॥అశీవిషతమఃఅతిక్రూరవిష-స్సచాసా-వహీన్ద్రః,తం-బలాద్దమిత్వా-తతో-విగతమదం - తం.హ్రదా-దుద్వాస్యనిష్కా-స్య యమునాం నిర్విషోదకాం.చక్రే ❀ ॥ ౧౨ ॥ ❀దుస్త్యజ ఇతి ॥ హేనన్దతేతవ-తనయేఽస్మిన్ కృష్ణే-నోఽస్మాకం-సర్వేషాం వ్రజౌకసాం,అనురాగః - దుస్త్యజః-కథం - తస్మై వంవిధాతిమానుషచేష్టితస్య-అస్మాసు-ఔత్పత్తికఃజన్మసిద్ధో-ఽనురాగః-కథం - అతస్సర్వశక్తిస్స్వేషామాత్మాచకింతవాత్మజ ఇత్యాశఙ్కామహ ఇతిభావః ❀ ॥ ౧౩ ॥ అన్యథైతన్నఘటత ఇత్యాశఙ్కామేవావిష్కుర్వన్తి॥క్వేతి॥హేవ్రజనాథ - తతోఽద్రి-ధారణాదేః , తవా-త్మజే - శఙ్కా-సర్వశక్తిపరమాత్మశఙ్కా-జాయతే ❀ ॥ ౧౪ ॥ ❀ఏవమాపృష్టః పాక్ శ్రీకృష్ణజాతకాత్మకగర్గవాక్యో నిత్యంతచ్చరిత్రపరశీలననివృత్తైశ్వరా

త్వాన్యపాతయత్తేనకపిత్థానిచలీలయా ॥ ౯ ॥ హత్వా రాసభదైతేయంతద్బన్ధూంశ్చబలాన్వితః।చక్రే తాళవనం క్షేమంపరిపక్వఫలాన్వితమ్ ॥ ౧౦ ॥ ప్రలమ్బంఘాతయిత్వోగ్రంబలేనబలశాలినా । అమోచయద్వ్రజపశూన్గోపాంశ్చారణ్యవహ్నితః ॥ ౧౧ ॥ ఆశీవిషతమాహీన్ద్రందమిత్వావిమదంహ్రదాత్ । ప్రసహ్యోద్వాస్యయమునాంచక్రేఽసౌనిర్విషోదకామ్॥ ౧౨ ॥ దుస్త్యజశ్చానురాగోఽస్మిన్సర్వేషాంనోవ్రజౌకసామ్। నన్దతే తనయేఽస్మాసుతస్యాప్యౌత్పత్తికఃకథమ్॥ ౧౩ ॥ క్వసప్తహాయనోబాలఃక్వమహాద్రివిధారణమ్ । తతోనోజాయతేశఙ్కావ్రజనాథతవాత్మజే ॥ ౧౪ ॥ నన్దఉవాచ ॥ శ్రూయతాంమేవచోగోపావ్యేతుశఙ్కాచవోఽర్భకే।ఏనంకుమారముద్దిశ్యగర్గోమేయదువాచహ ॥ ౧౫ ॥ వర్ణాస్త్రయఃకిలాస్యాసన్గృహ్ణతోఽనుయుగంతనూః। శుక్లోరక్తస్తథాపీతఇదానీంకృష్ణతాంగతః॥ ౧౬ ॥ ప్రాగయంవసుదేవస్యక్వచిజ్జాతస్తవాత్మజః।వాసుదేవ ఇతిశ్రీమానభిజ్ఞాస్సంప్రచక్షతే॥ ౧౭ ॥బహూనిసన్తినామానిరూపాణిచసుతస్యతే।గుణకర్మానురూపాణితాన్యహంవేదనోజనాః॥ ౧౮ ॥ఏషవశ్శ్రేయఆధాస్యద్గోపగోకులనన్దనః । అనేనసర్వదుర్గాణియూయమఞ్జస్తరిష్యథ॥ ౧౯ ॥పురాఽనేనవ్రజపతేసాధవోదస్యుపీడితాః । అరాజకేరక్ష్యమాణాజిగ్యుర్దస్యూన్సమేధితాః॥ ౨౦ ॥ యఏతస్మిన్మహాభాగేప్రీతింకుర్వన్తిమానవాః।నారయోఽభిభవన్త్యేతాన్విష్ణుపక్షానివాసురాః॥ ౨౧ ॥తస్మాన్నన్దకుమారోఽయంనారాయణసమోగుణైః।శ్రియాకీర్త్యాఽనుభావేనతత్కర్మసునవిస్మయః ॥ ౨౨ ॥ ఇత్యద్ధామాంసమాదిశ్యగర్గేచస్వగృహంగతే।మన్యేనారాయణంసాక్షాత్కృష్ణమక్లిష్టకారిణమ్॥ ౨౩ ॥ఇతినన్దవచశ్శ్రుత్వాగర్గగీతంవ్రజౌకసః। ముదితానన్దమానర్చుఃకృష్ణంచవిగతస్మయాః॥ ౨౪ ॥ శ్రీశుకఉవాచ ॥ దేవేవర్షతియజ్ఞవిప్లవరుషావజ్రాశ్మవర్షానిలైస్సీదద్బాలపశుస్త్రియాత్మశరణందృష్ట్వాఽనుకమ్ప్యుత్స్మయన్ । ఉత్పాట్యైకక

సంభావనోనన్దస్తస్మై వగర్గవాక్యేనగోపానామాశఙ్కా-మపనుదతి॥ హేగోపాః , ఏనంకృష్ణ ముద్దిశ్య-గర్గో-య దువాచ,త-చ్ఛ్రూయతాం,తచ్ఛ్రవణేనైవా-స్మిన్నర్భకే-విషయే,భవతాం, శఙ్కా-వ్యేతునివర్తతామ్ ❀ ॥ ౧౫॥ ❀కింతద్గర్గోక్తంమే నశఙ్కావ్యేతీత్యత్రతదేవాహ॥వర్ణ ఇత్యాదిభిః॥ఇత్యద్ధేత్యతఃప్రాక్తనైః॥ఇమేశ్లోకాఃపురస్తాదేవవ్యాఖ్యాతాః ❀ ॥౧౬॥ ❀ ౧౭॥౧౮॥౧౯॥౨౦॥౨౧॥౨౨॥ ❀ఇత్యద్ధేతినన్దోక్తిః ॥ ఇతినన్దవచ ఇత్యాదిస్తుశుకోక్తిః ॥ ఇతీద్ధ-మద్ధాస్ఫుటం-మాం,సమాదిశ్యసమ్యక్ జ్ఞాపయిత్వా-గర్గే- స్వగృహం,గతేసత్య - హం-కృష్ణం-సాక్షాన్నారాయణం-మన్యే ॥ తత్ర హేతుంవదన్విశినష్టి॥ అక్లిష్టకారణం-అక్లిష్టానిక్లేశరహితాన్యతిమానుషచేష్టితానికరోతీతితథా-తం-అతో-నారాయణం,మన్య ఇత్యర్థః॥ ౨౩॥ ❀ ఇత్యేవంవివిధం-గర్గగీతం-నన్దవచ - శ్రుత్వా-సర్వే వ్రజౌకసో-విగతాశ్చర్యా - ముదితాశ్చ-నన్దం-కృష్ణంచ ఆనర్చుః॥కృష్ణం ప్రతిగతవిస్మయానన్దమానర్చు॥ బహ్వమన్యన్తేతివా ❀॥ ౨౪ ॥ ❀గోవర్ధనోద్ధరణంసపరికరమనుస్మరన్ ప్రకటితైశ్వర్యస్యభగవతఃస్వవిషయప్రీతిం ప్రార్థయతేశుకమునిః ॥ దేవఇతి ॥ యజ్ఞవిఘాతేనహేతునా-యా రుట్-తయా హేతుభూతయా-దేవేఇన్ద్రే-వర్షతిసత్య - శనిశిలావర్షవాతైః - సీదన్తఃక్లిశ్యన్తో-బాలాః,పశవః- స్త్రియశ్చ-యస్మిన్తథా-స్వయమేవ-శరణంరక్షితారఃత్రాణోయస్య - యస్య-తద్గోష్ఠం - దృష్ట్వా,స్త్రియాత్మైతీయజ్ఞార్షః - అనుకమ్పాయుక్తః - ఉత్స్మయన్ స్వమహాత్మ్యమవేక్షకీర్షుస్తావద్ధసన్ - అబలఃబాలోఽపి-శైలం-లీలార్థముత్పాటితం-ఛత్రాకమివై - కేన,కరేణో-త్పాట్య-బిభ్రాణో-గోష్ఠం

యో-రరక్ష-స-మహేన్ద్రమదభిద్-గవామిన్ద్రః-నోఽస్మాకం-ప్రీయాత్-ప్రీయతాం-యదుత్తరాధ్యాయస్థం సురభివాక్యా
ది-త్వం న ఇన్ద్రో జగత్పత ఇత్యాది, తదప్యనుసన్దధతా శుకేన విశేషితో గవామిన్ద్ర ఇతి ॥ ౨౫ ॥ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రి
కాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే షడ్వింశోఽధ్యాయః ******************

అథ కృతాపరాధేనేన్ద్రేణ స్తుతిపూర్వకం క్షమాపితస్య తదనుగ్రహప్రకారం సురభీన్ద్రాదికృతతత్క్షీరగఙ్గాజలాద్యభిషేక
ప్రకారం తన్నిమిత్తం గోవిన్దనామధేయం తాదాత్మ్యకం తుమ్బురునారదహర్షప్రయుక్తగానాదిప్రకారం చాహ సప్తవింశేన ॥ గోవ
ర్ధన ఇతి ॥ సురభిః కామధేనుః-గోవర్ధనే-ధృత ఇతీన్ద్రస్య సభయాగమనే హేతుః-ఆసారాద్రక్షితే వ్రజ ఇతి సురభేస్సహర్షగమనే
హేతుః ॥ ౧ ॥ సత్రేన్ద్ర ఆగత్య కిం కృతవానిత్యత్రాహ ॥ వివిక్త ఇత్యాదినా-అథాహ సురభిరిత్యతః ప్రాక్తనేన గ్రన్థేన ॥ కృతం
హేలనమపరాధో-యేన, అత ఏవ-వ్రీడితో లజ్జితో-ఽత ఏవ-ఏకాన్తే-సమీపమేత్య-అర్కస్యేవ వర్చో యస్య-తేన-కిరీటేనై-
నం-కృష్ణం-పాదయోః పస్పర్శ నమశ్చకార ॥ ౨ ॥ దృష్టేతి ॥ అమితం-తేజః ప్రభావో-యస్య-తస్య-కృష్ణస్య-దృష్టః శ్రుత
శ్చా-నుభావో-యేన-తథాభూతః-అత ఏవ-నష్టోఽపగతః త్రిలోకేశోఽహమితి-మదో-యస్య-కృతః అఞ్జలిర్యేన-తథాభూ
త-ఇదం వక్ష్యమాణం స్తుత్యాత్మకం క్షమాపణాత్మకం చ వాక్యమాహ ॥ ౩ ॥ తత్ర స్తుత్యాత్మకం వాక్యం తావద్దర్శయ
తి ॥ విశుద్ధసత్త్వమిత్యాదినా తత్ర తేతః ప్రాక్ త్రిలోకేశమదావిష్టోఽహమధునా యథా శ్రుతాద్వైభవమానుషత్వమహాత్మ్యావ
లోకనాద్వ్యవసితనిత్యనిరుపాధిక త్రిలోకేశత్వం తదసాధారణమితి మత్వా వ్యక్త త్రిలోకేశమదోఽభవమిత్యభిప్రాయేణా
కర్మ్యాయత్తవిభూతిద్వయసమ్బన్ధవిశిష్టం స్తౌతీన్ద్రః ॥ విశుద్ధసత్త్వమితి ॥ తవ-ధామ స్థానం-పరమవ్యోమేతి యావత్, విశుద్ధం రజస్త
మోభ్యామననువిద్ధం సత్త్వం సత్త్వమయం-అత ఏవ-ధ్వస్తరజస్తమస్కం నిర్ధూతరజస్తమోగన్ధం-అత ఏవ-శాన్తం రాగద్వేషా

రేణ శైలమబలో లీలోచ్ఛిలీన్ధ్రం యథా బిభ్రద్గోష్ఠమపాన్మహేన్ద్రమదభిత్ప్రీయాన్న ఇన్ద్రో గవామ్ ॥ ౨౫ ॥ **
********** ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే దశమస్కన్ధే షడ్వింశోఽధ్యాయః **********

గోవిన్దపట్టాభిషేకఘట్టః

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ గోవర్ధనే ధృతే శైల ఆసారాద్రక్షితే వ్రజే । గోలోకాదావ్రజత్కృష్ణం సురభిశ్శక్ర ఏవ చ ॥ ౧ ॥
వివిక్త ఉపసఙ్గమ్య వ్రీడితః కృతహేలనః । పస్పర్శ పాదయోరేనం కిరీటేనార్కవర్చసా ॥ ౨ ॥ దృష్టశ్రుతానుభావో
ఽస్య కృష్ణస్యామితతేజసః । నష్టత్రిలోకేశమద ఇదమాహ కృతాఞ్జలిః ॥ ౩ ॥ ఇన్ద్ర ఉవాచ ॥ విశుద్ధసత్త్వం తవ ధామ
శాన్తం తపోమయం ధ్వస్తరజస్తమస్కమ్ । మాయామయోఽయం గుణసమ్ప్రవాహో న విద్యతే తే గ్రహణాను
బన్ధః ॥ ౪ ॥ కుతో ను తద్ధేతవ ఈశ తత్కృతా లోభాదయో యేఽబుధలిఙ్గభావాః । అథాపి దణ్డం భగవాన్బిభర్తి
ధర్మస్య గుప్త్యై ఖలనిగ్రహాయ ॥ ౫ ॥ పితా గురుస్త్వం జగతామధీశో దురత్యయః కాల ఉపాత్తదణ్డః । హితాయ

దిరహితం-కేవలత్వదుపాసనాత్మకతపస ఆగతం-తతోఽగమ్యమిత్యర్థః-తవేతి స్వస్వామిభావరూపసమ్బన్ధే షష్ఠీ ఏవం నిత్యవి
భూతినాయకత్వముక్తం-అథ తదేవ ధామ విశింషన్ లీలావిభూతినాయకత్వమాహ ॥ తేతవాఽయం-మాయామయః మాయా
యాః ఆగతః పూర్వత్ర తదః "తత ఆగత" ఇత్యధికారే "మయట్చ" ఇతి మయట్-సఙ్కల్పమాత్రపరిక్లిప్త ఇత్యర్థః-సత్త్వాదిగుణ
కార్యరూపస్సంసారః-తస్మాత్ కః గ్రహణానుబన్ధః-శరీరగ్రహణకారణభూతః కర్మానుబన్ధశ్చ-న విద్యతే-యత్రేతి శేషః. య
త్ర గుణసమ్ప్రవాహః-గ్రహణానుబన్ధశ్చ న విద్యతే-తథాభూతం-త్వద్ధామేత్యర్థః, తవ మాయామయ ఇతి గుణసమ్ప్రవాహస్య
భగవత్సఙ్కల్పాయత్తత్వోక్త్యా తస్య తాదధీన్య లాభాల్లీలావిభూతినాయకత్వముక్తం భవతి ॥ ౪ ॥ నన్వహమేవంవిధ
శ్చేత్కథం రాగాదయః కథం తన్మూలాదణ్డాదిప్రవృత్తిరిత్యాశఙ్క్య పరిహరతి ॥ కుత ఇతి ॥ యద్యపి-త్వద్ధామైవ గుణసమ్ప్రవా
హగ్రహణానుబన్ధాదిరహితం-అథో-హే ఈశ నిరుపాధికసర్వేశ్వర-తత్కృతాస్తేన శరీరగ్రహణేన కృతాః-తత్ప్రయుక్తా
ఇత్యర్థః-తద్ధేతవః పునరన్యస్య శరీరగ్రహణస్య హేతవో-యే, రాగాదయస్తే కుతో ను తవ నసన్త్యేవేత్యర్థః-అత్యన్తాసమ్భా
వనాయాం హేతుం వదన్ రాగాదీన్విశినష్టి ॥ అబుధలిఙ్గభావాః అబుధానాం దేహాత్మభ్రమవతాం-లిఙ్గభావాః చిహ్నభూ
తపదార్థభూతాః-రాగాదిభిరేవ హ్యబుధత్వం వ్యజ్యతే-నిత్యం స్వయాథాత్మ్యానుభవస్వరూపస్య తవ కథం రాగాదిసమ్భా
వనా-పీతి భావః-తథాపి-హే భగవన్ పూర్ణషాడ్గుణ్య భవాన్-ధర్మసంస్థాపనాయ-ఖలానాం నిగ్రహాయ చ-దణ్డం-బిభర్తి-భ
గవానితి పారేషాడ్గుణ్యపూర్ణో భవానిత్యర్థః ॥ ౫ ॥ న చ ఖలనిగ్రహేణ తవ వైషమ్యప్రసఙ్గః-తన్నిగ్రహస్యాపి తద్దమన
ద్వారా తదనుగ్రహహేతుత్వాదిత్యభిప్రాయేణ ఖలనిగ్రహస్యౌచిత్యం ద్యోతయితుం విశింషన్ వైషమ్యాభావమాహ ॥ పితే
తి ॥ సర్వజగతాం-పితా జనకః, గురుః హితోపదేష్టా-అధీశో నియన్తా-దురత్యయః నతు లౌకికనియన్తృవత్కథఞ్చిదత్యే

తుం శక్యః-కాలే-ఉచితకాలే , ఉపాత్తోదణ్డో యేన , తథా - న హి లోకే పితా పుత్రాన్ దయయ ఉత్పథగామినః పుత్రాన్ దీక్షశిక్షయాస
న్మార్గే ప్రవర్తయితుం ప్రభవోఽప్యుపేక్షన్తే-న చైతావతా తేషాం వైషమ్యం - చేతి భావః, అతస్సర్వజగత్పితృత్వాదిసంబన్ధ
విశిష్టస్య ప్రభోస్తవోచితమేవ ఖలనిగ్రహార్థో దణ్డ ఇత్యర్థః - అత , స్త్వం , జగదీశమాత్మానం మన్యమానానాం , మాదృ
శాం , మానం గర్వం , విధున్వన్ , అస్మాకం హితార్థమేవ స్వేచ్ఛోపాత్తాప్రాకృతదివ్యతనుభిరుపలక్షితః - ఈహసే
చేష్టసే, అతో న వైషమ్యమితి భావః ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ దణ్డస్య హితార్థత్వమేవోపపాదయతి ॥ య ఇతి ॥ యే , మా
దృశాశ్చ-తే,అజ్ఞాః-జగదీశమాత్మానం మన్యమానాః-తే-ఉచితకాలే,భయంకరం,దణ్డధరం,త్వాం,వీక్ష్య,తన్మదం
జగదీశాభిమానప్రయుక్తం మదం-ఆశు,హిత్వా - అపస్మయాః అపగతగర్వాః - ఆర్యమార్గం సతాం వర్త్మ - ప్రభజన్తి అ
నువర్తన్తే అత - స్తవ-ఈహా చేష్టాఽపి-ఖలానాం-అనుశాసనం,శిక్షైవ ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ ఏవం భగవతః కేవలం లోకహితార్థైకప్ర
వృత్తత్వమభిధాయాదత్తమాపయతి ॥ స త్వమితి ॥ మదైశ్వర్యతో భ్రాధిపత్యేన-యో-మద-స్తేన-ప్లుతస్యవ్యాప్తస్య ఉత్పథం ప్ర
తిపన్నస్యేవా-మమైశ్వర్యేతి పాఠాన్తరం-తదా , ఐశ్వర్యేణ స్థానీపత్యేనేత్యేవార్థః , అతఏవ-తేతవ-ప్రభావ-మవిదుషః-అత
ఏవ-కృత-మాగోఽపరాధో యేన-తస్య - మమ-అపరాధమితి శేషః - ఏవం భూత-స్త్వం,తు స్త్వం, మర్హసి-హే ప్రభో నిగ్రహీ
తుమనుగ్రహీతుంచ సమర్థ,అథ-పున ర్మూఢచేతసో-మమ-సతీ దుష్టా, ఏవంవిధా మతిః-మాభూత్ , తథాఽనుగృహాణేతి ప్రా
ర్థనా ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ లోకహితార్థైకప్రవృత్తత్వమేవోపపాదయతి ॥ తవేతి ॥ హే అధోక్షజ భువః-ఉరుభారస్య జన్మ , యేభ్య-స్తే
షాం-భువో భరాణాం భూభృతాం - చమూపతీనాం , అథవా యః సంసారాభావాయ దణ్డద్వారా ముక్తిప్రదానాయేతి భా
వః-హే దేవ-యుష్మచ్చరణానువర్తినాం,భవాయ విభవాయ - ఉత్తరోత్తరమనువృత్త్యభివృద్ధయే చ - హ లోకే-తవావతా

చేష్టాః సుభిస్స్వమిహ సే మానం విధున్వన్ జగదీశమానినామ్ ॥ ౬ ॥ యే మద్విధాజ్ఞా జగదీశమానినస్త్వాం వీక్ష్య
కాలేఽభయమాశు తన్మదమ్ । హిత్వాఽర్యమార్గం ప్రభజన్త్యపస్మయా ఈహా ఖలానామపి తేఽనుశాసనమ్ ॥ ౭ ॥
స త్వం ❁ మమైశ్వర్యమదప్లుతస్య కృతాగసస్తేఽవిదుషః ప్రభావమ్ । ❁ క్షన్తుం ప్రభోఽథార్హసి మూఢచేతసో
మైవం పునర్భూన్మతిరీశ్వర మేఽసతీ ॥ ౮ ॥ తవావతారోఽయమధోక్షజేహ భువో భరాణాముఱుభారజన్మనామ్ ।
చమూపతీనామభవాయ దేవ భవాయ యుష్మచ్చరణానువర్తినామ్ ॥ ౯ ॥ నమస్తుభ్యం భగవతే పురుషాయ మహా
త్మనే । వాసుదేవాయ కృష్ణాయ సాత్వతాం పతయే నమః ॥ ౧౦ ॥ స్వచ్ఛన్దోపాత్తదేహాయ విశుద్ధజ్ఞానమూర్తయే ।
సర్వస్మై సర్వబీజాయ సర్వభూతాత్మనే నమః ॥ ౧౧ ॥ మయేదం భగవన్గోష్ఠనాశాయాసారవాయుభిః । చేష్టితం వి
హతే యజ్ఞే మానినా తీవ్రమన్యునా ॥ ౧౨ ॥ త్వయేశానుగృహీతోఽస్మి ధ్వస్తస్తమ్భో వృథోద్యమః । ఈశ్వరం గు

రః ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ క్షన్తుమర్హసీత్యుక్తిః తత్రాపి ‹‹ అఞ్జలిః పరమా ముద్రా క్షిప్రం దేవప్రసాదనీ ›› త్యుక్తరీత్యాఽఞ్జలిబన్ధనపురస్కృతి
పూర్వకతచ్చరణాగలిమస్తరేణ నానోక్తి స్తుతిభి మహారిభిః ప్రయుఞ్జ శరణ్యగుణానావిష్కుర్వన్స అఞ్జలిబన్ధనపురస్సరం
స్వాపరాధమావేదయన్ కార్పణ్యం చ ప్రకాశయన్ శరణం వ్రజతి - నమస్తుభ్యమితి చతుర్భిః - భగవత ఇత్యాదిభిశ్శరణ్యగు
ణావిష్కారః - పూర్ణషాడ్గుణ్యమూర్తయే - మహాత్మనే శరణాగతశబ్దభాజమపి లోకాపరాధవిస్మరణేన కేవలమనుజిఘృ
క్షైకప్రవణచిత్తాయ - వాసుదేవాయ వసుదేవపుత్రాయ - అనేన సౌలభ్యం సౌశీల్యం చాభిప్రేతం - కృష్ణాయేత్యనేన కేవలం
క్షేమంకరత్వం - సాత్వతాం భక్తానాం పతయే ఇత్యనేన కృతాగసామపి భక్తానాం మాదృశాం పునర్నిక్షయాపాలకాయేతి - పు
రుషాయ మహాత్మన ఇతి పదద్వయేన ‹‹ మహాన్ ప్రభుర్వై పురుషస్సత్వస్యైష ప్రవర్తకః ›› ఇత్యుక్తసత్వప్రవర్తకత్వమ్ ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁
స్వచ్ఛన్దేన స్వేచ్ఛయైవ-న తు కర్మణా - ఉపాత్తః పరిగృహీతో-దేహో యస్య-తస్మై, ఇత్యనేన కర్మోపాత్తదేహానాం బ్రహ్మాదీ
నాం ప్రపిత్సు తుల్యత్వం భగవత ఏవ శ్రుతకార్యావహానత్వం చ - విశుద్ధం నిత్యం సఙ్కోచవికాసాదివికారరహితం-
జ్ఞానం మూర్తిః ఆకారః ప్రకార ఇతి యావత్-సా-యస్య-తస్మై, అనేన ‹‹ బ్రహ్మవిదాప్నోతి పరమ్ ›› మితి ప్రక్రమ్య ‹‹ సత్యం జ్ఞానమన
న్తమ్ ›› మిత్యుక్తజ్ఞానశబ్దార్థ ప్రత్యభిజ్ఞానాత్పరత్వముక్తం భవతి ॥ తదేవ ప్రపఞ్చయతి ॥ సర్వస్మై సర్వపదార్థానస్మై అనన్య
త్వం చ మృదనన్యో ఘట ఇతివన్న స్వరూపాభేదనిబన్ధన-మపి తు , కారణత్వాన్తరాత్మత్వనిబన్ధన - మిత్యభిప్రాయేణోక్తం సర్వ
బీజాయ-సర్వకారణాయ-సర్వభూతానామాత్మన ఇతి ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ స్వాపరాధమావేదయతి ॥ మయేతి ॥ యజ్ఞే విహతే సతి-తస్మి
న్నిమిత్తే-తీవ్రో మన్యుర్యస్య ; తేన-మానినా దేహాత్మాభిమానినా-మయా- హే భగవన్-పూర్ణషాడ్గుణ్యేన-త్వయా - అనుగృహీ
తస్య-గోష్ఠస్య,నాశాయ,ఆసారవాయుభిః - ఇదమకృత్యం,చేష్టితం కృతమ్ ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ తథాప్యహం-హే ఈశ,త్వయా-

---

ధ్వస్తః అవినయో యస్య - సః, మదాపనయనద్వారా- అనుగృహీత ఏవాఽస్మి - సంప్రతి-హతః, ఉద్యమః, అపచికీర్షాత్మకో-యస్య, సః, అనేనాఽధునాఽపరాధచికీర్షాభిసన్ధిరాహిత్యమావేదితం - అనేనైవ కార్పణ్యంచ ప్రకాశితం - ఏవంభూతోఽహం, అధునా-త్వాం, శరణంగతః-శరణాగతావపిత్వమేవ ప్రయోజకకర్తృత్యభిప్రాయేణ విశినష్టి ॥ ఈశ్వరమితి ॥ శరణాగతయే మాంనియమయ న్తమిత్యర్థః, ఆచార్యసన్నిధ్యాభావశఙ్కాప్రయుక్తశరణాగతివైయర్థ్యాశఙ్కాపరిహారాయ విశినష్టి॥ గురుమితి ॥ దేహాత్మాభిమానక్రోధాదిదుర్గుణాపనయనద్వారాహితప్రవర్తకత్వేనాచార్యకృత్యమపి ప్రాప్తమిత్యర్థః, ననుసత వేదంశరణంగతోఽస్మీతివచోనిర్వ్యళీకమితిశఙ్కాంనిరాచికీర్షుర్విశినష్టి ॥ ఆత్మానమితి ॥ అన్తరాత్మన స్తవావిదితంకిమస్తీతిభావః ✽ ॥ ౧౩ ॥ ✽ ఇత్థమితి ॥ ఇత్థం-మఘోనేన్ద్రేణ-సఙ్కీర్తితః, కృష్ణో, ఽముంమఘవాన-మువాచ ✽ ॥ ౧౪ ॥ ✽ తదేవాహ॥ మయేతిత్రిభిః ॥ హేమఘవన్, అనుజిఘృక్షతా-మయా-త్వద్యజ్ఞభఙ్గః - కృతః-కోఽసావనుగ్రహఇత్యత్రతద్దర్శయతి ॥ ఇన్ద్రశ్రియాఇన్ద్రాధిపత్యేన - ఇన్ద్రేతిసంబోధనంవా-నితరాంమత్తస్య - తవ-నిత్యం, మద్విషయకానుస్మృతయే-మఖభఙ్గోఽకారీత్యన్వయః, మదనుస్మృత్యాపాదనమేవానుగ్రహ ఇతిభావః ✽ ॥ ౧౫ ॥ ✽ మత్తస్యమదనుస్మృతయ ఇత్యనేనమదస్యస్వానుస్మృతిప్రతిబన్ధకత్వం, మతఏవతదపనయనస్యహితత్వంసూచితం - తదేవవ్యనక్తి ॥ మామితి ॥ ఐశ్వర్యశ్రీమదాభ్యాంఆధిపత్యసంపన్మదాభ్యాం, అన్ధోఽవివేకశూన్యో, జనః దణ్డధరం, మాం, నపశ్యతి, అతో, యస్యానుగ్రహమిచ్ఛామి, తం, సంపద్భ్యః, భ్రంశయామితస్య, సంపదభిలాషంనివర్తయామీత్యర్థః ✽ ॥ ౧౬ ॥ ✽ హేశక్ర- వోయుష్మాకమితఃపరం, మదనుస్మృత్యాత్మకం - భద్రమేవ-భవేత్-బహువచనంవరుణాద్యభిప్రాయకం, కిన్తు, మమానుశాసనం. క్రియతాంకింతదనుశాసనం, య,

---

రుమాత్మానంత్వామహంశరణంగతః ॥ ౧౩ ॥ ఇత్థంసఙ్కీర్తితః కృష్ణో మఘోనాభగవానముమ్ । మేఘగమ్భీరయావాచాప్రహస్యేదమబ్రవీత్ ॥ ౧౪ ॥ శ్రీభగవానువాచ॥ మయా తేఽకారిమఘవన్మఖభఙ్గోఽనుగృహ్ణతా। మదనుస్మృతయేనిత్యం మత్తస్యేన్ద్రశ్రియాభృశమ్॥ ౧౫ ॥ మామైశ్వర్యశ్రీమదాన్ధో దణ్డపాణింనపశ్యతి। తంభ్రంశయామిసంపద్భ్యో యస్యచేచ్ఛామ్యనుగ్రహమ్ ॥ ౧౬ ॥ గమ్యతాంశక్రభద్రంవః క్రియతాంమేఽనుశాసనమ్ । స్థీయతాంస్వాధికారేషుయుక్తైర్వస్స్తమ్భవర్జితైః॥ ౧౭ ॥ అథాహసురభిః కృష్ణమభివాద్యమనస్వినీ। స్వసన్తానైరుపామన్త్ర్యగోపరూపిణమీశ్వరమ్॥ ౧౮ ॥ కృష్ణకృష్ణమహాయోగిన్విశ్వాత్మన్విశ్వసంభవ । భవతాలోకనాథేనసనాథావయమచ్యుత। ౧౯ ॥ త్వన్నఃపరమకందైవంత్వన్నఇన్ద్రోజగత్పతే। భవాయభవగోవిప్రదేవానాంయేచసాధవః ॥ ౨౦ ॥ ఇన్ద్రంనస్త్వాఽభిషేక్ష్యామో బ్రహ్మణాచోదితావయమ్ । అవతీర్ణోసివిశ్వాత్మన్భూమేర్భారాపనుత్తయే॥ ౨౧ ॥ శ్రీశుకఉవాచ ॥ ఏవంకృష్ణముపామన్త్ర్యసురభిఃపయసాఽఽత్మనః। జలైరాకాశగఙ్గా

దస్మాభిఃకర్తవ్యం- తత్రాహ ॥ అవినయరహితైః, ర్యుక్తైస్సాధనైః, వోయుష్మాభిః, విభక్తివ్యత్యయఆర్షః, స్వాధికారేష్వేవస్థీయతామ్ ✽ ॥ ౧౭ ॥ ✽ సురభిరప్యాగ్రజదిత్యుక్తంసాఽగత్యాకించకారేత్యత్రాహ॥ అథేతి॥ మనస్వినీత త్త్వద్వార్ధప్రధానప్రవణరూపప్రశస్తమనస్కా, పయస్వినీతిపాఠాన్తరం, తదా ప్రభూతపయస్కా, సురభిః-స్వసన్తానైస్స్వాపత్యైస్సహ, గత్వా -గోపస్యేవరూపమస్యాస్తీతితథా, తం, సాక్షాదీశ్వరం, కృష్ణమభివాద్యోవాచ ✽ ॥ ౧౮ ॥ ✽ తదేవాహ॥ కృష్ణకృష్ణేతిత్రిభిః ॥ హేవిశ్వస్యాన్తరాత్మన్, విశ్వస్యసంభవోయస్మాత్ తథాభూత, హేమహాయోగిన్, యద్వాఽఽర్జాగఇతిమోగోధర్మః - సోఽస్యాస్తీతితథా - స్వాసాధారణకల్యాణగుణశాలిన్, వయం, లోకనాథేన-సాక్షాద్భవతైవ, సనాథాః, కృతాః, నాథాభావేనేన్ద్రేణహతాఅపిత్వయారక్షితత్వాత్త్వమేవనోనాథ ఇత్యర్థః ✽ ॥ ౧౯ ॥ ✽ త్వమేవ, నోఽస్మాకం, పరోమానవిద్యతేయస్మాత్తథాభూతం - దైవతం, హేజగత్పాలక-గవాం, విప్రాణాం, దేవానాం, యే, సాధవః, తేషాంచ నోఽస్మాకంచాభ్యుదయాయ, త్వమేవేన్ద్రో, భవ ✽ ॥ ౨౦ ॥ ✽ ననుగవాదీనామప్యమిన్ద్రోఽస్త్యేవేత్యత్రాహ॥ ఇన్ద్రమితి॥ తత్తదధికారప్రదేన, బ్రహ్మణా, చోదితా-వయం, త్వామేవ, ఇన్ద్రం, అభిషేక్ష్యామః, పురన్దరస్యాలమిన్ద్రత్వేనేతిభావః, ననుదేవ ఇన్ద్రోభవితుమర్హతి నత్వహంమర్త్యస్తత్రాహ॥ అవతీర్ణ ఇతి॥ భారావతరణాయ, దేవానామపిదేవస్త్వమితిభావః ✽ ॥ ౨౧ ॥ ✽ ఇత్థం, సురభిః కృష్ణం సంప్రార్థ్య, ఆత్మనః, పయోభిః క్షీరైః - అభ్యషిఞ్చత్, తథేన్ద్రోఽపి, దేవమాతృభిః [illegible] చోదితః, దేవైః, ర్మాతృభిశ్చైతివా, సురైః - ఋషిభిః, సహితశ్చ - ఐరావతకరోద్ధృతైః [illegible] ప్రమాణాన్తరావిరోధాదేవంవ్యాఖ్యాతం, ఆకాశగఙ్గాయాః, జలైః - [illegible] అభిధాంచకార, గాఃపశూన్ననందివన్దతిలఙ్ఘ్యన్విష్ట [illegible] మిత్రాత్రయాణా

దన్వర్థసంజ్ఞామకరోదిత్యర్థః, గాంభువంవిన్దతీతిసంజ్ఞాతుస్వాభావికీత్యభిప్రాయః ॥ ౨౨ ॥ ౨౩ ॥ తత్రేతి ॥ తత్రేత్యాదిగ్రన్థస్య కృష్ణే౽భిషిక్త ఇత్యాదిః-తుమ్బురుప్రభృతయో - హరేః, లోకస్య శృణ్వతః సంస్మరతశ్చ మల - మపహన్తీతి తథా-త-ద్యశో-జగుః-సురాణామఙ్గనా రమ్భాదయః-సమ్యక్-ననృతుః ॥ ౨౪ ॥ తమతి ॥ దేవసఙ్ఘేషు-కేతువద్దర్శనీయాః-ముఖ్యా ఇత్యర్థః, అద్భుతాభిః-పుష్పవృష్టిభిః - అభితో - ౽వాకిరన్, త్రయో లోకాః-పరాం నిర్వృతిం ఆనన్దం-ప్రాపుః- గావో గాం పృథ్వీం, పయోభిః క్షీరైః, ప్లుతాం సిక్తా-మనయన్ చక్రుః ॥ ౨౫ ॥ సరితో-నానారసౌఘాః క్షీరాదివాహిన్యో-బభూవుః వృక్షాస్తు-మధూని స్రవన్తీతి తథాభూతాః - ఓషధయో౽కృష్టపచ్యాః కృషింవినైవ వ్రీహ్యాదయః ఫలితా అసన్నిత్యర్థః - సన్ధిరార్షః ॥ యద్వా ॥ అకృష్టపచ్యా ఓషధయో యేషు - తే - గిరయః- ఉన్మణీన్ ఉద్గతాన్మహీః ప్రకటాన్ మణీన్ అబిభ్రత్ అబిభరుః ॥ ౨౬ ॥ తదా- హే కురునన్దన-కృష్ణే ౽భిషిక్తే సతి, ఇన్ద్రే సతీతి భావః-ఏతాని-స్వభావతః-క్రూరాణ్యపి-సర్వాణి భూతాని సర్వవ్యాఘ్రాదీని, హే తాత-నిర్వైరాణ్యభవన్ ॥ ౨౭ ॥ స ఇన్ద్రః, ఇత్థం గవాం-గోకులస్య, పతిం-గోవిన్దం-అభిషిచ్యేత్యుక్తార్థోపసంహారః- తేనా - భ్యనుజ్ఞాతః-కృష్ణాధీనస్వాధికారో భూత్వేతి తాత్పర్యం, దేవాదిభిః, పరివృతో-దివం స్వర్గలోకం-యయౌ ॥ ౨౮ ॥ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే సప్తవింశో౽ధ్యాయః ॥

యా ఐరావతకరోద్ధృతైః ॥ ౨౨ ॥ ఇన్ద్రస్సురర్షిభిస్సాకం చోదితో దేవమాతృభిః । అభిషిచ్య తదా దాశార్హం గోవిన్ద ఇతి చాభ్యధాత్ ॥ ౨౩ ॥ తత్రాగతాస్తుమ్బురునారదాదయో గన్ధర్వవిద్యాధరసిద్ధచారణాః । జగుర్యశో లోకమలాపహం హరేస్సురాఙ్గనాస్సంననృతుర్ముదాన్వితాః ॥ ౨౪ ॥ తం తుష్టువుర్దేవనికాయకేతవో హ్యవాకిరంశ్చాద్భుతపుష్పవృష్టిభిః । లోకాః పరాం నిర్వృతిమాప్నువంస్త్రయో గావస్తదా గామనయన్ పయఃప్లుతామ్ ॥ ౨౫ ॥ నానారసౌఘాస్సరితో వృక్షా ఆసన్ మధుస్రవాః । అకృష్టపచ్యౌషధయో గిరయో౽బిభ్రదున్మణీన్ ॥ ౨౬ ॥ కృష్ణే౽భిషిక్త ఏతాని సత్త్వాని కురునన్దన । నిర్వైరాణ్యభవంస్తాత క్రూరాణ్యపి నిసర్గతః ॥ ౨౭ ॥ ఇతి గోగోకులపతిం గోవిన్దమభిషిచ్య సః । అనుజ్ఞాతో యయౌ శక్రో వృతో దేవాదిభిర్దివమ్ ॥ ౨౮ ॥

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, దశమస్కన్ధే, సప్తవింశో౽ధ్యాయః.

శ్రీకృష్ణస్య వరుణలోకగమనవృత్తాన్తః

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఏకాదశ్యాం నిరాహారస్సమభ్యర్చ్య జనార్దనమ్ । స్నాతుం నన్దస్తు కాళిన్ద్యాం ద్వాదశ్యాం జలమావిశత్ ॥ ౧ ॥ తం గృహీత్వా౽నయద్భృత్యో వరుణస్యాసురో౽న్తికమ్ । అవిజ్ఞాయాసురీం వేలాం ప్రవిష్టముదకం నిశి ॥ ౨ ॥ చుక్రుశుస్తమపశ్యన్తః కృష్ణ రామేతి గోపకాః । భగవాంస్తదుపశ్రుత్య పితరం వరుణాహృతమ్ ॥ ౩ ॥ తదన్తికం గతో రాజన్ స్వానామభయదో విభుః । ప్రాప్తం వీక్ష్య హృషీకేశం లోకపాలస్సపర్యయా ॥ ౪ ॥ మహత్యా పూజయిత్వా౽౽హ తద్దర్శనమహోత్సవః । అద్య మే నిభృతో దేహో౽ద్యార్థో౽ధిగతః ప్రభో ॥ ౫ ॥ అక్ష్ణోర్వాచశ్చ సాఫల్యం తవ మే దర్శనాద్విభో । త్వత్పాదభాజో భగవన్నవాపుః పారమధ్వనః ॥ ౬ ॥ నమస్తుభ్యం భగవతే

అథ వరుణదూతాహృతనన్దానయనస్వలోకప్రదర్శనాత్మకం కర్మానుష్ఠాపయత్యష్టావింశేన ॥ ఏకాదశ్యామితి ॥ కదాచిన్నన్దః-ఏకాదశ్యాం, నిరాహారో, జనార్దనం సమ్యగభ్యర్చ్య కలామాత్రావశిష్టాయాం - ద్వాదశ్యాం, పారణాభినివేశేనా, సురీమసురసఞ్చారసహచరితాం, వేలా-మర్ధరాత్రిరూపా, మవిజ్ఞాయైవ, తదా-స్నాతుం, కాళిన్ద్యాం, జల, మావిశత్ ॥ ౧ ॥ తం, నిశ్యుదకం ప్రవిష్టం-నన్దం, వరుణస్య, భృత్యో౽సురో, గృహీత్వా, వరుణస్య, సమీప, మనయత్ ॥ ౨ ॥ తతః ప్రభాతే, నన్ద-మపశ్యన్తో, గోపాః, హే కృష్ణ హే రామేతి, రురుదుః ఆజుహువుర్వా ॥ ౩ ॥ తదా, భగవాన్, తదాక్రోశనం వరుణాహృతం, పితరం చ శ్రుత్వా జ్ఞాత్వా చేతి శేషః ॥ హే రాజన్-స్వానా, మభయదః, విభుస్సమర్థః- హేతుగర్భమిదం ఏవం విధత్వా, త్తస్య వరుణస్యా, న్తికం, గతః, తదా, లోకపాలో వరుణ, స్స్వాన్తికం, ప్రాప్తం, కృష్ణ-మవలోక్య, తద్దర్శన మేవ మహానుత్సవో యస్య తథాభూతో మహత్యా సపర్యయా పూజయా సాధనేన-పూజయిత్వా౽బ్రవీత్ ॥ తదేవాహ ॥ అద్యేత్యాదిపఞ్చభిః ॥ హే ప్రభో, అద్య అధునా, మే మయా, దేహో, నిభృతః ధృతః- యదా త్వద్దర్శనం జాతం, తదైవ దేహసాఫల్యం ప్రాప్తమిత్యర్థః ॥ యద్వా నిభృతః పూర్ణమనోరథ ఇత్యర్థః, కిఞ్చ, ర్థో౽ద్యైవా, ధిగతః- సకలరత్నాకరపతినాపితః పూర్వం నైవం పుధః పురుషార్థః ప్రాప్త ఇత్యర్థః ॥ ౪ ॥ ౫ ॥ తథా, మమా, క్ష్ణోః, సాఫల్యం దర్శనా, జ్ఞాతం త్వద్దర్శనాన్మమ ముక్తిరపి కరస్థేత్యభిప్రాయేణాహ ॥ హే భగవన్, త్వత్పాదం భజన్తీతి తథా, తే౽పి, సంసారాధ్వనః, పారం-త్వా, మాపుః- కిము తత్త్వద్దర్శనభాగహమితి భావః ॥ ౬ ॥ ఏవం కృతార్థతామావిష్కృత్య ధర్మమాపయితుకామః క్షమాహేతుః కేవలమఞ్జలిముద్రైవేత్యభిప్రయన్ సాధారణగుణైర్వి

శింపన్నమస్కరోతి ॥ నమ ఇతి ॥ పూర్ణషాడ్గుణ్యాయ, స్వరూపేణ గుణైశ్చ నిరతిశయబృహతే, లోకత్రయాన్తః ప్రవేశవ్యాప్యగతధర్మాస్పర్శాభ్యాం నియన్త్రే భర్త్రే చ - తుభ్యం, నమః - యత్ర త్వయి, లోకస్య జీవలోకస్య, దృష్టిం జ్ఞానం, వికల్పయతి వివిధం కల్పయతి, గుణత్రయమయ్యా స్వేషామనుగుణకర్మరుచిజననద్వారా జ్ఞానసంకోచవికాసాదిహేతుభూతయా, మాయయా, న శ్రూయతే, నామ్నాఽపి న శ్రూయతే న సుతరాం స్వకార్యకృత్త్వమేతి భావః ॥ లోకసృష్టీతి పాఠే - లోకసృష్టిం దేవమనుష్యాదిశరీరసృష్టిం నానావిధాం - కల్పయతీతి తథా - దేవమనుష్యాదిశరీరరూపేణ విక్రియమాణా - యత్ర త్వయి - న శ్రూయతే. తస్మై అప్రాకృతస్వేచ్ఛోపాత్తదేహాయ తుభ్యమిత్యన్వయః ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ అథ స్వాపరాధం నివేదయన్ క్షమాపయతి ॥ అజానతేతి ॥ అకార్యవేదినా కార్యావేదినా - వివేకశూన్యేతి యావత్ - మూఢేనాజ్ఞేన - త్వత్పితర - మజానానేన త్వత్ప్రభావానభిజ్ఞేన - మామకేన మద్భృత్యేన - తవ - పితా ఆనీత ఇతి యత్తదిదం - క్షన్తుం - త్వమర్హసి - హే ప్రభో నిగ్రహానుగ్రహసమర్థ ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ యద్యస్మాత్ - ఏష - తవ పితా - మయా - ఆనీతః - అత ఏవ హి, దుర్లభమపి త్వద్దర్శనం - నోఽస్మాకం - జాతం - భృత్యకృతాపరాధోఽపి మహాఫలాయ బభూవేతి భావః ॥ నన్దం సమర్పయతి ॥ గోవిన్దేతి ॥ హే గోవిన్ద హే పితృవత్సల - కృతాపరాధేష్వస్మాస్వనుగ్రహం ప్రార్థయతే ॥ ప్రజా ఇతి ॥ ప్రజాః పుత్రప్రాయాః - వయం - మత ఏవ హే ప్రభో - సాపరాధా అప్య - నుగ్రాహ్యా ఏవ ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ ఇత్థం - ప్రసాదితః ప్రసన్నీకృతః - కృష్ణః - పితరమాదాయ - బన్ధూనాం - ముదం - ఆవహన్ - జగామ ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ నన్దస్త్వతీన్ద్రియమ - దృష్టపూర్వం - వరుణస్య - మహోదయమైశ్వర్యం - తేషాం వరుణాదీనాం - కృష్ణే - సన్నతిం నమ్రతాం - భృత్యతామితి యావత్ - దృష్ట్వా అతీవ - విస్మితః - తత్ జ్ఞాతిభ్యోఽన్వవర్ణయత్ ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ తత - స్తేన నన్దస్య జ్ఞాతయో - గోపాః - హే రాజన్ - తం కృష్ణం - సాక్షాదీశ్వరం పరమపురుషం -

---

బ్రహ్మణే పరమాత్మనే । న యత్ర శ్రూయతే మాయా ❁ లోకసృష్టివికల్పనా ॥ ౭ ॥ అజానతా త్వత్పితరం మూఢేనాకార్యవేదినా । ఆనీతోఽయం తవ పితా తత్ప్రభో క్షన్తుమర్హసి ॥ ౮ ॥ పితైష తే మయాఽఽనీతో యన్నస్త్వద్దర్శనమ్ । గోవిన్ద నీయతామేష పితా తే పితృవత్సల ॥ ప్రజా వయమనుగ్రాహ్యాస్సాపరాధా అపి ప్రభో ॥ ౯ ॥ ఎవం ప్రసాదితః కృష్ణో భగవానఖిలేశ్వరః । ఆదాయాగాత్స్వపితరం బన్ధూనాం చావహన్ముదమ్ ॥ ౧౦ ॥ నన్దస్త్వతీన్ద్రియం దృష్ట్వా లోకపాలమహోదయమ్ । కృష్ణే చ సన్నతిం తేషాం జ్ఞాతిభ్యో విస్మితోఽబ్రవీత్ ॥ ౧౧ ॥ తే చౌత్సుక్యధియో రాజన్మత్వా గోపాస్తమీశ్వరమ్ । అపి నస్స్వగతిం సూక్ష్మాముపాధాస్యదధీశ్వరః ॥ ౧౨ ॥ ఇతి స్వానాం స భగవాన్ విజ్ఞాయాఖిలదృక్స్వయమ్ । సఙ్కల్పసిద్ధయే తేషాం కృపయైతదచిన్తయత్ ॥ ౧౩ ॥ జనోఽయం లోక ఏతస్మిన్నవిద్యాకామకర్మభిః । ఉచ్చావచాసు గతిషు న వేద స్వాం గతిం భ్రమన్ ॥ ౧౪ ॥ ఇతి సంచిన్త్య భగవాన్మహాకారుణికో హరిః । దర్శయామాస లోకం స్వం గోపానాం తమసః పరమ్ ॥ ౧౫ ॥ సత్యం జ్ఞానమనన్తం యద్బ్రహ్మజ్యోతిస్సనాతనమ్ । యద్ధి పశ్యన్తి మునయో గుణాపాయే సమాహితాః ॥ ౧౬ ॥ తే తు బ్రహ్మహ్రదం నీతా మ

మత్వా ఔత్సుక్యయుక్తా ధీర్యేషాం - తే తథాభూతాః - అయమీశ్వరః కృష్ణః సూక్ష్మాం అతీన్ద్రియాం - స్వగతిం స్వస్వరూపరూపగుణవిభూతిప్రకారం - నోఽస్మాకమ్ - ఉపాధాస్యత్యపి దర్శయిష్యతి కిమితి సఙ్కల్పితవన్తః - ఉపాధానమత్ర దర్శనం - ధాతూనామనేకార్థకత్వాదుత్తరానుగుణ్యాచ్చ ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ ఇత్థం స్వానాం - అభిప్రాయమితి శేషః - అఖిలదృక్ హేతుగర్భమిదం - తత్త్వాత్స్వయమేవ - విజ్ఞాయ - తేషాం - మనోరథసిద్ధయే - కృపయా - తద్వక్ష్యమాణ - మచిన్తయత్ ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ చిన్తితమేవాహ జన ఇతి ॥ జనోఽయం గోపజన్మభృత్ జీవలోకో - ఽస్మిన్లోకే - విద్యాదిభి - రుత్తమమధ్యమాధమాసు దేవతిర్యఙ్మనుష్యాదిదేహప్రవేశరూపాసు - గతిషు భ్రమన్ - స్వాం మదసాధారణాం గతిం - న వేద బత - తత్రావిద్యా దేహాత్మాభిమానస్వతన్త్రాత్మాభిమానమూలమజ్ఞానం - కామశ్శబ్దాదివిషయాభిలాషః - కర్మ తదనుగుణా చేష్టా ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ ఇత్థం - సంచిన్త్య - మహాకారుణికో విభుః - హేతుగర్భమిదం - తత్త్వాత్ - గోపానాం - స్వం లోకం - దర్శయామాస - స్వం స్వరూపం లోకం నిత్యవిభూతిం చ దర్శయామాసేత్యర్థః - తత్ర సత్యం జ్ఞానమిత్యర్ధేన స్వం విశినష్టి - తమసః పరమిత్యనేన యద్ధీత్యర్ధేన చ లోకమితి వివేకః - తమసః పరం ప్రకృతిమణ్డలాద్బహిర్భూతం, క్షయం - తమస్య రజసః పరాకే - ఆదిత్యవర్ణం తమసః పరస్తాదిత్యాదిశ్రుతేః ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ సత్యం నిర్వికారం - నిత్యాపరిచ్ఛిన్నజ్ఞానాశ్రయం - జ్ఞానాత్మకం చ - త్రివిధపరిచ్ఛేదరహితం - స్వరూపేణ గుణైశ్చ నిరతిశయబృహత్ - స్వయంప్రకాశ - మనాదినిధనం - సమాధినిష్ఠా మునయో - గుణాపాయే త్రిగుణాత్మకప్రకృతిసంబన్ధనివృత్తౌ సత్యాం - యత్పశ్యన్తి తదతిస్థానకటాక్షేణ నపుంసకనిర్దేశః ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ స్వలోకయోరతీన్ద్రియత్వమాలోచ్య భగవతా ప్రకారాన్తరేణ దర్శితౌ దదృశురిత్యాహ ॥ త ఇతి ॥ తే గోపాః - బ్రహ్మహ్రదం ప్రతి - భగవతా - ప్రాపితాః - తదాజ్ఞయా - తత్ర మగ్నాః - ఉద్ధృతాస్సమాధియుక్తాః

---

౭ ॥ శ్లో ❁ పా ॥ లోకదృష్టి

బ్రహ్మణో-లోకం-దదృశుః కోఽసౌ బ్రహ్మహ్రదః తత్రాహ॥ యత్రేతి॥ యత్ర యస్మిన్ యమునాహ్రదే- అక్రూరః-పురాధ్య
గాత్-బ్రహ్మలోకమిత్యనువర్తతే దృష్టవాన్-స ఏవ బ్రహ్మహ్రదాఖ్యః-పురేతి కథాప్రవృత్తేః పూర్వకాలో వివక్షితః॥ ౧౭ ॥
నన్దాదయః-తం లోకం-దృష్ట్వా,పరమానన్దభరితాః-కృష్ణం-సమ్యగభిష్టూయ - బహుమన్వానాః - సుతరాం - విస్మితాశ్చ-
భవన్ ॥ ౧౮ ॥ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధేఽష్టావింశోఽధ్యాయః

అథ వివక్షితాని యానీ భగవతశ్చారదాని చేష్టితాన్యనువర్ణయతి పఞ్చభిరధ్యాయైః ॥ యదుక్తం భగవతా "మయే
మారంస్యథ క్షపాః" ఇతి తత్సత్యాపయితుమనుజిఘృక్షైకశీలత్వాత్తేనాపి వ్యాజేన గోపీః కృతార్థయితుం చ తాభిస్సహ చిక్రీ
డిషుస్తావద్వేణుగీతేనైవ తాస్సమాహూయ తన్మనఃపరీక్షాపూర్వకం తాభిస్సహ విజహారేత్యాహైకోనత్రింశేన॥ భగవాన
పీతి॥ "నన్దాదయస్తు తం దృష్ట్వా పరమానన్దనిర్వృతాః" ఇత్యుక్తభగవల్లోకదర్శనజానన్దపారవశ్యప్రయుక్తాత్మారామనన్దాది
సముచ్చయార్థోఽపిశబ్దః-తాః-యాః "మయేమారంస్యథ క్షపాః" ఇతి ప్రతిజ్ఞాతాః-స్తా ఇత్యర్థః శరదా హేతుభూతయా,ఉత్ఫు
ల్లా-మల్లికా-యాసు - తాః-రాత్రీః-రవలోక్య రన్తుం - మనశ్చక్రే,చిక్రీడిషాయాః ప్రసక్తం కర్మమూలత్వం నిరాచికీర్షుర్విశినష్టి,
యోగమాయాముపాశ్రితః-యుజ్యత ఇతి యోగా - తాం - మాయామాత్మీయం సఙ్కల్పమాశ్రితః-స్వసఙ్కల్ప ఏవ కేవలం త
న్మూలం-న తు కర్మేతి భావః ॥ ౧ ॥ తదా-యదా రన్తుం మనశ్చక్రే తదైవ - తత్ప్రీతయే- స శారద ఉడురాజశ్చన్ద్రః-ఉద
గాదుదితః కిం కుర్వన్-దీర్ఘేణ కాలేన దర్శనం - యస్య-సః-చిరంప్రోష్యాగతః-ప్రియః స్వప్రియాయాః-ముఖమరుణేన కుఙ్కుమే
న-యథా-విలిమ్పతి,తథా, ప్రాచ్యాః కకుభో దిశః -ముఖం,శన్తమైస్సుఖతమైః-కరైః రశ్మిభిః , అరుణేనోదయరాగేణ - విలి

గ్నాః కృష్ణేన చోద్ధృతాః। దదృశుర్బ్రహ్మణో లోకం యత్రాక్రూరోఽధ్యగాత్పురా॥ ౧౭ ॥ నన్దాదయస్తు తం దృ
ష్ట్వా పరమానన్దనిర్వృతాః। కృష్ణం చ సమభిష్టూయమానయ స్తస్సువిస్మితాః॥ ౧౮ ॥ ********** ఇ **********
********** ఇతి శ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే,దశమస్కన్ధే,అష్టావింశోఽధ్యాయః. **********

రాసక్రీడారమ్భఘట్టః

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ భగవానపి తా రాత్రీశ్శరదోత్ఫుల్లమల్లికాః। వీక్ష్య రన్తుం మనశ్చక్రే యోగమాయాముపాశ్రి
తః॥ ౧ ॥ తదోడురాజః కకుభః కరైర్ముఖం ప్రాచ్యా విలిమ్పన్నరుణేన శన్తమైః। స చర్షణీనాముదగాచ్ఛుచో మృ
జన్ప్రియః ప్రియాయా ఇవ దీర్ఘదర్శనః ॥ ౨ ॥ దృష్ట్వా కుముద్వన్తమఖణ్డమణ్డలం రమాననాభం నవకుఙ్కుమారు
ణమ్। వనం చ తత్కోమలగోభిరఞ్జితం జగౌ కలం వామదృశాం మనోహరమ్॥ ౩ ॥ నిశమ్య గీతం తదనఙ్గవర్ధనం వ్రజ
స్త్రియః కృష్ణగృహీతమానసాః। ఆజగ్మురన్యోన్యమలక్షితోద్యమాస్స యత్ర కాన్తో జవలోలకుణ్డలాః ॥ ౪ ॥ దు
హన్త్యోఽభియయుః కాశ్చిద్దోహం హిత్వా సముత్సుకాః। పయోఽధిశ్రిత్య సంయావమనుద్వాస్యాపరా య
యుః ॥ ౫ ॥ పరివేషయన్త్యస్తద్ధిత్వా పాయయన్త్యశ్శిశూన్పయః। శుశ్రూషన్త్యః పతీన్కాశ్చిదశ్నన్త్యో
ఽపాస్య భోజనమ్॥ ౬ ॥ లిమ్పన్త్యః ప్రమృజన్త్యోఽన్యా అఞ్జన్త్యః కాశ్చ లోచనే। వ్యత్యస్తవస్త్రాభరణాః కా

మ్పన్నరుణీకుర్వన్నిత్యర్థః ॥ తథా - చర్షణీనాం ఓషధీనాం - మనుష్యాణాం చ , శుచస్తాపగ్లానీః - మృజన్నపనయన్, చేత
నాచేతనతాపం నిరాకుర్వన్నిత్యర్థః ॥ ౨ ॥ దృష్ట్వేతి ॥ కుముత్కుముదం వికసనీయం విద్యతే , యస్యాస్తం , య
ద్వా - కోః , పృథివ్యాః ముదస్యాస్తీతి తం , భూమేరానన్దకరం , చన్ద్రం , తస్య కుముద్వతః . కోమలైః గోభిః కిరణైరర
ఞ్జితం రమణీయం - వనం చ , దృష్ట్వా , వామదృశాం కామినీనాం , మనోహరం మధురం చ , యథా తథా , భ
గవాన్ , జగౌ వేణుమవాదయదిత్యర్థః , కుముద్వన్తం కథం భూతం , అఖణ్డం సంపూర్ణం , మణ్డలం , యస్య , తం ,
నవకుఙ్కుమమివ అరుణం , అతః కుఙ్కుమారుణకాన్తాముఖసదృశమ్ ॥ ౩ ॥ నిశమ్యేతి ॥ తత్ మన్మథోద్దీపకం
గీత-మాకర్ణ్య - వ్రజస్త్రియః - సకృష్ణో - యత్ర - తత్రా - జగ్ముః - కథం భూతాః - కృష్ణేన - గృహీతం ఆకృష్టం-
కృష్ణే నివేశితం వా - మానసం యాసాం , పరస్పర , మలక్షితో నజ్ఞాపిత- ఉద్యమః కృష్ణం ప్రతిగమనోద్యోగః - యాసాం-జ
వేన వేగేన-లోలాని చఞ్చలాని-కుణ్డలాని-యాసాం తాః ॥ ౪ ॥ కృష్ణగృహీతమానసత్వమేవ తచ్చేష్టాభిః ప్రపఞ్చయతి॥ దు
హన్త్య ఇత్యాదినా ॥ కాశ్చిద్వ్రజస్త్రియో-గాః-పయో-దుహన్త్యస్సత్యో - దోహం-హిత్వా-అభియయుః.అపరాస్తు,స్థా
లీస్థం - క్షీరం-చుల్ల్యామధిరోప్య,తత్క్వాథ-మప్రతీక్షమాణాః-యయుః , కాశ్చిత్తు - సంయావం గోధూమకణాన్నం,పక్వ-
మనుద్వాస్య అనవరోప్య ॥ ౫ ॥ కాశ్చి-త్పరివేషయన్త్యః పత్యపత్యాదీన్ భోజనార్థం నివేశ్య అన్నాదికం పాత్రేషు దద
త్యః , తత్పరివేషణం-హిత్వా - పరాస్తు-శిశూన్-పయః-పాయయన్త్యః- త - ద్ధిత్వా,అన్యాస్తు-పతీన్ శుశ్రూషన్త్యః ఉపచర
న్త్యః-శుశ్రూషాం-హిత్వా-పరాస్తు,అశ్నన్త్యో-భోజనం పాత్ర-మపాస్య హిత్వా ॥ ౬ ॥ ఏవ-మన్యా - లేపనమార్జనా

ఞ్జనాదీన్ కుర్వాణాః-లేపనాదీన్-విహాయ-లోచనే, అఞ్జన్త్య ఇత్యన్వయః, కాశ్చిత్తు-వ్యత్యస్తాని విపరీతస్థానాని - వస్త్రాభరణాని-యాసాం-తథాభూతాః కృష్ణసమీప-మాయయుః ✽ ॥ ౭ ॥ ✽ ఏవం గచ్ఛన్త్యః పిత్రాదిభిర్వార్యమాణా అపి-కృష్ణగృహీతమానసత్వాత్, తాః-కాశ్చిన్న న్యవర్తన్త- న గృహానాజగ్ముః ✽ ॥ ౮ ॥ ✽ కాశ్చి-ద్గోప్యస్తు, అన్తర్గృహగతాః పతిభిరన్తర్గృహ నిరుద్ధా ఇత్యర్థః - అత ఏవ-నలబ్ధో-నిర్గమో-యాసాం-తాః - ప్రాగపి కృష్ణభావనాయుక్తా, స్తదా-నితరాం-కృష్ణం, దధ్యుః ధ్యాతవత్యః కథంభూతాః మీలితే లోచనే యాభి, స్తథాభూతాః ✽ ॥ ౯ ॥ ✽ ఏవం ధ్యాతవతీనాం ప్రారబ్ధకర్మక్షయపూర్వకభగవత్ప్రాప్తిమాహ ॥ దుస్సహేతి ద్వాభ్యాం ॥ దుఃఖేనాపి సోఢుమశక్యో-యః-ప్రియతమస్య కృష్ణస్య-విరహ-స్తేన-యస్తీవ్రతాపః-తేన-ధుతాః నిరస్తాః - అశుభాః ప్రారబ్ధపాపకర్మాణి-యాసాం, ధ్యానేన, ప్రాప్తో, యః, అచ్యుతస్య, శ్లేష, స్తేన-యా, నిర్వృతిరానన్దః, తయా, క్షీణాని, మఙ్గళాని ప్రారబ్ధపుణ్యాని, యాసాం, తాః ✽ ॥ ౧౦ ॥ ✽ ఏవం, సద్య ఏవ, ప్రక్షీణాని-బన్ధనాని సంసృతిబన్ధనిమిత్తాని పుణ్యపాపాత్మకాని, యాసాం, తాః, పరమాత్మానం కృష్ణమేవ, జారబుద్ధ్యాఽపి, సఙ్గతాః, సత్త్వాదిగుణప్రచురం, దేహం, తత్యజుః, ఏవకారాపిశబ్దాభ్యాం కోఽపి భావో భగవదనన్యవిషయో ముక్తయే ఽవకల్పత ఇత్యభిప్రేతమ్ ✽ ॥ ౧౧ ॥ ✽ తదేవ తన్ముఖేన విశదయితుం పృచ్ఛతి రాజా ॥ కృష్ణమితి ॥ హేమునే, కృష్ణం, పరం కేవలం, కాన్తమేవ, విదుః, న తు పరబ్రహ్మత్వేన, తాసాం, ఏవంభూతానాం, గుణధియాం విషయాసక్తధియాం-గోపీనాం-కథం, గుణప్రవాహస్య సత్త్వాదిగుణమయదేహపరంపరాయాః, ఉపరమో నిశ్శేషక్షయః ✽ ॥ ౧౨ ॥ ✽ అస్య ప్రశ్నస్యోత్తరం సప్తమ ఏవాభిహితమిత్యాహ ॥ ఉక్తం పురస్తాదేతత్త ఇతి ॥ ఏతదత్ర వక్తవ్య-ముత్తరం -తుభ్యం - పురస్తాత్సప్తమస్కన్ధ ఏవో-క్తం “ గోప్యః - కామాద్భయాత్కంస ” ఇత్యాదినా ॥ కోఽపి భగవత్యనన్యభావో ముక్తిహేతు రేవేత్యుక్తమేవేత్యర్థః ॥ ఉక్తేప్యుత్తరే కైము

శ్చిత్కృష్ణాన్తికం యయుః ॥ ౭ ॥ తా వార్యమాణాః పతిభిః పితృభిర్భ్రాతృబన్ధుభిః । గోవిన్దాపహృతాత్మానో నన్యవర్తన్త కాశ్చన ॥ ౮ ॥ అన్తర్గృహగతాః కాశ్చిద్గోప్యోఽలబ్ధవినిర్గమాః । కృష్ణం తద్భావనాయుక్తా దధ్యుర్మీలితలోచనాః ॥ ౯ ॥ దుస్సహప్రేష్ఠవిరహతీవ్రతాపధుతాశుభాః । ధ్యానప్రాప్తాచ్యుతాశ్లేషనిర్వృత్యా క్షీణమఙ్గళాః ॥ ౧౦ ॥ తమేవ పరమాత్మానం జారబుద్ధ్యాఽపి సఙ్గతాః । జహుర్గుణమయం దేహం సద్యః ప్రక్షీణబన్ధనాః ॥ ౧౧ ॥ రాజోవాచ ॥ కృష్ణం విదుః పరం కాన్తం న తు బ్రహ్మతయా మునే । గుణప్రవాహోపరమస్తాసాం గుణధియాం కథమ్ ॥ ౧౨ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఉక్తం పురస్తాదేతత్తే చైద్యస్సిద్ధిం యథా గతః । ద్విషన్నపి హృషీకేశం కిముతాధోక్షజప్రియాః ॥ ౧౩ ॥ నృణాం నిశ్శ్రేయసార్థాయ వ్యక్తిర్భగవతో నృప । అవ్యక్తస్యాప్రమేయస్య నిర్గుణస్య గుణాత్మనః ॥ ౧౪ ॥ కామం క్రోధం భయం స్నేహమైక్యం సౌహృదమేవ చ । నిత్యం హరౌ విదధతో యాన్తి తన్మయతాం హి

త్యేన మేనోపపత్తిమాహ ॥ చైద్య ఇత్యాదినా ॥ చైద్యః శిశుపాలో-హృషీకేశం-ద్విషన్నపి యథా-సిద్ధిం-పునర్ద్వాస్థతాం ,గతః, యథేతి నిదర్శనం వా-ద్విషన్నపి సిద్ధిం గతః-కిము-తస్య- ప్రియా గోప్యస్సిద్ధిం యయురితి ✽ ॥ ౧౩ ॥ ✽ కించ కేనాపి స్వానన్యవిషయక నిరన్తరభావేన భావితమానసా నను గృహీతుమవతీర్ణే కామాద్యన్యతమం భావం యే కుర్వన్తి న తేషాం ముక్తౌ విస్మయః కార్య ఇత్యాహ ॥ నృణామితి ॥ అవ్యయస్య జీవవత్కర్మాయత్తోత్పత్త్యాదివికారరహితస్య, అప్రమేయస్య-అపరిచ్ఛిన్నస్య, వాఙ్మనసాగోచరస్య వా-సత్త్వాది ప్రాకృతగుణరహితస్య - అనన్తకల్యాణగుణాశ్రయస్య-భగవతో-భువి లోకే-వ్యక్తిః-నృణాం-నిశ్శ్రేయసార్థాయైవ, అవ్యయస్యేత్యాదివిశేషణై రేవంభూతస్యాప్యుత్పత్త్యాదివికారాశ్రయత్వాదివద్భావం కేవలం లోకానుగ్రహార్థమేవేత్యుక్తం-తద్వ్యక్తేర్జీవవ్యక్తివైలక్షణ్యం చ ✽ ॥ ౧౪ ॥ ✽ నిత్యం- కామాద్యన్యతమం-భావం-యే-హరౌ-విదధతః కుర్వాణాః-వర్తన్త ఇతి శేషః-కామాదివిదధజ్జనసంసృతిబన్ధహారిణి కుర్వన్తీత్యర్థః - తే తన్మయతాం-యాన్తి - స్వార్థేఽత్ర మయట్, తత్ప్రకారతాం తత్సాధర్మ్యం యాన్తీత్యర్థః - హి-ప్రసిద్ధిః శైద్యాదిషు దృశ్యతే, ప్రాచుర్యే వాఽత్ర మయట్, యే కామాద్యన్యతమం కుర్వన్తి తే, తత స్తజ్జ్ఞానప్రచురతాం యాన్తి తద్ద్వారా ముక్తా భవన్తీత్యర్థః, కామాదీన్కుర్వాణా నిత్యం తత్సౌన్దర్యచిన్తాప్రాచుర్యాత్ కామాదీనపి విస్మృత్య ముక్తా భవన్తీతి భావః - శిశుపాలో హి కృష్ణసౌన్దర్యచిన్తాప్రాచుర్యాద్ద్వేషం విస్మృతవాన్ - తత్ర కామో మన్మథప్రయుక్తాభిలాషవిశేషః - ఐక్యమేకకులప్రసూతత్వానుసన్ధానం - స్నేహస్సఖ్యం సౌహృదం భక్తిః “ గోప్యః కామా ” దిత్యాదిస్థానప్రామాణ్యాత్, హరావిత్యనేన కామాద్యన్యతమభావవిధాయిజనబన్ధహరత్వరూపవస్తుస్వభావో ఽభిప్రేతః - అజ్ఞానేనాపి స్పృష్టస్యాగ్నేర్దాహకత్వవత్-తత్ర వస్తుస్వభావాన్ముక్తిప్రతిబన్ధకప్రారబ్ధకర్మక్షయాభావః - ఉద్దేశాన్తరప్రతిపత్తిశ్చ - అత ఏవ-ఉద్దేశాన్తరప్రతిపత్తేర్జ్ఞానస్య మోక్షాభావః-గోపీనాం తు “ దుస్సహే ” త్యాదినా ప్రారబ్ధకర్మక్షయోక్తేర్భగవద్వ్యతిరేకేణోద్దేశ్యాన్తరాభావేన తత్ప్రతిపత్త్యభావాచ్చ వస్తుస్వభావాద్య

త్తో మోక్షఉపపన్నః-వస్తుతస్తుగోపీనామపిగోవర్ధనోద్ధరణాదిభిరీశ్వరత్వజ్ఞానమస్త్యేవ ❋ ॥ ౧౫ ॥ ❋నచేతి॥ఏవమేవంసతి కృష్ణేవిషయే న-భవతా-విస్మయః-కార్యః - విస్మయాసంభావనాం ద్యోతయితుంవిశినష్టి ॥ అధోఽక్షజే - అధఃకృతాఅనితరవిషయా, అక్షజాఇన్ద్రియవృత్తయో,యస్మాత్ - తస్మిన్ - స్వవిషయకకామక్రోధాదిమజ్జనేన్ద్రియాణాం అన్యవిషయానభిముఖ్యావహే - తథాకర్తుంసమర్థానామపీశ్వరేనియన్తరి - కామాదిప్రయుక్తసమాధినిర్వాహకజనేశ్వరేవా - భగవతితదుపయుక్తజ్ఞానాదిగుణాశ్రయే-యతఃకృష్ణాద్ధేతో-రేతత్స్థావరాదికమపి విముచ్యతే-తస్మిన్ ❋ ॥ ౧౬ ॥ ❋ప్రస్తుతమాహ॥ తాదృష్ట్వేతి ॥ తాఃఆగతాఃగోపీః-దృష్ట్వా- వదతాంనిపుణవాదినాంమధ్యే-శ్రేష్ఠో-భగవాన్-వాగ్విలాసైః - విమోహయన్-ఉవాచ-తన్మనఃపరీక్షార్థమాహేత్యర్థః ❋ ॥ ౧౭ ॥ ❋ఉక్తమేవాహ॥ స్వాగతమిత్యాదినా ॥మత్ప్రేష్ఠానాంవోభాగ్యంవాచామగోచరమిత్యభిప్రాయేణసంబోధయతి ॥ మహాభాగాఇతి ॥ వోయుష్మాకమాగతమాగమనం-శోభనంజాతం కింతు, వ్రజస్యా - నామయమాధివ్యాధిరాహిత్య -మితిప్రశ్నః,త-త్కచ్చిదస్మదిష్టమిత్యర్థః-యద్యనామయంతర్హ్యాగమనకారణం,బ్రూత-తదనామయాపాదనాదన్యద్వః-కింప్రియం-కరవామ ❋ ॥ ౧౮ ॥ ❋లజ్జాప్రయుక్తమన్దహాసమాలక్ష్యాహ॥ రజనీతి ॥ఏషారాత్రిః-స్వయం-భయఙ్కరా -భయఙ్కరైః-సత్త్వైః-వ్యాళవ్యాఘ్రాదిభిః,నిషేవితాసహచరితాచ, అతో-వ్రజంప్రతి,గచ్ఛత-హేసుమధ్యమాః,ఇహాస్మిన్వనే-రాత్రౌ,స్త్రీభిః న,స్థాతుం-యుక్తమ్ ❋॥౧౯॥ ❋కించ-మాత్రాదయో-యుష్మాన,పశ్యన్తో-మృగమేయుః,అతో-బన్ధూనాం-మాత్రాదీనాంసాధ్వసంభయం-మాకృధ్వం నోత్పాదయత ❋॥౨౦॥❋ ఏవంప్రత్యాచక్షాణఈషత్ప్రణయకోపాన్వితావిలోకయన్తీఃప్రత్యాహ ॥ దృష్టమితి ॥ రాకేశస్యపూర్ణచన్ద్రస్య ,కరైః,రఞ్జితం-యమునాస్పర్శినో,ఽ-

తే॥ ౧౫ ॥నచైవంవిస్మయఃకార్యోఽధోక్షజేభగవత్యజే।యోగేశ్వరేశ్వరేకృష్ణేయతఏతద్విముచ్యతే॥౧౬॥ తాదృష్ట్వాఽన్తికమాయాతాభగవాన్వ్రజయోషితః।అవదద్వదతాంశ్రేష్ఠోవాచః❋పేశైర్విమోహయన్॥ ౧౭ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ స్వాగతంవోమహాభాగాఃప్రియంకింకరవామవః। వ్రజస్యానామయంకచ్చిద్బ్రూతాగమనకారణమ్॥ ౧౮ ॥రజన్యేషాఘోరరూపాఘోరసత్త్వనిషేవితా । ప్రతియాతవ్రజంనేహస్థేయంస్త్రీభిస్సుమధ్యమాః॥ ౧౯ ॥మాతరఃపితరఃపుత్రాభ్రాతరఃపతయశ్చవః। విచిన్వన్తిహ్యపశ్యన్తోమాకృధ్వంబన్ధుసాధ్వసమ్॥ దృష్టంవనంకుసుమితంరాకేశకరరఞ్జితమ్ । యమునానిలలీలైజత్తరుపల్లవశోభితమ్ ॥ ౨౧ ॥ తద్యాతమాచిరంఘోషంశుశ్రూషధ్వంపతీన్సతీః । క్రన్దన్తిబాలావత్సాశ్చతాన్పాయయతదుహ్యత॥ ౨౨ ॥అథవామదభిస్నేహాద్భవత్యోయన్త్రితాశయాః । ఆగతాహ్యుపపన్నంతత్ప్రీయన్తేమయిజన్తవః॥ ౨౩ ॥భర్తృశుశ్రూషణంస్త్రీణాంపరమో❋ధర్మోహ్యమాయయా । తద్బన్ధూనాంచకల్యాణ్యఃప్రజానాంచానుపోషణమ్॥ ౨౪ ॥దుశ్శీలోదుర్భగోవృద్ధోజడోరోగ్యధనోపివా।పతిస్స్త్రీభిర్నహాతవ్యోలోకేప్సుభిరపాతకీ॥ ౨౫ ॥ అస్వర్గ్యమయశస్యంచ

నిలస్య,లీలయామన్దగత్యా,కమ్పమానైః,తరూణాంపల్లవైః , శోభితం-వనం-దృష్టంహి ❋ ॥ ౨౧ ॥ ❋అతో,ఽత్రాగమనప్రయోజనం-జాత-మితి , యాత-చిరం విలమ్బం-మాకురుత-గత్వాకింవిధేయం-తత్రాహ ॥ సతీఃహేసత్యః , విభక్తివ్యత్యయఆర్షః - పతివ్రతానామేవంవిధమాగమనమనుచితమితిసాక్షేపంసంబోధనం , పతీన్ శుశ్రూషధ్వంపరిచరత-కించ-వత్సాః , గావఃమితిశేషః-బాలాశ్చ , క్రన్దన్తిక్రన్దేయుః - అతః-తాన్వత్సాన్-బాలాంశ్చ , పాయయత-క్షీరమితిశేషఃదుహ్యత-గాఇతిశేషః-తదర్థంగాదుహ్యతేత్యర్థః ❋॥ ౨౨ ॥ ❋నను త్వయిస్నేహాద్వయమాగతాఃఅతఃకథమేవంవక్తుమర్హసీత్యత్రాహ॥అథవేతి॥మయి-ప్రేమప్రకర్షాద్వశీకృతచిత్తా -య-ది-యూయ-మాగతా- స్తర్హి-దమాగమన-ముపపన్నంయుక్తమేవ కుతః-హియస్మా-జ్జన్తవో-మయిప్రియన్తేమయిప్రీతియుక్తాభవన్తి-సర్వాన్తర్యామిణిసర్వసుహృదిమయిసర్వజన్తుసాధారణంప్రీతిమాత్రంభవతీనామప్యవిరుద్ధమ్ ❋॥ ౨౩ ॥❋నకేవలంత్వదభిస్నేహమాత్రాదాగతాః-కింతు-త్వయాసహరన్తుమిచ్ఛయేత్యత్రదృష్టాదృష్టభయప్రదర్శనేనప్రత్యాచష్టే॥భర్తృశుశ్రూషణమితిత్రిభిః॥య-దమాయయానిష్కాపట్యేన-భర్తుః,శుశ్రూషణపరిచరణం-తదేవ-స్త్రీణాం-పరోమాయస్మా-త్తథావిధః ధర్మః-తథాహేకల్యాణ్యః -తస్యభర్తుః-బన్ధూనాం,పితృభ్రాత్రాదీనాం,ప్రజానాంస్వాపత్యానాంచ-యథార్హం-శుశ్రూషణం-అనుపోషణంచ పరమో-ధర్మః❋॥ ౨౪ ॥❋దుశ్శీలఇతి॥దుశ్శీలోదురాచారరతః,దుర్భగఃకురూపః-వృద్ధోజరితో,రోగోఽస్యాస్తీతితథా నవిద్యతే ధనంవిత్తం-యస్య-తథాభూతోఽపి-పతిః-లోకేప్సుభిఃపుణ్యలోకానిచ్ఛన్తీభిః - నత్యాజ్యః-మహాపాతకసంయుక్తస్తుహాతవ్యఇత్యభిప్రాయేణవిశినష్టి॥అపాతకీతి॥యద్వా,ఏవంవిధోఽపి పతిరపాతకీ - స్త్రీణాం నిర్దుష్టఏవ-అత-స్స-నహాతవ్యఇత్యర్థః-లోకేప్సుభిరిత్యనేన-అదృష్టంభయంప్రదర్శితమ్❋॥౨౫॥❋అథదృష్టభయప్రదర్శనేనప్రత్యాచష్టే॥ అస్వర్గ్యమితి ॥కులస్త్రియాః, ఔపపత్యంభర్తరిసత్యసతివాయోఽన్యఃసఙ్గస్తేస

ఉపపతిః-తస్యకర్మ ఔపపత్యంతత్సఙ్గమనం“పత్యన్తపురోహితాదిభ్యోయక్,, ఇతికర్మణియక్, అథవా-భావేయక్ - ఉపపతిమత్త్వం, తదస్వర్గ్యమసుఖకరం-మయశస్కరం-తుచ్ఛం, దుఃఖావహం-భయావహంచ-సర్వత్రనిన్దితంచ॥ ౨౬ ॥ “పతింవిశ్వస్య-ఏష భూతాధిపతిః-మాతాపితాభ్రాతానివాసశ్శరణసుహృద్గతిశ్చ నారాయణ,, ఇత్యుక్తరీత్యానిత్యోనిరుపాధికశ్చపతిర్బన్ధుశ్చత్వమేవేత్యాశయవతీరాలక్ష్యాహ ॥ శ్రవణాదితి ॥ నచగోపీనామేవంవిధాభిప్రాయసంగతి - స్తస్మిన్ తాసాంపరబ్రహ్మత్వజ్ఞానాభావా- దితిశఙ్క్యం - అనుపదంవక్ష్యమాణై రేవతాసాంవచోభిః “ శ్రేష్ఠోభవాం స్తనుభృతాంకిలబన్ధురాత్మాయర్హ్యమ్బుజాక్షతవపాదతలంరమాయాః - శ్రీర్యత్పదామ్బుజరజశ్చకమ ,, ఇత్యాదిభి రేవతజ్జ్ఞానావిష్కారాత్ - మయినిత్యేనిరుపాధికేపత్యౌబన్ధౌచమయి - శ్రవణాదిభి-ర్యాదృశో-భావో-భవతి న-తథా-సన్నికర్షేణాఙ్గసఙ్గేన-భవతి - అతో-గృహాన్ప్రతి-యాతగచ్ఛత - భావఃప్రీత్యాత్మకోఽభిప్రాయ విశేషః - తత్ర-శ్రవణంమత్స్వరూపరూపగుణశ్రవణం కీర్తనంగుణనామకీర్తనం-ధ్యానంతత్పూర్వకమనుచిన్తనం-తద్దర్శనంతత్పూర్వకసాక్షాత్కారః ॥ ౨౭ ॥ ఇత్థం-స్వమనోరథాననుగుణం-గోవిన్దస్య, వచో-నిశమ్య , గోప్యో-భగ్నాఃసఙ్కల్పోయాసాంతాః , అతఏవ-విషణ్ణాదుఃఖితాఃఅతఏవ, అనవధికాం , చిన్తాం, ప్రాపుః ॥ ౨౮ ॥ చిన్తాప్రాప్తానాంస్థితిమాహ॥కృత్వేతి॥అవఅవాక్-ముఖాని-కృత్వా, కథంభూతాని-శుచఃశోకాద్యః, శ్వసనఃసోష్ణనిశ్వాసమారుతః-తేన శుష్యన్తో-బిమ్బఫలవ-దధరా-యేషు-తథాభూతాని - తథా , వామచరణాఙ్గుష్ఠేన , మహీం-లిఖన్త్యః , తథా-గృహీతానికజ్జలానిసైః- స్తై -రశ్రుభిః-కుచయోః-కుఙ్కుమాని-క్షాళయన్త్యః, ఉరుఃదుఃఖభారోయాసాం-తథాభూతా-స్తూష్ణీం-స్థితా-బభూవుః ॥ ౨౯ ॥ కించ॥ ప్రేష్ఠమితి॥తత-శ్శనైః-రుదితేనరోదనేనో-పహతేశోకా

ఫల్గుకృచ్ఛ్రంభయావహమ్ । జుగుప్సితంచసర్వత్రహ్యౌపపత్యంకులస్త్రియాః॥ ౨౬ ॥శ్రవణాద్దర్శనాద్ధ్యానాన్మయిభావోఽనుకీర్తనాత్ । నతథాసన్నికర్షేణప్రతియాతతతోగృహాన్॥ ౨౭ ॥శ్రీశుకఉవాచ॥ఇతివిప్రియమాకర్ణ్యగోప్యోగోవిన్దభాషితమ్ । విషణ్ణాభగ్నసఙ్కల్పాశ్చిన్తామాపుర్దురత్యయామ్॥ ౨౮ ॥కృత్వాముఖాన్యవశుచశ్శ్వసనేనశుష్యద్బిమ్బాధరాణిచరణేనభువంలిఖన్త్యః । అస్రైరుపాత్తమషిభిఃకుచకుఙ్కుమానితస్థుర్మృజన్త్యఉరుదుఃఖభరాశ్చతూష్ణీమ్॥ ౨౯ ॥ప్రేష్ఠంప్రియేతరమివప్రతిభాషమాణంకృష్ణంతదర్థవినివర్తితసర్వకామాః। నేత్రేవిమృజ్యరుదితోపహతేస్మకించిత్సంరమ్భగద్గదగిరోఽబ్రువతానురక్తాః॥ ౩౦ ॥గోప్యఊచుః॥మైవంవిభోఽర్హతిభవాన్గదితుంనృశంసంసంత్యజ్యసర్వవిషయాంస్తవపాదమూలమ్ । ప్రాప్తాభజస్వదురవగ్రహమాత్యజాస్మాన్దేవోయథాఽఽదిపురుషోభజతేముముక్షూన్ ॥ ౩౧ ॥ యత్పత్యపత్యసుహృదామనువృత్తిరఙ్గస్త్రీణాంస్వధర్మఇతిధర్మవిదాత్వయోక్తమ్ । అస్త్వేవమేతదుపదేశపదే త్వయీశప్రేష్ఠోభవాంస్తనుభృ

శ్రుపూర్ణతయాలుప్తదర్శనే, నేత్రేవిమృజ్య - కించిత్కోపవశేన గద్గదాః-గిరో-యాసాం-తథాభూతాః - అనురక్తాస్తస్మిన్ననురాగయుక్తాః - అతఏవ-తదర్థం , త్యక్తాస్సర్వే, మనోరథా-యాభి - స్తథాభూతాః గోప్యః-కృష్ణ, మూచుః-కథంభూతం, ప్రేష్ఠం, తథాఽపిప్రియేతరంవైరిణమివ-భాషమాణం, ఇదంవిశేషణద్వయంసంరమ్భకారణమ్ ॥ ౩౦ ॥ ఉక్తిమేవాహ ॥ మైవమిత్యేకాదశభిః ॥ హేవిభో, ఇత్థంక్రూరంయథాతథా వక్తుం, భవా, న్నార్హతి॥ హేదురవగ్రహస్వచ్ఛన్ద,సర్వా-న్విషయాన్భోగ్యాన్పత్యపత్యాదీ , న్విహాయ -సర్వనిగమమితిపాఠే - సర్వేషాంపత్యాదీనాం-నిగమమాజ్ఞాం-సంత్యజ్య - తవ-పాదమూలం-ప్రాప్తాః భక్తాఇతిపాఠే-భజమానాః-అతోఽస్మా-న్మాత్యజ- కింతు- భజస్వఅనుకూలోభవ ,ముముక్షూన్భజమానా-న్భక్తా-నాదిపురుషోభగవా-న్యథా- నత్యజతి-తద్వత్ ॥ ౩౧ ॥ యదుక్తంభర్తుశ్శుశ్రూషణమిత్యాది-తదనూద్యతత్రోత్తరమాహుః ॥ యదితి ॥ అఙ్గహేకృష్ణ-ధర్మవిదా- త్వయా-పత్యాదీనా, మనువృత్తిరేవ-స్త్రీణాం స్వధర్మః స్వానురూపోధర్మ- ఇత్యుక్తం-తదేత-త్త్వయ్యు-పదేశపదేసతి - పద్యతేగమ్యతఇతిపదం-త్వయ్యుపదేశార్థంగన్తవ్యేసతి - ఏవమేవాస్తు-ఉపదేశపదత్వాభిప్రాయేణసంబోధయన్తి ॥ ఈశేతి ॥ ఈశఇతిసప్తమ్యన్తోఽపిపాఠః- నవయముపదేశార్థంప్రాప్తాః కిన్తుత్వత్సఙ్గతయఇతిభావః- తదేవావిశ్చక్రుః భవాన్ - ప్రేష్ఠఃప్రియతమ , ఇతిబుద్ధ్యా-ప్రాప్తాఇత్యర్థః- ప్రేష్ఠత్వేహేతుః తనుభృతామాత్మా,నిరుపాధికబన్ధుశ్చ-కిలేతిశ్రౌతీంప్రసిద్ధిందోయతయన్తి ॥యద్వా ॥ యత్పత్యాద్యనువృత్తిరేవస్త్రీణాం స్వధర్మఇత్యుక్తం-తదేత-త్పత్యాదిషు , కర్తవ్య-మనువర్తన - ముపదేశపదే-ఉపదిశ్యతఇత్యుపదేశః-అనువర్తనీయత్వేనోపదేష్టవ్యపత్యాదిరూపేణావస్థితేనిత్యనిరుపాధికపత్యాదిరూపేసర్వవిధబన్ధౌత్వయ్యేవతేషుకర్తవ్యత్వేనోపదిష్టానువృత్తిర

స్త్వీత్యర్థః॥తదేవాభిప్రేత్యవిశింష న్తి॥ ప్రేష్ఠ ఇత్యాదినా ❋ ॥ ౩౨ ॥ ❋ అత్రసదాచారంప్రమాణయన్త్యో విజ్ఞాపయన్తి॥కుర్వ న్తీతి॥ కుశలాశ్శాస్త్రనిపుణాః-ఆత్మన్నాత్మని-అతఏవ,నిత్యప్రియే,త్వయ్యేవ- రతింకుర్వన్తి , నిత్యప్రియ-ఇత్యనేనసోపాధిక పత్యాదీనామనిత్యప్రియత్వం సూచితం - తథాచోక్తం “ తదేవ ప్రీతయేభూత్వాపునర్దుఃఖాయజాయతే। తదేవకోపాయ యతఃప్రసాదాయ చజాయతే। తస్మాద్దుఃఖాత్మకంనాస్తినచకించిత్సుఖాత్మక ,, మితి॥కుశలా ఇత్యనేన“ నవాఅరేపత్యుఃకా మాయపతిఃప్రియోభవత్యాత్మనస్తుకామాయ ,, త్యాదిశాస్త్రార్థాభిజ్ఞత్వమభిప్రేతం - యతఏవ-మతో,ఽన్తతో. దుఃఖదై- స్సోపాధికైః-పత్యాదిభిః-కిం,నకించిత్సాధ్యమస్తీతిభావః-తత్తస్మా-న్నోఽస్మాకం , ప్రసీద - త్వయి-చిరం - ధృతాంబద్ధా మస్మాక - మాశాం - మాస్మఛ్ఛిన్ద్యాః విఫలాంనకుర్యాః - ఆత్మపర్యన్తవదాన్యస్యత వేదమాశాచ్ఛేదనమనుచితమిత్యభిప్రా యేణవరదేశ్వరేతిసంబోధనం - త్వత్సౌన్దర్యావలోకనేనత్వయ్యేవాశాధృతేత్యభిప్రాయేణసంబోధయన్త్యరవిన్దనేత్రే తి ❋ ॥ ౩౩ ॥ ❋ యదుక్తం“ తద్యాతమాచిరంగోష్ఠ ,,మిత్యాది,తత్రోత్తరమాహుః॥చిత్తమితి॥య-చ్చిత్తం గృహేషు నిర్వి శతినిర్విశే-గృహాభినివిష్టం-యచ్చిత్తమిత్యర్థః - త-త్సుఖేనఅనాయాసేన,భవతా-అపహృతం-తథా-ఉతాపిచ యౌ-గృహకృ త్యేగృహకార్యే-అనివిష్టౌ- కరౌ-తావపి-భవతా - అపహృతౌవ్యాపారరహితౌకృతావిత్యర్థః - తథా-పాదావపి,తవ,పా దమూలా-త్పదమాత్రమపి-నచలతః-కథం,వ్రజం-యాస్యామః-అథో అనన్తరంవా కింకరవామ ❋ ॥ ౩౪ ॥ ❋ తర్హి కింమయా విధేయమిత్యత్రాహుః ॥ సిఞ్చేతి ॥ అఙ్గహేకృష్ణ-తవ-అధరామృతస్య - పూరకేణప్రవాహేన-నోఽస్మాకం-హాసయుక్తేన-త

తాంకిలబన్ధురాత్మా ॥ ౩౨ ॥ కుర్వన్తిహిత్వయిరతింకుశలాస్స్వఆత్మన్నిత్యప్రియేపతిసుతాదిభిరార్తిదైః కిమ్। తన్నః ప్రసీదవరదేశ్వరమాస్మ ❋ ఛిన్ద్యాఆశాంధృతాంత్వయిచిరాదరవిన్దనేత్ర॥ ౩౩ ॥ చిత్తంసుఖేనభవతాఽప హృతంగృహేషుయన్నిర్విశత్యుతకరావపిగృహ్యకృత్యే। పాదౌపదంనచలతస్తవపాదమూలాద్యామః కథం వ్రజమథోకరవామకింవా ॥ ౩౪ ॥ సిఞ్చాఙ్గనస్త్వదధరామృతపూరకేణహాసావలోకకలగీతజహృచ్ఛయాగ్నిమ్ । నోచేద్వయంవిరహజాగ్న్యుపయుక్తదేహాధ్యానేనయామపదయోః పదవీంసఖే తే ॥ ౩౫ ॥ యర్హ్యమ్బుజాక్షతవపాదతలంరమాయాదత్తక్షణంక్వచిదరణ్యజనప్రియస్య । అస్ప్రాక్ష్మతత్ప్రభృతినాన్యసమక్షమఙ్గ స్థాతుంత్వయాఽభిరమితా బత పారయామః ॥ ౩౬ ॥ శ్రీర్యత్పదామ్బుజరజశ్చకమేతులస్యాలబ్ధ్వాఽపివక్షసిపదంకిలభృత్యజుష్టమ్ । యస్యాస్స్వవీక్షణకృ ❋ తేఽన్యసురప్రయాసస్తద్వద్వయంచతవపాదరజః ప్రపన్నాః ॥ ౩౭ ॥ తన్నః ప్రసీదవృజినార్దనతేఽఙ్ఘ్రిమూలంప్రాప్తా విసృజ్యవసతీస్త్వదుపాసనాశాః।త్వత్సున్దరస్మి

వా-వలోకన - మధురవేణునాదేనచ - జాతం-హృచ్ఛయాగ్నిం కామాగ్నిం సిఞ్చశమయ-నోచేద్యద్యేవంనకరోషి-తర్హి-హే సఖే-వయం - భవద్వియోగజాగ్నినా - దగ్ధదేహాస్సన్తః-త్వద్ధ్యానేనసాధనేన-తవ - పదయోః పదవీం-యామప్రాప్నువామ- త్వయా ఽనుపభుక్తంవ్యర్థమిదంశరీరంత్వద్విరహాగ్నినాదగ్ధ్వాత్వద్ధ్యానేనత్వత్సన్నిధిమేవప్రాప్స్యామః - మృత్వాపిత్వాం ప్రాప్స్యామేతిభావః ❋ ॥ ౩౫ ॥ ❋ నను-స్వపతయఏవాధరామృతంసిఞ్చన్త్విత్యత్రాహుః॥యర్హీతి॥ హేఅమ్బుజాక్ష-అరణ్యజ నానాంమునీనాం - ప్రియస్య- తవ-రమాయాః-లక్ష్మ్యాః , దత్తక్షణందత్తోత్సవం - దత్తావసరంవా-తదపి,కదాచిదేవ-నసర్వ దా , అరణ్యజనప్రియత్వాదితిభావః-ఏవంవిధం , పాదతలం,యర్హి-యదా , వయ,మస్ప్రాక్ష్మస్పృష్టవత్యః,అరణ్యజనప్రియ త్వాదరణ్యేక్వచిద్యదాస్పృష్టవత్యః - తత్రచ-త్వయా-అభిరమితా-అభినన్దితాస్సత్యః-తతఆరభ్య-అఙ్గహేకృష్ణ,అన్యసమక్షం, స్థాతుమపి నపారయామః-పురుషాన్తరసమక్షమవస్థాతుంనశక్నుమః,తుచ్ఛాస్తేనరోచన్త ఇత్యర్థః ❋ ॥ ౩౬ ॥ ❋ త్వత్పాద సౌరభ్యంత్వతివిచిత్రమిత్యాహుః ॥ శ్రీరితి ॥ శ్రీః-లక్ష్మీః-తవ-వక్షస్య - సాపత్న్యంఉన్నతంచ-పదంస్థానం,లబ్ధ్వాఽపి,తులస్యా సపత్న్యాసహ- య- త్తవ - పదామ్బుజరజః-కామయతేస్మ , కథంభూతం -భృత్యైస్సర్వైర్జుష్టమితిసౌభాగ్యాతిశయోక్తిః- కథంభూతా-శ్రీః-యస్యాః శ్రియః - స్వవీక్షణకృతేస్వావలోకనార్థం - శ్రీరస్మానవలోకయత్విత్యేతదర్థం- అన్యేషాం-సురా ణాంబ్రహ్మాదీనాం-అన్యతపఃప్రయాసఇతిపాఠే , అన్యేషాంబ్రహ్మాదీనాం-తపఃక్లేశఇత్యర్థః - సా-శ్రీ-శ్చకమ - ఇత్యన్వయః- తద్వత్-శ్రీవత్-వయమపి,తవ,పాదరజః-ప్రపన్నాః ❋ ॥ ౩౭ ॥ ❋ హేవృజినార్దనదుఃఖహన్తః-త్వదుపాసనేత్వద్భజనఏవా శా-యాసాం-తాః - వయం-వసతీఃగృహాన్,విసృజ్య-యోగినఇవ , తవాఙ్ఘ్రిమూలం,ప్రాప్తాః-తత్తస్మా - న్నోఽస్మాకం- ప్రసన్నో, భవ॥కీదృశఃప్రసాదఃకార్యఇత్యత్రాహ ॥ తవ-సున్దరంస్మితంయస్మిన్- తేన-నిరీక్షణేన-యః- తీవ్రః-స్మరతాప-స్తే

౩౭ ॥ శ్లో ❋ పా ॥ అన్యతపఃప్రయాసః

న-తప్తా . ఆత్మానో దేహాః-యాసాం, తాః తాసాం, మస్మాకం - హే పురుషరత్న, త్వద్దాస్యం, దేహి ॥ ౩౮ ॥ వసుభోగ్యం గృహాదికం విహాయ కిమితి మద్దాస్యం ప్రార్థ్యత ఇత్యత్రాహుః ॥ వీక్ష్యేతి ॥ కుణ్డలయోః శ్రీ-ర్యయో- స్తే, గణ్డస్థలే యస్మిన్- అధరసుధా యస్మిన్, హసితయుక్తోఽవలోకో యస్మిన్, తథాలకైశ్చూర్ణకున్తలై , రావృతం, ముఖం. ఆశ్రితానా, మభయప్రదం - భుజదణ్డయో - ర్యుగ్మం - శ్రియో లక్ష్మ్యై - ఏకం ముఖ్యం - రతిజనకం - క్రీడాయోగ్యం వా - వక్షశ్చా-వలోక్య-తవైవ - దాస్యో-భవామ - త్వద్రూపస్య నిరతిశయభోగ్యత్వాదితి భావః ॥ ౩౯ ॥ యదుక్తం "జుగుప్సితం చ సర్వత్ర హ్యౌపపత్య,, మితి- తస్యోత్తరమాహుః ॥ కాస్త్రీతి ॥ అఙ్గ హే కృష్ణ -కలాని మధురాణి - పదాని - యస్మిన్-త - దాయతం దీర్ఘం మూర్ఛితం స్వరాలాపభేద - స్తేన - సమ్మోహితా సతీ - కలపదామృతవేణుగీత సమ్మోహితేతి పారేస్పష్టోఽర్థః. లోకత్రయసున్దర మిదం - రూపం , నిరీక్ష్య చ-త్రిలోక్యామపి-కావాస్త్రీ - ఆర్యచరితాత్సదాచారాన్నిజధర్మా - న్నచలేత్- సర్వాపిచలేదేవేత్యర్థః-యద్యతో - గావో - ద్విజాః పక్షిణో - మృగాశ్చాపి-పులకాని రోమాఞ్చా-నబిభ్రన్నబిభరుః -త్వద్యోతకశబ్దశ్రవణమాత్రేణాపి తిరశ్చామపి నిజధర్మత్యాగో దృష్టః కిం పునరస్మాదృశామితి భావః ॥ ౪౦ ॥ వ్రజజనార్త్యపాకరణాయావతీర్ణస్య పునస్తదార్త్యుపాదనమనుచితమిత్యభిప్రాయేణాహుః ॥ వ్యక్తమితి ॥ యథా-ఆదిపురుష-ఉపేన్ద్రాదిరూపేణ-సురలోకార్తిహరసనేన, తద్రక్షణార్థమవతీర్ణ- స్తథా- త్వమపి, వ్రజజనస్యా- ర్తిహరో , నూనం, జాతః-తత్తస్మాత్- హే ఆర్తబన్ధో-కి

తనిరీక్షణతీవ్రకామతప్తాత్మనాం పురుషభూషణ దేహి దాస్యమ్ ॥ ౩౮ ॥ వీక్ష్యాలకావృతముఖం తవ కుణ్డలశ్రీగణ్డస్థలాధరసుధం హసితావలోకమ్ । దత్తాభయం చ భుజదణ్డయుగం విలోక్య వక్షః శ్రియైకరమణం చ భవామ దాస్యః ॥ ౩౯ ॥ కాస్త్ర్యఙ్గ తే కలపదాయతమూర్ఛితేన సమ్మోహితాఽఽర్యచరితాన్న చలేత్త్రిలోక్యామ్ । త్రైలోక్యసౌభగమిదం చ నిరీక్ష్య రూపం యద్గోద్విజద్రుమమృగాః పులకాన్యబిభ్రన్ ॥ ౪౦ ॥ వ్యక్తం భవాన్ వ్రజజనార్తిహరోఽభిజాతో దేవో యథాఽఽదిపురుషః సురలోకగోప్తా । తన్నో నిధేహి కరపఙ్కజమార్తబన్ధో తప్తస్తనేషు చ శిరస్సు చ కింకరీణామ్ ॥ ౪౧ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఇతి విక్లబితం తాసాం శ్రుత్వా యోగేశ్వరేశ్వరః । ప్రహస్య సదయం గోపీరాత్మారామోఽప్యరీరమత్ ॥ ౪౨ ॥ తాభిస్సమేతాభిరుదారచేష్టితః ప్రియేక్షణోత్ఫుల్లముఖీభిరచ్యుతః । ఉదారహాసద్విజకున్దదీధితిర్వ్యరాజతైణాఙ్క ఇవోడుభిర్వృతః ॥ ౪౩ ॥ ఉపగీయమాన ఉద్గాయన్ వనితాశతయూథపః । మాలాం బిభ్రద్వైజయన్తీం వ్యచరన్మణ్డయన్ వనమ్ ॥ ౪౪ ॥ నద్యాః పులినమావిశ్య గోపీభిర్హిమవాలుకమ్ । జుష్టం తత్తరళానన్దికుముదామోదవాయునా ॥ ౪౫ ॥ బాహుప్రసారపరిరమ్భకరాలకోరునీవీస్తనాలభననర్మనఖాగ్రపాతైః । క్ష్వేళ్యావలోకహసితైర్వ్రజసున్దరీణాముత్తమ్భయన్ రతిపతిం రమయాంచకార ॥ ౪౬ ॥ ఏవం భగవతః కృష్ణాల్లబ్ధమానా మహాత్మనః । ఆత్మానం మేనిరే స్త్రీణాం మానిన్యో

ఙ్కరీణాం నోఽస్మాకం, తప్తేషు స్మరతాపతప్తేషు- స్తనేషు-శిరస్సు చ , పఙ్కజవచ్ఛీతలం కోమలం-కరం, నిధేహి నిధాయ-త్రింశమయేతి భావః ॥ ఆర్తబన్ధో ఇతి తదనుగుణం సంబోధనం- కిఙ్కరీణామిత్యపేక్షణీయ సంబన్ధావిష్కారః ॥ ౪౧ ॥ ఇత్థం-తాసాం-విక్లబితం పారవశ్యప్రలపిత-మాకర్ణ్య-యోగేశ్వరేశ్వరోఽప్యాత్మారామో - గోపీః రరీరమత్ రమయామాస-ఆత్మారామత్వాద్విషయవిముఖోఽప్యార్తిహరస్వభావత్వాత్తాభిస్సహ రేమ ఇత్యర్థః ॥ ౪౨ ॥ తదేవ ప్రపఞ్చయతి ॥ తాభిరిత్యాదినా ॥ ప్రియస్య స్వస్యే-క్షణేన-ఉత్ఫుల్లాని-ముఖాని-యాసాం - తాభి-స్సఙ్గతాభిః-గోపీభిస్సహా,చ్యుతః-ఉదారహాసశ్చ-ద్విజా దన్తాశ్చ- తేషు-కున్దకుసుమవ-ద్దీధితి-ర్యస్య-తథాభూతో- వ్యరోచత రరాజ-ఉడుభిః-వృత-శ్చన్ద్ర ఇవ ॥ ౪౩ ॥ గోపీభి-రుపగీయమానః-స్వయం చో-ద్గాయన్-వనితాశతానాం - యూథపః కరీయూథప ఇవేతి భావః-వైజయన్తీం, మాలాం- బిభ్రా-ణో-వన-మలఙ్కుర్వన్-వ్యచరత్ ॥ ౪౪ ॥ హిమమయ్యో-వాలుకా స్సికతా-యస్మిన్-త-న్నద్యా యమునాయాః పులినం-కథంభూతం-తస్యా యమునాయా- స్తరళానాం, తరఙ్గాణాం సంబన్ధినాం, కుముదానా - మామోదో-యస్య- తేన-వాయునా-జుష్ట-మాసాద్య అధిష్ఠాయ-రమయాంబభూవే-త్యుత్తరేణాన్వయః ॥ ౪౫ ॥ కిం కుర్వన్, బాహుప్రసారః స్కన్ధస్యోపరి బాహుప్రసారణం, పరిరమ్భః ఆలిఙ్గనం, కరేణా-లకాదీనా,మాలభనం సంస్పర్శశ్చ , నర్మపరిహాసశ్చ-నఖాగ్రపాతాః నఖక్షతాశ్చ-తైః క్ష్వేళ్యా క్రీడయా చా-వలోకనైశ్చ, హసితైశ్చ-మన్మథం-తాసా-ము-ద్దీపయన్ ॥ ౪౬ ॥ ఇత్థం-మహాత్మనః-ఆసక్తచిత్తా-ద్భగవతో హేతోః, లబ్ధో-మానో గర్వో,యాభి-స్తాః - మానిన్యో గోప్యః, ఆత్మానం-భువి-స్త్రీణాం మధ్యే-అ

భ్యధికం సర్వోత్కృష్టం మేనిరే ❀ ॥ ౪౭ ॥ ❀ తతః కిమకరోదిత్యత ఆహ ॥ తాసామితి । తాసాం గోపీనాం, సచాసౌ సౌభగేన సౌన్దర్యాభిమానేన యో, మదః తం. మానం చిత్తసమున్నతిం మస్వాధీనతామితి యావత్, తం చ వీక్ష్య కేశవః బ్రహ్మరుద్రయోరపి నియన్తా, భగవాన్, ప్రశమాయ, తాసాం, మదమానయోః ప్రశాన్తయే ప్రసాదాయ, ఉత్తరోత్తరాభినివేశాపాదనరూపానుగ్రహాయ చ తత్రైవ పులినే, అన్తర్హితవాన్ ❀ ॥ ౪౮ ॥ ❀ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే ఏకోనత్రింశోఽధ్యాయః ❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀

అథాన్తర్హితభగవద్దర్శనజతాపతప్తానాం భగవతో గత్యనురాగస్మితవిభ్రమేక్షితాలాపవిహారవిభ్రమాపహృతచిత్తానామున్మత్తాయితానాం గోపీనాం తచ్చేష్టానుకరణం తావచ్చేతనాచేతనావిభాగేన ప్రశ్నపూర్వకమన్వేషణప్రకారము పలక్షణతస్సర్వాన్తరాసక్త్యధ్యవసాయప్రకారం సర్వాన్తరస్యాపి తద్వన్మదమానప్రశమనార్థమన్తర్ధానం తయా సహ పునరన్వేషణప్రకారం చాహ త్రింశేన ॥ అన్తర్హిత ఇతి ॥ భగవత్యన్తర్హితే సతి తమవీక్షమాణాః యూథపమపశ్యన్త్యః, కరిణ్య ఇవ సహసా అవిమన్నైనైవ అన్వతప్యన్ ❀ ॥ ౧ ॥ ❀ గత్యేతి ॥ రమాపతేః గత్యా అనురాగస్మితాభ్యాం యాని, విలాసనిరీక్షణాని తైశ్చ మనోరమాలాపైశ్చ, విహారాః క్రీడాశ్చ విభ్రమా అన్యే చ విలాసాశ్చ తైః ఆక్షిప్తాన్యాకృష్టాని చిత్తాని యాసాం, తాః అత ఏవ తదాత్మికాః, తస్మిన్నేవ ఆత్మా చిత్తం యాసాం తాః, తజ్జ్ఞానప్రచురా ఇత్యర్థః అత ఏవ, భగవతస్తాస్తా వివిధాశ్చేష్టాః జగృహుః అనుచక్రుః ❀ ॥ ౨ ॥ ❀ తదేవ ప్రపఞ్చయతి ॥ గతీతి ॥ తదాత్మికాః అత ఏవ, ప్రియస్య కృష్ణస్య, గత్యాదిషు ప్ర

ఽభ్యధికం భువి ॥ ౪౭ ॥ తాసాం తత్సౌభగమదం వీక్ష్య మానం చ కేశవః । ప్రశమాయ ప్రసాదాయ తత్రైవా
న్తరధీయత ॥ ౪౮ ॥ ❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀
❀❀❀❀❀❀ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, దశమస్కన్ధే, ఏకోనత్రింశోఽధ్యాయః ❀❀❀❀❀❀❀

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ అన్తర్హితే భగవతి సహసైవ వ్రజాఙ్గనాః । అతప్యంస్తమచక్షాణాః కరిణ్య ఇవ యూథపమ్ ॥ ౧ ॥
గత్యానురాగస్మితవిభ్రమేక్షితైర్మనోరమాలాపవిహారవిభ్రమైః । ఆక్షిప్తచిత్తాః ప్రమదా రమాపతేస్తాస్తా
విచేష్టా జగృహుస్తదాత్మికాః ॥ ౨ ॥ గతిస్మితప్రేక్షణభాషణాదిషు ప్రియాః ప్రియస్య ప్రతిరూఢమూర్తయః । అ
సావహం త్విత్యబలాస్తదాత్మికా న్యవేదిషుః కృష్ణవిహారవిభ్రమాః ॥ ౩ ॥ గాయన్త్య ఉచ్చైరముమేవ సజ్గతా విచి
క్యురున్మత్తకవద్వనాద్వనమ్ । పప్రచ్ఛురాకాశవదన్తరం బహిర్భూతేషు సన్తం పురుషం వనస్పతీన్ ॥ ౪ ॥ దృష్టో
వః కచ్చిదశ్వత్థ ప్లక్ష న్యగ్రోధ నో మనః । నన్దసూనుర్గతో హృత్వా ప్రేమహాసావలోకనైః ॥ ౫ ॥ కచ్చిత్కురవకా
శోకనీపోదుమ్బరచన్దనాః । రామానుజో మానినీనాం గతో దర్పహరస్మితః ॥ ౬ ॥ కచ్చిత్తులసి కల్యాణి గోవిన్దచ
రణప్రియే । సహ త్వాఽళికులైర్బిభ్రద్దృష్టస్తేఽతిప్రియోఽచ్యుతః ॥ ౭ ॥ మాలత్యదర్శి వః కచ్చిన్మల్లికే జాతి

తిరూఢమూర్తయః భగవద్గత్యాద్యనుకారేషు చికీర్షితేషు సత్సు హృదయారూఢాస్తస్య మూర్తయో యాసాం తాః, అతః కృష్ణవిహారా ఇవ విభ్రమాః క్రీడా యాసాం తాః తస్య, ప్రియా, అబలా గోప్యః, అసావహం కృష్ణోఽహమితి మిథో న్యవేదిషత ❀ ॥ ౩ ॥ ❀ కించ గాయన్త్య ఇతి ॥ సజ్గతాస్సముదితాః, సంశ్లిష్టీభూతా ఇతి యావత్. అముం కృష్ణమేవ గాయన్త్యః, వనాద్వనం గచ్ఛన్త్యః, ఉన్మత్తవద్విచిక్యుః మృగయాఞ్చక్రుః, వనస్పతీన్ప్రతి, పప్రచ్ఛుశ్చ, కథంభూతం ఆకాశవద్భూతేషు చరాచరాత్మకేషు, అన్తర్బహిశ్చ, వ్యాప్య వసన్తం, పురుషం పురుషాకారం, పురుషశబ్దవాచ్యం వా, పరమపురుషం వా, ఏవంభూతమపి, ప్రాకృతమివ, పప్రచ్ఛురిత్యస్సై వనస్పతీన్ప్రచ్ఛురిత్యనేనోన్మత్తతుల్యత్వం దర్శితమ్ ❀ ॥ ౪ ॥ ❀ భగవద్విరహవ్యథాముషితచేతనాచేతనతిర్యగతిర్యగ్వివేకానాం ప్రశ్నప్రకారమేవాహ ॥ నవభిః ॥ అశ్వత్థాదీనాం ప్రత్యేకసంబోధనేన ప్రశ్నేఽపి ప్రత్యేకమవగన్తవ్యః, ప్రేమహాసవిలోకనైః అస్మాకం, మనో, హృత్వా, చోర ఇవ నన్దసూనుర్గతః వో యుష్మాభిః కిం దృష్టః అశ్వత్థాదీనాం మహత్త్వాద్యజ్ఞాంగత్వాత్ తత్రాశ్వత్థస్య భగవద్విభూతిత్వాచ్చ తే పశ్యేయురిత్యాదావశ్వత్థాదీన్పృచ్ఛన్తి, తతో మహాన్తః పుష్పైర్బహూపకారిణశ్చేతి కురవకాదీన్పృచ్ఛన్తీత్యేవం యథాసంభవం కేచిద్వ్యాచక్షతే ❀ ॥ ౫ ॥ ❀ కచ్చిదితి ॥ హే కురవకాదయః, మానినీనాం, దర్పహరం స్మితం యస్య, స, రామానుజః ఇహాగతః కచ్చిదితీష్టప్రశ్నద్యోతకమవ్యయం, దృష్టః ఆగతశ్చ కిం, తదస్మదిష్టమిత్యర్థః ఏవముత్తరత్రాపి ❀ ॥ ౬ ॥ ❀ హే తులసి హే గోవిన్దచరణప్రియే, అత ఏవ, హే కల్యాణి, అళికులైస్సహ, త్వాం, బిభ్రాణః తవాతిప్రియశ్చాచ్యుతః త్వయా, దృష్టః కచ్చిత్ ❀ ॥ ౭ ॥ ❀ గుణాతిరేకేఽపి నమ్రా ఇతీమాః పశ్యేయురితి పృచ్ఛన్తి ॥ మాలతీతి ॥ హే మాలతి హే మల్లికే, హే జాతి, హే యూథికే, వో యుష్మాభిః అదర్శి కచ్చిద్దృష్టః కిం,

మాధవః, కరస్పర్శేన-యుష్మాకం ప్రీతిం, జనయన్, కిం యాతః, అత్ర, మాలతీజాత్యోరవాన్తరవిశేషో ద్రష్టవ్యః ॥ ౮ ॥ ఫ
లాదిభిస్సర్వప్రాణిసంతర్పకా ఇమే పశ్యేయురితి పృచ్ఛన్తి ॥ చూతేతి ॥ చూతామ్రయోః కదమ్బనీపయోశ్చావాన్తరభేదో ద్రష్ట
వ్యః హే చూతాదయః, భవన్తః-యే చాన్యే-పరార్థమేవ, భవికాజన్మ-యేషాం, తే, యమునాకూలసమీపే వర్తమానాః, తీర్థవా
సిన ఇత్యర్థః-రహితాత్మనాం శూన్యచేతసాం-అస్మాకం కృష్ణపదవీం-శంసన్తు కథయన్తు ॥ ౯ ॥ హే క్షితీతి ॥ త్వయా, కిం-త
పః, కృతం, అన్యథేదం న ఘటత ఇత్యాహుః, యా, త్వం-కేశవస్య-అఙ్ఘ్రిస్పర్శేన-ఉత్సవో-యస్యాః-తథాభూతా-కుతః, అఙ్గ
రుహైః-ఉత్పులకితాః రోమాఞ్చితా-విభాసి శోభసే-ఉదఞ్చితాని తృణాన్యేవ త్వత్యే-తే న రోమాఞ్చాః-తత్ర హేతుః కేశవాఙ్ఘ్రి
స్పర్శః, తత్ర చ హేతుః ప్రాక్తనం తపశ్చేతి సంభావ్య, ధోత్సవే హేత్వన్తరాణ్యపి సంభావయన్తి ॥ అపి కిం-మయ-ఉత్సవో-
అఙ్ఘ్రిసంభవః అధునైకదేశే భగవదఙ్ఘ్రిస్పర్శసంభవః-కిం వా, పూర్వమేవ-ఉరుక్రమస్య త్రివిక్రమస్య, విక్రమాత్పదాసర్వా
క్రమణాత్, జాతః, అథవా-తతోఽపి పూర్వం, వరాహవపుషః భగవతః-పరిరమ్భణేన ఆలిఙ్గనేన, జాతః ॥ ౧౦ ॥ హరిణ్యా
దృష్టిలాలిత్యస్య శ్రీకృష్ణదర్శనజహర్షయుక్తతాం సంభావ్య పృచ్ఛన్తి ॥ అపీతి ॥ హే ఏణపత్ని, వః యుష్మాకం, దృశాం, సునిర్వృ
తిం నిరతిశయానన్దం, గాత్రైస్సున్దరైః పాణిపాదాదిభిరవయవైః, వితన్వన్విస్తారేణ జనయన్-అచ్యుతః-ప్రియయా సహ-ఇ
హ ఉపగతః, అపి కిం, ఆగతః కిమిత్యర్థః ॥ నోపగత ఇతి మా వోచ ఇత్యభిప్రేత్య తత్ర లిఙ్గమాహుః ॥ కా పత్న్యేన న బ్రూయురితి సఖ్య
మాపాదయన్తీభిస్సంబోధ్యతే ॥ హే సఖీతి ॥ కాన్తాయాః, అఙ్గసఙ్గేన ఆలిఙ్గనేన-యః-తత్కుచకుఙ్కుమం-తేన రఞ్జితాయాః, కు
లపతేః గోకులనాథస్య కృష్ణస్య, కున్దస్రజో గన్ధ, ఇహ-వాతి ప్రసరతి, అనేన కాన్తయా సహోపగతత్వే లిఙ్గముక్తం భవ

యూథికే । ప్రీతిం వో జనయన్యాతః కరస్పర్శేన మాధవః ॥ ౮ ॥ చూతప్రియాలపనసాసనకోవిదారజమ్బ్వర్క
బిల్వబకుళామ్రకపారిజాతాః । యేఽన్యే పరార్థభవికా యమునోపకూలాశ్శంసన్తు కృష్ణపదవీం రహితాత్మ
నాం నః ॥ ౯ ॥ కిం తే కృతం క్షితి తపో బత కేశవాఙ్ఘ్రిస్పర్శోత్సవోత్పులకితాఙ్గరుహైర్విభాసి । అప్యఙ్ఘ్రిసంభవ
ఉరుక్రమవిక్రమాద్వా ఆహో వరాహవపుషః పరిరమ్భణేన ॥ ౧౦ ॥ అప్యేణపత్న్యుపగతః ప్రియయేహ గాత్రై
స్తన్వన్దృశాం సఖి సునిర్వృతిమచ్యుతో వః । కాన్తాఙ్గసఙ్గకుచకుఙ్కుమరఞ్జితాయాః కున్దస్రజః కులపతేరిహ వాతి
గన్ధః ॥ ౧౧ ॥ బాహుం ప్రియాంస ఉపధాయ గృహీతపద్మో రామానుజస్తులసికాలికులైర్మదాన్ధైః । అన్వీయమా
న ఇహ వస్తరవః ప్రణామం కిం వాభినన్దతి చరన్ప్రణయావలోకైః ॥ ౧౨ ॥ పశ్యతేమా లతా బాహూనప్యాశ్లిష్టా వ
నస్పతేః । నూనం తత్కరజస్పృష్టా బిభ్రత్యుత్పులకాన్యహో ॥ ౧౩ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఇత్యున్మత్తవచో గోప్యః
కృష్ణాన్వేషణకాతరాః । లీలా భగవతస్తాస్తా హ్యనుచక్రుస్తదాత్మికాః ॥ ౧౪ ॥ కస్యాశ్చిత్పూతనాయన్త్యాః కృ
ష్ణాయన్త్యపిబత్స్తనమ్ । తోకయిత్వా రుదత్యన్యా పదాహన్ శకటాయతీమ్ ॥ ౧౫ ॥ దైత్యాయిత్వా జహారాన్యా

తి ॥ ౧౧ ॥ ఫలభారేణ నతాంస్తరూన్ కృష్ణదర్శనాత్ప్రణతాన్మత్వా ప్రియయా సహితస్య గతివిలాసం సమ్భావయన్త్యః
పృచ్ఛన్తి ॥ బాహుమితి ॥ హే తరవః, రామానుజః-గృహీతం దక్షిణపాణినా ధృతం పద్మం-యేన తథాభూతః, ప్రియాయాః,
స్కన్ధే-బాహుం వామబాహుం-నిధాయ తులసికాయాః-అళికులైః-తదామోదమదాన్ధైః, అన్వీయమానః అనుగమ్యమానః-
ఇహ చరన్-ప్రణయసహితైః, అవలోకైః, వః యుష్మాకం-ప్రణామం-అభినన్దతి కిమ్ ॥ ౧౨ ॥ తత్ర కాశ్చిత్కాశ్చిద్గోపీరా
హుః ॥ పశ్యతేతి ॥ హే సఖ్యః, ఇమాః లతాః-కృష్ణేన నూనం-సఙ్గతాః-పశ్యత-పృచ్ఛతేతి పాఠాన్తరం-తదా-ఇమాః-పృచ్ఛ
తేత్యర్థః ॥ నను స్వపతిసఙ్గతౌ తత్సఙ్గతిర్దుర్ఘటా తత్రాహుః ॥ వనస్పతేః పత్యుః-బాహూన్ స్కన్ధాన్ ఆశ్లిష్టా అపి కర్తరి క్తః-
ఆశ్లిష్యేతి పాఠాన్తరం తదా-ఆశ్లిష్యాపి నూనం తస్య కృష్ణస్య-కరజైః-నఖైః-స్పృష్టాః-కుతః-యత-ఉత్పులకాని-బిభ్రతి-
న హి స్వపతిసఙ్గతానామపీదృక్పులకసంభవ ఇతి భావః-ఉదఞ్చితకోరకాణి పులకత్వేన సంభావయన్తీనామియముక్తిః ॥ ౧౩ ॥
ఉన్మత్తకవత్ పప్రచ్ఛురిత్యేతత్ప్రపఞ్చితమ్-అథ “రమాపతేస్తాస్తా విచేష్టా జగృహుస్తదాత్మికాః” ఇతి యదుక్తం తత్ప్రపఞ్చ
యతి ॥ ఇతీతి ॥ ఇతి-ఉన్మత్తస్యేవ వచాంసి యాసాం తాః-గోప్యః-కృష్ణాన్వేషణేన అతికాతరాః అతివిహ్వలాః-తదాత్మికాశ్చ-
భగవతః-తాస్తాః-లీలాః-అనుచక్రుః అనుకృతవత్యః ॥ ౧౪ ॥ కస్యాశ్చిదిత్యాదిభిశ్చతుర్భిరనుకరణం ప్రపఞ్చ్యతే-తతశ్చ
తుర్భిస్తన్మయత్వం-పునరేకేనానుకరణమితి వివేకః-కస్యాశ్చిద్గోపికాయాః పూతనావదాచరన్త్యాః, కాచిత్ కృష్ణవదాచర
న్తీ-స్తనమచూచుషత్-అన్యా తు-తోకయిత్వా శిశువదాత్మానం కృత్వా-రుదన్తీ-శకటాసురవదాచరన్తీం, కాఞ్చిత్-పాదాచర
ణేనాహన్ తాడయామాస ॥ ౧౫ ॥ కాచిత్తు-దైత్య ఇత్యాత్మానం తృణావర్తవదాత్మానం కృత్వా-అన్యాం కాఞ్చిత్-తత్కృష్ణ
స్యార్భం బాల్యం-భావయన్తీం, జహార హృతవతీ-కాచిత్తు-ఘోషాణాం ధ్వనతాం భూషణానాం నిస్స్వనో-యయోః-తౌ-

భూషణనిస్వనావితి పాఠాన్తరం-తా-వఙ్ఘ్రీ చరణౌ కర్షన్తీ, రిఙ్గయామాస-జానుచఙ్క్రమణంచకార ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ ద్వేగో
ప్యౌ,కృష్ణరామావివాచేరతుః-కాశ్చన-గోపావత్సాశ్చ తద్వదాచేరుః,తత్ర-కాచిద్వత్సాసురవదాచరన్తీం కాంచిత్,గృహీ
త్వాభ్రామయిత్వా,న్యపాతయత్-కాచి-ద్బకాసురవదాచరన్తీం,ఘ్నతీవ-బభూవ ❁ ॥౧౭॥ ❁తదా,దూరగాః దూరేవర్త
మానాః,గోవదాచరన్తీః,కాశ్చిత్-యద్వత్,కృష్ణః తద్వదాహ్వయత్ ఆజుహావ,ఆహూయేతిపాఠే-యద్వత్కృష్ణః తద్వద్దూర
గా ఆహూయ పున-స్త-మనుకుర్వతీం కృష్ణస్త్వమితి పాఠే కృష్ణభావ మనుకుర్వతీం-తదేవదర్శయతి-వేణుం-క్వణయన్తీం - కేవ
లం ముఖేన గాయన్తీ-క్రీడన్తీమితి పాఠాన్తరం-కాశ్చి,త్సాధుసాధ్వితి,శంసన్తి ప్రశశంసుః ❁॥౧౮॥ ❁కాచిత్తు,తన్మనాః కృష్ణా
ఖ్యేదాభిమానయుక్తమనాః - కస్యాంచిత్స్వభుజం,న్యస్య - కస్యాశ్చిదంసే స్వభుజంనిధాయేత్యర్థః - చలన్తీపాదవిన్యాసా
న్కుర్వతీ,అపరాః ప్రత్యాహ-కిమితి నను హే సఖ్యః-అహం-కృష్ణః-మమ లలితాం సున్దరతరాం-గతిం-పశ్యతేతి ❁॥ ౧౯ ॥ ❁
తథా-కాచి-త్కృష్ణోఽహ-మితి,వదన్తీ- వర్షవాతాభ్యాం - మాభైష్టభయం మాకార్ష్ట తాభ్యాం వర్షవాతాభ్యాం-త్రాణం
రక్షణం-మయా,విహిత-మిత్యుక్త్వా,అమ్బరముత్తరీయ-మేకేన హస్తేన-వితత్యవిస్తృత్యో,న్నిదధౌ ఊర్ధ్వం ధృతవతీ ❁॥ ౨౦ ॥❁
హే నృప-కాంచి త్కాళీయాయన్తీం - శిరసి-పదా , ఆక్రమ్య అపరా-కాచి-దువాచ-కిమితి హే దుష్టసర్ప- గచ్ఛ యితో హ్ర
దాదపసర,నను హే అస్మా,అహం-ఖలానాం,దణ్డధృక్ దణ్డయితా,జాతః అవతీర్ణ ఇతి ❁॥ ౨౧ ॥ ❁తథా,తత్ర-గోపీనాంమధ్యే-

మేకా కృష్ణార్భభావనామ్ । రిఙ్గయామాస కాప్యఙ్ఘ్రీ కర్షన్తీ ఘోషనిస్వనౌ ॥ ౧౬ ॥ కృష్ణరామాయితే ద్వే తు
గోపవత్సాయితాః పరాః। వత్సాయితాం గృహీత్వాన్యా భ్రామయిత్వా న్యపాతయత్ ॥ కృష్ణాయితా ఘ్నతీ
చాన్యా తత్ర కాతు బకాయతీమ్ ॥౧౭॥ ❁ఆహూయ దూరగా యద్వత్కృష్ణస్తమనుకుర్వతీమ్ । వేణుం క్వ
ణన్తీం క్రీడన్తీ మన్యాశ్శంసన్తి సాధ్వితి ॥ ౧౮ ॥ కస్యాశ్చిత్స్వభుజం న్యస్య చలన్త్యాహాపరా నను। కృష్ణోఽహం
పశ్యత గతిం లలితామితి తన్మనాః ॥ ౧౯ ॥ మాభైష్ట వాతవర్షాభ్యాం తత్త్రాణం విహితం మయా । ఇత్యుక్త్వైకే
న హస్తేన యతత్యున్నిదధేఽమ్బరమ్ ॥ ౨౦ ॥ ఆరుహ్యైకా పదాఽఽక్రమ్య శిరస్యాహాపరాం నృప। దుష్టాహే గ
చ్ఛ జాతోఽహం ఖలానాం నను దణ్డధృక్ ॥ ౨౧ ॥ తత్రైకాఽఽహ హే గోపా దావాగ్నిం పశ్యతోల్బణమ్। చక్షూం
ష్యాశ్వపిదధ్వం వో విధాస్యే క్షేమమఞ్జసా॥ ౨౨ ॥ బద్ధాన్యయా స్రజా కాంచిత్తన్వీ తత్ర ఉలూఖలే। బధ్నా
మి భాణ్డభేత్తారం హైయఙ్గవముషం త్వితి ॥ భీతా సుదృక్పిధాయాస్యం భేజే భీతివిడమ్బనమ్॥ ౨౩॥ ఏవం కృష్ణం పృ
చ్ఛమానా బృన్దావనలతాస్తరూన్ । వ్యచక్షత వనోద్దేశే పదాని పరమాత్మనః॥ ౨౪ ॥ పదాని వ్యక్తమేతాని నన్ద
సూనోర్మహాత్మనః । లక్ష్యన్తే హి ధ్వజామ్భోజవజ్రాఙ్కుశలతాదిభిః ॥ ౨౫ ॥ తైస్తైః పదైస్తత్పదవీమన్విచ్ఛ
న్త్యోఽగ్రతోఽబలాః । వధ్వాః పదైః సుపృక్తాని విలోక్యార్తాస్సమబ్రువన్॥ ౨౬ ॥ కస్యాః పదాని చైతాని యా
తాయా నన్దసూనునా । అంసన్యస్తప్రకోష్ఠాయాః కరేణోః కరిణా యథా ॥ ౨ ॥ అనయాఽఽరాధితో నూనం

కాచి,దువాచ ॥ కిమితి ॥ హే గోపాః,ఉల్బణం దుస్సహం,ప్రవృద్ధం వా,దవాగ్నిం-పశ్యత,చక్షూంషి పిదధ్వం నిమీలయత వో
యుష్మాకం,క్షేమం,అఞ్జసా సుఖేన , విధాస్యే కరిష్యామీతి ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ఏకా తు, స్రజా,కాంచి,ద్బద్ధ్వా ప్రోవాచ,కిమి
తి- హే హరే, అధునా-త్వాం-హైయఙ్గవముషం నవనీతచోరం-తద్భాణ్డభేత్తారం చ,తః,ఉలూఖలే,బధ్నామీతి - తథైవం,బ
ద్ధో-క్తా చ,సా,భీతేవ,శోభనే దృశౌ-యస్మిన్-త-దాస్యం-పిధాయ హస్తాభ్యామాచ్ఛాద్య సుదృక్ వరాక్షీవా , సతీ , ముఖం-పి
ధాయ-భీతివిడమ్బనం భయానుకరణం, భేజే చకార ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ఇత్థం-పునరపి-బృన్దావనే - లతా- స్తరూంశ్చ,కృష్ణం-పృచ్ఛ
మానాః-వనప్రదేశే-పరమాత్మనః కృష్ణస్య-పదాని-వ్యచక్షత అపశ్యన్ ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁తదా దృష్టభగవత్పదానాం తాసాముక్తి
మాహ॥పదానీతి॥ఇమాని-మహాత్మనో,నన్దసూనోః - పదాని-వ్యక్తం నూనం కుతః-హి యస్మాత్ - ధ్వజాదిభి- రేఖాత్మకైః ల
క్ష్యన్త ఇతి ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁తతః-తైస్తైః ధ్వజాదిచిహ్నితైః-పదైః తస్య కృష్ణస్య-పదవీం-పురః పురో-ఽన్విచ్ఛన్త్యః అన్వేషయ
న్త్యః-అబలాగోప్యః-తదా-కస్యాశ్చి-ద్వధ్వాః, పదైః-సంపృక్తాని అన్తరాన్తరాయుక్తాని - భగవతః-పదాని,విలోక్యా-ర్తా
దుఃఖితా,ఊచుః ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁తదేవాహ॥కస్యా ఇత్యాదిభిస్సార్ధైరష్టభిః ॥ కరిణా సహ-కరిణ్యా ఇవ-నన్దసూనునా సహ-గచ్ఛ
న్త్యాః-కస్యాశ్చి-ద్వధ్వాః-పదాని- హే గోప్యః,పశ్యత-కథంభూతాయాః అంసే స్కన్ధే న్యస్తః ప్రకోష్ఠో - యస్యాః,తస్యాః,
అన్యథైవం విధః పదానాం సంపర్కో నస్యాదితి భావః ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁అనయా కృష్ణేన సహాయాతయా భగవాన్,హరిరీశ్వరో

౧౮॥శ్లో❁పా॥ఆహూయ   ⁑ కృష్ణస్త్వమను   † గాయన్తీమ్

నూనం,ఆరాధితః-పూర్వజన్మనీతి శేషః-కుతః యద్యస్మాత్-నోఽస్మాన్-సర్వాః , విహాయ - గోవిన్దః ప్రీతియుక్తో రహః-ఏకాన్తం-యాం-మనయత్,నహ్యనారాధితేశ్వరాణాం రహసి గోవిన్దసఙ్గస్సులభ ఇతిభావః ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁ కాశ్చిదాహుర్ధన్యా ఇతి హేఆళ్యః సఖ్యః అమీ,గోవిన్దస్య, పాదాబ్జరేణవః,ధన్యాః,అహో॥తత్ర హేతుః ॥ యానితి॥యాన్ గోవిన్దాఙ్ఘ్రిపఙ్కజరేణూన్ బ్రహ్మేశాదయో-దేవాః-అఘనుత్తయే గోవిన్దప్రాప్తిప్రతిబన్ధకపాపాపనుత్తయే, మూర్ధ్నిధృతవన్తః - అస్మాభిరప్యేతద్రేణ్వభిషేకేణ తద్దైవకృష్ణః ప్రాప్తుంశక్య ఇతిభావః ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁ అన్యాస్త్వాహుః ॥ తస్యా ఇతి ॥ తస్యాః గోవిన్దేన సహాయాతాయాః,అమూని-పదాని-నోఽస్మాకం ఉచ్చైః భృశం - క్షోభం చిత్తక్షోభం,కుర్వన్తి-తత్ర హేతుః-యా , స్వయమేకైవ-సర్వాసాం గోపీనాం,సంబన్ధి-సర్వస్వభూతం,మచ్యుతస్యాధరమధురామృతం - మపహృత్య,రహసి-భుఙ్క్తే ❁ ॥ ౩౦ ॥ ❁ అన్యాస్తు కేవలమసంపృక్తాని కృష్ణస్యైవ పదాని దృష్ట్వా సామర్షమాహుః॥నలక్ష్యన్త ఇతి ॥ తస్యాః వధ్వాః,పదాన్యత్ర నదృశ్యన్తే కుతః-యతో నూనం-తృణాఙ్కురైః-ఖిద్యన్తి - సుజాతేసుకుమారే - అఙ్ఘ్రితలే,యస్యాః,స్తాం-ప్రేయసీం,ప్రియః శ్రీకృష్ణః-ఉన్నిన్యే-స్కన్ధమారోపితవాన్ ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁ అపరాస్తు సత్యమత ఏవాధికలగ్నాని పదాని పశ్యతేత్యాహుః ॥ ఇమానీతి॥హే గోప్యః,వధూం,వహతో,గామినో గచ్ఛతః,కామిన ఇతి పాఠే,కామినః-అతఏవ , వధూం, వహతః కృష్ణస్య,తఏవ-భారాక్రాన్తస్య,తఏవ,అధికలగ్నానీ,మాని-పదాన్యత్ర, పశ్యత ❁ ॥ ౩౨ ॥ ❁ కాశ్చిత్ క్షోణీసమ్మర్దమాలక్ష్యాహుః॥ అత్రేతి॥మహాత్మనా,కామినా అత్ర పుష్పహేతోః పుష్పాపచయార్థం,కాన్తా-అవరోపితా, అత్రతు-ప్రియార్థే ప్రియామలంకర్తుం,ప్రేయసా కృష్ణేన,ప్రసూనానామపచయః పుష్పలవనం-కృతః ❁ ॥ ౩౩ ॥ ❁ అతఏవ, ప్రపదాభ్యాం పాదాగ్రాభ్యాం,ఉచ్చప్రసూనాపచ

భగవాన్హరిరీశ్వరః । యన్నో విహాయగోవిన్దః ప్రీతో యామనయద్రహః॥ ౨౮ ॥ ధన్యా అహో అమీ ఆళ్యో గోవిన్దాఙ్ఘ్ర్యబ్జరేణవః । యాన్బ్రహ్మేశాదయో దేవాః దధుర్మూర్ధ్న్యఘనుత్తయే ॥ ౨౯ ॥ తస్యా అమూని నః క్షోభం కుర్వన్త్యుచ్చైః పదాని యత్ । ఏకాఽపహృత్య గోపీనాం ధనం భుఙ్క్తేఽచ్యుతాధరమ్॥ ౩౦॥ నలక్ష్యన్తే పదాన్యత్ర తస్యా నూనం తృణాఙ్కురైః॥ ఖిద్యత్సుజాతాఙ్ఘ్రితలామున్నిన్యే ప్రేయసీం ప్రియః॥ ౩౧॥ ఇమాన్యధికలగ్నాని పదాని వహతో వధూమ్।గోప్యః పశ్యత కృష్ణస్య భారాక్రాన్తాని కామినః॥ ౩౨ ॥అత్రావరోపితా కాన్తా పుష్పహేతోర్మహాత్మనా । అత్ర ప్రసూనాపచయః ప్రియార్థే ప్రేయసా కృతః॥ ౩౩ ॥ప్రపదాక్రమణే హ్యేతే పశ్యతాసకలే పదే । కేశప్రసాధనం త్వత్ర కామిన్యాః కామినా కృతమ్ ॥ ౩౪ ॥ తాని చూడయతా కాన్తాముపవిష్టమిహ ధ్రువమ్। ఇత్యేవం ❁ ప్రలపన్త్యస్తా గోప్యశ్చేరుర్విచేతసః॥ ౩౫ ॥ రేమే తయా చాత్మరత ఆత్మారామోఽప్యఖణ్డితః । కామినాం దర్శయన్దైన్యం స్త్రీణాం చాపి దురాత్మతామ్ ॥ ౩౬ ॥ యాం గోపీమనయత్కృష్ణో విహాయాన్యాః స్త్రియో వనే । సా చ మేనే తదాఽఽత్మానం వరిష్ఠాం సర్వయోషితామ్॥హిత్వా గోపీః కామయానా ❁ మామసౌ భజతే ప్రియః ॥ ౩౭ ॥ తతో గత్వా వనోద్దేశం దృప్తా కేశవమబ్రవీత్ । నపారయేఽహం చలితుం నయ మాం యత్ర

యాగ్ధ-మాక్రమణం,యయోః- స్తే-అసకలే-అర్ధమగ్నే,ఏతే,పదే-పాదౌ,పశ్యత కాశ్చిత్తస్యాః కృష్ణజానన్తరముపవిష్టాయాశ్చిహ్నం క్షోణీసమ్మర్దనాదికమాలక్ష్యాహుః॥ కేశప్రసాధనమితి॥అత్ర,కామినాకృష్ణేన,కామిన్యాః , కేశప్రసాధనం,కేశానామితస్తతో విశ్లథతాం,ప్రసాధనం పునస్సీమన్తసమీకరణాభ్యాం బన్ధనం - కృతమ్ ❁ ॥ ౩౪ ॥ ❁ కాన్తామధికృత్య-తాని ప్రసూనాని,చూడయతా శిరోభూషణం కుర్వతా,కృష్ణేన-ఇహ , నూనం,ఉపవిష్టం , ఇత్యుక్తప్రకారేణ ఏవం ప్రకారాన్తస్తత్ర తత్రాపి ప్రలాపం కుర్వత్యః,దర్శయన్త్య ఇతి పాఠే-మిథస్తచ్చిహ్నాని దర్శయన్త్యః-తా గోప్యః - తత్రతత్ర - విచేతస ఉన్మత్తసదృశాః-విచేరుః ❁ ॥ ౩౫ ॥ ❁ కింవిచేతోభిర్గోపీభిః కేవలమిష్టసంభావనామాత్రం కృతం- ఉత తత్సత్యమేవేతి రాజ్ఞస్సంశయం నిరాహ మునిః॥ రేమ ఇతి॥తయా-గోపీభిరుద్భావితయా-కయాచిద్గోప్యా సహ-భగవాన్రేమే॥కథంభూతః-ఆత్మారామోఽప్యఖణ్డితోఽపి,అవాప్తసమస్తకామత్వేన స్త్రీవిభ్రమైరఖణ్డితచిత్తోఽపి ❁ ॥ ౩౬ ॥ ❁ తథా చేత్కిమితి రేమేఽత ఆహ॥ కామినామితి ॥ కామినాం విషయాసక్తచిత్తానాం - దైన్యం తత్పారవశ్యాత్మకం- స్త్రీణాం,దౌర్జన్యం చ,దర్శయన్ దర్శయితుమిత్యర్థః. స్త్రీణాం దురాత్మతామాహ॥యామితి॥అన్యాస్స్త్రియో విహాయ-కృష్ణో-యాం గోపీ-మనయ-త్సా చ,తదా-సర్వయోషితాం మధ్యే,ఆత్మానం-వరిష్ఠాం, మమన్యత-మననప్రకారమేవాహ॥ హిత్వేతి ॥ కామో-యాన-మాగమనసాధనం-యాసాం-తాః సర్వా , గోపీర్విహాయ అసౌ ప్రియో-మామేవ-భజతే అనువర్తతే- అతోఽహం-సర్వయోషితాం , శ్రేష్ఠేతి మేనే ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౩౭ ॥ ❁ తత ఏవమభిమత్యానన్తరం,కించిద్దూరం-గత్వా-గర్వితా సతీ- కేశవం కృష్ణ-మబ్రవీత్॥ కిమితి ॥అహం-గన్తుం

---

౩౫ ॥ శ్లో ❁ పా ॥ దర్శయన్త్య

చలితుం-నశక్నోమి-అతో యత్ర-తే మనః జిగమిషసి తత్ర-మాం-నయ ఇతి ❋ ॥ ౩౮ ॥ ❋ కామినాం దైన్యం దర్శయతి॥ ఏవమి
తి॥ ఇత్థ-ముక్తో,భగవా-న్ప్రియా-మాహ॥ కిమితి॥ స్కన్ధే ఆరుహ్యతా,మితి త్వయైతి శేషః, అఖణ్డితత్వమాహ ॥ తతశ్చేతి ॥ తత స్త
స్యాం స్కన్ధారోహాద్యతాయాం సత్యాం - అన్తర్హిత ఇవాఽఽ తత స్తదైవ సావధూ-రనుతప్తవతీ ❋ ॥ ౩౯ ॥ ❋ అనుతాప
ప్రకారమేవాహ ॥ హా నాథేతి ॥ హే త్రిఖే దే-హే నాథ-హే ప్రియతమ-హే మహాభుజ-క్వాసి-తవ కింకర్యాః-కృపణాయాః దీ
నాయాశ్చ-మమ-హే సఖే-తవ,సన్నిధిం-దర్శయ ❋ ॥ ౪౦ ॥ ❋ ఇత్థం -ప్రియస్య విశ్లేషణ-మోహితాం విచిత్తాం- దుఃఖితాం
చ,తా-మవిదూరతః-తా గోప్యో-దదృశుః,కథంభూతాః , భగవతో-మార్గ,మన్వేషయన్త్యః ❋ ॥ ౪౧ ॥ ❋ తస-స్తయా స్వ
స్యాః , మాధవా-న్మానప్రాప్తిం సమ్మానప్రాప్తిం , తథా,ఆత్మనో దౌరాత్మ్యాద్ధేతోః,అవమానంచ కథిత మాకర్ణ్య,స
ర్వా-గోప్యః,పరమం విస్మయం,ప్రాపుః ❋ ॥ ౪౨ ॥ ❋ తత,స్తయా సహితాః,కృష్ణాన్వేషణాయ-యావచ్చన్ద్రికా,ప్రకాశ
తే-తావ,ద్వనం,చేరుః-తత-స్తమసా సాన్ద్రతరుచ్ఛాయాకృతేన-ప్రవిష్టం వ్యాప్తం వన-మాలక్ష్య,తతో,నివృత్తాః ❋ ॥ ౪౩ ॥ ❋
ఏవం-తమః ప్రాప్తా అపి స్వగృహాన్నైవస్మృతవత్యః , తత్ర హేతుం వదన్విశినష్టి ॥ తస్మిన్కృష్ణ ఏవ-మనో-యాసాం , అత
ఏవ తదాత్మికాః తజ్జ్ఞానప్రచురాః , అతఏవ తస్యైవాలాపో యాసాం - తస్యైవ వివిధాచేష్టా యాసాం-తాః , స్తస్యైవ, గు
ణా,న్గాయన్త్యః ❋ ॥ ౪౪ ॥ ❋ కింతు-పూర్వం,కృష్ణేన యత్ర,సఙ్గతా,స్తదేవ-కాళిన్ద్యాః, పులిన-మాగత్య,సమవేతాస్సమ్ము
దితాః,కృష్ణభావనాయుక్తాః,కృష్ణస్యాగమనే-కాఙ్క్షితం కాఙ్క్షా , యాసాం-తాః కృష్ణమేవ జగుః ❋ ॥ ౪౫ ॥ ❋ ఇతిశ్రీభాగవ

తేమనః॥ ౩౮ ॥ ఏవముక్తః ప్రియామాహ స్కన్ధమారుహ్యతామితి। తతశ్చాన్తర్దధే కృష్ణస్సావధూరన్వతప్యత॥
హా నాథ రమణ ప్రేష్ఠ క్వాసి క్వాసి మహాభుజ। దాస్యాస్తే కృపణాయా మే సఖే దర్శయ సన్నిధిమ్॥ ౪౦ ॥ అన్విచ్ఛన్త్యో
భగవతో మార్గం గోప్యోఽవిదూరతః। దదృశుః ప్రియవిశ్లేషమోహితాం దుఃఖితాం సఖీమ్ ॥ ౪౧ ॥ తయా కథిత
మాకర్ణ్య మానప్రాప్తిం చ మాధవాత్। అవమానం చ దౌరాత్మ్యాద్విస్మయం పరమం యయుః ॥ ౪౨ ॥ తతోఽవి
శన్వనం చన్ద్రజ్యోత్స్నా యావద్విభావ్యతే। తమః ప్రవిష్టమాలక్ష్య తతో నివవృతుః స్త్రియః॥ ౪౩ ॥ తన్మనస్కా
స్తదాలాపాస్తద్విచేష్టాస్తదాత్మికాః। తద్గుణానేవ గాయన్త్యో నాత్మాగారాణి సస్మరుః ॥ ౪౪ ॥ పునః పులినమా
గత్య కాళిన్ద్యాః కృష్ణభావనాః। సమవేతా జగుః కృష్ణం తదాగమనకాఙ్క్షితాః॥ ౪౫ ॥ ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋
❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే, దశమస్కన్ధే, త్రింశోఽధ్యాయః ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

§ గోపికాగీతారమ్భః §

గోప్య ఊచుః ॥ జయతి తేఽధికం జన్మనా వ్రజః శ్రయత ఇన్దిరా శశ్వదత్ర హి। దయిత దృశ్యతాం దిక్షు తావకాస్త్వ
య్యధృతాసవస్త్వాం విచిన్వతే ॥ ౧ ॥ శరదుదాశయే సాధుజాతసత్సరసిజోదరశ్రీముషా దృశా। సురతనాథ తేఽ

తే చన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే త్రింశోఽధ్యాయః ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋
“తద్గుణానేవ గాయన్త్యః కృష్ణం జగుః” రితి చోక్తం,తదేవ గానం ప్రపఞ్చయత్యేకత్రింశేన॥ జయతీతి ॥ వ్రజ,స్తేతవ,జ
న్మనా హేతునా నితరాం , జయత్యుత్కర్షం ప్రాప్నోతి-కిఞ్చ ,తవ,జన్మనా,ఇన్దిరా లక్ష్మీ రపి , నిత్య-మత్ర వ్రజే,శ్రయతే-వ్ర
జమలఙ్కుర్వత్యస్మాభిరలక్ష్యమాణా చాత్రైవ వర్తత ఇత్యర్థః ॥ యద్వా అత్ర వ్రజే-శ్రయతే,త్వామితి శేషః-నిత్యానపాయి
త్వాదితి భావః॥ ఇన్దిరా మహతీ సమృద్ధిర్వా, ఏవం సర్వస్మిన్వ్రజే మోదమానేఽత్ర-త్వదీయా-వయంతు - త్వయి నిమిత్తే త్వదర్థ
మేవేత్యర్థః-కథంచిద్ధృతా,అసవః ప్రాణాః, యాభి,స్తథాభూతాః,స్త్వామేవ - మృగయన్తే,అత-స్త్వయా-దృశ్యతాం ప్ర
త్యక్షీభూయతా,మస్మాక-మితి శేషః-అత్ర వక్తృబాహుళ్యాత్ప్రతిశ్లోకమపరా ఆహురిత్యవతారణా ద్రష్టవ్యా తత్ర యథా
సంభవం పూర్వోత్తరవచసాం సఙ్గతిరుచ్యతే ❋ ॥ ౧ ॥ ❋ తత్ర విచిన్వన్తు మమ కిం-తత్రాహుః॥ శరదితి॥ శరత్కాలికే-సరసి
సమ్యక్,జాతస్య, అనేన గమ్భీరామ్భస్సముద్భూతత్వమభిప్రేతం , సత్సరసిజస్య,సత్త్వమత్ర సుమృష్టనాళత్వరపికర వికసిత
త్వాదికం వివక్షితం-ఉదరే గర్భే,యా-శ్రీ స్తాం,ముష్ణాతి హరతి తిరస్కరోతీతి యావత్ తథా - తయా-దృశా నేత్రేణ-హే సురత
నాథ సంభోగవర్ధక-తేఽస్మాకం యాచనీయమేతివా- హే ఆత్మపర్యన్తాభీష్టప్రద-తవా , శుల్కదాసికాః మూల్యం వినా దాసీః-మూ
ల్యం వినాఽపి దాస్యం ప్రాప్తాః-శుల్కదాసికా ఇతిచ్ఛేదే, తవ సంబన్ధినా - శుల్కేన సౌన్దర్యాత్మకేన మూల్యేన-దాసీ-రస్మా
న్నిఘ్నతో మారయత-స్తేతవ-త్వయా క్రియమాణః ఇహ లోకే-అయం - వధో-నభవతి కిం-శస్త్రైరేవ వధో వధః దృశా వధో
వధః కిం నభవతీతి భావః దృశా నిఘ్నత ఇత్యనేన దృశా నః ప్రాణానపహృతవత ఇత్యభిప్రేతం-అత-స్త్వద్దృశాఽపహృతప్రా

ణప్రత్యర్పణాయత్వయాదృశ్యతామితియథాసంభవంసర్వత్రవాక్యశేషః ॥ ౨ ॥ కించ-కృపయాబహుభ్యోమృత్యుభ్యో
రక్షితవతోఽధునాదృశ్యైవఘాతోఽనుచితఇత్యభిప్రేత్యాహుః ॥ విషేతి ॥ హేఋషభశ్రేష్ఠ, విషమయాత్కాళియహ్రాదజ
లాద్యోఽప్యయోనాశః,తస్మా,త్తథా.వ్యాళగాత్రసాదఘాసురాత్,వర్షా-న్మారుతా,ద్వైద్యుతానలాదశనిపాతజాద
గ్నేః, వృషోఽరిష్ట-స్తస్మా-న్మయాత్మజాద్వ్యోమాసురా,ద్విశ్వతఃఅన్యస్మాదపిసర్వతో,భయాచ్చ, కాళియమదదమనాది
భిః-పునఃపునారక్షితాః-కిమిదానీంకేవలవృ శాఘాతయసీతిభావః ॥ ౩ ॥ కించనిఖిలజగత్పాలనార్థమవతీర్ణస్యతత్రాపి
స్వాశ్రితపక్షపాతిన స్తవాశ్రితోపేక్షాఽనుచితేత్యభిప్రేత్యాహుః ॥ నఖల్వితి॥ హేసఖే,భవాన్,ఖలు,నూనం-యశోదాసుతో-
నభవతి,ప్రాకృతఃకేవలంయశోదాసుతోనభవతి కింతు - అఖిలదేహినా,మన్తరాత్మా అతోదృక్-పశ్యతిసర్వమితిదృక్,కర్తరి
క్విప్- అన్తఃప్రవిష్టశ్శుభాశుభసాక్షీపరమాత్మేత్యర్థః-సకింకర్మాయత్తదేహభాగ్భవతినేత్యాహుః ॥ విఖనసావిరిఞ్చేనా,
విశ్వపాలనాయ-ప్రార్థితః-సాత్వతాంభక్తానాంయదూనాం - కులే, ఉదేయివాన్ స్వేచ్ఛయాఽవతీర్ణః-నతుప్రాకృతవత్క
ర్మణాజాతఇత్యర్థః ॥ ౪ ॥ తస్మాత్తావకానామస్మాకమభిమతమేతచ్చతుష్టయంసంపాదయేత్యాహుశ్చతుర్భిః ॥ హేవృష్ణివర్య
సంసృతేర్భయా,త్తవ-చరణమీయుషాంశరణంగతానాం-జనానాం,విరచితందత్త-మభయం-యేన-తత్ కామదమభీష్టదం.త
థాశ్రియోలక్ష్మ్యాః,కరంగృహ్ణాతీతితథా-త-త్కరసరోరుహం-హేకాన్త-నోఽస్మాకం-శిరసి- నిధేహి ॥ ౫ ॥ హేవ్రజజ
నార్తిహన్-హేవీర-నిజజనానాం-యః-స్మయోగర్వః-తం - ధ్వంసయతీతితథా-నన్ద్యాదేరాకృతిగణత్వాత్కర్తరిల్యుః-తథా
భూతంస్మితం-యస్య,హేతథాభూత-హేసఖే , భవత్కింకరీః నోఽస్మాన్-భజానువర్తస్వ,స్మనిశ్చితం-అద్భుతంవా ,సు

శుల్కదాసికావరదనిఘ్నతోనేహకింవధః ॥ ౨ ॥విషజలాప్యయాద్వ్యాళరాక్షసాద్వర్షమారుతాద్వైద్యుతా
నలాత్ । వృషమయాత్మజాద్విశ్వతోభయాదృషభతేవయంరక్షితాముహుః ॥ ౩ ॥నఖలుగోపికానన్దనోభవా
నఖిలదేహినామన్తరాత్మదృక్ ।విఖనసాఽర్థితోవిశ్వగుప్తయేసఖఉదేయివాన్సాత్వతాంకులే ॥ ౪ ॥విరచితా
భయంవృష్ణిధుర్యతేచరణమీయుషాంసంసృతేర్భయాత్ । కరసరోరుహంకాన్తకామదంశిరసిధేహినశ్శ్రీకర
గ్రహమ్ ॥ ౫ ॥వ్రజజనార్తిహన్వీరయోషితాంనిజజనస్మయధ్వంసనస్మిత ।భజసఖేభవత్కింకరీస్స్మనోజలరుహా
ననంచారుదర్శయ ॥ ౬ ॥ ప్రణతదేహినాంపాపకర్శనంతృణచరానుగంశ్రీనికేతనమ్ । ఫణిఫణార్పితంతేపదా
మ్బుజంకృణుకుచేషునఃకృన్ధిహృచ్ఛయమ్ ॥ ౭ ॥ మధురయాగిరావల్గువాక్యయాబుధమనోజ్ఞయాపుష్కరేక్షణ ।
విధికరీరిమావీరముహ్యతీరధరసీధునాఽఽప్యాయయస్వనః ॥ ౮ ॥ తవకథామృతంతప్తజీవనంకవిభిరీడితంకల్మ
షాపహమ్ । శ్రవణమఙ్గళంశ్రీమదాతతంభువిగృణన్తియేభూరిదాజనాః ॥ ౯ ॥ప్రహసితంప్రియప్రేమవీక్షితం

న్దరం-జలరుహాననం-తావద్యోషితామస్మాకం-దర్శయ ॥ ౬ ॥ అవిశేషేణప్రణతానాం - దేహినాం-పాపహన్తృ,తృ
ణచరాగావ-స్తా అనుసృత్యగచ్ఛతీతితథా- సౌభాగ్యేన- శ్రియో - నికేతనంఆశ్రయభూతం-వీర్యాతిరేకేణ,ఫణినఃకాళియస్య
ఫణేష్వర్పితం-తవ-పదామ్బుజం-నోఽస్మాకం-కుచేషు-కృణుని ధేహి-హృచ్ఛయంకామం కృన్ధిఛిన్ధి ॥ ౭ ॥ హేపుష్కరే
క్షణబుధానాం హృద్యయా-వల్గూనివాక్యాని యస్యాం-తయా-అతఏవ - మధురయాకోకిలాదిశబ్దవచ్ఛ్రావ్యయా-తవ-గిరా
ముహ్యతీ-ర్విధికరీఃకింకరీశ్చ-ఇమాః-నోఽస్మా-నధరామృతేనా - ప్యాయయస్వసంజీవయ ॥ ౮ ॥ కించాస్మాకంత్వద్వి
రహేణమరణంప్రాప్తప్రాయమేవ కింతుత్వత్కథామృతంమిథఃమేపాయయన్తి-తైర్వఞ్చితమిత్యభిప్రేత్యాహుః ॥ తవేతి॥
తవ-కథైవ-అమృతం-తత్రహేతుః- తప్తానాంతాపత్రయతప్తానాం- జీవనం - ప్రసిద్ధామృతాదుత్కృష్టతామాహుః-కవిభి
ర్బ్రహ్మాదిభిః-ఈడితం స్తుతం-దేవభోగ్యంత్వమృతంతైఃతుచ్ఛీకృతమితిభావః-కించ - కల్మషాపహంశ్రోతౄణాంవదతాం
స్మరతాంచపాపహరం-ప్రసిద్ధంతునైవంవిధమితిభావః-కించ - శ్రవణమాత్రేణైవ-మఙ్గళంనిశ్శ్రేయసరూపం-యస్మా- త్తథా
భూతం-ప్రసిద్ధంతుపునస్సంసారనిమిత్తమితిభావః-కించ- శ్రీమత్ శాన్త్యాదిగుణావహం - ప్రసిద్ధన్తుమాదకమితిభావః,ఏవం
భూతం-త్వత్కథామృతంఆతతంవిస్తృతంయథాతథా-భువియేగృణన్తినిరూపయన్తి- తేజనాః - భూరిదాఃబహువదాన్యాః
జీవితందదతీత్యర్థః-పూర్వజన్మసుబహుదత్తవన్తస్సుకృతినఇతియావదితివా ॥ ౯ ॥ తర్హిమత్కథామృతశ్రవణేనైవతృ
ప్తాభవతేత్యత్రతథాఽపిత్వద్విలాసక్షుభితచిత్తావయంనశాన్తిమాప్నుమఇత్యభిప్రేత్యాహుః ॥ ప్రహసితమితి॥ హేప్రియ-
హేకుహకవఞ్చక-తవ-ప్రహసితంచ - ప్రేమ్ణావీక్షితంచ - ధ్యానమఙ్గళం-ధ్యానేనాపిమఙ్గళంసుఖంయస్మా-త్త-ద్విహరణంచ,
యాశ్చ-రహసి-సంవిదఃసఙ్కేతచేష్టాః-కథంభూతాః-హృదిస్పృశోహృదయారూఢాఃతాశ్చ-నోఽస్మాకం-మనః-క్షోభ

యన్తి హి ❋ ॥ ౧౦ ॥ ❋ కించ త్వయి వయమతీవ ప్రేమార్ద్రచిత్తాః త్వం తు కుతోఽస్మాన్ వ్యథయసీత్యభిప్రేత్యాహుః ద్వాభ్యాం॥ హే నాథ హే కాన్త-యద్యదా, పశూన్, చారయన్, వ్రజాచ్చలసి తదా నళినవత్సున్దరం కోమలం, తే తవ, పదం-శిలైః కరిషైస్తృణైః-రజ్కురైశ్చ, సీదతీతి నోఽస్మాకం-మనః-కలిలతామస్వాస్థ్యం-గచ్ఛతి యాతి ❋ ॥ ౧౧ ॥ ❋ ఏవంభూతాస్త్వ త్తః-శఙ్కితచిత్తా వయం॥ త్వన్తు-దినపరిక్షయే సాయంకాలే-నీలకున్తలైః-రావృతం వనరజస్వలం గోరజశ్ఛురితం-వనరుహాననం, అళిమాలాకులపరాగచ్ఛురితపద్మతుల్యమాననం-ముహుర్ముహుః-దర్శయన్నోఽస్మాకం-మనసి-కేవలం హే వీర, స్మరం యచ్ఛసి కామముద్దీపయసి-న తు సఙ్గం దదాసి. తతః కపటస్త్వమితి భావః ❋ ॥ ౧౨ ॥ ❋ అతోఽధునా కపటం విహాయ సఙ్గతోభవేతి ప్రార్థయన్తే ద్వాభ్యాం-హే రమణ, తవ-చరణపఙ్కజం, అస్మాకం, స్తనేష్వర్పయ, నిధాయ-కామాగ్నిం శమయేతి భావః తదనుగుణం సమ్బోధయన్తి-హే ఆధిహన్నితి ఆధిర్మనః పీడా-కథంభూతం, శన్తమం సేవాసమయే సుఖతమం, ఆపది ధ్యేయంచ-ధరణ్యా-మణ్డనమలఙ్కారభూతం-పద్మజేన బ్రహ్మణా, అర్చితం ప్రణతాభీష్టదంచ ❋ ॥ ౧౩ ॥ ❋ తథా-హే వీర-తవాధరామృతం, వితర దేహి-కథంభూతం-నృణామితరేషు సార్వభౌమాదిసుఖేషు, రాగమిచ్ఛాం విస్మారయతి లోపయతీతి, తత్తథా, స్వరితేన నాదితేన, వేణునా స్వరయుక్తేన వేణునా, సుష్ఠు యథా తథా చుమ్బితం, నాదామృతవాసితమితి భావః॥ శోకనాశనం తాపత్రయజదుఃఖశామకం, ముత్తరోత్తరం రతివర్ధకంచ ❋ ॥ ౧౪ ॥ ❋ కించ, క్షణమపి త్వద్విశ్లేషమసహమానాః సర్వసఙ్గపరిత్యాగేన వయం యథా యథా త్వాముపాగతాః-త్వం తు కథమస్మాన్ త్యక్తుముత్సహస ఇత్యభిప్రేత్యాహుః ద్వాభ్యాం-

విహరణంచ తే ధ్యానమఙ్గళమ్ । రహసి సంవిదో యా హృదిస్పృశః కుహక నో మనః క్షోభయన్తి హి ॥ ౧౦ ॥ చలసి యద్వ్రజాచ్చారయన్ పశూన్ నళినసున్దరం నాథ తే పదమ్। శిలతృణాఙ్కురైః సీదతీతి నః కలిలతాం మనః కాన్త గచ్ఛతి॥ ౧౧ ॥ దినపరిక్షయే నీలకున్తలైర్వనరుహాననం బిభ్రదావృతమ్। వనరజస్వలం దర్శయన్ ముహుర్మనసి నః స్మరం వీర యచ్ఛసి॥ ౧౨ ॥ ప్రణతకామదం పద్మజార్చితం ధరణిమణ్డనం ధ్యేయమాపది। చరణపఙ్కజం శన్తమంచ తే రమణ నః స్తనేష్వర్పయాధిహన్॥ ౧౩ ॥ సురతవర్ధనం శోకనాశనం స్వరితవేణునా సుష్ఠు చుమ్బితమ్ । ఇతరరాగవిస్మారణం నృణాం వితర వీర నస్తేఽధరామృతమ్ ॥ ౧౪ ॥ అటతి యద్భవానహ్ని కాననం త్రుటిర్యుగాయతే త్వామపశ్యతామ్। కుటిలకున్తలం శ్రీముఖంచ తే జడ ఉదీక్షతాం పక్ష్మకృద్దృశామ్ ॥ ౧౫ ॥ పతిసుతాన్వయభ్రాతృబాన్ధవానతివిలఙ్ఘ్య తేఽన్త్యచ్యుతాగతాః। గతివిదస్తవోద్గీతమోహితాః కితవ యోషితః కస్త్యజేన్నిశి॥ ౧౬ ॥ రహసి సంవిదం హృచ్ఛయోదయం ప్రహసితాననం ప్రేమవీక్షణమ్ । బృహదురః శ్రియో ధామ వీక్ష్య తే ముహురతిస్పృహా ముహ్యతే మనః ॥ ౧౭ ॥ వ్రజవనౌకసాం వ్యక్తిరఙ్గ తే వృజినహన్త్ర్యలం విశ్వమఙ్గళమ్। త్యజ మనాక్చ నస్త్వత్స్పృహాత్మనాం స్వజనహృద్రుజాం యన్నిషూదనమ్। ౧౮॥ యత్తే సుజాతచరణామ్బురుహం స్తనేషు భీతాః శనైః

యద్భవాన్, అహ్ని బృన్దావనం ప్రత్యటతి, గచ్ఛతి-తదా, త్వాముపశ్యతాం ప్రాణినాం, త్రుటిః క్షణార్ధమపి-యుగవద్భవతి, ఏవమదర్శనే దుఃఖముక్తం-పునశ్చ, కథంచిద్దినాన్తే, తవ, కుటిలాని కున్తలాని యస్మిన్, తత్-శ్రీమత్ ముఖం, ఉదుచ్చైః, ఈక్షమాణానాం తేషాం, దృశాం, పక్ష్మకృద్బ్రహ్మా జడో, మన్ద ఏవ॥ నిమేషమాత్రమప్యసహ్యమితి దర్శనసుఖముక్తమ్ ❋ ॥ ౧౫ ॥ ❋ తస్మాద్ధే అచ్యుత-పతీన్, సుతాన్, అన్వయాం స్తత్సంబన్ధినః-భ్రాతౄన్ బాన్ధవాంశ్చ అత్యన్తం, విలఙ్ఘ్య తే తవాన్తి సమీప, మాగతా, వయం కథంభూతాస్స్మ, గతివిదః అస్మదాగమనం జానతః గతివిదో, వయం, తవోద్గీతేన మోహితాః, హే కితవ ధూర్త ఏవంభూతా, యోషితో, నిశి, స్వయమాగతా, స్త్వాం వినా, కః-త్యజేన్న కోఽపీత్యర్థః ❋ ॥ ౧౬ ॥ ❋ అతస్త్వయాఽస్మాకం ప్రాప్తేన త్వద్దర్శననిదానహృద్రోగస్య త్వత్సఙ్గత్యైవ చికిత్సాం కుర్విత్యాహుర్ద్వాభ్యాం॥ రహసీతి ॥ తవ, రహసి, సంవిదం సాఙ్కేత్యం కర్మ, హృచ్ఛయోదయం కామజనకం, ప్రేమ్ణా, వీక్షణంచ-ప్రహసిత, మాననంచ, శ్రియో లక్ష్మ్యాః, స్థానభూతం, బృహద్విశాల, మురో వక్షశ్చ, వీక్ష్యాస్మాకమతీవస్పృహా, భవతి, తయాచ, ముహుర్ముహుర్మనో, ముహ్యతే మోహం ప్రాప్నోతి ❋ ॥ ౧౭ ॥ ❋ అఙ్గ హే కృష్ణ, తవాభివ్యక్తిరవతారో, వ్రజవనౌకసాం గోపానాం మునీనాంచ, వృజినహన్త్రీ పాపనిరసనీ-దుఃఖనిరసనీ వా, విశ్వస్య, మఙ్గళావహా చ, అత, స్త్వత్స్పృహాత్మనాం త్వత్స్పృహారుగ్ణమనసాం, నోఽస్మాకం-మనాగీషత్ త్యజ ముఞ్చ కించిద్దేహీత్యర్థః-కిం తత్, యత్స్వజనస్య, హృద్రోగాణాం, నిషూదనం నివర్తకం, ఔషధం, తత్తు-త్వమేవ, వేత్సీతి గూఢాఽభిప్రాయః ❋ ॥ ౧౮ ॥ ❋ అతిప్రేమధర్షితా రుదన్త్య ఆహుః ॥ యదితి॥ హే ప్రియ, యత్తవ, సుకుమారం-పదాబ్జం, తన్నః, కర్కశేషు, స్తనేషు, సమ్మర్దశఙ్కితాః, శనైశ్శనైః, ధారయామ, తేన-పదాబ్జేనాధునా, అటవీం-అటసి చరసి, నయసీతి పాఠే అటవీం ప్రతి, పశూన్, ఆత్మానం వా, నయసి ప్రాపయసి ॥ తత్పదాబ్జం, కూర్పాదిభిస్తీక్ష్ణసూక్ష్మశిలాదిభిః, కింస్విన్న వ్యథతే-

కథంనునామనవ్యథతే,వ్యథతఏవేతి-నోఽస్మాకం,ధీః,భ్రమతి,నస్వస్థాభవతి-కథంభూతానాం, భవా-నేవా,యుఃజీవితం-యాసాం,తథాభూతానాం,త్వదధీనజీవితానామిత్యర్థః ❋ ॥ ౧౯ ॥ ❋ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాందశమస్కన్ధేఏకత్రింశోధ్యాయః ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

ఇత్థంగోపీనాంగానముపవర్ణిత - మథేత్థంగాయతీర్గోపీరనుజిఘృక్షోరావిర్భూతస్య భగవతోదర్శనహర్షజాంతాసాం విక్రియాంసరససాక్షేపసల్లాపాంతాంక్రీడాంచానువర్ణయతిద్వాత్రింశేన ॥ ఇతీతి ॥ ఇత్థం,భగవతో,గుణాన్,ప్రగాయన్త్యః, చిత్రధా, అనేకధా, ప్రలపన్త్యశ్చ, హేరాజన్-కృష్ణదర్శనే,లాలసాఅతిస్పృహా,యాసాం, తాః,సుస్వరంయథాతథా, ఉచ్చైః,రురుదుః ❋ ॥ ౧ ॥ ❋ తాసాంరుదన్తీనాం,అగ్రే,శౌరిః,రావిర్బభూవ,కథంభూతః,స్మయమానంముఖామ్బుజం-యస్య,సః,జగన్మోహకస్యకామస్యాపి, మోహకః ❋ ॥ ౨ ॥ ❋ తమాగతం-ప్రేష్ఠంకృష్ణ,మవలోక్య,బలాః,గోప్యః-ప్రీత్యా ఉత్ఫుల్లావికసితా,దృశో,యాసాం,తథాభూతాః,యుగప,త్సర్వా , ఉత్తస్థుః ॥ యథా,ఆగతం , ప్రాణం,తన్వఃశరీరాణి, తద్వత్,వియుక్తేప్రాణేపునరాగత్యాసుస్థేసతియథాతనురుత్తిష్ఠతేతద్వదిత్యర్థః ❋ ॥ ౩ ॥ ❋ ఆగతాః,కృష్ణముఖే,యల్లావణ్యం-తదేవ-సుధా,తాం - నయనరూపై-ర్భాజనైఃపానపాత్రైః - పునఃపున-రాపీయాపిపీత్వాపి-నాతృప్యన్నతృప్తాబభూవుః- యథా-సన్తఃభక్తాః- తచ్చరణంభగవత్పదాబ్జలావణ్యం - పునఃపునరనుభూయాపినతృప్యన్తి-తద్వత్ ❋ ॥ ౪ ॥ ❋ కాచిద్గోపీ

ప్రియయదధీమహికర్కశేషు। తేనాటవీమటసితద్వ్యథతేనకింస్విత్కూర్పాదిభిర్భ్రమతిధీర్భవదాయుషాంనః॥౧౯॥❋❋
❋❋❋❋❋❋❋❋❋ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే, దశమస్కన్ధే , ఏకత్రింశోఽధ్యాయః ❋❋❋❋❋❋❋❋❋
శ్రీశుకఉవాచ ॥ ఇతిగోప్యఃప్రగాయన్త్యః ప్రలపన్త్యశ్చచిత్రధా । రురుదుస్సుస్వరంరాజన్కృష్ణదర్శనలాలసాః॥ ౧ ॥ తాసామావిరభూచ్ఛౌరిస్స్మయమానముఖామ్బుజః।పీతామ్బరధరస్స్రగ్వీసాక్షాన్మన్మథమన్మథః॥ ౨ ॥ తంవిలోక్యాగతంప్రేష్ఠంప్రీత్యుత్ఫుల్లదృశోఽబలాః।ఉత్తస్థుర్యుగపత్సర్వాస్తన్వఃప్రాణమివాగతమ్॥ ౩ ॥ కృష్ణస్యముఖలావణ్యసుధాంనయనభాజనైః।ఆపీయాపీయనాతృప్యన్సన్తస్తచ్చరణంయథా॥ ౪ ॥ కాచిత్కరామ్బుజంశౌరేర్జగృహేఽఞ్జలినాముదా । కాచిద్బభారతద్బాహుమంసేచన్దనరూషితమ్॥ ౫ ॥ కాచిదఞ్జలినాఽగృహ్ణాత్తన్వీతామ్బూలచర్వితమ్ । ఏకాతదఙ్ఘ్రికమలంసన్తప్తాస్తనయోరధాత్ ॥ ౬ ॥ ఏకాభ్రుకుటిమాబధ్యప్రేమసంరమ్భవిహ్వలా। ❋ఘ్నతీవైక్షత్కటాక్షైస్సన్దష్టదశనచ్ఛదా॥ ౭ ॥ అపరాఽనిమిషద్దృగ్భ్యాంజుషాణా తన్ముఖామ్బుజమ్ । ఆపీతమపినాతృప్యత్సన్తస్తచ్చరణంయథా॥ ౮ ॥ తంకాచిన్నేత్రరన్ధ్రేణహృదికృత్యనిమీల్యచ। పులకాఙ్గ్యుపగుహ్యాస్తేయోగీవానన్దసంప్లుతా ॥ ౯ ॥ సర్వాస్తాఃకేశవాలోకపరమోత్సవనిర్వృతాః। జహుర్విరహజంతాపంప్రాజ్ఞంప్రాప్యయథాజనాః॥ ౧౦ ॥ తాభిర్విధూతశోకాభిర్భగవానచ్యుతోవృతః । వ్యరో

హారేః-కరామ్బుజం-హస్తేనా-ఞ్జలినా-జగ్రాహ- కాచిత్తు-చన్దనేన, లిప్తంరూషితం - తస్య బాహుం-అంసేఆత్మనఃస్కన్ధే- బభార ❋ ॥ ౫ ॥ ❋ కాచి-త్తన్వీయోషి-దఞ్జలినాసంహతేహస్తద్వయేన-తస్య-తామ్బూలచర్వితంతామ్బూలం-జగ్రాహ ॥ కాతు-విరహతాపేన-తప్తయోః-స్తనయో,స్తస్యభగవతో-ఽఙ్ఘ్రికమలంకమలవచ్ఛీతలమఙ్ఘ్రి , మధాత్ ❋ ॥ ౬ ॥ ❋ కాచిత్తు-భ్రుకుటింభ్రువ - మాబధ్యకుటిలీకృత్య - ప్రేమసంరమ్భేణప్రేమగర్భక్రోధేన-విహ్వలా-సన్దష్టో-దశనచ్ఛదోష్ఠఆత్మనః యయా-తథాభూతా-కటాక్షేణ-ఘ్నన్తీవతాడయన్తీవ-ఐక్షతకటాక్షపైరితిపాఠే, కటాక్షపాతైరిత్యర్థః ❋ ❋సాం- వాయురాతు - నిమేష - మకుర్వతీభ్యాం-దృగ్భ్యాం-తస్య-ముఖామ్బుజ-మాపీతమపి-పునఃపున-ర్జుషాణాసేవమానాపి-మనుష్యాయు నతృప్తాబభూవ-యథా-సన్తోభక్తాః- స్తచ్చరణం-పునఃపున-రనుభూయాపి-నతృప్యన్తి-తద్వత్ ❋ ॥ ౮ ॥ ❋ తంకాచిన్నేత్రరన్ధ్రేణ-తంకృష్ణం-హృది - నిధాయో-పగుహ్యాలిఙ్గ్యచ - నిమీల్య-నేత్రేఇతిశేషః-పులకానిపులకితాని-అఙ్గాన్యస్యాస్సన్తీతి-తథాభూతా-ఆనన్దేన-సంప్లుతా ఆనన్దమగ్నా-యోగీవా-స్తేఆస్త ❋ ॥ ౯ ॥ ❋ తాస్సర్వా-గోప్యః- కేశవస్యావలోకనమేవ-పరమ-ఉత్సవ, స్తేన-సుఖితాః-విరహజంతద్విశ్లేషజం- తాపం-విజహుఃతత్యజుః-యథా-జనాయోగిజనాః - ప్రాజ్ఞంపరమాత్మానం - ప్రాప్యసాక్షాత్కృత్య-ఆధ్యాత్మికాదితాపత్రయం-జహతి-తద్వత్-యద్వా " ప్రాజ్ఞేనాత్మ నాసంపరిష్వక్తోనబాహ్యంకిఞ్చనవేదనాన్తరంప్రాజ్ఞేనాత్మనాఽన్వారూఢ ,, ఇత్యుక్తరీత్యా - యథాసుషుప్తిదశాయాంపరమాత్మనా సంపరిష్వక్తాజాగ్రత్కాలికబాహ్యేభ్యన్తరక్లేశాన్జహతి-తద్వ-దిత్యర్థః ❋ ॥ ౧౦ ॥ ❋ తత్రతదా - తాభి-ర్విగతవిరహజశో

౭ ॥ శ్లో ❋ పా ॥ ఘ్నతీవైక్షత్కటాక్షైపైః

కాభిః-పరివృతః-నితరాం-వ్యరోచత - హే తాత - యథా-పురుషో జీవ-శ్శక్తిభిశ్చతుర్వింశతితత్త్వాత్మకాభిః-వృతో-రోచతే-
యద్వా,పురుషఃపరమపురుషః-శక్తిభిర్విమలాదికాభిః-పరివృత-స్తద్వత్ ॥ ౧౧ ॥ తతో-విభుఃకృష్ణః-తా- స్సమాదాయ
కాళిన్ద్యాః-పులినం-నిర్విశ్య-తత్ర-తాభిః-పరివృతో-వ్యరోచతే - తిపూర్వేణాన్వయః ॥ పులినంకథంభూతం-వికసద్భిః-కున్దైః-
మన్దారైః-స్సురభిర్యో-మన్దానిలః-తస్మాత్-షట్పదాభృఙ్గా-యస్మిన్ ॥ ౧౨ ॥ శరచ్చన్ద్రాంశూనాంసన్దోహైస్సమూహైః-
ధ్వస్తం-దోషాతమో-రాత్రితమో-యస్మిన్ - అత-శ్శివంకరం-కృష్ణాయాః-యమునాయాః-హస్తరూపైః - స్తరళైః - స్తరఙ్గైః-
రారచితాఆస్తృతాః-కోమలా-వాలుకా,యస్మిన్-తథాభూతమ్ ॥ ౧౩ ॥ తస్యభగవతో-దర్శనేన-య-ఆహ్లాద స్తేన,వి
ధూతానిరస్తా, హృద్రుజ స్తద్విశ్లేషజామనఃపీడాః-యాసాం-తాః-గోప్యః - మనోరథాన్తంమనోరథప్రతిపాదనాకాఙ్క్షాప
ర్యవసానం-ప్రాప్తాః యథా-శ్రుతయ- స్తద్వత్-యథాభాగవద్వ్యాత్మికాశ్శ్రుతయస్తాత్పర్యవృత్త్యాఽభిధయాచప్రతిపిపా
దయిషితంపరమాత్మానం ప్రతిపాద్యప్రతిపాదనాకాఙ్క్షాపర్యవసానం ప్రాప్నువన్తి - తద్వదిత్యర్థః ॥ ఇత్థంపూర్ణమనోర
థాఃప్రపన్నాతమభజన్నిత్యాహ॥కుచకుఙ్కుమేనా, ఙ్కితైః-స్వైఃస్వకీయైః-రుత్తరీయైః-ఆత్మబన్ధవే-ఆసనం - రచయామా
సుః ॥ ౧౪ ॥ యోగీశ్వరాణా-మన్తర్హృదిహృదయకమలమధ్యే- కల్పితమాసనంయస్య తథాభూతో ఽపీశ్వరో- భగ
వాన్-తత్రగోప్యుత్తరీయరచితాసనే - సమాసీనః- గోపీసముదాయమధ్యగత - స్త్రైలోక్యసౌన్దర్యైకాశ్రయం-వపు-ర్దధత్
బిభ్రాణశ్చకాస-దర్శయన్ శుశుభే ॥ ౧౫ ॥ అనఙ్గంకామందీపయత్యుద్దీపయతితథా-తం-భగవన్తం- సహాసలీలేక్షణేన
విభ్రమోయస్యాం,తయా- భ్రువా-సభాజయిత్వారఞ్జయిత్వా - యద్వాఆత్మభిఃసహక్రీడయిత్వా - ఉక్తవిధయాభ్రువాఽప

చితాధికంతాతపురుషశ్శక్తిభిర్యథా ॥ ౧౧ ॥ తాస్సమాదాయకాళిన్ద్యానిర్విశ్యపులినంవిభుః । వికచత్కున్దమ
న్దారసురభ్యనిలషట్పదమ్ ॥ ౧౨ ॥ శరచ్చన్ద్రాంశుసన్దోహధ్వస్తదోషాతమశ్శివమ్ । కృష్ణాయాహస్తతరళా
చితకోమలవాలుకమ్ ॥ ౧౩ ॥ తద్దర్శనాహ్లాదవిధూతహృద్రుజోమనోరథాన్తంశ్రుతయోయథాయయుః । స్వైరు
త్తరీయైఃకుచకుఙ్కుమాఙ్కితైరచీక్లృపన్నాసనమాత్మబన్ధవే ॥ ౧౪ ॥ తత్రోపవిష్టోభగవాన్సఈశ్వరోయో
గీశ్వరాన్తర్హృదికల్పితాసనః । చకాసగోపీపరిషద్గతోఽర్చితస్త్రైలోక్యలక్ష్మ్యేకపదంవపుర్దధత్ ॥ ౧౫ ॥ స
భాజయిత్వాతమనఙ్గదీపనంసహాసలీలేక్షణవిభ్రమభ్రువా । సంస్పర్శనేనాఙ్కకృతాఙ్ఘ్రిహస్తయోస్సంస్తు
త్యఈషత్కుపితాబభాషిరే ॥ ౧౬ ॥ గోప్యఊచుః॥భజతోఽనుభజన్త్యేకఏకఏతద్విపర్యయమ్ । నోభయాం
శ్చభజన్త్యన్యఏతన్నోబ్రూహిసాధుభోః ॥ ౧౭ ॥ శ్రీభగవానువాచ॥మిథోభజన్తియేసఖ్యస్స్వార్థైకాన్తోద్య
మాహితే । నతత్రసౌహృదంధర్మస్స్వార్థార్థంతద్ధినాన్యథా ॥ ౧౮ ॥ భజన్త్యభజతోయేవైకరుణాఃపితరోయ

తత్కీర్తితాః,గోప్యః,అఙ్కేస్వాత్మనామూరుషు, యాఙ్కృతౌనిహితౌ - భగవతశ్చరణౌ , తయోః,యావాత్మనాంహస్తౌ,త
యోః,సంస్పర్శనేన , కరణస్యశేషత్వవివక్షయాషష్ఠీ - తాభ్యాం,మర్దనేన,తత్పూర్వకం - సంస్తుత్యదృశమఙ్ఘ్రిగృహీత్వే
త్యర్థః,ఈషత్కుపితాస్సత్యో,బభాషిరే ॥ ౧౬ ॥ భాషణమేవాహ॥కేచి-ద్భజతోఽనువర్తమానాన్భజన్త్యనువర్తన్తే-
చ్యుత-ఏతద్విపర్యయంకుర్వన్తి - అభజతోభజన్తీత్యర్థః ॥ అన్యేతూ-భయాన్ భజతశ్చాభజతశ్చ-నభజన్తి-భోకృష్ణ-ఏత-దస్మ
కథంభూతాన్స్యాత్-ఉక్తవిధాంస్తత్రప్రవర్తకంసాధ్యంగుణదోషతారతమ్యంచబ్రూహీత్యర్థః , తృతీయకోట్యన్తర్భూత స్త్వ
యోషితో,నిశి,స్వయా॥ విదితాభిప్రాయఉత్తరమాహ॥మిథఇతి॥హేసఖ్యః,యే-మిథోభజన్తి పరస్పరముపకుర్వన్తోఽనువ
ర్తన్తేస్వార్థస్వనిదానస్వప్రయోజనఏవనిమిత్తే - ఏకాన్తఃనియత - ఉద్యమో-యేషాం-తథాభూతాః - స్వప్రయోజనమాత్రప
రాఙ్కర్తృక-ఇత్యర్థః - యస్మాదేవ-మత - ఏవ-తత్రమిథోభజనే-నసౌహృదం-మిథోభజనప్రవర్తకంనసౌహృదమిత్యర్థః- కింతూ
పచికీర్షాప్రత్యుపచికీర్షైవతత్రకారణమితిభావః , అతఏవ- నతత్రధర్మఃనతత్సాధ్యోధర్మ ఇత్యర్థః , కిన్తు కేవలందృష్టమేవ
తత్సాధ్యంప్రయోజనమితిభావః॥తదేవాహ-తన్మిథోభజనం-స్వార్థార్థం - స్వార్థస్స్వప్రయోజనం-యస్య - తథాభూతం
హి-నత్వన్యథా-స్వార్థనిరపేక్షపరోపకారార్థద్వారాధర్మార్థంనభవతీత్యర్థః ॥ ౧౮ ॥ ద్వితీయకోట్యన్తర్గతానాహ॥ భజ
న్తీతి ॥ హేసుమధ్యమాః-అభజతః-యే,భజన్తి- తే-కరుణాఃకరుణావన్తః - అర్శఆద్యచ్-స్వార్థనిరపేక్షపరోపచికీర్షాకరు
ణా-సాచపిత్రాదిష్వతీవప్రసిద్ధేతితాన్నిదర్శయతి ॥ పితరోయథేతి ॥ అత్రాభజద్భజనే - సౌహృదంసర్వభూతసుహృత్త్వం-
ప్రవర్తకం, తత్సాధ్యస్తునిరపవాదోనిర్బాధో-ధర్మః - అస్యోభగవదనుగ్రహరూపధర్మ ఇత్యర్థః ॥ అథతృతీయాన్ త్రే
ధావిభజ్యదర్శయతి ॥ భజతోఽపీతి ॥ యే-భజతోఽపి,నవైభజన్తి- కుతోఽభజతో-జజేయుః- తేతు,ఆత్మారామాదయః-అ

త్రాత్మారామాః కేవలం స్వదేహమాత్రపోషణపరాయణాః, న తు జ్ఞానినః - తేషాం సర్వభూతసుహృత్త్వేన ద్వితీయకోట్యన్తర్గతత్వాత్, ఆప్తకామాః శబ్దాదివిషయభోగతదుపకరణతత్సాధనసమృద్ధిమన్తః, అకృతజ్ఞాః కృతఘ్నాః - అకృతజ్ఞానామేవ పరాం కష్టాం దర్శయతి ॥ గురుద్రుహ ఇతి ॥ యద్వా ॥ అకృతజ్ఞత్వకార్యం దర్శయతి ॥ గురుద్రుహ ఇతి ॥ గురుభిః కృతం మహోపకారమననుస్మృత్య తేభ్యోఽపి ద్రుహ్యన్తీతి తథాభూతాః - ఏతేషాం త్రయాణామితరభజనాభావాత్ ప్రవర్తకసాధ్యగుణదోషా నోక్తాః ॥ ౧౯ ॥ ౨౦ ॥ ఇత్థం భగవతోక్తాః గోప్యస్తావదనువర్తమానా అస్మాన్న భజన్నయం తృతీయకోట్యన్తర్భూతః - తత్రాపి నాత్మారామో నాప్యాప్తకామశ్చ - తథా చేదస్మాభిస్సహ వనే విహారాసంభవాత్ - అతోఽయం నూనమకృతజ్ఞ ఇత్యాశీస్సజ్ఞాభిః పరస్పరం సూచయన్తీర్దృష్ట్వా ప్రత్యాహ ॥ నాహం త్వితి ॥ హే సఖ్యః, భజతోఽపి, జన్తూన్ - అహం - భజామి - న తేషాం దృష్టిగోచరో భవామీత్యర్థః - తథాఽపి నాకృతజ్ఞ ఇతి భావః ॥ తర్హి కిమర్థం న భజసీత్యత ఆహ ॥ అమీషాం మాం భజతాం జన్తూనాం - అనువృత్తివృత్తయే - అనువర్తనస్య మదనుధ్యానరూపస్య - విచ్ఛేదాయ - అనేనాత్మనః కృతజ్ఞత్వం పరమకారుణికత్వం చోక్తం - ప్రియస్యాపృశ్యమానస్యాత్యన్తాభినివేశవిషయత్వే దృష్టాన్తమాహ ॥ యథేతి ॥ అధనో నిర్ధనః పుమాన్ - కదాచిత్ - దైవాల్లబ్ధే - ధనే - వినష్టే సతి, తచ్చిన్తయా వినష్టధనచిన్తయా - నిభృతో వ్యాప్తః - అన్యన్న వేద నాన్యత్స్మరతి - కింతు - తదేవ నష్టం ధనమవిచ్ఛేదేనానుస్మరన్నవతిష్ఠతే - అవినష్ట ఇతి వా చ్ఛేదః ॥ తస్మిన్నవినష్టే సతి - చిన్తయా విషయచిన్తయా - నిభృతః పూర్ణః, తద్ధనమన్యచ్చ, న వేద నానుస్మరతి - కిన్తు ప్రమత్తో భవతీతి భావః, అస్మిన్పక్షే వ్యతిరేకే దృష్టాన్తః ॥ ౨౧ ॥ ఆత్మనః కృతజ్ఞతామావిష్కుర్వన్ కారుణికత్వమేవాహ ॥ ఏవమితి ॥ హే అబలాః - మదర్థముజ్ఝితాస్త్యక్తాః - లోకః - యుక్తా

ధా ।
ధర్మో నిరపరాధోఽత్ర సౌహృదం చ సుమధ్యమాః ॥ ౧౯ ॥ భజతోఽపి న వై కేచిద్భజన్త్యభజతః కుతః । ఆత్మారామా హ్యాప్తకామా హ్యకృతజ్ఞా గురుద్రుహః ॥ ౨౦ ॥ నాహం తు సఖ్యో భజతోఽపి జన్తూన్భజామ్యమీషామనువృత్తివృత్తయే । యథాఽధనో లబ్ధధనే వినష్టే తచ్చిన్తయాఽన్యన్నిభృతో న వేద ॥ ౨౧ ॥ ఏవం మదర్థోజ్ఝితలోకవేదస్వానాం హి వో మయ్యనువృత్తయేఽబలాః । మయాఽపరోక్షం భజతా తిరోహితం మాసూయితుం మార్హథ తత్ప్రియం ప్రియాః ॥ ౨౨ ॥ న పారయేఽహం నిరవద్యసంయుజాం స్వసాధుకృత్యం విబుధాయుషాపి వః । యా మాభజన్దుర్జరగేహశృఙ్ఖలాః సంవృశ్చ్య తద్వః ప్రతియాతు సాధునా ॥ ౨౩ ॥ ****************
********* ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే దశమస్కన్ధే, ద్వాత్రింశోఽధ్యాయః *********

రాసక్రీడారమ్భః

శ్రీశుక ఉవాచ । ఇత్థం భగవతో గోప్యః శ్రుత్వా వాచస్సుపేశలాః । జహుర్విరహజం తాపం తదఙ్గోపచితాశిషః ॥ ౧ ॥ తత్రారభత గోవిన్దో రాసక్రీడామనువ్రతైః । స్త్రీరత్నైరన్వితః ప్రీతైరన్యోన్యాబద్ధబాహుభిః ॥ ౨ ॥

యుక్తా ప్రతీక్షణాత్ - వేదః ధర్మాధర్మాన పేక్షణాత్ - స్వా జ్ఞాతయశ్చ - స్నేహత్యాగాద్యాభిః - తాసాం - వః యుష్మాకం - అనేన కృతజ్ఞత్వమావిష్కృతం - మయ్యనువృత్తయే - పరోక్షం భజతా పరోక్షముపకుర్వతా - మయా - తిరోహితం - అనేన కారుణికత్వముక్తం - తత్తస్మాత్ - హే ప్రియాః - ప్రియతమం - మా - మసూయితుం దోషదృష్ట్యా ద్రష్టుం - నార్హథ ॥ ౨౨ ॥ ఆత్మనః కృతజ్ఞతాకాష్ఠామాహ ॥ న పారయ ఇతి ॥ నిరవద్యం నిష్కపటం యథా తథా - సంయుజ్యన్తే భజన్త ఇతి తథా తాసాం - వో యుష్మాకం - సుసాధు యథా తథా - కర్తుం ప్రత్యుపకర్తుం - అహం - విబుధాయుషాఽపి - న పారయే న శక్నోమి - మనుష్యాయుషా న శక్నోమ్యేవ - బ్రహ్మాయుషాఽపి న శక్నోమీతి భావః ॥ యా భవత్యః - దుర్జరగేహశృఙ్ఖలా - మచ్ఛేద్యగృహరూపశృఙ్ఖలాం సమ్యక్ ఛిత్త్వా - మామభజన్, తత్తస్మాత్ - తాసాం, వః, సాశృఙ్ఖలా - అధునా - ప్రతియాతు భూయో నివర్తతామిత్యర్థః మయా కార్యః ప్రత్యుపకారో ముక్తిప్రదానమేవ - తత్తు సదృశం భవేదితి భావః, యద్వా, తస్మాద్యుష్మాకమేవ - సాధునా సాధుకృత్యేన - తద్యుష్మత్సాధుకృత్యం, ప్రతియాతు ప్రతికృతం భవతు “ మయ్యేవ జీర్ణతాం యాతు యత్త్వయోపకృతం హరే । నరః ప్రత్యుపకారార్థీ విపత్తిమభికాఙ్క్షతి ,, ఇత్యుక్తరీత్యా యుష్మత్సాధుకృత్యం తేష్వేవ జీర్యత్వితి భావః ॥ ౨౩ ॥ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే ద్వాత్రింశోఽధ్యాయః ****************

అథైవం సూక్తాభిర్గోపీభిస్సహ భగవతో రాసక్రీడామనువర్ణయతి త్రయస్త్రింశేన ॥ ఇత్థం - భగవతః సుతరాం, పేశలా మృదులా - వాచః - శ్రుత్వా - గోప్యః - తస్య, అఙ్గేనాఙ్గసఙ్గేనోపచితాస్సమృద్ధా - ఆశిషో - యాసాం - తథా, భూతాః - విరహజం - తాపం జహుః ॥ ౧ ॥ అథ తత్ర పులినే - భగవాన్ - స్త్రియ ఏవ రత్నాని, తైః సహితో - రాసక్రీడామారబ్ధవాన్ - కథంభూ

స్తైః,అనువ్రతైః-రన్యోన్యమాబద్ధాస్సఙ్గ్రథితా బాహవో,యైః,స్తథాభూతైః - రాసోనామానేకనర్తకనర్తకీయుక్తోనృత్తవిశేషః ॥ ౨ ॥ అనేకనర్తకనర్తకీసాహిత్యమేవాభినయేనదర్శయతి ॥ రాసోత్సవఇత్యాదినానభస్తావదిత్యతఃప్రాక్తనేన॥ తాసాంమణ్డలరూపేణస్థితానాం - ద్వయోర్ద్వయోర్మధ్యే-ప్రవిష్టేన-కృష్ణేన-గోపీమణ్డలమణ్డితో - రాసోత్సవస్సంప్రవృత్తః, ఇత్యన్వయః - కథంభూతానాం, తేనైవ-కణ్ఠే, గృహీతానాం-ఉభయతఆలిఙ్గితానాం, కథమ్భూతేన-యంకృష్ణం-పర్యాః-స్త్రియః-స్వనికటస్థం - మన్యేరన్-మామేవాశ్లిష్టవానితిమన్యేరన్-తథాభూతేన, తదర్థం,ద్వయోర్ద్వయోర్మధ్యే,ప్రవిష్టేనేత్యర్థః-నన్వేకస్యకథంతథాప్రవేశః- సర్వసన్నిహితేతస్మిన్నేకథంతాసాంస్వనికటవర్తిత్వమాత్రాభిమానఇత్యతోవిశినష్టి॥యోగేశ్వరేణేతి॥ అచిన్త్యవివిధవిచిత్రశక్తినేతిభావః-బహురూపతామాపన్నేనతాసాంస్వస్వనికటవర్తిత్వమాత్రాభిమానంజనయతాచేతిగూఢాభిసన్ధిః-తథాచవక్ష్యతి॥కృత్వాతావన్తమాత్మానంయావతీర్వ్రజయోషితః,,ఇతి-అతఏవా॥చిక్షిపన్మానసమాస్థబన్ధవ,, ఇత్యుక్తముపపన్నం,నభఇతి-యదారాసోత్సవస్సంప్రవర్తితః, తావత్తత్క్షణమేవ-ఔత్సుక్యవ్యాప్తమనసాం-సస్త్రీకాణాం-దేవానాం-విమానశతైః-స్సఙ్కీర్ణం నభోబభూవ ॥ ౩ ॥ ౪ ॥ తతఇతి॥సస్త్రీకా-గన్ధర్వశ్రేష్ఠా అమలంశృణ్వతాంవదతాంచ పాపహరం-తస్యభగవతో-యశో-జగుః ॥ ౫ ॥ వలయానామితి ॥ సప్రియాణాంకృష్ణసహితానాం-యోషితాం-యే, వలయాదయ-స్తేషాం-శబ్ద-స్తుములస్సఙ్కీర్ణో-బభూవ ॥ ౬ ॥ తత్రాపీతి ॥ హైమానాం-మణీనాం-మధ్యే - మహామరకతఃనీలమణిరివతాభిస్స్వర్ణవర్ణాభి-రాశ్లిష్ట, స్తత్రాతీవ-శుశుభే - గోపీదృష్ట్యభిప్రాయేణైకవచ

రాసోత్సవస్సంప్రవృత్తోగోపీమణ్డలమణ్డితః।యోగేశ్వరేణకృష్ణేనతాసాంమధ్యేద్వయోర్ద్వయోః॥౩॥ ప్రవిష్టేనగృహీతానాంకణ్ఠేస్వనికటంస్త్రియః।యంమన్యేరన్నభస్తావద్విమానశతసఙ్కులమ్ ॥ దివౌకసాంసదారాణామౌత్సుక్యనిభృతాత్మనామ్ ॥ ౪ ॥ తతోదున్దుభయోనేదుర్నిపేతుఃపుష్పవృష్టయః ॥ జగుర్గన్ధర్వపతయస్సస్త్రీకాస్తద్యశో௨మలమ్॥ ౫ ॥వలయానాంనూపురాణాంకిఙ్కిణీనాంచయోషితామ్ । సప్రియాణామభూచ్ఛబ్దస్తుములోరాసమణ్డలే॥ ౬ ॥తత్రాపిశుశుభేతాభిర్భగవాన్దేవకీసుతః। మధ్యేమణీనాంహైమానాంమహామరకతోయథా॥౭॥ పాదన్యాసైర్భుజవిధుతిభిస్సస్మితైర్భ్రూవిలాసైర్భజ్యన్మధ్యైశ్చలకుచపటైఃకుణ్డలైర్గణ్డలోలైః। స్విద్యన్ముఖ్యఃకబరరశనాగ్రన్థయఃకృష్ణవధ్వోగాయన్త్యస్తంతటితఇవతామేఘచక్రేవిరేజుః ॥ ౮ ॥ ఉచ్చైర్జగుర్నృత్యమానారక్తకణ్ఠ్యోరతిప్రియాః।కృష్ణాభిమర్శముదితాయద్గీతేనేదమావృతమ్॥ ౯ ॥ కాచిత్సమంముకున్దేనస్వరజాతీరమిశ్రితాః। ఉన్నిన్యేపూజితాతేనప్రీయతా॥సాధుసాధ్వితి ॥ తదేవధ్రువమున్నిన్యేతస్యైమానంచబహ్వధాత్॥ ౧౦ ॥కాచిద్రాసపరిశ్రాన్తాపార్శ్వస్థస్యగదాభృతః। జగ్రాహపాణినాస్కన్ధంశ్లథద్వలయమల్లికా॥ ౧౧ ॥తత్రైకాంసగతంబాహుంకృష్ణస్యోత్పలసౌరభమ్ । చన్దనాలిప్తమాఘ్రాయహృష్టరోమాచుచు

నం-ఏవముత్తరత్రాప్యవగన్తవ్యమ్ ॥ ౭ ॥ యథాతాభిర్భగవాన్ శుశుభేతథాతేనతాశ్చవిరేజురిత్యాహ ॥ పాదన్యాసైరితి ॥ పాదవిక్షేపైః,భుజవిధుతిభిఃకరచాలనైః, స్మితేనసహితైః,భ్రూవిలాసైశ్చ-భజ్యమానైః,ర్మధ్యైః, శ్చలద్భిః,కుచైశ్చ, పటైశ్చ,గణ్డేషు, చలైః - కుణ్డలైశ్చ, ఉపలక్షితాః - స్విద్యన్తిస్వేదముద్గిరన్తి, ముఖాని-యాసాం-తాః కబరేషురశనాసుచగ్రన్థయోయాసాం,యద్వా, తేషుతాసుచనవిద్యన్తేగ్రన్థయోయాసాం, తాః, శిథిలకబరాదిగ్రన్థిమత్య ఇత్యర్థః, ఏవంభూతాః - కృష్ణస్య - వధ్వః - స్తంకృష్ణం - గాయన్త్య-స్తేన - విరేజుః - యథా - మేఘచక్రే- తటితస్తద్వత్-తత్రకృష్ణోమేఘచక్రమివ-తాస్తు బహువిధాస్తటితఇవ,స్వేదస్తుషారఇవగానంగర్జితమివేతియథాసమ్భవమూహ్యం ॥ ౮ ॥ ఉచ్చైరితి॥నృత్యన్త్యః-నానారాగైరనురఞ్జితకణ్ఠ్యః - కృష్ణస్యా - భిమర్శేన-ముదితాః,ఉచ్చైర్జగుః యద్గీతేనయాసాంయచ్చగీతేన,ఇదం-విశ్వ - మావృతంవ్యాప్తంకృత్స్నంజగత్తద్గీతైకదేశవదితిభావః ॥ ౯ ॥ తత్ర-కాచి-దఙ్గనా- ముకున్దేనసహ- స్వరజాతీస్స్వరభేదాన్ షడ్జఋషభగాన్ధారమధ్యమధైవతనిషాదాఖ్యాన్- అమిశ్రితాఃకృష్ణోన్నీతాభిఃఅసఙ్కీర్ణాః, ఉన్నిన్యేఅమూర్ఛయత్-కథంభూతా - ప్రీయతాప్రియమాణేనా - నేనకృష్ణేన-సాధుసాధ్వితి-పూజితాసమ్మానితాజాత్యున్నయమేవ-ధ్రువంధ్రువాఖ్యంతానవిశేషం-కృత్వోన్నిన్యేఉన్నీతవతీ-ఇత్థ-మున్నీతవత్యై - బహుమానంసంమానం-అదాచ్చకార-కృష్ణ ఇతి శేషః ॥ ౧౦ ॥ ఏవంనృత్తగీతవాద్యాదినాకృష్ణసంమానితానాంతాసామతిప్రేమవిలసితంవృత్తమాహ॥కాచిదిత్యాదినా॥రాసేన-పరిశ్రాన్తా,శ్లథన్తి- వలయాని-మల్లికాశ్చయస్యాః,స్తథాభూతా - ఆత్మనో - బాహునా-పార్శ్వస్థస్యభగవతో-௨ంసంజగ్రాహ॥౧౧॥తత్రతాసాంమధ్యే-ఏకాత్మ్యాత్మనో-௨ంసగతంస్కన్ధేనిహిత -ముత్పలసౌరభమివసౌరభంయస్యతం-చన్దనేన-సమన్తాల్లిప్తం-కృష్ణస్య-బాహు-మాఘ్రాయ-హృష్టానిపులకితాని-రోమాణి,యస్యాః,స్తథా

భూతా-బాహుం,సుభగం వా-చుచుమ్బ ॥ ౧౨ ॥ నాట్యేవనృత్యేన, విక్షిప్తయోశ్చఞ్చలయోః-కుణ్డలయోః-త్విషేణత్విః షా,అదస్తత్వమార్ష్టం-మణ్డితం-కపోలం-తథాభూతే - స్వగణ్డే-సన్దధత్యాస్సంయోజయన్త్యాః - కస్యాశ్చిత్-తస్యైచి-తామ్బూలచర్వితం-దదౌ ॥ ౧౩ ॥ కాచిత్తు-నృత్యన్తీ,గాయన్తీచ,కూజన్తీ - నూపురే - మేఖలాచ-యస్యాః,తథాభూతా శ్రాన్తా-శివంశాన్తం-పార్శ్వస్థస్యాచ్యుతస్య-హస్తాబ్జంఅబ్జఃచ్ఛితలంహస్తం-స్తనయోః - రధాత్ నిదధే ॥ ౧౪ ॥ ఇత్థమన్యాఅపిగోప్యోయథాయథంనానావిధైర్విభ్రమైర్విజహ్రురిత్యాహ॥గోప్యఇతి॥ శ్రియోలక్ష్మ్యాః-ఏకాన్తవల్లభమనన్యపతిం-లబ్ధ్వా,తస్యాచ్యుతస్య-దోర్భ్యాంగృహీతాఃకణ్ఠాయాసాంతా-స్తమచ్యుతం - గాయన్త్యోవిజహ్రిరే ॥ ౧౫ ॥ తత్రవాదకేషుగాయకేషుచసస్త్రీకేషుగన్ధర్వకిన్నరాదిషురసావేశేనముహ్యత్సునృత్యత్సు చాన్యామేవవాద్యాదిసంపత్తిం దర్శయన్ రాససంభ్రమమాహ ॥ కర్ణోత్పలేతి ॥ కర్ణోత్పలైః-కర్ణావతంసైః-రుత్పలైశ్చ- అలకవిటఙ్కైః-అలకాలఙ్కృతైః కపోలైశ్చ-ఘర్మైః స్వేదబిన్దుభిశ్చ-వక్త్రేషు-శ్రీఃశోభా-యాసాం - తాః-గోప్యః,ఘోషాఃకిఙ్కిణ్యః,వలయాదిభి-ర్వాద్యైర్వాదితైశ్చ-భగవతాసహ,భ్రమరాఏవగాయకా,యస్యాం - తస్యాంరాససభాయాం - ననృతుః-కథమ్భూతాః-స్వకేశేభ్యః-స్రస్తాః స్రజో-యాసాం-తథాభూతాః - ఏతేవతాళగతిసంతుష్టాః కేశాస్సశిరఃకమ్పాః పాదేషుపుష్పవృష్టిమివాకుర్వన్నిత్యుత్ప్రేక్షితమ్ ॥ ౧౬ ॥ ఇత్థంగోప్యోనానావిభ్రమైర్భగవతాసహవిజహ్రుః ॥ తథాభగవానపిస్వవిలాసైస్తాభిస్సహ రేమఇత్యాహ॥ఏవమితి॥ఇత్థం-రమేశః శ్రియఃపతిః- భగవానపి-వ్రజసున్దరీభిస్సహపరిష్వఙ్గాదిభిః - రేమే-తత్ర,పరిష్వఙ్గః పరిరమ్భః-కరాభిమర్శః కరేణస్తనయోః- బాహ్వాదీనాంసంస్పర్శః - స్నిగ్ధేక్షణంసానురాగావలోకనం ఉద్దామవిలాసఉదా

వ్యహ॥ ౧౨ ॥కస్యాశ్చిన్నాట్యవిక్షిప్తకుణ్డలత్విష*మణ్డితమ్।గణ్డంగణ్డేసన్దధత్యాఅదాత్తామ్బూలచర్వితమ్॥ నృత్యన్తీగాయ*తీకాచిత్కూజన్నూపురమేఖలా । పార్శ్వస్థాఽచ్యుతహస్తాబ్జంశ్రాన్తాఽధాత్స్తనయోశ్శివమ్॥ ౧౪ ॥గోప్యోలబ్ధ్వాఽచ్యుతంకాన్తంశ్రియఏకాన్తవల్లభమ్। గృహీతకణ్ఠ్యస్తద్దోర్భ్యాంగాయన్త్యస్తం విజహ్రిరే ॥ ౧౫ ॥కర్ణోత్పలాలకవిటఙ్కకపోలఘర్మవక్త్రశ్రియోవలయనూపురఘోషవాద్యైః।గోప్యస్సమం భగవతాననృతుస్స్వకేశస్రస్తస్రజోభ్రమరగాయకరాసగోష్ఠ్యామ్ ॥ ౧౬ ॥ ఏవంపరిష్వఙ్గకరాభిమర్శస్నిగ్ధేక్షణోద్దామవిలాసహాసైః। రేమేరమేశోవ్రజసున్దరీభిర్యథాఽర్భకస్స్వప్రతిబిమ్బవిభ్రమైః*॥ ౧౭ ॥తదఙ్గసఙ్గప్రముదాకులేన్ద్రియాః కేశాన్దుకూలంకుచపట్టికాంవా* ।నాఞ్జః ప్రతివ్యోఢుమలం వ్రజస్త్రియోవిస్రస్తమాల్యాభరణాః కురూద్వహ॥ ౧౮ ॥కృష్ణవిక్రీడితంవీక్ష్యముముహుః ఖేచరస్త్రియః।కామార్దితాశ్శశాఙ్కశ్చసగణోవిస్మితోఽభవత్॥ ౧౯ ॥కృత్వాతావన్తమాత్మానంయావతీ*ర్గోపయోషితః । రరామ*భగవాంస్తాభిరాత్మారామోఽపిలీలయా॥ ౨౦ ॥తాసాంరతివిహారేణశ్రాన్తానాంవదనానిసః।ప్రామృజత్కరుణః ప్రేమ్ణాశన్తమేనాఙ్గ

రలీలా,పరిష్వఙ్గాదిరూపంవిహారంకృతవానిత్యర్థః-రమేశః రేమఇత్యనేనావాప్తసమస్తకామత్వాదనపేక్షితవిహారోఽపిసర్వకారణత్వాదస్యాస్మకవస్త్వన్తరరహితోఽపికేవలం రేమఇతిసూచితం - కథమేవంభూతస్యక్రీడాసఙ్ఘటతఇత్యతోదృష్టాన్తమాహ॥యథేతి॥అర్భకో-యథా- స్వప్రతిబిమ్బైః - ర్విభ్రమఃక్రీడా,యస్య,తథాభూతోభవతి-తద్వత్,స-యథా,స్వప్రతిబిమ్బైః-స్వాన్యైరేవ-రమతే- తథా,రమేశోఽపి-స్వాత్మికాభిః-వ్రజసున్దరీభిఃకామినాంస్త్రీపారవశ్యందర్శయన్నివ రేమఇత్యర్థః-అత్రబిమ్బప్రతిబిమ్బయోరివస్వాత్మికానాంవ్రజసున్దరీణాంస్వశరీరత్వేనస్వకార్యత్వేనచస్వానన్యత్వమాత్రేఽర్భకదృష్టాన్తః-నత్వజ్ఞత్వాదావపీతిద్రష్టవ్యమ్ ॥ ౧౭ ॥ తాస్తుభగవతస్తద్విలాసైరనభిభూతస్వవిలాసైరాకులా బభూవురిత్యాహ॥తదఙ్గసఙ్గేతి॥తస్యభగవతోఽఙ్గసఙ్గేన-ప్రకృష్టా- ముత్ప్రీతిః తయా-ఆకులాన్యవశానీన్ద్రియాణి,యాసాం విస్రస్తావిశ్లథా-మాలా- ఆభరణానిచ - యాసాం-తథాభూతాః , విశ్లథబన్ధాన్ కేశాదీన్,అఞ్జసాఆశు,ప్రతివ్యోఢుంయథాపూర్వంధర్తుం,నాలంనప్రబభూవుః ॥ ౧౮ ॥ నకేవలంతాఏవాకులేన్ద్రియాః- కిన్తుపశ్యన్త్యోదేవానాంస్త్రియోఽపీత్యాహ॥కృష్ణవిక్రీడితమితి॥ఖేచరాణాందేవానాం,స్త్రియః- కించ,శశాఙ్కశ్చన్ద్రః,స్వగణస్సతారకగుర్వాదిగణసహితః విస్మితోబభూవ॥ అనేనైతత్సూచితం , విస్మితేనశశాఙ్కేనస్వగతౌవిస్మృతాయామితరేఽపిగ్రహాఃస్వస్వగతింవిస్మృత్యతత్రతత్రైవతస్థురతోరాత్రిర్దీర్ఘాచబభూవేతి ॥ ౧౯ ॥ కథమేకోఽనేకాభిర్యుగపద్రేమ ఇత్యత ఆహ॥కృత్వేతి॥గోపయోషితః-యావతీర్యావత్యః,తావన్తమాత్మానం,కృత్వా,తాభిస్సహ, లీలయా , రేమే,అధ్యయనేనవసతీతివల్లీలయేతి హేతౌతృతీయా,ఆత్మారామోఽపిపాడ్గుణ్యపూర్ణోఽపి-కేవలం , లీలార్థమేవ-రేమఇత్యర్థః ॥ ౨౦ ॥ తస్యతాసుకృపా-తిశయమాహ॥తాసామితి॥సభగవాన్,రతివిహారేణరతివిషయవిహారాభ్యాం,శ్రాన్తానాం - తాసాంగోపానాం,వదనాని,ప్రస్విన

హే రాజన్, కరుణః కరుణావాన్, శన్తమేన నిరతిశయసుఖకరేణ, పాణినా, ప్రామృజత్ పరిమృష్టవాన్ ॥ ౨౧ ॥ తతోఽతిహృష్టానాం గోపీనాం చరితమాహ॥ గోప్య ఇతి॥ తస్య భగవతః కరరుహైర్నఖైః స్పర్శేన ప్రమోదో, యాసాం తాః గోప్యః స్ఫురతాం, స్వర్ణకుణ్డలానాం, కున్తలానాంచ త్విషాం, గణ్డేషు, యా, శ్రీస్తయా సుధితేనామృతాయితేన హాసయుక్తనిరీక్షణేనచ ఋషభస్య భర్తుః కృష్ణస్య, మానం, దధత్యః పూజాం కుర్వత్యః, పురటకుణ్డలాదిత్విడాదిభిస్తస్య హర్షం జనయన్త్య ఇత్యర్థః తస్య, కర్మాణి చేష్టితాని జగుః ॥ ౨౨ ॥ అథ తస్య తాభిస్సహ జలక్రీడామాహ॥ తాభిరితి ద్వాభ్యాం॥ తాసాం, అఙ్గసఙ్గేన ఘృష్టా సమ్మర్దితా, యా స్రక్, తస్యాః, అతఏవ తాసాం కుచకుఙ్కుమేన రఞ్జితాయాః, స్వసంబన్ధిభిర్గన్ధర్వపాళిభిః గన్ధర్వాః గన్ధర్వపతయ ఇవ గాయన్తో, యే ఽళయో భృఙ్గాస్తై రనుద్రుతః అనుగతః సకృష్ణస్తాభిస్సహ, శ్రమం రతివిహారజమపోహితుం అపాకర్తుం, వార్జలమావిశత్, యథా, ఇభరాడ్గజపతిః శ్రాన్తో, గజీభిస్సహ, జలం ప్రవిశతి తద్వత్, భిన్నసేతుర్విదారితతటః దార్ష్టాన్తికే త్వతీతలోకవేదమర్యాదః ॥ ౨౩ ॥ సఇతి॥ సభగవాన్, స్వయమాత్మనా, స్వరతిరాత్మారామోఽపి గజేన్ద్రస్యేవ లీలా యస్య, తథాభూతాః తదేవాహ, అమ్భస్యలం నితరాం, ప్రహసతీభిర్యువతీభిః ప్రేమ్ణా, ఉక్షితస్సిక్తః, స్వయమపి తాస్సిఞ్చ్యమానః భ్వాదివద్దివాదేరాకృతిగణత్వాత్కర్తరి శ్యన్, సేచయన్నిత్యర్థః యద్వా, తాభిస్తావత్కించిదుక్షితః, ప్రత్యుక్షణేన పునః, పరితః సిచ్యమానః, అఙ్గ హే రాజన్, కుసుమానివర్షన్తీతి తథా, తైర్వైమానికైర్విమానారూఢైర్దేవైరీడ్యమానస్స్తూయమానః రేమే ॥ ౨౪ ॥ ఏవం స్థలజలక్రీడే వర్ణితే అథ వనక్రీడాం వర్ణయతి॥ తతశ్చేతి॥ జల

పాణినా॥ ౨౧ ॥ గోప్యస్స్ఫురత్కనకకుణ్డలకున్తలత్విడ్గణ్డశ్రియా సుధితహాసనిరీక్షణేన। మానం దధత్య ఋషభస్య జగుః కృతాని పుణ్యాని తత్కరరుహస్పర్శప్రమోదాః॥ ౨౨ ॥ తాభిర్యుతశ్శ్రమమపోహితుమఙ్గసఙ్గఘృష్టస్రజస్స కుచకుఙ్కుమరఞ్జితాయాః। గన్ధర్వపాళిభిరనుద్రుత ఆవిశద్వాశ్శ్రాన్తో గజీభిరిభరాడివ భిన్నసేతుః॥ ౨౩॥

జలవనక్రీడావర్ణనఘట్టః

సోఽమ్భస్యలం యువతిభిః పరిషిచ్యమానః ప్రేమ్ణోక్షితః ప్రహసతీభిరితస్తతోఽఙ్గ । వైమానికైః కుసుమవర్షిభిరీడ్యమానో రేమే స్వయం స్వరతిరత్ర గజేన్ద్రలీలః॥ ౨౪ ॥ తతశ్చ కృష్ణోపవనే జలస్థలప్రసూనగన్ధానిలజుష్టదిక్తటే। చచార భృఙ్గప్రమదాగణావృతో యథా మదచ్యుద్ద్విరదః కరేణుభిః॥ ౨౫ ॥ ఏవం శశాఙ్కాంశువిరాజితా నిశాస్స సత్యకామోఽనురతాబలాగణః । సిషేవ ఆత్మన్యవరుద్ధసౌరతస్సర్వాశ్శరత్కావ్యకథారసాశ్రయాః॥ ౨౬॥ రాజోవాచ॥ సంస్థాపనాయ ధర్మస్య ప్రశమాయేతరస్య చ। అవతీర్ణో హి భగవానంశేన జగదీశ్వరః॥ ౨౭॥ స కథం ధర్మసేతూనాం వక్తా కర్తాఽభిరక్షితా । ప్రతీపమాచరద్బ్రహ్మన్పరదారాభిమర్శనమ్॥ ౨౮ ॥ ఆప్తకామో యదుపతిః కృతవాన్వై జుగుప్సితమ్ । కిమభిప్రాయ ఏతన్నస్సంశయం ఛిన్ధి సువ్రత॥ ౨౯ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ॥ ధర్మవ్యతిక్రమో దృష్ట ఈశ్వరాణాం చ సాహసమ్ । తేజీయసాం న దోషాయ వహ్నేస్సర్వభుజో యథా॥ ౩౦ ॥ నైతత్సమా

స్థలప్రసూనానాం, గన్ధో యస్మిన్ తేనానిలేన, జుష్టాని దిశాం తటాని అన్తాః, యస్మిన్, యద్వా, దిశశ్చ, తటం స్థలంచ, యస్మిన్ కృష్ణాయా యమునాయా, ఉపవనే ప్రాన్తవనే, భృఙ్గాణాం, ప్రమదానాంచ, గణై రావృతశ్చచార, యథా, మదచ్యుత్ మదధారాస్రావీ, ద్విరదః మత్తగజః కరేణుభిః ఇభీభిస్తద్వత్ ॥ ౨౫ ॥ రాసక్రీడాం నిగమయతి॥ ఏవమితి॥ ఏవమిత్థం స భగవాన్, సత్యసంకల్పోఽనురతోఽనురాగీ, స్త్రీణాం గణో, యస్య, తథాభూతోఽప్యాత్మన్యేవావరుద్ధః సౌరతశ్చరమధాతుః సతు స్ఖలితో యస్య, తథాభూత, ఇతి కామజయస్సూచ్యతే, చన్ద్రాంశుభిర్విరాజితాః, స సర్వాః, శరది కావ్యేషు, కథ్యమానాః యే కథారసాస్తేషాం, ఆశ్రయభూతాః, నిశాః సిషేవే ॥ ౨౬ ॥ ఉపదేశానుష్ఠానవిరోధినిరసనాదిభిః కేవలం ధర్మపరిత్రాణార్థమవతీర్ణస్య భగవతః కథం పరదారపరిగ్రహరూపాధర్మాచరణమితి పృచ్ఛతి రాజా ॥ సంస్థాపనాయేతి॥ ఇతరస్యాధర్మస్య, ప్రశమనార్థంచాంశేన బలరామేణసహ స్వసఙ్కల్పాత్మకజ్ఞానేనైవ నతు కర్మణేతి వా, అవతీర్ణః ॥ ౨౭ ॥ సఏవంభూతః ధర్మమర్యాదానాం, స్వయం కర్తా అనుష్ఠాతా వక్తా ఉపదేష్టా చ విరోధినిరసనేనాభితో రక్షితా చ సన్, హే బ్రహ్మన్, పరదారాభిమర్శనాత్మకం ప్రతీపం ప్రతికూలం, మధర్మమితి యావత్, కథమాచరత్ కృతవాన్ ॥ ౨౮ ॥ కించ స్వయమవాప్తసమస్తకామోఽపి యదుపతిః జుగుప్సితం నిన్దితం కర్మ కృతవాన్ అనవాప్తకామస్యేన్ద్రియపరవశస్య జుగుప్సితాచరణం దృష్టం నత్వాప్తకామస్య స్వతన్త్రస్యేతి భావః అతః కేనాభిప్రాయేణ కృతవానితి పృచ్ఛతి ॥ కిమభిప్రాయ ఇతి తత్ ఏతస్మిన్విషయే, నోఽస్మాకం, సంశయః తం హే సువ్రత ఛిన్ధి నిరాకురు ॥ ౨౯ ॥ కైముత్యన్యాయేనోత్తరం వివక్షుః వశ్యత్వప్రయుక్తశాస్త్రవశ్యతావతామేవ శాస్త్రవిరుద్ధం కర్మ ప్రత్యవాయజనకం, నత్వకర్మవశ్యానామశాస్త్రవశ్యా

నామితి తావదుత్తరమాహ ॥ ధర్మవ్యతిక్రమ ఇతి ॥ యద్యపీశ్వరాణామశాస్త్రవశ్యానాం, ధర్మవ్యతిక్రమః శాస్త్రోక్తధర్మాతిలఙ్ఘనం. సాహసం సహసా శాస్త్రాపర్యాలోచనేన కృతం సాహసం, కామచార ఇతి యావత్, తదుభయం, దృష్టం. తథాపి తత్ తేజీయసాం న దోషాయ న ప్రత్యవాయావహం, స్వర్గిణాం ముక్తానాం చ వ్యాపారేషు వ్యభిచారాదితి భావః ॥ న హి స్వర్గిముక్తవ్యాపారశ్శాస్త్రానువర్తీ న వా ప్రత్యవాయావహః. తేజీయస్త్వమత్ర శాస్త్రవశ్యతానాపాదకసామర్థ్యవత్త్వరూపం వివక్షితం. పదార్థానాం విలక్షణశక్తికత్వాదితి తాత్పర్యం ॥ తత్ర దృష్టాన్తమాహ ॥ వహ్నేరితి ॥ యథా, సర్వభుజః సర్వదాహకస్య వహ్నేః దాహమాత్రేణ దాహ్యపటాదిగతమాలిన్యసంబన్ధో న విద్యతే. తద్వత్ - న హ్యపాదిషు స్వసంబన్ధిపృథివ్యాదిగతలౌహిత్యాదికం దృష్టమితి వహ్నావపి తద్వత్ప్రసఙ్గ ఇతి భావః ✲ ॥ ౩౦ ॥ ✲ నన్వేవం "యద్యదాచరతి శ్రేష్ఠః" ఇతి న్యాయేనాన్యోఽప్యేవం కుర్యాదిత్యాశఙ్క్యాహ ॥ నైతదితి ॥ ఏతదశాస్త్రవశ్యత్వేనాచరితమనీశ్వరశ్శాస్త్రవశ్యః కదాచిదపి మనసాఽపి నాచరేత్. చికీర్షామపి న కుర్యాదిత్యర్థః. విపర్యయే బాధకమాహ ॥ నశ్యతీతి ॥ మౌఢ్యాత్ స్వస్య శాస్త్రవశ్యత్వాజ్ఞానాత్ తత్ప్రతిషిద్ధమాచరన్నాశు నశ్యతి. నాశోఽత్ర నిరయప్రాప్తిః ॥ తత్ర దృష్టాన్తమాహ ॥ యథేతి ॥ రుద్రో యథాఽబ్ధిజం విషం అచరదభక్షయత్ తథా తదన్యో భక్షయన్నాశు నశ్యతి. రుద్రస్య విషపానప్రయుక్తప్రాణవిపత్త్యనాపాదకశక్తిమత్త్వం స్వస్య తదభావం చాజానన్ కేవలం రుద్రో భక్షితవాంస్తథాఽహమపి భక్షయిష్యామీతి యో మౌఢ్యాద్భక్షయతి స నశ్యత్యేవేత్యర్థః ✲ ॥ ౩౧ ॥ ✲ కథం తర్హి శ్రేష్ఠాచారస్య ప్రామాణ్యమిత్యాశఙ్క్య - న కార్త్స్న్యేన శ్రేష్ఠాచారః ప్రమాణం. కిన్తు శాస్త్రావిరోధ్యేవ. శ్రేష్ఠవచస్తు కార్త్స్న్యేన ప్రమాణమిత్యాహ ॥ ఈశ్వరాణామితి ॥ ఈశ్వరాణాం కర్మవశ్యత్వాభావప్రయుక్తశాస్త్రవశ్యత్వాభావవతామేవం కుర్విత్యేవంరూపం వచః - కార్త్స్న్యేన సత్యమబాధితం ప్రమాణమితి యావత్. ఆచరితం తు క్వచిదేకస్మిన్నేవ ప్రమాణమిత్యర్థః. కిం తదాచరితం యత్ప్రమాణం తత్రాహ. తేషామీశ్వరా

చరేజ్జాతు మనసాఽపి హ్యనీశ్వరః । నశ్యత్యాశ్వాచరన్మౌఢ్యాద్యథాఽరుద్రోఽబ్ధిజం విషమ్ ॥ ౩౧ ॥ ఈశ్వరాణాం
వచస్సత్యం తథైవాచరితం క్వచిత్ । తేషాం యత్స్వవచోయుక్తం బుద్ధిమా ✲ నేతదాచరేత్ ॥ ౩౨ ॥ కుశలాచరి
తేనైషామిహ స్వార్థో న విద్యతే । విపర్యయేణ చానర్థో నిరహఙ్కారిణాం ప్రభో ॥ ౩౩ ॥ కిము తాఖిలసత్త్వానాం తి
ర్యఙ్మర్త్యదివౌకసామ్ । ఈశితుశ్చేశితవ్యానాం కుశలాకుశలాన్వయః ॥ ౩౪ ॥ యత్పాదపఙ్కజపరాగనిషేవ
✲ తృప్తా యోగప్రభావవిధుతాఖిలకర్మబన్ధాః । స్వైరం చరన్తి మునయోఽపి న నహ్యమానాస్తస్యేచ్ఛయాఽఽ

ణాం. యదాచరితం - స్వవచోయుక్తం స్వవచసా సమాయుక్తం స్వవచసోఽవిరుద్ధం తత్సత్యమిత్యర్థః. తత్తస్మాద్బుద్ధిమానపీశ్వరవచసోఽనుకూలమేవేశ్వరాచరితమాచరేత్. బుద్ధిమాంస్తదాచరేదితి పాఠాన్తరం. తదా అయుక్తమితిచ్ఛేదః స్వవచసః ఈశ్వరవచసః అయుక్తం విరుద్ధం ఈశ్వరాణామాచరితం నాచరేదిత్యర్థః ✲ ॥ ౩౨ ॥ ✲ తేజీయసాం న దోషాయేత్యేతదేవ స్పష్టయతి ॥ కుశలాచరితేనేతి ॥ యేషాం తేజీయసామీశ్వరాణాం - ఇహ లోకే కుశలాచరితేన సాధనేన అర్థస్స్వార్థః ప్రయోజనం న విద్యతే. నాపి - విపర్యయేణాకుశలాచరితేనానర్థోఽపి న విద్యతే ॥ తత్ర హేతుం వదన్ విశినష్టి ॥ నిరహఙ్కారిణామితి ॥ అనాత్మని దేహే ఆత్మాభిమానరహితానామిత్యర్థః. హే ప్రభో - దేహాత్మాభిమానో హి పూర్వపూర్వకర్మమూలకః పునరుత్తరోత్తరకర్మమూలం చ. తదభావాత్కర్మవశ్యత్వాభావస్తదభావాచ్ఛాస్త్రవశ్యత్వాభావస్తదభావాచ్చ ధర్మాధర్మమూలకావర్థానర్థౌ న స్త ఇతి భావః ✲ ॥ ౩౩ ॥ ✲ యతోఽకర్మవశ్యానాం జీవానామేవ కుశలాకుశలాచారనిమిత్తకావర్థానర్థౌ న స్తః. కిం పునస్తేషామపి నియన్తురపహతపాప్మనో భగవత ఇత్యాహ ॥ కిము తేతి ॥ తిర్యగాదిరూపేణావస్థితానామఖిలానాం సత్త్వానాం నియామ్యానాం - నియన్తుస్సర్వేశ్వరస్య కుశలాకుశలాన్వయో - నాస్తీతి కిము వక్తవ్యమిత్యర్థః ॥ కుశలాకుశలకర్మప్రయుక్తసుఖదుఃఖాదిసంబన్ధోఽత్ర కుశలాకుశలాన్వయశబ్దవివక్షితః ॥ సత్త్వశబ్దో జీవపరః "సత్త్వమస్త్రీ తు జన్తుషు" ఇతి కోశాత్. జన్తుశబ్దః జీవపర్యాయః "ప్రాణీ తు చేతనో జన్మీ జన్తుజన్యుశరీరిణః" ఇతి నామపాఠాత్. సత్త్వం ప్రకృతిజైర్ముక్తమితి భగవదుక్తేశ్చ ✲ ॥ ౩౪ ॥ ✲ కైముత్యన్యాయేనోక్తమేవ ప్రపఞ్చయతి ॥ యత్పాదేతి ॥ యత్పాదపఙ్కజపరాగస్య నిషేవణేన తృప్తాః నివృత్తశబ్దాదివిషయాభిలాషాః - యోగప్రభావేన - యస్య పాదపఙ్కజానుధ్యానాత్మకయోగసామర్థ్యేన విధుతా అఖిలాః కర్మాత్మకా బన్ధా యేషాం - తే - మునయస్సనకాదయోఽపి న నహ్యమానాః అనహ్యమానాః - అనాబధ్యమానాశ్శాస్త్రావశ్యా ఇతి యావత్ - స్వైరం యథేచ్ఛం - చరన్తి కిము తేచ్ఛయా న తు కర్మణేతి భావః. ఆత్తం పరిగృహీతం వపుః రపాకృతం శుద్ధసత్త్వమయం యేన - తస్యాపహతపాప్మనో భగవతః కుత ఏవ బ

౩౨ ॥ శ్లో ✲ పా ॥ స్తైన్తదాచరేత్ ౩౪

న్ధః కుతశ్చిదప్యాచరితాత్తైస్స్వరాద్బన్ధోనాస్త్యేవేత్యర్థః ❁ ॥ ౩౫ ॥ ❁ యత్పృష్టమాప్తకామోయదుపతిరిత్యాదినాఽవాప్తసమస్తకామస్యస్వతోనిరతిశయానన్దస్యగ్రామ్యచేష్టాన్వయః కథమితి. తస్యోత్తరమాహద్వాభ్యాం॥ గోపీనాం-తాసాంపతీనాంచ-తథా-ఽన్యేషాం - దేహినాంజీవానాంచ - యోఽన్తశ్చరతిఅన్తరాత్మతయావ్యాప్యనియమయతి॥ యశ్చాధ్యక్షః కర్తృతత్కర్మానుగుణసుఖదుఃఖాదిఫలదశ్చ- సఏషభగవాన్ - కృష్ణః-క్రీడనదేహభాక్-నత్వస్మదాదివత్సుఖదుఃఖాదిభోగాయకర్మాధీనదేహధాగిత్యర్థః-క్రీడాన్యదేహభాగితిపాఠాన్తరం-తదా-నరాకృతిభాగిత్యర్థః ❁ ॥ ౩౬ ॥ ❁ అవాప్తసమస్తకామస్యకింక్రీడాజన్యసుఖలేశేనేతిశఙ్కాంనిరాహ॥ అనుగ్రహాయేతి ॥ భూతానామనుగ్రహాయఅస్మదాదిభూతాన్యనుగ్రహీతుం-మానుషంమనుష్యస్యేవసన్నివేశవిశిష్టం-దేహ - మాస్థితః తాదృశీరుక్తవిధాః - క్రీడాః-భజతేకరోతి-క్రీడాత్వవాన్తరప్రయోజనం - భూతానుగ్రహస్తుభగవదవతారస్య ప్రయోజనమితిభావః॥ అవతారస్యక్రీడార్థత్వంక్రీడాయాస్త్వనుగ్రహార్థత్వంచోక్తం-కథంక్రీడాయాఅనుగ్రహార్థత్వమిత్యతఆహ॥ యాశ్శ్రుత్వేతి ॥ యాః క్రీడాః-శ్రుత్వా-తత్పరః భగవత్పరోభవేత్ - జనఇతికర్తృపదాధ్యాహారః-మత్క్రీడాశ్శ్రుత్వాలోకస్యనిరతిశయపురుషార్థభూతేమయ్యాసక్తిప్రాపణపరిహారదక్షైసితరామాసక్తిర్యథాస్యాదిత్యేవమనుగ్రహాయక్రీడాభజతే నతుస్వయమపరిపూర్ణోభజతఇతిభావః ❁ ॥ ౩౭ ॥ ❁ నన్వేవమప్యుక్తాభిప్రాయేణక్రీడాభజన్తంతదభిప్రాయానభిజ్ఞాగోపీనాంపతయః కింనాభ్యసూయన్నిత్యతఆహ ॥ నాసూయన్నితి॥ వ్రజౌకసాంపతయ-స్తస్యకృష్ణస్య-మాయయా - మోహితాః స్వస్వదారాన్,స్వపార్శ్వస్థానేవ - మన్యమానాః-కృష్ణాయ,నాసూయన్ దోషబుద్ధ్యానదదృశుః-కృష్ణాయేత్యత్ర-క్రుధద్రుహే,,త్యాదినాచతుర్థీ ❁ ॥ ౩౮ ॥ ❁ ప్రకృతమాహ॥ బ్ర

స్తవపుషః కుతఏవబన్ధః॥ ౩౫ ॥ గోపీనాంతత్పతీనాంచసర్వేషాంచాపిదేహినామ్ । యోఽన్తశ్చరతిసోఽధ్యక్ష ఏషక్రీడనదేహభాక్॥ ౩౬ ॥ అనుగ్రహాయభక్తానాంమానుషందేహమాస్థితః। భజతేతాదృశీఃక్రీడాఃయాశ్శ్రుత్వాతత్పరోభవేత్॥ ౩౭ ॥ నాసూయన్ఖలుకృష్ణాయమోహితాస్తస్యమాయయా । మన్యమానాస్స్వపార్శ్వస్థాన్స్వాన్స్వాన్దారాన్వ్రజౌకసః॥ ౩౮ ॥ బ్రహ్మరాత్రఉపావృత్తేవాసుదేవానుమోదితాః । అనిచ్ఛన్త్యోయయుర్గోప్యస్స్వగృహాన్భగవత్ప్రియాః॥ ౩౯ ॥ విక్రీడితంవ్రజవధూభిరిదంచవిష్ణోశ్శ్రద్ధాన్వితోఽనుశృణుయాదథవర్ణయేద్యః । భక్తింపరాంభగవతిప్రతిలభ్యకామంహృద్రోగమాశ్వపహినోత్యచిరేణధీరః॥ ౪౦ ॥ ❁❁❁❁

❁❁❁❁❁❁❁❁ ఇతిశ్రీమద్భాగవతేమహాపురాణే, దశమస్కన్ధే, త్రయస్త్రింశోఽధ్యాయః ❁❁❁❁❁❁❁

అహిరూపధారిణస్సుదర్శనాఖ్యగన్ధర్వస్యశాపమోక్షణమ్.

ఏకదాదేవయాత్రాయాంగోపాలాజాతకౌతుకాః। అనోభిరనడుద్యుక్తైః ప్రయయుస్తేఽమ్బికావనమ్॥ ౧॥ తత్ర

హ్మరాత్రఇతి॥ బ్రహ్మరాత్రేబ్రాహ్మేముహూర్తే- ఉపావృత్తేప్రాప్తేసతి-వాసుదేవేనా-నుమోదితాః అనుమోదనపూర్వకమాజ్ఞాపితాఅపి గోప్యః - భగవానేవనిరతిశయప్రియోయాసాంతథాభూతాః-అతఏవ- అనిచ్ఛన్త్యః-గన్తుమితిశేషః -కథంచిత్స్వగృహాన్ప్రతి-యయుః ❁ ॥ ౩౯ ॥ ❁ ప్రకృతరాసక్రీడాశ్రవణాదిఫలమాహ॥ విక్రీడితమితి ॥ వ్రజవధూభిస్సాక-మిదం-విష్ణోః కృష్ణస్య-విక్రీడితం-భావేక్తః-యఃపుమాన్-శ్రద్ధాన్వితోఽనుక్రమేణ- శృణుయాత్ , అథవా-వర్ణయేచ్చాపిశయేచ్చ-సభగవతి-పరామత్కృష్టాం-భక్తిం,ప్రాప్య, ధీరః జీవద్దశాయాంజితేన్ద్రియః-కామంనితరాం - హృద్రోగంరోగవదనర్థకరంహృత్స్థమజ్ఞానంఆశ్వచిరేణ-విధునోతినిరస్యతి-శ్రోతాఆశుధునోతి- తథా-వర్ణయితాప్య-చిరేణధునోతీ-తిప్రత్యేకాభిప్రాయకోఽచిరేణాశుశబ్దయోః ప్రయోగః-అతోనపౌనరుక్త్యంయద్వా ॥ హృద్రోగనాశోపక్రమణయోర్మధ్యేకాలవిలమ్బాభావాభిప్రాయక ఆశుశబ్దః -శ్రవణోన్ముఖస్యరోగాదేరివచిరేణనిశ్శేషనాస్తిశఙ్కావ్యుదాసాయాచిరేణశబ్దః అచిరేణ-ధీరః ఆశువిధునోతీతివాఽన్వయః-హృద్రోగరూపం-కామంమదన-మాశు-విధునోతివిజయతే , ఇత్యర్థోవా ❁ ॥ ౪౦ ॥ ❁ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాందశమస్కన్ధేత్రయస్త్రింశోఽధ్యాయః. ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

అథసుదర్శనాఖ్యవిద్యాధరస్యబ్రాహ్మణశాపాత్సర్పతాంగతస్యశాపవిమోచనాత్మకంసప్రస్తావంతథాశఙ్ఖచూడాఖ్యయక్షవధతచ్ఛిరోమణ్యుపహారాత్మకంచభగవతః కర్మానువర్ణయతిచతుస్త్రింశేన ॥ ఏకదేత్యాదినా ॥ కదాచిద్దేవయాత్రాయాంసామ్బంపశుపతింప్రతిగమనతత్పూజాద్యాత్మికాయాంనిమిత్తభూతాయాం - అనడుద్భిః వృషైః- యుక్తైః-రనోభిశ్శకటైః-రమ్బికావనం-యయుః , దేవయాత్రాయాంవిషయభూతాయాం , జాతంకౌతుకంయేషాం- తేతథాభూతాఃయయు-రితివా ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ తత్ర తద్వనసమీపస్థాయాం-సరస్వత్యాఖ్యాయాం-నద్యాం - స్నాత్వా-పశుపతేరర్హణైః

పూజాసాధనైః,గన్ధాదిభిః-దేవంపశుపతిం-దేవీమమ్బికాంచ భక్త్యా - పూజయామాసుః ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ తతో-గావఃగాః-హి
రణ్యం-వాసాంసి మధుమధురం-మధుసహితంఅన్నంచ - బ్రాహ్మణేభ్యో - దదుః - కథమ్భూతాః-దేవఃపశుపతిః-నోఽస్మా
కం-ప్రీతో-భవత్వి-త్యభిప్రాయవన్తః ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ తతో-జలమాత్రం-ప్రాశ్య - యతవ్రతాః-యతంనియతం వ్రతంబ్రహ్మచ
ర్యాత్మకం - యేషాం - తే-తథాభూతాః - తత్రైవసరస్వత్యాస్తీరే-నన్దప్రభృతయో గోపా-స్తాంరాత్రి - ముషితవ
న్తః ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ తస్మిన్నపివనేఅమ్బికావనే-కశ్చి-న్మహాన్విపులకాయోఽహిస్సర్పః,అతీవ-బుభుక్షితో-స్త్యవస-దితిశేషః-సచో
రగః-యదృచ్ఛయాఽఽగతఃతత్రసఞ్చరన్నన్దంప్రాప్తః,త-మగ్రసీత్ ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ సచగ్రస్యమానోనన్దఃచుక్రోశ-కృష్ణమా
హచ॥కిమితి॥ హేతాతపుత్ర-మహాన్,అయం,సర్పో,మాం,గ్రసతే,ప్రపన్నంశరణంగతం-మాం-సర్పా,న్మోచయేతి ❁ ॥ ౬ ॥ ❁
అస్యనన్దస్య-క్రన్దితంరోదన-మాహ్వానంవా, శ్రుత్వా,గోపాః,సర్వే ఆశూ,త్థితాః-సర్వేణ - గ్రస్తం-నన్దం-దృష్ట్వాచ,భ్రా
న్తావ్యాకులచిత్తాః-సర్ప,ముల్ముకైస్సాఙ్గారకాష్ఠై-ర్వివ్యధుః తాడయామాసుః ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ సోఽహి,రలాతైరుల్ముకైః-తా
డ్యమానోఽపి-తంనన్దం,నతత్యాజ తతః-ప్రపన్నానాం-పాలకో-భగవా-నాగత్య- పదా-తంసర్పం-పస్పర్శ ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ సచ
సర్పో-భగవతః- శ్రీమతః-పాదస్య - స్పర్శేన,హత,మశుభంసర్పతాపాదకం,యస్య - తథాభూతః,సర్పశరీరం,త్యక్త్వా,వి
ద్యాధరైః- స్సమ్మాననీయం-రూపం,విద్యాధరరూపం,ప్రాప ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ తతః,ప్రణతంకృతప్రణామం పురతః దీప్యమానే

స్నాత్వాసరస్వత్యాం దేవంపశుపతింప్రభుమ్ । ఆనర్చు రర్హణైర్భక్త్యా దేవీంచనృపతేఽమ్బికామ్ ॥ ౨ ॥ గా
వో*హిరణ్యంవాసాంసిమధుమధ్వన్నమాదృతాః । బ్రాహ్మణేభ్యోదదుస్సర్వే దేవోనఃప్రీయతామితి॥ ౩ ॥ ఊషు
స్సరస్వతీతీరేజలంప్రాశ్యయతవ్రతాః । రజనీంతాంమహాభాగాస్సనన్దానన్దకాదయః॥ ౪ ॥ కశ్చిన్మహానహిస్తస్మి
న్విపినేఽతిబుభుక్షితః । యదృచ్ఛయాఽఽగతోనన్దంశయాన మురగోఽగ్రసీత్ ॥ ౫ ॥ సచుక్రోశాహినాగ్రస్తః
కృష్ణకృష్ణమహానయమ్ । సర్పోమాంగ్రసతేతాతప్రపన్నంపరిమోచయ ॥ ౬ ॥ తస్యచాక్రన్దితంశ్రుత్వాగోపా
లాస్సహసోత్థితాః । గ్రస్తంచదృష్ట్వావిభ్రాన్తాస్సర్పంవివ్యధురుల్ముకైః ॥ ౭ ॥ అలాతైర్దహ్యమానోఽపినా
ముఞ్చత్తమురఙ్గమః । తమస్పృశత్పదాఽభ్యేత్యభగవాన్సాత్వతాంపతిః ॥ ౮ ॥ సవైభగవతశ్శ్రీమత్పాదస్ప
ర్శహతాశుభః । భేజేసర్పవపుర్హిత్వారూపంవిద్యాధరార్చితమ్ ॥ ౯ ॥ తమపృచ్ఛద్ధృషీకేశఃప్రణతంసముపస్థి
తమ్ । దీప్యమానేనవపుషాపురుషంహేమమాలినమ్॥ ౧౦ ॥ శ్రీకృష్ణఉవాచ ॥ కోభవాన్పరయాలక్ష్మ్యారోచతే
శుభదర్శన । కథంజుగుప్సితామేతాంగతింవాప్రాపితోఽవశః॥ ౧౧ ॥ సర్పఉవాచ॥ అహంవిద్యాధరఃకశ్చిత్సుద
ర్శనఇతిశ్రుతః । శ్రియాసురూపసమ్పత్త్యావిమానేనచరన్దిశః ॥ ౧౨ ॥ ఋషీన్విరూపా*ఙ్గిరసఃప్రాహసంరూ
పదర్పితః । తైరిమాంప్రాపితోయోనింప్రలబ్ధైస్స్వేనపాప్మనా ॥ ౧౩ ॥ శాపో మేఽనుగ్రహాయైవకృతస్తైఃకరు
ణాత్మభిః । యదహంలోకగురుణాపదాస్పృష్టోగతాశుభః॥ ౧౪ ॥ తంత్వాఽహంభవభీతానాంప్రపన్నానాం

న,వపుషా,తిష్ఠన్తం, హేమమాలాధరం,తంపురుషం-భగవా-న్పప్రచ్ఛ ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ ప్రశ్నమేవాహ॥కోభగవానితి॥ అధునా,
యః,పరయా,లక్ష్మ్యా,కాన్త్యా , రోచతేప్రకాశతే-స-భవా,న్కః , అహంవిద్యాధర ఇతిచే- త్తర్హి - హేశుభదర్శన-కథం-నిన్ది
తా-మేతాం ,గతింసర్పతాం,ప్రాపితః , విప్రశాపాదితిచే- త్తత్రాహ ,అవశః-కథంశాపనిమిత్తాపచారనిమిత్తదేహపార
వశ్యమితిభావః , యద్యపిసర్వజ్ఞస్యప్రశ్నానుపపత్తి, స్తథాప్యా , త్మనఃప్రభావంప్రకాశయితుమవిదుషఇవప్రశ్నోపప
త్తిః,అతఏవ, సుదర్శనపదపర్యాయేణశుభదర్శనపదేనసంబోధనంకృతమ్ ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ ఇత్థమాపృష్టస్స్వపూర్వవృత్తంవి
జ్ఞాపయన్నాత్మనఃకృతార్థతామావిష్కరోతి ॥ అహమితి ॥ అహంతావ-త్కశ్చి-ద్విద్యాధర-స్సుదర్శన,ఇతి-శ్రుతఃప్రసిద్ధః,
సోఽహం,శ్రియాకాన్త్యా, సురూపసమ్పత్త్యాసౌన్దర్యసమృద్ధ్యాచ - ఉపలక్షితఃకదా-చి-ద్విమానేనసాధనేన,సర్వా , దిశ-
స్సమన్తా,త్సంచరన్,సౌన్దర్యేణ - గర్వితో- విరూపా,నఙ్గిరసః,ఋషీన్-దృష్ట్వా,హసితవానస్మి - తదా-మదీయేనైవ , పాప్మ
నాపాపేనహేతునా-ప్రలబ్ధైరుపహసితై- స్తైరఙ్గిరోభిఃఋషిభిః,ఇమాంయోనింసర్పజన్మ, ప్రాపితః ❁ ॥ ౧౨ ॥ ౧౩ ॥ ❁ ప్ర
లబ్ధైరపి - తైరఙ్గిరోభిః-కరుణాత్మభిః హేతుగర్భమిదం-కారుణ్యస్వభావత్వా - న్మదనుగ్రహార్థమేవ శాపః - కృతః-కుతః,
యత్ యస్మా,దహం , త్రిలోకగురుణా-త్వయాకర్త్రా , పదా-స్పృష్టః,అన్యథైతన్నసంభావ్యమితిభావః-గత-మశుభంపా
పం-యస్య-తథాభూతశ్చా,హం-పాదస్పర్శాద్ధేతోః శాపేన నిర్ముక్తః ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ హేఅమీవహన్, అమీవంపాపం-దుః
ఖంవా-త,ద్ధన్తీతితథాభూతం-తం, త్రిలోకగురుం-భవాన్త్వంసారాత్-భీతానాం , ప్రపన్నానాం-భయమపహన్తీతితథా

భూతం, త్వా, మా పృచ్ఛే స్వర్లోకం గన్తుమనుజ్ఞాం యాచే ❀ ॥ ౧౫ ॥ ❀ హే మహాయోగిన్నచిన్త్యవివిధవిచిత్రశక్తే, హే మహాపురుష - హే సతాం పతే - త్వాం, ప్రపన్నోఽస్మి, మా - మనుజానీహి ఆజ్ఞాపయ హే అచ్యుత తవ - దర్శనాదేవ హేతోః - సద్యః, బ్రహ్మశాపా - ద్విముక్తోఽహ - మిత్యేత - న్న చిత్ర - మితి వాక్యశేషః ❀ ॥ ౧౬ ॥ ❀ ఏతదేవ కైముత్యన్యాయేన స్పష్టయతి । యన్నామేతి ॥ యస్య తవ - నామమాత్రమేవ - గృహ్ణన్నుచ్చరన్ పుమాన్, నాత్మానం - శ్రోతౄంశ్చ, సర్వాన్జనాన్, సద్యః, పునాతి. కిం పునస్సాక్షాత్తాదృశప్రభావవన్నామ్నస్తవ, పదా - సంస్పృష్టః, శాపాద్విముక్త ఇతి - కియదేతదిత్యర్థః ❀ ॥ ౧౭ ॥ ❀ ఇత్థ - మనుజ్ఞాప్య అనుజ్ఞాం గృహీత్వా, దాశార్హం కృష్ణం - ప్రదక్షిణీకృత్వా - భివాద్య చ సుదర్శన స్స్వర్గం ప్రతి, యయౌ, నన్దోఽపి, కృచ్ఛ్రాత్సర్పగ్రాసా, న్మోచితః ❀ ॥ ౧౮ ॥ ❀ తతో, వ్రజౌకసో గోపాః, కృష్ణస్య, తమాత్మవైభవమనితరసాధారణం ప్రభావం, నిశామ్య దృష్ట్వా, విస్మితం చేతో యేషాం, తథాభూతా - స్తస్మిన్నమ్బికావనే నియమవ్రతం, సమాప్య - దరయుక్తాః - కృష్ణస్య, తమాత్మవైభవమేవ, కథయన్తో, హే నృప, పునః - వ్రజం ప్రత్యా - జగ్ముః ❀ ॥ ౧౯ ॥ ❀ అథ శఙ్ఖచూడవధ తచ్ఛిరోమణ్యాదానాత్మకకథాం ప్రస్తౌతి ॥ కదాచిదిత్యాదినా యావదధ్యాయపరిసమాప్తి ॥ అద్భుతవిక్రమ ఇతి రామకృష్ణయోరుభయోరపి విశేషణం, తౌ, వృభౌ - వనే, గవాం, వ్రజస్త్రీణాం చ, మధ్యే, విజహ్రతుః ❀ ॥ ౨౦ ॥ ❀ కథంభూతౌ - బద్ధం నిశ్చలం, సౌహృదం - యేషాం తైః

భయాపహమ్ । ఆపృచ్ఛే శాపనిర్ముక్తః పాదస్పర్శదమీవహన్ ॥ ౧౫ ॥ ప్రపన్నోఽస్మి మహాయోగిన్ మహాపురుష సత్పతే । అనుజానీహి మాం కృష్ణ సర్వలోకేశ్వరేశ్వర ॥ బ్రహ్మదణ్డాద్విముక్తోఽహం సద్యస్తేఽచ్యుత దర్శనాత్ ॥ ౧౬ ॥ యన్నామ గృహ్ణన్నఖిలాన్ శ్రోతౄనాత్మానమేవ చ । సద్యః పునాతి కిం భూయస్తస్య స్పృష్టః పదా హి తే ॥ ౧౭ ॥ ఇత్యనుజ్ఞాప్య దాశార్హం పరిక్రమ్యాభివాద్య చ । సుదర్శనో దివం యాతః కృచ్ఛ్రాన్నన్దశ్చ మోచితః ॥ నిశామ్య కృష్ణస్య తదాత్మవైభవం వ్రజౌకసో విస్మితచేతసస్తతః । సమాప్య తస్మిన్నియమం పునర్వ్రజం నృపాయ

❀ శఙ్ఖచూడవధఘట్టః ❀

యుస్తత్కథయన్త ఆదృతాః ॥ ౧౯ ॥ కదాచిదథ గోవిన్దో రామశ్చాద్భుతవిక్రమః । విజహ్రతుర్వనే రాత్ర్యాం మధ్యగౌ వ్రజయోషితామ్ ॥ ౨౦ ॥ ఉపగీయమానౌ లలితం స్త్రీజనైర్బద్ధసౌహృదైః । స్వలంకృతానులిప్తాఙ్గౌ స్రగ్విణౌ విరజోఽమ్బరౌ ॥ ౨౧ ॥ నిశాముఖం మానయన్తావుదితోడుపతారకమ్ । మల్లికాగన్ధమత్తాలిజుష్టం కుముదవాయునా ॥ ౨౨ ॥ జగతుస్సర్వభూతానాం మనశ్శ్రవణమఙ్గళమ్ । తౌ కల్పయన్తౌ యుగపత్స్వరమణ్డలమూర్ఛితమ్ ॥ ౨౩ ॥ గోప్యస్తద్గీతమాకర్ణ్య మూర్ఛితా నావిదన్నృప । స్రంసద్దుకూలమాత్మానం స్రస్తకేశస్రజం తతః ॥ ఏవం విక్రీడతోస్స్వైరం గాయతోస్సంప్రమత్తవత్ । శఙ్ఖచూడ ఇతి ఖ్యాతో ధనదానుచరోఽభ్యగాత్ ॥ ౨౫ ॥ తయోర్నిరీక్షతో రాజంస్తన్నాథం ప్రమదాజనమ్ । క్రోశన్తం కాలయామాస దిశ్యుదీచ్యామశఙ్కితః ॥ ౨౬ ॥ క్రోశన్తం కృష్ణ రామేతి విలోక్య స్వపరిగ్రహమ్ । యథా గా దస్యునా గ్రస్తా భ్రాతరావన్వధావతామ్ ॥ ౨౭ ॥ మా భై

స్త్రీజనైః, లలితం యథా తథో - పగీయమానౌ, స్వలంకృతౌ స్వ, నులిప్తాని చాఙ్గాని - యయోః, స్రజౌ అనయోస్త ఇతి తథాభూతౌ, విరజసీ నిర్మలే, అమ్బరే వాససీ, యయో, స్తౌ ❀ ॥ ౨౧ ॥ ❀ ఉదిత, ఉడుపశ్చన్ద్రః, తారకాశ్చ, యస్మిన్, తత్, మల్లికానాం, గన్ధేన - మత్తై - రళిభి - ర్జుష్టం సేవితం - సహచరితమిత్యర్థః - కుముదవాయునా కుముదగన్ధయుక్తేన వాయునా చ జుష్టం నిశాముఖం, మానయన్తౌ ప్రశంసన్తౌ ❀ ॥ ౨౨ ॥ ❀ జగతురితి, తౌ రామకేశవౌ - అనిబద్ధత్వాదన్యైర్యుగపత్కల్పయితుమశక్యమపి స్వరమణ్డలస్య మూర్ఛనం యుగపత్కల్పయన్తౌ - మనశ్శ్రవణయోర్మఙ్గళం యథా తథా - జగతుః గీతవన్తౌ, స్వరమణ్డలమూర్ఛనం షడ్జాదిస్వరసముదాయస్య మూర్ఛనమారోహావరోహణప్రకారః ❀ ॥ ౨౩ ॥ ❀ గోప్య ఇతి । తయో, ర్గీత - మాకర్ణ్య, మూర్ఛితాః పరవశాః - తతః - హే నృప - ఆత్మానం దేహం - నవిదుః నానుసమదధత - కథంభూతం, స్రంసద్భ్రశ్య - ద్దుకూలం - యస్మాత్ - స్రస్తాః - కేశేభ్యః, స్రజో - యస్య - తం చ ❀ ॥ ౨౪ ॥ ❀ ఏవం స్వైరం యథేష్టం, సంప్రమత్తవ - ద్రామగోవిన్దయో - ర్విహరతోః - గాయతోశ్చ సతోః - కుబేరస్యా - నుచరః - శఙ్ఖచూడాఖ్య - ఆజగామ ❀ ॥ ౨౫ ॥ ❀ స చ - శఙ్కారహితః - తయో రామకృష్ణయోః - నిరీక్షమాణయోస్సతోః - తౌ రామకృష్ణౌ - నాథౌ - యస్య - తం, స్త్రీజన - ముదీచ్యాం దిశి - కాలయామాస ॥ హఠాత్ప్రేరయామాస ॥ తత స్తతో నిస్సారయామాసేత్యర్థః ❀ ॥ ౨౬ ॥ ❀ కథంభూతం - క్రోశన్తం హే కృష్ణ హే రామేతి సరోదనమాహ్వయన్తం, తచ్చైవం - దస్యునా వ్యాఘ్రేణ - గ్రస్తా - గావ ఇవ - క్రోశన్తం - తేనోదీచీం దిశం ప్రతికృష్యమాణం స్వపరిగ్రహం స్వపరిగృహీతం స్త్రీజన - మవలోక్య - భ్రాతరౌ రామకృష్ణౌ, అన్వధావతామ్ ❀ ॥ ౨౭ ॥ ❀ సాలవృక్షౌ హస్తయోర్యయోస్తౌ, భయం - మా కార్ష్టేత్యేవంవిధో - రవశ్శబ్దః - యయో - స్తథాభూతౌ - మహాబలినౌ - రామకృష్ణౌ త్వరితం యథా తథా - గుహ్యకాధమం శఙ్ఖ

చూడమాసేదతుః ❋ ॥ ౨౮ ॥ ❋ గుహ్యకాధమః-కాలమృత్యూఇవ-ప్రాప్తౌ-తౌ రామకృష్ణౌ-వాలోక్య ఉద్విజన్, స్త్రీజనం-విహాయ జీవితుమిచ్ఛయా-ప్రాద్రవత్ ॥ మూఢస్తచ్ఛరణాగత్యాత్మకజీవనోపాయానభిజ్ఞః-కేవలం-ప్రాద్రవత్ ❋ ॥ ౨౯ ॥ ❋ స శఙ్ఖచూడో, యత్రయత్ర-ధావతి తత్రతత్ర, శఙ్ఖచూడం కృష్ణో, ఽన్వధావత్ కించికీర్షుః - తస్య-శిరోరత్నం హర్తుమిచ్ఛుః బలరామస్తు, స్త్రియో-రక్షన్-తత్రైవ-తస్థౌ ❋ ॥ ౩౦ ॥ ❋ తతో, ఽవిదూరే సమీప ఏవ, అభ్యేత్య తదభిముఖం గత్వా, విభుర్భగవాన్, ముష్టినైవ-హే రాజన్ చూడామణిసహితం - దురాత్మన - స్తస్య శఙ్ఖచూడస్య - శిరో మూర్ధానం, జహార తాడయామాస ❋ ॥ ౩౧ ॥ ❋ ఇత్థం-శఙ్ఖచూడం-హత్వా-భాస్వరం తేజోయుక్తం-మణిమాదాయ-గత్వా-యోషితాం - పశ్యన్తీనాం సతీనాం-ప్రీత్యా- అగ్రజాయ రామాయ-దదౌ దత్తవాన్ ❋ ॥ ౩౨ ॥ ❋ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే చతుస్త్రింశోఽధ్యాయః ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

అథైత్థం నిశాసు భగవతా సహ విహారస్తీనామహస్సు తేన విశ్లిష్టానాం గోపీనాం తల్లీలానువర్ణనేన కాలనిర్యాపణప్రకారమాహ పఞ్చత్రింశేన ॥ గోప్య ఇత్యాదినా ॥ కృష్ణే, వనం-యాతే సతి త్యస్యాహస్సీత్యాదిః- తం కృష్ణం, అనుద్రుతం అనువృత్తం, తదాసక్తమితి యావత్, త-చ్చేతో, యాసాం తాః, గోప్యః - కృష్ణలీలా-గాయన్త్యః - వాసరాన హాని-దుఃఖేనకృచ్ఛ్రేణ కథం చిన్నిన్యుః నిర్యాపయామాసుః ❋ ॥ ౧ ॥ ❋ కీదృశం తల్లీలాప్రగానం-యేన వాసరాన్నిన్యు, రిత్యాహ స్తద్దర్శయతి॥ వామబాహుకృతవామకపోలఇత్యాదినా ॥ అత్ర ద్వౌద్వౌ శ్లోకావేకవాక్యతయాఽన్వేతవ్యౌ ॥ హే గోప్యః - కృష్ణో-యత్ర యదా-వా

ష్టైర్భయార్ రావౌ సాలహస్తౌ తరస్వినౌ। ఆసేదతుస్తం తరసా త్వరితం గుహ్యకాధమమ్॥ ౨౮ ॥ స వీక్ష్య తావనుప్రాప్తౌ కాలమృత్యూఇవోద్విజన్ ❋। విసృజ్య స్త్రీజనం మూఢః ప్రాద్రవజ్జీవితేచ్ఛయా॥ ౨౯ ॥ తమన్వధావద్గోవిన్దో యత్ర యత్ర స ధావతి। జిహీర్షుస్తచ్ఛిరోరత్నం తస్థౌ రక్షన్ స్త్రియో బలః ॥ ౩౦ ॥ అవిదూర ఇవాభ్యేత్య శిరస్తస్య దురాత్మనః। జహార ముష్టినైవాఙ్గ సహచూడామణిం విభుః ॥ ౩౧ ॥ శఙ్ఖచూడం నిహత్యైవం మణిమాదాయ భాస్వరమ్। అగ్రజాయాదదాత్ ప్రీత్యా పశ్యన్తీనాం చ యోషితామ్॥ ౩౨ ॥ ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే, దశమస్కన్ధే, చతుస్త్రింశోఽధ్యాయః. ❋❋❋❋❋❋❋❋

❋ దివా కాలే శ్రీకృష్ణవిరహప్రయుక్తగోపీవిలాపః ఇయమేవ వేణుగీతా. ❋

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ గోప్యః కృష్ణే వనం యాతే తమనుద్రుతచేతసః। కృష్ణలీలాం ప్రగాయన్త్యో నిన్యుర్దుఃఖేన వాసరాన్॥ ౧ ॥ గోప్య ఊచుః ॥ వామబాహుకృతవామకపోలో వల్గితభ్రు ❋ రధరార్పితవేణుమ్। కోమలాఙ్గులిభిరాశ్రితమార్గం గోప్య ఈరయతి యత్ర ముకున్దః॥ ౨ ॥ వ్యోమయానవనితాః సహ సిద్ధైర్విస్మితాస్తదుపధార్య సలజ్జాః। కామమార్గణసమర్పితచిత్తాః కశ్మలం యయురపస్మృతనీవ్యః॥ ౩ ॥ హన్త చిత్రమబలాః శృణుతేదం హారహాస ఉరసి స్థిరవిద్యుత్। నన్దసూనురయమార్తజనానాం నర్మదో య ❋ ర్హి కూజితవేణుః ॥ ౪ ॥ బృన్దశో వ్రజవృషా మృగ

మబాహౌ వామభుజే - కృతః అర్పితః, వామః-కపోలో-యేన వల్గితే నర్తితే - భ్రువౌ, యేన, తథాభూతః- కోమలాభి, రఙ్గులిభి-రాశ్రితా- మార్గాస్సప్తస్వరచ్ఛిద్రాణి-యస్య-త - మధరే-అర్పితం-వేణు-మీరయతి వాదయతి ❋ ॥ ౨ ॥ ❋ తదా-వ్యోమయానానాం-వనితాః-కశ్మలం మోహం-యయు - రిత్యన్వయః ॥ వ్యోమ్ని- యానం గమనం-యేషాం-తే-వ్యోమయానాః - వ్యోమ్ని యాన్తీతి వా వ్యోమయానాస్సిద్ధాః-నన్ద్యాదేరాకృతిగణత్వాత్కర్తరి ల్యుః, తేషాం, వనితాః, సిద్ధైస్స్వపతిభిస్సహ-వర్తమానా అపి-తద్వేణుగీత, ముపధార్యాకర్ణ్య, ప్రథమం, విస్మితాః-తతః కామస్య మదనస్య-మార్గణే-సమర్పితాని-చిత్తాని, యాభిస్తాస్తత్పరవశా ఇత్యర్థః-సలజ్జాస్సత్యః - కశ్మలం, యయుః-తత్ర లిఙ్గం వదన్త్యపస్మృతనీవ్య ఇతి - అపస్మృతనీవ్యః - అపస్మృతా విస్మృతాః, నీవ్యః భ్రశ్యద్దుకూలబన్ధా - యాభిస్తథాభూతాః- ఏవంవిధస్య కృష్ణస్య విశ్లేషం కథం సహామహే ఇతి సర్వత్ర వాక్యశేషః ❋ ॥ ౩ ॥ ❋ హన్తేతి॥ హే అబలాః-ఇదం-చిత్రం శృణుత, హన్తాత్యాశ్చర్యమేతత్, అయం-నన్దసూనుః హారవద్విశదో హాసో యస్య యద్వా, హారేషు స్ఫురన్ హాసో యస్య, ఉరసి స్థితా విద్యుదివ లక్ష్మీర్యస్య తథాభూతః - ఆర్తజనానాం తద్విశ్లేషజదుఃఖపీడితానాం మాదృశానాం-నర్మదో నితరాం దుఃఖకారకస్సన్, యర్హి యదా- కూజితో వాదితో-వేణు-ర్యేన - తథాభూతో-భవతి ❋ ॥ ౪ ॥ ❋ తదా, వ్రజే, యే, వృషాః-మృగా-గావశ్చ- వేణువాద్యేన, హృతాని, చేతాంసి-యేషాం-తే, ఆరాద్దూరాదేవ-దన్తైర్దష్టా ఏవ-నతు చర్వితాః - కబలాస్తృణగ్రాసా-యై, స్తైః, ధృతాః ఉత్తమ్భితాః, కర్ణాః-యైస్తైః, నిద్రితాస్సఞ్జాతనిద్రా ఇవ- లిఖితచిత్రమివ చిత్రితవృషాదిరివచ - ఆసన్ తస్థుః-అవిదుషాం తిరశ్చామపీదమానన్దపారవశ్యజనకం వేణుగీతమతోఽతిచి

త్రమితిభావః ॥ ౫ ॥ ఇతోఽప్యతిచిత్రం శృణుతేతి కాశ్చిదాహుః॥ బర్హిణేతి॥ హే ఆళి సఖి బర్హిణస్తబకేత్యస్య, స్తబకో బర్హః-యద్వా-బర్హిణాం శబ్దేనతత్పిఞ్ఛోలక్ష్యతే సచ - స్తబకాగుచ్ఛాః - ధాతవో గైరికాదయశ్చ - పలాశానిపల్లవాశ్చ-తైః,ర్బద్ధశ్చాసౌ, మల్లానాం-పరిబర్హః పరికరశ్చ - తం-విడమ్బయత్యనుకరోతీతి తథా సముకున్దో - బలరామేణసహితః-కర్హిచిద్యదా యత్రదేశే, గోపైః-గాః-స్సమాహ్వయతి అస్యవేణుగీతేనేత్యాదిః-వేణుగీతేన-గోపాన్-గాశ్చ-సమాహ్వయతి ॥ ౬ ॥ తర్హి తదా, అచేతనాస్సరితోఽపి, అనిలేన-నీతం ప్రాపితం, తస్య,పదామ్బుజరజః-స్పృహయతీః,స్పృహన్త్యఇవ భగ్నాగతిర్యాసాంతథాభూతాః-నై - నిశ్చితం-భుగ్నగతయ ఇతిపాఠే - కుటిలగతయః - తథాఽపి-తాః,వయమివా,బహుపుణ్యాః-యతో,నప్రాప్నువన్తి - కేవలం- ప్రేమ్ణా వేపితాః కమ్పితాః-భుజాస్తరఙ్గా-యాసాం - స్తిమితానిశ్చలా,ఆపో-యాసాం-తథాభూతాశ్చ-గోప్యోఽపిలోచనయోస్తిమితజలాభవన్తీతి వయమివేతి దృష్టాన్తాభిప్రాయః ॥ ౭ ॥ స్థావరేష్వప్యతిచిత్రం దృశ్యత ఇత్యాహుః ॥ అనుచరైరితి ॥ సకృష్ణో యదా హి వనే-చరన్ గిరేస్తటేషు - చరన్తీర్గాః-వేణునా-తత్తన్నామ్నా పేతేన వేణుగీతేనా-హ్వయతి ॥ కథమ్భూతః,అనుచరైర్గోపైర్దేవాదిభిర్వా-సమ్యగవర్ణితం-వీర్యం-యస్య - తథాభూతః- ముగ్ధానాంవచనమాదిపూరుష ఇవేతి, అచలా - విభూతిర్లక్ష్మీర్యస్య-సచేతి - ఇతరేషుచలాఽపిలక్ష్మీర్నతస్మిన్ చలేతిభావః ॥ ౮ ॥ తదా- ప్రణతాః - భారేణ-విటపాః - యాసాం-తాః - పుష్పైః, ఫలైశ్చాఢ్యాః - ప్రేమ్ణా - హృష్టా ఉదఞ్చితా - స్తనవో - యాసాం - తా - వనగతా - లతా - స్స్వస్మిన్ - విష్ణుం - ప్రకాశమానం - సూచయన్త్య ఇవ మధుధారా - వనృషుః - తథా - తరవశ్చ - తత్పతీనామపితథైవానన్ద ఇతిభావః - స్మవిస్మయే ॥ ౯ ॥ కమలవ

గావో వేణువాద్యహృతచేతస ఆరాత్।దన్తదష్టకబళాధృతకర్ణానిద్రితాలిఖితచిత్రమివాసన్॥ ౫ ॥ బర్హిణస్తబకధాతుపలాశైర్బద్ధమల్లపరిబర్హవిడమ్బః। కర్హిచిత్సబలఆళిసగోపైర్గాస్సమాహ్వయతియత్రముకున్దః॥ ౬ ॥-తర్హి భగ్నగతయస్సరితో వై తత్పదామ్బుజరజోఽనిలనీతమ్। స్పృహ * యతీర్వయమివాబహుపుణ్యాఃప్రేమవేపితభుజాస్తిమితాపః॥ ౭ ॥అనుచరైస్సమనువర్ణితవీర్య ఆదిపూరుష ఇవాచలభూతిః।వనచరోగిరితటేషుచరన్తీర్వేణునాహ్వయతిగాస్సయదాహి॥ ౮ ॥వనలతాస్తరవ ఆత్మనివిష్ణుంవ్యఞ్జయన్త్య ఇవపుష్పఫలాఢ్యాః।ప్రణతభారవిటపామధుధారాఃప్రేమహృష్టతనవస్ససృజుస్స్మ॥ ౯ ॥ దర్శనీయతిలకోవనమాలాదివ్యగన్ధతులసీమధుమత్తైః। అళికులైరలఘుగీతమభీష్టం*ఆద్రియన్*యర్హిసన్ధితవేణుః॥ ౧౦ ॥ సరసిసారసహంసవిహఙ్గా*శ్చారుగీతహృతచేతసఏత్య। హరిముపాసతతేయతచిత్తాహన్తమీలితదృశోయతమానాః॥ ౧౧ ॥సహబలస్స్రగవతంసవిలాససానుషుక్షితిభృతోవ్రజదేవ్యః। హర్షయన్*ర్హివేణురవే*జాతహర్ష † ఉపరఞ్జతివిశ్వమ్॥ మహదతిక్రమణశఙ్కితచేతామన్దమన్దమనుగర్జతిమేఘః। సుహృదమభ్య*వర్షత్సుమనోభిశ్ఛాయయాచవి*దధ

నేషు విహరతాం పక్షిణామపి చిత్తాకర్ష కంతద్గీతంకింపునరన్యేషామిత్యభిప్రాయేణాహుః ॥ సరసీతి ॥ దర్శనీయతిలక ఇతి - దర్శనీయానాంసున్దరాణాంమధ్యే - శ్రేష్ఠః - కృష్ణః - వనమాలాయాం - యా - దివ్యగన్ధతులసీ - తస్యా - మధునా-మత్తైరళికులైః క్రియమాణ - మలఘూచ్చైః-రభీష్ట-మాద్రియన్ ఆదరేణగృహ్ణన్ యర్హి-అధరే - సంహితవేణు - ర్భవతి ॥ ౧౦ ॥ తదా-యే-సరసి-సారసాశ్చ-హంసాశ్చ,న్యేవిహఙ్గమాస్తే - చారుణాగీతేన-హృతంచేతోయేషాం-తథాభూతా-ఏత్యాగత్య,హరిం కృష్ణ-ముపాసతభజన్త-తత్సమీపే వివిశుర్వా, కథమ్భూతాః,యతంవిషయాన్తరేభ్యఆహృతం చిత్తం-యైః,యతంనియతం-మౌనంసంశీలనం- యేషాం-తథాభూతాశ్చ - హన్తేతిభగవద్విరహజఖేదే ॥ ౧౧ ॥ మేఘోహరిముపాస్తేత్యాహుః॥సహబలఇతి॥ హేవ్రజదేవ్యః గోప్యః- సహబలః సరామః-కృష్ణః-స్రగ్భిర్నిర్మితాభ్యా-మవతంసాభ్యాం-విలాసో,యస్య-యద్వా-ముక్తాస్రగాపీడేనవిలాసో యస్య - క్షితిభృతోగిరేస్తటేషు - వర్తమానః-స్వయం - జాతహర్షః-విశ్వం-హర్షయన్,యదా - వేణురవేణ-ఉపరమ్భితవిశ్వః ఉపగ్రథితవిశ్వః - అనురక్తలోకో భవతీత్యర్థః ఉపరఞ్జతివిశ్వమితిపాఠాన్తరం-తదా-ఉపరఞ్జతినాదయతి-నాదేనపూరయతీత్యర్థః ॥ ౧౨ ॥ తదా, స్వతుల్యచ్ఛాయత్వేనవిశ్వార్తిహరణాదినాచసామ్యా-త్స్వసఖో మేఘః-మహతః కృష్ణస్యా, తిక్రమేణ, శఙ్కితంచేతోయస్య,తథాభూతః,పురతో,నయాతి-నచోచ్చైర్గర్జతి-కిన్తు,తత్తైర్వస్థితస్సన్,వేణురమను, మన్దంమన్దం-గర్జతి సుహృదం కృష్ణం-సుమనోభి,రభ్యవర్షత్,ఛాయయా ప్రతపత్రంఆతపత్రంవ్యదధత్ అకరోచ్చ ॥ విదధదితిపాఠేత్వడభావఆర్షః శత్రన్తంవా,ప్రతపత్రంకుర్వన్ సుమనోభిరభ్యవర్ష

౭ ॥ శ్లో ॥ పా ॥ భుగ్నగతయః. ౧౨ ॥ శ్లో † పా ॥ ఉపరమ్భతి.

చ్చేత్యర్థః-అదృశ్యైర్దైవైః క్రియమాణంకుసుమవర్షంమేఘకర్తృకంకల్పయిత్వేత్యర్థముక్తం - తుషారోవాకుసుమతయాకల్పితః ॥ ౧౩ ॥ బ్రహ్మాదీనామపిపారవశ్యజనకంత్వత్సుతవేణురణితమితియశోదాంప్రత్యాహుః ॥ వివిధగోపచరణేష్వితి ॥ హేసతియశోదే,యదాతవ,సుతో,నానాగోపక్రీడాసు - నిపుణః - అధరబిమ్బేబిమ్బతుల్యేఽధరే,నిహితోవేణుర్యేన,సః-వేణువాద్యవిషయే, ఉరుధాబహుప్రకారా - నిజైవ - శిక్షాయాసు, తాః, నత్వన్యతశ్శ్రుతాఇత్యర్థః - స్వరజాతీః నిషాదర్షభాదిస్వరాలాపభేదాన్-అనయత్ ఉన్నీతవాన్ ॥ ౧౪ ॥ తదా-శక్రప్రభృతయః-తత్ - తాఃస్వరజాతీః-సవనశః వారం-వారంమన్ద్రమధ్యమతారభేదేనవా-క్రమశోవా-యతోగీతధ్వనిరాగతస్తత-ఆనతా-కన్ధరా-చిత్తంచ-యేషాం, తే ఉపధార్య సమ్యగాకర్ణ్య - కవయఃకోవిదాఅపి - అనిశ్చితం-తత్త్వంతద్భేదో - యైః - స్తథాభూతాః - కశ్మలం మోహం ప్రాపుః ॥ ౧౫ ॥ అస్మాకంతుమోహంకింబ్రూమఇత్యాహుః ॥ నిజపదాబ్జదలైరితి ॥ ధ్వజాదీని విచిత్రాణి-లలామాని-చిహ్నాని-యేషాం-తైః-నిజాని-పదాన్యేవా-బ్జదలాని - తైః-వ్రజభువః - ఖురతోదంఖురాక్రమణవ్యధాం-శమయన్ వర్ష్మణా శరీరేణ-ధుర్యః ధురంవహతీతితథా-సచగజరాజ-స్తద్వత్-గతిర్యస్య - సః-కృష్ణః-వాదితవేణుస్సన్-వ్రజతి-యత్తేననిమిత్తేన సవిలాసవీక్షణేనచ-అర్పితోమనోభవవేగోయాసుతాః వయంకుజావృక్షాస్తేషాం - గతింప్రకారం-నిశ్చేష్టతామితియావత్, గమితాఃప్రాపితాస్సత్యో-మోహేన-కబరం-వసనంవా,నవిదామః ॥ ౧౬ ॥ ౧౭ ॥ కించ - మణిధరః-మణీన్ధృతవాన్ గోగణానాం ధరతీతిమణిధరః-క్వచిద్దేశే-తైఃమణిభిః గాః - ఆసమన్తాద్గణయన్-తథా-దయితగన్ధాఇష్టగన్ధా-యా,తులసీ-తస్యా-మాలయా-పలక్షితః-ప్రణయినఃప్రియస్య - అనుచరస్యాం - సే-స్కన్ధే-భుజం - ప్రక్షిపన్నిదధత్-యత్రయదా-కదాచి-ద

త్వృతపత్రమ్ ॥ ౧౩ ॥ వివిధగోపచరణేషువిదగ్ధోవేణువాద్యఉరుధానిజశిక్షాః । తవసుతస్సతియదాఽధరబిమ్బే దత్తవేణురనయత్స్వరజాతీః ॥ ౧౪ ॥ సవనశస్తదుపధార్యసురేశాశ్శక్రశర్వపరమేష్ఠిపురోగాః । కవయఆనమితకన్ధరచిత్తాఃకశ్మలంయయురనిశ్చితతత్త్వాః ॥ ౧౫ ॥ నిజపదాబ్జదలైర్ధ్వజవజ్రనీరజాఙ్కుశవిచిత్రలలామైః । వ్రజభువఃశమయన్ఖురతోదంవర్ష్మధుర్యగతిరీరితవేణుః ॥ ౧౬ ॥ వ్రజతితేనవయంసవిలాసప్రేక్షణార్పితమనోభవవేగాః । కుజగతింగమితానవిదామఃకశ్మలేనకబరంవసనంవా ॥ ౧౭ ॥ మణిధరఃక్వచి*దాగణయన్గామాలయాదయితగన్ధతులస్యాః । ప్రణయినోఽనుచరస్యయదాఽంసేప్రక్షిపన్భుజమగాయతయత్ర ॥ ౧౮ ॥ క్వణితవేణురవవఞ్చితచిత్తాఃకృష్ణమన్వ * సతకృష్ణగృహిణ్యః । గుణగణార్ణ * మనుగత్యహరిణ్యోగోపికాఇవవిముక్తగృహాశాః ॥ ౧౯ ॥ కున్దదామకృతకౌతుకవేషోగోపగోధనవృతోయమునాయామ్ । నన్దసూనురనఘేతవవత్సోనర్మదఃప్రణయినాంవిజహార ॥ ౨౦ ॥ మన్దవాయురనువాత్యనుకూలంమానయన్మలయజస్ప * ర్శేన । వన్దినస్తముపదేవగణాయేవాద్యగీతబలిభిఃపరివవ్రుః ॥ ౨౧ ॥ వత్సలోవ్రజగవాంయదగధ్రోవన్ద్యమానచరణఃపథివృ

గాయక ॥ ౧౮ ॥ తదా-తత్ర-క్వణితస్యవాదితస్య-వేణోః- రవేణ - వఞ్చితాన్యపహృతాని చిత్తాని-యాసాం-తాః-యన్త్రితచిత్తాఇతిపాఠే, పరవశీకృతానిచిత్తానియాసాంతాః, కృష్ణస్యహరిణస్య-గృహిణ్యోభార్యా-హరిణ్యః-గుణగణార్ణవంగుణసముద్రంకృష్ణ-మనుగత్యప్రాప్య,తంకృష్ణమేవా,న్వసతఆన్వాసత-నన్యవర్తన్తేత్యర్థః ॥ కుతః ॥ యతో,విముక్తాఃత్యక్తాః గృహాశాః,యాభిః-కథంగోపికాఇవతాఅపిహ్యేవమేవతమన్వాసతేతి ॥ ౧౯ ॥ ఏవంబృన్దావనప్రదేశేషుక్రీడతోలీలాః ప్రగీతాః ॥ అథసాయాహ్నేగోధనానిపరావృత్య యమునాయాం క్రీడతస్సౌభాగ్యమనువర్ణయన్తి ॥ కున్దదామకృతకౌతుకవేష ఇతి ॥ కున్దదామభిఃకున్దకుసుమస్రగ్భిః,కృతః,కౌతుకేనఉత్సవేన-వేషో,ఽలఙ్కారో,యేనసః, హేఅనవద్యేయశోదే, తవ-వత్సఃపుత్రః,నన్దసూనుఃశ్రీకృష్ణః-యద్వా, సహైవబహ్వ్యఃకథయన్త్యః,కాశ్చిత్తవవత్సఇతి, కాశ్చిన్నన్దసూనురితి,చాహుః, ప్రణయినాంసఖీనాం-శర్మదఃహర్షదః-గోపైః-గోపకులేనచ-వృతో-యమునాయాం-విజహారయదేతిశేషః ॥ ౨౦ ॥ మన్దవాయురిత్యస్యాతుతదేత్యాదిః ॥ తదా-మన్దవాయు-ర్మలయజస్యేవ - సురభిశ్శీతస్పర్శస్తేన-కృష్ణం-సమ్మానయన్-అనుకూలం యథాభవతితథా-ఉపవాతివీజయతి యద్వా - మలయజోదక్షిణోవాయుః - యద్వా-మలయజస్యకృష్ణేనానులిప్తస్య-స్పర్శేన-మానయన్నితివా ॥ కించయే ॥ వన్దినఃస్తావకాః-ఉపదేవగణాఃసిద్ధవిద్యాధరాదయః - తే-వాద్యగీతపుష్పవర్షాదిభిః తంకృష్ణం పరివవ్రుఃపరితఉపాసత ॥ ౨౧ ॥ అథాయాన్తమవలోక్యహృష్యన్త్యఃపరస్పరమూచుః ॥ వత్సలఇతి ॥ వ్రజస్య-గవాంచ-వత్సలః-యద్వా-వ్రజనిబద్ధానాం-గవా-మనుకమ్ప్యానామస్మాకంచ- వత్సలోహితకృత్ - కుతః యత్ యస్మాత్-అగధ్రః-అగంగోవర్ధనంధరతీతితథా-ఇదంబహుశోరక్షణస్యోపలక్షణం - వృద్ధైఃబ్రహ్మాదిభిః-పథి వన్ద్యమానాచరణౌయస్యసః-దినాన్తే

సాయంకాలే కృత్స్నం-గోధనం-ఉపోహ్య ఏకీకృత్య - గీతయుక్తో వేణుర్యస్య సః-అనుగైః అనుచరైః -ఈడితా కీర్తిర్యస్య సః స్మరరుజా స్మరరోగేణ, అస్తాః నష్టప్రాయాః, దృశోర్దృష్టయో, యాసాం-తాసా - మస్మాకం, నేత్రాణా, ముత్సవం హర్ష - మున్నయన్ ఉచ్చైః ప్రాపయన్ - ఖురరజోభిః, వ్యాప్తాః స్రజో, యస్య సః, సుహృదామస్మాకం - ఆశిషః మనోరథస్య- దిత్సయా దాతుమిచ్ఛయా, దేవక్యాః - జఠరే భవతీతి దేవకీజఠరభూ-స్స ఏష ఉడురాజశ్చన్ద్ర ఇవ - ఏతి ఆగచ్ఛతి, నిర్వృతి హేతుత్వే నస ఏష ఏవేత్యుక్తమ్ ❋ ॥ ౨౨॥౨౩॥ ❋ కాశ్చిదతిసంభ్రమేణ సమీపమాయాన్తం-బలరామం కథయన్తి। మదవిఘూర్ణితలోచన ఇతి ॥ ఈషత్ -మదేన వారుణీమదేన విఘూర్ణితే లోచనే-యస్య - సః-స్వసుహృదాం, మానదః ఈషత్పక్వబదరవత్, పాణ్డు-వదనం, యస్య - సః , అత్ర హేతుః-కనకకుణ్డలయోః, లక్ష్మ్యా-మృదూ గణ్డౌ, యస్మిన్, తద్వదనం, మణ్డయన్ - కోమలం గణ్డస్థలం మణ్డయన్నితి వా, ద్విరదరాజస్యైరావతస్యేవ, విహారో, యస్య , సః , బలభద్రస్య శ్వేతవర్ణత్వాత్-దినాన్తే - చన్ద్ర ఇవ-ముదితం ప్రసన్నం-వక్త్రం-యస్య సః-వ్రజభువామస్మదాదీనాం-దురన్తమపారం - దినే-స్వవిశ్లేషజం తాపం మోచయన్ త్యాజయన్, ఉపయాతి॥ ఏష సమీపమాయాతి॥ యద్వా ॥ ఇదం శ్లోకద్వయం కృష్ణపరమేవ యోజ్యం, తదా , మదేనమన్మథేన వి-ఘూర్ణితే, లోచనే, యస్య, సః, ద్విరదరాజవిహారో గజేన్ద్రగతిః ❋ ॥ ౨౪ ॥ ౨౫ ॥ ❋ ఉపసంహరతి శుకః ॥ హే రాజన్, ఇత్థం కృష్ణస్య, లీలా, అనుగాయన్త్యో, గోప్యః, అహస్స్వపి, తస్మిన్, చిత్తం చేతనా జీవితం, యాసాం, తస్మిన్నేవ-మనస్సఙ్కల్పవికల్పరూ

ద్ధైః । కృత్స్నగోధనముపోహ్యాదినాన్తే గీతవేణురనుగేడితకీర్తిః ॥ ౨౨ ॥ ఉత్సవం స్మరరుజాఽస్తదృశీనామున్న-యన్ఖురరజశ్ఛురితస్రక్ । దిత్సయైతి సుహృదాశిష ఏష ❋ దేవకీజఠరభూరుడురాజః ॥ ౨౩ ॥ మదవిఘూర్ణిత ❋ లోచన ఈషన్మానదస్స్వసుహృదాం వనమాలీ । బదరపాణ్డువదనో మృదుగణ్డం మణ్డయన్కనకకుణ్డలలక్ష్మ్యా ॥ ౨౪॥ యదుపతిర్ద్విరదరాజవిహారో యామినీపతిరివైష దినాన్తే । ముదితవక్త్ర ఉపయాతి దురన్తం మోచయన్వ్రజగవాం దినతాపమ్ ॥ ౨౫॥ శ్రీశుక ఉవాచ॥ ఏవం వ్రజస్త్రియో రాజన్కృష్ణలీలానుగాయతీః। రేమిరేఽహస్సు తచ్చిత్తాస్తన్మనస్కా మహోదయాః ॥ ౨౬ ॥ ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

❋❋❋❋❋❋❋❋❋ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, దశమస్కన్ధే, పఞ్చత్రింశోఽధ్యాయః. ❋❋❋❋❋❋❋❋

వృషభాసురవధఘట్టః

శ్రీశుక ఉవాచ॥ అథ తర్హ్యాగతో గోష్ఠమరిష్టో వృషభాసురః। మహీం మహాకకుత్కాయః కమ్పయన్ఖురవిక్షతామ్॥ రమ్భమాణః ఖరతరం పదా చ విలిఖన్మహీమ్ । ఉద్యమ్య పుచ్ఛం వప్రాణి విషాణాగ్రేణ చోద్ధరన్ । కించిత్కించిచ్ఛకృన్ముఞ్చన్మూత్రయన్స్తబ్ధలోచనః॥ ౨ ॥ యస్య నిర్హ్రాదితేనాఙ్గ నిష్ఠురేణ గవాం నృణామ్ । పతన్త్యకాలతో గర్భాస్స్రవన్తి చ భయేన వై॥ ౩ ॥ నిర్విశన్తి ❋ ఘనా యస్య కకుద్యచలశఙ్కయా । తం తీక్ష్ణశృఙ్గముద్వీక్ష్య గోప్యో గోపాశ్చ తత్రసుః॥ ౪ ॥ పశవో దుద్రువుర్భీతా రాజన్సంత్యజ్య గోకులమ్ । కృష్ణ కృష్ణేతి తే సర్వే గోవిన్దం శరణం యయుః॥ ౫ ॥ భగవానపి తద్వీక్ష్య గోకులం భయవిహ్వలమ్। మా భైష్టేతి గిరాఽఽశ్వాస్య వృషాసురముపాహ్వయత్॥

పం, యాసాం, తాః, అత ఏవ, మహాన్, ఉదయ ఉత్సవో , యాసాం, తథాభూతాః, రేమిరే ❋ ॥ ౨౬ ॥ ❋ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే పఞ్చత్రింశోఽధ్యాయః ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

అథ వృషభాసురవధాత్మకం భగవతః కర్మానువర్ణయన్నారదముఖాత్తదాశ్రుతవతః కంసస్య భగవద్ధననోద్యోగమనువర్ణయతి ॥ అథేత్యాదినా ॥ ఇత్థం శ్రీకృష్ణేన వ్రజే హర్షవ్యూహే సతి, తర్హ్యథ, అరిష్టాఖ్యో , వృషభాసురో, గోష్ఠం ప్రత్యాగతః ॥ తం వర్ణయతి ॥ సార్ధత్రయేణ ॥ మహీమిత్యాదినా ॥ మహాన్ కకుత్కాయో, యస్య, సః, ఖురైః నితరాం, క్షతాం విదారితాం, మహీం, కమ్పయన్ ❋ ॥ ౧ ॥ ❋ ఖరతరం యథా తథా, రమ్భమాణః వృషభజాతిశబ్దం కుర్వన్ , పదా-మహీం, విలిఖంశ్చ, పుచ్ఛ, ముద్యమ్య ఉన్నమయ్య, శృఙ్గాగ్రేణ , వప్రాణి ఉన్నతస్థలాని- ఉద్ధరన్నుత్క్షిపన్ ఏవ ధ్యేమధ్యే, కించిత్కించిచ్ఛకృత్పురీషం, ముఞ్చన్-మూత్రయన్ మూత్రం ముఞ్చన్, స్తబ్ధే అనిమిషే - లోచనే-యస్య, సః ❋ ॥ ౨ ॥ ❋ అఙ్గ హే రాజన్ యస్యారిష్టస్య-నిష్ఠురేణ కఠినేన-నిర్హ్రాదేన గవాం, నారీణాం చ గర్భాః , అకాలికాః అప్రాప్తప్రసవకాలా అపి, భయేన-పతన్తి- స్రవన్తి చ, ఆ చతుర్థాద్భవేత్స్రావః పాతః పఞ్చమషష్ఠయోః । అత ఊర్ధ్వం తు నారీణాం ప్రసవః పరికీర్తితః,, ❋ ॥ ౩ ॥ ❋ యస్యారిష్టస్య-కకుది గళపృష్ఠే, అచలశఙ్కయా పర్వతశృఙ్గభ్రాన్త్యా, మేఘా నివిశన్తి - విపులకకుద్మానిత్యర్థః, తీక్ష్ణశృఙ్గం-తమరిష్ట , మవలోక్య-గోప్యో-గోపాశ్చ తత్రసురభిభయుః ❋ ॥ ౪ ॥ ❋ హే రాజన్-పశవస్తు , భీతాః గోకులం, సంత్యజ్య-దుద్రువుః, తే గోపా గోప్యశ్చ, కృష్ణకృష్ణేతి, వదన్తస్తం శరణం ప్రాపుః ❋ ॥ ౫ ॥ ❋ అథ-భగవాన్-భయేన-విహ్వలం-తద్గోకుల-మవలోక్య, మా భై

ష్టభయంమాకార్షీతి గిరా, ఆశ్వాస్య, సాన్త్వయిత్వా, వృషాసుర-ముపాహ్వాయత్ ఆజుహావ ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ ఆహ్వానప్రకార మేవాహ ॥ సబాలైరితి ॥ హేమూఢ, సబాలైః సవత్సైః, పశుభిః, కిం తేభ్యోభయజననేనతవకింప్రయోజనమిత్యర్థః. హేఅసత్తమ, త్వద్విధానాం-దురాత్మనాం, బలందర్పంచహరతీతితథాభూతో-ఽహ మవస్థితః ॥ ౭ ॥ ❁ ఇతీత్థ, మాహ్వాయ-స్వాశ్రితార్తిహర-ఆశ్రితాన్నచ్యావయతేనవ్యజతీత్యచ్యుతః, ఆస్ఫోట్యకరతలేనబాహుమాహత్య, తలశబ్దేన, అరిష్టం, కోపయన్ కోపయుక్తంకుర్వన్ సఖ్యుః, అంసేస్కన్ధే- భుజఏవాభోగః సర్పదేహ-స్తం, ప్రసార్యావస్థితః ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ తతః-సోఽరిష్ట ఇత్థం-కుపితః-ఖురేణ, భూమి ముల్లిఖన్-ఉద్యతా ఊర్ధ్వంగచ్ఛతా - పుచ్ఛేన-భ్రమన్తో-మేఘా-యస్యసః-క్రుద్ధస్సన్-కృష్ణ-ముపాద్రవత్ ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ తదేవాహ ॥ అగ్రన్యస్తే-విషాణాగ్రే, యేన-స్తబ్ధేఅసృగ్లోచనేరక్తనేత్రే-యస్య సోఽపి-కృష్ణం కటాక్షిప్యకటాక్షేణతిర్యక్దృష్ట్యా-యథా-ఇన్ద్రేణ-ముక్తో- ఽశనిః-తద్వ-త్తూర్ణ-మాద్రవత్ ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ తదా-సోఽచ్యుతః-అరిష్టం-శృఙ్గయోః-గృహీత్వా-అష్టాదశ-పదాని-ప్రత్యపోవాహ॥ ప్రత్యగనయత్॥ యథా-గజఃప్రతిగజం-తద్వత్ ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ సోఽరిష్టో-భగవతా అపవిద్ధః అవక్షిప్తః-ప్రతిగమనేన పాతితః-పున - రుత్థాయ-సత్వర - స్స్విన్నాని ప్రస్వేదయుక్తాని-సర్వాణ్యఙ్గానియస్య-సః-క్రోధేన - మూర్ఛితః పరవశః-నిశ్వసన్ శ్వాసంముఞ్చన్ పున-రాద్రవత్ ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ సభగవాన్-పున

సబాలైః పశుభిర్మన్ద త్రాసితైః కిమసత్తమ । బలదర్పహాఽహం దుష్టానాం త్వద్విధానాం దురాత్మనామ్॥ ౭ ॥ ఇత్యాస్ఫోట్యాచ్యుతోఽరిష్టం తలశబ్దైః కోపయన్ । సఖ్యురంసే భుజాభోగం ప్రసార్యావస్థితో హరిః॥ ౮ ॥ సోఽప్యేవం కోపితోఽరిష్టః ఖురేణావనిముల్లిఖన్। ఉద్యత్పుచ్ఛభ్రమన్మేఘః క్రుద్ధః కృష్ణముపాద్రవత్ ॥ ౯ ॥ అగ్రన్యస్తవిషాణాగ్ర స్స్తబ్ధాసృగ్లోచనోఽచ్యుతమ్ ।కటాక్షిప్యాద్రవత్తూర్ణ మిన్ద్రముక్తోఽశనిర్యథా ॥ ౧౦ ॥ గృహీత్వా శృఙ్గయో స్తస్యహ్యష్టాదశపదానిసః॥ ప్రత్యపోవాహ భగవాన్ గజః ప్రతిగజం యథా ॥ ౧౧ ॥ సోఽపవిద్ధో భగవతా పునరుత్థాయ సత్వరమ్ । ఆద్రవత్స్విన్నసర్వాఙ్గో నిశ్వసన్క్రోధమూర్ఛితః ॥ ౧౨ ॥ తమాపతన్తం స నిగృహ్య శృఙ్గయోః పదా సమాక్రమ్య నిపాత్య భూతలే। నిష్పీడయామాస యథాఽఽర్ద్రమమ్బరం కృత్వా విషాణేన జఘాన సోఽపతత్ ॥ ౧౩ ॥ అసృగ్వమన్మూత్రశకృత్సముత్సృజన్ క్షిపంశ్చ పాదాననవస్థితేక్షణః। జగామ కృచ్ఛ్రం నిరృతేరథ క్షయం పుష్పైః కిరన్తో హరిమీడిరే సురాః ॥ ౧౪ ॥ ఏవం కకుద్మినం హత్వా స్తూయమాన

❁ నారదబోధితేన కంసేన రామకృష్ణాహ్వానాయాక్రూరప్రేషణఘటః ❁

స్స్వజాతిభిః। వివేశ గోష్ఠం సబలో గోపీనాం నయనోత్సవః॥ ౧౫ ॥ అరిష్టే నిహతే గోష్ఠే కృష్ణేనాద్భుతకర్మణా। కంసాయాథాహ భగవాన్నారదో దేవదర్శనః ॥ ౧౬ ॥ యశోదాయాస్సుతాం కన్యాం దేవక్యాః కృష్ణమేవచ । రామంచ రోహిణీపుత్రం వసుదేవేనబిభ్యతా ॥ న్యస్తౌ స్వమిత్రే నన్దే వై యాభ్యాం తే పురుషా హతాః ॥ ౧౭ ॥ నిశమ్య తద్భోజపతిః కోపాత్ప్రచలితేన్ద్రియః । నిశాతమసిమాదత్త వసుదేవజిఘాంస

రాపతన్తం-అరిష్టం-శృఙ్గయోః-గృహీత్వా-స్వచరణేన సమాక్రమ్య అవష్టభ్య - భూతలేనిపాత్య-యథా-ఆర్ద్రమమ్బరంప్రాన్తయో-ర్నిపీడ్య-నిష్పీడయామాస॥ తతః-కృత్వా "కృతీచ్ఛేదనే", ఉత్పాట్య-విషాణమితి శేషః - తేనవిషాణేన-జఘాన తాడయామాస, సచ తాడితోఽరిష్ట అపతత్ ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ మూత్రం-శకృచ్చ - తయోస్సమాహారః-త-దుత్సృజన్-అసృక్ రుధిరం వమన్ ఉద్గిరన్ పాదాన్-క్షిపన్నిత స్తతశ్చాలయన్ - అనవస్థితేక్షణః ప్రచలితనేత్రః-కృచ్ఛ్రం కష్టం-ప్రాణోత్క్రమణాత్మకం జగామ-అథ నిరృతేః మృత్యోః-క్షయం నివాసం- జగామ - తత స్సురా అపి-పుష్పైః కిరన్తో-హరిం-తుష్టువుః ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ ఇత్థం-కకుద్మినం అరిష్టం-హత్వా-భగవాన్స్వజాతిభిర్గోపైః స్తూయమానః - గోపానాం నయనానాం-మూర్తిమాన్-ఉత్సవః సరామో గోష్ఠం వివేశ ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ ఇత్థం గోష్ఠే అద్భుతకర్మణా - కృష్ణేనా-రిష్టే-హతే సతి-దేవదర్శనో దేవర్షిః నారదో యదృచ్ఛయా - ఏవం కథితే ఏవం భవిష్యతీతి సాక్షాద్దేవచేష్టితాభిజ్ఞః కంసాలయం గత - స్తం, ప్రాహ ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ కిమాహేత్యత్రాహ॥ యశోదాయా ఇతి॥ దేవక్యాః- కన్యా - మష్టమగర్భత్వేన ప్రసిద్ధాం-యశోదాయాస్సుతా-మాహ, తథా-యశోదాయాః-పుత్రత్వేన ప్రసిద్ధం-కృష్ణం-దేవక్యా-అష్టమంగర్భ మాహ॥ తథా-రోహిణీపుత్రత్వేన ప్రసిద్ధం - రామంచ, దేవక్యాః, సప్తమంగర్భ - మాహ - తిసంబన్ధః-దేవకీసుతౌ చేత్ కథం వ్రజంగతౌ తత్రాహ ॥ వసుదేవేన-కంసా - ద్బిభ్యతా, స్వమిత్రే-నన్దే న్యస్తౌ న్యాసరూపేణ నిహితౌ, యాభ్యాం రామకృష్ణాభ్యాం - తవపురుషా భృత్యా - అరిష్టాదయో హతాః-వసుదేవేహితేతుతౌ పలాయితా-మతస్సనవధ్య - ఇత్యర్థోఽత్ర ద్రష్టవ్యమ్ ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ తన్నారదో క్తం, నిశమ్యాకర్ణ్య-భోజపతిః కంస

సః కోపాత్ప్రచలితానీన్ద్రియాణి-యస్య సః వసుదేవం హన్తుమిచ్ఛయా-తీక్ష్ణం ఖడ్గమాదదే ✽ ॥ ౧౮ ॥ ✽ తతో-నారదేన నివారితః-తస్య వసుదేవస్య, సుతమేవా-త్మనః స్వస్య-మృత్యుం హన్తారం-జ్ఞాత్వా-నారదోపదేశాదితి శేషః లోహమయైః-పాశైః-భార్యయా దేవక్యా సహ-వసుదేవం-బబన్ధ ✽ ॥ ౧౯ ॥ ✽ తతో-నారదే-గతే సతి కంసః-కేశినం నామ రాక్షస-మాహూయ-ప్రేషయామాస కిమితి॥ భవతా-రామకేశవౌ హన్యేతా-మితి ✽ ॥ ౨౦ ॥ ✽ తతో-ముష్టికాదీన్-అమాత్యాంశ్చ-హస్తిపాంశ్చ, సామోక్త్యా ఆహూయో-వాచ ✽ ॥ ౨౧ ॥ ✽ ఉక్తిమేవాహ ॥ భోభో ఇత్యాదిభిః పఞ్చభిః ॥ భోభో ఇతి ద్విర్వచనం ప్రత్యేకాభిప్రాయకం-వీరచాణూరేతి కర్మధారయః-ఆనకదున్దుభేర్వసుదేవస్య-సుతౌ-రామకృష్ణౌ-నన్దవ్రజే-వర్తేతే ఖలు ✽ ॥ ౨౨ ॥ ✽ తౌతు-మమ-మృత్యూ-హన్తారౌ-కాలేన దైవేన-నిదర్శితౌ జ్ఞాపితౌ-అతః-కథంచిదుపాయేనేహానీతౌ-భవద్భ్యాం-మల్లలీలయా-హన్తవ్యౌ ✽ ॥ ౨౩ ॥ ✽ నభ్యా-ఉత్తుఙ్గస్తమ్భాదిరచితస్థానాః, క్రియన్తాం-కథమ్భూతాః-మల్లరఙ్గపరిశ్రితాః మల్లయుద్ధస్థానపర్యన్తస్థానవిశిష్టాః-కిమర్థం తత్రాహ-పౌరాః పురవాసినో-జానపదా దేశవాసినశ్చ-సర్వే-మఞ్చేషూపవిశ్య-స్వైరం యథేష్టం సంయుగం యుద్ధం-పశ్యన్తు ✽ ॥ ౨౪ ॥ ✽ హే మహామాత్ర హస్తిపక తత్స్యైవ సంబోధనం మహామత ఇతి-ఇదం వక్ష్యమాణం, మమ, వచః శృణు కువలయాపీడాఖ్యో, ద్విపో గజో, రఙ్గస్య యద్ధస్థాన

యా ॥ ౧౮ ॥ నివారితో నారదేన తత్సుతౌ హన్తుమాత్మనః । జ్ఞాత్వా లోహమయైః పాశైర్బబన్ధ సహభార్యయా ॥ ౧౯ ॥ ప్రతియాతే తు దేవర్షౌ కంస ఆహూయ కేశినమ్ । ప్రేషయామాస హన్యేతాం భవతా రామకేశవౌ ॥ ౨౦ ॥ తతో ముష్టికచాణూరశలతోశలకాదికాన్ । అమాత్యాన్ హస్తిపాంశ్చైవ సమాహూయాహ భోజరాట్ ॥ ౨౧ ॥ భోభో నిశమ్యతామేతద్వీరచాణూరముష్టికౌ । నన్దవ్రజే కిలాసాతే సుతావానకదున్దుభేః ॥ ౨౨ ॥ రామకృష్ణౌ తతో మహ్యం మృత్యుః కిల నిదర్శితః । భవద్భ్యామిహ సంప్రాప్తౌ హన్యేతాం మల్లలీలయా ॥ ౨౩ ॥ మఞ్చాః క్రియన్తాం వివిధా మల్లరఙ్గపరిశ్రితాః । పౌరా జానపదాః సర్వే పశ్యన్తు స్వైరసంయుగమ్ ॥ ౨౪ ॥ మహామాత్ర త్వయా భద్ర రఙ్గద్వార్యుపనీయతామ్ । గజః కువలయాపీడః ప్రభిన్నకరభాముఖః ॥ ౨౫ ॥ సంస్థాప్యో ద్వారి రఙ్గస్య కరారోపితముద్గరః । తేన తౌ తత్ర హన్తవ్యౌ సుతావానకదున్దుభేః ॥ ౨౬ ॥ అథ సోఽపి మహామాత్రః ప్రాహ వ్యాకులమానసః । కథం మయా నిహన్తవ్యౌ స్వస్రీయౌ పృథివీపతేః ॥ ౨౭ ॥ మహామాత్రేణైవముక్తః కంసస్తైరవదుర్మతిః । ఉవాచ భూయో వచనం సమేతాన్ శ్రావయన్నృపః ॥ ౨౮ ॥ కంస ఉవాచ । శృణుధ్వమేతద్వచనం మయోదితం నిశమ్య సర్వం హృది ధారయన్తు తత్ । యేనాహమేతేష్వసుహృత్త్వమాదితశ్చరామి బద్ధ్వా పితరం తు కారణమ్ ॥ ౨౯ ॥ మాతా మమ మహాభాగా కదాచిత్కమలేక్షణా । విచరన్తీ గృహోద్యానే మన్దమారుతవీజితే ॥ ౩౦ ॥ ప్రోత్ఫుల్లాశోకవకుళపున్నాగశోభితే । భ్రమద్భ్రమరసఙ్ఘాతే కూజత్కోకిలసంయుతే ॥ ౩౧ ॥ నృత్యచ్ఛిఖణ్డినివహమర్కటాటోపసున్దరే । వసన్తసమయే రమ్యే సాలమణ్డలమ

స్య-ద్వారి సంస్థాప్యః-కథంభూతః-ప్రభిన్నౌ వికసితాగ్రౌ-కరేభాః-కా స్త్రీత్యస్య-తన్ముఖం, యస్య ✽ ॥ ౨౫ ॥ ✽ కరే ఆరోపితో గృహీతో-ముద్గరో-యస్య, సః-తేన కువలయాపీడేన-త్వా, వానకదున్దుభేః సుతౌ, తత్రైవ ద్వారదేశే-హన్తవ్యౌ ✽ ॥ ౨౬ ॥ ✽ అథ సః-మహామాత్రః, వ్యాకులచిత్తః, ప్రాహ॥ కిమితి ॥ పృథ్వీపతేః భోజరాజస్య కంసస్య తవ-భగినీపుత్రౌ-రామకృష్ణౌ కథం-మయా-హన్తవ్యావితి ॥ అయోగ్యతాసూచనాయ స్వస్రీయావిత్యాద్యుక్తిః ✽ ॥ ౨౭ ॥ ✽ తేన మహామాత్రేణేత్థ-ముక్తః సః కంసో-దుర్మతిః-నృపః-సముదితాన్ సర్వాన్, శ్రావయన్, పునరాహ ✽ ॥ ౨౮ ॥ ✽ కంసవచనమేవాహ ॥ శృణుధ్వమిత్యాదినా॥ భూతరాజాయ మీఢుష,, ఇత్యన్తేన ॥ ఏతద్వచనం-శృణుధ్వమితి శ్రవణాభిముఖ్యప్రార్థనా, మయోదిత-మాకర్ణ్య-తత్సర్వం, భవన్తో హృది-ధారయన్త్వి-తి శ్రుతస్య చిత్తే స్థిరీకరణప్రార్థనా, కిం తదిత్యపేక్షాయాం తావ-దాత్మనో బన్ధుషు విద్వేషకారణపరమితిహాసం ప్రతిజానీతే॥ యేనేతి ॥ యేన హేతునా-అహం బన్ధుషు-అసుహృత్త్వం విద్వేష-మాశ్రిత-స్తేష్వేవ-చరామి, తస్య విద్వేషపూర్వకచరణస్య, కారణం, బ్రవీమీ-తి శేషః ✽ ॥ ౨౯ ॥ ✽ తత్పరమితిహాసమాహ॥ మాతేత్యాదినా॥ మహాభాగా సున్దరీ భాగ్యశాలినీ వా, మమ, మాతా, మహత్యుద్యానే వనే-కదాచి, ద్విచరన్తీ-బభూవ, కథమ్భూతే వనే, మన్దేన మారుతేన, వీజితే సంచలితే ✽ ॥ ౩౦ ॥ ✽ ప్రోత్ఫుల్లైః-అశోకాదిభిః-శోభితే, భ్రమతాం, భ్రమరాణాం-సఙ్ఘాతః సఙ్ఘో, యస్మిన్, కూజద్భిః, కోకిలైః-వ్యాప్తే ✽ ॥ ౩౧ ॥ ✽ నృత్యతాం, శిఖణ్డినాం మయూరాణాం, నివహః సఙ్ఘో, యస్మిన్, మర్కటానాం-ఆ

టోపేనసంభ్రమేణ సున్దరైర్వసన్తకాలసహచరితైః రమ్యైః సాలానాం వృక్షాణాం మణ్డలేన, మణ్డితే ❁ ॥ ౩౨ ॥ ❁ తత్రైవంభూతే, మహోద్యానే, చరన్తీ, సువ్రతా పతివ్రతా, ఋతుస్నాతా, స్వలఙ్కృతా చ, మమ, మాతా, భర్తారం, చిన్తయామాస ❁ ॥ ౩౩ ॥ ❁ తదైవ, కశ్చిన్నామ్నా, ద్రమిళ ఇతి ప్రసిద్ధః - గన్ధర్వః, ఇతరైరలక్ష్యమాణశ్చరన్, తాం, మమ మాతరమసహాయచారిణీం దృష్ట్వా, తస్యాశ్చిత్తం, విజ్ఞాయ, సర్వేషాం, తత్త్వతోఽభిప్రేతమర్థం వేత్తీతి తథాభూతః, హేతుగర్భమిదం తత్త్వవిజ్ఞాయ, సస్మితైరాలాపవీక్షితైః, యస్య తద్రౌగ్రసేనం ఉగ్రసేనసదృశం, వపుః, బిభ్రాణః, కామార్తః, తాం, పతివ్రతాం, కామయానామిచ్ఛానురూపం వనే చరన్తీం, మామాససాద, సస్మితాలాపవీక్షితమితి క్రియావిశేషణం వా, సా త్వజానన్తీ అభ్యేత్య, తేన సహ, రేమే ❁ ॥ ౩౪ ॥ ౩౫ ॥ ౩౬ ॥ ❁ తదిఙ్గితాభిః కథంచిత్ప్రత్యుత్తరవ్యం, విదిత్వా, సతీ పతివ్రతా, హేతుగర్భమిదం, అతో నితాన్తః అపారః, ఖేదో, యస్యాః, ఆవిలే వ్యాకులే లోచనే, ఆశయో మనశ్చ, యస్యాః తథాభూతా, ప్రాహ ॥ హే కితవధూర్త - యేన దురాత్మనా - త్వయా - ఈదృశం - ఆర్యైర్గర్హితం నిన్దితం - కృతం - స - త్వం - కః ❁ ॥ ౩౭ ॥ ❁ ఇత్థం - బ్రువన్తీం - తాం - శనైః - పరిసాన్త్వయన్ - స - దీర్ఘబాహుః - ద్రమిళః - ప్రాహ ॥ తదేవాహ ॥ వయమితి ॥ వయం తావద్గన్ధర్వదేహజా గన్ధర్వాః గీర్వాణైర్దేవైః - స్తుల్యాః - అమరవల్లభస్య - అనుచరాశ్చ - తుల్యామరేత్యత్ర సన్ధిరా

ణితే ॥ ౩౨ ॥ చరన్తీ తత్ర మే మాతా చిన్తయామాస సువ్రతా । భర్తారం కామసన్తప్తా ఋతుస్నాతా స్వలఙ్కృతా ॥ ౩౩ ॥ తదైవ కశ్చిద్గన్ధర్వో ద్రమిళో నామ నామతః । చరన్నన్తర్హితః కాలే దృష్ట్వా తామేకచారిణీమ్ ॥ ౩౪ ॥ విజ్ఞాయ చిత్తం తస్యాస్సర్వతత్త్వాశయార్థవిత్ । ఔగ్రసేనం వపుర్బిభ్రత్సస్మితాలాపవీక్షితమ్ ॥ ౩౫ ॥ తామాససాద కామార్తః కామయానాం పతివ్రతామ్ । అజానానా సాఽభ్యేత్య రేమే తేన సమం వనే ॥ ౩౬ ॥ సా తం విదిత్వా రమణేతరం సతీ నితాన్తఖేదావిలలోచనాశయా । ఉవాచ కస్త్వం కితవార్యగర్హితం దురాత్మనా యేన కృతం త్వయేదృశమ్ ॥ ౩౭ ॥ ఇతి బ్రువన్తీం పరిసాన్త్వయన్ శనైస్స దీర్ఘబాహుర్ద్రమిళోఽభ్యభాషత । వయం హి గన్ధర్వకులోద్భవా బలే గీర్వాణతుల్యామరవల్లభానుగాః ॥ ౩౮ ॥ భవాదృశీనాం మనుజాశనానాం జానీహి భద్రే సులభా వయం న చ । జనుర్వినాశాద్యఖిలాధిభాగినాం నృణాం సురాణాం మహదన్తరం శుభే ॥ ౩౯ ॥ ఇతి బ్రువన్తం సా భూయః ప్రాహ క్రోధాకులేన్ద్రియా । కిం మాం సాన్త్వయసే భూయః కృత్వేదం దుష్టచేష్టితమ్ ॥ ౪౦ ॥ ఇమానతిక్రమ్య మహీజలాగ్నిసమీరణాకాశనిశేశసూర్యాన్ । దిక్కాలధర్మాంశ్చ ఉభే చ సన్ధ్యే దురాత్మనా నష్టం మలినీకృతాఽహమ్ ॥ ౪౧ ॥ గజేనేవ మదాన్ధేన పద్మినీ వనమధ్యగా । విశృఙ్ఖలేన విమలా యేనాహం మలినీకృతా ॥ ౪౨ ॥ సత్యం కిమితి మాం భూయస్సాన్త్వయస్యమరాధమ । ఇతి బ్రువన్తీం ప్రోవాచ స భయశ్శాపశఙ్కితః ॥ ౪౩ ॥ అనులోమస్తు జానీహి మనుష్యాసు దివౌకసామ్ । నరాణాం దేవకాన్తాసు ప్రతిలోమో హి సఙ్గమః ॥ ౪౪ ॥ జానీహి మామనాగస్కం తేన పఙ్కజగన్ధిని । తస్మాత్తే జాయతాం పుత్రో మద్వీర్యం న వృథా భవేత్ ॥ శ్రీమాన్ధీమాన్మహోత్సాహో న మే వాగ్జాయతే మృషా ॥ ౪౫ ॥ ఇత్యేవంవాదినం క్రుద్ధా మమ మాతా యశస్వినీ । ప్రా

ప్తః - కర్మధారయో వా ❁ ॥ ౩౮ ॥ ❁ హే భద్రే - వయం - భవాదృశీనాం - మనుజాశనానాం మనుజోపభోగ్యానాం - మానుషీణామితి యావత్ - న చ సులభాః - కిం తు దుర్లభాః, వయమిత్యర్థః, తత్ర హేతుమాహ ॥ జనురితి ॥ జనుర్వినాశౌ జన్మమరణే, ఆధీ, యేషాం, తా, నాధీన్మనఃపీడాః, ఇదం వ్యాధీనాముపలక్షణం, తాన్భజన్తీతి తథా, తేషాం, నృణాం, తద్విపరీతానాం, సురాణాం, మహత్తారతమ్యమస్తి - తస్మాద్వయం దుర్లభా ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౩౯ ॥ ❁ ఇత్థం బ్రువన్తం, ద్రమిళం ప్రతి, సా, క్రోధాదాకులానీన్ద్రియాణి, యస్యాః, సా, పునః, ప్రాహ, తదేవాహ ॥ కిమితి ॥ ఇత్థం, దుష్టచేష్టితం, కృత్వా, భూయః - కిమర్థం, మాం సాన్త్వయసే ❁ ॥ ౪౦ ॥ ❁ ఇమాన్, జలాదీన్, ద్వాదశ, పుణ్యపాపసాక్షిణః, అతిక్రమ్యాగణయిత్వా తిరస్కృత్య చ, యేన, త్వయా - నష్టం - మహం, మలినీకృతా, నిశేశశ్చన్ద్రః ❁ ॥ ౪౧ ॥ ❁ యథా, మదాన్ధేన, గజేన్ద్రేణ, పద్మినీ, తద్వత్ - వనమధ్యస్థా - నిర్మలా చాహం, విశృఙ్ఖలేన లోకవేదమర్యాదాతిలఙ్ఘినా, యేన, త్వయా - మలినీకృతా ❁ ॥ ౪౨ ॥ ❁ సత్యం, మాం మలినీకృతాం, హేఽమరాధమ, కిమితి, సాన్త్వయసే, ఇత్థం, బ్రువన్తీం, తాం, స - పునః - శాపశఙ్కితః, ప్రోవాచ ❁ ॥ ౪౩ ॥ ❁ తదేవాహ ॥ అనులోమ ఇతి ॥ హే సరోజాక్షి మనుష్యాసు, దివౌకసాం, సంగమోఽనులోమః క్రమప్రాప్తః, న్యాయ్య ఏవేతి భావః, దేవకాన్తాసు, నరాణాం తు, ప్రతిలోమః, అన్యాయ్య ఇతి జానీహి ❁ ॥ ౪౪ ॥ ❁ తేన కారణేన, హే పఙ్కజగన్ధిని, నాహమపరాధకృత్ - కిన్తు, తస్మాదనులోమాత్సఙ్గమాచ్ఛ్రీమాన్, ధీమాన్, మహోత్సాహశ్చ, పుత్రో - జాయతాం, సర్వథా, మద్వీర్యం, మన్యథా న భవేత్, నాపి, మే వాఙ్మృషా, భవేత్ ❁ ॥ ౪౫ ॥ ❁ ఇత్థంవాదినం ప్రతి, క్రుద్ధా, మమ - మాతా, సుదుర్లభం, పాతివ్రత్యం, సన్త్యజ్య, తస్యైవ, సన్తప్తా పరితప్తా

ప్రాహ ❀। ౪౬ । ❀ తదేవాహ,నిస్సేతోరితి,మర్యాదాతిలఙ్ఘినః,భిన్నంనిరస్తం,వృత్తంసదాచారో-యేన,-స్య, పాపాత్మ
నః,లోకవేదప్రతిషిద్ధాచారవర్తినః , తవ, జనిష్యమాణ,స్తనయః,క్రౌర్యాదిగుణకో , భూయాత్ , అగుణఃఅక్రోధాద్యా
త్మగుణరహితః,దేవతానాం, తపస్వినాం,నిగ్రాహ్యః ❀ ॥ ౪౭ ॥ ❀ ఇతీత్థం,తస్యాంమన్మాతరి,బ్రువత్యాంక్రుద్ధాయాంచస
త్యాం,సద్రమిళ,శ్శాపశఙ్కితః,మహ్యామియంశపేతేతిశఙ్కిత , స్తర్షిః , తావకానాంత్వద్బన్ధూనామేవ శత్రుః-భవే-దిత్యు
క్త్వాఽన్తర్హితవాన్ ❀ ॥ ౪౮ ॥ ❀ తస్మిన్ద్రుమిళే,మహోద్యానాద్గతేసతి,మమ,మాతా,గృహోద్యానే,కేనాప్య-జ్ఞాతః,స్వ
వృత్తాన్తో,యస్యాః,స్తథాభూతా,గృహానేవా,భ్యపద్యత ❀ ॥ ౪౯ ॥ ❀ తత,స్సా గర్భం,ధృత్వా,ప్రసవకాలేనైవ-మాం-
సుషావ,ప్రసూతవతీ,కదమయంవృత్తాన్తస్త్వయావిజ్ఞాతఇత్యత్రాహ॥ఇతీతి ❀॥ ౫౦ ॥ ❀ యదా-నారద,ఆహ-తత,ఆరభ్య-
అహం బన్ధుషు-తాంస్తా-న్దుర్జనాన్-మత్ప్రతికూలాన్- ద్వేష్మి-ఏతేఽపి-మాం-సదా , ద్విషన్తి - తత్ర-యూయంప్రమాణం,ఖ
లుభవన్తో,జానన్తిఖిల్విత్యర్థః ❀ ॥ ౫౧ ॥ ౫౨ ॥ ❀ అత-ఉగ్రసేనాదీన్-హత్వావర్తమానస్యాపి మమ-దోషో- నజాయతే-త
త్ర హేతుః గన్ధర్వజన్మనః,గన్ధర్వా,న్నతూగ్రసేనా - జన్మఉత్పత్తి-ర్యస్య-తస్య-మమేతియతో - నదోష-స్తేనకారణేనా-హం,
ఆదేక్ష్యామిఆజ్ఞాపయామి,కిమితి,తౌ రామకృష్ణౌ-పరుషంయథాతథా,హన్యేతామితి ❀॥ ౫౩ ॥ ❀ తావ-ద్బలీయసా,కుఞ్జరేణ

హాసంత్యజ్యసన్తప్తా పాతివ్రత్యంసుదుర్లభమ్॥ ౪౬ ॥ నిస్సేతోర్భిన్నవృత్తస్య పాపస్యోన్మార్గవర్తినః । క్రూర
స్తే తనయోభూయాత్సాహసాదగుణోఽగుణః ॥ నానుగ్రాహ్యోదేవతానాంద్విజానాంచతపస్వినామ్॥ ౪౭ ॥
ఇత్థంవదన్త్యాంతస్యాంసక్రుద్ధాయాంశాపశఙ్కితః। తావకానాంభవేచ్ఛత్రురిత్యుక్త్వాఽన్తరధీయత॥ ౪౮ ॥
గతేతస్మిన్గృహోద్యానాన్మాతామమయశస్వినీ । కేనాప్యజ్ఞాతవృత్తాన్తాగృహానేవాభ్యపద్యత ॥ ౪౯ ॥ తత
స్సాగర్భిణీకాలేకాలేనైవసుషావమామ్ । ఇతిమేనారదఃప్రాహకదాచిద్భగవానృషిః॥ ౫౦ ॥ తతఃప్రభృత్య
హంద్వేష్మి తానేతాన్బన్ధుదుర్జనాన్। యూయమత్రప్రమాణంహిద్విషన్తేతేఽపిమాంసదా॥ ౫౧ ॥ ఉగ్రసేనం
చదుర్బుద్ధిందేవకంచదురాశయమ్ । వసుదేవంచకితవమన్యాంశ్చతదుపాశ్రయాన్॥ ౫౨ ॥ హత్వానజాయతే
దోషోమమగన్ధర్వజన్మనః। తేనాదేక్ష్యామిపరుషంహన్యేతామితితావహమ్ ॥ ౫౩ ॥ తాభ్యాంహతాభ్యాం
బాలాభ్యాంకుఞ్జరేణబలీయసా । కృత్వాపారత్రకీంపూజాంయాన్తుతత్పదవీమిమే॥ ౫౪ ॥ వసుదేవోగ్రసేనౌ
చతథాతౌనన్దదేవకౌ।గోపాలాయాదవాశ్చైవయేచాన్యేతాననువ్రతాః॥ ౫౫ ॥పశ్యన్తునిభృతైర్నేత్రైర్హ
న్యమానౌస్వదారకౌ । ఆహూయన్తాంజానపదాఃపశ్యన్తుస్వైరసంయుగమ్॥ ౫౬ ॥మహామాత్రత్వయాభద్ర
రఙ్గద్వార్యుపనీయతామ్ । ద్విపఃకువలయాపీడోజహితేనమమాహితౌ॥ ౫౭ ॥ఆరభ్యతాంధనుర్యాగశ్చతుర్ద
శ్యాంయథావిధి। విశసన్తుపశూన్మేధ్యాన్భూతరాజాయమీఢుషే॥ ౫౮ ॥ఇత్యాజ్ఞాప్యార్థతన్త్రజ్ఞ ఆహూయ
యదుపుఙ్గవమ్ । గృహీత్వాపాణినాపాణింతతోఽక్రూరమువాచహ॥ ౫౯ ॥ భోభోదానపతేమహ్యం క్రియ
తాంమైత్రమాదృతః । నాన్యస్త్వత్తోహితతమోవిద్యతేభోజవృష్ణిషు॥ ౬౦ ॥అతస్త్వామాశ్రితస్సౌమ్య కార్యగౌ
రవసాధనమ్। యథేన్ద్రోవిష్ణుమాశ్రిత్యస్వార్థమధ్యగమద్విభుః ॥ ౬౧ ॥ గచ్ఛనన్దవ్రజంతత్రసుతావానకదున్దు

కువలయాపీడేన - హతాభ్యాం-బాలాభ్యాం రామకృష్ణాభ్యాం , పూజోపకరణభూతాభ్యాం , పారత్రకీంపరలోకస్థస్యైవ
స్వతాద్యుద్దేశ్యకపూజాం, కృత్వా,ఇమేవసుదేవాదయోఽపి - తయోః,పదవీం-యాన్తు - తయోస్తావల్లోకాన్తరప్రాప్తిరేవ
వసుదేవాదిభిఃపరత్రకర్తవ్యాపూజేతిభావః ❀ ॥ ౫౪ ॥ ❀ అతో-వసుదేవాదయ,స్తదనువ్రతాశ్చ-సర్వే,హన్యమానౌ-దార
కౌబాలౌ , నిభృతైఃపూర్ణైః, నేత్రైః - పశ్యన్తు-జానపదాదేశవాసినః-ఆహూయన్తాం , కిమర్థం-స్వైరసంయుగంపశ్య
న్తు ❀ ॥ ౫౫ ॥ ౫౬ ॥ ❀ హేమహామాత్ర-హేభద్ర-త్వయా కువలయాపీడాఖ్యో-రఙ్గద్వార్యు-పనీయతాం,ప్రాప్యతాం, తేన
కువలయాపీడేన- మమ- శత్రూ-జ్జహి-ఘాతయ ❀ ॥ ౫౭ ॥ ❀ చతుర్దశ్యాం-యథావిధి-ధనుర్యాగ,ఆరభ్యతాం-మీఢుషేఇష్ట-
వర్షిణే-భూతరాజాయరుద్రాయ, మేధ్యాన్-పశూన్-విశసన్తు ❀ ॥ ౫౮ ॥ ❀ ఇత్థమాజ్ఞాప్యా,ర్థతన్త్రజ్ఞశ్శాస్త్రసిద్ధార్థా-
భిజ్ఞః-కంసః-యదుశ్రేష్ఠంఅక్రూర-మాహూయ తస్య - పాణిం-స్వపాణినా - గృహీత్వా , అక్రూరం-యథాతథా-ఉవా-
చ ❀ ॥ ౫౯ ॥ ❀ తదేవాహ॥భోభో ఇతి॥ఆదరాత్సంబోధనద్వయం-దానపతేమహోదార మహ్యం కించిత్-త్వయా-మైత్రం
మిత్రకృత్యం-క్రియతామ్-యత-స్త్వత్తోఽన్యో,హితతమః-భోజేషు వృష్ణిషుచ నవిద్యతే ❀ ॥ ౬౦ ॥ ❀ అత-స్త్వామేవ-హే
సౌమ్య-హ-మాశ్రితః-కథంభూతం-గురుతరకార్యసాధకం-యథా-విష్ణు- మాశ్రిత్యే-న్ద్రః,స్వస్వార్థంస్వాభీష్ట - మధ్యగమత్,
ప్రాప్తవాన్ - తథా,ఽహమపి-త్వా,మాశ్రితః-ప్రాప్నువాని ❀ ॥ ౬౧ ॥ ❀ అత-స్త్వం-నన్దవ్రజం-గచ్ఛ కిమర్థం-తత్రనన్దవ్ర

జే-వసుదేవస్య-పుత్రౌ-వా సౌ తే-తౌ-వనేనర థేనే-హ- నయప్రాపయ- చిరంవిలమ్బం-మాకార్షీః ❀ ॥ ౬౨ ॥ ❀కిమర్థం.త త్రాహ ॥ నిసృష్టావితి ॥ సంశ్రీయత ఇతిసంశ్రయః-వైకుణ్ఠో విష్ణుః.సంశ్రయో-యేషాం.తైః-దేవై-స్తౌ-మమ -మృత్యూ,నిసృష్టౌకల్పితౌ-ఖలు.అత - స్తాన్మృత్యూపాయనై ః.నన్దాదిభి-ర్గోపైస్సహ-తౌ-విహ-నయ ❀ ॥ ౬౩ ॥ ❀ఆనీతౌచ-తౌ-వనేన-మృత్యుతుల్యేన-హస్తినా , ఘాతయిష్యే-యది,తతో-హస్తినా-ముక్తౌ - భవిష్యత-స్తర్హి అశనితుల్యైః మల్లైశ్చాణూరాదిభిః-ఘాతయే ❀ ॥ ౬౪ ॥ ❀తత-స్తయోః,నిహతయో,స్తప్తాన్ దుఃఖితాన్ ,వసుదేవప్రభృతీన్-తద్బన్ధూంశ్చ- వృష్ణ్యాదీన్-హనిష్యామి-తథా - స్థవిరమప్యధునాఽపి-రాజ్యమేవకామయమానం .మత్పితరం-ఉగ్రసేనం,తస్య-భ్రాతరం-దేవకంచ తథాన్యేఽన్యేచ-మమ - విద్విష- స్తాన్-సర్వాన్-హనిష్యామి.తతశ్చైవంసతి - హేమిత్ర-ఇయం,పృథ్వీనష్టకణ్టకానష్టశత్రుర్భవిష్యతి ❀ ॥ ౬౫ ॥ ౬౬ ॥ ❀కుత స్త్వంసర్వాన్హన్తుంప్రభు స్తత్రాహ॥జరాసన్ధ ఇతి॥ద్వివిదోవానరః- ప్రియసఖః-శమ్బరాదయో-ఽసురాః - మయ్యేవసహ-కృతంసౌహృదంయై - స్తథాభూతాః తైర్జరాసన్ధాదిభిః- సహితో - ఽహం-సురపక్షీయాన్-నృపాన్-హత్వా-ఇమాం-భోక్ష్యే అనుభవిష్యామి ❀ ॥ ౬౭ ॥ ❀ఏతత్సర్వం,మయాచికీర్షితం-జ్ఞాత్వా-త్వం- రామకృష్ణౌ-అర్భకౌ-విహ- ఆనయ-నను-వాంహ స్తుంకంసఆహూతవానిత్యుక్తైసతితౌపలాయేతాం-తత్రాహ॥ ధనురితి ॥ ధనుర్మఖనిరీక్షణార్థం.మధుపురశ్రియం ద్రష్టు-మాహూతవా-నితి-త్వయావాచ్యమిత్యర్థః ❀ ॥ ౬౮ ॥ ❀ఇత్థముక్తః ప్రాహాక్రూరః॥రాజన్నితి॥ త్వావద్యం స్వమరణం,తస్య - మార్జనంపరిహార,ఇతియ , త్తవ-మనీషితంవిచారితం-త-స్సమ్యగేవ-తథాప్యత్రాభినివేశోనకార్య ఇతిభవిష్యత్సూచయన్నాహ॥సిద్ధ్యసిద్ధ్యోరితి , హియస్మా- ద్దైవం-ఫలభావనంఫలదం - అతః-సిద్ధ్యసిద్ధ్యో-స్సమః-కర్మ,కుర్యాత్ ❀ ॥ ౬౯ ॥ ❀పురుషకారస్యవ్యభిచారమాహ॥ మనోరథానితి ॥దైవహతానప్యు-చ్చైః- మనోరథా-న్కరోతి.జనస్స్వసుఖార్థకర్మణా-దుఃఖేన- యుజ్యతే కదాచి - త్సుఖేవ - తథా-పరదుఃఖార్థేన- స్వయమేవ-దుఃఖేవ-యుజ్యతే-పరస్తు-సుఖేనైవేతి-యద్యప్యేవం-తథాఽపి-తవ-ఆజ్ఞాం-కరోమి ❀ ॥ ౭౦ ॥ ❀ఇత్యుక్తవ న్తంఅక్రూర-మామన్త్య్రపృష్ట్వాఅనుజ్ఞాప్యవా-మన్త్రిణో- విసృజ్య-ఆజ్ఞాప్య-కంసః-స్వగృహం-ప్రవివేశ- తథా-ఽక్రూరశ్చ-స్వగృహం-ప్రవివేశ ❀ ॥ ౭౧ ॥ ❀ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాందశమస్కన్ధేషట్త్రింశోఽధ్యాయః. ❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀

ఓం॥ “ప్రతియాతేతుదేవర్షౌకంసఆహూయకేశినమ్।ప్రేషయామాస ,, ఇత్యుక్తం-ప్రేషితస్సకిమకరోదిత్యత్రాహ॥ కేశీత్విత్యాదినా ॥ కేశీనామాసురః- తేన-ప్రేషితః-మహాశ్వస్సన్-మనసఇవ వేగోయస్యసః - ఖురై - ర్మహీంపృథ్వీం-నిర్ఘరన్విదారయన్-సటాభిః కేసరై - రవధూతానీత స్తతఃక్షిప్తాని, అభ్రాణి-విమానానిచ - తైస్సఙ్కీర్ణం,నభః-కుర్వ-న్హేషితైః అశ్వజాతిశబ్దైః-భీషిత-మఖిలం-విశ్వం-యేన ❀ ॥ ౧ ॥ ❀విశాలేనేత్రేయస్య,వికటంవిశాల-మాస్యబిలం-యస్య-బృహన్

భైః । ఆసాతేతౌవిహానేనరథేనానయమాచిరమ్ ॥ ౬౨ ॥ నిసృష్టౌఃఖలుమేమృత్యూదైవైర్వైకుణ్ఠసంశ్రయైః ।
తావానయసమంగోపైర్నన్దాద్యైస్సాభ్యుపాయనైః ॥ ౬౩ ॥ ఘాతయిష్యఇహానీతౌకాలకల్పేనహస్తినా।
యదిముక్తౌతతోమల్లైర్ఘాతయేవైద్యుతోపమైః॥ ౬౪ ॥తయోర్నిహతయోర్తప్తాన్వసుదేవపురోగమాన్ । త
ద్బన్ధూన్నిహనిష్యామివృష్ణిభోజదశార్హకాన్॥ ౬౫ ॥ఉగ్రసేనంచమత్పితరంస్థవిరంరాజ్యకాముకమ్ । తద్భ్రాతరందేవకంచయేచాన్యేవిద్విషోమమ ॥తతశ్చైషామహీమిత్రభవిత్రీనష్టకణ్టకా ॥ ౬౬ ॥ జరాసన్ధోమమగురుర్ద్వివిదోదయితస్సఖా।శమ్బరోనరకోబాణోమయ్యేవకృతసౌహృదాః ॥ తైరహంసురపక్షీయాన్హత్వాభోక్ష్యేమహీంనృపాన్॥ ౬౭ ॥ఏతజ్జ్ఞాత్వాఽఽనయక్షిప్రంరామకృష్ణావిహార్భకౌ । ధనుర్మఖనిరీక్షార్థంద్రష్టుంమధుపురశ్రియమ్॥ ౬౮ ॥అక్రూరఉవాచ ॥ రాజన్మనీషితంసమ్యక్తవస్వావద్యమార్జనమ్ । సిద్ధ్యసిద్ధ్యోస్సమంకుర్యాద్దైవంహిఫలభావనమ్॥ ౬౯ ॥ మనోరథాన్కరోత్యుచ్చైర్జనోదైవహతానపి । యుజ్యతేశోకహర్షాభ్యాంతథాప్యాజ్ఞాంకరోమితే॥ ౭౦ ॥శ్రీశుకఉవాచ ॥ ఇత్యుక్త్వ న్తమామన్త్య్రమన్త్రిణశ్చవిసృజ్యసః। ప్రవివేశగృహంకంస స్తథాఽక్రూరస్స్వ మాలయమ్ ॥ ౭౧ ॥ ❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀ ❀❀❀❀❀❀❀❀ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే,దశమస్కన్ధే,షట్త్రింశోఽధ్యాయః ❀❀❀❀❀❀❀❀

❀కేశిసంహారఘట్టః❀

శ్రీశుకఉవాచ॥ కేశీతుకంసప్రహితఃఖురైర్మహీంమహాహయోనిర్ఘరయన్మనోజవః ।సటావధూతాభ్రవిమానసంకులంకుర్వన్నభోహేషితభీషితాఖిలః ॥ ౧ ॥ విశాలనేత్రోవికటాస్యకోటరోబృహద్గలోనీలమహాచలోప

పీనోదీర్ఘశ్చ-గలో-యస్య - నీలో-మహాంశ్చ-ఘనో మేఘ-ఉపమా యస్య - దురాశయః-దుష్టాఆశయఃకృష్ణజిఘాంసాత్మకాభి
ప్రాయో-యస్య- సఃప్రసిద్ధఃకంసస్య-హితంకర్తుమిచ్ఛుః - నన్దస్య-వ్రజం-కమ్పయన్ జగామ * ॥ ౨ ॥ * హేషితైః,తత్స్వ
స్థంగోకులం-త్రాసయన్తంభీషయన్తం-వాలైఃపుచ్ఛరోమభిః విఘూర్ణితాఃపరిభ్రామితాః- అమ్బుదా-యేన-తం - ఆజౌయు
ద్ధనిమిత్తే- ఆత్మానంకృష్ణం-మృగయన్తంఅన్వేషయన్తం - తంకేశిన-మగ్రేపురతో-నిర్గతస్సన్-భగవాన్ - ఆహ్వయదాజుహా
వ-సకేశీ-రుషా-మృగేన్ద్రవ-న్నాద-మకరోత్ * ॥ ౩ ॥ * తత-స్సకేశీ- తమాహ్వయన్తం.కృష్ణం-నిశామ్యఅవలోక్యా,భిము
ఖస్సన్-ముఖేనా - కాశం పిబన్నివా త్యమర్షణఃఅత్యన్తక్రోధయుక్తః - అభ్యద్రవత్ అభ్యపతత్॥ కించ ॥ప్రత్య-క్పద్భ్యాం,
అరవిన్దలోచనంకృష్ణం,జఘానతాడితవాన్ - కథంభూతః-దురాసదఃఅన్యైరభిభవితుమశక్యః - చణ్డఃదురతిక్రమో- జవోవే
గో-యస్య-సః*॥౪॥*తద్ధననం-వఞ్చయిత్వా-తంకేశినం-హననాయప్రసారితయోఃపాదయోః-హస్తాభ్యాం-గృహీత్వా-ప
రివిధ్యభ్రామయిత్వా ధనుశ్శతాన్తరేధనుశ్శతపరిమితదూరే-సావహేళనంయథాతథా - ఉత్సృజ్య పాతయిత్వా-వ్యవస్థి
తఃయథా-తార్క్ష్యసుతోగరుత్మా,నురగ-ముత్సృజ్య-వ్యవతిష్ఠతే-తద్వత్ *॥౫॥* సకేశీ,లబ్ధా-సంజ్ఞా-చేతనా-యేన-సః-మూర్ఛి
తఃపునర్లబ్ధస్మృతిరిత్యర్థః-పునరుత్థితఃరుషా,వ్యాదాయ-వక్త్రమిత్యర్థఃబలేన-పునః-హరింప్రత్య -భ్యద్రవత్-తదా-హాసన్-ని
ర్భయః-సో௨పిహరిరస్య,స్యకేశినో-వక్త్రే-సవ్యభుజం-ప్రవేశయామాస,నిర్భయత్వేదృష్టాన్తః-యథోరగంబిలఇతి-యథా,

మః। దురాశయః కంసహితం చికీర్షుః * వ్రజం స నన్దస్య జగామ కమ్పయన్ ॥ ౨ ॥ తం త్రాసయన్తం భగవాన్ స్వగో
కులం తద్ధేషితైర్వాలవిఘూర్ణితామ్బుదమ్ । ఆత్మానమాజౌ మృగయన్తమగ్రణీరుపాహ్వయత్స వ్యనదన్మృగే
న్ద్రవత్ ॥ ౩ ॥ స తం నిశామ్యాభిముఖో ముఖేన ఖం పిబన్నివాభ్యద్రవదత్యమర్షణః। జఘాన పద్భ్యామరవిన్దలోచనం
దురాసదశ్చణ్డజవో దురత్యయః॥ ౪ ॥ తద్వఞ్చయిత్వా తమధోక్షజో రుషా ప్రగృహ్య దోర్భ్యాం పరివిధ్య పా
దయోః । సావజ్ఞముత్సృజ్య ధనుశ్శతాన్తరే యథోరగం తార్క్ష్యసుతో వ్యవస్థితః॥ ౫ ॥ స లబ్ధసంజ్ఞః పునరుత్థితో
రుషా వ్యాదాయ కేశీ తరసా௨௨పతద్ధరిమ్ । సో௨ప్యస్య వక్త్రే భుజముత్తరం స్మయన్ ప్రవేశయామాస యథో
రగం బిలే॥ ౬ ॥ దన్తా నిపేతుర్భగవద్భుజస్పృశస్తే కేశినస్తప్తమయస్పృశో యథా । బాహుశ్చ తద్దేహగతో మ
హాత్మనో యథా௨௨మయస్సంవవృధే హ్యుపేక్షితః॥ ౭ ॥ సమేధమానేన స కృష్ణబాహునా నిరుద్ధవాయుశ్చర
ణాంశ్చ విక్షిపన్ । ప్రస్విన్నగాత్రః పరివృత్తలోచనః పపాత లణ్డం విసృజన్ క్షితౌ వ్యసుః॥ ౮ ॥ తద్దేహతః కర్క
టికాఫలోపమాద్వ్యసోరపాకృష్య భుజం మహాభుజః। అవిస్మితో௨యత్నహతారిరుత్స్మయైః ప్రసూనవర్షై

* శ్రీకృష్ణం ప్రతినారదాగమనమ్ *

ర్దివిషద్భిరీడితః॥ ౯ ॥ దేవర్షిరుపసఙ్గమ్య భాగవతప్రవరో నృప । కృష్ణమక్లిష్టకర్మాణం రహస్యేతదువాచ
హ॥ ౧౦ ॥ శ్రీనారద ఉవాచ॥ కృష్ణ కృష్ణాప్రమేయాత్మన్ యోగీశ జగదీశ్వర । వాసుదేవాఖిలావాస సాత్వతాం

సర్పవిద్యావి,త్సర్పం-బిలే,ప్రవేశయతి తద్వత్,యద్వా - సర్పభోగవద్దీర్ఘం- భుజం,బిలవద్దుష్ప్రవేశతదాస్యకుహరే-ప్ర
వేశయామాసే,తిదృష్టాన్తార్థః * ॥ ౬ ॥ * తతఃకిం-తదాహ-దన్తా- ఇతి భగవద్భుజంసంస్పృశన్తీతితథా- తే,తస్యకేశినో-ద
న్తా నిపేతుః-యథా,తప్తమయఃతప్తంలోహపిణ్డం-స్పృశన్తో,నిపతన్తి - తద్వత్,తస్యకేశినో,దేహే- ప్రవిష్టో - మహాత్మనో
భగవతో,భుజస్తు,వవృధేఏధాంబభూవ,యథా,ఉపేక్షితఃఅచికిత్సితః- ఆమయోజలోదరో,వర్ధతే-తద్వత్ * ॥ ౭ ॥ * సకే
శీ,సమ్య , గేధమానేన కృష్ణస్య - బాహునా,నిరుద్ధః-వాయుశ్శ్వాసో,యస్య - సః చరణా-న్విక్షిప-న్నితస్తతశ్చాలయన్-ప్ర
స్విన్నంప్రస్వేదయుక్తం,శరీరం , యస్య,పరివృత్తేపరిభ్రమమాణే , లోచనే,యస్య సః ,విగతప్రాణో,లణ్డంపురీషం,విసృజన్
భూమ్యాం,పపాత * ॥ ౮ ॥ * కర్కటికాఫలంహి,పక్వంస,దాద్యన్తవిదీర్ణంభవతి,తద్వ,ద్విదీర్ణాత్తస్యకేశినో-దేహా-ద్వ్య
సోర్గతప్రాణాత్-మహాభుజోభగవాన్,భుజ - మాకృష్టవాన్-అవస్మితోగర్వరహితః, అయత్నేన-హతో - ௨రిశ్శత్రు-ర్యే
న,సః,ప్రసూనవర్షాణి-వర్షద్భి-రుస్రియైర్దేవై - రీడితఃస్తుతః -బభూవ * ॥ ౯ ॥ * అథైతంహతకేశినేభగవతే௨ నన్తరంక
ర్తవ్యమావేదయద్దేవర్షి రిత్యాహ ॥ దేవర్షిరితి ॥ హేనృప-భాగవతశ్రేష్ఠో-దేవర్షిర్నారదః - ఉదారచేష్టితం,కృష్ణముపసఙ్గ
మ్య,రహసి,ఏతద్వక్ష్యమాణ,మువాచ * ॥ ౧౦ ॥ * తదేవాహ॥ కృష్ణేతి ॥సర్వజ్ఞంకర్తవ్యాభిజ్ఞమపిభగవన్తంత్వరయన్నివే
దయితుంతావత్కృతం కేశివధమభినన్దితుకామస్తావత్స్వసంకల్పమాత్రపరిక్లృప్తజగత్పాలనార్థమవతీర్ణస్య తవదుష్కృ
ద్వినాశనముచితమేవేత్యభిప్రయన్స్తౌతి ॥ కృష్ణేతిద్వాభ్యాం॥ యతో௨ప్రమేయాత్మత్వాదిగుణకస్తత ఆత్మనైవాత్మాశ్ర
యస్స్వజనేతిహేతుహేతుమద్భావపరతయావ్యాఖ్యేయం , కర్త్రాద్యనేకకారకసాధ్యాహిసర్వా క్రియాలోకేదృ

ష్టా - జగత్సృష్ట్యాది క్రియానుకర్త్రాదికారకషడ్భావాపన్నత్వ దేకసాధ్యేత్యుచ్యతే - పూర్వం సృష్టేః ప్రాక్-
త్వ - మాత్మనాస్వేనైవ - కర్త్రా - ఆత్మాస్వయమేవ - ఆశ్రయ ఆధారో - యస్య - తథాభూతః - మాయయాస్వసం
సంకల్పేనైవ - గుణాన్స్వ శరీరభూత ప్రధానగుణకార్యభూతాన్మహదాదీన్ - సృజసీ - తిహితదర్థః ॥ తదాత్మా
నగ్ం స్వయమకురుత బ్రహ్మవనం బ్రహ్మసవృక్షఆసీత్ । ఆత్మన ఆకాశస్సమ్భూతః, ఇత్యాదిశ్రుతేరితిభావః-తత్రైకస్యై
వానేకకారకభావోపయుక్తగుణవత్తాం వదన్సంబోధయతి ॥ అప్రమేయాత్మన్నిత్యాదిభిః ॥ కథమేకస్యానేకకార
కభావాపత్తిరిత్య తస్సంబోధయతి ॥ యోగేశేతి ॥ వివిధవిచిత్రానన్తశక్తేఇత్యర్థః - ననుమహదాదయఏవ స్రష్టారో నత్వ
హం, తత్రాహ, అప్రమేయాత్మన్ అపరిచ్ఛేద్యస్వరూప, అనేనసర్వస్రష్టృశరీరకత్వేనసర్వవస్తుసామానాధికరణ్యార్హ
త్వాత్స్వయమేవస్రష్టాఇతిభావః, నను, చతుర్ముఖాదయస్సృష్ట్యాదికర్తారో నత్వహం, తత్రాహ, జగదీశ్వర జగన్నియన్తః
కార్యభూతజగదన్తర్భూతచతుర్ముఖాదినియన్తృత్వేనతద్గతంకర్తృత్వంత్వయ్యేవపర్యవసన్నమితిత్వమేవకర్తేతిభావః
నను బ్రహ్మశ్వాదిరాధారో నత్వహమిత్యత ఆహ వాసుదేవేతి వాసుదేవశబ్దార్థం వదన్ సంబోధయతి ॥ అఖిలాధారేతి ॥ అఖిలస్య
బ్రహ్మాణ్డతదన్తర్గతాదివస్తునః, ఆధారభూత, అఖిలమాధారో వ్యాప్యం, యస్య తథాభూతేతి చార్థః-నన్వేవంభూతః పర
మాత్మా-నత్వహమిత్యత ఆహ ॥ సాత్వతాంప్రవర, సాత్వతామితికర్తరిషష్ఠీ-సాత్వద్భిః భక్తైః ప్రకర్షేణ వ్రియమాణేత్యర్థః-
పరమాత్మైవ సన్ భక్తైస్సమాశ్రయణీయత్వాయైవంరూపేణావతీర్ణ ఇత్యర్థః-ప్రభో అకర్మవశ్య ❀ ॥ ౧౧ ॥ ❀ పరమాత్మ
త్వమేవోపపాదయతి ॥ త్వమితి ॥ సర్వభూతానాంబ్రహ్మాదిస్థావరాన్తానాం - మహదాదిపృథివ్యన్తానాంచైక- స్త్వమేవ,
ఆత్మా అన్తః ప్రవిశ్య ప్రశాసనేనధారకః-ఏకస్సర్వత్రైకరూపః-వ్యాప్యవస్తుగతవికారరహితఇత్యర్థః-ఇదమేవహిపరమా
త్మత్వం-యత్సర్వానుప్రవేశతద్గతధర్మాస్పర్శనియమనైర్పేక్ష్యత్వం - ఏకత్వేదృష్టాన్తమాహ ॥ యథైధసాంకాష్ఠానాం

ప్రవరప్రభో ॥ ౧౧ ॥ త్వమాత్మాసర్వభూతానామేకో జ్యోతిరివైధసామ్ । గూఢో గుహాశయస్సాక్షీ మహాపు
రుష ఈశ్వరః ॥ ౧౨ ॥ ఆత్మనాఽఽత్మాశ్రయః పూర్వం మాయయా సృజసే ❀ గుణాన్ । తైరిదం సత్యసఙ్కల్ప
స్సృజస్యత్స్యవసీశ్వర ॥ ౧౩ ॥ సత్వం భూధరభూతానాం దైత్యప్రమథరక్షసామ్ । అవతీర్ణో వినాశాయ సా
ధూనాం రక్షణాయ చ ॥ ౧౪ ॥ దిష్ట్యా తే నిహతో దైత్యో లీలయాఽయం హయాకృతిః । యస్య హేషితసన్త్ర
స్తాస్త్యజన్త్యనిమిషా దివమ్ ॥ ౧౫ ॥ చాణూరం ముష్టికం చైవ మల్లానన్యాంశ్చ హస్తినమ్ । కంసం చ నిహతం ద్ర
క్ష్యే ❀ పరశ్వోఽహని తే విభో ॥ ౧౬ ॥ తస్యాను శఙ్ఖయవనమురాణాం నరకస్య చ । పారిజాతాపహరణమిన్ద్రస్య

అన్తర్జ్యోతి-రేధోగతవక్రత్వాదిభిన్నస్పృశ్యతే-తద్వ - దిత్యర్థః-యద్వాహంసర్వభూతానామాత్మా, ఏభిర్హ్యైతైర్దృశ్యేయమి
త్యత ఆహ ॥ గూఢ ఇతి ॥ అత్రాపి జ్యోతిరివైధసామిత్యేతద్దృష్టాన్తతయా యోజ్యం- యథైధస్సుజ్యోతిరన్తర్గతమపిగూఢం
మథనాద్యుపాయమన్తరేణన తేభ్యో వివిచ్యదృశ్యతే - తథాయోగవిశుద్ధమనసావినానదృశ్యత ఇత్యర్థః-క్వగూఢ ఇత్యత ఆహ ॥
గుహాశయః గుహాయాంహృదయకుహరే -జీవేనా-శేతఇతి-తథా- కారణత్వోపయుక్తం సార్వజ్ఞ్యమాహ ॥ సాక్షీతి ॥ సర్వస్య
సాక్షాద్ద్రష్టా-సర్వజ్ఞ ఇత్యర్థః అతఏవ-మహాపురుషః బ్రహ్మాదిజీవవిలక్షణః పురుషః- ఈశ్వరస్తేషామధిపతిశ్చ ❀ ॥ ౧౨ ॥ ❀
యత ఏవంభూత, స్తతో, హే ఈశ్వర, సత్యసఙ్కల్ప, స్త్వం, సకలకారకభావమాపన్నస్సన్-స్వసంకల్పేనగుణకార్య
భూతాన్-స్వశరీరభూతా - న్మహదాదిపృథివ్యన్తాన్-సృజసి-తత - స్తైర్గుణైః-రిదంపరిదృశ్యమానంవిచిత్రసన్నివేశవిశిష్టం
బ్రహ్మాదిస్తమ్బపర్యన్తంజగ-త్సృజసి - అవసిపాలయసి, అత్సిసంహరసి ❀ ॥ ౧౩ ॥ ❀ తత్ర-పాలనంస్వావతారైః మన్వా
దిరూపేణచేత్యనేకవిధం-తత్ర - స్వావతారేణపాలనందుష్కృద్వినాశపూర్వకమిత్యభిప్రేత్యాహ ॥ సత్వమితి ॥ సఉక్తవిధ
స్త్వం, భువో, భారభూతానాం-దైత్యాదీనాం-వినాశాయ, సాధూనాం, రక్షణాయచ, అవతీర్ణః-ప్రమథాః చ ప్రథభూతాని
రక్షణాయచేతిచశబ్దో వినాశాయేత్యనేనాన్వేతవ్యః, సచాన్వాచయద్యోతకః - దుష్కృద్వినాశనమానుషఙ్గికమవతారప్ర
యోజనం సఙ్కల్పమాత్రేణాపితత్సిద్ధేః-సాధుపరిత్రాణమేవపరమమవతారప్రయోజనమితిబోధ్యమ్ ❀ ॥ ౧౪ ॥ ❀ ఏవంవిధ
స్యత వేదం కేశిహననముచితమేవేత్యభినన్దతి ॥ దిష్ట్యేతి ॥ అయమశ్వాకృతిర్దైత్యః కేశీ, లీలయైవ- తేత్వయా, హతః-దిష్ట్యా అయ
మస్మాకంమహానానన్ద ఇత్యర్థః-లీలయాహత ఇత్యనేనదుర్వధోఽపిలీలయాహత ఇత్యేతదద్భుతమిత్యభిప్రేతం-దుర్వధత్వమేవ
వ్యనక్తి-యస్య కేశినో-హేషితేన-సన్త్రస్తానితరాంభీతాస్సన్తః - అనిమిషా ఇన్ద్రాదయో-దివం-త్యజన్తీతి ❀ ॥ ౧౫ ॥ ❀ క
ర్తవ్యమావేదయతి ॥ చాణూరమిత్యాదినా ॥ అద్యైవాహన్యాక్రూరఏష్యతి - శ్వోమధురాంగన్తాసి-పరశ్వశ్చాణూరాదీన్త్వ
యానిహతాన్ద్రక్ష్యామీ-తిసిద్ధవన్నిర్దేశో విజ్ఞాపనప్రకారవిశేషః ❀ ॥ ౧౬ ॥ ❀ తస్యానుతదనన్తరం, శఙ్ఖాదీనాం-నరకస్య

ణ-వధమితి శేషః-ద్రక్ష్య ఇత్యనుషఙ్గః-శఙ్ఖః పఞ్చజనః- భావినిర్దేశమాత్రమేవై తత్ - నత్వానన్తర్యం వివక్షితం-పారిజాతాపహరణాదీని యాని,ద్వారకా,మధివసన్,భవా,న్వీర్యాణిచేష్టితాని- కర్తా కరిష్యతి - తానిసర్వాణి కవిభిఃఅస్మదాదిభిః-గేయాన్య-హం-ద్రక్ష్యామీ-తిసంబన్ధః ❋ ॥ ౧౭ ॥ ❋ వీర్యమేవ , శుల్కాదిలక్షణం ప్రదేయద్రవ్య స్వరూపం - యస్మి౯-తం-వీరాణాంభీష్మకాదీనాం-యాః-కన్యాఃరుక్మిణ్యాదయః- తాసాం - వివాహమిత్యర్థః-నృగస్య-శాపా-న్మోక్షణంత్యాజన-మితిసంబన్ధః హేజగత్పతే-భార్యయాజామ్బవత్యాసత్యభామయాచసహ-ద్వారకాయాంస్యమన్తకాఖ్యస్య-మణే,రాదానం-బ్రాహ్మణస్యబ్రాహ్మణాయ - స్వధామతఃస్వస్థానాత్పరం కర్షణలోకాదిత్యర్థః-ఆనీయేతి శేషః - మృతానాం- పుత్రాణాం - ప్రదానమ్ ❋ ॥౧౮॥౧౯॥ ❋ దీవనం దాహనం-మహాక్రతౌ యుధిష్ఠిర రాజసూయే,చైద్యస్యశిశుపాలస్యచ-నిధనం వధం ❋॥౨౦॥౨౧॥❋ అథనను-అముష్య - భూభారస్య కర్శయిష్ణోః-క్షపయిష్ణోరపచి-కీర్ణోః-కాలశరీరస్య-తేత్వయా, అక్షౌహిణీనాం సేనానాం-నిధనం - ద్రక్ష్యామి-హేఅర్జునసారథేఅర్జునాది ప్రయోజ్య కర్తృభిఃక్షపయిష్ణోరిత్యభిప్రాయేణార్జునసారథేఇతిసంబోధనమ్ ❋ ॥ ౨౨ ॥ ❋ ఏవంవిజ్ఞాప్యకృతాభినన్దనంభగవన్తంప్రపద్యనమస్కరోతి॥ విశుద్ధేతి ద్వాభ్యాం॥విశుద్ధవిజ్ఞానఘనంఅపహతపాప్మత్వాదిగుణక కేవలజ్ఞానైకస్వరూపం స్వసంస్థయాస్వనిష్ఠయా- నిరతిశయానన్దస్వాత్మానుభవనిష్ఠయా-సమాప్తాఃసర్వే-అర్థాఃకామాః,యస్యతం , ప్రయోజనాన్తరానపేక్షమిత్యర్థః ॥ యద్వా॥సమ్యగాప్తా,స్సర్వే,అర్థా-యస్యతం-అవాప్తసమస్తకామమిత్యర్థః-సత్యసంకల్పతామాహ॥అమోఘవాఞ్ఛితమితి ॥ ఆమోఘవర్తినమితిపాఠే , అమోఘం యథా-భ

చపరాభవమ్ ॥ ౧౭ ॥ ఉద్వాహంవీరకన్యానాంవీర్యశుల్కాదిలక్షణమ్ । నృగస్య మోక్షణంశాపాద్ద్వారకాయాంజగత్పతే ॥ ౧౮ ॥ స్యమన్తకస్యచమణేరాదానంసహభార్యయా । మృతపుత్రప్రదానంచబ్రాహ్మణస్య స్వధామతః॥ ౧౯ ॥ పౌణ్డ్రకస్యవధంపశ్చాత్కాశిపుర్యాశ్చదీపనమ్।దన్తవక్త్రస్యనిధనంచైద్యస్యచమహాక్రతౌ॥౨౦॥యానిచాన్యానివీర్యాణిద్వారకామావసన్భవాన్।కర్తాద్రక్ష్యామ్యహం తానిగేయానికవిభిర్భువి॥౨౧॥ అథతేకాలరూపస్య క్షపయిష్ణోరముష్యవై । అక్షౌహిణీనాంనిధనంద్రక్ష్యామ్యర్జునసారథే॥ ౨౨ ॥విశుద్ధవిజ్ఞానఘనంస్వసంస్థయాసమాప్తసర్వార్థమమోఘవాఞ్ఛితమ్ । స్వతేజసానిత్యనివృత్తమాయా❋గుణప్రవాహం భగవన్తమీమహే ॥ ౨౩ ॥ త్వామీశ్వరంస్వాశ్రయమాత్మమాయయావినిర్మితాశేషవిశేషకల్పనమ్ । క్రీడార్థమద్యాత్తమనుష్యవిగ్రహంనతోఽస్మిధుర్యం యదువృష్ణిసాత్వతామ్ । ౨౪ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ । ఏవం యదుపతింకృష్ణంభా❋గవతప్రవరోమునిః । ప్రణిపత్యాభ్యనుజ్ఞాతోయయౌతద్దర్శనోత్సుకః । ౨౫ ॥ భగవానపిగోవిన్దోహత్వాకేశినమాహవే । పశూనపాలయత్పాలైఃప్రీతైర్వ్రజసుఖావహః ॥ ౨౬ ॥ఏకదా తేపశూన్పాలాం

❋ వ్యోమాసురవధఘట్టః ❋

శ్చారయన్తోఽద్రిసానుషు । చక్రుర్నిలాయనక్రీడాంచోరపాలాపదేశతః॥ ౨౭ ॥ తత్రాసన్కతిచిచ్చోరాః పాలాశ్చకతిచిన్నృప।మేషాయితాశ్చతత్రైకేవిజహ్రురకుతోభయాః । ౨౮ ॥మయపుత్రోమహామాయోవ్యో

మతితథా-కార్యే,ప్రవర్తమానం-స్వతేజసాపరాభిభవసామర్థ్యేన-నిత్యం-నివృత్తాః- మాయాగుణాః,స్తేషాం,ప్రవాహోయస్యతం,భగవన్తంషాడ్గుణ్యపూర్ణ-మీశ్వరం , త్వా - మీమహేప్రపద్యేమహి ❋ ॥ ౨౩ ॥ ❋ స్వయమేవాశ్రయోయస్యతం॥ స్వేమహిమ్నిప్రతిష్ఠిత,-ఇతిశ్రుత్యుక్తరీత్యాఽనన్యాధారమిత్యర్థః - ఆత్మమాయయాస్వసఙ్కల్పేన-వినిర్మితాః-అశేషాస్సర్వే,విశేషాఃపృథివ్యాదయ , స్తేషాం,కల్పనాదేవాదిరూపాసృష్టి-ర్యేనతం-అద్యాధునా-క్రీడార్థ-మాత్తః-మనుష్యస్స్వవిగ్రహో,యేన-తం యదుప్రవీరాణాంధుర్యంశ్రేష్ఠం-త్వాం-నతోఽస్మి - యద్యపిసాత్వచ్ఛబ్దోభాగవతపరః - తథాపిసాత్వతేష్వపిభక్తత్వయోగాత్ప్రవర్తతే- ఏవమన్యత్రాపిద్రష్టవ్యమ్ ❋ ॥ ౨౪ ॥ ❋ ఏవమితి॥తస్య-దర్శనా-దుత్సుకఃహృష్టమనాః-ప్రయయౌ ❋ ॥ ౨౫ ॥ ❋ అథ-భగవా-నాహవేయుద్ధే-కేశినం,హత్వా- నారదేన - విజ్ఞాపితశ్చ,వ్రజస్య,సుఖమావహతీతితథాభూతః-గోపైస్సహ,పశూ - నపాలయత్ ॥ ౨౬ ॥ప్రాతరేవ కేశివధానన్తరం నారదోక్తమఙ్గీకృతస్యపునస్తథైవపశూన్పాలయతోవ్యోమాసురోహతః॥యద్వా॥ వ్యోమవధఃపూర్వమేవవృత్తోఽపి వేషధారివధప్రసఙ్గాదత్రోచ్యత ఇతిద్రష్టవ్యం - కేచిత్పునశ్శఙ్ఖచూడవధాత్పూర్వమేవపఠన్తిచ ॥తమనువర్ణయతి॥ఏకదేతి॥కదాచి - త్తేగోపాః-పశూ , నద్రేః-స్సానుషు -చారయన్తః-చోరపాలవ్యవహారేణ-నిలాయనాఖ్యాంక్రీడాం చక్రుః ❋॥ ౨౭ ॥ ❋ తామేవదర్శయతి॥తత్రేతి॥తత్రగోపానాంమధ్యేకతిచిద్గోపా,శ్చోరవ్యపదేశ్యా,బభూవుః,హేనృప-కేచిత్తు - పాలాశ్చోరేభ్యోరక్షకాః-అవశిష్టాస్తుకేచి-న్మేషవదాచేరు,ఏవంనిర్భయావిజహ్రుః ❋ ॥౨౮॥❋ఏవంసతి-తదా,మయస్య-పుత్రో-వ్యోమః-మహామాయః-అతఏవ-గోపాలస్యైవరూపం,

భ్రాణః-స్వయం-ప్రాయశః, చోరవదాచరన్ మేషవదాచరితాన్, బహూన్, గోపాన్, అపోవాహ ॥ అపకృష్యానినాయ ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁ ఏవం-నీతాన్నీతాన్ గోపాన్, గిరిదర్యాం గిరిగుహాయాం, వినిక్షిప్య, తస్యాః ద్వారం, శిలయా, పిదధాదితవాన్, క్రీడాయాం తు, చత్వారః పఞ్చ వా, గోపాః, అవశేషితాః ❁ ॥ ౩౦ ॥ ❁ తదా - తస్య వ్యోమస్య, కర్మ చేష్టితం, విజ్ఞాయ, సతాం, శరణదః ఆశ్రయప్రదః, హేతుగర్భం, గోపాన్నయన్తం, వ్యోమం-సింహో, వృకమివౌజసా బలేన, జగ్రాహ ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁ తదా, స వ్యోమః, పర్వతశ్రేష్ఠతుల్యం, స్వాసాధారణరూపం, బిభ్రత్, బలీ, గ్రహణాత్పీడితః, ఆత్మానం, విమోక్తుం, ఇచ్ఛన్నపి, నాశకోత్ ❁ ॥ ౩౨ ॥ ❁ తథా, తం వ్యోమం-నితరాం నిగృహీత్వా, భూతలే, పాతయిత్వా చ, దివి-దేవానాం పశ్యతాం సతాం, పశుమారో యథా భవతి తథా-యజ్ఞియపశుమివేతి యావత్, మారయామాస ❁ ॥ ౩౩ ॥ ❁ తతో, గుహాయాః-పిధానం, నిర్భిద్య కృచ్ఛ్రతో దుర్గాద్గిరిదరీవనజాన్నిస్సార్య, గోపైః స్తూయమానశ్చ, స్వగోకులం, వివేశ ❁ ॥ ౩౪ ॥ ❁ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే సప్తత్రింశోఽధ్యాయః ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

“ అథాక్రూరస్య వ్రజాలయం, ప్రత్యుక్తం, తతస్స కిమరోదిత్యత్రాహ ॥ అక్రూరోఽపీతి ॥ మహామతిః భగవద్విషయా, మతిర్యస్య, సః-ఉషిత్వా స్థిత్వా, ప్రభాతే, రథం, మధిరుహ్య, నన్దగోకులం ప్రతి, యయౌ ప్రతస్థే ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ మహాభాగః దుర్లభతరభవిష్యద్భగవద్దర్శనాత్మకమహాభాగ్యవాన్ - భగవతి - పరాం, భక్తిం - ప్రాప్తః - ఇతిత్థం వక్ష్యమాణప్రకారేణా-చిన్తయ

మేషగోపాలవేషధృక్ । మేషాయితానపోవాహ ప్రాయశ్చోరాయితో బహూన్ ॥ ౨౯ ॥ గిరిదర్యాం వినిక్షిప్య నీతం నీతం మహాసురః । శిలయా పిదధే ద్వారం చతుఃపఞ్చావశేషితాః ॥ ౩౦ ॥ తస్య తత్కర్మ విజ్ఞాయ కృష్ణశ్శరణదస్సతామ్, గోపాన్నయన్తం జగ్రాహ వృకం హరిరివౌజసా ॥ ౩౧ ॥ స నిజం రూపమాస్థాయ గిరీన్ద్రసదృశం బలీ । ఇచ్ఛన్విమోక్తుమాత్మానం నాశక్నోద్గ్రహణాతురః ॥ ౩౨ ॥ తం నిగృహ్యాచ్యుతో దోర్భ్యాం పాతయిత్వా మహీతలే । పశ్యతాం దివి దేవానాం పశుమారమమారయత్ ॥ ౩౩ ॥ గుహాపిధానం నిర్భిద్య గోపాన్నిస్సార్య కృచ్ఛ్రతః । స్తూయమానస్సురైర్గోపైః ప్రవివేశ స్వగోకులమ్ ॥ ౩౪ ॥❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁
❁❁❁❁❁❁❁❁❁ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, దశమస్కన్ధే సప్తత్రింశోఽధ్యాయః ❁❁❁❁❁❁❁❁❁

⸺ రామకృష్ణానయనార్థమక్రూరస్య నన్దగోకులప్రవేశఘట్టః ⸺

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ అక్రూరోఽపి చ తాం రాత్రిం మధుపుర్యాం మహామతిః । ఉషిత్వా రథమాస్థాయ ప్రయయౌ నన్దగోకులమ్ ॥ ౧ ॥ గచ్ఛన్పథి మహాభాగో భగవత్యమ్బుజేక్షణే । భక్తిం పరాముపగత ఏవమేతదచిన్తయత్ ॥ ౨ ॥ కిం మయాచరితం భద్రం కిం తప్తం పరమం తపః । కిం వాఽప్యథార్హతే దత్తం యద్ద్రక్ష్యామ్యద్య కేశవమ్ ॥ ౩ ॥ మమైతద్దుర్లభం మన్య ఉత్తమశ్లోకదర్శనమ్ । విషయాత్మనో యథా బ్రహ్మకీర్తనం శూద్రజన్మనః ॥ ౪ ॥ మైవం మమాధమస్యాపి స్యాదేవాచ్యుతదర్శనమ్ । హ్రియమాణః కాలనద్యా క్వచిత్తరతి కశ్చన ॥ ౫ ॥ మమాద్యామఙ్గళం నష్టం ఫలవాంశ్చైవ మే భవః । యన్నమస్యే భగవతో యోగిధ్యేయాఙ్ఘ్రిపఙ్కజమ్ ॥ ౬ ॥ కంసో బతాద్యాకృత మేఽత్యనుగ్రహం ద్రక్ష్యేఽఙ్ఘ్రిపద్మం ప్రహితోఽమునా హరేః । కృతావతారస్య దురత్యయం తమః పూర్వే

యత్ ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ కంసకృతనిర్బన్ధాదలబ్ధభగవద్దర్శనస్సన్ ప్రతీక్షణయా భగవన్తం దిదృక్షుస్తావదాత్మనస్తద్దర్శనసిద్ధానం బహుధా తర్కయతి - కిం మయేతి - అర్హతే యోగ్యాయ సత్పాత్రభూతాయ, దత్తం, కిం, మిథ్యాహాః, కుతః-యత్ యస్మాదద్య, కేశవం-ద్రక్ష్యామి, అన్యథైతన్న సంభావ్యత ఇతి భావః ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ పునః శ్రేయాంసి బహువిఘ్నానీ, తి న్యాయేన దర్శనాసంభవమాశఙ్క్య పునస్సంభావయతి ॥ మమైతదితి ద్వాభ్యాం ॥ విషయాత్మనః విషయావిష్టచిత్తస్య - మమైతదుత్తమైర్బృహద్భిః-కేవలం, శ్లోక్యస్య వితర్క్యస్యేతి యావత్, నతు దృశ్యస్యేతి భావః-తస్య-దర్శనం, దుర్లభం-మన్యే-యథా, శూద్రాజ్జన్మ యస్య, తస్య-బ్రహ్మకీర్తనం వేదప్రవచనం, దుర్లభం, తద్వత్ ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ యద్వా నైవం, కిన్తు, అధమస్యాపి చ స్యాపి, మమా-చ్యుతదర్శనం-స్యాదేవ, కుత ఇత్యత ఆహ ॥ హ్రియమాణ ఇతి ॥ అయం భావః ॥ యథా, నద్యా హ్రియమాణానాం తృణాదీనాం మధ్యే, కించిత్-తటాదాచిత్తరతి ॥ తథా-కర్మవశేన, కాలే-హ్రియమాణానాం, జీవానామపి మధ్యే, కశ్చిత్-తరేదితి సంభవతీతి ❁ ॥ ౫ ॥ అనయా ప్రవృత్త్యైవ-మమా-మఙ్గళం - నూనం, నష్టం - మమ భవో జన్మాపి-సఫలం-జాతం, కుతః, యద్యతో-భగవతో-యోగిభిః, కేవలం - ధ్యేయమేవ, నతు దృశ్యం, మఙ్ఘ్రిపఙ్కజం-నమస్కరిష్యే ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ అద్యాధునా-కంసో, మహ్యం-అత్యర్థ-మనుగ్రహమేవా, కృత అకరోత్ - బతేత్యాశ్చర్యే-కుతః-యతః - ప్రహితః ప్రేషితో, ఽహం మురారేరఙ్ఘ్రిపఙ్కజం-ద్రక్ష్యామి కథంభూతస్య, కృతః-అవతారో, యేన - తస్య కథంభూతం-యస్యాఙ్ఘ్రిపఙ్కజస్య, నఖమణ్డల

త్విషా-హృది. భావ్యమానయా సాధనభూతయా, పూర్వే ప్రహ్లాదాదయో-దురత్యయం తమః కార్యం సంసారం, అతరన్, తమః పాపం॥ "పాప్మా వై తమః" ఇతి శ్రుతేః ॥ ౭ ॥ అఙ్ఘ్రి పద్మం విభావయతి ॥ యదితి ॥ యచ్ఛబ్దయోస్తదఙ్ఘ్రి పద్మం ద్రక్ష్యామీతి పూర్వేణ సంబన్ధః బ్రహ్మరుద్రాదిభిః ఆది-ర్యేషాం, తైః, సురైః-రర్చితం, అనేన పరత్వముక్తం, దేవ్యా, దేవస్య విష్ణోస్సంబన్ధిన్యా శ్రియా లక్ష్మ్యా-అర్చితం అనేన పారమైశ్వర్యముక్తం - శ్రియా బ్రహ్మాదిభిరా, శ్రీయమాణయా లక్ష్మ్యా వ్యర్చితత్వోక్తిః సాత్వతైః భక్తైస్సహ, మునిభిరప్య-ర్చితమిత్యనేన సౌభాగ్యాతిశయ ఉక్తః-సాత్వన్తత ఏవ సాత్వతాః- ప్రజ్ఞాదిత్వాత్స్వార్థేఽణ్ అనుచరైస్సహ వనే-గోచారణార్థ-మనుచర, దిత్యనేన వాత్సల్యం సౌలభ్యం చోక్తం - గోపికానాం, కుచకుఙ్కుమైః రఞ్జిత, మిత్యనేన-కమనీయత్వముక్తమ్ ॥ ౮ ॥ ద్రక్ష్యామీతి॥ నూనం, మహం ముకున్దస్య, ముఖం, ద్రక్ష్యామి, తత్సూచక శుభం దృష్ట్వా హ్యాశ్యన్నాహ అమీ-మృగాః-మే మమ-ప్రదక్షిణం యథా తథా - చరన్తి గచ్ఛన్తి-కథంభూతం ముఖం-శోభనౌ, కపోలౌ నాసికా చ, యస్మిన్, స్మితసహితః- అవలోకో, యస్మిన్, తచ్చ-అరుణే, పఙ్కజవల్లోచనే, యస్మిన్, తచ్చ గుడాలకైర్వక్రకేశైః-నావృతమ్ ॥ ౯ ॥ పునరప్యన్యచ్చిన్తయతి ॥ అప్యద్యేతి॥ నుహో- భారావతారాయ భారాపనోదనాయ, నిజేచ్ఛయా న తు కర్మణా, మనుజత్వ, మీయుషః ప్రాప్తవతో, నిరతిశయలావణ్యాశ్రయస్య-విష్ణో రుపలమ్భనం దర్శనం, భవిష్యతి-అప్యద్య దృష్ట్యర్థ నైవం స్యాత్-తర్హి-మహ్యం, మమ దృశో లోచనస్య, అఞ్జసా ఆసు-అవ్యవహితం, ఫలం-న స్యాదితిన-అపితు, స్యాదేవేత్యర్థః ॥ ౧౦ ॥ నను కో ఽసావస్మదాదివిలక్షణో విష్ణు-ర్యో, మనుజత్వమీయివాన్, యస్య చ దర్శనం బహుమన్యసే-ఇత్యాశఙ్క్యాహ చతుర్భిశ్శ్లోకైః యస్యేత్యాదిభిః ॥ యచ్ఛబ్దయోస్సచావతీర్ణ ఇత్యుత్తరేణ సంబన్ధః- అహంరహిత ఇత్యత్రాహంశబ్దేనానాత్మన్యాత్మాభిమాన హేతురహఙ్కారో లక్ష్యతే - అసత్సతోస్స్వశరీరభూతయోః ప్రకృతిపురుషయోః, ఈక్షితా ద్రష్టా జ్ఞాతాఽపి అహంరహితః జీవవత్స్వాభేదభ్రమరహితః జీవో హి దేహం పశ్యన్ స్వాభిన్నమనుసన్ధత్తే-తద్వ-ద్యః - ప్రకృతిపురుషా

ఽతరన్వన్యథ మణ్డలత్విషా ॥ ౭ ॥ యదర్చితం బ్రహ్మభవాదిభిస్సురైః శ్రియా చ దేవ్యా మునిభిస్ససాత్వతైః। గోచారణాయానుచరైశ్చరద్వనే యద్గోపికానాం కుచకుఙ్కుమాఙ్కితమ్ ॥ ౮ ॥ ద్రక్ష్యామి నూనం సుకపోలనాసికం స్మితావలోకారుణకఞ్జలోచనమ్। ముఖం ముకున్దస్య గుడాలకావృతం ప్రదక్షిణం మే ప్రచరన్తి వై మృగాః ॥ ౯ ॥ అప్యద్య విష్ణోర్మనుజత్వమీయుషో భారావతారాయ భువో నిజేచ్ఛయా। లావణ్యధామ్నో భవితోపలమ్భనం మహ్యం న న స్యాత్ఫలమఞ్జసా దృశః ॥ ౧౦ ॥ య ఈక్షితా ఽహంరహితో ఽప్యసత్సతోస్స్వతేజసా పాస్తతమోభిదాభ్రమః। స్వమాయయా ఽఽత్మన్రచితైస్తదీక్షయా ప్రాణాక్షధీభిస్సదనేష్వభీయతే ॥ ౧౧ ॥ యస్యాఖి

పశ్యన్నపి-న స్వాభిన్నావనుసన్ధత్తే-కిన్తు, స్వరూపతస్స్వభావతశ్చ స్వస్మాదత్యన్తవిలక్షణావేవ పశ్యతీత్యర్థః అనేన బద్ధజీవవైలక్షణ్యముక్తం - తత్ర హేతుం వదన్ ముక్తవైలక్షణ్యమాహ ॥ స్వతేజసేతి॥ స్వతేజసా స్వాసాధారణనిత్యాసఙ్కుచితాపరిచ్ఛిన్నజ్ఞానేన-అపాస్తం నిరస్తం, ప్రతిక్షిప్తం-తమో ఽజ్ఞానం, తన్మూలకో-భిదాభ్రమః భేదభ్రమః, అస్వాత్మకస్వతన్త్రవస్తుభ్రమశ్చ యస్య, సః ముక్తో హి బద్ధదశాయాం సఙ్కుచితజ్ఞానేనానిరస్తాజ్ఞానతన్మూలకా బ్రహ్మాత్మకస్వతన్త్రవస్తుభ్రమయుక్తో భవద్వా, స్వతేజసా స్వసంబన్ధినాపరాభిభవసామర్థ్యే-న-నిరస్తం తమో ఽజ్ఞానం-తన్మూలకో, భిదాభ్రమః-స్వస్మిన్నద్వారకదేవత్వమనుష్యత్వాది భేదభ్రమశ్చ-యస్య-సః-కథమేవంభూతో విజ్ఞాయత ఇత్యత్రాహ॥ స్వమాయయా స్వశరీరభూతయా ప్రకృత్యా కారణభూతయా-తదీక్షయా తద్విషయ కేనకరణభూతేన స్వసంకల్పేన ఆత్మని స్వస్మిన్నేవాధారభూతే-రచితైః- ప్రాణేన్ద్రియబుద్ధిభిః-లిఙ్గవ్యత్యయ ఆర్షః-రచితాభిః ప్రాణేన్ద్రియబుద్ధిభిః కార్యభూతాభిః - సదనేషు భోగాయతనేషు దేహేషు- అభీయతే అభిగమ్యతే బుధ్యతే - ప్రాణాదీనాం కారణతయా జ్ఞాయత ఇత్యర్థః - ప్రాణాదిభిర్జన్తుషు భాతిచిత్ర ధేతి పాఠే- ప్రాణాదీనామపి పరమాత్మశరీరత్వాత్తైర్విశిష్టశ్చిత్రధా భాతీ, తి శాస్త్రవశాదవగమ్యాహ - న చ ప్రాణాదిసృష్టిః జీవకర్తృకైవేతి తత్కారణతయా జ్ఞాయమానో జీవాన్నాతిరిచ్యత ఇతి వక్తుం యుక్తం - స్వస్వప్రాణాదిసృష్టేః స్వస్వకర్తృకత్వాసంభవాత్ - న హి ప్రబుద్ధః స్వదుఃఖసాధనాని స్వయం సృజతి - నాపి సర్వప్రాణాదిసృష్టి రేకజీవకర్తృకేతి యుక్తిమత్, తస్యాపి స్వయం ప్రాణాదిరహితస్య కర్తృత్వాసంభవాత్ - ప్రాణాదిమత ఏవ కర్తృత్వదర్శనాత్ - ప్రాణాదిమత్త్వే తు తత్సృష్టేః కర్త్రన్తరసాపేక్షత్వాత్ - న చ తావత్స్వస్య ప్రాణాదీన్సృష్ట్వా తతో ఽన్యేషామపి సృజతీతి వక్తుం యుక్తం - తావత్ప్రాణాదిరహితస్య ప్రాణాదిసృష్టికర్తృత్వాసంభవాదన్యోన్యాశ్రయాచ్చ - పరమాత్మా తు కరణాయత్తజ్ఞాననిరపేక్షస్సఙ్కల్పమాత్రేణైవ ప్రాణాదీన్స్రష్టుం శక్నోతీతి తత్కారణతయా జ్ఞాయత ఇతి సుష్ఠూక్తమ్ ॥ ౧౧ ॥ యస్యేతి॥ అఖిలానాం జీవ

---

౧౧ ॥ శ్లో ॥ పా ॥ ప్రాణాదిభిర్జన్తుషు భాతిచిత్రధా ॥

శ్రీవీరరాఘవీయవ్యాఖ్యాసహితే ❁ శ్రీభాగవతే ❁ దశమస్కన్ధే ❁ అష్టత్రింశోఽధ్యాయః. ౧౬౩

తాంశ్శృణ్వతాంచజనానాం - అమీవంపాపంఘ్నన్తీతితథా - తై-ర్యస్య-గుణకర్మజన్మభిః - సుమఙ్గలైః నిరతిశయశ్రేయస్కరైః-విమిశ్రాః-వాచోగిరః - ప్రాణన్తిశుమ్భన్తీత్యన్తర్భావితణ్యర్థనిర్దేశః-జగ - జ్జీవయన్తి-శోభయన్తి - పునన్తిచేత్యర్థః-తత్ర-గుణాః వాత్సల్యసౌశీల్యసౌలభ్యాదయః - కర్మాణిజగద్వ్యాపారప్రభృతీనిచేష్టితాని-జన్మానిరామకృష్ణాదీని - యావాచ-స్తద్విరక్తాః భగవద్గుణాదిప్రతిపాదనరహితా-స్తాః - పదలావణ్యార్థలావణ్యయుక్తా అపి - శవశోభనాః వస్త్రాద్యలఙ్కృతశవవచ్ఛోభనాః-మతాః జ్ఞాతాః-శవకల్పానామభిమతా ఇతిభావః ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ సచేతి॥ యఏవంవిధో విష్ణురీశ్వరః-సఏవ-సాత్వతాన్వయేయాదవకులే - శ్రీకృష్ణరూపేణా-వతీర్ణః కిల ॥ స్వసేతుః స్వకృతమర్యాదా-తంపాలయతీతితథా-తేషా - మమరవర్యాణాం దైవసంపత్తిమభిజాతానాం-శర్మసుఖం- కరోతీతితథాభూతః - యశః కీర్తిం - వితన్వన్-వ్రజే-ఆస్తే-యశోవిశినష్టి-అశేషాణ్యఖిలాని-మఙ్గళాని-యస్మాత్, తత్-యచ్చ-దేవా-గాయన్తి ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ తమితి తం-సాత్వతానాం,కులే-అవతీర్ణ-ముక్తవిధ-మహ-మద్య - నూనం-ద్రక్ష్యామి-యతో-మమ - ఉషసః-లిఙ్గవ్యత్యయ ఆర్షః.ఉషాంసి-ప్రభాతసమయాః- సుదర్శనాః ప్రసన్నాః సుఖప్రభాతా రజన్యః - శుభసూచకా బభూవురిత్యర్థః, కథంభూతం-మహతాంసాధూనాం-గతింస్వప్రాప్త్యుపాయం - గురుంహితకారిణం - కించ-రూపంవిగ్రహం,దధానంబిభ్రాణం,కథంభూతంరూపం-త్రైలోక్యకాన్తంత్రిలోకసున్దరం,దృశిమతాంచక్షుష్మతాం-మహః-నుత్సవోహర్షో, యస్మాత్, తత్-శ్రియోలక్ష్మ్యాః-ఈప్సితమాస్పదం, ఆశ్రయభూతమ్ ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ కించ॥అథేతి॥అథాస్యదర్శనానన్తరం సపది-రథావరూఢోఽహ-మీశ్వరయోః- ప్రధానపుంసోః పురుషోత్తమయోః - రామకృష్ణయో-శ్చరణం - నూనంధ్రువం-నమస్యే - చరణంకథంభూతం-యోగిభిరప్యా-త్మలబ్ధయేస్వస

లామీవహాభిస్సుమఙ్గళైర్వాచోవిమిశ్రాగుణకర్మజన్మభిః ।ప్రాణన్తిశుంభన్తిపునన్తివైజగద్యాస్తద్విరక్తాశ్శవశోభనామతాః ॥ ౧౨ ॥ సచావతీర్ణః కిలసాత్వతాన్వయేస్వసేతుపాలామరవర్యశర్మకృత్ । యశోవితన్వన్వ్రజ ఆస్తఈశ్వరోగాయన్తిదేవాయదశేషమఙ్గళమ్ ॥ ౧౩ ॥ తంత్వద్య నూనంమహతాంగతింగురుంత్రైలోక్యకాన్తందృశిమన్మహోత్సవమ్ । రూపందధానంశ్రియఈప్సితాస్పదంద్రక్ష్యే ❁ మమాసన్నుషసస్సుదర్శనాః॥ అథావరూఢస్సపదీశయోరథాత్ప్రధానపుంసోశ్చరణంస్వలబ్ధయే । ధియాధృతంయోగిభిరప్యహంధ్రువంనమస్యఆభ్యాంచసఖీన్వనౌకసః ॥ ౧౫ ॥అప్యఙ్ఘ్రిమూలేపతితస్యమేవిభుశ్శిరస్యధాస్యన్నిజహస్తపఙ్కజమ్॥ దత్తాభయంకాలభుజఙ్గరంహసా ప్రోద్వేజితానాంశరణైషిణాంనృణామ్ ॥ ౧౬ ॥ సమర్హణంయత్రనిధాయకౌశికస్తథాబలిశ్చాపజగత్త్రయేన్ద్రతామ్ । యద్వావిహారేవ్రజయోషితాంశ్రమంస్పర్శేనసౌగన్ధికగన్ధ్యపానుదత్ ॥ ౧౭॥ నమయ్యుపైష్యత్యరిబుద్ధిమచ్యుతః కంసస్యభృత్యః ప్రహితోఽపివిశ్వదృక్ । యోఽన్తర్బహిశ్చేతసఏతదీహితంక్షేత్రజ్ఞఈక్షత్యమలేనచక్షుషా ॥ ౧౮ ॥ అప్యఙ్ఘ్రిమూలేఽవహితంకృతాఞ్జలింమామీక్షి

త్తాసిద్ధ్యై-ధియా, కేవలం-ధృతంభావితం-నతుదృష్టమితిభావః - తథా-ఆభ్యాంప్రధానపుంభ్యాంసహ - అనయోః-సఖీ - న్వనౌకసోగోపా-న్నమస్యే ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ కించా-థానన్తర-మఙ్ఘ్రిమూలే-పతితస్య-మమ-శిరసి-విభుః శ్రీకృష్ణః,స్వయం-హస్తపఙ్కజం అధాస్యత్,అధాస్యహస్తపఙ్కజంవిభావయతి ॥ దత్తాభయమిత్యాదినార్ధేన ॥ కాలఏవభుజఙ్గ - స్తస్య,రంహసా వేగేన,ప్రోద్వేజితానాం సంసారభీరూణాం,శరణైషిణాం రక్షణోపాయత్వేనాధ్యవస్యతాంజనానాం- దత్తమభయంయేనతత్ ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ కిఞ్చ,యత్రయస్మిన్ హస్తపఙ్కజే బలిర్వైరోచనిః,పదత్రయపరిమితభూదానసమయే,అర్హణమర్ఘ్యం-విధాయ జగత్రయేన్ద్రతాం,ప్రాప్తవానితిప్రసిద్ధిముపజీవ్యేత్యర్థముక్తం , ఏవంముముక్షూణాం మోక్షదం సకామానామభ్యుదయప్రదంచేత్యుక్తం,అనురక్తానాంపరమసుఖదంచేత్యాహ॥యద్వేతి॥వాశబ్దోవితర్కే,ఉక్తసముచ్చయద్యోతకోవా॥ నిపాతానామనేకార్థత్వాత్ ॥ యచ్చేత్యర్థః,వ్రజయోషితాం,విహారే-యః శ్రమ,స్తం,సౌగన్ధికగన్ధి యద్ధస్తపఙ్కజంకర్తృ అపానుదత్ దూరీచకార సౌగన్ధికస్యేవగన్ధోయస్యతత్సౌగన్ధికగన్ధి, సౌగన్ధికంకమలజాతివిశేషః ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ ఏవంపరమానుగ్రహంసంభావ్యపునరప్యసంభవమాశఙ్క్యపరిహరతి ॥ నమయీతి ॥ యద్యప్యహం,కంసేన , ప్రహితః ప్రేషితః-తద్భృత్యశ్చ తథాఽపి,మయి , అరిబుద్ధిం అరేరయమితిబుద్ధింనోపైష్యతినకరిష్యతీత్యర్థః,యతః,సః - విశ్వదృక్ సర్వసాక్షీ-విశ్వదృక్త్వమేవప్రపఞ్చయతి-క్షేత్రజ్ఞః యుగపత్సర్వాణి క్షేత్రాణిజానన్నీశ్వరః నియన్తా చసన్ - ఏత - దస్మచ్చేతస - ఈహితంవ్యాపారం-చేతసోఽన్తర్బహిశ్చ-వసన్ “ యోమనసితిష్ఠన్ ” న్నితిశ్రుతేః-యః-అమలేనసంకోచరూపవికారరహితేన-చక్షుషాధర్మజ్ఞానేన- ఈక్షతేసర్వంయుగపత్సాక్షాత్కరోతి , అయంభావః-బహిరేవాహంకంసమనువర్తే- అన్తస్తుశ్రీకృష్ణమేవ-తదేతదస్మాహృదిస్థోజానాతీతి ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ అపి-శబ్దశ్చరణోపాన్తే,అవహితః సంయతం-బద్ధాఞ్జలించ-మాం-స్మితేనసహితం

భాతథా - కృపామృతేనార్ద్రయా, దృశా దృష్ట్వా ద్రక్ష్యతి, తర్హి, సపద్యేవ, పినష్టాఖిలకల్మషః, విగతశఙ్కః, శోకః, ఊర్జితాం, ముదం, వోఢా ప్రాప్స్యామి ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ కిఞ్చ, సుహృత్తమం, జ్ఞాతిం - నవిద్యతే తస్మాదన్యద్దైవతం యస్య తం, మాం, పృథుభ్యాం దీర్ఘాభ్యాం, భుజాభ్యాం - పరిరప్స్యతే ఆలిఙ్గిష్యతి - యదా - తదైవ, మమ, ఆత్మా, దేహః, తీర్థీక్రియతే పవిత్రీకరిష్యతే, అతో హేతోః - మమ - కర్మాత్మకః, బన్ధశ్చ, ఉచ్ఛ్వసితి శిథిలీభవిష్యతి ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ కించ - ఉరుశ్రవాః శ్రీకృష్ణః లబ్ధః, అఙ్గసఙ్గః పరిరమ్భః, యేన, తం, బద్ధాఞ్జలిం చ, మాం, హే అక్రూర, హే తత, హే తాత ఇతి చ, వక్ష్యతి సమ్బోధయతి - తదా, వయం, జన్మభృతః సఫలజన్మానః, భవిష్యామః - యస్తు పుమాన్, మహీయసా భగవతా, నైవాదృతః ఆదృతో న భవతి, అముష్యానాదృతస్య, తజ్జన్మ, ధిక్ నిన్ద్యమిత్యర్థః ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ పునరపి సుహృత్తమం జ్ఞాతిత్వాది ప్రయుక్తపరిరమ్భాదరసమ్భవమాశఙ్క్యానన్యదైవతత్వప్రయుక్తస్యాస్యాసమ్భవమాహ ॥ నతస్యేతి ॥ యద్యపి సమస్య తస్య, నదయితాదయః, సన్తి, నవిషమా బుద్ధిరస్తీత్యర్థః, తథాఽపి, యథా, భక్తాః - ఆత్మానం, భజన్తే, తథా, భక్తాన్, భజత ఏవ ‘‘ యే యథా మాం ప్రపద్యన్తే తాంస్తథైవ భజామ్యహమ్। ప్రియో హి జ్ఞానినోఽత్యర్థమహం సచ మమ ప్రియః,, ఇతి తదుక్తేరితి భావః, అవైషమ్యేఽపి భక్తానేవానుభజత ఇత్యత్ర దృష్టాన్తః సురద్రుమః కల్పతరుః - యద్వద్యథా, ఉపాశ్రితానాం భజతామేవార్థదః కామదస్తద్వత్ న హ్యేతావతా తస్య వైషమ్యమస్తీతి భావః ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ కిఞ్చ, యదూత్తమః, అగ్రజః రామః, అవనతం ప్రణతం - మాం, స్మయన్ - పరిష్వజ్య, యో మయాఽఞ్జలిః, క్రియతే, తస్మిన్నేవ, గృహీతం - మాం, గృహం - ప్రవేశ్య, ప్రాప్తాని లబ్ధాని, సమస్తసత్కృత్యాన్యర్ఘ్యాదీని, యేన, తం,

---

తాసస్మితమార్ద్రయా దృశా । సపద్యపధ్వస్తసమస్తకిల్బిషో వోఢా ముదం వీతవిశఙ్క ఊర్జితామ్ ॥ ౧౯ ॥ సుహృత్తమం జ్ఞాతిమనన్యదైవతం దోర్భ్యాం బృహద్భ్యాం పరిరప్స్యతేఽథ మామ్। ఆత్మా హి తీర్థీక్రియతే తదైవ మే బన్ధశ్చ కర్మాత్మక ఉచ్ఛ్వసిత్యతః ॥ ౨౦ ॥ లబ్ధాఙ్గసఙ్గం ప్రణతం కృతాఞ్జలిం మాం వక్ష్యతేఽక్రూర తతేత్యురుశ్రవాః । తదా వయం జన్మభృతో మహీయసా నైవాదృతో యో ధిగముష్య జన్మ తత్ ॥ ౨౧ ॥ న తస్య కశ్చిద్దయితః సుహృత్తమో న చాప్రియో ద్వేష్య ఉపేక్ష్య ఏవ వా । తథాఽపి భక్తాన్ భజతే యథా తథా సురద్రుమో యద్వదుపాశ్రితోఽర్థదః ॥ ౨౨ ॥ కిఞ్చాగ్రజో మాఽవనతం యదూత్తమః స్మయన్ పరిష్వజ్య గృహీతమఞ్జలౌ । గృహం ప్రవేశ్యాప్తసమస్తసత్కృతం సంప్రక్ష్యతే కంసకృతం స్వబన్ధుషు ॥ ౨౩ ॥ ఇతి సఞ్చిన్తయన్ కృష్ణం శ్వఫల్కతనయోఽధ్వని । రథేన గోకులం ప్రాప్తః సూర్యశ్చాస్తగిరిం నృప ॥ ౨౪ ॥ పదాని తస్యాఖిలలోకపాలకిరీటజుష్టామలపాదరేణోః। దదర్శ గోష్ఠే క్షితికౌతుకాని విలక్షితాన్యబ్జయవాఙ్కుశాద్యైః ॥ ౨౫ ॥ తద్దర్శనాహ్లాదవివృద్ధసంభ్రమః ప్రేమ్ణోర్ధ్వరోమాఽశ్రుకలాకులేక్షణః । రథాదవప్లుత్య స తేష్వచేష్టత ప్రభోరమూన్యఙ్ఘ్రిరజాంస్యహో ఇతి ॥ ౨౬ ॥ దేహం❁భృతామియానర్థో హిత్వా దమ్భం భియం శుచమ్ । సన్దేశాద్యో హరేర్లిఙ్గదర్శనశ్రవణాదిభిః ॥ ౨౭ ॥ చిరమావేష్ట్యచోత్థాయ రథమారుహ్య వేగతః । క్వతిష్ఠతి గవేశానః కృష్ణో రామ ఇతి బ్రువన్ ॥

మాం ప్రతి, స్వబన్ధుషు విషయభూతేషు - కంసకృతం, ద్రోహం - సంప్రక్ష్యతే, ప్రచ్ఛజిజ్ఞాసయాం వాచి ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ ఇత్థం, శ్వఫల్కతనయోఽక్రూరః - పధి, క్రమేణానుచిన్తయన్ - రథేన గమనసాధనేన గోకులం, ప్రాప్తః, హే నృప - సూర్యశ్చ, అస్తగిరిం, ప్రాప్తః, అస్తమితో బభూవ, యద్యపి గోకులమధుపుర్యోరన్తరాక్రోశత్రయమేవ, అక్రూరస్తు ప్రభాతసమయ ఏవ రథారూఢో మధుపుర్యాః ప్రతస్థే, తథాఽపి కృష్ణానుచిన్తయా పరవశస్తత్ర తత్ర విలమ్బయన్ సాయన్తనవేలాయాం గోకులం ప్రాప్త ఇతి భావః ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ పదానీతి ॥ అఖిలైః, లోకపాలైః, కిరీటేషు - జుష్టాః, అమలాః - పాదరేణవో యస్య, తస్య, భగవతస్సంబన్ధీని - క్షితేరలఙ్కారరూపాణి, అబ్జాదిరేఖాభిర్విలక్షితాని చిహ్నితాని - పదాని గోష్ఠే - దదర్శ ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ తేషాం పదానాం, దర్శనేన - య ఆహ్లాదస్తేన - వివృద్ధః సంభ్రమో - యస్య, ప్రేమ్ణా ఊర్ధ్వాన్యుదఞ్చితాని - రోమాణి - యస్య - అశ్రూణాం హర్షజానాం, కలాభిర్లేశైః, ఆకులే, ఈక్షణే - యస్య - సోఽక్రూరః - రథాదవప్లుత్య, తేషు పదేషు, అచేష్టత వ్యలుఠత్, అహో ప్రభోః కృష్ణస్యామూన్యఙ్ఘ్రిరజాంసి బ్రహ్మాదీనామపి దుర్లభానీతి భావయన్నచేష్టతేత్యన్వయః ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ నన్వవసాదవదుద్ధర్షోఽపి భక్తియోగవిరోధీ, అతః కిమిత్యేవమచేష్టతేత్యాహ ॥ దేహంభృతామితి ॥ దేహభాజాం - మేతావానేవ పురుషార్థః - యోఽసౌ - దమ్భాదీన్ - త్యక్త్వా, హరేః - సందేశాద్వృత్తాన్తాద్గుణానుకథనాల్లిఙ్గానాం విగ్రహాణాం చిహ్నానాం చ దర్శనశ్రవణాదిభిశ్చ, యోఽవస్థావిశేషః, స ఏవేతి ప్రదర్శయితుమిత్యర్థః, భక్తైః పరాం కాష్ఠాం దర్శయితుమచేష్టతేతి భావః ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ తతో, వ్రజే, కృష్ణం రామం చ దదర్శ - కథంభూతౌ, గావో దుహ్యన్తేఽస్మిన్నితి గోదోహనం తత్స్థానం - గతౌ

ప్రాప్తౌ, శ్యామలశ్చ శ్వేతశ్చ, తౌ. శ్రియో లక్ష్మ్యాః, శోభాయాశ్చ, ఆశ్రయభూతౌ బృహద్భుజౌ పీనవర్తులదీర్ఘభుజయుక్తౌ శోభనే ప్రసన్నే, ముఖే, యయోః, తౌ, బాలద్విరదస్య కలభస్యేవ, పదవిన్యాసౌ యయోః ❁॥ ౨౮ ॥ ❁ధ్వజాదిరేఖాభిః, చిహ్నితైః అఙ్ఘ్రిపఙ్కజైః వ్రజమలఙ్కుర్వన్తౌ-మహాత్మానౌ సుశీలౌ, అనుక్రోశోఽనుకమ్పా, తద్విలసితం స్మితయుక్తం-మీక్షణం-యయోః ❁॥ ౨౯ ॥ ❁ఉదారా రుచిరా, క్రీడా-యయోః, స్రజావనయోస్త ఇతి తౌ-పుణ్యేన-చన్దనేనా-నులిప్తాన్యఙ్గాని యయోః-విరజే నిర్మలే-వాససీ-యయోః ❁॥ ౩౦ ॥ ❁ప్రధానపురుషౌ శ్రేష్ఠపురుషౌ, ఆద్యౌ సృష్టేః పూర్వం విద్యమానౌ జగత్కారణభూతౌ, జగన్మయౌ జగచ్ఛరీరకత్వేన తత్ప్రచురౌ-జగత్యర్థే జగత్పరిపాలనార్థ-మంశేన సఙ్కల్పేనా-వతీర్ణౌ-బలాధిక్యాద్బలః-కేశౌ బ్రహ్మరుద్రౌ-వాతి ఉత్పాదయతీతి కేశవః ॥ క ఇతి బ్రహ్మణో నామ ఈశోఽహం సర్వదేహినామ్ । ఆవాం తవాఙ్గే సమ్భూతౌ తస్మాత్కేశవనామవానితి రుద్రేణైవ కేశవశబ్దార్థస్య నిరుక్తేః-బలశ్చ కేశవశ్చ బలకేశవౌ ❁॥ ౩౧ ॥❁ హే రాజన్, స్వయా, ప్రభయా-దిశో-వితిమిరాః-కుర్వాణౌ, యథా-కనకేనా చితః-మధ్యే ఉపచితః, మరకతశైలః ఇన్ద్రనీలపర్వత ఇతి యావత్, ఇయం కృష్ణస్యోపమా-రౌప్య ఇత్యస్యాఙ్గనాచిత ఇతి శేషః-ఇయం రామస్యోపమా, ఏవంభూతౌ-దదర్శేతి సమ్బన్ధః ❁॥ ౩౨ ॥ ❁తదా-సోఽక్రూరః-తత్క్షణమేవ, రథాత్-అవప్లుత్య, ప్రేమ్ణా, విహ్వలః-రామకృష్ణయోః, చరణోపాన్తే-దణ్డవత్, పపాత ❁॥ ౩౩ ॥ ❁భగవద్దర్శనజాహ్లాదేన య-ద్బాష్పం - తేన-పరితః, ఆకులే వ్యాప్తే, ఈక్షణే-యస్య, సః - పులకైః - రాచితం వ్యాప్తం, అఙ్గం-యస్య - తథాభూతః-హే నృప, ఔత్కణ్ఠ్యాత్-స్వాఖ్యానే అక్రూరోఽహం నమస్కరోమీతి కథనే, నాశకత్ న ప్రబభూ

దదర్శ రామం కృష్ణం చ గోష్ఠే గోదోహనం గతౌ। పీతనీలామ్బరధరౌ శారదామ్బురుహేక్షణౌ ।కిశోరౌ శ్యామలశ్వేతౌ శ్రీనికేతౌ బృహద్భుజౌ।సుముఖౌ సున్దరవరౌ బాలద్విరదవిక్రమౌ ॥ ౨౮ ॥ ధ్వజవజ్రాఙ్కుశామ్భోజైశ్చిహ్నితైరఙ్ఘ్రిభిర్వ్రజమ్ । శోభయన్తౌ మహాత్మానౌ సానుక్రోశస్మితేక్షణౌ ॥ ౨౯ ॥ ఉదారరుచిరక్రీడౌ స్రగ్విణౌ వనమాలినౌ। పుణ్యగన్ధానులిప్తాఙ్గౌ స్నాతౌ విరజవాససౌ॥ ౩౦ ॥ప్రధానపురుషావాద్యౌ జగద్ధేతూ జగన్మయౌ । అవతీర్ణౌ జగత్యర్థే స్వాంశేన బలకేశవౌ॥ ౩౧ ॥దిశో వితిమిరా రాజన్కుర్వాణౌ ప్రభయా స్వయా । యథా మరకతశ్శైలో రౌప్యశ్చ కనకాచితః ॥ ౩౨ ॥రథాత్తూర్ణమవప్లుత్య సోఽక్రూరః స్నేహవిహ్వలః।పపాత చరణోపాన్తే దణ్డవద్రామకృష్ణయోః ॥ ౩౩ ॥ భగవద్దర్శనాహ్లాదబాష్పపర్యాకులేక్షణః । పులకాఞ్చిత ఔత్సుక్యాత్స్వాఖ్యానే నాశకన్నృప ॥ ౩౪ ॥ భగవాంస్తదభిప్రేత్య రథాఙ్గాఙ్కితపాణినా । పరిరేభేఽభ్యుపాకృష్య ప్రీతః ప్రణతవత్సలః॥ ౩౫ ॥సఙ్కర్షణశ్చ ప్రణతముపగూహ్య మహామనాః। గృహీత్వా పాణినా పాణిమనయత్సానుజో గృహమ్॥ ౩౬ ॥పృష్ట్వా చ స్వాగతం తస్మై నివేద్య చ వరాసనమ్। ప్రక్షాల్య విధివత్పాదౌ మధుపర్కముపాహరత్॥ ౩౭ ॥నివేద్య గాం చాతిథయే సంవాహ్య శ్రాన్తమాదృతః। అన్నం బహుగుణం మేధ్యం శ్రద్ధయోపాహరద్విభుః॥ ౩౮ ॥తస్మై భుక్తవతే ప్రీత్యా రామః పరమధర్మవిత్ । ముఖవాసైర్గన్ధమాల్యైః పరాం ప్రీతిం వ్యధాత్పునః॥ ౩౯ ॥ పప్రచ్ఛ సత్కృతం నన్దః కథం స్థ నిరనుగ్రహే ।కంసే జీవతి దాశార్హ సౌనపాలా ఇవావయః॥

వ ❁॥ ౩౪ ॥ ❁భగవాన్ కృష్ణః-త-దక్రూరోఽయమేతదర్థమిహాగత ఇత్యేత-జ్జ్ఞాత్వా-ప్రణతవత్సలత్వాత్, రథాఙ్గేన చక్రేణా-ఙ్కితో-యః-పాణిః-తేన-త-మభిముఖం-సమీపే ఆకృష్య-ప్రీతః-పరిరేభే ఆలిఙ్గితవాన్ ❁॥ ౩౫ ॥ ❁తత-స్సఙ్కర్షణోఽపి, ప్రణత-మక్రూర, ముపగూహ్యాలిఙ్గ్య, ప్రీతమనాః, స్వపాణినా తస్య-పాణిం-గృహీత్వా-సానుజో-గృహ-మనయత్ ❁॥ ౩౬ ॥ ❁తత-స్స్వాగతం-పృష్ట్వా, తస్మై- అక్రూరాయ, శ్రేష్ఠ-మాసన-సమర్ప్య, యథావిధి-పాదౌ-ప్రక్షాల్య, మధుపర్క, ముపాహృత్యానీయ-సమర్పితవాన్ ❁॥ ౩౭ ॥ ❁తత-ఆదృతోఽతిథయేఽక్రూరాయ-గాం-సమర్ప్య-శ్రాన్తం-తం-సంవాహ్య పాదసంవాహనాదికం కారయిత్వా - మేధ్యం విశుద్ధం - బహుగుణోపేతం షడ్రసయుక్త - మన్నం-శ్రద్ధయా-సమర్పయామాస ❁॥ ౩౮ ॥ ❁తస్మా ఇతి॥ ముఖవాసైః కర్పూరాదిభిః, గన్ధమాల్యతామ్బూలైశ్చ తస్మై తస్య-పరాం-ప్రీతిం-వ్యధాదుపాపాదయత్ ❁॥ ౩౯ ॥ ❁తతో-నన్దస్తం-కుశలం-పప్రచ్ఛ॥ ప్రశ్నమాహ కథమిత్యాదినా విమృశామ ఇత్యన్తేన॥ నిరనుగ్రహే ప్రత్యుత క్రూరే చ-దాశార్హ-కంసే-జీవతి సతి-కథం కేన ప్రకారేణ- స్థ జీవథేత్యర్థః - సౌనాః పశుఘాతినః-పాలకాః-యేషాం-తే-అవయో మేషా ఇవ-తత్తుల్యా యూయమిత్యర్థః ❁॥ ౪౦ ॥ ❁నిరనుగ్రహతామేవాహ॥ యోఽవధీదితి॥ స్వసుర్భగిన్యాః-క్రోశన్త్యాస్సత్యాః-తోకాన్యపత్యాని-అవధీత్ - అసుతృప్ అసూన్ తర్పయతీతి తథా-అతః ఖలః తస్యైవంవిధస్య కంసస్య - ప్రజానాం-యో యుష్మాకం - కుశలం- కీదృశమితి విమృశామహే, యేషాం జీవనమాత్రమపి దుర్లభం తేషాం వః కుశలం కిమితి విచా

రయామేత్యర్థః॥ ॥ ౪౧ ॥ ॥ఇత్థం,నన్దేన-సూనృతయామధురయా,వాచా- పరిపృష్ట-స్సత్కృతశ్చ,అక్రూరః,అధ్వశ్రమం-జహౌ ॥ ౪౨॥ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాందశమస్కన్ధేఅష్టత్రింశోఽధ్యాయః ॥॥॥

అథసమవాప్తమనోరథేనాక్రూరేణవిజ్ఞాపితకంసచికీర్షస్యభగవతః ప్రస్థానసమయోద్యోగసమవలోకనభవిష్యద్భగవద్విశ్లేషజతాపతప్తగోపీజనమిథస్సంభాషణంమధ్యేమార్గమక్రూరాయస్వాసాధారణదివ్య విగ్రహప్రదర్శన ప్రకారంచానువర్ణయత్యేకోనచత్వారింశేన ॥ సుఖోపవిష్టఇత్యాదినా॥ భక్తానాంమనోరథాస్సత్యాభవన్తీతిదర్శయన్నాహ॥సుఖోపవిష్టఇతి॥రామకృష్ణాభ్యా-మర్వధికం-సమ్మానితః-పర్యఙ్కే,సుఖంయథాతథోపవిష్టోఽక్రూరః-పథి-యాన్మనోరథాన్,చకార-తాన్సర్వాన్-లేభే,ప్రాప ॥॥౧॥॥తథాహి॥భగవతిపాడ్గుణ్యపూర్ణే - శ్రీనికేతనే,శ్రీనివాసే,ప్రసన్నేసతి-కి-మలభ్యం-సర్వం సులభమేవేత్యర్థః,తస్మాదైశ్వర్యకైవల్యభగవత్ప్రాప్త్యాద్యన్యతమంస్వసమీహితంకిమితినవృణ్వతఇత్యత్రాహ-తథాఽపి,యద్యపిసర్వంసులభమేవ,తథాపి, హేరాజన్,తత్పరాఃభగవత్పరాః,కిఞ్చిదపినవాఞ్ఛన్తిహి, తదనుభవాపేక్షయాసర్వస్యతుచ్ఛత్వాదితిభావః॥౨॥ ॥తదా,భగవాన్,దేవకీసుతః,సాయఙ్కాలభోజనం,కృత్వా,స్వసుహృత్సువసుదేవాదిషు,కంసస్య,వృత్తిమన్వచ్ఛ,తస్య,చికీర్షితం-పప్రచ్ఛ ॥ ౩ ॥ ప్రశ్నమేవాహ॥తాతేత్యాదిభిశ్చతుర్భిః॥ హేతాత-సౌమ్య ఆగతః త్వం కచ్చిత్ ఇదమస్మదిష్టంస్వాగతంనిర్విఘ్నమాగమనంజాతంకిల-వోయుష్మాకం భద్రమస్తుసర్వత్రసర్వదాకుశలమేవభూయాత్ స్వే

యోఽవధీస్స్వస్వసుస్తోకాన్క్రోశన్త్యాఅసుతృప్ఖలః । కిన్నుస్విత్తత్ప్రజానాంవఃకుశలంవివృశామహే॥౪౧॥ ఇత్థంమధురయావాచానన్దేనసుసభాజితః । అక్రూరఃపరిపృష్టేనజహావధ్వపరిశ్రమమ్॥ ౪౨ ॥॥॥॥॥॥॥ ॥॥॥॥॥॥॥ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే,దశమస్కన్ధే,అష్టత్రింశోఽధ్యాయః ॥॥॥॥॥॥॥ శ్రీశుకఉవాచ॥సుఖోపవిష్టఃపర్యఙ్కే-రామకృష్ణోరుమానితః। లేభేమనోరథాన్సర్వాన్పథియాన్సచకారహ ॥౧॥ కిమలభ్యంభగవతిప్రసన్నేశ్రీనికేతనే। తథాఽపితత్పరారాజన్నహివాఞ్ఛన్తికిఞ్చన॥ ౨ ॥సాయన్తనాశనంకృత్వాభగవాన్దేవకీసుతః । సుహృత్సువృత్తింకంసస్యపప్రచ్ఛాన్యచ్చికీర్షితమ్॥ ౩ ॥శ్రీభగవానువాచ ॥ తాతసౌమ్యాగతఃకచ్చిత్స్వాగతంభద్రమస్తువః। అపిస్వజ్ఞాతిబన్ధూనామనమీవమనామయమ్ ॥ ౪ ॥ కింనునఃకుశలంపృచ్ఛేఏధమానేకులామయే । కంసేమాతులనామ్న్యఙ్గస్వానాంనస్తత్ప్రజాసుచ॥ ౫ ॥అహోఅస్మదభూద్భూరిపిత్రోర్వృజినమార్యయోః । యద్ధేతోఃపుత్రమరణంయద్ధేతోర్బన్ధనంతయోః॥ ౬ ॥దిష్ట్యాఽద్యదర్శనంస్వానాంమహ్యంవస్సౌమ్యకాఙ్క్షితమ్ । సంజాతంవర్ణ్యతాంతాతతవాగమనకారణమ్॥ ౭ ॥శ్రీశుకఉవాచ॥ పృష్టోభగవతాసర్వంవర్ణయామాసమాధవః। వైరానుబన్ధంయదుషువసుదేవవధోద్యమమ్॥ ౮ ॥యత్సన్దేశోయదర్థంవాదూతస్సంప్రేషితస్స్వయమ్ । యదుక్తంనారదేనాస్యస్వజన్మానకదున్దుభేః॥ ౯ ॥శ్రుత్వాఽక్రూ

షామాతృష్వస్రీయాణాం-జ్ఞాతీనాం-సపిణ్డానాం-బన్ధూనాంఅసపిణ్డానాం-చఅనమీవంఆశుభరహితం-అనామయంఆరోగ్యమపి,అస్తికచ్చిత్ ॥ ౪ ॥ ఏవంప్రశ్నోఽపిమమనాతీవసజ్గచ్ఛతఇత్యాహ॥కింన్వితి॥అఙ్గహేతాత-మాతులనామ్నినామమాత్రేణమాతులే,నతువృత్త్యేతిభావః- అస్మాకం- కులామయేకులస్యరోగతుల్యేకంసే -వర్ధమానేసతి నోఽస్మాకం -స్వానాంజ్ఞాతీనాం-తత్ప్రజాసుతదపత్యేషుచ-కుశలం-కిన్నుకిమితి-పృచ్ఛే॥ ॥ ౫ ॥ ॥అహోఅస్మత్ అస్మత్తోనిమిత్తాత్-ఆర్యయోఃపూజ్యయోః-నిరపరాధయో-ర్నౌ-మాతాపిత్రో-ర్భూరి-వృజినందుఃఖం-ప్రాప్తం॥తదేవప్రపఞ్చయతి॥యత్ యస్మాత్ - అస్మత్తో-హేతోఃనిమిత్తాత్-త్వత్పుత్రాణాంఅస్మదగ్రజానాం-మరణం-య-దస్మన్నిమిత్తా-త్తయోఃపిత్రోః-బన్ధనంచ ప్రాప్తమ్ ॥ ౬ ॥ అస్తుతావత్,హేసౌమ్య-చిరం-వాఞ్ఛితం-స్వానాం - వోయుష్మాకం-దర్శనంత్వ-ద్య-సంజాతం-ఏత,ద్దిష్ట్యాఆనన్దజనకం,అస్మాకం। హేతాత-తవా-గమనకారణం-వర్ణ్యతాంకథ్యతామ్ ॥ ౭ ॥ ॥ఇతీత్థం-భగవతా-పృష్టో-మాధవోమధువంశప్రభవోఽక్రూర-స్సర్వం,వర్ణయామాస ॥ సర్వశబ్దవివక్షితమేవప్రపఞ్చయతి ॥ వైరానుబన్ధమితిసార్ధేన - యదుషువిషయభూతేషు-కంసస్య-వైరానుబన్ధంవైరప్రీతిఃతదనుబధ్యతఇత్యనుబన్ధః-తత్కార్యక్లేశాపాదనంచ - తథా-వసుదేవస్య -వధోద్యమం వధార్థయత్నమ్ ॥ ౮ ॥ ॥యః-ధనుర్యాగచ్ఛద్మనాసన్దేశో-యస్యసః- స్వయమాత్మా - దూతఃదూతీకృతః,యదర్థంసోపాయంసమానయనేనచాణూరాదిభిర్ఘాతనార్థం - ప్రేషితః- ఆనకదున్దుభేఃవసుదేవాత్సకాశాత్ , స్వజన్మకృష్ణజన్మచ-యన్నారదేనా-స్యకంసస్యో,క్తం-తచ్చే - త్యేతత్సర్వం-వర్ణయామాసేతిసంబన్ధః ॥ ౯ ॥ ॥ఇత్థం-వర్ణిత-మక్రూరస్య,వచఆకర్ణ్య-కృష్ణః-పరాన్శత్రూన్వీరాన్హన్తీతితథా-బలోరామశ్చ,ప్రహస్య-రాజ్ఞాకంసేన-ఆదిష్టం - సర్వం-నన్దంప్రతి విజ్ఞా

తుః॥ విజ్ఞాపయామాసుః ॥ ౧౦ ॥ సోఽపి నన్దోఽపి-గోపాన్-సమాదిశత్ ఆజ్ఞాపయామాస॥ సమాదేశప్రకారమేవాహ॥ గృహ్యతామిత్యాదినా కిలేత్యన్తేన॥ గోరసః క్షీరాదిః- గృహ్యతాం-తథా- ఉపాయనాన్యుత్తమవస్తూని-గృహ్ణీధ్వం-శకటాని-యుజ్యన్తాం-వృషభైరితి శేషః ॥ ౧౧ ॥ శ్వస్సమనన్తరేఽహ్ని, మధుపురీం ప్రతి గమిష్యామః - నృపతేః కంసాయ, సంప్రదానస్య శేషత్వవివక్షయా షష్ఠీ-రసాన్ క్షీరఘృతాదీన్-దాస్యామః- అత్ర మధుపుర్యాం - మహాసత్రం ధనుర్యాగం-ద్రక్ష్యామః-జానపదా దేశవాసినస్తత్ర - యాన్తి కిల - తాంశ్చ ద్రక్ష్యామ ఇత్యర్థః ॥ ౧౨ ॥ ఇత్థం-నన్దగోపః-స్వస్య, గోకులే, క్షత్త్రా సూతేన ప్రయోజ్యకర్త్రా అఘోషయత్ హే నృప-తాః గోకులస్థాః- గోప్యః - తదా -అక్రూరం - రామకృష్ణౌ-వ్రజాన్నేతుమాగత-ముపశ్రుత్య వ్యథితా-బభూవుః ॥ ౧౩ ॥ వ్యథాలిఙ్గాన్యాహ పఞ్చభిః ॥ కాశ్చిదితి॥ కాశ్చిద్గోప్యః- తేన శ్రవణేన కృతో-హృత్తాప- స్తేన-య-శ్శ్వాసః సోష్ణనిశ్వాసమారుత-స్తేన-మ్లానా, ముఖశ్రీ-ర్యాసాం - తాః, శ్లథాని - దుకూలాని-వలయాని-కేశగ్రన్థయశ్చ-యాసాం, తథాభూతాః-కాశ్చన-బభూవుః ॥ ౧౪ ॥ అన్యాస్తు- తస్య భగవతోఽనుధ్యానేన-నివృత్తా-అశేషా-శ్చక్షురాదివృత్తయో-యాసాం తాః - ఇమం లోకం దేహమపి - నాభ్యజానన్ నానుసమదధత-ఆత్మైవ లోకస్తం-గతా-ఆత్మసాక్షాత్కారిణః-యోగారూఢా ఇవేత్యర్థః ॥ ౧౫ ॥ అపరాః స్త్రియః, శౌరేః -గిరః, స్మరన్త్యః, సమ్ముముహుః-కథంభూతా గిరః-అనురాగేణ యః-స్మితం-తేనేరితాః- హృదిస్పృశః స్మితేతి తథా-మనోజ్ఞాః విచిత్రాణి పదాని -యా

రవచః కృష్ణో బలశ్చ పరవీరహా । ప్రహస్య నన్దం పితరం రాజ్ఞాఽఽదిష్టం విజజ్ఞతుః॥ ౧౦ ॥ గోపాన్సమాదిశత్సోఽపి గృహ్యతాం సర్వగోరసః । ఉపాయనాని గృహ్ణీధ్వం యుజ్యన్తాం శకటాని చ॥ ౧౧ ॥ యాస్యామః శ్వో మధుపురీం దాస్యామో నృపతే రసాన్ । ద్రక్ష్యామోఽత్ర మహాసత్రం యాన్తి జానపదాః కిల ॥ ఏవమాఘోషయత్క్షత్త్రా నన్దగోపః స్వగోకులే॥ ౧౨ ॥ గోప్యస్తాస్తదుపశ్రుత్య బభూవుర్వ్యథితా నృప। రామకృష్ణౌ పురీం నేతుమక్రూరం వ్రజమాగతమ్॥ ౧౩ ॥ కాశ్చిత్తత్కృతహృత్తాపశ్వాసమ్లానముఖశ్రియః । స్రంసద్దుకూలవలయకేశగ్రన్థ్యశ్చ కాశ్చన॥ ౧౪ ॥ అన్యాశ్చ తదనుధ్యాననివృత్తాశేషవృత్తయః। నాభ్యజానన్నిమం లోకమాత్మలోకం గతా ఇవ॥ స్మరన్త్యశ్చాపరాః శౌరేరనురాగస్మితేరితాః । హృదిస్పృశశ్చిత్రపదా గిరస్సమ్ముముహుస్స్త్రియః॥ ౧౬ ॥ గతిం సులలితాం చేష్టాం స్నిగ్ధహాసావలోకనమ్। శోకాపహాని నర్మాణి ప్రోద్దామచరితాని చ॥ ౧౭ ॥ చిన్తయన్త్యో ముకున్దస్య భీతా విరహకాతరాః । సమేతాస్సఙ్ఘశః ప్రోచురశ్రుముఖ్యోఽచ్యుతాశయాః॥ ౧౮ ॥ గోప్య ఊచుః॥ అహో విధాతస్తవ న క్వచిద్దయా సంయోజ్య మైత్ర్యా ప్రణయేన దేహినః । తాంశ్చాకృతార్థాన్వియునఙ్క్ష్యపార్థకం విచేష్టితం తేఽర్భకచేష్టితం యథా॥ ౧౯ ॥ యస్త్వం ప్రదర్శ్యాసితకున్తలావృతం ముకున్దవక్త్రం సుకపోలమున్నసమ్ । శోకాపనోదస్మితలేశసున్దరం కరోషి పారోక్ష్యమసాధు తే కృతమ్ ॥ ౨౦ ॥ క్రూరస్త్వమక్రూరసమాఖ్యయా స్మ నశ్చక్షుర్హి దత్తం హరసే బతాజ్ఞవత్ । యేనైకదేశేఽఖిలసర్గసౌష్ఠవం త్వదీయమద్రాక్ష్మ వ

సు తాః ॥ ౧౬ ॥ కాశ్చిత్తు-విరహేణ భావినా-కాతరా విహ్వలాః-ముకున్దస్య-సున్దరతరాం - గతిం-తథాభూతాం-చేష్టాం రాసక్రీడాద్యాత్మికాం-స్నిగ్ధో-యో-హాస-స్తద్యుక్త-మవలోకనం చ-శోకమపఘ్నన్తీతి తథా - తాని-కర్మాణి పూతనాశకటాసురాదివధాత్మకాని కర్మాణి చ-ప్రోద్దామాని గమ్భీరాణి-చరితాని శయనాసనభోజనాదీని చ - స్మరన్త్యః-అచ్యుత ఏవ-ఆశయః చిత్తం-యాసాం-తాః, అశ్రూణి ముఖేషు యాసాం తాః-సఙ్ఘశస్సమేత్య తత్ర తత్ర సఙ్ఘశో భూత్వా-ప్రోచుః ॥ ౧౭ ॥ ౧౮ ॥ ఉక్తిమేవాహ॥ అహో ఇత్యాదిభిః ॥ తావచ్ఛ్రీకృష్ణసఙ్గతిం విధాయ విఫలయతీతి విధాతారం ప్రత్యేవాక్రోశన్త్య ఆహుః అహో ఇతి త్రిభిః- హే విధాతః-తవ, క్వచిదపి-దయా-నాస్తి-హో, తథా హి ॥ మైత్ర్యా హితాచరణేన-ప్రణయేన స్నేహేన, విశ్వాసేన చ-దేహినో జనాన్-తావన్మిథః - సంయోజ్య, అకృతార్థాన్ అప్రాప్తభోగానేవ-తాన్ - వియునఙ్క్షి వియోజయసి తస్మాన్న, తవ-దయాఽస్తి, అత-స్తవ-చేష్టిత-మపార్థకం ప్రయోజనశూన్యం - యథా, బాలకచేష్టితం-తద్వత్-మూర్ఖస్త్వమితి భావః ॥ ౧౯ ॥ విగర్హితం చైవ కర్మేత్యాహుః॥ యస్త్వమితి ॥ అసితైః -కున్తలై-రావృతం తద్వత్-శోభనౌ కపోలౌ యస్మిన్-ఉన్నతా నాసికా యస్మిన్-తత్-శోకమపనుదతీతి శోకాపనోదః, స చాసౌ - స్మితలేశ-స్తేన-సున్దరం -ముకున్దస్య వక్త్రమస్మాకం-ప్రదర్శ్య-యస్త్వం, పున, స్తస్య, పరోక్షమదృశ్యతాం - కరోషి-అత- స్తే తవ-కృతం కర్మ-అసాధు నిన్ద్యమిత్యర్థః ॥ ౨౦ ॥ నన్వక్రూరస్తస్య పారోక్ష్యం కరోతి న త్వహమిత్యాశఙ్క్యాహుః॥ క్రూరస్త్వమితి॥ హే న-స్త్వయా, నో-ఽస్మభ్యం, చక్షుః - దత్తం - తత్పున- స్త్వమేవ, అజ్ఞవద్దుఃఖానభిజ్ఞవన్మూర్ఖవ-దక్రూరసమాఖ్యయా-హరసే-అక్రూర ఇతి

వ్యాజమాత్రమేవ-నసత్వత్తోఽన్యః - నహ్యేవ-కర్తుమన్యః ప్రభవతీత్యభిప్రాయేణాక్రూరసమాఖ్యయేత్యుక్తం, అతోనామ్నా న రేణ్వధ్రువంత్వమేవాగతోదత్తమపహరన్ క్రూర ఇత్యర్థః॥ననకృష్ణంహరామి, నతుయుష్మచ్ఛ త్తురిత్యాశఙ్క్యాహుః॥ యేనత్వద్దత్తేనచక్షుషా, మధుద్విషః, శ్రీకృష్ణస్యైకదేశే నేత్రవక్త్రాదౌ- త్వదీయం, సమగ్రసృష్టినైపుణ్యం, మదాత్మభిర్దృష్టవత్యో, వయం, అయంభావః-తవసర్వంరహస్యమస్మాభిర్జ్ఞాతమిత్యమర్షేణకృష్ణంవియోజయన్నస్మానన్ధీకరోషీతి ❀ ॥ ౨౧ ॥ ❀ విధాతారంవిహాయపరస్పరమాహుః॥ననన్దసూనురితి॥ బతేతిఖేదే క్షణభఙ్గం అస్థిరం, సౌహృదం, యస్య, సనన్దసూనుః, గేహాదీన్-విహాయ, అద్ధాసాక్షాత్, స్వయ్యత స్యైవ-దాస్యం, ఉపగతాః, స్వకృతే నైవస్మితాదినా, ఆతురాః, పరవశాఅపి నోఽస్మాన్నసమీక్షితానసమీక్షిష్యతే, తత్ర హేతుం సెర్ష్యమాహుః ॥ నవప్రియః ॥నవః పుర స్త్రీజనః , ప్రియోయస్య, తథాభూతః, అతఏనంనివారయామఇతిభావః ❀ ॥ ౨౨ ॥ ❀ పునస్సేర్ష్యమాహుః ॥ సుఖప్రభాతేతి ॥ పురయోషితాం, మధురాపురస్థయోషితాం, ఇయం, రాత్రిః, సుఖప్రభాతా, తథా, తాసాం ఆశిషః కామాశ్చ-సత్యా, బహూవుః అత్ర హేతుంవదన్త్యస్తావిశింషన్తి॥ యాః పురయోషితః, పుర్యాం, ప్రవిష్టస్య, వ్రజస్పతేః శ్రీకృష్ణస్యసుఖాగమఆర్ఘః, పారస్కరాదేరాకృతిగణత్వాద్వా, అపాఙ్గేన నేత్రాన్తేన-వలత్కలితమజ్జృమ్భితం-స్మితమేవ-ఆసవో రసో-యస్య, త-న్ముఖం-పాస్యన్తి, ముఖకమలస్యస్మితాసవం పాస్యన్తీతిభావః ❀ ॥ ౨౩ ॥ ❀ మధురాంగతోఽపిపునరాయాస్యతీత్యుద్బ్వయన్తీః కాశ్చిత్ప్రత్యాహుః॥ తాసామితి॥ హేఅబలాః, తాసాంపురస్త్రీణాం- మధువన్మఞ్జుభిః, భాషితైః వశీకృతచిత్తః-తథా, తాసాం, సలజ్జితైః-ర్విభ్రమైః-భ్ర

యంమధుద్విషః॥ ౨౧ ॥ననన్దసూనుః క్షణభఙ్గసౌహృదస్సమీక్షితానస్స్వకృతాతురాబత। విహాయగేహాన్స్వజనాన్సుతాన్పతీన్స్వదాస్యమద్ధోపగతాన్నవప్రియః ॥ ౨౨ ॥ సుఖం ప్రభాతారజనీయమాశిషస్సత్యాబభూవుః పురయోషితాంధ్రువమ్। యాస్సంప్రవిష్టస్యముఖంవ్రజస్పతేః పాస్యన్త్యపాఙ్గోత్కలితస్మితాసవమ్॥ ౨౩॥ తాసాంముకున్దోమధుమఞ్జుభాషితైర్గృహీతచిత్తః పరవాన్మనస్వ్యపి। కథంపునర్నః ప్రతియాస్యతే ❀ ఽబలా గ్రామ్యాస్సలజ్జస్మితవిభ్రమైర్భ్రమన్॥ ౨౪ ॥అద్యధ్రువంతత్రదృశోభవిష్యతే దాశార్హభోజాన్ధకవృష్ణిసాత్వతామ్। మహోత్సవశ్శ్రీరమణంగుణాస్పదంద్రక్ష్యన్తియేచాధ్వనిదేవకీసుతమ్॥ ౨౫ ॥ ❀ మైవంవిధస్యాకరుణస్యనామభూదక్రూరఇత్యేతదతీవదారుణః। యోఽసావనాశ్వాస్యసుదుఃఖితంజనంప్రియాత్ప్రియంనేష్యతి పారమధ్వనః॥ ౨౬ ॥ అనార్ద్రధీరేషసమాస్థితోరథంతమన్వమీచత్వరయన్తిదుర్మదాః। గోపాఅనోభిస్స్థవిరైరుపేక్షితందైవంచనోఽద్యప్రతికూలమీహతే॥ ౨౭ ॥నివారయామస్సముపేత్యమాధవంకింనోఽకరిష్యన్కు

మన్, ముకున్దః-స్వతో-మనస్వ్యపిధీరోఽపి, పరవాన్ పురస్త్రీపరతన్త్రస్సన్, గ్రామ్యాఅవిదగ్ధాః-నోఽస్మాన్ప్రతి, కథం, యాస్యతే నకథంచిదిత్యర్థః ❀ ॥ ౨౪ ॥ ❀ కించాస్మదుత్సవభాజోఽన్యఏవాద్యభవిష్యన్తీత్యాహుః॥ అద్యేతి ॥తత్రపురే-దాశార్హాదీనాం-దృశోదృష్టేః-రద్య-మహాన్-ఉత్సవః-భవిష్యతేభవిష్యతి- ఆత్మనేపదమార్షం-తథా- యేచజనాః-అధ్వని-శ్రీరమణం లక్ష్మీకాన్తం, గుణానాంకల్యాణానాం-మాశ్రయం-దేవకీసుతం - ద్రక్ష్యన్తి- తేషాంచ-దృశః నూన-ముత్సవో-భవిష్యతి ॥ యద్వా॥దృశఇతిద్వితీయాబహువచనాన్తం - తేషాం దృశోనేత్రాణి-మహోత్సవో-భవిష్యతే ప్రాప్స్యతే, ప్రాప్త్యర్థస్యభవతేరాత్మనేపదిత్వాత్ ❀ ॥ ౨౫ ॥ ❀ అక్రూరాయశపన్త్యఆహుః॥మైవంవిధస్యేతి॥ ఏవం-విధావిధానంకర్మ-యస్య, ఏతద్విధస్యేతిపాఠే, ఏషావిధాయస్య- తస్య - అతఏవ-నిష్కృపస్య - అక్రూరఇతీ-దం-నామ-మాభూత్ -తత్ర హేతుః-రతీవదారుణఇత్యాది-దారుణః క్రూరః - అతః క్రూరఇత్యేవవ్యపదేష్టవ్యఇతిభావః - యోఽసావక్రూరః-సుతరాం-దుఃఖితం-జనమస్మత్సముదాయాత్మక-మనాశ్వాస్యఅసాన్త్వయిత్వా - ప్రియాత్ ప్రాణాదపి - ప్రియం, కృష్ణం- అధ్వనః పారం నేష్యతిఅస్మదగోచరమతిదూరదేశంనేష్యతీత్యర్థః ❀ ॥ ౨౬ ॥ ❀ ఇత్థంబ్రువతీనాంసతీనాంప్రభాతేరథారూఢంకృష్ణమాలక్ష్యశపన్త్యఆహుః॥ అనార్ద్రధీరితి ॥ అనార్ద్రాధీర్యస్య, సఏవ, కృష్ణో, రథ, మవరూఢః, త, మనుసృత్యైవా, మీ-దుర్మదా, గోపాశ్చ, అనోభిశ్శకటైర్గమనసాధనైః-స్థవిరైః వృద్ధైః-ఉపేక్షితం, మూర్ఖత్వాత్తైరప్యుపేక్షితం- తేననివారితవన్తఇతిభావః - తంకృష్ణం-త్వరయన్తి-కించ-దైవమప్య-ద్య-నోఽస్మాకం-ప్రతికూలంయథాతథా - ఈహతే చేష్టతే అయంభావః - యదిదైవమస్మాకమనుకూలం భవేత్ -విఘ్నైరయంవిహన్యేత -ఆకస్మాదద్యనైవవ్రజేకించిదరిష్టంవాస్యాత్ - నతుతత్కించిదస్త్యతోదైవమపి ప్రతికూలమితి ❀ ॥ ౨౭ ॥ ❀ పరస్పరంసమ్మన్త్ర్యసాహసమధిరుహ్యాహుః నివారయామఇతి ॥ తంమాధవ - ముపేత్య -వయం-నివార

౨౬॥శ్లో ❀ పా॥ మైతద్విధస్య

యేమ,వ్రజే-వృద్ధా-బాన్ధవాశ్చ - నోఽస్మాకం-కిమకరిష్యన్ నకిఞ్చిదపికరిష్యన్తి-తత్రహేతుంవదన్త్యఆత్మనోవిశింషన్తి - నిమిషార్ధమపి దుస్త్యజాన్ముకున్దస్య - సఙ్గా-ద్దైవేన-విధ్వంసితాః వియోజితాని-అతఏవ-దీనానిచేతాంసియాసాం. తాసాం-నఇతి స బన్ధః-ఏవంభూతానామస్మాకంనమృత్యోరపిభయమస్తీత్యర్థః ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁ ఇతోఽప్య వశ్యంసాహసమేవావలమ్బనీయమిత్యాహుః ॥ యస్యేతి ॥ యస్య-అనురాగేణ లలితంచ-వల్గుమన్త్రాః సున్దరతరరహస్సల్లాపాశ్చ-లీలావలోకశ్చ - పరిరమ్భణంచ ఏతాని-యస్యాం - రాసగోష్ఠ్యాం రాసక్రీడాసభాయాం-నోఽస్మాభిః-క్షణదాః రాత్రయః క్షణమివ-నీతాః క్రమితాః, తమముంకృష్ణం రుదన్తం-తమోవిరహజందుఃఖం-కథంన్వతితరేమ-కథంచిదిత్యర్థః ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁ ఆస్తాంతావత్తమోఽతితరణం-జీవనమేవకథంస్యాదిత్యాహుః ॥ య ఇతి ॥ యోఽనన్తస్యరామస్య-సఖా తత్సఖ ఇత్యర్థః-గోపైశ్చ-పరివృతః - అహ్నః క్షయేదినావసానే-గవాం-ఖురరజోభిః-ఛురితాధూసరితా - అలకాః స్రజశ్చ,యస్య, సః , వ్రజం-విశన్-వేణుం-వాదయన్ స్మితేన-యత్కటాక్షవీక్షణం-తేన నోఽస్మాకం-చిత్తం-క్షిణోతిహరతి-తమముంకృష్ణం వినా-కథం,భవేమజీవేమ ❁ ॥ ౩౦ ॥ ❁ ఇతీత్థం - బ్రువాణాః భృశంనితరాం-కృష్ణనిషక్తాని మానసాని-యాసాంతాః , అతఏవ-తద్విరహేణభావినా - ఆతురాః వ్రజస్త్రియః లజ్జాంవిసృజ్య- సుస్వరముచ్చైః - హేగోవిన్ద- దామోదర- హేమాధవేతిచ-రురుదుస్స ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁ ఇత్థం-స్త్రీణాం.రుదన్తీనాంసతీనాం-సవితరిసూర్యే - ఉదితేసతి.అనన్తర-మక్రూరః-కృతం-మైత్రంమిత్రస్యకృత్యం - త-దాది,ర్యస్యాత,

---

అవృద్ధబాన్ధవాః । ముకున్దసఙ్గాన్నిమిషార్ధదుస్త్యజాద్దైవేనవిధ్వంసితదీనచేతసామ్ ॥ ౨౮ ॥ యస్యానురాగలలితస్మితవల్గుమన్త్రలీలావలోకపరిరమ్భణరాసగోష్ఠ్యామ్ । నీతాస్మనః క్షణమివక్షణదావినాతంగోప్యః కథంన్వతితరేమతమోదురన్తమ్ ॥ ౨౯ ॥ యోఽహ్నః క్షయేవ్రజమనన్తసఖః పరీతోగోపైర్గవాంఖురరజశ్ఛురితాలకస్రక్ । వేణుంక్వణన్స్మితకటాక్షనిరీక్షణేనచిత్తంక్షిణోతితమృతేనుకథంభవేమ ॥ ౩౦ ॥ శ్రీశుకఉవాచ ॥ ఏవంబ్రువాణావిరహాతురాభృశం వ్రజస్త్రియః కృష్ణవిషక్తమానసాః । విసృజ్యలజ్జాంరురుదుస్స్మసుస్వరంగోవిన్దదామోదరమాధవేతి ॥ ౩౧ ॥ స్త్రీణామేవంరుదన్తీనాముదితేసవితర్యథ । అక్రూరశ్చోదయామాసకృతమైత్రాదికోరథమ్ ॥ ౩౨ ॥ గోపాస్తమన్వసజ్జన్తనన్దాద్యాశ్శకటైస్తతః । ఆదాయోపాయనంభూరికుమ్భాన్గోరససమ్భృతాన్ ॥ ౩౩ ॥ గోప్యశ్చదయితంకృష్ణమనువ్రజ్యానురఞ్జితాః । ప్రత్యాదేశంభగవతఃకాఙ్క్షన్త్యశ్చావతస్థిరే ॥ ౩౪ ॥ తాస్తథాతప్యతీర్వీక్ష్యస్వప్రస్థానేయదూత్తమః । సాన్త్వయామాససంప్రేష్యైరాయాస్యఇతిదౌత్యకైః ॥ ౩౫ ॥ యావదాలక్ష్యతేకేతుర్యావద్రేణూరథస్యచ । అనుప్రస్థాపితాత్మానోలేఖ్యానీవోపలక్షితాః ॥ ౩౬ ॥ తానిరాశానివవృతుర్గోవిన్దవినివర్తనే । విశోకాఅహనీనిన్యుర్గాయన్త్యః ప్రియచేష్టితమ్ ॥ ౩౭ ॥ భగవానపిసంప్రాప్తోరామాక్రూరయుతోనృప । రథేనవాయువేగేనకాళిన్దీమఘనాశినీమ్ ॥ ౩౮ ॥ తత్రోపస్పృశ్యపానీయంపీత్వామృష్టంమణిప్రభమ్ । వృక్షషణ్డముపవ్రజ్యసరామోరథమావిశత్ ॥ ౩౯ ॥ అక్రూ

ద్యేన-సః-గోపేషు-ప్రదర్శితసౌహృద ఇత్యర్థః - రథం-చోదయామాస-మైత్రం-మిత్రస్సూర్య - స్తద్దైవత్యం ప్రాతస్సన్ధ్యోపాసనం-తదాదికర్మ- కృతం-యేనేతివా ❁ ॥ ౩౨ ॥ ❁ గోరసపూర్ణకుమ్భాన్,భూరిప్రభూత-ముపాయనంచా-దాయ-తతో. నన్దాద్యాః,గోపాః,తంరథ,మనుపృష్ఠతః-సమసజ్జన్తసజ్జతాయయుః ❁ ॥ ౩౩ ॥ ❁ తదా-గోప్యః-శ్రీకృష్ణ-మనువ్రజ్య- తేనా-నురఞ్జితాః ఆశ్వాసితాః-భగవతః- ప్రత్యాదేశంప్రత్యుత్తరం,కాఙ్క్షన్త్యః-తత్రైవా-వతస్థిరే ❁ ॥ ౩౪ ॥ ❁ తదా-యదూత్తమోభగవాన్-స్వస్య , ప్రస్థానేనిమిత్తే - తప్యతీః పరితపన్తీః - స్తాః-ప్రత్యాదేశాకాఙ్క్షిణీః-గోపీస్సమావలోక్య- శీఘ్ర-మాగమిష్యామీతి-దౌత్యకైః దూతద్వారాప్రేషితైః-వాక్యైః-సాన్త్వయామాస ❁ ॥ ౩౫ ॥ ❁ తదా,శ్రీకృష్ణ-మనుప్రస్థాపితాః-ఆత్మానశ్చిత్తాని-యాభిస్తాః.గోప్యః - యావ - త్కేతుః పతాకా-లక్ష్యతే యావచ్చ,రథస్య , రేణుః దృశ్యతే,తావ-త్తత్రైవ-లేఖ్యానిచిత్రస్థప్రతిమాఇవ.ఉపతస్థిరే ❁ ॥ ౩౬ ॥ ❁ తతో.గోవిన్దస్య నివర్తనేదూరగమనేసతి-నిరాశాః,తాః.గోప్యో-నివవృతుః ॥ న్యవర్తన్త ॥ తతః,ప్రియస్యకృష్ణస్య-చేష్టితం-గాయన్త్యః, తేనైవ-విగతశోకాః- అహాని-నిన్యుః క్రమితవత్యః ❁ ॥ ౩౭ ॥ ❁ హేనృప-రామాక్రూరాభ్యాం-యుక్తో-భగవానపి-వాయోరివవేగోయస్య,తేనరథేనగమనసాధనేన అఘంనాశయతీతితథాతాం కాళిన్దీంకాళిన్దీగతంతీర్థవిశేషం,ప్రాప్తః ❁ ॥ ౩౮ ॥ ❁ మృష్టస్యనిఘర్షణేననిర్మలీకృతస్య- మణేరిన్ద్రనీలస్యేవ , ప్రభా,యస్య,త-త్పానీయంజలం-పీత్వా , ఉపస్పృశ్యాచమ్యచ-వృక్షాణాంషణ్డం సమూహ-ముపవ్రజ్య-సరామో-రథ-మావిశత్ ఆరూఢవాన్ ❁ ॥ ౩౯ ॥ ❁ తదా,అక్రూర,శ్శ్వత్రుభ్యశ్చజ్జితః-తౌరామకృష్ణౌ-రథోపరి నివేశ్య-ఆ

మన్త్ర్యుపస్పృష్ట్వా-మాధ్యాహ్నికార్థం,కాలిన్ద్యా,హ్రద-మాగత్య-తత్ర యథావిధి స్నాన-మాచరత్ కర్తుమారేభే ✽ ॥ ౪౦ ॥ ✽ తత్ర-జలే-సనాతనం బ్రహ్మ నిత్యబ్రహ్మస్వరూపావేదకం ప్రణవం జపన్-నిమజ్జ్య - సమన్వితౌ సహభూతౌ- తావేవ రామకృష్ణౌ దదర్శ ✽ ॥ ౪౧ ॥ ✽ ఏవం,దృష్ట్వా,సోఽక్రూరః తౌ,ఆనకదున్దుభేః సుతౌ,రథస్థౌ,కథ-మిహ- స్థితౌ,యది రథాదవరుహ్యాగతౌ,తర్హి,రథే-న స్తః,ఇతి-వితర్క్య,ఉన్మజ్జ్య-దదర్శ ✽ ॥ ౪౨ ॥ ✽ తత్రాపి రథే-అపి-పూర్వవ-దాసీనౌ , దృష్ట్వా-తయోః, సలిలే , మమదర్శనంమతః-త్ర్యకదర్శనం కిం , మృషా, ఉత , సత్యం-యదితర్హి పునర్ద్రక్ష్యామీతిచిన్తయన్-పునర్న్యమజ్జత్ పునర్నిమగ్నః ✽ ॥ ౪౩ ॥ ✽ తత్రాపిజలేతావ- దహీశ్వరం శేషం,దదర్శ,కదమ్భూతం- నతా,కన్ధరా,గ్రీవా,యేషాం- తైః,సిద్ధాదిభిః,స్తూయమానమ్ ✽ ॥ ౪౪ ॥ ✽ సహస్రం,శిరాంసిఫణా-యస్య,తం,దేవం-దీవ్యమానం,సహస్రఫణేషు, మౌళయఃకిరీటాన్యస్యసన్తి, సహస్రఫణమౌళినః , పాణిమాదెరాకృతిగణత్వాన్మత్వర్థీయోనప్రత్యయః , తం,నీలం , అమ్బరంయస్యతం. బిసవత్పద్మతన్తువ, చ్ఛ్వేతం,హిరణ్మయైః, శృఙ్గైః రజితగిరిమివ స్థితమ్ ✽ ॥ ౪౫ ॥ ✽ తస్యఅహీశ్వరస్యోత్సఙ్గేఫణప్రాన్తభోగే పురుష- మద్రాక్షీత్ - క్వేమౌబాలౌక్వమల్లావిత్యాశఙ్కా-పజిహీర్షయాప్రదర్శితమాత్మానమద్రాక్షీదితిభావః , కథమ్భూతం-నీలమేఘవచ్ఛ్యామం - పీతకౌశేయేవాససీయస్య - చత్వారోభుజాయస్య , శాన్తంప్రసన్నం,పద్మపత్రేఇవ,ఆ

రస్తావుపామన్త్ర్య నివేశ్య చ రథోపరి । కాళిన్ద్యా హ్రదమాగత్య స్నానం విధివదాచరత్ ॥ ౪౦ ॥ నిమజ్జ్య తస్మిన్సలిలే జపన్బ్రహ్మ సనాతనమ్ । తావేవ దదృశేఽక్రూరో రామకృష్ణౌ సమన్వితౌ ॥ ౪౧ ॥ తౌ రథస్థౌ కథమిహ సుతావానకదున్దుభేః । తర్హి స్విత్స్యన్దనే న స్త ఇత్యున్మజ్జ్య వ్యచష్ట సః ॥ ౪౨ ॥ తత్రాపి చ యథాపూర్వమాసీనౌ పునరేవ సః । న్యమజ్జద్దర్శనం యన్మే మృషా కిం సలిలే తయోః ॥ ౪౩ ॥ భూయస్తత్రాపి సోఽద్రాక్షీత్స్తూయమానమహీశ్వరమ్ । సిద్ధైర్భుజఙ్గపతిభిరసురైర్నతకన్ధరైః ॥ ౪౪ ॥ సహస్రశిరసం దేవం సహస్రఫణమౌళినమ్ । నీలామ్బరం బిసశ్వేతం శృఙ్గైః శ్వేతమివ స్థితమ్ ॥ ౪౫ ॥ తస్యోత్సఙ్గే ఘనశ్యామం పీతకౌశేయవాససమ్ । పురుషం✽చతుర్భుజం శాన్తం పద్మపత్రాయతేక్షణమ్ ॥ ౪౬ ॥ చారుప్రసన్నవదనం చారుహాసనిరీక్షణమ్ । సుభ్రూన్నసం చారుకర్ణం సుకపోలారుణాధరమ్ ॥ ౪౭ ॥ ప్రలమ్బపీవరభుజం తుఙ్గాంసోరఃస్థలశ్రియమ్ । కమ్బుకణ్ఠం నిమ్ననాభిం వళిమత్పల్లవోదరమ్ ॥ ౪౮ ॥ బృహత్కటితటశ్రోణికరభోరుద్వయాన్వితమ్ । చారుజానుయుగం దీర్ఘజఙ్ఘాయుగళసంయుతమ్ ॥ తుఙ్గగుల్ఫారుణనఖవ్రాతదీధితిభిర్నృప । నవాఙ్గుల్య✽ఙ్గుష్ఠదళైర్విలసత్పాదపఙ్కజమ్ ॥ ౫౦ ॥ మహార్హమణిభిర్యుక్తకిరీటకటకాఙ్గదైః । కటిసూత్రబ్రహ్మసూత్రహారనూపురకుణ్డలైః ॥ ౫౧ ॥ భ్రాజమానం పద్మకరం శఙ్ఖచక్రగదాధరమ్ । శ్రీవత్సవక్షసం భ్రాజ✽త్కౌస్తుభం వనమాలినమ్ ॥ ౫౨ ॥ సునన్దనన్దప్రముఖైః పార్షదైస్సనకాదిభిః । సురేశైర్బ్రహ్మరుద్రాద్యైః కవిభిశ్చ ద్విజోత్తమైః ॥ ౫౩ ॥ ప్రహ్లాదనారదవసు✽ప్రముఖైర్భాగవతోత్తమైః । స్తూయమానం పృథగ్భావైర్వచోభిరమలాత్మభిః ॥ ౫౪ ॥ శ్రియా పుష్ట్యా గిరా కాన్త్యా కీర్త్యా తుష్ట్యేలయో

యతే,ఈక్షణే నేత్రే-యస్య ✽ ॥ ౪౬ ॥ ✽ చారుసున్దరం,ప్రసన్నంచ-వదనం-యస్య,చారుహాసేనయుక్తం నిరీక్షణం-యస్య-శోభనే-భ్రువౌ , ఉన్నతా-నాసికాచ-యస్య - చారూ-కర్ణౌ,శ్రోత్రే యస్య - శోభనౌకపోలౌయస్య,అరుణఃఅధరోయస్య, తమ్ ✽ ॥ ౪౭ ॥ ✽ ప్రలమ్బా ఆజానులమ్బినః,పీవరాశ్చ-భుజా-యస్య-తుఙ్గౌ ఉన్నతౌ,స్కన్ధౌ యస్య-సవాసౌ,ఉరసిశ్రీర్యస్యసచ-తం,కమ్బువచ్ఛఙ్ఖవత్-రేఖాత్రయోపేతః,నాతిదీర్ఘోనాతిహ్రస్వశ్చపీనశ్చ-కణ్ఠో-యస్య , నిమ్నానాభిర్యస్య,వళిమద్వళిత్రయోపేత-మశ్వత్థపల్లవవ-దుదరం-యస్య ✽ ॥ ౪౮ ॥ ✽ బృహతా-కటితటేన, శ్రోణ్యాచ-కరభసదృశోరుద్వయేనచ,అన్వితం-చారు-జాన్వోర్యుగం-యస్య,దీర్ఘయో - ర్జఙ్ఘయోర్యుగళేన-సంయుతమ్ ✽ ॥ ౪౯ ॥ ✽ తుఙ్గావీషదున్నతౌ-గుల్ఫౌ-అరుణనఖవ్రాతశ్చ,తేషాం , దీధితిభిః , హేనృప తథా,నవాఙ్గుల్యఃనవాఙ్గుష్ఠౌచ- తాన్యేవదలాని,తైశ్చ,శోభమానే-పాదపఙ్కజేయస్య,తమ్ ✽ ॥ ౫౦ ॥ ✽ మహార్హా,మణివ్రాతా- యేషు-తైః-కిరీటాదిభిః,భ్రాజమానం-పద్మం,కరేదక్షిణే-యస్య,తం.అవశిష్టైః-త్రిభిః-కరైః-శఙ్ఖచక్రగదాః , ధరతీతితథా-తం - శ్రీవత్సోవక్షసియస్య - భ్రాజన్ భ్రాజమానః-కౌస్తుభో-యస్య-తం-వనమాలాస్యాస్తీతితథా ✽ ॥ ౫౧ ॥ ౫౨ ॥ ✽ సునన్దాదిభిః,పార్షదైః- స్సనకాదిభిశ్చ,సురశ్రేష్ఠైః,బ్రహ్మరుద్రాదిభిశ్చ,కవిభిః,ద్విజోత్తమైర్మరీచ్యాదిభిశ్చ-విశుద్ధమానసైః - క్రమేణ-సర్వశేషీతి-పరబ్రహ్మేతి సర్వకారణమితి -ప్రజాపతిరితి,ఏవంపృథక్పృథగభిప్రాయవద్భిః-వచోభిః,స్తూయమానం-శక్త్యాదిభిః-మూర్తివిశిష్టైశ్శక్తిభిః,ద్వాదశభిః-నిషేవితమ్ ✽ ॥ ౫౩ ॥ ౫౪ ॥ ౫౫ ॥ ✽

ఏవంభూతం, విలోక్య, నితరాం ప్రీతః, ఉత్కృష్టయా-భక్త్యాచ-యుక్తః, అతఏవ-హృష్యన్తి ఉదఞ్చితాని, తనూరుహాణి లోమాని-యస్య-భావేన ప్రీత్యతిశయేన-పరిక్లిన్న ఆర్ద్రే-ఆత్మా చిత్తం-లోచనే చ-యస్య-సః-సాత్వతో(ఽ)క్రూరః-సత్వం ధైర్యమవలమ్బ్య-మూర్ధ్నా, ప్రణమ్య, అవనతః ప్రహ్వః, కృత-మఞ్జలిపుటం-యేన-సః-గద్గదయా-వాచా శనైస్తుష్టావ ❋ ॥ ౨౮ ॥ ౨౯ ॥ ❋

ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే ఏకోనచత్వారింశో(ఽ)ధ్యాయః ❋❋❋❋❋❋

అస్తౌషీదిత్యుక్తం, తాం స్తుతిమేవ దర్శయతి చత్వారింశేన ॥ నతో(ఽ)స్మీత్యాదినా ॥ తావత్సర్వజగత్కారణత్వసర్వాన్తరాత్మాదిభిః స్తువన్నమస్కరోతి ॥ నతో(ఽ)స్మీత్యాదినా ద్వాభ్యాం - అఖిలహేతుహేతుం-త్వా-మహం-నతో(ఽ)స్మి అఖిలస్య వ్యష్టిప్రపఞ్చస్య- యే-హేతవో- మహదాదయ, స్తేషామపి హేతుం కారణమిత్యర్థః-నన్వఖిలహేతుహేతుః సద్బ్రహ్మాత్మాకాశప్రాణాదివ్యపదేశ్యతమో, నత్వహమిత్యత్రాహ ॥ నారాయణమితి ॥ కృత్స్నకారణత్వస్యానేకనిష్ఠత్వే " నతత్సమశ్చాభ్యధికశ్చ దృశ్యతే " ఇత్యుక్తరీత్యా నిస్సమాభ్యధికాద్వితీయవస్త్వసిద్ధ్యా తస్యైకనిష్ఠత్వస్య వాచ్యత్వాత్సదాదిసామాన్యశబ్దఘటితకారణవాక్యాభిప్రేతకారణవస్తువిశేషాకాఙ్క్షాయామేకేన విశేషశబ్దాత్మకనారాయణపదఘటితైః " కో(ఽ)హ నైనారాయణ ఆసీ " దితివాక్యైః నారాయణేతరస్య నిషేధపూర్వకం తస్యైవ కారణత్వం శ్రావయతా కారణత్వేనావగతో నారాయణ ఏవ, స చ త్వమేవేతి భావః - నన్వస్త్వహం నారాయణ ఇతి-స ఏవాఖిలహేతురితి చ తథా(ఽ)పి మమాపి కారణాన్తరం స్యాత్తత్రాహ, పూరుషమాదిం ఆదిపూరుషం కారణత్వపరాకాష్ఠాభూతం స్వయం కారణాన్తరరహితమిత్యర్థః- ఏవమప్య-వ్యయం - నిర్వికారం వికారాణాం శరీరమాత్రచిదచిద్గతత్వాదితి భావః - అఖిలహేతుహేతుత్వమేవ ప్రపఞ్చయతి ॥ యన్నాభీతి ॥ ఏష దృశ్యమానో, వ్యష్టిప్రపఞ్చః, యతో- బభూవ, బ్రహ్మా చతుర్ముఖః - యస్య తవ-నాభేః, జాతాదరవిన్దకోశా

ద్గయా । విద్యయా(ఽ)విద్యయా శక్త్యా మాయయా చ నిషేవితమ్ ॥ ౨౭ ॥ విలోక్య సుభృశం ప్రీతో భక్త్యా పరమయా యుతః । హృష్యత్తనూరుహో భావపరిక్లిన్నాత్మలోచనః ॥ ౨౮ ॥ గిరా గద్గదయా(ఽ)స్తౌషీత్సత్త్వమాలమ్బ్య సాత్వతః । ప్రణమ్య మూర్ధ్నా(ఽ)వహితః కృతాఞ్జలిపుటశ్శనైః ॥ ౨౯ ॥ ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

❋❋❋❋❋❋ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, దశమస్కన్ధే, ఏకోనచత్వారింశో(ఽ)ధ్యాయః ❋❋❋❋❋

అక్రూరకృతశ్రీకృష్ణస్తుతిః

అక్రూర ఉవాచ ॥ నతో(ఽ)స్మ్యహం త్వా(ఽ)ఖిలహేతుహేతుం నారాయణం పూరుషమాదిమవ్యయమ్ ❋ । యన్నాభిజాతాదరవిన్దకోశాద్బ్రహ్మా(ఽ)విరాసీద్యత ఏష లోకః ॥ ౧ ॥ భూస్తోయమగ్నిః పవనః ఖమాదిర్మహానజాదిర్మన ఇన్ద్రియాణి । సర్వేన్ద్రియార్థా విబుధాశ్చ సర్వే యే హేతవస్తే జగతో(ఽ)ఙ్గభూతాః ॥ ౨ ॥ నైతే స్వరూపం విదురాత్మనస్తే హ్యజాదయో ❋ (ఽ)న్యాత్మతయా గృహీతాః । అజో(ఽ)నుబద్ధస్స గుణైరజాయా గుణాత్ప

ద్బ్రహ్మా విరాసీత్ ఉదభవత్-అనేన వ్యష్టిసృష్టిశ్చతుర్ముఖద్వారికా, సమష్టిసృష్టిస్త్వద్వారికేతి దర్శితా ❋ ॥ ౧ ॥ ❋ ననుకిమిదమఖిలహేతుత్వం నిమిత్తత్వరూపముతోపాదానత్వరూపమిత్యాశఙ్కాయాముభయరూపం చేత్యభిప్రేత్యాహ ॥ భూరితి ॥ పృథివ్యాదీన్యాకాశాన్తాని పఞ్చభూతాని, తేషా - మాదిః కారణమహఙ్కారః-తథా, తస్యాపి కారణం మహాన్, తస్యాప్యాదిః కారణ-మజా మూలప్రకృతిః-సా హి సర్వకార్యాణామాదిభూతా, తథా సాత్త్వికాహఙ్కారకార్యభూతానీన్ద్రియాణి జ్ఞానకర్మోభయేన్ద్రియాణి-మనశ్చ, తేషా-మధిష్ఠాతారో, విబుధా దేవాః దిగ్వాతార్కప్రచేతోశ్వివహ్నీన్ద్రోపేన్ద్రమిత్రప్రజాపతిచన్ద్రవసః-ఇన్ద్రియాణామర్థా విషయాః శబ్దాదయశ్చేతి-యే -జగతో, హేతవః - తే సర్వే, తే తవా-ఙ్గభూతాః శరీరభూతాః-అనేన - మూలప్రకృతివిశిష్టో మహదాదిశరీరకతయా తత్తద్రూపేణ పరిణత ఇత్యుపాదానత్వముక్తం-మూలప్రకృతేర్మహదాదీనాం చ శరీరత్వకథనేన నియన్తృనియామ్యభావసిద్ధేర్నిమిత్తత్వమప్యుక్తం-జగతో, యే హేతవ ఇతి జగదన్తర్గతజ్ఞానవికాసాత్మకకార్యావస్థజీవకారణభూతజ్ఞానసఙ్కోచరూపకారణావస్థజీవానామపి తదఙ్గత్వప్రతీత్యా జీవాన్తర్యామ్యుపాదాననిమిత్తత్వరూపోభయవిధకారణత్వసిద్ధిః ❋ ॥ ౨ ॥ ❋ నను త్వమివాపరేప్యేవంవిధం సర్వకారణం సర్వాన్తరాత్మానం సర్వశరీరకం చ మాం కిం న జానీయుస్తత్రాహ ॥ నైతే ఇతి ॥ ఏతే త్వచ్ఛరీరభూతా, అజాదయః అన్తరాత్మనః-తవ స్వరూపం, న విదుః - అజాదయ ఇత్యత్రాదిశబ్దః ప్రకృతితత్కార్యసఙ్గ్రాహకః, స చ దృష్టాన్తార్థః-జడాః ప్రకృత్యాదయో యథా న తవ స్వరూపం విదుః-ఏవం జీవా అపి న విదురిత్యర్థః నను, జడత్వాత్ప్రకృత్యాదయో న విదురితి యుక్తమజడా జీవాస్తు కుతో న విదురిత్యత్రాహ ॥ అన్యాత్మతయా గృహీతా ఇతి ॥ అన్యస్మిన్ స్వస్మాద్భిన్నే దేహే-ఆత్మతయా-ఆత్మాభిమానేన-తథా-అ

౩॥ శ్లో ❋ పా॥ నాత్మతయా

న్యస్మిన్ స్వతన్త్రాద్యత్వవత్త్వేఽన్యస్మిన్-స్వాత్మని ఆత్మతయా స్వాతన్త్ర్యాద్యభిమానేనచ - గృహీతాః గ్రస్తాః దేహాత్మాభిమాన స్వాతన్త్ర్యాద్యాత్మాభిమానాభ్యాం గ్రస్తాః-స్వాత్మానమేవ దేహవిలక్షణమీశ్వరపరతన్త్రం చనజానన్తి-కథన్తుత్వాం విదురిత్యర్థః ఇత్థమేవబ్రహ్మాపినవేద -కిముతతత్సృజ్యాస్తదర్వాచీనా ఇత్యభిప్రాయేణాహ॥ అజఇతి॥ అజో బ్రహ్మాఽపి-స్వగుణైః స్వశరీరారమ్భకసత్త్వరజస్తమోగుణైః - అనుబద్ధః-తత్పరవశ ఇతియావత్ - అజాయాః ప్రకృతేః-గుణాత్, జాతావేకవచనం, గుణేభ్యస్సత్త్వాదిభ్యః పరం విలక్షణం-తన్నియన్తృ, తవ-స్వరూపం- న వేద కిముతాన్యే నవిదురితిభావః ॥ అనాత్మతయేతిపాఠే జడత్వేనదృష్టాః-అజాదయః-ప్రకృత్యాదయః, యథా-నవిదుస్తథైవ - అజో బ్రహ్మాఽపి-నవేద కిముతాన్యే నవిదురితియోజనీయమ్ ॥ ౩ ॥ నను సర్వైర్వేద్యం మత్స్వరూపం శశవిషాణప్రాయం స్యాదితిమాశఙ్కిష్ఠాః - దేహాత్మాద్యభిమానినాం మాంసచక్షురాద్యవేద్యమపియోగవిశుద్ధమనోవేద్యమేవేత్యభిప్రయన్ తదేవ నానావిధ బ్రహ్మవిద్యాభిః జ్ఞానయోగినః కర్మయోగినశ్చయజన్తీత్యాహ ॥ త్వామితి॥ యోగిన ఇత్యస్య కేచిదిత్యాదిః- కేచిద్యోగినః ఆనన్దవల్ల్యాదివిహితోపాసనానిష్ఠాః, మహాపురుషం, ప్రకృతేః తత్సంసృష్టాచ్చేతనాన్ముక్తాన్నిత్యాచ్చవిలక్షణ - మీశ్వరం-త్వామద్ధాత్వామేవ, అద్ధేత్యవధారణే- సాక్షాత్త్వామేవ “సత్యం జ్ఞానమనన్త,,మిత్యాద్యుక్తప్రకారం-యజన్తి ఆరాధయన్తి - ఉపాసత ఇతియావత్- కేచిత్సాధవస్తు అన్తరాదిత్యప్రతర్దనాదివిద్యానిష్ఠాస్తు-సాధిదైవం ఆదిత్యానన్తర్యామిణమిన్ద్రాదిదేవతాన్తర్యామిణమిన్ద్రాదిశరీరకం-త్వాం,యజన్తి ఉపాసనాం కుర్వన్తీత్యర్థః-కేచిత్తు, సాధ్యాత్మం ఆత్మనిశరీరే ఆధ్యాత్మం- తేనసహితం సాధ్యాత్మం, శరీరావయవాన్ హృదయాదిషువసన్తం, త్వాం, యజన్తి- తథాహిచ్ఛాన్దోగ్యే “య ఏషోఽన్తరాదిత్యే హిరణ్మయః పురుషో దృశ్యత,, ఇత్యుపక్రమ్య “తస్యర్క్చ సామచ గేష్ణౌ ఇత్యధిదైవతం, అథాధ్యాత్మం య ఏషోఽన్తరక్షిణి పురుషో దృశ్యత,, ఇత్యుక్తం, అపరేతు యోగినః సాధిభూతం సర్వభూతస్థం సర్వశరీరకం-త్వాం,భజన్తి “ సర్వం ఖల్విదం బ్రహ్మ తజ్జలానితి,, ఇత్యుక్తవిధముపాసనం కుర్వన్తీత్యర్థః, తదేవముపాసనానాం అద్వారకసద్వారకభేదేన ద్వైవిధ్యం దర్శితమ్ ॥ ౪ ॥ అథకర్మణామపి తదారాధ

రం వేదనం తత్స్వరూపమ్ ॥ ౩ ॥ త్వాం యోగినో యజన్త్యద్ధా మహాపురుషమీశ్వరమ్ । సాధ్యాత్మం సాధిదైవం చ సాధిభూతం చ సాధవః ॥ ౪ ॥ త్రయ్యా చ విద్యయా కేచిత్త్వాం వై వైతానికా ద్విజాః । యజన్తే వితతైర్యజ్ఞైర్నానారూపామరాఖ్యయా ॥ ౫ ॥ కేచిత్త్వాఽఖిలకర్మాణి సంన్యస్యోపశమం గతాః । జ్ఞానినో జ్ఞానయజ్ఞేన యజన్తి జ్ఞానవిగ్రహమ్ ॥ ౬ ॥ అన్యే చ సంస్కృతాత్మానో విధినాఽభిహితేన చ । యజన్తి త్వన్మయాస్త్వాం

నాత్మకానాం ద్వైవిధ్యమభిప్రయన్ తావత్సద్వారక కర్మారాధ్యత్వమాహ ॥ త్రయ్యా చేతి॥ కేచిద్వైతానికాః కర్మయోగినో, ద్విజాః - నానారూపామరాః నానావిధత్వచ్ఛరీరభూతా ఇన్ద్రాదయో దేవాస్తేషా - మాఖ్యాః నామాని-యస్యాం, తయా, త్రయ్యా విద్యయా వేదపూర్వభాగాత్మికయా విద్యయా, బోధితైః-వివిధైర్యజ్ఞైః - ర్యజన్తే ఇన్ద్రాదిదేవతాన్తరాత్మానం తచ్ఛరీరకం త్వామారాధయన్తీత్యర్థః॥ యద్వా ॥ నానావిధాని, రూపాణి వజ్రహస్తత్వాదీని, యేషాం, తేషాం-ఇన్ద్రాదీనాం ఆఖ్యయా, అభిధేయమితి శేషః, ఆకృత్యధికరణన్యాయేన ఇన్ద్రాద్యన్తరాత్మభూతత్వత్పర్యన్తాభిధాయిభిః, ఇన్ద్రాదినామభిరభిధేయం, తచ్ఛరీరకం-త్వాం, యజన్తీత్యర్థః ॥ ౫ ॥ సింహావలోకనన్యాయేన పునస్సాక్షాజ్జ్ఞానయోగవిశేషారాధ్యమాహ॥ కేచిత్త్వితి ॥ కేచిత్తు, త్వా ఇతిచ్ఛేదః-త్వా త్వాం, యజన్తీతి సమ్బన్ధః - కేచిత్తు-జ్ఞానినః భగవచ్ఛేషత్వైకరసాత్మయాథాత్మ్యజ్ఞానినః, భగవచ్ఛేషత్వైకరసోఽహం తదాయత్తస్వరూపస్థితిప్రవృత్తిశ్చ - భగవాం స్త్వసఙ్ఖ్యేయైః కల్యాణగుణైః పరతర ఇత్యేవం జ్ఞానవన్త ఇత్యర్థః, అఖిలకర్మాణి ఉక్తవిధస్వస్వరూపవిరుద్ధాన్యహఙ్కారమమకారగర్భాణి కామ్యానికర్మాణివా-సంన్యస్యత్యక్త్వా-యద్వా “ మయి సర్వాణి కర్మాణి,, ఇత్యుక్తరీత్యా క్రియమాణానాం నిత్యనైమిత్తికాదీనాం ఫలసాధనతాకారపరిత్యాగపూర్వకం భగవదారాధనరూపతామనుసన్ధాయేత్యర్థః, ఇదమేవహి భగవతి కర్మణాం యత్త్రైకాల్య కార్యరూపత్వానుసన్ధానమితి, ఉపశమం శబ్దాదివిషయేషు భోగ్యతాబుద్ధిరాహిత్యం, గతాః ప్రాప్తాః, జ్ఞానయజ్ఞేన ప్రాప్యం ప్రాపకం చాన్యదపియన్మనోరథవిషయభూతం తత్సర్వం పరమపురుష ఏవేత్యేవంవిధజ్ఞానయోగేన, జ్ఞానస్వరూపం, త్వాం, యజన్తి॥ యద్వా॥ జ్ఞానవిగ్రహం, ఏవంవిధజ్ఞానేన యజతామనిష్టపరిహారేష్టప్రాపణోపయుక్తజ్ఞానాశ్రయం-త్వాం యజన్తీత్యర్థః ॥ ౬ ॥ అథాద్వారకకర్మారాధ్యత్వమాహ॥ అన్యే చేతి ॥ తేత్వయా, అభిహితేన- విధినా పఞ్చరాత్రాత్మకేన, త్వదుక్తశ్రీమత్పఞ్చరాత్రోక్త ప్రకారేణేత్యర్థః-సంస్కృతాత్మానః, తాపాదిభిః పఞ్చభిస్సంస్కారైస్సంస్కృతాః, ఆత్మానః॥ దేహా - యేషాం, తథాభూతాః, త్వన్మయాస్త్వజ్జ్ఞాన ప్రచురాః, అన్యే భగవచ్ఛాస్త్రనిష్ఠాః, సాక్షాత్త్వామేవ

వ్యూహవిభవరూపేణబహుమూర్తికం-పరరూపేణైకమూర్తికంచ. యజన్తి,పాఞ్చకాలికైర్ధర్మై-రారాధయన్తి ❀ ॥౭॥ ❀ అథ॥యేఽప్యన్యదేవతాభక్తాయజన్తే శ్రద్ధయాన్వితాః - తేఽపిమామేవకౌన్తేయయజన్త్యవిధిపూర్వక,,మిత్యుక్తరీత్యాతత్తద్దేవతామాత్రపర్యవసితబుద్ధిమత్కృతయజనస్య తత్తద్దేవతాశరీరకతదన్తరాత్మభూతపరమపురుషారాధనతాం వక్తుంతావత్ప్రదర్శనార్థమాహ॥త్వామేవాన్యఇతి॥హేభగవన్, బహూనా, మాచార్యాణాంకాపాలికకాలాముఖశైవపాశుపతాదిరూపాణాం-భేదఆచారభేదో,యస్మిన్ - తేన-శివోపదిష్టమార్గేణశైవాద్యాగమోక్తప్రకారేణ,త్వామేవ-శివరూపిణ-ముపాసతే.ఉపాసకానాంతద్బుద్ధ్యభావేఽప్యుపాసనాతత్ప్రవపర్యవస్యత్యేవ.కిన్తు-తదుపాసనమవిధిపూర్వకమతఏవాన్తవత్ఫలసాధనమితిభావః ❀ ॥౮॥ ❀ కథమతద్విషయకోపాసనానాంతత్పర్యవసానమిత్యతస్సదృష్టాన్తంతదుపపాదయతి॥సర్వఏవేతి॥ద్వాభ్యాం॥హేప్రభో - నానాదేవతాభక్తా-స్తే-యద్యప్య-న్యధియఃపరమాత్మేతరవిషయోపాసనాత్మకధీమన్తః-స్తథాఽపి-తే-సర్వే-త్వామేవ - యజన్తేతత్రహేతుంవదన్విశినష్టి॥ సర్వదేవమయేశ్వరం॥సఆత్మా,అఙ్గాన్యన్యాదేవతా,,ఇత్యుక్తరీత్యాసర్వదేవతాశరీరకత్వేనతత్ప్రచురత్వాత్ సర్వదేవమయః,సచాసౌ-తేషా-మీశ్వరోఽన్తః ప్రవిశ్యనియన్తాచ.తం-సర్వదేవానాంత్వదాయత్తసత్తాదిమత్త్వేనత్వదపృథక్సిద్ధవిశేషణత్వేనత్వత్తోవ్యతిరేకాభావాత్తద్విషయకోపాసనాఃత్వద్విషయికాఏవేతిభావః ❀ ॥౯॥ ❀ త్వయ్యేవపర్యవస్యన్తీత్యత్రదృష్టాన్తమాహ॥యథేతి॥అద్రేస్సకాశాత్-ప్రభవన్త్యుత్పద్యన్తఇతితథా,నద్యః-పర్జన్యేనా-పూరితాఃబహుస్రోతసస్సత్యః-సర్వతః-సిన్ధుంసముద్రమేవ,విశన్తి తద్వత్ గతయోబుద్ధయోఽప్యన్తతఃపర్యవసానతః-త్వామేవవిశేష్యభూతం - విశన్తివిషయీకుర్వన్తి ❀ ॥౧౦॥ ❀ గతయ ఇత్యనేనజ్ఞానమాత్రస్యవిశేషణభూతప్రపఞ్చవిషయకస్యవిశేష్యభూతపరమాత్మపర్యన్తత్వంసూచితం-తదేవవ్యఞ్జయితుం సర్వస్యచిదచిదాత్మకప్రపఞ్చస్యతద్విశేషణతామాహ॥సత్త్వమితి॥భవతఃప్రకృతేఃత్వచ్ఛరీరభూతప్రధానస్యేత్యర్థః॥య

వై బహుమూర్త్యేకమూర్తికమ్ ॥ ౭ ॥ త్వామేవాన్యేశివోక్తేనమార్గేణశివరూపిణమ్ । బహ్వాచార్యవిభేదేనభగవన్సముపాసతే॥ ౮ ॥సర్వఏవయజన్తిత్వాంసర్వదేవమయేశ్వరమ్ । యేనానాదేవతాభక్తాయద్యప్యన్యధియఃప్రభో॥ ౯ ॥యథాఽద్రిప్రభవానద్యఃపర్జన్యాపూరితాఃప్రభో।విశన్తిసర్వతస్సిన్ధుంతద్వత్త్వాంగతయోఽన్తతః ॥ ౧౦ ॥ సత్త్వంరజస్తమఇతిభవతఃప్రకృతేర్గుణాః । తేషుహిప్రాకృతాఃప్రోతాఆబ్రహ్మస్థావరాదయః॥ ౧౧ ॥తుభ్యంనమస్తేఽస్త్వవిషక్తదృష్టయేసర్వాత్మనేసర్వధియాంచసాక్షిణే । గుణప్రవాహోయదవిద్యయాఽసకృత్ప్రవర్తతేదేవనృతిర్యగాత్మసు॥ ౧౨ ॥అగ్నిర్ముఖంతేఽవనిరఙ్ఘ్రిరీక్షణంసూర్యోనభోనాభిర

స్యావ్యక్తంశరీరం,,మితిశ్రుతేః- యేసత్త్వాదయో- గుణాః- తేష్వేవ-ఆబ్రహ్మస్థావరాన్తాః-ప్రాకృతాఃప్రకృతిపరిణామాత్మకాః-తన్తుషుపటవ-త్ప్రోతాఃప్రవిష్టాః-బ్రహ్మాదిక్షేత్రజ్ఞాధిష్ఠితాదేహాఃత్వదపృథక్సిద్ధవిశేషణభూతగుణమయప్రకృతికార్యతయాత్వదాయత్తసత్తాదిమన్తస్త్వద్విశేషణభూతాఇత్యర్థః ❀ ॥౧౧॥ ❀ ఏవమచేతనప్రపఞ్చస్యత్వద్విశేషణత్వముక్తం-అథబ్రహ్మాదిక్షేత్రజ్ఞానాంతచ్ఛరీరత్వేనతద్విశేషణత్వంతదాయత్తబన్ధమోక్షాదిమత్త్వంతస్యబన్ధాపాదనాద్యుపయుక్తసర్వజ్ఞత్వంచవదన్నమస్కరోతి॥ తుభ్యమితి॥ సర్వాత్మనే-సర్వేషాంబ్రహ్మాదిక్షేత్రజ్ఞానాం-ఆత్మనే-అనేనక్షేత్రజ్ఞానాంతచ్ఛరీరత్వేనతద్విశేషణత్వంఫలితం॥యదిసర్వాత్మాతర్హి జీవవత్కిందేహాత్మాభిమానీ-నేత్యాహ॥అవిషక్తదృష్టయే అవిషక్తాదేహాదిష్వనభినివిష్టా దృష్టి-ర్యస్య - తస్మై-దేహాభిమానరహితాయేత్యర్థః-తత్రహేతుః- సర్వధియాంసాక్షిణే-సర్వాసాం-బుద్ధీనాం-సాక్షాద్ద్రష్ట్రే సర్వబుద్ధిసాక్షిత్వాన్నక్వాపిదేహాత్మాద్యభిమానలేశఇతిభావః. కించ యదవిద్యయాయదీయయాప్రకృత్యాహేతుభూతయా -దేవనృతిర్యఞ్చఆత్మానోదేహాః - యేషాం- తేషు- క్షేత్రజ్ఞేషు అయంపరిదృశ్యమానో, గుణప్రవాహః,గుణైస్సత్త్వాదిభిర్నిమిత్తభూతైఃప్రవహతేప్రాప్నోతీతితథాసంసారః - అసకృద్బహుకృత్వః-ప్రవర్తతే- తస్మై-తుభ్యంతేనమః॥అస్తు॥యదవిద్యయేత్యనేన,,దైవీహ్యేషాగుణమయీమమ,,త్యాదివచనార్థోఽభిప్రేతః ❀ ॥౧౨॥ ❀ ఉక్తంచిదచిచ్ఛరీరకత్వమేవప్రపఞ్చయితుంవిశ్వరూపం,స్తౌతి॥ అగ్నిరిత్యాదినా॥ అత్ర,అగ్న్యాద్యనువాదేనఈశ్వరముఖాద్యవయవతావిధీయతే-యోఽయమగ్నిః,సః -తవ - ముఖ - మిత్యాది,అవని,స్తవాఙ్ఘ్రిః-అవనిశబ్దఃపాతాళప్రభృతిమహీతలపర్యన్తసఙ్ఘాతకః - అఙ్ఘ్రిశబ్దస్తుపాదమూలప్రభృతిజఘనపర్యన్తావయవసఙ్ఘాతకః నాభిశబ్దస్తుతత్ప్రభృతీనామురోగ్రీవావదనలలాటానాం,దిశ , స్తవ, శ్రుతిశ్శ్రోత్రం-ద్యౌస్సత్యలోకః , తవ,కంశిరః-సురేశాఇన్ద్రాదయః,తవ-బాహవః,అర్ణవాస్సముద్రా-స్తవ- కుక్షిః,మరుద్వాయుః-తవ - ప్రాణశ్చబలంచతయోస్సమాహారః-తత్కల్పితంరచితం,త్వయేతిశేషః,

యద్వా॥ఉపాసకైరితి శేషః॥కల్పితంధ్యాతమిత్యర్థః ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ వృక్షాః-ఓషధయశ్చ-తవ-రోమాణి-మేఘాస్తు-శిరోరుహాః
కేశాః-అద్రయోగిరయః పరస్య - తేతవ-అస్థీని నఖానిచ, రాత్రిశ్చ, అహశ్చ , తేతవ, నిమేషణం, ప్రజాపతిః- మేఢ్రః, వృష్టిస్తవ,
వీర్యం, ఇష్యతే-ఉపాసనాయామితి శేషః ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ నకేవలమేతావదేవ, కిన్తుసర్వోఽప్యయంప్రపఞ్చస్త్వదవయవభూ
తఏవేత్యాహ ॥ త్వయీతి ॥ హే అవ్యయాత్మన్-అవికృతస్వరూప-విశ్వశరీరకత్వేఽపి తద్గతవికారైరస్పృష్టేతిసంబోధనా
భిప్రాయః, బహుభిర్జీవైః-సఙ్కులాః వ్యాప్తాః పాలకైస్సహితాః - సర్వే-లోకాః-మనోమయమేవిశుద్ధమనోగ్రాహ్యా, పర
మపురుషే-త్వయి-కల్పితాః, సంజిహతే చరన్తి-జలేయథా , జలౌకసః సూక్ష్మప్రాణిరాశయః , యథావా-ఉదుమ్బరాన్తః
కేసరేషు-మశకాః-పరస్పరవార్తానభిజ్ఞాః ఏవ-మనన్తాని- బ్రహ్మాణ్డాని త్వయి-సఞ్జిహతేచరన్తీత్యర్థః ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ తస్మాదే
వంభూతంతవస్వరూపందురవగాహమితిత్వదవతారకథామృతమేవసేవన్తఇత్యాహ ॥ యానీతి ॥ త్వం , క్రీడార్థం -యా
నియాని-రూపాణి-బిభర్షితైరనుసంహితైః-రామృష్టాః పరిమార్జితాః-శుచః ఆధ్యాత్మికాదితాపాః - యేషాంతే- లోకాః రస
జ్ఞాః జనాః-ముదాతవ-యశో, గాయన్తి ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ కానితానిరూపాణి - మైరామృష్టశుచ-ఇత్యత్రకతిచిత్తానిదర్శయన్న
మస్కరోతి ॥ నమఇత్యాదినా॥కారణమత్స్యాయ కారణపదేనావతారప్రయోజనంసూచ్యతే-ఏవం - మధుకైటభమృత్య-
వఇత్యనేన-ఏవముత్తరత్రాపిద్రష్టవ్యమ్ ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ అకూపారాయకూర్మాయ - క్షిత్యుద్ధారఏవవిహారోయస్య -తస్మా
ఇతిప్రయోజనముచ్యతే ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ హేసాధులోకభయాపహేతిసంబోధనం ప్రయోజనకథనాభిప్రాయకంక్రాన్తంత్రి

ధోదిశశ్శ్రోత్రః । ద్యౌః కంసురేన్ద్రాస్తవబాహవోఽర్ణవాః కుక్షిర్మరుత్ప్రాణబలంప్రకల్పితమ్॥ ౧౩ ॥ రోమా
ణివృక్షౌషధయశ్శిరోరుహామేఘాః పరస్యాస్థినఖానితేఽద్రయః । నిమేషణంరాత్ర్యహనీప్రజాపతిర్మేఢ్రస్తువృ
ష్టిస్తవవీర్యమిష్యతే ॥ ౧౪ ॥ త్వయ్యవ్యయాత్మన్పురుషే ప్రకల్పితాలోకాస్సపాలాబహుజీవసఙ్కులాః । య
థాజలేసంజిహతేజలౌకసోఽప్యుదుమ్బరేవామశకామనోమయే ॥ ౧౫ ॥ యానియానీహరూపాణిక్రీడార్థం
త్వంబిభర్షిహి । తైరామృష్టశుచోలోకాముదాగాయన్తితేయశః ॥ ౧౬ ॥ నమఃకారణమత్స్యాయప్రలయా
బ్ధిచరాయచ । హయశీర్ష్ణేనమస్తుభ్యంమధుకైటభమృత్యవే ॥ ౧౭ ॥ అకూపారాయబృహతేనమోమన్దరధారి
ణే । క్షిత్యుద్ధారవిహారాయనమస్సూకరమూర్తయే॥ ౧౮ ॥నమస్తేఽద్భుతసింహాయసాధులోకభయాపహ।
వామనాయనమస్తుభ్యంక్రాన్తత్రిభువనాయచ॥ ౧౯ ॥నమోభృగూణాంపతయేదృప్తక్షత్రవనచ్ఛిదే । నమస్తే
రఘువర్యాయరావణాన్తకరాయచ॥ ౨౦ ॥నమస్తేవాసుదేవాయ నమస్సఙ్కర్షణాయచ।ప్రద్యుమ్నాయానిరు
ద్ధాయసాత్వతాంపతయేనమః॥ ౨౧ ॥నమోబుద్ధాయశుద్ధాయదైత్యదానవమోహినే। మ్లేచ్ఛప్రాయక్షత్రహ
న్త్రేనమస్తేకల్కిరూపిణే॥ ౨౨ ॥భగవన్జీవలోకోఽయంమోహితస్తవమాయయా।అహంమమేత్యసద్గ్రాహో
భ్రామ్యతేకర్మవర్త్మసు॥ ౨౩ ॥ అహంచాత్మాత్మజాగారదారార్థస్వజనాదిషు । భ్రమామిస్వప్నకల్పేషుమూఢ

భువనంయేనతస్మైఇత్యవతారప్రయోజనముచ్యతే ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ దృప్తంగర్వితం. ప్రభూతంవా - క్షత్రకులమేవ-వనం-త
స్య-ఛేత్రే-ఇతిప్రయోజనమ్ ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ రామకృష్ణావిభవౌ - వాసుదేవసఙ్కర్షణౌవ్యూహౌచతన్త్రేణాభిప్రేత్యనమ
స్కరోతి ॥ నమస్తేవాసుదేవాయేత్యర్ధేన-ప్రద్యుమ్నానిరుద్ధావప్యూహౌనమస్కరోతి ప్రద్యుమ్నాయానిరుద్ధాయేతి-సర్వే
షాంప్రయోజనాభిప్రాయేణవిశినష్టి॥సాత్వతాంపతయఇతి ॥ సాధుపరిత్రాత్రే-ఇత్యర్థః ॥ యద్వా ॥ వాసుదేవాయేత్యాది
భిశ్చతుర్భిర్వ్యూహచతుష్టయంనమస్క్రియతే-సాత్వతాంపతయఇత్యనేనరామకృష్ణనమస్కృతిః॥ తేనైవప్రయోజనం
చాభిప్రేతమ్ ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ వేదప్రామాణ్యాద్యుపదేష్టృత్వేఽపి-శుద్ధాయవిశుద్ధకర్మణేతస్య దుష్కృతిభిరసనార్థత్వా
దిత్యభిప్రేత్యప్రయోజనంచవదన్విశినష్టి॥దైత్యదానవమోహినఇతి॥దైత్యాన్దానవాంశ్చమోహయతీతితథాతస్మై-మ్లేచ్ఛ
ప్రాయంమ్లేచ్ఛతుల్యం-యత్క్షత్రకులం-తస్య-హన్త్రేఇతిప్రయోజనముక్తం ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ ఏవంస్తుత్వాబన్ధమోక్షంప్రార్థయ
న్నాహ॥భగవన్నితి॥ హేభగవన్।సర్వోజనః-తవ-మాయయా-మోహితః-అతఏవ-అనాత్మన్యాత్మాభిమానరూపాదస్వస్మిన్
స్వత్వాభిమానరూపాచ్చ-సతోదుష్టాదసద్గ్రాహాద్ధేతోః-ఆత్మకజ్ఞానాత్-కర్మసుకర్మమార్గేషుశబ్దాదివిషయసాధన
భూతేషు-భ్రామ్యతే॥యద్వా॥అహంమమేత్య - సతిప్రకృతిపరిణామరూపదేహేతదనుబన్ధ్యాదౌ-గ్రాహః అభినివేశో-యస్య
తథాభూతఇత్యర్థః ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ భ్రామ్యత్వేవంలోకస్తవకిం-తత్రాహ॥అహంచేతి ॥ అహమిత్యాదిభిశ్చతుర్భిస్తావదాత్మ
నఃకార్పణ్యమావేద్యసోఽహమిత్యేకేనప్రపద్యశరణ్యగుణావిష్కారపూర్వకంగోప్తాభవేతిప్రార్థయతే ॥ యథా సర్వలో

క్తస్తథా తదన్తర్గతోఽహమపి - గేహాపత్యాదిషు - స్వప్నపదార్థతుల్యేషు - అనిత్యేష్విత్యర్థః - సత్యధియా నిత్యబుద్ధ్యా - భ్రమామి అతోఽహం మూఢః * ॥ ౨౪ ॥ * మూఢత్వమేవావిష్కరోతి ॥ అనిత్యేతి ॥ అహం - అనిత్యానాత్మదుఃఖేషు విపర్యస్తా మతిర్యస్య సః - అనిత్యేషు వస్తుషు నిత్యమతిమాన్, అనాత్మని దేహే ఆత్మాభిమానీ - అన్తతో దుఃఖాత్మకేషు శబ్దాదివిషయేషు దుఃఖాభిమానీ చేత్యర్థః - ద్వన్ద్వేషు సుఖదుఃఖాదిషు - ఆరమతే క్రీడతీతి తథా - సః - వైషయికసుఖానుబన్ధితయా ప్రాప్తం దుఃఖమపి సుఖవన్మన్యమాన ఇత్యభిప్రాయః - తత్ర హేతుః తమసా గుణేన వ్యాప్తః - ఆత్మనః - ప్రియం న జానే నిరతిశయనిత్యనిరుపాధికప్రీతివిషయం - త్వాం న జానామీత్యర్థః * ॥ ౨౫ ॥ * ఉక్తమేవ దృష్టాన్తమాహ ॥ యథేతి ॥ తస్మాజ్జలాదుద్భవన్తీతి తథా - తైః - తృణాదిభిః, ఛన్నం - జలం, హిత్వా, అత ఏవ బుధః, మృగతృష్ణాం, జలవదవభాసమానాం మరీచికామభ్యేతి తథా - అహమపి - త్వాం - నిరతిశయపురుషార్థభూతం తత్సాధనభూతం చ త్వాం - త్యక్త్వా, పరాఙ్ముఖః దేహాద్యభిముఖో, వర్తే, ఇత్యర్థః * ॥ ౨౬ ॥ * నన్వేవం జానతః, కుతస్తవ విషయాభిముఖ్యం తత్రాహ ॥ నోత్సహ ఇతి ॥ కృపణా విషయవాసనాయుక్తా - ధీః - యస్య - సః - అత ఏవ - న్తః - కామకర్మభ్యాం - హతం క్షుభితం - ఇన్ద్రియైః - ప్రమాథిభిర్బలిభిః విషయసంయుక్తైః ఇతస్తతః ఆకృష్యమాణం - మనో - రోద్ధుం నియన్తుం - నోత్సహే న శక్నోమి * ॥ ౨౭ ॥ * తదేవం విషయపరవశస్సాధనాన్తరరహితోఽహం - తవ - అఙ్ఘ్ర్యుపగతః అఙ్ఘ్రిముపగతః శరణం ప్రాప్తః - కథం మయాప్తమఙ్ఘ్రిం, అసతాం - దుష్ప్రాపం ॥ నన్విన్ద్రియపరవశస్యైతదపి కుతస్తత్రాహ ॥ తచ్చాపీతి ॥ తత్ - అఙ్ఘ్ర్యుపగమనం భవదనుగ్రహం త్వదనుగ్రహమూలకం - మన్యే, అన్తరాత్మతయాఽనుజిఘృక్షోస్తవానుగ్రహకారితం మన్య ఇత్యభిప్రాయః ఈశేతి సమ్బోధయతి, అనేన శరణవరణే స్వాతన్త్ర్యనివృత్తిస్సూచితా - ననుప్రపత్తేస్సత్త్వైవామూలికా - న తు మదనుగ్రహమూలికేత్యత్రా

స్సత్యధియా విభో ॥ ౨౪ ॥ అనిత్యానాత్మదుఃఖేషు విపర్యాసమతిర్హ్యహమ్ । ద్వన్ద్వారామస్తమోవిష్టో న జానే
త్వాఽఽత్మనః ప్రియమ్ ॥ ౨౫ ॥ యథాఽబుధో జలం హిత్వా ప్రతిచ్ఛన్నం తదుద్భవైః । అభ్యేతి మృగతృష్ణాం
వై హిత్వా త్వాఽహం పరాఙ్ముఖః ॥ ౨౬ ॥ నోత్సహేఽహం కృపణధీః కామకర్మహతం మనః । రోద్ధుం ప్రమా
థిభిశ్చాక్షైర్హ్రియమాణమితస్తతః ॥ ౨౭ ॥ సోఽహం తవాఙ్ఘ్ర్యుపగతోఽస్మ్యసతాం దురాపం తచ్చాప్యహం
భవదనుగ్రహమీశ మన్యే । పుంసో భవేద్యర్హి సంసరణాపవర్గస్త్వయ్యబ్జనాభ సదుపాసనయా మతిస్స్యాత్ ॥
నమో విజ్ఞానమాత్రాయ సర్వప్రత్యయహేతవే । పురుషేశప్రధానాయ బ్రహ్మణేఽనన్తశక్తయే ॥ ౨౯ ॥ నమస్తే వా
సుదేవాయ సర్వభూతక్షయాయ చ । హృషీకేశ నమస్తుభ్యం ప్రపన్నం పాహి మాం ప్రభో ॥ ౩౦ ॥ *****

********* ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే దశమస్కన్ధే చత్వారింశోఽధ్యాయః *********

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ స్తువతస్తస్య భగవాన్దర్శయిత్వా జలే వపుః । భూయస్సమాహరత్కృష్ణో నటో నాట్యమివాత్మ

హ ॥ యదా, పుంసః సంసారిణః - సంసరణస్య - అపవర్గః సమాప్తిః, ర్యస్మాత్ - సః, అనుగ్రహ ఇతి విశేష్యాధ్యాహారః - తథాభూతః - త్వదనుగ్రహో భవేత్ - తదా - హే అబ్జనాభ - సతాం, ముపాసనయా - త్వయి - మతిః - స్యాత్ త్వత్ప్రపిత్సాత్మికా మతిస్స్యాదిత్యర్థః “ ఈశ్వరస్య చ సౌహార్దం యదృచ్ఛా సుకృతం తదా - విష్ణోః కటాక్షః ” ఇత్యాద్యుక్తరీత్యా సత్సఙ్గాది ప్రపత్త్యాద్యపి త్వదనుగ్రహ ఏవ నిదానమితి భావః * ॥ ౨౮ ॥ * విజ్ఞానమాత్రాయ అనుకూలాత్మకజ్ఞానమాత్రస్వరూపాయ, మాత్రశబ్దేన స్వరూపే క్వచిదపి జడత్వశఙ్కావ్యుదాసః - సర్వప్రత్యయహేతవే సర్వేషాం జ్ఞానప్రదాయ, పురుషో జీవః తస్యేశః - స చాసౌ, ప్రధానశ్చ - ప్రధానశబ్దస్తచ్ఛరీరవాచకః - ప్రధానపురుషేశ్వరాయేత్యర్థః ॥ యద్వా ॥ పురుషస్య, ఈశాః సుఖదుఃఖాదిప్రాపకాః, కాలకర్మాదిస్వభావాదయః, తేషాం, ప్రధానాయ నియన్త్రే, యద్వా - ఈశః ఈశ్వరో హరిః, ప్రధానో - యస్య, పురుషస్య, సావీశప్రధానశ్చ, తస్మై, హరిప్రధానభూతేన పురుషేణ రూపేణ స్వరూపేణ చావస్థితాయేత్యర్థః, బ్రహ్మణే స్వరూపేణ గుణైశ్చ నిరతిశయబృహతే, అనన్తాః, శక్తయః జగత్సర్గాద్యుపయుక్తసామర్థ్యవిశేషాః - యస్య, తస్మై * ॥ ౨౯ ॥ * వాసుదేవశబ్దార్థమాహ ॥ సర్వభూతక్షయాయ - సర్వభూతనివాసాయ - హే హృషీకేశ, తుభ్యం - నమః, అహం త్వచ్ఛేషభూతః - మమ, న - నాహం మచ్ఛేషభూతః, ఏవం ప్రపన్నం, మాం - పాహి త్రాయస్వ - అత్ర విజ్ఞానమాత్రాయేత్యనేన ప్రాప్యత్వోపయుక్తం నిరతిశయానన్దస్వరూపం వివక్షితం, సర్వప్రత్యయహేతవ ఇత్యనేన ప్రపిత్సాహేతుత్వం, పురుషేశప్రధానాయేత్యనేన సర్వశేషిత్వం, బ్రహ్మణ ఇత్యనేన వాత్సల్యసౌశీల్యసౌలభ్యాదిగుణపూర్ణత్వం - అనన్తశక్తయ ఇత్యనేన బన్ధమోక్షౌ ద్వాపాదనోపయుక్తసామర్థ్యవత్త్వం, వాసుదేవాయేత్యనేన ధారకత్వం, హృషీకేశేత్యనేన నియన్తృత్వమ్ * ॥ ౩౦ ॥ * ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే చత్వారింశోఽధ్యాయః ***************

ఏవం ప్రదర్శితాక్రూరసంస్తుతస్సాసాధారణరూపో భగవానథ ప్రాప్తమథురోపవనోఽజిగ్మిష్టాక్రూరప్రార్థనః

ప్రేషితాక్రూరశ్శ్వః ప్రవిష్టమథురో నిగృహీతరజకస్తన్తువాయమాలాకారౌ పరమభాగవతావకరోదిత్యేకచత్వారింశేన। స్తువత ఇత్యాదినా॥ భగవాన్కృష్ణః, ఆత్మనస్స్వస్య-వపుః స్తువత, స్తస్యాక్రూరస్య-దర్శయిత్వా, స్వాసాధారణరూపం ప్రదర్శ్య, పున-స్సమాహరద న్తర్ధాపయామాస ॥ యథా - నటో, నాట్యం నాట్యార్హరూపం, దర్శయిత్వా-ఽన్తర్ధాపయతి, తథా ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ సోఽప్యక్రూరోఽపి, అన్తర్హితం-వీక్ష్య జ్ఞాత్వా-జలా-దున్మజ్య-త్వరయాయుక్తః-ఆవశ్యకం మాధ్యాహ్నికం నిత్యకర్మ-సర్వం-కృత్వా-విస్మితస్స-న్రథ-మావిశత్ ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ తమావిష్టవన్తమక్రూరం-కృష్ణః-పప్రచ్ఛ ॥ ప్రశ్నమేవాహ ॥ కిన్త్విత్యాదినా, ఇహారథే- భూమౌ -వియత్యాకాశే-జలే వా కి-మద్భుతం త్వయా, దృష్టం-న కిమపి దృష్టమితి మా వోచ ఇత్యభిప్రేత్యాహ ॥ తథా దృష్టాద్భుతం-త్వాం-లక్షయామహే చిహ్నైరనుమినుమః ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ ఇత్థమాపృష్టః ప్రాహాక్రూరః ॥ అద్భుతాసీతి ॥ భూమ్యాదిషు-యావ న్త్యద్భుతాని- తాని-విశ్వశరీరకే, త్వయ్యేవ-సన్తి - తంచ త్వాం పశ్యతో-మేమయా-కిందృష్టం-న కిమప్యద్భుతం త్వయ్యవిద్యమానం-దృష్టమితి కాక్వభిప్రేతోఽర్థః ❁ ॥౪॥ ❁ దృష్టం వదేత్యత ఆహ॥ యత్రేతి॥ హేబ్రహ్మన్ " సంబుద్ధౌ నపుంసకానాం వే ,, తి వికల్పాన్నలోపాభావః, యత్ర త్వయి-కర్మాణ్య, ద్భుతాని, తం, త్వా, మిహ-పశ్యతో- మే-అన్యత్ర భూమ్యాదౌ-కి-మద్భుతం-దృష్టం-త్వాం వినా న కించిదద్భుతమిత్యర్థః ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ ఇతీత్థ, ముక్త్వా గాన్దినీసుతః అక్రూరః-స్యన్దనం రథం-చోదయామాస-తతో , రామం-కృష్ణంచ-దినాత్యయే దినావసానే-మథురాం , ప్రాపయామాస

నః॥ ౧ ॥ సోఽపిచాన్తర్హితం వీక్ష్య జలాదున్మజ్య సత్వరః । కృత్వా చావశ్యకం సర్వం విస్మితో రథమావిశత్ ॥ ౨ ॥ తమపృచ్ఛద్ధృషీకేశః కిం తే దృష్టమిహాద్భుతమ్। భూమౌ వియతి తోయే వా తథా త్వాం లక్షయామహే ॥ ౩॥ అక్రూర ఉవాచ॥ యత్రాద్భుతాని సర్వాణి భూమౌ వియతి వా జలే। త్వయి విశ్వాత్మకే సన్తి కిం మేఽదృష్టం విపశ్యతః ॥ ౪ ॥ యత్రాద్భుతాని సర్వాణి భూమౌ వియతి వా జలే। తం త్వాఽనుపశ్యతో బ్రహ్మన్కిం మే దృష్టమిహాద్భుతమ్॥౫॥ ఇత్యుక్త్వా చోదయామాస స్యన్దనం గాన్దినీసుతః। మథురామనయద్రామం కృష్ణం చైవ దినాత్యయే॥ ౬ ॥ మార్గే గ్రామజనా రాజంస్తత్ర తత్రోపసఙ్గతాః। వసుదేవసుతౌ వీక్ష్య ప్రీతా దృష్టిం న చాదదుః॥ ౭ ॥ తావద్వ్రజౌకసస్తత్ర నన్దగోపాదయోఽగ్రతః। పురోపవనమాసాద్య ప్రతీక్షన్తో ❁ ఽవతస్థిరే॥ ౮ ॥ తాన్సమేత్యాహ భగవానక్రూరం జగదీశ్వరః । గృహీత్వా పాణినా పాణిం ప్రశ్రితం ప్రహసన్నివ॥ ౯ ॥ భవాన్ప్రవిశతా ❁ మగ్రే సహయానః పురీం గృహమ్ । వయం త్విహావముచ్యాథ ప్రాతర్ద్రక్ష్యామహే పురీమ్॥ ౧౦ ॥ అక్రూర ఉవాచ॥ నాహం భవద్భ్యాం రహితః ప్రవేక్ష్యే మథురాపురీమ్ । త్యక్తుం నార్హసి మాం నాథ భక్తం తే భక్తవత్సల ॥ ౧౧ ॥ ఆగచ్ఛ యామ గేహాన్నస్సనాథాన్కుర్వధోక్షజ । సాగ్రజస్సహగోపాలైస్సుహృద్భిశ్చ సురోత్తమ॥ ౧౨ ॥ పునీహి పాదరజసా గృహాన్నో గృహమేధినామ్ । యచ్ఛౌచేనానుతృప్యన్తి పితరస్సాగ్నయస్సురాః॥ ౧౩ ॥ అవనిజ్యాఙ్ఘ్రియుగళమా

స ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ తదా తత్ర తత్ర-మార్గే-గ్రామేషు, జనాః వసుదేవస్య , సుతౌ-రామకృష్ణా-వుపసఙ్గతాస్స న్తస్తౌ-దృష్ట్వా- ప్రీతాః-దృష్టిం, నాదదుః న ప్రత్యాజహ్రుః, పశ్యన్త ఏవ స్థితా ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ తావదితి॥ యావద్రామకృష్ణౌ-మథురా- మనయ-త్తావదేవ తతః పూర్వమేవ-నన్దాదయో, గోపా , ఉపవనం , ప్రాప్య , శ్రీరామకృష్ణాగమనం , ప్రతీక్షమాణాః , స్థితాః ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ తాన్నన్దాదీన్-సమేత్య జగదీశ్వరో భగవా-న్స్వపాణినా-వినీత-మక్రూరం-పాణిం, గృహీత్వా-ప్రహసన్నివ-స్మయమానం-ఉవాచ॥ ఇవశబ్దేన హాస్యేఽపి షత్త్వం ద్యోత్యతే ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ ఉక్తిమేవాహ॥ భవానితి ॥ భవాన్-సహయాన స్సరథః-పురీం, తత్ర-స్వగృహ మగ్రే విశతాం, వయం తు - ఇహోపవనే, అవముచ్య ఉత్తార్య, విశ్రామ్యేత్యర్థః - అథ-ప్రాతః, వో యుష్మాకం పురీం మధురాం-ద్రక్ష్యామః ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ ఏవముక్తః, ప్రాహాక్రూరః॥ నాహమితి వడ్భిః॥ హే విభో-భవద్భ్యాం-రహితో వియుక్తో, ఽహం-పురీం-న ప్రవేక్ష్యే, హే నాథ భక్తం - మాం-త్యక్తుం - నార్హసి తత్ర హేతుం వదన్సంబోధయతి- హే భక్తవత్సలేతి ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ అతో-హే అధోక్షజ త్వ-మాగచ్ఛ , యామః, త్వయైవ సహ-వయం-గమిష్యామః నోఽస్మాన్-సనాథాన్ సేశ్వరాన్-కురు-సాగ్రజః సరామః-గోపాలైశ్చ , సుహృద్భిస్సహ- హేసురోత్తమ ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ పాదరజసా-గృహమేధినాం - అస్మాకం, గృహం-పునీహి పవిత్రీకురు-యస్య పాదరజస-శ్శౌచేన క్షాళనోదకేన-పీతేన - శిరసి ధృతేన చా-స్మాకం, పితరో-అగ్నయః, సురాశ్చ-తృప్యన్తి తృప్తా భవన్తి , తేన పాదరజసేత్యన్వయః ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ కిఞ్చ॥ తవాఙ్ఘ్రియుగళ, మవనిజ్య ప్రక్షాళ్య, బలిరై ర్వైరోచనిః-శ్లోక్యః విపులకీర్త్యర్హః - మహాన్నగణైరితి శేషః, ఆసీద్భభూవ-త్వత్సఙ్కల్పాల్లబ్ధప్రాయ , మైశ్వర్యం , లేభే ప్రాప్తవాన్, తథై - కాన్తినాం అనన్యప్రయోజనానాం ప్రపన్నానాం, యా, గతిః త్వత్ప్రా

త్పిరూపా, తాంచ-తే ధైలబ్ధవత్యః ప్రియోబభూవ ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ కేష్చితివాఙ్ఘ్రిరవనేజ్యః-శుభాశానా, ఆపః, గాఙ్గాశ్శుచయః పవిత్రాః - త్రిశ్లోకాన్ - అపునన్ పవిత్రితవత్యః, కిఞ్చ-యాః ఆపః శర్వోరుద్రః శిరసా, ధృతవాన్, కిఞ్చ-యాభిరద్భిః-సగరాత్మజాః, స్వర్గం-గతాః, బభూవుః, ఏవంవిధమహామహిమశాలిపవిత్రతమగఙ్గాదిరూపతీర్థాశ్రయపాదంజసాపుహీత్యన్వయః ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ ఏవంప్రార్థ్యమానోఽనితరసాధారణధర్మైర్యుక్తం సంబోధయన్నమస్కరోతి॥ దేవదేవేతి॥ బ్రహ్మాదీనామపి దేవ, జగతో నాథ, పుణ్యశ్రవణకీర్తనేత్యత్ర పుణ్యావహం, యస్య, శ్రవణం- కీర్తనంచ, తద్యస్య, సః, పుణ్యశ్రవణకీర్తనః-తస్య సమ్బోధనం, ఉత్తమైః బ్రహ్మాదిభిః-శ్లోక్యతే ఈడ్యత ఇతి తథా -ఉత్తమః శ్లోకో యశో, యస్య అవా ❋ ॥ ౧౬ ॥ ❋ ఇత్థం ప్రార్థితః ప్రాహభగవాన్ ॥ ఆయాస్యేఇతి ॥ యదుచక్రాయ యదువంశజసమూహాయ, ద్రుహ్యతి ఇతి, యదుచక్రద్రుహం, కంసం, హత్వా తతోఽగ్రజసమన్వితో, ఽహం, భవతో, గృహం ప్రత్య, ఆయాస్యే ఆగమిష్యామి, తథా, ఽన్యేషాం చ, సుహృదాం, ప్రియం, విధాస్యే కరిష్యామి ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ ఇత్థం, భగవతో, క్తో-ఽక్రూరః, విమనాఇవ కష్చిదసన్తుష్టమనాఇవ, భూత్వా-పురీం-ప్రవిష్టః-కర్మ రామకృష్ణావానీతావితి స్వకృతం కర్మ- వేద్య-స్వగృహం యయౌ ❁ ॥ ౧౮ ॥ అథ శ్వోఽపరాహ్ణే భగవాన్ - సకృష్ణః సఙ్కర్షణేనాన్వితో-గోపైః-పరివృతో-ద్రష్టుమిచ్ఛుః-మథురాం-ప్రావిశత్ ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ తాంమథురాం-దదర్శ కథమ్భూతాం స్ఫాటికానిస్ఫటికమయాని - తుఙ్గాన్యుచ్ఛ్రితాని - గోపురాణిపురద్వారాణి-అన్యాని-చ-ద్వా

సీచ్ఛోకోఽబలిర్మహాన్ । ఐశ్వర్యమతులం లేభేగతించైకాన్తినాంతుయా ॥ ౧౪ ॥ ఆపస్తేఽఙ్ఘ్ర్యవనేజన్యస్త్రిఁ
ల్లోకాన్ శుచయోఽపునన్ । శిరసాఽధత్తయాశ్శర్వస్స్వర్యాతాస్సగరాత్మజాః॥ ౧౫ ॥ దేవదేవజగన్నాథ
పుణ్యశ్రవణకీర్తన । యదూత్తమోత్తమశ్లోకనారాయణనమోఽస్తుతే॥ ౧౬ ॥ శ్రీభగవానువాచ॥ ఆయాస్యేభవ
తో గేహమహమార్యసమన్వితః । యదుచక్రద్రుహంహత్వావితరిష్యే సుహృత్ప్రియమ్॥ ౧౭ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ॥

❋ కృష్ణరామయోర్మధురానగరప్రవేశఘట్టః ❋

ఏవముక్తో భగవతాసోఽక్రూరో విమనాఇవ। పురీంప్రవిష్టః కంసాయకర్మావేద్యగృహంయయౌ॥ ౧౮॥ అథాప
రాహ్ణే భగవాన్కృష్ణస్సఙ్కర్షణాన్వితః। మథురాంప్రావిశద్గోపైర్దిదృక్షుః పరివారితః॥ ౧౯ ॥ దదర్శ తాంస్ఫా
టికతుఙ్గగోపురద్వారాంబృహద్ధేమకవాటతోరణామ్। తామ్రారకోష్ఠాంపరిఖాదురాసదాముద్యానరమ్యో
పవనోపశోభితామ్ ॥ ౨౦ ॥ సౌవర్ణశృఙ్గాటకహర్మ్యనిష్కుటైశ్శ్రేణీసభాభిర్భవనైరుపస్కృతామ్। వైదూ
ర్యవజ్రామలనీలవిద్రుమైర్ముక్తాహరిద్భిర్వలభీషు వేదిషు ॥ ౨౧ ॥ జుష్టేషుజాలాముఖరన్ధ్రకుట్టిమేష్వావిష్టపారా
వతబర్హినాదితామ్ । సంసిక్తరథ్యాపణమార్గచత్వరాంప్రకీర్ణమాల్యాఙ్కురలాజతణ్డులామ్॥ ౨౨ ॥ ఆపూర్ణ
కుమ్భైర్దధిచన్దనోక్షితైః ప్రసూనదీపావలిభిస్సపల్లవైః । సవృన్తరమ్భాక్రముకైస్సకేతుభిస్స్వలఙ్కృతద్వా
రగృహాంసపట్టికైః॥ ౨౩ ॥ తాంసంప్రవిష్టౌవసుదేవనన్దనౌవృతౌవయస్యైర్నరదేవవర్త్మనా । ద్రష్టుంసమీ

రాణి-యస్యాః-తామ్రం - ఆరం ఆరకూటశ్చ-తన్మయాః ప్రకోష్ఠాః - ధాన్యాదిశాలాదయో-యస్యాం - తాం-పరిఖాభిఃపరితశ్ఖాతాభిః-దుర్గమాం - ఉద్యానాని మారస్థానివనానిరమ్యాణ్యుపవనానిచసకటాని-తైః - రుపశోభితాం - సౌవర్ణాః-శృఙ్గాటకాశ్చతుష్పథాః హర్మ్యాణిధనినాంగృహాణిచ-తేషు - నిష్కుటాఃగృహోచితా ఆరామాః-తైః - శ్రేణీనామేకరూపశిల్పోపజీవినాం-సభాభిరుపవేశస్థానైః-అన్యైశ్చ - భవనైఃగృహైరుపస్కృతామలఙ్కృతాం - అమలఃస్ఫటికః- హరిత్ మరకతః-వైదూర్యాదిరత్నైః జుష్టేషుసంయుక్తేషు - వలభ్యాదిషు, ఆవిష్టైః - పారావతైః-ర్మయూరైశ్చ - నాదితాం-తత్ర-వలభ్యః గృహపురోభాగస్తమ్భనిహితాచ్ఛాదనోపష్టమ్భవక్రదారూణి - వేదయఃవలభీనామధ్యదేశేవిరచితావష్టమ్భవేదికాః-జాలాముఖరన్ధ్రాణి గవాక్షచ్ఛిద్రాణి - కుట్టిమాని మణిబద్ధారథ్యాభూమయః - రథ్యాః రాజమార్గాః- ఆపణాః పణ్యవీథయః, మార్గా అన్యే - చత్వరాణ్యఙ్గణాని - సంసిక్తానిరథ్యాదీనియస్యాం - వికీర్ణాస్తత్రతత్రావకీర్ణా - మాల్యాదయో-యస్యాం, తత్ర-మాల్యానిమాలార్హాణిపుష్పాణి - ఆపూర్ణైః-కుమ్భైః-దధ్నా - చన్దనేనచోక్షితైస్సిక్తైః- ప్రసూనానాం దీపానాంచావలయో-యేషు-తైః -సవృన్తాఃఫలగుచ్ఛైస్సహితాః-రమ్భాః-కదళ్యః - క్రముకాశ్చ తైః-కేతుభిశ్చ - సహితైః పట్టికాఃవితస్తివిస్తారపట్టవస్త్రాణి-తత్సహితైశ్చ - స్వలఙ్కృతాని ద్వారాణి-యేషాం-తే గృహాః యస్యాం తాం, తత్రత్యరీతిః-ద్వార్యూభయవస్తణ్డులానాముపరికుమ్భాః - తత్పరితః ప్రసూనావళయః-కణ్ఠేసపట్టికాః - మఖేచూతాదిపల్లవాః - తదుపరిపాత్రాన్తరేదీపావళయః-తత్సన్నిధౌరమ్భాః-క్రముకాః, కేతవః-తోరణానిచేతి ❁ ॥ ౨౦ ॥ ౨౧ ॥ ౨౨ ॥ ౨౩ ॥ ❁ తామేవంభూతాంప్ర

రీం-వయస్యైస్సఖిభిస్సహితౌ-నరదేవవర్త్మనా రాజవీథ్యా-ప్రవిష్టౌ-వసుదేవనన్దనౌ-ద్రష్టుం-పురస్త్రియః త్వరితాః-స్స మీయుః తత్రతత్ర సముదితాః బభూవుః-తథా-హేనృప-ఉత్సుకాస్సత్యో, హర్మ్యాణ్యా-రురుహుః ॥ ౨౪ ॥ త్వరామా త్సుక్యం చాహ ద్వాభ్యామ్ ॥ కాశ్చిదితి ॥ విపర్యగ్విపరీత-మయథాయథం-ధృతాని-వస్త్రాణి-భూషణానిచ-యాభిః-స్తాః-కాశ్చి-దేవంభూతాః, అపరాస్తు-యుగళేషు ధార్యేషు కుణ్డలకఙ్కణాదిషు-ఏకం-విస్మృత్య-సమీయు-రిత్యనుషఙ్గః, అన్యాస్తు కృతంనిహితం-ఏకమేవ-పత్రం తాటఙ్కః-యయోః-స్తే-శ్రవణే శ్రోత్రే-యాసాం తాః-ఏకమేవ-నూపురం చరణాభరణం-యాసాం-తాశ్చ-స్వకీయ-మేకం-లోచనం-నాఙ్క్త్వా-ఏకస్మిన్నేవలోచనేకజ్జలం నిధాయేత్యర్థః ॥ ౨౫ ॥ ఏకాస్తు-అశ్నన్త్యః-తద్భోజనం-విహాయ, కాశ్చిత్తు, అభ్యజ్యమానాః సఖీభిః క్రియమాణాభ్యఙ్గాః-అకృతస్నానా ఏవ-కాశ్చిత్తు-స్వపన్త్యః, నిస్స్వనం-నిశమ్య, ఉత్థాయ అపరాస్తు-మాతరః-అర్భకం-అపాయయన్త్యః-స్తన్యమితి శేషః-తమర్భకం-విహాయ-సమీయురితి సర్వత్ర సమ్బన్ధః ॥ ౨౬ ॥ మత్తగజేన్ద్రస్యేవ-విక్రమః పాదవిక్షేపో, యస్య సః-శ్రియః కాన్తో భగవాన్-ప్రగల్భాః-యా, లీలాః-స్తాభిః-హసితానీ-క్షణానిచ-తైః-స్తాసాం పురస్త్రీణాం దృశాం మహోత్సవం మహాహర్షం-విదధానస్తాసాం మనాం సిచిత్తాన్యపహృతవాన్ ॥ ౨౭ ॥ ముహుశ్శ్రుతత్వాత్-తద్గతచేతస-స్తం-దృష్ట్వా-హే అరిన్దమ-తస్య ప్రేక్షణంచ స్మితంచ తదేవ-సుధా-తయోః-ఉక్షణం సేచనం-తేన-లబ్ధో మానో-యాభి స్తాః దృశా ఉద్ఘాటిత నేత్రద్వారా-ఆత్మని మనసి లబ్ధం

యుస్త్వరితాః పురస్త్రియో హర్మ్యాణి చైవారురుహుర్నృపోత్సుకాః ॥ ౨౪ ॥ కాశ్చిద్విపర్యగ్ధృతవస్త్రభూషణా విస్మృత్య చైకం యుగళేష్వథాపరాః । కృతైకపత్రశ్రవణైకనూపురా నాఙ్క్త్వా ద్వితీయం త్వపరాస్స్వలోచనమ్ ॥ ౨౫ ॥ అశ్నన్త్య ఏకాస్తదపాస్య సోత్సవా అభ్యజ్యమానా అకృతోపమార్జనాః । స్వపన్త్య ఉత్థాయ నిశమ్య నిస్స్వనం నిపాయయన్త్యోఽర్భమపోహ్య మాతరః ॥ ౨౬ ॥ మనాంసి తాసామరవిన్దలోచనః ప్రగల్భలీలాహసితావలోకనైః । జహార మత్తద్విరదేన్ద్రవిక్రమో దృశాం దదచ్ఛ్రీరమణో మహోత్సవమ్ ॥ ౨౭ ॥ దృష్ట్వా ముహుశ్శ్రుతమనుద్రుతచేతసస్తం తత్ప్రేక్షణస్మితసుధోక్షణలబ్ధమానాః । ఆనన్దమూర్తిముపగూహ్య దృశాఽఽత్మలబ్ధం హృష్యత్త్వచో జహురనన్తమరిన్దమాధిమ్ ॥ ౨౮ ॥ ప్రాసాదశిఖరారూఢాః ప్రీత్యుత్ఫుల్లముఖామ్బుజాః । అభ్యవర్షన్సౌమనస్యైః ప్రమదా బలకేశవౌ ॥ ౨౯ ॥ దధ్యక్షతైస్సోదపాత్రైస్స్రగ్గన్ధైరభ్యుపాయనైః । తావానర్చుః ప్రముదితాస్తత్రతత్ర ద్విజాతయః ॥ ౩౦ ॥ ఊచుః పౌరాః ॥ అహో గోప్యస్తపః కిమచరన్మహత్ ।

॥ రజకవధవాయకసుదామత్రివక్రాదీనాం సమ్మాననఘట్టః ॥

యాహ్యేతావనుపశ్యన్తి నరలోకమహోత్సవౌ ॥ ౩౧ ॥ రజకం కఞ్చిదాయాన్తం రఙ్గకారం గదాగ్రజః । దృష్ట్వాఽయాచత వాసాంసి ధౌతాన్యత్యుత్తమానిచ ॥ ౩౨ ॥ దేహ్యావయోస్సముచితాన్యఙ్గవాసాంసి చార్హతోః । భవిష్యతి పరం శ్రేయో దాతుస్తే నాత్ర సంశయః ॥ ౩౩ ॥ స యాచితో భగవతా పరిపూర్ణేన సర్వతః । సాక్షేపం రుషితః ప్రాహ భృత్యో రాజ్ఞస్సుదుర్మదః ॥ ౩౪ ॥ ఈదృశాన్యేవ వాసాంసి నిత్యం గిరివనేచరాః । పరిధత్త కిముద్వృత్తా రాజద్రవ్యాణ్యభీప్సథ ॥ ౩౫ ॥ యాతాశు బాలిశా మైవం ప్రార్థ్యం యది జిజీవిషా । బధ్నన్తి ఘ్నన్తి లుమ్పన్తి దృప్తాన్రా

ప్తం-ఆనన్దమూర్తిం-పరిష్వజ్య-పులకితత్వచః-తదప్రాప్తిజ-మనవధిక-మాధింవ్యథాం-జహుః ॥ ౨౮ ॥ ప్రీత్యోత్ఫుల్లాని-ముఖామ్బుజాని-యాసాం-తాః-ప్రమదాః-స్త్రియః-సౌమనస్యైః కుసుమసమూహైః-రామకృష్ణౌ-అభ్యవర్షన్ ॥ ౨౯ ॥ ద్విజాతయో బ్రాహ్మణ్య-స్తత్రతత్ర-ప్రముదితాస్సత్యః-దధ్యాదిభిః-రామకృష్ణౌ-ఆనర్చుః ॥ ౩౦ ॥ పౌరాః స్త్రియః పరస్పరమూచుః-ఉక్తిమేవాహ ॥ అహో ఇత్యాదినా ॥ గోప్యః-కిం-మహత్-తప-శ్చక్రుః, అన్యథైతన్న సమ్భవ్యత ఇత్యభిప్రేత్యాహుః ॥ యాః గోప్యః-నరలోకస్య-మహోత్సవో యాభ్యాం-తావేతౌ-రామకృష్ణౌ-అనుపశ్యన్తి ॥ ౩౧ ॥ ఇత్థం తాసు కథయన్తీషు-తదా-గదాగ్రజో భగవాన్, కఞ్చిదాయాన్తం-రజకః వస్త్రనిర్ణేజకః-స ఏవ వస్త్రాణాం రఙ్గముపికుర్వన్ రఙ్గకార-స్తం, దృష్ట్వా, ధౌతాని నిర్ణిక్తాని, అద్భుతానిచ, వస్త్రాణ్యయాచత ॥ ౩౨ ॥ యాచ్ఞాప్రకారమేవ ॥ దేహీతి ॥ హే అఙ్గ హే రజక-యోగ్యయో, రావయో, స్సముచితాని-వాసాంసి, దేహి, దాతు-స్తవ, పరముత్కృష్టం శ్రేయో-భవిష్యతి-నాస్మిన్నర్థే, సంశయోఽస్తి ॥ ౩౩ ॥ ఇత్థం-భగవతా-సర్వతః, పరిపూర్ణేన పూర్ణకామేన-యాచిత, స్సరజకః-రాజ్ఞః కంసస్య-భృత్యః, దుర్మదశ్చ-హేతుగర్భ మిదం విశేషణద్వయం అతో, రుషితః క్రుద్ధః-సాక్షేపం హేతుగర్భం యథా తథా-ప్రాహ ॥ ౩౪ ॥ ఉక్తిమేవాహ ॥ ఈదృశానీతి ద్వాభ్యాం హే ఉద్వృత్తాః ఉత్పథాః-గిరౌ-వనేచ-చరన్తీతి-తే, యూయ మీదృశాన్యేవ వాసాంసి పరిధత్త కిం, సమ్భావనాయాం లోట్-రాజద్రవ్యాణ్యభీప్సథ-స్వాధికారమనాలోచ్యేతి శేషః ॥ ౩౫ ॥

హే బాలిశాః - అసు - యాత - యది - జీవితుమిచ్ఛా - తర్హి - మైవం ప్రార్థనీయం - యద్యేవం ప్రార్థ్యతే - తర్హి - రాజకులాని రాజకీ
యాః, దుష్టాన్యుష్మాన్ - బధ్నన్తి బధ్నీయుః ఘ్నన్తి హన్యుః, లుమ్పన్తి నిస్స్వం కుర్యుః ✽ ॥ ౩౬ ॥ ✽ ఇత్థం - రజకస్య - వికత్థమానస్య సతః
భగవాన్ కుపితః - కరాగ్రేణ తస్య, శిరః - కాయాత్, అపాతయత్ ✽ ॥ ౩౭ ॥ ✽ తతస్తస్య రజకస్య - అనుజీవినః - సర్వే, వాసఃకో
శాన్వస్త్రపుటకాన్విసృజ్య - సర్వతో మార్గాన్ప్రతి - దుద్రువుః పలాయితవన్తః తతో, భగవాన్ వాసాంస్యాదత్త ✽ ॥ ౩౮ ॥ ✽
తదా - సఙ్కర్షణః - కృష్ణశ్చ - ఆత్మప్రియే స్వాభీష్టవస్త్రే ప్రవసిత్వా పరిధాయ - శేషాణి - గోపేభ్యః - అదత్త అదాత్ ॥ కానిచిద్వా
సాంసి - భువి విసృజ్య త్యక్త్వా అగాదితి శేషః ✽ ॥ ౩౯ ॥ ✽ తతః - కశ్చిద్వాయకస్తన్తువాయకః - ప్రీతః ప్రీతియుక్తో విచిత్రవ
ర్ణైః - చైలేయైః వస్త్రమయైః - ఆకల్పైః భూషణైః - యథానురూపం, తయోః రామకృష్ణయోః - వేషం అలఙ్కార - మకల్పయత్
విదధే ✽ ॥ ౪౦ ॥ ✽ తదా - తౌ రామకృష్ణౌ - నానావిధవేషాభ్యాం - విరేజతుః - యథా - పర్వణ్యుత్సవే - స్వలఙ్కృతౌ, సితేతరౌ శ్వేత
వర్ణకృష్ణవర్ణౌ బాలగజౌ - తద్వత్ ✽ ॥ ౪౧ ॥ ✽ తతః భగవాన్ - ప్రసన్నః , తస్య వాయకస్య - స్వసారూప్యం స్వసాధర్మ్యం,
ముక్తిమితి యావత్, ప్రాదాత్ దేహావసానే దాస్యామీతి సఙ్కల్పితవానిత్యర్థః - శ్రియమిత్యాది - అస్య, జీవద్దశాయామితి శేషః
ఇహ లోకే, పరమాం శ్రియం - బలం చైశ్వర్యం చ - స్వవిషయకస్మృతిం చేన్ద్రియం తత్పాటవం చాదాత్ ✽ ॥ ౪౨ ॥ ✽ తత
స్సుదామ్నః సుదామాఖ్యస్య - మాలాకారస్య, గృహం - జగ్మతుః గతవన్తౌ సచ తౌ, రామకృష్ణౌ - దూరాదేవ దృష్ట్వా - ఉత్థాయా
భ్యుత్థాయ, శిరసా, భువి - ననామ నమశ్చక్రే ✽ ॥ ౪౩ ॥ ✽ తయోః - ఆసనమానీయాదాయ సమర్ప్య, పాద్యం చ - సమర్ప్యేతి శేషః

జకులాని హి ॥ ౩౬ ॥ ఇత్థం వికత్థమానస్య కుపితో దేవకీసుతః । రజకస్య కరాగ్రేణ శిరః కాయాదపాతయత్ ॥ ౩౭ ॥
తస్యానుజీవినస్సర్వే వాసఃకోశాన్విసృజ్య వై । దుద్రువుస్సర్వతో మార్గం వాసాంసి జగృహేఽచ్యుతః ॥ ౩౮ ॥ వ
సిత్వాఽఽత్మప్రియే వస్త్రే కృష్ణస్సఙ్కర్షణస్తదా । శేషాణ్యదత్త గోపేభ్యో విసృజ్య భువి కానిచిత్ ॥ ౩౯ ॥ తత
స్తు వాయకః ప్రీతస్తయోర్వేషమకల్పయత్ । విచిత్రవర్ణైశ్చైలేయైరాకల్పైరనురూపతః ॥ ౪౦ ॥ నానాలక్షణవే
షాభ్యాం రామకృష్ణౌ విరేజతుః । స్వలఙ్కృతౌ బాలగజౌ పర్వణీవ సితేతరౌ ॥ ౪౧ ॥ తస్య ప్రసన్నో భగవాన్ప్ర
దాత్సారూప్యమాత్మనః । శ్రియం చ పరమాం లోకే బలైశ్వర్యస్మృతీన్ద్రియమ్ ॥ ౪౨ ॥ తతస్సుదామ్నో భవనం
మాలాకారస్య జగ్మతుః । తౌ దృష్ట్వా సహసోత్థాయ ననామ శిరసా భువి ॥ ౪౩ ॥ తయోరాసనమానీయ పాద్యం
చార్ఘ్యార్హణాదిభిః । పూజాం సానుగయోశ్చక్రే స్రక్తామ్బూలానులేపనైః ॥ ౪౪ ॥ ప్రాహ నస్సార్థకం జన్మ పా
వితం చ కులం ప్రభో । పితృదేవర్షయో మహ్యం తుష్టా హ్యాగమనేన వామ్ ॥ ౪౫ ॥ భవన్తౌ కిల విశ్వస్య జగతః కార
ణం పరమ్ । అవతీర్ణావిహాంశేన క్షేమాయ చ భవాయ చ ॥ ౪౬ ॥ న హి వాం విషమా దృష్టిస్సుహృదోర్జగదాత్మ
నోః । సమయోస్సర్వభూతేషు భజన్తం భజతోరపి ॥ ౪౭ ॥ మామాజ్ఞాపయతం భృత్యం కిమహం కరవాణి వామ్ ।

అర్ఘ్యార్హణాదిభిః - స్రగాదిభిశ్చ - సానుగయోః తయోః, పూజాం , చక్రే - అర్హణశబ్దోపాత్తేతరపూజాసాధనసఙ్గ్రహా
ర్థః ✽ ॥ ౪౪ ॥ ✽ తతస్తౌ - ప్రాహ చ ఉక్తిమేవాహ ॥ నస్సార్థకమిత్యాదినా ॥ ఇత్యభిప్రేత్యేత్యర్థః ప్రాక్తనేన - వాం యువ
యోః, ఆగమనేన నోఽస్మాకం, జన్మ - సార్థకం జాతం, నః - కులం చ - పావితం పవిత్రీకృతం , పితరాదయశ్చ, మహ్యం, తుష్టా బ
భూవుః ✽ ॥ ౪౫ ॥ ✽ కథం యాదవయోరాదవయోరాగమనమాత్రేణ సర్వమేతత్సంపన్నం తత్రాహ ॥ భవన్తావితి ॥ విశ్వస్య
ప్రపఞ్చస్య, భవన్తౌ, పరం కారణం మూలకారణభూతౌ విశ్వర్థః - కథమేవంభూతయోః కర్మకృతం - ప్రాకృతం జన్మేత్యత ఆ
హ ॥ అవతీర్ణావితి ॥ అంశేన సఙ్కల్పరూపజ్ఞానేన - నతు కర్మణేతి భావః, ఇహ లోకే - అవతీర్ణౌ - జన్మనస్సుఖదుఃఖానుభవార్థ
త్వం వారయన్ ప్రయోజనమాహ ॥ క్షేమాయ , సాధూనామితి శేషః - క్షేమః ప్రాప్తశ్రియః పాలనం , భవో లబ్ధసుఖప్రా
పణం ✽ ॥ ౪౬ ॥ ✽ న నుకంచిదనుగృహ్ణన్తౌ వాం నేశ్వరౌ క్లిష్టముపాకృతౌ జీవావిత్యత ఆహ ॥ న హీతి ॥ జగత, ఆత్మనోః, అ
తఏవ - సుహృదోః, న హి స్వశరీరే కస్యచిదప్యసౌహార్దం దృష్టమితి భావః ॥ యువయోః, విషమా, దృష్టిః నవిద్యతే, తత్ర హేతుం,
వదన్విశినష్టి భజన్తం - భజతోరనుగృహ్ణతోరపి సమయోః , న హి భక్తేష్వనుగ్రహో వైషమ్యమూలకః - న హ్యుపాశ్రితార్థద
స్య సురద్రుమస్య వైషమ్యమస్తి - వైషమ్యపరిహారార్థమేవ భజనాత్మకం వ్యాజమపేక్ష్యత ఇతి భావః ✽ ॥ ౪౭ ॥ ✽ స్వస్మిన్న
త్యన్తపారతన్త్ర్యమావేదయితుం కైఙ్కర్యానుశాసనం ప్రార్థయతే ॥ సాధ్వితి ॥ వాం యువయోః అహం - కిఙ్కరవాణి కి
ఙ్కరోమీత్యర్థః - అతో - భృత్యం - మాం - సాధు యథా తథా - ఆజ్ఞాపయతం - ఏతావతైవాహమనుగృహీతో భవిష్యామీత్యభి
ప్రేత్యాహ ॥ పుంస ఇతి ॥ భవద్భిః , నియుజ్యతే అనుశిష్యత ఇత్యనేనైవ పుంసో జీవస్య - అనుగ్రహస్త్వత్కృతానుగ్ర

హః ॥ ౪౮ ॥ ఇత్థం, విజ్ఞాపయన్నితి శేషః ॥ హే రాజేన్ద్ర, అభిప్రేత్య, ఆశయమనయోరభిప్రాయం జ్ఞాత్వా - ప్రీతమానసః, సుదామా - ప్రశస్తైః - సుగన్ధిభిః - కుసుమైర్విరచితాం, మాలాం, తాభ్యాం - దదౌ ॥ ౪౯ ॥ తాభిర్మాలాభిరలఙ్కృతౌ వరదౌ తస్మై - ప్రపన్నాయ - శరణాగతాయ వరాన్ ఇష్టార్థాన్ దదతుః ॥ ౫౦ ॥ కే తే వరాః తేన వృతాః - యాన్ దదతురిత్యత ఆహ ॥ సోఽపీతి ॥ అఖిలస్య చిదచిదాత్మకస్య జగత ఆత్మని - తస్మిన్ భగవతి, అచలాం భక్తిం - భాగవతేషు సౌహార్దం ఆనుకూల్యం - భూతేషు భగవచ్ఛరీరచేతనాచేతనాత్మకేషు దయాం స్వార్థపరపేక్షపరదుఃఖాసహిష్ణుత్వరూపాం వృతవాన్ ॥ ౫౧ ॥ ఇతీత్థం యథా వృతం, తస్మై - వరం - దత్త్వా, తేనావృతాం - మన్వయవృద్ధిసీం వంశవృద్ధిమతీం - శ్రియం - తథా - బలాదీంశ్చ - దత్త్వా - సహాగ్రజః - తతో - నిర్జగామ తత్ర - బలం దేహధారణసామర్థ్యమ్ ॥ ౫౨ ॥ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే ఏకచత్వారింశోఽధ్యాయః ******************************

అథ త్రివక్రాసమర్పితాఙ్గరాగానులిప్తాఙ్గ ఋజ్వీకృత్య తత్రవర్గ్రభిన్నం చాపం శ్చాపశకేఽఘాతితతత్పాలకస్సముత్పాదితకంసభయః పునస్స్వసవేశమావివేశేత్యాహ ॥ ద్విచత్వారింశేన ॥ అథేత్యాదినా ॥ అథ మాలాకారానుగ్రహానన్తరం రాజమార్గేణ - వ్రజన్ - గృహీతాని - అఙ్గవిలేపానాం సుగన్ధిచన్దనానాం - భాజనాని యయా - వరం సున్దర - మాననం - యస్యాః - స్తాం - కుబ్జాం విలోక్య, సుఖప్రదో - భగవాన్ - ప్రహసన్ తాం యువతీం - పప్రచ్ఛ ॥ ౧ ॥ ప్రశ్నప్రకారమేవాహ ॥ కా

పుంసోఽప్యనుగ్రహో హ్యేష భవద్భిర్యన్నియుజ్యతే ॥ ౪౮ ॥ ఇత్యభిప్రేత్య రాజేన్ద్ర సుదామా ప్రీతమానసః । శస్తైస్సుగన్ధైః కుసుమైర్మాలా విరచితా దదౌ ॥ ౪౯ ॥ తాభిస్స్వలఙ్కృతౌ ప్రీతౌ కృష్ణరామౌ సహానుగౌ । ప్రణతాయ ప్రపన్నాయ దదతుర్వరదౌ వరాన్ ॥ ౫౦ ॥ సోఽపి వవ్రేఽచలాం భక్తిం తస్మిన్నేవాఖిలాత్మని । తద్భక్తేషు చ సౌహార్దం భూతేషు చ దయాం పరామ్ ॥ ౫౧ ॥ ఇతి తస్మై వరం దత్త్వా శ్రియం చాన్వయవర్ధినీమ్ । బలమాయుర్యశః కాన్తిం నిర్జగామ సహాగ్రజః ॥ ౫౨ ॥ ******************************

********* ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే దశమస్కన్ధే ఏకచత్వారింశోఽధ్యాయః. *********

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ అథ వ్రజన్ రాజపథేన మాధవః స్త్రియం గృహీతాఙ్గవిలేపభాజనామ్ । విలోక్య కుబ్జాం యువతీం వరాననాం పప్రచ్ఛ యాన్తీం ప్రహసన్ రసప్రదః ॥ ౧ ॥ కా త్వం వరోర్వేతదిహో అనులేపనం కస్యాఙ్గనే వా కథయస్వ సాధు నః । దేహ్యావయోరఙ్గవిలేపముత్తమం శ్రేయస్తతస్తే న చిరాద్భవిష్యతి ॥ ౨ ॥ సైరన్ధ్ర్యువాచ ॥ దాస్యస్మ్యహం సున్దర కంససమ్మతా త్రివక్రనామా హ్యనులేపకర్మణి । మద్భావితం భోజపతేరతిప్రియం వినా యువాం కోఽన్యతమస్తదర్హతి ॥ ౩ ॥ రూపపేశలమాధుర్యహసితాలాపవీక్షితైః । ధర్షితాత్మా దదౌ సాన్ద్రముభయోరనులేపనమ్ ॥ ౪ ॥ తతస్తావఙ్గరాగేణ స్వవర్ణేతరశోభినా । సమ్ప్రాప్తపరభాగేన శుశుభాతేఽనురఞ్జితౌ ॥ ౫ ॥ ప్రసన్నో

త్వమితి ॥ హే అఙ్గనే హే వరోరు, ఇతి సోపహాససమ్బోధనం, త్వం కా, ఇహాస్యాం పుర్యాం, ఏతత్ - దనులేపనం - కస్య వా కస్మై వయసీత్యర్థః ॥ సాధు యథార్థం - నోఽస్మభ్యం - కథయస్వ, కస్మైచిద్భవతు, కిన్తూత్తమమిమమఙ్గలేపమావయోరావాభ్యాం దేహి - తతోఽనులేపనదానేన హేతునా - తవ, చిరాదేవ, శ్రేయో, భవిష్యతి ॥ ౨ ॥ ఇత్థమాపృష్టా యాచితా చ సా ప్రాహ ॥ దాసీతి ॥ హే సున్దర - అహం - కంసస్య, సమ్మతా, తస్య దాసీ, త్రివక్రనామ్నీ, నిత్యమనులేపకర్మణి, తేన నియుక్తాఽస్మి, తిస్రో గ్రీవోరుకటయః, వక్రాః, యస్యాస్సా, త్రివక్రేత్యన్వర్థం నామ, కంససమ్మతత్వే హేతుమాహ ॥ మద్భావితం మయా సాధితం - అనులేపనం భోజపతేః కంసస్య, అతీవ - ప్రియం - అతోఽహం తస్సమ్మతేతి భావః ॥ అతః - తద్యోగ్యం ప్రియమనులేపనం యువాం వినా భవన్తౌ వినా - అన్యః - కో వా పుమాన్, అర్హతి - యువామేవార్హావిత్యర్థః ॥ ౩ ॥ రూపేతి ॥ భగవత ఇత్యాదిః - భగవతో, రూపాదిభిః, మోహితః, ఆత్మా చిత్తం - యస్యాస్సా సాన్ద్రం - తదనులేపన - ముభయోః - దదౌ - తత్ర, రూపమఙ్గసౌష్ఠవం, పేశలం సౌకుమార్యం - మాధుర్యం రసికత్వమ్ ॥ ౪ ॥ తత ఇతి ॥ స్వవర్ణేతరశోభినా - స్వస్యాఙ్గరాగస్య - యో - వర్ణః వరాహరుధిరవల్లోహితవర్ణః - తస్మాదితరౌ, యౌ, వర్ణౌ - తయోశ్శరీరగతౌ, విశుద్ధౌ, సితాసితవర్ణౌ, తాభ్యాం, శోభినా, అత ఏవ, ప్రాప్తః, పరభాగో మహాతిశయో, యేన - తేనానురఞ్జితౌ, తౌ, రామకృష్ణౌ, శుశుభాతే, యద్వా, తౌ రామకృష్ణౌ, స్వదేహగతవిశుద్ధసితాసితవర్ణాభ్యాం, ఇతరే దేహేతరవర్ణేనా, తత ఏవ, శోభినా, అత ఏవ చ, సమ్ప్రాప్తమహాతిశయేన, యద్వా, సమ్ప్రాప్తః - పరః ఉత్కృష్టః భాగశ్శరీరైకదేశో, యేన - తేనానురఞ్జితావిత్యర్థః ॥ ౫ ॥ "శ్రేయస్తతస్తే న చిరాద్భవిష్యతి", ఇత్యుక్తం శ్రేయశ్చకారేత్యాహ ॥ ప్రసన్న ఇతి ॥ స్వదర్శనఫలం, తస్యాః, దర్శయన్, తాం త్రివక్రాం - మృజ్వీం కర్తుం, అవక్రాం కర్తుం - మన

శ్చక్రే మనస్కారపూర్వకమృజ్వీచకారేత్యర్థః ❀ ॥ ౬ ॥ ❀ తత్ప్రకారమేవాహ ॥ పద్భ్యామితి ॥ తస్యాః,ప్రపదే పాదా గ్రద్వయం , స,పద్భ్యాం , మాపీడ్య-ఆక్రమణేనావష్టభ్య , ద్వే , అఙ్గుళీ - ఉత్తానే ఉన్నతే ,యస్మిన్,తథాభూతేన ,పాణినా,తస్యాః,చిబుకే ముఖస్యాధోభాగే,గృహీత్వా,అధ్యాత్మం దేహం , ఉదనీనమత్ ఉన్నమయామాస ❀ ॥ ౭ ॥ ❀ సా,తదైవ, ఋజు,సమానం అనురూపం చాఙ్గం,యస్యాః,బృహత్యౌ,శ్రోణీ , పయోధరౌ చ, యస్యాః ,తథాభూతౌ,ముకున్దస్పర్శనాన్నిదానాత్,సద్య ఏవ- ప్రమదోత్తమా-బభూవ ❀ ॥ ౮ ॥ ❀ కిఞ్చ రూపాదిసమ్పన్నా సతీ జాతః-హృచ్ఛయః కామో-యస్యాస్సా అత ఏవ స్మయన్తీ ముకున్ద-ముత్తరీయాగ్ర - మాకృష్య,ప్రాహ - తత్ర-రూపం సౌన్దర్యం-గుణా యౌవ్వనాదయః ఔదార్యం గత్యవలోకనాదిశ్రైష్ఠ్యమ్ ❀ ॥ ౯ ॥ ❀ ఉక్తిమేవాహ ॥ ఏహీతి ॥ హే వీర,అస్మద్గృహం ప్రత్యా-గచ్ఛ-యామః-ఇహ త్వాం-త్యక్తుం - నోత్సహే నశక్నోమి-త్వయో - న్మథితం క్షోభితం-చిత్తం - యస్యాః-తస్యాః- మమ,ప్రసీద-హే పురుషర్షభ ❀ ॥ ౧౦ ॥ ❀ ఇత్థం తయా స్త్రియా-రామస్య-పశ్యతస్సతః-యాచ్యమానో,భగవా - ననుగానాం గోపానాం,చశబ్దాద్రామస్య చ-ముఖ-మవలోక్య-ప్రహసన్-తామువాచ ❀ ॥ ౧౧ ॥ ❀ ఉక్తిమేవాహ॥ ఏష్యామీతి॥ హే సుభ్రు-సాధితః-కంసవధరూపోఽర్థః ప్రయోజనం,యేన-తథాభూతః-పుంసాం,మాధివికర్షణం కామప్రయుక్తమనః పీడాశమనం - తవ,గృహం ప్రత్యాగమిష్యామి అగృహాణాం-నవిద్యన్తే గృహాః అస్యాం పుర్యాం యేషాం తేషాం-పాన్థానాం , అస్మాకం - త్వమేవ-పరాయణం ఉప

భగవాన్కుబ్జాం త్రివక్రాం రుచిరాననామ్ । ఋజ్వీం కర్తుం మనశ్చక్రే దర్శయన్దర్శనే ఫలమ్ ॥ ౬ ॥ పద్భ్యామా
క్రమ్య ❀ ప్రపదే ద్వ్యఙ్గుళ్యుత్తానపాణినా । ప్రగృహ్య చిబుకేఽధ్యాత్మ ముదనీనమదచ్యుతః ॥ ౭ ॥ సా తదర్జుసమా
నాఙ్గీ బృహచ్ఛ్రోణిపయోధరా । ముకున్దస్పర్శనాత్సద్యో బభూవ ప్రమదోత్తమా ॥ ౮ ॥ తతో రూపగుణౌదార్య
సంపన్నా ప్రాహ కేశవమ్ । ఉత్తరీయం సమాకృష్య స్మయన్తీ జాతహృచ్ఛయా ॥ ౯ ॥ ఏహి వీర గృహం యామో
న త్వాం త్యక్తుమిహోత్సహే । త్వయోన్మథితచిత్తాయాః ప్రసీద పురుషర్షభ ॥ ౧౦ ॥ ఏవం స్త్రియా యాచ్యమా
నః కృష్ణో రామస్య పశ్యతః । ముఖం వీక్ష్యానుగానాం చ ప్రహసంస్తామువాచ హ ॥ ౧౧ ॥ ఏష్యామి తే గృహం సు
భ్రు పుంసామాధివికర్శనమ్ । సాధితార్థోఽగృహాణాం నః పాన్థానాం త్వం పరాయణమ్ ॥ ౧౨ ॥ విసృజ్య వాణ్యా
మాధ్వ్యా తాం వ్రజన్మార్గే వణిక్పథే । నానోపాయనతామ్బూలస్రగ్గన్ధైః సాగ్రజోఽర్చితః ॥ ౧౩ ॥ తద్దర్శన
స్మరక్షోభాదాత్మానం నావిదన్స్త్రియః । విస్రస్తవస్త్రకబరవలయా లేఖ్యమూర్తయః ॥ ౧౪ ॥ తతః పౌరా
న్పృచ్ఛమానో ❀ ధనుషః స్థానమచ్యుతః । తస్మిన్ప్రవిష్టో దదృశే ధనురైన్ద్రమివాద్భుతమ్ ॥ ౧౫ ॥ పురుషైర్బహు
భిర్గుప్తమర్చితం పరమర్ద్ధిమత్ । వార్యమాణో నృభిః కృష్ణః ప్రసహ్య ధనురాదదే ॥ ౧౬ ॥ కరేణ వామేన సలీలముద్ధృ
తం సజ్యం చ కృత్వా నిమిషేణ పశ్యతామ్ । నృణాం ప్రకృష్య ప్రబభఞ్జ మధ్యతో యథేక్షుదణ్డం మదకర్యురుక్ర
మః ॥ ౧౭ ॥ ధనుషో భజ్యమానస్య శబ్దః ఖం రోదసీ దిశః । పూరయామాస యం శ్రుత్వా కంసస్త్రాసం జగామ హ ॥
తం రక్షిణః సానుచరా రుషితా ఆతతాయినః । గ్రహీతుకామా ఆవవ్రుర్గృహ్యతాం బధ్యతామితి ॥ ౧౮ ॥ అథ తా

భోగ్యేత్యర్థః ❀ ॥ ౧౨ ॥ ❀ ఏవంవిధయా,మాధ్వ్యా మధురయా-వాణ్యా,తాం-విసృజ్య-ఉత్తరీయాన్తం త్యాజయిత్వేతి భావః-తతో-మార్గే-వ్రజన్,తతో-వణిక్పథే-ప్రవిష్టః-తత్ర - నానావిధైః-రుపాయనైః స్రగ్గన్ధైః శ్రేష్ఠవస్తుభిః-తామ్బూలాదిభిశ్చ-సరామస్సమర్చితో-బభూవ ❀ ॥ ౧౩ ॥ ❀ తదా-తస్య భగవతో,దర్శనేన-యః,స్మరక్షోభ,స్తేన-స్త్రియః- ఆత్మానం దేహం , నావిదన్ నానుసమదధత॥ వేదనాభావ మేవ దర్శయన్విశినష్టి ॥ విస్రస్తాః-వాసః ప్రభృతయో,యాసాం,తాః- లేఖ్యవల్లిఖితప్రతిమావన్నిశ్చలా,మూర్తయో,యాసాం-తాః ❀ ॥ ౧౪ ॥ ❀ తతో, ధనుషః స్థానం ధనుర్ముఖశాలాం,పౌరాన్పృచ్ఛమానో-ఽచ్యుతః-తస్మి-న్ధనుషః స్థానే,ప్రవిష్టః-ఐన్ద్రం ధనురివా-ద్భుతం,బహుభిః,పురుషైః-గుప్తం,అర్చితం, పరమా,ఋద్ధిః స్వర్ణాలఙ్కారసంపత్తిః,అస్యాస్తీతి తథా,త-ద్ధనుః-దృష్టవాన్,తదా,తత్రత్యైః - పాలకైః-,బహుధా,వార్యమాణోఽపి-కృష్ణః ప్రసహ్య బలా-త్తద్ధనుః,ఆదదే ❀ ॥ ౧౫ ॥ ౧౬ ॥ ❀ ఉరుక్రమో భగవాన్,సలీలం యథా తథా,వామేన-కరేణో,ద్ధృతం,ధను,స్సజ్యం సమారోపితజ్యాకం - కృత్వా-నిమేషేణాశు-నృణాం,పశ్యతాం సతాం , వికృష్య,మధ్యతో,బభఞ్జ భగ్నమకరోత్,యథా-మత్తగజః-ఇక్షుదణ్డం,తద్వత్ ❀ ॥ ౧౭ ॥ ❀ తదా,భజ్యమానస్య,ధనుషో,ధ్వనిః-ఖమాకాశం - రోదసీ ద్యావాపృథివ్యౌ,దిశశ్చ పూరయామాస,యం శబ్దం-శ్రుత్వా,కంస- స్త్రాసం భయం- , ప్రాప్తవాన్ ❀ ॥ ౧౮ ॥ ❀ తస్య ధనుషో,రక్షిణః పాలకా-స్సానుచరాః,ఆతతాయినః జిఘాంసయా గృహీతశస్త్రాః,జిఘృక్షవః, గృహ్యతాం - బధ్యతాం ఇతి-బ్రువాణాః,ఆవవ్రుః॥ ఆవృతవన్తః ❀ ॥ ౧౯ ॥ ❀ తానాగతాన్,దురభిప్రాయాన్ జిఘాంసూ,నవలోక్య,రామకృష్ణౌ-ధనుషః,శకలే,ఆదాయ-తా

భ్యాం, తాన్, జఘ్నతుః ✽ ॥ ౨౦ ॥ ✽ తదా, కంసేన-ప్రేషితం, సైన్యం, హత్వా, తతః, శాలాద్వారాన్నిర్గత్య, తత్ర తత్ర పురసంపదో, నిరీక్ష్య, హృష్టౌ-చేరతుః ✽ ॥ ౨౧ ॥ ✽ తయోః రామకృష్ణయోః-స్తద్ధనుర్భఙ్గనాద్యాత్మకం-కర్మ . నిశామ్య దృష్ట్వా శ్రుత్వాచ-తేజః పరాభిభవనసామర్థ్యం, ప్రాగల్భ్యం ధృష్టతా, రూపం, తేషాంసమూహాస్తేనానితరసాధారణేన-తౌ-దేవోత్తమౌ-మేనిరే అమన్యన్త ✽ ॥ ౨౨ ॥ ✽ స్వైరం యథాతథా-తయోః - విచరతోస్సతోః-సూర్యోఽస్తం, ప్రాప్తః-తతః-తౌ - గోపైస్సహ, పురాచ్ఛకటం శకటావమోచనస్థానం-నన్దాదీనాంవిశ్రమస్థానమితియావత్ - ఈయతురాజగ్మతుః ✽ ॥ ౨౩ ॥ ✽ ముకున్దస్య-విగమే-వ్రజాన్నిర్గమనవేళాయాం, విరహేణాతురా-గోప్యః, యాఆయాఆశిషః, ఆశాసత ‘‘సుఖం ప్రభాతా రజనీయం ‘‘అద్య ధ్రువం తత్ర దృశో భవిష్యత’’, ఇత్యాదికముక్తవత్యః తాః - సర్వాః, ఆశిషో, మధుపుర్యాం, పురుషభూషణస్య-గాత్రలక్ష్మీం, పశ్యతాం-జనానాంబభూవుః, తాస్సత్యాః, బభూవుః - కథంభూతస్య, గాత్రస్య, భజతస్స్వేవమానా-నితరాన్ప్రహస్తాదీన్హిత్వా, శ్రీః మహాలక్ష్మీః-యద్గాత్రమాశ్రయం, చకమే అచీకమత-యామితిపాఠే, యాం గాత్రలక్ష్మీమిత్యర్థః-యామితిపాఠే యం పురుషభూషణమితిసంబన్ధః ✽ ॥ ౨౪ ॥ ✽ అవసిక్తం క్షాళిత - మఙ్ఘ్రియుగళం, యయోస్తౌ, క్షీరమవసేచనం యస్య-తదన్నం-క్షీరవిమిశ్రాన్నమిత్యర్థః-భుక్త్వా అపరేద్యుః - కంసచికీర్షితం-జ్ఞాత్వాచ - సుఖం యథాతథా-తాం-రాత్రిమూషతుః ఉషితవన్తౌ ✽ ॥ ౨౫ ॥ ✽ కంసస్తు-రామకృష్ణయోః-కేవలం, క్రీడారూపం, ధనుర్భఙ్గం-తద్రక్షిణాం - స్వబలస్యచ

స్తరభిప్రాయాన్వివిలోక్యబలకేశవౌ। క్రుద్ధౌధనుష ఆదాయ శకలేతాన్వ్యజఘ్నతుః॥ ౨౦ ॥ బలంచకంసప్రహితం హత్వాశాలాముఖాత్తతః। నిష్క్రమ్యచేరతుర్హృష్టౌనిరీక్ష్యపురసంపదః॥ ౨౧ ॥ తయోస్తదద్భుతంవీర్యంనిశామ్యపురవాసినః। తేజఃప్రాగల్భ్యరూపంచ మేనిరేవిబుధోత్తమౌ॥ ౨౨ ॥తయోర్విచరతోస్స్వైరమాదిత్యోఽస్తముపేయివాన్। కృష్ణరామౌవృతౌగోపైఃపురాచ్ఛకటమీయతుః॥ ౨౩ ॥ గోప్యోముకున్దవిగమేవిరహాతురాయాఆశాసతాశిష ఋతామధుపుర్యభూవన్। సంపశ్యతాంపురుషభూషణగాత్రలక్ష్మీంహిత్వేతరాన్నుభజతశ్చకమేను ✽ యంశ్రీః॥ ౨౪ ॥అవసిక్తాఙ్ఘ్రియుగళౌ భుక్త్వాక్షీరోపసేచనమ్। ఊషతుస్తాంసుఖంరాత్రింజ్ఞాత్వాకంసచికీర్షితమ్॥ ౨౫ ॥ కంసస్తుధనుషోభఙ్గంరక్షిణాంస్వబలస్యచ। వధంనిశమ్యగోవిన్దరామవిక్రీడితంపరమ్॥ ౨౬ ॥దీర్ఘప్రజాగరోభీతోదుర్నిమిత్తానిదుర్మతిః।బహూన్యచష్టోభయథామృత్యోర్దౌత్యకరాణిచ॥ ౨౭॥ అదర్శనంస్వశిరసఃప్రతిరూపేచసత్యపి। అసత్యపిద్వితీయేచద్వైరూప్యంజ్యోతిషామపి॥౨౮॥ ఛిద్రప్రతీతిశ్ఛాయాయాంప్రాణఘోషానుపశ్రుతిః।స్వర్ణప్రతీతిర్వృక్షేషుస్వపదానామదర్శనమ్॥ ౨౯ ॥స్వప్నేప్రేతపరిష్వఙ్గఃఖరయానంవిషాదనమ్। యాయాన్నళదమాల్యేకస్తైలాభ్యక్తోదిగమ్బరః॥ ౩౦ ॥అన్యానిచేత్థంభూతానిస్వాప్నజాగరితానిచ।పశ్యన్మరణసంత్రస్తోనిద్రాంలేభేనచిన్తయా॥౩౧ ॥వ్యుష్టాయాంనిశికౌరవ్యసూర్యేచాద్భ్యస్స

వధం-నిశమ్యాకర్ణ్య, భీతో, దీర్ఘప్రజాగరః అలబ్ధనిద్రః, దుఃఖితో-బహూని, ఉభయధా స్వాప్నజాగరితభేదేన, స్వాప్నాని-జాగరితానిచ, మృత్యోః దౌత్యకర్త్రాణి-దుష్టాని, నిమిత్తాన్యచష్టదదర్శ ✽ ॥ ౨౬ ॥ ౨౭ ॥ ✽ తాన్యేవకానిచిదాహ త్రిభిః ॥ తావజ్జాగరితానితాన్యాహ॥ అదర్శనమితిద్వాభ్యాం ॥ వియజ్జలాదౌ ప్రతిరూపే దృశ్యమానేసతి - స్వశిరస, స్తత్ర, దర్శనం-అసత్యపి-ద్వితీయే, జ్యోతిషాంచన్ద్రాదీనాం-ద్విత్వమ్ ✽ ॥ ౨౮ ॥ ✽ ఛాయాయాం - ఛిద్రప్రతీతిః రన్ధ్రయోః పిహితయోస్సతోరన్తశ్శ్రూయమాణోయోధ్వనిస్సప్రాణఘోషః-తస్యాశ్రవణం-వృక్షేషు- స్వర్ణవర్ణప్రతీతిః-రజఃకర్దమాదిషు, స్వపదనామదర్శన-మిత్యాదీని, జాగరితానిదుర్నిమిత్తాని ✽ ॥ ౨౯ ॥ ✽ అథస్వాప్నాన్యాహ ॥ స్వప్న ఇతి॥ ప్రేతానాంమృతానాం, పరిష్వఙ్గః ఆలిఙ్గనం, ఖర-మారుహ్య, యానం, బిసభక్షణం-నలదమాలీజపాకుసుమమాలీ తైలేన, అభ్యక్తః దిగమ్బరశ్చైకోఽసహాయో, యాయాద్గచ్ఛేదితియత్, తదేకం, దుర్నిమిత్తమితి ✽॥ ౩౦ ॥ ✽ అన్యాన్యపీత్థంభూతాని, స్వాప్నాని, జాగరితానిచదుష్టాని, నిమిత్తాని, పశ్యన్, తత్సూచితమరణాద్, అతీవభీత, శ్చిన్తయా, నిద్రాం - నలేభేనప్రాప్తవాన్ ✽ ॥ ౩౧ ॥ ✽ హేకౌరవ్య-కథఞ్చిన్నిశి, వ్యుష్టాయాంప్రభాతాయాంసత్యాం, అద్భ్యస్సకాశాత్, సూర్యే, సముత్థితేసతి ‘‘ యఉదగాన్మహతోఽర్ణవాద్విభ్రాజమానస్సరిరస్యమధ్యాత్సమా ఋషభో లోహితాక్షః, సూర్యోవిపశ్చిన్మనసాపునాత్వి ’’ తిశ్రౌతీంప్రసిద్ధిముపజీవ్యాద్భ్యస్సూర్యే సముత్థితఇత్యుక్తం॥ మల్లానాం, క్రీడైవ, మహో, నుత్సవః-తం-యద్వా, మల్లానాం-క్రీడార్థం, యస్తేషాం, ముత్సవః,

---

౨౪ ॥ శ్లో ✽ పా ॥ యాంశ్రీః - యచ్ఛ్రీః.

మఙ్గళస్నానాదిరూపః, తం కంసః- కారయామాస ❋ ॥ ౩౨ ॥ ❋ పురుషాభృత్యాః రఙ్గం మల్లక్రీడాస్థానం, మానర్చుః, మార్జనచన్దనామ్భస్సేచనాదిభిరితి శేషః, తూర్యాణి, భేర్యో భేరీశ్చ, జఘ్నిరే తాడితవన్తః- స్రగ్భిః పతాకాభిః, చేలైశ్చిత్రపటైః, స్తోరణైశ్చ, మఞ్చాః దిదృక్షూణాముపవేశస్థానాన్యుచ్చాని, స్వలంకృతాః ❋ ॥ ౩౩ ॥ ❋ తత, స్తేషు మఞ్చేషు, బ్రాహ్మణక్షత్రియాదయః పౌరాః పురవాసినః, జానపదా దేశవాసినశ్చ, జనాః, యథోపవేశం రాజాజ్ఞామనతిక్రమ్య, యథోపజోషమితి పాఠే, యథాసుఖం, వివిశుః తథా, రాజానః దేశాన్తరేభ్యస్సమాహూతాః, తే, జారానః, కృతాని పరిగృహీతాన్యా, సనాని సింహాసనాని, యైః, స్తథాభూతాః ❋ ॥ ౩౪ ॥ ❋ కంసస్తు, మణ్డలేశ్వరమధ్యస్థః, విదూయతా తప్యమానేన, హృదయేన, సహిత ఇతి శేషః అమాత్యైర్మన్త్రిభిః, పరివృతో, రాజమఞ్చమఖణ్డమణ్డలేశ్వరోపయోజ్యం మఞ్చ, ముపావిశత్ ❋ ॥ ౩౫ ॥ ❋ తదా మల్లానాం, తాలైః కరతలైర్భుజాస్ఫాలన, ముత్తరః- ఉచ్చైశ్శ్రూయమాణో, యేషు, తేషు, తూర్యేషు, వాద్యమానేషు సత్సు, ఉపాధ్యాయా, మల్లాచార్యా, స్తైస్సహితాః, సర్వే, మల్లాః, స్స్వలఙ్కృతాః, స్సమావిశన్ ❋ ॥ ౩౬ ॥ ❋ తథా, చాణూరాదయో మల్లాః, వల్గువాద్యైః మధురవాద్యైః, ప్రహర్షితాః, తదుపస్థానం మల్లరఙ్గ, మాసేదుః ఆజగ్ముః, ❋ ॥ ౩౭ ॥ ❋ తదా, నన్దాదయో, గోపాశ్చ, భోజరాజేన కంసేన, ఆహూతాః, నివేదితాన్యుపాయనాని యై స్తే ఏకస్మిన్మఞ్చే- ఆవివిశుః ❋ ॥ ౩౮ ॥ ❋ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే ద్విచత్వారింశోఽధ్యాయః ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

ముదితే। కారయామాస వై కంసో మల్లక్రీడామహోత్సవమ్॥ ౩౨ ॥ ఆనర్చుః పురుషా రఙ్గం తూర్యభేర్యశ్చ జఘ్నిరే। మఞ్చాస్స్వలఙ్కృతాస్స్రగ్భిః పతాకాచేలతోరణైః॥ ౩౩ ॥ తేషు పౌరా జానపదా బ్రహ్మక్షత్రపురోగమాః। యథోప❋జోషం వివిశూ రాజానశ్చ కృతాసనాః॥ ౩౪ ॥ కంసః పరివృతోఽమాత్యై రాజమఞ్చముపావిశత్। మణ్డలేశ్వరమధ్యస్థో హృదయేన విదూయతా॥ ౩౫ ॥ వాద్యమానేషు తూర్యేషు మల్లతాలోత్తరేషు చ। మల్లాస్స్వలఙ్కృతా దృప్తాస్సోపాధ్యాయా ఉపావిశన్ ॥ ౩౬ ॥ చాణూరో ముష్టికః కూటశ్శలస్తోసల ఏవ చ। తదాసేదురుపస్థానం వల్గువాద్యప్రహర్షితాః॥ ౩౭ ॥ నన్దగోపాదయో గోపా భోజరాజసమాహు❋తాః। నివేదితోపాయనాస్త ఏకస్మిన్మఞ్చ ఆవిశన్ ॥ ౩౮ ॥ ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

❋❋❋❋❋❋❋❋ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే దశమస్కన్ధే ద్విచత్వారింశోఽధ్యాయః ❋❋❋❋❋❋❋❋

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ అథ కృష్ణశ్చ రామశ్చ కృతశౌచౌ పరన్తప। మల్లదున్దుభినిర్ఘోషం శ్రుత్వా ద్రష్టుముపేయతుః॥ ౧ ॥

❋ కువలయాపీడాఖ్యగజతన్నిషాదివధకథా ❋

రఙ్గద్వారం సమాసాద్య తస్మిన్నగజమవస్థితమ్। ❋ అపశ్యత్కువలయాపీడం కృష్ణోఽమ్బష్ఠప్రచోదితమ్॥ ౨ ॥ బద్ధ్వా పరికరం శౌరిస్సమూహ్య కుటిలాలకాన్। ఉవాచ హస్తిపం వాచా మేఘనాదగభీరయా॥ ౩ ॥ అమ్బష్ఠామ్బష్ఠ మార్గం నో దేహ్యపక్రమ మాచిరమ్। నో చేత్సకుఞ్జరం త్వాఽద్య నయామి యమసాదనమ్॥ ౪ ॥ ఏవం నిర్భర్త్సితోఽమ్బష్ఠః కుపితః కోపితం గజమ్। చోదయామాస కృష్ణాయ కాలాన్తకయమోపమమ్ ॥ ౫ ॥ కరీన్ద్రస్తమభిద్రుత్య కరేణ తరసాఽగ్రహీత్। కరాద్విగళితస్సోఽముం నిహత్యాఙ్ఘ్రిష్వలీయత॥ ౬ ॥ సఙ్క్రుద్ధస్తమచక్షాణో ఘ్రాణ

“ ఊషతుస్తాం సుఖం రాత్రిం జ్ఞాత్వా కంసచికీర్షిత ,, మిత్యుక్తం - అథ కింపరేద్యుః కంసచికీర్షితం- కిం వా తావకురుతామిత్యత్రాహ ॥ అథేత్యాదినా- హే పరన్తప- అథ- పరేద్యుః ప్రాతః - రామః- కృష్ణశ్చ- కృతశౌచౌ- కృతం - శౌచం స్నానాదికర్మ- యాభ్యాం- తౌ- మల్లానాం చ- దున్దుభీనాం చ- నిర్ఘోషం- శ్రుత్వా- ద్రష్టుం- ఆజగ్మతుః ❋ ॥ ౧ ॥ ❋ రఙ్గస్య మల్లక్రీడాస్థానస్య, ద్వార- మాసాద్య - తస్మిన్ ద్వారే - అవస్థితం- అమ్బష్ఠేన హస్తిపేన, ప్రచోదితం , కువలయాపీడాఖ్యం- గజం- భగవానపశ్యత్ ❋ ॥ ౨ ॥ ❋ పరికరం పరిధానం- యథోచితం- బద్ధ్వా, కుటిలాలకాన్- సమూహ్య- గర్జితవద్గభీరయా- వాచా- హస్తిప- మువాచ ❋ ॥ ౩ ॥ ❋ ఉక్తిమేవాహ॥ అమ్బష్ఠేతి॥ అపక్రమ మార్గం పరిత్యజ- మాచిరం విలమ్బం మా కార్షీః- నో చేత్ మార్గం న దాస్యసి చేత్, అద్య- సకుఞ్జరం- త్వాం- హత్వా- యమలోకం- ప్రాపయామి ❋ ॥ ౪ ॥ ❋ ఇత్థం- భర్త్సితో- హస్తిపః- క్రుద్ధః- కోపితం - అన్తకో మృత్యుః- కాలస్తన్నిమిత్తం - యమస్తు తన్నియన్తా- ఉపమా- యస్య- తం - గజం- కృష్ణాయ చోదయామాస- కృష్ణం ప్రతి ప్రద్రావయామాసేత్యర్థః ❋ ॥ ౫ ॥ ❋ కరీన్ద్రః తం కృష్ణం- అభిద్రుత్య- బలాత్కారేణా- గ్రహీత్- సకృష్ణః- కరాద్విగళితః విచ్యుతః- అముం కరీన్ద్రం - నిహత్య ముష్టినా ప్రతాడ్య- తస్యాఙ్ఘ్రిషు చరణానాం మధ్యే - అలీయత తత్పాదృశ్యోఽభవదిత్యర్థః ❋ ॥ ౬ ॥ ❋ తం- కృష్ణ- మచక్షాణోఽపశ్యన్- అత ఏవ- సఙ్క్రుద్ధః- కరీన్ద్రః - ఘ్రాణదృష్టిః హస్తాగ్రదృష్టిర్వ్యస్యత తథాభూ

౩౪ । శ్లో ❋ పా ॥ దేశం.

తతః-కేశవం-పుష్కరేణతుణ్డాగ్రేణ-పరామృశన్-అన్వేషయామాస,సకృష్ణః-ప్రసహ్యాబలాత్కారేణాఙ్ఘ్రిమధ్యాద్వినిర్గతః ❁ ॥ ౭ ॥ ❁తమతిబలం-పుచ్ఛే-ప్రగృహ్య-ధనుషః-పఞ్చవింశతిర్యావ-త్తావన్తం దేశం-విచకర్ష ఆకృష్టవాన్-యథా-సుపర్ణః గరుడః-లీలయా-నాగం సర్పం-కర్షతి-తద్వత్ ❁ ॥ ౮ ॥ ❁సఇతి॥సభగవాన్-పుచ్ఛగ్రాహిణమాత్మానం గ్రహీతుం యదిగజో దక్షిణతః పరివర్తతే-తర్హి-సవ్యతో భ్రామయన్-యదాఽపసవ్యః పరివర్తతే-తదాదక్షిణతో భ్రామయన్-ఏవం-పర్యావర్తమానేన-కరిణాసహ-స్వయం-బభ్రామ-యథా-బాలో-భ్రామ్యమాణేన-గోవత్సేనసహ-భ్రామ్యతితద్వత్-అత్రబాలకః కృష్ణఏవబాల్యదశావస్థో దృష్టాన్తతయా వివక్షితః ❁ ॥ ౯ ॥ ❁తతో-వారణం గజ-మభిముఖ-మభ్యేత్య-పాణినా-ఆహత్య-ప్రద్రవన్-పదేపదే-వారణేన-స్పృశ్యమానః,పాతయామాస-సయథాభ్రమతితథాతం వఞ్చయన్ ప్రాద్రవదిత్యర్థః ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁యదాచగజః పతతి-తదా-సభగవానపి-క్రీడయా ధావన్ భూమౌపతతి-పతితం దృష్ట్వా సయదాఽభిధావతి-తదాభగవానుత్థితో ధావతి-గజస్తు-పతితం-స్థితమేవ-మత్వా-క్రుద్ధః-కేవలం-దన్తాభ్యాం-క్షితితల-మహనత్ ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ఇత్యేవం-స్వస్యగజస్య-విక్రమే ప్రతిహతే క్షీయమాణే సతి-కుఞ్జరేన్ద్రః-కేవలమత్యన్తం-క్రోధమాత్రయుక్తః-హస్తిపైర్బలా-చ్చోద్యమానః ప్రేర్యమాణః కృష్ణం-రుషాఽభ్యద్రవత్ అభ్యధావత్ ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁తదా-భగవా-నాపతన్తం-గజమాసాద్య-స్వపాణినా-హస్తం తస్య తుణ్డం,ప్రగృహ్య-భూతలే-పాతయామాస ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁పతితం-గజేన్ద్రం-పదాపాదేనా

దృష్టిస్స కేశవమ్ । పరామృశత్పుష్కరేణ స ప్రసహ్య వినిర్గతః ॥ ౭ ॥ పుచ్ఛే ప్రగృహ్యాతిబలం ధనుషః పఞ్చవింశతిమ్ । విచకర్ష యథా నాగం సుపర్ణ ఇవ లీలయా ॥ ౮ ॥ స పర్యావర్తమానేన సవ్యదక్షిణతోఽచ్యుతః । బభ్రామ భ్రామ్యమాణేన గోవత్సేనేవ బాలకః ॥ ౯ ॥ తతోఽభిముఖమభ్యేత్య పాణినాఽఽహత్య వారణమ్ । ప్రద్రవన్పాతయామాస స్పృశ్యమానః పదే పదే ॥ ౧౦ ॥ స ధావన్క్రీడయా భూమౌ పతిత్వా సహసోత్థితః । తం మత్వా పతితం క్రుద్ధో దన్తాభ్యాం సోఽహనత్క్షితిమ్ ॥ ౧౧ ॥ స్వవిక్రమే ప్రతిహతే కుఞ్జరేన్ద్రోఽత్యమర్షితః । చోద్యమానో మహామాత్రైః కృష్ణమభ్యద్రవద్రుషా ॥ ౧౨ ॥ తమాపతన్తమాసాద్య భగవాన్మధుసూదనః । ప్రగృహ్య పాణినా హస్తం పాతయామాస భూతలే ॥ ౧౩ ॥ పతితస్య పదాఽఽక్రమ్య మృగేన్ద్ర ఇవ లీలయా । దన్తముత్పాట్య తేనాశు హస్తిపంచాహనద్ధరిః ॥ ౧౪ ॥ మృతకం ద్విపముత్సృజ్య దన్తపాణిస్సమావిశత్ । అంసన్యస్తవిషాణోఽసృఙ్మదబిన్దుభిరఙ్కితః ॥ విరూఢస్వేదకణికవదనామ్బురుహో బభౌ ॥ ౧౫ ॥ వృతౌ గోపైః కతిపయైర్బలదేవజనార్దనౌ । రఙ్గం వివిశతూ రాజన్గజదన్తవరాయుధౌ ॥ ౧౬ ॥ మల్లానామశనిర్నృణాం నరవరః స్త్రీణాం స్మరో మూర్తిమాన్గోపానాం స్వజనోఽసతాం క్షితిభుజాం శాస్తా స్వపిత్రోశ్శిశుః । మృత్యుర్భోజపతేర్విరాడవిదుషాం తత్త్వం పరం యోగినాం వృష్ణీనాం పరదేవతేతి విదితో రఙ్గం గతస్సాగ్రజః ॥ ౧౭ ॥ హతం కువలయాపీడం దృష్ట్వా తావతిదుర్జ

❁ చాణూరముష్టికాదిమల్లవధకథా. ❁

యౌ । కంసో మనస్స్వ్యపితదా భృశముద్విజతే నృప ॥ ౧౮ ॥ తౌ రేజతూ రఙ్గగతౌ మహాభుజౌ విచిత్రవేషాభరణస్ర

క్రమ్య అవష్టభ్య-సింహ ఇవ-దన్త,ముత్పాట్య-తేనైవదన్తేనైవ-హస్తిప-మహనత్ ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁మృతం-గజముత్సృజ్య-దన్తః-పాణౌ యస్య తథాభూతః-తతః,అంసే న్యస్తః-నిహితో-విషాణో గజదన్తో,యేన-సః,అసృజః రుధిరస్య-మదోదకస్యచ,బిన్దుభిః,అఙ్కితః,విరూఢా ఉద్గతాః-స్వేదకణికా-యస్మిన్-తద్వదనామ్బురుహం,యస్య-తథాభూతో-బభౌ ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁రామకృష్ణౌ-కతిపయై,ర్గోపైః,పరివృతౌ,గజదన్తావేవ,వరే శ్రేష్ఠే ఆయుధే యయోస్తౌ-హేరాజన్ రఙ్గం మల్లక్రీడాస్థానం-వివిశతుః ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁తత్ర శృఙ్గారాదిసర్వరసకదమ్బైకమూర్తిర్భగవాం-స్తత్తదభిప్రాయానుసారేణబభౌ నసాకల్యేనసర్వేషామిత్యాహ ॥ మల్లానామితి ॥ మల్లాదీనాం ద్రష్టౄణాం-మశన్యాదిరూపేణ దశధా-విదితస్సన్-సాగ్రజో-రఙ్గస్థానం-గత-ఇత్యన్వయః,అశనిరశనివద్ద్రాద్రః-స్త్రీణాం-మూర్తిమాన్స్మరః-విదితః,అసతాం దుష్టానాం-క్షితిభృతాం-శాస్తా,స్వపిత్రో-శ్శిశుః,అనేనకరుణరసః ప్రదర్శితో భవతి,భోజపతేః కంసస్య,మృత్యుః,అనేనభయానకరసః అవిదుషాం,దేహాత్మాభిమానినాం,విరాట్ దేహమాత్రబుద్ధివిషయః,యోగినాం పరమాత్మోపాసనాత్మకయోగనిష్ఠానాం,పరం-తత్త్వమితి,విదితః స్వోపాస్యవస్తుత్వేనవిదితఇత్యర్థః ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁హతమితి॥హతం-కువలయాపీడం,దృష్ట్వా,తతః-తౌ రామకృష్ణౌ,అతిదుర్జయావితి,జ్ఞాత్వా,మనస్వీ ధీరోఽపి కంసః,హేనృప,నితరాం,ఉద్విజతే భీతో బభూవ ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁తావితి ॥ విచిత్రో-వేషః-తథా,ఆభరణాని,స్రజశ్చ,యయోస్తౌ,రామకృష్ణౌ,పశ్యతాం-జనానాం,మనః-క్షిపన్తౌ క్షోభయన్తౌ,అపహ

రన్తౌ వా, రేజతుః, యథో, త్తమవేషధారిణౌ-నటౌ-తద్వత్ ※ ॥ ౧౯ ॥ ※ నిరీక్ష్యేతి॥ హేనృప, పౌరా, జానపదాశ్చ, జనాః-తౌ, ఉత్తమపూరుషౌ, నిరీక్ష్య, వస్థితాః, నిశ్చలాః, ప్రహర్షవేగేన, ఉత్కలితాని ఉజ్జృమ్భితాని-ఈక్షణాని, ఆననానిచ, యేషాం, తేన యనైః లావణ్యపానపాత్రభూతైః, స్తయోః-ఆననసంపుటః ఆననగతం లావణ్యరసం పీతవన్త - ఇత్యర్థః, పరంతు-నతృప్తాః కిని రాకాఙ్క్షాన బభూవురిత్యర్థః ※ ॥ ౨౦ ॥ ※ తదేవాహ ॥ పిబన్తఇవేతి ॥ శ్లిష్యన్తః పరిష్వఙ్గం కుర్వన్తఇవ, ఇత్థం లక్షితా ఇత్యర్థః ※ ॥ ౨౧ ॥ ※ ఊచురితి॥ యథాదృష్టం ధనుర్భఙ్గాది-యథాశ్రుతం గోవర్ధనోద్ధరణాది-తదనతిక్రమ్య తదనురూపమిత్యర్థః- తే నాగరరాష్ట్రికాః, పరస్పరమూచుః, కథమ్భూతాః, తయోః-రూపం గజదన్తాదియుక్తం, గుణాః శౌర్యాదయః, మాధుర్యం హసితాలాపాదిగతం - ప్రాగల్భ్యం ధార్ష్ట్యం, తైః-స్మారితా ఇవ స్మరణం ప్రాపితా ఇవ-అనితరసాధారణతద్రూపగుణాదియాథాత్మ్యవేదిన ఇవ, ఇవశబ్దోఽనతిరిక్తద్యోతకః ※ ॥ ౨౨ ॥ ※ తదేవదర్శయన్ తేషాముక్తిమాహ ॥ ఏతావిత్యాదిభిరష్టభిః॥ ఏతౌ రామకృష్ణౌ-నారాయణస్యాంశేనా - వతీర్ణౌ నారాయణ ఏవ స్వసఙ్కల్పరూపేణాంశేన రామకృష్ణరూపేణావతీర్ణ ఇత్యర్థః॥ యద్వా ॥ ఛత్రిన్యాయేనాంశేనావతీర్ణావిత్యుక్తం, శ్రీకృష్ణస్య సాక్షాన్నారాయణావతారత్వాత్ రామస్య తదంశభూతసఙ్కర్షణావతారత్వాత్ ※ ॥ ౨౩ ॥ ※ తత్ర కృష్ణస్య చరిత్రం జన్మనఆరభ్య సఙ్గృహ్ణన్తి॥ సఏషఇతి॥ దేవక్యాం జాతః-వసుదేవాదిత్యధ్యాహారః-గోకులం ప్రతి-నీతః, వసుదేవేనేతి శేషః - కిలేత్యాశ్చర్యే ప్రసిద్ధౌ వా-ఏతావన్తం కాలం-అ

గమ్భరౌ । యథా నటావుత్తమవేషధారిణౌ మనః క్షిపన్తౌ ప్రభయా నిరీక్షతామ్॥ ౧౯ ॥ నిరీక్ష్య తావుత్తమపూరుషౌ జనా మఞ్చస్థితా నాగరరాష్ట్రికా నృప । ప్రహర్షవేగోత్కలితేక్షణాననాః పపుర్న తృప్తా నయనైస్తదాననమ్॥ ౨౦ ॥ పిబన్తఇవ చక్షుర్భ్యాం లిహన్తఇవ జిహ్వయా । జిఘ్రన్తఇవ నాసాభ్యాం శ్లిష్యన్తఇవ బాహుభిః॥ ౨౧ ॥ ఊచుః పరస్పరం తే వై యథాదృష్టం యథాశ్రుతమ్ । తద్రూపగుణమాధుర్యప్రాగల్భ్యస్మారితా ఇవ॥ ఏతౌ భగవతస్సాక్షాద్ధరేర్నారాయణస్య హి । అవతీర్ణావిహాంశేన వసుదేవస్య వేశ్మని॥ ౨౩ ॥ సఏష కిల దేవక్యాం జాతో నీతశ్చ గోకులమ్ । కాలమేతం వసన్గూఢో వవృధే నన్దవేశ్మని ॥ ౨౪ ॥ పూతనాఽనేన నిహతా చక్రవాతశ్చ దానవః । అర్జునౌ ధేనుకః కేశీ గుహ్యకోఽన్యేచ తద్విధాః॥ ౨౫ ॥ గావస్సపాలా ఏతేన దావాగ్నేః పరిమోచితాః । కాళియో దమితస్సర్ప ఇన్ద్రశ్చ విమదః కృతః ॥ ౨౬ ॥ సప్తాహమేకహస్తేన ధృతోఽద్రిప్రవరోఽమునా । వర్షవాతాశనిభ్యశ్చ పరిత్రాతంచ గోకులమ్ ॥ ౨౭ ॥ గోప్యోఽస్య నిత్యముదితహసితప్రేక్షణం ముఖమ్ । పశ్యన్త్యో వివిధాంస్తాపాంస్తరన్తిస్మాశ్రమం ముదా॥ ౨౮ ॥ వదన్త్యనేన వంశోఽయం యదోస్సుబహు ※ విశ్రుతః । శ్రియం యశో మహత్త్వంచ లప్స్యతే పరిరక్షితః॥ ౨౯ ॥ అయంచాస్యాగ్రజశ్శ్రీమాన్రామః కమలలోచనః । ప్రలమ్బో నిహతో యేన వత్సకో ధేనుకాదయః ॥ ౩౦ ॥ జనేష్వేవం బ్రువాణేషు తూర్యేషు నినదత్సు చ । కృష్ణరామౌ సమాభాష్య చాణూరో వాక్యమబ్రవీత్ ॥ ౩౧ ॥ హే నన్దసూనో హే రామ భవన్తౌ వీర్యసమ్మతౌ । నియుద్ధకుశలౌ శ్రుత్వా రాజ్ఞాఽఽహూతౌ దిదృక్షయా॥ ౩౨ ॥ ప్రియం రాజ్ఞః ప్రకుర్వత్యశ్శ్రేయో విన్దన్తి హి ప్రజాః । మనసా కర్మ

త్యన్తసంయోగే ద్వితీయా, నన్దగేహే, గూఢ ఇతరైరవిజ్ఞాతో, వసన్-వవృధే ఏధాఞ్చక్రే ※ ॥ ౨౪ ॥ ※ అనేన శ్రీకృష్ణేన - పూతనా-నిహతా, తథా, చక్రవాతస్తృణావర్తశ్చ, దానవో, నిహతః ॥ అర్జునావితి ॥ పాతితావితి శేషః-అనేనేత్యనుషఙ్గః-ధేనుకాదయశ్చ-తథావిధాః-అన్యేచ అఘాసురాదయో, నిహతాః-తత్ర, గుహ్యకశ్శఙ్ఖచూడః ※ ॥ ౨౫ ॥ ※ ఏతేనైవ-గోపాలైః, సహితాః, గావశ్చ-అగ్నేస్సకాశాత్, పరిమోచితాః-కాళియాఖ్యః-సర్పశ్చ-అనేనైవ దమితః - విగతః మదో యస్య-తథాభూతః ఇన్ద్రః-కృతః ※ ॥ ౨౬ ॥ ※ అద్రిప్రవరో గోవర్ధనః-అమునా కృష్ణేన కర్త్రా, ఏకేన-హస్తేన - ధృతః- వర్షధారాభ్యోఽశనిభ్యశ్చ-గోకులం-పరిత్రాతమ్ ※ ॥ ౨౭ ॥ ※ నిత్యముదితం- హసితమీక్షణంచ-యస్మిన్, తత్, తదస్య-ముఖం-పశ్యన్త్యః, యద్వా నిత్యవికసితం-హసితేనేక్షణాభ్యాంచ యుక్తం-అస్య, ముఖం-ముదా, పశ్యన్త్యః-వివిధాన్- తాపాన్ ఆధ్యాత్మికాదీన్-అశ్రమం, నవిద్యతే శ్రమో యస్మిన్ తద్యథాభవతి తథా-తరన్తిస్మ, అతివర్తన్తేస్మ ※ ॥ ౨౮ ॥ ※ అనేన, పరిరక్షితో - యదోర్వంశః, సుబహువిస్తరస్సన్- విశ్రుత ఇతిపాఠే ప్రసిద్ధస్సన్-శ్రియం కీర్తిం, మహత్త్వం పూజ్యతాంచ - లప్స్యతే ※ ॥ ౨౯ ॥ ※ అథ రామస్య గుణాన్ సఙ్గృహ్ణాహుః ॥ అయంచేతి॥ అస్య శ్రీకృష్ణస్య, అగ్రజో-ఽయం - రామః-కమలలోచనః-శ్రీమాన్ కల్యాణగుణసమృద్ధిమాన్-అనేన-ప్రలమ్బాదయో-నిహతాః ※ ॥ ౩౦ ॥ ※ ఇత్థం-బ్రువాణేషు-జనేషు- తూర్యేషు వాద్యేషు - వాద్యమానేషు సత్సు-చాణూరః కృష్ణరామౌ-సమాభాష్య-సంబోధ్య-వాక్యముువాచ ※ ॥ ౩౧ ॥ ※ తదేవాహ॥ హే నన్దసూనో ఇతి త్రిభిః॥ భవన్తౌ, వీరాణాం, సమ్మతౌ-మల్లయుద్ధప్రవీణౌ, ఇతి-శ్రుత్వా, దిదృక్షుణా యద్ధద్రష్టుమిచ్ఛునా-రాజ్ఞా, ఆహూతౌ ※ ॥ ౩౨ ॥ ※ మనః

౨౮ ॥ శ్లో ※ పా ॥ విస్తరః

ప్రభృతికరణత్రయేణ - రాజ్ఞః-ప్రియం - కుర్వత్యః - ప్రజాః-శ్రేయః - సుఖంలభన్తే-అన్యథాఅప్రియంకుర్వత్యస్తు-విపరీతను-శ్రేయో,దుఃఖం.విన్దన్తి ❁ ॥ ౩౩ ॥ ❁నావా.నియుద్ధకుశలావిత్యత ఆహ ॥ నిత్యమితి ॥ వత్సపాలాః వత్సపాలనయోగ్యాద్వయసఆరభ్యేతిభావః-గోపాఃయావద్గోపాలనయోగ్యవయసః - భవన్తః - వనే-మల్లయుద్ధేన-క్రీడన్తఏవ-గాః-శ్చారయన్తి అతోనియుద్ధకుశలావేవేతిభావః ❁ ॥ ౩౪ ॥ ❁తస్మాద్యూయం-వయంచ- రాజ్ఞః-ప్రియం కరవామహే-ఏవం-రాజ్ఞి ప్రీతే-సర్వాణి,భూతాని,నోఽస్మాకం-ప్రసీదన్తి కుతః-యతో- రాజా - సర్వభూతమయఃసర్వభూతాత్మకః ॥ ౩౫ ॥ ❁తచ్చాణూరవాక్యం-నిశమ్యాకర్ణ్య,భగవాన్నియుద్ధం-స్వస్యాభిమతమేవ- మన్యమానో - ఽతఏవ-తద్వచో-ఽభినన్ద్య-దేశకాలోచితం-వచో-ఽబ్రవీత్ ❁ ॥ ౩౬ ॥ ❁తదేవాహ॥ ప్రజాఇతి॥అస్య,భోజపతేఃకంసస్య-వనేచరా,వయమపి-ప్రజాఏవ,తద్దేశవనోపజీవిత్వాద్వయమపికథంచిత్ ప్రజాఏవేత్యర్థః - నతుయుష్మద్విధాఇతిభావః, అతః-తస్య-ప్రియం, కరవామ-పరంకేవలం-త-త్కథంచి త్తత్ప్రీతిరిత్యేత న్నోఽస్మాకం, అస్మద్విషయో-అనుగ్రహః ❁ ॥ ౩౭ ॥ ❁వయంతు-బాలాః,అత,స్తుల్యబలైస్సహ-క్రీడిష్యామః నత్వధికబలైర్భవద్భిరితిభావః, యథోచితం, నియుద్ధం,భవేత్-మల్లసభాసదఃమల్లసభాధికృతా-నధర్మో-మాస్పృశేత్- హేమల్లేతిసంబోధనంవా ❁॥ ౩౮ ॥ ❁ఏవముక్తఃప్రాహచాణూరః॥నబాలఇతి ॥బాలశబ్దోఽత్యన్తశైశవపరః-తచ్ఛ్రద్దృష్టాన్తార్థం-యథానాత్యన్తశిశు-స్తథా-నకిశోరోఽపి-కిన్తు,యువేతిభావః॥ అథాపిబలహీనఇత్యతఆహ ॥బలినాంవరః-యాదృశ స్త్వంతాదృశఏవ గామోఽపీత్యాహ ॥ బలశ్చేతి ॥ బలినాంవరత్వేలిఙ్గంవదన్ విశినష్టి ॥ యేనత్వయా-

ణావాచావిపరీతమతోఽన్యథా॥ ౩౩ ॥నిత్యంప్రముదితాగోపావత్సపాలాస్తథాస్ఫుటమ్ । వనేషుమల్లయుద్ధేనక్రీడన్తశ్చారయన్తిగాః॥ ౩౪ ॥తస్మాద్రాజ్ఞఃప్రియంయూయంవయంచకరవామహే । భూతానినః ప్రసీదన్తిసర్వభూతమయోనృపః॥ ౩౫ ॥ తన్నిశమ్యాబ్రవీత్కృష్ణోదేశకాలోచితంవచః । నియుద్ధమాత్మనోఽభీష్టంమన్యమానోఽభినన్ద్యచ॥ ౩౬ ॥శ్రీకృష్ణ ఉవాచ ॥ ప్రజాభోజపతేరస్యవయంచాపివనేచరాః।కరవామప్రియంనిత్యంతన్నఃపరమనుగ్రహః॥ ౩౭ ॥బాలావయంతుల్యబలైః క్రీడిష్యామోయథోచితమ్ । భవేన్నియుద్ధంమాఽధర్మఃస్పృశేన్మల్లసభాసదః॥ ౩౮ ॥చాణూరఉవాచ॥నబాలోనకిశోర స్త్వంబలశ్చబలినాంవరః। లీలయేభోహతోయేనసహస్రద్విపసత్త్వభృత్॥ ౩౯ ॥తస్మాద్బలిభ్యాంబలిభిర్యోద్ధవ్యంనానయోఽత్రవై । మయావిక్రమవార్ష్ణేయబలేనసహముష్టికః॥ ౪౦ ॥******************************
******** ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే,దశమస్కన్ధే, త్రిచత్వారింశోఽధ్యాయః ********
శ్రీశుక ఉవాచ।ఏవంచర్చితసఙ్కల్పోభగవాన్మధుసూదనః।ఆససాదాథచాణూరంముష్టికంరోహిణీసుతః ॥౧॥ హస్తాభ్యాంహస్తయోర్బద్ధ్వాపద్భ్యామేవచపాదయోః।విచకర్షతురన్యోన్యంప్రసహ్యవిజిగీషయా॥ ౨ ॥అరత్నీద్వేఅరత్నిభ్యాంజానుభ్యాంచైవజానునీ।శిరశ్శీర్ష్ణోరసోరస్తావన్యోన్యమభిజఘ్నతుః ॥ ౩ ॥ పరిభ్రమణవిక్షేపపరిరమ్భావపాతనైః।ఉత్సర్పణాపసర్పణైశ్చాన్యోన్యంప్రత్యరున్ధతామ్॥ ౪ ॥ఉత్థాపనైరున్నయనైశ్చా

లీలయైవ-సహస్రద్విపానాం- బలంసత్త్వంబిభర్తీతిసథా-ఇభోగజః-కువలయాపీడో,హతః ❁ ॥ ౩౯ ॥ ❁తస్మాద్బలిభ్యాం యువాభ్యాంబలవద్భిర్మాదృశైః,యోద్ధవ్యం-అత్రయుద్ధే అనయఃఅధర్మో-నవిద్యతే - వైనూనం-హేవార్ష్ణేయ-మయాసహవిక్రమం-పరాక్రమం-కురు-యుధ్యస్వేతియావత్-బలేనరామేణసహ-ముష్టికో - విక్రమిష్యతే ❁ ॥ ౪౦ ॥ ❁ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాందశమస్కన్ధే త్రిచత్వారింశోఽధ్యాయః********************

అథచాణూరముష్టికకూటశలతోసలకంసవధాత్మకంకర్మానువర్ణయతిచతుశ్చత్వారింశేన ॥ ఇత్థం-చర్చితఃనిశ్చితః-స్వసఙ్కల్పఏవ-యస్య-సః-చాణూర,మాససాదఅభ్యపతత్॥అథ,రోహిణీసుతోరామః-ముష్టిక -మాససాద ❁ ॥ ౧ ॥ ❁తదా-తౌకృష్ణచాణూరౌ-రామముష్టికౌచ-హస్తయోః-హస్తాభ్యాం-పాదయోః-పాదాభ్యాంచ-బద్ధ్వా పరస్పరం- జేతుమిచ్ఛయా-అన్యోన్యం-విచకర్షతుఃవికృష్టవన్తౌ ❁॥ ౨ ॥ ❁కృతముష్టిర్హస్తోఽరత్నిః-అరత్నిభ్యాం - ద్వే- అరత్నీ-మిథో - ఽభిజఘ్నతుః తథా - జానుభ్యాం,జానునీ, శిరసా - శిరః - ఉరసో - రశ్చ - అభిజఘ్నతుః ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ పరిభ్రమణం హస్తాదిషగృహీత్వా పరితశ్చాలనం - విక్షేపోనోదనం - పరిరమ్భో బాహుభ్యాం పీడనం - అవపాతనమధః పాతనం - ఉత్సర్పణంఉత్సృజ్య పురతోగమనం-అపసర్పణంపృష్ఠతోగమనం- ఏతైస్తౌకృష్ణచాణూరౌ - రామముష్టికౌచా - న్యోన్యం ప్రత్యరున్ధతాంప్రత్యావృతవన్తౌ ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ఉత్థాపన పాదౌజానునీచపిణ్డీకృత్యపతితస్యోత్థాపనం-ఉన్నయనంహస్తాభ్యాముద్ధృత్యనయనం-చాలనంకట్యాదిషులగ్నస్యనిస్సరణం - స్థాపనంపాణిపాదాదేఃపిణ్డీకరణం - ఏభిః-పరస్పర-మాత్మనోదే

హస్యా-పచక్రతురపకృతవన్తౌ ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ తదా-హే రాజన్-సర్వాః-యోషితః, సఙ్ఘశస్సమేతాస్సహితాః, సానుకమ్పాః రామకృష్ణవిషయకానుకమ్పాయుక్తాః, అతఏవ-పరస్పరం, బలాబలవదూచుః-ఏకతో బలమన్యతోఽబలం, తద్యుద్ధం, విషమమిత్యూచురిత్యర్థః ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ తదేవదర్శయితుం తాసాముక్తిమాహ॥ మహానయమితి ॥ ఏషాం, రాజసభాసదాం రాజసభాధికృతానా-మయం, మహా-నధర్మః-బతేతిఖేదే కోఽసావధర్మ ఇత్యత్రవిశేషణముఖేనాహుః ॥ యఇతి॥ యే రాజసభాసదః, బాలయోశ్చ, బలవతోశ్చ - యుద్ధ-మన్విచ్ఛన్తి-రాజా చేత్పశ్యేత్స్వయం - వారణీయః, ఏతేతు - రాజ్ఞః పశ్యతస్స్వయమప్యన్విచ్ఛన్తి అనుమన్యన్త, ఇత్యయం మహానధర్మ ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ బాలబలవద్యుద్ధమేవదర్శయన్తి పఞ్చభిః ॥ క్వేతి ॥ వజ్రవత్, కఠినాని, సర్వాఙ్గాని, యయోః, తౌ, శైలేన్ద్రతుల్యౌ - మల్లౌ - క్వ - అతిసుకుమారాణ్యఙ్గాని యయోః - రనాప్తమప్రాప్తం, యౌవనం, యాభ్యాం, తౌ-వేతౌ-కిశోరౌ, క్వ ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ అతోఽస్య, సమాజస్య సభాయాః, మహాన్, ధర్మవ్యతిక్రమః ధర్మవిపర్యయః అధర్మో, భవేత్, కింవిధేయమితికాభిశ్చిదుక్తేకాశ్చిదాహుః ॥ యత్రేతి ॥ యత్రాధర్మ ఇతి॥ సముత్తిష్ఠేత్ప్రవర్తేత తత్ర, కర్హిచిత్ క్షణమపి, నస్థేయమితి ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ అపరా ఆహుః ॥ నసభామితి॥ సభ్యానాం, దోషా-ననుస్మరన్ - ప్రాజ్ఞశ్చే - త్సభాం-నప్రవిశేత్ - అబ్రువన్ జ్ఞాత్వాఽపి తూష్ణీం తిష్ఠన్-విబ్రువన్ విపరీతం బ్రువన్-స్వజ్ఞః అజ్ఞ ఇవ తిష్ఠన్-జ్ఞాత్వాఽపి న జానామీతి బ్రువన్నిత్యర్థః-ఏవంవిధో-యో-నరః-స కిల్బిషం-అశ్నుతే ప్రాప్నోతి ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ అన్యాస్త్వాహుః ॥ వల్గత ఇతి ॥ శత్రుమభితః శత్రోస్సర్వతః-వల్గతో ధావతః-కృష్ణస్య, అమ్బుకణైః - పద్మకోశమివ-శ్రమవారి

లవైస్స్వాపవైరపి । పరస్పరంజిగీషన్తావపచక్రతురాత్మనః॥ ౫ ॥ తద్బలాబలవద్యుద్ధం సమేతాస్సర్వయోషితః। ఊచుః పరస్పరం రాజన్సానుకమ్పా వరూథశః॥ ౬ ॥ మహానయం బతాధర్మ ఏషాం రాజసభాసదామ్ । యే బాలబలవద్యుద్ధం రాజ్ఞోఽన్విచ్ఛన్తి పశ్యతః॥ ౭ ॥ క్వ వజ్రసారసర్వాఙ్గౌ మల్లౌ శైలేన్ద్రసన్నిభౌ । క్వ చాతిసుకుమారాఙ్గౌ కిశోరౌ నాప్తయౌవనౌ ॥ ౮ ॥ ధర్మవ్యతిక్రమో హ్యస్య సమాజస్య ధ్రువం భవేత్ । యత్రాధర్మస్సముత్తిష్ఠేన్న స్థేయం తత్ర కర్హిచిత్ ॥ ౯ ॥ న సభాం ప్రవిశేత్ప్రాజ్ఞస్సభ్యదోషాననుస్మరన్ । అబ్రువన్విబ్రువన్నజ్ఞో నరః కిల్బిషమశ్నుతే ॥ ౧౦ ॥ వల్గతశ్శత్రుమభితః కృష్ణస్య వదనామ్బుజమ్ । వీక్ష్యతాం శ్రమవార్యుప్తం పద్మకోశమివామ్బుభిః ॥ ౧౧ ॥ కిం న పశ్యత రామస్య ముఖమాతామ్రలోచనమ్। ముష్టికం ప్రతి సామర్షం హాససంరమ్భశోభనమ్ ॥ ౧౨ ॥ పుణ్యా బత వ్రజభువో యదయం నృలిఙ్గగూఢః పురాణపురుషో వనచిత్రమాలీ। గాః పాలయన్సహబలః క్వణయంశ్చ వేణుం విక్రీడయాఞ్చతి గిరిత్రరమార్చితాఙ్ఘ్రిః ॥ ౧౩ ॥ గోప్యస్తపః కిమచరన్యదముష్య రూపం లావణ్యసారమసమోర్ధ్వమనన్యసిద్ధమ్ । దృగ్భిః పిబన్త్యనుసవాభినవం దురాపమేకాన్తధామ యశసశ్శ్రియ ఈశ్వరస్య॥ ౧౪ ॥ యా దోహనేఽవహననే మథనోపలేపప్రేఙ్ఖేఙ్ఖనార్భరుదితోక్షణమార్జనాదౌ । గాయన్తి చైనం

ర్యుప్తం వ్యాప్తం-వదనామ్బుజం-దృశ్యతామ్ ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ అపరా ఊచుః॥ కింనపశ్యతేతి॥ ఈషత్ - సమన్తాద్వా-తామ్రే-లోచనే యస్మింస్తత్-ముష్టికం ప్రతి-సామర్షం సక్రోధం-హాసేన-సంరమ్భ ఆవేశ - స్తేన-శోభనం-రామస్య-ముఖం - కింనపశ్యత ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ అన్యా ఊచుః॥ పుణ్యా బతేతి ॥ స్వయం-పురాణపురుషః శ్రీమన్నారాయణస్సన్-నృలిఙ్గేన మనుష్యస్యేవ శరీరేణ గూఢః తిరోధాపితస్వస్వరూపగుణః-వనస్థాని - విచిత్రాణి-మాల్యాని-యస్య సః - గిరిత్రరమాభ్యాం రుద్రమహాలక్ష్మీభ్యాం-అర్చితావఙ్ఘ్రీ యస్య సః - గిరిత్రగ్రహణం చతుర్ముఖాదీనామప్యుపలక్షణం - సహబలః బలరామేణ సహితః-వేణుం-వాదయన్-గాశ్చ-పాలయన్ - విక్రీడయా-అఞ్చతి అటతి॥ అయంభావః ॥ ధిగిమాం సభాం యస్యామయం పరిభూయతే తా స్తు వ్రజభువో ధన్యాః యతో యం స్వయం కృష్ణో వివిధక్రీడయా చరతీతి ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ అహో అల్పపుణ్యా వయం యతోఽస్మాభిరనవసరేఽయం దృష్టః-గోప్యస్తు బహుపుణ్యా ఇత్యాహుస్త్రిభిః ॥ గోప్య ఇతి॥ గోప్యః-కిం-తపః-సమాచరన్ - తాభిరాచరితం తపోఽనిర్వచనీయమిత్యర్థః - కుతః-యత్ యస్మా - దముష్య శ్రీకృష్ణస్య-రూపమఙ్గం-లావణ్యేన సారం శ్రేష్ఠం-కించా-సమోర్ధ్వం- నసమమూర్ధ్వమధికం చ-యస్య-తత్-నిస్సమాభ్యధికమిత్యర్థః - తదపి-నాన్యేనాభరణాదినా-సిద్ధం - కిన్తు-స్వతఏవా-కర్ణాయత్తం వా-కించ-యశసః - శ్రియో లక్ష్మ్యాః-ఈశ్వరస్య భావప్రధానోయం నిర్దేశః, ఐశ్వర్యస్య చ-ఏకాన్తధామ అవ్యభిచారస్థానం-సదా-నవాభినవం దురాపమకృతపుణ్యానాం చక్షుషాఽపి ప్రాప్తుమశక్యం, ఏవమ్భూతం, రూపం-యాః, నేత్రైః - అనుపిబన్తి పశ్యన్తీతి ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ కించ-యాః-దోహనాదిషు, ఏనం-గాయన్తి-తాః-వ్రజస్త్రియో ధన్యాః కథమ్భూతాః-ఉరుక్రమే చిత్తం-ఉరుక్రమచిత్తం - తదేవ, యానం సర్వపురుషార్థప్రాప్తిసాధనం-యాసాం-తాః - పాఠాన్తరే-ఉరుక్రమం-చిన్తయమానా ఇత్యర్థః-కుతః-అనురక్తధియః తత్ర లిఙ్గ - మశ్రుకణ్ఠ్యః ఆనన్దాశ్రునిరుద్ధకణ్ఠ్యః - తత్ర-దోహనం గవాం-అవహననం జలాన

యనం-మథనం దధ్నః - ఉపలేపో గృహాణాం-ప్రేఙ్ఖణం డోలాన్దోలనం, అర్భరుదితం యదదర్భకసాన్త్వనం, ఉక్షణం సేచనం-మార్జనం గృహసమ్మార్జనమ్*॥౧౫॥*అపిచ। ప్రాతరితి॥ యాః-అబలాః-గోభిస్సహ-ప్రాతః-వ్రజాన్నిర్గత్య-తత-స్సాయం, మావిశతశ్చ-వేణుం-క్వణయతః, తస్య-వేణురవ-మాకర్ణ్య-గృహాత్తూర్ణం-నిర్గత్య-పథి తస్య-సదయోఽవలోకో-యస్మిన్-స్మితయుక్తం-ముఖం-పశ్యన్తి, తాః-భూరిపుణ్యాః*॥౧౬॥*ఇత్థం-స్త్రీషు-ప్రభాషమాణాసు సతీషు-హే భరతర్షభ యోగీశ్వరో భగవాన్ హరిః శ్రీకృష్ణః-శత్రుం-హన్తుం-మనశ్చక్రే*॥౧౭॥*తదా-పితరౌ దేవకీవసుదేవౌ నన్దవసుదేవౌ వా-పుత్రయోః రామకృష్ణయోర్బలమజానన్తౌ-కేవలం, స్త్రీణాముక్తరీత్యా ప్రభాషమాణానాం-గిరో వచాంసి-కర్ణ్య అన్వతప్యేతాం అనుతప్తవన్తౌ *॥ ౧౮ ॥ *అచ్యుతేతరౌ కృష్ణచాణూరౌ-అన్యోన్యం, నానావిధైః-తైస్తైః-ర్నియుద్ధవిధిభిః పూర్వోక్తపరిభ్రమణవిక్షేపాదిభిః-యథా, యుయుధాతే తథైవ బలముష్టికౌ రామముష్టికౌ చ యుయుధాతే*॥ ౧౯ ॥*తదా-భగవతో గాత్రస్య-నిష్పాతైః అరత్నిజాన్వాదిప్రహారైః - వజ్రస్య, నిష్పేషః తీవ్రప్రహారః-తద్వన్నిష్ఠురైః-ర్భజ్యమానాఙ్గః, శ్చాణూరో-ముహుః గ్లానిం-ప్రాప్తవాన్*॥౨౦॥*స చాణూరః-శ్యేనస్యేవ వేగో యస్య, ఉత్పత్య, క్రుద్ధః-ఉభౌ-ముష్టీకృతకరౌ-వాసుదేవం-వక్షస్య, తాడయత్ ముష్టీకృతకరాభ్యాం వాసుదేవస్య వక్షస్యతాడయదిత్యర్థః॥ ముష్టీకృత్యేతి పాఠే॥ ఉభౌ-కరౌ, ముష్టీకృత్య*॥౨౧॥*భగవాన్-తత్ప్ర

నమనురక్తధియోఽత్రుకణ్ఠ్యో ధన్యా వ్రజస్త్రియ ఉరుక్రమచిత్తయానాః ॥ ౧౫ ॥ ప్రాతర్వ్రజాద్వ్రజత ఆవిశతశ్చ సాయం గోభిస్సమం క్వణయతోఽస్య నిశమ్య వేణుమ్ । నిర్గత్య తూర్ణమబలాః పథి భూరిపుణ్యాః పశ్యన్తి సస్మితముఖం సదయావలోకమ్॥ ౧౬ ॥ ఏవం ప్రభాషమాణాసు స్త్రీషు యోగేశ్వరో హరిః । శత్రుం హన్తుం మనశ్చక్రే భగవాన్ భరతర్షభ॥ ౧౭ ॥ ఉపశ్రుత్య గిరస్స్త్రీణాం పుత్రస్నేహశుచాతురౌ । పితరావన్వతప్యేతాం మజానన్తౌ తయోర్బలమ్॥ ౧౮ ॥ తైస్తైర్నియుద్ధవిధిభిర్వివిధైరచ్యుతేతరౌ । యుయుధాతే యథాఽన్యోన్యం తథైవ బలముష్టికౌ ॥ ౧౯ ॥ భగవద్గాత్రనిష్పాతైర్వజ్రనిష్పేషనిష్ఠురైః । చాణూరో భజ్యమానాఙ్గో ముహుర్గ్లానిమవాప హ॥ స శ్యేనవేగ ఉత్పత్య *ముష్టీకృతకరావుభౌ। భగవన్తం వాసుదేవం క్రుద్ధో వక్షస్యబాధత॥ ౨౧ ॥ నాచలత్తత్ప్రహారేణ స్రగ్భిర్హత ఇవ ద్విపః । బాహ్వోర్నిగృహ్య చాణూరం బహుశో భ్రామయన్ హరిః॥ ౨౨ ॥ భూపృష్ఠే పోథయామాస తరసా త్యక్తజీవితమ్ । విస్రస్తాకల్పకేశస్రగిన్ద్రధ్వజ ఇవాపతత్॥ ౨౩ ॥ తథైవ ముష్టికః పూర్వం స్వముష్ట్యాఽభిహతేన వై । బలభద్రేణ బలినా తలేనాభిహతో భృశమ్॥ ౨౪ ॥ ప్రవేపితస్స రుధిరముద్వమన్ముఖతోఽర్దితః । వ్యసుః పపాతోర్వ్యుపస్థే వాతాహత ఇవాఙ్ఘ్రిపః॥ ౨౫ ॥ తతః కూటమనుప్రాప్తం రామః ప్రహరతాం వరః । అవధీల్లీలయా రాజన్సావజ్ఞం వామముష్టినా*॥ ౨౬ ॥ తర్హ్యేవ హి శలః కృష్ణపాదాపహతశీర్షకః। ద్విధా విశీర్ణస్తోసలకఉభావపి నిపేతతుః ॥ ౨౭ ॥ చాణూరే ముష్టికే కూటే శలే తోసలకే హతే। శేషాః ప్రదుద్రువుర్మల్లాస్సర్వే ప్రాణ † పరీప్సవః ॥ ౨౮ ॥ గోపాన్వయస్యానాకృష్య తైస్సంసృజ్య విజహ్రతుః। వాద్యమానేషు తూ

హారేణ-నాచలత్ -యథా, స్రగ్భిః, హతస్తాడితో-ద్విపో గజో-నచలతి తద్వత్-కిన్తు, తరసా, చాణూరం, బాహ్వోః, గృహీత్వా, బహుకృత్వో, భ్రామయన్-తేనైవ, త్యక్తం జీవితం యేన-తం , గతప్రాణం, భూపృష్ఠే-పోథయామాస ఆస్ఫోటయత్-తేనైవం పాతితః, చాణూరః, విస్రస్తా విక్షిప్తాః - కేశాః- ఆకల్పా ఆభరణాని - స్రజశ్చ, తథాభూతో-న్యపత్, ఇన్ద్రధ్వజో నామ గౌడదేశేషు ప్రసిద్ధః కస్మింశ్చిదుత్సవే మహాన్ స్తమ్భో ధ్వజపతాకాద్యలంకృతః పురుషాకృతిరుచ్ఛ్రీయతే, స యథా పతతి తద్వదితి* ॥ ౨౨ ॥ ౨౩ ॥ *తథా, ముష్టికోఽపి-తావత్స్వముష్టినా-తాడితేన-రామేణ-కర్త్రా, భృశం-కరతలేనా-భితాడితః-ప్రవేపితః కమ్పితః . అర్దితః పీడితః, ముఖతో-రుధిర, ముద్వమన్ ఉద్గిరన్-గతప్రాణో , వాతేన చణ్డమారుతేనా-హత ఉన్మూలిత మూలో, ఽఙ్ఘ్రిపో వృక్ష ఇవ, ఉర్వ్యుపస్థే భూపృష్ఠే-పపాత*॥ ౨౪ ॥ ౨౫ ॥ *తతో-రామ-స్సమనుసమనన్తరం, ప్రాప్తం-కూటాఖ్యం మల్లం , సావజ్ఞం సావహేళనం యథా తథా-లీలయా-వామముష్టినా, అవధీత్ * ॥ ౨౬ ॥ *తర్హ్యేవ, కృష్ణస్య, ప్రపదాపాదాగ్రేణ-తాడితశిరాః , శలాఖ్యో మల్లః-తోసలస్తు , ద్విధా-విదీర్ణః విదారితః , ఉభౌ-తావేతౌ సలతోసలకౌ-నిపేతతుః * ॥ ౨౭ ॥ *ఇత్థం, చాణూరాదిషు, హతేష్వ, వశిష్టాః, సర్వే, మల్లాః , ప్రాణపరీప్సయా ప్రాణానాప్తుమిచ్ఛయా, జీవితుమిచ్ఛయేతి యావత్, ప్రదుద్రువుః పలాయితవన్తః, ప్రాణపరీప్సవ ఇతి పాఠే, జీవితుమిచ్ఛవ ఇత్యర్థః * ॥ ౨౮ ॥ *తతో-రామకృష్ణౌ-వయస్యాన్సఖీన్, గోపాన్ , ఆకృష్యాహూయ-తైః - స్సంసృజ్య సఙ్గమ్య, తూర్యేషు వాద్యేషు వాద్యమానేషు సత్సు-

౨౧ ॥ శ్లో *పా ॥ ముష్టీకృత్య ౨౮ ॥ శ్లో † పా ॥ పరీప్సయా

రుణీనూపురేయయోస్తౌ-వల్గన్తౌనృత్యాదికంకుర్వన్తౌ-విహృతవన్తౌ ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁ తదా-కంసంవినా-సర్వే- జనాః-రామకృష్ణయోః,కర్మాణినియుద్ధాత్మకేన-నితరాం,హృష్టవన్తః-తథా-సాధవో-విప్రశ్రేష్ఠాశ్చ,సాధుసాధ్విత్యూచుః ❁ ॥ ౩౦ ॥ ❁ ఇత్థం-మల్లవర్యేషుచాణూరాదిషు - హతేష్వ-వశిష్టేషు-పలాయితేషుచసత్సు,స-భోజరాట్కంసః- తూర్యాణి,న్యవారయత్-ఇత్థం-వక్ష్యమాణంవాక్య-మువాచచ ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁ తదేవాహ॥ నిస్సారయతేతిద్వాభ్యాం ॥దుర్వృత్తౌ-వసుదేవస్యాత్మజౌ-ద్వితీయాన్తమిదం- పురా-న్నిస్సారయతనిష్కాసయత-స్వభృత్యాన్ప్రతీయముక్తిః-గోపానాం - ధనం - హరతగృహ్ణీత-తథా-దుష్టాబుద్ధిర్యస్యతం,నన్దం,బధ్నీతబద్ధంకురుత ❁ ॥ ౩౨ ॥ ❁ అసత్తమోదురాత్మా-వసుదేవః, ఆశు-హన్యతాం-తథా-నోఽస్మాకం,పితా,ఉగ్రసేనశ్చ,పరపక్షగఃశత్రుపక్షపాతీ-హేతుగర్భమిదం-తత్త్వా,త్సానుగో-హన్యతామ్ ❁ ॥ ౩౩ ॥ ❁ ఇత్యేవం-కంసే-వికత్థమానేవిరుద్ధంయథాతథాకథయతిసత్య - వ్యయోభగవాన్ - ప్రకుపతో-లఘిమ్నాలాఘవేన,ఉత్ప్లుత్య-తరసాబలేనో - త్తుఙ్గమున్నతం-మఞ్చంకంసాధిష్ఠితం,వీర-మారురోహ ❁ ॥ ౩౪ ॥ ❁ తదా-తాత్కాలికకర్తవ్యాభిజ్ఞః,కంసః,స్వమృత్యుమివా-పతన్తం,కృష్ణ-మాలోక్య,సహసాత్వరయా,ఆసనా-దుత్థాయ-ఖడ్గఖేటౌ-జగృహే ❁ ॥ ౩౫ ॥ ❁ అవిషహ్య,ముగ్రం- తేజో-యస్య- స,భగవాన్ - ఖడ్గఃపాణౌయస్యతం-దక్షిణతో-వామతో - అమ్బరేఊర్ధ్వంచ-శ్యేనంయథాశ్యే

ర్యేషువల్గన్తౌచారునూపురౌ ॥ ౨౯ ॥ జనాఃప్రజహృషుస్సర్వేకర్మణారామకృష్ణయోః । ఊచుఃకంసంవిప్రముఖ్యాస్సాధవస్సాధుసాధ్వితి ॥ ౩౦ ॥ హతేషుమల్లవర్యేషువిద్రుతేషుచభోజరాట్ । న్యవారయత్స్వతూర్యాణివాక్యంచేదమువాచహ ॥ ౩౧ ॥ నిస్సారయతదుర్వృత్తౌవసుదేవసుతౌపురాత్ । ధనంహరతగోపానాంనన్దంబధ్నీతదుర్మతిమ్ ॥ ౩౨ ॥వసుదేవస్తుదుర్మేధాహన్యతామాశ్వసత్తమః । ఉగ్రసేనఃపితాచాపిసానుగః

❁ కంసవధఘట్టః. ❁

పరపక్షగః ॥ ౩౩ ॥ ఏవంవికత్థమానేవైకంసే ప్రకుపితోఽవ్యయః । లఘిమ్నోత్పత్య తరసామఞ్చముత్తుఙ్గమారుహత్ ॥ ౩౪ ॥ తమాపతన్తమాలోక్యమృత్యుమాత్మనఆసనాత్ । మనస్వీసహసోత్థాయజగృహేసోఽసిచర్మణీ॥ ౩౫ ॥తంఖడ్గపాణింవిచరన్తమాశుశ్యేనంయథాదక్షిణసవ్యమమ్బరే। సమగ్రహీద్దుర్విషహోగ్రతేజాయథోరగంతార్క్ష్యసుతః ప్రసహ్య ॥ ౩౬ ॥ ప్రగృహ్యకేశేషుచలత్కిరీటంనిపాత్యరఙ్గోపరితుఙ్గమఞ్చాత్ । తస్యోపరిష్టాత్స్వయమబ్జనాభఃపపాతవిశ్వాశ్రయఆత్మతన్త్రః ॥ ౩౭ ॥ కంసంపరేతంవిచకర్షభూమౌహరిర్యథేభంజగతోవిపశ్యతః॥ । హాహేతిశబ్దస్సుమహాంస్తదాఽభూదుదీరితస్సర్వజనైర్నరేన్ద్ర ॥౩౮॥ సనిత్యదోద్విగ్నధియాతమీశ్వరంపిబన్నదన్వాపిచరన్స్వపఞ్శ్వసన్ । దదర్శచక్రాయుధమగ్రతోయతస్తదేవరూపందురవాపమాప॥ ౩౯ ॥తస్యానుగాభ్రాతరోఽష్టౌకఙ్కన్యగ్రోధకాదయః । అభ్యధావన్నతిక్రుద్ధాభ్రాతుర్నిర్వేశకారిణః ॥ ౪౦ ॥ తదాఽతిరభసాంస్తాంస్తుసంయత్తాన్రోహిణీసుతః । అహన్పరిఘముద్యమ్యపశూనివమృగాధిపః ॥ ౪౧ ॥ నేదుర్దున్దుభయోవ్యోమ్నిబ్రహ్మేశాద్యాదిభూతయః । పుష్పైఃకిరన్తస్సంప్రీతాశ్శశంసుర్ననృతుఃస్త్రియః॥ ౪౨ ॥ తేషాంస్త్రియోమహారాజసుహృన్మరణదుఃఖితాః।తత్రాభ్యయుర్వినిఘ్న

నమివ-చరన్తం-కంసం - సమగ్రహీత్ యథా- తార్క్ష్యసుతఃకశ్యపపుత్రోగరుడః, ప్రసహ్యబలా-దురగంసర్పం - గృహ్ణాతి తద్వత్ ❁ ॥ ౩౬ ॥ ❁ తతః- కేశేషు-ప్రగృహ్యదృఢంగృహీత్వా చలద్విక్షిప్తం-కిరీటం-యస్య- తం-కంసం-ఉన్నతాన్మఞ్చాద్రఙ్గోపరి-నిపాత్య - తస్యకంసస్యో-పరిష్టాత్ -స్వయ-మబ్జనాభోభగవాన్పపాత-కథంభూతః - విశ్వాధారః, అనేనగరిష్ఠత్వముక్తం-ఆత్మతన్త్రస్స్వతన్త్ర-స్సంహర్తేత్యర్థః ❁ ॥ ౩౭ ॥ ❁ తతః-జగతోజనస్యపశ్యతస్సతః-పరేతంగతప్రాణం-కంసం-భూమౌ-విచకర్ష - యథా- హరిఃసింహః - ఇభంగజం-తద్వత్-తదా- హేనరేన్ద్ర - సర్వై - ర్జనైః-సుమహా-నత్యుచ్చైః-హాహేతిశబ్దః-ఉదీరితఃఉద్ఘోషితో-ఽభూత్ ❁ ॥ ౩౮ ॥ ❁ యత-స్సదా, ఉద్విగ్నయాభీతయా-ధియా-తమీశ్వరంకృష్ణమేవ-పానభోజనాద్యవస్థాస్వ - గ్రత-శ్చక్రాయుధం-దదర్శ - తత-స్సకంసో-దురాసదమపి-తదేవరూపంప్రాప్తవాన్- తత్సారూప్యలక్షణాంముక్తిమవాపేత్యర్థః ❁ ॥ ౩౯ ॥ ❁ తత- స్తస్యకంసస్య- భ్రాతరఃకఙ్కాదయోఽష్టౌ-భ్రాతు-ర్నిర్వేశంనిష్కృతిమానృణ్యం-తత్కారిణః-అతిక్రుద్ధాః-అభ్యధావన్ ❁ ॥ ౪౦ ॥ ❁ తదా-అతిమాత్రో-రభసోవేగో-యేషాం తాన్-సంయత్తాన్ఉద్యుక్తాన్, రామః-పరిఘముద్యమ్య,అహన్జఘాన-మృగాధిపఃసింహః-పశూనివ ❁ ॥ ౪౧ ॥ ❁ తదా-స్వవిభూతిభూతా-బ్రహ్మరుద్రాదయః-పుష్పైః,కిరన్తః-శశంసుఃతుష్టువుః,స్త్రియోఽప్సరసో-ననృతుః ❁ ॥ ౪౨ ॥ ❁ తేషామితి॥ హేమహారాజ-

తేషాంకంసకఙ్కాదీనాం, స్త్రియఃపత్న్యః, భర్తృమరణేన హేతునా-దుఃఖితాః-స్వశిరాంసి నిఘ్నన్త్యః, అశ్రూణిలో చనయోఃయాసాంతాః-తత్రభర్తృసన్నిధౌ-ఆజగ్ముః ॥ ౪౩॥ ॥వీరశయ్యాయాంయద్ధహతా-శయానాన్-స్వభర్తౄన్-ఆలిఙ్గ్య-శోచన్త్యః,ముహుః-శుచోఽశ్రూణి-విసృజన్త్యః-సుస్వరంయథాతథా-విలేపుఃవిలాపంచక్రుః ॥ ౪౪ ॥ ॥విలాపనప్రకారమేవాహ॥హానాథేతి॥ నాథేత్యాదీనివిలాపేప్రేమసమ్బోధనాని-హతేన-త్వయాసహైవ- తేత్వదీయాః-స్వగృహాః, ప్రజాశ్చ-వయమపి నిహతప్రాయాః ॥ ౪౫ ॥ ॥పత్యాప్రభుణా-త్వయా-విరహితే-యంపురీ-హేపురుషర్షభ-యథా-వయం-తద్వన్నివృత్తా-ఉత్సవా,మఙ్గళానిసుఖానిచ-యస్యాం-తథాభూతాః,పూర్వవన్నశోభతఇతికుదృష్ట్యోచుః ॥౪౬॥ ॥ అథపరమాత్మదృష్ట్యోచుః ॥ అనాగసామితి॥ త్వం. నిరపరాధానాం-భూతానాం దుస్సహం-ద్రోహం కృతవాన్- తేనకారణేన,భోభర్తః- ఇమాం - దశాం-ప్రాప్తః, భూతానిద్రుహ్యతీతితథా-సః-కోవా,శంసుఖం-లభేత - కిన్తుదుఃఖమేవేతిభావః ॥ ౪౭ ॥ ॥కిఞ్చ,యఃశ్రీకృష్ణః-సర్వేషాం-భూతానాం,ప్రభవః-ప్రభవన్త్యస్మాదితిప్రభవః-స్రష్టేత్యర్థః-అపియన్తి లీయన్తేఽస్మిన్నిత్యప్యయః- సంహర్తేత్యర్థః - గోప్తారక్షితాచ- అత - స్తదనవధ్యాయీ-తస్మిన్విషయే-అవధ్యానమవజ్ఞా-తత్కర్తుంశీలంయస్యసః-క్వచిదపి-సుఖంయథాతథా - నైధతేనవర్ధతేకిన్తుదుఃఖమేవాశ్నువన్నశ్యతీత్యర్థః ॥ ౪౮ ॥ ॥ఇత్థం శోచతీః - రాజయోషితః,సాన్త్వయిత్వా - లోకభావనః, లోకంభావయతిశ్రేయోయుక్తంకరోతీతితథా-తత్వాత్-హతానాం,యాం,లౌకికీంస్మార్తీం-సంస్థాందాహాదిక్రియా-మాహుః,మనుయాజ్ఞవల్క్యాదయః,తా-ముకారయత్ ॥౪౯॥ ॥

న్త్యశ్శిష్టాణ్యశ్రువిలోచనాః ॥ ౪౩ ॥ శయానాన్వీరశయ్యాయాంపతీనాలిఙ్గ్యశోచతీః ॥ విలేపుస్సుస్వరంనార్యో విసృజన్త్యోముహుశ్శుచః॥ ౪౪ ॥హానాథప్రియధర్మజ్ఞకరుణానాథవత్సల।త్వయాహతేననిహతావయంతే సగృహప్రజాః॥ ౪౫ ॥త్వయావిరహితాపత్యాపురీయంపురుషర్షభ । నశోభతేవయమివనివృత్తోత్సవమఙ్గళా॥ అనాగసాంత్వం భూతానాంకృతవాన్ద్రోహముల్బణమ్ । తేనేమాంభోదశాంనీతోభూతధ్రుక్కో లభేత శమ్॥౪౬॥సర్వేషామేవభూతానామేషహిప్రభవాప్యయః।గోప్తాచతదవధ్యాయీనక్వచిత్సుఖమేధతే॥౪౭॥ రాజయోషితఆశ్వాస్యభగవాన్లోకభావనః।యామాహుర్లౌకికీంసంస్థాంహతానాంతామకారయత్॥౪౯॥మాతరంపితరంచైవమోచయిత్వాఽథబన్ధనాత్।రామకృష్ణౌవవన్దాతేశిరసాఽఽస్పృశ్యపాదయోః॥౫౦॥ దేవకీవసుదేవశ్చవిజ్ఞాయజగదీశ్వరౌ।కృతసంవన్దనౌపుత్రౌసస్వజాతేనశఙ్కితౌ॥ ౫౧ ॥**************

******* ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే, దశమస్కన్ధే, చతుశ్చత్వారింశోఽధ్యాయః ******

విశ్వసాన్త్వనఘట్టః

బాదరాయణిరువాచ । పితరావుపలబ్ధార్థౌవిదిత్వాపురుషోత్తమః । మాభూదితినిజాం మాయాం తతానజన మోహినీమ్॥ ౧ ॥ఉవాచపితరావేత్యసాగ్రజస్సాత్వతర్షభః।ప్రశ్రయావనతఃప్రీణన్నమ్బతాతేతిసాదరమ్॥౨॥ శ్రీకృష్ణఉవాచ । నాస్మత్తోయువయోస్తాతనిత్యోత్కణ్ఠితయోరపి। బాల్యపౌగణ్డకైశోరాఃపుత్రాభ్యామభవ

తతోరామకృష్ణౌ-మాతరంపితరందేవకీంవసుదేవంచ - బన్ధనాన్, మోచయిత్వా - తయోః - పాదయోః శిరసా-ఈషత్స్పృష్ట్వా-వవన్దాతే ॥ ౫౦ ॥ ॥కృతంసంవన్దనంయాభ్యాంతౌ- పుత్రౌ - జగదీశ్వరౌ- విజ్ఞాయ - నశఙ్కితౌకంసభయశఙ్కారహితౌ-సస్వజాతేఆలిఙ్గితవన్తౌ ॥ ౫౧ ॥ ॥ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాందశమస్కన్ధేచతుశ్చత్వారింశోఽధ్యాయః ***********************************

అథపితృసాన్త్వనోగ్రసేనరాజ్యాభిషేచనోపనయనగుర్వభిగమనవిద్యాగ్రహణగురుదక్షిణాప్రదానాత్మకంచరిత్రమనువర్ణయతిపఞ్చచత్వారింశేన "విజ్ఞాయజగదీశ్వరౌ" ఇత్యుక్తంతత్రభగవాన్మయిపుత్రేసత్యనయోర్మద్విషయకం జ్ఞానంనదుర్లభం - కిన్తుమద్యాథాత్మ్యానుభవాదపిమయిపుత్రేప్రేమజానన్దో ఽతిరిచ్యతఇత్యాలోచ్యస్వవిషయకయాథాత్మ్యజ్ఞానతిరోధాపినీంమాయామాతతానేత్యాహ॥ పితరావితి॥ ఉపలబ్ధఃవిజ్ఞాతః-అర్థః-నిరతిశయపురుషార్థః-ఆత్మా,యాభ్యాం,తథాభూతౌ పితరౌ-విదిత్వా - పురుషోత్తమోభగవా - న్మాభూదితిఅవిచ్ఛిన్నంస్వయాథాత్మ్యజ్ఞానంమాభూదితి, జనమోహినీం,మాయాం,తతానవిస్తృతవాన్ - ఆచ్ఛాదితవానిత్యర్థః ॥ ౧ ॥ ॥తతస్సాగ్రజస్సరామ-స్సాత్వతర్షభోభగవా,నాత్మమాయయాఆత్మానంకేవలంపుత్రమేవమన్వానౌ పితరౌ - ఉపేత్య,ప్రశ్రయేణవినయేన, అవనతోనమ్రః-సాదరం,యథాతథా, హేఅమ్బ-హేతాతేతి-సమ్బోధనేన,ప్రీణన్ ప్రీతింజనయన్-ఉవాచ ॥ ౨ ॥ ॥ఉక్తిమేవాహ॥ నాస్మత్తఇతిసప్తభిః॥ హేతాత, అస్మత్తోఅస్మన్నిమిత్తం, నిత్యముత్కణ్ఠితయోరపి-యువయోః-పుత్రాభ్యాంపుత్రయోరావయోః-బా

ల్యాద్యవస్థాః-క్వచిద్భవదన్తికే-నాభవన్, అన్యత్ర ఇయాన్కాలో గతః నతు యుష్మదన్తిక ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ తదేవాహ ॥ న లబ్ధ ఇతి ॥ దైవేన-హతయోః హతభాగ్యయోః నౌ ఆవయోః-భవదన్తికే-వాసో, న లబ్ధః - ఆవామేవ భాగ్యహీనావిత్యర్థః- పితృగేహస్థా-బాలాః-యాం-ముదం-విన్దన్తి - సా చ-న లబ్ధేతి ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ ఏవం యువయోరావయోశ్చ కామహానిర్జాతేత్యుక్తం-ఆవయోః పునర్యుష్మత్పరిచర్యాలోపేన ధర్మహానిరపి జాతేత్యాహ ॥ సర్వార్థసంభవ ఇతి ॥ సర్వేషాం-పురుషార్థానాం ధర్మాదీనాం-సమ్భవో-యస్మిన్-స దేహో-యతో యాభ్యాం- జనితః-పోషితశ్చ -తయోః, ర్నిర్వేశం నిష్కృతిమానృణ్యం - మర్త్యః శతవత్సరమాత్రేణాపి-నైతి న ప్రాప్నోతి ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ తన్మధ్యే-పితు-ర్యః-పుత్రః-కల్యస్సమర్థస్స- న్నాత్మనా దేహేన ధనేన చ, పిత్రోః, వృత్తిం జీవికాం, న దద్యాన్న కల్పయేత్, తం-ప్రేత్య లోకాన్తరే, యమదూతాః - స్వస్యైవ, మాంసం -ఖాదయన్తి హి ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ కించ ॥ సమర్థోఽపి, మాత్రాదీన్, యథోచిత-మబిభ్రత్ అపుష్ణన్, శ్వసన్మృతః జీవన్నపి మృతప్రాయః, ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ తత్తస్మాత్ కంసాదుద్విగ్నం భీతం-చేతో-యయోః, తయోః - ర్వాం యువయోః - అనర్చయతోరపూజయతోః-వామితి కర్మణస్సంబన్ధవివక్షయా షష్ఠీ అసమర్థయో-ర్నౌ ఆవయో-ర్మోఘం వృథా-బహవ- ఏతే దివసా - వ్యతిక్రాన్తాః యద్వా, వామితి ద్వితీయా-యువా-మనర్చయతోః-తత్ర హేతు- రకల్యయోరసమర్థయో- స్తత్రాపి హేతు - ర్నిత్యం-కంసా-దుద్విగ్నచేతసో-ర్నౌ ఆవయో-ర్మోఘమేతే, వ్యతిక్రాన్తా-ఇత్యన్వయః ॥ కంసాదుద్విగ్నచేతసోరిత్యనైశ్వర్యమభినయతోరుక్తిః ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ హే మాతః-పరతన్త్రయో-రావయో- స్తత్ర యుష్మదనర్చాయాం నిమిత్తభూతాయాం - త-దాగః-క్షన్తు-మర్హథః-కథంభూతయోః-భృశం

న్క్వచిత్ ॥ ౩ ॥ న లబ్ధో దైవహతయోర్వాసో నౌ భవదన్తికే, యాం చ బాలాః పితృగేహస్థా విన్దన్తే లాలితా ముదమ్ ॥ సర్వార్థసమ్భవో దేహో జనితః పోషితో యతః। న తయోర్యాతి నిర్వేశం పిత్రోర్మర్త్యశ్శతాయుషా ॥ ౫ ॥ యస్తయోరాత్మజః కల్య ఆత్మనా చ ధనేన చ। వృత్తిం న దద్యాత్తం ప్రేత్య స్వమాంసం ఖాదయన్తి హి ॥ ౬ ॥ మాతరం పితరం వృద్ధం భార్యాం సాధ్వీం సుతం శిశుమ్ । గురుం విప్రం ప్రపన్నం చ కల్యోఽబిభ్రచ్ఛ్వసన్మృతః ॥ ౭ ॥ తన్నావకల్యయోః కంసాద్భృశముద్విగ్నచేతసోః। మోఘమేతే వ్యతిక్రాన్తా దివసా వామనర్చతోః ॥ ౮ ॥ తత్క్షన్తుమర్హథస్తాత మాతర్నౌ పరతన్త్రయోః । అకుర్వతోర్వాం శుశ్రూషాం క్లిష్టయోర్దుర్హృదో భృశమ్ ॥ ౯ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఇతి మాయామనుష్యస్య హరేర్విశ్వాత్మనో గిరా। మోహితావఙ్కమారోప్య పరిష్వజ్యాపతుర్ముదమ్ ॥ ౧౦ ॥ సిఞ్చన్తావశ్రుధారాభిః స్నేహపాశేన సంవృతౌ। న కిఞ్చిదూచతూ రాజన్బాష్పకణ్ఠౌ విమోహితౌ ॥ ౧౧ ॥ ఏవమాశ్వాస్య పితరౌ భగవాన్దేవకీసుతః । మాతామహం తూగ్రసేనం యదూనామకరోన్నృపమ్ ॥ ౧౨ ॥ ఆహ చాస్మాన్మహాభాగ ప్రజాస్త్వాజ్ఞప్తుమర్హసి। యయాతిశాపాద్యదుభిర్నాసితవ్యం నృపాసనే ॥ ౧౩ ॥ మయి భృత్య ఉపాసీనే భవతో విబుధాదయః । బలిం హరన్త్యవనతాః కిముతాన్యే నరాధిపాః ॥ ౧౪ ॥ సర్వాన్స్వాఞ్జ్ఞాతిసంబన్ధాన్దిగ్భ్యః కంసభయాకులాన్ । యదువృష్ణ్యన్ధకమధుదాశార్హకుకురాదికాన్ ॥ ౧౫ ॥ సభాజితాన్సమాశ్వాస్య విదేశావాసకర్శితాన్ । న్యవాసయత్స్వగేహేషు విత్తైస్సన్తర్ప్య విశ్వదృక్ ॥ ౧౬ ॥ కృష్ణసఙ్కర్షణభుజైర్గుప్తా లబ్ధమ

నితరాం-క్లిష్టయో-ర్వాం యువయో-శ్శుశ్రూషా, మకుర్వతో-రత ఏవ-దుర్హృదో - దురాత్మనోః ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ ఇతీత్థం-మాయయా స్వసఙ్కల్పేన-మనుష్యస్య-హరే-ర్గిరా- మోహితౌ - దేవకీవసుదేవౌ - పుత్రా-వఙ్కమారోప్య-పరిష్వజ్య చ-ముదం, ప్రాపతుః ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ హే రాజన్విమోహితౌ, వత ఏవ- స్నేహ ఏవ పాశ, స్తేన, యన్త్రితౌ బద్ధౌ-అశ్రూణాం ధారాభిః పుత్రౌ- అభిషిఞ్చన్తౌ బాష్పకణ్ఠయోర్వయోస్తౌ- కిఞ్చిదపి నోచతుః ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ ఇత్థం-భగవాన్దేవకీసుతః, పితరౌ, వాశ్వాస్య సాంత్వయిత్వా, మాతామహ ముగ్రసేనం-యదూనా, మధిపతి-మకరోత్ ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ తమువాచ ॥ ఉక్తిమేవాహ ॥ అస్మాన్మహాభాగేత్యాదిన రాధిపా ఇత్యన్తేన ॥ హే మహాభాగ - త్వ-మస్మాన్-త్వత్ప్రజాభూతా-నాజ్ఞప్తుమర్హసి విధేయానక- ర్తుమర్హసి అధిపతిర్భవితుమర్హసీత్యర్థః ॥ నను, సమర్థస్త్వమేవ రాజా భవితుమర్హసీ-త్యత ఆహ ॥ యయాతిశాపాదితి ॥ నృపాసనే- నాసితవ్యం నోపవేష్టవ్యం, తవ తు యాదవత్వేఽపి మదాజ్ఞయా న దోష ఇతి భావః ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ నన్వహమసమర్థః కథమధిపతిర్భవితుమర్హామీత్యత ఆహ ॥ మయీతి ॥ త్వద్భృత్యే- మయి-త్వాం, సేవమానే సతి-విబుధశ్రేష్ఠా అప్య, వనతా నమ్రాస్సన్తో భవతే-బలిం-హరన్తి సమర్పయన్తి కిముత-అన్యే నరాధిపాః అర్పయన్తీతి-మత్ప్రభావాత్సర్వం భవిష్యతీత్యర్థః ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ తతో-విశ్వదృగ్భగవాన్-సర్వాన్-స్వజ్ఞాతీన్ - స్వసంబన్ధినశ్చ, యాదవాదీన్ - కంసభయా - త్పలాయితాన్-సాన్త్వయిత్వా, సభాజితాన్సంమానితాన్- కృత్వా, పరదేశావాసేన - కృశీభూతాన్-విత్తై-స్సన్తర్ప్య-స్వస్వగేహేషు-న్యవాసయత్ ❁ ॥ ౧౫ ॥ ౧౬ ॥ ❁ తతః-కృష్ణరామాభ్యాం-గతో నివృత్తో-జ్వరస్తాపో, యేషాం-లబ్ధః మనోరథః యైస్తే-సిద్ధాః

ర్ణకామాః-కృష్ణసఙ్కర్షణయోః-భుజై-ర్గుప్తాః పాలితాః-గృహేషు-రేమిరే ❀ ॥ ౧౭ ॥ ❀దయాస్మితాభ్యాం-సహితే- వీక్షణే-యస్మిన్-శ్రీమత్సౌన్దర్యవన్నిత్యం-ప్రముదితం వికసితం,ముకున్దస్య-ముఖామ్బురుహం , మహారహాః-పశ్యన్తో- రేమిర ఇత్యనుషఙ్గః ❀ ॥ ౧౮ ॥ ❀తత్ర తదా - ప్రవయసో వృద్ధా అపి-ముహు -ర్ముకున్దస్య,ముఖామ్బుజసుధాం- నేత్రైః ,పిబన్తో యువానో నితరాం బలీయాంసశ్చ,సన్, అతిబలౌజస ఇతి పాఠే-అతిశయితం,బల మోజశ్చ,యేషాం తే,ఆసన్ ❀॥౧౯॥ ❀ అథేతి॥నన్దం-సమాసాద్య సమీపమేత్య- హే రాజేన్ద్ర!,త-మాలిఙ్గ్య,ఇదం వక్ష్యమాణ, మూచతుః ❀ ॥ ౨౦ ॥ ❀ఉక్తిమేవాహ త్రిభిః॥ హే పితః స్నిగ్ధాభ్యాం అనురక్తాభ్యాం,యువాభ్యాం,భృశమాత్మనోఽప్యాధిక్యేన-పోషితౌ , లాలితౌ చ,నచాశ్చర్యమేతదిత్యాహతుః॥ పిత్రోరితి॥మాతాపిత్రోః,ఆత్మనస్స్వశరీరాదప్యాత్మజేష్వప్యధికా హి- ప్రీతిరితి ❀ ॥ ౨౧ ॥ ❀నను యువయోః పితరౌ దేవకీవసుదేవౌ నావామిత్యత్రాహతుః ॥ సపితేతి॥ పోషణే, రక్షణే చ , కల్యైరసమర్థై-ర్బన్ధుభిః-ఉత్సృష్టాన్ త్యక్తాన్, శిశూన్, యౌ,పుత్రవత్-పుష్ణీతాం పోషితవన్తౌ- తావేవ-పితరా-విత్యర్థః ❀॥ ౨౨ ॥ ❀అస్తు ప్రకృతే కిం తత్రాహతుః ॥ యాతేతి॥ హే తాత-యూయం,వ్రజం ప్రతి,గచ్ఛత-వయంత్వత్రత్యానాం , సుహృదాం,ప్రియం , విధాయ,అస్మత్స్నేహేన,దుఃఖితాన్, యుష్మాకం జ్ఞాతీన్,ద్రష్టు-మేష్యామః ఆగమిష్యామః ❀ ॥ ౨౩ ॥ ❀ఇత్థం,సభార్యాం - సవ్రజం వ్రజవాసిభిస్సహితం-నన్దం-సా

నోరథాః । గృహేషు రేమిరే సిద్ధాః కృష్ణరామగతజ్వరాః॥ ౧౭ ॥వీక్షన్తో ఽహరహః ప్రీతా ముకున్దవదనామ్బుజమ్।నిత్యం ప్రముదితం శ్రీమత్సదయస్మితవీక్షణమ్॥ ౧౮ ॥తత్ర ప్రవయసోఽప్యాసన్యువానో ❀ ఽతిబలౌజసః। పిబన్తోఽక్షైర్ముకున్దస్య ముఖామ్బుజసుధాం ముహుః ॥ ౧౯ ॥ అథ నన్దం సమాసాద్య భగవాన్దేవకీసుతః।సఙ్కర్షణశ్చ రాజేన్ద్ర పరిష్వజ్యేదమూచతుః ॥ ౨౦ ॥ పితర్యువాభ్యాం స్నిగ్ధాభ్యాం పోషితౌ లాలితౌ భృశమ్ । పిత్రోరభ్యధికా ప్రీతిరాత్మజేష్వాత్మనోఽపి హి ॥ ౨౧ ॥ స పితా సా చ జననీ యౌ పుష్ణీతాం స్వపుత్రవత్ । శిశూన్బన్ధుభిరుత్సృష్టానకల్పైః పోషరక్షణే ॥ ౨౨ ॥ యాత యూయం వ్రజం తాత వయం చ స్నేహదుఃఖితాన్ ।జ్ఞాతీన్వో ద్రష్టుమేష్యామో విధాయ సుహృదాం ప్రియమ్ ॥ ౨౩ ॥ ఏవం సాన్త్వయ్య భగవాన్నన్దం సవ్రజమచ్యుతః। వాసోఽలఙ్కారకుప్యాద్యైరర్హయామాస సాదరమ్ ॥ ౨౪ ॥ ఇత్యుక్తస్తౌ పరిష్వజ్య నన్దః ప్రణయవిహ్వలః। పూరయ

❀ శ్రీరామకృష్ణయోరుపనయనగురుకులవాసాదికథారమ్భఘట్టః. ❀

న్నశ్రుభిర్నేత్రే సగోపో వ్రజమాయయౌ ॥ ౨౫ ॥ అథ శూరసుతో రాజన్పుత్రయోస్సమకారయత్ । పురోధసా బ్రాహ్మణైశ్చ యథావద్ద్విజసంస్కృతిమ్ ॥ ౨౬ ॥ తేభ్యోఽదాద్దక్షిణాం గావో ❀ రుక్మమాలాస్స్వలఙ్కృతాః । స్వలఙ్కృతేభ్యస్సంపూజ్య సవత్సాః క్షౌమమాలినీః ॥ ౨౭ ॥ యాః కృష్ణరామజన్మర్క్షే మనోదత్తా మహామతిః। తాశ్చాదదాదనుస్మృత్య కంసేనాధర్మతో హృతాః ॥ ౨౮ ॥ తతశ్చ లబ్ధసంస్కారౌ ద్విజత్వం ప్రాప్య సువ్రతౌ । గర్గాద్యదుకులాచార్యాద్గాయత్రం వ్రతమాస్థితౌ ॥ ౨౯ ॥ ప్రభవౌ సర్వవిద్యానాం సర్వజ్ఞౌ జగదీశ్వరౌ । నాన్యసిద్ధామలం జ్ఞానం గూహమానౌ నరేహితైః ॥ ౩౦ ॥ అథో గురుకులే వాసమిచ్ఛన్తావుపజగ్మతుః।కాశ్యం సాన్దీపనం నామ ❀ హ్యవన్తీపురవాసినమ్॥ ౩౧ ॥ అథోపసాద్య తౌ దాన్తౌ గురౌ వృత్తిమనిన్దితామ్ । గ్రాహ

న్త్వయ్య,వస్త్రాదిభిః,సాదరం యథా,తథా,అర్హయామాస॥తత్ర , కుప్యాని స్వర్ణరజతాదివ్యతిరిక్తాని కాంస్యాదిపాత్రాణి తత్ప్రభృతిభిః ❀ ॥ ౨౪ ॥ ❀ఇత్థ-ముక్తో-నన్దస్తౌ రామకృష్ణావాలిఙ్గ్య ,ప్రణయేనానురాగేణ,విహ్వలః,అశ్రుభిః, నేత్రే-పూరయన్-గోపైస్సహ-వ్రజం ప్రతి-యయౌ ❀ ॥ ౨౫ ॥ ❀అథానన్తరం,శూరసుతో వసుదేవః - పురోధసా గర్గాచార్యేణ-బ్రాహ్మణైశ్చ - యథావిధి,ఉభయోః రామకృష్ణయోః , ద్విజన్మసంస్కృతిం ద్విజత్వాపాదకసంస్కారం,ఉపనయనం,సమ్యగ కారయత్ ❀ ॥ ౨౬ ॥ ❀తతః,స్వలఙ్కృతేభ్యో,బ్రాహ్మణేభ్య-స్సంపూజ్య,దక్షిణాం, గావో గాశ్చ, అదాత్ ॥కథంభూతాః,రుక్మస్య సువర్ణస్య,మాలాయాసాం తాః సుష్ఠు అలఙ్కృతాః,వత్సైస్సహితాః, క్షౌమవస్త్రమాలావతీః ❀ ॥ ౨౭ ॥ ❀రామకృష్ణజన్మనక్షత్రే,యా,గావో,మనోదత్తాః- తాశ్చ,అనుస్మృత్య, అదదౌ అనుతాః కంసేనాపహృతాః , సత్యం,రాజగోష్ఠాదాచ్ఛిద్య దత్తా ఇత్యాహ॥కంసేనాధర్మత ఇతి ❀ ॥ ౨౮ ॥ ❀తతశ్చేతి ॥ లబ్ధస్సంస్కార ఉపనయనాఖ్యో , యాభ్యాం, తౌ,ద్విజత్వం,ప్రాప్య,యదుకులస్యాచార్యాద్గర్గాద్గాయత్రం గర్గోపదిష్టం బ్రహ్మచర్యం , ఆస్థితావాశ్రితౌ ❀ ॥ ౨౯ ॥ ❀అథో తతః,సర్వవిద్యానాం, ప్రభవౌ,ప్రకర్షేణ భవన్త్యాభ్యామితి ప్రభవౌ, అత ఏవ,సర్వజ్ఞౌ,స్వతస్సిద్ధ-మమలం,జ్ఞానం,నరచేష్టాభిః,ప్రచ్ఛాదయన్తౌ-గురుకులే, వాసమిచ్ఛన్తౌ , కాశ్యం కాశ్యగోత్రజమవన్తిపురవాసినం , సాన్దీపనాఖ్యం,గురు,మభిజగ్మతుః ❀ ॥ ౩౦ ॥ ౩౧ ॥ ❀తౌ రామకృష్ణౌ-యథావ-త్త, ముపసాద్య,దాన్తౌ జితేన్ద్రియౌ ఆసన్తౌ నిర్దుష్టాం ,గురౌ,వృత్తి,మన్వా

---

౧౯ ॥ శ్లో ❀ పా ॥ అతిబలీయసః

న్గా ౹హంసన్తాశిక్షయన్తౌ,ఆదరయుక్తౌ-దేవమివ,భక్త్యా,గురుం, ముపేతౌ సేవితవన్తావిత్యర్థః ✱ ॥ ౩౨ ॥ ✱శుద్ధః-భావో,యాను,తాభిరనువృత్తిభి, స్తుష్టో,ద్విజవరో,గురు రఙ్గైశ్శిక్షాకల్పాదిభిష్షడ్భిః , ఉపనిషద్భిశ్చ,సహితా,నఖిలాన్-వేదాన్,తయోః, ప్రోవాచ ✱ ॥ ౩౩ ॥ ✱తథా, సరహస్యంమన్త్ర౹దేవతాజ్ఞానసహితం,ధనుర్వేదం,ధర్మన్యాయపథాన్ ,మన్వాదిధర్మశాస్త్రాణి , మీమాంసన్యాయాదీంశ్చ , ఆన్వీక్షికీంతర్కవిద్యాం,షడ్విధాంసన్ధివిగ్రహయానాసనద్వైధీభావసమాశ్రయరూపాం-రాజనీతించ,ప్రోవాచేత్యన్వయః ✱ ॥ ౩౪ ॥ ✱సర్వమితి ॥ హేనృప - తావమరశ్రేష్ఠౌపరమపురుషావతఏవ సర్వవిద్యాప్రవర్తకౌ-అతఏవ-సకృన్నిగదమాత్రేణఉక్తిమాత్రేణైవ-తద్గురూపదిష్టంసర్వం - సంజగృహతుః॥సమ్యగ్గృహీతవన్తౌ ✱ ॥ ౩౫ ॥ ✱కియతాకాలేనకతివిద్యాస్సంజగృహతురిత్యత్రాహ॥అహోరాత్రైరితి॥ అహోరాత్రాణాంచతుష్షష్ట్యా చతుష్షష్టిసఙ్ఖ్యాకైర్దివసైః చతుష్షష్టివిద్యా-స్సంజగృహతు-రిత్యన్వయః॥తతో - హేనృప,గురుదక్షిణయేతిహేత్వర్థేతృతీయా గురువేదేయదక్షిణార్థ-మాచార్యం-చన్దయామాసతుః ✱ ॥ ౩౬ ॥ ✱ద్విజఇతి॥ హేరాజన్, ద్విజఃసాన్దీపన- స్తయోరామకృష్ణయోః-తంచతుష్షష్టిదివసైస్తావత్కాలాగ్రహణాత్మకమద్భుతం - మహిమాన , మమానుషీంమనుష్యేష్వసంభావితాం,చేష్టాగతించావలోక్య-మహాపురుషావిమావితినిశ్చిత్యేతిశేషః- పత్న్యాసహ - లోచ్య,ప్రభాసేక్షేత్రే,మహార్ణవెమృతం,బాలంస్వపుత్ర,మయాచత,హేతివిస్మయెమృతప్రత్యాదానమసమ్భావితమితివిస్మీయతే ✱ ॥ ౩౭ ॥ ✱తదా-తథేత్యఙ్గీకృత్య-

యన్తావుపేతౌస్మభక్త్యాదేవమివాదృతౌ॥ ౩౨ ॥తయోర్ద్విజవరస్తుష్టశ్శుద్ధభావానువృత్తిభిః । ప్రోవాచవేదానఖిలాన్సాఙ్గోపనిషదోగురుః ॥ ౩౩ ॥ సరహస్యం ధనుర్వేదంధర్మన్యాయపథాంస్తథా । తథాచాన్వీక్షికీంవిద్యాంరాజనీతించషడ్విధామ్॥ ౩౪ ॥సర్వంతదమరశ్రేష్ఠౌసర్వవిద్యాప్రవర్తకౌ।సకృన్నిగదమాత్రేణతౌసంజగృహతుర్నృప॥ ౩౫ ॥ అహోరాత్రైశ్చతుష్షష్ట్యాసంయత్తౌతావతీఃకలాః । గురుదక్షిణయాఽచార్యం ఛన్దయామాసతుర్నృప ॥ ౩౬ ॥ ద్విజస్తయోస్తంమహిమానమద్భుతంసంవీక్ష్య రాజన్నతిమానుషీంగతిమ్ । సమ్మన్త్ర్యపత్న్యాసమహార్ణవెమృతంబాలంప్రభాసేవరయాంబభూవహ ॥ ౩౭ ॥తథేత్యథారుహ్యమహారథౌరథంప్రభాసమాసాద్యదురన్తవిక్రమౌ । వేలాముపవ్రజ్య నిషేదతుఃక్షణంసిన్ధుర్విదిత్వాఽర్హణమాహరత్తయోః ॥ ౩౮ ॥ తమాహభగవానాశుగురుపుత్రః ప్రదీయతామ్ । యోఽసావిహత్వ యాగ్రస్తోబాలకోమహతోర్మిణా ॥ ౩౯ ॥ సముద్రఉవాచ ॥నాహార్షంతమహందేవదైత్యఃపఞ్చజనోమహాన్ । అన్తర్జలచరఃకృష్ణశఙ్ఖరూపధరోఽసురః॥ ౪౦ ॥ ఆస్తేతేనాహృతోనూనంతచ్ఛ్రుత్వా సత్వరంప్రభుః । జలమావిశ్యతంహత్వానాపశ్యదుదరేఽర్భకమ్ ॥ తదఙ్గప్రభవంశఙ్ఖమాదాయరథమారుహత్॥ ౪౧ ॥ తతస్సంయమనీంనామయమస్యదయితాంపురీమ్ । గత్వాజనార్దనశ్శఙ్ఖంప్రదధ్మౌసహలాయుధః॥ ౪౨ ॥శఙ్ఖనిర్హ్రాదమాకర్ణ్యప్రజాసంయమనోయమః । తయోస్సపర్యాంమహతీంచక్రేభక్త్యుపబృంహితామ్ ॥ ౪౩ ॥ ఉవాచావనతఃకృష్ణంసర్వభూతాశయాలయమ్ । లీలామానుష హేవిష్ణోయువయోఃకరవామకిమ్॥ ౪౪ ॥ శ్రీభగవానువాచ॥గురుపుత్రమిహానీతంని

మహారథౌ రామకృష్ణౌ-రథ-మారుహ్య,దురన్తోఽపారో, విక్రమో , యయో,స్తౌ- ప్రభాసం-ప్రాప్య,తత్ర, వేలాం-తీరం-సముద్రస్యేతిశేషః-ఉపవ్రజ్య-క్షణంనిషేదతుః ఉపవిష్టవన్తౌ॥తదా-సిన్ధుఃసముద్రో-విదిత్వా-ఈశ్వరావిమావితిజ్ఞాత్వా-తయో,రర్హణంపూజా-మాజహారసమర్పయామాస-చకారేతియావత్ ✱ ॥ ౩౮ ॥ ✱భగవాన్సిన్ధుమాహ॥కిమితి॥ఇహయో,బాలకోద్విజ త్వయాకర్త్రా౹-మహతోర్మిణాతరఙ్గేణ-గ్రస్తఃఅన్తర్గాపితః, సోఽస్మద్గురుపుత్రఃఆశు-ప్రదీయతామితి ✱ ॥ ౩౯ ॥ ✱ ఇత్థముక్తఃప్రాహసిన్ధుః॥నాహార్షమితి॥హేదేవ తంద్విజపుత్ర,మహం , నాహార్షంనాపహృతవాన్-కిన్తు-హేకృష్ణ,పఞ్చజనాఖ్యోదైత్యోఽహార్షీత్ సచ మహాన్మహాసాధ్యఇత్యర్థః-తదేవాహ ॥ సోఽసురః-అన్తర్జలచరః,శఙ్ఖాకృతిధరశ్చ,స్తేవివేక్తుమశక్యఇతిభావః॥తేనపఞ్చజనేన-నూన-మపహృత-ఇతి సిన్ధో,ర్వచఃశ్రుత్వాప్రభుఃశ్రీకృష్ణః-సత్వరంయథా , తథా-జల,మావిశ్య,పఞ్చజనం,హత్వా,తస్యో,దరే,బాలం,నాపశ్యత్-కిన్తుతస్యపఞ్చజనస్య,గ్జాజాతం-శఙ్ఖంపాఞ్చజన్యాఖ్య-మాదాయరథ-మారురోహ ✱ ॥ ౪౦ ॥ ౪౧ ॥ ✱తతో-యమస్యప్రియాంసంయమనీంనామ,పురీం,గత్వా,శఙ్ఖంపాఞ్చజన్యం-దధ్మౌధ్వనయామాస ✱ ॥ ౪౨ ॥ ✱తదాప్రజానాంశాస్తా౹తిలక్షీసీనాం,శాస్తా , యమ,శ్శఙ్ఖనిర్హ్రాదం,శ్రుత్వాఆగత్య,భక్త్యాకృతాం,తయోః-పూజాం,చక్రే ✱ ॥ ౪౩ ॥ ✱సర్వేషాం- భూతానాం,ఆశయాహృదయాని , తాన్యాలయాః,యస్య,తం,కృష్ణం-అవనతఃప్రాహ॥కిమితి । హేలీలామానుషలీలార్థంపరిగృహీతమనుష్యసంస్థాన , హేవిష్ణోయువయోః,కింకరనామకిఙ్కరావయమిత్యర్థః ✱ ॥ ౪౪ ॥ ✱ఇత్థముక్తఃప్రాహభగవాన్॥గురుపుత్రమితి ॥ ఇహత్వత్సన్నిధౌ , వానీతం ,త్వద్భటైరితిశే

షః, నిజకర్మనిబన్ధనం స్వకర్మాధీనం, స్వకర్మణేహ ప్రాపిత, మస్మద్గురుపుత్రం, హేమహారాజ యమ, మచ్ఛాసనపురస్కృత, స్త్వ, మానయస్వ, మదాజ్ఞాపురస్కారేణానయ, అత స్తవన దోష ఇతి భావః * ॥ ౪౫ ॥ * తథేత్యఙ్గీకృత్య, తేనయమేనో, పనీతం, గురుపుత్ర-మాదాయ, ఆగత్య, స్వగుర వే, దత్వా, పునః, వరా న్తరం, వృణీష్వేత్యూచతుః * ॥ ౪౬ ॥ * ఏవము క్తః ప్రాహ ద్విజః ॥ సమ్యగితి, హేవత్సౌ, భవద్భ్యాం, గురునిష్క్రయః గురుదక్షిణా, సమ్యక్సంపాదితః, యుష్మద్విధయోర్గురో ర్మ మ-కామానాం మధ్యే, కోను, కామోఽవశిష్యతే, న కోఽపి అతో, హేవీరౌ, స్వగృహం, గచ్ఛతం, వాం యువయోః-కీర్తి ర్లోకం, పునానా అస్తు, విపులా భవతు * ॥ ౪౭ ॥ * ఇత్థం, గురుణా, అనుజ్ఞాతౌ, హే తాత, అనిలవద్రంహో వేగో, యస్య, పర్జన్యో మేఘః తద్వన్నినదో, యస్య తేన, రథేన, గృహ, మాజగ్మతుః * ॥ ౪౮ ॥ * తౌ వ-బహూన్యహాని-అత్యన్తసంయోగే ద్వితీయా, అపశ్యన్త్యః-ప్రజాః, మధురాస్థాః, తదా, రామజనార్దనౌ-నష్టమదృష్టం పునః, లబ్ధం, ధనం, యాభి, స్తాదృశా ఇవ-సమనన్దన్ సంజహృషుః * ॥ ౪౯ ॥ * ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే పఞ్చచత్వారింశోఽధ్యాయః **

అథాధ్యాయత్రయేణ భగవతస్స్వసఖోద్ధవముఖేన గోపీస్సాన్త్వనాత్మకం చరిత్రమనువర్ణ్యతే, గోపీస్సాన్త్వనమతిరహస్యం సన్మిత్రసాధ్యమిత్యేతదర్థముద్ధవం విశినష్టి ॥ వృష్ణీనామితి ॥ దయితస్సఖా ప్రియసఖః-సాక్షాద్బృహస్పతేః శిష్యః, అనేన బుద్ధికౌశలం

జకర్మనిబన్ధనమ్ । ఆనయస్వ మహారాజ మచ్ఛాసనపురస్కృతః ॥ ౪౫ ॥ తథేతి తేనోపనీతం గురుపుత్రం యదూత్తమౌ । దత్వా స్వగురవే భూయో వృణీష్వేతి తమూచతుః ॥ ౪౬ ॥ సమ్యక్సంపాదితో వత్స భవద్భ్యాం గురునిష్క్రయః । కోనుయుష్మద్విధగురోః కామానామవశిష్యతే ॥ గచ్ఛతం స్వగృహం వీరౌ కీర్తిర్వామస్తు పావనీ ॥ ౪౭ ॥ గురుణైవమనుజ్ఞాతౌ రథేనానిలరంహసా । ఆయాతౌ స్వగృహం తాత పర్జన్యనినదేన వై ॥ ౪౮ ॥ సమనన్దన్ప్రజాస్సర్వా దృష్ట్వా రామజనార్దనౌ । అపశ్యన్త్యో బహ్వహాని నష్టలబ్ధధనా ఇవ ॥ ౪౯ ॥ ************** ****** ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, దశమస్కన్ధే, పఞ్చచత్వారింశోఽధ్యాయః ******

బాదరాయణిరువాచ ॥ వృష్ణీనాం ప్రవరో మన్త్రీ కృష్ణస్య దయితస్సఖా । శిష్యో బృహస్పతేస్సాక్షాదుద్ధవో బుద్ధిసత్తమః ॥ ౧ ॥ తమాహ భగవాన్ప్రేష్ఠం భక్తమేకాన్తినం క్వచిత్ । గృహీత్వా పాణినా పాణిం ప్రపన్నార్తిహరో హరిః ॥ ౨ ॥ గచ్ఛోద్ధవ వ్రజం సౌమ్య పిత్రోర్నః ప్రీతిమావహ । గోపీనాం మద్వియోగాధిం మత్సన్దేశైర్విమోచయ ॥ ౩ ॥ తా మన్మనస్కా మత్ప్రాణా మదర్థే త్యక్తదైహికాః । మామేవ దయితం ప్రేష్ఠమాత్మానం మనసాఽగమన్ । యే త్యక్తలోకధర్మాశ్చ మదర్థే తాన్బిభర్మ్యహమ్ ॥ ౪ ॥ మయి తాః ప్రేయసాం ప్రేష్ఠే దూరస్థే గోకులస్త్రియః । స్మరన్త్యోఽఙ్గ విముహ్యన్తి విరహౌత్కణ్ఠ్యవిహ్వలాః ॥ ౫ ॥ ధారయన్త్యతికృచ్ఛ్రేణ ప్రాయః ప్రాణాన్కథంచన । ప్రత్యాగమనసందేశైర్వల్లవ్యో మే మదాత్మికాః ॥ ౬ ॥ ఇత్యుక్త ఉద్ధవో రాజన్సన్దేశం భర్తురాదృతః । ఆదాయ రథమారుహ్య ప్రయయౌ నన్దగోకులమ్ ॥ ౭ ॥ ప్రాప్తో నన్దవ్రజం శ్రీమన్నిమ్లోచతి విభావసౌ । ఛన్నయానః

సూచితం-బుద్ధిసత్తమః నిసర్గతోఽపి బుద్ధ్యా శ్రేష్ఠః * ॥ ౧ ॥ * తమితి ॥ క్వచి న్నిర్జనే-దేశే, ప్రపన్నార్తిహరః-హేతుగర్భమిదం. తస్మాత్సందేశప్రేషణముచితమితి భావః * ॥ ౨ ॥ * గచ్ఛేతి ॥ హే ఉద్ధవ-హే సౌమ్య నో, ఽస్మాకం పిత్రోః నన్దయశోదయోః, ప్రీతిమావహ హర్షం జనయ-మత్సన్దేశై రిత్యపకర్షః-మద్వియోగాద్ధేతోః, య, ఆధిర్మనఃపీడా-తం-మోచయ త్యాజయ * ॥ ౩ ॥ * గోపీనాం విశేషతస్సందేశనయనకారణమాహ ॥ తా ఇతి ॥ మయ్యేవ, సఙ్కల్పాత్మకం మనో-యాసాం-అహమేవ ప్రాణో యాసాం-తాః మదర్థే త్యక్తదైహికాః త్యక్తదేహపోషణాః, మామేవ దయితం, దయాఽస్య సంజాతేతి దయితః, తం, దయావన్తం-ప్రియతమం, తత్ర హేతు, రాత్మానం, మనసా, అగమన్, గత్యర్థాః బుద్ధ్యర్థాః-అధ్యవసితవత్యః స న్త్యేవం విధాస్తాః కింత వేత్యత ఆహ ॥ యే, జనాః-మదర్థే, త్యక్తా, లోకధర్మాః-యై, స్తై, తాన్-బిభర్మి సంవర్ధయామి, సుఖయామీతి యావత్ * ॥ ౪ ॥ * తాసాం వియోగాధిం దర్శయతి ద్వాభ్యామేన ॥ మయి తా ఇతి ॥ ప్రేయసాం ప్రీతివిషయాణాం మధ్యే, నిరతిశయప్రీతివిషయే దూరస్థేపి, మయి విషయభూతే, స్మరన్త్యః, తాః గోకులస్థాః-స్త్రియః-అఙ్గ హే ఉద్ధవ-విరహేణ-య, దౌత్కణ్ఠ్యం-తేన, విహ్వలాః పరవశాః ముహ్యన్తి దేహధర్మాన్విస్మరన్తి * ॥ ౫ ॥ * కిఞ్చ గోకులాన్నిర్గమనసమయే, శీఘ్రమాగమిష్యామీతి-మే, ప్రత్యాగమనసన్దేశాస్తైః, ర్మదీయా-వల్లవ్యో గోప్యః, మచ్చిత్తాః, కథంచిత్కృచ్ఛ్రేణ క్లేశేన-ప్రాణాన్, ధారయన్తి-విరహతాపేన దహ్యన్త ఏవ-మచ్చిత్తత్వాత్కథంచిజ్జీవన్తీతి భావః * ॥ ౬ ॥ * ఇత్థం-ఉక్తః, ఉద్ధవః-హే రాజన్, ఆదృతః, భర్తుః, భగవతః, సన్దేశం, భవతీనాం వియోగో మేనహి సర్వాత్మనా క్వచిదిత్యాదినా వక్ష్యమాణ, మాదాయ, రథ, మారుహ్య, నన్దగోకులం, జగామ * ॥ ౭ ॥ * ప్రాప్త ఇతి ॥ విభా

వనౌ సూర్యే-నిమ్రోచతి అస్తంగచ్ఛతిసతి, శ్రీమత్సంపత్తిమ, న్నన్దవ్రజం-ప్రాప్తః- అక్రూరవద్భక్త్యుద్రేకాన్మధ్యేవిలమ్బాభ్యాస్తమయవేళాయాంవ్రజంప్రాప్తఇతిభావః, కథంభూతః, ప్రవిశతాం-పశూనాం, ఖురరేణుభిః-ఛన్నం, యానంరథో-యస్య, సః, అనేనగోపీభిరజ్ఞాతస్సన్నన్దసంగమంలబ్ధవానితిసూచ్యతే ॥ ౮ ॥ వ్రజంవర్ణయతిపఞ్చభిః॥ వాసితాఃపుష్పిణ్యో-గావః, తదర్థంసంయోగార్థమితియావత్-పరస్పరం-నియుధ్యద్భిః శుష్మిభిర్మత్తైః - వృషైః, నాదితం-తథావాశ్రాభిర్ధేనుభిః-ఊధోభారైః, ఉపలక్షితాభిరితిశేషః-వత్సాన్ప్రతిధావన్తీభిర్మణ్డితమ్ ॥ ౯ ॥ తథా, ఇతస్తతః - విలఙ్ఘద్భిః-సితైఃబద్ధైశ్చ, గోవత్సైశ్చ, మణ్డితం - గోదోహశబ్దైస్సహ, అభిరవాఃవత్సంముఞ్చమాముఞ్చనయమానయేత్యాదివిధాస్తైః, వేణూనాం-స్వనేనచ ॥ ౧౦ ॥ రామకృష్ణయోః-చేష్టితాని-గాయన్తీభిః, గోపీభిర్గోపైశ్చ-స్వలఙ్కృతైరితిలిఙ్గవ్యత్యయేనసంబన్ధః, సువిరాజితమ్ ॥ ౧౧ ॥ అగ్న్యాద్యర్చనాన్వితైః, గోపగృహైః, ధూపాదిభిశ్చ, మనోరమం. మనోరమైరితిపాఠే- తైర్గోపావాసైర్ధూపాదిభిశ్చ, సువిరాజితమితిసంబన్ధః ॥ ౧౨ ॥ పరితః, పుష్పితానివనానియస్మిన్-ద్విజానాంపక్షిణాం-భృఙ్గాణాంచ, సమూహైః, ర్నాదితం, హంసైః, కారణ్డవైర్జలకుక్కుటైశ్చ, ఆకీర్ణంవ్యాప్తం, పద్మసమూహైశ్చ, మణ్డితం, హంసకారణ్డవాద్యాకీర్ణపద్మషణ్డమణ్డితసరః ప్రాన్తవర్తిద్విజాళికులనాదితపుష్పితవనమణ్డితమిత్యర్థః ॥ ౧౩ ॥ తావత్కంచిత్సమాగతం, తత, స్తం, కృష్ణస్యానుచరం, ప్రియమ్, ఉద్ధవ, మాకర్ణ్య, అభ్యేత్యేతిశేషః, ప్రీతః, పరిష్వజ్య భగవద్బు

ప్రవిశతాంపశూనాంఖురరేణుభిః॥ ౮ ॥ వాసితార్థేనియుధ్యద్భిర్నాదితంశుష్మిభిర్వృషైః । ధావన్తీభిశ్చవాశ్రాభిరూధోభారైశ్చవత్సకాన్ ॥ ౯ ॥ ఇతస్తతోవిలఙ్ఘద్భిర్గోవత్సైర్మణ్డితంసితైః । గోదోహశబ్దాభిరవైర్వేణూనాంనిస్వనేనచ॥ ౧౦ ॥ గాయన్తీభిశ్చకర్మాణిశుభ్రాణిబలకృష్ణయోః। స్వలఙ్కృతాభిర్గోపీభిర్గోపైశ్చసువిరాజితమ్॥ ౧౧ ॥ అగ్న్యర్కాతిథిగోవిప్రపితృదేవార్చనాన్వితైః। ధూపదీపైశ్చమాల్యైశ్చగోపావాసైర్మనోరమమ్॥ ౧౨ ॥ సర్వతఃపుష్పితవనంద్విజాళికులనాదితమ్ । హంసకారణ్డవాకీర్ణంపద్మషణ్డైశ్చమణ్డితమ్॥ ౧౩ ॥ తమాగతంసమాకర్ణ్యకృష్ణస్యానుచరంప్రియమ్। నన్దఃప్రీతఃపరిష్వజ్యవాసుదేవధియాఽర్చయత్ ॥ ౧౪ ॥ భోజితంపరమాన్నేనసంవిష్టంకశిపౌసుఖమ్। గతశ్రమంపర్యపృచ్ఛత్పాదసంవాహనాదిభిః॥ ౧౫ ॥ నన్దఉవాచ॥ కచ్చిదఙ్గమహాభాగసఖానశ్శూరనన్దనః। ఆస్తేకుశల్యపత్యాద్యైర్యుక్తోముక్తస్సుహృద్వృతః॥ ౧౬ ॥ దిష్ట్యాకంసోహతఃపాపస్సానుగస్స్వేనపాప్మనా। యదూనాంధర్మశీలానాంసాధూనాంద్వేష్టియస్సదా॥ ౧౭ ॥ అపిస్మరతినఃకృష్ణోమాతరంసుహృదస్సఖీన్। గోపాన్వ్రజంచాత్మనాథంగావోబృన్దావనంగిరిమ్॥ ౧౮ ॥ అప్యాయాస్యతిగోవిన్దస్స్వజనాన్సకృదీక్షితుమ్ । తర్హిద్రక్ష్యామతద్వక్త్రంసునాసంసుస్మితేక్షణమ్॥ ౧౯ ॥ దవాగ్నేర్వాతవర్షాచ్చవృషాత్సర్పాచ్చరక్షితాః । దురత్యయేభ్యోమృత్యుభ్యఃకృష్ణేనసుమహాత్మనా॥ ౨౦ ॥ స్మరతాంకృష్ణవీర్యాణిలీలాపాఙ్గనిరీక్షణమ్ । హసితంభాషితంచాఙ్గసర్వానశ్శిథిలాఃక్రియాః॥ ౨౧ ॥ సరిచ్ఛైలవనోద్దేశాన్ముకున్దపద

ద్ధ్యా, పూజయామాస ॥ ౧౪ ॥ తతః, పరమేణోత్కృష్టేన, అన్నేన, భోజితం, పరమాన్నేనేతికర్మణఃకరణత్వవివక్షయాతృతీయా, పరమాన్నంభోజితమిత్యర్థః ॥ కశిపౌపర్యఙ్కే, సుఖంయథాతథా, సంవిష్టంగతోఽధ్వశ్రమోయస్య, త, ముద్ధవం, పాదసంవాహనాదిభిః, పరిచరన్నితిశేషః, పర్యపృచ్ఛత్ ॥ ౧౫ ॥ ప్రశ్నమేవాహ॥ కచ్చిదిత్యాదినా॥ అఙ్గహే, మహాభాగ, నోఽస్మాకం, సఖా, శూరనన్దనోవసుదేవః, ముక్తః, బన్ధనాదితిశేషః, సుహృద్భిః, వృతః, అపత్యాద్యైస్సహ, కుశలీసుఖీ, ఆస్తేకచ్చిత్ ॥ ౧౬ ॥ పాపః, కంసః, సానుగః, స్వకీయేన, దుష్టేన, కర్మణానిదానేన-హతః, దిష్ట్యా, అయంనోమహానానన్ద ఇత్యర్థః- పాపమేవవ్యనక్తి॥ సాధూనామితి॥ కర్మణిషష్ఠీ, యఃకంసః, సాధూన్, ధర్మఏవశీలంయేషాంతాన్, యదూన్, ద్వేష్టి, అద్వేక్షదిత్యర్థః ॥ ౧౭ ॥ పిత్రాదిరూపాన్, నోఽస్మాన్, ఆత్మాస్వయం, నాథో, యస్య, త, ద్వ్రజం-గావోగాః-బృన్దావనం-గిరింగోవర్ధనంచ, అపిస్మరతిస్మరతికిమిత్యర్థః ॥ ౧౮ ॥ అప్యాయాస్యతిఆగమిష్యతికిం, తర్హియదాఆయాస్యతి, తదా, తస్యముకున్దస్య, వక్త్రం, ద్రక్ష్యామికథంభూతం, శోభనానాసికాయస్మిన్, సుస్మితేశోభనస్మితయుక్తే, ఈక్షణే, యస్మిన్ తత్ ॥ ౧౯ ॥ భగవత్కృతానుపకారాననుస్మరతి॥ దవాగ్నేరితి॥ వాతా, ద్వర్షాచ్చ, వృషా, త్సర్పాచ్చ, అన్యేభ్యశ్చ-దురతిక్రమేభ్యో, మృత్యుభ్యః, కృష్ణేన, వయం-రక్షితాః, కథంభూతేన, సుమహాత్మనాఆశ్రితార్తిహరస్వభావేన ॥ ౨౦ ॥ ఆత్మనామవస్థానప్రకారమేవాహ ॥ అఙ్గహేఉద్ధవ, భగవతో, వీర్యాణిచేష్టితాని, లీలయా, అపాఙ్గేన, నిరీక్షణంచ, హసితంచ, భాషితంచ, నోఽస్మాకం, సర్వాః, క్రియావ్యాపారాః-శ్శిథిలాః ॥ ౨౧ ॥ నకేవలంక్రియాశ్శిథిలాఏవ ॥ కిన్తుశనైరుపరమన్తీత్యా

హ ॥ సరిదితి॥ సరితశ్చ, శైలాశ్చ, వనోద్దేశాశ్చ, తా-నాక్రీడాన్-క్రీడాస్థానాని చ, ఈక్షమాణానాం, నో-మన, స్తదాత్మ తాం కృష్ణాత్మ తాం, కృష్ణానన్యవిషయకతాం, ప్రాప్నోతి ✽ ॥ ౨౨ ॥ ✽ అసితరసాధారణచేష్టితైర్లిఙ్గై రామకృష్ణౌ భగవదవతారావిత్యధ్యవస్యతి ॥ రామం, కృష్ణం చ సురోత్తమౌ సఙ్కర్షణనారాయణౌ-విహ-లోకే, ప్రాప్తౌ అవతీర్ణౌ, మన్యే, కిమర్థం, సురాణాం-మహతే, అర్థాయ ప్రయోజనాయ-తత్ర శిష్టసంవాదం ప్రమాణయతి - గర్గస్య వచనం యథేతి ✽ ॥ ౨౩ ॥ ✽ తత్ర లిఙ్గాన్యాహ ॥ కంసమితి త్రిభిః ॥ నాగాయుతస్య గజాయుతస్య, ప్రాణో బలం యస్య, తం, కంసం, బహువచనాన్త పాఠే తాన్ మల్లాన్, గజపతిం గజేన్ద్రం కువలయాపీడం, లీలయైవ, అవధిష్టాం హతవన్తౌ, యథా, సింహః, పశూన్, తద్వత్ ✽ ॥ ౨౪ ॥ ✽ తాలం పరిమాణవిశేషః, తత్త్రయపరిమితం, మహాసారం, అయోవద్దృఢం, ధను-ర్బభఞ్జ, యథా-గజేన్ద్రో, యష్టిం ఇక్షుదణ్డం, తద్వత్, తథైకేన, హస్తేన, గిరిం గోవర్ధనం, సప్తాహ-మత్యన్తసంయోగే ద్వితీయా-అదధాద్ధధార ✽ ॥ ౨౫ ॥ ✽ తథా-దేవదానవజయినః-ప్రలమ్బాదయో దైత్యాః, యే-కృష్ణేన-హతాః-ఏతాన్యమానుషాణి చేష్టితాని పరత్వలిఙ్గానీతి భావః - యేనేతి ప్రయోజ్యప్రయోజకకర్త్రోస్తన్త్రేణ నిర్దేశః, అతః ప్రలమ్బో హత ఇత్యస్యావిరోధః ✽ ॥ ౨౬ ॥ ✽ ఇతీతి॥ కృష్ణే అనురక్తా అనురాగయుక్తా - ధీ-ర్యస్య-అశ్రూణి కణ్ఠే యస్య-ప్రేమసంరమ్భేణ ప్రేమోద్రేకేణ-విహ్వలః పరవశః తూష్ణీం-బభూవ - న కించిదువాచ ✽ ॥ ౨౭ ॥ ✽ తదా-యశోదా చ - వర్ణ్యమానాని-భర్త్రేతి శేషః-పుత్రచరితాని శృణ్వతీ-స్నేహేన స్నుతౌ ప్రస్రుతస్తన్యౌ, పయోధరౌ-యస్యాః-సా-అశ్రూణ్యవాస్రాక్షీత్ ఆనన్దజనేత్రజలబిన్దూన్ వవర్ష ✽ ॥ ౨౮ ॥ ✽ ఇత్థం-నన్దయశోదయోః,

---

భూషితాన్। ఆక్రీడానీక్షమాణానాం మనో యాతి తదాత్మతామ్॥ ౨౨ ॥ మన్యే కృష్ణం చ రామం చ ప్రాప్తావిహ సురోత్తమౌ। సురాణాం మహతేఽర్థాయ గర్గస్య వచనం యథా॥ ౨౩ ॥ కంసం నాగాయుతప్రాణం మల్లాన్గజపతిం తథా। అవధిష్టాం లీలయైవ పశూనివ మృగాధిపః॥ ౨౪ ॥ తాలత్రయం మహాసారం ధనుర్యష్టిమివేభరాట్। బభఞ్జైకేన హస్తేన సప్తాహమదధాద్గిరిమ్॥ ౨౫ ॥ ప్రలమ్బో ధేనుకోఽరిష్టస్తృణావర్తో బకాదయః। దైత్యాః సురాసురజితో హతా యేనేహ లీలయా॥ ౨౬ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఇతి సంస్మృత్య సంస్మృత్య నన్దః కృష్ణానురక్తధీః। అత్యుత్కణ్ఠోఽభవత్తూష్ణీం ప్రేమప్రసరవిహ్వలః॥ ౨౭ ॥ యశోదా వర్ణ్యమానాని పుత్రస్య చరితాని చ। శృణ్వన్త్యశ్రూణ్యవాస్రాక్షీత్స్నేహస్నుతపయోధరా॥ ౨౮ ॥ తయోరిత్థం భగవతి కృష్ణే నన్దయశోదయోః। వీక్ష్యానురాగం పరమం నన్దమాహోద్ధవో ముదా॥ ౨౯ ॥ ఉద్ధవ ఉవాచ॥ యువాం శ్లాఘ్యతమౌ నూనం దేహినామిహ మానద। నారాయణేఽఖిలగురౌ యత్కృతా మతిరీదృశీ॥ ౩౦ ॥ ఏతౌ హి విశ్వస్య చ బీజయోనీ రామో ముకున్దః పురుషః ప్రధానమ్। అన్వీయ భూతేషు ✽ విలక్షణస్య జ్ఞానస్య చేశాత ఇమౌ పురాణౌ ॥ ౩౧ ॥ యస్మిన్జనః ప్రాణవియోగకాలే క్షణం సమావేశ్య మనో విశుద్ధమ్। నిర్హృత్య కర్మాశయమాశు యాతి పరాం గతిం బ్రహ్మమయోఽర్కవర్ణః॥ ౩౨ ॥ తస్మి

భగవతి-పరమ-మనురాగం అవలోక్యోద్ధవః-ముదా-నన్ద-మాహ ✽ ॥ ౨౯ ॥ ✽ ఉక్తిమేవాహ యువామిత్యాదినా॥ ఏవం నిశామ్యేత్యతః ప్రాక్తనేన ॥ హే మానద-యువాం దంపతీ దేవానామపి - శ్లాఘ్యతమౌ-పూజ్యతమావిత్యర్థః-కుతః-యత్ యస్మాత్-అఖిలగురౌ-నారాయణే కృష్ణే భగవతి-ఏవంవిధానురాగయుక్తా - మతిః-కృతా-అనేన కృతకృత్యత్వం సూచితం-హితకృత్త్వేన నియన్తృత్వేన జనకత్వేన చాఖిలగురుత్వం వివక్షితమ్ ✽ ॥ ౩౦ ॥ ✽ తదేవోపపాదయతి ॥ ఏతావితి ॥ రామో-ముకున్దశ్చే-త్యేతౌ - విశ్వస్య-బీజయోనీ బీజభూతానాం పృథివ్యాదీనాం కారణభూతౌ - నను - విశ్వసజాతీయా ప్రకృతిపురుషౌ తస్య బీజయోనీ-నైతావిత్యత ఆహ ॥ పురుషః ప్రధానం, ప్రధానపురుషశరీరకావేతావేవ - బీజయోనీ ఇత్యర్థః-అనేన జనకత్వం స్పష్టీకృతం ॥ ఇమౌ-పురాణౌ పురుషౌ - విలక్షణేషు దేవమనుష్యాదిరూపేణ నానావిధేషు భూతేషు- అన్వీయాన్తః ప్రవిశ్య జ్ఞానస్య-ఈశాతే విలక్షణస్యేతి పాఠే-శబ్దాదివిషయగోచరస్య, జ్ఞానస్య ఈశాతే నియన్తారౌ-ప్రవర్తకౌ భగవత ఇతి యావత్ - అనేన నియన్తృత్వముక్తం-యద్వా - విలక్షణస్య జ్ఞానస్యేతి సమ్యగ్జ్ఞానస్య ప్రవర్తకత్వేన హితకృత్త్వం, ఈశాతే ఇతి నియన్తృత్వం చోక్తమ్ ✽ ॥ ౩౧ ॥ ✽ యత్కృతా మతిరీదృశీత్యనేన సూచితాం కృతకృత్యతామేవోపపాదయతి॥ యస్మిన్నితి ద్వాభ్యాం॥ యస్మిన్నిత్యస్య తస్మిన్నిత్యుత్తరేణ సంబన్ధః, క్షణం క్షణమాత్రమపి విశుద్ధం విషయాన్తరవిముఖం - మనో-యస్మిన్-నిధాయ-కర్మాశయం కర్మవాసనాం-నిర్హృత్య దగ్ధ్వా, బ్రహ్మమయః జ్ఞానప్రచురః - అర్కవర్ణోఽప్రాకృతరూపః-పరాం గతిం తత్పదం, యాతి ✽ ॥ ౩౨ ॥ ✽ తస్మి-న్నారాయణే-కారణమర్త్యమూర్తౌ సాధుపరిత్రాణరూపనిమిత్తాత్ స్వసఙ్కల్పోపాత్తమనుష్య

---

౩౧ ॥ శ్లో ✽ పా ॥ విలక్షణేషు

విగ్రహే-మహాత్మని - అఖిలస్యచిదచిదాత్మకస్య- జగత - ఆత్మనికారణభూతేచ భవన్తౌ - వత్సౌ న్తంభావమనురాగం-వ్యథత్తాంఅకురుతాం,అతో-యువయోః కిం-కృత్యమవశిష్టం - నకించిదిత్యర్థః * ॥ ౩౩ ॥ * ప్రస్తుతమాహ॥ఆగమిష్యతీతి॥అదీర్ఘేణాల్పేన కాలేన - అచ్యుతో - వ్రజంప్రత్యా - గమిష్యతి తదా-భగవాన్-పిత్రోర్యువయోః - ప్రియం-విధాస్యతేకరిష్యతి * ॥ ౩౪ ॥ * సర్వేషాం-సాత్వతానాంయాదవానాం-భగవద్భక్తానాంవా,ప్రతీపంప్రతికూలం-కంసం రఙ్గమధ్యే,హత్వా, భగవాన్కృష్ణః-వోయుష్మాన్ప్రతి - యదాహ ‘‘ యాతయూయం వ్రజం తాతవయంచస్నేహదుఃఖితాన్। జ్ఞాతీన్వోద్రష్టుమేష్యామోవిధాయసుహృదాంప్రియ,,మితియదాహ-త-త్సత్యం,కరిష్యతి * ॥ ౩౫ ॥ * విలమ్బమసహమానౌప్రత్యాహ॥మాఖిద్యతమితి॥ హేమహాభాగౌ-మాఖిద్యతంఖేదంమాకురుతం - అన్తికేఅనతిప్రవిష్టకాలే-కృష్ణం - ద్రక్ష్యథః-కిం-చ-నభగవాన్మధురాయామేవాస్తే,కింత్వత్రాపీత్యాశయేనాహ॥ అన్తర్హృదీతి॥ తర్హిసర్వైఃకిమితినదృశ్యతే-తత్రాహ॥ జ్యోతిరివైధసీతి॥ యథైధసిదారుణి-జ్యోతిరగ్నిః - మథనాద్యుపాయమన్తరేణ నదృశ్యతే తద్వద్భగవాన్కృష్ణోఽపి భక్తింవినానదృశ్యతఇత్యర్థః * ॥ ౩౬ ॥ * అస్మత్తోఽపిప్రియతమాన్వసుదేవాదీన్విహాయాత్రాగమిష్యతీత్యేతదసంభావితమిత్యత్రాహ॥నహ్యస్యేతి॥అస్యభగవతః,ప్రియాదయోనసన్తి - తత్రహేతు-రమానినఃసమానస్యేతిచ - అమానినఃమమతాభిమానరహితస్య - సర్వసమానస్య * ॥ ౩౭ ॥ * మాత్రాదయస్సన్త్యేవేత్యత్రాహ ॥ నమాతేతి ॥ తత్రహేతుర్నదేహఇతి-దేహస్యైవాభావేకుతస్తత్సంబన్ధినోమాత్రాదయఇతిభావః , ననూపలభ్యతేతస్యాపిదేహః , స్తత్కథంనచాస్యదేహ ఇతిబ్రూషే , అతఆహ ॥ కర్మచైవవేతి ॥ పుణ్యపాపాత్మకకర్మారబ్ధదేహోనాస్తీత్యర్థః * ॥ ౩౮ ॥ * ననూపలబ్ధాతస్యాపిదేహోత్పత్తిస్తత్రాహ ॥ నచాస్యజన్మేతి ॥ తస్యోత్పత్తిరవతారరూపేతిభావః ॥ కిమర్థమవతారస్తత్రాహ ॥ లోకఇతి॥సోఽపిజన్మకర్మాదిరహితో

న్యువన్తావఖిలాత్మయోనౌనారాయణేకారణమర్త్యమూర్తౌ । భావంవ్యధత్తాంనితరాంమహాత్మన్కింవాఽవశిష్టంయువయోస్సుకృత్యమ్॥ ౩౩ ॥ ఆగమిష్యత్యదీర్ఘేణకాలేనవ్రజమచ్యుతః । ప్రియంవిధాస్యతేపిత్రోర్భగవాన్సాత్వతాంపతిః॥ ౩౪ ॥ హత్వాకంసంరఙ్గమధ్యేప్రతీపంసర్వసాత్వతామ్ । యదాహవస్సమాగత్యకృష్ణస్సత్యంకరోతితత్॥ ౩౫ ॥మాఖిద్యతంమహాభాగౌద్రక్ష్యథఃకృష్ణమన్తికే। అన్తర్హృదిసభూతానామాస్తేజ్యోతిరివైధసి॥ ౩౬ ॥నహ్యస్యాతిప్రియః కశ్చిన్నాప్రియోవాస్త్యమానినః । నోత్తమోహ్యధమోవాపిసమానస్యసమోపివా॥ ౩౭ ॥నమాతానపితాతస్యనభార్యానసుతాదయః।నాత్మీయోనపరశ్చాపినదేహఃకర్మచైవవా॥౩౮॥ నచాస్యజన్మవాలోకేసదసన్మిశ్రయోనిషు।క్రీడార్థంసోఽపిసాధూనాంపరిత్రాణాయకల్పతే॥౩౯॥సత్వంరజస్తమఇతిభజతేనిర్గుణోగుణాన్ । క్రీడన్నతీతోఽపిగుణైస్సృజత్యవతిహన్త్యజః॥ ౪౦ ॥ యథాభ్రమరికాదృష్ట్యా

ఽపి - క్రీడార్థం - సాధూనాంపరిత్రాణరూపపరమప్రయోజనాయచ , సదసన్మిశ్రయోనిషు ఉత్తమాధమమధ్యమయోనిషు దేవతిర్యఙ్మనుష్యయోనిషు , కల్పతే ఆవిర్భవతి , అనేనవిలక్షణజన్మకర్మాదిభిర్జీవవైలక్షణ్యం సూచితమ్ * ॥ ౩౯ ॥ * తదేవవిశదయతి ॥ సత్వమితి ॥ నిర్గుణస్సత్వాదిప్రాకృతగుణేభ్యోనిర్గతః , గుణపారవశ్యరహితఇత్యర్థః - జీవస్తుసత్వాదిగుణవశ్య ఇతిభావః - సత్వాదీ - న్గుణా - న్భజతేస్వలీలోపకరణతయానియామ్యతయాచతాన్పరిగృహ్ణాతి - జీవస్తుభోగ్యతయానియమనాశక్త్యాచతాననువర్తత ఇతిభావః గుణైరుపకరణభూతైః- క్రీడన్నపి - తా - నతీతః - అతిక్రాన్తః- స్వ,రూపతస్స్వభావతశ్చగుణైరనభిభూత ఇత్యర్థః - జీవస్తుతైస్స్వభావతోఽభిభూత ఇతిభావః - క్రీడన్నిత్యనేనజీవస్య గుణకార్యశబ్దాదివిషయభోగస్సూచితః - సోఽసౌ క్రీడేత్యతస్తాందర్శయతి ॥ సృజతీతి॥ విశ్వమితికర్మపదమధ్యాహార్యం - అజఃస్వయంవిశ్వగతోత్పత్త్యాదిరహితః , సృజతి - అవతిరక్షతి- సంహరతిచ , జగద్వ్యాపారస్తస్యక్రీడేతిదర్శితంభవతి - అనేనజీవస్తుసుఖదుఃఖాద్యనుభవాయపుణ్యపాపాత్మకకర్మాణికరోతీతిసూచితం అజఇత్యనేనవిశ్వగతోత్పత్త్యాదిభాగ్భవతిజీవఃజాతోఽహంమృతోఽహమితిదేహధర్మానాత్మనిమన్యతఇతిచ * ॥ ౪౦ ॥ * ఏతదేవదృష్టాన్తముఖేనోపపాదయతి॥భ్రమరికాఅతివేగభ్రమణక్రియా-తయో-పలక్షితయా - దృష్ట్యా - యథా-భూరపి - భ్రామ్యతీవ బంభ్రమ్యమాణేవ- ఈయతేప్రతీయతే-తథా - ఆత్మా-కర్తాచసన్నేవ జీవ - స్తత్రానాత్మన్య-కర్తరిచ-చిత్తేచిత్తశబ్దోపలక్షితేదేహే- అహంధియాస్వాభేదాభిమానేన-స్మృతఃమతః - స్వగతకర్తృత్వాత్మత్వజ్ఞాతృత్వాదీన్విస్మృత్యదేహమేవతథావిధంమన్యతఇత్యర్థః ॥ యద్వా ॥ ఏవంజీవవిలక్షణోభగవాన్కృష్ణస్తద్వ్యథాత్మ్యవిద్భిస్స్వతుల్యతయాదృశ్యతఇతిసదృష్టాన్తమాహ॥ యథేతి ॥ స్వయంభ్రమరికారహితాఽపి-భూ-ర్యథా-భ్రమరికాదృష్ట్యా , భ్రామ్యతీవప్రతీయతే-తథాఽయంకృష్ణః,అహంధియాస్వతుల్యబుద్ధ్యా,కర్తాపుణ్యపాపాత్మకకర్మకర్తా,య-ఆత్మాజీవః-సఇవ-చిత్తే, అకర్తరి-స్మృతః - కరణభూతేచిత్తే-

నుసన్ధీయత ఇత్యర్థః ॥ యద్వా ॥ కర్తరీత్యేవచ్ఛేదః. కర్తరి జీవే యచ్చిత్తం, తస్మిన్నహంధియా, తామేవ ప్రపఞ్చయతి॥ తత్ర చిత్తే-ఆత్మా. కర్తైవ పుణ్యాపాపాదికర్తా తదాయత్తదేహభాగ్జీవ ఇవ స్మృతః మతః ॥ ౪౧ ॥ ఏవం జీవవైలక్షణ్యముపపాద్య తయోస్తస్మిన్ కేవలం పుత్రత్వాభిమానం వారయన్ తదనవగతసమ్బన్ధాన్తరాణ్యుపదిశన్ తాని చ సర్వసాధారణానీత్యాహ ॥ యువయోరితి ॥ అయం జ్ఞానాదికల్యాణగుణాకరః నిరస్తనిఖిలదోషః-ఆశ్రితబన్ధహరః-శ్రీకృష్ణః-యువయోరేవా-త్మజ ఏవ-న భవతి-కిన్తు-సర్వేషామప్యా-త్మజః, కుతః-యద్యస్మా-దాత్మా సర్వాన్తరాత్మా.తత్తదాత్మజాద్యన్తరాత్మతయా తచ్ఛరీరకత్వేన తద్రూపత్వాదితి భావః. న కేవలమాత్మజ ఏవ. అపితు పితా సర్వకారణత్వాదితి భావః. మాతా చ హితైకకారిత్వాదితి భావః ॥ యద్వా ॥ సర్వాత్మకత్వాన్మాత్రాదిరూపోఽపి స ఏవేతి భావః. ఈశ్వరః స్వామీచ-అనేన«మాతా పితా భ్రాతా నివాసశ్శరణం సుహృద్గతిశ్చ నారాయణ„ ఇతి శ్రుత్యర్థోఽభిసంహితః ॥ ౪౨ ॥ సర్వేషామాత్మేత్యనేనోక్తం సర్వాత్మ్యమేవ ప్రపఞ్చయతి ॥ దృష్టమితి ॥ దృష్టాద్యన్యతమం యత్కిఞ్చిద్వస్త్వచ్యుతం వినా నాస్తి, సర్వమచ్యుతాయత్తసత్తాదిమత్త్వేన తచ్ఛరీరత్వేన చ తదాత్మకమేవేత్యర్థః. కుతః. యతః, పరమాత్మభూతః లోకత్రయమస్యాన్తః ప్రవిశ్య ప్రశాసనేన తస్య భర్తా వ్యాప్యగతదోషాస్పృష్టశ్చ. అత-స్సర్వం. జగ-త్స ఏవ-విశేషణబుద్ధిశబ్దయోరాకృత్యధికరణన్యాయేన విశేష్యపర్యన్తత్వస్వాభావ్యాద్విశేషణస్య చ విశిష్టవస్త్వన్తర్భూతత్వేన విశిష్టాత్పృథగవస్తుత్వాచ్చ జగద్రూపేణ స ఏవానుసంధేయ ఇత్యర్థః ॥ ౪౩ ॥ ఏవమితి॥ హే రాజ-న్నిత్థం-కృష్ణానుచరస్యోద్ధవస్య, నన్దస్య చ మిథో-బ్రువతస్సతః-సా-నిశా-వ్యతిక్రాన్తా- బ

భ్రామ్యతీవ మహీయతే। చిత్తైకకర్తరి తత్రాత్మా కర్తేవాహంధియా స్మృతః॥ ౪౧ ॥ యువయోరేవ నైవాయమాత్మజో భగవాన్హరిః। సర్వేషామాత్మజో హ్యాత్మా పితా మాతా స ఈశ్వరః॥ ౪౨ ॥ దృష్టం శ్రుతం భూతభవద్భవిష్యత్స్థాస్నుశ్చరిష్ణుర్మహదల్పకం చ। వినాఽచ్యుతాద్వస్తు తరాం న వాచ్యం స ఏవ సర్వం పరమాత్మభూతః ॥ ౪౩॥ ఏవం నిశా సా బ్రువతోర్వ్యతీతా నన్దస్య కృష్ణానుచరస్య రాజన్ । గోప్యస్సముత్థాయ నిరూప్య దీపాన్వాస్తూన్సమభ్యర్చ్య దధీన్యమన్థన్॥ ౪౪ ॥ తా దీపదీప్తైర్మణిభిర్విరేజూ రజ్జూర్వికర్షద్భుజకఙ్కణస్రజః। చలన్నితమ్బస్తనహారకుణ్డలత్విషత్కపోలారుణకుఙ్కుమాననాః ॥ ౪౫ ॥ ఉద్గాయతీనామరవిన్దలోచనం వ్రజాఙ్గనానాం దివమస్పృశద్ధ్వనిః। దధ్నశ్చ నిర్మన్థనశబ్దమిశ్రితో నిరస్యతే యేన దిశామమఙ్గళమ్॥ ౪౬ ॥ భగవత్యుదితే సూర్యే వ్రజద్వారి వ్రజౌకసః। దృష్ట్వా రథం శాతకౌమ్భం కస్యాయమితి చాబ్రువన్ ॥ ౪౭ ॥ అక్రూర ఆగతః కిం వా యః కంసస్యార్థసాధకః। యేన నీతో మధుపురీం కృష్ణః కమలలోచనః ॥ ౪౮ ॥ కిం సాధయిష్యత్యస్మాభిర్భర్తుః ప్రేతస్య నిష్కృతిమ్। ఇతి స్త్రీణాం వదన్తీనాముద్ధవోఽగాత్కృతాహ్నికః॥ ౪౯ ॥ ✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽

✽✽✽✽✽✽✽ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, దశమస్కన్ధే, షట్చత్వారింశోఽధ్యాయః ✽✽✽✽✽✽✽

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ తం వీక్ష్య కృష్ణానుచరం వ్రజస్త్రియః ప్రలమ్బబాహుం నవకఞ్జలోచనమ్ । పీతామ్బరం పుష్క-

భూవ. తదా నిశాయాః పశ్చిమే యామే గోప్య-స్సముత్థాయ. దీపా-న్నిరూప్య ప్రజ్వాల్య -వాస్తూన్ దేహల్యాదీన్-సమభ్యర్చ్య, గన్ధాదిభిరితి శేషః-దధీన్య-మన్థన్ మమన్థుః ॥ ౪౪ ॥ మథ్నతీస్తా వర్ణయతి॥ తా ఇతి॥ తాః మథ్నత్యో గోప్యో-దీపై-ర్దీప్తాః, యే కాఞ్చ్యాదిస్థితా-మణయః-తై-ర్విరేజుః-కథంభూతాః.మన్థనదణ్డరజ్జూః-వికర్షత్సు-భుజేషు-కఙ్కణానాం-స్రజో, యాసాం-తాః-చలన్తో నితమ్బాః-స్తనహారాశ్చ-యాసాం-కుణ్డలైః-త్విష న్తః స్ఫురన్తః.కపోలాః-యాసాం -అరుణాని కుఙ్కుమాని-యేషు- తాన్యా-ననాని యాసాం-తాశ్చ॥ ౪౫ ॥ తదాత్వికధ్వనిం లక్షయతి॥ ఉద్గాయతీనామితి॥ అరవిన్దలోచనం కృష్ణం-ఉచ్చైర్గాయన్తీనాం-గోపీనాం ధ్వనిః-దధ్నో నిర్మథనజశబ్దేన మిశ్రితో-దివమస్పృశత్ వ్యాప్తవాన్-యేన ధ్వనినా-దిశా-మమఙ్గళం-నిరస్యతే అపనుద్యతే ॥ ౪౬ ॥ తదా-భగవత్యా-దిత్యే ఉదితే సతి, వ్రజౌకసో గోప్యః-ద్వారి శాతకౌమ్భం సువర్ణాలఙ్కృతం రథం-దృష్ట్వా-కస్యా-య-మిత్యూచుః-సక్రోధమితి శేషః ॥ ౪౭ ॥ అక్రూర ఇతి॥ కిం వా సోఽక్రూర, ఆగతః-కోఽసౌ-యః కంసస్యా-ర్థః ప్రయోజనం-సాధితవాన్-తదాహుః-యేన చ, కృష్ణో-మధుపురం-ప్రాపితః ॥ ౪౮ ॥ కంసం ఘాతయిత్వా పునః కిమర్థమాగత ఇత్యాశఙ్క్య కార్యం సంభావయతి ॥ కిమితి ॥ తథా-సాధితేన-కార్యేణ - ప్రేతస్య మృతస్య-భర్తుః కంసస్య-నిష్కృతిం ఔర్ధ్వదైహికం - అస్మాభిః-కృత్వా-సాధయిష్యతి కిం-అస్మన్మాంసైః పిణ్డాన్కృత్వా దాస్యతి కిమిత్యర్థః-ఇత్థం స్త్రీణాం-వదన్తీనాం సతీనాం తస్మిన్నేవావసరే-కృతస్నానాదినియమ-ఉద్ధవ-ఆజగామ ॥ ౪౯ ॥ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే షట్చత్వారింశోఽధ్యాయః ✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽

అథ తాసాం తేన సహ సంవాదప్రకారం భగవతి ప్రేమాతిశయం చానువర్ణయతి సప్తచత్వారింశేన ॥ తమితి॥ కృష్ణస్యానుచ

రంభృత్యం, ప్రలమ్బౌ-ఆజానులమ్బినౌ, బాహూ, యస్య-నవకఞ్జసద్యోవికసితపద్మదళేఇవ-లోచనే-యస్య -పీతేపిశఙ్గే-అమ్బరే-యస్య-స్రజః-రమాలాపద్మమాలాఅస్యాస్తీతితథా.వ్రీహ్యాదిత్వాన్మత్వర్థీయఇనిః-ముఖం అరవిన్దమివముఖారవిన్దం "ఉపమితంవ్యాఘ్రాదిభి,, రితిసమాసః-లసన్ముఖారవిన్దంయస్య -పరిమృష్టేనిర్మలీకృతే-కుణ్డలే-యస్య- తమ్-ఉద్ధవం-వీక్ష్య-వ్రజస్త్రియస్సర్వా-ఉత్సుకాస్సత్యః-ఉత్తమశ్లోకస్య -పదామ్బుజమేవాశ్రయోయస్య - తమ్-ఉద్ధవం-పరివవ్రుః-పరివేష్టితవత్య ఇత్యన్వయః-కింకుర్వత్యః - అపీచ్యం సున్దరం-దర్శనం-యస్య - అచ్యుతస్యేవ-వేషో-భూషణానిచ-యస్య-సః-కోఽయంకుతోవా-కస్య వేతివదన్త్య ఇతి శేషః-స్మైతివిస్మయే ✻॥ ౧॥ ౨॥ ✻ తమితి॥ సవ్రీడేన హాసేన, ఈక్షణేన-సూనృతేనమధురభాషణేన-ఆవిశద్భేనార్ఘ్యాదిభిశ్చ - సత్కృతం-రహస్యేకాన్తే,ఆసనే , ఉపవిష్టం - తం-రమాపతేఃకృష్ణస్య-సందేశహారంవార్తాహర్తారం-విజ్ఞాయజ్ఞాత్వా-అవనతాఃనమ్రాః-ప్రణతా ఇతియావత్ -ప్రశ్రయేణవినయేన-అపృచ్ఛన్ పప్రచ్ఛుః ✻ ॥ ౩ ॥ ✻ ప్రశ్నమేవాహ॥ జానీమ ఇతి॥ త్వాం, యదుపతేర్భగవతః- పార్షదంభృత్య-మత్ర-సముపస్థితంసమాగతం జానీమః-కిమర్థంసముపస్థితోఽహమిత్యత్రాహుః॥ భర్త్రేతి॥ భర్త్రా యదుపతినా-పిత్రోర్నన్దయశోదయోః-ప్రియం-కర్తుమిచ్ఛయా- అత్ర-భవాన్, ప్రేషితః ✻ ॥ ౪ ॥ ✻ కుతోఽయ-నిశ్చయ ఇత్యత్రాహ ॥ అన్యథేతి ॥ అన్యథా పిత్రోఃప్రియచికీర్షామన్తరేణేత్యర్థః-తస్యా - వాప్తసమస్తకామస్యేతి భావః - గోవ్రజే నిహీన ఇతి భావః ॥ స్మరణీయంస్మర్తుంయోగ్యం-వస్తు - నచక్ష్మహేనపశ్యామః-ప్రియచికీర్షయేత్యత్ర హేతుః॥ స్నేహానుబన్ధ ఇతి॥ బన్ధూనాంపిత్రాదీనాం-సమ్బన్ధీ-స్నేహరూపోఽనుబన్ధః పాశః-మునేరపి-త్యక్తుమశక్యః ✻ ॥ ౫ ॥ ✻

రమాలినంలసన్ముఖారవిన్దం పరిమృష్టకుణ్డలమ్ ॥ ౧ ॥ శుచిస్మితాః కోఽయమపీచ్యదర్శనః కుతశ్చకస్యాచ్యుతవేషభూషణః। ఇతిస్మసర్వాః పరివవ్రురుత్సుకాస్తముత్తమశ్లోకపదామ్బుజాశ్రయమ్॥ ౨॥ తంప్రశ్రయేణావనతాస్సుసత్కృతం సవ్రీళహాసేక్షణసూనృతాదిభిః । రహస్యపృచ్ఛన్నుపవిష్టమాసనే విజ్ఞాయసందేశహరంరమాపతేః॥ జానీమస్త్వాంయదుపతేః పార్షదంసముపస్థితమ్। భర్త్రేహ ప్రేషితః పిత్రోర్భవాన్ప్రియచికీర్షయా॥ ౪॥ అన్యథా గోవ్రజేతస్యస్మరణీయంనచక్ష్మహే। స్నేహానుబన్ధోబన్ధూనాంమునేరపిసుదుస్త్యజః॥ ౫॥ అన్యేష్వర్థకృతామైత్రీ ✻ యావదర్థవిడమ్బనా। పుమ్భిస్స్త్రీషుకృతాయద్వత్సుమనస్స్వివషట్పదైః ॥ ౬ ॥ నిస్స్వంత్యజన్తిగణికా అకల్యంనృపతింప్రజాః । అధీతవిద్యా ఆచార్యమృత్విజోదత్తదక్షిణమ్ ॥ ౭ ॥ ఖగావీతఫలంవృక్షంభుక్త్వాచాతిథయోగృహాత్ । దగ్ధంమృగాస్తథాఽరణ్యంజారోభుక్త్వారతాంస్త్రియమ్॥ ౮ ॥ శ్రీబాదరాయణిరువాచ॥ ఇతి గోప్యోహిగోవిన్దేగతవాక్కాయమానసాః। కృష్ణదూతేవ్రజంయాతఉద్ధవేత్యక్తలౌకికాః॥ ౯ ॥ గాయన్త్యః ప్రియకర్మాణిరుదన్త్యశ్చగతహ్రియః। తస్యసంస్మృత్యసంస్మృత్యయానికైశోరబాల్యయోః॥ ౧౦ ॥ కాచిన్మధుకరందృష్ట్వాధ్యాయన్తీకృష్ణసఙ్గమమ్, ప్రియప్రస్థాపితందూతంకల్పయిత్వేదమబ్రవీత్॥ ౧౧ ॥ గోప్యువాచ॥ మధు

అన్యేషుఅబన్ధిషుతు-మైత్రీ- అర్థకృతాస్వప్రయోజనప్రయుక్తా, అత-స్సా , యావదర్థనిబన్ధనా యావత్ప్రయోజనంనిబన్ధనం కారణం-యస్యాః, స్తథాభూతేత్యర్థః , యావదర్థంవిడమ్బనేతిపాఠే-యావత్ప్రయోజనం-విడమ్బ్యతేఅనుక్రియతే-తథాభూతేత్యర్థః నతుసాతాత్త్వికమైత్రీతిభావః ॥ క్వచిదేవందృష్టమిత్యత్రాహుః ॥ పుమ్భిరితి ॥ యద్వద్యథా - స్త్రీషుపుంశ్చలీషు - పుమ్భిః-కృతామైత్రీ-యథాచ , సుమనస్సుమధుభరితేషుకుసుమేషు - షట్పదైఃభృఙ్గైః. కృతా , ఏతేఉదాహరణే-నతుదృష్టాన్తౌ ✻ ॥ ౬ ॥ ✻ ఉదాహరణాన్తరముఖేనయావదర్థనిబన్ధనత్వమేవస్పష్టయన్త్యః ప్రాహుః ॥ నిస్స్వమితిద్వాభ్యాం॥ నిస్స్వంనిర్ధనంగణికావేశ్యా - స్త్యజన్తి - యావత్స్వమనువృత్యతతస్తంత్యజన్తీత్యర్థః - ఏవముత్తరత్రాపి ॥ అకల్యంప్రజాపాలనాసమర్థం - నృపం-అధీతావిద్యాయైస్తే-శిష్యా ఇత్యధ్యాహారః-దత్తాదక్షిణాయేనతం - యజమాన-మృత్విజ-స్త్యజన్తి-వీతానివిగతాని,ఫలాని, యస్మాత్తం, వృక్షం-ఖగాః పక్షిణః, తథా, దగ్ధ, మరణ్యం-మృగా- స్త్యజన్తి-తథాజారః, స్త్రియం, భుక్త్వా-రతామనృప్తామేవ - త్యజన్తి ✻ ॥ ౭ ॥ ౮ ॥ ✻ ఇతీతి ॥ ఇత్థం-కృష్ణస్య,దూతే-ఉద్ధవే,వ్రజం-గతేసతి - గోప్యో-గోవిన్దం-గతానినివిష్టాని-వాగాదీని-తద్వ్యాపారా-యాసాంతాః- తస్యకృష్ణస్య - భగవతో,యాని-కైశోరబాల్యయోః-కర్మాణి-తాని-పునఃపునస్సంస్మృత్య-త్యక్తలజ్జాః రుదన్త్యశ్చ, త్యక్తలౌకికవ్యవహారా-అపృచ్ఛన్నితిపూర్వేణసంబన్ధః ✻ ॥ ౯ ॥ ౧౦ ॥ ✻ తత్ర-కాచిద్గోపీ-కృష్ణస్య-సఙ్గమం- ధ్యాయన్తీ - మధుకరంభ్రమరం-దృష్ట్వా,తం-ప్రియేణ-ప్రేషితంప్రస్థాపితం - దూతంకల్పయిత్వా-కృష్ణేనమాంప్రసాదయితుంప్రేషితోఽయందూత ఇత్యభిమత్యేత్యర్థః॥ ఇదంవక్ష్యమాణ-మబ్రవీజ్జగౌ-యద్వా,తస్మిన్ప్రియమరే-ప్రియప్రస్థాపితోద్ధవదృష్టింకృత్వా-మధుకరాపదేశేన , ఉద్ధవమేవాబ్రవీదిత్యర్థః ✻ ॥ ౧౧ ॥ ✻ మధుపేతి॥ హేమ

---

౬ ॥ శ్లో ✻ పా ॥ యావదర్థంవిడమ్బనా

ధుప భ్రమర-కితవస్య ధూర్తస్య బన్ధో-నో౽స్మాకం అఙ్ఘ్రిం చరణం-మా స్పృశ-మా మాం నమస్కురు-మా ప్రార్థయస్వేత్యర్థః॥ తత్కిమిత్యపేక్షాయాం కృష్ణవర్ణస్య తస్య శ్మశ్రూణాం లోహితత్వే కారణముత్ప్రేక్షమాణా సాసూయం ప్రాహ ॥ సపత్న్యాః-కుచాభ్యాం-విలులితా సమ్మర్దితా-యా-మాలా-అత ఏవ చ-తస్యాః-కుఙ్కుమం-యేషు తైః-శ్మశ్రుభిః - ఉపలక్షితః-త్వం-మా స్పృశేతి సమ్బన్ధః-కిన్తు-యదుపతిః-మధుపతిరితి పాఠే-మధూనాం యాదవవిశేషాణాం పతిః - తాసాం-మస్మత్సపత్నీనాం-మానినీనాం ప్రసాదం వహతు ప్రసాదపాత్రం భవతు-వయం న ప్రసాదనీయా ఇత్యర్థః॥ కుత ఇత్యత ఆహ ॥ యద్యస్మాత్ ఉ,ఇత్యవధారణే విడమ్బ్యం ప్రణయిత్వమితి శేషః యస్మా-ద్యత్ప్రణయిత్వం-సదసి విడమ్బ్యం అపహాస్యం -కృష్ణస్య ప్రణయిత్వం-సభాయామధిక్షేప్యమిత్యర్థః॥ యస్మాచ్చ-యస్య భగవతో భుక్తపూర్వయోషిత్త్యాగినః-ఈదృగ్భుక్తపూర్వపుష్పత్యాగశీలో-దూత-స్త్వ-మాగత ఇత్యర్థః ❀ ॥ ౧౨ ॥ ❀ నను కిమిత్యేవమవజానీథ కింవ స్తేనాపకృతమిత్యత్రాహ ॥ సకృదితి॥ మోహినీం తాపత్రయవిస్మారిణీం, స్వాం స్వాసాధారణీమధరస్య సుధాం. సకృ - త్పాయయిత్వా అస్మాన్ - తత్యజే త్త్యక్తవాన్-యథా-త్వం సుమనసః పుష్పాణి-పీతమధూని త్యజసి-తద్వత్-అత-స్స-భవాదృక్ - త్వమీదృగిత్యుక్తం - అత్ర తు సభవాదృగితి-అయం భావః త్వం తాదృశః-స తు భవాదృశః - అహో యువయోరేవ స్వామిభృత్యభావో విధాత్రా నిర్మిత ఇతి॥ అహో బత అకృతజ్ఞస్య పాదపద్మం కథం శ్రీస్సేవతే విదితన్న యేత్యాహ ॥ అపీతి ॥ ఉత్తమశ్లోకస్య-జల్పైర్మిథ్యాకథాభిః-హృతం చేతో యస్యాః-తథాభూతా-తత్పాదపద్మం పరిచరతి - బతేతి ఖేదే- వయం తు న లక్ష్మీవదవిచక్షణా ఇతి భావః ❀ ॥ ౧౩ ॥ ❀ ఝఙ్కారాన్బహుధా కుర్వాణం తమస్మత్ప్రసాదలాభాయ శ్రీకృష్ణం గాయతీతి మత్వాహ ॥ కిమిహేతి॥ హే షడఙ్ఘ్రే ఇహ-అగృహాణాం వనచారిణీనాం-నో౽స్మాక-మగ్రతః పురతః-పురాణం బహుశో౽నుభూతం- యదుపతిం - కిం కిమర్థం-గాయసి న తేన తవ

పకితవబన్ధో మా స్పృశాఙ్ఘ్రిం సపత్న్యాః కుచవిలులితమాలాకుఙ్కుమశ్మశ్రుభిర్నః । వహతు యదుపతిస్తన్మానినీనాం ప్రసాదం యదుసదసి విడమ్బ్యం యస్య దూతస్త్వమీదృక్ ॥ ౧౨ ॥ సకృదధరసుధాం స్వాం మోహినీం పాయయిత్వా సుమనస ఇవ సద్యస్తత్యజే౽స్మాన్భవాదృక్ । పరిచరతి కథం తత్పాదపద్మం ను పద్మా హ్యపి బత హృతచేతా ఉత్తమశ్లోకజల్పైః ॥ ౧౩ ॥ కిమిహ బహు షడఙ్ఘ్రే గాయసి త్వం యదూనామధిపతిమగృహాణామగ్రతో నః పురాణమ్ । విజయసఖసఖీనాం గీయతాం తత్ప్రసఙ్గః క్షపితకుచరుజస్తే కల్పయన్తీష్టమిష్టాః॥ ౧౪ ॥ దివి భువి చ రసాయాం కాః స్త్రియస్తద్దురాపాః కపటరుచిరహాసభ్రూవిజృమ్భస్య యాః స్యుః । చరణరజ ఉపాస్తే యస్య భూతిర్వయం కా హ్యపి చ కృపణపక్షే హ్యుత్తమశ్లోకశబ్దః॥ ౧౫ ॥ విసృజ శిరసి పాదం వేద్మ్యహం చాటుకారైరనునయవిదుషస్తే౽భ్యేత్య దౌత్యైర్ముకున్దాత్ । స్వకృత ఇహ విసృష్టాపత్యపత్యన్యలోకా వ్యసృజదకృతచే

కాచిదిష్టసిద్ధిరితి భావః -కిన్తు విజయసఖస్య శ్రీకృష్ణస్య-సఖీనాం పౌరస్త్రీణాం-అగ్రత-స్తస్య విజయసఖస్య-ప్రసఙ్గో గీయతాం ఏవం చే-త్తస్యై-ష్టా-స్తా- స్తవేష్టం కల్పయన్తి-అపేక్షితం దాస్యన్తి-తత్ర హేతుం వదన్తీస్తా విశినష్టి ॥ క్షపితా విజయసఖాలిఙ్గనేన నిరస్తా-కుచరు-గ్యాసాం-తాః ❀ ॥ ౧౪ ॥ ❀ నను యది పౌరస్త్రియస్తద్వశం గతాస్తదాలిఙ్గనక్షపితకుచరుజో భవేయుస్తర్హి మదిష్టం కల్పయేయుస్తస్య తా ఏవ దుష్ప్రాపా ఇత్యత ఆహ ॥ దివీతి ॥ దివి-భువి,రసాయాం పాతాళే చ-యాః స్త్రియ-స్స్యుః-తాసాం మధ్యే-కాః-స్త్రియః - తదితి పృథక్పదమవ్యయం - తస్య కృష్ణస్య-దురాపాః దుష్ప్రాపాః-సర్వా అపి స్త్రియస్సులభా ఏవేత్యర్థః॥ తత్ర హేతుం బ్రువతీ విశినష్టి॥ కపటో-రుచిరస్సున్దరశ్చ-హాసో - భ్రూవిక్షేపశ్చ-యస్య-తస్య అత ఏవ-యస్య భగవతశ్చరణరేణుం-భూతిర్లక్ష్మీరప్యు-పాస్తే,కపటరుచిరహాసభ్రూవిజృమ్భాభ్యాం తద్వశగా తచ్చరణరజస్సేవత ఇత్యర్థః ॥ వయం తు-విచక్షణాః-తాభ్యాం న తద్వశగా ఇతి భావః॥ తదాహ॥ వయం కా హీతి॥ వయం, తద్వశగానాం న కాశ్చిదిత్యర్థః॥ కిం చ-కృపణపక్షే కృపణానాం దీనానాం జనానాం-పక్షే- కోట్యామేవ హ్యు-త్తమశ్లోకశబ్దః ఉత్తమశ్లోకప్రసఙ్గగోచరశబ్దో గేయ-ఇతి శేషః-న త్వదీనపక్షేస్మత్సముదాయ ఇతి భావః ❀ ॥ ౧౫ ॥ ❀ ఏవం భ్రమణశీలం భ్రమరం స్వపాదమూలే చరన్తమాత్మానం ప్రసాదయితుమివాలక్ష్య తం ప్రత్యుక్తం-అథ స్వశిరసి భ్రామ్యన్తం తం క్రోధాన్నిస్సృపాంశుప్రియోక్తిరభిధాతుం చరన్తమివాలక్ష్యాహ ॥ విసృజేతి॥ శిరసి - పాదం-న్యస్తమితి శేషః-విసృజ పాదేన మచ్ఛిరో మా స్పృశేత్యర్థః-తథాప్యముఞ్చన్తమాహ॥ వేద్మీతి॥ ముకున్దా-దభ్యేత్య-తతశ్శిక్షిత్వేత్యర్థః- దౌత్యైః దూతకర్మభిః,చాటుకారైః ప్రియవచనైశ్చాలం - అనునయవిదుషః ప్రార్థనాచతురస్య-తే-వేద్మి-సర్వం వివక్షితం వేద్మీత్యర్థః॥ ముకున్దవత్త్వమపి న విశ్వసనీయ ఇతి భావః - నను తేన కిమపరాద్ధం తత్రాహ॥ స్వకృత ఇతి॥ స్వకృతే తదర్థమేవ - విసృష్టాన్యపత్యాని పతయో౽న్యే లోకా ధర్మసాధ్యా,యాభి-స్తాః,అస్మా-న్వ్యసృజత్ - కస్తతో౽న్యో౽పరాధ ఇతి భావః॥ అతో౽సావకృతచేతాః అకృతజ్ఞః కృతఘ్న ఇతి యావత్-అతో-౽స్మిన్,స్నేహం

సంధినాసాధ్యం-కిమస్తీత్యర్థః-నహికృతఘ్నేనసఖ్యరుచితః - నవాకృతోఽపేక్షసాధనమితిభావః ✽ ॥ ౧౬ ॥ ✽నకేవలమయ మకృతజ్ఞఏవ-అపితు-క్రౌర్యకారిత్వాదియుక్తశ్చేత్యాహ ॥ మృగయురివేతి ॥ మృగయురివవ్యాధఇవ-వఞ్చేత్వా-కపీన్ద్రంనిర పరాధంవాలినం-వివ్యాధజఘాన-అతోఽయం - లుబ్ధధర్మాలుబ్ధస్యయే - ధర్మాః క్రౌర్యకారిత్వాదయః- తద్యుక్తఇత్యర్థః య ద్వాఅలుబ్ధత్యధర్మేతిచ్ఛేదఃమృగయురివేత్యనేనైవతత్సాదృశ్యలాభాత్-అలుబ్ధధర్మాలుబ్ధైఽప్యసంభావితా-యే-ధర్మా-స్త ద్యుక్తఇత్యర్థః-లుబ్ధకోహిమాంసమత్తుంమృగాన్హన్తి-అయంతునతథేతి - వృథాకారిత్వాదిమానితిభావః - తథా-స్త్రీజ తః-స్త్రియావైదేహ్యా-జితః-తద్వశంగతఇత్యర్థః-కామయానాం - కామఏవ - యానంప్రాప్తిసాధనం-యస్యాస్తాం-కామేన యాతీతిస్వేచ్ఛయాచరతీతితథా- తామితివా- సన్ధ్యాదిత్వాత్కర్తరిల్యుః - స్త్రియంశూర్పణఖాం-విరూపాం-అకృత,ఛ్ఛి న్ననాసికామకరోదిత్యర్థః॥ ఏవంచాశరథిరామరూపేణ-తథావామనరూపేణ , యో,ధ్వాఙ్క్షవద్వాయసవత్-బలింపూజాం వైరోచనిసమర్పితాం , అత్త్వానుక్త్వాపరిగృహ్యేత్యర్థః-బలింవైరోచనిం-అవేష్టయత్ - పాశైరితిశేషః-బబన్ధేత్యర్థః,తత్త స్మాదపి-తస్య,శ్రీకృష్ణస్య సఖ్యైః,రలం-అసితేన్యానేనసైల్యందుషంహాతిపామరన్యాయోఽభిప్రేతః -ఏవంచేన్నిత్యంకింగాయ థేత్యత్రాహ ॥ దుస్త్యజఇతి॥తస్యాసితస్య,కథాయాపోఽర్థో - దుస్త్యజఃత్యక్తుమశక్యః ✽ ॥ ౧౭ ॥ ✽నకేవలమస్మాకమే వతత్కథార్థోదుస్త్యజః కిన్త్వన్యేషామపి. నాపివయమేవతదర్థవిస్పృష్టాపత్యాదయః అపిత్వన్యేఽపీతి స్తుతిగర్భంసిద్ధన్త్యా హ॥యదనుచరితేతి॥ఇహలోకే,బహవోఽజనాః,యస్యాసితస్య , సుచరితమేవలీలా-తదేవ - కర్ణయోః,పీయూషం,అమృతం- తస్యవిప్రుట్కణికా - తస్యాః , సకృదదనం సేవనం, తేన,విధూతానిరస్తా , ద్వంద్వధర్మాః రాగద్వేషాదయో,యేషాం, తేఅ

తాఃకింనుసన్ధేయమస్మిన్ ॥ ౧౬ ॥ మృగయురివకపీన్ద్రం వివ్యధేలుబ్ధధర్మాస్త్రియమకృతవిరూపాం స్త్రీజితఃకా మయానామ్ । బలిమపిబలి✽మత్త్వాఽవేష్టయద్ధ్వాఙ్క్షవద్యస్తదలమసితసఖ్యైర్దుస్త్యజస్తత్కథార్థః॥౧౭॥యద నుచరితలీలాకర్ణపీయూషవిప్రుట్సకృదదనవిధూతద్వన్ద్వధర్మా వినష్టాః । సపదిగృహకుటుమ్బందీనముత్సృజ్య దీనాబహవఇవవిహఙ్గాభిక్షుచర్యాంచరన్తి ॥ ౧౮ ॥ వయమృతమితిజిహ్మవ్యాహృతంశ్రద్దధానాఃకులికరుతమి వాజ్ఞాఃకృష్ణవధ్వోహరిణ్యః । దదృశిమసకృదేతత్తన్నఖస్పర్శతీవ్రస్మరరుజ ఉపమన్త్రిన్భణ్యతామన్యవార్తా ॥ ప్రియసఖపునరాగాఃప్రేయసాప్రేషితఃకింవరయకిమనురున్ధేమాననీయోఽసిమేఽఙ్గ । నయసికథమిహాస్మాన్దు స్త్యజద్వన్ద్వపార్శ్వం సతతమురసిసౌమ్యశ్రీర్వధూస్సాకమాస్తే ॥ ౨౦ ॥ అపిబతమధుపుర్యామార్యపుత్రోఽధు నాస్తేస్మరతిసపితృగేహాన్సౌమ్యబన్ధూంశ్చ గోపాన్ । క్వచిదపిసకథానఃకిఙ్కరీణాంగృణీతేభుజమగురుసు గన్ధంమూర్ధ్న్యధాస్యత్కదాను ॥ ౨౧ ॥ శ్రీశుకఉవాచ ॥ అథోద్ధవోనిశమ్యైవంకృష్ణదర్శనలాలసాః । సా న్త్వయన్ప్రియసందేశైర్గోపీరిదమభాషత॥ ౨౨ ॥ ఉద్ధవఉవాచ॥అహోయూయంస్మపూర్ణార్థాభవత్యోలో

తఏవ-వినష్టాః అసత్తుల్యాః,అచేతనప్రాయాఃఇతియావత్ , లబ్ధాత్మస్వరూపసత్తాకాఇతి స్తుతిరప్యభిప్రేతా,సమస్తత్వేఅ వినష్టాఇతిచ్ఛేదాత్,సపదితదైవ,దీనందుఃఖితం-గృహకుటుమ్బం,విహాయ,దీనా,విహఙ్గాఇవ , భిక్షుచర్యాం,చరన్తి,సన్యాసి వత్ప్రాణధారణమాత్రంకుర్వన్తి ✽ ॥ ౧౮ ॥ ✽తర్హ్యేవంపచతుణాస్తావద్యూయంకథంతద్వశం , గతాఇత్యత్రాహ॥వ యమితి॥కృష్ణస్య హారిణవధ్వోహరిణ్యః , అజ్ఞాః-కులికరుతమివమృగవిశ్వాసకర్తుర్గానరూపశబ్దమివ-వయం,జిహ్మస్యకుటిల స్య,తస్య,వ్యాహృతంభాషణం,ఋతమితిసత్యమితి-శ్రద్దధానాః , తస్య,నఖస్పర్శైఃనఖక్షతైః తీవ్రా,స్మరరుగ్యాసాం,త థాభూతాః-సకృదేతత్ప్రణయిత్వం-దదృశిమ అద్రాక్ష్మ-అతో- హేఉపమన్త్రిన్ దూత,అన్యవార్తా , భణ్యతాంకథ్యతాం తద్వార్తయాత్వలమితిభావః ✽ ॥ ౧౯ ॥ ✽పరావృత్త్య పునరాగతంప్రత్యాహ॥ ప్రియసఖేతి॥ప్రియస్య సఖే-పునః ప్రేయ సాప్రియతమేనకృష్ణేన - ప్రేషితః- స్త్వం , మాగాః కిమాగతోఽసి కింతర్హి-అఙ్గహేభ్రమర. మమ-త్వం-మాననీయోఽసిపూ జ్యోఽసి,అతః,కింయత్కించి - దనురున్ధేభవాన్ప్రాప్తుమిచ్ఛతి-తద్వరయవృణీష్వ, ఇహ-స్థితాఇతిశేషః,అస్మాన్కథం,దు స్త్యజం-ద్వంద్వంమిథునీభావో,యస్య,తస్యభగవతః,పార్శ్వంసమీపం,నయసినేష్యసి తథాహి, హేసౌమ్య శ్రీఃలక్ష్మీర్వా మవధూః,సాకంసహైవ-తస్రాప్యురసివక్షస్యేవ , సతత-మాస్తే ✽ ॥ ౨౦ ॥ ✽అపిబతేతిహర్షేహేసౌమ్య,ఆర్యపుత్రఃశ్రీ కృష్ణః-అధునా,మధుపుర్యాం,ఆస్తేకిం -పితృభ్యాం , గేహైశ్చసహితాన్-బన్ధూన్గోపాన్ - స్మరతికిం,క్వచిదపికదాచిదపి, కిఙ్కరీణాం,నోఽస్మాకం,కథాంవార్తాం,గృణీతేకిం-కదానుకదావా , అగరువత్సుగన్ధం భుజం,నో,మూర్ధ్ని అధాస్యత్ని ధాస్యతి ✽ ॥ ౨౧ ॥ ✽అథేతి॥కృష్ణదర్శనోత్సుకాః,గోపీః,నిశామ్యదృష్ట్వా , ప్రియప్రేషితైః,సందేశైః-సాన్త్వయిష్యన్, తావ-దిదంవక్ష్యమాణం,అభాషత ✽ ॥ ౨౨ ॥ ✽తదేవాహ ॥ అహోఇత్యాదిభిష్షడ్భిః॥ నూనం,యూయం,పూర్ణార్థాఃకృ

త్తార్థాః, భవత్యో యూయం, లోకేషు, పూజితాః, ఉభయత్ర హేతుం వదంస్తా విశినష్టి, యాసాం యుష్మాకం, ఇత్థం, భగవతి వాసుదేవే, మనః, అర్పితం, నిహితమ్ ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ కథం తదర్పణమాత్రేణ పూర్ణార్థతా పూజితతా చేత్యత్రాహ ॥ దానేతి ॥ దానాదిభిః అన్యైశ్చ శ్రేయస్సాధనైః నానావిధైః, యా, భగవతి, భక్తిః, న సాధ్యతే న సాధయితుం శక్యతే, సా, భక్తిః అనుత్తమోత్కృష్టా మునీనామపి, దుర్లభా, యుష్మాభిః, దిష్ట్యా సుఖేనైవ, భగవతి, ప్రవర్తితా, దిష్ట్యా అయమస్మాకం మహానానన్ద ఇత్యర్థః ॥ తత్ర దానం సత్పాత్రే విత్తత్యాగః, తపోఽనశనాది స్వాధ్యాయో వేదాధ్యయనం, సంయమ ఇన్ద్రియనిగ్రహః, అత్ర, నాహం వేదైర్న తపసా, ఇత్యాది భగవద్వచనార్థోఽభిప్రేతః “ నాన్యః పన్థా ” ఇతి శ్రుత్యర్థశ్చ, పుత్రాదీన్, త్యక్త్వా, యద్యస్మాద్యూయం, కృష్ణాఖ్యం, పరమపురుషం, వృణీత వృతవత్యః, అతః పూర్ణార్థాః లోకపూజితాశ్చేతి సంబన్ధః ❁ ॥ ౨౪ ॥ ౨౫ ॥ ౨౬ ॥ ❁ భవతీభిరహమపి కృతార్థీకృత ఇత్యాహ ॥ సర్వాత్మభావ ఇతి ॥ హే మహాభాగాః, విరహేణ హేతునా, అధునా అధోక్షజే భవతీనాం, కర్తరి షష్ఠీ యుష్మాభిః యః సర్వాత్మభావోఽధికృతః ప్రస్తుతః, సర్వాత్మనా కరణత్రయేణ భావో భక్తిః, సర్వోఽప్యాత్మనో మనసః భావోఽభిప్రాయవిశేషః అధికృతః ప్రస్తుతః ప్రకాశిత ఇతి వా, ఏష మే మహ్యం, మహాననుగ్రహః కృతః తత్స్మరణేనాహమపి కృతార్థీకృత ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ ఏవం తాః ప్రశస్యాథ ప్రియసన్దేశశ్శ్రూయతామిత్యాహ ॥ శ్రూయతామితి ॥ హే భద్రాః భవతీనాం సుఖకరః ప్రియస్య, సన్దేశః, శ్రూయతాం. సన్దేశం విశినష్టి భర్తుః భగవతః రహస్కరః రహస్యప్రకాశకః అహం, యం సన్దేశమాదాయ, ఆగతః ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁ స్వోపస్థితి భ్రమదేహాత్మభ్రమరూపమోహశాన్తయే చిదచిదీశ్వరతత్త్వోపదేశపరాణి ప్రియసన్దేశవచనాన్యేవ సాన్త్వనరూపాణ్యాహ ॥ భవతీనామితి ॥ మే మమ, సర్వాత్మనా భావప్రధానోఽయం నిర్దేశః సర్వేషామన్తరాత్మతయా, భవతీనాం వియోగో, మద్విశ్లేషో, నాస్తి నహ్యాత్మానం వి

కపూజితాః । వాసుదేవే భగవతి యాసామిత్యర్పితం మనః ॥ ౨౩ ॥ దానవ్రతతపోహోమజపస్వాధ్యాయసంయమైః । శ్రేయోభిర్వివిధైశ్చాన్యైః కృష్ణే భక్తిర్హి సాధ్యతే ॥ ౨౪ ॥ భగవత్యుత్తమశ్లోకే భవతీభిరనుత్తమా । భక్తిః ప్రవర్తితా సాధ్వీ మునీనామపి దుర్లభా ॥ ౨౫ ॥ దిష్ట్యా పుత్రాన్పతీన్దేహాన్స్వజనాన్భవనాని చ । హిత్వావృణీత యూయం యత్కృష్ణాఖ్యం పురుషం పరమ్ ॥ ౨౬ ॥ సర్వాత్మభావోఽధికృతో భవతీనామధోక్షజే । విరహేణ మహాభాగా మహాన్మేఽనుగ్రహః కృతః ॥ ౨౭ ॥ శ్రూయతాం ప్రియసన్దేశో భవతీనాం సుఖావహః । యమాదాయాగతో భద్రా అహం భర్తూ రహస్కరః ॥ ౨౮ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ భవతీనాం వియోగో మే న హి సర్వాత్మనా క్వచిత్ । యథా భూతాని భూతేషు ఖం వాయ్వగ్నిర్జలం మహీ ॥ తథాహ్యహం మనః ప్రాణబుద్ధీన్ద్రియగుణాశ్రయః ॥ ౨౯ ॥ ఆత్మన్యేవాత్మనాఽఽత్మానం సృజే హన్మ్యనుపాలయే । ఆత్మమాయానుభావేన భూతేన్ద్రియగు

హాయ శరీరం తిష్ఠతీతి భావః ॥ సర్వకారణతయాఽపి న వియోగ ఇతి దృష్టాన్తముఖేనాహ ॥ యథేతి ॥ యథా, భూతేషు దేవమనుష్యాదిషు శరీరేషు, కార్యేషు, ఆకాశాదీని మహాభూతాని, వర్తన్త ఇతి శేషః వాయ్వగ్నిజలమితి సమాహారద్వన్ద్వైకవచననిర్దేశః యథా మహాభూతానాం తత్కార్యాణాం చ మిథో వియోగో నాస్తి కారణతయా తేషాం తేషు సమన్వయాదిత్యర్థః తథాఽహమపి మనఆదీనామాశ్రయః ఆధారః తద్విశిష్ట ఇతి యావత్ కృత్స్నజగదన్తర్యామితయా చిదచిద్వస్తుకపదార్థేషు కారణతయా సమన్వితః అత్ర ప్రాణో జీవః, ఇన్ద్రియాణి శ్రోత్రాదీని గుణాః శబ్దాదయస్తేషామాశ్రయః గుణపదేన మహ్యా ప్రాణోఽపి సఙ్గృహ్యతే వాయుపరిణామవిశేషరూపత్వాత్, అయం భావః, మహదాదిపృథివ్యన్తాచేతనవర్గశరీరకః కృత్స్నజగద్రూపేణ పరిణతోఽహమతో న వియోగః నహి కారణం విహాయ కార్యం తిష్ఠతి కారణస్యైవోత్తరోత్తరావస్థావిశిష్టస్య కార్యత్వాదితి ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁ సత్యం కార్యం న కారణాద్వియుజ్యతే, మనఆదిశరీరకత్వరూపవిశిష్టవేషేణ త్వం కృత్స్నజగదుపాదానకారణం, తథాఽపి మనఆదీనామన్యకారణకత్వాత్తు న తవ కృత్స్నజగదుపాదానత్వసిద్ధిః తథాఽఽధారోపకరణకర్మహేతుస్థితిలయకారణానామన్యత్వేఽపి చేత్యత ఆహ ॥ ఆత్మన్యేవేతి ॥ ఆత్మన్యేవేత్యనేనాధారాన్తరస్య వ్యావృత్తిః, ఆత్మనేత్యనేనోపకరణాన్తరస్య, ఆత్మానమితి సృజ్యాన్తరస్య, సృజ ఇత్యనేన నిమిత్తాన్తరస్య, అనుపాలయే హన్మీతి పదాభ్యాం స్థితిలయకారణాన్తరయోః, ఏవం న కేవలం వ్యష్టిరూపేణైవ సృజామి, అపితు, సమష్టిరూపేణాపీత్యభిప్రాయేణ భూతేన్ద్రియగుణాత్మనేత్యుక్తం, అనేన మహదాదిపృథివ్యన్తానామపి స్వోపాదానకత్వసిద్ధిః ఆత్మమాయా స్వసంకల్పః “ బహు స్యాం ప్రజాయేయేత్యేవంరూపః తస్యా, అనుభావేన ప్రభావేన హేతునా, అనేన హేత్వన్తరవ్యావృత్తిః కారణతోపయుక్తసార్వజ్ఞ్యసర్వశక్తిత్వాదిగుణయుక్తశ్చాభిప్రేతః, అత్ర “ బ్రహ్మ వనం బ్రహ్మ స వృక్ష ఆసీత్, తదాఽఽత్మానం స్వయమకురుత ” ఇత్యాది శ్రుత్యర్థోఽభిప్రేతః తత్రాధారత్వనిమిత్తత్వస్థితికారణత్వాద్యవిశిష్టబ్రహ్మగతానీ ఉపాదానత్వోపకరణత్వసృజ్యత్వవ్యష్టిసృష్టిసంహా

రకారణత్వానితు చిదచిచ్ఛరీరకబ్రహ్మగతానీతి వివేకః ॥ ౩౦ ॥ తదేవమబ్రహ్మాత్మకస్వతన్త్రత్వభ్రమో నిరస్తః అథ దేహాత్మభ్రమం నిరస్యతి ॥ ఆత్మేతి ॥ ఆత్మా జీవః, వ్యతిరిక్తః, దేహేన్ద్రియమనః ప్రాణాదిభ్య ఇతి శేషః, అత ఏవ, గుణాన్వయః, సత్త్వకః ప్రాకృతసత్త్వాదిగుణరహితః . యద్వా, గుణాన్వయ ఇతి చ్ఛేదః, వ్యతిరిక్తోఽపి, కర్మనిమిత్తో గుణానామన్వయో యస్మిన్నితి తథాభూతః, అత ఏవ, స్వతస్స్వరూపతః, శుద్ధః-నిర్మలః , అస్తు కిం తత్స్వరూపం తత్రాహ ॥ జ్ఞానమయః అన్యోన్తర ఆత్మా విజ్ఞానమయః, ఇత్యత్రేవ స్వార్థికో మయట్ జ్ఞానస్వరూప ఇత్యర్థః-యద్వా ॥ ప్రాచుర్యే మయట్ ॥ న చ జ్ఞానప్రాచుర్యమజ్ఞానాల్పత్వమవగమయతీతి శక్యం, తత్ప్రాచుర్యస్య తదల్పత్వస్యైవ వ్యావర్తకత్వాత్ , వ్యతిరిక్తస్య కథం న తథా ప్రతీతిః కథం వా దేవోఽహం మనుష్యోఽహం సుప్తోఽహం కిల విలలాప సుఖమహమస్వాప్సమిత్యాదిరూపేణ ప్రతీతిస్తత్రాహ ॥ సుషుప్తీతి ॥ మాయావృత్తిభిః-ప్రకృతిపరిణామభూతమనోవ్యాపారవిశేషాత్మికాభిః . జాగ్రత్స్వప్నసుషుప్తిభిః, దేవాదిశరీరాత్మతాదాత్మ్యాదివిషయాభిః, దేవాదిరూపేణ ప్రతీయత ఇత్యర్థః , తత్ర-జాగ్రన్మాయావృత్తిః బాహ్యేన్ద్రియద్వారా బాహ్యవిషయగోచరాఽన్తరసుఖదుఃఖాదిగోచరా చ, న తు వ్యతిరిక్తాత్మస్వరూపగోచరా . అతో దేవోఽహం ఇచ్ఛామి ద్వేష్మి సుఖ్యహం దుఃఖ్యహమితి ప్రతీతిః , స్వప్నవృత్తిస్తు తద్దశాయాం తత్తత్స్వప్నద్రష్టృకర్మానుగుణం తదేకకరణతయా తత్కాలమాత్రావస్థాయితయా చ పరమపురుషసృష్టచక్షురాదీన్ద్రియద్వారికా అద్వారికా వా తదేకానుభావ్యతత్కాలమాత్రావస్థాయిపరమపురుషసృష్టవిషయదేహాదిగోచరా న తు వ్యతిరిక్తాత్మగోచరేతి తదా న తథా ప్రతీతిః, సుషుప్తౌ తు యద్యపి న మనసోఽపి వ్యాపారః . అత ఏవ-న దేవాద్యాకారప్రతీతిః . ఏవం చ వ్యతిరిక్తాత్మస్వరూపప్రతీతిరపి సులభా తథాఽప్యప్రబోధమహమిత్యేవ ప్రకాశతే . న తు దేహేన్ద్రియాదిభ్యో వ్యతిరిక్తోఽహమితి . ప్రతియోగిగ్రాహకమనోవ్యాపారాభావాత్ప్రతియోగిన ఏవాప్రతీతేః యద్యపి సుషుప్తావహమితి ప్రతీతిర్న మాయావృత్తిస్తథాఽపి ఛత్రిన్యాయేన మాయావృత్తిరిత్యుక్తమ్ ॥ ౩౧ ॥ తదేవం సంసృతిహేతుభూతదేహాత్మభ్రమాదిర్మనఃపారవశ్యకృత ఇత్యుక్తం భవతి . కథం తర్హి తత్పారవశ్యనివృత్తిరిత్యపే

ణాత్మనా ॥ ౩౦ ॥ ఆత్మా జ్ఞానమయశ్శుద్ధో వ్యతిరిక్తో గుణాన్వయః । సుషుప్తిస్వప్నజాగ్రద్భిర్మాయావృత్తిభిరీయతే ॥ ౩౧ ॥ యేనేన్ద్రియార్థాన్ధ్యాయేత మృషా స్వప్నవదుత్థితః । తన్నిరున్ధ్యాదిన్ద్రియాణి వినిద్రః ప్రత్యపద్యత ॥
ఏతదన్తస్సమామ్నాయో యోగస్సాఙ్ఖ్యం మనీషిణామ్ । త్యాగస్తపో దమస్సత్యం సముద్రాన్తా ఇవాపగాః ॥ ౩౩ ॥

క్షాయాం తన్నియమనే నైవేత్యాహ ॥ యేనేతి ॥ ఉత్థితః-స్వప్నాదితి విభక్తిపరిణామేన సన్నిహితత్వాత్సంబధ్యతే . ప్రబుద్ధః స్వప్నవత్ స్వప్నార్థానివ . యేన మాయాపరిణామభూతేన మనసా . ఇన్ద్రియార్థాన్ శబ్దాదివిషయాన్-మృషా సంప్రత్యవిద్యమానానపి-పూర్వమనుభూతాననుభూతాన్ననుభూతసజాతీయాన్ దుర్లభాన్- ధ్యాయేత-తన్మనో నిరుద్ధ్యాన్నియచ్ఛేదితి సంబన్ధః ॥ ధ్యాయతో విషయాన్పుంసస్సఙ్గస్తేషూపజాయతే । సఙ్గాత్సంజాయతే కామః ॥ ఇత్యుక్తరీత్యా విషయధ్యానస్య సంసారాపాదకత్వాత్ మనసో బన్ధకత్వమితి యేనేన్ద్రియార్థానిత్యనేనోక్తం ॥ యేనేత్యపాత్తం మనో నిరుణద్ధి ॥ యేన చేన్ద్రియాణి బాహ్యేన్ద్రియాణి . ప్రత్యపద్యత ప్రాప్నోతి . కథంభూతః. వినిద్రః అనేన నిరుద్ధ్యాత్-యద్వా తన్మన ఇన్ద్రియాణి చేతి శేషః వినిద్రః దేహాత్మభ్రమరహితః . అన్తర్బాహ్యేన్ద్రియాణి-నిరుద్ధ్యాత్ . ప్రత్యపద్యతేత్యస్య మామిత్యాదిః. యేనని రుద్ధేన మనసా మాం యథావజ్జానీయాదిత్యర్థః ॥ యద్వా ॥ యదిన్ద్రియం తత్ తైః తేభ్యోపి విషయేభ్యో ధ్యానేభ్యః-ఇన్ద్రియాణి నిరుద్ధ్యాత్ . యద్యేన్ద్రియాణి తత్ప్రవృత్తిరహితాని భవేయుః తథా నిరుద్ధ్యాదిత్యర్థః . అనేన మనసో బాహ్యేన్ద్రియనియమ ఉక్తః కథంభూతః వినిద్రః-పూర్వవదర్థః . అనేన మనోనియమనోపయుక్తం దేహాత్మభ్రమరహిత్యముక్తం . ఏవమన్తరిన్ద్రియనియమ ఉక్తః కథమేతదుభయం లభ్యం . తత్రాహ ॥ ప్రత్యపద్యత-మామితి పూర్వవచ్ఛేదః . మాం ప్రత్యపద్యతేత్యర్థః-మద్విషయజ్ఞానేన తత్సులభమితి భావః ॥ ౩౨ ॥ కిం మనోనియమనేనేత్యత్రాహ ॥ ఏతదన్త ఇతి ॥ సమామ్నాయాదయః-సత్యాన్తాః . ఏతదన్తాః మనోనియమనాన్తాః-అన్తః ఫలం . మనోనియమనఫలా ఇత్యర్థః . ఏతదన్త ఇత్యేకవచనం సమామ్నాయాదిప్రత్యేకాభిప్రాయకం-నియమితే చ మనసి మత్ప్రాప్తిః సులభేతి భావః . తత్ర దృష్టాన్తమాహ ॥ సముద్రాన్తా ఇవాపగా ఇతి ॥ సముద్రపర్యన్తగమనమేవ నదీభిః కార్యం . తతస్తత్ప్రాప్తిర్యథా సులభా . తద్వద్విషయాన్తరేభ్యో మన ఆకృష్య మయి నియన్తవ్యం, తతో మత్ప్రాప్తిరయత్నలభ్యేతి తాత్పర్యం ॥ యద్వా ॥ ప్రత్యపద్యతేతీన్ద్రియనియమస్య యథావత్స్వవిషయకజ్ఞానం ఫలమితి సూచితం-తదేవ సదృష్టాన్తం వివృణోతి ॥ ఏతదన్త ఇతి ॥ సమామ్నాయ ఉపదేశః-వేదార్థజ్ఞానానుష్ఠానసేవా . యోగః వివేకాదిసాధనసప్తకానుగృహీతః సాఙ్ఖ్యం ప్రత్యగాత్మయాథాత్మ్యావలోకనం . త్యాగో దానం-తపోఽనశనాది . దమ ఇన్ద్రియనిగ్ర

హః-సత్యం సత్యావచనమ్ ✽ ॥ ౩౩ ॥ ✽ యద్యప్యుక్తరీత్యా త్వద్వియోగో నాస్తి-తథాపి నిరతిశయసుఖావహం రూపం కిం న దర్శయసీత్యత్రాహ ॥ యత్త్వితి ॥ హే ప్రియాః - అహం భవతీనాం దృశాం - దూరే వర్తే, ఇతి యత్-తత్తు - మదనుధ్యానకామ్యయా మదనుధ్యానార్థం-తచ్చ మనసః-సన్నికర్షార్థమ్ ✽ ॥ ౩౪ ॥ ✽ కించ చక్షుర్గోచరే స్త్వయ్యనుధ్యానం మనస్సన్నికర్షశ్చ న లభత ఇత్యతో నేత్యాహ ॥ యథేతి ॥ ప్రేష్ఠే ప్రియతమే-దూరచరే సతి-తస్మి-న్యథా-స్త్రీణాం-మన.ఆవిశ్య-వర్తతే-స్థిరతయేతి శేషః, తథా-తాసాం, చేత-స్సన్నికృష్టే-ఽక్షిగోచరే చ-ప్రియతమే-న వర్తతే ✽ ॥ ౩౫ ॥ ✽ కిం త్వదనుధ్యానేన మనస్సన్నికర్షేణ చ సాధ్యమిత్యత ఆహ ॥ మయీతి ॥ విముక్తా-అశేషా, వృత్తయః వ్యాపారాః-యస్మాత్త-ద్యన్మన-స్తన్మయి-కృత్స్నం కార్త్స్న్యేన-నివేశ్య-మామేవ-నిత్య- మనుస్మరన్త్యో-ఽచిరాదేవ, మాం, ముపైష్యథ ప్రాప్స్యథ ✽ ॥ ౩౬ ॥ ✽ వ్యామోహననాత్ర మేతదిత్యతో నిదర్శయతి ॥ యా ఇతి ॥ హే కల్యాణ్యః-యాః స్త్రియో, వ్రజ ఏవా- స్థితాః-భర్త్రాది ప్రతిబన్ధాదితి భావః వనే క్రీడతా-మయా సహ-నలబ్ధః-రాసః క్రీడా, యాభిః, తథాభూతాః మద్వీర్యాణాం మచ్చేష్టితానాం - అనుచిన్తయా - మామేవా - పుః-ఖలు ✽ ॥ ౩౭ ॥ ✽ ఏవమితి ॥ ఇత్థం-ప్రియతమేన, భగవతా-ఆదిష్టం-శ్రుత్వా- తస్య, సన్దేశేనా-గతా-స్మృతి-ర్యాసాం-తాః-వ్యక్త్యామేన ద్వితీయా-ప్రీతాహృష్టాః-ఉద్ధవ, మూచుః ✽ ॥ ౩౮ ॥ ✽ దిష్ట్యేతి ॥ యదూనా-మహితశ్శత్రు-రఘకృద్దుఃఖకృ,త్కంసః-హతః కిల-ఏతద్దిష్ట్యా అయమస్మాకం మహానానన్ద ఇత్యర్థః ॥ లబ్ధాః-సర్వే-అర్థాః పురుషార్థా-యై-స్తై- రాప్తైర్మిత్రైస్సహా, చ్యుతో-ఽధునా, కుశల్యా,స్తే కిల ✽ ॥ ౩౯ ॥ ✽ కచ్చిదితి ॥ హే సౌమ్య, గదాగ్రజః కృష్ణః పురయోషితాం స్నిగ్ధం చ త-త్సవ్రీడ

యత్త్వహం భవతీనాం వై దూరే వర్తే ప్రియో దృశామ్ । మనసస్సన్నికర్షార్థం మదనుధ్యానకామ్యయా ॥ ౩౪ ॥ యథా దూరచరే ప్రేష్ఠే మన ఆవిశ్య వర్తతే । స్త్రీణాం చ న తథా చేతస్సన్నికృష్టేఽక్షిగోచరే ॥ ౩౫ ॥ మయ్యావేశ్య మనః కృత్స్నం విముక్తాశేషవృత్తయః । అనుస్మరన్త్యో మాం నిత్యమచిరాన్మాముపైష్యథ ॥ ౩౬ ॥ యా మయా క్రీడతా రాత్ర్యాం వనేఽస్మిన్వ్రజ ఆస్థితాః । అలబ్ధరాసాః కల్యాణ్యో మాఽఽపుర్మద్వీర్యచిన్తయా ॥ ౩౭ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఏవం ప్రియతమాదిష్టమాకర్ణ్య వ్రజయోషితః । తమూచురుద్ధవం ప్రీతాస్తత్సన్దేశాగతస్మృతీః ✽ ॥ ౩౮ ॥ గోప్య ఊచుః ॥ దిష్ట్యా కిల హతః కంసో యదూనామహితోఽఘకృత్ । దిష్ట్యాఽఽప్తైర్లబ్ధసర్వార్థైః కుశల్యాస్తేఽచ్యుతోఽధునా ॥ ౩౯ ॥ కచ్చిద్గదాగ్రజస్సౌమ్య కరోతి పురయోషితామ్ । ప్రీతిం నస్స్నిగ్ధసవ్రీడహాసోదారేక్షణార్చితః ॥ ౪౦ ॥ కథం రతివిశేషజ్ఞః ప్రియశ్చ పురయోషితామ్ । నానుబధ్యేత తద్వాక్యైర్విభ్రమైశ్చానుభావితః ॥ ౪౧ ॥ అపి స్మరతి నస్సాధో గోవిన్దః ప్రస్తుతే క్వచిత్ । గోష్ఠీమధ్యే పురస్త్రీణాం గ్రామ్యాస్స్వైరకథాన్తరే ॥ ౪౨ ॥ తాః కిం నిశాస్స్మరతి యాసు తదా ప్రియాభిర్బృన్దావనే కుముదకున్దశశాఙ్కరమ్యే । రేమే క్వణచ్చరణనూపురరాసగోష్ఠ్యామస్మాభిరీడితమనోజ్ఞకథః కదాచిత్ ॥ ౪౩ ॥ అప్యేష్యతీహ దాశార్హస్తప్తాస్స్వకృతయా శుచా । సఞ్జీవయన్ను నో గాత్రైరిన్ద్రో వనమివామ్బుదైః ॥ ౪౪ ॥ కస్మాత్కృష్ణ ఇహాయాతి ప్రాప్తరాజ్యో హతాహితః । నరేన్ద్రకన్యా ఉద్వాహ్య ప్రీతస్సర్వసుహృద్వృతః ॥ ౪౫ ॥ కిమస్మాభిర్వనౌకోభిరన్యాభిర్వా మహాత్మనః । శ్రీపతేరాప్తకామస్య క్రి

హాసేనోదారం-ఈక్షణం- తేనా-ర్చితో బహుమతో-వశీకృత ఇతి భావః ॥ తాసాం - ప్రీతి, మస్మాసు కర్తవ్యాం-కరోతి కచ్చిదితీష్టప్రశ్నే ✽ ॥ ౪౦ ॥ ✽ ననుస్వతన్త్రస్స కథం తద్వశస్స్యాదత ఆహుః ॥ కథమితి ॥ తద్వాక్యైః-తద్విభ్రమైశ్చా - నుభావితః వశీకృతః-కథం, నానుబధ్యేత-అనుబధ్యేతైవేత్యర్థః ✽ ॥ ౪౧ ॥ ✽ అపీతి ॥ హే సాధో, పురస్త్రీణాం గోష్ఠీమధ్యే- తత్రాపి - గ్రామ్యస్వైరకథాన్తరే- గ్రామేషు భవా గ్రామ్యా జనా - స్తేషాం సమ్బన్ధి యద్యాదృచ్ఛికకథాన్తరం - తస్మి-న్ప్రస్తుతే అధికృతే సతి- తథా, నోఽస్మాన్-స్మరతి కిం-ప్రాధాన్యేన నాస్మాన్స్మరత్యేవ-యదృచ్ఛయాఽపి స్మరతి కిమిత్యర్థః ✽ ॥ ౪౨ ॥ ✽ పునరన్యా ఊచుః ॥ తాః కిమితి ॥ కుముదైః, కున్దైః, శశాఙ్కేన చ రమ్యే, బృన్దావనే క్వణన్తి-చరణనూపురాణి, యస్యాం, రాసగోష్ఠ్యాం-అస్మాభిః-ప్రియాభి-రీడితాః-మనోజ్ఞాః, కథాః, యస్య-తథా, యాసు నిశాసు, రేమే- తాః కదాచిత్-కిన్ను- స్మరతి ✽ ॥ ౪౩ ॥ ✽ అప్యేష్యతీతి ॥ ఆగమిష్యతి కిం-స్వనిమిత్తేన-శోకేన-సంతప్తాః -నో ఽస్మాన్, దాశార్హః కృష్ణః, దాశార్హేతి పాఠే- హే ఉద్ధవ-స్వకరస్పర్శాదిభిః సంజీవయిష్యతి కిం-యథా, వన-మిన్ద్రో, ఽమ్బుదైః-సఞ్జీవయతి-తద్వత్ ✽ ॥ ౪౪ ॥ ✽ అన్యా ఊచుః ॥ కస్మాదితి ॥ అనన్యగతిత్వేన పూర్వమత్రోషితవా-నధునా తు - ప్రాప్తం రాజ్యం యేన-హతా - అహితాశ్శత్రవో-యేన-తథాభూతః నరేన్ద్రకన్యా-ఉద్వాహ్య, ప్రీతః సుహృద్భిశ్చ- వృతః-కస్మాద్ధేతోః, ఇహ ఆగమిష్యతి ✽ ॥ ౪౫ ॥ ✽ అన్యాస్తు పరమార్థమూచుః ॥ కిమస్మాభిరితి ॥ వనవాసినీభిః, పురయోషిద్భి ర్వా-మహాత్మనః - కృష్ణస్య కిం కో వా, ఽర్థః ప్రయోజనం-క్రియతే న కిం-చిత్ప్రయోజనమిత్యర్థః-తత్ర హేతుం బ్రువత్యో విశిషన్తి ॥ మహాత్మనః, శ్రియః పతేః-తదప్యాస్తాం, స్వత ఏవ, అవాప్తసమస్తకామ

స్య * ॥ ౪౬ ॥ * అస్యాః పురరాహుః॥ పరం సౌఖ్యమితి॥ యత్పిఙ్గళాఖ్యా వేశ్యా, ప్రాహ-నైరాశ్యం-పరమం-సౌఖ్యం హీతి-త, జానతీనామపి-నోఽస్మాకం-తథాఽపి నైరాశ్యస్య సుఖహేతుత్వదర్శనేఽపి కృష్ణవిషయే - ఆశా-దురత్యయా-అపరిహార్యా * ॥ ౪౭ ॥ * యుక్తం చైతదితి కాశ్చిదాహుః॥ క ఇతి॥ ఉత్తమశ్లోకస్య-సంవిదమేకాన్తవార్తాం-త్యక్తుం-కో జన, ఉత్సహేత-నకోఽప్యుత్సహేతేత్యర్థః ॥ తత్సంవిత్త్యాగానుత్సాహమేవ దృష్టాన్తముఖేన దర్శయన్త్యస్తం విశింషన్తి॥ శ్రీః లక్ష్మీః, అనిచ్ఛతోఽకామయమానస్యాపి అస్యోత్తమశ్లోకస్యాఙ్గాదురస్థలాత్క్వచిత్కదాచిదపి-నచ్యవతే * ॥ ౪౮ ॥ * కించ తద్విస్మృతౌ తు నాస్మాకం దుఃఖమస్తి-సా పి న సంభవతీత్యాహుస్త్రిభిః॥ సరిచ్ఛైలేతి ॥ ప్రభో హే ఉద్ధవ సఙ్కర్షణసహితేన, కృష్ణేన, సరిదాదయ-ఆచరితాస్సేవితాః * ॥ ౪౯ ॥ * తతః కిమిత్యత ఆహుః, పునః పునః, నన్దగోపసుతం, స్మారయన్తి, బత, కైరిఙ్గైరిత్యత ఆహుః, శ్రీనికేతైః శ్రియః సౌన్దర్యసంపదో, నికేతైః ఆశ్రయైః, తస్య భగవతః, పదకైః, పదానీవ పదకాని “ ఇవే ప్రకృతికృతా,, వితి క ప్రత్యయః-తైః-స్మారయన్తీతి పూర్వేణ సంబన్ధః-అతస్తం విస్మర్తుం నైవ శక్నుమః * ॥ ౫౦ ॥ * కించ॥ గత్యాదిభిః-హృతా-ధీః-యాసాం-తా-వయం - కథం - తం కృష్ణం విస్మరామహే ॥ తతశ్చ స్మారకైరిఙ్గైస్తత్స్మృతిరవర్జనీయా - తతశ్చ దుఃఖమపీతి భావః * ॥ ౫౧ ॥ * తతశ్చేదం దుఃఖం స ఏవ భగవానపనుదత్విత ప్రార్థయన్తే॥ హే నాథేతి ॥ బుద్ధ్యా సన్నిధాపితస్య భగవతస్సంబోధనాని హే నాథేత్యాదీని- వృజినార్ణవే దుఃఖాబ్ధౌ-మగ్నం-గోకులమ్-ఉద్ధర - నాహం శక్త ఇత్యత్ర సంబోధయన్తి॥ హే నాథేతి ॥ ఈశ్వరస్య తవ కిమశక్యమితి భావః ॥ నన్వీశ్వరో నిగృహ్ణాత్యపీత్యత ఆహుః॥ హే రమానాథేతి “ లక్ష్మ్యా సహ హృషీకేశో దేవ్యా కారుణ్యరూపయా - రక్షకస్సర్వసిద్ధాన్తే ,, ఇత్యుక్తరీత్యా కేవలకారుణ్యమూర్త్యా పురుషకారభూతయా లక్ష్మ్యా నిత్య

యతేఽఙ్గ్రోమహాత్మనః॥ ౪౬ ॥ పరం సౌఖ్యం హి నైరాశ్యం స్వైరిణ్యప్యాహ పిఙ్గళా । తజ్జానతీనాం నః కృష్ణే తథాప్యాశా దురత్యయా॥ ౪౭ ॥ క ఉత్సహేత సంత్యక్తుముత్తమశ్లోకసంవిదమ్ । అనిచ్ఛతోఽపి యస్య శ్రీరఙ్గాన్న చ్యవతే క్వచిత్॥ ౪౮ ॥ సరిచ్ఛైలవనోద్దేశా గావో వేణురవా ఇమే । సఙ్కర్షణసహాయేన కృష్ణేనాచరితాః ప్రభో॥ ౪౯ ॥ పునః పునస్స్మారయన్తి నన్దగోపసుతం బత । శ్రీనికేతైస్తత్పదకైర్విస్మర్తుం నైవ శక్నుమః॥ ౫౦ ॥ గత్యా లలితయోదారహాసలీలావలోకనైః । మాధ్వ్యా గిరా హృతధియః కథం తద్విస్మరామహే * ॥ ౫౧ ॥ హే నాథ హే రమానాథ వ్రజనాథార్తినాశన । మగ్నముద్ధర గోవిన్ద గోకులం వృజినార్ణవే॥ ౫౨ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ॥ తతస్తాః కృష్ణసన్దేశైర్వ్యపేతవిరహజ్వరాః । ఉద్ధవం పూజయామాసుర్జ్ఞాత్వాఽఽత్మానమధోక్షజమ్॥ ౫౩ ॥ ఉవాస కతిచిన్మాసాన్గోపీనాం వినుదన్ శుచః । కృష్ణలీలాకథాం గాయన్రమయామాస గోకులమ్॥ ౫౪ ॥ యావన్త్యహాని నన్దస్య వ్రజేఽవాత్సీత్స ఉద్ధవః । వ్రజౌకసాం క్షణప్రాయాణ్యాసన్కృష్ణస్య వార్తయా॥ ౫౫ ॥ సరిద్వనగిరిద్రోణీర్వీక్ష * న్కుసుమితాన్ద్రుమాన్ । కృష్ణం సంస్మారయన్రేమే హరిదాసో వ్రజౌకసామ్॥ ౫౬ ॥ దృష్ట్వైవమాది గోపీనాం కృష్ణావేశాత్మవిక్లవమ్ । ఉద్ధవః పరమప్రీతస్తా నమస్యన్నిదం జగౌ॥ ౫౭ ॥ ఏతాః పరం తనుభృతో భువి గోపవధ్వో గో

యుక్తస్య తవానుగ్రహ ఏవోచిత ఇతి భావః ॥ నన్వేవమపి కాంశ్చిన్నిగృహ్ణాస్యేవ దృశ్యే ఇత్యత్రాహుః॥ వ్రజనాథేతి ॥ వ్రజం త్వనుగృహ్ణాస్యేవ దృశ్యస ఇత్యభిప్రాయః-తమేవావిష్కుర్వన్తి॥ హే ఆర్తినాశనేతి ॥ విషజలాశయవ్యాళరాక్షసవర్షమారుతప్రయుక్తపీడాహారిత్వం బహుశో దృష్టమితి భావః * ॥ ౫౨ ॥ * తత ఇతి॥ తా గోప్యః శ్రీకృష్ణస్య-సందేశైః వాచికైః - వ్యపేతో విరహజ్వరో యాసాం తాః- అధోఽక్షజం కృష్ణ-మాత్మానం సర్వాన్తరాత్మానం - జ్ఞాత్వా - కృష్ణసందేశైరధోక్షజమాత్మానం జ్ఞాత్వా వ్యపేతో విరహజ్వరో యాభిస్తా ఇతి వా-ఉద్ధవం-పూజయామాసుః * ॥ ౫౩ ॥ ఉవాసేతి॥ శుచః దుఃఖాని-వినుదన్నపనయన్-రమయామాస సుఖయామాస * ॥ ౫౪ ॥ * యావన్తీతి॥ ఉద్ధవో నన్దస్వామికే-వ్రజే యావన్త్య-హాని దినాన్య, వాత్సీత్ ఉవాస-తావన్త్యహాని-శ్రీకృష్ణస్య, వార్తయా, క్షణతుల్యాని, బభూవుః * ॥ ౫౫ ॥ * సరిదితి ॥ సరిదాదీ-న్పశ్యన్-తేషు-ప్రత్యేకం-కృష్ణలీలాప్రశ్నాదిభిః-తం-వ్రజౌకసాం-స్మారయ-న్రేమే * ॥ ౫౬ ॥ * దృష్ట్వేతి ॥ ఏవం ప్రదర్శిత-మాది-ర్యస్య-తద్గోపీనాం-కృష్ణావేశేన, ఆత్మనో మనసో-విక్లబం వైక్లబ్యమధార్ష్ట్యం- దృష్ట్వా-నితరాం - ప్రీతః- ఉద్ధవ, స్తా గోపీ-ర్నమస్యన్ నమస్కుర్వన్, ఇదం వక్ష్యమాణం - జగౌ - ఉత్తమస్యాత్మనో గోపస్త్రీ నమస్కృతిరన్యాయ్యా న భవతీతి ద్యోతయితుం తాసాం మహత్త్వం పఞ్చభిర్జగావిత్యర్థః * ॥ ౫౭ ॥ * ఏతా ఇతి॥ ఏతాః గోపవధ్వః - పరం కేవలం-తనుభృతః సకలజన్మానః తత్ర హేతుం వదన్ గోపవధూర్విశినష్టి ॥ ఏవమిత్థం - మాత్మని సర్వాన్తరాత్మని గోవిన్ద ఏవ-రూఢః-భావః ప్రేమా త్మకో - యాసాం-తాః-కిం తస్తావతైవ తనుభృత్త్వమిత్యత ఆహ॥ యత్ యస్మాత్, భవభియో ముముక్షవః - మునయః శుభాశ్రయమననశీలాః-వయమపి భక్తాశ్చ స్మదాదయః- వాఞ్ఛన్తి, రూఢభావమితి విభక్తివిపరిణామేన సంబన్ధః - యద్రూఢభావత్వమితి వా-యత ఏవ

మతః అనన్తస్య గోవిన్దస్య - కథాసు - రసోఽనురాగో - యస్య, తస్య, బ్రహ్మజన్మభిః శౌక్లసావిత్రయాజ్ఞికైస్త్రిభిః, కిం కోఽతిశయః, అనన్తకథాసురసోఽనురాగో యస్య, రసవత్త్వమేవాతిశయావహం నతు బ్రహ్మజన్మ నేతిభావః ॥ యద్వా ॥ అనన్తకథారసస్య - బ్రహ్మజన్మభిశ్చతుర్ముఖజన్మభిరపీత్యర్థః ॥ ౫౮ ॥ ననువర్ణాశ్రమధర్మానుగ్రాహ్యాసిరూఢభావ - స్తదభావేఽపేక్షమాభిర్లబ్ధ ఇత్యఘటితఘటనదక్షేనైశ్వర్యస్వయమేవస్వప్రాప్తౌ కేనాపివ్యాజేన హేతురితిసంభావయన్నాహ ॥ క్వేమా ఇతి ॥ ఇమాః స్త్రియః - జాత్యాపి నిహీనా ఇతిభావః - వనచరా ఇత్యనేన సత్సఙ్గాదిసాధనాద్యభావోఽభిప్రేతః, వ్యభిచారశీలా ఇత్యనేన బాధకసద్భావః, ఏవంవిధానాం సర్వథాఽధికారరహితానాం - పరమాత్మని కృష్ణే - నిరూఢభావః - క్వ, దుర్ఘటమేతదితిభావః - యద్యప్యేవం - తథాపీశ్వరః, స్వాత్మయాథాత్మ్యమజానతోఽప్యనుభజతః - కేనాపిభావేన, అనువర్తమానస్య - సాక్షాత్స్వయమేవ - శ్రేయ - స్తనోతి - నను ఖలు - అవిదుషామపి శ్రేయః కార్యకరత్వే దృష్టాన్తమాహ ॥ అగదేతి ॥ యథా, అగదరాజ ఔషధశ్రేష్ఠః - ఉపయుక్తః భుక్తః - ఆరోగ్యం - తనోతి - తద్వత్ ॥ ౫౯ ॥ అత్యన్తాపూర్వశ్చాయం గోపీషు భగవతః ప్రసాద ఇత్యాహ ॥ నాయమితి ॥ అఙ్గే వక్షసి - అహో - నితాన్తరతేః - నితాన్తైకాన్తా, రతిర్యస్యాః, తస్యాః, శ్రియః లక్ష్మ్యాః - నాయం, ప్రసాదోఽనుగ్రహోఽస్తి నళినగన్ధో, రుకాన్తిశ్చ, యాసాం - తాసాం - స్వర్యోషితాం స్వర్గాఙ్గనానాం - అప్సరసామపి నాస్తి, అన్యా ఇతర స్త్రియస్తు - కుతః - ప్రసాదవిషయా ఇతి శేషః దూరతో నిరస్తా ఇతిభావః - కోఽసౌ ప్రసాదః - యః శ్రియా స్వర్యోషిద్భిశ్చ న లబ్ధ, ఇత్యత్రాహ ॥ రాసోత్సవ ఇతి ॥ రాసక్రీడాయాం - కృష్ణస్య - భుజదణ్డాభ్యాం - గృహీత ఆలిఙ్గి

విష్ట ఏవమఖిలాత్మనిరూఢభావాః । వాఞ్ఛన్తి యద్భవభియో మునయో వయం చ కిం బ్రహ్మజన్మభిరనన్తకథారసస్య ॥ ౫౮ ॥ క్వేమాః స్త్రియో వనచరా వ్యభిచారశీలాః కృష్ణే క్వ చైష పరమాత్మని రూఢభావః । నన్వీశ్వరోఽనుభజతోఽవిదుషోఽపి సాక్షాచ్ఛ్రేయస్తనోత్యగదరాజ ఇవోపయుక్తః ॥ ౫౯ ॥ నాయం శ్రియోఽఙ్గ ఉ నితాన్తరతేః ప్రసాదః స్వర్యోషితాం నలినగన్ధరుచాం కుతోఽన్యాః । రాసోత్సవేఽస్య భుజదణ్డగృహీతకణ్ఠలబ్ధాశిషాం య ఉదగాద్వ్రజవల్లవీనామ్ ॥ ౬౦ ॥ ఆసామహో చరణరేణుజుషామహం స్యాం బృన్దావనే కిమపి గుల్మలతౌషధీనామ్ । యా దుస్త్యజం స్వజనమార్యపథం చ హిత్వా భేజుర్ముకున్దపదవీం శ్రుతిభిర్విమృగ్యామ్ ॥ ౬౧ ॥ యా వై శ్రియాఽర్చితమజాదిభిరాప్తకామైర్యోగేశ్వరైరపి యదాత్మని రాసగోష్ఠ్యామ్ । కృష్ణస్య తద్భగవతశ్చరణారవిన్దం న్యస్తం స్తనేషు విజహుః పరిరభ్య తాపమ్ ॥ ౬౨ ॥ వన్దే నన్దవ్రజస్త్రీణాం పాదరేణుమభీక్ష్ణశః । యాసాం హరికథోద్గీతం పునాతి భువనత్రయమ్ ॥ ౬౩ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ అథ గోపీరనుజ్ఞాప్య యశోదాం నన్దమేవ చ । గోపానామన్త్ర్య దాశార్హో యాస్యన్నారురుహే రథమ్ ॥ ౬౪ ॥ తం నిర్గతం సమాసాద్య నానోపాయనపాణయః । నన్దాదయోఽనురాగేణ ప్రావోచన్నశ్రులోచనాః ॥ ౬౫ ॥ మనసో వృత్తయో నః స్యుః కృష్ణపాదామ్బుజాశ్రయాః । వా

తః, కణ్ఠః, తేన - లబ్ధా - ఆశిషో - యాభి, స్తాసాం, గోపీనాం - ముదగాదావిర్బభూవ, వల్లవీనాం మధ్యే ఉదగాజ్జగావిత్యేషః ॥ ౬౦ ॥ కించాసాం భాగ్యం సర్వేషాం దుర్లభమేవ, మమ త్వేతావత్ప్రార్థ్యమిత్యాహ ॥ ఆసామితి ॥ ఆసాం గోపీనాం చరణరేణుజుషాం, గుల్మలతౌషధీనాం మధ్యే, అహం - కిమపి - స్యాం, కేనాపి తృణకీటాదిరూపేణ తచ్చరణరేణుసంస్పర్శయోగ్యో భవేయమిత్యర్థః, తత్ర హేతుం వదన్ తా విశినష్టి ॥ యా ఇతి ॥ యాః గోప్యః, స్వజన - మార్యాణాం పన్థానం ధర్మం, హిత్వా, శ్రుతిభిః, విమృగ్యాం, ముకున్దస్య - పదవీం భేజుః - ముకున్దస్వరూపరూపగుణానుచిన్తనపరా బభూవురిత్యర్థః ॥ ౬౧ ॥ పునస్తా విశినష్టి ॥ యా వా ఇతి ॥ యద్భగవతః కృష్ణస్య, చరణారవిన్దం - రాసగోష్ఠ్యాం, స్తనేషు - న్యస్తం నిహితం - తద్యా, గోప్యః - పరిరభ్య, తాప, మాన్తరం - బాహ్యం చ జహురితి సంబన్ధః ॥ చరణారవిన్దం విశినష్టి ॥ శ్రియా లక్ష్మ్యా - అర్చితం - తథా, ఆప్తకామైః రజాదిభిశ్చతుర్ముఖాదిభిశ్చ, తథా - యోగేశ్వరైః, రాత్మని చిత్తే చార్చితమ్ ॥ ౬౨ ॥ ఇత్థం వ్రజౌకసాం నమస్కారార్హతాం ప్రతిపాద్య నమస్కరోతి ॥ వన్దే ఇతి ॥ అభీక్ష్ణశః పునః పునః - నన్దవ్రజస్థానాం, స్త్రీణాం, పాదరజో - వన్దే సేవే - కథంభూతానాం - యాసాం నన్దవ్రజస్త్రీణాం - హరికథోద్గీతం, ఉద్గీతమితి భావే క్తః హరికథోద్గానం, లోకత్రయం - పునాతి - తథాభూతానామ్ ॥ ౬౩ ॥ అథేతి ॥ అనుజ్ఞాప్య అనుజ్ఞాం యాచిత్వా - ఆమన్త్ర్య పృష్ట్వా, దాశార్హ ఉద్ధవః - యాస్యన్ “ లక్షణహేత్వో ” రితి శత్రాదేశః - యాతుం - రథ - మారురోహ ॥ ౬౪ ॥ తమితి ॥ నిర్గతం వ్రజాన్నిష్క్రాన్త - ముద్ధవం - సమాసాద్య, అనురాగేణ, ప్రోచుః - కథంభూతాః - నానావిధాన్యుపాయనాని అర్హణవస్తూని - పాణిషు - యేషాం, అశ్రూణి లోచనయోర్యేషాం - తథాభూతాః ॥ ౬౫ ॥ ఉక్తిమేవాహ ॥ మనస ఇతి ॥ నోఽస్మాకం - మనసో వృత్తయః - కృష్ణపాదామ్బుజవిషయాః - స్యుః, వాచస్తు, తన్నామ్నా, మభిధా

యిన్య-స్స్త్రియః, కాయా దేహాస్తు-తన్నమస్కారాదిషు, ప్రవణాః స్యుః ❀ ॥ ౬౬ ॥ ❀ కర్మభిరితి ॥ యత్ర క్వచి దీశ్వరేచ్ఛయా-కర్మానుగుణయా-కర్మభిః పుణ్యాపుణ్యాత్మకైః, భ్రామ్యమాణానాం సంసరతా-మస్మాకం యది . మఙ్గళాచరితాని శుభకర్మాణి-దానాని చ-సన్తి, తర్హి, తైర్హేతుభిః-కృష్ణే భగవతి - రతిరనురాగ - స్స్యాదితి-మఙ్గళాని చరిత ప్రదర్శనార్థం దానైరిత్యుక్తమ్ ❀ ॥ ౬౭ ॥ ❀ ఏవమితి ॥ హే నరాధిప రాజన్, ఇత్థం-గోపైః కర్తృభిః-కృష్ణభక్త్యైకరణభూతయా-సభాజితః సమ్మానితః-స ఇతి పృథక్పదం వా, ఉద్ధవః-కృష్ణేన-పాలితాం-లాలితామితి వా రే, అనురఞ్జితాం-మధురాం-పునరాజగామ ❀ ॥ ౬౮ ॥ ❀ తతః కృష్ణాయ-నమస్కృత్య, ప్రీత్యా హర్షేణ, వ్రజౌకసాం-భక్త్యుత్కర్షం, ప్రాహ ॥ వాసుదేవాయ కృష్ణాయ-రామాయ, రాజ్ఞే ఉగ్రసేనాయ చో-పాయనాని-నన్దాదిభిస్సమర్పితాన్యర్హవస్తూన్య - దాత్సమర్పితవాన్ ❀ ॥ ౬౯ ॥ ❀ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే సప్తచత్వారింశోఽధ్యాయః ❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀

పూర్వం త్రివక్రయా ఽక్రూరేణ చ ప్రార్థితో భగవాన్ తయోః గృహాన్ప్రత్యేష్యామీత్యుక్తవానిత్యుక్తం-అధునాస్య వచస్సత్యాపయితుం భగవాంస్తద్గృహాన్గత్వా తదిష్టం చకారేత్యనువర్ణయత్యష్టచత్వారింశేన ॥ అథేత్యాదినా ॥ అథోద్ధవాగమనానన్తరం-విజ్ఞాయ-ఆగమిష్యామీత్యుక్తం త్రివక్రాక్రూరయోరభిప్రేతం చానుస్మృత్య - తత్ర హేతు-స్సర్వాన్తరాత్మా-అత ఏవ-సర్వదర్శనః-యుగపత్సర్వార్థసాక్షాత్కర్తా- తావ-త్కామేన - తప్తాయాః-సైరన్ధ్ర్యాః-ప్రియ-మిచ్ఛన్క-ర్తుమి

చోఽభిధాయినీర్నామ్నాం కాయస్తత్ప్రహ్వణాదిషు ॥ ౬౬ ॥ కర్మభిర్భ్రామ్యమాణానాం యత్ర క్వాపీశ్వరేచ్ఛయా । మఙ్గళాచరితైర్దానై రతిర్నః కృష్ణ ఈశ్వరే ॥ ౬౭ ॥ ఏవం సభాజితో గోపైః కృష్ణభక్త్యా నరాధిప । ఉద్ధవః పునరాగచ్ఛన్మథురాం కృష్ణపాలితామ్ ॥ ౬౮ ॥ కృష్ణాయ ప్రణిపత్యాహ భక్త్యుద్రేకం వ్రజౌకసామ్ । వాసుదేవాయ రామాయ రాజ్ఞే చోపాయనాన్యదాత్ ॥ ౬౯ ॥ ❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀

❀❀❀❀❀❀ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, దశమస్కన్ధే, సప్తచత్వారింశోఽధ్యాయః ❀❀❀❀❀❀

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ అథ విజ్ఞాయ భగవాన్సర్వాత్మా సర్వదర్శనః । సైరన్ధ్ర్యాః కామతప్తాయాః ప్రియమిచ్ఛన్గృహం యయౌ ॥ ౧ ॥ మహార్హోపస్కరోపేతం కామోపాయోపబృంహితమ్ । ముక్తాదామపతాకాభిర్వితానశయనాసనైః ॥ ౨ ॥ ధూపైస్సురభిభిర్దీపైస్స్రగ్గన్ధైరపి మణ్డితమ్ । కామశాస్త్రశ్రుతాలేఖ్యైర్నానావర్ణైస్సుశోభనైః ॥ 3 ॥ గృహం తమాయాన్తమవేక్ష్య చాసనాత్సద్యస్సముత్థాయ సుజాతసమ్భ్రమా । యథోపసఙ్గమ్య సఖీభిరచ్యుతం సభాజయామాస సదాసనాదిభిః ॥ ౪ ॥ అథోద్ధవస్సాధు తయాఽభిపూజితో న్యషీదదుర్వ్యామభిమృశ్య చాసనమ్ । కృష్ణోఽపి తూర్ణం శయనం మహాధనం వివేశ లోకాచరితాన్యనువ్రతః ॥ ౫ ॥ సా మజ్జనాలేపదుకూలభూషణస్రగ్గన్ధతామ్బూలసుధాసవాదిభిః । ప్రసాధితాత్మోపససార మాధవం సవ్రీళలీలాస్మితవిభ్రమేక్షితైః ॥ ౬ ॥ ఆహూయ కాన్తాం నవసఙ్గమహ్రియా విశఙ్కితాం కఙ్కణభూషితే కరే । ప్రగృహ్య శయ్యామధివేశ్య రామయా

తి శేషః ❀ ॥ ౧ ॥ ❀ గృహమనువర్ణయతి ద్వాభ్యాం-మహార్హైరనర్ఘ్యైర్గృహోపకరణై - రాఢ్యమన్వితం-కామోపాయైః క్రీడోపకరణై రుపబృంహితం సమృద్ధం-వితానైర్విపులైః-శయనాసనైశ్శయ్యాదిభిః వితానైః గృహోపరిగృహైః-శయనాదిభిశ్చేతి వా, సురభిభిర్దీపైః-స్రగ్భిర్గన్ధైశ్చ, మణ్డితమలఙ్కృతం-తథా - నానావర్ణైస్సుశోభనైస్సున్దరైశ్చ - కామశాస్త్రశ్రుతాలేఖ్యైః కామశాస్త్రోపదిష్టైః రతిబన్ధాదిభిరాలేఖ్యై-రభిమణ్డితమ్ ❀ ॥ ౨ ॥ 3 ॥ ❀ గృహమిత్యుక్తవిధం గృహం ప్రత్యా-యాన్తం, కృష్ణ-మవలోక్య-సుజాతస్సమ్భ్రమో యస్యాస్సా, సైరన్ధ్రీ, సద్యః తదైవ, ఆసనా-త్సముత్థాయ, సఖీభిస్సహ-యథాయథోచితం-ఉపసఙ్గమ్య అభిసమేత్య, సమీచీనై-రాసనాదిభిః-ఆదిశబ్దాదర్ఘ్యాదిభిశ్చ, సభాజయామాస పూజయామాస ❀ ॥ ౪ ॥ ❀ అథేతి ॥ అథోద్ధవ-స్తయా సైరన్ధ్ర్యా-సాధు యథాతథా - అభిపూజిత-స్తయా, సమర్పిత, మాసనం-అభిమృశ్య సంస్పృశ్య ఉర్వ్యామేవ-న్యషీదత్ ఉపవివేశ - నత్వాసనే భగవతా సామ్య మనుచితం చ న్యాసః కేవలముర్వ్యామేవ ఉపవిష్టవానిత్యర్థః-కృష్ణస్తు, లోకానాం కాముకానాం-చరితాని చేష్టితాన్య-నువ్రతః అనుసరన్ - తూర్ణం నవీనం కైశ్చిదప్యనధిరూఢం - మహాధనమనర్ఘ్యం-శయనం పర్యఙ్క-మావివేశ ❀ ॥ ౫ ॥ ❀ సేతి ॥ సా సైరన్ధ్రీ-మజ్జనాదిభిః ప్రసాధితో యోగ్యతామాపాదిత - ఆత్మా దేహో-యయా-సవ్రీడం-య-ల్లీలయా-ఉద్గతం-స్మితం-త-ద్యేషు-విభ్రమేషు - తద్యుక్తైః-ర్వీక్షితై-రుపలక్షితా-మాధవ-ముపససారోపజగామ ❀ ॥ ౬ ॥ ❀ ఆహూయేతి ॥ నవసఙ్గమే విషయే- యా-హ్రీర్లజ్జా-తయా-విశఙ్కితాం సఙ్కుచన్తీం లజ్జమానామిత్యర్థః-తాం కాన్తాం-ఆహూయ, కఙ్కణేన-భూషితే-హస్తే- గృహీత్వా - శయ్యామధివేశ్య-విలేపార్పణమేవ పుణ్యలేశో యస్యా

స్త్రియా రామయా సహ, రేమే॥ అనులేపార్పణాదన్యత్తస్యాః పుణ్యం నాస్తీతి దర్శయితుం లేశేతి విశేషణమ్ ❀ ॥ ౭ ॥ ❀ సేతి ॥ జిఘ్రన్తీ సన్నిహితత్వాదనన్తచరణమితి విభక్తివిపరిణామేన సంబన్ధః అనన్తస్య భగవతశ్చరణం జిఘ్రన్తీ తేనానన్తచరణేన హేతునా అనఙ్గేన కామేన తప్తయోః, స్తనయోః, ఉరసః, అక్ష్ణోశ్చ రుజః పీడాః మృజన్తీ అపనయన్తీ కుచాదిషు నిధాపనేన తద్గతాః పీడాః నిరాకుర్వన్తీత్యర్థః స్తనాన్తరగతం కుచమధ్యగతం యథా తథా, కాన్తం ప్రియతమం ఆనన్దఘనం భగవన్తం దోర్భ్యామాలిఙ్గ్య, అతిదీర్ఘం బహుకాలానువృత్తం తాపమనఙ్గతాపమజహాత్ తత్యాజ ❀ ॥ ౮ ॥ ❀ సైవమితి॥ సా సైరన్ధ్రీ కైవల్యం ప్రకృతిసంబన్ధరాహిత్యం, తస్య, నాథం మోక్షదం యోగిభిరపి దుష్ప్రాపం తం భగవన్తమేవమిత్థం కేవలమఙ్గరాగార్పణేనైవ హేతుభూతేన అనుభూయేతి శేషః॥ దుర్భగా భాగ్యహీనా ఇదం వక్ష్యమాణమయాచత॥ అహో ఇతి ఖేదే, సాక్షాన్నిరతిశయపురుషార్థభూతమోక్షదం ప్రాప్యాపి కేవలం తుచ్ఛమేవాయాచత దుర్భగేతి మునిః ఖిద్యతి ❀ ॥ ౯ ॥ ❀ యాచ్ఞామేవాహ॥ ఆహేతి ॥ హే అమ్బురుహేక్షణ తవ సఙ్గం త్యక్తుం, నోత్సహే న ప్రభవామి, హే ప్రేష్ఠ మయా సహ, కతిచిద్దినాని రమస్వ, అత, ఇహ మద్గృహే, ఉష్యతాం త్వయేతి శేషః ఏవమాహ ❀ ॥ ౧౦ ॥ ❀ తస్యై ఇత్థం యాచమానాయై సైరన్ధ్ర్యై మానయిత్వా మధురభాషణాదిభిస్సమ్మాన్య కామమేవ వరం తం దత్త్వా, యాచితం సఫలీకర్తుం పునరేష్యామీత్యుక్త్వేత్యర్థః సర్వేశః స్వోపదిష్టహితగ్రహణోపయుక్తతన్మనోనియమనశక్తః, మానదః సమ్మానాచరణశీలః అత స్తస్యై వంసమ్మానం కామవరదానం చ యుక్తమితి భావః॥ ఉద్ధవేన సహ, సర్వసంపత్సమృద్ధం స్వగృహమాజగామ ❀ ॥ ౧౧ ॥ ❀ దు

రేమేఽనులేపార్పణపుణ్యలేశయా॥ ౭ ॥ సాఽనఙ్గతప్తకుచయోరురసస్తథాఽక్ష్ణోర్జిఘ్రన్త్యనన్తచరణేన రుజో మృజన్తీ। దోర్భ్యాం స్తనాన్తరగతం పరిరభ్య కాన్తమానన్దమూర్తిమజహాదతిదీర్ఘతాపమ్ ॥ ౮ ॥ సైవం కైవల్యనాథం తం ప్రాప్య దుష్ప్రాపమీశ్వరమ్ । అఙ్గరాగార్పణేనాహో దుర్భగేదమయాచత॥ ౯ ॥ ఆహోష్యతామిహ ప్రేష్ఠ దినాని కతిచిన్మయా । రమస్వ నోత్సహే త్యక్తుం సఙ్గం తేఽమ్బురుహేక్షణ॥ ౧౦ ॥ తస్యై కామవరం దత్త్వా మానయిత్వా చ మానదః । సహోద్ధవేన సర్వేశః స్వధామాగాత్సమృద్ధివత్॥ ౧౧ ॥ దురారాధ్యం సమారాధ్య విష్ణుం సర్వేశ్వరేశ్వరమ్ । యో వృణీతే మనోగ్రాహ్యమసత్త్వాత్కుమనీష్యసౌ ॥ ౧౨ ॥ అక్రూరభవనం కృష్ణస్సహరామోద్ధవః ప్రభుః। కించిచ్చికీర్షయా ప్రాగాదక్రూరప్రియకామ్యయా॥ ౧౩ ॥ స తాన్నరవరశ్రేష్ఠానారాద్వీక్ష్య స్వబాన్ధవాన్ । ప్రత్యుత్థాయ ప్రముదితః పరిష్వజ్యాభ్యనన్దత॥ ౧౪ ॥ ననామ కృష్ణం రామం చ స తాభ్యామభివాదితః । పూజయామాస విధివత్కృతాసనపరిగ్రహాన్॥ ౧౫ ॥ పాదావనేజనీరాపో ధారయఞ్ఛిరసా నృప । అర్హణేనామ్బరైర్దివ్యైర్గన్ధస్రగ్భూషణోత్తమైః॥ ౧౬ ॥ అర్చిత్వా శిరసాఽఽనమ్య పాదావఙ్కగతౌ మృజన్ । ప్రశ్రయావనతోఽక్రూరః కృష్ణరామావభాషత॥ ౧౭ ॥ దిష్ట్యా పాపో హతః కంసస్సానుగో వామి

ర్భగేత్యుక్తం తస్యా దౌర్భాగ్యమేవ స్పష్టయతి ॥ దురారాధ్యమితి ॥ దురారాధ్యం భక్తిప్రపత్తివ్యతిరిక్తోపాయేన దుష్ప్రాప్యం సర్వేశ్వరో బ్రహ్మా, తస్యాపీశ్వరం, భగవన్తం, సమారాధ్య కేవలమఙ్గరాగదానేనైవ ప్రసాద్య, యా సైరన్ధ్రీ మనోగ్రాహ్యం శబ్దాదివిషయసుఖం, అసత్త్వాదసాధుత్వాత్తుచ్ఛత్వాత్ తద్వృతోఽయాచత తతోఽసౌ సైరన్ధ్రీ కుమనీషీ కుబుద్ధిర్మూర్ఖా దుర్భగేతి భావః ❀ ॥ ౧౨ ॥ ❀ ఏవం సైరన్ధ్ర్యా మనోరథం సఫలీచకారేత్యుక్తం అథాక్రూరాభిమతం సఫలీకర్తుం తద్గృహం జగామేత్యాహ॥ అక్రూరభవనమితి॥ కంచిద్ధస్తినాపురప్రస్థానం కారయితుమిచ్ఛయా తావద్రామోద్ధవాభ్యాం సహితో, భగవాన్ కృష్ణః అక్రూరస్య, ప్రియం కర్తుమిచ్ఛయా తస్య భవనం ప్రతి ప్రాగాత్ ❀ ॥ ౧౩ ॥ ❀ స ఇతి॥ సోఽక్రూరః తాన్ నరవరేభ్యోఽపి శ్రేష్ఠాన్ రామకృష్ణోద్ధవాన్ ఆరాద్దూరత ఏవ, వీక్ష్య ప్రత్యుత్థాయ నితరాం ముదితః పరిష్వజ్య అభ్యనన్దత అభినన్దితవాన్ ❀ ॥ ౧౪ ॥ ❀ ననామేతి ॥ సోఽక్రూరః కృష్ణం రామఞ్చ ననామ వవన్దే చకారాదుద్ధవం చ తథా తైః, రామకృష్ణోద్ధవైరప్యభివాదితః కృతఆసనపరిగ్రహాంస్తాన్విధివత్, పూజయామాస ❀ ॥ ౧౫ ॥ ❀ పాదేతి హే నృప సోఽక్రూరః పాదౌ, అవనిజ్యేతే ప్రక్షాల్యేతే యాభిస్తథాభూతా ఆపః ఇతిచ్ఛేదః విశేషణస్య ద్వితీయాన్తత్వాత్ ఆసర్వతః శిరసా ధారయన్ అర్హణేనార్ఘ్యాదినా అమ్బరాదిభిశ్చార్చిత్వా, దివ్యైరితి పూర్వోత్తరాన్వయి అఙ్కగతౌ ఉత్సఙ్గే నిధాపితౌ పాదౌ శిరసా ప్రణమ్య, మృజన్ స్వోత్తరీయేణేతి శేషః యద్వా, సంవహన్ ప్రశ్రయేణ వినయేన నమ్రః కృష్ణరామౌ ప్రత్యభాషత ❀ ॥ ౧౬ ॥ ౧౭ ॥ ❀ భాషితమేవాహ ॥ దిష్ట్యేత్యాదినా॥ దిష్ట్యా అయమానన్ద ఇత్యర్థః కింసానుగః సానుచరః పాపాత్మా కంసో హతః వాం యువయోరిదం కులం దురన్తాదపారాత్కృచ్ఛ్రాత్ అసకృత్ తాద్దుఃఖాదుద్ధృ

తం-సమేధితం సమ్యగ్వర్ధితం చేతి ॥ ౧౮ ॥ ఉక్తం స్తైర్యం తద్వ్యాపయోరిత్యాహ । యువామితి ॥ ప్రధానపురుషౌ ప్రకృతిపురుషౌ-పురుషోత్తమావిత్యర్థః॥ జగతో-హేతూ కారణభూతౌ-యువామేవ-జగన్మయౌ-స్వార్థే మయట్ ॥ జగద్రూపౌ-ప్రధానపురుషావితివిశేషణవ్యావర్త్యం దర్శయతి॥ భవద్భ్యాం వినా-పరముత్కృష్టం-కించిదపి-నాస్తీతి-భవన్తావేవ సర్వోత్కృష్టావిత్యర్థః॥ జగన్మయావిత్యస్య వ్యావర్త్యమాహ॥ న చాపరమితి ॥ అపరమన్యత్-తదతదాత్మకం-నాస్తీత్యర్థః-యద్వా-ప్రధానపురుషావిత్యనేన ప్రకృతిపురుషశరీరకత్వం వివక్షితం "యస్యావ్యక్తం శరీరం యస్యాక్షరం శరీరం" ఇతి ప్రకృతిపురుషయోః పరమాత్మశరీరత్వశ్రవణాచ్ఛరీరవాచిశబ్దానామపృథక్సిద్ధవిశేషణవాచినాం గవాదిశబ్దానాం వ్యక్తిపర్యన్తబోధకత్వవదాత్మపర్యన్తబోధకత్వాత్తత్సామానాధికరణ్యోపపత్తేః - జగద్ధేతూ ఇత్యనేన ప్రకృతిపురుషశరీరకత్వవిశిష్టేన జగదుపాదానత్వం విశేష్యాకారేణ తన్నిమిత్తత్వం చాభిప్రేతం - యతో విశిష్టాకారేణోపాదానత్వ - మత ఏవ కార్యస్య కారణాదభిన్నత్వాత్తద్వ్యతిరిక్తం నాస్తీత్యభిప్రాయేణోక్తం - జగన్మయా న చాపరమితి॥ జగన్మయావిత్యన్వయముఖేన జగత్తాదాత్మ్యోక్తిః-న చాపరమితి వ్యతిరేకముఖేనేతి వివేకః - న చాస్తి పరమిత్యనేన నిమిత్తకారణాన్తరవ్యుదాసః - యువయోర్జగదుదయవిభవలయైకకారణత్వాద్యథాత్మసంకల్పం కంసాదిసంహారస్స్వకులోద్ధారశ్చోచిత ఏవేతి భావః ॥ ౧౯ ॥ నను లోకే వివిధకార్యవర్గాణాం వివిధోపాదానకత్వదర్శనాత్కథం జగతోఽస్మదేకకారణత్వం - కథం వైకస్య మమానేకదేవమనుష్యాదిపదార్థాత్మకత్వ - మత ఆహ । ఆత్మసృష్టమితి । స్వశక్తిభిః స్వవిశేషణభూతైః ప్రకృతిపురుషకాలైః- ఆత్మసృష్టం-ఆత్మనః ప్రకృతిపురుషశరీరకాత్స్వస్మాదుపాదానభూతా - త్సృష్టం ఆత్మనా ప్రకృతిపురుషయోర్నియన్త్రా స్వేన - సృష్ట - మిత్యర్థద్వయమత్ర తన్త్రేణ వివక్షితం - అనేనోపాదానాన్తరస్య నిమిత్తాన్తరస్య చ వ్యావృత్తిః - ఇదం నామరూపవిభాగవిభక్తం చిదచిదాత్మకం విశ్వ - మన్వావిశ్య నియన్తృతయాఽన్తరాత్మతయా చానుప్రవిశ్య - హే బ్రహ్మన్ - బహుధా - ఈయసే ప్రతీయసే - ఈయత ఇతి పారే భవా నిత్యధ్యాహారః - స్వాత్మన్యాధారభూతే స్వే స్వైవ కర్త్రా స్వాత్మానం ప్రకృతిపురుషశరీరకం జగద్రూపేణ పరిణమయ్య తత్తన్నియన్తృతయాఽఽత్మత్వేన చాను

దం కులమ్ । భవద్భ్యాముద్ధృతం కృచ్ఛ్రాద్దురన్తాచ్చ సమేధితమ్ ॥ ౧౮ ॥ యువాం ప్రధానపురుషౌ జగద్ధేతూ జగన్మయౌ । భవద్భ్యాం న వినా కించిత్పరమస్తి న చాపరమ్ ॥ ౧౯ ॥ ఆత్మసృష్టమిదం విశ్వమన్వావిశ్య స్వశక్తిభిః । ఈయసే బహుధా బ్రహ్మన్ శ్రుతిప్రత్యక్ష గోచరః ॥ ౨౦ ॥ యథా హి భూతేషు చరాచరేషు మహ్యాదయో యో

ప్రవిశ్య స్వపర్యన్తదేవమనుష్యాదిశబ్దబుద్ధివిషయతయా నానా ప్రతీయస ఇత్యర్థః - అనేన కృత్స్నం విశ్వం ప్రతి పరమపురుషస్యైకస్యైవ ప్రకృతిపురుషకాలశరీరకత్వవిశిష్టేనోపాదానత్వం స్వస్వరూపేణ నిమిత్తత్వం తదుభయకారణత్వోపయుక్తసర్వజ్ఞత్వసర్వశక్తిత్వాదిగుణయుక్తత్వం దేవాదిబుద్ధిశబ్దయోరాత్మభూతతత్పర్యన్తత్వం చోక్తం భవతి, నను లౌకికానాం దేవాదిబుద్ధిశబ్దయోః దేవాదిమాత్రవిషయత్వే నానుభవసిద్ధత్వాత్కథం తయోర్మత్పర్యన్తతా - విశ్వస్య మదేకోభయకారణత్వే చ కిం ప్రమాణ - మిత్యత ఉక్తం విశినష్టి । శ్రుతి ప్రత్యక్షగోచర ఇతి ॥ శ్రుతిప్రత్యక్షయోః - గోచరో విషయః "తద్ధైతత్పశ్యన్నృషిర్వామదేవః ప్రతిపేదే అహం మనురభవం సూర్యశ్చ కక్షీవానృషిరస్మి విప్ర" ఇతి శ్రుతిప్రసిద్ధానాం సాక్షాత్కృత బ్రహ్మపర్యన్తస్వాత్మయాథాత్మ్యానాం తత్పర్యన్తత్వేన గృహీతచిదచిద్వాచిశబ్దశక్తీనాం వామదేవాదీనాం-ప్రత్యక్షస్య "అయమాత్మా బ్రహ్మ-తత్త్వమసి-ఐతదాత్మ్యమిదం సర్వం సర్వం ఖల్విదం బ్రహ్మ" ఇత్యాదిశ్రుతీనాం చోక్తవిధత్వే స విషయ ఇత్యర్థః ॥ న హి దేహాత్మభ్రమస్వతన్త్రాత్మభ్రమయుక్తలౌకికానుభవమాత్రేణ దేవాదిబుద్ధిశబ్దానాం తత్పర్యన్తత్వహానిరితి భావః॥ శ్రుతిప్రత్యక్షగోచరమితి పాఠే క్రియావిశేషణమ్ ॥ ౨౦ ॥ ఉక్తమేవోపాదానకారణత్వం కారణస్య తదవస్థాయామేకత్వేనావస్థితస్యాపి కార్యావస్థాయాం నానాత్వేన భానం చ సదృష్టాన్తముపపాదయతి ॥ యథా హీతి ॥ దృష్టాన్తే యోనిష్విత్యస్యేత్యాదిః దార్ష్టాన్తికే ఆత్మయోనిష్విత్యాత్మశబ్దప్రయోగాత్ స్వే-మహ్యాదయో-యోనయః ఉపాదానకారణాని-యేషాం-తేషు - చరాచరాత్మకేషు - భూతేషు - వ్యష్టిభూతేషు, మహ్యాదయః-సమష్టయః-నానా-భాన్తి- కారణాని సమష్టిభూతాన్యేవైకైకశోఽవస్థితాన్యనేకకార్యాత్మనా భాన్తీతి దృష్టాన్తార్థః॥ ఏవం భవాన్కేవలః ఏకరూపః, అవిభక్తనామరూపప్రకృతిపురుషకాలశరీరకః, ఆత్మా, యోనిః కారణం, యేషాం- తేషు, వ్యష్టిసమష్ట్యాత్మకసర్వపదార్థేషు, బహుధా-విభాతి, యోనిష్వాత్మయోనిష్విత్యుభయత్ర సప్తమీనిర్దేశస్యాయమభిప్రాయః, అవస్థాభేదమాత్రమేవ, న తు కార్యం నామ కారణాదతిరిక్తం వస్త్వస్తీతి కార్యావస్థాదశాయాం కారణమేవ తత్తత్కార్యాఖ్యావస్థావి

శేషవిశిష్టతయాబహుధా ప్రతిభాతీతి - నకేవలంతవకారణతయైవకార్యతాయాంబహుధాభానమపిత్వన్తరాత్మతయాఽపీత్యభిప్రాయేణవిశినష్టి ॥ ఆత్మేతి ॥ అయమ్భావః యథైకస్యజీవస్యక్రమేణదేవమనుష్యాద్యనేకశరీరవిశిష్టత్వాకారేణబహుధాప్రతీతిః - యథాచ, సౌభర్యాదేర్యుగపదనేకశరీరవిశిష్టత్వవేషేణ-తథాభవతఃకృత్స్నచిదచిదన్తరాత్మత్వాత్తత్తచ్చిదచిద్విశిష్టతాకారేణబహుధాభానమితి - ననుజీవదృష్టాన్తేనయద్యేకస్యానేకధాతత్తచ్ఛరీరవిశిష్టతాకారేణభానం-తర్హి-తద్వదేవకర్మవశ్యతాపత్తిరిత్యతోవిశినష్టి ॥ ఆత్మతన్త్రఇతి ॥ స్వతన్త్రః- అకర్మవశ్య ఇత్యర్థః-నహ్యేకస్యానేకధాఽవస్థానమేవకర్మవశ్యత్వాపాదకమ్.అపితుసుఖదుఃఖాదిభోక్తృత్వం-తత్తునతవాస్తి, తథాచశ్రూయతే « అనశ్నన్నన్యోఅభిచాకశీతీ,,తిభావః - అనేనజీవవైలక్షణ్యం సూచితమ్ * ॥ ౨౧ ॥ *తదేవోపపాదయతి ॥ సృజసీతి ॥ స్వశక్తిభిఃకార్యోపయుక్తస్వాపృథక్సిద్ధవిశేషణాత్మకైః-రజఆద్యాఖ్యైః-ప్రకృతిగుణైః-విశ్వం-సృజసి లుమ్పసిహరసి-పాసిరక్షసి - రజఃప్రచురచతుర్ముఖాఖ్యజీవశరీరకత్వవేషేణసృజసి-తమఃప్రచురరుద్రాఖ్యజీవశరీరకత్వవేషేణలుమ్పసి - సత్త్వప్రవర్తకస్వావతారేణపాసీత్యర్థః-యద్యప్యేవ,మథాఽపి,తైర్గుణైః, కర్మభిఃరజఆదిగుణమూలకసృష్ట్యాదివ్యాపారైశ్చ, నచబధ్యసే-గుణపారవశ్యాభావాత్సృష్ట్యాదికర్మణాంపుణ్యాపుణ్యమూలకత్వాభావాచ్చ సుఖదుఃఖాదిభోక్తృత్వాపాదకకర్మబన్ధోనాస్తీత్యర్థః॥ బన్ధాభావహేతూపన్యాసేనబన్ధహేతుంనిరాకుర్వన్విశినష్టి ॥ జ్ఞానాత్మనఇతి ॥ జ్ఞానాత్మనఃస్వస్వరూపేణావస్థితస్య-స్వతఏవనిరస్తనిఖిలదోషస్య - సమస్తకల్యాణగుణస్య - గుణపారవశ్యపుణ్యాపుణ్యరూపకర్మాన్వయరహితస్య.తవ-బన్ధహేత్వభావాత్ప్రత్యుతబన్ధప్రతిభటధర్మయోగాచ్చ నబన్ధశఙ్కాహేతుసంభావనాపీత్యర్థః - జీవస్తూక్తవిధత్వవిపరీత ఇతిభావః * ॥ ౨౨ ॥ *తదేవంస్వేనరూపేణావస్థితస్యజీవవైలక్షణ్యాపాదకగుణకర్మాన్వయాభావస్తతఏవబన్ధాభావశ్చోక్తః, అథజీవశరీరకస్యాపిజీవగతబన్ధమోక్షౌద్యన్స్పృశ్యమాహ॥ దేహాద్యుపాధేరితి ॥దేవమనుష్యాదిదేహాదిరూపోపాధే-రనిరూపితత్వాత్ భోగార్థతయానిరూపితత్వాభావాత్-తదాత్మనఃజీవాన్తరాత్మనః-తవ,భవస్సంసారః,సాక్షాన్నాస్తి-శరీరభూత

సిముభాన్తినానా । ఏవంభవాన్కేవలఆత్మయోనిష్వాత్మాఽఽత్మతన్త్రోబహుధావిభాతి॥ ౨౧ ॥ సృజస్యథో లుమ్పసిపాసివిశ్వంరజస్తమస్సత్త్వగుణైస్స్వశక్తిభిః * । నబధ్యసేతద్గుణకర్మభిర్వాజ్ఞానాత్మనస్తేక్వచబన్ధహేతుః॥ ౨౨ ॥దేహాద్యుపాధేరనిరూపితత్వాద్భవోనసాక్షాచ్చ *తదాత్మనస్స్యాత్। అతోనబన్ధస్తవనైవమోక్షస్స్యాతాంనికామంత్వయినోవివేకః॥ ౨౩ ॥ త్వయోదితోఽయంజగతోహితాయయదాయదావేదపథఃపు

జీవస్యైవేతిభావః-యథానృసింహస్యేత్యత్రశైవ్ర్యం దేహగతం-నత్వాత్మగతం,తద్వత్-భిదాత్మనస్స్యాదితిపాఠాన్తరం-తదాభిదాత్మనఇత్యేవేదృష్టాన్తోఽభిప్రేతఃయథాశరీరగతాదేవత్వమనుష్యత్వాదిభిదా,నతదాత్మనస్సాక్షాత్స్యాదపితుశరీరద్వారా,తథా,జీవగతోభవోఽపినసాక్షాద్భవతస్స్యాదపితు జీవద్వారా-స్వరూపతస్తుభవాన్వయరహితఏవభవానిత్యర్థః।యద్వా । ఆత్మనఇతిహేతుగర్భమిదంవిశేషణంఆత్మనశ్చిదచిదన్తరాత్మత్వాత్తవ,నశరీరభూతచిదచిద్గతాభిదాఽస్తి,నహిశరీరగతబాల్యాదిభిదాశరీరిణి ప్రసజతీతిభావః ॥ ననుశరీరగతధర్మాన్వయరహితేఽపిజీవఇవభవాన్వయోదుర్వారఇత్యతఆహ । దేహాద్యుపాధేరనిరూపితత్వాద్భవోనేతి ॥ జీవస్యకర్మమూలకసుఖదుఃఖాదిభోగార్థతయాకరణకళేబరాద్యుపాధేర్నిరూపితత్వాద్భవోఽస్తి,తవతుక్రీడార్థతయేతినభవోస్తీతిభావః॥అతఃయతోనభవోఽస్త్యతః,బన్ధఃభవనిదానభూతఃకర్మబన్ధః,నాస్తి,తస్మాన్మోక్షశ్చనాస్తి,బన్ధాభావాత్తదవధికమోక్షశ్చనాస్తి,అత-స్తావభౌనస్యాతామితినఞావృత్త్యావాక్యభేదేనాన్వయః-అతో-బన్ధోమోక్షశ్చనస్యాతామితి ॥ అన్వయేతునఞన్తరవైయర్థ్యం-ప్రత్యేకాన్వయేతుస్యాతామితిద్వివచనాన్వయానుపపత్తిః-యద్వా - నఞ్భ్యాంబన్ధమోక్షయోఃప్రత్యేకమేవనిషేధ్యత్వావగతేర్నఞోశ్చప్రత్యేకమేవక్రియాన్వయిత్వావగమస్వారస్యాచ్చస్యాతామితిద్వివచనమత్రతన్త్రేణస్యాదిత్యర్థః ॥ నన్వహమపిరామకృష్ణాదిమనుష్యాదిరూపభాగతఃకర్మవశ్యఇత్యతఆహ । సకామస్త్వయీతి॥సఃరామకృష్ణాదిరూపదేహాద్యుపాధిః - కామ్యతఇతికామఃకేవలంస్వేచ్ఛామూలకో-నతుకర్మమూలకఇత్యర్థః, తర్హి-తథానర్వైఃకింనావసీయతఇత్యతఆహ ॥ నోవివేకఇతి॥నోఽస్మాకమితివివేకః-జీవేశ్వరయాథాత్మ్యవివేకాభావప్రయుక్తత్వద్దేహాద్యుపాధేఃకర్మమూలత్వోద్భావనమిత్యర్థః * ॥ ౨౩ ॥ *ననుదేహాద్యుపాధేః-కర్మమూలత్వ-మతఏవతత్ఫలమూలసుఖదుఃఖాద్యఖిలభోగార్థత్వంచజీవేషునిశ్చితం -మద్దేహాద్యుపాధేర్యదిచ్ఛైకమూలత్వేకింతత్ప్రయోజనమిత్యతఆహ॥ త్వయోదితఇతిద్వాభ్యాం జగతోహితార్థత్వం,య-స్త్వయో-పదిష్టఃపూరాణో-వేదమార్గఃత్వన్నిశ్వసితభూతవేదబోధితోధర్మమార్గః-స- యదా,అసద్భిఃసమీహితాసాధనైఃప్రత్యూతా,న్వరావహైః-పాషణ్డప్రదర్శి

౨౩ ॥ శ్లో * పా ॥ భిదాఽఽత్మనస్స్యాత్

వేదపథవిరోధిభిః-బాధ్యేత-తదా-భవాన్-సత్త్వగుణం శుద్ధసత్త్వమయం-విగ్రహం-బిభర్తి “యదా యదా హి ధర్మస్య-పరిత్రాణాయ సాధూనామ్” ఇతి శ్లోకద్వయోక్తప్రయోజనార్థమవతరసి - నతు కర్మఫలభోగార్థం-జీవవజ్జన్మమరణాదిమచ్ఛరీరద్వారా జాయస ఇతి భావః ✲ ॥ ౨౪ ॥ ✲ స ఇతి ॥ యో-రామాదిరూపేణావతీర్ణః-స-త్వం, హే ప్రభో, అధునా, ఇహ లోకే-వసుదేవగృహే, స్వాంశేన బలరామేణ సహ, సఙ్కల్పరూపేణ జ్ఞానేన వా, అవతీర్ణోఽసి, కింకర్తుం, సురేతరాణామసురప్రకృతీనాం, రాజ్ఞాం కంసాదీనాం-అక్షౌహిణీనాం, యాని, శతాని, తేషాం-వధేన-భూమేః-భారమపనేతుం నిరాకర్తుం, అముష్య యాదవస్య, యశో-వితన్వన్ “లక్షణహేత్వోః” ఇతి శత్రాదేశః, విస్తారయితుం చేత్యర్థః ✲ ॥ ౨౫ ॥ ✲ ఇత్థం-భగవన్తం స్తుత్వా సంప్రతి తదాగమనేనాత్మ తదనుబన్ధినాం కృతార్థతామావిష్కరోతి ॥ అద్యేతి ॥ హే ఈశ, అధునా-నోఽస్మాకం-వసతయః గృహాః - భూరిభాగాః బహుభాగ్యవత్యః, తత్ర హేతుం వదన్ భగవన్తం వసతీశ్చ విశినష్టి ॥ హేఽధోక్షజ జగద్గురో-త్వం, యాః వసతీః ప్రవిష్టః - కథంభూతః - యో భవాన్-సర్వే, దేవా బ్రహ్మరుద్రేన్ద్రాదయశ్చ- పితరశ్చ-భూతాని చ-నృదేవాశ్చ-మూర్తిశ్శరీరం-యస్య, తథాభూతః- ఆత్మా “అజ్ఞాన్యన్యాదేవతా” ఇత్యాదిశ్రుత్యర్థోఽత్రానుసంహితః-యస్య చ తవ-పాదయోః శౌచేన క్షాళనేన, పవిత్రం-సలిలం గఙ్గాత్మకం కర్తృ త్రిలోకీం-పునాతి-సర్వదేవపితృభూతనృదేవమూర్తిరితి దేవాదీనాం శరీరత్వకథనేన పారతన్త్ర్యముక్తమ్ ✲ ॥ ౨౬ ॥ ✲ అత ఏవ “కో హ్యేవాన్యాత్కః ప్రాణ్యాద్యదేష ఆకాశ ఆనన్దో న స్యాత్ । ఏష హ్యేవానన్దయాతి” ఇతి శ్రుత్యుక్తరీత్యా కామమోక్షప్రదః తదుపాయభూతశ్చ త్వమేవేతి వక్తుముపాయత్వోపయుక్తగుణైస్త్వమేవ విశింషన్ తదన్యం శరణమిచ్ఛన్ మూర్ఖ ఇత్యాహ ॥ క ఇతి ॥ పణ్డిత ఇత్యస్య చేదితి శేషః - పణ్డితశ్చేత్-కో వా త్వత్ త్వత్తోఽన్యం శరణం-సమీయాద్వ్రజేత్-సమీహితసాధనత్వేనాధ్యవస్యేదిత్యర్థః - యోఽన్యం-శరణం సమీయాత్స మూర్ఖ ఇతి భావః, కథంభూతాత్ భక్తప్రియాత్-భక్తాః ప్రియా యస్య - భక్తానాం ప్రియశ్చ, తస్మాత్ “ప్రియో హి జ్ఞానినోఽ-

---

రాణః । బాధ్యేత పాషణ్డపథైరసద్భిస్తదా భవాన్సత్త్వగుణం బిభర్తి ॥ ౨౪ ॥ స త్వం ప్రభోఽద్య వసుదేవగృహేఽవతీర్ణస్స్వాంశేన భారమపనేతుమిహాసి భూమేః । అక్షౌహిణీశతవధేన సురేతరాణాం రాజ్ఞామముష్య చ కులస్య యశో వితన్వన్ ॥ ౨౫ ॥ అద్యేశ నో వసతయః ఖలు భూరిభాగ్యా యస్సర్వదేవపితృభూతనృదేవమూర్తిః । యత్పాదశౌచసలిలం త్రిజగత్పునాతి స త్వం జగద్గురురధోక్షజ యాః ప్రవిష్టః ॥ ౨౬ ॥ కః పణ్డితస్త్వదపరం శరణం సమీయాద్భక్తప్రియాదృతగిరస్సుహృదః కృతజ్ఞాత్ । సర్వాన్దదాతి హి భవాన్భజతోఽభికామానాత్మానమప్యుపచయాపచయౌ న యస్య ॥ ౨౭ ॥ దిష్ట్యా జనార్దన భవానిహ నః ప్రతీతో యోగేశ్వరైరపి దురాపగతిస్సురేశైః । ఛి

త్యర్థమహం స చ మమ ప్రియః” ఇతి త్వదుక్తేరితి భావః - తత్ర బహువ్రీహిపక్షే భక్తానాం ప్రీతివిషయత్వోక్త్యా తత్ప్రతిపత్తిపూర్వకం తత్సుఖావాదకత్వలాభాచ్ఛరణ్యత్వోపయుక్తగుణవత్త్వమభిప్రేతం - తత్పురుషపక్షేతు, భక్తప్రీతివిషయత్వోక్త్యా ప్రాప్యత్వోపయుక్తగుణవత్త్వం - ఋతాః సత్యా-గిరో వాక్-యస్య, తస్మాత్ “పార్థ నైవేహ నాముత్ర వినాశస్తస్య విద్యతే । అనృతం నోక్తపూర్వం మే న చ వక్ష్యే కదాచన” ఇతి సప్రతిజ్ఞం సత్యమేవ బ్రువత ఇత్యర్థః- అయమపి శరణ్యత్వోపయుక్తగుణః, కృతజ్ఞాత్-కృతం యాదృచ్ఛికప్రాసఙ్గికానుషఙ్గికాద్యన్యతమం - తత్కర్తృ విజ్ఞాతం-స్వత స్త్వకృతమపి- సుకృతత్వేన జానాతీతి తథా - తస్మాత్-రక్షణే వ్యాజమాత్రాపేక్షిణో న తు పుష్కలకారణాపేక్షిణ ఇతి భావః - అనేన దయాళుత్వం ఫలితం- సుహృదః హితైకాచరణశీలాత్ - అనేన కంసాదిశిక్షా హ్యన్తత స్తద్ధితార్థైవేతి భావః - కుతః-యతో-భవాన్-సుహృదః భవతోఽత్యన్తైకకరవర్ణాశ్రమోచితధర్మానుష్ఠాననిష్ఠస్య, భజతో భక్తిం కుర్వతః పురుషస్య, అభికామాన్ సర్వాన్ సమీహితాన్-దదాతి కిముదేత - దభికామాన్ దదాతీతి-యతో నిరతిశయానన్దరూప-మత ఏవ, నిరతిశయపురుషార్థరూపం చా-త్మానమపి-దదాతి . అనేన మోక్షప్రదత్వముక్తం భవతి-కథంభూతమాత్మానం-యస్యాత్మనస్స్వస్య, ఉపచయాపచయౌ వృద్ధిహ్రాసౌ-న భవత-స్తం, అనేన నిర్వికారత్వం -తత ఏవ చిదచిద్వైలక్షణ్యం చ ఫలితమ్ ✲ ॥ ౨౭ ॥ ✲ అథైవంభూతస్య దుర్దర్శస్య తస్య కేవలం స్వమాంసచక్షుర్విషయతాపత్త్యా తస్మిన్ సౌలభ్యం, తయా స్వస్యాలభ్యలాభరూపమహానన్దప్రాప్తిం చ-వదంస్తన్మాయానివృత్తిమేత మేవోపాయత్వేన ప్రార్థయతే ॥ దిష్ట్యేతి ॥ హే జనార్దన-సర్వాన్తరాత్మన్-సురేశైర్బ్రహ్మాదిభి-ర్యోగీశ్వరైస్సనకాదిభిశ్చ, దురాపా దుష్ప్రాపా-గన్తుమశక్యా, గతిః ప్రకారో-యాథాత్మ్యమితి యావత్-సా-యస్య - స, భవా-నిహ మనుష్యలోకే- నోఽస్మాకం కేవలమజ్ఞానాం - ప్రతీతః చాక్షుషసాక్షాత్కారాత్మకప్రతీతివిషయో జాతః - దిష్ట్యా అయం మహానానన్దోఽస్మాకమిత్యర్థః ॥ ఇహేత్యస్యాస్మిన్ గృహ ఏవేతి వేత్యర్థః - నను - మద్దర్శనమేవ కిం బహుమన్యసే - నతు సమీహితం యాచ ఇతి చే-దిదం యాచస ఇత్యభిప్రాయేణాహ ॥ ఛిన్ధీతి ॥ నోఽస్మాకం - భవదీయమాయాకార్యస్నాతాం - సుతా

ష మోహ ఏవ-రశనా పాశ-స్తాం - మాం తు, ఛింధి, ఇదమేవ మమ ప్రార్థనీయమిత్యర్థః ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁ ఇతీతి ॥ భక్తేన అక్రూరేణ అర్చితః స్తుతశ్చ, హరిః సస్మితం-స్మితేన సహితం యథా తథా, అక్రూరం ప్రాహ ॥ కథంభూతో-వాగ్భిరేవ సమ్మోహయన్నివ స్వమాహాత్మ్యవిషయకమోహం జనయన్నివ, ఇవశబ్దేనైవ మమపి న తస్య నిత్యయుక్తస్య మోహ ఇతి సూచ్యతే ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁ ఉక్తమేవాహ ॥ త్వమితి సార్ధేన ॥ త్వం-నోఽస్మాకం గురుః హితకృత్ పితృవ్యః పితృభ్రాతా చ, అనేన పూజ్యత్వముక్తం, శ్లాఘ్యో బన్ధుశ్చ - న తు కంసాదివన్నిన్ద్యబన్ధుః, నాప్యుపేక్ష్యః, అపి తు ప్రశస్యబన్ధుః, అనేనాన్యోన్యప్రీతివిషయత్వముక్తం - త్వమేవంవిధః-వయం తు రక్ష్యాః, స్త్వమేతి శేషః - గురుత్వాద్ధితోపదేశేనాహితాద్రక్ష్యాః, పోష్యాః పితృవ్యత్వాద్వర్ధితవ్యాః, అనుకమ్ప్యాః - మద్విషయకప్రీత్యాశ్రయత్వాద్దయనీయాః-వో యుష్మాకం - ప్రజాః పుత్రా వయమిత్యర్థః - అతో న వయం పూజ్యాః కింతు త్వమేవ ఇతి భావః ❁ ॥ ౩౦ ॥ ❁ న కేవలమస్మాకమేవ యూయం పూజ్యాః - అపి తు-సర్వేషామపీతి సహేతుకమాహ ॥ భవద్విధా ఇతి ॥ భవాదృశా-భాగవతాః - అత ఏవ-అర్హసత్తమాః ఉత్కృష్టతమాః. అత ఏవ, ఆత్మవిశుద్ధరూపశ్రేయస్కామైః. సద్భిర్నృభిః నిత్యం, సన్నిషేవ్యాః నను ఆత్మవిశుద్ధయే నృభిర్దేవాస్సన్నిషేవ్యా ఇతి ప్రసిద్ధం తత్రాహ ॥ దేవా ఇతి ॥ దేవా ఇన్ద్రాదయః - స్వార్థాః స్వప్రయోజనపరాః-న సాధవః న తే పరోపకారిణః - యూయం తు, న స్వార్థాః, కింతు పరోపకారిణ ఏవేత్యర్థః-తస్మాద్యూయమేవ సన్నిషేవ్యాః ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁ నన్వేవమపి శ్రేయస్కామైర్గఙ్గాదిపుణ్యసరితాం మృచ్ఛిలామయభగవత్ప్రతిమానామేవ సేవ్యతా పావిత్ర్యావహత్వాదిత్యత ఆహ ॥ న హీతి ॥ అమ్మయాని జలమయాని గఙ్గాదీని న-తీర్థాని. న భవద్విధా ఇవ పావనకరాణి-పునన్తీత్యస్యాపకర్షో వా - న తథా పునన్తీత్యర్థః - తథా, మృచ్ఛిలామయాః, దేవాః, భగవత్ప్ర

న్ధ్యాశునాస్మృతకళత్రధనాప్తగేహదేహాదిమోహరశనాం భవదీయమాయామ్ ॥ ౨౮ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఇత్యర్చితస్సంస్తుతశ్చ భక్తేన భగవాన్హరిః । అక్రూరం సస్మితం ప్రాహ గీర్భిస్సమ్మోహయన్నివ ॥ ౨౯ ॥ త్వం నో గురుః పితృవ్యశ్చ శ్లాఘ్యో బన్ధుశ్చ నిత్యదా । వయం తు రక్ష్యాః పోష్యాశ్చ *అనుకమ్ప్యాః ప్రజా హి వః ॥ ౩౦ ॥ భవద్విధా భాగవతాస్సేవ్యా అర్హసత్తమాః । శ్రేయస్కామైర్నృభిర్నిత్యం దేవాస్స్వార్థా న సాధవః ॥ ౩౧ ॥ న హ్యమ్మయాని తీర్థాని న దేవా మృచ్ఛిలామయాః । తే పునన్త్యురుకాలేన దర్శనాదేవ సాధవః ॥ ౩౨ ॥ స భవాన్ సుహృదాం వై నః శ్రేయాన్ శ్రేయశ్చికీర్షయా । జిజ్ఞాసార్థం పాణ్డవానాం గచ్ఛస్వ *గజసాహ్వయమ్ ॥ ౩౩ ॥ పితర్యుపరతే బాలాస్సహ మాత్రాఽతిదుఃఖితాః । ఆనీతాస్స్వపురం రాజ్ఞా వసన్త ఇతి శుశ్రుమ ॥ ౩౪ ॥ తేషు రాజాఽమ్బికాపుత్రో భ్రాతృపుత్రేషు దీనధీః । సమో న వర్తతే నూనం దుష్పుత్రవశగోఽన్ధదృక్ ॥ ౩౫ ॥ గచ్ఛ జానీహి తద్వృత్తమ

తిమాశ్చ - యథా భవద్విధాః పునన్తి న తథా పునన్తి - కింతు ప్రకారాన్తరేణ పునన్తీత్యర్థః - అభిప్రేతం వైషమ్యం విశదయతి ॥ తే ఇతి ॥ తాని చ తే పుంశేష ఆర్షః, అమ్మయాని దేవాశ్చ, ఉరుకాలేన-స్నానపానపరిచర్యాదిసహాచరితేన దీర్ఘేణ కాలేన పునన్తి, సాధవో భవద్విధాస్తు-దర్శనాదేవ-పునన్తి - అత్ర కేచిదేవం వ్యాచక్షతే-కిం దేవాదయో న సేవ్యా ఇత్యత ఆహ ॥ న హీతి ॥ అమ్మయాని తీర్థాని మృచ్ఛిలామయాశ్చ, దేవా, న భవన్తీతి న, అపి తు భవన్త్యేవ-తథాఽపి-సాధూనాం చ తేషాం చ మహదన్తరమిత్యాహ ॥ తే పునన్తీతి ॥ తచ్చిన్త్యం ॥ దేవాస్స్వార్థా న సాధవ ఇత్యసేవ్యత్వస్యోక్తత్వాత్-పునరసేవ్యత్వాశఙ్కాపరిహారయోరయుక్తత్వాత్ - సేవ్యత్వాపాదకపవిత్రత్వాపాదకత్వతదభావయోరేవ సంశయోదయాత్ - అత ఏవ, తే పునన్త్యురుకాలేనేతి పవిత్రతాకరత్వతారతమ్యోక్తిస్సఙ్గచ్ఛతే - కించామ్మయానాం మృచ్ఛిలామయానాం చాతీర్థత్వాదేవత్వాదిశఙ్కాయాం హి “ న చ ద్వయం ప్రకృతమర్థం సూచయతి ,, తి న్యాయేన తీర్థత్వదేవత్వస్వీకరణోపపత్తిః-తదా హ్యేవమాశఙ్కనీయం తర్హి కిమమ్మయాని న తీర్థాన్యేవ - మృచ్ఛిలామయాః కిం న దేవా ఏవేతి - న చ పూర్వగ్రన్థాదియం శఙ్కోదేతి- అతో యథోక్త ఏవార్థః ❁ ॥ ౩౨ ॥ ❁ కించికీర్షయా ప్రాగాదితి యదుక్తం, తత్కార్యమాదిశతి ॥ స ఇతి ॥ ఉక్తవిధో-భవాన్నోఽస్మాకం, మో, సుహృదస్తేషాం మధ్యే శ్రేయాన్, అతో, నః-శ్రేయః కర్తుమిచ్ఛయా-పాణ్డవానాం, జిజ్ఞాసార్థం సుఖదుఃఖవిచారార్థం, హాస్తినపురం-గచ్ఛ ❁ ॥ ౩౩ ॥ ❁ పితరి పాణ్డౌ-ఉపరతే స్వర్గతే సతి-బాలాః-అత ఏవ, అతిదుఃఖితాః-రాజ్ఞా ధృతరాష్ట్రేణ, స్వపురం ప్రత్యానీతాః-తత్రాధునా-వసన్తీతి, శుశ్రుమ ❁ ॥ ౩౪ ॥ ❁ అమ్బికాపుత్రో ధృతరాష్ట్రః, రాజా - భ్రాతృపుత్రేషు విషయభూతేషు-దీనా కృపణా, ధీర్యస్య - తథాభూతః-సమో న వర్తతే-నూనం నిశ్చితం, తత్ర హేతుః-దుష్పుత్రో దుర్యోధనః, తద్వశగః, తత్ర హేతు, రన్ధదృక్ అజ్ఞః ❁ ॥ ౩౫ ॥ ❁ అత, స్త్వం, గచ్ఛ, సాధ్వసాధు వా- తేషాం పాణ్డవానాం వృత్తం వర్తనమవస్థానమితి యావత్-త,జ్జానీహి తద్వృత్తం-విజ్ఞాయ-తత,స్సుహృదాం పాణ్డవానాం-శం సుఖం, యథా భవేత్తథా, విధా

స్యామః కిం స్యామ ఇతి ❋ ॥ ౩౬ ॥ ❋ ఇతీతి ॥ సమాదిశ్య ఆజ్ఞాప్య-తత, స్సఙ్కర్షణోద్ధవాభ్యాం సహ, స్వగృహం-గతవాన్ ❋ ॥ ౩౭ ॥ ❋
ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే అష్టచత్వారింశోఽధ్యాయః ❋❋❋❋❋❋❋❋❋
అథైవం ప్రేరితోఽక్రూరస్సం విజ్ఞాతసుహృద్వృత్తాన్తః పునరాగత్య తద్భగవతే న్యవేదయదిత్యాహైకోనచత్వారింశత్తమేన ॥ స గత్వేత్యాదినా ॥ సోఽక్రూరః, కౌరవేన్ద్రాణాం, యశోభిః యశస్సూచకదేవబ్రాహ్మణాద్యాయతనాదిభి, రఙ్కితం, హాస్తినపురం, గత్వా తత్ర, భీష్మేణ సహితం-మామ్బికేయం ధృతరాష్ట్రం - విదురాదీంశ్చ - దదర్శేతి సంబన్ధః, తత్ర, పృథాకున్తీ, బాహ్లీకపుత్రః సోమదత్తః, గౌతమః కృపాచార్యః, భారద్వాజో ద్రోణః, ద్రౌణిరశ్వత్థామా ❋ ॥ ౧ ॥ ౨ ॥ ❋ యథావదితి, గాన్దినీసుతోఽక్రూరః, యథావద్యథాయోగ్యం, బన్ధుభిస్సహ, సముపేత్య-తైర్బన్ధుభి-స్సంపృష్టస్స్వకుశల, స్స్వయమపి, సుహృదా-మవ్యయం కుశలం, పప్రచ్ఛ ❋ ॥ ౩ ॥ ❋ తతో రాజ్ఞో ధృతరాష్ట్రస్య వృత్తపరిశీలనార్థం, కతిచి, న్మాసా, నుషితవాన్ కథం భూతస్య, దుష్టాః ప్రజాః పుత్రా, యస్య, అనిజభావఆర్షః అల్పః మన్దః సారో ధృతిర్యస్య, ఖలానాం కర్ణాదీ, ననువర్తితుం శీలమస్యేతి తథా ❋ ॥ ౪ ॥ ❋ తేజ ఇత్యాది ॥ పార్థేషు ప్రజానా, మనురాగం, తేషాం, తేజఆదిగుణాంశ్చ, సహమానైః, ధార్తరాష్ట్రైః దుర్యోధనాదిభిః, య, త్కృతం విషప్రదానాదిక, మపేశలం కరిష్యన్ దుష్టం కర్మ-యచ్చ-చికీర్షితం, తత్సర్వ, మస్మై అక్రూరాయ పృథా, విదురశ్చ, చఖ్యౌ-తత్ర, తేజః పరాభిభవః, ఓజః పరైరనభిభూతత్వం, బలం శారీరం ధానుషం చ-వీర్యం శౌర్యం తచ్చ యుద్ధే స్వగృహ ఇవ ప్రవేశసామర్థ్యమ్ ❋ ॥ ౫ ॥ ౬ ॥ ❋ పృథాత్వితి ॥ తత్ర, పృథాతు, తదాఖ్యానాత్పూర్వమేవ, సమాగతం

ధునా సాధ్వసాధు వా । విజ్ఞాయ తద్విధాస్యామో యథా శం సుహృదాం భవేత్ ॥ ౩౬ ॥ ఇత్యక్రూరం సమాదిశ్య భగవాన్ హరిరీశ్వరః । సఙ్కర్షణోద్ధవాభ్యాం వై తతస్స్వభవనం యయౌ ॥ ౩౭ ॥ ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, దశమస్కన్ధే, అష్టచత్వారింశోఽధ్యాయః ❋❋❋❋❋❋❋

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ స గత్వా హాస్తినపురం కౌరవేన్ద్రయశోఽఙ్కితమ్ । దదర్శ తత్రామ్బికేయం సభీష్మం విదురం పృథామ్ ॥ ౧ ॥ సహపుత్రం బాహ్లీకం చ భారద్వాజం సగౌతమమ్ । కర్ణం దుర్యోధనం ద్రౌణిం పాణ్డవాన్సుహృదోఽపరాన్ ॥ ౨ ॥ యథావదుపసఙ్గమ్య బన్ధుభిర్గాన్దినీసుతః । సంపృష్టస్తైస్సుహృద్వార్తాం స్వయం చాపృచ్ఛదవ్యయమ్ ॥ ౩ ॥ ఉవాస కతిచిన్మాసాన్ రాజ్ఞో వృత్తవివిత్సయా । దుష్ప్రజస్యాల్పసారస్య ఖలచ్ఛన్దానువర్తినః ॥ ౪ ॥ తేజ ఓజో బలం వీర్యం ప్రశ్రయాదీంశ్చ సద్గుణాన్ । ప్రజానురాగం పార్థేషు న సహద్భిశ్చికీర్షితమ్ ॥ ౫ ॥ కృతం చ ధార్తరాష్ట్రైర్యద్గరదానాద్యపేశలమ్ । ఆచఖ్యౌ సర్వమేతస్మై పృథా విదుర ఏవ చ ॥ ౬ ॥ పృథా తు భ్రాతరం ప్రాప్తమక్రూరముపసృత్య తమ్ । ఉవాచ జన్మనిలయం స్మరన్త్యశ్రుకలేక్షణా ॥ ౭ ॥ అపి స్మరన్తి నస్సౌమ్య పితరౌ భ్రాతరశ్చ మే । భగిన్యౌ భ్రాతృపుత్రాశ్చ జామయస్సఖ్య ఏవ చ ॥ ౮ ॥ భ్రాత్రేయో భగవాన్కృష్ణశ్శరణ్యో భక్తవత్సలః । పైతృష్వసేయాన్స్మరతి రామశ్చామ్బురుహేక్షణః ॥ ౯ ॥ సపత్నమధ్యే శోచన్తీం వృకాణాం హరిణీమివ । సాన్త్వయిష్యతి మాం వాక్యైః పితృహీనాంశ్చ బాలకాన్ ॥ ౧౦ ॥ కృష్ణ కృష్ణ మహాయోగిన్సర్వాత్మన్విశ్వభావన । ప్రపన్నాం

భ్రాతరం, అక్రూర, ముపసృత్య సముపేత్య, జన్మనిలయం జననభవనం స్మరన్తీ, అశ్రూణాం, కలాః లేశాః, యయో, స్తే ఈక్షణే, యస్యాస్సా-తమక్రూర, మువాచ ❋ ॥ ౭ ॥ ❋ ఉక్తిమేవాహ ॥ అపీతి షడ్భిః ॥ హే సౌమ్య, మే-పిత్రాదయో-నోఽస్మాన్, స్మరన్త్యపి స్మరన్తి కిం-తత్ర, జామయః కులస్త్రియః ❋ ॥ ౮ ॥ ❋ భ్రాత్రేయ ఇతి ॥ దేహసంబన్ధేనాప్యాత్మనాం రక్షకత్వఖ్యాపనాయ భ్రాత్రేయ ఇత్యుక్తిః, భ్రాతుః పుత్రో భ్రాత్రేయః - శరణముపాయతామర్హతీతి శరణ్యః, అనేన దేహసంబన్ధాదికమనాదృత్య శరణాగతరక్షాశీలత్వముక్తం, తదుపయుక్తగుణపూర్తిరుచ్యతే ॥ భగవానితి ॥ శరణాగతానపి కదాచిద్దోషాన్వేషణేన న రక్షేదిత్యాశఙ్కాం నిరాకుర్వన్నాహ చ ష్టైభక్తవత్సల ఇతి ॥ భక్తేషు దోషాదర్శీ - పితృష్వసుః పితృభగిన్యా మమ - పుత్రాన్ యుధిష్ఠిరాదీన్-స్మరతి - అపీతి శేషః, అనుషఙ్గో వా, స్మరతి కిమిత్యర్థః- తథా -అమ్బురుహ ఇవ ఈక్షణే యస్య-స-రామోఽపి - స్మరతి కిం - తదీక్షణప్రసారమాత్రేణైవ నిస్తాపా వయం భవిష్యామ ఇత్యభిప్రాయేణ తదీక్షణయోరమ్బురుహోపమా ❋ ॥ ౯ ॥ ❋ సపత్నమధ్య ఇతి ॥ వృకాణాం-మధ్యే-హరిణీమివ-శత్రూణాం-మధ్యే-శోచన్తీం-మాం-పితృహీనాన్ బాలకాన్ పుత్రాంశ్చ, వాక్యైః సాన్త్వయిష్యతి కిమ్ ❋ ॥ ౧౦ ॥ ❋ ఏవమక్రూరం ప్రతి పరోక్షముక్త్వాఽథ సర్వాన్తరాత్మానం భగవన్తం బుద్ధ్యా సన్నిధాప్య కార్పణ్యా వేదనపూర్వకమాత్మాత్మీయరక్షాం ప్రార్థయతే ॥ కృష్ణకృష్ణేతి ॥ హే మహాయోగిన్ హే సర్వజ్ఞ - సర్వాన్తరాత్మన్-విశ్వం భావయతి స్వభక్తజనం సుఖయుక్తం కరోతీతి తథా - శిశుభిః పుత్రైస్సహ - అవసీదన్తీం క్లి

శక్త్యే-మధునా-ప్రపన్నాం శరణాగతాం చ-మాం-పాహి ॥ ౧౧ ॥ నను బ్రహ్మరుద్రాదిషు సత్సు కిం మామేవ శరణం గచ్ఛ సీత్యత్రాహ ॥ నాన్యదితి ॥ మృత్యురూపాత్ సంసారా-ద్బిభ్యతాం-బ్రహ్మాదీనామప్య-పవర్గప్రదా-దీశ్వరస్య తవ-పదాంభోజా-దన్య - న్నృణాం-శరణమిష్టసాధనం-న పశ్యామః- బ్రహ్మాదీనామపి ప్రపత్త్రతుల్యయోగక్షేమత్వాన్న ప్రపత్తవ్యతేతి భావః ॥ ౧౨ ॥ ప్రపత్తిమపి యథావత్క-ర్తుమశక్నువన్త్యా మమ భగవత్ప్రసాదీ అఞ్జలిరేవేత్యభిప్రాయేణ ప్రణమతి ॥ నమ ఇతి ॥ శుద్ధాయ రాగద్వేషాదివిరహితాయ - కించిత్స్వానుకూల్యమాత్రాపేక్షామేతి యావత్ - అఞ్జలిరేవ తం ప్రసాదయితుమలమితి భావః - బ్రహ్మణే స్వరూపేణ గుణైశ్చ నిరతిశయబృహతే, అనేన పరిపూర్ణస్య నాస్మాభిర్విధేయమన్యదపేక్షితమిత్యభిప్రేతం - పరమాత్మనే అన్తః ప్రవిశ్య ప్రశాసనేన భర్త్రే స్వత్వప్రకాశనానురూపమేవాస్మత్ప్రవృత్తిరిత్యభిప్రేతం - యోగేశ్వరాయ - తత్తదధికార్యనురూపమనేకధావస్థితన్యాసాత్మకాయ యోగాయ, యుజ్యతే సర్వాత్మభిరితి యోగ-స్తస్మై, నిరుపాధికసర్వవిధబన్ధవే, ఏవంభూతాయ-కృష్ణాయ స్వర్గాపవర్గసుఖహేతవే నమః - త్వాముక్తవిధ మహం - కృపణా-శరణం గతా శరణాగతశబ్దభాగస్మీతి భావః ॥ ౧౩ ॥ ఇతీతి ॥ ఇదం శ్రీమచ్ఛుకవచనం ॥ హే రాజన్ భవతాం-ప్రపితామహః పాణ్డోః-తస్య స్త్రీ, కున్తీ, ఇత్థం-కృష్ణం స్వజనం-చానుస్మృత్య-దుఃఖితా సతీ, ప్రారుదత్ రురోద ॥ ౧౪ ॥ తదా-సమం దుఃఖం చ యస్య సః-కున్త్యాః సహేతి శేషః, యద్వా, బన్ధుజనసుఖదుఃఖదర్శనజనితనోవికారరహితః - జ్ఞాననిష్ఠత్వాత్, అక్రూరో- విదురశ్చ, తస్యాః-పుత్రాణాం, ముత్పత్తిహేతుభిః జనకైః - ధర్మానిలేన్ద్రాదిభిః, తత్కథనైరిత్యర్థః. సత్పుత్రేతి పాఠాన్తరం, తత్ర సద్భిః ధర్మానువర్తిభిః - పుత్రైః - స్తదుత్పత్తిహేతుభిశ్చ పూర్వోక్తైః - కున్తీం - సాన్త్వయామాసతుః -ధర్మానువర్తిత్వా

పాహి గోవింద శిశుభిశ్చావసీదతీమ్ ॥ ౧౧ ॥ నాన్యత్తవ పదాంభోజాత్పశ్యామి శరణం నృణామ్ । బిభ్యతాం మృత్యు
సంసారాదీశ్వరస్యాపవర్గికాత్ ॥ ౧౨ ॥ నమః కృష్ణాయ శుద్ధాయ బ్రహ్మణే పరమాత్మనే । యోగేశ్వరాయ యో
గాయ త్వామహం శరణం గతా ॥ ౧౩ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఇత్యనుస్మృత్య స్వజనం కృష్ణం చ జగదీశ్వరమ్ । ప్రారుద
ద్దుఃఖితా రాజన్ భవతః ప్రపితామహీ ॥ ౧౪ ॥ సమదుఃఖసుఖోఽక్రూరో విదురశ్చ మహాయశాః । సాన్త్వయా
మాసతుః కున్తీం తత్పుత్రోత్పత్తిహేతుభిః ॥ ౧౫ ॥ యాస్యన్ రాజానమభ్యేత్య విషమం పుత్రలాలసమ్ । అవదత్సు
హృదాం మధ్యే బన్ధుభిః సౌహృదోదితమ్ ॥ ౧౬ ॥ అక్రూర ఉవాచ ॥ భో భో వైచిత్రవీర్య త్వం కురూణాం కీర్తివర్ధన ।
భ్రాతర్యుపరతే పాణ్డావధునాఽఽసనమాస్థితః ॥ ౧౭ ॥ ధర్మేణ పాలయన్నుర్వీం ప్రజాః శీలేన రఞ్జయన్ । వర్త
మానస్సమస్స్వేషు శ్రేయః కీర్తిమవాప్స్యసి ॥ ౧౮ ॥ అన్యథా త్వాచరన్ లోకే గర్హితో యాస్యసే తమః । తస్మాత్సమ
త్వే వర్తస్వ పాణ్డవేష్వాత్మజేషు చ ॥ ౧౯ ॥ నేహ చాత్యన్తసంవాసః కస్యచిత్కేనచిత్సహ । రాజన్ స్వేనాపి దే
హేన కిము జాయాత్మజాదిభిః ॥ ౨౦ ॥ ఏకః ప్రసూయతే జన్తురేక ఏవ ప్రలీయతే । ఏకోఽనుభుఙ్క్తే సుకృతమేక ఏవ

ద్వైప్రాహ్యం రజత్వాద్భగవదభిమానవిషయత్వాచ్చ న తేషామశుభమస్తీత్యేవంవిధై రుపదేశైరిత్యర్థః ॥ ౧౫ ॥ యాస్యన్నితి ॥ యాస్యన్ గమిష్యన్ - మధురాం ప్రతీతి శేషః - పుత్రలాలసం పుత్రేష్వాసక్తబుద్ధిం - అతఏవ - విషమం - భ్రాతృపుత్రేష్వితి శేషః - విషమబుద్ధిం - రాజానం ధృతరాష్ట్రం - అభ్యేత్య - బన్ధుభిః కృష్ణాదిభి - ర్యత్సౌహృదేన సౌహార్దేన - కథితం - త - త్సుహృదాం మధ్యే - అవోచత్ ॥ ౧౬ ॥ తదుక్తమేవాహ ॥ భో భో ఇతి నవభిః ॥ హే వైచిత్రవీర్య-హే కురూణాం కీర్తివర్ధన - ఏవంవిధస్య - తవ - ఇయం - విషమా - బుద్ధి - రనుచితేతి సంబోధనద్వయాభిప్రాయః - భ్రాతరి పాణ్డౌ- ఉపరతే స్వర్గతే సత్య-ధునా - త్వం నృపాసన-మధిష్ఠితవాన్ - ఇతోఽప్యనుచితం నేతి భావః ॥ ౧౭ ॥ తదాహ ॥ ధర్మేణేతి ॥ శీలేనావైషమ్యాదిస్వభావేన- రఞ్జయన్ స్వస్మిన్ తాసామనురాగం జనయన్ - స్వేషు ఆత్మీయేషు - సమో వర్తమానః అవిషమస్సన్ శ్రేయః, కీర్తిం చ-ప్రాప్స్యసి ॥ ౧౮ ॥ అన్యథా వైషమ్యమాచరన్-జనైః - గర్హితః తత-స్తమో నరకం-యాస్యసి ప్రాప్స్యసి తస్మాత్ పాణ్డవేష్వాత్మజేషు చ విషయే - సమత్వే వర్తస్వ ॥ ౧౯ ॥ నన్వనపాయిష్వాత్మజేషు-యావత్ స్వర్ధమనువర్తమానేషు భ్రాతృపుత్రాదిషు చ- కథం సామ్యం స్యాదిత్యత్రాహ ॥ నేహేతి ॥ ఇహ లోకే-కస్యచి- త్కేనచిత్సాక - మత్యన్తసంవాసః నిత్యం సమ్యక్స్థితిర్నాస్తి సంయోగవియోగయోః కర్మమూలత్వేన యావత్కర్మైవ తావిత్యర్థః-తదేవ కైముత్యన్యాయేనాహ ॥ హే రాజన్ ధృతరాష్ట్ర స్వేన స్వకీయేన - దేహేన సహాపి-నాత్యన్తసంవాసః, భార్యాపుత్రాదిభిస్సహాత్యన్తసంవాసో నాస్తీతి కిము వక్తవ్యమిత్యర్థః ॥ ౨౦ ॥ ఏతదేవ నిదర్శయతి ॥ జన్తుర్జీవః ఏక ఏవ - ప్రసూ

---

౧౫ ॥ శ్లో ॥ పా ॥ సత్పుత్రోత్పత్తి

యతే-నతు జాయాత్మజాదిభిస్సహేతిభావః. తథా-ఏకఏవ - ప్రలీయతే నసహమ్రియమాణేనసహతజ్జాయాదయో మ్రియన్త ఇతిభావః ॥ సుకృతదుష్కృతశబ్దౌతస్య లబ్ధాతస్య స్వైహికసుఖదుఃఖపరౌ - నతద్భోగే ౽పి-కేనచిత్సాహిత్యమితిభావః ❋ ॥ ౨౧ ॥ ❋ కించయదావచసహసంవసన్తి-తదా-క్లేశోపార్జితవిత్తాపహారితయాపుత్రా నామశత్రవఏవజ్ఞేయాఇత్యాహ-అధర్మోపచితమితి ॥ సంభోజనీయాః పోష్యాః పుత్రాదయ, ఇతి-వ్యపదేశైః-రల్పమేధసః మూఢస్యా-ధర్మేణార్జితం-విత్తం-హరన్తి-యథా-జలౌకసో మత్స్యస్య-జీవనభూతాని - జలాని-తత్పుత్రా-హరన్తి-తద్వత్ ❋ ॥ ౨౨ ॥ ❋ కించ॥పుష్ణాతీతి॥స్వబుద్ధ్యాఆత్మీయబుద్ధ్యా-యో-యాన్-పుష్ణాతి-తే-ప్రాణాః - రాయోధనాని సుతాదయః-ఆదిశబ్దగ్రాహ్యాభార్యాదయః ప్రాణశబ్దశ్శరీరోపలక్షకః,తంపుష్ణన్తం - ముక్త్వా తార్థంఅప్రాప్తభోగం - కామానభుక్త్వైవమృతం - ప్రహీణ్వన్తిత్యజన్తి ❋ ॥ ౨౩ ॥ ❋ స్వయ త్వ-నర్థకోవిదః-స్వానర్థమేవ-కుశలో-నతు-స్వహితఇతిభావః - తైః పాప్రాణాదిభి-స్త్యక్తః-కిల్బిషంతత్పోషణార్థంకృతంపాప-మాదాయ- అసిద్ధార్థః అపరిపూర్ణమనోరథః- స్వధర్మవిముఖః-హేతుగర్భమిదం-తత్వాత్-అన్ధంతమోఽన్ధతామిస్రాఖ్యంనరకం-ప్రవిశతి ❋ ॥ ౨౪ ॥ ❋ ఉపదేశముపసంహరతి ॥ తస్మాదితి॥హేరాజన్-తస్మాత్-త్వస్థితేరేవంవిధత్వా-దిమం - దేహతదనుబన్ధ్యాత్మికం - దేహసర్వం-లోకం, స్వప్నమాయామనోరథంఆశ్చర్యమనోరథమివ-అనిత్యం- వీక్ష్యజ్ఞాత్వా-ఆత్మనాబుద్ధ్యా-ఆత్మాన-మాయమ్యనియమ్య- హేప్రభో - సమఃసర్వత్రసమబుద్ధిస్సన్- శాన్తఃరాగద్వేషాదినిర్ముక్తో-భవ ❋ ॥ ౨౫ ॥ ❋ ఇత్థం ప్రతిబోధితః ప్రాహధృతరాష్ట్రః॥ యదతి ॥ హేదానపతేదానాధిప-అత్యుదార-మూఢమప్యేవంజ్ఞానప్రదానేనసంజీవయిష్యో స్తవౌదార్యమనితరసాధారణమితిసంబోధనాభిప్రాయః - యదాభవాన్

చదుష్కృతమ్ ॥ ౨౧ ॥ అధర్మోపచితంవిత్తంహరన్త్యన్యేఽల్పమేధసః । సమ్భోజనీయాపదేశైర్జలానీవజలౌకసః ॥ ౨౨ ॥ పుష్ణాతియానధర్మేణస్వబుద్ధ్యాతమపణ్డితమ్ । తేఽకృతార్థంప్రహిణ్వన్తిప్రాణారాయస్సుతాదయః ॥ ౨౩ ॥ స్వయంకిల్బిషమాదాయతైస్త్యక్తోనార్థకోవిదః । అసిద్ధార్థోవిశత్యన్ధంస్వధర్మవిముఖస్తమః ॥ ౨౪ ॥ తస్మాల్లోకమిమంరాజన్స్వప్నమాయామనోరథమ్ । వీక్ష్యాయమ్యాత్మనాఽఽత్మానంసమశ్శాన్తోభవప్రభో ॥ ధృతరాష్ట్ర ఉవాచ ॥ యథావదతికల్యాణీంవాచందానపతేభవాన్ । తథాఽనయానతృప్యామిమర్త్యః ప్రాప్యయథామృతమ్ ॥ ౨౬ ॥ తథాఽపిసూనృతాసౌమ్యహృదినస్థీయతేచలే । పుత్రానురాగవిషమేవిద్యుత్సౌదామనీయథా ॥ ౨౭ ॥ ఈశ్వరస్యవిధింకోనువిధునోత్యన్యథాపుమాన్ । భూమేర్భారావతారాయయోఽవతీర్ణోయదోఃకులే ॥ ౨౮ ॥ యోదుర్విమర్శపథయానిజమాయయేదంసృష్ట్వాగుణాన్విభజతేతదనుప్రవిష్టః । తస్మైనమోదురవబోధవిహారతన్త్రసంసారచక్రగతయేపరమేశ్వరాయ ॥ ౨౯ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఇత్యభిప్రేత్యనృప

కల్యాణీంకల్యాణావహాం-వాచం -వదతి - తదా-అనయావాచా - నతృప్యామి - నతస్యాఫలంబుద్ధింకరోమీత్యర్థః ఇదానీంనతృప్యామ్యేవ-శృణ్వన్నపినతృప్యామీత్యభిప్రాయేణయదాతదా - శబ్దయోఃప్రయోగః-యథా-మర్త్యోమరణశీలః-అమృతంప్రాప్యఅశిత్వా-నతృప్యత్యేవ-తద్వత్-నిరతిశయహితాత్వద్వాగితిభావః ❋ ॥ ౨౬ ॥ ❋ తథాపీతి ॥ హేసౌమ్య-యద్యపి భవతావాణ్యున్నృతామధురాహితాచ-తథాపి-సద్వచః,హృది-నస్థీయతే - నప్రతిష్ఠితంభవతి ॥ తత్రహేతుంవదన్ హృద్విశినష్టి॥ పుత్రానురాగేవిషమే-యథా-సౌదామనీవిద్యు-త్తద్వత్- సుదామాపర్వతః- తైసైకదిక్ సౌదామనీతిప్రభవేతియావత్ సుదామ్నిహిస్పటికశిలామయేస్ఫురితాతటిత్తద్దైవలీయతే - తర్వదిత్యర్థః-యద్వా - సుదామాఅలాతః-తన్నామ్నాసౌదామనీ ❋ ॥ ౨౭ ॥ ❋ నన్వేవంజానతోఽపికథమయంమోహఇత్యతఆహ॥ ఈశ్వరస్యేతి॥కోవా - పుమానీశ్వరస్య-విధించికీర్షితం-అన్యథావిదధాతి ॥ అన్యథాకరోతి॥కోఽసావీశ్వరఇత్యతఆహ ॥ భూమేరితి॥ యో- యదోః-కులే - భూమేః-భారస్య,మత్పుత్రతదనుబన్ధిరూపస్య- అవతారాయ - వతీర్ణః-మత్పుత్రసజ్ఞిహీర్షాత్మకభగవచ్చికీర్షానుగుణమేవతస్మాద్యోనోపహితదుస్తనీమోప్రవర్తతఇతిభావః ❋ ॥ ౨౮ ॥ ❋ యుక్తంచైతద్దురవబోధమాయత్వాన్నస్వనియన్తృత్వాత్ శ్చేత్యభిప్రాయన్ కేవలంతమేవేశ్వరంప్రణమతి ॥ యఇతి ॥ యఈశ్వరః - దుర్విమర్శపథయాఇతరైర్జ్ఞాతుమశక్యప్రకారయా-స్వప్రకృత్యా-ఇదంబ్రహ్మవితనుజాలం-సృష్ట్వా-తనుమచతుర్ముఖాదితనుమ, ప్రవిష్టః తత్తదధిష్ఠాతృజీవాన్తరాత్మతయాప్రవిష్టః॥తస్సృష్ట్వాతదేవానుప్రావిశత్,ఇతివత్స్థిత్యర్థోఽత్రానుప్రవేశఉక్తః-గుణాన్-శబ్దాదివిషయాన్ - విభజతే-బ్రహ్మదిభ్యఇతిశేషః-ప్రతినియతాన్ శబ్దాదీన్ తేభ్యోవిభజ్యప్రయచ్ఛతీత్యర్థః అస్మైయః-దురవబోధః - ఈశ్వరస్య-విహారఃక్రీడా-తాదృశవిహారతన్త్రాత్మికా-సంసారచక్రగతిర్యస్మా-త్తస్మై-సర్వోత్కృష్టాయేశ్వరాయ-నమః ❋ ॥ ౨౯ ॥ ❋ ఇతీతి॥స, యాదవోఽక్రూరఃనృపతే

ధృతరాష్ట్రస్యాభిప్రాయం అభిప్రేత్యజ్ఞాత్వా సుహృద్భిః పాణ్డవాదిభిః సమ్యగనుజ్ఞాతః పునర్మధురామాజగామ ॥ ౩౦ ॥ తతో హే కౌరవ్య పాణ్డవాన్ప్రతి యద్ధృతరాష్ట్రస్య విచేష్టితం కృతం విషప్రదానాదియస్య చేష్టితస్య

తేరభిప్రాయం సయాదవః । సుహృద్భిస్సమనుజ్ఞాతః పునర్యదుపురీమగాత్ ॥ ౩౦ ॥ శశంస రామకృష్ణాభ్యాం ధృతరాష్ట్రవిచేష్టితమ్ । పాణ్డవాన్ప్రతి కౌరవ్య యదర్థం ప్రేషితస్స్వయమ్ ॥ ౩౧ ॥ ************** ******* ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే దశమస్కన్ధే ఏకోనపఞ్చాశోఽధ్యాయః *******

§ శ్రీమద్భాగవతే దశమస్కన్ధే పూర్వార్ధం సమాప్తిమగమత్. §

విజ్ఞానార్థమేవ స్వయం భగవతా ప్రేషితః తత్సర్వం కృష్ణరామాభ్యాం శశంస కథయామాస ॥ ౩౧ ॥ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీవీరరాఘవీయవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే ఏకోనపఞ్చాశోఽధ్యాయః **************

శ్రీభాగవతే దశమస్కన్ధే పూర్వార్ధం సమాప్తిమగమత్. *

ఇతిశ్రీమద్భాగవతే దశమస్కన్ధే ఉత్తరార్ధారమ్భః

వ్యాఖ్యాతం దశమస్కన్ధపూర్వార్ధమేయథాశ్రుతమ్ । యథామతీతస్తుష్యన్తు క్షామ్యన్తుగుణవత్తమాః॥ అథజరాసన్ధజయాత్మకంభగవచ్చేష్టితంవర్ణయితుకామః తావజ్జరాసన్ధస్య భగవతాసహయుయుత్సాకారణంప్రస్తౌతి ॥ అస్తిఃప్రాప్తిశ్చేతిసార్ధద్వయేన ॥ హేభరతసత్తమ - అస్తిః-ప్రాప్తిశ్చ-ఇతి-ద్వే - కంసస్య-భార్యే-భర్తరికంసే-హతేసతి-భగవతేతిశేషః-దుఃఖార్తేదుఃఖపీడితే భూత్వా - పితుర్జరాసన్ధస్య-గృహం-ఈయతుః-జగ్మతుః ※ ॥ ౧ ॥ ※ తతో-మగధదేశాధిపతయే-జరాసన్ధాయ-స్వపిత్రే-దుఃఖితే-అస్తిప్రాప్తీ-సర్వం-ఆత్మనోః-వైధవ్యకారణం-నివేదయాంచక్రతుఃజ్ఞాపితవత్యౌ ※ ॥ ౨ ॥ ※ సజరాసన్ధః-తత్ - దుహితృభ్యాం-ఆవేదితం-అప్రియం-ఆకర్ణ్య, శోకామర్షాభ్యాం, యుతః-మహీం-యాదవాఙ్కురరహితాం-కర్తుం-పరమం-ఉద్యమంప్రయత్నం-చక్రే ※ ॥ ౩ ॥ ※ తదేవాహ॥అక్షౌహిణీతి ॥ త్రయోవింశత్యక్షౌహిణీబలపరివేష్టితఇత్యర్థః-యదురాజానాం-ఆశ్రయభూతాం-మధురాం-చతుర్దిక్షు-నిరుద్ధవాన్ ※ ॥ ౪ ॥ ※ శ్రీకృష్ణః - ఉద్వేలంలఙ్ఘితమర్యాదం-సాగరమివ,స్థితం-తస్యజరాసన్ధస్య - బలం-తేనబలేన-సంరుద్ధం - స్వపురం-భయేన వ్యాకులం-స్వజనంచ-నిరీక్ష్య - చిన్తయామాస-ఇతిసమ్బన్ధః-హరిఃకారణమానుషఇతిహేతుగర్భం - యద్యపినతస్యోపద్రవః- సర్వకారణత్వేననతద్బలసంహారేప్రయాసశ్చ - తథాఽప్యాశ్రితార్తిహరత్వాత్సర్వకారణత్వేఽపిమానుషత్వాత్ గృహీతమనుష్యరూపతత్సజాతీయచేష్టితత్వాన్మనుష్యవచ్చిన్తయామాస-చిన్తయిత్వానిశ్చితవానిత్యర్థః ॥ కింకథమిత్యత్రాహ ॥ తద్దేశేతి ॥ తద్దేశకాలానుగుణంయథాభవతితథా-స్వావతారప్రయోజనం-విచార్య అధ్యవాస్యత్ ※ ॥ ౫ ॥ ౬ ॥ ※ విచార్యనిశ్చితమేవదర్శయతి॥హనిష్యామీతిచతుర్భిః॥

దశమస్కన్ధేఉత్తరార్ధారమ్భః

జరాసంధయవనాగమనాదికథా

శ్రీశుకఉవాచ ॥ అస్తిఃప్రాప్తిశ్చకంసస్యమహిష్యౌభరతర్షభ । హతేభర్తరిదుఃఖార్తే ఈయతుస్స్వపితుర్గృహమ్॥ ౧ ॥పిత్రేమగధరాజాయజరాసన్ధాయదుఃఖితే । వేదయాంచక్రతుస్సర్వమాత్మవైధవ్యకారణమ్॥ ౨ ॥ సతదప్రియమాకర్ణ్యశోకామర్షయుతోనృపః।అయాదవాంమహీంకర్తుంచక్రేపరమముద్యమమ్॥ ౩ ॥అక్షౌహిణీభిర్వింశత్యాతిసృభిశ్చాపిసంయుతః।యదురాజధానీంమధురాంన్యరుణత్సర్వతోదిశమ్॥ ౪ ॥నిరీక్ష్యతద్బలంకృష్ణ ఉద్వేలమివసాగరమ్ । స్వపురంతేనసంరుద్ధంస్వజనంచభయాకులమ్ ॥ ౫ ॥చిన్తయామాసభగవాన్హరిః కారణమానుషః । తద్దేశకాలానుగుణంస్వావతారప్రయోజనమ్॥ ౬ ॥ హనిష్యామిబలంహ్యేతద్భువిభారంసమాహితమ్ । మాగధేనసమానీతంవశ్యతాంసర్వభూభుజామ్॥ ౭ ॥అక్షౌహిణీభిస్సఙ్ఖ్యాతంభటాశ్వరథసఙ్కులమ్ । మాగధస్తునహన్తవ్యోభూయఃకర్తాబలోద్యమమ్ ॥ ౮ ॥ ఏతదర్థోఽవతారోఽయంభూభారహరణాయమే । సంరక్షణాయసాధూనాంకృతోఽన్యేషాంవధాయచ॥ ౯ ॥ అన్యోఽపిధర్మరక్షాయైదేహస్సంభ్రియతేమయా । విరామాయాప్యధర్మస్యకాలేప్రభవతఃక్వచిత్॥ ౧౦ ॥ఏవంధ్యాయతిగోవిన్దఆకాశాత్సూర్యవర్చ

వంశేభవాఃవంశ్యాః- తేషాం-సర్వేషాం-భూభృతాంరాజ్ఞామేతత్-భూమేః - భారరూపం - సమాహితంసముదితం-మాగధేనజరాసన్ధేనానీతంఅత్రప్రాపితమ్ ※ ॥ ౭ ॥ ※ పదాతిభిరశ్వైః-రథైశ్చ-సఙ్కులంవ్యాప్తం-అక్షౌహిణీభిః-త్రయోవింశతిసఙ్ఖ్యాకాభిరితిశేషః - సఙ్ఖ్యాతం-బలం-హనిష్యామి-మాగధస్తు - మయా-నహన్తవ్యఃహన్తుమనర్హః - తత్రకారణమావిష్కరోతి - భూయఃపునః-బలోద్యమం-కర్తాకరిష్యతి-యద్యధునైవమాగధోహతః-భూయోబలస్యానేతానస్యాత్-యదినహతః - తదాపునర్బలంసమానయన్నవతిష్ఠతేఏవ - ఏవంచేత్కృత్స్నంబలంహతంస్యాత్ - అతః-సోఽధునానహన్తవ్యఇతి ※ ॥ ౮ ॥ ※ ననుకింవృథాబలహననేనమమార్థః-యోద్వేష్టిసఏవహన్తవ్య ఇత్యాశఙ్క్యాత్రహ్యవతరణంనార్థవత్స్యాదిత్యభిప్రాయన్నాహ ॥ ఏతదర్థఇతి ॥ మేమమ-అవతారః - ఏతదర్థః ఏషః-అర్థఃప్రయోజనం-యస్య-తథాభూతః-కోఽసావర్థఇత్యపేక్షాయాంభూభారేత్యాదిభిశ్చతుర్థ్యన్తైఃప్రయోజనవిశేషాన్నిర్దిశతి ॥ భూభారహరణాద్యర్థ - మయా- అవతారః-కృత-ఇత్యన్వయః, అన్యేషాంఅసాధూనాం-వధాయచ ※ ॥ ౯ ॥ ※ నేదంప్రయోజనవిశేషపరిగణనం-అపితుప్రదర్శనమాత్రమిత్యభిప్రేత్యాహ ॥ అన్యోఅపీతి ॥ అన్యోఽప్యవతారస్య-అర్థఃప్రయోజనం-కోఽసౌ-అవతస్తందర్శయతి ॥ ధర్మరక్షాయాఇతి॥ అన్యోఽపీత్యేకవచనంసామాన్యాభిప్రాయకం॥కాలే-కదాచిత్-క్వచిత్-ప్రభవతః - ప్రకర్షేణభవతోవర్ధమానస్య,అధర్మస్య-విరామాయవిధ్వంసనాయచ-మయా-దేహాఃసంభ్రియన్తేపరిగృహ్యన్తే ※ ॥ ౧౦ ॥ ※ ఏవమితి॥ధ్యాయతివిచార్యనిశ్చితవతిసతి తదైవద్వౌ,రథౌ-ఆకాశాత్-అవతీర్ణౌ,ఉపస్థితౌ-తౌ-కథంభూతౌ-సూర్యస్యేవవర్చఃయయోస్తౌ-సారథిసహితౌ , పరిచ్ఛదఃపరిక

రః ధ్వజకవచాదిః-తత్సహితౌ ❀ ॥ ౧౧ ॥ ❀ అథ-హృషీకేశః-పురాణాని పురాతనాని-దివ్యాన్యమానుషాణ్యాయుధాని-చకారాత్, తైస్సహితౌ-రథౌ చ-దృష్ట్వా-సఙ్కర్షణం ప్రత్యువాచ ❀ ॥ ౧౨ ॥ ❀ ఉక్తిమేవాహ-సార్ధద్వయేన। హే ఆర్య హే ప్రభో-యదూనాం, వ్యసనం, ప్రాప్తమేత-త్పశ్య-నైతేయదవ ఉపేక్ష్యా ఇత్యభిప్రాయేణ తాన్విశినష్టి ॥ సాత్వతామితి ॥ సాత్వతాం భక్తానాం-భృత్యానామితి యావత్-న హి స్వామీ భృత్యాను పేక్షితుమర్హతీతి భావః - తర్హి కిం విధేయమిత్యత్రాహ ॥ ఏష ఇతి ॥ దయితాని ప్రియాణ్యాయుధాని-చకారాత్కవచాదీని చ-యాతాని, లిఙ్గవచనవిపరిణామః ❀ ॥ ౧౩ ॥ ❀ ఏనం రథమాస్థాయాధిష్ఠాయ, ఏతత్పరబలం జహి-నాశయ-స్వాన్ స్వకీయాన్ - వ్యసనాదాపద, ఉద్ధర-ఏతదర్థం ప్రతిపక్షనిరసనార్థం హి-ఇహ లోకే-నౌ ఆవయోః-జన్మ అవతారః-యద్వా-నౌ - జన్మ- ఏతత్ప్రతిపక్షనిరసన-మర్థః ప్రయోజనం- యస్య-తత్- తథా-సాధూనాం - శర్మకృత్సుఖకారి చ - అత - స్త్రయోవింశత్యనీకాఖ్యం త్రయోవింశత్యక్షౌహిణీ సైన్యవ్యపదేశం కేవలం-భూమేర్భార-మపాకురు అపనయ ❀ ॥ ౧౪ ॥ ❀ ఏవమితి ॥ ఇత్థం-మిథః-సమ్మన్త్ర్యాలోచ్య-దాశార్హౌ రామకృష్ణౌ-దంశితౌ కవచితౌ-రథినౌ రథారూఢౌ-స్వాసాధారణై - రాయుధై - రాఢ్యౌ యుక్తౌ చా- ల్పీయసా కతిపయేన-బలేన చావృతౌ-భూత్వా-పురాన్మధురాయాః-నిష్క్రాన్తౌ ❀ ॥ ౧౫ ॥ ❀ తతో-హరిః-దారుకాఖ్య-స్సారథి - ర్యస్య-తథాభూతః- శఙ్ఖం పాఞ్చజన్యం, దధ్మౌ ధ్వనయామాస - తతశ్శఙ్ఖధ్వానాత్ - పరసైన్యానాం - హృది-విత్రాసో భయం , తేన-వేపథుర్గాత్రకమ్పో బభూవ ❀ ॥ ౧౬ ॥ ❀ తావితి ॥ తౌ రామకృష్ణౌ-అవలోక్యాహ ॥ ఉక్తమేవాహ ॥ కృష్ణేత్యాదినా ॥ గుప్తేన-కర్తరి క్తః-గోపయతా, అత్మా

సౌ। రథావుపస్థితౌ సద్యస్ససూతౌ సపరిచ్ఛదౌ ॥ ౧౧ ॥ ఆయుధాని చ దివ్యాని పురాణాని యదృచ్ఛయా । దృష్ట్వా తాని హృషీకేశస్సఙ్కర్షణమథాబ్రవీత్ ॥ ౧౨ ॥ శ్రీకృష్ణ ఉవాచ ॥ పశ్యార్య వ్యసనం ప్రాప్తం యదూనాం సాత్వతాం ప్రభో। ఏష తే రథ ఆయాతో దయితాన్యాయుధాని చ ॥ ౧౩ ॥ ఏనమాస్థాయ జహ్యేతద్వ్యసనాత్స్వాన్సముద్ధర। ఏతదర్థం హి నౌ జన్మ సాధూనామిహ శర్మకృత్ ॥ త్రయోవింశత్యనీకాఖ్యం భూమేర్భారమపాకురు ॥ ౧౪ ॥ ఏవం సమ్మన్త్ర్య దాశార్హౌ దంశితౌ రథినౌ పురాత్ । నిర్జగ్మతుస్స్వాయుధాఢ్యౌ బలేనాల్పీయసావృతౌ ॥ ౧౫ ॥ శఙ్ఖం దధ్మౌ వినిర్గత్య హరిర్దారుకసారథిః । తతోఽభూత్పరసైన్యానాం హృది విత్రాసవేపథుః ॥ ౧౬ ॥ తావాహ మాగధో వీక్ష్య హే కృష్ణ పురుషాధమ। గుప్తేన హి త్వయా మన్దన యోత్స్యే యాహి బన్ధుహన్ ॥ న త్వయా యోద్ధుమిచ్ఛామి బాలకేనైవ లజ్జయా ॥ ౧౭ ॥ త్వం తు రామ యది శ్రద్ధా యుధ్యస్వ ధైర్యముద్వహ ॥ ఛిత్వా వా మచ్ఛరైర్భిన్నం దేహం స్వర్యాహి మాం జహి ॥ ౧౮ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ న హి శూరా వికత్థన్తే దర్శయన్త్యేవ పౌరుషమ్। న గృహ్ణీమో వచో రాజన్నాతురస్య ముమూర్షతః ॥ ౧౯ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ జరాసుతస్తావభిగమ్య మాధవౌ మహాబలౌఘేన బలీయసాఽఽవృణోత్ । ససైన్యయానధ్వజవాజిసారథీ ❀ సూర్యానలౌ వాయురివాభ్రరేణుభిః ॥ ౨౦ ॥ సుపర్ణతాలధ్వజచిహ్నితౌ రథావలోకయన్త్యో హరిరామయోర్మృధే । స్త్రియః పురాట్టాలకహర్మ్యగోపురం

నమితి శేషః-స్వజనేనేతి వా , త్వయా సహ-న యోత్స్యే న యుద్ధం కరోమి-యాహి గచ్ఛ - తత్ర కారణం పదద్వయేన సంబోధయతి-హే మన్దమూఢ-తత్ర హేతుః- హే బన్ధుహన్-అత ఏవ - హే పురుషాధమ - బన్ధుర్మాతుల - స్తస్య-హన్తా న కేవలం యోత్స్యే ఏవ-అపి తు - త్వయా యోద్ధుం నేచ్ఛామ్యపి-యథా బాలకేన సహ లజ్జయా న యుయుత్సేత తద్వత్ ❀ ॥ ౧౭ ॥ ❀ అథ రామమాహ ॥ త్వమితి ॥ యది-శ్రద్ధా-యుద్ధార్థమస్తీతి శేషః, తర్హి , యుధ్యస్వ ధైర్య-మావహ-న తు ప్రారభ్య పలాయస్వేతి భావః ॥ ఏవం చే-న్మచ్ఛరైః-భిన్నం-దేహం-త్యక్త్వా-స్వః స్వర్గం-యాహి యాస్యసీత్యర్థః-యద్వా-సమర్థశ్చే-త్త్వం-మామేవ జహి ❀ ॥ ౧౮ ॥ ❀ ఏవముక్తః ప్రత్యాహ భగవాన్ ॥ న హీతి ॥ వికత్థన్తే-వివిధమాత్మానం న శ్లాఘన్తే, శూరాః-కిన్తు-పౌరుషమేవ దర్శయన్తి-అత-స్తవాశూరస్య-మర్తుమాశంసమానస్య, అత ఏవ-ఆతురస్య- వచో-వయం, న గృహ్ణీమః న బహుమన్యామహే ❀ ॥ ౧౯ ॥ ❀ జరాసుత ఇతి ॥ తౌ- సైన్యాదిభి , స్సహితౌ-మధువంశజత్వాద్ద్వయోరపి మాధవావితి నిర్దేశః - రామస్య మాధవాంశత్వాద్వా మాధవవ్యపదేశః, అభివృత్య అభిముఖమాగత్య-బలీయసా మహతా - సైన్యసమూహేన , ఆవృణోత్ ఆవృతవాన్-ససైన్యేత్యస్య ప్రథమైకవచనాన్తస్య-జరాసుతవిశేషణత్వం - యథా-వాయు-రభ్ర-స్సూర్యం - రేణుభిశ్చా-గ్నిం - ఆవృణోతి, తథేతి దృష్టాన్తార్థః-అనేనాదర్శనమాత్రమేవ నావరణమితి సూచితమ్ ❀ ॥ ౨౦ ॥ ❀ సువర్ణేతి ॥ తథా-పురస్త్రియః-పురస్య- ట్టాలకాదీనాం చ- సమాహారః-త-త్సమాశ్రితా అధిరూఢాః- అట్టాలకా ఉపరి భూమికాః - మృధే యుద్ధే - సుపర్ణధ్వజ తాలధ్వజాభ్యాం, చిహ్నితౌ సంజాతచిహ్నౌ , హరిరామయోః-రథౌ-అపశ్యన్త్యః, అత ఏవ , శుచా, అర్పితాః వ్యాప్తాః-సమ్ముముహుః విచిత్రా బభూ

వృః ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ హరిరితి॥ పరస్యానీకాని సైన్యాని - తాన్యేవ - పయోముచో మేఘాః - శిలీముఖాః బాణా - స్తేషాం, అత్యుల్బణం దుస్సహం, వర్షం - తేన - పీడితం, స్వసైన్య - మాలోక్య - సురై - రసురైశ్చ - బహుమతం, అన్వర్థశార్ఙ్గాఖ్యం - శరాసనోత్తమంధనుశ్శ్రేష్ఠం. వ్యస్ఫూర్జయదుజ్జృమ్భితవాన్ - సఘోషజ్యాయుక్తమకరోదితివా ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ గృహ్ణన్నితి॥ నిషఙ్గాత్తూణా - చ్ఛరాన్ - గృహ్ణన్ - ధనుషీతి శేషః విక్రృష్య, సన్నిహితత్వాచ్ఛరానాకృష్య - నిశితబాణసమూహాన్ - స్ముఞ్చన్ - రథాదీ - న్నిఘ్నన్ ధ్వంసయన్, అవతస్థ ఇతి శేషః, పత్తయః పదాతయః - నవిద్యతే, అన్తరం విచ్ఛేదో - యస్యాం, గృహణాదిక్రియాయాం. తద్యథా భవతి తథా, అవతస్థ ఇత్యర్థః, తాదాత్వికభగవచ్ఛార్ఙ్గస్య దృష్టాన్తమాహ ॥ యద్వదలాతచక్రమితి ॥ యద్వద్యథా - జ్వలత్కాష్ఠభ్రమణం చక్రవద్భాతి - తద్వ, ద్ధనురాసీదిత్యర్థః, నిరన్తరమిత్యలాతచక్రస్యైవ వా విశేషణం, విచ్ఛేదరహితమలాతచక్రం. యథా - తద్వత్ - తద్ధనుర్వ్యస్ఫూర్జయదితి పూర్వేణ సంబన్ధో వా ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ తాదాత్వికం భగవచ్ఛరపీడితం పరసైన్యమనువర్ణయతి॥ నిర్భిన్నేతి॥ నిర్భిన్నాని - కుమ్భాని కుమ్భస్థలాని - యేషాం, తే, కరిణో గజాః - నిపేతుః, తథా, అశ్వాశ్చ, నైకశః, శరై - ర్వృక్ణాః - కన్ధరా గ్రీవాః, యేషాం, తథాభూతాః, నిపేతురిత్యనుషజ్యతే - హతాః, అశ్వాః, ధ్వజాః, సూతా - నాయకా రథినశ్చ, యేషు - తే, రథా, స్తథా, పదాతయశ్చ, భిన్నా, భుజా, ఊరవః, కన్ధరాశ్చ, యేషాం, తథాభూతాః, నిపేతుః ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ అథ భగవచ్ఛరనిర్భిన్నపరసైన్యతనుభవరుధిరనదీః ప్రసిద్ధనదీత్వేన నిరూపయతి ॥ సఞ్ఛిద్యేతి ॥ సఞ్ఛిద్యమానేభ్యః, పదాతిగజాశ్వానా - మఙ్గేభ్యః, ప్రసూతా, అసృగాపగాః రుధిరనద్యః, శతశః, ప్రవర్తితా, ఇతి తృతీయశ్లోకేనాన్వయః - కథమ్భూతాః, భుజా

సమాశ్రితాస్సమ్ముముహుశ్చార్దితాః॥ ౨౧ ॥ హరిః పరానీకపయోముచాం ముహుశ్శిలీముఖాత్యుల్బణవర్ష పీడితమ్ । స్వసైన్యమాలోక్య సురాసురార్చితం వ్యస్ఫూర్జయచ్ఛార్ఙ్గశరాసనోత్తమమ్॥ ౨౨ ॥ గృహ్ణన్నిషఙ్గాదథ సందధచ్ఛరాన్ వికృష్య ముఞ్చన్ శితబాణపూగాన్ । నిఘ్నన్ రథాన్కుఞ్జరవాజిపత్తీన్నిరన్తరం యద్వదలాతచక్రమ్॥ ౨౩ ॥ నిర్భిన్నకుమ్భాః కరిణో నిపేతు రనేకశోఽశ్వాశ్శరవృక్ణకన్ధరాః । రథా హతాశ్వధ్వజసూతనాయకాః పదాతయశ్ఛిన్నభుజోరుకన్ధరాః॥ ౨౪ ॥ సఞ్ఛిద్యమానద్విపదేభవాజినామఙ్గప్రసూతాశ్శతశోఽసృగాపగాః । భుజాహయః పూరుషశీర్షకచ్ఛపాః హతద్విపద్వీపహయగ్రహాకులాః॥ ౨౫ ॥ కరోరుమీనా నరకేశశైవలా ధనుస్తరఙ్గాయుధగుల్మసఙ్కులాః । అస్థూరికావర్తభయానకా మహామణిప్రవేకాభరణాశ్మశర్కరాః ॥ ప్రవర్తితా భీరుభయావహా మృధే మనస్వినాం హర్షకరీః పరస్పరమ్ ॥ ౨౬ ॥ వినిఘ్నతాఽరీన్ముసలేన దుర్మదాన్ సఙ్కర్షణేనాపరిమేయతేజసా । బలం తదఙ్గార్ణవదుర్గభైరవం దురన్తపారం మగధేన్ద్రపాలితమ్ ॥ క్షయం ప్రణీతం వసుదేవపుత్రయోర్విక్రీడితం తజ్జగదీశయోః పరమ్ ॥ ౨౭ ॥ స్థిత్యుద్భవాన్తం భువనత్రయస్య యస్సమీహతేఽనన్తగుణస్స్వలీలయా । న తస్య చిత్రం పరపక్షనిగ్రహ స్తథాఽపి మర్త్యానువిధస్య వర్ణ్యతే ॥ ౨౮ ॥ జగ్రాహ విరథం

ఏవ, అహయః సర్పా, యాసు పూరుషాణాం, శీర్షాణ్యేవ, కచ్ఛపాః - యాసు - తథాభూతాః, హతాః, ద్విపా గజా ఏవ, ద్వీపాః, అన్తరీపభూమయః - హయా అశ్వా ఏవ, గ్రహాః, తైశ్చా - కులా వ్యాప్తాః ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ కరా, ఊరవశ్చైవ - మీనా - యాసు - నరాణాం, కేశా ఏవ, శైవలం - యాసు - తాః, ధనూంష్యేవ, తరఙ్గా, ఆయుధాన్యేవ, గుల్మానిచ, తైశ్చ, సఙ్కులాః, అస్థూరికాశ్చక్రాణి - తా ఏవా, వర్తాః, తై - ర్భయానకాః, మహామణీనాం, ప్రవేకాః శ్రేష్ఠాః, ఉత్తమాభరణానిచ - యథాయథం, శిలాశ్శర్కరాశ్చ, యాసు - తాః ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ భీరూణాం, భయావహాః, మనస్వినాం ధీరాణాం, మిథో - హర్షకారిణ్యః॥ వినిఘ్నతేతి॥ కిం చ, అఙ్గహే రాజన్, అపరిమేయమపరిచ్ఛేద్యం, తేజః పరాభిభవసామర్థ్యం, యస్య, తేనారీన్ శత్రూన్ - ముసలేనాయుధేన - వినిఘ్నతా తాడయతా, సఙ్కర్షణేన, కర్త్రా, తన్నిహతావశిష్టం, మగధేన్ద్రేణ, పాలితం, అర్ణవవ, ద్దుర్గమం, భైరవం చ, బలం, క్షయం ప్రణీతం, నాశితమిత్యర్థః, అద్భుతమేతద్వాభ్యామేవ త్రయోవింశత్యనీకాత్మకం బలం హతమితి విస్మయమానం రాజానం ప్రత్యాహ ॥ వసుదేవపుత్రయోరితి ॥ య, దుక్తం, రామకృష్ణయోః - కర్మ, కేవలం, జగదీశ్వరయోః - తయోః. క్రీడితం క్రీడామాత్రమేవ - నతు పరాక్రమ ఇతి భావః ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ నచాత్ర విస్మయః కార్య ఇత్యాహ॥ స్థితీతి॥ స్థిత్యాదీనాం సమాహారద్వన్ద్వః, యో, భగవా - నసంఖ్యేయకల్యాణగుణః - స్వలీలయైవ - త్రిలోక్యాః, స్థిత్యాదికమేవే - హతే కరోతి, తస్య, శత్రుపక్షనిగ్రహో - న చిత్రం నాశ్చర్యవిషయః - తర్హి కిమితి వైచిత్ర్యేణోపవర్ణ్యత ఇత్యత ఆహ ॥ తథాఽపీతి॥ చిత్రత్వాభావేఽపి - మర్త్యా - ననువిధత్తే అనుకరోతీతి తథా - తస్య - వర్ణ్యతే - కస్మైశ్చిదితి శేషః - మర్త్యానువిధస్యామానుషం కర్మ చిత్రమేవేత్యభిప్రాయేణ వర్ణ్యత ఇతి భావః ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁ జగ్రాహేతి॥ హతాన్య - నీకాని సైన్యాని - యస్య - అవశిష్టా - అసవః ప్రాణా ఏవ - యస్య - సచాసౌ సచ - తం

విరథం-జరాసన్ధం-జగ్రాహ-గృహీతవాన్-యథా-సింహః-క్షుద్రమృగం-గృహ్ణాతి-తద్వత్ ❀ ॥ ౨౯ ॥ ❀బధ్యమానమితి ॥ హతా-అరాతయో-యేన,తం- వారుణైః-మానుషైశ్చ, పాశైస్సాధనైః - బధ్యమానం-జరాసన్ధం-రామేణేతి శేషః.గోవిన్దః దృష్ట్వేతి శేషః,వారయామాస-రామమితి శేషః ॥ తత్ర హేతుః, తేనజరాసన్ధేనసహ-యత్,కార్యంపునర్యుద్ధాత్మకం,తత్,కర్తు-మిచ్ఛయా-హేతుభూతయా-న్యవారయ-దితిసంబన్ధః ❀ ॥ ౩౦ ॥ ❀సఇతి॥ లోకనాథాభ్యాంరామకృష్ణాభ్యాం,విముక్తస్స-వీరశ్రేష్ఠోజరాసన్ధః-తావ- త్తపసేతపశ్చరితుం - వనం- ప్రవేష్టుమిచ్ఛుః,పథి,రాజభిఃశిశుపాలాదిభిఃకర్తృభిః-విచిత్రాః- అర్థాఃపదాని-శబ్దాశ్చ,యేషు- తైః,వాక్యైః - ప్రాకృతైర్న్యాయైశ్చ - సాధనై-ర్వారితః- అత్ర లౌకికన్యాయమాహుః ॥ స్వకర్మేతి॥యదుభి,రల్పకై-ర్న హతః , తే-పరాభవః , కేవలం - స్వకర్మబన్ధప్రాప్త-ఇత్యేవంవిధై-ర్న్యాయై రితిసంబన్ధః ❀ ॥ ౩౧ ॥ ౩౨ ॥ ❀హతేష్వితి॥సర్వేష్వ-నీకేషు - హతేషుసత్సుబార్హద్రథోజరాసన్ధః-రాజా- భగవతో-పేక్షితో-దుఃఖితచిత్తో-మగధాన్‌జనపదాన్-యయౌ ❀ ॥ ౩౩ ॥ ❀ముకున్దఇతి॥ అక్షతమవిహతం - బలం-స్వీయం-యస్య,నిస్తీర్ణః అరీణాం బలమేవార్ణవో-యేన-తథాభూతఃముకున్దః-అపిఃత్వర్థః-ముకున్దస్త్విత్యర్థః॥సాధుసాధ్వితి-దేవై రనుమోదితః-కుసుమైర్వికీర్యమాణశ్చ-విగతః - జ్వరఃశత్రుపీడాత్మకో-యేభ్య-స్తై-రతఏవ , ముదితచిత్తై-ర్మాథురై-ర్జనై-రుపసఙ్గమ్యమిళిత్వా-సూతాదిభిః-ఉపగీయమానో,విజయో- యస్య-తథాభూతో,యయా-వితిసంబన్ధః॥తత్ర,సూతాఃపౌరుషప్రకాశకాః,మాగధాః

రామోజరాసన్ధంమహాబలమ్ । హతానీకావశిష్టాసుంసింహఃక్షుద్రమృగంయథా॥ ౨౯ ॥ బధ్యమానంహతా
రాతింపాశైర్వారుణమానుషైః । వారయామాసగోవిన్దస్తేనకార్యచికీర్షయా ॥ ౩౦ ॥ సముక్తోలోకనాథా
భ్యాంవ్రీడితోవీరసమ్మతః । వనంవివక్షుస్తపసేవారితఃపథిరాజభిః ॥ ౩౧ ॥ వాక్యైర్విచిత్రార్థపదైర్న్యాయై
శ్చప్రాకృతైరపి । స్వకర్మబన్ధనప్రాప్తోయదుభిస్తేపరాభవః॥ ౩౨ ॥ శ్రీశుకఉవాచ । హతేషుసర్వానీకేషునృ
పోబార్హద్రథస్తదా । ఉపేక్షితోభగవతామగధాన్దుర్మనాయయౌ॥ ౩౩ ॥ముకున్దోఽప్యక్షతబలోనిస్తీర్ణారిబ
లార్ణవః । వికీర్యమాణఃకుసుమైస్త్రిదశైరనుమోదితః॥ ౩౪ ॥మాథురైరుపసఙ్గమ్యవిజ్వరైర్ముదితాత్మభిః। ఉప
❀గీయమానవిజయస్సూతమాగధవన్దిభిః॥ ౩౫ ॥శఙ్ఖదున్దుభయోనేదుర్భేరీతూర్యాణ్యనేకశః । వీణావేణుమృద
ఙ్గానిపురంప్రవిశతిప్రభౌ॥ ౩౬ ॥సిక్తమార్గాంహృష్టజనాంపతాకాభిరలఙ్కృతామ్।నిర్ఘుష్టాంబ్రహ్మఘోషే
ణకౌతుకాబద్ధతోరణామ్॥ ౩౭ ॥నిచీయమానోనారీభిర్మాల్యదధ్యక్షతాఙ్కురైః।నిరీక్ష్యమాణస్సస్నేహంప్రీ
త్యుత్కలితలోచనైః॥ ౩౮ ॥ఆయోధనాగతంవిత్తమనన్తంవీరభూషణమ్। యదురాజాయతత్సర్వమాహృ
తంప్రాదిశత్ప్రభుః ॥ ౩౯ ॥ ఏవంసప్తదశ❀కృత్వస్తావత్యక్షౌహిణీబలః । యుయుధేమాగధోరాజాయదుభిః
కృష్ణపాలితైః ॥ ౪౦ ॥ అక్షిణ్వంస్తద్బలంసర్వంవృష్ణయఃకృష్ణతేజసా । హతేషుస్వేష్వనీకేషుత్యక్తోఽయాదరి
భిర్నృప॥ ౪౧ ॥అష్టాదశ❀మసఙ్గ్రామఆగామినితదన్తరా।నారదప్రేషితోవీరోయవనఃప్రత్యదృశ్యత ॥ ౪౨ ॥రు
రోధమథురామేత్యతిసృభిర్మ్లేచ్ఛకోటిభిః ।నృలోకేచాప్రతిద్వన్ద్వోవృష్ణీఞ్ఛ్రుత్వాఽఽత్మసమ్మితాన్ ॥ ౪౩ ॥

గాయకాః-వన్దినః స్తుతిపాఠకా- ఇతివివేకః ❀ ॥ ౩౪ ॥ ౩౫ ॥ ❀శఙ్ఖేతి ॥ ప్రభౌభగవతి,పురం , ప్రవిశతిసతి - శఙ్ఖాదయో,వినేదుః-దధ్వనుః,భేర్యశ్చ-తూర్యాణిచ,తాని-పరవల్లిఙ్గతా,తథా , వీణావేణుమృదఙ్గానీతిచ ❀ ॥ ౩౬ ॥ ❀పురంవిశినష్టి॥సిక్తమార్గామితి॥సిక్తాశ్చన్దనామ్బుభిః-మార్గాః-యస్యాం,హృష్టా - జనా-యస్యాం,బ్రహ్మఘోషేణ-నినాదితాం-కౌతుకేనోత్సవేన-ఆసర్వతో-బద్ధాని-తోరణాని,యస్యాం ❀ ॥ ౩౭ ॥ ❀నిచీయమానఇతి ॥ మాలామర్హన్తీతిమాల్యానికుసుమాని,తత్ప్రభృతిభిః,నిచీయమానఃకీర్యమాణః-ప్రీత్యా,ఉత్కణ్ఠితానిభరితాని,లోచనాని , యేషాం , తైః జనైరితి శేషః-స్నేహేనసహితం,యథాతథా,నిరీక్ష్యమాణో,ముకున్దః- ప్రవివేశేతివిపరిణతేనాన్వయః ❀ ॥ ౩౮ ॥ ❀ఆయోధనేతి ॥ ఆయోధనంరణభూమిః-తత్రఆసమన్తా-ద్గతంస్థితం,య- త్సర్వ,మనన్తం , ఆనీతం,వీరాణాం,భూషణం,యదురాజాయోగ్రసేనాయ, ప్రాదిశత్సమర్పితవాన్ ❀ ॥ ౩౯ ॥ ❀ఏవమితి ॥ ఇత్థం,పునఃపునః,తావత్త్రయోవింశతిసఙ్ఖ్యకా , అక్షౌహిణ్యో,బలం-యస్య-తథాభూతః -సప్తదశవారం,కృష్ణపాలితై-ర్యదుభిస్సహ - యుయుధే ❀ ॥ ౪౦ ॥ ❀అక్షిణ్వన్నితి ॥ కృష్ణతేజసా-హేతుభూతేన వృష్ణయోయాదవా-స్తస్య-జరాసన్ధస్య,బలం. సర్వ,మక్షిణ్వన్‌నాశితవన్తః॥ఇత్థం,స్వేష్వనీకేషు . హతేషుసత్సు,నృపోజరాసుతో,అరిభిఃరామాదిభి- స్త్యక్తో,జగామ ❀ ॥ ౪౧ ॥ ❀అథా,ష్టాదశమేయుద్ధే , ఆగామినిభావినిసతి , తదన్తరాతన్మధ్యే అష్టాదశసఙ్గ్రామాత్పూర్వమిత్యర్థః-నారదేన , ప్రేషితః , కాలయవనాఖ్యో , వీరః ప్రత్యదృశ్యత , మాథురైర్జనైరితి శేషః ❀ ॥ ౪౨ ॥ ❀రురోధేతి॥మనుష్యలోకే,నవిద్యతే,ప్రతిద్వన్ద్వఃతుల్యబలో,యస్య,తథా , భూతః,కాలయవనః-యదూం

స్త్వా,త్మనా,తుల్యబలాన్ , శ్రుత్వా , నారదముఖాదితి శేషః-తిసృభిః-మ్లేచ్ఛానాం కోటిభిస్సహ,గత్వా,మధురాం,సర్వతో,నిరుద్ధవాన్ * ॥ ౪౩ ॥ * మితి ॥ తం,కాలయవనం,దృష్ట్వా - చిన్తయామాస,చిన్తామేవాహ ॥ అహో ఇతి సార్ధద్వయేన-ఉభయతో,యవన జరాసన్ధాచ్చ,వృజినం దుఃఖం,మహద్య, యదూనాం, ప్రాప్తమ్ * ॥ ౪౪ ॥ * తదేవాహ ॥ మహా,బలం,యస్య-స యవనో,ఽద్య-అస్మాన్-నిరున్ధన్నిరుణద్ధి,అద్యాస్మిన్నహని వా-శ్వః పరస్మిన్నహని వా - పరశ్వః తదనన్తరేఽహని వా-మాగధోఽప్యాగమిష్యతి * ॥ ౪౫ ॥ * ఆవయో-ర్యవనస్య చ మమ చ,మిథో - యుధ్యతో స్సతోః,జరాసుతో-యద్యా-గమిష్యతి-స తర్హ్యస్మద్బన్ధూన్ యదూన్ - హనిష్యతి-అథవా, తాన్-స్వపురం ప్రతి-నేష్యతి ప్రాపయిష్యతి- యతః,స-బలీ * ॥ ౪౬ ॥ * అథ విచార్య నిశ్చితమాహ ॥ ద్విపదైర్మనుష్యైః,దుఃఖేనాపి గన్తుమశక్యం-దుర్గం జలదుర్గం - విధాస్యామః కరిష్యామః,తత్ర దుర్గే జ్ఞాతీన్ యదూన్,సమాధాయ నిధాయ,యవనం,మారయామహో ఘాతయామహే * ॥ ౪౭ ॥ * ఇత్థం,సమ్మన్త్ర్య విచార్య,నిశ్చిత్య-భగవాన్-సముద్రమధ్యే-దుర్గం-తత్ర-నగరం చ,అచీకరత్ కారయామాస,విశ్వకర్మణేతి శేషః ॥ నగరం విశినష్టి ॥ ద్వాదశయోజన విస్తీర్ణం-కృత్స్నాద్భుతం సర్వాశ్చర్యమయమ్ * ॥ ౪౮ ॥ * యత్ర నగరే- త్వాష్ట్రం విశ్వకర్మణస్సంబన్ధి, విజ్ఞాన సూచకం క్రియాకౌశలం,దృశ్యతే * ౪౯ ॥ * తదాహ సార్ధైస్త్రిభిః ॥ రథ్యేతి ॥ రథ్యా రాజమార్గాః పురతః,వీథ్యః ఉపమార్గాః -పురతః పశ్చిమతః, ఉభయతోఽపి చత్వరాణి అఙ్గణాని-తన్మధ్యే కోష్ఠాః-తతోఽప్యన్తస్సువర్ణభవనాని , తదుపరి స్ఫటికాట్టాలకాః

తం దృష్ట్వాఽచిన్తయత్కృష్ణస్సఙ్కర్షణసహాయవాన్ । అహో యదూనాం వృజినం ప్రాప్తం హ్యుభయతో మహత్ ॥ ౪౪ ॥ యవనోఽయం నిరున్ధేఽస్మానద్య తావన్మహాబలః । మాగధోఽప్యద్య వా శ్వో వా పరశ్వో వాఽఽగమిష్యతి ॥ ౪౫ ॥ ఆవయోర్యుధ్యతోరస్య యద్యాగన్తా జరాసుతః । బన్ధూన్ హనిష్యత్యథవా నేష్యతే స్వపురం బలీ ॥ ౪౬ ॥ తస్మాదద్య విధాస్యామో దుర్గం ద్విపదదుర్గమమ్ । తత్ర జ్ఞాతీన్ సమాధాయ యవనం హారయామహే ॥ ఇతి సమ్మన్త్ర్య భగవాన్దుర్గం ద్వాదశయోజనమ్ । అన్తస్సముద్రే నగరం కృత్స్నాద్భుతమచీకరత్ ॥ ౪౮ ॥ దృశ్యతే యత్ర హి త్వాష్ట్రం విజ్ఞానం శిల్పనైపుణమ్ ॥ ౪౯ ॥ రథ్యాచత్వరవీథీభిర్యథావాస్తు వినిర్మితమ్ ॥ ౫౦ ॥ సురద్రుమలతోద్యానవిచిత్రోపవనాన్వితమ్ । హేమశృఙ్గైర్దివిస్పృగ్భిః స్ఫాటికాట్టాలగోపురైః ॥ ౫౧ ॥ రాజతారకుటైః కోష్ఠైర్హేమకుమ్భైస్స్వలఙ్కృతైః । రత్నకూటైర్గృహైర్హైమైర్మహామరకతస్థలైః ॥ ౫౨ ॥ వాస్తోష్పతీనాం చ గృహైర్వలభిభిశ్చ నిర్మితమ్ । చాతుర్వర్ణ్యజనాకీర్ణం యదుదేవగృహోల్లసత్ ॥ ౫౩ ॥ సుధర్మాం పారిజాతం చ మహేన్ద్రః ప్రాహిణోద్ధరేః । యత్ర చావస్థితో మర్త్యో మర్త్యధర్మైర్న యుజ్యతే ॥ ౫౪ ॥ శ్యామైకకర్ణాన్వరుణో హయాన్ శుక్లాన్మనోజవాన్ । అష్టౌ నిధిపతిః కోశాన్ లోకపాలాన్నిజోదయాన్ ॥ ౫౫ ॥ యద్యద్భగవతా దత్తమాధిపత్యం స్వసిద్ధయే । సర్వం ప్రత్యర్పయామాసుర్హరౌ భూమిగతే నృప ॥ ౫౬ ॥ తత్ర యోగప్రభావేన నీత్వా

తదుపరి హేమకుమ్భా ఇతి బహుభూమికం,యథావాస్తు గృహాది నిర్మాణస్థానం, త-దనతిక్రమ్య,నిర్మితమ్ * ॥ ౫౦ ॥ * సురాణాం,ద్రుమాః,లతాశ్చ,యేషు,తాని-ఉద్యానాని, విచిత్రాణి , ఉపవనాని చ-తై,రన్వితం, హేమమయాని శృఙ్గాణి,యేషాం తైః-దివిస్పృగ్భిరత్యుచ్చైః , స్ఫాటికాట్టాలకాః ఉపరిభూమికాః-గోపురాణి - చత్వరాణి,తైః * ॥ ౫౧ ॥ * రాజతారకుటైః రజతం చా , రకుటం చ-పీతలోహః పిత్తళమితి యావత్ , తాభ్యాం,నిర్మితైః-కోష్ఠైః అశ్వశాలాన్నశాలాదిభిః,కథమ్భూతైః హేమమైః-కుమ్భైః,స్వలఙ్కృతై-తథా-రత్నకూటైః పద్మరాగాదిశిఖరైః-సౌవర్ణైః , మహాన్తి,మరకతస్థలాని , యేషు తైః,గృహైశ్చ జుష్టం సేవితమ్ * ॥ ౫౨ ॥ * కించ ॥ నగరగృహాదౌ,వాస్తోష్పతీనాం దేవానాం చ ,గృహైః-వలభీభిశ్చన్ద్రశాలికాభిశ్చ,నిర్మితం,యదుదేవగృహై- రుల్లసత్ శోభమానమ్ * ॥ ౫౩ ॥ * సుధర్మాం నామ,సభాం,పారిజాతం చ ,మహేన్ద్రో హరయే-ప్రాహిణోత్ ప్రస్థాపయామాసే- తిశుకపరీక్షిత్సంవాదాత్ పూర్వాభావిత్వాద్భూతనిర్దేశః ॥ సుధర్మాం విశినష్టి ॥ యత్రేతి ॥ మర్త్యోఽపి-యత్ర సుధర్మాయాం,స్థితో, మర్త్యధర్మైః అశనాయాపిపాసాశోకమోహజరామరణాదిభి-ర్న యుజ్యతే * ॥ ౫౪ ॥ * వరుణస్తు-శ్యామః-ఏకకర్ణః-యేషాం, తాన్,సర్వతః,శుక్లాన్ , మనోజవాన్,అశ్వాన్,ప్రాహిణో,దిత్యనుషఙ్గః ॥ నిధిపతిః కుబేరస్తు-అష్టౌ , కోశాన్ నిధీన్ , పద్మశ్చైవ మహాపద్మో మత్స్యః కూర్మస్తదాపరః,నీలో ముకున్దశ్శఙ్ఖశ్చ నిధయోఽష్టౌ ప్రకీర్తితాః ॥ ఇత్యుక్తాన్ ప్రాహిణోత్ * ॥ ౫౫ ॥ * తథా అన్యే చ,లోకపాలాః , నిజోదయాన్ నిజవిభూతీః తథా అన్యే చ,సిద్ధాదయో-యద్య, త్స్వాధికారసిద్ధయే,భగవతా,దత్త-మాధిపత్యం,త-త్సర్వం , భగవతి, భూమిగతే,భూమావవతీర్ణే సతి,తస్మై -ప్రత్యర్పయామాసుః * ॥ ౫౬ ॥ * తత్రేతి ॥ యథా, కాలయవనో,మాథురాశ్చ-జనా,న జానీయుః,తథా,యోగ

ప్రభావేన,యోగమాయాత్మకాశ్చర్యశక్తిప్రభావేన , మాథురం , సర్వంజనం,తత్రద్వారకాం, త్వాప్రాపయ్య,పున,రాగత్యా థ, రామేణాన్వమన్త్రితః ఆలోచితో, భగవాన్ , పద్మమాలాధరో , నిరాయుధశ్చ, భూత్వా , పురద్వారాత్,నిష్క్రాన్త వాన్ ॥౫౭॥ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాందశమస్కన్ధేపఞ్చాశోఽధ్యాయః॥

దుష్కృన్నిగ్రహసాధ్వనుగ్రహాత్మకేనభగవచ్చేష్టితేనదర్శయన్కథాశేషమాహ ॥ తమిత్యాదినా ॥ పురద్వారాన్ని ష్క్రాన్తం,తం-కృష్ణ-మవలోక్య,నారదోక్తై-రేతై,ర్లక్షణైః-అయం , పుమా-న్వాసుదేవో,నాన్యో,భవితు,మర్హతి॥అయం చ-నిరాయుధః,ఆసేన,పద్భ్యామేవ,చలన్,నిరాయుధశ్చా,హం-యోత్స్యామీ , తి నిశ్చిత్య-పరాఙ్ముఖం,ప్రాద్రవన్తం, అన్వ ధావ,దిత్యన్వయః॥తంకథమ్భూత,మజ్జిహానముద్గచ్ఛన్తం, ఉడుపంచన్ద్రమివస్థితం , అతీవ,దర్శనీయం,పీతేకౌశేయే,వాససీ, యస్య,శ్రీవత్సోవక్షసియస్య, భ్రాజతా , కౌస్తుభేనా,ముక్తాబద్ధా,అలఙ్కృతేతియావత్,సా-గ్రీవా,యస్య,పృథవఃపీనాః,దీ ర్ఘాశ్చ,చత్వారో,బాహవో , యస్య,నవకఞ్జేఇవా,రుణే,ఈక్షణే , యస్యతం,నిత్యప్రముదితేత్యాదిముఖారవిన్దవిశేషణం , శ్రీ మత్సౌన్దర్యసంపద్వత్, శోభనౌకపోలౌయస్మిన్ - శుచివిశుద్ధంస్మితం , యస్మిన్ , స్ఫురన్తీ , మకరాకారే , కుణ్డలే , యస్మిన్,తథాభూతం, ముఖారవిన్దం,బిభ్రాణం ,శ్రీవత్సో , లాఞ్ఛనంచిహ్నంయస్య , చత్వారోభుజాయస్య , అరవి

స్యాన్ భగవాన్హరిః । మథురామేత్య రామేణకృష్ణస్స మనుమన్త్రితః ॥ నిర్జగామపురద్వారాత్పద్మమాలీనిరా యుధః ॥ ౫౭ ॥

ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే, దశమస్కన్ధే , పఞ్చాశోఽధ్యాయః

ముచుకున్దస్యశ్రీకృష్ణదర్శనాదికథారమ్భఘట్టః

శ్రీశుకఉవాచ॥తంవిలోక్యవినిష్క్రాన్తమజ్జిహానమివోడుపమ్।దర్శనీయతమంశ్యామంపీతకౌశేయవాససమ్ ॥౧॥ శ్రీవత్సవక్షసంభ్రాజత్కౌస్తుభాముక్తకన్ధరమ్।పృథుదీర్ఘచతుర్బాహుంనవకఞ్జారుణేక్షణమ్॥ ౨ ॥ నిత్యప్ర ముదితశ్రీమత్సుకపోలంశుచిస్మితమ్।ముఖారవిన్దంబిభ్రాణంస్ఫురన్మకరకుణ్డలమ్॥ ౩ ॥వాసుదేవోహ్యయమితిపు మాన్శ్రీవత్సలాఞ్ఛనః । చతుర్భుజోఽరవిన్దాక్షోవనమాల్యతిసున్దరః॥ ౪॥లక్షణైర్నారదప్రోక్తైర్నాన్యోభవి తుమర్హతి । నిరాయుధశ్చలన్పద్భ్యాంయోత్స్యేఽనేననిరాయుధః ॥ ౫ ॥ ఇతినిశ్చిత్యయవనఃప్రాద్రవన్తంప రాఙ్ముఖమ్ । అన్వధావజ్జిఘృక్షుస్తందురాపమపియోగినామ్॥ ౬ ॥హస్తప్రాప్తమివాత్మానంహరిణాసపదేప దే।నీతోదర్శయతాదూరంయవనేశోఽద్రికన్దరమ్॥ ౭ ॥ పలాయనంయదుకులేజాతస్యతవనోచితమ్ । ఇతిక్షిప న్ననుగతోనైనంప్రాపాహతాశుభః ॥ ౮ ॥ ఏవంక్షిప్తోఽపిభగవాన్ప్రావిశద్గిరికన్దరమ్ ।సోఽపిప్రవిష్టస్తత్రా న్యంశయానందదృశేనరమ్ ॥ ౯ ॥ నన్వసౌదూరమానీయశేతేమామిహసాధువత్। ఇతిమత్వాఽచ్యుతంమూఢ స్తంపదాసమతాడయత్ ॥ ౧౦ ॥ సఉత్థాయచిరంసుప్తశ్శనైరున్మీల్యలోచనే । దిశోవిలోకయన్పార్శ్వేతమ ద్రాక్షీదవస్థితమ్ ॥ ౧౧ ॥ సతావత్తస్యరుష్టస్యదృష్టిపాతేనభారత । దేహజేనాగ్నినాదగ్ధోభస్మసాదభవత్క్ష ణాత్ ॥ ౧౨ ॥ రాజోవాచ ॥ కోనామసపుమాన్బ్రహ్మన్కస్యకిం-వీర్యఏవచ । కస్మాద్గుహాంగతశ్శిశ్యేకింతేజో

న్దేఇవారుణేయస్య వనమాలాఽస్యాస్తీతితథా.ప్రవీహ్యాదిత్వాన్మత్వర్థీయఇనిః ॥ ఏవంవిధై-ర్నారదప్రోక్తైః-లిఙ్గై-ర్వాసుదేవ ఏవాయమిత్యన్వయః ॥ ౧ ॥ ౨ ॥ ౩ ॥ ౪ ॥ ౫ ॥ ఇతీతి ॥ ఇత్థం-నిశ్చిత్య,యవనః,పలాయమానం,పరాఙ్ముఖంచభగవన్తం గ్రహీతుమిచ్ఛుః-అన్వధావత్ ,తస్యదుష్ప్రాప్యతాంవక్తుంవిశినష్టి ॥యోగినామపి , దురాపం,యోగవిశుద్ధమనసాపిదుర్గ్ర హమ్ ॥ ౬ ॥ హస్తేతి॥ప్రతిపదం,ఆత్మానం, హస్తప్రాప్తమివ-దర్శయతా , భగవతాదూరం,నీత,స్స,యవనాధీశో, ఽన్తతో,ఽద్రికన్దరం,ప్రాపితః॥౭॥యదుకులే,జాతస్యతవ-పలాయన-మనుచితమిత్యేవంక్షిపన్నభిభవన్నాశు,గతోఽపియ వన,ఏనంభగవన్తం,నప్రాప॥తత్రహేతుంవదన్విశినష్టి॥అహతాశుభః అక్షీణదుష్కృతః ॥౮॥ భగవాం స్త్వేవం-క్షిప్తోఽపి తూష్ణీం-గిరికన్దరం-ప్రావిశత్ ॥సతుయవన,స్తత్రగిరికన్దరే ప్రవిష్ట- స్తత్రా-న్యం,శయానం,కఞ్చి,త్పురుష-మద్రాక్షీత్ ॥౯॥ శయానం,పురుష,మసౌ,వాసుదేవో,మామిత్థం,దూర,మానీయ,సాధువ,దధునా,తూష్ణీం- శేతేనూన ,మసౌ-కృష్ణఏవేతి,మూఢ స్స,స్తమచ్యుతమేవ-మత్వా,తం-పదాపాదేనా,తాడయత్ ॥౧౦॥ తాడితఃపురుషః-ఉత్థాయ-చిరం-సుప్తః,హేతుగర్భ మి దం-శ్రుత్వా,శ్శనై-ర్లోచనే,ఉన్మీల్య,దిశో,విలోకయన్-పార్శ్వస్థితం-తం,యవనందదర్శ ॥౧౧॥ హేభారత -స్సః-యవనః- రుష్టస్యక్రుద్ధస్య , తస్యపుంసః-దృష్టిపాతేన-సన్దీప్తో-య,స్స్వదేహజో - ఽగ్నిః , తేన-తావ, త్తదైవ-క్షణా - ద్భస్మీబభూ వ॥ ౧౨॥ తత్రశయానస్య పురుషస్య కులనామవీర్యశయనకారణాదిబుభుత్సయాపృచ్ఛతిరాజా॥కోనామేతి॥ హేబ్రహ్మన్

స-యవనార్దనో-యవనస్యహన్తా,శయానః,కోవాకోనామ,కింతస్యనామధేయమిత్యర్థః-కస్యసంబన్ధీ-కస్య-కులే , జాతః-కింకీదృశం-వీర్యంయస్య సః - కస్మాత్కారణా-ద్గుహాం ప్రాప్త,శ్శేతేస్మకిఙ్కీదృశం తేజో - యస్య-తథాభూతః ॥ ౧౩ ॥ తతోఽప్యుత్తరమాహ-మునిః ॥సఇతి॥బ్రహ్మణ్యబ్రహ్మకులేసాధుః బ్రహ్మణ్యః, సత్యేధర్మ్యః, సఙ్గరో యుద్ధం-యస్యసః ॥౧౪॥ స ఇతి,సచముచుకున్దః- అసురేభ్యః,భీతైః-రిన్ద్రాదిభిర్దేవైః,దేవై,రాత్మనః-రక్షణనిమిత్తే,సహాయత్వేన,యాచిత,శ్చిరం-తేషాం,రక్షా,మకరోత్ ॥ ౧౫ ॥ తదా,తేదేవాః,గుహంకార్తికేయం,స్వఃపాలంస్వర్గపాలకం,సేనాన్యం,లబ్ధ్వా,అథ-ముచుకున్ద-మబ్రువన్ ॥ ౧౬ ॥ ఉక్తిమేవాహ॥రాజన్నితిసార్ధైశ్చతుర్భిః-హేరాజన్,నోఽస్మాకం,పరిపాలనాత్మకా,త్కృచ్ఛ్రాద్విరమ,ద్భవా,న్స్థిరమవిరామంపాలయిత్వేతుహేవీర-శత్రురహితం,రాజ్యం,నరలోకంచ , త్యక్త్వా, కేవల, మస్మాన్పాలయత,స్తేకర్తరిషష్ఠీ-త్వయా,సర్వే,కామాభోగాః,ఉజ్ఝితా స్త్యక్తాః ॥ ౧౭ ॥ కించ, తవ సుతాదయః,త్వత్తుల్యకాలీనాః,ప్రజాశ్చ,కాలితాః కాలవశీకృతాః,అధునా,నసన్తి,కిన్తు,కాలవశంగతాః, మృతాఇతియావత్ ॥ ౧౮ ॥ కోఽసౌమత్తో బలీయాన్కాలోనామేతిశఙ్కాయామాహ బ్రహ్మాదిస్తమ్బపర్యన్తకృత్స్నజగతః కాలవశ్యతాం కాలస్య బలీయస్త్వంచవక్తుం కాలోనామనేశ్వరాత్పృథగ్భూతః,కిన్తుకాలశరీరకఈశ్వరఏవకలయతీత్యాహ ॥ కాలఇతి ॥ కాలః కాలశరీరకః,అవ్యయః కాలకృతనాశాదివికారరహితః-ఈశ్వరస్సర్వనియన్తా-భగవా - న్స్వయం-క్రీడ-న్ప్రజాః - కాలయతేవశీకరోతి-యథా-పశుపాలః-పశూ-న్వశీకరోతి-తద్వత్ ॥ ౧౯ ॥ అత-స్త్వ-మద్య - నోఽస్మాన్ప్రతి-వర-మభిమతం-వరయతర్హ్యాముక్తింప్రయచ్ఛతేత్యత్రాహ॥ఋతేకైవల్యమితి ॥ కైవల్యం ప్రకృతిసంబన్ధరాహిత్యంముక్తిమితియావత్ - తతోఽన్యం-వ

యవనార్దనః ॥ ౧౩ ॥ శ్రీశుకఉవాచ ॥ సఇక్ష్వాకుకులేజాతో మాన్ధాతృతనయో మహాన్ । ముచుకున్ద ఇతిఖ్యాతో బ్రహ్మణ్యస్సత్యసఙ్గరః ॥ ౧౪ ॥ సయాచితస్సురగణైరిన్ద్రాద్యైరాత్మరక్షణే । అసురేభ్యః పరిత్రస్తైస్తద్రక్షాం సోఽకరోచ్చిరమ్ ॥ ౧౫ ॥ లబ్ధ్వాగుహం తేస్వఃపాలం ముచుకున్దమథాబ్రువన్ । రాజన్విరమతాం కృచ్ఛ్రాద్భవాన్నః పరిపాలనాత్ ॥ ౧౬ ॥ నరలోకం పరిత్యజ్య రాజ్యంచహతకణ్టకమ్ । అస్మాన్పాలయతో వీర కామాస్తేసర్వఉజ్ఝితాః ॥ ౧౭ ॥ సుతామహిష్యో భవతో జ్ఞాతయోఽమాత్యమన్త్రిణః । ప్రజాశ్చతుల్యకాలీయా నాధునాసన్తికాలితాః ॥ ౧౮ ॥ కాలో బలీయాన్బలినాం భగవానీశ్వరోఽవ్యయః । ప్రజాః కాలయతే క్రీడన్పశుపాలో యథాపశూన్ ॥ ౧౯ ॥ వరంవృణీష్వభద్రం తే ఋతేకైవల్యమద్యనః । ఏకఏవేశ్వరస్తస్య భగవాన్విష్ణురవ్యయః ॥ ఏవముక్తస్స వై దేవానభివాద్య మహాయశాః । అశయిష్టగుహావిష్టో నిద్రయాదేవదత్తయా ॥ ౨౧ ॥ ప్రతిబోధయతి త్వాం వై స్వపన్తం యస్త్వచేతనః । సత్వయాదృష్టిమాత్రేణ భస్మీభవతుతత్క్షణాత్ ॥ ౨౨ ॥ యవనే భస్మతాంనీతే భగవాన్సాత్వతర్షభః । ఆత్మానం దర్శయామాస ముచుకున్దాయ ధీమతే ॥ ౨౩ ॥ తమాలోక్యఘనశ్యామం పీతకౌ

శంవరమేత్యర్థః-కైవల్యస్య వరణీయత్వే హేతుమాహ ॥ ఏకఏవేతి ॥ తస్యకైవల్యస్య-ఈశ్వరః అధిపతిః-దాతేతియావత్-భగవా-న్విష్ణు-రేకఏవ-అతో నవయంకైవల్యందాతుంప్రభవ ఇతిభావః ॥ ౨౦ ॥ ఏవమితి॥ దేవై - స్సహబహుకాలమనిద్రస్యమమశయనార్థంనిర్జనంప్రదేశంప్రదర్శయతేత్యుక్తేఽర్థసామర్థ్యాదత్రశేషోబోద్ధవ్యః ॥ ఏవంస్వపన్తంయస్త్వితివక్ష్యమాణప్రకారేణోక్తః - మహాయశాః - సచ-ముచుకున్దో - దేవైః ప్రదర్శితాయాంతస్యాం - గుహాయాం-ప్రవిష్టః-దేవైః - దత్తయావిఘ్నానుపహతీకృతయా-నిద్రయా - అధ్యయనేనవసతీతివద్ధేతౌతృతీయా- అశయిష్టశయితవాన్ ॥నిమిత్తభూతయావా ॥ ౨౧॥ ఏవంశబ్దవివక్షితంప్రకారమాహ॥స్వపన్తమితి॥అచేతనోఽజ్ఞానః-యఃకశ్చిత్స్వపన్తంశయానంప్రతిబోధయతిజాగ్రదవస్థాంప్రాపయిష్యతి- సపుమాన్ - త్వయాకర్త్రా -దృష్టిమాత్రేణకరణేన- త్వద్దృష్టిప్రసరమాత్రేణేతిపదద్వయఫలితోఽర్థః, తత్క్షణా-ద్భస్మీభవతు ॥ ౨౨ ॥ ఇతిప్రశ్నస్యోత్తరముక్త్వాప్రకృతాంకథామాహ॥యవనఇత్యాదినా ॥ భస్మతాంనీతేభస్మతాంప్రాపితేసతి - సాత్వతర్షభః భగవాన్కృష్ణః ధీమతేముచుకున్దాయ - ఆత్మానం - దర్శయామాస ॥ ౨౩ ॥ తమితి॥తస్యభగవత-స్తేజసా-ధర్షితః-అభిభూతో-ఽతఏవ,శఙ్కితః,కస్యేదంతేజఇత్యాదిశఙ్కమాన- స్తేజసా-దుర్ధర్షంఅధృష్యమివస్థితం-తంభగవన్తం-శనకై - రవలోక్య-మహతీవిపులా-బుద్ధి - ర్యస్య-స , రాజాముచుకున్దః,పర్యపృచ్ఛ,దితిసంబన్ధః- తంకథంభూతం,ఘనమివశ్యామం , పీతకౌశేయమేవాససీయస్య-శ్రీవత్సోవక్షసియస్య,తథాభూతం - భ్రాజతా-కౌస్తుభేన - విరాజితం-వైజయన్త్యావనమాలయా-శోభమానంచ , విరాజితమిత్యుక్తసముచ్చయార్థశ్చశబ్దః, అనుక్తాభరణాన్తరసముచ్చయార్థోవా - సున్దరం-ప్రసన్నంచ - వదనం,యస్య-తం , త్రిలోకస్య-ప్రేక్షణీయందర్శనీయం-సున్దరతమమి

ప్రియావత్ అపీచ్యం సున్దరం వయో యస్య తం, ప్రాదుర్భూతవయసమితిభావః, మత్తస్య సింహస్యేవ ఉదారో విక్రమః పరాక్రమః, పాదవిక్షేపో వా, యస్య ॥ ౨౪ ॥ ౨౫ ॥ ౨౬ ॥ ౨౭ ॥ సంప్రశ్నమేవాహ ॥ కోభవానిత్యాదినా ॥ నయంత్వివ్యత్యతః ప్రాక్తనేన ఇహ సంప్రాప్తో భవాన్కః, కిం దేవః, ఉత మానుషః, ఇహేతి వివక్షితమాహ, విపినే అరణ్యే, తత్రాపి గిరిగహ్వరే ఏవం పద్మపాదస్థానే, తత్రాప్యరూణికణ్టకానియస్మిన్ తస్మిన్, పద్మపలాశసదృశాభ్యాం, విచరసి ॥ ౨౮ ॥ కింస్విత్ కింవా, త్వం, తేజస్వినాం, యత్తేజః తదేవ, మూర్తీభూతః, కింవా, భగవాన్ విభావసురగ్నిః, అథవా సూర్యః, యద్వా, సోమః, మహేన్ద్రో వా, అన్యః కః, ఉత వరుణాద్యన్యో లోకపాలః ॥ ౨౯ ॥ సర్వత్రాపరితోషాదాహ ॥ మన్యేఇతి ॥ దేవానామిన్ద్రాదీనామపి దేవా యే బ్రహ్మవిష్ణురుద్రాస్తేషాం మధ్యే యః పురుషోత్తమో భగవాంస్తం, త్వామహం మన్యే, కుతః, యత్ యస్మాత్ గుహాధ్వాన్తం హృదయగుహాస్థమపి ధ్వాన్తమజ్ఞానంచ, బాధసే విధునోషి యథా, దీపః స్వప్రభయా, అన్ధం తమస్తద్వత్ ॥ ౩౦ ॥ శుశ్రూషతామితి ॥ యద్యపి చతుర్భుజత్వాదిలిఙ్గైః పరమాత్మాసాధారణైః పురుషర్షభం మన్యే ఇతి పురుషోత్తమత్వం నిశ్చిత్య నరపుఙ్గవేతి సంబోధనానుపపత్తిః, తథాఽపి పునస్తథైవ ద్విభుజత్వాదివిశిష్టరూపేణావస్థితం తమవలోక్య తథా సంబోధితం, నరశబ్దస్య పురుషమాత్రపరత్వం వా జన్మ కర్మ, గోత్రం వా శబ్దశ్చార్థకః, శ్రోతుమిచ్ఛతామస్మాకమవ్యళీకం నిష్కణ్టకం యథా తథా కథ్యతాం యది రోచతే న వయం విజ్ఞాతుం ప్రభవ ఇతి భావః ॥ ౩౧ ॥ తర్హి త్వవ

శేయవాససమ్ । శ్రీవత్సవక్షసంభ్రాజత్కౌస్తుభేనవిరాజితమ్ ॥ ౨౪ ॥ చతుర్భుజంరోచమానం వైజయన్త్యాచమాలయా । చారుప్రసన్నవదనం స్ఫురన్మకరకుణ్డలమ్ ॥ ౨౫ ॥ ప్రేక్షణీయం త్రిలోకస్య సానురాగస్మితేక్షణమ్ ॥ అపీచ్యవయసం మత్తమృగేన్ద్రోదారవిక్రమమ్ ॥ ౨౬ ॥ పర్యపృచ్ఛన్మహాబుద్ధిస్తేజసా తస్య ధర్షితః । శఙ్కితశ్శనకై రాజా దుర్ధర్షమివ తేజసా ॥ ౨౭ ॥ ముచుకున్ద ఉవాచ ॥ కో భవానిహ సంప్రాప్తో విపినే గిరిగహ్వరే । పద్భ్యాం పద్మపలాశాభ్యాం విచరస్యురుకణ్టకే ॥ ౨౮ ॥ కింస్విత్తేజస్వినాం తేజో భగవాన్ వా విభావసుః । సూర్యః సోమో మహేన్ద్రో వా లోకపాలోఽపరోఽపి వా ॥ ౨౯ ॥ మన్యే త్వాం దేవదేవానాం త్రయాణాం పురుషర్షభమ్ । యద్బాధసే గుహాధ్వాన్తం ప్రదీపః ప్రభయా యథా ॥ ౩౦ ॥ శుశ్రూషతామవ్యళీకమస్మాకం నరపుఙ్గవ । స్వజన్మ కర్మ గోత్రం వా కథ్యతాం యది రోచతే ॥ ౩౧ ॥ వయంతు పురుషవ్యాఘ్ర ఐక్ష్వాకాః క్షత్రబన్ధవః । ముచుకున్ద ఇతి ఖ్యాతో యౌవనాశ్వాత్మజః ప్రభో ॥ ౩౨ ॥ చిరప్రజాగరశ్రాన్తో నిద్రయాఽపహృతేన్ద్రియః । శయేఽస్మిన్విపినే కామం కేనాప్యుత్థాపితోఽధునా ॥ ౩౩ ॥ సోఽపి భస్మీకృతో నూనమాత్మీయేనైవ పాప్మనా । అనన్తరం భవాన్ శ్రీమాన్ లక్షితోఽమిత్రశాసనః ॥ ౩౪ ॥ తేజసా తేఽవిషహ్యేణ భూరి ద్రష్టుం న శక్నుమః । హతౌజసో మహాభాగ మాననీయోఽసి దేహినామ్ ॥ ౩౫ ॥ ఏవం సభాజితో రాజ్ఞా భగవాన్భూతభావనః । ప్రత్యాహ ప్రహసన్వాణ్యా మేఘనాదగభీరయా ॥ ౩౬ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ జన్మకర్మాభిధానాని సన్తి మేఽఙ్గ సహస్రశః । న శక్యన్తేఽనుసఙ్ఖ్యాతు

జన్మాదికం కథయేత్యత ఆహ ॥ వయంత్వితి ॥ వయమితి వంశ్యాభిప్రాయకం బహువచనం హే పురుషవ్యాఘ్ర తావద్వయం క్షత్రబన్ధవః, క్షత్రేణ వర్ణేన బధ్యన్త ఇతి క్షత్రబన్ధవః, క్షత్రియా ఇత్యర్థః తత్రాపి ఐక్ష్వాకాః ఇక్ష్వాకువంశ్యాః, దాణ్డినాయ సమాత్రేణ నిపాతనాత్సాధుః, బహుషు లుగభావ ఆర్షః, తత్రాప్యహం, యౌవనాశ్వాత్మజః, యువనాశ్వస్యాపత్యం యౌవనాశ్వో మాన్ధాతా తస్యాత్మజః పుత్రః ముచుకున్ద ఇతి ఖ్యాతః ॥ ౩౨ ॥ చిరం బహుకాలం, ప్రజాగరేణ, శ్రాన్తః, అతఏవ నిద్రయా అపహృతాన్యభిభూతానీన్ద్రియాణి యస్య సోఽహమస్మిన్ నిర్జనే దేశే కామం యథేచ్ఛం శయే శయితవానస్మి అధునా కేనాపి కేనచిదుత్థాపితశ్చ ॥ ౩౩ ॥ యో మాముత్థాపితవాన్, సోఽపి, స్వీయేనైవ పాపేన హేతునా నూనం భస్మీకృతః, అస్మద్దృష్టిప్రసారస్తు నిమిత్తమాత్రమితి భావః అనన్తరం భస్మీభవనానన్తరమమిత్రశాసన శత్రూణాం శాస్తా శ్రీమాన్ భవాన్ లక్షితః దృష్టః మయేతి శేషః సోఢుమశక్యేన త్వత్తేజసా అభిభూతదృష్టయో వయం త్వాం భూరి చిరం ద్రష్టుం న శక్నుమః మహాభాగ హే భగవన్ హతమోజః సామర్థ్యం యేషాం తేషాం కర్మసఙ్కుచితజ్ఞానాత్మకసామర్థ్యానామజ్ఞానాం, మాదృశాం దేహినాం, మాననీయోఽసి పూజ్యోఽసి భజనీయోఽసీతి యావత్ ॥ ౩౪ ॥ ౩౫ ॥ ఏవమితి ॥ రాజ్ఞా ముచుకున్దేనేత్థముక్తో భగవాన్ ప్రహసన్ మేఘఘర్జితవద్గమ్భీరయా, గిరా ప్రత్యువాచ ॥ ౩౬ ॥ ఉక్తిమేవాహ ॥ జన్మకర్మేత్యాదినా ॥ ఇత్యుక్త ఇత్యతః ప్రాక్తనేన ॥ యత్తావత్పృష్టం స్వజన్మకర్మేత్యాదితస్యోత్తరమాహ ॥ జన్మేతి ॥ అఙ్గ హే ముచుకున్ద మమ జన్మాదీని సహస్రశః బహుశః సన్తి అతస్తాన్యత్రాధునా మయాఽపి సఙ్ఖ్యాతుమేతావన్తీతి పరిచ్ఛిద్య వక్తుం న శక్యన్తే, నను కిమనాదిసంసరణశీలైరస్మదాదిభిరివ విస్మృతత్వాన్న శక్యన్త ఇత్యాశఙ్కావారణాయ

యానన్తత్వాన్మయాపీత్యుక్తం ॥ అయమ్భావః ॥ యద్యపి భవజ్జన్మాదీని కర్మ సఙ్కుచితజ్ఞానై ర్భవద్భిర్విస్మృతత్వాద్బహుత్వాచ్చ వక్తుమశక్యాని తథాఽపి - సర్వజ్ఞేన మయా తు శక్యాన్యేవ - అస్మజ్జన్మాదీని త్వానన్త్యాదశక్యాని - న చైవం సర్వజ్ఞత్వహానిః - ఆనన్త్యాదానన్త్యేనైవ హి సర్వజ్ఞత్వావహం - న తు తేషాం పరిచ్ఛిన్నత్వజ్ఞానం - తస్యాయథార్థత్వేనాజ్ఞత్వావహత్వాత్ ❋ ॥ ౩౭ ॥ ❋ స త్వేవ యత్వమేవోపపాదయతి ॥ క్వచిదితి ॥ యద్యపి - క్వచిత్ - కదాచిత్ - కశ్చిత్ సూక్ష్మబుద్ధిమాన్ - బహుభిః - జన్మభిః - పృథివ్యాస్సమ్బన్ధీని - రజాంసి - విమమే గణయేత్ - తథాఽపి - మమ - గుణకర్మాభిధానాని - న విమమే - గణయితుం న శక్నుయాదిత్యర్థః ॥ విష్ణోర్నుకం వీర్యాణి ప్రవోచం యః పార్థివాని విమమే రజాగ్ంసీ ,, తి శ్రుత్యర్థోఽత్రానుసంహితః ❋ ॥ ౩౮ ॥ ❋ తథా హి, పరమర్షయః పరాశరవైశమ్పాయనశౌనకాదయః - కాలత్రయోపపన్నాని కాలత్రయోపయుక్తాని కాలత్రయగోచరాణీతి యావత్ - జన్మాని - కర్మాణి చ - అనుక్రమన్తోఽనువర్ణయన్తో - ఽద్యాపి - అన్తం పారం - నైవ గచ్ఛన్తి ❋ ॥ ౩౯ ॥ ❋ యద్యప్యేవం - తథాప్యఙ్గ హే ముచుకున్ద - అద్యతనాన్యాధునికాని - మమ - జన్మాని - గదతో - మత్తః - శృణు - ధర్మపరిత్రాణార్థం, భూమేః - భారభూతానాం - ఆసురాణాం అసురసమ్పత్త్యాఽభిజాతానాం - క్షయాయ చ - బ్రహ్మణా - ప్రార్థితోఽహం - యదుకులే - తత్రాప్యానకదున్దుభేః వసుదేవస్య - గృహే - గృహిణ్యామితి భావః - అవతీర్ణవాన్ - అస్మి - జ్ఞానశక్త్యాదిస్వస్వభావమజహదేవ జాత ఇత్యవతీర్ణశబ్దప్రయోగాభిప్రాయః ❋ ॥ ౪౦ ॥ ౪౧ ॥ ❋ ఏవమాధునికం జన్మోక్తం ॥ అథ నామధేయమాహ ॥ వదన్తీతి ॥ వసుదేవసుత ఇత్యస్య హేతుత్వద్యోతకో హి శబ్దః - వసుదేవసుతత్వాద్వాసుదేవ - ఇతి - వదన్తి, సద్విరాక్షః, ప్రాతిపదికమాత్రానువాదో వా - తస్యైవ నామధేయత్వేన ప్రదర్శనీయత్వాద్విభక్తేస్సాధుత్వార్థత్వాచ్చ ❋ ॥ ౪౨ ॥ ❋ అథాధునికాని కర్మాణ్యాహ ॥ కాలనేమిరితి ॥ హే రాజన్ - తవ - తిగ్మేన తీక్ష్ణేన - చక్షుషా - నిమిత్తేన మయైవా - యం - యవనో - ద

మనన్తత్వాన్మయాఽపి హి ॥ ౩౭ ॥ క్వచిద్రజాంసి విమమే పార్థివాన్యురుజన్మభిః । గుణకర్మాభిధానాని న మే జన్మాని కర్హిచిత్ ॥ ౩౮ ॥ కాలత్రయోపపన్నాని జన్మకర్మాణి మే నృప । అనుక్రమన్తో నైవాన్తం గచ్ఛన్తి పరమర్షయః ॥ ౩౯ ॥ తథాఽప్యద్యతనాన్యఙ్గ శృణుష్వ గదతో మమ । విజ్ఞాపితో విరిఞ్చేన పురాఽహం ధర్మగుప్తయే ॥ ౪౦ ॥ భూమేర్భారాయమాణానామసురాణాం క్షయాయ చ । అవతీర్ణో యదుకులే గృహ ఆనకదున్దుభేః ॥ ౪౧ ॥ వదన్తి వాసుదేవేతి వసుదేవసుతం హి మామ్ । కాలనేమిర్హతః కంసః ప్రలమ్బాద్యాశ్చ సద్ద్విషః ॥ ౪౨ ॥ అయం చ యవనో దగ్ధో రాజంస్తే తిగ్మచక్షుషా । సోఽహం తవానుగ్రహార్థం గుహామేతాముపాగతః ॥ ౪౩ ॥ ప్రార్థితః ప్రచురం పూర్వం త్వయాఽహం భక్తవత్సలః । వరాన్వృణీష్వ రాజర్షే సర్వాన్కామాన్దదామి తే ॥ మాం ప్రపన్నో జనః కశ్చిన్న భూయోఽర్హతి శోచితుమ్ ॥ ౪౪ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఇత్యుక్తస్తం ప్రణమ్యాహ ముచుకున్దో ముదాఽన్వితః । జ్ఞాత్వా నారాయణం దేవం గర్గవాక్యమనుస్మరన్ ॥ ౪౫ ॥ ముచుకున్ద ఉవాచ ॥ విమోహితోఽయం జన ఈశ మాయయా

గ్ధః - ధర్మగుప్త్యాద్యర్థం ప్రార్థితత్వాద్యుక్తైవ తదుపయుక్తసార్వజ్ఞ్యసర్వశక్తిత్వాదిగుణానాముక్తప్రాయత్వాన్న పృథగ్గుణోక్తిః, తర్హి కిమర్థమాగత ఇత్యత ఆహ ॥ సోఽహమితి ॥ స ఉక్తవిధో - ఽహం - త్వా - మనుగ్రహీతుం - ఇమాం - గుహాం ప్రతి సముపాగతః ❋ ॥ ౪౩ ॥ ❋ సర్వానపి జనాన్కిం నానుగృహ్ణాసీత్యత ఆత్మానం విశినష్టి ॥ భక్తవత్సల ఇతి ॥ నాహం భక్త ఇత్యతో విశినష్టి ॥ పురా జన్మని - త్వయా - అహం - ప్రచురం యథా తథా - ప్రార్థిత ఆరాధితః - కోఽసావనుగ్రహ ఇత్యత ఆహ ॥ వరానితి ॥ హే రాజర్షే - తే తుభ్యం - సర్వాన్ - కామ్యన్త ఇతి కామాః - తాన్ - ఇష్టాన్ - దదామి, నన్విత్థం ప్రచోదితేన మయా దేవాః ప్రత్యాఖ్యాతా ఇతి సర్వజ్ఞస్త్వం కిం న జానాసీత్యత్రాహ ॥ మామితి ॥ భూయః పునః - శోచితుం సంసర్తుం - నార్హతి కిన్తు ముక్తిమేవార్హతీతి భావః - ముక్తిం దాస్యామ్యేవ - కిన్తు - తతోఽన్యేఽపి యది కామాః ప్రార్థ్యాః - స్తానపి ప్రార్థయస్వేతి భావః ❋ ॥ ౪౪ ॥ ❋ ఇతీతి ॥ ఇత్థం - భగవతో - క్తో - ముచుకున్ద - స్తం శ్రీకృష్ణం - దేవం - తత్రాపి - నారాయణం - జ్ఞాత్వా - తదుక్తిభిరితి శేషః - గర్గస్య వృద్ధగర్గస్య ఋషే - ర్వాక్యం - అష్టావింశతితమే యుగే భగవాన్వసుదేవగృహేఽవతరిష్యతీత్యేవంవిధ - మనుస్మరంశ్చ - ముదా హర్షేణాన్వితః - ప్రణమ్యో, వాచ ❋ ॥ ౪౫ ॥ ❋ ఉక్తిమేవాహ విమోహిత ఇత్యాదిత్రయోదశశ్లోకాత్మికాం యదుక్తం ॥ వరాన్వృణీష్వ రాజర్షే సర్వాన్కామాన్దదామి త ,, ఇతి ॥ తస్యోత్తరోపయుక్తమాహ ॥ విమోహిత ఇతి ॥ విషయాభిలాషైర్వనితాదానైర్దృశసంసృతిరూపానర్థం - ప్రాప్తోఽహం భూయో - విషయానేవ - వరయేతి - చోదయతా - త్వయా - వఞ్చిత - స్స్యా - మతో - భక్తవఞ్చనం - తవా - నుచిత - మితి - మైవం వాదీరిత్యభిప్రాయః - హే ఈశ - త్వదీయయా - మాయయా - మోహితో - యోఽయం - మత్ప్రభృతి - ర్యోషిచ్చ - పురుషశ్చ - యోషిదాత్మకః పురుషాత్మకశ్చేత్యర్థః - జన - స్త్వాం - నిరతిశయపురుషార్థభూతం - న భజతి - కిన్తు - స్వానర్థవిషయే - దృగ్బుద్ధి - ర్యస్య - తథాభూతః - వస్తుతోఽనర్థహేతుమప్యర్థవన్మన్యమానః - ప్రభవన్త్యేభ్య ఇతి ప్రభవాః - దుఃఖ

స్యాత్ప్రభవా, స్తేషు-దుఃఖైకనిధానేషు- గృహేషు సుఖలేశాభాసప్రభవేషు - సుఖాయ-సజ్జతే,సక్తో భవతి - సజనః పూర్వమేవ త్వయా వఞ్చిత ఇత్యర్థః ❀ ॥ ౪౬ ॥ ❀నన్వీదృగ్జనం వఞ్చయన్నహం నిర్ఘృణో విషమశ్చ కిమిత్యత ఆహ॥ లబ్ధ్వేతి॥ హే అనఘ-నవిద్యతే యద్భజనాదఘం తథాభూతేత్యర్థః - అయత్నతస్స్వప్రయత్నమన్తరేణాపి, కేవలమనుజిఘృక్షైకస్వభావత్వత్సఙ్కల్పాదేవ హేతోః-అత్రకర్మక్షేత్రే-దుర్లభమపి - మానుష - మజ్గంశరీరం-త్వదారాధనోపయుక్తం - ప్రాప్యాప్య-యం-జనః-స్త్వత్పాదారవిన్దం - నిరతిశయపురుషార్థరూపం - తత్ప్రాప్త్యుపాయభూతంచ - నభజతి, కిన్తు-అసన్మతిః-ప్రకృతిపరిణామాత్మకదేహ ఏవ-మతిరాత్మాభిమానో- యస్య-తథాభూతః- కేవలం-గృహమేవాన్ధకూపః-తస్మి - న్పతితో-భవతి - యథా-పశు-రజానం, స్తృణావృతేకూపే - జిఘత్సయా-గత- స్తత్ర - పతితో- భవతి - తద్వత్ -నహ్యేతావతా తవవైషమ్యాదికమాపాదయితుముచితం - కేవలమనుజిఘృక్షయైవస్వారాధనోపయుక్తకరణకళేబరాదిప్రదానాదితి భావః ❀ ॥ ౪౭ ॥ ❀ జనసామాన్యోద్దేశేనోక్తమర్థం స్వస్మిన్పర్యవసాయయతి ॥ మమేతి ॥ హే అజిత-ఎష భూతః-కాలో-మమ నిష్ఫలో,గతః,మయా నిష్ఫలో నీత ఇత్యర్థః-కథమ్భూతస్య-రాజ్యశ్రియోన్నద్ధః ప్రభూతో- మదో -యస్య-దుష్టావిషయాభిలాషిణీ-మతి,ర్యస్య - తత్ర హేతుః-మర్త్యేమరణశీలే-దేహే-ఆత్మబుద్ధి-ర్యస్య-నకేవలం మర్త్యాత్మబుద్ధేరేవ-కిన్తు - సుతాదిషు - తద్రక్షణపోషణాదివిషయయా-అపారచిన్తయా-ఆసజ్జమానస్య అసక్తస్య - అహఙ్కారమమకారయుక్తస్యేతిపదద్వయఫలితోఽర్థః తత్ర - కోశో ధనాగారమ్ ❀ ॥ ౪౮ ॥ ❀ ఉన్నద్ధమదత్వమేవప్రపఞ్చయతి॥ కళేబర ఇతి॥ ఘటకుడ్యసదృశే,జడే-అస్మి-న్కళేబరే-రూఢమూలః-మానః ఆత్మాభిమానో-యస్య-సోఽహం-నరదేవ-ఇత్య- భిమన్యమాన-ఇతి శేషః ॥ రథాశ్చ-ఇభా గజాశ్చ,పదాతయశ్చ, తేషాం- మనీకాః సైన్యాని-తాని,పాన్తీతి తథా-తైః-పరివృతో - గాం భూమిం-పర్యటన్-త్వా - మవిగణయ్యతుచ్ఛీకృత్య-దు

త్వదీయయా త్వాం నభజత్యనర్థదృక్ । సుఖాయదుఃఖప్రభవేషుసజ్జతేగృహేషుయోషిత్పురుషశ్చవఞ్చితః॥ ౪౬ ॥
లబ్ధ్వాజనో దుర్లభమత్రమానుషం కథంచిదవ్యఙ్గమయత్నతోఽనఘ । పాదారవిన్దం నభజత్యసన్మతిర్గృహాన్ధకూపే పతితో యథాపశుః॥ ౪౭ ॥ మమైష కాలోఽజిత నిష్ఫలో గతో రాజ్యశ్రియోన్నద్ధమదస్య భూపతేః । మర్త్యాత్మబుద్ధేస్సుతదారకోశభూష్వాసజ్జమానస్య దురన్తచిన్తయా॥ ౪౮ ॥ కళేబరేఽస్మిన్ఘటకుడ్యసన్నిభే నిరూఢమానో నరదేవ ఇత్యహమ్ । వృతో రథేభాశ్వపదాత్యనీకపైర్గాం పర్యటంస్త్వాఽగణయన్సుదుర్మదః ॥ ౪౯ ॥ ప్రమత్తముచ్చైరితికృత్యచిన్తయా ప్రవృద్ధలోభం విషయేషులాలసమ్ । త్వమప్రమత్తస్సహసాఽభిపద్యసే క్షుల్లేలిహానోఽహిరివాఖుమన్తకః॥ ౫౦ ॥ పురారథైర్హైమపరిష్కృతైశ్చరన్మతఙ్గజైర్వా నరదేవసంజ్ఞితః । సఏవ కాలేనదురత్యయేనతేకళేబరో విట్కృమిభస్మసంజ్ఞికః॥ ౫౧ ॥ నిర్జిత్యదిక్చక్రమభూతవిగ్రహో వరాసనస్థస్సమరాజవన్దితః । గృహేషుమైథున్యసుఖేషుయోషితాంక్రీడామృగః పూరుష ఈశనీయతే॥ ౫౨ ॥ కరోతికర్మాణితప

ర్మద,ఆస-మితి శేషః ❀ ॥ ౪౯ ॥ ❀ త్వామగణయన్తమిద్ధం దుర్మదం మాం త్వం కాలరూపేణాక్రమసీత్యాహ॥ ప్రమత్తమితి॥ ఇతికృత్యచిన్తయా ఏవమేవం కర్తవ్యమితి మనోరథపరంపరయా , నితరాం, ప్రవృద్ధః,లోభో-యస్య,తం , విషయేషు శబ్దాదిషు లాలసం ఆసక్తచిత్తం-ప్రమత్తం స్వహితానభిజ్ఞం - మాం-త్వ,మప్రమత్తః , అన్తం కరోతీత్యన్తకః-వినాశహేతుః-కాలరూపో, భూత్వా,అభిపద్యసే-ఆకర్షసి-గ్రససీతి యావత్ - యథా - క్షుధా బుభుక్షయా- లేలిహానః ఆస్వదమానః-క్షుధా-లోలజిహ్వ ఇతియావత్-యద్వా ఉగ్రస్త్రాల్లిహః కర్తరి లటశ్శానజాదేశః-అహిస్సర్పః,ఆఖుం మూషకం-ఆపద్య తే తద్వత్ ❀ ॥ ౫౦ ॥ ❀ నన్వతిదుర్లభకల్యాణతరనరదేవశరీరం ప్రాప్యాపి కిమితి తన్నిన్దసీత్యాశఙ్కాయామన్తతః కాలాభిపన్నస్య తస్య గతిం పశ్యేత్యభిప్రాయేణాహ ॥ పురేతి ॥ పురా తావ-త్స్వర్ణాలఙ్కారాలఙ్కృతైః-రథై-ర్గజై ర్వా-సఞ్చర-న్యో - నరదేవసంజ్ఞితః- నరదేవసంజ్ఞాఽస్య సంజాతేతి తథా-తారకాదిత్వాదితచ్ , స ఏవ - దేహః,దురతిక్రమేణ-కాలేనా-భిపన్నశ్చే-త్తావ-చ్ఛ్వసృగాలాదిభిః-భక్షితో-విట్సంజ్ఞితః తైరభక్షితశ్చే-త్కృమిసంజ్ఞితః-దగ్ధశ్చే-ద్భస్మసంజ్ఞితః,భవతీత్యర్థః ❀ ॥ ౫౧ ॥ ❀ "సర్వస్యవశీ సర్వస్యేశాన" ఇతి శ్రుత్యుక్త వివిధసర్వవస్తువిషయస్వాతన్త్ర్యం త్వామవిగణయ్య స్వాతన్త్ర్యం మన్యస్య మమనిహీనప్రతియోగికపారతన్త్ర్యమవర్జనీయమేవాసీదిత్యభిప్రేత్యాహ॥ నిర్జిత్యేతి ॥ దిక్చక్రం దిఙ్మణ్డలం-నిర్జిత్య భూతః అసమ్భావితః-విగ్రహః విరోధో,యస్య - తథాభూతః , అసంభావితప్రతిపక్ష ఇత్యర్థః వరాసనస్థః సార్వభౌమాసనాధిష్ఠితః- యే-పూర్వం, సమాస్తుల్యా-రాజాన-స్తైరపి-వన్దితః - పురుషః- హే ఈశ - మైథున్యమేవ-సుఖం,యేషు, తేషు,గృహేషు-యోషితాం స్త్రీణాం- కేవలం-క్రీడామృగః-క్రీడార్థం పోషితో వానరాదిరివ - నీయతే ఇతస్తతశ్చాల్యత ఇత్యర్థః ॥ పూరుష ఇతి పారోక్ష్యనిర్దేశస్సర్వథా స్వజయపురుషాభిప్రాయకః ❀ ॥ ౫౨ ॥ ❀ నను-భోగ్యభోగోపకరణాదిసమృద్ధాన్ రాజగృహాన్ దుఃఖప్రభవేషు మైథున్యసు

క్షేప్స్యతిచకథంనిన్దసీత్యత స్తత్రసుఖాభావమాహ ॥ కరోతీతి ॥ పునశ్చజన్మాన్తరేఽపి - స్వరాట్సార్వభౌమో - భూయాసమితీత్థం-ప్రవృద్ధః - తర్షః తృష్ణా-యస్య - తథాభూత - స్తపస్సుజన్మాన్తరీయసార్వభౌమసాధనేషుతపస్సు - అథశ్శయన బ్రహ్మచర్యాదిషు.నిష్ఠితఃసంజాతనిష్ఠః- అతఏవ - నివృత్తోభోగోయస్య - తథాభూతః - తదపేక్షయాభావిజన్మభోగాపేక్షయా - దధత్ బిభ్రాణః , తపాంసీతివిపరిణతేనాన్వయః - కర్మాణివర్తమానదేహభోగార్థానిభోజనాదికర్మాణి - కరోతి. ఇత్థంభూతోఽసౌ - న - సుఖాయకల్పతే - నసుఖీభవతి - కిన్తుదుఃఖ్యేవేతిభావః ॥ యద్వైవమన్వయః ॥ తావ - ద్రాజశరీర ప్రాప్తిసాధనాని - కర్మాణి - కరోతి - తతో - దధత్ - రాజశరీర - మితిశేషః ॥ నివృత్తభోగః - తపస్సునిష్ఠితః- తదపేక్షయా - తద్ధేతుభూతః-స్వరాట్స్యామితిప్రవృద్ధః,తర్షో - యస్య- తథాభూతోనదుఃఖాయకల్పతఇతి ❋ ॥ ౫౩ ॥ ❋ తర్హికదాసుఖాయకల్పతఇత్యాహ ॥ భవాపవర్గఇతి ॥ ఏవం - సంసృతౌ - భ్రమతః - పుంసో - భవాపవర్గఃసంసారాన్తః-భవనివృత్తిర్ముక్తిరితియావత్-స-యదా-భవే-దాసన్నస్స్యా - త్తదైవా-యం.సుఖాయ-కల్పతే - ఇతిపూర్వేణసంబన్ధః-కదాత్వహిభవాపవర్గోభవేదిత్యతఆహ ॥ తర్హీతి ॥ హేఅచ్యుత - అస్యసంసరతోజనస్య,యర్హియదా-యస్మిన్జన్మని-సత్సమాగమఃసద్భిఃభాగవతైః-స్సమాగమఃసఙ్గతి-స్సహవాసఇతియావత్ , తదా-భవాపవర్గః - నహిసత్సమాగమస్సాక్షాద్భవాపవర్గసాధనభూతః-కిన్తుత్వద్భక్తిజననాద్వారేణేత్యాహ ॥ సత్సఙ్గమఇతి ॥ యదాహి,సత్సఙ్గమ-స్తర్హ్యేవ,పరేశినా ప్రదయః-అపరేఅవమా,యస్మాత్తస్య,చతుర్ముఖస్యాపీ- శేనియన్తరి - సతాంగతౌత్వత్ప్రాప్త్యుపాయభూతే,త్వయి,మతిర్భక్త్యాత్మికాబుద్ధిర్జాయతేఉత్పద్యతే ❋ ॥ ౫౪ ॥ ❋ యదుక్తం "సోఽహంతవానుగ్రహార్థంగుహామేతామపాగత,,ఇతి-తత్సత్యమేవ-కిన్తుపూర్వమేవదేహానుబన్ధ్యపనయేనలిఙ్గేనత్వయాఽనుగృహీతోఽహమితిమన్యఇత్యభిప్రేత్యాహ ॥ మన్యఇతి ॥ హే-ఈశ-యదృచ్ఛయాత్రిదశసాహాయకవ్యాజేన-రాజ్యరూపో- యోఽనుబన్ధఃపాశ-స్తస్యా-పగమోఽపాయః-కృత-ఇత్యేష-మహాన్

స్సునిష్ఠితోనివృత్తభోగ స్తదపేక్షయాదధత్ । పునశ్చభూయాసమహంస్వరాడితి ప్రవృద్ధతర్షోనసుఖాయకల్పతే॥ ౫౩ ॥భవాపవర్గోభ్రమతోయదాభవేజ్జనస్యతర్హ్యచ్యుతసత్సమాగమః । సత్సఙ్గమోయర్హితదైవసద్గతౌపరావరేశేత్వయిజాయతేమతిః ॥ ౫౪ ॥ మన్యేమమానుగ్రహ ఏవతేకృతోరాజ్యానుబన్ధాపగమోయదృచ్ఛయా। యఃప్రార్థ్యతేసాధుభిరేకచర్యయా వనంవివిక్షద్భిరఖణ్డభూమిపైః ॥ ౫౫ ॥ నకామయేఽన్యంతవపాదసేవనాదకిఞ్చనప్రార్థ్యతమాద్వరంవిభో। ఆరాధ్యకస్త్వామపవర్గదంహరేవృణీతఆర్యోవరమాత్మబన్ధనమ్॥ ౫౬ ॥తస్మాద్విసృజ్యాశిషఈశసర్వతోరజస్తమస్సత్త్వగుణానుబన్ధనాః। నిరఞ్జనంనిర్గుణమద్వయంపరం

త్వన్మైవానుగ్రహః,కృత-ఇతిమన్యే ॥ తచ్చానుగ్రహప్రయుక్తత్వే హేతుంవదన్తమేవరాజ్యానుబన్ధాపగమంవిశినష్టి॥య ఇతి ॥ యోరాజ్యానుబన్ధాపనయ-స్సాధుభిర్వివేకిభి-స్తపసే , వనం - ప్రవేష్టుమిచ్ఛద్భి,స్సార్వభౌమై, రేకచర్యయా-ఏకచర్యార్థం-ఏకాకిత్వేనసంచారార్థం-ప్రార్థ్యతే ❋ ॥ ౫౫ ॥ ❋ తదేవంప్రతివచనోపయుక్తార్థముక్తః-అథసాక్షాత్ప్రతివచనమాహ నకామయఇతి ॥ హేవిభో,అకిఞ్చనైరనన్యప్రయోజనైరేకాన్తిభి-రతితరాం - ప్రార్థనీయా-త్తవ-పాదసేవనా,దన్యం,వరం నకామయే-అన్యోమదిష్టోవరణీయోఽర్థఏవనాస్తీత్యభిప్రాయః , ఆర్యః-శ్రేష్ఠో-వివేకీ-చే-త్కో-వా-పుమాన్-సాక్షా-న్ముక్తిప్రదం-త్వామారాధ్యఆగాథనేనప్రసన్నీకృత్య - కేవల-మాత్మాబధ్యతే , యేన-త,దాత్మబన్ధనం-శబ్దాదివిషయజాలం-వృణీతవృణుయాత్-మూర్ఖస్త్వేవవృణీతఇత్యర్థః ❋ ॥ ౫౬ ॥ ❋ యస్మా-త్త్వత్పాదారవిన్దసేవనమేవ-ప్రార్థనీయం-తస్మాత్ - హేఈశ-సర్వశఃసర్వాః,రజస్తమస్సత్త్వగుణైఃరజఆదిగుణకార్యైః - కామక్రోధాదిభిఃఅనుబధ్య-న్తేపృక్తతస్సంబధ్యన్తఇతితథాకామక్రోధాద్యుత్తరఫలకాఇత్యర్థః-ఆశిషఃకామాన్-విసృజ్యా-హం-త్వాం - వ్రజామి,, వ్రజగతౌ,,గత్యర్థాఃబుద్ధ్యర్థాః,త్వత్ప్రాప్త్యుపాయత్వేనత్వామధ్యవస్యామీత్యర్థః-శరణ్యస్యతస్య జీవతుల్యత్వవారణాయతంవిశినష్టి॥ నిరఞ్జనంపుణ్యపాపసంబన్ధరహితం-ప్రకృతిపారవశ్యరూపాఞ్జనరహితంవా - నను-కిమహంముక్తజీవః-నేత్యాహ, నిర్గుణంకదాపిగుణత్రయసంబన్ధరహితం- అనేన , బద్ధదశాయాంగుణత్రయతత్కార్యరాగాదిసంబన్ధవన్ముక్తవ్యావృత్తిః , తర్హికింనిత్యసిద్ధః॥ నేత్యాహ॥అద్వయం-ద్వితీయరహితం- సమాభ్యధికరహితం,తత్సత్త్వేహీశ్వరద్విత్వప్రసఙ్గః అతస్సమాభ్యధికరాహిత్యాదీశ్వరద్విత్వంనాస్తి నిత్యసిద్ధస్తుసమాభ్యధికవా,నితితద్వ్యావృత్తిః , అతః-పరంసర్వోత్కృష్టం - సౌలభ్యాభావేకేవలంపరత్వంనశరణ్యత్వప్రయోజక-మతస్సౌలభ్యమాహ - పురుషం , పురుషరూపేణయదుషువర్తమానమితిభావః ॥ దివ్యాత్మస్వరూపంనిర్దిశతి॥ జ్ఞప్తిమాత్రమితి ॥ మాత్రశబ్దేనక్వచిదపిజడత్వవ్యావృత్తిః - జ్ఞానైకస్వరూపమిత్యర్థః అత్ర-పురుషపదసౌలభ్యమన్యేషామతి

వాత్సల్యాదిశరణ్యాతోపయుక్తగుణానాముపలక్షణమ్ ❁ ॥ ౫౭ ॥ ❁ ఇత్థంశరణం ప్రతిపద్య, ధాత్మనః కార్పణ్యానివేదనపూర్వకం-రక్షాం ప్రార్థయతే ॥ చిరమితి ॥ ఇహసంసారే, ఉరుభిర్విపులైః-స్తాపైః-రాధ్యాత్మికాదిభిః-తప్యమానో, అతఏవ-చిరం, వృజినేనదుఃఖేనార్తః ఏకైకః-అవిజితాః,షట్-ఉమిత్రాణీన్ద్రియాణి - యేన,సః.అవితృషషడమిత్ర ఇతిపాఠే-విగతాతృషా యేషాం, తేవితృషాః,అవితృషాః-షట్-అమిత్రాః, యస్యేత్యర్థః, అతఏవ-అలబ్ధా-శాన్తిర్మనఃప్రసాదో యేన,తథాభూతో, అహం, హేశరణద, కథంచి త్త్వత్కృపాలవవశేన, త్వత్పదాబ్జం, సముపేతఃశరణంగతవాన్,పదాబ్జం కథమ్భూతం,నవిద్యతే,భయంసంసారో, యస్మాత్-అతఏవ, నవిద్యతేశోకోయస్మాత్-ఋతంసత్యం,నిత్యంవా,అనేన,స్వర్గయాగాదిసాధ్యసాధనవైలక్షణ్యముక్తం, హేపరాత్మన్ పరమాత్మన్, హేసర్వనియన్తః, ఇత్థం,మాపన్నమాపదాప్రాప్తం, అధునా,ప్రపన్నం-మాం,పాహి, సంసృతిభయాత్త్రాయస్వ ❁ ॥ ౫౮ ॥ ❁ ఏవంవిజ్ఞాపితఃప్రాహభగవాన్వాత్సల్యాత్ప్రీతిః సార్వభౌమేతి ॥ తవ-మతిః,విమలారాగాదిమలరహితా,ఊర్జితా బలవతీ, నివృత్తిధర్మ ఏవదృఢేత్యర్థః కుతః-యతః,వరైస్త్వైస్తైః-ప్రలోభం-ప్రాపితస్యాపి తవ మతిః-కామైఃవిషయైః-నవిహతానపహృతేత్యర్థః ❁ ॥ ౫౯ ॥ ❁ వరైః-ప్రలోభితఇతి యత్-తత్-దప్రమాదాయ విద్ధి-బుద్ధేరప్రమాదార్థంవిజానీహి-నను- ప్రలోభనాత్ కదాచిద్బుద్ధిప్రమాదోఽపిస్యాత్తత్కథమిత్యత ఆహ ॥ నధీరితి ॥ మయ్యేకభక్తానాం అనన్యప్రయోజనభక్తానాం - మతిః-క్వచిత్కదాచిదప్యాశీర్భిఃకామైఃనభిద్యతేనవిహన్యతే ❁ ॥ ౬౦ ॥ ❁ అభక్తానాంతుభిద్యతఏవేత్యాహ ॥ యుఞ్జానానామితి ॥ ప్రాణాయామాదిభిః-ఉపాయైః-యుఞ్జానానాంనియుఞ్జానానాం, మనోనియమనంకుర్వతాంతు,మనః, అక్షీణావాసనం, అక్షీణావాసనాయస్య, తత్, హేతుగర్భమి

త్వాంజ్ఞప్తిమాత్రంపురుషంవ్రజామ్యహమ్॥ ౫౭ ॥ చిరమిహవృజినార్తస్తప్యమానోఽనుతాపైరవితృషషడమిత్రోఽలబ్ధశాన్తిఃకథంచిత్ । శరణదసముపేతస్త్వత్పదాబ్జంపరాత్మన్నభయమృతమశోకంపాహిమాఽఽపన్నమీశ ॥ ౫౮ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ సార్వభౌమమహారాజమతిస్తేవిమలోర్జితా।వరైఃప్రలోభితస్యాపినకామైర్విహతాయతః॥ ౫౯ ॥ ప్రలోభితోవరైర్యత్త్వమప్రమాదాయవిద్ధితత్ । నధీర్మయ్యేకభక్తానామాశీర్భిర్భిద్యతేక్వచిత్॥ ౬౦ ॥ యుఞ్జానానామభక్తానాంప్రాణాయామాదిభిర్మనః । అక్షీణవాసనంరాజన్దృశ్యతేక్వచిదుత్థితమ్॥౬౧॥విచరస్వమహీంకామంమయ్యావేశితమానసః।అస్త్వేవనిత్యదాతుభ్యంభక్తిర్మయ్యనపాయినీ॥౬౨॥ క్షాత్రధర్మస్థితోజన్తూనవధీర్మృగయాదిభిః।సమాహితస్తత్తపసాజహ్యఘంమదుపాశ్రయః॥ ౬౩ ॥జన్మన్యనన్తరేరాజన్సర్వభూతసుహృత్తమః।భూత్వాద్విజవరస్త్వంవైమాముపైష్యసికేవలమ్॥ ౬౪ ॥❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే, దశమస్కన్ధే, ఏకపఞ్చాశోఽధ్యాయః. ❋❋❋❋❋❋❋❋ శ్రీశుకఉవాచ ॥ ఇత్థంసోఽనుగృహీతోఽఙ్గకృష్ణేనేక్ష్వాకునన్దనః । తంపరిక్రమ్యసన్నమ్య నిశ్చక్రామగుహాముఖాత్ ॥ ౧ ॥ సవీక్ష్యక్షుల్లకాన్మర్త్యాన్పశూన్వీరుద్వనస్పతీన్ । మత్వాకలియుగంప్రాప్తం జగామదిశముత్త

దం,తత్త్వాత్-క్వచిద్విషయే-కదాచిద్వా,ఉత్థితంవిషయప్రవణం దృశ్యతే ❁ ॥ ౬౧ ॥ ❁ విచరస్వేతి॥ మయి,ఆవేశితం-మానసం-యేన-తథాభూత-స్త్వం - మహీం,కామంయథేచ్ఛం-విచరస్వ - మయి,నిత్య, మనపాయినీ-భక్తిస్తు,అస్త్వేవ తథాఽనుగృహ్ణామీతిభావః ❁ ॥ ౬౨ ॥ ❁ ననుభక్త్యేకలభ్యోభవాన్ తామన్తరేణాప్యధునాప్రత్యక్షీతః, కిమితిముక్తింవిలమ్బయసీతివిదితతదభిప్రాయఃప్రాహ ॥ క్షత్త్రేతి ॥ క్షత్త్రవర్ణోచితధర్మనిష్ఠో-మృగయాదిభిఃలోకరక్షోఽనుపయుక్తమృగయాదివ్యాపారైః-జన్తూన్-హతవానసి తతః-త్వ - మహామేవో-పాశ్రయస్సంశ్రయో - యస్య - సః-మద్భక్తినిష్ఠస్సన్-తపసా-మత్ప్రాప్తిప్రతిబన్ధనివర్తకేన-భక్తియోగోత్పత్తిప్రతిబన్ధకనివర్తకేనవాతపసా - జన్తువధప్రయుక్తం - పాపం-జహిఅపనయ॥ప్రత్యక్షీతపరమాత్మనామప్యఘప్రారబ్ధేతపసాఽనుభవేనవావినాశితేసత్యేవపరమాత్మప్రాప్తిరితిభావః ❁ ॥ ౬౩ ॥ ❁ కదాతత్ప్రాప్యఘక్షయస్త్వత్ప్రాప్తిశ్చేత్యతఆహ ॥ జన్మనీతి ॥ అనన్తరేఏతజ్జన్మావ్యవహితోత్తరజన్మని-త్వం-ద్విజశ్రేష్ఠో-భూత్వా-సర్వభూతసౌహార్దవాన్-సమః-కృత్స్నం - జగ-ద్బ్రహ్మాత్మకం - పశ్యంశ్చ - కేవలంప్రకృతిమణ్డలాత్పరతఃస్థితం-మా-ముపైష్యసిప్రాప్స్యసి-వైనూనమ్ ❁ ॥ ౬౪ ॥ ❁ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే ఏకపఞ్చాశోఽధ్యాయః. ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

అథావశిష్టంముచుకున్దవృత్తాన్తం, ఇత్థంముచుకున్దమనుజ్ఞాప్యానుగృహీతవతో భగవతోఽనన్తరచేష్టితంచాహ ॥ ఇత్థమితి॥ అఙ్గహేరాజన్,శ్రీకృష్ణేనేత్థం,మనుగృహీతో, ముచుకున్దస్తంశ్రీకృష్ణం-ప్రదక్షిణీకృత్య - ప్రణమ్యచ, గుహాద్వారా-న్నిర్గతవాన్ ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ సముచుకున్దః,క్షుల్లకానల్పపరిమాణాన్మర్త్యాదీనవలోక్య - కలియుగం-ప్రాప్తం -విజ్ఞాయో-త్తరాం,

దిశం ప్రతి - జగామ ॥ తపస ఇతి శేషః ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ ధీరో జితేన్ద్రియః - దేహతదనుబన్ధ్యాదిష్వాసక్తిరహితః, ముక్త, స్సంశయస్సన్ త్స్వామినా నవేత్యేవంవిధో - యేన - సః - శ్రద్ధాయుతః కర్తవ్యవిషయత్వరాయుక్తః - కృష్ణే భవతి - స్వమనస్సమ్యగాధాయ స్థిరీకృత్య గన్ధమాదనం, పర్వతం, ప్రావిశత్ ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ తత్రాపి, బదర్యాశ్రమం నరనారాయణయోరాశ్రమం, ప్రాప్య, సర్వాణి ద్వన్ద్వాని శీతోష్ణాదీని సహత ఇతి - తథా - శాన్తః జితమనాః, హరిమాశ్రితబద్ధహరం భగవన్తం - తపసా, ఆరాధయామాస ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ అథ ముచుకున్దానుగ్రహణానన్తరం భగవచ్చేష్టితమాహ ॥ భగవానిత్యాదినా ॥ యవనైః, రావృతాం - మధురాం - మాగత్య మ్లేచ్ఛానాం - బలం హత్వా, తదీయం మ్లేచ్ఛసంబన్ధి సర్వం, ధనం - ద్వారకాం ప్రతి నిన్యే ప్రాపయామాస ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ అచ్యుతేన, చోదితైః, నృభిః కర్తృభిః - గోభిః సాధనైః, ధనే నీయమానే సతి - పూర్వవ - త్త్రయోవింశత్యక్షౌహిణీసైన్యాధిపతిః - జరాసన్ధ, ఆజగామ ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ మాధవౌ రామకృష్ణౌ - జరాసన్ధసైన్యస్య, వేగరభసం వేగోద్రేక - మవలోక్య, మనుష్యచేష్టాం, ప్రాప్తౌ చికీర్షన్తౌ, హేతుగర్భం వా - తత్త్వాత్ - హే రాజన్, ద్రుతం త్వరితం యథా తథా - దుద్రువతుః, పలాయితవన్తౌ ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ తదేవాహ ॥ విహాయేతి ॥ ప్రచురం ప్రభూతం - యావనం - విత్తం, విహాయ, భీతాదపి - భీతవత్ - పద్మపత్రసదృశాభ్యాం, పద్భ్యాం, బహుయోజనం దేశం - చేరతుః జగ్మతుః ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ మాగధో జరాసన్ధః - తౌ దృష్ట్వా, బలీ స్వబలోపేతః, జైహికబలోపేతో వా - ఈశయో రామకృష్ణయోః - రప్రమాణవిత్ - ఈశయోః - ప్రమాణం స్వరూపగుణౌన్నత్యరూపం - న వేత్తీతి తథా

రాన్ ॥ ౨ ॥ తపశ్శ్రద్ధాయుతో ధీరో నిర్మలో ముక్తసంశయః । సమాధాయ మనః కృష్ణే ప్రావిశద్గన్ధమాదనమ్ ॥ ౩ ॥
బదర్యాశ్రమమాసాద్య నరనారాయణాలయమ్ । సర్వద్వన్ద్వసమశ్శాన్తో తపసాఽఽరాధయద్ధరిమ్ ॥ ౪ ॥ భగవాన్పునరావ్రజ్య మధురాం యవనావృతామ్ । హత్వా మ్లేచ్ఛగణం నిన్యే తదీయం ద్వారకాం ధనమ్ ॥ ౫ ॥ నీయమానే ధనే గోభిర్నృభిశ్చాచ్యుతచోదితైః । ఆజగామ జరాసన్ధస్త్రయోవింశత్యనీకపః ॥ ౬ ॥ విలోక్య వేగరభసం రిపుసైన్యస్య మాధవౌ । మనుష్యచేష్టామాపన్నౌ రాజన్దుద్రువతుర్ద్రుతమ్ ॥ ౭ ॥ విహాయ విత్తం ప్రచురమభీతౌ భీతభీతవత్ । పద్భ్యాం పద్మపలాశాభ్యాం చేరతుర్బహుయోజనమ్ ॥ ౮ ॥ పలాయమానౌ తౌ దృష్ట్వా మాగధః ప్రహసన్బలీ । అన్వధావద్రథానీకైరీశయోరప్రమాణవిత్ ॥ ౯ ॥ ప్రద్రుత్య దూరం సంశ్రాన్తౌ తుఙ్గమారుహతాం గిరిమ్ । ప్రవర్షణాఖ్యం భగవాన్నిత్యదా యత్ర వర్షతి ॥ ౧౦ ॥ గిరౌ నిలీనావాజ్ఞాయ ❁ చాధిగమ్య పదం నృప । దదాహ గిరిమేధోభిస్సమన్తాదగ్నిముత్సృజన్ ॥ ౧౧ ॥ తత ఉత్పత్య తరసా దహ్యమానతటాదుభౌ । దశైకయోజనోత్తుఙ్గాన్నిపేతతురధో భువి ॥ ౧౨ ॥ అలక్ష్యమాణౌ రిపుణా సానుగేన యదూత్తమౌ । స్వపురం పునరాయాతౌ సముద్రపరిఘాం నృప ॥ ౧౩ ॥ సోఽపి దగ్ధావితి మృషా మత్వా తౌ బలకేశవౌ । బలమాకృష్య సుమహన్మగధాన్మాగధో యయౌ ॥ ౧౪ ॥ ఆనర్తాధిపతిశ్శ్రీమాన్రైవతో రేవతీం సుతామ్ । బ్రహ్మణా చోదితః ప్రాదాద్బలాయేతి పురోదితమ్ ॥ ౧౫ ॥ భగవానపి గోవిన్ద ఉపయేమే కురూద్వహ । వైదర్భీం భీష్మకసుతాం శ్రియో మాత్రాం స్వయం

భూతః - రథానీకైః రథసైన్యైస్సహ, అన్వధావత్ - అనుదుద్రావ ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ తౌ రామకృష్ణౌ - ప్రద్రుత్య పలాయ్య - శ్రాన్తౌ - సన్తౌ - తుఙ్గమత్యున్నతం - ప్రవర్షణాఖ్యం గిరి - మారూఢవన్తౌ - ఆఖ్యాయా అన్వర్థతామాహ ॥ భగవానితి ॥ భగవాన్పర్జన్యో - యత్ర గిరౌ - నిత్యదా, వర్షతి ॥ ప్రకృష్టం నిత్యమస్మిన్ వర్షతీతి ప్రవర్షణః - అధికరణే ల్యుట్ ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ హే నృప స జరాసన్ధః - పదం రామకృష్ణయోః పదాఙ్కితం, తత్ర తత్ర - భూప్రదేశం, అధిగమ్యావలోక్య, తేన లిఙ్గేన, గిరౌ - విలీనౌ అన్తర్హితౌ, ఆజ్ఞాయ అనుమాయ - నాధిగమ్యేతి పాఠే తత్ర, విచిన్వన్నపి తయోః - పదం స్థితస్థాన - మజ్ఞాత్వా - కేవలం తత్ర విలీనౌ జ్ఞాత్వా, తం గిరిం - సర్వతో దశయోజనం, ఏధోభిః కాష్ఠైః - చితిం కారయిత్వేతి శేషః, తత్రాగ్ని - ముత్సృజన్ - దదాహ ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ తదా, దహ్యమానాని - తటాని, యస్య - తస్మాద్గిరేః, ఉత్ప్లుత్య, దశైకం చ యోజనాని - యాని తావదుత్తుఙ్గాద్గిరేరగ్నిమాగధసంరోధదేశమతిక్రమ్య, పరతః, అధో - నిపేతుః ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ తతో - రిపుణా మాగధేనా - దృశ్యమానౌ - రామకృష్ణౌ - సముద్ర ఏవ పరిఘా యస్యాస్తాం - స్వపురీం ద్వారకాం ప్రతి - పునరాజగ్మతుః ❁ ॥ ౧౩ ॥ సోఽపి మాగధోఽపి - రామకృష్ణౌ - దగ్ధావితి మృషా యథా తథా - మన్వానః బలం సైన్య, మాకృష్యాదాయ - మాగధాన్ దేశా - న్ప్రత్యాజగామ ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ అథ శ్రీకృష్ణస్య వివాహాన్ నిరూపయితుకామః తావద్బలభద్రవివాహం నవమస్కన్ధోక్తమనుస్మరతి ॥ ఆనర్తేతి ॥ స్పష్టోఽర్థః ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ అథ భగవద్వివాహాన్నిరూపయితుకామః తావద్రుక్మిణీకల్యాణం తద్విస్తరబుభుత్సాముత్పాదయన్ సంగృహ్ణాహ ॥ భగవానపీతి ద్వాభ్యాం ॥ హే కురూద్వహ - శ్రియో లక్ష్మ్యాః, మాత్రామంశభూతాం - భీష్మకస్య రాజ్ఞః, సుతాం, వైదర్భీం, యథా - తార్క్ష్యపుత్రో గరుడః

---

౧౧ ॥ శ్లో ❁ పా ॥ నాధిగమ్య

సుధామాజహార-తద్వ, త్స్వయంవరే - సర్వభూతానాం-పశ్యతాంసతాం, చైద్యపక్షపాతిన-స్సర్వాన్, సాల్వాదీన్-రాజ్ఞః క్షత్రియాన్,తరసాబలేన, ప్రమథ్య ఆలోడ్య - అభిభూయేతియావత్, ఆహృతామితిశేషః - ఉపయేమే, ఇత్యన్వయః ॥ ౧౬ । ౧౭ ॥ తత్రతద్విస్తరబుభుత్సయాపృచ్ఛతిరాజా॥భగవానితి॥రుచిరంసున్దర-మాననం-యస్యాస్తాం,ఉపయేమే-వివాహితవానితి, శ్రుతం,మయేతిశేషః, త్వన్ముఖా-దధునాశ్రుతమితిభావః ॥ నియుద్ధ్యానీతయావివాహోరాక్షసవివాహః । రాక్షసోయుద్ధహరణాత్, ఇతిస్మృతేః,యుద్ధ్వా,యుద్ధేనహరణమేవ రాక్షసోవివాహః-తథాచ-రాక్షసేన వివాహేన హేతుభూతేనైవ-పశ్చాద్ధర్మ్యవిధానా-దుపయేమ ఇత్యర్థః ॥ ౧౮ ॥ భగవన్నితి॥ యథా యేనప్రకారేణ-మాగధాదీన్,నేకఏవ సన్, జిత్వా పున-రాగమత్, వైదర్భీమాదాయేతిశేషః- తత్,అమిత తేజసఃశ్రీకృష్ణస్య - జయాగమనాదిప్రకారం - శ్రోతు మిచ్ఛామి ॥ ౧౯ ॥ ఆత్మనశ్శ్రవణౌత్సుక్యమావిష్కరోతి॥బ్రహ్మన్నితి॥ హేబ్రహ్మన్ శ్రీకృష్ణస్య,కథాః,పుణ్యాః- శృణ్వతాం వదతాంచ పుణ్యావహాః,మాధ్వీఃశ్రుతిసుఖావహాఃనకేవలంపుణ్యాఏవ,అపితు-శృణ్వతోగదతశ్చ జనస్య,మలాపహాఃపాపఘ్న్యశ్చ అత, స్తాః,శ్రుతజ్ఞః శ్రోత్రేన్ద్రియవిషయసుఖసారాసారవివేకీచేత్కోవా, పుమాన్-శృణ్వన్వాక్ శ్రుణ్వన్,ఉపజీవ్య దీర్ఘ శ్లాఘ్యః,నసేవేత,శ్రుతజ్ఞశ్చేత్సర్వోఽపి సేవేతేత్యర్థః॥సత్యంసేవేతేతిసకృచ్ఛ్రుత్వాపునస్సేవేతే త్యతస్తావిశినష్టి॥నిత్యనూతనాఇతి॥ ౨౦ ॥ ఏవమాపృష్టోవిస్తరతోవర్ణయతి ॥ రాజాఽఽసీదితి॥ విదర్భాణాందేశానా,మధిపతిః,మహాన్గుణైరితిశేషః,తస్యభీష్మకస్య,సుతాః-పఞ్చ, కన్యకాత్వేకైవ-సా-వరాననా ఆననగ్రహణంసర్వావయవానాముపలక్షణం-సర్వావయవసౌన్దర్యవతీత్య

వరే॥ ౧౬ ॥ప్రమథ్యతరసారాజ్ఞస్సాల్వాదీంశ్చైద్యపక్షగాన్। పశ్యతాంసర్వలోకానాంతార్క్ష్యపుత్రస్సుధా
మివ ॥ ౧౭ ॥ రాజోవాచ ॥ భగవాన్భీష్మకసుతాంరుక్మిణీంరుచిరాననామ్ । రాక్షసేనవివాహేన*ఉపయేమ
ఇతిశ్రుతమ్ ॥ ౧౮ ॥ భగవన్ శ్రోతుమిచ్ఛామికృష్ణస్యామిత తేజసః । యథామాగధసాల్వాదీన్జిత్వైకఃపునరాగ
మత్॥ ౧౯ ॥ బ్రహ్మన్కృష్ణకథాఃపుణ్యామాధ్వీర్లోకమలాపహాః । కోనుతృప్యేత*శృణ్వన్*వాక్ శ్రుతజ్ఞోనిత్య

॥ రుక్మిణీవివాహకథారమ్భఘట్టః ॥

నూతనాః ॥ ౨౦ ॥ శ్రీశుకఉవాచ । రాజాఽఽసీద్భీష్మకోనామవిదర్భాధిపతిర్మహాన్।తస్యపఞ్చాభవన్పుత్రాః
కన్యైకాచవరాననా ॥ ౨౧ ॥ రుక్మ్యగ్రజోరుక్మరథోరుక్మబాహురనన్తరః । రుక్మకేశోరుక్మమాలీరుక్మిణ్యే
షాంస్వసాసతీ॥ ౨౨ ॥సాపశ్రుత్యముకున్దస్యరూపవీర్యగుణశ్రియః । గృహాగతైర్గీయమానాస్తంమేనేసదృశం
పతిమ్॥ ౨౩ ॥ తాంబుద్ధిలక్షణౌదార్యరూపశీలగుణాశ్రయామ్ । కృష్ణస్సదృశీంభార్యాంసముద్వోఢుంమ
నోదధే ॥ ౨౪ ॥ బన్ధూనామిచ్ఛతాందాతుంకృష్ణాయభగినీంనృప । తతోనివార్యకృష్ణద్విడ్రుక్మీచైద్యమమన్య
త॥ ౨౫॥తదవేత్యాసితాపాఙ్గీవైదర్భీదుర్మనాభృశమ్।విచిన్త్యాప్తంద్విజంకంచిత్కృష్ణాయప్రాహిణోద్ద్రుతమ్॥
ద్వారకాంససమభ్యేత్యప్రతిహారైఃప్రవేశితః । అపశ్యదాద్యంపురుషమాసీనంకాఞ్చనాసనే॥ ౨౭ ॥దృష్ట్వాబ్ర
హ్మణ్యదేవస్తమవరుహ్యనిజాసనాత్।ఉపవేశ్యార్హయాంచక్రేయథాఽఽత్మానందివౌకసః॥ ౨౮ ॥తంభుక్తవ

ర్థః ॥ ౨౧ ॥ పుత్రాన్క్రమేణనిర్దిశన్కన్యకాఖ్యామాహ॥రుక్మీతి ॥అగ్రజో-రుక్మీ,తతః,క్రమేణ రుక్మరథాదయః,ఏషాం రుక్మ్యాదీనాం-స్వసాభగినీ-రుక్మిణీ సతీసుశీలా ॥ ౨౨ ॥ సారుక్మిణీ, స్వగృహాన్ప్రత్యాగతైః-జనైః,గీయమానాః శ్రీకృష్ణస్య,రూపసౌన్దర్యవీర్యగుణాః,అన్యే, గామ్భీర్యౌదార్యాదయః - శ్రియోభాగ్యభోగోపకరణాదిసంపత్తిః, ఏతాః పశ్యన్తీ శ్రుణ్వతీ తంముకున్దమేవా-త్మనః - సదృశమనురూపం-పతిం-మేనే ॥ ౨౩ ॥ తథా-కృష్ణోఽపి -గృహాగతజనముఖాద్బుద్ధ్యాదిగుణైకతానాం,తాంరుక్మిణీం, శ్రుత్వా, ఆత్మనో, ఽనురూపాం, భార్యాం, సముద్వోఢుంఉపయన్తుంమనశ్చక్రే ॥ ౨౪ ॥ ఏవంస్థితే,రుక్మీ,బన్ధూనాం, రుక్మితరేషామితిశేషః-కృష్ణాయైవ,భగినీం,దాతుమిచ్ఛతాంసతాం, హేనృప - తత, స్తాన్నివార్య - శ్రీకృష్ణంద్వేష్టీతితథాభూతస్సన్చైద్యం శిశుపాలమేవ, భగిన్యాః,పతి, మమన్యత, చైద్యాయైవదాతుంనిశ్చికాయేత్యర్థః ॥ ౨౫ ॥ తత్,భ్రాతుః, నిశ్చిత,మాజ్ఞాయ, సితౌఅపాఙ్గౌయస్యాస్సా, వైదర్భీ,దుఃఖితచిత్తా - తతో - విచిన్త్య-ఆప్తం - కంచి - ద్విప్రశ్రేష్ఠం- ద్రుతంత్వరితంయథాతథా, శ్రీకృష్ణాయ ప్రాహిణోత్-శ్రీకృష్ణమానేతుం ప్రేషయామాసేత్యర్థః ॥ క్రియార్థోపపదస్యేతిచతుర్థీ ॥ ౨౬ ॥ సద్విజః - ద్వారకాం ప్రతి, గత్వా-తత్ర-ద్వారపాలైః,రన్తః-ప్రవేశితః - కాఞ్చనమయే-సింహాసనే-స్థితం-జగత్కారణంపురుషంశ్రీకృష్ణం-దదర్శ ॥ ౨౭ ॥ తందృష్ట్వవన్తం-ద్విజ-మవలోక్య,బ్రహ్మణికులేసాధవోబ్రహ్మణ్యాః- తేషాంమధ్యే, దేవఃదీప్యమానః-శ్రేష్ఠఇత్యర్థః-సభగవాన్నిజాసనా-దవరుహ్య-ద్విజ, ముపవేశ్య - అర్హయాంచక్రేపూజయామాస - యథా- దేవా - ఆత్మానం - పూజయన్తి-తద్వత్ ॥ ౨౮ ॥ తమితి॥విశ్రాన్తంవిగతాధ్వశ్రమం-తంద్విజం-ఉపగమ్య-స్వయం-సతాం-గతిఃశ్రేయఃప్రాప్త్యుపాయః

స్తథా – త్సన్నిధిరేవమనుష్ఠేయమితి ప్రదర్శయన్నివేతి భావః – అభిమృశన్ శనైస్సమ్మృశన్, అవ్యగ్రః అవహితచిత్త – స్తం ద్విజ – మపృచ్ఛత ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁ ప్రశ్నమేవ వర్ణయతి ॥ కచ్చిదితి ॥ హే ద్విజశ్రేష్ఠానామపి – శ్రేష్ఠ – తవ – ధర్మః, ఆర్యసమ్మతో – వర్తతే – కచ్చిత్ మదిష్ట ఇతి భావః. కోఽసావార్యసమ్మతః – త్వదిష్టశ్చే – త్యత్రో, విశినష్టి – నాతికృచ్ఛ్రేణ అనతిక్లేశేన – అయత్నలబ్ధేన – సదా సంతుష్టం మనో యస్య – తవ – ధర్మ ఇతి పూర్వేణ సంబన్ధః సన్తోష ఏవ బ్రాహ్మణస్య పరమో ధర్మః ఆర్యసమ్మతో మదిష్టశ్చేతి భావః ❁ ॥ ౩౦ ॥ ❁ ఏతదేవోపపాదయతి ॥ సంతుష్ట ఇతి ॥ యర్హి – యదా, యేన కేనచిత్ – అయత్నలబ్ధేనైవ దేహధారణోపయుక్తేన – సంతుష్టః, స్యాత్ స్వస్మాత్ – ధర్మాద్వర్ణాశ్రమోచితాద్ధర్మాత్ – అహీయమానః – వర్తేత సహి నిత్యసన్తోషరూపో ధర్మః, అస్య నిత్యసంతుష్టస్య – స్వధర్మాదనపేతస్య చ – పుంసః – అఖిలాన్ – కామాన్ ఇష్టార్థాన్ , దోగ్ధీతి తథా – స్యాదిత్యత్ర ‹‹ పూర్వాదిభ్యో నవభ్యో వా ,, ఇతి వికల్పాత్ స్మాదాదేశాభావః – అఖిలకామధుగిత్యనేన వృద్ధసమ్మతత్వం ఫలితం – శిష్టసమ్మతస్యైవ ధర్మస్య ఫలసాధనత్వావ్యభిచారాత్ – ఫలసాధనత్వాధ్యవసాయినామేవ శిష్టత్వాత్ ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁ ఏవం సన్తోషస్య పారలౌకికసుఖసాధనత్వముక్తం ॥ అథ ఇహలోకేఽపి సుఖహేతుత్వం వక్తుమసన్తోషస్యోభయత్ర దుఃఖహేతుతామాహ ॥ అసన్తుష్ట ఇత్యర్ధేన ॥ సురేశ్వరోఽపి – అసన్తుష్టశ్చేత్ – లోకాన్ – అనుకూలతయాఽఽలోక్యత ఇతి లోకా ఆనన్దాః సుఖానీతి యావత్ – తాన్ – నైహికాన్ – నాముష్మికాంశ్చ, న ప్రాప్నోతి – అకిఞ్చనోఽపి – సన్తుష్టశ్చేత్ – సర్వాఙ్గవిజ్వరః – కస్మింశ్చిదఙ్గేఽపి తాపరహితః – శేతే ❁ ॥ ౩౨ ॥ ❁ అథ సన్తోషస్య స్వాభిమతత్వమాహ ॥ విప్రానితి ॥ స్వలాభేన స్వసత్తాలాభేన ‹‹ స్వోజ్జీవనేచ్ఛా యది తే స్వసత్తాయాం స్పృహా యది. ఆత్మదాస్యం హరేస్స్వామ్యం స్వభావం చ సదా స్మర ,, ఇత్యుక్తహరిదాస్యాద్యనుసన్ధానప్రయుక్తాత్మలాభేనేత్యర్థః – తేనైవ,

---

స్తం విప్రాన్తముపగమ్య సతాం గతిః । పాణినాఽభిమృశన్పాదావవ్యగ్రస్తమపృచ్ఛత ॥ ౨౯ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥
కచ్చిద్ద్విజవరశ్రేష్ఠ ధర్మస్తే వృద్ధసమ్మతః । వర్తతే నాతికృచ్ఛ్రేణ సన్తుష్టమనసస్సదా ॥ ౩౦ ॥ సన్తుష్టో యర్హి వర్తేత
బ్రాహ్మణో యేన కేనచిత్ । అహీయమానస్స్వద్ధర్మాత్స హ్యస్యాఖిలకామధుక్ ॥ ౩౧ ॥ అసన్తుష్టోఽసకృల్లో
కానాప్నోత్యపి సురేశ్వరః । అకిఞ్చనోఽపి సన్తుష్టశ్శేతే సర్వాఙ్గవిజ్వరః ॥ ౩౨ ॥ విప్రాన్స్వలాభసన్తుష్టాన్సా
ధూన్భూతసుహృత్తమాన్ । నిరహఙ్కారిణశ్శాన్తాన్నమస్యే ❁ శిరసాఽసకృత్ ॥ ౩౩ ॥ కచ్చిద్వః కుశలం బ్రహ్మ
న్రాజతో యస్య హి ప్రజాః । సుఖం వసన్తి విషయే పాల్యమానాస్స మే ప్రియః ॥ ౩౪ ॥ యతస్త్వమాగతో దుర్గం
నిస్తీర్యేహ యదిచ్ఛయా । సర్వం నో బ్రూహ్యగుహ్యం చేద్వయం కిం కరవామ హే ॥ ౩౫ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఏవం సం
పృష్టసంప్రశ్నో బ్రాహ్మణః పరమేష్ఠినా । లీలాగృహీతదేహేన తస్మై సర్వమవర్ణయత్ ॥ ౩౬ ॥ రుక్మిణ్యా ప్రేషిత
స్తేఽహం సకాశం పురుషోత్తమ । తస్యాస్సన్దేశమాకర్ణ్య క్రియతాం తదనన్తరమ్ ॥ ౩౭ ॥ నిధాయ లిఖితం పత్రం
పాదయోః ప్రణనామ తమ్ । తదాదాయ జగన్నాథస్స్మితసున్దరలోచనః ॥ వాచయామాస ధర్మాత్మా సాదరం
స్పృహయన్నివ ॥ ౩౮ ॥ శ్రీరుక్మిణ్యువాచ ॥ శ్రుత్వా గుణాన్భువనసున్దర శృణ్వతాం తే నిర్విశ్య కర్ణవివరైర్హరతోఽ

సన్తుష్టాన్ – స్వార్థాన్ పరోపకారిణః – నిరహఙ్కారిణః దేహాత్మాభిమానరహితాన్ – శాన్తాన్ జితేన్ద్రియాన్ – ద్విజానహం – అసకృచ్ఛిరసా నమస్యే నమస్కరోమి – అతీవ మదిష్టం కుర్వద్భ్యస్తేభ్యః ప్రత్యుపకర్తుమశక్తః కేవలం నమస్కరోమీత్యభిప్రాయః ❁ ॥ ౩౩ ॥ ❁ హే బ్రహ్మన్ – వో యుష్మాకం – రాజతః రాజ్ఞస్సకాశాత్ – కుశలం – కచ్చిత్ – యస్య రాజ్ఞో – విషయే దేశే, ప్రజాః – పాల్యమానాః – సుఖం యథా తథా – వసన్తి – స రాజా – మమ ప్రియః ❁ ॥ ౩౪ ॥ ❁ యతో యస్మాద్దేశాత్, ఇహ – దుర్గం సాముద్రజలాత్మకం , నిస్తీర్య , యదిచ్ఛయా యత్ప్రయోజనేచ్ఛయా హేతుభూతయా , ఆగతః తత్, సర్వం, అగుహ్యం చేన్నోఽస్మభ్యం, బ్రూహి, వయం, కిం కరవామ హే కిం కరవామేత్యర్థః ❁ ॥ ౩౫ ॥ ❁ ఏవమితి ॥ లీలయా హేతుభూతయా, గృహీతో – దేహో, యేన – పరో – మా – యస్మాత్ – తస్మిన్ , న్మహిమ్ని, తిష్ఠతీతి తథా ‹‹ స్వే మహిమ్ని ప్రతిష్ఠిత ,, ఇతి శ్రుతేః – తేన భగవతా, సంపృష్టః ప్రశ్నః ప్రశ్నవిషయో – యస్య – స, బ్రాహ్మణః, తస్మై శ్రీకృష్ణాయ సర్వం , పృష్టం, వర్ణయామాస ❁ ॥ ౩౬ ॥ ❁ రుక్మిణ్యేతి ॥ తవ – సకాశం సమీపం ప్రతి – ప్రేషితః తస్యా రుక్మిణ్యాః, సన్దేశం వాచిక – మాకర్ణ్య, అనన్తరం – త – ద్రుక్మిణ్యుక్తం. క్రియతాం – యద్వా, తదనన్తరం శ్రవణానన్తరం – క్రియతాం యథోచితమితి శేషః ❁ ॥ ౩౭ ॥ ❁ ఏవ – ముక్త్వా, లిఖితం – రుక్మిణ్యేతి శేషః, పత్రం, పాదయోః – భగవత ఇతి శేషః , నిధాయ, తం కృష్ణం – ప్రణనామ నమస్కృతవాన్ – తత్పత్ర, మాదాయ, సాదరం యథా తథా – వాచయామాస – బ్రాహ్మణముఖేనైవేతి శేషః , కథమ్భూతః – స్మితేన సున్దరే – లోచనే – యస్య – సః, ధర్మాత్మా యాచితార్థప్రదానరూపధర్మప్రవణబుద్ధిమాన్ – స్పృహయన్నివ – వాచనేనైవ లిఙ్గేన తద్విషయకస్పృహాం వ్యఞ్జయన్నివేత్యర్థః ❁ ॥ ౩౮ ॥ ❁ బ్రాహ్మణః కృష్ణానుజ్ఞయా వాచికం వక్తి ॥ శ్రుత్వేతి ॥ హే భువనసున్దర – అనేన ఔత్సుక్యం ద్యోతయతి – త్వద్గు

ణాన్-శృణ్వతాం జనానాం, కర్ణరన్ధ్రైః-కర్ణరన్ధ్రైః - ప్రవిశ్య,అఙ్గతాపంఆధ్యాత్మికంతాపం,హరతః,తేతవ, గుణాన్,తథా, దృశిమతాంచక్షుష్మతాం, దృశాం-అఖిలార్థానాంఅనుకూలవిషయాణాం-లాభో-యస్మాత్, తథాభూతంచ తవ, రూపం చ-శ్రుత్వా, హేఅచ్యుత-మమ చిత్తం నిర్లజ్జంయథాతథా-చిత్తవిశేషణంవా-త్వయ్యేవా-విశతిఆసజ్జతే, క్వతవమహిమా, క్వచాహంరూపశీలాదిభిరయుక్తా, తథాప్యపత్రపంనిర్విశతీత్యభిప్రాయేణాపత్రపమిత్యుక్తమ్ ❋ ॥ ౩౯ ॥ ❋ అహోకులక న్యానామిదమతిధార్ష్ట్యమితిమాశఙ్కిష్ఠాఇత్యాహ ॥ కాత్వేతి ॥ హేముకున్ద, హేనృసింహనరశ్రేష్ఠ కాసామ,కన్యా, కులవ తీ,తథా,మహతీగుణోదారా, తథా,ధీరాస్థిరచిత్తాచ,త్వాత్వాం, పతిం,నవృణీత,తేనసమయ్యేవ,కేవలందోషశఙ్కేతి భావః,కథమ్భూతం, గుణశీలాదిభిరాత్మనైవ,తుల్యం, నిరుపమమిత్యర్థః, ద్రవిణంద్రవ్యసంపత్,ధామతేజః,ప్రభావఇతి యావత్,తథా,నరలోకస్య, మనసః, అభిరామమత్యనుకూలవిషయభూతం, కించ,కాలేవివాహావసరే ❋ ॥ ౪౦ ॥ ❋ తస్మాదితి ॥ హేవిభో,తత్తస్మాత్,మయా,భవాన్,ఖలు,పతిః,వృతః,ఆత్మాచ,భవతేతుభ్యం, అర్పితః,అతః-అఙ్గహేకృష్ణ, జాయాంభార్యాం, విధేహి,త్వమాగత్యమామితిశేషః,విపక్షేబాధకంద్యోతయన్నాహ ॥ మావీరభాగమితి ॥ హేఅమ్బుజా క్ష,మృగపతేఃసింహస్య - బలిం - గోమాయుఃసృగాలఇవ,వీరస్య - తవ,భాగభూతాం,మాం,చైద్యఃశిశుపాలః-ఆరాచ్ఛీ ఘ్రం,మాగత్య-మాభిమర్శతుమాస్పృశతు ❋ ॥ ౪౧ ॥ ❋ అనేకజన్మార్జితసుకృతైరిదమేవమేభూయాదితిప్రార్థయతే ॥ పూర్తే తి॥పూర్తంస్మార్తంకర్మ - వాపీకూపతటాకాదినిర్మాణంవా,ఇష్టంవైదికంయాగాదికర్మ, దత్తాదయఃప్రదర్శనార్థాః,తత్ర,ద త్తందానంసత్పాత్రద్రవ్యత్యాగాత్మకం,నియమస్తీర్థస్నానాది - వ్రతంకృచ్ఛ్రాది,దేవాదీనాంద్వన్ద్వః-తేషామర్చనం,ఆదిశ

జ్గతాపమ్ । రూపందృశాందృశిమతామఖిలార్థలాభంత్వయ్యచ్యుతావిశతిచిత్తమపత్రపంమే ॥ ౩౯ ॥ కాత్వా ముకున్దమహతీగుణరూపశీలవిద్యావయోద్రవిణధామభిరాత్మతుల్యమ్ । ధీరాపతింకులవతీనవృణీతకన్యా కాలే నృసింహనరలోకమనోఽభిరామమ్॥ ౪౦ ॥ తస్మాద్భవాన్ఖలువృతః పతిరఙ్గజాయామాత్మాఽర్పితశ్చభవతోఽత్రవి భోవిధేహి । మావీరభాగమభిమర్శతుచైద్యఆరాద్గోమాయువన్మృగపతేర్బలిమమ్బుజాక్ష॥ ౪౧ ॥పూర్తేష్ట దత్తనియమవ్రతదేవవిప్రగుర్వర్చనాదిభిరలంభగవాన్పరేశః । ఆరాధితోయదిగదాగ్రజఏత్యపాణింగృహ్ణాతు మేనదమఘోషసుతాదయోఽన్యే॥ ౪౨ ॥ శ్వోభావినిత్వమజితోద్వహనేవిదర్భాన్గుప్తస్సమేత్యపృతనాపతిభిఃప రీతః । నిర్మథ్యచైద్యమగధేన్ద్రబలంప్రసహ్యమాంరాక్షసేనవిధినోద్వహవీర్యశుల్కామ్॥ ౪౩ ॥ అన్తఃపురాన్తర చరీమనిహత్యబన్ధూంస్త్వాముద్వహేకథమితిప్రవదామ్యుపాయమ్ । పూర్వేద్యురస్తిమహతీకులదేవయాత్రా యస్యాంబహిర్నవవధూర్గిరిజాముపేయాత్ ॥ ౪౪ ॥ యస్యాఙ్ఘ్రిపఙ్కజరజస్స్నపనంమహాన్తోవాఞ్ఛన్త్యు మాపతిరివాత్మతమోఽపహత్యై । యర్హ్యమ్బుజాక్షనలభేయభవత్ప్రసాదంజహ్యామసూన్వ్రతకృశాన్శతజన్మ భిస్స్యామ్॥ ౪౫ ॥బ్రాహ్మణఉవాచ ॥ ఇత్యేతేగుహ్యసన్దేశాయదుదేవమయాఽఽహృతాః । విమృశ్యకర్తుం

ద్బేనభూతహితత్వదయాదిసంగ్రహః, ఏభిః,యదినూనం,భగవాన్,ఆరాధితః,స్యాత్,తర్హి,గదాగ్రజఃశ్రీకృష్ణః శ్వః, ఆగత్య- మమ-పాణిం, గృహ్ణాతు- నత్వ, న్యే-దమఘోషసుతాదయఃశిశుపాలాదయః ❋ ॥ ౪౨ ॥ ❋ నను బన్ధుభిశ్చైద్యాయార్పితా యాంత్వయికిమధునావిధేయమిత్యత్రాహ ॥ శ్వోభావినీతి॥ హేఅజిత శ్వో,భావిన్యు-ద్వహనేవిదర్భాన్ త్వం,తావద్గుప్తఃఅల క్షితఏవా-గత్య, తత-స్సేనాపతిభిః,పరివృతస్సన్-చైద్యాదిబలం,నిర్మథ్యపరాభూయ-ప్రసహ్యహఠాత్-వీర్యంప్రభావదర్శన మేవ-శుల్కం వైవాహికం దేయం-యస్యాస్తాం-మాం,రాక్షసేన,విధినా,ఉద్వహేత్యుపదేశరహస్యమ్ ❋ ॥ ౪౩ ॥ ❋ నను-భవ తుశిశుపాలాదిబలప్రమథన-మన్తఃపురగతాయాస్తవహరణేత్వద్బన్ధువధోఽపిప్రసజ్యేతేత్యతఆహ॥అన్తఃపురేతి॥ అన్తఃపుర మధ్యచరీం-మాం-బన్ధూ-నహత్వా - కథ-ముద్వహే-ఇతిచే - త్తత్రో-పాయం-వదామి-పూర్వేద్యుః-వివాహదినాదితిశేషః-మ హతీ కులదేవయాత్రా-అస్తి-యస్యాం - యాత్రాయాం - బహిః,పురాదితిశేషః - నవవధూ-రహం-గిరిజామమ్బికా-ముపే యాంగచ్ఛేయం-దర్శనార్థమితిశేషః అమ్బికాగృహాదేవమమహరణంసుకరమితిభావః ❋ ॥ ౪౪ ॥ ❋ ననుకిమనేనానర్థకారిణాని ర్బన్ధేన-చైద్యోఽపితావత్ప్రఖ్యాతగుణకర్మా-యోగ్యఏవవర-ఇత్యతఆహ ॥ యస్యేతి ॥ హేఅమ్బుజాక్ష-యస్య-తవ- భవతో- ఽఙ్ఘ్రిరజోభిః,స్నపన-మాత్మనః,తమసోఽపహత్యైఅజ్ఞాననివృత్త్యై- ఉమాపతిరివ-అన్యేఽపి-మహాన్తో - వాఞ్ఛన్తి-తస్యభ వతః,ప్రసాదం యర్హ్యహం - నలభేయనప్రాప్నుయాం,తర్హి - వ్రతైరుపవాసాదిభిఃకృశా-నసూన్ప్రాణాన్ జహ్యాంత్యజే యమ్॥తతఃకిమిత్యతఆహ॥శతజన్మభిరపి స్యాం-తవాహంభార్యాస్యామిత్యర్థః ❋ ॥ ౪౫ ॥ ❋ ఇత్థంవాచికంపఠిత్వాఽఽహ ద్విజః ॥ హేయదుదేవ - ఇత్యేవంవిధా-గుహ్యాశ్రమాః-సన్దేశా-మయా,ఆహృతాః-అత్ర-యత్కర్తవ్యం-త-ద్విమృశ్యక్రియతాం.

తాం-తచ్చ - సమనన్తరమేవ-క్రియతా-మితి ❀ ॥ ౪౬ ॥ ❀ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే ద్విపఞ్చాశోఽధ్యాయః ***********************************

వైదర్భ్యా ఇతి ॥ తత-స్సభగవాన్-యదునన్దనస్తు-వైదర్భ్యా-స్సన్దేశ-మాకర్ణ్య-స్వపాణినా-ద్విజం - పాణౌ-గృహీత్వా - ప్రహస-న్నువాచ ❀ ॥ ౧ ॥ ❀ ఉక్తిమేవాహ ॥ యథేతి ॥ మచ్చిత్తేతినిద్రాయా అలాభే హేతుః-తథాతచ్చిత్త ఇత్యపి ❀ ॥ ౨ ॥ ❀ హేత్వన్తరంచాహ॥ వేదేతి॥ మయి-ద్వేషాద్ధేతోః,రుక్మిణా-మదుద్వాహో-నివారిత-ఇత్య-హం, వేద్మి॥ అతశ్చాహం-నిద్రాం-నలభ ఇత్యర్థః ॥ అధునాతు-రాజన్యాధమా-న్యుద్ధే ఉన్మథ్య-అనవద్యానినిర్దుష్టాని - శోభనాన్య-ఙ్గాని - యస్యాః, అహ మేవపరో యస్యా-స్తాం-మచ్చిత్తాంవా- తాం-రుక్మిణీం - ఆనయిష్యామి ॥ ఉన్మథ్యానయనేదృష్టాన్తః-ఏధసో దారుణో-ఽగ్నిశిఖామివేతి ❀ ॥ ౩ ॥ ❀ ఇతిబ్రాహ్మణముక్త్వా-ఽథసూతమాహేత్యాహ॥ ఉద్వాహేతి॥ మధుసూదనో-రుక్మిణ్యా-ఉద్వాహర్క్షం-పరశ్వోరాత్రౌవివాహనక్షత్ర - మితి - విజ్ఞాయ-సారథిం, మాహ॥ కిమితి ॥ హేదారుక,రథ,స్సంయుజ్యతా-మశ్వైస్సంయుక్తః క్రియతామ్ ❀ ॥ ౪ ॥ ❀ తతో-దారుకః-సైన్యాద్యాఖ్యైః-చతుర్భిః, శ్రేష్ఠైః,అశ్వై-ర్యుక్తం-రథ - ముపసమీప-మానీయ-అగ్రతఃపురతః-బద్ధాఞ్జలి-స్తస్థౌ ❀ ॥ ౫ ॥ ❀ ఆరుహ్యేతి॥ తావత్-ద్విజ-మారోప్య తత-స్స్వయమపి-స్యన్దనంరథ-మారు

యచ్చాత్రక్రియతాంతదనన్తరమ్ ॥ ౪౬ ॥ ******************************

********** ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే,దశమస్కన్ధే,ద్విపఞ్చాశోఽధ్యాయః **********

శ్రీశుకఉవాచ ॥ వైదర్భ్యాస్సతుసన్దేశంనిశమ్యయదునన్దనః । ప్రగృహ్యపాణినాపాణింప్రహసన్ద్విజమబ్రవీత్ ॥ ౧ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ యథాసారుక్మిణీనిత్యంమచ్చిత్తాఽఽస్తేసుశోభనా । తథాఽహమపితచ్చిత్తోనిద్రాంచనలభేనిశి ॥ ౨ ॥ వేదాహంరుక్మిణోద్వేషాన్మమోద్వాహోనివారితః। తామానయిష్యఉన్మథ్యరాజన్యాపశదాన్మృధే । మత్పరామనవద్యాఙ్గీమేధసోఽగ్నిశిఖామివ ॥ ౩ ॥ శ్రీశుకఉవాచ॥ ఉద్వాహర్క్షంసవిజ్ఞాయరుక్మిణ్యామధుసూదనః। రథస్సంయుజ్యతామాశుదారుకేత్యాహసారథిమ్ ॥ ౪ ॥ సచాశ్వైస్సైన్యసుగ్రీవమేఘపుష్పబలాహకైః । యుక్తంరథముపానీయతస్థౌప్రాఞ్జలిరగ్రతః ॥ ౫ ॥ ఆరుహ్యస్యన్దనంశౌరిర్ద్విజమారోప్యతూర్ణగైః । ఆనర్తాదేకరాత్రేణవిదర్భానగమద్ధయైః ॥ ౬ ॥ రాజాసకుణ్డినపతిఃపుత్రస్నేహవశఙ్గతః। స్వాంకన్యాంశిశుపాలాయదాస్యన్కర్మాణ్యకారయత్ ॥ ౭ ॥ పురంసమ్మృష్టసంసిక్తమార్గరథ్యాచతుష్పథమ్ । చిత్రధ్వజపతాకాభిస్తోరణైస్సమలఙ్కృతమ్ ॥ ౮ ॥ స్రగ్గన్ధమాల్యాభరణైర్విరజోఽమ్బరభూషితైః। జుష్టంస్త్రీపురుషైశ్శ్రీమద్గృహైరగరుధూపితైః ॥ ౯ ॥ పితౄన్దేవాన్సమభ్యర్చ్యవిప్రాంశ్చవిధివన్నృప । భోజయిత్వాయథాన్యాయంవాచయామాసమఙ్గలమ్ ॥ ౧౦ ॥ సుస్నాతాంసుదతీంకన్యాంకృతకౌతుకమఙ్గళామ్। అహతాంశుకయుగ్మేనభూషితాంభూషణోత్తమైః ॥ ౧౧ ॥ చక్రుస్సామర్గ్యజుర్మన్త్రైర్వధ్వారక్షాంద్విజోత్తమాః । పురోహితోఽథర్వమన్త్రైర్జుహావగ్రహశాన్తయే ॥ ౧౨ ॥ హిరణ్యరూప్యవాసాంసితిలాంశ్చగుడమిశ్రితాన్ । ప్రాదాద్ధే

హ్య-ఆనర్తాత్స్వదేశా-ద్విదర్భాన్ దేశాన్ - హయైస్తురగై - రేకరాత్రేణాగమత్ - తస్యాం రాత్ర్యాంప్రస్థాయప్రాతర్విదర్భదేశా-నగమదిత్యర్థః ,,శ్వోభావినిత్వమజితోద్వహన,, ఇతిరుక్మిణీసన్దేశాత్ ❀ ॥ ౬ ॥ ❀ రాజేతి॥ కుణ్డినపతిర్భీష్మకః పుత్రస్యరుక్మిణః-స్నేహవశఙ్గతః-పుత్రస్నేహేనతత్పరతన్త్రీభూత ఇత్యర్థః - దాస్యన్ ,, లక్షణహేత్వో,,రితిశత్రాదేశః, దాతుమిత్యర్థః-కర్మాణిపునరాలఙ్కారపితృదేవార్చనాదీని,కారయామాస ❀ ॥ ౭ ॥ ❀ కర్మాణ్యేవాహ॥ పురమితిచతుర్భిః॥ సమ్మృష్టా-స్సంసిక్తాశ్చ , మార్గాదయో-యస్మిన్-తత్ - చిత్రధ్వజేషు - పతాకా , స్తాభి,స్తోరణైశ్చ-సమ్య - గలఙ్కృతమకారయత్ ❀ ॥ ౮ ॥ ❀ స్రగ్గన్ధమాల్యాభరణైరిత్యత్రమత్వర్థీయఅర్శఆద్యచ్ ద్రష్టవ్యః,స్రగాదిమద్భిః-తథా-విరజోఽమ్బరైశ్చ,భూషితైః,స్త్రీపురుషై-ర్జుష్టం-తథా-శ్రీమద్భిః,అగరుణా,ధూపితై-ర్గృహైశ్చ జుష్టమ్ ❀ ॥ ౯ ॥ ❀ పితౄ-న్దేవాంశ్చ - సమ్య-గభ్యర్చ్య-హేనృప-సవిసర్గపారే-భీష్మకః-విప్రాం,స్యథావిధి - భోజయిత్వా-విధివ - త్సమభ్యర్చ్యేతివా,యథాన్యాయం-భోజయిత్వా,రుక్మిణీంప్రతి- మఙ్గళం,వాచయామాస - యథాన్యాయ - మన్యాశ్చ-కన్యాః-ప్రతి-మఙ్గళం వాచయామాసే,తివార్థః ❀ ॥ ౧౦ ॥ ❀ కథమ్భూతాం-కృతం,కౌతుకేనవివాహసూత్రేణ -మఙ్గళం,యస్యా-స్తాం-అహతయోర్నవీనయో,రంశుకయో,ర్యుగ్మేన-భూషణోత్తమైశ్చ,లఙ్కృతాం,చక్రురితి ❀ ॥ ౧౧ ॥ ❀ వధ్వా-స్తస్యాఃకన్యాయాః , సామాదిభి,ర్మన్త్రైః-రక్షాంచ,చక్రుః,అథర్వమన్త్రైవి,త్పురోహితః-ప్రతికూలగ్రహశాన్త్యర్థం,జుహావ ❀ ॥ ౧౨ ॥ ❀ హిరణ్యేతి॥ విధివిదాం విధిజ్ఞా

నాం వరో-రాజాభీష్మకః,హిరణ్యాదీన్-ధేనూశ్చ-విప్రేభ్యఃప్రాదాత్ ✻ ॥ ౧౩ ॥ ✻ఏవం,యథారుక్మిణ్యై-తథా-దమఘోష-స్సుతాయశిశుపాలాయచ-సర్వ,మభ్యుదయోచితం-కర్మ-మన్త్రజ్ఞైః,ద్విజైః-కారయామాస ✻ ॥ ౧౪ ॥ ✻తతో-మదజలాని,స్రవద్భి,ర్గజానాం,అనీకైః, హేమ్నోమాలా యేషాంస న్తీతితథా-తైః-రథైః - పదాతిభి-రశ్వైశ్చ సంకులై-ర్వ్యాప్తై స్సైన్యైశ్చ-పరివృత-శ్చైద్యఇతి శేషః॥కుణ్డినంపురం-యయౌ ✻ ॥ ౧౫ ॥ ✻తంచైద్యం-సమభ్యేత్య,అభిపూజ్యచ, కల్పితంనిర్మితం,యదన్య,న్నివేశనం,తస్మి,న్ముదా-నివేశయామాస ✻ ॥ ౧౬ ॥ ✻తత్రేతి॥కృష్ణరామాద్విష న్తీతితథా-తే-చైద్యపక్షానుగ న్తీతి,సాల్వాదయః,పౌణ్డ్రకాద్యాశ్చ-సహస్రశః-యత్తాస్స న్తః-చైద్యాయ-కన్యాం-సాధయితు-మాజగ్ముః ✻॥౧౭॥✻ ఏవంభూతాః-రామాద్యై,ర్యదుభిః - పరివృతః-కృష్ణః-ఆగత్య-యది - కన్యాం-హరే - త్తర్హి-సర్వే-వయం-సఙ్ఘీభూతా-స్తేనకృష్ణేనసహ- యోత్స్యామః-చైద్యాయ - కన్యాం-సాధయిష్యామః-ఇతీత్థం-కృతఃనిశ్చయోయై,స్తథాభూతాః ॥ తథా-అన్యేచ-భూభుజో రాజాన-స్సమగ్రాణి-బలాని-వాహనాని-యేషాం-తథాభూతాః-ఆజగ్ముః ✻ ॥ ౧౮ ॥ ✻బలవాన్శత్రుబలసంపన్నః-రామః- విపక్షీయాణాంశత్రుపక్షీయాణాం-రాజ్ఞాం - ముద్యమంప్రయత్నం-శ్రుత్వా-కన్యా- మాహర్తుం - గత-మేకమసహాయం-కృష్ణంచ-జ్ఞాత్వా , నూనంతత్రకలహోభవిష్యతీ-తి శఙ్కా- ఽస్యసంజాతేతితథాభూతః - భ్రాతరకృష్ణే-

నూశ్చవిప్రేభ్యోరాజావిధివిదాంవరః॥ ౧౩ ॥ఏవంచేదిపతీరాజాదమఘోషస్సుతాయవై । కారయామాసమన్త్రజ్ఞైస్సర్వమభ్యుదయోచితమ్॥ ౧౪ ॥మదచ్యుద్భిర్గజానీకైస్స్యన్దనైర్హేమమాలిభిః। పత్త్యశ్వసఙ్కులైస్సైన్యైఃపరీతఃకుణ్డినంయయౌ॥ ౧౫ ॥తంవైవిదర్భాధిపతిస్సమభ్యేత్యాభిపూజ్యచ । నివేశయామాసముదాకల్పితాన్యనివేశనే॥ ౧౬ ॥తత్రసాల్వోజరాసన్ధోదన్తవక్త్రోవిదూరథః । ఆజగ్ముశ్చైద్యపక్షీయాఃపౌణ్డ్రకాద్యాస్సహస్రశః ॥ కృష్ణరామద్విషోయత్తాఃకన్యాంచైద్యాయసాధితుమ్ ॥ ౧౭ ॥ యద్యాగత్యహరేత్కృష్ణోరామాద్యైర్యదుభిర్వృతః । యోత్స్యామ✻స్సహితాస్తేన✻ఇతినిశ్చితమానసాః ॥ ఆజగ్ముర్భూభుజశ్చాన్యేసమగ్రబలవాహనాః॥ ౧౮ ॥ శ్రుత్వైతద్భగవాన్రామోవిపక్షీయనృపోద్యమమ్ । కృష్ణంచైకంగతంహర్తుంకన్యాంకలహశఙ్కితః ॥ ౧౯ ॥ బలేనమహతాసార్ధంభ్రాతృస్నేహపరిప్లుతః। త్వరితఃకుణ్డినంప్రాగాద్గజాశ్వరథపత్తిభిః॥ భీష్మకన్యావరారోహాకాఙ్క్షన్త్యాగమనంహరేః। ప్రత్యాపత్తిమపశ్యన్తీద్విజస్యాచిన్తయత్తదా॥ ౨౧॥అహోత్రియామాన్తరితఉద్వాహోమేఽల్పరాధసః।నాగచ్ఛత్యరవిన్దాక్షోనాహంవేద్మ్యత్రకారణమ్॥౨౨॥ సోఽపినావర్తతేఽద్యాపిమత్సన్దేశహరోద్విజః । అపమత్యనవద్యాత్మాదృష్ట్వాకిఞ్చిజ్జుగుప్సితమ్ ॥ మత్పాణిగ్రహణేనూనంనాయాతిహికృతోద్యమః॥ ౨౩ ॥దుర్భగాయానమేధాతానానుకూలోమహేశ్వరః । దేవీవావిముఖీగౌరీరుద్రాణీగిరిజాసతీ॥ ౨౪ ॥ఏవంచిన్తయతీబాలాగోవిన్దహృతమానసా । న్యమీలయతకాలజ్ఞానేత్రేఅశ్రుకలాకులే॥ ౨౫ ॥ఏవంవధ్వాఃప్రతీక్షన్త్యాఃగోవిన్దాగమనంనృప।వామఊరుర్భుజోనేత్రమస్ఫురన్ప్రియభాషిణః ॥ అథకృష్ణవినిర్దిష్టస్సఏవద్విజసత్తమః।అన్తఃపురచరీందేవీంరాజపుత్రీందదర్శహ ॥ ౨౬ ॥ సాతంప్రహృష్టవదన

స్నేహేన-వ్యాప్తః-మహతావిపులేన-బలేనసైన్యేనసహ॥బలమేవప్రపఞ్చయతి ॥ గజాశ్వరథపత్తిభిరితి ॥ త్వరితఃసంజాతత్వరః,కుణ్డినంపురంప్రతి-ప్రాగాత్ ✻ ॥ ౧౯ ॥ ౨౦ ॥ ✻తతఃపూర్వమేవరుక్మిణీ-ఔత్సుక్యాదచిన్తయదిత్యాహ॥భీష్మకన్యేతి॥ హరే-రాగమన-మాకాఙ్క్షన్తీ-ద్విజస్య-ప్రేషితస్య-ప్రత్యాపత్తింప్రత్యాగమన-మపశ్యన్తీచా-చిన్తయత్ ✻ ॥ ౨౧ ॥ ✻చిన్తాప్రకారమేవాహ ॥ అహోఇతిచతుర్భిః ॥ త్రియామారాత్రిః-తావన్మాత్రా న్తరితో-మన్దభాగ్యాయా-మమ - వివాహః-అరవిన్దాక్షఃకృష్ణో,ఽధునా-ఽపి-నాగచ్ఛతి-అత్ర-అనాగమనే-కారణంనవేద్మి ✻ ॥ ౨౨ ॥ ✻యశ్చ-మత్సన్దేశహరో- ద్విజస్సోఽప్య-ద్యాపి , నావర్తతేనాగచ్ఛతి-అపికింవా,అనవద్యాత్మా-ముకున్దః-కిఞ్చి-న్మయి - జుగుప్సితంధార్ష్ట్యాదికం- దృష్ట్వా-మత్పాణిగ్రహణేనిమిత్తే-కృతః,ఉద్యమఃప్రయత్నో-యేన-తథాభూతః,నూనంనాయాతి- నాగచ్ఛత్యేవకి-మిత్యర్థః ✻ ॥ ౨౩ ॥ ✻కింవా-ధాతావిశ్వకృ-న్మహేశ్వరో-దుర్భగాయా-మమా-ననుకూలఏవ-కింవా-రుద్రస్యస్త్రీమమ-విముఖీప్రతికూలా ✻॥౨౪॥ ✻ఏవమితి॥ఇత్థం-చిన్తయన్తీ-బాలారుక్మిణీ-గోవిన్దేన-హృతం,మానసం-యస్యా-స్సా,కాలజ్ఞాఽధునాఽపిగోవిన్దాగమనకాలఇతిమన్వానా,అశ్రుబిన్దుభి-రాకులేస్తబ్ధే-లోచనే-న్యమీలయతనిమీలితవతీ✻॥ ౨౫ ॥✻హేనృప,ఇత్థం-గోవిన్దాగమనంగోవిన్దాగమనవార్తాహరంద్విజం,తదాగమనద్వారంచ,ప్రతీక్షన్త్యాః,రుక్మిణ్యాః,ఊర్వాదయః-ప్రియశంసినఃకృష్ణాగమనరూపప్రియసూచకాః,అస్ఫురన్సఞ్చలితవన్తః ✻ ॥ ౨౬ ॥ ✻అథతతః,యః,పూర్వం,ఆత్మనా-ప్రేషితః,సఏవ-ద్విజః-కృష్ణేనాదిష్టోఽన్తఃపురచరీం-రుక్మిణీం-దదర్శహ ✻ ॥ ౨౭ ॥ ✻సారుక్మిణీ,నవ్యగ్రా,ఆత్మనోదేహస్య-గతి- ర్యస్య, ప్రహృష్టంవదనంయస్య-తం

ద్విజ-మాలక్ష్య-లక్షణాభిజ్ఞాదూతలక్షణతత్కార్యాభిజ్ఞా-అతఏవ,శుచిస్మితా సతీ,సమ్యగపృచ్ఛత్ ✻ ॥ ౨౮ ॥ ✻తస్యై పృచ్ఛన్త్యైరుక్మిణ్యై,రామేణసహితం - కృష్ణం-ప్రాప్తమాగత-మావేదయత్ శశంస ॥ ఆత్మోపనయనం ప్రతి ॥ ఆత్మనోరుక్మిణ్యాః,ఉపనయనం స్వసమీపప్రాపణం ప్రతి-భగవతా ,య, త్సత్య,వచన-ముక్తం ॥ తామానయిష్య ఉన్మథ్య రాజన్యాపసదాన్మృధే।మత్పరామనవద్యాఙ్గీం ఏధసోఽగ్నిశిఖామివే,త్యుక్తం సత్యవచనం-శశంసేత్యర్థః ✻ ॥ ౨౯ ॥ ✻తత-స్తం కృష్ణమాగతం,జ్ఞాత్వా-హృష్టమానసం యస్యాస్సా,రుక్మిణీ , బ్రాహ్మణాయ,ప్రత్యుపకర్తుం , ప్రియం యోగ్యం , వస్త్వపశ్యన్తీ-కేవలం,ననామ ✻ ॥ ౩౦ ॥ ✻ప్రాప్తావితి॥స్వదుహితు-రుద్వాహప్రేక్షణేనిమిత్తే-ఉత్సుకౌ ప్రాప్తౌ,ఉద్వాహదిదృక్షయాఽఽగతావిత్యర్థః,శ్రుత్వా,తూర్యఘోషేణ , సమర్హణైః పూజాసాధనైశ్చ సహ,అభ్యాజగామ ✻ ॥ ౩౧ ॥ ✻తత-స్స భీష్మకో-మధుపర్కాదీని-సమర్ప్య,యథావిధి-సమ్యగపూజయత్ ॥తత్రో-పాయనాని శ్రేష్ఠవస్తూని ✻ ॥ ౩౨ ॥ ✻మహామతిర్భీష్మకస్తయో రామకృష్ణయోః , శ్రీమత్-భోగ్యభోగోపకరణాదిసమృద్ధిమత్ , నివేశనం గృహ-ముపకల్ప్య , సభృత్యయో-స్ససైన్యయో ర్యథావ-దాతిథ్యం,చక్రే ✻ ॥ ౩౩ ॥ ✻ఇత్థ-మన్యేషామపి-సర్వేషాం-సముదితానాం-రాజ్ఞాం-తత్తద్వీర్యవయః ప్రభృత్యనురూపం-సర్వైః కామైః,అపూజయత్ ✻ ॥ ౩౪ ॥ ✻కృష్ణమితి॥విదర్భపురవాసినః కుణ్డినపురవాసినో జనాః- కృష్ణ-మాగతం,శ్రుత్వా - ఇత స్తతః స్థిత్వేతి శేషః-తస్య కృష్ణస్య - ముఖపఙ్కజం ముఖపఙ్కజస్థలావణ్యసుధాం॥నేత్రరూపైరఞ్జలిభిః

మవ్యగ్రాత్మ గతిం సతీ । ఆఽత్యలక్షణాభిజ్ఞాతమపృచ్ఛచ్ఛుచిస్మితా ॥ ౨౮ ॥ ఆవేదయామాస తస్యై తం ప్రాప్తం యదునన్దనమ్ । ఉక్తం చ సత్యవచనమాత్మోపనయనం ప్రతి ॥ ౨౯ ॥ తమాగతం సమాజ్ఞాయ వైదర్భీ హృష్టమానసా । నపశ్యన్తీ బ్రాహ్మణాయ ప్రియమన్యన్ననామ సా ॥ ౩౦ ॥ ప్రాప్తౌ శ్రుత్వా స్వదుహితురుద్వాహప్రేక్షణోత్సుకౌ । అభ్యయాత్తూర్యఘోషేణ రామకృష్ణౌ సమర్హణైః ॥ ౩౧ ॥ మధుపర్కముపానీయ వాసాంసి విరజాంసి సః । ఉపాయనాన్యభీష్టాని విధివత్సమపూజయత్ ॥ ౩౨ ॥ తయోర్నివేశనం శ్రీమదుపకల్ప్య మహామతిః । ససైన్యయోస్సానుగయోరాతిథ్యం విదధే యథా ॥ ౩౩ ॥ ఏవం రాజ్ఞాం సమేతానాం యథావీర్యం యథావయః । యథాబలం యథావిత్తం సర్వైః కామైస్సమర్హయత్ ॥ ౩౪ ॥ కృష్ణమాగతమాకర్ణ్య విదర్భపురవాసినః । ఆగత్య నేత్రాఞ్జలిభిః పపుస్తన్ముఖపఙ్కజమ్ ॥ ౩౫ ॥ అస్యైవ భార్యా భవితుం రుక్మిణ్యర్హతి నాపరా । అసావప్యనవద్యాత్మా భైష్మ్యాస్సముచితః పతిః ॥ ౩౬ ॥ కించిత్సుచరితం యన్నస్తేన తుష్టస్త్రిలోకకృత్ । అనుగృహ్ణాతు గృహ్ణాతు వైదర్భ్యాః పాణిమచ్యుతః ॥ ౩౭ ॥ ఏవం ప్రేమకలాబద్ధా వదన్తి స్మ పురౌకసః ॥ ౩౮ ॥ కన్యా చాన్తఃపురాత్ప్రాగాద్భటైర్గుప్తాఽమ్బికాలయమ్ । పద్భ్యాం వినిర్యయౌ ద్రష్టుం భవాన్యాః పాదపల్లవమ్ ॥ ౩౯ ॥ సా చానుధ్యాయతీ సమ్యఙ్ముకున్దచరణామ్బుజమ్ । యతవాఙ్మాతృభిస్సార్ధం సఖీభిః పరివారితా ॥ గుప్తా రాజభటైశ్శూరైస్సన్నద్ధైరుద్యతాయుధైః ॥ ౩౯ ॥ మృదఙ్గశఙ్ఖపణవాస్తూర్యభేర్యశ్చ జఘ్నిరే ॥ ౪౦ ॥ నానోపహారబలిభిర్వారముఖ్యాస్సహస్రశః । స్రగ్గన్ధవస్త్రాభరణైర్ద్విజపత్న్యస్స్వలంకృతాః ॥ ౪౧ ॥ గాయన్తశ్చ స్తువన్తశ్చ గాయకా వాద్యవాదకాః । పరివార్య వధూం జగ్ముస్సూతమాగధవన్దినః ॥ ౪౨ ॥ ఆసాద్య దేవసదనం ధౌతపాదకరామ్బు

పపుః పిబన్తః ✻ ॥ ౩౫ ॥ ✻కించ॥ఏవమిత్థం-ప్రేమకలాబద్ధాః-ప్రేమాశ్రుగద్గదస్వరాస్సన్తః-పురౌకసః పురవాసినో జనాః ఊచుః॥కిమితి॥అసౌ కృష్ణః-అనవద్యాత్మా సున్దరతరతనుః- అపిశబ్దో భైష్మ్యా అప్యనవద్యాత్మత్వసముచ్చయార్థః-సముచితోఽనురూపః-పతిః అతో ఽస్యైవ-రుక్మిణ్యేవా-ర్హత్యేవ - అసావేవ-భైష్మ్యా ఏవ -సముచిత ఏవేతి పదవధారణాని,నోఽస్మాభిః-కించి-త్సుచరితం స్వనుష్ఠితం - యదస్మాకం ప్రాచీనం పుణ్యమస్తీత్యర్థః- తేన సుచరితేన - తుష్టః ప్రీతః-త్రిలోకకృత్ బ్రహ్మా-వైదర్భ్యాః-పాణి-మచ్యుతో-గృహ్ణాత్వితి-అనుగృహ్ణాత్వితి ✻ ॥ ౩౬ ॥ ౩౭ ॥ ✻ఏవం స్థితే - తదా - భైష్మీ కన్యా-భటై-ర్గుప్తా సతీ అన్తఃపురా,దమ్బికాగృహం ప్రతి-భవాన్యాః,పాదపఙ్కజం- ద్రష్టుం - పద్భ్యామేవ-నిర్జగామ ✻ ॥ ౩౮ ॥ ✻కథం భూతా సా రుక్మిణీ-ముకున్దపదామ్బుజం-సమ్యగ్ధ్యాయన్తీ- యతవాక్ మౌనినీ-మాతృభి - స్సఖీభిశ్చ-పరివారితా-ఉద్ధృతాన్యాయుధాని-యై -స్తైస్సన్నద్ధైరాయత్తైః శూరైః-రాజభటైః-గుప్తా ✻ ॥ ౩౯ ॥ ✻తదా - మృదఙ్గాదయో- జఘ్నిరే-వాదితా ఇత్యర్థః ✻ ॥ ౪౦ ॥ ✻నానావిధై-రుపహారైః నైవేద్యైః-బలిభిః పూజాసాధనైశ్చ-సహ-సుష్ఠ్వ-లఙ్కృతాః-ద్విజపత్న్యః గణికోత్తమాశ్చ-తథా-గాయకా-గాయన్తః-స్తువన్తః , సూతాదయః - వాద్యాదీనాం తూర్యాదీనాం-వాదకాః-వాదయన్తశ్చేతి శేషః,వధూం కన్యాం,పరివార్య పరివేష్ట్య,జగ్ముః ✻ ॥ ౪౧ ॥ ౪౨ ॥ ✻ఆసాద్యేతి ॥ దేవసదనమమ్బికాపతిగృహం-ఉపగమ్య తత్ర-ధౌతే ప్రక్షాళితే-పాదామ్బుజే - కరామ్బుజే చ-యస్యాస్సా- ఉపస్పృశ్యాచమ్య-తత ఏవ-శుచిః,శాన్తా సమాహితచిత్తా

ఽమ్బికాగృహం ప్రవివేశ ❀ ॥ ౪౩ ॥ ❀ తతః - ప్రవయసో వృద్ధాః - విధిజ్ఞాశ్చ - విప్రయోషితః భవస్య, పత్నీం - భవేనాన్వితాం భవానీం ప్రతి - తాం కన్యాం - వన్దయాఞ్చక్రుః - యద్యపి భవానీమితి పుంయోగలక్షణఙీషైవ భవసమ్బన్ధలాభః - తథాఽపి సాహిత్యలాభార్థం తత్రాపి భవస్య ప్రాధాన్యసూచనార్థం భవాన్వితామిత్యుక్తం - పుంయోగశ్చాత్ర భర్తృభార్యాసమ్బన్ధవిశేషరూప ఇతి ద్యోతయితుం భవపత్నీమితి ❀ ॥ ౪౪ ॥ ❀ తథా రుక్మిణీ నమస్య ఇత్యాదిచతుర్థమపూర్వమేవ పశ్యన్తీ జన్మఫలం స్వమనీషితం చ ప్రార్థయన్తీ యథావత్పూజయామాసేత్యాహ ॥ నమస్య ఇతి త్రిభిః ॥ హే అమ్బికే - స్వసన్తానయుతాం గణేశాదిసహితాం, శివాం మఙ్గళరూపాం - త్వా - మభీక్ష్ణం పునః పునః నమస్యే నమస్కరోమి ॥ భగవాన్ కృష్ణః - మమ - పతి - ర్భూయా - దితి - యత్ - తదనుమోదతాం అనుగృహ్ణాతు - భవతీతి కర్తృపదాధ్యాహారః ॥ యద్వా ॥ కృష్ణో - మమ - పతి - ర్భూయాత్ - కృష్ణ ఏవ - త - దనుమోదతా - మితి - త్వమనుగృహ్ణీష్వేత్యర్థః ❀ ॥ ౪౫ ॥ ❀ ఇత్థం, ప్రార్థయన్తీ - సా రుక్మిణీ - ద్విజపత్నీభిః - పురస్కృతా పురోఽవస్థాపితా, అర్చాదిభిర్యథావిధి - దేవీం, ఉమాం, దేవం - శివం చ - పూజయామాసేత్యర్థః ❀ ॥ ౪౬ ॥ ❀ అద్భిః శుద్ధోదకైః గన్ధైశ్చన్దనైః, రక్షతైశ్చ, వాసోభిః దివ్యామ్బరైః స్రగ్భి ర్మాల్యై - ర్భూషణైశ్చ - నానావిధై, రుపహారై ర్నైవేద్యై, ర్బలిభిశ్చ " యద్యపి వైదర్భీం భీష్మకసుతాం శ్రియో మాత్రా ,, మితి లక్ష్మ్యా ఏవ అవతారత్వేనోక్తాయా భగవన్నిత్యానపాయిన్యాస్సర్వోత్తమాయా రుక్మిణ్యాః కేవలప్రాకృతస్త్రియా ఇవామ్బికావన్దనాదికమనుచితం, తథాఽపి భగవత ఇవ తమనువ్రతాయా అస్యా మానవ్యవతారత్వాత్ " యద్యదాచరతి శ్రేష్ఠ ,, ఇతి న్యాయేన లోకానుగ్రహశీలత్వాచ్చ తథా కృతమిత్యవగన్తవ్యమ్ ❀ ॥ ౪౭ ॥ ❀

జా । ఉపస్పృశ్య శుచిశ్శాన్తా ప్రవివేశామ్బికాన్తికమ్ ॥ ౪౩ ॥ తాం వై ప్రవయసో బాలాం విధిజ్ఞా విప్రయోషితః ।
భవానీం వన్దయాఞ్చక్రుర్భవపత్నీం భవాన్వితామ్ ॥ ౪౪ ॥ నమస్యే త్వామ్బికేఽభీక్ష్ణం స్వసన్తానయుతాం శి
వామ్ । భూయాత్పతిర్మే భగవాన్ కృష్ణస్తదనుమోదతామ్ ॥ ౪౫ ॥ ఇతి సమ్ప్రార్థయన్తీ సా దేవీం దేవముమాం శి
వమ్ । పూజయామాస విధివద్ద్విజపత్నీపురస్కృతా ॥ ౪౬ ॥ అద్భిర్గన్ధాక్షతైర్ధూపైర్వాసస్స్రఙ్మాల్యభూష
ణైః । నానోపహారబలిభిః ప్రదీపావలిభిః పృథక్ ॥ ౪౭ ॥ విప్రస్త్రియః పతిమతీస్తథా తైస్సమపూజయత్ । లవ
ణాపూపతామ్బూలకణ్ఠసూత్రఫలేక్షుభిః ॥ ౪౮ ॥ తస్యై స్త్రియస్తాః ప్రదదుశ్శేషాం యుయుజురాశిషః । తా
భ్యో దేవ్యై నమశ్చక్రే శేషాం చ జగృహే వధూః ॥ ౪౯ ॥ మౌనవ్రతమథ త్యక్త్వా నిశ్చక్రామామ్బికాగృహాత్ ।
ప్రగృహ్య పాణినా భృత్యాం రత్నముద్రోపశోభితామ్ ॥ ౫౦ ॥ తాం దేవమాయామివ వీరమోహినీం సుమధ్య
మాం కుణ్డలమణ్డితాననామ్ । శ్యామాం నితమ్బార్పితరత్నమేఖలాం వ్యఞ్జత్స్తనీం కున్తలశఙ్కితేక్షణామ్ ॥ ౫౧ ॥
శుచిస్మితాం బిమ్బఫలాధరద్యుతిశోణాయమానద్విజకున్దకుట్మలామ్ । పదా చరన్తీం కలహంసగామినీం శిఞ్జత్క
లానూపురధామశోభినా ॥ విలోక్య వీరా ముముహుస్సమాగతా యశస్వినస్తత్కృతహృచ్ఛయార్దితాః ॥ ౫౨ ॥
యాం వీక్ష్య తే నృపతయస్తదుదారహాసవ్రీడావలోకహృతచేతస ఉజ్ఝితాస్త్రాః । పేతుః క్షితౌ గజరథాశ్వగ

తత - స్తథా - లవణాపూపాదిభి - స్తైరర్చాదిభిశ్చ పతిమతీః జీవద్భర్తృకాః - విప్రస్త్రీశ్చ - సమ్యగపూజయత్ ❀ ॥ ౪౮ ॥ ❀ తత - స్తాః - ద్విజపత్న్యః - శేషాం స్వపూజోపయుక్తావశిష్టాం సామగ్రీం యద్వా - శేషాశబ్దస్స్త్రీలిఙ్గో దేవతోపభుక్తస్రగాదినిర్మాల్యవాచీ, తదా - శేషాం గౌర్యుపభుక్తనిర్మాల్యమిత్యర్థః తస్యై రుక్మిణ్యై - ప్రదదుః - అలఙ్కారాద్యర్థమితి శేషః - తథా - ఆశిషో యుయుజుః పెరుః - తదా, వధూః రుక్మిణీ - తాభ్యో ద్విజపత్నీభ్యో - దేవ్యై చ - నమశ్చక్రే - శేషాం - జగృహే చ ❀ ॥ ౪౯ ॥ ❀ తతో మౌనవ్రతం విహాయ రత్నముద్రికాభి రుపశోభితాం - భృత్యాం సఖీం - గృహీత్వా - రత్నముద్రికోపశోభితం సఖీపాణిం స్వపాణినా గృహీత్వేత్యర్థః - అమ్బికాగృహా - న్నిర్గతవతీ ❀ ॥ ౫౦ ॥ ❀ తదా - తాం - విలోక్య - సమాగతాః - సర్వే - ప్రసిద్ధా - వీరా - స్తద్దర్శనోదితకామాతురా - ముముహు - రితి తృతీయశ్లోకేనాన్వయః - కథంభూతాం - దేవమాయామివ - సర్వాశ్చర్యకరీం మూర్తిభూతాం దేవమాయామివ స్థితామిత్యర్థః వీరాన్మోహయన్తీతి తథా - తాం - శోభనః కృశో - మధ్యప్రదేశో - యస్యాః - కుణ్డలాభ్యాం - మణ్డిత - మాననం, యస్యాః, తాం - శ్యామాం అజాతరజస్కాం, నితమ్బయోశ్శ్రోణ్యో రర్పితా నిబద్ధా - రత్నమయీ, మేఖలా - యస్యాః, వ్యఞ్జన్తౌ యౌవనప్రాదుర్భావసూచకౌ, స్తనౌ - యస్యాః - కున్తలేభ్యశ్శఙ్కితే ఇవ - చపలే - ఈక్షణే, యస్యాః ❀ ॥ ౫౧ ॥ ❀ శుచి, స్మితం, యస్యాః బిమ్బఫలమివ, యో, ఽధరోష్ఠ - స్తస్య, ద్యుతిభిః కాన్తిభిః - శోణాయమానాః, ద్విజా దన్తా ఏవ - కున్దానాం, కుట్మలాని ముకులాని, యస్యా, స్తాం, కలహంసవద్గచ్ఛతీతి తచ్ఛీలా, తథా తాం - కలా శోభా, తద్వతీ, నూపురే శిఞ్జన్తీ కూజన్తీ చ - తే, కలనూపురే చ - తయోః, ధామదీప్తి - స్తేన, శోభత ఇతి తథోక్తేన - పదా పాదేన - పద్భ్యామిత్యర్థః - చరన్తీమ్ ❀ ॥ ౫౨ ॥ ❀ న కేవలం ముముహు రపి తు పేతుశ్చేత్యాహ ॥ యామితి ॥ రథాద్యారూఢా, స్తే నృపతయో, యాం త్రామిష్టా

ణాహర. యే-స్వలావణ్య,మర్పయన్తీం,యాం,వీక్ష్య,తస్యాః,ఉదారహాసేన , వ్రీడావలోకనేనచ-హృతాని-చేతాంసి,యేషాం తే అత ఏవ-మూఢాః,అత ఏవచ-ఉజ్ఝితాని త్యక్తాన్యస్త్రాణి,యైః - తే భూమౌ,నిపేతుః ॥ ౫౩ ॥ సైవమితి॥ సా రుక్మిణీ ఇత్థం-పద్మకోశతుల్యౌ,చరణౌ,శనైః శనైశ్చలయన్తీ తత్ర హేతుః,భగవతః శ్రీకృష్ణస్య,ప్రాప్తిం, ప్రసమీక్షమాణా,వామకరనఖైః,అలకానుత్సార్య అపాకృత్య , అపాఙ్గైః,స్వప్రాప్తాన్-నృపాన్ - హ్రియా-అవైక్షత - తదైవ - అచ్యుతంచ-దదర్శ ॥ ౫౪ ॥ తామితి॥ తదా-కృష్ణః-రథ-మారోఢు-మిచ్ఛన్తీం-తాం,రాజపుత్రీం-ద్విషతాం చైద్యాదీనాం-సమీక్షతాం సతాం,జహార-తతో,మాధవః,సుపర్ణలక్షణం గరుడధ్వజం-రథమారోప్య,రథోపస్థే ఆరోప్యేత్యర్థః ॥ రాజన్యమణ్డలం,పరిభూయ-తుచ్ఛీకృత్య రామః,పురోగమః అగ్రయాయీ-యస్య , తథాభూత-శ్శనై-ర్యయౌ ॥ శనైరిత్యనేన నిర్భయత్వం సూచ్యతే॥ హరిస్సింహః-సృగాలమధ్యాత్,యథా-స్వభాగహృచ్ఛనై,ర్యాతి,తద్వత్ ॥ ౫౫ ॥ తదితి॥ మానినః కేవలం దురహఙ్కారిణ-శ్శత్రవో-జరాసన్ధాదయః,త-త్కన్యాహరణం,స్వాభిభవం, యశఃక్షయంచ, న సేహిరే ॥ అసహమానానాం తేషామాక్రోశమాహ॥ అహో ఇతి॥ అస్మత్కీర్తిం-ధిక్ కుతః,యతః,ఆత్తధన్వనాం ధనుర్ధారిణాం,అస్మాకం-స్వమితి శేషః,గోపైరుపహృతం-కేసరిణాం సింహానాం-భాగో వృకైరివేతి ॥ ౫౬ ॥ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే త్రిపఞ్చాశోఽధ్యాయః ******************************

తాపి మూఢాః యాత్రాచ్ఛలేన హరయేఽర్పయన్తీం స్వశోభామ్॥ ౫౩ ॥ సైవం శనైశ్చలయన్తీ చలపద్మకోశౌ ప్రాప్తిం తదా భగవతః ప్రసమీక్షమాణా । ఉత్సార్య వామకరజైరలకానపాఙ్గైః ప్రాప్తాన్ హ్రియైక్షత నృపాన్ దదృశేఽచ్యుతం చ॥ ౫౪ ॥ తాం రాజకన్యాం రథమారురుక్షతీం జహార కృష్ణో ద్విషతాం సమీక్షతామ్ । రథం సమారోప్య సుపర్ణలక్షణం రాజన్యచక్రం పరిభూయ మాధవః ॥ తతో యయౌ రామపురోగమశ్శనైస్సృగాలమధ్యాదివ భాగహృద్ధరిః ॥ ౫౫ ॥ తన్మానినః స్వాభిభవం యశఃక్షయం పరే జరాసన్ధముఖా న సేహిరే । అహో ధిగస్మాన్ యశ ఆత్తధన్వనాం గోపైర్హృతం కేసరిణాం వృకైరివ॥ ౫౬ ॥ ******************** ఇతి శ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే,దశమస్కన్ధే,రుక్మిణీహరణం నామ త్రిపఞ్చాశోఽధ్యాయః ****

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఇతి సర్వే సుసంరబ్ధా వాహానారుహ్య దంశితాః। స్వైః స్వైర్బలైః పరిక్రాన్తా అన్వీయుర్ధృతకార్ముకాః ॥ ౧ ॥ తానాపతత ఆలోక్య యాదవానీకయూథపాః । తస్థుస్తత్సమ్ముఖా రాజన్ విస్ఫూర్జ్య స్వధనూంషి తే॥ ౨ ॥ అశ్వపృష్ఠే గజస్కన్ధే రథోపస్థే చ కోవిదాః। ముముచుశ్శరవర్షాణి మేఘా అద్రిష్వపో యథా॥ ౩ ॥ పత్యుర్బలం శరాసారైశ్ఛన్నం వీక్ష్య సుమధ్యమా। సవ్రీడమైక్షత్తద్వక్త్రం భయవిహ్వలలోచనా॥ ౪ ॥ ప్రహస్య భగవానాహ మా స్మ భైర్వామలోచనే। వినఙ్క్ష్యత్యధునైవైతత్తావకైశ్శాత్రవం బలమ్॥ ౫ ॥ తేషాం తద్విక్రమం వీరా గదసఙ్కర్షణాదయః । అమృష్యమాణా నారాచైర్జఘ్నుర్హయగజాన్రథాన్ ॥ ౬ ॥ పేతుశ్శిరాంసి రథినామశ్వినాం గజినాం భువి । సకుణ్డలకిరీటాని సోష్ణీషాణి చ కోటిశః॥ ౭ ॥ హస్తాస్సాసిగదేష్వాసాః కరభోరుభుజా

అథాసహమానానాం యదుభిస్సహ సఙ్గ్రామం పరాజయం చానువర్ణయతి చతుఃపఞ్చాశత్తమేన ॥ ఇతీతి ॥ ఇతి- అహో ధిగిత్యేవం , బ్రువాణాః-సర్వే,సుతరాం,క్రోధావిష్టాః , దంశితాః కవచితాశ్చ,వాహానశ్వాదీ-నారుహ్య,స్వస్వబలైః-పరిక్రాన్తాః పరివృతాః ధృతాని,కార్ముకాణి ధనూంషి,యై-స్తే , అన్వీయురన్వధావన్ ॥ ౧ ॥ తాన్-ఆపతతః,శత్రూన్, అవలోక్య- తే,యాదవసైన్యాధిపతయః- హే రాజన్-స్వధనూంషి-విస్ఫార్య టఙ్కారయిత్వా,సమ్ముఖాః-ఉత్తస్థుః ॥ ౨ ॥ పరేషాం శరాణాం బాహుల్యే యాదవానామల్పత్వే చ దృష్టాన్తః ॥ మేఘా ఇత్యాది ॥ మేఘాః-యథా,అద్రిషు-అపో జలధారా-ముఞ్చన్తి-తద్వత్,అశ్వపృష్ఠాదిషు-కోవిదాశ్శత్రవో-యాదవసైన్యేషు-శరవర్షాణి-ముముచుః ॥ ౩ ॥ తదా-సుమధ్యమా రుక్మిణీ-శరాసారైః , ఛన్నం,భర్తుః , ర్బలమవలోక్య- భయేన,కాతరే లోచనే యస్యాస్సా,సవ్రీడం యథా తథా,తస్య పత్యు-ర్వక్త్రం ముఖ,మైక్షత ॥ ౪ ॥ తదా-భగవాన్,ప్రహస్య,తా-మాహ॥ ఉక్తిమేవాహ॥ మా స్మేతి॥ హే వామలోచనే-త్వం-మాస్మ భైః భయం మాకృథాః,అధునైవ-త్వదీయైః,సైన్యైః,శాత్రవం బలం-వినఙ్క్ష్యతి నాశమేష్యతి ॥ ౫ ॥ ఇతి తేషాం చైద్యాదీనాం తథావిధవిక్రమ-మసహమానా-వీరా గదాదయో-యాదవాః-నారాచైర్హయాన్-జఘ్నుః ॥ ౬ ॥ తదా అశ్వినాం , అశ్వా యేషాం సన్తీతి తేషాం , అశ్వారూఢానాం - రథినాం గజినాం చ కోటిశః శిరాంసి,కుణ్డలకిరీటసహితాని-ఉష్ణీషసహితాని చ - భువి-నిపేతుః ఖడ్గగదాధనుర్భిః , సహితాః-హస్తాశ్చ, కరభాః,ప్రకోష్ఠాశ్చ- ఊరవశ్చ,అఙ్ఘ్రయశ్చ,నిపేతుః,కరభాస్తత్సదృశాః,ఊరవ,ఇత్యూరువిశేషణం,తథా-అశ్వాదీనాం,శిరాంసి చ-నిపేతుః-తత్ర,నాగా గజాః ॥ ౭ ॥ ౮ ॥

ఇత్థం-జయకాఙ్క్షిభి, ర్యదుభి, ర్హన్యమానాని- బలానీకాని సైన్యసముదాయాః - యేషాం- తే జరాసన్ధాదయో-రాజానో-విముఖాః పరాఙ్ముఖాస్సన్తో-జగ్ముః ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ తత-స్తే, సర్వే, శిశుపాల, మభ్యేత్య, అబ్రువన్-కథంభూతం, అప్రాప్తదారమేవ హృతదారమివ-ఆతురం నష్టత్విషం నిస్తేజస్కం, గతఉత్సాహో యస్మాత్, శుష్యద్వదనం యస్య-తమ్ ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ ఉక్తిమేవాహ ॥ భోభో ఇతి ॥ హేపురుషశ్రేష్ఠ, దౌర్మనస్యం విషాదం, త్యజ-నహి, సుఖదుఃఖయోః, దేహిషు, స్థైర్యం, దృశ్యతే-కిన్తు- తే-క్షణికే - ఆగమాపాయినీ ఇతి భావః ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ నన్వప్రతిహతపౌరుషాణామస్మాకమయం పరాభవోఽవివహ్య ఇత్యత ఆహ ॥ యథేతి ॥ కుహకేన నర్తక, స్తస్యేచ్ఛయా ఇచ్ఛానుసారమిత్యర్థః, దారుమయీ యోషిత్ పుత్రిమా- నృత్యతే ॥ తథా, అయం దేహివర్గ- ఈశ్వరపరతన్త్రః, సుఖదుఃఖయోరీహతే, సుఖదుఃఖయోర్నిమిత్తభూతయో శ్చేష్టతే-సుఖదుఃఖార్థకర్మాణి కరోతీత్యర్థః ॥ నహి సుఖదుఃఖప్రాపణే స్వాత్మనస్స్వాతన్త్ర్యమస్తి ॥ అపితు-సుఖాయైవేహమానోఽయం జనః స్వస్వకర్మానుగుణేశ్వరేచ్ఛయా సుఖదుఃఖే ప్రాప్నోతి-అతః కింవిధేయమిత్యర్థః ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ ఏవమీశ్వరపారతన్త్ర్యముక్తం తత్ర చాహమేవ దృష్టాన్త ఇత్యాహ జరాసన్ధః ॥ శౌరేరితి ॥ సప్తదశ-సంయుగాని యుద్ధాని-కృత్వేతి శేషః, త్రయోవింశత్యక్షౌహిణీకైః-సైన్యైః-సహితో, ఽప్యహం, శౌరేః శ్రీకృష్ణసకాశాత్-పరాజితః, సప్తదశకృత్వ ఇతి శేషః ఏకసంయుగం త్వ- హం-పరం కేవలం జిగ్యే జితవానస్మి ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ తథాఽపి, సప్తదశకృత్వః పరాజయకాలేష్వహం, కర్హిచిన్న శోచామి నాపి జయకాలే-హృష్యా

ఙ్ఘ్రియః । అశ్వాశ్వతరనాగోష్ట్రఖరమర్త్యశిరాంసి చ ॥ ౮ ॥ హన్యమానబలానీకా వృష్ణిభిర్జయకాఙ్క్షిభిః । రాజానో విముఖా జగ్ముర్జరాసన్ధపురస్సరాః ॥ ౯ ॥ శిశుపాలం సమభ్యేత్య హృతదారమివాతురమ్ । నష్టత్విషం గతోత్సాహం శుష్యద్వదనమబ్రువన్ ॥ ౧౦ ॥ భోభోః పురుషశార్దూల దౌర్మనస్యమిదం త్యజ । న ప్రియాప్రియయో రాజన్నిష్ఠా దేహిషు దృశ్యతే ॥ ౧౧ ॥ యథా దారుమయీ యోషిన్నృత్యతే కుహకేచ్ఛయా । ఏవమీశ్వరతన్త్రోఽయమీహతే సుఖదుఃఖయోః ॥ ౧౨ ॥ జరాసన్ధ ఉవాచ ॥ శౌరేస్సప్తదశాహం వై సంయుగాని పరాజితః । త్రయోవింశతిభిస్సైన్యైర్జిగ్య ఏకమహం పరమ్ ॥ ౧౩ ॥ తథాఽప్యహం న శోచామి న ప్రహృష్యామి కర్హిచిత్ । కాలేన దైవయుక్తేన జానన్విద్రావితం జగత్ ॥ ౧౪ ॥ అధునాఽపి వయం సర్వే వీరయూథపయూథపాః । పరాజితాః ఫల్గుతన్త్రైర్యదుభిః కృష్ణపాలితైః ॥ ౧౫ ॥ రిపవో జిగ్యురధునా కాల ఆత్మానుసారిణి । తదా వయం విజేష్యామో ❁ యదా కాలః ప్రదక్షిణః ॥ ౧౬ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఏవం ప్రబోధితో మిత్రైశ్చైద్యోఽగాత్సానుగః పురమ్ । హతశేషాః పునస్తేఽపి యయుస్స్వం స్వం పురం నృపాః ॥ ౧౭ ॥ రుక్మీ తు రాక్షసోద్వాహం కృష్ణద్విడసహన్స్వసుః । పృష్ఠతోఽన్వగమత్కృష్ణమక్షౌహిణ్యా వృతో బలీ ॥ ౧౮ ॥ రుక్మ్యమర్షీ సుసంరబ్ధశ్శృణ్వతాం సర్వభూభుజామ్ । ప్రతిజజ్ఞే మహాబాహుర్దంశితస్సశరాసనః ॥ ౧౯ ॥ అహత్వా సమరే కృష్ణమప్రత్యూహ్య చ రుక్మిణీమ్ । కుణ్డినం న ప్రవేక్ష్యామి సత్యమేతద్బ్రవీమి వః ॥ ౨౦ ॥ ఇత్యుక్త్వా రథమారుహ్య సారథిం ప్రాహ సత్వరః । చోదయాశ్వాన్యతః కృష్ణస్తేన మే సంయుగో భవేత్ ॥ ౨౧ ॥ అద్యాహం నిశితైర్బాణైర్గోపాలస్య సుదుర్మ

మిచ-కిం కుర్వన్ - దైవమదృష్టం, తద్యుక్తేన - కాలేన కాలశరీరేణేశ్వరేణ, దైవమీశ్వర- స్తద్యుక్తేన తదాత్మకేన-కాలేనే-తి వా-కృత్స్నం-జగ, ద్విద్రావితం ఉపద్రుతం, జానన్ ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ అతో, ఽధునాఽపి వయం-సర్వే, వీరయూథపా అపి ఫల్గుతన్త్రైరపి, అల్పబలైరపి-పరాజితాః ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ రిపవస్తు, ఆత్మానుసారిణి స్వానుకూలే-కాలే-ప్రాప్తే సతి జిగ్యుః, యదా చ-ప్రదక్షిణోఽస్మదనుకూలః-కాలో-భావీ, తదా, వయమపి జేష్యామ ఏవ ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ ఇత్థం, మిత్రైర్జరాసన్ధాదిభి ర్బోధితః సాన్త్వితః-చైద్యః, స్వపురం ప్రతి జగామ ॥ తతో-హతశేషాః, తే జరాసన్ధాదయోఽపి, నృపాః, స్వం స్వం, గృహం ప్రతి-జగ్ముః ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ తతః-కృష్ణద్విట్, రుక్మీ తు-స్వసుర్భగిన్యాః, రాక్షసోద్వాహ-మసహమానః, అక్షౌహిణ్యా సైన్యేన-పరివృతః, కృష్ణం-పృష్ఠతో, ఽన్వధావత్ ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ అనుధావనాత్పూర్వం తస్య సంరమ్భమాహ ॥ రుక్మీతి ॥ అమర్షీ క్రుద్ధః-సుసంరబ్ధస్సన్నద్ధః - తదేవ ప్రపఞ్చయతి - దంశితః కవచితః - శరాసనేన ధనుషా - సహితః - సర్వభూభుజాం - శృణ్వతాం సతాం - ప్రతిజజ్ఞే ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ ప్రతిజ్ఞామేవాహ ॥ అహత్వేతి ॥ అప్రత్యూహ్య అనావర్త్య ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ ఇతీతి ॥ సత్వర స్త్వరయా సహితః ॥ ఉక్తిమేవాహ ॥ చోదయేతి సార్ధేన-యతో యత్ర-కృష్ణ - స్తత్రాశ్వాన్, చోదయ గమయేత్యర్థః ॥ తేన కృష్ణేన సహ - మమ సం - యుగః సఙ్గ్రామో, భవేత్ భవితవ్యః ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ సుతరాం, దుర్బుద్ధే-ర్గోపాలస్య వీరమదం, వీరోఽహమేవేత్యేవంవిధం మదం, నేష్యే, తతో నయామి, త్యాజయామీత్యర్థః ॥ తత్ర హేతుం ద్ర

వదన్విశినష్టి ॥ యేనకృష్ణేన, మమ, భగినీ, ప్రసహ్యానీతా అపహృతా ॥ ౨౨ ॥ వికత్థమాన ఇతి ॥ ఈశ్వరస్యకృష్ణ
స్య-ప్రమాణంజ్ఞానశక్తిబలాదీనామనన్తపరిమాణత్వ-మజానన్ అతఏవ, కుమతి-రతఏవసై, వం,వికత్థమానఃప్రగల్భం
భాషమాణః,తిష్ఠతిష్ఠేతి,వదన్నితి శేషః-ఉపాద్రవదన్వధావత్ ॥ ౨౩ ॥ ధనురితి ॥ దృఢం,ధను,ర్వికృష్య,శరాస్సన్ధాయేతి
శేషః, కృష్ణ-ముగోవత్సస్థలం, జఘ్నే,ఆహచ ॥ ఉక్తిమేవాహ ॥ క్షణమిత్యాదినా ॥ స్మయన్నిత్యతఃప్రాక్తనేన ॥ హేయదు
కులదూషక-క్షణం-తిష్ఠ, మమాగ్రతఇతి శేషః ॥ ధ్వాఙ్క్షః కాకః,స, యథా, హవిః-హృత్వా,యాతి, తథా, మమ ,స్వ
సారం-ముషిత్వా,క్వ- యాస్యసి నైర్ల్యమయోగ్యస్త్వంచదృష్టాన్తాభిప్రేతమ్ ॥ ౨౪ ॥ హేమన్ద-కూటయోధినః-కూటస్స
ముదితోయోత్స్యతి-తచ్ఛీలః-తథా,త్వ-ఏకాకితయా యోద్ధుమసమర్థస్త్వత్యర్థః-తవ-మదం, హరిష్యే-మమ-బాణై-ర్వ్యావృద్ధ
తో,న శయీత-భవాన్-తతః-పూర్వమేవ-దారికాంకన్యాం,ముఞ్చ ॥ ౨౫ ॥ స్మయన్నితి ॥ షడ్భి-ర్బాణైరితి శేషః,తథో
త్తరత్రాపి ॥ ౨౬ ॥ సచేతి ॥ సః-రుక్మీతైః-రుక్మిప్రయుక్తైశ్శరాగ్రై-స్తాడితః-కృష్ణస్తదపి-ధను-శ్చిచ్ఛేద,ఏవం-పునఃపు
నర్య-ద్ధను-రాదదే,తదప్య-వ్యయోభగవాన్-చిచ్ఛేద ॥ ౨౭ ॥ తతః-పరిఘాదికమపి-యద్య-దాదదే-తత్సర్వమప్య-చ్ఛి
నత్ ॥ ౨౮ ॥ తత ఇతి ॥ ఖడ్గః పాణౌ యస్య-సరుక్మీ-రథా-దవప్లుత్య-హన్తుమిచ్ఛయా-పతఙ్గః శలభః-పావకమివ-కృష్ణ
మభ్యపతత్ ॥ ౨౯ ॥ ఆపతత-స్తస్యరుక్మిణః-ఖడ్గం-చర్మఖేటంచ-ఇషుభిస్తిలప్రమాణశ, శ్చిచ్ఛేద ఏవం-ఛిత్వా-రుక్మి

తేః । నేష్యే వీరమదం యేనస్వసా మే ప్రసభం హృతా ॥ ౨౨ ॥ వికత్థమానః కుమతిరీశ్వరస్యాప్రమాణవిత్ । రథే
నైకేన గోవిన్దం తిష్ఠ తిష్ఠేత్యుపాద్రవత్ ॥ ౨౩ ॥ ధనుర్వికృష్య సుదృఢం జఘ్నే కృష్ణం త్రిభిశ్శరైః । ఆహ చాత్ర క్షు
ణం తిష్ఠ యదూనాం కులపాంసన ॥ కుత్ర యాసి స్వసారం మే ముషిత్వా ధ్వాఙ్క్షవద్ధవిః ॥ ౨౪ ॥ హరిష్యేఽద్య మదం
మన్ద మాయినః కూటయోధినః । యావన్న మే హతో బాణైశ్శయీథా ముఞ్చ దారికామ్ ॥ ౨౫ ॥ స్మయన్ కృష్ణో ధ
నుశ్ఛిత్వా షడ్భిర్వివ్యాధ రుక్మిణమ్ । అష్టభిశ్చతురో వాహాన్ ద్వాభ్యాం సూతం త్రిభిర్ధ్వజమ్ ॥ ౨౬ ॥ సచాన్యద్ధను
రాదాయ కృష్ణం వివ్యాధ పఞ్చభిః । తైస్తాడితశ్శరౌఘైస్తు చిచ్ఛేద ధనురచ్యుతః ॥ పునరప్యన్యదాదత్త తదప్య
చ్ఛినదవ్యయః ॥ ౨౭ ॥ పరిఘం పట్టిశం శూలం చర్మాసీ శక్తితోమరౌ । యద్యదాయుధమాదత్త తత్సర్వం సోఽ
చ్ఛినద్ధరిః ॥ ౨౮ ॥ తతో రథాదవప్లుత్య గృహీత్వా ఖడ్గచర్మణీ । కృష్ణమభ్యద్రవత్క్రుద్ధః పతఙ్గ ఇవ పావకమ్ ॥ ౨౯ ॥
తస్య చాపతతః ఖడ్గం తిలశశ్చర్మ చేషుభిః । ఛిత్వాఽసిమాదదే తిగ్మం రుక్మిణం హన్తుముద్యతః ॥ ౩౦ ॥ దృష్ట్వా భ్రాతృ
వధోద్యోగం రుక్మిణీ భయవిహ్వలా । పతిత్వా పాదయోః పత్యురువాచ కరుణం సతీ ॥ ౩౧ ॥ రుక్మిణ్యువాచ ॥ యో
గేశ్వరాప్రమేయాత్మన్ దేవదేవ జగత్పతే । హన్తుం నార్హసి కల్యాణ భ్రాతరం మే మహాభుజ ॥ ౩౨ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥
తయా పరిత్రాసవికమ్పితాఙ్గయా శుచాఽవశుష్యన్ముఖరుద్ధకణ్ఠయా । కాతర్యవిస్రంసితహేమమాలయా గృ
హీతపాదః కరుణో న్యవర్తత ॥ ౩౩ ॥ చేలేన బద్ధ్వా తమసాధుకారిణం సశ్మశ్రుకేశం ప్రవపన్ వ్యరూపయత్ । తా

ణం-హన్తుం-నిశితం-ఖడ్గ-మాదత్త ॥ ౩౦ ॥ తదా-భ్రాతృవధార్థ-ముద్యోగం ప్రయత్నం, దృష్ట్వా-భయక
మ్పితాసతీ రుక్మిణీ-భర్తుః, పాదయోః, పతిత్వా-కరుణంయథాతథో-వాచ ॥ ౩౧ ॥ ఉక్తిమేవాహ ॥ యోగే
శ్వరేతి ॥ హేయోగేశ్వర యోగనిర్వాహక-యోగీశ్వరేతిపాఠే-యోగినాంకమలాభివ్యక్తి-తన్నియన్తశ్చేత్యర్థః-
యోగపరిశుద్ధానాంగ్రాహ్యస్యతవస్వరూపస్యభావాదికంకథమయం దేహాభిమానీవిద్యాత్తతోఽయంమూఢః కేవలమను
గ్రాహ్యఏవేతితత్వంబోధనాభిప్రాయః ॥ నన్వసాధులోకదమనార్థమవతీర్ణోఽహమేనంనిగృహ్ణామ్యేవేత్యతస్సంబోధయ
తి-హేజగత్పతేశరణాగతజగత్పాలక-నాయంశరణాగతోఽపితుకృతాపరాధఏవేత్యతఆహ ॥ శరణాగతాయా-మమ
భ్రాతరం-హన్తుం-నార్హసీతి-శరణ్యత్వోపయుక్తంవీరస్యవాత్సల్యసౌశీల్యాదికమపిసంబోధనేనైవాహ ॥ దేవానాంబ్రహ్మా
దీనామపి-దేవ-అప్రమేయాత్మన్ అపారవాత్సల్యసౌశీల్యాదిస్వభావస్వరూపలోకదృష్ట్యైవనాతవైతద్వధోనోచితఇతి
సంబోధయతి ॥ కల్యాణేతి ॥ ఆరబ్ధవివాహరూపకల్యాణేఽపరిసమాప్తఏవాన్తరామద్భ్రాతృవధోఽనుచితఇత్యర్థః-అ
హోదృష్టంసఖడ్గస్యత్వద్భుజస్యసౌన్దర్యమితిసాక్షేపంసంబోధయతిమహాభుజేతి ॥ ౩౨ ॥ తయేతి ॥ పరిత్రాసేనపరి
తోభయేన-విశేషతః-కమ్పితాన్య-ఙ్గాన్య-స్యాః-శుచాశోకేన-అవశుష్యన్-ముఖం-యస్యాః-రుద్ధః-కణ్ఠో-యస్యాః-సాచసా-
కాతర్యేణవైక్లబ్యేన-విస్రంసితా-హేమమయీ-మాలా-యస్యాః-తయా-రుక్మిణ్యా-గృహీతౌ-పాదౌ-యస్య-సః-కరుణః-క
రుణవాన్-న్యవర్తత-రుక్మివధాదితి శేషః ॥ ౩౩ ॥ చేలేనేతి ॥ త-తస్త-మసాధుకారిణం-రుక్మిణం-చేలేనతద్వస్త్రేణ-బ
ద్ధ్వా-సశ్మశ్రుకేశం-సహితానిస్థానేస్థానేఅవశిష్టాని-శ్మశ్రూణి-కేశాశ్చ-యథాభవన్తితథా-తేనైవాసినా-ప్రవపన్ము

ణ్డయన్తా-విహాస-మకరోత్ ॥ నళినీం యథా గజా ఇతి దృష్టాన్తేనానాయాసేన ఖేలనమాత్రం చాభిప్రేతమ్ ❋ ॥ ౩౪ ॥ ❋ కృష్ణా
న్తికమితి ॥ దదృశుః యదుప్రవీరా ఇతి కర్తృపదానుషఙ్గః భగవాన్ సఙ్కర్షణః తథాభూతం విరూపతామాపన్నం హత
ప్రాయం హతతుల్యం రుక్మిణం దృష్ట్వా-సకరుణో-బద్ధం-విముచ్య-కృష్ణ-మబ్రవీత్ ❋ ॥ ౩౫ ॥ ❋ ఉక్తిమేవాహ ॥ అసాధ్వితి ॥
హే కృష్ణ అసాధ్వసమఞ్జసం-నిన్దితం చే-దం కర్మ, కృతం-నను బన్ధువధ ఏవాసాధుః జగుప్సితశ్చేత్యత ఆహ ॥ వపనమితి ॥ సుహృ
దో బన్ధోః-వధో నామ శ్మశ్రుకేశవపనం-వైరూప్యకరణం చే-త్యేష ఏవ ❋ ॥ ౩౬ ॥ ❋ అథ రుక్మిణీం సాన్త్వయతి ॥ మైవాస్మా
నితి ॥ హే సాధ్వి-భ్రాతృ వైరూప్యప్రయుక్తయా-చిన్తయా అస్మా-న్మాఽసూయేథాః-నను దుఃఖప్రదా యూయమసూయిత
వ్యా ఏవేత్యత ఆహ ॥ సుఖేతి ॥ సుఖప్రదః దుఃఖప్రదశ్చ అన్యో-నాస్తి యతః పుమాన్-స్వకృతభుక్ స్వకృతకుశలాకుశలకర్మో
పార్జితసుఖదుఃఖభుక్-సుఖగ్రహణం దృష్టాన్తార్థమ్ ❋ ॥ ౩౭ ॥ ❋ పునః కృష్ణమాక్షిపతి ॥ బన్ధురితి ॥ హే బన్ధోర్వధాయార్హః ఉ
చితః-దోషో-యస్య-సోఽపి బన్ధుర్వధం-నార్హతి కిన్తు-త్యాజ్య ఏవ-సహి-తేన వధార్హేణ-దోషేణ-హత ఏవ హతప్రాయ ఏవ
హతోఽపి పునర్హన్యతే-కిమితి ❋ ॥ ౩౮ ॥ ❋ భూయో రుక్మిణీం ప్రత్యాహ ॥ క్షత్రియాణామితి ॥ ప్రజాపతినా బ్రహ్మణా-నిర్మితో
ఽయం-పరో-ధర్మః-కోఽసౌ-యేన ధర్మేణ-భ్రాతాఽపి భ్రాతరం-హన్యాత్-యశ్చ, ఘోరతరః అతిదారుణః-అతః-కో
నామాస్మాకమపరాధ ఇతి భావః ❋ ॥ ౩౯ ॥ ❋ పునః కృష్ణం ప్రత్యాహ ॥ రాజ్యస్యేతి ॥ శ్రీమదేనైశ్వర్యమదేనాన్ధాః అవివేకరహి
తాః మానినో దురహఙ్కారిణో-జనాః-రాజ్యాదేః-అన్యస్య వా-హేతోః కారణాత్-రాజ్యాద్యర్థం వేత్యర్థః క్షిపన్తి హి-నిర
స్యన్తి-బన్ధూనితి శేషః-అస్మాకం త్వేతదనుచితమితి భావః ॥ తత్ర-మానస్య వయమేవ వీరా ఇత్యభిమానస్య-తేజసః పరాభిభవ
నసామర్థ్యస్య ❋ ॥ ౪౦ ॥ ❋ సాన్త్వి తామపి విషణ్ణామేవ తామాలక్ష్యాన్తరేణ తత్త్వోపదేశమస్యా విషాదోపశామ్యతీతి మ

తావన్మర్దుః పరసైన్యముద్ధతం యదుప్రవీరా నళినీం యథా గజాః ॥ ౩౪ ॥ కృష్ణాన్తికముపవ్రజ్య దదృశుస్తత్ర రుక్మి
ణమ్ । తథాభూతం హతప్రాయం దృష్ట్వా సఙ్కర్షణో విభుః ॥ విముచ్య బద్ధం కరుణో భగవాన్ కృష్ణమబ్రవీత్ ॥ ౩౫ ॥
అసాధ్విదం త్వయా కృష్ణ కృతమస్మజ్జుగుప్సితమ్ । వపనం శ్మశ్రుకేశానాం వైరూప్యం సుహృదో వధః ॥ ౩౬ ॥ మైవా
స్మాన్ సాధ్వ్యసూయేథా భ్రాతుర్వైరూప్యచిన్తయా । సుఖదో దుఃఖదో నాన్యో యతస్స్వకృతభుక్పుమాన్ ॥
బన్ధుర్వధార్హదోషోఽపి న బన్ధోర్వధమర్హతి । త్యాజ్యస్స్వేనైవ రూపేణ హతః కిం హన్యతే పునః ॥ ౩౮ ॥ క్షత్రియా
ణామయం ధర్మః ప్రజాపతివినిర్మితః । భ్రాతాఽపి భ్రాతరం హన్యాద్యేన ఘోరతరస్తతః ॥ ౩౯ ॥ రాజ్యస్య భూమే
ర్విత్తస్య స్త్రియో మానస్య తేజసః । మానినోఽన్యస్య వా హేతోః శ్రీమదాన్ధాః క్షిపన్తి హి ॥ ౪౦ ॥ తవేయం విషమా
బుద్ధిస్సర్వభూతేషు దుర్హృదామ్ । యన్మన్యసే సదాఽభద్రం సుహృదాం భద్రమజ్ఞవత్ ॥ ౪౧ ॥ ఆత్మమోహో
నృణామేవ కల్ప్యతే దేవమాయయా । సుహృద్దుర్హృదుదాసీన ఇతి దేహాత్మమానినామ్ ॥ ౪౨ ॥ ఏక ఏవ పరో హ్యా
త్మా సర్వేషామపి దేహినామ్ । నానేవ గృహ్యతే మూఢైర్యథా జ్యోతిర్యథా నభః ॥ ౪౩ ॥ దేహ ఆద్యన్తవానేష

త్వా తత్త్వముపదిదిక్షుః తావద్దేహానుబన్ధిషు సౌహార్దస్య తదభావప్రయుక్తచిత్తవికారస్య చాజ్ఞానప్రయుక్తత్వమాహ ॥ తవేతి ॥
ద్వాభ్యాం అజ్ఞవత్ దేహాత్మస్వతన్త్రాత్మాభిమానివత్-సదా-సుహృదాం-భద్రం-దుర్హృదామహితానా-మభద్రం చ-మన్యసే
స-ఇతి యత్-తవేయం-బుద్ధిః-సర్వేషు-భూతేషు-విషయభూతేషు-విషమా అసమా-ఏకరూపా-న భవతీత్యర్థః ❋ ॥ ౪౧ ॥ ❋
కుత ఇత్యత ఆహ ॥ ఆత్మమోహ ఇతి ॥ నృణా-మేవ-ఆత్మమోహో బుద్ధిమోహో-భగవన్మాయయా, అనాత్మన్యాత్మబుద్ధి-మ
స్వతన్త్రే స్వాతన్త్ర్యబుద్ధిం చ-కల్పయన్త్యా, కల్పితః-కోఽసౌ-యో-దేహాత్మవాదినాం-సుహృదిత్యాదిరూపః ❋ ॥ ౪౨ ॥ ❋
సుహృదాదివిభాగస్యాజ్ఞానకల్పితత్వమేవోపపాదయతి ॥ ఏక ఏవేతి ॥ సర్వేషామపి-దేహినాం జీవాత్మనాం, ఆత్మా అన్తరా
త్మా-ఏక ఏవ పరః, గూఢతయాఽవస్థానే దృష్టాన్తమాహ ॥ యథా జ్యోతిరితి ॥ యథా, జ్యోతిరగ్నిః-కాష్ఠే గూఢతయాఽవ
తిష్ఠతే-తథా-పరమాత్మా పీత్యర్థః-అవస్థితస్యాపి పరస్య తత్తద్వస్తుగతదోషాస్పర్శే దృష్టాన్తమాహ ॥ యథా నభ ఇతి ॥
యథా సర్వత్ర వ్యాప్నువత ఆకాశస్య న వ్యాప్యగతదోషస్పర్శస్తథేత్యర్థః-ఏవం స్థితే ఏకస్య పరమాత్మనః కృత్స్నం జగచ్ఛరీర
భూతమిత్యేకశరీరభూతపాణిపాదాదిషు శత్రుమిత్రాదివిభాగోఽనుపపన్నః-మూఢైః పరమాత్మశరీరత్వానభిజ్ఞైస్తు నా
నేవ శత్రుమిత్రాదివిభాగయుక్తమివ, జగ-ద్విజ్ఞాయత-ఇత్యర్థః ❋ ॥ ౪౩ ॥ ❋ కోఽసౌ దేహాతిరిక్తో జీవో నామ-కీదృశశ్చ-
దేహశ్చ కీదృశః-కథం చ దేహాతిరిక్తస్యాత్మనస్సుఖదుఃఖాదిభోక్తృత్వ-మిత్యత ఆహ ॥ దేహ ఇతి ॥ దేహస్తావద్ద్రవ్యప్రాణగు
ణాత్మకః-ద్రవ్యం పృథివ్యాదిభూతపఞ్చకం-ప్రాణా ఇన్ద్రియాణి, గుణాః పృథివ్యాదిభూతపఞ్చకగుణాః గన్ధాదయః స
త్త్వాదిప్రకృతిగుణారబ్ధద్రవ్యాదితత్త్వాన్తరసముదాయరూపః-ఆత్మా తు-జ్ఞానాత్మక ఇతి భావః, స చ-ఆద్యన్తవాన్ ఉత్పత్తి

వినాశవాన్-ఆత్మా తునిత్య ఇతిభావః-సచా,విద్యయా-ప్రకృత్యాఆత్మని-క్లృప్తస్సన్, దేహినంజీవాత్మానం, సంసారయతి॥ తస్యజన్మజరామరణాదిదుఃఖంజనయతీత్యర్థః ॥ ౪౪ ॥ ననుయదిదేహస్స్వసంబన్ధమాత్రేణజీవాత్మానంసంసారయే త్తర్హి, పరమాత్మానమపిస్వసంబన్ధాదేవసంసారయత్విత్యతఆహ॥ నాత్మనఇతి॥ హేసతి,ఆత్మనఃపరమాత్మనః,అసతాదేహే న-జీవపరాభ్యా,మన్యేనసహ,జీవస్యేవ-సంయోగవియోగావుత్పత్తిమరణాత్మకౌ-నభవతః,అనేనజీవస్యోత్పత్తివినాశౌనామ దేహసంయోగవియోగాత్మకావేవేత్యుక్తం॥కుతః,తత్ప్రసిద్ధేః,దేహోత్పత్తేః-సంయోగవియోగోత్పత్తేర్వా,తద్ధేతుత్వాత్ప రమాత్మసఙ్కల్పహేతుకత్వా, త్పరమాత్మాధీనత్వాద్దేహః, పరమాత్మనోనబన్ధక ఇత్యర్థః, తదధీనేనతస్యబన్ధాభావేదృ ష్టాన్తమాహ॥ దృగ్రూపాభ్యాంయథారవేరితి॥ ఆదిత్యేనానుగ్రాహ్యంచక్షు,స్తేనప్రకాశ్యశ్చాదిమరూపంచే,త్యుభాభ్యాం, ఆదిత్యస్య, నసంసర్గః, దూరస్థత్వాత్, ఏవంపరమాత్మాధీనేనదేహేనాన్తఃస్థితస్యాపిపరమాత్మనోదూరస్థస్యేవనతత్కృ తదోషాశ్రయత్వమిత్యర్థః ॥ ౪౫ ॥ ఆద్యన్తవానిత్యనేనసూచితమాత్మనోజన్మాద్యభావముపపాదయతి॥జన్మాదయస్త్వి తి॥జన్మాదయో, విక్రియావికారా, దేహస్యైవ, క్వచిదపిశరీరేస్థితస్యాపి, ఆత్మనో-నసన్తి॥ యథా,కలానామేవ-న-చన్ద్ర స్య-తద్వత్ - ద్రవ్యాదిసంఘాతాత్మకదేహానామేవ, న - జీవస్యే,త్యర్థః, జన్మాదయఇత్యాదిశబ్దేనబాల్యాదివికారసంగ్ర హః- తర్హి “విజ్ఞానఘనఏవైతేభ్యోభూతేభ్యస్సముత్థాయతాన్యేవానువినశ్యతీ,, తిజీవవినాశవాదినీశ్రుతిర్విరుధ్యేతేత్యతఆ హ॥ మృతిర్హ్యస్యకుహూరివేతి॥ అస్యజీవస్య,మరణం-చన్ద్రస్య, కుహూరివే-త్యన్వయః, నష్టేన్దుకలాపఞ్చదశకుహూః,య థా, చన్ద్రస్యకలానాశాదేవామావాస్యాకుహూరిందుక్షయఇతివ్యపదిశ్యతే తద్వ,దస్యాత్మనోదేహనాశాదేవమృతిరితివ్య వహారఇత్యర్థః ॥ ౪౬ ॥ దేహోదేహినంసంసారయతీత్యుక్తం, తత్ర,యావదయంసంసరతి,కింవాతత్రకారణం-దేహ

ద్రవ్యప్రాణగుణాత్మకః । ఆత్మన్యవిద్యయాక్లృప్తస్సంసారయతిదేహినమ్॥ ౪౪ ॥నాత్మనోఽన్యేనసంయోగోవి యోగశ్చాసతాసతి । తద్ధేతుత్వాత్తత్ప్రసిద్ధేర్దృగ్రూపాభ్యాంయథారవేః॥ ౪౫ ॥జన్మాదయస్తుదేహస్యవిక్రి యానాత్మనఃక్వచిత్ । కళానామేవనైవేన్దోర్మృతిర్హ్యస్యకుహూరివ ॥ ౪౬ ॥ యథాశయానమాత్మానంవిష యాన్ఫలమేవచ । అనుభుఙ్క్తేఽప్యసత్యర్థేతథాఽఽప్నోత్యబుధోభవమ్॥ ౪౭ ॥ తస్మాదజ్ఞానజంశోకమాత్మశో షవిమోహనమ్ । తత్త్వజ్ఞానేననిర్హృత్యస్వస్థాభవశుచిస్మితే ॥ ౪౮ ॥ శ్రీశుకఉవాచ ॥ ఏవంభగవతాతన్వీరా మేణప్రతిబోధితా । వైమనస్యంపరిత్యజ్యమనోబుద్ధ్యాసమాదధే ॥ ౪౯ ॥ ప్రాణావశేషఉత్సృష్టోద్విడ్భిర్హత బలప్రభః । స్మరన్విరూపకరణంవితథాత్మమనోరథః ।చక్రేభోజకటంనామనివాసాయమహత్పురమ్ ॥ ౫౦ ॥ అహత్వాదుర్మతింకృష్ణమప్రత్యూహ్యయవీయసీమ్।కుణ్డినంనప్రవేక్ష్యామీత్యుక్త్వాతత్రావసద్రుషా॥౫౧॥ భగ

——॥ రుక్మిణీవివాహఘట్టః. ॥——

వాన్భీష్మకసుతామేవంనిర్జిత్యభూమిపాన్।పురమానీయవిధివదుపయేమేయదూద్వహః ॥ ౫౨ ॥ తదామహో

సంబన్ధఏవేతిచేన్న, పరమాత్మనోఽపితదపిశేషాత్సంసారాపత్తే, రిత్యతస్సదృష్టాన్తమాహ ॥ యథేతి ॥ అర్థే-స్వాప్నే,అస త్యపిఅస్థిరేఽపి-శయానః-పురుషః - స్థిరబుద్ధ్యా, యావ-దాత్మానంభోక్తారం-విషయాన్స్వాప్నాన్విషయా-న్ఫలంతద్భోగం చా,నుభుఙ్క్తే-తద్వ,ద్విషయధ్రువబుద్ధ్యావిషయాన్యావదనుభవతి-తదాతావ-దయమబుద్ధో, ఽజ్ఞస్సన్-భవంసంసారంప్రా ప్నోతి-నతు,తతోముచ్యతే,ప్రబుద్ధస్తుముచ్యతఇతిభావః ॥ స్వరూపేణాత్మనోనిత్యత్వేఽపిస్వాప్నావస్థావైశిష్ట్యస్యానిత్యత్వా త్తన్నిత్యత్వబుద్ధిస్తదనుభవనిమిత్తేత్యభిప్రాయేణాత్మానమిత్యుక్తమ్ ॥ ౪౭ ॥ ఉపసంహరతి॥ తస్మాదితి ॥తస్మాత్తత్త్వ స్థితేరీదృశత్వా, దాత్మానంమానసం-శోషయత్యభాస్వరయతి- విమోహయతిచేతి-తథా,త-మజ్ఞానప్రభవం,సుహృద్దుర్హృ దుదాసీనఇత్యేవంవిధం, మోహం, తత్త్వజ్ఞానేనకృత్స్నస్యజగతఃపరమాత్మశరీరకత్వజ్ఞానేన, నిర్హృత్యఅపాకృత్య, హే శుచిస్మితే-స్వస్థాస్వస్మిన్స్థితా, జ్ఞానానన్దస్వరూపాత్మవిమర్శనపరా-భవ సుస్థితిపారేనిర్విషాదాభవేత్యర్థః ॥ ౪౮ ॥ ఏవమితి ॥ తన్వీరుక్మిణ్యే-వం,ప్రతిబోధితా, వైమనస్యంత్యక్త్వా,బుద్ధ్యాతత్త్వనిర్ణయాత్మికయా, మనః-సఙ్కల్పవికల్పాత్మ కం-సమాహితవతీ ॥ ౪౯ ॥ రుక్మిణస్త్వేవంశ్రుతవతోఽపినాజ్ఞానంనివృత్తమితిసూచయన్నాహ॥ప్రాణేతి॥రుక్మీతు-ద్వి డ్భిఃశత్రుభిః,హతం-బలం-ప్రభాతేజశ్చ-యస్య-సః-అతఏవ-ప్రాణమాత్రావశిష్ట - స్త్యక్తః- వితథోవ్యర్థః, స్వమనోరథో- యస్య-సః-ఆత్మనస్స్వస్య,విరూపకరణం-కృష్ణకర్తృకమితిశేషః-స్మరన్-భోజకటాఖ్యం,విపులం పురం చక్రే ॥ ౫౦ ॥ తత్రేత్థంసఙ్కల్ప్యావసచ్చేత్యాహ ॥ అహత్వేతి ॥ దుర్మతిః-రుక్మీ - యవీయసీంకనీయసీంకన్యాంరుక్మిణీం-అప్రత్యూహ్యఅ నావర్త్య-కుణ్డినంపురం-నప్రవేక్ష్యామీ-తి - ప్రతిజ్ఞాయ-రుషాక్రోధేన-తత్రభోజకటేన్యవసత్ ॥ ౫౧ ॥ భగవానితి॥పు రంప్రతి,ప్రాపయ్య - యదూద్వహో-భగవాన్-యథావిధి-వివాహితవాన్ ॥ ౫౨ ॥ తదేతి॥తదాఉద్వాహాదినేష్విత్య

న్దః.నృణాం-ఉత్సవో-బభూవ-కథంభూతానాం-యదుపతౌకృష్ణే-అనన్యభావానాంఏకాన్తస్నేహానామ్ ❋ ॥ ౫౩ ॥ ❋ నరాఇతి॥ప్రమృష్టానినిర్మలీకృతాని-మణిమయకుణ్డలాని-యేషాం-యాసాంచ-తే,తాశ్చ-వరయోర్వరవధ్వోః -దేయం-పారిబర్హముపస్కారం-ఆనిన్యుః ❋ ॥ ౫౪ ॥ ❋ తాత్కాలికీంపురమాలక్షయతి॥సేతి॥ఉత్తభితైరుద్ధృత్యప్రతిబద్ధైః,రిన్ద్రకేతుభిఃధ్వజకేతువిశేషైః-విచిత్రైర్మాల్యాదిభిశ్చ - గృహాణాం-ద్వారేద్వారే, ఉపక్లృప్తాని-మఙ్గళానిలాజాఙ్కురపుష్పప్రకరాదీని-తైశ్చ,సమన్తాత్పూర్ణైః-కుమ్భైః.అగరుధూపైః,దీపైశ్చ-సా-వృష్ణీనాంపురీద్వారకా-బభౌ ❋ ॥ ౫౫ ॥ ❋ సిక్తేతి॥ఆహూతాః,యే-శ్రేష్ఠా-భూభుజోనృపాః, తేషాం-సమ్బన్ధిభిర్మదోదకం-స్రవద్భి-ర్గజైః-సిక్తాః-గజమదోదకైః. సిక్తా ఇత్యర్థః - తే-మార్గావీథయో యస్యాం, సా-తథా-ద్వాఃస్థ-పరామృష్టాఉచ్ఛ్రితాః-రమ్భాఃకదళ్యః, తాభిః-పూగైశ్చ- పశోభితాఅలఙ్కృతాచ-బభౌ ❋ ॥ ౫౬ ॥ ❋ కుర్వితి॥సంభ్రమాదౌత్సుక్యాత్-పరితో-వీథిషు-ధావతాంసఞ్చరతాం-బన్ధూనాం-మధ్యే-కుర్వాదయో-మిథః-స్నేహేత్యా-ముదం-ప్రాపుః ❋ ॥ ౫౭ ॥ ❋ రుక్మిణ్యాహరణమితి॥తతస్తతస్తత్రతత్ర-దేశేషు,గీయమానం-రుక్మిణ్యానయనాత్మకం-భగవచ్చేష్టితం-శ్రుత్వా,నితరాం-విస్మితా-బభూవుః ❋ ॥ ౫౮ ॥ ❋ ద్వారకాయామితి॥ హే రాజన్-రమయాలక్ష్మ్యవతారరూపయా-రుక్మిణ్యా- సహితం-శ్రీకృష్ణం,దృష్ట్వా, పురవాసినాం-మహాన్మోదో-బభూవ ❋ ॥ ౫౯ ॥ ❋ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాందశమస్కన్ధేరుక్మిణీవివాహోనామచతుఃపఞ్చాశోఽధ్యాయః ❋

త్సవోనృణాంయదుపుర్యాంగృహేగృహే।అభూదనన్యభావానాంకృష్ణేయదుపతౌనృప॥ ౫౩ ॥ నరానార్యశ్చముదితాఃప్రమృష్టమణికుణ్డలాః।పారిబర్హముపాజహ్రుర్వరయోశ్చిత్రవాససోః॥ ౫౪ ॥సావృష్ణిపుర్యుత్త❋భితేన్ద్రకేతుభిర్విచిత్రమాల్యామ్బరరత్నతోరణైః। బభౌప్రతిద్వార్యుపక్లృప్తమఙ్గలైరాపూర్ణకుమ్భాగరుధూపదీపైః॥ ౫౫ ॥సిక్తమార్గామదచ్యుద్భిరాహూతప్రేష్ఠభూభుజామ్। గజైర్ద్వాఃసుపరామృష్టరమ్భాపూగోపశోభితా ॥ ౫౬ ॥ కురుసృఞ్జయకైకేయవిదర్భయదుకున్తయః। మిథోముముదిరేతస్మిన్సంభ్రమాత్పరిధావతామ్॥ ౫౭ ॥రుక్మిణ్యాహరణంశ్రుత్వాగీయమానమితస్తతః। రాజానోరాజకన్యాశ్చబభూవుర్భృశవిస్మితాః ॥ ౫౮ ॥ ద్వారకాయామభూద్రాజన్మహామోదఃపురౌకసామ్। రుక్మిణ్యారమయోపేతందృష్ట్వాకృష్ణంశ్రియఃపతిమ్॥ ౫౯ ॥ ❋❋

❋❋ ఇతిశ్రీమద్భాగవతేమహాపురాణే,దశమస్కన్ధే, రుక్మిణీవివాహోనామచతుఃపఞ్చాశోఽధ్యాయః ❋❋

❋ ప్రద్యుమ్నజననశమ్బరవధాదివృత్తాన్తః ❋

శ్రీశుకఉవాచ॥ కామస్తువాసుదేవాంశోదగ్ధఃప్రాగ్రుద్రమన్యునా। దేహోపపత్తయేభూయస్తమేవప్రత్యపద్యత॥ ౧ ॥సఏవజాతోవైదర్భ్యాంకృష్ణవీర్యసముద్భవః।ప్రద్యుమ్నఇతివిఖ్యాతస్సర్వతోఽనవమఃపితుః॥ ౨॥ తంశమ్బరఃకామరూపీహృత్వాతోకమనిర్దశమ్।సవిదిత్వాఽఽత్మనశ్శత్రుంప్రాస్యోదన్వత్యగాద్గృహమ్ ॥౩॥తంనిర్జగారబలవాన్మీనస్సోఽప్యపరైస్సహ। వృతోజాలేనమహతాగృహీతోమత్స్యజీవిభిః॥ ౪ ॥ తంశమ్బరాయకై

ఇత్థంభగవతోరుక్మిణీవివాహస్సవిస్తరమనువర్ణితః॥ అథజామ్బవత్యాదివివాహాన్ వివక్షుస్తేభ్యఃప్రాగేవప్రద్యుమ్నజన్మేతితదనువర్ణయతి ॥ పఞ్చపఞ్చాశత్తమేన ॥ కామఇత్యాదినా॥యద్యపిశమ్బరాగారాత్ప్రత్యాగమనాదికంతువివాహేభ్యఃపాశ్చాత్త్యం,తథాఽపి-కథాపర్యవసానాయాత్రోక్తమితిద్రష్టవ్యం ॥ కామస్త్వితి॥కామోమన్మథః, స్తస్యచ వాసుదేవాంశఇతివిశేషణేనభావిజన్మప్రభృతిసంబన్ధఃకీర్తితః ,వాసుదేవవిభూతిత్వాద్వాసుదేవాంశః , అతఏవ-పున,ర్దేహోపపత్తయేదేహసంయోగాయ , తమేవవాసుదేవమేవ , ప్రత్యపద్యతేత్యుక్తం,ప్రత్యపద్యతభగవత్తనుమాశ్రిత్యావతస్థఇత్యర్థః,అనేనచతుర్వ్యూహేషుతృతీయవ్యూహవిభూతిత్వముచ్యతే , నామసామ్యంచతద్విభూతిత్వనిబన్ధనమేవ ❋ ॥ ౧ ॥ ❋ సఏవకామఏవ , కృష్ణస్యభగవతో, వీర్యాత్సఙ్కల్పరూపజ్ఞానాత్మకా , త్సముద్భవో-యస్య-సః-వైదర్భ్యాంరుక్మిణ్యాం,జాతః-ప్రద్యుమ్న - ఇతి-ఖ్యాతఃఅభిహితః-సర్వతఃసర్వప్రకారేణ,పితు-రనవమఃఅన్యూన-స్తుల్యఇత్యర్థః ❋ ॥ ౨ ॥ ❋ తమితి॥సప్రసిద్ధః-కామశత్రుః-శ్శమ్బరస్తు-ప్రద్యుమ్నం- ఆత్మనస్స్వస్య-శత్రుం - విదిత్వా- నారదముఖాదితిశేషః-అనిర్దశంఅనతీతదశాహం-తోకంశిశుం-కామరూపీసన్ .హృత్వా-ఉదన్వతిసముద్రే- ప్రాస్యక్షిప్త్వా-గృహంప్రత్య-గాత్ ❋ ॥ ౩ ॥ ❋ తంశిశుం-కశ్చిద్బలవాన్-మీనోమత్స్య-నిర్జగారనిగీర్ణవాన్॥ తతఃకదాచిన్మత్స్యజీవిభిర్దాశైః-సోఽపిమీనోఽప్య-పరైర్మీనైస్సహ-మహతా-జాలేన-వృతఃఆవృతో-గృహీతశ్చ ❋ ॥ ౪ ॥ ❋ కైవర్తాదాశా-స్తంమహామీనం-శమ్బరాయో- పాయనముపాజహ్రుఃసమర్పయామాసుః॥ తతస్సూదాఃపాచకాః-ఛిత్త్వా-మహానసంపాకగృహంప్రతి,తంమీనం - ప్రాపయ్య-స్వధితినాశస్త్రవి

శేషేణ-అవధ్యన్ ఖణితవ స్తః ❀ ॥ ౫ ॥ ❀తదా-తస్యమత్స్యస్యోదరే- అద్భుతం-బాలందృష్ట్వా-తం-మాయా - వత్యైమ
న్మథపత్న్యైరత్యాఖ్యాయై -శంబరేణప్రసహ్య హృత్యమహానసేస్థాపితాయైన్యవేదయన్ ॥ కోఽసావయంబాలఇతిమమభ
ర్తైవస్థితః,కింవాసఏవాయ-మిత్యేవం-శఙ్కితంచేతో యస్యా స్తస్యామాయావత్యాః నారదః - తత్సర్వంకథయామాస ॥ కింత
త్సర్వం-య-దకథయ- త్తత్రాహ॥ బాలస్యేతి ॥ తత్త్వంయాథార్థ్యం - కామఏవాయ-మిత్యేవంవిధం-మత్స్యోదరనివేశనా
దికంచే-తి-సర్వ-మకథయత్ ❀ ॥ ౬ ॥ ❀సాచేతి॥సా-శమ్బరేణ , సూదైస్సహ - ఓదనసాధనేపాకగృహే-నిరూపితా-సూ
దానాంపరిచారకతయా-స్థాపితా-మాయావతీ-పత్యుఃకామస్య- దేహోత్పత్తిం - ప్రతీక్షమాణా-స్థితాసతీ తంశిశుం-నారద
ముఖా-త్కామదేవం-జ్ఞాత్వా-తస్మిన్నర్భకే-అవిచ్ఛిన్నం , స్నేహం- చక్రే ❀ ॥ ౭ ॥ ౮ ॥ ❀కార్ష్ణిః కృష్ణస్యాపత్యంప్రద్యు
మ్నః-నాతిదీర్ఘేణాల్పేనైవ-కాలేన-రూఢంప్రాప్తం,యౌవనం,యస్య-సః-విభ్రమంసమ్మోహం-జనయామాస ❀ ॥ ౯ ॥ ❀
సేతి ॥ అఙ్గహేరాజన్ సా,మాయావతీ-తంప్రద్యుమ్నం - రూఢయౌవనం - ప్రీత్యా-సౌరతైర్భావైః,ఉపతస్థేఅభజత్॥క
థంభూతా-వ్రీడయాసహితో-యోహాస,స్తేన-ఉత్తభితే-భ్రువౌ - యస్యాః-తయా - దృశేతివిశేషాద్వ్యాహారః-ఈక్షతి-ఈక్ష
మాణా ❀ ॥ ౧౦ ॥ ❀తదాభగవాన్-కార్ష్ణిస్తాం-మాయావతీ - మాహ॥ఉక్తిమేవాహ ॥ మాతరితి ॥ హేమాత-స్తవ-మతి

వర్తాఉపాజహ్రురుపాయనమ్ । సూదామహానసంనీత్వాఽవద్యన్స్వధితినాఽద్భుతమ్॥ ౫ ॥ దృష్ట్వాతదుదరే
బాలంమాయావత్యైన్యవేదయన్ । నారదోఽకథయత్సర్వంతస్యాశ్శఙ్కితచేతసః ॥ బాలస్యతత్త్వముత్ప
త్తింమత్స్యోదరనివేశనమ్॥ ౬ ॥సాచకామస్యవైపత్నీరతిర్నామయశస్వినీ। పత్యుర్నిర్దగ్ధదేహస్యదేహోత్పత్తిం
ప్రతీక్షతీ॥ ౭ ॥నిరూపితాశమ్బరేణసాసూదౌదనసాధనే।కామదేవంశిశుంమత్వాచక్రేస్నేహంతదాఽర్భకే॥
నాతిదీర్ఘేణకాలేనసకార్ష్ణిరూఢయౌవనః।జనయామాసనారీణాంవీక్షన్తీనాంచవిభ్రమమ్॥ ౯ ॥సాతంపతింప
ద్మదళాయతేక్షణంప్రలమ్బబాహుంనరలోకసున్దరమ్ । సవ్రీళహాసోత్తభితభ్రువేక్షతీప్రీత్యోపతస్థేరతిర
ఙ్గసౌరతైః॥ ౧౦ ॥ తామాహభగవాన్కార్ష్ణిర్మాతస్తేమతిరన్యథా । మాతృభావమతిక్రమ్యవర్తసేకామినీయ
థా ॥ ౧౧ ॥ రతిరువాచ ॥ భవాన్నారాయణసుతశ్శమ్బరేణాహృతోగృహాత్।అహంతేఽధికృతాపత్నీరతిఃకా
మోభవాన్ప్రభో॥ ౧౨ ॥ ఏషత్వాఽనిర్దశంసిన్ధావక్షిపచ్ఛమ్బరోఽసురః। మత్స్యోఽగ్రసీత్తదుదరాదిహ
ప్రాప్తోభవాన్ప్రభో॥ ౧౩ ॥తమిమంజహిదుర్ధర్షందుర్జయంశత్రుమాత్మనః। మాయాశతవిదంత్వంచమాయా
భిర్మోహనాదిభిః ॥ ౧౪ ॥ పరిశోచతితేమాతాకురరీవహతప్రజా। పుత్రస్నేహాకులాదీనావివత్సాగౌర్యథా
ఽఽతురా ॥ ౧౫ ॥ ప్రభాష్యైవందదౌవిద్యాంప్రద్యుమ్నాయమహాత్మనే। మాయావతీమహామాయాంస
ర్వమాయావినాశినీమ్ ॥ ౧౬ ॥ సచశమ్బరమభ్యేత్య సంయుగాయసమాహ్వయత్ । అవిషహ్యైస్తమాక్షే
పైఃక్షిపన్సంజనయన్కలిమ్॥ ౧౭ ॥ సోఽధిక్షిప్తోదుర్వచోభిఃపాదాహతఇవోరగః । నిశ్చక్రామగదాపాణి
రమర్షాత్తామ్రలోచనః ॥ ౧౮ ॥ గదామావిధ్యతరసాప్రద్యుమ్నాయమహాత్మనే। ప్రక్షిప్యవ్యనదన్నాదంవజ్రని

రన్యథావిపరీతా-బభూవ-అన్యథాత్వమేవదర్శయతి ॥ మాతృభావమితి ॥ కామినీపుంశ్చలీ,యథా,తద్వత్ ❀ ॥ ౧౧ ॥ ❀ఏ
వముక్తాప్రాహరతిః ॥ భవానితి ॥ నారాయణస్యకృష్ణస్య - సుతః-ఏవంచేత్తద్గృహఏవకిన్నవసామీత్యతఆహ ॥ శమ్బరేణే
తి ॥ గృహాన్నారాయణస్యగృహాత్ తవా-హం - దయితాప్రియతమాపత్నీ ❀ ॥ ౧౨ ॥ ❀ఏష-శమ్బరో-ఽసురః-అనతీతదశా
హమేవ-త్వాం-సముద్రే - పాతయామాస ॥ హేప్రభోసమర్థ ❀ ॥ ౧౩ ॥ ❀త-మాత్మనశ్శత్రుంశమ్బరం-జహి॥దుర్జయత్వే
హేతుః-మాయాశతవిదమితి-కథంతర్హిహన్తవ్య స్తత్రాహ ॥ మాయాభిరితి ॥ మోహన - మాది-ర్యాసాం-తాభి-ర్మాయాభిః
మయోపదేక్ష్యమాణాభిరితి శేషః ❀ ॥ ౧౪ ॥ ❀నచాత్రవిలమ్బః కార్యఇత్యాహ ॥ పరిశోచతీతి ॥ తవమాతారుక్మిణీ-హతావి
నష్టా-అదృష్టేతియావత్-ప్రజాపుత్రో-యస్యా-స్సా-కురరీవహారిణీవ - పరిశోచతి-కించ పుత్రస్నేహేనా- తురా-వివత్సావిన
ష్టవత్సా-అతఏవ-ఆతురా-గౌ-ర్యథా-తద్వత్ ❀ ॥ ౧౫ ॥ ❀ప్రభాష్యేతి ॥ సర్వా-శ్శత్రోస్సంబన్ధినీ-ర్మాయాః, వినాశయతీ
తితథా-తాం-మాయాం మోహనాదిమాయాత్మికాం- విద్యాందదౌ ❀ ॥ ౧౬ ॥ ❀తత-స్సచప్రద్యుమ్నః,సంయుగాయయు
ద్ధార్థం-సమాహూతవాన్-కింకుర్వన్-సోఢుమశక్యైః- అధిక్షేపైః-తంశమ్బరం - క్షిపన్ పరిభవన్ కలింకలహం , జనయం
శ్చ ❀ ॥ ౧౭ ॥ ❀సఇతి॥సః,శమ్బరః,పాదేన,తాడితః-సర్పఇవ-దుర్వచోభిరధిక్షేపైః, రధిక్షిప్తః-అతఏవ,క్రోధా-త్తామ్రేలోచ
నేయస్య గదాపాణౌయస్య-సః-నిశ్చక్రామ ❀ ॥ ౧౮ ॥ ❀తరసాబలేన,గదా- మావిధ్యభ్రామయిత్వా-ప్రక్షిప్యప్రయుజ్య

వజ్రస్యాశనేః క్షేపే ఘోషేనిష్ఠురే,యథా-నిష్ఠురస్తీవ్రో-నాదో,భవతి , తథాభూతం,నాదం-వ్యనదచ్చకార॥ పాకంపచతీతివదయం ప్రయోగః ✲ ॥ ౧౯ ॥ ✲ తామితి ॥ ప్రద్యుమ్నః,స్వగదయా - తాం,శమ్బరప్రయుక్తాం,ఆకాశే,ఆపతన్తీం,గదాం,అపాస్య నిరస్య-సఇవ-స్వయమపి-నదన్,శత్రవే,శమ్బరాయ , స్వగదాం,ప్రాయుఙ్క్త ✲ ॥ ౨౦ ॥ ✲ సచశమ్బరః,మయేన,దైత్యదానవాచార్యేణ దర్శితాముపదిష్టాం - మాయాం,అన్తర్ధానాద్యాత్మికాం- మాశ్రిత్య,వైహాయసః,ఆకాశేస్థితః-కార్ష్ణౌ ప్రద్యుమ్నే-శిలామయం-వర్షం-ముముచే ✲ ॥ ౨౧ ॥ ✲ తదా - రౌక్మిణేయః,ప్రద్యుమ్నః - శిలావర్షేణ-వధ్యమానః,తాడ్యమానః-సత్త్వాత్మికాం-సత్త్వగుణమయీం-మహావిద్యాఖ్యాం-సర్వాసురమాయోపఘాతినీం-ప్రాయుఙ్క్త,ఉత్తరస్యాపకర్షః ✲ ॥ ౨౨ ॥ ✲ తతః,పునః,దైత్యః-గుహ్యకానాంసంబన్ధినీం-తథా-గన్ధర్వాదిసంబన్ధినీంచ-మాయాం - ప్రాయుఙ్క్త - కార్ష్ణిస్తు-తాః-స్సర్వాః-మాయాః-వ్యధమయత్-వ్యనాశయత్ ✲ ॥ ౨౩ ॥ ✲ తతః-నిశితం,- ఖడ్గం-ఉద్ధృత్య, నిర్మాయస్యతామ్రాణిశ్మశ్రూణియస్య-తస్య శమ్బరస్య-కాయాత్సకిరీటం-సకుణ్డలంచ-శిరో,జహార పాతయామాసేత్యర్థః ✲ ॥ ౨౪ ॥ ✲ ఆకీర్యమాణ ఇతి॥ స్తువద్భిః-విబుధైః-దైవైః కర్తృభిః-కుసుమోత్కరైః,కుసుమాఞ్జలిభిః-కుసుమజాలైర్వా,ఆకీర్యమాణః-ప్రద్యుమ్నః,అమ్బరే,స్వయంచరతిఅన్యాంశ్చచారయతి తచ్ఛీలాతథా-తయా-భార్యయా,కర్త్ర్యా-విహాయసాఆకాశమార్గేణ-పురీంద్వారకాం,ప్రతి-నీతః ✲ ॥ ౨౫ ॥ ✲

ష్వేణనిష్ఠురమ్ ॥ ౧౯ ॥ తామాపతన్తీంగదయాప్రద్యుమ్నస్తరసాగదామ్। అపాస్యశత్రవేక్రుద్ధఃప్రాహిణోత్స్వగదాంనదన్॥ ౨౦ ॥ సచమాయాంసమాశ్రిత్యదైతేయీంమయదర్శితామ్ । ముముచే✲ఽశ్మమయంవర్షం కార్ష్ణౌవైహాయసోఽసురః ॥ ౨౧ ॥ బాధ్యమానోఽశ్మవర్షేణరౌక్మిణేయోమహాబలః । సత్త్వాత్మికాంమహావిద్యాంసర్వమాయోపమర్దినీమ్ ॥ ౨౨ ॥ తతోగౌహ్యకగాన్ధర్వపైశాచోరగరాక్షసీః । ప్రాయుఙ్క్తశతశోదైత్యః కార్ష్ణిర్వ్యధమయత్స తాః ॥ ౨౩ ॥ నిశాతమసిముద్యమ్యసకిరీటంసకుణ్డలమ్ । శమ్బరస్యశిరఃకాయాత్తామ్రశ్మశ్ర్వోర్జహారతత్ ॥ ౨౪ ॥ ఆకీర్యమాణోవిబుధైఃస్తువద్భిఃకుసుమోత్కరైః । భార్యయాఽమ్బరచారిణ్యా పురీంనీతోవిహాయసా ॥ ౨౫ ॥ అన్తఃపురవరంరాజన్లలనాశతసఙ్కులమ్ । వివేశపత్న్యాగగనాద్విద్యుతేవబలాహకః ॥ ౨౬ ॥ తందృష్ట్వాజలదశ్యామంపీతకౌశేయవాససమ్ । ప్రలమ్బబాహుంతామ్రాక్షంసుస్మితంరుచిరాననమ్॥ ౨౭ ॥ అలఙ్కృతముఖామ్భోజంనీలవక్రాలకాలిభిః। కృష్ణంమత్వాస్త్రియోహ్రీతానిలిల్యుస్తత్రతత్రహ ॥ ౨౮ ॥ అవధార్యశనైరీషద్వైలక్షణ్యేనయోషితః । ఉపజగ్ముఃప్రముదితాఃసస్త్రీరత్నంసువిస్మితాః॥ ౨౯ ॥ అథతత్రాసితాపాఙ్గీవైదర్భీవల్గుభాషిణీ। అస్మరత్స్వసుతంనష్టంస్నేహాత్స్నుతపయోధరా॥ ౩౦॥ కోఽన్వయంనరవైదూర్యఃకస్యవాకమలేక్షణః । ధృతఃకయావాజఠరేక్వాయంలబ్ధాత్వనేనవా॥ ౩౧ ॥ మమాసావాత్మజోనష్టోనీతోయఃసూతికాలయాత్ ।ఏతత్తుల్యవయోరూపోయదిజీవతికుత్రచిత్॥ ౩౨ ॥ కథంత్వనేనసంప్రాప్తంసారూప్యంశార్ఙ్గధన్వనః।ఆకృత్యాఽవయవైర్గత్యాస్వరహాసావలోకనైః ॥ ౩౩ ॥ సఏవభగవా✲న్నూ

తత్ర-హేరాజన్-లలనాః స్త్రియఏవ-రత్నాని-తైః - స్సఙ్కులం-అన్తఃపురశ్రేష్ఠం - పత్న్యాసహ,ప్రవివేశ ॥ యథా-విద్యుతాసహ-బలాహకోనీలమేఘః-తద్వత్ ✲॥ ౨౬ ॥✲ తమితి॥ తంప్రవిష్టంప్రద్యుమ్నం -దృష్ట్వాస్త్రియః- కృష్ణమేవ-మత్వా-లజ్జితాః-తత్రతత్ర-నిలిల్యుః -కృష్ణంమత్వేత్యత్ర హేతుంవదన్ కృష్ణాసాధారణైర్ధర్మైర్విశినష్టి-జలదశ్యామమిత్యాది-। ప్రలమ్బౌదీర్ఘౌ-బాహూ-యస్య-తం-నీలాః-వక్రాశ్చ,యే-అలకాః-తాఏవ-అలయః-తైః-అలఙ్కృతం-ముఖామ్బుజం,యస్య,తమ్ ✲ ॥ ౨౭ ॥ ౨౮ ॥ ✲ తతః-తాః-యోషితః-శ్శనైరీషద్వైలక్షణ్యేన-శ్రీవత్సాద్యభావరూపేణేతిభావః - అవధార్యకృష్ణోనభవత్యయమితినిశ్చిత్య-స్త్రీరత్నేనసహితం-ప్రద్యుమ్న-ముపజగ్ముః ✲ ॥ ౨౯ ॥ ✲ అథతత్రేతి॥ వల్గుసున్దరంయథాతథా-భాషతఇతితథా-సా, వైదర్భీరుక్మిణీ-నష్టం - సుతం - అస్మరత్-స్నేహేనసుతస్నేహేన-స్నుతౌక్షరన్తౌ - పయోధరౌ-యస్యాః- సా - ఇత్థంప్రాహేతిశేషః ✲ ॥ ౩౦ ॥ ✲ ఉక్తిమేవాహ॥ కోన్వితిపఞ్చభిః॥ అయం-నరఏవ-వైదూర్యః-పురుషరత్నమిత్యర్థః కోనుకోవా-కస్యవా-సంబన్ధీ,పుత్రఇతియావత్-కయాస్త్రియా- జఠరే-ధృతః-కస్యాఃపుత్రఇత్యర్థః-అనేన- యంస్త్రీ,క్వ-లబ్ధా ✲ ॥ ౩౧ ॥ ✲ యోఽసౌ-మమాత్మజః-సూతికాగృహాన్నీతో-నష్టోఽదృష్టశ్చ-సఏవాయంకింవేత్యర్థః- ఏతేన - తుల్యం,వయో-రూపంచ యస్య,సో-ఽస్మత్పుత్రః-క్వచిద్యదిజీవతికింవాజీవతి ✲ ॥ ౩౨ ॥ ✲ తస్యస్వపుత్రత్వంసంభావయన్త్యాహకథమితి ✲ ॥ ౩౩ ॥ ✲ నిశ్చినో ॥ సఏవేతి ॥ యోభగవాన్కృష్ణాంశభూతో-మమ గర్భగతః-సఏవ,అయం- నూనంధ్రువం-సఏవాయంభవేదితిపాఠాన్తరం

---

౩౪ । శ్లో ✲ పా । సఏవాయంభవేన్నూనమ్.

తత్ర హేతుః, అముష్మిన్ అస్మిన్, మమ - ప్రీతి - రధికా - భవతి, మమ - వామో, భుజశ్చ, స్ఫురతిసఞ్చలతి, అన్య
థైతన్నఘటేతేతిభావః ❋ ॥ ౩౪ ॥ ❋ ఇత్థంవైదర్భ్యాం .మీమాంసమానాయాంతర్కయన్త్యాంసత్యాం - ఉత్తమశ్లో
కోభగవాన్దేవకీవసుదేవాభ్యాంసహ-తత్రాజగామ ❋ ॥ ౩౫ ॥ ❋ విజ్ఞాతోఽధ్యవసితః అర్థఃఇతరసంశయవిషయభూతో
ఽర్థో,యేన,తథాభూతోఽపి తూష్ణీమాస-తదా - నారదః-శమ్బరాహరణాదికం-సర్వ-మకథయత్ ❋ ॥౩౬॥ ❋ తన్నారదక
థితం-మహ-దాశ్చర్యం శ్రుత్వాకృష్ణాన్తఃపురస్త్రియో-దేవక్యాదయశ్చ-మృతం-పుత్రంపున-రాగతమివ-బహూ-నబ్దాన్వత్స
రాన్-నష్టమదృష్టందృష్ట్వేతి శేషఃఅభ్యనన్దన్ ❋ ॥౩౭॥ ❋ తౌదమ్పతీదేవకీవసుదేవౌరుక్మిణీచ-పరిష్వజ్య-ప్రద్యుమ్నమితి శేషః
నష్టంప్రద్యుమ్నమాయాతమిత్యస్యాపకర్షో వాముదం-యయుః❋॥౩౮॥❋నష్టమితి॥ద్వారకౌకసోద్వారకావస్థాయినో-జనా-
ఇత్థంఅబ్రువన్-కిమితి॥ అహో-మృతో-బాలః-పున-రిహా-యాతః-దిష్ట్యా-అయమానన్ద ఇతి ❋॥౩౯॥ ❋ సౌన్దర్యాతిశయేనప్ర
ద్యుమ్నం వర్ణయతి॥ యమితి॥ పితాశ్రీకృష్ణః-తత్సరూపతయా-నిజఆత్మియః - ఈశఃభర్త్రేతి-భావోభావనా-యాసాం-తాః-
పితృసారూప్యాన్నిజభర్తృబుద్ధిసహితా ఇత్యర్థః-తన్మాతరఃశ్రీకృష్ణపత్న్యః - రహసి నిరూఢభావాస్సత్యః- యమభజన్నితి-
య-త్తన్నఖలుచిత్రం॥ తన్మాతరో మనసిజార్ద్రదృశోబభూవురితిపాఠే తాఃకృష్ణపత్న్యః - యంప్రద్యుమ్నం-దృష్ట్వేతి శేషః-
కామవశాత్-స్నిగ్ధదృష్టయో బభూవ - న్నితీయ-న్నైతచ్చిత్ర-మితిసంబన్ధః-స్మరేస్స్మర్యమాణత్వేనైవతద్భకే-కామే-అక్షివిష

నంయోమేగర్భగతోఽర్భకః। అముష్మిన్ప్రీతిరధికావామస్ఫురతిమేభుజః॥ ౩౪ ॥ ఏవంమీమాంసమానాయా
వైదర్భ్యాందేవకీసుతః। దేవక్యానకదున్దుభ్యా ముత్తమశ్లోకఆగమత్ । ౩౫ ॥ విజ్ఞాతార్థోఽపిభగవాంస్తూష్ణీ
మాసజనార్దనః। నారదోఽకథయత్సర్వంశమ్బరాహరణాదికమ్ ॥ ౩౬ ॥తచ్ఛ్రుత్వామహదాశ్చర్యంకృష్ణా
న్తఃపురయోషితః। అభ్యనన్దన్బహూనబ్దాన్నష్టంపునరివాగతమ్ ॥ ౩౭ ॥ దేవకీవసుదేవశ్చకృష్ణరామౌతథా
స్త్రియః।దంపతీతౌపరిష్వజ్య రుక్మిణీచయయుర్ముదమ్ ॥ ౩౮ ॥ నష్టంప్రద్యుమ్నమాయాతమాకర్ణ్యద్వారకౌ
కసః।అహోమృతఇవాయాతోబాలోదిష్ట్యేతిచాబ్రువన్ ॥ ౩౯ ॥ యంవైముహుఃపితృసరూపనిజేశభావా
స్తన్మాతరో ❋ యదభజన్రహరూఢభావాః। చిత్రంనతత్ఖలురమాస్పదబిమ్బ బిమ్బేకామేస్మరేఽక్షివిషయేకిము
తాన్యనార్యః॥౪౦ ॥ ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

❋❋❋❋❋❋❋❋❋ఇతిశ్రీమద్భాగవతేమహాపురాణే, దశమస్కన్ధేపఞ్చపఞ్చాశోఽధ్యాయః❋❋❋❋❋❋❋❋❋

❋❋స్యమన్తకోపాఖ్యానారమ్భః❋❋

శ్రీశుకఉవాచ ॥ సత్రాజితస్స్వతనయాంకృష్ణాయకృతకిల్బిషః।స్యమన్తకేనమణినాస్వయముద్యమ్యదత్తవాన్॥
రాజోవాచ॥ సత్రాజితఃకిమకరోద్బ్రహ్మన్కృష్ణస్య కిల్బిషమ్ । స్యమన్తకఃకుతస్తస్య కస్మాద్దత్తాసుతాహ
రేః ॥ ౨ ॥ శ్రీశుకఉవాచ ॥ ఆసీత్సత్రాజితస్సూర్యభక్తశ్చపరమస్సఖా। ప్రీతస్తస్మైమణింప్రాదాత్సూర్య స్తు
ష్టస్స్యమన్తకమ్ ॥ ౩ ॥ సతంబిభ్రన్మణింకణ్ఠేభ్రాజమానోయథారవిః। ప్రవిష్టోద్వారకాంరాజంస్తేజసానోప
లక్షితః ॥ ౪ ॥ తంవిలోక్యజనాదూరాత్తేజసాముష్టదృష్టయః। దీవ్యతేఽక్షైర్భగవతేశశంసుస్సూర్యశఙ్కి

యేసతి - కించ రమాయాఆస్పదంశ్రీకృష్ణ-స్తస్యబిమ్బంమూర్తి-స్తస్యబిమ్బే-ప్రతిబిమ్బేభగవద్విగ్రహసదృశేపుత్రేసతీత్యర్థః,
తత్కిముతవక్తవ్యం - య-దన్యానార్యో- భజేయురితి ❋ ॥ ౪౦ ॥ ❋ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యా
ఖ్యాయాందశమస్కన్ధేపఞ్చ పఞ్చా శో ఽధ్యాయః❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

అథసత్యభామాజామ్బవత్యోర్వివాహంవర్ణయితుకామస్తద్విస్తరంపిపృచ్ఛిషాముత్పాదయితుమాహ॥సత్రాజిత ఇతి॥
సత్రాజితఇత్యకారాన్తఃక్వచిత్తకారాన్తోఽప్యన్వయానుసారేణద్రష్టవ్యః - తత్రాకారాన్తఃకర్తరిక్తాన్తః-సత్రేణ-ఆసమ
న్తా-జ్జితఃజితవాన్-సర్వోత్కర్షేణవర్తితవానితితథా-సచ-తావ-త్కృతం-కిల్బిషమపరాధో-యేన-తథాభూతః -స్యమన్తకా
ఖ్యేన-మణినాసహ-స్వతనయాంసత్యభామాం-కృష్ణాయో-ద్యమ్యోద్ధృత్య-దదౌ ❋ ॥ ౧ ॥ ❋ తత్రలబ్ధప్రశ్నావసరఃపృచ్ఛతి
రాజా॥సత్రాజిత ఇతి॥ హేబ్రహ్మన్-తావ-త్సత్రాజిత్కిం-కిల్బిషమపరాధ - మకరోత్-తస్యసత్రాజితస్య-స్యమన్తకః కుతః
కస్మాల్లబ్ధః-కస్మాద్ధేతోః- సుతాచ - హరేఃహరయే-దత్తా ❋ ॥ ౨ ॥ ❋ ఇతిపృష్టస్సవిస్తరమనువర్ణయితుంతావదుపోద్ఘాత-
మాహ ॥ ఆసీదితి ॥ సత్రాజితాఖ్యః-కశ్చి-ద్రాజా-సదా-పరమ-స్సూర్యభక్తః-ఆసీత్ ॥ సూర్యస్తుష్టః -భక్త్యేతి శేషః-తస్మై
సత్రాజితాయ-స్యమన్తకాఖ్యం-మణిం-దదౌ ❋ ॥ ౩ ॥ ❋ సత్రాజిత-స్తంమణిం-బిభ్రాణః రవిరివ-భ్రాజమానః- హేరాజన్
మణితేజసా-అనుపలక్షితశరీరో-ద్వారకాం-ప్రవిష్టః ❋ ॥ ౪ ॥ ❋ తంప్రవిష్ట-మవలోక్య-జనాః-దూరాదేవ -తస్య- తేజసా-ము

౪౦॥శ్లో ❋ పా॥మనసిచార్ద్రదృశోబభూవుః.

ష్టా అపహృతాః అభిభూతాః దృష్టయో-యేషాం తే-సూర్యోఽయమితిశఙ్కితాస్సన్తః. అక్షైః దీవ్యతే క్రీడాం కుర్వాణా యభగవతే శ్రీకృష్ణాయ - శశంసుః కథయామాసుః ✽ ॥ ౫ ॥ ✽ నమస్కారమాగతం సూర్యం సంభావ్య భక్త్యుద్రేకేణ భగవన్తం సంబోధయన్తి-నారాయణేతి ✽ ॥ ౬ ॥ ✽ ఏష ఇతి-ఏష ఇత్యాగచ్ఛతోరూపప్రదర్శనపరం-సూర్యః-త్వాం- ద్రష్టుమిచ్ఛుః-హేజగత్పతే-ఆయాతి ॥ కిం‍భూతః॥తిగ్మాస్తీక్ష్ణాః-గావోరశ్మయః - యస్య-సః-గభస్తిచక్రేణ రశ్మిజాలేన-నృణాం-చక్షూంషి-ముష్ణన్ ప్రతిఘ్నన్ ✽ ॥ ౭ ॥ ✽ నచైతదఘటమానమిత్యాహుః ॥ అన్విచ్ఛన్తీహేతి ॥ విబుధర్షభాః దేవశ్రేష్ఠాః-త్రిలోక్యాం - తవ-మార్గ-మన్విచ్ఛన్తి అన్వేషయన్తి త్వం యద్రూపగుణకర్మకస్తథాభూతం త్వాం ద్రష్టుమిచ్ఛన్తీత్యర్థః ॥అతోఽదునా-యదుషుగూఢం గృహీతయదువేషం త్వాం-జ్ఞాత్వా , హే ప్రభో-అజస్సూర్య అయాతి ✽ ॥ ౮ ॥ ✽ నిశమ్యేతి ॥బాలానామాగచ్ఛతోయాథాత్మ్యానభిజ్ఞానాం-వచన-మాకర్ణ్య-ప్రహస్యాహ ॥ నాసావితి ॥ అసావాగచ్ఛన్న దేవో-రవిస్సూర్యః కిన్తు సత్రాజిత్-మణిస్తస్యేదృశం తేజ ఇత్యతో విశినష్టి॥మణినాస్యమన్తకేన-జ్వలన్విద్యోతమాన ఆయాతి ✽ ॥ ౯ ॥ ✽ కీదృశస్స్యమన్తకః ప్రభావ ఇతిజిజ్ఞాసుం రాజానం ప్రత్యాహ ముని॥సత్రాజిదితి ॥ అస్య॥ సూర్యాల్లబ్ధమణిః,,రిత్యాదిః-శ్రీమాన్-భాగ్యవాన్-సత్రాజి-త్కృతాని-కౌతుకేనోత్సవేన మఙ్గళాని-యస్మిన్-త-త్స్వగృహం - ప్రవిశ్య-దేవసదనే,విప్రైః ప్రయోజ్యకర్తృభిః-మణిం-న్యవేశయత్ ✽ ॥ ౧౦ ॥ ✽ సచమణిః హే ప్రభో రాజన్-ప్రతిదిన-మష్టౌ - స్వర్ణభారాన్-సృజతి అస్తూతభారః ప్రమాణవిశేషః తథాహి॥చతుర్భిర్వ్రీహిభిర్గుఞ్జం గుఞ్జాన్పఞ్చ పణం పణాన్ ,అష్టౌ ధరణమష్టౌ తాన్ కర్షం తాంశ్చతురః ప

తాః ॥ ౫ ॥ నారాయణనమస్తేస్తు శఙ్ఖచక్రగదాధర । దామోదరారవిన్దాక్ష గోవిన్ద యదునన్దన ॥ ౬ ॥ ఏష ఆయాతి సవితా త్వాం దిదృక్షుర్జగత్పతే । ముష్ణన్గభస్తిచక్రేణ నృణాం చక్షూంషి తిగ్మగుః ॥ ౭ ॥ అన్విచ్ఛన్తి హి తే మార్గం త్రిలోక్యాం విబుధర్షభాః । జ్ఞాత్వాఽద్య గూఢం యదుషు ద్రష్టుం త్వాఽఽయాత్యజః ప్రభో ॥ ౮ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ నిశమ్య బాలవచనం ప్రహస్యామ్బుజలోచనః । ప్రాహ నాసౌ రవిర్దేవస్సత్రాజిన్మణినా జ్వలన్ ॥ ౯ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ సత్రాజిత్స్వగృహం శ్రీమాన్కృతకౌతుకమఙ్గళమ్ । ప్రవిశ్య దేవసదనే మణిం విప్రైర్న్యవేశయత్ ॥ ౧౦ ॥ దినే దినే స్వర్ణభారానష్టౌ స సృజతి ప్రభో ॥ ౧౧ ॥ దుర్భిక్షమార్యరిష్టాని సర్పాధివ్యాధయోఽశుభాః । న సన్తి మాయినస్తత్ర యత్రాస్తేఽభ్యర్చితో మణిః ॥ ౧౨ ॥ సయాచితో మణిం క్వాపి యదురాజాయ శౌరిణా । నైవార్థకాముకః ప్రాదాద్యాచ్ఞాభఙ్గమతర్కయన్ ॥ ౧౩ ॥ తమేకదా మణిం కణ్ఠే ప్రతిముచ్య మహాప్రభమ్ । ప్రసేనో హయమారుహ్య మృగయాం వ్యచరద్వనే ॥ ౧౪ ॥ ప్రసేనం సహయం హత్వా మణిమాచ్ఛిద్య కేసరీ । గిరిం విశన్జామ్బవతా నిహతో మణిమిచ్ఛతా ॥ ౧౫ ॥ సోఽపి చక్రే కుమారస్య మణిం క్రీడనకం బిలే । అపశ్యన్భ్రాతరం భ్రాతా సత్రాజిత్పర్యతప్యత ॥ ౧౬ ॥ ప్రాయః కృష్ణేన నిహతో మణిగ్రీవో వనం గతః । భ్రాతా మమేతి తచ్ఛ్రుత్వా కర్ణే కర్ణేఽజపఞ్జనాః ॥ ౧౭ ॥ భగవాంస్తదుపశ్రుత్య దుర్యశో లిప్తమాత్మని । మార్ష్టుం ప్రసేనపదవీమన్వపద్యత నాగరైః ॥ ౧౮ ॥ హతం ప్రసేనమశ్వం చ వీక్ష్య కేసరిణా వనే । తం చాద్రిపృష్ఠే నిహతమృక్షేణ

లమ్-తులాం పలశతం ప్రాహుర్భారస్స్యాద్వింశతిస్తులా,,ఇతి ✽ ॥ ౧౧ ॥ ✽ కిఞ్చ॥ దుర్భిక్షేతి ॥ మారీ నామ కాలమృత్యుః-అరిష్టమభద్రం-అశుభాః మఃఖహేతవః ఆధిర్మనః పీడా - వ్యాధయో రోగాః - మాయినో వఞ్చకాః-చోరా ఇతియావత్-యస్మిన్ ప్రదేశే-సమణి-రర్చితః- స్యాత్తత్ర-కదాచిదపి,దుర్భిక్షాదయో నసన్తిస్మ ✽ ॥ ౧౨ ॥ ✽ క్వాపి కదాచిత్ - యదురాజాయోగ్రసేనార్థం-శౌరిణా-మణిం యాచితోఽపి సత్రాజిత్,అర్థకాముకః - హేతుగర్భమిదం-తత్త్వాత్ యాచ్ఞాభఙ్గం యాచ్ఞావైయర్థ్యం-అవిచారయన్నేవ-నైవదదౌ ✽ ॥ ౧౩ ॥ ✽ ఏవం స్థితే-మహతీ-ప్రభాదీప్తి-ర్యస్య-తం - మణిం-ఏకదా-ప్రసేనః సత్రాజిద్భ్రాతా కణ్ఠే ప్రతిముచ్య బధ్వా-అశ్వ-మారుహ్య వనే-మృగయాం వ్యచరత్ ✽ ॥ ౧౪ ॥ ✽ తదా-కశ్చి-త్కేసరీ సింహః సాశ్వం ప్రసేనం-హత్వా-మణిమాచ్ఛిద్య ఆకృష్య-గృహీత్వా గిరిం,ప్రవిశన్-ఆత్మానం-దృష్టవతా-మణిమిచ్ఛతా - జామ్బవతా ఋక్షరాజేన-హతః ✽ ॥ ౧౫ ॥ ✽ సోఽపి జామ్బవానపి-బిలే స్వనివాసభూతే గిరిబిలే-తం మణిం-స్వకుమారస్య-క్రీడనకం క్రీడాసాధనం-చక్రే-భ్రాతా సత్రాజి-ద్భ్రాతరం-ప్రసేనం-మణిం చా-పశ్యన్ - పర్యతప్యత పరితప్తో హేత్యర్థః ✽ ॥ ౧౬ ॥ ✽ ఉక్తిమేవాహ॥ప్రాయ ఇతి॥మణిః గ్రీవాయాం యస్య సః మమ భ్రాతా-వనం ప్రతి-గత-స్తత్ర-ప్రాయో బహుధా-ధ్రువమితియావత్-శ్రీకృష్ణేనైవ-హత-ఇత్యేత-ద్వచో-జనః శ్రుత్వా-కర్ణే కర్ణే-అజపదుపాంశ్వవోచత్ ✽ ॥ ౧౭ ॥ ✽ క్రమేణ- భగవానపి తద్వచ ఆకర్ణ్య,ఆత్మని స్వస్మిన్-దుర్యశోలిప్తం-భావే క్తః-దుర్యశో లేపం-ప్రమార్ష్టుం అపోహితుం - నాగరైర్జనైస్సహ- ప్రసేనపదవీం - అన్వపద్యత అన్వగచ్ఛత్ ✽ ॥ ౧౮ ॥ ✽ హతమితి ॥ తం కేసరిణం చ - అద్రిపృష్ఠే - ఋక్షేణ జామ్బవతా - నిహతమ్

దదృశుః ✻ ॥ ౧౯ ॥ ✻ ఋక్షరాజబిలమితి॥ తత-స్తత్రబిలద్వారే-ప్రజాః-నాగరాన్-జనానవస్థాప్య-భగవా-నేకో౽సహాయఏవ-తద్బిలంప్రవివేశ ✻ ॥ ౨౦ ॥ ✻ తత్రేతి॥తత్రబిలే, క్రీడనకం-క్రీడాసాధనంయథాతథా-కృతం-మణిశ్రేష్ఠం దృష్ట్వా-హర్తుం-కృతానిశ్చితామతిర్యేన-సః-తస్మిన్నర్భకసమీపే-అవతస్థే ✻ ॥ ౨౧ ॥ ✻ తమితి॥తమపూర్వ-మదృష్టపూర్వం నరం-దృష్ట్వా-భీతవత్, ధాత్రీ-ఉపమాతా-చుక్రోశ ॥ తచ్ఛ్రుత్వేతి॥తదాక్రోశనం-అభ్యద్రవదభ్యధావత్ ✻ ॥ ౨౨ ॥ ✻ స వై జామ్బవాన్-నానుభావవిత్ భగవత్ప్రభావమజానన్, అతఏవ-తం-కేవలం-ప్రాకృతంలౌకికం, పురుషమేవ-మత్వా, ఆత్మనః స్వస్య-స్వామినా౽పి తేనభగవతాసహ యుయుధే-అయుధ్యత ✻ ॥ ౨౩ ॥ ✻ ద్వన్ద్వయుద్ధమితి॥ విజిగీషతోః జేతుమిచ్ఛతోః-దోర్భిర్భుజైశ్చ-యథా-క్రవ్యార్థే ఆమిషార్థే-శ్యేనయో-ర్యుద్ధం భవతి తద్వత్ ✻॥ ౨౪ ॥ ✻ ఆసీదితి॥ఇతరేతరయోరన్యోన్యయో-ర్ముష్టిభిః-వజ్రనిష్పేషః వజ్రనిర్ఘాతః, తద్వన్నిష్ఠురై-స్తత్ ద్వన్ద్వయుద్ధం-నవిద్యతేవిశ్రమోయస్మిన్-తద్యథాతథా-అహర్నిశ-మష్టావింశతిదినాన్యాసీత్ ✻॥ ౨౫ ॥ ✻ శ్రీకృష్ణేతి॥ శ్రీకృష్ణస్య-ముష్టీనాంనిర్ఘాతైః-సమ్పాతైః-నిష్పిష్టానివిశ్లథాన్యఙ్గాన్యూ-రూణి బన్ధనానిసన్ధిస్థానాని-యస్యసః-అతఏవక్షీణబలః, అతఏవ, స్విన్నం ప్రస్వేదయుక్తం-గాత్రం-యస్యసః, కదా౽పి మద్బలవినాశోనదృష్టః అహో అధునామృతప్రాయో౽భవ-మిత్యేవ-మతీవవిస్మితః-తతో-విమృశం-స్తంకృష్ణ-మాహ ✻॥ ౨౬ ॥ ✻ ఉక్తిమేవాహ॥ జానేఇతిత్రిభిః॥ జానే-త్వాం-కథంభూతం, ఓజః ప్రవృత్తిసామర్థ్యం సహో వేగః-బలం ధారణసామర్థ్యం-ప్రాణాదీనాంనిర్వాహకమిత్యర్థః-పురాణపురుషం జగత్కారణపురుషం-ప్రభవిష్ణుం జగద్రూపేణ ప్రభవనశీలం సమర్థం

దదృశుర్జనాః॥ ౧౯ ॥ ఋక్షరాజబిలంభీమమన్ధేనతమసావృతమ్। ఏకోవివేశభగవానవస్థాప్యబహిః ప్రజాః॥ ౨౦ ॥
తత్రదృష్ట్వామణిశ్రేష్ఠంబాలక్రీడనకంకృతమ్। హర్తుంకృతమతిస్తస్మిన్నవతస్థే౽ర్భకాన్తికే॥ ౨౧ ॥ తమపూర్వంనరందృష్ట్వాధాత్రీచుక్రోశభీతవత్। తచ్ఛ్రుత్వాభ్యద్రవత్క్రుద్ధోజామ్బవాన్బలినాంవరః॥ ౨౨ ॥ సవై భగవతాతేనయుయుధేస్వామినాత్మనః। పురుషంప్రాకృతంమత్వాకుపితోనానుభావవిత్ ॥ ౨౩ ॥ ద్వన్ద్వయుద్ధంసుతుములముభయోర్విజిగీషతోః। ఆయుధాశ్మద్రుమైర్దోర్భిః క్రవ్యార్థేశ్యేనయోరివ॥ ౨౪ ॥ ఆసీత్తదష్టావింశాహమితరేతరముష్టిభిః। వజ్రనిష్పేషపరుషైరవిశ్రమమహర్నిశమ్॥ ౨౫ ॥ కృష్ణముష్టివినిష్పాతనిష్పిష్టాఙ్గోరుబన్ధనః। క్షీణసత్త్వస్స్విన్నగాత్రస్తమాహాతీవవిస్మితః ॥ ౨౬ ॥ జానేత్వాంసర్వభూతానాంప్రాణమోజస్సహోబలమ్। విష్ణుంపురాణపురుషంప్రభవిష్ణుమధీశ్వరమ్॥ ౨౭ ॥ త్వంహివిశ్వసృజాంస్రష్టాసృజ్యానామపియచ్చసత్। కాలఃకలయతామీశః పరమాత్మాతథా౽౽త్మనామ్ ॥ ౨౮ ॥ యస్యేషదుత్కలితరోషకటాక్షమోక్షైర్వర్త్మాదిశత్క్షుభితనక్రతిమిఙ్గిలో౽బ్ధిః। సేతుఃకృతస్స్వయశసోజ్జ్వలితాచలఙ్కారక్షశ్శిరాంసిఇషుభిః క్షతాని॥ ౨౯ ॥ ఇతివిజ్ఞాతవిజ్ఞానమృక్షరాజానమచ్యుతః। వ్యాజహారమహారాజభగవాన్దేవకీసుతః॥ ౩౦॥ అభిమృశ్యారవిన్దాక్షః పాణినాశఙ్ఖరేణ తమ్। కృపయాపరయాభక్తంమేఘగమ్భీరయాగిరా॥ ౩౧ ॥ మణిహే

భవనశీలం వా-కారణత్వోపయుక్తసార్వజ్ఞ్యసార్వశక్త్యాదియుక్తమిత్యర్థః-అధీశ్వరం సర్వాన్తరాత్మానం-తత్రదేవతావిశేషనిర్ధారణాయవిష్ణుమితి ✻ ॥ ౨౭ ॥ ✻ పురాణపురుషత్వే హేతుం వదన్విశినష్టి॥ త్వంహీతి॥విశ్వసృజాం మహదాదిపృథివ్యన్తానాం తత్త్వానాం-స్రష్టా-అనేననిమిత్తకారణముక్తం-ఉపాదానత్వమాహ-సృజ్యానాం మహదాదీనాం-యత్-సత్-ఉపాదానకారణం తదపి, త్వమేవ-ఉపాదానత్వప్రయుక్తం సార్వాత్మ్యమాహ ॥ కాలఇతి॥ కలయతాం పరిచ్ఛిన్దతాం సర్వం స్వవశీకుర్వతామితియావత్-తేషాం-ఈశః ప్రభుః-కాలః సో౽పిత్వమేవ-తచ్ఛరీరక ఇత్యర్థః-తథా-ఆత్మనాం జీవానాం-పరమాత్మా అన్తః ప్రవిశ్య ప్రశాసనేనధర్తా-వ్యాప్యగతదోషైరస్పృష్టశ్చ జీవశరీరకశ్చేత్యర్థః ✻ ॥ ౨౮ ॥ ✻ యతఏవంభూత-స్తతో-మమేష్టదైవతం శ్రీరఘునాథ ఏవత్వమిత్యాహ ॥ యస్యేతి ॥ యస్యరఘుపతేః-ఈష-దుత్కలితఉద్దీపితః-యో-రోషః-తేన-యే-కటాక్షమోక్షా-స్తైః-క్షుభితాః-నక్రాః గ్రాహాః-తిమిఙ్గిలామహామత్స్యాశ్చ-యస్మిన్-సో౽బ్ధిః-వర్త్మమార్గ-మదిశత్-దత్తవాన్ ॥ యేన-స్వయశసా " అన్యయా నేనవసతీ " తివద్ధిత్వన్ధగృతీయా స్వకీర్త్యర్థం-సేతుః కృతో నిర్మితః-యేనచ లఙ్కా-ఉజ్జ్వలితాదగ్ధా-యస్యచే-షుభిః-క్షతానిచ్ఛిన్నాని-రక్షసోదశకణ్ఠస్య-శిరాంసి-భువి-పేతుః-సత్వమితిజానఇత్యన్వయః ✻ ॥ ౨౯ ॥ ✻ ఇతీతి॥ఇత్థం-విజ్ఞాతం-విజ్ఞానంవిజ్ఞేయం-యేన-త-మృక్షరాజానం-అనిత్యత్వాదార్షత్వాద్వా "రాజాహః" ఇతిసమాసాన్తాభావః-వ్యాజహారోవాచ ✻ ॥ ౩౦ ॥ ✻ కథమిత్యతఆహ॥అభిమృశ్యేతి॥శఙ్ఖరేణ పాణినా-భక్తం-తమృక్షరాజ-మభిత-స్సంస్పృశ్య-పరయానిరతిశయయా-కృపయోపలక్షితః-మేఘధ్వనివద్గమ్భీరయా-గిరా-ప్రాహ ✻ ॥ ౩౧ ॥ ✻ మణిహేతోరితి॥ హేఋక్షపతే-మణ్యర్థ-మిహ బిలంప్రతి-వయ-మాగతాః-అనేనసమస్తకామస్యతవకింమణినేత్యాహ॥

మిస్యేతి ॥ అమునామణినా హేతునా - ఆత్మనో-యో-మమ-మిధ్యాభిశాపఃమిధ్యాపవాదః - ప్రసక్త - స్త-మమునా-మణినై వ - విమృజన్ ॥ లక్షణహేత్వో ,, రితిసత్రాజితః-వివాదమపనేతుమితియావత్-విమృజ-న్నహ మాగత - ఇతిశాబ్దయోజ నా ❀ ॥ ౩౨ ॥ ❀ఇతీతి॥ఇత్థ-ముక్తః - సజామ్బవాన్-మణినాసహ-సుప్రసిద్ధః,జామ్బవాన్ జామ్బవతీ-ముపాయనార్థం-శ్రీకృ ష్ణాయ-సమర్పయామాస ❀ ॥ ౩౩ ॥ ❀తతో-ఽన్యైశ్చ - మణిశ్రేష్ఠైః-పూజితో-భక్తవత్సలో-భగవాన్-తస్మై జామ్బవ తే పరామత్కృష్టాం,పునరావృత్తిరహితాం-ముక్తిం-దదౌ దాస్యామీతిసఙ్కల్పితవానిత్యర్థః-తద్దైవదచావితినా ❀॥ ౩౪ ॥ ❀ అదృష్ట్వేతి ॥ బిలం -ప్రవిష్టస్య-శౌరేః-పునః-నిర్గమ-మదృష్ట్వా - ద్వాస్స్థజనాః-ద్వాదశదినాని-ప్రతీక్ష్య - దుఃఖితాః-పురం ద్వారకాం-జగ్ముః ❀ ॥ ౩౫ ॥ ❀నిశమ్యేతి॥దేవక్యాదయో-బిలా-దనిర్గతం-కృష్ణం-శ్రుత్వాఅశోచన్ ❀ ॥ ౩౬ ॥ ❀ తే-దుఃఖి తాస్సన్తః-సత్రాజితం-శపన్తః - కృష్ణప్రాప్త్యై-మహామాయాం-దుర్గాం-ఉపతస్థుఃఅభజన్ ❀ ॥ ౩౭ ॥ ❀ తేషామితి॥స చకృష్ణస్తేషాం-ప్రాదుర్బభూవ-కదా-తస్యాదేవ్యా-ఉపస్థానా-త్తయా-తాన్ప్రతి-ఆదిష్టా , ఆశిషఃశ్రీకృష్ణంద్రక్ష్యథేత్యేవం విధాః-యేషాంతేషాం సతాం-కథమ్భూతః-సిద్ధస్సాధితో-ఽర్థఃమణ్యానయనరూపప్రయోజనం-యస్యసః-సదారఃజామ్బవ తీసహితః-అతఏవ-హర్షయన్ ❀ ॥ ౩౮ ॥ ❀ఉపలభ్యేతి॥యథాలోకే-జనాః-మృతం-బన్ధుం-పున-రాగత-ముపలభన్తే-తద్వ-

తోరిహప్రాప్తావయమృక్షపతేర్బిలమ్ । మిధ్యాభిశాపంప్రమృజన్నాత్మనోమణినాఽమునా ॥ ౩౨ ॥ ఇత్యుక్త స్స్వాందుహితరంకన్యాంజామ్బవతీంముదా । అర్హణార్థంసమణినాకృష్ణాయోపజహారసః ॥ ౩౩ ॥ తత ఽ న్యైశ్చమణిశ్రేష్ఠైఃపూజితోభక్తవత్సలః । తస్మైదదౌపరాంముక్తింపునరావృత్తివర్జితామ్ ॥ ౩౪ ॥ అదృష్ట్వాని ర్గమంశౌరేఃప్రవిష్టస్యబిలంజనాః । ప్రతీక్ష్యద్వాదశాహానిదుఃఖితాస్తేపురంయయుః ॥ ౩౫ ॥ నిశమ్యదేవకీదేవీరు క్మిణ్యానకదున్దుభిః । సుహృదోజ్ఞాతయోఽశోచన్బిలాత్కృష్ణమనిర్గతమ్ ॥ ౩౬ ॥ సత్రాజితంశపన్తస్తేదుఃఖితా ద్వారకౌకసః । ఉపతస్థు❀ర్మహామాయాందుర్గాంకృష్ణోపలబ్ధయే ॥ ౩౭ ॥ తేషాంతుదేవ్యుపస్థానాత్ప్రత్యా దిష్టాశిషాంసచ । ప్రాదుర్బభూవసిద్ధార్థస్సదారోహర్షయన్హరిః ॥ ౩౮ ॥ ఉపలభ్యహృషీకేశంమృతంపునరి వాగతమ్ । సహపత్న్యామణిగ్రీవంసర్వేజాతమహోత్సవాః ॥ ౩౯ ॥ సత్రాజితంసమాహూయసభాయాంరా జసన్నిధౌ । ప్రాప్తించాఖ్యాయభగవాన్మణింతస్మైన్యవేదయత్ ॥ ౪౦ ॥ సచాతివ్రీడితోరత్నంగృహీత్వాఽ వాఙ్ముఖస్తతః । అను❀తప్యమానోభవనమగమత్స్వేనపాప్మనా ॥ ౪౧ ॥ సోఽనుధ్యాయం❀స్తమేవార్థంబలవ ద్విగ్రహాకులః । కథంమృజామ్యాత్మరజఃప్రసీదేద్వాఽచ్యుతఃకథమ్ ॥ ౪౨ ॥ కింకృత్వాసాధుమహ్యంస్యాన్న శపేద్వాజనోయథా । అదీర్ఘదర్శనంమూఢంమాంధిగ్ద్రవిణలోలుపమ్ ॥ ౪౩ ॥ దాస్యేదుహితరంతస్మై స్త్రీర త్నంరత్నమేవచ । ఉపాయోఽయంసమీచీనస్తస్యశాన్తిర్నచాన్యథా ॥ ౪౪ ॥ ఏవంవ్యవసితోబుద్ధ్యాసత్రాజి త్స్వసుతాంశుభామ్ । మణించస్వయముద్యమ్యకృష్ణాయోపజహారహ ॥ ౪౫ ॥ తాంసత్యభామాంభగవానుప

ద్ధృషీకేశం-తత్రాపి,పత్న్యాసహితం-మణిఃగ్రీవాయాంయస్య-త-ముపలభ్య-సర్వే-జాతమహోత్సవా ఆసన్ ❀ ॥ ౩౯ ॥ ❀ సత్రాజితమితి ॥ రాజ్ఞఃఉగ్రసేనస్య-సన్నిధౌ - ప్రాప్తింమణిలాభప్రకార-మాఖ్యాయ-తస్మైసత్రాజితే,మణిం,న్యవేదయత్ అర్పయామాస ❀ ॥ ౪౦ ॥ ❀సచేతి॥స్వేన-పాప్మనాయాచ్ఛావైఫల్యకరణమిధ్యాపవాదావాదనాదిరూపేణా-నుతప్యమా నఃస్వగృహం,జగామ ❀ ॥ ౪౧ ॥ ❀సస్రాజి - త్తమేవా-ర్థమపరాధరూప-మనుచిన్తయన్-అఘమితిచపారః-బలవతాభ గవతా-యో- విగ్రహోవిరోధ-స్తేన-ఆకులశ్చ-చిన్తయామాసేతి శేషః-చిన్తాప్రకారమేవాహ ॥ కథమితిసార్ధేన ॥ ఆత్మరజః స్వాపరాధం-మృజామ్యపనయామి-కథంవా-అచ్యుతః - ప్రసన్నో-భవేత్ ❀ ॥ ౪౨ ॥ ❀కింకృత్వా-కస్మిన్కర్మణికృతఇత్య ర్థః-సాధుభద్రం-స్యాత్ కథంచ - మాం,జనో - నశపేత్-మాం-ధిక్-అహంనిన్ద్యఇత్యర్థః- తత్రహేతుంవదన్నాత్మా నంవిశిన ష్టి॥అదీర్ఘదర్శనందూరంపశ్యతీత్యనభిజ్ఞం-మూఢంమన్దమతిం -విత్తైకాసక్తమ్ ❀ ॥ ౪౩ ॥ ❀ఇత్థంవిచార్యనిశ్చినోతి॥దాస్యఇతి॥ స్త్రీరత్నందుహితరం-రత్నంస్యమన్తకంచ - కృష్ణాయ-దాస్యామి-అన్యథా - యదినదాస్యేఇత్యర్థః-తస్యకృష్ణస్య-శాన్తిశ్చి త్తసమాధి-ర్నభవేత్ ❀ ॥ ౪౪ ॥ ❀ఏవమితి॥ బుద్ధ్యా-వ్యవసితః-నిశ్చిన్వన్-శుభాంశుభలక్షణాం-స్వసుతాంసత్యభామాం-మ ణింస్యమన్తకంచఉద్యమ్యఉద్ధృత్యాపాయనవా,కృష్ణాయ,సమర్పయామాస ❀ ॥ ౪౫ ॥ ❀ తామితి॥ఉపయేమేవివాహితవాన్

౪౨ ॥ శ్లో ❀ పా ॥ ధ్యాయంస్తదేవాఘమ్.

కథంభూతాం.బహుభిఃకృతవర్మశతధన్వాదిభిః-యాచితాం. రూపాదిభిరన్వితాంచ-తత్ర-రూపంసౌష్ఠవం - శీలంసుస్వభావః-గుణాఃప్రమదిమకరుణాదయః ❋ ॥ ౪౬ ॥ ❋భగవానితి॥ ఉక్తిమేవాహ॥నమణిమితి॥ హేనృపసత్రాజిత-మణిం,నప్రతీచ్ఛామః-నప్రతిగృహ్ణీమః-కిన్తు - శ్రీరత్నమేవప్రతీచ్ఛామః-దేవభక్తస్య- తవైవ-మణి-రాస్తాంతిష్ఠతు,వయంతు-కేవలం - ఫలభాగినః - దుర్భిక్షాదిశాన్తి రూపఫలభాగినః - యద్వా - తవాపుత్రత్వాత్త్వదీయంధనమస్మాకమేవేత్యన్తతఃఫలభాగినఇత్యర్థః ❋ ॥ ౪౭ ॥ ❋ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాందశమస్కన్ధేషట్పఞ్చాశోఽధ్యాయః ❋❋

ఫలభాగినఇత్యుక్తం -తదేవదర్శయితుం మణికథాశేషమాహసప్తపఞ్చాశత్తమేన ॥ విజ్ఞాతార్థ ఇత్యాదినా ॥ విజ్ఞాతఃవిదితః - అర్థః-పాణ్డవాఃబిలద్వారేణజతుగృహాన్నిర్గతాఇత్యేవంవిధోఽర్థో - యేన-తథాభూతోఽపి - కేవలం-ప్రాకృతలోకఇవ,పాణ్డవాన్ - కున్తీంచ-దగ్ధాన్‌జతుగృహేష్వితి శేషః, ఆకర్ణ్య-కుల్యాకరణేకులోచితసంవ్యవహారార్థం-రామేణ-సహితః,కురూన్ దేశాన్-యయౌ ❋ ॥ ౧ ॥ ❋భీష్మంకృపమితి ॥ పాణ్డవేతరేషాంజతుగృహదుఃఖాభావాద్భీష్మాదీన్ సమాగమ్యేత్యుక్తం॥ తుల్యకష్టౌ-నాత్మనాతుల్యదుఃఖాన్, హాకష్టందుఃఖంప్రాప్తమిత్యేవం -తాన్ప్రత్యూచతుః,సాన్త్వయామాసతుః ❋ ॥ ౨ ॥ ❋జ్ఞాత్వేతి॥తదాఅక్రూరకృతవర్మాణౌ-భగవానధునా -అత్ర - నాస్తి,అయమేవావసర,ఇత్యేవమన్తరంసమయం,జ్ఞాత్వా, హేరాజన్ శతధన్వాన-మూచతుః ॥ఉక్తిమేవాహ ॥ మణిరిత్యాదినాసపాదేన॥ నగృహ్యతే,త్వయేతి

ఏమేయథావిధి । బహుభిర్యాచితాంశీలరూపౌదార్యగుణాన్వితామ్ ॥౪౬॥భగవానాహనమణింప్రతీచ్ఛామోవయంనృప। తవాస్తాం దేవభక్తస్యవయంతుఫలభాగినః॥ ౪౭ ॥ ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋ ❋❋❋❋❋❋❋❋❋ ఇతిశ్రీమద్భాగవతేమహాపురాణే,దశమస్కన్ధే,షట్పఞ్చాశోఽధ్యాయః ❋❋❋❋❋❋❋❋❋

శ్రీశుకఉవాచ ॥ విజ్ఞాతార్థోఽపిభగవాన్దగ్ధానాకర్ణ్యపాణ్డవాన్ । కున్తీంచకుల్యకరణేసహరామోయయౌకురూన్॥౧॥భీష్మంకృపంసవిదురంగాన్ధారీంద్రోణమేవచ। తుల్యకష్టాన్‌సమాగమ్యహాకష్టమితిహోచతుః॥౨॥ జ్ఞాత్వాతదన్తరంరాజన్‌శతధన్వానమూచతుః । అక్రూరకృతవర్మాణౌమణిఃకస్మాన్నగృహ్యతే॥ ౩ ॥యోఽస్మభ్యంసంప్రతిశ్రుత్యకన్యారత్నంవిగృహ్యనః । కృష్ణాయాదాన్నసత్రాజిత్కస్మాద్భ్రాతరమన్వియాత్॥ ఏవంభిన్నమతిస్తాభ్యాంసత్రాజితమసత్తమః । శయానమవధీల్లోభాత్సపాపఃక్షీణజీవితః॥ ౪ ॥ స్త్రీణాంవిక్రోశమానానాంక్రన్దన్తీనామనాథవత్ । హత్వాపశుంసౌనికవన్మణిమాదాయజగ్మివాన్॥ ౫ ॥సత్యభామాచపితరంహతంవీక్ష్యశుచాఽర్పితా । వ్యలపత్తాతతాతేతిహాహతాస్మీతిముహ్యతీ ॥ ౬ ॥ తైలద్రోణ్యాంమృతంప్రాస్యజగామగజసాహ్వయమ్ । కృష్ణాయవిదితార్థాయతప్తాచఖ్యౌపితుర్వధమ్॥ ౭ ॥తదాకర్ణ్యేశ్వరౌరాజన్ననుసృత్యనృలోకతామ్ । అహోనఃపరమంకష్టమిత్యస్రాక్షౌవిలేపతుః॥ ౮ ॥ ఆగత్యభగవాంస్తస్మాత్సభార్యస్సాగ్రజఃపురమ్ । శతధన్వానమారేభేహన్తుంహర్తుంమణింతతః॥ ౯ ॥సోఽపికృష్ణోద్యమంజ్ఞాత్వాభీ

శేషః ❋ ॥ ౩ ॥ ❋గృహ్యత్వేహేతుః॥యఇతి॥యస్సత్రాజిత్,కన్యారత్నంసత్యభామాం, మస్మభ్యంప్రతిశ్రుత్యదాస్యామీతిప్రతిజ్ఞాయ,నోఽస్మాన్విగృహ్యఅనాదృత్య-కృష్ణాయా-దాద్దదౌ - అతః-మణిర్గ్రాహ్యఇతిభావః॥ననుజీవన్సత్రాజిత్కథంమణిందాస్యతీత్యత్రోచతుః॥నేత్యాది॥ సత్రాజిత్-కస్మాద్ధేతోః , భ్రాతరంప్రసేనం-నాన్వియాన్నానుగచ్ఛేత్-హన్తవ్యఏవసఇత్యర్థః ❋ ॥ ౪ ॥ ❋ఏవమితి॥ఇత్థంతాభ్యాంఅక్రూరకృతవర్మభ్యాం - భిన్నాభేదితా-మతి-ర్యస్య-సో-ఽసత్తమః,పాపాత్మా-శతధన్వా- క్షీణజీవితః-హేతుగర్భమిదం-తత్వాత్- లోభాన్మణిలోభా-చ్ఛయానం-సత్రాజితం,హతవాన్ ❋ ॥ ౫ ॥ ❋స్త్రీణామితి ॥ యథా,సౌనికఃపశుహింసకః-పశుం-హన్తి-తద్వ-ద్ధత్వా, అనాథవత్,స్త్రీణాంసత్రాజిన్నారీణాం,విక్రోశన్తీనామాక్రోశన్తీనాంరుదన్తీనాంసతీనామేవ - మణి - మాదాయ-జగామ ❋ ॥ ౬ ॥ ❋సత్యభామేతి ॥ శుచాశోకేనార్పితావ్యాప్తాముహ్యతీమద్ధ్యామధ్యేమూర్చ్ఛాంప్రాప్నువతీవ్యలపత్ , విలాపనప్రకారమేవాహ , తాతతాతేతి ॥ హాహతాస్మీతి ❋ ॥ ౭ ॥ ❋తతో,మృతం-పితరం,తైలద్రోణ్యాంతైలకటాహే- ప్రాస్యనిధాయ-హాస్తినపురం,జగామ,తత్రాగత్య,విజ్ఞాతపితృమరణరూపార్థాయ-అజానతఇవస్థితాయ,కృష్ణాయ,పితు,ర్వధం ,శతధన్వకృత - మాచఖ్యౌ ❋ ॥ ౮ ॥ ❋త,ద్వ్యాఖ్యానం-శ్రుత్వా, హేరాజన్, ఈశ్వరౌ రామకృష్ణౌ , నృలోకతామనుసృత్యనరచేష్టామభినయన్తావిత్యర్థః-అస్రాక్షౌఅశ్రుపూర్ణనేత్రౌ,అహో,నోఽస్మాకం,పరమమనవధికం,కష్టందుఃఖం - ప్రాప్తం,ఇత్యేవం,విలేపతుఃవిలపితవన్తౌ ❋ ॥ ౯ ॥ ❋తత,స్ససత్యభామ-స్సాగ్రజ,స్సభగవాన్,పురంద్వారకా,మాగత్య,శతధన్వానం,హంతుం,తతశ్శతధన్వనో,మణిం,హర్తుంచా,రేభేఉద్యుక్తవాన్ ❋ ॥ ౧౦ ॥ ❋సోఽపిశతధన్వాఽపి-కృష్ణస్యో,ద్యమము ద్యోగ-మాకర్ణ్య, ప్రాణపరీప్సయాప్రాణ

రిరక్షిషయా,కృతవర్మాణం,సాహాయ్యం సహాయార్థం,అయాచత, సచకృతవర్మా అబ్రవీత్ ✽ ॥ ౧౧ ॥ ✽ ఉక్తిమేవాహ॥నాహమితి॥ద్వాభ్యాం॥హేళనం ప్రాతికూల్యం-నకుర్యాం, తత్ర హేతుమాహ ॥ కోన్వితి ॥ తయోః రామకృష్ణయోః,వృజినమపరాధం,కుర్వన్,కోనుపురుషః,క్షేమాయకల్పేత క్షేమంప్రాప్నుయాదిత్యర్థః నకోపీతిభావః ✽ ॥ ౧౨ ॥ ✽ కింత్వయేత్థం దృష్టమిత్యత్రోదాహరణమాత్రమాహ ॥ కంసఇతి ॥ యస్మిన్ శ్రీకృష్ణే,ద్వేషాద్ధేతోః-శ్రియా రాజ్యశ్రియా,ప్రాణైశ్చేతి శేషః-త్యాజితః-తథా-జరాసన్ధోఽపి సప్తదశసఙ్ఖ్యాకా-త్సంయుగా,ద్విరథః, శరీరమాత్రావశిష్టో-గతః ✽ ॥ ౧౩ ॥ ✽ ఇత్థం-తేన-ప్రత్యాఖ్యాతః,అక్రూరం,సహాయ్యం,మయాచత॥ సోపీతి ॥ సోఽప్య క్రూరోఽపి ఉక్తిమేవాహ కఇత్యాదినా ॥ ఆత్మనేనమఇత్యన్తేన ఈశ్వరయోః రామకృష్ణయోః,బలంజానన్ కః-పుమాన్,విరుధ్యేత,ఈశ్వరాభ్యామితి శేషః ✽ ॥ ౧౪ ॥ ✽ భవతో బలంవక్తుం తావత్తస్యకృత్స్నజగదుదయవిభవలయలీలత్వమాహ ॥ యఇతి ॥ అవతిరక్షతి ॥ అజః స్పృజ్యగతజన్మాదిస్పర్శరహితః, తేన-కోవిరుధ్యేతేతిభావః॥సర్వేప్యేవం కింనవిదురిత్యత ఆహ॥చేష్టామితి॥ యస్యభగవతః,అజయా మాయయా-మోహితా, స్తస్య, చేష్టాం విశ్వసృష్ట్యాదిరూపాం,నవిదుః, మోహితాజయేత్యత్ర సన్ధిరార్షః ✽ ॥ ౧౫ ॥ ✽ బలం ప్రపఞ్చయతి ॥ యఇతి॥యో భగవాన్,బాల,స్తత్రాపి సప్తవర్షవయాస్సన్నేవ, శైలం గోవర్ధన, మేకేనైవ పాణినో,త్పాట్య,లీలయాదధార,యథా అర్భక,శ్శిలీన్ధ్రముత్పాట్య,ధరతి, తద్వత్,శిలీన్ధ్రం భూతాళకుసుమమ్ ✽ ॥ ౧౬ ॥ ✽ అతస్స కేవలం నమస్కార్య ఏవేత్యభి

తః ప్రాణపరీప్సయా । సాహాయ్యం కృతవర్మాణమయాచత సచాబ్రవీత్ ॥ ౧౧ ॥ నాహమీశ్వరయోః కుర్యాం హేళనం రామకృష్ణయోః । కోను క్షేమాయకల్పేత తయోర్వృజినమాచరన్ ॥ ౧౨ ॥ కంసస్సహానుగోఽపేతో యద్ద్వేషాత్త్యాజితశ్శ్రియా । జరాసన్ధస్సప్తదశసంయుగాద్విరథో గతః ॥ ౧౩ ॥ ప్రత్యాఖ్యాతస్సచాక్రూరం పార్ష్ణిగ్రాహమయాచత । సోఽప్యాహ కో విరుధ్యేత విద్వానీశ్వరయోర్బలమ్ ॥ ౧౪ ॥ యఇదం లీలయా విశ్వం సృజత్యవతి హన్త్యజః । చేష్టాం విశ్వసృజో యస్య నవిదుర్మోహితా✽ఽజయా ॥ ౧౫ ॥ యస్సప్తహాయనశ్శైలముత్పాట్యైకేన పాణినా । దధార లీలయా బాల ఉచ్ఛిలీన్ధ్రమివార్భకః ॥ ౧౬ ॥ నమస్తస్మై భగవతే కృష్ణాయాద్భుతకర్మణే । అనన్తాయాదిభూతాయ కూటస్థాయాత్మనే నమః ॥ ౧౭ ॥ ప్రత్యాఖ్యాతస్స తేనాపి శతధన్వా మహామణిమ్ । తస్మిన్న్యస్యాశ్వమారుహ్య శతయోజనగం యయౌ ॥ ౧౮ ॥ గరుడధ్వజమారుహ్య రథం రామజనార్దనౌ । అన్వయాతాం మహావేగైరశ్వై రాజన్ గురుద్రుహమ్ ॥ ౧౯ ॥ మిథిలాయాముపవనే విసృజ్య పతితం హయమ్ । పద్భ్యామధావత్సన్త్రస్తః కృష్ణోఽప్యన్వద్రవద్రుషా ॥ ౨౦ ॥ పదాతేర్భగవాంస్తస్య పదాతిస్తిగ్మనేమినా । చక్రేణ శిర ఉత్కృత్య వాససోర్వ్యచినోన్మణిమ్ ॥ ౨౧ ॥ అలబ్ధమణిరాగత్య కృష్ణ ఆహాగ్రజాన్తికమ్ । వృథా హతశ్శతధనుర్మణిస్తత్ర నవిద్యతే ॥ ౨౨ ॥ తత ఆహ బలో నూనం స మణిశ్శతధన్వనా । కస్మింశ్చిత్పురుషే న్యస్తస్తమన్వేష్టుం పురం వ్రజ ॥ ౨౩ ॥ అహం వైదేహమిచ్ఛామి ద్రష్టుం ప్రియతమం మమ । ఇత్యుక్త్వా మిథిలాం రాజన్ వివేశయ

ప్రయన్నమస్కరోతి ॥ నమఇతి ॥ భగవతే షాడ్గుణ్యపూర్ణాయ , అతఏవ,అద్భుతమమానుషమ్మైదైవం చ,కర్మ,యస్య,తస్మై-అనన్తాయ అపరిచ్ఛేద్యస్వరూపస్వభావాయ ఆదిభూతాయ జగత్కారణభూతాయ , కూటస్థాయ స్వరూపతస్స్వభావతశ్చనిర్వికారాయ,ఆత్మనే సర్వాన్తరాత్మనే,కృష్ణాయ,తస్మై,నమోనమః ✽ ॥ ౧౭ ॥ ✽ ప్రత్యాఖ్యాత ఇతి ॥ తేన అక్రూరేణాప్యేవం,ప్రత్యాఖ్యాతః,సశతధన్వా,మహామణిం,తస్మిన్నక్రూరే న్యస్య నిధాయ , అక్రూరాదీన్ సంకృత్యేత్యర్థః,శతయోజనగం శతయోజనైర్గన్తవ్యం దేశం,యయౌ ✽ ॥ ౧౮ ॥ ✽ తదా,గరుడోధ్వజే యస్మిన్,తం,రథ, మారుహ్య,హేరాజన్,మహావేగైః,అశ్వైర్గమనసాధనైః,గురుద్రుహం శ్వశురహన్తారం,శతధన్వాన, మన్వయాతాం॥అన్వగచ్ఛతామ్ ✽ ॥ ౧౯ ॥ ✽ మిథిలాయాఇతి ॥ శతయోజనమాత్రగామిత్వాత్తతః పరంగన్తుమశక్తం-పతితం , హయమశ్వం,విసృజ్య,సన్త్రస్తః,పద్భ్యా,మధావత్ , ఏవంధావన్తం,శతధన్వానం,రుషా , భగవానప్య,న్వధావత్ ✽ ॥ ౨౦ ॥ ✽ పదాతేరితి॥తిగ్మనేమినా తీక్ష్ణధారేణ,చక్రేణ,తస్య,శిర-ఉత్కృత్యభిత్త్వా-తస్యవాససోరన్తరీయోత్తరీయయో-ర్మణిం,వ్యచినోత్ మృగయామాస-అక్రూరే మణిరస్తీతి సర్వజ్ఞతయా విదిత్వాఽపి రామవచనార్థం తథాకృతవానిత్యర్థః ✽ ॥ ౨౧ ॥ ✽ తదాహ॥అలబ్ధమణిరితి ॥ నలబ్ధో-మణి,ర్యేన,తథాభూతః-అగ్రజాన్తిక,మాగత్యో,వాచ॥ ఉక్తిమేవాహ॥వృథేతి,తత్ర, శతధన్వని ✽ ॥ ౨౨ ॥ ✽ ఏవం వఞ్చితోఽపి స,బహో బలభద్రః,సర్వజ్ఞత్వాత్,తం కృష్ణ,మాహ॥నూనమితి॥నూనం-కస్మింశ్చి,త్పురుషే , మణిః-న్యస్తః,అత, స్తమన్వేష్టుం స్వపురం,ద్వారకాం,గచ్ఛేతి॥ ౨౩ ॥ తతః పునః-సర్వజ్ఞస్యైవం చేష్టితం మద్వఞ్చనాయేతి గూఢమన్యురాహ ॥ అహమితి॥వైదే

హం జనకం॥ ఇతీతి॥ హే రాజన్, యదునన్దనో బలభద్రః ॥ ౨౪ ॥ మైథిలో జనకః, తం రామం, దృష్ట్వా, ప్రీతమానసః, సహసా, ఉత్థాయ, పూజార్హం, రామం అర్హణైః పూజాసాధనైః యథావిధి పూజయామాస ॥ ఉవాసేతి ॥ విభూ రామః, కతిచిత్సమాః వత్సరాన్, ఉషితవాన్ ॥ ౨౫ ॥ ప్రాసఙ్గికమాహ ॥ తత ఇతి ॥ ధృతరాష్ట్రస్యాపత్యం సుయోధనః తదా, కాలే లబ్ధావసరే, తతో రామాత్, గదాం, మశిక్షత్, గదాధారణవిద్యాం గృహీతవానిత్యర్థః ॥ సుయోధనం విశినష్టి ॥ మానిత ఇతి ॥ ౨౬ ॥ సత్యభామామప్యవఞ్చయదిత్యాహ॥ కేశవ ఇతి ॥ ఏత్య ఆగత్య, శతధన్వనో నిధనం వధం, మణేరలాభం చ, ప్రియాయాస్సత్యభామాయాః, ప్రాహ ॥ ప్రియకృత్ప్రియం కుర్వన్నివ ॥ ౨౭ ॥ తత ఇతి ॥ సుహృద్భిః సహితో, భగవాన్ హతస్య బన్ధోః శ్వశురస్య సత్రాజితస్య, క్రియా ఉత్తరక్రియాః, కారయామాస, కాస్తాః యాః, కారయామాసేత్యత్రాహ ॥ యా యాః క్రియాః, సాంపరాయికాః పరలోకహేతవః తా ఇత్యర్థః ॥ ౨౮ ॥ అక్రూర ఇతి ॥ ప్రయోజకౌ మణిహరణార్థం శతధన్వనః ప్రవర్తకౌ - హేతుగర్భమిదం - తత్త్వాత్ - భయేన - విత్రస్తౌ - కృతవేపథూ - ద్వారకాయాస్సకాశాత్ - వ్యూషతుః ప్రోషితవన్తౌ - తత్రాక్రూరః కృష్ణానుమత ఏవ గతః - కృతవర్మా తు భక్తపక్షపాతప్రాకట్యభయాదేవోపేక్షిత ఇతి గమ్యతే - కథమన్యథా సర్వజ్ఞస్య వఞ్చనం తయోస్సంభవతి ॥ ౨౯ ॥ తదేవం వారాణస్యాం దానపతిసమాఖ్యయా మణిహస్తేఽక్రూరే రుక్మవేదికైర్మహాధ్వరైర్యజమానే నివసతి సతి - కృష్ణేనైవ ప్రస్థాపితోఽక్రూర ఇతి కర్ణాకర్ణి జపతి సతి జనే - సత్యభామారామాదీనామప్యవిశ్వాసే జనసఙ్గ్రహాయాక్రూరమాహూయ సాక్షేపం కృష్ణః ప్రాహ - ఇదం చ భగవన్మతం సంగోప్య కేచన ఋషయః అక్రూరానయనే కారణాన్తరమ

దునన్దనః ॥ ౨౪ ॥ తం దృష్ట్వా సహసోత్థాయ మైథిలః ప్రీతమానసః । అర్హయామాస విధివదర్హణీయం సమర్హణైః ॥
ఉవాస తస్యాం కతిచిన్మిథిలాయాం సమా విభుః ॥ ౨౫ ॥ తతోఽశిక్షద్గదాం కాలే ధార్తరాష్ట్రస్సుయోధనః ।
మానితః ప్రీతియుక్తేన జనకేన మహాత్మనా ॥ ౨౬ ॥ కేశవో ద్వారకామేత్య నిధనం శతధన్వనః । అప్రాప్తిం చ మణేః
ప్రాహ ప్రియాయాః ప్రియకృద్విభుః ॥ ౨౭ ॥ తతస్స కారయామాస క్రియా బన్ధోర్హతస్య వై । సాకం సుహృద్భిర్భ
గవాన్యా యాస్స్యుస్సాంపరాయికాః ॥ ౨౮ ॥ అక్రూరః కృతవర్మా చ శ్రుత్వా శతధనోర్వధమ్ । వ్యూషతుర్భయ
విత్రస్తౌ ద్వారకాయాః ప్రయోజకౌ ॥ ౨౯ ॥ అక్రూరే ప్రోషితేఽరిష్టాన్యాసన్వై ద్వారకౌకసామ్ । శారీరా మా
నసాస్తాపా ముహుర్దైవికభౌతికాః ॥ ౩౦ ॥ ఇత్యఙ్గోపదిశన్త్యేకే విస్మృత్య ప్రాగుదాహృతమ్ । మునివాసనివా
సే కిం ఘటేతారిష్టదర్శనమ్ ॥ ౩౧ ॥ దేవేఽవర్షతి కాశీశః శ్వఫల్కాయాగతాయ వై । స్వసుతాం గాన్దినీం ప్రాదా
త్తతోఽవర్షత్స్మ కాశిషు ॥ ౩౨ ॥ తత్సుతస్తత్ప్రభావోఽసావక్రూరో యత్ర యత్ర హ । దేవోఽభివర్షతే తత్ర నో
పతాపా న మారికాః ॥ ౩౩ ॥ ఇతి వృద్ధవచశ్శ్రుత్వా నైతావదిహ కారణమ్ । ఇతి మత్వా స మానీయ ప్రాహాక్రూ

ను వర్ణయన్తి ॥ తద్దూషయితుమనువదతి మునిః ॥ అక్రూరే ప్రోషిత ఇతి ॥ ప్రోషితే దేశాన్తరం గతే సతి - ద్వారకాస్థానాం జనానాం - శారీరా మానసా ఇత్యాధ్యాత్మికతాపకీర్తనం - తత్ర - శారీరా వ్యాధయః - మానసా ఆధయః - దైవికా ఇత్యాధిదైవికతాపోక్తిః - భౌతికా ఇత్యాధిభౌతికస్య ॥ ౩౦ ॥ ఇతీతి ॥ అపృష్టోఽక్రూరమానయామాసేత్యాదిః ఏవమన్యే ఋషయః ఉపదిశన్తీత్యనువాదః ॥ అథ తద్దూషయతి ॥ అఙ్గేతి ॥ అఙ్గ హే రాజన్ ప్రాగుదాహృతం - శ్రీకృష్ణమాహాత్మ్యం, యత్ర యత్ర భగవాన్వసన్ తత్ర తత్ర తాపత్రయసంభావనా నేత్యేవంవిధం - విస్మృత్య - ఉపదిశన్తీత్యర్థః - తదేవాహ ॥ మునివాసనివాస ఇతి ॥ మునీనాం స్వనివాసదేశేషు తాపత్రయనివర్తకానాం - వాసస్యాశ్రయభూతస్య శ్రీకృష్ణస్య - నివాసే సత్యపి - అరిష్టదర్శనం దుఃఖోత్ప్రేక్షణం - దుఃఖసంభావనాఽపి తియావత్ - కిం ఘటేత - న ఘటత ఏవేత్యర్థః ॥ ౩౧ ॥ అథాన్యదపి ఋషిమతం దూషయితుమనువదతి ॥ దేవ ఇత్యాదినా ॥ శ్రుత్వేత్యన్తేన ॥ శ్రుత్వేత్యనన్తరమక్రూరమానయామాసేతి శేషః ॥ వృద్ధవచః ప్రదర్శనమేవ దేవ ఇత్యాదినా - ఇతీత్యన్తేన ॥ పురా కిల - కాశిషు కాశీదేశేషు - దేవే పర్జన్యే - అవర్షతి సతి - తద్దేశాధిపతిస్తత్రాగతాయ - శ్వఫల్కాయ - స్వసుతాం - గాన్దినీం - దదౌ - తతః - స పర్జన్యః - తద్దేశేష్వవర్షత్ ॥ ౩౨ ॥ తత్సుతః శ్వఫల్కస్య సుతః - తత్ప్రభావః పితృతుల్యప్రభావో - అక్రూరో - యత్ర యత్ర - వసతి - తత్ర తత్ర - దేవో - అభివర్షతే - న తత్రోపతాపాః - మారికా అపమృత్యుహేతవశ్చ - సన్తి ॥ ౩౩ ॥ ఇత్యేవంవిధం - వృద్ధానాం - వచః - ఆకర్ణ్య - అక్రూరమానయామాసేతి ॥ తద్దూషయతి ॥ సత్యమేవం - తథాఽప్యేతావదేవ అక్రూరానవస్థానమాత్రమేవ - తత్ర వృష్ట్యాద్యుపతాపాద్యభావే చ - న కారణం - కిం తు - మణ్యవస్థానం చేతి ॥ ఇతి మత్వైరితి ॥ ఇత్యేవం సత్యక్రూరే దేశాన్తరస్థే సతీత్యర్థః - మత్వా - ఏతదక్రూరం - సమ్యగానీయ - ప్రాహ ॥ స్వాభిమతానయనకారణం తు - వక్ష్యమాణేన “ కిన్తు మామగ్రజస్సమ్యఙ్న ప్రత్యేతి మణిం ప్రతి ” ఇతి భగవద్వచనేనైవ స్ఫుటీభవిష్యతీత్యత్ర

నోక్తం ॥ యద్వా । అద్భుతచేష్టితో భగవాన్ అక్రూరానయనార్థం వ్యాజేన స్వనివాసభూతాయామపి ద్వారకాయాం తాపత్రయముత్పాద్య - అఙ్గ హే ఆర్య - హే సత్యభామే, అహో అక్రూరే ప్రోషితే సత్యత్రితాపా ఉపస్థితాః తథా హ్యన్యే జనాః ప్రాజ్ఞా యో దాహ్యతం మణిప్రభావ, మవిస్మృత్యైవముపదిశన్తి ॥ మునిర్మననశీలోఽక్రూర , స్తస్య మణియుక్తస్య నివాస స్తస్మిన్వా సే తత్సమీపనివాసదేశేఽపి - మణియుక్తాక్రూరనివాససమీపదేశే వృష్ట్యరిష్టదర్శనం - న ఘటత ఏవేత్యుక్త్వా తద్దైవదేవ ఇత్యాదిరూపం వృద్ధవచః శ్రుత్వా అక్రూరావస్థానమాత్రమేవ న కారణం కిన్తు మణేరపీత్యేవం రామాదివిశ్వాసార్థం వృద్ధవచశ్చ విమృశ్య దూతైరక్రూర మానయామాసేత్యాహ ॥ అక్రూర ఇత్యాదిభిః ॥ అస్మిన్పక్షే అవిస్మృత్యేతి చ్ఛేదః అరిష్టదర్శనమిత్యస్యానన్తరమిత్యుక్త్వేతి శేషః దేవోఽభివర్షతే తత్రేత్యస్య కాశీదేశేష్విత్యర్థః ॥ ౩౪ ॥ కథమిత్యత ఆహ ॥ పూజయిత్వేతి ॥ ఏనమక్రూరమభిభాష్య సంబోధ్య విజ్ఞాతాఖిలచిత్తజ్ఞః సర్వాభిప్రాయజ్ఞాః యే పురుషాః తే యేన విజ్ఞాతాః స తథా బుద్ధిమత్పురుషాన్తర్గతవేదీ మహాభాగవతస్యాస్య మయా దత్తేఽపి మణావపేక్షా నాస్త్యేవ తస్మాదాహూతో మణి నా సహైవాగత ఇతి జానన్నిత్యర్థః ॥ ౩౫ ॥ ఉక్తమేవాహ ॥ నన్వితి చతుర్భిః ॥ హే దానపతే అక్రూర స్యైవేదం నామాన్తరం స్యమన్తకమణిః శతధన్వనా త్వయి నిహితః అధునా ఆస్తే చ నోఽస్మాకం పూర్వమేవ శతధన్వనో వధాత్ప్రాగేవ విదితః ॥ ౩౬ ॥ తతః కిం మత ఆహ ॥ సత్రాజిత ఇతి ॥ అనపత్యత్వాదపుత్రకత్వాత్తస్య దుహితుః సుతా దౌహిత్రాస్తస్య అపస్తిలోదకాని పిణ్డాంశ్చ నినీయ దత్వా ఋణం విముచ్యాపాకృత్య అవశేషితం సర్వం దాయం రిక్థం గృహ్ణీయుః ఋణాపాకరణే యావదపేక్షితం తదతిరిక్తం సర్వమపుత్రస్య ధనం దౌహిత్రా గృహ్ణీయురితి శాస్త్రార్థ ఇత్య

రఞ్జనార్దనః ॥ ౩౪ ॥ పూజయిత్వాఽభిభాష్యైనం కథయిత్వా ప్రియాః కథాః । విజ్ఞాతాఖిలచిత్తజ్ఞః స్మయమాన ఉవాచ హ ॥ ౩౫ ॥ నను దానపతే న్యస్తస్త్వయ్యాస్తే శతధన్వనా । స్యమన్తకో మణిః శ్రీమాన్విదితః పూర్వమేవ నః ॥ ౩౬ ॥ సత్రాజితోఽనపత్యత్వాద్గృహ్ణీయుర్దుహితుస్సుతాః । దాయం నినీయాపః పిణ్డాన్విముచ్యర్ణం చ శేషితమ్ ॥ ౩౭ ॥ తథాఽపి దుర్ధరస్త్వన్యైస్త్వయ్యాస్తాం సువ్రతే మణిః । కిన్తు మామగ్రజస్సమ్యఙ్న ప్రత్యేతి మణిం ప్రతి ॥ ౩౮ ॥ దర్శయస్వ మహాభాగ బన్ధూనాం శాన్తిమావహ । అవిచ్ఛిన్నా మఖాస్తేఽద్య వర్తన్తే రుక్మవేదయః ॥ ఏవం సామభిరాలబ్ధశ్శ్వఫల్కతనయో మణిమ్ । ఆదాయ వాససాచ్ఛన్నం దదౌ సూర్యసమప్రభమ్ ॥ ౪౦ ॥ స్యమన్తకం దర్శయిత్వా జ్ఞాతిభ్యో రజ ఆత్మనః । ప్రమృజ్య పాణినా భూయస్తస్మై ప్రత్యర్పయత్ప్రభుః ॥ ౪౧ ॥ యస్త్వేతద్భగవత ఈశ్వరస్య విష్ణోర్వీర్యాఢ్యం వృజినహరం సుమఙ్గళం చ । ఆఖ్యానం పఠతి శృణోత్యనుస్మరేద్వా దుష్కీర్తిం దురితమపోహ్య యాతి శాన్తిమ్ ॥ ౪౨ ॥ ✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽

✽✽✽✽✽✽✽✽ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే దశమస్కన్ధే సప్తపఞ్చాశోఽధ్యాయః ✽✽✽✽✽✽✽✽

శ్రీశుక ఉవాచ । ఏకదా పాణ్డవాన్ద్రష్టుం ప్రతీతాన్పురుషోత్తమః । ఇన్ద్రప్రస్థం గతశ్శ్రీమాన్యుయుధానాదిభిర్వృ

ర్థః ॥ ౩౭ ॥ తథాఽపీతి ॥ తథాఽప్యేవం శాస్త్రార్థేఽపి మణిస్త్వయ్యేవాస్తాం తథైవ తిష్ఠతు న తు తద్దౌహిత్రైః గృహ్యత ఇత్యర్థః తత్ర హేతుం వదన్మణిమక్రూరం చ విశినష్టి । అన్యైర్ధర్తుమశక్యః సువ్రతే శోభనం వ్రతమాచారో యస్మిన్ తస్మిన్ త్వయి కిన్త్వగ్రజో రామః మణిం ప్రతి సమ్యఙ్న ప్రత్యేతి న విశ్వసితి మణిమహం తిరోధాపితవానిత్యాశఙ్కత ఇతి భావః అతో హే మహాభాగ్యవన్ దర్శయస్వ మణిమితి శేషః శాన్తిం చిత్తసమాధిమావహ సంపాదయ ॥ నాస్తీతి మా వోచ ఇత్యాహ । అవిచ్ఛిన్నా ఇతి ॥ యత స్తే స్వర్ణవేదయః సంతతా మఖా యజ్ఞాశ్చ వర్తన్తే ప్రవర్తన్తే అతోఽస్త్యేవేత్యనుమినోమీత్యర్థః ॥ ౩౯ ॥ ఏవమితి ॥ ఇత్థం సామోక్తిభిరాలబ్ధః హృది స్పృష్టః దదౌ కృష్ణాయేతి శేషః ॥ ౪౦ ॥ స్యమన్తకమితి ॥ విభుః శ్రీకృష్ణః జ్ఞాతిభ్యో రామాదిభ్యః ఆత్మనః స్వస్య రజః మిథ్యాభిశాపం ప్రమృజ్య అపాస్య పాణినా స్వహస్తేనైవ పునః తస్మై అక్రూరాయ మణిం ప్రత్యర్పయద్దదౌ ॥ ౪౧ ॥ ఉక్తాఖ్యానకథనశ్రవణస్మరణాదిఫలం వదన్నిగమయతి ॥ యస్త్వితి ॥ విష్ణోర్వీర్యైః ప్రభావప్రకాశనేనాఢ్యం యుక్తం వదతాం శృణ్వతాం స్మరతాం చ పాపహరం అనేనానిష్టనివర్తకత్వముక్తం సుమఙ్గళం మఙ్గళావహం చేత్యనేన ఇష్టప్రాపకత్వం యః పుమానేవంవిధమాఖ్యానం వదేచ్ఛృణుయాద్వా అనుస్మరేద్వా స దుష్కీర్తిం దురితం చ నిరస్య మనశ్శాన్తిం ముక్తిసాధనభూతాం యాతి ప్రాప్నోతి ॥ ౪౨ ॥ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే సప్తపఞ్చాశోఽధ్యాయః ✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽

అథ భగవతః కాళిన్దీమిత్రవిన్దానాగ్నజితీభద్రాలక్ష్మణానాం వివాహం వర్ణయత్యష్టపఞ్చాశత్తమేన తావత్కాళిన్దీవివాహోపోద్ఘాతమాహ ॥ ఏకదేత్యాదినా ॥ అథోపయేమ ఇత్యతః ప్రాక్తనేన ॥ ప్రతీతాన్ దృష్టా ఇతి శ్రుతానపి పునర్ద్రష్టుం పదగృ

హేసరైర్వృద్ధిప్రాప్తాన్-పాణ్డవాన్ - ద్రష్టుం- యుయుధానస్సాత్యకి-రాది ర్యేషాం, తైః - యదుభిః-పరివృతః-ఇన్ద్రప్రస్థం-య
యౌ ❋ ॥ ౧ ॥ ❋ దృష్ట్వేతి॥ పృథాయాః కున్త్యాః-అపత్యాని-వీరాః యుధిష్ఠిరాదయః - తమాగతం-కృష్ణం దృష్ట్వా-యుగప-
దుత్తస్థుః-యథా, ప్రాణాః ఇన్ద్రియాణి-ఆగతం-ముఖ్యం పఞ్చవృత్తిప్రాణ-మనూత్తిష్ఠన్తి, తద్వత్ ❋ ॥ ౨ ॥ ❋ పరిష్వజ్యేతి॥ ప్రీ
తాః-స్తమచ్యుత-మాలిఙ్గ్య - అచ్యుతస్యాఙ్గసఙ్గేన-హతాన్యే-నాంసి పాపాని-యేషాం-తే-పార్థాః-స్తస్య- సురాగేణసహి
తం-స్మితంయస్మిన్-తన్ముఖ-మవలోక్య-ముదంహర్షం ప్రాపుః ❋ ॥ ౩ ॥ ❋ యుధిష్ఠిరస్యేతి॥ పాదాభివన్దనం కృత్వా- తయోరధికవ
యస్త్వాదితి భావః - ఫల్గునం అర్జునం-పరిరభ్యాలిఙ్గ్య - తస్యతుల్యవయస్త్వాత్-యమాభ్యాం యమళాభ్యాం నకులసహదే
వాభ్యాం-అభివాదితః నమస్కృతః-తయోర్న్యూనవయస్త్వాదితి భావః ❋ ॥ ౪ ॥ ❋ పరమాసనమితి ॥ కృష్ణా ద్రౌపదీ-నవో
ఢా-నవమచిర-మూఢా వివాహితా-అతఏవ-కించి-ద్వ్రీడితా సతీ శనైః-ఆగత్య-కృష్ణ-మభ్యవన్దత నామ ❋ ॥ ౫ ॥ ❋ తత్రైవేతి॥
యథా కృష్ణ- స్తథా-సాత్యకిశ్చ - యథాయోగ్యం-పూజితః - బహుమతః-అభివన్దితశ్చ-నిషసాదోపవిష్టవాన్-తథా-ఽన్యే
చ యాదవః-పార్థైః-పూజితాః-కృష్ణం-పరిత-ఉపాసత ❋ ॥ ౬ ॥ ❋ పృథామితి॥ పృథాం కున్తీం సమభ్యేత్య-కృత మభివన్దనం-
యేన-సః, అతిస్నేహేనార్ద్రే సజలే, దృశౌ-యస్య, స్తయా , పృథయా, అభిరమ్భితః పరిష్వక్తః-పితృభగిన్యా పృథయా-పరి
పృష్టాః కుశలప్రశ్నవిషయాః, బాన్ధవా వసుదేవాదయో, యస్య సః-సస్నుషాం పుత్రభార్యాసహితాం, తాం పృథా-మాపృ

తః॥ ౧ ॥ దృష్ట్వా తమాగతం పార్థా ముకున్దమఖిలేశ్వరమ్। ఉత్తస్థుర్యుగపద్వీరాః ప్రాణా ముఖ్యమివాగతమ్॥ ౨ ॥
పరిష్వజ్యాచ్యుతం వీరా అఙ్గసఙ్గహతైనసః। సానురాగస్మితం వక్త్రం వీక్ష్య తస్య ముదం యయుః॥ ౩ ॥ యుధిష్ఠి
రస్య భీమస్య కృత్వా పాదాభివన్దనమ్। ఫల్గునం పరిరభ్యాథ యమాభ్యామభివాదితః॥ ౪ ॥ పరమాసనమాసీనం
కృష్ణా కృష్ణమనిన్దితా। నవోఢా వ్రీడితా కించిచ్ఛనైరేత్యాభ్యవన్దత॥ ౫ ॥ తత్రైవ సాత్యకిః పార్థైః పూజితశ్చాభివ
న్దితః। నిషసాదాసనేఽన్యే చ పూజితాః పర్యుపాసత॥ ౬ ॥ పృథాం సమాగత్య కృతాభివన్దనస్తయాఽతిహార్దా
ర్ద్రదృశాఽభిరమ్భితః। ఆపృష్టవాంస్తాం కుశలం సహస్నుషాం పితృష్వసారం పరిపృష్టబాన్ధవః॥ ౭ ॥ తమాహ
ప్రేమవైక్లబ్యరుద్ధకణ్ఠాఽశ్రులోచనా। స్మరన్తీ తాన్బహూన్క్లేశాన్క్లేశాపాయాత్మదర్శనమ్॥ ౮ ॥ తదైవ కు
శలం నోఽభూత్సనాథాస్తే కృతా వయమ్। జ్ఞాతీన్నస్స్మరతా కృష్ణ భ్రాతా మే ప్రేషితస్త్వయా॥ ౯ ॥ న తేఽస్తి
స్వః పర ఇతి విశ్వస్య సుహృదాత్మనః। తథాఽపి స్మరతాం సర్వాన్క్లేశాన్హంసి హృది స్థితః॥ ౧౦ ॥ యుధిష్ఠిర ఉ
వాచ ॥ కిం న ఆచరితం శ్రేయో న వేదాహమధీశ్వర। యోగేశ్వరాణాం దుర్దర్శో యన్నో దృష్టః కుమేధసామ్॥ ౧౧॥
ఇతి వై వార్షికాన్మాసాన్రాజ్ఞా సోఽభ్యర్థితస్సుఖమ్। జనయన్నయనానన్దమిన్ద్రప్రస్థౌకసాం విభుః॥ ౧౨ ॥ ఏకదా

ష్టవాన్ కుశలం పప్రచ్ఛ ❋ ॥ ౭ ॥ ❋ తమితి॥ ప్రేమ్ణా-వైక్లబ్యమధార్ష్ట్యం - తేన, రుద్ధః, కణ్ఠో, యస్యాః, సా, అశ్రు, లోచనయోః-
యస్యాస్సా - పృథా-తాన్ భూతపూర్వాన్ క్లేశాన్స్మరన్తీ , క్లేశాపాయాయాత్మానం దర్శయతీతి తథా , తం - కృష్ణం ఆ
హ ❋ ॥ ౮ ॥ ❋ ఉక్తిమేవాహ॥ తదైవేతి॥ నోఽస్మాకం, కుశల, మభూత్, తథా, వయం-తే త్వయా-సనాథాశ్చ, కృతాః-కదా-
యదా, జ్ఞాతీన్ బన్ధూన్-నోఽస్మాన్-స్మరతా, త్వయా-మమ భ్రాతా అక్రూరః, ప్రేషితః ❋ ॥ ౯ ॥ ❋ జ్ఞాతీనిత్యనేన ప్రాప్తాం మ
మతాం వారయితుమాహ ॥ నేతి ॥ తేతవ-స్వః-పర-ఇతిచ-భ్రాన్తి-ర్నాస్తి-తత్ర హేతుః-విశ్వస్యేతి-జగత-స్సుహృచ్చ-ఆత్మా
అన్తరాత్మా చ, తస్య-కథం తర్హి యుష్మాన్ స్మరామీత్యత ఆహ॥ తథాపీతి॥ స్వపరభ్రాన్త్యభావేఽపి-స్మరతాం భక్తానాం-హృది,
స్థిత-స్త్వం-శశ్వత్సదా-క్లేశాన్-హంసి నాశయసి ❋ ॥ ౧౦ ॥ ❋ అథ యుధిష్ఠిరః ప్రాహ॥ కిమితి॥ హే అధీశ్వర, అస్మాభిః , కిం-పుణ్యం,
చరితం కృత-మితి, న వేద్మి, కృతం పుణ్య మీదృశమితి న వేద్మి కిన్తు, సామాన్యతో మహత్పుణ్యం కృతమేవేతి తు వేద్మీతి భావః - కుతః-
యత్ యస్మాత్, యోగీశ్వరాణామపి-ద్రష్టు, మశక్యో-భవాన్, కుమేధసాం విషయాసక్తచిత్తానామస్మాకం-దృష్టః ❋ ॥ ౧౧ ॥ ❋ ఇతీతి॥
ఇత్థం-రాజ్ఞా యుధిష్ఠిరేణా-భ్యర్థితో బహుమతః, స భగవాన్, వార్షికాన్-మాసాన్, సుఖం యథా తథా, న్యవసదితి శేషః ❋ ॥ ౧౨ ॥ ❋
కాళిన్దీదర్శనప్రసఙ్గమాహ॥ ఏకదేతి॥ తత్రైకదా , విజయోఽర్జునః, వానరో హనూమత్ప్రతికృతిః , ధ్వజే యస్మిన్-తం, రథమారు
హ్య-అక్షయా అక్షీణౌ, సాయకా, యయో,స్తౌ, తూణౌ ఇషుధీ చాదాయ, సన్నద్ధః కవచితః - కృష్ణేన సహితో, విహర్తుం-నిర్జ
నం, వనం, ప్రావిశత్, వ్యాళాస్సర్పాః, గజా వా, అయం వక్ష్యమాణకథాయాః « యదా చక్రష్ణస్సందిష్ట ,, ఇత్యాదికాయాః

పార్థైర్యవృత్తాన్తః, ఖాణ్డవదహనాత్పూర్వం గాణ్డీవప్రాప్త్యనుపపత్తేః ❁ ॥ ౧౩ ॥ ౧౪ ॥ ❁ తత్రేతి॥ తత్ర వనే, శరైః-వ్యాఘ్రాదీ-నవిధ్యజ్జఘాన ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ తానితి॥ తత్ర, మేధ్యాన్-కర్మార్హాన్-మృగాన్, రాజ్ఞే యుధిష్ఠిరాయ, కిఙ్కరాః, నిన్యుః ప్రాపయామాసుః- భవిష్యదర్థత్వశఙ్కాం వ్యుదస్యతి, పర్వణ్యుపాగత ఇతి - పర్వప్రయుక్తకర్మణ్యుపస్థితే సతీత్యర్థః, తతః, తృట్పరీతః క్షుత్తృడ్భ్యాం అశనాయాపిపాసాభ్యాం, పరిశ్రాన్తో-బీభత్సుః అర్జునః, యమునాం, జగామ ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ ఉపస్పృశ్య స్నాత్వా, మహారథౌ కృష్ణార్జునౌ, విశదం నిర్మలం, వారి జలం-పీత్వా, చారు సున్దరం దృశ్యత ఇతి తథా, తాం, చరన్తీం, కాంచిత్కన్యాం, దదృశతుః ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ తామితి॥ సఖ్యా కృష్ణేన, ప్రేషితః, ఫల్గునోఽర్జునః శోభనా-ద్విజాః దన్తాః, యస్యాః, రుచిరమాననం యస్యాః, తాం, వరమాకాఙ్క్షన్తీమివ స్థితాం-ప్రమదోత్తమాం, పప్రచ్ఛ ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ ప్రశ్నమేవాహ॥ కా త్వమితి ॥ కస్యాసి కస్య సంబన్ధిన్యసి, కిం కర్తుమిచ్ఛసి, అహం తు, పతిమిచ్ఛన్తీం-కన్యాం-త్వాం, మన్యే, హే శోభనే కథయ ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ అహమితి॥ సవితురాదిత్యస్య, దుహితేతి కస్యాసీత్యస్యోత్తరం, కిం చికీర్షసీత్యస్యోత్తరమాహ॥ పతిమిత్యాది ॥ వరేణ్యం వరణీయం-విష్ణుం-పతిం-కామయమానా-పరమం-తపః ఆస్థితా ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ బహుషు సత్సు కిం విశేషేణ విష్ణుమేవ కామయస ఇత్యత ఆహ॥ నాన్యమితి ॥ హే వీర-తం విష్ణుం, ఋతే వినా, అన్యం, న వృణే తత్ర హేతుం వదన్ తం విశినష్టి, శ్రియో నికేతనం ఆశ్రయం, శ్రీర్హి

రథమారుహ్య విజయో వానరధ్వజమ్ । గాణ్డీవం ధనురాదాయ తూణీ చాక్షయసాయకౌ ॥ ౧౩ ॥ సాకం కృష్ణేన సన్నద్ధో విహర్తుం విజనం వనమ్ । బహువ్యాళమృగాకీర్ణం ప్రావిశత్పరవీరహా ॥ ౧౪ ॥ తత్రావిధ్యచ్ఛరైర్వ్యాఘ్రాన్సూకరాన్మహిషాన్రురూన్ । శరభాన్గవయాన్ఖడ్గాన్హరిణాన్శశశల్యకాన్ ॥ ౧౫ ॥ తాన్నిన్యుః కిఙ్కరా రాజ్ఞే మేధ్యాన్పర్వణ్యుపాగతే । తతః తృట్పరిశ్రాన్తో బీభత్సుర్యమునామగాత్ ॥ ౧౬ ॥ తత్రోపస్పృశ్య విశదం పీత్వా వారి మహారథౌ । కృష్ణౌ దదృశతుః కన్యాం చరన్తీం చారులోచనామ్ ॥ ౧౭ ॥ తామాసాద్య వరారోహాం సుద్విజాం రుచిరాననామ్ । పప్రచ్ఛ ప్రేషితః సఖ్యా ఫల్గునః ప్రమదోత్తమామ్ ॥ ౧౮ ॥ కా త్వం కస్యాసి సుశ్రోణి కుతో వా కిం చికీర్షసి । మన్యే త్వాం పతిమిచ్ఛన్తీం కన్యే కథయ శోభనే ॥ ౧౯ ॥ కాళిన్ద్యువాచ ॥ అహం దేవస్య సవితుర్దుహితా పతిమిచ్ఛతీ । విష్ణుం వరేణ్యం వరదం తపః పరమమాస్థితా ॥ ౨౦ ॥ నాన్యం పతిం వృణే వీర తమృతే శ్రీనికేతనమ్ । తుష్యతాం మే స భగవాన్ముకున్దోఽనాథసంశ్రయః ॥ ౨౧ ॥ కాళిన్దీతి సమాఖ్యాతా వసామి యమునాజలే । నిర్మితే భవనే పిత్రా యావదచ్యుతదర్శనమ్ ॥ ౨౨ ॥ తథాఽవదద్గుడాకేశో వాసుదేవాయ సోఽపి తామ్ । రథమారోప్య తద్విద్వాన్ధర్మరాజముపాగమత్ ॥ ౨౩ ॥ యదా చ కృష్ణః సందిష్టః పార్థానాం పరమాద్భుతమ్ । కారయామాస నగరం విచిత్రం విశ్వకర్మణా ॥ ౨౪ ॥ భగవాంస్తత్ర నివసన్స్వానాం ప్రియచికీర్షయా । అగ్నయే ఖాణ్డవం దాతుమర్జునస్యాస సారథిః ॥ ౨౫ ॥ సోఽగ్నిస్తుష్టో ధనురదాద్ధయాన్ శ్వేతాన్రథం నృప । అర్జునాయాక్షయౌ తూణౌ వర్మ చాభేద్యమస్త్రిభిః ॥ ౨౬ ॥ మయశ్చ మోచితో వహ్నేః సభాం సఖ్య ఉపాహరత్ । యస్మిన్దుర్యోధనస్యాసీజ్జలస్థలమతిభ్రమః ॥ ౨౭ ॥ స తేన సమనుజ్ఞాతః సుహృద్భిశ్చానుమోదితః । ఆయయౌ ద్వారకాం భూయః సాత్యకిప్రముఖైర్వృతః ॥ ౨౮ ॥ అథోపయేమే కాళిన్దీం సుపుణ్యర్త్వృక్ష ఊర్జితే । వితన్వన్పరమానన్దం

సర్వోత్తమం తమేవాశ్రితవతీ, అతోఽహమపి తమేవ-వృణే, ఇతి భావః, దుర్లభస్స కథం త్వదిచ్ఛామాత్రేణ లభ్యేత ఇత్యత ఆహ॥ తుష్యతామితి॥ తత్ర హేతుః, అనాథానామన్యనాథానాం సంశ్రయః ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ అథ కా త్వమిత్యస్యోత్తరమాహ॥ కాళిన్దీతి॥ పిత్రా సవిత్రా-యావ-దచ్యుతస్య శ్రీకృష్ణస్య, దర్శనం-తావ-న్నివసామి ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ తథేతి॥ గుడాకేశోఽర్జునః, వాసుదేవార్థం, తాం కన్యాం, రథ-మారోప్య-తద్భగవదభిప్రేతం-జానన్ ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ అథార్జునాయ గాణ్డీవాదిప్రదానాత్మకం భగవచ్చేష్టితమాహ ॥ యదా చేతి ॥ సన్దిష్టః ఆదిష్టః, పార్థైరితి విభక్తివిపరిణామః-కృష్ణః ప్రయోజకకర్తా-విచిత్రం నానావిధశిల్పోపేతం, అత్యాశ్చర్యం, నగరం-పార్థానామావాసార్థం, కారయామాస ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ తదా-స్వానాం, ప్రియం కర్తుమిచ్ఛయా-తత్ర నగరే నివసన్, అగ్నయే-ఖాణ్డవం నామ వనం-దాతు-మర్జునస్య-సారథిర్బభూవ ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ స ఇతి॥ స దగ్ధఖాణ్డవోఽగ్నిః, అత ఏవ-తుష్టః, హే నృప, అర్జునాయ-ధనురాదీన్-దదౌ, అస్త్రిభిరస్త్రధారిభి-రభేద్యం, వర్మ కవచమ్ ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ మయశ్చేతి॥ మయః ఖాణ్డవవనవాసీ-వహ్నేస్సకాశా-న్మోచితః సఖ్యే అర్జునాయ-సభా-ముపాహరద్దదౌ॥ తాం విశినష్టి॥ యస్యామితి ॥ యస్యాం సభాయాం-జలస్థలమతిభ్రమః-జలే స్థలబుద్ధిః-స్థలే జలబుద్ధిః, ఇత్యేవంవిధో-యో-భ్రమః-స-బభూవ ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ స ఇతి సకృష్ణః- తేనార్జునేన-సమనుజ్ఞాతః-సుహృద్భిర్యుధిష్ఠిరాదిభిః-అనుమోదితశ్చ, భూయః పునః ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁ అథేతి॥ ఊర్జితే గ్రహబలవతి-సుపుణ్యమనుకూల-మృతుం నక్షత్రం-యస్మిన్-తస్మిన్ సుముహూర్తే, స్వానాం-ద్వారకౌకసాం-పరమానన్దం-విస్తారయన్.

పరమం-మఙ్గళం,యస్య సః-వివాహితవాన్ ❁ ॥౨౯॥ ❁ అథపఞ్చమంమిత్రవిన్దావివాహంప్రస్తౌతి ॥ విన్దానువిన్దావితి ॥ ఆవన్త్యావవన్తిరాజౌ-దుర్యోధనవశందుర్యోధనాధీనతాం,అనుగచ్ఛత ఇతితథా-తౌ-న్యషేధతాంన్యవారయతామ్ ❁ ॥౩౦॥ ❁ రాజాధిదేవ్యా ఇతి ॥ తథా-భగవాన్ పితృష్వసుఃస్వపితృభగిన్యాః - రాజాధిదేవ్యాః,తనయాం రాజ్ఞాం, పశ్యతాంసతామేవ-హే రాజన్,ప్రసహ్య,హృతవాన్ ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁ అథషష్ఠం నాగ్నజితీవివాహమనువర్ణయతి॥ కౌసల్యఃకోసలదేశాధిపతిః, అయోధ్యాధిపతిరిత్యర్థః,తస్య,దేవికా నిమతీ,సత్యానామ-కన్యా- అభూత్ , అన్వర్థంనామాన్తరమప్యాహ ॥ నాగ్నజితీతి॥ నగ్నజితోఽపత్యంస్త్రీ ,తథా-హేనృప ❁ ॥ ౩౨ ॥ ❁ నేతి ॥ ఖలాన్ దుర్వృత్తాన్-వీరాణాం,గన్ధమపినసహన్త ఇతితథా, తాన్-సోఢుమశక్యాన్ గోవృషాన్,యో-జయతి-తేన-లభ్యాం . తాంనాగ్నజితీం-తాన్గోవృషాన్ , అజిత్వా- గా అనుధావమానానితిగోశబ్దాభిప్రాయః,వోఢుముద్వోఢుం,న శేకుఃనప్రబభూవుః ❁ ॥ ౩౩ ॥ ❁ తామితి॥ఏవంస్థితే-భగవాన్-తాం, వృషజితైవ-లభ్యాం,శ్రుత్వా,కౌసల్యపురమయోధ్యాం జగామ ❁ ॥ ౩౪ ॥ ❁ సఇతి॥ ప్రత్యుత్థానా-సనాదిభిః,మహతా,అర్హణేనపూజాసాధనేన.పూజయ-న్ననుమోదితశ్చభగవన్తమాహ ❁ ॥ ౩౫ ॥ ❁ ఉక్తింవివక్షుస్తావన్నాగ్నజిత్యాత్సాహమనువర్ణయతి ॥ వరమితి ॥ నరేన్ద్రకన్యా,చకమేఅకామయత-కిమితి- అయమేవ-మమ-పతిర్భూయాత్-కథంమదిచ్ఛామాత్రేణభూయాదితిస్వయమేవాశఙ్క్యకామయతే ॥ మేమమ - శిషః-కామాఃఅమలాః-నిర్విఘ్నాః-సత్యాస్సన్తీశ్చేద్యథార్థాశ్చే-

---

స్వానాంపరమమఙ్గళమ్ ॥ ౨౯ ॥ విన్దానువిన్దావావన్త్యౌదుర్యోధనవశానుగౌ । స్వయంవరేస్వభగినీంకృష్ణేసక్తాంన్యషేధతామ్॥ ౩౦ ॥ రాజాధిదేవ్యాస్తనయాంమిత్రవిన్దాంపితృష్వసుః । ప్రసహ్యహృతవాన్కృష్ణోరాజన్రాజ్ఞాంప్రపశ్యతామ్॥ ౩౧ ॥నగ్నజిన్నామకౌసల్యఆసీద్రాజాఽతిధార్మికః । తస్యసత్యాఽభవత్కన్యాదేవీనాగ్నజితీనృప॥ ౩౨ ॥ తాంనశేకుర్నృపావోఢుమజిత్వాసప్తగోవృషాన్ । తీక్ష్ణశృఙ్గాన్సుదుర్ధర్షాన్వీరగన్ధాసహాన్ఖలాన్ ॥ ౩౩ ॥ తాంశ్రుత్వావృషజిల్లభ్యాంభగవాన్సాత్వతాంపతిః । జగామకౌసల్యపురంసైన్యేనమహతావృతః॥ ౩౪ ॥సకోసలపతిఃప్రీతః ప్రత్యుత్థానాసనాదిభిః। అర్హణేనాపిగురుణాపూజయన్ప్రతినన్దితః॥ వరంవిలోక్యాభిమతంసమాగతంనరేన్ద్రకన్యాచకమేరమాపతిమ్ । భూయాదయంమేపతిరాశిషోఽమలాః కరోతుసత్యాయదిమేధృతవ్రతా॥ ౩౬ ॥అర్చితంపునరిత్యాహనారాయణజగత్పతే। ఆత్మానన్దేనపూర్ణస్యకరవాణికిమల్పకః॥ ౩౭ ॥యత్పాదపఙ్కజరజశ్శిరసాబిభర్తిశ్రీరబ్జజస్సగిరిశస్సహలోకపాలైః। లీలాతనూస్స్వకృతసేతుపరీప్సయాయఃకాలేదధత్సభగవాన్మమకేనతుష్యేత్॥౩౮॥శ్రీశుకఉవాచ ।తమాహభగవాన్కృష్ణఃకృతాసనపరిగ్రహః । మేఘగమ్భీరయావాచాసస్మితంకురునన్దన॥౩౯॥శ్రీభగవానువాచ ॥ నరేన్ద్రయాచ్ఞాకవిభిర్విగర్హితారాజన్యబన్ధోర్నిజధర్మవర్తినః।తథాఽపియాచేతవసౌహృదేచ్ఛయాకన్యాంత్వదీయాంనహిశుల్కదావయమ్॥ ౪౦॥రాజోవాచ॥కోఽన్యస్తేఽభ్యధికోనాథకన్యాయా ఈప్సితోవరః । గుణైకధామ్నోయస్యా

కరోతు-భగవానితి శేషః ॥ తత్రహేతుముద్భావయతి ॥ యద్యహం ధృతవ్రతంయయాసా - కృతవ్రతా - భవేయమిత్యర్థః ❁ ॥ ౩౬ ॥ ❁ అథోక్తిమాహ ॥ అర్చితమితి॥ యద్యపికోసలపతిః ప్రాగాహేత్యనేనైవాస్యరాజ్ఞోక్తత్వలాభస్తథాఽపి-వరమిత్యాదినావ్యవహితత్వాదర్చితమాహేత్యుక్తం - పునశ్శబ్దోవాక్యాలఙ్కారే - హే నారాయణ - హే జగత్పతే స్వానన్దేనైవ - పూర్ణస్య - తవ - అల్పకః తుచ్ఛోఽహం - కిం - కరవాణి - నకిమపి ప్రత్యుపకర్తుం శక్తఇత్యర్థః ॥ యద్వా ॥ కింకరవాణకింకరోఽహం - అత - ఆజ్ఞాపయేత్యర్థః - ఆత్మనస్స్వాభావికకింకరతాంద్యోతయితుంనారాయణేత్యాదిసంబోధనం - ఆత్మానన్దేనపూర్ణస్యేతివిశేషణంచేత్యపగన్తవ్యం ❁ ॥ ౩౭ ॥ ❁ అథపరత్వం వ్యనక్తి॥ యత్పాదేతి ॥ అబ్జజో బ్రహ్మా-స-రుద్రః-లోకపాలైశ్చ- సహితః -శ్రీఃలక్ష్మీశ్చ,శిరసా-యస్యతవ-పాదపఙ్కజరజో బిభర్తి ఏకవచనంప్రత్యేకాభిప్రాయకం - నాహంనారాయణః- కింతు-యదుష్వన్యతమ-ఇత్యతఆహ ॥ లీలాతనూరితి॥ స్వేన త్వయా-కృతాః-యే-ధర్మసేతవోధర్మమర్యాదాః-తేషాం-పరిత్రాణేచ్ఛయా-కాలేధర్మజ్ఞానహానికాలే - లీలాతనూఃలీలావిగ్రహాన్ అనేనాకర్మవశ్యత్వముక్తం-దధత్బిభ్రాణః-అనేననారాయణఏవసన్ధర్మపరిత్రాణాయయదుష్వవతీర్ణ ఇతి లబ్ధం-ఏవంవిధో-భగవాన్-మమ-కేనకైంకర్యేణ-తుష్టోభవేత్ ❁ ॥ ౩౮ ॥ ❁ తమితి ॥ కృత-ఆసనపరిగ్రహో - యేన-సకృష్ణః-తంకౌసల్యం-హేకురునన్దన-స్మితేనసహితం-యథా-తథా-ప్రాహ ❁ ॥ ౩౯ ॥ ❁ ఉక్తిమేవాహ ॥ నరేన్ద్రేతి॥ హేనరేన్ద్ర యద్యపి స్వధర్మనిరతస్య రాజన్యబన్ధోఃక్షత్రియస్య యాచ్ఞా-విగర్హితానిన్దితా - ప్రతిషిద్ధేతియావత్-తథాపి సౌహృదేచ్ఛయా త్వద్బన్ధుత్వేచ్ఛయా-త్వదీయాం-కన్యాం- యాచే - శుల్క-దాః ద్రవ్యాదిప్రదాః-న భవామః ❁ ॥ ౪౦ ॥ ❁ ఇత్థముక్తఆహనగ్న

జిత్కఇతి ॥ హేనాథ-తేత్వత్తః,అభ్యధికః-కన్యాయా-ఈప్సితో-వరః-కోవాఽస్తి - సన్తిబహవఇత్యతోవిశినష్టి॥గుణైకఇతి॥ గుణానాంకల్యాణానా-మేకమేవ-ధామస్థానం-తథాభూతాత్ - యస్యేత్యపేక్షయాషష్ఠ్యన్తంవా- యస్యతవా-ఙ్గేవక్షసి-శ్రీర్లక్ష్మీరనపాయుసీ నివసతి ❀ ॥ ౪౧ ॥ ❀కిన్త్వితి-హేసాత్వతర్షభ-సమయఃభాషాబన్ధనం-కిమర్థం-పుంసాం-వరత్వేనాగతానాం సాఽపికిమర్థేత్యత్రాహ-కన్యాయా- వరః-అనురూప-స్తత్పరీప్సయాహేతుభూతయా ❀ ॥ ౪౨ ॥ ❀కోఽసౌసమయ ఇత్యత్రతంవక్తుంతావత్తత్రాన్యైషా మసమర్థతామాహ ॥ సప్తేతి ॥ హేవీర-దుర్దాన్తాఃఅశిక్షితాః-దురవగ్రహాఃఅపరాయత్తాః-తత్రసిదర్శనమాహ॥ఏతైరితి॥ఏతైఃగోవృషైః-భిన్నాని-గాత్రాణి-యేషాం-తథా - బభూవుః-ఏతానోగృహ్ణాతితస్యేయంకన్యేతిభావః ❀ ॥ ౪౩ ॥ ❀యదీతి ॥ అతో-యదీ-మే-వృషా- స్త్వయా - నిగృహీతా-స్స్యుస్తర్హి-భవానేవ-మమ-దుహితు-రభిమతో-వరః ❀ ॥ ౪౪ ॥ ❀ఏవమితి ॥ పరికరముత్తరీయాదికం-లీలయైవేత్యనేనశ్రమాభావఉక్తః-తాన్వృషాన్ న్యగృహ్ణాత్ ❀ ॥ ౪౫ ॥ ❀బధ్వేతి॥దామభీరజ్జుభిః-భగ్నాఃదర్పాయేషాం-అతఏవ-హతం-ఓజోబలం-యేషాం,తాన్-వృషాన్ బధ్వా-వ్యచకర్షఆకృష్టవాన్-యథా-బాలో-బద్ధాన్ - దారుమయాన్ , వృషాన్, వికర్షతి తద్వత్ ❀ ॥ ౪౬ ॥ ❀తతఇతి ॥ తతో - వృషగ్రహణాత్ - ప్రీతఃపూర్వమేవప్రీతఃతతస్సుతరాంప్రీత ఇత్యర్థః - విస్మితశ్చ - రాజానగ్నజిత్ - ప్రభుః శ్రీ

గ్రైశ్రీర్వసత్యనపాయినీ ॥ ౪౧ ॥ కిన్త్వస్మాభిఃకృతఃపూర్వంసమయస్సాత్వతర్షభ । పుంసాంవీర్యపరీక్షార్థంకన్యావరపరీప్సయా ॥ ౪౨ ॥ సప్తైతేగోవృషావీరదుర్దాన్తాదురవగ్రహాః।ఏతైర్భగ్నాస్సుబహవోభిన్నగాత్రానృపాత్మజాః ॥ ౪౩ ॥ యదీమేనిగృహీతాస్స్యుస్త్వయైవయదునన్దన। వరోభవానభిమతోదుహితుర్మేశ్రియఃపతే ॥ ౪౪ ॥ ఏవంసమయమాకర్ణ్యబధ్వా పరికరంవిభుః । ఆత్మానంసప్తధాకృత్వా న్యగృహ్ణాల్లీలయైవతాన్ ॥ ౪౫ ॥ బధ్వాతాన్దామభిశ్శౌరిర్భగ్నదర్పాన్హతౌజసః । వ్యచకర్షతథాబధ్వాబాలోదారుమయాన్యథా ॥ ౪౬ ॥ తతఃప్రీతస్సుతాంరాజాదదౌకృష్ణాయవిస్మితః। తాంప్రత్యగృహ్ణాద్భగవాన్విధివత్సదృశీంప్రభుః ॥ ౪౭ ॥ రాజపత్న్యశ్చదుహితుఃకృష్ణంలబ్ధ్వాప్రియంపతిమ్ । లేభిరేపరమానన్దంజాతశ్చపరమోత్సవః ॥ ౪౮ ॥ శఙ్ఖభేర్యానకానేదుర్గీతవాద్యద్విజాశిషః । నరానార్యః ప్రముదితాస్సువాసస్స్రగలఙ్కృతాః ॥ ౪౯ ॥ దశధేనుసహస్రాణిపారిబర్హమదాద్విభుః । యువతీనాంత్రిసాహస్రంనిష్కగ్రీవసువాససామ్ ॥ ౫౦ ॥ నవనాగసహస్రాణినాగాచ్ఛతగుణాన్రథాన్ । రథాచ్ఛతగుణానశ్వానశ్వాచ్ఛతగుణాన్నరాన్ ॥ ౫౧ ॥ దంపతీరథమారోప్యమహత్యాసేనయావృతౌ । స్నేహక్లిన్న❀హృదయోయాపయా†మాసకోసలః ॥ ౫౨ ॥ శ్రుత్వైతద్రురుధుర్భూపానయన్తంపథికన్యకామ్ । భగ్నవీర్యాస్సుదుర్ధర్షాయదుభిర్గోవృషైఃపురా ॥ ౫౩ ॥ తానస్యతశ్శరవ్రాతాన్బన్ధుప్రియకృదర్జునః । గాణ్డీవీకాలయామాససింహఃక్షుద్రమృగానివ ॥ ౫౪ ॥ పారిబర్హముపానీయద్వారకామేత్యసత్యయా । రేమేయదూనామృషభోభగవాన్దేవకీసుతః ॥ ౫౫ ॥ శ్రుతకీర్తేస్సుతాంభద్రాముప

కృష్ణః-సదృశీంఅనురూపాం-తాంకన్యాం-యథావిధి-ప్రత్యగృహ్ణాదుపయేమఇత్యర్థః ❀ ॥ ౪౭ ॥ ❀రాజపత్న్యఇతి ॥ దుహితుః-ప్రియం-పతిం-లబ్ధ్వా-రాజపత్న్యః-పరమానన్దం-ప్రాపుః-తదా-మహా-నుత్సవశ్చా-సీత్ ❀ ॥ ౪౮ ॥ ❀ఉత్సవమేవప్రపఞ్చయతి ॥ శఙ్ఖేతి ॥ నేదుఃదధ్వనుః-తదా-గీతయుక్తాని- వాద్యాని-ద్విజానాం-ఆశిషఆశీర్వాదాశ్చ-నేదుః-శోభనై-ర్వాసోభిః . స్రగ్భిశ్చ-అలఙ్కృతా-ఆసన్నితి శేషః ❀ ॥ ౪౯ ॥ ❀విభుర్నగ్నజిత్ - దశధేనూనాం-సహస్రాణి-పారిబర్హముపాయనమదాత్-నిష్కగ్రీవా-స్సువాససశ్చ-తాసాం-యువతీనాందాసీనాం త్రిసహస్ర-మదాదిత్యనుషఙ్గః ❀ ॥ ౫౦ ॥ ❀నాగానాం గజానాం-సహస్రాణి-నాగాత్ నాగేభ్యః-శతగుణంశతగుణాన్నవలక్షాణి- రథాన్రథాద్రథేభ్యః-శతగుణాన్నవపద్మాన్, అశ్వాన్-నరాన్భృత్యాన్ ❀ ॥ ౫౧ ॥ ❀దంపతీఇతి ॥ దంపతీనగ్నజిద్భార్యేతదా - రథ-మారోప్య,సభార్యం-కృష్ణమితిశేషః-స్నేహేన-ప్రక్లిన్నమార్ద్రం-హృదయం,యయో-స్తౌ-యాపయామాసతుఃగమయామాసతుః - యాపయామాసకోసల ఇతిపాఠేస్నేహప్రక్లిన్నహృదయఇతిపాఠ్యం-దంపతీనాగ్నజితీశ్రీకృష్ణౌ ❀ ॥ ౫౨ ॥ ❀శ్రుత్వేతి ॥ ఏతద్భగవతోయానం-శ్రుత్వా-యదుభిర్గోవృషైశ్చ-సప్తభి-ర్భగ్నంవీర్యంయేషాం-తథాభూతాఅపి-దుర్ధర్షాః .కన్యకాంనయన్తం-కృష్ణం-పథిరురుధుః ❀ ॥ ౫౩ ॥ ❀తానితి ॥ శరసమూహాన్-సస్యతఃక్షిపతః- ప్రయుఞ్జానానితియావత్ - తాన్భూపాన్-బన్ధూనాంకృష్ణాదీనాం , ప్రీతికృదర్జునః-గాణ్డీవిధృతగాణ్డీవః , కాలయామాసపలాయయాంచక్రే , యథా , క్షుద్రమృగాన్,సింహస్తద్వత్ ❀ ॥ ౫౪ ॥ ❀పారిబర్హం-శ్వశురదత్త-మేత్యఆగత్య , సత్యయానాగ్నజిత్యాసహ ❀ ॥ ౫౫ ॥ ❀అథస్తమంవివాహ

౫౨ ॥ శ్లో❀పా ॥ హృదయా   ౫౨ ॥ శ్లో † పా ॥ మాసతుస్తదా.

మాహ ॥ శ్రుతకీర్తేరితి ॥ సన్తర్దన-ఆదిర్యేషాం,తైః-భ్రాతృభిః-దత్తాం-కైకయస్యాపత్యభూతాం, స్వపితృష్వసుఃశ్రుతకీర్తేస్సుతాం-భద్రాంనామ-కన్యా-ముపయేమే ❀ ॥ ౫౬ ॥ ❀ అష్టమంవివాహమాహ॥ సుతామితి ॥ మద్రదేశాధిపతేః, సుతాం శుభైః-లక్షణై-ర్యుక్తాం,లక్ష్మణాంనామ-కన్యాం,స్వయంవరే, అసహాయఏవసన్ , జహార , యథా,సుపర్ణోగరుత్మాన్,సుధాం,తద్వత్ ❀ ॥ ౫౭ ॥ ❀ ఇత్థంప్రధానపత్నీరుక్త్వాఽథాన్యాఅప్యాహ ॥ అన్యాశ్చేతి॥ కాస్తాఇత్యత ఆహ ॥ భౌమమితి॥ భౌమంనరకాసురం,హత్వా,తన్నిరోధా,దానీతాః ❀ ॥ ౫౮ ॥ ❀ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాందశమస్కన్ధేఅష్టపఞ్చాశత్తమోఽధ్యాయః ❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀

భౌమంహత్వాతన్నిరోధాదాహృతా ఇత్యుక్తం - తద్విస్తరబుభుత్సయాపృచ్ఛతిరాజా ॥ యథేతి ॥ యేనభౌమేన-తాఃస్త్రియో-నిరుద్ధాః సభౌమః యథా యేనప్రకారేణ - హతః, చకారాద్యేనకారణేనేత్యపిబోద్ధవ్యం-త - దాచక్ష్వవ్యాఖ్యాహి ❀ ॥ ౧ ॥ ❀ ఆచష్టే॥ఇన్ద్రేణేతి॥ఇన్ద్రేణ- భౌమచేష్టితం-జ్ఞాపితస్సన్-ప్రాగ్జ్యోతిషపురం-యయౌ-ఇతిసంబన్ధః-కథంభూతేన - హృతంభౌమేనహృతం-ఛత్రం - యస్య - తేన - లోకపాలప్రధానత్వాదిన్ద్రస్యవరుణచ్ఛత్రహరణేఽపితస్యైవమానభఙ్గఇతితథోక్తం-హృతేకుణ్డలేయస్యాస్సా-బన్ధుర్మాతాఅదితి - ర్యస్య- తేన-హృత - మమరాద్రిస్థానంమణిపర్వతాత్మకం-యస్య-తేన - సత్యభామాగృహేభగవన్తమిన్ద్రఆగత్యవిజ్ఞాపితవాన్ ❀ ॥ ౨ ॥ ❀ తదా-తస్యాఃకౌతుకాయత్తయాభార్యయాస

పయేమేపితృష్వసుః । కైకయీంభ్రాతృభిర్దత్తాంకృష్ణస్సన్తర్దనాదిభిః ॥ ౫౬ ॥ సుతాంచమద్రాధిపతేర్లక్ష్మణాంలక్షణైర్యుతామ్ । స్వయంవరేజహారైకస్సుపర్ణస్సుధామివ ॥ ౫౭ ॥ అన్యాశ్చైవంవిధాభార్యాఃకృష్ణస్యాసన్సహస్రశః । భౌమంహత్వాతన్నిరోధాదాహృతాశ్చారుదర్శనాః॥ ౫౮ ॥ ❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే,దశమస్కన్ధే, అష్టపఞ్చాశత్తమోఽధ్యాయః.❀❀❀❀❀❀❀

❀ నరకాసురవధారమ్భః. ❀

రాజోవాచ ॥ యథాహతోభగవతాభౌమోయేనచతాస్స్త్రియః । నిరుద్ధాఏతదాచక్ష్వ విక్రమంశార్ఙ్గధన్వనః ॥ ౧ ॥ ఇన్ద్రేణహృత❀ఛత్రేణహృతకుణ్డలబన్ధునా । హృతామరాద్రిస్థానేనజ్ఞాపితోభౌమచేష్టితమ్॥ ౨ ॥ సభార్యోగరుడారూఢఃప్రాగ్జ్యోతిషపురంయయౌ । గిరిదుర్గైశ్శస్త్రదుర్గైర్జలాగ్న్యనిలదుర్గమమ్ ॥ మురపాశాయుతైర్ఘోరైర్దృఢైస్సర్వతఆవృతమ్ ॥ ౩ ॥ గదయానిర్బిభేదాద్రీన్శస్త్రదుర్గాణిసాయకైః । చక్రేణాగ్నింజలంవాయుంమురపాశాంస్తథాసినా॥ ౪ ॥శఙ్ఖనాదేనయన్త్రాణిహృదయానిమనస్వినామ్ । ప్రాకారంగదయాగుర్వ్యానిర్బిభేదగదాధరః ॥ ౫ ॥ పాఞ్చజన్యధ్వనింశ్రుత్వాయుగాన్తాశనిభీషణమ్ । మురశ్శయానఉత్తస్థౌదైత్యఃపఞ్చశిరాజలాత్ ॥ ౬ ॥త్రిశూలముద్యమ్యసుదుర్నిరీక్షణోయుగాన్తసూర్యానలరోచిరుల్బణః । గ్రసంస్త్రిలోకీమివపఞ్చభిర్ముఖైరభ్యద్రవత్తార్క్ష్యసుతంయథోరగః ॥ ౭ ॥ ఆవిధ్యశూలంతరసాగరుత్మతేనిరస్యవక్త్రైర్వ్యనదత్సపఞ్చభిః । ఖంరోదసీసర్వదిశోఽమ్బరంమహానాపూరయన్నణ్డకటాహమావృణోత్॥ ౮ ॥ తదాప

హాయయావితి ॥ యద్వా ॥ త్వదనుజ్ఞయైవత్వత్సుతంహనిష్యామీతీతిహాసేనోక్తంభూమ్యైవరందత్తంసత్యాపయితుంసత్యభామాయాభూమ్యంశత్వాత్తయాసహాయయావితి॥ యద్వా ॥నారదానీతపారిజాతైకకుసుమేరుక్మిణ్యైదత్తేసతికుపితాంసత్యభామాంసాన్త్వయితుంతుభ్యం పారిజాతతరుమేవదాస్యామీతి ప్రతిశ్రుతమితిహరివంశేప్రసిద్ధం - తదర్థంతాంనీతవానితి-గరుడారూఢఇత్యత్రహేతుంవదన్పురంవిశినష్టి ॥ గిరీతి ॥ గిరిదుర్గైః-శ్శస్త్రదుర్గైశ్చ-పలక్షితం- జలాగ్న్యనిలైశ్చ-పరితోవర్తమానైశ్చదుర్గమం-ఘోరైః-దృఢైశ్చ- మురస్య-పాశైః-పరిత-ఆవృతమ్ ❀ ॥ ౩ ॥ ❀ గదయేతి-చక్రేణసుదర్శనేన-అగ్నిజలవాయూ-న్నిర్బిభేద-అసినాఖడ్గేన ❀ ॥ ౪ ॥ ❀ మనస్వినాంశైవ్యరిణాంమురాదీనాం-హృదయాని - యన్త్రాణి - శఙ్ఖనాదేన ❀ ॥ ౫ ॥ ❀ పాఞ్చజన్యేతి-యుగాన్తాశనేః-ధ్వనివద్భీషణం-పాఞ్చజన్యధ్వని-మాకర్ణ్య ❀ ॥ ౬ ॥ ❀ త్రిశూలమితియుగాన్తే, సూర్యాగ్న్యోరివ-రోచిర్దీప్తి - ర్యస్య-స-మురాసురః-అతఏవో-ల్బణోదుస్సహోదుర్నిరీక్షస్సన్ , త్రిశూల-ముద్యత్య-పఞ్చభిర్ముఖై-స్త్రిలోకీం-గ్రసన్నివా-భ్యధావత్-యథో,రగస్సర్పః-తార్క్ష్యసుతంగరుడం-తద్వత్ ❀ ॥ ౭ ॥ ❀ ఆవిధ్యేతి ॥ సముద్ధృత్య-శూల-మావిధ్యాలోల్య - తరసాబలేన-గరుడాయ - ప్రయుజ్య-పఞ్చభిర్వక్త్రైః- వ్యనదన్నాద-కింకుర్వన్-రోదసీద్యావాపృథివ్యౌ - ఖమన్తరిక్షంలోకోపరితనమాకాశం - సర్వేషాంశ్రోత్రబిలంవా-దిగన్తరంచా-పూరయన్ - నాదేనేతిశేషః-కృత్స్నమప్య-ణ్డకటాహ-మావృణోత్ ❀ ॥ ౮ ॥ ❀ తదేతి॥తిస్రశ్శిఖాయస్య-త- ద్గరుడాయా-గచ్ఛ-త్త్రిశూలం ఓజసాబలేన-

శరాభ్యాం - త్రిధా-చిచ్ఛేద-తంమురంచ-ముఖేషు-తాడయామాస ॥ సోఽపిమురో ఽ పి-రుషా తస్మైకృష్ణాయ-గదాం-వ్యముఞ్చత్ప్రాయుఙ్క్త ✽ ॥ ౯ ॥ ✽తామితి॥ గదాగ్రజో-భగవాన్-స్వగదయా-తాంమురప్రయుక్తాం-ఆపతన్తీం-గదాం-మృధేయుద్ధే- సహస్రధా నిర్బిభేద,తతో-బాహూ-ఉద్యమ్యా-భిధావతో-మురస్య - పఞ్చ-శిరాంస్య -జితోభగవాన్చక్రేణ-చిచ్ఛేద ✽ ॥ ౧౦ ॥ ✽వ్యసురితి॥నికృత్తాని-శీర్షాణిశిరాంసి-యస్యసః,అతఏవ-వ్యసుర్గతప్రాణో ఽ మ్భసిజలే-పపాత॥యథే-న్ద్రతేజసో-పలక్షితేన-వజ్రేణ-నికృత్తశృఙ్గో గిరి - స్తద్వత్ ॥ తస్యేతి ॥ తస్యమురస్యా-త్మజా-స్సప్త-పితుర్వ్యథా- దుఃఖితాః-ప్రతిక్రియాయై - అమర్షజుషఃక్రోధావిష్టాః భౌమేన,ప్రేషితాః,ధృతాన్యాయుధానియైస్తేచ,మృధేయుద్ధే,నిమిత్తే, పీఠనామానం-చమూపతిం-పురస్కృత్య - సముద్యతాఆయత్తాః , నిరగమన్నిర్గతాబభూవురితిసంబన్ధః॥ తానేవసప్తనిర్దిశతి ॥ తామ్రమితి ✽ ॥ ౧౧ ॥ ౧౨ ॥ ✽ప్రాయుఞ్జతేతి॥ఉల్బణాః,స్తేతామ్రాదయఆసాద్యఅభ్యేత్య-రుషాక్రోధేనా-జితేకృష్ణే,శరాదీన్ప్రాయుక్తవన్తః-తథా-భగవాన్-స్వమార్గణైస్స్వశరైః- స్తచ్ఛస్త్రజాలం- తిలప్రమాణశ-శ్చిచ్ఛేద-హేతివిస్మయే ✽ ॥ ౧౩ ॥ ✽ తానితి ॥ నికృత్తాశ్ఛిన్నాని-శీర్షాదీని-యేషాంతాంస్తామ్రాదీన్యమసదన-మనయత్ - వర్ష్మశరీరం - తచ్చోపాత్తాతిరిక్తప్రదేశపరం-ఇదమర్థంపృథగన్వేతవ్యమ్ ✽ ॥ ౧౪ ॥ ✽స్వానీకపానితి॥స్వాన్-కాంశ్చి-దనీకపాన్ సేనాపతీన్ - అచ్యుతస్యసాయకైః-

తద్వై త్రిశిఖం గరుత్మతే హరిశ్శరాభ్యామహనత్త్రిధౌజసా । ముఖేషు తం చాపి శరైరతాడయత్తస్మై గదాం సోఽపి రుషా వ్యముఞ్చత ॥ ౯ ॥ తామాపతన్తీం గదయా మృధే గదాం గదాగ్రజో నిర్బిభిదే సహస్రధా । ఉద్యమ్య బాహూనభిధావతోఽజితశ్శిరాంసి చక్రేణ జహార లీలయా ॥ ౧౦ ॥ వ్యసుః పపాతామ్భసి కృత్తశీర్షో ✽నికృత్తశృఙ్గోఽద్రిరివేన్ద్రతేజసా । తస్యాత్మజాస్సప్త పితుర్వ్యథాతురాః ప్రతిక్రియామర్షజుషస్సముద్యతాః ॥ ౧౧ ॥ తామ్రోఽన్తరిక్షశ్శ్రవణో విభావసుర్వసుర్నభస్వానరుణశ్చ సప్తమః । పీఠం పురస్కృత్య చమూపతిం మృధే భౌమప్రయుక్తా నిరగుర్ధృతాయుధాః ॥ ౧౨ ॥ ప్రాయుఞ్జతాసాద్య శరానసీన్గదాశ్శక్త్యృష్టిశూలాన్యజితే రుషోల్బణాః । తచ్ఛస్త్రకూటం భగవాన్స్వమార్గణైరమోఘవీర్యస్తిలశశ్చకర్త హ ॥ ౧౩ ॥ తాన్పీఠముఖ్యాననయద్యమక్షయం నికృత్తశీర్షోరుభుజాఙ్ఘ్రివర్ష్మణః ॥ ౧౪ ॥ స్వానీకపానచ్యుతచక్రసాయకైస్తథా నిరస్తాన్నరకో ధరాసుతః । నిరీక్ష్య దుర్మర్షణ ఆస్రవన్మదైర్గజైః పయోధిప్రభవైర్నిరాక్రమత్ ॥ ౧౫ ॥ దృష్ట్వా సభార్యం గరుడోపరిస్థితం సూర్యోపరిష్టాత్సతటిద్ఘనం యథా । కృష్ణం స తస్మై వ్యసృజచ్ఛతఘ్నీం యోధాశ్చ సర్వే యుగపత్ప్రవివ్యధుః ॥ ౧౬ ॥ తద్భౌమసైన్యం భగవాన్గదాగ్రజో విచిత్రవాజైర్నిశితైశ్శిలీముఖైః । నికృత్తబాహూరుశిరోఽఙ్ఘ్రివిగ్రహం చకార తర్హ్యేవ హతాశ్వకుఞ్జరమ్ ॥ ౧౭ ॥ యాని యోధైః ప్రయుక్తాని శస్త్రాస్త్రాణి కురూద్వహ । హరిస్తాన్యచ్ఛినత్తీక్ష్ణైశ్శరైరేకైకశస్త్రిభిః ॥ ఉహ్యమానస్సుపర్ణేన పక్షాభ్యాం నిఘ్నతా గజాన్ ॥ ౧౮ ॥ గరుత్మతా హన్యమానాస్తుణ్డపక్షనఖైర్గజాః । పురమేవావిశన్నార్తా నరకో యుధ్యయుధ్యత ॥ ౧౯ ॥ దృష్ట్వా విద్రావితం సైన్యం గ

హతానితి శేషః - తథా-కాంశ్చి - న్నిరస్తాన్ దూరతఃపాతితాంశ్చ-దృష్ట్వా - ధరాసుతోనరకః-దుస్సహః - స్రవ-న్మదో-యేషాం తైః-పయోధిప్రభవైఃపయోధ్యన్తర్ద్వీపజై-గజైస్సహనిరాక్రమత్ నిర్గతవాన్ ✽ ॥ ౧౫ ॥ ✽దృష్ట్వేతి ॥ యథా-సూర్యస్యో-పరిష్టాత్ , తటితాసహితం , ఘనంనీలమేఘం-తద్వ-త్సభార్యం-గరుడోపరిస్థితంకృష్ణం-తత్ర-సూర్యస్థానీయోగరుడః-తటిత్స్థానీయాభార్యా - ఘనస్థానీయస్తుకృష్ణః - ఇతివివేకః - సభౌమ-స్తస్మైకృష్ణాయ-శతఘ్నీంశక్తివిశేషం,వ్యసృజత్ప్రాయుఙ్క్త , తథా , యోధాశ్చ,భౌమసంబన్ధినః,యుగప - త్ప్రవివ్యధుఃతాడయామాసుఃస్వస్వాయుధైరితి శేషః ✽ ॥ ౧౬ ॥ ✽తదితి ॥ విచిత్రా-వాజాఃపత్రాణి-యేషాం , తై-ర్నిశితై -ర్బాణైః-నికృత్తా,బాహవ- ఊరవశ్శిరోధరా,విగ్రహోదేహశ్చయస్య-హతాఅశ్వాః, కుఞ్జరాశ్చ,యస్మిన్-తథాభూతం-తర్హ్యేవయదావివ్యధుః,తస్మిన్నేవక్షణే-చకార ✽ ॥ ౧౭ ॥ ✽యానీతి ॥ హేకురూద్వహేత్యాశ్చర్యసంబోధనం-తథాహి , తైర్యోధైర్యానిశస్త్రాణిప్రయుక్తాని - బభూవుః-తత్ప్రాప్తైః పూర్వమేవతత్సైన్యం,సర్వం,హత్వా, పశ్చాత్తానిశస్త్రాణి, చిచ్ఛేద-తత్రాప్యేకైకంశస్త్రం, త్రిభిశ్శరైరితికథంభూతః పక్షాభ్యాం,గజాన్నిఘ్నతా-గరుత్మతో-హ్యమానః ✽ ॥ ౧౮ ॥ ✽కించ॥గరుత్మతేతి ॥ గరుత్మతాకర్త్రా,తుణ్డాదిభిఃసాధనైః హతాఃతాడితాఃఅతఏవార్తాగజాఃపురంప్రాగ్జ్యోతిషపురం-వివిశుః. నరకస్తు-యుద్ధే-అయుధ్యత ✽ ॥ ౧౯ ॥ ✽దృష్ట్వేతి॥ విద్రావితంపలాయితం-గరుడేన-పీడితం,స్వకీయం - బల - మాలోక్య - భౌమ స్తంగరుడం-శక్త్యా-ప్రాహరత్ తాంవిశినష్టి॥

యతః యయా శక్త్యా-వజ్రః-ప్రతిహతః ※ ॥ ౨౦ ॥ ※ నేతి ॥ తయా శక్త్యా, తాడితోఽపి-గరుడో - నాకమ్పత-యథా-మాల
యా-గజో-హత-స్తద్వత్ ॥ గరుడే వ్యర్థోద్యమస్సన్, శూల-మాదదే స్వీకృతవాన్ ※ ॥ ౨౧ ॥ ※ తద్విసర్గాచ్ఛూలప్రయో
గా-త్పూర్వమేవ, హరిః-నరకస్య-శిర-శ్చక్రేణ-చిచ్ఛేద-కథంభూతేన, క్షురస్యేవ-నేమిః ధారా యస్య తేన ※ ॥ ౨౨ ॥ ※ స
కుణ్డలమితి ॥ కుణ్డలాభ్యాం సహితం-సున్దరేణ కిరీటేన-భూషితం శిరః. పృథివ్యాం, పతితం-సత్సమ్యగజ్వలత్ ॥ నరకసంబన్ధినో
హా హేతి-ఋషయ స్తు-సాధు సాధ్వి త్యూచుః - సురేశ్వరా స్తు కుసుమై-ర్వికిరన్తో-ముకున్దం తుష్టువుః ※ ॥ ౨౩ ॥ ※ తతశ్చేతి ॥
భూః భూమి-ర్నరకస్య మాతా-ప్రతప్తే-జామ్బూనదే, యాని, రత్నాని, తై-ర్భాస్వరే కుణ్డలే, తథా, వైజయన్త్యా, వనమాల
యా సహ-ప్రాచేతసం వారుణం-ఛత్రం-మేర్వంశభూతం-మన్దరశిఖరం-మహామణిం చ-కృష్ణాయా-ర్పయామాస ※ ॥ ౨౪ ॥ ※
అస్తౌషీదితి ॥ హే రాజన్, దేవ్యా, దేవవరైరర్చితశ్చ, తం, కృష్ణం, భక్త్యా, ప్రవణా, యా, ధీ స్తయోపలక్షితా, తుష్టావ ※ ౨౫ ॥ ※
స్తుతిమేవాహ ॥ నమస్త ఇతి ॥ తావత్పరత్వభక్తానుగ్రహశీలత్వసర్వాన్తరాత్మత్వాదివిశిష్టం స్తువన్తీ నమస్కరోతి ॥ దేవా
నామిన్ద్రాదీనాం - దేవో బ్రహ్మా-తస్యేశ-భక్తేచ్ఛయా భక్తానుగ్రహేచ్ఛయా ఉపాత్తరూపాయ గృహీతవిగ్రహాయ, తుభ్యం
హే పరమాత్మన్, నమః ※ ॥ ౨౬ ॥ ※ పఙ్కజనాభాయేతి మన్త్రవిశేషేణ నమస్కరోతి ॥ నమ ఇతి ॥ పఙ్కజం చతుర్ముఖో
త్పత్తిస్థానభూతం-నాభి ర్యస్య, తస్మై, జగత్కారణభూతాయేతి భావః, అతఏవ, సత్కీర్తిమయ్యా, పఙ్కజమాలా యస్య, త
స్మై-పఙ్కజనేత్రాయ, పఙ్కజవత్ప్రపన్నజనతాపత్రయోపశమననేత్రాయ, పఙ్కజవత్సౌగన్ధ్య సౌకుమార్యాదియు
క్తాఙ్ఘ్రయే, అనేన భక్తైర్ధ్యేయత్వముక్తమ్ ※ ॥ ౨౭ ॥ ※ అథ ధ్యేయత్వసమనియతకారణత్వవిశిష్టం నమస్కరోతి ॥ నమో

రుడేనార్దితం స్వకమ్ । తం భౌమః ప్రాహరచ్ఛక్త్యా వజ్రః ప్రతిహతో యతః ॥ ౨౦ ॥ నాకమ్పత తయా విద్ధో మాలా
హత ఇవ ద్విపః । శూలం భౌమోఽచ్యుతం హన్తు మాదదే వితథోద్యమః ॥ ౨౧ ॥ తద్విసర్గాత్పూర్వమేవ నరకస్య
శిరో హరిః । అపాహరద్గజస్థస్య చక్రేణ క్షురనేమినా ॥ ౨౨ ॥ సకుణ్డలం చారుకిరీటభూషితం శిరః పృథివ్యాం పతి
తం సమజ్వలత్ । హా హేతి సాధ్విత్యృషయస్సురేశ్వరా మాల్యైర్ముకున్దం వికిరన్త ఈడిరే ※ ॥ ౨౩ ॥ తతశ్చ
భూః కృష్ణముపేత్య కుణ్డలే ప్రతప్తజామ్బూనదరత్నభాస్వరే । సా వైజయన్త్యా వనమాలయాఽర్పయత్ప్రా
చేతసం ఛత్రమథో మహామణిమ్ ॥ ౨౪ ॥ అస్తౌషీ※దథ విశ్వేశం దేవ దేవవరార్చితమ్ । ప్రాఞ్జలిః ప్రణతా రాజన్
భక్తిప్రవణయా ధియా ॥ ౨౫ ॥ ధరోవాచ ॥ నమస్తే దేవదేవేశ శఙ్ఖచక్రగదాధర । భక్తేచ్ఛోపాత్తరూపాయ ప
రమాత్మన్నమోఽస్తు తే ॥ ౨౬ ॥ నమః పఙ్కజనాభాయ నమః పఙ్కజమాలినే । నమః పఙ్కజనేత్రాయ నమస్తే ప
ఙ్కజాఙ్ఘ్రయే ॥ ౨౭ ॥ నమో భగవతే తుభ్యం వాసుదేవాయ విష్ణవే । పురుషాయాదిబీజాయ పూర్ణబోధాయ తే
నమః ॥ ౨౮ ॥ అజాయ జనయిత్రేఽస్య బ్రహ్మణేఽనన్తశక్తయే । పరావరాత్మన్భూతాత్మన్పరమాత్మన్నమో

భగవత ఇతి ॥ భగవత ఇతి కారణత్వోపయుక్తగుణపూర్తిరుచ్యతే, ఆదిబీజాయ కారణాయ, అనేన సృష్టికారణత్వముక్తం, అథ
స్థితికారణత్వమాహ, వాసుదేవాయ విష్ణవే పురుషాయేతి, స్థితిర్హి మన్వాద్యన్తః ప్రవేశస్వావతారాదిభిః, తత్ర వాసుదేవా
యేత్యనేన వసుదేవపుత్రత్వాదిరూపస్వావతారేణ స్థితిరభిప్రేతా, పురుషాయేత్యనేన మన్వాదిపురుషశరీరాన్తః ప్రవేశేన, వి
ష్ణవ ఇత్యనేన కృత్స్నజగదన్తరాత్మతయా చాభిప్రేతా. పూర్ణబోధాయేత్యనేన లయకారణత్వం సూచితం, ప్రళయదశాయాం
స్వానన్దానుభవపూర్ణయా సహాయత్వేన స్థితాయేత్యర్థః ※ ॥ ౨౮ ॥ ※ అథ కారణత్వప్రయుక్తవికారాదిదోషప్రసఙ్గం వా
రయన్తీ నమస్కరోతి ॥ అజాయేతి ॥ అస్య జగతో, జనయిత్రే, అనేన నిమిత్తకారణత్వముక్తం, ఉపాదానకారణత్వం త్వాదిబీ
జాయేతి పురస్తాదేవోక్తం-తథాఽప్య, జాయ కార్యగతోత్పత్త్యాదివికారరహితాయ, వికారాణాం స్వశరీరభూతప్రకృతి
పురుషగతత్వాదితి భావః, నహి లోకే కించిదేవం దృష్టమిత్యేవంవిధదుర్ఘటత్వశఙ్కాం వ్యావర్తయతి ॥ అనన్తశక్తయ ఇతి ॥
అనన్తా అపరిమితాః, శక్తయః స్వాసాధారణాః, అగ్నేరివ దాహకత్వాదయ ఇవ, యస్య, తస్మై, బ్రహ్మణ ఇతి దృష్టాన్తా
ర్థం-యథా స్వరూపేణ గుణైశ్చ నిరతిశయబృహత్త్వం త్వదసాధారణం, తథా కారణత్వమజత్వం చేతి, తర్హి జగదుపాదాన
త్వం కేనాకారేణేత్యపేక్షాయాం " నామరూపయోర్నిర్వహితా తే యదన్తరా తద్బ్రహ్మ " ఇతి శ్రుత్యుక్తవిధయా చిదచిద్గత
నామరూపనిర్వాహకత్వోపయుక్తాన్తరాత్మత్వేనేత్యభిప్రేత్య సంబోధయతి ॥ పరావరాత్మన్ ఉచ్చావచజీవాన్తరాత్మన్.
భూతాత్మన్ అచిదన్తరాత్మన్ - అచిదన్తరాత్మత్వం జీవసాధారణమితి తద్విశేషే పర్యవసాయయతి - పరమాత్మన్నితి - పర
మాత్మశబ్దశ్చ గీతాచార్యేణ నిరుక్తః " యో లోకత్రయమావిశ్య బిభర్త్యవ్యయ ఈశ్వర " ఇతి-జీవ ఆత్మాపి స్వభావేన వ్యాపి

త్వం తు స్వరూపతస్స్వభావతశ్చావ్యయ ఇత్యభిప్రేతమ్ ✻ ॥ ౨౯ ॥ ✻ ఉక్తనామభిరభిప్రేతమేవ కారణత్వం సువ్యక్తమాహ ॥ త్వం వా ఇతి ॥ హే విభో-తావ-త్త్వం - స్రష్టుమిచ్ఛుః-ఉత్కటం-రజో-బిభర్షి-రజోగుణప్రధానచతుర్ముఖాఖ్యదేహానుప్రవేశే న సృజసీత్యర్థః . జగతాం . వినాశాయ సంహారాయ తమః ప్రధానకాగ్నిరుద్రాదీ - ననుప్రవిశసి తథాత్వేన వినాశయసీత్య-ర్థః-స్థానాయ స్థితయే తు- హే జగత్పతే - ఉత్కటం సత్త్వం . బిభర్షి - సత్త్వప్రధానమన్వాదిశరీరకో భూత్వా పాలయసీత్యర్థః-న కేవలం సృష్ట్యాదివత్పాలనమపి సద్వారకమేవ అపిత్వద్వారకమపీత్యభిప్రాయేణ విశినష్టి ॥ అసంవృతః - అసంవృతోఽపి జీవాదిసంవరణరహితోఽపి - కేవలస్వావతారరూపేణాపి-పాలయసీత్యర్థః-ఉపాదానకారణత్వప్రయుక్తం కార్యానన్యత్వం వక్తుం కారణత్వం న స్వరూపేణాపితు ప్రకృతిపురుషకాలవైశిష్ట్యరూపేణేత్యభిప్రేత్య కారణత్వావస్థాయాం ప్రకృత్యాదిశరీరకత్వమాహ ॥ కాల ఇత్యాది ॥ ఇదం సామానాధికరణ్యం శరీరాత్మభావనిబన్ధనం-అతఏవ-స్వరూపతాదాత్మ్యనిబన్ధనత్వాశఙ్కానిరాసాయ విశినష్టి ॥ పర ఇతి ॥ పరోఽన్యః- సన్నిహితత్వాత్కాలాదేరన్య ఇత్యర్థః “ ఐతదాత్మ్యమిదం సర్వం- తత్సత్యం స ఆత్మా ,, ఇతివదయం నిర్దేశః ✻ ॥ ౩౦ ॥ ✻ అథ కార్యానన్యత్వమాహ ॥ అహమితి ॥ అహం పృథివీ-పయో జలం జ్యోతిష ఏవ ప్రదర్శనార్థమనల ఇత్యుక్తం - అనిల ఇతి తత్కారణస్యాకాశస్యాప్యుపలక్షణం - మాత్రాణి గన్ధాదితన్మాత్రాణి - దేవా ఇన్ద్రియాధిష్ఠితారః దిగ్వాతాదయః - ఇన్ద్రియాణి జ్ఞానేన్ద్రియాణి కర్మేన్ద్రియాణి చ దశ - కర్తా దేహోఽహంబుద్ధిహేతుత్వాత్కర్తేత్యహంకారో వివక్షితః-యద్వా - మహానితి తత్కార్యస్యాహఙ్కారస్యాప్యుపలక్షణం-కర్తా జీవః “ కర్తా శాస్త్రార్థవత్త్వా,,దితి సూత్రాత్, ఇత్యేవంవిధ-మఖిలం - చరాచరాత్మకం-జగత్ - అద్వితీయే స్వతుల్యవస్త్వన్తరరహితే - త్వయ్యేవ ప్రకృతిపు

ష్టుతే ॥ ౨౯ ॥ త్వం వై సిసృక్షూ రజ ఉత్కటం ప్రభో తమో నిరోధాయ బిభర్ష్యసంవృతః । స్థానాయ సత్త్వం జగతో జగత్పతే కాలః ప్రధానం పురుషో భవాన్పరః ॥ ౩౦ ॥ అహం పయో జ్యోతిరథానలోఽనిలో మాత్రాణి దేవా మన ఇన్ద్రియాణి ✻ । కర్తా మహానిత్యఖిలం చరాచరం త్వయ్యద్వితీయే భగవన్నయం భ్రమః ॥ ౩౧ ॥ తస్యాత్మజోఽయం తవ పాదపఙ్కజం భీతః ప్రపన్నార్తిహరోపసాదితః । తం పాలయైనం కురు హస్తపఙ్కజం శిరస్యముష్యాఖిలకల్మషాపహమ్ ॥ ౩౨ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఇతి భూమ్యార్చితో వాగ్భిర్భగవాన్భక్తినమ్రయా । దత్త్వాఽభయం భౌమగృహం ప్రావిశత్సకలర్ద్ధిమత్ ॥ ౩౩ ॥ తత్ర రాజన్యకన్యానాం షట్సహస్రాధికాయుతమ్ । భౌమాహృతానాం విక్రమ్య రాజభ్యో దదృశే హరిః ॥ ౩౪ ॥ తం ప్రవిష్టం స్త్రియో వీక్ష్య వరవర్యం విమోహితాః । మనసా వవ్రిరేఽభీష్టం పతిం దైవోపసాదితమ్ ॥ ౩౫ ॥ భూయాత్పతిరయం మహ్యం ధాతా తదనుమోదతామ్ । ఇతి సర్వాః పృథక్కృష్ణే భావేన హృదయం దధుః ॥ ౩౬ ॥ తాః ప్రాహిణోద్ద్వారవతీం సుమృష్టవిరజోఽమ్బరాః । నర

రుషకాలశరీరకే త్వయ్యేవ - మృది ఘట ఇవ వర్తత ఇతి శేషః - అతో మృదయం ఘట ఇతివత్త్వదభిన్నమేవేత్యర్థః ॥ యద్వా ॥ ఉపాదానత్వం కాలాదివైశిష్ట్యరూపేణేత్యభిప్రాయేణ కాలాదితాదాత్మ్యమాహ ॥ కాల ఇతి ॥ తచ్చ తాదాత్మ్యం న స్వరూపాభేదనిబన్ధనమిత్యభిప్రాయేణ తేభ్యోఽన్యత్వమాహ ॥ పర ఇతి ॥ తర్హి కింనిబన్ధనమితి జిజ్ఞాసాయాం శరీరాత్మనిబన్ధనమిత్యుపపాదయతి ॥ అహమితి ॥ త్వయ్యేవాన్తః ప్రవిశ్య ధారకే ఆత్మన్యవతిష్ఠత ఇత్యర్థః - పృథివ్యాదిషు స్వాతన్త్ర్యబుద్ధిస్తు భ్రమాత్మికేత్యాహ ॥ అయం భ్రమ ఇతి ॥ అయం-పృథివ్యాదిషు స్వతన్త్రవస్తుత్వప్రత్యయో-భ్రమః భ్రమాత్మక ఇత్యర్థః ॥ వ్యాసార్యైస్తు “ దేహానాం జీవాభిమానభ్రమహేతుత్వాత్పృథివ్యాదితత్త్వజాతం భ్రమ ఇత్యుచ్యత ,, ఇతి వ్యాఖ్యాతమ్ ✻ ॥ ౩౧ ॥ ✻ ఏవం స్తుత్వా కిఞ్చిత్ప్రార్థయతే ॥ తస్యేతి ॥ అయం భగదత్తనామా, తస్య భౌమస్యాత్మజః-భీతస్సన్ , హే ప్రపన్నార్తిహర-తవ-పాదపఙ్కజ-ముపసాదితః - తం ప్రపన్నమేనం-పాలయ , అముష్య భగదత్తస్య శిరసి-అఖిలాశుభహన్తృ-త్వత్కరపఙ్కజం-కురు నిధేహి ✻ ॥ ౩౨ ॥ ✻ ఇతీతి ॥ భక్త్యా, నమ్రా ప్రణతా -తయా- భూమ్యా కర్త్ర్యా, వాగ్భిః సాధనభూతాభిరర్చితః-సకలా ఋద్ధయః భోగ్యభోగోపకరణాదిసమృద్ధయో, యస్మిన్ సన్తీతి త-ద్భౌమస్య గృహం- ప్రావిశత్ ✻ ॥ ౩౩ ॥ ✻ తత్రేతి ॥ పరాక్రమ్య-రాజభ్యో-భౌమేనాహృతానాం- రాజకన్యానాం - షట్సహస్రాణ్యధికాని యస్మిన్ , త - దయుతం దశసహస్రాణి-షోడశసహస్రాణీత్యర్థః దదర్శ ✻ ॥ ౩౪ ॥ ✻ తమితి ॥ వరవర్యం వరశ్రేష్ఠం , తం కృష్ణం- దైవేన ప్రాపితం భాగ్యలబ్ధమభీష్టం పతిం- మేనిరే ✻ ॥ ౩౫ ॥ ✻ మననప్రకారమేవ దర్శయతి ॥ భూయాదితి ॥ మహ్యం మమ - త-దస్మదభిమతం, ధాతా బ్రహ్మా-అనుమోదతాం అనుగృహ్ణాతు-సత్యాపయత్విత్యర్థః ॥ ఇతీతి ॥ పృథక్ప్రత్యేకం-భావేనోక్తాభిసన్ధినా , కృష్ణే-హృదయం చిత్తం-దధుః నిదధుః ✻ ॥ ౩౬ ॥ ✻ తా ఇతి ॥ విగతమాలిన్యాన్యమ్బరాణి యాసాం-తాస్సుమృష్టాశ్చ-స్నాపితాః-ధౌతవస్త్రాద్యలఙ్కారితాశ్చేత్యర్థః ॥ నరయానైః ఆన్దోళికాభిః-ద్వారకాం ప్రతి ప్రేషయామాస - మహాన్తః కోశో యేషాం తా-ననర్ఘ్యాన్రథాదీ-న్స్వపు

లం ధనంచ - ప్రాహిణోత్ ప్రేషయామాస ✽ ॥ ౩౭ ॥ ✽ ఐరావతేతి॥ చత్వారో దన్తా యేషాం తాన్-తరస్వినః బలీయసః, ఐరావతకులోద్భవాన్-తథైవ పాణ్డురాన్-చతుష్షష్టిసఙ్ఖ్యాకాన్-ప్రేషయామాస ✽ ॥ ౩౮ ॥ ✽ గత్వేతి ॥ సప్రియస్సత్యభామః ఇన్ద్రాణ్యా శచ్యా-పూజితః - భార్యయా సత్యభామయా-చోదితః ప్రేరితః - పారిజాతం తరు-ముత్పాట్య-గరుత్మతి ఆరోప్య, సేన్ద్రాన్, దేవాన్, యుద్ధే నిర్జిత్య పురం ద్వారకాం ప్రతి-ప్రాపయామాస ✽ ॥ ౩౯ ॥ ౪౦ ॥ ✽ స చ తరుః, స్థాపితః, ఆలవాల, ఇతి శేషః, సత్యభామాయాః గృహారామే-శోభావహో - బభూవ-తస్య, సౌరభమకరన్దయోః, లోలుపాః, భ్రమరాః-స్వర్గాదన్వగచ్ఛన్, సేన్ద్రాన్ విబుధాన్ నిర్జిత్యేతీన్ద్రకృష్ణయోః పారిజాతార్థస్సఙ్గ్రామ ఉక్తః ✽ ॥ ౪౧ ॥ ✽ న స్వేన్ద్రః పరాజితః కిమకరోదత ఆహ ॥ యయాచేతి ॥ ఆనమ్య, ఇన్ద్రో మూర్ధానమితి కర్తృకర్మపదాధ్యాహారః, కిరీటాగ్రైః, పాదౌ-స్పృశన్, అర్థసాధనమాశ్రితజనాభిమతప్రయోజననిష్పాదకం-కల్పతరుం-యయాచే, తమేవం కృతవన్తమిన్ద్రం నిన్దతి ॥ సిద్ధార్థ ఇతి ॥ తావన్నిష్పన్నస్వప్రయోజనః-స్వసమీపనన్తర, మేతేన స్వప్రయోజనసాధకేన భగవతా, విగృహ్యతే, విరుధ్యతే, తత్సమనన్తరమేవ, మహాన్, యాఞ్చయా ప్రాప్తకల్పతరుత్వేనాఽఢ్యో, బభూవ ॥ తస్మాదహో, సురాణాం, తమః అహఙ్కార, మాఢ్యతాం చ-ధిక్, తదుభయం, నిన్ద్యమిత్యర్థః ✽ ॥ ౪౨ ॥ ✽ అథ ఇతి ॥ అథ తతః, ఏకస్మిన్నేవ ముహూర్తే, నానాబహుష్వగారేషు-యావత్యః స్త్రియస్తావత్సు గృహేష్విత్యర్థః-తథా -తావన్తి-రూపాణి శరీరాణి, ధరతీతి తథాభూతః - తాష్షోడశసహస్రసఙ్ఖ్యకాః-స్త్రియః

యానైర్మహాకోశాన్రథాంశ్చ ద్రవిణం మహత్ ॥ ౩౭ ॥ ఐరావతకులేభాంశ్చ చతుర్దన్తాంస్తరస్వినః । పాణ్డురాంశ్చ చతుష్షష్టిం ప్రేషయామాస కేశవః ॥ ౩౮ ॥ గత్వా సురేన్ద్రభవనం దత్త్వాదిత్యై చ కుణ్డలే । పూజితస్త్రిదశేన్ద్రేణ మహేన్ద్ర్యాణ్యా చ సప్రియః ॥ ౩౯ ॥ చోదితో భార్యయోత్పాట్య పారిజాతం గరుత్మతి । ఆరోప్య సేన్ద్రాన్ విబుధాన్నిర్జిత్యోపానయత్పురమ్ ॥ ౪౦ ॥ స్థాపితస్సత్యభామాయా గృహోద్యానోపశోభనః । అన్వగుర్భ్రమరాస్స్వర్గాద్యద్గన్ధాస్వాదలమ్పటాః ॥ ౪౧ ॥ యయాచ ఆనమ్య కిరీటకోటిభిః పాదౌ స్పృశన్నచ్యుతమర్థసాధనమ్ । సిద్ధార్థ ఏతేన విగృహ్యతే మహానహో సురాణాం చ తమో ధిగాఢ్యతామ్ ॥ ౪౨ ॥ అథో ముహూర్త ఏకస్మిన్నానాగారేషు తాః స్త్రియః । యథోపయేమే భగవాంస్తావద్రూపధరోఽవ్యయః ॥ ౪౩ ॥ గృహేషు తాసామనపాయ్యతర్క్యకృన్నిరస్తసామ్యాతిశయేష్వవస్థితః । రేమే రమాభిర్నిజధామసంప్లుతో యథేతరో గార్హకమేధికాంశ్చరన్ ॥ ౪౪ ॥ స్వదారేషు పృథగ్భావో భక్తచిత్తానువర్తినః । అనన్తస్యాద్వితీయస్య కిం ను చిత్రం మురద్విషః ॥ యోగేశ్వరేశ్వరః కృష్ణో భక్తైరద్యాపి లక్ష్యతే । అన్తర్బహిస్సమన్తాచ్చ శతధా చ సహస్రధా ॥ ౪౬ ॥ ఇత్థం రమాపతిమవాప్య పతిం స్త్రియస్తా బ్రహ్మాదయోఽపి న విదుః పదవీం యదీయామ్ । భేజుర్ముదాఽవిరహమేధితయాఽనురాగహాసావలోకనవసఙ్గమజల్పలజ్జాః ॥ ౪౭ ॥ ప్రత్యుద్గమాసనవరార్హణపాదశౌచతామ్బూలవిశ్రమణవీజన

స్త్రీరూపయేమే ఉపవోఢేతి భగవన్మహిమాతిశయోక్తిః ✽ ॥ ౪౩ ॥ ✽ అహో తాసాం భాగ్యమిత్యాహ ॥ గృహేష్వితి ॥ అతర్క్యాణ్యచిన్త్యాని చేష్టితాని-కరోతీతి తథా ॥ స భగవాన్-నిజధామ్నా స్వతేజసా - ఉపాత్తమనుజరూపత్వేఽప్యపరిత్యక్తస్వాసాధారణప్రభావేనేత్యర్థః, సంప్లుతో వ్యాప్తోఽపి, స్వానన్దానుభవపూర్ణోఽపి - వా - నిరస్తసామ్యాతిశయేషు - భోగ్యాదిసమృద్ధ్యా సమాభ్యధికరహితేషు - తాసాం - గృహేషు-అనపాయీ విశ్లేషరహితో-ఽవస్థితః, ప్రాకృతజనవత్-గార్హ్యధర్మాన్ గృహస్థధర్మాంశ్చరన్ అనుతిష్ఠన్-రమాభిః రమణీయాభిః-స్త్రీభిస్సహ రేమే ✽ ॥ ౪౪ ॥ ✽ అతిచిత్రమేతదేకస్యానేకధాభవనమితి విస్మయమానం ప్రత్యాహ ॥ స్వదారేష్వితి ॥ అపరిచ్ఛిన్నస్య-సమాభ్యధికరహితస్య-స్వభక్తచిత్తానువర్తినో-మురారేః-స్వదారేషు-పృథగ్భావః ఏకదైవ తత్తదభిమతరూపధారణం - కిం-చిత్రం-తదద్భుతచేష్టితేషు నేదం చిత్రమిత్యర్థః ✽ ॥ ౪౫ ॥ ✽ భక్తచిత్తానువర్తిన ఇతి విశేషణాభిప్రేతం వ్యనక్తి - అద్యాపి-న కేవలం తదానీమేవ-అపి త్వధునాఽపి-యోగేశ్వరేశ్వరో యోగనిర్వాహకః - కృష్ణోఽన్తర్హృది, బహిః - స్తత్రాపి-సమన్తాచ్చ-భక్తైః పరిపూర్ణభక్తియోగైః, శతధా, సహస్రధా చ-లక్ష్యతే ✽ ॥ ౪౬ ॥ ✽ అథాహరహస్తాసాం వృత్తిక్రమమాహ ॥ ఇత్థమితి ద్వాభ్యాం ॥ రమాపతిం శ్రీకృష్ణం తం విశినష్టి ॥ యస్య శ్రీకృష్ణస్య సమ్బన్ధినీం-పదవీం మహిమానం-బ్రహ్మాదయోఽపి-న విదు-స్తం - పతి-మవాప్య-అవిరహమవిచ్ఛిన్నం - సంతతమితి యావ-త్తద్యథా తథా - వర్ధితయా - ముదా - అనురాగసహితో హాస-స్తత్పూర్వకావలోకశ్చ - తత్పూర్వకో నవసఙ్గమశ్చ - తత్ర జల్పాః నర్మవచనాని - తేషు - లజ్జాం - భేజుః ప్రాపుః ✽ ॥ ౪౭ ॥ ✽ కించ - ప్రత్యుద్గమేతి ॥ దాస్య-శ్శతాని-యాసాం, తథాభూతా అపి - స్వయమేవ-విభోర్భర్తుః - ప్రత్యుద్గమాదిభిః-దాస్యం-విదధుశ్చ

క్రమః-తత్ర-ప్రత్యుద్గమః-ప్రత్యుత్థానం- ఆసనవరార్హణమాసనశ్రేష్ఠసమర్పణం-పాదశౌచంపాదప్రక్షాళనం-విశ్రమణంపాద సంవాహనాదినా శ్రమాపహరణమ్ ❋ ॥ ౪౫ ॥ ❋ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాందశమస్కన్ధేఏకోనషష్టితమోఽధ్యాయః ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

అథభగవతోరుక్మిణ్యాసహప్రేమకలహంవర్ణయతిషష్టితమేన ॥ కర్హిచిదితి ॥ భైష్మీరుక్మిణీ,జగద్గురుం-స్వపర్యఙ్క-స్థం శయానమపి-సుఖంయథాతథా-ఆసీనం-సఖీజనైస్సహితా-వ్యజనేనచామరేణ - పర్యచరదుపచచార ❋ ॥ ౧ ॥ ❋ ఏతదేవప్రపఞ్చయతి ॥ యస్త్వితి ॥ సా- ఉపాసాంచక్రేఈశ్వరమిత్యన్తేన ॥ తావజ్జగద్గురుత్వంప్రపఞ్చయతి ॥ యస్త్వితి॥సృజతిస్వా -దనోపయుక్తకరణకళేబరాదిప్రదానేనహితంకరోతి ॥ అత్తి-సంహరతి ॥ సంసరతాంజీవానాం ప్రళయముఖేనవిశ్రాన్తిరూపహితంకరోతి-అవతిపాలయతి॥అసిష్టవిరసనేష్టప్రాప్తిరూపహితంకరోతీతిభావః॥కించ॥సేతూనాంస్వకృతధర్మమర్యాదానాం గోపీధాయరక్షణాయ,యదుషు-జాతః-కథంభూతోఽపిఅజోఽపికర్మాయత్తోత్పత్తిరహితోఽపి-స్వేచ్ఛయా-యదుష్వవతీర్ణ ఇత్యర్థః॥గురుత్వంహితైకకారిత్వం - ఏవంజగద్గురురితిభావః-యఏవంవిధ-స్త-మీశ్వర-ముపతస్థ-ఇతియచ్ఛబ్దస్యసంబన్ధః ❋ ॥ ౨ ॥ ❋ అథస్వతల్పస్థమిత్యుక్తతల్పంవర్ణయితుంతావత్తల్పాశ్రయమన్తర్గృహంవర్ణయతి ॥ తస్మిన్నితిత్రిభిః ॥ తచ్ఛబ్దః ప్రసిద్ధిపరః-తృతీయాన్తానాంవిరాజిత ఇత్యనేనాన్వయః - భ్రాజన్తీభ్రాజమానానిముక్తాదామాని-తేషాం-విలమ్బా-యస్మిన్

గన్ధమాల్యైః । కేశప్రసాధశయనస్నపనోపహార్యైర్దాసీశతా అపివిభోర్విదధుస్స్మదాస్యమ్॥ ౪౫ ॥ ❋❋❋❋❋

❋❋❋❋❋❋❋ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే, దశమస్కన్ధే, ఏకోనషష్టితమోఽధ్యాయః. ❋❋❋❋❋❋

❋ శ్రీరుక్మిణీకృష్ణయోఃపరస్పరనర్మోక్తిఘట్టః ❋

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ కర్హిచిత్సుఖమాసీనంస్వతల్పస్థంజగద్గురుమ్ । పతింపర్యచరద్భైష్మీవ్యజనేనసఖీజనైః॥ ౧ ॥
యస్త్వేతల్లీలయావిశ్వంసృజత్యత్త్యవతీశ్వరః । సహిజాతస్స్వసేతూనాంగోపీథాయయదుష్వజః॥ ౨ ॥తస్మి
న్నన్తర్గృహేభ్రాజ*న్ముక్తాదామవిలమ్బినా। విరాజితేవితానేనదీపైర్మణిమయైరపి॥ ౩ ॥మల్లికాదామభిర్దివ్యై
ర్ద్విరేఫకుల❋నాదితైః । జాలరన్ధ్రప్రవిష్టైశ్చగోభిశ్చన్ద్రమసోఽమలైః॥ ౪ ॥పారిజాతవనామోదవాయునో
ద్యానశోభినా । ధూపైరగరుజై రాజన్జాలరన్ధ్రవినిర్గతైః॥ ౫ ॥పయఃఫేననిభేశుభ్రేపర్యఙ్కేకశిపూత్తమే।ఉప
తస్థేసుఖాసీనంజగతామీశ్వరంపతిమ్ ॥ ౬ ॥ వాలవ్యజనమాదాయరత్నదణ్డంసఖీకరాత్ । తేనవీజయ*తీదేవీ
ఉపాసాంచక్రఈశ్వరమ్ ॥ ౭ ॥ సోపాచ్యుతంక్వణయ*తీమణినూపురాభ్యాం రేజేఽఙ్గులీయవలయవ్యజనాగ్ర
హస్తా । వస్త్రాన్తగూఢకుచకుఙ్కుమశోణహారభాసానితమ్బధృతయాచపరార్ధ్యకాఞ్చ్యా ॥ ౮ ॥ తాంరూపి
ణీంశ్రియమనన్య † గతింనిరీక్ష్య యాలీలయాధృతతనోరనురూపరూపా । ప్రీతస్స్మయన్నలకకుణ్డలనిష్కకణ్ఠ

తేః-వితానేనఉల్లోచేన- మణిమయైరపి , దీపైరిత్యర్థః ❋ ॥ ౩ ॥ ❋ ద్విరేఫాణాంభ్రమరాణాం-కులేనసమూహేన-నాదితైః-మల్లికాదామభిశ్చ-విరాజితఇత్యన్వయః- నాదితఇతిపాఠాన్తరం - తదా-సౌరభలోభభ్రమద్భ్రమరకులైః-నాదితేతత్రహేతుర్మల్లికాదామభిర్ధూపైశ్చ విరాజితఇతిఅరుణోదయకాలికత్వాదితిభావః ॥ జాలరన్ధ్రద్వారా- అన్తః ప్రవిష్టైశ్చ చన్ద్రమసో-గోభిః-కిరణైశ్చ ❋ ॥ ౪ ॥ ❋ ఉద్యానవనే శోభతేరోచతే ఇతితథా- తేన-పారిజాతవనామోదేన-యుక్తేన-వాయునా-అగరుజైరగరుకాష్ఠజైః-గవాక్షరన్ధ్రవినిర్గతైః ధూపైశ్చ, హేరాజన్ ❋ ॥ ౫ ॥ ❋ అథతల్పంవర్ణయతి ॥ పయఃఫేనేతి॥ దుగ్ధఫేనవన్మృదులే-ధవళేచ-పర్యఙ్కే-య- త్కశిపూత్తమమాస్తరణశ్రేష్ఠం-తస్మిన్ , సుఖంయథాతథా,ఆసీనం,పతిం-ఉపతస్థేసన్నిధిమవాపేత్యర్థః ❋ ॥ ౬ ॥ ❋ రత్నమేవ-దణ్డస్థానీయం-తదాకారంచ - యస్య-త-ద్వాలవ్యజనంచామరం సఖ్యాః, కరాద్ధస్తా-దాదాయ-తేనవాలవ్యజనేన-వీజయన్తీదేవీరుక్మిణీ - ఉపాసాంచక్రే-తమేవపశ్యన్త్యవతస్థఇత్యర్థః ❋ ॥ ౭ ॥ ❋ తాదాత్వికీంతామనువర్ణయతి ॥ సేతి॥సారుక్మిణీ-ఉపాచ్యుతం అచ్యుతసమీపే మణిమయనూపురాభ్యాం , క్వణయన్తీధ్వనిముత్పాదయన్తీ అఙ్గుళీయాదయోఽగ్రహస్తేహస్తాగ్రేయస్యాస్సా - వస్త్రాన్తేన గూఢయోఃస్థగితయోః-కుచయోః కుఙ్కుమేన-శోణో-యో-హారః-తస్య-భాసాదీప్త్యా,నితమ్బయోః,ధృతయా-పరార్ధ్యయాఅనర్ఘ్యయా-కాఞ్చ్యాచ-రేజే ❋ ॥ ౮ ॥ ❋ తామితి ॥ తాంరుక్మిణీం,నిరీక్ష్య-ప్రీతో,హరిః-స్మయన్నీషద్ధసన్ , ఆబభాషేఉవాచేతిసంబన్ధః-కథంభూతాం రూపిణీంమనుష్యరూపధారిణీం-శ్రియం - మహాలక్ష్మీం-నవిద్యతేఅన్యఃపతిః-ప్రత్యవతారంయస్యాస్తాం-అనన్యగతిమితిపాఠాన్తరం తదా

---

౪ ॥ శ్లో ❋ పా ॥ నాదితే.   ౯ ॥ శ్లో † పా ॥ అనన్యపతిమ్

నవిద్యతే అన్యాగతిః ప్రాప్తిః యస్యాస్తాం, అనన్యప్రాప్యామిత్యర్థః ధృతతనోః ఉపాత్తమనుష్యరూపస్య, హరేః గ్యా-అనురూపా-తాం అలకైః కున్తలైః - కుణ్డలాభ్యాం నిష్కేణ పతకాఖ్యభూషణేన-అలఙ్కృతేన కణ్ఠేన-చతుర్దిక్షు-శోభితే-వక్త్రే ఉల్లసన్తీ స్మితమేవసుధా, యస్యాస్తాం-యద్వా, అలకకుణ్డలనిష్కాణి - యథాస్థానం కణ్ఠవక్త్రయోః, యస్యాస్తాం-అనేన అనపాయినోః శ్రీశ్రీపత్యోః కృష్ణస్య మాణో వివాదః కేవలం నృలోకవిడమ్బనాయేతి సూచ్యతే * ॥ ౯ ॥ * భాషణమేవాహ ॥ రాజపుత్రీత్యాదిభిరేకాదశభిః ॥ తాన్ స్వేస్తాను పచరన్తీమజినన్దయన్నేవ రాజపుత్ర్యా కోపయన్నివకూటవచాంసి ప్రయుఙ్క్తే॥ హే రాజపుత్రి-లోకపాలానామివ విభూతిరైశ్వర్యం- యేషాం-మహానుభావో, యేషాం భోగ్యాదిసమృద్ధిమద్భిః-లోకపాలవిభూతిభిరిత్యస్యైవ ప్రపఞ్చః, శ్రీమద్భిః రూపాదిభిరుత్కృష్టైః ఉత్కృష్టైః-భూపైః త్వమీప్సితా - రూపం సౌన్దర్యమౌదార్యం వదాన్యత్వం బలం శత్రుపరిభవసామర్థ్యం, ఇత్థం సర్వం వస్తుగత్యా ఆత్మనిష్ఠమిత్యభిప్రేతం-శబ్దతస్త్వపరిత్యాజ్యత్వే తాత్పర్యమ్ * ॥ ౧౦ ॥ * తానితి॥ తానేవంవిధాన్, అర్థినో యాచమానాన్ ప్రాప్తానాగతాన్, స్మరేణ కామేన-దుష్టో మదో యేషాం తాన్, చైద్యాదీన్, త్వం, పిత్రా, భ్రాత్రా చ దత్తాసతీ, సమాననురూపాన్, కస్మాద్ధేతోః, న వవృషే న వృతవత్యసి నోవవృష ఇతి పాఠే, అర్థినో హిత్వేతి పాఠ్యం-తాన్, హిత్వా, నోఽస్మాన్, కస్మాద్ధేతోః, వృతవత్యసీత్యర్థః అత ఏవ త్వం మన్దాఽతి భావః తత్ర హేతుం వదన్నాత్మానం విశినష్టి ॥ అసమానితి ॥ అననురూపానిత్యర్థః బహువచనం కోపాపాదనార్థం॥ అస్మాసు త్వదనురూపః కోఽధునావావరణీయోఽస్తీతి నతత్సమశ్చాభ్యధికశ్చ దృశ్యత, ఇతి శ్రుత్యుక్తవిధయా సర్వోత్తమం మాం కస్మాద్ధేతోః వృతవత్యసి తం హేతుం ఆవయోః లక్ష్మీనారాయణయోరనపాయిత్వరూపం జానాస్యేవేతి హార్దో భావః * ॥ ౧౧ ॥ * అసమత్వమేవ ప్రపఞ్చయితుం విశినష్టి ॥ రాజభ్య ఇతి ॥ హే సుభ్రు, రాజభ్యో జరాసన్ధాదిభ్యో, బిభ్యతః, భీతా, నత ఏవ, సముద్రం, శరణం గృహం, ప్రాప్తాన్, సముద్రాన్తర్ద్వీపమావాసస్థానత్వేనాశ్రితానిత్యర్థః-హార్దభావపక్షే తు-అబిభ్యత ఇతి చ్ఛేదః॥

వల్గూల్లసత్స్మితసుధాం హరిరాబభాషే ॥ ౯ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ రాజపుత్రీప్సితా భూపైర్లోకపాలవిభూతిభిః।
మహానుభావైః శ్రీమద్భీ రూపౌదార్యబలోర్జితైః ॥ ౧౦ ॥ తాన్ప్రాప్తానర్థినో * భూపాన్ చైద్యాదీన్స్మరదు
ర్మదాన్। దత్తా భ్రాత్రా స్వపిత్రా చ కస్మాన్నో † వవృషేఽసమాన్ ॥ ౧౧ ॥ రాజభ్యో బిభ్యతః సుభ్రు సముద్రం శరణం
గతాన్। బలవద్భిః కృతద్వేషాన్ప్రాయస్త్యక్తనృపాసనాన్ ॥ ౧౨ ॥ అస్పష్టవర్త్మనాం పుంసామలోకపథమీ

షమాభీతాస్త్వం త్వదానయనకాలే కిం త్వయా న దృష్టమితి భావః - సముద్రం శరణం గతానిత్యస్యాయం భావః ॥ త్వత్పితృనగరసాగరగతసముద్రస్య కస్య యోగిస్వమాత్రప్రయుక్తే ప్రేమాలిశయేన లవణార్ణవాన్తర్ద్వీపమాశ్రితానాం కిం ప్రసన్నాఽఽసా త్వత్పితృమద్ధాగ్రవేపాఽఽశా చ త్వంశురే అస్మాకం ప్రీతిః కిం తరాం సాక్షాత్త్వయి ఇతి, బలవద్భిరతిబలశాలిభిః జరాసన్ధాదిభిస్సహ, కృతఉత్పాదితో, ద్వేషో, వైరం యేషాం తాన్ ఇతి శబ్దార్థః-పక్షాన్తరే తు, బలవద్భిరితి నిన్దాయాం మతుప్ ॥ భూమనిన్దాప్రశంసాసు ॥ త్యనుశాసనాత్ బలం ధారణసామర్థ్యం-తథా చ, బలవద్భిః నిన్దితబలైః, ఇన్ద్రియాణామాత్మవశ్యతయా ధర్తుమసమర్థైః అజితేన్ద్రియైరితి యావత్ కృతః ద్వేషో యేషు తాన్ - అజితేన్ద్రియాణామేకపత్నీవ్రతానామపి త్వద్భ్రాత్రా మయి ద్వేషః కృతవతు జితేన్ద్రియాయాః అత ఏవ మద్యాథాత్మ్యాభిజ్ఞాయాస్తవ తు మయ్యేవ మయి ప్రీతిరభ్యధికైవేతి ప్రకృతోపచారప్రశంసాయాం తాత్పర్యం ॥ ప్రాయః ప్రాయశః-త్యక్తం నృపాసనం యైస్తాన్-శాపవశాత్ సింహాసనానర్హవంశప్రభవత్వాదితి భావః - పక్షాన్తరే తు - భయవిభూతిదాయకస్య పరస్యైవ మమ కేవలప్రాకృతజనాధిష్ఠేయనృపాసనస్యాయోగ్యత్వాదితి భావః - మమ భర్తా నారాయణశ్చేదయమస్పృష్టశాపదోషో నృపాసనమధితిష్ఠేదేవేత్యనారాయణత్వసంభావనానిరాసాయేదముక్తం-నృపాసనపరిత్యాగస్యాభియయమాత్రత్వాచ్చేత్యపి తాత్పర్యమ్ * ॥ ౧౨ ॥ * కిం చ, సత్కులప్రసూతానాం త్వాదృశీనామసద్ధారితకులోత్పథవక్ష్యమాదృశానువర్తనం దుఃఖహేతురిత్యాహ ॥ అస్పష్టేతి ॥ వర్త్మ గతిః-ప్రకారః - జాతిరితి యావత్-కిమయం వసుదేవసుతః క్షత్రియః - ఉత నన్దాత్మజస్తృతీయవర్ణప్రసూత ఇత్యేవ-మస్పష్టం సంశయవిషయం - వర్త్మ - యేషాం-తేషాం - అలోకపథం లోకవిరుద్ధపథం- ఉత్పథమిత్యర్థః-ఈయుషామన్వర్థ్యాదానామిత్యర్థః - ఏవంవిధానాం మాదృశాం పుంసాం-పదవీ మార్గస్థితా అనువృత్తాః-స్త్రియః-త్వద్విధాః- హే సుభ్రు- ప్రాయశః సీదన్తి క్లిశ్యన్తి ॥ పక్షాన్తరే తు ॥ అస్పష్టవర్త్మనాం దుర్జ్ఞేయస్వరూపస్వభావానామపి- అలౌకికపథమకర్మవశ్యానాం - ఆచారం శిష్టిశమితియావత్ - ప్రాప్తానాం

౧౧ ॥ శ్లో * పా ॥ అర్థినో హిత్వా † ॥ పా ॥ నోవవృషే.

కుర్వతామపీత్యర్థః - పుంసామస్మాకం - పదవీం యాథాత్మ్య - మాస్థితాః - మామనువర్తమానా ఏవ ॥ స్త్రియః ప్రాయశ-
స్సీదన్తి "షద్లగతౌ" గత్యర్థా బుద్ధ్యర్థాః విదన్త్యేతే వేత్యర్థః - మామననువర్తమానాస్తు - ఏవంవిధానామప్యస్మాకం పదవీం
న విదురేవ - అతః మామనువర్తమానాయాః మద్యాథాత్మ్యాభిజ్ఞాయా స్తవ మదుపచరణం యుక్తమేవేతి ❈ ॥ ౧౩ ॥ ❈ కించ ॥
లోకే కురూపోఽప్యాఢ్య ఏవ స్త్రీణామభిమతః - అహం త్వనాఢ్యః - న త్వాదృశ్యా వరణీయ ఇత్యాహ ॥ నిష్కిఞ్చనా ఇతి ॥ నా
స్తి కించన స్వం యేషాం తే నిష్కిఞ్చనాః - నిర్ధనా ఇతి యావత్ - పృషోదరాదిత్వాత్సాధుః - తర్హి యూయం కేషాం ప్రియాః కే
చ యుష్మాకం ప్రియా ఇత్యత్రాహ ॥ నిష్కిఞ్చనేతి ॥ మాదృశామేవ జనానాం - వయం - ప్రియాః - తే చ ప్రియాః - యేషాం - తథా
భూతాశ్చేత్యర్థః ॥ తథాపి ॥ తస్మాదేవ హేతోః - హే సుమధ్యమే - నోఽస్మాన్ - ప్రాయశ - ఆఢ్యాస్సంపన్నాః - న భజన్తి నాను
వర్తన్తే - పక్షాన్తరే తు - నాస్తి కించనాన్యదవాప్యం - యేషాం కిఞ్చనాః - ఆప్తసమస్తకామా ఇత్యర్థః నిష్కిఞ్చనానామ
నన్యప్రయోజనానామేకాన్తిజనానాం - ప్రియాః తస్మాత్ - ఆఢ్యాః అభిజనాదిమదైః ఆఢ్యంమన్యా జనాః - న - మాం - భజ
న్తే - అనన్యార్హశేషత్వానన్యశరణ్యత్వానన్యభోగ్యత్వరూపాకారత్రయశాలినీ త్వం మామేవ భజసి ఇత్యుచితమేవేత్యభి
ప్రేతమ్ ❈ ॥ ౧౪ ॥ ❈ కించ "వివాహశ్చ తథా మైత్రీ సమయోరేవ శోభతే" ఇతి న్యాయేనాసమయోరావయోస్సంబన్ధో న శో
భత ఏవేత్యభిప్రాయేణాహ ॥ యయోరితి ॥ ఐశ్వర్యేణ సహితా ఆకృతిరైశ్వర్యాకృతిః, ఐశ్వర్యమాకృతిశ్చేత్యర్థః తత్ర - జన్మ కు
లం - ఆకృతిస్సౌన్దర్యం - యయోః - ఆత్మసమం పరస్పరానురూపం - విత్తాదికం - భవేదస్తి - తయోరేవ - వివాహో మైత్రీ చ - ఉత్త
మాధమయోరస్మాదృశయోస్తు - క్వచిత్కదాచిదపి న - నోచిత ఇత్యర్థః ॥ పక్షాన్తరే తు ॥ విత్తాదిభిరసమయోరపి - స్వభావతశ్శేషశేషి
ణోరావయోః - సంబన్ధోఽనురూపః - న తు విషమయోః త్వచ్చైద్యయోరితి ❈ ॥ ౧౫ ॥ ❈ సర్వమేతద్వైషమ్యమవిచార్యైవ త్వయా

యుష్మాకమ్ । ఆస్థితాః పదవీం సుభ్రు ప్రాయస్సీదన్తి యోషితః ॥ ౧౩ ॥ నిష్కిఞ్చనా వయం శశ్వన్నిష్కిఞ్చనజనప్రి
యాః । తస్మాత్ప్రాయేణ న హ్యాఢ్యా మాం భజన్తి సుమధ్యమే ॥ ౧౪ ॥ యయోరాత్మసమం విత్తం జన్మైశ్వర్యాకృతి
ర్భవేత్ । తయోర్వివాహో మైత్రీ చ నోత్తమాధమయోః క్వచిత్ ॥ ౧౫ ॥ వైదర్భ్యేతదవిజ్ఞాయ త్వయాదీర్ఘసమీ
క్షయా । వృతా వయం గుణైర్హీనా భిక్షుభిః శ్లాఘితా ముధా ॥ ౧౬ ॥ అథాత్మనోఽనురూపం వై భజస్వ క్షత్రియర్ష
భమ్ । యేన త్వమాశిషస్సత్యా ఇహాముత్ర చ లప్స్యసే ॥ ౧౭ ॥ చైద్యసాల్వజరాసన్ధదన్తవక్త్రాదయో నృపాః ।
మమ ద్విషన్తి వామోరు రుక్మీ చాపి తవాగ్రజః ॥ ౧౮ ॥ తేషాం వీర్యమదాన్ధానాం దృప్తానాం స్మయనుత్తయే । ఆనీ
తాసి మయా తన్వి తేజసాం హరతాఽసతామ్ ॥ ౧౯ ॥ ఉదాసీనా వయం నూనం న స్త్ర్యపత్యార్థకాముకాః । ఆత్మ

వృతా వయమిత్యాహ ॥ వైదర్భీతి ॥ హే వైదర్భి - అదీర్ఘా అదూరా - సమీక్షా విచారో - యస్యాః - తయా - త్వయా - ఏతన్మదుపన్యస్త
మననురూపత్వ - మవిదిత్వా - త్వయా - వయం - వృతాః - కథంభూతాః - గుణైర్వరణీయతాహేతుభూతైః శ్లాఘ్యైర్గుణైః - ర
హితాః, అత ఏవ - భిక్షుభిః - ముధా మిథ్యా, అసద్గుణారోపేణేతి భావః - శ్లాఘితాః - సత్యాఖ్యైః పక్షాన్తరే తు ॥ దీర్ఘసమీక్షయే
తిచ్ఛేదః - అవిజ్ఞాయ అవిచార్య - జగన్మాతుర్మమ - చైద్యాదయః పుత్రస్థానీయా ఇతి తద్గతం విత్తజన్మాదిసామ్యమవిచార్యేతి యా
వత్ - దీర్ఘా భగవదసాధారణగుణాన్వేషణపరా - సమీక్షా విచారో - యస్యాః - తయా - త్వయా - గుణైః పరమాత్మాసాధార
ణైః కల్యాణగుణైర్హీనాః "ఓహాఙ్ గతౌ" సఙ్గతా ఇత్యర్థః - అత ఏవ - భిక్షుభిః నారదాదిభిః - ముధా వ్యర్థం ప్రయోజనాన్తరనిరపే
క్షం - శ్లాఘితాః - వయం - వృతాః ❈ ॥ ౧౬ ॥ ❈ కిం మత ఇత్యత ఆహ ॥ అథేతి ॥ అథ అధునేత్యర్థః - క్షత్రియర్షభం చైద్యాద్యన్యత
మం భజస్వ - తం విశినష్టి - యేన సేవ్యమానేన క్షత్రియర్షభేణ హేతునా - ఇహాముత్ర చ లోకే - సత్యాః సతీః - ఆశిషః కామాన్ల
ప్స్యసే ॥ పక్షాన్తరే ॥ క్షత్రియర్షభం క్షత్రియశ్రేష్ఠత్వేనావతీర్ణం మాం - మిథః - భజస్వ - ఇహ లీలావిభూతౌ - అముత్ర నిత్యవిభూ
తౌ చ - యేన మయా సేవ్యమానేన సహ - సత్యాః - ఆశిషః కామాన్ మదనుభవాత్మకాన్ - లప్స్యస ఇత్యర్థః ❈ ॥ ౧౭ ॥ ❈ తర్హి
మాం కిమర్థమానీతవానసీత్యత ఆహ ॥ చైద్యేతి ॥ హే వామోరు శోభనోరు - మమ ద్విషన్తి మాం ద్విషన్తీత్యర్థః ❈ ॥ ౧౮ ॥ ❈
తతః కిమత ఆహ ॥ తేషామితి ॥ వీర్యమదేనాన్ధానాం వివేకశూన్యానాం - గర్వితానాం చ తేషాం చైద్యాదీనాం చ - స్మయనుత్త
యే గర్వాపాకరణాయ - మయా - త్వం - ఆనీతా - కథంభూతేన - అసతాం ఖలానాం - తేజసామితి కర్మణి షష్ఠీ - తేజాంసి - హర
తా - పక్షాన్తరే - యద్యపి మదనపాయినీ త్వం కేనాప్యుపాయేన మామేవ ప్రాప్తవత్యసి - తథాపి - తేషాం - స్మయనుత్తయే - మ
యాఽనీతాసీతి ప్రాసఙ్గికోక్తిః ॥ యుక్తం చైతదిత్యభిప్రాయేణాత్మానం విశినష్టి ॥ అసతాం తేజాంసీతి పూర్వవత్ "హరతా "
లక్షణహేత్వోః" రితి శత్రాదేశః - హర్తుం అవతీర్ణేనేతి శేషః ❈ ॥ ౧౯ ॥ ❈ స్త్రీణామతిదుస్సహమౌదాసీన్యమకాముకత్వం
చాత్మన్యాహ ॥ ఉదాసీనా ఇతి ॥ గేహయోరుదాసీనాః - గృహశబ్దపర్యాయో గేహశబ్దోఽప్యత్ర కళత్రవేశ్మోభయపరః - అత ఏ

వ-ద్వివచనాన్తనిర్దేశః - అతఏవ నస్త్ర్యపత్యార్థకాముకాః-దారేషణాపుత్రేషణాధనేషణారహితాః - తత్ర హేతుః -ఆత్మలబ్ధ్యాస్వాత్మానుభవలాభేనైవ - పూర్ణాః-అలంపటాః - జ్యోతిషాస్వయంప్రకాశస్వాత్మస్వరూపస్ఫురణేన హేతునా- అక్రియాః-ప్రాకృతచేష్టారహితాః - ఆస్మహే-గృహే వర్తామహే ఇత్యర్థః - పక్షాన్తరే ఉర్ధ్వస్తు-యుధో క్తఏవ-తాత్పర్యంత్వ-సతాంస్మ యనుత్తమే అవతీర్ణస్య మమ గృహమేధధర్మానువర్తనం విడమ్బనమాత్ర - మన్యథైవంవిధస్యైతన్న ఘటత ఇతి ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ ఏతావదితి॥ అవిశ్లేషాద్విశ్లేషాభావాద్ధేతోః-రాత్మానమేవ-వల్లభాం-మితరపత్న్యపేక్షయా-భగవతోఽసిరతిశయప్రీతివిషయాం- మన్యమానాం-రుక్మిణీం - తద్దర్పఘ్న ఇవ-తస్యాదర్పమపనేతుకామ ఇవేత్యర్థః ॥ ఏతావ-దుక్త్వా-ఉపారమత్తూష్ణీమాస- ఇవశబ్దస్య వ్యవహితేనాపిదర్పఘ్న ఇత్యనేనసంబన్ధఃస్వారస్యాత్ - దర్పఘ్న ఇవేత్యనేనవస్తుతస్తాముపచరన్తీమభినన్దతుమున్త్వేతిసూచ్యతే ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ తతఃకిమాసీదిత్యత్రాహ॥ఇతీతి॥ దేవీరుక్మిణీ-ఆత్మనఃస్వస్యాః-ప్రియస్య-త్రిలోకాధిపతేః-త-దశ్రుతపూర్వంకదాప్యశ్రుతం - ఇతి-ఏవంవిధ-మప్రియం-వచ - ఆకర్ణ్య - భీతా త్యాగసంభావనాభీతా-అతఏవ హృది-జాతవేపథుఃసంజాతకమ్పా - రుదతీచా-పారాం-చిన్తాం - అవాప - యద్యప్యభిప్రాయాన్తరేణైవప్రయుక్తానివచాంసి - యద్యపిచసాక్షాల్లక్ష్మ్యవతారభూతాసాపితదభిప్రాయంజానాత్యేవ- తథాఽపి-కిమయంరామావతారఇవాత్రాపికేనాపివ్యాజేనమాంజిహాసతి - కింవాఽభినన్దతీ - త్యేవంపూర్వకోటిసంభావనామాత్రేణైవజాతవేపథుఃరుదతీచచిన్తామవాపేతితాత్పర్యమ్ ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ చిన్తాలక్షణమాహ॥పదేతి॥నఖైః- అరుణా-శ్రీఃకాన్తి-ర్యస్య-తేన సుకోమలేన,పాదేనవామపాదాఙ్గుష్ఠేన - భువం-లిఖన్తీ-అఞ్జనేనావిలైఃవ్యాప్తై-రశ్రుభి-శ్చన్దనచర్చితౌ-స్తనౌ - సిఞ్చతీ-దుఃఖేన-రుద్ధా-వా - గ్యస్యా

లబ్ధ్యాఽఽస్మహే పూర్ణా గేహయోర్జ్యోతిరక్రియాః ॥ ౨౦ ॥ బాదరాయణిరువాచ ॥ ఏతావదుక్త్వా భగవానాత్మానం వల్లభామివ । మన్యమానామవిశ్లేషాత్తద్దర్పఘ్న ఉపారమత్ ॥ ౨౧ ॥ ఇతి త్రిలోకాధిపతేస్తదాత్మనః ప్రియస్య దేవ్యశ్రుతపూర్వమప్రియమ్ । ఆశ్రుత్య భీతా హృది జాతవేపథుశ్చిన్తాం దురన్తాం రుదతీ జగామ హ ॥ ౨౨ ॥ పదా సుజాతేన నఖారుణశ్రియా భువం లిఖన్త్యశ్రుభిరఞ్జనాసితైః । ఆసిఞ్చతీ కుఙ్కుమరూషితౌ స్తనౌ తస్థావధోముఖ్యతిదుఃఖరుద్ధవాక్ ॥ ౨౩ ॥ తస్యాస్సుదుఃఖభయశోకవినష్టబుద్ధేర్హస్తాచ్ఛ్లథద్వలయతో వ్యజనం పపాత । దేహశ్చ విక్లబధియాః సహసైవ ముహ్యన్ రమ్భేవ వాతవిహతా ప్రవికీర్య కేశాన్ ॥ ౨౪ ॥ తద్దృష్ట్వా భగవాన్కృష్ణః ప్రియాయాః ప్రేమబన్ధనమ్ । హాస్యప్రౌఢిమజానన్త్యాః కరుణస్సోఽన్వకమ్పత ॥ ౨౫ ॥ పర్యఙ్కాదవరుహ్యాశు తాముత్థాప్య చతుర్భుజః । కేశాన్సమూహ్య తద్వక్త్రం ప్రామృజత్పద్మపాణినా ॥ ౨౬ ॥ ప్రమృజ్యాశ్రుకలే నేత్రే స్తనౌ చోపహతౌ శుచా । ఆశ్లిష్య బాహునా రాజన్ననన్యవిషయాం సతీమ్ ॥ ౨౭ ॥ సాన్త్వయామాస సాన్త్వజ్ఞః కృపయా కృపణాం ప్రభుః । హాస్యప్రౌఢిభ్రమచ్చిత్తామతదర్హాం సతాం గతిః ॥ ౨౮ ॥ మామా వైదర్భ్య

స్యా-అధోముఖీచా-వతస్థే ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ తస్యా ఇతి॥సుదుఃఖం-అప్రియశ్రవణజన్యం-భయంత్యాగసంభావనాజన్యం-శోకశ్చ తైర్వినష్టాస్ఫురణరహితా-బుద్ధి-ర్యస్యాస్తస్యాః -రుక్మిణ్యాః-శ్లథన్తితాత్కాలికదుఃఖప్రభవకార్శ్యేనభ్రశ్యన్తి-వలయాని-యస్మా - త్తస్మా- ద్ధస్తా-ద్వ్యజనం-పపాత-భూమావితి శేషః ॥ తథా-విక్లబాఅధృష్టా ధీ - ర్యస్యా- స్తస్యాః- హేతుగర్భమిదం- తత్త్వాత్-తస్యాః - దేహః - ముహ్యన్ మోహంప్రాప్నువన్ - కేశా-న్వికీర్య-పపాత కేశపాశవిశ్లథనపూర్వకంపపాతేత్యర్థః॥యథా-వాతేనచణ్డమారుతేన,విహతా,రమ్భాకదలీ,పతతి,తద్వత్ ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ తదితి॥సభగవాన్కృష్ణః-హాస్యప్రౌఢిం, అజానన్త్యాఇవలక్షితాయాః- ప్రియాయా- స్త-త్ప్రేమబన్ధనంప్రేమపాశ-మవలోక్య-కరుణావా - నన్వకమ్పతఅనుపదమేవభీతఇవఅకమ్పతేత్యర్థః ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ తతఃకిమకరోదిత్యత్రాహ॥ పర్యఙ్కాదితి ॥చతుర్భుజః ఉత్థాపనాశ్లేషణవక్త్రపరిమార్జనార్థమావిష్కృతచతుర్భుజఇత్యర్థః- కేశా-న్సమూహ్యాబధ్య-పద్మతుల్యేన-పాణినా-వక్త్రం-ప్రామృజత్ ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ కించ॥ప్రమృజ్యేతి॥అశ్రూణాం-కలాఃబిన్దవో-యయో-స్తే-నేత్రేతథా-శుచాశోకాశ్రుణా-ఉపహతౌ-స్తనౌచ-పరిమృజ్య-హే రాజన్-బాహునా-ఆలిఙ్గ్య-సాన్త్వజ్ఞః - సతాం - గతిఃప్రాప్యః-శ్రేయఃప్రాప్త్యుపాయభూతోవా-విభుర్భగవాన్,హాస్యప్రౌఢిః-భ్రమచ్చిత్తం-యస్యాస్తాం-అతదర్హాం - ఇత్థమపహసితుమనర్హాం - తత్ర హేతు-రనన్యవిషయాం- నవిద్యతే-అన్యః పురుషాన్తరం-విషయఃజ్ఞానవిషయో-యస్యాస్తాం-దీనాం-సతీంరుక్మిణీం-సాన్త్వయామాస ❁ ॥ ౨౭ ॥ ౨౮ ॥ ❁ సాన్త్వనప్రకారమేవాహ ॥ మామేతి ॥ హేవైదర్భి - మాం-మాసూయేథాః-మయ్యసూయాంమాకృథాఇత్యర్థః-త్వా-మహమేవ-పరాయణంపరమప్రాప్యం-యస్యాః-తథాభూతాం,జానే,తర్హి కిమర్థమిత్థముక్తమిత్యత ఆహ ॥ త్వద్వచ ఇతి॥ తవ-వచః-శ్రోతుమిచ్ఛతాకిన్నువదిష్యతీతిచ్ఛన్నోమే త్యేవంకామయమానేన, మయా - హేఅఙ్గనే త్వేళ్యాచర్మణా, ఏవ-మాచరితంక్ష్వేళ

ముక్తమితియావత్ ❀ ॥ ౨౯ ॥ ❀ కిఞ్చ ॥ ముఖం చేతి ॥ ప్రేమసంరమ్భేణ ప్రణయకోపేన స్ఫురితః కమ్పితో ఽధరో, యస్మిన్-కట కబ్దోత్రాపాఙ్గసామీప్యాద్గణ్డస్థలపరః-కటయోః గణ్డస్థలయోః- అధికరణయోః-ఆక్షేపాః కోపావేశేన చఞ్చలనేత్రాఘాతా స్తైరరుణౌ, అపాఙ్గౌ నేత్రాన్తౌ-యస్మిన్-త-త్సున్దరం కుటిలం భ్రుకుటీతటం-యస్మిన్-త-త్తవ-ముఖం చ. ఈక్షితుం ద్రష్టు-మా చరితమితి పూర్వేణ సమ్బన్ధః ❀ ॥ ౩౦ ॥ ❀ నను కలహే కిం కౌతుకం సుఖం వా-అత ఆహ ॥ అయం హీతి ॥ కోఽసౌ-హే భీరు- హే భామిని కోపేఽపి ప్రియయా సహ- నర్మైః ప్రణయకలహైః-యామో- నీయత-ఇతి య-దేష, పరమో-లాభ-ఇత్యర్థః - సుఖమేవేతి భావః-యామగ్రహణం ఘటికాద్యుపలక్షణమ్ ❀ ॥ ౩౧ ॥ ❀ సైవమితి ॥ తద్భగవదుక్తం- పరిహాసార్థోక్తిరూపమేవ, జ్ఞాత్వా-ప్రియకర్తృకత్యాగసమ్భావనాప్రయుక్తం-భయం-తత్యాజ ❀ ॥ ౩౨ ॥ ❀ కిఞ్చ ॥ బభాష ఇతి ॥ హే భారత-సవ్రీడహాసేన- రుచిరేణ స్నిగ్ధేనా-పాఙ్గేన-భగవతో-ముఖం - వీక్షమాణా-తం-పుంసామృషభం పురుషోత్తమ-మాబభాషే ఉవాచ ❀ ॥ ౩౩ ॥ ❀ భాషణమేవాహ ॥ నన్వితి పఞ్చదశభిః-తత్ర తావద్యదుక్తం కస్మాన్నో వవృషే సమానితి-తదనుభాష్య ప్రతిభాషతే ॥ నన్వితి ॥ హే అరవిన్దవిలోచన - త్వద్వస్తుతావదసామ్యం గుణాన్తరైః -లోచనసౌన్దర్యాద్యైశ్చ త్వం స్వతుల్యరహిత ఇతి త్వం బోధనాభిప్రాయః. అహం-భవతో-అసదృశీ అసమానే-తియ - ద్భవా - నవాచే - త్యనువాదః-యద్యప్యసమానితి భగవదుక్త్యా భవత్యా అహమసమ ఇతి ప్రతీయతే - ఏవం చ మమ భవాన సమ ఇతి యది త్యేవమేవానువదితవ్యం - తథాపి - భగవదభిప్రాయ క్రోడీకారేణానూదితం - అనువాదముఖేనాపి మయా సహ భవానసమ ఇతి వక్తుమనుచితమిత్యభిప్రాయేణ చ యద్భవానవాచ - తత్తాత్త్వికమేవేతి వాక్యశేషః ॥ తదేవోపపాదయతి ॥ భూమ్నః స్వరూపస్వభావాభ్యాం అపరిచ్ఛిన్నస్య - హేతుగర్భమిదం- క్వేత్యాది, భగవాన్ షాడ్గుణ్యపూర్ణః - త్ర్యధీశస్త్రిలోకనాయకః - స్వే మహిమ్ని స్వాసాధారణాయాం నిత్యవిభూతావభిరత-స్త్వం- క్వ-

సూయేథా జానే త్వాం మత్పరాయణామ్ । త్వద్వచశ్శ్రోతుకామేన క్ష్వేల్యాచరితమఙ్గనే ॥ ౨౯ ॥ ముఖం చ ప్రేమసంరమ్భస్ఫురితాధరమీక్షితుమ్ । కటాక్షేపారుణాపాఙ్గం సున్దరభ్రుకుటీతటమ్ ॥ ౩౦ ॥ అయం హి పరమో లాభో గృహేషు గృహమేధినామ్ । యన్నర్మైరీయతే యామః ప్రియయా భీరు భామిని ॥ ౩౧ ॥ సైవం భగవతా రాజన్వైదర్భీ పరిసాన్త్వితా । జ్ఞాత్వా తత్పరిహాసోక్తిం ప్రియత్యాగభయం జహౌ ॥ ౩౨ ॥ బభాషే ఋషభం పుంసామీక్షన్తీ ❀ భగవన్ముఖమ్ । సవ్రీడహాసరుచిరస్నిగ్ధాపాఙ్గేన భారత ॥ ౩౩ ॥ వైదర్భ్యువాచ ॥ నన్వేవమేతదరవిన్దవిలోచనాహం యద్వై భవాన్న భవతస్సదృశీ విభూమ్నః । క్వ స్వే మహిమ్న్యభిరతో భగవాంస్త్ర్యధీశః క్వాహం గుణప్రకృతిరజ్ఞగృహీతపాదా ॥ ౩౪ ॥ సత్యం భయాదివ గుణేభ్య ఉరుక్రమాన్తశ్శేతే సముద్ర ఉప

గుణప్రకృతిః త్వద్గుణానువర్తిస్వభావా త్వచ్ఛన్దానువర్తినీ త్వత్పరతన్త్రేతి యావత్, నను, త్వమపి స్వగన్త్రా బ్రహ్మాదభిరుపాస్యమానాతదభిమతఫలప్రదాచేత్యత ఆత్మానం విశినష్టి ॥ అజ్ఞగృహీతపాదేతి ॥ అజ్ఞైః మమత్వాపరతన్త్ర్యమజానద్భిః - గృహీతౌ ఉపాసితౌ, పాదౌ, యస్యా-స్సా ఽహం-క్వ-అభిజ్ఞాస్తు-న మాం స్వతన్త్రాముపాసతే - కిన్తు, మాం త్వత్పరతన్త్రాం పురుషకారమాత్రం కృత్వా మద్విశిష్టం త్వామేవోపాసత ఇతి భావః ❀ ॥ ౩౪ ॥ ❀ యదుక్తం " రాజభ్యో బిభ్యతస్సుభ్రు సముద్రం శరణం గతా ,, ఇతి తత్ర ప్రతిభాషతే ॥ సత్యమితి ॥ హే ఉరుక్రమ-ఉరవః విపులాః-త్రిలోకీసఙ్గ్రాహకాః-క్రమాః పాదవిన్యాసాః, యస్య-తథాభూత - పాదక్రమైరేవ త్రిలోకీం సఙ్గృహ్ణాతస్తవ కథం రాజభ్యో భయమితి తదభిప్రాయః - భయాదివేతి భగవదుక్త్యనువాదః-రాజభ్యో - భయా - త్సముద్రం శరణం గత ఇత్యేతత్సత్యమేవేత్యర్థః-వస్తుతో భయాభావసూచకేనేవశబ్దేన రాజభ్యో బిభ్యత ఇతి త్వదుక్త్వా విభ్యత ఇతిచ్ఛేదో భవదభిమత ఇతి సూచ్యతే - తర్హి కుతశ్శరణంగత ఇత్యత్రాహ ॥ గుణేభ్య ఇతి ॥ మత్పితృదుగ్ధాబ్ధిగతసముద్రత్వాదగాధత్వాదిధర్మేభ్యః సముద్రత్వాదిధర్మయోగాల్లవణార్ణవం శరణం గత ఇత్యర్థః తదపి కిమర్థమిత్యత ఆహ ॥ ఉపలమ్భనమాత్ర ఇతి-సప్తమ్యన్తమిదం-ఉపలమ్భనమాత్రేణ నిమిత్తే- మయి - ప్రీత్యతిశయప్రదర్శనార్థం శరణం గత ఇత్యర్థః-మాత్రశబ్దేన - నతు - స్వపరిత్రాణాద్యర్థమితి సూచ్యతే - అన్తశ్శేతే సముద్ర ఇతి దృష్టాన్తార్థం-అన్తరిత్యవ్యయం మధ్యేవర్తతే - యథోపలమ్భనమాత్రేణ నిమిత్తే భవానన్తస్సముద్రే క్షీరాబ్ధిమధ్యే శేతే - తద్వల్లవణార్ణవం శరణం గత ఇత్యర్థః ॥ యుక్తం చైతదిత్యభిప్రాయేణ విశినష్టి ॥ ఆత్మేతి ॥ మమేతి శేషః-ఆత్మా నిరతిశయప్రీతివిషయః-యో యస్య ప్రియతమః-స తస్యాపి తథా- తథా చోక్తం భగవతా-ప్రియో హి జ్ఞానినోఽత్యర్థమహం స చ మమ ప్రియః - జ్ఞానీ త్వాత్మైవ మే మతమితి చ ॥ ఏవం చ త్వత్ప్రియతమాయా మమ ప్రియతమత్వాన్మత్సమ్బన్ధిగుణాశ్రయేత ఏవ ప్రీతిరుచితైవేతి భావః ॥ బలవద్భిః కృతవిద్వేషా నిత్యేత్యత్ర ప్రతిభాషతే ॥ నిత్యం కదిన్ద్రియగణైః కృతవిగ్రహస్త్వమితి - కచ్ఛబ్దేన బలవద్భిరిత్యత్ర మతుప్ నిన్దార్థకత్వేన వ్యాఖ్యాతః. కది

న్ద్రియాణాంగుణావిషయాః - శబ్దాదయో యేషాం-తైః,కుత్సితాః-ఇన్ద్రియాణి-గుణా స్తద్విషయాఃశబ్దాదయశ్చ - యేషాం,
తైరితివా త్వం-నిత్యం - కృతోవిగ్రహఃయస్యసః - కృతద్వేషః- కృతాప్రీతిరితియావత్ - ప్రాయ స్త్వ్యక్తస్నృపాసనానిత్యత్ర
ప్రతిభాషతే-త్వత్సేవకైరితి నృపాణాం - పరమాసనం - అన్ధంగాఢం-తమఏవ తమశ్శబ్దోఽత్రనరకపర్యాయ స్తద్ధేతుపరః-
నరకావహమిత్యర్థః - హేతుగర్భమిదం తత్త్వా - త్వ-న్నృపపదం త్వత్సేవకైరేవ - విధుతంతుచ్ఛీకృత్యత్యక్తం-కింపున స్త్వ
యోభయవిఘాతినాయకేనేత్యుక్తమితి ✽ ॥ ౩౫ ॥ ✽ అస్పృష్టవర్త్మనామిత్యత్రప్రతిభాషతే - త్వత్పాదేతి-తవ-పాదపద్మయో-
ర్యో-మకరన్దఃఅనుభవరసాత్మకః - తం-సేవమానానాం- మునీనామేవ - తవ-వర్త్మయాథాత్మ్యం - అస్ఫుటం-కింపునరితరే
షామితిభావః - తదేవాహ నృపశుభిరితి - నను హే భగవన్-నృపశుభిః నర ఏవపశవ-స్తైః- పశుతుల్యైర్నృభిః-పశువజ్జిహ్వో
పస్థసుఖమాత్రాభిజ్ఞైః నృభిరిత్యర్థః - దుర్విభావ్యం దుఃఖేనాపి భావయితుంచిన్తయితుమశక్యమితి, అలోకపథమీయుషామి
త్యత్రప్రభాషతే ॥ యస్మాదితి ॥ యస్మా-ద్యే-త్వా,మనువర్తన్తే,తేషామపి-హితంచేష్టితం - అలౌకికమేవ - అథో అతః-కిముత
వక్తవ్యం - భూమ్నః - స్తవేశ్వరస్య, ఈహిత మలౌకిక-మిత్యర్థః ✽ ॥ ౩౬ ॥ ✽ ఆస్థితాఃపదవీమిత్యాదౌప్రతిభాషిష్యతేయ
ద్వాఞ్ఛయేత్యత్రమేవ ॥ తావన్నిష్కిఞ్చనాఇత్యత్రప్రతిభాషతే ॥ నిష్కిఞ్చనఇతి ॥ నను హే విభో-త్వం - నిష్కిఞ్చనః ఇతి-
సత్యమేవ - కుతః - యతః - కించిదప్యనవాప్యం నాస్తియస్యతథాభూత స్త్వం నిష్కిఞ్చనఇత్యర్థః - దరిద్రతాలక్షణనిష్కి
ఞ్చనత్వంతుననఘటతఇత్యాహ ॥ యస్మాదితి ॥ బలిభుజః - బలింపూజాంభుఞ్జన్తఇతితథా అన్యేభ్యఃపూజార్హాఅపి - బ్రహ్మా
దయో, యస్మైతుభ్యం - బలింపూజాం, హరన్త్యర్పయన్తి, కుర్వన్తీత్యర్థః - తస్యసర్వేశ్వరస్య దరిద్రతానఘటతఇత్య

లబ్ధ్వవమాత్రఆత్మా । నిత్యంకదిన్ద్రియగుణైఃకృతవిగ్రహ స్త్వంత్వత్సేవకైర్నృపపదంవిధుతంతమోఽన్ధమ్॥
త్వత్పాదపద్మమకరన్దజుషాంమునీనాంవర్త్మాస్ఫుటంనృపశుభిర్ననుదుర్విభావ్యమ్ । యస్మాదలౌకికమివేహితమీ
శ్వరస్యభూమ్న స్తవేహితమథో అను యే భవన్తమ్ ॥ ౩౬ ॥ నిష్కిఞ్చనోననుభవాన్నయతోఽస్తికిఞ్చిద్యస్మై
బలింబలిభుజోఽపిహరన్త్యజాద్యాః । నత్వావిదన్త్యసుతృపోఽన్తకమాఢ్యతాన్ధాః ప్రేష్ఠోభవాన్బలిభుజా
మపి తేపితుభ్యమ్ ॥ ౩౭ ॥ త్వంవైసమస్తపురుషార్థమయఃఫలాత్మా యద్వాఞ్ఛయాసుమతయోవిసృజన్తికృ
త్స్నమ్ । తేషాంవిభోసముచితోభవతస్సమాజఃపుంసస్స్త్రియాశ్చరతయోస్సుఖదుఃఖినోర్న ॥ ౩౮ ॥ త్వంన్యస్త
దణ్డమునిభిర్గదితానుభావఆత్మాఽఽత్మదశ్చజగతామితిమేవృతోఽసి । హిత్వాభవద్భ్రువఉదీరితకాలవేగధ్వ

న్ధ్వం - నిష్కిఞ్చనజనప్రియాఃఇత్యస్యోత్తరం, ప్రేష్ఠోభవానిత్యాది - నిష్కిఞ్చనజనప్రియాఃఇత్యత్రబహువ్రీహితత్పురుషాన్యత
రత్,ఉభావపిహా, సర్వథాచేన్నృశఏవభవానిత్యాహ - ప్రేష్ఠఇతి, బలిభుజాంపూజార్హాణాంవారదాదీనాం, అకించనా
నాం - ప్రేష్ఠోభవాన్,నథా, తేఽపిబలిభుజోఽపి, తుభ్యం - తవప్రేష్ఠాఃతస్మాత్ప్రియమేవేత్యస్యోత్తరమాహ ॥ నత్వే
తి ॥ ఆఢ్యతయా అభిజనాదిభిరాఢ్యత్వాభిమానేనా, న్ధాఃవివేకశూన్యాః, అన్తకంఅన్తం కరోతీత్యన్తకః- తథావిధం-
త్వాత్వాం, నవిదన్తినభజన్తే - అసుతృపః - అసూనిన్ద్రియాణ్యేవతర్పయన్తితథా - అన్తకమిత్యస్యకాలరూపేణాయు
ర్హర్త్తారమిత్యాశయః ✽ ॥ ౩౭ ॥ ✽ ప్రేష్ఠమిత్యత్ర హేతుంవదన్తి ॥ యయోరాత్మసమంవిత్తమిత్యాద్యుక్తమనౌచిత్యం
పరిహరతి ॥ నను స్తపురుషార్థస్వరూపః, ఫలాత్మాఅభీప్సితఫలరూపః-ఆత్మాచ-యద్వా - అభీష్టతమఃఫలరూపః-సర్వేషామి
ష్టతమంహిఫలంసుఖం-త్వంతునిరవధికానన్దరూపః - చతుర్విధపురుషార్థనిర్వాహకస్వరూపస్యనిరతిశయానన్దరూపస్యచతవ
సుఖలేశసాధనభూతవిత్తాదిమద్భిస్సామ్యం నారోపాస్తమేవేతిభావః ॥ తస్మాత్సమత్వాదేవమమత్వయాసహవివాహో
ఽనుచితఏవజాతఇత్యతఆహ ॥ యద్వాఞ్ఛయేతి ॥ యస్మిన్-త్వద్దాస్యే - వాఞ్ఛయా - కృత్స్నం త్వద్దాస్యవ్యతిరిక్తంసర్వం-
విసృజన్తి-త్యజన్తి-నేచ్ఛన్తీతియావత్-అత ఏవ-తేజనాః - సుమతయః,తేషాం - తవచ-సమాజ స్సఙ్గతిరుచితఏవ -సహితారత
యోఽపిస్వభావతః శేష శేషిణోస్సంబన్ధోనోచితః, అత స్త్వదాస్య మాత్రాకాఙ్క్షిణ్యామమత్వచసంబన్ధస్సూచితఏవేతిభా
వః॥మమాన్యైస్తుసంబన్ధోనుచితఇత్యభిప్రేత్యాహ ॥ పుంసఇతి ॥ రతయోః-మిథో, రతయో,రతఏవ-తత్కృతసుఖదుఃఖి
నోః,పుంసః,స్త్రియాశ్చ - సమాజో, నోచితఇత్యర్థః యః కేవలమైథునత్వత్ప్రియుక్తసుఖదుఃఖానుభవాత్సమాజఃసతు
నోచితఃయస్త్వావయోశ్శేషశేషిలక్షణస్సమాజఃసఉచితఏతిభావః ✽ ॥ ౩౮ ॥ ✽ భిక్షుభిఃశ్లాఘితోమహత్యస్యోత్తరమా
హ ॥ త్వమితి ॥ భిక్షుపదవ్యాఖ్యానం-న్యస్తదణ్డైరితి-భిక్షుభిఃసర్వభూతసుహృత్త్వంప్రార్థయమానైః న్యస్తదణ్డైరిత్యస్యా
ప్యయమేవార్థః-గదితఃశ్లాఘితః,ప్రభావోయస్య, తథాభూతః - తత్ర హేతుంవదన్తిమహత్యస్యోత్తరమాహ ॥ ఆత్మేతి॥ఆత్మ

గతాః-మాత్మా ఆత్మదః ఆత్మపర్యన్తప్రదః “య ఆత్మదా బలదా” ఇతి శ్రుతేః-ఆత్మత్వాదాత్మపర్యన్తవదాన్యత్వాచ్చ గదిత ఇ త్యర్థః-ఆత్మద ఇత్యనేనముక్తప్రాప్యత్వం వివక్షితం - నహ్యాత్మనః ప్రాప్యస్య చశ్లాఘాప్రయోజనాన్తరాపేక్షా-కింతు-స్వస త్తాలాభార్థాప్రియప్రాప్త్యర్థాచేతి ॥ ముగ్ధైవేతిసత్యముక్తమిత్యర్థః- ఆత్మనశ్శరీరాదివిలక్షణతయా స్తుతౌ హి శరీరసత్తాసి ద్ధిః అథ “వై దర్భ్యేతదవిజ్ఞాయ త్వయాదీర్ఘసమీక్షయా” ఇత్యస్యోత్తరమాహ ॥ ఇతీతి ॥ ఇతీత్థంభూతం భగవన్తం-జ్ఞాత్వేతి శేషః- అబ్జభవనాకపతీన్ బ్రహ్మేన్ద్రాదీన్-భవతో భ్రువస్సకాశాదుదీరితో- యః - కాలస్తస్య, వేగేన-ధ్వస్తా ఆశిషో-యేషాం-త థాభూతాన్, హిత్వా విహాయ - ఏవంవిధత్వాన్మమ తేషాం పుత్రస్థానీయత్వాచ్చ తద్గతవిత్తాదిప్రయుక్తసామ్యమవిచార్యైవ శ్రీ వేతిభావః ॥ ఏవం హిత్వేత్యనేన అవిజ్ఞాయేతి వ్యాఖ్యాతం- మేమయా-త్వం, వృతోఽసి - అబ్జయోన్యాదయ ఏవావిచార్యాః -కు తోఽన్యే చైద్యాదయో విచార్యాస్స్యురిత్యర్థః ❋ ॥ ౩౯ ॥ ❋ పునస్సింహావలోకితన్యాయేన “రాజభ్యో బిభ్యత” ఇత్యస్యోత్త రం వక్తుమాత్మాసయనదృష్టాన్తేనసిద్ధ యత్త్వం స్థాపయన్తీస్స ష్టమబిభ్యత ఇత్యేవప్రయోక్తవ్యే సంశయాపాదకేన రాజ భ్యో బిభ్యత ఇతి పూర్వమపాత్తకసన్ధిప్రయుక్తం వచశ్శ్రుత్వా తాం జాడ్యావహమిత్యాహ ॥ జాడ్యమితి ॥ హే గదాగ్రజ - య-స్త్వం - శార్ఙ్గనినదేన-శత్రూన్నృపాన్ - విద్రావ్య పలాయయిత్వా, మాం జహర్థ హృతవానసి-తస్యేదం వచో-జాడ్యం శ్రుత్వా తాం సన్నివిశేషమజానతాం, త్వయి, భయసంభవనాత్మకజ్ఞానరూపజాడ్యావహమిత్యర్థః హరణే దృష్టాన్తః - యథా- సింహః, పశూన్ మహిషాదీన్-విద్రావ్య - స్వభాగం, హరతి ॥ తద్వదితి ॥ కింతద్వచో, యజ్జాడ్యం, తదాహ ॥ తేభ్య ఇత్యాది ॥ తేభ్యః శత్రుభూతేభ్యో, భయాదుదధిం సముద్రం-శరణం, ప్రపన్న ఇతి యత్తత్ ❋ ॥ ౪౦ ॥ ❋ ఆస్థితాః పదవీం సుభ్రు ప్రాయ స్సీదన్తి యోషిత” ఇత్యస్యోత్తరమాహ ॥ యద్వాఞ్ఛయేతి ॥ యస్మిన్ త్వద్దాస్యే, వాఞ్ఛయా, యే-అఙ్గాదయో, నృపోత్తమాః

స్త్వాశిషోఽబ్జభవనాకపతీన్కుతోఽన్యే ॥ ౩౯ ॥ జాడ్యం వచస్తవ గదాగ్రజ యస్తు భూపాన్విద్రావ్య శార్ఙ్గనినదేన జహర్థ మాం త్వమ్ । సింహో యథా స్వబలిమీశ పశూన్స్వభాగం తేభ్యో భయాద్యదుదధిం శరణం ప్రపన్నః ॥ యద్వాఞ్ఛయా నృపశిఖామణయోఽఙ్గవైన్యజాయన్తనాహుషగయాదయ ఐకపత్యమ్ । రాజ్యం విసృజ్య వివి శుర్వనమమ్బుజాక్ష సీదన్తి తేఽనుపదవీం త ఇహాస్థితాః కిమ్ ॥ ౪౧ ॥ కాఽన్యం వృణీత తవ పాదసరోజగన్ధమాఘ్రా య సన్ముఖరితం జనతాపవర్గమ్ । లక్ష్మ్యాలయం త్వవిగణయ్య గుణాలయస్య మర్త్యం సదోరుభయమర్థవివిక్తదృ ష్టిః ॥ ౪౨ ॥ తం త్వాఽనురూపమభజం జగతామధీశమాత్మానమత్ర చ పరత్ర చ కామపూరమ్ । స్యాన్మే తవాఙ్ఘ్రి రరణం సృతిభిర్భ్రమన్త్యా యా వై భజన్తముపయాత్యనృతాపవర్గః ॥ ౪౩ ॥ తస్యాస్స్యురచ్యుత నృపా భవతోప దిష్టాః స్త్రీణాం గృహేషు ఖరగోశ్వబిడాలభృత్యాః । యత్కర్ణమూలమరికర్శన నోపయాయాద్యుష్మత్కథా

ఐకపత్యం-తతో మత్వర్థీయోఽచ్, త - ద్రాజ్యం - త్యక్త్వా, వనం-వివిశుః, తత్రాఙ్గో వేనస్య పితా, వైన్యః పృథుః, జాయన్తో భర తో-నాహుషో యయాతిః, తే నృపశిఖామణయో, హే అమ్బుజాక్ష, త-వ, పదవీం-ఆస్థితాః, ఇహ సీదన్తి క్లిశ్యన్తి, కిం అపి త్విహ పదవీం యాథాత్మ్యం, సీదన్తి ఉపాసిషత - ఉపాసనాదశాయామపి త్వదనుభవాత్మకం సుఖం అనుబభూవుః, ఇహలోకే ఆస్థి తాః అవసితాః కిం, కింతు త్వత్సాధర్మ్యం అవాపురిత్యావృత్త్యాఽన్వయః ❋ ॥ ౪౧ ॥ ❋ “అథాత్మనోఽనురూపం” ఇత్యస్యో త్తరమాహ ॥ కాఽన్యమితి శ్లోకద్వయేన ॥ గుణానాం కల్యాణానాం, మహాశ్రయస్య, తవ-పాదసరోజయోః, గన్ధం-కథంభూతం జనతాయా జనసమూహస్య, అపవర్గం నిరతిశయఫలరూపం, లక్ష్మ్యాః నుమాలయం ఆశ్రయం-సేవ్యమితి యావత్, సద్భిర్ముఖ రితమాఘ్రాతం అవిగణయ్య అనాదృత్య, మర్త్యం మరణశీలం, సదా - ఉరుభయం, యస్య, త-మన్యం పురుషం, కా వా స్త్రీ, అ ర్థవివేకదృష్టిః స్వహితాహితవిభాగపరిశీలనపరా చ, వాశ్రయేత, గుణాశ్రయస్యేత్యనేన గుణైర్హీనానిత్యేతత్ప్రోక్తవి ధయా వ్యాఖ్యేయమిత్యభిప్రేతం ❋ ॥ ౪౨ ॥ ❋ అతస్త్వామేవాహమభజమిత్యాహ ॥ తమితి ॥ తముక్తవిధం, కించానురూపం శేషిత్వాదితి భావః, ఏవంవిధం, త్వా త్వామేవ, అభజం-కించిత్ప్రార్థయతే స్యాదితి ॥ సృతిభిః గతిభి-ర్జన్మభిరితి యావత్ ॥ “రా ఘవత్వేఽభవత్సీతా రుక్మిణీ కృష్ణజన్మని- దేవత్వే దేవదేహేయం మనుష్యత్వే చ మానుషీ” ఇత్యుక్తావతారవిశేషైరిత్యర్థః ॥ భ్రమ న్త్యాశ్చరన్త్యాః, సతత్సహచారిణ్యాః, మమ, తవాఙ్ఘ్రిరేవ, అరణం శరణం, గృహమాశ్రయ ఇతి యావత్ స్యాత్, కథంభూ తస్య యోఽనృతస్య పాపస్య-తన్మూలసంసారస్య వా, అపవర్గోఽవసానం - యస్మాత్తథాభూతః, భజన్తముపయాతి అనుభ జతే, తస్యేత్యేవేతి సంబన్ధః ❋ ॥ ౪౩ ॥ ❋ యే రాజ్ఞాం గుణా “రాజపుత్రీప్సితా భూపా” ఇత్యాదినోక్తాస్తత్ర నైర్ఘృణ్యం సనాపం ప్రాఙ్ముఖీభజ్జం చాహ ద్వాభ్యాం ॥ తస్యాస్స్యురితి ॥ హే అచ్యుత, యే, నృపాః, స్త్రీణాం గృహేషు స్త్రీప్రధానకేషు గృహేషు, ఖ రా ఇవ కేవలం భారవాహాః, గావో బలీవర్దా ఇవ నిత్యం వ్యాపారక్లిష్టాః-శ్వాన ఇవావమతాః - గృహపాలనాద్యర్థం ద్వాఃస్థా

శ్చ-బిడాలా ఇవకృపణాః-పదా తాడ్యమానా అపిపునఃపునరనువర్తమానాశ్చ,భృత్యా ఆజ్ఞాధారకాశ్చ, తే , తస్యాదుర్భగాయాః,పతయస్స్యుః॥ తామేవవిశినష్టి।యదిత్యాదినా ॥ హేఅరికర్శనశత్రుహన్ త్వం -యస్యాః,కర్ణమూలంకర్ణపథం,నోపయాయాః నోపగతవాన్-తథామృడవిరిఞ్చ్యాదిభిః- సభాయాం , తేషాంసభాయాంవా , గీతా, స్తవ-కథాశ్చ , నోపాయయుః ॥ యా, త్వాం-త్వత్కథాశ్చ కదాఽపి, నశ్రుతవతీ,తస్యాఃపతయస్స్యురితిసంబన్ధః ❋ ॥ ౪౪ ॥ ❋ తథాహీత్యాహ॥ త్వగితి ॥ యాస్త్రీ,తవ-పదాబ్జమకరన్దం- అజిఘ్రువతీనాఘ్రాతవతీ - కదాప్యశ్రుతత్వత్కథా-అతఏవ-విమూఢా అతఏవ,కాన్తః ప్రియతమో-మమేతి-మతి-ర్యస్యాస్సా-బహి, స్త్వగాదిభిః,పినద్ధంచ్ఛన్నం,మన్త,ర్మాంసాదయో , యస్మిన్,తజ్జీవితశవతుల్యం-కళేబరం-యస్య,తం,పురుషాధమం,భజతే-విణ్మలం , త్వగాదయఃప్రసిద్ధాః ❋ ॥ ౪౫ ॥ ❋ యదుక్తముదాసీనావయమిత్యాది తత్రాహ॥ అస్త్వితి॥ హేఅమ్బుజాక్ష,ఆత్మన్ ఆత్మని,రతస్య, ఆత్మారామస్యేత్యర్థః,అనేననిరపేక్షారూపముదాసీనత్వమనూదితం-మయ్యనతిరిక్తా అనతిశయితా-దృష్టి ర్యస్య అనేనాకామకత్వం-తస్యతవ,చరణయోః-అనురాగః ప్రేమా, అస్తు,మమేతి శేషః యద్యప్యుదాసీనోఽకామకశ్చసన్నగృహమేధిధర్మానభినయసి-తథాఽపిమయాఽపిత్వచ్చరణానురాగమాత్రమేవప్రార్థనీయం నతుతతోఽధికమితిభావః స్తువాతవవచాంస్యాపాతప్రతీతనిష్ఠురార్థపరాణి , తథాపి,కదాచిత్స్వయవిశేషేతవమయ్యనుకమ్పాదున్నివార్యైవేత్యభిప్రేత్యాహ॥ యర్హీత్యర్ధేన ॥ యర్హియదా - అస్యవిశ్వస్య,వృద్ధయేసమృద్ధయే,ఉపాత్తా రజసఃసృష్ట్యపయుక్తరజోగుణస్యా-తిమాత్రౌత్కట్యం, యేన , తథాభూతస్సన్ , మా ,మీక్షసఇతియావత్,తదుహాతదేవ-పరమానిరతిశయా , అనుకమ్పాకృపా,విచిత్రంజగత్సృష్ట్వా తత్రమదనుమోదనార్థంమామీక్షసఇత్యేవైవమహతీకృపేత్యర్థః ❋ ॥ ౪౬ ॥ ❋ తదేవంసర్వంతదుక్తం ప్రతిభాష్య ప్రసన్నచిత్తామన్త్రముపదిశన్తీప్రాహ ॥ నైవేతిద్వాభ్యాం॥ హేమ

మృడవిరిఞ్చసభాసుగీతాః ॥ ౪౪ ॥ త్వక్శ్మశ్రురోమనఖకేశపినద్ధమన్తర్మాంసాస్థిరక్తక్రిమివిట్కఫవాతపిత్తమ్। జీవచ్ఛవంభజతికాన్తమతిర్విమూఢాయాతేపదాబ్జమకరన్దమజిఘ్రతీస్త్రీ ॥ ౪౫ ॥ అస్త్వమ్బుజాక్షమమతేచరణానురాగఆత్మన్రతస్యమయిచానతిరిక్తదృష్టేః । యర్హ్యస్యవృద్ధయఉపాత్తరజోఽతిమాత్రోమామీక్షసేతదుహనఃపరమానుకమ్పా ॥ ౪౬ ॥ నైవాలీకమహంమన్యేవచస్తేమధుసూదన । అమ్బాయాఇవహిప్రాయఃకన్యాయాస్స్యాద్రతిఃక్వచిత్ ॥ ౪౭ ॥ ఊఢాయాశ్చాపిపుంశ్చల్యామనోఽభ్యేతినవంనవమ్ । బుధోఽసతీంనబిభృయాత్తాంబిభ్రదుభయచ్యుతః॥ ౪౮ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ సాధ్వ్యేతచ్ఛ్రోతుకామైనరాజపుత్రిప్రలమ్భితా।మయోదితంయదన్వాత్థసర్వంతత్సత్యమేవహి॥ ౪౯ ॥ యాన్యాన్కామయసేకామాన్మయ్యకామాయకామిని।సన్తిహ్యేకాన్తభక్తాయాస్తవకల్యాణినిత్యదా॥ ౫౦ ॥ఉపలబ్ధంపతిప్రేమపాతివ్రత్యంచతేఽనఘే।యద్వాక్యైశ్చాల్యమానాయానధీర్మయ్యపకర్షితా॥ ౫౧ ॥ యేమాంభజన్తిదాంపత్యేతపసావ్రతచర్యయా । కామాత్మా

ధుసూదన,తవ,య,ద్వచః,,అధాత్మనోనురూపంవా,,ఇత్యాదితద్వీకమన్యతం- నమన్యే,నాసత్యమిత్యర్థః,కుతః , యతోలోకేకన్యాయాఏవక్వచిత్పురుషవిశేషే,రతి,ర్భవతి,యథా , అమ్బాయాఃకాశిరాజపుత్రికాయాఃఅమ్బాఖ్యాయాః-తద్వత్,అమ్బాయాఃకన్యాయాఏవసాల్వేరతిర్బభూవేతీతిహాసోఽత్రవివక్షితః ❋ ॥ ౪౭ ॥ ❋ తథా-ఊఢాయాఃపరిణీతాయాఅపి-పుంశ్చల్యా-మనో - నవంనవంపురుష - మభ్యేతి ॥ తతఃకిమతఆహ ॥ బుధఇతి ॥ బుధోబుద్ధిమాన్ - అసతీముక్తవిధాంస్త్రియం-నబిభృయాత్ - విపర్యయేఅనర్థమాహ - బిభ్రత్పుమాన్ - ఉభయచ్యుతఃఉభయస్మాదేతల్లోకాత్పరలోకాచ్చ ప్రచ్యుతో భవతి - ఇహాముత్రచన సుఖీకింతు - దుఃఖీభవతీత్యర్థః ❋ ॥ ౪౮ ॥ ❋ అథైవంకోపోద్దీక్ష్య తస్యాభిప్రాయోభగవానిదమేవమదభిప్రేతం - కూటవచాంసితుత్వద్వచశ్శ్రోతుంమయాప్రయుక్తానీత్యాహ॥ సాధ్వీతి ॥ హేసాధ్వి - హేరాజపుత్రి-శ్రోతుకామేన-మయా - ఏత- త్త్వద్వచఇతిశేషః - ప్రలమ్భితా ఇత్థముపహసితేత్యర్థః యన్మయోదితం-సర్వ-మన్వాత్థతాత్పర్యకోటికారేణప్రతిభాషితవత్యసితత్సర్వం -సత్యమేవమదభిప్రేతమేవ ❋ ॥ ౪౯ ॥ ❋ అతీవతుష్టోఽనుగృహ్ణాతి॥ యాన్యానితి ॥ హేమానిని-యాన్యాన్కామాన్ - స్యాన్మేతవాఞ్ఛితరణాం-అస్త్వమ్బుజాక్షమమతేచరణానురాగ,,ఇత్యేవంకామ్యమానాన్ , అకామాయకామాన్నివృత్తయే - మదనప్రాయుత్వవ్యతిక్రమనివృత్తయే-కామయసే-తే-కామా-మయ్యేకాన్తభక్తాయాఅనన్యప్రయోజనభక్తియుక్తాయాఃతవ-హేకల్యాణి-నిత్యదా-సన్త్యేవ - నత్వయాప్రార్థ్యామయాదేయాశ్చేత్యర్థః ❋ ॥ ౫౦ ॥ ❋ అభినన్దతిఉపలబ్ధమితి ॥ హేఅనఘే - పత్యౌకృష్ణే-య-త్పాతివ్రత్యంపతిపారార్థ్యం-తదుపలబ్ధందృష్టం-మయేతిశేషఃకుతః-యద్యతో-వాక్యైఃఉక్తైస్తైర్మద్వాక్యైః - చాల్యమానాయాఅపి తవ-ధీస్స్వబుద్ధిర్మయి-నాపకర్షితానాపనీతా-నాన్యవిషయాజాతా ❋ ॥ ౫౧ ॥ ❋ ఏకాన్తభక్తిమభినన్ద్యతామేవద్రఢీకర్తుంసకామాన్భక్తాన్నిన్దతి ॥ యేమా

మితి ॥ యేజనాః కామాత్మానః క్షుద్రమనోరథావిలచిత్తాః-మోక్షాధిపతిమపి-మాం-దాంపత్యే దంపత్యోః కర్మణి-దంపత్యుప భోగసుఖార్థమిత్యర్థః-తపసా మనః ప్రణిధానాత్మకేన-వ్రతచర్యయా అనశనాదివ్రతానుష్ఠానేనచ - భజన్తి-తే-మమ-మాయ యా మోహితాః ❋ ॥ ౫౨ ॥ ❋ తదేవోపపాదయతి ॥ మామితి ॥ అపవర్గః మోక్షః- సఏవ-సంపల్లక్ష్మీర్యస్యా-త్తం-తాసా మపవర్గేతరసంపదామపి పతిం-మాం-ప్రాప్య ప్రసాద్య - తపఆదిభిరితిశేషః - సంపదః అపవర్గేతరకామానేవ-వాఞ్ఛన్తి తేజ నాః-మన్దభాగ్యాః-కుతః-యద్యస్మాత్-ద్వ్యే-నృణాం-విషయాః- తే-నిరయే నరకేఽపి - స్యుః-కుతః శబ్దాదివిషయసుఖానాం కేవల దుఃఖాత్మకనరకే సంభవ స్తత్రాహ ॥ మాత్రాత్మకత్వా త్తేషాం సుఖలేశాత్మకత్వా-న్నరకే సంభవ ఇతి భావః , అతో - నిర యః - సుసఙ్గమః శోనరూపతయా ప్రతీయమానో దంపత్యోస్సఙ్గమః - నిరయో నరకప్రాయ ఏవ-అత స్తే మన్దభాగ్యా ఇత్య ర్థః ❋ ॥ ౫౩ ॥ ❋ పునరప్యభినన్దతి ॥ దిష్ట్యేతి ॥ హే గృహేశ్వరి-త్వయా - మయి-భవమోచనీనిష్ఠా-మా-అనువృత్తిః-కృతా ఏతత్-దిష్ట్యా ఆనన్దః-వృత్తిం విశినష్టి-అసావనువృత్తిః - ఖలైః దుర్జనైః-దుఃఖేనాపి కర్తుమశక్యా-దురాశిషో దురభిప్రాయాః అతఏవ-సుంభరాయాః ఇన్ద్రియతర్పణపరాయాః-నికృతిజుషః వఞ్చనపరాయాః-స్త్రియాస్తు సుతరాం దుష్కరా ❋ ॥ ౫౪ ॥ ❋ సత్త్వామితి ॥ హే మానిని-ప్రణయినీం ప్రేమవతీం-నపశ్యామి-తత్ర నిదర్శనం వదం స్తాం విశినష్టి ॥ యయేతి ॥ యయా త్వయా-అ వగణయ్య అనాదృత్య-శ్రుతాః-సత్కథాస్త్వదీయాః-యేన - తస్య-మే మహ్యం-రహస్యరః రహస్యవార్తాహర్తా-ద్విజః-ప్రే షితః, అత-స్త్వాదృశీం-భార్యాం-నపశ్యామీత్యర్థః ❋ ॥ ౫౫ ॥ ❋ కించ త్వద్గుణైరేవాహం వశీకృత ఇత్యాహ ॥ భ్రాతురితి ॥ యు ద్ధే-మయా-నిర్జితస్య-భ్రాతుః రుక్మిణో - విరూపకరణం - తథా - ప్రోద్వాహపర్వణ్యనిరుద్ధవివాహోత్సవే-తత్రాప్యక్షగో

నోఽపవర్గేశం మోహితా మమ మాయయా ॥ ౫౨ ॥ మాం ప్రాప్య మానిన్యపవర్గసంపదం వాఞ్ఛన్తి యే సంపద ఏవ తత్పతిమ్ । తే మన్దభాగ్యా నిరయేఽపి యే నృణాం మాత్రాత్మకత్వాన్నిరయస్సుసఙ్గమః ॥ ౫౩ ॥ దిష్ట్యా గృహే శ్వర్యసకృన్మయి త్వయా కృతాఽనువృత్తిర్భవమోచనీ ఖలైః । సుదుష్కరాఽసౌ సుతరాం దురాశిషో హ్య సుంభరాయా నికృతింజుషః స్త్రియాః ॥ ౫౪ ॥ న త్వాదృశీం ప్రణయినీం గృహిణీం గృహేషు పశ్యామి మానిని య యా స్వవివాహకాలే । ప్రాప్తాన్నృపానవగణయ్య రహస్యరో మే ప్రస్థాపితో ద్విజ ఉపశ్రుతసత్కథస్య ॥ ౫౫ ॥ భ్రాతుర్విరూపకరణం యుధి నిర్జితస్య ప్రోద్వాహపర్వణి చ తద్వధమక్షగోష్ఠ్యామ్ । దుఃఖం సముత్థమసహోఽ స్మదయోగభీత్యా నైవాబ్రవీః కిమపి తేన వయం జితాస్తే ॥ ౫౬ ॥ దూతస్త్వయాఽఽత్మలభనే సువివిక్తమన్త్రః ప్రస్థాపితో మయి చిరాయతి శూన్యమేతత్ । మత్వా జిహాస ఇదమఙ్గమనన్యయోగ్యం తిష్ఠేత తత్త్వయి వయం ప్ర తినన్దయామః ॥ ౫౭ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఏవం సౌరతసంల్లాపైర్భగవాన్దేవకీసుతః । స్వరతో రమయా రేమే నరలోకం విడమ్బయన్ ॥ ౫౮ ॥ తథాన్యాసామపి స్త్రీణాం గృహేషు గృహవానివ । ఆస్థితో గృహమేధీయాన్ధర్మాన్లోకగు రుర్హరిః ॥ ౫౯ ॥ ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

❋❋❋❋❋❋❋❋ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే దశమస్కన్ధే, షష్టితమోఽధ్యాయః ❋❋❋❋❋❋❋❋

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఏకైకశస్తాః కృష్ణస్య పుత్రాన్దశదశాబలాః । అజీజనన్ననవమాన్పితుస్సర్వాత్మసంపదా ॥ ౧ ॥

ష్ఠ్యాం ద్యూతే-తస్య రుక్మిణో - వధం-ఇదం సమనన్తరాధ్యాయే స్ఫుటీభవిష్యతి సముత్థం తద్వధశ్రవణజం-దుఃఖంచ అస్మద యోగభీత్యా అస్మద్విశ్లేషభీత్యా హేతుభూతయా , అసహాః సోఢవత్యసి-కిమపి - నాబ్రవీః నోక్తవత్యసి తేనైవంవిధగుణజాతే న-వయం-జితాః త్వద్వశీకృతా బభూవిమ , యద్వాప్యస్య ప్రణయకలహస్యానిరుద్ధవివాహేన స్తర్యమతోఽజ్ఞాయతే తథాప్యత్ర ప్యత్క్రమణో [illegible] నేత్యవగన్తవ్యమ్ ❋ ॥ ౫౬ ॥ ❋ కించ ॥ దూత ఇతి ॥ ఆత్మలభనే మత్ప్రాప్త్యర్థం-సువిభ క్తః " యస్యాఙ్ఘ్రిపఙ్కజరజస్స్నపనం మహాన్తో వాఞ్ఛన్త్యుమాపతిరివాత్మతమోఽపహత్యై ॥ యర్హ్యమ్బుజాక్ష న లభేయ భవత్ప్రసాదం జహ్యామసూన్వ్రతకృశాన్శతజన్మభిస్స్యాత్ ,, మిత్యేవం వివిచ్య జ్ఞాపితః-మన్త్రో యస్య సః-దూతః-ప్రేషితః తదా , మయి [illegible] చిరాయతి ఈషద్విలమ్బం కుర్వతి సతి-ఏత-ద్విశ్వం-శూన్యం, మత్వా, ఇదమనన్యా ర్హా-మఙ్గం శరీరం-జిహాసే హాతుమిచ్ఛామి, త్యేవ [illegible]-భవతీ-తిష్ఠేత స్థితవతీ - తియత్ త్వయి- వయం- కేవలం-ప్రతినన్దయామః ప్రతిక ర్తుమశక్నువన్తః కేవలం హర్షయామ ఇత్యర్థః-యద్వా ॥ జి[illegible]సే ఇత్యేవం వివిక్తమన్త్రో మాం ప్రతి దూతః ప్రస్థాపిత ఇతి సంబన్ధః ❋ ॥ ౫౭ ॥ ❋ ఏవమితి ॥ నరలోకం-విడమ్బయన్ననుకుర్వన్- హేతుగర్భమిదం-[illegible] త్వా,దిశం - సౌరతసల్లాపైః సురతనర్మగోష్ఠీభిః, సర్వతః ఆత్మారామోఽపి-రమయా లక్ష్మ్య వతారభూతయా రుక్మిణ్యా సహ, [illegible]మే ❋ ॥ ౫౮ ॥ ❋ అథేతి ॥ అన్యాసామపి పత్నీనాం గృహేషు-గృహాశ్రమీవ గృహస్థాశ్రమయుక్తాన్,ధర్మాన్,నాస్థితస్సన్నేవ- [illegible]రేమే ❋ ॥ ౫౯ ॥ ❋ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికా ఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే షష్టితమోఽధ్యాయః ❋❋❋ ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

అథ భగవతస్తాసు పత్నీషు పుత్రాదిపరంపరా అనువర్ణయతి ద్విషష్టితమేన ॥ ఏకైకశ ఇతి ॥ తాః- కృష్ణస్య - బలాః స్త్రి

యః-సర్వాః-యాః-ఆత్మసంపత్త్యా - పితుస్సకాశాత్ - దనవమానన్యూనాన్-తుల్యాన్- నైకైకశః-దశదశ పుత్రాన్-జనయామాసుః ॥ ౧ ॥ తదేవవిస్తరేణవక్తుం తావత్తాసాంభగవన్మాయామోహితత్వంభగవతస్తద్వశ్యత్వంచాహ ద్వాభ్యాం- గృహాదితి ॥ గృహాత్-అనపగం - నాపగచ్ఛతీతి నిష్క్రమతీతి తథా-తం-స్థితంగృహేష్వేవస్థిత-మచ్యుత - మాలోక్య-సర్వాః-స్తాః-రాజపుత్ర్యః - అతత్తత్త్వవిదః భగవద్యాథాత్మ్యానభిజ్ఞాః హేతుగర్భమిదం తత్త్వాత్ - ప్రత్యేకం-స్వంస్వం-ఆత్మానం-ప్రియతమం, భగవతఇతి శేషః-న్యమంసత అమన్యన్త ॥ ౨ ॥ చార్వితి ॥ చార్వబ్జకోశవద్వదనం ఆయతాని- బాహునేత్రాణిచ-సప్రేమ్ణా-హాస్యరసేన - వీక్షితానిచ - వల్గుజల్పాశ్చ-ఏతైస్సాధనైః- ర్భగవతా కర్త్రా సంమోహితాః వనితాః స్వైః-స్వైరనేకైః-ర్విభ్రమైః-ర్విభూమ్నః పరిపూర్ణస్య - భగవతః - మనః మానసం - జేతుంవశీకర్తుం-నసమశకన్ నసమర్థాబభూవుః- తస్యాత్మారామత్వాదితిభావః ॥ ౩ ॥ తాసాంవిభ్రమానేవర్ణయన్నేవ తద్వివృణోతి ॥ స్మేరేతి ॥ స్మేరో గూఢహసితం-తద్యుక్తో-ఽవలోకలవః కటాక్షః - తేన- రచితస్సూచితో, భావో ఽభిప్రాయస్తేన, హారి మనోహరణశీలం, యద్భ్రూమణ్డలం, తేన, ప్రహితాః ప్రస్థాపితాః, యే-సౌరతమన్త్రాస్తైః, ప్రగల్భైః, రనఙ్గస్య, బాణైః, రన్యైశ్చకరణైః, కామశాస్త్రప్రసిద్ధైః, యస్యభగవతః-ఇన్ద్రియంమనః- మథితుంక్షోభయితుం-షోడశసహస్రమపి-పత్న్యః - న శేకుః నాశక్నువన్ ॥ ౪ ॥ ఇత్థ

గృహాదనపగం వీక్ష్య రాజపుత్ర్యోఽచ్యుతం స్థితమ్ । ప్రేష్ఠం న్యమంసతాత్మానమతత్త్వవిదః స్త్రియః ॥ ౨ ॥
చార్వబ్జకోశవదనాయతబాహునేత్రసప్రేమహాసరసవీక్షితవల్గుజల్పైః । సమ్మోహితా భగవతో న మనో విజేతుం స్వైర్విభ్రమైస్సమశకన్వనితా విభూమ్నః ॥ ౩ ॥ స్మేరావలోకలవదర్శితభావహారిభ్రూమణ్డలప్రహితసౌరతమన్త్రశౌణ్డైః । పత్న్యస్తు షోడశసహస్రమనఙ్గబాణైర్యస్యేన్ద్రియం విమథితుం కరణైర్న శేకుః ॥ ౪ ॥ ఇత్థం రమాపతిమవాప్య పతిం స్త్రియస్తా బ్రహ్మాదయోఽపి న విదుః పదవీం యదీయామ్ । భేజుర్ముదాఽవిరతమేధితయాఽనురాగహాసావలోకనవసఙ్గమలాలసాద్యమ్ ॥ ౫ ॥ ప్రత్యుద్గమాసనవరార్హణపాదశౌచతామ్బూలవిశ్రమణవీజనగన్ధమాల్యైః । కేశప్రసాదశయనస్నపనోపహార్యైర్దాసీశతా అపి విభోర్విదధుస్స్మ దాస్యమ్ ॥ ౬ ॥
తాసాం యా దశపుత్రాణాం కృష్ణస్త్రీణాం పురోదితాః । అష్టౌ మహిష్యస్తత్పుత్రాన్ప్రద్యుమ్నాదీన్గృణామి తే ॥ ౭ ॥ చారుదేష్ణస్సుదేష్ణశ్చ చారుదేహశ్చ వీర్యవాన్ । సుచారుశ్చారుగుప్తశ్చ భద్రచారుస్తథాఽపరః ॥ ౮ ॥ చారుచన్ద్రో విచారుశ్చ చారుశ్చ దశమో హరేః । ప్రద్యుమ్నప్రముఖా జాతా రుక్మిణ్యాం సదృశా బభుః ॥ ౯ ॥ భానుస్సుభానుస్స్వర్భానుః ప్రభానుర్భానుమాంస్తథా । చన్ద్రభానుర్బృహద్భానురతిభానుస్తథాఽష్టమః ॥ శ్రీభానుః ప్రతిభానుశ్చ సత్యభామాత్మజా దశ ॥ ౧౦ ॥ సామ్బస్సుమిత్రః పురుజిచ్ఛతజిచ్చ సహస్రజిత్ । విజయశ్చిత్రకేతుశ్చ వసుమాన్ద్రవిణః క్రతుః ॥ జామ్బవత్యాస్సుతా హ్యేతే సామ్బాద్యాః పితృసమ్మతాః ॥ ౧౧ ॥ భానుశ్చన్ద్రోఽశ్వసేనశ్చ చిత్రగుర్వేగవాన్వృషః । ఆమశ్శఙ్కుర్వసుశ్శ్రీమాన్కున్తిర్నాగ్నజితేస్సుతాః ॥ ౧౨ ॥ శ్రుతిః క

మితి ॥ కిన్తు-యదీయాం-పదవీం యాథాత్మ్యం, బ్రహ్మాదయోఽపి నవిదుః - తమిత్థంభూతం-శ్రియఃపతి మవాప్య-తాః స్త్రియః- అవిరతం సతతం యథాతథా - ఏధితయా వృద్ధియా-ముదా-నవసఙ్గమే-లాలసౌత్సుక్య - మాద్యో- యస్య విభ్రమకదమ్బస్య తం- భేజుః-నవసఙ్గమలాలసాద్యం-భేజుః-తస్య- మనో-విజేతుం-న శేకురితివా ॥ ౫ ॥ కిన్తు-ప్రత్యుద్గమాదిభిః, విభోస్తస్య-దాస్యం - విదధురితి - ప్రౌఢభావేఽపి-నవసఙ్గమాద్యనిధానమనుగతసారత్వేనాత్యుత్క్వేనచతథా ప్రతీతేః- తేషామేవశ్లోకానాం ప్రస్తావాన్తరేపునః పునరావృత్తిరపి సౌన్దర్యాత్ ॥ ౬ ॥ ప్రాసఙ్గికముక్త్వా ప్రకృతమాహ ॥ తాసామితి ॥ దశదశపుత్రాయాంతాసాం కృష్ణస్త్రీణాం మధ్యే యాః-అష్టౌ రుక్మిణ్యాదయః పూర్వం - కథితాః-తాసాం-పుత్రాన్ - ప్రద్యుమ్నాదీన్ తుభ్యం-కథయామి ॥ ౭ ॥ చారుదేష్ణ ఇతి ॥ ప్రద్యుమ్నః ప్రముఖ ఆదిర్యేషామితి తద్గుణసంవిజ్ఞానబహువ్రీహిః తే-దశ-పితుర్హరేః రనవమాస్తుల్యాః - రుక్మిణ్యాః-పుత్రా ఇతి శేషః ప్రద్యుమ్నవ్యతిరిక్తాన్నవపుత్రాన్నిర్దిశతి ॥ చారుదేష్ణ ఇతి ॥ వీర్యవానితి చారుదేష్ణవిశేషణమ్ ॥ ౮ ॥ ౯ ॥ అథ సత్యభామాసుతానాహ ॥ భానురితి ॥ భాన్వాదయో-దశ-సత్యభామాయాః-సుతాః-ఇత్యన్వయః ॥ ౧౦ ॥ జామ్బవతీసుతానాహ ॥ సామ్బ ఇతి ॥ ఏతేసామ్బాదయః-పితృతుల్యాః-జామ్బవత్యాస్సుతాః ॥ ౧౧ ॥ నాగ్నజితీసుతానాహ ॥ భానురితి ॥ శ్రీమానితి వసోర్విశేషణమ్ ॥ ౧౨ ॥ కాళిన్ద్యాస్సుతానాహ ॥ శ్రుతిరితి ॥ భద్రస్యైవ ఏకల ఇతి నామాన్తరం-సోమకోఽవరస్తేషాం సర్వేషాం కనీయాన్, ఏతేదశ కాళిన్ద్యాః-సుతా ఇతి

శేషః ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ అథలక్ష్మణాయాస్సుతానాహ ॥ ప్రఘోష ఇతి ॥ మాద్ర్యాః లక్ష్మణాయాః-సుతాః-ప్రఘోషాదయ-ఇత్యన్వయః ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ మిత్రవిన్దాయాస్సుతానాహ ॥ వృక ఇతి ॥ క్షుధిః దశమః-ఏతే మిత్రవిన్దాత్మజాః ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ అథభద్రాయాస్సుతానాహ ॥ సఙ్గ్రామజిదితి ॥ భద్రాయా ఇత్యస్య సుతా ఇతి శేషః ॥ ఏవమన్యాసామపిషోడశసహస్రపత్నీనాం దశదశపుత్రాః-తథైవ రోహిణ్యాస్సుతానాముక్తిరన్యాసామపసుతప్రదర్శనార్థం ॥ దీప్తిమానితి ॥ హరేరాశ్రితాత్ రోహిణ్యాశ్చ-జాతాః-పుత్రా ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ అథవివక్షిష్యమాణకథావిషయకపిప్పృచ్ఛిషాముత్పాదయన్ భగవతః పౌత్రాదీనాహ ॥ ప్రద్యుమ్నాదితి ద్వాభ్యాం ॥ హే రాజన్-నామ్నా-భోజకటమితి ప్రసిద్ధే-పురే-వసత ఇతి శేషః ॥ తస్య రుక్మిణః-పుత్ర్యాం రుక్మవత్యాఖ్యాయాం భార్యాయాం-ప్రద్యుమ్నా-దనిరుద్ధో-బభూవ ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ తేషాం చేతి ॥ తేషాం ప్రద్యుమ్నవ్యతిరిక్తానాం కృష్ణపుత్రాణామపి-పుత్రాః పౌత్రాశ్చ-కోటిశో-బభూవుః-తత్ర హేతుత్వేన శ్రీకృష్ణపత్నీనాం బాహుళ్యమనుస్మారయతి ॥ మాతర ఇతి ॥ కృష్ణజాతానాం-మాతరః-షోడశసహస్రాణి చ-శబ్దాత్ తతోఽప్యాధిక్యం సూచ్యతే ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ రుక్మిణః పుత్ర్యామిత్యుక్తం ॥ తత్ర పృచ్ఛతి రాజా ॥ కథమితి ॥ అరేః కృష్ణస్య-పుత్రాయ ప్రద్యుమ్నాయ-కథం-దుహితరం-దదౌ-కించ-సహి రుక్మీ-యుద్ధే-కృష్ణేన-పరిభూతోఽవమానితః-తం కృష్ణం హన్తుం-రన్ధ్రమన్తరం-ప్రతీక్షతే-సకథం ప్రాదాదితి భావః ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ ఏతదితి ॥ హే విద్వన్-ద్విషోః కృష్ణరుక్మిణోః-మిథో-య-ద్వైవాహికం వివాహనిమిత్తం-మేతన్మహ్యం-మాఖ్యాహి ॥ న జానామీతి మా వోచ ఇత్యాహ ॥ అనాగతమితి ॥ అతీన్ద్రియమస్మదిన్ద్రియాగోచరం-విప్రకృష్టం దూరస్థం-వ్యవహితమీషదన్తరితం చేత్యేత-త్సర్వం, యోగినో భవన్తం-సమ్యగ్యథావ, త్పశ్యన్తి సాక్షాత్కుర్వన్తి-అతో జానాస్యే వేతి భావః ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ ఇత్థమాపృష్టః ప్రాహ శ్రీశుకః ॥ యద్యపీతి ॥ యద్యపి రుక్మీ-కృష్ణేనా-వమానితః-తథాపి-వైర-మనుస్మరన్నపి-స్వసుః రుక్మిణ్యాః-ప్రియం కుర్వన్ “ లక్షణహేత్వో ,, రితి శత్రాదేశః-కర్తుమిత్యర్థః-వ్యతరద్దదౌ-అన్వమోదతేతి భావః-న త్వాహూయ కన్యాం దదౌ-అపితు-స్వయంవరే ప్రద్యుమ్నేన హృతామన్వమోదతేత్యుత్తరప్రభి(?)పేతమ్ ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ ఏతదేవస్పష్టయితుం తావత్స్వయంవరే తద్దుహితా ప్రద్యుమ్నేన హృతేత్యాహ ॥ వృత ఇతి ॥ ఏక ఏవ రథో యస్య సః అసహాయః-ప్రద్యుమ్నః, స్వయంవరే-తయా రుక్మవత్యా, వృతః-స్వయంచ తస్యామనురాగయుక్తః, సమేతాన్ యుయుత్సయా ప్రాప్తాన్, రాజ్ఞో నృపాన్-యుద్ధే నిర్జిత్య, తాం జహార ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ రుక్మితనయా ప్రసఙ్గాత్కిం భగవతోఽపి దుహితరస్సన్తి-యది సన్తి తర్హి కస్యాం కస్యాం భార్యాయాం కతి కతి కన్యా అజీజన దితి రాజ్ఞో బుభుత్సాం శమయన్నాహ ॥ రుక్మిణ్యా ఇతి ॥ తనయామిత్యేకవచనేనాన్యాసామప్యేకైకైవ కన్యేతి దర్శితం-చారుమతీం నామ-కన్యాం-కృతవర్మణః-సుతః-ఉపయేమే ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ న కేవలం రుక్మీ ప్రద్యుమ్నగృహీతాం స్వసుతామేవాన్వమోదత, అపితు-ప్రద్యుమ్నసుతాయానిరుద్ధాయ-స్వదౌహిత్రాయ-స్వపౌత్రీమపి-భగిన్యాః ప్రియచికీర్షయా-దదావిత్యాహ ॥ దౌహిత్రాయేతి ॥ హరేరిత్యస్య-పౌత్రాయేతి శేషః-రోచనాం నామ-పౌత్రీం-దదావిత్యర్థః-న కేవలం బద్ధవైరో స్యైవ-అపితు-తద్వ్యాసమధర్మ్యం జానన్నపి “ యుమిశ్రణే ,, యోనిర్మిశ్రణం వై

వివ్యషోఽథ వీరస్సుబాహుర్భద్ర ఏకలః । శాన్తిర్దర్శః పూర్ణమాసః కాళిన్ద్యాస్సోమకోఽవరః ॥ ౧౩ ॥ ప్రఘోషో గాత్రవాన్ సింహో బలః ప్రబల ఊర్ధ్వగః । మాద్ర్యాస్సుతా మహాశక్తిస్సహ ఓజోఽపరాజితః ॥ ౧౪ ॥ వృకో హర్షోఽనిలో గృధ్రో వర్ధనోఽన్నాద ఏవ చ । మహాశః పావనో వహ్నిర్మిత్రవిన్దాత్మజాః క్షుధిః ॥ ౧౫ ॥ సఙ్గ్రామజిద్బృహత్సేనశ్శూరః ప్రహరణోఽరిజిత్ । జయస్సుభద్రో భద్రాయా వామ ఆయుశ్చ సత్యకః ॥ దీప్తిమాంస్తామ్రతప్తాద్యా రోహిణ్యాస్తనయా హరేః ॥ ౧౬ ॥ ప్రద్యుమ్నాచ్చానిరుద్ధోఽభూద్రుక్మవత్యాం మహాబలః । పుత్ర్యాం చ రుక్మిణో రాజన్నామ్నా భోజకటే పురే ॥ ౧౭ ॥ తేషాం చ పుత్రపౌత్రాశ్చ బభూవుః కోటిశో నృప । మాతరః కృష్ణజాతానాం సహస్రాణి చ షోడశ ॥ ౧౮ ॥ రాజోవాచ ॥ కథం రుక్మ్యరిపుత్రాయ ప్రాదాద్దుహితరం యుధి । కృష్ణేన పరిభూతస్తం హన్తుం రన్ధ్రం ప్రతీక్షతే ॥ ౧౯ ॥ ఏతదాఖ్యాహి మే బ్రహ్మన్ ద్విషోర్వైవాహికం మిథః । అనాగతమతీతం చ వర్తమానమతీన్ద్రియమ్ ॥ విప్రకృష్టం వ్యవహితం సమ్యక్పశ్యన్తి యోగినః ॥ ౨౦ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ యద్యప్యనుస్మరన్ వైరం రుక్మీ కృష్ణావమానితః । వ్యతరద్భాగినేయాయ సుతాం కుర్వన్ స్వసుః ప్రియమ్ ॥ ౨౧ ॥ వృతస్స్వయంవరే సాక్షాదనఙ్గోఽఙ్గయుతస్తయా । రాజ్ఞస్సమేతాన్ నిర్జిత్య జహారైకరథో యుధి ॥ రుక్మిణ్యాస్తనయాం రాజన్ కృతవర్మసుతో బలీ । ఉపయేమే విశాలాక్షః కన్యాం చారుమతీం కిల ॥ ౨౩ ॥ దౌహి

❁ అనిరుద్ధవివాహో బలరామకృతరుక్మివధకథారమ్భః ❁

త్రాయానిరుద్ధాయ పౌత్రీం రుక్మ్యదదాద్ధరేః । రోచనాం బద్ధవైరోఽపి స్వసుః ప్రియచికీర్షయా ॥ జానన్నధర్మ్యం

వాహికసంబన్ధః - తత్ప్రియుక్తంభోజనప్రతిభోజనాదికం-త-దధర్మ్యంఅస్వర్గ్యంలోకవిరుద్ధం, జానన్నపీత్యర్థః ‹‹ ద్విషదన్నంనభోక్తవ్యం ద్విషన్తంనైవభోజయేత్ ›› ఇతిశాస్త్రాదితిభావః ॥ ఏవంభూతోఽప్యదాత్ ॥ తత్ర హేతుంవదన్విశినష్టి॥ స్నేహపాశేన-స్వసరి,యః-స్నేహఏవపాశ - స్తేనా-నుబధ్యత ఇతితథా, అతఏవ - తస్యాఃప్రియంకర్తుమిచ్ఛయా,దదావిత్యర్థః ❀ ॥ ౨౪ ॥ ❀లోకవిరుద్ధాచరణఫలంవక్తుమాహ ॥ తస్మిన్నితి ॥ తస్మిన్నభ్యుదయే అనిరుద్ధవివాహోత్సవయాపనిమిత్తే ❀ ॥ ౨౫ ॥ ❀తస్మిన్నితి॥ తస్మిన్నుద్వాహే-నివృత్తేజాతేసతి-యే-కళిఙ్గప్రముఖా-స్తే-రాజానః-రుక్మిణం-ప్రోచుః-కిమితి-బలంబలభద్రం, అక్షైఃదేవనార్థైః,తద్వ్యాపారైఃద్యూతైరితియావత్ ॥ హేరాజన్రుక్మిన్- అయం-బలరామః,అనక్షజ్ఞః ద్యూతానభిజ్ఞః,అపితథాపి. తద్వ్యసనంద్యూతవ్యసనం-మహ-దస్యవర్తతఇతి ❀ ॥ ౨౬ ॥ ❀ఇత్థ-ముక్తో,రుక్మీ-బలభద్ర-మాహూయ-తేనసహ, అక్షైః-అదీవ్యతక్రీడితవాన్ ॥ శతమితి ॥ నిష్కాణామిత్యాదిః-తత్రద్యూతే-రామః-తావ-న్నిష్కాణాం-శతం,తతఃసహస్రం,తతోఽయుతంచ,పణంజిత్వాస్వీకృతవాన్ ॥ పున,స్తంరామమపి,రుక్మీ,జితవాన్,తదా,బలంరామం,కళిఙ్గఃదన్తాన్ప్రహసత్ అపహసితవాన్॥ రామఃసందర్శయన్॥తద్ధసనం,నామృష్యత్ నసేహే ❀॥౨౭॥౨౮॥ ❀తతో,రుక్మీలక్షం॥ గ్లహంపణ-మాదదే - తంచబలః అజయత్-కైతవంవఞ్చన-మాశ్రితో-రుక్మీఅహం-జితవా-నిత్యాహ ❀ ॥ ౨౯ ॥ ❀మన్యునేతి॥యథా-పర్వణి-సముద్రః-తద్వ-న్మన్యునా - క్షుభితో-ఽతఏవ-జాతేఅరుణేఅక్షిణీయస్యతథాభూతో - రామః-రుషా-పూ

తద్యానంస్నేహపాశానుబన్ధనః॥ ౨౪ ॥తస్మిన్నభ్యుదయేరాజన్రుక్మిణీరామకేశవౌ। పురంభోజకటంజగ్ముఃప్రద్యుమ్నాద్యాస్తథాపరే॥ ౨౫ ॥ తస్మిన్నివృత్తఉద్వాహేకళిఙ్గప్రముఖాన్నృపాః। దృప్తాస్తేరుక్మిణంప్రోచుర్బలమక్షైర్వినిర్జయ ॥ అనక్షజ్ఞోబలోరాజన్నపితద్వ్యసనంమహత్ ॥ ౨౬ ॥ ఇత్యుక్తోబలమాహూయతేనాక్షైరుక్మ్యదీవ్యత *। శతంసహస్రమయుతంరామస్తత్రాదదేపణమ్॥ ౨౭ ॥తంతురుక్మ్యజయత్తత్రకళిఙ్గఃప్రాహసద్బలమ్। దన్తాన్సందర్శయన్నుచ్చైర్నామృష్యత్తద్ధలాయుధః॥ ౨౮ ॥తతోలక్షంరుక్మ్యగృహ్ణాద్గ్లహంతంచాజయద్బలః। జితవానహమిత్యాహరుక్మీకైతవమాశ్రితః ॥ ౨౯ ॥ మన్యునాక్షుభితశ్శ్రీమాన్సముద్రఇవపర్వణి। జాతారుణాక్షోఽతిరుషాపూర్వవద్గ్లహమాదదే॥ ౩౦ ॥తంచాపిజితవాన్రామోధర్మేణచ్ఛలమాశ్రితః। రుక్మీజితంమయాత్రేమేవదన్తుప్రాశ్నికాఇతి॥ ౩౧ ॥ అథాబ్రవీన్నభోవాణీబలేనైవజితోగ్లహః। ధర్మతోవఞ్చనేనైవంరుక్మీవదతివైమృషా॥ ౩౨ ॥తామనాదృత్యవైదర్భోదుష్టరాజన్యచోదితః। సఙ్కర్షణంపరిహసన్బభాషేకాలచోదితః॥ ౩౩ ॥నైవాక్షకోవిదాయూయంగోపాలావనగోచరాః। అక్షైర్దీవ్యన్తిరాజానోబాణైశ్చనభవాదృశాః॥ ౩౪ ॥రుక్మిణైవమధిక్షిప్తోరాజభిశ్చోపహాసితః। క్రుద్ధఃపరిఘముద్యమ్యజఘ్నితంనృపసంసది॥౩౫॥ కలిఙ్గరాజంతరసాగృహీత్వాదశమేపదే। దన్తానపాతయత్క్రుద్ధోయోఽహసద్వివృతైర్ద్విజైః ॥ ౩౬ ॥ అన్యేనిర్భిన్నబాహూరుశిరసోరుధిరోక్షితాః। రాజానోదుద్రువుర్భీతాఃబలేనపరిఘార్దితాః॥ ౩౭ ॥నిహతేరుక్మి

ర్ద్వవ-ల్లక్షం-గ్లహ-మాదదే ❀ ॥ ౩౦ ॥ ❀తంరుక్మిణంచ-ధర్మేణైవ-అజయచ్చ-రుక్మీతు-ఛల-మాశ్రితః-మయా-జితం-అత్రాస్మిన్విషయే-ప్రాశ్నికాఃపృష్టవ్యాఃకళిఙ్గాదయో-వదన్తిమయాజితమిత్యేవవదన్తి-అతస్తేపృష్టవ్యాఇత్యాహేత్యర్థః ❀॥౩౧॥ ❀అథేతి॥ధర్మతో-బలేనరామేణైవ - గ్లహో - జితః-రుక్మీతు-వఞ్చనేనై - వం-వదతి-అత-స్తదుక్తిర్మృషేత్య-శరీరవాణీ-ప్రాహేత్యర్థః ❀ ॥ ౩౨ ॥ ❀తాంనభోవాణీ-మనాదృత్య-దుష్టరాజన్యైఃకళిఙ్గాదిభి-శ్చోదితో-వైదర్భఃరుక్మీ-కాలచోదితో-ఽతఏవ-పరిహసన్-బభాషే ❀ ॥ ౩౩ ॥ ❀భాషణమేవాహ॥నైవేతి॥నాక్షకోవిదానద్యూతకుశలాః-తత్రహేతుంవదన్విశినష్టి॥ గోపాలావనగోచరాశ్చేతి॥ రాజానఏవా-క్షై-ర్బాణైశ్చ-దీవ్యన్తి-నతు-భవాదృశాఃపశుపాలకాః ❀ ॥ ౩౪ ॥ ❀రుక్మిణేతి॥ రుక్మిణై-వ-మధిక్షిప్తో-రామః హేనృప- సంసదిసభాయాం-నృపాణాంసంసదివా-తం-జఘ్నే ❀ ॥ ౩౫ ॥ ❀కళిఙ్గరాజంతు-తరసాప్రసహ్య-దశమే-పదేపాదవిన్యాసే-గృహీత్వా,క్రుద్ధస్సన్-దన్తా-నపాతయత్-భగ్నానకరోదిత్యర్థః-తత్రహేతుంవదన్విశినష్టి॥యఃకళిఙ్గః-వివృతైఃప్రకాశితైః-ద్విజైఃదన్తైః-అహసత్-అతోదన్తానేవాపాతయదిత్యర్థః ❀ ॥ ౩౬ ॥ ❀అన్యేతు-రాజానః-బలేనకర్త్రా-పరిఘేణసాధనేనా - ర్దితాఃతాడితాః-అతఏవ - నిర్భిన్నాని-బాహ్వాదీని-యేషాం-తే-అతఏవ - రుధిరేణో-క్షితాఃసిక్తాః-భీతాశ్చ-దుద్రువుఃపలాయితవన్తః ❀ ॥ ౩౭ ॥ ❀నిహతఇతి॥హారేఃకృష్ణస్య-స్యాలే-రుక్మిణి-నిహతేసతి-సాధ్వ - సాధ్వితివా - నాబ్రవీత్ - కుతః - బలయోరామకృష్ణయోర్వివయేయఃస్నేహస్తస్యభఙ్గభయాత్ బలయోరిత్యత్రద్వివచనబలేనకృష్ణపరిగ్రహఃహరిరితిప్రథమాన్తపాఠే - స్యాలేరుక్మిణినిహతేసతి - హరిఃభగవాన్ - రుక్మిణీబలయోఃరుక్మిణీబలరా

మయోః-స్నేహభఙ్గభయాత్-సాధ్వసాధువా నాబ్రవీదిత్యర్థః ❁ ॥ ౩౮ ॥ ❁తత ఇతి॥ తతో-రామాదయో-దాశార్హాః,సూర్యయానవోఢయాసహ-నిరుద్ధం-శ్రేష్ఠం - రథ-మారోప్యఆరోహ్యేత్యర్థః-మధుసూదనఆశ్రయోయేషాం తే- అతఏవసిద్ధాః-సకలాః - అర్థాఃప్రయోజనాని-యేషాం- తే-కుశస్థలీంద్వారకాంప్రతి-జగ్ముః ❁ ॥ ౩౯ ॥ ❁ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాందశమస్కన్ధేఏకషష్టితమోఽధ్యాయః ****

అథానిరుద్ధవివాహానన్తరం తదీయమేవవివాహానన్తరం సమాసతశ్శ్రుతపూర్వం విస్తరబుభుత్సయాపృచ్ఛతిరాజా॥ బాణస్యేతి ॥ ఉషాంఉషాంనామతనయాం,యదూత్తమోఽనిరుద్ధః - తత్రనిమిత్తే - హరిశఙ్కరయోఃకృష్ణశివయోః-మహద్ఘోరం-యుద్ధ-మభూ-దిత్యేత-త్సర్వం-మహ్యం-మాఖ్యాతు-మర్హసి ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ఆచష్టేబాణఇత్యాదినా॥బలేః-పుత్రాణాం-శతస్య-జ్యేష్ఠః బాణోనామాసీత్। కోఽసౌబలిరిత్యతఆహ ॥యేనబలినా-మేదినీభూమి-రదాయిదత్తా ❁ ॥ ౨ ॥ ❁బాణంవిశినష్టి ॥ తస్యేతి ॥ తస్యబలేః-ఔరసఃఉరసానిర్మితః సుతః-సత్యే-సన్ధాఅభిసన్ధి-ర్యస్య-ధృతం-రుద్రోపాసనాత్మకంవ్రతం యేన-సః ❁ ॥ ౩ ॥ ❁శోణితాఖ్యఇతి। సబాణః। తస్యబాణస్య-శంభోః-ప్రసాదేనవరేణహేతునా - అమరా దేవాః-కిఙ్కరా ఇవ ❁ ॥ ౪ ॥ ❁కింబహునేత్యాహ॥ సహస్రబాహురితి॥సహస్రంబాహవోయస్య-సబాణః-సహస్రబాహువాద్యేనేతిసమ

ణిస్యాలేనాబ్రవీత్సాధ్వసాధు వా । రుక్మిణీబలయోరాజన్ స్నేహభఙ్గభయాద్ధరిః॥ ౩౮ ॥తతోఽనిరుద్ధంసహసూర్యయావరంరథంసమారోప్య యయుఃకుశస్థలీమ్।రామాదయోభోజకటాద్దశార్హాఃకాస్సిద్ధాఖిలార్థామధుసూదనాశ్రయాః ॥ ౩౯ ॥ ****

**** ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే, దశమస్కన్ధే , ఏకషష్టితమోఽధ్యాయః ****

రాజోవాచ ॥ బాణస్యతనయామూషాముపయేమేయదూత్తమః।తత్రయుద్ధమభూద్ఘోరంహరిశంకరయోర్మహత్ । ఏతత్సర్వంమహాయోగిన్సమాఖ్యాతుంత్వమర్హసి॥ ౧ ॥ శ్రీశుకఉవాచ ॥ బాణఃపుత్రశతజ్యేష్ఠోబలేరాసీన్మహాత్మనః। ❁ అదాయిమేదినీయేనవామనాయమహాత్మనే॥ ౨ ॥తస్యౌరసస్సుతోబాణశ్శివభక్తిరతస్సదా। మాన్యోవదాన్యోధీమాంశ్చసత్యసంధోదృఢవ్రతః॥ ౩ ॥ శోణితాఖ్యేపురేరమ్యేసరాజ్యమకరోత్పురా। తస్యశంభోఃప్రసాదేనకింకరాఇవతేఽమరాః॥ ౪ ॥సహస్రబాహుర్వాద్యేనతాణ్డవేఽతోషయన్మృడమ్।భగవాన్ సర్వభూతేశశ్శరణ్యోభక్తవత్సలః। వరేణచ్ఛన్దయామాససచవవ్రేపురాధిపమ్ ॥ ౫ ॥ సఏకదాఽఽహగిరిశంపార్శ్వస్థంవీర్యదుర్మదః। కిరీటేనార్కవర్ణేనసంస్పృశంస్తత్పదామ్బుజమ్॥ ౬ ॥ నమస్యేత్వాంమహాదేవలోకానాంగురుమీశ్వరమ్ । పుంసామపూర్ణకామానాంకామపూరామరాఙ్ఘ్రిపమ్ ॥ ౭ ॥ దోస్సహస్రంత్వయాదత్తంపరంభారాయమేఽభవత్ । త్రిలోక్యాంప్రతియోద్ధారంనలభేత్వదృతేసమమ్॥ ౮ ॥ కణ్డూత్యానిభృతైర్దోర్భిర్యుయుత్సుర్దిగ్గజానహమ్ । అభ్యయాంచూర్ణయన్నద్రీన్భీతాస్తేఽపిప్రదుద్రువుః॥ ౯ ॥ తచ్ఛ్రుత్వాభగ

స్తపారేతు-సహస్రబాహుభిర్య - ద్వాద్యం వాద్యవాదనం- తేన-మృడంరుద్రం - తాణ్డవేనృత్యే - అతోషయత్ మృడేతాణ్డవంకుర్వతిసతిసహస్రబాహుభిఃపఞ్చశతవాద్యానివాదయన్ తమతోషయదిత్యర్థః॥ ఇత్థం తోషితః - సభగవాన్రుద్ర-స్తంబాణం-వరేణ-అధ్యయనేనవసతీతివత్తృతీయా - వరార్థం-ఛన్దయామాసచోదయామాస। బాణ - స్తంరుద్రం-పురాధిపంపురపాలకం-వవ్రే-త్వంమత్పురీంపాలయన్నాస్స్వేతివవ్రఇత్యర్థః ❁ ॥ ౫ ॥ ❁సఇతి॥ సబాణః-వీర్యేణ-దుష్టోమదోయస్యసః-అర్కఇవవర్ణోయస్య, తేన-కిరీటేన-తస్యరుద్రస్య-పాదామ్బుజం-స్పృశన్-గిరిశ-మువాచ ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ఉక్తిమేవాహ॥ నమస్యఇతి ॥ హేమహాదేవ, త్వాం-నమస్కరోమి - కథంభూతం,నపూర్ణఃకామోయేషాం- తేషాం,పుంసాం కామాన్పూరయతీతితథా-సచాసా-వమరాఙ్ఘ్రిపఃకల్పతరుః-తమ్ ❁ ॥ ౭ ॥ ❁త్వయా-దత్తం-భుజసహస్రం, కేవలం,మమ-భారాయభారార్థమేవా - భవత్-త్వదృతేత్వాంవినా-మయా-ప్రతియోద్ధారం,తుల్యం , పురుషం,నపశ్యామి-మదిష్టదైవేనత్వయాతుసమేనాపినయోత్స్యామీతిభావః ❁ ॥ ౮ ॥ ❁కణ్డూత్యేతి॥నిభృతైర్భరితైః-భుజైః-ర్యోద్ధుమిచ్ఛుః-అద్రీం,చూర్ణయన్,దిగ్గజాన్-అభ్యయాంఅభిద్రుతవానస్మి - తేఽపిదిగ్గజాఅపి-దుద్రువుః ❁ ॥ ౯ ॥ ❁తదితి॥తద్బాణవచః-శ్రుత్వా-భగవాన్రుద్రః-ప్రాహేతిశేషః॥ ఉక్తిమేవాహ ॥ కేతురితి ॥తవ, కేతుఃధ్వజో-యదా,భజ్యేతేస్వయమేవభగ్నఃపతేదిత్యర్థః-తదా-హేమూఢ-తవ దర్పంహన్తీతితథాభూతః - భవేత్సంభవేత్ - తేన - అమత్సమేనేతిచ్ఛేదః-నాహంసమోయస్యసః- తేన-మత్తోఽప్యధికేన - త్వద్దర్ప

---

౨ ॥ శ్లో ❁ పా ॥ యేనవామనరూపాయహరయేఽదాయిమేదినీ.

ఘ్నః-సంయుగశ్చ,భవేత్ ❋ ॥ ౧౦ ॥ ❋ఇతీతి॥ హేనృప-కుబుద్ధిర్బాణః-స్వవీర్యంభ్రంశయతీతితథా-తం-గిరీశస్య-ఆదేశం కేతుభఙ్గాత్మకం- ప్రతీక్షమాణో-గృహం,ప్రావిశత్ ❋ ॥ ౧౧ ॥ ❋ఏవంస్థితేరుద్రాదిష్టసఙ్గ్రామప్రసఙ్గమాహ ॥ తస్యేత్యాదినా ॥ తస్యబాణస్య- దుహితా , ఉషానామ-కన్యా, ప్రాగదృష్టశ్రుతశ్చ- తేన - ప్రాద్యుమ్నినాఅనిరుద్ధేనసహ రతింలేభే ❋ ॥ ౧౨ ॥ ❋సేతి॥సాస్వప్నోత్థితా,ఉషా.తంకాన్తం,అపశ్యన్తీ,క్వాసికాన్తేతి,ఏవంవదన్తీ-తత్తదా,నితరాంవ్రీడితాలజ్జితాచ ❋ ॥ ౧౩ ॥ ❋తతఃకిమాసీత్తత్రాహ॥బాణస్యేతి॥తస్యకుమ్భాణ్డస్య-సుతా,చిత్రలేఖా,ఇదమన్వర్థంనామ,సా,కౌతూహలేన-యుక్తా,సఖీముషా మపృచ్ఛత్ ❋ ॥ ౧౪ ॥ ❋ప్రశ్నమేవాహ॥ కాన్తమితి॥ హేసుభ్రూ మనోరథవిషయఃకీదృశః హే రాజపుత్రి-తేతవ - హస్తగ్రాహం - హస్తంగృహ్ణాతీతితథా,తంభర్తారం - అద్యాపి - నోపలక్షయేఇత్థం త్వేనననిశ్చినోమీత్యర్థః ❋ ॥ ౧౫ ॥ ❋ఏవముక్తాప్రాహోషా॥దృష్టమితి॥హృదయంగమఃమనోహరః ❋ ॥ ౧౬ ॥ ❋తమితి॥మృగయేవిచినోమి స్పృహయన్తీంకాంక్షన్తీం-మాం దుఃఖార్ణవే,క్షిప్త్వా-క్వాపి,నూనం-యాతః ❋ ॥ ౧౭ ॥ ❋ఇత్యేవముక్తాప్రాహచిత్రలేఖా॥ వ్యసనమితి॥ తవ వ్యసనందుఃఖం-అపనయామి కథం,త్వయా-యది , త్రిలోక్యాం-కశ్చిద్భావ్యతేఅయమేవేతినిశ్చీయతే తర్హి-

వాన్ధ్వజః కేతుస్తేభజ్యతేయదా ।త్వద్దర్పఘ్నోభవేన్మూఢ సంయుగో౽మత్సమేన తే ॥ ౧౦ ॥ ఇత్యుక్తః కుమతిర్హృష్టః స్వగృహంప్రావిశన్నృప । ప్రతీక్షన్గిరిశాదేశంస్వవీర్యభ్రంశనంకుధీః॥ ౧౧ ॥ తస్యోషానామదుహి

ఉషాపరిణయకథా.

తాస్వప్నేప్రాద్యుమ్నినారతిమ్ ।కన్యా౽లభతకాన్తేనప్రాగదృష్టశ్రుతేనచ॥ ౧౨ ॥సాతత్రతమపశ్యన్తీక్వాసికాన్తేతివాదినీ । సఖీనాంమధ్యఉత్తస్థౌవిహ్వలావ్రీడితాభృశమ్॥ ౧౩ ॥ బాణస్యమన్త్రీకుమ్భాణ్డశ్చిత్రలేఖాచతత్సుతా ।సఖ్యపృచ్ఛత్సఖీంచోషాంకౌతూహలసమన్వితా॥ ౧౪ ॥కాన్తంమృగయసేసుభ్రూకీదృశస్తే మనోరథః । హస్తగ్రాహంనతే౽ద్యాపిరాజపుత్ర్యుపలక్షయే ॥ ౧౫ ॥ ఉషోవాచ ॥ దృష్టఃకశ్చిన్నరస్స్వప్నేశ్యామఃకమలలోచనః। పీతవాసాబృహద్బాహుర్యోషితాంహృదయంగమః॥ ౧౬ ॥తమహంమృగయేకాన్తంపాయయిత్వా౽ధరంమధు । క్వాపి యాతస్స్పృహయతీంక్షిప్త్వామాంవ్యసనార్ణవే॥ ౧౭ ॥ చిత్రలేఖోవాచ ॥వ్యసనంతేపకర్షామిత్రిలోక్యాంయదిభావ్యసే । తమానేష్యే ❋ నరంయస్తేమనోహర్తాతమాదిశ ॥ ౧౮ ॥ ఇత్యుక్త్వాదేవగన్ధర్వసిద్ధచారణపన్నగాన్ । దైత్యవిద్యాధరాన్యక్షాన్మనుజాంశ్చయథా౽లిఖత్॥ ౧౯ ॥మనుజేషుచసావృష్ణీన్శూరమానకదున్దుభిమ్ । వ్యలిఖద్రామకృష్ణౌచప్రద్యుమ్నంవీక్ష్యలజ్జితా॥ ౨౦ ॥ అనిరుద్ధంవిలిఖితంవీక్ష్యోషా౽వాఙ్ముఖీహ్రితా । సో౽సావసావితిప్రాహస్మయమానామహీపతే॥ ౨౧ ॥చిత్రలేఖాతమాజ్ఞాయపౌత్రంకృష్ణస్యయోగినీ । యయౌవిహాయసారాజన్ద్వారకాంకృష్ణపాలితామ్ ॥ ౨౨ ॥ తత్రసుప్తంసుపర్యఙ్కేప్రాద్యుమ్నింయోగమాశ్రితా । గృహీత్వాశోణితపురంసఖ్యైప్రియమదర్శయత్॥ ౨౩ ॥ సాచతంసున్దరవరంవిలోక్యముదితాననా । దుష్ప్రేక్ష్యేస్వగృహేపుమ్భీ రేమేప్రాద్యుమ్నినాసహ॥ ౨౪ ॥పరార్ధ్యవాసస్స్రగ్గన్ధధూపదీపాసనాదిభిః । పానభోజనభక్ష్యైశ్చవాక్యైశ్శుశ్రూషయా౽ర్చితః॥ ౨౫ ॥గూఢఃకన్యాపురేశశ్వత్ప్రవృద్ధస్నేహయాతయా । నాహర్గణాన్సబుబుధేఉషయా౽పహృతేన్ద్రియః॥ ౨౬ ॥తాంతథాయదువీ

తంనరంపురుషం,ఆనేష్యే-అతో-యః-తే, మనోహర్తా-తంప్రతిమాం,మాదిశఆజ్ఞాపయ ❋ ॥ ౧౮ ॥ ❋ఇతీతి॥ఇత్థ-ముక్త్వా-దేవాదీన్-పటే-యథావదలిఖత్ ❋ ॥ ౧౯ ॥ ❋యదాచ-మనుష్యేష్వపి వృష్ణీన్-తత్రాపి-శూరాదీ-నలిఖత్-తదాప్రద్యుమ్నం-వీక్ష్యలజ్జితా - పుత్రతుల్యరూపత్వాదితిభావః ❋ ॥ ౨౦ ॥ ❋తతో- ౽నిరుద్ధ-మవలోక్య హ్రియాలజ్జయా - అవాఙ్ముఖీబభూవ - సస్వప్నదృష్టః,అసావేవ - అసావేవే- తిప్రాహ ॥ హేమహీపతే ❋ ॥ ౨౧ ॥ ❋తముషయానిర్దిష్టం-కృష్ణస్య-పౌత్ర - మనిరుద్ధం - విజ్ఞాయ - యోగినీవైహాయసగమనాన్తర్ధానతూర్ణగమనాద్యావహ యోగశాలినీ - ఆకాశమార్గేణ-ద్వారకాం- యయౌ ❋ ॥ ౨౨ ॥ ❋ తత్రద్వారకాయాం - శోభనే-పర్యఙ్కే-సుప్తం- ప్రాద్యుమ్నిమనిరుద్ధం గృహీత్వాశోణితపురమాగత్యేతిశేషః-సఖ్యైఉషాయై ❋ ॥ ౨౩॥ ❋సాచేతి॥సాఉషా-పుంభిరితరైః-ప్రేక్షితుమశక్యే-స్వగృహే ప్రాద్యుమ్నినాసహ-అనిరుద్ధేనసమం-రేమే ❋ ॥ ౨౪ ॥ ❋పరార్ధ్యేతి ॥ పరార్ధ్యైః-వాసఃప్రభృతిభిః-శుశ్రూషయాఅర్చితో బహుమతః,సో౽నిరుద్ధఃఉషాయా- గృహే , గూఢః-శశ్వన్నిత్యం,ప్రవృద్ధఃస్నేహోయస్యాస్తయాఉషయా-అపహృతం-ఇన్ద్రియంమనో - యస్యసః-అహర్గణాన్నబుబుధేనజ్ఞాతవాన్ ❋ ॥ ౨౫ ॥౨౬ ॥ ❋తామితి ॥ యదువీరేణానిరుద్ధేన-భుజ్య

మానా-అతఏవ-క్షతంవిహతం-వ్రతంకన్యావ్రతం- యస్యాస్తథాభూతాం-విక్ష్యదురవచ్ఛదైః-ఛాదయితుమశక్యైః ఛిహ్నైః-దూషితాం-లక్షయాంచక్రుః ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ భటాస్తత-స్తే-రాజ్ఞేబాణాయా-వేదయాఞ్చక్రుః॥ఆవేదనప్రకారమేవాహ॥ రాజన్నిత్యాదినానవిద్మహఇత్యన్తేన - హేరాజన్ - కులందూషయతీతితథా - తచ్చేష్టితం-లక్షయామః ❁॥౨౮॥ ❁ అనపాయిభిఃఅనుసరద్భిః-అప్రమత్తై-రస్మాభిః - స్వగృహేగుప్తాయాఅపి-దూషణం-నవిద్మహే ❁॥౨౯॥❁ తతఇతి॥ దుహితు-ర్వ్య-ద్దూషణం-తచ్ఛ్రుతం-యేన-సబాణః - అతఏవ - వ్యథితః- త్వరాయుక్తః-కన్యకాగృహం-ప్రాప్య-యదూద్వహమనిరుద్ధం-దదర్శ ❁ ॥ ౩౦ ॥ ❁ కథం-భూతం-కామస్యప్రద్యుమ్నస్యాత్మనోదేహా-జ్జాతంఅతఏవ-భువనైకసున్దరం-కుణ్డయోః-కున్తలానాంత్విషా-స్మితయుక్తేనఅవలోకేనచమణ్డితం ఆననం- యస్యతమ్ ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁ అభిన్నృమ్ణయాసర్వతోమఙ్గళయా-ప్రియయాసహ-అక్షై ర్దీవ్యన్తం క్రీడన్తం-తస్యా అఙ్గసఙ్గేన -స్తనకుఙ్కుమం-యస్యాం-మధుమల్లికాః వసన్తభవమల్లికా-స్తాభిః-ఆశ్రితాం-స్రజం-బాహ్వోర్మధ్యే వక్షసి-దధానం -తస్యాగ్రేపురతః-అత్రసన్నిరార్ద్రః-ఆలక్ష్యావలోక్య-విస్మితోబభూవ ❁ ॥ ౩౨ ॥ ❁ సఇత్యాదిసార్ధమేకాన్వయి॥ సమాధవోమధువంశప్రభవోఽనిరుద్ధః-అతఏవ-ఆతతాయిభిఃఉద్యతా

రేణభుజ్యమానాంక్షతవ్రతామ్ । హేతుభిర్లక్షయాంచక్రుర్దూషితాందురవచ్ఛదైః ॥ ౨౭ ॥ భటానివేదయామాసూ రాజంస్తేదుహితుర్వయమ్ । విచేష్టితంలక్షయామఃకన్యాయాఃకులదూషణమ్ ॥ ౨౮ ॥ అనపాయిభిరస్మాభిర్గుప్తాయాస్స్వగృహేప్రభో । కన్యాయాదూషణంపుమ్భిర్దుష్ప్రేక్ష్యాయానవిద్మహే॥ ౨౯ ॥ తతఃప్రవ్యథితోబాణోదుహితుశ్శ్రుతదూషణః । త్వరితఃకన్యకాగారంప్రాప్తోఽద్రాక్షీద్యదూద్వహమ్ ॥ ౩౦ ॥ కామాత్మజాతంభువనైకసున్దరంశ్యామంపిశఙ్గామ్బరమమ్బుజేక్షణమ్ । బృహద్భుజంకుణ్డలకున్తలత్విషాస్మితావలోకేనచమణ్డితాననమ్ ॥ ౩౧ ॥ దీవ్యన్తమక్షైఃప్రియయాఽభినృమ్ణయాతదఙ్గసఙ్గస్తనకుఙ్కుమాంస్రజమ్ । బాహ్వోర్దధానంమధుమల్లికాశ్రితంతస్యాగ్రఆసీనమవేక్ష్యవిస్మితః ॥ ౩౨ ॥ సతంప్రవిష్టంవృతమాతతాయిభిర్భటైరనేకైరవలోక్యమాధవః । ఉద్యమ్యమౌర్వంపరిఘంవ్యవస్థితోయథాఽన్తకోదణ్డధరోజిఘాంసయా॥ ౩౩ ॥ జిఘృక్షయాతాన్పరితఃప్రసర్పతశ్శునోయథాసూకరయూథపోఽహనత్ । తేహన్యమానాభవనాద్వినిర్గతా విభిన్నమూర్ధోరుభుజాఃప్రదుద్రువుః॥ ౩౪ ॥ తంనాగపాశైర్బలినన్దనోబలీఘ్నన్తంస్వసైన్యంకుపితోబబన్ధహ। ఉషాభృశంశోకవిషాదవిహ్వలాబద్ధం నిశమ్యాశ్రుకలాక్ష్యరోదీత్॥ ౩౫ ॥ ****************

********ఇతిశ్రీమద్భాగవతేమహాపురాణేదశమస్కన్ధేద్విషష్టితమోఽధ్యాయః ********

❁ బాణాసురయుద్ధకథారమ్భః ❁

శ్రీశుకఉవాచ ॥ అపశ్యతాంచానిరుద్ధంతద్బన్ధూనాంచభారత । చత్వారోవార్షికామాసావ్యతీయురనుశోచతామ్॥ ౧ ॥నారదాత్తదుపాకర్ణ్యవార్తాంబద్ధస్యకర్మచ।ప్రయయుశ్శోణితపురంవృష్ణయఃకృష్ణపాలితాః॥౨॥ ప్రద్యుమ్నోయుయుధానశ్చగదస్సామ్బోఽథసారణః । నన్దోపనన్దభద్రాద్యారామకృష్ణానువర్తినః॥౩॥అ

యుక్తైః-భటైః-పరివృతం-బాణ-మవలోక్య-యథా-దణ్డధరోఽన్తకః-తద్వత్ - జిఘాంసయా-తత్ర-వ్యవస్థితం-లోహమయం పరిఘ-ముద్యమ్యగ్రహీతుమిచ్ఛయా-పరితః-పరిసర్పతః-తానాతతాయినః- అహనత్ జఘాన,యథా-సూకరాణాంయూథం పాతీతితథా-సూకరశ్రేష్ఠః-శునో-ఽస్తి-తద్వత్ ॥ తఇతి ॥ తేఆతతాయినః-భిన్నాః-మూర్ధాదయో-యేషాం-తే-అతఏవ-గృహాన్నిర్గతాః-దుద్రువుః ❁॥ ౩౩ ॥ ౩౪ ॥❁ తమితి॥బలీబలవాన్, బలినన్దనోబాణః-స్వసైన్యం-ఘ్నన్తం-అనిరుద్ధం-కుపితో నాగపాశైర్బబన్ధ-శోకవిషాదాభ్యాంబాహ్యాభ్యన్తరదుఃఖాభ్యాం,విహ్వలాఅవశా-అశ్రూణాం, కలాబిన్దవో-యయో-స్తేఅక్షిణీ,యస్యా,స్సారురోద ❁ ॥ ౩౫ ॥ ❁ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాందశమస్కన్ధేద్విషష్టితమోధ్యాయః****************

అథానిరుద్ధాదర్శనజవ్యథానాంక్రమేణనారదాచ్ఛ్రుతతద్వార్తానాంప్రాప్తశోణితపురాణాంయదూనాంబాణేనసహసంగ్రామంవర్ణయతి ॥ త్రిషష్టితమేన ॥ అపశ్యతామితి ॥ అనిరుద్ధ-మపశ్యతాం - తస్యానిరుద్ధస్యబన్ధూనాం-అనుశోచతాం-వార్షికాఃఆషాఢాద్యాశ్వినాన్తాః, చత్వారో - మాసాఃవ్యతీయుఃఅతిక్రాన్తాః ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ నారదాదితి॥బద్ధస్యానిరుద్ధస్యవార్తాం-బన్ధనాత్పూర్వం-తస్య-కర్మ-చ-శ్రుత్వా-కృష్ణేన-పాలితాః, కృష్ణసహితాఇత్యర్థః-వృష్ణయోయాదవాః ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ వృష్ణిప్రధానానాహ-ప్రద్యుమ్న ఇతి ॥ ఏతే-సర్వే-రామకృష్ణావనువర్తన్తఇతితథాభూతాః- యయుః ❁ ॥ ౩ ॥ అక్షౌహి

ణీభిరితి । సమేతాస్సహితాః ❋ ॥ ౪ ॥ ❋ భజ్యమానేతి । భజ్యమానానాం-పురాదీనాం ద్వన్ద్వైకవద్భావః ॥ యద్వా॥బహువ్రీహిరేవ-పురమితివిశేష్యాధ్యాహారః-రుషా, ఆవిష్టోవ్యాప్తో - బాణ, స్తుల్యసైన్యః ద్వాదశాక్షౌహిణీసైన్యయుక్తః,వినిర్గతః-పురాదితి శేషః ॥ అట్టాలాః ప్రాకారాదుపరితనాన్యున్నతస్థానాని ❋ ॥ ౫ ॥ ❋ బాణార్థమితి ॥ బాణస్యసహాయార్థం ససుతః స్కన్దేనసహితః,నన్దినామవృషభ - మారుహ్య,రామకృష్ణాభ్యాం-యుయుధేఽయుధ్యత ❋ ॥ ౬ ॥ ❋ ఆసీదితి॥తుములం సఙ్కులం - రోమహర్షణం శ్రుత్వా తాం పశ్యతాం చరోమోద్గమావహమ్ ॥ కస్య కేనసహేత్యత ఆహ ॥ కృష్ణశఙ్కరయోరితిసార్ధేన॥ హేరాజన్-బలేనబలభద్రేణసహ ❋ ॥ ౭ ॥ ౮ ॥ ❋ బ్రహ్మాదయ ఇతి ॥ సిద్ధచారణానాం ఇతరేతరయోగద్వన్ద్వః,తథా గన్ధర్వాదయోఽపి-ఆగమన్నాజగ్ముః ❋ ॥ ౯ ॥ ❋ శఙ్కరానుచరానితి ॥ శౌరిః కృష్ణః-శార్ఙ్గాఖ్యాద్ధనుషః,చ్యుతైః-తీక్ష్ణమగ్రం యేషాం,శరైః-భూతాదీన్,శఙ్కరస్యానుచరాన్, ద్రావయామాసేతిసంబన్ధః ❋ ॥ ౧౦ ॥ ౧౧ ॥ ❋ పృథగ్విధానీతి॥ పినాకీరుద్రః,శార్ఙ్గిణికృష్ణే-పృథగ్విధానినానావిధాన్యస్త్రాణి , ప్రయుక్తవాన్ , శార్ఙ్గపాణిఃకృష్ణః-అవిస్మితఏవ-తాన్యప్ర

క్షౌహిణీభిశ్చతుర్భిర్ద్వాదశభిస్సమేతాస్సర్వతో దిశమ్ ।రురుధుర్బాణనగరం సమన్తాత్సాత్వతర్షభాః॥ ౪ ॥భజ్యమానపురోద్యానప్రాకారాట్టాదిగోపురమ్। ప్రేక్షమాణో రుషావిష్టస్తుల్యసైన్యోఽభినిర్యయౌ॥ ౫ ॥బాణార్థం భగవాన్రుద్రస్ససుతః ప్రమథైర్వృతః । ఆరుహ్య నన్దివృషభం యుయుధే రామకృష్ణయోః ॥ ౬ ॥ ఆసీత్సుతుములం యుద్ధమద్భుతం రోమహర్షణమ్ । కృష్ణశఙ్కరయో రాజన్ప్రద్యుమ్నగుహయోరపి॥ ౭ ॥కుమ్భాణ్డకూపకర్ణాభ్యాం బలేనసహ సంయుగః । సామ్బస్య బాణపుత్రేణ బాణేనసహ సాత్యకేః॥ ౮ ॥ బ్రహ్మాదయస్సురాధీశా మునయస్సిద్ధచారణాః । గన్ధర్వాప్సరసో యక్షా విమానైర్ద్రష్టుమాగమన్॥ ౯ ॥శఙ్కరానుచరాన్శౌరిర్భూతప్రేతాన్సగుహ్యకాన్ । డాకినీర్యాతుధానాంశ్చ యక్షరక్షోవినాయకాన్॥ ౧౦ ॥భూతమాతృపిశాచాంశ్చ కూశ్మాణ్డాన్బ్రహ్మరాక్షసాన్ । ద్రావయామాస తీక్ష్ణాగ్రైశ్శరైశ్శార్ఙ్గధనుశ్చ్యుతైః ॥ ౧౧ ॥ పృథగ్విధాని ప్రాయుఙ్క్త పినాక్యస్త్రాణి శార్ఙ్గిణి । ప్రత్యస్త్రైశ్శమయామాస శార్ఙ్గపాణిరవిస్మితః॥ ౧౨ ॥బ్రహ్మాస్త్రస్య తు బ్రహ్మాస్త్రం వాయవ్యస్య చ పార్వతమ్ । ఆగ్నేయస్య చ పార్జన్యం నైజం పాశుపతస్య చ॥ ౧౩ ॥మోహయిత్వా తు గిరిశం జృమ్భణాస్త్రేణ జృమ్భితమ్ । బాణస్య పృతనాం శౌరిర్జఘానాసిగదేషుభిః ॥ ౧౪ ॥ స్కన్దః ప్రద్యుమ్నబాణౌఘైరర్ద్యమానస్సమన్తతః । అసృగ్విముఞ్చన్గాత్రేభ్యశ్శిఖినాఽపాద్రవద్రణాత్॥ ౧౫ ॥కుమ్భాణ్డకూపకర్ణౌ తు పేతతుర్ముసలార్దితౌ । దుద్రువుస్తదనీకాని హతనాథాని సర్వతః॥ ౧౬ ॥విశీర్యమాణం స్వబలం దృష్ట్వా బాణోఽత్యమర్షితః। కృష్ణమభ్యద్రవత్సఙ్ఖ్యే రథీ హిత్వైవ సాత్యకిమ్॥ ౧౭ ॥ధనూంష్యాకృష్య యుగపద్బాణః పఞ్చశతాని వై । ఏకైకస్మిన్శరౌ ద్వౌ ద్వౌ సన్దధే రణదుర్మదః॥ ౧౮ ॥తానిచిచ్ఛేద భగవాన్ధనూంషి యుగపద్ధరిః।సారథిం రథమశ్వాంశ్చ హత్వా శఙ్ఖమపూరయత్ ॥ ౧౯ ॥ తన్మాతా కోటరా నామ నగ్నా ముక్తశిరోరుహా। పురోఽవతస్థే కృష్ణస్య పుత్రప్రాణరిరక్షయా॥ ౨౦ ॥తతస్తిర్యఙ్ముఖో నగ్నామనిరీక్షన్గదాగ్రజః । బాణశ్చ తావద్విరథశ్ఛిన్నధన్వాఽవిశత్పురమ్ ॥ ౨౧ ॥ విద్రావితే భూతగణే జ్వరస్తు త్రిశిరాస్త్రిపాత్ । మహాదేవప్రయుక్తోఽసౌ ఘోరరూపో విభీ

త్యస్త్రైః-శమయామాస ❋ ॥ ౧౨ ॥ ❋ తదేవాహ ॥ బ్రహ్మాస్త్రస్యేతి ॥ నైజం నారాయణాస్త్రం,శామకం ప్రాయుఙ్క్తేత్యర్థః ❋ ॥ ౧౩ ॥ ❋ మోహయిత్వేతి ॥ జృమ్భణాఖ్యేనాస్త్రేణ గిరిశం-జృమ్భితం జృమ్భణయుక్తం యథాతథా, మోహయిత్వా ❋ ॥ ౧౪ ॥ ❋ స్కన్ద ఇతి ॥ స్కన్దః షణ్ముఖః-అసృగ్రుధిరం,విముఞ్చన్,శిఖినామయూరవాహనేనసహ,రణస్థానాత్,అపాద్రవత్ ❋ ॥ ౧౫ ॥ ❋ కుమ్భాణ్డ ఇతి॥ముసలేన , బలభద్రప్రయుక్తేన-అర్దితౌపీడితౌ, పేతతుః , హతౌనాథౌ యేషాం తాని-తయోః,రనీకాని,సర్వతో,దిక్షు,దుద్రువుః ❋ ॥ ౧౬ ॥ ❋ విశీర్యమాణమితి ॥ విశీర్యమాణం హన్యమానం- దృష్ట్వా,అతీవనమృష్యతీతి తథా-సబాణ-స్సాత్యకిం ప్రతియోద్ధారం-హిత్వా అనాదృత్య , సఙ్ఖ్యే యుద్ధే.రథీసన్-కృష్ణ-మభ్యద్రవత్ ❋ ॥ ౧౭ ॥ ❋ ధనూంషీతి॥రణే,దుష్టోమదో యస్య - సబాణః,ఏకైకస్మిన్-ధనుషి-ద్వౌద్వౌ-శరౌ-సన్దధే-తానిసంహితమాత్రశరాణ్యేవ,నతు ప్రయుక్తబాణాని , ధనూంషి,చిచ్ఛేద॥సాయకైరితి శేషః , తత,స్సారథిరథాశ్వాన్,హత్వానాశయిత్వా , శఙ్ఖం పాఞ్చజన్యమపూరయత్ ❋ ॥ ౧౮ ॥ ౧౯ ॥ ❋ తన్మాతేతి॥తస్యబాణస్య,మాతా,కోటరానామ,నగ్నా,ముక్తావిస్రస్తాః,కేశాః,యస్యాస్తథాభూతాచ-పుత్రస్య,ప్రాణాన్,రక్షితుమిచ్ఛయా,కృష్ణస్య,పురత,ఉపతస్థేఅవస్థితవతీ ❋ ॥ ౨౦ ॥ ❋ తత ఇతి॥నగ్నా,మనీక్షమాణః,తిర్యఙ్ముఖో,బభూవ, తావ , త్తదన్తరం లబ్ధ్వేత్యర్థః ❋ ॥ ౨౧ ॥ ❋ విద్రావిత ఇతి॥ భూతగణే-విద్రావితేపలాయితే

సతి-శఙ్కరేణ - ప్రయుక్తః - ఘోరం-రూపంయస్యసః-విశేషేణభీషయతీతితథా. త్రీణిశిరాంసియస్యత్రయఃపాదాయస్య-స,తాపజ్వరః దశ-దిశో-దహన్నివ,దాశార్హంకృష్ణ,మభ్యపద్యతఅభ్యాజగామ ❋॥ ౨౨ ॥❋సమరే,శార్ఙ్గధన్వనఃకృష్ణస్యా,గ్రే-ఆవిర్బభూవచ ॥ అథేతి॥ దేవఃకృష్ణః,తంజ్వరం-దృష్ట్వా -జ్వరం వైష్ణవంశీతజ్వరం-వ్యసృజత్ప్రాయుఙ్క్త ❋ ॥ ౨౩ ॥ ❋మాహేశ్వరో-వైష్ణవశ్చ, త్వుభౌ-యుయుధాతేయుద్ధంకృతవన్తౌ - తదా - వైష్ణవేనజ్వరేణకర్త్రా - బలేనసాధనేనార్దితః విహతః, మాహేశ్వరో-జ్వరః-సమాక్రన్దత్ -రురోద ❋ ॥ ౨౪ ॥ ❋అలబ్ధ్వేతి ॥అన్యత్రఅన్యతః అభయ-మలబ్ధ్వా,అతఏవ-నితరాంభీతః-శరణం-రక్షితారం-తదుపాయంవా,అర్థయతఇతితథా-బద్ధాఞ్జలిః,కృష్ణం,తుష్టావ ❋ ॥ ౨౫ ॥ ❋స్తుతిమేవాహ॥ నమామీతిచతుర్భిః ॥ తావత్స్వరక్షణోపయుక్తపరతత్త్వవిశిష్టంస్తౌతిద్వాభ్యాం॥పరేశం - త్వాం,నమామి,పరేషాంబ్రహ్మాదీనామపీశంనియన్తారం కింప్రాకృతరాజాదివత్- నేత్యాహ ॥ సర్వాత్మానమితి ॥ సర్వేషాంబ్రహ్మాదీనా-మాత్మానంఅన్తః ప్రవిశ్యధారకత్వేననియన్తారమిత్యర్థః- కథమణుస్వరూపబ్రహ్మాదిజీవవదన్తఃప్రవేశఇత్యతోవిశినష్టి ॥ కేవలంనిరవయవం-జ్ఞానమాత్రస్వరూపం-సాజాత్యాదన్తఃప్రవేశోపపత్తిరితిభావః - మాత్రశబ్దేనక్వచిదపిజాడ్యరాహిత్యంవివక్షితం ననుపరేశస్సర్వాత్మాకో౽సౌజగత్కర్తేత్యత్రతత్త్వమేవేతివక్తుంకారణత్వోపయుక్తసర్వశక్తిత్వాదిగుణయోగమాహ ॥ అనన్తశక్తీతి ॥ కారణత్వమాహ ॥ విశ్వోత్పత్తీతి ॥ స్థానంస్థితిః-విశ్వస్యోత్పత్త్యాదిహేతుమిత్యర్థః-మహ్యేవంవిధత్వేకిం ప్రమాణమతఆహ ॥ బ్రహ్మలిఙ్గంవేదప్రమాణకం-ననూక్తవిధంబ్రహ్మ-నత్వహంతత్రాహ॥ యత్తద్బ్రహ్మేతి ॥ యద్వేదాన్తప్రసిద్ధం-బ్రహ్మ-తదభిన్నం-త్వాం-నన్వహమపికదాచిచ్ఛోచామి- నేత్యాహ ॥ ప్రశాన్తంఅశనాయాపిపాసాశోకమోహజరామృత్యురూపోర్మిష

షణః ॥ అభ్యపద్యతదాశార్హం దహన్నివదిశోదశ॥ ౨౨ ॥ ఆవిర్బభూవపురతస్సమరేశార్ఙ్గధన్వనః।అథనారాయణోదేవస్తందృష్ట్వావ్యసృజజ్జ్వరమ్॥ ౨౩ ॥మాహేశ్వరోవైష్ణవశ్చయుయుధాతేజ్వరావుభౌ । మాహేశ్వరస్సమాక్రన్దద్వైష్ణవేనబలార్దితః॥ ౨౪ ॥ అలబ్ధ్వా౽భయమన్యత్రభీతోమాహేశ్వరజ్వరః । శరణార్థీహృషీకేశంతుష్టావప్రయతాఞ్జలిః ॥ ౨౫ ॥ జ్వరఉవాచ ॥ నమామిత్వా౽నన్తశక్తింపరేశంసర్వాత్మానంకేవలంజ్ఞప్తిమాత్రమ్ । విశ్వోత్పత్తిస్థానసంరోధహేతుంయత్తద్బ్రహ్మబ్రహ్మలిఙ్గంప్రశాన్తమ్॥ ౨౬ ॥ కాలోదైవంకర్మజీవస్స్వభావోద్రవ్యంక్షేత్రంప్రాణఆత్మావికారః । తత్సఙ్ఘాతోబీజరోహప్రవాహస్త్వన్మాయైషాతంనిషేధంప్రపద్యే ॥ ౨౭ ॥ నానాభావైర్లీలయైవోపపన్నైర్దేవాన్సాధూన్లోకసేతూన్బిభర్షి । హంస్యున్మార్గాన్హింసయావర్తమానాన్జన్మైతత్తేభారహారాయభూమేః॥ ౨౮ ॥ తప్తో౽హం తేతేజసాదుస్సహేన❋శాన్తోగ్రేణాత్యుల్బణేనజ్వరేణ । తావత్తాపోదేహినాం తే౽ఙ్ఘ్రిమూలంనోసేవేరన్యావదాశానుబద్ధాః॥ ౨౯ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ త్రిశిరస్తేప్రసన్నో౽హం వ్యేతుతేమజ్జ్వరాద్భయమ్ ।యోనౌస్మరతిసంవాదంతస్యత్వన్నభవేద్భ

ట్కరహితమ్ ❋ । ౨౬ ॥ ❋కాలకర్మస్వభావాదీనామేవజగద్ధేతుత్వం నమమేత్యతఆహ ॥ కాలఇతి॥ దైవంకాలాద్యభిమానిదేవతా- కర్మజీవాదృష్టం - స్వభావఃజడత్వాజడస్వపరిణామత్వాదితత్తద్వస్తుస్వభావః - ద్రవ్యంపృథివ్యాదిభూతపఞ్చకం-క్షేత్రంపృథివ్యాద్యుత్పత్తిభూమిఃప్రకృతిః - ప్రాణఃపఞ్చవృత్తిఃప్రాణః ఆత్మామతిఃవికారఃఅవస్థాభేదః- తత్సఙ్ఘాతశ్శరీరం-బీజరోహప్రవాహఃకార్యకారణప్రవాహః - ఏషాఏతత్సర్వం-త్వన్మాయాత్వత్సఙ్కల్పరూపజ్ఞానాధీనమిత్యర్థః-ఏషేతి సర్వనామత్వాత్పర్యాయేణోద్దేశ్యవిధేయలిఙ్గభాక్త్వాత్ప్రతినిర్దిశ్యమానమాయాపేక్షయాస్త్రీలిఙ్గనిర్దేశః - తం-త్వాం - నిషేధం-నేతినేతీతిప్రకృతిప్రాకృతసమస్తవస్తుగత ప్రకారోయస్మిన్నిషిధ్యతే - తం - త్వాం , ప్రపద్యేఇత్యర్థఃనిషేధమిత్యత్రాధికరణఘఞ్ ❋ ॥ ౨౭ ॥ ❋ననూక్తవిధః-పరేశో౽న్య ఏవ-అహంతుయదుష్వన్యతమఇత్యతఆహ ॥ నానాభావైరితి॥ లీలయైవహేతుభూతయా-ఉపపన్నైః - రన్యథాత్వయ్యకర్మవశ్యే తేషామనుపపన్నత్వాదితిభావః- తైర్భావైః-ప్రకారభూతైర్మత్స్యాద్యవతారైరితియావత్ - ధర్మసేతూన్ధర్మమర్యాదాశ్చ - బిభర్షిపుష్ణాసి,ఉన్మార్గానుత్పథాన్ - హంసినాశయసి- ఉన్మార్గానిత్యస్యైవవివరణంహింసయావర్తమానానితి-యథా , మత్స్యకూర్మాదిజన్మ-తద్వ-దేతదపి ,తవ-జన్మావతారః భూమేః- ర్భారహారాయభారాపనయనార్థం-అనేనవాత్సల్యసౌశీల్యసౌలభ్యాదీనిసూచితాని ❋ ॥ ౨౮ ॥ ఇత్థంశరణ్యత్వమావిష్కృత్యస్వకీయాంమార్తిమావేదయతి ॥ తప్తఇతి ॥ తావచ్ఛాన్తేనాప్య-న్తత-ఉగ్రేణోల్బణేన-అతఏవ-సోఢుమశక్యేన-త్వత్తేజసాదుస్సహేన,తేన,జ్వరేణా,హం-తప్త,స్తతో - మాంప్రపన్నంపాహీతిభావః-పరసన్తాపకస్యయుక్తఏవతాపఇత్యతఆహ ॥ తావదితి ॥ యావ-దాశయా౽రక్షకాన్తరసంభావనాశయా - ౽నుబద్ధాః-తవా,ఙ్ఘ్రిమూలం-నసేవేరన్-తావదేవ,దేహినాం,తాపః - సేవాయాంప్రవృత్తానాంత్వనుచితఇతిభావః ❋ ॥ ౨౯ ॥ ❋ఇత్థంసంస్తుతః-శరణ్యోభగ

వాక్తమనుగృహ్ణన్నాహ । త్రిశిర ఇతి ॥ హే త్రిశిరః- తే తుభ్యం, అహం, ప్రసన్నః, తవ, మజ్జ్వరాద్భయం- వ్యేతు వ్యపైతు, యః, ఇమం, నావయోః ఇమం- సంవాదం, స్మరతి, తస్య త్వత్ త్వత్తః, భయం, న భవేత్ - తం త్వం మాభీపయేత్యర్థః ❁ ॥ ౩౦ ॥ ❁ ఇతీతి ॥ ఆనమ్య ప్రణమ్య- యోత్స్యన్ యోద్ధుం- జనార్దనం కృష్ణం- ప్రాగాదభ్యపతత్ ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁ తత ఇతి ॥ నానావిధాన్యాయుధాని ధరతీతి తథా- సోఽసురో, బాణః క్రుద్ధో- హే నృప, చక్రాయుధే కృష్ణే, పరిఘం ముమోచ ప్రాయుఙ్క్త ❁ ॥ ౩౨ ॥ ❁ తస్యేతి ॥ అస్యతః క్షిపతః ప్రయుఞ్జానస్యేతి యావత్ - తస్య బాణస్య- అస్త్రాణి- బాహూంశ్చ, సకృద్యుగపత్ - క్షురస్యేవ నేమిర్యస్య- తేన- చక్రేణ సుదర్శనేన- చిచ్ఛేద- వనస్పతేః వృక్షస్య, శాఖా ఇవ ❁ ॥ ౩౩ ॥ ❁ బాహుష్వితి ॥ ఛిద్యమానేషు సత్సు, భగవాన్ భవో రుద్రః, భక్తానుకమ్పీ హేతుగర్భమిదం- తత్ త్వా ఉపభాషత ❁ ॥ ౩౪ ॥ ❁ భాషణమేవాహ ॥ త్వం హీత్యాదిభిర్ద్వాదశభిః ॥ కేవలం వేదాన్తైకవేద్యం యోగపరిశుద్ధమనోగ్రాహ్యం, త్వత్స్వరూపస్వభావాదికం కథమయం జానీయాదిత్యభిప్రయన్ స్తౌతి ॥ త్వం హీతి ॥ వాఙ్మయే బ్రహ్మణి వేదే ఉపనిషదీతి యావత్, గూఢం, యత్, పరం బ్రహ్మ, తత్, త్వం, కిం తద్బ్రహ్మస్వరూపమత ఆహ ॥ జ్యోతిరితి ॥ స్వప్రకాశం జ్ఞానస్వరూపమిత్యర్థః, అమలాత్మానః యోగవిశుద్ధాన్తఃకరణాః, యం- పశ్యన్తి స త్వమితి సంబన్ధః- అథ శరణ్యత్వోపయుక్తకల్యాణగుణాన్ స్వవక్షుః తావద్దృష్టాన్తముఖేన నిర్దోషత్వమాహ ॥ ఆకాశమివ కేవలం నిరస్తనిఖిలదోషం ❁ ॥ ౩౫ ॥ ❁ న హి శరీరమాత్మనోఽప్రియం- మత త్వచ్ఛరీరభూతకృత్స్నజగదన్తర్గతోఽయం మూర్ఖోఽపి తవానుకమ్ప్య ఏవేత్యభిప్రయన్ విరాడ్రూపత్వేన స్తౌతి ॥ నాభిరితి ద్వాభ్యాం ॥ నభోఽగ్న్యమ్బుద్యుదిక్పృథివ్యో యథాక్రమం తవ నాభిముఖరేతశ్శిరశ్శ్రోత్రపాదాః, చన్ద్రో మన ఇతి ॥ కార్యకారణభావేన సామానాధికరణ్యం "చన్ద్రమా మనసో జాతః" ఇతి శ్రుతేః, భగవ

యమ్ ॥ ౩౦ ॥ ఇత్యుక్తోఽచ్యుతమానమ్య గతో మాహేశ్వరో జ్వరః । బాణస్తు రథమారూఢః ప్రాయాద్యోత్స్యన్ జనార్దనమ్ ॥ ౩౧ ॥ తతో బాహుసహస్రేణ నానాయుధధరోఽసురః । ముమోచ పరిఘం క్రుద్ధో బాణశ్చక్రాయుధే నృప ॥ ౩౨ ॥ తస్యాస్యతోఽస్త్రాణ్యసకృచ్చక్రేణ క్షురనేమినా । చిచ్ఛేద భగవాన్ బాహూన్ శాఖా ఇవ వనస్పతేః ॥ బాహుషు ఛిద్యమానేషు బాణస్య భగవాన్ భవః । భక్తానుకమ్ప్యుపవ్రజ్య చక్రాయుధమభాషత ॥ ౩౪ ॥ రుద్ర ఉవాచ ॥ త్వం హి బ్రహ్మ పరం జ్యోతిర్గూఢం బ్రహ్మణి వాఙ్మయే । యం పశ్యన్త్యమలాత్మాన ఆకాశమివ కేవలమ్ ॥ నాభిర్నభోఽగ్నిర్ముఖమమ్బు రేతో ద్యౌశ్శీర్షమాశాశ్శ్రుతిరఙ్ఘ్రిరుర్వీ । చన్ద్రో మనో యస్య దృగర్క ఆత్మా ❁ అహం సముద్రో జఠరం భుజేన్ద్రః ॥ ౩౬ ॥ రోమాణి యస్యౌషధయోఽమ్బువాహాః కేశా విరిఞ్చో ధిషణా విసర్గః । ప్రజాపతిర్హృదయం యస్య ధర్మస్స వై భవాన్ పురుషో లోకకల్పః ॥ ౩౭ ॥ తవావతారోఽయమకుణ్ఠధామన్ ధర్మస్య గుప్త్యై జగతో భవాయ । వయం చ సర్వే భవతానుభావితా ❁ విభావయామో భువనాని సప్త ॥ ౩౮ ॥ త్వమేక ఆద్యః పురుషోఽద్వితీయస్తుర్యస్స్వదృగ్ఘేతురహేతురీశః । ప్రతీయసేఽథాపి యథావికారం స్వమాయయాస

న్మనసా ప్రసూతస్య చన్ద్రస్య స్వదేహమనోఽభిమానదేవతాత్వాచ్చ, ఏవం దృగర్క ఇత్యపి "చక్షోస్సూర్యోఽజాయత", శ్రుతేః, దృగభిమానిదేవతాత్వాచ్చ ॥ యస్యేతి పదం సర్వత్ర యోజ్యమ్, అహం రుద్రః, ఆత్మా అన్తఃకరణభేదోఽహంకారః అత్రాపి పూర్వవదేవ సామానాధికరణ్యం ద్రష్టవ్యం- జఠరం, సముద్రాత్మకం ఇన్ద్రః, ఇన్ద్రాదయస్తవ భుజా ఇత్యర్థః, యచ్ఛబ్దానాం స వై భవానిత్యనేన సంబన్ధః ❁ ॥ ౩౬ ॥ ❁ రోమాణీతి ॥ ఓషధయో యస్య రోమాణి- అమ్బువాహాః మేఘాః- కేశాః- విరిఞ్చో ధిషణా బుద్ధిః, ప్రజాపతిః, విసర్గో మేఢ్రం, ధర్మో హృదయం - స వై, భవాన్, ఇత్థం, లోకైః, కల్ప్యతే అవయవత్వేనేతి లోకకల్పః ❁ ॥ ౩౭ ॥ ❁ నన్వేవమప్యయం దురాత్మా నిగ్రాహ్య ఏవేతి చేత్, యద్యప్యేవం, తథాప్యధునా శరణం గతోఽనుగ్రాహ్య ఏవ- యుక్తం చైతత్, తవావతారస్య ప్రపన్నలోకాభ్యుదయహేతుత్వాదిత్యభిప్రయన్నాహ ॥ తవేతి ॥ హే అకుణ్ఠధామన్- తేజస్స్వభావేతి యావత్, అవతారదశాయామప్యచ్యుతసార్వజ్ఞ్యసర్వశక్త్యాదిస్వభావేత్యర్థః, జగతః ప్రపన్నలోకస్య, భవాయ అభ్యుదయాయ, అభవాయ ఇతి వా చ్ఛేదః, అభవాయ, భవప్రయుక్తతాపత్రయనివృత్తయే ఇత్యర్థః, అనుగ్రాహ్యశ్చేత్తర్హి త్వమేవైనమనుగృహాణేత్యత ఆహ ॥ వయమితి ॥ సర్వే, వయం, లోకపాలాస్త్వయా, సృష్టాః, అనుతతః- భావితాః పాలితాః, సప్త, భువనాని, విభావయామః పాలయామః- వయం త్వత్పరతన్త్రా ఇతి భావః ❁ ॥ ౩౮ ॥ ❁ ఆకాశమివ కేవలమితి - నిరస్తనిఖిలదోషత్వముక్తం- విరాట్ఛరీరకత్వోక్త్యా సర్వాన్తరాత్మకత్వం ఫలితం - తవావతారోఽయమిత్యనేన నిరుపాధికరక్షకత్వవాత్సల్యసౌశీల్యాదికమావిష్కృతం, అథ పరత్వోపయుక్తకారణత్వాదికమాహ ॥ త్వమేక ఇతి ॥ త్వం, అస్య జగతో- హేతుః కారణం, కిం చతుర్ముఖాదివన్నేత్యాహ ॥ అహేతురితి ॥ స్వయం కారణాన్తరరహితః కిం నిమిత్తకారణం, నేత్యాహ ॥ ఏక ఇతి ॥ అవిభక్తనామరూపసూక్ష్మచిదచిద్విశిష్టత్వేనైకత్వవ్యపదేశార్హః, ఆద్యః పురుషః జగదుపాదానకారణ

భూతపురుషశ్చేత్యర్థః - కిముపాదానకారణమేవ-నేత్యాహ ॥ అద్వితీయ ఇతి ॥ అధిష్ఠాత్రన్తరరహితః నిమిత్తకారణంచేత్యర్థః - అతఏవ, ప్రకృతిపురుషవిలక్షణ ఇత్యాహ॥ స్వదృక్ తుర్యశ్చేతి॥ స్వదృక్ స్వయం ప్రకాశజ్ఞానస్వరూపః, అనేన ప్రకృతివైలక్షణ్యముక్తం - జడత్వాత్తస్యాః తుర్యః జాగ్రత్స్వప్నసుషుప్తిరూపావస్థాత్రయసంబన్ధరహితః, అనేన జీవవైలక్షణ్యముక్తం. ఆకాశమివ కేవలమిత్యనేన చ నిర్వికారత్వముక్తం - ఏక ఆద్యః పురుష ఇత్యనేన వికారాశ్రయత్వరూపోపాదానత్వం, కథమేతదుభయం మిథో విరుద్ధమేకస్మిన్నుపపద్యత ఇత్యాశఙ్కాం పరిహరతి॥ ప్రతీయస ఇతి॥ యద్యపీదం పరస్పరవిరుద్ధం, అథాపి-సర్వగుణప్రసిద్ధ్యై సర్వేషాం-గుణానాం స్వాపృథక్సిద్ధవిశేషణానాం ప్రకృతిపురుషాదీనాం, ప్రసిద్ధ్యై దేవమనుష్యత్వాద్యాకారసిద్ధయే-స్వమాయయా ఆత్మీయసఙ్కల్పేన, యథావికారం ప్రకృతిపురుషగతస్వరూపాన్యథాభావస్వభావాన్యథాభావరూపవికారానుగుణం, ప్రతీయసే తత్తదన్తరాత్మతయా తత్తన్నామరూపనిర్వాహకత్వేన ప్రతీయసే ప్రమీయసే, వేదాన్తజన్యప్రమావిషయో భవసీత్యర్థః, అస్మిన్విషయే వేదాన్తానామేవ ప్రామాణ్యమితి భావః * ॥ ౩౯ ॥ * సర్వగుణేత్యనేన ప్రకృతిసంబన్ధస్సూచితః - తర్హి జీవస్యేవ ప్రకృత్యా తిరోహితస్య యథావికారమన్తరాత్మతయా ప్రకాశో న స్యాదిత్యాశఙ్కాం దృష్టాన్తేన నిరాకరోతి ॥ యథైవేతి ॥ అపిహిత ఇతిచ్ఛేదః, దార్ష్టాన్తికే గుణేనాపిహిత ఇతి దర్శనాత్ - అన్యథోపధ్మానీయప్రసఙ్గాచ్చ-అపిహిత ఇతి నఞ్సమాసః-నతు " వష్టి భాగురి " రితివచనవిహితాకారలోపాభావపక్షేరూపం, స్వయా స్వప్రకాశ్యయా, ఛాయయా మేఘాదిరూపయా, అపిహితోఽతిరోహితస్వరూపస్వభావ ఏవ సన్, నహి మేఘాదినా సూర్యతత్ప్రభయోస్తిరోధిః-మేఘాదీన్భిత్వా తదన్తర్బహిశ్చ ప్రసరణాత్ - అన్యథా-తద్వ్యవహితరూపాగ్రహణప్రసఙ్గాత్-యథైవం భూత, స్సూర్యః-ఛాయాం మేఘాదీన్ - రూపాణి తద్వ్యవహితాని రూపాణి చ - సంచకాస్తి సమ్యక్ప్రకాశయతి - ఏవం హే భూమన్-గుణేన సత్త్వాదిగుణేన, గుణమయప్రకృత్యేతి యావత్, అపిహితః అతిరోహితస్వరూపస్వభావ ఏవ-త్వం, గుణాన్ ప్రకృతిత

ర్వగుణప్రసిద్ధ్యై ॥ ౩౯ ॥ యథైవ సూర్యోఽపిహితస్స్వ * ఛాయయా ఛాయాం చ రూపాణి చ సంచకాస్తి। ఏవం
గుణేనాపిహితో గుణాంస్త్వమాత్మప్రదీపో గుణినశ్చ భూమన్ ॥ ౪౦ ॥ యన్మాయామోహితధియః పుత్రదార
గృహాదిషు । ఉన్మజ్జన్తి నిమజ్జన్తి ప్రసక్తా వృజినార్ణవే ॥ ౪౧ ॥ దేవదత్తమిమం లబ్ధ్వా నృలోకమజితేన్ద్రియః । యో
నాద్రియేత త్వత్పాదౌ స శోచ్యో హ్యాత్మవఞ్చకః ॥ ౪౨ ॥ యస్త్వాం విసృజతే * మర్త్య ఆత్మానం ప్రియమీశ్వ
రమ్ । విపర్యయేన్ద్రియార్థార్థో విషమత్త్యమృతం త్యజన్ ॥ ౪౩ ॥ అహం బ్రహ్మా చ విబుధా మునయశ్చామలాశయాః ।
సర్వాత్మనా ప్రపన్నాస్త్వామాత్మానం ప్రేష్ఠమీశ్వరమ్ ॥ ౪౪ ॥ తం త్వా జగత్స్థిత్యుదయాన్తహేతుం సమం

త్కార్యగతధర్మాన్ గుణినః ప్రకృత్యాదీంశ్చ - ప్రకాశయసి- ఆత్మప్రదీపః స్వప్రకాశశ్చ-యద్యపి దృష్టాన్తే ఛాయాసూర్యయోర్న సంబన్ధః-మిథస్తయోః విప్రకృష్టత్వాత్ దార్ష్టాన్తికే త్వపృథక్సిద్ధవిశేషణవిశేష్యభావస్సంబన్ధ ఇతి దృష్టాన్తో విషమ-స్తథాఽపి విప్రకృష్టస్యైవాపృథక్సిద్ధాయా అపి ప్రకృతేరతిరోధాయకత్వమన్యప్రకాశ్యత్వం తిరోధానప్రతీతేర్భ్రమరూపత్వం చేత్యేతదేవ దృష్టాన్తాభిప్రేతమ్ * ॥ ౪౦ ॥ * న కేవలమయమేవాజ్ఞః-కిన్తు - సర్వేఽపి త్వన్మాయామోహితత్వాదిత్యభిప్రయన్నాహ॥ యన్మాయేతి॥ యస్య తవ-మాయయా, మోహితా - ధీర్యేషాం తే, పుత్రాదిషు - సక్తాః, వృజనార్ణవే దుఃఖార్ణవే ఉన్మజ్జన్తి ఉత్ప్లవన్తే - పునర్నిమజ్జన్తి చ * ॥ ౪౧ ॥ * నను మోహయన్ వృజినార్ణవే పాతయంశ్చాహం కిం నిర్ఘృణః ॥ నేత్యాహ ॥ దేవదత్తమితి ॥ దేవేన నిరవధికకృపావతా త్వయా- దత్తం - త్వదారాధనోపయుక్తం, త్వన్మాయాతరణసాధనం చ, ఇమం-మనుష్యదేహం, లబ్ధ్వాప్య-జితేన్ద్రియః పరవశస్సన్, యః పుమాన్, త్వచ్చరణౌ-నాద్రియేత న సేవతే-స శోచ్యః అహో కిమస్య దౌర్భాగ్యమిత్యేవం శోచనీయః - కుతః - హి యస్మాత్ - అయమాత్మవఞ్చకః ఆత్మాపహారీ " యోఽన్యథా సన్తమాత్మానమన్యథా ప్రతిపద్యతే । కిం తేన న కృతం పాపం చోరేణాత్మాపహారిణా " ఇతి వచనార్థోఽత్రానుసన్ధేయః స్వదోషేణైవ స్వయం దుఃఖ్యతీతి న తవ దోషప్రసఙ్గ ఇతి భావః * ॥ ౪౨ ॥ * ఇతోఽపి శోచ్య ఇత్యాహ॥ యస్త్వామితి॥ స్వయం-మరణశీలస్సన్- ఆత్మానం, ప్రియ, మీశ్వరం చ-త్వాం విసృజతే త్యజతి న సేవతే, కిన్తు, విపర్యయేషు అనాత్మస్వప్రియేష్వనీశ్వరేషు-ఇన్ద్రియార్థేషు శబ్దాదిషు - ఆర్తః దీనః, అమృతమపి, త్వాం, అమృతతుల్యాం త్వత్సేవాం వా-విషబుద్ధ్యా-త్యజన్ ఆస్తే, స శోచ్య ఇతి సంబన్ధః * ॥ ౪౩ ॥ * యతస్త్వత్సేవాఽమృతతుల్యా అతఏవ, వయం త్వామేవ ప్రపన్నా ఇత్యాహ ॥ అహమితి॥ అహం రుద్రః, త్వామేవోక్తవిధం, సర్వభావేన ఉపాయోపేయభావేన, శరణం, గతాః * ॥ ౪౪ ॥ * న కేవలమాత్మత్వానుగుణగుణమాత్రయుక్తమేవ త్వాం ప్రపన్నాః, కిన్తు, శరణ్యత్వోపయుక్తాసఙ్ఖ్యేయగుణాన్తరయుక్తం చేత్యభిప్రయన్నాహ॥ తమితి॥ హే దేవ - తముక్తవిధం॥ కించ॥ జగదుత్పత్తిస్థితికారణం, సమం వైషమ్యరహితం, ప్రశాన్తమూర్మిషట్కరహితం-

భజతామపిశాన్త్యావహంచ. సుహృచ్చాసావాత్మనాయకశ్చ - తం , అనన్యం స్వతుల్యసేవ్యాన్తరరహితంఏకంస్వాధికప్రపదనీయాన్తరరహితం , ఆత్మకేతం , ఆత్మనాం అస్మాకం, కేతం ఆశ్రయమాధారమితియావత్ ,ఆత్మైవకేతంయస్య తమితివా స్వేమహిమ్నిప్రతిష్ఠిత ,, ఇతిశ్రుతేః-భవాభ్యుదయాయైహికసుఖాయ-అపవర్గాయమోక్షాయచ-భజామః ❋ ॥ ౪౫ ॥ ❋ ప్రకృతంవిజ్ఞాపయతి॥ అయమితి ॥అయంబాణః , మేత్వాంప్రపన్నస్యమమ-ఇష్టోభక్తః,అనేన ‹‹ మమమద్భక్తభక్తేషుప్రీతిరభ్యధికాభవే,,దితిభగవద్వచనంస్మారితం,అతఏవ-దయితః,ప్రియఃఅనువర్తితఇతితథాచ- హేదేవ,అముష్యబాణస్య,మయా,అభయందత్తం॥ కిమతఇత్యతఆహ ॥త-న్మయాదత్తమభయం , సంపాద్యతాంసఫలీక్రియతాం,అయమేవ-భవతోఽనుగ్రహః, యథాహి-తేత్వయా , దైత్యపతౌప్రహ్లాదే - ప్రసాదః,కృతఇతిశేషః - త్వద్వంశజంనహనిష్యామీతిప్రహ్లాదమనుగృహీతవానిత్యర్థః ❋ ॥ ౪౬ ॥ ❋ ఇత్థంసంస్తుతఃప్రసన్నఃప్రాహభగవాన్॥ యదాత్థేతి ॥ హేభగవన్రుద్ర-నః అస్మాన్ప్రతి-య-దాత్థఅవోచః,యచ్చ,తవ,ప్రియం-త-త్కరవామ - యద్వా,య , త్తవ,ప్రియం,త-న్నోఽస్మాకమపి,అత, స్త-త్కరవామ , భవతా-య-న్నిశ్చిత-మేతత్ప్రాణసంరక్షణాత్మకం-త- న్మయాఽప్యనుమోదితమ్ ❋ ॥ ౪౭ ॥ ❋ విరోచనసుతఇతిహేతుగర్భం- తత్త్వా,దవధ్యః,తత్రాపిహేత్వన్తరమాహ॥ప్రహ్లాదాయేతి॥అన్వయఃవంశజః ❋ ॥ ౪౮ ॥ ❋ తర్హికిమర్థంబాహూనచ్ఛినస్త

ప్రశాన్తంసుహృదాత్మనాయకమ్ । అనన్యమేకంజగదాత్మకేతంభవాపవర్గాయభజామదేవ॥ ౪౫ ॥ అయం మమేష్టోదయితోఽనువర్తీమయాఽభయందత్తమముష్యదేవ । సంపాద్యతాంతద్భవతః ప్రసాదోయథాహితేదైత్యపతౌప్రసాదః॥ ౪౬ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥యదాత్థభగవం స్త్వంన్నః కరవామప్రియంతవ।భవతోయద్వ్యవసితంతిన్మేసాధ్వనుమోదితమ్॥ ౪౭ ॥అవధ్యోఽయంమయాఽప్యేషవైరోచనసుతోఽసురః । ప్రహ్లాదాయవరోదత్తోనవధ్యోమేత్వదన్వయః॥ ౪౮ ॥దర్పోపశమనాయాస్యప్రవృక్ణాబాహవోమయా। నాశితంచబలం భూరియచ్చభారాయితంభువః॥ ౪౯ ॥ చత్వారోఽస్యభుజాశ్శిష్టాభవిష్యత్యజరామరః । పార్షద❋ముఖ్యోభవతోనకుతశ్చిద్భయోఽసురః ॥ ౫౦ ॥ ఇతిలబ్ధ్వాఽభయంకృష్ణంప్రణమ్యశిరసాఽసురః । ప్రాద్యుమ్నింరథమారోప్యసవధ్వాసముపానయత్ ॥ ౫౧ ॥ అక్షౌహిణ్యాపరివృతంసువాససమలఙ్కృతమ్ । సపత్నీకంపురస్కృత్యయయౌరుద్రానుమోదితః॥ ౫౨ ॥సరాజధానీంసమలఙ్కృతాంధ్వజైస్సతోరణైరుక్షితమార్గచత్వరామ్। వివేశశఙ్ఖానకదున్దుభిస్స్వనైరభ్యుద్యతఃపౌరసుహృద్ద్విజాతిభిః॥ ౫౩ ॥యఏతత్కృష్ణవిజయంశఙ్కరేణచసంయుగమ్ । సంస్మరేత్ప్రాతరుత్థాయనతస్యస్యాత్పరాజయః॥ ౫౪ ॥❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋ ❋❋❋❋❋❋❋❋ ఇతిశ్రీమద్భాగవతేమహాపురాణే , దశమస్కన్ధే , త్రిషష్టితమోఽధ్యాయః. ❋❋❋❋❋❋❋❋

❋❋ నృగోపాఖ్యానారమ్భః. ❋❋

శ్రీశుకఉవాచ ॥ ఏకదోపవనంరాజన్జగ్ముర్యదుకుమారకాః । విహర్తుంసామ్బప్రద్యుమ్నచారుభానుగదాదయః ॥ ౧ ॥ క్రీడిత్వాసుచిరంతత్రవిచిన్వన్తఃపిపాసితాః । స్థితంనిరుదకేకూపేదదృశుస్సత్త్వమద్భుతమ్ ॥ ౨ ॥

త్రాహ ॥ దర్ప ఇతి ॥ ప్రవృక్ణాశ్ఛిన్నాః,కిమర్థం,బహుసైన్యంహతవానసీత్యతఆహ ॥ నాశితమితి ॥ భూభారాపనయనార్థమితి భావః ❋ ॥ ౪౯ ॥ ❋ రుద్రముఖేనబాణమనుగృహ్ణాతి ॥ చత్వార ఇతి ॥ అస్యబాణస్యచత్వారః-భుజాః-శిష్టాఃఅజహ్తాఃఅనుగృహ్యఅవశేషితాఇత్యర్థః , అయం , జరామరణరహితః , భవిష్యతి,న,కుతశ్చిద్భయం , యస్య , తథాభూతశ్చ,భవిష్యతీతిసంబన్ధః ❋ ॥ ౫౦ ॥ ❋ ॥ ఇతీతి ॥ అభయమితిచ్ఛేదః-వధ్వాఉషయాసహ,ప్రాద్యుమ్నిమనిరుద్ధం,సమానయత్-ద్వారకాం ప్రాపయామాసేత్యర్థః ❋ ॥ ౫౧ ॥ ❋ తదేవాహ ॥ అక్షౌహిణ్యేతి॥శోభనేవాససీయస్యతం-పత్న్యాసహితం,అనిరుద్ధం,పురస్కృత్యపురతోగమయన్-రుద్రానుమోదితః-స్వయమప్య - నుయయౌ ❋ ॥ ౫౨ ॥ ❋ సఇతి॥సబాణః-కృష్ణోవా,అన్యతరసహితోఽన్యతరోవా ,పౌరాదిభి,రభ్యుద్యతఃఅభిముఖమాగత్యసత్కృతః,శఙ్ఖాదిధ్వనిభిః, రాజధానీంద్వారకాం,వివేశ,కదంభూతా-ముక్షితాఃసిక్తాః, మార్గాఃవీథయః - చత్వరాణ్యఙ్గణానిచ-యస్యాం,తామ్ ❋ ॥ ౫౩ ॥ ❋ ఉక్తకథాస్మరణఫలమాహ॥యఇతి॥యఃపుమాన్-సంస్మరేదితిశ్రవణాఖ్యానాదీనామప్యుపలక్షణంతస్యస్మరతః-పరాజయో-నస్యాత్ ❋ ॥ ౫౪ ॥ ❋ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాందశమస్కన్ధేత్రిషష్టితమోఽధ్యాయః. ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

అథదత్తాపహారప్రయుక్తదురితనిమిత్తకృకలాసజన్మనోనృగస్యతజ్జన్మవిమోచనాత్మకంభగవచ్చేష్టితమనువర్ణయతిచతుష్షష్టితమేన॥ ఏకదేత్యాదినా॥తావదుపోద్ఘాతమాహ॥ హేరాజన్-సామ్బాదయో-యదుకుమారకాః ❋ ॥ ౧ ॥ ❋ క్రీడిత్వేతి॥ తత్రోపవనే-పిపాసితాస్తృషితాః-జల-మన్వేషయన్తః , క్వచిన్నిరుదకేనిర్జలేకూపే-మహదున్నతం - అద్భుతం

చ-సత్వంజన్తుం-దదృశుః ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ కృకలాసంనామ - గిరినిభంగిరితుల్యం-విస్మితంచేతోయేషాంతే,తస్యకృకలాసస్యోద్ధ
రణేనిమిత్తే,యత్నంచ-చక్రుః ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ చార్మభిరితి॥చర్మమయైః,తాన్తవైశ్చ-పాశై రజ్జుభిః,బధ్వా-పతితం,తం,ముద్ధర్తుం
నప్రబభూవుః ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ తత్రేతి॥విశ్వంభావయతిఅభ్యుదయకంకరోతీతితథా-వామేన-కరేణ-లీలయైవ, తం-ముజ్జహారబహిర్ని
ష్కాసితవాన్ ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ సఇతి॥సఉద్ధృతః-ఉత్తమశ్లోకస్య- కరేణా-భిమృష్టఇతిహేతుగర్భమిదం,సన్తప్తం-చామీకరంసు
వర్ణం-తద్వ-ద్వర్ణో-యస్య-సః-అద్భుతా అలఙ్కారణాదయోయస్యసః,స్వర్గీ దేవో-బభూవ ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ పప్రచ్ఛేతి॥తస్యకృ
కలాసస్య-జన్మనో-నిదానంకారణం - జానన్నపి-ముకున్దః-త - జ్జనేషు-ఖ్యాపయితుంప్రసిద్ధీకర్తుం , పప్రచ్ఛ-ప్రశ్నమేవాహ॥
కస్త్వమితి ॥ హేమహాభాగ-వయంతు-త్వాంధ్రువం-దేవశ్రేష్ఠం-గణయామ ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ కతమేనకేనవా-కర్మణా-ఇమాం
కృకలాసత్వరూపాం-దశాం - అవస్థాం-ప్రాపితోఽసితత్ర హేతుః-అతదర్హాఏతదవస్థానర్హా,శోభనా-దీప్తిర్యస్యసః॥ఆత్మా
నమితి॥వివిత్సతాంవేత్తుమిచ్ఛతాం-నోఽస్మభ్య,మాత్మాన-మాఖ్యాహియది-తద్వక్తుం-క్షమంయోగ్యం-తర్హ్యాఖ్యాహీతిసంబ
న్ధః ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ ఇతీతి ॥ అనన్తమూర్తినాహ్యద్యమూర్తినా సంపృష్టో-రాజామానుషఇతిచ-పూర్వజన్మాభిప్రాయేణోక్తం-అ
ర్కస్యేవవర్ణోయస్య-త-త్తేన-కిరీటేన-నమస్కృత్యాహ ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ ఉక్తిమేవాహ॥నృగఇత్యాదినా॥ఇత్యుక్త్వాత-మిత్యతః

కృకలాసంగిరినిభంవీక్ష్యవిస్మితచేతసః।తస్యచోద్ధరణేయత్నంచక్రుస్తేకృపయాన్వితాః॥ ౩ ॥చార్మభిస్తాన్తవైః
పాశైర్బధ్వాపతితమర్భకాః । నాశక్నువన్సముద్ధర్తుంకృష్ణాయాచఖ్యురుత్సుకాః ॥ ౪ ॥ తత్రగత్వాఽరవిన్దా
క్షోభగవాన్విశ్వభావనః । వీక్ష్యోజ్జహారవామేనతంకరేణసలీలయా॥ ౫ ॥ సఉత్తమశ్లోకకరాభిమృష్టోవిహాయ
సద్యఃకృకలాసరూపమ్ । సన్తప్తచామీకరచారువర్ణస్స్వర్గ్యద్భుతాలఙ్కరణామ్బరస్రక్॥ ౬ ॥ పప్రచ్ఛవిద్వా
నపితన్నిదానంజనేషువిఖ్యాపయితుంముకున్దః । కస్త్వంమహాభాగవరేణ్యరూపోదేవోత్తమంత్వాంగణయా
మహేనను॥ ౭ ॥దశామిమాంవాకతమేనకర్మణాసంప్రాపితోఽస్యతదర్హస్సుభద్ర। ఆత్మానమాఖ్యాహివివిత్స
తాంనోయన్మన్యసేనఃక్షమమత్రవక్తుమ్॥ ౮ ॥ శ్రీశుకఉవాచ ॥ ఇతిస్మరాజాసంపృష్టఃకృష్ణేనానన్తమూర్తినా।
మాధవఃప్రణిపత్యాహకిరీటేనార్కవర్చసా ॥ ౯ ॥ నృగఉవాచ ॥ నృగోనామనరేన్ద్రోఽహమిక్ష్వాకుతనయః
ప్రభో । దానిష్వాఖ్యాయమానేషుయదితేకర్ణమస్పృశమ్॥ ౧౦ ॥ కింనుతేఽవిదితంనాథసర్వభూతాత్మసాక్షి
ణః । కాలేనావ్యాహతదృశోవక్ష్యేఽథాపితవాజ్ఞయా ॥ ౧౧ ॥యావత్యస్సికతాభూమౌయావత్యోదివితార
కాః । యావత్యోవర్షధారాశ్చతావతీరదదాంస్మగాః॥ ౧౨ ॥ పయస్వినీస్తరుణీరూపశీలగుణోపపన్నాఃకపిలా
హేమశృఙ్గీః ।న్యాయార్జితారూప్యఖురాస్సవత్సాఃదుకూలమాల్యాభరణాదదామ్యహమ్॥ ౧౩ ॥స్వలఙ్కృ
తేభ్యోగుణశీలవద్భ్యస్సీదత్కుటుమ్బేభ్యఋతవ్రతేభ్యః । తపశ్శ్రుతబ్రహ్మవదాన్య ❁ సద్భ్యః ప్రాదాంయు
వభ్యోద్విజపుఙ్గవేభ్యః ॥ ౧౪ ॥ గోభూహిరణ్యాయతనాశ్వహస్తినఃకన్యాస్సదాసీస్తిలరూప్యశయ్యాః। వా

ప్రాక్తనేన - అహం నృగోనామ-నరేన్ద్రః రాజశ్రేష్ఠః - హేప్రభో-దానేష్వాఖ్యాయమానేషు దానప్రశంసాసువక్తృవ్యాస్వి
త్యర్థః - దానేషుదానశీలేషువా యది-తవ - కర్ణ - స్పృశ-మిత్యసంభావనయా వచనంయువివేదాః ప్రమాణంస్వర్గితివత్-క
ర్ణపథంనూనంప్రాప్తస్స్యామిత్యర్థః ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ కించ॥కిన్న్వితి॥ తేత్వయా-నవిదితం- కిన్ను -నిగిన మేవేత్యర్థః తత్రహేతుస్త్వే
నవిశినష్టి - సర్వభూతానా - మాత్మనోబుద్ధేః-సాక్షిణఃసాక్షాద్రష్టుః - కాలేనా-వ్యాహతమవిప్లుతం-దృక్ జ్ఞానం - యస్య-త
స్య-అథాపి-యద్యప్యేవంతథాపి ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ యావత్య ఇతి॥సికతాదయో-యావత్య-స్తావతీః, ధేనూ,రదదాందత్తవానస్మి
మయాదత్తానాంగవాంసఙ్ఖ్యానవిద్యత ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ తా ఏవవిశినష్టి॥పయస్వినీరితి॥ అత్రభూమ్నిమత్వర్థీయః శీలాది
భిర్యుక్తాః కపిలవర్ణాః-హేమస్వర్ణాలఙ్కారః-శృఙ్గయో-ర్యాసాం-తాః-న్యాయతస్సంపాదితాః - రౌప్యంరజతాలఙ్కా
రః - ఖురేషు-యాసాం - తాః - వత్సైస్సహితాః - దుకూలాదీనాంద్వంద్వః - తతోమత్వర్థీయోఽచ్-దదామిఅదామిత్య
ర్థః ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ అథసత్పాత్రాణివిశినష్టి॥స్వలంకృతేభ్య ఇతి॥సీదన్క్లిశ్యన్ కుటుమ్బో యేషాం - తేభ్యః. ఋతవ్రతేభ్యఃఅద
మ్భాచారేభ్యఃతపసా , శ్రుతాఃప్రఖ్యాతాస్తే-బ్రహ్మణివదాన్యాఃబ్రహ్మవాదినః - తేచతేసన్త - స్తేభ్యః-వదాన్యవద్భ్య
ఇతిపాఠే-తపఆదివిశిష్టేభ్యః-ఏవంవిధేభ్యో, బ్రాహ్మణోత్తమేభ్యో,ఽదామ్ ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ నకేవలంగా ఏవాదాం,అన్యాన
పీత్యాహ॥గోభ్వితి॥పునర్గోగ్రహణమితరాపేక్షయాతద్భూయస్త్వాభిప్రాయకం - గవాదీనామితరేతరయోగద్వంద్వః - త
త్రా యతనానిగృహాః - దాసీభిస్సహితాః-కన్యా - తిలాదీనాంద్వంద్వః-తత్ర- రూప్యంరజితం - పరిచ్ఛదాక్గృహోపకర

దాని,నకేవలంప్రాదామేవ-కిన్తు - యజ్ఞైరిష్టంచ-పూర్తంస్మార్తంకర్మ - చరితంకృతంచ ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ ఏవంవర్తమా
నస్యమమకించిత్సఙ్కటముపపన్నం శృణ్విత్యాహ॥కస్యచిదితి॥ద్విజముఖ్యస్య , గాంప్రతిగృహీతవతో-గౌః,భ్రష్టాబలాత్తద్గ
స్తాద్విమోచితాసతీ - మమ-గోధనే-సంపృక్తామిళితా-సాచ - అవిదుషాపూర్వమేవకస్మైచిద్దత్తేత్యేవమజానతా - మయా-
ద్విజాతయేఅన్యస్మైబ్రాహ్మణాయ-దత్తా ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ తామితి॥తామన్యస్మైదత్తాం-గాం-దృష్ట్వా - తస్యాఃగోః-స్వామీ-
పూర్వప్రతిగృహీతాం - తాం-గాం-మమ - మదీయేత్యాహ ॥ ప్రతిగ్రాహీపశ్చాత్ప్రతిగ్రహీతా-మదీయైవ - అధునైవ-మ
హ్యం-నృగో-దత్తవా-నిత్యాహ ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ విప్రావితి॥భవాన్-దాతా-తతో.ఽపహర్తాచేత్యేవ-మూచతుః -యత-స్తౌ-
స్వార్థసాధకౌస్వార్థపరా-వత-ఏవ-మూచతురిత్యర్థః-త-ద్విప్రయోఃవచశ్శ్రుత్వా-మమాపి-భ్రమో-జాతః❁॥౧౮॥❁తదా-ధ
ర్మకృఛ్రిం-ధర్మసఙ్కటం-ప్రాప్తేన-మయా-అనునీతావుపచ్ఛన్దితౌ ॥ అనునయనప్రకారమేవాహ ॥ గవామితిసార్ధేన॥ప్రకృష్టా
నాంశ్రేష్ఠానాం- గవాం లక్షం-మన్యతరస్మై - ప్రదీయతాం-యువయోరన్యతరేణేత్యర్థః ❁॥౧౯॥❁కించ॥భవన్తావితి ॥కిఙ్క
రస్యమమ-కర్మణః శేషత్వవివక్షయేయంషష్ఠీ - కిఙ్కరంమా-మనుగృహ్ణీతా-మిత్యర్థః॥తత్రహేతుత్వేనవిశినష్టి ॥ అవిజానతఇ
తి॥కృఛ్రాద్ధర్మసఙ్కటా దశుచౌ-నిరయే-పతన్తం-మాం- సముద్ధరతేతిపూజార్థంబహువచనమ్ ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ ఏవముక్తయో
స్తయో-రన్యతరః-గోస్వామీ హేరాజన్-అహం-గవాం-లక్షమపి-నప్రతీచ్ఛేనప్రతిగృహ్ణామి-కిన్తు - దత్తా-మేనామేవ-నయా

సాంసిరత్నానిపరిచ్ఛదాన్రథానిష్టంచయజ్ఞైశ్చరితంచపూర్తమ్ ॥ ౧౫ ॥ కస్యచిద్ద్విజముఖ్యస్య భ్రష్టాగౌర్మమ
గోధనే । సంపృక్తాఽవిదుషాసాచమయాదత్తాద్విజాతయే ॥ ౧౬ ॥ తాంనీయమానాంతత్స్వామీదృష్ట్వోవా
చమమేతితమ్ । మమేతిప్రతిగ్రాహ్యాహనృగోమేదత్తవానితి ॥ ౧౭ ॥ విప్రావివదమానౌమామూచతుస్స్వార్థ
సాధకౌ । భవాన్దాతాఽపహర్తేతితచ్ఛ్రుత్వామేఽభవద్భ్రమః ॥ ౧౮ ॥అనునీతావుభౌవిప్రౌధర్మకృఛ్రింగతే
నమే । గవాంలక్షంప్రకృష్టానాందాస్యామ్యేషాప్రదీయతామ్ ॥ ౧౯ ॥ భవన్తావనుగృహ్ణీతాంకిఙ్కరస్యావి
జానతః । సముద్ధరతమాంకృఛ్రాత్పతన్తంనిరయేఽశుచౌ ॥ ౨౦ ॥ నాహంప్రతీచ్ఛే❁వైరాజన్నిత్యుక్త్వాస్వా
మ్యపాక్రమత్ । నాన్యద్గవామప్యయుతమిచ్ఛామీత్యపరోయయౌ ॥ ౨౧ ॥తతశ్చకాలయోగేనమృతఃపరమమా
యయా । దేవదైవవశాన్నీతస్త్వద్వామితవాగ్రతః ॥ ౨౨ ॥ ఏతస్మిన్నన్తరేయామ్యైర్దూతైర్నీతోయమక్ష
యమ్।యమేనపృష్టస్తత్రాహందేవదేవజగత్పతే॥ ౨౩ ॥పూర్వంత్వమశుభంభుఙ్క్ష ఉతాహోనృపతేశుభమ్।
నాన్తందానస్యభవతఃపశ్యే❁లోకస్యభాస్వతః॥ ౨౪ ॥పూర్వమేవాశుభంభుఞ్జఇతిప్రాహపతేతిసః। తావద
ద్రాక్షమాత్మానంకృకలాసం-పతన్ప్రభో॥ ౨౫ ॥బ్రహ్మణ్యస్యవదాన్యస్యతవదాసస్యకేశవ । స్మృతిర్నాద్యా
పివిధ్వస్తాభవత్సన్దర్శనార్థినః ॥ ౨౬ ॥ సత్వంకథంమమవిభోఽక్షిగతఃపరాత్మాయోగేశ్వరైశ్శ్రుతిదృశాఽమల

హీ-త్యుక్త్వా అపాక్రమత్ - యయౌ - తథా-అపరోపి-ప్రతిగ్రాహీ - దురాగ్రహః-యా-లక్షం-త్వయా-ప్రతిశ్రుతం-అన్యదపి-
గవామయుతం-దత్తం-యది-తథాప్యే-నాం-విహాయ-నేచ్ఛామీత్యుక్త్వా-గాం త్యక్త్వా-యయౌ విత్యర్థః ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ త
త ఇతి॥ హేపరమ-మాయయా - పరమస్యతవ-మాయయావా- హేతుభూతేనసఙ్కల్పేనకాలయోగేనసమి-త్తేన-మృతః-హే
దేవ-దైవవశాదదృష్టవశా-ద్యత్ర-నీత,స్త-త్తవా-గ్రతో-వదామి ❁॥౨౨॥ ❁ ఏతస్మిన్నితి॥ హేదేవదేవ-జగత్పతే-ఏతస్మిన్నన్త
రే - ఇతఃపూర్వం పాపాభావాన్నైతుమసమర్థైరితిభావః - యమసంబన్ధిభిః-యమసదనం-ప్రాపితః-తత్రయమసదనే - యమే
నా-హం-పృష్టశ్చ ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ ప్రశ్నమేవాహ॥పూర్వమితి॥కిం-పూర్వం-పాపఫలం - భుఙ్క్షే-ఉతాహో-కిం,శుభం పుణ్యఫ
లం-భోక్ష్యసే-భవతో-దానస్య-యో-లోకః - లోక్యతఇతిలోకఃఫలం - తస్య-భాస్వతఃప్రకాశమానస్య - ఉపస్థితస్యేతియా
వత్-అన్తంఅవధిం-నపశ్యామి ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ పూర్వమేవాశుభంపాపఫలంభుఞ్జతస్యాల్పీయస్త్వాదితిభావః - ఇతిమయోక్తే
పతనిరయఇతిశేషః-ఇత్థం- సయమః-మాం-ప్రాహ ॥ తావదితి ॥ తావత్తదైవ-హేప్రభో-పతన్నహ-మాత్మానం-కృకలా
స-మద్రాక్షందృష్టవానస్మి ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ బ్రహ్మణ్యస్యేతి ॥ హేకేశవ-బ్రహ్మణ్యస్యేత్యాదివిశేషణచతుష్టయంపూర్వజన్మ
స్మృత్యనపాయేహేతుతయోపాత్తం - బ్రహ్మణి బ్రాహ్మణకులేసాధుర్బ్రహ్మణ్యః ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ అలభ్యలాభేనాధునాకృ
తార్థోఽభూవమిత్యాహ ॥ సత్వమితి ॥ హేవిభో - సఃయస్త్వాహంసన్దర్శనార్థీసత్వం - కథం - మమా-క్షిగతఃలోచన
గోచరః - కథమిత్యనేనదౌర్లభ్యంసూచితం , తత్రహేతుత్వేనవిశినష్టి , పరమాత్మా , నహిపరమాత్మా - కేవలంమాం
సచక్షుషావీక్ష్య ఇతిభావః - కించ - యోగేశ్వరైః - శ్రుతిదృశా ఉపనిషచ్చక్షుర్ద్వారేణ , నిర్మలే - హృదయే - విభావ్యః

కేవలంచిన్త్యః - యద్యప్యేవ - మథాపి - హేఅధోఽక్షజ అభక్తైర్నిరీయజన్యజ్ఞానాయవిష - యస్య - భవాపవర్గః సంసారనాశ - స్తస్యో - రుణా - వ్యసనేనా- న్ధా-బుద్ధి - ర్యస్య-తథాభూతస్యాపి - శా - న్తేసతి - హృదయే - త్వందృశ్యఏవేత్యర్థః ❋ ॥ ౨౭ ॥ ❋ హర్షాతిశయేనబహుధాసంబోధయన్ కించిత్ప్రార్థయమానశ్చానుజ్ఞాంపృచ్ఛతి ॥ దేవదేవేతిద్వాభ్యాం ॥ దేవగతింస్వర్గలోకంప్రతి - యాతుంగన్తు - ముద్యతం-మా - మనుజానీహి-ఆజ్ఞాపయ-యత్రక్వాపి- సతోవర్తమానస్య-మమ-చేతః-త్వదాస్పదంత్వత్పాదారవిన్దసంశ్రయం-భూయా-త్తథానుగృహాణేత్యర్థః ❋ ॥ ౨౮ ॥ ౨౯ ॥ ❋ యాస్యన్నమస్కరోతి॥నమస్తఇతి ॥ తేతుభ్యం-సర్వభావాయ - సర్వః - భావః పదార్థో-యస్యశరీరంత్వేనేతి-సతథా-తస్మై-తత్రహేతుః-బ్రహ్మణేస్వరూపేణగుణైశ్చనిరతిశయబృహత్త్వాయ - అనన్తాశ్శక్తయః కార్యోపయుక్తాప్పృథక్సిద్ధప్రకృతిపురుషకాలసార్వజ్ఞసర్వశక్తిత్వాదయో - యస్య-తస్మై-యోగానాం- పతయేనిర్వాహకాయ ❋ ॥ ౩౦ ॥ ❋ ఇతీతి॥స్వమౌళినాస్వకిరీటేన-విమానాగ్ర్యంవిమానశ్రేష్ఠం-ఆరురోహ- నృణాం - పశ్యతాం సతాం ❋ ॥ ౩౧ ॥ ❋ కృష్ణ ఇతి॥బ్రహ్మణ్యదేవోధర్మాత్మేతి చ హేతుగర్భం-తత్వా-ద్రాజన్యాననుశిక్షయన్నిత్యత్ర " లక్షణహేత్వోః క్రియాయాః" ఇతి శతృప్రత్యయః- అనుశిక్షయితుమిత్యర్థః-పరిజనం పరితో విద్యమానంప్రతి-ప్రాహ ❋ ॥ ౩౨ ॥ ❋ ఉక్తమేవాహ॥ దుర్జరమిత్యాదినైతద్విశ్వాస్యత్వేత్యతః ప్రోక్తనేన॥బతేత్యాశ్చర్యే-బ్రహ్మస్వం-మనాగీషదపి-భుక్తంసత్-అగ్నేరగ్నిసదృశస్య- అతితేజస్వినోఽపి-దుర్జరందుఃఖనాపిసజర్యతీతితథా-కింవక్త

హృద్విభావ్యః । సాక్షాదధోక్షజ ❋ ఉరువ్యసనాన్ధబుద్ధేశ్శాన్తేఽనుదృశ్యఇహయస్యభవాపవర్గః॥ ౨౭ ॥ దేవదేవజగన్నాథగోవిన్దపురుషోత్తమ । నారాయణహృషీకేశపుణ్యశ్లోకాచ్యుతావ్యయ ॥ ౨౮ ॥ అనుజానీహిమాం కృష్ణయాతుందేవగతింప్రభో ।యత్రక్వాపిసతశ్చేతోభూయాన్మేత్వత్పదాశ్రయమ్॥ ౨౯ ॥నమస్తేసర్వభావాయబ్రహ్మణేఽనన్తశక్తయే । కృష్ణాయవాసుదేవాయయోగానాంపతయే ❋ నమః ॥ ౩౦ ॥ ఇత్యుక్త్వాతంపరిక్రమ్యపాదౌస్పృష్ట్వాస్వమౌళినా । అనుజ్ఞాతోవిమానాగ్ర్యమారుహ ❋ త్పశ్యతాంనృణామ్॥ ౩౧ ॥ కృష్ణఃపరిజనంప్రాహభగవాన్దేవకీసుతః । బ్రహ్మణ్యదేవోధర్మాత్మా రాజన్యాననుశిక్షయన్ ॥ ౩౨ ॥ దుర్జరంబత ❋ బ్రహ్మస్వంభుక్తమగ్నేర్మనాగపి । తేజీయసోఽపికిముత రాజ్ఞామీశ్వరమానినామ్ ॥ ౩౩ ॥ నాహంహాలాహలం మన్యేవిషంయస్యప్రతిక్రియా । బ్రహ్మస్వంహివిషంప్రోక్తంనాస్యప్రతివిధిర్భువి॥ ౩౪ ॥ హినస్తివిషమత్తారం అగ్నిరద్భిఃప్రశామ్యతి । కులంసమూలందహతిబ్రహ్మస్వారణిపావకః॥ ౩౫ ॥బ్రహ్మస్వందురనుజ్ఞాతంభుక్తం హన్తిత్రిపూరుషమ్ । ప్రసహ్యతుబలాద్భుక్తందశపూర్వాన్దశాపరాన్॥ ౩౬ ॥ రాజానోరాజ్యలక్ష్మ్యాన్ధానాత్మపాతంప్రచక్షతే । నిరయంయేఽభిమన్యన్తేబ్రహ్మస్వంసాధుబాలిశాః॥ ౩౭ ॥గృహ్ణన్తియావతఃపాంసూన్ రుదతామశ్రుబిన్దవః । విప్రాణాంహృతవిత్తానాంవదాన్యానాంకుటుమ్బినామ్ ॥ ౩౮ ॥ రాజానోరాజకుల్యాశ్చతావతోఽబ్దాన్నిరఙ్కుశాః । కుమ్భీపాకేనపచ్యన్తేబ్రహ్మదాయాపహారిణః ॥ ౩౯ ॥ స్వదత్తాంపరదత్తాం

వ్యం-ఈశ్వరంమన్యానాంరాజ్ఞాందుర్జరమితి ❋ ॥ ౩౩ ॥ ❋ కించ ॥ నాహమితి ॥ హాలాహలం - న-విషం-మన్యే-కుతఃయస్యహాలాహలస్య- ప్రతిక్రియాప్రతీకారః-వర్తతఇతిశేషః - కిన్తు-బ్రహ్మస్వమేవ - విషం-ప్రోక్తం - హియస్మా-దస్యబ్రహ్మస్వస్య-భూమౌ-ప్రతిక్రియా-నాస్తి ❋ ॥ ౩౪ ॥ ❋ కించ॥హినస్తీతి ॥ విషంత్వత్తారంభక్షయితారమేవ - హన్తి-అగ్నిస్తు-అద్భిర్జలైః-ప్రశామ్యతి-అనేనసంసర్గిసంసర్గేణమారకత్వాదగ్నితుల్యతాస్యాదిత్యేతదపినాస్తీత్యుక్తం॥ అపిచసమూలమితి ॥వహ్నిర్హిమూలాన్యవిశేషయతి ॥బ్రహ్మస్వలక్షణారణిజః-పావకస్తు-కులం-తదపి-సమూలం-దహతి ❋ ॥ ౩౫ ॥ ❋ కించ॥బ్రహ్మస్వమితి ॥ దురనుజ్ఞాతంసమ్యగననుజ్ఞాతం-స-ద్భుక్తం-స్వంపుత్రంపౌత్రంచేతి-త్రీన్ - పురుషాన్ - దహతి ॥ బలాద్రాజాద్యాశ్రయబలాత్-ప్రసహ్యబలాత్కృత్య-భుక్తంతు-దశ-పూర్వాన్పితృపితామహాదీన్- హన్తినరకేపాతయతి - అపరాన్పుత్రపౌత్రాదీన్-దశ-నాశయతి ❋ ॥ ౩౬ ॥ ❋ తర్హిరాజానఃకిమితిబ్రహ్మస్వంభుఞ్జతఇత్యత్రాహ॥రాజానఇతి ॥ యే- రాజాన-స్సాధుయథాతథా-బ్రహ్మస్వ- మభిమన్యన్తేఆకాఙ్క్షన్తి- తే-రాజ్యలక్ష్మ్యా-అన్ధాఇతిశేషః ఆత్మపాతత్యస్మిన్నితితథా-త-న్నిరయం నప్రతీక్షన్తేనవిచారయన్తి అత- స్తే-కేవలం-బాలిశాఃమూఢాః ❋ ॥ ౩౭ ॥ ❋ గృహ్ణన్తీత్యాదిశ్లోకద్వయమేకాన్వయం-హృతంవిత్తంయేషాం-తేషాం-అతఏవ-రుదతాం-విప్రాణాం-అశ్రుబిన్దవః-యావతః - పాంసూన్-గృహ్ణన్తి-ఆర్ద్రీకుర్వన్తి తావతో-ఽబ్దాన్వత్సరాన్-కుమ్భీపాకేననిరయేణ- పచ్యన్తే - బ్రహ్మదాయాపహారిణఃబ్రహ్మస్వాపహారిణః-నిరఙ్కుశాఃదుర్నివారాః-రాజాదివిశేషణమిదంద్వయమ్ ❋ ॥ ౩౮ ॥ ౩౯ ॥ ❋ స్వదత్తామితి॥బ్రహ్మవృత్తింబ్రాహ్మణస్యాజీవికాం ❋ ॥ ౪౦ ॥ ❋ బ్రహ్మస్వంనమాంస్పృశేదిత్యాశాస్తే॥నమఇతి ॥ విపర్యయేఽనర్థమాహ ॥ యదితి ॥ య - ద్బ్రహ్మధనం,గృహీత్వాఅభిక్రా

క్ష్య-అల్పాయుషః-పరాజితాశ్చ-రాజ్యాద్భ్రష్టాశ్చ-భవన్తి-అతో-వయముద్విజనః భీతిమన్తో-భవేమ * ॥ ౪౧ ॥ *విప్రమితి ॥ మామకాయదియూయంమదీయాః-స్త్రస్తి-కృతాపరాధమపి-విప్రం-నైవద్రుహ్యాత॥ అర్థాత్ ''త్యక్తాధద్రుహః,,తిచతుర్థ్యభావః-కిన్తు-బహుయథాతథా-శపన్తమపి-నిత్యం,నమస్కురుత * ॥ ౪౨ ॥ *ఇదమేవదృష్టాన్తేద్రఢయతి॥యథేతి॥ అనుకాలంత్రిసన్ధ్యంప్రణమేనమస్కరోమి ॥ యో,ఽన్యథాననమేత్స దణ్డభాక్ మేమత్తః * ॥ ౪౩॥ *నకేవలమర్థవాదఇతిభీషికేయం-కింతు ప్రత్యక్షమిత్యాహ॥బ్రాహ్మణార్థఇతి ॥ బ్రాహ్మణార్థో విప్రధనం-హర్తారం-అధోనరకే-పాతయతి - యథా-అజానన్తమేనంనృగం-బ్రాహ్మణస్య-గౌః-రపాతయత్ ॥తద్వత్-అజానన్తమపీత్యనేన - కిమువక్తవ్యంజానన్తంపాతయతీతికైముత్యన్యాయోఽభిప్రేతః * ॥ ౪౪ ॥ *ఏతదితి॥ద్వారకౌకసఃప్రతి-ఏతదుక్తం-శ్రావయిత్వా-అత్రహేతుః-సర్వలోకానాం - పావనః * ॥ ౪౫ ॥ * ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధేచతుష్షష్టితమోఽధ్యాయః.**********************************

అథప్రత్యేకంరామకృష్ణయోశ్చేష్టితానివర్ణయతి॥ బలభద్రఇతి। హేకురుశ్రేష్ఠసుహృద్దిదృక్షురితసమస్తంపదం - సుహృదోబన్ధూన్ద్రష్టుమిచ్ఛుః-తత్రహేతుః-రుత్కణ్ఠఃప్రేమయుతః-తద్విషయాభిలాషయుతోవా * ॥ ౧ ॥ *పరిష్వక్తఇతి ॥ఆ

వాన్బ్రహ్మవృత్తింహరేతయః । షష్టివర్షసహస్రాణివిష్ఠాయాంజాయతేక్రిమిః॥ ౪౦ ॥నమేబ్రహ్మధనంభూయాద్యద్గృధ్వాచాల్పాయుషోనృపాః । పరాజితాశ్చ్యుతాస్థానాద్భవన్త్యుద్వేజినోఽవయమ్॥ ౪౧ ॥విప్రంకృతాగసమపిమైవద్రుహ్యతమామకాః । ఘ్నన్తంబహుశపన్తంవానమస్కురుతనిత్యశః॥ ౪౨ ॥ యథాఽహంప్రణమేవిప్రాననుకాలంసమాహితః । తథానమతయూయంచయోఽన్యథామేసదణ్డభాక్ ॥ ౪౩ ॥ బ్రాహ్మణార్థోహ్యపహృతోహర్తారంపాతయత్యధః । అజానన్తమపిహ్యేనంనృగంబ్రాహ్మణగౌరివ ॥ ౪౪ ॥ ఏతద్విశ్రావ్యభగవాన్ముకున్దోద్వారకౌకసః । పావనస్సర్వభూతానాంప్రవేశనిజమన్దిరమ్॥ ౪౫ ॥ *************************
********* ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే,దశమస్కన్ధే, చతుష్షష్టితమోఽధ్యాయః. **********

* బలరామస్యపునర్నన్దవ్రజాగమనకథా. *

శ్రీశుకఉవాచ ॥బలభద్రఃకురుశ్రేష్ఠభగవాన్రథమాశ్రితః।సుహృద్దిదృక్షురుత్కణ్ఠఃప్రయయౌనన్దగోకులమ్॥౧॥ పరిష్వక్తశ్చిరోత్కణ్ఠైర్గోపైర్గోపీభిరేవచ । రామోఽభివాద్యపితరావాశీర్భిరభినన్దితః॥ ౨ ॥చిరంనఃపాహిదాశార్హ సానుజోజగదీశ్వర । ఇత్యారోప్యాఙ్కమాలిఙ్గ్యనేత్రైస్సిషిచతుర్జలైః॥ ౩ ॥గోపవృద్ధాంశ్చవిధివద్యవిష్ఠైరభివాదితః । యథావయోయథాసఖ్యం యథాసంబన్ధమాత్మనః ॥ సముపేత్యాథగోపాలాన్హాస్యహస్తగ్రహాదిభిః ॥ ౪ ॥ విశ్రాన్తంసుఖమాసీనంపప్రచ్ఛుఃపర్యుపాగతాః । పృష్టాశ్చానామయంస్వేషుప్రేమగద్గదయాగిరా ॥ కృష్ణేకమలపత్రాక్షేసంన్యస్తాఖిలరాధసః॥ ౫ ॥ కచ్చిన్నోబాన్ధవా రామసర్వేకుశలమాసతే । కచ్చిత్స్మరథనో రామయూయందారసుతాన్వితాః ॥ ౬ ॥దిష్ట్యాకంసోహతఃపాపోదిష్ట్యాముక్తాస్సుహృజ్జనాః। నిహత్యనిర్జిత్యరిపూన్దిష్ట్యాదుర్గంసమాశ్రితాః॥ ౭ ॥గోప్యోహసన్త్యఃపప్రచ్ఛూరామసన్దర్శనాదృతాః।కచ్చిదా

లిఙ్గితః-పితరౌయశోదానన్దగోపౌ-వభివాద్యప్రణమ్య-తాభ్యా-మాశీర్భి-రభినన్దితశ్చ * ॥ ౨ ॥ *తదేవాహ॥ చిరమితి ॥ హేదాశార్హ-హేజగదీశ్వర- ఇదంసంబోధనద్వయం హేతుగర్భం - జగదీశ్వరత్వా-త్స్వాశ్రితసంరక్షణార్థందాశార్హేష్వవతీర్ణత్వాచ్చసానుజ- స్త్వం-నోఽస్మాక-చిరం-పాహి- చిరమాత్మరక్షాప్రార్థనమైవతయోర్దీర్ఘాయుష్ట్వాదికంసర్వంప్రార్థితప్రాయమేవతేనవినాతదనుపపత్తేరిత్యాశయేనచిరంపాహీత్యుక్తం॥ఇతీతి ॥ఆదిశ్యాశాస్య - నేత్రైః నేత్రజై - ర్జలైఃహర్షజలై-స్సిషిచతుః-స్నపయామాసతుః * ॥ ౩ ॥ *గోపవృద్ధానితి ॥ తతోగోపవృద్ధాన్ శ్చా - భివాద్యేతిశేషః-యవిష్ఠైః-న్యూనవయస్కైః-అభివన్దితః-కించ॥యథావయఇతి॥అథతతో-హాస్యాదిభిః - ఆదిశబ్దేనఆలిఙ్గనాదిసఙ్గ్రహః - ఆత్మనస్స్వస్య'వయస్సఖ్యసంబన్ధానురూపం-గోపాన్-సముపేత్య - ఉపవివేశేతిశేషః * ॥ ౪ ॥ *విశ్రాన్తమితి॥సార్థమేకాన్వయః॥అనామయమారోగ్యం-పృష్టావ - కమలపత్రాక్షేకృష్ణే,సంన్యస్తాఃసమ్యక్నిహితాః-సకలా - రాధసఃబుద్ధయో- యై - స్తే-కృష్ణైకప్రవణచిత్తాఇత్యర్థః,ప్రేమ్ణా- గద్గదయా - గిరా,పరిపప్రచ్ఛుః * ॥ ౫ ॥ *ప్రశ్నమేవాహ॥కచ్చిదిత్యాదినా॥ హేరామ-నోఽస్మాకం-సర్వే,బాన్ధవాః,కుశల,మాసతే-కచ్చి-ద్దారైః-స్సుతై-రన్వితాః-ఇదంవిస్మృత్యభావసూచకంవిశేషణం , యూయం-నోఽస్మాన్,స్మరథకచ్చిత్ * ॥ ౬ ॥ *దిష్ట్యేత్యానన్దే - అయమస్మాకమానన్దఇత్యర్థః॥సుహృజ్జనాఃవసుదేవదేవక్యాదయః-ముక్తాఃకంసనిర్బన్ధాత్ మోచితాః,కాంశ్చిద్రిపూ- న్నిహత్యకాంశ్చిన్నిర్జిత్యవదుర్గంజలదుర్గం-ద్వారకామిత్యర్థః* ॥ ౭ ॥*

గోప్య ఇతి॥ రామస్య దర్శనే పునః పునర్వీక్షణే - ఆదృతాః పప్రచ్ఛుః, ప్రశ్నమేవాహ ॥ కచ్చిదాస్త ఇతి ॥ పురస్త్రీజనవల్లభ ఇత్యనేన గ్రామ్యస్త్రీష్వాత్మసుతస్య ప్రీత్యభావో హేతుగర్భితః ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ స కృష్ణః - పితరం నన్దం - మాతరం యశోదాం చ స్మరతి కచ్చిత్ ॥ అపి వేతి॥ అస్మాకమనుసేవామనువర్తనం - స్మరతే కింవా - న స్మరత్యేవేతి భావః ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ ఏతదేవ స్పష్టయితుం తస్య సౌహార్దాభావమాహుః॥ మాతరమితి సార్ధేన॥ హే దాశార్హ - హే ప్రభో - మాత్రాదీనన్యాంశ్చ - స్వజనాన్ - యదర్థే యన్నిమిత్తమత్యాక్ష్మ త్యక్తవత్యః తాః నోఽస్మాన్ - సద్య ఏవ - పరిత్యజ్య - గతః - అత ఏవ - సంఛిన్నం సౌహృదం యేన, తథాభూతః - తర్హి తద్గమనే యుష్మాభిః ప్రతిబన్ధః కిం న కృతః, తద్వాక్యవిశ్వాసాదితి చేత్ - విశ్వాసః కిమితి కృతః - తత్రాహుః - కథం న్వితి - తాదృశమిత్యనేన వఞ్చనశీలత్వం వివక్షితం - స్త్రీభిరిత్యనేన మౌగ్ధ్యమభిప్రేతం - కథం న శ్రద్ధీయేత న విశ్వస్యేత, అజ్ఞత్వాద్విశ్వసితవత్యస్స్మేతి భావః ❁ ॥ ౧౦ ॥ ౧౧ ॥ ❁ వక్తృబహుత్వాన్నానావిధాని వాక్యాని తత్రాన్యా ఊచుః ॥ కథమితి॥ అనవస్థితః చఞ్చలః ఆత్మా మనో - యస్య - తస్య కృతఘ్నస్య చ - కథం ను - బుధాః కుశలాః - పురస్త్రియో - గృహ్ణన్తి విశ్వసన్తి॥ అన్యా ఊచుః ॥ గృహ్ణన్తి వా ఇతి॥ విచిత్రాః - కథాః భాషణాని - యస్య - తస్య - హేతుగర్భమిదం - భాషణైర్వ్యామోహయితురిత్యర్థః సున్దరం స్మితం యస్మిన్ తేనావలోకనేన - ఉచ్ఛ్వసితః ఉద్దీపితో - యః - స్మరః కామః - తేన - ఆతురాః ఆకులాః - ఇదమపి హేతుగర్భం - తత్తాః - గృహ్ణన్తి వై ఇతి నిశ్చయే ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ అపరా ఊచుః॥ కిం న ఇతి॥ హే గోప్యః, తస్య - కథయా వార్తయా - నోఽస్మాకం -

---

న్తే సుఖం కృష్ణః పురస్త్రీజనవల్లభః ॥ ౮ ॥ కచ్చిత్స్మరతి వా బన్ధూన్ పితరం మాతరం చ సః । అపి వాస్మరతే ❁ స్మాకమనుసేవాం మహాభుజః ॥ ౯ ॥ మాతరం పితరం భ్రాతౄన్ పతీన్పుత్రాన్స్వసౄరపి । యదర్థేఽత్యాక్ష్మ దాశార్హ దుస్త్యజాన్స్వజనాన్ప్రభో ॥ ౧౦ ॥ తానస్సద్యః పరిత్యజ్య గతస్సంఛిన్నసౌహృదః । కథం ను తాదృశం స్త్రీభిర్న శ్రద్ధీయేత భాషితమ్ ॥ ౧౧ ॥ కథం ను గృహ్ణన్త్యనవస్థితాత్మనో వాచః కృతఘ్నస్య బుధాః పురస్త్రియః । గృహ్ణన్తి వై చిత్రకథస్య సున్దరస్మితావలోకోచ్ఛ్వసితస్మరాతురాః ॥ ౧౨ ॥ కిం నస్తత్కథయా గోప్యః కథాః కథయతాపరాః । యాత్యస్మాభిర్వినా కాలో యది తస్య తథైవ నః ॥ ౧౩ ॥ ఇతి ప్రహసితం శౌరేర్జల్పితం చారువీక్షితమ్ । గతిం ప్రేమపరిష్వఙ్గం స్మరన్త్యో రురుదుః స్త్రియః ॥ ౧౪ ॥ సఙ్కర్షణస్తాః కృష్ణస్య సన్దేశైర్హృదయఙ్గమైః । సాన్త్వయామాస భగవాన్నానానునయకోవిదః ॥ ౧౫ ॥ ద్వౌ మాసౌ తత్ర చావాత్సీన్మధుం మాధవమేవ చ । రామః క్షపాసు భగవాన్ గోపీనాం మదమావహన్ ॥ ౧౬ ॥ పూర్ణచన్ద్రకలామృష్టే కౌముదీగన్ధవాయునా । యమునోపవనే రేమే సేవితే స్త్రీగణైర్వృతః ॥ ౧౭ ॥ వరుణప్రేషితా దేవీ వారుణీ వృక్షకోటరాత్ । పతన్తీ తద్వనం సర్వం స్వగన్ధేనాధ్యవాసయత్ ॥ ౧౮ ॥ తం గన్ధం మధుధారాయా వాయునోపహృతం బలః । ఆఘ్రాయోపగతస్తత్ర లలనాభిః పపౌ సమమ్ ॥ ౧౯ ॥ ❁ ఉపగీయమాన ఉద్గాయన్వనితాశోభిమణ్డలే । రేమే కరేణుయూథేశో మహేన్ద్ర ఇవ వారుణః ॥ ౨౦ ॥ నేదుర్దున్దుభయో వ్యోమ్ని వవృషుః కుసుమైర్ముదా । గన్ధర్వా మునయో రామం తద్వీర్యైరీడిరే ❁ ముదా ॥

కిం - కో వా పురుషార్థః - అతోఽన్యాః - కథాః - కథయత - తస్య కృష్ణస్య, అస్మాభిర్వినా, యది, కాలో, యాతి తర్హి, తథైవ - నోఽస్మాకమపి - యాత్యేవ, కిన్తు, తస్య సుఖేన, అస్మాకం తు దుఃఖేనేత్యేతావానేవ విశేష ఇత్యనేన ధ్వనితమ్ ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ ఇతీతి॥ ప్రేమ్ణా - పరిష్వఙ్గమాలిఙ్గనం చ, స్మరన్త్యః ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ సఙ్కర్షణ ఇతి॥ నానావిధేష్వనునయేషు - కోవిదో నిపుణః - తాః గోపీః - సాన్త్వయామాస ❁ ॥ ౧౫ ॥ ద్వావితి॥ మధుం చైత్రం - మాధవం వైశాఖం చ, ఏతౌ - ద్వౌ, మాసౌ - అవాత్సీదుషితవాన్ అత్యన్తసంయోగే ద్వితీయా - కదంభూతస్సన్, తాసు మధుమాధవయోస్సంబన్ధినీషు - క్షపాసు రాత్రిషు - గోపీనాం పూర్వం, స్వపరిగృహీతగోపీనాం - వ్రజాన్నిష్క్రమణానన్తరముత్పన్నానాం వా - రతిమనురాగమావహన్ ఉద్రేచయన్ ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ కిం చ॥ పూర్ణేతి॥ పూర్ణచన్ద్రస్య, కలాభిః మరీచిభిః, ఆమృష్టే ఉజ్జ్వలే - కౌముదీగన్ధవాయునా కుముద్వతీనాం గన్ధవాతేన, సేవితే॥ యద్వా॥ కౌముదీశబ్దేన తద్వికాసితాని కుముదాని లక్ష్యన్తే, కుముదగన్ధవాయునేత్యర్థః, యమునాయాః ఉపవనే, స్త్రీసమూహైః, పరివృతో, రేమే ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ వరుణేతి॥ వారుణీ సుధయా సహోత్పన్నా మదిరా, సా, వరుణప్రేరితా సతీ, ఇదమేవ తస్యాం వారుణీశబ్దప్రవృత్తినిమిత్తం, వృక్షకోటరాదాపతన్తీం అధస్స్రవన్తీ, స్వగన్ధేన, తద్వనమధ్యవాసయత్ పరిమళయాంచకార ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ తమితి॥ తం వాయునోపహృతం, ఘ్రాణం ప్రత్యానీతం మధుధారాయాః, గన్ధ - మాఘ్రాయ, తత్రాగతో - బలో రామః, స్త్రీభిస్సహ, సమం పీతవాన్ ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ వనితానాం, శోభిని మణ్డలే, ఉపగీయమానః, స్వయం చోద్గాయన్, రేమే, యథా - కరేణూనాం ఇభీనాం, యూథేశో మహేన్ద్రో, వారణో గజః ఐరావతస్తద్వత్ ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ నేదురితి వవృషుః, దేవా ఇత్యధ్యాహర్తవ్యం, ముదా హర్షేణ, తస్య రామస్య, వీర్యైః వీర్యప్రకాశకైః - వచోభిరీడిరే తుష్టువుః ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ ఇత్థముపగీయమానా

నిచరితానియస్యసః-క్షీబోమత్తః,మదేనవిహ్వలేచఞ్చలేలోచనేయస్యసః,వనితాభిస్సహ,వనే,చచార ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ తమేవ విశినష్టి॥స్రగ్వీతి॥స్రగస్యాస్తీతితథా,ఏకఃకుణ్డలంయస్యసః,వనమాలయా- అలఙ్కృతఇతిశేషః,స్వేదఏవ,ప్రాలేయంహిమం తేన,భూషితంస్మితయుక్తంముఖామ్భోజం,బిభ్రాణః ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ తస్యైవచరిత్రాన్తరమాహ॥సఇత్యాదినా॥ఈశ్వరః ప్రభుః,సరామః,ఆజుహావఆహూతవాన్-తతో,మత్తోఽయ,మిత్యాత్మ,వాక్య, మనాదృత్య, నాగతా - మాపగాంయము నాం,కుపితో-బలరామః,హలాగ్రేణ,విచకర్షఆకృష్టవాన్, హేతివిస్మయే ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ పాపేఇతి॥ ఆహూతేత్యిచ్ఛేదః,పాపే యద్యతో- మయా,త్వ,మాహూతా,మా,మవజ్ఞాయ అవహేళ్య,నాగతాఽసి,అత,స్త్వాం,స్వైరచారిణీం, శతధానేష్యామి శతకుల్యావతీంకరిష్యే ❁ ॥౨౪॥ ❁ ఇత్యేవం,నిర్భర్త్సితా,అతఏవ,భీతా,యమునా, తథైవకర్తుం,అయంప్రభురితి,శఙ్కి తా,హేనృప,పాదయోః, పతిత్వా,యదునన్దనం రామంప్రతి,ఉవాచ ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ వాచమేవాహ॥రామేతి॥తవ-విక్రమంమ హిమానం - నజానే,అపారత్వాదితిభావః॥తదేవస్పష్టయితుమాహ॥యస్యేతి॥హేజగతాంపతే - ఉత్య స్తపారే, తస్య యస్య,ఏకాంశేన,సహస్రతమమూర్ధైకదేశేన,జగతీపృథ్వీ,విధృతావిశేషేణధృతా, తస్యతవేతిసంబన్ధః ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ భగవ తస్తవ-పరంనిరవధికం-భావంప్రభావం-హేభగవన్- అజానతీం-అధునా - ప్రపన్నాంచ-మాం-మోక్తు- మర్హసి॥తదుప

❋ఉపగీయమానచరితోవనితాభిర్హలాయుధః।వనేషువ్యచరత్క్షీబోమదవిహ్వలలోచనః ॥ ౨౨ ॥ స్రగ్వ్యేకకుణ్డ లోమత్తోవైజయన్త్యాచమాలయా । బిభ్రత్స్మితముఖామ్భోజంస్వేదప్రాలేయభూషితమ్ ॥ ౨౩ ॥ సఆజుహావ యమునాంజలక్రీడార్థమీశ్వరః । నిజవాక్యమనాదృత్యమత్తఇత్యాపగాంబలః॥ అనాగతాంహలాగ్రేణకుపితో విచకర్షహ॥ ౨౪ ॥ పాపేత్వంమామవజ్ఞాయయన్నాయాసిమయాఽఽహుతా । నేష్యేత్వాంలాఙ్గలాగ్రేణశ తధాకామచారిణీమ్॥ ౨౫ ॥ ఏవంనిర్భర్త్సితాభీతాయమునాయదునన్దనమ్ । ఉవాచచకితావాచంపతితాపా దయోర్నృప॥ ౨౬ ॥ రామరామమహాబాహోనజానేతవవిక్రమమ్ । యస్యైకాంశేనవిధృతాజగతీజగతఃప తే॥ ౨౭ ॥పరంభావంభగవతోభగవన్మామజానతీమ్।మోక్తుమర్హసివిశ్వాత్మన్ప్రపన్నాంభక్తవత్సల ॥౨౮॥ తతోవ్యముఞ్చద్యమునాంయాచితోభగవాన్బలః । విజగాహేజలంస్త్రీభిఃకరేణుభిరివేభరాట్॥ ౨౯ ॥ కామం విహృత్యసలిలాదుత్తీర్ణాయాసితామ్బరే । భూషణానిమహార్హాణిదదౌకాన్తిమతీంస్రజమ్॥ ౩౦ ॥ వసిత్వావా ససీనీలేమాలామాముచ్యకాఞ్చనీమ్ । రేజేస్వలఙ్కృతోలిప్తోమాహేన్ద్రఇవవారణః ॥ ౩౧ ॥ అద్యాపిదృశ్యతే రాజన్యమునాకృష్టవర్త్మనా । బలస్యానన్తవీర్యస్యవీర్యంసూచయ❋తీవహి ॥ ౩౨ ॥ ఏవంసర్వానిశాయాతా ఏకేవరమతోవ్రజే । రామస్యాక్షిప్తచిత్తస్యమాధుర్యైర్వ్రజయోషితామ్॥ ౩౩ ॥ ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

❋❋❋❋❋❋❋❋ ఇతిశ్రీమద్భాగవతేమహాపురాణేదశమస్కన్ధే, పఞ్చషష్టితమోఽధ్యాయః ❋❋❋❋❋❋❋

❋ శ్రీకృష్ణకృతపౌణ్డ్రకకాశిరాజవధాదికథారమ్భః ❋

యుక్తం సంబోధయతి॥భక్తవత్సలేతి॥ముఞ్చస్వస్వయథాపూర్వం గమయేత్యర్థః ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ తత ఇతి॥బలోరామః ॥ ఇ త్థం - యాచితః-తాంయమునాం - వ్యముఞ్చత్॥తతస్త్రీభిస్సహ జలం-విజగాహేచ-యథా - కరేణుభిస్సహ - భరాట్తద్వత్ ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁ కామమితి॥కామంయథేచ్ఛం-విహృత్య- ఉత్తీర్ణాయనిర్గతాయ-రామాయ-అసితామ్బరేనీలామ్బరే-మహా ర్హాణిఅనర్ఘాణి-భూషణాని-కాన్తిమతీమమ్లానశ్రియం - స్రజంమాలాంచ - దదౌ-యమునేతికర్తృపదాధ్యాహారః -యత్తు వరుణప్రహితాంచాస్మైమాలామమ్లానపఙ్కజామ్ । సముద్రాభితథావస్త్రేనీలేలక్ష్మీరయచ్ఛత ,, ఇతివైష్ణవంవచనం,తత్రా పి లక్ష్మీఃదర్శనీయరూపామూర్తిధరాయమునేతివ్యాఖ్యేయమ్ ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁ వసిత్వేతి॥వసిత్వా పరిధాయ-కాఞ్చనీంస్వర్ణ మయీం-మాలా - మాబధ్య కణ్ఠేనిధాయ . కాఞ్చనీంమాలామిత్యనుక్తభూషణోపలక్షణం॥ఇత్థం-సుష్ఠ్వలఙ్కృతః,స్త్రీభిస్స హ-రేజే-యథా-మాహేన్ద్రోవారణ-స్తద్వత్ ❁ ॥ ౩౦ ॥ ❁ హలేనకృష్టాయమునేత్యేతదసంభావితమన్యానస్యరాజ్ఞస్సం శయంనిరాచికీర్షయాఽఽహ॥అద్యాపీతి హేరాజన్ననన్తంవీర్యంయస్య -తస్యబలస్యరామస్య-వీర్యం-సూచన్తీ-లక్షణహే తోర్వ్రితిశత్రన్తాత్ జీప్-సూచయతుమిత్యర్థః॥ఆకృష్టవర్త్మనాహలాకృష్ట మార్గేణ-యమునాస్యన్దమానేతిశేషః ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁ ఏవ మితి ॥ ఆక్షిప్తంరిరంసాప్రవణం-చిత్తం - యస్య-తస్య -వ్రజేరమతో-రామస్యమాధుర్యైఃవిలాసైః-సర్వా-నిశాఃరాత్ర యః-యోషితాం-మేకేవనిశాయాతా- ఏకనిశాప్రాయాబభూవురిత్యర్థః ❁ ॥ ౩౨ ॥ ❁ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాందశమస్కన్ధేపఞ్చషష్టితమోఽధ్యాయః ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

అథకృష్ణచరితంపౌణ్డ్రకవధకాశీపురదహనాత్మకమనువర్ణయతి ॥ నన్దవ్రజమిత్యాదినా ॥ హేనృప - కరూషాణాం దేశానా-మధిపతి-రహమేవ-వాసుదేవ - ఇత్యభిమన్యమానః-అతఏవ-అజ్ఞః-శ్రీకృష్ణాయ-దూతం- ప్రాహిణోత్ ప్రేషయామాస-దూతముఖేనవక్ష్యమాణంవచః ప్రాహిణోదిత్యర్థః ❈ ॥ ౧ ॥ ❈ తదేవాహ ॥ త్వమితి ॥ ఇతీత్థం, బాలైరజ్ఞైస్త్వం. ప్రస్తోభితః స్తుత్యాముధాప్రోత్సాహితః-అహంతు -ఆత్మానమేవాచ్యుతంవాసుదేవం, మేనేమనవై ❈ ॥ ౨ ॥ ❈ దూతమితి ॥ అస్యైతద్వక్తుమిత్యాదిః-నవ్యక్తంవర్త్మయాథాత్మ్యం - యస్యతస్మై ॥ కింవక్తుమిత్యతఆహ ॥ ద్వారకాయామితి బాలైరజ్ఞైః - యథా- బాలః- క్రీడాయాం-నృపః-కృతః, నృపత్వేనకల్ప్యతే-తథా-త్వమప్య-బుధోఽజ్ఞో-ద్వారకాయాం-నృపత్వేనకల్పిత - ఇత్యేతత్త్వంవాసుదేవఇతిపూర్వోక్తంచ,వక్తుమిత్యర్థః ❈ ॥ ౩ ॥ ❈ దూతఇతి ॥ తత్ తతః, రాజసన్దేశం రాజ్ఞః పౌణ్డ్రకస్య, సన్దేశమ్ ❈ ॥ ౪ ॥ ❈ తదేవాహ ॥ వాసుదేవఇతి ॥ సచాపరః నత్వంవాసుదేవఇతిభావః ॥ కిన్తుత్వంభూతానాంస్వసంబన్ధివిషయభూతానా-మనుకమ్పార్థం-మిథ్యా-వాసుదేవః-అతస్తా, మభిధామాఖ్యాం-త్యజ ❈ ॥ ౫ ॥ ❈ యానీతి ॥ హేసాత్వత అస్మదసాధారణానియానిచిహ్నానిశఙ్ఖచక్రాదీనిత్వంమౌఢ్యాద్బిభర్షితానీత్యక్త్వా మాంశరణమేహ్యాగచ్ఛనోచేచ్ఛరణంనాభ్యేషితర్హి ఆహవంయుద్ధందేహియుధ్యస్వేత్యర్థః ❈ ॥ ౬ ॥ ❈ వికత్థనమితి ॥ తద్దూతోక్తం- మల్పబుద్ధేః పౌణ్డ్రకస్య-వికత్థన,మాకర్ణ్య-స

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ నన్దవ్రజంగతే రామేకరూషాధిపతిర్నృప । వాసుదేవోఽహమిత్యజ్ఞో దూతంకృష్ణాయ ❈ ప్రాహిణోత్ ॥ ౧ ॥ త్వంవాసుదేవోభగవానవతీర్ణోజగత్పతిః । ఇతిప్రస్తోభితోబాలైర్మేనేస్వాత్మానమచ్యుతమ్ ॥ ౨ ॥ దూతంచప్రాహిణోన్మన్దః కృష్ణాయావ్యక్తవర్త్మనే । ద్వారకాయాంయథాబాలోనృపోబాలకృతోఽబుధః ॥ ౩ ॥ దూతస్తద్ద్వారకామేత్యసభాయామాస్థితంప్రభుమ్ । కృష్ణంకమలపత్రాక్షంరాజసన్దేశమబ్రవీత్ ॥ ౪ ॥ వాసుదేవోఽవతీర్ణోఽహమేకఏవనచాపరః । భూతానామనుకమ్పార్థంత్వంతుమిథ్యాభిధాంత్యజ ॥ ౫ ॥ యానిత్వమస్మచ్చిహ్నానిమౌఢ్యాద్ ❈ బిభర్షిసాత్వత । త్యక్త్వైహిమాంత్వంశరణంనోచేద్దేహిమమాహవమ్ ॥ ౬ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ వికత్థనంతదాకర్ణ్యపౌణ్డ్రకస్యాల్పమేధసః । ఉగ్రసేనాదయస్సభ్యాఉచ్చకైర్జహసుస్తదా ॥ ౭ ॥ ఉవాచదూతంభగవాన్పరిహాసకథామను । ఉత్స్రక్ష్యేమూఢచిహ్నానియైస్త్వమేవంవికత్థసే ॥ ౮ ॥ ముఖంతదపిధాయాజ్ఞ కఙ్కగృధ్రవటైర్వృతః । శయిష్యసేహతస్తత్రభవితాశరణంశునామ్ ॥ ౯ ॥ ఇతిదూతస్తమాక్షేపంస్వామినేసర్వమాహరత్ । కృష్ణోఽపిరథమాస్థాయకాశీముపజగామహ ॥ ౧౦ ॥ పౌణ్డ్రకోఽపితదుద్యోగముపలభ్యమహారథః । అక్షౌహిణీభిస్సహితోనిశ్చక్రామపురాద్బహిః ॥ ౧౧ ॥ తస్యకాశీపతిర్మిత్రంపార్ష్ణిగ్రాహోఽన్వయాన్నృప । అక్షౌహిణీభిస్తిసృభిరపశ్యత్పౌణ్డ్రకంహరిః ॥ ౧౨ ॥ ❈ ॥ తమాయాన్తంరథోపస్థే ॥ ❈ శఙ్ఖార్యసిగదాశార్ఙ్గశ్రీవత్సాద్యుపలక్షితమ్ । బిభ్రాణంకౌస్తుభమణింవనమాలావిభూషితమ్ ॥ ౧౩ ॥ కౌశేయవాససీపీతేవసానంగరుడధ్వజమ్ । అమూల్యమౌళ్యాభరణంస్ఫురన్మకరకుణ్డలమ్ ॥ ౧౪ ॥ దృష్ట్వాతమాత్మనాతుల్యవేషంకృత్రి

భ్యాస్సభాయాంస్థితాః-జహసుః హసితవన్తః ❈ ॥ ౭ ॥ ❈ ఉవాచేతి ॥ పరిహాసకథా- మను, ఉగ్రసేనాదీనాంపరిహాసకథ-నానన్తరం-ప్రాహ ॥ తదేవాహ ॥ ఉత్స్రక్ష్యఇతి ॥ హేమూఢ-చిహ్నానిత్వయాధృతాని,ఉత్స్రక్ష్యే త్యాజయిష్యామి-తత్రహేతుత్వేనవిశినష్టి-యైశ్చిహ్నైః,త్వ,మేవం-వికత్థసే ❈ ॥ ౮ ॥ ❈ మాంశరణమేహీత్యస్యోత్తరమాహ ॥ ముఖమితి ॥ హేఅజ్ఞ-తత్-యేనేత్థంవికత్థితంతన్ముఖ-మపిధాయాచ్ఛాద్య-కఙ్కాదిభిః, వృతః - శయిష్యసేవటాః కఙ్కాదివత్ పక్షివిశేషాః-తత-స్తత్రశయనస్థలే-భవాన్-శునాం,శరణం,భవితాభవిష్యతి - మయాహతంశయితంచత్వాంశ్వసృగాలాదయః ఖాదిష్యన్తీతిభావః ❈ ॥ ౯ ॥ ❈ ఇతీతి ॥ ఆక్షేపమధిక్షేపంస్వామినే పౌణ్డ్రకాయ - సమాహరత్ ఆగత్యన్యవేదయదిత్యర్థః ॥ కృష్ణోఽపీతి ॥ ఆస్థాయ అధిష్ఠాయ-కాశీ,ముపజగామ,తత్సమీపముపజగామేత్యర్థః ❈ ॥ ౧౦ ॥ ❈ పౌణ్డ్రకోఽపీతి ॥ తస్యకృష్ణస్యో, ద్యోగ-ముపలభ్య ఉపలభ్యజ్ఞాత్వా, ద్రుతంశీఘ్రం, పురాత్ కరూషపురా -న్నిశ్చక్రామ ॥ యద్వా ॥ పౌణ్డ్రకస్యతదామిత్రపురేఽవస్థానాత్ కాశీపురాదిత్యర్థః ❈ ॥ ౧౧ ॥ ❈ తస్యేతి ॥ తస్యపౌణ్డ్రకస్య-మిత్రంసఖా- కాశీపతిః కాశిరాజః-పార్ష్ణిగ్రాహః పృష్ఠతోరక్షకః - సహాయభూతస్సన్ - తిసృభి, రక్షౌహిణీభిస్సహ- అన్వయాత్ అనుజగామ ॥ తదాహరిః కృష్ణః పౌణ్డ్రకం,దదర్శ ❈ ॥ ౧౨ ॥ ❈ కథంభూతం-శఙ్ఖాదిభి-రుపలక్షితం -తత్రఅరిఅరయుక్తంచక్రం - కౌస్తుభమణింబిభ్రాణం,వనమాలయా విరాజితమ్ ❈ ॥ ౧౩ ॥ ❈ పీతేపిశఙ్గే,కౌశేయవస్త్రే,వసానంపరిదధానం -గరుడః కృత్రిమో,ధ్వజే-యస్య,అమూల్యమనర్ఘం మౌళ్యాభరణం,యస్య,స్ఫురన్తీ మకరాకారే-కుణ్డలే యస్య ❈ ॥ ౧౪ ॥ ❈ ఆత్మనాకృష్ణేన-తుల్యో-వేషో-యస్య-తం,అథా

పి-కృత్రిమంవేష-మాస్థితమాశ్రితం - తత్రదృష్టాన్తః, యథానటంరఙ్గగతమితి, రఙ్గేనృత్యస్థలే-గతం-నటమివస్థితమిత్యర్థః-త మేవంవిధం-దృష్ట్వా-హరి-ర్భృశం,ప్రహసితవాన్ ❋ ॥ ౧౫ ॥ ❋శూలైరితి॥తదా,అరయఃశత్రవః-కృష్ణం-శూలాదిభిః-ప్రా హరన్ప్రత్యాహతవన్తః ❋ ॥ ౧౬ ॥ ❋కృష్ణస్త్వితి॥గజాదయో௨స్యసన్తీతితథా-చతురఙ్గమిత్యర్థః - త,త్పౌణ్డ్రకకాశిరాజ యోః-బలంగదాదిభిః-భృశం, ఆర్దయత్పీడయామాస,ఆజఘ్న ఇతియావత్-యథా-యుగాన్తాగ్నిః, పృథ-క్ప్రజాఃచతుర్విధ భూతగ్రామా-నర్దయిష్యతి-తద్వత్ ❋ ॥ ౧౭ ॥ ❋ఆయోధనమితి॥అరిణాచక్రేణ,చకారాద్గదాదిభిశ్చ ఖణ్డితైః-రథాదిభిః-త దాయోధనంయుద్ధస్థలం - మనస్వినాంశూరాణాం - చిరం-సన్తోషావహంస్త, ద్రేజే-భూతపతేఃఆక్రీడనమివ-కల్పాన్తేరుద్ర స్యక్రీడాస్థానమివ-ఉల్బణందారుణంస-ద్బభావితిసంబన్ధః ❋ ॥ ౧౮ ॥ ❋అథేతి ॥ ఉక్తిమేవాహ॥భోభోఇత్యాదినాసంయుగ మిత్యన్తేన- భోభోఃపౌణ్డ్రక-దూతవాక్యముఖేన - భవా-న్మాంప్రతి-య,దాహ « యానిత్వమస్మచ్చిహ్నానీ ,, త్యాది-తాన్యే వాస్త్రాణ్యు-త్స్రజామిప్రతియోక్ష్యామి ❋ ॥ ౧౯ ॥ ❋హేఅజ్ఞ, మేమత్సంబన్ధి-మదసాధారణమిత్యర్థః-అభిధానంనామ-త త్వయా-వృషా-ధృతం-త-త్త్యాజయిష్యే - యది-సంయుగం - నేచ్ఛామి,సంయుగాద్భీతో௨స్మిచేత్ - త్వాం - శరణం-వ్రజా మి-నాహంభీతఇత్యర్థః ❋ ॥ ౨౦ ॥ ❋ఇతీతి॥ ఉక్త్వేతిశేషః-రథాఙ్గేనచక్రేణ,శిరో௨వృశ్చ్యత్-చిచ్ఛేద-యథే-న్ద్రో-వజ్రేణ-గి రే-శ్శృఙ్గం-తద్వత్ ❋ ॥ ౨౧ ॥ ❋తథేతి॥పత్రిభిఃబాణైః-కాశిపతేః - కాయా-చ్ఛిరః ఉత్కృత్య ,ఉత్ప్లుతంయథాతథాచ్ఛి

మమాస్థితమ్ । యథానటంరఙ్గగతంవిజహాసభృశంహరిః ॥ ౧౫ ॥ శూలైర్గదాభిఃపరిఘైశ్శక్తిభిః ప్రాసతోమ రైః । అసిభిఃపట్టిసైర్బాణైఃప్రాహరన్నరయోహరిమ్॥ ౧౬ ॥కృష్ణస్తుతత్పౌణ్డ్రకకాశిరాజయోర్బలంగజస్యన్ద నవాజిపత్తిమత్ । గదాసిచక్రేషుభిరార్దయద్భృశంయథాయుగాన్తేహుతభుక్పృథక్ప్రజాః॥ ౧౭ ॥ ఆయోధ నంతద్రథవాజికుఞ్జరద్విపత్ఖరోష్ట్రైరరిణాచఖణ్డితైః । బభౌచిరంమోదవహంమనస్వినామాక్రీడనంభూతప తేరివోల్బణమ్॥ ౧౮ ॥అథాహపౌణ్డ్రకంశౌరిర్భోభోఃపౌణ్డ్రకయద్భవాన్। దూతవాక్యేనమామాహతాన్య స్త్రాణ్యుత్సృజామితే॥ ౧౯ ॥త్యాజయిష్యే௨భిధానంమేయత్త్వయా௨జ్ఞమృషాధృతమ్। వ్రజామిశరణంతే௨ ద్యయదినేచ్ఛామిసంయుగమ్॥ ౨౦ ॥ ఇతిక్షిప్త్వాశితైర్బాణైర్విరథీకృత్యపౌణ్డ్రకమ్। శిరో௨వృశ్చద్రథాఙ్గే నవజ్రేణేన్ద్రోయథాగిరేః॥ ౨౧ ॥తథాకాశిపతేఃకాయాచ్ఛిరఉత్కృత్యపత్రిభిః।న్యపాతయత్కాశిపుర్యాం పద్మకోశమివానిలః॥ ౨౨ ॥ఏవంమత్సరిణంహత్వాపౌణ్డ్రకంససఖం❋హరిః। ద్వారకామావిశత్సిద్ధైర్గీయమా నకథామృతః ॥ ౨౩ ॥ ససిత్యంభగవద్ధ్యానప్రధ్వస్తాఖిలబన్ధనః। బిభ్రాణశ్చహరేరాజన్స్వరూపంతన్మయో௨ భవత్॥ ౨౪ ॥శిరఃపతితమాలోక్యరాజద్వారిసకుణ్డలమ్।కిమిదంకస్యవావక్త్రమితిసంశిశ్యిరేజనాః॥ ౨౫ ॥రా జ్ఞఃకాశిపతేర్జ్ఞాత్వామహిష్యఃపుత్రబాన్ధవాః। పౌరాశ్చహతరాజానోనాథనాథేతి❋ప్రారుదన్॥ ౨౬ ॥సుద క్షిణస్తస్యసుతఃకృత్వాసంస్థావిధింపితుః। నిహత్యపితృహన్తారంయాస్యామ్యపచితింపితుః॥ ౨౭ ॥ ఇత్యాత్మ నాభిసన్ధాయసోపాధ్యాయోమహేశ్వరమ్। సుదక్షిణో௨ర్చయామాసపరమేణసమాధినా॥ ౨౮ ॥పితృహన్తృ

త్వా-కాశిపుర్యాం-న్యపాతయత్-అనిలోవాయుః-పద్మకోశమివ ❋ ॥ ౨౨ ॥ ❋ఏవమితి॥ససఖంసకాశిరాజం-మత్సరిణం-శ త్రుంపౌణ్డ్రకం- హత్వా సిద్ధై-ర్గీయమానా-కథైవామృతం,యస్య-స-హరిః-ద్వారకాం-వివేశ ❋ ॥ ౨౩ ॥ ❋సఇతి ॥ సపౌ ణ్డ్రకః-భగవతఃశ్రీకృష్ణస్య - ధ్యానేన-ధ్వస్తాన్య-ఖిలాని-బన్ధనానికర్మబన్ధనాని-యస్య-సః - హేతుగర్భమిదం - తథా-హరేః కృష్ణస్య-రూపంరూపతుల్యంరూపం-స్వవేషం,బిభ్రాణఇత్యపి,తత్త్వా- త్తన్మయస్తదీయవేషప్రచురో-బభూవ-సాధర్మ్యం గతఇత్యర్థః-శిరశ్ఛేదేనదోషస్యప్రాయశ్చిత్తంకృతం - అత భగవద్ధ్యానస్యఫలంతత్సాధర్మ్యంలబ్ధమితిభావః ❋ ॥ ౨౪ ॥ ❋ శిరఇతి॥ప్రథమంకిమిదమితి॥పశ్చాత్సకుణ్డలత్వాచ్ఛిరఇతి-తతః-కస్యేదంముఖమితి - సంశిశ్యిరేసంశయంచక్రుః ❋ ॥ ౨౫ ॥ ❋ రాజ్ఞఇతి॥తతః-క్రమేణ-కాశిపతేః - రాజ్ఞఏవేదం-శిరః - ఇతి-జ్ఞాత్వానిశ్చిత్య - మహిష్యస్తస్యభార్యాః-పుత్రాదయశ్చేత్థం రురుదుః ❋ ॥ ౨౬ ॥ ❋పుత్రఇతి॥తస్యకాశిరాజస్య- సుదక్షిణోనామ-పుత్ర-ఆసీ-దితికావ్యాన్తరం-సచసుదక్షిణః పితు,స్సం స్థావిధిముత్తరక్రియాం-కృత్వా - మత్పితృహన్తారం-హత్వా- పితు-రపచితింఋణాపనయనాత్మికాంనిష్కృతిం - యాస్యా మి ❋ ॥ ౨౭ ॥ ❋ ఇతీత్థం-అభిసన్ధానయో-పాధ్యాయేనసహితః-పరమేణ-సమాధినాధ్యానయోగేన-మహేశ్వరంరుద్ర-మారా ధయామాసే-తిసంబన్ధః ❋ ॥ ౨౮ ॥ ❋పితృహన్తారితి॥సుదక్షిణః-ప్రసన్నం-పరమేశ్వరంరుద్రంప్రతి-వధోపాయమేవ వరం- వవ్రే « శాస్త్రదృష్ట్యాతూపదేశోవామదేవవ ,, దితిన్యాయేనమహేశ్వరపరమేశ్వరమితిచమునిప్రయోగః॥ప్రీతఇతి॥వివిక్తైః

కామ్-ప్రీతఃప్రసన్నో,రుద్రః-తస్మై-వరం-దదౌ ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁ వరమేవాహ॥త్వమితి॥సమ్యగృత్విజో-యస్య-తం-దక్షిణాగ్ని-
మభిచారవిధానేన-పరిచర ఆరాధయ - సచపరిచరితో,ఽగ్నిః-ప్రమథైః-పరివృతః - అబ్రహ్మణ్యే-ప్రయుక్తః-సఙ్కల్పంత్వ
దభిసన్ధిం-సాధయిష్యతి-బ్రహ్మణ్యేప్రయోజితస్తు-స్వయమేవహన్యతఇతిభావః ॥ ఇతీతి ॥ ఇత్థం- ఆదిష్టః-కుబుద్ధిః-సుదక్షిణః-
తథాయథోక్తం-కృష్ణాయాభిచరన్ద్రుహ్యన్ చక్రే ❁ ॥ ౩౦ ॥ ౩౧ ॥ ❁ తతఇతి॥కథమ్భూతః-మూర్తిమాన్విగ్రహధారీ-
అతిదారుణః-తప్తంయ-త్తామ్రం తద్వ-చ్ఛిఖాశ్మశ్రూణిచ యస్య - అఙ్గారోద్గారిణీలోచనే-యస్య-దంష్ట్రాభిరుగ్రైశ్చ-
భ్రుకుట్యాదన్తైః - కరోరం-ఆస్యం-యస్య-సః - స్వజిహ్వయా-సృక్వణీముత్తరోష్ఠోర్ధ్వదేశ-మాలిహన్ ఆస్వాదయమాన-
స్త్రిరశిఖాఃయస్యతం-శూలం,ధున్వన్ కమ్పయన్ ❁ ॥ ౩౨ ॥ ౩౩ ॥ ❁ సఇతి॥సోఽగ్నిఃభూతైఃప్రమథైఃవృతః ❁ ॥ ౩౪ ॥ ❁
తమితి॥ఆయాన్తంఆగచ్ఛన్తం-విలోక్య, తత్రసుః,వనదాహేసతి-యథా-మృగా-స్త్రస్యన్తి-తద్వత్ ❁ ॥ ౩౫ ॥ ❁ అక్షైరితి॥
పురందహ్వారకాం-ప్రదహతో-వహ్నేస్సకాశా-దస్మాన్-త్రాహి-త్యాహురితిశేషః ❁ ॥ ౩౬ ॥ ❁ శ్రుత్వేతి॥త-జ్జనానాం-వై
క్లబ్యమధైర్యం-శ్రుత్వా-స్వానాం,సాధ్వసంభయం,దృష్ట్వా - ప్రహస్యోవాచ॥ తదేవాహ ॥ శరణ్యోఽహ-మవితాచా-స్మి,

~~~~~~

వధోపాయంసవవ్రేవరమీప్సితమ్ । ప్రీతోవిదిక్తైభగవాం స్తస్మైవరమదాద్భవః॥ ౨౯ ॥రుద్రః॥త్వం❁దక్షిణా
గ్నింపరిచరబ్రాహ్మణైస్సమమృత్విజమ్ । అభిచారవిధానేనసచాగ్నిఃప్రమథైర్వృతః ॥ ౩౦ ॥ సాధయిష్యతిస
ఙ్కల్పమబ్రహ్మణ్యేప్రయోజితః । ఇత్యాదిష్టస్తథాచక్రేకృష్ణాయాభిచరన్కుధీః॥ ౩౧॥ తతోఽగ్నిరుత్థితఃకుణ్డా
న్మూర్తిమానతిభీషణః । తప్తతామ్రశిఖాశ్మశ్రురఙ్గారోద్గారిలోచనః॥ ౩౨ ॥దంష్ట్రోగ్రభ్రుకుటీదన్తకఠోరాస్య
స్స్వజిహ్వయా । ఆలిహన్సృక్వణీనగ్నో విధున్వంస్త్రిశిఖంజ్వలత్॥ ౩౩ ॥పద్భ్యాం తాలప్రమాణాభ్యాం
కమ్పయన్నవనీతలమ్।సోఽభ్యధావద్వృతోభూతైర్ద్వారకాంప్రదహన్దిశః॥ ౩౪ ॥ తమాభిచారదహనమాయా
న్తంద్వారకౌకసః । విలోక్య❁త్రేసుస్సర్వేవనదాహేయథామృగాః॥ ౩౫ ॥ అక్షైస్సభాయాంక్రీడన్తంభ
గవన్తంభయాతురాః । త్రాహిత్రాహి❁త్రిలోకేశవహ్నేఃప్రదహతఃపురమ్॥ ౩౬ ॥శ్రుత్వాతజ్జనవైక్లబ్యం
దృష్ట్వాస్వానాంచసాధ్వసమ్ । శరణ్యస్సంప్రహస్యాహమాభైష్టేత్యవితాస్మ్యహమ్॥ ౩౭ ॥ సర్వస్యాన్తర్బ
హిస్సాక్షీకృత్యాంమాహేశ్వరీంవిభుః । విజ్ఞాయతద్విఘాతార్థంపార్శ్వస్థంచక్రమాదిశత్॥ ౩౮ ॥తత్సూర్య
కోటిప్రతిమంసుదర్శనంజాజ్వల్యమానంప్రళయానలప్రభమ్ । స్వతేజసాఖంకకుభోఽథరోదసీచక్రమ్ముకున్దా
స్త్రమథాగ్నిమార్దయత్॥ ౩౯ ॥కృత్యానలఃప్రతిహతస్సరథాఙ్గపాణేరస్త్రౌజసాన్నృపవిభగ్నముఖోనివృత్తః।
వారాణసీంప్రతిసమేత్యసుదక్షిణన్తంసర్త్విగ్జనంసమదహత్స్వ❁కృతోఽభిచారః ॥ ౪౦ ॥ చక్రంచవిష్ణోస్తద
నుప్రవిష్టం ❁ వారాణసీంసాట్టసభాలయాపణామ్ । సగోపురాట్టాలకకోష్ఠసంకులాంసకోశహస్త్యశ్వరథా
న్నశాలామ్❁॥ ౪౧ ॥దగ్ధ్వావారాణసీంసర్వాంవిష్ణుచక్రంసుదర్శనమ్। భూయఃపార్శ్వముపాతిష్ఠత్కృష్ణస్యా

~~~~~~

భయం,మాకురుత-దుష్టజనాత్సంపారాచ్చసంభవద్భయంవోనద్యాశఇతి ❁ ॥ ౩౭ ॥ ❁ సర్వస్యేతి॥సర్వస్యలోకస్య - అన్తర్బ
హిశ్చ - సాక్షాద్ద్రష్టా- హేతుగర్భమిదం - అతో మాహేశ్వరీం కృత్యాం,విజ్ఞాయ తద్విఘాతార్థంకృత్యానాశనార్థం-పా
ర్శ్వస్థం-చక్రంసుదర్శన-మాజ్ఞాపయామాస ❁ ॥ ౩౮ ॥ ❁ తదితి॥త-ద్భగవతాఆదిష్టంచక్రం కర్తృ,అగ్నిం ఆర్దయత్ ॥చక్రం
కథంభూతం - సూర్యాణాంకోటిః-ప్రతిమాతులా-యస్య - తత్-సుదర్శనాఖ్యం-అతిశయేన - జ్వలత్-ప్రళయాగ్నేరివప్రభా
యస్యతత్- స్వతేజసా - ఖమన్తరిక్షం-రోదసీద్యావాపృథివ్యౌ-కకుభోదిశశ్చ-ప్రకాశయదితిశేషః-ముకున్దస్యైవ- అసాధా
రణ,మస్త్రమ్ ❁ ॥ ౩౯ ॥ ❁ అర్దితస్సన్ కిమకరోదిత్యత ఆహ॥కృత్యానలఇతి॥రథాఙ్గపాణేః- తేనప్రసిద్ధేన- తేజసా- తేజఃప్రచు
రేణసుదర్శనేన-భగ్నంముఖంయస్యసః - ప్రతిహతశ్చ - అతఏవ-నివృత్తః,సఃప్రసిద్ధః - కృత్యానలో- హేనృప వారాణసీం
ప్రత్యాగత్య-స్వేన కృతః- అభిచారో- యేన-తం-ఋత్విగ్జనైస్సహితం - ప్రథమాన్తపాఠేఋత్విగ్భిఃజనైశ్చవర్తమానం-
అభిచరతిమారయతీతితథా-సకృత్యానలః, తంసుదక్షిణ - మదహత్ ❁ ॥ ౪౦ ॥ ❁ కించ ॥ చక్రమితి ॥త-ద్విష్ణో-శ్చక్రం,వా
రాణసీం-అనుకృత్యానలమనుసృత్య - ప్రవిష్టంస-దదహదితిపూర్వేణసంబన్ధః ॥ కథంభూతాం- అట్టాదిభి-స్సహితాం-తత్ర
సభాలయాఃసభాగృహాణి-సభా- ఆలయాశ్చేతివా ,అట్టాలకాఃఉపరితనప్రదేశాః గోపురాదిసహితైః , కోష్ఠైః సంకులాం
వ్యాప్తాం-కోశాదీనాం-శాలాభి,స్సహితాం,తత్రకోశోధనమ్ ❁ ॥ ౪౧ ॥ ❁ దగ్ధ్వేతి॥భూయఃపునః,అక్లిష్టకర్మణఃఉదారచే

౪౦ ॥ శ్లో ❁ పా ॥ కృతాభిచారమ్

ష్ఠితస్య-శ్రీకృష్ణస్య-పార్శ్వం-ఉపాతిష్ఠత్॥ పార్శ్వసమీపేతస్థావిత్యర్థః ✻ ॥ ౪౨ ॥ ✻ ఉక్తకథాశ్రవణాదిఫలమాహ॥ య ఇతి॥ యః పుమాన్,ఏతదుత్తమశ్లోకస్య - చేష్టితం-మర్త్యాశ్రావ్యేతి , శ్రావయేత్-యద్వా,సమాహితః-శృణుయాత్-స,సర్వైః , పాపైః-ముక్తో భవేత్ ✻ ॥ ౪౩ ॥ ✻ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికావ్యాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే షట్షష్టితమోఽధ్యాయః ✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻

ఏవమన్తరాగచ్ఛిణీతిన్యాయేన శ్రుతకృష్ణచరిత్రః ప్రసఙ్గలబ్ధబలభద్రచేష్టితబుభుత్సయా పృచ్ఛతి రాజా॥ భూయ ఇతి॥ అద్భుతం-కర్మ చేష్టితం-యస్య - తస్య-అనన్తస్య అవతారరూపస్య , అప్రమేయస్య అపారమహిమ్నః,రామస్య-చేష్టితం-శ్రోతుమిచ్ఛామి-కింపూర్వోక్తం నేత్యాహ॥ యదన్యదితి ॥ విభుః రామః - యదన్యత్,కృతవాన్-తచ్చేష్టితమ్ ✻॥౧॥✻ ద్వివిదవధాఖ్యం కర్మ-ఖ్యాతుం, తావద్ద్వివిదస్య దుశ్చేష్టితమాచష్టే॥ నరకస్యేత్యాదినా ॥ ద్వివిదో నామ-కశ్చిత్-వానరః-స చ,నరకస్య,సఖా,సుగ్రీవస్య,సచివః అమాత్యః,మైన్దస్య భ్రాతా చ , వీర్యవాంశ్చేతి రామాయణాదౌ ప్రసిద్ధ ఇతి తాత్పర్యమ్ ✻ ॥ ౨ ॥ సఖ్యురితి ॥ స ద్వివిదః సఖ్యుర్నరకస్య-అపచితిమానృణ్యం,కుర్వన్ "లక్షణహేత్వోః" ఇతి శతా-కర్తుం,రాష్ట్రస్య,విప్లవో నాశః-యథా తథా-పురాదీన్-వహ్నిం-ముత్సృజన్,దదాహ ✻ ॥ ౩ ॥ ✻ క్వచిదితి॥ స ద్వివిదః-శైలైః-ఉత్పాటితైః శైలైః-దేశాన్

క్లిష్టకర్మణః ॥ ౪౨ ॥ య ఏతచ్ఛ్రావయేన్నిత్యముత్తమశ్లోకవిక్రమమ్। సమాహితోఽనుశృణుయాత్సర్వపాపైః ప్రముచ్యతే ॥ ౪౩ ॥ ✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻

✻✻✻✻✻✻✻✻ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే, దశమస్కన్ధే, షట్షష్టితమోఽధ్యాయః ✻✻✻✻✻✻✻

✻ బలరామకృతద్వివిదవధకథారమ్భఘట్టః ✻

రాజోవాచ ॥ భూయోఽహం శ్రోతుమిచ్ఛామి రామస్యాద్భుతకర్మణః । అనన్తస్యాప్రమేయస్య యదన్యత్కృతవాన్ప్రభుః ॥ ౧ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ॥ నరకస్య సఖా కశ్చిద్ద్వివిదో నామ వానరః । సుగ్రీవసచివః సోఽథ భ్రాతా మైన్దస్య వీర్యవాన్ ॥ ౨ ॥ సఖ్యుః సోఽపచితిం కుర్వన్వానరో రాష్ట్రవిప్లవమ్ । పురగ్రామాకరాన్ఘోషానదహద్వహ్నిముత్సృజన్ ॥ ౩ ॥ క్వచిచ్ఛైలానుత్పాట్య తైర్దేశాన్సమచూర్ణయత్ । ఆనర్తాన్సుతరామేవ యత్రాస్తే మిత్రహా హరిః ॥ ౪ ॥ క్వచిత్సముద్రమధ్యస్థో దోర్భ్యాముత్క్షిప్య తజ్జలమ్ । దేశాన్నాగాయుతప్రాణో వేలాకూలే న్యమజ్జయత్ ॥ ౫ ॥ ఆశ్రమానృషిముఖ్యానాం కృత్వా ✻ భగ్నవనస్పతీన్ । అదూషయచ్ఛకృన్మూత్రైరగ్నీన్వైతానికాన్ఖలః ॥ ౬ ॥ పురుషాన్యోషితో దృప్తః క్ష్మాభృద్ద్రోణీగుహాసు సః । నిక్షిప్య చాప్యధాచ్ఛైలైః పేశస్కారీవ కీటకమ్ ॥ ౭ ॥ ఏవం దేశాన్విప్రకుర్వన్దూషయంశ్చ కులస్త్రియః ✻ । శ్రుత్వా సులలితం గీతం గిరిం రైవతకం యయౌ ॥ ౮ ॥ తత్రాపశ్యద్యదుపతిం రామం పుష్కరమాలినమ్ । సుదర్శనీయసర్వాఙ్గం లలనాయూథమధ్యగమ్ ॥ ౯ ॥ గాయన్తం వారుణీం పీత్వా మదవిహ్వలలోచనమ్ । విభ్రాజమానం వపుషా ప్రభిన్నమివ వారణమ్ ॥ ౧౦ ॥ దుష్టః శాఖామృగః శాఖామారూఢః కమ్పయన్ద్రుమాన్ । చక్రే కిలకిలాశబ్దమాత్మానం సమ్ప్రద

తత్రాపి,ఆనర్తాన్,సుతరాం,సమచూర్ణయత్ - తత్ర హేతుత్వేన తాన్విశినష్టి-యత్ర యేష్వానర్తేషు,మిత్రహా నరకఘ్నః,హరిః-ఆస్తే ✻ ॥ ౪ ॥ ✻ క్వచిదితి ॥ దోర్భ్యాం బాహుభ్యాం, తత్సముద్రజలం,ఉద్ధృత్యోత్క్షిప్య-వేలాయాం,కూలేష్వవస్థితాన్,దేశాన్ న్యమజ్జయత్,తత్ర హేతుత్వేన తం విశినష్టి॥ నాగాయుతప్రాణః , నాగానాం గజానాం,అయుతస్య దశసహస్రస్య ప్రాణో బలం,యస్య సః ✻ ॥ ౫ ॥ ✻ ఆశ్రమానితి ॥ ఋషిముఖ్యానా , మాశ్రయభూతాన్వనస్పతీన్,భస్మకృత్వా,దగ్ధ్వేత్యర్థః భగ్నవనస్పతీనితి పాఠే-భగ్నాః వనస్పతయో యేషు తథాభూతాన్కృత్వా,శకృన్మూత్రైః మలమూత్రైః,వైతానికాన్ యజ్ఞీయాన్,ఆహవనీయాదీనగ్నీనదూషయత్, యతః , ఖలః దురాత్మా ✻ ॥ ౬ ॥ ✻ పురుషానితి ॥ దృప్తో ద్వివిదో,గిరేః,కన్దరేషు,గుహాసు చ-నిక్షిప్య,శైలైః గిరిశృఙ్గైః,అప్యధాత్ పిహితవాన్ , పేశస్కారీ భ్రమరః-కీటమివ ✻ ॥ ౭ ॥ ✻ ఏవమితి ॥ విప్రకుర్వన్ పీడయన్,తత్ర తత్ర కులస్త్రీః,దూషయంశ్చ,సులలితం మధురం-గీతం,శ్రుత్వా,రైవతకం పర్వతం,యయౌ ✻ ॥ ౮ ॥ ✻ తత్రేతి॥ తత్ర రైవతకోపవనే-పుష్కరమాలా పద్మమాలాఽస్యాస్తీతి తథా - వ్రీహ్యాదిత్వాన్మత్వర్థీయ ఇనిః,సుష్ఠు దర్శనీయాని సర్వాణ్యఙ్గాని యస్య తం,యోషిత్సమూహమధ్యగతం , వారుణీం మదిరాం , పీత్వా,మదేన-విహ్వలే ఘూర్ణితే-లోచనే,యస్య తం,ప్రభిన్నం మత్తం,వారణమైరావతమివ, స్థితం-రామ, మపశ్యదితి సంబన్ధః ✻ ॥ ౯ ॥ ౧౦ ॥ ✻ దుష్ట ఇతి ॥ దుష్టశ్శాఖా

౬ ॥ శ్లో ✻ పా ॥ భస్మవనస్పతీన్

ఖామృగశ్చ, శాఖామృగ ఇత్యనేన స్వభావత ఏవ దౌష్ట్యం వ్యజ్యతే. దుష్ట ఇత్యనేన తత్రాపి - కిలకిలేత్యనుకరణం, ఆత్మానం స్వశరీరం, దర్శయన్, చక్రే ॥ ౧౧ ॥ తస్యేతి ॥ తస్య ద్వివిదస్య, ధార్ష్ట్యం దౌష్ట్యం, ప్రాగల్భ్యం దృష్ట్వా, జాత్యా స్వభావేనైవ, చాపలం, యాసాం, హాస్యం ప్రియం యాసాం, తాః పరిగృహ్యన్త ఇతి పరిగ్రహాః బలదేవస్య పరిగ్రహాః- తత్పరిగృహీతా ఇత్యర్థః, హేతుగర్భాణ్యేతాని- అతో- విజహసుః ప్రహసితవత్యః ॥ ౧౨ ॥ తా ఇతి ॥ కపిః ద్వివిదః, భ్రూవిక్షేపైః- సమ్ముఖాగమనాదిభిః ఆదిశబ్దేన దన్తప్రదర్శనాదిసఙ్గ్రహః- స్వగుదం, తాసాం, దర్శయన్, రామస్య, పశ్యతస్సత ఏవ, తాః, హేలయామాస అవజజ్ఞే ॥ ౧౩ ॥ తమితి ॥ గ్రావ్ణా పాషాణేన, తం కపిం, ప్రాహరత్, స కపిః, తం రామం, కోపయన్, హసంశ్చ, హేలయామాస అవమతవాన్ ॥ కిఞ్చ ॥ నిర్భిద్యేతి ॥ ధృష్టో గర్వితః, కలశం, నిర్భిద్య, యోషితాం, వాసాంసి, ఆకృష్య ఆత్మానం ప్రాపితవాన్, మదేనోద్ధతో, బలవాంశ్చ, కపిః, ఏవం, బలం రామం, కదర్థీకృత్య తుచ్ఛీకృత్య, విప్రచక్రే అపచకార ॥ ౧౪ ॥ ౧౫ ॥ తమితి ॥ తం కపిం, తస్య, వినయం ధార్ష్ట్యం తేనోపద్రుతాన్, దేశాంశ్చ, వలోక్య, క్రుద్ధో, రామః, హలం, ముసలం చాదదే ॥ ౧౬ ॥ ద్వివిదోపీతి ॥ మహద్వీర్యం యస్య సః, ద్వివిదోఽపి- సాలవృక్షం, ముత్పాట్య, బలమూర్ధని రామమూర్ధని- తేన సాలేన, తాడయత ॥ ౧౭ ॥ తమితి ॥ పతన్తం తం సాలం, ప్రతిజగ్రాహ, తత్ప్రహారం అఙ్గీకృతవానిత్యర్థః, యథా- పర్వ

ర్శయన్ ॥ ౧౧ ॥ తస్య ధార్ష్ట్యం కపేర్వీక్ష్య తరుణ్యో జాతిచాపలాః । హాస్యప్రియా విజహసుర్బలదేవపరిగ్రహాః ॥ ౧౨ ॥ తా హేలయామాస కపిర్భ్రూక్షేపైస్సమ్ముఖాదిభిః । దర్శయన్స్వగుదం తాసాం రామస్య చ నిరీక్షతః ॥ ౧౩ ॥ తం గ్రావ్ణా ప్రాహరత్క్రుద్ధో బలః ప్రహరతాం వరః । స వఞ్చయిత్వా గ్రావాణం మదిరాకలశం కపిః ॥ ౧౪ ॥ గృహీత్వా హేలయామాస ధూర్తస్తం కోపయన్హసన్ । నిర్భిద్య కలశం దుష్టో వాసాంస్యాస్ఫాలయద్బలమ్ ॥ కదర్థీకృత్య బలవాన్విప్రచక్రే మదోద్ధతః ॥ ౧౫ ॥ తం తస్యావినయం దృష్ట్వా దేశాంశ్చ తదుపద్రుతాన్ । క్రుద్ధో ముసలమాదత్త హలం చారిజిఘాంసయా ॥ ౧౬ ॥ ద్వివిదోఽపి మహావీర్యస్సాలముత్పాట్య పాణినా । అభ్యేత్య తరసా తేన బలం మూర్ధన్యతాడయత్ ॥ ౧౭ ॥ తం తు సఙ్కర్షణో మూర్ధ్ని పతన్తమచలో యథా । ప్రతిజగ్రాహ భగవాన్సునన్దేనాహనద్ధ్రుతమ్ ॥ ౧౮ ॥ ముసలాహతమస్తిష్కో విరేజే రక్తధారయా । గిరిర్యథా గైరికయా ప్రహారం నానుచిన్తయన్ ॥ ౧౯ ॥ పునరన్యం సముత్క్షిప్య కృత్వా నిష్పత్రమోజసా । తేనాహనత్సుసఙ్క్రుద్ధస్తం బలశ్శతధాఽచ్ఛినత్ ॥ ౨౦ ॥ తతోఽన్యం తరుముత్పాట్య జఘ్నే తం శతధాచ్ఛినత్ ॥ ౨౧ ॥ ఏవం యుధ్యన్భగవతా భగ్నే భగ్నే పునః పునః । ఆకృష్య సర్వతో వృక్షాన్నిర్వృక్షమకరోద్వనమ్ ॥ ౨౨ ॥ తతోఽముఞ్చచ్ఛిలావర్షం బలస్యోపర్యమర్షితః । తత్సర్వం చూర్ణయామాస లీలయా ముసలాయుధః ॥ ౨౩ ॥ స్వబాహూ తాలసఙ్కాశౌ ముష్టీకృత్య కపీశ్వరః । ఆసాద్య రోహిణీపుత్రం దోర్భ్యాం వక్షస్యరూరుజత్ ॥ ౨౪ ॥ యాదవేన్ద్రోఽపి తం దోర్భ్యాం త్యక్త్వా ముసలలాఙ్గలే । జత్రావభ్యర్దయత్క్రుద్ధస్సోఽపతద్రుధిరం వమన్ ॥ ౨౫ ॥ చకమ్పే తేన పతతా సకణ్టకవనస్పతిః । సర్వతః కురుశార్దూల వాయునా నౌరివామ్భసి ॥ ౨౬ ॥ జయశబ్దో నమశ్శబ్దస్సాధు సాధ్వితి చామ్బరే । సురసిద్ధమునీన్ద్రాణామాసీత్కుసుమవర్షిణామ్ ॥ ౨౭ ॥ ఏవం నిహత్య ద్వివిదం జగద్వ్యతికరావహమ్ ।

తస్తద్వత్, తతస్సునన్దేన ముసలేన, హరిం కపి- మహన్ తాడయామాస ॥ ౧౮ ॥ ముసలేతి ॥ ముసలేనా, హతో, మస్తిష్కో- మస్తకావయవవిశేషో- యస్య సః- అత ఏవ- రక్తధారయా - రేజే - యథా- గిరి- గైరికధారయా- రాజతే- తద్వత్ తత, స్తం ప్రహార- మననుచిన్తయన్- పున, రన్యం- రసాల, మోజసా బలేనో- త్పాట్య పర్ణరహితం కృత్వా తేన సాలేనా, హనత్- తం సాలం, బలో రామః- శతధా- చిచ్ఛేద ॥ ౧౯ ॥ ౨౦ ॥ తతోఽన్య, ముత్పాట్య - ప్రయుక్తం- తథా- చిచ్ఛేద ॥ ౨౧ ॥ ఏవమితి ॥ ప్రయుక్తే సాలే భగ్నే సతి- సర్వతో- వృక్షా- నాకృష్య- తద్వనం- వృక్షరహితం, చకార ॥ ౨౨ ॥ తత ఇతి ॥ బలస్య రామస్యోపరి- తచ్ఛిలాజాలం- సర్వమ్ ॥ ౨౩ ॥ స్వబాహూ ఇతి ॥ తాభ్యాం ముష్టీకృతాభ్యాం, బాహుభ్యాం- అరూరుజత్ అతాడయత్ ॥ ౨౪ ॥ యాదవేన్ద్రో రామోఽపి ముసలలాఙ్గలే- త్యక్త్వా- దోర్భ్యామేవ - తం కపిం- జత్రౌ కణ్ఠబాహుమూలే అభ్యర్దయదతాడయత్- స కపీ- రుధిరం- వమన్ ఉద్గిరన్- పపాత ॥ ౨౫ ॥ చకమ్ప ఇతి ॥ పతతా - తేన ద్వివిదేన- కణ్టకాదిసహితో- గిరి, శ్చకమ్పే చచాల- హే కురుశార్దూల- యథా- వాయునా- నౌ, రమ్భసి- కమ్పతే- తద్వత్ ॥ ౨౬ ॥ జయశబ్దః- కుసుమాని వర్షన్తి ఇతి తథా- తేషాం- సురాదీనాం- యథాయోగ్యం- జయశబ్దాది- రాసీత్ ॥ ౨౭ ॥ ఏవమితి ॥ జగతో- వ్యతికరం నాశ- మావహతి ఉత్పాదయతీతి- తథాతం- ద్వివిద- మేవం- నిహత్య- జనై- స్సంస్తూయమానో - భగవాన్ రామః, స్వపురం ద్వా

రకాం ప్రవివేశ ❋ ॥ ౨౮ ॥ ❋ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే సప్తషష్టితమోఽధ్యాయః ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

రామస్యైవ చేష్టితాన్తరమనువర్ణయితుముపోద్ఘాతమాహ ॥ దుర్యోధనసుతామిత్యాదినా ॥ సమితౌ-సఙ్గ్రామే జయతీతి తథా-సమితిశ్శత్రుస్తం జయతీతి వా, స-జామ్బవత్యాస్సుతః-సామ్బో, లక్ష్మణాం నామ దుర్యోధనస్య-సుతాం-స్వయంవరస్థాం-హృతవాన్ ❋ ॥ ౧ ॥ ❋ కౌరవా ఇతి ॥ ఉక్తమేవాహ ॥ దుర్వినీతోఽయమిత్యాదినా సుసంయతా ఇత్యన్తేన ॥ నోఽస్మాన్ కదర్థీకృత్య-బలాదకామయమానామపి-కన్యామహరత్ ❋ ॥ ౨ ॥ ❋ అత ఏవ-దుర్వినీతం మూర్ఖం-బధ్నీత బధ్నయత-వృష్ణయః-కిం కరిష్యన్తి న కిమపీత్యర్థః ॥ తత్ర హేతుర్య ఇతి ॥ యే వృష్ణయః-అస్మాకం-ప్రతాపేనోపచితామేధితాం-సమృద్ధామితి యావత్ నోఽస్మాభిః దత్తాం చ-మహీం-భుఞ్జతే అనుభవన్తి ॥ తేన భూమిపతయో బభూవురితి భావః ❋ ॥ ౩ ॥ ❋ నిగృహీతమితి ॥ నిగృహీతం బద్ధం-సుతం-యది-వృష్ణయః-ఆగమిష్యన్తి తర్హి-భగ్నో గర్వో యేషాం-తథాభూతాః-శమం శాన్తిం-యాస్యన్తి సుసంయతాః ప్రాణాయామాదిభిర్దమితాః, ప్రాణా ఇన్ద్రియాణీవ ❋ ॥ ౪ ॥ ❋ ఇతీతి ॥ ఇత్థం నిశ్చిత్య-కర్ణాదయః, కురువృద్ధైః ధృతరాష్ట్రాదిభిః-అనుమోదితాః - సామ్బం బన్ధుమారేభిరే ఆరబ్ధవన్తః ❋ ॥ ౫ ॥ ❋ దృష్ట్వేతి ॥ అనుధావతః పృష్ఠత ఆగన్తౄన్-దృష్ట్వా, ఏకలోఽసహాయః-సింహ ఇవ తస్థౌ ❋ ॥ ౬ ॥ ❋ తత ఇతి ॥ తే ధార్తరాష్ట్రాః-తం సామ్బం - జిఘృక్షవః గ్రహీతుమిచ్ఛవః-కర్ణోఽగ్రణీః పురతో నాయకో- యేషాం - తథాభూతాః-ఆసాద్య సమీపమేత్య-బాణైః-సమాకిరన్ వివధుః ❋ ॥ ౭ ॥ ❋ స ఇతి ॥ హే కురుశ్రేష్ఠ కురుభిః-రథితోఽవిద్ధః తాడిత - స్సయదునన్దనః-సామ్బః అచిన్త్యస్య భగవతోఽర్భకః-హేతుగర్భమిదం-అత-స్తద్వేధనం-నామృష్యన్న సేహే క్షుద్రమృగై-ర్విద్ధ-స్సింహ ఇవ ❋ ॥ ౮ ॥ ❋ విస్ఫూర్జ్యేతి ॥ ఆరోపితజ్యం చాపం విస్ఫూర్జ్య వజ్రనిర్ఘోషవద్ధ్వనయిత్వా-వీరస్సామ్బః-కర్ణాదీన్ షడ్రథాన్-షట్సఙ్ఖ్యాకాన్ - తావతో-రథాంశ్చ-తావద్భిః-సాయకైః-యుగపత్-పృథక్ ప్రత్యేకం-వివ్యాధ ❋ ॥ ౯ ॥ ❋ తథా - చతుర్భిశ్చతుర్భిః - సాయకైశ్చతురో-వాహానశ్వాన్-ఏకైకేన-సారథిం చ-వివ్యాధ ॥ రథినశ్చేతి ॥ తే రథినః కర్ణాదయః-తస్య సామ్బస్య-తత్కర్మ-అపూజయన్ ❋ ॥ ౧౦ ॥ ❋ తమితి ॥ ఏవం-యుద్ధే-సామ్బం-కృచ్ఛ్రేణ ప్రయాసేన విరథీకృత్య-జయినః ప్రాప్తజయాః- కుమారం సామ్బం-స్వస్య దుర్యోధనస్య కన్యాం చ-ఆదాయేతి శేషః-పురం హస్తినపురం-అవిశన్ ❋ ॥ ౧౧ ॥ ౧౨ ॥ ❋ తదితి ॥ నారదోక్త్యా- హే రాజన్-తద్వృత్తాన్తం శ్రుత్వా-సఞ్జాతో-మన్యు-ర్యేషాం-తే-ఉగ్రసేనేన-ప్రచోదితాశ్చ కురూన్ ప్రత్యుద్యమం ప్రతిచికీర్షాం-చక్రుః ❋ ॥ ౧౩ ॥ ❋ సాన్త్వయిత్వేతి ॥ సన్నద్ధాన్ సమాయత్తాన్-ఆశు-సాన్త్వయిత్వా-రామః- కురూణాం - వృష్ణీనాం చ-మిథః-కలిం కలహం

సంస్తూయమానో భగవాన్ జ్ఞైస్స్వపురమావిశత్ ॥ ౨౮ ॥❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

❋❋❋❋❋❋❋❋ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే దశమస్కన్ధే, సప్తషష్టితమోఽధ్యాయః. ❋❋❋❋❋❋❋❋

❋ బలరామకృతహస్తినపురాకర్షణాదిఘట్టః ❋

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ దుర్యోధనసుతాం రాజన్ లక్ష్మణాం సమితిఞ్జయః । స్వయంవరే జహారైకస్సామ్బో జామ్బవతీసుతః ॥ ౧ ॥ కౌరవాః కుపితా ఊచుర్దుర్వినీతోఽయమర్భకః । కదర్థీకృత్య నః కన్యామకామామహరద్బలాత్ ॥ ౨ ॥ బధ్నీతైనం దుర్వినీతం కిం కరిష్యన్తి వృష్ణయః । యేఽస్మత్ప్రతాపోపచితాం దత్తాం నో భుఞ్జతే మహీమ్ ॥ ౩ ॥ నిగృహీతం సుతం శ్రుత్వా యద్యేష్యన్తీహ వృష్ణయః । భగ్నదర్పాశ్శమం యాన్తి ప్రాణా ఇవ సుసంయతాః ॥ ౪ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఇతి కర్ణశ్శలో భూరిర్యజ్ఞకేతుస్సుయోధనః । సామ్బమారేభిరే బద్ధుం కురువృద్ధానుమోదితాః ॥ ౫ ॥ దృష్ట్వాఽనుధావతస్సామ్బో ధార్తరాష్ట్రాన్మహారథాన్ । ప్రగృహ్య రుచిరం చాపం తస్థౌ సింహ ఇవైకలః ॥ ౬ ॥ తే తం జిఘృక్షవః క్రుద్ధాస్తిష్ఠ తిష్ఠేతి వాదినః । ఆసాద్య ధన్వినో బాణైః కర్ణాగ్రణ్యస్సమాకిరన్ ॥ ౭ ॥ సోఽభివిద్ధః కురుశ్రేష్ఠ కురుభిర్యదునన్దనః । నామృష్యత్తదచిన్త్యార్భో దణ్డాహత ఇవోరగః ॥ ౮ ॥ విస్ఫూర్జ్య సుమహచ్చాపం సర్వాన్ వివ్యాధ సాయకైః । కర్ణాదీన్ షడ్రథాన్ వీరస్తావద్భిర్యుగపత్పృథక్ ॥ ౯ ॥ చతుర్భిశ్చతురో వాహానేకైకేన చ సారథీన్ । రథినశ్చ మహేష్వాసాంస్తస్య తత్తేఽభ్యపూజయన్ ॥ ౧౦ ॥ తం తు తే విరథం చక్రుశ్చత్వారశ్చతురో హయాన్ । ఏకస్తు సారథిం జఘ్నే చిచ్ఛేదాన్యశ్శరాసనమ్ ॥ ౧౧ ॥ తం తథా విరథం చక్రుః కృచ్ఛ్రేణ కురవో యుధి । కుమారం స్వస్య కన్యాం చ స్వపురం జయినోఽవిశన్ ॥ ౧౨ ॥ తచ్ఛ్రుత్వా నారదోక్తేన రాజన్ సఞ్జాతమన్యవః । కురూన్ ప్రత్యుద్యమం చక్రురుగ్రసేనప్రచోదితాః ॥ ౧౩ ॥ సాన్త్వయిత్వా తు తాన్ రామస్సన్నద్ధాన్ వృష్ణిపుఙ్గ

నైచ్ఛత్ ॥ యత-స్స-కలిమలంకలహాత్మకంపాప-మపహన్తీతితథా ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ కిన్తుఆదిత్యస్యేవవర్చోయస్య - తేన-రథేన
గమనసాధనేన-గ్రహైః గురుశుక్రాదిభిశ్చన్ద్ర ఇవ-బ్రాహ్మణాదిభిః-పరివృతో-హాస్తినపురం-జగామ ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ గత్వేతి॥
గజాహ్వయంహాస్తినపురం-హేరాజన్-తేషాంకురూణాం-బుభుత్సయాజిజ్ఞాసయా ఉద్ధవం-ప్రేషయామాస ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁
స ఇతి ॥ ఉద్ధవః-అమ్బికాయాఃపుత్రం-భీష్మం-బాహ్లీకసహితం-దుర్యోధనంచ- విధివదభివన్ద్య ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ తేఽపీతి ॥ తేఽ
పిభీష్మాదయోఽపి-రామమాగతం-శ్రుత్వా-ప్రీతా-స్తముద్ధవం సుహృద్భిః-వృత-మర్చయిత్వా - సర్వే-మఙ్గళద్రవ్యాణిపాణి
షు యేషాంతథాభూతాః-రామ-మభిజగ్ముః ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ తమితి॥ తంరామం - యథాన్యాయంస్వస్వవయస్థానాద్యనురూ
పమాలిఙ్గనాదిభిరాలిఙ్గ్య,సమ్యగ్గాం ధేనుం-అర్ఘ్యంచ-తస్మై-న్యవేదయన్ ॥ తేషాంమధ్యే,యే,తత్ప్రభావజ్ఞా రామప్రభావ
విద స్తే-బలంరామం,శిరసా,ప్రణేముః ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ బన్ధూనితి॥ రామః,పరస్పరం,బన్ధూన్,కుశలి-నశ్శ్రుత్వా,అనామయమా
రోగ్యం-శివంశుభం-చపృష్ట్వాచ-అవిక్లబమితిచ్ఛేదః, అదీనం - వచో,బభాషే ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ తదేవాహ॥ఉగ్రసేన ఇతి॥తదా
జ్ఞాపిత,మవ్యగ్రధియఃఅవహితచిత్తాస్సన్తః,శ్రుత్వా,కురుధ్వం,కర్తవ్యావిలమ్బితంనవిలమ్బితవ్యమిత్యర్థః ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ కించ॥
యదితి॥ఏకమసహాయం,ధార్మికంచ,బాలం,బహవో , యూయం,మధర్మేణ , జిత్వా,అబధ్నీతబద్ధవన్తఇతియ,త్త-దహం,మృ
ష్యేసోఢవానస్మి,కుతః,బన్ధూనా - మైక్యకామ్యయా - మిథస్సౌహార్దకామనయా , అధునా , తమానీయసమర్పయతేతిశే

వాన్ । నైచ్ఛత్కురూణాంవృష్ణీనాంకలింకలిమలాపహః ॥ ౧౪ ॥ జగామహాస్తినపురంరథేనాదిత్యవర్చసా । బ్రా
హ్మణైఃకులవృద్ధైశ్చవృతశ్చన్ద్రఇవగ్రహైః ॥ ౧౫ ॥ గత్వాగజాహ్వయంరామోబాహ్యోపవనమాశ్రితః । ఉ
ద్ధవంప్రేషయామాసరాజంస్తేషాంబుభుత్సయా ॥ ౧౬ ॥ సోఽభివాద్యామ్బికాపుత్రంభీష్మంద్రోణంచబాహ్లి
కమ్ । దుర్యోధనంచవిధివద్రబ్రవీద్రామమాగతమ్ ॥ ౧౭ ॥ తేఽతిప్రీతాస్సమాకర్ణ్యప్రాప్తంరామంసుహృత్త
మమ్ । తమర్చయిత్వాఽభియయుస్సర్వేమఙ్గళపాణయః ॥ ౧౮ ॥ తంసఙ్గమ్యయథాన్యాయంగామర్ఘ్యంచన్య
వేదయన్ । తేషాంయేతత్ప్రభావజ్ఞాఃప్రణేముశ్శిరసాబలమ్ ॥ ౧౯ ॥ బన్ధూన్కుశలినశ్శ్రుత్వాపృష్ట్వాశివమనా
మయమ్ । పరస్పరమథోరామోబభాషేఽవిక్లబంవచః ॥ ౨౦ ॥ ఉగ్రసేనఃక్షితీశేశోయద్వఆజ్ఞాపయత్ప్ర
భుః । తదవ్యగ్రధియశ్శ్రుత్వాకురుధ్వమవిలమ్బితమ్ ॥ ౨౧ ॥ యద్యూయంబహవస్త్వేకంజిత్వాఽధర్మేణధార్మి
కమ్ । అబధ్నీతాథతన్మృష్యేబన్ధూనామైక్యకామ్యయా ॥ ౨౨ ॥ శ్రీశుకఉవాచ ॥ వీర్యశౌర్యబలోన్నద్ధమాత్మశక్తి
సమంవచః । కురవోబలదేవస్యనిశమ్యోచుఃప్రకోపితాః ॥ ౨౩ ॥ అహోమహచ్చిత్రమిదంకాలగత్యాదురత్య
యమ్ । ఆరురుక్షత్యుపానద్వైశిరోముకుటసేవితమ్ ॥ ౨౪ ॥ ఏతేయౌనేనసమ్బద్ధాస్సహశయ్యాసనాశనాః । వృ
ష్ణయస్తుల్యతాంనీతాఅస్మద్దత్తనృపాసనాః ॥ ౨౫ ॥ చామరవ్యజనేశఙ్ఖమాతపత్రంచపాణ్డురమ్ । కిరీటమాస
నంశయ్యాంభుఞ్జన్త్యస్మదుపేక్షయా ॥ ౨౬ ॥ అలంయదూనాంనరదేవలాఞ్ఛనైర్దాతుఃప్రతీపైఃఫణినామివా
మృతమ్ । యేఽస్మత్ప్రసాదోపచితాహియాదవాఆజ్ఞాపయన్త్యద్యగతత్రపాబత ॥ ౨౭ ॥ కథమిన్ద్రోఽపికురుభిర్భీ

షః ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ వీర్యమితి ॥ వీర్యంయుద్ధేగ్లాన్యభావః-శౌర్యంశత్రుస్వగృహఇవప్రవేశసామర్థ్యం , బలంధారణసామ
ర్థ్యం,ఏభి,రున్నద్ధముచ్ఛృఙ్ఖలం-బలదేవస్య,వచో,నిశమ్యాకర్ణ్య,కురవః-ప్రకోపితాః,ప్రోచుః ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ ఉక్తిమేవాహ॥
అహోఇతి ॥ షడ్భిః॥దురత్యయయాదురతిక్రమయా,కాలగత్యా,అహోమహదిదంచిత్రంజాతం , కింతదిత్యతఆహ॥ఆరురు
క్షతీతి ॥ ఉపానత్పాదరక్షా మకుటేన-భూషితం- శిరో మూర్ధానం - మారోఢుమిచ్ఛతి - ఉపానత్స్థానీయాయదవఃకిరీటాల
ఙ్కృతశిరస్థానీయానస్మానాజ్ఞాపయన్తీత్యేతదతిచిత్రమితిభావః ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ ఏతదేవప్రపఞ్చయతిచతుర్భిః - ఏతే - వృష్ణ
యః-యౌనేనపృథావివాహేనసమ్బద్ధాఃసమ్బన్ధినఃసమ్బన్ధశబ్దోఽత్ర - అర్శఆద్యజన్తః-అత-స్సహ-స్మాభిస్సహ-శయ్యాసన
భోజనాని-యేషాం-తే-అస్మాభిర్దత్తం-నృపాసనం-యేషాం - తే-అతఏవ - తుల్యతాంఅస్మాభిస్సామ్యం,ప్రాపితాః-వస్తు
తోనసమాఇతిభావః ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ కించ॥ అస్మదుపేక్షయాహేతుభూతయా - చామరా,దీన్భుఞ్జతేఉపయుఞ్జతఇత్యర్థః,త
త్రా-సనంనృపాసనమ్ ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ అలమితి॥యదూనాం-నరదేవలాఞ్ఛనైఃచామరాదిభి-రలం-అతఃపరంతాన్యపహరిష్యా
మఇతిభావః,అత్రహేతుత్వేనతానివిశింషన్తి - దాతుఃప్రతీపైరితి॥దాతౄణామస్మాకమేవ-ప్రతీపైః ప్రతికూలైః - తత్రదృ
ష్టాన్తః - ఫణినామివామృతమితి - సర్పాణాంపోషణాయదత్త - మమృతంక్షీరం- దాతురేవ-ప్రతీపం, తద్వత్-ఏతదేవదా
ర్ష్టాన్తికేఅనుగమయతి ॥ యఇతి ॥ యేయాదవాః-అస్మదనుగ్రహేణోపచితాఏధితా - నోఽస్మానేవా - ధునా-ఆజ్ఞాపయన్తి-
అహోబత-తే-నిర్లజ్జాఃఖలు - యద్వా-గతత్రపాస్సన్త-ఆజ్ఞాపయన్తి - బతేత్యాశ్చర్యే ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ కథమితి॥ఇన్ద్రోఽపి-

భీష్మాదిభిః-కురుభిః-రదత్తం-కన-ముపయుఞ్జీత-సింహగ్రస్తం-మురణో మేషఇవ ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁జన్మేతి॥ హేభరతర్షభ అభిజనబన్ధుసమ్పద్భిః-ప్రాప్తః-మదో-యేషాం తే-అతఏవా-సభ్యాః-కురవః-ఇత్థం-రామంప్రతి-దుర్వాచ్యంపరుషంవాక్యం-శ్రావయిత్వా-పురంహాస్తినం-వివిశుః ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁దృష్ట్వేతి॥ దౌశ్శీల్యం దౌర్జన్యం-దృష్ట్వా, అవాచ్యానివచాంసి, శ్రుత్వాచ-అచ్యుతః స్వాసాధారణకల్యాణగుణజాతాన్నచ్యవత ఇత్యచ్యుతః రామః-కోపేన-సంరబ్ధః-అతఏవ-దుష్ప్రేక్ష్యః-పునః పునః-ప్రహస-న్నువాచ ❁ ॥ ౩౦ ॥ ❁ఉక్తిమేవాహ॥ నూనమితి॥ నానాధనాదిమదైః-ఉన్నద్ధాః-అసాధవో దురాత్మాన, ఏతే నూనం-శాన్తిం-నేచ్ఛన్తి-అతః-తేషాం-దణ్డఏవ-ప్రశమః శాన్తికరః, యథా-పశూనాం ఉద్వృత్తానాం-లగుడో యష్టివిశేషశ్శమయితా తద్వత్ ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁అహోఇతి॥ సుసంరబ్ధాన్ క్రుద్ధాన్-హరిం కృష్ణం చ సాన్త్వయిత్వా-శమం శాన్తిపూర్వకం సన్ధి-మిచ్ఛన్-ఇహ-గతోఽస్మి ❁ ॥ ౩౨ ॥ ❁తఇమ ఇతి॥ ఖలాః॥ మూర్ఖాశ్చ-మా-మవజ్ఞాయ అవహేళ్య-మానినో దురహఙ్కారిణో-దుర్భాషా దుర్వాక్యాన్యూచుః ❁ ॥ ౩౩ ॥ ❁దుర్భాషణమేవానుస్మరతి॥ నోగ్రసేన ఇతి॥ ఉగ్రసేనో-విభుః న ప్రభుః కిలేతి కాకుః, కాక్వాసూచితమనుశయమేవ వ్యఞ్జయితుం విశినష్టి-భోజవృష్ణ్యన్ధకేశ్వర ఇతి-ఏవమగ్రేఽపి-శక్రాదయో-యస్య యదురాజస్యా-జ్ఞానువర్తినః-పూర్వవద్విశినష్టి లోకపాలా ఇతి ❁ ॥ ౩౪ ॥ ❁సుధర్మేతి॥ సుధర్మా నామ సభా, యేనా-క్రమ్యతే అధిష్ఠీయతే-సోఽసౌ కృష్ణః-సింహాసనార్హో-నకిల ❁ ॥ ౩౫ ॥ ❁పునస్తమేవ విశింషన్నేతదేవాహ॥ యస్యేతి ద్వాభ్యాం॥ అఖి

ష్మద్రోణార్జునాదిభిః । అదత్తముపయుఞ్జీత సింహగ్రస్తమివోరణః ॥ ౨౮ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ జన్మబన్ధుశ్రియోన్నద్ధమదాస్తే భరతర్షభ । ఆశ్రావ్య రామం దుర్వాచ్యమసభ్యాః పురమావిశన్ ॥ ౨౯ ॥ దృష్ట్వా కురూణాం దౌశ్శీల్యం శ్రుత్వాఽవాచ్యాని చాచ్యుతః । అవోచత్కోపసంరబ్ధో దుష్ప్రేక్ష్యః ప్రహసన్ముహుః ॥ ౩౦ ॥ నూనం నానామదోన్నద్ధాశ్శాన్తిం నేచ్ఛన్త్యసాధవః । తేషాం హి ప్రశమో దణ్డః పశూనాం లగుడో యథా ॥ ౩౧ ॥ అహో యదూన్సుసంరబ్ధాన్కృష్ణం చ కుపితం శనైః । సాన్త్వయిత్వాఽహమేతేషాం శమమిచ్ఛన్నిహాగతః ॥ ౩౨ ॥ త ఇమే మన్దమతయః కలహాభిరతాః ఖలాః । తస్మాత్తం మామవజ్ఞాయ దుర్భాషాన్మానినోఽబ్రువన్ ॥ ౩౩ ॥ నోగ్రసేనః కిల విభుర్భోజవృష్ణ్యన్ధకేశ్వరః । శక్రాదయో లోకపాలా యస్యాదేశానువర్తినః ॥ ౩౪ ॥ సుధర్మాఽఽక్రమ్యతే యేన పారిజాతోఽమరాఙ్ఘ్రిపః । ఆనీయ భుజ్యతే సోఽసౌ కిలాధ్యాసనమర్హణః ॥ ౩౫ ॥ యస్య పాదయుగం సాక్షాచ్ఛ్రీరుపాస్తేఽఖిలేశ్వరీ । స నార్హతి కిల శ్రీశో నరదేవపరిచ్ఛదాన్ ॥ ౩౬ ॥ యస్యాఙ్ఘ్రిపఙ్కజరజోఽఖిలలోకపాలమౌళ్యుత్తమైర్ధృతముపాసితతీర్థతీర్థమ్ । బ్రహ్మా భవోఽహమపి యస్య కలాః కలాయాః శ్రీశ్చోద్వహేమ చిరమస్య నృపాసనం క్వ ॥ ౩౭ ॥ భుజ్యతే కురుభిర్దత్తం భూఖణ్డం వృష్ణిభిః కిల । ఉపానహః కిల వయం స్వయం తు కురవశ్శిరః ॥ ౩౮ ॥ అహో ఐశ్వర్యమత్తానాం మత్తానామివ మానినామ్ । అసమ్బద్ధా గిరో రూక్షాః కస్సహేతానుశాసితా ॥ ౩౯ ॥ అద్య నిష్కౌరవాం పృథ్వీం కరిష్యామీత్యమర్షితః । గృహీత్వా హలముత్తస్థౌ దహన్నివ జగత్త్రయమ్ ॥ ౪౦ ॥ లాఙ్గలాగ్రేణ నగరముద్విదార్య గజాహ్వయమ్ । విచకర్ష స గఙ్గాయాం ప్రహరిష్యన్నమర్షితః ॥ ౪౧ ॥ జలయానమివాఘూర్ణం గఙ్గాయాం నగరం పతత్ । ఆకృష్యమాణమాలోక్య కౌ

లానాం బ్రహ్మాదీనా, మీశ్వరీ-శ్రీర్లక్ష్మీః-సాక్షా, ద్యస్య-పాదయుగ్మ-ముపాస్తే, సోఽసౌ-భగవాన్-శ్రియఃపతిః-నరదేవచిహ్నాని-నార్హతి కిల-శ్రీశ ఇతి పాఠే త్రిలోకేశః ❁ ॥ ౩౬ ॥ ❁యస్యేతి॥ అఖిలైః-లోకపాలైః-కర్తృభిః, మౌళ్యుత్తమైః ఉత్తమాఙ్గైశ్శిరోభి ర్యస్యా-ఙ్ఘ్రిరజో-ధృతం-కథమ్భూత-ముపాసితతీర్థతీర్థం-ఉపాసితాని, తీర్థాని గఙ్గాదీని-యై-ర్యోగిభిః-తేషామపి తీర్థం పావనం-యద్వా-ఉపాసితగురూణాం, సతామపి-పావనం-ఉపాసితానాం-గఙ్గాదితీర్థానామపి-పావనం వా। యస్యచ-కలాయాః కలాః అంశాంశభూతాః-అహ-మనన్తః-శ్రీః లక్ష్మీః, ఉద్వహేమ బిభృమః-అఙ్ఘ్రిరజ ఇత్యనుషజ్యతే అస్యైవం భూతస్య-నృపాసనం-క్వ-కదా వా తదధికార ఇతి కాకుః ❁ ॥ ౩౭ ॥ ❁భుజ్యత ఇతి॥ భుజ్యతే కిల ❁ ॥ ౩౮ ॥ ❁అహో ఇతి॥ మత్తానాం మద్యాదినా మత్తానాం-మానినాం స్వైరిణామివై-షాం-ఐశ్వర్యేణ మత్తానా-మసమ్బద్ధాః రూక్షాః పరుషాశ్చ-గిరః-కో వా-అనుశాసితా-దణ్డయితుం సమర్థశ్చేత్-సహేత ❁ ॥ ౩౯ ॥ ❁అతో-ఽద్య-భూమిం-నిష్కౌరవాం-కరిష్యామీ-త్యభిసన్ధాయేతి శేషః అతిక్రుద్ధో జగత్త్రయం-దహన్నివ-హలం-గృహీత్వో-దతిష్ఠత్ ❁ ॥ ౪౦ ॥ ❁లాఙ్గలాగ్రేణేతి॥ స రామః-గజాహ్వయం-నగర-ముద్విదార్య దక్షిణతః ప్రాకారమూలే నిఖాతేనోత్పాట్య-గఙ్గాయాం-ప్రహరిష్యన్ పాతయితుమిత్యర్థః-విచకర్ష ఆకృష్టవాన్ యతోఽమర్షితః ❁ ॥ ౪౧ ॥ ❁జలయానమివేతి॥ ఆకృష్యమాణ-మతఏవ, జలయానం ప్లవమివా ఘూర్ణం భ్రమ-ద్గఙ్గాయాం-పతచ్చ-నగర-మాలోక్య-జాత-స్సంభ్రమస్సద్యగ్భ్రమః కమ్పో-యేషాం-తే జిజీవిషవః జీవితుమిచ్ఛవః-కురుభిస్సహితాః-తమేవ రామమేవ-శరణం-ప్రాపుః-సలక్ష్మణం లక్ష్మణయా సహితం-సామ్బం-పురస్కృత్యాప

రతో నిధాయ-బద్ధాఞ్జలయః-ప్రోచుశ్చ ✽ ॥ ౪౨ ॥ ౪౩ ॥ ✽ ఉక్తిమేవాహ॥ రామరామేతి॥ కుబుద్ధీనాం-నోఽస్మాకం- అపరాధమితి శేషః ✽ ॥ ౪౪ ॥ ✽ స్థితీతి॥ అప్యయః ప్రళయః- తేషాం-త్వ-మేక ఏవ- హేతుః ఆధారత యేతిభావః-కస్తర్హి మమహేతుస్తత్రాహ- నిజాశ్రయ ఇతి॥ నిజఆత్మా-ఆధారో - యస్యసః- హే ఈశ క్రీడత-స్తేతవ-క్రీడనకాన్ క్రీడోపకరణభూతాన్ - వదన్తి-త్వద్యాథాత్మ్యవిదః ✽ ॥ ౪౫॥ ✽ త్వమేకో-హేతురిత్యేతదేవప్రపఞ్చయతి॥ త్వమితి॥ హే అనన్త-మూర్ధ్ని త్యస్యసహస్రేత్యాదిః-సహస్రమూర్ధా - త్వ-మేకఏవ,ఇదంకృత్స్నం-భూమణ్డలం-మూర్ధ్ని - లీలయైవ,బిభర్షి - అన్తేప్రళయే-స్వాత్మని-రుద్ధం లీనం-విశ్వం,యస్య-సః, అతఏవ - పరిశిష్యమాణో, ఽతఏవచా-ద్వితీయఃసమాభ్యధికరహిత- శ్శేషశయిత్వస్వే-పరమాత్మదృష్ట్యేదముక్తమ్ ✽ ॥ ౪౬ ॥ ✽ కోపఇతి॥ హేక్షితిపాలనతత్పర- హేభగవన్ హేబల- సత్వం శుద్ధసత్వమయం-శరీరం-బిభ్రతః-తవ,కోపః- కేవలం శిక్షార్థమేవ,నతుద్వేషా-న్నాపిమత్సరాచ్చ, ద్వేషః అప్రీతిః-మత్సరః కౌటిల్యమ్ ✽ ॥ ౪౭ ॥ ✽ శరణ్యత్వోపయుక్తగుణైస్సంబోధయన్తశ్శరణం వ్రజన్తి॥ సర్వభూతాత్మన్నిత్యనేనసార్వజ్ఞం-సర్వశక్తిధరేత్యనేనసర్వశక్తిత్వం- అవ్యయేత్యనేనరాగద్వేషాదివికారరాహిత్యం- అతఏవ-సర్వసుహృత్త్వం , విశ్వకర్మన్నిత్యనేనపరత్వంచో-క్తం భవతి॥ క్రియతఇతికర్మ-కార్యం-విశ్వం,యస్య-కార్యం తథాభూతేత్యర్థః - సర్వమిదం పరమాత్మదృష్ట్యోక్తమ్ ✽ ॥ ౪౮ ॥ ✽ ఏవమితి॥ సంవిగ్నైర్భీతైః - అతఏవ-కమ్పమానైః - అతఏవచ-ప్రపన్నైః-ప్రసాదితః - ప్రసన్నశ్చ-అసౌ-హలాయుధః-భయం-

---

రవాజాతసంభ్రమాః ॥ ౪౨ ॥ తమేవశరణం జగ్ముస్సకుటుమ్బా జిజీవిషవః ✽। సలక్ష్మణం పురస్కృత్య సామ్బం
ప్రాఞ్జలయోఽబ్రువన్ ॥ ౪౩ ॥ రామరామాఖిలాధారప్రభవం న విదామతే । మూఢానాం నః కుబుద్ధీనాం క్షన్తుమర్హస్యధీశ్వర॥ ౪౪ ॥ స్థిత్యుత్పత్త్యప్యయానాం త్వమేకో హేతుర్నిజాశ్రయః । లోకాన్క్రీడనకానీశ క్రీడతస్తేవదన్తి హి॥ ౪౫ ॥ త్వమేవమూర్ధ్నీదమనన్తలీలయా భూమణ్డలం ✽ బిభర్షి సహస్రమూర్ధన్ । అన్తే చ యస్స్వాత్మనిరుద్ధవిశ్వశ్శేషేఽద్వితీయః పరిశిష్యమాణః॥ ౪౬ ॥ కోపస్తే బలశిక్షార్థం న ద్వేషాన్న చ మత్సరాత్ । బిభ్రతో భగవన్ సత్వం క్షితిపాలనతత్పర॥ ౪౭ ॥ నమస్తే సర్వభూతాత్మన్సర్వశక్తిధరావ్యయ । విశ్వకర్మన్నమస్తేఽస్తు త్వాం వయం శరణం గతాః॥ ౪౮ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఏవం ప్రపన్నైస్సంవిగ్నైర్వేపమానైర్హలాయుధః। ప్రసాదితస్సంప్రసన్నో మా భైష్టేత్యభయం దదౌ ॥ ౪౯ ॥ దుర్యోధనః పారిబర్హం కుఞ్జరాన్షష్టిహాయనాన్ । దదౌ ✽ ద్వాదశసాహస్రం నియుతాని తురఙ్గమాన్ ॥ ౫౦ ॥ రథానాం షట్సహస్రాణి రౌక్మాణాం సూర్యవర్చసామ్ । దాసీనాం నిష్కకణ్ఠీనాం సహస్రం ✽ దుహితృవత్సలః ॥ ౫౧ ॥ ప్రతిగృహ్య తు తత్సర్వం భగవాన్ సాత్వతర్షభః । ససుతస్సస్నుషః ప్రాగాత్సుహృద్భిరభినన్దితః ॥ ౫౨ ॥ తతః ప్రవిష్టస్స్వపురీం హలాయుధస్సమేత్య బన్ధూననురక్తచేతసః । శశంస సర్వం యదుపుఙ్గవానాం ✽ మధ్యే సభాయాం కురుషు స్వచేష్టితమ్॥ ౫౩ ॥ అద్యాపి వః పురం హ్యేతత్సూచయద్రామవిక్రమమ్ । సమున్నతం దక్షిణతో గఙ్గాయామనుదృశ్యతే॥ ౫౪ ॥ ✽✽✽✽✽✽✽
✽✽✽✽✽✽✽✽ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే,దశమస్కన్ధే,అష్టషష్టితమోఽధ్యాయః. ✽✽✽✽✽✽✽✽

మాకార్షేత్యే-వమభయం-దదౌ ✽ ॥ ౪౯ ॥ ✽ దుర్యోధన ఇతి॥ పారిబర్హముపాయనం-దదౌ,ఇతిసంబన్ధః-తదేవప్రపఞ్చయతి ద్వితీయాన్తైః - షష్టిః హాయనాః వత్సరాః-యేషాం, తాన్,ద్విశతం చ సాహస్రం చ తయోస్సమాహారస్తత్త్వావతో-గజాన్-దదౌ॥ ద్వాదశసహస్రమితి పాఠాన్తరే తు-స్పష్టోఽర్థః,తురఙ్గమాంశ్చ,ద్వాదశ-నియుతాని ✽ ॥ ౫౦ ॥ ✽ రౌక్మాణాం స్వర్ణాలఙ్కృతానాం - సూర్యస్యేవ వర్చో యేషాం- తేషాం-రథానాం -పతాకాఖ్యభూషణం , కణ్ఠే,యాసాం-తాసాం,దాసీనాం,సహస్రం,దదౌ ॥ తత్ర హేతుః ॥ దుహితృవత్సల ఇతి ॥ ✽ ౫౧ ॥ ✽ ప్రతిగృహ్యేతి॥ తత్సర్వ,ముపాయనం-ప్రతిగృహ్య, సాత్వతర్షభో రామః సుతేన స్నుషయా చ సహితః-సుహృద్భిః కౌరవైః,అభినన్దితో-యయౌ ✽ ॥ ౫౨ ॥ ✽ తత ఇతి ॥ స్వపురీం ద్వారకాం , అనురక్తం చేతో యేషాం,తాన్-బన్ధూన్,యదూన్-సమేత్య - యదుపుఙ్గవానాం-మధ్యే,సభాయాం సభాయాః మధ్యే, యః,త్కురుషు-స్వచేష్టితం,తత్సర్వం , శశంస కథయామాస ✽ ॥ ౫౩ ॥ ✽ యద్ధలేన గఙ్గాయాం పురపాతేనం తదసమ్భావితమన్వానం రాజానం ప్రత్యాహ మునిః ॥ అద్యాపీతి ॥ వో యుష్మాకం-పురం హాస్తిన - మద్యాపి రామవిక్రమం-సూచయద్వర్తతే,తత్ర లిఙ్గమాహ॥ సమున్నతమితి॥ గఙ్గాయాం,దక్షిణతః సమున్నతం స,దృశ్యతే నను ✽ ॥ ౫౪ ॥ ✽ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే అష్టషష్టితమోఽధ్యాయః ✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽

---

౫౦ ॥ శ్లో ✽ పా ॥ ద్విశతసాహస్రమ్

అస్మిన్ కో భగవానష్టాధికషోడశసహస్రపత్నీభిస్సహ కథం రమత ఇతి దిదృక్షయాఽఽగతాయ నారదాయ ప్రదర్శితం భగవతశ్చేష్టితమనువర్ణయతి॥ నరకమిత్యాదినా ॥ ఏకేన కృష్ణేన – సహ – కర్త్రా వా బహ్వీనాం – యోషితాం – వివాహం – చ – శ్రుత్వా, నారదః – తం కృష్ణం – దిదృక్షురాసీదితి శేషః – అత్రోద్వాహశబ్దేన తత్పూర్వకక్రీడా చ వివక్షితా ❀ ॥ ౧ ॥ ❀ దిదృక్షామేవాభినయతి ॥ చిత్రమితి ॥ ఏతచ్చిత్రం బత అతిచిత్రమిత్యర్థః – కిం తత్ – యత్, ఏకేన – ఏకవపుషా విగ్రహేణ – యుగపదేవ – పృథగ్గృహేషు బహుషు గృహేషు – యోషిత్సమానసంఖ్యాకగృహేష్విత్యర్థః – ద్వ్యష్టసాహస్రం షోడశసహస్రసంఖ్యాకాః – స్త్రియః స్త్రీః – ఏక – ఉదవహత్, ఇత్యేతత్ ❀ ॥ ౨ ॥ ❀ ఇతీతి ॥ ఇత్యుత్సుకః – దేవర్షిర్నారదః – ద్వారకాం – ద్రష్టుమాయయౌ, సా ద్వారకా త్రయేణ తామేవ వర్ణయతి ॥ పుష్పితేతి ॥ పుష్పితేషూపవనేష్వారామేషూద్యానవనేషు చ – ద్విజానాం పక్షిణాం, అళీనాం చ – కులైః, నాదితామ్ ❀ ॥ ౩ ॥ ❀ ఉత్ఫుల్లేన్దీవరాదిభిః చ్ఛురితేషు వ్యాప్తేషు సరస్సు – హంసైః – సారసైశ్చ కూజితామ్ ❀ ॥ ౪ ॥ ❀ నవభిః, ప్రాసాదానాం, లక్షైః – జుష్టాం యుక్తామిత్యర్థః – కథమ్భూతైః స్ఫటికమయై రజతమయైశ్చ, మహామరకతస్య ఇన్ద్రనీలస్య శ్రేష్ఠస్వర్ణస్య – రత్నానాం చ పరిచ్ఛదాః – స్తమ్భాః పరిచ్ఛదాః ఉపకరణాని – యేషు – తైః, మహామరకతప్రఖ్యైరితి పాఠే, మహామరకతైః ప్రఖ్యాః ప్రకాశమానా ఇతి తథా – తైః, స్వర్ణరత్నమయాః – పరికరాః – యేషు తైః ❀ ॥ ౫ ॥ ❀ విభక్తేతి ॥ విభక్తైః –

❀ శ్రీకృష్ణం ప్రతి నారదాగమనకథా. ❀

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ నరకం నిహతం శ్రుత్వా తథోద్వాహం చ యోషితామ్ । కృష్ణేనైకేన బహ్వీనాం తద్దిదృక్షుస్స్మ నారదః ॥ ౧ ॥ చిత్రం బతైతదేకేన వపుషా యుగపత్పృథక్ । గృహేషు ద్వ్యష్టసాహస్రం స్త్రియ ఏక ఉదావహత్ ॥ ౨ ॥ ఇత్యుత్సుకో ద్వారవతీం దేవర్షిర్ద్రష్టుమాగమత్ । పుష్పితోపవనారామద్విజాళికులనాదితామ్ ॥ ౩ ॥ ఉత్ఫుల్లేన్దీవరామ్భోజకహ్లారకుముదోత్పలైః । చ్ఛురితేషు సరస్సూచ్చైః కూజితాం హంససారసైః ॥ ౪ ॥ ప్రాసాదలక్షైర్నవభిర్జుష్టాం స్ఫాటికరాజతైః । మహామరకత ❀ ప్రఖ్యైస్స్వర్ణరత్నపరిచ్ఛదైః ॥ ౫ ॥ విభక్తరథ్యాపథచత్వరాపణైశ్శాలాసభాభీ రుచిరాం సురాలయైః । సంసిక్తమార్గాఙ్గణవీథిదేహళీం పతత్పతాకాధ్వజవారితాతపామ్ ॥ ౬ ॥ తస్యామన్తఃపురం శ్రీమదర్చితం సర్వధిష్ణ్యపైః । హరేస్స్వకౌశలం యత్ర త్వష్ట్రా కార్త్స్న్యేన దర్శితమ్ ॥ ౭ ॥ తత్ర షోడశభిస్సద్మసహస్రైస్సమలఙ్కృతమ్ । వివేశైకతమం శౌరేః పత్నీనాం భవనం మహత్ ॥ ౮ ॥ విష్టబ్ధం విద్రుమస్తమ్భైర్వైదూర్యఫలకోత్తమైః । ఇన్ద్రనీలమయైః కుడ్యైర్జగత్యా చాహతత్విషా ॥ ౯ ॥ వితానైర్నిర్మితైస్త్వష్ట్రా ముక్తాదామవిలమ్బిభిః । దాన్తైరాసనపర్యఙ్కైర్మణ్యుత్తమపరిష్కృతైః ॥ ౧౦ ॥ దాసీభిర్నిష్కకణ్ఠీభిస్సువాసోభిరలఙ్కృతమ్ । పుమ్భిస్సకఞ్చుకోష్ణీషైస్సువస్త్రమణికుణ్డలైః ॥ ౧౧ ॥ రత్నప్రదీపనికరద్యుతిభిర్నిరస్తధ్వాన్తం విచిత్రవలభీషు శిఖణ్డినోఽఙ్గ । నృత్యన్తి యత్ర విహితాగరుధూపమక్షైర్నిర్యాన్తమీ

రథ్యాపథాదిభిః – శాలాదిభిః – సభాభిః – సురాణాం దేవతాప్రతిమానాం – ఆలయైశ్చ – రుచిరాం శోభమానాం – రథ్యాః రథాః – రాజవీథయః – సంసిక్తాః – మార్గాదయో – యస్యాం – తాం, పతన్తీభిశ్చలన్తీభిః – పతాకాదిభిః – ధ్వజైశ్చ – వారిత ఆతపో యస్యాం తామ్ ❀ ॥ ౬ ॥ ❀ తస్యామితి ॥ తస్యాం ద్వారకాయాం అన్తఃపురం – తత్రాపి, శౌరేః – ఏకతమం – భవనం గృహం – వివేశేతి సమ్బన్ధః ॥ అన్తఃపురం విశినష్టి ॥ శ్రీమత్ – భోగ్యభోగోపకరణాదిసమృద్ధిమత్ – సర్వైః – ధిష్ణ్యపైః లోకాధిపతిభిః – అర్చితం బహుమతం, కిం బహునా – యత్ర యస్మిన్నన్తఃపురే హరేః హరిమేవ – త్వష్ట్రా, స్వకౌశలం స్వశిల్పనైపుణ్యం, కార్త్స్న్యేన – ప్రదర్శితమ్ ॥ కిం చ షోడశభిః శౌరేః పత్నీనాం – గృహసహస్రైః, సమలఙ్కృతమ్ ❀ ॥ ౭ ॥ ౮ ॥ ❀ పురం భవనం చైవ విశినష్టి ॥ విష్టబ్ధమితి చతుర్భిః ॥ విద్రుమస్తమ్భైః వైదూర్యమయాని – ఫలకోత్తమాని – స్తమ్భాశ్రయాణి ఛాదనాని – తైశ్చ – విష్టబ్ధం ప్రతిబద్ధం – ఇన్ద్రనీలమయైః – జాలైః గవాక్షైః, మరకతమయైః – ఉత్తమైశ్చ – స్తమ్భైః, విష్టబ్ధం త్వష్ట్రా విశ్వకర్మణా – నిర్మితైః – ముక్తాదామాని విలమ్బయన్తీతి తథా, తైః వితానైః ఉల్లోచైః – దాన్తైః నిర్మలైః మణిశ్రేష్ఠాలఙ్కృతైశ్చ – ఆసనైః పర్యఙ్కైశ్చ – ఉపలక్షితమితి శేషః అలఙ్కృతమిత్యుపవిష్టాత్సమ్బన్ధో వా ❀ ॥ ౯ ॥ ౧౦ ॥ ❀ శోభనాని వాసాంసి – యాభిస్తాభిర్దాసీభిః – శోభనాని కఞ్చుకాదీని యేషాం తైః – పుమ్భిశ్చ, అలఙ్కృతమ్ ❀ ॥ ౧౧ ॥ ❀ రత్నప్రదీపానాం – యే – నికరాస్సమూహాస్తేషాం – ద్యుతిభిః – నిరస్తం – తమో – యస్మిన్ తత్ కిఞ్చ, యత్రాన్తఃపురే – భవనే, వలభీషు స్తమ్భాగ్రప్రసారితవక్రదారువిశేషేషు – శిఖణ్డినో మయూరాః – గవాక్షమా

న్తై-ర్నిర్యాన్తం - కృతఅగరుధూపం-వీక్ష్య - ఘనోనీలామ్బుదోఽయమితి-బుద్ధి-ర్యేషాం,తథాభూతాః,అతఏవ , ఉన్నదన్తః ఉచ్చైర్నదన్తః-నృత్యన్తి-తథాభూతంచ ❋ ॥ ౧౨ ॥ ❋ తస్మిన్నితి॥తస్మిన్నేవభవనే-గృహిణ్యాభార్యయా-రుక్మిణ్యేతిభావః- సమంసహితమిత్యర్థః - సాత్వతపతిం శ్రీకృష్ణం,విప్రోనారదో-దదర్శ - కథమ్భూతయా , అనుసవంసర్వకాలం-ఆత్మనా-సమానాని,గుణరూపవయాంసి,సువేషఃఅలఙ్కారశ్చ - యస్యా - తేన-దాసీనాం,సహస్రేణ-యుతయా-రుక్మమయో-దణ్డో యస్యా-తేన,చామరవ్యజనేన-వీజయన్త్యాచ ❋ ॥ ౧౩ ॥ ❋ తమితి॥తందృష్టవన్తం,నారదం - సమ్యక్-నిరీక్ష్య-భగవాన్-శ్రియోరుక్మిణ్యాః,పర్యఙ్కా-దాశూ-త్థితః తదిష్టదైవతభూతః కిమిత్యుత్థిత ఇత్యతో విశినష్టి॥సకలధర్మభృతాంవరిష్ఠః-ధర్మాత్మభిః మహాత్స్వేవంవర్తితవ్యమితిప్రదర్శనార్థమితిభావః , అతఏవ-కిరీటాలఙ్కృతేన-శిరసా,తస్య , పాదయుగళం- ప్రణమ్య,అఞ్జలినాసహితః,స్వకీయే,ఆసనే- అపీవిశదుపవేశయామాస ❋ ॥ ౧౪ ॥ ❋ తస్యేతి॥సభగవాన్,జగతాంసాధుజనానాం-గురుతరోఽపిపరమగురురపి-హియత-స్సతాం-పతిరపి-తస్య నారదస్య - చరణా-వవనిజ్యప్రక్షాళ్య - తదపః అవనేజనజలాని-మూర్ధ్ని - బిభ్రత్-బిభ్రాణః , ఆసేతి శేషః దధారేత్యర్థః-అబిభ్రదితివాచ్ఛేదః , అబిభ్రత్ అబిభరత్-దధారేత్యర్థః-యుక్తంచైతదిత్యాహ ॥ బ్రహ్మణ్యేతి ॥ బ్రహ్మణిబ్రాహ్మణకులేసాధవోబ్రహ్మణ్యా-స్తేషాం,దేవఇతి,య , ద్గుణనామ అన్వర్థంనామ-తస్యైవ- యతోభగవత ఏవాసాధారణమిత్యర్థః , అతః,యుక్తం , బ్రహ్మణ్యదేవత్వాద్విప్రాఙ్ఘ్రిజలధారణమిత్యేతదుచితమేవేత్యర్థః , అన్యథాతునఘటత ఇత్యభిప్రాయస్విశినష్టి - యచ్చరణశౌచం యస్య భగవతః,చరణసమ్బన్ధా-చ్ఛౌచంపవిత్రతా,యస్య-

---

త్యఘనబుద్ధయఉన్నదన్తః ॥ ౧౨ ॥ తస్మిన్సమానగుణరూపవయస్సువేషదాసీసహస్రయుతయాఽనుసవంగృహిణ్యా । విప్రోదదర్శచమరవ్యజనేనరుక్మదణ్డేనసాత్వతపతింపరివీజయన్త్యా ॥ ౧౩ ॥ తంసంనిరీక్ష్యభగవాన్సహసోత్థితశ్శ్రీపర్యఙ్కతస్సకలధర్మభృతాంవరిష్ఠః । ఆనమ్యపాదయుగళంశిరసాకిరీటజుష్టేనసాఞ్జలిరవీవిశదాసనేస్వే॥ ౧౪ ॥తస్యావనిజ్యచరణౌతదపస్స్వమూర్ధ్నాబిభ్రజ్జగద్గురుతరోఽపిసతాంపతిర్హి। బ్రహ్మణ్యదేవఇతియద్గుణనామయుక్తంతస్యైవయచ్చరణశౌచమశేషతీర్థమ్॥ ౧౫ ॥సంపూజ్యదేవఋషివర్యమృషిఃపురాణో నారాయణోనరసఖోవిధినోదితేన । వాణ్యాఽభిభాష్యమితయాఽమృతమిష్టయాచప్రాహప్రభోభగవతేకరవామతేకిమ్॥ ౧౬ ॥ నారదఉవాచ ॥ నైవాద్భుతంత్వయివిభోఽఖిలలోకనాథమైత్రీజనేషుసకలేషుదమఃఖలానామ్ । నిశ్శ్రేయసాయజగతస్స్థితిరక్షణాభ్యాంస్వైరావతారఉరుగాయవిదామసుష్ఠు॥ ౧౭ ॥ దృష్టంతవాఙ్ఘ్రియుగళంజనతాపవర్గంబ్రహ్మాదిభిర్హృదివిచిన్త్యమగాధబోధమ్ । సంసారకూపపతితోత్తరణావలమ్బంధ్యాయంశ్చరామ్యనుగృహాణయథాస్మృతిస్స్యాత్॥౧౮॥తతోఽన్యదవిశద్గేహంకృష్ణపత్న్యాస్సనారదః । యోగే

తథాభూతం - అశేషంగఙ్గాదితీర్థం ,తస్యైవంవిధస్యో - క్తాదేవహేతో - స్తదుచితమిత్యర్థః ❋ ॥ ౧౫ ॥ ❋ సంపూజ్యేతి॥ నరకస్యసఖా నారాయణః,పురాణః - ఋషిరప్యు - క్తాదేవహేతోః,దేవఋషివర్యంనారదం,శాస్త్రోక్తేనవిధినా- సంపూజ్య - అమృతేనజుష్టయా అమృతవర్షిణ్యేత్యర్థః - మితయాచ వాణ్యా - అభిభాష్యసంబోధ్య - ప్రాహ ॥ ఉక్తిమేవాహ ॥ ప్రభోభగవతేకరవామకిన్తే - హేప్రభో - భగవతే - తుభ్యం - కిఙ్కరవామకిఙ్కరావయమిత్యర్థః - కిమిష్టంకరవామేతి వా-కిఞ్చిదిష్టమస్తి-తత్కరవామేతివా ❋ ॥ ౧౬ ॥ ❋ ఇత్థముక్తః-ప్రాహనారదః॥ నైవేతిద్వాభ్యాం-తావదాత్మార్హణమనర్హణంమన్యమానస్తత్సంభావయన్నాహ ॥ నైవేతి ॥ సర్వేషుజనేషువిషయభూతేషు -మైత్రీత్యేత-ల్లోకనాథే-త్వయి - నైవచిత్రం-సర్వమిత్రత్వాదేవమర్హణం - నతుగౌరవాదితిభావః - కథంతర్హికంసాదిష్వమైత్రీతత్రాహ-దమఇత్యాది - ఖలానాం-దమశ్చ - నైవాద్భుతమితిభావః-కుతః - హియస్మాత్-ఉరుగాయ - జగతః-స్థితిః ధారణం,రక్షణంపాలనం- తాభ్యాం - చతుర్థ్యన్తమిదం , నిశ్శ్రేయసాయమోక్షప్రదానాయచ - తాభ్యాం సహమోక్షప్రదానాయేతివా-స్వైరావతారస్స్వేచ్ఛావతార-ఇతి-వయం,సుష్ఠుసమ్యగ్విద్మః,అతఃఖలదమస్సాధుసమ్మాననంచయుక్తమితిభావః ❋ ॥ ౧౭ ॥ ❋ యదుక్తంప్రభోభగవతేకరవామకింత ఇతితత్రాహ॥ దృష్టమితి॥ తావ-త్తవాఙ్ఘ్రియుగళం-దృష్టం-మయేతి శేషః-కథంభూతం, జనతాయాః ప్రపన్నజనసమూహస్య,అపవర్గం అపవర్గసాధనం,ఫలభూతంవా,కించా-తిదుర్లభతయా-బ్రహ్మాదిభి-ర్యోగీశ్వరైరపి-హృది-విచిన్త్యః అగాధః-బోధో విజ్ఞానం,యస్మా- త్తథాభూతం - సంసారకూపే - పతితానాం-ఉత్తారణాయ-అవలమ్బమాశ్రయం-ఏవంభూతం-దృష్ట్వా-కృతార్థోఽస్మీతిభావః-అత-స్తదేవ-ధ్యాయన్ - చరామి , కిన్తు-తద్విషయా,స్మృతిర్యథా-స్యాత్తథా-అనుగృహాణ ❋ ॥ ౧౮ ॥ ❋ తత ఇతి ॥ సః నారదః-అన్యత్కృష్ణపత్న్యాః,గృహ - మావిశత్- కింకర్తుమి

చ్ఛయా-అఙ్గహే రాజన్-యోగేశ్వరేశ్వరస్య-భగవతో - యోగమాయామాశ్చర్యశక్తిం-వేత్తుమిచ్ఛయా * ॥ ౧౯ ॥ *దీవ్యన్తమితి ॥ తత్రాపిగృహే-ప్రియయోద్ధవేనచసహ-అక్షైర్జవనాక్షైః-దీవ్యన్తంక్రీడన్తం-దదర్శేతిశేషః ॥ అసౌనారదః-ప్రత్యుత్థానాదిభిరుత్కృష్టయా,భక్త్యా,తత్పూర్వకం, పూజితః * ॥ ౨౦ ॥ *అవిదుషాఅజానతేవ,భగవతా,పృష్టశ్చప్రశ్నమేవాహ॥ కదేత్యాదినాకుర్వీత్యన్తేన-ఇతిశబ్దఃకుర్వీత్యనన్తరంయోజ్యః - ఇతిపృష్టశ్చేత్యన్వయః॥ ఆయతఇతిచ్ఛేదః-అపూర్ణైఃఆగన్తుకపూర్తిరహితైః,స్వతఏవపరిపూర్ణైః-అవాప్తసమస్తకామైరితియావత్ - తైరప్యస్మదాదిభిః, పూర్ణానాంయుష్మాకంకిఙ్క్రియతే. నిరపేక్షత్వాత్కిమపేన క్రియతఏవేతిభావః * ॥ ౨౧ ॥ *యద్యప్యేవ- మథాపి-హేబ్రహ్మన్-బ్రూహి-మహ్యం,తజ్జన్మ-శోభనం-కురు - సఫలంకుర్విత్యర్థః॥ భాగవతకైఙ్కర్యమకుర్వతఃశరీరమశుభమితిభావః॥ సత్వితి॥ సతునారదో,విస్మితస్తూష్ణీ-ముత్థాయాన్యదపిగృహం, మాజగామ * ॥ ౨౨ ॥ *తత్రాపిగృహే,గోవిన్ద-మాచష్టదదర్శ,కథంభూతంలాలయన్తంఉపచ్ఛన్దయన్తమ్॥ తతఇతి ॥ మజ్జనాయస్నానాయ-కృతః-ఉద్యమోయతోనేన - యేనతథాభూతమ్ * ॥ ౨౩ ॥ *జుహ్వన్తమిత్యాదిద్వితీయాన్తానాంక్వచిదిత్యాదిః, దదర్శేత్యన్తః , వితానాగ్నీన్యజ్ఞియాన్ఆహవనీయాద్యగ్నీన్,పఞ్చభిర్మఖైఃమహాయజ్ఞైః-అవశేషితంపరివేషణావశేషితమ్ * ॥ ౨౪ ॥ *క్వచిద్బ్రహ్మస్వాత్మానం- జపన్తంఅవలోకయన్తమిత్యర్థః,బ్రహ్మప్రణవంవా,యద్వా, బ్రహ్మశబ్దేన-జపన్తం " వేదమేవజపేన్నిత్య,,మితిశాస్త్రాత్ - క్వచిద్వాగ్యతంమౌనీభూ

శ్వరేశ్వరస్యాఙ్గయోగమాయావివిత్సయా॥ ౧౯ ॥ దీవ్యన్తమక్షైస్తత్రాపిప్రియయాచోద్ధవేనచ । పూజితఃపరయాభక్త్యాప్రత్యుత్థానాసనాదిభిః॥ ౨౦ ॥ పృష్టశ్చావిదుషేవాసౌకదాఽఽయాతోభవానితి।క్రియతేకిన్నుపూర్ణానామపూర్ణైరస్మదాదిభిః॥ ౨౧ ॥ అథాపిబ్రూహినోబ్రహ్మన్జన్మైతచ్ఛోభనంకురు । సతువిస్మితఉత్థాయతూష్ణీమన్యదగాద్గృహమ్॥ ౨౨ ॥ తత్రాప్యచష్టగోవిన్దంలాలయన్తంశిశూన్సుతాన్। తతోఽన్యస్మిన్గృహేఽపశ్యన్మజ్జనాయకృతోద్యమమ్॥ ౨౩ ॥ జుహ్వన్తంచవితానాగ్నీన్యజన్తంపఞ్చభిర్మఖైః। భోజయన్తంద్విజాన్క్వాపిభుఞ్జానమవిశేషితమ్॥ ౨౪ ॥ క్వాపిసన్ధ్యాముపాసీనంజపన్తంబ్రహ్మవాగ్యతమ్ । ఏకస్మిన్నసిచర్మభ్యాంచరన్తమసివర్త్మసు॥ ౨౫ ॥ అశ్వైరథైర్గజైఃక్వాపివిచరన్తంగదాగ్రజమ్ । క్వచిచ్ఛయానంపర్యఙ్కేస్తూయమానంచవన్దిభిః ॥ ౨౬ ॥ మన్త్రయన్తంచకస్మింశ్చిన్మన్త్రిభిశ్చోద్ధవాదిభిః ।జలక్రీడారతంక్వాపివారముఖ్యాబలావృతమ్॥ కుత్రచిద్ద్విజముఖ్యేభ్యోదదతంగాఃస్వలఙ్కృతాః।ఇతిహాసపురాణానిశృణ్వన్తంమఙ్గళానిచ॥ ౨౮ ॥ హసన్తంహాస్యకథయాకదాచిత్ప్రియయాగృహే । క్వాపిధర్మంసేవమానమర్థకామౌచకుత్రచిత్॥ ౨౯ ॥ ధ్యాయన్తమేకమాత్మానంపురుషంప్రకృతేఃపరమ్।శుశ్రూషన్తంగురూన్క్వాపికామైర్భోగైఃసపర్యయా॥ ౩౦ ॥ కుర్వన్తంవిగ్రహంకైశ్చిత్సన్ధించాన్యత్రకేశవమ్।కుత్రాపిసహరామేణచిన్తయన్తంసతాంశివమ్ ॥ ౩౧ ॥ పుత్రాణాందుహితౄణాంచకాలేవిధ్యుపయాపనమ్ । దారైర్వరైస్తత్సదృశైఃకల్పయన్తంవిభూతిభిః॥ ౩౨ ॥ ప్రస్థాపనోపానయనైరపత్యానాంమహోత్సవాన్।వీక్ష్యయోగేశ్వరేశస్యయేషాంలోకావిసిస్మిరే ॥ ౩౩ ॥ యజన్తం

తం,ఏకస్మిన్క్వచిత్,అసిచర్మభ్యాంఖడ్గఖేటాభ్యాంసహ,అసివర్త్మసుఖడ్గభ్రమణగతిషు , చరన్తం,గదాగ్రజంకృష్ణంక్వచిచ్ఛయానమితి ॥ వన్దిభిః స్తుతిపాఠకైః స్తూయమానంచ * ॥ ౨౫ ॥ ౨౬ ॥ *క్వచి- దుద్ధవాదిభిఃమన్త్రయన్తం, వారముఖ్యాభిర్వేశ్యాశ్రేష్ఠాభిఃఅబలాభిఃస్త్రీభిః,పరివృతమ్ * ॥ ౨౭ ॥ *సుష్ఠ్వలఙ్కృతాః,గాఃధేనూః , దదతంప్రయచ్ఛన్తం,మఙ్గళానిమఙ్గళస్తుతీశ్చశృణ్వన్తమ్ * ॥ ౨౮ ॥ *కదాచిత్క్వచిద్గృహే-ప్రియయాసహ హాస్యకథయా, హసన్తమ్ * ॥ ౨౯ ॥ *ప్రకృతేఃభూమిరాపోఽనలోవాయుః,,ఇత్యాదిశ్లోకద్వయోక్తప్రకృతిద్వయాత్పరంవిలక్షణం, పరమపురుషభూతం,స్వాత్మానం,ధ్యాయన్తం,సపర్యయాపూజయాచ-గురూన్, శుశ్రూషన్తంపరిచరన్తమ్ * ॥ ౩౦ ॥ *కైశ్చిద్-విగ్రహంవిరోధం,కుర్వన్తం,అన్యత్రగృహే,సన్ధిం,కుర్వన్తం, కేశవం, సతాంసాధూనాం,శివంయోగక్షేమంచిన్తయన్తమ్ * ॥ ౩౧ ॥ *పుత్రాణామితి॥ కాలేతత్తత్సమయే - పుత్రాణాం,తత్సదృశైర్దారైఃదుహితౄణాంతు , తత్సదృశైర్వరైశ్చ,విధినాశాస్త్రోక్తేన-ఉపయాపనంప్రాపణం,వివాహమిత్యర్థః-తద్విభవైః, కల్పయన్తంఘటయన్తమ్ * ॥ ౩౨ ॥ *ప్రస్థాపనేతి॥ ప్రస్థాపనందుహితౄణాంజామాత్రాదీనాంస్వగృహాత్తద్గృహంప్రతినయనం , తద్గృహాత్స్వగృహంప్రత్యానయనముపానయనం,తైరపత్యానాంపుత్రాణాందుహితౄణాంచ, మహోత్సవాన్ కల్పయన్తం,తాన్వీక్ష్య ॥ యోగేశ్వరేశస్య-భగవతః-యేషాంఅపత్యాదీనాం-మహోత్సవాన్వీక్ష్య,లోకాస్సర్వే , విసిస్మిరేవిస్మయంచక్రుఃతథాభూతాన్,ఉత్సవాదీన్-కల్పయన్తమితిసమ్బన్ధః * ॥ ౩౩ ॥ *స్వకలాన్స్వాంశభూతాన్ - దేవానిన్ద్రాదీన్,ఊర్జితైర్బహుదక్షిణైః,క్రతుభిః-యజన్తం,

కూపాదినిర్మాణైః ధర్మం, పూర్తయన్తం , పూర్తంస్మార్తంధర్మంకుర్వన్తమిత్యర్థః - పూర్తశబ్దాత్ తత్కరోతీతిణిజన్తా చ్ఛతృ। "సవిశేషణానాంవృత్తిర్న ,, ఇత్యాదినిషేధస్యవిశేష్యవిషయత్వాదత్రపూర్తస్యధర్మంప్రతివిశేషణత్వాత్,సాపేక్ష స్యాపినామధాతువృత్తిరవగన్తవ్యా ❀ ॥ ౩౪ ॥ ❀ సైన్ధవంసిన్ధుదేశోద్భవం- హయమశ్వం-ఆరుహ్య-మృగయాం-చరన్తం మేధ్యాన్యాగార్హాన్పశూ-న్ఘ్నన్తం-క్వచి - ద్యదుశ్రేష్ఠైఃపరివృతమ్ ❀ ॥ ౩౫ ॥ ❀ ప్రకృతిష్వమాత్యాదిష్వ, న్తఃపురచరా దిషు-తత్తదభిప్రాయంబోద్ధుమిచ్ఛయా-అవ్యక్తంవేషాన్తరేణచ్ఛన్నం,లిఙ్గంస్వాసాధారణచిహ్నంయస్య-తం - చరన్తం, దదర్శ ❀ ॥ ౩౬ ॥ ❀ అథేతి॥మానుషీం-గతిం చేష్టాంతనుంవా - ఈయుషః ప్రాప్తవతః పరిగృహీతవత ఇతియావత్, తస్య,భ గవతః,యోగమాయోదయంఆశ్చర్యశక్తివైభవ,మవలోక్య,ప్రహసన్నివ . ప్రాహ॥అచిన్త్యవివిధవిచిత్రశక్తావస్మిన్నై ఏ తచ్చిత్రమితీవశబ్దాభిప్రాయః ❀ ॥ ౩౭ ॥ ❀ ఉక్తిమేవాహ॥విదామఇతిద్వాభ్యాం ॥ హేయోగేశ్వర,యోగినాం,దుర్దర్శామ పి, తేతవ-యోగమాయాః ఆశ్చర్యశక్తిం,భవత్పాదనిషేవాప్రభావేనాత్మన్నాత్మని - మనసి,నిర్భాతాంనితరాం,భాతాం విదామః,జానీమః ❀ ॥ ౩౮ ॥ ❀ కన్తు-హేదేవ,మాం , మనుజానీహి ఆజ్ఞాపయ-తవ,యశసాఽఽప్లుతాన్-లోకాన్,భువనపా వనీంతవ,లీలాం,ముద్గాయన్,పరితశ్చరామి ❀ ॥ ౩౯ ॥ ❀ ఇత్థముక్తః ప్రాహభగవాన్ ॥ బ్రహ్మన్నితి॥హేబ్రహ్మన్,వక్తాఉ

స్వకలాన్దైవాన్క్వచిత్క్రతుభిరూర్జితైః । పూర్తయన్తంక్వచిద్ధర్మంకూపారామాలయాదిభిః ॥ ౩౪ ॥ చరన్తంమృగయాంక్వాపిహయమారుహ్యసైన్ధవమ్ । ఘ్నన్తంతత్రపశూన్మేధ్యాన్పరీతంయదుపుఙ్గవైః ॥ ౩౫ ॥ అవ్యక్తలిఙ్గంప్రకృతిష్వన్తఃపురచరాదిషు । క్వచిచ్చరన్తంయోగేశంతత్తద్భావబుభుత్సయా ॥ ౩౬ ॥ అథోవాచహృషీకేశంనారదఃప్రహసన్నివ । యోగమాయోదయంవీక్ష్యమానుషీమీయుషోగతిమ్ ॥ ౩౭ ॥ నారదఉవాచ ॥ విదామయోగమాయాంతేదుర్దర్శామపిమాయినామ్ । యోగేశ్వరాత్మన్నిర్భాతాంభవత్పాదనిషేవయా । ౩౮ ॥ అనుజానీహిమాందేవలోకాంస్తేయశసాఽఽప్లుతాన్ । పర్యటామితవోద్గాయన్లీలాభువనపావనీః ॥ ౩౯ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥బ్రహ్మన్ధర్మస్యవక్తాఽహంకర్తాతదనుమోదితా।తంశిక్షయన్లోకమిమమాశ్రితః పుత్రమాఖిదః ॥ ౪౦ ॥ శ్రీశుకఉవాచ ॥ ఇత్యాచరన్తంసద్ధర్మాన్ప్రదిష్టాన్గృహమేధినామ్ । తమేవసర్వదేహేషుసన్తమేకందదర్శహ ॥ ౪౧ ॥ కృష్ణస్యానన్తవీర్యస్యయోగమాయామహోదయమ్ । ముహుర్దృష్ట్వాఋషిరభూద్విస్మితోజాతకౌతుకః ॥ ౪౨ ॥ ఇత్యర్థకామధర్మేషుకృష్ణేనశ్రద్ధితాత్మనా । సమ్యక్సభాజితఃప్రీతస్తమేవానుస్మరన్యయౌ ॥ ౪౩ ॥ ఏవంమనుష్యపదవీమనువర్తమానోనారాయణోఽఖిలభవాయగృహీతశక్తిః। రేమేఽఙ్గషోడశసహస్రవరాఙ్గనానాంసవ్రీడసౌహృదనిరీక్షణహాసజుష్టః ॥ ౪౪ ॥ యానీహవిశ్వవిలయోద్భవ వృత్తిహేతుఃకర్మాణ్యనన్యవిషయాణిహరిశ్చకార । యస్త్వఙ్గగాయతిశృణోత్యనుమోదతేవాభక్తిర్భవేద్భ

పదేష్టా,తద్ధర్మోపదేశతదనుష్ఠానతదనుమోదనాదికం,శిక్షయన్శిక్షయితుం , జనాన్ప్రతీతిశేషః,ఇమంలోకంమనుష్యదేహ మాస్థితః పరిగృహీతవానస్మి, ప్రాకృతచేష్టామనువర్త ఇతిభావః అతో, హేపుత్ర , మాఖిద్యస్వయమీశ్వరోఽప్యధునాప్రా కృతోబభూవేత్యేవంవిధంమోహంనప్రాప్నుహీత్యర్థః ❀ ॥ ౪౦ ॥ ❀ కదాచిదపిమోహసంభావనామపినివర్తయితుంభగ వతాప్రదర్శితంసార్వాత్మ్యం దదర్శవిస్మితశ్చబభూవమునిరిత్యాహ ॥ ఇతీతిద్వాభ్యాం ॥ గృహమేధినాం మాదిష్టాన్విహి తాన్-ధర్మాన్-ఏవ-ఆచరన్తం-తత్రైవ పున-స్సర్వదేహేషు-ఏకరూపేణాత్మతయా-సన్తంవర్తమానం-దదర్శ ❀ ॥ ౪౧ ॥ ❀ కృష్ణస్యేతి॥ అనన్తవీర్యస్యఅపరిచ్ఛిన్నకల్యాణగుణస్య,కృష్ణస్య-ఐశ్చర్యశక్తేః మాహాత్మ్యంవైభవం ఉత్సుకస్సన్-ముహుర్ముహుః దృష్ట్వా-ఋషిర్నారదో-విస్మితో-బభూవ ❀ ॥ ౪౨ ॥ ❀ ఇతీతి॥అర్థాదిషు,శ్రద్ధితః లోకశిక్షార్థంసఞ్జాతశ్రద్ధః-ఆత్మామనో-యస్య, తేన-కృష్ణేన-సభాజితో బహుమతః, ప్రీతశ్చ,తంకృష్ణమేవా-నుస్మరన్-యయౌ ❀ ॥ ౪౩ ॥ ❀ నారదాయదర్శితం యోగమాయోదయంనిగమయతి ॥ ఏవమితి ॥ స్వయంనారాయణస్సన్-అఖిలానాం,భవాయాభ్యుదయాయ గృహీతా ఉపాత్తా-శక్తిః దివ్యతను-ర్యేన,సః,మనుష్యచేష్టా, మనువర్తమానః , అఙ్గహేరాజన్-సవ్రీడంచ తత్సౌహృదంచ, తేన-నిరీక్షణం-హాసశ్చ-తాభ్యాం,జుష్టః ❀ ॥ ౪౪ ॥ ❀ ఉక్తవిధభగవచ్చేష్టితగానాదిఫలమాహ॥యానీతి॥విశ్వస్య-విలయః,ఉద్భవః ఉత్పత్తిః-స్థితిః , ఆసాం-హేతుః-హరిః-యాని - ఈదృశేష్వవతారేషు,ఇహలోకేవా, అనన్యసాధారణాని-కర్మాణి-చకార-తాన్య-ఙ్గ హేరాజన్-యఃపుమాన్, గాయతి-తస్యాపవర్గమార్గే మోక్షప్రాపకే" అమృతస్యైషసేతు ,,రితిశ్రుతేర్మార్గశబ్దః ప్రాపకప

రః-భగవతి భక్తిర్భవేత్ ॥ ౪౫ ॥ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే ఏకోనసప్తతితమోఽధ్యాయః ✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻

అథ భగవతో దినచర్యాత్మకం చేష్టితమనువర్ణయన్ జరాసన్ధనిరుద్ధరాజసందేశాహర్తృసంనివేదితవృత్తాన్త యుధిష్ఠిరాభిప్రాయాభిజ్ఞనారదనివేదితతద్వృత్తాన్తాన్యతరకృత్యచికీర్షాప్రయుక్తముద్ధవోద్దేశ్యకం భగవత్ప్రశ్నమాహ । అథేత్యాదినా ॥ అథ, నను హే రాజన్, యద్వా, ప్రాగభిప్రేతోఽథశబ్దో భగవద్దినచర్యాప్రస్తావద్యోతకః - అథ భగవద్దినచర్యా ప్రారభ్యత ఇత్యర్థః-ఉషసి ప్రభాతవేళాయాం, ఉపవృత్తాయాం ఆసన్నాయాం సత్యాం - పతిభిః కృష్ణైః-గృహీతాః కణ్ఠా యాసాం తాః-మాధవ్యః శ్రీకృష్ణస్య స్త్రియః-విరహేణ భావినా, ఆతురాః-కూజతః శబ్దాయమానాన్-కుక్కుటాన్ అశపన్ ॥ ౧ ॥ వయాంసీతి ॥ వన్దిన ఇవ-శ్రీకృష్ణం బోధయన్తి స్మ-వయాంసి-పక్షిణః-మన్దారవనవాయుభిః అనిద్రేష్వలిషు, గాయత్సు-సత్సు అరూరువన్ పునః పునః రకూజన్ ॥ ౨ ॥ ముహూర్తమితి - ప్రియస్య-బాహ్వోః-అన్తరం-గతా - వైదర్భీత్యన్యాసామప్యుపలక్షణం-పరిరమ్భవిశ్లేషాద్ధేతోః-తం-ముహూర్తం-అతిశోభనమపి-నామృష్యత్ న సేహే అసమీచీనమమన్యతేత్యర్థః ॥ ౩ ॥ బ్రాహ్మ ఇతి ॥ వారి-శుద్ధం జలం. ఉపస్పృశ్య ఆచమ్య-ప్రసన్నాని-కరణాని ఇన్ద్రియాణి-యస్య-సః - తమసః ప్రకృతేః-పరం విలక్షణమాత్మానం-దధ్యౌ ధ్యాతవాన్ ॥ స్వాత్మావలోకనపరో బభూవేత్యర్థః ॥ ౪ ॥ స్వయంజ్యోతిః స్వయంప్రకాశస్వరూపం-అనన్యం-న విద్యతే అన్యచ్ఛరీరభూతం వస్తు యస్య తం-అవ్యయం జాత్యాదికల్పనారహితం - స్వస్మిన్-సంస్థా స్వస్య విగతవికృతత్వేనావస్థితి-స్తయా-నిత్యం-నిరస్తం ప్రతిక్షిప్తం-కల్మషం పుణ్యపాపాత్మకం హేయం - యస్య-తం-బ్రహ్మేత్యాఖ్యా॥ బృహతి బృంహయ

గవతీత్యపవర్గమార్గే ॥ ౪౫ ॥ ✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻

✻✻✻✻✻✻✻ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, దశమస్కన్ధే, ఏకోనసప్తతితమోఽధ్యాయః ✻✻✻✻✻✻

అథోషస్యుపవృత్తాయాం కుక్కుటాన్కూజతోఽశపన్ । గృహీతకణ్ఠ్యః పతిభిర్మాధవ్యో విరహాతురాః ॥ ౧ ॥ వయాంస్యరూరువన్కృష్ణం బోధయన్తీవ వన్దినః । గాయత్స్వలిష్వనిద్రేషు మన్దారవనవాయుభిః ॥ ౨ ॥ ముహూర్తం తం తు వైదర్భీ నామృష్యదపి శోభనమ్ । పరిరమ్భణవిశ్లేషాత్ప్రియబాహ్వన్తరం గతా ॥ ౩ ॥ బ్రాహ్మే ముహూర్త ఉత్థాయ వార్యుపస్పృశ్య మాధవః । దధ్యౌ ప్రసన్నకరణ ఆత్మానం తమసః పరమ్ ॥ ౪ ॥ ఏకం స్వయంజ్యోతిరనన్యమవ్యయం స్వసంస్థయా నిత్యనిరస్తకల్మషమ్ । బ్రహ్మాఖ్యమస్యోద్భవనాదిహేతుభిః స్వశక్తిభిర్లక్షితభావనిర్వృతిమ్ ॥ ౫ ॥ అథాప్లుతోఽమ్భస్యమలే యథావిధి క్రియాకలాపం పరిధాయ వాససీ । చకార సన్ధ్యోపగమాది సత్తమో హుతానలో బ్రహ్మ జజాప వాగ్యతః ॥ ౬ ॥ ఉపస్థాయార్కముద్యన్తం తర్పయిత్వాఽఽత్మనః కలాః । దేవా

న్ఋషీన్పితౄనితి నిరుక్తా-యస్య-తం-అస్య జగతః-ఉత్పత్తినాశహేతుభిః-స్వశక్తిభిః-ఉద్భవనాశగ్రహణం స్థితేరప్యుపలక్షణమ్ - శక్తిరిప్పృథక్సిద్ధవిశేషణం-తతశ్చ- ఉత్పత్తికారణత్వలయకారణత్వాద్యైః పృథగర్థైరిత్యర్థః-భావస్సత్తా-సా చ మానసంబన్ధార్హత్వరూపా భావశబ్దశ్చాత్ర ధర్మిపరః-లక్షితో-భావః సత్తావిశిష్టం స్వరూపం-నిర్వృతిరానన్దాత్మకం - యస్య-, తథాభూతం-అత్ర స్వయంజ్యోతిరిత్యాదినా భావేత్యన్తేన ప్రకృతేః పరస్యాత్మనో లక్షణమభిప్రేతం - జగజ్జన్మాదికారణత్వం హి బ్రహ్మణో లక్షణం-నిర్వృతిపదేనానన్దవాచినా॥ సత్యం జ్ఞానమనన్తం - విజ్ఞానమానన్దం, మితిస్వరూపశోధకవాక్యార్థః స్మారితః అత్ర-కోఽసౌ ప్రకృతేః పర ఆత్మేత్యతో బ్రహ్మాఖ్యమిత్యుక్తం - బ్రహ్మశబ్దస్యానేకార్థసాధారణ్యాత్కుతస్తద్బ్రహ్మేత్యపేక్షాయాం అస్యేత్యాదినా జగత్కారణత్వం లక్షితమితి కారణత్వం చిదచిద్విశిష్టగతమితి విశేష్యభూతబ్రహ్మస్వరూపజిజ్ఞాసాయాం నిర్వృతిపదం ప్రయుక్తం-జగత్కారణత్వస్య హిరణ్యగర్భాదేరివ సుకృతవిశేషప్రయుక్తత్వశఙ్కావ్యుదాసాయ స్వసంస్థయా నిత్యనిరస్తకల్మషమిత్యుక్తం - కారణత్వప్రయుక్తవికారాశ్రయత్వశఙ్కావ్యుదాసాయావ్యయమితి-అథ స్థాత్రన్తరశఙ్కావ్యుదాసాయైకమితి- కారణత్వప్రయుక్తకార్యానన్యత్వం వక్తుం అనన్యమిత్యుక్తం, మితి ద్రష్టవ్యం సచ్ఛబ్దాపరపర్యాయభావశబ్దనోక్తార్థే వేదాన్తానాం ప్రమాపకత్వం సూచితమ్ ॥ ౫ ॥ అథేతి ॥ అథ సత్తమో భగవాన్, అమ్భసి ఆప్లుతః స్నాతః-వాససీ-ఉపధాయ క్రియాకలాపం-చకార-తత్సంబన్ధః-కోఽసౌ క్రియాకలాప ఇత్యత స్తం ప్రపఞ్చయతి॥ సన్ధ్యేత్యాదినా ॥ యత్సన్ధ్యోపగమాది క్రియాకలాపమిత్యర్థః-సన్ధ్యోపగమస్సన్ధ్యోపాసనం॥ ఆదిశబ్దసఙ్గృహీతానాహ॥ హుతానల ఇత్యాదినా - హుతః-అనలః ఆహవనీయో-యేన-సః-వాగ్యతః వాచంయమః జపతీతి తథా- మానసీభూత్వేత్యర్థః-బ్రహ్మ గాయత్రీమ్ ॥ ౬ ॥ ఉపస్థాయేత్యాదిశ్లోకత్రయమేకాన్వయమ్-ఆత్మనః స్వస్య కలాః అంశభూతాన్, దేవాదీన్-తర్పయిత్వా-వృద్ధాన్ కులవృద్ధాన్- విప్రాంశ్చ - ఆత్మవాన్ శ్రద్ధాయుక్తస్సన్-అభ్యర్చ్య-దినే దినే-అలఙ్కృతేభ్యో-విప్రేభ్యః-క్షౌమకృష్ణాజినతిలైస్సహ- ధేనూనాం-పద్మం పద్మం దదౌ

పద్మమితిమహాసఙ్ఖ్యాయుక్తసఙ్ఖ్యాభిధానం,కథమ్భూతానాం - రుక్మస్వర్ణాలఙ్కారః-శృఙ్గయోః-యాసాం.మౌక్తికానాం
స్రజో.యాసాం.బహుక్షీరాణాం-గృష్టీనాంప్రథమప్రసూతానాం-శోభనోవత్సోయాసాం.శోభనంవాసోయాసాం , తా
సాం రౌప్యంరజితాలఙ్కారః-ఖురాగ్రేషు - యాసాంతాసామ్ ❋ ॥ ౭ ॥ ౮ ॥ ౯ ॥ ❋గోవిప్రేతి॥గవాదీనాంద్వంద్వః,త
త్ర-వృద్ధాఃకులవృద్ధాః-తా - నాత్మనస్స్వస్య , సంభూతీః విభూతిభూతా - న్నమస్కృత్య - మఙ్గళానికపిలాదీనిమఙ్గళద్ర
వ్యాణిసమస్పృశత్ ❋ ॥ ౧౦ ॥ ❋ఆత్మానమితి॥ నరలోకస్య-భూషణరూపమాత్మానం-కౌస్తుభపీతామ్బరాదిభిః-భూష
యామాస ❋ ॥ ౧౧ ॥ ❋కామానభిలషితార్థాన్ - ప్రదాప్యప్రకృతీరమాత్యాదీన్ - పరితోష్య తోషయిత్వా- ప్రతినన్దిత
వాన్ ❋ ॥ ౧౨ ॥ ❋సంవిభజ్యేతి ॥ అగ్రతఃపురతఃఉపవేశితానితిశేషః,విప్రాన్-స్రగాదిభిః- సంవిభజ్యసమ్యగ్విభాగేనప్రీణ
యిత్వా-ఆజ్యాదీ-నవలోక్య-తతః-దర్శోదర్పణం. సుహృదోమిత్రాణి-దారాపత్నీశ్చ ఉపాయుఙ్క్తయథాయోగ్యమన్వవ
ర్తతేత్యర్థః ❋ ॥ ౧౩ ॥ ❋తావదితి॥ సుగ్రీవాద్యైః - ఆదిశబ్దేనమేఘపుష్పబలాహకసఙ్గ్రహః,తైరశ్వైర్యుక్తం,స్యన్దనం
రథ-మానీయ,ప్రణమ్య,అవతస్థే ❋ ॥ ౧౪ ॥ గృహీత్వేతి ॥ సారథేః,పాణిం - స్వపాణినా - గృహీత్వా-పూర్వాద్రిముదయా

నృషీన్పితౄనన్వవృద్ధాన్విప్రానభ్యర్చ్యచాత్మవాన్॥ ౭ ॥ధేనూనాంరుక్మశృఙ్గాణాంసాధ్వీనాంమౌక్తికస్రజామ్।
పయస్వినీనాంగృష్టీనాంసువత్సానాంసువాససామ్ ॥ ౮ ॥ దదౌరౌప్యఖురాగ్రాణాంక్షౌమాజినతిలైస్సహ।
అలఙ్కృతేభ్యోవిప్రేభ్యఃపద్మంపద్మందినేదినే॥ ౯ ॥గోవిప్రదేవతావృద్ధగురూన్భూతానిసర్వశః। నమస్కృ
త్యాత్మసమ్భూతీర్మఙ్గళానిసమస్పృశత్ ॥ ౧౦ ॥ ఆత్మానంభూషయామాసనరలోకవిభూషణమ్ । వాసోవి
భూషణైస్స్వీయైర్దివ్యస్రగనులేపనైః॥ ౧౧ ॥కామాంశ్చసర్వవర్ణానాంపౌరాన్తఃపురచారిణామ్ । ప్రదాప్య
ప్రకృతీఃకామైః పరితోష్యప్రత్యనన్దత ॥ ౧౨ ॥ సంవిభజ్యాగ్రతోవిప్రాన్స్రక్తామ్బూలానులేపనైః । అవేక్ష్యా
జ్యంతథాఽఽదర్శంగోవృషద్విజదేవతాః॥ సుహృదఃప్రకృతీర్దారానుపాయుఙ్క్తతతస్స్వయమ్॥ ౧౩ ॥తావ
త్సూత ఉపానీయస్యన్దనంపరమాద్భుతమ్ । సుగ్రీవాద్యైర్హయైర్యుక్తంప్రణమ్యావస్థితోఽగ్రతః॥ ౧౪ ॥ గృ
హీత్వాపాణినాపాణింసారథేరథమావిశత్ । సాత్యక్యుద్ధవసంయుక్తఃపూర్వాద్రిమివభాస్కరః॥ ౧౫ ॥ఈ
క్షితోఽన్తఃపురస్త్రీణాంసవ్రీడప్రేమవీక్షితైః । కృచ్ఛ్రాద్విసృష్టోసరగాజ్జాతహాసోహరన్మనః ॥ ౧౬ ॥ సుధ
ర్మాఖ్యాంసభాంసర్వైర్వృష్ణిభిఃపరివారితః।ప్రావిశద్యన్నివిష్టానాంనసన్త్యఙ్గషడూర్మయః॥ ౧౭ ॥తత్రోపవి
ష్టఃపరమాసనేవిభుర్బభౌస్వభాసాకకుభోఽవభాసయన్ । వృతోనృసింహైర్యదుభిర్యదూత్తమోయథోడు
రాజోదివితారకాగణైః॥ ౧౮ ॥తత్రోపమన్త్రిణోరాజన్నానాహాస్యరసైర్విభుమ్ । ఉపతస్థుర్నటాచార్యాన
ర్తక్యస్తాణ్డవైఃపృథక్ ॥ ౧౯ ॥ మృదఙ్గవీణాముగజవేణుతాళదరస్వనైః । ననృతుర్జగుస్తుష్టువుశ్చసూతమాగ
ధవన్దినః ॥ ౨౦ ॥ తత్రాహుర్బ్రాహ్మణాః కేచిదాసీనాబ్రహ్మవాదినః । పూర్వేషాంపుణ్యయశసాంరాజ్ఞాంచాక
థయన్కథాః ॥ ౨౧ ॥ తత్రైకఃపురుషోరాజన్నాగతోఽపూర్వదర్శనః । విజ్ఞాపితోభగవతేప్రతిహారైఃప్రవే
శితః ॥ ౨౨ ॥ సనమస్కృత్యకృష్ణాయపరేశాయకృతాఞ్జలిః । రాజ్ఞామావేదయద్దుఃఖం జరాసన్ధనిరోధ

ద్రింభాస్కరస్సూర్యఇవ-ఆరురోహ ॥ ఈక్షితఇతి ॥ వ్రీడాప్రేమభ్యాం- యుక్తైః , వీక్షితైః,ఈక్ష్యమాణః.తాభి- స్తైరేవవి
క్షితైః-కృచ్ఛ్రాత్కథంచి-ద్విసృష్టస్తాసాం-మనో,హరన్ , సంజాతఃహాసోయస్య,తథాభూతో,నిర్జగామ ❋ ॥ ౧౬ ॥ ❋సు
ధర్మామితి॥ తాంవిశినష్టి ॥ యద్యత్రసభాయా- ముపవిష్టానాం - షడూర్మయఃఅశనాయాపిపాసాశోకమోహజరామృత్యవో
నసన్తి-తథాభూతామిత్యర్థః ❋ ॥ ౧౭ ॥ ❋తత్రేతి ॥ తత్రసుధర్మాయాం,స్వభాసాస్వదీప్త్యా,కకుభోదిశః,భాసయన్,నృ
సింహైర్నరశ్రేష్ఠై-ర్యదుభిః-పరివృతః-బభౌ॥యథా,దివ్యాకాశే,నక్షత్రగణైశ్చన్ద్రో,భాతి,తద్వత్ ❋ ॥ ౧౮ ॥ ❋తత్రేతి
తత్రతదా, హేరాజన్ , ఉపమన్త్రిణఃపరిహాసకాః - హాస్యరసై - ర్విభుంశ్రీకృష్ణ-ముపతస్థుః , తథా,పృథక్స్వసముదా
యైః,నటాచార్యాస్తాణ్డవాదిభిః ❋ ॥ ౧౯ ॥ ❋మృదఙ్గాదయఃప్రసిద్ధాః , దరశ్శఙ్ఖః-తేషాం,స్వనైః,ననృతుః,జగుశ్చసూతా
దయ, స్తుష్టువుః,తత్ర,మాగధాఃవంశావళిపాఠకాః,వన్దినః స్తుతిపాఠకాః ❋ ॥ ౨౦ ॥ ❋తత్రస్థాఃసభాయాంస్థితాః,పుణ్యం
యశోయేషాంతేషాం, పూర్వేషాం,రాజ్ఞాంకథాః,కథయామాసుః ❋ ॥ ౨౧ ॥ ❋ఏవమాహ్నికమనువర్ణితం,అథజరాసన్ధ
నిరుద్ధరాజసన్దేశహరాగమనంప్రస్తౌతి॥తత్రేతి॥ఃత్థంసేయమానదినానామేకస్మిన్దినే. హేరాజన్,అపూర్వదర్శనః,నపూర్వం
దర్శనంయస్యసః,యఃకశ్చిత్పురుష,ఆగతః,ప్రతిహారైఃద్వారపాలైర్భగవతే,జ్ఞాపితః,తతః,ప్రవేశితశ్చ ❋ ॥ ౨౨ ॥ ❋సఇతి॥

ఆగతః, కృతాఞ్జలిః బద్ధాఽఞ్జలిర్యైనసః, జరాసన్ధేన, యోనిరోధః, తత్ప్రభవం, రాజ్ఞాం, దుఃఖ, మావేదయత్ ✻ ॥ ౨౩ ॥ ✻ యే చేతి ॥ తస్య జరాసన్ధస్య, దిగ్విజయే - యే - నృపాః - సన్నతిం నమ్రతాం, న ప్రాపుః - తే, ద్వే, అయుతే, నృపాః - గిరివ్రజసంజ్ఞికే, దుర్గే తేన జరాసన్ధేన, బలాన్నిరుద్ధా ఆసన్ । తేషాం రాజ్ఞామితిపూర్వేణ సంబన్ధః ✻ ॥ ౨౪ ॥ ✻ తేషాం విజ్ఞప్తిమేవాహ పడ్భిః ॥ తావచ్ఛరణ్యత్వోపయుక్తగుణవిశిష్టం సంబోధయన్తశ్శరణం వ్రజన్తి ॥ కృష్ణకృష్ణేతి ॥ కృషిర్భూవాచకశ్శబ్ద, ఇత్యాదినా నిరుక్తేన కృష్ణశబ్దేన మోక్షానన్దతావాదరేణ సర్వలోకానన్దకరత్వ, మత ఏవ, వైషమ్యనైర్ఘృణ్యాది రాహిత్యం చ, వివక్షితం, అప్రమేయాత్మన్నపరిచ్ఛేద్యస్వరూప, అనేనాస్మదన్తరాత్మతయా, అస్మద్గతః ఖం జానాస్యేవేతి వివక్షితం ॥ అత ఏవ, సర్వజ్ఞత్వం చ ప్రపన్నభయభఞ్జనేత్యనేన వాత్సల్యం వివక్షితం, త్వాం, శరణం రక్షణోపాయం, యామః, వ్రజామః, అధ్యవస్యామః, యాతిరత్ర గత్యర్థః, ప్రాపణ్యస్య గతిపూర్వకత్వాత్ గత్యర్థానాం బుద్ధ్యర్థత్వాత్, కార్పణ్యద్యోతనాయాత్మనో విశింషన్తి, భవభీతాః, భవశబ్దోఽత్ర సాంసారికమరణదుఃఖపరః, భవాద్భీతాః, పృథగ్ధియః భిన్నమతయః, అజ్ఞాస్తద్భయనివర్తనోపాయానభిజ్ఞా ఇతి యావత్ ✻ ॥ ౨౫ ॥ ✻ ప్రపన్నభయభఞ్జనేత్యనేన అప్రపన్నజనమరణభయాభఞ్జనత్వం సూచితమ్ ॥ తదేవ వివృణ్వన్తః ప్రణమన్తి ॥ లోక ఇతి ॥ తృతీయే బ్రహ్మస్తుతౌ, పరితోఽప్యయం శ్లోకః విజ్ఞప్తిసామ్యాదర్థసౌష్ఠవాచ్చాత్ర విపర్యతే, యో, లోకో జనః వికర్మణి, వివిధకర్మణి, వైషయికసుఖార్థకర్మణీతి యావత్, నిరతః, త్వదుదితే పఞ్చరాత్రగీతాదిముఖేన భవతోపదిష్టే, భగవదారాధనాత్మకే, కుశలే శ్రేయస్సాధనే, స్వానురూపే చ, శరణవరణాదిరూపధర్మే, యావత్, ప్రమత్తః అనవహితః, స్తావత్, తస్య, యో, జీవితాశాం, సద్య, శ్ఛినత్తి, తస్మై, అనిమిషాయ కాలాత్మనే, తుభ్యం, నమోఽస్తు ✻ ॥ ౨౬ ॥ ✻ నహ్యేతావతా లోకహితాచరణైకశీలస్య తవ వైషమ్యమస్తీత్యాహుః ॥ లోక ఇతి ॥ భో జగతః ఈశ్వర, త్వం, సతాం, రక్షణాయ, ఖలానాం దుష్టానాం, నిగ్ర

జమ్ ॥ ౨౩ ॥ యే తు దిగ్విజయే తస్య సంనతిం న యయుర్నృపాః । ప్రసహ్య రుద్ధాస్తేనాసన్నయుతే ద్వే గిరివ్రజే ॥ రాజాన ఊచుః ॥ కృష్ణ కృష్ణాప్రమేయాత్మన్ ప్రపన్నభయభఞ్జన । వయం త్వాం శరణం యామో భవభీతాః పృథగ్ధియః ॥ ౨౫ ॥ లోకో వికర్మనిరతః కుశలే ప్రమత్తః కర్మణ్యయం త్వదుదితే భవదర్చనే స్వే । యస్తావదస్య బలవానిహ జీవితాశాం సద్యశ్ఛినత్త్యనిమిషాయ నమోఽస్తు తస్మై ॥ ౨౬ ॥ లోకే భవాన్ జగదినః కలయాఽవతీర్ణస్సద్రక్షణాయ ఖలనిగ్రహణాయ చాన్యః । కశ్చిత్త్వదీయమతియాతి నిదేశమీశ కిం వా జనస్స్వకృతమృచ్ఛతి తన్న విద్మః ॥ ౨౭ ॥ స్వప్నాయితం నృపసుఖం పరతన్త్రమీశ శశ్వద్భయేన మృతకేన ధురం వహామః । హిత్వా తదాత్మని సుఖం త్వదనీహలభ్యం క్లిశ్యామహేఽతికృపణాస్తవ మాయయేహ ॥ ౨౮ ॥ తన్నో భవాన్ ప్రణతశోకహరాఙ్ఘ్రియుగ్మో బద్ధాన్ వియుఙ్క్ష్వ మగధాహ్వయకర్మపాశాత్ । యో భూభుజోఽయుతమతఙ్గజవీర్యమేకో బిభ్రద్రురోధ భవనే మృ

హాయ చ, కలయా అంశేన బలభద్రేణ సహ, అవతీర్ణః, జగత ఆద్యః ఆదౌ భవః, కారణభూత ఇతి వా. సంబన్ధః, ఖలనిగ్రహేణ వినా సద్రక్షణాసంభవాత్తస్యాపి తాదర్థ్యాత్కేవలహితైకకారిత్వమితి భావః, యద్వా ॥ ఖలానాం నిగ్రహస్యాపి తేషామన్తతో హితత్వే పర్యవసానాత్సోఽపి హితమేవేతి భావః తర్హ్యేవం భూతే సతి మయి కుతః కశ్చిద్దుఃఖీత్యత్ర కారణద్వయం సంభావయన్తోఽన్యన్న విద్మ ఇత్యాహుః, హే ఈశ కశ్చిజ్జనస్త్వదీయాం ఆజ్ఞాం నిదేశ, మతియాతి అతిక్రామతి, కిం వా, స్వకృతం స్వకృతపాపఫలం ప్రాప్నోతి సత్ - ఉభయవ్యతిరిక్తం - కారణాన్తరం - న విద్మః - అన్యతరస్మిన్నేతుం న శక్నుమ ఇతి వా - కర్మానుగుణమీశ్వరో నియచ్ఛతీత్యవిరోధః ✻ ॥ ౨౭ ॥ ✻ ప్రకృతం స్వదుఃఖ - నివేదయిష్యన్తస్తావదధునైవ సఙ్క్లిశ్యామః కింతు సదాపీత్యభిప్రయన్త ఆహుః ॥ స్వప్నాయితమితి ॥ హే ఈశ నృపసుఖం, యన్నృపాణాం సుఖం, తత్ - స్వప్నాయితం స్వప్నసుఖతుల్యం - క్షణికమతితుచ్ఛం చేత్యర్థః ॥ తత్ర హేతుత్వేన విశింషన్తి ॥ పరతన్త్రమితి ॥ కర్మాయత్తమిత్యర్థః, అతో ఽస్మాకం బన్ధనాత్ప్రాగపి న సుఖమితి భావః - న సుకల్యాణతరనృపదేహసంబన్ధ ఏవ సుఖరూప ఇత్యత ఆహుః ॥ శశ్వదితి ॥ శశ్వత్సదా - భయం - మమిత్రేభ్యో - యస్య, తేన మృతకేన శవతుల్యేన - దేహేన - ధురం - వహామః - మృతకతుల్యశరీరాఖ్యభారం వహామ ఇత్యర్థః - మృతకేనేతి కర్మణః కరణత్వవివక్షయా తృతీయా - యద్వా ॥ లోకే మృతకేనోహ్యమానేన - యా, ధూర్భారః, తాదృశీం ధురం భారం - వహామ ఇత్యర్థః - న హి శవం హతాం తత్సబన్ధః సుఖరూపః - కిన్తు భారాపాదకతయా దుఃఖరూప ఏవ - తథా నృపదేహసంబన్ధోఽపీతి భావః - అతో - హే ఈశ, త్వత్ త్వత్తః, త్వదనుగ్రహాదిత్యర్థః - యత్, అనీహైః, నిష్కామైః, లభ్యం, ఆత్మని త్వయి విషయే, సుఖం, తద్ధిత్వా, అత ఏవ, నితరాం, కృపణాః, తవ, మాయయా మోహితాః, ఇతి శేషః, ఇహ లోకే - క్లిశ్యామహే ✻ ॥ ౨౮ ॥ ✻ ప్రకృతమాత్మదుఃఖం నివేదయన్తస్తన్నిరాకరణం ప్రార్థయన్తే ॥ తన్న ఇతి ॥ ప్రణతానాం - శోకహరమఙ్ఘ్రియుగ్మం యస్య - తథాభూతేతి సంబోధనం - తాన్ ఉక్తవిధాన్ అధునా - బద్ధాంశ్చ - నో ఽస్మాన్ - మగధాహ్వయః జరాసన్ధవ్యాజరూపో, యః - కర్మపాశస్త

తస్మాద్వియుజ్య వియోజయ-భవద్భిరేవవిక్రమ్యతతోనిష్క్రమ్యతామిత్యతో మగధంవిశినష్టి ॥ యఇతి ॥ యః-అయుతస
ఙ్ఖ్యానాంమత్తగజానాంవీర్యంబల-మేకఏవ-బిభ్రాణః-భూభుజోఽస్మాన్-సింహః, అవీః మేషీరివ-భవనే-రురోధ-నిరుద్ధవాన్-
తథాభూతమగధాహ్వయకర్మపాశాదితిసంబన్ధః-నవయంనిర్గన్తుంశక్నుమఇతిభావః ❋ ॥ ౨౯ ॥ ❋ కించభవదీయావయమి
త్యస్మాన్భృశంబాధతఇత్యాహుః ॥ యోవాఇతి ॥ భోఉదాత్తచక్రఉద్యతసుదర్శన-ద్విసవకృత్వః అష్టాదశవారం -త్వయా
సహ-మృధే యుద్ధే-ప్రవృత్తేసతి - తత్ర-సప్తదశకృత్వో - భగ్నః పరాజితః ఖలు-పశ్చాదనన్తం పర్యం యస్య- తమపిన్నల 'కని
రతంమనుష్యచేష్టామనువర్తమానమిత్యర్థః-హేతుగర్భమిదం-అత-స్త్వాం-సకృజ్జిత్వా - ప్రాప్తదర్పః యుష్మత్ప్రజాః భవదీ
యా-నోఽస్మాన్-రుజతిపీడయతి-అతః-శంసుఖం-విధేహికురు ❋ ॥ ३० ॥ ❋ ఇతితిస్రోకోదూతవచనం ॥ దీనానాం-తేషాం
రాజ్ఞాం-శం-విధీయతాంక్రియతామ్ ❋ ॥ ३౧ ॥ ❋ అథనారదాగమనాదికంప్రస్తౌతి॥ రాజదూతఇత్యాది॥ రాజ్ఞాం- దూతే-
బ్రువతిసతి-పరమాద్యుతిర్యస్యసః - బిభ్రద్బిభ్రాణః - ప్రియస్యభగవతః-కర్మాణి-జన్మచ - గాయన్-తంకృష్ణం-సంఘూన్సభ్య
సంఘూంశ్చద్రావయన్ఆర్ద్రచిత్తాన్కుర్వన్-భృశ-మితరలోకాన్-రమయంశ్చ,విరాసీదితిసంబన్ధః ❋ ॥ ३౨ ॥ ३३ ॥ ❋ తమి
తి॥తంనారదం-ముదాహృష్టేన-వవన్దే ❋ ॥ ३౪ ॥ ❋ సభాజియిత్వేతి॥యథావిధి-సభాజిత్వాపూజయిత్వా,కృతఆసనపరిగ్ర
హోయేనతం-మునిం,శ్రద్ధయా-మధురైర్వాక్యైశ్చ,తర్పయన్-బభాషే ❋ ॥ ३౫ ॥ ❋ తదేవాహ॥అపిస్విదితిద్వాభ్యామ్॥అ
ద్యునా-లోకానాం - అకుతోభయంనకుతశ్చిదపిభయం - తదపిస్విత్-అభయంకచ్చిదతీష్టప్రశ్నః ॥ ననుహేబ్రహ్మన్,లోకా-

గరాడివావీః ॥ ౨౯ ॥ యోవైత్వయాద్విసవకృత్వఉదాత్తచక్రభగ్నోమృధేఖలుభవన్తమనన్తవీర్యమ్।జిత్వా
నృలోకనిరతంసకృదూఢదర్పోయుష్మత్ప్రజారుజతినోఽజితశంవిధేహి ॥ ३० ॥ ఇతిమాగధసంరుద్ధాభవద్దర్శ
నకాఙ్క్షిణః । ప్రపన్నాః పాదమూలంతేదీనానాంశంవిధీయతామ్॥ ३౧ ॥ శ్రీశుకఉవాచ॥రాజదూతేబ్రువత్యే
వందేవర్షిఃపరమద్యుతిః । బిభ్రత్పిఙ్గజటాభారంప్రాదురాసీద్యథారవిః ॥ ३౨ ॥ ప్రియస్యతస్యకృష్ణస్యగాయ
న్కర్మాణిజన్మచ । కృష్ణంసంఘూంశ్చలోకాంశ్చద్రావయన్రమయన్భృశమ్॥ ३३ ॥తందృష్ట్వాభగవాన్కృష్ణ
స్సర్వలోకేశ్వరేశ్వరః । వవన్దఉత్థితశ్శీర్ష్ణాససభ్యస్సానుగోముదా॥ ३౪ ॥సభాజయిత్వావిధివత్కృతాసనపరి
గ్రహమ్ । బభాషేమధురైర్వాక్యైశ్శ్రద్ధయాతర్పయన్మునిమ్ ॥ ३౫ ॥ అపిస్విదద్యలోకానాంత్రయాణామకు
తోభయమ్ । ననుభూయాన్భగవతోలోకాన్పర్యటతోగుణః॥ ३౬ ॥నహితేఽవిదితంకించిల్లోకేష్వీశ్వరకర్తృ
❋షు । అథపృచ్ఛామహే❋యుష్మాన్పాణ్డవానాంచికీర్షితమ్॥ ३౭ ॥శ్రీనారదఉవాచ ॥దృష్టామయాతేబహుశో
దురత్యయామాయావిభోవిశ్వసృజశ్చమాయినః । భూతేషుభూమంశ్చరతస్స్వశక్తిభిర్వహ్నేరివచ్ఛన్నరు
చోనమేఽద్భుతమ్ ॥ ३౮ ॥ తవేహితంకోఽర్హతిసాధువేదితుంస్వమాయయేదంసృజతోనియచ్ఛతః । యద్విద్య

స్పర్యటతో - భగవతస్తవ తః,అస్మాక - మయం-భూయాన్మహాన్ - గుణః లాభః-యత్సర్వలోకవృత్తాన్తజ్ఞానమితివాక్యశే
షః ❋ ॥ ३౬ ॥ ❋ నహ్యీతి॥ఈశ్వరకర్తృషుస్వకర్తృకేషు-లోకేషు-కించిదపి తవా-విదితం-న-కింతు,సర్వంవిదితమేవేత్యర్థః-అ
థాతః యుష్మాన్ప్రతి-పృచ్ఛామహే ❋ ॥ ३౭ ॥ ❋ ఇత్థంసర్వజ్ఞేనాప్యవిదుషేవజరాసన్ధవధార్థమేవపాణ్డవచికీర్షితంపృష్టో
నారదః కేవలమిదంజనవ్యామోహనమితిజ్ఞాత్వాఽఽహ ॥ దృష్టేతిత్రిభిః ॥ హేవిభో- హేభూమన్- స్వశక్తితః సర్వజ్ఞత్వాది
స్వశక్తిభిరేవసహ - భూతేష్వ- న్తరాత్మతయా-చరత - స్తవ-అనేనపాణ్డవాదిచికీర్షితంతవవిదితమేవేత్యభిప్రేతం- విశ్వసృ
జో బ్రహ్మణోఽపి-మాయినః వ్యామోహకస్య - తవ-పాణ్డవానాం - చికీర్షితంపృచ్ఛామ-ఇత్యేత-ద్దురతిక్రమణీయా మయా,
దృష్టావ్యామోహనమాత్రమేతదితినిశ్చితమిత్యర్థః ॥ బహుశోదురత్యయేత్యనేనత్వత్ప్రపన్నైస్సుత్యయైవేతిసూచితం ॥ య
ద్వా ॥ బహుశోదృష్టేతిసంబన్ధః యథా - మహ్యం-యోగమాయోదయః-ప్రదర్శితః- తద్వదయంప్రశ్నోఽపీతిభావః - నను
భూతేషుచరామి-తైః కుతోనదృశ్యఇత్యతో విశినష్టి ॥ భస్మనావహ్నేరితి ॥ వహ్నేః-ఛన్నాగూఢా-రుక్ప్రకాశో యస్య-తవేతిసం
బన్ధః-అత- స్తవేదంప్రశ్నాదికంమమనాద్భుతమిత్యర్థః ❋ ॥ ३౮ ॥ ❋ పాణ్డవవృత్తాన్తప్రశ్నవ్యాజేనమాగధజీఘాంసైవాభి
ప్రేతేత్యపినవిశ్చేతుంశక్నుమఇత్యభిప్రయన్నాహ ॥ తవేతి ॥ ఈహితమభిప్రేతం,సాధుయథావ-ద్వేదితుం-కోవాఽర్హతి న
కోఽపిత్యర్థః-తత్రహేతుత్వేనతంవిశినష్టి-స్వమాయయాస్వసఙ్కల్పేన - ఇదంజగ-త్సృజతః - నియచ్ఛతోఽన్తరాత్మతయా
ప్రశాసితుశ్చ - తవేతిసంబన్ధః-త్వత్సృజ్య-స్త్వన్నియామ్యశ్చ - అయంజనః-కథం-వేత్తుమర్హతీతిభావః - కింతు-యద్విద్యమా
నాత్మతయా-యస్మిన్త్వయి-విద్యమాన - ఆత్మాభావో- ఽభిప్రాయఇతియావత్ - తత్త్వేనా-ధ్యవసీయతేనిశ్చీయతే-మయే
తి శేషః-యస్యతవా-యమేవాభిప్రాయఇతిమయానినిశ్చీయతఇత్యర్థః-స్వేనస్వాసాధారణస్వభావేన-సర్వస్మాద్విలక్షణ-ఆత్మా

స్వరూపం. యస్య తస్మై. తుభ్యం. నమః. కేవలం నమస్కరోమి. సత్ప్రహితం నిశ్చేతుం, శక్నోమీతి భావః ॥ ౩౯ ॥ యద్యప్యేవ మథాపి త్వదవతారః కేవలం సాధుపరిత్రాణాయ దుష్కృద్వినాశాయ చేత్యేతత్తు నిశ్చినోమీత్యభిప్రాయేణ ప్రపద్యతే ॥ జీవస్యేతి ॥ యః, భవాన్, సంసరతః, అనర్థాద్దుఃఖావహాత్, శరీరాన్మోక్షణం మోక్షణోపాయమజానతశ్చ, జీవస్య, స్వయశఏవ తత్ప్రదీపః, తం, లీలావతారైః, ప్రజ్వాలయన్ సన్దీపితవాన్, తం, త్వా, మహం, శరణం, ప్రపద్యే, ముక్త్యుపాయమజానత స్సంసరతో జీవస్య యథాఽన్ధతమసావృతఘటపటాదీనజానతస్తజ్జ్ఞానోపాయభూతప్రదీపప్రజ్వాలనం, తద్వచ్ఛృణ్వతోఽనుస్మరతః కథయతశ్చ ముక్త్యుపాయభూతం యశో విస్తృతవానిత్యర్థః ॥ ౪౦ ॥ అథాపీతి ॥ యద్యప్యేవమథాపి నర, లోకం విడమ్బయత్యనువర్తత ఇతి తథా, తం, త్వాం ప్రతి, రాజ్ఞో యుధిష్ఠిరస్య, చికీర్షితం, శ్రావయే ॥ ౪౧ ॥ కిం తదిత్యత ఆహ ॥ యక్ష్యతీతి ॥ పాణ్డవో యుధిష్ఠిరః, రాజసూయాఖ్యేన, మఖశ్రేష్ఠేన, త్వా, మారాధయిష్యతి, తత్తదభిప్రేతం, భవాననుమోదతాం, త్వయాఽసిర్వర్త్యతామిత్యర్థః. అతస్తత్ర గమ్యతామితి భావః ॥ తద్వ్యాజేన శిశుపాలాదివధోఽపి భవిష్యతీత్యభిప్రాయేణాహ ॥ దిదృక్షవ ఇతి ॥ యశస్వినః ప్రసిద్ధా రాజానశ్చైద్యాదయో, దిదృక్షవో, రాజసూయమితి శేషః, సమేష్యన్తి ఆగమిష్యన్తి ॥ ౪౨ ॥ తతః కిమత ఆహ ॥ శ్రవణాదితి ॥ అన్తేవసాయినః శ్వపచాలాదయోఽపి, సాక్షాత్, పరబ్రహ్మభూతస్య, తవ, నామశ్రవణాదిభిరపి. కామక్రోధభయాదికృతైః, పూయన్తే. కిముత. అద్ధా అభిమృశన్తి విషయీకుర్వన్తీతి తథా, తే, శిశుపా

మానాత్మతయాఽవసీయతే తస్మై నమస్తేఽస్త్వవిలక్షణాత్మనే ॥ ౩౯ ॥ జీవస్య యస్సంసరతో విమోక్షణం న జానతోఽనర్థవహాచ్ఛరీరతః । లీలావతారైస్స్వయశః ప్రదీపకం ప్రాజ్వాలయత్త్వా తమహం ప్రపద్యే ॥ ౪౦ ॥ అథాప్యాశ్రావయ బ్రహ్మన్నరలోకవిడమ్బనమ్ । రాజ్ఞః పైతృష్వసేయస్య భక్తస్య చ చికీర్షితమ్ ॥ ౪౧ ॥ యక్ష్యతి త్వాం మఖేన్ద్రేణ రాజసూయేన పాణ్డవః । నృపతిః పారమేష్ఠ్యేప్సుస్తద్భవాననుమోదతామ్ ॥ దిదృక్షవస్సమేష్యన్తి రాజానశ్చ యశస్వినః ॥ ౪౨ ॥ శ్రవణాత్కీర్తనాద్ధ్యానాత్పూయన్తేఽన్తేవసాయినః । తవ బ్రహ్మమయస్యేశ కిముతేక్షాభిమర్శినః ॥ ౪౩ ॥ యస్యామలం దివి యశః ప్రథితం రసాయాం భూమౌ చ తే భువనమఙ్గల దిగ్వితానమ్ । మన్దాకినీతి దివి భోగవతీతి చాధో గఙ్గేతి చేహ చరణామ్బు పునాతి విశ్వమ్ ॥ ౪౪ ॥ తత్ర తేష్వాత్మపక్షేష్వగృహ్ణత్సు విజిగీషయా । వాచః పేశైః స్మయన్భృత్యముద్ధవం ప్రాహ కేశవః ॥ ౪౫ ॥ త్వం హి నః పరమం చక్షుస్సుహృన్మన్త్రార్థతత్త్వవిత్ । అథాత్ర బ్రూహ్యనుష్ఠేయం శ్రద్దధ్మః కరవామ తత్ ॥ ౪౬ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఇత్యుపామన్త్రితో భర్త్రా సర్వజ్ఞేనాపి ముగ్ధవత్ । నిదేశం శిరసాఽఽధాయ ఉద్ధవః ప్రత్యభాషత ॥ ౪౭ ॥ ********

******** ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, దశమస్కన్ధే, సప్తతితమోఽధ్యాయః. ********

యుధిష్ఠిరానుష్ఠీయమానరాజసూయార్థం శ్రీకృష్ణప్రస్థానఘట్టః.

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఇత్యుదీరితమాకర్ణ్య దేవర్షేరుద్ధవోఽబ్రవీత్ । సభ్యానాం మతమాజ్ఞాయ కృష్ణస్య చ మహామ

లాదయః, పూయన్త ఇతి కిము వక్తవ్యం, త్వాం పశ్యన్తో మహతాచ్చ ముక్తా భవన్తీతి భావః ॥ ౪౩ ॥ కైముత్యన్యాయేన భఙ్గ్యన్తరేణాహ ॥ యస్యేతి ॥ హే భువనానాం మఙ్గళరూప, దివి పాతాళే భూమౌ చ, ప్రథితం ప్రఖ్యాతం, యస్య తవ, యశః, విశ్వం, పునాతి, కథం, ప్రథితం, దిగ్వితానం, దిశాం వితానం ఉల్లోచవదలఙ్కరణం, తథా చరణామ్బు, ప్రథితం, పునాతి, కథం ప్రథితం దివి, మన్దాకినీతి, అధః పాతాళే, భోగవతీతి, ఇహ లోకే, గఙ్గేతి ॥ ౪౪ ॥ తత్ర తేష్వితి ॥ ఇత్థం శ్రుతరాజవృత్తాన్తయుధిష్ఠిరవృత్తాన్తేషు, సభాస్థేష్వాత్మపక్షేషు యదుషు, జిగీషయా, ప్రగృహ్ణత్సు, మాగధజిగీషాముత్పాదయితుం ప్రగృహ్ణత్సు, తావన్మాగధం ప్రత్యేవ గన్తవ్యమిత్యేవం వదత్సు సత్స్విత్యర్థః, వాచః పేశైః మృదువచోభిః, ఉద్ధవం ప్రాహ ॥ ౪౫ ॥ తదేవాహ ॥ త్వం హీతి ॥ హి యస్మాత్, త్వం, నోఽస్మాకం, చక్షుః, తత్స్థానీయ ఇత్యర్థః । సుహృత్, మన్త్రార్థానామాలోచనసాధ్యానామర్థానాం, తత్త్వం యాథాత్మ్యం, వేత్తీతి తథా చ, అతో, అత్రాధునా, యదనుష్ఠేయం కర్తవ్యం, తద్బ్రూహి. తత్ భవదుపదిష్టం కర్తవ్యమర్థం, శ్రద్దధ్మః విశ్వసిమః ॥ కరవామ చ ॥ ౪౬ ॥ ఇతీతి ॥ ఇత్థం సర్వజ్ఞేనాపి, భర్త్రా భగవతా, ముగ్ధవదజ్ఞేనేవ, ఉపామన్త్రితః మన్త్రార్థం ప్రచోదితః, ఉద్ధవః సందేశమాజ్ఞాం, శిరసా, ఆధాయ ఊఢ్వా, ప్రత్యభాషత ప్రత్యుత్తరం దదావిత్యర్థః ॥ ౪౭ ॥ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే సప్తతితమోఽధ్యాయః. **

అనాత్మపక్షవద్భగవదభిప్రాయానభిజ్ఞః ప్రాహ ॥ కిన్తు తదభిప్రాయం జానన్నేవ ప్రత్యభాషతేత్యాహ ॥ ఇతీతి ॥ తా

వ-త్సభ్యానాం - మతం,జరాసన్ధవధార్థమేవగన్తవ్యమిత్యేవంవిధమభిమతం - జ్ఞాత్వా,తతః-కృష్ణస్య-మతం - రాజసూయయాజనార్థమేవగన్తవ్యమిత్యేవంమతం , జ్ఞాత్వా- ప్రాహ - తత్ర హేతుత్వేనవిశినష్టి - మహతీ శ్రేష్ఠా సూక్ష్మా - మతి-ర్యస్యసః ❋॥ ౧ ॥ ❋ ఉక్తిమేవాహ ॥ యదిత్యాదినా ॥ ఋషిణానారదేన-య-దుక్తం , యాగంకరిష్యతః - పైతృష్వసేయస్య-పితృష్వసుఃపుత్రస్య - సాచివ్యంసాహాయ్యం , కర్తవ్య,మితి - తదపి , కార్యంకర్తవ్యమేవ-తథా-శరణార్థినాం , రాజ్ఞాంచ-రక్షా-కర్తవ్యా ❋ ॥ ౨ ॥ ❋తత్రతావద్రాజసూయార్థంగన్తవ్యంతతోరాజరక్షాకర్తవ్యేత్యాహ ॥ యష్టవ్యమిత్యాద్యష్టభిః-దిశశ్చజయినా-చశబ్దేనయక్ష్యమాణేనచేత్యస్యసఙ్గ్రహః - తేనయుధిష్ఠిరేణకర్త్రా-రాజసూయేన-యష్టవ్యం , తావ-త్తత్సాచివ్యమేవకార్యమితిభావః ॥ దిశశ్చజయినేత్యనేనరాజసూయస్యదిగ్విజయపూర్వకత్వంతద్దశాయామేవరాజరక్షాచకృతాభవతీత్యుభయమభిప్రేతమ్॥పూర్వంప్రథమ-మస్మాభి-రితోద్వారకాతః,ఇన్ద్రప్రస్థంప్రతి-గన్తవ్యమ్ ❋ ॥ ౩ ॥ ❋దిశశ్చజయినేత్యనేనాభిప్రేతంవిశదయతి ॥ తత్రైవేతి ॥ తత్రైవేన్ద్రప్రస్థే -యుధిష్ఠిరేణా-నుజ్ఞాతఏవ-తదర్థంయుధిష్ఠిరప్రయోజనాయ-మాగధం,జహిఘాతయ-తతోదిగ్విజయహేతో - ర్జరాసుతజయః - ఉభయార్థఃరాజసూయార్థఃశరణాగతరక్షార్థశ్చేతి - మయా-మతఃబుద్ధః ❋ ॥ ౪ ॥ ❋అనేనైవరాజసూయార్థగమనేనైవ-మహాన్సర్వోఽపిసిసాధయిషతో , ఽర్థో-భవిష్యతి-హే గోవిన్ద , రాజ్ఞోనృపాన్-బన్ధాత్ విఙ్క్షతఃవిమోచయతః-తవ,యశశ్చ-భవిష్యతి ❋ ॥ ౫ ॥ ❋అత్యుత్సుకతయాప్రథమమేవజరాసన్ధేనసహయుయుత్సూన్యదూనాలక్ష్యాహ ॥ సవాఇతి ॥ సవైజరాసుతః - గజానా-మయుతేన,తుల్యం-బలం.యస్య-సః-ఉగ్రంబలంయస్య.తం-భీమం-వినా,అన్యేషామపి-బలినాం-దుఃఖేనాపిసోఢుమశక్యః,భీమాదేవతస్యమృత్యుర్విహితఇతిభా

తిః॥ ౧ ॥ఉద్ధవఉవాచ ॥ యదుక్తమృషిణాదేవసాచివ్యంయక్ష్యతస్త్వయా । కార్యంపైతృష్వసేయస్యరక్షాచశరణైషిణామ్ ॥ ౨ ॥ యష్టవ్యంరాజసూయేనదిశశ్చజయినావిభో । పూర్వంగన్తవ్యమస్మాభిరిన్ద్రప్రస్థంగతః ప్రభో॥ ౩ ॥తత్రైవతదనుజ్ఞాతస్తదర్థంజహిమాగధమ్ । అతోజరాసుతజయఉభయార్థోమతోహిమే॥ ౪ ॥అస్మాకంచమహానర్థోహ్యేతేనైవభవిష్యతి।యశశ్చతవగోవిన్దరాజ్ఞాంబన్ధాద్విముఞ్చతః॥ ౫ ॥సవైదుర్విషహోరాజానాగాయుతసమోబలే । బలినామపిచాన్యేషాంభీమంసమబలంవినా॥ ౬ ॥ద్వైరథేనతుజేతవ్యోనతథాఽక్షౌహిణీశతైః । బ్రహ్మణ్యోఽభ్యర్థితోవిప్రైర్నప్రత్యాఖ్యాతికర్హిచిత్॥ ౭ ॥ బ్రహ్మవేషధరోగత్వాతంభిక్షేతవృకోదరః । హనిష్యతినసందేహోద్వైరథంతవసంనిధౌ ॥ ౮ ॥ నిమిత్తంపరమీశస్త్వంవిశ్వసర్గనిరోధయోః।హిరణ్యగర్భశ్శర్వశ్చకాలస్యారూపిణస్తవ ॥ ౯ ॥ గాయన్తితేవిశదకర్మగృహేషుదేవ్యోరాజ్ఞాంస్వశత్రువధమాత్మవిమోక్షణంచ । గోప్యశ్చకుఞ్జరపతేర్జనకాత్మజాయాఃపిత్రోశ్చలబ్ధశరణామునయోవయంచ ॥ ౧౦ ॥ జరాసంధవధఃకృష్ణభూర్యర్థాయోపకల్పతే । ప్రాయఃకర్మవిపాకేనతవచాభిమతఃక్రతుః॥ ౧౧ ॥

వః❋॥ ౬ ॥❋కిఞ్చ॥ద్వైరథేనేతి॥ద్వైరథేనద్వన్ద్వయుద్ధేనైవ-స-జేతవ్యః-న-తథా,అక్షౌహిణీనాం శతైరపి-నన్వపరిమితసైన్యపరివృతేనసహభీమస్యకథంద్వంద్వయుద్ధంభవిష్యతీత్యతఆహ ॥ బ్రహ్మణ్యఇతి॥సత్విత్యనుషజ్యతే,సజరాసంధః-బ్రహ్మణ్యః, అతో-విప్రై-ర్యాచితో-నప్రత్యాఖ్యాతి ❋ ॥ ౭ ॥ ❋తతఃకిమతఆహ ॥ బ్రహ్మవేషధరః-వృకోదరోభీమః-విప్రవేషందధత్-గత్వా , తంజరాసుతం-భిక్షేత-ద్వంద్వయుద్ధమితిశేషః-తతోఽపికిమతఆహ ॥ హనిష్యతీతి ॥ ద్వైరథంద్వంద్వయోధినంమాగధం-హనిష్యతి-సోఽప్యతిబలస్తంకథంహనిష్యతీత్యతఉక్తం.తవసంనిధావితి॥సాంనిధ్యప్రభావాద్ధనిష్యతీతిభావః ❋ ॥ ౮ ॥ ❋నన్వకించిత్కుర్వతోమమసంనిధినాకింస్యాదతఆహ ॥ నిమిత్తమితి ॥ విశ్వస్య , సర్గనిరోధయోః ఉత్పత్తిప్రళయయోః-త్వం.పరం-నిమిత్తం,ఆదికారణం , అతోభీమరూపేణత్వమేవహనిష్యసీతిభావః - యద్యహంపరంనిమిత్తం- కింతర్హ్యవాన్తరంనిమిత్తమతఆహ ॥ హిరణ్యగర్భఇతి ॥ కాలస్యకాలశరీరకస్య-అరూపిణఃప్రాకృతరూపరహితస్య - సర్వస్రష్టుస్సర్వసంహర్తుశ్చతవ-హిరణ్యగర్భః-శర్వశ్చ-తవేత్యంశాంశిభావసంబన్ధేషష్ఠీ, విశ్వసర్గనిరోధయో,రవాన్తరకారణమితిశేషః ❋ ॥ ౯ ॥ ❋కోఽసౌతద్వధాదస్మాకంలాభస్తత్రాహ ॥ గాయన్తీతి ॥ రాజ్ఞాంమగధరుద్ధానాం-దేవ్యఃపత్న్యః - స్వగృహేషు-బాలకలాలనాదౌ-స్వశత్రోఃజరాసంధస్య - వధః , ఆత్మనాంఆత్మవజ్జీవనహేతుభూతానాం - పతీనాం-విమోక్షణంచేత్యేవంవిధం-తవ-విశదంనిర్మలం- కర్మచేష్టితం-గాయన్తిగాస్యన్తి తత్రదృష్టాన్తమాహ ॥ గోప్యశ్చేతి ॥ అస్యయథేత్యాదిః-యథా-గోప్యః- శఙ్ఖచూడవధంస్వమోక్షణంచ-గాయన్తి- యథాచావతారాన్తరగతం,నక్రాత్కుఞ్జరపతేర్గజేన్ద్రస్య-విమోక్షణం-యథావా-రావణాజ్జనకాత్మజాయాః-విమోక్షణం - యథాచ , పిత్రోఃదేవకీవసుదేవయోః-కంసాద్విమోక్షణం - లబ్ధశరణాఃప్రపన్నాఃమునయః-అస్మదాదయశ్చ,గాయన్తి,తద్వదిత్యర్థః ❋ ॥ ౧౦ ॥ ❋కించ॥జరాసంధవధఇతి॥హేకృష్ణ- భూర్య

ర్గాయ. అనేకప్రయోజనాయ-కల్పతే-తతశ్చైద్యాదయోఽపి సుఖసాధ్యా భవిష్యన్తీతి భావః - తతశ్చ రాజసూయార్థగమనేనైవ సర్వం సంపత్స్యత ఇత్యభిప్రాయవానాహ ॥ ప్రాయ ఇత్యాది ॥ కర్మవిపాకేనేత్యస్య రాజ్ఞామిత్యాదిః, విపచ్యత ఇతి విపాకః ఫలం, ప్రాయశో - జరాసన్ధనిరుద్ధానాం రాజ్ఞాం కర్మణః పుణ్యస్య ఫలేన హేతునా, క్రతుః రాజసూయ - స్తవ చ - చశబ్దాద్యుధిష్ఠిరస్యాప్యభిమతః, అతస్తావత్తత్రైవ గన్తవ్యమితి భావః * ॥ ౧౧ ॥ * ఇతీతి ॥ సర్వతః భద్రం శుభావహం, ఉద్ధవస్య, వచః, శ్రుత్వా, అచ్యుతాదయస్సర్వే, ప్రత్యపూజయన్ అన్వమోదన్త * ॥ ౧౨ ॥ * అథేతి ॥ దారుకః, జైత్రప్రవాదిః యేషాం తాన్, భృత్యాన్, నాదిశదాజ్ఞాపయామాస, గురూన్ వసుదేవాదీన్ ప్రతి, అనుజ్ఞాప్య అనుజ్ఞాం ప్రార్థ్య, నిర్గమయ్యేత్యుత్తరేణ సంబన్ధః * ॥ ౧౩ ॥ * నిర్గమయ్యేతి ॥ సుతైస్సహితాన్, స్వాన్, అవరోధాన్ దారాన్ - నిర్గమయ్య పురాద్బహిర్గమయిత్వా, హా శత్రుహన్ - సూతేనోపనీతమానీతం, రథమారురోహ * ॥ ౧౪ ॥ * తత ఇతి ॥ ద్విపా గజాః - భటాః పదాతయః - సాదినః అశ్వారూఢాః - తేషాం - నాయకైః - కరాళయా పరభయంకరయా - స్వస్య - సేనయా - పరివృతః - మృదఙ్గాదిభిః - వాద్యైః, యః - ప్రఘోషః - తేన - ఘోషితాః - కకుభః - కుర్వన్నిత్యధ్యాహారః - నిరాక్రమత్ నిష్క్రాన్తవాన్, ప్రఘోషఘోషితేతి పాఠే దిశః - మృదఙ్గాదిభిః - యో, ఘోషః, తేన ఘోషయన్ * ॥ ౧౫ ॥ * స్వవాజీతి ॥ సువ్రతాః పతివ్రతాః, వైదర్భ్యాదయః - పతిమచ్యుతం, యాన్తం - స్వస్వవాజికాఞ్చనశిబికాదిభిః, అనుయయుః, కథంభూతాః, అసిచర్మాణి ఖడ్గఖేటౌ, పాణ్యోః, యేషాం - తైః, నృభిః భృత్యైః, సంవృతాః, వరాః శ్రే

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఇత్యుద్ధవవచో రాజన్సర్వతోభద్రమచ్యుతః । దేవర్షిర్యదువృద్ధాశ్చ రామశ్చ ప్రత్యపూజయన్ ॥ ౧౨
అథాదిశత్ప్రయాణాయ భగవాన్దేవకీసుతః । భృత్యాన్దారుకజైత్రాదీననుజ్ఞాప్య గురూన్విభుః ॥ ౧౩ ॥ నిర్గమ
య్యావరోధాన్ స్వాన్ససుతాన్సపరిచ్ఛదాన్ । సఙ్కర్షణమనుజ్ఞాప్య యదురాజం చ శత్రుహన్ ॥ సూతోపనీ
తం స్వరథమారోహద్గరుడధ్వజమ్ ॥ ౧౪ ॥ తతో రథద్విపభటసాదినాయకైః కరాళయా పరివృత ఆత్మసేనయా *
మృదఙ్గభేర్యానకశఙ్ఖగోముఖైః ప్రఘోష * ఘోషితకకుభో నిరాక్రమత్ ॥ ౧౫ ॥ స్వవాజికాఞ్చనశిబికాభిర
చ్యుతం సహాత్మజాః పతిమనుసువ్రతా యయుః । వరామ్బరాభరణవిలేపనస్రజస్సంవృతా నృభిరసిచర్మపా
ణిభిః ॥ ౧౬ ॥ నరోష్ట్రగోమహిషఖరాశ్వతర్యనఃకరేణుభిః పరిజనవారయోషితః । స్వలఙ్కృతాః కటకుటికమ్బ
ళామ్బరాద్యుపస్కరా యయురధియుజ్య సర్వశః ॥ ౧౭ ॥ బలం బృహద్ధ్వజపట*ఛత్రచామరైర్వరాయుధాభ
రణకిరీటవర్మభిః । దివాంశుభిస్తుములరవం బభౌ రవేర్యథార్ణవః క్షుభితతిమిఙ్గిలోర్మిభిః ॥ ౧౮ ॥ అథో మునిర్యదు
పతినా సభాజితః ప్రణమ్య తం హృది నిరగాద్విహాయసా । నిశమ్య తద్వ్యవసితమాహృతార్హణో * ముకున్దసంస్ప
ర్శననిర్వృతేన్ద్రియః ॥ ౧౯ ॥ రాజదూతమువాచేదం భగవాన్దేవకీసుతః । మా భైష్ట దూత భద్రం వో ఘాతయిష్యా
మి మాగధమ్ ॥ ౨౦ ॥ ఇత్యుక్తః ప్రహితో దూతో యథావదవదన్నృపాన్ । తేఽపి సన్దర్శనం శౌరేః ప్రత్యైక్షన్త
ముముక్షవః ॥ ౨౧ ॥ ఆనర్తసౌవీరమరూంస్తీర్త్వా వినశనం హరిః । గిరీన్నదీరతీయాయ పురగ్రామవ్రజాకరాన్ ॥

ష్ఠాః, అమ్బరాదయో, యాసాం - తాః * ॥ ౧౬ ॥ * నరేతి ॥ తథా, పరిజనయోషితః - వారయోషితశ్చ కటకుట్యాదయః - ఉపస్కరాః, కుటీశిబిరాదిసాధనభూతాః, యాసాం తాః, అధియుజ్య బలీవర్దాదిషూపస్కరాన్ దృఢం సన్నహ్య - నరాదిభిర్యానైః - యయురితి సంబన్ధః - తత్ర నరో నరవాహ్యం యానం - గర్దభ్యామశ్వాజ్జాతా అశ్వతరీ - అనః శకటం - కరేణుర్గజీ - కటకుటయః ఉశీరాదితృణనిర్మితాః గృహాః * ॥ ౧౭ ॥ * బలమితి ॥ తద్బలం - ధ్వజాదిభిః దివా - బభావితి సంబన్ధః - కథంభూతం - తుములో - రవస్స్వనో యస్మిన్ తత్ - యథా - రవేస్సూర్యస్యాంశుభిః - క్షుభితా - స్తిమిఙ్గిలాదయః - తైః - ఊర్మ్యా - మహాన్తః - ఊర్మయ - స్తైరర్ణవో - భాతి - తద్వత్ * ॥ ౧౮ ॥ * అథో ఇతి ॥ యదుపతినా కృష్ణేన - సభాజితో బహుమతో మునిర్నారద - స్తం - హృది ప్రణమ్య మనసా ప్రణమ్యేత్యర్థః - తస్య కృష్ణస్య - వ్యవసితం వచో - నిశమ్య - ఆహృతం సమర్పిత - మర్హణం - యస్య - ముకున్దస్య - సన్దర్శనేన - నిర్వృతాని సుఖితానీన్ద్రియాణి - యస్య - సః - విహాయసా ఆకాశమార్గేణ - నిరగాద్యయౌ * ॥ ౧౯ ॥ * రాజేతి ॥ భగవాన్ - రాజదూతం ఉవాచ ॥ ఉక్తిమేవాహ ॥ మా భైష్టేతి * ॥ ౨౦ ॥ * ఇతీతి ॥ ప్రహితః ప్రేషితః - నృపాన్ ప్రతి - యథా - వ - ద్భగవదుక్తం - సర్వమవదత్ ఉవాచ ॥ తేఽపి నృపా అపి - శౌరేః - దర్శనం - ప్రతీక్షితవన్తః - కథంభూతాః - ముముక్షవః మాగధబన్ధనాదితి శేషః * ॥ ౨౧ ॥ * ఆనర్తేతి ॥ ఆనర్తాదయో మార్గస్థాః దేశాః తాన్ తీర్త్వా అతిక్రమ్య - వినశనం కురుక్షేత్ర - మతీయాయ అతిచక్రామ * ॥ ౨౨ ॥ * దృషద్వతీం నదీం - తథా - సరస్వతీం చ - తీర్త్వా - మత్స్యాంశ్చ, దేశా - నతిక్రమ్య - శక్రప్రస్థమిన్ద్రప్రస్థ - ముపసమీపం - జగామ - తత్ర - పురం ప్రాకారయుక్తం, గ్రామస్తద్రహితః - వ్రజః ఆభీరాణామావాసః - ఆకరః ఖనిః - మత్స్యాంశ్చేత్యనన్తరమనుషక్తస్యాత్

౧౫ ॥ శ్లో * పా ॥ ఘోషికకుభో

ర్త్వేత్యస్యాతిక్రమ్యేత్యర్థః యోగ్య అప్యత ✽ ॥ ౨౩ ॥ ✽ తముపేతి॥నృణాం-దుర్లభం, దర్శనం-యస్య,తం - కృష్ణమాగతం-శ్రుత్వా,అజాతశత్రుర్యుధిష్ఠిరః-నిరగాత్ - పురాదితి శేషః ✽ ॥ ౨౪ ॥ ✽ గీతేతి ॥ వాదిత్రాణివాద్యాని-తద్ఘోషేణ-బ్రహ్మఘోషేణచ-సయుధిష్ఠిరః-కృష్ణ-మభ్యగాత్ - ప్రాణాఃకన్ద్రియగణాః-ఆగతం - ప్రాణంపఞ్చవృత్తిప్రాణమివేత్యాభిముఖ్యేదృష్టాన్తః ✽ ॥ ౨౫ ॥ ✽ దృష్ట్వేతి॥కృష్ణేయస్స్నేహః, తేన-విక్లిన్నం ఆర్ద్రం-హృదయంయస్యసః-సస్వజే ✽ ॥ ౨౬ ॥ ✽ ముకున్దస్య-గాత్రం-భుజాభ్యా-మాలిఙ్గ్య హతమశుభంయస్యసః-పరం నిర్వృతిమానన్దం,ప్రాప,తదేవవక్తుంవిశినష్టి॥ అశ్రూణ్యానన్దజాని-లోచనయో-ర్యస్య - హృష్యన్త్యుదఞ్చితలోమా - తను -ర్యస్య - విస్మృతః-లోకవిభ్రమోలోకవ్యాపారో - యేనసః ✽ ॥ ౨౭ ॥ ✽ తమితి ॥ మాతులస్యాపత్యం-కృష్ణం-పరిరభ్య- ప్రేమజలైఃఆనన్దాశ్రుభి-రాకులేవ్యాప్తే,పిహితఇన్ద్రియేలోచనే యస్య-సః-బభూవేతి శేషః॥యమౌనకులసహదేవౌ - కిరీటీఅర్జునశ్చ-ముదాహర్షేణ-ప్రవృద్ధాని-బాష్పాణిఅశ్రూణి-యేషాంతే-పరిరేభిరే- పరిష్వక్తవన్తః ✽ ॥ ౨౮ ॥ ✽ అర్జునేన- కేవలం-పరిష్వక్తఏవ - సమవయస్కత్వాత్ -యమాభ్యాంత్వ-భివాదితశ్చ-భగవాన్ - బ్రాహ్మణేభ్యో , వయోవృద్ధేభ్యోయుధిష్ఠిరాదిభ్యః - యథాయోగ్యం-నమస్కృత్య-స్వయం-బ

తతో దృషద్వతీంతీర్త్వాముకున్దోఽథసరస్వతీమ్।పఞ్చాలానథమత్స్యాంశ్చశక్రప్రస్థముపాగమత్॥ ౨౩ ॥ తము
పాగతమాకర్ణ్యప్రీతో దుర్దర్శనంనృణామ్।అజాతశత్రుర్నిరగాత్సోపాధ్యాయస్సుహృద్వృతః॥ ౨౪ ॥గీతవా
దిత్రఘోషేణబ్రహ్మఘోషేణభూయసా । ప్రత్యుయాత్సహృషీకేశంప్రాణాఃప్రాణమివాగతమ్ ॥ ౨౫ ॥ దృ
ష్ట్వావిక్లిన్నహృదయఃకృష్ణంస్నేహేనపాణ్డవః।చిరాద్దృష్టంప్రియతమంసస్వజేఽస్య పునఃపునః॥ ౨౬॥దోర్భ్యాం
పరిష్వజ్యరమామలాలయంముకున్దగాత్రంనృపతిర్హతాశుభః । లేభేపరాంనిర్వృతిమశ్రులోచనోహృష్యత్తను
ర్విస్మృతలోకవిభ్రమః॥ ౨౭ ॥తంమాతులేయంపరిరభ్యనిర్వృతోభీమస్స్మయన్ప్రేమజలాకులేన్ద్రియః। యమౌకి
రీటీచసుహృత్తమంముదాప్రవృద్ధబాష్పాఃపరిరేభిరేఽచ్యుతమ్॥ ౨౮ ॥యుధిష్ఠిరస్యభీమస్యకృత్వాపాదాభివన్ద
నమ్ । అర్జునేనపరిష్వక్తోయమాభ్యాంచాభివాదితః॥ ౨౯ ॥బ్రాహ్మణేభ్యోనమస్కృత్యవృద్ధేభ్యశ్చయథార్హ
తః । మానితోమానయామాసకురుసృఞ్జయకేకయాన్॥ ౩౦ ॥ సూతమాగధగన్ధర్వావన్దినశ్చోపమన్త్రిణః।మృ
దఙ్గశఙ్ఖపటహవీణాపణవవేణుభిః॥ ౩౧ ॥ బ్రాహ్మణాశ్చారవిన్దాక్షంతుష్టువుర్ననృతుర్జగుః । ఏవంసుహృద్భిః
పర్యస్తఃపుణ్యశ్లోకశిఖామణిః ॥ సంస్తూయమానోభగవాన్వివేశాలఙ్కృతంపురమ్ ॥ ౩౨ ॥ సంసిక్తవర్త్మకరి
ణాంమదగన్ధతోయైశ్చిత్రధ్వజైఃకనకతోరణపూర్ణకుమ్భైః । మృష్టాత్మభిర్నవదుకూలవిభూషణస్రగ్గన్ధైర్నృ
భిర్యువతిభిశ్చవిరాజమానమ్॥ ౩౩ ॥ఉద్దీప్తదీపబలిభిఃప్రతిసద్మజాలనిర్యాతధూపరుచిరంవిలసత్పతాకమ్।మూ
ర్ధన్యహేమకలశైరజతోరుశృఙ్గైర్జుష్టందదర్శభవనైఃకురురాజధామ ॥ ౩౪ ॥ ప్రాప్తంనిశమ్యనరలోచనపాన
పాత్రమౌత్సుక్యవిశ్లథితకేశదుకూలబన్ధాః । సద్యోవిసృజ్యగృహకర్మపతీంశ్చతల్పే ద్రష్టుంయయుర్యువతయ
శ్చనరేన్ద్రమార్గమ్॥ ౩౫ ॥ తస్మిన్సుసఙ్కులఇభాశ్వరథద్విపద్భిఃకృష్ణంసభార్యముపలభ్యగృహాధిరూఢాః । నా

హుమతః-కుర్వాదీ-న్బహ్వమన్యత ✽ ॥ ౨౯॥౩౦ ॥ ✽ సూతేతి॥ సూతాదయో - బ్రాహ్మణాశ్చ-మృదఙ్గాదిభిః-తుష్టువుః-ననృతుః-జగుశ్చ-తత్ర-సూతామాగధాః-బ్రాహ్మణాశ్చఉపమన్త్రిణశ్చ - తుష్టువుః-ఇతరే-ననృతు-ర్జగుశ్చ,ఉపమన్త్రిణఃపరిహాసకాః-ఏవమితి ॥ పర్యస్తఃపరివృతః - పుణ్యశ్లోకశ్రేష్ఠః-పురంఇన్ద్రప్రస్థం-వివేశ ✽ ॥ ౩౧ ॥ ౩౨ ॥ ✽ తద్విశినష్టి॥సంసిక్తవర్త్మేతి ॥ కరిణాం-మదగన్ధజలైః-సంసిక్తాని-వర్త్మానిపురవీథయో-యస్మిన్-తత్ - కనకతోరణైః-పూర్ణకుమ్భైశ్చ-మృష్టఃస్నాపితః ఆత్మాశరీరం-యైః-నవాః,దుకూలాదయో,యేషాం- తైః-నృభిఃపుంభిః - తథాభూతాభి-ర్యువతిభిఃస్త్రీభిశ్చ-విరాజమానమ్ ✽ ॥ ౩౩ ॥ ✽ కించ॥ఉద్దీప్తేతి॥ప్రతిగృహ-ముద్దీప్తైః - దీపైః - బలిభిఃపుష్పాదిభిశ్చ-జుష్టం జాలేభ్యోగవాక్షేభ్యో-నిర్యాతైః-ధూపైః-రుచిరం-విలసన్త్యఃపతాకాఃయస్మిన్-తత్-మూర్ధన్యాఃమూర్ధనిభవా- స్తే- హేమకలశాః,యేషాం,తైః-రజితమయాన్యూరూణిస్థూలాని-శృఙ్గాణి- కలధౌతస్తమ్భభూమికాః-యేషాం- తైశ్చ-గృహైః - జుష్టం-ఏవంభూతం,కురురాజధామఇన్ద్రప్రస్థపురం,దదర్శ ✽ ॥ ౩౪ ॥ ✽ ప్రాప్తమితి ॥ నరాణాం-లోచనాని- తేషాంపానస్య,సాదరవీక్షణస్య,పాత్రంవిషయం,కింపునర్నారీణా-మిత్యర్థః,తంకృష్ణం-ప్రాప్తమాగతం-శ్రుత్వా,యువతయః- పౌరస్త్రియః-సద్యఏవ - గృహవ్యాపారం-తల్పేపర్యఙ్కే,పతీంశ్చ-విసృజ్య,ఔత్సుక్యాద్విశ్లథితాః , కేశానాందుకూలానాంచ,బన్ధాఃగ్రన్థయో యాసాంతాః,ద్రష్టుం,నరేన్ద్రమార్గంరాజవీథీం,యయుః ✽ ॥ ౩౫ ॥ ✽ తస్మిన్నితి ॥ గృహేషుప్రాసాదేష్వధిరూఢాః, యువతయః,ఇభా

దిభి,శ్చతుర్భి, స్సైనానాస్సైస్సనజుష్ఠలేసజ్జ్ఞైర్ణైతస్మిన్నద్రైర్హ్యహర్నై- సభార్యం , శ్రీకృష్ణ-ముపలభ్యదృష్ట్వా-కుసుమై-ర్వికీర్య మనసాఉపగూహ్యోజ్జ్వ స్మయయుక్తవీక్షితైనైవ-సుస్వాగత ప్రశ్నం , విదధుశ్చక్రుః తాసామత్స్మ యవీక్షితంస్వా గతప్రశ్నంవిదధదివాసేత్యర్థః ✽ ॥ ౩౬ ॥ ✽ఊచురితి ॥ఉడుపేనచన్ద్రేణసహితా-స్తారాఇవస్థితాః , కృష్ణపత్నీః నిరీక్ష్య స్త్రియః, ప్రోచుః॥ఉక్తిమేవాహ॥కిమిత్యాదినా ॥ అమూభిఃకృష్ణపత్నీభిః-కిమకారికింసుకృతమాచరతం - తత్రహేతుత్వేనపిశష న్తి॥య ద్యాసాంచక్షుషః,పురుషమౌళిఃపురుషోత్తమః,ఉదారోగమ్భీరో,యో, హాస, స్తద్యుక్తోలీలయా , అవలోక, స్తస్య,కలయాలే శేనైవ,సుఖం,వితనోతి-తథాభూతాభిరమూభిరితిసంబన్ధః ✽ ॥ ౩౭ ॥ ✽తత్రతత్రేతి॥ ఉపసఙ్గమ్యసమీపమాగత్య,పౌరాః శ్రేణయఃఏకశిల్పోపజీవినాంసఙ్ఘా స్తేషు-ముఖ్యాశ్చ , మఙ్గళానిగన్ధపుష్పతామ్బూలాదిశుభద్రవ్యాణి,పాణౌ,యేషాం, తే కృష్ణాయ ,పూజాం , చక్రుః ॥ అతో ,హతంపిరస్త , మేనఃపాపం యేషాంతథాభూతాఃబభూవురితి శేషః ✽ ॥ ౩౮॥ ✽ సంభ్రమేణసహితై,రతఏవ,ఫుల్లైర్వికసితై,ర్లోచనై, ర్యేషాం , తై-ర న్తఃపురజనైః,రభ్యుపేతఃఅభిసఙ్గతః,రాజమన్దిరం,ప్రవివేశ ✽ ॥ ౩౯ ॥ ✽పృథేతి ॥ పృథాకున్తీ-భ్రాత్రేయంభ్రాతృపుత్రంశ్రీకృష్ణ-మవలోక్య,ప్రీతిఃఆత్మా మనో, యస్యాః,సా,పర్యఙ్కా,దుత్థాయ,స్నుషయాద్రౌపద్యాసహ,పరిషస్వజే - ఆలిఙ్గితవతి ✽ ॥ ౪౦ ॥ ✽గోవిన్దమితి॥ దేవానాందేవోబ్రహ్మాతస్యా

ర్యావికీర్యకుసుమైర్మనసోపగూహ్యసుస్వాగతంవిదధురుత్స్మయవీక్షితేన॥ ౩౬ ॥ ఊచుఃస్త్రియఃపథినిరీక్ష్యముకు న్దపత్నీస్తారాయథోడుపసహాఃకిమకార్యమూభిః।యచ్చక్షుషాంపురుషమౌళిరుదారహాసలీలావలోకకలయో త్సవమాతనోతి॥ ౩౭ ॥తత్రతత్రోపసఙ్గమ్యపౌరామఙ్గళపాణయః । చక్రుస్సపర్యాంకృష్ణాయశ్రేణిముఖ్యాహ తైనసః॥ ౩౮ ॥అన్తఃపురజనైఃప్రీత్యాముకున్దఃఫుల్లలోచనైః । ససంభ్రమైరభ్యుపేతఃప్రావిశద్రాజమన్దిరమ్॥ పృథావిలోక్యభ్రాత్రేయంకృష్ణంత్రిభువనేశ్వరమ్ । ప్రీతాత్మోత్థాయపర్యఙ్కాత్సస్నుషాపరిషస్వజే॥ ౪౦ ॥ గోవిన్దంగృహమానీయదేవదేవేశమాదృతః।పూజాయాంనావిదత్కృత్యంప్రమోదోపహతోనృపః॥ ౪౧ ॥పి తృష్వసుర్గురుస్త్రీణాంకృష్ణశ్చక్రేఽభివాదనమ్।స్వయంచకృష్ణయారాజన్భగిన్యాచాభివాదితః॥ ౪౨ ॥శ్వశ్ర్వా సంచోదితాకృష్ణాకృష్ణపత్నీశ్చసర్వశః।ఆనర్చరుక్మిణీంసత్యాంభద్రాంజామ్బవతీంతథా॥౪౩॥కాళిన్దీంమిత్ర విన్దాంచశైబ్యాంనాగ్నజితీంసతీమ్ । అన్యాశ్చాభ్యాగతాయాస్తావాసస్స్రఙ్మణ్డనాదిభిః॥ ౪౪ ॥ సుఖంనివాస యామాసధర్మరాజోజనార్దనమ్ । ససైన్యంసానుగామాత్యంసభార్యంచనవంనవమ్॥ ౪౫ ॥తర్పయిత్వాఖాణ్డ వేనవహ్నింఫల్గునసంయుతః । మోచయిత్వామయంయేనరాజ్ఞేదివ్యాసభాఽహృతా॥ ౪౬ ॥ఉవాసకతిచి న్మాసాన్రాజ్ఞఃప్రియచికీర్షయా । విహరన్రథమారుహ్యఫల్గునేనభటైర్వృతః॥ ౪౭ ॥ ✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽
✽✽✽✽✽✽✽ ఇతిశ్రీమద్భాగవతేమహాపురాణేదశమస్కన్ధేఏకసప్తతితమోఽధ్యాయః. ✽✽✽✽✽✽✽✽

✽ దిగ్విజయజరాసంధవధాదిఘట్టః ✽

శ్రీశుకఉవాచ ॥ ఏకదాతుసభామధ్యఆస్థితోమునిభిర్వృతః।బ్రాహ్మణైఃక్షత్రియైర్వైశ్యైర్భ్రాతృభిశ్చయుధి

ష్ఠి-శం,గోవిన్దంగృహంప్రత్యానీయ ,నృపోయుధిష్ఠిరః-ప్రమోదేనో,పహతఃఅభిభూతః - పరవశఇతియావత్,పూజాయాం కృత్యంక్రమవిశేషం,నావిదత్ ✽ ॥ ౪౧ ॥ ✽పితృష్వసురితి ॥ శ్రీకృష్ణోభగవాన్ , పితృష్వసుఃపృథాయాః,గురుస్త్రీణాంచా, భివాదనం,చక్రే,స్వయం,కృష్ణయాద్రౌపద్యా, భగిన్యాసుభద్రయాచా,భివాదితశ్చ ✽ ॥ ౪౨॥ ✽శ్వశ్ర్వేతి॥శ్వశ్ర్వాశ్వశుర స్యస్త్రియా,పృథయా,సంచోదితా, కృష్ణాద్రౌపదీ,కృష్ణస్య , పత్నీః,సర్వప్రకారైః,ఆనర్చపూజితవతీ॥కృష్ణపత్నీరేవనిర్దిశతి॥ రుక్మిణీమిత్యాదినా॥శైబ్యాంలక్ష్మణాం, అన్యాశ్చేతి ॥ ఏతా,అన్యాశ్చ,గతాః,స్త్రియః,వస్త్రాదిభి-రానర్చేతిసంబన్ధః-మణ్డనమలఙ్కారః ✽ ॥ ౪౩ ॥ ౪౪ ॥ ✽సుఖమితి ॥ప్రత్యహం,నవంనవంయథాభవతితథా, సుఖం,నివాసయామాస ✽ ॥౪౫॥ ✽ కథంభూతం,యః,ప్రేమ్ణా,నిత్యం ఫల్గునేనఅర్జునేనసంయుతః - అతఏవ,తస్య,సాహాయ్యేన - ఖాణ్డవేనా,గ్నిం,ప్రీణయిత్వా- తత్ర,మయం, మోచయిత్వా,తంమయం-ప్రయుజ్య రాజ్ఞేయుధిష్ఠిరాయ,దివ్యా,సభాఆహృతాఆనీతా , యేన,తథాభూతం జనార్దనమితిసంబన్ధః ✽ ॥ ౪౬ ॥ ✽ఉవాసేతి॥మాసాన్ , అత్యన్తసంయోగేద్వితీయా,రాజ్ఞోయుధిష్ఠిరస్య,ప్రియంకర్తుమిచ్ఛ యా,ఫల్గునేనసహ,రథ,మారుహ్య,రథైః-పరివృతో,విహరన్కతిచి,న్మాసా- న్యవాసఉషితవాన్ ✽ ॥ ౪౭ ॥ ✽ఇతిశ్రీభాగవ తచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాందశమస్కన్ధేఏకసప్తతితమోఽధ్యాయః✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽
అథజరాసన్ధవధాత్మకంభగవతశ్చేష్టితంవక్తుంప్రస్తౌతి॥ఏకదేతి॥తృతీయాన్తానాంవృతఇత్యనేనాన్వయః - ఏతేషాం

మునిప్రభృతీనాం-శృణ్వతాంసతామేవా,భాష్యసంబోధ్య,కృష్ణమితి శేషః-ఇదంవక్ష్యమాణ-మువాచ ❋ ॥ ౧ ॥ ౨॥ ❋తదేవా
హ॥క్రతురాజేనేత్యాదినా-పావనీః, స్తవ-విభూతీర్వి భూతిభూతాన్దేవా - న్యత్త్వైఆరాధయిష్యామి-తత్ మదభిప్రేతంయాజ
నం,నోఽస్మాకం - సంపాదయనిర్వర్తయ ❋ ॥ ౩ ॥ ❋నన్వయంచక్రవర్తినాంమనోరథః కథంత్వయాక్రియతఇత్యతఆహ॥త్వ
త్పాదుకేఇతి॥ అభద్రంశమయతీతితథా-తేతవ,పాదుకే-యే-జనాః-పరిచరన్తిదేహేన-ధ్యాయన్తిమనసా-గృణన్తివాచా-తే
శుచయఃపరిశుద్ధాన్తఃకరణాః-భవస్యాపవర్గంనాశం-మోక్షమితియావత్-విన్దన్తి॥హే-ఈశ - హేకమలనాభ, తే-యద్యాశి
షఃకామా,నాశంసతే,తర్హి - తా అపి-విన్దన్తి-అన్యేపరిచర్యాదిరహితా- శ్చక్రవర్తినోఽపి-నవిన్దన్తీత్యర్థః-అతోభక్తపక్షపాతి
నస్తవచరణారవిన్దంసమాశ్రితానాంనస్సర్వమనోరథపూర్తిస్సుకరైవేతిభావః ❋ ॥ ౪ ॥ ❋ఏతదేవనిదర్శయేత్యాహ॥తది
తి॥తత్తస్మాత్-దేవానామపిదేవ-ఏష-లోక- స్తవ-చరణారవిన్దసేవాప్రభావం - పశ్యతు-భవతశ్చరణారవిన్దసేవాప్రభావం
పశ్యతు - భవతశ్చరణారవిన్దసేవాప్రభావందృష్ట్వా త్వత్పాదుకేఇత్యాదినోక్తమర్థంనిశ్చినోత్విత్యర్థః-తన్నిశ్చేతుంభక్తానా
మభక్తానాంచస్థితింలోకస్యదర్శయేత్యాహ॥యేత్వేతి కురూణాం-సృఞ్జయానాంచ,మధ్యే-యేఽస్మదాదయ - స్త్వాం,భజన్తి
యే-ఉతవా-యేవా-దుర్యోధనాదయ-స్త్వాం - నభజన్తి - తేషా - ముభయేషాం-నిష్ఠాంస్థితిం-ప్రదర్శయ-అభ్యుదయతదభా
వౌదర్శయేత్యర్థః ❋ ॥ ౫ ॥ ❋నను వైషమ్యనైర్ఘృణ్యాదిరహితంమాంకిమితివిషమకృత్యే చోదయసీత్యతఆహ॥నేతి॥బ్రహ్మ
ణఃహేయప్రత్యనీకకల్యాణగుణగణపరిపూర్ణస్య-తవ-స్వః-పర - ఇతిచ-భేదమతిః-నస్యాత్ - యద్యపినాస్త్యేవ-తత్రహేతు
త్వేనవిశినష్టి॥సర్వాత్మనః , సర్వేషామన్తరాత్మనః-స్వశరీరేష్వేవకేషుచిదవయవేషుస్వీయమతిః - కేషుచిత్పరకీయమతిర్న

ష్ఠిరః॥ ౧ ॥ఆచార్యైఃకులవృద్ధైశ్చజ్ఞాతిసంబన్ధిబాన్ధవైః । శృణ్వతామేవచైతేషామాభాష్యేదమువాచహ॥౨॥
యుధిష్ఠిరఉవాచ॥ క్రతురాజేనగోవిన్ద రాజసూయేనపావనీః । యక్ష్యేవిభూతీర్భవతస్తత్సంపాదయనఃప్ర
భో॥ ౩ ॥ త్వత్పాదుకేఅవిరతంపరియేచరన్తిధ్యాయన్త్యభద్రశమనేశుచయోగృణన్తి । విన్దన్తితేకమలనాభ
భవాపవర్గమాశాసతేయదితఆశిషఈశనాన్యే॥ ౪ ॥తద్దేవదేవభవతశ్చరణారవిన్ద సేవానుభావమిహపశ్యతు
లోకఏషః । యేత్వాంభజన్తినభజన్త్యుతచోభయేషాంనిష్ఠాంప్రదర్శయవిభోకురుసృఞ్జయానామ్॥ ౫ ॥నబ్ర
హ్మణస్స్వపరభేదమతిస్తవస్యాత్సర్వాత్మనస్సమదృశస్స్వసుఖానుభూతేః । సంసేవతాం ❋ సురతరోరివతే
ప్రసాదస్సేవానురూపముదయోనవిపర్యయోఽత్ర॥ ౬ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ సమ్యగ్వ్యవసితంరాజన్భవతాశ
త్రుకర్శన । కల్యాణీయేనతేకీర్తిర్లోకాననుచరిష్యతి॥ ౭ ॥ఋషీణాంపితృదేవానాంసుహృదామపినఃప్రభో। స
ర్వేషామపిభూతానామీప్సితఃక్రతురాడయమ్ ॥ ౮ ॥ నిర్జిత్యనృపతీన్సర్వాన్కృత్వాచజగతీంవశే।సంభృత్యస
ర్వసంభారానాహరస్వమహాక్రతుమ్॥ ౯ ॥ ఏతేతేభ్రాతరోరాజన్లోకపాలాంశసంభవాః । జితోఽస్మ్యాత్మ
వతాతేఽహందుర్జయోయోఽకృతాత్మభిః ॥ ౧౦ ॥ నకశ్చిన్మత్పరంలోకే తేజసాయశసాశ్రియా । విభూతిభి

ర్వృష్టైతిభావః-అతఏవ -సమదృశః- సమా - దృక్ స్వశరీరేషుసర్వేష్వాత్మీయత్వబుద్ధిర్యస్య - తస్యకించ - వైషమ్యనిమిత్తం
రాగద్వేషాదికం - తదపితవనాస్తీత్యాహ ప్రయన్విశినష్టి ॥ స్వసుఖానుభూతేరితి ॥ స్వసుఖస్య స్వాసాధారణాపరిచ్ఛిన్నా
నన్దస్య ,మభూతిఃఅనుభవో - యస్య - తస్య - కేవలంస్వానన్దజుషో - నతురాగాదిజుషఇత్యర్థః తథాపి-సంసేవమానానా
మేవవిషయభూతానాం-తవప్రసాదోఽనుగ్రహః-తత్రాపి - సేవానురూపమేవ - ఉదయఃఫలం-యథా-సురతరోఃకల్పద్రు
మస్య,సంసేవమానేష్వేవఫలప్రదత్వం,నహ్యేతావతాత్రకల్పతరా- విపర్యయోవైషమ్యమస్తీతద్వత్ ❋ ॥ ౬ ॥ ❋ఏవము
క్తస్తద్వచోఽనుమోదమానఃప్రాహశ్రీభగవాన్ ॥ సమ్యగితి॥ హేరాజన్- హేశత్రుకర్శన-సమ్యగ్వ్యవసితంనిశ్చితం-కుతః-
ఏవంవ్యవసితవిధానేన-కల్యాణీ-తవ-కీర్తిః-లోకాననుచరిష్యతి ❋ ॥ ౭ ॥ ❋ఋషీణామితి॥పితౄణాం-దేవానాంచ-సుహృ
దాం,నోఽస్మాకం-కింబహునా-సర్వేషామపి,భూతానా-మయం-క్రతుశ్రేష్ఠ-ఈప్సితఃఇష్టః ❋ ॥ ౮ ॥ ❋నిర్జిత్యేతి ॥ జగతీం
సర్వాంపృథ్వీం,వశేకృత్వాస్వాధీనాంకృత్వేత్యర్థః-సర్వాన్ , సంభారాన్ యాగార్థపదార్థాన్-సంభృత్యసంపాద్య-మహా
క్రతుంరాజసూయ - మాహరస్వఅనుతిష్ఠస్వేత్యర్థః ❋ ॥ ౯ ॥ ❋కథమహంజేతుంప్రభురిత్యతఆహ॥ఏతేఇతి॥ఏతే -తవభ్రా
తరో,భీమాదయః-లోకపాలానాంవాయ్విన్ద్రాదీనాం- అంశసంభవాః-అత - ఏభిస్సర్వాన్నృపాన్సుజయ-ఇతిభావః-కించా-
కృతాత్మభిఃఅజితేన్ద్రియైః-దుఃఖేనాపి-జేతుంవశీకర్తు-మశక్యోఽహ , మాత్మవతామద్భక్తిప్రవణచిత్తవతా తేత్వయా,జితో
ఽస్మివశీకృతోఽస్మిఅతఃకింతవదుస్సాధమితిభావః ❋ ॥ ౧౦ ॥ ❋ఆస్తాంతావదేవంభూతస్య పరైరభిభవశఙ్కా-అకిఞ్చన
మపిమత్పరంకోఽపినాభిభవితుంప్రభురిత్యాహ॥నకశ్చిదితి॥మత్పరం,అహమేవపరోయస్య - తం-మయ్యాసక్తచిత్తమిత్యర్థః-

దేహోఽపి-తేజఆదిభిః-నాభిభవేత్, కిముత-పార్థివానాభిభవేయురితి - తత్ర-తేజః ప్రభావః- శ్రీస్సంపత్, విభూతయః సైన్యాదిసమృద్ధయః ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ నిశమ్యేతి ॥ ప్రీతః, అతఏవ, ఫుల్లం వికసితం, ముఖామ్బుజం, యస్య-సః-యుధిష్ఠిరః-ద్విగ్విజయేనిమిత్తే విష్ణో, స్తేజసా, ఉపబృంహితాన్వర్ధితాన్, భ్రాతౄన్భీమాదీన్, ప్రాయుఙ్క్త ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ సహదేవమితి ॥ సృఞ్జయైస్సహ, దక్షిణస్యాం దిశ్యా, జ్ఞాపయామాస, సవ్యసాచినమర్జునం వృకోదరం భీమం మత్స్యాదిభిస్సహ ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ తఇతి ॥ హేనృప, యక్ష్యతే యాగం కరిష్యమాణాయ, జాతశత్రవే ధర్మరాజాయ, తేభ్రాతరః- భూరిబహు ద్రవిణం విత్తం-మాజహ్రుః ఆహృత్య సమర్పయామాసుః ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ శ్రుత్వేతి ॥ జరాసన్ధమజితం-శ్రుత్వా, నృపతేర్యుధిష్ఠిరస్య-ధ్యాయతశ్చిన్తయతస్సతః - హరిః శ్రీకృష్ణో-యముపాయ- ముద్ధవో "బలినామపిచాస్యేషా,, మిత్యాదినా, ప్రాహ-తమేవో-పాయం ప్రాహ ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ భీమసేనఇతి ॥ బ్రహ్మరూపధరా, స్త్రయః, ఇన్ద్రప్రస్థా, గ్గిరివ్రజం జగ్ముః, హేతాత-యతో యత్ర-బృహద్రథసుతో జరాసన్ధ-ఆస్తే, తగ్గిరివ్రజ-మితిసంబన్ధః ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ తమితి ॥ బ్రహ్మలిఙ్గినః విప్రవేషిణః, రాజన్యాః భీమాదయో-గృహేషు-వర్తమానం-తం జరాసన్ధ, మయాచన్త ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ యాచ్ఞాప్రకారమేవాహ ॥ రాజన్నితి ॥ గృహం ప్రత్యాగతా-నస్మా-నర్థినో - విద్ధి జానీహి. తత్-నః అస్మభ్యం, యచ్చ దేహి-కింతత్- యద్వయం - కామయామహే-తుభ్యం, భద్రమఙ్గళమస్తు ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ నను-యత్కామయామహ ఇతిసామాన్యతో నిర్దిష్టం-నవిశేషత- స్తద్యదిదుస్సహమదేయం చేత్కథం కామయధ్వమిత్యత ఆహుః ॥ కిమితి ॥ దుర్మర్షం దుస్సహం కిం-నకిమపీత్యర్థః-కి-మకార్యమసాధుభిః-కః- పరః-సమదర్శినా-మితిచదృష్టా

ర్వాఽభిభవేద్దేహోఽపికిముపార్థివాః ॥ ౧౧ ॥ శ్రీశుకఉవాచ ॥ నిశమ్యభగవద్గీతం ప్రీతః ఫుల్లముఖామ్బుజః । భ్రాతౄన్దిగ్విజయేఽయుఙ్క్తవిష్ణుతేజోఽపబృంహితాన్ ॥ ౧౨ ॥ సహదేవం దక్షిణస్యామాదిశత్సహసృఞ్జయైః । దిశి ప్రతీచ్యాం నకులముదీచ్యాం సవ్యసాచినమ్ । ప్రాచ్యాం వృకోదరం మత్స్యైః కేకయైస్సహమద్రకైః ॥ ౧౩ ॥ తేవిజిత్యనృపాన్వీరానాజహ్రుర్దిగ్భ్య ఓజసా । అజాతశత్రవే భూరిద్రవిణం నృపయక్ష్యతే ॥ ౧౪ ॥ శ్రుత్వాఽజితం జరాసన్ధం నృపతేర్ధ్యాయతో హరిః । ఆహోపాయం తమేవాద్య ఉద్ధవో యమువాచహ ॥ ౧౫ ॥ భీమసేనోఽర్జునః కృష్ణో బ్రహ్మలిఙ్గధరాస్త్రయః । జగ్ముర్గిరివ్రజం తాత బృహద్రథసుతో యతః ॥ ౧౬ ॥ తంగత్వాఽఽతిథ్యవేళాయాం గృహేషుగృహమేధినమ్ । బ్రహ్మణ్యం సమయాచన్త రాజన్యాబ్రహ్మలిఙ్గినః ॥ ౧౭ ॥ రాజన్విద్ధ్యతిథీనస్మానర్థినో దూరమాగతాన్ । తన్నః ప్రయచ్ఛభద్రం తే యద్వయం కామయామహే ॥ ౧౮ ॥ కిం దుర్మర్షం తితిక్షూణాం కిమకార్యమసాధుభిః । కిమదేయం వదాన్యానాం కః పరస్సమదర్శినామ్ ॥ ౧౯ ॥ యోఽనిత్యేనశరీరేణసతాంగేయం యశోధ్రువమ్ । నచినోతిస్వయం కల్యస్సవాచ్యశ్శోచ్య ఏవహి ॥ ౨౦ ॥ హరిశ్చన్ద్రో రన్తిదేవ ఉఞ్ఛవృత్తిశ్శిబిర్బలిః । వ్యాధః కపోతో బహవో హ్యధ్రువేణధ్రువం గతాః ॥ ౨౧ ॥ శ్రీశుకఉవాచ ॥ స్వరైరాకృతిభిస్తాంస్తుప్ర

స్తార్థం-యథా-అసాధూనామకార్యం-నాస్తి, తథా తితిక్షూణాం-దుర్మర్షం-నాస్తి, యథా-సమదర్శినాం సర్వం బ్రహ్మాత్మకం పశ్యతాం-పరోఽన్యః అబ్రహ్మాత్మకస్వతన్త్రపదార్థో, నాస్తి, తథా, అత్యుదారాణా-మదేయం - నాస్తీత్యర్థః ॥ కిం విశేషనిర్దేశేనేతిభావః ॥ వదాన్యానామర్థినే దేహోఽపి దేయఏవేత్యభిప్రేతమ్ ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ తదేవసహేతుకం వ్యతిరేకముఖేన విపర్యయమేవాన్వయతా మాహుః ॥ య ఇతి ॥ సతామితికర్తరిషష్ఠీ ॥ సద్భిః గేయం ధ్రువం శాశ్వతం-యశో యస్స్వయం-సమర్థస్సన్నచినోతి న సంపాదయతి - స - వాచ్యః నిన్ద్య ఏవ, అతఏవ, శోచ్యః - అహో కిమస్య దౌర్భాగ్యమితికృపాళుభిశ్శోచ్య ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ అనిత్యశరీరేణ నిత్యయశస్సమ్పాదనం కింక్వచిత్ప్రసిద్ధం-తత్రాహుః ॥ హరిశ్చన్ద్ర ఇతి ॥ విశ్వామిత్రాన్నృణ్యాయ హరిశ్చన్ద్రో భార్యాత్మజాదిసర్వం విక్రీయస్వయంచణ్డాలతాం ప్రాప్తోఽపి అనిర్విణ్ణస్సహాయోధ్యావాసిభిర్జనైస్స్వర్గంగతః - రన్తిదేవస్సకుటుమ్బోఽష్టచత్వారింశదహాన్యలబ్ధాన్నోదకోఽపి కథంచిల్లబ్ధాన్నోదకాద్యర్థిభ్యో దత్వా బ్రహ్మలోకం గతః - ఉఞ్ఛవృత్తిర్ముద్గలష్షణ్మాసం నీసీదత్కుటుమ్బ్యాప్యతిథ్యదానేన బ్రహ్మలోకం గతః ॥ శిబిః శరణాగతకపోతరక్షణార్థం స్వమాంసం శ్యేనాయదత్వా దివం గతః - బలిర్విప్రవేషాయ విష్ణవే సర్వస్వం దత్వాతమేవాత్మసాచ్చకార - కపోతశ్చాతిథయే వ్యాధాయ కపోత్యాసహాత్మమాంసం దత్వా విమానేన దివం గతః - వ్యాధస్తయోస్సత్త్వం వీక్ష్య స్వయమతినిర్విణ్ణో మహాప్రస్థానేవనాగ్నినిర్దగ్ధదేహో నిష్కల్మషోదివమారురోహ ॥ ఏవమన్యేచబహవోఽధ్రువేణ శరీరేణ ధ్రువం యశస్సఞ్చితవన్తః ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ స్వరైరితి ॥ ఇత్థముక్తో జరాసుతః, జ్యాహతైః జ్యాఘాతకిణాఙ్కితైః ప్రకోష్ఠైః-స్వరై-ర్లిఙ్గై- ఆకృతిభిశ్చతాన్-అర్థినః - రాజన్యబన్ధూన్-విజ్ఞాయ అనుమాయ - దృష్టపూర్వాన్-పూర్వం ద్రౌపదీస్వయంవరాదిషు దృష్టా - న్విజ్ఞాయ-

చిన్తయత్ ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ చిన్తాప్రకారమేవాహ। రాజన్యబన్ధవ ఇతిచతుర్భిః ॥ బ్రహ్మలిఙ్గాని విప్రవేషాన్-బిభ్రతి దధతి తథా స్యు-తేభ్యః , దుస్త్యజమాత్మానం దేహమపి-భిక్షితం యాచితం-దదామి ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ బలేరితి॥ ఇన్ద్రస్యేన్ద్రార్థః-శ్రియం హర్తుమిచ్ఛతా - విప్రవ్యాజేన-విష్ణునై - శ్వర్యా-ద్భ్రంశితస్యాప్యజితస్యాపి-బలేర్వైరోచనస్య-కీర్తి - ర్నిర్దుష్టా-దిక్షు-వ్యాప్తా చ న శ్రూయతే కిం-మధునాఽపి శ్రూయత ఏవేత్యర్థః - తం శ్లాఘతే॥ విష్ణవ ఇతి ॥ జానన్నపి వార్యమాణోఽపి శుక్రేణేతి శేషః, దైత్యరాడ్బలిః మహీం దదౌ ❁ ॥ ౨౪ ॥ ౨౫ ॥ ❁ జీవతేతి॥ పతమానేన వినశ్యతా-నక్షత్రబన్ధునా-దేహేన-బ్రాహ్మణార్థాయ విమలం-విపులమితి పాఠాన్తరం - యశః కీర్తిం -నేహతా నేహమానేన - అసంపాదయతా-కోన్వర్థః కిం ప్రయోజనం-న కిమపీత్యర్థః ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ ఇతీతి॥ ఉక్తిమేవాహ॥ హే విప్రా ఇతి॥ వః యుష్మభ్యం-మాత్మనో మమ-శిరోఽపి-దదామి ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ ఇత్థముక్తః ప్రాహ ॥ శ్రీభగవాన్ ॥ ద్వన్ద్వశో యుద్ధం ద్వన్ద్వయుద్ధం - దేహి-యది-మన్యసే ఇచ్ఛసి-తర్హి ॥ దేహీతి సంబన్ధః-వయం-రాజన్యాః-యుద్ధార్థినః-నత్వన్నకాఙ్క్షిణో బ్రాహ్మణాః ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁ అసావితి॥ పార్థః పృథాయాః పుత్రః- స్తస్య వృకోదరస్య-అనయోః భీమార్జునయోః-మాతులస్యాపత్యం - మాం,కృష్ణం,తవ-రిపుం జానీహి ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁ ఏవమితి॥ ఉచ్చై-ర్జహాస- అమర్షితః క్రుద్ధః - ప్రాహచ-ఉక్తిమేవాహ ॥ మన్దేనేత్యాదినా ॥ హే మన్దా-తర్హి యుద్ధం వాఞ్ఛథ తర్హీత్యర్థః - వోయుష్మ

కోఽస్మైర్జ్యాహతైరపి । రాజన్యబన్ధూన్విజ్ఞాయ దృష్టపూర్వానచిన్తయత్ ॥ ౨౨ ॥ రాజన్యబన్ధవో హ్యేతే బ్రహ్మలిఙ్గాని బిభ్రతి । దదామి భిక్షితం తేభ్య ఆత్మానమపి దుస్త్యజమ్ ॥ ౨౩ ॥ బలేర్ను శ్రూయతే కీర్తిర్వితతా దిక్ష్వకల్మషా । ఐశ్వర్యాద్భ్రంశితస్యాపి విప్రవ్యాజేన విష్ణునా ॥ ౨౪ ॥ శ్రియం జిహీర్షతేన్ద్రస్య విష్ణవే ద్విజరూపిణే । జానన్నపి మహీం ప్రాదాద్వార్యమాణోఽపి దైత్యరాట్ ॥ ౨౫ ॥ జీవతా బ్రాహ్మణార్థాయ కోన్వర్థః క్షత్రబన్ధునా । దేహేన పతమానేన నేహతా ❁ విపులం యశః ॥ ౨౬ ॥ ఇత్యుదారమతిః ప్రాహ కృష్ణార్జునవృకోదరాన్ । హే విప్రాః క్రియతాం కామో దదామ్యస్మచ్ఛిరోఽపి వః ॥ ౨౭ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ యుద్ధం నో దేహి రాజేన్ద్ర ద్వన్ద్వశో యది మన్యసే । యుద్ధార్థినో వయం ప్రాప్తా రాజన్యా నాన్నకాఙ్క్షిణః ॥ ౨౮ ॥ అసౌ వృకోదరః పార్థస్తస్య భ్రాతాఽర్జునో హ్యయమ్ । అనయోర్మాతులేయం మాం కృష్ణం జానీహి తే రిపుమ్ ॥ ౨౯ ॥ ఏవమావేదితో రాజా జహాసోచ్చైః స్మ మాగధః । ఆహ చామర్షితో మన్దా యుద్ధం తర్హి దదామి వః ॥ ౩౦ ॥ న త్వయా భీరుణా యోత్స్యే యుధి విక్లబచేతసా । మధురాం స్వపురీం త్యక్త్వా సముద్రం శరణం గతః ॥ ౩౧ ॥ అయం తు వయసాఽతుల్యో నాతిసత్త్వో న మే సమః । అర్జునో న భవేద్యోద్ధా భీమస్తుల్యబలో మమ ॥ ౩౨ ॥ ఇత్యుక్త్వా భీమసేనాయ ప్రదాయ మహతీం గదామ్ । ద్వితీయాం స్వయమాదాయ నిర్జగామ పురాద్బహిః ॥ ౩౩ ॥ తతః సమేఽఖలే వీరౌ సంయుక్తావితరేతరమ్ । జఘ్నతుర్వజ్రకల్పాభ్యాం గదాభ్యాం రణదుర్మదౌ ॥ ౩౪ ॥ మణ్డలాని విచిత్రాణి సవ్యం దక్షిణమేవ చ । చరతోః శుశుభే యుద్ధం ❁ నటయోరివ రఙ్గిణోః ॥ ౩౫ ॥ తతశ్చటచటాశబ్దో వజ్రనిష్పేషసన్నిభః । గదయోః క్షిప్తయోః రాజన్దన్తయోరివ దన్తినోః ॥ ౩౬ ॥ తే వై గదే భుజజవేన నిపాత్యమానే అన్యోన్యతోంఽసకటిపాదకరోరుజత్రూన్ । చూర్ణీబభూవతురుపేత్య యథార్కశాఖే సంయుధ్యతోర్ద్విరదయోరివ దీప్తమన్వ్యోః ॥ ౩౭ ॥ ఇత్థం తయోః ప్ర

భ్యమ్ ❁ ॥ ౩౦ ॥ ❁ త్వయా సహ,న,యోత్స్యే-తత్ర హేతుత్వేన విశినష్టి - భీరుణా,యుధి యుద్ధే-విక్లబం అధృష్టం,చేతో-యస్య,తేన ఏతదేవ స్మారయతి॥ మధురామితి ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁ అయం,వయసా,అతుల్య ఇతిచ్ఛేదః-అయ,మర్జునస్తు,వయసా -నతుల్యః కిన్త్వ-వమః,నాతిసత్త్వః,అనతిబలశ్చ-అతో , న-మమ, సమః , అతశ్చ,యోద్ధా-నభవేత్,భీమస్తు - మమ-తుల్యబలః-అత-స్తేనైవ సహ యోత్స్య ఇతి భావః ❁ ॥ ౩౨ ॥ ❁ ఇతీతి॥ మహతీం గుర్వీం-గదాం-ప్రదాయ దత్త్వా-పురాద్బహి,ర్నిర్జగామ ❁ ॥ ౩౩ ॥ ❁ తత ఇతి ॥ సమే నిమ్నోన్నత్యరహితే - స్థలే యుద్ధాఙ్గణే సంయుక్తావాయత్తౌ - వీరౌ మాగధభీమసేనౌ రణే దృష్టో మదో యయోస్తౌ - జఘ్నతుః ❁ ॥ ౩౪ ॥ ❁ సవ్యం దక్షిణం చ యథా భవతి తథా-మణ్డలాని గదాయుద్ధభేదా-ననుచరతో-ర్యుద్ధం,శుశుభే,రఙ్గిణోః రఙ్గగతయో,ర్గజయోరివేతి-నటయోరితి పాఠే-నిర్భయత్వే దృష్టాన్తః ❁ ॥ ౩౫ ॥ ❁ తతశ్చేతి॥ చటచటేతి గదయోః-పరస్పరాఘాతశబ్దానుకరణం-వజ్రస్యాశనే,ర్నిష్పేషః ప్పాత - స్తత్సదృశః - యుధ్యతోః,దన్తినోః గజయోః - దన్తాఘాతశబ్ద ఇవ-శుశుభే ❁ ॥ ౩౬ ॥ ❁ తేవా ఇతి॥ అన్యోన్యతః పరస్పరం-భుజబలేన నిహన్యమానే, తే,గదే-అంసాదీ-నుపేత్య-చూర్ణీబభూవతుః - తత్ర తాం-సః సన్ధః-దీప్తో మన్యుర్యయో స్తయోః-గజయోరర్కశాఖాభ్యాం-సంయుధ్యతో-స్తే - యథా-చూర్ణీభవతః,తద్వత్ ❁ ॥ ౩౭ ॥ ❁ ఇత్థమితి॥ అయస్సదృశైః కృష్ణాయసవన్నిష్ఠురైః -ముష్టిభిః,గదయో-రపిష్టాం చూర్ణీ చక్రతుః-గ

---

౨౫ ॥ శ్లో ❁ పా ॥ గజయోరివ

దయోరితికర్మణశ్శేషత్వవివక్షయాషష్ఠీ - ప్రహరతోరిత్యత్రకరణస్యకర్తృత్వవివక్షాయాంలటశ్శత్రాదేశః - ఉగితశ్చేతిఙీబభావఆర్షః, ప్రహరతో-ర్భీమమాగధయోః-యే-గదే తయోరితి-గజయోరివ-ముష్టిభిః - ప్రహరతో - స్తయోఃభీమమాగధయోః,కరతలతాడనా-దుత్థ-ఉత్పన్న - శ్శబ్దః,నిర్ఘాతవజ్రపరుషః- వజ్రనిర్ఘాతవత్పరుష - ఆసీత్ -నిర్ఘాతశబ్దస్యపూర్వనిపాతఆర్షః ❋॥ ౩౮ ॥ ❋తయోరితి,శిక్షాఅభ్యాసః బలంసత్త్వం,ఓజఃప్రభావం-సమాన్యా,తాని-యయో, స్తయోః,అక్షీణబలయోః-యుద్ధం-నిర్విశేషంనిరుపమమాసీత్ ❋॥౩౯॥❋ శత్రోరితి॥హరిః-శత్రోఃజరాసన్ధస్య-జన్మ-శకలరూపం,మృతిఃపునఃశకలీభావః-తే జరానామరాక్షసీతత్కృతంజీవితంచ,విద్వాన్-జానన్, స్వేన - తేజసా-పార్థంభీమ-మాప్యాయయన్ఉపబృంహయన్, అచిన్తయత్-కథమసౌశకలీభవేదితి ❋ ॥ ౪౦ ॥ ❋సంచిన్త్యేతి॥విటపం-శాఖా స్తరోః-గృహీత్వా - హరి-ర్భీమస్య-యథావిటపంపాటయామి - తథాత్వమేనంపాటయే-తిసంజ్ఞయాసఙ్కేతేన,అరివధోపాయం దర్శయామాసేత్యర్థః ❋ ॥ ౪౧ ॥ ❋తదితి॥తత్సాఙ్కేత్యం-విదిత్వా ❋ ॥ ౪౨ ॥ ❋ఏకమితి॥పదాపాదేన-ఆక్రమ్యదృఢమవష్టభ్య-అన్యం - పాదం-దోర్భ్యాంహస్తాభ్యాం-ప్రగృహ్య,మహాగజ, శ్శాఖామివ-గుదతఆరభ్య-పాటయామాసవిదారయామాస ❋ ॥ ౪౩ ॥ ❋ఏకేతి॥ఏకైకః-పాదాది-ర్యయో- స్తయో- స్తే,శకలేదదృశుః ❋ ॥ ౪౪ ॥ ❋హాహాకారఇతి॥మగధేశ్వరే-నిహతేసతి-విజయాచ్యుతౌ-భీమం-పరిర

హరతోర్గదయోర్నృప వీరౌక్రుద్ధౌస్వముష్టిభిరయస్సదృశైరపిష్టామ్ । శబ్దస్తయోఃప్రహరతోరిభయోరివాసీన్నిర్ఘాతవజ్రపరుషస్తలతాడనోత్థః॥ ౩౮ ॥తయోరేవంప్రహరతోస్సమశిక్షాబలౌజసోః । నిర్విశేషమభూద్యుద్ధమక్షీణబలయోర్నృప॥ ౩౯ ॥శత్రోర్జన్మమృతీవిద్వాన్జీవితంచజరాకృతమ్। పార్థమాప్యాయయన్స్వేన తేజసాఽచిన్తయద్ధరిః॥ ౪౦ ॥సంచిన్త్యారివధోపాయంభీమస్యామోఘదర్శనః । దర్శయామాసవిటపంపాటయన్నివసంజ్ఞయా॥ ౪౧ ॥తద్విజ్ఞాయమహాసత్త్వోభీమఃప్రహరతాంవరః । గృహీత్వాపాదయోశ్శత్రుంపాతయామాసభూతలే॥ ౪౨ ॥ ఏకంపాదంపదాఽఽక్రమ్యదోర్భ్యామన్యంప్రగృహ్యసః । గుదతఃపాటయామాసశాఖామివమతఙ్గజః ॥ ౪౩ ॥ఏకపాదోరువృషణకటిపృష్ఠస్తనాంసకే । ఏకబాహ్వక్షిభ్రూకర్ణేశకలేదదృశుఃప్రజాః॥౪౪॥ హాహాకారోమహానాసీన్నిహతేమగధేశ్వరే । పూజయామాసతుర్భీమంపరిరభ్యజయాచ్యుతౌ ॥ కృష్ణేనచపరిరబ్ధోవిరుజోఽభూద్వృకోదరః॥ ౪౫ ॥సహదేవంతత్తనయంభగవాన్భూతభావనః। అభ్యషిఞ్చదమేయాత్మామగధానాంపతింప్రభుః॥ ౪౬ ॥మోచయామాసరాజన్యాన్సంరుద్ధాన్మాగధేనయే॥ ౪౭ ॥ ❋❋❋❋❋❋❋❋

❋❋❋❋❋❋❋❋ ఇతిశ్రీమద్భాగవతేమహాపురాణే,దశమస్కన్ధే, ద్విసప్తతితమోఽధ్యాయః ❋❋❋❋❋❋❋❋

శ్రీశుకఉవాచ ॥ అయుతేద్వేశతాన్యష్టౌలీలయాయుధినిర్జితాః । తేనిర్గతాగిరిద్రోణ్యాంమలినామలవాససః ॥ క్షుత్క్షామాశ్శుష్కవదనాస్సంరోధపరికర్శితాః ॥ ౧ ॥ దదృశుస్తేఘనశ్యామంపీతకౌశేయవాససమ్ । శ్రీవత్సాఙ్కంచతుర్బాహుంపద్మపత్రనిభేక్షణమ్॥ ౨ ॥ చారుప్రసన్నవదనంస్ఫురన్మకరకుణ్డలమ్ । పద్మహస్తంగదాశఙ్ఖరథాఙ్గైరుపలక్షితమ్॥ ౩ ॥కిరీటహారకటకకటిసూత్రాఙ్గదాన్వితమ్ । భ్రాజద్వరమణిగ్రీవంనివీతంవనమాలయా॥ ౪ ॥పిబన్తఇవచక్షుర్భ్యాంలిహన్తఇవజిహ్వయా,జిఘ్రన్తఇవనాసాభ్యాంరమ్భన్తఇవబాహుభిః ॥ ప్ర

భ్యాలిఙ్గ్య - పూజయామాసతుఃబహ్వమన్యేతాం - శ్రీకృష్ణేన-పరిరబ్ధఃఆలిఙ్గితః - హేతుగర్భమిదం-విరుజఃవిగతగ్లానిః బభూవ ❋ ॥ ౪౫ ॥ ❋దుర్వృత్తత్వాదసౌమాగధోహతః॥నరాజ్యాభిలాషేణేతిదర్శయన్నాహ॥సహదేవమితి॥అమేయాత్మాఅపరిచ్ఛేద్యస్వరూపస్వభావః - భూతానిలోకాన్ - భావయతిఅభ్యుదాయయతీతితథా, హేతుగర్భమిదం- అత- స్తత్తనయం,జరాసన్ధతనయం-సహదేవాఖ్యం-మగధానాందేశానాంపతి,మభ్యషిఞ్చత్-తేషామధిపతించకారేత్యర్థః ❋॥ ౪౬ ॥ ❋ తతో-మాగధేన-నిరుద్ధాన్-రాజన్యాన్మోచయామాస ❋ ॥ ౪౭ ॥ ❋ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాందశమస్కన్ధేద్విసప్తతితమోఽధ్యాయః ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

నకేవలంమోచయామాస - తైస్సత్కృతస్సన్తాన్బహుమానయామాస ॥ చేత్యాహత్రిసప్తతితమేన ॥ అయుతేఇత్యాదినా ॥ ద్వే-అయుతే.అష్టౌశతానిచ-యే-రాజన్యాః- యుద్ధే-జరాసన్ధేన-నిర్జితాః-గిరిద్రోణ్యాం - సన్నిరుద్ధాశ్చ-తే-తతో-నిర్గతాస్సన్తో-ఘనఇవశ్యామంశ్రీకృష్ణందదృశురిత్యుత్తరేణాన్వయః ॥ కథంభూతాః -మలినాఃఅభ్యఙ్గోన్మర్దనస్నానాద్యభావాన్మలినాని-వాసాంసి-యేషాం - తే-క్షుధా - క్షామాఃకృశాః-శుష్కాణి, వదనాని-యేషాం- తే-సంరోధేన-పరికర్శితాఃక్లేశితాః,కథంభూతం - శ్రీవత్సాఙ్కః-చిహ్నం-యస్య,చారుసున్దరం-ప్రసన్నంచ - వదనం-యస్య-స్ఫురన్తీ - మకరాకారే.కుణ్డలే-యస్య-పద్మంరేఖాత్మకం-హస్తే - యస్య,తం-తథా-గదాదిభి-రుపలక్షితం - కిరీటాదిభి-ర్యుతం - భ్రాజమానో-వరమణిఃకౌస్తుభో-గ్రీవాయాం-యస్య,తం-వనమాలయా-నివీతం-కణ్ఠలమ్బితయావ్యాప్తమ్ ❋॥ ౧ ॥ ౨ ॥ ౩ ॥ ౪ ॥ ❋పిబన్తఇవేత్యా

దీనాంహరేః పాదయోః ప్రణేమురిత్యుత్తరేణాన్వయః-చేతసా - రమ్భన్త ఇవ పరిరమ్భమాణా ఇవ - హరన్త ఇవేతి పారాన్తరం, ఇత్థం తేషాం భగవతి ప్రేమాతిశయః ప్రదర్శితః ❀ ॥ ౫ ॥ ❀ కృష్ణసన్దర్శనాద్య, ఆహ్లాదః- తేన-ధ్వస్తః-సంరోధనజః శ్రమో యేషాం- తే-నృపాః-బద్ధాఞ్జలయః, ప్రశశంసుః-తుష్టువుః ❀ ॥ ౬ ॥ ❀ ప్రశంసామేవాహ॥ నమస్త ఇత్యాదిభిర్నవభిః ॥ దేవానాం దేవో బ్రహ్మా-తస్యాపీశ.అనేన పరత్వముక్తం - ప్రపన్నార్తిహారేత్యనేన వాత్సల్యం - అవ్యయవికారరహితేత్యనేన-రాగద్వేషాదిరాహిత్యం - సమత్వం - సర్వభూతసుహృత్త్వం చ-కృష్ణేత్యనేన భక్తానాం సుఖాపాదనాయావతీర్ణత్వం - ప్రపన్నాన్పాహీత్యనేన గోప్తృత్వవరణమ్ ॥ నను భవన్తో బన్ధాద్విమోచితాస్సుఖ్యన్తు - కిమర్థమధునా మాం ప్రపద్యన్త ఇత్యత ఆత్మనో విశేషమవస్థి ఘోరసంసృతే-ర్నిర్విణ్ణాః-అతః సంసృతేరపి భవాన్ పాహీత్యేతదర్థం ప్రపన్నా ఇత్యర్థః ❀ ॥ ౭ ॥ ❀ నను భవన్తో జరాసన్ధాసూయావిష్టాః విషయభోగలాలసాశ్చ - కథం సంసృతేర్నిర్విణ్ణా ఇత్యాశఙ్క్య - ధునా నవయం తథాభూతా ఇత్యాహుః॥ నైనమిత్యష్టభిః॥ హే నాథ- హే మధుసూదన, ఏనం మాగధం-నాభ్యసూయామః.అస్మిన్దోషాన్నావిష్కుర్మః, కిన్తు గుణానేవేతి భావః ॥ కుత ఇత్యత ఆహుః ॥ అనుగ్రహ ఇతి ॥ హే విభో యద్యస్మాత్-రాజ్ఞామస్మాకం-రాజ్యా-చ్చ్యుతిః భ్రంశః భవతా అనుగ్రహః. జరాసన్ధముఖేన భవతా కారితోఽనుగ్రహ ఇత్యర్థః ❀ ॥ ౮ ॥ ❀ కథం రాజ్యచ్యుతేరనుగ్రహరూపతేత్యత ఆహుః ॥ రాజ్యేతి ॥ రాజ్యైశ్వర్యాభ్యాం, యో, మదః- తేన, ఉన్నద్ధః ఉచ్ఛృఙ్ఖలః, శ్రేయో-నవిన్దతే న లభతే-కిన్తు తవ-మాయయా- మోహితః - అనిత్యాశ్చలా అపి-సంపదః - భోగ్యభోగోపకరణాదిసమృద్ధీః - అచలాః శాశ్వతీర్మన్యతే॥ ఏవం మన్యమానో నితస్తాం వరతామేతీతి భావః ❀ ॥ ౯ ॥ ❀ త్వన్మాయయా మోహితశ్శాశ్వతీర్మన్యత ఇత్యేతదేవ సదృష్టాన్తముపపా

ణేముర్హతపాప్మానో మూర్ధభిః పాదయోర్హరేః॥ ౫ ॥ కృష్ణసన్దర్శనాహ్లాదధ్వస్తసంరోధనక్లమాః । ప్రశశంసు

ర్హృషీకేశం గీర్భిః ప్రాఞ్జలయో నృపాః ॥ ౬ ॥ రాజాన ఊచుః ॥ నమస్తే దేవదేవేశ ప్రపన్నార్తిహరావ్యయ ।

ప్రపన్నాన్పాహి నః కృష్ణ నిర్విణ్ణాన్ఘోరసంసృతేః ॥ ౭ ॥ నైనం నాథాభ్యసూయామో మాగధం మధుసూదన ।

అనుగ్రహో యద్భవతా రాజ్ఞాం రాజ్యచ్యుతిః ప్రభో ॥ ౮ ॥ రాజ్యైశ్వర్యమదోన్నద్ధో న శ్రేయో విన్దతే నృపః ।

త్వన్మాయయా మోహితోఽనిత్యా మన్యతే సంపదోఽచలాః ॥ ౯ ॥ మృగతృష్ణాం యథా బాలా మన్యన్త ఉదకాశయమ్ । ఏవం వైకారికీం మాయామయుక్తా వస్తు చక్షతే॥ ౧౦ ॥ వయం పురా శ్రీమదనష్టదృష్టయో జిగీషయాస్యా ఇతరేతరస్పృధః । ఘ్నన్తః ప్రజాస్స్వా అతినిర్ఘృణాః ప్రభో మృత్యుం పురస్త్వావిగణయ్య దుర్మదాః॥ ౧౧ ॥ త ఏవ కృష్ణాద్య గభీరరంహసా దురన్తవీర్యేణ విచాలితశ్రియః । కాలేన తన్వా భవతోఽనుకమ్పయా వినష్టదర్పాశ్చరణౌ నమామ తే॥ ౧౨ ॥ అతో న రాజ్యం మృగతృష్ణిరూపితం దేహేన శశ్వత్పతతా రుజాం భువా । ఉపాసితవ్యం స్పృహయామహే విభో క్రియాఫలం ప్రేత్య చ కర్ణరోచనమ్॥ ౧౩ ॥ తన్నస్సమాదిశోపాయం యేన తే చరణాబ్జ

దయన్తి ॥ మృగతృష్ణామితి ॥ మృగతృష్ణా మరీచికా. తా - ముదకాశయం జలాశ్రయం నదీతటాకాదిరూపం -మన్యన్తే -తథా. అయుక్తాః అవివేకినః - నృపాః - వైకారికీం - మాయాం -శబ్దాదివికారాత్మికాం - మాయాం - ప్రకృతిం -వస్తు- చక్షతే-ప్రకృతిపరిణామరూపం భోగ్యం నిత్యం మన్యన్త ఇత్యర్థః - అతథాభూతాయాస్తథాత్వావభాసే దృష్టాన్తః ❀ ॥ ౧౦ ॥ ❀ తదేవం రాజ్యాదియోగవియోగాదనర్థార్థావహత్వముక్తం - తదేతదస్మాస్వేవ దృష్టమిత్యాహుః ॥ వయమితి ద్వాభ్యాం॥ అస్యాః భూమేః , జిగీషయా పరస్పరం , స్పర్ధమానాః - అతినిర్ఘృణాః నితరాం నిష్కృపాః - వయం - పురస్తా- త్పురో వర్తినమిత్యర్థః , మృత్యు - మవిగణయ్య - ప్రజాః - ఘ్నన్తః - పురా - యే-దుర్మదా - స్తే , వయ - మద్య - హే కృష్ణ-గభీరం -రంహః వేగో- యస్య -దురన్తమపారం -వీర్యం-ప్రభావో , యస్య , తేన భవతః , తన్వా , శరీరభూతేన కాలేన విచాలితాభ్రంశితా-శ్రీ- ర్యేషాం - తే - తథాభూతాః - భవతోఽనుకమ్పయా హేతుభూతయా - వినష్టో-దర్పో - యేషాం- తే - తవ - చరణం - నిరతిశయపురుషార్థభూతౌ నమామ - నతిపూర్వకం శరణం ప్రాప్తాః స్మేత్యర్థః ❀ ॥ ౧౧ ॥ ౧౨ ॥ ❀ అత ఇతి॥ రాజ్యాదియోగాయోగయోరేవంవిధత్వా-చ్ఛశ్వత్సదా , రుజాం రోగాణాం, భువా ఉత్పత్తిస్థానభూతేన, పతతా పతిష్యతా- దేహేన, మృగతృష్ణాత్వేన నిరూపితం-తత్తుల్యమిత్యర్థః, రాజ్యం , నోపాసితవ్యం న సేవితవ్యం అనేనాత్మనామైహిక విషయవిరాగ ఆవిష్కృతః.తథా , హే విభో, కర్ణయోః శ్రోత్రయోరేవ రోచనం ప్రీత్యావహం॥ అపామ సోమమమృతా అభూమ-స ఏవైనం భూతిం గమయతీ,, త్యాద్యర్థవాదైః శ్రుతిసుఖమాత్రావహం , నత్వనుభవదశాయాం, పతనభయశఙ్కాస్పదత్వేన దుఃఖమిశ్రత్వాదితి భావః , ప్రేత్య లోకాన్తరం ప్రాప్య , సుఖాయేతి శేషః-క్రియాయాః శ్రౌతస్మార్తరూపాయాః, ఫలం స్వర్గాదిరూపం , న స్పృహయామహే ❀ ॥ ౧౩ ॥ ❀ తర్హి కిం స్పృహయధ్వే ఇత్యత్ర తదావిష్కుర్వన్తః తదనుగృహాణేతి

విజ్ఞాపయన్తి తదితి । తత్తస్మాత్ సకలవిషయవిరక్తత్వాన్నోఽస్మాకం తమితి చేద్వదే, తముపాయం సమాదిశ దేహి । కోఽసౌ యేనోపాయేన అస్మాకమిహ ప్రకృతిమణ్డలే, సంసరతామపి । యథా తవ చరణాబ్జయోర్విషయభూతయోః స్మృతిర్న విరమేత్ న విచ్ఛిన్నా భవతి తథానుగృహాణేత్యర్థః ❀ ॥ ౧౪ ॥ ❀ ఏవం స్వాభిప్రాయమావిష్కృత్య తన్నిష్పత్తినిదానభగవత్ప్రసాదనోపాయోఽఞ్జలిరేవేత్యభిప్రయన్తో మన్త్రవిశేషేణ నమస్కుర్వన్తి । కృష్ణాయేతి । ప్రణతానాం ప్రణతిమాత్రం కుర్వతాం క్లేశం నాశయతీతి తథా తస్మై ❀ ॥ ౧౫ ॥ ❀ సంస్తూయమాన ఇతి । ముక్తం బన్ధనం మాగధకృతం యైః యేషాం వా తైః రాజభిః సంస్తుతః కరుణః కరుణాయుక్తః అత ఏవ శరణ్యః శ్లక్ష్ణయా మృద్వ్యా గిరా, తానాజ్ఞః ప్రాహ ❀ ॥ ౧౬ ॥ ❀ తదేవాహ । అద్యేత్యాదినా । ఆత్మని అన్తః ప్రవిశ్య ధారకే, అఖిలానామీశ్వరే ప్రశాసితరి మయి వో యుష్మాకమద్యప్రభృతి సుదృఢా భక్తిర్జాయతే భవిష్యతి కథం యథా బాఢం సాధు యథా తథా, ఆశంసితం సమీహితం తథా, సుదృఢేతి సంబన్ధః ❀ ॥ ౧౭ ॥ ❀ తం నిశ్చితమభినన్దతి దిష్ట్యేతి । హే భూపాః ఋతం యథాస్థితం తాత్త్వికమితి యావత్ తద్భాషన్త ఇతి తథా తైః భవద్భిః, వ్యవసితం నిశ్చితం తద్దిష్ట్యా ఆనన్దః సమ్యగితి యావత్ తదేవోపపాదయితుమాహ । శ్రియైశ్వర్యాభ్యాం యః మదోన్నాహః, మదేనోద్బన్ధనముద్వృత్తిః తం నృణాం, మున్మాదనం పశ్య పశ్యామి ❀ ॥ ౧౮ ॥ ❀ తదేవాహ । హైహయ ఇతి । హైహయః కార్తవీర్యః, నహుషః నరేశ్వరశ్చక్రవర్తీ ఏతే మదాద్ధేతోః స్థానాద్రాజ్యాద్భ్రంశితాః । తావద్ధైహయః పితుః కామధేనుహరణాత్పరశురామేణ సపుత్రో హతః । నహుషో దేవేన్ద్రతాం ప్రాప్త ఉద్వృత్తః శచీసఙ్గాయ బ్రాహ్మ

యోః । స్మృతిర్యథా న విరమేదపి సంసరతామిహ ॥ ౧౪ ॥ కృష్ణాయ వాసుదేవాయ హరయే పరమాత్మనే । ప్రణతక్లేశనాశాయ గోవిన్దాయ నమో నమః ॥ ౧౫ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ । సంస్తూయమానో భగవాన్రాజభిర్ముక్తబన్ధనైః । తానాహ కరుణస్తాత శరణ్యః శ్లక్ష్ణయా గిరా ॥ ౧౬ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ అద్యప్రభృతి వో భూపా మయ్యాత్మన్యఖిలేశ్వరే । సుదృఢా జాయతే భక్తిర్బాఢమాశంసితం యథా ॥ ౧౭ ॥ దిష్ట్యా వ్యవసితం భూపా భవన్త ఋతభాషిణః । శ్రియైశ్వర్యమదోన్నాహం పశ్య ఉన్మాదకం నృణామ్ ॥ ౧౮ ॥ హైహయో నహుషో వేనో రావణో నరకోఽపరే । శ్రీమదాద్భ్రంశితాః స్థానాద్దేవదైత్యనరేశ్వరాః ॥ ౧౯ ॥ భవన్త ఏతద్విజ్ఞాయ దేహాద్యుత్పాద్యమన్తవత్ । మాం యజన్తోఽధ్వరైర్యుక్తాః ప్రజా ధర్మేణ రక్షథ ॥ ౨౦ ॥ సన్తన్వన్తః ప్రజాతన్తూన్సుఖం దుఃఖం భవాభవమ్ । ప్రాప్తం ప్రాప్తం చ సేవన్తో మచ్చిత్తా విచరిష్యథ ॥ ౨౧ ॥ ఉదాసీనాశ్చ దేహాదావాత్మారామా ధృతవ్రతాః । మయ్యావేశ్య మనస్సమ్యఙ్మామన్తే బ్రహ్మ యాస్యథ ॥ ౨౨ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఇత్యాదిశ్య నృపాన్కృష్ణో భగవాన్భువనేశ్వరః । తేషాం న్యయుఙ్క్త పురుషాన్ స్త్రియో మజ్జనకర్మణి ॥ ౨౩ ॥ సపర్యాం కారయామాస సహదేవేన భారత । నరదేవోచితైర్వస్త్రైర్భూషణైః స్రగ్విలేపనైః ॥ ౨౪ ॥ భోజయిత్వా వరాన్నేన సుస్నాతాన్ సమలఙ్కృతాన్ । భోగైశ్చ వివిధైర్యుక్తాంస్తామ్బూలాద్యైర్నృపోచితైః ॥ ౨౫ ॥ తే పూజితా ముకున్దేన రాజానో మృ

ణాన్ శిబికాం వాహయన్ తైరేవ శప్తో భ్రంశితోఽజగరత్వమవాప । వేనోఽప్యున్మత్తో బ్రాహ్మణానధిక్షిపన్ తైరేవ హుఙ్కృతైర్హతః, రావణో రాక్షసేశ్వరః సీతామభిలషన్ రాఘవేణ హతః । నరకో దైత్యేశ్వరో దితేః కుణ్డలాద్యాహరణాత్ మయైవ హతః, ఏవమపరే శ్రీమదాత్ స్థానాద్భ్రంశితా ఇత్యర్థః ❀ ॥ ౧౯ ॥ ❀ అతో భవన్తో యదుత్పాద్యం దేహాది తదన్తవదితి విజ్ఞాయ, యుక్తాః అవహితచేతసో యజ్ఞైః మామారాధయన్తః, ధర్మేణ ప్రజాః రక్షథ రక్షన్త్విత్యర్థః మధ్యమపురుషఆష్ఠః ❀ ॥ ౨౦ ॥ ❀ సన్తన్వన్త ఇతి । ప్రజాతన్తూన్ పుత్రపౌత్రాదిసన్తతీః సన్తన్వన్తః విస్తారయన్తః భవ ఉత్పత్తిః అభవః భవేతరః తదన్యోఽత్ర నష్టమరణమిత్యర్థః సుఖాదికం ప్రాప్తం ప్రాప్తం సేవన్తః సమత్వేన సేవమానాః మయి విషయభూతే చిత్తం యేషాం తే విచరిష్యథ కాలం నయతేత్యర్థః ❀ ॥ ౨౧ ॥ ❀ దేహాదావిత్యాదిశబ్దేన తదనుబన్ధినాం సఙ్గ్రహః ఉదాసీనాః అహంమమతారహితా ఇత్యర్థః ఆత్మారామాః స్వాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యావలోకనపరాః మయి సమ్యఙ్మన ఆవేశ్య అన్తే ప్రారబ్ధావసానే బ్రహ్మ పరబ్రహ్మభూతం మాం యాస్యథ ❀ ॥ ౨౨ ॥ ❀ ఇతీతి । ఆదిశ్యానుశిష్య, తేషాం నృపాణాం మజ్జనకర్మణి అభ్యఙ్గస్నానాదినిమిత్తే పురుషాన్ స్త్రియః స్త్రీశ్చ న్యయుఙ్క్త ❀ ॥ ౨౩ ॥ ❀ సపర్యామితి । హే భారత సహదేవేన జరాసన్ధసుతేన ప్రయోజ్యకర్త్రా నరదేవానామర్హైర్వస్త్రాదిభిః సాధనైః సపర్యాం కారయామాస ❀ ॥ ౨౪ ॥ ❀ భోజయిత్వేతి । వరాన్నేన శ్రేష్ఠాన్నేన చ భుజికర్మణోఽన్నస్య తత్కరణత్వవివక్షాయాం తృతీయా తతః పునః తామ్బూలాద్యైః వివిధైర్యుక్తాన్ కారయామాసేత్యర్థః ❀ ॥ ౨౫ ॥ ❀ త ఇతి । తే రాజానః విరేజుః యథా

ప్రావృడన్తే శరది-గ్రహాః చన్ద్రాదయః-తద్వత్ ॥ ౨౬ ॥ రథానితి ॥ సన్తః సమీచీనాః - అశ్వాః, యేషాం-తాన్, రథానారోప్య రథేషూపవేశ్య-సూనృతైః మధురైః-వాక్యైః ప్రీణయ్య హర్షయిత్వా, దేశాన్-ప్రత్యయాపయత్ ప్రస్థాపయామాస ॥ ౨౭ ॥ త ఇతి ॥ కృష్ణేన-మోచితాః, తమేవ కృష్ణమేవ - జగత్పతేః కృష్ణస్య, చేష్టితాని చ, ధ్యాయన్తః జగ్ముః ॥ ౨౮ ॥ జగదురితి ॥ తే నృపాః, మహాపురుషస్య కృష్ణస్య, చేష్టితం - ప్రకృతిభ్యః అమాత్యాదిభ్యో, జగదుః, ఊచుః. యథా, భగవాన్, అన్వశాసదనుశిక్షితవాన్-తథా, నిరవద్యాః-చక్రుః ॥ ౨౯ ॥ జరాసన్ధమితి ॥ భీమసేనప్రయోజ్యకర్త్రా, ఘాతయిత్వా, సహదేవేన జరాసంధసుతేన-పూజితః, పార్థాభ్యాం, భీమార్జునాభ్యాంచ, సంయుతః - ప్రాయాద్యయౌ ॥ ౩౦ ॥ తత ఇతి ॥ తే కృష్ణభీమార్జునాః-ఆఖణ్డలప్రస్థమిన్ద్రప్రస్థం గత్వా-శఙ్ఖాన్, దధ్ముః ధ్వనయామాసుః-తత్ర హేతుః - జితః అరిః యైః-స్తైః దుర్హృదామమిత్రాణాం - మసుఖం దుఃఖ - మావహన్తీతి తథా - సుహృదో మిత్రాణి, హర్షయన్తశ్చ ॥ ౩౧ ॥ తదితి ॥ తచ్ఛఙ్ఖధ్వననం-శ్రుత్వా, మాగధం, శాన్తం హతం, మేనిరే అమన్యన్త, రాజా యుధిష్ఠిరస్తు, ఆప్తః మనోరథో, యేన, తథాభూతశ్చా-సీత్ ॥ ౩౨ ॥ అపిచ ॥ అభివన్ద్యేతి ॥ ఆత్మనా ఆత్మభిః, యదనుష్ఠితం కృతం-త, త్సర్వం, ఆశ్రావయామాసుః ॥ ౩౩ ॥ నిశమ్యేతి ॥ ఆనన్దాశ్రుకలాః ఆనన్దాశ్రుబిన్దూన్, ముఞ్చన్, కిఞ్చిదపి, నోవాచ ॥ తూష్ణీమాసేత్యర్థః ॥ ౩౪ ॥ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే త్రిసప్తతితమోఽధ్యాయః ॥

ష్టకుణ్డలాః । విరేజుర్మోచితాః క్లేశాత్ప్రావృడన్తే యథా గ్రహాః ॥ ౨౬ ॥ రథాన్సదశ్వానారోప్య మణికాఞ్చనభూషితాన్ । ప్రీణయ్య సూనృతైర్వాక్యైస్స్వదేశాన్ప్రత్యయాపయత్ ॥ ౨౭ ॥ త ఏవం మోచితాః కృచ్ఛ్రాత్కృష్ణేన సుమహాత్మనా । యయుస్తమేవ ధ్యాయన్తః కృతాని చ జగత్పతేః ॥ ౨౮ ॥ జగదుః ప్రకృతిభ్యస్తే మహాపురుషచేష్టితమ్ । యథాఽన్వశాసద్భగవాంస్తథా చక్రురతన్ద్రితాః ॥ ౨౯ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ జరాసన్ధం ఘాతయిత్వా భీమసేనేన కేశవః । పార్థాభ్యాం సంయుతః ప్రాయాత్సహదేవేన పూజితః ॥ ౩౦ ॥ తే గత్వాఽఽఖణ్డలప్రస్థం శఙ్ఖాన్దధ్ముర్జితారయః । హర్షయన్తస్స్వసుహృదో దుర్హృదాం చాసుఖావహాః ॥ ౩౧ ॥ తచ్ఛ్రుత్వా ప్రీతమనస ఇన్ద్రప్రస్థనివాసినః । మేనిరే మాగధం శాన్తం రాజా చాప్తమనోరథః ॥ ౩౨ ॥ అభివాద్యాథ రాజానం భీమార్జునజనార్దనాః । సర్వమాశ్రావయాంచక్రురాత్మనా యదనుష్ఠితమ్ ॥ ౩౩ ॥ నిశమ్య ధర్మరాజస్తు కేశవేనానుకమ్పితః । ఆనన్దాశ్రుకలాన్ముఞ్చన్ప్రేమ్ణా నోవాచ కిఞ్చన ॥ ౩౪ ॥***********************

******* ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, దశమస్కన్ధే, త్రిసప్తతితమోఽధ్యాయః. *******

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఏవం యుధిష్ఠిరో రాజా జరాసన్ధవధం ప్రభోః । కృష్ణస్య చానుభావం తం శ్రుత్వా ప్రీతస్తమబ్రవీత్ ॥ ౧ ॥ యుధిష్ఠిర ఉవాచ ॥ యే స్యుస్త్రైలోక్యగురవస్సర్వే లోకాస్సహేశ్వరాః । వహన్తి దుర్లభం లబ్ధ్వా శిరసైవానుశాసనమ్ ॥ ౨ ॥ స భవానరవిన్దాక్ష దీనానామీశమానినామ్ । ధత్తేఽనుశాసనం భూమంస్తదత్యన్తవిడమ్బనమ్ ॥ న హ్యేకస్యాద్వితీయస్య బ్రహ్మణః పరమాత్మనః । కర్మభిర్వర్ధతే తేజో హ్రసతే చ యథా రవేః ॥ ౪ ॥ న చ తేఽజితభ

అథ రాజసూయయాజనశిశుపాలవధాత్మకం భగవతశ్చేష్టితమనువర్ణయతి । చతుస్సప్తతితమేన ॥ ఏవమిత్యాదినా ॥ యుధిష్ఠిరో రాజా-తం-జరాసన్ధఘాతనాత్మకం-కృష్ణస్యా-నుభావం ప్రభావంచ, శ్రుత్వా, తం కృష్ణ-మబ్రవీత్ ॥ ౧ ॥ ఉక్తిమేవాహ ॥ య ఇతి ॥ యే-త్రైలోక్యస్యాపి-గురవః-స్యుః-సనకాదయః-యేచ-సర్వే-లోకాః జనాః-తత్పరాశ్చ, తే యస్యా-నుశాసనం-దుర్లభం-లబ్ధ్వా-భాగ్యైరేవ తల్లబ్ధమితి బాహుమానేనేత్యర్థః । శిరసా, వహన్తి ॥ ౨ ॥ స భవాన్ హే అరవిన్దాక్ష-ఈశమాత్మానం మన్యన్త ఇతి తథా - తేషాం జనానాం-అనుశాసనం - ధత్తే కరోతీ - తియ-త్త-దత్యన్తవిడమ్బనం మనుష్యచేష్టాభినయమాత్ర - మన్యథా - సర్వనియన్తుస్సఙ్కల్పమాత్రక్లప్తజగదుత్పత్తిస్థితిలయస్య తవైతత్సాక్షాచ్ఛత్రువిజయాదిరూపం కర్మ న ఘటత ఇతి భావః ॥ ౩ ॥ నను ప్రభావాతిశయార్థమేవాహమపి తవానుశాసనం దధ ఇత్యాహ ॥ నహీతి ॥ ఏకస్యావిభక్తనామరూపచిదచిద్విశిష్టతయా జగదుపాదానకారణస్య - అద్వితీయస్య నిమిత్త కారణస్య చ, బ్రహ్మణః తదుభయకారణత్వోపయుక్త స్వాభావికసార్వజ్ఞ్యసర్వశక్తిత్వాదికల్యాణగుణబృహత్త్వశాలినః . ఏవం లీలావిభూతినాయకత్వముక్తం-పరమే నిత్యవిభూత్యాఖ్యే తిష్ఠతీతి తథా-తస్య-తవ-కర్మభిః ప్రాకృతశత్రుజయాదిరూపైః-తేజః ప్రభావో. న వర్ధతే-న హ్రసతే-యథా-రవేః, ఉదయాస్తమయాదికర్మభిః, న వర్ధతే న క్షీయతే చ-తద్వత్ ॥ ౪ ॥ ఉక్తమేవ సహేతుకం కైముత్యన్యాయాభిప్రాయేణాహ ॥ న చేతి ॥ హే మాధవ, హే అజిత- తే తవ-భక్తానామేవ-పశూనామివ పశుతుల్యానాం, దేహాత్మాభిమానినామివ-మమాహ-మితి-త్వం-తవేతి చ-నానాధీః స్వదేహపరదేహతత్సంబన్ధిష్వనాత్మభూతేష్వనాత్మీయేష్వాత్మాభిమానాత్మీయత్వా

భిమానాద్రూపనానాత్వేః-నచచాస్తి కుతః-తద్ధేతుకతేజోవృద్ధిహ్రాసౌ-కింపునస్తవతౌ నస్త ఇతీతిభావః ✿ ॥ ౫ ॥ ✿ ఇతీతి॥ యజ్ఞేష్వేషు యజ్ఞార్హా - వసన్తాదిరూపే-కాలే - సపార్థో యుధిష్ఠిరః-కృష్ణేనా-నుమోదితః, యుక్తానభియుక్తాన్-బ్రహ్మవాదినః బ్రాహ్మణాన్-ఋత్విజో వృతవాన్ ✿ ॥ ౬ ॥ ✿ తానేవాహ త్రిభిరితి ॥ ద్వైపాయనఇతి త్రిభిః॥ అకృతవ్రణాన్తా - నేతాన్-ఋత్విగ్రూపాన్ ద్రష్టా) విశేషేణ వవ్రే-ఇతిసంబన్ధః ✿ ॥ ౭ ॥ ౮ ॥ ౯ ॥ ✿ ఉపహూతా ఇతి॥ అన్యేచ-ద్రోణాదయః- ఉపహూతాస్సన్తో-యజ్ఞం ద్రష్టుమిచ్ఛవః-తత్రైయ రాజసూయ-మిత్యన్వయః ✿ ॥ ౧౦ ॥ ౧౧ ॥ ✿ తత ఇతి ॥ దేవయజనం - దేవాఇజ్యన్తేఽస్మిన్నితి-తద్యజ్ఞభూమిం-స్వర్ణమయైః లాఙ్గలైః హలైః-కృష్ట్వా కర్షణాదిభిస్సంశోధ్య-నృపం యుధిష్ఠిరం-దీక్షాయాంచక్రః - దీక్షాసంస్కారయుక్తమకుర్వన్ ✿ ॥ ౧౨ ॥ ✿ పురాపూర్వకాలే యథా-వరుణస్య-తద్వత్- అస్యాప్యుపకరణాః, హైమాః హేమమయాః- ఆసన్నితి శేషః-తృతీయాన్తపాఠే హైమైః-ఋద్ధపాత్రవత్తేతి శేషః ✿ ॥ ౧౩ ॥ ✿ ఇన్ద్రాదయ ఇతి ॥ విరిఞ్చిభవాభ్యాం సహ ఇన్ద్రాదయో-దేవగణాః-యేచ-సమాహూతాః-రాజానః-తేషాం-పత్న్యశ్చ-తత్ర-సమీయుస్సర్వే-శ్రీకృష్ణభక్తస్య పాణ్డుసుతస్య-రాజ్ఞో రాజసూయ-మవిస్మితాస్సన్తః-సూపపన్నం - సుసంపన్నం - మేనిర-ఇత్యన్వయః ✿ ॥ ౧౪ ॥ ౧౫ ॥ ౧౬ ॥ ✿ అ

జ్ఞానాం ముమూహమితమాధవ । త్వం తు వేత్థ వనానాథః పశూనామివ వై కుతః ॥ ౫ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ॥ ఇత్యుక్త్వా యజ్ఞేయే కాలే వవ్రే యుక్తాన్ స ఋత్విజః । కృష్ణానుమోదితః పార్థో బ్రాహ్మణాన్ బ్రహ్మవాదినః ॥ ౬ ॥ ద్వైపాయనో భరద్వాజస్సుమన్తుర్గౌతమోఽసితః । వసిష్ఠశ్చ్యవనః కణ్వో మైత్రేయః కవషస్త్రితః ॥ ౭ ॥ విశ్వామిత్రో వామదేవస్సుమతి ర్జైమినిః క్రతుః । పైలః పరాశరో గర్గో వైశమ్పాయన ఏవ చ ॥ ౮ ॥ అథర్వా కశ్యపో ధౌమ్యో రామో భార్గవ ఆసురిః । వీతిహోత్రో మధుచ్ఛన్దో వీరసేనోఽకృతవ్రణః ॥ ౯ ॥ ఉపహూతాస్తథా చాన్యే ద్రోణభీష్మకృపాదయః । ధృతరాష్ట్రస్సహసుతో విదురశ్చ మహామతిః ॥ ౧౦ ॥ బ్రాహ్మణాః క్షత్రియా వైశ్యాశ్శూద్రా యజ్ఞదిదృక్షవః । తత్రేయుస్సర్వరాజానో రాజ్ఞాం ప్రకృతయో నృప ॥ ౧౧ ॥ తతస్తే దేవయజనం బ్రాహ్మణాస్స్వర్ణలాఙ్గలైః । కృష్ట్వా తత్ర యథాన్యాయం దీక్షయాంచక్రిరే నృపమ్ ॥ ౧౨ ॥ ✿ హైమాః కిలోపకరణా వరుణస్య యథా పురా ॥ ౧౩ ॥ ఇన్ద్రాదయో లోకపాలా విరిఞ్చిభవసంయుతాః । సగణాస్సిద్ధగన్ధర్వా విద్యాధరమహోరగాః ॥ ౧౪ ॥ మునయో యక్షరక్షాంసి ఖగకిన్నరచారణాః । రాజానశ్చ సమాహూతా రాజపత్న్యశ్చ సర్వశః ॥ ౧౫ ॥ రాజసూయం సమీయుస్మ రాజ్ఞః పాణ్డుసుతస్య వై । మేనిరే కృష్ణభక్తస్య సూపపన్నమవిస్మితాః ॥ ౧౬ ॥ అయాజయన్మహారాజం యాజకా దేవవర్చసః । రాజసూయేన విధివత్ప్రాచేతసమివామరాః ॥ ౧౭ ॥ సౌత్యేఽహన్యవనీపాలో యాజకాన్సదసస్పతీన్ । అపూజయన్మహాభాగాన్ యథావత్సుసమాహితః ॥ ౧౮ ॥ సదస్యాగ్ర్యార్హణార్హం వై విమృశన్తస్సభాసదః । నాధ్యగచ్ఛన్ననైకాన్త్యాత్సహదేవస్తదాఽబ్రవీత్ ॥ ౧౯ ॥ అర్హతి హ్యచ్యుతశ్శ్రైష్ఠ్యం భగవాన్సాత్వతాం పతిః । ఏష వై దేవతాస్సర్వా దేశకాలధనాదయః ॥ ౨౦ ॥ యదాత్మకమిదం విశ్వం క్రతవశ్చ యదాత్మకాః । అగ్నిరాహుతయో మన్త్రాస్సాంఖ్యం యోగశ్చ యత్పరః ॥ ౨౧ ॥ ఏ

యాజయన్నితి ॥ దేవానామివ వర్చో యేషాం తే- యాజకా ఋత్విజః-అమరాః-ప్రాచేతసం-వరుణమివ - మహారాజం యుధిష్ఠిరం-యథావిధి-రాజసూయేనా - యాజయన్ ✿ ॥ ౧౭ ॥ ✿ సౌత్య ఇతి ॥ సౌత్యేఽహని సోమాభిషవదినే అవనీపాలో యుధిష్ఠిరః-అపూజయత్ పూజయామాస-సుసమాహితః ✿ ॥ ౧౮ ॥ ✿ సదసీతి॥ సదసి సభాయాం-సభాసదో అగ్ర్యార్హణార్హం అగ్రపూజార్హం-విమృశన్తః-నాధ్యగచ్ఛన్-నలేభిరే-అనైకాన్త్యాత్ యోగ్యానాం బహుత్వేనైకస్యాప్యనిశ్చయాత్ ఏవం స్థితే-సహదేవో మాద్రీసుతః-సభాసదః ప్రత్యబ్రవీత్ ✿ ॥ ౧౯ ॥ ✿ సహదేవోక్తిమాహ॥ అర్హతీతి॥ శ్రైష్ఠ్యం-అగ్రపూజామచ్యుతో-అర్హతి తత్ర హేతుత్వేన విశేషణం సాత్వతాం బ్రహ్మవిదాం-పూజార్హత్వే తద్వైశిష్ట్యమాహ - ఏష ఇత్యాదిభిః ఏష భగవాన్-ఇత్యాదిః సర్వదేవతాః - శరీరాత్మభావసంబన్ధనిబన్ధనసామానాధికరణ్యమ్ సఆత్మా - అన్తర్యామ్యాత్మా యాసాం దేవతానామేవేతి భావః-దేశ-ఇత్యాదౌ ఏవ మతియుక్తాని-కాలో-వసన్తాదిః-ధనానిచ యజ్ఞోపయుక్తాని-ఉదకేభ్యోఽన్యాని ద్రవ్యాణి సహస్రపాకాః ✿ ॥ ౨౦ ॥ ✿ యదాత్మకమితి ॥ క్రతవో - విహారిణ్యా-ఇత్యేతద్విశ్వం సర్వం-యదాత్మకం- భగవదాత్మా-యస్య-శరీరభూతం-క్రతవశ్చ- సాంఖ్యం ప్రత్యగాత్మయాథాత్మ్యచిన్తనం-యోగః పరమాత్మోపాసనా-తత్సర్వం భగవాన్పరం బ్రహ్మ-యస్య-శరీరభూతమ్ ✿ ॥ ౨౧ ॥ ✿ కింబహునేత్యాహ॥ ఇదం చిదచిదాత్మకం జగద్వైవిధ్యం

ఏష భగవా-నాత్మా అన్తరాత్మా-యస్య-తథాభూతం-స్వాత్మైవ్యష్టి - ఏక ఏవాద్వితీయోఽసౌ-ఆసీదితి శేషః, సదేవ సోమ్యేదమగ్ర ఆసీదేకమేవాద్వితీయమితివదయంనిర్దేశః - అవిభక్తనామరూపచిదచిద్విశిష్టపర ఏకశబ్దః-నిమిత్తాన్తరవ్యుదాసార్థోఽద్వితీయశబ్దః - ఏక ఇత్యనేనకారణావస్థచిదచితోస్సద్భావస్తత్వముక్తం - ఐతదాత్మ్యమిత్యనేనకార్యావస్థయోః - ఏవంభూతోఽసావాత్మాస్వయ - మాశ్రయ ఆధారో-యస్య-సః-ఆత్మనాఽఉపకరణభూతేన - సర్వాన్ సమష్టివ్యష్టిపదార్థాన్ - సృజతి-అవతి రక్షతి - హన్తి సంహరతి-ఏవమప్యజః స్వశరీరభూతచిదచిద్గతోత్పత్త్యాదివికారరహితః॥ బ్రహ్మవన బ్రహ్మసవృక్షఆసీ, దితి శ్రుత్యర్థోఽత్రానుసన్ధేయః ❋ ॥ ౨౨ ॥ ❋ ఏవంభూతశ్చేదసౌ కిమిత్యస్మదాదివచ్చేష్టతే-అత ఆహ॥ వివిధానీతి॥ యదపేక్షయా యస్యలోకస్యా-పేక్షయా- ధర్మాదిలక్షణంధర్మాదిరూపం - ఆదిశబ్దః కామమోక్షసంగ్రాహకః-సర్వం-శ్రేయః-జనయన్ లక్షణహేతోః, రితి శతృప్రత్యయః-సంపాదయితుమిత్యర్థః-వివిధాని - కర్మాణి-ఈహతే చేష్టతే యత్ యస్మా-దేవం-తస్మా-ది త్యుత్తరేణ సంబన్ధః ❋ ॥ ౨౩ ॥ ❋ తస్మాదితి ॥ మహతే సర్వోత్కృష్టాయ- కృష్ణాయ-దీయతాం క్రియతాం, ఏవం చేత్కృష్ణాయ దీయతే చేత్-సర్వభూతానాం- ఆత్మనోఽపి తుర్యా, ర్హణం బహుమానం - కృతం-భవేత్ - సర్వాన్తరాత్మత్వాదితి భావః ❋ ॥ ౨౪ ॥ ❋ ఏతదేవవ్యాఖ్యాయన్ పునస్తుతయా విశింషన్నాహ ॥ సర్వభూతేతి ॥ సర్వభూతానా-మన్తరాత్మభూతాయ-అతఏవా-నన్యదర్శినే-అన్యస్స్వస్మాత్పృథగ్భూతం - పశ్యతీత్యన్యదర్శీ తతోనఞ్ సమాసః - తస్మై సర్వశరీరకాయేత్యర్థః ॥ ఇతరేత్వన్యదర్శినః - నహి తేషామన్యతమాయదత్తమితరేభ్యో దత్తంభవతీతిభావః - శాన్తాయరాగద్వేషాదిర

ఏక ఏవాద్వితీయోఽసావైతదాత్మ్యమిదంజగత్ । ఆత్మనాఽఽత్మాశ్రయస్సభ్యాస్సృజత్యవతిహన్త్యజః॥ ౨౨॥
వివిధానీహకర్మాణిజనయన్యదపేక్షయా । ఈహతేయదయంసర్వం శ్రేయోధర్మాదిలక్షణమ్ ॥ ౨౩ ॥ తస్మాత్కృష్ణాయమహతేదీయతాంపరమార్హణమ్ । ఏవంచేత్సర్వభూతానామాత్మనశ్చార్హణంభవేత్ ॥ ౨౪ ॥ సర్వభూతాత్మభూతాయకృష్ణాయానన్యదర్శినే । దేయం శాన్తాయపూర్ణాయదత్తస్యానన్త్యమిచ్ఛతా ॥ ౨౫ ॥
ఇత్యుక్త్వాసహదేవోఽభూత్తూష్ణీంకృష్ణానుభావవిత్ । తచ్ఛ్రుత్వాతుష్టువుస్సర్వే సాధుసాధ్వితిసత్తమాః ॥
శ్రుత్వాద్విజేరితంరాజాజ్ఞాత్వాహార్దంసభాసదామ్, సమర్హయద్ధృషీకేశం ప్రీతఃప్రణయవిహ్వలః॥ ౨౬ ॥ తత్పాదావవనిజ్యాపశ్శిరసాలోకపావనీః । సభార్యస్సానుజామాత్యస్సకుటుమ్బోవహన్ముదా॥ ౨౭ ॥ వాసోభిఃపీతకౌశేయైర్భూషణైశ్చమహాధనైః । అర్హయిత్వాశ్రుపూర్ణాక్షోనాశకత్సమవేక్షితుమ్ ॥ ౨౮ ॥ ఇత్థంసభాజితంవీక్ష్యసర్వేప్రాఞ్జలయోజనాః । నమోజయేతినేముస్తంనిపేతుఃపుష్పవృష్టయః॥ ౩౦ ॥ ఇత్థంనిశమ్యదమఘోషసుతస్స్వపీఠాదుత్థాయకృష్ణగుణవర్ణనజాతమన్యుః । ఉత్క్షిప్యబాహుమిదమాహసదస్యమర్షీసం శ్రావయన్భగవతేపరుషాణ్యభీతః॥ ౩౧ ॥ ఈశోదురత్యయఃకాలఇతిసత్యవతీశ్రుతిః । వృద్ధానామపియద్బుద్ధిర్బాలవాక్యై

హితాయ, ఇతరేత్వశాన్తాః - నహి తేషామన్యతమాయదత్తమితరేషు సన్తానైతి భావః - పూర్ణాయస్వభావతోఽవాప్తసమస్తకామాయ - నిత్యసన్తోషిణ ఇతియావత్ - నహ్యసన్తోషిణే దత్తమనన్తం భవతీతి భావః - అతో దత్తస్య దానస్యానన్త్యం ఫలానన్త్య - మిచ్ఛతా కామయమానేన, ఉక్తవిధాయ - కృష్ణాయైవ - దేయమ్ ❋ ॥ ౨౫ ॥ ❋ ఇతీతి ॥ కృష్ణానుభావవిత్ శ్రీకృష్ణప్రభావజ్ఞః - సహదేవ-స్తూష్ణీం బభూవ-త - త్సహదేవోక్తం - శ్రుత్వా-సర్వే-సత్తమాః సాత్యకిప్రభృతయః-సాధుసాధ్వితి తుష్టువుః ❋ ॥ ౨౬ ॥ ❋ శ్రుత్వేతి॥ద్విజేరితం సాధుసాధ్వితి సూక్తం-శ్రుత్వా, సభాసదాం సభ్యానాం-హార్దం, హార్దమభిప్రాయం, జ్ఞాత్వాచేతిశేషః, యద్వా, జాతమభివ్యక్త హార్దమభిప్రాయో-యస్మా - త్త-ద్విజేరితం, శ్రుత్వేత్యర్థః-రాజాయుధిష్ఠిరః, ప్రీతః ప్రీతియుక్తః, ప్రణయేన స్నేహేన విహ్వల-పరవశః, సమార్చయత్ ❋ ॥ ౨౬ ॥ ❋ అర్చనప్రకారమేవాహ ॥ తత్పదావితి ॥ తస్య భగవతః, పాదా-వవనిజ్యప్రక్షాళ్య - లోకాన్పావయన్తీతి పావన్యః తథా-భూతాః అపః, భార్యాదిసహితః, శిరసా-వహన్ పీతైః, కౌశేయైశ్చ , వాసోభిః మహాధనైః బహుమూల్యైః, అనర్ఘైరితియావత్-భూషణైశ్చ, ర్హయిత్వా . అశ్రుభిరానన్దాశ్రుభిః-పూర్ణే , అక్షిణీ యస్య-సః-తంభగవన్తం , అవేక్షితు -నాలంనప్రబభూవ ❋ ॥ ౨౭ ॥ ౨౮ ॥ ❋ ఇత్థమితి॥సభాజితం సంపూజితం-భగవన్తం-నువలోక్య, నమోజయేతి వదన్త ఇతి శేషః-తంకృష్ణం నేముః నమశ్చక్రుః ❋॥ ౩౦ ॥ ❋ ఇత్థమితి॥ఇత్థమేవంభూతం, కృష్ణస్య-గుణవర్ణనం-శ్రుత్వా-దమఘోషసుతః శిశుపాలః-జాతో మన్యుః యస్య, సః - స్వాసనా-దుత్థాయ-బాహు-ముత్క్షిప్యోర్ధ్వం కృత్వా, అమర్షీ క్రుద్ధః-అభీతశ్చ - భగవతే-పరుషాణి వచాంసి - సం శ్రావయన్ సంశ్రావయితుమిత్యర్థః, ఇదం వక్ష్యమాణమాహ ❋ ॥ ౩౧ ॥ ❋ తదేవాహ॥ ఈశ ఇత్యాదినా ॥ ఈశః బ్రహ్మాదీనామపి ప్రభుః-కాలో-దురత్యయః దురతిక్రమణీయ - ఇత్యేవంవిధా, శ్రుతిః కింవదన్తీ, సత్యవత్ యథార్థా-కుతః, యత్ యస్మాత్, వృ

ద్ధానామపి-బుద్ధిః,బాలస్యసహదేవస్య-వాక్యైః,భిద్యతేవిపరీతాక్రియతఇత్యర్థః ❋ ॥ ౩౨ ॥ ❋యూయమితి॥ హేసదసస్పత
యః,బాలభాషితం,మావదధ్వంమాగృహ్ణీత॥ కింతత్ ॥యత్-అర్హణే కృష్ణః,సమ్మత,ఇతి-తత్ ❋ ॥ ౩౩ ॥ ❋తపఇత్యాది॥తపో
ఽనశనాది , విద్యాశాస్త్రజన్యంజ్ఞానం,వ్రతంకృచ్ఛ్రాది , ఏతానిధరన్తీతితథా-తాన్ , జ్ఞానంపరమాత్మోపాసనాత్మకం,తే
న-విధ్వస్తం,కల్మషంపాపం,యేషాం-తాన్ , బ్రహ్మణిపరస్మిన్నిష్ఠా-యేషాం-తాన్ , సాక్షాత్కృతబ్రహ్మస్వరూపానితి
యావత్,ఏవంభూతాన్,పరమర్షీన్ , అతిక్రమ్యఅనాదృత్య,కులాధమోఽసౌ-గోపాలః,కాకః పురోడాశమివ-సపర్యాం-
కథమర్హతి ❋ ॥ ౩౪ ॥ ౩౫ ॥ ❋కించ॥వర్ణేతి॥వర్ణాదిభ్యోఽపేతః-భ్రష్టః-సర్వస్మాద్వర్ణాదిప్రయుక్తధర్మాద్బహిష్కృతశ్చ
స్వైరంస్వచ్ఛన్దంవర్తతఇతితథా-గుణైఃశరవద్యైః, హీనోరహితః ❋ ॥ ౩౬ ॥ ❋యయాతినేతి॥ఏషాంయదూనాం-కులం,
యయాతినాతత్పూర్వమేవశప్తం,సద్భిఃకులీనైః,బహిష్కృతం, శశ్వత్సదా-వృథాపానేరతః ❋ ॥ ౩౭ ॥ ❋బ్రహ్మర్షిసే
వితాన్-ఆర్యావర్తాన్ దేశాన్-హిత్వా - బ్రహ్మవర్చసంచ , త్యక్త్వా సముద్రంసముద్రమధ్యస్థం,దుర్గంనిషిద్ధందేశ , మాశ్రి
త్య,దస్యువద్దుష్టసత్త్వవ-త్ప్రజాఃజనా-న్బాధన్తే ❋ ॥ ౩౮ ॥ ❋ఏవమాదీనీతి॥ నష్టంమఙ్గళంయస్యసః,హేతుగర్భమిద-మత,ఏ
వమాదీన్యభద్రాణిపరుషాణి , బభాషే॥ భగవాంస్తు - యథా-సింహః-శివారుతం,శివా ఫేరు, స్తస్యారుతంధ్వనిం,శ్రుత్వా-

---

ర్విభిద్యతే॥ ౩౨ ॥యూయంపాత్రవిదాంశ్రేష్ఠామావదధ్వంబాలభాషితమ్ । సదసస్పతయస్సర్వే కృష్ణోయత్స
మ్మతోఽర్హణే ॥ ౩౩ ॥ తపోవిద్యావ్రతపరాన్ జ్ఞానవిధ్వస్తకల్మషాన్ । పరమర్షీన్బ్రహ్మనిష్ఠాన్లోకపాలైశ్చ
పూజితాన్॥ ౩౪ ॥ సదసస్పతీనతిక్రమ్యగోపోఽయంకులపాంసనః । యథాకాకఃపురోడాశంసపర్యాం
కథమర్హతి॥ ౩౫ ॥వర్ణాశ్రమకులాపేతస్సర్వధర్మబహిష్కృతః । స్వైరవర్తీగుణైర్హీనస్సపర్యాంకథమర్హతి॥
యయాతినైషాంచకులంశప్తంసద్భిర్బహిష్కృతమ్ । వృథాపానరతోమత్తస్సపర్యాంకథమర్హతి ॥ ౩౭ ॥
బ్రహ్మర్షిసేవితాన్దేశాన్హిత్వాతద్బ్రహ్మవర్చసమ్ । సముద్రందుర్గమాశ్రిత్యబాధన్తేదస్యవఃప్రజాః॥ ౩౮ ॥ఏ
వమాదీన్యభద్రాణిబభాషేనష్టమఙ్గళః । నోవాచభగవాన్కించిద్యథాసింహశ్శివారుతమ్ ॥ ౩౯ ॥ భగవన్నిన్ద
నంశ్రుత్వాదుస్సహంతేసభాసదః । కర్ణౌపిధాయనిర్జగ్ముశ్శపన్తశ్చేదిపంరుషా॥ ౪౦ ॥నిన్దాంభగవతశ్శృణ్వం
స్తత్పరస్యజనస్యవా । తతోనాపైతియస్సోఽపియాత్యధస్సుకృతాచ్చ్యుతః ॥ ౪౧ ॥ తతఃపాణ్డుసుతాఃక్రుద్ధా
మత్స్యకైకయసృఞ్జయాః । ఉదాయుధాస్సముత్తస్థుశ్శిశుపాలజిఘాంసవః ॥ ౪౨ ॥ తతశ్చైద్యస్త్వసం
భ్రాన్తోజగృహేఖడ్గచర్మణీ। భర్త్సయన్కృష్ణపక్షీయాన్రాజ్ఞస్సదసిభారత॥ ౪౩ ॥తావదుత్థాయభగవాంస్స్వా
న్నివార్యస్వయంరుషా। శిరఃక్షురాన్తచక్రేణజహారాపతతోరిపోః॥ ౪౪ ॥శబ్దఃకోలాహలోఽథాసీచ్ఛిశుపాలే
హతేమహాన్ । తస్యానుయాయినోభూపాదుద్రువుర్జీవితైషిణః॥ ౪౫ ॥ చైద్యదేహోత్థితంజ్యోతిర్వాసుదేవ
ముపావిశత్ । పశ్యతాంసర్వభూతానాముల్కేవభువిఖాచ్చ్యుతా॥ ౪౬ ॥ జన్మత్రయానుగుణితవైరసంరబ్ధ

తూష్ణీం,మాస్తే,తథా కించిదపి,నోవాచ,తూష్ణీంబభూవేత్యర్థః ❋ ॥ ౩౯ ॥ ❋భగవన్నిన్దనమితి॥కర్ణౌ,పిధాయాచ్ఛాద్య,రుషా-
చేదిప చైద్యం,శపన్తో,జగ్ముః ❋ ॥ ౪౦ ॥ ❋కుతోనిర్జగ్ముస్తత్రాహ॥ నిన్దామితి॥ తత్పరస్యభగవత్ప
రస్య,జనస్యచ- నిన్దాం-శ్రుత్వా,యః -తతో - నాపైతినిర్గచ్ఛతి సోఽపి,క్రోశాన్,పితౄన్నరకోఽపి సుకృతాత్ - చ్యుతోభ్ర
ష్టః,అధఃనరకే పతతి ❋ ॥ ౪౧ ॥ ❋తత ఇతి॥సభాసదాంనిర్గమనానన్తర ,మత్స్యాదయశ్చ,ఉత్థాయ-శిశుపాలం,హన్తుమిచ్ఛ
వః , ఉదాయుధాః , ఉద్ధృతాన్యాయుధాని యైస్తే , ఉత్తస్థుః ❋ ॥ ౪౨ ॥ ❋తత ఇతి॥ అసంభ్రాన్తఃఅవహితః , హేభా
రత-కృష్ణపక్షీయాన్ రాజ్ఞఃభూపాన్,భర్త్సయన్,ఖడ్గఖేటౌ జగ్రాహ ❋ ॥ ౪౩ ॥ ❋తావదితి ॥ తావత్తస్మిన్నేవ,ఉత్థాయ-
స్వాన్ స్వపక్షీయాన్-నివార్య - రుషా క్షురస్యేవాన్తోధారా - యస్య,తేన-చక్రేణ , పతతో-రిపోః-శిరో-జహారచిచ్ఛే
ద ❋ ॥ ౪౪ ॥ ❋శబ్ద ఇతి॥శిశుపాలే,హతేసతి,మహానుచ్చైః,కోలాహలఃకలకలశబ్దః,ఆసీత్-తస్యచైద్యస్య, అనుయాయినోఽ
నువర్తినో-భూపాః జీవితేచ్ఛవః-దుద్రువుః ❋ ॥ ౪౫ ॥ ❋చైద్యేతి॥సర్వభూతానాం,పశ్యతాంసతాం,ఖాదాకాశాచ్చ్యు
తా-ఉల్కా-భువీవ-చైద్యస్య,దేహాదుత్థితం-తేజో-జీవాత్మకం-వాసుదేవంశ్రీకృష్ణ,ముపావిశత్ - తావత్ప్రవిశ్య,తత స్తత్సాదృశ్య
మాపేత్యర్థః ❋॥౪౬॥❋ ❋నదేవద్విష్టాయాన్ కథంతన్నిన్దకస్యతత్సాధర్మ్యప్రాప్తిరితిశఙ్కాంచనిరాకుర్వన్నాహ॥జన్మత్రయేతి॥
జన్మత్రయేణ,అనుగుణితమనువర్తితం,యద్-వైరం-తేనసంరబ్ధయా ఆవిష్టయా, ధియా , ధ్యాయన్ - తన్మయతాంతత్ప్రచుర
తాం,తత్సాధర్మ్యమితియావత్ , యాతఃప్రాప్తః-పాపదోషబహువైర్యర్థః హియస్మాత్ , భావఃచిత్తవృత్తిః - భవకారణం

శుభాశుభజన్మనోర్నిదానం, అతశ్శుభాశ్రయవిషయోభావశ్శుభభవకారణంబభూవేత్యర్థః * ॥ ౪౬ ॥ * ఋత్విగ్భ్య ఇతి ॥ ఏకరాట్ యుధిష్ఠిరః, సదసి భవాన్ సదస్యాన్ తైస్సహితేభ్యః, విపులాం మహతీం - దక్షిణాం దదౌ - తతో - విధివ - దవభృథం నామ - స్నానం చక్రే * ॥ ౪౭ ॥ * సాధయిత్వేతి ॥ రాజ్ఞో యుధిష్ఠిరస్య, క్రతుం రాజసూయం - సాధయిత్వా - సుహృద్భిః పృథాదిభి - ర్యాచితః ప్రార్థితః - కతిచి - న్మాసా - నువాస ఉషితవాన్ - మాసానిత్యత్యన్తసంయోగే ద్వితీయా * ॥ ౪౮ ॥ * తత ఇతి ॥ ఈశ్వరో భగవాన్, స్వగమన - మనిచ్ఛన్తమపి - రాజానం యుధిష్ఠిర - మనుజ్ఞాప్య స్వపురం ద్వారకాం ప్రతి - యయౌ * ॥ ౫౦ ॥ * జన్మత్రయానుగుణితవైరవిస్తరముపక్షిప్య, తత్ పాలనముపాహ ॥ వర్ణితమితి ॥ వైకుణ్ఠవాసినోర్జయవిజయయోః - విప్రాణాం సనకాదీనాం - శాపాద్ధేతోః పునః పునః, జన్మ - విద్వేష ము - యదుపాఖ్యానం, తన్మయా, తుభ్యం - బహువిస్తరం యథా తథా - వర్ణితమ్ * ॥ ౫౧ ॥ * రాజసూయేతి ॥ రాజసూయసంబన్ధినా, అవభృథేన స్నాతః, సుమోదేన్ద్ర ఇవ - శుశుభే * ॥ ౫౨ ॥ * రాజ్ఞేతి ॥ రాజ్ఞా యుధిష్ఠిరేణ - సంపూజితాః, సర్వే, సురా - మానవాః, ఖేచరాః అమరాశ్చ, శంసన్తః స్తువన్తః, ముదా హర్షేణ - స్వధామాని స్వస్వస్థానాని యయుః * ॥ ౫౩ ॥ * కింసర్వే ముదా యయురిత్యాహ ॥ దుర్యోధనమితి ॥ దుర్యోధనమేకం వినా, సర్వే, ముదా - యయుః ॥ తత్ర హేతుర్వేవ విశినష్టి ॥ పాపం, అతఏవ - కలిం కులస్య - మయం రోగవన్నాశనిదానం కించ - యో

యాధియా । ధ్యాయం స్తన్మయ తాం యాతో భావో హి భవకారణమ్ ॥ ౪౬ ॥ ఋత్విగ్భ్యస్ససదస్యేభ్యో దక్షిణాం విపులామదాత్ । సర్వాన్ సంపూజ్య విధివచ్చక్రేఽవభృథమేకరాట్ ॥ ౪౭ ॥ సాధయిత్వా క్రతుం రాజ్ఞః కృష్ణో యోగేశ్వరేశ్వరః । ఉవాస కతిచిన్మాసాన్ సుహృద్భిరభియాచితః ॥ ౪౮ ॥ తతోఽనుజ్ఞాప్య రాజానమనిచ్ఛన్తమపీశ్వరః । యయౌ సభార్యస్సామాత్యస్స్వపురం దేవకీసుతః ॥ ౪౯ ॥ వర్ణితం తదుపాఖ్యానం మయా తే బహువిస్తరమ్ । వైకుణ్ఠవాసినోర్జన్మ విప్రశాపాత్ పునః పునః ॥ ౫౦ ॥ రాజసూయావభృథ్యేన స్నాతో రాజా యుధిష్ఠిరః । బ్రహ్మక్షత్రసభామధ్యే శుశుభే సురరాడివ ॥ ౫౧ ॥ రాజ్ఞా సభాజితాస్సర్వే సురమానవఖేచరాః । కృష్ణం క్రతుం చ శంసన్తస్స్వధామాని ముదా యయుః ॥ ౫౩ ॥ దుర్యోధనమృతే పాపం కలిం కురుకులామయమ్ । యో న సేహే శ్రియం స్ఫీతాం దృష్ట్వా పాణ్డుసుతస్య తామ్ ॥ ౫౪ ॥ య ఇదం కీర్తయేద్విష్ణోః కర్మ చైద్యవధాదికమ్ । రాజ్ఞాం మోక్షం వితానం చ సర్వపాపైః ప్రముచ్యతే ॥ ౫౫ ॥ ****************************

******** ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే, దశమస్కన్ధే చతుస్సప్తతితమోఽధ్యాయః. ********

రాజోవాచ ॥ అజాతశత్రోస్తం దృష్ట్వా రాజసూయమహోదయమ్ । సర్వే ముముదిరే బ్రహ్మన్ నృదేవా యే సమాగతాః ॥ ౧ ॥ దుర్యోధనం వర్జయిత్వా రాజానమృషయస్సురాః । ఇతి శ్రుతం నో భగవన్ తత్ర కారణముచ్యతామ్ ॥ ౨ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ పితామహస్య తే యజ్ఞే రాజసూయే మహాత్మనః । బాన్ధవాః పరిచర్యాయాం తస్యాసన్ ప్రేమబన్ధనాః ॥ ౩ ॥ భీమో మహానసాధ్యక్షో ధనాధ్యక్షస్సుయోధనః । సహదేవస్తు పూజాయాం నకులో ద్రవ్యసాధనే ॥ ౪ ॥ గురుశుశ్రూషణే జిష్ణుః కృష్ణః పాదావనేజనే । పరివేషణే ద్రుపదజా కర్ణో దానే మహామనాః ॥ ౫ ॥ యుయు

దుర్యోధనః - సమృద్ధాం, పాణ్డుసుతస్య, శ్రియం సంపదం - దృష్ట్వా, న సేహే న సోఢవాన్ * ॥ ౫౪ ॥ * ఉపవర్ణితోపాఖ్యానకీర్తనఫలమాహ ॥ య ఇతి ॥ రాజ్ఞాం జరాసన్ధబద్ధకృతానాం - మోక్షం - వితానం యజ్ఞం - చ యః కీర్తయేదనువర్ణయేత్, సః, సర్వైః - పాపైః - ప్రముచ్యతే * ॥ ౫౫ ॥ * ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే చతుస్సప్తతితమోఽధ్యాయః. ********************************

" దుర్యోధనమృతే పాపం " ఇత్యుక్తస్యైవ విస్తరబుభుత్సయా ప్రష్టుముక్తమనువదతి రాజా ॥ అజాతశత్రోరితి ॥ రాజసూయమహోదయం - దృష్ట్వా - ముముదిరే ॥ సన్తుష్టుపురితి - నోఽస్మాభిః - శ్రుతం - తద్వస్తు తావదేవేత్యర్థః - హే భగవన్ తత్ర - దుర్యోధనాసన్తోషే కారణం - ఉచ్యతామ్ * ॥ ౧ ॥ ౨ ॥ * పితామహస్యేతి ॥ పితామహస్య మహాత్మనో, రాజ్ఞో యుధిష్ఠిరస్య - రాజసూయే యజ్ఞే బాన్ధవాః - ప్రేమబన్ధనాః ప్రేమయన్త్రితాః - పరిచర్యాయామాసన్ పరిచేరురిత్యర్థః * ॥ ౩ ॥ * త ఏవ ప్రపఞ్చయతి ॥ మహానసాధ్యక్షః పాకశాలాధ్యక్షో - బభూవ - సుయోధనో దుర్యోధనః ధనాధ్యక్షః, ఆసీత్ - పూజాయాం సహదేవః - ద్రవ్యసాధనే నకులస్తు సంపాదనే * ॥ ౪ ॥ * జిష్ణురర్జునః సతాం - శుశ్రూషణే చన్దనలేపనాదౌ - కృష్ణః - పాదావనేజనే పాదప్రక్షాళనే ద్రుపదజా కృష్టద్యుమ్నః పరివేషణే భక్ష్యభోజ్యాదివినియోగే - కర్ణస్తు - దానే నిరూపిత ఇతి వచనపరిణామేనాత్ర సంబన్ధః * ॥ ౫ ॥ * యుయుధానసాత్యకిః తత్ప్రభృతయః - మహాయజ్ఞే - నానాకర్మసు - నిరూపితాస్సన్తః - రాజ్ఞో యుధిష్ఠిరస్య - ప్రియంకర్తుమిచ్ఛవః - యథానియోగం - ప్రవర్తనే స్మ ప్రావర్త

ప్త ॥ ౬ ॥ ౭ ॥ ఋత్విగితి ॥ ఋత్విజశ్చ సదస్యాశ్చ బహువిదశ్చ తేషు సుహృత్తమేషు చ సూనృతాదిభిః స్విష్టేషు సమ్యక్పూజితేషు సత్సు తత్ర సూనృతం ప్రియవాక్యం అర్హణం పూజా చాది సాత్వతపతేః శ్రీకృష్ణస్య చరణం ప్రవిష్టే సతి చైద్యే చ ద్యునద్యాం గఙ్గాయాం అవభృథస్నపనం చక్రుః ॥ ౮ ॥ తదేవ ప్రపఞ్చయితుం తావద్గఙ్గాం ప్రతి గమనారమ్భం ప్రస్తౌతి ॥ మృదఙ్గేతి ॥ అవభృథే అవభృథస్నానోత్సవే మృదఙ్గాదయః అన్యాని వాదిత్రాణి వాద్యాని చ విచిత్రాణి నేదుః పధ్వనుః ॥ ౯ ॥ నర్తక్య ఇతి ॥ తేషాం చ తాసాం చ తేషాం "పుమాన్ స్త్రియా" ఇత్యేకశేషః. గాయకానాం నర్తకీనాం చేత్యర్థః. వీణాదీనాం నాదః యద్వా తేషాం మృదఙ్గాదీనాం వీణాదీనాం చ సః ప్రసిద్ధో నాదః దివమన్తరిక్షం అస్పృశత్ వ్యాప్తవాన్ ॥ ౧౦ ॥ చిత్రేతి ॥ రుక్మమాలాః స్వర్ణమాలాః ఏషాం సన్తీతి తథా, వ్రీహ్యాదిత్వాన్మత్వర్థీయ ఇనిః తే భూపాః చిత్రాద్వ్యజాదయో యేషాం తైః ఇభేన్ద్రాదిభిః స్వలఙ్కృతైః భటైశ్చ సహ నిర్జగ్ముః ॥ ౧౧ ॥ యద్వితి ॥ యజమానో యుధిష్ఠిరః పురస్సరః పురోగామీ యేషాం తే యద్వాదయః సైన్యైః భువం కమ్పయన్తో నిర్యయురితి పూర్వేణ సంబన్ధః ॥ ౧౨ ॥ సదస్యేతి ॥ సదస్యాదయో భూయసా బ్రహ్మఘోషేణ నిర్యయుః తదా దేవాదయః పుష్పవర్షిణః తుష్టువుః ॥ ౧౩ ॥ కిఞ్చ ॥ గన్ధాదిభిః స్వలఙ్కృతాః నరాః నార్యశ్చ వివిధైః రసైః విలిమ్పన్త్యోఽభిషిఞ్చన్త్యశ్చ మిథో విజహ్రుః ॥ ౧౪ ॥ రసానేవాహ ॥ తైలేతి ॥ పుమ్భిః కర్తృభిః తైలాదిభిః లిప్తాః వారయోషితః పునస్తైర్విలి

ధార్తరాష్ట్రా వికర్ణశ్చ హార్దిక్యో విదురాదయః । బాహ్లీకపుత్రా భూర్యాద్యా యే చ సన్తర్దనాదయః ॥ ౬ ॥ పితామహ మహారాజ నానాకర్మసు తే తదా । ప్రవర్తమానా రాజేన్ద్ర రాజ్ఞః ప్రియచికీర్షవః ॥ ౭ ॥ ఋత్విక్సదస్యబహువిత్సు సుహృత్తమేషు స్విష్టేషు సూనృతసమర్హణదక్షిణాభిః । చైద్యే చ సాత్వతపతేశ్చరణం ప్రవిష్టే చక్రుస్తతస్త్వవభృథస్నపనం ద్యునద్యామ్ ॥ ౮ ॥ మృదఙ్గశఙ్ఖపణవధున్ధుర్యానకగోముఖాః । వాదిత్రాణి విచిత్రాణి నేదురావభృథోత్సవే ॥ ౯ ॥ నర్తక్యో ననృతుర్హృష్టా గాయకా యూథశో జగుః । వీణావేణుతలోన్నాదస్తేషాం స దివమస్పృశత్ ॥ ౧౦ ॥ చిత్రధ్వజపతాకాగ్రైరిభేన్ద్రస్యన్దనార్వభిః । స్వలఙ్కృతైర్భటైర్భూపా నిర్యయూ రుక్మమాలినః ॥ ౧౧ ॥ యదుసృఞ్జయకామ్బోజకురుకేకయకోసలాః । కమ్పయన్తో భువం సైన్యైర్యజమానపురస్సరాః ॥ ౧౨ ॥ సదస్యర్త్విగ్ద్విజశ్రేష్ఠా బ్రహ్మఘోషేణ భూయసా । దేవర్షిపితృగన్ధర్వాస్తుష్టువుః పుష్పవర్షిణః ॥ ౧౩ ॥ స్వలఙ్కృతా నరా నార్యో గన్ధస్రగ్భూషణామ్బరైః । విలిమ్పన్త్యోఽభిషిఞ్చన్త్యో విజహ్రుర్వివిధై రసైః ॥ ౧౪ ॥ తైలగోరసగన్ధోదహరిద్రాసాన్ద్రకుఙ్కుమైః । పుమ్భిర్లిప్తాః ప్రలిమ్పన్త్యో విజహ్రుర్వారయోషితః ॥ ౧౫ ॥ గుప్తా నృభిర్నిరగమన్నుపలబ్ధుమేతద్దేవ్యో యథా దివి విమానవరైర్నృదేవ్యః । తా మాతులేయసఖిభిః పరిషిచ్యమానాః సవ్రీడహాసవికసద్వదనా విరేజుః ॥ ౧౬ ॥ తా దేవరానుత సఖీన్సిషిచుర్దృతీభిః క్లిన్నామ్బరా వివృతగాత్రకుచోరుమధ్యాః । ఔత్సుక్యముక్తకబరచ్యవమానమాల్యాః క్షోభం దధుర్మలధియాం రుచిరైర్విహారైః ॥ ౧౭ ॥ స సమ్రాడ్రథమారూఢస్సదశ్వం రుక్మమాలినమ్ । వ్యరోచత స్వపత్నీభిః క్రియాభిః క్రతురాడివ ॥ ౧౮ ॥ పత్నీసంయాజావభృథ్యైశ్చరిత్వా తే తమృత్విజః । ఆచాన్తం స్నాపయాం చక్రుర్గఙ్గాయాం సహ కృష్ణయా ॥ ౧౯ ॥ దేవదున్దుభయో నేదు

మ్పన్త్యః విజహ్రుః గోరసో దధిక్షీరాదిః గన్ధోదకం చన్దనోదకమ్ ॥ ౧౫ ॥ గుప్తా ఇతి ॥ దివి యథా విమానశ్రేష్ఠైః దేవ్యో దేవస్త్రియః తథా నృదేవ్యః రాజ్ఞాం స్త్రియః నృభిః భటైః గుప్తాః రథాదియానైః ఏతదవభృథస్నపనముపలబ్ధుం ద్రష్టుం నిరగమన్ నిర్జగ్ముః ॥ తాః నృదేవ్యః మాతులేయైః సఖిభిశ్చ సిచ్యమానాః సవ్రీడేన హాసేన వికసన్తి వదనాని యాసాం తాః విరేజుః ॥ ౧౬ ॥ తా ఇతి ॥ తాః నృదేవ్యః దృతీభిః ఉదకనోదనచర్మయన్త్రైః దేవరాన్ పతిభ్రాతౄన్ ఉత సఖీన్ సఖీనపి సిషిచుః స్వయం చ తైః సిక్తాః క్లిన్నాని సిక్తాని అమ్బరాణి యాసాం తాః అత ఏవ వివృతం వ్యక్తం గాత్రం శరీరం, కుచౌ ఊరూ మధ్యప్రదేశశ్చ యాసాం తాః ఔత్సుక్యాత్ తత్ప్రయుక్తజలక్రీడాతిశయాత్ ముక్తేభ్యః శ్లథేభ్యః కబరేభ్యః కేశబన్ధేభ్యః చ్యవమానాని గళన్తి మాల్యాని పుష్పాణి యాసాం తాః రుచిరైః విహారైః మలధియాం కామినాం క్షోభం చిత్తచాఞ్చల్యం కామోద్రేకమితి యావత్ దధుశ్చక్రుః ॥ ౧౭ ॥ స ఇతి ॥ సన్తః సమీచీనాః అశ్వాః యస్య రుక్మమాలా అస్య సన్తీతి తథా, తం రథమారూఢః సమ్రాడ్యుధిష్ఠిరః క్రియాభిః అఙ్గక్రియాభిః ప్రయాజాదిభిః క్రతురాట్ రాజసూయ ఇవ స్వపత్నీభిః వ్యరోచత రరాజ ॥ ౧౮ ॥ పత్నీతి ॥ పత్నీసంయాజాః యాగవిశేషాః అవభృథస్య సంబన్ధి ఆవభృథ్యం, తచ్చ కర్మ చరిత్వా అనుష్ఠాయ, ఋత్విజః తం సంమార్జ్య ఆచాన్తం కృతాచమనం కృష్ణయా ద్రౌపద్యా సహితం స్నాపయాం చక్రుః ॥ ౧౯ ॥ దేవదున్దుభయ ఇతి ॥ నరాణాం దున్దుభిభిః సమం సహ, దేవానాం దున్దుభయో నేదుః, దేవాదయః ప్రహృష్ట

వర్షాణి, ముముచుః ❀ ॥ ౨౦ ॥ ❀ సస్నురితి ॥ తతః స్నాపనానన్తరం - చాతుర్వర్ణ్యచాతురాశ్రమ్యవ్యవస్థయాఽవస్థితాః - సర్వే, జనాః, సస్నుః స్నానం చక్రుః ॥ తత్ర కారణమాహ ॥ మహాపాతకీతి ॥ యతః స్నానాత్, మహాపాతక్యపి - కిల్బిషాద్బ్రహ్మహత్యాదిపాతకాన్ముచ్యేత, కింపునరితరే పాతకినస్తతో ముచ్యేరన్నితి కైముత్యన్యాయద్యోతనార్థోఽపిశబ్దః - పాపనివృత్తయే సస్నురితి భావః ❀ ॥ ౨౧ ॥ ❀ అథేతి ॥ రాజా యుధిష్ఠిరః - అహతే నూతనే - క్షౌమే వస్త్రే, పరిధాయ, ఆభరణాదిభిః ॥ ఋత్విగాదీన్ ఆనర్చ అర్చితవాన్ ❀ ॥ ౨౨ ॥ ❀ బన్ధూనితి ॥ మిత్రానితి పుంస్త్వమార్షం - తత్ నృపానిత్యస్య విశేషణం, అభీక్ష్ణం పునఃపునః పూజయామాస, తత్ర హేతుత్వేన విశినష్టి, నారాయణః, పరః, యస్య, సః - సర్వస్య, నారాయణాత్మకత్వబుద్ధియుక్త ఇత్యర్థః ❀ ॥ ౨౩ ॥ ❀ సర్వ ఇతి ॥ సర్వే, జనాః నరాః - సురాణామివ - రుక్ - కాన్తిః - ర్యేషాం - తే మణికుణ్డలాదీనాం ద్వన్ద్వః - తతో మత్వర్థీయోఽచ్ మణికుణ్డలాభ్యాం - సహితాః - స్రగాదయో - యేషామితి వా - తథాభూతాః - విరేజుః ॥ నార్యస్తు - కుణ్డలయుగేన - అలకబృన్దేన చ - జుష్టా వక్త్రశ్రీః - యాసాం - తథాభూతాః - కనకమేఖలయా - ఉపలక్షితాశ్చ, విరేజుః ❀ ॥ ౨౪ ॥ ❀ అథేతి ॥ మహచ్ఛీలం సుస్వభావః - సద్వృత్తిర్వా - యేషాం - తే, ఋత్విగాదయః - పూజితాస్సన్తః - హే నృప - త - మనుజ్ఞాప్య తదనుజ్ఞామవాప్యేత్యర్థః - స్వధామాని స్వగృహాణి - యయుః ❀ ॥ ౨౫ ॥ ౨౬ ॥ ❀ హరిదాసస్యే

ర్నరదున్దుభిభిస్సమమ్ । ముముచుః పుష్పవర్షాణి దేవర్షిపితృమానవాః ॥ ౨౦ ॥ సస్నుస్తత్ర తతస్సర్వే వర్ణాశ్రమయుతా జనాః । మహాపాతక్యపి యతస్సద్యో ముచ్యేత కిల్బిషాత్ ॥ ౨౧ ॥ అథ రాజాఽహతే క్షౌమే పరిధాయ స్వలఙ్కృతః । ఋత్విక్సదస్యవిప్రాదీనానర్చాభరణామ్బరైః ॥ ౨౨ ॥ బన్ధూన్జ్ఞాతీన్నృపాన్మిత్రాన్సుహృదోఽన్యాంశ్చ సర్వశః । అభీక్ష్ణం పూజయామాస నారాయణపరో నృపః ॥ ౨౩ ॥ సర్వే జనాస్సురరుచో మణికుణ్డలస్రగుష్ణీషకఞ్చుకదుకూలమహార్ఘ్యహారాః । నార్యశ్చ కుణ్డలయుగాలకబృన్దజుష్టవక్త్రశ్రియః కనకమేఖలయా విరేజుః ॥ ౨౪ ॥ అథర్త్విజో మహాశీలాస్సదస్యా బ్రహ్మవాదినః । విప్రక్షత్రియవిట్ఛూద్రా రాజానో యే సమాగతాః ॥ దేవర్షిపితృభూతాని లోకపాలాస్సహానుగాః । పూజితాస్తమనుజ్ఞాప్య స్వధామాని యయుర్నృప ॥ ౨౬ ॥ హరిదాసస్య రాజర్షే రాజసూయమహోదయమ్ । నైవాతృప్యన్ప్రశంసన్తః పిబన్మర్త్యోఽమృతం యథా ॥ ౨౭ ॥ తతో యుధిష్ఠిరో రాజా సుహృత్సమ్బన్ధిబాన్ధవాన్ । ప్రేమ్ణా నివారయామాస కృష్ణం చ త్యాగకాతరః ॥ ౨౮ ॥ భగవానపి తత్రాఙ్గ న్యవాత్సీత్తత్ప్రియఙ్కరః । ప్రస్థాప్య యదువీరాంశ్చ సామ్బాదీన్వై కుశస్థలీమ్ ॥ ౨౯ ॥ ఇత్థం రాజా ధర్మసుతో మనోరథమహార్ణవమ్ । సుదుస్తరం సముత్తీర్య కృష్ణేనాసీద్గతజ్వరః ॥ ౩౦ ॥ ఏకదాఽన్తఃపురే తస్య వీక్ష్య దుర్యోధనః శ్రియమ్ । అతప్యద్రాజసూయస్య మహత్త్వం చాచ్యుతాత్మనః ॥ ౩౧ ॥ యస్మిన్నరేన్ద్రదితిజేన్ద్రసురేన్ద్రలక్ష్మీర్నానావిభాన్తి కిల విశ్వసృజోపక్లృప్తాః । తాభిః పతిం ద్రుపదరాజసుతోపతస్థే యస్యాం విషక్తహృదయః కురురాడతప్యత్ ॥ ౩౨ ॥ యస్మింస్తదా మధుపతేర్మహిషీసహస్రం శ్రోణీభరేణ శనకైః క్వణదఙ్ఘ్రిశోభమ్ ।

❀ ॥ రాజసూయమహోత్సవం - ప్రశంసన్తో - నాతృప్యన్ - యథా - మర్త్యః - అమృతం - పిబన్న తృప్యతి తద్వత్ ❀ ॥ ౨౭ ॥ ❀ తత ఇతి ॥ సుహృదశ్చ - సమ్బన్ధినో - జ్ఞాతీంశ్చ - బాన్ధవాంశ్చ - జిగమిషూన్ - ప్రేమ్ణా - నివారయామాస - త్యాగాద్విశ్లేషాత్ - కాతరః - ప్రేమ్ణా చ - కృష్ణం - వారయామాస ❀ ॥ ౨౮ ॥ ❀ భగవానితి ॥ తస్య యుధిష్ఠిరస్య - ప్రియఙ్కరః ప్రియం చికీర్షురితి యావత్ కుశస్థలీం ద్వారకాం ప్రతి - సామ్బాదీన్, యదువీరాన్ ప్రస్థాప్య ప్రయాప్య - స్వయం - తత్రైవ - అన్యాని కతిచిద్దినాని - అవాత్సీత్ ఉషితవాన్ ❀ ॥ ౨౯ ॥ ❀ ఇత్థమితి ॥ సుదుస్తరం - మనోరథం రాజసూయచికీర్షారూపం - మహార్ణవం, కృష్ణేన కర్ణధారస్థానీయేన, సముత్తీర్య, గతజ్వరో నిశ్చిన్త, ఆసీత్ ❀ ॥ ౩౦ ॥ ❀ ఏకదేతి ॥ అచ్యుతే భగవత్యాత్మా మనో, యస్య - తస్య, యుధిష్ఠిరస్యాన్తఃపురే, శ్రియం సమ్పదం - రాజసూయస్య - మహత్త్వం చ, అవలోక్యాతప్యత్ ❀ ॥ ౩౧ ॥ ❀ శ్రియమేవ ప్రపఞ్చయంస్తత్పరితాపమాహ ॥ యస్మిన్నితి ద్వాభ్యామ్ ॥ యస్మిన్నన్తఃపురే - విశ్వసృజా విశ్వకర్మణా - ఉపక్లృప్తాః రచితాః - నానావిధాః - నరేన్ద్రాదీనాం - లక్ష్మ్యః - భోగ్యభోగోపకరణభోగస్థానాదిలక్ష్మ్యః భాన్తి ద్రుపదరాజసుతా ద్రౌపదీ - తాభిః లక్ష్మీభిః - పతిముపతస్థే పర్యచరత్ ॥ యస్యాం ద్రుపదరాజసుతాయాం విషక్తం ఆసక్తం, హృదయం, యస్య, సః - కురురాడ్దుర్యోధనః - అతప్యత్ ❀ ॥ ౩౨ ॥ ❀ యస్మిన్నితి ॥ తదా దుర్యోధనపరితాపకాలే - యస్మిన్నన్తఃపురే, యదుపతేః కృష్ణస్య - మహిషీసహస్రం పత్నీసహస్రం పరితాపావహత్వేనాసేతి శేషః - సహస్రమితి బహుత్వోపలక్షణం - కదమ్భూతం శ్రోణీభరేణ నితమ్బభరేణ - శనకైః క్వణద్భిః, చరణాభరణధ్వననపూర్వకం చలద్భిః, అఙ్ఘ్రిభిః, శోభా, యస్య తత్ మధ్యే సుచారు - చారుమధ్యమిత్యర్థః - కుచకుఙ్కుమైః

శోణాః-హారాః,యస్య,తత్,శ్రీమన్తి-ముఖాని,యస్యతత్,చపలైః,కుణ్డలైః కున్తలైశ్చ ఆఢ్యంసంపన్నమ్ * ॥ ౩౩ ॥ * సభాయామితి ॥ క్వాపికదాచిత్ ॥ మయేనదత్తాయాం - మయవిద్యయామితిపాఠేవిద్యాప్రభావరచితాయామిత్యర్థః- స్వచక్షుషాహితాహితజ్ఞాపకేన కృష్ణేన,పరివృతో- రేజేఇతి శేషః * ॥ ౩౪ ॥ * కించఆసీనఇతి ॥ పారమేష్ఠ్యశ్రియాచతుర్ముఖసంపత్సదృశాశ్రియా,జుష్టఃసేవితః-ఇన్ద్రఇవా,సీనఉపవిష్టవాన్ * ॥ ౩౫ ॥ * తత్రేతి॥కిరీటమాలీ-అస్యాస్తఇతితథా,మానీసాహంకారఃఅసిఃఖడ్గో,హస్తే,యస్య,సః-భ్రాతృభిఃదుశ్శాసనాదిభిఃపరివృతః-నృపాన్ -క్షిపన్నిన్దన్, తత్రసభాయాం,న్యవిశత్ వివేశ ॥రుషేతిపాఠేద్వారపాలాన్ క్షిపన్నిత్యర్థః * ॥ ౩౬ ॥ * స్థలఇతి।శత్రూణాం , జలస్థలబుద్ధివిపర్యాసకారిణాంసభామావిశన్ దుర్యోధనస్తావ,త్స్థలే,జలభ్రాన్త్యేతిశేషః,వస్త్రాన్తం , మభ్యగృహ్ణాత్ ఉద్ధృతవాన్ తథా,క్వచిత్ స్థలేజలంమత్వా,న్యపతత్, తథా,జలేచస్థలవద్భ్రాన్త్యాన్యపతత్ , జలవిషయకజ్ఞానస్య స్థలవిషయకజ్ఞానరూపత్వజ్ఞాపనాయవత్కరణమ్ ,తదాత్మికయాభ్రాన్త్యేత్యర్థః॥భ్రాన్తౌకారణంవదన్విశినష్టి-మయస్య,మాయయా- విమోహితఇతి * ॥ ౩౭ ॥ * జహాసేతి ॥ తంఏవంభూతందుర్యోధనం-దృష్ట్వా,భీమః-జహాసహసితవాన్ ॥ తథాఅన్యేనృపాశ్చ,రాజ్ఞా,యుధిష్ఠిరేణ,నివార్యమాణాఅపి భగవతా-అనుమోదితాః,తంపశ్యతేత్యేవంప్రబోధితాః, జహసుః * ॥ ౩౮ ॥ * సఇతి ॥ సదుర్యోధనః , లజ్జితో,ఽధోముఖః,గ

మధ్యే సుచారుకుచకుఙ్కుమశోణహారం శ్రీమన్ముఖం చపలకుణ్డలకున్తలాఢ్యమ్ ॥ ౩౩ ॥ సభాయాం మయక్లృప్తాయాం క్వాపి ధర్మసుతోఽధిరాట్ । వృతోఽనుజైర్బన్ధుభిశ్చ కృష్ణేనాపి స్వచక్షుషా ॥ ౩౪ ॥ ఆసీనః కాఞ్చనే సాక్షాదాసనే మఘవానివ । పారమేష్ఠ్యశ్రియా జుష్టః స్తూయమానశ్చ వన్దిభిః ॥ ౩౫ ॥ తత్ర దుర్యోధనో మానీ పరీతో భ్రాతృభిర్నృప । కిరీటమాలీ న్యవిశదసిహస్తః క్షిప * న్రుషా ॥ ౩౬ ॥ స్థలేఽభ్యగృహ్ణాద్వస్త్రాన్తం జలం మత్వా స్థలేఽపతత్ । జలే చ స్థలవద్భ్రాన్త్యా మయమాయావిమోహితః ॥ ౩౭ ॥ జహాస భీమస్తం దృష్ట్వా స్త్రియో నృపతయోఽపరే । నివార్యమాణా అప్యఙ్గ రాజ్ఞా కృష్ణానుమోదితాః ॥ ౩౮ ॥ స వ్రీడితోఽవాగ్వదనో రుషా జ్వలన్నిష్క్రమ్య తూష్ణీం ప్రయయౌ గజాహ్వయమ్ । హాహేతి శబ్దః సుమహానభూత్సతా * మజాతశత్రుర్విమనా ఇవాభవత్ ॥ ౩౯ ॥ ఏతత్తేఽభిహితం రాజన్యత్పృష్టోఽహమిహ త్వయా । దుర్యోధనస్య దౌరాత్మ్యం రాజసూయే మహాక్రతౌ ॥ ౪౦ ॥ **

****** ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే, దశమస్కన్ధే, పఞ్చసప్తతితమోఽధ్యాయః ******

** సాల్వవధకథారమ్భఘట్టః. **

శ్రీశుక ఉవాచ। అథాన్యదపి కృష్ణస్య శృణు కర్మాద్భుతం నృప । క్రీడానరశరీరస్య యథా సౌభపతిర్హతః ॥ ౧ ॥ శిశుపాలసఖః సాల్వో రుక్మిణ్యుద్వాహ ఆగతః । యదుభిర్నిర్జితః సఙ్ఖ్యే జరాసన్ధాదయస్తదా ॥ ౨ ॥ సాల్వః ప్రతిజ్ఞామకరోచ్ఛృణ్వతాం సర్వభూభుజామ్। అయాదవాం క్ష్మాం కరోమి పౌరుషం మమ పశ్యత ॥ ౩ ॥ ఇతి మూఢః ప్రతిజ్ఞాయ దేవం పశుపతిం ప్రభుమ్ । ఆరాధయామాస నృప పాంసుముష్టిం సకృద్గ్రసన్ ॥ ౪ ॥ సంవత్సరాన్తే భగవానా

జాహ్వయంహాస్తినపురం,యయౌ॥తదా,సుమహాన్సద్భిః,హాహా,దుర్యోధనో , ఽవమానితఇతి శేషః,ఇత్యేవంవిధః,శబ్దో,బభూవ,విమనాఇవఅభవత్ , ఇవశబ్దోఽనతిరిక్తార్థకః * ॥ ౩౯ ॥ * ప్రశ్నస్యోత్తరముక్తంనిగమయతి ॥ తదితి॥హేరాజన్, యత్ అహం,త్వయా,పృష్టః,తస్యైవ, ఉత్తరం,తుభ్య,మిదం-అభిహితం , కింతత్,యద్దుర్యోధనస్య,దౌరాత్మ్యం,యుధిష్ఠిరసంపదమవలోకనజపరితాపరూపందౌర్జన్యమ్ * ॥ ౪౦ ॥ * ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాందశమస్కన్ధేపఞ్చసప్తతితమోఽధ్యాయః ****************************

అథసాల్వవధాత్మకంభగవతశ్చేష్టితమనువర్ణయితుంప్రస్తౌతి ॥ షట్సప్తతితమేన ॥ అథేతి ॥ క్రీడార్థం నరస్యేవశరీరంయస్య-తస్య-కృష్ణస్య,అద్భుత - మన్యదపి- చేష్టితం-శృణు - కింతత్- యథా , సౌభపతిః,సౌభంనామపురం,తస్య,పతిః,సాల్వో,యథాయేనప్రకారేణ,హతః-తథాతస్యహననమిత్యర్థః * ॥ ౧ ॥ * శిశుపాలసఖఇతి॥యదా,సాల్వో,రుక్మిణీ వివాహే- ఆగతః-సఙ్ఖ్యే,యుద్ధే , నిర్జితః జరాసన్ధాదయశ్చ,జితా - స్తదా , సర్వభూతానాం,శృణ్వతాంసతాం, ప్రతిజ్ఞా , మకరోదితి సంబన్ధః॥ప్రతిజ్ఞామేవదర్శయతి॥అయాదవామితి॥యాదవరహితాం క్ష్మాంభూమిమ్ * ॥ ౨ ॥ ౩ ॥ * ఇతీతి॥ఇత్థం,ప్రతిజ్ఞాయ- అతఏవ , మూఢః,పశుపతింరుద్రం,ఆరాధయామాస,ప్రత్యహం సకృ,త్పాంసుముష్టి- మేకం-గ్రసన్ భక్షయన్,ఆరాధయామాసేతిసంబన్ధః * ॥ ౪ ॥ * సంవత్సరాన్తఇతి॥ ఆశుతోషఃఈషత్సన్తుష్టవాన్ భగవద్విద్వేషిత్వాదితిభావః॥వరేణేతి హేత్వ

౩౬ ॥ శ్లో * పా ॥ న్నృపాన్

స్తైస్తుష్టః-వరార్థం-ఛన్దయామాస-వరం వరయేత్యువాచేత్యర్థః ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ దేవేతి ॥ స సాల్వః-యానం-వవ్రే వృతవాన్-కథంభూతం - దేవాదీనాం - భేత్తుమశక్యం, కామం యథేష్టం గచ్ఛతీతి తథా త-ద్వృష్ణీనాం యదూనాం - భీషణం భయంకరమ్ ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ తథేతీతి ॥ తథేత్యఙ్గీకృత్య-గిరిశేనా-దిష్టో, మయః సౌభం నామా-యోమయం లోహమయం-పురం, నిర్మాయ-దదౌ ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ స లబ్ధ్వేతి ॥ స సాల్వః, తమసోఽన్ధకారస్య, ధామాశ్రయం-యానం-లబ్ధ్వా అధిష్ఠాయేత్యర్థః-వృష్ణికృతం-వైరం-స్మరన్-ద్వారవతీం-యయౌ ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ నిరుధ్యేతి ॥ హే భరతర్షభ-పురీం ద్వారకావతీం, నిరుధ్య, ఉపవనాదీన్, బభఞ్జ ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ తత్రా - ట్టాలాః ప్రాకారోపరిగృహాః - తోరణాః బహిర్ద్వారాణి-విహారాః క్రీడాస్థానాని - కించ - విమానాగ్ర్యాత్తస్మాత్సౌభాత్-శస్త్రవృష్టయః, శిలాదయశ్చ-నిపేతుః ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ తత్రా-సారో ధారాసంపాతః-శర్కరాః సూక్ష్మశిలాః-ప్రచణ్డో నిష్ఠురశ్చక్రవాతో- బభూవ-దిశశ్చ-రజసా రేణునా-చ్ఛాదితాః బభూవుః ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ ఇతీతి ॥ ఇత్థం, సౌభేన-భృశ-మర్ద్యమానా పీడ్యమానా-కృష్ణస్య నగరీ ద్వారకా, హే రాజన్-శం సుఖం-నాభ్యపద్యత న ప్రాప - యథా-త్రిపురేణ - మహీ-శం-నాభ్యపద్యత-తద్వత్ ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ ప్రద్యుమ్న ఇతి ॥ వధ్యమానాః పీడ్యమానాః-ప్రజాః ప్రేక్ష్య-ఇతీత్యనన్తర-ముక్త్వేతి శేషః-అభ్య

తుతోష ఉమాపతిః । వరేణచ్ఛన్దయామాస స సాల్వం శరణాగతమ్ ॥ ౫ ॥ దేవాసురమనుష్యాణాం గన్ధర్వోరగరక్షసామ్ । అభేద్యం కామగం వవ్రే స యానం వృష్ణిభీషణమ్ ॥ ౬ ॥ తథేతి గిరిశాదిష్టో మయః పరపురఞ్జయః । పురం నిర్మాయ సాల్వాయ ప్రాదాత్సౌభమయోమయమ్ ॥ ౭ ॥ స లబ్ధ్వా కామగం యానం తమోధామ దురాసదమ్ । యయౌ ద్వారవతీం సాల్వో వైరం వృష్ణికృతం స్మరన్ ॥ ౮ ॥ నిరుధ్య సేనయా సాల్వో మహత్యా భరతర్షభ । పురం బభఞ్జోపవనాన్యుద్యానాని చ సర్వశః ॥ ౯ ॥ సగోపురాణి ద్వారాణి ప్రాసాదాట్టాలతోలికాః । విహారాన్ స విమానాగ్ర్యాన్ నిపేతుః శస్త్రవృష్టయః ॥ ౧౦ ॥ శిలా ద్రుమాశ్చాశనయః సర్పా ఆసారశర్కరాః । ప్రచణ్డశ్చక్రవాతోఽభూద్రజసాచ్ఛాదితా దిశః ॥ ౧౧ ॥ ఇత్యర్ద్యమానా సౌభేన కృష్ణస్య నగరీ భృశమ్ । నాభ్యపద్యత శం రాజంస్త్రిపురేణ యథా మహీ ॥ ౧౨ ॥ ప్రద్యుమ్నో భగవాన్వీక్ష్య వధ్యమానా నిజాః ప్రజాః । మా భైష్టేత్యభ్యధాద్వీరో రథారూఢో మహారథః ॥ ౧౩ ॥ సాత్యకిశ్చారుదేష్ణశ్చ సామ్బోఽక్రూరః సహానుజైః । హార్దిక్యో భానువిన్దశ్చ గదశ్చ శుకసారణౌ ॥ ౧౪ ॥ అపరే చ మహేష్వాసా రథయూథపయూథపాః । నిర్యయుర్దంశితా గుప్తా రథేభాశ్వపదాతిభిః ॥ ౧౫ ॥ తతః ప్రవవృతే యుద్ధం సాల్వానాం యదుభిః సహ । యథాసురాణాం విబుధైస్తుములం రోమహర్షణమ్ ॥ ౧౬ ॥ తాశ్చ సౌభపతేర్మాయా దివ్యాస్త్రై రుక్మిణీసుతః । క్షణేన నాశయామాస నైశం తమ ఇవోష్ణగుః ॥ ౧౭ ॥ వివ్యాధ పఞ్చవింశత్యా స్వర్ణపుఙ్ఖైరయోముఖైః । సాల్వస్య ధ్వజినీపాలం శరైః సన్నతపర్వభిః ॥ ౧౮ ॥ శతేనాతాడయత్సాల్వమేకైకేనాస్య సైనికాన్ । దశభిర్దశభిర్నేతౄన్వాహనాని త్రిభిస్త్రిభిః ॥ ౧౯ ॥ తదద్భుతం మహత్కర్మ ప్రద్యుమ్నస్య మహాత్మనః । దృష్ట్వా తం పూజయామాసుః సర్వే స్వపరసైనికాః ॥ ౨౦ ॥ బహురూపైకరూపం తద్దృశ్యతే న చ దృశ్యతే । మాయామయం మయకృతం దుర్విభావ్యం పరైరభూత్ ॥ ౨౧ ॥ క్వచి

యాదభ్యద్రవత్ ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ తథా-సాత్యకిప్రభృతయో-ఽపరే చ - యదువీరాః, మహాన్త-ఇష్వాసాః ధనూంషి, యేషాం-తే-రథయూథపానామపి యూథపాః-దంశితాః కవచితాః, రథాదిభి-శ్చతుర్భి-రఙ్గై-ర్గుప్తాశ్చ-నిర్యయుః ❁ ॥ ౧౪ ॥ ౧౫ ॥ ❁ తత ఇతి ॥ యుద్ధం-ప్రవృత్తమభూ-ద్యథా - విబుధైః దేవైః సహ, అసురాణాం - తద్వత్-కథంభూతం-తుములం-వ్యాకులం-రోమహర్షణం-శృణ్వతామపి రోమోద్గమకమ్ ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ తాశ్చేతి ॥ యా-శ్శస్త్రవృష్ట్యాదయో-మాయా-స్తాః-క్షణేన-నాశయామాస ॥ ఉష్ణాః-గావః కిరణాః, యస్య-స-సూర్యో-నైశం నిశాసంబన్ధి-తమోఽన్ధకారం-నాశయతి ॥ తద్వత్ ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ వివ్యాధేతి ॥ స్వర్ణమయాః, పుఙ్ఖాః పృష్ఠప్రాన్తాః, యేషాం, తైః-అయో లోహం - తన్మయాని-ముఖాన్యగ్రాణి-యేషాం-తైః-సన్నతాని నిమగ్నాని-పర్వాణి-యేషాం-తైః-పఞ్చవింశత్యా-శరైః, సాల్వస్య-ధ్వజినీపాలం సేనాన్యం-వివ్యాధ ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ సాల్వం తు-శతేన-శరాణామితి శేషః ॥ అతాడయత్- సైనికాన్భటా-నేకైకేన-శరేణా-తాడయత్ ॥ నేతౄనవాన్తరసేనానాయకాన్-సారథీన్వా-దశభిర్దశభిః-శరైః-వాహనాని గజాశ్వరథాదీని-త్రిభిస్త్రిభిః-శరైః-అతాడయత్ ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ తదితి ॥ తత్ప్రద్యుమ్నవిక్రమాత్మకం - మహదతికౌశలం కర్మ- దృష్ట్వా-స్వపరసేనయోర్వర్తమానా-స్సర్వే, తం ప్రద్యుమ్నం-పూజయామాసుః, బహుమేనిరే ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ బహ్వితి ॥ త-న్మయకృతం సౌభం, క్వచిద్బహురూపం-క్వచిచ్చై-కరూపం క్వచిచ్చ దృశ్యతే-క్వచిత్తు న దృశ్యతే, ఏవం-పరైః దుర్విభావ్యమవితర్క్య, మభవత్ ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ కించ ॥ క్వచిదితి ॥ ఏవం-దురవస్థితం,

అనవస్థితంచా-భూత్ ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ యత్రేయత్రేతి॥ఉపలక్ష్యేతేత్యేతద్దృశ్యేత-సాత్వతయూథపాః యదువీరాః ❁ ॥ ౨౩ ❁ శరైరితి ॥ అగ్నివద్దాహకోఽర్కవత్సంశోషకః, యుగపత్ సర్వత, స్సంస్పర్శో, యేషాం-తైః,ఆశీవిషవదేకస్పర్శమాత్రేణమారకత్వాద్దురాసదైః దుస్సహైః, పరైరితైః యదుపరిప్రయుక్తైః-శరైః - పాత్యమానం,పురమనీకానిచ-యస్య,సః- సాల్వో-ఽముహ్యత్ ముమోహ ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ సాల్వేతి॥ సాల్వసైన్యపానాం,శస్త్రౌఘైః-భృశం-పీడితా అపి-యదువీరాః,స్వంస్వం-రణంరణభూమిం-నతత్యజుః నత్యక్తవన్తః॥తత్రహేతుత్వేన విశినష్టి॥లోకత్రయమపి జేతుమిచ్ఛవః ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ సాల్వామాత్యేతి ద్యుమాన్నామద్యుమదాఖ్యః-బలీ - మౌర్వ్యా కార్ష్ణాయసమయ్యా - గుర్వ్యేతిపాఠాన్తరం - వ్యాహత్యప్రతాడ్య-వ్యనదత్ ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ ప్రద్యుమ్నమితి॥గదయాతత్ప్రహారేణ-విశీర్ణం-వక్షస్స్థలం-యస్య-తం-ప్రద్యుమ్నం-రణాద్రణస్థానా-దపోవాహ-అపసారయామాస ॥ తత్రహేతుత్వేన సూతం విశినష్టి-ధర్మవిత్ సూతః కృష్ణగతంరక్షేద్రథిన,,మిత్యేవంవిధధర్మవిత్-దారుకస్యకృష్ణసారథేః,ఆత్మజశ్చ ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ లబ్ధసంజ్ఞ ఇతి॥ తావన్మూర్ఛితః-తతో-ముహూర్తేన-లబ్ధా , సంజ్ఞా చేతనా-యేనసః,కార్ష్ణిః ప్రద్యుమ్నః,సారథి,మువాచ॥ఉక్తిమేవాహ॥అహోఇతిసార్ధైశ్చతుర్భిః-హేసూత, ఇద-మసాధు-కంతత్-మమ-రణా-దపసర్పణమితి ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁ కుత స్తస్యాసాధుత్వ,మత ఆహ॥నేతి ॥యదూనాం-కులే-జాతః,కోఽపి-రణా-ద్విచ్యుతః పలా

ద్భామాక్వచిద్వ్యోమ్ని గిరిమూర్ధ్ని జలేక్వచిత్ । అలాతచక్రవద్భ్రామ్యత్సౌభంతద్దురవస్థితమ్ ॥ ౨౨ ॥ యత్రయత్రోపలక్ష్యేత ససౌభస్సహసైనికః । సాల్వస్తతస్తతోఽముఞ్చన్ శరాన్ సాత్వతయూథపాః ॥ ౨౩ ॥ శరైరగ్న్యర్కసంస్పర్శైరాశీవిషదురాసదైః । పాత్యమానపురానీకస్సాల్వోఽముహ్యత్పరేరితైః ॥ ౨౪ ॥ సాల్వానీకపశస్త్రౌఘైర్వృష్ణివీరాభృశార్దితాః, నతత్యజూరణంస్వంస్వం లోకత్రయజిగీషవః ॥ ౨౫ ॥ సాల్వామాత్యో ద్యుమాన్నామప్రద్యుమ్నం ప్రప్రపీడితః।ఆసాద్యగదయా ❁ మౌర్వ్యావ్యాహత్యవ్యనదద్బలీ॥ ౨౬ ॥ ప్రద్యుమ్నంగదయాశీర్ణవక్షస్స్థలమరిన్దమమ్।అపోవాహరణాత్సూతో ధర్మవిద్దారుకాత్మజః॥ ౨౭ ॥ లబ్ధసంజ్ఞో ముహూర్తేన కార్ష్ణిస్సారథిమబ్రవీత్ ।అహోఽసాధ్విదంసూత యద్రణాన్మేఽపసర్పణమ్॥ ౨౮ ॥ నయదూనాంకులేజాతశ్శ్రూయతేరణవిచ్యుతః । వినామత్క్లీబచిత్తేన సూతేన ప్రాప్తకల్మషాత్॥ ౨౯ ॥ కిన్నువక్ష్యేఽభిసఙ్గమ్య పితరౌ రామకేశవౌ । యుద్ధాత్సమ్యగపక్రాన్తః పృష్టస్తత్రాత్మనః క్షమమ్॥ ౩౦ ॥ వ్యక్తం మే కథయిష్యన్తి హసన్త్యో భ్రాతృజామయః । క్లైబ్యంకథంకథంవీర తథాఽన్యైః కథ్యతాంమృధే ॥ ౩౧ ॥ సారథిరువాచ ॥ ధర్మం విజానతాఽఽయుష్మన్ కృతమేతన్మయా విభో । సూతః కృచ్ఛ్రగతం రక్షేద్రథినం సారథిం రథీ॥ ౩౨ ॥ ఏతద్విదిత్వా తు భవాన్మయాఽపోవాహితో రణాత్ । † ఉపసృష్టః పరేణేతి మూర్ఛితో గదయాఽఽహతః॥ ౩౩ ॥***********

******* ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే, దశమస్కన్ధే, షట్సప్తతితమోఽధ్యాయః. *******

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ సతూపస్పృశ్య సలిలం దంశితో ధృతకార్ముకః । నయమాంద్యుమతః పార్శ్వం వీర సూత్యాహ

యితో - నశ్రూయతే - కింపునర్దృశ్యత ఇతి భావః-క్లీబమధృష్టం-చిత్తం - యస్య- తేన-త్వయా-సూతేన హేతునా,ప్రాప్తం-కల్మషమయశో-యేన-తస్మాత్-మత్ మత్తః,వినా, అన్యః-కోఽపి-రణవిచ్యుతో నశ్రూయత ఇతిసంబన్ధః ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁ కించ॥కిన్విత్వితి॥రామకేశవౌ - వభిసఙ్గమ్య,తత్పార్శ్వంగత్వేత్యర్థః - తాభ్యాం,పృష్టః-న్యాయ్యా,ద్యుద్ధా-దపక్రాన్తః-పలాయితో-ఽహ,మాత్మనః,క్షమంయోగ్యం,కిన్నువక్ష్యామి ❁ ॥ ౩౦ ॥ ❁ కించ॥ వ్యక్తమితి॥మేమమ,భ్రాతృజామయో భ్రాతృభార్యాః,మృధేయుద్ధే, ప్రాప్తం,క్లైబ్యం,హసన్త్యః, కథయిష్యన్తి, వ్యక్తంనూనం-హేవీర-తథా, అన్యైరపి,కథంకథం కథ్యతాం సంభావనాయాంలోట్ ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁ ఇత్థముక్తః ప్రాహసూతః॥ధర్మమితి॥ హేప్రభో-ధర్మం-విజానతేతి హేతుగర్భం,అతో మయా-ఏతదపసారణం-కృతం,కో ఽసౌధర్మ,స్తత్రాహ ॥ సూత ఇతి ॥ కృచ్ఛ్రగతంవిపత్తింగతం-రథినం,రక్షే-ద్రథీతు తథాభూతం,సారథి , మితి ❁ ॥ ౩౨ ॥ ❁ అస్త్వయంధర్మః,కిమ్మయాఽధునాప్రాప్తంకృచ్ఛ్రం-యతో మామపోహితవాన్-తత్రాహ॥ ఏతదితి ॥ పరేణశత్రుణాకర్త్రా,గదయా , ఆహతస్తాడితః,ఉపసృష్టః పీడాంప్రాప్తః- మూర్ఛితశ్చ, త్వేత-ద్విదిత్వా,ఉపసృష్ట ఇతిపాఠే రేణాపహృతమతే త్వేతద్విదిత్వేత్యర్థః మయా-భవా-న్రణా-దపోవాహితః ❁ ॥ ౩౩ ॥ ❁ ఇతి శ్రీమద్భాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే షట్సప్తతితమోఽధ్యాయః ***************

అథపునస్సన్నద్ధేన ప్రద్యుమ్నేన ద్యుమతి హతే సతి యదుషు చ యుధ్యమానేషు భగవానాగత్య సాల్వం జఘానేత్యా

౨౬ ॥ శ్లో ❁ పా ॥ గుర్వ్యా ౩౩ ॥ శ్లో † పా ॥ ఉపసృష్టః

ష్టసప్తతితమేన ॥ సత్వితి॥ సతుప్రద్యుమ్నః , సలిల-ముపస్పృశ్య-ఆచమ్య,మూర్ఛాతఉత్థితత్వాదితిభావః,దంశితఃసన్నద్ధః-ధృతం-కార్ముకంధను-ర్యేనసః-సారథిమాహ॥-కమితి॥వీరస్య-ద్యుమత్తః, పార్శ్వంసమీపం-నయ-మాంప్రాపయేతి ❀ ॥ ౧ ॥ ❀ రుక్మిణీసుతఇత్యస్యద్యుమత్పార్శ్వంగతఇత్యాదిః-స్వసైన్యాని-విధమన్తం , ద్యుమన్తం , ప్రతియుధ్యసన్నిరుధ్య - స్మయన్,అనేనాయాసస్సూచ్యతే,అష్టభిశ్శరైఃప్రత్యవిధ్యత్-ప్రత్యతాడయత్ ❀ ॥ ౨ ॥ ❀ తత్రాష్టానాంవినియోగమాహ॥ చతుర్భిరితి॥వాహానశ్వాన్ , ఏకేనతు సూతం,ఏకేన-కార్ముకం, ఏకేన-ధ్వజ-మేకేనతు-ద్యుమతః-శ్శిరో,ఽహనత్ ❀ ॥ ౩ ॥ ❀ గదేతి॥ గదప్రభృతయః,యదవః-సౌభపతేః-బలం-జఘ్నుః , సౌభేయాఃసౌభస్థాః - సర్వే,సంఛిన్నాఃకన్ధరాయేషాంతే. సముద్రే-పేతుఃపతితవన్తః ❀ ॥ ౪ ॥ ❀ ఏవమితి॥ఇతరేతరంపరస్పరం-నిఘ్నతాంసంబన్ధి-తద్యుద్ధం-త్రినవరాత్ర-మభూత్-నవానాం రాత్రీణాంసమాహారఃనవరాత్రం , త్రయాణాంనవరాత్రాణాంసమాహారస్త్రినవరాత్రం , సప్తవింశత్యహోరాత్రాణీత్యర్థః-తుములమాకులం,ఉల్బణమ్ ❀ ॥ ౫ ॥ ❀ అత్రకైశ్చిదృషిభిరుక్తందూషయితుమనువదతిశుకః ॥ ఇన్ద్రప్రస్థగతఇత్యాదినా ॥ ఏవంవదన్తిరాజఋషయఇత్యతఃప్రాక్తనేన ॥ ధర్మసూనునాయుధిష్ఠిరేణా-హూతః,కృష్ణః-రాజసూయే-సంవృత్తేపరిసమాప్తేసతి-శిశుపాలే , సంస్థితేమృతేచసతి , తత్రైవ-కతిచిద్దినాని,స్థితః,అతిఘోరాణి నిమిత్తాని-పశ్యన్-కురువృద్ధాదీన్ భీష్మాదీన్-సపుత్రాం-కున్తీం,మునీంశ్చ,మన్త్ర్యపృష్ట్వా, ద్వారవతీం-యయౌ॥ఇతిసంబన్ధః ❀ ॥ ౬ ॥ ౭ ॥ ❀ ఉక్తిమేవాహ॥

సారథిమ్॥ ౧ ॥విధమన్తంస్వసైన్యానిద్యుమన్తంరుక్మిణీసుతః।ప్రతిహత్యప్రత్యవిధ్యన్నారాచైరష్టభిస్స్మయన్॥ చతుర్భిశ్చతురోవాహాన్సూతమేకేనచాహనత్।ద్వాభ్యాంధనుశ్చకేతుంచద్యుమతోఽన్యేనవైశిరః॥౩॥ గదసాత్యకిసాంబాద్యాజఘ్నుస్సౌభపతేర్బలమ్।పేతుస్సముద్రేసౌభేయాస్సర్వేసంఛిన్నకన్ధరాః॥ ౪ ॥ ఏవంయదూనాంసాల్వానాంనిఘ్నతామితరేతరమ్,యుద్ధంత్రినవరాత్రంతదభూత్తుములముల్బణమ్॥ ౫ ॥ఇన్ద్రప్రస్థగతఃకృష్ణఃఆహూతోధర్మసూనునా । రాజసూయేచసంవృత్తేశిశుపాలేచసంస్థితే॥ ౬ ॥ కురువృద్ధానుపామన్త్ర్యమునీంశ్చససుతాంపృథామ్ । నిమిత్తాన్యతిఘోరాణిపశ్యన్ద్వారవతీంయయౌ॥ ౭ ॥ఆహచాహమిహాయాతఆర్యమిశ్రాభిసంహితః । రాజన్యాశ్చైద్యపక్షీయానూనంహన్యుఃపురీంమమ॥ ౮ ॥వీక్ష్యతత్కదనంస్వానాంనిరూప్యపురరక్షణే । సౌభంచసాల్వరాజంచదారుకంప్రాహకేశవః॥ ౯ ॥రథంప్రాపయమేసూతసాల్వస్యాన్తికమాశువై । సమ్భ్రమస్తేనకర్తవ్యోమాయావీసౌభరాడయమ్ ॥ ౧౦ ॥ ఇత్యుక్తశ్చోదయామాసరథమాస్థాయదారుకః । విశన్తందదృశుస్స్వేస్వేపరేచారుణానుజమ్ ॥ ౧౧ ॥ సాల్వశ్చకృష్ణమాలోక్యహతప్రాయబలేశ్వరః । ప్రాహరత్కృష్ణసూతాయశక్తింభీమరవాంమృధే॥ ౧౨ ॥తామాపతన్తీంనభసిమహోల్కామివరంహసా। భాసయన్తీందిశశ్శౌరిస్సాయకైశ్శతధాఽచ్ఛినత్ ॥ ౧౩ ॥ తంచషోడశభిర్విద్ధ్వాబాణైస్సౌభంచఖేభ్రమత్। అవిధ్యచ్ఛరసందోహైఃఖంసూర్యఇవరశ్మిభిః॥ ౧౪ ॥సాల్వశ్శౌరేస్తుదోస్సవ్యంసశార్ఙ్గంశార్ఙ్గధన్వనః । బిభేద

ఆహచాహమిహేత్యాదినా ॥ ఆర్యమిశ్రోబలభద్రస్తేనా-భిగతఃసహితో , ఽహమ్, ఇహాగతః,చైద్యపక్షీయాః-రాజన్యా,మమపురీం-హన్యుర్నాశయేయు-రతో,ఽహంగమిష్యామీతిశేషః ❀ ॥ ౮ ॥ ❀ వీక్ష్యేతి॥అస్యాగమనానన్తరంఇత్యాదిః-స్వానాం, తత్కదనంయుద్ధం-సౌభం-సాల్వంచ , వీక్ష్య , రామం , పురరక్షణంప్రతి-నిరూప్యనియుజ్య , దారుకం,ప్రాహేత్యన్వయః ❀ ॥ ౯ ॥ ❀ ఉక్తిమేవాహ॥రథమితి॥హేసూత,సాల్వస్యా,న్తికంప్రత్యా,శు-రథం, ప్రాపయ- తేనసాల్వేనసహ,సంభ్రమః-కర్తవ్యః-అయం-సాల్వో,మాయావీ-సౌభరాట్చ ❀ ॥ ౧౦ ॥ ❀ ఇతీతి॥ ఆస్థాయసమ్యగధిష్ఠాయ, చోదయామాస,గమయామాసఅశ్వానితిశేషః॥విశన్తమితి॥అరుణస్యానుజోయస్మిన్-తం గరుడధ్వజంరథం,విశన్తం,రణభూమావితిశేషః, స్వేయదవః,పరేసాల్వపక్షీయాశ్చ,దదృశుః ❀ ॥ ౧౧ ॥ ❀ హతప్రాయస్య,బలస్యే,శ్వరః,సాల్వః,యుద్ధే,కృష్ణ,మవలోక్య,భీమో,రవోధ్వనిః-యస్యా,స్తాం-శక్తిం,కృష్ణస్య,సూతాయ , ప్రాహరత్ప్రాయుఙ్క్త ❀ ॥ ౧౨ ॥ ❀ తామితి॥ రంహసావేగేన-నభస్యా,పతన్తీం,ఉల్కామివ-సర్వాః,దిశో,భాసయన్తీం, తాంశక్తిం,శతధా,చిచ్ఛేద ❀ ॥ ౧౩ ॥ ❀ తమితి॥ఖేఅకాశే-భ్రమద్భ్రామ్యమాణం, సౌభం,తంసౌభపతించా,విధ్య,ఖమాకాశం,రశ్మిభి,స్సూర్యఇవ , శరజాలైః,పున- స్సౌభ,మావిధ్యత్ ॥ సునీలత్వవిపులత్వాదిభిరాకాశోపమాసౌభస్య, అచిన్త్యవేగత్వబాహుళ్యాదిభిశ్శరాణాంరశ్మిసాదృశ్యం , అయత్నేనైవరశ్మివచ్ఛరజాలప్రసారాత్సూర్యతుల్యశ్శ్రీకృష్ణఇత్యవగన్తవ్యమ్ ❀ ॥ ౧౪ ॥ ❀ సాల్వఇతి॥శార్ఙ్గధన్వనఃకృష్ణస్య,శార్ఙ్గసహితం,దోర్భుజం-బిభే

దవిధ్యాధ-హస్తాత్,శార్ఙ్గం-న్యపతత్-తత్,అద్భుతమభూత్॥అభూతపూర్వత్వాదితి భావః ❀ ॥ ౧౫ ॥ ❀ అత ఏవాహ॥ హాహా కార ఇతి ॥ మహానుచ్చైః , వినద్యేతి , అస్య శార్ఙ్గపాతజసన్తోషాతిశయాదిత్యాదిః , ఉచ్చైః, వినద్య , ఇదం వక్ష్యమాణ,మాహ ❀ ॥ ౧౬ ॥ ❀ తదేవాహ॥యదితి ద్వాభ్యాం॥యత్ యస్మాత్, హేమూఢ-నో ఽస్మాకం,సఖ్యుశ్చైద్యస్య- భార్యాత్వేన సఙ్కల్పితా,రుక్మిణీ,త్వయా,అస్మాకమీక్షతాం పశ్యతాం సతాం,అపహృతా,తథా,న , స్సఖా , సభామధ్యే,వ్యాపాదితః హతః తత్ర హేతుత్వేన సఖాశంవిశినష్టి ॥ ప్రమత్తః,తదాఽనవహిత ఇత్యర్థః ❀ ॥ ౧౭ ॥ ❀ తమితి॥తుశబ్దోఽత్ర హేత్వర్థః-తస్మాత్తః సఖ్యుర్భార్యాపహర్తారం,హన్తారంచ , అపరాజితమాత్మానం మన్యమానం-త్వా , అపునరావృత్తిం మృత్యుం-నయామి,అతో-యుద్ధే,మమ,అగ్రతస్తిష్ఠ ❀ ॥ ౧౮ ॥ ❀ ఇత్థముక్తః ప్రాహ॥శ్రీభగవాన్॥వృథేతి॥ హేమన్ద,వికత్థసే ప్రగల్భం భాషసే, అన్తికే సమనన్తరే,ప్రాప్తం,మృత్యుం, నపశ్యసే, నాలోకయసీత్యర్థః,కించ శూరాః,కేవలం,పౌరుషమేవ,దర్శయన్తి , నతు, బహుయథా తథా-భాషన్త ఇతి తథా ❀ ॥ ౧౯ ॥ ❀ ఇతీతి ॥ భీమో భయంకరో, వేగః యస్యా,స్తయా,గదయా,జత్రౌ స్కన్ధమూలే-తతాడ,సచసాల్వః , అసృక్ రుధిరం వమన్ ఉద్గిరన్,చకమ్పే,కమ్పితవాన్ ॥ గదాయామితి ॥ సన్నివృత్తాయాం కృష్ణేనాపకీర్ణాయాం సత్యామిత్యర్థః-అన్తరధీయత అన్తర్హితవాన్ ❀ ॥ ౨౦ ॥ ❀ అన్తర్ధానానన్తరం,కశ్చి-త్సాల్వప్రేషితః- పురుషః

న్యపతద్ధస్తాచ్ఛార్ఙ్గమాసీత్తదద్భుతమ్॥ ౧౫ ॥హాహాకారో మహానాసీద్భూతానాం తత్ర పశ్యతామ్ । వినద్య సౌభరాడుచ్చైరిదమాహ జనార్దనమ్॥ ౧౬ ॥యత్త్వయా మూఢ నస్సఖ్యుర్భ్రాతుర్భార్యాపహృతేక్షతామ్ * । ప్రమత్తస్స సభామధ్యే త్వయా వ్యాపాదితస్సఖా॥ ౧౭ ॥తం త్వాఽద్య నిశితైర్బాణైరపరాజితమానినమ్ । నయామ్యపునరావృత్తిం యది తిష్ఠేర్మమాగ్రతః ॥ ౧౮ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ వృథా త్వం కత్థసే మన్ద న పశ్యస్యన్తికేఽన్తకమ్ । పౌరుషం దర్శయన్తి స్మ శూరా న బహుభాషిణః॥ ౧౯ ॥ ఇత్యుక్త్వా గదయా సాల్వం భగవాన్భీమవేగయా। తతాడ జత్రౌ సంక్రుద్ధస్స చకమ్పే వమన్నసృక్ ॥ గదాయాం సన్నివృత్తాయాం సాల్వస్త్వన్తరధీయత॥ ౨౦ ॥తతో ముహూర్త ఆగత్య పురుషశ్శిరసాఽచ్యుతమ్। దేవక్యా ప్రహితోఽస్మీతి నత్వా ప్రాహ వచో రుదన్ ॥ ౨౧ ॥ కృష్ణ కృష్ణ మహాబాహో పితా తే పితృవత్సల ।బద్ధ్వాఽపనీతస్సాల్వేన సౌనికేన యథా పశుః॥ ౨౨ ॥నిశమ్య విప్రియం కృష్ణో మానుషీం ప్రకృతిం గతః । విమనస్కో ఘృణీ స్నేహాద్బభాషే ప్రాకృతో యథా ॥ ౨౩ ॥ కథం రామమసంభ్రాన్తం జిత్వాఽజేయం సురాసురైః । సాల్వేనాల్పీయసాఽనీతః పితా మే బలవాన్విధిః॥ ౨౪ ॥ఇతి బ్రువాణే గోవిన్దే సౌభరాట్ప్రత్యుపస్థితః । వసుదేవమివానీయ కృష్ణం చేదమువాచ సః॥ ౨౫ ॥ ఏష తే జనితా తాతో యదర్థమిహ జీవసి । వధిష్యే వీక్షతస్తేఽ * ముమీశశ్చేత్పాహి బాలిశ॥ ౨౬ ॥ఏవం నిర్భర్త్స్య మాయావీ ఖడ్గేనానకదున్దుభేః । ఉత్కృత్య శిర ఆదాయ ఖస్థం సౌభం సమావిశత్॥ ౨౭ ॥తతో ముహూర్తం ప్రకృతావుపప్లుతస్స్వబోధ ఆస్తే స్వజనానుషఙ్గతః । మహానుభావస్తదబుధ్యదాసురీం మాయాం స సాల్వప్రహితాం మయోదితామ్॥ ౨౮ ॥ నతత్ర దూతం న పితుః కళేబరం ప్రబుద్ధ ఆజౌ సమపశ్యదచ్యుతః । స్వాప్నం యథా చామ్బరచారిణం రిపుం సౌభస్థమా

ఆగత్య,అచ్యుతం-శిరసా నత్వా ప్రణమ్య,రుదన్ వచో వాక్యం,ప్రాహ॥కిమితి॥ దేవక్యా,ప్రహితః ప్రేషితోఽస్మీతి ❀ ॥ ౨౧ ॥ ❀ కించ ॥ హే పితృవత్సల, తేతవ , పితా వసుదేవః,సాల్వేన-బద్ధ్వా-ఆనీతః - యథా-సౌనికేన పశుమారకేణ-పశుః రక్షణీయ తే తద్వత్ ❀ ॥ ౨౨ ॥ ❀ నిశమ్యేతి॥మానుషీం-ప్రకృతిం స్వభావం-అనుగతః-ఘృణీ దయావాన్,అత ఏవ -విమనస్కః,దుఃఖితమనాః, స్నేహాత్ పితృవిషయకాత్,బభాషే ,యథా-ప్రాకృతః పురుషః తద్వత్ ❀ ॥ ౨౩ ॥ ❀ భాషణమేవాహ॥కథమితి॥సురాసురైరపి-జేతుమశక్యం-ప్రసిద్ధం-రామం-కథం,జిత్వా-క్షుద్రేణ-సాల్వేన-మమ - పితా-ఆనీతః విధిః దైవం,బలవాన్-నహి ❀ ॥ ౨౪ ॥ ❀ ఇతి-బ్రువాణే సతి-వసుదేవమివేతీవశబ్దేన వస్తుతోఽవసుదేవమితి సూచ్యతే ❀ ॥ ౨౫ ॥ ❀ ఉక్తిమేవాహ॥ ఏష ఇతి ॥ తేతవైష-జనితా జనకః- తాతః , పాలకవ్యావృత్త్యై జనితేత్యుక్తం,యదర్థం కిమర్థమిత్యర్థః- తేతవ - వీక్షతః పశ్యతస్సతః - అముం చ వసుదేవం,వధిష్యే, హే బాలిశ మూఢ- ఈశస్సమర్థశ్చేదముం-పాహి ❀ ॥ ౨౬ ॥ ❀ ఏవమితి ॥ ఆనకదున్దుభేః,శ్శిర - ఉత్కృత్య ఛిత్త్వా ఆదాయ,ఖస్థమాకాశే స్థితం,సౌభ,మావిశత్ ❀ ॥ ౨౭ ॥ ❀ తత ఇతి॥ప్రకృతౌ మానుషస్వభావే, ఉపప్లుతో మగ్నః-స్వబోధః-స్వాసాధారణం సార్వజ్ఞ్యం- యస్య సః,తత్ర హేతుః స్వజనానుసఙ్గతః స్వజనాసక్తిః - మహానుభావః హేతుగర్భమిదం-తత్త్వా ,స్సభగవాన్-మయోదితాం - సాల్వం ప్రతి మయైవం కుర్విత్యుపదిష్టామిత్యర్థః॥సాల్వేన ప్రేషితాం,మాసురీం, మాయా,మబుధ్యత జ్ఞాతవాన్ ❀ ॥ ౨౮ ॥ ❀ నేతి ॥ యద్యేవం,ప్రబుద్ధోఽబుధ్యత్-తత్రతదైవ,ఆజౌ యుద్ధే,దూతం,నాప

శ్యేత్-నాపి,పితుః-కళేబరం-యథా-స్వప్నా-దుద్బుద్ధస్స్వప్నమర్థం-నపశ్యతి తద్వత్- కింతు- అమ్బరచారిణం-సౌభస్థితం-రిపుంసాల్వ-మవలోక్య-నిహన్తు-ముద్యుక్తో-బభూవ * ॥ ౨౯ ॥ * ఇతీత్థముపన్యస్తంపరమతంనిరాకరోతి॥ ఏవమితి ॥ హేరాజన్-కేచిదృషయః - నాన్వితాః - పూర్వాపరానుసన్ధానరహితాః ఇత్థం-వదన్తి,తదాహ॥ యత్స్వవాచఇతి॥స్వవాచాం,విరుధ్యేరన్ విరోధంప్రాప్నుయు-రితి - యే-త్వత్ర- న్నానుస్మరన్తి నానుసన్దధతే , నూనం,ధ్రువం ॥ అయమభిప్రాయః॥నతావద్రాజసూయార్థం,రామేణసహాగతః శ్రీకృష్ణఃసఙ్కర్షణమనుజ్ఞాప్యైతిపూర్వముక్తత్వాత్ - నచేన్ద్రప్రస్థంగతేకృష్ణేసాల్వాగమనం-సాల్వసఙ్గ్రామవ్యాసక్తేనమయాయుష్మద్వ్యాతంనజ్ఞాతమితికామ్యకవనస్థాన్పాణ్డవాన్ సాన్త్వయతాకృష్ణేనోక్తమితి॥ వ్యాసోక్తేరితి * ॥ ౩౦ ॥ * అసంభావితంచైతదిత్యాహ॥క్వశోకమోహావితి॥విమనస్క-ఇత్యనేనోక్తఃశోకః- మానుషీం,ప్రకృతింగతఇత్యనేనోక్తఃమోహః - ఘృణీస్నేహాదిత్యనేనోక్తఃస్నేహః,భయంవాదుర్మి మిత్రదర్శనజంనూనంహన్యుః పురీమపేత్యుక్తం-యచ్చహస్తాచ్ఛార్ఙ్గంవ్యపతదితి , తచ్చాజ్ఞానసంభవం - నవిద్యతేజ్ఞానంయేషాం - తేషు,సంభవంసంభవత్-భయం-వా-క్వేత్యసంభావనాద్యోత్యతే - తద్ధేతుత్వేనభగవన్తంవిశినష్టి॥అఖణ్డితేతి॥ జ్ఞానవిజ్ఞానశబ్దౌప్రకారివిషయజ్ఞానపరౌ అఖణ్డితే,జ్ఞానవిజ్ఞానేసర్వపదార్థతద్యాథాత్మ్యవిషయకే-ఐశ్వర్యంచ- యస్య , తస్యేశ్వరస్య-సర్వాన్తర్యామిణః,శోకాదిః,క్వేతిసంబన్ధః-హేత్యేవంవిధస్య భగవతశ్శోకాదికంవదన్తోవిస్మయన్తే * ॥ ౩౧ ॥ * శోకాద్యభావంకైముత్యన్యాయాభిప్రాయేణాహ ॥ యత్పాదేతి ॥యస్యభగవతః-పాదయోః- సేవయాపరిచర్యాదిరూపసేవయా , శ్రవణకీర్తనాదిరూపయా-ఊర్జితాపుష్కలా-పరినిష్పన్నేతియావత్- తయా - ఆత్మవిద్యయా,ఆత్మనస్తస్యపరమాత్మనః-విద్యయా-ఉపాసనయా-అనాద్యాత్మవిపర్యయగ్రహం-హిన్వన్తిఅపనయన్తి- అనాదిశ్చాసౌ- వాత్మనోవిపర్యయః - దేహాద్విలక్షణస్యాత్మనోదేహతాదాత్మ్యభ్రమఃఅస్వతన్త్రస్యాత్మనఃస్వాతన్త్ర్యభ్రమశ్చేత్యేవంవిపర్యయః సఏవగ్రహఃపిశాచ - స్తం - కంచాన్తమసఙ్క

లోక్యనిహన్తుముద్యతః ॥ ౨౯ ॥ ఏవంవదన్తిరాజర్షేఋషయఃకేచనాన్వితాః । యత్స్వవాచోవిరుధ్యేరన్నూ
నంతేనస్మరన్త్యుత॥౩౦॥క్వశోకమోహౌస్నేహోవాభయంవాఽజ్ఞానసంభవమ్।క్వచాఽఖణ్డితవిజ్ఞానజ్ఞానైశ్వ
ర్యస్యహాఽఽత్మనః ॥ ౩౧ ॥ యత్పాదసేవోర్జితయాఽఽత్మవిద్యయాహిన్వన్త్యనాద్యాత్మవిపర్యయగ్రహమ్।
లభన్తఆత్మీయమనన్తమైశ్వరంకుతోనుమోహఃపరమస్యసద్గతేః॥ ౩౨ ॥తంశస్త్రపూగైఃప్రహరన్తమోజసా
సాల్వంశరైశ్శౌరిరమోఘవిక్రమః। యుద్ధ్వాఽచ్ఛినద్వర్మధనుశ్శిరోమణింసౌభంచశత్రోర్గదయారురోధ

చితమాత్మీయ-మైశ్వర్యంఅపహతపాప్మత్వాదిగుణాష్టకలక్షణం - లభన్తే,నిరస్తనిశ్శేషాజ్ఞానతత్కార్యాః గుణాష్టకప్రాదుర్భావరూపముక్తింలభన్తఇత్యర్థః,సతాంగతేః- పరమపురుషస్య,మోహః , కుతోన్వితత్పాదసేవకానామేవనమోహః- కింపునస్తస్య మోహాభావఇతివక్తవ్య మిత్యర్థః * ॥ ౩౨ ॥ * ఇత్థంపరమతేనిరస్తేకింతర్హి తాత్త్వికమిత్యతఆహ ॥ తమితి- శౌరిరిత్యస్యేన్ద్రప్రస్థాదాగతఇత్యాదిః-యద్వా , భగవతఃశోకమోహాదిప్రతిపాదకమివస్థితమనూదితంపరమతముద్ధరతి॥ ఏవంవదన్తీతిత్రిభిః-అన్వితాయుక్తాఇతియావత్- కేచనైవంవదన్తీత్యర్థః-నను , నిరస్తనిఖిలదోషస్యభగవతోఽనుజ్ఞానశోకాదిదోషాన్వదన్తఃకథమభియుక్తాఇత్యతఆహ॥యదితి॥ యత్ యస్మాత్,స్వవాచఇతిషష్ఠ్యన్తం-స్వవాచః “ వేదాహంసమతీతానివర్తమానానిచార్జున,తాన్యహంవేదసర్వాణీ”తిసార్వజ్ఞవిషయభగవద్వచసః - యే- విరుధ్యేరన్నజ్ఞానాదయో,దోషాస్తాన్-తేఋషయః-నానుస్మరన్త్యేవ-కిన్తు , మనుష్యభావానుకారమాత్రతాత్పర్యకత్వేనతథోచురితిభావః॥తఇతిబహువచనంసర్వాభిప్రాయకం,ఏవంచమానుషీం,ప్రకృతింగతఇత్యస్య,ప్రకృతింస్వభావం , గతోఽనుగతః-అనుకుర్వన్నిత్యర్థః-అన్యథా , ప్రాకృతోయథేతిదృష్టాన్తాసఙ్గతిః-హస్తాచ్ఛార్ఙ్గంవ్యపతదిత్యుక్తేరపిమనుష్యభావానుకారేతాత్పర్యం , అన్యథా-నిరస్తనిఖిలదోషస్యకార్యావద్యసంభావనాపీత్యభిప్రాయేణాహ ॥ క్వశోకేతిద్వాభ్యాం ॥ అనయోర్యథోక్తఏవార్థః-అస్మిన్పక్షే ఆర్యమిశ్రైరభిసఙ్గతఇత్యస్యాయమర్థః-ఆర్యమిశ్రాఃవృద్ధాః,భీష్మాదయ - స్తైః-రభిసఙ్గతఃఅభితస్సంగతఃసుఖమాసమితి॥ఆర్యమిశ్రైశ్చసఙ్గతఇతిపాఠాన్తరమపిక్వచిద్దృశ్యతే ఆర్యైర్మునిభి , ర్మిశ్రైర్భవద్భిశ్చ ,సఙ్గతఇత్యర్థః-నతుబలభద్రసహితత్వమనేనోచ్యతే-అస్మిన్పక్షేకామ్యకవనస్థపాణ్డవసాన్త్వనముపపన్నమేవ- అన్యథా -పరమతందూషయన్ భగవాన్బాదరాయణః స్వవచసోఃపూర్వాపరయోఃవిరోధంపరమతే- నాపాదయితుమర్హతి ॥ తతోముహూర్తమిత్యాదేస్త్వయమర్థః ఉపప్లుతస్వబోధఇత్యసమస్తంపదద్వయం-స్వబోధః-స్వఃస్వాభావికః-స్వాసాధారణశ్చ - బోధస్సార్వజ్ఞరూపో-యస్య,తథాభూతోఽపి-ప్రకృత్యా,వుపప్లుతోమగ్నః , ప్రకృతివశ్యాజ్ఞసంసారీవ-ఆసఆస్తఇత్యర్థః-తత్రహేతుః , స్వజనాన్యదూ-ననుసఙ్గతఃఅను

వర్తమానః-స్వయమపి కశ్చిత్ప్రాకృతవదివానుకుర్వన్ ఇత్యర్థః తత్తతో - ఽబుధ్యత ప్రబుద్ధవానభూత్॥ నిత్యసర్వజ్ఞోఽపి ప్రాకృతవత్ - ప్రమోహాబుధ్యతేతి - కించాద్యవ్యాఖ్యానే ఇన్ద్రప్రస్థాద్భగవదాగమనస్యానుక్తత్వాత్ - తం శత్రుం పూర్వైరిత్యాదేః పూర్వాగస్యాసంబద్ధత్వైవ ఘట్యాం, శౌరిరిత్యస్యేన్ద్రప్రస్థాదాగత ఇత్యాదిపూరణత్వే స్వారస్యమిత్యవగన్తవ్యమిత్యలంవిస్తరేణ అమోఘోఽప్రతిహతో విక్రమో-యస్య, సశౌరిః-ఓజసా-బలేన-శత్రుభిర్జాతైః - ప్రహరన్తం-సాల్వం, శరైర్విధ్వా తాడయిత్వా-సన్నద్ధకవచం-ధనుశ్చ, శిరోమణించాచ్ఛినత్-సౌభంతు, గదయా- రురోధ బభఞ్జేత్యాహ్యాక్ష్యత్యేర్యే ❋ ॥ ౩౩ ॥ ❋ తదితి॥ కృష్ణహస్తేనేరితయా-ప్రయుక్తయా, గదయా-సహస్రధా, విచూర్ణితం-తత్సౌభం - తోయే సముద్రజలే-పపాత-తత, స్సాల్వః, తత్సౌభం, త్యక్త్వా, భూతల, మాస్థితః-గదా, ముద్యమ్య-ద్రుతం యథా తథా - తం కృష్ణం-అభ్యద్రవత్ ❋ ॥ ౩౪ ॥ ❋ ఆధావత ఇతి ॥ అభ్యాపతతో-ఽస్య సాల్వస్య-గదేన-సహితం - బాహుం-భల్లేన బాణవిశేషేణ, ఛిత్వా, అథ - సాల్వస్య, వధార్థం-ప్రళయార్కతుల్యం, రథాఙ్గం చక్రం-బిభ్రాణో-బభౌ॥ యథా , సార్క-సూర్యసహిత-ఉదయాచల-స్తద్వత్ ❋ ॥ ౩౫ ॥ ❋ జహారేతి ॥ పురుమాయినః బహువిధమాయినస్సాల్వస్య, శిర - స్తేనైవ చక్రేణైవ - జహార హృతవాన్-యథే-న్ద్రో వజ్రేణ-వృత్రస్య-శిరః, తద్వత్ - తదా-నృణాం-హా హేతి, శబ్దో బభూవ ❋ ॥ ౩౬ ॥ ❋ అథ సానుజదన్తవక్త్రవధాత్మకం హరేశ్చేష్టితం వక్తుం తావత్ప్రస్తౌతి ॥ తస్మిన్నితి ॥ తస్మిన్ సాల్వే- పతితే సతి - సఖీనాం సాల్వాదీనాం అపచితిం పారోక్ష్యేణోపకృతిం-కుర్వన్

హ ॥ ౩౩ ॥ తత్కృష్ణహస్తేరితయా విచూర్ణితం పపాత తోయే గదయా సహస్రధా । విసృజ్య తద్భూతలమాస్థితో గదాముద్యమ్య సాల్వోఽచ్యుతమభ్యగాద్ద్రుతమ్॥ ౩౪ ॥ ఆధావతస్సగదమస్య బాహుం భల్లేన ❋ ఛిత్వాఽథ రథాఙ్గమద్భుతమ్ । వధాయ సాల్వస్య లయార్కసన్నిభం బిభ్రద్బభౌ సార్క ఇవోదయాచలః ॥ ౩౫ ॥ జహార తేనైవ శిరస్సకుణ్డలం కిరీటయుక్తం పురుమాయినో హరిః । వజ్రేణ వృత్రస్య యథా పురన్దరో బభూవ హా హేతి వచస్తదా నృణామ్॥ ౩౬ ॥ తస్మిన్నిపతితే పాపే సౌభే చ గదయా హతే। దేవదున్దుభయో నేదుస్తదా దేవగణేరితాః॥ సఖీనామపచితిం ❋ కుర్వన్దన్తవక్త్రో రుషాఽభ్యగాత్॥ ౩౭ ॥ ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

❋❋❋❋❋❋ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే, దశమస్కన్ధే, సప్తసప్తతితమోఽధ్యాయః- ❋❋❋❋❋❋

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ శిశుపాలస్య సాల్వస్య పౌణ్డ్రకస్యాపి దుర్మతిః । పరలోకగతానాంచ కుర్వన్పారోక్ష్యసౌహృదమ్॥ ౧ ॥ ఏకః పదాతిస్సంక్రుద్ధో గదాపాణిః ప్రకమ్పయన్ । పద్భ్యామిమాం మహారాజ మహాసత్త్వో వ్యదృశ్యత॥ ౨ ॥ తం తథాఽఽయాన్తమాలోక్య గదామాదాయ సత్వరః । అవప్లుత్య రథాత్కృష్ణః సింధుం వేలేవ ప్రత్యధాత్॥ ౩ ॥ గదాముద్యమ్య కారూషో ముకున్దం ప్రాహ దుర్మదః। దిష్ట్యా దిష్ట్యా భవానద్య మమ దృష్టిపథం గతః॥ త్వం మాతులేయో నః కృష్ణ మిత్రధ్రుఙ్మాం జిఘాంససి । అతస్త్వాం గదయా మన్ద హనిష్యే వజ్రకల్పయా ॥ ౫ ॥ తర్హ్యానృణ్యముపైమ్యజ్ఞ మిత్రాణాం మిత్రవత్సల । బన్ధురూపమరిం హత్వా వ్యాధిం దేహచరం యథా॥ ౬ ॥ ఏవం రూక్షైస్తుదన్వాక్యైః కృష్ణం తోత్త్రైరివ ద్విపమ్। గదయాఽతాడయన్మూర్ధ్ని సింహవద్వ్యనదచ్చ సః॥ ౭ ॥ గదయా

కర్తుమిత్యర్థః వర్ణానాధిక్యమార్షమ్ ❋ ॥ ౩౭ ॥ ❋ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే సప్తసప్తతితమోఽధ్యాయః ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

సఖీనామపచితిం కుర్వన్నిత్యుక్తం విస్తరేణాహ॥ శిశుపాలస్యేత్యాదినా, పారోక్ష్యసౌహృదం పరోక్షేణ కర్తవ్యం సుహృత్కృత్యం-కుర్వన్॥ లక్షణ హేత్వో, రితి శతా ॥ కర్తుమిత్యర్థః-వ్యద్యత్యే తేత్యుత్తరత్రసంబన్ధః, కథంభూతః, ఏకః అసహాయః-గదా, పాణౌ యస్య సః- పద్భ్యాం-మహీం-ప్రకమ్పయన్- మహత్ -సత్త్వం బలం-యస్య సః- హే మహారాజ ❋ ॥ ౧ ॥ ౨ ॥ ❋ తమితి ॥ తం దన్తవక్త్రం-అవలోక్య-త్వరయా-సహితః-సింధుం సముద్రం , వేలేవ-తం ప్రత్యధాత్ ప్రతిరురోధ ❋ ॥ ౩ ॥ ❋ గదామితి॥ కారూషో దన్తవక్త్రః-ప్రాహ- తదేవాహ॥ దిష్ట్యేతి॥ దిష్ట్యా అయమానన్దో జాత ఇత్యర్థః-కోఽసౌ-అద్య-దృష్టిపథం భవాన్ప్రాప్త-ఇత్యేవః- హే కృష్ణ-త్వ - మస్మాకం మాతులేయః మాతులస్య పుత్రః-సహజమిత్రమితి తాత్పర్యం-తథాఽపి-మిత్రాణ్యేవ ద్రుహ్యతీతి తథా-మాంచ, హన్తుమిచ్ఛసి॥ యత ఏవంభూత , స్తత-స్త్వాం, వజ్రతుల్యయా-బృహత్యా-గదయా-హనిష్యే తాడయిష్యామీత్యర్థః ❋ ॥ ౪ ॥ ౫ ॥ ❋ తర్హీ ఏవంచేన్మిత్రవత్సలో, ఽహం- దేహగతం, వ్యాధిమివ - మృత్యుసంపాదకం-బన్ధురూప-మరిం, త్వాం, హత్వా, మిత్రాణా- మానృణ్యమృణాభావం, ప్రాప్స్యామి ❋ ॥ ౬ ॥ ❋ ఏవమిత్యాది॥ తోత్త్రైరఙ్కుశైః-ద్విపం గజమివ- తథం-రూక్షైః పరుషైః-వాక్యైః - కృష్ణం-తుదన్ వ్యథయన్నివ-మూర్ధ్ని-గదయా-అతాడయత్-తత-స్స దన్తవక్త్రః-సింహవ-ద్వ్యనదత్ ❋ ॥ ౭ ॥ ❋ గదయేతి॥ యదూద్వహః కృష్ణః-ఆజౌ యుద్ధే-గదయా-తాడితో-న చచాల

అపితు,కృష్ణః-తందన్తవక్త్రం - స్తనాన్తరే స్తనమధ్యే- కౌమోదక్యాగదయా - గాఢంయథాతథా - అతాడయదిత్యనుష
జ్గః ❀ ॥ ౮ ॥ ❀ ఏవం తాడితో- నిర్భిన్నంహృదయంయస్య-సః,ముఖాద్రుధిరం, ఉద్వమన్, కేశాదీ-న్ప్రసార్య,వ్యసుర్గతప్రా-
ణో,ధరణ్యాం,న్యపతత్ ❀ ॥ ౯ ॥ ❀ తతో,దన్తవక్త్రశరీరాత్,సూక్ష్మమణుస్వరూపం - పరిత్యక్తప్రకృతిసంబన్ధం-జ్యోతిః
స్వప్రకాశం-జీవస్వరూపం, కృష్ణ-మావిశత్ ॥ తావదావిశ్యతత్ర స్తత్సాధర్మ్యయుక్తః తత్పార్షదతాం ప్రాప్త ఇత్యర్థః-యథా
సర్వభూతానాం - పశ్యతాంసతాం - హేనృప-చైద్యవధే - కృతే, తద్దేహా,దావిశత్, తద్వత్,యద్యప్యాత్మజ్యోతిషో
ఽతిసూక్ష్మత్వాత్సర్వభూతైర్ద్రష్టుంఅశక్యం-అతీన్ద్రియంచ - తథాఽపిస్వస్యపరమపురుషత్వం తయో స్తుశాపా న్తేస్వస్మి
న్ప్రవేశంచసర్వభూతేభ్యఃప్రఖ్యాపయితుంశక్తో భగవాన్ తథా ప్రవేశయామాసేతివిభావయన్తు ❀ ॥ ౧౦ ॥ ❀ విదూరథ
ఇతి॥తస్య దన్తవక్త్రస్య, భ్రాతా, విదూరథః, భ్రాతృవిషయకశోకేన, వ్యాప్తః, ఉచ్ఛ్వసన్, తజ్జిఘాంసయాకృష్ణ
జిఘాంసయా - అసిచర్మభ్యాంఖడ్గఖేటాభ్యాం, యుక్త ఇతి శేషః - ఆగచ్ఛదభ్యపతత్ ❀ ॥ ౧౧ ॥ ❀ క్షురస్యేవ- నేమిర్ధా
రా,యస్య,తేన-చక్రేణ, హేరాజేన్ద్ర,కిరీటాదిసహిత, మాపతత, స్తస్యవిదూరథస్య,శిరో,జహారచిచ్ఛేదేత్యర్థః * ॥ ౧౨ ॥ *
ఏవమితి॥అన్యానపి దుర్విషహాన్ సోఢుమశక్యాన్, శతూన్-హత్వా, సురాదిభి రీడితః,ఉపగీయమానో,విజయోయస్యసః,
వృష్ణిప్రవరైః యదూత్తమైః-పరివృతశ్చ పురీంద్వారకాం, వివేశ ❀ ॥ ౧౩ ॥ ౧౪ ॥ ౧౫ ॥ ❀ ఇత్థంసర్వత్రవిజయినో భగవ

ఽభిహతోఽప్యాజౌనచచాలయదూద్వహః। కృష్ణోఽపితంమహాగుర్వ్యాకౌమోదక్యా స్తనాన్తరే॥ ౮ ॥గాఢ
నిర్భిన్నహృదయ ఉద్వమన్రుధిరంముఖాత్ । ప్రసార్యకేశబాహ్వఙ్ఘ్రీన్ధరణ్యాంన్యపతద్వ్యసుః॥ ౯ ॥ తతస్సూ
క్ష్మతరంజ్యోతిఃకృష్ణమావిశదద్భుతమ్ । పశ్యతాంసర్వభూతానాంయథాచైద్యవధేనృప॥ ౧౦ ॥విదూరథస్తు
తద్భ్రాతాభ్రాతృశోకపరిప్లుతః । ఆగచ్ఛదసిచర్మభ్యాంఉచ్ఛ్వసంస్తజ్జిఘాంసయా॥ ౧౧ ॥తస్యచాపతతఃకృష్ణ
శ్చక్రేణక్షురనేమినా । శిరోజహారరాజేన్ద్రసకిరీటంసకుణ్డలమ్ ॥ ౧౨ ॥ ఏవంసౌభంచసాల్వంచదన్తవక్త్రంస
హానుజమ్। హత్వాదుర్విషహానన్యైరీడితస్సురమానవైః॥ ౧౩ ॥మునిభిస్సిద్ధగన్ధర్వైర్విద్యాధరమహోరగైః।
అప్సరోభిఃపితృగణైర్యక్షైఃకిన్నరచారణైః॥ ౧౪ ॥ఉపగీయమానవిజయః కుసుమైరభివర్షితః । వృతశ్చవృష్ణిప్రవ
రైర్వివేశాలఙ్కృతాంపురీమ్॥ ౧౫ ॥ఏవంయోగేశ్వరఃకృష్ణోభగవాన్జగదీశ్వరః ।ఈయతేపశుదృష్టీనాంనిర్జితో

——* బలరామకృతతీర్థయాత్రానూతవధాదికథారంభఘట్టః *——

జయతీతిసః ॥ ౧౬ ॥ శ్రుత్వాయుద్ధోద్యమంరామఃకురూణాంసహపాణ్డవైః । తీర్థాభిషేకవ్యాజేనమధ్యస్థఃప్ర
యయౌకిల॥ ౧౭ ॥స్నాత్వాప్రభాసేసన్తర్ప్యదేవర్షిపితృమానవాన్ । సరస్వతీంప్రతిస్రోతం యయౌబ్రా
హ్మణసంవృతః॥ ౧౮ ॥ పృథూదకం బిన్దుసరస్త్రితకూపంసుదర్శనమ్ । విశాలంబ్రహ్మతీర్థంచచక్రంప్రాచీంస
రస్వతీమ్॥ ౧౯ ॥యమునామనుయాన్యేవగఙ్గామనుచభారత । జగామనైమిశంయత్రఋషయస్సత్రమాసతే॥
తమాగతమభిప్రేత్యమునయోదీర్ఘసత్రిణః। అభినన్ద్యయథాన్యాయంప్రణమ్యోత్థాయచార్చయన్॥ ౨౧ ॥సో

తః, క్వచిత్పరాజయంవదన్తోమూఢా ఇత్యాహ॥ ఏవమితి॥భగవాన్షాడ్గుణ్యపూర్ణః జగతః-కృత్స్నస్య, ఈశ్వరః ప్రశాసితా
చ-అనేనపరాజయసంభావనాదూరత ఏవాపాస్తేతిసూచితం - నిర్జితః జరాసన్ధాదిభిరితి శేషః-క్వచిచ్చ-జయతీత్యేవం,పశు
దృష్టీనాంమూఢానాం,మీయతే,నిర్జితోజయతీతిభ్రాన్త్యా,రజిత ఏవజయతీత్యర్థః ❀ ॥ ౧౬ ॥ ❀ అథపునఃకానిచిద్బలభద్రచేష్టితా
న్యనువర్ణయతి॥ శ్రుత్వేత్యాదినాయావదేకోనాశీతిసమాప్తి॥కురూణాం,పాణ్డవైస్సహ- యుద్ధోద్యమంయుద్ధాయుగ్యత్నం
శ్రుత్వా-మధ్యస్థః-ఉభయేషామపిబాన్ధవతాఽవిశేషాదుభయమధ్యస్థ స్తటస్థ ఇతియావత్ ॥ హేతుగర్భమిదం, అతః,పు
ణ్యతీర్థస్నానయాత్రావ్యాజేన-ప్రయయౌ ❀ ॥ ౧౭ ॥ ❀ స్నాత్వేతి ॥ ప్రతిప్రత్యక్ స్రోతః ప్రవాహో-యస్యాః,స్తాం,సరస్వ
తీం-ప్రత్యక్సరస్వతీం,యయావిత్యర్థః ❀ ॥ ౧౮ ॥ ❀ తతః- పృథూదకాదీనితీర్థవిశేషాణి - యయా,వితిసంబన్ధః-తత్ర-చక్రంచ
క్రతీర్థం-ప్రాచీంసరస్వతీంత్రివేణీమిత్యర్థః ❀ ॥ ౧౯ ॥ ❀ తతో - యమునామను - యాని-తీర్థాని-గఙ్గామనుచ-యాని,తాని-స
ర్వాణి-సాదరంయథాతథా-నారదమితిపారేతదాఖ్యతీర్థం - నైమిశంచ-జగామేతిసంబన్ధః॥నైమిశంవిశినష్టి॥యత్రేతి॥యత్ర
నైమిశే,సత్ర,మాసతే అనుతిష్ఠన్తి- ఋషయఃశౌనకాదయః ❀ ॥ ౨౦ ॥ ❀ తమితి॥తంబలభద్ర-మాగత-మభిప్రేత్యదృష్ట్వేత్య
ర్థః-దీర్ఘంసహస్రసమంసత్ర-మేషామ స్తీతితథా- తే,మునయః-యథాన్యాయ, మర్చయన్నర్చితవన్తః ❀ ॥ ౨౧ ॥ ❀ స ఇతి॥కృ
తః ఆసనపరిగ్రహో యేన - స-రామః,రోమహర్షణ - మైక్షత,ఇతిసంబన్ధః,కథంభూత-మాసీనముపవిష్టం-మహామునేర్వ్యాద

రాయణస్య, శిష్యమ్ ॥ ౨౨ ॥ అప్రత్యుత్థాయినం ప్రత్యుత్థానమకృతవన్తం - తం - సూతం, ప్రతిలోమజం, నకృతం ప్రహ్వణం ప్రణామః - అఞ్జలిశ్చ - యేన - తం, తాన్ విప్రాన్, అధ్యాసీనం - విప్రేభ్యోఽప్యుచ్చాసనాసీనమిత్యర్థః, మాధవో రామః - చుకోప - సకోపం ప్రాహేత్యర్థః ॥ ౨౩ ॥ తదేవాహ ॥ కస్మాదితి ॥ విప్రాన్ వధ్యాస్తే విప్రేభ్యశ్చోచ్చాసనమధితిష్ఠతీత్యర్థః ప్రతిలోమజ ఇత్యనేన తదనర్హత్వాభిప్రాయః తథా - ధర్మపాలయన్తీతి ధర్మపాలాన్, అస్మాన్, అధ్యాస్తే - అతో - ఽయం, దుర్మతిః - వధమర్హతి ॥ ౨౪ ॥ అజానన్నధ్యాస్త ఇత్యత ఆహ ॥ ఋషేరితి ॥ ఋషేర్భగవతో బాదరాయణస్య - శిష్యో - భూత్వా - బహూని - ఇతిహాసాదీని - సర్వశః … దమవినయాదిరహితస్య - వృథా, పణ్డితమాత్మానం మన్యమానస్య - గుణాయ, నభవన్తి - ఇతిహాసాద్యధ్యయనాదికమితి శేషః, కిన్తు దోషాయైవేతి భావః, అదాన్తస్యేత్యాదివిశేషణైః నాస్యాజ్ఞానకృతమధ్యాసనాధిష్ఠానం, అపి త్వహంకారప్రయుక్తమితి సూచ్యతే ॥ ౨౬ ॥ విప్రాన్ వధ్యాస్తామన్యస్త్వాకరోతు కింతవేత్యత ఆహ ॥ ఏతదర్థ ఇతి ॥ కోఽసావర్థః - ధర్మధ్వజినః ఉత్తమవేషధారిణో - వధ్యా, ఇత్యేవః - కుతః హియస్మాత్ - తే ధర్మధ్వజినః - అధికాః, పాతకినః - అతో … అవశ్యం వధ్యా ఇత్యర్థః ॥ ౨౭ ॥ ఏతావదితి ॥ అసతాం, వధాత్, నివృత్తోఽపి, భగవాన్ రామః, భావిత్వాత్ భవితవ్యత్వాత్ … కరస్థేన కుశాగ్రేణ, హనత్ ॥ ౨౮ ॥ హా హేతి ॥ ఖిన్నం మానసం యేషాం తే, ఊచుః ఉక్తిమేవాహ ॥ అధర్మ ఇత్యాదినా సపాదత్రయేణ ॥ తే త్వయా అధర్మః, కృతః ॥ ౨౯ ॥ అధార్మికత్వం … కోఽయమధర్మ ఇత్యత ఆహుః ॥ అస్యేతి ॥ హే యదునన్దన, అస్య రోమహర్షణ

ఉత్థితస్స పరివారైః కృతాసనపరిగ్రహః । రోమహర్షణమాసీనం మహర్షేశ్శిష్యమైక్షత ॥ ౨౨ ॥ అప్రత్యుత్థాయినం సూతమకృతప్రహ్వణాఞ్జలిమ్ । అధ్యాసీనం చ తాన్విప్రాంశ్చుకోపోద్వీక్ష్య మాధవః ॥ ౨౩ ॥ కస్మాదసావిమాన్విప్రానధ్యాస్తే ప్రతిలోమజః । ధర్మపాలాంస్తథైవాస్మాన్వధమర్హతి దుర్మతిః ॥ ౨౪ ॥ ఋషేర్భగవతో భూత్వా శిష్యోఽధీత్య బహూని చ । సేతిహాసపురాణాని ధర్మశాస్త్రాణి సర్వశః ॥ ౨౫ ॥ అదాన్తస్యావినీతస్య వృథా పణ్డితమానినః । న గుణాయ భవన్తి స్మ నటస్యేవాజితాత్మనః ॥ ౨౬ ॥ ఏతదర్థో హి లోకేఽస్మిన్నవతారో మయా కృతః । వధ్యా హి ధర్మధ్వజినస్తే హి పాతకినోఽధికాః ॥ ౨౭ ॥ ఏతావదుక్త్వా భగవాన్నివృత్తోఽసద్వధాదపి । భావిత్వాత్తం కుశాగ్రేణ కరస్థేనాహనత్ప్రభుః ॥ ౨౮ ॥ హాహేతి వాదినస్సర్వే మునయః ఖిన్నమానసాః । ఊచుస్సఙ్కర్షణం దేవమధర్మస్తే కృతః ప్రభో ॥ ౨౯ ॥ అస్య బ్రహ్మాసనం దత్తమస్మాభిర్యదునన్దన । ఆయుశ్చాత్మాక్లమం తావద్యావత్సత్రం సమాప్యతే ॥ ౩౦ ॥ అజానతైవాచరితస్త్వయా బ్రహ్మవధో యథా । యోగేశ్వరస్య భవతో నామ్నాయోఽపి నియామకః ॥ ౩౧ ॥ యద్యేతద్బ్రహ్మహత్యాయాః పావనం లోకపావన । చరిష్యతి భవాఁల్లోకసఙ్గ్రహోఽనన్యచోదితః ॥ ౩౨ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ చరిష్యే వధనిర్వేశం లోకానుగ్రహకామ్యయా । నియమః ప్రథమే కల్పే యావాన్స తు విధీయతామ్ ॥ ౩౩ ॥ దీర్ఘమాయుర్బతైతస్య సత్త్వమిన్ద్రియమేవ చ । ఆశాసితం యత్తద్బ్రూత సాధయే యోగమాయయా ॥ ౩౪ ॥ ఋషయ ఊచుః ॥ తవాస్త్రస్య తవ వీర్యస్య మృత్యోరస్మాకమేవ చ । యథా భ

స్యాస్మాభిః - బ్రహ్మాసనం, యావద్వ… సత్రం, సమాప్యతే, తావత్ … ఆయుశ్చ, దత్తం … ॥ ౩౦ ॥ అజానతేతి ॥ అత - త్వయా - అజానతైవ ఆచరితం కృతం - యథా - బ్రహ్మవధో బ్రహ్మహత్యా - తద్వత్ - బ్రహ్మహత్యాసదృశం పాపం కృతమిత్యర్థః - నను బ్రహ్మవధాదపి కిం మమేశ్వరస్యేత్యత ఆహ ॥ యోగేశ్వరస్యేతి సార్ధేన ॥ యద్యపి - యోగేశ్వరస్య భవతః … ఆమ్నాయోఽపి - న నియామకః … ॥ ౩౧ ॥ తథాపి - హే లోకపావన - బ్రహ్మహత్యాయాః - పావనం ప్రాయశ్చిత్తం - చరిష్యతి … అనన్యచోదితః - స్వయమేవ యది భవాన్ - చరిష్యతి … లోకసంగ్రహః - స్యాదిత్యర్థః … ఇత్యుక్తరీత్యా లోకా … ॥ ౩౨ ॥ ఏవముక్తః ప్రాహ రామః ॥ చరిష్య ఇతి ॥ లోకానుగ్రహకామ్యయా - లోకానుజిఘృక్షయా, వధస్య - నిర్వేశం ప్రాయశ్చిత్తం - చరిష్యే ॥ ప్రథమే కల్పే ముఖ్యకల్పే యావాన్నియమః - స తు - విధీయతాం ముఖ్యప్రాయశ్చిత్తముపదిశతామిత్యర్థః ॥ ౩౩ ॥ కించ, దీర్ఘమితి ॥ అస్య రోమహర్షణస్య - దీర్ఘమాయుః - సత్త్వం బలమిన్ద్రియపాటవాత్మకం అన్యచ్చ - యద్భవద్భిః - ఆశాసితం … - తత్సర్వం, బ్రూత యోగమాయయా ఆశ్చర్యశక్త్యా అహం - తత్సర్వం - సాధయే ॥ ౩౪ ॥ ఇత్థముక్తాః ప్రాహుర్మునయః ॥ తవాస్త్రస్యేతి ॥ తవ అస్త్రస్య ప్రయుక్తకుశాగ్రరూపస్య - తవ - వీర్యస్య చ - మృత్యోః రోమహర్షణమరణస్య చ - యథా - సత్యత్వం - యథా చాస్మాకం

చః-యావత్సత్రంత్వం దీర్ఘాయుష్మాన్ పురాణవక్తా భవేత్యేవంవిధం వచః-సత్యం-భవేత్ తథా, హేరామ, విధీయతాంక్రియతామిత్యర్థః ❁ ॥ ౩౫ ॥ ❁ శస్త్రాదీనాంసత్యత్వంసంపాదయన్నాహ రామః॥ఆత్మావా ఇతి ॥ “ అఙ్గాదఙ్గాత్సంభవసిహృదయాదధిజాయసే-ఆత్మావై పుత్రనామాఽసి సజీవశరదశ్శతం ,, ఇత్యాది, వేదానుశాసనం వేదవాక్యం- తస్మాదస్య పుత్రఉగ్రశ్రవాః-భవతాంపురాణవక్తా-భవేత్-ఆయురాదిమాంశ్చభవేత్ - అతిస్సౌత్యో రోమహర్షణస్యాజీవనాదస్త్రస్యమృత్యోశ్చసత్యతా - పుత్రరూపేణచాయురాదిసిద్ధేర్భవద్వచనస్యాపిసత్యతాస్యాదితిభావః ❁ ॥ ౩౬ ॥ ❁ కించ-బ్రహ్మాదణ్డార్థం యుష్మదపేక్షితంకథయత,తదహంకరిష్యామీత్యత ఆహ॥కింవఃకామ ఇతి॥ హేమునిశ్రేష్ఠాః-వో యుష్మాకం- కింకామః యద్విషయః కామోవర్తతే,తం , బ్రూతేతి॥అథానన్తరం,బ్రహ్మదణ్డంగృహీత్వా , అపచితింనిష్కృతిం అజానతో,మమ-హేబుధాః,యథావ-దపచితి-శ్చిన్త్యతాంవిధీయతామ్ ❁ ॥ ౩౭ ॥ ❁ ఇత్థముక్తాస్తావదపేక్షితంకథయన్తి॥ఇల్వలస్యేతి॥ దానవో , వర్తత ఇతిశేషః-సపల్వలః-ప్రతిపర్వా-గత్య,సత్రం,దూషయతి ❁ ॥ ౩౮ ॥ ❁ తంపల్వలం,జహిమారయ,తదేవ,నోఽస్మాకం,పరమ ముత్కృష్టం , శుశ్రూషణం,తంకథంభూతం,పూయాదీన్యభివర్షతీతితథా,తం-తత్ర,పూయం హేయమ్ ❁ ॥ ౩౯ ॥ ❁ తతస్తదనన్తరం,భారతం,వర్షం,పరీత్య-ప్రదక్షిణీకృత్య , సుసమాహితో రాగద్వేషాదిరహితః,తీర్థస్నానశీలో,ద్వాదశమాసాం,శ్చరిత్వా,విశుధ్యసేశుద్ధో భవిష్యసి,చరిత్వేత్యస్యకృభ్వాదిశేత్యాదిర్వా ❁ ॥ ౪౦ ॥ ❁ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం

వేద్వచస్సత్యంతథా రామవిధీయతామ్॥ ౩౫ ॥రామ ఉవాచ ॥ ఆత్మావై పుత్ర ఉత్పన్న ఇతి వేదానుశాసనమ్। తస్మాదస్యభవేద్వక్తా ఆయురిన్ద్రియసత్త్వవాన్॥ ౩౬ ॥కింవఃకామో మునిశ్రేష్ఠా బ్రూతాహంకరవాణ్యత । అజానతస్త్వపచితిం యథావచ్చిన్త్యతాం బుధాః॥ ౩౭ ॥ఇల్వలస్య సుతో ఘోరః పల్వలో నామ దానవః । సదూషయతి నస్సత్రమేత్య పర్వణి పర్వణి॥ ౩౮ ॥తంపాపం జహి దాశార్హ తన్నశ్శుశ్రూషణం పరమ్ । పూయశోణితవిణ్మూత్రసురామాంసాభివర్షిణమ్ ॥ ౩౯ ॥ తతశ్చ భారతం వర్షం పరీత్య సుసమాహితః । చరిత్వా ద్వాదశ మాసాంస్తీర్థస్నాయీ విశుధ్యసే ॥ ౪౦ ॥ ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

❁❁❁❁❁❁❁ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే,దశమస్కన్ధే,అష్టసప్తతితమోఽధ్యాయః ❁❁❁❁❁❁❁

శ్రీశుక ఉవాచ॥అథపర్వణ్యుపావృత్తే ప్రచణ్డః పాంసువర్షణః। భీమో వాయురభూద్రాజన్పూయగన్ధశ్చ సర్వశః॥ ౧ ॥ తతోఽమేధ్యమయం వర్షం పల్వలేన విసర్జితం।అభవద్యజ్ఞశాలాయాం సోఽన్వదృశ్యత శూలధృత్ ॥ ౨ ॥ తం విలోక్య బృహత్కాయం భిన్నాఞ్జనచయోపమమ్।తప్తతామ్రశిఖాశ్మశ్రుం దంష్ట్రోగ్రభ్రుకుటీముఖమ్ ॥ ౩ ॥సస్మార ముసలం రామః పరసైన్యవిదారణమ్।హలంచ దైత్యదమనం తేతూర్ణముపతస్థతుః ॥ ౪ ॥తమాకృష్య హలాగ్రేణ పల్వలం గగనేచరం।ముసలేనాహనత్క్రుద్ధో మూర్ధ్ని బ్రహ్మద్రుహం బలః ॥ ౫ ॥సోఽపతద్భువి నిర్భిన్నలలాటోఽసృక్సముత్సృజన్ ।ముఞ్చన్నార్తస్వరం శైలో యథా వజ్రహతోఽరుణః॥ ౬ ॥సంస్తుత్య మునయో రామం ప్రయుజ్యావితథాశిషః। అభ్యషిఞ్చన్మహాభాగా వృత్రఘ్నం విబుధా యథా॥ ౭ ॥వైజయన్తీం దదుర్మాలాం శ్రీధామామ్లానపఙ్కజామ్। రా

శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే అష్టసప్తతితమోఽధ్యాయః ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

అథ పల్వలవధం వక్తుం తద్దుశ్చేష్టితం ప్రస్తౌతి ॥ తత ఇతి ॥ పర్వణ్యుపావృత్తే ప్రాప్తే సతి,ప్రచణ్డోఽసహ్యరః , పాంసూన్వర్షతీతి తథా,భయఙ్కరో,దుర్గన్ధో,వాయు-రభూత్ ఉదభూత్ ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ తతః అమేధ్యమయమితిచ్ఛేదః-స-పల్వలః-శూలంధరతీతి తథా,అన్వదృశ్యత ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ తమితి॥తంపల్వల-మవలోక్య-రామః-పరసైన్యంవిదారయతీతితథా- తం-ముసలం-దైత్యాన్ దమయతి నాశయతీతితథా - తద్ధలంచ-సస్మారేతిసంబన్ధః ॥ తంకథంభూతం - బృహన్ కాయశ్శరీరం-యస్య-భిన్నో విదీర్ణోఽఞ్జనచయః-ఉపమా-యస్య-త - మతికృష్ణమిత్యర్థః । తప్తతామ్రమివ - చ్ఛిఖా-శ్మశ్రూణిచ,యస్య-తం,దంష్ట్రాభి-రుగ్రం-భ్రుకుటియుతం-ముఖం-యస్య-తం-తౌ హలముసలౌ-తూర్ణం తదైవో-పతస్థతుః సన్నిహితౌ బభూవతుః ❁ ॥ ౩ ॥ ౪ ॥ ❁ తమితి॥గగనేచరం-తంపల్వలం , హలాగ్రేణా-కృష్య-బలో రామః-క్రుద్ధో - మూర్ధ్ని-ముసలేనా- హనత్ తాడయామాస,తత్ర హత్వేన పల్వలం విశినష్టి-బ్రహ్మద్రుహం-బ్రహ్మ బ్రహ్మకులం-తస్మై ద్రుహ్యతీతితథా-తమ్ ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ స ఇతి॥ నిర్భిన్నం లలాటం యస్య సః- పల్వలః-అసృగ్రుధిర-ముత్సృజన్-ఆర్తస్వరం ముఞ్చంశ్చ - భూమా-వపతత్-యథా-అరుణః - గైరికాదిధాతుభిరితి శేషః-ఉపమేయేతు-రుధిరేణారుణః-వజ్రేణాహతః-పర్వతః-పపాత-తద్వత్ ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ సంస్తుత్యేతి॥అవితథాః తాః - ఆశిషః-ప్రయుజ్య - ఆశీర్వాదానుక్త్వేత్యర్థః- హేమహాభాగ - అభ్యషిఞ్చన్ స్నాపయామాసుః-యథా-విబుధాః దేవాః-వృత్రఘ్నమిన్ద్రం-తద్వత్ ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ వైజయన్తీమితి॥శ్రియో-ధామాన్యమ్లానాని - పఙ్కజాని-యస్యాం-తాం-వైజ

యస్త్రీం నామ-మాలాం-దివ్యే-వస్త్రే-దివ్యాన్యా-భరణానిచ-దదుః * ॥ ౮ ॥ * అథేతి ॥ తైర్మునిభిః-బ్రాహ్మణైస్సహ-కౌశికీంనదీ-మాగత్య-తత్రస్నాత్వా-తత-స్సరోవర-మగాత్ ॥ కింతత్సర స్తత్రాహ ॥ యతస్సరసః-సరయూ-రస్రవత్ ఉదగాత్ * ॥ ౯ ॥ * సరయూమనుస్రోతేన అనులోమేన - సబలభద్రః - పులహాశ్రమం సాలగ్రామక్షేత్రం - గోమత్యాం-గణ్డక్యాం-విపాశాయాం చ-స్నాత్వా - శోణేచనదే-ఆప్లుతః స్నాతః-పితౄన్ పితామహాదీన్ - నిష్ట్వా సంపూజ్య-మనసా ఆరాధ్యేత్యర్థః - జీవత్పితృకత్వాచ్ఛ్రాద్ధాదికాభావాత్ - యద్యపి జీవత్పితృకైః గయాం న గన్తవ్యేతి వదన్తి - తథాప్యే- తదేవవచనాత్తీర్థయాత్రావ్యాజేన గన్తవ్యా న తు శ్రాద్ధార్థమిత్యవగమ్యతే ॥ గఙ్గాసాగరసఙ్గమం-గత్వా - ఉపస్పృశ్య తత్రస్నాత్వా-క్త్వాప్రత్యయాన్తానాం సముద్రసేతుమగమదిత్యుపరిష్టాదన్వయః - గిరీశస్య రుద్రస్యా-లయం - శ్రీశైలం శ్రీపర్వతం-కాఞ్చీపురీం-సరిద్వరాం కావేరీం-యత్ర-హరి-స్సన్నిహిత - స్త-చ్ఛ్రీరఙ్గాఖ్యం - మహాపుణ్యావహం-క్షేత్రం - ఋషభాద్రిం వనగిరిం-తద్విశేషణం హరేః క్షేత్రమితి ॥ తత్రేతి ॥ తత్రసముద్రసేతౌ - అయుతం-ధేనూః-దదౌ * ॥ ౧౦ ॥ ౧౧ ॥ ౧౨ ॥ ౧౩ ॥ ౧౪ ॥ ౧౫ ॥ ౧౬ ॥ * కృతమాలామితి ॥ అగమదిత్యనుషఙ్గః-శేషోవా - తత్రమలయపర్వతే-తేనాగస్త్యేన-ఆశీర్భి-ర్యోజితః-దక్షిణ-మర్ణవం-గతః-తత్రార్ణవసమీపే, కన్యాఖ్యాం

మాయవాససీ దివ్యే దివ్యాన్యాభరణానిచ ॥ ౮ ॥ అథ తైరభ్యనుజ్ఞాతః కౌశికీమేత్య * బ్రాహ్మణైః । స్నాత్వా సరోవరమగాద్యతస్సరయూ * రస్రవత్ ॥ ౯ ॥ అనుస్రోతేన సరయూం ప్రయాగముపగమ్య సః । స్నాత్వా సన్తర్ప్య దేవాదీన్జగామ పులహాశ్రమమ్ ॥ ౧౦ ॥ గోమతీం గణ్డకీం స్నాత్వా విపాశాం శోణ ఆప్లుతః । గయాం గత్వా పితౄనిష్ట్వా గఙ్గాసాగరసఙ్గమమ్ ॥ ౧౧ ॥ ఉపస్పృశ్య మహేన్ద్రాద్రౌ రామం దృష్ట్వాఽభివాద్య చ । సప్తగోదావరం వేణీం పమ్పాం భీమరథీం తతః ॥ ౧౨ ॥ స్కన్దం దృష్ట్వా యయౌ రామశ్శ్రీశైలం గిరిశాలయమ్ ॥ ౧౩ ॥ ద్రవిడేషు మహాపుణ్యం దృష్ట్వాద్రిం వేఙ్కటాచలమ్ । కామకోటీం పురీం కాఞ్చీం కావేరీం చ సరిద్వరామ్ ॥ ౧౪ ॥ శ్రీరఙ్గాఖ్యం మహాపుణ్యం యత్ర సన్నిహితో హరిః । ఋషభాద్రిం హరేః క్షేత్రం దక్షిణాం మధురాం తథా ॥ ౧౫ ॥ సముద్రసేతుమగమన్మహాపాతకనాశనమ్ । తత్రాయుతమదాద్ధేనూర్బ్రాహ్మణేభ్యో హలాయుధః ॥ ౧౬ ॥ కృతమాలాం తామ్రపర్ణీం మలయం చ కులాచలమ్ । తత్రాగస్త్యం సమాసీనం నమస్కృత్యాభివాద్య చ ॥ ౧౭ ॥ యోజిత స్తేన చాశీర్భిరనుజ్ఞాతో గతోఽర్ణవమ్ । దక్షిణం తత్ర కన్యాఖ్యాం దుర్గాం దేవీం దదర్శ సః ॥ ౧౮ ॥ తతః ఫల్గునమాసాద్య పఞ్చాప్సరసముత్తమమ్ । విష్ణుస్సన్నిహితో యత్ర స్నాత్వాఽస్పర్శ * ద్గవాంశతమ్ ॥ ౧౯ ॥ తతోఽభివ్రజ్య భగవాన్ కేరళాంశ్చ త్రిగర్తకాన్ । గోకర్ణాఖ్యం శివక్షేత్రం సాన్నిధ్యం యత్ర ధూర్జటేః ॥ ౨౦ ॥ ఆర్యాం ద్వైపాయనీం దృష్ట్వా శూర్పారకమగాద్బలః । తాపీం పయోష్ణీం నిర్విన్ధ్యాముపస్పృశ్యాథ దణ్డకాన్ ॥ ౨౧ ॥ ప్రవిశ్య రేవామగమద్యత్ర మాహిష్మతీ పురీ । మనుతీర్థముపస్పృశ్య ప్రభాసం పునరాగమత్ ॥ ౨౨ ॥ శ్రుత్వా ద్విజైః కథ్యమానం కురుపాణ్డవసంయుగే । సర్వరాజన్యనిధనం భారం మేనే హృతం భువః ॥ ౨౩ ॥ స భీమదుర్యోధనయోర్గదాభ్యాం యుధ్యతోర్మృధే । వారయిష్యన్వినశనం జగామ యదునన్దనః ॥ ౨౪ ॥ యుధిష్ఠిరస్తు తం దృష్ట్వా యమౌ కృష్ణార్జునావపి । అభివాద్యాభవంస్తూష్ణీం కిం వివక్షురిహాగతః ॥ ౨౫ ॥ గదాపాణీ ఉభౌ దృష్ట్వా సంరబ్ధౌ విజయైషిణౌ । మణ్డలాని విచిత్రాణి చరన్తావిదమబ్రవీత్ ॥ ౨౬ ॥ యువాం తుల్యబలౌ వీరౌ హే రాజన్ హే వృకోదర । ఏకం ప్రాణాధికం మన్యే ఉతైకం శిక్ష

కన్యాకుమార్యాఖ్యాం దుర్గాం-దేవీం-దదర్శ-సబలరామః * ॥ ౧౭ ॥ ౧౮ ॥ * తత ఇతి ॥ ఫల్గునమనన్తపురం-ప్రాప్య-ఉత్తమం, పఞ్చాప్సరసంనామ-సరః - సమాసాద్య-తద్విశినష్టి - యత్ర పఞ్చాప్సరసే-విష్ణు - స్సన్నిహితః-తత్ర-స్నాత్వా-గవా-మయుత-మస్పర్శదదాదిత్యర్థః * ॥ ౧౯ ॥ * భగవాన్రామః-కేరళాదీన్ - దేశాన్-యత్ర-ధూర్జటేశ్శివస్య-సాన్నిధ్యం-త-ద్గోకర్ణాఖ్యం శివాభిమాని క్షేత్రమ్ * ॥ ౨౦ ॥ * ద్వీపమయనం యస్యాస్తా-మార్యామమ్బికాం-దృష్ట్వా - శూర్పారకం క్షేత్రం-జగామ ॥ తాపీమితి ॥ ఉపస్పృశ్య తాప్యాదిషుస్నాత్వా-అథ - దణ్డకాఖ్యమరణ్యం-ప్రవిశ్య-తతో- రేవాం నర్మదా - మగమత్-యత్ర రేవాతీరే-మాహిష్మతీపురీ-వర్తతే-తాం రేవామిత్యర్థః * ॥ ౨౧ ॥ ౨౨ ॥ * శ్రుత్వేతి ॥ తత్ర-ద్విజైః-కథ్యమానం-సర్వేషాం బహూనాం-రాజ్ఞాం-నిధనం నాశం-శ్రుత్వా- భువో-భారం -హృతం-భగవతేతి శేషః-మేనే అమన్యత * ॥ ౨౩ ॥ * స ఇతి ॥ స యదునన్దనో రామః-మృధేయుద్ధే-యుధ్యతోస్సతోః, తౌ, వారయిష్యన్ వారయితుం-వినశనం కురుక్షేత్రం-జగామ * ॥ ౨౪ ॥ * యుధిష్ఠిర ఇతి ॥ తం రామం-దృష్ట్వా-యమౌ - తత్సమీపమితి శేషః-తథా- కృష్ణార్జునావపి-యయతుః-తే-త-మభివాద్య-కింవక్తుమిచ్ఛు-రిహాగత ఇతి-సంశయానాః తూష్ణీమభవన్ * ॥ ౨౫ ॥ * ఉభౌ భీమదుర్యోధనౌ-దృష్ట్వా-ఇదం వక్ష్యమాణ-మబ్రవీత్ ॥ కథంభూతౌ-క్రుద్ధౌ సంరబ్ధౌ-విజయమాకాంక్షన్తౌ విచిత్రాణి-మణ్డలాని గతిభేదాన్-చరన్తౌ కుర్వన్తౌ * ॥ ౨౬ ॥ * ఉక్తిమేవాహ ॥

యువామితి ॥ హేరాజన్ దుర్యోధన-ఏకంభీమం, ప్రాణాధికంబలాధికం-మన్యే- ఉతైకమేకంతు-దుర్యోధనం శిక్షయాఽధికం-మన్యే ✻ ॥ ౨౭ ॥ ✻ తస్మా-త్తుల్యవీర్యయోః-యువయో-రన్యతరస్య-విజయః అన్యః పరాజయో-భవిష్యతీ-తినలక్ష్యతే తో, నిష్ఫలో-రణః సంగ్రామః, విరమతు శామ్యతు ✻ ॥ ౨౮ ॥ ✻ నేతి ॥ నృపాత్మజౌ భీమదుర్యోధనౌ-ఇత్థముక్తావపి-తస్య రామస్య-వాక్యం, నజగ్రాహతుః, తత్ర హేతు ర్బద్ధవైరౌ, తత్రాపి హేతు-రన్యోన్యం, దురుక్తం-దుశ్చేష్టితానిచ స్మరన్తౌ ✻ ॥ ౨౯ ॥ ✻ దిష్టమితి ॥ రామః-తత్స్వవాక్యాగ్రహణం - దిష్టం తయోః ప్రాచీనకర్మప్రయుక్తం- మన్వాన - స్తూష్ణీం-ద్వారవతీంపురీంయయౌ ॥ స్థితైస్సర్వసంపత్సమృద్ధై-రుగ్రసేనాదిభి-స్సఙ్గతో, బభూవ ✻ ॥ ౩౦ ॥ ✻ తమితి ॥ తం బలభద్రం-నివృత్తాఖిలవిరోధం-క్రీత్వజ్ఞైస్సహ-క్రతుభిః-అయాజయన్-క్రత్వఙ్గమితిపాఠే-యజ్ఞశరీరకంపరమాత్మానమ్ ✻ ॥ ౩౧ ॥ ✻ తేభ్య ఇతి ॥ భగవాన్రామ, స్తేభ్యః ఋషిభ్యః- విశుద్ధం విపర్యయసంశయాదిరహితం, విజ్ఞానం - వ్యతరత్, అదాత్, ఉపదిదేశేత్యర్థః - కింతజ్జ్ఞానం-యద్వ్యతర-దిత్యత ఆహ ॥ యేనైవేతి ॥ యేనజ్ఞానేన, ఆత్మని పరమాత్మన్యాధారభూతే, విశ్వ-మాత్మానంచ - విశ్వగం-విశ్వంగచ్ఛతి వ్యాప్య తిష్ఠతీతి తథాభూతం, విదుస్సాక్షాత్కుర్యు, స్తథావిధం జ్ఞానం వ్యతరదిత్యర్థః ✻ ॥ ౩౨ ॥ ✻ స్వజ్యోత్స్నయా-చన్ద్ర ఇవ-రేజే ॥ జ్యోత్స్నాస్థానీయాస్వపత్నీ, చన్ద్రస్థానీయస్తు రామః, అనపాయిత్వాచ్ఛుభ్రవర్ణత్వాచ్చ ✻ ॥ ౩౩ ॥ ✻ రా

యాఽధికమ్ ॥ ౨౭ ॥ తస్మాదేకతరస్యేహ యువయోస్సమవీర్యయోః । నలక్ష్యతే జయోఽన్యో వా విరమత్వఫలో రణః ॥ ౨౮ ॥ న తద్వాక్యం జగృహతుర్బద్ధవైరౌ నృపాత్మజౌ । అనుస్మరన్తావన్యోన్యం దురుక్తం దుష్కృతానిచ ॥ ౨౯ ॥ దిష్టం తదనుమన్వానో రామో ద్వారవతీం యయౌ । ఉగ్రసేనాదిభిః ప్రీతైర్జ్ఞాతిభిస్సముపాగతః ॥ ౩౦ ॥ తం పునర్నైమిశం ప్రాప్తమృషయోఽయాజయన్ముదా । ✻ క్రత్వఙ్గం క్రతుభిస్సర్వైర్నివృత్తాఖిలవిగ్రహమ్ ॥ ౩౧ ॥ తేభ్యో విశుద్ధవిజ్ఞానం భగవాన్వ్యతరద్విభుః । యేనైవాత్మన్యదో విశ్వమాత్మానం విశ్వగం విదుః ॥ ౩౨ ॥ సపత్న్యాఽవభృథస్నాతో జ్ఞాతిబన్ధుసుహృద్వృతః । రేజే స్వజ్యోత్స్నయేవేన్దుస్సువాసాస్సుష్ఠ్వలఙ్కృతః ॥ ౩౩ ॥ ఈదృగ్విధాన్యనేకాని బలస్య బలశాలినః । అనన్తస్యాప్రమేయస్య మాయామర్త్యస్య సన్తిహి ॥ ౩౪ ॥ యోఽనుస్మరేత రామస్య కర్మాణ్యద్భుతకర్మణః । శృణ్వన్ గృణన్ననన్తస్య విష్ణోస్సదయితో భవేత్ ॥ ౩౫ ॥ ✻✻✻✻✻✻✻

✻✻✻✻✻✻ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే, దశమస్కన్ధే, ఏకోనాశీతితమోఽధ్యాయః. ✻✻✻✻✻✻

కుచేలోపాఖ్యానమ్.

రాజోవాచ ॥ భగవన్యాని చాన్యాని ముకున్దస్య మహాత్మనః । వీర్యాణ్యనన్తవీర్యస్య శ్రోతుమిచ్ఛామహే ప్రభో ॥ ౧ ॥ కోనుశ్రుత్వాఽసకృద్బ్రహ్మన్నుత్తమశ్లోకసత్కథాః । విరమేత విశేషజ్ఞో విషణ్ణః కామమార్గణైః ॥ ౨ ॥ సా వాగ్యయా తస్య గుణాన్గృణీతే కరౌచ తత్కర్మకరౌ మనశ్చ । స్మరేద్వసన్తం స్థిరజఙ్గమేషు శృణోతి తత్పుణ్యకథాస్సక

మస్యచేష్టితాని సాకల్యేన వక్తుం నశక్యానీత్యభిప్రయన్నాహ ॥ ఈదృగ్విధానీతి ॥ అనన్తస్యానన్తావతారరూపస్య, అప్రమేయస్య అసఙ్ఖ్యాతకల్యాణగుణస్య-మాయామర్త్యస్య స్వసఙ్కల్పపరిగృహీతమనుష్యజన్మనః ✻ ॥ ౩౪ ॥ ✻ ఉపవర్ణితబలభద్రచేష్టితశ్రవణాదిఫలమాహ ॥ అద్భుతానికర్మాణియస్య - తస్యానన్తస్య తదవతారరూపస్య, బలదేవస్య-కర్మాణి-యః పుమాన్-శృణ్వన్-సతి వక్తరి- గృణన్, కథయన్-సతి శ్రోతరి కీర్తయన్, ఉభయోరభావే అనుస్మరేచ్చ స-విష్ణో-ర్దయితో నిరతిశయప్రియో-భవేత్ ✻ ॥ ౩౫ ॥ ✻ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే ఏకోనాశీతితమోఽధ్యాయః ✻

అథ భగవతో భక్తానుగ్రహం బ్రహ్మణ్యత్వాద్యాత్మకం కుచేలవృత్తాన్తం ప్రస్తోష్యన్ తావత్తద్విషయకం రాజ్ఞః ప్రశ్నమాహ సూతః ॥ భగవన్నితి ॥ హే భగవన్ శుక-అనన్తస్యాపరిచ్ఛిన్నస్వరూపస్వభావస్య - మహాత్మనో భక్తానుకమ్పినో-ముకున్దస్య, యాని-వీర్యాణి ప్రభావసూచకానికర్మాణి- తాని, శ్రోతుమిచ్ఛామహే-ప్రభో వక్తుం సమర్థేతి భావః ✻ ॥ ౧ ॥ ✻ బహుధా శ్రుతవతోఽపి కుతస్తవ న విరక్తిరుదేతీత్యత ఆహ ॥ కోన్వితి ॥ హే బ్రహ్మన్-ఉత్తమశ్లోకస్య, సత్కథాః, అసకృదపి శ్రుత్వా, కామమార్గణైర్విషయాన్వేషణైః-అవిషణ్ణః, విషాదమప్రాప్తః - విశేషజ్ఞో రసజ్ఞశ్చ చే-త్కో-వా పుమా-న్విరమేత, భగవత్కథాశ్రవణాదితి శేషః-సారజ్ఞశ్చేన్న కోపి విరమేతేత్యర్థః ॥ యద్వా ॥ కామమార్గణైర్విషణ్ణః, నిర్వేదం ప్రాప్తః ✻ ॥ ౨ ॥ ✻ భగవద్గుణవర్ణనాదిషూపయుక్తానామేవ వాగాదీన్ద్రియాణాం సాఫల్యమన్యథా వైయర్థ్యమేవేత్యాహ ॥ సేతి ॥ యా, అనన్తస్య, గుణాన్-గృణీతే వర్ణయతి, సైవ-వాక్సఫలేత్యర్థః, విపర్యయే "జిహ్వాఽసతీ దార్దురికేవ" ఇత్యాది ద్వితీయస్కన్ధోక్తోఽను

౩౧ ॥ శ్లో ✻ పా ॥ క్రత్వజ్ఞైః

సన్ధేయః-తస్య భగవతః, కర్మ్మ రాధనాత్మకం-కురుత ఇతి తథా - తావేవ-కరౌ-హస్తౌ, స్తావరేషు జఙ్గమేషు చ, అన్తరాత్మతయా వసన్తం-భగవన్తం-యత్-స్మరే- త్తదేవ-మనః-యః, స్తస్య-పుణ్యాః -కథాః, శృణోతి-స ఏవ-కర్ణః శ్రోత్రమ్ ✻ ॥ ౩ ॥ ✻ ఉభయం చరాచరాత్మకం జగత్, లిఙ్గం శరీరం-యస్య-తం, విభవావతారరూపం- మర్త్యావతారరూపం చేతి వా- యత్, దానమేత్య ప్రిణమే - త్తదేవ-శిరః-యత్, త్తం, పశ్యతి తదేవ-చక్షుః, విష్ణోః, తజ్జనానాం తద్భక్తానాం వా - పాదోదకం-నిత్యం, భజన్తి సేవన్తే-తాన్యేవ, అఙ్గాని గాత్రాణి ✻ ॥ ౪ ॥ ✻ ఇత్థమాపృష్టః ప్రాహ మునిరిత్యాహ సూత ఇతి ॥ విష్ణురాతేనేతి ॥ విష్ణురాతేన పరీక్షితా-నిమగ్నమాసక్తం, హృదయం, యస్య సః ✻ ॥ ౫ ॥ ✻ ఉక్తిమేవాహ ॥ కృష్ణస్యాసీదిత్యాదినా ॥ బ్రహ్మవిత్తమః బ్రహ్మవిదాం శ్రేష్ఠః-ఇన్ద్రియార్థేషు ఇన్ద్రియాదివిషయేషు-విరక్తః, తత్ర హేతుః, ప్రశాన్త, ఆత్మా మనో-యస్య సః-జితాని ఇన్ద్రియాణి బాహ్యాని యేన సః, యదృచ్ఛయోపపన్నేన దైవాల్లబ్ధేనాన్నాదినా, వర్తమానః జీవన్, ఏవంభూతః-కృష్ణస్య-సఖా-ఆసీదితి సమ్బన్ధః ✻ ॥ ౬ ॥ ✻ తస్యేతి ॥ తస్య బ్రాహ్మణస్య కుచేలాఖ్యస్య, కుత్సితం చేలమస్యేతి వమన్వర్థం నామ-భార్యా క్షుత్క్షామా-యదృచ్ఛాలబ్ధం తస్మై పరివిష్యన్త్యా యం తు క్షుధా జీర్ణా, తత్ర హేతుః, తథావిధా పతివజ్జితేన్ద్రియా, అత ఏవ-పతివ్రతా, ఏవంభూతా-సా, మ్లాయతా శుష్యతా, వదనేన-పతిం ప్రాహ ✻ ॥ ౭ ॥ ✻ తదేవాహ ॥ నన్వితి ॥ హే బ్రహ్మన్-భగవతః పూజ్యస్య తవ-యస్సఖా-కృష్ణః-త-ముపైహి సమీపం గచ్ఛ, కథంభూతః, సాక్షా-చ్ఛ్రియో లక్ష్మ్యాః, పతిః-తవ దారిద్ర్యాపనయనం తస్య కియదితి భావః ॥ నను శ్రియః పతిశ్చేన్మాం నావలోకయేదపీత్యత ఆహ ॥ బ్రహ్మణ్య ఇతి ॥ బ్రహ్మణి బ్రాహ్మణకులే సాధుః - తస్మాత్త్వామాదరిష్య

ర్ణః ॥ ౩ ॥ శిరస్తు తస్యోభయలిఙ్గమానమేత్తదేవ యత్పశ్యతి తద్ధి చక్షుః । అఙ్గాని విష్ణోరథ తజ్జనానాం పాదోదకం యాని భజన్తి తాని ॥ ౪ ॥ శ్రీసూత ఉవాచ ॥ విష్ణురాతేన సమ్పృష్టో భగవాన్బాదరాయణిః । వాసుదేవే భగవతి నిమగ్నహృదయోఽబ్రవీత్ ॥ ౫ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ కృష్ణస్యాసీత్సఖా కశ్చిద్బ్రాహ్మణో బ్రహ్మవిత్తమః । విరక్త ఇన్ద్రియార్థేషు ప్రశాన్తాత్మా జితేన్ద్రియః ॥ యదృచ్ఛయోపపన్నేన వర్తమానో గృహాశ్రమీ ॥ ౬ ॥ తస్య భార్యా కుచేలస్య క్షుత్క్షామా చ తథావిధా । పతివ్రతా పతిం ప్రాహ మ్లాయతా వదనేన సా ॥ ౭ ॥ (దారిద్ర్యాత్సీదమానా సా వేపమానాభిగమ్య చ) । నను బ్రహ్మన్భగవతస్సఖా సాక్షాచ్ఛ్రియః పతేః । బ్రహ్మణ్యశ్చ శరణ్యశ్చ భగవాన్సాత్వతాం పతిః ॥ ౮ ॥ తముపైహి మహాభాగ సాధూనాం చ పరాయణమ్ । దాస్యతి ద్రవిణం భూరి సీదతే తే కుటుమ్బినే ॥ ఆస్తేఽధునా ద్వారవత్యాం భోజవృష్ణ్యన్ధకేశ్వరః ॥ ౯ ॥ స్మరతః పాదకమలమాత్మానమపి యచ్ఛతి । కిమర్థకామాన్భజతో నాత్యభీష్టాన్జగద్గురుః ॥ ౧౦ ॥ స ఏవం భార్యయా విప్రో బహుశః ప్రార్థితో మృదుః । అయం హి పరమో లాభ ఉత్తమశ్లోకదర్శనమ్ ॥ ఇతి సఞ్చిన్త్య మనసా గమనాయ మతిం దధే ॥ ౧౧ ॥ అప్యస్త్యుపాయనం కించిద్గృహే కల్యాణి దీయతామ్ । యాచిత్వా చతురో ముష్టీన్విప్రాన్పృథుకతణ్డులాన్ ॥ చేలఖణ్డేన తాన్బద్ధ్వా భర్త్రే ప్రాదాదుపాయనమ్ ॥ ౧౨ ॥ స తానాదాయ విప్రాగ్ర్యః ప్రయయౌ ద్వారకాం కిల । కృష్ణసన్దర్శనం మహ్యం క

త ఇతి భావః, అథాపి, శ్రియః పతిశ్చేన్మోక్షదో న తు విత్తద ఇత్యత ఆహ, శరణ్యః చతుర్విధపురుషార్థార్థినాం శరణార్హః, అథాపి నమదభిప్రేతం జానీయాదిత్యత ఆహ, భగవాన్ జ్ఞానశక్త్యాదిషాడ్గుణ్యపూర్ణః, అథాపి పరత్వేన న మామాద్రియేతేత్యత ఆహ, సాత్వతర్షభః, నిరతిశయసౌశీల్యాదేవ సాత్వతశ్రేష్ఠతయాఽవతీర్ణ ఇతి భావః, తమేవ కిం విశిష్య ఉపైహీతి బ్రూష ఇత్యత ఆహ ॥ సాధూనాం భవాదృశాం, పర-మయనం ప్రాప్యం-ఉపేతాయ కిం దాస్యతీత్యత ఆహ ॥ దాస్యతీతి ॥ భూరి పుష్కలం, ద్రవిణం ధనం-సీదతే దారిద్ర్యాత్క్లిశ్యతే కుటుమ్బినే చ-తుభ్యం, దాస్యతి ॥ క్వాస్త ఇత్యత ఆహ ॥ ఆస్త ఇతి-ద్వారకాయామేవా-ధునా, ఆస్తే, న తు శత్రువిజయార్థం క్వాపి గత ఇతి భావః ✻ ॥ ౮ ॥ ౯ ॥ ✻ దాస్యతి వా న వేతి సంశయానం ప్రత్యాహ ॥ స్మరత ఇతి ॥ స్మరత ఏవ-ఆత్మానమపి-యచ్ఛతి దదాతి-కిం పునః, సుదూరం గత్వా భజతో యాచమానస్యార్థకామాన్ దదాతీతి వక్తవ్యమిత్యర్థః ॥ తాన్విశినష్టి ॥ నాత్యభీష్టానితి ॥ పరిపాకవిరసత్వాదితి భావః, భర్తుర్భోగసంపాదనార్థమేవం ప్రచోదితమితి న పూర్వోక్తజితేన్ద్రియత్వపాతివ్రత్యాదివిరోధః ✻ ॥ ౧౦ ॥ ✻ స ఇతి ॥ స విప్రః కుచేలః, మృదుః-మృదుస్వభావత్వాత్ ఓమితి వదన్నితి భావః, ఉత్తమశ్లోకస్య భగవతో, దర్శనమిత్యయం, పరమో లాభ ఇతి - మనసా-సఞ్చిన్త్య చిన్తాపూర్వకం నిశ్చిత్యేత్యర్థః, విత్తలాభస్త్వానుషఙ్గిక ఇత్యభిప్రేత్యేతి భావః, మతిం బుద్ధిం, దధే చక్రే-విధాయ ప్రాహేత్యర్థః ✻ ॥ ౧౧ ॥ ✻ తదేవాహ ॥ ఉపాయనమితి ॥ హే కల్యాణి, ఉపాయనం భగవతే సమర్పణీయం యోగ్యవస్తు, గృహే - కిమస్తీతి ప్రశ్నః-ఇత్థమాపృష్టా-సా-పృథుకతణ్డులాన్ - తానపి-చతురో-ముష్టీన్, గ్రామస్థాన్-యాచిత్వా, చేలఖణ్డేన ఛిద్రపటశకలేన, బద్ధ్వా - భగవత ఉపాయనం, భర్త్రే - దదౌ ॥ తద్ధస్తే దదావిత్యర్థః ✻ ॥ ౧౨ ॥ ✻ స ఇతి ॥ స విప్రాగ్ర్యః కుచేలః, తాన్ పృథుకతణ్డులాన్ ✻ ॥ ౧౩ ॥ ✻ శ్రీణీతి ॥ సద్విజః కుచేలః గుల్మ

శిరస్థార్థసైన్యస్థానాని,తతః,కక్ష్యాఃప్రతోళ్యః,తాశ్చా-తీయాయాతిక్రాన్తవానిత్యర్థస్యాన్వయః ❋ ॥ ౧౪ ॥ ❋ విప్రఇతి॥ఆ
చ్యుతస్యైవధర్మాస్సమ్పత్త్యాదిగుణాః-యేషాం-తేషా-మగమ్యానాందుర్గమానా - మన్ధకానాం , వృష్ణీనాంచ-గృహేషుమ
ధ్యే-ద్వ్యష్టసహస్రాణి-మహిషీణాం-గృహాన్ - తత్రాపి-శ్రీమ - దేకతమం-గృహం,వివేశేతిసంబన్ధః-ద్విజశబ్దస్యత్రై
వర్ణికసాధారణత్వాదగ్రజాత్యవగమాయవిప్రఇతిచోక్తమిత్యతోనపౌనరుక్త్యం - యథా , బ్రహ్మానన్దం మోక్షసుఖం-ప్రా
ప్తో,వైకుణ్ఠేహరేర్మన్దిరంవిశతి, తద్వత్ ❋ ॥ ౧౫ ॥ ❋ తమితి ॥ ప్రియాయాఃరుక్మిణ్యాః,పర్యఙ్కే,ఆస్థితో - భగవాన్ , తంకు
చేలం-దూరాదేవ-దృష్ట్వా- దోర్భ్యాంబాహుభ్యాం , పర్యగ్రహీదాలిఙ్గితవాన్ ❋ ॥ ౧౬ ॥ ❋ సఖ్యురితి॥అఙ్గసఙ్గేనాలిఙ్గనే
నాతీవ-నిర్వృతఃసుఖితః-ప్రీతశ్చ,పుష్కరేక్షణోభగవాన్,నేత్రాభ్యాం,ఆనన్దాశ్రుబిన్దూన్,అభ్యముఞ్చత్ ❋ ॥ ౧౭ ॥ ❋ అ
థేతి ॥ ఉపవిష్టంకృత్వా-తస్యసఖ్యు-స్స్వయమేవ , ఉపాయనముపహృత్యసమర్ప్య,పాదావవనిజ్యప్రక్షాళ్యపాదావనేజనీ-
రపః-శిరసా,అగ్రహీద్దధార॥వ్యలిమ్పదితి ॥ చన్దనాదిభిః-సాధితేనదివ్యగన్ధేన-మిత్రంసఖాయం,వ్యలిమ్పత్ - సురభిభిఃధూపైః
దీపై - ర్బలిభిః-అన్యైశ్చ పూజాసాధనై - రర్చిత్వా , గాంధేనుం తామ్బూలంచ-నివేద్య , స్వాగత , మబ్రవీత్ ॥ పప్ర
చ్ఛ ❋॥౧౮॥౧౯॥౨౦ ॥ ❋ కుచేలమితి॥మలినమభ్యఙ్గోన్మర్దనాద్యభావాత్,ధమనిభిస్సిరాభిః-సన్తతంవ్యాప్తం-మేదోమాంసా
దిరహితకేవలత్వగస్థ్యవశిష్టశరీరమిత్యర్థః-తత్ర హేతుః-క్షామంక్షుధాకర్శితం-భైష్మీరుక్మిణీ- చామరవ్యజనేన,పర్యచరత్

ధంస్యాదితిచిన్తయన్॥ ౧౩ ॥త్రీణిగుల్మాన్యతీయాయతిస్రఃకక్ష్యాశ్చసద్విజః॥ ౧౪ ॥విప్రోఽగమ్యాన్ధవృష్ణీనాం
గృహేష్వచ్యుతధర్మిణామ్ । గృహాన్ద్వ్యష్టసహస్రాణమహిషీణాంహరేర్ద్విజః ॥వివేశైకతమంశ్రీమాన్బ్ర
హ్మానన్దగతోయథా॥ ౧౫ ॥తంవిలోక్యాచ్యుతోదూరాత్ప్రియాపర్యఙ్కఆస్థితః ।సహసోత్థాయచాభ్యేత్యదో
ర్భ్యాంపర్యగ్రహీన్ముదా॥ ౧౬ ॥సఖ్యుఃప్రియస్యవిప్రర్షేరఙ్గసఙ్గాతినిర్వృతః । ప్రీతోఽభ్యముఞ్చదబ్బిన్దూన్నే
త్రాభ్యాంపుష్కరేక్షణః ॥ ౧౭ ॥ అథోపవేశ్యపర్యఙ్కే స్వయంసఖ్యుస్సమర్హణమ్ । ఉపహృత్యావనిజ్యాస్య
పాదౌపాదావనేజనీః ॥ ౧౮ ॥ అగ్రహీచ్ఛిరసారాజన్భగవాన్లోకపావనః । వ్యలిమ్పద్దివ్యగన్ధేనచన్దనాగరుకు
ఙ్కుమైః॥ ౧౯ ॥ధూపైస్సురభిభిర్మిత్రంప్రదీపైర్బలిభిర్ముదా । అర్చిత్వాఽఽవేద్యతామ్బూలంగాంచస్వాగత
మబ్రవీత్॥ ౨౦ ॥కుచేలంమలినంక్షామంద్విజంధమనిసన్తతమ్। దేవీపర్యచరద్భైష్మీచామరవ్యజనాదిభిః॥౨౧॥
అన్తఃపురజనోదృష్ట్వాకృష్ణేనామలకీర్తినా।విస్మితోఽభూదతిప్రీత్యా❋అవధూతంసభాజితమ్॥ ౨౨ ॥ కిమనేన
కృతంపుణ్యమవధూతేనభిక్షుణా । శ్రియాహీనేనలోకేఽస్మిన్గర్హితేనాధమేనచ॥ ౨౩ ॥ యోఽసౌత్రిలోకగురు
ణాశ్రీనివాసేనసంభృతః । పర్యఙ్కస్థాంశ్రియంహిత్వాపరిష్వక్తోఽగ్రజోయథా॥ ౨౪ ॥కథయాంచక్రతుర్గా
థాఃపురాగురుకులేసతోః । ఆత్మనోర్లలితారాజన్కరౌగృహ్య❋పరస్పరమ్॥ ౨౫ ॥శ్రీభగవానువాచ॥ అపిబ్ర
హ్మన్గురుకులాద్భవతాలబ్ధదక్షిణాత్।సమావృత్తేనధర్మజ్ఞభార్యోఢాసదృశీనవా ॥ ౨౬ ॥ ప్రాయోగృహేషుతే

వీజయామాసేత్యర్థః ❋ ॥ ౨౧ ॥ ❋ అన్తఃపురజనఇతి ॥ అమలానిర్మలా, కీర్తి-ర్యస్య-తేనకృష్ణేన - ప్రీత్యా , సభాజితంసమ్య
క్పూజితం-త,మవధూతంమలినం-దృష్ట్వా,విస్మితో,బభూవ ❋ ॥ ౨౨ ॥ ❋ విస్మయమేవాహ ॥ కిమనేనేతిద్వాభ్యాం॥పూర్వం
కింపుణ్య-మనేనకృత, మిత్యర్థఃఅన్యథైవంపూజితోనస్యాదిత్యభిప్రాయన్విశినష్టి ॥ అవధూతేనమలినేన, శ్రియాహీనేనదరిద్రే
ణ-అతఏవా,స్మిన్లోకే-గర్హితేనఅనాదరణీయేన-అస్మిన్లోకఇత్యనేనాముష్మింస్తుఆదరణీయఏవేతిసూచ్యతే॥అధమేన - నహ్య
ధమఃపూజ్యతే-కిన్తుపూజకాపేక్షయోత్తమఏవపూజ్యతఇతి ❋ ॥ ౨౩ ॥ ❋ యోఽసావుక్తవిధోప్యయం,ద్విజస్త్రిలోకగు
రుణా-శ్రీనివాసేన-సంభృతఃసమ్మానితః-పరిష్వక్తఆలిఙ్గితశ్చ - యథా-అగ్రజ- స్తద్వత్ ❋ ॥ ౨౪ ॥ ❋ కథయాంచక్రతురితి॥
అస్యకృష్ణకుచేలావిత్యాదిః-పురా-గురుకులే-సతోర్వర్తమానయోః,ఆత్మనోః-యాః , సున్దరాః-గాథాః - కథాః,పరస్పరంక
రౌహస్తౌ-గృహ్యగృహీత్వా-ల్యబార్షః-హేరాజన్-కథయాంచక్రతుః ❋॥ ౨౫ ॥ ❋ తదేవాహ॥అపీతి ॥ హేబ్రహ్మన్,లబ్ధా
దక్షిణాయేన-తస్మా-ద్గురుకులా,త్సమావృత్తేనకృతసమావర్తనాఖ్యకర్మణా , భవతా॥ వేదమధీత్యాభిసమావృత్యే,,త్యధీత
సాఙ్గసశిరస్కస్వాధ్యాయైరనుష్ఠేయంసమావర్తనాఖ్యంకర్మవిహితం- హేధర్మజ్ఞ-సదృశీఅనురూపా - భార్యాఊఢాపరి
ణీతా,నవా,అపిశబ్దఃప్రశ్నద్యోతకః ❋ ॥ ౨౬ ॥ ❋ నోఢేవేత్యాహంతుసంభావయామీత్యభిప్రయన్నాహ ॥ ప్రాయఇతి॥అ
కామవిహతంకామైరవిహతం-తవ- చిత్తం-ప్రాయశో - గృహేషుగృహాశ్రమేషు - నరమతఇత్యధ్యాహారః,యద్వా,తవచి
త్తం,గృహేషు-కామై-రవిహతంవిహతంనభవతితథా - హేవిద్వన్తత్త్వంత్రయయాథాత్మ్యజ్ఞానినధనేష్వపివిషయభూ

తేషు-నాతీవ, ప్రీయసే ప్రీతియుక్తో భవసీ-తి-మేమయా, విదితమ్ ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ గృహస్థలిఙ్గవర్ణనాదుర్థై వేతిప్రసక్తి శ్చిత్యకామహతత్త్వాభావేకేంగృహస్థాశ్రమేచేత్యాశఙ్కామపనుదతత్తత్ప్రయోజనమాహ॥ కేచిదితి॥ కామై-రహతం, చేతో - యేషాం-తథాభూతా అపి-కేచిన్ముముక్షవః-దైవీం-దేవస్యవిష్ణోస్సంబన్ధినీం-ప్రకృతింమాయాం “ దైవీహ్యేషా గుణమయీ మమ మాయా దురత్యయా ” ఇత్యుక్తవిధాం-త్యజన్తః-లక్షణహేతౌ శత్రుప్రత్యయః “ ఇతిశతృప్రత్యయః-త్యక్తుం - ప్రకృతిసంబన్ధాన్ముక్తమితియావత్-కర్మాణిగృహస్థాశ్రమప్రయుక్తాన్య, నభిసంహితఫలాని, నిత్యనైమిత్తికాదిరూపాణి కుర్వన్తి, బ్రహ్మవిద్యాఙ్గత్వేనానుతిష్ఠన్తీత్యర్థః-బ్రహ్మవిద్యాఙ్గతయా కర్మణామనుష్ఠానార్థం గృహాశ్రమపరిగ్రహ ఇతిభావః, ననుకామైశ్చేతసోఽవిహతత్వ ఏవహి కర్మాణికర్తవ్యాని, కర్మణాం విద్యాఙ్గత్వమపిచిత్తశుద్ధిజననద్వారైవ, తథాచసతికామైరవిహతచేతసాం కింకర్మానుష్ఠానేనేత్యతఆహ-యథాఽహంలోకమితి ॥ లోకస్యసఙ్గ్రహోయస్మిన్-తద్యథాభవతితథా, అహం, కరోమి, తద్వత్, అయం భావః, కామైర్విహతచేతోభిస్తద్విహతిద్వారా విద్యానిష్పత్త్యే కర్మాణికర్తవ్యాని - అవిహతచేతోభిస్తులోకసఙ్గ్రహార్థమితిభావః ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁ కచ్చిదితి॥ హేబ్రహ్మన్, నౌ ఆవయోః, గురుకులే, వాసంస్మరసికచ్చిత్, తంవిశినష్టి, యతో గురుకులవాసాత్, ద్విజోజ్ఞేయం స్వపరాత్మయాథాత్మ్యం, విజ్ఞాయ, తమసః, పరమజ్ఞానస్యపారం, ముక్తిమితియావత్, అశ్నుతే ప్రాప్నోతి ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁ కించ-సవా ఇతి॥ సవై గురుకులవాసః-ద్విజాతేస్త్రైవర్ణికస్య-సతాం, కర్మణాం, సమ్భవః అనుష్ఠానహేతుః తద్ధేతుభూతజ్ఞానోత్పాదకత్వాదిత్యభిప్రాయః - యద్వా॥ సత్కర్మణాం పుంసాం ద్వితీయజన్మసమ్భవేన గురుకులవాసరూపోహ్యాశ్రమ ఇత్యర్థః, యస్మిన్నాశ్రమే-గురు, రహమివ-జ్ఞానదస్స ఇత్యన్వయః- యద్వా, జ్ఞానప్రదస్యగురోరత్యన్తపూజ్యతామవక్తుం పురుషస్యత్రిస్గురూనాహ॥ సవా ఇతి॥ అఙ్గ హేబ్రహ్మన్-ఇహ సంసారే, యతస్సంభవో జన్మమాత్రం, సపితా, తావ-దా

చిత్తమకామవిహతంయథా । నైవాతిప్రీయసే విద్వన్ ధనేషు విదితం హి మే ॥ ౨౭ ॥ కేచిత్కుర్వన్తి కర్మాణి కామైరహతచేతసః । త్యజన్తః ప్రకృతీర్దైవీర్యథాఽహంలోకసఙ్గ్రహః ॥ ౨౮ ॥ కచ్చిద్గురుకులే వాసం బ్రహ్మన్ స్మరసి నౌ యతః । ద్విజో విజ్ఞాయ విజ్ఞేయం తమసః పారమశ్నుతే ॥ ౨౯ ॥ స వై సత్కర్మణాం సాక్షాద్ద్విజాతేరిహ సమ్భవః । ఆద్యోఽఙ్గ యత్రాశ్రమిణాం యథాఽహం జ్ఞానదో గురుః ॥ ౩౦ ॥ నన్వర్థకోవిదా బ్రహ్మన్ వర్ణాశ్రమవతామిహ । యే మయా గురుణా వాచా తరన్త్యఞ్జో మహార్ణవమ్ ॥ ౩౧ ॥ నాహమిజ్యాప్రజాతిభ్యాం తపసోపశమేన వా । తుష్యేయం సర్వభూతాత్మా గురుశుశ్రూషయా యథా ॥ ౩౨ ॥ అపి నస్స్మర్యతే బ్రహ్మన్ వృత్తం నివసతాం గురౌ । గురుదారైశ్చోదితానామిన్ధనానయనే క్వచిత్ ॥ ౩౩ ॥ ప్రవిష్టానాం మహారణ్యమపర్తౌ సుమహద్ద్విజ । వాతవర్షమభూత్తీవ్రం నిష్ఠురాస్స్తనయిత్నవః ॥ ౩౪ ॥ సూర్యశ్చాస్తంగతస్తావత్తమసాచ్ఛాదితా దిశః । నిమ్నం కూలం జలమయం న ప్రాజ్ఞాయత కిఞ్చన ॥ ౩౫ ॥ వయం భృశం తత్ర మహానిలామ్బుభిర్నిహన్యమానా ముహు

ద్యః ప్రథమః, గురుః-ద్విజాతేస్తతః పుంసః-సత్కర్మణాం-యత్ర - సంభవః ఉపనీయ వేదాధ్యాపక - స్స ద్వితీయో గురుః, యథాఽహమీశ్వర- స్తథా, ప్రథమాదపి పూజ్య ఇత్యర్థః ॥ బ్రహ్మవిద్యాప్రదం గురుమాహ - ఆశ్రమిణాం సర్వేషామపి-జ్ఞానదో యో-గురుస్సతు, సాక్షాదహమేవేతి ❁ ॥ ౩౦ ॥ అతో జ్ఞానప్రదం గురుమాశ్రిత్య యే సంసారం తరన్తి తే బుద్ధిమన్త ఇత్యాహ॥ నన్వితి ॥ నను హే- బ్రహ్మన్-ఇహలోకే - సర్వేషాం వర్ణానామాశ్రమిణాంచ మధ్యే, త ఏవార్థకోవిదాః పురుషార్థకుశలాః- యే మయా-గురుణా గురురూపేణ-వక్త్రా-వాచా ఉపదేశమాత్రేణ, అఞ్జస్సుఖేన-సంసారరూపం మహార్ణవం-తరన్తి ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁ ఏవంమహోపకర్తుర్గురోః అధికస్సేవ్యో నాస్తీత్యుక్తం-అత ఏవ తద్భజనాదధికో ధర్మశ్చ నాస్తీత్యాహ॥ నాహమితి॥ ఇజ్యా మహాయజ్ఞపఞ్చకం ప్రజాతిః ప్రకృష్టంజన్మ-తపోఽనాశనాదిరూపం - శమ ఇన్ద్రియనిగ్రహః, యథాఽహం-గురుశుశ్రూషయా-తుష్యేయం ప్రీతస్స్యాం, నతథేజ్యాదిభిస్తుష్యేయమ్॥ ఆత్మానం విశినష్టి- సర్వభూతానామన్తరాత్మా ❁ ॥ ౩౨ ॥ ❁ కించాస్మాకం గురుశుశ్రూషణేకిం వృత్తం దైవాదేవ సంపన్నం-తత్కిం త్వయా న స్మర్యత ఇతి పృచ్ఛతి॥ అపినఇతి॥ గురౌ తత్సన్నిధౌ, నివసతాం అస్మాకం-వృత్తం-నస్స్మర్యతే కిం॥ కిం తదిత్యత్ర ఆహ॥ గురుదారైరిత్యాదినా॥ ఇన్ధనానయనే నిమిత్తే, చోదితానామస్మాకం-క్వచిత్కదాచిత్ ❁ ॥ ౩౩ ॥ ❁ అపర్తౌ అపగతే ఋతౌ, అకాల ఇత్యర్థః-మహారణ్యం ప్రవిష్టానాం సతాం - వాతో, వర్షంచ తయోస్సమాహారః స్తదభూత్ - తథా - నిష్ఠురాః - స్తనయిత్నవః స్తనయిత్నుశబ్దోఽత్రతద్గర్జితేలాక్షణికః - గర్జితాని చాభవన్ ❁ ॥ ౩౪ ॥ ❁ తావత్తథైవ-సూర్యో-స్తంగతశ్చ-అతఏవ-దిశ, స్తమసా, వ్యాప్తాః, నిమ్నోన్నతం కూలమున్నతంచ-స్థలం జలమయం-హేతుగర్భమతో-న ప్రాజ్ఞాయత న జ్ఞాతమభూత్ ❁ ॥ ౩౫ ॥ ❁ వయమితి॥ అమ్బూనాం - సంప్లవే ప్రవాహే మహానిలైః-అమ్బుభిశ్చ, హన్యమానాః పీడ్యమానాః, దిశోఽవిదన్తః అజానన్తః అత ఏవా - తురాః-పరస్పరం-గృహీతహస్తాః

స్తాభ్యాం తైః-వయం, వనే, పరిబభ్రిమ పరితో బభ్రిమ, ఇన్ధనభారాన్ ధృతవన్త ఇత్యర్థః-పర్యచరామేతి వా- ఉపసర్గవశాత్ భృఞ శ్చరత్యర్థత్వాత్ ఇడార్షః ※ ॥ ౩౬ ॥ ※ ఏతదితి॥ ఏతదస్మాకం కృచ్ఛ్రం-విదిత్వా, సూర్యే, ఉదితే సతి, అన్వేషమాణో, నోఽస్మా నపశ్యత్-దృష్ట్వా అబ్రవీదిత్యర్థః ※ ॥ ౩౭ ॥ ※ తదేవాహ॥ అహో ఇతి త్రిభిః॥ హే పుత్రకాః, దేహినాం, మాత్మా దేహః, ప్రే ష్ఠః ప్రియతమః-తథాఽపి-తమాత్మానం, అనాదృత్య, మత్పరాః మత్సేవాపరాః-మత్ప్రయోజనాయాతీవదుఃఖితాః ※ ॥ ౩౮ ॥ ※ ఇయదేవేతి॥ సచ్ఛిష్యైః, గురోః కర్తవ్యం-నిష్క్రియం ప్రత్యుపకారః - ఇయదేవ ఏతావదేవ-కియత్ యద్విశుద్ధభావేన నిష్కప టభావేన-సర్వథా సర్వప్రకారేణ, ఆత్మార్పణం దేహసమర్పణ-మిత్యేతావత్ "శరీరమర్థం ప్రాణాంశ్చ సద్గురుభ్యో నివేదయే,, దిత్యుక్తేరితి భావః ※ ॥ ౩౯ ॥ ※ తుష్ట ఇతి॥ హే ద్విజశ్రేష్ఠాః-ద్విజశబ్దస్య త్రైవర్ణికపరత్వాదేవం సంబోధనం - వో యుష్మభ్యం అహం గురుః, తుష్టః-అతో, యుష్మాకం, మనోరథా అపేక్షా, సత్యాస్సఫలాః - సన్తు-కించ-ఛన్దాంసి మత్తోఽధీతా వేదాః-ఇ హ-పరత్రచ-లోకే, అయాతయామాన్యగతసారాణి, సఫలాని ఐహికాముష్మికాపేక్షితఫలజననసమర్థాని, భవన్త్విత్య ర్థః ※ ॥ ౪౦ ॥ ※ ఇత్థమితి॥ గురువేశ్మని స్వాచార్యగృహేషు, వసతాం, అస్మాకం, ఏవంవిధాన్యనేకాని, వృత్తాని-కింత్వయా న స్మ ర్యన్త ఇతి శేషః॥ ఫలితమాహ॥ గురోరితి॥ అనుగ్రహేణైవేత్యేవకారేణోపాయాన్తరవ్యావృత్తిః, పూర్ణః పూర్ణమనోరథస్సా న్త్యి దితి లక్షయదిత్యర్థః ※ ॥ ౪౧ ॥ ※ ఇత్థముక్తః ప్రాహ కుచేలః ॥ కిం న్వితి॥ హే దేవదేవ-జగద్గురో-అస్మాభిరనిర్వృత్తమసంప న్నం, అస్మాకం దుర్లభం, కిం న్వస్తి, న కిమపీత్యర్థః-తత్ర హేతుం వదన్నాత్మనో విశినష్టి - యేషామస్మాకం, సత్యకామేన, భవతా స

రణ్యే సంప్లవే । దిశోఽవిదన్తోఽథ పరస్పరం వనే గృహీతహస్తాః పరిబభ్రిమాతురాః॥ ౩౬ ॥ ఏతద్విదిత్వా ఉదితే రవౌ సాన్దీపనిర్గురుః । అన్వేషమాణో నః శిష్యానాచార్యోఽపశ్యదాతురాన్ ॥ ౩౭ ॥ అహో హే పుత్రకా యూయమస్మదర్థేఽతిదుఃఖితాః । ఆత్మా వై ప్రాణినాం ప్రేష్ఠస్తమనాదృత్య మత్పరాః॥ ౩౮ ॥ ఇయదేవ హి సచ్ఛిష్యైః కర్తవ్యం గురునిష్క్రియమ్ । యద్వై విశుద్ధభావేన సర్వార్థాఽఽత్మార్పణం గురౌ ॥ ౩౯ ॥ తుష్టోఽహం వో ద్విజశ్రేష్ఠాస్సత్యాస్సన్తు మనోరథాః । ఛన్దాంస్యయాతయామాని భవన్త్విహ పరత్ర చ ॥ ౪౦ ॥ ఇత్థంవిధాన్యనేకాని వసతాం గురువేశ్మని । గురోరనుగ్రహేణైవ పుమాన్పూర్ణః ప్రశాన్తయే॥ ౪౧ ॥ బ్రాహ్మణ ఉవాచ॥ కిం న్వస్మాభిరనిర్వృత్తం దేవదేవ జగద్గురో । భవతా సత్యకామేన యేషాం వాసో గురావభూత్ ॥ ౪౨ ॥ యస్యచ్ఛన్దోమయం బ్రహ్మ దేహ ఆవపనం విభో । శ్రేయసాం తస్య గురుషు వాసోఽత్యన్తవిడమ్బనమ్॥ ౪౩ ॥ ※※※※※※※ ※※※※※※※※ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే దశమస్కన్ధే, అశీతితమోఽధ్యాయః ※※※※※※※※ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ స ఇత్థం ద్విజముఖ్యేన సహ సంకథయన్హరిః । సర్వభూతమనోఽభిజ్ఞః స్మయమాన ఉవాచ తమ్॥ ౧॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ కిముపాయనమానీతం బ్రహ్మన్మే భవతో గృహాత్ । అణ్వప్యుపాహృతం భక్తైః ప్రేమ్ణా భూ ర్యేవ మే భవేత్॥ భూర్యప్యభక్తోపహృతం న మే తోషాయ కల్పతే॥ ౨ ॥ పత్రం పుష్పం ఫలం తోయం యో మే భక్త్యా ప్రయచ్ఛతి । తదహం భక్త్యుపహృతమశ్నామి ప్రయతాత్మనః ॥ ౩ ॥ ఇత్యుక్తోఽపి ద్విజస్తస్మై వ్రీడితః పతయే ※

హ-గురుకులే, వాసో, బభూవ, తైరస్మాభిరితి సంబన్ధః సత్యకామస్య తవ గురుకులవాసః కేవలమస్మన్మనోరథపూరణార్థ ఏవే తి భావః ※ ॥ ౪౨ ॥ ※ అన్యథా న ఘటత ఇత్యభిప్రయన్నాహ॥ యస్యేతి॥ ఛన్దోమయం వేదరూపం, బ్రహ్మ, యస్య, దేహః విగ్ర హః యస్య చ, దేహః-శ్రేయసాం పురుషార్థానాం, ఆవపనం ఉత్పత్తిభూమిః, తస్య తవ, గురుషు, వాసోఽత్యన్తవిడమ్బనం అభినయమాత్రం - విడమ్బనేనాస్మన్మనోరథపూరణార్థః-అన్యథా సర్వవిద్యాస్థానతదవబోధ్యపురుషార్థచతుష్టయవర్ధకశీల శరీరస్య తవ న ఘటత ఇత్యర్థః ※ ॥ ౪౩ ॥ ※ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే అశీతితమోఽధ్యాయః ※※※※※※※※※※※※※※※※※※※※※※※※※※※※※※※※※※

స ఇతి॥ హరిః-ఇత్థం-ద్విజముఖ్యేన సహ, సంకథయన్ సుఖగోష్ఠీం కుర్వన్ - సర్వభూతానాం-మనసోఽభిజ్ఞః-మదర్థం పృ థుకానానీయ దాతుం లజ్జిత ఇతి జానన్నిత్యర్థః॥ తం విప్రం, ఉవాచ ※ ॥ ౧ ॥ ※ తదేవాహ॥ కిమితి సార్ధద్వయేన - హే బ్రహ్మన్, భ వతా, గృహాత్-మే మహ్యం, ఉపాయనం, కిం, ఆనీతం, లజ్జయా తూష్ణీం స్థితస్య తామపనుదన్నాహ॥ అణ్వితి ద్వాభ్యాం॥ యద్భ క్తైః, ప్రేమ్ణా ఉపహృతం సమర్పితం-తదణు-అత్యల్పమపి-మే, భూర్యేవ, భవేత్, యద్భూర్యప్యభక్తైనోపహృతం-మమ, సన్తోషాయ న కల్పతే ※ ॥ ౨ ॥ ※ అతః పత్రాదీనామన్యతమం - యః పుమాన్, మహ్యం, ప్రయచ్ఛతి దదాతి, సమర్పయతీతి యా వత్॥ ప్రయతః, నియతః విశుద్ధ ఆత్మా మనో, యస్య, తస్య సంబన్ధి-భక్త్యా, సమర్పిత - మహం, అశ్నామి ※ ॥ ౩ ॥ ※ ఇతీతి॥ వ్రీడా స్య సంజాతా ఇతి తథా-అత ఏవ, వాఙ్ముఖః, హే రాజన్, తస్మై, శ్రియః పతయే భగవతే, పృథుకప్రసృతిం, న ప్రాయచ్ఛత్ న ద

చే ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ సర్వభూతానాం, ఆత్మానమన్తఃకరణం, పశ్యతీతి తథా, అతఏవ, సాక్షీ సాక్షాద్ద్రష్టా, భగవాన్, సర్వభూతమనోఽభిప్రాయసాక్షాత్కర్తా - తస్య ద్విజస్య, గమనకారణం, విజ్ఞాయ, కార్యమాత్మనా కర్తవ్యం, మచిన్తయత్. కిమితి విజ్ఞాయేత్యత్రాహ। శ్రీకామ ఇత్యాదినా - మామిత్యన్తేన। శ్రీకామో - నాభజత్ - మామితి శేషః - కిన్తు మోక్షార్థకామ ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ అథవా తు, పతివ్రతాయాః - పత్న్యాః - ప్రియం కర్తుమిచ్ఛయా - మాం - ప్రాప్త ఇతి - కార్యచిన్తాప్రకారమేవాహ। అస్యేత్యాదినా అమర్త్యానాం దేవానామపి - దుర్లభాః సంపదః - భోగ్యభోగోపకరణభోగస్థానాదిసమృద్ధీరస్య ద్విజస్య దాస్యామి ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ ఇత్థమితి। అతిజీర్ణత్వాద్వస్త్రస్య పునస్తన్మధ్యే - చీరేణ, బద్ధాన్ - పృథుకతణ్డులాన్ - కిమిదమితి, పృచ్ఛన్, స్వయమేవ - జహార ఆదదే ఆదాయోవాచేత్యర్థః ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ ఉక్తిమేవాహ। నన్వితి। నను హే సఖే, మహ్యం, మేతత్ పృథుకతణ్డులరూపముపాయనమానీత, మేతదేవ - మమ పరమప్రీణనం నితరాం ప్రీతికృత్, అఙ్గ హే సఖే, ఏతే, పృథుకతణ్డులాః, విశ్వశరీరకం మాం - తర్పయన్తి తృప్తిం కుర్వన్తి ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ ఇతీత్యనన్తరముక్త్వేతి శేషః - ఏకం ముష్టిం, జగ్ధ్వా, ద్వితీయం ముష్టిం, జగ్ధుమత్తుమాదదే, తావదదనాత్పూర్వమేవ, రుక్మిణీ, తత్పరా త్వరయా యుక్తా - పరమేష్ఠినః కృష్ణస్య, హస్తం, జగృహే గృహీత్వా వారయన్తీ ప్రాహేత్యర్థః ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ తదేవాహ। ఏతావతేతి। హే విశ్వాత్మన్, విశ్వాత్మనా త్వయైకముష్ట్యదనేనైవ - కృత్స్నం విశ్వం తర్పితమితి సంబోధనాభిప్రాయః. ఏతావతా, ఏకముష్ట్యదనమాత్రేణైవ - పుంసో, ఽస్మిన్నముష్మిన్వా, లోకే, సర్వసంపదాం, సమృద్ధయే, అలం పర్యాప్తం, ఇతః పరం, ద్వితీయముష్ట్యదనేన, కిం మాం ద్విజాధీనాం కర్తుముద్యుఙ్క్ష్వ ఇతి భావః,

శ్రియః । పృథుకప్రసృతిం రాజన్న ప్రాయచ్ఛదవాఙ్ముఖః॥ ౪ ॥ సర్వభూతాత్మదృక్సాక్షీ తస్యాగమనకారణమ్। విజ్ఞాయాచిన్తయదయం శ్రీకామో నాభజత్పురా॥ ౫ ॥ పత్న్యాః పతివ్రతాయాస్తు సఖా ప్రియచికీర్షయా । ప్రాప్తో మామస్య దాస్యామి సమ్పదోఽమర్త్యదుర్లభాః॥ ౬ ॥ ఇత్థం విచిన్త్య వసనాచ్చీరబద్ధాన్ద్విజన్మనః । స్వయం జహార కిమిదమితి పృథుకతణ్డులాన్॥ ౭ ॥ నన్వేతదుపనీతం మే పరమప్రీణనం సఖే । తర్పయన్త్యఙ్గ మాం విశ్వమేతే పృథుకతణ్డులాః ॥ ౮ ॥ ఇతి ముష్టిం సకృజ్జగ్ధ్వా ద్వితీయం ముష్టిమాదదే । తావచ్ఛ్రీర్జగృహే హస్తం తత్పరా పరమేష్ఠినః॥ ౯ ॥ శ్రీరువాచ ॥ ఏతావతాఽలం విశ్వాత్మన్సర్వసంపత్సమృద్ధయే ।అస్మిన్లోకేఽథవాఽముష్మిన్పుంసస్త్వత్తోషకారణమ్॥ ౧౦ ॥ బ్రాహ్మణస్తాన్తు రజనీముషిత్వాఽచ్యుతమన్దిరే । భుక్త్వా పీత్వా సుఖం మేన ఆత్మానం స్వర్గతం యథా॥ ౧౧ ॥ శ్వోభూతే విశ్వభావేన స్వసఖేనాభినన్దితః । జగామ స్వాలయం తాత పథ్యనువ్రజ్య నన్దితః ॥ ౧౨ ॥ స చాలబ్ధ్వా ధనం కృష్ణాన్న తు యాచితవాన్స్వయమ్ । స్వగృహాన్వ్రీడితోఽగచ్ఛన్మహద్దర్శననిర్వృతః॥ ౧౩ ॥ అహో బ్రహ్మణ్యదేవస్య దృష్టా బ్రహ్మణ్యతా మయా ।యద్దరిద్రతమో లక్ష్మీమాశ్లిష్టో బిభ్రతోరసి ॥ ౧౪ ॥ క్వాహం దరిద్రః పాపీయాన్క్వ కృష్ణః శ్రీనికేతనః । బ్రహ్మబన్ధురితి స్మాహం బాహుభ్యాం పరిరమ్భితః॥ ౧౫ ॥ నివేశితః ప్రియాజుష్టే పర్యఙ్కే భ్రాతరో యథా । మహిష్యా వీజితః శ్రాన్తో వాలవ్యజనహస్తయా॥ ౧౬ ॥ శుశ్రూషయా పరమయా పాదసంవాహనాదిభిః । పూజితో దేవదేవేన విప్రదేవేన దేవవత్॥ ౧౭ ॥ స్వర్గాపవర్గయోః పుంసాం ర

త్వత్తోషస్య, కారణం, యథా భవేత్తథా సర్వసంపత్సమృద్ధయ ఇతి సంబన్ధః ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ బ్రాహ్మణ ఇతి। అచ్యుతస్య, మన్దిరే, భుక్త్వా, పీత్వా, తాం రాత్రిం, సుఖం యథా తథోషిత్వా, చాత్మానం, స్వర్గగతం స్వర్గవాసినమివ, అమన్యతేత్యర్థః ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ తతః, శ్వోభూతే, ఉదితే, రవౌ, విశ్వం భావయత్యభ్యుదయయుక్తం కరోతీతి తథా, తేన, స్వసఖేన కృష్ణేనాభినన్దితః అభినన్దనపూర్వకమనుజ్ఞాత ఇత్యర్థః - తథా, హే తాత, తేన - పథి, అనువ్రజ్య అనుగమ్య, నన్దితశ్చ, స్వాలయం స్వగృహం ప్రతి, జగామ ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ సచేతి। స బ్రాహ్మణః - స్వసఖ్యుస్సకాశా - ద్ధనం, అలబ్ధ్వా, స్వయం, వ్రీడితః కార్పణ్యేన లజ్జితః, న యాచితవాన్ - భగవానయాచితో న దదౌ - స్వయం తు నయాచిత్వాఽపి లబ్ధవానిత్యర్థః - కిన్తు - మహతో భగవతో దర్శనేనైవ, నిర్వృతః సుఖితః, స్వగృహాన్ప్రతి - జగామ ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ నిర్వృతిమేవాహ ॥ అహో ఇతి చతుర్భిః ॥ బ్రహ్మణ్యదేవస్య బ్రహ్మణ్యశ్రేష్ఠస్య, బ్రహ్మణ్యతా బ్రహ్మకులే సాధుతా, దృష్టా, కా ఽసౌ, ఉరసి వక్షసి, లక్ష్మీం, బిభ్రతా, భగవతాఽహం, దరిద్రోఽపి, ఆశ్లిష్ట ఆలిఙ్గిత, ఇతి య, దేషా ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ అయమలభ్యలాభ ఇత్యాహ। క్వాహమితి ॥ పాపీయాన్నీచః, అథాఽపి - బ్రహ్మబన్ధు - రయమిత్యభిప్రేత్య, బాహుభ్యాం, మాలిఙ్గితః ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ కించ, శ్రియా లక్ష్మ్యవతారరూపయా రుక్మిణ్యా, జుష్టే సేవితే - పర్యఙ్కే, అహం - నివాసిత ఉపవేశితః, యథా భ్రాతర, స్తద్వత్ - కించాధ్వని, శ్రాన్తోఽహం, వాలవ్యజనం హస్తే యస్యాస్తయా - మహిష్యా భార్యయా - వీజితశ్చ ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ కించ శుశ్రూషయేతి, పాదసంవాహనం పాదపీడనం - ఆదిశబ్దేన చన్దనలేపనాదిసఙ్గ్రహః - దేవానాం బ్రహ్మాదీనాం - దేవేన - తథాపి - సౌశీల్యాతిశయేన విప్రాణాం దేవేన, కర్త్రా దేవవ - దహం - పూజితః ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ ఇత్థం సంపూజ్యాపి ధనస్యాదానే కారణం కల్పయతి। స్వర్గాపవర్గయో

రితి వ్యాభ్యాం ॥ యద్యపి రసాయాం పాతాళేఽపి చ, సంపదాం సర్వాసాం సిద్ధీనాం చ - స్వర్గాపవర్గయోః స్వర్గమోక్షయోశ్చ, కారణం, తస్య భగవతః, శ్చరణార్చనమేవ ✽ ॥ ౧౮ ॥ ✽ తథాఽప్యయం భగవాన్, కారుణికః, హేతుగర్భమిదం-మత్తో-నిర్ధనో-మాదృశో- ధనం, లబ్ధ్వా, నితరాం, మదృక్ గర్వితో-మాం, న స్మరేత్-ఇత్యభిప్రేత్య-మే మహ్యం, భూరి బహు-ధనం-నాదదాత్ న దదౌ ✽ ॥ ౧౯ ॥ ✽ ఇతీతి ॥ తచ్చిన్తయా భగవద్గుణానుచిన్తయైవ, హృష్టః స్వగృహసమీపం-ప్రాప్తః-తస్య విశేషణం-సూర్యేతి ॥ సూర్యాదివ, దీప్యమానైరిత్యర్థః-సర్వతః పరితః ✽ ॥ ౨౦ ॥ ✽ కించ విచిత్రేతి ॥ కూజతాం ద్విజానాం పక్షిణాం-కులాని తైః - ఆకులైః వ్యాప్తైః, విచిత్రైః, ఉపవనైశ్చ, వృతం, తథా, ప్రోత్ఫుల్లాని-కుసుమాదీని, యేషు, తాని-వారీణి-యేషు-తైః, సరోభిరితి విశేష్యమధ్యాహార్యం, జుష్టం యుక్తమిత్యర్థః ॥ పుంభిః, హరిణా నామివాక్షీణి-యాసాం-తాభిః, స్త్రీభిశ్చ, జుష్టమ్ ✽ ॥ ౨౧ ॥ ✽ తదాశ్చర్యం దృష్ట్వా వితర్కితవానిత్యాహ ॥ కిమిదమితి ॥ ప్రథమం తేజఃపుఞ్జం దృష్ట్వా, కిమిదమితి, పశ్చాద్విమానాని దృష్ట్వా - కస్య వేదం స్థానమితి, స్వీయమితి జ్ఞాత్వా, కథం తదిదం స్థానం, ఇతి, ఏవం రూప, మభూదితీత్థం మీమాంసమానం వితర్కయన్తం, ద్విజం, నరాః, నార్యశ్చ, హే మహాభాగ - భూయసా ఉచ్చైః, గీతవాద్యేన, ప్రత్యగృహ్ణన్ ఉపాయనాదిభిరాదృతవన్త ఇతి సంబన్ధః ॥ అమరప్రభాః అమరతుల్యకాన్తయ ఇతి నరనారీవిశేషణమ్ ✽ ॥ ౨౨ ॥ ✽ పతిమితి ॥ ఆలయాత్కమలవనాచ్ఛ్రీర్లక్ష్మీరివ, స్వగృహాత్, తూర్ణం నిశ్చక్రామ నిర్గతవతీ ✽ ॥ ౨౩ ॥ ✽ పతివ్రతేతి ॥ ఉత్కణ్ఠయా ప్రేమపూ

సాయాం భువి సంపదామ్ । సర్వాసామపి సిద్ధీనాం మూలం తచ్చరణార్చనమ్ ॥ ౧౮ ॥ అధనోఽయం ధనం ప్రాప్య మాద్యన్నుచ్చైర్న మాం స్మరేత్ । ఇతి కారుణికో నూనం ధనం మేఽభూరి నాదదాత్ ॥ ౧౯ ॥ ఇతి తచ్చిన్తయాఽఽహృష్టః ప్రాప్తో నిజగృహాన్తికమ్ । సూర్యానలేన్దుసఙ్కాశైర్విమానైస్సర్వతో వృతమ్ ॥ ౨౦ ॥ విచిత్రోపవనోద్యానైః కూజద్ద్విజసమాకులైః । ప్రోత్ఫుల్లకుముదామ్భోజకహ్లారోత్పలవారిభిః ॥ జుష్టం స్వలఙ్కృతైః పుమ్భిః స్త్రీభిశ్చ హరిణాక్షిభిః ॥ ౨౧ ॥ కిమిదం కస్య వా స్థానం కథం తదిదమిత్యభూత్ । ఏవం మీమాంసమానం తం నరా నార్యోఽమరప్రభాః ॥ ప్రత్యగృహ్ణన్మహాభాగం గీతవాద్యేన భూయసా ॥ ౨౨ ॥ పతిమాగతమాకర్ణ్య ప్రీత్యుద్ధర్షాతిసంభ్రమా । నిశ్చక్రామ గృహాత్తూర్ణం రూపిణీ శ్రీరివాలయాత్ ॥ ౨౩ ॥ పతివ్రతా పతిం దృష్ట్వా ప్రేమోత్కణ్ఠాశ్రులోచనా । మీలితాక్ష్యనమద్బుద్ధ్యా మనసా పరిషస్వజే ॥ ౨౪ ॥ పత్నీం వీక్ష్య ప్రస్ఫురన్తీం దేవీం వైమానికీమివ । దాసీనాం నిష్కకణ్ఠీనాం మధ్యే భాన్తీం స విస్మితః ॥ ౨౫ ॥ ప్రీతస్స్వయం తయా యుక్తః ప్రవిష్టో నిజమన్దిరమ్ । మణిస్తమ్భశతోపేతం మహేన్ద్రభవనం యథా ॥ ౨౬ ॥ పయఃఫేననిభాశ్శయ్యా దాన్తా రుక్మపరిచ్ఛదాః । పర్యఙ్కా హేమదణ్డాని చామరవ్యజనాని చ ॥ ౨౭ ॥ ఆసనాని చ హైమాని మృదూపస్తరణాని చ । ముక్తాదామవిలమ్బీని వితానాని ద్యుమన్తి చ ॥ ౨౮ ॥ స్వచ్ఛస్ఫటికకుడ్యేషు మహామరకతేషు చ । రత్నదీపా భ్రాజమానా లలనా రత్నసంయుతాః ॥ ౨౯ ॥ విలోక్య బ్రాహ్మణస్తత్ర సమృద్ధీస్సర్వసమ్పదామ్ । తర్కయామాస నిర్వ్యగ్రస్స్వసమృద్ధి

ర్వకానుధ్యానేన, అశ్రూణి ఆనన్దాబ్బిన్దవో-లోచనయో-ర్యస్యాః, సా, ప్రేమ్ణా-పతిం-దృష్ట్వా, మీలితే అక్షిణీ యయా సా, బుద్ధ్యా, అనమన్నమశ్చక్రే-మనసా పరిషస్వజే ఆలిఙ్గితవతీ చ ✽ ॥ ౨౪ ॥ ✽ పత్నీమితి ॥ స బ్రాహ్మణః, వైమానికీం విమానారూఢాం దేవీం దేవతాస్త్రియమివ, ప్రస్ఫురన్తీం నిష్కః పదకాఖ్యభూషణం-కణ్ఠే - యాసాం-తాసాం-దాసీనాం-మధ్యే - భాన్తీం-దీప్యమానాం-పత్నీం, వీక్ష్య, విస్మితో-బభూవ ✽ ॥ ౨౫ ॥ ✽ ప్రీత ఇతి ॥ తయా పత్న్యా, యుక్తస్సహితః ॥ నిజమన్దిరం విశినష్టి ॥ మణిస్తమ్భేత్యాదినా ॥ యథా-మహేన్ద్రభవనం-తద్వత్ స్థితమ్ ✽ ॥ ౨౬ ॥ ✽ పయఃఫేనేత్యాదేః తత్ర మన్దిర ఇత్యాదిః- పయఃఫేననిభాః దుగ్ధఫేనవన్మృదులాః - శుభ్రాశ్చ - దాన్తాః ధౌతాః, రుక్మమయాః పరిచ్ఛదాః పరికరాః - యాసాం తాః-శయ్యా ఇతి ద్వితీయాన్తానాం విలోక్యేత్యుపరిష్టాత్సంబన్ధః - ప్రథమాన్తపాఠేతు - యత్ర మన్దిరే-పయఃఫేననిభాశ్శయ్యాదయః- సన్తి-సర్వసంపదాం - సమృద్ధి-మవలోక్య-తర్కయామాసేతి సంబన్ధః-అస్మిన్పక్షే-దన్తాః దన్తమయాః -రుక్మపరిచ్ఛదాః- ఇతి చ, పర్యఙ్కవిశేషణం- హేమమయో దణ్డో యేషాం తాని-చామరవ్యజనాని ✽ ॥ ౨౭ ॥ ✽ మృదూన్యుపస్తరణాని తూలాదిమయాని- యేషు - తాన్యాసనాని-ముక్తాదామ్నాం ముక్తాసరాణాం- విలమ్బా, యేషు సన్తీతి తథా- తాని వితానాన్యుల్లోచాః-ద్యుమన్తి కాన్తియుక్తాని చ ✽ ॥ ౨౮ ॥ ✽ మహాన్తో మరకతా ఇన్ద్రనీలమణయో- యేషు - తేషు, స్వచ్ఛేషు-స్ఫటికమయకుడ్యేషు - రత్నాన్యేవ దీపాః, స్త్రీరత్నైః - సంవృతాః - భ్రాజమానాః ఔజ్జ్వల్యాతిశయా ద్రత్నానాం దీపత్వరూపణమ్ ✽ ॥ ౨౯ ॥ ✽ విలోక్యేతి ॥ నిర్వ్యగ్రః నిశ్చలః- స్థితస్సన్-అహైతుకీం ఆకస్మికీం-స్వస్య-సమృద్ధిం-తర్కయామాస-కుత ఏషా

సమృద్ధిరాగతేతి తావచ్ఛిన్తితవానిత్యర్థః ❋ ॥ ౩౦ ॥ ❋నన్వితి॥ నూనమితి॥ దుర్భగస్యాస్మిజ్జన్మని నిర్భాగ్యస్య-శశ్వత్సదా. జన్మాన్తరేష్వపీత్యర్థః-దరిద్రస్య-మమ - సమృద్ధిహేతుస్సంపద్ధేతుః - మహావిభూతేర్విభూతిద్వయనాయకస్య, యదూత్తమస్య భగవతో,ఽవలోకనాదన్యో-నైవోపపద్యేత, నసంభావ్యేత. నూనంధ్రువం, అహొబతైతదాశ్చర్యమిత్యర్థః ❋॥౩౧॥ ❋ ఏవంతర్హి సమక్షమేవమహ్యం దాస్యామీతి బ్రువన్కిం నవదావిత్యాశఙ్క్యాహ ॥ నన్వితి ॥ భూరిభోగః బహుభోగో - భగవాన్ - హేతుగర్భమిదం. అతః. యాచిష్ణవే యాచకాయ-భూర్యపి బహుభాగ్యమపి - అబ్రువాణో దాస్యామి ప్రతిగృహ్ణీష్వేత్యేవమవదన్ - సమక్షమేవ - దిశతే యచ్ఛతి - పరిచ్ఛిన్నభోగపర్యన్తమపి యాచకాయ దీయమానం స్వభోగాపేక్షయాఽతితుచ్ఛమేవేత్యభిప్రేత్య లజ్జయా తత్సమక్షం నయచ్ఛతి - కిన్తు అసమక్షమేవేత్యర్థః - ఏతదేవదృష్టాన్తముఖేనవదన్కృతజ్ఞతామప్యాహ ॥ పర్జన్యవదితి ॥ యథా-పర్జన్యః, కదాచిద్బహ్వపివర్షమల్పమేవమన్యమానశ్శయానే సతిజనే రాత్రావగర్జన్నసమక్షమేవవర్షతి-తద్వ-దయం - దాశార్హకాణాం వృషభో యదుపతిః-త - త్సేవకసమర్పితమత్యల్పమపి-సమీక్షమాణో బహుమన్యమానః. సకామే కామనయాయుక్తే పుంస్య, అభిలషితానర్థాన్, నసమక్షం వర్షతీత్యర్థః ❋ ॥ ౩౨ ॥ ❋ తత్స్వయమీక్షమాణ ఇత్యేతదేవ స్వదృష్టాన్తేన ద్రఢయతి ॥ కిఞ్చిదితి ॥ యత్స్వదత్తమాత్మనా దత్త-మైశ్వర్య-మురుభూర్యపి-త-త్కిం-చిత్కరోతి. అత్యల్పం మన్యత ఇత్యర్థః-య - త్సుహృదాభక్తేన, కృతం సమర్పితం ఫల్గు అల్పమపి-త-ద్భూరిబహు - కరోతీతి తథా-తథాహి-మయో-పనీతం సమీప ఆనీతం పృథుకానా - మేకం ముష్టిం-స్వయం-మహాత్మా ఉభయవిభూత్యధిపతిరపి - ప్రీతియుక్తః- ప్రత్యగ్రహీత్-మహాత్మేత్యస్య సర్వభూతాభిప్రాయజ్ఞ ఇతివాఽర్థః ❋ ॥ ౩౩ ॥ ❋ అతః కృతజ్ఞతమస్య భగవతస్సఖ్యాదికమేవ మమ ప్రతిజన్మని స్యాదితి ప్రార్థయతే ॥ తస్యైవేతి ॥ భగవత ఏవ-సౌహృదం హితైషిత్వం- ప్రేమవా- సఖ్యం ప్రియత్వం హితాశంసనం వా-మి

మహ్యైతుకిమ్॥ ౩౦ ॥ నూనం బతైదం మమ దుర్భగస్య శశ్వద్దరిద్రస్య సమృద్ధిహేతుః। మహావిభూతేరవలోకతోఽన్యో నైవోపపద్యేత యదూత్తమస్య॥ ౩౧ ॥ నన్వబ్రువాణో దిశతే ❋ సమక్షం యాచిష్ణవే భూర్యపి భూరిభోగః। పర్జన్యవత్తత్స్వయమీక్షమాణో దాశార్హకాణామృషభస్సకామే॥ ౩౨ ॥ కిఞ్చిత్కరోత్యుర్వపి యత్స్వదత్తం సుహృత్కృతం ఫల్గ్వపి భూరికారీ। మయోపనీతం పృథుకైకముష్టిం ప్రత్యగ్రహీత్ప్రీతియుతో మహాత్మా॥ ౩౩ ॥ తస్యైవ మే సౌహృదసఖ్యమైత్రీదాస్యం పునర్జన్మని జన్మని స్యాత్। మహానుభావేన గుణాలయేన విషజత స్తత్పురుషప్రసఙ్గః॥ ౩౪ ॥ భక్తాయ చిత్రం భగవాన్హి సంపదో రాజ్యం విభూతీర్న సమర్థయత్యజః। అదీర్ఘబోధాయ విచక్షణస్స్వయం పశ్యన్నిపాతం ధనినాం మదోద్భవమ్॥ ౩౫ ॥ ఇత్థం వ్యవసితో బుద్ధ్యా భక్తోఽతీవ జనార్దనే। విషయాన్జాయయా త్యక్ష్యన్బుభుజే నాతిలమ్పటః॥ ౩౬ ॥ తస్యైవ దేవదేవస్య హరేర్యజ్ఞపతేః ప్రభోః। బ్రాహ్మణాః ప్రభవో దైవం న తేభ్యో విద్యతే పరమ్ ॥ ౩౭ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఏవం స విప్రో భగవత్సుహృత్తమో దృష్ట్వా స్వభృ

త్రి త్రాయకత్వం వా - మైత్రీ ఉపకారస్మరణేన కిఞ్చిత్కరత్వం - దాస్యం భృత్యత్వం- తేషాం ద్వం ద్వైకవద్భావః. త - న్మమ. జన్మనిజన్మని -వీప్సాయాం ద్విర్భావః - స్యాదస్తు - నతు విభూతిరితి భావః - కిఞ్చ - గుణాలయేనానన్తకల్యాణగుణాశ్రయేణ. మహానుభావేన - భగవతా - విషజ్జతః విశేషేణ సజ్జతిం ప్రాప్నువతో-మమ-తత్పురుషాణాం తద్భక్తానాం- ప్రసఙ్గః ప్రకృష్టః సఙ్గస్స్యాత్ ❋॥ ౩౪ ॥ ❋ నను భక్తస్సన్నేవ కిమితి పునస్తద్భక్తిం ప్రార్థయస ఇత్యత ఆహ ॥ భక్తాయేతి॥ చిత్రం-యద్యహం భక్తస్తర్హి మహ్యమైశ్వర్యప్రదానమతిచిత్రమిత్యర్థః ॥ ఇత్థమైశ్వర్యదానేన మామభక్తమేవ సమ్భావయామీతి భావః ॥ కుతః హి యస్మాత్, అజో భగవాన్ - భక్తాయ-సంపదో-రాజ్యం- విభూతీశ్చ-న సమర్థయతి న వర్ధయతి నయచ్ఛతీత్యర్థః-తత్ర -సంపదో భోగ్య భోగోపకరణ భోగస్థానాది సమృద్ధయః విభూతయః పుత్రపశువిత్తాది సమృద్ధయః - అదానే హేతుం వదన్ భగవన్తం విశినష్టి - ధనినాం-మదస్యోద్భవో-యస్మాత్-త - దైశ్వర్యం. నిపాతం నిపతన్త్యనేన నరక ఇతి తథాభూతం-అదీర్ఘబోధాయ అవివేకాయ-భవేదితి-పశ్యన్-జానన్-విచక్షణః-హేతుగర్భమిదం - అత-స్తా-వన్నసమర్థయత్యేవేతి సంబన్ధః-అతః కిం వాఽహమభక్తస్తస్మాత్తద్భక్తిం ప్రార్థయ ఇతి భావః ❋॥ ౩౫ ॥ ❋ ఇత్థమితి ॥ బుద్ధ్యా వివేకాత్మికయా-వ్యవసితః నిశ్చిన్వన్-నితరాం భగవతి భక్తియుక్తస్సన్ - విషయాన్ - త్యక్ష్యన్-శనైశ్శనైః విషయత్యాగమభ్యస్యన్ - నాతిలమ్పటః తేష్వతీవాదరరహిత- స్తాన్-జాయయా సహ-బుభుజే అనుబభూవ ❋ ॥ ౩౬ ॥ ❋ స్వయం నిస్సమాభ్యధికో భగవాన్ కథమేవమకించనం ద్విజమాదృతవానితి స్మయమానం రాజానమాలక్ష్యాహ ॥ తస్యైవేతి ॥ హేప్రభో-యజ్ఞపతేర్యజ్ఞనిర్వాహకస్య -దేవానాం బ్రహ్మాదీనామపి-దేవస్య - హరేః-ప్రభవో-దైవంచ - బ్రాహ్మణా ఏవ- తేభ్యో బ్రాహ్మణేభ్యః - పరమన్య-ద్దైవం-న-తస్య విద్యత ఇత్యర్థః ❋ ॥ ౩౭ ॥ ❋ తతో బ్రాహ్మణః కిమభూదిత్యత ఆహ॥ ఏవమితి ॥ భగవత్సఖః-స బ్రాహ్మణః. అస్యై .రజితమపి-స్వభృ

త్యైః-పరాజితం వశీకృతం - దృష్ట్వా-తస్య భగవతో-ధ్యానేన - ఉద్గ్రథితమన్యోచితమాత్మనస్స్వస్య-బన్ధనం సంసృతిబన్ధో యస్య-సః - చరిత్రైస్తద్ధ్యానాఙ్గతయాఽనుష్ఠితైర్వర్ణాశ్రమానుగుణైః పఞ్చమహాయజ్ఞాద్యనుష్ఠానైః - ధ్యానద్వారా సాధనైః-సతాం ముక్తానాం-గతిం ప్రాప్యం- తస్య భగవతో-ధామస్థానం-వైకుణ్ఠాఖ్యం - లేభే ప్రాప్తవాన్-భృత్యైః పరాజితం-సతాం-గతిం ఉపాయభూతం-దృష్ట్వేతి వా సంబన్ధః ❁ ॥ ౩౮ ॥ ❁ అథోపవర్ణితభగవచ్చేష్టితశ్రవణఫలమాహ॥ ఏతదితి॥ బ్రహ్మణ్యశ్రేష్ఠస్య-భగవతో-బ్రహ్మణ్యతాం శ్రుత్వా, లబ్ధః భావో భక్తి- ర్యేన-సః-కర్మబన్ధాత్ప్రాచీనకర్మరూపాద్బన్ధాత్ - ముక్తో-భవత్ ❁ ॥ ౩౯ ॥ ❁ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే ఏకాశీతితమోఽధ్యాయః ❋❋

అథ భగవతస్స బాన్ధవస్య తీర్థయాత్రావ్యాజేన సుహృత్సఙ్గమతత్సల్లాపాద్యాత్మకం చేష్టితమనువర్ణయతి త్రిభిరధ్యాయైః ॥ అథైతి ॥ రామకృష్ణయోః-ద్వారకాయాం-వసతోస్సతో-స్సుమహాన్ సర్వగ్రాసః-తత్ర ద్రష్టాన్తః- కల్పక్షయే యథేతి॥ యథా కల్పావసానే సూర్యో న దృశ్యతే తద్వదిత్యర్థః ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ తమితి ॥ హే రాజన్-తం సూర్యోపరాగం-జ్యోతిర్విద్భిః-కథ్యమానం-మాదావే, జ్ఞాత్వా-సత్తమాః శిష్టాస్సర్వే - శ్రేయోవిధిత్సయా పుణ్యార్జనేచ్ఛయా-స్యమన్తపఞ్చకం నామ క్షేత్రం కురుక్షేత్రమిత్యర్థః-యయురిత్యర్థః ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ అబ్రహ్మణ్యక్షత్రియవధస్థానత్వేన పరశురామస్యాఘాపనుత్తిస్థానత్వేన చ

త్యైరజితం పరాజితమ్ । తద్ధ్యానవేగోద్గ్రథితాత్మబన్ధన స్తద్ధామ లేభే చరితైస్సతాం గతిమ్ ॥ ౩౮ ॥ ఏతద్బ్రహ్మణ్యదేవస్య శ్రుత్వా బ్రహ్మణ్యతాం నరః । లబ్ధభావో భగవతి కర్మబన్ధాద్విముచ్యతే ॥ ౩౯ ॥ ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే దశమస్కన్ధే, ఏకాశీతితమోఽధ్యాయః. ❋❋❋❋❋❋❋❋

సూర్యోపరాగే కురుక్షేత్రం ప్రతి శ్రీకృష్ణాదీనాం గమనకథాప్రారమ్భఘట్టః

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ అథైకదా ద్వారకాయాం వసతో రామకృష్ణయోః । సూర్యోపరాగస్సుమహానాసీత్కల్పక్షయే యథా ॥ ౧ ॥ తం జ్ఞాత్వా సత్తమా రాజన్పురస్తాదేవ సర్వశః । స్యమన్తపఞ్చకం క్షేత్రం యయుశ్శ్రేయోవిధిత్సయా ॥ ౨ ॥ నిఃక్షత్రియాం మహీం కుర్వన్రామశ్శస్త్రభృతాం వరః । నృపాణాం రుధిరౌఘేణ యత్ర చక్రే మహాహ్రదాన్ ॥ ౩ ॥ ఈజే చ భగవాన్రామో యత్రాస్పృష్టోఽపి కర్మణా । లోకం సంగ్రాహయన్నార్యో యథాఽన్యోఽఘాపనుత్తయే ॥ ౪ ॥ మహత్యాం తీర్థయాత్రాయాం తత్రాగన్భారతీః ప్రజాః । వృష్ణయశ్చ తథాఽక్రూరవసుదేవాహుకాదయః ॥ యయుర్భారత తత్క్షేత్రం స్వమఘం క్షపయిష్ణవః ॥ ౫ ॥ గదప్రద్యుమ్నసామ్బాశ్చ సుచన్ద్రశుకసారణైః । ఆస్తేఽనిరుద్ధో రక్షాయాం కృతవర్మా చ యూథపః ॥ ౬ ॥ తే రథైర్దేవధిష్ణ్యాభైర్హయైశ్చ తరలప్లవైః । గజైర్నదద్భిరభ్రాభైర్నృభిర్విద్యాధరద్యుభిః ॥ ౭ ॥ వ్యరోచన్త మహాభాగాః పథి కాఞ్చనమాలినః । దివ్యస్రగ్వస్త్రసన్నాహాః కళత్రైః ఖేచరా ఇవ ॥ ౮ ॥ తత్ర స్నాత్వా మహాభాగా ఉపోష్య సుసమాహితాః । బ్రాహ్మణేభ్యో దదుర్ధేనూర్వాసస్స్రగ్రుక్మమాలినీః ॥ ౯ ॥ రామహ్రదేషు విధివత్పునరాప్లుత్య వృష్ణయః । దదుస్స్వన్నం ద్విజా

క్షేత్రస్య పాపనిరాసకత్వమాహ ॥ నిఃక్షత్రియామితి ద్వాభ్యాం ॥ రామో భార్గవః రుధిరౌఘైః రుధిరధారయా - యత్ర క్షేత్రే-మహాహ్రదాన్-పఞ్చ-చక్రే ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ కర్మణా నృపవధప్రయుక్తపాపేన - అస్పృష్టోఽపి- రామో భార్గవః-లోకం సంగ్రాహయన్ - అన్యోఽపి మత్తోఽర్వాచీనాశ్శిష్టా ఏవం కుర్యురితి తాన్గ్రాహయితుమిత్యర్థః - తథా-అన్యేషామవిదుషా-మఘాపనుత్తయే పాపనోదనాయ చ-యత్ర క్షేత్రే-ఈజే ఇయాజ-తత్క్షేత్రం యయురితి పూర్వేణ సంబన్ధః ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ మహత్యామతిశయితపుణ్యావహాయాం, భారతీః భారత్యః - భరతవర్షస్థాః-ప్రజాః, తత్ర క్షేత్రే అగమన్ ఆజగ్ముః ॥ తథా- అక్రూరాదయో-వృష్ణయశ్చ-గమన్ ॥ కిమర్థమిత్యత ఆహ ॥ యయురితి ॥ హే భారత-స్వం స్వకీయమఘం, క్షపయిష్ణవః నిరసితుమిచ్ఛవ ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ గదేతి ॥ గదాదిభిస్సహ-నిరుద్ధః-రక్షాయాం నిమిత్తభూతాయాం-ద్వారకారక్షణార్థమిత్యర్థః-తత్రైవాస్థిత వానిత్యర్థః ॥ తథా-యూథపః సేనానీః-కృతవర్మాఽపి తత్రైవాస్తే ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ త ఇతి ॥ తే అక్రూరాదయః-దేవధిష్ణ్యాభైః దేవవిమానసదృశైః - ఇతి రథవిశేషణం, తరళాస్తరఙ్గాః - తద్వత్ప్లవో గతి-ర్యేషాం తైః, రితి హయవిశేషణం, నదద్భిరభ్రాభైః నీలమేఘసదృశైః - రితి చ గజవిశేషణం - విద్యాధరాణామివ ద్యుతిర్యేషాం తైః-నృభిర్భటైశ్చ-వ్యరోచన్త - ఇతి సంబన్ధః - మహాభాగా మహాభాగ్యవన్తః - స్వర్ణకాఞ్చనమాలాయుక్తాః - దివ్యాస్స్రగాదయో యేషాం తే-సన్నాహాః కవచాదిపరికరబన్ధః, ఖేచరా దేవా ఇవ కళత్రైస్సహ-వ్యరోచన్త ❁ ॥ ౭ ॥ ౮ ॥ ❁ తత్రేతి ॥ వాసస్స్రగాదయ ఆసాం సన్తీతి తథా, తాః, ధేనూః-ర్దదుః ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ రామహ్రదేషు భార్గవరామనిర్మితేషు హ్రదేషు-ఆప్లుత్య స్నాత్వా-కృష్ణే భగవతి, నోఽస్మాకం-భక్తి

రస్త్వితి-ప్రార్థయమానాః,వభుః ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ తథా-స్వయం-భగవానప్యనుజ్ఞాతా ఏవ,దానాదిత్యర్థః.కృష్ణో దేవతా యేషాం తే-అ తఏవ-తేన కృష్ణేన-అనుజ్ఞాతాః-వృష్ణయః,కామం యథేష్టం-భుక్త్వా-స్నిగ్ధాచ్ఛాయా - ఛాయా-యేషాం తేషాం-అఙ్ఘ్రిపాణాం వృక్షాణాం-అఙ్ఘ్రిషుమూలేషు-ఉపవివిశుః ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ తత్రేతి॥ తే వృష్ణయః.తత్ర స్యమన్తపఞ్చకే,ఆగతాన్-సుహృదాదీన్ దదృశుః॥సుహృదశ్చ - సంబన్ధినశ్చ - తాన్-మత్స్యాదయశ్చ రాజనపదతద్రాజసాధారణాః-అన్యాంశ్చ తేభ్యోఽన్యాన్-ఆత్మపక్షీయాన్ స్వపక్షపాతిన-స్తథా-పరాన్ శత్రూంశ్చ -సుహృదో నన్దాదీన్-గోపాన్ - చిర-ముత్కణ్ఠాః ప్రీతిపూర్వకానుధ్యానమాసాం సంజాతేతి తథా, తాః గోపీశ్చ,దదృశుః,ఇతిపూర్వేణాన్వయః ❁ ॥ ౧౨ ॥ ౧౩॥ ❁ అన్యోన్యేతి॥అన్యోన్యస్య,సన్దర్శనేన,యో,హర్షః,తస్య,రంహసా వేగేన, అతిశయేనేతియావత్,ప్రోత్ఫుల్లైః హృద్వక్త్రాణ్యేవ సరోరుహాణి తైః,శ్రీః శోభా యేషాం తే,గాఢం యథా తథా,ఆలిఙ్గ్య,నయనైః,స్రవన్తి జలాని యేషాం తే , హృష్యన్త్యః ఉద్గతలోమానః, త్వచో,యేషాం తే-రుద్ధాః గిరో యేషాం తే, ముదం హర్షం-యయుః ప్రాపుః ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ స్త్రియశ్చేతి॥అతిసౌహృదేన స్మితం, తేన,అమలాః అపాఙ్గైః నేత్రాన్తైః-దృశో దృష్టయో - యాసాం తాః ; కుఙ్కుమపఙ్కేన, రూషితాన్ లిప్తాన్-తాదృశైః స్తనైః,నిహత్య సంపీడ్య-మిథోఽభిరేభిరే పరిషస్వజిరే-ప్రణయేన ప్రీత్యా, అశ్రూణి , లోచనయోః-యాసాం,తాః ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ తత ఇతి॥

గ్రేభ్యః కృష్ణే నో భక్తిరస్త్వితి॥ ౧౦ ॥ స్వయం చ తదనుజ్ఞాతా వృష్ణయః కృష్ణదేవతాః । భుక్త్వోపవివిశుః కామం స్నిగ్ధచ్ఛాయాఙ్ఘ్రిపాఙ్ఘ్రిషు॥ ౧౧ ॥తత్రాగతాంస్తే దదృశుస్సుహృత్సంబన్ధినో నృపాన్ । మత్స్యోశీనరకౌసల్యవిదర్భకురుసృఞ్జయాన్॥౧౨॥కమ్బోజకేకయాన్మద్రాన్కున్తీనారట్టకేరళాన్।అన్యాంశ్చైవాత్మపక్షీయాన్పరాంశ్చ శతశో నృప ॥ నన్దాదీన్సుహృదో గోపాన్గోపీశ్చోత్కణ్ఠితాశ్చిరమ్॥ ౧౩ ॥ అన్యోన్యసన్దర్శనహర్షరంహసా ప్రోత్ఫుల్లహృద్వక్త్రసరోరుహశ్రియః । ఆశ్లిష్య గాఢం నయనైస్స్రవజ్జలా హృష్యత్త్వచో రుద్ధగిరో యయుర్ముదమ్॥ ౧౪ ॥స్త్రియశ్చ సంవీక్ష్య మిథోఽతిసౌహృదస్మితామలాపాఙ్గదృశోఽభిరేభిరే। స్తనైస్స్తనాన్కుఙ్కుమపఙ్కరూషితాన్నిహత్య దోర్భ్యాం ప్రణయాశ్రులోచనాః॥౧౫॥ తతోఽభివాద్య తే వృద్ధాన్యవిష్ఠైరభివాదితాః । స్వాగతం కుశలం పృష్ట్వా చక్రుః కృష్ణకథా మిథః ॥ ౧౬ ॥ పృథా భ్రాతౄన్స్వసౄర్వీక్ష్య తత్పుత్రాన్పితరావపి । భ్రాతృపత్నీర్ముకున్దం చ జహౌ సఙ్కథయా శుచః ॥ ౧౭ ॥ కున్త్యువాచ ॥ ఆర్య భ్రాతరహం మన్య ఆత్మానమకృతాశిషమ్ । యద్వా ఆపత్సు మద్వార్తాం నానుస్మరథ సత్తమాః॥ ౧౮ ॥సుహృదో జ్ఞాతయః పుత్రా భ్రాతరః పితరావపి । నానుస్మరన్తి స్వజనం యస్య దైవమదక్షిణమ్॥ ౧౯ ॥ శ్రీవసుదేవ ఉవాచ ॥ అమ్బ మాస్మానసూయేథా దైవక్రీడనకాన్నరాన్।ఈశస్య హి వశే లోకః కురుతే కార్యతేఽథవా ॥ ౨౦ ॥ కంసప్రతాపితాస్సర్వే వయం యాతా దిశం దిశమ్।ఏతర్హ్యేవ పునస్స్థానం దైవేనాసాదితాస్స్వసః॥ ౨౧ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ వసుదేవోగ్రసేనాద్యైర్యదుభిస్తేఽర్చితా నృపాః।ఆసన్నచ్యుతసన్దర్శపరమానన్దనిర్వృతాః॥ ౨౨ ॥భీష్మో

తే యదవో , మత్స్యాదయశ్చ-వృద్ధాన్ వయసాఽధికాన్,అభివన్ద్య,యవిష్ఠైః న్యూనవయస్కైః-అభివన్దితాశ్చ-స్వాగతం కుశలం చ-పృష్ట్వా,తత్ర-పరస్పరం -కథాశ్చక్రుః ॥ కథయామాసుః ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ తావత్పృథా కున్తీ,భ్రాతౄన్-స్వసౄః భగినీశ్చ , తత్పుత్రాన్ భ్రాతృపుత్రాన్ స్వసృపుత్రాంశ్చ , వీక్ష్య,సఙ్కథయా మిథస్సప్రేమగోష్ఠ్యా , శుచః క్లేశాన్,జహౌ తత్యాజ ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ తావత్ పృథా వసుదేవయోః సఙ్కథామాహ ॥ ఆర్యేత్యాదిభిశ్చతుర్భిః, హే ఆర్య, హే భ్రాతః,అహమాత్మానం,అకృతాశిషమప్రాప్తమనోరథం,మన్యే,మమ మనోరథపూర్తిర్జాతేత్యర్థః,కుతః-యత్ యస్మాత్, హే సత్తమాః,మద్వార్తాం,నానుస్మరథ,నస్మృతవన్తః,అజ్ఞభావ ఆర్షః ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ యుక్తం చైతదిత్యాహ ॥సుహృద ఇతి॥యస్య దైవ-మదక్షిణం ప్రతికూలం-తం,స్వజనమపి , సుహృదో , నానుస్మరన్త్యేవ , అతో,మమ దైవం ప్రతికూలమితి భవతాం కోఽపరాధ ఇతి భావః ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ ఏవముక్తః ప్రాహ వసుదేవః॥అమ్బేతి॥ హే అమ్బ - దైవస్య,క్రీడనకాన్ క్రీడాసాధనభూతాన్,నరాన్,నస్మాన్ప్రతి, మాసూయేథాః అసూయాం మాకార్షీః కుతః హి యస్మా-ల్లోకః జనః-ఈశస్య-ఈశ్వరేచ్ఛాయా ఇత్యర్థః - వశే క్రియతే వశీక్రియత ఇత్యర్థః-యథా,యథారుచి-కార్యతే వ్యాపార్యతే చ ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ ఈశవశత్వమేవాహ ॥ కంసప్రతాపితా ఇతి॥కంసేన-ప్రతాపితాః క్లేశితా-స్సర్వే - వయం,దిశం దిశం-యాతాః గతాః - హే స్వసః - ఏతర్హ్యేవ సంప్రత్యేవ-దైవేన-స్థానం-మాసాదితాః ప్రాపితాః ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ వసుదేవేతి॥ తే మత్స్యాదయో-నృపాః-వసుదేవాదిభిర్యదుభిరర్చితాః అచ్యుతసందర్శనజపరమానన్దేన సుఖితాశ్చ-ఆసన్ బభూవుః ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ భీష్మాదయః-అన్యే చ యే,యుధిష్ఠిర-మనువ్రతాః-స్తే సర్వే-సస్త్రీకాః

శ్రియోలక్ష్మ్యాః,నికేతనమాశ్రయం-శౌరేః,వపుశ్శరీర-మవలోక్య-విస్మితా-బభూవు-రితిసంబన్ధః ❁॥ ౨౩॥ ౨౪॥ ౨౫॥ ౨౬॥ ❁ అథేతి॥ తేభీష్మాదయః-కృష్ణరామాభ్యాంకర్తృభ్యాం - సమ్యగ్యథాతథా - ప్రాప్తంసమర్హణంయైస్తే-కృష్ణేనపరిగృహ్యా స్తఇతితథా-తాం,వృష్ణీన్-ప్రశశంసుః ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ప్రశంసామేవాహ ॥ అహోఇతిత్రిభిః,భోజపతిఃఉగ్రసేనః- హేభోజపతే - ఇహలోకే-నృణాంమధ్యే - యూయమేవ-జన్మభాజఃసఫలజన్మానః - కుతః-యద్యస్మాత్-యోగినామపి-దుర్దర్శం-కృష్ణం,అసకృ-త్పశ్యథ ❁ ॥ ౨౮ ॥ కిఞ్చ॥నకేవలంతస్యదర్శనమేవ- అపితుత్య-స్తదుర్లభంబహుయుష్మాకఃసంపన్నమిత్యాహ॥ యద్విశ్రుతిరితిద్వాభ్యాం ॥ యదితిపృథక్పదమవ్యయంయస్యేత్యర్థకం-విశ్రుతిపాదావనేజనపయోభ్యాం - పృథక్సంబధ్యతే॥ యద్వా॥ పాఠేత్యస్యయస్యేత్యాదిః యస్యభగవతో-విశ్రుతిఃకీర్తిఃశ్రుతిభిర్వేదైః - నుతా-ఇదం-కథయత్సర్వమాశ్వపాకంజగ - త్పునాతి-యస్యపాదావనేజనపయఃపాదక్షాళనజలం - తదాత్మికాగఙ్గాచ-జగత్పునాతీత్యర్థః - వచఃకావ్యపురాణాదిరూపం-శాస్త్రంశాసనాత్మకవేదాశ్చ - విశ్వం - పునాతి కించ-కాలేన-భర్జితందగ్ధం - భగవన్మాహాత్మ్యంయస్యా-స్తథావిధాఽపి-భూఃపృథ్వీ - యస్యాఙ్ఘ్రిపద్మస్పర్శేనో-త్థాఆవిర్భూతా-శక్తిర్మాహాత్మ్యం - మైశ్వర్యమతియావత్-సాయస్యాః-తథాభూతా-నోఽస్మాక-మఖిలార్థాన్సర్వానభీష్టానర్థాన్ - అభివర్షతీతి॥విశ్రుతమితిపాఠే “ ఇమంమేగఙ్గేయమునేసరస్వతీ,, త్యాదిషువివిధశ్రుతిషుశ్రుతమితిపమోవిశేషణం - వచఃగీతాత్మకంశాస్త్రం - యత్కీర్తనంజగదలంసకలమితిపాఠే-అలంపు

ద్రోణోఽమ్బికాపుత్రోగాన్ధారీతత్సుతాస్తథా। సదారాఃపాణ్డవాఃకున్తీసఞ్జయోవిదురఃకృపః॥ ౨౩ ॥కున్తిభోజోవిరాటశ్చభీష్మకోనగ్నజిన్మహాన్।పురుజిద్ద్రుపదశ్శల్యోధృష్టకేతుశ్చకాశిరాట్ ॥ ౨౪ ॥ దమఘోషోవిశాలాక్షోమైథిలోమద్రకేకయౌ।యుధామన్యుస్సుశర్మాచససుతాబాహ్లికాదయః ॥ ౨౫ ॥ రాజానోఽన్యేచరాజేన్ద్రయుధిష్ఠిరమనువ్రతాః।శ్రీనికేతంవపుశ్శౌరేస్సస్త్రీకావీక్ష్యవిస్మితాః॥ ౨౬ ॥అథతేకృష్ణరామాభ్యాంసమ్యక్ప్రాప్తసమర్హణాః । ప్రశశంసుర్ముదాయుక్తావృష్ణీన్కృష్ణపరిగ్రహాన్॥ ౨౭ ॥అహోభోజపతేయూయంజన్మభాజోనృణామిహ । యత్పశ్యథాసకృత్కృష్ణందుర్దర్శమపియోగినామ్॥ ౨౮ ॥ ❁యద్విశ్రుతిశ్శ్రుతినుతేదమలంపునాతిపాదావనేజనపయశ్చవచశ్చశాస్త్రమ్ । భూఃకాలభర్జితగుణాఽపియదఙ్ఘ్రిపద్మస్పర్శోత్థశక్తిరభివర్షతినోఽఖిలార్థాన్ ॥ ౨౯ ॥ యద్దర్శనస్ప❁ర్శనానుపథప్రజల్పశయ్యాసనాశనసయౌనసపిణ్డబన్ధః। యేషాంగృహేనిరయవర్త్మనివర్తతాం❁వస్స్వర్గాపవర్గవిరమస్స్వయమాసవిష్ణుః॥ ౩౦ ॥శ్రీశుకఉవాచ॥ నన్దస్తత్రయదూన్ప్రాప్తాన్జ్ఞాత్వాకృష్ణపురోగమాన్।తత్రాగమద్వృతోగోపైరనస్స్థైర్దిదృక్షయా॥ ౩౧ ॥తందృష్ట్వావృష్ణయోహృష్టాస్తన్వఃప్రాణమివోత్థితాః । పరిషస్వజిరేగాఢంచిరదర్శనకాతరాః॥ ౩౨ ॥వసుదేవఃపరిష్వజ్యసంప్రీతఃప్రేమవిహ్వలః । స్మరన్కంసకృతాన్క్లేశాన్పుత్రన్యాసంచగోకులే॥ ౩౩ ॥కృష్ణరామౌపరిష్వజ్యపితరావభివాద్యచ । నకిఞ్చనోచతుఃప్రేమ్ణాసాశ్రుకణ్ఠౌకురూద్వహ॥ ౩౪ ॥తావుత్సఙ్గంసమారోప్యబాహుభ్యాంప

నాతీత్యన్వయః - జగదమీవమలంపునాతీతిపాఠే - అమీవంపాపం-తదేవమలం,యస్య-త-జ్జగ-త్పునాతీత్యర్థఃగఙ్గాజలం-గీతాశాస్త్రంచేదంజగత్సకలంపునాతీత్యర్థః❁॥ ౨౯ ॥ ❁కిఞ్చ॥యద్దర్శనేతి॥యస్య-దర్శనంచ-స్పర్శనంచ- అనుపథఃఅనుగతిశ్చ-ప్రజల్పోగోష్ఠీచ-శయ్యాశయనం - ఆసనంచ - అశనంభోజనంచే-తీతరేతరయోగద్వన్ద్వః - సయౌనసపిణ్డాభ్యాంవివాహైకగోత్రత్వాభ్యాం-బన్ధఃసంబన్ధః - దర్శనాదిభిస్సహితస్సయౌనసపిణ్డబన్ధః - స,యేషాంభవతామస్తి - కించ-యేషాం-గృహే-శ్రీకృష్ణఃస్వయం - మాసఆవిర్బభూవ-యేషాం - వో-నిరయవర్త్మనిప్రవృత్తిమార్గే - వర్తతాంవర్తమానానామపిస్వర్గాపవర్గవిరమఃభగవత్సఙ్గాత్స్వర్గాపవర్గవైతృష్ణ్యంచా,సఅభూత్ ❁ ॥ ౩౦ ॥ ❁నన్దఇతి॥ కృష్ణపురోగమాన్కృష్ణప్రభృతీన్-జ్ఞాత్వాఆకర్ణ్య - తద్దిదృక్షయా-కృష్ణాదిదర్శనేచ్ఛయా-గోపైః- పరివృతః-అనోభిశ్శకటైః-గమనసాధనైః-తత్రకృష్ణసన్నిధౌ-వాజగామ ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁తమితి॥ తంనన్దం-ప్రాణంముఖ్యప్రాణంప్రతి-తన్వఃశరీరాణీవ,తావద్వినిర్గతేపునరాగతేసతిముఖ్యప్రాణేయథాశరీరాణ్యుత్తిష్ఠన్తేతద్వదిత్యర్థః - ఉత్థితాస్సన్తః - చిరం,దర్శనేనిమిత్తే- కాతరాఃలమ్పటాః-అతో-గాఢంయథాతథా,పరిషస్వజిరేఆలిఙ్గితవన్తః ❁ ॥ ౩౨ ॥ ❁వసుదేవఇతి॥పరిష్వజ్య-నన్దమితిశేషః - ప్రణయేనస్నేహాతిశయేన-విహ్వలఃపరవశః,గోకులే,పుత్రయోఃరామకృష్ణయోః-న్యాసమవస్థాపనంచ-స్మరన్,ఆస్తేత్యధ్యాహారః ❁ ॥ ౩౩ ॥ ❁కృష్ణరామావితిప్రథమాన్తం- పితాచమాతాచపితరౌ “ పితామాత్రే ,, త్యేకశేషః,తౌ,యశోదానన్దా-వభివాద్యాలిఙ్గ్యచ,హేకురూద్వహ-ప్రేమ్ణా-సాశ్రుఃకణ్ఠోయయోస్తౌ- కించిదపి,నోచతుః-తూష్ణీమాసతురిత్యర్థః ❁ ॥ ౩౪ ॥ ❁తావితి॥యశోదాచేతి

---

౨౯ ॥ శ్లో ❁పా ॥ యద్విశ్రుతంజగదమీవమల   యత్కీర్తనంజగదలంసకలం

చశబ్దాన్నన్దః, తౌసుతౌ రామకృష్ణౌ - ఆత్మన - ఉత్సఙ్గమారోప్య-తస్మిన్నుపవేశ్యేత్యర్థః -బాహుభ్యాం, పరిరభ్యచ, శుచఃపుత్రవిశ్లేషజశోకాన్, విజహతుః ❁ ॥ ౩౫ ॥ ❁ దేవకీతి ॥ వ్రజేశ్వరీంయశోదాం, పరిష్వజ్య - తత్కృతాంవ్రజేశ్వరీకృతాం, స్మరన్త్యౌబాష్పమానన్దాశ్రు, కణ్ఠౌ, యయోస్తే-సమూచతుః ❁ ॥ ౩౬ ॥ ❁ ఉక్తిమేవాహ ॥ కేతి ॥ హేవ్రజేశ్వరి, వాంయువయోః-మైత్రీం - అనివృత్తాంయావద్దేహమనువృత్తామిత్యర్థః-కావాస్త్రీ - విస్మరేత-నకాపీత్యర్థః - అత్రహేతుత్వేన తాంవిశినష్టి, ఐన్ద్రమైశ్వర్యం-దత్వాఽపి-యస్యామైత్ర్యాః, ప్రతిక్రియాప్రత్యుపకృతిః, ఇహలోకే, నాస్తి ❁ ॥ ౩౭ ॥ ❁ మైత్రీంప్రపఞ్చయతః ॥ ఏతావితి ॥ నదృష్టౌపితరౌయాభ్యాంతౌ - హేభవతి-యువయోః-పిత్రోః-న్యస్తౌ-వేతౌ-సంప్రీణనాదీని, ప్రాప్య-అకుత్రచభయాక్వచిదపిభయరహితౌ-భూత్వా - ఊషతుఃవా సంచక్రతుః ॥ కథమ్భూతయోః- అక్ష్ణోర్నేత్రయోః-పక్ష్మకం-పక్ష్మ-యద్వత్ -తథారక్షకయోర్యువయోరితిసంబన్ధః - రక్షకయోరిత్యస్యాధ్యాహారః - సుప్రీణనమపేక్షితప్రదానేనతర్పణం అభ్యుదయ మహోత్సవః, యుక్తంచైతదిత్యూచతుః - నసతాంపరోస్తీతి-పరఃస్వఇతిపారే-పరః-స్వక-ఇతిచ నవైషమ్యమస్తీత్యర్థః ❁ ॥ ౩౮ ॥ ❁ గోప్యశ్చేతి ॥ అభీష్టంప్రియతమంకృష్ణముపలభ్యదృష్ట్వా - యస్యశ్రీకృష్ణస్య-ప్రేక్షణే-ప్రవృత్తాసు, దృశిషునేత్రేషు - వ్యవధాయకపక్ష్మకృతంవిధాతారం, శపన్త్యః, దృగ్భిర్నేత్రద్వారైః, హృదీకృతంహృదయేప్రవేశిత-మాశ్లిష్య - నిత్యయుజాంనిత్యంమనోయుఞ్జానానాంయోగినామపి - దురాపందుర్లభం-తద్భావంకాన్తస్యైవతద్విగ్రహావగాహనాత్మకమభిప్రాయం, ప్రాపుః ❁ ॥ ౩౯ ॥ ❁ భగవానితి ॥ తథాభూతాఃఆత్మభావమాపన్నాః-స్తాగోపః-వివిక్తేఏకాన్తే-

---

రరభ్యచ । యశోదాచమహాభాగాసుతౌవిజహతుశ్శుచః ॥ ౩౫ ॥ రోహిణీదేవకీచాథపరిష్వజ్యవ్రజేశ్వరీమ్ । స్మరన్త్యౌతత్కృతాంమైత్రీంబాష్పకణ్ఠ్యౌసమూచతుః ॥ ౩౬ ॥ కావిస్మరేతవాంమైత్రీమనివృత్తాంవ్రజేశ్వరి । అవాప్యాప్యైన్ద్రమైశ్వర్యంయస్యానేహప్రతిక్రియా ॥ ౩౭ ॥ ఏతావదృష్టపితరౌయువయోస్స్మపిత్రోస్సంప్రీణనాభ్యుదయపోషణపాలనాని । ప్రాప్యోషతుర్భవతిపక్ష్మహియద్వదక్ష్ణోర్న్యస్తావకుత్రచభయౌనసతాం ❁ పరస్స్వః ॥ ౩౮ ॥ శ్రీశుకఉవాచ ॥ గోప్యశ్చకృష్ణముపలభ్య చిరాదభీష్టంతత్ప్రేక్షణేదృశిషుపక్ష్మకృతంశపన్త్యః । దృగ్భిర్హృదీకృతమలంపరిరభ్యసర్వాస్తద్భావమాపురపినిత్యయుజాందురాపమ్ ॥ ౩౯ ॥ భగవాంస్తాస్తథాభూతావివిక్తఉపసఙ్గతః । ఆశ్లిష్యానామయంపృష్ట్వాప్రహసన్నిదమబ్రవీత్ ॥ ౪౦ ॥ అపిస్మరథనస్సఖ్యస్స్వానామర్థచికీర్షయా । గతాంశ్చిరాయితాఞ్ఛత్రుపక్షక్షపణచేతసః ॥ ౪౧ ॥ అప్యవధ్యాయథాస్మాన్స్విదకృతజ్ఞవిశఙ్కయా । నూనంభూతానిభగవాన్యునక్తివియునక్తిచ ॥ ౪౨ ॥ వాయుర్యథాఘనానీకంతృణతూలరజాంసిచ । సంయోజ్యాక్షిపతేభూయస్తథాభూతానిభూతకృత్ ॥ ౪౩ ॥ మయిభక్తిర్హిభూతానామమృతత్వాయకల్పతే । దిష్ట్యాయదాసీన్మత్స్నేహోభవతీనాంమదాపనః ॥ ౪౪ ॥ అహంహిసర్వభూతానామాదిరన్తోఽన్తరం.

ఉపసఙ్గతః, అనామయమారోగ్యం, పృష్ట్వా, ఇదంవక్ష్యమాణమ్ ❁ ॥ ౪౦ ॥ ❁ తదేవాహ ॥ అపీతి ॥ హేసఖ్యః, నోఽస్మాన్-నవిస్మరథ - స్మరథకిమిత్యర్థః- క్షణసౌహృదాన్యుష్మాన్నానుస్మరామఇత్యత ఆత్మనోవిశినష్టి - స్వానాంసతాంసాధూనా - మర్థంప్రయోజనం - కర్తుమిచ్ఛయా - చిరాయితాన్విలమ్బితాన్ - తత్రహేతుః - శత్రుపక్షక్షపణేచేతోయేషాంతా - నస్మాన్ ❁ ॥ ౪౧ ॥ ❁ అకృతజ్ఞవిశఙ్కయా, అకృతజ్ఞఃకృతజ్ఞాదన్య, స్తద్విశఙ్కయాకృతఘ్నాఏవైత ఇతిబుద్ధ్యేత్యర్థః ॥ అవధ్యా యథాపిస్విత్, అవజానీథకిమిత్యర్థః- అవపూర్వాద్ధ్యై యతేర్లోణ్మధ్యమబహువచనంనశఙ్కామాత్రం - నిశ్చితమేతి-త్వరిత్యజ్యగతత్వా-దిత్యతఆహ ॥ నూనమితి ॥ భూతానీతద్వితీయాన్తం ❁ ॥ ౪౨ ॥ ❁ ఏతత్సదృష్టాన్తమాహ ॥ వాయురితి ॥ ఘనానీకంమేఘసముదాయం, తృణాదీనిచ - వాయు - ర్యథా-యునక్తి - వియునక్తివియోజయతిచ-తద్వత్ -భూతకృద్భూతస్రష్టాభగవా- న్క్వచి-ద్భూతాని-సంయోజ్య, పున-రాక్షిపతేవియోజయతిచ ❁ ॥ ౪౩ ॥ ❁ కిఞ్చ ॥ అతిభద్రమిదం-యద్భవతీనాంమద్వియోగేనమత్ప్రాప్తిశయోఽభూదిత్యాహ ॥ మయీతి ॥ మయిభక్తిమాత్రమేవతావదమృతత్వాయముక్తయేకల్పతే-యత్తుభవతీనాం-మయి-స్నేహ, ఆసీత్-తద్దిష్ట్యాఅతిభద్రం-కుతః, మదాపనఃమత్ప్రాపణః ❁ ॥ ౪౪ ॥ ❁ కీదృశస్త్వం యంవయంస్నేహేన ప్రాప్స్యామహత్యపేక్షాయాం ఆత్మనోయాథాత్మ్యమాహ ॥ అహమితి ॥ ఆదిఃసృష్టికారణం, అన్తఃలయకారణం, అన్తరంఅన్తరాత్మా, బహిశ్చ, వ్యాప్యస్థితఇత్యర్థః, అన్తర్బహిశ్చసద్భావేదృష్టాన్తమాహ ॥ భౌతికానామితి ॥ హేఅఙ్గనాః ఖమాకాశః, వాఃజలం, భూఃపృథ్వీ - ఖాదీని-యథా-భౌతికానాంభూతపరిణామాత్మకానాందేవమను

---

౩౮ ॥ శ్లో❁పా ॥ పరోఽస్తి

ష్వాదిశరీరాణాం-మన్తర్బహిశ్చ, వర్తన్తే ❋ ॥ ౪౫ ॥ ❋ ఏవన్దృష్టాన్తముఖేనశిక్షితమర్థం దార్ష్టాన్తికేసఙ్గమయతి॥ఏవమితి॥ఏతాని ఆకాశాదీని - తత్కార్య రూపాణి, దేవాదిశరీరాత్మకానిచ-భూతాని, భూతేష్వాత్మా తేషుభూతేషుస్థితఆత్మా, జీవాత్మాచ, ఆత్మనామయా, అన్తర్బహిశ్చ, వ్యాప్యన్త ఇతిశేషః, తతస్తస్మా - దుభయంచేతనమచేతనం చవస్తుజాత, మక్షరే అన్తర్బహిశ్చ వ్యాప్యవర్తమానే ఽపివ్యాప్య గతవికారరహితే, మయ్యా - భాతం ప్రమితం-పశ్యత-మయాత్మ్యనేనధారకత్వముక్తం, ఆత్మనేత్యనేనాన్తః ప్రవిశ్యప్రశాసితృత్వం, అన్తఃప్రవిశ్యనియమనంహ్యాత్మశబ్దప్రవృత్తినిమిత్తమ్ ❋ ॥ ౪౬ ॥ ❋ అధ్యాత్మశిక్షయేతి॥ఆత్మని ఆధ్యాత్మం,విభక్త్యర్థేఽవ్యయీభావః॥స్వాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యవిషయజ్ఞానమిత్యర్థః - తస్య, శిక్షయాసమ్యగుపదేశేనసాధనేన,ఇత్థం,కృష్ణేనకర్త్రా - శిక్షితాః-గోప్యః,తస్యభగవదుపదిష్టాత్మయాథాత్మ్యస్యా - నుస్మరణేనమననపూర్వకనిదిధ్యాసనేన, ధ్వస్తః-జీవకోశఃకోశవదావరకంకర్మ మూలమజ్ఞానం-యాసాంతాః,తంభగవన్తం, మధ్యగః ప్రాపుః,క్రమేణముక్తాబభూవురిత్యర్థః ❋ ॥ ౪౭ ॥ ❋ తదాతదుపదిష్టాధ్యాత్మానుస్మరణవిరోధిమోహాపశమనాయ మనసస్తదఙ్ఘ్రిప్రావణ్యం ప్రార్థయమానాఃప్రాహుశ్చేత్యాహ ॥ ఆహుశ్చేతి ॥ ఉక్తిమేవాహ ॥ తఇత్యాదినా ॥ హేనళిననాభ, అగాధః,అపారో-బోధోజ్ఞానం-యేషాంతైః-యోగీశ్వరైః హృది-చిన్త్యమేవ-నతుదృశ్యం - సంసారకూపే-పతితానాం - ఉత్తరణాయ-వలమ్బంఆలమ్బనభూతం-తే,పదామ్బుజం - దేహధారిణాం నోఽస్మాకం.మనసి-సదా-ఉదయాఆవిర్భవేత్-యథావిషయీభవేదిత్యర్థః ❋ ॥ ౪౮ ॥ ❋ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రి

బహిః । భౌతికానాంయథాఖంవార్భూర్వాయుర్జ్యోతిరఙ్గనాః ॥ ౪౫ ॥ ఏవంహ్యేతానిభూతానిభూతేష్వాత్మాఽఽత్మనాతతః । ఉభయంమయ్యథపరేపశ్యతాభాతమక్షరే ॥ ౪౬ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ అధ్యాత్మశిక్షయాగోప్యఏవంకృష్ణేనశిక్షితాః । తదనుస్మరణధ్వస్తజీవకోశాస్తమధ్యగన్ ॥ ౪౭ ॥ ఆహుశ్చతేనళిననాభపదారవిన్దంయోగీశ్వరైర్హృదివిచిన్త్యమగాధబోధైః । సంసారకూపపతితోత్తరణావలమ్బంగేహం❋ జుషామపిమనస్యుదియాత్సదానః ॥ ౪౮ ॥ ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

❋❋❋❋❋❋ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే,దశమస్కన్ధే, ద్వ్యశీతితమోఽధ్యాయః ❋❋❋❋❋❋❋

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ అథానుగృహ్యభగవాన్గోపీనాంసఙ్గతింగురుః । యుధిష్ఠిరమథాపృచ్ఛత్సర్వాంశ్చసుహృదోఽవ్యయమ్ ॥ ౧ ॥ తఏవంలోకనాథేనపరిపృష్టాస్సుసత్కృతాః । ప్రోచుఃప్రహృష్టమనసస్తత్పాదేక్షాహతాంహసః ॥ ౨ ॥ కుతోఽశివంత్వచ్చరణామ్బుజాసవంమహన్మనస్తోముఖనిస్సృతంక్వచిత్ । పిబన్తియేకర్ణపుటైరలంప్రభోదేహంభృతాందేహకృదస్మృతిచ్ఛిదమ్ ॥ ౩ ॥ హిత్వాఽఽత్మధామవిధుతాత్మకృతత్ర్యవస్థమానన్దసంప్లవమఖణ్డమకుణ్ఠబోధమ్ । కాలోపసృష్టనిగమావన ఆత్తయోగ మాయాకృతింపరమహంస గతింనతాః

కాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాందశమస్కన్ధేద్వ్యశీతితమోఽధ్యాయః ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

అథేతి॥గురుస్తత్త్వోపదేష్టా - భగవాన్, గోపీనాం-సఙ్గతిం స్వపాదారవిన్దాసక్తిం, తథా స్త్రీత్వేప్యనుగృహ్య,అథ-యుధిష్ఠిరం,సర్వాన్సుహృదశ్చ-అవ్యయమారోగ్యమపృచ్ఛత్ ❋ ॥ ౧ ॥ ❋ తఇతి॥ తేయుధిష్ఠిరాదయః-తస్యభగవతః-పాదయోరీక్షయాదర్శనేన-హతంనిరస్తం - మంహః పాపమమఙ్గళంవా-యేషాం, తేప్రత్యూచుః ❋ ॥ ౨ ॥ ❋ ఉక్తిమేవాహ॥కుతఇతిద్వాభ్యాం ॥ త్వచ్చరణామ్బుజాసవంత్వత్పదాబ్జకథామృతమిత్యర్థః ఆసవవన్మధురంవిషయవిస్మాపకంచ-యే - కర్ణపుటైఃశ్రోత్రచషకైః - పిబన్తి - త్వచ్చరణామ్బుజంమేధ్యాయన్తీత్యర్థః. తేషా-మశివమమఙ్గళం-కుతః-నాస్త్యేవేత్యర్థః - ఆసవత్వరూపణాత్పిబన్తీత్యుక్తం - ప్రసిద్ధాసవాదాత్కృష్ట్యంవక్తుంవిశిషన్తి, మహాత్మనాంసతఃపరిశుద్ధాన్ముఖమేవపద్మం. తస్మా - న్నిస్సృతంనిర్గళితం, దేహధారిణాం,దేహకృచ్ఛాసావస్మృతిఃదేహకృదస్మృతిః, దేహసంపాదకమనాద్యజ్ఞానం - తాంఛినత్తీతితథా-తం-ప్రసిద్ధామృతంతునైవంవిధమితిభావః ❋ ॥ ౩ ॥ ❋ తమితి॥యస్య-చరణామ్బుజామృత-మేవంవిధం-తంత్వాం, నతాఃస్మః,ప్రణమామః- కథమ్భూతం,పరమహంసానాం-గతింప్రాప్యం - ముక్త్యుపాయభూతఞ్చ, తదుపయుక్తంసౌశీల్యంవాత్సల్యంచాహుః-కాలేనోపసృష్టోవిప్లుతో-నిగమోవేదః-తస్య - వనేసమిత్తే-రక్షణార్థంవైదికధర్మమర్యాదాపాలనార్థమిత్యర్థః ॥ ఆత్తాపరిగృహీతా - యోగమాయయాస్వాశ్చర్యశక్తియోగేన - ఆకృతిర్విగ్రహో-యస్యతం-యోగమాయేత్యనేనాకృతేరకర్మాయత్తత్వముక్తం-ఆత్తేత్యనేనస్వేచ్ఛయైవోపాత్తత్వం,యద్యపిసంకల్పమాత్రేణాపినిగమవిరోధిదుష్కృద్వినాశసంభవ, స్తథాప్యాశ్రితవాత్సల్యాత్సౌశీల్యాచ్చాత్తయోగమాయాకృతిరితిభావః-ఆశ్రితకార్యాపాదకజ్ఞానగు

ణమోగమాహుః - అఖణ్డః అవిచ్ఛిన్నః అప్రతిహతః, బోధః అనిష్టపరిహారేష్టప్రాపణాద్యుపయుక్తజ్ఞానం, యస్య, తం, ప్రాప్యత్వోపయుక్తం గుణమాహుః ॥ ఆనన్దసంప్లవం ఆనన్దప్రవాహరూపం, ప్రాప్యవైలక్షణ్యమాహుః ॥ తిస్రః, అవస్థాః ఉత్పత్తిస్థితిసంహృతయః, ఆత్మధామ్నా స్వతేజసా, విధుతానిర్ధూతాః - ఆత్మకృతాః స్వకృతాః - తిస్రః, అవస్థాః - యస్య, తం - అన్యేషాం సృష్ట్యాదికృత్స్వయం సృష్ట్యాద్యవిషయశ్చేత్యర్థః ॥ ౪ ॥ ॥ ఇతీతి ॥ ఉత్తమశ్లోకోత్తమం శ్రీకృష్ణ - మిత్థం, జనేష్వభిష్టువత్సు పరితః స్తోత్రం కుర్వత్సు సత్సు, అన్ధకానాం, కౌరవాణాంచ, స్త్రియః - సమేత్య సఙ్ఘీభూయ, మిథో, గోవిన్దస్య - కథాః అగృణన్ కథయామాసుః, తా, స్త్రిషు లోకేషు - గీతాః, కథాః, వర్ణయామహే శృణ్వితి శుకోక్తిః, ఇత్థం ప్రతిజ్ఞాయ తావత్తాః - ప్రస్తోతుం శ్రీకృష్ణపత్నీః ప్రతి ద్రౌపదీప్రశ్నమాహ - వైదర్భీత్యాది ద్వాభ్యామ్ ॥ అచ్యుతే ఇతి వైదర్భీవిశేషణం, నిత్యానపాయినీత్యర్థః హే కౌసల్యే, సత్యే, శైబ్యే - మిత్రవిన్దే - రోహిణీనామకాచిత్పట్టమహిషీతుల్యా, అన్యాః కృష్ణపత్నీర్యుగపత్సమ్బోధయతి హే కృష్ణపత్న్య ఇతి, ఏత - న్నోఽస్మభ్యం, బ్రూత - కిం యదయం భగవాన్ కృష్ణః స్వమాయయా స్వసఙ్కల్పేన - లోక - మనుకుర్వన్ - యథా - భవతీరుపయేమే ఉదూఢవాన్, నిత్యేతత్ ॥ ౫ ॥ ౬ ॥ ౭ ॥ ॥ ఏవమాపృష్టాసు తావద్రుక్మిణీ ప్రాహ ॥ చైద్యాయేతి ॥ మాం - చైద్యాయార్పయితుం దాపయితుం, రాజసు చైద్యపక్షీయేషూ - ద్యతకార్ముకేషూద్ధృతచాపేషు సత్సు, అజేయా, భటాః తేషాం, శేఖరితా మకుటవత్కృతా, అఙ్ఘ్రిరేణవో, యేన - సః - తేషాం మూర్ధ్ని పదం నిదధదిత్యర్థః - స భగవాన్ - మృగేన్ద్రః సింహః - అజానా - మవీనాంచ, యూథాత్, స్వభాగమివ, మాం - నిన్యే ఆనీతవాన్, అతో ద్యతకార్ముకరా

స్యన్ ॥ ౪ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఇత్యుత్తమశ్లోకశిఖామణిం జనేష్వభిష్టువత్స్వన్ధకకౌరవస్త్రియః । సమేత్య గోవిన్దకథామిథోఽగృణంస్త్రిలోకగీతాశ్శృణు వర్ణయామతే ॥ ౫ ॥ ద్రౌపద్యువాచ ॥ హే వైదర్భ్యచ్యుతే భద్రే హే జామ్బవతి కోసలే । హే సత్యభామే కాళిన్ది శైబ్యే రోహిణి లక్ష్మణే ॥ ౬ ॥ హే కృష్ణపత్న్య ఏతన్నో బ్రూత వో భగవాన్స్వయమ్ । ఉపయేమే యథా లోకమనుకుర్వన్స్వమాయయా ॥ ౭ ॥ రుక్మిణ్యువాచ ॥ చైద్యాయ మాఽర్పయితుముద్యతకార్ముకేషు రాజస్వజేయభటశేఖరితాఙ్ఘ్రిరేణుః । నిన్యే మృగేన్ద్ర ఇవ భాగమజావియూథాత్తచ్ఛ్రీనికేతచరణోఽస్తు మమార్చనాయ ॥ ౮ ॥ సత్యభామోవాచ ॥ యో మే సనాభివధతప్తహృదా తతేన లిప్తాభిశాపమపమార్ష్టుముపాజహార । జిత్వర్క్షరాజమథ రత్నమదాత్స తేన భీతః పితాఽదిశత మాం ప్రభవేఽపి దత్తామ్ ॥ ౯ ॥ జామ్బవత్యువాచ ॥ ప్రాజ్ఞాయ దేహకృదముం నిజనాథదైవం సీతాపతిం త్రినవహాన్యమునాఽభ్యయుధ్యత్ । జ్ఞాత్వా పరీక్షిత ఉపాహరదర్హణం మాం పాదౌ ప్రగృహ్య మణినాఽహమముష్య దాసీ ॥ ౧౦ ॥ కాళిన్ద్యువాచ ॥ తపశ్చరన్తీమాజ్ఞాయ స్వపాదస్పర్శకామ్యయా । సఖ్యోపేత్యాగ్రహీత్పాణిం యోఽహం తద్గృహమార్జనీ ॥ ౧౧ ॥ భద్రోవాచ ॥ యో మాం స్వయంవర ఉపేత్య విజిత్య భూపాన్నిన్యే శ్వయూథగమివాత్మబలిం ద్విపారిః । భ్రా

జన్యయూథస్యాజావియూథతుల్యతాభిప్రేతా - తస్య భగవతః - శ్రీనికేతచరణః శ్రీమత్పాదారవిన్దం - మమా - ర్చనాయ పరిచర్యార్థ - మస్తు - తచ్ఛ్రీనికేతచరణం సదాఽహం పరిచరేయమితి ప్రార్థనా ॥ ౮ ॥ ॥ అథ సత్యభామోక్తిమాహ ॥ య ఇతి ॥ సనాభేః భ్రాతుః ప్రసేనస్య, వధే సింహకర్తృకే - తప్తం - హృదయం - యస్య - తేన - తతేనాస్మత్పిత్రా - లిప్త మాపాదిత - మభిశాపం దుర్యశో - ఽపమార్ష్టుమపనేతుం, ఋక్షరాజం జామ్బవన్తం - జిత్వా రత్నం స్యమన్తక - ముపాజహార ఆనీతవాన్ - అథానన్తరం మత్పిత్రే, రత్న - మదాద్దదౌ - తేన స్వాపరాధేన - భీత - స్స - మే, పితా, ప్రభవే శ్రీకృష్ణాయ - దత్తా - మన్యేభ్యః అక్రూరాదిభ్యః ప్రతిశ్రుతామపి మాం, అపిశబ్దాద్రత్నమపి అదిశత్ దదావిత్యర్థః ॥ ౯ ॥ ॥ అథ జామ్బవతీ జగౌ ॥ ప్రాజ్ఞాయేతి ॥ దేహకృన్మమ పితా జామ్బవాన్ అముం కృష్ణం - నిజనాథం స్వస్వామినం - స్వకులదైవతంచ, సీతాపతి - మజ్ఞాయ అజ్ఞాత్వా ల్యబార్షః అమునా శ్రీకృష్ణేన సహ - త్రినవహాని సప్తవింశత్యహాని - అన్త్యసంయోగే ద్వితీయా - ఛన్దోభఙ్గాభావాయ హ్రస్వ ఆర్షః, శకన్ధ్వాదిత్వాత్పరరూపం వా ॥ అయుధ్యత్ - తతః - పరీక్షితః పరీక్షాస్య సఞ్జాతేతి తథా, స మమ పితా - జ్ఞాత్వా సీతాపతిరేవాసావవధునాయదుష్వవతీర్ణ ఇతి జ్ఞాత్వేత్యర్థః - పాదౌ ప్రగృహ్య పాదగ్రహణపూర్వకం ప్రసాద్య - మణినా సహ - మా - మర్హణముపాయన - ముపాహరత్ సమర్పితవాన్, అహ - మముష్య భగవతో - దాసీ యావదాత్మభావి దాస్యం కుర్యామితి ప్రార్థనా ॥ ౧౦ ॥ ॥ అథ కాళిన్దీ జగౌ - తపశ్చరన్తీమితి ॥ స్వస్య భగవతః, పాదస్పర్శకామ్యయా పాదసంవాహనాదిపరిచర్యాచికీర్షయా - తపః - కుర్వతీం, మాం, జ్ఞాత్వా, సఖ్యా అర్జునేన సహ - గత్వా - మమ - పాణి - మగ్రహీత్ - ఇత్థం గృహీతాఽహం తస్య భగవతో, గృహమార్జనీ - గృహాన్ మార్జయతీతి తథా భూతా - భవేయమ్ ॥ ౧౧ ॥ ॥ అథ భద్రా గీతి

మాహ ॥ యోమామితి ॥ శునాం , యూథగతం , స్వబలిం , ద్విపారిః సింహఇవ , నృపా - నపకుర్వతో - మేభ్రా
తౄంశ్చ-విజిత్య , యః,శ్రియౌకః,శ్రీనివాసః , మాం,పురంద్వారకాంనిన్యే ఆనీతవాన్,తస్య,శ్రియౌకసః , అఙ్ఘ్ర్యవనేజనీ
త్వంచరణక్షాళనకర్తృత్వం,మమ, నుభవం ప్రతిజన్మ,అస్తుస్యాత్ ✽ ॥ ౧౨ ॥ ✽ అథనాగ్నజితీగాయతి॥ సప్తేతి ॥క్షితిపా
నాం,వీర్యస్య , పరీక్షణాయ , మమపిత్రానగ్నజితా-కృతాన్ సమ్పాదితాన్ , బలంవీర్యంప్రభావశ్చ,సుతీక్ష్ణ,శృఙ్గాణిచ,తా
న్యతిశయితాని , యేషాం,తాన్,వీరాణాం,దుష్టంమదంఘ్నన్తీతితథా,తాన్ ప్రసిద్ధాన్,సప్త,ఉక్షణః - వృషభాన్,యథా,శి
శవోబాలాః,అజతోకాన్ అజాపత్యాని,తథా,తరసాఆశు,నిగృహ్యదమయిత్వా,క్రీడన్ అనాయాసేనైవ,బబన్ధ ✽ ॥ ౧౩ ॥ ✽
యోభగవాన్,యుద్ధే - రాజన్యాన్,నిర్జిత్య,వీర్యమేవ-శుల్కం దేయంద్రవ్యం , యస్యాః,తాం,దాసీభిస్సహ , చతురఙ్గిణీంగజా
శ్వాదిసేనాయుక్తాం,మాం,నిన్యే, తస్యభగవతో,దాస్యం- మమ,అస్తు ✽ ॥ ౧౪ ॥ ✽ అథమిత్రవిన్దాగాయనమాహ॥పితేతి॥
హేకృష్ణేద్రౌపది , మేఇతిపూర్వోత్తరాన్వయి , మమ,పితా-స్వయ,మాహూయ , మమ-మాతులసుతాయ,శ్రీకృష్ణాయ-త
స్మిన్ శ్రీకృష్ణఏవ-చిత్తం , యస్యాః,తాం,మాం,మక్షౌహిణ్యా,సఖీజనైస్సహ,దత్తవాన్ ✽ ॥ ౧౫ ॥ ✽ అస్యశ్రీకృష్ణస్య,పాద
సంస్పర్శః పాదసంవాహనాదిపరిచర్యా , మమ,ప్రతిజన్మ ,భవేదస్తు ॥ ఇత్థంప్రార్థనాయాం హేతుత్వేన పాదసంస్పర్శం విశిన
ష్టి-యేనతత్పాదస్పర్శేన,ఆత్మనోమమ , కర్మభిఃపుణ్యాపాపాత్మకైః , భ్రామ్యమాణాయాః సంసరన్త్యాః , శ్రేయోనిశ్శ్రేయ
సం,భవేత్ ✽ ॥ ౧౬ ॥ ✽ అథలక్ష్మణాగీతింప్రపఞ్చయతి॥మమాపీత్యాదినా॥ హేరాజ్ఞి,నారదేన-గీత,మచ్యుతస్య,జన్మాదికం,
శ్రుత్వా - మమాపి-యథా-మిత్రవిన్దాయాః-తథా-మమాపి-చిత్తం - ముకున్దవిషయ-మాసీ-దిత్యర్థః-పద్మహస్తయాశ్రియా,

త్యాంశ్చమేఽపకురుతేస్స్వపురంశ్రియౌకస్తస్యాస్తుమేఽనుభవమఙ్ఘ్ర్యవనేజనిత్వమ్॥ ౧౨ ॥ సత్యోవాచ ॥స
ప్తోక్షణోఽతిబలవీర్యసుతీక్ష్ణశృఙ్గాన్పిత్రాకృతాన్క్షితిపవీర్యపరీక్షణాయ । తాన్వీరదుర్మదహనస్తరసానిగృ
హ్యక్రీడన్బబన్ధచయథాశిశవోఽజతోకాన్ ✽ ॥ ౧౩ ॥యఇత్థంవీర్యశుల్కాంమాందాసీభిశ్చతురఙ్గిణీమ్ । యు
ధినిర్జిత్యరాజన్యాన్నిన్యేతద్దాస్యమస్తుమే॥ ౧౪ ॥మిత్రవిన్దోవాచ॥పితామేమాతులేయాయస్వయమాహూయద
త్తవాన్ । కృష్ణేకృష్ణాయతచ్చిత్తామక్షౌహిణ్యాసఖీజనైః॥ ౧౫ ॥ అస్యమేపాదసంస్పర్శోభవేజ్జన్మనిజన్మని।
కర్మభిర్భ్రామ్యమాణాయాయేనతచ్ఛ్రేయఆత్మనః॥ ౧౬ ॥లక్ష్మణోవాచ। మమాపిరాజ్ఞ్యచ్యుతజన్మకర్మచశ్రు
త్వాముహుర్నారదగీతమాసహ। చిత్తంముకున్దేకిలపద్మహస్తయావృతస్సుసంమృశ్యవిహాయలోకపాన్ ॥ ౧౭ ॥
జ్ఞాత్వామమమతంసాధ్విపితాదుహితృవత్సలః।బృహత్సేనఇతిఖ్యాతస్తత్రోపాయమచీకరత్॥ ౧౮ ॥యథాస్వ
యంవరేసాధ్విమత్స్యఃపార్థేప్సయాకృతః । అయంతుబహిరాచ్ఛన్నోదృశ్యతేసజలేపరమ్॥ ౧౯ ॥శ్రుత్వైతత్స
ర్వతోభూపాఆయయుర్మత్పితుఃపురమ్ । సర్వాస్త్రశస్త్రతత్త్వజ్ఞాస్సోపాధ్యాయాస్సహస్రశః ॥ ౨౦ ॥ పి
త్రాసంపూజితాస్సర్వేయథావీర్యంయథావయః । ఆదదుస్సశరంచాపంవేద్ధుంపర్షదిమద్ధియః ॥ ౨౧ ॥ ఆదా

తదవతారరూపయారుక్మిణ్యేత్యర్థః,వృతఃకిల,అతోఽపి సుష్ఠు, విచార్య,మమ,చిత్తం-ముకున్దే,ఆసేతిసంబన్ధః ✽ ॥ ౧౭ ॥ ✽
జ్ఞాత్వేతి॥ హేసాధ్వి,మమ,మతమభిప్రాయం,జ్ఞాత్వా,మమ,పితా,బృహత్సేనోనామ-దుహితృవత్సలః,అతస్తత్ర,శ్రీకృష్ణప్రా
ప్త్యా-ఉపాయ-మచీకరత్ కారయామాస ✽ ॥ ౧౮ ॥ ✽ కోఽసావిత్యతస్తంప్రపఞ్చయతి ॥యథేతి॥ హేరాజ్ఞి , యథా,తవ
స్వయంవరే , పార్థేప్సయా అర్జునప్రాప్తీచ్ఛయా , త్వత్పిత్రా, మత్స్యః-కృత,స్తథా అస్మత్పిత్రాఽపికృతఇత్యర్థః-తర్హ్యే-
నఏవకింనావిధ్యత్తత్రాహ॥ అయంత్వితి ॥సమత్స్యః,బహిరేవా, చ్ఛన్నః - నాన్తః స్తమ్భసంలగ్నయోర్ధ్వదృష్ట్యాదృశ్యతే,అ
యంతు,నతథా - కిన్తు , స్తమ్భమూలనిహితకలశజలేకేవలందృశ్యతే,అతోదృష్టిరధస్తా, దుపరిచలక్ష్యమితి,కృష్ణమన్తరేణాన
కస్యాపిభేద్యఇతిభావః - బహిరాచ్ఛన్నః ప్రతిబిమ్బస్యబిమ్బభూతోమత్స్యస్తిరోహితః - సమత్స్యప్రతిబిమ్బ ఏవజలేదృశ్య
తే , ప్రతిబిమ్బేనబిమ్బభూతమత్స్యావస్థానంనిరూప్యతత్ర వేధోదుష్కర ఇతివ్యాఖ్యాన్తరమ్ ✽ ॥ ౧౯ ॥ ✽ ఏతన్మత్స్యయ
న్త్రనిర్మాపణం-శ్రుత్వా-సర్వతో,దిగ్భ్యః, మత్పితుః,పుర-మాజగ్ముః - కథంభూతాః,సర్వేషాం,శస్త్రాణాం - అస్త్రాణాం
చ-తత్త్వంయాథాత్మ్యం-ప్రయోగోపసంహారా-జ్ఞానతఇతితథా- ఉపాధ్యాయైః-స్సహితాశ్చ ✽ ॥ ౨౦ ॥ ✽ పిత్రేతి॥మమ,
పిత్రా,వీర్యవయస్థానాద్యనురూపం - సర్వే,సంపూజితాః , మయ్యేవధీర్యేషాంతే-మత్స్యం, వేద్ధుం,పర్షదిసభాయాం-సశ
రం-చాపమాదదుః ॥ మద్ధియఇత్యస్యాన్యచిత్తత్వాచ్చ వేద్ధుంనాశక్నువన్నితిభావః ✽ ॥ ౨౧ ॥ ✽ తదేవాహ॥ఆదాయేతి॥ కే
చి-ద్వ్యసృజన్ ఉత్సృజ్యాదన్యత్రప్రయుక్తవన్తఇత్యర్థః ॥ కేచిత్తు-ఆకోటి- ధనుషఃకోటిపర్యన్తం - జ్యాం-సముత్కృష్య-సజ్యీక
ర్తుంజ్యా సహితంఆరోపితజ్యా కంకర్తుమిత్యర్థః ॥ అనీశ్వరాఅసమర్థాః - అమునాచాపేన - హతాఃతాడితాః - నిపే

తుః ✽ ॥ ౨౨ ॥ ✽ సజ్యమితి॥ అపరే-జరాసన్ధాదయః-వీరాః-సజ్యంకృత్వాపి-లక్ష్యావస్థితిం-నావిన్దన్-మాగధాదీనాం క్రియాశక్తిరేవ-నతులక్ష్యాభిజ్ఞతేత్యర్థః ✽ ॥ ౨౩ ॥ ✽ మత్స్యాభాసమితి ॥ పార్థోఽర్జునస్తు జలే-మత్స్యాభాసం మత్స్యప్రతిబిమ్బం-వీక్ష్య-తదవస్థితిం మత్స్యయన్త్రావస్థానదేశం-జ్ఞాత్వా-యత్తో యత్నవాన్-బాణం-వ్యసృజత్ ముమోచ - సబాణో, మత్స్యం, నాచ్ఛినత్, పరం కేవలం, పస్పర్శ, జ్ఞానవానప్యర్జునో న వేద్ధుం ప్రబభూవేత్యర్థః ✽ ॥ ౨౪ ॥ ✽ భగవాంస్త్విత్యాద్వాభ్యాహ॥ రాజన్యేష్వితి॥ మానిషు సాహఙ్కారేషు, రాజన్యేషు, భగ్నమానేష్వ, తఏవ, నివృత్తేషు చ సత్సు, సూర్యే, అభిజితి, స్థితే, సర్వార్థసాధకే ముహూర్తే ఇత్యర్థః, లీలయా అనాయాసేనైవ, తస్మిన్ధనుషి, విశిఖం బాణం, సన్ధాయ, సకృదేవ, జలే, వీక్ష్య, ఇషుణా, మత్స్యం ఛిత్త్వా, న్యపాతయత్ ✽ ॥ ౨౫ ॥ ౨౬ ॥ ✽ భువి, జయశబ్దేన యుతాః, దేవదున్దుభయో, నేదుః, యదా దివి దున్దుభయో నేదుః తదైవ - భువి జయశబ్దా బభూవురిత్యర్థః ✽ ॥ ౨౭ ॥ ✽ భగవత్ప్రాప్తిజహర్షనిర్భరేణాత్మానమేవానువర్ణయన్త్యాహ॥ ద్వాభ్యామ్॥ తద్రఙ్గమితి॥ తత్తదా-నూత్నే-నవీనే - కౌశికాగ్ర్యే ఉత్తమకౌశేయే - వస్త్రే-పరిధాయ-సవ్రీడో హాసో యస్మిన్-తత్-వదనం-యస్యాః-కబర్యాం-ధృతా-స్రజో-యయా-సా అహం - కనకేనోజ్జ్వలాం-రత్నమాలాం నివీయ ప్రగృహ్య కలౌ కలస్వనౌ-నూపురౌ-యయో - స్తాభ్యాం-పద్భ్యాం, రఙ్గం-ప్రావిశం ప్రవిష్టవత్యస్మి ✽ ॥ ౨౮ ॥ ✽ ఉన్నీయేతి॥

యద్వ్యసృజన్నచిత్సజ్యీకర్తుమనీశ్వరాః। ఆకోటిజ్యాం సమాకృష్య పేతురేకేఽమునాహతాః॥ ౨౨ ॥ సజ్యంకృత్వాఽపరే వీరా మాగధామ్బష్ఠచేదిపాః। భీమో దుర్యోధనః కర్ణో నావిన్దంస్తదవస్థితిమ్॥ ౨౩ ॥ మత్స్యాభాసం జలే దృష్ట్వా జ్ఞాత్వా చ తదవస్థితిమ్। పార్థో యత్తోఽసృజద్బాణం నాచ్ఛినత్పస్పృశే పరమ్॥ ౨౪ ॥ రాజన్యేషు నివృత్తేషు భగ్నమానేషు మానిషు। భగవాన్ధనురాదాయ సజ్యంకృత్వాఽథ లీలయా॥ ౨౫ ॥ తస్మిన్సన్ధాయ విశిఖం మత్స్యం వీక్ష్య సకృజ్జలే। ఛిత్త్వేషుణాఽపాతయత్తం సూర్యే చాభిజితి స్థితే ॥ ౨౬ ॥ దివి దున్దుభయో నేదుర్జయశబ్దయుతా భువి। దేవాశ్చ కుసుమాసారాన్ముముచుర్హర్షవిహ్వలాః॥ ౨౭ ॥ తద్రఙ్గమావిశమహం కలనూపురాభ్యాం పద్భ్యాం ప్రగృహ్య కనకోజ్జ్వలరత్నమాలామ్। నూత్నే నివీయ పరిధాయ చ కౌశికాగ్ర్యే సవ్రీడహాసవదనా కబరీధృతస్రక్॥ ౨౮ ॥ ఉన్నీయ వక్త్రమురుకున్తలకుణ్డలత్విడ్గణ్డస్థలం శిశిరహాసకటాక్షమోక్షైః। రాజ్ఞో నిరీక్ష్య పరితః శనకైర్మురారేరంసేఽనురక్తహృదయా నిదధే స్వమాలామ్ ॥ ౨౯ ॥ తావన్మృదఙ్గపటహాశ్శఙ్ఖభేర్యానకాదయః। వినేదుర్నటనర్తక్యో ననృతుర్గాయకా జగుః ॥ ౩౦ ॥ ఏవం వృతే యదుపతౌ మయేశే నృపయూథపాః। న సేహిరే యాజ్ఞసేని స్పర్ధన్తో హృచ్ఛయాతురాః ॥ ౩౧ ॥ మాం తావద్రథమారోప్య హయరత్నచతుష్టయమ్। శార్ఙ్గముద్యమ్య సన్నద్ధస్తస్థావాజౌ చతుర్భుజః॥ ౩౨ ॥ దారుకశ్చోదయామాస కాఞ్చనోపస్కృతం రథమ్। మిషతాం భూభుజాం రాజ్ఞి మృగాణాం మృగరాడివ॥ ౩౩ ॥ తేఽన్వసజ్జన్త రాజేన్ద్రా నిషేద్ధుం పథి కేచన। సంయత్తా ఉద్ధృతేష్వాసా గ్రామసింహా యథా హరిమ్॥ ౩౪ ॥ తే శార్ఙ్గచ్యుతబాణౌఘైః కృత్తబాహ్వఙ్ఘ్రికన్ధరాః। నిపేతుః కదనే కేచిదన్యే సన్త్యజ్య దుద్రువుః॥ ౩౫ ॥ తతః పురీం యదుపతిరత్యలఙ్కృతాం రవిచ్ఛదధ్వజపటచిత్రతోరణామ్।

ఉరవః కున్తలా యస్మిన్-కుణ్డలయోస్త్విషో యయో - స్తే-గణ్డస్థలే - యస్మిన్ -తచ్చ- వక్త్రమున్నీయ-పరితః శనైః-రాజ్ఞో రాజన్యాన్నిరీక్ష్య-మురారేః-శిశిరస్సన్తాపహరః- హాసో, యేషు తైః కటాక్షమోక్షైః అపాఙ్గవీక్షణవిలాసైః-అనురక్తం-హృదయం చిత్తం-యస్యాః-సాఽహం, తస్య, అంసే స్కన్ధే- మాలాం-నిదధే స్వ-నిహితవత్యస్మి ✽ ॥ ౨౯ ॥ ✽ తావదితి॥ తదైవ-నటా నర్తక్యశ్చ-ననృతుః ✽ ॥ ౩౦ ॥ ✽ ఏవమితి॥ ఇత్థమీశ్వరే భగవతి-మయా-వృతే సతి-యాజ్ఞసేని ద్రౌపది-నృపయూథపాః-హృచ్ఛయేన కామేనా-తురాః-స్పర్ధమానా-న సేహిరే ✽ ॥ ౩౧ ॥ ✽ మామితి॥ హయరత్నానాం అశ్వశ్రేష్ఠానాం - చతుష్టయం యస్మిన్-తం, రథం- ఆరోప్య తస్మిన్నిధాప్యేత్యర్థః-ద్వాభ్యాం భుజాభ్యాం-మామాలిఙ్గ్య - ద్వాభ్యాం ధనుర్బాణాన్గృహీత్వా చతుర్భుజో-యుద్ధే తస్థావిత్యర్థః ✽ ॥ ౩౨ ॥ ✽ దారుక ఇతి॥ కాఞ్చనేనో-పస్కృతం-రథం, గమయామాస- హే రాజ్ఞి మృగాణాం క్షుద్రాణాం-పశ్యతాం-మృగాధిపస్సింహ ఇవ-భూభుజాం మిషతాం సతాం-హరిర్జగామేతి శేషోఽవగన్తవ్యః ✽ ॥ ౩౩ ॥ ✽ త ఇతి॥ కేచన, తే-రాజన్యాస్సన్నద్ధా ఆయత్తా-ఉద్యతాః - ఇష్వాసాశ్చాపా - యైస్తే-పథి నిషేద్ధుం వారయితుం, అన్వసజ్జన్త పృష్ఠతోఽన్వధావన్, యథా, గ్రామసింహాః శ్వానో- హరిం సింహం, తద్వత్ ✽ ॥ ౩౪ ॥ ✽ తే నృపాః కృత్తాః ఛిన్నాః బాహ్వాదయో-యేషాం-తే- కేచిత్ప్రధనే యుద్ధదేశే నిపేతుః, కేచిత్తు-సన్త్యజ్య-దుద్రువుః ✽ ॥ ౩౫ ॥ ✽ తత ఇతి ॥ యదుపతిః-పురీం తత్రాపి-స్వగృహం-సమావిశ-దితి సమ్బన్ధః-యథా, సూర్యః - స్వకేతనం మణ్డలం-అస్తాచలం వా తద్వత్, కథమ్భూతాం-పరి

తోఽలఙ్కృతాం - రవిమ్భాదయస్తీతితథా, తేషుధ్వజేషు, పటాః - యస్యాం, చిత్రాణిపటానియస్యాం, సాచాసౌసాచ-
తామ్ ❋ ॥ ౩౬ ॥ ❋ పితేతి॥ అనర్ఘవస్త్రాదిభిః-సుహృత్ప్రభృతీన్- పూజయామాస ❋ ॥ ౩౭ ॥ ❋ దాసీభిరితి॥ సర్వసంపద్భి
స్సర్వాభరణభూషితాభిరిత్యర్థః- హేరాజ్ఞి-దాస్యాదిభిస్సహ - పారిబర్హముపాయనంపూర్ణస్యావాప్తసమస్తకామస్యాపి-
భగవతో,భక్తితో,దదౌ॥ పూర్ణాయేతి॥ పాత్రాన్తరమ్ ❋ ॥ ౩౮ ॥ ❋ ఆత్మారామస్యేతి॥ ఇమాఅష్టౌవయం-సర్వసఙ్గనివృత్త్యా
వైరాగ్యేణ-తపసాహేతునా-తస్యభగవఆత్మారామస్య,నిరవధికస్వానన్దానుభవశీలస్యఅద్ధా,సాక్షా-ద్గృహదాసికా-బభూ
విమ ❋ ॥ ౩౯ ॥ ❋ అథషోడశసహస్రపత్నీనాంగీతిమాహ॥ భౌమమితి॥ సగణంససైన్యం,భౌమంనరకం-నిహత్యక్షితిజయేదిగ్వి
జయేజితానాంరాజ్ఞాం, కన్యాః, అస్మాన్, తేననరకేన,రుద్ధాః-జ్ఞాత్వా,తతో,మోచయిత్వా,సంసృతేర్విమోక్షోయస్మా
త్తత్పదామ్బుజంఅనుస్మరన్తీ-రస్మా-నాప్తకామోఽపి-పరిణినాయఉపయేమే ❋ ॥ ౪౦ ॥ ❋ నవయమితి॥ హేసాధ్వి, వయం
సామ్రాజ్యాదీని-నకామయామహే, కిన్త్వ,తస్య, గదాభృతోభగవతః-శ్రియోలక్ష్మ్యాః, కుచయోః-కుఙ్కుమస్య,గన్ధేనా
ఢ్యం,శ్రీమ-త్పాదరజో-మూర్ధ్నావోఢుం, కామయామహే,ఇతిసమ్బన్ధః-శ్రియఃకుచకుఙ్కుమగన్ధాఢ్యమిత్యనేన, బ్రహ్మాదిసే
వితయాశ్రియాసేవ్యమానత్వాత్పాదరజఏవకామయామహఇతిసూచితం - తత్ర,సామ్రాజ్యంసార్వభౌమపదం,స్వారాజ్య

కుశస్థలీందివిభువిచాభిశంస్తుతాంసమావిశత్తరణిరివస్వకేతనమ్॥ ౩౬ ॥ పితామేపూజయామాససుహృత్సంబ
న్ధిబాన్ధవాన్। మహార్హవాసోఽలఙ్కారైశ్శయ్యాసనపరిచ్ఛదైః॥ ౩౭ ॥ దాసీభిస్సర్వసమ్పద్భిర్భటేభరథవా
జిభిః। ఆయుధానిమహార్హాణిదదౌపూర్ణాయభక్తితః॥ ౩౮ ॥ ఆత్మారామస్యతస్యేమావయంవైగృహదాసి
కాః। సర్వసఙ్గనివృత్త్యాఽద్ధాతపసాచబభూవిమ ॥ ౩౯ ॥ మహిష్యఊచుః॥ భౌమంనిహత్యసగణంయుధితే
నరుద్ధాజ్ఞాత్వాఽథనఃక్షితిజయేజితరాజకన్యాః। నిర్ముచ్యసంసృతివిమోక్షమనుస్మరన్తీః పాదామ్బుజంపరిణి
నాయయఆప్తకామః॥ ౪౦ ॥ నవయంసాధ్విసామ్రాజ్యంస్వారాజ్యంభౌజ్యమప్యుత। వైరాజ్యంపారమేష్ఠ్యం
వా❋ఆనన్త్యంవాహరేఃపదమ్ ॥ ౪౧ ॥ కామయామహఏతస్యశ్రీమత్పాదరజశ్శ్రియః। కుచకుఙ్కుమగన్ధా
ఢ్యంమూర్ధ్నావోఢుంగదాభృతః॥ ౪౨ ॥ వ్రజస్త్రియోయద్వాఞ్ఛన్తిపుళిన్ద్యస్తృణవీరుధః। గావశ్చారయతో
గోపాః పాదస్పర్శంమహాత్మనః॥ ౪౩ ॥ ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋
❋❋❋❋❋❋❋ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే,దశమస్కన్ధే, త్ర్యశీతితమోఽధ్యాయః. ❋❋❋❋❋❋❋❋
శ్రీశుకఉవాచ॥ శ్రుత్వాపృథాసుబలపుత్ర్యథయాజ్ఞసేనీమాధవ్యథక్షితిపపత్న్య ఉతస్వగోప్యః। కృష్ణేఽఖి
లాత్మనిహరౌప్రణయానుబన్ధంసర్వావిసిస్ము❋రలమశ్రుకలాకులాక్ష్యః॥ ౧ ॥ ఇతిసంభాషమాణాసుస్త్రీభిఃస్త్రీ
షునృభిర్నృషు। ఆయయుర్మునయస్తత్రకృష్ణరామదిదృక్షయా॥ ౨ ॥ ద్వైపాయనోనారదశ్చచ్యవనోదేవలో

మైన్ద్రపదం,కైవల్యంవా,భౌజ్యంతదుభయభోగభాక్త్వం, వివిధంరాజతేవిరాట్, తస్యభావోవైరాజ్యం,అణిమాదిసిద్ధి
భాక్త్వమిత్యర్థః-పారమేష్ఠ్యంబ్రహ్మపదం,ఆనన్త్యమితిస్వార్థేష్యఞ్- అనన్తంహరేఃపదమిత్యర్థః ❋ ॥ ౪౧ ॥ ౪౨ ॥ ❋ నస్వ
తిదుర్లభత్వాత్కిన్తద్వాఞ్ఛయేత్యతఆహ॥ వ్రజస్త్రియ ఇతి ॥ మహాత్మనఃనిరవధికసౌశీల్యాయుక్తాత్మనః, అతఏవ,గావఃగా
శ్చారయతో-భగవతో,యద్యథా వ్రజస్త్రియః-పుళిన్ద్యఃఆరణ్యకస్త్రియః, తృణాని వీరుధశ్చ,పాదస్పర్శంవాఞ్ఛన్తి-తద్వ
వయంకామయామహ ఇత్యర్థః-సౌశీల్యసౌలభ్యాద్యనన్తకల్యాణగుణాకరస్యభగవతః పాదరజఃతద్దాసానాంసులభమేవే
తిభావః,తృణానివీరుధోవాఞ్ఛన్తీత్యనేనతృణాదీనామపిభగవత్సాన్నిధ్యాతిశయాహితచైతన్యానాంతదిచ్ఛావత్త్వంసూ
చితమ్❋॥ ౪౩ ॥ ❋ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాందశమస్కన్ధేత్ర్యశీతితమోఽధ్యాయః❋

శ్రుత్వేతి॥ సుబలపుత్రీగాన్ధారీ-యాజ్ఞసేనీద్రౌపదీ - మాధవీసుభద్రా,అథ-తాః క్షితిపానాంరాజ్ఞాం,పత్న్యశ్చ,ఉత
అపిచ-స్వగోప్యఃకృష్ణభక్తాగోప్యశ్చ,రుక్మిణ్యాదీనా - మఖిలాన్తరాత్మని-భగవతి,కృష్ణే,హరౌ, అమలంనిష్కపటం,ప్రణ
యానుబన్ధం ప్రేమపారతన్త్ర్యయుక్తం వచఇతియావత్, శ్రుత్వా, సర్వాః, పృథాదయః-అశ్రుకళాభిరానన్దాశ్రుబిన్దు
భి,రాకులేవ్యాప్తేఅక్షిణీ, యాసాంతాః, విసిస్ముఃవిస్మయంచక్రుః ❋ ॥ ౧ ॥ ❋ ఇతీతి॥ ఇత్థం-స్త్రీషు,స్త్రీభిస్సహ,సమ్భాష
మాణాసుసతీషు,తథా,నృషుపురుషేషు,తైస్సహ, సమ్భాషమాణేషుసత్సు ❋ ॥ ౨ ॥ ❋ ఆగతాన్మునీన్నిర్దిశతి॥ ద్వైపాయ

న ఇతి॥ త్రిభిః-తత్ర, రామః-కృష్ణోఽపి-తాన్, స్వాగతప్రశ్నాదిభిః, అర్చితవాన్ ॥ ౩॥ ౪॥ ౫॥ ౬॥ ౭॥ ఉవాచేతి॥ ధర్మగోప్త్రీం తనుం, ర్వ్యస్య, భగవాన్, యతవాచః మూకీభూతస్య మహతో విపులస్య, తస్య, సదసి సభాయాం. అనుశృణ్వతస్సతః, సుఖమాసీనాన్, ద్వైపాయనాదీన్, ఉవాచ ॥ ౮ ॥ తదేవాహ॥ అహో ఇతి। అహో-మునయః-వయం-జన్మభృతః సఫలజన్మానో, బభూవిమ-తత్ఫలం జన్మఫలం, కార్త్స్న్యేనాస్మాభిః-లబ్ధం చ -కింతత్, యత్-దేవానామపి-దుర్లభం, యోగినాం, వో, దర్శనమితి ॥ ౯ ॥ కథం న్వేతద్ఘటితమితి విస్మయేనాహ॥ కిం న్వితి॥ అల్పం, తపః పుణ్యం, యేషాం, మర్త్యానాం ప్రతిమాయామేవ, దేవచక్షుః దేవతాబుద్ధిర్యేషాం తేషామస్మాకం - వో, దర్శనాదికం - కిన్ను కథం బభూవేత్యర్థః-ప్రహ్వశబ్దః ప్రణామపరః ప్రశ్నః స్వాగతప్రశ్నః ॥ ౧౦ ॥ నన్వర్చాయాం దేవచక్షుః పవిత్రావహమపి కిమితి తత్తుచ్ఛీకరోషీత్యత్రాహ॥ నహీతి॥ అమ్మయాని తీర్థాని-మృన్మయాః-శిలామయాశ్చ-దేవాశ్చ దర్శనాదేవ-న పునన్తి కిం తు-ఉరుకాలేన, సాధవస్తు- దర్శనాదేవ, పునన్తీత్యర్థః॥ తీర్థానీతి దృష్టాన్తార్థం ॥౧౧॥ దేవా ఉరుకాలేనైవ పునన్తీత్యేతత్ప్రపఞ్చయతి॥ నాగ్నిరితి॥ భూజలాదిశబ్దైస్తదభిమానిదేవతా లక్ష్యన్తే-తాః అగ్న్యాదయశ్చో, పాసితాః-భేదకృతః ఆత్మని దేహగతభేదం కుర్వాణస్యాఘం హరన్తి-ఉరుకాలసేవయా హరన్తీత్యర్థః॥ విపశ్చితస్సాధవస్తు, ముహూర్తసేవయైవ - హరన్తి-అఘశబ్దేన తన్మూలమజ్ఞానం చ వివక్షితమ్ ॥ ౧౨ ॥ యత ఏవమతోఽర్చాదేవచక్షుషం తీర్థపన్నాస్తరమప్యాహ॥ యస్యేతి॥ యస్య పుంసః, త్రిధాతుకే, వాతపిత్తశ్లేష్మమయే - కుణపే శ

ఽసితః। విశ్వామిత్రశ్శతానన్దో భరద్వాజోఽథ గౌతమః ॥ ౩ ॥ రామస్సశిష్యో భగవాన్వసిష్ఠో గాలవో భృగుః। పులస్త్యః కశ్యపోఽత్రిశ్చ మార్కణ్డేయో బృహస్పతిః ॥ ౪ ॥ ద్వితస్త్రితస్త్వేకతశ్చ బ్రహ్మపుత్రాస్తథాఽఙ్గిరాః। అగస్త్యో యాజ్ఞవల్క్యశ్చ వామదేవాదయోఽపరే ॥ ౫ ॥ తాన్దృష్ట్వా సహసోత్థాయ ప్రాగాసీనా నృపాదయః। పాణ్డవాః కృష్ణరామౌ చ ప్రణేముర్లోకవన్దితాన్ ॥ ౬ ॥ తానానర్చుస్తథా సర్వే సహరామోఽచ్యుతోఽర్చయత్। స్వాగతాసనపాద్యార్ఘ్యమాల్యధూపానులేపనైః ॥ ౭ ॥ ఉవాచ సుఖమాసీనాన్భగవాన్ధర్మగుప్తనుః। సదసస్తస్య మహతో యతవాచోఽనుశృణ్వతః ॥ ౮ ॥ శ్రీభగవానువాచ। అహో వయం జన్మభృతో లబ్ధం కార్త్స్న్యేన తత్ఫలమ్। దేవానామపి దుష్ప్రాపం యద్యోగేశ్వరదర్శనమ్ ॥ ౯ ॥ కిం న్వల్పతపసాం నౄణామర్చాయాం దేవచక్షుషామ్। దర్శనస్పర్శనప్రశ్నప్రహ్వపాదార్చనాదికమ్ ॥ ౧౦ ॥ న హ్యమ్మయాని తీర్థాని న దేవా మృచ్ఛిలామయాః। తే పునన్త్యురుకాలేన దర్శనాదేవ సాధవః ॥ ౧౧ ॥ నాగ్నిర్న సూర్యో న చ చన్ద్రతారకా న భూర్జలం ఖం శ్వసనోఽథ వాఙ్మనః। ఉపాసితా భేదకృతో హరన్త్యఘం విపశ్చితో ఘ్నన్తి ముహూర్తసేవయా ॥ ౧౨ ॥ యస్యాత్మబుద్ధిః కుణపే త్రిధాతుకే స్వధీః కళత్రాదిషు భౌమ ఇజ్యధీః। యత్తీర్థబుద్ధిస్తు జలే న కర్హిచిజ్జనేష్వభిజ్ఞేషు స ఏవ గోఖరః ॥ ౧౩ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ నిశమ్యేత్థం భగవతః కృష్ణస్యాకుణ్ఠమేధసః। వచో దురన్వయం విప్రాస్తూష్ణీమాసన్భ్రమద్ధియః ॥ ౧౪ ॥ చిరం విమృశ్య మునయ ఈశ్వరస్యేశితవ్యతామ్। జనసంగ్రహ ఇత్యూచుః స్మయన్తస్తం జగద్గురుమ్ ॥ ౧౫ ॥ మునయ ఊచుః ॥ యన్మాయయా తత్త్వవిదుత్తమా వయం విమోహితా విశ్వసృజామధీశ్వర।

వపాత్రయమయే శరీరే. ఆత్మబుద్ధిరాత్మాభిమానః-కళత్రేషు దారేషు, స్వధీః స్వకీయత్వబుద్ధిః-ఏవమహం మమాభిమానావుక్తౌ, పార్థివప్రతిమాదౌ, ఇజ్యధీః దేవతాబుద్ధిః-జలే గఙ్గాదిజలే, తీర్థబుద్ధిః-కర్హిచిదపి-అభిజ్ఞేషు స్వాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యాభిజ్ఞేషు భాగవతేషు, నేజ్యధీర్న తీర్థబుద్ధిశ్చ, స పుమాన్, గోఖర ఏవ, గోప్రాయః ఖరప్రాయశ్చ, యద్వా, గవాం సమ్బన్ధీ ఖరః- తద్వత్తృణభారార్థఖరసదృశః, అతివాజ్ఞ ఇత్యర్థః, పహీనిన్దాన్యాయేనేయం సాధుజనప్రశంసా ॥ ౧౩ ॥ నిశమ్యేతి॥ అకుణ్ఠా ప్రతిహతిరహితా, మేధా, యస్య, తస్య, భగవతః కృష్ణస్య, దురన్వయమననురూపం. వచో, నిశమ్య భ్రమన్తీ అనవస్థితా, ధీర్యేషాం. తథాభూతాః - తూష్ణీమాసన్॥ అహో స్వభజనాహితమాహాత్మ్యేన స్మానయం స్వస్మాదుత్కృష్టతమాన్వదత్యతో విపరీతమేతద్వచ ఇత్యేవం తావద్భ్రమద్ధియ ఇత్యర్థః ॥ ౧౪ ॥ చిరమితి జనసంగ్రహం-అకృత్స్నవిదో జనా ఇత్థం సాధూన్భజేయురిత్యేవంవిధజనానుగ్రహరూపామీశ్వరస్య భగవత- ఈశితవ్యతాం, చిరమాలోచ్య స్మయన్త ఈషద్ధసన్తః, జగద్గురుం కృష్ణం ప్రతీత్థం వక్ష్యమాణప్రకారేణో, చురిత్యన్వయః ॥ ౧౫ ॥ తమేవాహ॥ యదితి॥ హే విశ్వసృజాం బ్రహ్మాదీనామధీశ్వర, తత్త్వవిచ్ఛ్రేష్ఠా అపి, వయం, త్వన్మాయయా, విమోహితాః, స్తావత్త్వదభిప్రాయం జనసంగ్రహాత్మకమవగన్తుమసమర్థా-బభూవిమేత్యర్థః ॥ కోసావభిప్రాయ ఇత్యత్ర తం నిర్దిశన్తి॥ యదీశితవ్య ఇతి॥ గూఢ ఈహా యేతి. సర్వేశ్వరోఽపి, భగవాన్. ఈహయా గూఢః మనుష్యచేష్టయాచ్ఛన్నః- ఈశితవ్య ఇతి॥ ఈశితవ్యవత్కర్మవశ్యవదాచరన్తీత్యర్థః-యత ఏవం-తస్మాదహో, భగవతః తవ-చేష్టితం-చిత్రం- యద్వా తత్త్వవిదుత్తమా అపి తావత్త్వన్మాయయా మోహితా ఇతి చిత్రం, [illegible]

గూఢస్సన్ ఈశితవ్యా॥ యత ఇతి। యత్ - త్వద్భగవతస్తవ - చేష్టితం - మహో వివిచిత్రం, మితి విచిత్రమిత్యర్థః - యదీశితవ్యాస్సంతు గూఢఈహయేతి పాఠాన్తరం - తత్ర - యస్యేశితవ్యావయం, స ఈశ్వరో, మనుష్యచేష్టయాచ్ఛన్న ఇత్యర్థః ※ ॥ ౧౬ ॥ ※ విశ్వస్సృజామధీశ్వరేతి సంబోధనాభిప్రేతం కృత్స్నజగత్సృష్టృత్వం వ్యఞ్జయన్తో విస్మయన్తే ॥ అనీహ ఇతి ॥ అనీహః కర్మాయత్తచేష్టారహిత ఇత్యర్థః - భవా - నేకః, కారణావస్థాయాం ఏక ఏవ సన్, ఆత్మనా - తజ్జగ - ద్బహుధా, సృజతి - బహుధేత్యనేన, నామరూపవిభాగనిబన్ధనం బహుత్వం, వివక్షితం, ఏక ఇత్యనేన తు - తత్ప్రతిసంబన్ధ్యేకత్వం, తదయమర్థః - వ్యాకరిష్యమాణకార్యావస్థచిదచిద్గతనామరూపవిభాగనిబన్ధనబహుత్వప్రతిసంబన్ధి తదవిభాగనిబన్ధనైకత్వాపన్నచిదచిచ్ఛరీరకతయైకత్వవ్యపదేశార్హోపాదానకారణతయావాదవస్థితో బహుధైతజ్జగత్సృజతీతి ఏవం చైక ఇత్యనేనోపాదానత్వం ఫలితం - సృజతీతి కర్తృత్వనిర్దేశాన్నిమిత్తత్వం ఆత్మనేత్యనేన స్వస్యైవోపకరణత్వం వదతోపకరణాన్తరనిరపేక్షత్వం - అవతి రక్షతి - అత్తి సంహరతే చ, అథాపి, న సజ్జ్యతే సృజ్యచిదచిద్గతైర్దోషైర్న స్పృశ్యత ఇత్యర్థః - అనేనోపాదానత్వప్రయుక్తవికారాశ్రయత్వప్రసఙ్గః పరిహృతః - వికారాణాం చిదచిద్ద్వారకత్వేన స్వతో న సృజ్యత ఇతి భావః - ఏకస్యైవ సతోఽనేకధాపత్తౌ దృష్టాన్తః, యథా, భౌమైర్భూమిః బహునామరూపిణీతి, యథైకైవ, మృత్ - భౌమైస్తద్వికారైః ఘటశరావమణికాదిభిః, బహూని రూపాణి, అస్యాస్సన్తీతి తథాభూతా, తథైవ, అపి, కో భవాన్ బహురూపో, బభూవేత్యర్థః - విభూమ్నో భగవత - స్తవ - ఇదం చరితం, విడమ్బనమనుకరణం, మహో అతిచిత్రమిత్యర్థః ※ ॥ ౧౭ ॥ ※ నను నాహం విశ్వస్సృజామధీశ్వరోఽపి తు వసుదేవసుతః, అన్యథా సర్వేశ్వరస్యైవం మనుష్యతాపత్తిర్న ఘటత ఇత్యత ఆహుః ॥ అథాపీతి ॥ యద్యపి - సర్వేశ్వర - స్తథాఽపి స్వజనానాం స్వభక్తానాం సాధూనా - మభిగుప్తయే పరిత్రాణాయ, ఖలానాం దుష్కృతాం - నిగ్రహాయ చ - సత్త్వం శుద్ధసత్త్వమయం రూపం - బిభర్షి - స్వలీలారూపేణాచారేణ - సనాతనం - వేదపథం చ - బిభర్షి పుష్ణాసి - కథంభూతః - పరః ప్రకృతిపురుషవిలక్షణః పురుషోఽపి - వర్ణాశ్రమాత్మా వర్ణాశ్రమోపలక్షితజీవాత్మేవ సన్నిత్యర్థః - యద్వైవం - వర్ణాశ్రమాత్మా వర్ణాశ్రమయుక్తజీవాత్మేవ ప్రతీయమానోఽపి - భవా - న్పరః పురుషః పరమపురుష ఏవేత్యర్థః ※ ॥ ౧౮ ॥ ※ యతో - వేదపథం - బిభర్ష్య - త ఏవ - బ్రాహ్మణాన్బహుమన్యస ఇత్యాహుః ॥ బ్రహ్మేత ఇతి ద్వాభ్యాం ॥ శుద్ధం భ్రమవిప్రలిప్సాదిపురుషదోషాసంస్పృష్టం, బ్రహ్మ వేద - స్తే తవ - హృదయం అన్తరఙ్గం - తద్బ్రహ్మ విశింషన్తి - తప ఇత్యాదినా - యత్ర యతో వేదాత్తప ఆదిభిస్సహ, సత్పరమార్థం - వ్యక్తం కార్యం, అవ్యక్తం కారణం - యద్వా - వ్యక్తం శరీర - మవ్యక్తమాత్మస్వరూపం తతః - తాభ్యాం - పరం విలక్షణం - పరమాత్మస్వరూపం చ - ఉపలబ్ధం యథావదవగతం - య - త్తత్త్వత్రయముక్తతప ఆదియాథాత్మ్యవేదకం, బ్రహ్మతత్తవహృదయమిత్యర్థః - తత్ర - తపోఽనశనాదిరూపం - స్వాధ్యాయోఽధ్యయనం - సంయమః వర్ణాశ్రమానురూపో ధర్మః ※ ॥ ౧౯ ॥ ※ తస్మాదితి ॥ యస్మా - దుక్తవిధం బ్రహ్మ తవ హృదయం తస్మాదిత్యర్థః ॥ శాస్త్రం వేదః - యోనిః ప్రమితికారణం - యస్య - తస్య - సర్వాన్తరాత్మనః - తవ - బ్రహ్మకులం - స్థానం ఉపలబ్ధిస్థానం - త్వద్యాథాత్మ్యావబోధకవేదాధారభూతమిత్యర్థః - ఏవం హేతునిర్దేశః - తస్మా - త్తద్ధామ బ్రాహ్మణకులరూపం - ధామ - సభాజయసి బహుమన్యసే - కించ బ్రహ్మణ్యానాం బ్రాహ్మణాన్ బహుమన్యమానానా - మగ్రణీః శ్రేష్ఠశ్చ - భవా - నతోఽపి - సభాజయసీతి భావః ※ ॥ ౨౦ ॥ ※ ఆత్మనాం కృతార్థతామావిష్కుర్వన్తి ॥ అద్యేతి ॥ సతాం సాధూనాం, గత్యా ప్రాప్యప్రాపకభూతేన, త్వయా, సఙ్గమ్య, నోఽస్మాక - మద్య - జన్మ సాఫల్యం జాతం, తథా - విద్యాయాః, తపసో, దృశో నేత్రయోశ్చ, సాఫల్యమిత్యన్వయః, కుతః, యద్యతః, ఏతత్త్వత్సఙ్గమనం, శ్రేయసామపి, పరముత్కృష్టం, శ్రేయః ※ ॥ ౨౧ ॥ ※ కించ ॥ త్వాం యథావద్విజ్ఞాతుం న శక్నుమ ఇత్యభిప్రాయేణ ప్రణేముః ॥ తస్మాదితి ॥ స్వయోగమాయయా స్వాసాధారణాశ్చర్యశక్త్యాచ్ఛన్నో గూఢో - మహిమా ఐశ్వర్యం, యస్య, తస్మై, పరమాత్మనే అన్తః

యదీశితవ్యా ※ యది గూఢ ఈహయా ※ అహో విచిత్రం భగవద్విచేష్టితమ్ ॥ ౧౬ ॥ అనీహ ఏతద్బహుధైక ఆత్మనా సృజత్యవత్యత్తి న సజ్జ్యతే యథా । భౌమైర్హి భూమిర్బహునామరూపిణీ ※ అహో విభూమ్నశ్చరితం విడమ్బనమ్ ॥ ౧౭ ॥ అథాపి కాలే స్వజనాభిగుప్తయే బిభర్షి సత్త్వం ఖలనిగ్రహాయ చ । స్వలీలయా వేదపథం సనాతనం వర్ణాశ్రమాత్మా పురుషః పరో భవాన్ ॥ ౧౮ ॥ బ్రహ్మ తే హృదయం శుద్ధం తపస్స్వాధ్యాయసంయమైః । యత్రోపలబ్ధం సద్వ్యక్తమవ్యక్తం చ తతః పరమ్ ॥ ౧౯ ॥ తస్మాద్బ్రహ్మకులం బ్రహ్మన్ శాస్త్రయోనేస్త్వమాత్మనః । సభాజయసి తద్ధామ తద్బ్రహ్మణ్యాగ్రణీర్భవాన్ ॥ ౨౦ ॥ అద్య నో జన్మసాఫల్యం విద్యాయాస్తపసో దృశః । త్వయా సఙ్గమ్య సద్గత్యా యదన్తశ్శ్రేయసాం పరమ్ ॥ ౨౧ ॥ తస్మై నమో భగవతే కృష్ణాయాకుణ్ఠమేధసే । స్వయోగమాయయాచ్ఛన్న

---

౧౬ ॥ శ్లో ※ పా ॥ స్తత

ప్రవిశ్యప్రశాసనేనభర్త్రా ॥ ౨౨ ॥ కేవలంవయమేవనశక్నుమోఽపితుశర్వత్సహచరావృష్ణయోఽపీత్యభిప్రేత్యాహుః॥ నేతి॥ఏకస్మిన్నేకస్యాత్మన్యేవ.ఆరమన్త ఇతితథా- తే- కేవలప్రత్యగాత్మానుభవపరాశ్చ,యం- త్వాం ,నవిదన్తి- యథావన్నవిదన్తి-క దంభూతం , సర్వజనమోహినీ ,మాయైవ-యవనికాతిరస్కరిణీ-తయా-చ్ఛన్నం , రూపాదిజ్ఞానావిషయం-ఆత్మాన-మీశ్వ రం-అన్తరాత్మతయాసన్తమపి- కాలంబహిః కాలరూపేణపరిచ్ఛిన్దన్తమ్ ॥ ౨౩ ॥ ఏతత్సదృష్టాన్తమాహుః॥యథేతి॥గు ణతత్త్వదృక్-గుణేషుసత్త్వాదిగుణకార్యేషు మనస్త్వాదివిషయేషు - తత్త్వదృక్ పురుషార్థదర్శీ-యద్వా -గుణతత్త్వం గుణపరిణా మరూపంతత్త్వం దేహ - మాత్మతయా పశ్యతీతితథా-సః,శయానః- పురుషో-యథా - నామమాత్రేన్ద్రియాభాతం,మాత్రా శబ్దేనరూపంవివక్షితం- స్వాప్ననామరూపేన్ద్రియైరవభాతముపలక్షితం-యుక్తమిత్యర్థః-త - మాత్మానం-వేద - నతు-స్వ తో-నామాదిరహితం - పరం దేహాద్విలక్షణ-మాత్మానం-వేద ॥ ౨౪ ॥ ఏవం-జాగ్రత్పురుషోఽపి- హేబ్రహ్మన్,మాయ యాత్వన్మాయయామూలయా - నామమాత్రేన్ద్రియేహయా , నామమాత్రేన్ద్రియానుగుణయాచేష్టయా , యః-స్మృత్యుపప్లవః స్వాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యవిషయఃస్మృతేఃప్రమోషః - తస్మాద్విభ్రమత్ అనాత్మానందేహమాత్మతయాపరతన్త్రం స్వతన్త్రతయాచగృహ్ణాత్-చిత్తం - యస్యసః- త్వా,మాశ్రితం , కర్తరి క్తః-తంప్రత్యగాత్మానమేవ - నవేద-ప్రత్యగాత్మనః పరమాత్మానంత్వాంనవేదేతి కైముత్యసిద్ధమిత్యర్థః ॥ ౨౫ ॥ తర్హిమాదృశైరప్యవిజ్ఞేయోఽహమనుపాస్యోఽమోక్షదశ్చే త్యతఆహుః॥ తస్యేతి । అఘౌఘస్య-పాపౌఘస్య-మర్షం శుద్ధిం-కరోతి యద్గఙ్గాదితీర్థం,తస్యాశ్రయమాస్పదం,తవాఙ్ఘ్రిం,సువిపక్వో, యోగోభక్తియోగో-యేషాం-తైః-హృదికృతంసాక్షాత్కృతం - వయ , మధునా - దదృశిమ-సువిపక్వయోగైర్హృదికృతమి

మహిమ్నే పరమాత్మనే ॥ ౨౨ ॥ నయంవిదన్త్యమీభూపాఏకారామాశ్చవృష్ణయః । మాయాయవనికాచ్ఛన్న మాత్మానంకాలమీశ్వరమ్ ॥ ౨౩ ॥ యథాశయానఃపురుషఆత్మానంగుణతత్త్వదృక్ । నామమాత్రేన్ద్రియాభాతం నవేదరహితంపరమ్॥ ౨౪ ॥ ఏవంత్వామాశ్రితంబ్రహ్మన్నామమాత్రేన్ద్రియేహయా । మాయయావిభ్రమచ్చిత్తో నవేదస్మృత్యుపప్లవాత్ ॥ ౨౫ ॥ తస్యాద్యతేదదృశిమాఙ్ఘ్రిమఘౌఘమర్షతీర్థాస్పదంహృదికృతం సువిపక్వయో గైః । ఉత్సిక్తభక్త్యుపహృతాశయజీవకోశాఆపుర్భవద్గతిమథానుగృహాణభక్తాన్ ॥ ౨౬ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఇతీదముక్త్వాదాశార్హంధృతరాష్ట్రంయుధిష్ఠిరమ్ । రాజర్షేస్వాశ్రమాన్గన్తుంమునయోదధిరేమనః ॥ ౨౭ ॥ తద్వీ క్ష్యతానుపవ్రజ్యవసుదేవోమహాయశాః । ప్రణమ్యచోపసఙ్గృహ్యబభాషేదంసుయన్త్రితః ॥ ౨౮ ॥ వసుదేవ ఉవాచ ॥ నమోవస్సర్వదేవేభ్య ఋషయఃశ్రోతుమర్హథ । కర్మణాంకర్మనిర్హారోయథాస్యాన్నస్తదుచ్యతామ్ ॥ ౨౯ ॥ శ్రీనారద ఉవాచ ॥ నాతిచిత్రమిదంవిప్రావసుదేవోబుభుత్సయా । కృష్ణంమత్వాఽర్భకంయన్నః పృచ్ఛతిశ్రేయఆత్మనః ॥ ౩౦ ॥ సంనికర్షోహిమర్త్యానామనాదరణకారణమ్ । గాఙ్గంహిత్వాయథాన్యామ్భస్త

త్యనేనయోగపరిశుద్ధమనోదృశ్యత్వముక్త - మతఃకైశ్చిదప్యవిజ్ఞేయత్వ మనుపాస్యత్వం చనిరస్తం - ఉత్సిక్తయోద్రిక్తయా, భక్త్యా,అపహృత - ఆశయోవాసనా , జీవకోశః అజ్ఞానరూపఃకోశశ్చ,యేషాం , తే-కోశవదావారకత్వాత్కోశత్వరూప ణం-భవద్గతిం,ప్రాపుః,అనేనముక్తప్రాప్యత్వముక్తం-యతఏవ-మతో-భక్తానస్మాన్ , ననుగృహాణ ॥ ౨౬ ॥ ఇతీతి॥దాశా ర్హంశ్రీకృష్ణం-ఇద-ముక్త్వా-అనుజ్ఞాంపృష్ట్వేత్యర్థః- హేరాజర్షే-మనో-దధిరేమనశ్చక్రుః ॥ ౨౭ ॥ తదితి॥తన్మనోధా నంవీక్ష్య-తా-న్మునీ - నుపవ్రజ్యసమీపమేత్య - ప్రణమ్యోపసఙ్గమ్య,చరణౌ,పాణిభ్యాం - ధృత్వా-సుయన్త్రితోఽవహితచి త్త-ఇదంవక్ష్యమాణం-బభాషే ॥ ౨౮ ॥ సర్వే,దేవా-యేషు- తేభ్యో,యుష్మభ్యం,నమః- హేఋషయః,శ్రోతుం-మద్వ చ ఇతి శేషః " యావతీర్వైదేవతాస్తాస్సర్వా వేదవిదిబ్రాహ్మణేవసన్తి " ,తిశ్రుతిప్రసిద్ధ్యభిప్రాయేణసర్వదేవేభ్యఇత్యుక్తం॥ కింతద్వచఇత్యతఆహ॥కర్మణేతి , యథా-యథానుష్ఠితేన-కర్మణావర్ణాశ్రమానుగుణేన -కర్మణాం-భగవద్భక్తియోగోత్పత్తి ప్రతిబన్ధకానాంప్రాచీనపుణ్యాపుణ్యాత్మకానాం-నిర్హార-స్స్యాదితి-తదుచ్యతాంతత్రోత్తరముచ్యతామిత్యర్థః ॥ ౨౯ ॥ ఇత్థంపృష్టేషుమునిషు - కింసర్వజ్ఞంకృష్ణంహిత్వాఽస్మాన్పృచ్ఛతీత్యేవంసంశయితవత్సుతాన్ప్రతిప్రశ్నకారణముత్థాప యన్నాహనారదః ॥ నాతిచిత్రమితిచతుర్భిః ॥ హేవిప్రాః-వసుదేవ- ఆత్మనఃస్వస్య - శ్రేయఃశ్రేయస్సాధనం-బోద్ధుమిచ్ఛ యా-నోఽస్మాన్-పృచ్ఛతీత్యేత-న్నాతిచిత్రం-తత్ర హేతుః॥కృష్ణమర్భకంమత్వేతి॥మత్వా-నః-పృచ్ఛతీతిసంబన్ధః ॥ ౩౦ ॥ తత్కుతఇత్యతఆహ ॥ సంనికర్ష ఇతి ॥ హియస్మాత్సన్నికర్షఃనిరన్తరసాన్నిధ్య-మనాదరణకారణం-తతఃకృష్ణమర్భకంమత్వే త్యర్థః-సన్నికర్షస్యానాదరణకారణత్వేదృష్టాన్తః ॥ గాఙ్గమితి ॥ యథా-తత్రత్యోగఙ్గాతీరస్థో - గాఙ్గ-మమ్భో-హిత్వాఅనా

దృత్యా - ఆత్మనో-విశుద్ధమేవిశుద్ధ్యర్థం - అన్యాభ్యః ప్రతియాతిపుణ్యాజలాన్తరంయాతి-తద్వత్ ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁ ఏవంసన్నికర్షస్యానాదరకారణత్వముక్త్వా సర్వజ్ఞత్వానభిజ్ఞానమపితత్కారణమితివక్తుం తావత్కృష్ణస్యనిత్యసర్వజ్ఞతామాహ ॥ యస్యేతి ॥ యస్యకృష్ణస్యా - నుభూతిఃజ్ఞానం-కాలాదిభి-ర్నరిష్యతినన‌ఙ్క్ష్యతి- తంకృష్ణమిత్యుత్తరేణసంబన్ధః-యథాఽస్మదాదీనామనుభూతేఃకాలాదిభిఃప్రమోష - స్తథానేశ్వరస్యేతిభావః-అస్యజగతః - ఉత్పత్త్యాదినేత్యాదిశబ్దేనప్రలయః-గుణాస్సత్త్వాదయస్త్రయః-కుతశ్చనఉక్తాతిరిక్తాదన్యస్మాదపి - కాలాదయోహ్యన్యేషాంజ్ఞానలోపహేతవః - తై-రసఙ్కుచితజ్ఞాన ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౩౨ ॥ ❁ తమితి ॥ క్లేశాః-కర్మాణిచపుణ్యాపుణ్యాత్మకాని- తేషాం-పరిపాకః-సుఖదుఃఖేచ-గుణానాంసత్త్వాదీనాం,పునఃపునఃప్రవాహశ్చ,తై,రవ్యాహతో, ఽనుభవో, యస్య,త, మద్వితీయంస్వతుల్యరహిత- మీశ్వరంకృష్ణం,స్వవిభవైస్స్వకార్యైః, ప్రాణాదిభిఃఇన్ద్రియాదిభి, ఉపగూఢమావృతం, ప్రాకృతేన్ద్రియతద్వ్యాపారైస్తిరోహితానుభవం,మన్యేతమన్యతే- అజ్ఞ ఇతిహేతుగర్భం,స్వయమజ్ఞత్వా, దేవంభూతమపీ, శ్వరం, స్వతుల్యం,మన్యతఇత్యర్థః-అత్రదృష్టాన్తః-మేఘహిమోపరాగైఃఅభ్రతుషారరాహుభిః-స్వవిభవైః- సూర్యమివేతి ❁ ॥ ౩౩ ॥ ❁ ఏవముక్త్వాసర్వేమునయస్సంభూయోచురిత్యాహ ॥ అథేతి ॥ ఆభాష్యసంబోధ్య, సర్వేషాంరాజ్ఞాంశృణ్వతాంసతాం- అచ్యుతరామయోరపి శృణ్వతోస్సతోః ❁ ॥ ౩౪ ॥ ❁ ఉక్తిమేవాహ॥కర్మణేతి॥సాధుయథాతథా,ఏషఏవేతినిరూపితః-కోఽసౌ-య-త్సర్వేషాం-యజ్ఞానా-మీశ్వరంనిర్వాహకం-విష్ణుం - శ్రద్ధయా-మఖైర్యజ్ఞై-ర్యజేదారాధయే-దిత్యేషః ❁ ॥ ౩౫ ॥ ❁ చిత్తస్యేతి॥అయఃవిష్ణ్వారాధనరూపో-ధర్మః - అత్రలోకే-చిత్తస్యోపశమఃశాన్త్యావహః, సుఖావహఃనిరతిశయమోక్షసుఖావహశ్చ-తో - ఽయమేవ-సు

త్రతోయాతిశుద్ధయే॥ ౩౧ ॥యస్యానుభూతిఃకాలేనలయోత్పత్త్యాదినాఽస్యవై।స్వతోఽన్యస్మాచ్చ గుణతోన కుతశ్చనరిష్యతి॥ ౩౨ ॥తంక్లేశకర్మపరిపాకగుణప్రవాహైరవ్యాహతానుభవమీశ్వరమద్వితీయమ్।ప్రాణాదిభిస్స్వవిభవైరుపగూఢమజ్ఞో మన్యేతసూర్యమివమేఘహిమోపరాగైః ॥ ౩౩ ॥ అథోచుర్మునయోరాజన్నాభాష్యానకదున్దుభిమ్ । సర్వేషాంశృణ్వతాంరాజ్ఞాంతథైవాచ్యుతరామయోః॥ ౩౪ ॥ కర్మణాకర్మనిర్హారఏషసాధునిరూపితః । యచ్ఛ్రద్ధయాయజేద్విష్ణుంసర్వయజ్ఞేశ్వరంమఖైః॥ ౩౫ ।చిత్తస్యోపశమోఽయంవైకవిభిశ్శాస్త్రచక్షుషా । దర్శితస్సుగమోయోగోధర్మశ్చాత్రసుఖావహః ॥ ౩౬ ॥ అయంస్వస్త్యయనఃపన్థాద్విజాతేర్గృహమేధినః । యచ్ఛ్రద్ధయాప్తవిత్తేనశుక్లేనేజ్యేతపూరుషః॥ ౩౭ ॥విత్తేషణాంయజ్ఞదానైర్గృహైర్దారసుతేషణామ్ । ఆత్మలోకేషణాందేవకాలేనవిసృజేద్బుధః॥గ్రామేత్యక్తేషణాస్సర్వేయయుర్ధీరాస్తపోవనమ్॥ ౩౮ ॥ ఋణైస్త్రిభిర్ద్విజోజాతోదేవర్షిపితౄణాంప్రభో।యజ్ఞాధ్యయనపుత్రైస్తాన్యనిస్తీర్యచరన్పతేత్॥ ౩౯ ॥ త్వంత్వద్యముక్తోద్వాభ్యాంవైఋషిపిత్రోర్మహామతే।యజ్ఞైర్దేవర్ణమున్ముచ్యనిర్ఋణోఽశరణోభవ॥ ౪౦ ॥ వసుదేవభ

గమోపాయ - ఇతి,మునిభి - శ్శాస్త్రమేవచక్షు - స్తేన-దర్శితః - జ్ఞానాద్యపేక్షావృత్త్యపేక్షణాత్కర్మణిక్తః, దృష్టఇత్యర్థః ❁ ॥ ౩౬ ॥ ❁ అయమితి॥ద్విజాతేస్త్రైవర్ణికస్య గృహాశ్రమిణః,శ్రేయఃప్రాపకో,ఽయమేవ-పన్థాః,కోఽసౌ,శుక్లేనశుద్ధేన-ఆప్తవిత్తేనపరపీడాదికమన్తరేణలబ్ధేనధనేన, పూరుషఃపరమపురుషః, శ్రద్ధయా,ఇజ్యేతేజ్యాయం-భక్తియోగోఽప్రవృత్తిప్రతిబన్ధనిరసనద్వారామోక్షసుఖావహః-పన్థాః,కేవలమీశ్వరారాధనాత్మకయజ్ఞఏవేత్యర్థః ❁ ॥ ౩౭ ॥ ❁ ఆప్తవిత్తేనేత్యుక్తం-సమ్యగ్వ్యయఏవవిత్తస్యప్రయోజనమితివదన్తఃప్రసఙ్గాదన్యదప్యాహుః ॥ విత్తేషణామితి ॥ యజ్ఞదానైశ్చ-విత్తేషణాంవిత్తేచ్ఛాం - విసృజేత్,అర్థస్యసమ్యగ్వ్యయేనతద్రక్షణదుఃఖంపరిహరేదిత్యర్థః,గృహైర్గృహోచితైర్భోగైర్దారసుతేషణాం-విసృజేత్ , తదనుభవేసత్యేవైతావతాఽలమితితదౌత్సుక్యనివృత్తేః-మృతేదేహే , ఆత్మన-స్స్వర్గాదిలోకేషణాంకాలేనస్వర్గాదీనామపికాలవశాత్క్షయిష్ణుత్వనిరూపణేన - త్యజేదిత్యర్థః॥ తథాహి ధీరాః-తావ-ద్గ్రామే - త్యక్తాః-ఏషణాఃపూర్వోక్తాః-తిస్రః యైః-స్తే-తత- స్తపోవనం-యయుః ❁ ॥ ౩౮ ॥ ❁ ఇతోఽపివిమర్శనవ్యఇత్యాహుః॥ ఋణైరితి ॥ హేవిభో-దేవానాం , ఋషీణాం-పితౄణాంచ,ఋణైః , త్రిభిః-ద్విజఃత్రైవర్ణికో-జాతఃజాయతే-అత- స్తానిదేవర్షిపితృఋణాని , క్రమేణ-యజ్ఞాధ్యయనపుత్రైః , రనిస్తీర్యఅనపాకృత్య-చర - న్పతేత్-నరకఇతిశేషః- అత్ర “ జాయమానోవైబ్రాహ్మణస్త్రిభిర్ఋణవాజాయతేబ్రహ్మచర్యేణఋషిభ్యోయజ్ఞేనదేవేభ్యఃప్రజయాపితృభ్యః ” ఇతిశ్రుతిః “ ఋణానిత్రీణ్యపాకృత్యమనోమోక్షేనివేశయేత్ । అనపాకృత్యమోక్షంతుసేవమానోవ్రజత్యధః ” ఇతిస్మృతిశ్చానుసన్ధేయా - శ్రుతౌబ్రహ్మచర్యశబ్దఃతత్పూర్వకాధ్యయనపరః ❁ ॥ ౩౯ ॥ ❁ అతస్త్వయాఽధునాదేవఋణమేవాపాకర్తవ్యం , ఋషిపితృఋణాభ్యాంతుముక్తఏవేత్యాహుః॥త్వంత్వితి॥ హేమహామతే-ఉన్ముచ్యఉపాకృత్య-నిర్ఋణఃఋణత్రయరహితః,అశరణఃగృహాసఙ్గరహితః-భవ ❁ ॥ ౪౦ ॥ ❁

హే వసుదేవ-భవాన్-నూనం-హరిం-మారాధితవాన్ - కుతః-యద్యస్మాత్సభగవాన్ - స్వయం-వాం-యువయోః-పుత్రతాం-గతః ✽ ॥ ౪౧ ॥ ✽ ఇతీతి॥ తద్వచనం తేషాం వచః-ఆనమ్య-ప్రణమ్య - ప్రసాద్య-ప్రసన్నాన్కృత్వా-ఋత్విజో-వవ్రే-వృతవాన్ ✽ ॥ ౪౨ ॥ ✽ త ఇతి॥ ఏవం ధర్మేణ యథావిధి-వృతాః-తే-ఋషయః- తస్మిన్ శమన్తకక్షేత్రే-ఉత్తమకల్పకైః-ఋత్విగ్భిః-ద్రవ్యాదిలోపరహితైః-మఖైః-యజ్ఞైః-తం-వసుదేవ-మయాజయన్ ✽ ॥ ౪౩ ॥ ✽ ఏతదేవ ప్రపఞ్చయతి ॥ తద్దీక్షాయామిత్యాదినా॥ తద్దీక్షాయాం యజ్ఞదీక్షాయాం, పుష్కరాణాం-స్రజో యేషాం తే ✽ ॥ ౪౪ ॥ ✽ తస్య వసుదేవస్య మహిష్యః పత్న్యః, ఆలిప్తాః కుఙ్కుమాదిభిః, వస్తూన్యర్హణాని పాణ్యోః యాసాం తాః ✽ ॥ ౪౫ ॥ ✽ పురాణపాఠకాః-మాగధా వంశావళిపాఠకాః సహభర్తృకాః ✽ ॥ ౪౬ ॥ ✽ అక్తం-నేత్రయోరఞ్జనేనాభ్యక్తం సర్వాఙ్గేషు నవనీతేనాక్తం తం వసుదేవం-ఉడుభిర్నక్షత్రైః సహితం సోమరాజం చన్ద్రమివ అష్టాదశభిః-పత్నీభిః-సహిత-మభ్యషిఞ్చన్ ✽ ॥ ౪౭ ॥ ✽ తాభిరితి॥ దుకూలాదిభిః-అన్యైశ్చ-వివిధైః-విపులాలఙ్కారైః సువ్యలఙ్కృతాభిః, తాభిః-పత్నీభిః సహ-దీక్షితః, అజినేన సంవృతః-విరేజే ✽ ॥ ౪౮ ॥ ✽ తస్య వసుదేవస్య సంబన్ధినః-ఋత్విజః-నూత్నాని నవాని-కౌశేయాని వాసాంసి-యేషాం తే-సదస్యైః సభ్యైః, సహితాః-విరేజుః ॥ యథా-వృత్రహణ ఇన్ద్రస్యా-

వాన్స్నానం భక్త్యా పరమయా హరిమ్ । జగతామీశ్వరం ప్రార్చన్స స్వయం పుత్రతాం గతః॥ ౪౧ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ॥ ఇతి తద్వచనం శ్రుత్వా వసుదేవో మహామనాః। తానృషీనృత్విజో వవ్రే మూర్ధ్నాఽఽనమ్య ప్రసాద్య చ॥ ౪౨ ॥ త ఏనమృషయో రాజన్వృతా ధర్మేణ ధార్మికమ్। తస్మిన్నయాజయన్క్షేత్రే మఖైరుత్తమకల్పకైః॥ ౪౩ ॥ తద్దీక్షాయాం ప్రవృత్తాయాం వృష్ణయః పుష్కరస్రజః। స్నాతాస్సువాససో రాజన్రాజానస్సువ్యలఙ్కృతాః ॥ ౪౪ ॥ తన్మహిష్యశ్చ ముదితా నిష్కకణ్ఠ్యస్సువాససః। దీక్షాశాలాముపాజగ్మురాలిప్తా వస్తుపాణయః॥ ౪౫ ॥ నేదుర్మృదఙ్గపటహశఙ్ఖభేర్యానకాదయః। ననృతుర్నటనర్తక్యస్తుష్టువుస్సూతమాగధాః॥ జగుస్సుకణ్ఠ్యో గన్ధర్వ్యః సఙ్గీతం సహభర్తృకాః॥ ౪౬ ॥ తమభ్యషిఞ్చన్విధివదక్తమభ్యక్తమృత్విజః। పత్నీభిరష్టాదశభిస్సోమరాజమివోడుభిః॥ ౪౭ ॥ తాభిర్దుకూలవలయహారనూపురకుణ్డలైః। స్వలఙ్కృతాభిర్విబభౌ దీక్షితోఽజినసంవృతః॥ ౪౮ ॥ తస్యర్త్విజో మహారాజ నూత్నకౌశేయవాససః। ససదస్యా విరేజుస్తే యథా వృత్రహణోఽధ్వరే॥ ౪౯ ॥ తదా రామశ్చ కృష్ణశ్చ స్వైస్స్వైర్బన్ధుభిరన్వితాః। విరేజతుస్సుతైర్దారైర్జీవేశౌ స్వవిభూతిభిః॥ ౫౦ ॥ ఈజేఽనుయజ్ఞం విధినా అగ్నిహోత్రాదిలక్షణైః। ప్రాకృతైర్వైకృతైర్యజ్ఞైర్ద్రవ్యజ్ఞానక్రియేశ్వరమ్॥ ౫౧ ॥ అథర్త్విగ్భ్యోఽదదాత్కాలే యథాఽఽమ్నాతం స దక్షిణాః। స్వలఙ్కృతేభ్యోఽలఙ్కృత్య గోభూకన్యా మహాధనాః॥ ౫౨ ॥ పత్నీసంయాజావభృథ్యైశ్చరిత్వా తే మహర్షయః। సస్నూ రామహ్రదే విప్రా యజమానపురస్సరాః ॥ ౫౩ ॥ స్నాతాలఙ్కారవాసాంసి వన్దిభ్యోఽదాత్తథా స్త్రియః। తతస్స్వలఙ్కృతో వర్ణానాశ్వభ్యోఽన్నేన పూజయత్॥ ౫౪ ॥ బన్ధూన్సదారాన్ససుతాన్పారిబర్హేణ భూయసా। విదర్భకోసలకురూన్కాశికేకయసృఞ్జయాన్ ॥ ౫౫ ॥ సదస్య

ధ్వరే తద్వత్ ✽ ॥ ౪౯ ॥ ✽ తదేతి ॥ దేవానాం బ్రహ్మాదీనామపీశౌ-ఇతి రామకృష్ణయోర్విశేషణం॥ జీవేశావితి పాఠాన్తరం తదా జీవానాం, ఈశావిత్యర్థః-దేవేశైస్స్వవిభూతిభిరితి చ పాఠః - తదా స్వవిభూతయో యేషాం తైర్దేవేశైః దేవశ్రేష్ఠాం శసంభూతైరితి స్వసుత విశేషణమ్ ✽ ॥ ౫౦ ॥ ✽ ఈజ ఇతి॥ అనుయజ్ఞం ప్రతియజ్ఞం-ఈజే ఇష్టవాన్॥ తదేవాహ॥ విధినేతి॥ ఆమ్నాతసర్వాఙ్గాః ప్రాకృతాః-జ్యోతిష్టోమదర్శపూర్ణమాసాదయః - తేభ్యశ్చోదనాలిఙ్గాదిభిరతిదేశప్రాప్తాఙ్గాః వైకృతాః, సౌర్యసత్రాదయః-తైస్తైః-అగ్నిహోత్రాదినామకైః - హోమైశ్చ, ద్రవ్యజ్ఞానక్రియైశ్వర్యం భూతపఞ్చకజ్ఞానేన్ద్రియపఞ్చకకర్మేన్ద్రియపఞ్చకనిర్వాహకం, భగవన్తమీజే ॥ యద్వా ॥ పురోడాశాదిద్రవ్యసాఙ్గకర్మవిషయజ్ఞానతదనుష్ఠానానాం ప్రభుమ్ ✽ ॥ ౫౧ ॥ ✽ అథేతి॥ స వసుదేవః కాలే విహితకాలే-యథాఽఽమ్నాతం యథోక్తం, దక్షిణాః, ఋత్విగ్భ్యః స్వయమప్యలఙ్కృత్య-తావత్తతో-మహాధనాః అనర్ఘాః-గోభూకన్యాశ్చ - దదౌ ✽ ॥ ౫౨ ॥ ✽ పత్నీసంయాజా అవభృథ్యాశ్చ యాగవిశేషాః-తైః-శ్చరిత్వా ఇష్ట్వా-రామహ్రదే పరశురామకల్పితే హ్రదే- సస్నుః స్నానం చక్రుః ✽ ॥ ౫౩ ॥ ✽ స్నాతేతి॥ స్నానాదీని-దదౌ-స్నపయామాస, తేభ్యోఽలఙ్కారవాసాంసి-దదౌ చేత్యర్థః-తత్ర-స్త్రియశ్చ, సస్నుః, సువ్యలఙ్కృతాశ్చేతి-సంబన్ధః ఆశ్వభ్యః శునోఽభివ్యాప్య, సర్వాన్-వర్ణాన్-అన్నేన- పూజయత్ అపూజయత్ - అడభావ ఆర్షః ఆగమశాస్త్రస్యానిత్యత్వాద్వా ✽ ॥ ౫౪ ॥ ✽ బన్ధూనితి ॥ బన్ధ్వాదీన్-పారిబర్హేణ బహుమానార్థం దేయద్రవ్యేణ-పూజయదితి సంబన్ధః ✽ ॥ ౫౫ ॥ ✽

౫౦ ॥ శ్లో ✽ పా ॥ దేవేశౌ ॥ దేవేశైః

సదస్యేతి ॥ సదస్యాదయః-శ్రీనికేతం కృష్ణ-మనుజ్ఞాప్య అనుజ్ఞాం పృష్ట్వా క్రతుం-ప్రశంసన్తో - యయుః * ॥ ౫౬ ॥ * ధృతరాష్ట్ర ఇతి ॥ అనుజః విదురః పృథా కున్తీ- యమౌ నకులసహదేవౌ-సుహృదశ్చ-సంబన్ధినశ్చ బాన్ధవాశ్చ- తే-సౌహృదేన సౌహార్దేన క్లిన్నం ఆర్ద్రం-చేతో-యేషాం-తే-విరహకృచ్ఛ్రేణ విశ్లేషప్రయుక్తక్లేశేన- పలక్షితాః, యయుః-తథా ఉపరే-జనాశ్చ-యయుః * ॥ ౫౭ ॥ ౫౮ ॥ * నన్దస్త్వితి ॥ బృహత్యా మహత్యా-పూజయా- సమర్చితః-గోపైస్సహ-న్యవాత్సీత్ ఉషితవాన్ ॥ తత్ర హేతుత్వేన విశేషణం బన్ధువత్సల ఇతి * ॥ ౫౯ ॥ * వసుదేవ ఇతి మనోరథః యజ్ఞవిషయః, స ఏవ, మహార్ణవః-తం-అఞ్జసా సుఖేనోత్తీర్య * ॥ ౬౦ ॥ * ఉక్తమేవాహ ॥ భ్రాతరితి ॥ హే భ్రాతః-యః, ఈశేన భగవతా కృష్ణేన - కృతో నిర్మితః, స్నేహలక్షణః- పాశః-తం, సురాణాం, బలేన, యోగినాం, జ్ఞానేనాపి, దుస్త్యజం, మన్యే ఇత్యర్థః * ॥ ౬౧ ॥ * కుత ఇత్యత ఆహ ॥ అస్మాస్వితి ॥ యత్ యస్మాత్, కృతముపకారం న జానన్తీతి తథా- తేష్వస్మాసు, సత్తమైః భవద్భిః, ఇయం అప్రతికల్పా అనుపమా-మైత్రీ అర్పితాని హితా-అఫలా ప్రత్యుపకారశూన్యాపి-అధునాపి-న నివర్తతే * ॥ ౬౨ ॥ * అఫలత్వమేవాహ ॥ ప్రాగితి ॥ హే భ్రాతః, ప్రాక్ కంసకృతనిర్బన్ధదశాయాం- అకల్యాః అసమర్థాః- హేతుగర్భమిదం-మతో వో యుష్మాకం-కుశలం ప్రియం, నాచరామ హి న కృతవన్తః-అధునా తు శ్రీమదేనైశ్వర్యమదేన-అన్ధే-అక్షిణీ-యేషాం-తే-వయం, పురాకృతం ఉపకారం-న పశ్యామః * ॥ ౬౩ ॥ *

ర్త్విక్సురగణా నృభూతపితృచారణాః । శ్రీనికేతమనుజ్ఞాప్య శంసన్తః ప్రయయుః క్రతుమ్ ॥ ౫౬ ॥ ధృతరాష్ట్రోఽనుజః పార్థో భీష్మో ద్రోణః పృథా యమౌ । నారదో భగవాన్వ్యాసస్సుహృత్సంబన్ధిబాన్ధవాః ॥ ౫౭ ॥ బన్ధూన్పరిష్వజ్య యదూన్సౌహృదక్లిన్నచేతసః । యయుర్విరహకృచ్ఛ్రేణ స్వదేశాంశ్చాపరే జనాః ॥ ౫౮ ॥ నన్దస్తు సహ గోపాలైర్బృహత్యా పూజయాఽర్చితః । కృష్ణరామోగ్రసేనాద్యైర్న్యవాత్సీద్బన్ధువత్సలః ॥ ౫౯ ॥ వసుదేవోఽఞ్జసోత్తీర్య మనోరథమహార్ణవమ్ । సుహృద్వృతః ప్రీతమనా నన్దమాహ కరే స్పృశన్ ॥ ౬౦ ॥ వసుదేవ ఉవాచ ॥ భ్రాతరీశకృతః పాశో నృణాం యస్స్నేహసంజ్ఞితః । తం దుస్త్యజమహం మన్యే సురాణామపి యోగినామ్ ॥ ౬౧ ॥ అస్మాస్వప్రతికల్పేయం యత్కృతాఽజ్ఞేషు సత్తమైః । మైత్ర్యర్పితాఽఫలా చాపి న నివర్తేత కర్హిచిత్ ॥ ౬౨ ॥ ప్రాగకల్యాచ్చ కుశలం భ్రాతర్వో నాచరామ హి । అధునా శ్రీమదాన్ధాక్షా న పశ్యామః పురాకృతమ్ ॥ ౬౩ ॥ మా రాజ్యశ్రీరభూత్పుంసః శ్రేయస్కామస్య మానద । సుజనానుత బన్ధూన్వా న పశ్యతి మదాన్ధదృక్ ॥ ౬౪ ॥ ఏవం సౌహృదశైథిల్యచిత్త ఆనకదున్దుభిః । రురోద తత్కృతాం మైత్రీం స్మరన్నశ్రువిలోచనః ॥ ౬౫ ॥ నన్దస్తు సఖ్యుః ప్రియకృత్ప్రేమ్ణా గోవిన్దరామయోః । అద్య శ్వ ఇతి మాసాంస్త్రీన్యదుభిర్వారితోఽవసత్ ॥ ౬౬ ॥ తతః కామైః పూర్యమాణస్సవ్రజస్సహబాన్ధవః । పరార్ధ్యాభరణక్షౌమనానారత్నపరిచ్ఛదైః ॥ ౬౭ ॥ వసుదేవోగ్రసేనాభ్యాం కృష్ణోద్ధవబలాదిభిః । ఆదాయ పారిబర్హాంస్తాన్యాపితో యదుభిర్యయౌ ॥ ౬౮ ॥ నన్దో గోప్యశ్చ గోపాశ్చ గోవిన్దచరణామ్బుజే । మనః క్షిప్తం పునర్హర్తుమనీశా మధురాం యయుః ॥ ౬౯ ॥ బన్ధుషు ప్రతియాతేషు వృష్ణయః కృష్ణదేవతాః । వీక్ష్య ప్రావృషమాసన్నాం పునర్ద్వారవతీం యయుః ॥ ౭౦ ॥ జనేభ్యః కథయాం చక్రుర్యదుదేవమహోత్సవమ్ । యదాసీత్తీర్థయాత్రాయాం సుహృత్సన్దర్శనాదికమ్ ॥ ౭౧ ॥ ********************

******** ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే దశమస్కన్ధే, చతురశీతితమోఽధ్యాయః ********

అతో- హే మానద-శ్రేయస్కామస్య-పుంసో-రాజ్యశ్రీః-మాభూత్-దత ప్రార్థనా-కుతః - యతో, మదాన్ధదృక్పుమాన్, సుజనాన్ సాధూ-నుత అపి చ-బన్ధూన్న పశ్యతి * ॥ ౬౪ ॥ * ఏవమితి ॥ సౌహృదేన, శైథిల్యం, స్వవ్యగ్రత్వాత్, శిథిలం-చిత్తం, యస్య సః తత్కృతాం నన్దకృతాం-మైత్రీం, స్మరన్-నశ్రూణి విలోచనయోర్యస్య సః, రురోద * ॥ ౬౫ ॥ * నన్దస్త్వితి ॥ సఖ్యుర్వసుదేవస్య రామకృష్ణయోశ్చ, ప్రియకృత్ అత ఏవ, అద్య శ్వ ఇతి ॥ ప్రాతర్నిర్గమే అపరాహ్ణే గమ్యతామిత్యపరాహ్ణే నిర్గమే శ్వో గమ్యతామిత్యేవం, యదుభి-ర్వారితశ్చ-మానిత ఇతి పాఠాన్తరం త్రీన్మాసాన్-న్యవసత్, మాసానిత్యత్యన్తసంయోగే ద్వితీయా * ॥ ౬౬ ॥ * తత ఇతి ॥ సవ్రజః, గోపైస్సహితః-సబాన్ధవశ్చ, పరార్ధ్యైః శ్రేష్ఠైః, ఆభరణైః-క్షౌమైః దుకూలైః-నానావిధైః అనర్ఘ్యైః-పరిచ్ఛదైః గోపకరణై-రిత్యేవంవిధైః, కామైః-పూర్యమాణః- దత్తాన్-పారిబర్హాన్-ఆదాయ, యదుభి-ర్యాపితో మహతా సైన్యేన ప్రస్థాపితో, యయౌ * ॥ ౬౭ ॥ ౬౮ ॥ * నన్దో గోప్యశ్చేతి ॥ గోవిన్దస్య - చరణామ్బుజే-క్షిప్తం నిహితం, పున-ర్హర్తు, మసమర్థాస్సన్తో-యయుః * ॥ ౬౯ ॥ * బన్ధుష్వితి ॥ బన్ధుషు నన్దాదిషు, ప్రతియాతేషు ప్రస్థితవత్సు, కృష్ణ ఏవ దేవతా యేషాం తే, వృష్ణయః, ప్రావృషం వర్షర్తుం, ఉపపన్నాం సన్నిహితాం, వీక్ష్య జ్ఞాత్వా * ॥ ౭౦ ॥ * జనేభ్య ఇతి ॥ యదుదేవస్య, మహోత్సవం యజ్ఞాదిలక్షణం, యచ్చ సుహృత్సన్దర్శనాదికం, తత్సర్వం, జనేభ్యో ద్వారకాస్థేభ్యః, కథయామాసుః * ॥ ౭౧ ॥ *

ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే చతురశీతితమోఽధ్యాయః ॥ ********

అథైకదాచిద్వసుదేవదేవక్యావేదితయాథాత్మ్యస్య భగవతః ప్రేతాగ్రజాదానాత్మకం చేష్టితమనువర్ణయతి॥ అథేత్యాదినా॥ పఞ్చాశీతితమే॥ కృతం పాదాభివన్దనం యాభ్యాం తౌ, రామకృష్ణావభినన్ద్య, ప్రాహ॥ కించ ॥ మునీనామితి॥ వసుదేవః, పుత్రయోః, ప్రభావసూచకం, మునీనాం, వచః॥ వసుదేవభవాన్నూనం భక్త్యా పరమయేత్యాద్యుక్తం, వచః, స్మృత్వా, తథా, తయోః, ధీరైః, జ్ఞాతః, విస్రమ్భః జగదీశ్వరత్వవిషయవిశ్వాసః, యస్య సః, పరిభాష్య సంబోధ్య, అభాషత ॥ ౨ ॥ తదేవాహ॥ కృష్ణేతి॥ ప్రాకృతానా వాం కిముత్యేవం సంబోధయసీత్యత ఆహ॥ జానఇతి ॥ వామితి॥ యుష్మదస్మదోః షష్ఠీచతుర్థీ ద్వితీయాస్థయోర్వాం, నావావితి వామాదేశే సతి రూపం, యద్యస్మాదస్య జగతః, సాక్షాత్, ప్రధానపురుషౌ కారణభూతౌ, ప్రకృతిపురుషౌ, పరౌ తాభ్యాం విలక్షణౌ చ, వాం యువాం- జానే, కార్యావస్థచిదచిదాత్మకస్యాస్య జగతః కారణావస్థౌ ప్రధానపురుషౌ ప్రకృతిపురుషశరీరకౌ, అత ఏవ తదాత్మభూతౌ తద్విలక్షణౌ పురుషౌ, జానఇత్యర్థః ॥ ౩ ॥ ఏవం జగతః తత్కార్యత్వం ప్రతిజ్ఞాతం-నను, జగత్కార్యం చేత్, తత్-కారకషట్క-సాధ్యం, కస్యచిత్సంబన్ధి కేనచిత్ప్రకారేణయుక్తం, కాలసహచరితం చేతి కథం మదేకకార్యమిత్యత ఆహ ॥ యత్రేతి ॥ కారకషట్కసంబన్ధిప్రకారకాలానాం త్వచ్ఛరీరత్వేన త్వదాత్మకత్వాత్కృత్స్నం జగత్త్వత్కార్యమేవేత్యభిప్రాయః ॥ యత్రాధికరణే- యేన కర్త్రా- యతః ఉపాదానాత్ - యస్య సంబన్ధినః- యస్మై సంప్రదానాయ- యత్ప్రయోజకం కర్తృ - యదా యస్మిన్కాలే- యథా యః ప్రకారః, ఏవం కారకషట్కాదీనాం నిర్దేశః- యథాస్యాదిత్యేత - దిదం విశ్వమధికరణాధికం సర్వం - సాక్షాత్ప్రధానపురుషయోః ప్రకృతిపురుషయోః ఈశ్వరో- భగవాన్- త్వమేవేతి సంబన్ధః- స్యాదిత్యస్య యత్ర స్యాద్యేన స్యాదిత్యేవం ప్రత్యేకం సంబన్ధః - వక్ష్యమాణకాన్త్యాదిసామానాధికరణ్యోపయు

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ అథైకదాఽఽత్మజౌ ప్రాప్తౌ కృతపాదాభివన్దనౌ। వసుదేవోఽభినన్ద్యాహ ప్రీత్యా సఙ్కర్షణాచ్యుతౌ॥ ౧ ॥ మునీనాం స వచః శ్రుత్వా పుత్రయోర్ధామసూచకమ్। తద్వీర్యైర్జాతవిస్రమ్భః పరిభాష్యాభ్యభాషత॥ ౨ ॥ కృష్ణకృష్ణ మహాయోగిన్ సఙ్కర్షణ సనాతన। జానే వామస్య యత్సాక్షాత్ప్రధానపురుషౌ పరౌ॥ ౩ ॥ యత్ర యేన యతో యస్య యస్మై యద్యద్యథా యదా। స్యాదిదం భగవాన్సాక్షాత్ప్రధానపురుషేశ్వరః॥ ౪ ॥ ఏతన్నానావిధం విశ్వమాత్మసృష్టమధోక్షజ। ఆత్మనాఽనుప్రవిశ్యాత్మన్ప్రాణో జీవో బిభర్ష్యజః ॥ ౫ ॥ ప్రాణాదీనాం విశ్వసృజాం శక్తయో యాః పరస్య తాః। పారతన్త్ర్యాద్వైసాదృశ్యాద్ద్వయోశ్చేష్టైవ చేష్టతామ్॥ ౬ ॥ కాన్తిస్తేజః ప్రభా సత్తా చన్ద్రాగ్న్యర్కర్క్షవిద్యుతామ్। యత్స్థైర్యం భూభృతాం భూమేర్వృత్తిర్గన్ధోఽర్థతో భ

క్తత్వేనైతత్ప్రపఞ్చయతి ॥ హేఽధోక్షజ ఆత్మన్నాత్మని-ఆత్మనా- సృష్టం - అనేనాధికరణాన్తరకర్త్రన్తరవ్యుదాసః-నానావిధం దేవనరపశుపాదపభిన్నం - మేతజ్జగ - దాత్మనా స్వశరీరభూతేన జీవేనా - నుప్రవిశ్య రక్షణోపయుక్తమనుప్రవేశం కృత్వా- ప్రాణః ప్రాణశరీరకః- జీవః తచ్ఛరీరకశ్చ - వమప్యజః - ప్రాణజీవగతదోషాస్పృష్టో- బిభర్షి - ప్రాణశరీరకత్వం జీవశరీరకత్వం చ శ్రూయతే “ మనోమయః ప్రాణశరీరనేతా- యస్యాత్మా శరీర ,, మితి ॥ ౪ ॥ ౫ ॥ ఏవం భగవతశ్చిదచిత్సామానాధికరణ్యం శరీరాత్మభావనిబన్ధనమితి శిక్షోక్తా॥ అథ చిదచిదసాధారణధర్మసామానాధికరణ్యం తన్నిర్వాహకత్వనిబన్ధనమితి శిక్షయతి ॥ ప్రాణాదీనామితి॥ విశ్వసృజాం విశ్వశరీరసృష్టిహేతుభూతానాం - ప్రాణాదీనా- మాదిశబ్దేన భూతపఞ్చకైకాదశేన్ద్రియమహదహఙ్కారసఙ్గ్రహః ఏతైర్హి విశ్వసృష్టిః- తేషాం - యాః- శక్తయః కార్యోపయోగ్యపృథక్సిద్ధధర్మాః- తాః- పరస్య పరమాత్మనః- తస్యైవ - శక్తయః - తన్నిర్వాహ్యా ఏవేత్యర్థః- కుతః - పారతన్త్ర్యాత్ శక్త్యాశ్రయాణాం ప్రాణాదీనాం పారతన్త్ర్యస్వాభావ్యాత్, ఏవంచ, తచ్ఛక్తీనాం పారతన్త్ర్యం కింపునర్న్యాయసిద్ధమితి భావః, నను, ప్రాణాదీనాం శక్తయః మిథః ప్రాణాదినిర్వాహ్యాః కుతో న స్యురిత్యత ఆహ ॥ వైసాదృశ్యాదితి॥ అన్యోన్యప్రతినియతశక్తిత్వేన వైదృశ్యాన్న మిథో నిర్వాహ్యా తేత్యర్థః- కిముత అచేతనానాం పారతన్త్ర్యస్వాభావతేతి- యత శ్చేతనస్యైవ తత్స్వాభావత్వాదిత్యభిప్రేత్యాహ- ద్వయోశ్చేష్టైవ చేష్టతామితి॥ చేష్టతాం చేష్టమానానాం- దేహానాం చేష్టా- ద్వయోశ్చ జీవపరయోశ్చేష్టైవ నకేవలం జీవ ఏవ స్వతన్త్రః ప్రవర్తతే- అపితు- పరమాత్మానుమాన్యః ప్రవర్తత ఇత్యర్థః ॥ ౬ ॥ సర్వవస్తుశక్తీనాం తన్నిర్వాహ్యత్వనిబన్ధనం సామానాధికరణ్యమాహ॥ కాన్తిరిత్యాదినా॥ చన్ద్రస్య, కాన్తిః, అగ్నేస్తేజః, అర్కస్య, ప్రభా, ఋక్షాణాం నక్షత్రాణాం, విద్యుతాం చ, సత్తా ప్రకాశసత్తా, భూభృతాం పర్వతానాం- యత్ స్థైర్యం, భూమిశ్చ వృత్తిర్గన్ధః యద్వా, వృత్తిః ప్రాణినామా

ధారత్వేనవర్తనం,గన్ధశ్చ,త్యేత,త్సర్వంఅర్థతఃవస్తుతః,భవాన్,త్వన్నిర్వాహ్యమిత్యర్థః❋॥౭॥❋తర్పణమితి॥అపాం,తర్పణం లోకవృత్తిహేతుత్వం,జీవనంజీవనహేతుత్వం,ప్రాణనమితిపాఠే,సఏవార్థః-క్లేదనమార్ద్రీకరణం,దేవత్వమితిపాఠే,దేవతాధిష్ఠితత్వం-తాఆపః తాసాం-రసోమాధుర్యంచ-సర్వం-భవాన్- త్వదధీనమిత్యర్థః-యాఃవాయోః - శక్తయః-ఓజఃప్రభృతయః-తా-ఈశ్వరస్త్వమేవేతిపూర్వవత్-తత్ర-ఓజఃప్రవృత్తిసామర్థ్యం , సహోవేగః,బలంధారణసామర్థ్యం,చేష్టావ్యాపారః-గతిర్గమనమ్ ❋ ॥ ౮ ॥ ❋దిశామితి ॥ దిశాంసంబన్ధిఅవకాశః-దిశశ్చ-త్వమేవ- స్ఫోటఃశబ్దః-ఆశ్రయస్తదాశ్రయభూతం,ఖం,త్వమేవేత్యన్వయః, నాదఃశబ్దాభివ్యఞ్జకః-వర్ణఃఅకారాదిఃఓఙ్కారః, ఆకృతీనాంశబ్దవాచ్యానామాకృతీనాం,పృథక్కృతిఃద్వైవిధ్యంచ,త్వమేవ -స్ఫోటనాదోఙ్కారశబ్దైఃపరావశ్యన్తీమధ్యమాఖ్యావాగ్భేదాఉచ్యన్తే-ఆకృతీనాంపదార్థానాం-పృథక్కృతిఃపృథక్కరణమభిధానం-యస్మా-త్తత్పదం-వర్ణపదావ్యాత్మికావైఖరీత్యమిత్యర్థఇతికేచిత్ ❋ ॥ ౯ ॥ ❋ఇన్ద్రియత్వానీతి ॥ ఇన్ద్రియాణాం,మిన్ద్రియత్వానివిషయప్రకాశనసామర్థ్యాని - తదనుగ్రహాస్తేషామిన్ద్రియాణామనుగ్రాహకాః-విషయప్రకాశనరూపసామర్థ్యాపాదకాఇతియావత్ తేదేవాః,దిగ్వాతాదయః,ఇన్ద్రియాభిమానిదేవాశ్చ-త్వం॥ఇన్ద్రియాణామిన్ద్రియత్వం దేవాశ్చత్వదనుగ్రహా ,, ఇతిపాఠే,అనుగ్రహాఃఅనుగ్రహశబ్దవాచ్యాః - ఇన్ద్రియాద్యభిమానిదేవాశ్చ-త్యేతత్సర్వం-త్వత్త్వత్తః,జాతం. త్వదనుగ్రహప్రభవాదేవాఇత్యర్థః ., అనుగ్రహఇత్యేకవచనాన్తపాఠే-తదనుగ్రహ-స్తేషాంఅధిష్ఠానశక్తిశ్చ,త్వమేవేత్యర్థః-బుద్ధేరవబోధోఽధ్యవసాయః - సతీఅబాధితా , జీవస్య-నుస్మృతిఃసంస్కారజన్యంజ్ఞానంచ,భవాన్ ❋ ॥ ౧౦ ॥ ❋భూతానామితి ॥ భూతానామాకాశాదీనాం, కారణం-భూతాదిస్తామసాఙ్కారః,ఇన్ద్రియాణా,మనుగ్రాహక-స్తైజసంరాజసాహఙ్కారః-వికల్పానా- మనుగ్రాహకో,వైకారికస్సాత్వికాహఙ్కారః,వివిధంకల్ప

వాన్॥౭॥తర్పణంజీవనంచాసాం ❋ క్లేదనంతాశ్చతద్రసః।ఓజస్సహోబలంచేష్టాగతిర్వాయోస్తవమీశ్వరః॥

దిశాంత్వమవకాశోఽసిదిశఃఖంస్ఫోటఆశ్రయః।నాదోవర్ణస్త్వమోంకారఆకృతీనాంపృథక్కృతిః॥౯॥ †ఇన్ద్రియత్వానీన్ద్రియాణాందేవాశ్చతదనుగ్రహః।అవబోధోభవాన్బుద్ధేర్జీవస్యానుస్మృతిస్సతీ॥ ౧౦ ॥ భూతానామసిభూతాదిరిన్ద్రియాణాంచతైజసమ్ । వైకారికోవికల్పానాంప్రధానమనుశాయినామ్ ॥ ౧౧ ॥ నశ్వరేష్విహభావేషుతదసిత్వమనశ్వరమ్ । యథాద్రవ్యవికారేషుద్రవ్యమాత్రమనశ్వరమ్॥ ౧౨ ॥ సత్వంరజస్తమఇతిగుణాస్తద్వృత్తయశ్చయాః । త్వయ్యద్ధాబ్రహ్మణిపరేకల్పితాయోగమాయయా ॥ ౧౩ ॥ తస్మాన్నసన్త్యమీభావాయర్హిత్వయ్యేవకల్పితాః।త్వంచామీషువికారేషుహ్యన్యదావ్యావహారికః॥ ౧౪ ॥ గుణప్రవాహఏతస్మిన్నబుధా

సంజ్ఞానమనేనేతివికల్పఃఇన్ద్రియం - తత్కారణమితివాఽర్థః అనుశాయినామనుశయవతాంకర్మిణాం ,భుక్తావశిష్టంకర్మానుశయశబ్దార్థః - ప్రధానంఫలదంకర్మచ , త్వమేవేత్యర్థః ❋ ॥ ౧౧ ॥ ❋ఏవంసర్వకారణత్వనిర్వాహకత్వప్రయుక్తసార్వాత్మ్యమభిధాయాథసార్వాత్మ్యప్రయుక్తానిత్యత్వాదిదోషపరిజిహీర్షయాఽఽహ । నశ్వరేష్వితి ॥ భావేష్వవస్థాసు , నశ్వరేష్వాగమాపాయిషుసత్సు , య , ద్భావాశ్రయ , మనశ్వరంస్థిర , మవస్థారహితమాధారభూతంచ , త , త్త్వ , మసి-ఏతదేవదృష్టాన్తముఖేనవివృణోతి ॥ యథేతి ॥ ద్రవ్యస్యమృత్సువర్ణాదే , ర్వికారేషుపిణ్డత్వఘటత్వకుణ్డలత్వకటకత్వాదివికారేషు , నశ్వరేష్వపి , ద్రవ్యమాత్రంమృత్సువర్ణాదిరూప ,మనశ్వరంసర్వావస్థానువృత్తం,తద్వత్-వస్తుతో యద్యపిమృత్సువర్ణాదిద్రవ్యమపినశ్వరమేవ-తథాపి ,యావత్స్వవికారమనశ్వరత్వమాత్రాభిప్రాయేణదృష్టాన్తః ❋ ॥ ౧౨ ॥ ❋ఏవమప్యవికారిణోమమవికారిత్వందుర్వారమిత్యతఆహ ॥ సత్వమితి ॥ ద్వాభ్యాం - సత్త్వాదయః , ప్రకృతిగుణా , స్తేషాం , వృత్తయః , పరిణామరూపామహదాదయశ్చ,పరేబ్రహ్మణి, త్వయ్యద్ధాత్వయ్యేవ , యోగమాయయాసఙ్కల్పరూపజ్ఞానేనయోగేన,కల్పితాస్త్వయికృతాఇత్యర్థః-బ్రహ్మణిపరేఇత్యస్య ప్రధానపురుషేశ్వరఇత్యాదిః-ప్రధానపురుషాపరా. ప్రధానపురుషేశ్వర-ఇత్యుపక్రమాత్-ఏవంచ,సూక్ష్మచిదచిద్విశిష్టేత్వయికల్పితాఇత్యర్థః❋॥౧౩॥❋యతఏవంతస్మాత్కల్పితాఃసృష్టాఃఅమీభావామహదాదయః - త్వయిచిదచిద్భ్యాంనిష్కృష్టేత్వయి-ననస్సన్త్యేవ-సాక్షాన్నసన్త్యేవ - మహదాదిభావానాంప్రకృత్యాదిష్వేవసాక్షాత్సంభవః- త్వయితు-ప్రకృత్యాదిద్వారేతినవికారిత్వమితిభావః-యర్హియదా - త్వయినసన్త్యేవ - తదా-వికారేష్వ - న్తఃప్రవిశ్య, సదాసన్నితివ్యావహారికఃశాస్త్రైర్వ్యవహ్రియతఇత్యర్థః - అస్మదుక్తేష్వర్థేషుశాస్త్రమేవప్రమాణమితితాత్పర్యమ్ ❋ ॥ ౧౪ ॥ ❋సర్వోపిత్వాంకింనవిదురిత్యతఆహ॥ గుణప్రవాహఇతి ॥సత్త్వాదిగుణప్రవాహరూపే-ఏతస్మిన్సంసారే-పతితాఇతిశేషః - సర్వాన్తరాత్మనః-తవ - సూక్ష్మాందుర్జ్ఞేయాం-గతింయాథాత్మ్య-మబుధాఅజానన్తః - అబోధేనతే

---

౭ ॥ శ్లో❋పా॥దేవత్వం॥ ౯॥శ్లో†పా॥ ఇన్ద్రియాణామిన్ద్రియత్వం దేవాశ్చత్వదనుగ్రహాః॥దేవాశ్చతదనుగ్రహః ॥

నైవాజ్ఞానేన-తన్మూలైః- కర్మభిః ప్రణ్యాపుణ్యాత్మకైః- హేతుభి-స్సంసరన్తి ❀ ॥ ౧౫ ॥ ❀ ఇత్థం భగవద్యాథాత్మ్యమజానన్తమనుశోచతి । యదృచ్ఛయేతి ॥ ఇహలోకే - దుర్లభాం సుకల్పాం పటుతరేన్ద్రియాం నృతాం నరత్వం-ప్రాప్యాపి-హే-ఈశ్వర-త్వన్మాయయా - స్వార్థే స్వశ్రేయస్సాధనే - తద్యాథాత్మ్యజ్ఞానే ప్రమత్తస్యానవహితస్య-పుంసో - వయఆయు-ర్గతం-అహో వృథాగతమిత్యర్థః ❀ ॥ ౧౬ ॥ ❀ కించ । అసావితి ॥ దేహే-అస్య దేహస్యా-న్వయాదిష్వనుబన్ధ్యాదిషు-పుత్రదారాదిషు అసౌ దేహోఽహం- ఇమే పుత్రాదయో-మమ - ఇత్యేవంరూపైః-స్నేహపాశైః - సర్వ-మిదం - బ్రహ్మాపశ్వాదిపర్యన్తం జగ-ద్భవాన్-బధ్నాతి బన్ధం కరోతి ❀ ॥ ౧౭ ॥ ❀ యదువక్రాన్తం “ జానేవామస్య యత్సాక్షాత్ప్రధానపురుషౌ పరౌ ,, ఇతి తముపసంస్కారయతి ॥ యువామితి ॥ భూమే - ర్భారభూతక్షత్రియనిరసనార్థం-అవతీర్ణోఽహమిత్యేతదాత్థ । సూతికాగృహే కథితవానసీత్యర్థః ❀ ॥ ౧౮ ॥ ❀ తత్తస్మా-దశరణః ఉపాయాన్తరశూన్యో-ఽహం-హే ఆర్తబన్ధో-ఆపన్నానాం-సంసృతిభయమపహన్తీతి తథా - తవ- పదారవిన్దం-శరణంగతోఽస్మి । నను త్వమతిసుఖీ వృథా కిం నిర్విద్యస ఇత్యత ఆహ ॥ ఏతావతేతి । యత్ యస్మాత్-మర్త్యశరీరే-ఆత్మదృక్ ఆత్మబుద్ధి - రహం-త్వయి చ ప్రధానపురుషేశ్వరే - అపత్యబుద్ధి-రస్మి-అత ఇన్ద్రియార్థతృష్ణయా-అలమలం పర్యాప్తమ్ ❀ ॥ ౧౯ ॥ ❀ నను కుత ఏతదహం పరమేశ్వర ఇతి-తత్రాహ ॥ సూతీగృహ ఇతి ॥ నను హే భగవన్-భవాన్ , సూతీగృహే-జగాద కిం త-ద్యా - దజః కర్మాయత్తోత్పత్తిరహితోఽప్యహం- నిజధర్మాణాం స్వకృతధ

స్త్వఖిలాత్మనః । గతిం సూక్ష్మామబోధేన సంసరన్తీహ కర్మభిః ॥ ౧౫ ॥ యదృచ్ఛయా నృతాం ప్రాప్య సుకల్పామిహ దుర్లభామ్ । స్వార్థే ప్రమత్తస్య వయో గతం త్వన్మాయయేశ్వర ॥ ౧౬ ॥ అసావహం మమైవైతే దేహే చాస్యాన్వయాదిషు । స్నేహపాశైర్నిబధ్నాతి భవాన్సర్వమిదం జగత్ ॥ ౧౭ ॥ యువాం న నస్సుతౌ సాక్షాత్ప్రధానపురుషేశ్వరౌ । భూభారక్షత్రక్షపణాయావతీర్ణౌ తథాత్థ హ ॥ ౧౮ ॥ తత్తే గతోఽస్మ్యశరణోఽద్య పదారవిన్దమాపన్నసంసృతిభయాపహమార్తబన్ధో । ఏతావతాఽలమలమిన్ద్రియలాలసేన మర్త్యాత్మదృక్త్వయి పరే యదపత్యబుద్ధిః ॥ ౧౯ ॥ సూతీగృహే నను జగాద భవానజో నౌ సఞ్జజ్ఞ ఇత్యనుయుగం నిజధర్మగుప్త్యై । నానాతనూర్గగనవద్విదధజ్జహాసి కో వేద భూమ్న ఉరుగాయ విభూతిమాయామ్ ॥ ౨౦ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ నిశమ్యేత్థం పితుర్వాక్యం భగవాన్ సాత్వతర్షభః । ప్రత్యాహ ప్రశ్రయానమ్రః ప్రహసన్ శ్లక్ష్ణయా గిరా ॥ ౨౧ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ వచో వస్సమవేతార్థం తాతైతదుపమన్మహే । యన్నః పుత్రాన్సముద్దిశ్య తత్త్వగ్రామ ఉదాహృతః ॥ ౨౨ ॥ అహం యూయమసావార్యో యఇమే ద్వారకౌకసః । సర్వోప్యేవం యదుశ్రేష్ఠ విశ్వమేవం చరాచరమ్ ॥ ౨౩ ॥ ఆత్మా హ్యేకస్స్వయంజ్యోతిర్నిత్యోఽన్యః ప్రాకృతైర్గుణైః । ఆత్మసృష్టైస్తత్కృతేషు భూతేషు బహుధీయతే ॥

ర్మమర్యాదానాం-గుప్త్యై రక్షణాయ - అనుయుగం ప్రతియుగం-జజ్ఞే అవతరామీత్యేతత్ - నన్వన్యోఽసౌ చతుర్భుజో దేవ ఇత్యత ఆహ । నానేతి ॥ నానాతనూ-ర్విదధత్ తావద్బిభ్రత్, జహాసి-గగనవత్-యథా, గగనం-సర్వత్ర-వ్యాప్నువదప్యజహత్స్వభావం - తథా- భవానపి - నానాతనూర్వ్యవస్థితోఽప్యజహత్స్వభావ ఇతి దృష్టాన్తార్థః - ఇత్థమహం సంభావయామి-తత్త్వతస్తవ మాహాత్మ్యం కో వేదేత్యాహ ॥ హే ఉరుగాయ భూమ్నస్సర్వగతస్య తవ-విభూతీః-మాయాః ఆశ్చర్యశక్తీశ్చ-కో వేద న కోఽపి వేదేత్యర్థః ❀ ॥ ౨౦ ॥ ❀ నిశమ్యేతి ॥ ప్రశ్రయేణ వినయేనా-నమ్రః-శ్లక్ష్ణయా మృద్వ్యా-గిరా-ప్రత్యాహ ❀ ॥ ౨౧ ॥ ❀ తదేవాహ ॥ ఆత్మనః పరమాత్మత్వం గోపయన్నాహ ॥ హే తాత-వో యుష్మాకం - ఏత-ద్వచో వాక్యం-సమవేతార్థముపపన్నార్థం, ఉపమన్మహే ఉపమన్యామహే - అభ్యుపగచ్ఛామ ఇతి యావత్ । యద్వా ॥ సమవేతార్థం-సమవేతః అస్మచ్ఛిక్షాగర్భితః-అర్థో- యస్య-తథాభూతం-ఉపలభమాహ ఇత్యర్థః-కుతః కిం చ తద్వచ ఇత్యత ఆహ । యదితి ॥ యద్యతః-పుత్రా-నస్మాన్-సముద్దిశ్య విషయీకృత్య, లక్షీకృత్యేతి యావత్ , తత్త్వగ్రామస్తత్త్వసముదాయః - ఉదాహృతః సమ్యఙ్నిరూపితో-యేనేత్యేతద్వచః , సర్వం బ్రహ్మాత్మకమిత్యేవమస్మాన్ గ్రాహయితుమస్మానేవ విషయీకృత్యోక్తమితి భావః ❀ ॥ ౨౨ ॥ ❀ తదేవాహ ॥ అహమితి ॥ అసా, వార్యోఽగ్రజః , సర్వే, ద్వారకౌకసః , కిం బహునా, హే యదుశ్రేష్ఠ, సచరాచరం, విశ్వం కృత్స్నం జగచ్చ, ఏవం పరమాత్మాత్మకం తత్కారణకం తన్నిర్వాహ్యం చేత్యర్థః ❀ ॥ ౨౩ ॥ ❀ కుత ఇత్యత ఆహ । ఆత్మేతి ॥ హి యస్మాదాత్మా పరమాత్మా, తావ, దాత్మనా స్వేనైవ, సృష్టైః, ప్రాకృతైః, ర్గుణైః, గుణపరిణామాత్మకైః మహదాదిభిః , కృత్వా, తత్కృతేషు మహదాదిభిస్సృష్టేషు , భూతేషు దేవమనుష్యాదిషు , బహుధా ఈయతే వ్యాప్త ఇతి ప్రమాణతో జ్ఞాయతే , కథం

భూతః, స్వయంజ్యోతిః స్వయంప్రకాశస్వరూపః, అన్యః దేవాదిశరీరతదభిమానిజీవేభ్యోఽన్యః * ॥ ౨౪ ॥ * తత్ర దృష్టాన్తమాహ ॥ ఖమితి ॥ యథా-ఖాదయః-తత్కృతేష్వాకాశాదిభిః కృతేషు, యథాశయం వ్యాప్యానురూపం-ఆవిష్కృతాల్పభూర్యేకనానాత్వం-యాన్తి-తద్వ-దసౌ పరమాత్మాఽపి-క్వచిదావిష్కృతత్వం-క్వచిదల్పత్వం-క్వచిద్భూరిత్వం - విపులత్వం, స్వతస్త్వేకత్వం - వ్యాప్యబహుత్వప్రయుక్తం నానాత్వంచ - యాతీత్యర్థః. ఏకస్యానేకేషు వ్యాప్తౌ తత్ప్రయుక్తనానాత్వవస్తుస్త్వైకత్వే చాయం దృష్టాన్తః-న వస్తుతో వ్యాప్యవ్యాపకయోః ఏకద్రవ్యత్వేఽపీతి జ్ఞేయమ్ ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ ఏవమితి ॥ ఉదాహృతః ఉక్తః ఉదాహృతమితి పాఠే తూక్తం వచః-శ్రుత్వేత్యర్థః, వినష్టనానాధీః అబ్రహ్మాత్మకభేదబుద్ధిరహితః, అతఏవ - ప్రీతమనాః తూష్ణీం బభూవ ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ అథేతి ॥ హే కురుశ్రేష్ఠ - సర్వదేవతాత్మకభగవదవతారస్థానత్వాత్తథాభూతా - దేవకీ, ఆత్మజాభ్యాం రామకృష్ణాభ్యాం - గురోః సాన్దీపనేః-పుత్ర-మానీతం - శ్రుత్వా- అతీవవిస్మితాసతీ-సమాశ్రావ్య సమ్బోధ్య - వైక్లబ్యాత్ దైన్యా-దశ్రూణి లోచనయోర్యస్యాస్సా, ప్రాహ ❁ ॥ ౨౭ ॥ ౨౮ ॥ ❁ తదేవాహ ॥ రామేతి ॥ అప్రమేయాత్మన్నపరిచ్ఛేద్యస్వరూప, యోగీశ్వరాణామాశ్చర్యశక్తిమతామపీ, శ్వరౌ, వాం యువాం, విశ్వసృజాం బ్రహ్మాదీనాం, ఈశ్వరౌ, ఆదిపురుషౌ జగత్కారణపురుషౌ, వహం, వేద వేద్మి ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁ తర్హ్యేవం భూతయో రావయోః కిమర్థం యదుషు జన్మేత్యత

ఖం వాయుర్జ్యోతిరాపో భూస్తత్కృతేషు యథాశయమ్ । ఆవిష్కృతాల్పభూర్యేకనానాత్వం యాత్యసావ

శ్రీ స్మరోద్గీథాదినామకదేవకీషడ్గర్భానయనకథారమ్భఘట్టః శ్రీ

పి ॥ ౨౫ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఏవం భగవతా రాజన్వసుదేవ ఉదాహృతః । శ్రుత్వా వినష్టనానాధీస్తూష్ణీం ప్రీతమనా హ్యభూత్ ॥ ౨౬ ॥ అథ తత్ర కురుశ్రేష్ఠ దేవకీ సర్వదేవతా । శ్రుత్వాఽఽనీతం గురోః పుత్రమాత్మజాభ్యాం సువిస్మితా ॥ ౨౭ ॥ కృష్ణరామౌ సమాశ్రావ్య పుత్రాన్కంసవిహింసితాన్ । స్మరన్తీ కృపణం ప్రాహ వైక్లబ్యాదశ్రులోచనా ॥ ౨౮ ॥ దేవక్యువాచ ॥ రామ రామాప్రమేయాత్మన్కృష్ణ యోగీశ్వరేశ్వర । వేదాహం వాం విశ్వసృజామీశ్వరావాదిపూరుషౌ ॥ ౨౯ ॥ కాలవిధ్వస్తసత్త్వానాం రాజ్ఞాముచ్ఛాస్త్రవర్తినామ్ । భూమేర్భారాయమాణానామవతీర్ణౌ కిలాద్య మే ॥ ౩౦ ॥ యస్యాంశాంశాంశభాగేన విశ్వోత్పత్తిలయోదయాః । భవన్తి కిల విశ్వాత్మంస్తం త్వాఽద్యాహం గతా గతిమ్ ॥ ౩౧ ॥ చిరాన్మృతసుతాదానే గురుణా కిల చోదితౌ । ఆనిన్యథుః పితృస్థానాద్గురవే గురు ❁ దక్షిణాః ॥ ౩౨ ॥ తథా మే కురుతం కామం యువాం యోగేశ్వరేశ్వరౌ । భోజరాజహతాన్పుత్రాన్కామయే ద్రష్టుమాగతాన్ ॥ ౩౩ ॥ ఏవం సంచోదితౌ మాత్రా రామకృష్ణౌ కురూద్వహ । రసాతలం వివిశతుర్యోగమాయాముపాశ్రితౌ ॥ ౩౪ ॥ తస్మిన్ప్రవిష్టావుపలభ్య దైత్యరాడ్విశ్వాత్మదైవం సుతరాం తథాఽఽత్మనః । తద్దర్శనాహ్లాదపరిప్లుతాశయస్సద్యస్సముత్థాయ ననామ సాన్వయః ॥ ౩౫ ॥ తయోస్సమానీయ వరాసనం ముదా నివిష్టయోస్తత్ర మహాత్మనోస్తయోః । దధార పాదావవనిజ్య తజ్జలం సబృన్ద ఆబ్రహ్మ † పునాత్యదోమ్బుహి ॥

ఙహ ॥ కాలేతి ॥ కాలవశేన, విధ్వస్తం, సత్త్వం సత్త్వగుణో, యేషాం ఉచ్ఛాస్త్రవర్తినాం శాస్త్రీయమర్యాదాతిలఙ్ఘినాం, అతఏవ, భూమే, ర్భారాయమాణానాం, రాజ్ఞాం క్షయాయ, మే మయి అస్మత్తో వా అవతీర్ణౌ ❁ ॥ ౩౦ ॥ ❁ యస్యతవ, అంశాంశాంశభాగేన అయుతాయుతశతైకకళాంశకాంశేన, విశ్వస్యో, త్పత్త్యాదయో భవన్తి కిలేతి శాస్త్రప్రసిద్ధిః . తం, పూర్ణబ్రహ్మరూపం, త్వా, మధునా అహం, గతిం శరణం, గతాఽస్మి ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁ స్వాభిప్రాయమావేదయతి ॥ చిరాదితిద్వాభ్యామ్ ॥ మృతసుతాదాననిమిత్తే, గురుణా సాన్దీపనినా-చోదితౌ, భవన్తౌ, పితృస్థానాద్యమసదనా, దానిన్యథురానీతవన్తౌ, కిల, గురుదక్షిణాః - విపులదక్షిణారూపా, న్పుత్రాన్, ఆనిన్యథు, రితి సంబన్ధః. దక్షిణామితి పాఠే, అర్పయితుమితి శేషః ❁ ॥ ౩౨ ॥ ❁ తథేతి ॥ యథా, గురోః, కామం, కృతవన్తౌ, తథా, మమాపి, కామమిష్టం, కురుత, నావాం శక్తావితి మా వోచత, మిత్యభిప్రాయేణ విశినష్టి, యోగీశ్వరేశ్వరావిరతిశయాశ్చర్యశక్తిమన్తౌ, కోఽసౌ కామ ఇత్యత ఆహ ॥ భోజేతి ॥ భోజరాజః కంసః, తేన, హతాన్ ❁ ॥ ౩౩ ॥ ❁ ఏవమితి ॥ యోగమాయాం ఆశ్చర్యశక్తిం, ముపాశ్రితౌ, రసాతలం బలిచక్రవర్తినో లోకం, వివిశతుః ❁ ॥ ౩౪ ॥ ❁ తస్మిన్నితి ॥ దైత్యరాడ్బలిః, విశ్వేషా, మాత్మనాం, దైవం దైవతభూతం, తథా, నితరా, మాత్మనో, దైవతభూతౌ, తస్మిన్ సుతలే, ప్రవిష్టౌ, వుపలభ్య దృష్ట్వా - తయోర్దర్శనేన, య, ఆహ్లాద, స్తేన పరిప్లుతః వ్యాప్తః-ఆశయో మనో-యస్య-సః-సాన్వయః సపరివారః-సద్య - స్తథైవో-త్థాయ-ననామ ❁ ॥ ౩౫ ॥ ❁ తయోరితి ॥ తయోః రామకృష్ణయోః-శ్రేష్ఠ - మాసన, మానీయా-దాయ సమర్ప్య-తత్ర వరాసనే, అవనిజ్య ప్రక్షాళ్య-తజ్జలం-సపరివారః, శిరసా-దధా

౩౨ ॥ శ్లో ❁ పా ॥ దక్షిణామ్ ౩౬ ॥ శ్లో † పా ॥ పునద్యదమ్బుహి

ర-కుతః,హియస్మాత్-పదః-అమ్బుజలం- ఆబ్రహ్మ-బ్రహ్మాణమభివ్యాప్య - కృత్స్నం - జగత్పునాతి పునద్యదితిపాఠే యదమ్బు పవిత్రయద్వర్తత ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౩౬ ॥ ❁ సమర్హయామాసేతి-సః-బలిః,తౌ,సమర్హయామాస-విభూతిభిః-పుష్కలైః - అమృతభక్షణం అమృతతుల్యభక్ష్యద్రవ్యం-స్వగోత్రంస్వకులం,విత్త-మాత్మా చ,తేషాం -సమర్పణేనచ-సమర్హయామాసేతిసంబన్ధః ❁ ॥ ౩౭ ॥ ❁ సఇతి॥ఇన్ద్రసేనోబలిః-ప్రేమవిభిన్నయాప్రేమార్ద్రయా-ధియా-భగవత్పాదామ్బుజం-ధారయన్, ఆనన్దజలైః,ఆకులేవ్యాప్తే-అక్షిణీ-యస్య - ప్రహృష్టాన్యుదఞ్చితాని-రోమాణి-యస్య - గద్గదాని కుణ్ఠితాని-అక్షరాణియస్యసః- హే నృప-ఉవాచ ❁ ॥ ౩౮ ॥ ❁ తదేవాహ॥నమఇత్యాదినా॥అనన్తాయ శేషాయ-బృహతే ఫణైకదేశేన విశ్వధారకాయ-వేధసే జగద్విధాత్రే-సాఙ్ఖ్యయోగవిధానాయ సాఙ్ఖ్యయోగప్రవర్తకాయ - వితానాయేతి పాఠే - మత్వర్థీయోఽచ్ ద్రష్టవ్యః - వితానోయజ్ఞః -సచకర్మయోగోపలక్షకః-యోగోభక్తియోగః-సాఙ్ఖ్యంజ్ఞానయోగః-తే , అస్యారాధనరూపతయాసన్తీతితథా-తస్మై-కర్మజ్ఞానయోగానుగృహీతభక్తియోగారాధ్యాయేత్యర్థః- బ్రహ్మణేస్వరూపేణగుణైశ్చ నిరతిశయబృహతే-పరమాత్మనేఅన్తఃప్రవేశనియమనాభ్యాం లోకత్రయస్యభర్త్రే - వ్యాప్యగతదోషాస్పృష్టాయచ ❁ ॥ ౩౯ ॥ ❁ యువామస్మాభిర్దృష్టావిత్యేతన్నాతిచిత్రమిత్యభిప్రేత్యాహ॥దర్శనమితి॥వాంయువయోః-దర్శనం- కేషాంచి-ద్భూతానాం-దుష్ప్రాపందుర్లభమపి-కేషాంచి-ద్యుష్మత్కృపయాసులభమేవ॥ తదుపపాదయతి ॥ రజస్తమస్స్వభావానామితి ॥ యత్ యస్మాత్-రజస్తమఃప్రచురస్వభావానామపి-నోఽస్మాకం-యుష్మద్దర్శనం-ప్రాప్త-మతో-భవత్కృపైవతత్రనిదానమితిభావః ❁ ॥ ౪౦ ॥ ❁ అ

సమర్హయామాససతౌ విభూతిభిర్మహార్హవస్త్రాభరణానులేపనైః। స్రగ్ధూపదీపామృతభక్షణాదిభిస్స్వగోత్రవిత్తాత్మసమర్పణేనచ ॥ ౩౭ ॥ సఇన్ద్రసేనోభగవత్పదామ్బుజంబిభ్రన్ముహుఃప్రేమవిభిన్నయాధియా । ఉవాచ చానన్దజలాకులేక్షణః ప్రహృష్టరోమానృపగద్గదాక్షరః॥ ౩౮ ॥ బలిరువాచ ।నమోఽనన్తాయబృహతేనమఃకృష్ణాయవేధసే । సాఙ్ఖ్యయోగవితానా(తా)యబ్రహ్మణేపరమాత్మనే॥ ౩౯ ॥ దర్శనంవాంహిభూతానాందుష్ప్రాపంచాతిదుర్లభమ్ । రజస్తమస్స్వభావానాంయన్నఃప్రాప్తంయదృచ్ఛయా ॥ ౪౦ ॥ దైత్యదానవగన్ధర్వసిద్ధవిద్యాధరాఅపి । యక్షరక్షఃపిశాచాశ్చభూతప్రమథనాయకాః ॥ ౪౧ ॥ విశుద్ధసత్త్వధామ్న్యద్ధాత్వయిశాస్త్రశరీరిణి।నిత్యంనిబద్ధవైరాస్తేవయంచాన్యేచతాదృశాః ॥ ౪౨ ॥ప్రాప్తస్సాలోక్యసామీప్యం ❁ సారూప్యమథసాత్మతామ్ । తేసర్వేపుణ్డరీకాక్షభావోహిభవకారణమ్॥౪౩॥ కేచనోద్బద్ధవైరేణభక్త్యాకేచనకామతః । నతథాసత్త్వసంరబ్ధాస్సన్నికృష్టాస్సురాదయః ॥ ౪౪ ॥ ఇదమిత్థమితిప్రాయస్తవయోగేశ్వరేశ్వర । నవిన్ద

హోవిద్విషోఽపివయంసాత్త్వికభక్తేభ్యోఽపిసభాగ్యాఇత్యాహ॥దైత్యేత్యాదిభిస్త్రిభిః॥దైత్యాదయః-త్వయి-నిత్యం-నిబద్ధం వైరంయేషాం - తథాభూతాః - కథంభూతే-విశుద్ధస్యరజస్తమోభ్యామననువిద్ధస్య-సత్త్వస్య-ధామ్ని ఆశ్రయే-అనేనకామక్రోధాది ప్రాకృతదోష ప్రతిభటత్వమభిప్రేతం , అద్ధాసాక్షాత్ , శాస్త్రశరీరిణిశాస్త్రవేద్యం శరీరంస్వరూపమస్యాస్తీతితథా-తస్మిన్-తేవయ - మిత్థంభూతావయమిత్యర్థః ॥ తథా-అన్యేకంసాదయశ్చ - తాదృశాః - నిత్యంనిబద్ధవైరాఇత్యర్థః ❁ ॥ ౪౧ ॥ ౪౨ ॥ ❁ తఏతే-సర్వే-సాలోక్యాదిరూపాం-ముక్తిం- ప్రాప్తాః-తత్ర-సాలోక్యం నామభగవతాసహసమానలోకావస్థాయిత్వం - సామీప్యంసాన్నిధ్యం - సారూప్యంసమానవేషతా,సాత్మతాసమానాత్మగుణత్వం - సాయుజ్యమితియావత్ - గుణాష్టకావిర్భావసామ్యంహిసాయుజ్యం - సార్ష్టిత్వం అథసాత్మతామితిపాఠే సార్ష్టిత్వంసమానసమృద్ధిత్వం, సాలోక్యాదీని త్రీణిసాయుజ్యప్రయుక్తానీతినముక్తితారతమ్యశఙ్కావకాశః - నిబద్ధవైరాణామపిసాలోక్యాది ప్రాప్తిఃకుతఇత్యతఆహ ॥ భావఇతి ॥ హియస్మాత్-భావఃచిత్తవృత్తివిశేషః భవకారణంఫలోదయకారణం-త్వయికోఽపివానిరన్తరచిత్తవృత్తివిశేషోముక్తికారణమిత్యర్థః ❁ ॥ ౪౩ ॥ ❁ నిదర్శయతి॥ కేచనేతి॥ కేచనకంసాదయః - ఉద్బద్ధవైరేణత్వయినిబద్ధవైరేణ - ప్రాప్తాఇత్యనుషజ్యతే- కేచన-భక్త్యా- కేచన - గోపీజనాః-కామతఃకామాత్ప్రాప్తాః-కించ-యథా - సన్నికృష్టాః- త్వత్సాత్మతాం - ప్రాప్తాః-తథా-సత్త్వసంరబ్ధాఃసత్త్వావిష్టాఅపి-సురాదయో-నప్రాప్తాః - యద్వా, యథోద్బద్ధవైరాదినా-ప్రాప్తా-స్తథా-సన్నికృష్టాఅపి-సత్త్వప్రధానాఅపి-నాన్యేప్రాప్తా- ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౪౪ ॥ ❁ త్వత్కృపాసనాథోభావఏవభవకారణం - అన్యథాత్వన్మాయాయాధాత్రాదివేదినాంకుతస్తతోనిస్తారఇత్యభిప్రయన్నాత్మనఃకైముత్యన్యాయేనతస్యాదుర్జ్ఞేయతామాహ॥ ఇదమితి ॥ హేయోగీశ్వరేశ్వర-యోగీశాఅపి-ప్రాయశః-తవ,యోగమాయయా-ఇద-మిత్థ - మితి-స్వరూ

---

౪౩ ॥ శ్లో ❁ పా ॥ సార్ష్టిత్వమథసాత్మతామ్

పతస్స్వభావతశ్చ నవిదన్తి-కుతో-వయం,విద్మః ॥ ౪౫ ॥ తన్న ఇతి॥త త్తస్మాత్,త్వన్మాయాస్వరూపస్వభావవేదనత రణయోఃదుష్కరత్వాత్కేవలం, ప్రసీదప్రసన్నో భవ - అస్మాననుగృహాణేత్యర్థః - కథం,యథా,నిరపేక్షైఃనిష్కామైః నిమృగ్యః-యుష్మత్పాదారవిన్దే-ధిషణాబుద్ధి, ర్యస్య-అభయ త్తం-గృహమేవా-ధనరూప - స్తస్మ - న్నిష్క్రమ్య- విశ్వస్య-శర ణాని క్షితారోవృక్షాః-తేషా - మఙ్ఘ్రిషుమూలేషు - పలబ్ధైఃస్వగతఏవగళితైః-ఫలాదిభి-ర్వృత్తిఃజీవనం-యస్య-సోఽహం

శాన్తస్సన్-ఏకఏవ - ఉతఅథవా,సర్వేషాం-సఙ్ఘయో-యే-మహాన్తః-తైస్సహిత - శ్చరామి తథానుగృహాణేత్యర్థః- సర్వస హ ఇతి పాఠేపితోస్మాదిద్వన్ద్వసహః ॥ ౪౬ ॥ ప్రకృతాగమనప్రయోజనబుభుత్సయాస్వవిషయకంశాసనం ప్రార్థయతే॥ శాధీతి ॥ హేఈశితవ్యేశ-ఈశితవ్యాఃనియమ్యా-స్తేషాం - ఈశ-నోఽస్మాన్-శాధిక్షైఙ్కర్యాజ్ఞాపనేనశిక్షయేత్యర్థః ॥ కింత దిత్యతఆహ॥యేష్వాపానితి ॥ హేప్రభో,తత్ ఽపికి,మతఆహ ॥ పుమానితి ॥ త్వచ్ఛాసనమాశ్రయన్,చోదనాయాఃక ర్తృబన్ధాద్విముచ్యతే ॥ ౪౭ ॥ ఇత్థంప్రార్థితఃప్రాహభగవాన్॥ఆసన్నితి॥ప్రథమాన్తరే స్వాయంభువమన్వన్తరే మరీచేః ప్రజాపతేః , ఊర్ణాయాంభార్యాయాం-షట్పుత్రా - ఆసన్-తేదేవా-స్సుతాంసరస్వతీం - యభితుం మైథునంకర్తుముద్యు క్తం-కంబ్రహ్మాణం-వీక్ష్య,జహసుః ॥ ౪౮ ॥ తేనపరిహాసాత్మకేన-దుష్టేన-కర్మణా-ఆసురీం యోనిం-ప్రాపుః-తదైవ- హిరణ్యకశిపో - ర్జాతా-స్తేచ-యోగమాయయాశక్త్యా - తతో-నీతాస్సన్తో-దేవక్యాః - ఉదరే జాతాః-హేరాజన్-తేనకం

స్యపిరోగీశాయోగమాయాం కుతోవయమ్॥౪౫॥ తన్నః ప్రసీదనిరపేక్షవిమృగ్యయుష్మత్పాదారవిన్దధిషణో ఽ ఘగృహాన్ధకూపాత్ । నిష్క్రమ్యవిశ్వచరణాఙ్ఘ్రిపలబ్ధవృత్తిశ్శాన్తోయథైకఉత సర్వసఖైశ్చరామి ॥౪౬॥ శాధ్యస్మానీశితవ్యేశనిష్పాపాన్కురునఃప్రభో । పుమాన్యచ్ఛ్రద్ధయాతిష్ఠంశ్చోదనాయావిముచ్యతే ॥ ౪౭ ॥శ్రీభగ వానువాచ॥ఆసన్మరీచేష్షట్పుత్రాఊర్ణాయాంప్రథమేన్తరే । దేవాఃకంజహసుర్వీక్ష్యసుతాంయభి ॥ తుముద్య తమ్॥ ౪౮ ॥తేనాసురీమగన్యోనిమధునావద్యకర్మణా । హిరణ్యకశిపోర్జాతానీతాస్తేయోగమాయయా॥౪౯॥ దేవక్యాఉదరేజాతా రాజన్కంసవిహింసితాః । సాతాన్శోచత్యాత్మజాన్స్వాం స్తఇమేధ్యాసతేన్తికే॥౫౦॥ ఇత ఏతాన్ప్రణేష్యామోమాతృశోకాపనుత్తయే । తతఃశాపవినిర్ముక్తాలోకంయాస్యన్తివిజ్వరాః ॥ ౫౧ ॥స్మ రోద్గీథఃపరిష్వఙ్గఃపతఙ్గఃక్షుద్రభృద్ఘృణీ ।షడిమేమత్ప్రసాదేనగమిష్యన్తిసద్గతిమ్॥ ౫౨ ॥ ఇత్యుక్త్వాతాన్స మానీయ ॥ ఇన్ద్రసేనేనపూజితౌ । పునర్ద్వారవతీమేత్యమాతుఃపుత్రానయచ్ఛతామ్॥౫౩ ॥తాన్దృష్ట్వాబాల కాన్దేవీపుత్రస్నేహస్నుతస్తనీ । పరిష్వజ్యాఙ్కమారోప్యమూర్ధ్న్యజిఘ్రదభీక్ష్ణశః ॥ ౫౪ ॥ అపాయయత్స్త నంప్రీతాసుతస్పర్శపరిస్నుతమ్। మోహితామాయయావిష్ణోర్యయాసృష్టిఃప్రవర్తతే॥ ౫౫ ॥పీత్వాఽమృతం పయస్తస్యాఃపీతశేషంగదాభృతః । నారాయణాఙ్గసంస్పర్శప్రతిలబ్ధాత్మదర్శనాః ॥ ౫౬ ॥ తేనమస్కృత్యగో విన్దం దేవకీం పితరం బలమ్ । మిషతాంసర్వభూతానాంయయుర్ధామదివౌకసాం ॥ ౫౭ ॥ తాంద్దృష్ట్వా దేవకీదే

వహింసితాః-సాదేవకీతు-తాన్స్వాత్మజాన్-మత్వా -శోచతి తేచేమే తవా- న్తికేమన్తికే-అధ్యాసతే, అదీశజ్ స్థాసాంకర్త్రె,, ణ్యాధారస్థక్షస్వర్గ్యే ॥ ౪౯ ॥ ౫౦ ॥ ఇత ఇతి॥మాతుర్దేవక్యాః-శోకాపహరణాయ-ఇత ఏతాన్ప్రణేష్యామః తతఃశో కాపనోదనానన్తరం - శాపాత్ప్రజాపత్యపహాసాత్మకా - ద్వినిర్ముక్తాః - అతఏవ విజ్వరాఃనిర్దుఃఖాః లోకంతావత్స్వ్య లోకం-యాస్యన్తి-తతో- మత్ప్రసాదేనమదనుగ్రహేణహేతునా-ఇమే-అష్టాదయ,ష్షట్సఙ్ఖ్యాం-సతాంగతింముక్తిం-యాస్య న్తి ॥ ౫౧ ॥ స్మరోద్గీథ ఇతి॥సద్ధిరార్షఃస్మరసహితోద్గీథ ఇతిమధ్యమపదలోపసమాసోవా ॥ ౫౨ ॥ ఇతీతి॥అయచ్ఛ తాంఅర్పయామాసతుః ॥ ౫౩ ॥ తానితి॥పుత్రస్నేహేన స్నుతౌస్రవన్తౌ,స్తనౌ-యస్యాః,సా,అభీక్ష్ణశఃపునఃపునః మూ ర్ధ్ని-అజిఘ్రత్ ॥ ౫౪ ॥ సుతానాం-సంస్పర్శేన - స్నుతంక్షరన్తం- స్తనమపాయయత్-తత్రహేతుః-విష్ణోః-మాయ యా మోహితా-మాయాంవిశినష్టి-యయా,సృష్టిః-ప్రవర్తతే-సృష్టిరిత్యస్యవిశ్వేత్యాదిః ॥ ౫౫ ॥ పీత్వేతి॥ తస్యాదేవ క్యాః అమృతతుల్యం - పయః స్తన్యం-తత్రహేతు - ర్గదాభృతఃశ్రీకృష్ణస్య-పీతశేషం-పీత్వా - నారాయణస్యశ్రీకృష్ణస్య-అఙ్గ సంస్పర్శాత్ - ప్రతిలబ్ధం - ఆత్మదర్శనంస్వాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యజ్ఞానంయైస్తే - బలంబలభద్రంచ నమస్కృత్య-సర్వ భూతానాం-మిషతాంపశ్యతాంసతాంవిహాయసా-ధామదేవలోకం-యయుః ॥ ౫౬ ॥ ౫౭ ॥ తమితి॥తంమృతానాం- ఆగమనపూర్వకంనిర్గమ-మవలోక్య - సుతరాం-విస్మితాసతీ- శ్రీకృష్ణస్య - మాయాం-మేనే-సర్వంతన్మాయాకృతమమన్యత॥

మాయా-ఆశ్చర్యశక్తిః ❁ ॥ ౫౮ ॥ ❁ హేభారత అనన్తవీర్యస్యానన్తకల్యాణవీర్యసూచకగుణాకరస్య - భగవతః-ఇత్థంభూతాని-వీర్యాణిప్రభావసూచకచేష్టితాన్య- నన్తాని-సన్తి-నసాకల్యేనవక్తుంశ్రోతుంవాశక్యానీతిభావః ❁ ॥ ౫౯ ॥ ❁ఉపవర్ణితాఖ్యానశ్రవణాదిఫలమాహ సూతః ॥ య ఇతి ॥ వ్యాసపుత్రైరితిబహువచనంగురుత్వాభిప్రాయం.అమలాకీర్తిర్యస్య,తస్యమురారేశ్చరితం-అలంనిశ్శేషంయథాతథా జగతోఽఘంభినత్తీతితథా - నకృచ్ఛ్రాదివద్వ్యక్తించిదఘభిదితిభావః - తదేవంపాపక్షయహేతుత్వ - మతఏవమోక్షహేతుత్వంచోక్తం- కించ - తద్భక్తానాం సత్కర్ణపూరంపరమసుఖావహకర్ణాభరణరూప-మిత్థంభూత- మిదంచరితం-యఃపుమా-ననుశృణోతి-శ్రావయేద్వా-స- భగవతి - కృతంనిహితం-చిత్తం-యేన-తథాభూతః-తద్భగవతస్సంబన్ధి-క్షేమంకాలాదిభయరహితం-ధామస్థానం- యాతిప్రాప్నోతి ❁ ॥ ౬౦ ॥ ❁ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాందశమస్కన్ధేషడశీతితమోఽధ్యాయః ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

వీర్యాణ్యనన్తవీర్యస్యేత్యుక్తం - తత్రార్జునాయసుభద్రాప్రదాపనాత్మకంభగవచ్చేష్టితం శ్రోతుకామఃపృచ్ఛతి రాజా ॥ బ్రహ్మన్నితి ॥ విజయోఽర్జునో- రామకృష్ణయోః,స్వసారంభగినీం-యథాయేనప్రకారేణో-పయేమే,తంప్రకారం-వేదితుమిచ్ఛామి, తాంవిశినష్టి-యా,తయోః - స్వసా మమ-పితామహీ-బభూవ ❁ ॥ ౧ ॥ ❁తంప్రస్తౌతిమునిః-అర్జునఇ

వీమృతాగమననిర్గమమ్ । మేనేసుఖిస్సితామాయాంకృష్ణస్యచరితాంన్నృప ॥ ౫౮ ॥ ఏవంవిధాన్యద్భుతానికృష్ణస్యపరమాత్మనః।వీర్యాణ్యనన్తవీర్యస్యసన్త్యనన్తానిభారత॥ ౫౯ ॥ శ్రీసూతఉవాచ ॥య ఇదమనుశృణోతిశ్రావయేద్వా మురారేశ్చరితమమలకీర్తేర్వర్ణితం వ్యాసపుత్రైః । జగదఘభిదలంతద్భక్తసత్కర్ణపూరం భగవతి కృతచిత్తోయాతితత్క్షేమధామ ॥ ౬౦ ॥ ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

❋❋❋❋❋❋❋❋ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే,దశమస్కన్ధే,షడశీతితమోఽధ్యాయః. ❋❋❋❋❋❋❋❋.

❋❋ సుభద్రాహరణకథారమ్భః ❋❋

శ్రీవిష్ణురాతఉవాచ ॥ బ్రహ్మన్వేదితుమిచ్ఛామిస్వసారంరామకృష్ణయోః । యథోపయేమేవిజయోయామమాసీత్పితామహీ॥ ౧ ॥ శ్రీబ్రహ్మరాతఉవాచ ॥ అర్జునస్తీర్థయాత్రాయాంపర్యటన్నవనీంప్రభుః ।గతఃప్రభాసమశృణోన్మాతులేయీంసఆత్మనః॥ ౨ ॥దుర్యోధనాయరామస్తాందాస్యతీతినచాపరే । తల్లిప్సుస్సయతిర్భూత్వాత్రిదణ్డీద్వారకామగాత్॥ ౩ ॥తత్రవైవార్షికాన్మాసానవాత్సీత్స్వార్థసాధకః। పౌరైస్సభాజితోఽభీక్ష్ణంరామేణాజానతాచసః॥ ౪ ॥ఏకదాగృహమానీయఆతిథ్యేననిమన్త్ర్యతమ్। శ్రద్ధయోపహృతంభైక్షంబలేనబుభుజేకిల॥ సోఽపశ్యత్తత్రమహతీంకన్యాంవీరమనోహరామ్।ప్రీత్యుత్ఫుల్లేక్షణస్తస్యాంభావక్షుబ్ధం మనోదధే ॥ ౬ ॥ సాఽపితంచకమేవీక్ష్యనారీణాంహృదయంగమమ్।హసన్తీవ్రీడితాపాఙ్గీతన్న్యస్తహృదయేక్షణా॥ ౭ ॥ తాంసదాసమనుధ్యాయన్నన్తరంప్రేప్సురర్జునః । నలేభేశంభ్రమచ్చిత్తఃకామేనాతిబలీయసా॥ ౮ ॥ మహత్యాందే

వయాత్రాయాం-తు॥ అథార్జునవధిక్షయనిమిత్తం - ప్రాక్తనేన ॥ అవనీంపృథ్వీం - పర్యటన్-ప్రభాసంనామ-తీర్థంప్రతి-గతః,తత్ర,సోఽర్జున - ఆత్మనస్స్వస్య - మాతులేయీంమాతులస్యదుహితరం- తాంసుభద్రాం-రామో,దుర్యోధనాయ,దాస్యతి-అపరేవసుదేవాదయస్తు - నచదాస్యన్తి,ఇత్యశ్రౌషీత్ - వసుదేవాద్యనుమతిమన్తరేణాపిరామోదాతుముద్యుక్తవానిత్యశృణోదిత్యర్థః॥ తల్లిప్సురితి॥ తాంమాతులేయీంలిప్సుః-లాభేచ్ఛుః-సోఽర్జున-స్త్రిదణ్డీ-యతిర్భూత్వా,రామంవఞ్చయితుంత్రిదణ్డియతివేషంధృత్వా ❁ ॥ ౨ ॥ ౩ ॥ ❁తత్రేతి॥ వార్షికాన్వర్షాకాలసంబన్ధినో-మాసాంశ్చతురో-మాసాన,నుషితవాన్- తత్రహేతుః-స్వార్థసాధకఃస్వప్రయోజనసాధకఃతథా-వర్షాదిత్వాచ్చ-ర్తుర్యతిరిత్యేవ-పౌరైస్సహ-రామేణచ-అభీక్ష్ణంపునఃపున-స్సంమానితోఽవాత్సీదితిసంబన్ధః ❁॥ ౪ ॥ ❁ఏకదేతి॥బలేనరామేణైకదా,ఆతిథ్యేన-హేత్వన్తరేత్యతీయా,ఆతిథ్యార్థం-నిమన్త్రితః-శ్రద్ధయోపహృతంపరివిష్టంభైక్షమన్నం-బుభుజే ❁ ॥ ౫ ॥ ❁స ఇతి॥ సోఽర్జునః-మహతీమద్భుతాం వీరాణాం,మనోహరతీతితథా తాం-ప్రీత్యా - ఉత్ఫుల్లేవికసితే- ఈక్షణే-యస్యసః - తస్యాంకన్యాయాం,భావేనరత్యభిప్రాయేణ,క్షుభితం,మనో-దధేహితవాన్-స్మరక్షుబ్ధమితిపాఠాన్తరమ్ ❁ ॥ ౬ ॥ ❁సాపీతి॥సాపికన్యాపి తమర్జునం వీక్ష్య - వ్రీడితావ్రీడాయుక్తా-అపాఙ్గౌనేత్రాన్తౌ-యస్యాస్సా-తస్మిన్నేవ-న్యస్తంహృదయ,మీక్షణేచ యయా-సా-చకమేఅకామయత ❁ ॥ ౭ ॥ ❁తామితి॥ పరంకేవలం,తాంకన్యామేవ - ధ్యాయ - న్నన్తరంహర్తుమవసరం-ప్రాప్తుమిచ్ఛుః,అతిబలీయసా,కామేన - భ్రమచ్చిత్తంయస్యసః,శం,సమాధిసమ్భావజంసుఖం,నలేభే ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ఏవంస్థితే-కదాచి-న్మహారథోఽర్జునః,పిత్రోఃకృష్ణస్యేతిచకర్తరిష

ష్టీ దేవకీవసుదేవాభ్యాం కృష్ణేన చానుమతః-దుర్గాత్ప్రాకారా-ద్బహిః,నిర్గతాం రథస్థాం - కన్యాం - జహార ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ తతో - రథస్థః - ధనుఃగాణ్డీవ - మాదాయ - ఆసమన్తాద్రున్ధతః - శూరా-న్భటాన్- విద్రావ్యపలాయితాన్కృత్వా,స్వానాం యదూనాం , క్రోశతామాక్రోశతాం , జహారేతిపూర్వేణసంబన్ధః , యథా,మృగరాట్సింహః,స్వబలింస్వభాగం. హరతి.తద్వత్ ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ తదితి॥తద్ధరణం - శ్రుత్వా , తావ,త్పర్వణి -మహార్ణవఇవ ,క్షుభితఃక్రుద్ధఇత్యర్థః , తతః,కృష్ణేన - సుహృద్భిశ్చ,గృహీతౌ -పాదౌ,యస్య,సః , ఆశామ్యత,శాన్తోబభూవ ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ కించ , బలో రామః - పారిబర్హాణిప్రీత్యాదేయానిశ్రేష్ఠవస్తూని - ప్రాహిణోత్ప్రదదౌ - మహాధనాఅనర్ఘాః - ఉపస్కారా - అలఙ్కారా- యేషాం.తాని-ఇభాస్గజా-రథా - నశ్వాన్ -వరాఃశ్రేష్ఠాః - యోషితోదాసీశ్చ- ప్రాహిణో - దితిసంబన్ధః ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ తదా-యాదవాః - పాణ్డవాశ్చ - బాన్ధవాఃప్రీతిసంహృష్టాః - ప్రీతిరానన్దః-తేన - హృష్టాఃవికసితముఖా - బభూవుః ॥ అథభక్తవాత్సల్యప్రయుక్తంభగవతశ్చేష్టితంప్రస్తోతుంప్రతిజానీతే॥ అథేతి ॥ భక్తయోఃవిషయభూతయోః.య - ద్వాత్సల్యం , తత్, శృణు ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ కావమూభక్తౌ-కీదృశంవాతయోర్వాత్సల్యమిత్యతఃప్రస్తౌతి.కృష్ణస్యేత్యాదినా॥యావదధ్యాయసమాప్తి॥శ్రుతదేవఇతి॥శ్రుతోవిశ్రుతః-కృష్ణస్య-భక్త-ఆసీత్,సచ-కృష్ణేభగవత్యే- కయాఏకాన్తయా -అనన్యప్రయోజనయేతియావత్-తయాభక్త్యా-పూర్ణార్థఃపూర్ణమనోరథః-అతఏవ-శాన్తః - కవిర్విద్వా-నలమ్పటఃచిత్తవిక్షేపరహితః ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ స

వయాత్రాయాంరథస్థాందుర్గనిర్గతామ్ । జహారానుమతఃపిత్రోఃకృష్ణస్యచమహాత్మనః ॥ ౯ ॥ రథస్థోధనురాదాయశూరానారున్ధతోభటాన్ । విద్రావ్యక్రోశతాంస్వానాంస్వబలింమృగరాడివ॥ ౧౦ ॥ తచ్ఛ్రుత్వాక్షుభితోరామఃపర్వణీవమహార్ణవః । గృహీతపాదఃకృష్ణేనసుహృద్భిశ్చాప్యశామ్యత॥ ౧౧ ॥ ప్రాహిణోత్పారిబర్హాణివరవధ్వోర్ముదాబలః । మహాధనోపస్కరేభరథాశ్వవరయోషితః ॥ ౧౨ ॥ అథవృష్ణిసంహృష్టాబాన్ధవాయదుపాణ్డవాః । అథాన్యదపికృష్ణస్యవాత్సల్యంభక్తయోశ్శృణు॥ ౧౩ ॥ కృష్ణస్యాసీత్సఖాకశ్చిచ్ఛ్రుతదేవఇతిశ్రుతః । కృష్ణైకభక్త్యాపూర్ణశ్చశాన్తఃకవిరలమ్పటః ॥ ౧౪ ॥ సఉవాసవిదేహేషుమిథిలాయాంగృహాశ్రమీ । అనీహయాగతాహార్యోనిర్వర్తితనిజక్రియః ॥ ౧౫ ॥ యాత్రామాత్రంత్వహరహర్దైవాదుపనయత్యుత । నాధికంతావతాతుష్టఃక్రియాశ్చక్రేయథోచితాః॥ ౧౬ ॥ తథాతద్రాష్ట్రపాలోఽఙ్గబహులాశ్వఇతిశ్రుతః । మైథిలోనిరహంమానఉభావప్యచ్యుతప్రియౌ॥ ౧౭ ॥తయోఃప్రసన్నోభగవాన్దారుకేణాహృతంరథమ్ । ఆరుహ్యసాకమృషిభిర్విదేహాన్ప్రయయౌప్రభుః॥ ౧౮ ॥నారదోవామదేవోఽత్రిఃకృష్ణోరామోఽసితోఽరుణిః । అహంబృహస్పతిఃకణ్వోమైత్రేయశ్చ్యవనాదయః॥ ౧౯ ॥తత్రతత్రతమాయాన్తంపౌరజానపదానృపాః। ఉపతస్థుస్సార్ఘ్యహస్తాగ్రహైస్సూర్యమివోదితమ్॥ ౨౦ ॥ ఆనర్తధన్వకురుజాఙ్గలకఙ్కమత్స్యాఃపఞ్చాలకున్తిమధుకేకయకోసలార్ణాః । అన్యేచతన్ముఖసరోజముదారహాసస్నిగ్ధేక్షణంనృపపపుర్దృశిభిర్నృనార్యః॥ ౨౧ ॥ తేభ్యస్స్వవీక్షణవినష్టతమిస్రదృగ్భ్యఃక్షేమం త్రిలోకగురురర్థదృశంప్రయచ్ఛన్ । శృణ్వన్దిగన్తధవళంస్వయశోఽశుభ

శ్రుతదేవః-విదేహేషుదేశేషు-తత్రాపి- మిథిలాయాంపురి-గృహాశ్రమీస - న్నుషితవాన్॥అనీహయాఅనుద్యమేనైవ-ఆగతం య-దాహార్యంభోజ్యం- తేన-నిర్వర్తితాః-నిజాః-క్రియాః-యేనసః ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ ఏతదేవప్రపఞ్చయతి ॥ యాత్రామాత్రమితి॥అయంశ్రుతదేవః-యాత్రామాత్రం-శరీరనిర్వాహమాత్రోపయుక్త- మాహార్య- మహరహ-ర్దైవా - దుపనయతి ఉపనయన్తంప్రతీక్షతఇత్యర్థః-అధికంయాత్రామాత్రాదధికం-నోపనయతి ॥ తావతాయాత్రామాత్రేణైవ-తుష్టః-ఉచితాః వర్ణాశ్రమోచితాః-క్రియాఃపఞ్చమహాయజ్ఞాదిరూప క్రియాః,యథావ- చ్చక్రే ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ తథేతి ॥ అఙ్గహేరాజన్ యథాఽయంశ్రుతదేవః-తథా,తద్రాష్ట్రపాలః-విదేహదేశాధిపః - బహులాశ్వ ఇతి-శ్రుతఃవిశ్రుతః - సమైథిలోజనకవంశ్యః-నిరహంమానఃదేహాత్మాభిమానరహితః-ఉభౌశ్రుతదేవబహులాశ్వౌ, అచ్యుతస్య-ప్రియాభక్తౌ ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ తయోరితి॥ ప్రసన్నః ప్రసన్నోభవితుమిత్యర్థః , ఆహృతమానీతం - మునిభిస్సాకంమునిభిస్సహ ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ కేమునయ ఇత్యతఆహ ॥ నారదఇతి॥ కృష్ణోద్వైపాయనః రామోభార్గవః- అహంశుకః ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ తత్రతత్రేతి ॥ పురేషుభవాః పౌరాః - జనపదేషుదేశేషుభవాః జానపదాః - సార్ఘ్యైః హస్తాఃయేషాంతే, గ్రహైర్గురుశుక్రాదిభిఃసహోదితం - సూర్యమివ - తంభగవన్త-ముపతస్థుః , అభూతోపమేయమ్ ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ ఆనర్తేతి॥హేనృప - ఆనర్తాదిదేశవర్తిజనాస్తథాఅన్యేచ-నరాః-నార్యశ్చ-ఉదారోహాసః-స్నిగ్ధ-ఈక్షణే- యస్మిం-స్తత్తస్యభగవతో - ముఖసరోజం-పపుః ముఖసరోజలావణ్యరూపంమకరన్దం-నేత్రచషకైఃపపురిత్యర్థః ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ తేభ్యఇతి ॥ త్రిలోకగురుర్భగవాన్-స్వదర్శనేన-వినష్టాత

మిషాం-వృ-గ్యేషాం-తేభ్యః - స్వవీక్షణమాత్రేణనిరస్తాజ్ఞానేభ్యఇత్యర్థః-క్షేమం-శ్రేయోయథాభవతితథా,అర్థదృశంప్రయచ్ఛన్
అపాఙ్గదృష్ట్యా తానవలోకయన్నిత్యర్థః-అత్రిశుభ్రంశర్మలం - దిగన్తధవళం-దిగన్తవ్యాప్తం-స్వయశః,సురైః-ర్నృభిశ్చ,గీతం
శృణ్వన్-శనైః-ర్విదేహాన్ దేశాన్,సగాద్యయౌ ❋ ॥ ౨౨ ॥ ❋త ఇతి॥ తేవై దేహాః,పౌరాః-జానపదాశ్చ,గృహీతమర్హణం-యై-స్తే
వాణయోః,యేషాం-తే-తస్మైభగవతే - అభియయుః ప్రత్యుజ్జగ్ముః-తమభియయురిత్యర్థః-యద్వా , తస్మైఇత్యనేనసాపేక్షస్యా
పిగృహీతార్హణేత్యస్యార్థత్వాత్సమాసః,తంవాఇతిపాఠాన్తరమ్ ❋ ॥ ౨౩ ॥ ❋దృష్ట్వేతి॥ప్రీత్యోత్ఫుల్లమాననం,ఆశయ
శ్చ-యేషాం,తే - విదేహదేశవాసినోజనాస్తంకృష్ణం-తథా-శ్రుతపూర్వాన్,నతుదృష్టపూర్వాన్, మునీంశ్చనిబద్ధాఞ్జలిభిః,
నేముః-కైర్ధృతాఞ్జలిభిరితిపాఠేన్యస్తాఞ్జలిభిశ్శిరోభిరిత్యర్థః ❋ ॥ ౨౪ ॥ ❋స్వానుగ్రహాయేతి॥మైథిలశ్శ్రుతదేవశ్చ,జగద్గురుం
భగవన్తం,స్వానుగ్రహార్థ-మాగతం,మన్వానౌ,ప్రభోఃశ్రీకృష్ణస్య,పాదయోః- నిపేతతుః ❋ ॥ ౨౫ ॥ ❋న్యమన్త్రయేతా
మితి॥ సన్నతౌనమస్కుర్వన్తౌ-అఞ్జలీ,యయోస్తౌ - ద్విజైర్మునిభిః,సహసహితమిత్యర్థః-దాశార్హంభగవన్తం- మాతిథ్యేనఆ
తిథ్యార్థం-యుగపదేవ-న్యమన్త్రయేతాంనిమన్త్రితవన్తౌ ❋ ॥ ౨౬ ॥ ❋భగవాంస్త్వితి॥తన్నిమన్త్రణం,సమభిప్రేత్యాఙ్గీ
కృత్య-ద్వయోరపి-ప్రియంకర్తుమిచ్ఛయా - తత్తదా- ఉభాభ్యామపి - తాభ్యాం-మద్గృహాదన్యస్యగేహంసమాయాతీ-త్యలక్షి

ఘ్నంగీతంసురైర్నృభిః గచ్ఛన్ విదేహాన్ ॥ ౨౨ ॥ తేఽచ్యుతంప్రాప్తమాకర్ణ్యపౌరాజానపదానృప। అభి
యయుర్ముదితా ❋ స్తస్మైగృహీతార్హణపాణయః ॥ ౨౩ ॥ దృష్ట్వాతముత్తమశ్లోకంప్రీత్యుత్ఫుల్లాననాశయాః।
† కైర్ధృతాఞ్జలిభిర్నేముశ్శ్రుతపూర్వాంస్తథామునీన్॥ ౨౪ ॥ స్వానుగ్రహాయసంప్రాప్తంమన్వానౌతంజగ
ద్గురుమ్। మైథిలశ్శ్రుతదేవశ్చపాదయోఃపేతతుఃప్రభోః॥ ౨౫ ॥ న్యమన్త్రయేతాందాశార్హమాతిథ్యేనసహ
ద్విజైః। మైథిలశ్శ్రుతదేవశ్చయుగపత్సన్నతాఞ్జలీ॥ ౨౬ ॥భగవాంస్తదభిప్రేత్యద్వయోఃప్రియచికీర్షయా। ఉభ
యోరావిశద్గేహముభాభ్యాంతదలక్షితః॥ ౨౭ ॥శ్రోతుమప్యసతాందూరాన్జనకస్స్వగృహాగతాన్। ఆనీతేష్వా
సనాగ్ర్యేషుసుఖాసీనాన్మహాయశాః॥ ౨౮ ॥ప్రవృద్ధభక్త్యా*ఉద్ధర్షహృదయాస్రావిలేక్షణః। నత్వాతదఙ్ఘ్రీన్ప్ర
క్షాళ్యతదపోలోకపావనీః॥ ౨౯ ॥సకుటుమ్బోవహన్మూర్ధ్నాపూజయాంచక్రఈశ్వరాన్।గన్ధమాల్యామ్బరాక
ల్పధూపదీపార్ఘ్యగోవృషైః ॥ ౩౦ ॥ వాచామధురయాప్రీణన్నిదమాహాన్నతర్పితాన్। పాదావఙ్కగతౌవిష్ణో
స్సంస్పృశఞ్ఛనకైర్ముదా॥ ౩౧ ॥ బహులాశ్వఉవాచ ॥ భవాన్హిసర్వభూతానామాత్మాసాక్షీస్వదృగ్విభో।
అథనస్త్వత్పదామ్భోజంస్మరతాందర్శనంగతః॥ ౩౨ ॥స్వవచస్తదృతంకర్తుమస్మద్దృగ్గోచరోభవాన్। యదా
త్థైకాన్తభక్తాన్మేనానన్తశ్శ్రీరజఃప్రియః ॥ ౩౩ ॥ కింనుత్వచ్చరణామ్భోజమేవంవిద్విసృజేత్పుమాన్। నిష్కి
ఞ్చనానాంశాన్తానాంమునీనాంయస్త్వమాత్మదః॥ ౩౪ ॥ యోఽవతీర్యయదోర్వంశేనృణాంసంసరతామి

తఃఅవిదితః,ఉభయోరపి గృహానవిశత్ ❋ ॥ ౨౭ ॥ ❋శ్రోతుమితి॥ అసతాం , శ్రోతుమపి-దూరాన్,స్వగృహాగతాన్,ఆసీ
యసమర్పితేషు-శ్రేష్ఠేష్వా- సనేషు - సుఖాసీనాన్- నత్వేత్యుపరిష్టాత్సంబన్ధః-కథంభూతః,ప్రవృద్ధభక్త్యా-ఉద్ధర్షముద్గతహ
ర్షం-హృదయం-యస్య-అస్రైరానన్దాశ్రుభిః-ఆవిలేవ్యాప్తే-ఈక్షణే-యస్య- సచాసౌసచ.తేషాం. అఙ్ఘ్రీన్పాదాన్-ప్రక్షాళ్య
తాఃలోకపావనీరపః-మూర్ధ్నా-వహన్-గన్ధాదిభిరీశ్వరాన్- పూజయామాస,ఆకల్పోఽలఙ్కారః-తత్రేశ్వరశబ్దఃఈశ్వ
రాత్మకపరః ❋ ॥ ౨౮ ॥ ౨౯ ॥ ౩౦ ॥ ❋వాచేతి॥ అన్నేన-తర్పితాన్మధురయా - వాచా-ప్రీణయన్-అఙ్కగతౌ-విష్ణోఃకృ
ష్ణస్య-పాదౌ-సంస్పృశన్- పాదావఙ్కేనిధాయసంస్పృశన్నిత్యర్థః-ముదాహృష్టేన-దంవక్ష్యమాణ-మాహ ❋ ॥ ౩౧ ॥ ❋
తదేవాహ ॥ భవానితిషడ్భిః॥ హేవిభో-హియస్మాద్భవాన్ ఆత్మాఅన్తరాత్మా-సాక్షాద్ద్రష్టా - స్వదృక్ అనన్యాధీనప్రకాశ
శ్చ-అథాతో-మదభిప్రాయం,జానన్-త్వత్పదామ్భోజంస్మరతాం, నోఽస్మాకం-దర్శనం,ప్రాప్తః ❋ ॥ ౩౨ ॥ ❋కించ॥స్వ
వచఇతి ॥ యస్మాత్ ఏకాన్తభక్తాదనన్యప్రయోజనభక్తియుక్తాత్-మమ , సనన్తశ్శేషః-సఖాఽపి-శ్రీర్లక్ష్మీ-ర్భార్యాఽపి,అజో
బ్రహ్మ-పుత్రోఽపి-నప్రియ-ఇతియత్-అనఘ కృతవానసితత్స్వవచో-దృతీకర్తుం , భవా , నస్మాకం-దృగ్గోచరోదృగ్విషయో-బ
భూవ ❋ ॥ ౩౩ ॥ ❋తస్మాదేవంవిధం-త్వచ్చరణామ్భోజం-పుమాన్విసృజేత్ కిన్ను,నత్యజత్యేవేత్యర్థః కించ,యత్ యస్మాత్
నిష్కిఞ్చనానాం,నాస్తికించనప్రార్థనీయంయేషాం, తేషాం , శాన్తానాంజితాన్తఃకరణానాం,మునీనాం,త్వమాత్మదఃనిరతి
శయపురుషార్థభూతమాత్మానందదాతిస్వవశీకరోతీతితథా , తస్మాచ్చ-విసృజేత్కోన్వితిసంబన్ధః ❋ ॥ ౩౪ ॥ ❋సత్యమిత్థ

౨౩ ॥ శ్లో ❋ పా ॥ తంవాగృహీతా   ౨౪ ॥ శ్లో † పా ॥ నిబద్ధాఞ్జలిభిః

మప్యాత స్త్వమీశ్వరో నత్వహమిత్యత ఆహ॥ య ఇతి॥ ఇహ ప్రకృతిమణ్డలే - సంసరతాం - జీవానాం, తచ్ఛాన్త్యై సాంసారికతాపత్ర
యోపశమనాయ - యదోర్వంశే, అవతీర్య, యస్త్రిలోకవృజినావహా త్రిలోక్యాః పాపహరం, స్వం స్వాసాధారణం
యశః, అచినోత్ సంపాదితవాన్ తస్మై భగవతే, తుభ్యం నమ ఇత్యన్వయః - సర్వేశ్వర ఏవ త్వం లోకోజ్జిజీవయిషయాఽవతీ
ర్ణ ఇతి భావః ॥ ౩౫ ॥ ఏవంవిధాయ తుభ్యం న ప్రతికర్తుం శక్నుమః, కిన్తు కేవలం నమస్కుర్మ ఇత్యభిప్రేత్య నమస్కరోతి॥ నమ
ఇతి॥ కృష్ణాయ లోకసుఖకరాయ - అకుణ్ఠమేధసే కృతజ్ఞతమాయ - సంశాన్తం శాన్తికరం లోకక్షేమావహం, తపః, ఈయుషే ప్రా
ప్తాయ - అధికుర్వత ఇతి యావత్ - నారాయణాయ, ఋషయే - తద్రూపేణావస్థితాయ, తస్మై పూర్వోక్తవిధాయ, భగవతే, తు
భ్యం, నమః ॥ ౩౬ ॥ అభిప్రేతం నివేదయతి ॥ దినానీతి॥ హే భూమన్ - ద్విజైర్మునిభిః సమేతస్సహితః, త్వం - నోఽస్మా
కం, గృహే కతిచిద్దినాని నివస, పాదరజసా ఇదం, నిమేః కులం, పునీహి పవిత్రీకురు ॥ ౩౭ ॥ ఇతీతి॥ ఉపామన్త్రితః ప్రా
ర్థితః - లోకపావన ఇతి హేతుగర్భం, అతో, మిథిలాయాం పురి - నరాణాం, యోషితాం చ, కల్యాణం, కుర్వన్ కర్తుమిత్యర్థః ఉ
వాస ఉషితవాన్ ॥ ౩౮ ॥ శ్రుతదేవ ఇతి ॥ జనకో జనకవంశ్యత్వాద్బహులాశ్వః, యథా, తథా, శ్రుతదేవోఽపి, స్వగృ
హం ప్రాప్తం, మచ్యుతం, మునీంశ్చ, నత్వా, నితరాం హృష్టో ఽసావేవ, వాస ఉత్తరీయం, విధున్వన్ విక్షిపన్ ననర్త - హేతి హా
న్తే ॥ ౩౯ ॥ తృణేతి॥ స శ్రుతదేవః ఆనీతేషు తృణమయేషు, పీఠేషు చాసనేషు చ, తాన్, ఉపవేశ్య, స్వాగతప్రశ్నపూర్వకం, మ
భివన్ద్య, సభార్యో, ముదా హర్షేణ, అఙ్ఘ్రీన్ అవనిజ అవనిజే ప్రక్షాలితవాన్ అభ్యాసలోప ఆర్షః ॥ ౪౦ ॥ తదమ్భసేతి॥ హే

హ । యశో వితేనే తచ్ఛాన్త్యై త్రైలోక్యవృజినాపహమ్॥ ౩౫ ॥ నమస్తస్మై భగవతే కృష్ణాయాకుణ్ఠమేధసే । నా
రాయణాయ ఋషయే సంశాన్తం తప ఈయుషే॥ ౩౬ ॥ దినాని కతిచిద్భూమన్ గృహాన్నో నివస ద్విజైః । సమేతః
పాదరజసా పునీహీదం నిమేః కులమ్॥ ౩౭ ॥ ఇత్యుపామన్త్రితో రాజ్ఞా భగవాన్ లోకభావనః । ఉవాస కుర్వన్ కల్యా
ణం మిథిలానరయోషితామ్॥ ౩౮ ॥ శ్రుతదేవోఽచ్యుతం ప్రాప్తం స్వగృహం జనకో యథా । నత్వా మునీంశ్చ సం
తుష్టో ధున్వన్ వాసో ననర్త హ॥ ౩౯ ॥ తృణపీఠబృసీష్వేతానానీతేషూపవేశ్య సః । స్వాగతేనాభివన్ద్యాఙ్ఘ్రీన్ స
భార్యోఽవనిజే ముదా॥ ౪౦ ॥ తదమ్భసా మహాభాగ ఆత్మానం స్వగృహాన్ స్వయమ్ । స్నపయాంచక్ర ఉద్ధర్షో ల
బ్ధసర్వమనోరథః ॥ ౪౧ ॥ ఫలార్హణోశీరశివామృతామ్బుభిర్మృదా సురభ్యా తులసీకుశామ్బుజైః । ఆరాధయా
మాస యథోపపన్నయా సపర్యయా సత్త్వవివర్ధనాన్ధసా ॥ ౪౨ ॥ స తర్కయామాస కుతో మమాన్వభూద్గృహాన్ధకూ
పే పతితస్య సఙ్గమః । యస్సర్వతీర్థాస్పదపాదరేణుభిః కృష్ణేన చాస్యాత్మనికేతభూసురైః ॥ ౪౩ ॥ సూపవిష్టా
న్ కృతాతిథ్యాన్ శ్రుతదేవ ఉపస్థితః । సభార్యస్స్వగృహాపన్నమువాచాఙ్ఘ్ర్యభిమర్శనః ॥ ౪౪ ॥ శ్రీశ్రుతదేవ ఉ
వాచ॥ అద్య నో దర్శనం ప్రాప్తః పరః పరమపూరుషః । య ఇదం శక్తిభిస్సృష్ట్వా ప్రవిష్టో హ్యాత్మసత్తయా ॥ ౪౫ ॥
యథా శయానః పురుషో మనసైవాత్మమాయయా । సృష్ట్వా లోకం పరం స్వాప్నమనువిశ్యావభాసతే ॥ ౪౬ ॥

మహాభాగ - తదమ్భసా అఙ్ఘ్రిజలేన, స్వయమేవ, ఆత్మానం దేహం, స్వగృహాంశ్చ, స్నపయామాస కథమ్భూతః, ఉద్ధర్షః ఉ
త్కృష్టో హర్షో యస్య సః - లబ్ధః సర్వమనోరథో - యేన, సః ॥ ౪౧ ॥ ఫలేతి॥ ఫలాని చార్హణాని గన్ధధూపదీపాదీని ఉశీరా
ణి సుగన్ధితృణవిశేషమూలాని చ, శివాని, నిర్మలాన్యమృతతుల్యాన్యమ్బూని చ, తైః, సురభ్యా మృదా కస్తూర్యా తులస్యా, కుశైః
అమ్బుజైశ్చ, సత్త్వవివర్ధనాన్ధసా సత్త్వవర్ధకాన్నేన - జాత్యాశ్రయనిమిత్తాదుష్టాన్నేనేత్యర్థః, ఏభిః - యథోపపన్నయా అనా
యాసేన సంపన్నయా, సపర్యయా, పూజయా ఆరాధయామాస ॥ ౪౨ ॥ స ఇతి॥ స శ్రుతదేవః, తర్కయామాస, తర్క
మేవ దర్శయతి ॥ కుత ఇతి॥ గృహమేవాన్ధకూపస్తస్మిన్, పతితస్య, మమ, కృష్ణేన, తథా అస్య కృష్ణస్యాత్మనో మూర్తిర్నికేతైః
స్థానభూతైః భూసురైశ్చ, కథమ్భూతైః - సర్వతీర్థానామాస్పదాని ఆశ్రయాః, పాదరేణవో, యేషాం, తథాభూతైస్సహ
యః - సఙ్గమః, స, కుతోఽన్వభూత్, అన్వితి విస్మయే ॥ ౪౩ ॥ సూపవిష్టానితి ॥ కృతమాతిథ్యం యైస్తాన్, ఉపస్థితః సమీప ఉపవి
ష్టః స్వగృహాన్, ఆపన్నం ప్రాప్తం - భగవన్తం, అఙ్ఘ్ర్యభిమర్శనః అఙ్ఘ్రీ అభిమృశన్, ఆహ ఉవాచ ॥ ౪౪ ॥ ఉక్తిమేవా
హ॥ సోఽద్యేత్యాదినా - తావత్ తద్దర్శనేనాత్మనః కృతార్థతామభిప్రయన్నాహ॥ సోఽద్యేతి॥ స - తాదృశః పరః ప్రకృతిపురుషవి
లక్షణః - అత ఏవ, పరమః, పర ఉత్కృష్టో, మా, యస్మాత్ స చాసౌ, పూరుషస్త్వం, నోఽస్మాకం, దర్శనం, ప్రాప్తః, కీదృశః,
యో, మాయయా ఆత్మసఙ్కల్పేన, ఇదం జగత్సృష్ట్వా, ఆత్మసత్తయా, ఆత్మనస్సత్తా సదైకరూపతా, సదైకరూపేణాత్మ
స్వరూపేణ - అనుప్రవిష్టః ॥ ౪౫ ॥ తత్ర దృష్టాన్తో, యథేతి॥ అత్ర పురుషశబ్దో జీవశరీరకపరమాత్మపరః, జీవస్య స్వాప్నార్థస్ర
ష్టృత్వాయోగాత్, తదయమర్థః - యథా, శయానః - పురుషః పురుషశరీరకః పరమాత్మా, మనసా స్వశరీరభూతజీవమనోరథాను

సారిణ్యా, ఆత్మనః స్వస్య మాయయా సఙ్కల్పేన, పరంశయానదేహాదన్యం స్వాప్నం సుషుప్తజీవకర్మానుగుణం, తదేకానుభావ్యం, తత్కాలమాత్రావస్థాయినం చ, లోకం దేహం, మనువిశ్య తజ్జీవమనోరథానుగుణేన సఙ్కల్పేనానుప్రవిశ్య, అవభాసతే, జీవానుభావ్య దేశాన్తరగమన రాజ్యాభిషేక శిరశ్ఛేదనాదిభిస్సాక్షాదస్పృష్ట ఏవ ప్రకాశతే జగత్సర్గతదనుప్రవేశయోః స్వాప్నసర్గతదనుప్రవేశౌ దృష్టాన్తౌ - ఉభయత్ర జీవస్యేశ్వరస్యానుప్రవేశో వ్యాప్యగతదోషాస్పర్శశ్చ తుల్యః * ॥ ౪౬ ॥ * నను మద్దర్శనం దుర్లభం కిమితి మన్యస ఇత్యత ఆహ ॥ శృణ్వతామితి ॥ శశ్వత్సదా, శ్రవణాదికం కుర్వతామత ఏవ, అమలాత్మనాం పరిశుద్ధాన్తఃకరణానాం, నృణాం, అన్తః హృద్యేవ, భాసి, నతు, చక్షుర్విషయో భవసి * ॥ ౪౭ ॥ * కర్మణా - విక్షిప్తం, చేతో, యేషాం, తేషాం తు, హృదిస్థోఽపి, అతీవ, దూరస్థః, ఏవం, కస్యాపి చక్షుర్విషయస్త్వం మద్దృగ్విషయోఽస్యతో దుర్లభం త్వద్దర్శనం మయాఽలబ్ధమితి భావః ॥ నను హృదిస్థత్వం అతిదూరస్థత్వం చ పరస్పరవిరుద్ధం కథమిహ ఘటత ఇత్యత ఆహ ॥ ఆత్మశక్తిభిరితి ॥ ఉపేతాః - గుణా రజస్తమస్తత్కార్యకామక్రోధమోహాదయో, యేన - స, ఆత్మా మనో, యేషాం - తేషాం, అన్తిసమీపస్థోఽపి, ఆత్మశక్తిభిః దేహాత్మాభిమానస్వస్వాతన్త్ర్యాభిమానాద్యాపాదనద్వారా త్వద్యాథాత్మ్యానాపాదకమాయాదిశక్తిభిర్హేతుభిః, అగ్రాహ్యః, ఏత దేవాతిదూరస్థత్వమితి న విరోధ ఇతి భావః * ॥ ౪౮ ॥ * న కేవలమమలాత్మనామన్తర్హృది భాసమాన ఏవ, కర్మవిక్షిప్తచేతసామగ్రాహ్య ఏవ, అపి తు - మోచకో బన్ధకశ్చేతి వదన్ప్రణమతి ॥ నమోస్తు త ఇతి ॥ అధ్యాత్మవిదాం త్వద్యాథాత్మ్యవేదినాం, పరాత్మనే ప్రాప్యాయాత్మనే - న విద్యతే - యుక్తస్త్వయి నివేశిత, ఆత్మా, యేషాం - తేషాం, స్వాత్మ విభక్తమృత్యవే - స్వాత్మనా స్వసఙ్కల్పేన, విభక్తస్సమర్పితో మృత్యుః, యేన, తస్మై, అనాత్మనే - ఇతి పాఠే, వ్యాపకాన్తరశూన్యాయేత్యర్థః, నను బన్ధమోక్షహేతుత్వం వదన్మయి కిం వైషమ్యమాపాదయసీత్యతో విశినష్టి ॥ సకారణేతి ॥ సకారణం అనుగ్రహహే

శృణ్వతాం గదతాం శశ్వదర్చతాం త్వాభివన్దతామ్ । నృణాం సంవదతామన్తర్హృది భాస్యమలాత్మనామ్ ॥ ౪౭ ॥
హృదిస్థోఽప్యతిదూరస్థః కర్మవిక్షిప్తచేతసామ్ । ఆత్మశక్తిభిరగ్రాహ్యోఽప్యన్త్యుపేతగుణాత్మనామ్ ॥ ౪౮ ॥
నమోఽస్తు తేఽధ్యాత్మవిదాం పరాత్మనేఽనాయుక్తాత్మనాం స్వాత్మవిభక్తమృత్యవే । సకారణాకారణలిఙ్గమీయుషే స్వమాయయాసంవృతరుద్ధదృష్టయే ॥ ౪౯ ॥ స త్వం శాధి స్వభృత్యాన్నః కిం దేవ కరవామ తే । ఏతదన్తో నృణాం క్లేశో యద్భవానక్షిగోచరః ॥ ౫౦ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ । తదుక్తమిత్యుపాకర్ణ్య భగవాన్ప్రణతార్తిహా । గృహీత్వా పాణినా పాణిం ప్రహసంస్తమువాచ హ ॥ ౫౧ ॥ బ్రహ్మంస్తేఽనుగ్రహార్థాయ సమ్ప్రాప్తాన్విద్ధ్యమూన్మునీన్ । సఞ్చరన్తి మయా లోకాన్పునన్తః పాదరేణుభిః ॥ ౫౨ ॥ దేవాః క్షేత్రాణి తీర్థాని దర్శనస్పర్శనార్చనైః । పునన్తి చిరకాలేన తదప్యర్హత్తమేక్షయా ॥ ౫౩ ॥ బ్రాహ్మణో జన్మనా శ్రేయాన్సర్వేషాం ప్రాణినామిహ । తపసా విద్యయా

తుకం, అకారణం అకర్మహేతుకం, లిఙ్గం శరీరం, ఈయుషే ప్రాప్తవతే, సర్వలోకోజ్జీవయిషయా స్వేచ్ఛోపాత్తాకర్మమూలదివ్యమఙ్గళవిగ్రహాయ, అతో న వైషమ్యమస్తీతి భావః ॥ తర్హి, సర్వాన్కిం న మోచయసీత్యతో విశినష్టి ॥ స్వమాయయా - సంవృతాః మోహితాః, యేషాం - రుద్ధా - దృష్టిః జ్ఞానం, యస్మిన్ విషయభూతే, తస్మై, త్వన్మాయా మోహితానాం త్వద్యాథాత్మ్యావేదినాం, ముక్తిమప్రయచ్ఛన్న త్వం విషమః, న హ్యభజతాం కామాన ప్రయచ్ఛన్సురద్రుమో విషమ ఇతి భావః * ॥ ౪౯ ॥ * ఇత్థం ప్రణమ్య తత్కైఙ్కర్యం ప్రార్థయతే ॥ సత్వమితి ॥ సః ఉక్తవిధః త్వం - స్వభృత్యాన్ - నోఽస్మాన్ - శాధి - హే దేవ, తే, తవ - కిం కరవామ - కిఞ్చిదిష్టం కరవామేతి, ప్రార్థనాయాం లోట్, నను ముక్తిం యాచిత్వా కైఙ్కర్యమేవ కిమితి ప్రార్థయస ఇత్యత ఆహ ॥ ఏతదన్త ఇతి ॥ నృణాం క్లేశః తాపత్రయరూపః - ఏషోఽన్తః, ఏతత్, అన్తోఽవధిః, యస్య, తథాభూతః - కిం, యత్, భవాన్, అక్షిగోచర, ఇత్యేతత్ * ॥ ౫౦ ॥ * తదుక్తమితి ॥ ఇతీత్థం, తదుక్తం శ్రుతదేవోక్తం, ఉపాకర్ణ్య, ప్రణతార్తిహా ఆశ్రితార్తిహరః * ॥ ౫౧ ॥ * ఉక్తిమేవాహ ॥ బ్రహ్మన్నిత్యాదిభిస్సప్తభిః ॥ ఇత్థం స్వాభ్యభీష్టకరణరూపకైఙ్కర్యం ప్రార్థయమానం శ్రుతదేవం ప్రతి మద్భక్తారాధనమేవ నిరతిశయం మత్కైఙ్కర్యమితి వక్తుం తావద్భక్తాన్ప్రశంసతి ॥ బ్రహ్మన్నితి షడ్భిః ॥ మయా హృదిస్థేన మయా, పాదరేణుభిః, లోకాన్ - పునన్తః పవిత్రీకుర్వన్తః - సఞ్చరన్తి * ॥ ౫౨ ॥ * నను - దేవాదయోఽపి పునన్త్యేవేతి కిం విశేష ఇత్యత ఏవ పునన్తీత్యత ఆహ ॥ దేవా ఇతి ॥ దేవాః భగవత్ప్రతిమాః, క్షేత్రాణి, అయోధ్యామధురాదీని, తీర్థాని గఙ్గాదీని, చిరకాలేన దీర్ఘకాలేన, పునన్తి ॥ కిఞ్చ ॥ దేవాదీని, యత్పునన్తీతి - తదపి, అర్హత్తమానాం, ఈక్షణాత్ - మద్భక్తకర్తృకేక్షాప్రయుక్తమాహాత్మ్యాదిత్యర్థః * ॥ ౫౩ ॥ * మద్భక్తాచ్ఛ్రేష్ఠో నాస్తీత్యాహ ॥ బ్రాహ్మణ ఇతి ॥ సర్వేషాం ప్రాణినాం మధ్యే, ఇహ, శ్రేష్ఠేషు - నరేషు, బ్రాహ్మణో, జన్మతః, శ్రేయాన్, బ్రాహ్మణేష్వపి తపసా యుతో యుక్తః, శ్రేయాన్ - తత్రాపి - విద్యయా వేదాన్తవిద్యయా, యుతః - తతోఽపి తుష్ట్యా ఆత్యన్తతోషేణ - యుతః, మత్కలయా - కలావిద్యా, మదుపాసనేతి

యావత్-తయా-యుతస్త్వం, శ్రేయాంసి తత్కరిష్యన్ వక్తవ్యమిత్యర్థః ॥ ౫౪ ॥ కింబహునేత్యాహ ॥ ఏతద్ద్విభుజం చతుర్భుజం వా మమ-రూపం, బ్రాహ్మణాత్, మత్కలయాయుతాత్, నదయితం నప్రియం - తత్ర హేతుః, సర్వేతి, బ్రాహ్మణాధీనత్వాత్ప్రియమేవ యసిద్ధేః-ప్రమాణభూతవేదప్రచురాద్విప్రాత్, స్వమయం వపుర్న మే దయితమిత్యర్థః ॥ ౫౫ ॥ ఏవం కేచిత్త్వద్భక్తాన్ కుతోఽవమన్యన్తే కుతోవా దేహాదీన్ భజన్త ఇత్యత ఆహ ॥ దుష్ప్రజ్ఞా ఇతి ॥ ఏవం ఇత్థంభూతాన్మద్భక్తాన్ - అవిదిత్వా, తత్ర హేతుః, దుష్ప్రజ్ఞాః మరహంకారాః- దేహాత్మాభిమానిన ఇతి యావత్, అత ఏవ అసూయవః, సత్త్వగుణేషు దోషావిష్కారణైకశీలాః, అత ఏవ, అర్చాదావేవ, ఇజ్యదృష్టయః పూజ్యతాబుద్ధిమన్తః - మాం మదాత్మకం గురుం-ఆత్మానం, విప్రం “ జ్ఞానీత్వాత్మైవ మే మతమ్ ,, ఇత్యుక్తవిధం జ్ఞానినం-విప్రం చ అవజానన్తి ॥ ౫౬ ॥ జ్ఞానినోదృష్టిస్త్వన్యాదృశీత్యాహ ॥ చరాచరమితి ॥ చరాచరాత్మకమిదం-విశ్వం-తథా, అస్యవిశ్వస్య, హేతవో- యే-భావాః పదార్థాః మహదాదయః, తాన్యేతాని, సర్వాణి-విప్రో, మదీక్షయా మద్విషయకజ్ఞానేన, మదాత్మకత్వబుద్ధ్యేత్యర్థః, ధత్తే విషయీకరోతి ॥ ౫౭ ॥ అస్త్వేవం తతః కిమత ఆహ ॥ తస్మాదితి ॥ తస్మాత్ మద్భక్తానామిత్థంభూతత్వాత్ - హే బ్రహ్మన్, ఏతాన్ బ్రహ్మర్షీన్, శ్రద్ధయా- ఆత్మాదరేణ, అర్చయ, ఏవం చేత్ ఇత్థమర్చయసి చేత్, అద్ధా-సాక్షాత్, అహమేవ, అర్చితోఽస్మి, అన్యథా మద్భక్తార్చనం వినా, సువిభూతిభిః పుష్కలోపచారైః, అర్చితోఽప్యహం, నార్చితః, ఋషీనేతానితి స్వభక్తమాత్రోపలక్షణమ్ ॥ ౫౮ ॥ ఇత్థమితి ॥ ప్రభుణా భగవతా, ఆదిష్టః, సశ్రుతదేవః, ఐకాత్మ్యభావేన పరమాత్మబుద్ధ్యా, ఆరాధ్య, సతాం గతిం ముక్తిం, అవాప ॥ ౫౯ ॥ ఏవమితి ॥ భక్తేషు భక్తిః ప్రీతిః-సాస్యాస్తీతి తథా-సభగవాన్- హే రాజన్, స్వభక్తయోః శ్రుతదేవబహులాశ్వయోః, సన్మార్గం, స

తుష్ట్యా కమ్ మత్కలయాయుతః ॥ ౫౪ ॥ న బ్రాహ్మణాన్మే దయితం రూపమేతచ్చతుర్భుజమ్ । సర్వవేదమయో విప్రస్సర్వదేవమయో హ్యహమ్ ॥ ౫౫ ॥ దుష్ప్రజ్ఞా అవిదిత్వైవమవజానన్త్యసూయవః । గురుం మాం విప్రమాత్మానమర్చాదావిజ్యదృష్టయః ॥ ౫౬ ॥ చరాచరమిదం విశ్వం భావా యే చాస్య హేతవః । మద్రూపాణీతి వై తానిధత్తే విప్రో మదీక్షయా ॥ ౫౭ ॥ తస్మాద్బ్రహ్మఋషీనేతాన్బ్రహ్మన్ శ్రద్ధయాఽర్చయ । ఏవం చేదర్చితోఽస్మ్యద్ధా నాన్యథా సువిభూతిభిః ॥ ౫౮ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఇత్థం స ప్రభుణాఽఽదిష్టస్సహకృష్ణాన్ ద్విజోత్తమాన్ । ఆరాధ్యైకాత్మభావేన మైథిలశ్చాప సద్గతిమ్ ॥ ౫౯ ॥ ఏవం స్వభక్తయో రాజన్భగవాన్భక్తభక్తిమాన్ । ఉషిత్వాఽఽదిశ్య సన్మార్గం పునర్ద్వారవతీమగాత్ ॥ ౬౦ ॥ ****************************
********* ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, దశమస్కన్ధే, షడశీతితమోఽధ్యాయః. *********
రాజోవాచ ॥ బ్రహ్మన్బ్రహ్మణ్యనిర్దేశ్యే నిర్గుణే గుణవృత్తయః । కథం చరన్తి శ్రుతయస్సాక్షాత్సదసతః పరే ॥ ౧ ॥

తాం సాధూనాం - మార్గం అనుష్ఠేయధర్మప్రకారం, ఆదిశ్య ఉపదిశ్య, కతిపయదినాన్యుషిత్వా చ-పునః-ద్వారవతీం, యయౌ ॥ ౬౦ ॥ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే షడశీతితమోఽధ్యాయః **

“ సర్వవేదమయో విప్రస్సర్వదేవమయోఽస్మ్యహం ,, మితి వేదానాం బ్రహ్మప్రమాపకత్వం భగవదుక్త్యైవావగతం, తత్పూర్వాధ్యాయేఽపి “ విశుద్ధసత్త్వధామ్న్యద్ధాత్వయి శాస్త్రశరీరిణి ,, త్యబలేనానేనాప్యవగతం తత్పూర్వాధ్యాయేఽపి “ బ్రహ్మతే హృదయం శుద్ధ ,, మిత్యాదినా శాస్త్రయోనేస్తవాత్మన ఇత్యన్తేన మునివచసాఽప్యవగతం ॥ శ్రూయతే చైవం ॥ శ్రు “ సర్వే వేదా యత్పదమామనన్తి తపాంసి సర్వాణి చ యద్వదన్తి ,, తి-స్మర్యతే చ “ వేదైశ్చ సర్వైరహమేవ వేద్య ,, ఇతి, బ్రహ్మణశ్చిదచిద్వైలక్షణ్యం బహుశః ప్రతిపాదితం, తత్ర చిదచిద్విలక్షణబ్రహ్మస్వరూపస్వభావపరాణాం ॥ శ్రు “ సత్యంజ్ఞానమనన్తం । యస్సర్వజ్ఞస్సర్వవి ,, దిత్యాదిశ్రుతీనాం చ సాక్షాత్ప్రమాపకత్వేఽపి ॥ శ్రు । అయమాత్మా బ్రహ్మ । తత్త్వమసి । సర్వం ఖల్విదం బ్రహ్మ ,, త్యాదినా పరమాత్మ శబ్దసమానాధికరణతయా శ్రుతానాం చిదచిద్వాచిశబ్దానాం కథం పరమాత్మప్రమాపకత్వమితి పృచ్ఛతి రాజా ॥ బ్రహ్మన్నితి ॥ హే బ్రహ్మన్ గుణవృత్తయ ఇత్యత్ర గుణశబ్దో విశేషణపరః-గుణేన జాతిగుణక్రియాన్యతమేన ద్వారభూతేన, వృత్తిర్బోధనం, యాసాం- తాః-జాత్యాదికం ప్రవృత్తినిమిత్తీకృత్య తద్విశిష్టాభిధాయిన్యశ్శ్రుతయః చిదచిత్పరాః-కథం బ్రహ్మణి- సాక్షాచ్చరన్తి ప్రవర్తన్తే, నహి ప్రవృత్తినిమిత్తప్రహాణేన శబ్దః ప్రతిపాదయితుమలమితి ప్రశ్నార్థః, న చ లక్షణయా చరన్తీతి శక్యం వక్తుం, ఉదాహృతశ్రుతిస్మృత్యాదిభ్యోఽభిధావృత్త్యైవావగమాత్-న చ కతిపయశ్రుతీనాం తత్ర ముఖ్యవృత్తిః, చిదచిదాదిపరాణాం లక్షణావృత్తిరితి యుక్తం “ సర్వే వేదా యత్పదమామనన్తి । వేదైశ్చ సర్వైరహ ,, మితి సర్వశబ్దస్వారస్యాత్సర్వాసామపి తస్మిన్నభిధావృత్త్యైవావగమాత్, అత ఏవ - సాక్షాదిత్యుక్తం- తావజ్జాతిశబ్దానాం వృత్త్యసంభవం వ్యఞ్జయన్ విశినష్టి, అనిర్దేశ్యే చేతనాచేతనసజాతీయతయా నిర్దేష్టుమశక్యే - తత్ర హేతుః-సద

సతఃపరే సచ్ఛాసచ్ఛతయోస్సమాహార - స్తస్మాత్పరేచిదచిద్భ్యాంపరేవిలక్షణే, అన్యస్మిన్నితియావత్ - నహిచిదచిద్గతజాతిప్రవృత్తినిమిత్తకశబ్దానాంచిదచిద్భ్యామన్యస్మిన్ముఖ్యవృత్తిస్సంభవతీతిభావః, అథగుణశబ్దానాంవృత్త్యసంభవంద్యోతయితుంవిశినష్టి ॥ నిర్గుణఇతి ॥ నిర్గతత్రైగుణ్యే - త్రైగుణ్యప్రత్యనీకే, యద్వా, గుణశబ్దానాంయేయేప్రవృత్తినిమిత్తభూతాఃగుణాః - తేభ్యస్సర్వేభ్యో - నిర్గతే - సద్గుణఇతినిష్క్రియత్వస్యాప్యుపలక్షణమ్ ❋ ॥ ౧ ॥ ❋ అతాత్రీనేనజీవేనాత్మనాఽనుప్రవిశ్య నామరూపేవ్యాకరవాణి । నామరూపయోర్నిర్వహితా తేయదన్తరాతద్బ్రహ్మ॥ సర్వాణిరూపాణివిచిత్యధీరః నామానికృత్వాఽభివదన్యదాస్తె ॥ తత్సృష్ట్వా - తదేవానుప్రావిశత్ - తదనుప్రవిశ్య - సచ్చత్యచ్చాభవత్ ,, ఇత్యాదిశ్రుతయఃస్వపర్యన్తనామరూపవ్యాకరణేనతత్తచ్చిదచిద్వస్తుశరీరకతయాతత్తచ్ఛబ్దవాచ్యోఽభూదితిప్రతిపాదయన్త్యః, పరిహారమాహురిత్యభిప్రేత్య - తత్రతత్రబహుశోజగత్సర్గప్రకారవర్ణనమేవప్రకృతప్రశ్నస్యోత్తరముక్తప్రాయమితిచాభిప్రేత్యకేవలంసృష్టిమాత్రంస్మారయతి ॥ బుద్ధీన్ద్రియేతి ॥ జనానాంబుద్ధ్యాదీనసృజత్ - ప్రభురధ్యక్షః - నిర్వాహకఇతియావత్ - అయమభిప్రాయః - స్వయమన్తరాత్మతయానామరూపనిర్వాహకోభవితుంబుద్ధ్యాదిశబ్దోపలక్షితసమష్టిపరంపరయామహాభూతపర్యన్తమాత్మానంతత్తచ్ఛరీరకంపరిణమయ్య, తన్మయఃపునస్సదసచ్ఛబ్దవాచ్యచిదచిన్మిశ్రదేవాదిస్థావరాన్తజగద్రూపతత్తచ్ఛబ్దవాచ్యశ్చాభవదితి ॥ ఏవంచిదచిత్పదార్థానాంసర్వేషాంపరమాత్మశరీరతైకస్వాభావ్యాత్తత్త్వేనైవతేషాంవస్తుత్వాదపృథక్సిద్ధవిశేషణత్వాచ్చ - అపృథక్సిద్ధవిశేషణవాచిశబ్దానామాకృత్యధికరణన్యాయేనవిశేష్యపర్యన్తాభిధానస్వాభావ్యాత్గవాదిశబ్దానాంగోత్వాదికంప్రవృత్తినిమిత్తీకృత్యవ్యక్తిపర్యన్తాభిధానస్యముఖ్యత్వవత్సర్వేషాంలోకవ్యుత్పత్తిసిద్ధస్వస్వార్థాభిధాయినాంస్వస్వార్థాన్పరమాత్మాపృథక్సిద్ధవిశేషణభూతాన్ప్రవృత్తినిమిత్తీకృత్యపరమాత్మాభిధానంముఖ్యమేవేతి ॥ విస్తరస్తుభాష్యాదిష్వనుసన్ధేయః ॥ పరమకారుణికస్యావాప్తసమస్తకామస్యస్వపరప్రయోజననిరపేక్షస్యబ్రహ్మణోజగత్సర్గేణప్రయోజనంకిమిత్యతఆహ ॥ మాత్రార్థమితి ॥ ఆత్మనేకల్పనాయచేతితాదర్థ్యచతుర్థ్యన్తం - మాత్రార్థందేహార్థం, తదుత్పాదనార్థమిత్యర్థః - అసత్ప్రాయాణాంజీవానాంస్వారాధనోపయుక్తకరణకళేబరాదిప్రదానేనోజ్జీవనార్థంజగ

శ్రీశుక ఉవాచ॥ బుద్ధీన్ద్రియమనఃప్రాణాన్జనానామసృజత్ప్రభుః । మాత్రార్థంచభవార్థంచ❋ఆత్మనేకల్పనాయ
చ॥ ౨ ॥ సైషాహ్యుపనిషద్బ్రాహ్మీపూర్వేషాంపూర్వజైర్ధృతా । శ్రద్ధయాధారయేద్యస్తాంక్షేమంగచ్ఛేద

త్సర్గేప్రవృత్తిరితిపరిపూర్ణస్యాపిపరానుజిఘృక్షయాసర్గఇత్యేవేతిభావః - అతఏవ - గర్భజన్మజరామరణాద్యనేకదుఃఖావహాజగత్సర్గప్రయుక్తనైర్ఘృణ్యాశఙ్కాఽపినిరస్తా - దుఃఖస్యతత్తజ్జీవానాదికర్మప్రయుక్తత్వాత్ - మీయన్తఇతిమాత్రాఃదేహాః - భవార్థమభ్యుదయార్థం - ఆరాధయితృభ్యోనిశ్శ్రేయసయోపాభ్యుదయప్రదానార్థమిత్యర్థః, అనేనదేహోత్పాదనస్యాపిప్రయోజనముక్తం - యద్వా - భవార్థంత్రైవర్గికరూపశ్రేయఃప్రదానార్థం - ఆత్మనేఅధ్యాత్మజ్ఞానార్థం - ముక్తిసాధనోపాసననిష్పత్తయఇత్యర్థః - యద్వా - ఆత్మార్థంజీవాత్మస్వరూపసత్తాలాభార్థం - ప్రళయావస్థానామసత్ప్రాయాణాంజీవానాంపరమాత్మనశ్శేషశేషిభావజ్ఞానేనైవహ్యాత్మసత్తాలాభః - అకల్పనాయకల్పనంజ్ఞానైకాకారేష్వాత్మసుదేవమనుష్యాదికల్పనంభేదఇతియావత్తదభావాయముక్తయే ఉపాయానుష్ఠానేనదేవాదిభేదనివృత్తిపూర్వకముక్త్యర్థంచేత్యర్థః ॥ యద్వా ॥ సర్వమిదంసఙ్కల్పమాత్రేణైవోపపద్యతామిత్యతఆహ - కల్పనాయచేతి - కల్పనంక్రీడనం, తస్మైపరిపూర్ణస్యాపిక్రీడార్థంజగద్వ్యాపారఇతిభావః ❋ ॥ ౨ ॥ ❋ నన్విత్థంసర్వశబ్దానాంబ్రహ్మణిముఖ్యవృత్తిర్నలౌకికైర్గృహీతా - అపితు - తత్తదర్థేష్వేవ - తత్కథంసార్వజనీనవ్యుత్పత్తిభఙ్గేనబ్రహ్మణివ్యుత్పత్తిస్సాధ్యతఇత్యతఆహ ॥ సైషేతి ॥ సైషోపపాదితా - బ్రాహ్మీబ్రహ్మసంబన్ధినీ - సర్వశబ్దానాంబ్రహ్మణ్యభిధావృత్తిరిత్యర్థః - ఉపనిషత్రహస్యతమా - ఉపనిషదర్థవిచారేణావగన్తవ్యేతివాఽర్థః - అనధీతవేదాన్తశాస్త్రాణాంతత్తదర్థమాత్రపర్యవసితవ్యుత్పత్తావప్యధిగతవేదాన్తార్థతదనుష్ఠానస్సైర్బ్రహ్మణ్యేవవ్యుత్పత్తిర్గృహీతా - నహిఘటశబ్దవ్యుత్పత్తిమగృహీతవతఃకస్యచిత్పుంసోఘటశబ్దాత్తదర్థానవగతావపితస్యతద్బోధకశక్తిర్విహతేతిభావః - తథాహి - పూర్వేషామపి - పూర్వజైః - ర్వామదేవాదిభిరేషావ్యుత్పత్తిర్ధృతాఅవధృతా - నిశ్చితేతియావత్ - వామదేవప్రహ్లాదాదయోహిపరస్యబ్రహ్మణస్సర్వాన్తరాత్మత్వంసర్వస్యతచ్ఛరీరత్వంశరీరవాచినాంశబ్దానాంశరీరిణిపర్యవసానంచపశ్యన్తోఽహమితిస్వాత్మశరీరకంపరంబ్రహ్మనిర్దిశ్యతత్సామానాధికరణ్యేనమనుసూర్యాదీన్ "నహంమనురభవంసూర్యశ్చకక్షీవానృషిరస్మివిప్ర,, ఇతిసర్వగత్వాదనన్తస్యసఏవాహమవస్థితః। మత్తస్సర్వమహంసర్వంమయిసర్వంసనాతన ,, ఇతినిర్దిశన్తస్సర్వబుద్ధిశబ్దాన్పరమాత్మపర్యన్తాన్ప్రదర్శయన్తస్సర్వశబ్దానాంపరమాత్మన్యేవవ్యుత్పత్తిమధ్యవసితవన్తఇతిభావః, ఇత్థంగృహ్యమాణాయావ్యుత్పత్తేఃఫలమాహ ॥ శ్రద్ధయేతి ॥ తాముక్తవిధాం, వ్యుత్పత్తిం,

యః పుమాన్-శ్రద్ధయా-ధారయేత్-సోఽకించనః - నాస్తికించనప్రార్థనీయంయస్యసః - క్షేమంముక్తిం - గచ్ఛతిప్రాప్నో తీ॥ ౩॥ ✻ఇత్థంపరస్యబ్రహ్మణస్సర్వవ్యాప్తసర్వబుద్ధిశబ్దత్వంసర్వాన్తరాత్మత్వంపరమకారుణికత్వం మోక్షప్రదత్వంచోక్తం - అథోక్తార్థస్యస్వమనీషోత్ప్రేక్షితత్వశఙ్కానిరాసాయమూర్తిధరావేదాఏవోక్తానుక్తగుణవిశిష్టంభగవన్తంతుష్టువురితివక్తుంతావత్స్వప్రశ్నపరిహారానితిహాసాన్తరేణసంవాదయతి॥ అత్రేతి॥ అత్రత్వత్ప్రశ్నే-మదుత్తరేచ-సంవాదరూపాం,నారాయణేనప్రవర్తితాం-స్వితాం - గాథాం-తేతుభ్యం, వర్ణయిష్యామి శృణ్వితిశేషః - కోఽసౌనారాయణఃకిం పరమవ్యోమనిలయః,ఉతావతారవిశేషః,కశ్చతస్యాశ్నోత్రేత్యతఆహ॥ నారదస్యేతి॥ ఋషేఃఋషివేషధరస్య-బదర్యాశ్రమవాసినో,నారాయణస్య-నారదస్య-చ-సంవాదంప్రశ్నోత్తరరూప-మితిహాసం-కథయిష్యామీతిసంబన్ధః✻॥ ౪॥ ✻సంవాదస్యవప్రస్తోతుంతావన్నారదస్య నారాయణోపసత్తిమాహ॥ ఏకదేతి॥ సనాతనంపురాణం - ఋషింనారాయణం - ద్రష్టుంతస్యాశ్రమం,బదర్యాఖ్యం-యయౌ✻॥౫॥✻ఋషింవిశినష్టి॥య ఇతి॥ క్షేమాయఅభయరూపాయ,స్వస్తయేమోక్షాయచ - ఆకల్పాత్కల్పావధి తపఃస్వాత్మోపాసనాత్మకం - ఆస్థితఃఅధికృతవానిత్యర్థః,ధర్మఃవర్ణోచితః-జ్ఞానమాత్మనఃప్రకృతిపురుషాభ్యాంవిలక్షణత్వేనావలోకనం-శమోరాగద్వేషాదిరాహిత్యం,ఏభిరుపేతః✻ ॥ ౬॥ ✻తత్రేతి ॥ తత్రనారాయణాశ్రమే పరీతంపరివృతం-నారాయణం-ఇదమేవత్వత్పృష్టమేవ-పృచ్ఛత్✻॥౭॥✻తస్మా ఇతి॥తస్మైపృష్టవతేనారదాయఋషీణాం,శృణ్వతాంసతా-మిమంమదుక్తపరిహారగర్భంపరిహారమవోచత్,తదుక్తపరిహారస్యాపిసాంప్రదాయికత్వంవదన్తం విశినష్టి॥యఇతి॥జనలోకనివాసినాం,పూర్వేషామగ్రజానాం,సనన్దనాదీనాం-యః-సంవాదఃప్రశ్నోత్తరరూపః- స్తమిమ-మవోచదితిసంబన్ధః✻॥౮॥✻ఉక్తమేవాహ॥స్వాయమ్భువేతి ॥స్వాయమ్భువనారద-తస్యస్వయమ్భువఃపుత్రత్వాదేవంసంబోధనం-

కించన॥ ౩ ॥అత్రతేవర్ణయిష్యామిగాథాంనారాయణాన్వితామ్ । నారదస్యచసంవాదమృషేర్నారాయణస్యచ॥ ౪ ॥ఏకదానారదోలోకాన్పర్యటన్భగవత్ప్రియః ।సనాతనమృషింద్రష్టుంయయౌనారాయణాశ్రమమ్॥ యోవై భారతవర్షేఽస్మిన్క్షేమాయస్వస్తయేనృణామ్।ధర్మజ్ఞానశమోపేతఆకల్పాదాస్థితస్తపః॥ ౬ ॥తత్రోపవిష్టమృషిభిఃకలాపగ్రామవాసిభిః । పరీతంప్రణతోఽపృచ్ఛదిదమేవకురూద్వహ॥ ౭ ॥తస్మా అవోచద్భగవానృషీణాంశృణ్వతామిమమ్ । యోబ్రహ్మవాదఃపూర్వేషాంజనలోకనివాసినామ్॥ ౮ ॥ శ్రీభగవానువాచ॥స్వాయమ్భువబ్రహ్మసత్రంజనలోకేఽభవత్పురా।తత్రస్థానాంమానసానాంమునీనామూర్ధ్వరేతసామ్॥ ౯ ॥ శ్వేతద్వీపంగతవతిత్వయిద్రష్టుంతదీశ్వరమ్ । బ్రహ్మవాదస్సంప్రవృత్తశ్శ్రుతయోయత్రశేరతే॥ ౧౦ ॥ తత్రహాయమభూత్ప్రశ్నస్త్వంమాంయమనుపృచ్ఛసి । పరిహారాంశ్చతాన్సర్వాన్వక్ష్యేఽహంశృణుతేఽనఘ॥ ౧౧ ॥తుల్యశ్రుతతపశ్శీలాస్తుల్యస్వీయారిమధ్యమాః । అపిచక్రుఃప్రవచనమేకంశుశ్రూషవోఽపరే॥ ౧౨ ॥ సనన్దనఉవాచ॥

పురా-జనలోకే - తత్రస్థానాంజనలోకస్థానాం,మానసానాంబ్రహ్మమానసపుత్రాణాం - ఊర్ధ్వరేతసాంజన్మప్రభృతిజితేన్ద్రియాణాం-మునీనాంసనకాదీనాంసంబన్ధి-బ్రహ్మసత్రంపరబ్రహ్మగుణానుభవాత్మకంసత్రమభూత్ ✻ ॥ ౯ ॥ ✻తదాఽహంక్వగతఇత్యతఆహ ॥ శ్వేతద్వీపమితి ॥ తంశ్వేతద్వీపవాసిన - మీశ్వరం-ద్రష్టుం-త్వయి గతవతిసతి తదా,బ్రహ్మవాదః-బ్రహ్మణాం-వాద-స్సంప్రవృత్తః-తంవిశినష్టి - యత్రబ్రహ్మవాదే - శ్రుతయ-శ్శేరతేప్రతారణభయరహితా ఏకకణ్ఠ్యంప్రాప్తాస్సుఖమాసతఇత్యర్థః✻ ॥ ౧౦ ॥ ✻తత్రేతి॥హేతిహర్షే -ఆశ్చర్యేవా- ఋషిభిఃకృతఏవప్రశ్నస్త్వయాకృతఃఅహోతవబుద్ధికౌశలమితి ॥ మాంప్రతి-యంప్రష్టవ్యమర్థ,మనుపృచ్ఛసి-స-తదర్థవిషయకః - ప్రశ్నః- అభూత్ప్రవృత్తః-తథాపరిహారశ్చ-తాన్తత్రప్రవృత్తాన్-ప్రశ్నపరిహారాన్-సర్వా-నహం- హేఅనఘ- తేతుభ్యం-వక్ష్యేశృణు✻ ॥ ౧౧ ॥ ✻ననుకస్తత్రవక్తాబభూవ-కేవాశ్రోతారః-కింవాబ్రహ్మసత్రస్యలక్షణమిత్యతఆహ ॥ తుల్యేతి॥ యద్యపి-సర్వే-శ్రుతంశాస్త్రజన్యంజ్ఞానం-తపఃఅనశనాది-యద్వా "తపఆలోచన" ఇతిధాతోరూపంతపఇతి- బ్రహ్మోపాసనాత్మకంజ్ఞానమిత్యర్థః-శీలంతదుపయుక్తాసద్వృత్తిః-ఆరాధనాద్యాత్మకస్వభావశ్చ- తుల్యాన్యేతాని-యేషాంతే-తుల్యాః - స్వీయాః-అరయోమధ్యమాఃఉపేక్ష్యాశ్చ - యేషాంతేశ్రు "సర్వంఖల్విదంబ్రహ్మతజ్జలానితిశాన్తఉపాసీత" త్యుక్తసార్వాత్మ్యబ్రహ్మోపాసననిష్ఠత్వాత్స్వీయాదిరహితా ఇత్యర్థః-అనేన - సర్వేషామపిప్రవచనసామర్థ్యంసూచ్యతే - అపితథాపి - ప్రవచనే-ఏకం-చక్రుః-సనన్దనంప్రతివక్తారంచక్రురిత్యర్థః - అపరేసనకాదయ-స్సర్వే - శుశ్రూషవో- బభూవు-రితిశేషః - ఏతదేవబ్రహ్మసత్రంనామ- యత్సర్వేఽపృథగ్గతపరమాత్మ యాథాత్మ్యఅపిఏకం ప్రవక్తారంకృత్వా అన్యేతుతూష్ణీంశృణుయు-రితిభావః✻ ॥ ౧౨ ॥ ✻ప్రశ్నస్తుత్వత్కృతఏవేత్యభిప్రేత్యతమనుక్త్వైవసనన్దనోక్తముత్తరమాహ ॥ స్వసృష్టమిత్యాదిభిః ॥ తత్రస్వవివక్షితముత్త

తం శ్రుతిగీర్త్యాసంవాదయితుం ప్రస్తౌతి సనన్దనః ॥ స్వసృష్టమితి ద్వాభ్యాం ॥ స్వేనాత్మనా - సృష్ట - మిదం చిదచిదాత్మకం జగత్ - ఆపీయ సంహృత్య - శక్తిభిః స్వాత్మన్యవస్థాపయన్తీభిః ప్రకృతిపురుషకాలాత్మికాభిస్సహ, శయానం నిద్రాణమివ వర్తమానం - ప్రకృతిపురుషాదేస్స్వస్మిన్ స్వభాగానర్హాన్ కృత్వా నిరవధికస్వానన్దానుభవపరం - పరమపురుషం - తదాన్తే ప్రళయాన్తే - సృష్ట్యాదావిత్యర్థః - శ్రుతయస్తన్నిశ్శ్వసితరూపాః మూర్తిధరాః వేదాః - యద్వా - వేదాభిమానినో దేవాః - తల్లిఙ్గైః పరమపురుషాసాధారణదక్షప్రకాశకైః - బోధయాంచక్రుః బోధయన్త్య ఇవ తుష్టువురిత్యర్థః ✻ ॥ ౧౩ ॥ ✻

తత్ర దృష్టాన్తమాహ ॥ యథేతి ॥ అనుజీవినో భృత్యాః - వన్దినః స్తుతిపాఠకాః - ప్రత్యూషే ప్రభాతే - అభ్యేత్య ఆగత్య - శోభనాః శ్లోకాః యేషు తైః - తత్సమ్రాజః - పరాక్రమైః పరాక్రమప్రకాశకైః స్తోత్రైర్బోధయన్తి తద్వత్ ✻ ॥ ౧౪ ॥ ✻

వేదపురుషముఖనిస్సృతానష్టావింశతిసఙ్ఖ్యాకాన్ శ్లోకానాహ ॥ జయజయేత్యాది ॥ జయజయేత్యాదరే ద్విర్భావః ఉత్కర్షం ప్రాప్నుహీత్యర్థః - నను స్వభావత ఏవ నిస్సమాభ్యధికస్యానవాప్తః కో వా ప్రాప్య ఉత్కర్ష ఇత్యత ఆహుః - అజాం ప్రకృతిం, జహి నాశయ - త్యాజయేత్యర్థః - త్వయి ప్రపన్నానాం సర్వేషాం జీవానాం సంసృతినిదానభూతప్రకృతిసంబన్ధం త్యాజయతా త్వయా కారుణ్యాతిశయావహః కశ్చిదుత్కర్షః అభూతపూర్వ ఏవ ప్రాప్యత ఇతి భావః - నన్వహమపి ప్రకృతివశ్యస్తత్కథమజాం త్యాజయామీత్యత స్సంబోధయన్తి సర్వాన్ జితవత్యా ప్రకృత్యా అస్పృష్ట - జిత - వశీకృతప్రకృతే - ఇత్యర్థః - నన్వనాదితయా - సాపరాధినాం జీవానాం కథం త్యాజయితవ్యేత్యత స్సంబోధయన్తి - దోషగృభీతగుణేతి - సత్స్వపి దోషేషు, గృభీతో గృహీతో - గుణో - యాదృచ్ఛికప్రాసఙ్గికానుషఙ్గికాద్యన్యతమో, యేన, తథాభూత - సాపరాధజనేష్వపి కశ్చిద్గుణలేశోఽస్తి చేత్తమపేక్ష్యానుగ్రహశీల స్త్వమిత్యర్థః - గృభీతేత్యత్ర హృగ్రహోర్భశ్ఛన్దసి .. ఇతి భకారాదేశః - దోషగృభీతగుణామితి పాఠాన్తరం తదా, నను కుతః ప్రకృతేర్జీవస్య భోగోపకరణాదిరూపాయాః మహాగుణవత్యాస్త్యాజనం ప్రార్థ్యత ఇత్యత స్తాం విశింషన్తి - దోషాః జీవానాం దోషావహాః - గృభీతాః - గుణాః సత్వరజస్తమోరూపాః - యయా - తాం - నిష్ఠాన్తస్య పూర్వనిపాతాభావ ఆర్షః జీ

స్వసృష్టమిదమాపీయ శయానం సహ శక్తిభిః । తదన్తే బోధయాంచక్రు స్తల్లిఙ్గైః శ్రుతయః పరమ్ ॥ ౧౩ ॥ యథా శయానం సమ్రాజం వన్దిన స్తత్పరాక్రమైః । ప్రత్యూషేఽభ్యేత్య సుశ్లోకైర్బోధయన్త్యనుజీవినః ॥ ౧౪ ॥ శ్రుతయ ఊచుః ॥ జయజయ జహ్యజామజిత దోషగృభీతగుణాం త్వమసి యదాత్మనా సమవరుద్ధసమస్తభగః । అగజ

వానాం సంసృతినిదానభూతగణాశ్రయత్వాత్తాం జహీత్యర్థః - నను త్యాజనోపయుక్తజ్ఞానశక్త్యాదిరహితోఽహం కథం హాపయేయమిత్యత ఆహుః, యద్యస్మాత్ - త్వం, ఆత్మనా స్వత ఏవ - సమవరుద్ధః స్వీకృతః - అశేషః - భగో, యేన, సః - తస్మాజ్జహీత్యర్థః ॥ శ్లో ॥ ఐశ్వర్యస్య సమగ్రస్య వీర్యస్య యశసశ్శ్రియః । జ్ఞానవైరాగ్యయోశ్చైవ షణ్ణాం భగ ఇతీరణా, ఇతి విష్ణుపురాణవచనాత్ భగశబ్దార్థోఽవగన్తవ్యః - అసఙ్కుచితజ్ఞానైశ్వర్యశక్తిమత్వాద్వాత్సల్యసాగరత్వాచ్చ మోచయితుం క్షమః - అతో జహీతి భావః - నను య ఏవ ప్రకృతిసంబన్ధాపాదకస్స ఏవ త్యాజయితుం ప్రభుర్నత్వహమిత్యాశఙ్కాయాం త్వమేవ ప్రకృతిపురుషకాలశరీరకత్వవేషేణ సర్వకారణతయా తత్సంబన్ధాపాదక ఇతి ద్యోతయితుమనుద్బుద్ధసామర్థ్యానాం ప్రకృత్యాదీనాం పరమాత్మవిశేషణతావేషేణాపి కార్యాక్షమత్వాత్, అన్యథా - ప్రళయేనాపత్తేశ్చ తేషాం స్వస్వకార్యోన్ముఖ్యసామర్థ్యోద్బోధకత్వమేవేత్యభిప్రేత్య సంబోధయన్తి ॥ అగజగదోకసామఖిలశక్త్యవబోధకేతి । అగానాం స్థావరాణాం, జగతాం జఙ్గమానాం శరీరాణాం చరాచరాత్మకశరీరరూపేణ పరిణమమానానాం ప్రకృతిగుణానామిత్యర్థః - ఓకసాం తాదృశశరీరాశ్రయాభవిష్ణూనాం జీవానాం చ - అఖిలాః శక్తయః స్వస్వకార్యోన్ముఖ్యరూపాః - తాసామవబోధక ఉద్బోధక - తత్ర జీవశక్త్యుద్బోధకత్వం నామ చిచ్ఛక్త్యుద్బోధకత్వం తేషాం ప్రళయదశాయామనుద్బుద్ధచిచ్ఛక్తికత్వాత్ - అత ఏవ, సర్వకారణతయా సర్వకార్యాన్వయం త్వామేవ వేదోఽభిదధాతీత్యాహుః, క్వచిదితి ॥ అజయా ఆత్మనా చేతి సహార్థే తృతీయా, సాహిత్యం చ విశేష్యవిశేషణభావేన, తదయమర్థః - అజయా ఆత్మనా చ, ప్రకృతిపురుషాభ్యాం విశిష్టస్య, త ఇతి కర్మణి శేషత్వవివక్షయా షష్ఠీ - చరతః జగదాకారేణ పరిణమమానస్య - లావధిష్ఠితస్యేత్యపి వివక్షితం - నిగమః చిదచిద్వాచిశబ్దసముదాయాత్మకో వేదభాగః - అనుచరేత్ అనువర్తేత - త్వామేవాభిదధ్యాదిత్యర్థః - అనేకధం చరన్తి శ్రుతయ ఇతి ప్రశ్నస్యోత్తరముక్తం భవతి - కారణత్వం చిదచిద్విశిష్టతాకారేణేతి చ - తథా మోక్షప్రదత్వం తదుపయుక్తగుణపూర్ణత్వం శాస్త్రప్రమాణకత్వం చ, అగజగదోకసాం స్థావరజఙ్గమశరీరాశ్రయాణాం, సర్వేషాం, జీవానాం, అజాం, జహి, ఇతి వా సంబన్ధః జీవానామిత్యనుక్త్వా అగజగదోకసామిత్యుక్తిరాసన్నసృష్ట్యభిప్రాయికా, ఏతత్స్తుతిప్రవృత్తికాలే స్థావరజఙ్గమాత్మకశరీరాణామభావాత్ - నిగమోఽనుచరేదితి పారోక్ష్యనిర్దేశః - స్తుతేస్సంసారిజీవగతత్వాభిప్రాయకః, క్వచిదజయాఽఽత్మనా చ చరతోఽనుచరేన్నిగమ ఇత్య

నేన ప్రకృతిసంబన్ధమోచకత్వనియతతత్సంబన్ధాపాదకత్వజ్ఞాపనాయ సర్వకారణత్వం - తస్య నిర్వికారస్యానుపపన్నత్వాత్ తత్స్మిన్ చిదచిద్వైశిష్ట్యం విశిష్టకారణత్వాదేవ విశిష్టకార్యాణాం విశిష్టకారణానన్యత్వాచ్చ శరీరాత్మభావాచ్చ కార్యశరీరభూతచిదచిద్వాచిశబ్దానాం విశేష్యాత్మపర్యన్తాభిధాయకత్వం చోక్తమ్ ॥ ౧౪ ॥ అథ కార్యకారణయోరనన్యత్వం దృష్టాన్తముఖేనోపపాద్య కారణత్వనియతముముక్షూపాస్యత్వమాహుః ॥ బృహదితి ॥ అవశేషతయా బ్రహ్మణస్సర్వోపసంహారేణావస్థితతయా, జగత్కారణత్వాదుపలబ్ధం సృష్టికాలే ఆవిర్భూత, ముత్పన్న, మేతజ్జగత్, బృహత్ బ్రహ్మేత్యవయన్తి ఆమనన్తి ॥ శ్రు॥ "సన్మూలాస్సోమ్యేమాస్సర్వాః ప్రజాస్సదాయతనాస్సత్ప్రతిష్ఠాః ఐతదాత్మ్యమిదం సర్వం సర్వం ఖల్విదం బ్రహ్మ" ఇత్యాదయో వేదాన్తా అవగమయన్తీత్యర్థః - అవయన్తీత్యవశేషతయేతి పాఠాన్తరం - తదా - ఉపలబ్ధముత్పన్నమేతజ్జగత్స్థితికాలే - అవతి రక్షతి - అన్తకాలే - అత్తి సంహరతి - తతో, ఽవశేషతయా కారణత్వాద్బృహదేవేదం జగదితి "సర్వం ఖల్విదం బ్రహ్మ తజ్జలాని"తి వత్సహేతుకో నిర్దేశః, ఏతదుపపాదయన్తి, యస్య - వికృతేః కార్యస్య - యత ఇతి పఞ్చమీసప్తమ్యర్థయోస్సార్వవిభక్తికస్తసిః యత - ఉదయ ఉత్పత్తిః - యస్మింశ్చ లయః - సా - వికృతి - స్తత్కారణికా తతోఽనన్యా - మృదివా, వికృతా - యథా తావదవికృతాపిణ్డాకారామృత్ ఘటశరావాదిరూపవికృతా తదనన్యా - తద్వత్ - అవికృతాదితి పాఠాన్తరం - తదా - అవికృతా - ద్యతో యస్మా - ద్వికృతేః కార్యస్యో - దయాస్తమయౌ - సా - వికృతి, స్తదనన్యా, మృదివ యథా తావదవికృతాన్మృత్పిణ్డాదుద్ధితా ఘటశరావాదిరూపా మృత్తదనన్యా - తద్వదిత్యర్థః "యథా సోమ్యైకేన మృత్పిణ్డేన సర్వం మృన్మయం విజ్ఞాతం స్యా"దిత్యాదికా శ్రుతిరిహానుసన్ధేయా - తత్ర హి ఘటేన జలమాహరేత్యాదివాగ్వ్యవహారపూర్వకజలాహరణాదికార్యార్థం మృత్పిణ్డస్య ఘటాదినామకమ్బుగ్రీవాదిరూపవికారసంస్పర్శమభిధాయ - మృత్పిణ్డస్య తద్వికారఘటాదేశ్చానన్యత్వముక్తం ॥ అతస్సర్వకారణత్వాత్త్వయి - ఋషయో, మనోవచనాచరితాని ధ్యానస్తుతిచేష్టితాని అదధుః - త్వామేవ నిదధ్యుస్తుష్టువుస్త్వదర్థే అచేష్టన్త చేత్యర్థః తత్ర సదృష్టాన్తం హేతుమాహుః ॥ కథమితి ॥ ఆకాశే - నిహితాని, పదాని - యథా, మోఘాని - భవన్తి - పతనస్యావర్జనీయత్వాత్ - భువి

గదోకసామఖిలశక్త్యవబోధక తే క్వచిదజయాఽఽత్మనా చ చరతోఽనుచరేన్నిగమః ॥ ౧౪ ॥ బృహదుపలబ్ధమేతదవయన్త్యవశేషతయా యత ఉదయాస్తమయౌ వికృతేర్మృదివావికృతాత్ । అత ఋషయో దధుస్త్వయి మనోవచనాచరితం కథమయథా భవన్తి భువి దత్తపదాని నృణామ్ ॥ ౧౫ ॥ ఇతి తవ సూరయస్త్ర్యధిపతేఽఖిలలోకమలక్షపణకథామృతాబ్ధిమవగాహ్య తపాంసి జహుః । కిముత పునస్స్వధామవిధుతాశయకాలగుణాః పర

నిహితాని నృణాం పదాని తు - కథమయథా భవన్తి కథం మోఘాని భవన్తి, మోఘాని న భవన్త్యేవ, పశ్చాత్పతనాభావాత్, ఏవం మనోవాక్కాయచేష్టితాని త్వదారాధనరూపాణి అమోఘాని సాంసారికతాపనివారకాణి అన్యవిషయాణి ధ్యానాదీని తు, న తన్నివారకాణి, ప్రత్యుత పతనావహాని - అతస్త్వయ్యేవ దధురిత్యర్థః ॥ యద్వా ॥ ఏవం జగత్కారణత్వేన త్వదనన్యత్వాజ్జగద్విషయాస్సర్వే వైదికాశ్శబ్దాస్తాత్పర్యతశ్శక్త్యా చ త్వయ్యేవ వర్తన్త ఇత్యాహుః ॥ అత ఇతి ॥ ఋషయో వేదాః "తదుక్తమృషిణే"త్యాదౌ ఋషిశబ్దస్య వేదే ప్రయోగాత్, మనోవచనాచరితం మనస ఆచరితం, తాత్పర్యం వచనాచరితమభిధానం చ త్వయ్యేవ దధుః ధృతవన్తః - నను తత్తదర్థవిషయాణాం కథమభిధాయకత్వమిత్యాశఙ్కాయాం దృష్టాన్తముఖేన తదుపపాదయన్తి కథమితి ॥ ప్రాసాదపర్యఙ్కాదిషు నిహితాని - నృణాం - పదాని కథం - భువి - అయథా - అదత్తాని - భవన్తి - ప్రాసాదపర్యఙ్కాదిధారకత్వాత్తస్యామేవ యథావత్తాని భవన్తి - ఏవం ప్రతిపురుషాన్తరాత్మతయా తద్గతనామరూపనిర్వాహకత్వాత్త్వయ్యేవ తత్తదర్థశరీరకే నిర్వాహకే చ వేదా వర్తన్త ఇత్యర్థః - అపృథక్సిద్ధవిశేషణవాచిశబ్దానామాకృత్యధికరణన్యాయేన విశేష్యపర్యన్తాభిధానం ముఖ్యమేవేత్యభిప్రాయః ॥ ౧౫ ॥ అత ఋషయ ఇత్యాదేః పూర్వయోజనాయాం కైముత్యన్యాయేన భగవద్ధ్యానస్య సాంసారికతాపనివర్తకత్వమాహుః ॥ ఇతి తవ సూరయ ఇతి ॥ ద్వితీయయోజనాయాం తు - కారణత్వసమనియతముముక్షూపాస్యత్వం కైముత్యన్యాయేనాహుః ॥ ఇతీతి ॥ త్ర్యధిపత ఇతి సంబోధనం, జగజ్జన్మస్థితివినాశనిర్వాహక - ఇతి హేతోః, అత, స్సూరయో వివేకినః, తవ, ఖిలలోకమలక్షపణకథామృతాబ్ధిం, అఖినాం, లోకానాం - జనానాం శృణ్వతాం వదతాం చ, మలం పాపం, క్షపయతీతి తథా, సా, కథైవా, మృతం, తస్యా, బ్ధి, మవగాహ్యైవ, తపాంసి ఆధ్యాత్మికాదితాపాన్, జహుస్త్యజుః, కిం పునర్ధ్యానపరా ఇత్యాహుః - కిముతేతి - హే పరమ, యే, స్వధామ స్వతేజః, స్వవిషయకం జ్ఞానం, స్వశబ్దః పరమాత్మపరః - తేన - విధుతాః - ఆశయగుణాః రాగాదిమనోవృత్తయః - కాలగుణాః జరామరణాదయశ్చ - యైస్తే - అజస్రసుఖానుభవం నిత్యజ్ఞానానన్దాత్మకం - పద్యత ఇతి పదం స్వరూపం - భజన్తి సమాధినా సాక్షాత్కుర్వన్తి - తే తపాంసి జహతీతి కిం పున

ర్వ క్తవ్యమిత్యర్థః ॥ ౧౭ ॥ అథభగవద్భజనవిముఖానాంజన్మవైయర్థ్యమాహుః ॥ దృతయఇతి ॥ తేతవ- అనువిధాః అనువిధాయినః-త్వదాశ్రయణయోగ్యజన్మభాజోఽపీత్యర్థః - అసుతృప-స్త్వాం , విహాయ-కేవలం,యది - ప్రాణేన్ద్రియతర్పణపరాః,శబ్దాదివిషయచపలాశ్చే - త్తే-దృతయఇవ-ఉచ్ఛ్వసన్తి-దృతయశ్చర్మ-భస్త్రికాః,తాయథావాయుపూరితాఉచ్ఛ్వసన్తి-తద్వత్కృతోచ్ఛ్వాసాఇత్యర్థః - అనేన- అతబుషయోఽదధురిత్యాద్యయోజనాయాంకథమయథాభవన్తీత్యాదినాసూచితమన్యవిషయధ్యానాదిమోఘత్వంస్పష్టీకృతం - నను-పతిమమకారణత్వేతత్సమనియతమముముక్షూపాస్యత్వసిద్ధిః - కారణత్వమేవత్వనుపపన్నం - అచేతనస్యప్రధానస్యైవమహదహఙ్కారాదిరూపేణపరిణామస్వభావస్య కారణత్వాత్ - తథాహి-చేతనభోగ్యభూతస్యసత్వరజస్తమోమయస్య వియదాదినామరూపవికారావస్థితస్య జగద్రూపస్య వస్తునఃకారణభూతంవస్తుతత్స్వభావమేవేతియుక్తంగుణసామ్యావస్థం ప్రధానమేవకారణమితి , అతఏవ , కార్యకారణయోరనన్యత్వోపపాదకమృదాదిదృష్టాన్తోపపత్తిరితీక్షత్యధికరణపూర్వపక్షానుసారిణీమాశఙ్కామభిప్రేత్యపరిహారమాహుః ॥ మహదిత్యాదినా ॥ యదనుగ్రహాతఇత్యన్తేన - యస్యతవా-నుగ్రహాతః॥ శ్రు ॥ "తదైక్షతబహుస్యాం ,, మితీక్షాత్మకసఙ్కల్పాల్లబ్ధసత్తాకాః-యేనానుప్రవిష్టాశ్చ- మహదహఙ్కారాదయః-అణ్డ,మసృజన్,అచేతనస్యేక్షాత్మకానుగ్రహాసంభవాన్నతస్యకారణత్వమితిభావః-నచవృష్టిప్రతీక్షాశ్శాలయఇతివద్గౌణానుగ్రహసంభవః ॥ శ్రు ॥ "ఐతదాత్మ్యమిదంసర్వంతత్సత్యం సఆత్మా ,, తికారణస్యాత్మత్వశ్రవణాత్ -స్యాదేతత్ - మాభూత్ప్రధానంకారణం-జీవస్తుభవితుమర్హతి-తస్యేక్షాసఙ్కల్పాపరపర్యాయానుగ్రహసంభవాత్-తథాహి ॥ శ్రు ॥ "ఆత్మనఆకాశస్సంభూత ,, ఇత్యాత్మశబ్దేనకారణత్వంప్రక్రమ్య-తస్యాత్మశబ్దవాచ్యస్యజీవాతిరిక్తత్వశఙ్కావ్యుదాసాయప్రతిపర్యాయం ॥ శ్రు ॥ "తస్యైషఏవశారీరఆత్మా ,, తిశరీరసంబన్ధమభిధాయ- ఆనన్దమయశబ్దేనస్వార్థకమయడన్తేనతస్యానన్దరూపతాంచాభిధాయ "సోకామయత ,, తితస్యేక్షాపూర్వకసృష్టిరామ్నాయతఇత్యానన్దమయాధికరణపూర్వపక్షానుసారిణీమాశఙ్కామభిప్రేత్య పరిజహ్రుః ॥ పురుషవిధఇత్యాదినా ॥ ఆనన్దవల్ల్యామన్నమయప్రాణమయమనోమయవిజ్ఞానమయానన్దమయేష్వయ-శ్చరమ, ఆనన్దమయః పురుషవిధః ॥ శ్రు ॥ "సవాఏషపురుషవిధఏవ ,,

---

మభజన్తియేవదఽజస్రసుఖానుభవమ్॥ ౧౭॥దృతయఇవశ్వసన్త్యసుతృపోయదితేఽనువిధామహదహమాదయోఽణ్డమసృజన్యదనుగ్రహాతః।పురుషవిధోఽన్వయోఽత్రచరమోఽన్నమయాదిషుయః॥సదసతఃపరం త్వమ

త్యాదినాపురుషాకారత్వేననిరూపితః-అన్వయః ॥ శ్రు ॥ "తస్యప్రియమేవశిరః మోదోదక్షిణఃపక్షఃప్రమోదఉత్తరఃపక్షఃఆనన్దఆత్మాబ్రహ్మపుచ్ఛంప్రతిష్ఠా ,, త్యుక్తశిరఃపక్షపుచ్ఛాదిరూపపురుషప్రకారాన్వయవాన్ - స-త్వమేవ-నతు- ప్రత్యగాత్మేత్యర్థః - కుతఇత్యతోవిశింషన్తి ॥ యత్సదసదితి ॥ సదసచ్చిదచిదాత్మకప్రపఞ్చాచ్చకారం-య-దిత్యర్థః ॥ శ్రు ॥ "తత్సృష్ట్వాతదేవానుప్రావిశత్-తదనుప్రవిశ్య - సచ్చత్యచ్చాభవ ,, దితి-స్వసృష్టచిదచిదనుప్రవేశేనతదుభయాత్మకజగద్రూపేణభవనస్యచిదచిదద్వాచిశబ్దాభిధేయత్వస్యచశ్రూయమాణస్యబద్ధముక్తోభయావస్థజీవాసంభావితస్యత్వయ్యేవసంభవాదితిభావః - కించ-య-దతఃచిదచిదాత్మకప్రపఞ్చా - త్పరంవిలక్షణం-నిరుక్తానిరుక్తనిలయనానిలయనవిజ్ఞానావిజ్ఞానసత్యానృతశబ్దైఃప్రకృతిపురుషౌనిర్దిశ్యతదన్తరాత్మతయాతదనుప్రవేష్టృతయాశ్రూయమాణం , యత్తజ్జీవాతిరిక్త-స్త్వమేవ - అథ యచ్చై-వ్యన్నమయాదిషుచతుర్షు-సంప్రాప్తేష్వప్య - వశేషమవస్థిత-మానన్దమయరూపం,బుతంనిర్వికారం త - త్త్వమేవ - ఏవముక్తధర్మసమానాధికరణతయా శ్రూయమాణమీక్షితృత్వాత్మకానుగృహీతృత్వం జీవాసంభావితంత్వయ్యేవోపపన్నమితిసముదాయాభిప్రాయః - శారీరాత్మత్వంచసర్వశరీరకేత్వయ్యేవోపపన్నమితిచభావః - అత్రకేచిత్ - అన్నమయాదిషూపదిశ్యమానేషు-య-శ్చరమోబ్రహ్మపుచ్ఛంప్రతిష్ఠేతిపుచ్ఛత్వేనోక్తః- స-త్వమితిసంబన్ధమాహుః - తథాహి ॥ శ్లో ॥ తస్యేదంబ్రహ్మపుచ్ఛంస్యాత్ప్రతిష్ఠా హేతురిత్యతః । వ్యతిరేకశ్రుతేర్బ్రహ్మవిషయత్వప్రతీతితః ॥ శ్లోకస్యవక్ష్యమాణస్యబ్రహ్మప్రాధాన్యనిశ్చయాత్ । ప్రియమోదాదిరూపేణవిదితస్యజనైస్సమైః ॥ ఇహానన్దమయస్యాస్యశఙ్కాయాశ్చాత్రసఙ్గతేః ।సదసద్భావయోర్జ్ఞానాజ్ఞానయోశ్చనిరంశినః ॥ అంశిత్వాసఙ్గతేర్నిర్వికారస్యమయటోఽత్రవై । వికారిత్వావబోధనాచ్చమయటోవ్యాత్రసఙ్గతేః ॥ తస్యైషఏవశారీరఆత్మేతిచతదన్తరమ్ । ఆత్మాన్తరంకీర్త్యమానమానన్దమయవస్తునః ॥ బ్రహ్మత్వంనావగమయేదిత్యతఃపునరస్యహి । పరేతస్మిన్నిత్యశుద్ధేశోధ్యత్వానుపపత్తితః ॥ నానన్దమయశబ్దేనవాచ్యంబ్రహ్మేతినిశ్చితమ్ । పుచ్ఛత్వేనైవయత్తత్రరూపితంతుతదివ్యతఇతి ॥ తత్తుచ్ఛమ్ ॥ శ్లో ॥ కృత్స్నే ప్రకరణేహ్యత్రపూర్వమన్నమయాదిషు । స్వస్మాదనతిరిక్తస్వావయవైస్సునిరూపణాత్ ॥ శిరఃపక్షాదిరూపేణపురుషత్వస్యనిశ్చితమ్ ।ప్రియమోదాదిభిస్స్వస్మాదభిన్నైరేవరూపితః॥ నభిద్యతే బ్రహ్మణోఽత్రహ్యానన్దమయశబ్దితః । తత్తదన్తరభూతస్య వస్తునోబోధకస్య వై ॥ తస్యైషఏవశారీర ఆ

త్మేత్యాత్మపదస్యహి । వ్యాఖ్యానన్దమయేపర్యవసన్నా కీర్తనాత్పునః ॥ అన్యస్య బ్రహ్మపర్యాయస్యానన్దమయత స్తతః ।
అన్నాదిమయపర్యాయే షూక్తానాం శ్లోకరూపిణామ్ ॥ వాక్యానాం పక్షపుచ్ఛాదిమదర్థపరతఃపునః । పుచ్ఛమాత్ర
పరస్యాస్యశ్లోకస్యాస్యాప్యసఙ్గతేః ॥ అనన్తరేసోకామయతేతివాక్యశ్రుతేసనః । ఇతిశబ్దేనవుంవస్తుబోధకేనతథాపునః ॥
ప్రధానప్రకృతార్థస్యపరామర్శనసాధునా । అనన్తరస్యానన్దమయస్యాత్రా బోధసఙ్గతేః ॥ బ్రహ్మణోప్యవధానేన
తదుపస్థాపనక్షతేః । బ్రహ్మణ్యానన్దశబ్దస్యహ్యానన్దోబ్రహ్మ* ఇత్యతః ॥ శ్రుతేస్సంప్రతిపన్నత్వాదానన్దస్థాపనేక్షమాత్ ।
ఆనన్దమయమాత్మానముపసఙ్క్రమ్యవాక్యతః॥ఆనన్దానన్దమయయోరైకార్థ్యస్యప్రతీతితః।ఆనన్దమయశబ్దేనపరబ్రహ్మావబోధ
నాత్ ॥ఆనన్దోబ్రహ్మేతివ్యజానా*దితిపర్యాయతుల్యతః।ఆన్దమయతుల్యార్థాచ్ఛబ్దాదానన్దతఃపరమ్ ॥ ప్రతీతార్థశ్రుతేఃపశ్చా
దుపపత్తేరభావతః ।నపుచ్ఛమేవబ్రహ్మేతికింతుపుచ్ఛవదిష్యతే ॥ స్వాభిన్నపక్షపుచ్ఛాదిపరప్రకరణస్యవై । అనుగుణ్యేనష
ష్ఠ్యాచనిర్దేశస్యతథాపునః ॥ అంశాంశిత్వేనోపపత్తేర్వ్యతిరేకస్యనిశ్చయాత్ ।అత్మాబ్రహ్మానన్దమయశబ్దైరేకార్థబోధనాత్
తేషామన్యతమేనాపిశ్లోకస్యవ్యుపపత్తితః॥ ఆనన్దస్యాపరిచ్ఛిత్తేఃపుచ్ఛబ్రహ్మపదస్యహి ॥ ఆనన్దమయవాచ్యస్యప్రసిద్ధేరప్య
భావతః।సదసద్భావయోర్జ్ఞానాజ్ఞానయోశ్చతథాపునః ॥ శఙ్కాయాస్సంభవాదస్యరూపణస్యోపపత్తితః।అంశాంశిభ్యాం
తథానన్దమయశబ్దగతస్యవై ॥ మయటస్స్వార్థికత్వేనప్రాచుర్యార్థేపివాపునః।ఉపపత్తేర్వికారార్థకత్వాభావాచ్చ*బ్రహ్మ
ణః॥నిర్వికారత్వనిర్వాహాదనన్యాత్మత్వవాదినః॥తస్యైషఏవశారీరఆత్మేత్యస్యావిరోధతః ।తద్వస్త్వనుగుణత్వేవశోధనస్య
విధేఃపునః-ప్రత్యగర్థస్యశోధ్యత్వంసంస్పృతేర్నిహ్నుతేస్తథా ॥ ఆనన్దమయశబ్దేనవాచ్యస్యబ్రహ్మణస్తథా। శోధ్యత్వస్యప్రప
త్త్యాచసాధ్యస్యహ్యుపపత్తితః॥కాలుష్యశాన్తిరూపస్యనపుచ్ఛంబ్రహ్మవైమతమ్ ॥ అన్యథాఽఽనన్దమయతస్సఏవబ్రహ్మ
తుస్థితమ్ ॥ ఇతిపుచ్ఛబ్రహ్మవాదిదూషణోద్ధారఇష్యతే* ॥ ౧౭ ॥ *అస్తుకారణత్వేఉపాస్యత్వం,కేకేకుత్రకుత్రకథంకథ
ముపాసతే,కీదృశంచఫల, మిత్యపేక్షాయాంఉపాసనభేదానభిధాయసర్వేషామప్యుపాసనానాంమోక్షైకఫలత్వమాహుః

ధయేదేవ్యవసేషమృతం ॥ ౧౭ ॥ ఉదరముపాసతేయఋషివర్త్మసుకూర్పదృశఃపరిసరపద్ధతింహృదయమారు
ణయోదహరం । తతఉదగాదనన్తతవధామశిరఃపరమం పునరిహయత్సమేత్యనపతన్తికృతాన్తముఖే ॥ ౧౮ ॥
స్వకృతవిచిత్రయోనిషువిశన్నివహేతుతయాతరతమతశ్చకాస్స్యనలవత్స్వకృతానుకృతిః।అథవితథాస్వమూ

ఉదరమితి ॥ వర్త్మసువేదాన్తేషుహి తేషూపాసనామార్గేషు - యే,కూర్పదృశస్సూక్ష్మమతయః-తత్ర-కేచి-దారుణయఃఅరుణవం
శ్యాః- హృదయంహృద్గతం-దహరందహరశబ్దవాచ్యంహృదయపుణ్డరీకాన్తర్గతాకాశరూపం - త్వా,ముపాసతే- కేచిత్తు-
వైశ్వానరవిద్యానిష్ఠాః ఉదరం-ఉదరస్థజాఠరాగ్నిశరీరకం-త్వా, ముపాసతే,కేచిత్తు - పరిసరపద్ధతిం-పరితస్సరతివ్యాప్నోతీ
తితథా,సుషుమ్నాఖ్యానాడీ-సైవ - పద్ధతిర్మార్గ-స్తాం-సుషుమ్నామార్గస్థం-త్వా -ముపాసతఇత్యర్థః-సుషుమ్నాయాఃహృద
యాదారభ్య శిరఃపర్యన్తవ్యాప్తేఃతదభిప్రాయేణపరిసరపద్ధతిమిత్యుక్తం - తదేవస్పష్టయితుంపరిసరవర్త్మ విశింషన్తి తతః
హృదయాదారభ్యేత్యర్థః-హేఅనన్త-యత్తవ , పరమం , ధామ,ఉపాసనస్థానం-శిరోభ్రూమధ్యం-తత్పర్యన్తం-య-దుద
గాదూర్ధ్వమాక్రామత్॥శ్రు ॥ "శతంచైకాచహృదయస్యనాడ్యస్తాసాంమూర్ధానమభినిస్సృతైకే,,తిశ్రుత్యర్థోఽత్రాభిసం
హితః-తవధామశిరఃపరమిత్యనేనశిరోఽపిత్వదుపాసనస్థానమిత్యుక్తంభవతి ॥ శ్రు॥ "ఏషదేవపథోబ్రహ్మపథః-తయో
ర్ధ్వమాయన్నమృతత్వమేతి , ఏతేనప్రతిపద్యమానాఇమంమానవమావర్తంనావర్తన్తే,,ఇత్యాదిశ్రుత్యర్థమభిప్రేత్యవిశింష
న్తియత్-మధ్యనాడీవర్త్మ -శిరోవా- సర్వేఽప్యుపాసకాః-సమేత్యప్రాప్య - పు-న-రిహప్రకృతిమణ్డలే-కృతాన్తముఖేమృత్యు
ముఖేసంసారే,నపతన్తి - యదితివర్త్మాభిప్రాయకోనపుంసకనిర్దేశః* ॥ ౧౮ ॥ *ఏవముపాసనస్థానప్రసఙ్గాత్పరమాత్మనో
ఽశుచిదేహసంబన్ధఉక్తః ॥ అథకార్యాన్తఃప్రవిష్టస్యాపితస్యనిర్దోషతయాపరమప్రాప్యత్వమాహుః॥స్వకృతేతి ॥ హేతుత
యా సర్వోపాదానత్వేన-స్వేనత్వయా-కృతాఃనిర్మితాః,విచిత్రాః , యోనయోదేహాః - యేషాం, తేషు-దేవమనుష్యాదివిచి
త్రభవత్కృతశరీరకేషుజీవేష్విత్యర్థః-విశన్ అన్తరాత్మతయాప్రవిశన్ , యద్వా, దేవాదిశరీరేష్వేవోపాసకానుగ్రహేణో
పాసనార్థంవిశన్తిష్ఠన్,ఇవశబ్దోఽనతిరిక్తార్థకః-విశన్నేవేత్యర్థః-తరతమతఃజ్ఞానాల్పత్వమహత్త్వాదిభావేన - స్వకృతాః-
యోనీ,రనుకరోతీతితథా,హృదయాదికార్యపరిమాణోత్పత్తివినాశాద్యనుకారీ - చకాస్సీత్యర్థః-అనలవత్,యథా,అగ్నిః,స్వ
తస్తారతమ్యహీనోఽపి-తృణకాష్ఠాద్యనుసారేణతథాప్రకాశతే - తద్వత్-అథ-యద్యప్యేవమథాపీత్యర్థః-అమూషు , యోని
ష్వవితథాసువిద్యమానాసూ, పసంహృతాస్విత్యర్థః-అవితథమనుపసంహృతం , కుత-స్సమమేకరూపంకార్యానుప్రవేశే

కృతకార్యగతదోషస్పర్శరహితం-తత్కృతః-ఏకరసమవిచ్ఛిన్నానన్దం-తవ - ధామస్వరూపం - విరజధియోనిర్మలమతయః అనునయన్త్యుపాసతే, అభియన్తిప్రాప్నువన్తిచేత్యర్థః అన్వయన్త్యభివిపన్యవఎకరసమితిపాఠాన్తరం - తదా.అభివిపన్యవఃవివిధత్వద్గుణవాచాత్మకస్తుతియుక్తాః-అన్వయన్తిఅన్వితాగచ్ఛన్తిప్రాప్నువన్తీతియావత్ - అత్ర॥శ్లో॥ సర్వజ్ఞస్సర్వదృక్సర్వజ్ఞానశక్తిబలర్ధిమాన్ । అన్యూనశ్చాప్యవృద్ధిశ్చస్వాధీనోఽనాదిమాన్వశీ । క్లమతన్ద్రీభయక్రోధకామాదిభిరసంయుతః నిరవద్యఃపరఃప్రాప్తేర్నిరధిష్ఠోఽక్షరక్రమ „ ఇత్యాదిస్మృత్యర్థోఽనుసంధేయః ❈ ॥ ౨౦ ॥ ❈ „పరమభజన్తియేపదమజస్రసుఖానుభవం,ఉదరముపాసతే.అవితథంతవధామసమం-ఏకరస „ మిత్యుదరాదిస్థానవిశేషాధిష్ఠానకదివ్యాత్మస్వరూపోపాసకానాంతత్ప్రాప్తిరుక్తా,అథ- దివ్యవిగ్రహోపాసకానామపితత్స్వరూపస్యాప్తిరూపంఫలమిత్యభిప్రేత్యతదుపాసకాశ్చకేచిత్సంతీత్యాహుః॥స్వకృతపురేష్వితి॥అమూషుదేవమనుష్యాదిషు, స్వేనత్వయా - కృతేషు,పురేషుత్వన్నివాసభూతేషుదేహేషు, సన్తమితిశేషః, అఖిలశక్తిధృతః అఖిలా, శ్శక్తీఃఆశ్చర్యశక్తీః - ధరతీతితథా - తస్య - తవాంశకృతం - అంశేనసఙ్కల్పాత్మకజ్ఞానేన, కృతంకల్పితంఉపాత్తమబహిరన్తఃఅన్తర్బహిర్భేదరహితం,అన్తర్బహిశ్చవ్యాప్తిశూన్యమిత్యర్థః-అనేనవిగ్రహస్యాపిపురాన్తరవస్థానప్రయుక్తపరిచ్ఛిన్నత్వశఙ్కావ్యావృత్తిః, అసంవరణంసంకోచహేతురహితం - పురుషంపురుషాకారంవిగ్రహం, వదన్తి - వేదాన్తాఇతిశేషః॥శ్రు॥ „అఙ్గుష్ఠమాత్రోరవితుల్యరూపః । అఙ్గుష్ఠమాత్రఃపురుషోమధ్యఆత్మనితిష్ఠతి।అఙ్గుష్ఠమాత్రఃపురుషోఽన్తరాత్మాసదాజనానాంహృదయేసన్నివిష్ట „ ఇత్యాద్యాఃవేదాన్తాఃప్రతిపాదయన్తీత్యర్థః॥ఇతీత్థంభూతం- తవ - పురుషం-తథా - నృగతింనరజన్మ-త్వదారాధనోపయుక్తమిదంనృజన్మేతిచ.విచిన్త్యవిచారపూర్వకంనిశ్చిత్య - భువిభూమౌ-కేచి, త్కవయోవివేకినః - నిశ్వసితాఃప్రాణాయామపరాః - జితప్రాణేన్ద్రియాఇత్యర్థః-తవాఙ్ఘ్రి-ముపాసతే-కథంభూతం, నిగమావపనం - నిగమానాం - వేదానా-మావపనంక్షేత్రంప్రతిపా

ష్వవితథంతవధామసమంవిరజధియోఽన్వయంత్యభివిపన్యవఎకరసమ్॥౨౦॥స్వకృతపురేష్వమీష్వబహిరన్తరసంవరణంతవపురుషంవదన్త్యఖిలశక్తిధృతోంఽశకృతమ్।ఇతినృగతింవివిచ్యకవయోనిగమావపనంభవతఉపాసతేఙ్ఘ్రిమభవంభువినిశ్వసితాః(విశ్వసితాః)॥౨౧॥దురధిగమాత్మతత్త్వనిగమాయతవాత్తతనోశ్చరితమహామృతాబ్ధిపరివర్తపరిశ్రమణాః । నపరిలషన్తికేచిదపవర్గమపీశ్వరతేచరణసరోజహంసకులసఙ్గవిసృష్టగృహాః ॥ ౨౨ ॥ త్వదనుపథంకులాయమిదమాత్మసుహృత్ప్రియవచ్చరతితథోన్ముఖేత్వయిహితేప్రియఆత్మనిచ।

దనవిషయమితియావత్ - యద్వా,నిగమస్యజ్ఞానస్యావపనం - ఆసమన్తాదుప్యతేఽనేనేత్యావపనం - ఉత్పాదకం ॥ శ్లో॥ „తేషాంసతతయుక్తానాంభజతాంప్రీతిపూర్వకమ్।దదామిబుద్ధియోగ„మితిభగవదుక్తేః-అభవంనభవస్సంసారో.యస్మాత్తేన వ్యవహానాత్ తం-భువివిశ్వసితా-ఇతిపాఠాన్తరం-తదా- మోక్షయివ్యతీతిదృఢవిశ్వాసయుక్తాఃఉపాసతఇత్యర్థః ❈॥౨౧॥ ❈ కేచిదుభయవిధమప్యుపాసనం విహాయకేవలం త్వద్గుణామృతపానసుఖితా మోక్షమపినేచ్ఛన్తీత్యాహుః ॥ దురధిగమేతి॥ దురధిగమందుఃఖేనాప్యవగన్తుమశక్యం-య-దాత్మనస్తవ-తత్త్వంయాథాత్మ్యం-తస్య-నిగమాయప్రకాశనాయ-త్తాఉపాత్తా- తనుఃరామకృష్ణాదిరూపా-యేన,తస్య-తవ-చరితమేవ-మహా-నమృతాబ్ధి-స్తస్మిన్-పరివర్తేనఅవగాహనేనపరిశ్రమణాః పరిత్రవర్జనే,పరివిధూతాః-శ్రమాఃఆధ్యాత్మికాదితాపాః,యేషాం- తే-హే-ఈశ్వరతేతవ-చరణసరోజసంబన్ధినో-హంసాఃభాగవతా - స్తత్కులసఙ్గేన-విసృష్టాస్త్యక్తాః-గృహాఃగేహదేహాద్యనురాగా-యైస్తే -అపవర్గంమోక్షసుఖమపి-నపరిలషన్తినకాఙ్క్షన్తి ❈ ॥ ౨౨ ॥ ❈ నృగతింవివిచ్యేత్యనేనదేహస్యభగవత్సేవోపయుక్తత్వమభిప్రేతం- తదేవస్పష్టయన్త్యస్తథైవసతితస్యసాఫల్య-మన్యథాతునసాఫల్యం-ప్రత్యుతానర్థహేతుత్వంచే-త్యాహుః ॥ త్వదనుపథమితి ॥ కులాయంనీడతుల్య-మిదంనృశరీరం-త్వదనుపథంత్వదనువర్తి, త్వదారాధనప్రవణంచే - దిత్యర్థః.తర్హ్యాత్మాదివచ్చరతి-ఆత్మాదిభిస్తుల్యంస్యాదిత్యర్థః.తథాప్య, సదప్యుపాసనయాశబ్దాదివిషయసేవయాహేతుభూతయా - ఆత్మహనఃఆత్మఘాతినః - విషయసేవాయాఃఅన్తతఃస్థావరత్వాపాదకతయాఆత్మనోఽసత్ప్రాయతాపాదకత్వాత్తత్సేవాపరాఆత్మఘాతినఏవేతిభావః - త్వయ్యహోనరమన్తే - అహోనిరతిశయగుణవదిదంశరీరంప్రాప్యాపిత్వాంనభజన్తఇతిఖేదః-కథంభూతే - యథోత్సుకేయథావస్థితోత్థాలానన్దే-అతఏవ- ప్రియే-అతఏవచ - హితే-ఉన్ముఖఇతిపాఠేఈషదానుకూల్యేనాప్యభిముఖీభవితుముద్యుక్తఇత్యర్థః - కుతస్తాన్ప్రతిఖిద్యధ్వేఇత్యతఆహుః-యద్యస్మా - దనుశయాఃప్రతిజన్మభుక్తావశేషోత్తరోత్తరదేహనిమిత్తకర్మయుక్తాః-ఉరుబహుభయం-యస్మిన్తస్మి - న్సంసారే-భ్రమన్తి-అత-స్తే - కుశరీరభృతఃకుత్సితదేహభాజఃకేవలంశోచ్యాఏవేతిభావః - భుక్తావశి

ష్టంకర్మానుశయా-స్స ఏషామస్తీత్యర్శ ఆద్యచ్ ❀ ॥ ౨౩ ॥ ❀ ఆస్తాం త్వయి నరమన్త ఇతి- అహో బత త్వయి ద్వేషాదికమపి నకు ర్యు-ర్యత స్త్వయి విలక్షణవిషయే తస్యాపి త్వత్ప్రాప్తిసాధనత్వాదితి సదృష్టాన్తం సోదాహరణం సోపపాదనం చాహుః ॥ నిభృ తేతి॥ మరుతః ప్రాణాః మనశ్చ-అక్షాణీన్ద్రియాణి చ - నిభృతాని సంయమితాని- మరుదాదీని - యైస్తైః చ దృఢం అవిచాల్యం-యో గముపాసనాత్మకం-యుఞ్జత ఇతి తథా - తే మునయః-హృది-యత్త్వత్స్వరూప-ముపాసతే - తదేవా-రయః శత్రవోఽపి-స్మర ణాదప్రీతిపూర్వకస్మరణా - ద్యయుః ప్రాపుః-తథా - స్త్రియః గోప్యోఽపి ఉరగేన్ద్రస్యాహీన్ద్రస్య - దేహసదృశయోర్భుజద ణ్డయో-ర్విశేషేణ-సక్తా - ధీ-ర్యాసాం-తాః - తదేవ-యయు - రిత్యన్వయః-విషయస్య విలక్షణత్వాదితి భావః-కిం బహునా వ యం వేదాభిమానినో దేవా అపి, అఙ్ఘ్రిసరోజమేవ సుధా - తద్వదోభోగ్యం - యేషాం-తే-త్వచ్చరణసరోజప్రకాశకా వయమ పీత్యర్థః-యద్వా - అఙ్ఘ్రిసరోజం-సుష్ఠు - ధయన్తి పిబన్తి అనుభవన్తీతి యావత్ " ధేట్పానే ,, ఇతి ధాతో రూపమిదం-త్వయి ప్ర మాణతయా త్వదన్తరఙ్గభూతా స్త్వత్స్వరూపాది ప్రకాశకా వయమపీత్యర్థః-తవ - సమాస్తుల్యాః - ముని ప్రభృతయ ఇవ త్వా మేవ విషయభూతం తాత్పర్యతోఽర్థతశ్చ ప్రాప్నుమ ఇత్యర్థః - తత్ర హేతుత్వేన విశింషన్తి ॥ సమదృశ ఇతి ॥ సమా-దృ - గ్య స్యా - నాదృత నిమ్నోన్నతభావస్య - వైషమ్యనైర్ఘృణ్యాదిపరిహారాయ వ్యాజమాత్రావలమ్బినస్సర్వానుజిఘృక్షో స్తవ ప త్వేఽపి తుల్యకక్ష్యా ఇతి భావః ❀ ॥ ౨౪ ॥ ❀ అఙ్ఘ్రిసరోజసుధా ఇత్యనేన భగవత్స్వరూపస్వభావాది ప్రకాశకం వేదాఖ్యం శాస్త్రమేవేత్యభిప్రేతం - అతస్తేన వినా భగవతో దురవగమత్వం సహేతుకమాహుః ॥ కఇహేతి ॥ అవరజన్మలయః అర్వా చీనోత్పత్తి నాశవాన్ - ఇహ లోకే కోను పుమాన్- అగ్రసరం సృష్టేః పూర్వభావినం సూక్ష్మచిదచిద్విశిష్టత్వేన కారణతయా ఽవస్థితం-త్వాం- వేద-శాస్త్రేణ వినా సకోఽపి వేదేత్యర్థః బతేతి విస్మయే ॥ శ్రు॥ " యతో వాచో నివర్తన్తే ,, ఇత్యుక్తరీత్యా వా ఙ్మనసాపరిచ్ఛేద్యస్వభావం తం వేత్తుముద్యుక్తోఽపి విస్మీయతే - సర్వేషామవరజన్మలయత్వముపపాదయన్తి ॥ యత స్త్వత్తః- ఋషిర్బ్రహ్మా-ఉదగాదుద్భభూవ - య - మనుపశ్చా-చ్చతుర్ముఖోత్పత్త్యనన్తరమిత్యర్థః-ఉభ యే నివృత్తినిష్ఠాస్సనకాదయః

నబత రమన్త్యహో అసదుపాసనయాఽఽత్మహనో యదనుశయా భ్రమన్త్యురుభయే కుశరీరభృతః ॥ ౨౩ ॥ నిభృతమరున్మనోఽక్షదృఢయోగయుజో హృది యన్మునయ ఉపాసతే తదరయోఽపి యయుస్స్మరణాత్ । స్త్రియ ఉరగేన్ద్రభోగభుజదణ్డవిషక్తధియో వయమపి తే సమాస్సమదృశోఽఙ్ఘ్రిసరోజసుధాః ॥ ౨౪ ॥ కఇహాను వేద బతావరజన్మలయోఽగ్రసరం యత ఉదగాదృషిర్యమను దేవగణా ఉభయే । తర్హి న సన్న చాసదుభయం న చ కాలజవః కిమపి న తత్ర శాస్త్రమవకృష్య శయీత యదా ॥ ౨౫ ॥ జనిమసతస్సతో మృతిముతాత్మని యే చ భిదాం విపణ

ప్రవృత్తినిష్ఠాః మరీచ్యాదయశ్చ - దేవా- ఉదగుః-మనుజాస్తేభ్యోఽర్వాచీనా ఇతి కిము వక్తవ్యమితి భావః- అగ్రసరత్వముపపా దయన్తి ॥ తర్హీతి ॥ యదా-భవాన్-శాస్త్రం, మవకృష్య స్వస్మాదయేనిధాయ-శయీత శయితవాన్-తర్హి తదా-సృష్టేః పూర్వే కాలే-సత్కార్యావస్థం చిద్వస్తు - అసత్కార్యావస్థమచిద్వస్తు - ఉభయం మిశ్రరూపం కార్యం చ-కాలజవః కాలప్రవృత్తిః-స ర్గాదివిషయా--నాసీత్-కిం బహునా-తత్ర తదా-న కిమప్యాసీదిత్యర్థః-అత్ర ॥ శ్రు ॥ " నాసదాసీన్నో సదాసీత్ । ఏకో హ వై నా రాయణ ఆసీన్న బ్రహ్మా నేశానో నేమే ద్యావాపృథివీ ,, ఇత్యాదిశ్రుత్యర్థోఽనుసంహితః-అవరజన్మలయోఽగ్రసరమితి చ హేతు గర్భం - యద్యప్యవరజన్మా పుత్రాదిరగ్రసరం పిత్రాదికం అయమిత్థంభూత ఇతి జానాత్యేవ - తథాప్యత్ర భగవతో వాఙ్మన సాపరిచ్ఛేద్యస్వరూపస్వభావత్వే , అవరజన్మలయానాం తన్మాయా మోహితత్వేన తదనుగ్రాహ్యజ్ఞానత్వేన చ తద్వేదనాక్ష మత్వేచ - తాత్పర్యం - తర్హి న సన్న చాసదితి సృష్టేః పూర్వం సచ్ఛబ్దవాచ్యకార్యావస్థచిదచిన్నిషేధేన నామరూపవిభాగాన ర్హ కారణావస్థచిదచిద్విశిష్టస్య బ్రహ్మణోఽగ్రసరత్వోక్త్యా సూక్ష్మచిదచిద్విశిష్టబ్రహ్మైకస్య సత ఏవ ద్రవ్యస్య స్థూలచిదచి ద్విశిష్టతారూపకార్యావస్థాయోగిత్వలాభాత్సత్కార్యవాదః ఫలితః ❀ ॥ ౨౫ ॥ ❀ అథ తద్విరుద్ధమసత్కార్యవాదం విరుద్ధ వాదప్రజ్ఞాన్మతాన్తరాణి చానూద్య దూషయన్తి ॥ జనిమితి ॥ అసతో ద్రవ్యస్య, జనిముత్పత్తిం-సత్తాయోగమితి యావత్-సత శ్చ ద్రవ్యస్య, పశ్చాన్మృతిం నాశం చ - యే తార్కికాః-స్మరన్తీత్యసత్కార్యవాదోఽనూదితః - ఉత తే తి పక్షాన్తరే-ఆత్మని-భి దాం స్థూలత్వకృశత్వమనుష్యత్వమృగత్వాదిరూపాం భిదాం - యే కేచిత్-స్మరన్తీతి చార్వాకమతానువాదః - తేహి దేహమా త్మానం మన్యన్తే - విపణం దేవమనుష్యయోరన్యోన్యోపకారభావజనితం వాణిజ్యఫలతుల్యం స్వర్గాదిఫలం - ఋతం సత్యం- యే మీమాంసకాః-స్మరన్తీతి కర్మఫలసత్యత్వవాదానువాదః-న కేవలం స్మరన్తి - కింతు- తే తార్కికాదయః - ఆరుపితైరారోపి తై-ర్యుక్త్యాభాసై - రుపదిశన్తి చ తమారుపితైరితి పాఠే - తం స్వమతసిద్ధం-యుక్త్యాభాసై - రుపదిశన్తి చేత్యర్థః-తథా, త్రి మాన్ - త్రిగుణమయః సత్త్వాదిగుణత్రయప్రచురో జీవ ఏవ - న తు తదతిరిక్త ఈశ్వరాఖ్య ఇతి నిరీశ్వరసాఙ్ఖ్యమతానువాదః-తత్ర సాధారణం దూషణమాహుః-ఇతీత్యాదినా-ఇతి భిదా ఇత్థంభూతో మతభేద ఇత్యర్థః-యదబోధకృతా-యస్య తవా-బోధకృతా

యాథాత్మ్యజ్ఞానప్రయుక్తా-చిదచిద్విశిష్టత్వరూపస్య సత ఏవ ద్రవ్యస్య జగదాత్మకస్థూలావస్థారూపకార్యతాయోగిత్వం-పూర్వపూర్వసంస్థానత్యాగాత్మికాం వృత్తిమావృత్తివిధాదిభిః కర్మఫలస్య తారతమ్య - మత ఏవ - అనిత్యత్వం-బ్రహ్మజ్ఞానఫలస్య నిత్యత్వం - జీవాసంభావితసార్వజ్ఞ్యసత్యసంకల్పత్వకరణాధిపత్యస్వభావం పరమాత్మానం - దేవమనుష్యాదిదేహవిలక్షణం ప్రత్యగాత్మానం చ - జానత ఇత్థం ఏతద్భేదః ప్రవృత్త ఇత్యర్థః, నను బుద్ధిశబ్దాన్తరాదిభేదాత్ కార్యకారణయోర్భేదః, అత ఏవాసదేవ కార్యమపూర్వముత్పద్యత ఇతి యుక్తం - కించ-కారణమేవ చేత్కార్యం కారకవ్యాపారవైయర్థ్యం, సర్వస్య సర్వదా సత్త్వేన కార్యస్య నిత్యానిత్యవిభాగశ్చ న స్యాత్ అథ కార్యం సదేవ పూర్వమనభివ్యక్తం కారకవ్యాపారేణాభివ్యజ్యతే-అతః కారకవ్యాపారార్థవత్త్వం నిత్యానిత్యవిభాగశ్చోచ్యేత - తదసత్ - అభివ్యక్తేరభివ్యక్త్యన్తరాపేక్షత్వేఽనవస్థానాత్ - అనపేక్షత్వే కార్యస్య నిత్యోపలబ్ధిప్రసఙ్గాత్ - తదుత్పత్త్యభ్యుపగమేఽసత్కార్యవాదప్రసఙ్గాత్ - అతోఽసతః కార్యస్యోత్పత్తిహేతుత్వేనైవ కారకవ్యాపారార్థవత్త్వ, మతశ్చాసత్కార్యవాదసిద్ధిః - సన్నసత్కార్యవాదినోఽపి కారకవ్యాపారో నోపపద్యతే - ప్రాగుత్పత్తేః కార్యస్యాసత్త్వాత్-కార్యాదన్యత్ర కారకవ్యాపారేణ భవితవ్యం - తత్రాన్యత్వావిశేషాత్తన్తుగతకారకవ్యాపారేణ ఘటోత్పత్తిరపి ప్రసజ్యేత-నైవం - యత్కార్యోత్పాదనశక్తం యత్కారణం తద్గతకారకవ్యాపారేణ తత్కార్యోత్పత్తిసిద్ధేః - అత్రోచ్యతే, సత ఏవ మృద్ధిరణ్యాదేర్ద్రవ్యస్య సంస్థానాన్తరభాక్త్వమాత్రేణ బుద్ధిశబ్దాన్తరాద్యుపపత్తేర్న తావన్మాత్రేణాసత్కార్యవాదప్రసఙ్గః - తత్తదవస్థస్యైకస్యైవ ద్రవ్యస్య తత్తచ్ఛబ్దాస్తాని తాని చ కార్యాణీతి ద్రవ్యస్య తత్తదవస్థతాయాః కారకవ్యాపారాయత్తత్వేన తత్సార్థవత్త్వోపపత్తిః - అభివ్యక్త్యనుషక్తాని చోద్యాని తత్స్యానభ్యుపగమాదేవ పరిహృతాని - ఉత్పత్త్యభ్యుపగమేఽపి సత్కార్యవాదో న విరుధ్యతే - సత ఏవోత్పత్తేః-నను విప్రతిషిద్ధమిదమభిధీయతే-పూర్వమేవ సత్ తదుత్పద్యతే చేతి చేత్ - న ద్రవ్యస్యోత్తరోత్తరసంస్థానయోగో హి పూర్వపూర్వసంస్థానసంస్థితస్య వినాశః - తద్వ్యవస్థితస్యోత్పత్తిః - అతః సర్వావస్థస్య ద్రవ్యస్య సత్త్వాత్సత్కార్యవాదో న విరుధ్యతే-సంస్థానస్యాసత ఉత్పత్త్యా వసత్కార్యవాదప్రసఙ్గ ఇతి చేత్ - అసత్కార్యవాదినోఽప్యుత్పత్తేరనుత్పత్తిమత్త్వేన సత్కా

మృతం స్మరస్యుపదిశసి త ఆరుపితైః । త్రిగుణమయః పుమానితి భిదా యదబోధకృతా త్వయి న తతః పరత్ర స భవేదవబోధరసే ॥ ౨౫ ॥ సదివ మనస్త్రివృత్త్వయి విభాత్యసదామనుజాత్సదభిమృశన్త్యశేషమిదమాత్మతయా

ర్యవాదప్రసఙ్గః - ఉత్పత్తిమత్త్వే చ అనవస్థా అస్మాకం త్వవస్థానాముత్పత్తిస్థానీయానాం పృథక్ప్రతిపత్తికార్యయోగానర్హత్వాదవస్థావత ఏవోత్పత్త్యాదికం సర్వం సమవద్యమితి ఏవమయం దేహశ్శిరసి మే దుఃఖం వాదే మే వేదనేత్యపరోక్షమేవ దేహాత్మనోర్వ్యతికరప్రతీతేః॥ శ్రు ॥ "నిత్యో నిత్యానాం చేతనశ్చేతనానా" మిత్యాదిశాస్త్రాచ్చ తదవగతేః "పుమాన్న దేవో న నర" ఇత్యాదినా దేవత్వాదిప్రతిషేధాచ్చాత్మనాం భిదావాదోఽజ్ఞానమూలః ॥ శ్రు ॥ "తద్యథేహ కర్మచితో లోకః క్షీయతే। ఏవమేవాముత్ర పుణ్యచితో లోకః క్షీయతే। నాస్త్యకృతః కృతేన" ఇత్యాదిశ్రుతేః "దాక్షాయణయజ్ఞేన సువర్గకామో యజేత" ఇత్యావృత్తివిధానాచ్చ కర్మఫలానిత్యత్వావగతేస్తన్నిత్యత్వవాదోఽప్యజ్ఞానమూలః ॥ శ్రు ॥ "యస్సర్వజ్ఞస్సర్వవిత్। సత్యకామస్సత్యసంకల్పః। పరాస్య శక్తిర్వివిధైవ శ్రూయతే స్వాభావికీ జ్ఞానబలక్రియా చ। కరణాధిపాధిపో న చాస్య కశ్చిజ్జనితా న చాధిపః" ఇత్యాదీని బహుప్రమాణాన్యీశ్వరావగన్తవ్యాని - ఇత్థమేషాం వాదానామజ్ఞానమూలత్వముక్తమ్ - అథ భగవజ్జ్ఞానవతాం తాదృశభ్రమాభావమాహుః ॥ త్వయీతి ॥ తతః పూర్వప్రస్తుతసదసచ్ఛబ్దవాచ్యప్రకృతిపురుషాభ్యాం- పరత్ర పరస్మిన్-స్వలక్షణ ఇతి యావత్ - అవబోధరసే జ్ఞానస్వరూపే త్వయి-యథావద్విజ్ఞాతే సతీతి శేషః - స అబోధః తన్మూలో వాదభేదశ్చ-నాస్తీత్యర్థః ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ కిమబోధనిదానమిత్యపేక్షాయాం మనో దోష ఏవేతి- కిం తన్నివృత్తినిదానమిత్యపేక్షాయాం భగవదుపాసనాత్మకయోగ ఏవేతి - విశుద్ధాన్తఃకరణాస్తు సర్వమిదం జగత్- భగవదాత్మకతయా సూక్ష్మచిదచిద్విశిష్టభగవత్కార్యతయా చ తదన్యదేవ పశ్యన్తీతి వదన్త్య స్సత్కారణవాదరూపదూషణపరిహారపూర్వకమసత్కారణవాదాసాధారణానుపపత్తిమాహుః ॥ సదివేతి ॥ ఆమనుజాన్మనుజపర్యన్తాత్ మనుష్యపర్యన్తానాం దేహినామిత్యర్థః - త్రివృత్ త్రిగుణాత్మకం మన-స్సదివ - సత్త్వమర్థక్రియాకారిత్వం-కార్యకరమివ ప్రతీయమానమపి - త్వయ్యేవ, సద్భాతి కార్యకరం భవతి-చిదచిదాత్మకజగద్విశిష్టం తదాత్మానం త్వాం సప్రకాశయతీత్యర్థః - ఆత్మానం త్వాం, విదన్త్యుపాసత , ఇత్యాత్మవిదః, త్వదుపాసనాత్మకయోగపరిశుద్ధాన్తఃకరణాస్తు, అశేషం కృత్స్నమిదం-జగత్- ఆత్మతయా, ఆత్మశబ్దః పరమాత్మపరః "అజయాఽఽత్మనా చ చరత" ఇత్యుక్తప్రకారేణ-సదభిమృశన్తి, సచ్ఛబ్దవాచ్యసూక్ష్మచిదచిద్విశిష్టం కారణం బ్రహ్మైవ కార్యజగ

ద్రూపేణావస్థితవతస్తతోఽనన్యదిత్యేవముపాస్యపరబ్రహ్మవిశేషణతయా ఉపాస్యకోట్యన్తర్గతత్వాజ్జగదుపాదేయమే
వ పశ్యన్తీత్యర్థః - బ్రహ్మాత్మకత్వేన జగతో హేయత్వాభావే దృష్టాన్తమాహుః ॥ నహీతి ॥ కనకస్య - వికృతిం వికారం కటకము
కుటాదికం-న హి త్యజన్తి - కింతు-తదాత్మతయా ప్రకృతిభూతకనకానన్యతయా - ఉపాదదత ఏవేతి శేషః. కార్యావస్థాయామపి
కనకావ్యతిరేకాదితి భావః - యది కార్యం కారణాదన్యత్తదా-కనకస్య వికృతిం త్యజేయు - రిత్యసత్కార్యవాదే ఽనుపపత్తి
రభిసంహితా - ఏవం జగదుపాదేయమేవేత్యాహుః ॥ స్వకృతమితి ॥ స్వరూపపరిణామశఙ్కావ్యావృత్త్యర్థమనుప్రవేశో
క్తిః-అనేన స్వపక్షే దూషణోద్ధారః-స్వశబ్దః పరమాత్మపరః-స్వకృతం - జగత్తేన పరమాత్మనా, అనుప్రవిష్టం వ్యాప్తమ్ ॥ శ్రు ॥
"తత్సృష్ట్వా తదేవానుప్రావిశ" దితి హి శ్రుతిః-అత, ఇదం జగదాత్మతయా అవసితం. ఉపాస్యపరమాత్మశబ్దవాచ్యవస్త్వన్త
ర్గతతయా సుఖరూపం నిశ్చితమిత్యర్థః ॥ శ్రు ॥ "తదాత్మానం స్వయమకురుత । యద్వై తత్సుకృతం, రసో వై స" ఇతి హి శ్రుతిః, య
ద్వా, ఆత్మతయాఽన్తః ప్రవిశ్య ధారకతయా, అన్తః ప్రవిశ్య ధారకత్వం హ్యాత్మశబ్దార్థః, తేన, అవసితం వ్యాప్తం, అనేనాకాశాది
వన్నతూష్ణీం వ్యాప్తిః, కింతు, ధారకతయేత్యుక్తం, అనేనేదం సదభిమృశన్తీత్యుక్తసామానాధికరణ్యం శరీరాత్మభావనిబన్ధనమి
తి ఫలితమ్ ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ నన్వేవమాత్మవిదస్సదభిమృశన్తు-తతః కిమత ఆహుః ॥ తవేతి ॥ ఇత్థమిదం సదభిమృశన్త ఏవ మృత్యుం తరన్తీ
తి భావః-తథాహి ॥ అఖిలసత్త్వానాం సర్వేషాం జన్తూనాం-నికేతతయా ధారకతయా-యే-తవ-పరిచరన్తి-అఖిలాన్తరాత్మత్వేన
త్వాం సేవన్తే ఉపాసత ఇతి యావత్-త ఉత ఏవ-నిరృతేర్మృత్యోః-శిరో మూర్ధానమవిగణయ్యానాదృత్య-పదా పాదేనాక్రా
మన్తి మృత్యోర్మూర్ధ్ని పదం దధతి తతో ముచ్యన్త ఇత్యర్థః - తద్విపరీతమనభిమృశతాం కా గతిరిత్యత ఆహుః, పరివయస ఇతి ॥ అవిబు
ధానితి చ్ఛేదః, అవిదుషః సార్వాత్మ్యబ్రహ్మోపాసనరహితాన్, గిరా శాస్త్రాత్మకసవ్యగుపదేశేన, పరివయసే, "అయాప
దే" త్యాదిదణ్డకపరితస్య వయతేః-వీగతివ్యాప్త్యోరిత్యస్య ణ్యన్తస్య వా ఇదం రూపం- అస్య గత్యర్థకస్య జ్ఞానార్థకత్వాత్ బోధ
యసీత్యర్థః ॥ యద్వా ॥ పరివయసే - గమయసి-సన్మార్గం నయసీత్యర్థః, పశూనివ-యథా దుర్గమార్గే పశూన్ వాసికా సూత్రా

ఽఽత్మవిదః । స హి వికృతిం త్యజన్తి కనకస్య తదాత్మతయా స్వకృతమనుప్రవిష్టమిదమాత్మతయాఽవసితమ్ ॥ ౧౬ ॥
తవ పరి యే చరన్త్యఖిలసత్త్వనికేతతయా త ఉత పదాక్రమన్త్యవిగణయ్య శిరో నిరృతేః । పరివయసే పశూనివ గిరా
విబుధానపి తాంస్త్వయి కృతసౌహృదాః ఖలు పునన్తి న యే విముఖాః ॥ ౧౭ ॥ త్వమకరకః (త్వమకరణః) స్వ
రాడఖిలకారకశక్తిధరస్తవ బలిముద్వహన్తి సమదన్త్యజయాఽనిమిషాః । వ * ర్షభుజోఽఖిలక్షితిపతేరివ విశ్వ

దిభిస్సమ్యక్ శిక్షయన్తి, తద్వచ్ఛాస్త్రాత్ త్వామిత్థంభూతం జ్ఞాత్వా క్రమేణోపాసీనా ముచ్యన్త ఇతి భావః-పరివయస ఇతి లణ్మ
ధ్యమపురుషేణ నిరతిశయకృపావత్త్వం సర్వాన్ ముజిఘృక్షుత్వం చ సూచితం - తర్హి శాస్త్రానధికారిణాం కా గతిరిత్యత ఆ
హుః - తానితి, యే, త్వయి-న విముఖాః వైముఖ్యరహితాః - అత ఏవ కృతం సౌహృదం యైస్తే- త్వద్భక్తా-స్తాన్ జ్ఞాన శాస్త్రా
ధికారరహితానపి - పునన్తి ఖలు - భాగవతసేవయా తేఽపి ముచ్యన్త ఇతి భావః యేషాం సత్సేవాఽపి న రోచతే - తేషామధో
గతిరేవేతి తాత్పర్యమ్ ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ నను సర్వకారణత్వాత్తదనన్యత్వేనాభిమృశన్త ఏవ మృత్యోశ్శిరః పాదేనాక్రామన్తీతి సత్యం
యది కారణత్వోపాస్యస్యైవ నియతసార్వజ్ఞ్యసర్వశక్తిత్వపరత్వాదిగుణపౌష్కల్యం స్యాదిత్యపేక్షాయాం తత్సర్వ్యమా
హుః ॥ త్వమితి ॥ అకరణః శ్రీఘ్రం-సఙ్కల్పమాత్రేణ కరోతీత్యకరకః-సఙ్కల్పమాత్రపరిక్లృప్తవిశ్వః-జగత్సర్గాపాదకసఙ్కల్పా
త్మకజ్ఞానాశ్రయ ఇతి యావత్ - అనేన - సార్వజ్ఞ్యం ఫలితం - త్వమకరణ ఇతి పాఠాన్తరం తదా-కరణాయత్తజ్ఞానరహితః ॥
శ్రు ॥ "పశ్యత్యచక్షుస్స శృణోత్యకర్ణః । న తస్య కార్యం కరణం చ విద్యతే" ఇతి హి శ్రుతిః-కార్యం శరీరం-కరణమిన్ద్రియం చ న వి
ద్యతే - ప్రాకృతశరీరేన్ద్రియతదాయత్తజ్ఞానరహితః - నిత్యనిరుపాధికసార్వజ్ఞ్యాశ్రయ ఇతి తదర్థః - సార్వజ్ఞ్యస్య నిరుపాధిక
త్వస్ఫోరణాయ స్వరాడితి స్వరాట్ స్వతన్త్రః-అకర్మవశ్యః కర్మవశ్యానాం ప్రేరకశ్చ-స్వాతన్త్ర్యస్య సప్రతియోగికత్వాత్,
అఖిలకారకశక్తిధరః నిమిత్తోపాదానకారణసంప్రదానాపాదానాధికరణాద్యాత్మకాని కారకాణి - తచ్ఛక్తీశ్చ, ధరతీతి తథా
సకలకారకతచ్ఛక్తినిర్వాహక ఇత్యర్థః- అథ పరత్వమాహుః ॥ తవేత్యాదినా ॥ అజయా అజాశబ్దాభిధయా ప్రకృత్యా-సహితా
ఇతి శేషః - ప్రకృతిపరతన్త్రాః - అనిమిషా దేవాః-వాయుసూర్యాగ్నీన్ద్రాదయః-విశ్వసృజః ప్రజాపతయశ్చ - యే యే-యత్ర
యత్ర వ్యాపారే - అధికృతాస్తే సర్వే- భవతశ్చకితాః భీతాస్సన్తః, తవ-బలిం స్వస్వాధికారానువర్తనాత్మికాం పూజాము
ద్వహన్తి విదధతి - సమదన్తి స్వయాదత్తాన్ భోగాననుభవన్తి చ - యథా వర్షభుజో భారతాదివర్షభోక్తారః - అఖిలక్షితిపతే
స్సార్వభౌమస్య-బలిం-విదధతి, తద్వత్-అత్ర ॥ శ్రు ॥ "భీషాఽస్మాద్వాతః పవతే భీషోదేతి సూర్యః । భీషాస్మాదగ్నిశ్చేన్ద్రశ్చ
మృత్యుర్ధావతి పఞ్చమ" ఇతి "భయాదస్యాగ్నిస్తపతి భయాత్తపతి సూర్యః । భయాదిన్ద్రశ్చ వాయుశ్చ మృత్యుర్ధావతి పఞ్చ

మః । యదిదంకించజగత్సర్వంప్రాణఏజతినిస్సృతమ్ । మహద్భయంవజ్రముద్యతంయఏతద్విదురమృతాస్తేభవన్తి ,, ఇతిశ్రుత్యర్థోఽనుసన్ధేయః - ప్రాణశబ్దనిర్దిష్టపరమాత్మనిస్థితానాంసర్వేషాంతతోనిస్సృతానాంతస్మాత్సంజాతమహాభయనిమిత్తమేజనంకమ్పనమస్తి , తచ్ఛాసనాతివృత్తౌకింభవిష్యతీతిమహతోభయాద్వజ్రాదివోద్యతాత్కృత్స్నం జగత్కమ్పతఇతితదర్థః- మహద్భయంవజ్రముద్యతమితిపఞ్చమ్యర్థేప్రథమా ॥ ౨౯ ॥ ఇత్థంకల్యాణగుణపౌష్కల్యముక్తం,తర్హి- కింహేయాఅపిగుణాస్సన్తీత్యపేక్షాయాంతేనసన్తీతివదన్త్యః కథమవర్జనీయ ప్రకృతిసంబన్ధనివృత్తిరిత్యపేక్షాయాంహేయ ప్రత్యనీకభవత్కటాక్షాదేవేత్యాహుః ॥ స్థిరేతి ॥ స్థావరజఙ్గమాస్సర్వేప్రాణినః - అజయోర్నిమిత్తయుజః ప్రకృతికార్యదుఃఖనిమిత్తశరీరయుక్తాస్సన్తః- సర్వేషామజాసంబన్ధోఽవర్జనీయఇతిభావః. తత్రతత్ర- కేషాంచిద్దేవంభూతానాం - విరహోయదికదాచిత్ప్రకృతిమోక్షస్సంభవతిచేత్-పరస్యతవ - ఉదీక్షయాకటాక్షాదేవ-మోక్షస్స్యాదిత్యర్థః - ఉపాయనివృత్తిస్త్వత్కటాక్షమూలైవేతిభావః - నన్వవర్జనీయ ప్రకృతిసంబన్ధేషుకాంశ్చిత్తత్సంబన్ధాన్మోచయన్నపరాన్నమోచయన్నహంకిం వైషమ్యనైర్ఘృణ్యాదిహేయగుణ ఇత్యతస్సంబోధయన్తి ॥ విముక్తేతి ॥ హేయాన్నిశ్శేషేణముక్త- హేయప్రతిభటేత్యర్థః-ఏతదేవవిశదీకుర్వన్తి॥నహీతి॥పరమస్య-పరఃఉత్కృష్టఃకారుణికః-మానవిద్యతే యస్మాత్తస్య - పరమకారుణికస్యతవ-కశ్చిదపరఃకరుణావిషయః-పరస్తద్విషయశ్చ , నాస్తి - సర్వాత్మనాంశరీరభూతత్వాదరక్షణీయోనాస్తి-అత-స్సర్వరక్షకస్త్వమతోనవైషమ్యాదిహేయసంభావనాఽపి - తథాఽపివ్యాజమాత్రావలమ్బిత్వాన్నసర్వాన్మోచయసీతిభావః - నకేవలంవైషమ్యనైర్ఘృణ్యరూపహేయాభావఏవ - అపితు - సర్వేహేయగుణానసన్తీత్యభిప్రాయేణసదృష్టాన్తంవిశింషన్తి ॥ వియతఇత్యాదినా ॥ వియతఇవఆకాశస్యేవ - అపదస్యాస్థానస్య - హేయానాశ్రయస్య - యథా-సర్వత్రవ్యాప్యస్థితస్యాప్యాకాశస్యవ్యాప్యగతదోషానాశ్రయత్వం-తద్వద్ధేయానాశ్రయస్యేత్యర్థః , అతఏవ-శూన్యతులాంశూన్యోపమాం-దధతః , సర్వవ్యాపినోఽపివ్యాప్యగతదోషస్పర్శాభావేనావిద్యమానతులస్యేత్యర్థః - విహారఉదీక్షయేతిపాఠాన్తరం - తదాఽయమర్థః నను-యద్యహమకరణ- స్తర్హిజగత్సృష్ట్యాద్యనుపపత్తిః , స్వరాజోజగద్వ్యాపారానుపపత్తిశ్చ - సకరణానాంకర్మవశ్యానాం చైవకర్తృత్వాత్

స్వజోవిదధతియత్రయేత్వధికృతాభవతశ్చకితాః ॥ ౨౯ ॥ స్థిరచరజాతయస్స్యురజయోత్థనిమిత్తయుజోవిహర
(హార) ఉదీక్షయాయదిపరస్యవిముక్తతతః।నహిపరమస్యకశ్చిదపరోనపరశ్చభవేద్వియతఇవాపదస్యతవశూన్యతులాందధతః ॥ ౩౦ ॥ అపరిమితాధ్రువాస్తనుభృతోయదిసర్వగతా స్తర్హినశాస్యతేతినియమోధ్రువనే

పారవత్త్వనిదర్శనా- దిత్యతఆహుః ॥ స్థిరేతి ॥ యదియదా-విహారఃవిహరః- చిక్రీడిషోదితేత్యర్థః తదా-పరస్యప్రకృతిపురుషాభ్యాంవిలక్షణస్య-తవ -ఉదీక్షయా ‹‹ బహుస్యాం,, మిత్యుక్తసఙ్కల్పమాత్రేణైవ - అజాయాఃప్రకృతేస్సకాశాదుత్థానిమిత్తాని - నిమిత్తానిదేహానిమిత్తానిబుద్ధీన్ద్రియాదీని - తైర్యుజ్యన్త ఇతితథా - స్థిరచరజాతయః స్థావరజఙ్గమసంస్థానాస్సర్వేప్రాణిన - స్స్యుః - ఉదీక్షయేత్యనేనకరణాయత్తకర్తృత్వవ్యుదాసః - విహారఇత్యనేనకర్మాయత్తవ్యాపారవత్త్వవ్యుదాసః - అతఏవ - జగత్సర్గరూపవ్యాపారస్యజీవవ్యాపారవత్సుఖదుఃఖనిమిత్తత్వవ్యుదాసశ్చఫలితః -తత్రహేతుత్వేనసంబోధయన్తి ॥ విముక్తేతి ॥ అస్యాయమ్ ఉక్తఏవార్థః - జీవానాంత్వసర్వజ్ఞత్వాసర్వశక్తిత్వాసత్యసఙ్కల్పత్వాదిహేయాస్పదత్వాన్నసఙ్కల్పమాత్రేణఘటాదికర్తృత్వమితిభావః -కస్తర్హిమమోదీక్షితేత్యతఆహుః - తతః-యతఏవంతతః- పరమస్యసర్వోత్కృష్టస్య-పరఃపూర్వభావీ-ఉదీక్షితా,నాస్తి-పరమకారణత్వాదితిభావః- అతఏవా-పరఃకార్యభూతఃకశ్చిదపి-నాస్తి-సర్వస్యత్వత్కార్యత్వాదితిభావః-యద్వా-అపరఃఅన్యః-అశరీరభూతః,కశ్చిదపి- నాస్తి-సర్వస్యత్వదాత్మకత్వాదితిభావః తర్హి - వ్యాప్యగతదోషప్రసక్తిరిత్యతస్సదృష్టాన్తంవిశింషన్తి॥వియతఇవేత్యాది॥యథోక్తఏవార్థః ॥ ౩౦ ॥ స్థిరచరజాతయస్స్యురిత్యనేన - చరాచరాత్మకస్థూలసూక్ష్మశరీరాన్తః ప్రవేశయోగ్యంజీవానాంస్వాభావికమణుస్వరూపత్వంసూచితంతద్విరుద్ధంజీవస్వరూపవిభుత్వవాదందూషయన్తి ॥ అపరిమితాఇతి ॥ హేధ్రువ,తనుభృతోజీవాః-అపరిమితాఅసఙ్ఖ్యేయాః,ధ్రువాఃనిత్యాశ్చతేయదిసర్వగతాః- తర్హి - నశాస్యతా - సర్వేషాంతుల్యత్వాత్పరమాత్మనాజీవాన్తరేణవాశాస్యతానియామ్యతానోపపద్యతే - ఇతీత్థం-నియమః-ఉత్క్రాన్తిగత్యాగత్యాదివిషయఃనిత్యంశ్రూయమాణో - నోపపద్యతే-ఉత్క్రాన్తిస్తావచ్ఛ్రూయతే॥శ్రు ॥ ‹‹ తేనప్రద్యోతేనైషఆత్మానిష్క్రామతిచక్షుషోవామూర్ధ్నోవాఅన్యేభ్యోవాశరీరదేశేభ్యఇతి,,గతిరపి॥ శ్రు॥ ‹‹ యేవైకేచాస్మాల్లోకాత్ప్రయన్తిచన్ద్రమసమేవతేసర్వేగచ్ఛన్తీతి॥ఆగతిరపి ॥ శ్రు॥‹‹తస్మాల్లోకాత్పునరేత్యస్మైలోకాయకర్మణ ,, ఇతి-ఇతరథాఅణుత్వేతు - శాస్యతానియమాదయఉపపద్యన్తఇత్యర్థః యద్యపి-శరీరవియోగరూపత్వేనోత్క్రాన్తిశ్శరీరస్థితస్యాప్యాత్మనః-కథంచిదుపపద్యతేగత్యాగతీతునకథంచిదుపపద్యేతే॥ అత స్సై

స్వాత్మనైవ సంబన్ధ్య ఇత్యభిప్రాయేణ నియమశబ్దః ప్రయుక్తః. తథా చ శారీరకసూత్రం “స్వాత్మనా చోత్తరయోః” ఇతి. చ శబ్దోఽవధారణే, తనుభృత ఇత్యనేన సర్వేషాం సర్వశరీరసంబన్ధావిశేషాత్సర్వశరీరానుచరపుణ్యపాపానాం సర్వసాధారణత్వేన వ్యవస్థితఫలాదానాయోగాచ్చ సనంనోపపద్యత ఇత్యాత్మవిభుత్వవాదః అనుపపత్తిరుద్ఘాటితా. అపరిమితా ఇత్యనేన జీవైక్యవాదవ్యుదాసః. తత్ర బన్ధమోక్షశిష్యాచార్యజ్ఞత్వాజ్ఞత్వాదివ్యవస్థానుపపత్తిర్దూషణమభిప్రేతం. నన్వణుత్వపక్షే జీవానాం పరమాత్మశాస్యతాకంభృత్యాం రాజశాస్యతవత్యపేక్షాయామన్తః ప్రవిశ్యైవేత్యాహ। అజనిచేతి ॥ యన్మయం, మజని. వ్యాపకేన యేన ప్రచురం జగదజని జాతం. తద్బ్రహ్మ అవిముచ్య అన్తస్స్థిత్వైవ నియన్తృ ఇతి సమ్యగజానతాం, యన్మతం తస్య మతస్య, దుష్టత్వాత్ అమతం అనభిమతం ప్రామాణికానామితి శేషః, సమమనుజానతామితపాఠాన్తరం. తదా సమశబ్దస్సర్వపర్యాయః. సమం సర్వం తజ్జగదవిముచ్య అన్తస్స్థిత్వైవ నియన్తృ ఇత్యనుజానతాం. ప్రామాణికానాం యదమతమనభిమతం తదనాదరణీయమిత్యభిప్రాయేణ. కుతః తస్య మతస్య దుష్టతయా ప్రమాణవిరుద్ధతయేత్యర్థః జగదజనీతి ప్రకృతిపురుషాత్మకజగతః ఉత్పత్తిరుక్తా ॥ ౩౧ ॥ నను ప్రకృతిపురుషయోర్నిత్యయోరుత్పత్త్యనుపపత్తిరత ఆహుః ॥ నఘటత ఇతి ॥ యద్యప్యజత్వాత్ప్రకృతేః పురుషస్య చనోత్పత్తిస్తథాఽపి, విద్యమానానామేవాప్యనామవయవానాం వాయుప్రేరితానాం పరస్పరసంయోగాజ్జలే బుద్బుదోత్పత్తివత్ ఉభయయుజా ప్రకృతిపురుషయోస్సంయోగేన అసుభృతః ప్రాణినః వివిధైర్నామభిః రూపైశ్చ, ఫలతశ్చ అస్వయ్యాధారభూతాః భవన్తి. దేవమనుష్యాదిశరీరవిశిష్టరూపేణోత్పత్తిర్యుజ్యత ఇత్యర్థః తత స్త ఇమే, అసుభృతః పరమే, త్వయి లిల్యుః ప్రళయదశాయాం నామరూపవిహాయత్వయ్యపిభక్తతామాపురిత్యర్థః యథాసరితోఽర్ణవే యథా చ, మధుసమాక్షికే, అశేషాః రసాః మకరన్దాస్తద్వత్, ద్రవ్యస్యోత్తరోత్తరసంస్థానయోగో హి పూర్వపూర్వసంస్థానసంస్థితస్య వినాశః, స్వాపస్థావస్థితిరుత్పత్తిః అతః అనన్యానమనిత్య

తరధా। అజని చ యన్మయం తదవిముచ్య నియన్తృ భవేత్సమమనుజానతాం యదమతం మతదుష్టతయా ॥ ౩౧ ॥
నఘటత ఉద్భవః ప్రకృతిపూరుషయోరజయోరుభయయుజా భవన్త్యసుభృతో జలబుద్బుదవత్ । త్వయి త ఇమే
తతో వివిధనామగుణైః పరమే సరిత ఇవార్ణవే మధుని లిల్యురశేషరసాః ॥ ౩౨ ॥ నృషు తవ మాయయా భ్రమమమీ
ష్వవగత్య భృశం త్వయి సుధియోఽభవే దధతి భావమనుప్రభవమ్ । కథమనువర్తతాం భవభయం తవ యద్భ్రుకుటిస్సృజతి ముహుస్త్రినేమిరభవచ్ఛరణేషు భయమ్ ॥ ౩౩ ॥ విజితహృషీకవాయుభిరదాన్తమనస్తురగం య
ఇహ యతన్తి యన్తుమతిలోలముపాయఖిదః । వ్యసనశతాన్వితాస్సమవహాయ గురోశ్చరణం వణిజ ఇవాజ స
న్త్యకృతకర్ణధరా జలధౌ ॥ ౩౪ ॥ స్వజనసుతాత్మదారధనధామధరాసురథైస్త్వయి సతి కిం నృణాం శ్రయత

త్వే ఽప్యవస్థాశ్రయస్య ద్రవ్యస్యానిత్యత్వాత్తస్య పూర్వోత్తరావస్థాత్యాగోపాదానాత్మకవినాశోత్పత్త్యవిరోధ ఇతి భావః అత్రార్ణవాదిస్థానీయం చిదచిద్విశిష్టం బ్రహ్మ ॥ ౩౨ ॥ తర్హి ఉత్పత్తివినాశాద్యాత్మకసంసారనివృత్త్యుపాయః కిం నిదానమిత్యపేక్షాయాం త్వద్భక్తిరిత్యాహుః ॥ నృష్వితి ॥ అనుప్రభవః ప్రభవః సంసారో, యస్మాత్తం. అమీషు, నృషు, తవ మాయయా త్వదీయయా ప్రకృత్యా, భ్రమం దేహాత్మాభిమానస్వతన్త్రాత్మాభిమానాదిరూపం. అవమృశ్య అయమేవ సంసృతిహేతురితి నిశ్చిత్య సుధియః, త్వయి, భృశం, భావం భక్తిం, దధతి, అనువర్తతాం త్వాం భజతాం, భవభయం సంసృతిభయం, కథం భవేత్ న భవేదేవేత్యర్థః కుతః యద్యస్మాదభవచ్చరణేషు న భవాన్ శరణం యేషాం తేష్వేవ తవ భ్రుకుటిః భ్రూభఙ్గరూపః త్రినేమిః తిస్రో, నేమయః శీతోష్ణవర్షకాలాత్మికాః, యస్య సః, సంవత్సరాత్మకః కాలః, భయం సంసృతిభయం, సృజతి, అభవచ్చరణేష్వితి పాఠే భవతః, చరణం, యేషాం తేషు ఉపాయోపేయభావేన భవతశ్చరణమనాశ్రితేష్విత్యర్థః ॥ ౩౩ ॥ కుతస్తర్హి మయి భావ ఇత్యపేక్షాయాం మనోనిగ్రహాదేవ వైరాగ్యాత్మకాత్, స చ గురూపాసనాదేవ న తూపాయాన్తరేభ్య, ఇత్యభిప్రేత్యాహుః ॥ విజితేతి ॥ అతిచఞ్చలమత ఏవ, విజితాని హృషీకాణి ఇన్ద్రియాణి, వాయవః ప్రాణాశ్చ యైస్తైరప్యదాన్తం దుర్నిగ్రహం, మన ఏవ తురగమశ్వం యే యన్తుం నియన్తుం గురోశ్చరణం విహాయ ఉపాయాన్తరేషు, క్లిశ్యన్తో యతన్తే, తే వ్యసనశతాన్వితాః బహువ్యసనాకులాః, ఇహ సంసారసాగరే అసజ నిసజ్జన్తే, సన్నివిశన్తే దుఃఖమేవ ప్రాప్నువన్తీత్యర్థః హే అజ అకృతకర్ణధరాః అలబ్ధకర్ణధరాః, వణిజః యథా, జలధౌ, మజ్జన్తి తద్వత్ ॥ ౩౪ ॥ నను మయి భృశం భావం విదధతు, తతః కిమిత్యపేక్షాయాం నిరతిశయానన్దజలధిమగ్నానాం వైషయికసుఖాన్తరనైరపేక్ష్యం, ఇతరేషాం తు సుఖం విషమిశ్రపయఃపానతుల్య, మిత్యభిప్రేత్యాహుః ॥ స్వజనేతి ॥ సర్వరసే సర్వవిధసుఖమయే, ఆత్మని చ, త్వయి ॥ శ్రుతిః “రసో వై సః । రసఁ హ్యేవాయం లబ్ధ్వాఽనన్దీ భవతి । కో హ్యేవాన్యాత్కః ప్రాణ్యాత్ ।

యదేష ఆకాశ ఆనన్దోనస్స్యా„ దిత్యుక్తరీత్యా నిరతిశయసుఖస్వరూపే - తదావహేచ - ప్రియతమే - త్వయి , సతివిద్య మానే - నృణాం శ్రయతః - నృణాంమధ్యే కస్య చిదుక్తవిధంత్వాం భజతఃపుంసః , స్వజనాదిభిః , కిం - నకించిదపిసుఖ మిత్యర్థః, ఆత్మాదేహః - ధామగృహం - ధరాభూమిః-అసుఃప్రాణః , రథశబ్దోవాహనోపలక్షకః - ఇతీత్థం - సత్ నిరతిశయపురుషార్థభూతత్వత్స్వరూపమజానతాం , అతఏవ , రతయేసుఖార్థం , మిథునతశ్చరతాంమిథునీభూయవర్త మానానాం - స్వవిహతేస్వప్రకృతిసంబన్ధతిరోహితే - అతఏవ - స్వనిరస్తభగే , స్వాఃస్వాసాధారణాః -నిరస్తాః - భగో జ్ఞానైశ్వర్యాది-ర్యస్య,తస్మిన్-స్స్వరూపేసతి,ఇహలోకే,కోనుఅర్థకామేషు,సుఖయతిఅర్థకామాన్యతరోనకోఽపిసుఖయతీత్య ర్థః స్వవిహతిస్వనిరస్తభగఇతిపాఠాన్తరం-తదా , స్వవిహతిఃస్వయాథాత్మ్యానుభవవిఘాతః, తేన,స్వనిరస్తస్వాభావికజ్ఞా నైశ్వర్యేస్వస్వరూపేసతీత్యర్థః ❋ ॥ ౩౫ ॥ ❋నన్విత్థమాత్మానంసర్వరసంయేమామాశ్రయన్తే- తే-కింమిథునతోనచరన్తీ త్యాహుః॥భువీతి॥యే-త్వయి-నిత్యసుఖస్వరూపే-ఆత్మనిచ-సకృదపి- మనో , దధతి- తే-పునః-పురుషాణాం,సారంజ్ఞానవైరా గ్యాదిరూపం-హరన్తీతితథా- తా , నావసథాన్గృహాన్నోపాసతేనసేవన్తే-వగృహేషుమిథునతశ్చరన్తీత్యర్థః-అపితు-పృ థ్వ్యాం-పుణ్యాని-తీర్థానిగఙ్గాదీని-సదనానిక్షేత్రాణిచ, ఉపాసతే , తీర్థాన్యపితీర్థీకర్తుంపుణ్యక్షేత్రాణ్యపినిరతిశయపుణ్యా వహాన్కర్తుంతాన్యుపాసతఇతిభావః , తత్రహేతుత్వేనతాన్విశింషన్తి - ఋషయఃద్రష్టారః-స్వాత్మపరమాత్మయాథా త్మ్యవిదఇత్యర్థః-అతఏవ-విమదాఃదేహాత్మాభిమానస్వతన్త్రాత్మాభిమానాదిరూపమదరహితాః , ఉతఅపిచ - భవతః,పదా మ్బుజం-హృత్,యేషాం-తే-భవతః,పదామ్బుజే,హృత్,యేషాం , తఇతివా,అతఏవా,ఘంభిన్దన్తీతితథా , తాన్యఙ్ఘ్రిజలాని యేషాం, త-అనేనభగవద్భక్తానాంపాదస్పర్శోఽపిపావన ఇత్యభిప్రేతం,ఆత్మనీత్యనేన , కృత్స్నస్యచిదచిదాత్మకప్రపఞ్చ రూపకార్యస్యతచ్ఛరీరత్వం , అతఏవ , పరమార్థత్వంచాభిప్రేతం , నహిమిథ్యాభూతంకించిత్కస్యచిచ్ఛరీరభూతందృ

ఆత్మనిసర్వరసే।ఇతిసదజానతాంమిథునతోరతయేచరతాంసుఖయతికోన్విహ ❋ స్వవిహతేస్వనిరస్తభగే॥౩౫॥
భువిపురుపుణ్యతీర్థసదనాన్యృషయోవిమదాస్తఉతభవత్పదామ్బుజహృదోఽఘభిదఙ్ఘ్రిజలాః। దధతిసకృన్మ
నస్త్వయియఆత్మనినిత్యసుఖేనపునరుపాసతేపురుషసారహరావసథాన్ ॥ ౩౬ ॥సతఇదముత్థితంసదితిచే †
న్నతుతర్కహతంవ్యభిచరతిక్వచక్వచమృషానతథోభయయుక్। వ్యవహృతయేవికల్పఇషితోఽన్ధపరంపర

ష్టమ్ ❋ ॥ ౩౬ ॥ ❋ఇత్థంకార్యస్యసత్యత్వాభ్యుపగమమభిప్రేత్య - అథయఃకార్యసత్తాప్రతిక్షేపేణకార్యమిథ్యాత్వవాదః తంచోద్యముఖేనప్రస్తుత్యప్రతిక్షిపన్తి॥ సతఇతి ॥ సతఇత్యాదినాతర్కహతమిత్యన్తేనకార్యమిథ్యాత్వవాదిమతానువాదః వ్యభిచరతీత్యాదినాతత్ప్రతిక్షేప,ఇతివిభాగః , తథాహి , సతఃపరమార్థభూతాత్పరస్మాద్బ్రహ్మణస్సకాశా,దుత్పన్నమి దంజగత్,సత్ పరమార్థభూతం, సత్యమితియావత్ , నతు , నైతద్యుక్తమిత్యర్థః-కుతః-యత,స్తర్కహత,మితిచేత్,యద్యపి యద్యస్మాదుత్పన్నంతత్తదాత్మకమేవ- యథామృద్ధిరణ్యాదేరుత్పన్నంఘటమకుటాదికార్యం,తథాఽపి - చేతనాత్పురుషా జ్జాతానాంకేశదన్తనఖలోమ్నామచేతనత్వదర్శనాదచేతనాద్గోమయాజ్జాతానాంవృశ్చికానాంచేతనత్వదర్శనాచ్చకార్య కారణయోస్సాలక్షణ్యవ్యాప్త్యభావాత్ , పరమార్థస్వప్నాదపరమార్థగజతురగాదీనాం ,తథాపరమార్థశుక్తిశకలాదప రమార్థరజతస్యచోత్పత్తిదర్శనాత్ - సతదుత్పత్తివైయర్థ్యాచ్చ,కార్యం,సదిత్యేత-త్తర్కహతం- అతః,కార్యంమిథ్యైవే తిచేదిత్యర్థః-తర్కశ్చాత్రయుక్తిః-కాఽసౌతత్రయుక్తిరితిచే , దుచ్యతే-మృద్ద్రవ్యమాత్రస్యానువర్తమానత్వం - తదతిరిక్తస్య చవ్యావర్తమానత్వం , రజ్జుసర్పాదిష్వప్యనువర్తమానస్యాధిష్ఠానభూతస్యరజ్ఞ్వాదేస్సత్యతా,వ్యావర్తమానస్యసర్పా భూదలనామ్బుధారాదేరసత్యతాదృష్టా , తథాఅనువర్తమానమధిష్ఠానభూతంమృద్ద్రవ్యమేవసత్యం , వ్యావర్తమానా స్తుఘటశరావాదయఃఅసత్యభూతాః,తథా , నిర్విశేషసన్మాత్రస్సర్వాధిష్ఠానభూతాద్బ్రహ్మణోఽన్యఃఅహఙ్కారా దివ్యవహారాలమ్బనఃకృత్స్నఃప్రపఞ్చఃమిథ్యా - కారణభూతంసన్మాత్రంబ్రహ్మైవసత్యం , కించ,సతఆత్మనోవినాశాయో గాదసతశ్శశవిషాణాదేరుపలబ్ధ్యభావాదుపలబ్ధివినాశయోగేకార్యంసదసద్భ్యామనిర్వచనీయమితిగమ్యతే- అనిర్వచనీయం శుక్తికారజతాదివన్మృషైవ-తస్యచానిర్వచనీయత్వంప్రతీతిబాధాభ్యాంసిద్ధం-ప్రతీయతేహిప్రపఞ్చఃప్రత్యక్షేణ॥ శ్రు ॥ „ ఐతదాత్మ్యమిదంసర్వంతత్సత్యం॥నేహనానాస్తికించనమృత్యోస్సమృత్యుమాప్నోతియఇహనానేవపశ్యతి॥యత్రహిద్వైత మివభవతితదితరఇతరంపశ్యతియత్రత్వస్యసర్వమాత్మైవాభూత్తత్కేనకంపశ్యేత్- ఇన్ద్రోమాయాభిఃపురురూపఈ యతే„ఇత్యాదిభిర్వేదాన్తైర్బాధ్యతేచేతి-సనుతర్కహతమితిపాఠాన్తరం - తదా- ననుసతఉత్పన్నమిదంసదితిచేత్- తర్క

---

౩౫ ॥ శ్లో ❋ పా ॥ స్వవిహతే ౩౬ ॥ శ్లో † పా ॥ ననుతర్క

హతమిత్యన్వయః - ఇత్థమనూదితం కార్యమిథ్యాత్వపక్షం ప్రతిక్షిపన్తి-వ్యభిచరతీత్యాదినా, కార్యం సదిత్యయమర్థః క్వచవ్యభిచరతి-క్వచేతి కాకుః, నక్వచిద్వ్యభిచార ఇత్యర్థః-కేశవపురుషాదిష్వపి అచేతనాంశ ఏవ కార్యకారణభావాదితి భావః. తథాపి స్వప్నార్థశుక్తికారజతాదౌ మిథ్యాత్వేన వ్యభిచార ఇత్యాహుః-క్వచ మృషేతి ॥ క్వచ మృషా - నక్వచిదపి కార్యం మృషేత్యర్థః స్వప్నార్థానామపీశ్వరసృష్టత్వాన్న మృషాత్వం శుక్తౌ రజతసద్భావాదన్యథాఖ్యానాద్వా న మృషాత్వమిత్యభిప్రాయః సత ఉత్పత్తివైయర్థ్యం పరిహరన్తి ॥ నతథోభయయుగితి ॥ వ్యభిచరతీత్యనుషఙ్గః-క్వచిదపి మృత్సువర్ణాదిద్రవ్యే ఉభయావస్థా నదర్శనాన్న వ్యభిచరతి, కార్యస్య కారణత్వరూపావస్థావదేవ మృత్సువర్ణాదికం దృశ్యతే - అత-స్సతో ఽవస్థాన్తరప్రాప్తిస్సఫలేత్యర్థః వికల్పః ఘటశరావాద్యవస్థాభేదః, సచ, వ్యవహృతయే - ఘటేన జలమాహరేత్యాదివాక్యపూర్వకవ్యవహారార్థం-ఇషితః ఇష్టః-యద్వా-నన్వసచ్చేన్న ప్రతీయేత, సచ్చేన్న బాధ్యేత - ప్రతీయతే బాధ్యతే చ శుక్తికారజతవత్ప్రపఞ్చరూపం కార్యం. అత-స్సదసద్భ్యామనిర్వచనీయం కార్యం మృషైవేత్యత ఆహుః - నతథోభయయుగితి ॥ తథాతథాభూతమనిర్వచనీయం, ఉభయయుక్ సత్త్వవిలక్షణత్వరూపధర్మద్వయయోగి ద్రవ్యం సనాస్త్యేవేత్యర్థః-నను - శుక్త్యాదిషు రజతాది ప్రతీతేః ప్రతీతికాలేపి తన్నాస్తీతి బాధేన చాన్యస్యాన్యథాభానాయోగాచ్చ సదసదనిర్వచనీయమపూర్వమేవేదం రజతం దోషవశాత్ప్రతీయత ఇతి కల్పనీయమితి చేన్న - తత్కల్పనాయామప్యన్యస్యాన్యథాభానస్యావర్జనీయత్వాదన్యథాభానాభ్యుపగమాదేవ ఖ్యాతి ప్రవృత్తిబాధభ్రమత్వానాముపపత్తేరశక్యత్వాపరిదృష్టాకారణకవస్తుకల్పనాయోగాత్కల్ప్యమానం హీదమనిర్వచనీయం నతదానీమనిర్వచనీయమితి ప్రతీయతే, అపితు - పరమార్థరజతమిత్యేవ. అనిర్వచనీయమిత్యేవ ప్రతీతం చేద్భ్రాన్తిబాధయోః ప్రవృత్తేరప్యనుపపత్తిః - అతోఽన్యస్యాన్యథాభానం ఫిరహా ప్రతీతి ప్రవృత్తిబాధభ్రమత్వానామనుపపత్తేస్తస్యాపరిహార్యత్వాచ్చ, శుక్త్యాదిదేశ రజతాద్యాకారేణ భాసత ఇతి భవతాభ్యుపగన్తవ్యం, కించ-అనిర్వచనీయమపూర్వం రజతమత్ర జాతమితి వదతా తస్య జన్మకారణం వక్తవ్యం, నతావత్తత్ప్రతీతిః-తస్యాస్తద్విషయత్వేన తదుత్పత్తేః ప్రాగాత్మలాభాయోగా - న్నిర్విషయాజాతా తదుత్పాద్య తదేవ విషయీకరోతీతిమహతామిదముపపాదనం అథేన్ద్రియాదిగతో దోషః తన్న, తస్య పురుషాశ్రయత్వేనార్థగతకార్యస్యోత్పాదకత్వాయోగాత్, నాపీన్ద్రియాణి - తేషాం జ్ఞానకారణత్వాత్-నాపి దుష్టానీన్ద్రియాణి- తేషామపి స్వకార్యభూతే జ్ఞాన ఏవ విశేషకరత్వాత్ - అనాదిమిథ్యాజ్ఞానోపాదానత్వమనవస్థాదిదోషనిరస్తం-కించ- పూర్వమనిర్వచనీయమిదం వస్తుజాతం-రజతాదిబుద్ధిశబ్దాభ్యాం కథమివ విషయీక్రియతే-నఘటాదిబుద్ధిశబ్దాభ్యాం. రజతాదిసాదృశ్యాదితి చేత్తర్హి-తత్సదృశమిత్యేవ ప్రతీతిశబ్దౌ స్యాతాం, రజతత్వాదిజాతీయాయోగాదితి చేత్, సాపికిం పరమార్థభూతాఽతాపరమార్థభూతా న తావత్పరమార్థభూతాత స్యా అపరమార్థాన్వయాయోగాత్, నాప్యపరమార్థభూతా, పరమార్థాన్వయాయోగాత్ అపరమార్థే పరమార్థబుద్ధిశబ్దయోర్భ్రాన్తాహకత్వాయోగాచ్చ, యత్తు నరుక్తం రజ్జ్వాదివన్మృన్మాత్రస్య కారణస్యాన్వవర్తమానత్వాత్పారమార్థ్యం సర్పాదీనామివ ఘటశరావాదికార్యాణాం మిథో వ్యావర్తమానత్వాదపారమార్థ్యం- ఏవం సన్మాత్రస్య బ్రహ్మణోఽనువర్తమానత్వాత్పారమార్థ్యం అహంకారాదివ్యవహారాలక్ష్యనానాస్వోపదార్థాః మిథో వ్యావర్తమానత్వాదత ఏవ బాధితత్వాదపరమార్థా ఇతి - తత్తుచ్ఛం - ద్వయోః జ్ఞానయోర్విరోధే హి బాధ్యబాధకభావః, బాధితస్యైవ వ్యావృత్తిః, అత్ర, ఘటాదిషు దేశకాలభేదేన విరోధ ఏవ నాస్తి, యస్మిన్దేశే యస్మిన్కాలే యస్య సద్భావః ప్రతిపన్నః తస్మిన్దేశే తస్మిన్కాలే తస్యాభావః ప్రతిపన్నశ్చేద్విరోధాద్బలవతో బాధకత్వం - బాధితస్య చ వ్యావృత్తిః, దేశాన్తరకాలాన్తరసంబన్ధితయాఽనుభూతస్యాన్యదేశకాలయోరభావప్రతీతౌ నవిరోధ ఇతి కథమత్ర బాధ్యబాధకభావః, అన్యత్ర నివృత్తస్యాన్యత్ర వృత్తిర్వా కథముచ్యతే, రజ్జుసర్పాదిషు తు, తద్దేశకాలసంబన్ధితయైవా భావప్రతీతేర్విరోధే బాధకత్వం, వ్యావృత్తిశ్చేతి దేశకాలాన్తరదృష్టస్య దేశకాలాన్తరవ్యావర్తమానత్వం మిథ్యాత్వవ్యాప్తం సదృష్టమితి నవ్యావర్తమానత్వమాత్రం పారమార్థ్యే హేతుః - యత్త్వనువర్తమానత్వాత్పరమార్థ ఇతి, తత్సిద్ధమేవేతి నసాధనమర్హతి - అతో న సన్మాత్రమేవ వస్తు - సత ఉత్పత్తివైయర్థ్యం పరిహరన్తి ॥ వ్యవహృతయే వికల్ప ఇషిత ఇతి ॥ అస్యాయమధోక్త ఏవార్థః, అతస్సతోఽవస్థాన్తరప్రాప్తిస్సఫలేత్యర్థః, ననుతర్కహతత్వాభావేఽపి “ నేహనానే ,, త్యాదిశ్రుతిరేవ కార్యమిథ్యాత్వం ప్రమాపయతీత్యత ఆహుః ॥ భ్రమయతీత్యాదినా ॥ తేతవ-భారతీవాగ్రూపా “ నేహనానే ,, త్యాది శ్రుతిః, ఉరువృత్తిభిః, ఉక్థజడాన్ , అన్ధపరంపరయా-భ్రమయతీ-తిసంబన్ధః ఉక్థజడాఃకర్మజడాః, అనాదిపాపవాసనాదూషితాశేషశేముషీకాస్తాన్ - అయంభావః - న కేవలం కార్యమిథ్యాత్వబోధనాత్మికైవ నేహనానేత్యాదిత్వద్భారత్యా వృత్తిః. అపితు అబ్రహ్మాత్మకస్వతన్త్ర వస్తునిషేధబోధనాత్మికా, బ్రహ్మస్వరూపే దేవమనుష్యాదిభేదనిషేధాదిబోధనాద్యాత్మికాశ్చ బహ్వ్యో వృత్తయస్సన్తి - ఏవంతదర్థబుభుత్సవోఽప్యుక్థజడాస్తద్విపరీతాశ్చ, తత్ర, యే, కర్మజడాః, తాన్ ప్రథమబుభుత్సకుబుద్ధిపరికల్పితకార్యమిథ్యాత్వకారణసత్యత్వపరత్వాదిరూపబహువృత్తిభిః ప్రథమప్రతిపత్త్రకుబుద్ధ్యనువర్తినాంక

ర్మజడానాం అన్ధపరంపరయా కార్య మిథ్యాత్వభ్రాన్తిం జనయతి - ఔపనిషదపరమపురుషవరణీయతాహేతువిశేషగుణవిశిష్టానాం స్వబ్రహ్మాత్మకస్వతన్త్రవస్తువిషయాదివిషయాం ప్రమితిం జనయతీతి కిమస్మాభిర్విధేయమితి ✻ ॥ ౩౭ ॥ ✻ నను ॥ శ్రు ॥ " యథా సోమ్యైకేన మృత్పిణ్డేన సర్వం మృన్మయం విజ్ఞాతం స్యాద్వాచారమ్భణం వికారో నామధేయం మృత్తికేత్యేవ సత్యం ,, మిత్యాదిమృదాదిదృష్టాన్తేషు మృదాదికారణానామేవ మృత్తికేత్యేవ సత్యమిత్యాదిభిస్సత్యత్వప్రతీతేర్వికారాణాం నామధేయానాం చ వాచారమ్భణమిత్యనేన వాగాలమ్బనం వ్యవహారమాత్రం న తు పారమార్థ్యమితి మిథ్యాత్వప్రతిపాదనాచ్చ దార్ష్టాన్తికేఽపి సన్మాత్రస్య బ్రహ్మణః పారమార్థ్యం కార్యస్య తు మిథ్యాత్వమకామేనాపి స్వీకార్యమిత్యాశఙ్కాయాం మృత్పిణ్డకార్యాదిదృష్టాన్తానాం కార్యమిథ్యాత్వపరత్వవర్ణనమవిదుషామేవ రోచతే - నవిదుషామిత్యాహుః ॥ నయదితి ॥ అత్ర - వికల్పపథైరిత్యన్తైనైవ కార్యమిథ్యాత్వపరత్వవర్ణనానువాదః. వితథేత్యాదినా తత్ప్రతిక్షేప ఇతి విభాగః ॥ తథా హి ॥ యత్ యస్మాదిదం విశ్వం - అగ్రే సృష్టేః పూర్వం, నాస - నాసీత్ " సదేవ సోమ్యేదమగ్ర ఆసీత్ । ఆత్మా వా ఇదమేక ఏవాగ్ర ఆసీ ,, దితి శ్రుతేరితి భావః - నిధనాత్ ప్రళయాత్, అను అనన్తరం - న భవిష్యత్ న భవిష్యతి ॥ శ్రు ॥ " నాసదాసీన్నో సదాసీత్తదానీ ,, మిత్యాది శ్రుతేరితి భావః - అతః కారణాత్ - అన్తరా మధ్యేఽపి, ఏకరసే కేవలే - త్వయి మృషా మిథ్యారూపమేవేదం - విభాతీతి మితం నిశ్చితం - యత ఏవం - అతః, శ్రుత్యా, ద్రవిణజాతివికల్పపథైః - ద్రవిణజాతీనాం ద్రవ్యమాత్రాణాం మృల్లోహకార్ష్ణాయసరూపాణాం - వికల్పాః భేదాః - ఘటకుణ్డలాదయః - తేషాం, పథానః మార్గాః - తైః - రుపమీయతే సదృశతయా నిరూప్యతే యథా - తత్ర - కార్యాకారాణాం నామధేయమాత్రతా - కారణం మృదాద్యేవ - సత్యం - తథా, అత్రాప్యాకాశాదీనాం నామధేయమాత్రతా - బ్రహ్మైవ సత్య - మితి నిరూప్యత ఇత్యర్థః ॥ తథా చ శ్రుతిః ॥ " యథా సోమ్యైకేన మృత్పిణ్డేన సర్వం మృన్మయం విజ్ఞాతం స్యాద్వాచారమ్భణం వికారో నామధేయం మృత్తికేత్యేవ సత్యం । యథా సోమ్యైకేన లోహమణినా విజ్ఞాతేన సర్వం లోహమయం విజ్ఞాతం స్యాత్ - యథా సోమ్యైకేన నఖనికృన్తనేన సర్వం కార్ష్ణాయస ,, మిత్యాది - అథైతద్దూషయన్తి । వితథేతి । కుదృష్టీనాం - వితథ

యాభ్రమయతి భారతీత ఉరువృత్తిభిరుక్థజడాన్ ॥ ౩౭ ॥ న యదిదమగ్ర ఆస న భవిష్యదతో నిధనాదనుమితమన్తరా త్వయి విభాతి మృషైకరసే । అత ఉపమీయతే ద్రవిణజాతివికల్పపథైర్వితథమనోవిలాసమృతమిత్యవయన్త్యబు

మనోవిలసితం , మేతత్కార్యమిథ్యాత్వపరత్వవర్ణన - మిత్యర్థః , ప్రతిపన్నోపాధౌ బాధాదర్శనాదితి భావః, తస్మాత్ - తత్కుదృష్ట్యభిమతం కార్యమిథ్యాత్వం, ఋతం ప్రామాణికమితి - అబుధాః " యథా సోమ్యైకేన మృత్పిణ్డేనే ,, త్యాదిదృష్టాన్తవాక్యార్థానభిజ్ఞాః, అవయన్తి జానన్తి - వతదర్థానభిజ్ఞా ఇత్యర్థః, అయం భావః - అత్ర హి న కార్యమిథ్యాత్వం కారణసత్యత్వం చ ప్రతిపాద్యతే కిం తు - కార్యకారణయోరనన్యద్రవ్యత్వం । తథా హి ॥ శ్రు ॥ " స్తబ్ధోఽస్యుత తమాదేశమప్రాక్ష్యో యేనాశ్రుతం శ్రుతం భవత్యమతం మతమవిజ్ఞాతం విజ్ఞాతం స్యా ,, దితి కృత్స్నస్య జగతో బ్రహ్మైకకారణత్వం - కారణాత్కార్యస్యానన్యత్వం చ - హృది నిధాయ - కారణభూతబ్రహ్మజ్ఞానేన కార్యభూతస్య సర్వస్య విజ్ఞానే ప్రతిజ్ఞాతే సతి - కృత్స్నస్య సూక్ష్మచిదచిద్విశిష్టబ్రహ్మైకకారణతామజానతా శిష్యేణ " కథం ను భగవస్స ఆదేశ ,, ఇత్యన్యజ్ఞానేనాన్యస్యాజ్ఞాతత్వాసంభవం చోదితో - బ్రహ్మైకకారణతాముపదేక్ష్యన్ - లౌకికప్రతీతిసిద్ధం కారణాత్కార్యస్యానన్యత్వం తావ " ద్యథా సోమ్యైకేనే ,, త్యాదినా దర్శయతి - యథైకమృత్పిణ్డారబ్ధానాం ఘటశరావాదీనాం తస్మాదనతిరిక్తద్రవ్యతయా తజ్జ్ఞానేన జ్ఞాతత్వే త్యర్థః - అత్ర - కాణాదవాదేన కారణాత్కార్యస్య బుద్ధిశబ్దాన్తరాదిభిః ద్రవ్యాన్తరత్వమాశఙ్క్య లోకప్రతీత్యైవ కారణాత్కార్యస్యానన్యత్వోపపాద్యతే వాచేత్యాదినా ॥ ఆరభ్యత ఆలభ్యతే స్పృశ్యత ఇత్యారమ్భణం " కృత్యల్యుటః ,, ఇతి కర్మణి ల్యుట్ - వాచా వాక్పూర్వకేణ వ్యవహారేణ హేతునేత్యర్థః , హేతుత్వం చాత్రాధ్యయనేన వసతీతివత్, ఘటేనోదకమాహరేత్యాదివాక్పూర్వకో హ్యుదకాహరణాదివ్యవహార - స్తస్య వ్యవహారస్య - సిద్ధయే - తేనైవ మృద్ద్రవ్యేణ పృథుబుధ్నోదరత్వాదిలక్షణో వికారః సంస్థానవిశేష - స్తత్ప్రయుక్తం చ ఘట ఇత్యాది నామధేయం - స్పృశ్యతే - ఉదకాహరణాదివ్యవహారవిశేషసిద్ధ్యర్థం మృద్ద్రవ్యమేవ సంస్థానాన్తరనామధేయభాగ్భవతి - అతో ఘటాద్యపి మృత్తికేత్యేవ సత్యం - మృత్తికాద్రవ్యమిత్యేవ సత్యం - ప్రమాణేనోపలభ్యత ఇత్యర్థః - న తు ద్రవ్యాన్తరత్వేన - అత - స్తస్యైవ మృద్ద్రవ్యస్య సంస్థానాన్తరభాక్త్వమాత్రేణ బుద్ధిశబ్దాన్తరాదయ ఉపపద్యన్తే, యథైకస్యైవ దేవదత్తస్యావస్థాభేదైర్బాలో యువా స్థవిర ఇతి బుద్ధిశబ్దాన్తరాదయః కార్యవిశేషాశ్చ దృశ్యన్తే - తద్వదితి - ఏవం చైకమేవ చిదచిద్విశిష్టం బ్రహ్మ సృష్టేః ప్రాక్ నిధనానన్తరం చ నామరూపవిభాగానర్హసూక్ష్మచిదచిద్విశిష్టత్వేనావతిష్ఠతే, అన్తరా తు తద్విభాగార్హస్థూలచిదచిదాత్మకప్రపఞ్చాకారేణావతిష్ఠత ఇత్యవస్థానామనిత్యత్వేఽపి త

దాశ్రయస్య ద్రవ్యస్యోభయావస్థాయోగినః పారమార్థ్యమేవేతి బుధా అవయన్తీతి। శ్రు ॥ “ నాసదాసీన్నోసదాసీత్,, ఇత్యస్య స్థూలావస్థమచిద్ద్రవ్యం చిద్ద్రవ్యం చ ప్రళయదశాయాం నాసీత్ - కింతు - తమఃనిరతిశయసూక్ష్మదశాపన్నమచిద్ద్రవ్యం - తము నా తమస్సదృశేనాచిద్ద్రవ్యేణ - గూఢం తిరోహితం - ప్రకేతం సూక్ష్మావస్థం చిద్ద్రవ్యం చాసీదిత్యర్థః . ఉక్తజడానబుధా ఇత్యనేన జీవానామజత్వసంభావనా సూచితా ❀ ॥ ౩౮ ॥ ❀ ననుభగవత ఇవ తేషామపినిత్యత్వే ప్రకృతిసత్వే ప్రకృతిస్థత్వాద్యవిశేషే౽పికథం తేషాం తత్సంభావనాతవ - తత్సంభావనాయా అప్యభావ - ఇత్యాశఙ్కాయాం ప్రకృతివశ్యత్వతదభావాభ్యామేవేత్యాహుః ॥ సయదజయేతి ॥ సజీవో - యత్ యస్మాత్ - అజయా త్వన్మాయయా - మోహిత ఇతి శేషః - అజాం ప్రకృతిపరిణామాత్మికాం దేవమనుష్యాదిమూర్తి - మనుశయీత ఆలిఙ్గతి బిభర్తీతియావత్ - తతో - గుణాన్ శబ్దాదివిషయాన్ - జుషన్ సేవమానః సరూపతాం స్థూలత్వకృశత్వాదిదేహధర్మతాం - భజతి - దేహాత్మాభిమానీభవతీత్యర్థః - తదను తదనన్తరం - మృత్యుం మరణం - భజతి ప్రాప్నోతి - ఇత్థం - జన్మమరణాదిరూపసంసృతిభాక్త్వాత్ - అపేతః - భగః జ్ఞానైశ్వర్యాదిర్యస్య - తథాభూతో, భవతి త్వమతత్వం తు - అహీస్సర్ప - స్త్వచం కఞ్చుకమివ - తామజాం జహాసి - నియమేన తత్పరతన్త్రతయా సంబన్ధరహితో౽సి, అహిదృష్టాన్తస్త్యాగమాత్రాభిప్రాయకః - అతఏవా, న్తః నిత్యం పరిగృహీతః - భగః - యేన - తథాభూతః ॥ శ్లో ॥ “ ఐశ్వర్యస్య సమగ్రస్య వీర్యస్య యశసశ్శ్రియః । జ్ఞానవైరాగ్యయోశ్చైవ షణ్ణాం భగ ఇతీరణా ,, ఇతి భగశబ్దార్థో౽వగన్తవ్యః - తథాపి, కించిదివ ఇవాహమపిపరిచ్ఛిన్నభగః - నేత్యాహుః, అపరిమేయభగః, అపరిచ్ఛిన్నైశ్వర్యాదిమాన్ - అష్టగుణితే, అపహతపాప్మత్వాదయో౽ష్టౌగుణాః - తే - అస్య సిత్యం సంజాతా ఇత్యష్టగుణితం - తారకాదిత్వాదితచ్ - తస్మిన్ - నిత్యావిర్భూతాపహతపాప్మత్వాదిగుణాష్టకయుక్తే - మహసి అపరిచ్ఛిన్నే స్వయం ప్రకాశస్వరూపే - మహీయసే మహసిస్థిత్వా పూజ్యస ఇత్యర్థః ❀ ॥ ౩౯ ॥ ❀ ఇత్థమపేతభగస్య పునస్త్వత్ప్రాప్తౌ కింనిదానమిత్యపేక్షాయాం అనన్యప్రయోజనత్వదుపాసనమేవేత్యాహుః ॥

ధాః ॥ ౩౮ ॥ సయదజయాత్వజామనుశయీత గుణాంశ్చ జుషన్భజతి సరూపతాం తదనుమృత్యుమపేతభగః ।
త్వముతజహాసి తామహిరివత్వచమాత్తభగో మహసి మహీయసే౽ష్టగుణితే౽పరిమేయభగః ॥ ౩౯ ॥ యదినసముద్ధరన్తియతయో హృదికామజటా దురధిగమో౽సతాం హృదిగతో౽స్మృతకణ్ఠమణిః । అసుతృపయోగినాముభయతో౽ప్యసుఖం భగవన్ననపగతాన్తకాదనధిరూఢపదాద్భవతః ॥ ౪౦ ॥ త్వదవగమీనవేత్తి భవదుత్థశుభాశుభయోర్గుణవిగుణాన్వయాంస్తర్హి దేహభృతాం చ గిరః । అనుయుగమన్వహం సగుణగీతపరంపరయా శ్రవణభృతో యతస్త్వమపవర్గగతిర్మనుజైః ॥ ౪౧ ॥ ద్యుపతయ ఏవ తేనయయురన్తమనన్తతయా త్వమపి యదన్తరాణ్డనిచయా ననుసావరణాః । ఖ ఇవరజాంసి వాన్తి వయసా సహ యచ్ఛ్రుతయస్త్వయి హి ఫలన్త్యతన్నిర

భిప్రేత్య తావద్భగవత్ప్రాప్త్యా సత్యపికామమహతా నామనర్థమాహుః ॥ యదీతి ॥ యతయః మననశీలాః ప్రణిధానశీలా అపి యది - హృది, స్థితాః - కామజటాః కామానాం మూలాని - వాసనా ఇతియావత్ - నసముద్ధరన్తి నోత్పాటయన్తి - తర్హి - తేషామసతాం - హృది - గతః స్థితో౽పి - త్వం - దురధిగమః దుర్జ్ఞేయః - అస్మృతకణ్ఠమణిః కణ్ఠేస్థితో౽ప్యస్మర్యమాణో మణిరివ. కణ్ఠేవర్తమానో౽ప్యస్మృతశ్చేదజ్ఞాతప్రాయ ఏవ - హిభవతి - కిం చ - హేభగవన్ - తేషాం - మసుతృపయోగినాం ప్రాణేన్ద్రియతర్పణపరాణాం - యోగినాం - ముభయతః - ఇహపరలోకే చ అసుఖం దుఃఖమేవ - తదేవాహుః - అనపగతాన్తకాత్ అనివృత్తాన్మృత్యోః, ఇహభోగపౌష్కల్యే౽పి మరణభయజం దుఃఖమస్త్యేవేతి భావః , పరలోకే తు - అనధిరూఢపదాద్భవతస్సకాశాత్ - దుఃఖం, అనధిరూఢమప్రాప్తం , పదం త్వత్స్థానం - యేన - తస్మాత్ - భావప్రధానో నిర్దేశః, అప్రాప్తత్వత్పదత్వాత్ , త్వత్పదాప్రాప్తేరితియావత్ - భవతః స్వధర్మాతిలఙ్ఘినాం శాస్త్రయమరూపాత్త్వత్తో , దుఃఖమిత్యర్థః ❀ ॥ ౪౦ ॥ ❀ అథానన్యప్రయోజనానాం భగవద్భక్తానాం తూభయత స్సుఖమేవేత్యాహుః ॥ త్వదవగమీతి ॥ త్వామవగచ్ఛతీతి త్వదవగమీ , త్వద్యాథాత్మ్యజ్ఞానవాన్ ॥ శ్లో ॥ “ ఆర్తో జిజ్ఞాసురర్థార్థీ జ్ఞానీ చ ,, ఇత్యుక్తేషు తురీయ ఇత్యర్థః, భవతీతి భవస్సంసారః - తస్మిన్ - న్నుత్థయోరుపస్థితయోరిత్యర్థః - తయోః శుభాశుభయోః పుణ్యపాపాత్మకయోః కర్మణోః - గుణవిగుణాన్వయాన్ ఫలభూతసుఖదుఃఖసంబన్ధాన్ - తర్హి - తదానీం చ - దేహభృతాం , గిరః స్తుతినిన్దావాక్యాన్యపి - నవేత్తి నానుసంధత్తే, కుతః - యత, స్త్వ , మపవర్గగతిః తస్యదేహాన్తే, అపవర్గసాధనభూతః - అనేనపరలోకే సుఖముక్తం, ఇహ తు - మనుజైస్తావకైస్సహ - అనుయుగం ప్రతియుగం, అనువర్తిన్యా, సగుణగీతపరంపరయా - సగుణస్య అనన్తకల్యాణగుణయుక్తస్య తవ - గీతపరంపరయా కథామృతపరంపరయా - అన్వహం శ్రవణభృతః - శ్రవణేన చేతసి ధృతః , యతస్త్వత్కథామృతపానమత్తః, తతో నవేత్తీత్యర్థః ❀ ॥ ౪౧ ॥ ❀ ఇత్థం యథామతి సంస్తుత్య , అథ - త్వన్మాహాత్మ్యస్యాపరిచ్ఛిన్నత్వాత్సాకల్యేన స్తోతుం న శక్నుమ ఇతి నిగమయన్తి ॥ ద్యుపతయ ఇతి ॥ ద్యుప

తయః స్వర్గాదిలోకపతయః - మహేన్ద్రబ్రహ్మాదయ ఏవ-తవా - న్తం స్వరూపస్వభావపారం - నయయుః న జానీయురిత్యర్థః-
కింపునర్మనుజాదయ ఇతి భావః - కింబహునా- త్వమపి నయాసి, కుతః, అనన్తతయా స్వరూపస్వభావయోరపరిచ్ఛిన్నతయా-
నచైతావతా తవ సర్వజ్ఞత్వభఙ్గః - యథా ఽ వస్థితవస్తువిషయకజ్ఞానస్యైవ సర్వజ్ఞత్వావహత్వాత్ అపరిచ్ఛిన్నస్యాపరిచ్ఛి
న్నత్వజ్ఞానస్యాజ్ఞత్వావహత్వాచ్చేతి భావః - మహిమ్నోఽపరిచ్ఛిన్నత్వమేవ ప్రతిపాదయన్తి - యదన్తరేత్యాదినా- యస్య
తవా - న్తరా మధ్యే, ఏకైకస్మిన్ రోమకూపే - సావరణాః సప్తభిరావరణైస్సహితాః, అణ్డానాం బ్రహ్మాణ్డానాం-నిచయా
స్సమూహాః, వా న్తి సంచరన్తి, యథా- ఖే ఆకాశే రజాంసి. వయ సేతి జాత్యభిప్రాయమేకవచనం, పక్షిభిస్సహ-వా న్తి-తద్వత్-
యత్ యస్మాదేవం, హితతః- శ్రుతయః, హరోత్యనిర్దేశస్తు తేరన్యగతత్వాభిప్రాయకః- త్వయి - అతన్నిరసనేన-తస్మాద
హారమహిమ్న స్త్వత్తః, అన్యత్ ప్రకృతిపురుషాదివస్తు- తన్నిరసనేన తత్సాజాత్యప్రతిషేధేన - తత్పూర్వకమిత్యర్థః-భవన్ని
ధనాః-భవతి-నిధనం నిష్ఠా - పర్యవసానమితి యావత్-త, ద్వాసాం- తాః- శబ్దవృత్త్యా తాత్పర్యవృత్త్యా చ ప్రకృతిపురుషసాజా
త్యనిరసనేన తద్విలక్షణం త్వాం బోధయన్తీత్యర్థః - ఫలన్తి సఫలా భవన్తి కృతార్థా నిభవన్తీత్యర్థః, సమస్తచేతనాచేతనసాజా
త్యనిరసనేన తద్వైలక్షణ్యమాత్రం బోధయన్తి - నతు సాకల్యేన త్వత్స్వరూపస్వభావాదికం బోధయితుం శక్నువన్తీతిభా
వః ❀ ॥ ౪౨ ॥ ❀ ఇత్థం శ్రుతగీతసంవాదేన సనన్దనోక్తముత్తరమవధార్య తం బహుమేనిరే ఇత్యాహ భగవాన్నారాయణః ॥ ఇ
త్యేవమితి ॥ ఇతి శ్రుత్యుక్తప్రకారేణ, ఏవం సనన్దనోక్త, మాత్మానుశాసనం, ఆత్మా అనుశిష్యతే యేన-త, దాత్మానుశాసనం,
ఉత్తర-మాశ్రుత్య, బ్రహ్మణశ్చతుర్ముఖస్య, పుత్రాః మరీచ్యాదయః, సిద్ధాః, ఆత్మనః పరమాత్మనో-గతిం ప్రకారం-యాథా

సనేన భవన్నిధనాః ॥ ౪౨ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ ఇత్యేతద్బ్రహ్మణః పుత్రా ఆశ్రుత్యాత్మానుశాసనమ్ । సనన్దనమథా
నర్చుస్సిద్ధా జ్ఞాత్వాఽఽత్మనో గతిమ్ ॥ ౪౩ ॥ ఇత్యశేషసమామ్నాయపురాణోపనిషద్రసః । సముద్ధృతః పూర్వ
జైస్సైర్వ్యోమయానైర్మహాత్మభిః ॥ ౪౪ ॥ త్వం చైతద్బ్రహ్మదాయాద శ్రద్ధయాఽఽత్మానుశాసనమ్ । ధార
యంశ్చర గాం కామం కామానాం భర్జనం నృణామ్ ॥ ౪౫ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఏవం స్వగురుణాఽఽదిష్టం గృహీ
త్వా శ్రద్ధయాఽఽత్మవాన్ । పూర్ణశ్శ్రుతధరో రాజన్నాహ వీరవ్రతో గురుమ్ ॥ ౪౬ ॥ శ్రీనారద ఉవాచ ॥ నమస్త
స్మై భగవతే కృష్ణాయామలకీర్తయే । యో ధత్తే సర్వభూతానామభవాయోశతీః కలాః ॥ ౪౭ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥
ఇత్యాద్యమృషిమానమ్య తచ్ఛిష్యాంశ్చ మహాత్మనః । తతోఽగాదాశ్రమం సాక్షాత్పితుర్ద్వైపాయనస్య మే ॥
సభాజితో భగవతా కృతాసనపరిగ్రహః । తస్మై తద్వర్ణయామాస నారాయణముఖాచ్ఛ్రుతమ్ ॥ ౪౯ ॥ తదేతద్వ

త్మ్యం జ్ఞాత్వా నిశ్చిత్య, అథ-సనన్దన-మానర్చుః ❀ ॥ ౪౩ ॥ ❀ సర్వశ్రుతిపురాణోపనిషత్తాత్పర్యమేవం సముద్ధృతమితి ప్రకృత
వేదస్తుతిప్రశంసా ❀ ॥ ౪౪ ॥ ❀ హే బ్రహ్మదాయాద బ్రహ్మపుత్ర, దాయభోక్తృత్వాత్పుత్రస్య తస్మిన్దాయాదశబ్దోపచర్య
తే, ఏత-దాత్మానుశాసనం, నృణాం, మే-కామా- స్తేషాం, భర్జనం దాహకం - శ్రుతిస్తవనం ధారయన్-కామం యథేష్టం-
గాం భూమిం-తదుపలక్షితాన్ లోకాన్-చర పర్యట ❀ ॥ ౪౫ ॥ ❀ కథమేతత్త్వయా విదితమిత్యపేక్షాయాం తద్వక్తుం ప్రస్తౌ
తి ముని శ్చతుర్భిః ॥ ఏవమితి ॥ గురుణా బదర్యాశ్రమవాసినా నారాయణేన, ఆదిష్టముపదిష్టం-శ్రద్ధయా- [illegible]త్వా, తస్మిన్నేవ
హితమనాః - పూర్ణః నివృత్తసంశయత్వాత్పూర్ణమనాః, శ్రుతం యథా శ్రుతం ధరతీతి తథాభూతః, వీరాణాం జితేన్ద్రియా
ణాం, వ్రతం-యస్య సః, నైష్ఠికో- నారదః- హే రాజన్-గురుం నారాయణం, ప్రాహ ❀ ॥ ౪౬ ॥ ❀ ఉక్తిమేవాహ ॥ నమ ఇతి ॥
కృష్ణాయ సర్వలోకసుఖకరాయ-తదుపయుక్తా, అమలా అకల్మషా, మూర్తిర్యస్య, తస్మై తు-భ్యం, కేవకారణేన కృష్ణ ఇ
త్యత స్తం విశినష్టి ॥ య ఇతి ॥ యో భగవాన్-సర్వభూతానా-మభవాయాపవర్గాయ, ఉశతీః కమనీయాః, నిర్మలా ఇతి యావత్,
కలాః విద్యాః, ధత్తే, అపేక్షితవిద్యోపదేశేన సుఖకర ఇతి భావః ❀ ॥ ౪౭ ॥ ❀ ఇతీత్థ-మాద్యమృషిం నారాయణం, అమలమన్తః
కరణం యేషాం తాన్, తస్య, శిష్యాంశ్చ, మన్త్ర్య ప్రణామపూర్వకమాపృచ్ఛ్య సాక్షాత్స్వయం ద్వైపాయనస్యా, శ్రమ-
మగాజ్జగామ ❀ ॥ ౪౮ ॥ ❀ సభాజిత ఇతి ॥ తతో- భగవతా ద్వైపాయనేన-సభాజితః- కృతః, ఆసనస్య పరిగ్రహో యేన-సః-
తస్మై ద్వైపాయనాయ, నారాయణస్య, ముఖా-చ్ఛ్రుతం నిర్గతం- శ్రుతిస్మృత్యాత్మకం-వచో - వర్ణయామాస ఉపదిదేశేత్య
ర్థః- న తు మహ్యముపదిష్టవానితి తు ప్రసిద్ధత్వాన్నోక్తమ్ ❀ ॥ ౪౯ ॥ ❀ ఏవం త్వత్ప్రశ్నస్యోత్తరమాగతమిత్యాహ ॥ తదేతదితి ॥
హే రాజన్-నః అస్మాన్ప్రతి-యః- ప్రశ్న- స్త్వయా-కృతః-తత్-తత్ర ప్రశ్నే-ఏతచ్ఛ్రుతివచః వర్ణితం ఉత్తరత్వేన కథితమిత్య

ర్థః యేనోపవర్ణితేన-అనిర్దేశ్యే నిర్గుణేఽపి-బ్రహ్మణి-శ్రుతయః-శ్చరేయురితి-మనః-శ్చరేత్-ప్రసరేత్ నిస్సంశయం మనోభవేదిత్య ర్థః ❁ ॥ ౪౦ ॥ ❁ అశేషసమామ్నాయపురాణోపనిషద్రస ఇత్యుక్తం-కోఽసౌ సమామ్నాయాదీనాం రసః, యశ్శ్రీగీతా సముద్ధృత, ఇత్యపేక్షాయాం ॥ శ్లో ॥ "ఆలోడ్య సర్వశాస్త్రాణి విచార్య చ పునః పునః । ఇదమేకం సునిష్పన్నం ధ్యేయో నారాయ ణస్సదా,, త్యుక్తరీత్యా జగదుదయవిభవలయలీలస్సర్వాన్తరాత్మా బన్ధమోక్షదో భగవానుపాస్య ఇత్యేష ఏవేతి వక్తుం స్రష్ట్ర త్వాద్యుపయుక్తైర్గుణైర్భగవన్తం విశింషన్ తద్ధ్యానం విధత్తే ॥ యోఽస్యేతి ॥ అస్య జగతః, ఆదిమధ్యనిధనే సృష్టిస్థితిలయేషు నిమి త్తే, ఉత్ప్రేక్షకః ॥ శ్రు ॥ "తదైక్షత బహుస్స్యాం,, మిత్యుక్తవిధేక్షితా-యచ్ఛబ్దానాం కైవల్యనిరస్తయోనిమిత్యనేన సంబన్ధః యశ్చ, అవ్యక్తజీవయోః ప్రకృతిపురుషయోః-కారణావస్థయో-రీశ్వరః అన్తః ప్రవిశ్య నియన్తా, అనేన కారణావస్థాయాం సూక్ష్మ చిదచిద్వైశిష్ట్యం, తస్యోపాదానత్వం, తదుపయుక్తం సర్వశక్తిత్వం చ-ఫలితం, ఉత్ప్రేక్షక ఇత్యనేన నిమిత్తత్వం, తదుప యుక్తం సార్వజ్ఞ్యం చ-యశ్చ, ఇదం మహదాది పృథివ్యన్తసమష్టితత్త్వజాతం-సృష్ట్వా-ఋషిణా చతుర్ముఖాఖ్య జీవేన, మ ప్రవిశ్య జీవద్వారాఽనుప్రవిశ్యేత్యర్థః, పురః శరీరాణి-చక్రే నిర్మమే-తతః-తాః పురః-శాస్తి నియమయతి, పూర్ శబ్దోఽత్ర ప జీవదేవాదిశరీరపరః, ఋషిణా చక్రే పురస్సంహితా ఇతి పాఠాన్తరం-తదా-పురః ప్రథమం-ఋషిణా చతుర్ముఖేన-సంహి తాః వేదసంహితాః, చక్రే ప్రావర్తయదిత్యర్థః-అనేన హితకృత్త్వముక్తం-శాస్త్రప్రవర్తనం హితార్థం, అనుశయో భుక్తావశిష్టం కర్మ, సోఽస్యాస్తీత్యనుశయీ-కర్మవశ్యో, జీవః-యం-సంపద్య, అజాం జహాతి ప్రకృతిం జహాతి-ఆవిర్భూతగు ణాష్టకో భవతి-ముక్తో భవతీతి యావత్-తథా చ శ్రూయతే ॥ శ్రు ॥ "పరం జ్యోతిరుపసంపద్య స్వేన రూపేణాభినిష్పద్యతే,, ఇతి-తత్ర దృష్టాన్తః-సుప్తః కులాయం యథేతి-యథా శకునిర్నీడే కంచిత్కాలం సుప్తః తద్విహాయోడ్డీయతే-తద్వ, దజాయాం స్థి

ర్ణితం రాజన్యన్నః ప్రశ్నః కృతస్త్వయా । యథా బ్రహ్మణ్యనిర్దేశ్యే నిర్గుణేఽపి మనశ్చరేత్ ॥ ౪౦ ॥ యోఽస్యో త్ప్రేక్షక ఆదిమధ్యనిధనే యోఽవ్యక్తజీవేశ్వరో యస్సృష్ట్వేదమనుప్రవిశ్య ఋషిణా చక్రే ❁ పురశ్శాస్తి తాః । యం సంపద్య జహాత్యజామనుశయీ సుప్తః కులాయం యథా తం కైవల్యనిరస్తయోనిమభయం ధ్యాయే దజస్రం హరిమ్ ॥ ౪౧ ॥ ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

❋❋❋❋❋❋❋❋❋ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, దశమస్కన్ధే, సప్తాశీతితమోఽధ్యాయః. ❋❋❋❋❋❋❋❋

రాజోవాచ ॥ దేవాసురమనుష్యేషు యే భజన్త్యశివం శివమ్ । ప్రాయస్తే ధనినో భోజా న తు లక్ష్మ్యాః పతిం హ రిమ్ ॥ ౧ ॥ ఏతద్వేదితుమిచ్ఛామస్సన్దేహోఽత్ర మహాన్హి నః । విరుద్ధశీలయోః ప్రభ్వోర్విరుద్ధా భజతాం గతిః ॥ ౨ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ శివశ్శక్తియుతశ్శశ్వత్త్రిలిఙ్గో గుణసంవృతః । వైకారికస్తైజసశ్చ తామసశ్చేత్యహం త్రిధా ॥ ౩ ॥ త

తః, అనుశయీ జీవః, యం, సంపద్య, తాం జహాతీత్యర్థః, కైవల్యనిరస్తయోనిం-సంసారిణాం మోక్షప్రదానేన-నిరస్తా, యో నిః ప్రభవదుఃఖం-యేన-తం-న విద్యతే భయం యస్మాత్తం-హరిం ఆశ్రితార్తిహరం, అజస్రం నిత్యం, ధ్యాయేత్ ❁ ॥ ౪౧ ॥ ❁ ఇ తి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే సప్తాశీతితమోఽధ్యాయః ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

"యం సంపద్య జహాత్యజా-తం కైవల్యనిరస్తయోని,, మితి జగత్కారణత్వాదివత్ మోక్షదత్వమపి హరేరేవాసాధా రణో ధర్మ ఇత్యుక్తం ॥ అనేన రుద్రాదీనాం న మోక్షదత్వం కింత్వర్థకామాది ప్రదత్వమితి సూచితం-తత్ర సన్దిహానః పృచ్ఛతి రా జా ॥ దేవాసురమనుష్యేష్వితి ॥ దేవాదీనాం మధ్యే, యే, జనాః-అశివం అమఙ్గళరూపమపి శివం-భజన్తి-తే-ప్రాయశః ప్రా యేణ-ధనినః ఆఢ్యా, భవన్తి, భోజా ఇతి పాఠే భోగినో భవన్తీత్యర్థః-హే బ్రహ్మన్-లక్ష్మ్యాః పతిం తు-యే-భజన్తి-తే-న తు, నాఢ్యాః, లక్ష్మ్యాః పతిమిత్యనేన విపరీతమిదమిత్యభిప్రేతం, లక్ష్మీపతిభక్తైరేవాఽఽఢ్యైర్భవితవ్యమిత్యభిప్రాయః ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ ఏత దితి ॥ ఏతద్వైపరీత్యనిదానం-వేదితు-మిచ్ఛామః, అత్ర వైపరీత్యే, నోఽస్మాకం-మహాన్-సన్దేహో-వర్తతే విరుద్ధం, శీలం స్వభావః-యయో-స్తయోః-ప్రభ్వోః-హరిహరయోః-కర్మణి షష్ఠీ, తౌ-భజతాం-గతిః ఫలం-విరుద్ధా విసదృశీత్యర్థః-ఏకస్వ భావౌ భజతాం కథం విసదృశం ఫలమితి శఙ్కార్థః ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ ఏకస్వభావత్వే వనాస్తి-తత్కృతః ఫలమేకరూపం స్యాదితి పరిప రిహరతి ॥ శివ ఇత్యాదిభిస్త్రిభిః ॥ శివః-శక్త్యా ఉమయా-యుక్తః-శశ్వత్ సదా-త్రిలిఙ్గః వక్ష్యమాణాధిష్ఠేయత్రైవిధ్యాత్త్రిలి ఙ్గః-త్రివిధాహఙ్కారప్రచురమూర్తిః-గుణేన తమోగుణేన-సంవృతః తమస్స్వభావ ఇత్యర్థః-అధిష్ఠేయస్య త్రైవిధ్యమేవా హ ॥ వైకారిక ఇతి ॥ అహమహఙ్కారః-వైకారికాదిభేదేన త్రిధా ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ తతస్త్రివిధాహఙ్కారాత్-షోడశ-వికారాః ఏకాదశేన్ద్రియాణి, పఞ్చభూతాని-సతన్మాత్రాణీ-తి-షోడశ-వికారా-జాతా ఇత్యర్థః-తత్ర-తామసాదహఙ్కారాత్ సత

వ్యాత్రాణి పఞ్చ మహాభూతాని - వైకారికాత్తు ఏకాదశేన్ద్రియాణి - రాజసాహఙ్కారస్తూభయోరనుగ్రాహక - ఇతి వివేకః త్రివిధోఽప్యహఙ్కారో రుద్రాధిష్ఠేయ ఇత్యర్థః "అహఙ్కారోఽధ్యాత్మం అహఙ్కర్తవ్యమధిభూతం రుద్రస్తత్రాధిదైవత"మితి హి శ్రుతిః - అస్త్వేవం తతః కిమత ఆహ ॥ అమీష్వితి ॥ అమీషు అహఙ్కారతద్వికారాధిదైవేషు రుద్రాదిగమభిమానివాతార్క-ప్రచేతోఽశ్వివహ్నీన్ద్రోపేన్ద్రమిత్రప్రజాపత్యాదిషు మధ్యే కఞ్చనాన్యతమమధిదైవతం - ఉపధావన్ భజన్పురుషః - సర్వాసాం, విభూతీనామైశ్వర్యాణాం - గతిం ప్రకార - మశ్నుతే - నానావిధాని తత్తదధిదైవతేన దాతుం శక్యాన్యైశ్వర్యాణి ప్రాప్నోతీత్యర్థః ❀ ॥ ౪ ॥ ❀ హరిర్హీతి ॥ నిర్గుణః సత్త్వాదిప్రాకృతగుణవశ్యతారహితః - సాక్షాద్భగవాన్ సమగ్రజ్ఞానైశ్వర్యాదిషాడ్గుణ్యపూర్ణః ప్రకృతేః "భూమిరాపోఽనలో వాయుః - అపరేయమితస్త్వన్యా"మితి శ్లోకద్వయోక్తోభయవిధాయాః ప్రకృతేః - విలక్షణః - సర్వదృక్ సర్వజ్ఞః - అత ఏవో - పద్రష్టా గుణదోషానుమన్తా రుద్రాదయస్తూక్తవిపరీతస్వభావా ఇతి భావః, హేయస్మాదేవం - తస్మా - త్తం - భజ - న్నిర్గుణో - భవేత్ ప్రాకృతగుణసంబన్ధరహితో ముక్తో భవేదిత్యర్థః అయం భావః ॥ బ్రహ్మరుద్రాదీనాం రజస్తమః ప్రచురస్వభావత్వాద్గుణవశ్యత్వాదషాడ్గుణ్యపూర్ణత్వాజ్జీవత్వాదసర్వజ్ఞత్వాచ్చ న మోక్షప్రదానసామర్థ్యం - కింతు - స్వశక్త్యనుసారేణార్థకామాదిప్రదాన ఏవ - భగవతస్తు - యద్యపి చతుర్విధపురుషార్థప్రదత్వశక్తిరస్త్యేవ - తథాపి - స భగవాన్ సర్వజ్ఞః పరమకారుణికో యద్యహం స్వభక్తాయ త్రైవర్గికఫలం ప్రయచ్ఛేయం - తర్హ్యయం తదన్తే పునః పునర్యాచమానో మాం నిత్య దరిద్ర ఏవావతిష్ఠతే - అత - స్తమనుగృహ్ణామీ, త్యాలోచ్య - ప్రాయశః స్వభక్తేభ్యో ముక్తిమేవ ప్రయచ్ఛతీతి, కస్మైచిన్నిర్బన్ధాత్త్రైవర్గికమపి ప్రయచ్ఛతీతి ❀ ॥ ౫ ॥ ❀ న కేవలమయం త్వత్ప్రశ్నస్య పరిహారోఽస్మ

తో వికారా అభవన్షోడశామీషు కఞ్చన । ఉపధావన్విభూతీనాం సర్వాసామశ్నుతే గతిమ్ ॥ ౪ ॥ హరిర్హి నిర్గుణ స్సాక్షాద్భగవాన్ప్రకృతేః పరః । స సర్వదృగుపద్రష్టా తం భజన్నిర్గుణో భవేత్ ॥ ౫ ॥ నివృత్తేష్వశ్వమేధేషు రాజా యుష్మత్పితామహః । శృణ్వన్భగవతో ధర్మానపృచ్ఛదిదమచ్యుతమ్ ॥ ౬ ॥ స ఆహ భగవాంస్తస్మై ప్రీతశ్శుశ్రూషవే ప్రభుః । నృణాం నిశ్శ్రేయసార్థాయ యోఽవతీర్ణో యదోః కులే ॥ ౭ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ యస్యాహమనుగృహ్ణామి హరిష్యే తద్ధనం శనైః । తతోఽధనం త్యజన్త్యస్య స్వజనా దుఃఖదుఃఖితమ్ ॥ ౮ ॥ స యదా వితథోద్యోగో నిర్విణ్ణస్స్యాద్ధనేహయా । మత్పరైః కృతమైత్రస్య కరిష్యే మదనుగ్రహమ్ ॥ ౯ ॥ తస్మై బ్రహ్మ పరం సూక్ష్మం చిన్మాత్రం సదనన్తకమ్ । అతో మాం సుదురారాధ్యం హిత్వాఽన్యాన్భజతే జనః ॥ ౧౦ ॥ తతస్త ఆశుతో

ద్బుద్ధిపరికల్పితః, కింతు, భగవతైవోక్త ఇతి వక్తుం ప్రస్తౌతి ॥ నివృత్తేషు పరిసమాప్తేషు సత్సు, రాజా యుధిష్ఠిరః - భగవతః శ్రీకృష్ణాత్సకాశాత్ - ధర్మాన్ శృణ్వన్, తమచ్యుతం ప్రతి, ఇదం త్వత్పృష్టమపృచ్ఛత్ ❀ ॥ ౬ ॥ ❀ స ఇతి ॥ స పృష్టో - భగవాన్ - శ్రోతుమిచ్ఛవే - తస్మై యుధిష్ఠిరాయ, ప్రీతః - ప్రాహ - తత్ర హేతుత్వేన తం విశినష్టి ॥ నృణామితి ॥ నిశ్శ్రేయసార్థాయ నిరతిశయపురుషార్థప్రదానతత్సాధనజ్ఞాపనాయేత్యర్థః ❀ ॥ ౭ ॥ ❀ యస్యేతి ॥ యస్య, యమిత్యర్థః - కర్మణః శేషత్వవివక్షయా షష్ఠీ - నను ధనాపహారో నానుగ్రహః - ప్రత్యుత నిగ్రహ ఏవ స్యా, దత ఆహ ॥ తత ఇతి ॥ అధనమితి చ్ఛేదః తతో ధనాపహారా - దధనం నిర్ధన - మత ఏవ - దుఃఖపరంపరాగ్రస్తమస్య - మే, స్వజనా, స్త్యజన్తి ❀ ॥ ౮ ॥ ❀ తతోఽప్యయం మహాన్నిగ్రహ ఇత్యత ఆహ ॥ స ఇతి ॥ వితథోద్యోగః వ్యర్థోద్యోగః - నిర్ధనస్య సర్వోఽప్యుద్యోగో వ్యర్థ ఏవేతి భావః, అత ఏవ - నిర్విణ్ణో - భవేత్ - తదా - అనీహయా నిరాశయా - వైషయికం సుఖం సర్వథా మమ దుర్లభమిత్యేవం తత్రాశామపోహ్యేతి భావః - మత్పరైర్మద్భక్తైస్సహ - కృతం మైత్రం యస్య, తస్య - మదనుగ్రహం కరిష్యే మదసాధారణోఽనుగ్రహః మదనుగ్రహ, స్త - మతో న పౌనరుక్త్యమ్ ❀ ॥ ౯ ॥ ❀ తమేవానుగ్రహం [illegible] ఇతి ॥ తస్మై మత్పరైః కృతమైత్రాయ, య - ద్బ్రహ్మ, త - ద్దర్శయామీతి శేషః, అసావేవ మదనుగ్రహ ఇతి భావః

రాతం బ్రహ్మ - పరం ప్రకృతిపురుషాభ్యాం విలక్షణం - సూక్ష్మం సర్వాన్తః ప్రవేశయోగ్యం - చిన్మాత్రం జ్ఞానస్వరూపం - సచ్ఛబ్దేన క్వచిదపి జడత్వవ్యావృత్తిః - అనన్తకం త్రివిధపరిచ్ఛేదశూన్యం - అత్ర సత్యజ్ఞానాదివాక్యార్థ ఉపక్షిప్తః, అతస్తాదృశమహత్త్వాత్సుదురారాధ్యం - మాం, హిత్వా "హి గతౌ, గత్యర్థా బుద్ధ్యర్థాః" - జ్ఞాత్వేత్యర్థః అన్యాన్ రుద్రాదీన్ - తాన్ సుఖదా - నస్తతస్తు దుఃఖదాన్ - స్వయమపి దుఃఖితాన్, జ్ఞాత్వా కేవలం సుఖదానిత్యేవం బుద్ధ్వా - భజత ఇత్యర్థః ❀ ॥ ౧౦ ॥ ❀ తత ఇతి ॥ తతో భజనానన్తరం - తే భక్తాః - ఆశు తుష్యన్తీత్యాశుతోషా - స్తేభ్యో రుద్రాదిభ్యస్సకాశాత్ - అనేనాత్మని చిరాత్తోషత్వం సూచితం లబ్ధం రాజ్యం యైస్తే - శ్రియా సంపదా, ఉద్ధతాః ఉత్కృష్టాః - మత్తాః, గర్వితాః, ప్రమత్తాః అనవహితాశ్చ - వ

రదాన్ దేవాన్ నైవ-విస్మరన్తి - అవజానతే అవజ్ఞాం కుర్వన్తి చ, ఇత్థం సోక్తపరిహారో భగవదుక్త్యా సంవాదితః ❀ ॥ ౧౧ ॥ ❀
అథ॥ అవ్యవస్థితచిత్తస్య ప్రసాదోఽపి భయఙ్కరః । క్షు దేరుష్టః క్షు దే తుష్ట, ఇతిన్యాయేన దేవతాన్తరాణామవ్యవస్థితచిత్తానాం
భజనమాత్మఘాతాయైవ పర్యవస్యతీతీహాసేన స్పష్టయితుమాహ ॥ శాపప్రసాదయోరితి ॥ యద్యపి, బ్రహ్మాదయః, సర్వే-
దేవాః-శాపప్రసాదయోర్నిగ్రహానుగ్రహయోర్దక్షా, స్తథాఽపి, అఙ్గ హే రాజన్, శివో, బ్రహ్మా చ, సద్య ఏవ, శాపః, ప్రసా
దశ్చ-యస్య-తథాభూతః, అచ్యుతస్తు నైవంవిధః - కిన్త్వనుగ్రహైకస్వభావః, క్వచిన్నిగ్రహేఽప్యన్తతో వరదైవతుల్య
ఇతి భావః ❀ ॥ ౧౨ ॥ ❀ అత్ర చేతి ॥ సద్యశ్శాపప్రసాదత్వేఽనర్థనతయా, ఇతిహాస- ముదాహరన్తి- త్యర్థః ॥ కోఽసావిత్యత
స్తం వర్ణయతి ॥ వృకాసురాయేతి ॥ సఙ్కటం దుఃఖ-మవాపేత్యర్థః ❀ ॥ ౧౩ ॥ ❀ కథం తదిత్యతోఽపి స్తరతో వర్ణయతి ॥ వృకో
నామేతి ॥ శకునేః - పుత్రః-త్రిషు దేవేషు మధ్యే, ఆశుతోషం-పప్రచ్ఛ-యత- స్సదుర్మతిః ❀ ॥ ౧౪ ॥ ❀ స నారదః-ఆదిదేశ శం
స-కిమితి - గిరిశ-ముపధావ భజ-స-ఆశు-తుష్యతి- కించ సఇతి-సగిరిశః ❀ ॥ ౧౫ ॥ ❀ తథాహి॥ దశాస్యబాణయోః రావణబా
ణాసురయోః - ర్వన్దినోరివ స్తుతిపారకయోరివ - స్తువతోః రతుల - మైశ్వర్యం - దత్త్వా-తాభ్యాం సకాశాదేవ, సఙ్కటం కైలా
సోత్పాటనపురపాలనదుఃఖ - మవాపేత్యర్థః ❀ ॥ ౧౬ ॥ ❀ ఇతీతి ॥ ఇత్థ-మాదిష్టో- ఽసురః-సుష్ఠు, మన్త్రితః ప్రచోదితశ్చ-

ఏభ్యో లబ్ధరాజ్యశ్రియోద్ధతాః । మత్తాః ప్రమత్తా వరదాన్విస్మరన్త్యవజానతే ॥ ౧౧ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ శాపప్ర
సాదయోరీశా బ్రహ్మవిష్ణుశివాదయః । సద్యశ్శాపప్రసాదోఽఙ్గ శివో బ్రహ్మా న చాచ్యుతః ॥ ౧౨ ॥ అత్ర చోదా
హరన్తీమమితిహాసం పురాతనమ్ । వృకాసురాయ గిరిశో వరం దత్త్వాఽఽప సఙ్కటమ్ ॥ ౧౩ ॥ వృకో నామా
సురః పుత్రశ్శకునేః పథి నారదమ్ । దృష్ట్వాఽఽశుతోషం పప్రచ్ఛ త్రిషు దేవేషు దుర్మతిః ॥ ౧౪ ॥ స ఆదిశ గిరిశము
పాధావాశు తుష్యతి । సోఽల్పాభ్యాం గుణదోషాభ్యామాశు తుష్యతి కుప్యతి ॥ ౧౫ ॥ దశాస్యబాణయోస్తు
ష్టస్స్తువతోర్వన్దినోరివ । ఐశ్వర్యమతులం దత్త్వా తత ఆప సుసఙ్కటమ్ ॥ ౧౬ ॥ ఇత్యాదిష్టస్తమసుర ఉపాధావ ❀
త్స్వగాత్రతః । కేదార ఆత్మక్రవ్యేణ జుహ్వానోఽగ్నిముఖం హరమ్ ॥ ౧౭ ॥ దేవోపలబ్ధిమప్రాప్య నిర్వేదాత్స
ప్తమేఽహని । శిరోఽవృశ్చత్స్వధితినా తత్తీర్థక్లిన్నమూర్ధజమ్ ॥ ౧౮ ॥ తదా మహాకారుణికస్స ధూర్జటిర్యథా
వయమగ్నిరివోత్థితోఽనలాత్ । నిగృహ్య దోర్భ్యాం భుజయోర్న్యవారయత్తత్స్పర్శనాద్భూయ ఉపస్కృ
తాకృతిః ॥ ౧౯ ॥ తమాహ చాఙ్గాలమలం వృణీష్వ మే యథాభికామం వితరామి తే వరమ్ । ప్రీయేయ తోయేన
నృణాం ప్రపద్యతా ❀ మహో త్వయాఽఽత్మా భృశమర్ద్యతే వృథా ॥ ౨౦ ॥ దేవాత్స వవ్రే పాపీయాన్వరం
భూతభయావహమ్ । యస్య యస్య కరం శీర్ష్ణి ధాస్యే స మ్రియతామితి ॥ ౨౧ ॥ తచ్ఛ్రుత్వా భగవాన్రుద్రో దు
ర్మనా ఇవ భారత । ఓమితి ప్రహసంస్తస్మై దదేఽహేరమృతం యథా ॥ ౨౨ ॥ స తద్వరపరీక్షార్థం శమ్భోర్మూ

తం గిరిశమేవ - ఉపాధావత్ ఆరాధితవాన్ - స్వగాత్రత ఇతిపాఠే - స్వదేహేన స్వదేహమాంసహోమేన - ఆరాధితవాని
తి యావత్ - ఆత్మనః స్వస్య - క్రవ్యం మాంసం- తేన హవిషా - అగ్నిముఖస్థం - హరం, జుహ్వానోఽపి- దేవస్య హరస్యో-పల
బ్ధిం దర్శన-మప్రాప్య-సప్తమేఽహని - క్లిన్నా ఆర్ద్రా మూర్ధజాః కేశా - యస్మిన్-త-దాత్మనః - శిరః-స్వధితినా - అవృశ్చత్
ఛేత్తుమారబ్ధవానిత్యర్థః - స్వధితిః పశుపురోడాశాదిచ్ఛేదనార్థః ఖడ్గవిశేషః ❀ ॥ ౧౭ ॥ ౧౮ ॥ ❀ తదేతి ॥ ధూర్జటిః రుద్రః-మూ
ర్తిమా-నగ్నిరివ - దేదీప్యమానః - అగ్నే - రుత్థితః-స్వదోర్భ్యాం - తద్భుజయోః-ప్రగృహ్య - న్యవారయత్-తస్య ధూర్జటేః-
స్పర్శనాత్ప్రభావాత్ - పునః-ఉపస్కృతా-సర్వాఙ్గా-ఆకృతిః శరీరం-యస్య-తథాభూతో- బభూవేత్యర్థః ❀ ॥ ౧౯ ॥ ❀
తమితి ॥ తం వృకాసుర-మాహ-కిమితి ॥ అఙ్గ హే వృక - అలమలం- హోమేనేతి శేషః- యథాభికామం యథేచ్ఛం-వరం-వృణీ
ష్వ-తుభ్యం - వితరామి ప్రయచ్ఛామి తోయేనాపి - ప్రపద్యతాం భజతాం-నృణాం - ప్రీతః-స్యామ్ - త్వయా తు వృథా ఆ
త్మా దేహో-భృశ-మర్దితః పీడితః ❀ ॥ ౨౦ ॥ ❀ దేవాదితి ॥ స, పాపీయాన్ వృకః - దేవాత్ రుద్రాత్ - భూతభయావహ
వరం-వృతవాన్-వరమేవ దర్శయతి ॥ యస్యేతి ॥ యస్య యస్యాహం-కరం-ధాస్యే-స - మ్రియతా-మిత్యేవంవిధం - భ
యావహ-మితి సంబన్ధః ❀ ॥ ౨౧ ॥ ❀ తదితి ॥ హే భారత-పాణ్డుశిశో, తద్వరణం - శ్రుత్వా- తావ-ద్దుర్మనా ఇవ- దుఃఖిత ఇవ
త్వా - ఇవశబ్దోఽనతిరిక్తార్థకః - ప్రసభం బలా-త్తస్మై ఓమిత్యఙ్గీకృత్య-దదేద తవాన్ - యథా, అహేః సర్పస్యా-మృత
రం, తద్వత్ ❀ ॥ ౨౨ ॥ ❀ స ఇతి ॥ అసురః-వరస్య-పరీక్షార్థం- కిమయం వరః సత్య- ఉత మిథ్యా వేతి పరీక్షార్థ - మిత్యర్థః-పశివః-

స్వకృతాదపరాధాత్-స్వయం-మబిభ్యత్ ❋ ॥ ౨౩ ॥ ❋ తేనాసురేణ-ఉపసృష్టోఽనుగతః-సశంభుః-జాతవేపథుః కమ్పితగాత్రః-త్రస్తః-పరాధావత్-సోఽపి-వృకస్తమ్-అన్వధావదిత్యనుక్తమపి యోజ్యమ్ కాష్ఠానాం దిశాం ఉదగాత్ ఉత్తరతః అగాత్-ఊర్ధ్వమగచ్ఛద్వా-ఉదక్ ఊర్ధ్వమర్థః ❋ ॥ ౨౪ ॥ ౨౫ ॥ ❋ అజానన్త ఇతి ॥ సురేశ్వరాశ్చతుర్ముఖేన్ద్రాదయః ప్రతివిధిం ప్రతిక్రియాం-అజానన్తః తతః-వైకుణ్ఠమణ్డాన్తర్వర్తినం కంచిద్విష్ణులోకం-నతు పరమస్థానం ముక్తప్రాప్యం-భాస్వరం ప్రకాశబహుళం-తమసః పరం ప్రకృతికార్యరహితం-యత్ర వైకుణ్ఠే-గతిః ప్రాప్యః-న్యస్తదణ్డానాం భూతద్రోహరహితానాం సర్వభూతసుహృదామిత్యర్థః-గతో-యతో-నావర్తతే-శ్రీవిష్ణులోకగతానాం శ్వేతద్వీపవాసినాంచ పునర్జన్మాభావాత్-తం వైకుణ్ఠమగమదితి సంబన్ధః ❋ ॥ ౨౬ ॥ ❋ తమితి॥ తం వృకాసురం-తథా తాదృశం-వ్యసనం దుఃఖం, యస్య తం-రుద్రంచ-దృష్ట్వా-వృజినార్దనో దుఃఖాపహారీ-భగవాన్ యోగమాయయా ఆత్మీయాశ్చర్యశక్త్యా-వటుకో-భూత్వా-మేఖలాదిభిరుప-లక్షిత-స్తేజసా పిగ్రహకాన్త్యా, అగ్నిరివ-జ్వలన్-దూరాదేవ, ప్రత్యుదియాత్ తదభిముఖమాజగామ కుశపాణిః పవిత్రపాణిః, అభివాదయామాస, ఆహ చేతి శేషః ❋ ॥ ౨౭ ॥ ౨౮ ॥ ❋ తదేవాహ ॥ శాకునేయేతి ॥ హే శాకునేయ శకునేస్సుత, వ్యక్తం నూనం-మయమాత్మా ఇహ-పుంసః-సర్వాన్ కామాన్ దోగ్ధీతి తథాభూతః-కిం కిమర్థం-దూరమాగతః-

---

ర్ధ్ని కిలాసురః । స్వహస్తం ధాతుమారేభే సోఽబిభ్యత్స్వకృతాచ్ఛివః ॥ ౨౩ ॥ తేనోపసృష్టస్సంత్రస్తః పరాధావత్సవేపథుః । యావదన్తం దివో భూమేః కాష్ఠానాముదగాదుదక్ ॥ ౨౪ ॥ అజానన్తః ప్రతివిధిం తూష్ణీమాసన్సురేశ్వరాః । తతో వైకుణ్ఠమగమద్భాస్వరం తమసః పరమ్ ॥ ౨౫ ॥ యత్ర నారాయణస్సాక్షాన్న్యాసినాం పరమా గతిః । శాన్తానాం న్యస్తదణ్డానాం యతో నావర్తతే గతః ॥ ౨౬ ॥ తం తథా వ్యసనం దృష్ట్వా భగవాన్వృజినార్దనః । దూరాత్ప్రత్యుదియాద్భూత్వా వటుకో యోగమాయయా ॥ ౨౭ ॥ మేఖలాజినదణ్డాక్షైస్తేజసాఽగ్నిరివ జ్వలన్ । తమాశీర్వాదయామాస సకుశపాణిర్వినీతవత్ ॥ ౨౮ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ శాకునేయ భవాన్వ్యక్తం శ్రాన్తః కిం దూరమాగతః । క్షణం విశ్రమ్యతాం పుంస ఆత్మాఽయం సర్వకామధుక్ ॥ ౨౯ ॥ యది నశ్శ్రవణాయాలం యుష్మద్వ్యవసితం విభో । భణ్యతాం ప్రాయశః పుమ్భిర్ధృతైః స్వార్థాన్సమీహతే ॥ ౩౦ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఏవం భగవతా పృష్టో వచసాఽమృతవర్షిణా । గతక్లమోఽబ్రవీత్తస్మై యథాపూర్వమనుష్ఠితమ్ ॥ ౩౧ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ ఏవం చేత్తర్హి తద్వాక్యే న వయం శ్రద్దధీమహి । యో దక్షశాపాత్పైశాచ్యం ప్రాప్తః ప్రేతపిశాచరాట్ ॥ ౩౨ ॥ యది వస్తత్ర విస్రమ్భో దానవేన్ద్ర జగద్గురౌ । తర్హ్యఙ్గాశు స్వశిరసి హస్తం న్యస్య ప్రతీయతామ్ ॥ ౩౩ ॥ యద్యసత్యం వచశ్శమ్భోః కథంచిద్దానవర్షభ । తదైనం జహ్యసద్వాచం న తద్వక్తాఽనృతం పునః ॥ ౩౪ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఇత్థం భగవతశ్చిత్రైర్వచోభిస్స పేశలైః । భిన్నధీర్విస్మృతశ్శీర్ష్ణి స్వహస్తం కుమతిర్న్యధాత్ ॥ ౩౫ ॥ అథాపతద్భిన్నశిరా వజ్రాహత ఇవ క్షణాత్ । జయశబ్దో నమశ్శబ్దస్సాధుశబ్దోఽభవద్దివి ॥ ౩౬ ॥ ము

అహో శ్రాన్తస్త్వం-అతో-మాయాసయేతి భావః ❋ ॥ ౨౯ ॥ ❋ యదీతి ॥ యుష్మద్వ్యవసితం, యది, నోఽస్మాకం, శ్రవణాయాలం శ్రోతుం యోగ్యం, తర్హి-హే ప్రభో, భణ్యతాముచ్యతాం-పుమాన్, స్వార్థం చికీర్షితం స్వప్రయోజనం-పుమ్భిః ఆప్తైస్సహ-సమీహతే ఆలోచ్య కరోతి-అతో భణ్యతామిత్యర్థః ❋ ॥ ౩౦ ॥ ❋ ఏవమితి ॥ తస్మై భగవతే-అబ్రవీత్ కథయామాస ❋ ॥ ౩౧ ॥ ❋ ఇత్యుక్తః ప్రాహ భగవాన్ ॥ ఏవం చేత్తర్హీతి ॥ అఙ్గ హే వృక-తద్వాక్యం రుద్రకావ్యం-వరదానాత్మకం న శ్రద్దధీమహి న విశ్వసిమః తత్ర హేతుత్వేన రుద్రం విశినష్టి॥ య ఇతి ॥ యో రుద్రః-దక్షశాపాత్, పిశాచతాం, ప్రాప్తః, ప్రేతానాం, పిశాచానాంచ-రాట్ అధిపతిః-బభూవ-నహి పిశాచవచో విశ్వసనీయమితి భావః ❋ ॥ ౩౨ ॥ ❋ యదీతి॥ హే దానవేన్ద్ర జగద్గురౌ జగద్గురుతయా త్వదభిమానవిషయే, తత్ర రుద్రే-యది-వో యుష్మాకం, విస్రమ్భో విశ్వాసః-తర్హి అఙ్గ హే వృక, స్వస్య శిరసి-న్యస్య నిధాయ, ప్రతీయతాం పరీక్ష్యతామ్ ❋ ॥ ౩౩ ॥ ❋ హే దానవర్షభ-యది-శంభోః-వచః-కథంచిదసత్యం స్యాత్తర్హి-తదా ఏతదనన్తరం-అసద్వాచమనృతవాచం, రుద్రం, జహి నాశయ-అన్యథా, రుద్రః, పునస్తథా, అనృతం, వక్తా వక్ష్యతి, త్వామివాన్యానప్యనృతం వదన్ వఞ్చయిష్యతి-అతస్తం జహీత్యర్థః ❋ ॥ ౩౪ ॥ ❋ ఇత్థమితి ॥ చిత్రైః ఆశ్చర్యకరైః-స్మయేన, పేశలైః అతిరమ్యైః, వచోభిః భిన్నధీః భ్రంశితమతిః-కుమతిరసురః, విస్మృతః, స్వశిరసి, స్వహస్తం, న్యధాత్ నిహితవాన్ ❋ ॥ ౩౫ ॥ ❋ అథ నిధానానన్తరమేవ-వజ్రేణ, హత ఇవ, భిన్నం శిరో యస్య సః, క్షణాత్, అపతత్, జయశబ్ద ఇతి స్పష్టోఽర్థః ❋ ॥ ౩౬ ॥ ❋ దేవాదయః, పుష్పవర్షాణి, ముముచుః ॥ ఇత్థం, శివః-సంకటాత్, యుక్త్యా ఉపాయేన, మోచి

తః ❁ ॥ ౩౭ ॥ ❁తతో, భగవాన్, గిరిశ, మభ్యేత్య, ప్రాహ॥ మహాదేవేతి ॥ పాపాత్మా, అయంవృకాసురః, స్వేనైవ, పాప్మనా, హతఃకిల, హేఈశ, మహత్సు, కృతకిల్బిషః కృతాపరాధః, కోవా, జన్తుః, క్షేమీ, స్యాత్, కిముత, జగద్గురౌ జగద్ధితకారిణి విశ్వేశే, త్వయి, కృతాపరాధః క్షేమీస్యాదితి. మహాదేవత్వేశత్వవిశ్వేశ్వరత్వజగద్గురుత్వవ్యపదేశాస్తదన్తరాత్మభూతస్వాత్మాభిప్రాయాపన్నాః ❁॥ ౩౮ ॥ ౩౯ ॥ ❁ప్రకృతేతిహాసప్రవచనశ్రవణాదిఫలమాహ ॥ యఇతి ॥ ఏవమిత్థం-వాఙ్మనసావేద్యవివిధవిచిత్రానన్తశక్తిసాగరస్య - ప్రకృతిపురుషవిలక్షణస్యాన్తః ప్రవేశనియమనవ్యాప్యగతదోషాస్పర్శైర్లోకత్రయధారకస్య, ఆశ్రితార్తిహరస్య, భగవతో, గిరిత్రకర్మమోక్షణప్రతిపాదకమితిహాసం - యఃపుమాన్, కథయేద్, ధ్యాయేద్వా, శృణోతి, స - సంసృతిభిః సాంసారికదుఃఖైః-శత్రుభిశ్చవిముచ్యతే ❁ ॥ ౪౦ ॥ ❁ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాందశమస్కన్ధేఽష్టాశీతితమోధ్యాయః ****************************

ఇత్థంమోక్షప్రదత్వసర్వజ్ఞత్వసర్వశక్తిత్వాదిభిర్భగవతస్సర్వోత్కృష్టత్వంప్రదర్శితం - కింబహునా ॥ బ్రహ్మర్షిభిరేవభగవతః పరత్వంనిర్ణీతమిత్యభిప్రేత్యతద్విషయకమితిహాసాన్తరంప్రస్తౌతి॥ సరస్వత్యాఇత్యాదినా ॥ ఏకోననవతితమేన ॥ హే రాజన్, సరస్వత్యానద్యాః, తటే, ఆసతసత్రానుష్ఠానార్థముపవివిశురిత్యర్థః అధీశేషుఇన్ద్రాదిభ్యోఽధికేషు, బ్రహ్మవిష్ణురుద్రేష్వపి, కో, మహానభ్యధిక, ఇతి. తేషామృషీణాం - వితర్కో-వివాదః సమభూత్ - యద్యపిపరావరతత్త్వవిదాంనవితర్క-

మృచుఃపుష్పవర్షాణిహతేపాపేవృకాసురే । దేవర్షిపితృగన్ధర్వామోచితస్సంకటాచ్ఛివః॥ ౩౭ ॥ ముక్తంగిరిశమభ్యాహభగవాన్పురుషోత్తమః । అహోదేవమహాదేవపాపోఽయంస్వేనపాప్మనా॥ ౩౮ ॥హతఃకోనుమహత్స్వీశజన్తుర్వైకృతకిల్బిషః । క్షేమీస్యాత్కిమువిశ్వేశేకృతాగస్కో జగద్గురౌ ॥ ౩౯ ॥ యఏవమవ్యాకృతశక్త్యుదన్వతఃపరస్య సాక్షాత్పరమాత్మనోహరేః । గిరిత్రమోక్షం కథయేచ్ఛృణోతివావిముచ్యతేసంసృతిభిస్తథాఽరిభిః॥ ౪౦ ॥ ****************************
********* ఇతిశ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, దశమస్కన్ధే, ఉష్టాశీతితమోఽధ్యాయః ********
శ్రీశుకఉవాచ ॥ సరస్వత్యాస్తటేరాజన్నృషయఃసత్రమాసత । వితర్కస్సమభూత్తేషాం త్రిష్వధీశేషుకోమహాన్॥ ౧ ॥తస్యజిజ్ఞాసయాతేవైభృగుంబ్రహ్మసుతంనృప । తజ్జ్ఞప్త్యైప్రేషయామాసుస్సోఽభ్యగాద్బ్రహ్మణస్సభామ్॥ ౨ ॥నతస్మైబ్రహ్మణేస్తోత్రంచక్రేసత్త్వపరీక్షయా ।తస్మైచుక్రోధభగవాన్ప్రజ్వలన్స్వేనతేజసా । ౩ ॥ సఆత్మన్యుత్థితంమన్యుమాత్మజాయాత్మనాప్రభుః।అశీశమద్యథావహ్నింస్వయోన్యావారిణాప్రభుః॥ ౪ ॥తతఃకైలాసమగమత్సతందేవోమహేశ్వరః । పరిరబ్ధుంసమారేభఉత్థాయభ్రాతరంముదా॥ ౫ ॥నైచ్ఛత్త్వమస్యుత్పథగఇతిదేవశ్చుకోపహ । శూలముద్యమ్యతంహన్తుమారేభేతిగ్మలోచనః ॥ పతిత్వాపాదయోర్దేవీసాన్త్వయామాసతంగిరా॥ ౬ ॥అథోజగామవైకుణ్ఠంయత్రదేవోజనార్దనః।శయానంశ్రియఉత్సఙ్గేపదావక్షస్యతాడయత్॥ ౭ ॥తతఉత్థాయభగవాన్సహలక్ష్మ్యాసతాంగతిః।స్వతల్పాదవరుహ్యాథననామశిరసామునిమ్ ॥ ౮ ॥ ఆ

స్తథాఽపిలోకాన్గ్రాహయితుమభూదిత్యర్థః, యద్వా దాసీమివతదాఽపిపరత్వాభిమానినాందూర్వాసఃప్రభృతీనాంసత్త్వాద్వితర్కోబభూవేత్యర్థః ❁ ॥ ౧॥ ❁తస్యేతి ॥తస్య మహత్త్వస్య-జిజ్ఞాసయా-తేఋషయః- హేనృప, బ్రహ్మణశ్చతుర్ముఖస్య - సుతం, భృగుం - తజ్జ్ఞప్త్యైమహత్త్వంవేత్తుమిత్యర్థః ప్రేషయామాసుః - సభృగుః స్తావద్బ్రహ్మణశ్చతుర్ముఖస్యసభా - మభ్యగాత్ ❁ ॥ ౨ ॥ ❁సత్త్వపరీక్షార్థం, తస్మైబ్రహ్మణే - స్తోత్రంనకృతవాన్ - తస్మైభృగవే, భగవాన్ - బ్రహ్మ - చుక్రోధ ❁ ॥ ౩ ॥ ❁సఇతి ॥ స బ్రహ్మఆత్మజాయభృగవేఆత్మనిమనసిఉత్థితంమన్యుం క్రోధ - మాత్మనావివేకాత్మికయాబుద్ధ్యా అశామయత్ - యథాస్వయోన్యాస్వస్యైవస్వరూపాన్తరేణా - భివ్యక్తిస్థానేనస్వకార్యేణేతియావత్-తేనవారిణా-యథా - కశ్చి-ద్వహ్నిం-శమయతి, తథా -స్వకార్యేణపుత్రనిమిత్తేన - క్రోధంశమయామాసేత్యర్థః-యద్వా॥ స్వస్యాగ్నేః-యోనిరరణి- స్తస్యా-ఉత్థితం-వహ్నింజలేన - కశ్చిత్ శమయతి - తథా - భృగోరుత్పత్తిస్థానభూతాత్-స్వస్మాత్తదుత్థితంక్రోధం-బుద్ధ్యాఅశామయదిత్యర్థః ❁ ॥ ౪ ॥ ❁తతఇతి ॥ సభృగుః, కైలాసం-జగామ - తంభృగుం-పరిరబ్ధుమాలిఙ్గితుమ్ ❁ ॥ ౫ ॥ ❁నైచ్ఛదితి॥త్వ, ముత్పథగ, ఇతివదన్-పరిరమ్భణం, నైచ్ఛదిత్యర్థః ॥ రుద్ర- స్తస్మై-చుకోప-కించ-తీక్ష్ణదృష్టిస్సన్ - శూల-ముద్యమ్య-తంభృగుం- హన్తుమారబ్ధవాన్॥పతిత్వేతి ॥ దేవీ-గిరాసాన్త్వయిత్వా-తంరుద్రమ్ ❁ ॥ ౬ ॥ ❁అథో ఇతి ॥ వైకుణ్ఠశబ్దః పూర్వవద్విష్ణులోకపరః-శ్రియోలక్ష్మ్యా, ఉత్సఙ్గే-శయానం-వక్షసి-పాదేనా-తాడయత్ ❁ ॥ ౭ ॥ ❁తతఇతి ॥ సతాంగతిరితిహేతుగర్భ, మతః, స్వతల్పా - దాశు-అవరుహ్య, మునింభృగుం శిరసా-ననామ ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ఆహచ॥కిమి

తి ॥ హేబ్రహ్మన్-తేత్వయా - స్వాగతంకుశలమాగతంఖలు - అత్రాస్మిన్-న్ ఆసనే-క్షణం,నిషీద ఉపవిశ - హేప్రభో-యుష్మా-నాగతా-నజానతాం,నోఽస్మాకం,అపరాధమితి శేషః,క్షన్తు,మర్హథ ❁ ॥ ౯ ॥ ❁పునీహీతి॥సహలోకం సవై కుణ్ఠం-మాం-మద్గతాన్ మదావేశితచిత్తాన్-మద్భార్యానితివా-లోకపాలాంశ్చ -హేభగవన్-పాదోదకేన - పునీహి-కథంభూతేన-తీర్థానాంగఙ్గాదీనామపి,తీర్థకారిణాపవిత్రత్వకారిణా ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁అద్యేతి॥ హేభగవన్ - అద్యాధునా-అహం,లక్ష్మ్యాః ఏకాన్తభాజనంనియతాశ్రయ - ఆసం,తత్ర హేతుత్వేనాత్మానంవిశింషన్నాహ - భవతః-పాదేనపాదతాడనేన - హత-మంహః పాపం-యస్య-తస్య,మమ,ఉరసి-భూతిర్లక్ష్మీః - వసతిఅనపాయితయావత్స్యతీతి ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ఏవమితి॥ తస్యభగవతో - మన్ద్రయాగమ్భీరయా - ఆశయగర్భయా-గిరా నిర్వృతః-తర్పితశ్చ , భక్త్యుత్కణ్ఠయాభక్త్యుద్రేకేణ , స్రూణి,లోచనయోర్యస్యసః,తూష్ణీమాస ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁పునరితి ॥ ఆవ్రజ్యఆగత్య,హేరాజన్-స్వేనాత్మనా, అనుభూత,మశేషేణ,వర్ణయత్ ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁తదితి ॥ తద్భృగుణోపవర్ణితం,నిశమ్య , ముక్తసంశయాఃగతసంశయాః, అతఏవ-నిర్వృతాఃసుఖితాః , విష్ణుమేవ-భూయాంసంసర్వోత్కృష్టం - శ్రద్దధుఃనిశ్చితవన్తః - పరత్వోపయుక్తగుణావిష్కారపూర్వకనిశ్చయప్రకారమేవాహ ॥ యతశ్శాన్తిరిత్యాదినా ॥ యచ్ఛబ్దానాం “ త్రివిధాకృతయస్తస్యే,, త్యుపరిష్టాత్సంబన్ధః,యతఃయస్మిన్-శాన్తిః,యతస్స్వేష్యమానా,దభయంముక్తిః , యద్వా,యతోయదుపాసనాదేవ, శాన్తిఃఏవముత్తరత్రాపి ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ధర్మోఽత్రబ్రహ్మణ్యతాజ్ఞానం , సర్వవిషయకంవైరాగ్యంవిషయానభిలాషః , తదన్వితంశాన్త్యాదిభిస్సహిత , మష్టధాఅణిమాదిభేదేనాష్టవిధ , మైశ్వర్యంచ ,ఆత్మనః,భజతఃపుంసః,మలం,అపహన్తీతితథాతద్యశో,యస్మిన్నిత్యర్థః ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁

హతేస్వాగతంబ్రహ్మన్నిషీదాత్రాసనేక్షణమ్।అజానతామాగతాన్వఃక్షన్తుమర్హథనఃప్రభో ॥ ౯ ॥పునీహిసహలోకంమాంలోకపాలాంశ్చమద్గతాన్।పాదోదకేనభగవన్తీర్థానాంతీర్థకారిణా॥ ౧౦ ॥ అద్యాహంభగవన్లక్ష్మ్యాఆసమేకాన్తభాజనమ్ । వత్స్యత్యురసిమేభూతిర్భవత్పాదహతాంహసః॥ ౧౧ ॥శ్రీశుక ఉవాచ॥ఏవంబ్రువాణేవైకుణ్ఠేభృగుస్తన్మన్ద్రయాగిరా।నిర్వృతస్తర్పితస్తూష్ణీంభక్త్యుత్కణ్ఠాశ్రులోచనః॥ ౧౨॥ పునస్సత్రంసమావ్రజ్యమునీనాంబ్రహ్మవాదినామ్।స్వానుభూతమశేషేణరాజన్భృగురవర్ణయత్।౧౩। తన్నిశమ్యాథమునయోవిస్మితాముక్తసంశయాః । భూయాంసంశ్రద్దధుర్విష్ణుంయతశ్శాన్తిర్యతోభయమ్।౧౪॥ధర్మస్సాక్షాద్యతోజ్ఞానంవైరాగ్యంచతదన్వితమ్।ఐశ్వర్యంచాష్టధాయస్మాద్యశశ్చాత్మమలాపహమ్॥ ౧౫ ॥మునీనాంన్యస్తదణ్డానాంశాన్తానాంసమచేతసామ్।అకిఞ్చనానాంసాధూనాంయమాహుఃపరమాంగతిమ్॥ ౧౬ ॥సత్వంయస్యప్రియామూర్తిర్బ్రాహ్మణాస్త్విష్టదేవతాః।భజన్త్యనాశిషశ్శాన్తాయంవానిపుణబుద్ధయః॥ ౧౭ ॥ త్రివిధాకృతయస్తస్యరాక్షసాఅసురాస్సురాః।గుణిన్యామాయయాసృష్టాస్సత్వంతత్తీర్థసాధనమ్॥ ౧౮ ॥శ్రీశుక ఉవాచ॥ఇత్థంసారస్వతావిప్రానృణాంసంశయనుత్తయే । పురుషస్యపదామ్భోజసేవయాతద్గతింగతాః॥ ౧౯ ॥సూత

మునీనామితి ॥ న్యస్తదణ్డానాంభూతద్రోహరహితానాం - సమచేతసాంసర్వాత్మబ్రహ్మబుద్ధీనాం , అకించనానాంప్రయోజనాన్తరరహితానాం,పరోపకారశీలానాం , యం,పరమాం-గతింప్రాప్యమాహుః ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁సత్వమితి॥సత్వంరజస్తమోభ్యామనువిద్ధంశుద్ధసత్వం , యస్య , ప్రియా , మూర్తిఃశరీరం,యస్యచ,ఇష్టదేవతాః , బ్రాహ్మణాః-అనాశిషఃనిష్కామాః-శాన్తాఃజితేన్ద్రియాః,నిపుణాబుద్ధిర్యేషాంతే-యం,భజన్తి ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁త్రివిధేతి ॥ తస్యేత్థంభూతస్య, నిస్సమాభ్యధికస్య , గుణిన్యాసత్వాదిత్రిగుణమయ్యా , మాయయా - సృష్టా-రాక్షసా,అసురాః,సురాశ్చ,త్రిత్రివిధాఅపి, ఆకృతయఃతస్యైవశరీరభూతాఇత్యర్థః , తత్ర, దేవాస్సత్వప్రచురాః , అసురాస్తురజఃప్రచురాః , రాక్షసాస్తమఃప్రచురాః , దేవాదిషుత్రిష్వప్యాసురమానుషదైవసంపత్తిభిరభిజాతాస్సన్త్యేవేతిభగవద్గీతాసూక్తం , ఏవంచసర్వేష్యేతేనోపాస్యాఇతిభావః , తథాచోక్తంశౌనకేన “ ఆబ్రహ్మస్తమ్బపర్యన్తాజగదన్తర్వ్యవస్థితాః । ప్రాణినఃకర్మజనితసంసారవశవర్తినః ॥ యతస్తతోనతేధ్యానేధ్యానినాముపకారకాః । అవిద్యాన్తర్గతాస్సర్వే తేహిసంసారగోచరాః ॥ పశ్చాదుద్భూతబోధాశ్చధ్యానేనైవోపకారకాః । నైసర్గికోనవైబోధస్తేషామప్యన్యతోయతః ॥ తస్మాత్తదమలంబ్రహ్మనిసర్గాదేవబోధవ ,, దితి॥ ఏతదేవాహ ॥ సత్వంతత్తీర్థసాధనమితి ॥ య-త్సత్వంశుద్ధసత్వమయంభగవచ్ఛరీరం - తదేవ , తీర్థసాధనంఉపాస్యమానంసన్నిశ్శేషప్రకృతిసంబన్ధక్షపణద్వారాఆత్మశుద్ధిసాధనమిత్యర్థః ❁॥౧౮॥ ❁ ఇత్థమితి॥సారస్వతాఃసరస్వతీతీరవాసినో,విప్రాః,నృణాం-సంశయనివృత్తయే , ఇత్థం-నిశ్చిత్య , పరమపురుషస్య ,పదామ్భోజసేవయా-తద్గతింముక్తిం,ప్రాప్తాః ❁॥ ౧౯ ॥ ❁ప్రకృతేతిహాసశ్రవణఫలమాహసూతః ॥ ఇత్యేతదితి ॥ మునేర్ద్వైపాయనస్య , య-స్తనయః,శుక - స్తస్య, స్వపద్మంముఖ

పద్మం-తస్య,గన్ధో, యస్మిన్-తత్-పీయూషమమృతం,మేతత్,భగవతః,పరత్వప్రకాశకేతిహాసాత్మకం,భయంసంసృతిభయం,భి
నత్తీతితథా , సుశ్లోకంబహుమన్తవ్యం , ప్రసిద్ధామృతంతునైవంవిధమితిభావః , అభీక్ష్ణంపునఃపునః , కర్ణపుటైః శ్రోత్రచష
కైః, పిబన్-పాన్థః , అధ్వభ్రమణపరిశ్రమం,జహాతి , ముక్తోభవతీత్యర్థః ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁అత్రకేచిదధ్యాయంసమాపయన్తి॥
అథయోఽసావుక్తవిధఃపరమపురుషఃసఏవ శ్రీకృష్ణఇతిదర్శయితుమితిహాసాన్తరం ప్రస్తౌతి ॥ ఏకదేత్యాదినా ॥ విప్రస్యక
స్యచిత్పత్న్యాః,కుమారో , హేభారత , జాతమాత్రస్తదైవ-భువం-స్పృష్ట్వా,మమార ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁విప్రఇతి॥ సవిప్రః,
రాజద్వారే,ఉపధాయనిధాయ,ఇదంవక్ష్యమాణం,ప్రోవాచ ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ఇదమితివివక్షితమేవాహ॥బ్రహ్మద్విషఇతిద్వా
భ్యాం॥ బ్రహ్మబ్రాహ్మణాన్ద్వేష్టీతితథా , తస్య , శఠస్యమూర్ఖస్యేవ,ధీ,ర్యస్య , లుబ్ధస్యనిషాదతుల్యస్య , జితేన్ద్రియస్య,
క్షత్రబన్ధోఃక్షత్రియాభాసస్య - రాజ్ఞః-కర్మదోషాత్ దుర్వ్యాపారదోషాత్ - మమార్భకః-పఞ్చత్వంమరణం-ప్రాప్తః మ
యితునకశ్చిద్దోషఇతిభావః ॥ ౨౩ ॥ హింసైవవిహారోయస్యతం - దుష్టంశీలంవృత్తి-ర్యస్యతం - అజితేన్ద్రియం,నృపం,భజ
న్త్యః,ప్రజాః-సీదన్తిదుఃఖ్యన్తి-నిత్యందుఃఖితాః,దరిద్రాశ్చ,భవన్తి ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ఏవమితి॥ఏవమేవచాష్టకృత్వః-సవిప్రో,నృ
పద్వారి,మృతకం,విసృజ్య తాంగాథాం" బ్రహ్మద్విష ,, ఇత్యాదివాక్య-మగాయతప్రోవాచ ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁తామితి ॥పరేతే
మృతేసతి-నవమేబాలే-పూర్వవ-ద్విప్రేణ-గీతాం- తాంగాథాం , శ్రుత్వా ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁భాషణమేవాహ॥కింస్విదితిత్రిభిః॥

ఉవాచ ॥ ఇత్యేతన్మునితనయస్యపద్మగన్ధి ॥ పీయూషంభవభయభిత్పరస్యపుంసః । సుశ్లోక్యంశ్రవణపుటైఃపిబ
త్యభీక్ష్ణంపాన్థోఽధ్వభ్రమణపరిశ్రమంజహాతి ॥ ౨౦ ॥ శ్రీశుకఉవాచ॥ ఏకదాద్వారవత్యాంతువిప్రపత్న్యాః
కుమారకః । జాతమాత్రో భువంస్పృష్ట్వామమారకిలభారత ॥ ౨౧ ॥విప్రోగృహీత్వామృతకంరాజద్వార్యు
పధాయసః । ఇదంప్రోవాచవిలపన్నాతురోదీనమానసః ॥ ౨౨ ॥ బ్రహ్మద్విషశ్శఠధియాలుబ్ధస్యవిజితాత్మ
నః । క్షత్రబన్ధోఃకర్మదోషాత్పఞ్చత్వంమేగతోఽర్భకః ॥ ౨౩ ॥ హింసావిహారంనృపతిందుశ్శీలమజితేన్ద్రి
యమ్ । ప్రజాభజన్త్యస్సీదన్తిదరిద్రానిత్యదుఃఖితాః ॥ ౨౪ ॥ ఏవంద్వితీయంబ్రహ్మర్షిస్తృతీయంత్వేవమేవచ।
విసృజ్యసన్నృపద్వారితాంగాథాంసమగాయత ॥ ౨౫ ॥ తామర్జునఉపశ్రుత్యకర్హిచిత్కేశవాన్తికే। పరేతేనవ
మేబాలేబ్రాహ్మణంసమభాషత ॥ ౨౬ ॥ కింస్విద్బ్రహ్మంస్త్వన్నివాసఇహనాస్తిధనుర్ధరః । రాజన్యబన్ధురేతే
వైబ్రాహ్మణాస్సత్రమాసతే॥ ౨౭ ॥ ధనదారాత్మజాయుక్తాయత్రశోచన్తిబ్రాహ్మణాః। తేవైరాజన్యవేషే
ణనటాజీవన్త్యసుంభరాః ॥ ౨౮ ॥ అహంప్రజాంవాంభగవన్రక్షిష్యేదీనయోరిహ।అనిస్తీర్ణప్రతిజ్ఞోఽగ్నిం
ప్రవేక్ష్యే ॥ హతకల్మషః ॥ ౨౯ ॥ బ్రాహ్మణఉవాచ ॥ సఙ్కర్షణోవాసుదేవఃప్రద్యుమ్నోధన్వినాంవరః।అని
రుద్ధోఽప్రతిరథోనత్రాతుంశక్నువన్తియత్ ॥ ౩౦ ॥ తత్కథంనుభవాన్కర్మదుష్కరంజగదీశ్వరైః।చికీర్షసి
త్వంబాలిశ్యాన్నతచ్ఛ్రద్దధ్మహేవయమ్ ॥ ౩౧ ॥ అర్జునఉవాచ ॥ నాహంసఙ్కర్షణోబ్రహ్మన్నకృష్ణఃకార్ష్ణిరే
వచ।అహంవాఅర్జునోనామగాణ్డీవంయస్యవైధనుః ॥ ౩౨ ॥ మావమంస్థామమబ్రహ్మన్వీర్యంత్ర్యమ్బకతోష

హేబ్రహ్మన్-ఇహత్వన్నివాసభూతేపురే-ధనుర్ధరః-కోఽపి , నాస్తి - కింస్విత్-ధనుర్ధరమాత్రోరాజన్యబన్ధురపినాస్తికిమిత్య
ర్థః-బ్రహ్మణ్యోనాస్త్యేవేతిభావః-ఏతేతు-సత్రం-ఆసతే-యే,బ్రాహ్మణాః, సత్రయాగబ్రాహ్మణాఇవ , మిలితాఃధనాదిభి
ర్యుక్తాః-సుఖ-మాసతఇత్యర్థః ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁యత్రయేషు,జీవత్సు-బ్రాహ్మణాధనదారాత్మజైః-అయుక్తాఃవియుక్తాః-ఏవం
శోచన్తి- తేవై -రాజన్యరూపేణక్షత్రియవేషేణ - నటాఇవ - అసుంభరాఃస్వప్రాణపోషణపరాః-జీవన్తి- తేజీవచ్ఛవప్రాయా
ఇతిభావః ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁అహమితి ॥ దీనయో-ర్వాంయువయోః- ప్రజాంజనిష్యమాణంపుత్రం - మహా-మిహైవస్థిత్వా రక్షి
ష్యే-యద్యహ-మనిస్తీర్ణప్రతిజ్ఞఃఅనిష్పాదితప్రతిజ్ఞఃస్యాం- తర్హి-అగ్నింప్రవేక్ష్యే - తతో-హతకల్మషఃబ్రాహ్మణవిలాపశ్రవణ
పాతకాత్,అనృతభాషణాచ్చ పాతకాన్ముక్తోభవేయం - అహతకల్మషఇతివాచ్ఛేదః -యద్యనిస్తీర్ణప్రతిజ్ఞస్తర్హి-అనిరస్తపా
ప-స్తదపనోదనాయ-ప్రవేక్ష్యామీత్యర్థః ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁ఏవముక్తఃప్రాహబ్రాహ్మణః ॥ సంకర్షణఇతిద్వాభ్యాం॥ సంకర్షణో
బలదేవః-శ్రీకృష్ణః-ధన్వినాంశ్రేష్ఠః ప్రద్యుమ్నః-నవిద్యతే- ప్రతిరథస్సమబలో - యస్య-సోఽనిరుద్ధశ్చైతే-యన్మదపత్యం-
త్రాతుం-నశక్నువన్తి ❁ ॥ ౩౦ ॥ ❁తజ్జగదీశ్వరైరపి-కర్తు-మశక్యం-మదపత్యత్రాణాత్మకంకర్మకథం - భవాన్-కర్తుం-
శక్నోతి-యత-స్త్వం , బాలిశ్యాదజ్ఞానా-న్మౌర్ఖ్యాద్వా,చికీర్షసి-తత్తస్మా-ద్వయం-నశ్రద్దధ్మహేనవిశ్వసిమః ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁
ఇత్థముక్తఃప్రాహార్జునః॥ నాహమితిద్వాభ్యాం ॥కార్ష్ణిఃకృష్ణస్యాపత్యంపుమాన్ప్రద్యుమ్న-శ్చకారాదనిరుద్ధశ్చనభవామి-కిం
తు- తేభ్యోఽప్యతిశయితశక్తి-రర్జునోఽహం - యస్యార్జునస్యమమ - గాణ్డీవంధనురస్తి ❁ ॥ ౩౨ ॥❁ హేబ్రహ్మన్-మమ-వీ

ర్యం-మావమంస్థాః అవహేలనం మాకార్షీః-తత్ర హేతుత్వేన విశినష్టి॥ త్ర్యమ్బకతోషణం - త్ర్యమ్బకో రుద్రః-స తుష్యత్యనే
నేతి తథా-తత్-అతో-హే ప్రభో-మృత్యుమపి-ప్రధనే యుద్ధే-విజిత్య-త్వత్ప్రజా-మానేష్యే ❋ ॥ ౩౩ ॥ ❋ ఏవమితి॥ ఇత్థం-
ఫల్గునేనార్జునేన-విస్రమ్భితః విశ్వాసం ప్రాపితః-విప్రః ప్రీతః-స్వగృహం-జగామ, తతో-హే పరంతప-పార్థస్య వీర్యం, నిశామ
యన్-ఆస్తేతి శేషః ❋ ॥ ౩౪ ॥ ❋ ప్రసూతికాల ఇతి॥ భార్యాయాః-ప్రసూతికాలే-ఆసన్నే సతి-తదా-ద్విజసత్తమ-ఆతురస్స-న్న
ర్జునం ప్రతీ-త్థ-మాహ॥ కథం-మమ-ప్రజాం-మృత్యోః, పాహి పాహీతి ❋ ॥ ౩౫ ॥ ❋ స ఇతి॥ సోఽర్జున-శ్శుచిశ్శుద్ధమమ్బుజలం-ఉప
స్పృశ్యాచమ్య ❋ ॥ ౩౬ ॥ ❋ న్యరుణదితి ॥ న్యరుణదావృతవాన్॥ తదేవాహ॥ తిర్యగూర్ధ్వమితి ❋ ॥ ౩౭ ॥ ❋ తత ఇతి॥ విప్రప
త్న్యాః-సంజాతః-కుమారో-రుదన్నేవ-మృతః-అదర్శన-మాపేదే-దేహోఽపి నావశిష్ట ఇత్యర్థః ❋ ॥ ౩౮ ॥ ❋ తదేతి॥ అహో
మమ-మౌఢ్యం-పశ్యత-యోఽహం-క్లీబస్య షణ్డస్యార్జునస్య-కత్థనం ప్రగల్భభాషణం-శ్రద్ధధే విస్రబ్ధవాన్-అస్మి-అతోఽహం
మూఢః ❋ ॥ ౩౯ ॥ ❋ ప్రద్యుమ్నాదయ ఏవ-యత్ పరిత్రాతుం-న శేకుర్న ప్రబభూవుః తత్ మదపత్యం-త్రాతుం-కో వా-ఈ
శ్వరస్సమర్థః-అతో-ఽర్జునం, ధిక్-స నిన్ద్య ఇత్యర్థః "ఉభ సర్వతసో" రితి ద్వితీయా-తత్ర హేతు-ర్మృషావదతీతి తథా-తం-ఆత్మ
స్తుతిశీలస్యా-స్య-ధనుర్గాణ్డీవమపి ధిక్-తత్ర హేతు-ర్యోఽర్జునః-దుష్టామతిర్యస్య తథాభూతస్సన్-దైవేనో-పసాదితం లో

ణమ్। మృత్యుం విజిత్య ప్రధన ఆనేష్యే తే ప్రజాం విభో ॥ ౩౩ ॥ ఏవం విస్రమ్భితో విప్రః ఫాల్గునేన పరంతప। జగా
మ స్వగృహం ప్రీతః పార్థవీర్యం నిశామయన్ ॥ ౩౪ ॥ ప్రసూతికాల ఆసన్నే భార్యాయా ద్విజసత్తమః। పాహి
పాహి ప్రజాం మృత్యోరిత్యాహార్జునమాతురః ॥ ౩౫ ॥ స ఉపస్పృశ్య శుచ్యమ్బు నమస్కృత్య మహేశ్వరమ్।
దివ్యాన్యస్త్రాణ్యనుస్మృత్య సజ్యం గాణ్డీవమాదదే ॥ ౩౬ ॥ న్యరుణత్సూతికాగారం శరైర్నానాస్త్రయోజితైః।
తిర్యగూర్ధ్వమధః పార్థశ్చకార శరపఞ్జరమ్ ॥ ౩౭ ॥ తతః కుమారస్సంజాతో విప్రపత్న్యా రుదన్ముహుః। సద్యోఽ
దర్శనమాపేదే సశరీరో విహాయసా ॥ ౩౮ ॥ తదాఽఽహ విప్రో విజయం వినిన్దన్ కృష్ణసన్నిధౌ। మౌఢ్యం పశ్యత
మే యోఽహం శ్రద్దధే క్లీబకత్థనమ్ ॥ ౩౯ ॥ న ప్రద్యుమ్నో నానిరుద్ధో న రామో న చ కేశవః। యన్న శేకుః పరిత్రా
తుం కోఽన్యస్తదవితేశ్వరః ॥ ౪౦ ॥ ధిగర్జునం మృషావాదం ధిగాత్మశ్లాఘినో ధనుః। దైవోపసాదితం మౌఢ్యాదా
నినీషతి దుర్మతిః ॥ ౪౧ ॥ ఏవం శపతి విప్రర్షౌ విద్యామాస్థాయ ఫల్గునః। యయౌ సంయమనీమాశు యత్రాస్తే భగవా
న్యమః ॥ ౪౨ ॥ విప్రాపత్యమచక్షాణస్తత ఐన్ద్రీమగాత్పురీమ్। ఆగ్నేయీం నైరృతీం యామ్యాం వాయవ్యాం వా
రుణీమథ ॥ ౪౩ ॥ రసాతలం నాకపృష్ఠం ధిష్ణ్యాన్యన్యాన్యుదాయుధః। తతోఽలబ్ధ్వా ద్విజసుతావనిస్తీర్ణప్రతిశ్రు
తః ॥ అగ్నిం వివిక్షుః కృష్ణేన ప్రత్యుక్తః ప్రతిషేధతా ॥ ౪౪ ॥ దర్శయే ద్విజపుత్రాంస్తే మావజ్ఞామాత్మనః కృ
థాః। ఏతే నః కీర్తిం విమలాం మనుష్యాః ❋ స్థాపయన్తి తే ॥ ౪౫ ॥ ఇతి సంభాష్య భగవానర్జునేన మహేశ్వరః।
దివ్యం స్వం రథమారుహ్య ప్రతీచీం దిశమావిశత్ ॥ ౪౬ ॥ సప్త ద్వీపాన్సప్త సిన్ధూన్సప్త సప్త గిరీనథ। లోకాలో
కం తథాఽతీత్య వివేశ సుమహత్తమః ॥ ౪౭ ॥ తత్రాశ్వాః శైబ్యసుగ్రీవ మేఘపుష్పబలాహకాః। తమసి భ్రష్టగత

కాన్తరం ప్రాపితం మౌఢ్యాత్, దానినీషతి ఆనేతుమిచ్ఛతి ❋ ॥ ౪౦ ॥ ౪౧ ॥ ❋ ఏవం విప్రర్షౌ శపతి నిన్దతి సతి - స ఫల్గునోఽర్జునో-విద్యాం
సర్వలోకసంచారావహాం యోగవిద్యా-మాశ్రిత్య-తావ - ద్యమసంయమపురీం ప్రతి-యయౌ-యత్ర యమస్యాం-భగవాన్-య
మ-ఆస్తే-తా-మిత్యర్థః ❋ ॥ ౪౨ ॥ ❋ తత్ర-విప్రస్యా-పత్య-మచక్షాణోఽపశ్యన్ - ఏవం క్రమేణైన్ద్ర్యాదిపురీ-స్తత్ర తత్రా
చక్షాణో-యయౌ-యామ్యాపురీయ - మన్యా, అనైన్ద్రీవ యమస్యైవ సంబన్ధినీ దక్షిణదిక్స్థా ❋ ॥ ౪౩ ॥ ❋ రసాతలం పాతాలం
నాకపృష్ఠం-నాకస్య స్వర్గస్య-పృష్ఠముపరితనం లోకం-కింబహునా-సర్వాంశ్చ-లోకాన్ - వాయువ-చ్చచార-తత-స్తత్ర సర్వ
త్రాప్య-లబ్ధో-ద్విజసుతో, యేన, సః - అత ఏవా, నిస్తీర్ణప్రతిజ్ఞః॥ అత ఏవా - గ్నిం-ప్రవేష్టుమిచ్ఛుః-ప్రతిషేధతా సామోక్తిభిః
ప్రతిషేధం కుర్వతా-శ్రీకృష్ణేన, ప్రత్యుక్తో నివారితః ❋ ॥ ౪౪ ॥ ❋ ప్రతిషేధపూర్వకనివారణప్రకారమేవాహ॥ దర్శయ ఇతి॥ ద్వి
జస్య, సూనూన్, తే తుభ్యం - దర్శయే దర్శయిష్యామి, ఆత్మనః స్వస్యావజ్ఞాం మాకృథాః - ఏవం చేత్, తవా - మలాం కీర్తి
మేతే-మనుష్యాః, స్థాపయన్తి, నిశ్చలాం కరిష్యన్తి, దూషయన్తీతి పాఠాన్తరం-తదా ఆత్మనో-ఽవజ్ఞామకృథాశ్చేత్-కీర్తిం
దూషయిష్యన్తీత్యర్థః ❋ ॥ ౪౫ ॥ ❋ ఇతీతి॥ సంభాష్య సంభాషణేన ప్రతిబోధ్య-భగవా-న్మహేశ్వరః శ్రీకృష్ణోఽర్జునేన స
హ ❋ ॥ ౪౬ ॥ ❋ సప్తద్వీపానితి ॥ సప్తసప్త-గిరయో-యేషు-తాన్-ద్వీపాన్ తతో-లోకాలోకం పర్వత-మతీత్య-సుమహ
న్నిబిడం-తమోఽన్ధకారం-వివేశ ❋ ॥ ౪౭ ॥ ❋ తత్రతమసి-సైన్యాదయో-ఽశ్వాః-ప్రతిహతగతయో-బభూవుః ❋ ॥ ౪౮ ॥ ❋

౪౫ ॥ శ్లో ❋ పా ॥ దూషయన్తి

తానితి॥ తాన్, భ్రష్టగతీన్-అశ్వాన్-స్వచక్రంసుదర్శనం,పురఃఅశ్వానాంపురతః-ప్రాహిణోత్ ప్రాయుఙ్క్త ❋ ॥ ౪౯ ॥ ❋ తమఇతి ॥ గహనందుష్ప్రవేశం-సుఘోరంభయంకరం - మహదపారం-కృతంభగవతైవసృష్టం-తమో-భూరితరేణబహుతరేణస్వతేజసా-విదారయన్మనోజవం-సుదర్శనం-వివేశ-యథా-రామస్యదాశరథేః-శరో-గుణాత్ మౌర్వ్యాః-చ్యుత-శ్చమూం రావణసేనాం-వివేశ,తద్వత్ ❋ ॥ ౫౦ - ❋ ద్వారేణేతి॥చక్రానుపథేనచక్రమనుగతేన - ద్వారేణ-తస్మాత్తమసః-పరందూరేవర్తమానం-భాగవత-మనన్తపారం- జ్యోతిః-సమశ్నువానంప్రాప్నువ - చ్చక్రం-ప్రసమీక్ష్యఫల్గునోఽర్జునః-ప్రతాడితేప్రతిహతే-అక్షిణీదృష్టీ-యస్యసః-ఉభేఅప్యక్షిణీ, పిదధేన్యమీలయత్ ❋ ॥ ౫౧॥ ❋ తతఇతి ॥ తతస్తమసఃపరతో-జలం,ప్రవిష్టః-కథంభూతః-బలీయసాప్రచణ్డేన-నభస్వతావాయునా,ఏజన్తఃఉచ్చలన్తః-బృహన్తః-ఊర్మయస్తరఙ్గా-స్తైర్భూషణం-భూషణమితిపాఠే-ఊర్మయఏవభూషణంయస్యతథాభూతం -తత్రజలస్యాధస్తా,దద్భుతం-భవనం-ప్రవిష్టఇత్యనుషఙ్గః-కథంభూతం, ద్యుమత్తమంద్యుతిమత్- శ్రేష్ఠం-భ్రాజతాం-మణిమయస్తమ్భానాం,సహస్రేణో-పశోభితమ్ ❋॥ ౫౨ ॥ ❋తస్మిన్నితి॥తస్మిన్భవనేతంప్రసిద్ధంఅనన్తాఖ్యం-మహాన్తమహిం-దదర్శేత్యుత్తరేణసంబన్ధః-కథంభూత -మద్భుతంవిస్మయనీయం- సహస్రం-మూర్ధానఃఫణా-స్తేషుభవా-స్తేషాం-మహతాంమణీనాంద్యుభిర్దీప్తిభి-ర్విశేషేణ - భ్రాజమానం-ద్విగుణైః ద్విసహస్రసంఖ్యైరీక్షణై రుల్బణముగ్రం-సితాచలఃస్ఫటికపర్వతః-తస్యా- భాఇవాభా-యస్యతం-శితిఃనీలఃకణ్ఠోజిహ్వాశ్చ,యస్య-తమ్ ❋॥ ౫౩ ॥❋

యోఽబభూవుర్భరతర్షభ॥ ౪౮ ॥ తాన్దృష్ట్వాభగవాన్కృష్ణోమహాయోగేశ్వరేశ్వరః । సహస్రాదిత్యసంకాశం స్వచక్రంప్రాహిణోత్పురః॥ ౪౯ ॥ తమస్సుఘోరంగహనంకృతంమహద్విదారయద్భూరితరేణరోచిషా।మనోజవంనిర్వివిశే ❋ సుదర్శనంగుణచ్యుతోరామశరోయథాచమూః॥ ౫౦ ॥ ద్వారేణచక్రానుపథేనతత్తమఃపరం పదంజ్యోతిరనన్తపారమ్ । సమశ్నువానంప్రసమీక్ష్యఫల్గునఃప్రతాడితాక్షోఽపిదధేఽక్షిణీఉభే॥ ౫౧ ॥ తతః ప్రవిష్టస్సలిలంనభస్వతాబలీయసైజద్బృహదూర్మిభూషణమ్ । తత్రాద్భుతంవైభవనంద్యుమత్తమంభ్రాజ ❋ న్మణిస్తమ్భసహస్రశోభితమ్ ॥ ౫౨ ॥ తస్మిన్మహాభీమమనన్తమద్భుతంసహస్రమూర్ధన్య ❋ ఫణామణిద్యుభిః।విభ్రాజమానంద్విగుణోల్బణేక్షణంసితాచలాభంశితికణ్ఠజిహ్వమ్ ❋ ॥ ౫౩ ॥ దదర్శతద్భోగసుఖాసనంవిభుంమహానుభావంపురుషోత్తమోత్తమమ్ । సాన్ద్రామ్బుదాభంసుపిశఙ్గవాససంప్రసన్నవక్త్రం రుచిరాయతేక్షణమ్ ॥ ౫౪ ॥ మహామణివ్రాతకిరీటకుణ్డలప్రభాపరిక్షిప్తసహస్రకున్తలమ్ । ప్రలమ్బచార్వష్టభుజంసుకౌస్తుభం శ్రీవత్సలక్ష్మం ❋ వనమాలయావృతమ్ ॥ ౫౫ ॥ సునన్దనన్దప్రముఖైశ్చపార్షదైశ్చక్రాదిభిర్మూర్తిధరైర్నిజాయుధైః । పుష్ట్యాశ్రియాకీర్త్యజయాఖిలర్ధిభిర్నిషేవ్యమాణంపరమేష్ఠినాంపతిమ్ ॥ ౫౬ ॥ వవన్దఆత్మానమనన్తమచ్యుతోజిష్ణుశ్చతద్దర్శనజాతసాధ్వసః । తావాహభూమాపరమేష్ఠినాం ప్రభుర్బద్ధాఞ్జలిస్సస్మితమూర్జయాగిరా॥ ౫౭ ॥ద్విజాత్మజామేయువయోర్దిదృక్షుణామయోపనీతాభువిధర్మగుప్తయే । కలావతీర్ణావవనేర్భరాసు

దదర్శేతి॥ తస్యానన్తస్య,భోగఃశరీరమేవ , సుఖాసనం - యస్య,తం-విభుంభగవన్తం-దదర్శ-కథంభూతం,మహాననుభావః ప్రభావోయస్యతం-పురుషోత్తమానాంబ్రహ్మాదీనామప్యుత్తమం - సాన్ద్రస్యామ్బుదస్యేవా-భా,యస్య-శోభనేపిశఙ్గేవాససీయస్య,ప్రసన్నంవక్త్రంచయస్య-రుచిరేసున్దరే-ఆయతేచ,అక్షిణీ-యస్య,తమ్ ❋ ॥ ౫౪ ॥ ❋ మహాన్తో,మణివ్రాతా,యేషు-తేషాం-కిరీటకుణ్డలానాం-ప్రభయా-పరిక్షిప్తాః-సర్వతః-స్ఫురన్తః-అనన్తాఃకున్తలాః-యస్య-,తం-ప్రలమ్బాదీర్ఘాశ్చారవో వర్తులాశ్చాష్టౌ - భుజా - యస్య , శోభనః కౌస్తుభోయస్య , శ్రీవత్సం లక్ష్మచిహ్నం , యస్యతం - వనమాలయా , అలంకృతంచ ❋ ॥ ౫౫ ॥ ❋ సునన్దనాదిభిః,పార్షదైర్విగ్రహధరై , శ్చక్రాదిభి , స్స్వసాధారణై , రాయుధైశ్చ , పుష్ట్యాదిభి , శ్శక్తిభిర్మూర్తిమతీభి - స్తథా - అఖిలర్ధిభిరణిమాదిభి , స్సేవ్యమానం - పరమేష్ఠినాంబ్రహ్మాదీనాంపతిమ్ ❋ ॥ ౫౬ ॥ వవన్దఇతి ॥ అజంహేయప్రతిభటం , స్వస్మాదనన్యం , త , మచ్యుతో , వవన్దేనామ , తథా , జిష్ణుఃఅర్జునశ్చ,తస్యభగవతో,దర్శనేన, జాతం , సాధ్వసంభక్తిపూర్వకభయం , యస్య,సః వవన్దే,తతో-బద్ధాఞ్జలీ,తౌకృష్ణార్జునౌప్రతి-పరమేష్ఠినాం , పతిఃప్రభు-ర్భగవాన్ - ఊర్జితయాగభీరయా-గిరా, ప్రాహ ❋॥ ౫౭ ॥ ❋ ఉక్తిమేవాహ ॥ ద్విజాత్మజాఇతి ॥ యువయోర్యువాం , దిదృక్షుణాద్రష్టుమిచ్ఛతా-మయా - ద్విజాత్మజాఃమేఉపనీతాఃమదన్తికం , ప్రాపితాః-కిమావయోర్దర్శనేనేత్యత్రాహ , ధర్మగుప్తయే , భువి-కలయాఽవతీర్ణౌకలావతీర్ణావితిచ్ఛత్రిన్యాయేనోక్తం " కృష్ణస్తుభగవాన్స్వయ " మిత్యుపక్రమేపూర్ణావతారత్వోక్తేః - అతో- మదవతారత్వాన్మదిదృక్షాజాతేతిభావః - అర్జునస్యనరాంశత్వప్రసిద్ధిముపజీవ్యేత్థముక్తం , నరస్యనారాయణాంశావతారత్వాత్ అవనేఃభూమేః - భారాయితాన్అసురాన్ - హత్వా-

భూయ-స్త్వరయా-మమా-న్తిసమీపం, ఇతం ఆగచ్ఛతమ్ ❁ ॥ ౫౮ ॥ ❁ కించ॥ యువాం-పూర్వం, నరనారాయణౌ-వృషీ భూత్వేతి శేషః-ఋషభౌ-శ్రేష్ఠౌ-హేతుగర్భమిదం-అతః-పూర్ణకామావపి-స్థిత్యై-జగద్రక్షణార్థం-లోకసంగ్రహం-ధర్మమాచేరతుః ఆచరితవన్తౌ-లోకోఽర్వాచీనో జనః-సంగృహ్యతే ప్రవర్త్యతే అనేనేతి తథా-తం, అత్ర "యద్యదాచరతి శ్రేష్ఠః" ఇత్యాదిగీతావచనార్థ ఉపక్షిప్తః ❁ ॥ ౫౯ ॥ ❁ ఇతీతి ॥ భగవతా-పరమేష్ఠినా-ఇత్థ-మాదిష్టౌ-తౌ-కృష్ణౌ కృష్ణార్జునౌ-ఓమితి-తదాజ్ఞామఙ్గీకృత్య-భూమానం భగవన్తం-ప్రణమ్య ద్విజపుత్రా-నాదాయ, సంప్రహృష్టౌ-ధామ స్వగృహం ప్రతి-యథాగతం-న్యవర్తతామాజగ్మతుః-యథారూపానతిక్రాన్తస్వస్వపూర్వయాపాన్-ప్రభూకృష్ణార్జునౌ-దదతుః ❁ ॥ ౬౦ ॥ ౬౧ ॥ ❁ నిశమ్యేతి ॥ విష్ణోస్సంబన్ధి, ధామస్థానం-నిశామ్య దృష్ట్వా, పుంసాం-యత్కించి-త్పౌరుష-మస్తి-తత్సర్వం, కృష్ణానుకమ్పితం శ్రీకృష్ణకృపాలబ్ధమేవేతి-మేనే "శబ్దః ఖే పౌరుషం నృష్వితి" గీతం దృష్ట్వాన్తముఖేన నిశ్చితవానిత్యర్థః ❁ ॥ ౬౨ ॥ ❁ ఇతీతి ॥ ఈదృశాని అతిదైవమానుషాణి-చరిత్రాణి-దర్శయ-న్నఖిలేశ్వరో భగవాన్, గ్రామ్యాన్ విషయాన్ భోగాన్-బుభుజే-అఖిలేశ్వర ఇత్యనేన భోగప్రయుక్తకర్మవశ్యత్వం వ్యుదస్యతే-ఊర్జితైః పుష్కలదక్షిణైః-మఖైః యజ్ఞైః ఈజే ఇష్టవాన్ ❁ ॥ ౬౩ ॥ ❁ బ్రాహ్మణాదిర్యాసాం, తాసు, ప్రజాసు, అఖిలానభిలషితాన్ కామాన్, ప్రవవర్ష, యథేన్ద్రో యథాకాలం వర్షితుమనతిక్రమ్య, వర్షతి తథా భగవానపి, ఐశ్వర్యం పరత్వ, మాస్థితః, కామాన్ వవ

రాన్ హత్వేహ భూయస్త్వరయేతమన్తి మే॥ ౫౮ ॥ పూర్ణకామావపి యువాం నరనారాయణావృషీ। ధర్మమాచరతాం స్థిత్యై ఋషభౌ లోకసంగ్రహమ్॥ ౫౯ ॥ ఇత్యాదిష్టౌ భగవతా తౌ కృష్ణౌ పరమేష్ఠినా। ఓమిత్యానమ్య భూమానమాదాయ ద్విజదారకాన్॥ ౬౦ ॥ న్యవర్తతాం స్వకం ధామ సంప్రహృష్టౌ యథాగతౌ। విప్రాయ దదతుః పుత్రాన్ యథారూపం యథావయః॥ ౬౧ ॥ నిశమ్య వైష్ణవం ధామ పార్థః పరమవిస్మితః। యత్కించిత్పౌరుషం పుంసాం మేనే కృష్ణానుకమ్పితమ్॥ ౬౨ ॥ ఇతీదృశాన్యనేకాని వీర్యాణీహ ప్రదర్శయన్। బుభుజే విషయాన్ గ్రామ్యానీజే చాత్యూర్జితైర్మఖైః॥ ౬౩ ॥ ప్రవవర్షాఖిలాన్ కామాన్ ప్రజాసు బ్రాహ్మణాదిషు। యథాకాలం యథైవేన్ద్రో భగవాన్ శ్రైష్ఠ్యమాస్థితః॥ ౬౪ ॥ హత్వా నృపానధర్మిష్ఠాన్ ఘాతయిత్వార్జునాదిభిః। అఞ్జసా వర్తయామాస ధర్మం ధర్మసుతాదిభిః॥ ౬౫ ॥ ************************************

****** ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే దశమస్కన్ధే, ఏకోననవతితమోఽధ్యాయః. ******

శ్రీశుక ఉవాచ॥ సుఖం స్వపుర్యాం నివసన్ ద్వారకాయాం శ్రియః పతిః। సర్వసంపత్సమృద్ధాయాం జుష్టాయాం వృష్ణిపుంగవైః॥ ౧ ॥ స్త్రీభిశ్చోత్తమవేషాభిర్నవయౌవనకాన్తిభిః। కన్దుకాదిభిర్హర్మ్యేషు క్రీడన్తీభిస్తటిద్ద్యుభిః॥ ౨ ॥ నిత్యం సంకులమార్గాయాం మదచ్యుద్భిర్మతఙ్గజైః। స్వలఙ్కృతైర్భటైరశ్వై రథైశ్చ కనకోజ్జ్వలైః॥ ౩ ॥ ఉద్యానోపవనాఢ్యాయాం పుష్పితద్రుమరాజిషు। నిర్విశద్భృఙ్గవిహగైర్నాదితాయాం సమన్తతః॥ ౪ ॥ రేమే షోడ

ర్ష ❁ ॥ ౬౪ ॥ ❁ హత్వేతి ॥ కాంశ్చి, దధర్మిష్ఠాన్, స్వయం, హత్వా, కాంశ్చ, దర్జునాదిభిర్ఘాతయిత్వా, ధర్మసుతాదిభిర్యుధిష్ఠిరాదిభి-రఞ్జసా ఋజుమార్గేణ-సుఖేనవా-ధర్మం-వర్ణాశ్రమాద్యనుగుణం, ప్రవర్తయామాస ❁ ॥ ౬౫ ॥ ❁

ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే ఏకోననవతితమోఽధ్యాయః **********

అథ భగవతః శ్రీకృష్ణస్య స్వపత్నీభిస్సహ క్రీడాప్రకారం తాసాం తస్మిన్ననురాగాతిశయం పుత్రపౌత్రాదిసంతతీః ప్రకృతస్కన్ధార్థ శ్రవణాదిఫలం చ వర్ణయతి నవతితమేన-సుఖం స్వపుర్యామిత్యాదినా ॥ శ్రియఃపతిరిత్యస్య-రేమే షోడశసాహస్రపత్నీనామేకవల్లభ ఇత్యుపరిష్టాత్సంబన్ధః-వృష్ణిపుఙ్గవైః, స్త్రీభిశ్చ-జుష్టాయాం సేవితాయామితి సంబన్ధః ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ కథంభూతాభిః-నవయౌవనేన-కాన్తిర్యాసాం, తాభిః-తటితామివ-ద్యౌః ద్యుతి-ర్యాసాం తాభిః ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ నిత్యమితి ॥ సఙ్కులాః సఙ్కీర్ణాః-మార్గాః-యస్యాం, తస్యాం-ద్వారకాయా-మితి పూర్వేణ సంబన్ధః-మదచ్యుద్భిః మదజలస్రావిభిః-మతఙ్గజైర్గజైః-స్వలఙ్కృతైః-భటైః, కనకేనోజ్జ్వలై-రథైశ్చ ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ కించ॥ ఉద్యానై, రుపవనైశ్చాఢ్యాయాం, కథంభూతైః, పుష్పితా-మే, ద్రుమా, స్తేషాం-రాజిషు పఙ్క్తిషు-నిర్విశన్తో-భృఙ్గాణాం-నివహాస్సమూహాః-యేషు-తైః-నాదితాయామిత్యస్య మతఙ్గజాదిభిరితి శేషః ॥ యద్వా నిర్విశతాం భృఙ్గాణాం నివహైః, ర్నాదితాయామ్ ❁ ॥ ౪ ॥ ❁

రేమ ఇతి ॥ షోడశసహస్రపత్నీనా-మేకఏవ, వల్లభః పతిస్సన్, తావన్తి షోడశసహస్రాణి-రూపాణి మూర్తీ, ర్బిభ్రాణః, తాసాం, గృహేషు, రేమ ఇతి సంబన్ధః, కథంభూతేషు, మహర్ద్ధిషు-ఋద్ధయః భోగ్యభోగోపకరణాదిసమృద్ధయో యే

షు*॥ ౫ ॥*ప్రోత్ఫుల్లానాం,ఉత్పలానాం, రేణుభి-ర్వాసితాన్య,మలాని-తోయాని-యేషు తేషుకూజన్తి,ద్విజానాంపక్షిణాం,
కులానిసమూహాః,యేషు-తేషు ❁॥ ౬ ॥ ❁విజహారేతి॥హ్రాదినీషు,అమ్భో,విగాహ్య,విజహార,కథంభూతః,మహా-నుదయో వైభ
వం, యస్యసః, యోషితాంయోషిద్భిః,పరిరబ్ధః,కుచోహేతౌ,అతఏవ,కుఙ్కుమేన-లిప్తమఙ్గంవక్షో,యస్యసః ❁ ॥ ౭ ॥ ❁
కించ ॥ ఉపగీయమానఇతి ॥ సూతాఃపౌరాణికాః, మాగధావంశావలీపాఠకాః - కథంభూతైః, ర్వీణాదీన్, వాదయ
ద్భిః*॥ ౮ ॥*సేవ్యమానఇతి॥తాభిర్యోషిద్భి,సేచనైః,ర్జలసేచనైః, హసన్తీభిః-సేవ్యమానః-స్వయమపి-తాః,ప్రతిషిఞ్చన్-య
క్షీభి, ర్యక్షరాట్కుబేరఇవ, చిక్రీడేవిక్రీడితవాన్ ❁॥ ౯ ॥ ❁తాఇతి॥క్లిన్నానిసిక్తాని,వస్త్రాణి,యాసాం,తాః ,అతఏవ-వివృ
తోరుకుచప్రదేశా, స్తాశ్చ, ఉద్ధృతానివిస్రస్తాని, బృహత్కబరేభ్యః, ప్రసూనాని-యాసాం-తాః, యోషితః-కాన్తంభగ
వన్తం, సిఞ్చన్త్యః, స్వసేచనజిహీర్షుతయా- స్వశబ్దఃకాన్తపరః, తస్య, సేచనపరిహారేచ్ఛయా-తమేవో-పగూహ్యాలిఙ్గ్య,
తేన జాతేన, స్మరేణ,ఉత్స్మయః ఉత్కృష్టహాస,స్తేన లసన్తి, వదనాని, యాసాం-తాః, విరేజుః ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁కృష్ణస్త్వితి॥
తాసాం, స్తనేభ్యో, విషజ్జితాకుఙ్కుమస్ర, గ్యస్య, సః, క్రీడాయా, మభిషఙ్గేణాభినివేశేన, ధుతఃకమ్పితః, కున్తలబృన్ద
బన్ధో, యస్యసః,స్వయం,ముహుః,సిఞ్చన్-యువతిభిః, ప్రతిషిచ్యమానశ్చ,కరేణుభిః,పరివృతో-గజరాడివ రేజే ❁॥ ౧౧॥ ❁
నాటానామితి ॥ గీతై - ర్వాద్యైశ్చ, పజీవన్తీతితథా, తేషాం,నటాదీనాంనటాదిభ్యః, క్రీడార్థం, యేఽలంకారాభూష

శసాహస్రపత్నీనామేకవల్లభః । తావద్విచిత్రరూపోఽసౌతద్గృహేషుమహర్ధిషు ॥ ౫ ॥ ప్రోత్ఫుల్లోత్పలకహ్లార
కుముదామ్భోజరేణుభిః।వాసితామలతోయేషుకూజద్ద్విజకులేషుచ॥ ౬ ॥విజహారవిగాహ్యామ్భోహ్రాదినీషుమ
హోదయః । కుచకుఙ్కుమలిప్తాఙ్గఃపరిరబ్ధశ్చయోషితామ్ ॥ ౭ ॥ ఉప*గీయమానోగన్ధర్వైర్మృదఙ్గపణవాన
కాన్ । వాదయద్భి స్తథావీణాస్సూతమాగధవన్దిభిః ॥ ౮ ॥ సేవ్యమానోఽచ్యుతస్తాభిర్హసన్తీభిశ్చసేచనైః ।
ప్రతిషిఞ్చన్విచిక్రీడే*యక్షీభిర్యక్షరాడివ॥ ౯ ॥ తాఃక్లిన్నవస్త్రవివృతోరుకుచప్రదేశాస్సిఞ్చన్త్యఉద్ధృతబృహ
త్కబరప్రసూనాః। కాన్తంస్వసేచనజిహీర్షుతయోపగూహ్య జాతస్మరోత్స్మయలసద్వదనావిరేజుః ॥ ౧౦ ॥ కృ
ష్ణస్తుతత్స్తనవిషజ్జితకుఙ్కుమస్రక్క్రీడాభిషఙ్గధుతకున్తలబృన్దబన్ధః। సిఞ్చన్ముహుర్యువతిభిఃప్రతిషిచ్యమానో రేజె
కరేణుభిరివేభపతిఃపరీతః ॥ ౧౧ ॥ నటానాంనర్తకానాంచగీతవాద్యోపజీవినామ్ । క్రీడాలఙ్కారవాసాంసికృ
ష్ణోఽదాత్తస్యచస్త్రియః ॥ ౧౨ ॥ కృష్ణస్యైవంవిహరతోగత్యాలాపేక్షితస్మితైః । నర్మక్ష్వేళిపరిష్వఙ్గైఃస్త్రీ
ణాంకిలహృతాధియః ॥ ౧౩ ॥ ఊచుర్ముకున్దైకధియోగిరఉన్మత్తవజ్జడమ్ । చిన్తయన్త్యోఽరవిన్దాక్షంతానిమే
గదతశ్శృణు ॥ ౧౪ ॥ మహిష్యఊచుః॥ కురరివిలపసిత్వంవీతనిద్రానశేషేస్వపితిజగతిరాత్ర్యామీశ్వరోగుప్త
బోధః।వయమివసఖికచ్చిద్గాఢనిర్భిన్నచేతానలిననయనహాసోదారలీలేక్షితేన ॥ ౧౫ ॥ నేత్రేనిమీలయసినక్తమ
దృష్టబన్ధుస్త్వంరోరవీషికరుణంబతచక్రవాకి।దాస్యంగతావయమివాచ్యుతపాదజుష్టంకింవాస్రజంస్పృహయ
సేకబరేణవోఢుమ్ ॥ ౧౬ ॥ భోభోఃసదానిష్టనసే * ఉదన్వ*న్నలబ్ధనిద్రోఽధిగతప్రజాగరః। కింవాముకున్దాప

ణాని, వాసాంసిచ, తాని, ప్రాదాత్ప్రాయచ్ఛత్-తథా-స్త్రియోఽపి-నర్తకీభ్యః-ప్రాయచ్ఛన్ ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁కృష్ణస్యేతిక
న్త్యరిషష్ఠీ, గత్యాదిభి,రేవం-విహరతా-కృష్ణేన, స్త్రీణాం ధియః,హృతాః ❁॥౧౩॥ ❁అతఏవముకున్దఏవైకస్మిన్ధీర్యాసాం
తా, స్తమరవిన్దాక్షం - చిన్తయన్త్య - స్తత్సాన్నిధ్యాభావదశాయామితి శేషః-అగిరఇతిచ్ఛేదః,ఋణ-మగిరఃధృతమానాఇత్య
ర్థః-తత-ఉన్మత్తఇవ - జడంయథాతథా,యానివాక్యాని- ఊచు,స్తాని-సమ్యగాదరతః-కథయతో-మత్తః-శృణు*॥౧౪ ॥*కా
నిపునస్తానీత్యత్రాహ॥కురరీత్యాదినా॥తత్రైకస్యవాక్యమాహ॥ కురరీతి ॥ హేకురరి,అస్మిన్జగతి-రాత్ర్యామీశ్వరఃకృష్ణః,గు
ప్తబోధఃవిలుప్తబాహ్యవిషయజ్ఞానస్సన్,స్వపితి శేతే-త్వంతు - విగతనిద్రాసతీ విలపసి-నతు శేషేనస్వపిషి,అనుచితం-తన్ని
ద్రాభఙ్గంకరోషీతిభావః - అథవా - నాపరాధస్తవాపీత్యాశయేనాహ॥ నలిననయనస్య - హాసేనసహితం-ఉదారం-యు
ల్లీలయేక్షితం, తేన - హేసఖి - వయమివ, త్వామపి-గాఢంయథాతథా, నిర్భిన్నం - చేతో-యస్యాస్సా - కచ్చిత్కిమితిప్ర
శ్నః ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁అన్యస్యాఆహ ॥నేత్రఇతి॥ ఏవమగ్రేఽపి॥ హేచక్రవాకి-నక్తంరాత్రౌ-అదృష్టబన్ధుఃఅదృష్టపతిస్సతీ-నేత్రే-
నిమీలయసికిం - కింవా - కరుణంయథాతథా - రోరవీషి - బతేతిఖేదే,నైతావత్, అపితు-వయమివ-దాస్యం, ప్రాప్తాసతీక
బరేణస్రజం - వోఢుం,స్పృహయసేకిమ్ ❁॥ ౧౬॥ ❁భోభోఇతి ॥ హేఉదన్వన్సముద్ర,అలబ్ధనిద్రః -అధిగతప్రజాగరశ్చ-స
దా-నిష్టనసేనితరాంధ్వనసి ,, ష్టనశబ్ద ,, ఇతిధాతుః - కింవా-అస్మాభిః - ప్రాప్తాం- దురత్యయాం-దశాంఅవస్థాంత్వమపి
గతోఽసి-అహోకష్టం - యథా-వయం - సంభోగేన - ముకున్దాపహృతకుచకుఙ్కుమాద్యాత్మలాఞ్ఛనా- స్తథా-త్వమపి

యతో,ఽపహృతశ్రీకౌస్తుభాదిలాఞ్ఛనో-లక్ష్యసే ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁త్వమితి ॥ హేఇన్దో-త్వం - బలవతా-యక్ష్మణా-క్షయరోగేణ-నితరాంగృహీతః - అతఏవ క్షీణస్సన్-స్వకాన్తిభిః - తమోఽన్ధకారం-నక్షీణోషినవినాశయసకిం-యథా-వయం,తథా, త్వమపి-ముకున్దగదితాని రహస్యాని - విస్మృత్య-తదేకచిత్తతయా-స్థగితగీః స్తబ్ధవాక్సన్-నోఽస్మాభి రుపలక్ష్యసే*॥౧౮॥* కింవేతి ॥ హేమలయానిల-తేతుభ్యం-మస్మాభిః-కింవా-అప్రియ-మాచరితంకృతం-యత-స్త్వం-గోవిన్దస్యా-పాఙ్గైః-ర్నితరాం భిన్నే-నోఽస్మాకంహృదిహృదయే-స్మరంకామ - మీరయసి - అప్రియాచరణంవినాస్మరోదీరణేనవ్యథాజననంతవానుచితమిత్యర్థః ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁కాంచిత్ప్రియవిషయస్త్రీంపుష్పాణ్యన్యవిషయస్త్రీమివాలక్ష్యకస్యాశ్చిదుత్తరప్రత్యుత్తరరూపంవాక్యమాహ ॥ ముగ్ధఇతి॥ హేముగ్ధేకంధ్యాయసి-పురఃస్థితం-వికాసోన్ముఖం-కున్దం-గృహాణఏవముక్తా ప్రాహ-కింకున్దేనమమామునేతిఅమునామువర్ణరహితేనకున్దేన- కింనకించిదపి ప్రయోజనం - కింతుముకున్దమేవాన్వేషయామీత్యభిసన్ధిః సాపునఃప్రాహత్వత్ప్రియాః-సుమనసఃపుష్పాణి-కీదృగ్విధాఇతి - సాపునఃప్రాహ-పున్నాగంమృగయేసఖిశ్రుతిశిరోభూషాయితమితి ॥ హే సఖి-శ్రుతిశిరోభూషావిశేషాయితం-శ్రోత్రయోః-శిరసిచ - భూషణవిశేషవదాచరత్ - పున్నాగం-మృగయే-శ్రుతిశిరస్సువేదాన్తేషు-భూషావిశేషాయితంపున్నాగంపురుషశ్రేష్ఠం-మృగయేఇత్యభిసన్ధిః- ననుకింబహ్వీషుసుమనస్సుసతీషువిశేషణపున్నాగమేవమృగయసఇత్యత్రాహ॥ గావోఽపీతి ॥ ఉజ్ఝితంగలితంసూనంపున్నాగంకుసుమం , తదామోదప్రకర్షేణ ఉన్ముఖా-ఆసతమృగయన్త్యోఽవతిష్ఠన్తే-పశవోఽప్యేవం-కింపునరహమితిభావః, పక్షాన్తరేగావఃవేదాన్తవాచోఽపిఉజ్ఝితసూనంత్యక్తజన్మానం-అజమిత్యర్థః-పురుషశ్రేష్ఠం-తదామోదప్రకర్షేతత్కల్యాణగుణగణప్రకర్షేఉన్ముఖాఃప్రతిపాదనోన్ముఖాః.

పహృతాత్మలాఞ్ఛనఃప్రాప్తోదశాంత్వం చయతో దురత్యయామ్ ॥ ౧౭ ॥ త్వంయక్ష్మణాబలవతానిగృహీతఇన్దోక్షీణస్తమోననిజదీధితిభిఃక్షిణోషి । కచ్చిన్ముకున్దగదితానియథావయంత్వంవిస్మృత్యభోస్థగితగీరుపలక్ష్యసేనః ॥ ౧౮ ॥ కింవాచరితమస్మాభిర్మలయానిలతేఽప్రియమ్।గోవిన్దాపాఙ్గనిర్భిన్నేహృదీరయసినస్స్మరమ్ ॥౧౯॥ ముగ్ధేధ్యాయసికింగృహాణపురతః కున్దంవికాసోన్ముఖం కింకున్దేనమమామునాసుమనసః కీదృగ్విధాస్త్వత్ప్రియాః । పున్నాగంమృగయేసఖిశ్రుతిశిరోభూషావిశేషాయితంగావోఽప్యుజ్ఝితసూనమాసతతదామోదప్రకర్షోన్ముఖాః॥౨౦॥ మేఘశ్రీమంస్త్వమసిదయితోయాదవేన్ద్రస్యనూనంశ్రీవత్సాఙ్కంవయమివభవాన్ధ్యాయతిప్రేమబద్ధః । అత్యుత్కణ్ఠంశబలహృదయోఽస్మద్విధోబాష్పధారాఃస్మృత్వాస్మృత్వావిసృజసిముహుర్దుఃఖదస్తత్ప్రసఙ్గః ॥ ౨౧ ॥ ప్రియరావపదానిభాషసేమృతసంజీవికయాఽనయాగిరా ।కరవాణికిమద్యతేప్రియంవదమేవల్గితకణ్ఠకోకిల॥ ౨౨ ॥శుకరాజగాయయదుదేవసత్కథాంకుర్మస్తవాఙ్గపయసోపసేచనమ్। విరహాగ్నితప్తహృదయేష్వలంరమారమణాభిధానసుధయాచసిఞ్చనః ॥ ౨౩ ॥ నచలసినవదస్యుదారబుద్ధేక్షితిధరచిన్తయసేమహాన్తమర్థమ్ । అపిబతవసుదేవనన్దనాఙ్ఘ్రింవయమివకామయసేస్తనైర్విధర్తుమ్॥ ౨౪ ॥శుష్యద్ధ్రదాఃకృశతరాబతసిన్ధుపత్న్యస్సంప్రత్యపాస్తకమలశ్రియఇష్టభర్తుః । యద్వద్వయంమధుపతేః ప్రణయావ

లోకమ్మ్రుఖ్యతామాత్రమేవతాసాం- నతుకార్త్స్న్యేనతత్ప్రతిపాదనమానన్త్యాదితిభావః-ఆసతకేవలంమృగయన్త్యః-సమాసత-ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁మేఘేతి॥ హేమేఘత్వం-మాధవేన్ద్రస్య యదూత్తమస్య - త్వం-దయితఃప్రియోఽసి-నూనం-అతప్తార్తిహరణాదిసామ్యాత్త్వాంతత్సఖమాలక్షయఇతిభావః-అతో,భవాన్ - వయమివ-శ్రీవత్సాఙ్కంతద్విషయప్రేమ్ణాబద్ధోనిశ్చలో-ధ్యాయతికిం-ధ్యానలిఙ్గాన్యాహ॥ అత్యుత్కణ్ఠమిత్యాది- అస్మద్విధఃవయమివేత్యర్థః- అత్యుత్కణ్ఠంయథాతథా-సజలహృదయః,బాష్పధారాః,సృజసిముఞ్చసి-యుక్తం - చైతదిత్యాహ- దుఃఖదస్తత్ప్రసఙ్గఇతి ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ప్రియేతి॥ హేకోకిలప్రియరావస్యప్రియంవదస్యశ్రీకృష్ణస్య,పదానీవపదానిశబ్దాన్ - భాషసే-మృతాన్సంజీవయతీతితథా - కోమలయా,గిరా- హేవల్గితకణ్ఠరమణీయకణ్ఠ-మే-కథయ,కిం-తే-ఽద్య-ప్రియంకరవాణి*॥౨౨॥*శుకరాజేతి॥ హేశుకరాజయదుదేవస్యసత్కథాం-గాయ-గైశబ్దే,,లోట్మధ్యమైకవచనం-అఙ్గహేశుక-తవ-పయసాక్షీరేణ ఉపసేచనంఅభిషేకంకుర్మః-త్వం-నోఽస్మాకంవిరహాగ్నినా - తేషుహృదయేషు-రమారమణస్యలక్ష్మీకాన్తస్యా-భిధానసుధయాకథాసుధయా-అలంనితరాం,సిఞ్చ*॥౨౩॥*నచలసీతి॥ హేక్షితిధర-త్వం-నచలసి-నవదసిచ-కింతు - మహాన్తమర్థంచిన్తయసే-తర్హి-కిం-వయంయథా- స్తనైర్వసుదేవనన్దనస్యాఙ్ఘ్రింవిధర్తుం-కామయామహే-తథా- త్వమపి- స్తనతుల్యైఃశృఙ్గైఃధర్తుం,కామయసేకిమ్* ॥ ౨౪ ॥*శుష్యద్ధ్రదాఇతి ॥ హేసిన్ధుపత్న్యః-నద్యః,యద్వత్- యథా-వయం-యదుపతేఃప్రణయావలోకమప్రాప్య- తేనముష్టాన్యపహృతాని- హృదయాని, యాసాం - తాశ్చ , ఉరునితరాం-కర్శితాః - స్మ-తథా-యూయమపి - సంప్రతిగ్రీష్మే శుష్యన్తోహ్ర

చాఃయాసాం తాః-అపగతకమలశోభాశ్చ-ఇష్టస్య భర్తుస్సిన్ధోః-ప్రణయావలోకమప్రాప్య-కర్శితాః-స్దబతేతిఖేదః ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ హంసేతి॥ హేహంస॥ ఆస్యతాముపవిశ్యతాం, పయఃక్షీరం - పిబ-అఙ్గహేహంస-శౌరేః-కథాంవార్తాం-బ్రూహి, త్వేతివిత ర్కే-త్వాం-శౌరేర్దూతం-విదామ అజితఃకృష్ణః-స్వస్త్యాస్తేకచ్చిత్- పురారహస్యుక్తం, చలసౌహృదః, స్మరతికిం స్మృత్వైవ వమాం ప్రస్థాపితవానిత్యత్రాహ - హేక్షౌద్రక్షుద్రదూత - కస్మా-త్తం, వయం, భజామః, కామార్థమాహ్వాయతీత్యత్రాహ అహోాత్రర్శి-తమిహా-లాపయాకారయ- ఓమితిగచ్ఛన్తం తంపునరాహ-యా, అస్మాక్, వఞ్చయిత్వా-ఏకాకినీ,రమతే, తాం శ్రియమృతే వినా, తమేవా-లాపయ, సాతదేకనిష్ఠాకథంపరిహర్తుం శక్యేత్యత్రాహ॥ స్త్రియామితి॥ జాతావేకవచనం, అస్మాసు స్త్రీషు మధ్యేకం సైవైకనిష్ఠా-నతువయమిత్యర్థః ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ ఇతీతి॥ మాధవ్యోమాధవస్యస్త్రియః -యోగేశ్వరేకృష్ణే-క్రియమాణేన-ఇత్థంభూతేన, భావేన-వైష్ణవీంగతింముక్తిం లేభిరే ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ కృష్ణే తాసామిత్థంభూతో భావో నాతిచిత్రమిత్యాహ॥ శ్రుతమాత్రోఽపీతి॥ ఉరుభిర్బహుభి-ర్గాయైర్గానైః-ఉరుబహుధా, గీతోవా- ఉరుగాయ ఇతిపృథక్పదం వా - సంధిస్త్వ త్రార్షః కింబహునా-యథాకథంచిచ్ఛ్రుతమాత్రోఽపివా స్త్రీణాం-మనః, ప్రసహ్య బలా, దాకర్షతే-కింపునః, సాక్షాత్పశ్యన్తీనాం స్త్రీణాం మన ఆకర్షతీతి ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁ యతస్తాసామిత్థంభూతో భావ - స్తత - స్తా అనుమోదతే॥ యా ఇతి॥ తం కృష్ణం-జగద్గురుం సర్వోత్తమం-పరమపురుషమపి-భర్తృబుద్ధ్యా యాః- పాదఘట్టనాదిభిః-ప్రేమ్ణా - పర్యచరన్-అసేవన్త, తాసాం, త

లోకమప్రాప్యముష్టహృదయాఃపురకర్శితాస్స్మ ॥ ౨౫ ॥ హంసస్వాగతమాస్యతాం పిబ పయో బ్రూహ్యఙ్గశౌరేః కథాం దూతం త్వాం ను విదామ కచ్చిదజితస్స్వస్త్యాస్త ఉక్తం పురా । కింవా నశ్చలసౌహృదస్స్మరతి తం కస్మాద్భజామో వయం క్షౌద్రాలాపయ కామదం శ్రియమృతే సైవైకనిష్ఠా స్త్రియామ్ ॥ ౨౬ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఇతీదృశేన భావేన కృష్ణే యోగేశ్వరేశ్వరే । క్రియమాణేన మాధవ్యో లేభిరే వైష్ణవీం గతిమ్ ॥ ౨౭ ॥ శ్రుతమాత్రోఽపి యః స్త్రీణాం ప్రసహ్యాకర్షతే ❁ మనః । ఉరుగాయోఽనుగీతో వా పశ్యన్తీనాం కుతః పునః ॥ ౨౮ ॥ యాస్తం పర్యచరన్ప్రేమ్ణా పాదసంవాహనాదిభిః । జగద్గురుం భర్తృబుద్ధ్యా తాసాం కిం వర్ణ్యతే తపః ॥ ౨౯ ॥ ఏవం వేదోదితం కర్మ స్వచ తిష్ఠన్రమాపతిః । గృహాన్ దర్శార్థకామానాం ముహుశ్చాదర్శయత్పదమ్ ॥ ౩౦ ॥ ఆస్థితస్య పరం ధర్మం కృష్ణస్య గృహమేధినామ్ । ఆసన్షోడశసాహస్రా మహిష్యోఽష్టశతాధికాః ॥ ౩౧ ॥ తాసాం స్త్రీరత్నభూతానామష్టౌ యాః ప్రాగుదాహృతాః । రుక్మిణీప్రముఖా రాజన్ సహపుత్రాశ్చ సర్వశః ॥ ౩౨ ॥ ఏకైకస్యాం దశ దశ కృష్ణోఽజీజనదాత్మజాన్ । యావత్య ఆత్మనో భార్యా అమోఘగతిరీశ్వరః ॥ ౩౩ ॥ తేషాముద్దామవీర్యాణామష్టాదశ మహారథాః । ఆసన్నుదారయశసస్తేషాం నామాని మే శృణు ॥ ౩౪ ॥ ప్రద్యుమ్నశ్చానిరుద్ధశ్చ దీప్తిమాన్భానురేవ చ । సామ్బో మధుర్బృహద్భానుశ్చిత్రభానుర్వృకోఽరుణః ॥ ౩౫ ॥ పుష్కరో వేదబాహుశ్చ శ్రుతదేవస్సునన్దనః । చిత్రబాహుర్విరూపశ్చ కవిర్న్యగ్రోధ ఏవ చ ॥ ౩౬ ॥ త్రివక్రాయా ఉపశ్లోకః పుత్రః కృష్ణమనువ్రతః । శిష్యస్సాక్షాన్నారదస్య దధౌ వ్రతమఖణ్డితమ్ ॥ ౩౭ ॥ తేనోక్తం సాత్వతం తన్త్రం యజ్జ్ఞాత్వా ముక్తిమాన్భవేత్ । య

పః-కిం వర్ణ్యతే కథం వర్ణ్యత ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁ ఏవమితి॥ సతాం, గతిః స్వప్రాప్త్యుపాయభూతోఽప్యనుతిష్ఠన్ గృహాన్ ధర్మాదీనాం-పదం స్థానమిత్యాదర్శయన్ పదమితి దర్శయితుమన్వతిష్ఠదిత్యర్థః ❁ ॥ ౩౦ ॥ ❁ అథ భగవతస్స్వపత్నీషు సంతానమనువర్ణయితుం ప్రస్తౌతి॥ ఆస్థితస్యేతి॥ పరం, గృహమేధినాం, ధర్మ, మాస్థితస్యానుతిష్ఠతః-కృష్ణస్య, మహిష్యః పత్న్యః, ఆసన్ ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁ తాసాం-స్త్రీరత్నరూపాణాం-మధ్యే, అష్టౌ-రుక్మిణీప్రముఖాః-యాః-పూర్వం, కథితాః-సర్వశః సర్వాశ్చ, సహపుత్రాః పుత్రవత్య ఏవేత్యర్థః-తాసాం పుత్రాస్తు - లక్షమేకమశీత్యుత్తరైకషష్టిసహస్రాణి భవన్తి ❁ ॥ ౩౨ ॥ ❁ తదేవాహ॥ ఏకైకస్యామితి॥ అజీజనజ్జనయామాస- ఆత్మనః స్వస్య-యావత్యో - భార్యా, స్తాసా-మేకైకస్యామితి సంబన్ధః-తత్ర హేతుత్వేన విశినష్టి॥ అమోఘగతిరప్రతిహతసంకల్పః ❁ ॥ ౩౩ ॥ ❁ తేషాముక్తసఙ్ఖ్యానాం పుత్రాణాం మధ్యే- ఉదారయశసః విపులయశస్వినః ❁ ॥ ౩౪ ॥ ❁ ప్రద్యుమ్నశ్చేతి॥ అనిరుద్ధనామాపి కాశ్చిత్పౌత్రాణాన్యః పుత్రః ❁ ॥ ౩౫ ॥ ౩౬ ॥ ❁ త్రివక్రాయా ఇతి॥ ఉపశ్లోకో నామ - త్రివక్రాయాః-పుత్రః-సతు-కృష్ణం అనువ్రతః - అనువర్తమానః - సాక్షాన్నారదస్య శిష్యో భూత్వా, అఖణ్డితమవిచ్ఛిన్నం యథాతథా-చిత్తం దధౌ-భగవత్సమాధినిష్ఠో బభూవేత్యర్థః ❁ ॥ ౩౭ ॥ ❁ తమేవ విశినష్టి॥ తేనేతి॥ సాత్వతం పఞ్చరాత్రం, ఉక్తం, సాత్వతమన్త్రార్థవిషయః కశ్చిద్గ్రన్థవిశేషః ప్రతిపత్తిసౌకర్యాయ నాతిసంగ్రహావిస్తరరూపేణ కృత ఇత్యర్థః, తస్యానాదిశాస్త్రస్యార్వాచీనత్వాయోగాత్ - తన్త్రం విశినష్టి, యత్రేతి -స్త్రీశూద్రాదీనామపి- వైష్ణవః విష

ప్రాపకః-సంస్కారస్తాపపుణ్డ్రాదిసంస్కారః-స్మృతః ❁ ॥ ౩౮ ॥ ❁ ఏతేషామపీతి॥ మధుద్విషః కృష్ణస్య, తనుజానాం పుత్రాణాం-మే తేషామష్టాదశానాం మధ్యే, యః ప్రద్యుమ్నః, స తు-రుక్మిణీసుతః-పితృవత్, రూపేణ గుణైశ్చ పితృతుల్యః ❁ ॥ ౩౯ ॥ ❁ రుక్మిణో మాతులస్య, దుహితరమ్-ఉపయేమే - తస్యాం భార్యాయాం, తతః ప్రద్యుమ్నా-దనిరుద్ధో నామ - నాగాయుతబలః, పుత్రో, ఽభూత్ ❁ ॥ ౪౦ ॥ ❁ స చాపి అనురుద్ధోఽపి రుక్మిణో-దౌహిత్ర-స్తస్య-పౌత్రీం, జగృహే ఉపయేమే ॥ తతోఽనిరుద్ధా-త్తస్యాం - వజ్రో నామ-పుత్రో-బభూవ॥ తం విశినష్టి ॥ యస్త్వితి మౌసలశాపప్రయుక్తయదుకులక్షయా-దవశేషితః-స ఏకోఽవశేషిత ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౪౧ ॥ ❁ తస్మాద్వజ్రా-త్ప్రతిబాహుః, తస్య ప్రతిబాహోః, ఆత్మజః-సుబాహుః ❁ ॥ ౪౨ ॥ ❁ సర్వాన్ వంశ్యాన్ విశినష్టి ॥ నహీతి ॥ అధనా నిర్ధనాః ❁ ॥ ౪౩ ॥ ❁ తేషామానన్త్యమాహ ॥ యదువంశప్రసూతానామితి ❁ ॥ ౪౪ ॥ ❁ తదేవ కైముత్యన్యాయాభిప్రాయేణాహ ॥ తిస్రః కోట్య ఇతి ॥ యదుకులస్య-ఆచార్యా,-స్తత్కుమారాణాం, అనుశిక్షకా అధ్యాపకా-స్తిస్రః, కోట్యః సహస్రాణాం అష్టాశీతిః-శతాని చ, అధ్యాపకా ఏవైతావన్తః-కింపునస్త ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౪౫ ॥ ❁ ఏకస్య వసుదేవస్యైవ వంశజానాం సంఖ్యైవం భూతా. కింపునస్సర్వేషాం సంభూతానామిత్యాహ ॥ సఙ్ఖ్యానమితి ॥ యత్ర యదూనాం వంశ్యేషు, ఆహుకో వసుదేవ - స్స ఏవా-యుతానాం- అయుతలక్షపుత్రః ❁ ॥ ౪౬ ॥ ❁ తేషాం వీర్యశౌర్యాదిగుణనిరూపణాయాహ ॥ దేవేతి ॥ దేవాసురాహవే దేవాసురయుద్ధే, హతాః-యే- అతిదారుణా -దైతేయాస్తే- మనుష్యేషు - చైద్యమాగధాదిరూపేణ - జాతాః, దృప్తాస్సన్తః, ప్రజా ఇతి ద్వితీయాన్తం - బబాధిరే ❁ ॥ ౪౭ ॥ ❁ తన్నిగ్రహాయేతి॥

త్రస్త్రీశూద్రదాసానాం సంస్కారో వైష్ణవస్స్మృతః ॥ ౩౮ ॥ ఏతేషామపి రాజేన్ద్ర తనూజానాం మధుద్విషః । ప్రద్యుమ్న ఆసీత్ప్రథమః పితృవద్రుక్మిణీసుతః ॥ ౩౯ ॥ స రుక్మిణో దుహితరముపయేమే మహారథః । తస్మాత్సుతోఽనిరుద్ధోఽభూన్నాగాయుతబలాన్వితః ॥ ౪౦ ॥ స చాపి రుక్మిణః పౌత్రీం దౌహిత్రో జగృహే తతః । వజ్రస్తస్యామభూద్యస్తు మౌసలాదవశేషితః ॥ ౪౧ ॥ ప్రతిబాహురభూత్తస్మాత్సుబాహుస్తస్య చాత్మజః । సుబాహోర్ధర్మసేనోఽభూచ్ఛ్రుతసేనస్తు తత్సుతః ॥ ౪౨ ॥ న హ్యేతస్మిన్కులే జాతా అధనా అబహుప్రజాః । అల్పాయుషోఽల్పవీర్యాశ్చ అబ్రహ్మణ్యాశ్చ జజ్ఞిరే ॥ ౪౩ ॥ యదువంశప్రసూతానాం పుంసాం విఖ్యాతకర్మణామ్ । సఙ్ఖ్యానం శక్యతే కర్తుమపి వర్షాయుతైరపి ॥ ౪౪ ॥ తిస్రః కోట్యస్సహస్రాణామష్టాశీతిశ్శతాని చ । ఆసన్యదుకులాచార్యాః కుమారాణామితి శ్రుతమ్ ॥ ౪౫ ॥ సఙ్ఖ్యానం యాదవానాం కః కరిష్యతి మహాత్మనామ్ । యత్రాయుతానామయుతలక్షపుత్రస్స ఆహుకః ॥ ౪౬ ॥ దేవాసురాహవహతా యే దైతేయాస్సుదారుణాః । తే చోత్పన్నా మనుష్యేషు ప్రజా దృప్తా బబాధిరే ॥ ౪౭ ॥ తన్నిగ్రహాయ హరిణా ప్రోక్తా దేవా యదోః కులే । అవతీర్ణాః కులశతమేషామేకాధికం నృప ॥ ౪౮ ॥ తేషాం ప్రమాణం భగవాన్ప్రభుత్వేనాభవద్ధరిః । యే చానువర్తినస్తస్య వవృధుస్సర్వయాదవాః ॥ ౪౯ ॥ శయ్యాసనాటనాలాపక్రీడాస్నానాశనాదిషు । న విదుస్సన్తమాత్మానం వృష్ణయః కృష్ణదేవతాః ॥ ౫౦ ॥ తీర్థం చక్రే నృపోనం యదజని యదుషు స్వస్సరిత్పాదశౌచం విద్విట్స్నిగ్ధాస్స్వరూపం యయురజితపదా శ్రీర్యదర్థేఽన్యయత్నః । యన్నామామఙ్గలఘ్నం శ్రుతమథ గదితం యత్కృతో గోత్రధర్మః కృష్ణస్యైతన్న చి

ప్రోక్తా ఆదిష్టా - దేవాః, యదోః కులే, అవతీర్ణాః, యేషామవతీర్ణానాం, కులమేకాధికశతం, వృష్ణ్యన్ధకదాశార్హాదిరూపేణైకాధికశతభేదభిన్నమ్ ❁ ॥ ౪౮ ॥ ❁ తేషామితి॥ తేషాం కులానాం- ప్రభుత్వే నిమిత్తే-భగవాన్-శ్రీకృష్ణరూపేణ, భవదవతార - యే -సర్వే యాదవా-స్తే-తస్య శ్రీకృష్ణస్యానువర్తినః - హేతుగర్భమిదం - వవృధురేధాంచక్రిరే ❁ ॥ ౪౯ ॥ ❁ కిం తే తం పరమాత్మబుద్ధ్యాఽన్వవర్తన్త-నేత్యాహ ॥ శయ్యేతి ॥ వృష్ణయో యాదవాః - శయ్యాసనాదిషు - కృష్ణ ఏవ చేతో యేషాం తథాభూతా అపి - తం కృష్ణం - స్వమాత్మానం స్వాన్తరాత్మానం - పరమాత్మానమిత్యర్థః -నవిదుః - కింతు - యాదవవిశేషం విదురితి భావః ❁ ॥ ౫౦ ॥ ❁ స్వమాత్మానం న విదురిత్యనేన తన్మాహాత్మ్యం న విదురితి సూచితం - తదేవానితరసాధారణం వదన్ అత్యాశ్చర్యమేతద్భూభారాపహరణమితి విస్మయమపనుదన్నాహ ॥ తీర్థమితి ॥ హే నృప, ఇనః పూర్వం, స్వస్సరిత్ స్వర్నదీ గఙ్గైవ-సర్వతో- ఽధికం తీర్థమాసీత్ - ఇదానీంతు - యదుషు-య - దజని జాతం - తేషు జాతం, శ్రీకృష్ణకీర్తిరూపం తత్-కర్తృ - స్వస్సరిద్రూపం - పాదశౌచం తీర్థమూనమల్పం చక్రే యద్యశోరూపం తీర్థమేవ సర్వతీర్థోపరి విరాజత ఇతి భావః - తథా, ద్విషన్తః శత్రవః స్నిగ్ధా అనురక్తాశ్చ, తత్స్వరూపం యయుః ప్రాపుః స్వం స్వాసాధారణం, రూపమాకృతిః తత్సాధర్మ్యమితి యావత్-త-త్ప్రాపుః-ప్రీత్యప్రీత్యాత్మకస్య స్వవిషయస్య జ్ఞానస్య సాధర్మ్యప్రాపణస్వభావ్యాదితి భావః, తథా, అజితపదా కైశ్చిదప్యప్రాప్తపదా శ్రీశ్శ్రీః, యస్యైవేతి శేషః - యస్యైవానన్యార్హశేషభూతేత్యర్థః॥ తాం విశినష్టి॥ యదర్థేఽన్యయత్నః, యచ్ఛ్రీకటాక్షలేశప్రసరణార్థం అన్యేషాం బ్రహ్మాదీనాం యత్నః , కిఞ్చ, యస్య భగవతో, నామ - శ్రుతమధిగదితం

ఉచ్చరితం వా. అర్థజ్ఞానరహితమప్యఖిలాఘఘ్నం॥ కించ॥ గోత్రేషు తత్తద్వృష్ణివంశేషు - ధర్మో-యత్కృతః మయేన ప్రవర్తితః, తస్యైతస్య, శ్రీకృష్ణస్యైతన్న చిత్రం, కింతత్, యత్ క్షితిభరహరణం. తత్ర హేతుత్వేన పునస్తం విశినష్టి॥ కాలచక్రాయుధస్య-కాలచక్రం కాలాభిమాని, సుదర్శనాఖ్యం చక్రమాయుధం, యస్య, తస్య, కాలాయత్తం హి సర్వమితి భావః ❀ ॥౪౧॥ ❀ ఉక్తవిధాసాధారణప్రభావనిర్వాహకం పరత్వమాహ॥ జయతీతి॥ సర్వోత్కర్షేణ వర్తతే-జనానాం నివాసో ధారకః, జనేషు నివసతి ధారకతయేతి వా, తర్హి పరమాత్మనః కథం ప్రాకృతేషు జన్మేత్యత్రాహ దేవకీతి॥ దేవక్యాం జన్మేతి వాదమాత్రం యస్య సః న తస్య ప్రాకృతస్యేవ కర్మాయత్తం జన్మ. అపి తు స్వేచ్ఛామూలకం తదితి భావః, తదపి కిమర్థమిత్యత్రాహ యదువరాయదుశ్రేష్ఠా- స్తేషాం, పరిషదస్సఙ్ఘాస్తాభిరేవ-దోర్భిర్భుజైః-అధర్మమస్యన్ ‹‹లక్షణహేత్వోః›› ఇత్యయం శతా, ప్రతిక్షేప్తుమిత్యర్థః- న కేవలం త ఏవ, తస్య సంకల్పమాత్రేణాపి సుశకత్వాత్ - కిం త్వేత దేవావతారికృత్యం. ముఖ్యమిత్యభిప్రేత్యోపవిశినష్టి స్థిరచరవృజినఘ్నః, అధికారమనపేక్ష్య స్థిరాణాం బృన్దావనాదిగతానాం తరుగుల్మాదీనాం స్థావరాణాం, చరాణాం పశుశకునిప్రభృతీనాం, కేనచిత్సంబన్ధేన వృజినం ప్రాప్తిప్రతిబన్ధకం పాపం హన్తీతి తథా, తదేవోదాహర్తుం విశినష్టి॥ శోభనం స్మితం యస్మిన్, తేన, శ్రీముఖేన, వ్రజవనితానాం, పురవనితానాం చ, కామదేవం వర్ధయన్, తాః కామస్వభావా వనితాస్స్వస్యైవ స్వభావేన స్వవిషయకేణ ముచ్యేరన్నితి తం తాసాం వర్ధయన్నితి భావః, వర్ధయన్ జయతీతి సంబన్ధః॥ యద్వా॥ అయమపి లక్షణహేత్వోరితి శతా, వర్ధయితుం, దేవకీజన్మవాదో జయతీతి సంబన్ధః ❀ ॥౪౨॥ ప్రకృతస్కన్ధార్థశ్రవణఫలం తదధికారిణం చాహ॥ ఇత్థమితి॥ నిజధర్మరిరక్షయా స్వనిగమోక్తధర్మరక్షణేచ్ఛయా, ఆత్తాః పరిగృహీతాః లీలార్థాస్తనవో యేన లీలాపదేన తన్వాః కర్మఫలభోగార్థత్వవ్యుదాసః, తస్య యదూత్తమస్య పరమపురుషస్య - ఇత్థంభూతాని తదనురూపాణి అవతారానురూపాణి

త్రం క్షితిభరహరణం కాలచక్రాయుధస్య ॥౪౧॥ జయతి జననివాసో దేవకీజన్మవాదో యదువరపరిషద్భిర్దోర్భిరస్యన్నధర్మమ్। స్థిరచరవృజినఘ్నస్సుస్మితశ్రీముఖేన వ్రజపురవనితానాం వర్ధయన్కామదేవమ్॥౪౨॥ ఇత్థం పరస్య నిజధర్మరిరక్ష❀యాఽఽత్తలీలాతనోస్తదనురూపవిడమ్బనాని। కర్మాణి కర్మకషణాని యదూత్తమస్య శ్రూ❀యాదముష్య పదయోరనువృత్తిమిచ్ఛన్॥ ౪౩ ॥ మర్త్యస్తయానుసవమేధితయా ముకున్దశ్రీమత్కథాశ్రవణకీర్తనచిన్తయైతి। తద్ధామ దుస్తరకృతాన్త❀జవాపవర్గం గ్రామాద్వనం క్షితిభుజోఽపి యయుర్యదర్థాః॥ ౪౪ ॥❀

❀❀❀❀❀❀ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పారమహంస్యామష్టాదశసాహస్రికాయాం ❀❀❀❀❀❀

❀❀❀❀❀❀❀❀ సంహితాయాం వైయాసిక్యాం, దశమస్కన్ధే, నవతితమోఽధ్యాయః. ❀❀❀❀❀❀❀

❀ దశమస్కన్ధస్సమాప్తః ❀

ధర్మరిరక్షానురూపాణి వా, విడమ్బనాని మర్త్యచేష్టానుకారీణి, కర్మనికషాణి శ్రుణ్వతాం, కీర్తయతాం చ-భక్తియోగోత్పత్తిప్రతిబన్ధకాని పాపకర్మాణి కషన్తే నిరస్యన్తీతి తథా, కర్మాణి చేష్టితాని, శ్రూయాత్ శృణుయాత్, కః, యః, అముష్య భగవతః, పదయోః, అనువృత్తిం భక్తిమిచ్ఛన్ కామయమానః ❀ ॥ ౪౩ ॥ ❀ కిమనువృత్తేరిత్యత ఆహ॥ మర్త్య ఇతి॥ అనుసవమనుసన్ధ్యం ముకున్దస్య, శ్రీమత్యాః, కథాయాః, శ్రవణకీర్తనచిన్తయా శ్రవణకీర్తనయుక్తాయాః చిన్తా, తయా, సమేధితయా, అనువృత్త్యా దుస్తరకృతాన్తజనాపవర్గం, దుస్తరః, కృతాన్తో యైస్తేషాం, జనానామపవర్గం దుఃఖావసానహేతుభూతం, తస్య భగవతో, ధామస్థానమేతి ప్రాప్నోతి దుస్తర ఇత్యాదివిశేషణేన దుర్లభత్వం సూచితం, తత్స్పష్టమేవాహ॥ గ్రామాదితి॥ యదర్థాః యద్ధామ, అర్థః ప్రయోజనం, యేషాం తే, యద్ధామప్రాప్తికామా ఇత్యర్థః- గ్రామాద్వనం, యాన్తి, తపస ఇతి శేషః॥ యద్వా॥ యదనువృత్తికామాః, దుస్త్యజకృతాన్తభవాపవర్గమితి పాఠాన్తరం దుస్తరః, కృతాన్తో మృత్యుస్తత్తుల్యో, భవః సంసారస్తస్యాపవర్గోఽవసానం, యస్మాత్, తద్ధామైతీతి సంబన్ధః ❀ ॥ ౪౪ ॥ ❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀

---

౪౪ ॥ శ్లో ❀ పా ॥ భవాపవర్గమ్

ఇతి శ్రీవత్సాన్వయపయఃపారావారరాకాసుధాకరస్య సర్వవిద్యానిధేశ్శ్రీశైలగురోస్తనయేన తచ్చరణ
కమలపరిచర్యాప్రసన్నతత్సూక్తిసమధిగత శ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన - శ్రీవైష్ణవదాసేన
శ్రీవీరరాఘవవిదుషా విలిఖితాయాం శ్రీమద్భాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాయాం శ్రీమద్భాగవత
వ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే, నవతితమోఽధ్యాయః శ్రీకృష్ణార్పణమస్తు
శ్రీరుక్మిణీసత్యభామాసమేత శ్రీగోపాలకృష్ణపరబ్రహ్మణే నమః.

శ్రీశ్శుభమస్తు.

శ్రీహయగ్రీవాయనమః.

శ్రీవీరరాఘవీయవ్యాఖ్యాసహితశ్రీమద్భాగవతమ్

ఏకాదశస్కన్ధప్రారమ్భః.

ఇత్థం బ్రహ్మాదిభిరభ్యర్థితస్య భూభారాపజిహీర్షయా ఽవతీర్ణస్య భగవతః అద్వైవమానుషాణి చేష్టితాని భూభారాపహారధర్మసంస్థాపనసాధుపరిత్రాణాదిగర్భాణి బాల్యయౌవనక్రీడాద్యాత్మకాన్యనువర్ణితాని - అథ భూభారావశేషయదుకులసంజిహీర్షానిదాన విప్రశాపాపనోదనవ్యాజేన ప్రభాసం ప్రస్థితవతః స్వకులక్షపణసమస్తతత్త్వోపదేశ స్వపదారోహణాత్మకం చేష్టితమనువర్ణయత్యేకాదశస్కన్ధేన ॥ కృత్వాదైత్యవధంకృష్ణ ఇత్యాదినా ॥ తత్ర తావద్వృత్తవర్తిష్యమాణయోస్సంగతిసూచనాయ వృత్తమనువదతి శ్లోకద్వయేన ॥ కృత్వేతి ॥ పూతనాశకటయమళార్జునధేనుకారిష్టచాణూరతోసలకంసాదిదైత్యయోనివధం - కృత్వా - సరామ ఇత్యనేన కాంశ్చిద్రామేణ ఘాతయిత్వేత్యభిప్రేతం - ఏవం. యదుభిర్వృత ఇత్యనేనాపి జవిష్ఠం బలవత్తరం - ఆశుహింసాపర్యవసాయినమిత్యర్థః - తం. కలిం కలహం-జనయ-న్కురుపాణ్డవాదిష్వితి శేషః- తేష్వపి కలహోపాదనేనాధర్మిష్ఠాన్ ఘాతయిత్వేతి భావః - ఇత్థం-భువో-భార-మవతారయత్ - అడభావ ఆర్షః-అవతారయామాసేత్యర్థః ॥ ౧ ॥ తదేవ ప్రపఞ్చయతి ॥ యేకోపితా ఇతి ॥ సుబహు బహువారం యథా తథా-దుర్ద్యూతాదిభిస్సాధనైః-సపత్నైః దుర్యోధనాదిభిః - యే పాణ్డుపుత్రాః - కోపితాః కోపం ప్రాపితాః - తా-న్పాణ్డుసుతా-న్నిమిత్తం ద్వారం-కృత్వా ‘‘ మయైవైతే నిహతాః పూర్వమేవ నిమిత్తమాత్రం భవ సవ్యసాచి ,, న్నితి భగవదుక్తేరితి భావః - సముదితా-న్నృపా-

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ కృత్వా దైత్యవధం కృష్ణస్సరామో యదుభిర్వృతః । భువోఽవతారయద్భారం జవిష్ఠం జనయ న్కలిమ్ ॥ ౧ ॥ యే కోపితాస్సుబహు పాణ్డుసుతాస్సపత్నై ర్దుర్ద్యూతహేళనకచగ్రహణాదిభిస్తాన్ । కృత్వా నిమిత్తమితరేతరతస్సమేతాన్ హత్వా నృపాన్నిరహరత్క్షితిభారమీశః ॥ ౨ ॥ భూభారరాజపృతనా యదుభిర్నిరస్య గుప్తైస్స్వబాహుభిరచిన్తయదప్రమేయః । మన్యేఽవనేర్నను గతోఽప్యగతో హి భారో యద్యాదవం కులమహో అవిషహ్యమాస్తే ॥ ౩ ॥ నైవాన్యతః పరిభవోఽస్య భవేత్కథఞ్చిన్మత్సంశ్రయస్య విభవోన్నహనస్య

నితరేతరతః - అన్యోన్యైర్నిమిత్తభూతై-ర్హత్వా- ఇత్థం-ఈశో భగవాన్-క్షితే-ర్భారం-నిరహరత్ జహార - తత్ర-దుర్ద్యూతం కపటద్యూతం - హేళనమవజ్ఞా - కచగ్రహణం దుశ్శాసనేన ద్రౌపద్యాః కేశగ్రహణం- ఆదిశబ్దేన గరళదానజతుగృహదాహాదిసంగ్రహః ॥ ౨ ॥ ఏవం వృత్తమనూద్య తేన సహ వర్తిష్యమాణస్య సందర్భం వదన్ వర్తిష్యమాణప్రశ్నావసరప్రదానాయ తత్సంగృహ్ణాతి ॥ భూభారేత్యాదిభిః పఞ్చభిః ॥ స్వస్య-బాహుభి-ర్గుప్తైః రక్షితై-ర్యదుభిః-నిమిత్తభూతైః-భువో-భారభూతానాం-రాజన్యానాం - పృతనాః సేనాః , నిరస్య హత్వా - బాహుభిరితి బహువచనం స్వాసాధారణచతుర్భుజత్వాభిప్రాయకం - అప్రమేయః అపరిచ్ఛేద్యస్వరూపస్వభావః, అనవగమ్యస్వరూపస్వభావో వా-భగవా-నచిన్తయత్ ॥ చిన్తాప్రకారమేవాహ ॥ మన్య ఇత్యాదినోప్పైమిథామేత్యస్తేన-నన్వితి వితర్కే ,అవనేర్భూమే-ర్భారో-గతోఽపి అగత ఇత్యేవ-మన్యే-భారైకదేశస్య గతత్వేఽపి కార్త్స్న్యేనాగతత్వాదగత ఇత్యేవమన్యే - మమ నిశ్శేషభూభారక్షపణాయావతీర్ణత్వాదితి భావః. అగతత్వం కుత ఇత్యత ఆహ ॥ యత్ యస్మాత్ - అహో-విషహ్యం సోఢుమశక్యం - అన్యైరితి శేషః యాదవం-కులం,ఆస్తే-తస్మాదగత ఇతి భావః ॥ ౩ ॥ నన్వాస్తాం తదపి కేనచిన్నిరసిష్యత ఏవేత్యత ఆహ ॥ నైవేతి ॥ అస్య యాదవబలస్య,అన్యతః పురుషాన్తరాత్ - పరిభవః-కథంచిదపి - నభవేత్-నాశస్తు న భవేదేవ , పరాజయోఽపి న కథంచిద్భవేదిత్యభిప్రాయేణ పరిభవ ఇత్యుక్తం ॥ తత్ర హేతుం వదన్విశినష్టి ॥ మత్సంశ్రయస్య-అహమేవ-సంశ్రయ ఆశ్రయో-యస్య , నహి మామాశ్రితస్య క్వచిత్కదాచిదభద్రం దృష్టమితి భావః, అత ఏవ-నిత్యం , విభవైః వీర్యశౌర్యాదిభిః - ఉన్నహనస్య ఉత్తరోత్తరోత్కర్షవతః కస్తర్హి తత్క్షపణోపాయః-తతః కిం వా కరిష్యసీత్యత ఆహ ॥ అన్తరితి ॥ యదుకులస్య - అన్తః కలిం అన్తః కలహం- వేణుస్తమ్బస్య వేణుగుల్మస్య , వహ్నిమివ-నాశకం-విధాయ-శాన్తమూర్మిషట్కరహితం - ధామ శ్రీవైకుణ్ఠాఖ్యం స్థానం . ముపైమి గచ్ఛామి-వర్త

మానసామిత్యేభవిష్యతివర్తమానవద్భావాల్లట్-శాన్తిమితిపాఠే-తావన్నిశ్శేషభూభారాపహారేణ-చిత్తస్యశాన్తిమవ్యాకులతా-ముపైమి తతో-ధామే-త్యర్థః ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ ఏవమితి ॥ హేరాజన్, ఇత్థం వ్యవసితఃనిశ్చయవాన్,ఈశ్వరఃఅన్తఃప్రవిశ్యనియన్తా, సత్యసఙ్కల్పశ్చ, ఇతిద్వయంహేతుగర్భం, అతో-విప్రాణామన్తరాత్మతయాశాపముత్పాదితవానితిభావః,విప్రాణాంకర్తృణాం-యశ్శాపః-తేనవ్యాజేన-స్వకులంయదుకులం సంజహ్రేవినాశితవాన్ ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ తదేవమవతారప్రయోజనంసర్వంసంపాద్యస్వంలోకంజగామేత్యాహద్వాభ్యాం ॥ స్వమూర్త్యేతి ॥ నిరతిశయలావణ్యవత్యా - స్వమూర్త్యా - స్వదివ్యవిగ్రహేణ-లోకలావణ్య - మాచ్ఛిద్యాకృష్య,పశ్యత్యేతియావత్, త్రిలోక్యన్తర్గతస్యకృత్స్నస్యలావణ్యస్యసముద్రేగోష్పదస్యేవైతన్మూర్తిలావణ్యేఽన్తర్భూతత్వాత్తన్మూర్తిదర్శనానన్తరంక్వాపిలావణ్యస్యానవభాసాదితిభావః - తథా - నిర్ముక్త్యేకటాక్షమోక్షేణ - నృణాం - మాలోకన - మాచ్ఛిద్య - తత్కటాక్షమోక్షస్యేతరకటాక్షమోక్షాభిభావుకత్వాదితిభావః - గీర్భిర్వాగ్భిః - తాంగిరం - స్మరతాం - చిత్తం - ఆచ్ఛిద్యేత్యర్థః - తచ్చేష్టితానాంచిత్తాపహారిత్వాదితిభావః - పదైస్తత్రత్రాఙ్కితైః-పదైః, స్తానిపదానీక్షతాం ఈక్షమాణానాం, క్రియాఃఅన్యతోగమనాదిక్రియాశ్చ, పశ్యత్యేత్యర్థః - తదానీంతనానాంచక్షురాదిప్రవృత్తిస్సైవైకనిష్ఠాఃకృత్వేతిసముదాయార్థః ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ ఉపరిజనిష్యమాణానాంసంసారతరణాయ - కౌపృథివ్యాం - సుశ్లోక్యాంసుగేయాం - సచ్ఛ్లోక్యామితిపాఠే - సద్భిర్గేయాం-కీర్తింవితత్యవిస్తార్య - అనయాకీర్త్యా - శ్రవణస్మరణాదివిషయయా, అఞ్జసాసుకరేణైవసునిశ్చితం,తమః,తమఃకార్యంసంసారం, తరిష్యన్తీత్యభిప్రేత్య - ఈశ్వరః - స్వపదంస్థానమగాత్ ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ శాపవ్యాజేనవిప్రాణామిత్యుక్తం-తత్రపృచ్ఛతి

నిత్యమ్ । అన్తఃకలింయదుకులస్యవిధాయవేణుస్తమ్బస్యవహ్నిమివశాన్తిముపైమిధామ॥ ౪ ॥ఏవంవ్యవసితోరాజన్సత్యసఙ్కల్పఈశ్వరః।శాపవ్యాజేనవిప్రాణాంసంజహ్రేస్వకులంవిభుః॥ ౫ ॥స్వమూర్త్యాలోకలావణ్యంనిర్ముక్త్యాలోచనంనృణామ్ । గీర్భిస్తాస్స్మరతాంచిత్తంపదైస్తానీక్షతాం ❁ క్రియాః॥ ౬ ॥ఆచ్ఛిద్యకీర్తింసుశ్లోక్యాంవితత్యహ్యఞ్జసానుకౌ । తమోఽనయాతరిష్యన్తీత్యగాత్స్వంపదమీశ్వరః ॥ ౭ ॥ రాజోవాచ ॥ బ్రహ్మణ్యానాంవదాన్యానాం నిత్యంవృద్ధోపసేవినామ్ । విప్రశాపఃకథమభూద్వృష్ణీనాంకృష్ణచేతసాం ॥ ౮ ॥ యన్నిమిత్తస్సవైశాపోయాదృశోద్విజసత్తమ।కథమేకాత్మనాంభేదఏతత్సర్వంవదస్వమే ॥ ౯ ॥ శ్రీశుకఉవాచ ॥ ❁ బిభ్రద్వపుస్సకలసున్దరసన్నివేశంకర్మాచరన్భువిసుమఙ్గళమాప్తకామః । ఆస్థాయధామరమమాణఉదారకీర్తిస్సంహర్తుమైచ్ఛత ❁ కులంస్థితకృత్యశేషః ॥ ౧౦ ॥ కర్మాణిపుణ్యనివహానిసుమఙ్గళానిగాయజ్జగత్క

రాజా బ్రహ్మణ్యానామితి ॥ ద్వాభ్యాం ॥ వృష్ణీనాం-బ్రహ్మశాపః-కథ-మభూ-త్తేషాంవిప్రశాపఇత్యేతదత్యన్తాసంభావితమితిభావః-తత్రహేతుత్వేనతాన్విశినష్టి-బ్రహ్మణ్యానాం - బ్రహ్మణిబ్రహ్మకులేసాధవోబ్రహ్మణ్యాః - నిత్యంబ్రాహ్మణసమ్మానశీలానాం కథంవిప్రశాపఇతిభావః-ననుబ్రహ్మణ్యానామపిలుబ్ధానాంససంభావ్యతాం - తత్రాహ, వదాన్యానామితి॥నన్వేవమపిసత్సంగత్యభావప్రయుక్తమహదతిక్రమాత్సంభావ్యతాం - తత్రాహ నిత్యంవృద్ధోపసేవినామితి ఆసతాంనామైతేగుణాః - అయమేకఏవతదసంభావనాయామలమిత్యాశయేనవిశినష్టి॥కృష్ణచేతసామితి ॥ కృష్ణేచేతో యేషాం.. సవాసుదేవభక్తానామశుభంవిద్యతేక్వచి,, దిత్యాద్యభియుక్తోక్తేరితిభావః ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ యదికథంచిత్ప్రాప్తః-సతర్హి-విప్రశాపఃయన్నిమిత్తః-యత్-నిమిత్తంకారణం-యస్యసః- హేద్విజసత్తమ - ఏకాత్మనాంఅన్యోన్యమైకమత్యంప్రాప్తానాం వృష్ణీనాం కథంభేదఃకలహః-ప్రవృత్తః-యద్వా - ఏకాత్మనామిత్యస్య విప్రాణామితివిశేష్యాధ్యాహారః - ఏకాత్మనాంసార్వాత్మ్యబ్రహ్మోపాసనేనసర్వత్రసమచిత్తానాం-ఋషీణాం - కథంభేదః - యదుషునిగ్రహానిదానభూతభేదదృష్టిఃకథమభూదిత్యర్థః ఏతత్సర్వం-ఏతస్మిన్మత్పృష్టే-సర్వం, ప్రతివక్తవ్యం- మహ్యంవదస్వ ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ స్వకులంసంజహీర్షోస్సర్వాన్తరాత్మనోభగవతఃశ్రీకృష్ణస్యసఙ్కల్పాదేవవిప్రశాపోఽభూదిత్యాహ ॥ కృత్వేతి॥ సున్దరేతిభావప్రధానోనిర్దేశః-సకలస్య-సున్దరస్యసౌందర్యస్య-సమ్యక్-నివేశో-యస్మిన్-తత్-సుమఙ్గళం - వపుః-కృత్వాకృత్వా-బిభ్రదితిపాఠాన్తరం-తదా-బిభ్రాణఃకర్మఅద్వైవమమానుషంచచేష్టితం - మాచరన్కుర్వన్ - మఙ్గళమితికర్మవిశేషణంచస్మరతాం-మఙ్గళావహ-మిత్యర్థః-అతఏవో-దారావిపులా-కీర్తిర్యస్యసః-ధామద్వారవత్యాఖ్యంస్థానం - మాస్థాయఅధిష్ఠాయ-రమమాణః-స్థితః-కృత్యస్యభూభారాపహరణాత్మకస్య-శేషో-యస్యసః-కులంయదుకులం- సంహర్తుమైచ్ఛత్ ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ కర్మాణీతి ॥ పుణ్యనివహాని-పుణ్యానినివహన్తిప్రాపయన్తీతితథా,నకేవలంతథాభూతాన్యేవ-అపితు-గాయతాం - జగతాం-యత్-కలిమలంకలియుగప్రయుక్తం

---

౧౦ ॥ శ్లో ❁ పా॥ కృత్వావపు.

పాపం-త-దపహరన్తీతి తథా - అతఏవ - సుమఙ్గళాని కేవలసుఖైకనిదానాని-కర్మాణి చేష్టితాని-కృత్వా-వసుదేవస్య-గేహే నివసతా-కాలాత్మనా కాలశరీరకతయా సంహారకేణ భగవతా-విసృష్టాః ప్రచోదితాః - భగవత్సఙ్కల్పప్రేరితా ఇత్యర్థః-మునయః పిణ్డారకం తీర్థవిశేషం-ద్వారవతీసమీపస్థం-సమగమన్ ❀॥౧౧॥ ❀ విశ్వామిత్ర ఇతి॥ ❀ ॥౧౨॥ ❀ క్రీడన్త ఇతి ॥ తత్ర పిణ్డారకే-క్రీడన్త-స్తాన్మునీ-నుపవ్రజ్య సమీపమేత్యో - పసఙ్గృహ్య పాదసఙ్గ్రహణం కృత్వా-స్వయమవినీతా అపి-వినీతవత్ పప్రచ్ఛుః - తే వేషయిత్వేత్యాద్యర్ధమర్ధక్రమాదుపసఙ్గృహ్యేత్యతః ప్రాగ్యోజ్యం - తే ప్రసిద్ధాః ❀ ॥౧౩॥ ❀ ప్రశ్నమేవాహ॥ఏషేతి ॥ హే విప్రాః-ఏషా అసితేక్షణా అఙ్గనా-అన్తర్వత్నీ గర్భిణీ - పుత్రకామా - ప్రసోష్యన్తీ ప్రసవిష్యమాణా చ స్వయం సాక్షాత్-యుష్మాన్-ప్రష్టుం-విలజ్జతీ అస్మన్ముఖేన- పృచ్ఛతి యూయం త్వ - మోఘదర్శనాః-అమోఘం సత్యం దర్శనం-యేషాం-తే-సర్వజ్ఞా ఇత్యర్థః అతః కింస్వి-జ్జనయిష్యతి-కిం కన్యా-ముత పుత్రం-తత్ - ప్రబ్రూత ❀ ॥౧౪॥ ❀ ఏవమితి॥ఏవం ప్రలుబ్ధాః వఞ్చితాః - అవహేళితా ఇతి యావత్ - అతఏవ-కుపితాః-స్తాన్ యదుకుమారాన్-మూఢాః-కిమితి-హే మన్దాః- వః యుష్మాకం కులం నాశయతీతి తథా-తం-మూసలం జనయిష్యతీతి ❀॥౧౫॥ ❀ తచ్ఛ్రుత్వేతి॥తన్మునివచః-శ్రుత్వా,యదుకుమారాః, అతీవ సంత్రస్తాః, సహసా ఆశు-సామ్బస్యో, దరం-విముచ్య , తస్మిన్నుదరే- అయస్మయం లోహమయం-ముసలం, దదృశుః ❀ ॥౧౬॥ ❀ మన్దభాగ్యైః - అస్మాభిః కిమేత-త్కృతం-నోఽస్మాకం-జనాః నోఽస్మాన్ప్రతి-కిం వదిష్యన్తి- ఇత్యేవం-వి

శివమలాపహరాణి కృత్వా । కాలాత్మనా నివసతా యదుదేవగేహే పిణ్డారకం సమగమన్మునయో విసృష్టాః॥౧౧॥
విశ్వామిత్రోఽసితః కణ్వో దుర్వాసా భృగురఙ్గిరాః । కశ్యపో వామదేవోఽత్రిర్వసిష్ఠో నారదాదయః॥ ౧౨ ॥ క్రీడన్తస్తానుపవ్రజ్య కుమారా యదునన్దనాః । ఉపసఙ్గృహ్య పప్రచ్ఛురవినీతా వినీతవత్ ॥ తే వేషయిత్వా స్త్రీవేషైః సామ్బం జామ్బవతీసుతమ్॥ ౧౩ ॥ఏషా పృచ్ఛతి భో విప్రా అన్తర్వత్న్యసితేక్షణా। ప్రష్టుం విలజ్జతీ సాక్షాత్ప్రబ్రూతామోఘదర్శనాః ॥ప్రసోష్యన్తీ పుత్రకామా కిం స్విత్సఞ్జనయిష్యతి॥ ౧౪ ॥ఏవం ప్రలుబ్ధా మునయస్తానూచుః కుపితా నృప । జనయిష్యతి వో మన్దా ముసలం కులనాశనమ్॥ ౧౫ ॥తచ్ఛ్రుత్వా తేఽపిసంత్రస్తా విముచ్య సహసోదరమ్ । సామ్బస్య దదృశుస్తస్మిన్ముసలం ఖల్వయస్మయమ్॥ ౧౬ ॥ కిం కృతం మన్దభాగ్యైర్నః కిం వదిష్యన్తి నో జనాః । ఇతి విహ్వలితా గేహానాదాయ ముసలం యయుః॥ ౧౭ ॥తం చోపనీయ సదసి పరిమ్లానముఖశ్రియః। రాజ్ఞ ఆవేదయాంచక్రుస్సర్వయాదవసన్నిధౌ॥ ౧౮ ॥శ్రుత్వాఽమోఘం విప్రశాపం దృష్ట్వా చ ముసలం నృప । విస్మితా భయసన్త్రస్తా బభూవుర్ద్వారకౌకసః॥ ౧౯ ॥తచ్చూర్ణయిత్వా ముసలం యదురాజస్స ఆహుకః । సముద్రసలిలే ప్రాస్యల్లోహం చాస్యావశేషితమ్ ॥ ౨౦ ॥ కశ్చిన్మత్స్యోఽగ్రసీల్లోహం చూర్ణాని తరళైస్తతః । ఉహ్యమానాని వేలాయాం లగ్నాన్యాసన్కిలైరకాః॥౨౧॥మత్స్యో గృహీతో మత్స్యఘ్నైర్జాలేనాన్యైస్సహార్ణవే।తస్యోదరగతం లోహం స శల్యే లుబ్ధకోఽకరోత్॥ ౨౨ ॥ భగవాన్ జ్ఞాతసర్వార్థ ఈశ్వరోఽపి తదన్యథా।కర్తుం

హ్వలితాః విశకలితచిత్తాస్సన్తో-ముసల-మాదాయ-గేహాని-యయుః ❀ ॥౧౭॥ ❀ తం-తం ముసలం సదసి రాజసభాయాం-ఉపనీయ, పరిమ్లానముఖశ్రియ-స్తే- సర్వేషాం-యాదవానాం- సన్నిధౌ-రాజ్ఞే ఉగ్రసేనాయ-ఆవేదయాంచక్రుః స్వకృతం సర్వం విజ్ఞాపయామాసుః ❀ ॥౧౮॥ ❀ శ్రుత్వేతి॥అమోఘం అప్రతిహతం-విప్రశాపం,శ్రుత్వా, ముసలం-దృష్ట్వా చ-తావ-ద్విస్మితా-స్తతో భయసంత్రస్తాః భయేన కమ్పితగాత్రాశ్చ బభూవురిత్యర్థః “త్రసీ ఉద్వేగే-ఓవిజీ భయచలనయోః” ఇత్యనుశాసనాత్-అన్యథా పౌనరుక్త్యం స్యాత్ ❀ ॥౧౯॥ ❀ స-యదూనాం రాజా- ఆహుకః ఉగ్రసేనః-ముసలం-సమ్యక్-చూర్ణం కారయిత్వా-సముద్రసలిలే-ప్రాస్యత్ ప్రాచిక్షిపత్ - అస్య ముసలస్య చూర్ణీక్రియమాణస్యా-వశేషితం - లోహశకలం చ-ప్రాస్యత్ ❀ ॥౨౦॥ ❀ కశ్చిన్నితి॥ తస్మిన్ సముద్రసలిలే-కశ్చి-న్మత్స్యః-లోహం- పాతిత-లోహశకలం-అగ్రసీత్-చూర్ణాని తు-తరళై-స్తరఙ్గై-స్తత్ర తత్ర-వేలాయాం తీరే- ఉహ్యమానాని అతఏవ - లగ్నాన్యే-రకాఖ్యా-దీర్ఘాః-స్థూలాశ్చ,ధారాత్రయోపేతా-స్తృణవిశేషాః ఆసన్ ❀ ॥౨౧॥ ❀ మత్స్య ఇతి॥ యోఽగ్రసీ- ల్లోహం- స మత్స్యః- అన్యైర్మత్స్యైస్సహ-జాలేన-మత్స్యఘ్నైః-గృహీతః-లుబ్ధకః - తేషాం మత్స్యఘ్నానామన్యో -కశ్చిల్లుబ్ధక ఇత్యర్థః తస్య మత్స్యస్యో-దరగతం-లోహం-శల్యే శరాగ్రే-అకరోత్ కారితవానిత్యర్థః ❀ ॥౨౨॥ ❀ భగవానితి॥జ్ఞాతాః-సర్వే-అర్థాః కాలత్రయగోచరాః- యేన సః తం-విప్రశాపం-అన్యథా కర్తుం విఫలీకర్తుం-ఈశ్వరః సమర్థోఽపి తదన్యథాకరణం-నైచ్ఛత్ ॥ కిన్తు॥కాలరూపీ - హేతుగర్భ

మిదం-కాలరూపేణసంహర్తుంకృతసఙ్కల్పత్వాత్- అన్వమోదత ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాంశ్రీవీరరాఘవీయాయాం ఏకాదశస్కన్ధేప్రథమోఽధ్యాయః ****************

శాపమన్యథాకర్తుంసమర్థోఽపీత్యుక్తం.కింక్వచిత్తదన్యథాకరణంప్రసిద్ధమిత్యపేక్షాయాంతద్దర్శయన్ తత్ప్రసఙ్గాదితిహాసాన్తరంప్రస్తోతుమాహ ॥ గోవిన్దేత్యాదినా॥ హేకురూద్వహ- అభీక్ష్ణం,ప్రస్థాపితోఽపి-నారదః-పునఃపునః,ద్వారకాయామవాత్సీత్ సముషితవాన్ - ననునారదస్య దక్షశాపాన్నైకత్రవాససంభవ ఇత్యాశఙ్కామపనుదన్ ద్వారకాంవిశినష్టి॥ గోవిన్దభుజగుప్తాయామితి ॥ నతస్యాంశాపాదేఃప్రభావ ఇతిభావః - కిమర్థమవాత్సీదిత్యత్రనారదంవిశినష్టి॥కృష్ణోపాసనలాలస ఇతి॥కృష్ణోపాసనాయాం - లాలసాఔత్సుక్యం-యస్యసః ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ ననునిత్యంజ్ఞానాధికస్యదేవర్షేఃకృష్ణోపాసనాయాం ఔత్సుక్యంకథమిత్యత్రాహ॥కోన్వితి॥ హేరాజన్ - ఇన్ద్రియవాన్ చక్షుష్మాన్కోవా - పుమాన్-ముకున్దస్య శ్రీకృష్ణస్య-చరణామ్బుజం, నసేవేత సేవమానోనావతిష్ఠేత్ - జ్ఞాజ్ఞవిభాగమన్తరేణసర్వోపీన్ద్రియవాన్సేవేతైవేత్యర్థః-తత్రహేతుత్వేనతత్పాదామ్బుజంవిశినష్టి-సర్వతః-అమృత్యుమితిచ్ఛేదః - సర్వేష్వపిభజత్సు-నవిద్యతే - మృత్యుః - యస్మాత్సేవ్యమానాత్-తథాభూతం - సర్వేషామపవిదుషామవిదుషాంచముకున్దచరణామ్బుజసేవయైవసంసృతినివృత్తిరిత్యర్థః-అతఏవా-మరోత్తమైః జ్ఞానాధికైఃబ్రహ్మరుద్రాదిభి-రుపాస్యం-సర్వతోమృత్యురితిపాఠే-సర్వేష్వపిలోకేషు, మృత్యు-ర్యస్య-స చక్షుష్మాన్-కోనానసేవేతేత్యర్థః ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ ననుపరావరతత్త్వవిదో దేవర్షేస్తత్రావస్థితావవశ్య మధ్యాత్మవాదస్సమభావి - నతత్రసంశయః-కింతు - కోవాప్రష్టేత్యత్రాహ॥ తమితి॥ గృహాగతంస్వగృహంప్రత్యాగతం-అభివాద్యప్రణమ్య,దంవక్ష్యమాణం-అబ్ర

నైచ్ఛద్విప్రశాపంకాలరూప్యన్వమోదత ॥ ౨౩ ॥ **************************
********** ఇతిశ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, ఏకాదశస్కన్ధే, ప్రథమోఽధ్యాయః. ********
శ్రీశుకఉవాచ ॥ గోవిన్దభుజగుప్తాయాంద్వారవత్యాంకురూద్వహ । అవాత్సీన్నారదోఽభీక్ష్ణంకృష్ణోపాసనలాలసః ॥ ౧ ॥ కోనురాజన్నిన్ద్రియవాన్ముకున్దచరణామ్బుజమ్ । నభజేత్సర్వతోమృత్యురుపాస్యమమరోత్తమైః॥ ౨ ॥తమేకదాతుదేవర్షింవసుదేవోగృహాగతమ్ । అర్చితంసుఖమాసీనమభివాద్యేదమబ్రవీత్ ॥ ౩ ॥ వసుదేవఉవాచ ॥ భగవన్భవతోయాత్రాస్వస్తయేసర్వదేహినామ్ । కృపణానాంయథాపిత్రోరుత్తమశ్లోక ❁ వర్త్మనామ్ ॥ ౪ ॥ భూతానాందేవచరితందుఃఖాయచసుఖాయచ । సుఖాయైవహిసాధునాంత్వాదృశామచ్యుతాత్మనామ్ ॥ ౫॥ భజన్తియేయథాదేవాన్దేవాఅపితథైవతాన్। ఛాయేవకర్మసచివాస్సాధవోదీనవత్సలాః ॥ బ్రహ్మంస్తథాఽపిపృచ్ఛామోధర్మాన్భాగవతాంస్తవ । యాన్శ్రుత్వాశ్రద్ధయామర్త్యోముచ్యతేసర్వ

వీత్ ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ తదేవాహ భగవన్నిత్యాదిభిష్షడ్భిః॥కించ॥తత్ప్రష్టుకామస్తావత్తదాగమనమభినన్దతి॥ భగవన్నితి॥ హేభగవన్ భవతో-యాత్రాసంచారః-సర్వేషాం-దేహినాం,మాదృశాం-స్వస్తయేమఙ్గళాయ - సుఖాయేతియావత్-తథాహి-యథా, పిత్రో-రాగమనం-పుత్రాణాం - సుఖాయైవ - తథా, ఉత్తమశ్లోకవర్త్మభూతానాంతత్స్వరూపస్వభావాదిజ్ఞానద్వారభూతానాం-యాత్రా-కృపణానాంతాపత్రయపీడితానాం - స్వస్తయఏవ - ఉత్తమశ్లోకవర్త్మణ ఇతిపాఠాన్తరం-తదా-భగవచ్ఛరీరభూతస్య-భవతఃఆగమనం-పిత్రో-రాగమనమివ కృపణానాం - దేహినాం-స్వస్తయఏవభవతీత్యర్థః ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ ననుకేంవిశేషేణమాదృశామేవయాత్రాకృపణానాంస్వస్తయ ఇతిబ్రూషే - యతో - దేవాదీనామపియాత్రాదికర్మలోకానాంస్వస్తయేభవతీత్యత ఆహ ॥ భూతానామితి ॥ దేవానాంపర్జన్యాదీనాం - చరితం- భూతానాం , దుఃఖాయచ-భవతి-అతివృష్ట్యాదినాదుఃఖజననదర్శనాదితిభావః-త్వాదృశాంత్వద్విధానాం , సాధూనాంతు-చరితం,సుఖాయైవ-తత్రహేతుత్వేనవిశినష్టి-అచ్యుతాత్మనామితి-అచ్యుతే ఆత్మామనో-యేషాం- తేషాం,నిత్యమచ్యుతైకచిత్తత్వాదితరవార్తామపిహ్యచ్యుతవార్తయాతాపత్రయనిరసనశీలత్వాత్సుఖాయైవేతిభావః ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ కించ ॥ సుఖంకుర్వన్తోఽపిదేవాభజనానుసారేణకుర్వన్తి - సాధవస్తునతథేత్యాహ ॥ భజన్తీతి ॥ యే - దేవాన్ - యథా , భజన్తి - తాన్- దేవాఅపి-తథైవ-భజన్తి-భజనానుగుణమేవసుఖం యచ్ఛన్తి - నతునిరవధికమిత్యర్థః-కుతః - యతః ఛాయేవ - కర్మసచివాఃకర్మసహాయా - స్తే - యథాఛాయావృద్ధిహ్రాసాదినావర్ధతేహ్రసతేచ - తద్వద్దేవా అపి స్వసేవాతారతమ్యరూపంకర్మైవ-తరతమఫలభావేనసహాయో, యేషాం - తథాభూతా ఇత్యర్థః సాధవస్తుత్వాదృశాస్తుదీనవత్సలాః-దీనేషుతాపత్రయాభిభూతేషు - వత్సలాఃనిరవశేషదుఃఖనిరాచికీర్షవః,యద్వా-ఛాయేవపరోపకారరూపకర్మసచివాః-అతః-సంశ్రయణీయాస్సాధవ ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ బ్రహ్మ

౪॥శ్లో ❁ పా॥ వర్త్మణః.

న్నితి॥తదేవంయద్యపితవాగమనమాత్రేణవయంకృతార్థా, స్తథాఽపి-పృచ్ఛామః-కింతత్-భాగవతాన్ -ధర్మాన్ తవ-మైత్రేర్ధ స్త్రై-ర్భగవా-న్ప్రసన్న, స్తానిత్యర్థః , కించ యాన్-ధర్మాన్ - శ్రుత్వా,సర్వతఃసర్వస్మాత్,భయాత్-సంసృతిభయాత్ - ము చ్యతే ❋ ॥ ౭ ॥ ❋ననుపుత్రీకృతపరమపురుష స్త్వమితరఇవకింనిర్విద్యసఇత్యాహ॥ అహమితి ॥ ము క్తిదమప్య-న న్తం కేవలం-పుత్రకామో- ఽహ-మపూజయమారాధితవానస్మి , నతు- మోక్షాయ-పూజయం - తత్రహేతుత్వేనాత్మానంపిశినష్టి-దేవ స్యభగవతో-మాయయా-మోహితః , కిలేతిసూతికాగృహేభగవదుక్తిమనుస్మరతి ❋ ॥ ౮ ॥ ❋అతో,యథా-విచిత్రాణి-వ్య సనానిదుఃఖాని-యస్మిన్,తస్మా త్సర్వతోభయావహాత్సంసారార్ణవాత్ , అఞ్జసాసుఖేన , అద్ధాస్ఫుటం-ముచ్యేముక్తోభవె యం , తథా- హేసువ్రత-నోఽస్మాన్-శాధిశిక్షయ ❋ ॥ ౯ ॥ ❋ రాజన్నితి॥ హేరాజ-న్నేవం-ధీమతా-వసుదేవేన కృతఃప్ర శ్నోయస్య - సదేవర్షిః-హరే-ర్గుణై-ర్వర్ణనీయై - స్సంస్మారితః-ధ్యానాత్మస్మరతేఃకర్మణిక్తః - తతఏవ-ప్రీత- స్తంవసుదేవ-మా హ ❋ ॥ ౧౦ ॥ ❋తావత్ప్రశ్నమభినన్దతి ॥సమ్యగిత్యాదిభిస్త్రిభిః॥ హేసాత్వతర్షభ-తవైత-త్సమ్య-గ్వ్యవసితంనిశ్చితం-పర మార్థవిషయనిశ్చయాత్మకబుద్ధిమాం స్త్వమిత్యర్థః-కుతః , యత్ యస్మాత్ , భాగవతాన్ , ధర్మాన్-పృచ్ఛసె-భాగవతధ ర్మప్రశ్నేనలిఙ్గేన-త్వాం , పరమార్థవిదమనుమినోమీతిభావః , తత్రహేతుత్వేనతాన్విశినష్టి,విశ్వభావనాన్ జగదభ్యుదయక రాన్ ❋॥౧౧॥ ❋కించ॥శ్రవణాదివిషయస్సన్-సద్ధర్మోభాగవతధర్మః - హేదేవ-విశ్వద్రుహఃవిశ్వేభ్యోభూతేభ్యోద్రుహ్య

తోభయాత్ ॥ ౭ ॥ అహంకిలపురానన్తంప్రజార్థోభువిముక్తిదమ్ । అపూజయంనమోక్షాయమోహితోదేవ మాయయా ॥ ౮ ॥ యథావిచిత్రవ్యసనాద్భవద్భిర్విశ్వతోభయాత్ । ముచ్యేమహ్యఞ్జసైవాద్ధాతథానశ్శాధి సువ్రత ॥ ౯ ॥ శ్రీశుకఉవాచ । రాజన్నేవంకృతప్రశ్నోవసుదేవేనధీమతా । ప్రీతస్తమాహదేవర్షిర్హరేస్సం స్మారితోగుణైః ॥ ౧౦ ॥ నారదఉవాచ । సమ్యగేతద్వ్యవసితంభవతాసాత్వతర్షభ । యత్పృచ్ఛసె ❋భాగవ తాన్ధర్మాంస్త్వంలోకభావనాన్ ॥ ౧౧ ॥ శ్రుతోఽనుపఠితోధ్యాతఆదృతోవాఽనుమోదితః । సద్యఃపు నాతిసద్ధర్మోదేవవిశ్వద్రుహోఽపిహి ॥ ౧౨ ॥ త్వయాపరమకల్యాణఃపుణ్యశ్రవణకీర్తనః । స్మారితోభగవాన ద్యదేవోనారాయణోమమ ॥ ౧౩ ॥ అత్రాప్యుదాహరన్తీమమితిహాసంపురాతనమ్ । ఆర్షభాణాంచసంవా దంవిదేహస్యమహాత్మనః॥ ౧౪ ॥ప్రియవ్రతోనామసుతోమనోస్స్వాయంభువస్యయః।తస్యాగ్నీధ్రస్తతోనాభి రృషభస్తత్సుతస్స్మృతః॥ ౧౫ ॥తమాహుర్వాసుదేవాంశంమోక్షధర్మవివక్షయా । అవతీర్ణంసుతశతంతస్యా సీద్బ్రహ్మపారగమ్॥ ౧౬॥ తేషాంవైభరతోజ్యేష్ఠోనారాయణపరాయణః ।విఖ్యాతంవర్షమేతద్యన్నామ్నా భారతమద్భుతమ్ ॥ ౧౭ ॥ సభుక్తభోగాంత్యక్త్వేమాంనిర్గతస్తపసాహరిం । ఉపాసీనస్తత్పదవీంలేభేవై జన్మభిస్త్రిభిః ॥ ౧౮ ॥ తేషాంనవనవద్వీపపతయోఽస్యసమన్తతః । కర్మతన్త్రప్రణేతారఏకాశీతిర్ద్విజాత

స్తీతితథా తానపి,సద్యఏవ-పునాతి ❋ ॥ ౧౨ ॥ ❋కించ॥మహానుపకారస్త్వయాకృతఇత్యాహ॥త్వయేతి॥ పుణ్యావహం-శ్ర వణం-కీర్తనంచ,యస్య,సః,పరమకల్యాణఃనిశ్శేషామఙ్గళఘ్నో,భగవా-న్నారాయణో,ఽద్యధునా మమ,స్మారితః ❋॥౧౩॥ ❋ ఇత్థంప్రశ్నమభినన్ద్యతస్యవిదేహర్షభసంవాదాత్మకముత్తరంవక్ష్యన్ప్రస్తౌతి ॥ అత్రేతి ॥ అత్రాపిత్వత్ప్రశ్నే- మహాత్మనో- విదేహస్యజనకస్యా , ర్షభాణాంచ-సంవాదం-తద్రూపమితిహాసం - ఉదాహరన్తి , ఉత్తరత్వేనోదాహరన్తి-త్వత్ప్రశ్నస్య విదేహప్రశ్నతుల్యత్వాత్తత్రయదుత్తరంతదేవత్వత్ప్రశ్నేఽప్యుత్తరమిత్యభిప్రాయేణోదాహరన్తీత్యుక్తమ్ ❋ ॥ ౧౪ ॥ ❋ కేతేఆర్షభాఇత్యత్రాన్వయకథనేనతాన్దర్శయతి ॥ ప్రియవ్రతఇతిసప్తభిః ॥ స్వాయంభువస్య,స్వయంభువోబ్రహ్మణఃపుత్ర స్య , మనోఃయః-సుతః-ప్రియవ్రతోనామా-సీత్ తస్యా,గ్నీధ్రః-సుత,ఇతిసంబన్ధః ❋॥ ౧౫ ॥ ❋తమృషభం-మోక్షధర్మాన్వక్తు మిచ్ఛయా,ఽవతీర్ణం- వాసుదేవాంశ-మాహుః-తస్యర్షభస్య - సుతశత-మాసీత్-కథంభూతం - బ్రహ్మపారగం బ్రహ్మశబ్ద స్తత్రైణవేదపరః - పరబ్రహ్మపరశ్చ , పారశబ్దస్తుయథావస్థితస్వరూపపరః, ఉభయోరప్యానన్త్యాత్-తత్రకేచిద్వేదపార గాః-కేచిత్తూభయపారగాశ్చేతిజ్ఞేయమ్ ❋ ॥ ౧౬ ॥ ❋ తేషాంశతసఙ్ఖ్యానాం జ్యేష్ఠో-భరతః - సచ-నారాయణః-పరాయ ణంపరంప్రాప్య - ముపాయశ్చ-యస్యసః,ఏతదజనాభంనామవర్షం - యస్య-నామ్నా - భారతమిత్య-ద్భుతం-విఖ్యాతమా సీ-త్సభరతఇతిసంబన్ధః - అనేనతస్యధర్మానతిక్రమఉక్తః ❋ ॥ ౧౭ ॥ ❋సభరతః-భుక్తాఃభోగాఃయస్యాంతా మిమాంస్వవ శాంపృథ్వీం -త్యక్త్వా-గృహా-న్నిర్గత - స్తపసావర్ణాశ్రమోచితధర్మేణ-హరి-ముపాసీన , స్త్రిభిర్జన్మభి - స్తస్యహరేః-పదవీం ప్రకారం-సాధర్మ్యమితియావత్-లేభే ప్రాప్తవాన్-వాఇత్యనేనప్రసిద్ధస్సూచ్యతే ❋ ॥ ౧౮ ॥ ❋ తేషాంభరతానుజానాం

ఏకోనశతసఙ్ఖ్యానాంమధ్యే, నవ, ఇలావర్తబ్రహ్మావర్తార్యావర్తమలయకేతుభద్రసేనేన్ద్రస్పృక్విదర్భకీటకనామానోనవ, సమన్తతఃసమన్తాత్ - అస్యభారతవర్షస్య - యే-నవ,ద్వీపాఃఖణ్డాః - స్వతుల్య నామానః-తేషా-మధిపతయః-బభూవురిత్యర్థః,ఏకాశీతిసఙ్ఖ్యాస్తు-ద్విజాతయః-కర్మతన్త్రస్య, ప్రణేతారః,ప్రవర్తకాః-బభూవుః ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ అవశిష్టాః-నవతు-మునయో బభూవుః-తానేవవిశినష్టి, మహాభాగాఃజ్ఞానవైరాగ్యాదిభాగ్యయుక్తాః, అర్థశంసినఃపరమార్థనిరూపకాః,శ్రమణాః శ్రమవన్తః, అధ్యాత్మవిద్యాపరిశ్రమయుక్తాఇత్యర్థః - అతఏవా,త్మవిద్యాయాం-విశారదాఃప్రవీణాః, వాతరశనాఃదిగమ్బరానతునగ్నాః ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ నామభిస్తాన్నిర్దిశతికవిరితి ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ తేషాంపారమహంస్యంచరితమాహ ॥ తఇతి ॥ ద్వాభ్యామ్ ❁ ॥౨౨॥ ❁ అవ్యాహతాఅప్రతిహతా,ఇష్టాఅభిమతా-గతి-ర్యేషాం- తే-ముక్తాః-క్వాప్యనాసక్తాః ,సురాదీనాం-లోకాన్,మునిప్రభృతీనాం, భువనానిస్థానానిచ-కామంయథేష్టం , చరన్తిచేరుః - అద్యాపిచరన్తీత్యభిప్రాయేణవర్తమాననిర్దేశః,అనేనతేషాంజనకస్యచకథంసఙ్గమోఽభూదిత్యాశఙ్కాశమితా ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ తదేవాభిప్రేత్యాహ ॥ తఇతి ॥ కవ్యాదయః-స్తత్రతత్రసంచరన్త, ఏకదా ,అజనాభేభారతవర్షే, ఋషిభిర్వితాయమానమనుష్ఠీయమానం-మహాత్మనోనిమేర్జనకస్య, సత్రం యదృచ్ఛయో-పజగ్ముః ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ తానితి॥ హేనృపవసుదేవ సూర్యతుల్యాన్, తాన్కవ్యాదీన్మహాభాగవతాన్, దృష్ట్వా - యజమానోనిమిః,విప్రాఃఋషయః, అగ్నయఃఆహవనీయాదయఃమూర్తిధరాశ్చ, త్యేతేసర్వే,ఉపతస్థిరేప్రత్యుత్థితవన్తః ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ నారాయణపరా-నభిప్రేత్యచిహ్నైర్విజ్ఞాయ-తావత్తదా,ఆసనస్థాన్కృత్వా,యథాయోగ్యం,పూజయాంచక్రే ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ తానితి॥ బ్రహ్మపుత్రోపమాన్భృగ్వాదితుల్యాన్-నితరాంప్రీతో నృపోవిదేహః వినయేనా-వన

యః ॥ ౧౯ ॥ నవాభవన్మహాభాగా మునయోహ్యర్థశంసినః । శ్రమణావాతరశనా ఆత్మవిద్యావిశారదాః ॥
కవిర్హరిరన్తరిక్షఃప్రబుద్ధఃపిప్పలాయనః । ఆవిర్హోత్రోఽథద్రుమిళశ్చమసఃకరభాజనః॥ ౨౧ ॥తఏతేభగవద్రూపంవిశ్వంసదసదాత్మకమ్ । ఆత్మనోఽవ్యతిరేకేణపశ్యన్తోవ్యచరన్మహీమ్॥ ౨౨ ॥ అవ్యాహతేష్టగతయస్సురసిద్ధసాధ్యగన్ధర్వయక్షనరకిన్నరనాగలోకాన్ । ముక్తాశ్చరన్తిమునిచారణభూతనాథవిద్యాధరద్విజగవాంభువనానికామమ్॥ ౨౩ ॥తఏకదానిమేస్సత్రముపజగ్ముర్యదృచ్ఛయా । వితాయమానమృషిభిరజనాభేమహాత్మనః॥
తాన్దృష్ట్వాసూర్యసఙ్కాశాన్మహాభాగవతాన్నృపః । యజమానోఽగ్నయోవిప్రాస్సర్వఏవోపతస్థిరే॥ ౨౫ ॥
విదేహాస్తానభిప్రేత్యనారాయణపరాయణాన్।ప్రీతస్సంపూజయాంచక్రఆసనస్థాన్యథార్హతః॥ ౨౬॥ తాన్రోచమానాన్స్వరుచాబ్రహ్మపుత్రోపమాన్నృప । పప్రచ్ఛపరమప్రీతఃప్రశ్రయావనతోనృపః ॥ ౨౭ ॥ విదేహఉవాచ ॥ మన్యే భగవతస్సాక్షాత్పార్షదాన్వోమధుద్విషః । విష్ణోర్భూతానిలోకానాం పావనాయచరన్తిహి ॥
దుర్లభోమానుషోదేహోదేహినాంక్షణభఙ్గురః । తత్రాపిదుర్లభంమన్యేవైకుణ్ఠప్రియదర్శనమ్ ॥ ౨౯ ॥అతఆత్యన్తికంక్షేమంపృచ్ఛామోభవతోఽనఘాః।సంసారేఽస్మిన్క్షణార్ధోఽపిసత్సఙ్గశ్శేవధిర్నృణామ్॥౩౦॥

తోనమ్రః పప్రచ్ఛఉవాచేత్యర్థః ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ తావద్దర్శనేనాత్మనఃకృతార్థతాంవక్తుంతానభిష్టౌతి॥మన్యఇతి॥వోయుష్మా-న్సాక్షాద్భగవతఃమధుసూదనస్య - పార్షదా - న్మన్యే-తాదాత్మ్యనిర్దేశస్తుతుల్యత్వాభిప్రాయాత్ - అత్యన్తసాదృశ్యాత్సఏవాయంగౌరితివ్యపదేశదర్శనాత్ - సాదృశ్యంచాత్రనిరన్తరానుభవవిషయయథావస్థితభగవత్స్వరూపస్వభావవత్త్వం-నన్వేవంభూతానాంకథమిహాజ్ఞలోకేసంచార - స్తత్రాహ ॥ విష్ణోరితి ॥ విష్ణో-ర్భూతానిభక్తాః- లోకపావనార్థం-సర్వత్ర-పర్యటన్తిహీ-త్యర్థః ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁ అహోమమభాగ్యం-యతో-దుర్లభమిదంప్రాప్తమిత్యాహ॥దుర్లభఇతి॥ దేహినామిచ్ఛావచదేహధారిణాంజీవానాం - యే-దేహా - స్తేషాంమధ్యే-మానుష-దేహో-దుర్లభః-సోఽపి,క్షణభఙ్గురః -సుకృతాతిశయలభ్యత్వాత్సర్వథాభగవదారాధనోపయుక్తత్వాచ్చ శ్రేష్ఠత్వాద్దుర్లభఇత్యర్థః - తత్రాపితస్మిన్దుర్లభేమనుష్య జన్మన్యపి. వైకుణ్ఠప్రియాణాంభగవత్ప్రియాణాంయుష్మాదృశాం దర్శనం- అత్యన్తదుర్లభం -మన్యఇత్యర్థః ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁ అతఇతి ॥ఇహసంసారే-యతః,క్షణార్ధోఽపి-క్షణస్యార్ధంయస్మిన్-తథాభూతోఽపిసత్సఙ్గః, నృణాం-శేవధిఃఅపరిమితపురుషార్థావహః- శైవంశివంకల్యాణం-తద్దధాతిఆదధాతీతితథా - అతో-హేఅనఘాః - భవతోయుష్మాన్- ఆత్యన్తికంనిరతిశయం-క్షేమం - ఇదంతత్సాధనస్యాప్యుపలక్షణం - తదుభయం - పృచ్ఛామః - కఆత్యన్తికఃక్షేమః-కింవాతత్సాధన - మితిపృచ్ఛామఇత్యర్థః ❁ ॥ ౩౦ ॥ ❁ భగవత్ప్రాప్తిరేవక్షేమ - స్తత్సాధనంచభాగవతధర్మాఏవేతిచే - త్తర్హితాన్బ్రూతేత్యభిప్రేత్యాహ ॥ ధర్మానితి ॥ యది - నోఽస్మాకం - శ్రుతమేశ్రవణాయ - క్షమాఃయోగ్యాః - భవన్తి - యదితాన్శ్రోతుంవయంయోగ్యాః - తర్హిబ్రూతేత్యర్థః - యై-రాత్యన్తికక్షేమభగవత్ప్రాప్తిసాధనభూతైః - ప్రసన్నో-యో - భగవాన్ - ప్రపన్నాయ

శరణాగతాయా-త్మానం-దాస్యతిఆత్మసామ్యంసాధర్మ్యందాస్యతీత్యర్థః. ఆత్మానమపితద్వశీకరోతీతివా ॥ ౩౧ ॥ ఇత్థమాపృష్టాస్తేక్రమేణోత్తరోత్తరంపిపృచ్ఛిషాముత్పాదయన్తఃప్రశ్నానాముత్తరాణ్యాహురిత్యాహదేవర్షిః ॥ ఏవమితి॥ హేవసుదేవ-సదస్యైః-ఋత్విగ్భిశ్చ,సహావర్తమానం-నృపంనిమింప్రతిపూజ్యప్రత్యభినన్ద్య,ప్రీత్యా,అబ్రువన్ ॥ ౩౨ ॥ ఉక్తిరేవాహ ॥ మన్యఇత్యాదినా ॥ తావదాత్యన్తికంక్షేమంతత్సాధనంచాహకవిః॥ మన్యఇతి ॥అత్రజీవదశాయాం-నిత్యా-మచ్యుతస్యయత్ పాదామ్బుజోపాసనం,తదేవాకుతశ్చిద్భయం,మన్యే , నకుతశ్చిద్భయంయస్మాత్-తత్తథా, ఆగామిదుఃఖదర్శనజంప్రతికూలంజ్ఞానంభయంకుతశ్చిదపి - తదభావస్తుముక్తావేవ - సాచాచ్యుతపాదామ్బుజోపాసనాదేవేత్యుక్తంభవతి॥అనేనాత్యన్తికక్షేమోముక్తిరేవ , తత్సాధనంతుభగవత్పాదామ్బుజోపాసనమేవ , తదేవభాగవతోధర్మ ఇతిచఫలితం, ఏతదేవోపపాదయతి , అసతిప్రకృతిపరిణామరూపేదేహే , ఆత్మభావాదాత్మాభిమానాద్ధేతో-రుద్విగ్నాభయయుక్తా- బుద్ధిర్యస్య,తస్యపుంసః , ఏవంపూర్వావస్థాకరితా-యత్రయస్మిన్నచ్యుతస్య,పాదామ్బుజోపాసనే, కృతేసతి-సర్వాత్మనాసర్వప్రకారేణభీర్భయం, నివర్తతే-నిశ్శేషభయనివృత్తిమాన్ మోక్షుఃస్యాదిత్యర్థః ॥ యద్వా ॥ కీదృశంతదుపాసనమిత్యత్రాహ- విశ్వాత్మనాయత్రేతి - విశ్వాత్మనేతిభావప్రధానోనిర్దేశః , విశ్వస్యకృత్స్నస్యచిదచిదాత్మకస్యజగతః, ఆత్మత్వేనాన్తరాత్మతయా-యత్రోపాసనేకృతేసతీత్యర్థః-సర్వత్రబ్రహ్మభావాజ్జీవదశాయామపిభీర్నివర్తతఇతిభావః ॥ ౩౩ ॥ నను సత్యంభగవదుపాసనమేవాత్యన్తికక్షేమసాధనోభగవద్ధర్మఇతి - కేకేవాతదనుపాసనానుగ్రాహకాభాగవతాధర్మా-ఇత్యత్రఆహ॥ యేవాఇతి॥అవిదుషాం,పుంసాంఅఞ్జఃసుఖేనా , త్మలబ్ధయేపరమాత్మప్రాప్తయే-యే, ఉపాయాఃశ్రవణకీర్తనస్మరణపాదసేవనార్చనవన్దనదాస్యసఖ్యాత్మనివేదనాదయఃప్రోక్తాఃపఞ్చరాత్రాదిముఖేనకథితాః,తానేవహి-భాగవతాన్విద్ధి,యద్వా,హితాన్ఉపాసనానుగ్రాహకాన్,తానిత్యధ్యాహ్రియతే,తాన్భాగవతాన్,విద్ధీత్యర్థః ॥ ౩౪ ॥ తాన్విశినష్టి॥యానితి॥యాన్భా

ధర్మాన్ భాగవతాన్బ్రూతయదినశ్శ్రుతమేక్షమమ్। యైఃప్రసన్నఃప్రపన్నాయదాస్యత్యాత్మానమప్యజః॥౩౧॥
నారదఉవాచ ॥ ఏవం తేనిమినాపృష్టావసుదేవమహాత్మనా । ప్రతిపూజ్యాబ్రువన్ప్రీత్యాససదస్యర్త్విజంనృపమ్ ॥ ౩౨ ॥ కవిరువాచ ॥ మన్యేఽకుతశ్చిద్భయమచ్యుతస్యపాదామ్బుజోపాసనమత్రనిత్యం । ఉద్విగ్నబుద్ధేరసదాత్మభావాద్విశ్వాత్మనాయత్రనివర్తతేభీః॥ ౩౩ ॥యేవైభగవతాప్రోక్తాఉపాయాహ్యాత్మలబ్ధయే । అఞ్జఃపుంసామవిదుషాంవిద్ధిభాగవతాన్హితాన్ ॥౩౪॥ యానాస్థాయనరోరాజన్నప్రమాద్యేతకర్హిచిత్ । ధావన్నిమీల్యనేత్రేవానస్ఖలేన్నపతేదిహ ॥ ౩౫ ॥ కాయేనవాచామనసేన్ద్రియైర్వాబుద్ధ్యాత్మనావాఽనుసృ

గవతాప్రోక్తాన్,ఉపాయాన్,ఆస్థాయ,సమ్యక్ తాననుతిష్ఠన్నిత్యర్థః, హేరాజ - నకర్హిచిదపి,నప్రమాద్యేత,ఉపాయాన్తరనిష్ఠానామివభగవద్ధర్మనిష్ఠానాంప్రమాదోనాస్తీత్యర్థః,విఘ్నోపహతిర్నాస్తీతిభావః,తథాచోక్తంభగవతా॥ నేహాభిక్రమనాశోస్తిప్రత్యవాయోనవిద్యతే,, ఇతి॥కించ॥ఇహభాగవతధర్మేషు-నేత్రే నిమీల్య , ధావన్నపి-నస్ఖలేత్-నపతేచ్చయథాసుపథినేత్రేనిమీల్యధావన్నపినస్ఖలేన్నపతేచ్చతద్వదిత్యర్థః-తథాచస్మర్యతే॥ యాఃక్రియాస్సంప్రయుక్తాస్స్యురేకాంతగతమానసైః- తాస్సర్వాశ్శిరసాదేవఃప్రతిగృహ్ణాతివైస్వయ,, మితి - ఇతరోపాయనిష్ఠానాంత్వ యథావదనుష్ఠితేభ్యస్తేభ్యఃస్ఖలనంతతః పతనంచావశ్యంభావీతిసూచితమ్ ॥ ౩౫ ॥ కుతస్తస్యస్ఖలనాదిశఙ్కాపి , యతస్సర్వశరీరేన్ద్రియవ్యాపారాణాంస్వాన్తరాత్మభూతపరమాత్మప్రయోజ్యత్వ కర్తృకత్వానుసంధానేనాత్మనికర్తృత్వానభిమానినస్తదభిమానప్రయుక్తస్ఖలనాదిర్దురాపఇత్యభిప్రేత్యాహ॥కాయేనేతి॥వాచావాగిన్ద్రియేణ, ఇన్ద్రియైర్వాగిన్ద్రియవ్యతిరిక్తైఃజ్ఞానకర్మోభయేన్ద్రియైః ఆత్మనాచిత్తేన-అనుసృతః,స్వభావఃసంసారవాసనా - యేనసః-తథాభూతోఽపీత్యర్థః అనుసృతస్వభావాదితిపాఠే-భావప్రధానోనిర్దేశఃఅనుసృతస్వప్రకృతిజగుణత్వాత్ , అవశ్యంకాయాదిభిఃకించిత్కరోతి మనఆదిభిఃకించిత్సఙ్కల్పయతి అధ్యవస్యతి,ధ్యాయతిచేత్యర్థః తథాచోక్తంభగవతా॥ నహికశ్చిత్క్షణమపిజాతుతిష్ఠత్యకర్మకృత్ , కార్యతేహ్యవశఃకర్మసర్వఃప్రకృతిజైర్గుణై,,రితి,ఏవంచకాయాదిభిః-యద్యద్విహిత , మవిహితాప్రతిషిద్ధంచ-కర్మ-కరోతి తత్తత్సర్వం,నారాయణాయేతి,సమర్పయేత్ - తాదర్థ్యచతుర్థ్యన్తనారాయణపదోచ్చారణేనతదర్థతామనుసంధధీతేత్యర్థః॥ మయిసర్వాణికర్మాణిసన్న్యస్యాధ్యాత్మచేతసా, నిరాశీర్నిర్మమోభూత్వాయుధ్యస్వవిగతజ్వరః ॥ యత్కరోషియదశ్నాసియజ్జుహోషిదదాసియత్, యత్తపస్యసికౌన్తేయతత్కురుష్వమదర్పణ,, మిత్యుక్తంసర్వకర్మణామీశ్వరార్పణంనామైదమేవ.యత్స్వాన్తరాత్మభూతపరమాత్మార్థత్వానుసంధానమితి ॥ ఆచార్యాస్తు॥ యద్యత్కరోతీత్యస్యశాస్త్రవిరుద్ధంలౌకికంవైదికంచయద్య

త్కరోతీత్యర్థః,,ఇతివ్యాచఖ్యుః❀॥ ౩౬ ॥❀ “ విశ్వాత్మనాయత్రనివర్తతేభీ ,,రితిసర్వాత్మకబ్రహ్మోపాసనేనభయనివృత్తికథనేనతదభావేతదనువృత్తిస్సూచితా-శీఘ్రవసహేతుంముపపాదయతి ॥ భయమితి॥ ద్వితీయాభినివేశతః-భయం-స్యాత్,అబ్రహ్మాత్మకస్వతన్త్రాభిమానాత్ భయంస్యాదిత్యుక్తం భవతి , అతఏవే-శాదపేతస్య భగవద్విముఖస్య - విపర్యయః - స్మృతిః-విపర్యయః , దేహాత్మాభిమానః , తద్విషయస్మృతిఃదేహాత్మభ్రమరూపస్మరణంవా , విపర్యయో ఽ స్మృతిరితిపాఠే . అస్మృతిఃపరమాత్మశరీరభూతత్వేనస్వాత్మస్మరణాభావః,ద్వితీయాభినివేశవిపర్యయాదయఃకింనిబంధనాఇత్యత్రాహ ॥తన్మాయయేతి॥తన్మాయయాభగవదధీనయా,మాయయాప్రకృత్యా,దేహాత్మభ్రాన్తి , రబ్రహ్మాత్మకభ్రాన్తిశ్చేత్యుభయవిధాభ్రాన్తిస్తన్మూలాస్మృతిశ్చ , భగవన్మాయయాయత్తేత్యర్థః-అతః-యతఏవ , మత-స్తస్మా-ద్బుధఃఅధీతవేదాన్తజన్యజ్ఞానః గురురేవదేవతేతి ఆత్మా బుద్ధిర్యస్య,తథాభూతస్సన్-ఏకయాఅవ్యభిచారిణ్యా, అనన్యప్రయోజనయేతియావత్,భక్త్యా,తమేవేశంభజేత,తన్మాయానివృత్తయేసర్వశరీరకంపరమపురుషంభజేదిత్యర్థః❀॥ ౩౭ ॥❀నన్వ నాత్మనోదేహస్యాత్మత్వేనాస్వతన్త్రస్యాత్మనఃస్వతన్త్రతయాచప్రతీతిర్భగవన్మాయయాఽపికథమిత్యతఆహ ॥అవిద్యమానోఽపీతి ॥ అవిద్యమానోఽప్యాత్మతయాస్వతన్త్రతయాచావిద్యమానోఽపి-దేహ,ఆత్మాచ,ధ్యాతుః,ధియామనసా,ద్వయోర్ద్వయత్వేనావభాతిఆత్మతయాస్వతన్త్రతయాచప్రతీయతఇత్యర్థః-ద్వయోరితిపాఠే , ద్వయోఃదేహాత్మనో , రవిద్యమానోఽపి-అత్మతాకారఃస్వతంత్రతాకారశ్చ,ధ్యాతుర్ధియాఽవభాతీత్యర్థః-యద్వా ॥ ద్వయోరాత్మాకారస్వతన్త్రాకారయోః,ధ్యాతు , ర్మనసా,అవిద్యమానోఽపి ఆత్మాకారః,స్వతంత్రాకారశ్చ , ప్రతీయతఇత్యర్థః-ధియేత్యనేనప్రకృతిపరిణామాత్మకస్యమనసఃఅతథాభూతస్యతథాత్వేనప్రతీతౌకారణత్వముక్తం,యథా, స్వప్నమనోరథఃయథా , సోఽస్థిరోఽపిస్థిరత్వేనావభాసతే,తద్వదిత్యర్థః-హియస్మాదే

తే ❀స్వభావః।కరోతియద్యత్సకలంపరస్మైనారాయణాయేతిసమర్పయేత్తత్ ॥౩౬ ॥భయంద్వితీయాభినివేశతస్స్యాదీశాదపేతస్య † విపర్యయోఽస్మృతిః।తన్మాయయాఽతోబుధఆభజేత్తంభక్త్యైకయేశంగురుదేవతాత్మా ॥ ౩౭ ॥అవిద్యమానోప్యవభాతిహి + ద్వయోర్ధ్యాతుర్ధియాస్వప్నమనోరథోయథా । తత్కర్మసఙ్కల్పవికల్పకంమనోబుధోనిరున్ధ్యాదభయంతతస్స్యాత్ ❀ ॥ ౩౮ ॥ శృణ్వన్సుభద్రాణిరథాఙ్గపాణేర్జన్మానికర్మాణిచయానిలోకే । గీతానినామానితదర్థకానిగాయన్విలజ్జోవిచరేదసఙ్గః॥ ౩౯ ॥ఏవంవ్రతస్స్వప్రియనామకీర్త్యాజాతానురాగోద్రుతచిత్తఉచ్చైః। హసత్యథోరోదితిరౌతిగాయత్యున్మాదవన్నృత్యతిలోకబాహ్యః॥ ఖంవాయుమగ్నింసలిలంమహీంచజ్యోతీంషిసత్త్వానిదిశోద్రుమాదీన్ ।సరిత్సముద్రాంశ్చహరేశ్శరీరంయత్కిఞ్చ

వంతస్మాత్కర్మసఙ్కల్పవికల్పకం,కర్మశాసమిత్తభూతేన , సఙ్కల్పయతివికల్పయతీతితథా , తన్మనో,నిరున్ధ్యాత్,తజ్జీవాదికర్మానుగుణంసఙ్కల్పయతి, సమిత్యేకీకారే, దేహాత్మానావేకీకృత్యానుసంధాయయతి , తయోస్తాదాత్మ్యభ్రమంజనయతీతితథావికల్పయతి. పరమాత్మపరతన్త్రైకస్వరూపమాత్మానం , వికల్పయతివిరుద్ధంకల్పయతి , తస్మిన్ తత్పారతన్త్ర్యవిరుద్ధస్వాతన్త్ర్యం“ఈశ్వరోఽహమహంభోగీ,,త్యుక్తవిధంభ్రమంజనయతీతితథా-తన్మనః “ ఏషాతేఽభిహితాసాంఖ్యే ,, ఇత్యుక్తయాబుద్ధ్యాదేహాత్మయాథాత్మ్యనిశ్చయాత్మికయా , నిరున్ధ్యాత్నియచ్ఛేదిత్యర్థః , తతోమనోనిరోధాదభయంస్యాత్-మోక్షఃస్యాదితినిరోధస్యఫలముక్తమ్ ❀ ॥ ౩౮ ॥ ❀నన్వతిచఞ్చలంమనఃకథంనిరుద్ధంస్యాదిత్యత్రోపాయమాహ ॥ శృణ్వన్నితి ॥ రథాఙ్గంచక్రం-పాణౌ-యస్య , తస్యభగవతో యానిలోకేజన్మాన్యవతారాః-కర్మాణిచేష్టితాని-సుభద్రాణిశృణ్వ తాంమఙ్గళావహాని-తాని , శృణ్వన్-తథా-సరథాఙ్గపాణిః - అర్థఃప్రతిపాద్యో - యేషు-తాని-గీతాని-నామానిచ-నిర్ముక్తలజ్జో , గాయన్నసఙ్గఃకాయాసక్తిరహితో-విచరేత్ , ఏవంచేద్భగవత్ప్రవణంసత్ మనఃశనైస్తస్మిన్నిరుద్ధంభవతీత్యర్థః ❀ ॥ ౩౯ ॥ ❀ఏతదేవోపపాదయన్నిరుద్ధమనసోఽవస్థామాహ॥ఏవంవ్రతఇతి ॥ ఏవమిత్థం భూతంభగవజ్జన్మకర్మగీతనామాదిశ్రవణగానాద్యాత్మకం - వ్రతం-యస్య,స,ఇతిబహువ్రీహిః-స్వకీయః , ప్రియోభగవాం,స్తస్య , నామ్నాం,కీర్త్యాకీర్తనేన-జాత-అనురాగస్తస్మిన్ప్రేమ-యస్యసః-అతఏవ-ద్రుతచిత్తఃశ్లథహృదయః - కదాచిద్భక్తపరాజితంభగవన్తమాకలయ్య-ఉచ్చైర్హసతి-కదాచిద్విచ్ఛేదసత్యేతావన్తంకాలముపేక్షితవానస్మీతి-రోదితి-క్వచిదత్యౌత్సుక్యాద్రౌతిక్రోశతి-అతిహర్షేణ-గాయతి-జితంజితమితినృత్య-తి కిందామ్భికవత్పరాన్వఞ్చయితుంనేత్యాహ ఉన్మాదవద్గ్రహగృహీతఇవ-లోకబాహ్యఃలోకవిలక్షణః ❀ ॥ ౪౦ ॥ ❀ఉపాయాన్తరమప్యాహ॥ఖమితి ॥ ఖమాకాశం - సత్త్వానిజన్తూన్-ఆకాశాదీని-యత్కిఞ్చిద్భూతమాత్రంచ,హరేశ్శరీరమితి-మత్వా-ప్రణమేత్ - కథంభూతః - అనన్యఃస్వయమప్యపృథక్సిద్ధఃస్వాత్మన్యపిభగవచ్ఛరీర

౩౬ ॥ శ్లో ❀ పా ॥ స్వభావాత్ ౩౭ ॥ శ్లో † పా॥ విపర్యయస్స్మృతిః. ౩౮ ॥ శ్లో + పా ॥ ద్వయోర్ధ్యాతు.

తాంభావయన్నిత్యర్థః-ఇత్థంజగచ్ఛరీరకబ్రహ్మభావనయా - శాన్తంసన్మనోనిరుద్ధంభవతీతిభావః ❋ ॥ ౪౧ ॥ ❋ ననుమనోని
రోధోపాయానుష్ఠానేనైవాయురత్యల్పముపైతి కదావామనోనిరోధః - కదావాభగవద్భక్తిశ్చస్యాదిత్యతఆహ ॥ భక్తిరితి॥
పరేశానుభవఃఈశ్వరస్య రూపగుణాదివిషయంతత్త్వజ్ఞానం-భక్తిఃప్రీతిరూపోధ్యానం - అన్యత్రశబ్దాదివిషయేషు-విరక్తి
శ్చేత్యేతత్త్రికం-ప్రపద్యమానస్య - ఏకకాలంయుగపదేవ - భవతీత్యర్థః-ప్రపద్యమానస్యేత్యనేనయుగపద్భక్త్యాదిసాధనత
యాతావద్భగవచ్చరణాగతిరత్రోపదిశ్యతే - నన్వేకయాప్రపత్త్యాఽపికథమేతత్త్రికంయుగపత్స్యాదిత్యత్రదృష్టాన్తముఖే
నోపపాదయతి ॥ తథాఽశ్నతస్స్యురిత్యాదినా ॥ భవన్తివై భాగవతస్యేత్యన్తేన ॥ తుష్టిరలంబుద్ధిః-పుష్టిఃశరీరపోషః క్షుదపా
యఃజాఠరాగ్నినాశరీరగతాస్థ్యాదిదాహః-క్షుత్ - తన్నివృత్తిశ్చే-త్యేతత్త్రికం-అనుఘాసంప్రతిగ్రాసమశ్నతోభుఞ్జానస్య
యుగపదేవ-భవతి ❋ ॥ ౪౨ ॥ ❋ ఇతీత్థం-తథేత్యర్థః॥ రాజన్నిత్యాది॥ హేరాజన్-తతోభక్త్యాదిభ్యఃసాక్షాత్పరాం-శాన్తిం
అశనాయాపిపాసాశోకమోహజరామరణాఖ్యోర్మిషట్కప్రశమం - మోక్షమితియావత్ - ఉపైతిప్రాప్నోతి-పరంశాన్త
మితిపాఠే-అశనాయాద్యూర్మిషట్కరహితంపరమాత్మాన - ముపైతి ❋ ॥ ౪౩ ॥ ❋ నకేవలమిత్థంభూతఃస్వయమేవోపై
త్యపితుఅన్యానపితత్ప్రాప్తియోగ్యాన్కరోతీత్యభిప్రేత్యాహ ॥ సంన్యస్తదణ్డఇతి॥ సంన్యస్తదణ్డఃభూతద్రోహరహితః-
భగవత్యధోక్షజే-విగాఢంనిమగ్నం-చేతో - యస్యసః-అతఏవ - శుద్ధస్వభావః - అఙ్ఘ్రిరేణుభిః-లోకత్రయం-పునాతి-య
థో-దిత-స్తరణిఃసూర్య-స్తద్వత్ ❋ ॥ ౪౪ ॥ ❋ భవన్తివై భాగవతస్యేత్యుక్తం - తస్యలక్షణంపృచ్ఛతి ॥ అథేతి॥ భాగవతం
భగవత్ప్రపన్నం-బ్రూత-యంధర్మఃమోక్షధర్మో - యస్యస - ఇతిబహువ్రీహిః-నృణాంమధ్యే-యాదృశఃయత్స్వభావః-య

చభూతంప్రణమేదనన్యః ॥ ౪౧ ॥ భక్తిఃపరేశానుభవోవిరక్తిరన్యత్రచైషత్రికఏకకాలః । ప్రపద్యమానస్యయ
థాశ్నతస్స్యుస్తుష్టిఃపుష్టిఃక్షుదపాయోఽనుఘాసమ్॥ ౪౨ ॥ ఇత్యచ్యుతాఙ్ఘ్రింభజతోఽనువృత్త్యాభక్తిర్విరక్తి
ర్భగవత్ప్రబోధః । భవన్తివై భాగవతస్యరాజంస్తతఃపరాంశాన్తిముపైతిసాక్షాత్ ॥ ౪౩ ॥ సంన్యస్తదణ్డః
కృతభూతమైత్రో❋విగాఢచేతాభగవత్యధోక్షజే। పునాతిలోకత్రయమఙ్ఘ్రిరేణుభిశ్శుద్ధస్వభావస్తరణిర్యథో
దితః ॥ ౪౪ ॥ రాజోవాచ ॥ అథభాగవతంబ్రూతయద్ధర్మోయాదృశోనృణామ్ । యథాచరతియద్బ్రూతే
ర్యైర్లిఙ్గైర్భగవత్ప్రియః ॥ ౪౫ ॥ హరిరువాచ ॥ సర్వభూతేషుయఃపశ్యేద్భగవద్భావమాత్మనః । భూతానిభ
భగవత్యాత్మన్యేషభాగవతోత్తమః ॥ ౪౬ ॥ ఈశ్వరేతదధీనేషుబాలిశేషుద్విషత్సుచ। ప్రేమమైత్రీకృపోపేక్షా
యఃకరోతిసమధ్యమః ॥ ౪౭ ॥ అర్చాయామేవహరయేపూజాంయశ్శ్రద్ధయేహతే। నతద్భక్తేషుచాన్యేషుసభ
క్తఃప్రాకృతస్స్మృతః ॥ ౪౮ ॥ గృహీత్వాపీన్ద్రియైరర్థాన్యోనద్వేష్టినకాఙ్క్షతి। విష్ణోర్మాయామిదంపశ్యన్స
వైభాగవతోత్తమః ॥ ౪౯ ॥ దేహేన్ద్రియప్రాణమనోధియాంయోజన్మాప్యయక్షుద్భయతర్షకృచ్ఛ్రైః। సంసార

ధాచరతి-తస్యాచారఃకీదృశఇతిప్రశ్నః-యైర్లిఙ్గైః-భగవత్ప్రియః- లక్ష్యతఇతి శేషః ❋ ॥ ౪౫ ॥ ❋ కవేరనన్తరోహరిరాహ॥
సర్వభూతేష్వితి ॥ సర్వేషుఆబ్రహ్మస్తమ్బపర్యన్తేషు - ఆత్మనఃస్వస్యచ - ఔపశ్లేషికస్యాధారస్యశేషత్వవివక్షయాషష్ఠీ-ఆ
త్మనిచేత్యర్థః-భగవద్భావంభగవతస్సద్భావం-పశ్యేత్-అనేనవ్యాప్తిరుక్తా ఆత్మనిపరమాత్మనిభగవతిచ - భూతానిచ-పశ్యే,
దితిభగవతఆధారత్వముక్తం-వాసుదేవార్థమనుసందధదుత్తమభాగవతఇత్యర్థః-యద్వా - సర్వభూతేష్వాత్మనశ్చ- భగవ
ద్భావం-భావఃప్రకారః- భగవత్ప్రకారతాం - భగవచ్ఛరీరతయాతదపృథక్సిద్ధధర్మతాం-పశ్యే-దిత్యర్థః ఉత్తరార్థంతుయ
థోక్తార్థమేవ ❋ ॥ ౪౬ ॥ ❋ అనేనయద్ధర్మఇత్యస్యోత్తరముక్తంభవతి ॥ భాగవతోత్తమఇత్యుక్తం - తర్హిమధ్యమాధమౌకి
దృశావిత్యతస్తావాహద్వాభ్యాం॥ ఈశ్వరఇతి॥ ఈశ్వరే - ప్రేమ - ఈశ్వరస్యసర్వవ్యాపితయాసర్వశరీరత్వమజానన్ కేవలం
దేవతేతిబుద్ధింభక్త్యాయఃకరోతిసమధ్యమఇత్యర్థః-తదధీనేష్వీశ్వరాధీనేషుభాగవతేషు-బాలిశేష్వజ్ఞేషు - ఈశ్వరాదిషు - క్ర
మేణ-మైత్రీకృపోపేక్షాః- కరోతి- సమధ్యమః ❋ ॥ ౪౭ ॥ ❋ అర్చాయామేవేతిగ్రన్థోనార్చావతారాపకర్షపరః - కింతు-భా
గవతభక్తిరహితభగవదర్చాభ్యర్చనస్యమన్దఫలత్వపరః - అర్చాయాంప్రతిమాయామేవ - హరయే-పూజా- మీహతేకరో
తి-తద్భక్తేషుహరిభక్తేషు - నేహతే-అన్యేషుచగోబ్రాహ్మణాగ్న్యాదిషుచ - సుతరాంనకరోతి స- ప్రాకృతఃభక్తఃఅజ్ఞభ
క్తఃఇత్యర్థః ప్రాకృతోఽధునైవప్రారబ్ధభక్తిరితికేచిద్వ్యాచక్షతే ❋ ॥ ౪౮ ॥ ❋ పునరష్టభిఃశ్లోకైరభ్యర్హితత్వాదుత్తమ
భాగవతలక్షణాన్యేవాహ ॥ గృహీత్వేతి ॥ అర్థా-నిష్టానిష్టరూపాన్విషయాన్ - గృహీత్వానముహ్యతి మోహంనప్రాప్నో
తి-నాసక్తోభవతీతియావత్-తత్రహేతుత్వేనవిశినష్టి॥ ఇదమిష్టానిష్టజాతం-విష్ణో - ర్మాయాంప్రకృతిపరిణామాత్మకంపశ్యన్
అనిష్టవిషయవదిష్టవిషయస్యాపిబన్ధకత్వేనతస్యహేయత్వాదితిభావః ❋ ॥ ౪౯ ॥ ❋ దేహేన్ద్రియేతి ॥ యో-హరేః - స్మృ

త్మా-దేహాదీనాం- జన్మాదిభిఃసంసారధర్మై-రవిముహ్యమానః-సః - ప్రధానఃఉత్తమో-భాగవత-ఇతిసంబన్ధః-తత్ర-దేహస్య జన్మాప్యయౌఉత్పత్తివినాశౌ - ప్రాణస్య-క్షుత్ , మనసో-భయం - బుద్ధే-స్తర్షఃతృష్ణా-ఇన్ద్రియాణాం-కృచ్ఛ్రంశ్రమ-ఇతియోజ్యమ్ ❋ ॥ ౫౦ ॥ ❋ నేతి ॥ యస్య-చేతసి-కామకర్మబీజానాం - కామమూలకర్మాణ్యేవబీజాని- తేషాం-కామాశ్చ-కర్మాణి చబీజానివాసనాశ్చతేషాంవా,కామకర్మాణికామ్యకర్మాణి,తాన్యేవ-బీజానిసంసృతిహేతుత్వా-త్తేషామితివా - సంభవః- వాసుదేవ-ఏకఏవ- నిలయఆశ్రయో-యస్య-సః ❋ ॥ ౫౧ ॥ ❋ఏవంగృహీత్వేత్యాదిశ్లోకత్రయేణద్వేషహర్షమోహకామాది రహితశ్చరతీతియథాచరతీత్యస్యోత్తరముక్తంభవతి॥ యైర్లిఙ్గైర్భగవత్ప్రియఇత్యస్యోత్తరమాహ॥ నయస్యేతిద్వాభ్యాం॥ తత్రాద్యోహంకారనివృత్తిపరః-ద్వితీయస్తుమమకారనివృత్తిపరఇతివివేకః , తత్ర-జన్మత్రివిధంయానం-సావిత్రం-యాజ్ఞికం చేతి-కర్మగర్భాధానాదిచౌలాన్తం- వర్ణోబ్రాహ్మణత్వాదిః-ఆశ్రమోబ్రహ్మచర్యాదిః - జాతిర్దేవత్వమనుష్యత్వాదిః-ఆభిర్దేహగతాభిర్నిమిత్తభూతాభి-ర్యస్య, దేహేఅహంభావో-నసజ్జతేనాసక్తోభవతి-నాస్తీతియావత్-స - హరేః-ప్రియఃప్రియతమః ❋ ॥ ౫౨ ॥ ❋స్వోబన్ధుః-పరశ్శత్రు-రితివా-భిదా-తథా - విత్తేషు-ఆత్మనిదేహేచ-భిదా-మమేదంధనం-అన్యస్యేదం-మమశరీర-మన్యస్యేదంశరీర-మితివా , భిదాభేద-స్తత్ప్రయుక్తంహితాహితాచరణంచ - యస్య-నాస్తి - స-భాగవతోత్తమ- ఇతిసంబన్ధః తదభావేహేతుత్వేనవిశినష్టి-సర్వభూతసమః-బ్రహ్మాత్మకత్వేనఆత్మనాంజ్ఞానైకాకారత్వేనదేహానాంప్రకృతిపరిణామరూపత్వేనసర్వభూతేషుసమబుద్ధిరిత్యర్థః-తత్రాపిహేతుః, శాన్తఃజితాన్తఃకరణః-సమత్వేనశిక్షితమనాఇత్యర్థః అహంమమాభిమానాదిభిర్లిఙ్గైర్లక్ష్యతఇతికైర్లిఙ్గైరిత్యస్యోత్తరముక్తంభవతి - విత్తేష్వాత్మనిచభిదానాస్తీత్యనేన,ధనశరీరా

ధర్మైరవిముహ్యమానస్సమేమతోభాగవతఃప్రధానః ॥ ౫౦ ॥ నకామకర్మబీజానాంయస్యచేతసిసంభవః।వాసుదేవైకనిలయస్సవైభాగవతోత్తమః ॥ ౫౧ ॥ నయస్యజన్మకర్మభ్యాంనవర్ణాశ్రమజాతిభిః । సజ్జతేఽస్మిన్నహంభావోదేహేవైసహరేఃప్రియః ॥ ౫౨ ॥ నయస్యస్వః పరఇతివిత్తేష్వాత్మనివాభిదా । సర్వభూతసమశ్శాన్తస్సవైభాగవతోత్తమః॥ ౫౩ ॥త్రిభువనవిభవహేతవేఽప్యకుణ్ఠస్మృతిరజితాత్మసురాదిభిర్విమృగ్యాత్। నచలతిభగవత్పదారవిన్దాల్లవనిమిషార్ధమపిసవైష్ణవాగ్ర్యః ॥ ౫౪ ॥ భగవత ఉరువిక్రమాఙ్ఘ్రిశాఖానఖమణిచన్ద్రికయానిరస్తతాపే, హృదికథముపసీదతాంపునస్సప్రభవతిచన్ద్రఇవోదితేఽర్కతాపః ॥ ౫౫ ॥ విసృజతిహృదయంనయస్యసాక్షాద్ధరిరవశాభిహితోఽప్యఘౌఘనాశః । ప్రణయరశనయాధృతాఙ్ఘ్రిపద్మస్సభవతిభాగవతప్రధానఉక్తః ॥ ౫౬ ॥❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋ ఇతిశ్రీమద్భాగవతేమహాపురాణే,ఏకాదశస్కన్ధే,ద్వితీయోఽధ్యాయః ❋❋❋❋❋❋❋❋❋

దావపికాష్ఠలోష్టాదివత్ప్రతిపత్తిరభిప్రేతా-నత్వాత్మభేదనిషేధః - తథాసతిసర్వభూతసమఇత్యస్యనస్తరోక్తివిరోధాత్,మాతశబ్దోదేహవిశిష్టాత్మపరః- సర్వశబ్దేనాపిబహుత్వమవగమ్యతే ❋ ॥ ౫౩ ॥ ❋కించ ॥ త్రిభువనేతి ॥ త్రిభువనభవహేతవేవిభవహేతవేఽప్యకుణ్ఠస్మృతిరితిపాఠాన్తరం - త్రిభువనవిభవహేతవేఽపితై్రలోక్యైశ్వర్యార్థమపి - తై్రలోక్యైశ్వర్యం ప్రయచ్ఛామీత్యుక్తేపీత్యర్థః-అకుణ్ఠస్మృతిఃభగవత్పాదారవిన్దాదన్యత్రాస్రరంనాస్తీత్యేవంరూపాఅకుణ్ఠాఅనపగతా-స్మృతి-ర్యస్యసఃభగవత్పదారవిన్దాదన్యత్రాస్రరంనాస్తీత్యేతదపికుతః- తత్రాహ ॥ అజితాత్మభిర్విమృగ్యాదితి ॥ అజితేశ్రీకృష్ణే-హరావేవ-ఆత్మామనః-యేషాంతథాభూతైఃసురాదిభిఃబ్రహ్మాదిభిరపిదుర్లభాత్, కింతు , కేవలంవిమృగ్యాత్-భగవత్పదారవిన్దాత్-నచలతిభగవత్పదారవిన్దభజనాద్యో-నచలతి-సవైష్ణవాగ్ర్యఇత్యర్థః ❋ ॥ ౫౪ ॥ ❋కించ॥ చలనంహివిషయాన్తరాభిలాషా-త్తచ్చకామైఃసంతాపేసతి-సతాపఏవనసంభావ్యతఇత్యభిప్రేత్యాహ ॥ భగవతఇతి ॥ భగవతః,ఉరవోవిపులాః,విక్రమాఃపాదవిన్యాసాః-యస్య- తస్యాఙ్ఘ్రిః - శాఖానాంతత్సదృశానామఙ్గులీనాం-యే-నఖా-స్తఏవ- మణయస్తేషాం,చన్ద్రికయాశీతలదీప్త్యా-నిరస్తః-తాపఃకామసంతాపో-యస్మిన్, తస్మిన్-హృదికథం , పునః,సతాపః-భవతి,చన్ద్రే-ఉదితేసతి-అర్కస్య-తాపఇవ - చన్ద్రఇత్యనేననఖానాంచన్ద్రత్వరూపణమప్యభిప్రేతం - అతఏవ - దీప్త్యేత్యనుక్త్వాచన్ద్రికయేత్యుక్తమ్ ❋ ॥ ౫౫ ॥ ❋అనేనశ్లోకద్వయేనయాదృశఇత్యస్యోత్తరముక్తంభవతి - యద్బ్రూతఇత్యస్యతుహరినామానీత్యుత్తరస్యస్పష్టత్వాన్నోక్తం , ఉక్తసమస్తలక్షణమాహ ॥ విసృజతీతి ॥ యద్వా ॥ యద్బ్రూతఇత్యస్యోత్తరమాహ॥విసృజతీతి॥అవశాభిహితోఽవశేనాప్యభిహితమాత్రోపి అఘౌఘంపాపసముదాయం , నాశయతీతితథా, సహరిః-సాక్షాత్-యస్య,హృదయం-నవిసృజతి-సభాగవతప్రధాన,ఇత్యుక్తో,భవతి ❋ ॥ ౫౬ ॥ ❋ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం ఏకాదశస్కన్ధేద్వితీయోధ్యాయః, ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

తన్మాయయాఽతో బుధః - విష్ణోర్మాయామిదం పశ్యన్నితి చోక్తం, అతో మాయాం తత్కార్యం చ పృచ్ఛతి నిమిః ॥ పరస్యేతి ॥ మాయాశబ్దస్తత్కార్యపరశ్చ, మాయాం తత్కార్యం చ వేదితుమిచ్ఛామ ఇత్యర్థః, భగవన్తః భవన్తః, నోఽస్మభ్యం - బ్రువన్తు ॥ ౧ ॥ యద్యపి "భయం ద్వితీయాభినివేశతః" ఇత్యాదినా దేహాత్మభ్రమస్వతన్త్రాత్మభ్రమాదికం మాయాకార్యముక్తమేవ. తథాపి - తద్విస్తరబుభుత్సయాఽత్ర పృచ్ఛామీత్యభిప్రేత్యాహ ॥ నానుతృప్యే ఇతి ॥ హరికథామృతరూపం - యుష్మద్వచః, జుషన్ సేవమానోఽహం - నానుతృప్యే నైవ తృప్తోఽస్మి, అతృప్తౌ హేతుత్వేనాత్మానం వచశ్చ విశినష్టి ॥ సంసారేతి ॥ తాపా ఆధ్యాత్మికాదయస్త్రయః, తైః, ర్నితరాం, తప్తః, మర్త్యో మరణశీలశ్చ - తత్తాపానాం సంసారతాపానాం - భేషజం ఔషధమ్ ॥ ౨ ॥ అన్తరిక్షస్తత్రోత్తరమాహ ॥ యద్యపి ॥ "నిర్గుణే కేవలే సాక్షాదాత్మనో యద్విపర్యయః । సైషా భగవతో మాయా యయేదం నిర్మమే విభుః ॥ ఇన్ద్రియార్థభ్రమో జాగ్రత్స్వప్నేఽన్తఃకరణభ్రమః । సుప్తం తద్వాసనాబీజం తుర్యామూర్తిస్తదన్వయః ॥ విశుద్ధం జ్ఞానమేవైకం మాయయాభాసతే త్రిధా । గ్రాహకాద్యైర్యథా స్వప్నే తత్త్వం విత్త్రియాఫలమ్ ॥ వైతథ్యాద్వ్యభిచారాచ్చ మాయా త్రైవిధ్యమాత్మని । యథా మనోరథస్స్వప్న ఇత్యాద్యుపశామ్యతీ"తి - శ్లోకచతుష్టయం పరైః పరిత్యక్తం - తథాప్యార్యైః పరిగృహీతత్వాత్ సంగ్రహేణ వ్యాఖ్యాయతే ॥ పరపరిత్యాగః క్వచిత్పాఠాభావాత్ ప్రాతికూల్యాద్వేతి విశిష్య న విద్మః - విభుః జగద్రూపేణ వివిధం భవితుమిచ్ఛుః పరమపురుషః - యయా ప్రకృత్యా - ఇదం - జగన్నిర్మమే - సా - భగవతో - మాయా - ఆత్మనో జీవస్య - నిర్గుణే సత్త్వాదిగుణత్రయరహితే - కేవలే విశుద్ధే శరీరసంబన్ధరహితే, సాక్షాత్స్వయం ప్రకాశస్వరూపే - విపర్యయః శరీరసంబన్ధగుణవశ్యత్వదేహాత్మభ్రమాదిరూపో - యో - విపర్యయః - త - న్మాయా మాయాకార్య - మితి యోజనా - కార్యకారణభావాదౌపచారికం సామానాధికరణ్యం - నిర్గుణ ఇత్యనేన మాయాయాస్త్రిగుణాత్మకత్వం సూచితం - కేవల ఇత్యనేన దేహేన్ద్రియాదిరూపేణ పరిణతత్వం - సాక్షాదిత్యనేన జడత్వం - అనేన మాయాస్వరూపముక్తం - విప

రాజోవాచ ॥ పరస్య విష్ణోరీశస్య మాయినామపి మోహినీమ్ । మాయాం వేదితుమిచ్ఛామో భగవన్తో బ్రువన్తు నః ॥ ౧ ॥ నానుతృప్యే జుషన్యుష్మద్వచో హరికథామృతమ్ । సంసారతాపనిస్తప్తో మర్త్యస్తత్తాపభేషజమ్ ॥ ౨ ॥ అన్తరిక్ష ఉవాచ ॥ నిర్గుణే కేవలే సాక్షాదాత్మనో యద్విపర్యయః । సైషా భగవతో మాయా యయేదం నిర్మమే విభుః ॥ ౩ ॥ ఇన్ద్రియార్థభ్రమో జాగ్రత్స్వప్నేఽన్తఃకరణభ్రమః । సుప్తం తద్వాసనాబీజం తుర్యాఽమూర్తిస్తదన్వయః ॥ ౪ ॥ విశుద్ధం జ్ఞానమేవైకం మాయయాభాసతే త్రిధా । గ్రాహకాద్యైర్యథా స్వప్నే తత్త్వం విత్త్రి-

ర్యయ ఇత్యనేన ఇదమిత్యనేన చ మాయాకార్యముక్తం - ఇదం నిర్మమే ఇత్యనేన మహదాదిపృథివ్యన్తస్య జగతస్తత్కార్యత్వసూచనాత్ - ఆత్మనో యద్విపర్యయః సా వై భగవతో మాయేత్యనేన దేహాత్మాభిమానాదిరూపస్య జీవభ్రమస్య తత్కార్యత్వసూచనాత్ ॥ ౩ ॥ తత్ర భ్రమరూపకార్యం ప్రపఞ్చయితుం ప్రకృతివికార్యదేహేన్ద్రియాదిసంబన్ధవినిర్ముక్తే జీవస్వరూపే భ్రమాసంభవాత్ తత్సంబన్ధం తత్ప్రయుక్తజాగ్రత్స్వప్నసుషుప్తిరూపావస్థాత్రయసంబన్ధం చ వదన్ భ్రమం ప్రపఞ్చయతి ॥ ఇన్ద్రియార్థేతి ॥ జాగ్రత్స్వప్నశబ్దాభ్యాం తదవస్థాభానం లక్ష్యతే - తదయమర్థః - జాగ్రత్ జాగ్రదవస్థాయాం, ఇన్ద్రియార్థభ్రమః, ఇన్ద్రియైర్మనస్సంయుక్తైః, రర్థేషు అనాత్మస్వస్థిరరూపేషు దేహాదిషు, ఆత్మత్వస్థిరత్వోపాదేయత్వాదిభ్రమః - స్యాత్ - స్వప్నేఽన్తఃకరణభ్రమః స్వప్నే - అన్తఃకరణేన బాహ్యేన్ద్రియాసంయుక్తేన భ్రమః - సోఽప్యస్థిరస్వాప్నశరీరాదిషు స్థిరత్వాదిబుద్ధిరూపః - ఇన్ద్రియాన్తఃకరణపదాభ్యాం తత్సంబన్ధ - స్తయోర్నిరాశ్రయయోరసంభవాత్తదాశ్రయభూతదేహసంబన్ధ - స్తత్ప్రయుక్తజాగ్రదాద్యవస్థాన్వయశ్చ - ఫలితః - సుప్తం తద్వాసనాబీజం - వాసనారూపబీజమాత్రావశేషితం విలుప్తబాహ్యాన్తరబ్రాహ్మణత్వాదిసుఖిత్వదుఃఖిత్వాదిజ్ఞానం సుప్తం సుషుప్తిరిత్యుచ్యతే - త - త్తదపి - ప్రకృతిసంబన్ధప్రయుక్తం, తత్కార్యమేవేత్యర్థః, తదన్వయః ఇత్థం తేనావస్థాత్రయాన్వయో - యస్య - తథాభూతః - ప్రత్యగాత్మా - తర్హి - కదాఽవస్థాత్రయాన్వయవినిర్ముక్తిరిత్యత్రాహ ॥ తుర్యామూర్తిరితి ॥ యదా - అమూర్తిః ప్రకృతిపరిణామాత్మకశరీరాభావః - ముక్తావస్థేతి యావత్ - సా - తుర్యా దేహసంబన్ధప్రయోజ్యావస్థాత్రయవినిర్ముక్త్యా తుర్యావస్థేత్యర్థః - అనేనావస్థాత్రయాన్వయస్య ప్రాకృతశరీరసంబన్ధప్రయుక్తత్వేనౌపాధికత్వాదస్థిరత్వం సూచితం - తస్మిన్నస్థిరత్వప్రతీతిర్భ్రాన్తిరూపా చేతి ॥ ౪ ॥ ఏతదేవ స్వప్నదృష్టాన్తేనోపపాదయన్ ప్రాకృతశరీరసంబన్ధేఽపి కారణమాహ ॥ విశుద్ధమితి ॥ యద్యపి - జీవస్య స్వరూపం - విశుద్ధం రాగాద్యకలుషితం - ఏకం జాగ్రదాద్యవస్థాభేదరహితం - జ్ఞానం జ్ఞానైకరసం తథాఽపి తన్మాయయా ప్రకృతిపరిణామరూపదేహసంబన్ధేన నిమిత్తభూతేన - గ్రాహకాద్యైః - త్రిధా జాగ్రత్స్వప్నసుషుప్తిరూపావస్థాత్రయయుక్త - మవభాసతే - యథా స్వప్నే - గజతురగాదిరస్థిరోఽపి స్థిరవదవభాసతే తద్వత్ - గ్రాహకాద్యైరిత్యత్ర గ్రాహకమి

న్ద్రియం - ఆదిశబ్దేనాన్తఃకరణవాసనా బీజరూపయోస్సంగ్రహః - యదేతత్త్రివిధావభాసతన్మూలదేహేన్ద్రియాన్తఃకరణాన్వయాదికంసర్వం - తత్ - త్సం విత్క్రియాఫలంసంవిదిజ్ఞానస్వరూపేప్రత్యగాత్మని - క్రియాయాః అనాదిపుణ్యపాపాదికాయాః-ఫల-మిత్యర్థః ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ ఏతదేవోపపాదయతి ॥ వైతథ్యాదితి ॥ వైతథ్యాదనిత్యత్వాత్-ముక్త్యవస్థాయామనువృత్త్యభావాత్ - వ్యభిచారాదిదానీమపికస్యాంచిదవస్థాయామవస్థాన్తరాన్వయస్యవ్యభిచారాచ్చ - ఆత్మని - మాయాత్రైవిధ్యం - మాయాకార్యమవస్థాత్రైవిధ్యం - క్రియాఫలమిత్యనుషజ్యతే-నతుస్వాభావికమిత్యర్థః -కర్మఫలత్వేదృష్టాన్తమాహ॥ యథామనోరథఃస్వప్న ఇతి ॥ మనోరథశబ్దేనమనోరథవిషయీభూతంసుఖంలక్ష్యతే - యథాస్వాప్నంసుఖమనిత్యంక్రియాఫలం-తద్వదిత్యర్థః-ఇత్యాన్వృశ్యఏవంవిమర్శేకృతేసతి,ఉపశామ్యతిబహిఃక్షుద్రసుఖార్థవ్యాపారాన్నివృత్తోభవతీతి ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ ఏవంప్రకృతికార్యంభ్రమంవిస్తరేణోక్త్వా,థజగతస్తత్కార్యత్వంప్రపఞ్చయతి ॥ ఏభిరితి ॥ ఆద్యఃసర్వకారణతయాస్వయమాదావేవవర్తమానః - మహాభుజఃపరమపురుషః , భూతాత్మా వ్యష్టిసమష్ట్యుభయవిధభూతాన్తరాత్మాసన్, ఏభిఃప్రత్యక్షాదిప్రమాణసిద్ధైః , మహాభూతైఃపృథివ్యాదిభిః-మాయాకార్యభూతైః సమష్టిభిర్భూతాని. ఉచ్చావచానిఉత్కృష్టాన్యపకృష్టానిచ-ససర్జ - సృష్టేఃప్రయోజనమాహ - స్వమాత్రాత్మప్రసిద్ధయఇతి-స్వస్య మాత్రాభూతానాంశరీరభూతానాం జీవానాం , ప్రసిద్ధయేపురుషార్థసిద్ధయే - భగవదారాధనోపయుక్తకరణకళేబరాదీన్లబ్ధ్వాభగవన్తమారాధ్యనిశ్శ్రేయసంప్రాప్నుయురిత్యర్థః ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ ఏవంతర్హిలబ్ధకరణకళేబరాస్సర్వేఽపితమారాధ్యనిశ్శ్రేయసంకుతోనప్రాపురిత్యత్రఆహ ॥ ఏవమితి ॥ యద్యప్యేవం స్వమాత్రాత్మప్రసిద్ధయే - పఞ్చభి-ర్ధాతుభిర్మహాభూతైః -సృష్టాన్యపి-భూతానిశరీరాణి - ప్రవిష్టః-ప్రత్యగాత్మా , ఏకధా-దశధాచా-త్మానం విభజన్ - జ్ఞానకర్మేన్ద్రియాన్తఃకరణైః - ఆత్మానంజ్ఞానం-విభజన్-గుణాన్శ

యాఫలమ్॥ ౫ ॥వైతథ్యాద్వ్యభిచారాచ్చమాయాత్రైవిధ్యమాత్మని ।యథామనోరథస్స్వప్నఇత్యాన్వృశ్యోపశామ్యతి॥౬॥ఏభిర్భూతానిభూతాత్మామహాభూతైర్మహాభుజః । ససర్జోచ్చావచాన్యాద్యస్స్వమాత్రాత్మప్రసిద్ధయే॥౭॥ఏవంసృష్టానిభూతానిప్రవిష్టఃపఞ్చధాతుభిః। ఏకధాదశధాఽఽత్మానంవిభజఞ్జుషతేగుణాన్॥ గుణైర్గుణాన్సభుఞ్జానఆత్మప్రద్యోతితైఃప్రభుః । మన్యమానఇదంసృష్టమాత్మానమిహసజ్జతే॥ ౯ ॥ కర్మాణికర్మభిఃకుర్వన్సనిమిత్తానిదేహభృత్ । తత్తత్కర్మఫలంగృహ్ణన్భ్రమతీహసుఖేతరమ్॥ ౧౦ ॥ ఇత్థంకర్మగతీర్గచ్ఛన్బహ్వభద్రావహాఃపుమాన్ । ఆభూతసంప్లవాత్సర్గప్రళయావశ్నుతేఽవశః॥ ౧౧ ॥ధాతూపప్లవఆసన్నేవ్యక్తంద్రవ్యగుణాత్మకమ్ । అనాదినిధనఃకాలోహ్యవ్యక్తాయాపకర్షతి ॥ ౧౨ ॥ శతవర్షాహ్యనావృష్టిర్భవిష్యత్యుల్బణాభువి । తత్కాలోపచితోష్ణార్కోలోకాంస్త్రీన్ప్రతపిష్యతి ॥ ౧౩ ॥ పాతాళతలమారభ్యసంకర్షణము

బ్దాదివిషయానేవ-భుఙ్క్తే-నతు-పరమపురుషమారాధయతీత్యర్థః ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ తత్రహేతుంవదన్నుపపాదయతి॥ సప్రభుర్జీవః, భగవతాసృష్ట-మిదంశరీరం ఆత్మానం-మన్యమానః - అతఏవా-త్మనాఽన్తర్యామిణాపరమపురుషేణ - ప్రద్యోతితైరాపాదితప్రవృత్తిక్షమైః-గుణైఃగుణపరిణామభూతైః - రిన్ద్రియైః-గుణాన్శబ్దాదివిషయాన్-భుఞ్జానః - ఇహవిషయేష్వేవ-సజ్జతే-దేహాత్మాభిమాన - స్తన్మూలఃపూర్వపూర్వవిషయానుభవశ్చో-త్తరోత్తరవిషయాసక్తిహేతురితిభావః ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ కేవలమేవంసజ్జతే-నతుసుఖ్యతీత్యాహ ॥ కర్మాణీతి ॥ ఇహసంసారే-దేహభృజ్జీవః కర్మభిఃపూర్వపూర్వదేహార్జితకర్మవాసనాభిః నిమిత్తభూతాభిః - సనిమిత్తానిఉత్తరోత్తరదేహనిమిత్తభూతవాసనాసహితాని - కర్మాణిపుణ్యపాపాత్మకాని - కుర్వన్, తత్తత్కర్మణాం - ఫలంసుఖందుఃఖంచ-గృహ్ణన్అనుభవన్-సుఖేతరందుఃఖోదర్కంయథాతథా - భ్రమతి ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ ఇత్థంకియత్పర్యన్తంభ్రమతీత్యత్రఆహ॥ ఇత్థమితి ॥ పుమాన్జీవః - ఇత్థం-కర్మగతీఃకర్మసంపాదితదేహాన్-గతిశబ్దఃప్రకారపరః దేహస్యాపృథక్సిద్ధప్రకారత్వాత్-గచ్ఛన్ప్రాప్నువన్- బహూన్య - భద్రాణి,దుఃఖానివహతీతితథా - అవశఃప్రకృతిపరవశః - ఆభూతసంప్లవాత్ మహాభూతప్రళయపర్యన్తం - సర్గప్రళయౌఉత్పత్తిమరణే - తత్పరంపరామిత్యర్థః - అశ్నుతేప్రాప్నోతి ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ తర్హికీదృశోభూతసంప్లవఇతితస్యబుభుత్సామాలక్ష్యోపపాదయతిసార్ధైరష్టభిః ॥ ధాతూపప్లవఇతి॥ ధాతూపప్లవేపఞ్చమహాభూతోపసంహారే-మహాప్రళయే - ఆసన్నేసతి - అనాదినిధనఃఆద్యన్తశూన్యః- కాలఃకాలశరీరకః పరమపురుషః - ద్రవ్యగుణాత్మకంపఞ్చభూతశబ్దాదిగుణాత్మకం-వ్యక్తంస్థూలం-విశ్వం - అవ్యక్తాయ-అపకర్షతి అవ్యక్తం నామరూపవిభాగరహితంతమశ్శబ్దవాచ్యంసూక్ష్మమచిద్ద్రవ్యం - తత్ప్రతి-నేతు-మాకర్షతి ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ ఆకర్షణప్రకారమేవాహ ॥ శతవర్షేత్యాదినా ॥ తదా-అత్యుల్బణాఅతిదుస్సహా-తత్కాలేనశతవర్షపరిమితానావృష్టికాలేన-ఉపచితంవర్ధితం. ఉష్ణం-యస్యసః-యద్వా,తస్మింశ్చకాలేఉపచితశ్చాసావుష్ణశ్చార్కశ్చ ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ పాతాళేతి॥ఊర్ధ్వశిఖఃఊర్ధ్వజ్వాలః-నా

యునా-ఈరితః సహకృతః-విష్వక్పరితో-వహ్ని-ర్వర్ధతే ॥ ౧౪ ॥ తత-స్సాంవర్తకాఖ్యః ప్రళయకృన్మేఘగణః-హస్తిహస్తాభిః గజశుణ్డోపమాభిః-ధారాభిః-శతం-వర్షాణి-వర్షిష్యతి-తతో-విరాట్ బ్రహ్మాణ్డం-సలిలే లీయతే ॥ ౧౫ ॥ తత ఇతి॥ వైరాజో విరాడన్తర్వర్తిపురుషో జీవః - పురుష ఇత్యేకత్వం ఏకో వ్రీహిరితివజ్జాత్యభిప్రాయకం - జీవవర్గ ఇత్యర్థః-విరాజం లీనం బ్రహ్మాణ్డం-విసృజ్య-సూక్ష్మం సూక్ష్మావస్థం, అవ్యక్తం "తమ ఆసీ"దిత్యాదిషు తమశ్శబ్దవాచ్యం ప్రధానం-విశత ఇతి సంసర్గవిశేష ఉక్తః-నతులయః చేతనం ప్రత్యచేతనస్య కారణత్వాభావాత్ - అయమేవ సంసర్గవిశేషః "అక్షరం తమసి లీయత" ఇతి శ్రుతావప్యుచ్యతే - నిరిన్ధన ఇవానల ఇతి జ్ఞానసంకోచోఽభిప్రేతః - యథా-నిరిన్ధనోఽగ్నిస్సంకుచితో భవతి-తద్వ - త్సంకుచితజ్ఞాన ఇత్యర్థః ॥ ౧౬ ॥ ఏవం విరాడ్వైరాజయోర్లయమభిధాయాథ విరాట్కారణానాం మహదాదిపృథివ్యన్తానాం ప్రాతిలోమ్యేన లయమాహ ॥ వాయునేతి ॥ వాయోర్హి గన్ధరసహారిత్వం ప్రసిద్ధం - అతో-వాయునా సాంవర్తకేన-హృతః-గన్ధో-యస్యాస్సా - భూః పృథ్వీ, అతఏవ-గన్ధస్య వ్యవస్థాపకస్య గతత్వాత్-సలిలత్వాయ కల్పతే సలిలతామాపద్యతే-సలిలే లీయత ఇత్యర్థః-తద్ధృతరసం-తేన వాయునైవ-హృతో-రసో యస్య తత్-సలిలమ్ ॥ ౧౭ ॥ హృతరూపమితి॥ తమసో రూపతిరస్కారిత్వం ప్రసిద్ధం - అత-స్సాంవర్తకేన తమసా-హృతం రూపం యస్య తత్-జ్యోతిః - హృతస్పర్శ ఇతి, అవకాశేన స్వకారణేనాసన్నలయేనాకాశేనేత్యర్థః - వాయోర్హ్యవకాశసంచారిత్వం ప్రసిద్ధం-హృతః స్పర్శో యస్య - స వాయుః-నభస్యాకాశే, లీయతే-కాలాత్మనా కాలశరీరకేణేశ్వరేణ - శబ్దస్య కాలత ఏవ హి నాశః- హృతః-గుణః శబ్దో-యస్య - తన్నభః, ఆత్మని లీయతే-ఆత్మశబ్దః కారణపరః-భూతాదావిత్యర్థః ॥ ౧౮ ॥ ఇన్ద్రియాణీతి॥ దశేన్ద్రియాణి-మనో-బుద్ధిశ్చ - వైకారికైరధిష్ఠా

ఖానలః । దహత్యూర్ధ్వశిఖో విష్వగ్వర్ధతే వాయునేరితః ॥ ౧౪ ॥ సాంవర్తకో మేఘగణో వర్షతి స్మ శతం సమాః । ధారాభిర్హస్తిహస్తాభిర్లీయతే సలిలే విరాట్ ॥ ౧౫ ॥ తతో విరాజముత్సృజ్య వైరాజః పురుషో నృప । అవ్యక్తం విశతే సూక్ష్మం నిరిన్ధన ఇవానలః ॥ ౧౬ ॥ వాయునా హృతగన్ధా భూస్సలిలత్వాయ కల్పతే । సలిలం తద్ధృతరసం జ్యోతిష్ట్వాయోపకల్పతే ॥ ౧౭ ॥ హృతరూపం తు తమసా వాయౌ జ్యోతిః ప్రలీయతే । హృతస్పర్శోఽవకాశేన వాయుర్నభసి లీయతే ॥ కాలాత్మనా హృతగుణం నభ ఆత్మని లీయతే ॥ ౧౮ ॥ ఇన్ద్రియాణి మనో బుద్ధిస్సహ వైకారికైర్నృప । ప్రవిశన్తి హ్యహంకారం స్వగుణైరహమాత్మని ॥ ౧౯ ॥ ఏషా మాయా భగవతస్సర్గస్థిత్యన్తకారిణీ । త్రివర్ణా వర్ణితాస్మాభిః కిం భూయశ్శ్రోతుమిచ్ఛసి ॥ ౨౦ ॥ రాజోవాచ ॥ యథైతామైశ్వరీం మాయాం దుస్తరామకృతాత్మభిః । తరన్త్యఞ్జస్స్థూలధియో మహర్ష ఇదముచ్యతామ్ ॥ ౨౧ ॥ ప్రబుద్ధ ఉవాచ ॥ కర్మాణ్యారభమాణానాం దుఃఖహత్యై సుఖాయ చ । పశ్యేత్పాకవిపర్యాసం మిథునీచారిణాం నృణామ్ ॥ ౨౨ ॥ నిత్యార్తిదేన విత్తేన దుర్లభేనాత్మమృత్యునా । గృహాపత్యాప్తపశుభిః కా ప్రీతిస్సాధితైశ్చలైః ॥ ౨౩ ॥ ఏవం లోకం పరం విద్యా

తృభిర్దైవైస్సహ-అహంకారం స్వకారణభూతం సాత్త్వికాహంకారం - ప్రవిశన్తి, అహం - మహాంకారస్త్రివిధోఽపి-స్వగుణైః స్వకార్యైస్సహితః, ఆత్మని కారణభూతే మహతి, ప్రవిశతీతి వచనవిపరిణామేన సమ్బన్ధః ॥ ౧౯ ॥ ఏషేతి ॥ ఏషా-భగవతో-మాయా-మహత్తత్త్వస్యాపి కారణభూతేతి శేషః, అతస్తస్యాం విశతీతి భావః-సర్గాద్యుపయుక్తా, త్రివర్ణా లోహితశుక్లకృష్ణవర్ణా, రజస్సత్త్వతమోరూపగుణత్రయమయీత్యర్థః, అస్మాభిరిత్థం కార్యతః స్వరూపతశ్చ వర్ణితా, కృతమాయాస్వరూపతత్కార్యశ్రవణస్య తన్నిస్తరోపాయపిపృచ్ఛిషాముత్పాదయితుం చోదయతి, కిం పునశ్శ్రోతుమిచ్ఛసీతి ॥ ౨౦ ॥ తన్నిస్తరోపాయమేవేత్థమభిప్రేత్య పృచ్ఛతి నిమిః ॥ యథైతామితి ॥ యథా యేన ప్రకారేణ-యేనోపాయేనేతి యావత్, అకృతాత్మభిః అజితేన్ద్రియైః-దుస్తరాం, స్థూలధియో మాదృశాః, అఞ్జస్సుఖేన-తరన్తి, తదిద-ముచ్యతాం, యద్యపి "బుధ ఆభజేత్తం భక్త్యైకయేశ"మితి తన్నిస్తరోపాయః పురస్తాదేవోక్తః-తథాఽపి- స్థూలధియాం భగవతి హఠాద్భక్తిరోఢేతి కయాచిత్ప్రణాడ్యైవ సమ్పాద్యా - అతస్తత్ప్రణాడీబుభుత్సయాఽత్ర పునః ప్రశ్న ఇత్యవగన్తవ్యమ్ ॥ ౨౧ ॥ ఇమమభిప్రాయమాలక్ష్య "లోకాన్కర్మచితాన్" ఇత్యాదిశ్రుత్యుక్తవిధాం ప్రణాడీమాహ ప్రబుద్ధః ॥ కర్మాణీత్యాదినా ॥ తావన్నిర్వేదం విధత్తే ॥ కర్మాణీతి త్రిభిః ॥ మిథునీభూయ వర్తమానానాం-నృణాం, దుఃఖహత్యై దుఃఖాపాకరణాయ- సుఖాయ చ-కర్మాణ్యారభమాణానామపి - పాకవిపర్యాసం-పశ్యేత్ - అనిష్టపరిహారాయేష్టప్రాప్తయే చారబ్ధేభ్యః కర్మభ్యో దుఃఖప్రాప్తిమేవ పశ్యేదిత్యర్థః ॥ ౨౨ ॥ కర్మభిస్సాధితా అపి విత్తాదయో న సుఖహేతవ ఇతి చ పశ్యేదిత్యాహ ॥ నిత్యార్తిదేనేతి ॥ దుర్లభేనా-తఏవ - ఆత్మనః స్వస్య- మృత్యురూపేణ మరణాన్తసాహసకర్మసమ్పాద్యత్వాదితి భావః - అతఏవ-నిత్యా-మార్తిదేన స్వసమ్పాదనార్థదుఃఖదేన-విత్తేన-తైరనిత్యైర్గృహాపత్యాదిభిశ్చ, సాధితైరపి-కా ప్రీతిః, స్యాత్, న కించిత్సుఖమిత్యర్థః ॥ ౨౩ ॥ ఏవమి

తి॥ యథాఽస్మింల్లోకే,విత్తగృహాదిజన్యం,సుఖం,అనిత్యం,మస్తతోదుఃఖనిమిత్తం, మేవం-పరంలోకం,నశ్వరం,విద్యాత్-పారలౌకికమప్యనిత్యం పశ్యేదిత్యర్థః, తత్ర హేతుత్వేనవిశినష్టి, కర్మణా-నిర్మితంసంపాదితం-తథాచశ్రుతిః "తద్యథేహకర్మచితోలోకఃక్షీయతే। ఏవమేవాముత్రపుణ్యచితోలోకఃక్షీయతే,, ఇతి,కించ విద్యమానదశాయామపిదుఃఖాత్మకంపశ్యేదిత్యాహ-సతుల్యాతిశయధ్వంసం - సహతుల్యేనాతిశయేనధ్వంసేనవర్తమానం. తత్రసతుల్యత్వాలోచనేనాదరాభావః, సాతిశయత్వాలోచనేనతునిహీనతా - తత్ప్రియుక్తమనౌన్ముఖ్యం, ధ్వంసాలోచనేనత్వపరిహార్యంభయమిత్యర్థః, యథా-మణ్డలవర్తినాంమణ్డలేశ్వరాణాం-సుఖం-తద్వత్ * ॥ ౨౪ ॥ *తస్మాదితి॥తస్మాత్, ఐహలౌకికపారలౌకికసుఖయోరేవంవిధత్వాత్తత్ర-సంజాతనిర్వేదః, ఉత్తమం,శ్రేయః-తత్సాధనంచ - జ్ఞాతుమిచ్ఛుర్గురుం-ప్రపద్యేత॥కథంభూతం-శాబ్దే-పరేచ-బ్రహ్మణి-నిష్ణాతం, ఆగమయోగజన్యజ్ఞానవన్తమిత్యర్థః "భిన్ననావాశ్రితఃస్తబ్ధోయథాపారంనగచ్ఛతి। జ్ఞానహీనంగురుంప్రాప్య కుతోమోక్షమవాప్నుయా,, దితిభావః,ఉభయనిష్ఠత్వసూచకేనలిఙ్గేనతంవిశినష్టి॥ఉపశమాశ్రయమితి॥ఉపశమోరాగద్వేషాద్యభావః-తస్యాశ్రయం,అనేన"శ్రోత్రియంబ్రహ్మనిష్ఠమితిశ్రౌతంపదద్వయంవ్యాఖ్యాతమ్,, * ॥ ౨౫ ॥ *తత్రేతి॥తత్రగురుసన్నిధౌ గురురేవాత్మనఃస్వస్య దైవతం-యస్యసః - అమాయయానిష్కపటయా -అనువృత్త్యాఆచార్యసేవయా-భాగవతధర్మాన్-శిక్షేదభ్యసేదిత్యర్థః-తాన్విశినష్టి-యైర్ధర్మైః- ఆత్మా సర్వాన్తరాత్మా - ఆత్మదఃఆత్మపర్యన్తవదాన్యో,హరిః - తుష్యేత్ * ॥ ౨౬ ॥ *కేతేధర్మాఇత్యతస్తానాహ॥ ఆదౌతావత్సర్వతఃసర్వత్ర-దేహతదనుబన్ధిషు-మనసః,అసఙ్గంఅనాసక్తిః-ద్వితీయాన్తానాం,మితిభాగవతాన్ధర్మాన్ శిక్షేదిత్యుపరిష్టాత్సంబన్ధః - భూతేషు-యథోచితం దయాం - మైత్రీం ప్ర

న్నశ్వరంకర్మనిర్మితమ్। సతుల్యాతిశయధ్వంసంయథామణ్డలవర్తినామ్ ॥ ౨౪ ॥ తస్మాద్గురుంప్రపద్యేతజిజ్ఞాసుశ్శ్రేయఉత్తమమ్। శాబ్దేపరేచనిష్ణాతంబ్రహ్మణ్యుపశమాశ్రయమ్ ॥ ౨౫ ॥ తత్రభాగవతాన్ధర్మాన్ శిక్షే*ద్గుర్వాత్మదైవతః। అమాయయాఽనువృత్త్యాయైస్తుష్యేదాత్మాఽఽత్మదోహరిః॥ ౨౬ ॥ సర్వతోమనసోఽసఙ్గమాదౌసఙ్గంచసాధుషు। దయాంమైత్రీంప్రశ్రయంచభూతేష్వద్ధాయథోచితమ్॥ ౨౭ ॥శౌచంతపస్తితిక్షాంచమౌనంస్వాధ్యాయమార్జవమ్। బ్రహ్మచర్యమహింసాంచసమత్వంద్వన్ద్వసంజ్ఞయోః ॥ ౨౮ ॥ *సర్వత్రాత్మేశ్వరాన్వీక్షాంకైవల్యమనికేతతామ్। వివిక్తచీరవసనంసన్తోషంయేనకేనచిత్॥ ౨౯ ॥శ్రద్ధాంభాగవతేశాస్త్రేఽనిన్దామన్యత్రచాపిహి। మనోవాక్కర్మదణ్డంచసత్యంశమదమావపి॥ ౩౦ ॥శ్రవణంకీర్తనంధ్యానంహరేరద్భుతకర్మణః। జన్మకర్మగుణానాంచతదర్థేఽఖిలచేష్టితమ్॥ ౩౧ ॥ఇష్టందత్తంతపఃపూర్తంవృత్తంయచ్చాత్మనఃప్రియమ్। దారాన్సుతాన్గృహాన్ప్రాణాన్యత్పరస్మైనివేదనమ్॥ ౩౨ ॥ఏవంకృష్ణాత్మనాథేషుమనుష్యేషు

శ్రయంచ తత్ర దీనేషుదయాం-సమేషుమైత్రీం ఉత్తమేషుప్రశ్రయంవినయంచేతియోజ్యమ్ * ॥ ౨౭ ॥ *శౌచంద్వివిధం-తత్రమృజ్జలాదిభిర్బాహ్యం - ఆన్తరంవిష్ణుచిన్తనం -తపఃస్వవర్ణాశ్రమోచితధర్మానుష్ఠానం - అనశనాదిరూపంవా తితిక్షాం ద్వన్ద్వసహిష్ణుతాం-స్వాధ్యాయమధ్యయనం - ఆర్జవంమనోవాక్కాయానామైకరూప్యం - బ్రహ్మచర్యంఋతుకాలేతరకాలేషుస్త్రీసఙ్గరాహిత్యం-అహింసాంభూతద్రోహరాహిత్యం-ద్వన్ద్వసంజ్ఞయోఃశీతోష్ణసుఖదుఃఖాదిషు సమత్వంఅవికృతస్వభావత్వమ్ *॥ ౨౮ ॥ *సర్వత్రైకాత్మతాన్వీక్షాంచేతనేష్వచేతనేషుపరమాత్మాఏకఏవేతీక్షణం. ఆత్మేశ్వరాన్వీక్షామితిపాఠే సర్వత్రాచిత్పరిణామరూపేషుదేవమనుష్యాదిశరీరేషు-ఆత్మనాంజీవానాం-తేషాంమీశ్వరస్యచాన్వీక్షణం -జ్ఞానైకాకారతయాజీవాన్వీక్షణం - తదన్తఃప్రవిశ్యనియన్తృతయాఈశ్వరాన్వీక్షణమిత్యర్థః - కైవల్యమపరిగ్రహత్వంఅనికేతతాంగృహాద్యభిమానరాహిత్యం - వివిక్తచీరవసనం-విశుద్ధానాం,చీరాణాంవల్కలానాం - వసనంపరిధానం- యేనకేనచిద్దైవాల్లబ్ధేనాన్నాదినా-సంతోషమ్ * ॥ ౨౯ ॥ *భాగవతేభగవత్ప్రతిపాదకే-శాస్త్రే- శ్రద్ధాంఆదరాతిశయం.అన్యత్రదేవతాన్తరవిషయకే- నిన్దాంమనఆదీనాందణ్డం - తత-మనసఃప్రాణాయామైః - వాచోమౌనేనానృతాపరిభాషణేన-కర్మణోఽనీహయా-దణ్డం - కాయేతిపాఠే-కాయస్యకృచ్ఛ్రోపవాసాదిభిః - సత్యంభూతహితత్వం-శమోఽన్తఃకరణనిగ్రహః-దమోబాహ్యేన్ద్రియనిగ్రహః * ॥ ౩౦ ॥ *అద్భుతంకర్మ చేష్టితం-యస్య- తస్యహరేః-జన్మాదీనాం-శ్రవణం-కీర్తనం-ధ్యానంచ-తదర్థేభగవదర్థం. అఖిలచేష్టితం-తత్ "కాయేనవాచే,, త్యాదినాపురస్తాదేవదర్శితమ్ * ॥ ౩౧ ॥ *ఇష్టాదీనాలత్య,పరమపురుషాయ - తన్నివేదనం- తేషామిష్టాదీనాం-నివేదనంసమర్పణం - తత్రేష్టంయాగః-దత్తందానం-పూర్తంస్మార్తంకర్మ,యచ్చాత్మనఃప్రియం-తదపి * ॥ ౩౨ ॥ *కృష్ణఏవాత్మనాథో-యేషాం- తేషుమనుష్యేషు,సౌహృదం-తద్వ్యతిరిక్తేషు-ఉభ

౨౯ । శ్లో * పా ॥ సర్వత్రాత్మేశ్వరాన్వీక్షామ్.

యత్రచరాచరాత్మకేషు-భూతేషు -పరిచర్యాంబహుమతిం-మహత్సు-సాధుషునృషు-పావనం-భగవద్యశఃప్రతి-పరస్పరానుకథనం-తత్రయశసి-యా-మిథో-రతిరనురాగః-మిథస్తుష్టిఃపరస్పరంతదనుభవజాతుష్టిః-తయా-మిథః,ఆత్మనోమనసో,నివృత్తిః ఆధ్యాత్మికాదితాపత్రయనివృత్తి-స్తాం-శిక్షేదితిసంబన్ధః❋॥౩౩॥౩౪॥❋స్మరన్త ఇతి॥భక్త్యాసాధనభక్త్యా-సంజాతయా-భక్త్యా ప్రేమలక్షణయాభక్త్యా-ఉత్పులకాం రోమోద్గమయుక్తాం - తనుం , బిభ్రతీతియ , త్తచ్చేతి , యత్తచ్ఛబ్దాధ్యాహారేణసంబన్ధః-ఏవముత్తరశ్లోకేఽపి ❋ ॥ ౩౫ ॥ ❋ అలౌకికాలోకవిలక్షణాః అజంభగవన్తం , అనుశీలయన్తి తత్స్వరూపస్వభావాదికంపరిశీలయన్తీత్యర్థః-ఏవం,పరమపురుషం - ఎత్యమనసాప్రాప్య - నిర్వృతాఃసుఖితాః-తూష్ణీం-భవన్తి ❋ ॥ ౩౬ ॥ ❋ ఇత్యేవంవిధాన్,భాగవతాన్-ధర్మాన్-శిక్షన్ అభ్యస్యన్- నారాయణపరఃనారాయణారాధననిష్ఠః-తదుత్థయానారాయణారాధనోత్థయా,భక్త్యాప్రేమాత్మికయా,దుస్తరామపి - మాయాం,అఞ్జఃసుఖేన-తరతి ❋ ॥ ౩౭ ॥ ❋ తదేవంప్రకృతిస్వరూపతత్కార్యనిరూపణప్రసఙ్గాత్పురుషస్వరూపనిశ్చికీర్షయాపృచ్ఛతి ॥ నారాయణాభిధానస్యేతి ॥ నిష్ఠామన్తం,విచారస్యావధారణం-స్వరూపనిశ్చయమితియావత్- నోఽస్మభ్యం,వక్తు - మర్హథ-తత్ర హేతుః,బ్రహ్మవిత్తమాఃబ్రహ్మవిదగ్రేసరాః-బ్రహ్మవిచ్ఛబ్దాదతిశాయనేతమప్ ❋ ॥ ౩౮ ॥ ❋ యద్యపి “ ససర్జోచ్చావచానాద్య,,ఇతిసృష్ట్యాదికర్తానారాయణఇత్యవగతమేవ-తథాపి॥ తతోనిమిత్తకారణత్వమాత్రమవగతం,అతస్తన్మాత్రశఙ్కా-నిరాచికీర్షయాతాభినోపాదానజగత్సృష్ట్యాదికారణత్వేనబ్రహ్మలక్షయతిపిప్పలాయనః-స్థిత్యుద్భవేతి ॥ స్థితిఃరక్షా-ఉద్భవఃఉత్పత్తిః - సృష్టిస్థితిప్రళయహేతురితిపాఠాన్తరం-అస్యచిదచిదాత్మకస్యజగతో - యస్సృష్ట్యాదిహేతుః - హేతుత్వంనిమిత్తోపాదానసాధారణం,అహేతుఃస్వస్య

చసౌహృదమ్ । పరిచర్యాంచోభయత్రమహత్సునృషుసాధుషు ॥ ౩౩ ॥ పరస్పరానుకథనంపావనంభగవద్యశః । మిథోరతిర్మిథస్తుష్టిర్నివృత్తిర్మిథఆత్మనః॥ ౩౪ ॥స్మరన్తస్స్మారయన్తశ్చమిథోఽఘౌఘహరంహరిమ్।భక్త్యాసంజాతయాభక్త్యాబిభ్రత్యుత్పులకాంతనుమ్॥ ౩౫ ॥ క్వచిద్రుదన్త్యచ్యుతచిన్తయాక్వచిద్ధసన్తినన్దన్తివదన్త్యలౌకికాః । నృత్యన్తిగాయన్త్యనుశీలయన్త్యజంభవంతితూష్ణీంపరమేత్యనిర్వృతాః॥ ౩౬ ॥ ఇతిభాగవతాన్ధర్మాన్శిక్షన్భక్త్యాతదుత్థయా । నారాయణపరోమాయామఞ్జస్తరతిదుస్తరామ్ ॥ ౩౭ ॥ జనకఉవాచ ॥ నారాయణాభిధానస్యబ్రహ్మణఃపరమాత్మనః ।నిష్ఠామర్హథనోవక్తుంయూయంహిబ్రహ్మవిత్తమాః॥౩౮॥ పిప్పలాయనఉవాచ ॥ స్థిత్యుద్భవప్రళయహేతురహేతురస్యయత్స్వప్నజాగరసుషుప్తిషుసద్బహిశ్చ। దేహేన్ద్రియాసుహృదయానిచరన్తియేనసంజీవితానితదవైహిపరంనరేన్ద్ర ॥ ౩౯ ॥ నైతన్మనోవిశతివాగపిచక్షురాత్మాప్రాణేన్ద్రియాణిచయథాఽనలమర్చిషస్స్వాః । శబ్దోఽపిబోధకనిషేధతయాఽఽత్మమూలమర్థోక్తమాహ

కారణాన్తరరహితః - బహిశ్శబ్దేనస్వప్నాద్యవస్థాబహిర్భూతముక్తాఽవస్థోచ్యతే-సన్వర్తమానః సర్వావస్థాస్వపిజీవేష్వన్తరాత్మతయావ్యాప్యస్థితఇత్యర్థః-దేహాదిసత్తాప్రవృత్త్యోరపిపరమాత్మాధీనత్వమాహ ॥ దేహేన్ద్రియేతి ॥ అసుఃప్రాణః-హృదయంమనః ఏతానియేన,సంచరితాని-చరన్తిప్రవర్తన్తే,తత్పర , మవేహిజానీహి, జగత్కారణంసర్వదాజీవాన్తరాత్మభూతంసకలపదార్థసత్తాప్రవృత్తిహేతుభూతంపరంబ్రహ్మేత్యవేహీత్యర్థః ❋ ॥ ౩౯ ॥ ❋ దేహేన్ద్రియాసుహృదయానియేనసంజీవితానిచరన్తీతితాదధీన్యోక్త్యాఇన్ద్రియాద్యగోచరత్వంసూచితం - తదుపపాదయతి॥ నైతదితి ॥ వాక్ వాగిన్ద్రియం ఏతత్కర్మేన్ద్రియాణాముపలక్షణం, తద్బ్రహ్మ - నవిశతినవిషయీకరోతీత్యర్థః-ఆత్మాజీవః , యద్వా-చక్షురాత్మాచక్షుస్స్వరూపం , ఇన్ద్రియాణ్యపాత్తేన్ద్రియవ్యతిరిక్తానిశ్రోత్రత్వక్ప్రాణాని , యథా , ఽనలమర్చిషః , స్వా ఇతి “ యస్యచక్షుశ్శరీర ,, మిత్యాదిప్రకారేణ పరమాత్మశరీరతయావిశేషణభూతాని చక్షురాదీనిన ప్రకాశయన్తి-అనలంతద్విశేషణభూతాఃఅర్చిషఇవేత్యర్థః-శబ్దోఽపివేదాంతభాగోఽపి , ఆత్మమూలంపరమాత్మని ప్రమాణం , బోధకనిషేధతయా “ నచక్షుషా దృశ్యతే , తేనాపివాచే ,, తి గ్రాహకచక్షురాద్యగోచరత్వేనాబోధయతీత్యర్థః- శ్రుతౌచక్షుషేతిజ్ఞానేన్ద్రియాణాముపలక్షణం , వాచేతికర్మేన్ద్రియాణాం , కథంబోధకనిషేధకత్వం తత్ప్రతిపాదితంభవతీత్యత్రాహ ॥ అర్థోక్తమితి ॥ అర్థవశాదుక్తం భవతి, తదేవోపపాదయతి ॥ యద్వతేననిషేధసిద్ధిరితి ॥ యత్ బ్రహ్మబుద్ధేవినా,చక్షురాదినిషేధో-నసిధ్యతి,తద్బ్రహ్మ,అర్థాదుక్త , మాహప్రతిపాదయతీత్యర్థః-యద్వా , పూర్వార్ధేనప్రత్యక్షతన్మూలానుమానవేద్యత్వం,ప్రతిషిద్ధం , ఎవంతర్హితుచ్ఛత్వాపత్తిరతఆహ , శబ్దఇతి , శబ్దఃప్రతిపాదయతీత్యర్థః-అతోనతుచ్ఛత్వశఙ్కేతిభావః“యద్వాచానభ్యుదితం యేనవాగభ్యుద్యతే ,, ఇత్యనేనతువాగిన్ద్రియావిషయత్వం,తస్యాఃతదధీనత్వంచోచ్యతే“యతోవాచోనివర్తన్తే“ ఇత్యనేనత్వపరిచ్ఛిన్నత్వాదియత్తయానప్రతిపాద్యతఇతిచభావః,నను,,నచక్షుషాగృహ్యతే

త్తే,, ఇత్యాదిశబ్దశ్చక్షురాదీనాం బ్రహ్మబోధకత్వం నిషేధతి, నతు స్వయం తత్ప్రమాపయతి, తతః కథం శబ్దః ప్రమాణమిత్యత ఆహ ॥ అపి బోధకనిషేధతయాత్మమూలమర్థోక్తమాహేతి ॥ అపిశబ్దో భిన్నక్రమః “ నచక్షుషా దృశ్యతే,, ఇత్యాదేశ్చక్షురాదిగ్రాహకాన్తరనిషేధతయా, అర్థోక్తం పారిశేష్యాదుక్తం, పారిశేష్యన్యాయసిద్ధమిత్యర్థః - తదాత్మమూలం, భావప్రధానో నిర్దేశః, ఆత్మనః స్వస్య, మూలత్వం బ్రహ్మప్రమితికారణత్వమపి, ప్రాహ ప్రతిపాదితవత్ప్రియ ఇత్యర్థః - యద్యపి “ సత్యం జ్ఞానమనన్తం,, ఇత్యాదయో బహవశ్శబ్దాస్సాక్షాద్బ్రహ్మప్రతిపాదకాస్సన్త్యేవ, తథాఽపి, యో గ్రాహకాన్తరనిషేధపరాః శబ్దాః - తస్యైవ బ్రహ్మప్రమాపకత్వం పర్యవసాయయితుమర్థోక్తమాత్మమూలమాహేత్యుక్తం, నను వ్యుత్పత్తిగ్రహస్య ప్రత్యక్షాదిమూలకత్వాత్ బోధకనిషేధస్య “నచక్షుషే,, త్యాదేరసఙ్కోచాత్స్వమూలత్వనిషేధపరతాపి కిం న స్యాదిత్యత ఆహ ॥ యదృతే న నిషేధసిద్ధిరితి ॥ యదృతే యదాత్మమూలం వినా, న నిషేధసిద్ధిః భోధకనిషేధో న సిద్ధ్యతి అయం భావః, భోధకనిషేధో హి శబ్దః స్వయం బ్రహ్మవిషయీకృత్యైవ తత్ర భోధకాన్తరాణి నిషేధతి, తత్రాత్మమూలత్వస్యాపి నిషేధే త్విదమితి విషయీకారాభావాత్ క్వ భోధకాన్తరనిషేధః, అతః ఆత్మమూలత్వాభావే నిషేధస్యైవాసిద్ధేస్తత్సిద్ధ్యన్యథానుపపత్త్యా ఆత్మమూలత్వమప్యాహేతి ❋ ॥ ౪౦ ॥ ❋ ఏవం ప్రత్యక్షాదిప్రమాణాన్తరావేద్యం కేవలం వేదాన్తైకవేద్యం పరం బ్రహ్మేత్యుక్తం యద్యపి “మనసా తు విశుద్ధేన - హృదా మనీషా మనసాభిక్లృప్త,, ఇతి యోగపరిశుద్ధమనసోఽపి ప్రమాణత్వావగమాన్న శబ్దైకవేద్యం బ్రహ్మ - తథాపి - తస్యాపి తత్ర ప్రామాణ్యం శబ్దేనైవావగమ్యత ఇతి శబ్దైకవేద్యమేవ పరం బ్రహ్మ, ప్రత్యక్షాద్యవేద్యత్వోక్త్యా తద్వేద్యచిదచిద్విలక్షణత్వం సూచితం - అథ తద్విలక్షణత్వమేవ విశదయన్ - చిదచిదాత్మకసకలతత్త్వశరీరకత్వమాహ ॥ సత్త్వం రజ ఇతి ॥ సత్త్వం రజస్తమ ఇతి - త్రయాణాం - గుణానాం - వృత్ వర్తనం - యస్మిన్ - తదేకం త్రిగుణాత్మకం యదేకం ప్రధానతత్త్వమిత్యర్థః - కథంభూతం - సూత్రం కార్యాణామాధారత్వాత్సూత్రస్థానీయం - యశ్చ - తత్కార్యభూతో - మహా - నహంకారశ్చ - ఇత్యేతాని - ప్రవదన్తి - తత్త్వత్వేన నిరూపయన్తీత్యర్థః - అహంశబ్దస్తత్కార్యాణాం సర్వేషాముపలక్షణార్థః - తథా - జీ

హా యదృతే న నిషేధసిద్ధిః ॥ ౪౦ ॥ సత్త్వం రజస్తమ ఇతి త్రివృదేకమాదౌ సూత్రం మహానహమితి ప్రవదన్తి జీవమ్ ।
జ్ఞానక్రియార్థఫలరూపతయోరుశక్తి బ్రహ్మైవ భాతి సదసచ్చ తయోః పరం యత్ ॥ ౪౧ ॥ నాత్మా జజాన న మరిష్యతి
నైధతేఽసౌ న క్షీయతే సవనవిద్వ్యభిచారిణాం హి । సర్వత్ర శశ్వదనపాయ్యుపలబ్ధిమాత్రం ప్రాణో యథేన్ద్రి

వం చ - జ్ఞానక్రియార్థఫలరూపతయా - ప్రవదన్తి - జ్ఞానక్రియా జ్ఞానపూర్వకకర్మానుష్ఠానం - తస్యాః - అర్థః ప్రయోజనం స్వర్గాదిః - స ఏవ - ఫలం - యస్య తద్రూపతయా - భోక్తృత్వేన ప్రవదన్తి - యద్వా - జ్ఞానశబ్దేన జ్ఞానేన్ద్రియాణి, క్రియాశబ్దేన కర్మేన్ద్రియాణి అర్థాస్తద్విషయాః తేభ్యః - ఫలం సుఖదుఃఖాది - యస్య - తద్రూపతయా - విషయేన్ద్రియసమ్బన్ధజన్యసుఖదుఃఖాదిభోక్తృత్వేన ప్రవదన్తి - ఏవంరూపం - సదసత్ చేతనాచేతనం - ఉరుశక్తి అచిన్త్యశక్తి - బ్రహ్మైవ - భాతి - చిదచిచ్ఛరీరకం భాతి ప్రమాణైరవగమ్యతే - శరీరాత్మభావనిబన్ధనమిదం సామానాధికరణ్యం - అత ఏవాహ - తయోః పరం చిదచిద్విలక్షణం చేతి - సదసచ్ఛబ్దౌ చేతనాచేతనపరౌ - తత్ర సచ్ఛబ్దస్య ప్రవృత్తౌ నిమిత్తం స్వరూపాన్యథాభావరూపవికారరహితత్వం - అసచ్ఛబ్దస్య తు తద్వత్త్వమ్ ❋ ॥ ౪౧ ॥ ❋ తత్ర తావత్పరమాత్మశరీరభూతే చిదచిద్వస్తుని సచ్ఛబ్దస్య ప్రవృత్తౌ నిమిత్తభూతం స్వరూపతష్షడ్భావవికారరహితత్వముపపాదయతి ॥ నాత్మా జజానేతి ॥ ఆత్మా జీవః - న జజాన నాజాయత - నోత్పద్యత ఇత్యర్థః జన్మాభావాదేవ తదనన్తరాస్తిత్వలక్షణవికారోఽపి నాస్తి - నైధతే న వర్ధతే - వృద్ధ్యభావాదేవ పరిణామోఽపి నిరస్తః న మరిష్యతి కాలాన్తరేఽపి న మరిష్యతీతీదానీమపి న నశ్యతి - అసౌ ఆత్మా - న క్షీయతే - అపక్షయో నాశాత్పూర్వావస్థాకృతః - హి యస్మాత్ - వ్యభిచారిణాం ఆగమాపాయినాం - దేహానాం, సవనవిత్ తత్తత్కాలద్రష్టా - నహ్యవస్థావతాం ద్రష్టా తదవస్థాభాగ్భవతీత్యర్థః - సర్వత్ర దేవాదిశరీరేషు - శశ్వత్సదా - నపాయీ - ఆమోక్షాత్ప్రకృతిసమ్బన్ధవానిత్యర్థః - ఉపలబ్ధిమాత్రం జ్ఞానమాత్రస్వరూపం - మాత్రశబ్దేన క్వచిదపి జడత్వవ్యావృత్తిః - ప్రాణః శరీరం - ప్రాణయతి ప్రవృత్తిక్షమం కరోతీతి తథా - ప్రాణసంసృష్టో వా, యథేన్ద్రియబలేన వికల్పితస్సన్ - ఇన్ద్రియవ్యాపారానుగుణం పశ్యామి శృణోమీతి చాక్షుషశ్రావణాదివిజ్ఞానవికల్పవాన్ - వికల్పితం సదితి పాఠాన్తరం తదా - ఆత్మా జన్మాదిరహితః కుతః - యస్మాత్ - జన్మాదయః - వ్యభిచారిణామనిత్యానాం - దేహానామేవ - ఆత్మా తు - సవనవిత్ - సవనాని భూతభవిష్యద్వర్తమానకాలాత్మకాని - వేత్తీతి తథా - కాలత్రయానువర్తీ నిత్య ఇతి యావత్ - సవనవిత్త్వమేవ సచ్ఛబ్దవాచ్యస్యాత్మనః స్పష్టయతి - సర్వత్ర శశ్వదనపాయీతి సత్ ఆత్మా - సర్వత్ర - శశ్వత్సర్వదా చ - అనపాయి - స్వరూపచ్యుతిరహితం - తత్ర హేతుః - ఉపలబ్ధిమాత్రం జ్ఞానైకస్వరూపం - మాత్రశబ్దేన జడవ్యావృత్తిః జడమేవ హ్యపాయీతి భావః.

ననుజ్ఞానానామపిచాక్షుషశ్రావణాదీనాంఅపాయిత్వందృష్ట - మతఆహ,ఇన్ద్రియబలేనవికల్పితం - చక్షురాదీన్ద్రియవ్యా
పారవశాద్వికల్పితంచాక్షుషశ్రావణాదిభేదభిన్నంసదపాయి-నతుస్వరూపభూతజ్ఞానమితిభావః - యథా-ప్రాణః - స్వత
ఏకోఽపి-ప్రాణాపానాద్యవృత్తిభేదాద్వికల్పిత-స్తద్వత్ ❁ ॥ ౪౨ ॥ ❁ సర్వత్రశశ్వదనపాయిత్యుక్తంసర్వశరీరేషుధారక
తయావిశతోజీవస్య రూపస్యైకరూపత్వమేవ ప్రపఞ్చయతి ॥ అణ్డేష్వితి ॥ పేశిషుమాంసపిణ్డేషుజరాయుజేషుతరుషుఉద్భిజ్జె
షు-అవినిశ్చితేషుస్వేదజేషు - ప్రాణః,జీవం,ఉపధావతి - జీవఃప్రాణద్వారాధారకతయాప్రవిశతీత్యర్థః, కూటస్థః,అత్రయ
త్తచ్ఛబ్దాధ్యాహారేణసంబన్ధః , యంజీవం , ప్రాణ, ఉపధావతి-స,కూటస్థోనిర్వికారః-సతతమేకరూపఇతి , కిమేవంవిధఆ
త్మా సర్వేషామనుభవసిద్ధః,నేత్యాహ ॥ సన్నఇతి ॥ సన్నఃవిశీర్ణః, వికారీవేతియావత్-నిర్వికారతయావిద్యమానోఽప్యవిద్య
మానఇవభవతి , నస్ఫుటతరంప్రకాశతఇత్యర్థః , కదాతర్హిస్ఫుటతరాత్మప్రకాశః, కశ్చప్రకాశాభావహేతు,రిత్యత్రాహ॥
ఇన్ద్రియగణే, అహమిఅహంకారేచ-ప్రసుప్తే,అహంకారాదిమనోవృత్తిషూపరతాస్విత్యర్థః,ఆశేతేస్మిన్నిత్యాశయశ్శరీరం-
తస్మృతే-శరీరావభాసేనవినేత్యర్థః - నోఽస్మాకం,జీవానామిత్యర్థః - యథా-యథావత్ ,తదనుస్మృతిః , యథావస్థితజీవ
స్వరూపవిషయప్రకాశోభవతీత్యర్థః , ఇన్ద్రియగణే అహమిప్రసుప్తేఆశయమృతేఇత్యనేన - మనోవృత్తిశరీరావభాసయోః
స్ఫుటతరాత్మప్రకాశాభావహేతుత్వంసూచితం , సన్నఇతిసప్తమ్యన్తపాఠశ్చదృశ్యతే తదా , ఇన్ద్రియగణే, సన్నేశబ్దాది
విషయప్రావణ్యరహితేసతి , అహమ్యహంకారే , ప్రసుప్తేలీనే-దేహాత్మాభిమానేనివృత్తేసత్య - తఏవా-శయమృతేదేహావ
భాసంవినా,యథావదాత్మస్వరూపప్రకాశోభవతీత్యర్థః ❁ ॥ ౪౩ ॥ ❁ కదాతర్హిఅహంకారాదిమనోవృత్తినివృత్తిః-కేన
వాయథావదనుస్మృతి-రిత్యత్రాహ ॥ యర్హీతి ॥ అబ్జనాభస్యభగవత-శ్చరణయో - రీషణయావిత్తైషణాదిత్యాగపూర్వకభ

యబలేన ❁ వికల్పితస్సన్ ॥ ౪౨ ॥ అణ్డేషుపేశిషుతరుష్వవినిశ్చితేషుప్రాణోహిజీవముపధావతితత్రతత్ర। † స
న్నేయదిన్ద్రియగణేఽహమిచప్రసుప్తేకూటస్థఆశయమృతేతదనుస్మృతిర్నః ॥ ౪౩ ॥యర్హ్యబ్జనాభచరణైష
ణయోరుభక్త్యాచేతోమలానివిధమేద్గుణకర్మజాని। తస్మి × న్విశుద్ధఉపలభ్యతఆత్మతత్త్వంసాక్షాద్యథాఽమల
దృశస్సవితృప్రకాశః॥ ౪౪ ॥ రాజోవాచ ॥ కర్మయోగంవదతనఃపురుషోయేనసంస్కృతః। విధూయేహాశుక
ర్మాణినైష్కర్మ్యంవిన్దతేపరమ్॥ ౪౫ ॥ఏవంప్రశ్నమృషీన్పూర్వమపృచ్ఛంపితురన్తికే। నాబ్రువన్బ్రహ్మణః
పుత్రాస్తత్రకారణముచ్యతామ్॥ ౪౬ ॥ ఆవిర్హోత్రఉవాచ ॥ కర్మాకర్మవికర్మేతివేదవాదోనలౌకికః। వేదస్యచే

గవచ్చరణారాజ్జైకేషణయా , ఉరుభక్తి, స్తయా-భక్త్యేరురుత్వంనామవిచ్ఛిన్నత్వం - గుణకర్మజానిసత్త్వాదిగుణమూలపుణ్యా
పుణ్యాత్మకకర్మజాని-చేతసో - మలాఃరాగద్వేషాదీని-విధమేన్నాశయేత్ - తదా-విశుద్ధేనిర్మలే-తస్మిన్ చేతసి- ఆత్మతత్త్వ
మాత్మయాథాత్మ్యం - సాక్షా-దుపలభ్యతే - అమలా,దృక్దృష్టిర్యస్య - తస్య ,సవితృప్రకాశఇవ-విశుద్ధమితిపారే-దేహా
ద్యుపాధిరహితంపరిశుద్ధంభగవదాత్మకంయథావస్థితమాత్మస్వరూపం - భక్తేఃర్మలేన - మనసా - సాక్షాత్క్రియతఇత్య
ర్థః ❁ ॥ ౪౪ ॥ ❁ “ నారాయణపరస్తదుత్థయాభక్త్యామాయామఞ్జస్తరతిదుస్తరా ,, మిత్యుక్తం సకీదృశోభగవదారాధ
నాత్మకఃకర్మయోగో-యదుత్థభక్త్యామాయాంతరేదితిపృచ్ఛతి ॥ కర్మయోగమితి ॥ నోఽస్మభ్యం- వదతనిరూపయత-యేనవి
జ్ఞానేనా- నుష్ఠితేనచకర్మయోగేన , సంస్కృతః - కర్మాణిపుణ్యాపుణ్యాత్మకాని-భగవద్భక్తియోగోత్పత్తివిరోధీని-విధూ
య - నైష్కర్మ్యంనైష్కర్మ్యహేతుభూతం-బన్ధకసకలకర్మనివృత్తిహేతుభూతం , పరంపరభక్తిపరజ్ఞానాఖ్యంజ్ఞానం,
విన్దతేలభతే ❁ ॥ ౪౫ ॥ ❁ ప్రసఙ్గాదన్యదపిపృచ్ఛతి॥ ఏవమితి॥ ప్రశ్నంప్రష్టవ్యంకర్మయోగ-మేవమిత్థం-యుష్మాన్పృతీవ-పి
తురిక్ష్వాకో-రన్తికేసమీపే-ఋషీన్సనకాదీన్ప్రతి,అపృచ్ఛంపృష్టవానస్మి ॥ యద్వా ॥ పాకంపచతీతివత్ప్రశ్నమపృచ్ఛమితిని
ర్దేశః-ప్రశ్నమకరవమిత్యర్థః ॥ బ్రహ్మణఃపుత్రా- స్తేసనకాదయః-నాబ్రువన్ కర్మయోగంననిరూపయామాసుః-తత్రానుక్తౌ-
కారణ ముచ్యతాం - యుష్మాభిరితిశేషః ❁ ॥ ౪౬ ॥ ❁ తత్రకర్మయోగనిరూపణస్యబహుగ్రన్థసాధ్యస్యతావదనుక్తికారణ
ప్రశ్నస్యోత్తరమాహ ॥ కర్మాకర్మవికర్మేతి ॥ కర్మకామ్యకర్మ - అకర్మకామ్యకర్మేతర-త్కామనారహితత్వాదఫలం-జ్ఞాన
పూర్వకంకర్మేత్యర్థః - వికర్మనిషిద్ధంకర్మ - యద్వావికర్మవివిధఫలాయచోదితంకర్మకామ్యకర్మ- ఆశ్రమాఙ్గకంనిత్యంనైమి
త్తికంచఅకర్మ-జ్ఞానపూర్వకంకర్మే , తి-వేదవాదః-వదనంవాదః-భావేఘఞ్-నలౌకికోవాదః,తతఃకిమతఆహ ॥ వేదస్యేతి॥ ఈ
శ్వరాత్మత్వాత్ - ఆత్మశబ్దోభిప్రాయాత్మకజ్ఞానపరః - ఈశ్వరాభిప్రాయరూపత్వేనత్రిష్వపిబోద్ధవ్యాంశానాంబహుత్వేన

౪౨ ॥ శ్లో ❁ పా ॥ వికల్పితంసత్ ౪౩ ॥ శ్లో † పా ॥ సన్నేయదిన్ద్రియ ౪౪ ॥ శ్లో × పా ॥ విశుద్ధముప

గహనత్వా-త్తత్ర-సూరయోఽపిముహ్యన్తి,అతస్త్వాం బాలమాలక్ష్య నాబ్రువన్నితి భావః ❁ ॥ ౪౭ ॥ ❁ అథ పృష్టం కర్మయోగం నిరూపయతి ॥ పరోక్షవాద ఇత్యాదినా యావదధ్యాయసమాప్తి ॥ తదారాధనాత్మకః కర్మయోగో ద్వివిధః వైదికస్తాన్త్రికశ్చేతి - తత్ర-ఆద్యో నిత్యనైమిత్తికకామ్యరూపేణ త్రివిధః - తత్ర - స్వర్గాద్యర్థకామ్యకర్మణో మోక్షైకఫలత్వే తాత్పర్యమాహ ॥ పరోక్షవాద ఇతి ॥ హితాహితజ్ఞాపనరూపోఽపి-అయం "యజేత స్వర్గకామః" ఇత్యాదిరూపో-వేదః-పరోక్షవాదః ప్రత్యక్షాద్యగోచరార్థవిషయః- అత - స్తేషాం తదభిప్రాయో దురవగమ ఇతి భావః తర్హి యదభిప్రాణయాగాదికం విధత్త ఇత్యత్రాహ ॥ కర్మమోక్షాయేతి ॥ కర్మభ్యః పుణ్యపాపాత్మకేభ్యః, మోక్షాయ ముక్తయే-కర్మ యజ్ఞాదిరూపం కర్మ-విధత్తే- భగవద్భక్తియోగద్వారా బన్ధకసకలకర్మనివృత్తయే యజ్ఞాదిరూపం కర్మ విదధాతీత్యర్థః - అగదం యథేతి - యథా-భిషక్ - బాలాన్-అగదమౌషధం-పాయయన్, ఖణ్డలడ్డుకాదిభిః ప్రలోభయన్ - పాయయతి - నైతావతా అగదపానస్య తల్లాభః ప్రయోజనం, అపిత్వారోగ్యమేవ-తథా వేదోఽప్యవాన్తరఫలైః ప్రలోభయన్ - అకర్మమోక్షాయైవ-కర్మాణి-విధత్తే- ఏతేనావాన్తరఫలాని పరిత్యజ్య మోక్షైకఫలతయా కామ్యకర్మాణ్యప్యనుష్ఠేయమేవేత్యుక్తం భవతి ❁ ॥ ౪౮ ॥ ❁ అథ నిత్యనైమిత్తికయోరనభిసంహితఫలయోర్భక్తియోగానుగ్రాహకతయానుష్ఠేయత్వం వక్తుం తావత్తదననుష్ఠానే ప్రత్యవాయమాహ ॥ నాచరేదితి ॥ వేదోక్తం వేదవిహితం-యది-నాచరేత్ -తథాఽవికర్మాణ్యాచరేత్- తేన వికర్మణా వేదవిరుద్ధకర్మానుష్ఠానరూపేణ ఆవశ్యకాననుష్ఠానరూపేణ చాధర్మేణ-మృత్యోర్యమస్య కాశాత్-మృత్యుమేవో, పైతి, అజ్ఞోఽజితేన్ద్రియ ఇత్యనేన నిష్పన్నభక్తియోగప్రపత్తియోగాన్యతరస్యాజితేన్ద్రియస్య కథంచిద్విరుద్ధకర్మానుష్ఠితమపి న బన్ధకమితి సూచితం ॥ తథా చ వక్ష్యతి ॥ "స్వపాదమూలం భజతః ప్రియస్య" ఇత్యాదినా ❁ ॥ ౪౯ ॥ ❁ తస్మాద్వేదోక్తం-నిత్యం, నైమిత్తికం-కామ్యం చ-కర్మ, ఈశ్వరే-సమర్పితం యథా తథా,

---

శ్వరాత్మత్వాత్తత్ర ముహ్యన్తి సూరయః ॥ ౪౭ ॥ పరోక్షవాదో వేదోఽయం బాలానామనుశాసనమ్ । కర్మమోక్షాయ కర్మాణి విధత్తే హ్యగదం యథా ॥ ౪౮ ॥ నాచరేద్యస్తు వేదోక్తం స్వయమజ్ఞోఽజితేన్ద్రియః । వికర్మణా హ్యధర్మేణ మృత్యోర్మృత్యుముపైతి సః ॥ ౪౯ ॥ వేదోక్తమేవ కుర్వాణో నిస్సఙ్గోఽర్పితమీశ్వరే । నైష్కర్మ్యం లభతే సిద్ధిం రోచనార్థా ఫలశ్రుతిః ॥ ౫౦ ॥ య ఆశు హృదయగ్రన్థిం నిర్జిహీర్షుః ❁ పరాత్మనః । విధినోపచరేద్దేవం తన్త్రోక్తేన చ కేశవమ్ ॥ ౫౧ ॥ లబ్ధానుగ్రహ ఆచార్యాత్తేన సందర్శితాగమః । మహాపురుషమభ్యర్చేన్మూర్త్యాఽభిమతయాఽఽత్మనః ॥ ౫౨ ॥ శుచిస్సమ్ముఖమాసీనః ప్రాణసంయమనాదిభిః । పిణ్డం విశోధ్య సన్న్యాసైః కృతరక్షోఽర్చయేద్ధరిమ్ ॥ ౫౩ ॥ అర్చాదౌ హృదయే వాఽపి యథాలబ్ధోపచారకైః । ద్రవ్యక్షిత్యాత్మలిఙ్గాని నిష్పా

కుర్వాణ ఏవ-నిస్సఙ్గః తదవాన్తరఫలేషు సఙ్గరహితః- నైష్కర్మ్యం, నైష్కర్మ్యహేతుభూతాం బన్ధకసకలకర్మనివృత్తిహేతుభూతాం-సిద్ధిం జ్ఞానసంపత్తిం-లభతే-కర్మయోగో హి జ్ఞానయోగహేతురిత్యర్థః తర్హి కిమర్థం తత్ఫలాని శ్రూయన్త ఇత్యత్రాహ ॥ రోచనార్థా ఫలశ్రుతిరితి ॥ కర్మణాం ఫలవత్త్వశ్రుతిరర్థవాద ఇత్యర్థః - ఈశ్వరేఽర్పితమిత్యనేన కర్మణాం ఫలసాధనత్వబుద్ధిం పరిత్యజ్యేశ్వరారాధనతాబుద్ధిః కార్యేతి సూచితం - అనేన ఫలత్యాగః ఫలితః - నిస్సఙ్గ ఇత్యనేన, మమేదం కర్మేత్యాత్మీయతాబుద్ధిస్త్యాజ్యేతి- అనేన కర్తృత్వత్యాగః ఫలితః - తదేవం ఫలసఙ్గకర్తృత్వత్యాగపూర్వకమనుష్ఠితం వైదికం కర్మ భక్తియోగనిర్వర్తకమిత్యుక్తం భవతి ❁ ॥ ౫౦ ॥ ❁ అథ తాన్త్రికం కర్మయోగం నిరూపయిష్యన్ తావత్తస్య వైదికకర్మయోగసముచితస్యాచిరాద్భక్తియోగనిష్పాదకత్వమాహ ॥ య ఇతి ॥ అథ నను-యః పుమాన్-ఆత్మనః స్వస్య, హృదయగ్రన్థిం అహంమమాభిమానాదిప్రకృతిసంబన్ధకార్యం - తస్య గ్రన్థివద్దుశ్ఛేదత్వాత్తత్త్వేన రూపణం - నిర్జిహీర్షుః నిర్హర్తుమిచ్ఛుః తన్త్రోక్తేన చ - వైదికకర్మసముచ్చయవాచీ చశబ్దః, విధినా-కేశవం దేవ - ముపచరేత్ ఆరాధయేత్, తాన్త్రికవైదికకర్మయోగాభ్యాం భగవన్తమారాధయన్ ఆశు నిష్పాదితభక్తియోగః ప్రకృతిసంబన్ధాన్ముచ్యత ఇత్యర్థః - పరాత్మన ఇతి పాఠాన్తరం - పరస్య దేహావిలక్షణస్యాత్మనః స్వస్య- హృదయగ్రన్థి-మితి సంబన్ధః - తన్త్రశబ్దేనాత్ర పఞ్చరాత్రం భగవచ్ఛాస్త్రం వివక్షితమ్ ❁ ॥ ౫౧ ॥ ❁ కోఽసౌ తన్త్రోక్తవిధిరిత్యత స్తం నిరూపయతి ॥ లబ్ధానుగ్రహ ఇత్యాదినా ॥ ఆచార్యాత్ -లబ్ధానుగ్రహః, లబ్ధ అనుగ్రహో యేన సః- తేనాచార్యేణ-సందర్శితాగమః సందర్శితపూజాప్రకారః - ఆత్మనః స్వస్యా-భిమతయా-మూర్త్యా - విశిష్టం - మహాపురుష-మభ్యర్చేత్ ❁ ॥ ౫౨ ॥ ❁ శుచిరితి ॥ సమ్ముఖం మూర్తేరభిముఖం యథా తథా, ఆసీనః, ప్రాణసంయమనాదిభిః-ఆదిశబ్దేన భూతశుద్ధ్యాదిసఙ్గ్రహః, పిణ్డం దేహం-విశోధ్య-సన్న్యా -సైః, కృతారక్షో యేన సః ❁ ॥ ౫౩ ॥ ❁ అర్చాదౌ ప్రతిమాదౌ, ఆదిశబ్దేన వక్ష్యమాణార్క్యర్కతోయాతిథీనాం సంగ్రహః - హరిం - యథాలబ్ధోపచారైస్సంభావితైరుపచారసాధనై-రర్చ

---

౫౧ ॥ శ్లో ❁ పా ॥ ఃపరాత్మనః

యే-దితిసంబన్ధః - తత్రార్చా-దావేవద్రవ్యాదీనినిష్పాద్య - తత్రద్రవ్యాణితులసీచన్దనపుష్పాదీని - ప్రోక్షణాదినా-క్షితిం - సమ్మార్జనోపలేపాదినా, ఆత్మానం దేహం-తత్త్వన్యాసాదినా-లిఙ్గం - భగవత్ప్రతిమాం-మృత్తికాలేపనజలక్షాళనాదినా-నిష్పాద్యయోగ్యాసికృత్వా ॥ ౪౪ ॥ పాద్యాదిపాత్రాణ్యు-పకల్ప్యసమాధితఃసమాధినా-సన్నిధాప్య-ప్రతిమాదౌ-భగవన్తమావాహ్యేత్యర్థః - హృదయాదిభి-ర్మన్త్రైః-కృతఃన్యాసో యేనసః-కృతహృదయాదిన్యాసఇత్యర్థః - తథా-మూలమన్త్రేణ చ కృతన్యాసఃమూలమన్త్రేణైవార్చయేత్ ॥ ౪౫ ॥ అఙ్గానిహృదయాదీని, ఉపాఙ్గానిసుదర్శనాదీని-తత్సహితాం-సపార్షదాంసపరివారాం-తాంమూర్తిం - స్వమన్త్రతఃతత్తన్మూర్తిమన్త్రేణైవా-ర్చయేత్ ॥ కైరుపచారైరర్చయేదిత్యత్రాహ ॥ పాద్యేతి ॥ ఆద్యశబ్దేనదన్తధావనజిహ్వోల్లేఖనతైలాభ్యఙ్గోద్వర్తనస్నానశాటికాసమర్పణాదిసంగ్రహః - వాసోవస్త్రయుగ్మం - యజ్ఞోపవీతస్యాప్యేతదుపలక్షణమ్ ॥ ౪౬ ॥ మాల్యానిపుష్పాణి-దీపోనీరాజనం-తత్తదనన్తరస్యమధుపర్కస్యాప్యుపలక్షణం-ఉపహారోనైవేద్యం - తైస్సాఙ్గంసపరివారం-యథావిధి - సంపూజ్య-స్తవైఃస్తోత్రైః - స్తుత్వా-ప్రణమేత్ ॥ ౪౭ ॥ తన్మయం-ప్రాచుర్యేమయట్- ఆరాధ్యమూర్త్యన్తర్యామిక-మాత్మానం-ధ్యాయన్-హరేర్మూర్తిం-సంపూజయేత్ - శేషం భగవద్భుక్తావశిష్టం-ప్రాపణమన్నం - భోజనార్థంస్వీకృత్యేతి శేషః, శిరసి, ఆధాయ-భగవతేపూర్వం సమర్పితంతులసీపుష్పాదికంశిరసిసత్కారంధృత్వేత్యర్థః - సత్కృతమితిభావేక్తః - సబహుమానమిత్యర్థః- యద్వా-త్వం-సత్కృతంసంపూజితం - హరిం - స్వధామ్ని పరమవ్యోమాదౌ - ఉద్వాస్యస్థాపయిత్వా - పూజావిధిం సమాపయేదితి శేషః ॥ ౪౮ ॥ ఏవంనిరూపితంతాన్త్రికంకర్మయోగముపసంహరతి॥ఏవమితి॥అగ్న్యాద్యధికరణేషు-సర్వాన్తరాత్మానమీ

ద్యప్రోక్ష్యచాసనమ్॥ ౪౪ ॥ పాద్యాదీనుపకల్ప్యాథసన్నిధాప్యసమాహితః । హృదయాదికృతన్యాసోమూలమన్త్రేణచార్చయేత్॥ ౪౫ ॥సాఙ్గోపాఙ్గాం సపార్షదాంతాంతాంమూర్తింస్వమన్త్రతః ।పాద్యార్ఘ్యాచమనీయాద్యైఃస్నానవాసోవిభూషణైః॥ ౪౬ ॥గన్ధమాల్యాక్షతస్రగ్భిర్ధూపదీపోపహారకైః। సాఙ్గంసంపూజ్యవిధివత్స్తవైస్స్తుత్వానమేద్ధరిమ్॥ ౪౭ ॥ఆత్మానంతన్మయంధ్యాయన్మూర్తింసంపూజయేద్ధరేః। శేషమాదాయశిరసాస్వధామ్న్యుద్వాస్యసత్కృతమ్ ॥ ౪౮ ॥ ఏవమగ్న్యర్కతోయాదావతిథౌహృదయేచయః । యజతీశ్వరమాత్మానమచిరాన్ముచ్యతేహి సః॥ ౪౯ ॥**************************

*********** ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే, ఏకాదశస్కన్ధే ,తృతీయోఽధ్యాయః. **********

రాజోవాచ ॥ యానియానీహకర్మాణియైర్యైస్స్వచ్ఛన్దకర్మభిః । చక్రేకరోతికర్తావాహరిస్తానిబ్రువన్తునః॥౧॥ ద్రమిళఉవాచ ॥ యోవాఅనన్తస్యగుణాననన్తాననుక్రమిష్యన్ సతుబాలబుద్ధిః । రజాంసిభూమేర్గణయేత్కథంచిత్కాలేననైవాఖిలసత్త్వధామ్నః ॥ ౨ ॥ భూతైర్యదాపఞ్చభిరాత్మసృష్టైః పురంవిరాజంవిరచయ్యత

స్మిన్ ...

శ్వరం-యో-యజతేసోఽచిరాన్నిష్పన్నభక్తియోగః, కర్మబన్ధాన్ముచ్యతే ॥ ౪౯ ॥ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం ఏకాదశస్కన్ధేతృతీయోఽధ్యాయః **************************

మూర్త్యభిమతయాఽఽత్మన ఇష్టయేనాత్మనః ప్రియతమావతారంసంపూజయేదిత్యుక్తైరవతారజ్ఞానమపేక్షితం - తథా- స్తవైఃస్తుత్వానమేద్ధరిమిత్యుక్తైర్గుణకర్మజ్ఞానమపేక్షితం - తత్రపృచ్ఛతి ॥ యానియానీతి ॥ యైర్యైః-స్వచ్ఛన్దజన్మభిః స్వేచ్ఛావతారైరిహలోకే-కర్తా - కరిష్యతి-స్వచ్ఛన్దస్యేనావతారాణామకర్మమూలత్వముక్తం - తానికాలత్రయగోచరావతారసంబన్ధీని-చేష్టితాని-నోఽస్మభ్యం-భవన్తో-బ్రువన్తు ॥ ౧ ॥ యానియానిబ్రువన్త్వితిప్రశ్నస్యసాకల్యవిషయతామాలక్ష్యానన్త్యాన్నతానిసాకల్యేనకథయితుంశక్యాని - సంక్షేపతఃకానిచిత్కథయిష్యామీత్యాహద్రమిళః ॥ యోవాఇతి ॥ అనన్తస్యఅపరిచ్ఛిన్నస్వరూపస్వభావస్యభగవతో-గుణాన్ - యో - ఽనుక్రమిష్యేత్ గణయితుమిచ్ఛతి-సతు-బాలానామివబుద్ధిర్యస్యసః-మన్దమతిరిత్యర్థః తత్రహేతుత్వేనతాన్విశినష్టిఅనన్తానితి॥ఏతదేవోపపాదయతి॥ రజాంసీతి ॥కాలేన-మహతా కథంచిత్-కేనచిద్యత్నేన-భూమేః-రజాంసిరేణూన్,గణయేత్ - సంభావనాయాంలిఙ్ - అఖిలసత్త్వధామ్నః-వివిధవిచిత్రశక్త్యాశ్రయస్య-భగవతో-గుణాంస్తు - నైవగణయే-దానన్త్యాదితిభావః-అత్ర«విష్ణోర్నుకంవీర్యాణిప్రవోచంయఃపార్థివానివిమమేరజాంసి»ఇతిశ్రుత్యర్థోఽభిహితః ॥ ౨ ॥ తావద్బ్రహ్మాణ్డశరీరకవైరాజపురుషావతారమాహ ॥ భూతైరితి॥ ఆత్మనాస్వేన-సృష్టైః-భూతైః - పృథివ్యాదిభిః-భూతగ్రహణంచతుర్వింశతితత్త్వానాముపలక్షణం-యదా-విరాజంబ్రహ్మాణ్డరూపం-విరచయ్య-తస్మిన్పురే-స్వాంశేన-విష్టఃధారకతయాఽనుప్రవిష్టః - తదా,ఆదిదేవో - నారాయణః - పురుషాభిధా

సంపురుషాఖ్యా-మవాప-అయంవై రాజః పురుషః సర్వావతారాణాం - ఆద్యోఽవతార ఇత్యర్థః ❁ ॥౩॥ ❁ అస్య గుణకర్మాణ్యాహ ద్వాభ్యామ్ ॥ యఇతి॥ యస్య వై రాజపురుషస్య-కాయః బ్రహ్మాత్మకో దేహః - భువనత్రయస్య-సన్నివేశో - యస్మిం స్తథాభూతః-యస్య - ఇన్ద్రియైః కారణభూతైః-తనుభృతాం వ్యష్టిసమష్టిజీవానా-ముభయేన్ద్రియాణి జ్ఞానకర్మోభయేన్ద్రియాణి. బభూవుః- ఇన్ద్రియసంబన్ధోక్త్యాతజ్జ్ఞానస్యేన్ద్రియసాపేక్షత్వ శఙ్కాం నిరస్యతి ॥ జ్ఞానం స్వతఇతి ॥ యస్యేత్యనుషజ్యతే-శ్వసనతః శ్వాసాత్- శ్వాసస్థానీయాద్వాయో- స్తనుభృతాం - బలం ధారణసామర్థ్యం-ఓజః ప్రవృత్తిసామర్థ్యం ఈహా చేష్టాచ-భవతి. సఏవఏవ - సత్త్వాదిభిః సత్త్వరజస్తమోభిః-ప్రాకృతగుణైః - స్వవశ్యైః స్థితి-లయోద్భవే- సమాహారద్వన్ద్వాత్సప్తమీ-విశ్వస్థిత్యాదినిమిత్తే-ఆదికర్తా-ఆదిశ్చాసౌ కర్తాచ-ఉపాదానం నిమిత్తకారణంచేత్యర్థః ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ ఆదికర్తృత్వమేవ ప్రపఞ్చయతి ॥ ఆదావితి॥ అస్యజగత-స్సర్గనిమిత్తే-ఆదౌ వ్యష్టిసృష్టేః పూర్వం.రజసా-ఉపలక్షితః-శతధృతి - రభూత్ రజోగుణప్రచుర బ్రహ్మాఖ్యజీవానుప్రవేశనతచ్ఛరీరకతయా తద్రూపేణ బభూవేత్యర్థః "సృష్టింతతః కరిష్యామి త్వామావిశ్య ప్రజాపతే,, ఇతివచనం - రుద్రోఽప్యయాయతమసేత్యస్యాప్యేవమేవార్థః అప్యయస్సంహారః స్థితౌనిమిత్తభూతాయాం.ప ష్ణురిత్యస్య సత్త్వేనేత్యాదిః-విష్ణుః-స్థిత్యర్థం - శుద్ధసత్త్వోపలక్షితస్వావతారాత్మకవిష్ణురూపోఽభూదిత్యర్థః బ్రహ్మరుద్రయోరివ విష్ణోరంశ్యావేశావతారత్వశఙ్కావ్యుదాసాయ దేవతాన్తరాణాం తచ్ఛరీరత్వజ్ఞాపనాయచ పిశినష్టి ॥ క్రతుపతిరితి ॥ యజ్ఞనిర్వాహక ఇత్యర్థః. ఇష్టాపూర్తం బహుధాజాతం జాయమానం విశ్వం బిభర్తి భువనస్య నాభిః - తదేవాగ్ని స్తద్వాయు స్తత్సూర్య స్తదుచన్ద్రమాః-సఆత్మా అఙ్గాన్యన్యా దేవతా,, ఇత్యాది శ్రుత్యర్థోఽభిప్రేతః స్థితిస్వరూపం దర్శయన్ విశినష్టి॥ ద్విజ

స్మిన్ । స్వాంశేన విష్టః పురుషాభిధానమవాప నారాయణ ఆదిదేవః॥ ౩ ॥ యత్కాయ ఏష భువనత్రయసన్నివేశో యస్యేన్ద్రియై స్తనుభృతాముభయేన్ద్రియాణి । జ్ఞానం స్వతశ్శ్వసనతో బలమోజ ఈహా సత్త్వాదిభిస్స్థితిలయోద్భవ ఆదికర్తా ॥ ౪ ॥ ఆదావభూచ్ఛతధృతీ రజసాఽస్య సర్గే విష్ణుస్స్థితౌ క్రతుపతిర్ద్విజధర్మసేతుః । రుద్రోఽప్యయాయ తమసా పురుషస్స ఆద్య ఇత్యుద్భవస్థితిలయాస్సతతం ప్రజాసు ॥ ౫ ॥ ధర్మస్య దక్షదుహితర్యజనిష్ట మూర్త్యాం నారాయణో నర ఇతి ప్రవరప్రశాన్తః । నైష్కర్మ్యలక్షణమువాచ చచార యోగం యోఽద్యాపి చాస్త ఋషివర్యనిషేవితాఙ్ఘ్రిః ॥ ౬ ॥ ఇన్ద్రో విశఙ్క్య మమ ధామ జిఘృక్షతీతి కామం న్యయుఙ్క్త సగణం స బదర్యుపాఖ్యమ్ । గత్వాఽప్సరోగణవసన్తసుమన్దవాతైః స్త్రీప్రేక్షణేషుభిరవిధ్యదతన్మహిజ్ఞః॥ ౭ ॥ విజ్ఞాయ శక్రకృతమక్రమమాదిదేవః ప్రాహ ప్రహస్య గతవిస్మయ ఏజమానాన్ । మా భైష్ట భో మదన మారుత దేవవధ్వో గృహ్ణీత నో బలిమశూన్యమిమం కురుధ్వమ్॥ ౮ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఇత్థం బ్రువత్యభయదే నరదేవ దేవాస్సవ్రీడనమ్రశిరసస్సఘృ

ధర్మసేతురితి ॥ ద్విజాస్త్రైవర్ణికా-స్తేషాం.ధర్మాణాం - సేతురివ - సేతుర్హి తీరాన్తరప్రాపకః.తద్వర్ణాశ్రమానుగుణధర్మఫలప్రాపక ఇత్యర్థః-అనిష్టపరిహారేష్టప్రాపణరూపస్థితిరితి భావః-ఇతీత్థం - యథా బ్రహ్మాదిరూపేణ విశ్వ సృష్ట్యాదికర్తాతథేత్యర్థః స- ఆద్యః పురుషః ఉపాదానకారణభూతం - పురుష ఇత్యర్థః-తదేవోపపాదయతి ॥ ఉద్భవేతి॥ అస్యాత తఇత్యాదిః ప్రజాసూద్భవాదయ, స్తతఉపాదానకారణభూతా - ద్భవన్తి ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ అథ నరనారాయణావతారతద్గుణకర్మాణి చాహ॥ ధర్మ ఇత్యేకాదశభిః॥ ధర్మస్య-భార్యాయాం- దక్షదుహితరి- మూర్తిసంజ్ఞాయాం - నారాయణో,నర-ఇతి-మూర్తిద్వయేనా-జనిష్ట అవతీర్ణః నైష్కర్మ్యలక్షణం బన్ధక సకలకర్మనివృత్తిహేతుభూతాత్మకం - యోగం జ్ఞానయోగం,ఉవాచ - నారదాదిభ్య ఉపదిదేశేత్యర్థః-యో నరనారాయణరూపో భగవా - నద్యాపి-ఋషివర్యై ర్నారదాదిభి-ర్నిషేవితావఙ్ఘ్రీ-యస్య సః-ఆస్తే - బదర్యాశ్రమ ఇత్యాదిః ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ నైష్కర్మ్యయోగనిష్ఠైరేవం వర్తితవ్యమితి ప్రదర్శయితుం పరమోపశమగర్భం తచ్చేష్టితాత్మకమితిహాసమాహ ॥ ఇన్ద్ర ఇతి ॥ మమ-ధామ స్థానం- తపసా-గ్రహీతుమిచ్ఛతీ-తి-విశఙ్క్య-తపోనాశాయ సగణం సపరివారం-కామం మన్మథం-ప్రేషయామాస - సకామః - బదర్యుపాఖ్యం-బదరీతి యః ప్రసిద్ధః-తం.తస్యాశ్రమం-అప్సరోగణాదిభిస్సహ-గత్వా-అతన్మహిజ్ఞః తన్మహిజ్ఞః తన్మహిమానమభిజ్ఞః స్త్రీణాం ప్రేక్షణాన్యేవ - ఇషవో బాణా- స్తైరవిధ్యత్ ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ ఆదిదేవో నారాయణః,శక్రకృత-మక్రమమపరాధం , విజ్ఞాయ - విగతః,స్మయః అహం ధీర ఇతిస్మయో గర్వః తద్రహితః-ప్రహస్య,ఏజమానాన్ కమ్పమానాన్ - శాపభియేతి భావః - ప్రాహ-తదేవాహ ॥ మాభైష్టేతి ॥ హే మదన హే మారుత హే దేవవధ్వః-యూయం,మా భైష్ట-బలిమాతిథ్యం,గృహ్ణీతే - తి ప్రార్థయతే,ఇమమస్మాకం-ఆశ్రమం-అశూన్యం.కురుధ్వం-ఆతిథ్యాభావే శూన్యప్రాయస్స్యాదితి భావః ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ ఇత్థమితి ॥ హే నరదేవ, అభయదే శ్రీనారాయణే-ఇత్థం,

బ్రువతి సతి, దేవాః కామాదయః, సవ్రీడాని, నమ్రాణిచ, శిరాంసి-యేషాం-తే, లజ్జాభరేణ, వనతశిరస్కా-ఇత్యర్థః-సఘృణం కృపాయుక్తం యథాతథా, కృతాపరాధేష్వప్యాత్మసుతస్యకృపా యథాస్యాత్తథేత్యర్థః తం నారాయణ-మూచుః॥ తదేవాహ ॥ నైతదిత్యాదినాసార్ధద్వయేన॥ త్వయి, ఏతత్ కృతాపరాధేష్వస్మాసు అనుగ్రహ ఇత్యేతత్, న చిత్రం ॥ తత్ర హేతుతయా విశింషన్తి అవిక్రితే కామక్రోధాదివికారరహితే. తత్ర హేతుః - పరే హేయాకారప్రకృతిపురుషవిలక్షణే- హేయప్రతిభటే, కించ, స్వారామధీరనికరానతపాదపద్మే- స్వస్మిన్ ఆరమన్తే ఇతి స్వారామాః ఆత్మారామాః. తేచ తే-ధీరాః జితేన్ద్రియాశ్చ తేషాం-నికరైస్సమూహై- రానతే సేవ్యమానే, పాదపద్మే-యస్య-తస్మిన్ - త్వద్భక్తానామేవ న కామాదివికారః-కుతస్తవేతి భావః ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ అస్మాకం చాపరాధాచరణం స్వభావత్వాన్న చిత్రమిత్యాహుః ॥ త్వామితి॥ సేవతాం సేవమానానాం సురైరిన్ద్రాదిభిః-కృతాః-బహవో - విఘ్నాః స్యుః, తత్ర హేతుత్వేన తాన్విశింషన్తి॥ స్వౌకః - స్వశబ్దో దేవపరః- తేషా-మోకః స్థానం, స్వర్గం విలఙ్ఘ్యాతిక్రమ్య - పరమం సర్వోత్తమం - తే తవ - స్థానం- వ్రజతాం గచ్ఛతాం, వర్తమానసమీపే భవిష్యతి వర్తమానవద్వా వాల్లట్-తస్యశతా ఆదేశః- అన్యస్య త్వామసేవమానస్య న-విఘ్నాః స్యుః, కుతః, బర్హిషి యజ్ఞే స్వభాగాన్ పురోడాశాదీన్-బలిన్ కరాన్, కర్షకా ఇవ రాజ్ఞే ఇన్ద్రాదిభ్యో - దదతః ప్రయచ్ఛతః, తర్హి మద్భక్తాపి వైఘ్నైః కిముపహన్యన్త ఏవ, నేత్యాహుః॥ ధత్త ఇతి ॥ యదీతిఃశ్చయే, యత, స్త్వం, సర్వసురాధీశ్వరో, ఽవితా రక్షితా, అతో, ఽసౌ విఘ్నానాం-మూర్ధ్ని పదం, మన్ఘ్రిం-ధత్తే-కుతః, పునస్త్వయి విఘ్నశఙ్కేతి భావః ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ త్వద్భక్తానాం కేవలం తపశ్చరతాం ద్వయీ గతిః అస్మాకం వా వశం యాన్తి-క్రోధస్య వా, తత్రాస్మద్వశాః కామోపభోగమపి తావదనుభవన్తి క్రోధవశాస్తు పునరతిమన్దా ఇ

ణం తమూచుః । నైతద్విభో త్వయి పరేఽవిక్రితే విచిత్రం స్వారామధీరనికరానతపాదపద్మే ॥ ౯ ॥ త్వాం సేవ
తాం ❁ సురకృతా బహవోఽన్తరాయాః స్వౌకో విలఙ్ఘ్య పరమం వ్రజతాం పదం తే । నాన్యస్య బర్హిషి బలీన్దదత
స్స్వభాగాన్ధత్తే పదం త్వమవితా యది విఘ్నమూర్ధ్ని ॥ ౧౦ ॥ క్షుత్తృట్త్రికాలగుణమారుతజైహ్వ్యశైశ్నా నస్మా
నపారజలధీనతితీర్య కేచిత్ । క్రోధస్య యాన్తి విఫలస్య వశం పదే గోర్మజ్జన్తి దుశ్చరతపశ్చ వృథోత్సృజన్తి॥ ౧౧॥
ఇతి ప్రగృణతాం తేషాం స్త్రియోఽత్యద్భుతదర్శనాః । దర్శయామాస శుశ్రూషాం స్వర్చితాః కుర్వతీర్విభుః॥ ౧౨॥
తా దేవానుచరా దృష్ట్వా స్త్రియః శ్రీరివరూపిణీః । గన్ధేన ముముహుస్తాసాం రూపౌదార్యహృతశ్రియః॥ ౧౩ ॥ తా
నాహ దేవదేవేశః ప్రణతాన్ప్రహసన్నివ । ఆసామేకతమాం వృఙ్ధ్వం సవర్ణాం స్వర్గభూషణమ్ ॥ ౧౪ ॥ ఓమిత్యా
దేశమాదాయ నత్వా తం సురవన్దినః । ఊర్వశీమప్సరః శ్రేష్ఠాం పురస్కృత్య దివం యయుః॥ ౧౫ ॥ ఇన్ద్రాయాన
మ్య సదసి శృణ్వతాం త్రిదివౌకసామ్ । ఊచుర్నారాయణబలం శక్రస్తత్రాస విస్మితః॥ ౧౬ ॥ హంసస్వరూప్యవద
దచ్యుత ఆత్మయోగం దత్తః కుమార ఋషభో భగవాన్పితా నః । విష్ణుశ్శివాయ జగతాం కలయాఽవతీర్ణస్తేనాహృ

త్యాహుః॥ క్షుత్త్రిడితి ॥ క్షుచ్చ, తృట్చ, త్రికాలగుణాః శీతోష్ణవర్షాణిచ, మారుతశ్చ, ప్రాణో, బాహ్యోవా, జైహ్వ్యాః జిహ్వోపభోగాః- శైశ్నాః శిశ్నోపభోగాః, తేచ, తానస్మా, నపారజలధిరూపా, నతితీర్య విలఙ్ఘ్య గోః పదే, మజ్జన్తి-కుతః-విఫలస్య-క్రోధస్య, వశం, యాన్తి గచ్ఛన్తి, రుద్రవృత్తాన్తోఽనేనాభిసంహితః, కించ, యథా, జలే, మజ్జన్తో మస్తకారోపితభారముత్సృజన్తి, తథా, వృథానమోక్షాయనభోగాయ-శాపాదినా, దుశ్చరం, తప, ఉత్సృజన్తి ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ ఇతీతి॥ తేషాం కామాదీనా మిత్థం, ప్రగృణతాం సతాం, విభుర్భగవాన్, అత్యద్భుతం దృశ్యన్త ఇతి తథా, తాః స్త్రియః, స్త్రీభిర్దర్శయామాస కథంభూతాః-శుశ్రూషాం, కుర్వతీః, స్వర్చితాః స్వలంకృతాః, తేషాం, స్వలావణ్యాది ప్రయుక్త దర్పోపశమాయ దర్శయామాసేతి భావః ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ తా ఇతి ॥ దేవానుచరాః కామాదయః శ్రీరివరూపిణీః సున్దరమూర్తిమతీః - తా నారీః దృష్ట్వా- తాసాం రూపౌదార్యేణ రూపసౌష్ఠవేన - హృతా-శ్రీః కాన్తి- ర్యేషాం-తే - తాసాం-గన్ధేన శరీరసుగన్ధేన-ముముహుః పారవశ్యం ప్రాపుః ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ తానితి ॥ దేవదేవో బ్రహ్మ తస్యాపీశో నారాయణ-స్తాన్కామాదీన్-ఆహ - తదేవాహ-ఆసాం స్త్రీణాం మధ్యే-ఏకతమాం-వృఙ్ధ్వం వృణీధ్వం - క్వ వయం వరాకాః క్వ చేమా ఇత్యతో విశినష్టి॥ సవర్ణాం సరూపాం-న కాప్యస్మదనురూపేత్యతో విశినష్టి ॥ స్వర్గభూషణమితి ॥ స్వర్గస్య భూషణరూపామితి ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ ఓమితి ॥ తే సురవన్దినో దేవభృత్యాః-ఆదేశం భగవదాజ్ఞాం-ఓమిత్యఙ్గీకృత్య-తం-ప్రణమ్య ఊర్వశీం నామాప్సరశ్శ్రేష్ఠా-మాదాయ-తాం పురస్కృత్యాగ్రతో నిధాయ-దివం స్వర్గం-యయుః ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ ఇన్ద్రేతి ॥ సదసి-త్రిదివౌకసాం దేవానాం, శృణ్వతాం సతాం - నారాయణస్య-బల-మూచుః-శక్రస్తావ-ద్విస్మితః-తత్రాస అభైషీత్ ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ అన్యాన్యప్యవతారాం స్తచ్చరితాని చాహ ॥ హంస

స్వరూపేతి ॥ అభ్యుత్తో విష్ణుః హంసాదిరూపేణ, జగతాం, శివాయ మఙ్గళాయ - కలయాఽవతీర్ణస్సన్నాత్మయోగం జీవాత్మ పరమాత్మయాథాత్మ్యజ్ఞానయోగమవదదుపదిష్టవాన్, ఇతిసంబన్ధః-దత్తో దత్తాత్రేయః - కుమారః సనకాదిః నోఽస్మాకం కవ్యాదీనాం-పితా, భగవాన్, ఋషభశ్చ-తేన విష్ణునైవ, హయాస్యో హయగ్రీవావతారే, మధుభిదా మధునామాసురమభిన దితి తథాభూతేన, శ్రుతయో వేదాః-ఆహృతాః ఆనీతాః ॥ ౧౭ ॥ తథా, మాత్స్యేఽవతారే. మనుః సత్యవ్రతః గుప్తో రక్షితః ఇలా పృథ్వీ, ఓషధయః-చకారాత్ ఋషయశ్చ, గుప్తా-ఇత్యర్థః, క్రోడే వరాహావతారే, అమ్భసః ప్రళయజలాత్, క్ష్మాం భూమిం, ఉద్ధరతా, విష్ణునా - దితిజో హిరణ్యాక్షః-హతః-కౌర్మే కూర్మావతారే, అమృతోన్మథనే నిమిత్తే, స్వపృష్ఠే-అద్రిర్మన్దరో ధృతః, తథా, గ్రాహాత్, గజేన్ద్రం, శరణాగతమముఞ్చత్ అమోచయత్, యత్రావతారనామ న దృశ్యతే, తత్ర విష్ణుశ్శివాయ జగతాం కలయాఽవతీర్ణ ఇత్యనుసంధేయమ్ ॥ ౧౮ ॥ సంస్తున్వతః స్తుతిం కుర్వాణాన్-ఋషీన్ వాలఖిల్యాన్, కశ్యపాఖ్యం సమిదాహరణే గోష్పదే మగ్నాన్ ఇన్ద్రేణోపహసితాన్ ఉద్ధృత్యాపదోఽమోచయత్, తమపి బ్రహ్మహత్యాయాం ప్రవిష్టం మోచయామాస, అసురగృహే హిరణ్యకశిపుగృహే, పిహితాః నిరుద్ధాః-యాః, అనాథాః, దేవస్త్రియః, స్తాశ్చ-మోచయత్, నృసింహస్సన్, సతాం సాధూనామభయాయ, అసురేన్ద్రం హిరణ్యకశిపుం, జఘ్నే హతవాన్ ॥ ౧౯ ॥ దైవాసురే, యుద్ధే యుద్ధే సురార్థే ఇన్ద్రార్థం-దైత్యపతీన్, హత్వా, అన్తరేషు సర్వమన్వన్తరేషు, కళాభిర్మూర్తిభిః-రవతారైరితి యావత్ భువనాన్యదధాత్ అపాలయత్, వామనో, భూత్వా, యాచ్ఞావ్యాజేన, బలేస్సకాశాత్, ఇమాం క్ష్మాం-మహరత్, తాం చ, అదితేః

తాః మధుభిదా శ్రుతయో హయాస్యే ॥ ౧౭ ॥ గుప్తోఽప్యయే మనురిలౌషధయశ్చ మాత్స్యే క్రోడే హతో దితిజ ఉద్ధరతాఽమ్భసః క్ష్మామ్ । కౌర్మే ధృతోఽద్రిరమృతోన్మథనే స్వపృష్ఠే గ్రాహాత్ప్రపన్నమిభరాజమముఞ్చదార్తమ్ ॥ ౧౮ ॥ సంస్తున్వతోఽబ్ధిపతితాఞ్ శ్రమణానృషీంశ్చ శక్రం చ వృత్రవధతస్తమసి ప్రవిష్టమ్ । దేవస్త్రియోఽసురగృహే పిహితా అనాథా జఘ్నేఽసురేన్ద్రమభయాయ సతాం నృసింహే ॥ ౧౯ ॥ దైవాసురే యుధి చ దైత్యపతీన్సురార్థే హత్వాన్తరేషు భువనాన్యదధాత్కలాభిః । భూత్వాఽథ వామన ఇమామహరద్బలేః క్ష్మాం యాచ్ఞాచ్ఛలేన సమదాదదితేస్సుతేభ్యః ॥ ౨౦ ॥ నిఃక్షత్రియామకృత గాం చ త్రిస్సప్తకృత్వో రామస్తు హైహయకులాప్యయభార్గవాగ్నిః । సోఽబ్ధిం బబన్ధ దశవక్త్రమహన్సలఙ్కం సీతాపతిర్జయతి లోకమలఘ్నకీర్తిః ॥ ౨౧ ॥ భూమేర్భరావతరణాయ యదుష్వజన్మా జాతః కరిష్యతి సురైరపి దుష్కరాణి । వాదైర్విమోహయతి యజ్ఞకృతోఽతదర్హాన్ శూద్రాన్కలౌ క్షితిభుజో న్యహనిష్యదన్తే ॥ ౨౨ ॥ ఏవంవిధాని కర్మాణి జన్మాని చ జగత్పతేః । భూరీణి భూరియశసో వర్ణితాని మహాభుజ ॥ ౨౩ ॥ ******************************

********* ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, ఏకాదశస్కన్ధే, చతుర్థోఽధ్యాయః *********

రాజోవాచ ॥ భగవన్తం హరిం ప్రాయో న భజన్త్యాత్మవిత్తమాః । తేషామశాన్తకామానాం కా నిష్ఠాఽవిజితాత్మనామ్ ॥ ౧ ॥

స్సుతేభ్య, ఇన్ద్రాదిభ్యో, ఽదాత్ప్రాయచ్ఛత్ ॥ ౨౦ ॥ హైహయానాం, కులస్య, అప్యయాయ నాశాయ, భార్గవరూపోఽగ్నిః, రామః, పరశురామః, త్రిస్సప్తకృత్వః ఏకవింశతివారాన్, గాం భూమిం, నిఃక్షత్రియాం, చకార, స ఏవ విష్ణుః, సీతాపతిర్భూత్వా, లోకానాం, మలం పాపం, హన్తీతి తథా, సా కీర్తిర్యస్య సః, జయతీతి వర్తమాననిర్దేశస్యావర్తమానకాలీనోఽయమవతార ఇత్యభిప్రాయః ॥ ౨౧ ॥ అథ భావినోఽవతారానాహ । భూమేరితి । అజన్మా కర్మాయత్తోత్పత్తిరహితః-భూమే-ర్భరావతరణాయ- యదుషు - జాతోఽవతీర్ణస్స-సురైరపి, కర్తు-మశక్యాని-కర్మాణి చేష్టితాని-కరిష్యతి బుద్ధావతారం తత్కర్మ చాహ । వాదైరితి ॥ అతదర్హాన్ యజ్ఞానర్హానపి-యజ్ఞకృతః యజ్ఞాన్కుర్వాణాన్ - దైత్యాన్, వాదైర్వేదవిరుద్ధై-ర్మోహయిష్యతి-కల్క్యవతారం తచ్చేష్టితం చాహ ॥ శూద్రానితి ॥ కలౌ కలియుగాన్తే, క్షితిభుజః శూద్రాన్నహనిష్యత్ హనిష్యతి ॥ ౨౩ ॥ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం ఏకాదశస్కన్ధే చతుర్థోఽధ్యాయః ************************************

“ నాన్యస్య బర్హిషి బలీన్ దదతస్స్వభాగాన్ ” నిత్యానేన భగవన్తమసేవమానానాం సురకృతా విఘ్నా న సన్తీత్యుక్తం-తత్ర - సర్వేషాం భగవత్సృష్టత్వావిశేషేఽపి కుతః కేషాంచిదేవ భగవత్సేవారుచిః కేషాంచిత్తదభావ ఇతి - అభజన్తశ్చ కీదృశాః - కాం వా గతిం యాస్యన్తీతి పృచ్ఛతి ॥ భగవన్తమితి ॥ యద్యపి ముముక్షూణాం శిశ్నోదరపరాయణానాం వార్తాఽనుపయుక్తత్వాన్న ప్రష్టవ్యా-తథాఽపి-యత్నేన తత్సఙ్గపరిహారాయ తత్ప్రశ్న ఇత్యవధేయం, ఆత్మవిత్తమా ఇతి సంబోధనం- తేషామవిజితాత్మనామజితేన్ద్రియాణాం-అత ఏవ, అశాన్తకామానాం, కా- నిష్ఠా ఆసక్తిః-కుత్రాసక్తిః, కిం ప్రాప్యం-కస్తత్ర హే

తుః-కీదృశాశ్చేతి ప్రశ్నాశయః-ప్రతివచనానుగుణ్యాత్ ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ తత్ర తావద్భగవత్సేవారుచితదభావయోర్జ్ఞాతుమసేవమానానాంగతిం చాహ ద్వాభ్యాం ॥ ముఖేతి ॥ పురుషస్య చతుర్ముఖశరీరకస్య భగవతః - ముఖబాహూరుపాదేభ్యః- గుణైస్సత్త్వరజస్తమోభి-రుపలక్షితాః-పృథక్ సాంకర్యేణ-విప్రాదయశ్చత్వారో-వర్ణాశ్చతుర్భి-రాశ్రమైస్సహ-జజ్ఞిరే - గుణైరిత్యనేన సాత్త్వికానాం భగవత్సేవారుచిర్నాన్యేషామితి సూచితమ్ ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ ఏతేషాం చాతుర్వర్ణ్యచాతురాశ్రమ్యవ్యవస్థయా ఽవస్థితానాం మధ్యే-యే-జనాః-స్వాత్మనః - సాక్షాదాత్మనాం - ప్రభవం కారణభూతమ్ - ఈశ్వరం సర్వనియన్తారం-పురుషం-న భజన్తి-అవజానన్తి దేవతాన్తరసమత్వేనమన్యన్తేత దేవహ్యవజ్ఞానం - తథా చోక్తం భాగవతే తన్త్రే "యస్తు నారాయణం దేవం సమత్వేనావమన్యతే-స తు తేనావమానేన నరకాన్నాతివర్తతే,, ఇతి-తే-స్థానాద్వర్ణాశ్రమాద్భ్రష్టాః-అధః పతన్తి నరకే పతన్తి-ఆత్మప్రభవం న భజన్తీత్యనేన తేషాం కృతఘ్నతా సూచితా ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ నను సత్యమాత్మప్రభవత్వేశ్వరత్వసర్వోత్కృష్టత్వాదిజ్ఞానే సత్యపి తమభజతాం కృతఘ్నత్వాదిదోషాన్నరకపాత ఇతి - యే తు తాదృశజ్ఞానరహితాః కేవలమజ్ఞాస్తేషాం కాగతిరిత్యత్రాహ ॥ దూర ఇతి ॥ దూరే-హరికథా తచ్ఛ్రవణం-యేషాం-తే - దూరే-అచ్యుతకీర్తనం - యేషాం-తే శాస్త్రానధికారాదితి భావః ॥ కేత ఇత్యత్రాహ ॥ స్త్రియః - శూద్రాదయశ్చ జనాః-తే - భవాదృశాం భాగవతానామనుకమ్ప్యాః దయనీయాః-భాగవతకృపావిషయాశ్చేత్తేఽపి ముచ్యన్త ఏవేతి భావః ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ యే తు సత్యపి శాస్త్రాధికారే తజ్జన్యజ్ఞానే చ మూర్ఖాన్న భజన్తి-తేఽధః పతన్త్యేవేత్యభిప్రేత్యాహ ॥ విప్రా ఇతి ॥ విప్రాదయస్త్రయః - శ్రౌతేన-వేదసంయోగేన-విద్యయా తజ్జన్యజ్ఞానేన-హరేః పదాన్తికం హరిచరణాన్తికం-ప్రాప్తిసాధనానుష్ఠానయోగ్యమధికారం - ప్రాప్తాః-యద్యప్యా

త్మనామ్॥ ౧ ॥ చమస ఉవాచ ॥ ముఖబాహూరుపాదేభ్యః పురుషస్యాశ్రమైస్సహ । చత్వారో జజ్ఞిరే వర్ణా గుణైర్విప్రాదయః పృథక్॥ ౨ ॥ య ఏషాం పురుషం సాక్షాదాత్మప్రభవమీశ్వరమ్ । న భజన్త్యవజానన్తి స్థానాద్భ్రష్టాః పతన్త్యధః ॥ ౩ ॥ దూరే హరికథాః కేచిద్దూరే చాచ్యుతకీర్తనాః । స్త్రియశ్శూద్రాదయశ్చైవ తేఽనుకమ్ప్యా భవాదృశామ్॥ ౪ ॥ విప్రో రాజన్యవైశ్యో వా హరేః ప్రాప్తాః పదాన్తికమ్ । శ్రౌతేన విద్యయా వాఽపి ముహ్యన్త్యామ్నాయవాదినః ॥ ౫ ॥ కర్మణ్యకోవిదాస్స్తబ్ధా మూర్ఖాః పణ్డితమానినః । వదన్తి చాటుకాన్మూఢా యయా మాధ్వ్యా గిరోత్సుకాః॥ ౬ ॥ రజసా ఘోరసఙ్కల్పాః కాముకా అహిమన్యవః । దామ్భికా మానినః పాపా విహసన్త్యచ్యుతప్రియాన్॥ ౭ ॥ వదన్తి తేఽన్యోఽన్యముపాసితస్త్రియో గృహేషు మైథున్యసుఖేషు చాశిషః।యజన్త్యసృష్టాన్నవిధానదక్షిణం వృత్త్యై పరం ఘ్నన్తి పశూనతద్విదః॥ ౮ ॥ శ్రియా విభూత్యాఽభిజనేన విద్యయా

వం-అథాఽపి ముహ్యన్తి మోహం ప్రాప్నువన్తి న హరిపదామ్బుజం భజన్తి కిం తు - స్వర్గాద్యర్థకామను సజ్జన్త ఇత్యర్థః - తత్ర హేతుత్వేన విశినష్టి ॥ ఆమ్నాయవాదిన ఇతి ॥ ఆమ్నాయేషు వేదేషు - వాదా అర్థవాదాః-తే-మోహకతయా విద్యన్తే యేషాం తే-తథా-తదుక్తం భగవతా "యామిమాం పుష్పితాం వాచం ప్రవదన్త్యవిపశ్చితః - వేదవాదరతాః పార్థ నాన్యదస్తీతి వాదిన,, ఇత్యాదినా ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ తేషాం మోహమేవ ప్రపఞ్చయతి ॥ కర్మణీత్యాదినా ॥ అకోవిదాః యథా బన్ధాయ న భవతి తథా కర్మ కర్తుమజ్ఞాః న చాభిజ్ఞాన్ పృచ్ఛన్తి యతః-స్తబ్ధాః అనమ్రాః-తత్ర హేతుః - మూర్ఖా అపి-పణ్డితానాత్మనో మన్యన్తే అతః అపామ సోమమమృతా అభూమ - అక్షయ్యం హ వై చాతుర్మాస్య యాజినస్సుకృతం భవతి - యత్ర నోష్ణం న శీతం న గ్లానిర్న వ్యాధయః ,, ఇత్యాదికయా - యయా మాధ్వ్యా శ్రోత్రప్రీతిమాత్రకారిణ్యా-గిరా- ఉత్సుకాః మూఢాః-తయా-చాటుకాన్ అప్సరోభిస్సహ చరిష్యామ ఇత్యేవం విధాని ప్రియవాక్యాని-వదన్తి ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ కించ ॥ తేషాం కర్మాభినివేశాత్కామక్రోధదమ్భాదయో వర్ధన్త ఇత్యాహ ॥ రజసేతి త్రిభిః ॥ ఘోరో ఽభిచారాదిసంకల్పో యేషాం తే - అహేస్సర్పస్యేవ -మన్యుః - యేషాం తే మానినః అహంకారిణః-అచ్యుతప్రియాన్ - హసన్తి ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ కాముకత్వం ప్రపఞ్చయతి ॥ వదన్తీతి ॥ ఉపాసితాః స్త్రియో యైస్తే-న తు వృద్ధోపసేవినః-మైథున్యం మిథునసుఖమేవ-పరమ ఉత్కృష్టం-యేషు-తేషు-గృహేషు-అన్యోన్యం - ఆశిషో-వదన్తి "ఇదమద్య మయా లబ్ధమిమం ప్రాప్స్యే మనోరథమ్ । ఇదమస్తీదమపి మే భవిష్యతి పునర్ధన,, మిత్యాదికాః-ప్రవదన్తి-తద్ద్వారేణ ప్రరోచనాం జనయన్తీత్యభిప్రాయః, దామ్భికతాం ప్రపఞ్చయతి ॥ యజన్తీతి ॥ అసృష్టాన్నవిధానదక్షిణం లోభాదప్రదీయమానాన్నాచ్ఛాదనదక్షిణం యథా తథా - యజన్తి - వృత్త్యై జీవనార్థం - పరం కేవలం పశూన్ ఘ్నన్తి-అతద్విదః హింసాదోషానభిజ్ఞాః ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ మానితాం ప్రపఞ్చయతి॥ శ్రియేతి॥ శ్రీః ధనాదిసంపత్ - విభూతిరైశ్వర్యం గ్రామాధిపత్యాది. అభిజనః సత్కులప్రసూతత్వం - త్యాగో దానం-రూపం దేహసౌష్ఠవం బలం దేహజం - కర్మ శ్రౌతం స్మా

ర్థంచ ఏభిః-జాతో-యః-స్మయో గర్వః-స్తేనాన్ధాః అవివిక్తా - ధీ-ర్యేషాం తే-ఈశ్వరసహితాన్ సతః-అవమన్యన్తే ॥ ౯ ॥ కించ॥ ఏవం వర్తమానాస్తే వేదతత్త్వార్థం స్ఫుటమపి న జానన్తీత్యాహ ॥ సర్వేష్వితి ॥ సర్వేషు తనుభృత్సు జీవేషు-శశ్వత్ సదా, అవస్థితం-కేనరూపేణావస్థితమిత్యత ఆహ ॥ ఆత్మానమీశ్వరమితి ॥ ఆత్మతయా-ఈశ్వరతయా చావస్థితం ॥ ఏవమపి తద్గతదోషాస్పర్శిత్వమాహ ॥ యథాఖమితి ॥ అత ఏవ అభీష్టం నిరతిశయపురుషార్థరూపం- వేదోపగీతం వేదాన్తవేద్యస్వరూపస్వభావ-మీశ్వరం, న చ శృణ్వతే తద్వార్తాం న శృణ్వన్తీత్యర్థః - కింతు మనోరథానాం-వార్తయా, ప్రవదన్తి ప్రవదన్తః కాలం నయన్తీత్యర్థః, కుతః యత-స్తే, అబుధాః అజ్ఞాః, వేదోపగీతం న శృణ్వతే ఇత్యనేన వేదార్థతత్త్వావగమోఽపి న తేషాం విద్యత ఇతి సూచితం “ ఉపాసితస్త్రీయోగృహేషు మైథున్యసుఖేష్వి ,, త్యవాయోఽస్థితః “ వృత్త్యై పరం ఘ్నన్తి పశూనతద్విద,, ఇతి యాగీయమాంసభక్షణం - తథా తుల్యన్యాయాద్యాగీయసురాపాననిన్దాఽప్యభిప్రేతా “ శ్రియా విభూత్యా ,, ఇతి వృత్తనిన్దా చ కృతా ॥ ౧౦ ॥ నను “ ధర్మప్రజాసంపత్త్యర్థం స్త్రియముద్వహేత్ । ఋతావుపేయాత్ । పశుమాలభేత । యజమానపఞ్చమా ఇడాం భక్షయన్తి । హుతశేషమశ్నీయాత్ । సౌత్రామణ్యాం సురాగ్రహాన్ గృహ్ణాతి । ప్రతిగ్రహాదినా ధనమార్జయే,, దిత్యాదిభిశ్శాస్త్రైర్వ్యవాయాదీనాం నియమితత్వాత్ కిమితి తన్నిన్దా క్రియత ఇత్యాశఙ్క్య తే ॥ లోక ఇతి ॥ వ్యవాయః స్త్రీసఙ్గః, వ్యవాయాదయో నిత్యాః, రాగతో నిత్యప్రాప్తాః, జన్తోః ప్రాణిమాత్రస్య, తత్ర తాసు, చోదనా విధిర్నాస్తి-కింతు-తేషు వ్యవాయాదిషు, వ్యవస్థితిః - శాస్త్రస్యాప్రాప్తార్థగోచరత్వాత్ రాగప్రాప్తవ్యవాయాదయో న విధేయాః - కింతు - వ్యవస్థితిమాత్రం శాస్త్రకృత్యమిత్యర్థః - తదేవ వివృణోతి, వివాహాదిభిః వ్యవస్థితిరతిసంబన్ధః - వివాహగృహీతాయామేవ వ్యవాయః కార్యః - యజ్ఞ ఏవామిషసేవా, సౌత్రామణ్యామేవ సురాగ్రహః - ఇతి నియమః క్రియత ఇత్యర్థః - నియమఫలభూ

త్యాగేన రూపేణ బలేన కర్మణా । జాతస్మయేనాన్ధధియస్సహేశ్వరాన్ సతోఽవమన్యన్తి హరేః ప్రియాన్ ఖలాః॥
సర్వేషు శశ్వత్తనుభృత్స్వవస్థితం యథా ఖమాత్మానమభీష్టమీశ్వరమ్ । వేదోపగీతం న చ శృణ్వతేఽబుధా మనోర
థానాం ప్రవదన్తి వార్తయా ॥ ౧౦ ॥ లోకే వ్యవాయామిషమద్యసేవా నిత్యాస్తు జన్తోర్న హి తత్ర చోదనా । వ్య
వస్థితిస్తేషు వివాహయజ్ఞసురాగ్రహైరాసు నివృత్తిరిష్టా॥ ౧౧ ॥ ధనం చ ధర్మైకఫలం యతో వై జ్ఞానం సవిజ్ఞానమ
నుప్రశాన్తిః । గృహేషు యుఞ్జన్తి కళేబరస్య మృత్యుం న పశ్యన్తి దురన్తవీర్యమ్॥ ౧౨ ॥ యత్ప్రాణభక్షో విహిత
స్సురాయాస్తథా పశోరాలభనం న హింసా । ఏవం వ్యవాయః ప్రజయా న రత్యా ఇమం విశుద్ధం న విదుస్స్వధ

తం సంకోచమాహ ॥ ఆసు నివృత్తిరిష్టేతి ॥ ఆసు, వ్యవాయామిషమద్యసేవాసు, నివృత్తిః - పరదారేభ్యోఽనృతుకాలేభ్యః అయాగీయామిషమద్యసేవాభ్యాం చ నివృత్తి-రిష్టా - న తు స్వదారాదిభ్యః ॥ ౧౧ ॥ యద్యప్యేవం స్వదారాదిషు నియమితా వ్యవాయాదయో న నిన్ద్యాస్తథాప్యుపయోగవిశేషమవిజ్ఞాయ కేవలం దేహసుఖార్థతయోపయుజ్యమానాని నిన్ద్యాన్యేవేత్యభిప్రాయేణోత్తరమాహ ద్వాభ్యామ్ ॥ ధనమితి ॥ తావద్ధనస్యోపయోగవిశేషం వదన్ తదన్యథోపయుక్తస్యానర్థహేతుతామాహ ॥ ధనం చేతి ॥ చస్త్వర్థః - ధనం తు -ధర్మైకఫలం - ధర్మ ఏక ఏవ ఫలం యస్య తత్ - ధర్మైకసాధనం - ప్రతిగ్రహాదినా సంపాదితేన ధనేన భగవత్ప్రీతికరం ధర్మమేవ సంపాదయేత్- న తు విషయభోగమిత్యర్థః. ఏవం చేత్తత్సఫలమితి వక్తుం ధర్మం విశినష్టి ॥ యతో ధర్మా-త్సవిజ్ఞానం చిదచిదీశ్వరతత్త్వత్రయప్రకారవైవిధ్యజ్ఞానసహితం - జ్ఞానం భగవద్యాథాత్మ్యజ్ఞానం -అనుజ్ఞానాదను-పశ్చాత్ - ప్రశాన్తిః అశనాయాద్యూర్మిషట్కరాహిత్యం చ, భవతి- తాదృశధర్మైకఫలం ధనమిత్యర్థః - ఏవం ధర్మైకఫలమవిజ్ఞాయ- కేచి-త్కేవలం - గృహేషు-యుఞ్జన్తి విషయభోగార్థతయా వినియుఞ్జతే-దురన్తవీర్యం - కళేబరస్య-మృత్యుం - న పశ్యన్తి చ-అతి - స్తే నిన్ద్యా ఇతి భావః- కళేబరస్యేతి తాదర్థ్యస్య శేషత్వవివక్షయా షష్ఠీ వా - కళేబరార్థతయా గేహదేహసుఖార్థం యుఞ్జన్తీత్యర్థః ॥ ౧౨ ॥ అథ సురామిషసేవావ్యవాయానాముపయోగవిశేషాన్ వదన్ కేషాంచిత్తదజ్ఞానమాహ ॥ యత్ప్రాణభక్ష ఇతి ॥ సురాయాః యజ్ఞ ఇత్యాదిః పశోరిత్యస్య భక్ష ఇత్యన్తః - యజ్ఞే సురాయాః-తథా - పశోశ్చ భక్ష ఇతి యత్-యజ్ఞీయసురామిషసేవేత్యర్థః, స, ప్రాణభక్షో-విహితః-ప్రాణః పరమాత్మా, ప్రాణనహేతుత్వాత్ - తథా చ శ్రుతిః “ కో హ్యేవాన్యాత్కః ప్రాణ్యాద్యదేష ఆకాశ ఆనన్దో న స్యాదితి,, ప్రాణశరీరకత్వాద్వా- తథా చ శ్రుతిః “ మనోమయః ప్రాణశరీరనేతే ,, తి స ప్రాణశరీరకస్య పరమాత్మనో భక్షతయా విహితః - స్వయజ్ఞసాద్గుణ్యార్థం స్వప్రాణశరీరకపరమాత్మనో భక్షణతయా యజ్ఞీయసురామిషసేవా విహితేత్యర్థః- ఘ్రాణభక్షు

౧౩ ॥ శ్లో ॥ పా ॥ యఘ్రాణ.

ఇతి పాఠే చ, ఘ్రాణాత్మకో భక్షః - పశుహననాత్మక ఇత్యర్థః - ఏవం చేన్న దుష్యతి ప్రత్యుత విశుద్ధో భవతి - అన్యథా న విశుద్ధ్యత్యే వేతి భావః - తథా చ గీతం భగవతా “ యజ్ఞశిష్టాశినస్సన్తో ముచ్యన్తే సర్వకిల్బిషైః । భుఞ్జతే తే త్వఘం పాపా యే పచన్త్యాత్మ కారణాత్ ,, ఇతి చ ఏవం చేదాలంభనం న హింసాత్మకం కింతు పశ్వాత్మకోజ్జీవనాత్మకం భవతీత్యాహ । ఆలమ్భనం న హింసేతి॥ తథా చ శ్రుతిః “ న వా ఉ వేతన్మ్రియసే న రిష్యసి దేవాఁ ఇదేషి పథిభిస్సుగేభిః । యత్ర యన్తి సుకృతో నాపి దుష్కృతస్తత్ర త్వా దేవస్సవితా దధాతు,, ఇతి - ప్రజయేత్యత్ర యనేనవసతీతివద్ధిత్వద్రైతృతీయా - నరత్యైన్యనపతసుఖార్థమిత్యర్థః - ఏవం చేత్ - పితృ ఋణాద్విముక్తో భవతి - తథా చ శ్రుతిః “ త్రిభిరృణవా జాయతే,, ఇత్యుపక్రమ్య “ ప్రజయా పితృభ్య,, ఇతి - ఇమం విశుద్ధం ధర్మం న విదుః - నరత్యైతీయదిమమితిసంబన్ధః ✻ ॥ ౧౩ ॥ ✻ ఇత్థమజానతాం నిష్ఠాం ప్రపఞ్చయన్ గతిమాహ ॥ యే త్వితి పఞ్చభిః - ఏవంవిధం ధర్మం - న విదన్త్యనేవంవిదః - అతఏవ - అసన్తః - స్తబ్ధాః అవినీతాః - సదభిమానినః - సన్తో వయమిత్యభిమానవన్తః - విస్రబ్ధాః నిశ్శఙ్కాః, పశూన్, ద్రుహ్యన్తి, ద్రోహవిషయాణాం పశూనాం కర్మత్వవివక్షాయాముపపదవిభక్తేః కారకవిభక్తిర్బలీయసీతి న్యాయాత్ “ క్రుధద్రుహ “ ఇతి చతుర్థీం బాధిత్వా కర్మణి ద్వితీయా - తే చ పశవః, ప్రేత్యాముత్ర, తాన్ ద్రోగ్ధౄన్, ప్రేతాన్, ఖాదన్తి ✻ ॥ ౧౪ ॥ ✻ కించ ద్విషన్త ఇతి -- అభిచారాదినా, ద్విషన్తః పరశరీరేషు కృతో ద్వేషస్తదన్తరాత్మని స్వస్యాప్యాత్మని భగవత్యేవ పర్యవస్యతీత్యభిప్రాయేణ స్వాత్మానం హరిమీశ్వరమిత్యుక్తం - సానుబన్ధే పుత్రకళత్రాది సహితే - మృతకే శవతుల్యే - స్వదేహే - బద్ధః నిరూఢః - స్నేహః - యేషాన్తే - అధః నరకే - పతన్తి ✻ ॥ ౧౫ ॥ ✻ కించైషాం సద్గతిస్సర్వథా దుర్లభేత్యభిప్రేత్యాహ ॥ య ఇతి । కైవల్యం జ్ఞాననిష్ఠాం - అసంప్రాప్తాః - మూఢతాం చ - అనీతాః అప్రాపితాః - తే

ర్థమ్ ॥ ౧౩ ॥ యే త్వనేవంవిదోఽసన్తః స్తబ్ధాస్సదభిమానినః । పశూన్ద్రుహ్యన్తి విస్రబ్ధాః ప్రేత్య ఖాదన్తి తే చ
తాన్ ॥ ౧౪ ॥ ద్విషన్తః పరకాయేషు స్వాత్మానం హరిమీశ్వరమ్ । మృతకే సానుబన్ధేఽస్మిన్బద్ధస్నేహాః పతన్త్య
ధః ॥ ౧౫ ॥ యే కైవల్యమసంప్రాప్తా యే చానీతాశ్చ మూఢతామ్ । త్రైవర్గికా హ్యక్షణికా ఆత్మానం ఘాతయన్తి
తే ॥ ౧౬ ॥ ఏత ఆత్మహనోఽశాన్తా అజ్ఞానే జ్ఞానమానినః । సీదన్త్యకృతకృత్యా వై కాలధ్వస్తమనోరథాః ॥ ౧౭ ॥
హిత్వాఽఽత్మాయాసరచితా గృహాపత్యసుహృత్స్త్రియః । తమో విశన్త్యనిచ్ఛన్తో వాసుదేవపరాఙ్ముఖాః ॥ ౧౮ ॥
రాజోవాచ ॥ కస్మిన్కాలే స భగవాన్కిం వర్ణః కీదృశో నృభిః । నామ్నా వా కేన విధినా పూజ్యతే తదిహోచ్య
తామ్ ॥ ౧౯ ॥ కృతం త్రేతా ద్వాపరం చ కలిరిత్యేషు కేశవః । నానావర్ణాభిధాకారో నానైవ విధినేజ్యతే ॥ ౨౦ ॥
కృతే శుక్లశ్చతుర్బాహుర్జటిలో వల్కలామ్బరః । కృష్ణాజినోపవీతాక్షాన్బిభ్రద్దణ్డకమణ్డలూ ॥ ౨౧ ॥ మనుష్యా
స్తు తదా శాన్తా నిర్వైరాస్సుహృదస్సమాః । యజన్తి తపసా దేవం శమేన చ దమేన చ ॥ ౨౨ ॥ హంసస్సువర్ణో వై
కుణ్ఠో ధర్మో యోగేశ్వరోఽమలః । ఈశ్వరః పురుషోఽవ్యక్తః పరమాత్మేతి గీయతే ॥ ౨౩ ॥ త్రేతాయాం రక్తవ

త్రైవర్గికాః త్రివర్గప్రధానాః - అక్షణికాః ఉపశాన్తిక్షణరహితాః - దేహాదిస్థైర్యబుద్ధయో వా - స్వాత్మానం - ఘాతయన్తి - కేవలమజ్ఞాః తత్త్వవిదుపదేశాత్తరన్తి - జ్ఞాననిష్ఠాస్తు స్వత ఏవ - అన్తరితా మూర్ఖాస్తు నోభయథే - త్యభిప్రాయేణ కైవల్యమసంప్రాప్తా యే చానీతాశ్చ మూఢతామిత్యుక్తం - ఆత్మానం ఘాతయన్తీత్యస్యాత్మనోఽసత్ప్రాయతారూపామవస్థాం స్థావరతాం ప్రాపయన్తీత్యర్థః ✻ ॥ ౧౬ ॥ ✻ కించ ॥ ఏత ఇతి ॥ ఏతే - ఆత్మహనః - అశాన్తాః అశనాయాదిపీడితాః - అజ్ఞానే సత్యపి జ్ఞానమానినః జ్ఞానసద్భావాభిమానవన్తః - కాలేన - ధ్వస్తాః మనోరథా యేషాం తే - అతఏవ - కృతకృత్యాః - సీదన్తి జీవద్దశాయాం క్లిశ్యన్తీత్యర్థః ✻ ॥ ౧౭ ॥ ✻ ఆత్మాయాసేన - రచితాః - సంపాదితాః - గృహాపత్యసుహృత్స్త్రియః - హిత్వా - అనిచ్ఛన్తోఽపి - తమో నరకం - విశన్తి వాసుదేవపరాఙ్ముఖాస్తమో విశన్తీత్యనేన వాసుదేవభక్తాస్తు తత్పదం విశన్తీతి సూచితమ్ ✻ ॥ ౧౮ ॥ ✻ తత్ర విశేషం పృచ్ఛతి ॥ కస్మిన్కాల ఇతి ॥ కింవర్ణః కీదృగ్విధవర్ణవాన్ - కీదృశః కీదృగాకారః - కేన వా - నామ్నా - కేన వా విధినా, పూజ్యతే - తదేతత్సర్వం - మిహాధునోచ్యతామ్ ✻ ॥ ౧౯ ॥ ✻ కృతమితి ॥ ఏషు కృతాదికాలేషు - నానాప్రకారా - వర్ణాభిధాకారా - యస్య సః - నానైవ విధినా వివిధేనైవ మార్గేణ - పూజ్యతే ✻ ॥ ౨౦ ॥ ✻ ఏతదేవ ప్రపఞ్చయతి ॥ కృత ఇత్యాదినా ॥ కృష్ణాజినాదీన్బిభ్రదితి బ్రహ్మచారివేషో దర్శితః ✻ ॥ ౨౧ ॥ ✻ మనుష్యాస్త్వితి ॥ తదా కృతయుగే - మనుష్యా భగవదారాధకాః - శాన్తాః - తదేవ దర్శయతి - నిర్వైరాః - సుహృదస్సర్వభూతసుహృదః - సమాస్సమదర్శినః - శమేన దమేన చ సహితేన - తపసా ధ్యానయోగేన - యజన్తి ఆరాధయన్తి ✻ ॥ ౨౨ ॥ ✻ హంసో విశుద్ధః, సువర్ణః శోభనావయవః - ధర్మో ధర్మనిర్వాహకః - యోగేశ్వరో యోగనిర్వాహకః - అమలః హేయప్రతిభటః - అవ్యక్తః ప్రత్యక్షాదిభిర్నవ్యజ్యతే - పరమాత్మా లోకత్రయాన్తః ప్రవేశనియమనాఖ్యాం ధారకః - ఇత్యేవంవిధైః - గుణైః - నామభిర్గీయతే ✻ ॥ ౨౩ ॥ ✻ త్రేతాయామితి ॥ అసౌ భగవాన్ - త్రిగుణాదీక్షాఙ్గభా

తా, మేఖలా-యస్య సః-హిరణ్యకేశః పిఙ్గళకేశః-త్రయ్యాత్మా త్రయీప్రతిపాద్యయజ్ఞనిర్వాహకః, యజ్ఞమూర్తిర్వా, వేదశరీరకో వా-స్రుక్స్రువాదీని-ఉపలక్షణాని చిహ్నాని-యస్య సః ॥ ౨౪ ॥ తమితి ॥ తదా త్రేతాయాం, భగవన్తం-సర్వదేవమయం తచ్ఛరీరకత్వాత్తత్ప్రచురం-త్రయ్యా విద్యయా వేదోక్తకర్మణా, యజన్తి ॥ ౨౫ ॥ విష్ణురితి ॥ యజ్ఞో యజ్ఞనిర్వాహకః, పృశ్నిగర్భః పృశ్నిపుత్రః, వృషాకపిః-వృషః కామాభివర్షకః - అకమ్పయతి విధునోతి క్లేశానితి కపిః-స చాసౌ స చ-జయన్తః సర్వదా జయన్తః ఉరుగాయః, ఉరు బహుధా గీయత ఇతి తథా, ఇత్యేవంవిధైః-గుణైర్నామభిః, ఈర్యతేఽభిధీయతే ॥ ౨౬ ॥ ద్వాపర ఇతి ॥ నిజాని చక్రాదీని ఆయుధాని - యస్య సః, శ్రీవత్సో నామ వక్షసి దక్షిణభాగే రోమ్ణాం ప్రదక్షిణావర్తః, స-ఆదిర్యేషాం కరచరణాదిగతపద్మాదీనాం తైరేవాఙ్కైశ్చిహ్నైః లక్షణైః బాహ్యైః కౌస్తుభాదిభిశ్చ, ఉపలక్షితః ॥ ౨౭ ॥ మహారాజస్యోపలక్షణాని ఛత్రచామరాదీని-యస్య సః - తం పరం పురుషం- హే నృప జిజ్ఞాసవః తత్త్వత్రయజ్ఞానేచ్ఛవః - మర్త్యాః-వేదతన్త్రాభ్యాం వేదపఞ్చరాత్రోక్తవిధానాభ్యాం, యజన్తి పూజయన్తి ॥ ౨౮ ॥ నామాన్యాహ ॥ నమస్త ఇతి ద్వాభ్యామ్ ॥ ౨౯ ॥ ౩౦ ॥ ఇత్యేవంవిధైర్నామభిః-హే ఉర్వీశ భూపతే, జగదీశ్వరం, స్తువన్తి, నానాతన్త్రేతి ॥ కలావపి నానావిధేన - తన్త్రవిధానేన - యథా - యజన్తి-తచ్ఛృణు ॥ ౩౧ ॥ త్విషా కాన్త్యా-కృష్ణవర్ణం-ఇన్ద్రనీలమణివదుజ్జ్వలవర్ణమిత్యర్థః-కృష్ణం శ్రీకృష్ణం- అఙ్గాని హృదయాదిమన్త్రమూర్తయః - ఉపాఙ్గాని కౌస్తుభాదీని, అస్త్రాణి సుదర్శనాదీని-పా

ర్ణోఽసౌ చతుర్బాహుస్త్రిమేఖలః । హిరణ్యకేశస్త్రయ్యాత్మా స్రుక్స్రువాద్యుపలక్షణః ॥ ౨౪ ॥ తం తదా మనుజా దేవం సర్వదేవమయం హరిమ్ । యజన్తి విద్యయా త్రయ్యా ధర్మిష్ఠా బ్రహ్మవాదినః ॥ ౨౫ ॥ విష్ణుర్యజ్ఞః పృశ్నిగర్భస్సర్వదేవ ఉరుక్రమః । వృషాకపిర్జయన్తశ్చ ఉరుగాయ ఇతీర్యతే ॥ ౨౬ ॥ ద్వాపరే భగవాన్ శ్యామః పీతవాసా నిజాయుధః । శ్రీవత్సాదిభిరఙ్కైశ్చ లక్షణైరుపలక్షితః ॥ ౨౭ ॥ తం తదా పురుషం మర్త్యా మహారాజోపలక్షణమ్ । యజన్తి వేదతన్త్రాభ్యాం పరం జిజ్ఞాసవో నృప ॥ ౨౮ ॥ నమస్తే వాసుదేవాయ నమస్సఙ్కర్షణాయ చ । ప్రద్యుమ్నాయానిరుద్ధాయ తుభ్యం భగవతే నమః ॥ ౨౯ ॥ నారాయణాయ ఋషయే పురుషాయ మహాత్మనే । విశ్వేశ్వరాయ విశ్వాయ సర్వభూతాత్మనే నమః ॥ ౩౦ ॥ ఇతి ద్వాపర ఉర్వీశ స్తువన్తి జగదీశ్వరమ్ । నానాతన్త్రవిధానేన కలావపి యథా శృణు ॥ ౩౧ ॥ కృష్ణవర్ణం త్విషాకృష్ణం సాఙ్గోపాఙ్గాస్త్రపార్షదమ్ । యజ్ఞైస్సఙ్కీర్తనప్రాయైర్యజన్తి హి సుమేధసః ॥ ౩౨ ॥ ధ్యేయం సదా పరిభవఘ్నమభీష్టదోహం తీర్థాస్పదం శివవిరిఞ్చినుతం శరణ్యమ్ । భృత్యార్తిహం ప్రణతపాల భవాబ్ధిపోతం వన్దే మహాపురుష తే చరణారవిన్దమ్ ॥ ౩౩ ॥ త్యక్త్వా సుదుస్త్యజసురేప్సితరాజ్యలక్ష్మీం ధర్మిష్ఠ ఆర్యవచసా యదగాదరణ్యమ్ । మాయామృగం దయితయేప్సితమన్వధావద్వన్దే మహాపురుష తే చరణారవిన్దమ్ ॥ ౩౪ ॥ ఏవం యుగానురూపాభ్యాం భగవాన్యుగవర్తిభిః । మనుజైరిజ్యతే రాజన్ శ్రేయసామీశ్వరో హరిః ॥ ౩౫ ॥ కలిం సభాజయన్త్యార్యా గుణజ్ఞాస్సారభాగినః । యత్ర సఙ్కీర్తనేనైవ సర్వ

ర్షదాః సునన్దనన్దాదయః - తత్సహితం-సఙ్కీర్తనప్రాయైః సఙ్కీర్తనప్రచురైః - యజ్ఞైరర్చనాత్మకైః, సుమేధసో వివేకినః, యజన్తి ॥ ౩౨ ॥ సఙ్కీర్తనప్రకారం దర్శయతి ద్వాభ్యామ్ ॥ ధ్యేయమితి ॥ హే ప్రణతపాల హే మహాపురుష, తే-చరణారవిన్దం-వన్దే - కథంభూతం, ధ్యేయం ధ్యాతుం యోగ్యం - సదా ఇతి సర్వత్ర సమ్బధ్యతే - ధ్యేయత్వేనాన్వయః - కుటుమ్బాద్యాదిభిర్యః - పరిభవస్తిరస్కారః, తం హన్తీతి తథా, తత్, కిఞ్చ - అభీష్టదోహం ఇష్టార్థపూరకం చ, కిఞ్చ- తీర్థాస్పదం గఙ్గాదిపుణ్యతీర్థాశ్రయత్వేన పరమపావనం - శివవిరిఞ్చిభ్యాం నుతం సంస్తుతం - శరణ్యం శరణార్హం - న కేవలమభీష్టదోహమేవాపి తు-భృత్యార్తిహం భక్తానామనిష్టనివారకం చ, న కేవలం యత్కిఞ్చిదార్తిహం-అపి తు - సకలార్తినిదానభూతస్య భవాబ్ధేః పోతం ప్లవవత్తారణసాధనమ్ ॥ ౩౩ ॥ హే ధర్మిష్ఠ-ఆర్యస్య పితుర్దశరథస్య-వచసా - సురైరపీప్సితాం, రాజ్యలక్ష్మీం-త్యక్త్వా - యచ్చరణారవిన్దం కర్తృ-అరణ్యం ప్రాప్య-అగాత్, యచ్చ - దయితయా జానక్యా-ఈప్సితం-మాయామృగం - అన్వధావత్, తత్, తే-పదారవిన్దం వన్ద ఇతి ॥ ౩౪ ॥ ఏవమితి ॥ యుగానురూపాభ్యామిత్యస్య నామరూపాభ్యామితి విశేష్యాధ్యాహారః ఇజ్యతే ఆరాధ్యతే ॥ ౩౫ ॥ ప్రసఙ్గాదేషు యుగేషు కలిరేవ శ్రేష్ఠ ఇత్యాహ ॥ కలిమితి ॥ గుణజ్ఞాః-సత్స్వపి దోషేషు గుణమేవ యే జానన్తి- తథా, సారభాగినః సారగ్రాహిణః - ఆర్యాః-కలిం, సభాజయన్తి బహుమానయన్తి - కోఽసౌ గుణ ఇత్యత ఆహ, యత్ర కలౌ - సఙ్కీర్తనేనైవ, సర్వః - స్వాభిలషితోఽర్థః - లభ్యతే, తథా చ స్మర్యతే "ధ్యాయన్కృతే యజన్యజ్ఞైస్త్రేతాయాం ద్వాపరేఽర్చయన్ । యదాప్నోతి తదాప్నోతి కలౌ సఙ్కీర్త్య కేశవమ్" ఇతి-సఙ్కీర్తనమాత్రస్యైవాభిల

ఽతః పురుషార్థసాధనావహత్వరూపగుణాత్కలిమేవ సభాజయన్తీత్యర్థః ॥ ౩౬ ॥ యతస్సుకలౌ సఙ్కీర్తనమేవాభిలషి
తార్థసాధనం, అత- స్తతో ఽన్యో న విద్యతే లాభ ఇత్యాహ ॥ నహీతి ॥ అతస్సఙ్కీర్తనాత్, పరమో, లాభః పురుషార్థసాధనం- న
విద్యతే. లభ్యతే ఽనేనేతి లాభః - బాహులకాత్కరణే ఘఞ్-తత్ర హేతుత్వేన విశినష్టి॥ యతస్సఙ్కీర్తనాత్, సా ప్రయాణాదనువృ
త్త్యా, పరమాం శాన్తిం అశనాయాదిరహితతాం -ముక్తిమితి యావత్, విన్దేత, సంసృతి, ర్నశ్యతి చ ॥ ౩౭ ॥ యతశ్చ కలౌ
ముక్త్యుపాయస్సుకరః, తతః, కృతాదిత్రయయుగవర్తిన్యః ప్రజాః కలావుత్పత్తిమిచ్ఛన్తీత్యాహ॥ కృతాదిష్వితి । న కేవలమిచ్ఛ
న్త్య- పితు, యథాసమ్భవముద్భవిష్యన్తి చేత్యాహ ॥ కలావితి ॥ నారాయణ ఏవ, పరం, అయనం ప్రాప్యం ప్రాపకమాధార
శ్చ, యేషాం, తే- అష్టాక్షరచిన్తనపరా ఇతి భావః ॥ ౩౮ ॥ క్వభవిష్యన్తీత్యత ఆహ॥ క్వచిదితి॥ తత్ర తత్ర ద్రవిడేషు దేశేషు
తత్రాపి క్వేత్యత ఆహ । తామ్రపర్ణీతి ॥ కుత స్తత్రత్యానాం నారాయణపరాయణతేత్యత ఆహ । యే పిబన్తీతి ॥ హే మనుజేశ్వ
ర- తాసాం- జలపానప్రభావా, న్నిర్మలాన్తఃకరణాః భగవతి - వాసుదేవే- భక్తా భవన్తీత్యర్థః - పిబన్తీతి పానోక్తిః స్నానాదీ
నాముపలక్షణార్థః - ప్రాయోభక్తా ఇత్యనేన కేషాఞ్చిదేవ తత్ర ప్రబలప్రతిబన్ధవశాత్తస్మిన్నభక్తిరితి సూచితమ్ ॥ ౩౯ ॥ ౪౦ ॥
౪౧ ॥ యత్ర, సఙ్కీర్తనేనైవేతి సుకరోపాయత్వేనోక్తం సఙ్కీర్తనం ప్రతిబన్ధభూయస్త్వసమ్భావనయా దుష్కరం మ
త్వా తం రాజానమాలక్ష్య తతో ఽపి సుకరం ప్రపదనాఖ్యముపాయం తస్య పూర్వోత్తరాఘరూపసకలప్రతిబన్ధకవిరోధిత్వం
చాహ ద్వాభ్యామ్ ॥ దేవర్షీతి ॥ హే రాజన్- అయం, దేవాదీనాం చ పిత్ౄణాం చ, న ఋణీ- అత ఏవ, న తేషాం కింకరః, నాభీష్ట

స్వార్థో ఽభిలభ్యతే ॥ ౩౬ ॥ న హ్యతః పరమో లాభో దేహినాం భ్రామ్యతామిహ । యతో విన్దేత పరమాం
శాన్తిం నశ్యతి సంసృతిః ॥ ౩౭ ॥ కృతాదిషు ప్రజా రాజన్కలావిచ్ఛన్తి సమ్భవమ్ । కలౌ ఖలు భవిష్యన్తి నారాయణ
పరాయణాః ॥ ౩౮ ॥ క్వచిత్క్వచిన్మహాభాగ ద్రమిడేషు చ భూరిశః । తామ్రపర్ణీ నదీ యత్ర కృతమాలా పయస్వి
నీ ॥ ౩౯ ॥ కావేరీ చ మహాపుణ్యా ప్రతీచీ చ మహానదీ । యే పిబన్తి జలం తాసాం మనుజా మనుజేశ్వర ॥ ౪౦ ॥ ప్రా
యో భక్తా భగవతి వాసుదేవే ఽమలాశయాః । యత్ర సఙ్కీర్తితో న్యూనాం హరిర్దాస్యత్వసమ్భవమ్ ॥ ౪౧ ॥
దేవర్షిభూతాప్తనృణాం పితౄణాం న కింకరో నాయమృణీ చ రాజన్ । సర్వాత్మనా యశ్శరణం శరణ్యం గతో
ముకున్దం పరిహృత్య కృత్యమ్ ॥ ౪౨ ॥ స్వపాదమూలం భజతః ప్రియస్య త్యక్తాన్యభావస్య హరిః పరేశః । వికర్మ
యచ్చోత్పతితం కథఞ్చిద్ధునోతి సర్వం హృది సన్నివిష్టః ॥ ౪౩ ॥ నారద ఉవాచ ॥ ధర్మాన్భాగవతానేవం శ్రు
త్వా ఽథ మిథిలేశ్వరః । జాయన్తేయాన్మునీన్ప్రీతస్సోపాధ్యాయో హ్యపూజయత్ ॥ ౪౪ ॥ తతో ఽన్తర్దధిరే సి
ద్ధాస్సర్వలోకస్య పశ్యతః । రాజా ధర్మానుపాతిష్ఠన్నవాప పరమాం గతిమ్ ॥ ౪౫ ॥ త్వమప్యేతాన్మహాభాగ ధ
ర్మాన్భాగవతాఞ్ఛ్రుతాన్ । ఆస్థితశ్శ్రద్ధయా యుక్తో నిస్సఙ్గో యాస్యసే పరమ్ ॥ ౪౬ ॥ యువయోః ఖలు దమ్ప

తీ, తత్రాస్తాం పోష్యాః కుటుమ్బినః - ఇతరే దేవాదయః- పఞ్చమహాయజ్ఞదేవతాః - కో ఽసౌ, యః, కృత్యం - పరిహృత్య-
చరమశ్లోక ఇవాత్రాపి యథాసంప్రదాయం పరిత్యాగో ఽవగన్తవ్యః - శరణ్యం శరణార్హం - ముకున్దం - సర్వాత్మనా సర్వ
భావేన ప్రాప్యప్రాపకభావేన - శరణం, గతః - సో ఽయం - న దేవాదీనామృణీత్యనేన సంసృతిహేతుభూత ముక్తివిరోధి ఋణ
త్రయవిరోధిత్వం ప్రపదనస్యోక్తం- అనేన పూర్వాఘవిరోధిత్వం ఫలితం - న దేవాదీనాం కింకర ఇత్యనేన తత్ప్రీత్యావహ కర్మస్వ
ధికారో ఽప్యధ్వస్తః- పరిహృత్య కృత్యమిత్యనేన దేవాదికైఙ్కర్యరూపయజ్ఞాదికర్మసాధ్యఫలాభిసన్ధిర్నిరస్తః ॥ ౪౨ ॥ స్వపాద
మూలమితి॥ హరి రాశ్రితదురితహరః - పరేశో భగవాన్- స్వపాదమూలం, భజతః సంశ్రయతః - ఉపాయోపేయభావేన సేవ
మానస్యేత్యర్థః - త్యక్తః - అన్యస్మిన్దేవతాన్తరాదౌ, భావః ఉపాయోపేయభావో, యేన సః, తస్య - ప్రియస్య- హేతుగ
ర్భాణ్యేతాని విశేషణాని- న హి సాతిశయప్రీతివిషయగతో దోషః ప్రీతిమతో వై ముఖ్యాపాదకః- కిన్తు - నిరాచికీర్షావిషయ ఏవేతి
భావః- యత్, వికర్మ శాస్త్రవిరుద్ధం కర్మ- కథఞ్చిత్ప్రమాదాదినా- ఉత్పతితం చేత్, తత్సర్వం- హృది, సన్నివిష్టో - హరిః, ధునోతి
వినాశయతి ॥ ౪౩ ॥ ధర్మానితి॥ జాయన్తేయాన్ జయన్త్యాః పుత్రాన్, మునీన్ కవ్యాదీన్ - ఉపాధ్యాయైః సహితః- ప్రీత
స్సన్, పూజయామాస ॥ ౪౪ ॥ తత ఇతి ॥ సర్వస్య లోకస్య- పశ్యతస్సతః- సిద్ధాః కవ్యాదయః- అన్తర్దధిరే, రాజా నిమిః, త
ద్ధర్మాన్సిద్ధైరుపదిష్టాన్ ఉపాతిష్ఠన్- పరమాం గతిం ముక్తిమాప ॥ ౪౫ ॥ త్వమపీతి॥ హే మహాభాగ, వసుదేవ- శ్రుతాన్- మ
త్త ఇతి శేషః- ఏతాన్ జాయన్తేయజనకసంవాదాన్ భాగవతాన్- ధర్మాన్ - నాశ్రితః అనుతిష్ఠన్ - శ్రద్ధయా సిషాధయిషితత్వర
యా- యుక్తః సహితః- నిస్సఙ్గః దేహతదనుబన్ధిషు ఆసక్తిరహితః - అయం- జీవద్దశాయాముత్తమ్యుపదేశః- తతః పరం - పదమితి శే
షః- యాస్యసే ప్రాప్స్యసే ॥ ౪౬ ॥ శాస్త్రప్రక్రియయా ముక్త్వా యువాం సుకృతార్థావేవేత్యాహ॥ యువయోరితి॥ కుతః॥

యత్ యస్మాత్ - వాం యువయోః పుత్రతాం - ఉగమత్ ప్రాప్తః - అతో - యువాం, కృతార్థావితి భావః ॥ ౪౭ ॥ తౌ వస్త్రాత్రేణ కథం కృతార్థ తేత్యత్రాహ । దర్శనేతి । కృష్ణే పుత్రస్నేహం - కుర్వతోః - వాం యువయోః - తస్య - దర్శనాదిభి - రాత్మా పావితః శోధితః - భగవత్ప్రాప్తియోగ్యః నిరస్త తత్ప్రాప్తిప్రతిబన్ధకః కృత ఇత్యర్థః ॥ ౪౮ ॥ నను దేహానుబన్ధినిస్నేహే బాన్ధ్యమేవ భవే - త్తత్కథం కృష్ణే వాం పుత్రస్నేహ ఆత్మపావనహేతురిత్యత్రాపిపయవై లక్షణ్యాదికం పునర్వ్యాహ । వైరేణేతి । శిశుపాలాదయో నృపతయః - శయనాసనాదౌ యత్ యస్మిన్ కృష్ణే విషయే - వైరేణాపి - ధ్యాయన్త - స్తస్య - గతివిలాసాద్యై - రాకృతధియః - తత్తదాకారాధీ క్యేషాం తే - తత్సాయ్యం తత్సాధర్మ్య - మవాపుః - కంపునస్వ్యక్తివ్య, మనురక్తధియాం - భవాదృశాం - తత్సామ్యం భవతీతి - నహి కస్మింశ్చిద్వైరస్యతత్సామ్యావహత్వం దృష్టం - కృష్ణే తు శిశుపాలాదీనాం దృష్టం యతో యుద్వయోర్వైర భావ ఏవ నిరతిశయానుభావ వాక్ కిం పునః స్నేహభావ ఇతి భావః ॥ ౪౯ ॥ నను సోఽప్యేవంచేత్ - యత్ కృష్ణో లోకవిలక్షణః - సోఽపి ప్రాకృతో మమపుత్ర ఇత్యత ఆహ ॥ మాఽపత్యబుద్ధిమితి ॥ కృష్ణే - కేవల - మపత్య - బుద్ధిం పుత్రబుద్ధిం - మాకృథాః - నకురు అడాగమశ్ఛాన్దసః తత్ర హేతుత్వన విశనష్టి - యోగీశ్వరాణాం - విషధవిచిత్రశక్తిమతామపీశ్వరే తథైవాఖ్యనుషాణిచేష్టితానిత్వమైవదృష్టానీతి భావః. పరే ప్రకృతివిలక్షణే - అవ్యయే తదన్తరాత్మతయా ఽవస్థితేఽపి తద్గతదోషసంస్పర్శరహితే - స్వరూపతః స్వభావతశ్చవికారరహితేచ, నన్వేవంవిధశ్చేత్తదసాధారణవైషః కిం నదృశ్యత ఇత్యత ఆహ - మాయామానుషభావేన - మాయయా సంకల్పాత్మికయా హేతుభూతయా - యా - మనుష్యభావః మనుష్యాకారః

శ్లోకైర్యశసాపూరితం జగత్ । పుత్రతామగమద్యద్వాం భగవానీశ్వరో హరిః ॥ ౪౭ ॥ దర్శనాలిఙ్గనాలాపైశ్శయనాసనభోజనైః । ఆత్మా వాం పావితః కృష్ణే పుత్రస్నేహం ప్రకుర్వతోః ॥ ౪౮ ॥ వైరేణ యన్నృపతయశ్శిశుపాలపౌణ్డ్రసాల్వాదయో గతివిలాసవిలోకనాద్యైః । ధ్యాయన్త ఆకృతధియశ్శయనాసనాదౌ తత్సామ్యమాపురనురక్తధియాం పునః కిమ్ ॥ ౪౯ ॥ మాఽపత్యబుద్ధి * మకృథాః కృష్ణే సర్వాత్మనీశ్వరే । మాయామానుషభావేన గూఢైశ్వర్యే పరేఽవ్యయే ॥ ౫౦ ॥ భూభారాసురరాజన్యహన్తవే గుప్తయే సతామ్ । అవతీర్ణస్య నిర్వృత్యై యశో లోకే వితన్వతి ॥ ౫౧ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఏతచ్ఛ్రుత్వా మహాభాగవసుదేవోఽతివిస్మితః । దేవకీ చ మహాభాగా జహతుర్మోహమాత్మనః ॥ ౫౨ ॥ ఇతిహాసమిమం పుణ్యం ధారయేద్యస్సమాహితః । స విధూయేహ శమలం బ్రహ్మభూయాయ కల్పతే ॥ ౫౩ ॥ ********************************
********* ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, ఏకాదశస్కన్ధే, పఞ్చమోఽధ్యాయః *********
శ్రీశుక ఉవాచ ॥ అథ బ్రహ్మాత్మజైర్దేవైః ప్రజేశైరావృతోఽభ్యగాత్ । భవశ్చ భూతభవ్యేశో యయౌ భూతగణైః

ర - స్తేన - గూఢ - మైశ్వర్యమీశ్వరాసాధారణాకారో - యస్య - తస్మిన్ ॥ ౫౦ ॥ కింతర్హి మాయామనుష్యభావప్రయోజనమిత్యత ఆహ ॥ భూభారేతి ॥ భువో - భారరూపాః - ఆసురా ఆసురసంపత్త్యభిజాతాః రాజన్యా - స్తేషాం - నిర్హత్యై వినాశాయ - సతాం సాధూనాం - గుప్తయే పరిత్రాణాయ చ - అవతీర్ణే - అస్య లోకస్య - నిర్వృత్యై సుఖాయ - యశః కీర్తిం - వితన్వతి - సన్తత్యన్తమిదం శృణ్వతః కీర్తయతశ్చ జనస్య నిరతిశయానన్ద ప్రాపణాయ కీర్తిం విస్తారయతి - కృష్ణే - అపత్యబుద్ధిం - మాకృథా - ఇతి సంబన్ధః ॥ ౫౧ ॥ ఏతదితి ॥ ఏతన్నారదోక్తం - ఆత్మనః - మోహం - తస్మిన్నపత్యబుద్ధ్యాత్మకం జహతుః ॥ ౫౨ ॥ ప్రకృతేతిహాసశ్రవణాదిఫలమాహ ॥ ఇతిహాసమితి ॥ పుణ్యం శృణ్వతాం వదతాం చ పుణ్యావహం, యః, పుమాన్, సమాహితచిత్తో, ధారయేత్, శ్రవణాదిపూర్వకమేతదితిహాసార్థమనుతిష్ఠేదిత్యర్థః, సోఽస్మిన్నేవ జన్మని, శమలం భగవత్ప్రాప్తిప్రతిబన్ధకం పుణ్యాత్మకం పాపం, విధూయ, బ్రహ్మభూయాయ, బ్రహ్మభూయం బ్రహ్మభావః, బ్రహ్మసాధర్మ్యమితి యావత్, తస్మై కల్పతే తత్సాధర్మ్యం ప్రాప్నోతీత్యర్థః ॥ ౫౩ ॥ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం ఏకాదశస్కన్ధే పఞ్చమోఽధ్యాయః. **

తదేవమధ్యాయచతుష్టయేన విప్రశాపాన్యథాకరణసామర్థ్యోదాహరణప్రసఙ్గానుప్రసక్తం నిమిజాయన్తసంవాదం నిరూప్యేదానీం విప్రశాపానుమోదనానన్తరవృత్తాన్తమనువర్ణయతి ॥ అథేత్యాదినా ॥ అథ విప్రశాపానుమోదనానన్తరం - బ్రహ్మా చతుర్ముఖః - దేవైః దీప్యమానైః - ప్రజేశైః ప్రజాపతిభి - ర్మరీచ్యాదిభిశ్చాత్మజైస్సనకాదిభిశ్చ - పరివృతః - ద్వారకామభ్యగాదితి సంబన్ధః - తథా - భూతభవ్యయోః ప్రజయో - రీశః - భవో రుద్రః - భూతభవ్యేశత్వమస్య పరమాత్మసాపేక్షమితి

మన్తవ్యమ్ ❈ ॥ ౧ ॥ ❈ మరుద్భిర్మరుద్గణైః ❈ ॥ ౨ ॥ ౩ ॥ ౪ ॥ ❈ దిదృక్షాహేతుత్వేనభగవన్తంవిశినష్టి॥వపుషేతి॥ యేనవపుషా నరలోకమనోరమస్సన్ -సర్వలోకమలాపహం - యశోవితేనేవిస్తృతవాన్- తేనవపుషా-ఉపలక్షితం-కృష్ణందిదృక్షవ-ఇత్యర్థః ❈ ॥౫॥ ❈ మహర్ద్ధిభిః-మహతీభిః,ఋద్ధిభిఃభోగ్యభోగోపకరణాదిసమృద్ధిభిః-సమృద్ధాయాం-విభ్రాజమానాయాం-తస్యాం ద్వారకాయాం-అద్భుతందృశ్యతేతథా-తం-కృష్ణ-మవితృప్తాన్యక్షీణియేషాం-తథాభూతాః,వ్యచక్షతఅపశ్యన్ ❈ ॥ ౬ ॥ ❈ స్వర్గేతి ॥ మాల్యైఃపుష్పైః,యదూత్తమంశ్రీకృష్ణం-ఛాదయన్తఃవర్షన్తఃచిత్రాణి-పదాని , అర్థాశ్చ,ప్రతిపాద్యా,యాసు, తాభి,ర్గీర్భిర్వాగ్భి-స్తుష్టువుః ❈ ॥ ౭ ॥ ❈ తాఎవత్రయోదశశ్లోకాత్మికాఆహ ॥ నతాస్స్మేతి॥ హేనాథ-తవ-పదారవిన్దం,బుద్ధ్యాదిభి-ర్నతాః-స్మ-కర్తరిక్తః ,నమస్కృతవన్తః , బుద్ధిశబ్దేనమానసికఃప్రణామోవివక్షితః , వచశ్శబ్దేనవాచికః-ఇన్ద్రియప్రాణశబ్దాభ్యాంకాయికః , కాయస్యేన్ద్రియప్రాణాయత్తవ్యాపారత్వాత్-తయోశ్చకాయాన్తర్భావాత్ - కరణత్రయేణనమస్కృతవన్తోభవామేత్యర్థః , స్మశబ్దఃవివక్షితవిస్మయమావిష్కర్తుం- పదారవిన్దంవిశింషన్తి - యదితి-కర్మమయా-దురుపాశాత్దృఢపాశాత్ముముక్షుభిర్మోక్తుమిచ్ఛుభిః-భావయుక్తైర్భక్తియుక్తైర్జనైః , రన్తర్హృదిహృదయకమలమధ్యే-యత్పాదారవిన్దం-కేవలం,చిన్త్యతేతాదృశ, మధునా- మాంసచక్షుర్భిస్సాక్షాత్కృత్యకరణత్రయేణనమస్కృతవన్తఇత్యఘటితమే. తత్సంఘటితమితిభావః ❈ ॥ ౮ ॥ ❈ ననుయద్యహమన్తర్హృదిపచిన్తనీయచరణ - స్తర్హి-భవతాంజీవానామివహృదయసంబన్ధాత్ప్రకృతివశ్యత్వతన్మూలసుఖిత్వ దుఃఖిత్వావిశేషాత్ కిమితిమాంప్రణతా ఇత్యత్రాహుః ॥ త్వమితి ॥ త్రిగుణయాసత్వాదిగుణత్రయమయ్యా-మాయయా, ఆత్మనిధారకే-దుర్విభావ్యంఅన్యైశ్చిన్తయితుమశక్యం - వ్యక్తంస్థూలచిదచిదాత్మకం-జగ-త్సృజసి,అవశిరక్షసి, లుమ్పసిసంహరసి-తద్గుణస్థః , తస్యామాయాయాః-గుణేషు-నియన్తృతయా , స్థితః-గుణానామధి

ర్వృతః ॥ ౧ ॥ ఇన్ద్రోమరుద్భిర్భగవానాదిత్యా వసవోఽశ్వినౌ । ఋషయోఽఙ్గిరసోరుద్రావిశ్వేసాధ్యాశ్చ దేవతాః ॥ ౨ ॥ గన్ధర్వాప్సరసోనాగాస్సిద్ధచారణగుహ్యకాః।ఋషయఃపితరశ్చైవసవిద్యాధరకిన్నరాః॥ ౩ ॥ ద్వారకాముపసంజగ్ముస్సర్వే కృష్ణదిదృక్షవః ॥ ౪ ॥ వపుషాయేనభగవాన్నరలోకమనోరమః।యశోవితేనే లోకేషుసర్వలోకమలాపహమ్ ॥ ౫ ॥ తస్యాంవిభ్రాజమానాయాంసమృద్ధాయాంమహర్ద్ధిభిః । వ్యచక్షతావితృప్తాక్షాఃకృష్ణమద్భుతదర్శనమ్॥ ౬ ॥స్వర్గోద్యానోద్భవైర్మాల్యైశ్ఛాదయన్తోయదూత్తమమ్ । గీర్భిశ్చిత్రపదార్థాభిస్తుష్టువుర్జగదీశ్వరమ్॥ ౭ ॥ దేవా ఊచుః ॥ నతాస్స్మతేనాథపదారవిన్దంబుద్ధీన్ద్రియప్రాణమనోవచోభిః। యచ్చిన్త్యతేఽన్తర్హృదిభావయుక్తైర్ముముక్షుభిఃకర్మమయోరుపాశాత్ ॥ ౮ ॥ త్వంమాయయాత్రిగుణయాఽఽత్మనిదుర్విభావ్యంవ్యక్తం సృజస్యవసిలుమ్పసితద్గుణస్థః । నైతైర్భవానజితకర్మభిరజ్యతేవై యస్స్వేసుఖేఽవ్యవహితేఽభిరతోఽనవద్యః॥ ౯ ॥శుద్ధిర్నృణాంనతుతథేడ్యదురాశయానాంవిద్యాశ్రుతాధ్యయనదానతపఃక్రియాభిః।సత్వాత్మనామృషభతేయశసిప్రవృద్ధసచ్ఛ్రద్ధయాశ్రవణసంభృతయాయథాస్యాత్ ॥ ౧౦ ॥స్యా

స్థాతా-నతుగుణపరవశ ఇత్యర్థః , అనేన ప్రకృతివశ్యత్వవ్యుదాసః , ఆత్మనీత్యనేన , నకులాలాదివదశరీరభూతంసృజసి-కింతుస్వశరీరతయాస్వవిధేయంకార్యంసృజసీత్యుక్తంభవతి, సృజసీత్యనేన-నతవకార్యత్వం, కింతు-కర్తృత్వమేవేతి ,అథకర్మవశ్యత్వంవ్యుదస్యన్తి ॥ నైతైరితి ॥ హేఅజిత-కేనాప్యనభిభావ్యస్వరూపస్వభావ-భవా-నేతైఃసృష్ట్యాదిరూపైః , కర్మభి-ర్నారజ్యతేనలిప్యతే - సృష్ట్యాదికర్మణాంలీలారూపత్వేనపుణ్యపాపాత్మకత్వాభావాన్నకర్మవశ్యత్వతన్మూలదుఃఖిత్వాదిప్రసఙ్గ ఇత్యర్థః తత్రహేతుత్వేనవిశింషన్తి ॥ యఇతి ॥ యోభవాన్-స్వేసాధారణే,అవ్యవహితేఅనావృతే, అపరిచ్ఛిన్నే ఇతియావత్-సుఖేఆనన్దే , అభిరతః , నతువైషయికసుఖాభిరతః , వైషయికసుఖాభిరతానామేవతదర్థతయాకృతానాంకర్మణాంపుణ్యాత్మకంతన్మూలదుఃఖిత్వాదికంచేతిభావః , కింబహునేత్యభిప్రేత్యవిశింషన్తి ॥ అనవద్యఇతి ॥ నవిద్యతే,అవద్యం హేయం - యస్మాదుపాస్యమానాత్సోఽనవద్యః , స్వయంహేయప్రతిభటః - స్వసేవకానామప్యనవద్యావహస్చేత్యర్థః ❈ ॥ ౯ ॥ ❈ ఆస్తాంత్వదుపాసకానామనవద్యావహేతి,యతస్త్వత్కథాశ్రవణమాత్రమేవానితరసాధ్యాంనిరతిశయాం శుద్ధిమావహతీత్యాహుః ॥ శుద్ధిరితి ॥ హేఈడ్య,సత్వాత్మనాంసత్వప్రచురమానసానాం,ఋషభనాయక-దురాశయానాం, దుష్టఃశబ్దాదివిషయప్రవణః , ఆశయోఽన్తఃకరణం-యేషాం , అత్యన్తాశుద్ధియుక్తానామిత్యర్థః,తేషాంనృణాం విద్యాదిభి-ర్న , తథా-శుద్ధిర్భవేత్-కథం-యథా, శ్రవణేన-సంభృతయాపరిపుష్టయా , ప్రవృద్ధయా-తవయశసివిషయే సచ్ఛ్రద్ధయా- స్యాత్, అధ్యయనం , శ్రుతంతదర్థశ్రవణం-విద్యాతజ్జన్యజ్ఞానం , తపోఽనశనాదిరూపం-కృచ్ఛ్రచాన్ద్రాయణాదిరూపంవా-క్రియావర్ణాశ్రమానుగుణకర్మయోగః ❈ ॥ ౧౦ ॥ ❈ యతస్త్వత్కథాశ్రవణమేవనిరతిశయశుద్ధ్యావహం ,కిముతధ్యానార్చ

నాదివిషయస్త్వదంఘ్రిరిత్యభిప్రాయేణ - మున్యాదిభిర్ధ్యాతోర్చితశ్చ త్వదఙ్ఘ్రిరస్మత్పాపాతివిషయోఽస్మాకమశుభనిస్తారా యభవత్వితి ప్రార్థయన్తే ॥ స్యాదితి ॥ తవాఙ్ఘ్రిర్నోఽస్మాకం, అశుభాశయధూమకేతుః-స్యాత్, అశుభాశయాః పాపవాసనాః-తేషాం - ధూమకేతురివ ॥ ధూమకేతుర్హి ప్రాణినామశుభావహః ॥ స్తేషాం నిరాసకస్స్యాదితియావత్ తం విశింషన్తి॥ యోఙ్ఘ్రిః, మునిభిః, క్షేమాయ సంసృతినిస్తారరూపాయ, ఆర్ద్రహృదా భక్తిమతా మనసా, ఊహ్యమానః ధార్యమాణః-చిన్త్యమాన ఇతియావత్-యశ్చ - ఆత్మవిద్భిః స్వాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యవిద్భిః, సాత్వతైః పాఞ్చరాత్రైః, స్వరతిక్రమాయ స్వర్గలోకమతిక్రమ్య నిత్యవిభూతింగన్తుమిత్యర్థః, తత్రచ, సమవిభూతయే సమానైశ్వర్యాయ - వ్యూహే వాసుదేవాదివ్యూహోపాసనే-సవనశః త్రిసన్ధ్యం అర్చితః ॥ ౧౧ ॥ కించ॥ యశ్చిన్త్యత ఇతి ॥ ఈశ-ప్రయతాః నియతాః-పాణయో, యేషాం-తైః, కేవలవైదికకర్మైకప్రవణపాణిభిరిత్యర్థః, తైః, త్రయ్యా వేదవిద్యయా, నిరుక్తో - యో-విధిర్విధానం-తేన-హవిశ్చరుపురోడాశాదికం - గృహీత్వా - అధ్వరాగ్నౌ ఆహవనీయాదౌ - య, శ్చిన్త్యత ఇత్యనుషజ్యతే-యశ్చ, ఆత్మమాయాం, జిజ్ఞాసుభిః, స్సాంఖ్యైరిత్యర్థః, తథా-పరమభాగవతైః పరమైకాన్తిభిః, ప్రపత్తినిష్ఠైః, పరీష్టః, ఇషుగతౌ, పరితో వ్యాప్తః, పరివృతః సేవిత ఇతియావత్, పరీష్టః పర్యాప్తః, ప్రాప్తుమభిలషిత ఇతివా-వరిష్ఠ ఇతిపాఠే వరిష్ఠః శ్రేష్ఠో-యోఽఙ్ఘ్రిః పరమభాగవతైః, శ్చిన్త్యత ఇతిసంబన్ధః - యద్యపి నిరీశ్వరసాంఖ్యానాం న పురుషాతిరిక్తః పరమాత్మా విద్యతే, తథాఽపి-తేషాం చిన్త్యస్య ప్రకృతివియుక్తాత్మస్వరూపస్య పరమాత్మశేషతయా తైరవిజ్ఞాతత్వేఽపి తస్య తదపృథక్సిద్ధవిశేషణత్వాత్తచ్చిన్తా తత్పర్యన్తపర్యవసితైవ భవతి, తత్పర్యన్తజ్ఞానాభావాచ్చ న తేషాం ముక్తిః, రపితు, కైవల్యమేవేత్యభిప్రాయేణాత్మమాయాం జిజ్ఞాసుభిశ్చిన్త్యత ఇత్యుక్తమ్ ॥ ౧౨ ॥ నను పాణ్యాదిషు బహుష్వవయవేషు సత్స్వపి కిమిత్యఙ్ఘ్రిమేవ బహుమన్యధ్వే- ఇత్య

న్యస్తస్త్వయాఙ్ఘ్రిరశుభాశయధూమకేతుః క్షేమాయ యో మునిభిరార్ద్రహృదోహ్యమానః । యస్సాత్వతైస్సమవిభూతయ ఆత్మవద్భిర్వ్యూహేఽర్చితస్సవనశస్స్వరతిక్రమాయ ॥ ౧౧ ॥ యశ్చిన్త్యతే ప్రయతపాణిభిరధ్వరాగ్నౌ త్రయ్యా నిరుక్తవిధినేశ హవిర్గృహీత్వా । అధ్యాత్మయోగ ఉత యోగిభిరాత్మమాయాం జిజ్ఞాసుభిః పరమభాగవతైః పరీష్టః ॥ ౧౨ ॥ పర్యుష్టయా తవ విభో వనమాలయాఽయం సంస్పర్ధినీ భగవతీ ప్రతిపత్నివచ్ఛ్రీః । యస్సుప్రణీతమముయాఽర్హణమాదదన్నో భూయాత్సదాఙ్ఘ్రిరశుభాశయధూమకేతుః ॥ ౧౩ ॥ కేతుస్త్రివిక్రమయుతస్త్రిపతత్పతాకో యస్తే భయాభయకరోఽసురదేవచమ్వోః । స్వర్గాయ సాధుషు ఖలేష్వితరాయ భూమన్పాదః పునాతు భగవన్భజతామఘం నః ॥ ౧౪ ॥ నస్యోతగావ ఇవ యస్య వశే భవన్తి బ్రహ్మాదయస్తనుభృ

త్రభోగ్యతమత్వాదిత్యభిప్రేత్య ప్రార్థయన్తే ॥ పర్యుష్టయేతి ॥ హే విభో-భగవతీ, శ్రీర్లక్ష్మీః, వక్షస్స్థితాపీతి శేషః తవ యత్-యస్మిన్నఙ్ఘ్రౌ, పర్యుష్టయా పర్యుషితవత్యా - కర్తరి క్తః, అఙ్ఘ్రిపర్యన్తావలమ్బిన్యేతి వివక్షితోఽర్థః, తయా వనమాలయా, ప్రతిపత్నివత్, హ్రస్వ ఆర్షః-సపత్నీవత్-సంస్పర్ధినీ స్పర్ధావతీ బభూవేత్యర్థః - శ్రియో వనమాలాయాశ్చ త్వదఙ్ఘ్రౌ సమ్మర్దస్తుల్యః, భోగ్యతమత్వాదఙ్ఘ్రిం సేవత ఇతిభావః ॥ తదేవాహుః ॥ యః, అముయా శ్రియా-సుప్రణీతం ఆనీయ సమర్పితమర్హణ-మాదదత్ ఆదదానః-స్వీకుర్వాణః-సోఽఙ్ఘ్రిః, సదా-నోఽస్మాక-మశుభాశయధూమకేతుః-స్యాత్ ॥ ౧౩ ॥ అతిశయశుద్ధ్యావహత్వాత్ భక్తపక్షపాతిత్వాచ్చాఙ్ఘ్రిమేవ బహుమన్యామహే ఇత్యభిప్రేత్య ప్రార్థయన్తే ॥ కేతురితి ॥ యోఽఙ్ఘ్రిః-త్రిభిర్బలిబన్ధనైః - ర్విక్రమైః - త్రిలోకసంగ్రాహకైః, ర్యుక్తః - తత్ర-ద్వితీయవిక్రమే సత్యలోకంగతస్తవ పాదః-కేతు-రభ్యుచ్ఛ్రితో విజయధ్వజ ఇవ, తత్సంపాదయన్తి త్రిపతత్పతాకః, త్రిధా పతన్తీ- త్రిషు లోకేషు వాపతన్తీ, గఙ్గా, పతాకా-యస్య-సః, అనేన నిరతిశయశుద్ధ్యావహత్వం సూచితం - గఙ్గా హి జగత్పావనీ-తస్యాః ప్రభవత్వాత్ - అసురదేవచమ్వోః తత్సేనయోః భయాభయకరః, అనేన భక్తపక్షపాతిత్వం సూచితం, కించ-యః-సాధుషు-స్వర్గాయ సుఖాయ, అసాధుషు, ఇతరాయ దుఃఖాయ చ-భవతి-స-పాదోఽఙ్ఘ్రిః, హే భగవన్-భజతాం-నోఽస్మాకం, అఘం-పునాతు శోధయతు-అసురదేవచమ్వోర్భయాభయకర ఇత్యనేన తయోర్భగవదఙ్ఘ్రిసేవాతదభావాభ్యాం జయపరాజయౌ క్రమాత్తద్వశ్యతా సూచితా ॥ ౧౪ ॥ తమేవావిష్కుర్వన్తః ప్రార్థయన్తే ॥ నసీతి ॥ నసి నాసికాయాం - ఓతాః నాసాదామావిద్ధాః - గావో బలీవర్దా ఇవ, బ్రహ్మాదయస్తనుభృతో దేహినః మిథుః అన్యోన్యం అర్ద్యమానాః ప్రశిష్యమాణాస్సన్తోఽపి - యస్య తవ, వశే-భవన్తి - వశ్యా భవన్తీత్యర్థః, బ్రహ్మాదయ ఇతి పరోక్ష్యనిర్దేశః కల్పాన్తరీయబ్రహ్మాదీనామపి తద్వశ్యతాభిప్రాయకః, తత్ర హేతుత్వేన తం విశింషన్తి, కాలస్య కాలశరీరకస్య, బ్రహ్మాదీనపి స్వవశీకుర్వతః కాలస్యాపి, నియన్తుః తత్ర హేతుః - ప్రకృతిపూరుషయోః-పరస్య విలక్ష

ణస్యేశ్వరస్యైవంభూతస్య-అతఏవ-పురుషోత్తమస్య-తవ-చరణోఽఙ్ఘ్రిః నోఽస్మాకం శం సుఖం తనోతు ॥౧౫॥ ప్రకృతి
పూరుషయోః పరస్య పురుషోత్తమస్యేత్యనేన తాభ్యాం పరత్వమేవ పురుషోత్తమత్వమితి సూచితం - తదేవోపపాదయతి ॥ అ
స్యాసీతి ॥ అస్య స్థూలచిదచిదాత్మకస్య జగతః - ఉదయస్థితిసంయమానాం ఉత్పత్తిస్థితిలయానాం హేతు-రసి - అనేన పురుషో
త్తమశబ్దసమానవిషయపరమాత్మశబ్దప్రవృత్తినిమిత్తం సూచితం ॥ తథాహి ॥ ఉదయహేతురిత్యనేన జగతస్తత్కార్యత్వం,
ఫలితం - అతఏవ-కార్యానుప్రవేశోఽపి “ తత్సృష్ట్వా తదేవానుప్రావిశ ,, దితి శ్రుతేః-స్థితిహేతురిత్యనేనాన్తః ప్రవిశ్య ప్రశా
సనేన భర్తృత్వం వ్యాప్యగతదోషాస్పర్శశ్చేత్యుభయం ఫలితం - ఏతదేవహి పరమాత్మశబ్దస్య ప్రవృత్తినిమిత్తం - యత్సర్వ
కార్యవ్యాపనభరణనియమనస్వామ్యాదికం - తథాచ గీతం భగవతా “ యో లోకత్రయమావిశ్య బిభర్త్యవ్యయ ఈశ్వర ,, ఇ
తి - పరమాత్మశబ్దవిషయ ఏవ పురుషోత్తమ ఇతి తేనైవ గీతం “ ఉత్తమః పురుషస్త్వన్యః పరమాత్మేత్యుదాహృత ,, ఇతి-త
దేవం పరమాత్మపురుషోత్తమశబ్దయోస్సమానవిషయత్వం ఫలితం - తత్ర పురుషోత్తమశబ్దే “ ప్రశంసావచనైశ్చ ,, తిస
మాసమభిప్రేత్య తత్సమానార్థకవిశేషణసమాసవిషయత్వమాహుః ఉత్తమపూరుషస్త్వమితి - తత్రోత్తమత్వస్యావధి
సాపేక్షత్వాత్తమాహుః ॥ అవ్యక్తేతి ॥ అవ్యక్తజీవమహతాముత్తమపూరుషః అసీతి సంబన్ధః “ యస్మాత్క్షరమతీతోఽ
హ ,, మితి గీతావచనానుగుణ్యాదౌచిత్యాచ్చ - అత్రావ్యక్తాద్యవధిసాపేక్షస్యాప్యుత్తమశబ్దస్య “ సంబన్ధిశబ్దస్సా
పేక్షోనిత్యం సర్వ మస్యత ,, ఇతి న్యాయేన నిత్యసాపేక్షత్వాత్సమాసః - యద్యపి అవ్యక్తజీవమహద్భ్య ఇతి పఞ్చ
మీనిర్దేశ ఉచితః - తథాపి - పురుషోత్తమశబ్దేన నీచోత్తమభావసంబన్ధావలమ్బిన్యాశ్శేషషష్ఠ్యా అపి సమాసస్సాధు
రితి జ్ఞాపనాయ షష్ఠీనిర్దేశః - తత్రావ్యక్తశబ్దేన ప్రకృతిసంసృష్టశ్చేతనశ్చ వివక్షితః , పురుషశబ్దేన ముక్తో నిత్యశ్చ - మహ
చ్ఛబ్దేన మహదాది ప్రకృతికార్యం కృత్స్నం వివక్షితం “ యస్మాత్క్షరమతీతోఽహమక్షరాదపి చోత్తమ ,, ఇతి గీతావచ

తోమిథురర్ద్యమానాః । కాలస్య తే ప్రకృతిపూరుషయోః పరస్య శం నస్తనోతు చరణః పురుషోత్తమస్య ॥౧౫॥ అ
స్యాసి హేతురుదయస్థితిసంయమానామవ్యక్తజీవమహతామపి కాలమాహుః । సోఽయం త్రిణాభిరఖిలా
పచయే ప్రవృత్తః కాలో గభీరరయ ఉత్తమపూరుషస్త్వమ్ ॥౧౬॥ త్వత్తః పుమాన్సమధిగమ్య యయాస్య వీర్యం
ధత్తే మహాన్తమివ గర్భమమోఘవీర్యః । సోఽయం తయాఽనుగత ఆత్మన ఆణ్డకోశం హైమం ససర్జ బహిరావ

నాత్ , పఞ్చమీనిర్దేశగర్భాత్పఞ్చమీసమాసోఽప్యవగమ్యతే - నచ తద్విధాయకాభావః “ తాదపిపరస్తపర ,, ఇత్యనేన
పఞ్చమీభయేనే ,, త్యత్ర పఞ్చమీతి యోగవిభాగాదేవ తదుపపత్తేః - అత్ర పఞ్చమీషష్ఠీసమాసయోః పురుషశబ్దో బద్ధముక్తోభ
యావస్థజీవమాత్రపర ఇతి సంయమహేతురిత్యుక్తం- సంహారహేతుత్వముపపాదయతి ॥ కాలమితి ॥ కాలశరీరక-మాహుః
కాలశరీరకత్వే సంహారహేతుమాహురిత్యర్థః కోఽసౌ కాల ఇత్యత తత్స్వరూపమాహుః-యస్త్రిణాభిః సమన్యాన్యాధి
కాహోరాత్రనాభిః-త్రీణి చాతుర్మాస్యాని నాభిర్యస్య-సః సంవత్సరాత్మక ఇతి వా, అఖిలస్య-జగతః , అపచయే అపక్షయే-ప్ర
వృత్తో-గభీరవేగః-సోఽయం,కాల,ఉత్తమపురుష,స్త్వం,నిత్యాహు , రితి సంబన్ధః-అత్ర శ్రుతయః-స్మృతయశ్చేతి కర్తృపదా
ధ్యాహారః “ పరంజ్యోతిరుపసంపద్య స్వేన రూపేణాభినిష్పద్యతే స తత్ర పర్యేతి - స ఉత్తమః పురుష,, ఇత్యాదికాః శ్రుతయః
అంశావతారం పురుషోత్తమస్య హ్యనాదిమధ్యాన్తమజస్య విష్ణో ,, రిత్యాదికాః స్మృతయః-అనేన ,, అతోఽస్మి లోకే వేదే
చ ప్రథిత,, ఇత్యస్యార్థ ఉక్తః-అత్ర చ భగవద్గీతాభాష్యం “ వేదార్థావలోకనాల్లోక్యత ఇతి లోక ఇతి స్మృతిరిహోచ్యతే ॥ ఇతి॥
కాలమాహురిత్యాదినా గభీరరయ ఇత్యన్తేన సంయమహేతుత్వముపపాదితమ్ ॥౧౬॥ అథ సృష్టిహేతుత్వముపపాద
యన్నాహ త్వత్త ఇతి ॥ పుమాన్ అనిరుద్ధాఖ్యః, స హి జగద్వ్యాపారేఽధికృతః-అమోఘవీర్యః , అమోఘం అప్రతిహతం సంక
ల్పమాత్రేణ సృష్ట్యావహం-వీర్యం సృష్ట్యుపయుక్తవివిధవిచిత్రశక్త్యాత్మకం, యస్య సః-త్వత్తః సర్వవ్యూహమూలభూతా
త్ సమధిగమ్య త్వత్తో వా దావిర్భూయ, అస్యేతి తాదర్థ్యస్య శేషత్వవివక్షయా షష్ఠీ , పరిదృశ్యమానజగత్సృష్ట్యర్థమిత్యర్థః - య
యా ప్రకృత్యా-మహాన్తం మహత్తత్త్వాఖ్యం,వీర్యం,ధత్తే అధత్త,కమివ, గర్భమివ,పురుషో యోషితి గర్భమివ ప్రకృతౌ మహ
త్తత్త్వముత్పాదయామాసేత్యర్థః- ప్రకృతావాహితాయాః పరిణామసామర్థ్యరూపాయాః శక్తేః కార్యరూపత్వాన్మహ
త్తత్త్వస్య వీర్యత్వవ్యపదేశః,సోఽయం, మహాన్, తయా ప్రకృత్యా,అనుగతః కారణభూత ప్రకృతివద్గుణత్రయయుక్త ఇత్యర్థః
ఆత్మనస్సకాశా-దాణ్డకోశం , ససర్జ అహంకారతన్మాత్రమహాభూతేన్ద్రియద్వారా సృష్టవానిత్యర్థః-కథంభూతం, హైమం
ఆవరణైః,తోయాదిభిస్సప్తభి-ర్బహిరావృతం , అత్ర , సోఽయమిత్యనేన భగవదాత్మకో మహానేవ క్షితః,అణ్డకోశశబ్దస్తథ

న్తర్వర్తిబ్రహ్మాదిస్తమ్బపర్యన్తవస్తూనామప్యుపలక్షణార్థః ❋ ॥ ౧౭ ॥ ❋ అథోదయహేతోః పాశ్చాత్త్యం స్థితిహేతుత్వముపపాదయన్తి ॥ తదితి ॥ తత్ తతః, ఉదయహేతుత్వాదనన్తరమిత్యర్థః తస్థుషః స్థావరస్య. జగతో జఙ్గమస్య చ-సృష్టస్య చ రాచరాత్మకస్య జగత ఇత్యర్థః-భవాన్ అధీశః అధీశత్వం చాత్రాన్తః ప్రవిశ్య ప్రశాస్తృత్వం మను తదన్తరవిష్టావ్యవతారయా పేణ పాలకత్వ-మనిష్టపరిహారేష్టప్రాపణాత్మకం చ. ఇదమేవ హి స్థితిహేతుత్వం, నామ, యదన్తర్యామిమనువిష్టావ్యవతారరూపేణానిష్టపరిహారేష్టప్రాపణరూపం, తత్రాన్తర్యామికృత్యమాహ ॥ యన్మాయయా - యస్య తవాన్తర్యామినో-మాయయా, తత్తజ్జీవకర్మానుగుణసంకల్పేన, ఉత్థా విజృమ్భితా - గుణవిక్రియా గుణపరిణామాత్మకేన్ద్రియవృత్తి-స్తయోపనీతాన్ అర్థాన్ శబ్దాదివిషయాన్, అధ్యారోపితప్రేషణోఽత్ర జుషిః-పరస్మైపదమార్షం-జోషయన్ అనుభావయన్నిత్యర్థః-యద్వా-లీలారసోపయికతయా జీవద్వారా అనుభవన్నిత్యర్థః-అథాఽపి న లిప్తః, పుణ్యపాపాభ్యామితి శేషః అకర్మవశ్యత్వాదితి భావః తత్ర హేతుత్వేన సంబోధయన్తి ॥ హృషీకపత ఇతి ॥ హృషీకాణీన్ద్రియాణి - తత్పతిత్వం చ తద్వశీకర్తృత్వం తదవశ్యత్వం తద్వ్యాపారాత్మకపుణ్యాపుణ్యకారయితృత్వం చ, త్వద్వ్యతిరిక్తాస్తు నైవంవిధా ఇత్యాహుః ॥ యేఽన్య ఇతి ॥ త్వద్వ్యతిరిక్తాస్సర్వే జీవా యోగినో వా-స్వతః-పరిహృతాదవిద్యమానాత్, త్యక్తాద్వా-విషయజోషణాద్బిభ్యతి, వాసనామాత్రేణ బధ్యన్త ఇత్యర్థః ❋ ॥ ౧౮ ॥ ❋ హృషీకపతిత్వమస్మిన్నేవావతారే ప్రసిద్ధమిత్యాహుః ॥ స్మాయావలోకేతి ॥ స్మాయావలోకో మన్దస్మితవిలసితోఽవలోకః-స్మేరావలోక ఇతి పాఠేఽపి స ఏవార్థః-తస్య లవః కటాక్షః- తేన, సందర్శితో, యో, భావోఽభిప్రాయవిశేష-స్తేన, మనోహారి, యత్, భ్రూమణ్డలం, తేన-ప్రహితా, యే, సౌరతమన్త్రాః సురతాలాపా-స్తైః-శౌణ్డైః ప్రగల్భైః, అన,

---

రఙ్గైరుపేతమ్ ॥ ౧౭ ॥ తత్తస్థుషశ్చ జగతశ్చ భవానధీశో యన్మాయయోత్థగుణవిక్రియయోపనీతాన్ । అర్థాఞ్జుషన్నపి హృషీకపతే న లిప్తో యేఽన్యే స్వతః పరిహృతాదపి బిభ్యతి స్మ ॥ ౧౮ ॥ ❋ స్మాయావలోకలవదర్శితభావహారిభ్రూమణ్డలప్రహితసౌరతమన్త్రశౌణ్డైః । పత్న్యస్తు షోడశసహస్రమనఙ్గబాణైర్యస్యేన్ద్రియం విమథితుం కరణైర్న విభ్వ్యః ॥ ౧౯ ॥ విభ్వ్యస్తవామృతకథోదవహాస్త్రిలోక్యాం పాదావనేజసరితశ్శమలాని హన్తుమ్ । ఆనుశ్రవం శ్రుతిభిరఙ్ఘ్రిజమఙ్గసఙ్గైస్తీర్థద్వయం శుచిషదస్త ఉపస్పృశన్తి ॥ ౨౦ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఇత్యభిష్టూయ విబుధైస్సేశశ్శతధృతిం హరిమ్ । అభ్యభాషత గోవిన్దం ప్రణమ్యామ్బరమాశ్రితః ॥ ౨౧ ॥ బ్రహ్మోవాచ ॥ భూమేర్భారావతారాయ పురా విజ్ఞాపితః ప్రభో । త్వమస్మాభిరశేషాత్మం స్తత్తథైవోపపాదితమ్ ॥ ౨౨ ॥ ధర్మశ్చ స్థాపితస్సత్సు సత్యసన్ధేషు వై త్వయా । కీర్తిశ్చ దిక్షు విక్షిప్తా సర్వలోకమలాపహా ॥ ౨౩ ॥ అవతీర్య యదోర్వంశే బిభ్రద్రూపమనుత్తమమ్ । కర్మాణ్యుద్దామవృత్తాని హితాయ జగతోఽకృథాః ॥ ౨౪ ॥ యాని తే చరితానీశ మనుష్యాస్సాధవః కలౌ । శృణ్వన్తః కీర్తయన్తశ్చ తరిష్యన్త్యఞ్జసా తమః ॥ ౨౫ ॥ యదోర్వంశేఽవతీర్ణస్య

ఙ్గబాణైః సంమోహనైః శరైః-కామకలాభిః షోడశసహస్రమపి, పత్న్యః, యస్య తవ, ఇన్ద్రియం, విమథితుం వశీకర్తుమితి యావత్, న విభ్వ్యః న ప్రబభూవుః, త్వం తు, సర్వస్య వశీతి భావః-తథా చ శ్రుతిః „సర్వస్య వశీ సర్వస్యేశాన„ ఇతి ❋ ॥ ౧౯ ॥ ❋ కిం వక్తవ్యమర్థాన్ జుషన్నపి న లిప్త ఇతి, యతస్త్వచ్చరిత్రచరణోదకమేవ నిర్లేపతామావహత ఇత్యాహుః ॥ విభ్వ్య ఇతి ॥ ఉదవహాశబ్దో నద్యాం రూఢః-అత ఏవోదకస్యోదస్సంజ్ఞాయా„మిత్యుదాదేశః, తవ-అమృతతుల్యాః - యాః-కథాః- స్తా ఏవోదవహా నద్య, స్తథా-పాదావనేజనసరితః పాదక్షాలనజలాత్మకా గఙ్గాద్యాస్సరితశ్చ త్రిలోక్యాం-శమలాని దురితాని హన్తుం విభ్వ్యః సమర్థాః-యత ఏవ, మత ఏవ-శుచిషదః - శుచ ఏ ఆత్మశుద్ధ్యర్థం సీదన్తి క్లిశ్యన్తీతి తథా, విశుద్ధకామా ఇత్యర్థః- తే తవా, నుశ్రవం, అనుశ్రవో వేదః, గురూచ్చారణమనుశ్రూయత ఇతి వ్యుత్పత్తేః-తత్సిద్ధం-కీర్తిరూపం తీర్థం, శ్రుతిభిః శ్రవణేన్ద్రియైః-అఙ్ఘ్రిజం గాఙ్గం తు, అఙ్గసఙ్గైః స్నానాదిభి-రిత్యేవం-తీర్థద్వయముపస్పృశన్తి సేవన్తే ❋ ॥ ౨౦ ॥ ❋ ఇతీతి ❋ ॥ ౨౧ ॥ ❋ భూమేరితి ॥ హే అశేషాత్మన్ సమస్తచిదచిదన్తరాత్మన్-తదస్మద్విజ్ఞాపితం, ఉపపాదితం సాధితమ్ ❋ ॥ ౨౨ ॥ ❋ ధర్మ ఇతి ॥ సత్యే-సన్ధాభిసన్ధి - ర్యేషాం- తేషు-సత్సు, సర్వేషాం-లోకానాం జనానాం, శృణ్వతాం వదతాం చ మలమపహన్తీతి తథా-సా- కీర్తిర్దిక్షు విస్తారితా ❋ ॥ ౨౩ ॥ ❋ అవతీర్యేతి ॥ న విద్యతే ఉత్తమం యస్మా - త్తద్రూపం వపు-ర్బిభ్రద్బిభ్రాణః-జగతో- హితాయ శ్రేయస్సాధనాయ, ఉద్దామాన్యుదారాణి-వృత్తాని వార్తాః, యేషు-తాని, ఉదారకథావిషయగర్భాణీత్యర్థః-తాని-కర్మాణ్య-కృథాః కృతవానసి ❋ ॥ ౨౪ ॥ ❋ జగతో హితాయాకృథా ఇత్యేతదేవోపపాదయతి ॥ యానీతి ॥ హే ఈశ-తే తవ-అఞ్జసా సుఖేన-తమః ప్రకృతిం - తత్కార్యం సంసారమిత్యర్థః-తరిష్యన్తి ❋ ॥ ౨౫ ॥ ❋ యదువంశ ఇతి ॥ హే పురుషోత్తమ

హేవిభో-పఞ్చవింశాధికం-శరచ్ఛతంవర్షశతం- వ్యతీయాయవ్యతిక్రాన్తమభూత్ ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁తతఃకిమిత్యతఆహ॥నాధునేతి ॥ హేఅఖిలాధార-దేవకార్యావశేషితంఅవశేషితం దేవకార్యమిత్యర్థః-తత్కర్తవ్య-మధునా - తవనాస్తి-ఇదంకులంయదుకులమ్ ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁తతోఽపికిమతఆహ॥తతఇతి ॥ తతఃఅవతారప్రయోజనస్యవృత్తత్వాదధునా- పరమంసర్వోత్కృష్టం-స్వధామస్వస్థానం-పరమంపదం-శ్రయస్వ- యదిమన్యసే - నవయంవిధాతుంప్రభవఇతిభావః- హేవైకుణ్ఠ-లోకైస్సహితాన్‌-కింకరా-నస్మాన్‌లోకపాలా-న్పాహి-వైకుణ్ఠస్యతవ- కింకరానితివా - కింకరవిజ్ఞాపనానువర్తనమేవతత్పాలనమితిభావః ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁సంస్తుతఇతి॥ పద్మజాదిభిః॥బ్రహ్మాదిభిః-విబుధై-స్సంస్తుతఃస్తుతిపూర్వకంవిజ్ఞాపితః-భగవా-న్మాయామనుజః-స్వసంకల్పోపాత్తమనుజావతారః, ప్రతినన్ద్యతద్విజ్ఞానమభినన్ద్య హేరాజ-స్విబుధా , నాహ ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁తదేవాహ ॥ అవధారితమితి ॥ హేవిబుధేశ్వరబ్రహ్మన్‌,ఏతి,న్మేఽయా,అవధారితంవిచార్యనిశ్చితం,కింతత్, య,త్త్వ,మాత్థఉక్తవానసి,తదేవస్పష్టయతి ॥ కృతమితి॥వోయుష్మాకమ్ ❁ ॥ ౩౦ ॥ ❁తర్హి అధునావిజ్ఞాపితమవధారయేత్యతఆహ॥తదిదమితి॥తత్తథాపీ-దం,యాదవకులం,వీర్యాదిభి,రుద్ధతంఅనివార్యం,వీర్యంపరాభిభవసామర్థ్యం,శౌర్యంయుద్ధేస్వగృహఇవప్రవేశసామర్థ్యం,శ్రీర్ధనాదిసంపత్-తతఃకి-మతఆహ॥లోకమితి॥లోకం-దిధక్షుత్ నాశయితుముద్యుక్తం, మేమయా-వేలయామహా

భవతఃపురుషోత్తమ । శరచ్ఛతంవ్యతీయాయపఞ్చవింశాధికంవిభో ॥ ౨౬ ॥ నాధునాతేఽఖిలాధారదేవకార్యావశేషితమ్। కులంచవిప్రశాపేననష్టప్రాయమభూదిదమ్ ॥ ౨౭ ॥ తతస్స్వధామపరమంవిశస్వయదిమన్యసే। సలోకాన్లోకపాలాన్నః పాహివైకుణ్ఠకింకరాన్‌ ॥ ౨౮ ॥ సంస్తుతోభగవానిత్థంవిబుధైఃపద్మజాదిభిః। ప్రతినన్ద్యాహతాన్రాజన్మాయామనుజఈశ్వరః ॥ ౨౯ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ అవధారితమేతన్మేయదాత్థవిబుధేశ్వర । కృతంవఃకార్యమఖిలంభూమేర్భారోఽవతారితః ॥ ౩౦ ॥ తదిదంయాదవకులంవీర్యశౌర్యశ్రియోద్ధతమ్ । లోకంజిఘృక్షద్రుద్ధంమేవేలయేవమహార్ణవమ్॥ ౩౧ ॥యద్యసంహృత్యదృప్తానాంయదూనాంవిపులంకులమ్ । గన్తాఽస్మ్యనేనలోకోఽయముద్వేలేన ❁ వినఙ్క్ష్యతి ॥ ౩౨ ॥ ఇదానీంనాశఆరబ్ధఃకులస్యద్విజశాపతః। యాస్యామిభవనంబ్రహ్మన్నేతదన్తేతవానఘ॥ ౩౩ ॥ శ్రీశుకఉవాచ॥ఇత్యుక్తోలోకనాథేనస్వయంభూఃప్రణిపత్యతమ్। సహదేవగణైర్దేవస్స్వధామప్రత్యపద్యత॥ ౩౪ ॥అథతస్యాంమహోత్పాతాన్ద్వారవత్యాంసముత్థితాన్‌ । విలోక్యభగవానాహయదువృద్ధాన్సమాగతాన్‌॥ ౩౫ ॥శ్రీభగవానువాచ ॥ ఏతేవైసుమహోత్పాతావ్యుత్తిష్ఠన్తీహసర్వతః । శాపశ్చనఃకులస్యాసీద్బ్రాహ్మణేభ్యోదురత్యయః॥ ౩౬ ॥నవస్తవ్యమిహాస్మాభిర్జిజీవిషుభిరార్యకాః । ప్రభాసంసుమహత్పుణ్యంయాస్యామోఽద్యైవమాచిరమ్ ॥ ౩౭ ॥ యత్రస్నాత్వాదక్షశాపాద్గృహీతోయక్ష్మణోడురాట్ । విముక్తఃకిల్బిషాత్సద్యోభేజేభూయఃకలోదయమ్ ॥ ౩౮ ॥ వయంచతస్మిన్నాప్లుత్యతర్పయిత్వాపితౄన్సురాన్‌ । భోజయిత్వోశిజోవిప్రాన్నానాగుణవతాఽన్ధసా ॥ ౩౯ ॥ తేషు

ర్ణవఇవ-రుద్ధంనివారితమ్ ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁తతో-యది కుల,మసంహృత్య,గన్తాస్మిగమిష్యామి-తర్హి,అనేనకులేనా-యంలోకః,ఉద్వేలేనఉల్లఙ్ఘితమర్యాదేన , యదుకులేన-వినఙ్క్ష్యతివినష్టోభవిష్యతి , ఉద్వేలేనైవేతిపాఠే,ఉద్వేలేనవేలామతిక్రాన్తేన ,మహార్ణవేనేవ-యథా-నఙ్క్ష్యతి-తద్వ,దనేనేత్యర్థః ❁ ॥ ౩౨ ॥ ❁కదాతర్హిసంహరిష్యసీత్యత్రాహ॥ ఇదానీమితి ॥ద్విజశాపా,న్నాశ,ఆరబ్ధఏవ , నహ్యారబ్ధనాశం వస్త్వవతిష్ఠతే-కింత్వాశ్వేవనిరవశేషంవినఙ్క్ష్యతీతిభావః- హేఅనఘ , ఏతదన్తేకులనాశాన్తే- హేబ్రహ్మన్‌-తవ-భవనం,యాస్యామి-వైకుణ్ఠంయాస్యన్‌తవభవనంయాస్యామీత్యర్థః ❁ ॥ ౩౩ ॥ ❁ఇతీతి॥లోకనాథేనకృష్ణేనే-త్థ - ముక్త,స్తంకృష్ణం, ప్రణిపత్యప్రణమ్య-దేవగణైస్సహ - స్వధామస్వస్థానం-సత్యలోకం , ప్రత్యపద్యతసమగాత్ ❁ ॥ ౩౪ ॥ ❁అథేతి॥అథబ్రహ్మగమనానన్తరం-విలోక్య-సమాగతాన్‌-యదువృద్ధా-నాహేతిసంబన్ధః ❁ ॥ ౩౫ ॥ ❁తదేవాహ॥ఏతఇతి॥శాపశ్చేతి॥చోహేతౌ-యతః-శాపః,ఆసీత్-తతో-మహోత్పాతాఉత్తిష్ఠన్తీత్యర్థః ❁ ॥ ౩౬ ॥ ❁తర్హికింవిధేయమిత్యతఆహ ॥ నవస్తవ్యమితి ॥ హేఆర్యకాః-జీవితుమిచ్ఛద్భిశ్చే-దస్మాభి-రిహపురే-నవస్తవ్యంనస్థాతవ్యం,కింతు,అద్యైవ,ప్రభాసం- యాస్యామః-మాచిరంవిలమ్బంమాకురుత ❁ ॥ ౩౭ ॥ ❁తత్రాపివిప్రశాపోఽనివార్యఏవేత్యతఆహ॥యత్రేతి ॥ ఉడుపశ్చన్ద్రః , దక్షశాపాత్-యక్ష్మణాక్షయరోగేణ-గృహీతో-యత్రప్రభాసే-స్నాత్వాస్నానమాత్రంకృత్వా - కిల్బిషాత్ యక్ష్మణః-విముక్తః , సద్యఏవ-పునః-కలోదయం-లేభేప్రాప్తవాన్‌ ❁ ॥ ౩౮ ॥ ❁అతో-వయమపి-తస్మిన్ప్రభాసే-ఆప్లుత్య,నానాగుణవతాషడ్రసోపేతేనా,న్ధసాఅన్నేన,ఉశిజఃకృత్స్నోశీయాన్‌-విప్రాన్‌-భోజయిత్వా ❁ ॥ ౩౯ ॥ ❁తేషువిప్ర

౩౨॥ శ్లో ❁ పా॥ ఉద్వేలేనైవ

రూపేషు పాత్రేషు-మహాన్తి దానాని, ఉప్త్వేత్యనేన యథా సుక్షేత్రే బీజముప్తం బహుఫలం భవతి తథా సత్పాత్రే దానమపీతి ద్యోతితం-నౌభి-రర్ణవమివ-దానైః వృజినాని విప్రశాపప్రయుక్తదుఃఖాని-తరిష్యామః ❁ ॥ ౪౦ ॥ ❁ ఏవమితి ॥ హే కురునన్దన, తీర్థం ప్రభాసం-గన్తుం-కృతధియః - స్యన్దనాన్ రథాన్-సమాయుజన్ వాహైర్యుక్తాం శ్చక్రురిత్యర్థః ❁ ॥ ౪౧ ॥ ❁ తదితి ॥ హే రాజన్-భగవతో-క్తం, శ్రుత్వా, త-దుద్యోజనం, నిరీక్ష్య చ-ఘోరాణ్యరిష్టాన్యుత్పాతాని-దృష్ట్వా చ-నిత్యం, కృష్ణ-మనువ్రతః, హేతుగర్భమిదమ్ ❁ ॥ ౪౨ ॥ ❁ అతః-వివిక్తే ఏకాన్తే, తం కృష్ణ-మభాషత ❁ ॥ ౪౩ ॥ ❁ తదేవాహ దేవేత్యాదినా ॥ ఏవం విజ్ఞాపిత ఇత్యతః ప్రాక్తనేన-హే దేవ స్వతేజసా దీప్యమాన, దేవానాం బ్రహ్మాదీనా, మీశ, హే యోగేశ యోగనిర్వాహక, పుణ్యాం శృణ్వతాం కీర్తయతాం చ పుణ్యావహం, శ్రవణం, కీర్తనం చ, యస్య, తస్య సంబోధనం, నూనం సంత్యక్ష్యతే తథాఽనుమినోమీతి భావః, కుతః-హే ఈశ్వర-యత్ యస్మాత్-సమర్థోఽపి-విప్రశాపం-న ప్రత్యహన్ న ప్రతిహతవాన్ ❁ ॥ ౪౪ ॥ ❁ తతః కిమత ఆహ ॥ నాహమితి ॥ త్యక్తుం, నోత్సహే నమృష్యామి-తర్హి కింపి ధేయం-స్వధామనయ మామపీతి, స్వధామ వైకుణ్ఠమ్ ❁ ॥ ౪౫ ॥ ❁ త్యాగోత్సాహమసంభావయన్నాహ ॥ తవేతి ॥ కర్ణపీయూషం శ్రోత్రయోరమృతతుల్యం, పరమమఙ్గళావహం చ-తవ, విక్రీడితమేవా-స్వాద్య శ్రుత్వా, అన్యస్పృహాం దేహతదనుబన్ధి శబ్దాదివిషయస్పృహాం - త్యజన్తి త్యజన్తస్త్వామేవాశ్రయన్త ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౪౬ ॥ ❁ కథం పున-శ్శయ్యాదిషు సహవర్తమానం, ప్రియతమం-తత్ర హేతు-రాత్మానం-త్వాం, త్యజేమహి-తత్రాపి, భక్తా, వయం, కథం, త్యజేమహి ❁ ॥ ౪౭ ॥ ❁ త్వాం త్యక్తుమశక్నువన్ స్వధామనయ మామితి ప్రార్థయే-న

దానాని పాత్రేషు శ్రద్ధయోప్త్వా మహాన్తి వై । వృజనాని తరిష్యామో దానై ర్నౌభిరివార్ణవమ్ ॥ ౪౦ ॥ ఏవం భగవతాఽఽదిష్టా యాదవాః కురునన్దన । గన్తుం కృతధియస్తీర్థం స్యన్దనాని సమాయుజన్ ॥ ౪౧ ॥ తన్నిరీక్ష్యోద్ధవో రాజన్ శ్రుత్వా భగవతోదితమ్ । దృష్ట్వాఽరిష్టాని ఘోరాణి నిత్యం కృష్ణమనువ్రతః ॥ ౪౨ ॥ వివిక్త ఉపసంగమ్య జగతామీశ్వరేశ్వరమ్ । ప్రణమ్య శిరసా పాదౌ ప్రాఞ్జలిస్తమభాషత ॥ ౪౩ ॥ ఉద్ధవ ఉవాచ ॥ దేవదేవేశ యోగేశ పుణ్యశ్రవణకీర్తన । సంహృత్యైతత్కులం నూనం లోకం సంత్యక్ష్యతే భవాన్ ॥ విప్రశాపం సమర్థోఽపి ప్రత్యహన్న యదీశ్వర ॥ ౪౪ ॥ నాహం తవాఙ్ఘ్రికమలం క్షణార్ధమపి కేశవ । త్యక్తుం సముత్సహే నాథ స్వధామ నయ మామపి ॥ ౪౫ ॥ తవ విక్రీడితం బ్రహ్మన్ నౄణాం పరమమఙ్గళమ్ । కర్ణపీయూషమాసాద్య త్యజన్త్యన్యస్పృహాం జనాః ॥ ౪౬ ॥ శయ్యాసనాటనస్థానస్నానక్రీడాశనాదిషు । కథం త్వాం ప్రియమాత్మానం వయం భక్తాస్త్యజేమహి ॥ ౪౭ ॥ త్వయోపభుక్తస్రగ్గన్ధవాసోలంకారచర్చితాః । ఉచ్ఛిష్టభోజినో దాసాస్తవ మాయాం జయేమహి ॥ వాత❁రశనా య❁ ఋషయః శ్రమణా ఊర్ధ్వమన్థినః । బ్రహ్మాఖ్యం ధామ తే యాన్తి శాన్తాః సంన్యాసినోఽమలాః ॥ ౪౯ ॥ వయం త్విహ మహాయోగిన్ భ్రమన్తః కర్మవర్త్మసు । త్వద్వార్తయా తరిష్యామస్తావకై ర్దుస్తరం తమః ॥ ౫౦ ॥ స్మరన్తః స్మారయన్తశ్చ కృతాని గదితాని చ । గత్యుత్స్మితేక్షణక్ష్వేళం యన్నృలోకవిడమ్బనమ్ ॥ ౫౧ ॥

తు సంసృతిభయాదిత్యభిప్రేత్యాహ ॥ త్వయేతి ॥ త్వయా, ఉపభుక్తైః ఉపభుజ్యత్యక్తైః, స్రగాదిభి-శ్చర్చితాః అలంకృతా, స్త్వదుచ్ఛిష్టభోజినశ్చ, దాసా-వయం - తవ, మాయాం - జయేమ - హి నిశ్చితం, న మాయాతరణార్థమస్మాభిర్యతితవ్యమితి భావః ❁ ॥ ౪౮ ॥ ❁ త్వత్పదం త్వన్మాయయా తరణం చాస్మాకం సులభమేవాసీదిత్యభిప్రేత్యాహ ॥ వాతరశనా ఇతి ॥ వాతరశనా దిగమ్బరాః, కౌపీనమాత్రధారిణః నగ్నాః, శ్రమణాః అనశనాదిభిః శ్రమవన్తః - ఊర్ధ్వమన్థినః ఊర్ధ్వరేతసః, సన్న్యాసినః చతుర్థాశ్రమిణః, శాన్తాః రాగద్వేషాదిరహితాః - బ్రహ్మాఖ్యమితి మధ్యమపదలోపీ సమాసః, బ్రహ్మలోకాఖ్యం “ ఏతం దేవయానం పన్థానమాపద్యాగ్నిలోకమాగచ్ఛతి స వాయులోకం స వరుణలోకం స ఆదిత్యలోకం స ఇన్ద్రలోకం స ప్రజాపతిలోకం స బ్రహ్మలోకం, అశ్వ ఇవ రోమాణి విధూయ పాపం చన్ద్ర ఇవ రాహోర్ముఖాత్ప్రముచ్య - ధూత్వా శరీరమకృతం కృతాత్మా బ్రహ్మలోకమభిసంభవాని, స వా ఏష దివ్యేన చక్షుషా మనసైతాన్కామాన్పశ్యన్రమతే య ఏతే బ్రహ్మలోకే ” ఇత్యాదిషు బ్రహ్మలోకత్వేన ప్రసిద్ధమిత్యర్థః, తత్తవ-ధామస్థానం, యాన్తి ❁ ॥ ౪౯ ॥ ❁ ఏవమన్యే బ్రహ్మచర్యాదిభిః క్లేశైస్తరన్తి, వయం త్వనాయాసేన తరిష్యామః ఇత్యాహ ॥ వయం త్వితి ॥ హే మహాయోగిన్ - ఇహ సంసారే-కర్మవర్త్మసు కర్మార్జితేషు సుఖదుఃఖాదిషు, స్వర్గనరకపదవీషు వా, భ్రమన్తో, వయం-తావకైస్త్వద్భక్తైస్సహ-త్వద్వార్తయా, దుస్తరమపి, తమః తమఃకార్యం సంసారం, తరిష్యామః, అనాయాసేనేతి శేషః ❁ ॥ ౫౦ ॥ ❁ కథంభూతాస్సన్తః - తవ, కృతాని చేష్టితాని, సూనృతాని-క్ష్వేళః పరిహాసః, గత్యాదీనాం ద్వంద్వైకవద్భావ - స్తచ్చ, నృలోకవిడమ్బనం మనుష్యచేష్టానుకరణం-తచ్చ స్మరన్తః,

స్మారయన్తశ్చ-తరిష్యామ. ఇతిపూర్వేణసంబన్ధః ❀ ॥౫౧॥ ❀ ఏవమితి । హేరాజన్-ఏకాన్తినమనన్యదైవతం - అతఏవ-ప్రియం - భృత్యంచో - ద్ధవం - సమభాషత ❀ ॥౫౨॥ ❀ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం ఏకాదశస్కన్ధే షష్ఠోఽధ్యాయః **********************************

భాషణమేవాహ॥యదాత్థేత్యాదినా॥హేమహాభాగ-మాంప్రతి - య-దాత్థయత్-సంహృత్యైతత్కులంనూనంలోకంసంత్యక్ష్యతేభవా,,నితి-త-న్మే-చికీర్షితమేవ-తథా-బ్రహ్మా-భవోరుద్రో- లోకపాలాశ్చ-మమస్వర్వాసంశ్రీవైకుణ్ఠవాసం అభికాఙ్క్షిణఃఅభికాఙ్క్షన్తఇత్యర్థః ❀ ॥౧॥ ❀ సన్ఽవతారప్రయోజనమనిష్పాద్యకథంగమిష్యసీత్యతఆహ ॥ మయేతి ॥ కింతద్దేవకార్యమిత్యతఆహ ॥ యదర్థమితి ॥ బ్రహ్మణా-అర్థితఃప్రార్థితో - ఽంశేనబలభద్రేణసహ-యదర్థ-మవతీర్ణః-త,ద్భారహరణాత్మకమితిభావః ❀ ॥౨॥ ❀ ననునభారోఽపనీతః- దుస్సహభారాత్మకస్యయదుకులస్యావశిష్టత్వా-దిత్యతఆహ॥కులంవాఇతి ।శాపేనైవ-నితరాం-దగ్ధప్రాయ-మన్యోన్యకలహా-న్నిర్విశేషం-నఙ్క్ష్యతి వైనిశ్చితం -తర్హి-పురీంకఃపాలయిష్యతీత్యతఆహ॥సముద్రఇతి॥నకోఽపిపాలయిష్యతి-కింత్వి-తఆరభ్య-సప్తమేఽహ్ని-ఏతాంద్వారకాంపురీం - సముద్రః-ప్లావయిష్యతి నాశయిష్యతీత్యర్థః ❀ ॥౩॥ ❀ త్వయాత్విహనస్థాతవ్యమితివక్తుమాహ ॥ యర్హీతి॥యర్హ్యేవా,యంలోకో మయా-త్యక్త-స్తవ-ఆచిరా-న్నష్టమఙ్గళః-హేసాధో,కలినా-నిరాకృతః అభిభూతశ్చ - భవిష్యతి , అతో,మయా-త్యక్తే, ఇహాస్మిన్మహీతలే త్వయా,నవస్తవ్యంనస్థాతవ్యం , హేభద్ర- అధర్మేరుచిర్యస్యతథాభూతో , భవిష్యతి-అతోఽపీహనవస్తవ్యమిత్యభిప్రాయః ❀ ॥౪॥ ❀ తర్హికింవిధేయంక్వగన్తవ్యమిత్యతఆహ ॥ త్వంత్వితి ॥ సర్వం శబ్దాదివిషయం,స్వజనేషుబన్ధుషుస్నేహంచత్యక్త్వా-మనో,మయ్యాశ్వరే-సమ్యగ్వివేశ్య సమదృక్సర్వస్యబ్రహ్మాత్మకత్వానుసన్ధానరూపసమదృష్టిమాన్,గాం

శ్రీశుకఉవాచ॥ఏవంవిజ్ఞాపితోరాజన్భగవాన్దేవకీసుతః।ఏకాన్తినంప్రియంభృత్యముద్ధవంసమభాషత॥౫౨॥ **
************ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే,ఏకాదశస్కన్ధే,షష్ఠోఽధ్యాయః ************
శ్రీభగవానువాచ॥యదాత్థమాంమహాభాగతచ్చికీర్షితమేవమే।బ్రహ్మాభవోలోకపాలాస్స్వర్వాసంమేఽభికాఙ్క్షిణః॥౧॥మయానిష్పాదితంహ్యత్రదేవకార్యమశేషతః ।యదర్థమవతీర్ణోఽహమంశేనబ్రహ్మణార్థితః॥౨॥
కులంవైశాపనిర్దగ్ధంనఙ్క్ష్యత్యన్యోన్యవిగ్రహాత్।సముద్రస్సప్తమేఽహ్న్యేతాంపురీంచప్లావయిష్యతి॥౩॥యర్హ్యేవాయంమయాత్యక్తోలోకోఽయంనష్టమఙ్గళః। భవిష్యత్యచిరాద్భద్రకలినాఽపినిరాకృతః॥౪॥ నవస్తవ్యంత్వయైవేహమయాత్యక్తేమహీతలే। జనోఽధర్మరుచిర్భద్రభవిష్యతికలౌయుగే॥౫॥ త్వంతుసర్వంపరిత్యజ్యస్నేహంస్వజనబన్ధుషు । మయ్యావేశ్యమనస్సమ్యక్సమదృగ్విచరస్వగామ్॥౬॥ యదిదంమనసావాచాచక్షుర్భ్యాంశ్రవణాదిభిః । నశ్వరంగృహ్యమాణంచవిద్ధిమాయామనోమయమ్॥౭॥ పుంసోఽయుక్తస్యనానార్థో

భూమిం,విచరస్వ ❀ ॥౬॥ ❀ సర్వంపరిత్యజ్యేతిశబ్దాదివిషయత్యాగఉక్తః- వైరాగ్యమన్తరేణత్యాగాసంభవాత్తత్రవైరాగ్యజననార్థంతేషాంనశ్వరత్వంప్రకృతిగుణవశ్యమానసానామేవసుఖకరత్వంచాహ ॥ యదిదమితి ॥ య,న్మనఆదిభిర్గృహ్యమాణం,త,దిదం-సర్వం- నశ్వరం - మాయామనోమయంచ-విద్ధీతిసంబన్ధః-మాయాశబ్దేనతద్గుణవశ్యంలక్ష్యతే-మాయాగుణవశ్యం-య-న్మనఃతతఆగతం‘‘తతఆగత,,ఇత్యధికారే‘‘మయట్చే,,తిమయట్- ప్రకృతిగుణవశ్యమనోజన్యమేవవిషయసుఖంగుణవశ్యమానసానామేవతద్రోచతేనతువిశుద్ధమానసానామిత్యర్థః ❀ ॥౭॥ ❀ సమదృగ్విచరస్వేత్యుక్తం,ననుదేవమనుష్యతిర్యగాదిభేదభిన్నతయా ప్రతీయమానేషువస్తుషువిభిన్నైవదృష్టిఃస్యాత్-నత్వేకరూపేత్యతఆహ ॥ పుంసఇతి॥అయుక్తస్యసర్వాన్తరాత్మనిసర్వశరీరకేమయిచిత్తమయుఞ్జతః-పుంసః - నానార్థః-నానాఅర్థాయస్యసః- యో-నానార్థవిషయఃప్రత్యయః-స-భ్రమరూపః , తత్తద్బ్రహ్మాత్మకస్వతన్త్రవస్తువిషయాప్రతీతిర్భ్రమరూపైవేత్యర్థః-సర్వాన్తరాత్మని మయిచిత్తంయుఞ్జతస్తు-మదాత్మకత్వేనైకరూపా-యా-ప్రతీతిః- సాతుప్రమితిరూపేతిభావః-అస్తునానార్థోభ్రమః-తతః కిం-మతఆహ-గుణదోషభాగితి । యస్యపుంసో-భ్రమః - స,గుణదోషభాక్సుఖదుఃఖభాక్పుణ్యాపుణ్యభాగ్వా, గుణదోషకృదితిపాఠే-సభ్రమో-గుణదోషకృత్సుఖదుఃఖకృదిత్యర్థః-కింభ్రమఃస్వరూపేణైవగుణదోషావహః - నేత్యాహ॥కర్మేతి॥యస్య-కర్మా-కర్మ,వికర్మేతి-భిదాభేదః-తస్య-ధియః-గుణదోషా,విషయా,గుణదోషధియఇతిపాఠే - కర్మాదయస్తదనువృత్త్యననువృత్తిప్రయుక్తసుఖదుఃఖబుద్ధయశ్చేత్యర్థః-కర్మా-వశ్యకర్తవ్యంనిత్యంనైమిత్తికంచ - అకర్మ - అకర్తవ్యంప్రతిషిద్ధమిత్యర్థః-వికర్మ- వివిధఫలాయచోదితంకామ్యకర్మ-అయమర్థః ॥ స్వతన్త్రవస్తుభ్రమదేహాత్మభ్రమవతోఽజ్ఞస్యపుంసఃవిధినిషేధాద్యాత్మకభేదభిన్నశాస్త్రవశ్యతా - తదనువర్తనాతిలఙ్ఘనాభ్యాంసుఖదుఃఖే-ఏవంచభ్రమస్యశాస్త్రవశ్యతాపాదనద్వారాగుణదోషకృత్త్వం-నస్వరూపేణేతి -నచైతావతాబ్రహ్మవిదాంశాస్త్రాతిలఙ్ఘనందోషాయనేతిమన్తవ్యం- తేషామ

షినిశ్చితస్వతన్త్రవస్తుప్రతీతిభ్రమాణామామోక్షంకదాచిద్భ్రమానువృత్తిదర్శనాత్తత్ప్రయుక్తశాస్త్రవశ్యత్వస్యా
వర్జనీయత్వాత్ ❋ ౮ ॥ ❋యస్మాన్నానార్థప్రతీతేఃభ్రమస్య సుఖదుఃఖగర్భసంసృతిహేతుత్వం - తత్తన్నివృత్తయేస
ర్వంబ్రహ్మాత్మకంపశ్యేత్యాహ॥ తస్మాదితి॥ యుక్తేన్ద్రియగ్రామః నియమితేన్ద్రియగణః - యుక్తచిత్తఃమయ్యావేశితచిత్తః-
ఇదం-జగ-దచిత్పరిణామాత్మకదేవమనుష్యాదిశరీరజాతం - ఆత్మనిజీవే-ఈక్షస్వ- జీవేనధార్యంపశ్యఆత్మానంజీవం-మయీ
శ్వరే-వితతంవ్యాప్తంధార్యం - పశ్యేత్యర్థః-సదైవమీక్షమాణస్యభ్రమస్తన్మూలాసంసృతిశ్చనివర్తతఇతిభావః ❋ ౯ ॥ ❋
నన్వితఆరభ్యైవమీక్షమాణస్యాప్యనాదితయాపిషయప్రవణేన్ద్రియస్యోక్తవిధేక్షణస్యాన్తరాయైర్విహతిస్స్యాదతఆ
హ॥ జ్ఞానేతి॥ జ్ఞానవిజ్ఞానసంయుక్తః సాధారణాసాధారణాకారవిషయజ్ఞానవాన్ - పృథివ్యాదీనామాత్మపర్యన్తానాం
తత్త్వానాంసాధర్మ్యవైధర్మ్యాభిజ్ఞః-శరీరిణాం - మాత్మభూతః ఆత్మవత్సర్వసుహృద్భూతః - ఆత్మానుభవేనైవనిరతిశయ
సుఖరూపేణ-సంతుష్టః-విఘ్నైః - నవిహన్యతే-నహినిరతిశయానన్దోదధిమగ్నశ్శబ్దాదిసుఖలేశాభాసానుభవతదర్థకర్మరూపై
రన్తరాయైర్విహన్యతే-తత్రతస్యరుచేరేవానుదయాదితిభావః జ్ఞానవిజ్ఞానసంయోగస్తుఅనాత్మనామనుపాదేయత్వార్థః-తచ్చ
శబ్దాదివిషయేష్వరుచ్యర్థం-తతశ్చానుభవవృద్ధిః ❋ ౧౦ ॥ ❋నాన్తరాయైర్విహన్యత,,ఇత్యనేనైహికపారలౌకికశబ్దాదివైషయి
కసుఖదుఃఖతదర్థకర్మరూపాన్తరాయైర్విహతిర్నాస్తీత్యుక్తం-తర్హిసకంవిధినిషేధానానువర్తతఏవేత్యపేక్షాయాంతస్యవిశే
షమాహ॥దోషబుద్ధ్యేతి॥ఆత్మానుభవసంతుష్టఇత్యనుషజ్యతే-తేదయమర్థః,ఆత్మానుభవతుష్టః-ఉభయాతీతఃవైషయికసుఖదుః
ఖాతీతోఽపి-దోషబుద్ధ్యా “ నావిరతోదుశ్చరితాన్నాశాన్తోనాసమాహితః-నాశాన్తమానసోఽవాపిప్రజ్ఞానేనైనమాప్ను
యా,,దితినిషిద్ధాచరణస్యాత్మప్రాప్తివిరోధిత్వరూపదోషబుద్ధ్యానిషేధాన్ననివర్తతేకింతు-నిషేధమనువర్తత ఏవ-తథా-

భ్రమస్సగుణ ❋ దోషభాక్ । కర్మాకర్మవికర్మేతి † గుణదోషధియోభిదా॥ ౮ ॥ తస్మాద్యుక్తేన్ద్రియగ్రామో
యుక్తచిత్తఇదంజగత్ । ఆత్మనీక్షస్వవితతమాత్మానంమయ్యధీశ్వరే॥ ౯ ॥ జ్ఞానవిజ్ఞానసంయుక్తఆత్మభూత
శ్శరీరిణామ్ । ఆత్మానుభవతుష్టాత్మానాన్తరాయైర్విహన్యతే॥ ౧౦ ॥దోషబుద్ధ్యోభయాతీతోనిషేధాన్ననివ
ర్తతే । గుణబుద్ధ్యాచవిహితంనకరోతియథాఽర్భకః ॥ ౧౧ ॥ సర్వభూతసుహృచ్ఛాన్తోజ్ఞానవిజ్ఞాననిశ్చయః।
పశ్యన్మదాత్మకంవిశ్వంనవిపద్యేతవైపునః॥ ౧౨ ॥ఇత్యాదిష్టోభగవతామహాభాగవతోనృప । ఉద్ధవఃప్రణిప
త్యాహతత్త్వజిజ్ఞాసురచ్యుతమ్॥౧౩॥ ఉద్ధవఉవాచ ॥ యోగేశయోగవిన్యాసయోగాత్మన్యోగసమ్భవ । నిశ్శ్రే

గుణబుద్ధ్యాస్వర్గాదిసుఖసాధనత్వబుద్ధ్యా-విహితంకామ్యంకర్మ-నకరోతి-నిషిద్ధాచారః ప్రత్యవాయజననద్వారాఆత్మానుభ
వాత్ యథాప్రచ్యావయేత్తథాగుణబుద్ధ్యాకృతంకామ్యకర్మస్వఫలజననద్వారాతస్మాత్ప్రచ్యావయేదితితదపినకరోతీత్యర్థః-
ఏవంభూతోఽపి-యథా-అర్భకః,అర్భకోయథాస్వస్వభావమనావిష్కుర్వన్నవతిష్ఠతే-తద్వదయమపిస్వమాహాత్మ్యమనావి
ష్కుర్వన్నవతిష్ఠతఇత్యర్థః-అత్రార్భకదృష్టాన్తేనవిదుషఃకామచారోఽభ్యనుజ్ఞాయతఇతినమన్తవ్యం-తస్య“నావిరతోదుశ్చరి
తా,,దితివిద్యావిరోధిత్వశ్రవణాత్తస్యవిద్యాయామనన్వయాత్ తథాఽనావిష్కారస్యైవాన్వయాచ్చ-తథాచశ్రుతిః “బాల్యేన
తిష్ఠాసే,,దితి-శారీరకసూత్రంచ“అనావిష్కుర్వన్నన్వయా,,దితి-తస్యాయమర్థః-బాలస్యయత్స్వభావానావిష్కారరూపంక
ర్మ-తదుపాదదానోవర్తేతవిద్వాన్-కుతః-అన్వయాత్ బాల్యేనతిష్ఠాసేదిత్యస్మిన్విధౌతస్యైవహ్యన్వయసంభవః-ఇతరేషాం
తువిద్యావిరోధిత్వశ్రవణాత్“నావిరతోదుశ్చరితా,,దితి“ఆహారశుద్ధౌసత్త్వశుద్ధి,,రితిచ ❋ ౧౧ ❋ ఏవంభూతస్యనపునస్సంసృతి
రిత్యాహ॥సర్వభూతసుహృదితి॥సర్వభూతసుహృదిత్యనేన“ ఆత్మభూతశ్శరీరిణా,,మితిపూర్వోక్తంవివృతం,శాన్తఇత్యనేన
వైరాగ్యవత్త్వముక్తం-తేన,నాన్తరాయైర్విహన్యతే“ఇత్యస్యార్థఉక్తః-జ్ఞానవిజ్ఞాననిశ్చయఇత్యనేన“జ్ఞానవిజ్ఞానసంయుత“
ఇతిప్రత్యభిజ్ఞాపితం-పశ్యన్మదాత్మకంవిశ్వమిత్యనేనే,,దంజగదాత్మనివీక్షస్వే,,త్యాద్యర్థఉక్తః - ఏవంభూతః-పున-ర్నవిపద్యేత
నసంసరేత్ ❋ ॥ ౧౨ ॥ ❋ఇతీతి॥ హేనృప-ఉద్ధవః - ప్రణిపత్యనమస్కృత్య - తత్త్వంఉపాస్యోపాసకోపాసనతత్సాధన
యథావస్థితస్వరూపం-జ్ఞాతుమిచ్ఛు-రచ్యుతం-ప్రాహ ❋ ॥ ౧౩ ॥ ❋తమేవాహ ॥ యోగేశేత్యాదిభిష్షడ్భిః॥తావన్మాహాం
త్వత్ప్రశ్నోత్తరదానేప్రభురితిమామవోచఇత్యభిప్రాయేణసంబోధయతి॥ యోగేశయోగనిర్వాహక“దదామిబుద్ధియోగంత,,
మితిభగవతాగీతత్వాదితిభావః-యోగవిన్యాస,విన్యస్యతేఽనేనేతివిన్యాసః - యోగోపదేష్టః-యోగాత్మన్ యోగస్యాధార
యోగఫలరూపేతివా - యోగసంభవయోగశాస్త్రజనక - యోగశ్చాత్రబ్రహ్మోపాసనాత్మకః । త్వంతుసర్వంపరిత్యజ్యే
త్యాదినాభగవతిచిత్తనిధానాత్మకభక్తియోగస్యవిషయాభిలాషత్యాగాదిపూర్వకత్వముక్తం - తదఘటమానంమన్వానస్త

౮ ॥శ్లో ❋ పా । దోషకృత్.   † గుణదోషధియో.

దుపాయం పృచ్ఛతి॥ని శ్రేయసాయేతి॥ సార్ధద్వయేన॥ నిశ్శ్రేయసాయ మోక్షాయ - త్యాగః-ప్రోక్తః, సచనారోగ్యాద్యర్థస ర్వస్వదానాదివదయంత్యాగః, కింతు-సన్న్యాసలక్షణః అప్రత్యాపత్తిరూపః-ప్రోచ్యతామ్ ❋ ॥ ౧౪ ॥ ❋ తతః కిమత ఆహ॥ త్యాగోఽయమితి॥ హేభూమన్- కామ్యన్త ఇతి కామాః విషయాః, తేషాం - త్యాగః-విషయాత్మభిః విషయప్రవణచిత్తైః-దు ష్కరః దుఃఖేనాపి కర్తుమశక్యః-సర్వాత్మని-త్వయి-అభక్తైస్తు - సుతరాం - దుష్కర-మితి, మే మతిః-సంజాతభక్తియోగైస్తు నిరతిశయసుఖరూపత్వదనుభవనిష్ఠత్వాత్ కథం చిత్కామత్యాగస్సంభవేదపి - త్వద్భక్తైస్తు సుతరాం దుష్కరమితి భా వః ❋ ॥ ౧౫ ॥ ❋ సోఽహమితి॥ యంప్రతి-త్యాగ ఉపదిష్టః-సోఽహం, త్వన్మాయయా, విరచితే-ఆత్మని దేహే, సానుబన్ధే పుత్రకళత్రాదిసహితే, అహంమమాభిమానమూఢమతిః-అతఏవ - విగాఢః మగ్నః, భవతా, యన్నిగదితం "త్వంతుసర్వంప రిత్యజ్య" ఇత్యాది, తత్-యథా, అఞ్జసా సుఖేన, సాధయామి, తథా, హే భగవన్, భృత్యం, మామనుశాధి వివిచ్య జ్ఞాపయ, భృత్యమితి హేతుగర్భమ్ ❋ ॥ ౧౬ ॥ ❋ నను మయా సంగ్రహేణోక్తం, విస్తరతస్త్వన్యేభ్యో జానీహీత్యత ఆహ॥ సత్యస్యేతి॥ హే ఈశ, సత్యస్య నిత్యమసంకుచితస్వభావస్య-తత్ర హేతుః - స్వదృశః స్వస్మిన్నేవ దృక్ యస్య-తస్య-నిత్యం ప్రత్యక్షత్వ యాథాత్మ్య స్యేత్యర్థః- అనేన బద్ధముక్తజీవవైలక్షణ్యముక్తం - బద్ధో హి సంకుచితస్వభావః - ముక్తస్తు బద్ధదశాయామప్రత్యక్షితస్వయా థాత్మ్యః - ఆత్మనః జీవస్యాప్యాత్మనః అన్తరాత్మనః- తే త్వత్తః-అన్యం-వక్తారం ఉపదేష్టారం - విబుధేష్వపి-నానుచక్షే న పశ్యామి-తత్ ఇత్యార్షత్వాత్ షష్ఠీ వ్యత్యయేన - కుత ఇత్యత ఆహ ॥ సర్వ ఇతి ॥ సర్వేఽపీమే బ్రహ్మాదయో - విబుధాః, తవ, మా యయా, మోహితబుద్ధయః, తనుభృతః కర్మాధీనదేహభాజః, బహిరర్థే అనాత్మని, భావః భావనా, అహమితి ప్రతిపత్తిః, యేషాం, తే, అజ్ఞా ఇత్యర్థః ❋ ॥ ౧౭ ॥ ❋ మాయాం విశినష్టి ॥ యేతి ॥ యే, త్వత్పాదాబ్జగుణానుభవరసికైః, ర్భాగవ

యసాయమే ప్రోక్తస్త్యాగస్సంన్యాసలక్షణః ॥ ౧౪ ॥ త్యాగోఽయం దుష్కరో భూమన్కామానాం విషయా త్మభిః । సుతరాం త్వయి సర్వాత్మన్నభక్తైరితి మే మతిః॥ ౧౫ ॥ సోఽహం మమాహమితి మూఢమతిర్విగాఢస్త్వ న్మాయయా విరచితాత్మని సానుబన్ధే । తత్త్వఞ్జసా నిగదితం భవతా యథాఽహం సంసాధయామి భగవన్ననుశా ధి భృత్యమ్॥ ౧౬ ॥ సత్యస్య తే స్వదృశ ఆత్మన ఆత్మనోఽన్యం వక్తారమీశ విబుధేష్వపి నానుచక్షే । సర్వే విమోహి తధియస్తవ మాయయేమే బ్రహ్మాదయస్తనుభృతో బహిరర్థభావాః ॥ ౧౭ ॥ యాత్వత్పదాబ్జరసికైర్నహి సం గతా మే తద్యుక్తిభిర్విమృశతామపి నాపయాతి । సత్సఙ్గమో గృహజుషామపదమ్పతీనాం తప్తాత్మనాం ఖలు నృ ణాం హతరంహసాం స్యాత్ ॥ ౧౮ ॥ తస్మాద్భవన్తమనవద్యమనన్తపారం సర్వజ్ఞమీశ్వరమకుణ్ఠవికుణ్ఠధిష్ణ్యమ్। నిర్విణ్ణధీరహమహో వృజినాభితప్తో నారాయణం నరసఖం శరణం ప్రపద్యే ॥ ౧౯ ॥ శ్రీభగవానువాచ॥ ప్రాయే

తైర్నసంగతా-స్తేషాం, యుక్తిభి, రుపదేశమనపేక్ష్య కేవలయుక్తిభి, ర్నిరశనోపాయై ర్విమృశతామపి, యా, మా యా, నాపయాతి న నివర్తతే, తయా, మోహితధియ, ఇతి పూర్వేణ సంబన్ధః, తర్హి సద్భిః సంగమ్యతామిత్యత ఆహ ॥ స త్సంగమ ఇతి॥ దంపతీనాం మిథునీభూయ వర్తమానానామిత్యర్థః, గృహజుషాం గృహాన్ సేవమానానాం, గృహస్థానామపీత్య ర్థః, తప్తాత్మనాం తాపత్రయాభితప్తానాం, హతరంహసాం, హతం, రంహో వేగః విషయప్రావణ్యరూపో, యేషాం-నృ ణాం-ఖలు సత్సఙ్గమః - స్యాత్-నతు విషయలాలసానామితి భావః ❋ ॥ ౧౮ ॥ ❋ యతో విబుధేష్వపి త్వత్తోఽన్యం వక్తారం నానుచక్షే-తస్మా - ద్భవన్తమేవా-హం-శరణం సదుపదేశేన రక్షితారం - ప్రపద్యే-అధ్యవస్యామీత్యర్థః- కథంభూతః-వృజి నేన సాంసారిక దుఃఖేనా - భితప్తః-అత ఏవ-నిర్విణ్ణధీః పరితప్తబుద్ధిః-అహో ఇతి నిపాతో నిర్వేదసూచకః - కథంభూతం - అన వద్యం మోహాదిరూపదోషరహితం - అనన్తపారం అనన్తావధిం- అపరిచ్ఛేద్యస్వరూపస్వభావమిత్యర్థః - సర్వజ్ఞం సర్వవ స్తువిషయసాక్షాత్కారవన్తం - ఈశ్వరం సర్వనియన్తారం-అకుణ్ఠవికుణ్ఠధిష్ణ్యం - అకుణ్ఠం అప్రతిహతం-వికుణ్ఠం వైకుణ్ఠం- ధిష్ణ్యం స్థానం-యస్య, తం- నారాయణం నరాణాం ప్రాప్యం ప్రాపకమాధారంచ-నరస్య సఖాయం - ఇమాన్యాచార్య త్వపూర్తిసూచకాని విశేషణాని - తత్రాద్యేన భ్రమవిప్రలమ్భమోహాదేర్వ్యావృత్తిః - ద్వితీయేన జ్ఞానాల్పత్వస్య- తృతీయే నకస్యాప్యవిషయత్వస్య - తురీయేణ తృతీయస్య కర్మమూలత్వస్య-పఞ్చమేన తురీయస్య ప్రచ్యుతత్వస్య, నారాయణం నరస ఖమిత్యనేనాఖిలాధ్యాత్మతత్త్వోపదేశార్థబద్ధదీక్షనారాయణావతారరూపత్వ - మర్జునాదిముఖేన తదుపదేష్టృత్వంచ - వ్య జ్యతే-తతశ్చ వాత్సల్యం ఫలితమ్ ❋ ॥ ౧౯ ॥ ❋ ఇత్థమాపృష్టః ప్రాహ భగవాన్॥ ప్రాయేణేత్యాదినా॥ యత్తావదుక్తం "త్యా గోఽయం దుష్కర" ఇత్యాదినా భక్తియోగాత్పూర్వం విషయత్యాగో దుష్కర ఇతి - తత్ర శనైశ్శనైర్మనశ్శిక్షయా సుకర ఏవేతి వక్తుం తత్ర నిదర్శనతయాఽవధూతయదుసంవాదాత్మకమితిహాసం ప్రస్తోష్యన్ తావత్పరీక్షకాః స్వమనశ్శిక్షయైవ స్వా

త్మానం తారయన్తీత్యాహ । ప్రాయేణేతి । లోకతత్త్వవిచక్షణాః తత్తద్వస్తు ప్రతినియతగుణవిమర్శనకుశలాః - ఆత్మనైవ - సమ్యక్ శిక్షితేన మనసైవా - శుభాశయాద్విషయవాసనాతః - స్వాత్మానం - తారయన్తి * ॥ ౨౦ ॥ * యత ఏవ - మతః, పురుషస్యాత్మనః స్వస్య, విశేషతః - గురుః హితప్రవర్తకః - ఆత్మైవ సమ్యక్ శిక్షితం మన ఏవ - పురుషస్య విశేషత ఇత్యనేన మనుష్యజన్మని మనశ్శిక్షావివేకశ్రేయస్సంప్రాప్తిశ్చ సులభేతి సూచితం - తదేవోపపాదయతి ॥ యదితి ॥ యస్మిన్మనుష్యజన్మని - ప్రత్యక్షానుమానాభ్యాం - ఇహ ప్రత్యక్షేణానిత్యత్వదర్శనాత్ - పరత్ర దృష్టాన్తేనానిత్యత్వానుమానాచ్చ - తత్ర - వైరాగ్యేణ - శ్రేయోఽనువిన్దతే భగవదుపాసనయా మోక్షాఖ్యం శ్రేయః ప్రాప్నోతీత్యర్థః ॥ యద్వా ॥ ప్రత్యక్షానుమానాభ్యాం శ్రుతిస్మృతిభ్యాం - శ్రేయోఽనువిన్దతే - పురుషస్యైవ శాస్త్రాధికారాత్ - శాస్త్రత ఏవ శ్రేయస్తత్సాధనాదీనామవగమ్యత్వాదితి భావః * ॥ ౨౧ ॥ * ఏతదేవోపపాదయతి ॥ పురుషత్వ ఇతి ॥ పురుషత్వే చ మనుష్యజన్మన్యేవ - సాంఖ్యయోగవిశారదాః - సాంఖ్యం చిదచిదీశ్వరతత్త్వత్రయవివేకః - యోగః పరమాత్మోపాసనాత్మకః - తయోర్విశారదాః కుశలాః - ధీరాః జితేన్ద్రియాస్సన్తః - ఆవిస్తరాం అతీవస్ఫుటతరం - జానన్తి - కథంభూతం - సర్వశక్తిభిః ప్రకృతిపురుషాసమ్భావితవివిధవిచిత్రసృష్ట్యాద్యుపయుక్తసర్వజ్ఞత్వసత్యసఙ్కల్పత్వాదిభిరుపబృంహితం పుష్కలితమ్ * ॥ ౨౨ ॥ * యతో - మాం - పురుషత్వ ఏవావిస్తరాం ప్రపశ్యన్తి - అత ఏవ - మనుష్యశరీరం మమ ప్రియతరమిత్యాహ ॥ ఏకేతి ॥ పాచ్ఛబ్దస్య ద్వన్ద్వాన్తే శ్రుతస్య ప్రత్యేకం సంబన్ధః - పుర ఇత్యనేన స్వనివాసస్థానత్వముక్తం - సృష్టా ఇత్యనేన స్వస్య తత్స్రష్టృత్వం - అనేన కారణత్వం ఫలితం - తాసామేకపాదాదిపురాం మధ్యే - పౌరుషీ పురుషాకారా - పూః - మే మమ - ప్రియా - అత్ర హేతురావిస్తరాం

ణమనుజా లోకే లోకతత్త్వవిచక్షణాః । సముద్ధరన్తి హ్యాత్మానమాత్మనైవాశుభాశయాత్ ॥ ౨౦ ॥ ఆత్మనో గురురాత్మైవ పురుషస్య విశేషతః । యత్ప్రత్యక్షానుమానాభ్యాం శ్రేయోఽసావనువిన్దతే ॥ ౨౧ ॥ పురుషత్వే చ మాం ధీరాః సాంఖ్యయోగవిశారదాః । ఆవిస్తరాం ప్రపశ్యన్తి సర్వశక్త్యుపబృంహితమ్ ॥ ౨౨ ॥ ఏకద్విత్రిచతుష్పాదో బహుపాదస్తథాఽపదః । బహ్వ్యస్సన్తి పురస్సృష్టాస్తాసాం మే పౌరుషీ ప్రియా ॥ ౨౩ ॥ అత్ర మాం మార్గయన్త్యద్ధా యుక్తా హేతుభిరీశ్వరమ్ । గృహ్యమాణైర్గుణైర్లిఙ్గైరగ్రాహ్యమనుమానతః ॥ ౨౪ ॥ అత్రాప్యుదాహరన్తీమమితిహాసం పురాతనమ్ । అవధూతస్య సంవాదం యదోరమితతేజసః ॥ ౨౫ ॥ అవధూతం ద్విజం కంచిచ్చరన్తమకుతోభయమ్ । కవిం నిరీక్ష్య తరుణం యదుః పప్రచ్ఛ ధర్మవిత్ ॥ ౨౬ ॥ యదురువాచ ॥ కుతో బుద్ధిరియం బ్రహ్మన్నకర్తుస్సువిశారదా । యామాసాద్య భవాన్ లోకే విద్వాంశ్చరతి బాలవత్ ॥ ౨౭ ॥ ప్రాయో ధర్మార్థకామేషు వివిత్సాయాం చ మానవాః । హేతునైవ సమీహన్త ఆయుషో యశసశ్శ్రియః ॥ ౨౮ ॥ త్వం తు కల్పః కవి

ప్రపశ్యన్తీత్యుక్తమ్ * ॥ ౨౩ ॥ * ఏవం తర్హి లబ్ధమనుష్యజన్మానస్సర్వేఽపి కిం ప్రపశ్యన్తీత్యాశఙ్కాయాం - న సర్వే ప్రపశ్యన్తి ప్రత్యక్షాదిప్రమాణావేద్యత్వాత్ - కింతు - కేచిదేవ - ఈశ్వరం - మాం - మృగయన్తి విమృశ్య పశ్యన్తీత్యర్థః - తత్ర హేతుత్వేనాత్మానం విశినష్టి ॥ గృహ్యమాణైరితి ॥ ప్రత్యక్షేణ గృహ్యమాణైః - గుణైః రూపాదిభిర్లిఙ్గైః - అగ్రాహ్యం - ప్రత్యక్షమాత్రైరవ్యాప్త్యాదిభిర్లిఙ్గైరగ్రాహ్యమిత్యేతదేవ స్పష్టీకరోతి ॥ అనుమానత ఇతి ॥ అనుమానేనాగ్రాహ్యమిత్యర్థః - రూపాదీనాం పృథివ్యాదౌ చాక్షుషత్వాదిజనకత్వదర్శనేన తేషాం స్వాశ్రయే చాక్షుషత్వాదిజనకత్వస్వాభావ్యనిశ్చయాత్ గుణైరితి గ్రహణసాధనత్వనిర్దేశః * ॥ ౨౪ ॥ * అథేతిహాసం ప్రస్తౌతి ॥ అత్రేతి ॥ అత్ర - లోకతత్త్వవిచక్షణాః - సముద్ధరన్తి హ్యాత్మానమాత్మనైవాశుభాశయాదిత్యస్మిన్నర్థే - పురాతనమితిహాసముదాహరన్తి నిదర్శనతయా కథయన్తీత్యర్థః - ఇతిహాసం విశినష్టి ॥ అవధూతస్యేతి ॥ సంవాదం - తయోః ప్రశ్నప్రతివచనాత్మకమిత్యర్థః * ॥ ౨౫ ॥ * స కీదృశ ఇత్యత్ర తమనువర్ణయతి అవధూతమిత్యాదినా ॥ అవధూతం అభ్యఙ్గాదిభిరసంస్కృతదేహం - న తు వర్ణాశ్రమధర్మత్యాగినం - న కుతశ్చిచ్ఛీతాతపాదేర్భయం - యస్య తం - తరుణం యువానం - కవిం విద్వాంసమ్ * ॥ ౨౬ ॥ * ప్రశ్నమేవాహ ॥ కుత ఇత్యాదినా ॥ హే బ్రహ్మన్, కర్తుః - ఇన్ద్రియప్రీతయే కర్మాణ్యకర్తుః - తవ - ఇయం - సువిశారదా అతినిపుణా - సర్వలోకవిలక్షణా - మతిః - కుతః కస్మాద్ధేతోరుదితా, తాం విశినష్టి ॥ యామితి ॥ యాం బుద్ధిమాసాద్య ప్రాప్య - సంపద్యేతి యావత్ - విద్వానపి - బాలవదజ్ఞవచ్చరతి * ॥ ౨౭ ॥ * బుద్ధేస్సువిశారదత్వమేవాహ ॥ ప్రాయ ఇతి ॥ ప్రాయశో - మానవాః - ధర్మాదిషు వివిత్సాయాం తత్సాధనవేదనేచ్ఛాయాం నిమిత్తభూతాయాం - ధర్మాదిసాధనాదిజ్ఞానార్థం చేత్యర్థః - తథా - ఆయురాదేః హేతునా ఆయురాద్యర్థం చ సమీహన్త ఏవ ప్రవర్తన్త ఏవ, త్వం - తు - జడాదివ - కించిదపి - కర్తుం - నేహసే నేచ్ఛసి * ॥ ౨౮ ॥ * న త్వశక్త్యజ్ఞానాన్నైపుణ్యాద్వైరూప్యా

వాగ్మిత్వాదిభ్యోనకర్తుమీహాసఇత్యత స్తంవిశినష్టి॥కల్పఇత్యాది ✽ ॥ ౨౯ ॥ ✽ కుత స్తవమహానన్దశ్చేత్యాహ ॥ జనేష్వితి॥ద హ్యమానేషుసత్సు-త్వంతు నతప్యసె యథా - దవాగ్నినా - ముక్తో , గఙ్గామ్భస్థో-ద్విపోగజ- స్తద్వత్-సుఖమవతిష్ఠసఇత్య ర్థః ✽ ॥ ౩౦ ॥ ✽ పృష్టమపితూష్ణీమవస్థితంప్రతివక్తుంచోదయతి॥త్వంహీతి॥ హేబ్రహ్మన్,భవతః - ఆత్మనిమనస్యానన్దకా రణం - బ్రూహి - కథంభూతస్య - స్పర్శవిహీనస్యశబ్దాదివిషయస్పర్శ విహీనస్య - కేవలాత్మనఃఅనుబన్ధరహితదేహస్యా పి ✽ ॥ ౩౧ ॥ ✽ ఇత్థమాపృష్టఃప్రాహావధూతఇత్యాహభగవాన్ ॥ యదునేతి ॥ బ్రహ్మణ్యేనబ్రహ్మకులోపకర్త్రా - సుమే ధసాబుద్ధిమతా-సభాజితఃసంపూజితః-పృష్టశ్చ-ప్రశ్రయేణప్రకృష్టసేవయా-అవనతంనమ్రం-యదుం-ప్రాహ ✽ ॥ ౩౨ ॥ ✽ తదేవాహ॥సన్తిమఇత్యాదినా॥యావన్నవమాధ్యాయసమాప్తి॥ తావదుక్తోబుద్ధిరియ,, మిత్యస్యోత్తరమాహ॥సన్తీతి॥ బుద్ధ్యపాశ్రితాః-శిక్షణీయయామద్బుద్ధ్యా - ఉపాశ్రితాఃఉపాత్తాః - మద్బుద్ధిశిక్షితాఇత్యర్థః-యతఃయేభ్యో-బుద్ధిం-శిక్షి తామితి శేషః-ఉపాదాయస్వీకృత్య ముక్తః-తాపత్రయాదితిశేషః - అటామిపర్యటామి - తాన్బుద్ధ్యపాశ్రితాన్గురూన్-శృ ణు ✽ ॥ ౩౩ ॥ ✽ తాన్నిర్దిశతిద్వాభ్యాం ॥ పృథివీతి ॥ మధుకృద్భృఙ్గః-సచ - మధుకరోతిఆహరత్యే నేతిమధుకృన్నత్యాచ్ఛి ద్యగృహ్ణాతీతివావ్యుత్పత్తేఃమధుమక్షికాచ ✽ ॥ ౩౪ ॥ ✽ మధుహామధ్వాహర్తా-వ్యాధః-కురరఃపక్షివిశేషః - ఉక్తోర్థ్రిశా ఖ్యఃచన్ద్రికాశనః-శరకృత్ అయస్కారః-సుపేశమతిశోభనం -రూపం -కీటస్యకరోతీతితథా-భ్రమరవిశేషః ✽ ॥ ౩౫ ॥ ✽ ఏతఇతి॥చతుర్వింశతిః-గురవో-మెమయా- ఆశ్రితాః ॥ తదాహ॥శిక్షా ఇతి ॥ ఏతేషాం-వృత్తిభి-రహంఆత్మనశ్శిక్షాఃమనఃప్ర

ర్దక్షస్సుభగోమితభాషణః । నకర్తానేహసేకించిజ్జడోన్మత్తపిశాచవత్॥ ౨౯ ॥జనేషుదహ్యమానేషుకామలో భదవాగ్నినా । నతప్యసేఽగ్నినాముక్తోగఙ్గామ్భస్థఇవద్విపః ॥ ౩౦ ॥ త్వంహినఃపృచ్ఛతాంబ్రహ్మన్నాత్మ న్యానన్దకారణమ్ । బ్రూహిస్పర్శవిహీనస్యభవతఃకేవలాత్మనః ॥ ౩౧ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ యదునైవంమ హాభాగోబ్రహ్మణ్యేనసుమేధసా । పృష్టస్సభాజితఃప్రాహప్రశ్రయావనతంద్విజః॥ ౩౨ ॥ బ్రాహ్మణఉవాచ ॥ సన్తిమేగురవోరాజన్బహవోబుద్ధ్యుపాశ్రితాః । యతోబుద్ధిముపాదాయముక్తోఽటామీహతాన్ఛృణు॥ ౩౩ ॥పృ థివీవాయురాకాశమాపోఽగ్నిశ్చన్ద్రమారవిః।కపోతోఽజగరస్సిన్ధుఃపతఙ్గోమధుకృద్గజః॥ ౩౪ ॥మధుహాహరి ణోమీనఃపిఙ్గళాకురరోఽర్భకః । కుమారీశరకృత్సర్పఊర్ణనాభిస్సుపేశకృత్ ॥ ౩౫ ॥ ఏతేమేగురవోరాజంశ్చ తుర్వింశతిరాశ్రితాః । శిక్షావృత్తిభిరేతేషామన్వశిక్షమిహాత్మనః॥ ౩౬ ॥ యతోయదనుశిక్షామియథావా నాహుషాత్మజ । తత్తథాపురుషవ్యాఘ్రనిబోధకథయామితే॥ ౩౭ ॥ భూతైరాక్రమ్యమాణోఽపిధీరోదైవ వశానుగైః । తద్విద్వాన్నచలేన్మార్గాదన్వశిక్షంక్షితేర్వ్రతమ్ ॥ ౩౮ ॥ శశ్వత్పరార్థసర్వేహఃపరార్థైకాన్తస మ్భవః । సాధుశ్శిక్షేతభూభృత్తోనగశిష్యఃపరాత్మతామ్ ॥ ౩౯ ॥ ప్రాణవృత్త్యైవసంతుష్యేన్మునిర్నైవేన్ద్రి

తిశిక్షాః అన్వశిక్షం-పాకంపచతీతివన్నిర్దేశః- శిక్షాంకృతవానస్మీత్యర్థః ✽ ॥ ౩౬ ॥ ✽ అత్ర-యతోవృత్తేః-యచ్ఛిక్షణ-మను శిక్షామిఅనుశిక్షితవానస్మి-పూర్వవన్నిర్దేశః- హేనాహుషాత్మజ-నాహుషోయయాతిః - హేపురుషవ్యాఘ్ర-తచ్ఛిక్షణః-త థా-తేతుభ్యం-కథయామి-నిబోధఅవధారయ ✽ ॥ ౩౭ ॥ ✽ తత్ర-క్షితిఃపర్వతవృక్షాదిరూపాసమరూపాచేతిద్విధా-తత్ర సమరూపాయాఃక్షితేఃక్షమాంశిక్షితవానస్మీత్యాహ ॥ భూతైరితి ॥ దైవవశానుగైఃదైవప్రేరితైః-భూతైః-రాక్రమ్యమా ణఃపీడ్యమానోఽపి ధీరఃతదాక్రమణ ప్రయుక్తదుఃఖసహిష్ణుః-తత్ విద్వాన్ - భూతానాం దైవవశానుగత్వంజానన్ - మా ర్గాన్నచలేత్ - ఇత్యేవం - క్షితేః-వ్రతంనియతంధర్మం - అన్వశిక్షం -మార్గఃక్షితిపక్షేధారణాత్మకః - పక్షాన్తరేజ్ఞానమా ర్గః ✽ ॥ ౩౮ ॥ ✽ పర్వతవృక్షరూపాయాఃక్షితేశ్శిక్షితమాహ॥శశ్వదితి॥ శశ్వత్ సర్వదా-పరార్థాపరోపకారార్థా-ఈహా చేష్టా-యస్యసః-పరార్థఏవై-కాన్తతః-సంభవో - యస్యసః - భూభృతఃపర్వతాః-సాధుయథాతథై-వంశిక్షితం-తస్యవృ క్షస్యత్వగాదితృణనిష్యన్దప్రసవక్రియాఃపరార్థాఏవ-తద్వదిత్యర్థః-తథా, నగశిష్యస్సన్ - పరాత్మతాంపరాధీనాత్మతాం-శిక్షే తవృక్షోయథాపరైరేవఖణ్డ్యమానోప్యాత్మానంనివారయతి - నానుమన్యతేవా-తద్వత్ ✽ ॥ ౩౯ ॥ ✽ వాయురపిద్వివిధః- ప్రాణోబాహ్యశ్చ-తత్రప్రాణాచ్ఛిక్షణీయమాహ ॥ ప్రాణవృత్త్యేతి ॥ ప్రాణోహ్యాహారాదిమాత్రేణ-వర్తతే-శబ్దాదివి షయాంస్తునాపేక్షతే-తథా-మునిరపి-ప్రాణధారణమాత్రోపయుక్తయా,వృత్త్యాఆజీవికయా - వర్తేత , నత్విన్ద్రియప్రి యైఃశబ్దాదివిషయైః-నతాననుభవన్నిత్యర్థః-ప్రాణవృత్త్యావర్తనమపికిమర్థమిత్యతఆహ॥ జ్ఞానమితి॥ ప్రాణవృత్త్యకరణేన ,మనోవైకల్యేనజ్ఞాననాశస్స్యాత్,అతో,యథాజ్ఞానంననశ్యేత్ , మనోవానశ్యేత్ , తదుపయుక్తయాదేహనిర్వాహోప

యుక్తయా-వృత్త్యా వర్తేతేత్యర్థః ✽ ॥ ౪౦ ॥ ✽విషయాన్సేవమానోఽపి తేష్వనాసక్తిం బాహ్యద్వాయోశ్శిక్షేతేత్యా హ॥ విషయేష్వితి॥ నానాధర్మేషు ప్రియాప్రియయుతదుభయా సుభయాత్మకేషు- విషయేషు - ఆవిశన్నపి- తానిన్ద్రియైః స్పృశన్నపి త్యర్థః, గుణదోషాభ్యాం ప్రియాప్రియాభ్యాం, వ్యపేతః ముక్తః, ఆత్మా మనో, యస్య సః, సర్వతః సర్వేషు విషయేషు, నవిషజ్యే త నాసక్తో భవేత్ - నతు వాయుశ్ఛన్దనే దహనే వా విషజ్జతే, తద్వదిత్యర్థః - అనాసక్తావత్ర దృష్టాన్తః, నతు గుణదోషవ్యపేతాత్మ త్వేచేత్యవగన్తవ్యం- తస్య తదనపేతాత్మత్వాత్ ✽ ॥ ౪౧ ॥ ✽వాయోరేవ శిక్షణీయాన్తరమాహ॥ పార్థివేష్వితి॥ ఆత్మదృగ్యో గీ, పృథివ్యాదిపరిణామరూపేషు దేహేషు, ప్రవిష్ట- స్తద్గుణాశ్రయః దేవత్వ మనుష్యత్వస్థూలత్వకృశత్వాది దేహధర్మయోగ తయా ప్రతీయమానోఽపి- తైర్గుణై-ర్నయుజ్యతే స్థూలోఽహం కృశోఽహమితి నమన్యతే, ఆత్మదృగితి హేతుగర్భం, యతః, దేహవిలక్షణమాత్మానమేవ పశ్యతీతి తథా - గన్ధై- ర్వాయురివ- యథా సురభిపూతిగన్ధాద్యాశ్రయేషు ప్రవిశన్నపి - వాయు- ర్వస్తుతో నతద్యోగీ- తద్వత్ ✽ ॥ ౪౨ ॥ ✽అథాకాశాత్ శిక్షణీయమాహ ద్వాభ్యాం॥ అన్తరితి ॥ సమన్వయేన వేదాన్తవాక్య సమన్వయసిద్ధేన - బ్రహ్మాత్మభావేన సర్వవస్తూనాం బ్రహ్మాత్మకత్వేన- అవ్యవచ్ఛేదం నిరన్తరం యథా అథా - సర్వేషు చరా- చరాత్మకేషు భూతేషు - వితతస్య వ్యాప్తస్య- పూర్ణస్యేతి యావత్ - ఆత్మనః పరమాత్మనః- అన్త-ర్బహిశ్చ - వ్యాప్త్యా- అస ఙ్గం- నభస్త్వం- నభస ఇవ- భావయేత్ ✽ ॥ ౪౩ ॥ ✽నిర్దోషత్వే చ నభో దృష్టాన్తమాహ॥ తేజ ఇతి ॥ అజశ్చ- ఆపశ్చ- అన్నంచ పృథివీచ- ద్వన్ద్వైకవద్భావః - తన్మయై స్తద్వికారరూపై- ర్వాయునా- ఈరితై- ర్మేఘాఖ్యై- ర్భావైః పదార్థై - ర్యథా నభో నస్పృశ్యతే- తద్వ- త్పుమాన్ పరమపురుషః - కాలసృష్టైః కాలేన నిమిత్తభూతేన సృష్టై- ర్గుణై ర్గుణపరిణామాత్మకైః - స్థిరజఙ్గ

యప్రియైః । జ్ఞానం యథా న నశ్యేత నావశీర్యేత వా మనః॥ ౪౦ ॥ విషయేష్వావిశన్యోగీ నానాధర్మేషు సర్వతః।
గుణదోషవ్యపేతాత్మా న విషజ్యేత వాయువత్॥ ౪౧ ॥ పార్థివేష్విహ దేహేషు ప్రవిష్టస్తద్గుణాశ్రయః। గుణైర్న
యుజ్యతే యోగీ గన్ధైర్వాయురివాత్మదృక్॥ ౪౨ ॥ అన్తర్బహిశ్చ స్థిరజఙ్గమేషు బ్రహ్మాత్మభావేన సమన్వయేన। ✽
వ్యాప్త్యావ్యవచ్ఛేదమసఙ్గమాత్మనో మునిర్నభస్త్వం వితతస్య భావయేత్ ॥ ౪౩ ॥ తేజోఽబన్నమయైర్భావై
ర్మేఘాద్యైర్వాయునేరితైః । న స్పృశ్యతే నభస్తద్వత్కాలసృష్టైర్గుణైః పుమాన్॥ ౪౪ ॥ స్వచ్ఛః ప్రకృతితః స్ని
గ్ధో మాధుర్యస్తీర్థభూర్నృణామ్ । మునిః పునాత్యపాం మిత్రమీక్షోపస్పర్శకీర్తనైః॥ ౪౫ ॥ తేజస్వీ తపసా దీప్తో
దుర్ధర్షోదరభాజనః । సర్వభక్షోఽపి యుక్తాత్మా నాదత్తే మలమగ్నివత్॥ ౪౬ ॥ క్వచిచ్ఛన్నః క్వచిత్స్పష్ట ఉపా
స్యశ్శ్రేయ ఇచ్ఛతామ్ । భుఙ్క్తే సర్వత్ర దాతౄణాం దహన్ప్రాగుత్తరాశుభమ్ ॥ ౪౭ ॥ స్వమాయయా సృష్టమి
దం సదసల్లక్షణం విభుః । ప్రవిష్ట ఈయతే తత్తత్స్వరూపోఽగ్నిరివైధసి ॥ ౪౮ ॥ విసర్గాద్యాశ్శ్మశానాన్తా భావా

యై- ర్నస్పృశ్యతే వ్యాప్యగతదోషై ర్నస్పృశ్యత ఇత్యర్థః ✽ ॥ ౪౪ ॥ ✽స్వచ్ఛత్వాదిభిర్గుణై రాపో జగత్పునన్తీతి తద్గుణాశ్శిక్ష ణీయా ఇత్యాహ ॥ స్వచ్ఛ ఇతి ॥ స్వచ్ఛః నిర్మలః- ప్రకృతితః స్వభావతః- స్నిగ్ధః భూతేష్వనురాగవాన్- మాధుర్యః మధురాలా పీ- నృణాం- తీర్థభూతః తీర్థస్థానం -అపాంమిత్రం అపాం తుల్యః అన్యదప్యుభయసాధారణం ధర్మమాహ ॥ ఈక్షాదిభిః పునాతీ తి ॥ ఈక్షా దర్శనం- ఉపస్పర్శనం జలపక్షే స్నానపానాదికం - మునిపక్షే పాదస్పర్శాదిరూపమ్ ✽ ॥ ౪౫ ॥ ✽అథాగ్నేశ్శిక్ష ణీయమాహ ॥ తేజస్వీతి ॥ తేజస్వీ జ్ఞానాతిశయవాన్- విశేషత- స్తపసా దీప్తః - దుర్ధర్షః అక్షోభ్యః స చాసావుదరభాజనశ్చ- ఉ దరం- భాజనమన్నాదినిధానపాత్రం - యస్య సః- అపరిగ్రహ ఇత్యర్థః - సర్వభక్షః మృష్టకదన్నవిభాగమనవేక్ష్య భక్షకః- నతు నిషిద్ధానిషిద్ధభక్షః " ఆహారశుద్ధౌ సత్వశుద్ధి ,, రితి " నావిరతో దుశ్చరితా ,, దితిచ శ్రుతేః మలం- నాదత్తే నిర్మలశ్చ- అగ్నివద్య థాగ్ని స్తద్వత్ ✽ ॥ ౪౬ ॥ ✽తత ఏవ శిక్షణీయాన్తరాణ్యాహ ॥ క్వచిదితి ద్వాభ్యామ్ ॥ ఛన్నః, అగ్నిపక్షే భస్మనాఛన్నః- యోగిపక్షే స్వమాహాత్మ్యానావిష్కారేణ, స్పష్టః - అగ్నిపక్షే ఆజ్యాదిరూపహవిషా - పక్షాన్తరే యోగాభ్యాసాదినా- శ్రేయః స్వర్గమోక్షాదిరూప - మిచ్ఛతామిచ్ఛద్భిః- ఉపాస్యః- యథాఽగ్నిః - పరేచ్ఛయైవ హవిర్గృహ్ణాతి తథా మునిరపీత్యా హ॥ భుఙ్క్త ఇతి ॥ దాతౄణాం- ప్రాగుత్తరాశుభం భూతం భవిష్యచ్చ పాపం- దహన్ ✽ ॥ ౪౭ ॥ ✽స్వమాయయేతి॥ పరమపు రుషః- సదసల్లక్షణం చిదచిదాత్మకం- జగ- త్ప్రవిష్టః - తత్తత్స్వరూపః దేవమనుష్యాదిరూపః, ఈయతే ప్రతీయతే- యథాఽ గ్నిః, ఏధసి దారుణి - ప్రవిష్టః, తద్రూప, ఈయతే- తద్వత్, అగ్నే రధిష్ఠానగతవక్రత్వాదిరివ దేవాద్యాకారో నాన్తర్యామిపర మాత్మస్వరూపగత ఇత్యర్థః ✽ ॥ ౪౮ ॥ ✽జన్మాదిషడ్భావవికారాశ్శరీరస్యైవ నస్వాత్మన ఇతి చన్ద్రదృష్టాన్తేన శిక్షితమాహ విసర్గాద్యా ఇతి నిషేకాద్యాః - శ్మశానాన్తాః నాశాన్తాః భావాః వికారాః - అస్పష్టగతినా- కాలేన నిమిత్తేన- దేహస్యైవ- స

త్వాత్మనః-చన్ద్రస్య కలానామివ-యథా చాసాం వృద్ధిహ్రాసౌ - న తు చన్ద్రస్య తద్వదిత్యర్థః ❋ ॥ ౪౯ ॥ ❋ అయమర్థోఽప్యగ్నిదృష్టాన్తేన శిక్షణీయ ఇత్యాహ - కాలేనేతి ॥ ఓఘవత్ ప్రవాహవత్-వేగో-యస్య తేన కాలేన - ప్రభవాప్యయౌ-జన్మనాశౌ-నిత్యావపి ప్రవాహతో నిత్యావపి - భూతానామేవ-న త్వాత్మనః-యథా - అగ్నేర్విద్యమానస్య సత ఏవార్చిషాం జ్వాలానామేవ ప్రభవాప్యయౌ-దృశ్యేతే, న త్వగ్నేః - తద్వత్ ❋ ॥ ౫౦ ॥ ❋ ఆదిత్యాచ్ఛిక్షణీయమాహ ॥ గుణైరితి ॥ యథోచితకాలం-గుణైః రిన్ద్రియైః-గుణాన్ స్వవిషయాన్-ఉపాదత్తే గృహ్ణాతి - విముఞ్చతి చ, ఉపాదానమత్ర సంపాదనాత్మకం, మోచనం త్వర్థిభ్యస్త్యాగాత్మకం, ఉపభోగ్యవస్తూని సంపాదితాని చేదర్థిభ్యో దేయాని, న త్వాత్మనా భావ్యానీత్యర్థః, తదాహ-న తేన యుజ్యత ఇతి-తేన విషయజాతేన-న యుజ్యతే నోపయుజ్యతే. ఆత్మనే నోపయుఞ్జ్యాదిత్యర్థః, గోభిర్గా ఇవ గోపతిః-యథా - గోపతిః సూర్యః గోభిః కిరణైః-గాః అపః ఉపాదత్తే, ముఞ్చతి చ-తద్వత్ ❋ ॥ ౫౧ ॥ ❋ వస్తుతో దేవమనుష్యాదిభేదరహితస్యాప్యాత్మనస్తద్భేదప్రతీతిర్భ్రాన్తిరూపేత్యేతదప్యాదిత్యాచ్ఛిక్షణీయమిత్యాహ ॥ బుధ్యత ఇతి ॥ స్థూలే శరీరే-మతిరాత్మాభిమానో-యేషాం-తైః, ఆత్మా ప్రత్యగాత్మా, అవస్థితః దేవాదిశరీరేష్వవస్థితః - అస్వేనేతచ్ఛేదః-స్వస్మిన్నవిద్యమానేన-భేదేన దేవమనుష్యాదిభేదేన, బుధ్యతే దేవోఽయం మనుష్యోఽయమితి ప్రతీయతే - వీక్ష్యతే స్వాత్మాఽపి తథా దేవోఽహం మనుష్యోఽహం కృశోఽహం స్థూలోఽహమితి వీక్ష్యత ఇత్యర్థః - స్థూలమతిభిరిత్యనేన దేహవిలక్షణాత్మమతిభిస్తు దేహస్వభావాసంసర్గితయైవాత్మా బుధ్యతే వీక్ష్యతే చేతి సూచితం - తత్ర దృష్టాన్తః, అర్కవదితి-యథా చార్కో దివి స్థితో దర్పణజలఖడ్గాదిషు ప్రతీయమా

దేహస్యానాత్మనః । కలానామివ చన్ద్రస్య కాలేనావ్యక్తవర్త్మనా ॥ ౪౯ ॥ కాలేన హ్యోఘవేగేన భూతానాం ప్రభవాప్యయౌ । నిత్యావపి న దృశ్యేతే ఆత్మనోఽగ్నేర్యథార్చిషామ్ ॥ ౫౦ ॥ గుణైర్గుణానుపాదత్తే యథాకాలం విముఞ్చతి । న తేషు యుజ్యతే యోగీ గోభిర్గా ఇవ గోపతిః ॥ ౫౧ ॥ బుధ్యతే స్వే న భేదేన వ్యక్తిస్థ ఇవ తద్గతః । వీక్ష్యతే స్థూలమతిభిరాత్మా చావస్థితోఽర్కవత్ ॥ ౫౨ ॥ నాతిస్నేహః ప్రసఙ్గో వా కర్తవ్యః క్వాపి కేనచిత్ । కుర్వన్విన్దేత సన్తాపం కపోత ఇవ దీనధీః ॥ ౫౩ ॥ కపోతః కశ్చనారణ్యే కృతనీడో వనస్పతౌ । కపోత్యా భార్యయా సార్ధమువాస కతిచిత్సమాః ॥ ౫౪ ॥ కపోతౌ స్నేహగుణితహృదయౌ గృహధర్మిణౌ । దృష్టిం దృష్ట్యాఙ్గమఙ్గేన బుద్ధిం బుద్ధ్యా బబన్ధతుః ॥ ౫౫ ॥ యం యం వాఞ్ఛతి సా రాజన్నన్తర్వత్న్యనుకమ్పితా । తం తం సమానయత్కామం కృచ్ఛ్రేణాప్యజితేన్ద్రియః ॥ ౫౬ ॥ శయ్యాసనాటనస్థానవార్తాక్రీడాశనాదికమ్ । మిథునీభూయ విస్రబ్ధౌ చేరతుర్వనరాజిషు ॥ ౫౭ ॥ కపోతీ ప్రథమం గర్భం గృహ్ణతీ కాల ఆగతే । అణ్డాని సుషువే నీడే స్వపత్యుః సన్నిధౌ సతీ ॥ ౫౮ ॥ తేషు కాలే వ్యజాయన్త రచితావయవా హరేః । శక్తిభిర్దుర్విభావ్యాభిః కోమలాఙ్గతనూరుహాః ॥ ౫౯ ॥ ప్రజాః పుపుషతుః ప్రీతౌ ద

నోఽపి తద్గతస్వభావాసంసర్గితయా ప్రతీయతే-తద్వత్, ఇయాంస్తు దృష్టాన్తదార్ష్టాన్తికయోర్విశేష ఇత్యాశయేనాహ ॥ వ్యక్తిస్థ ఇవ తద్గత ఇతి ॥ ఆదిత్యస్తు దర్పణాదివ్యక్తావనవస్థితోఽపి తత్స్థ ఇవ లక్ష్యతే, ఆత్మా తు - పరమార్థతస్తద్గతః దేవాదిశరీరగతః-తత్స్వభావాసంసర్గిత్వం తూభయోరపి తుల్యం-సంసర్గితయా ప్రతీతేర్భ్రాన్తిరూపతా చోభయత్ర తుల్యా ❋ ॥ ౫౨ ॥ ❋ అథ కపోతాచ్ఛిక్షితమాహ ॥ నాతిస్నేహ ఇతి ॥ స్నేహః ప్రీతిః, ప్రసఙ్గ ఉపలాలనాద్యాసక్తిః, క్వాపి కేనచిదపి - న కర్తవ్యః ❋ ॥ ౫౩ ॥ ❋ దృష్టాన్తం ప్రపఞ్చయతి ॥ కపోతః కశ్చనేత్యాదినా ॥ వనస్పతౌ-కృతం-నీడం కులాయం-యేన సః, సార్ధం సహ-కతిచిత్-సమాః వత్సరాన్, ఉషితవాన్ ❋ ॥ ౫౪ ॥ ❋ కపోతావితి ॥ కపోతశ్చ కపోతీ చ కపోతౌ "పుమాన్ స్త్రియా" ఇత్యేకశేషః-స్నేహేన-గుణితం నిబద్ధం, హృదయం-యయోస్తౌ, గృహధర్మిణౌ మైథున్యధర్మిణౌ-బబన్ధతుః యోజితవన్తౌ ❋ ॥ ౫౫ ॥ ❋ యద్యదితి ॥ హే రాజన్ యదో-అనేన త్వం యదురితి సూచితం, అన్తర్వత్నీ గర్భిణీ సతీ-సా కపోతీ, అనుకమ్పితా కపోతేన దయాపూర్వం ప్రచోదితా-యద్యదిష్టం - వాఞ్ఛతి అకామయత-తం తం కామం - కామ్యత ఇతి తథా-త-మిష్టం-కృచ్ఛ్రేణాతిప్రయాసేనాపి-సమానయత్-యతః సోఽజితేన్ద్రియః ❋ ॥ ౫౬ ॥ ❋ శయ్యేతి ॥ విస్రబ్ధౌ నిశ్శఙ్కౌ, వనరాజిషు శయ్యాదికం-మిథునీభూయ చేరతుః ❋ ॥ ౫౭ ॥ ❋ కపోతీతి ॥ గృహ్ణతీ బిభ్రతీ సతీ-కాలే ప్రసవకాలే-ఆగతే సతి-నీడే, స్వపత్యుః సన్నిధావేవాణ్డాని-సుషువే ❋ ॥ ౫౮ ॥ ❋ తేష్వణ్డేషు-కాలే తత్పరిపాకకాలే-వ్యజాయన్త - శిశవ ఇతి శేషః-తే చ-దుర్విగాహ్యాభిరచిన్త్యాభిః-హరేర్భగవతః - శక్తిభిః కార్యోపయుక్తాపృథక్సిద్ధవిశేషణభూతాభిః-కాలేనేత్యర్థః "అదితిః పాశాన్" ఇతివద్బహువచనమవివక్షితం - కాలావయవదినమాసాద్యభిప్రాయేణ వా, రచితా అవయవా యేషాం, కోమలాన్యఙ్గాని తనూరుహాశ్చ యేషాం-తథాభూతా-బభూవురితి శేషః ❋ ॥ ౫౯ ॥ ❋ ప్రజాశ్శిశూన్, తాసాం ప్రజానాం-కూజితం-శృణ్వన్తౌ, కలభాషితైర్మధురస్వ

నై.ర్నిర్వృతౌసుఖితౌ * ॥ ౬౦ ॥ * సుస్పర్శైస్తాసాం-పతత్త్రైః పక్షైః,ముగ్ధచేష్టితైస్సున్దరచేష్టితైః,తథా, అదీనానాంఅకృ
శానాం,ప్రత్యుద్గమైఃఉత్పతనైశ్చ,ముదంహర్షం, మాపతుఃప్రాపతుః * ॥ ౬౧ ॥ * అన్యోన్యం,స్నేహేనా-నుబద్ధంఅనుర
క్తం-హృదయం-యయోస్తౌ- దీనధియౌతత్పోషణార్థమభాస్వరధియౌ * ॥ ౬౨ ॥ * తాసాంప్రజానా-మన్నార్థంఆహార
మానేతుమిత్యర్థః , అర్థినౌతాసామాహారమాకాంక్షన్తౌ, తస్మిన్నేవవనే-చిరం-చేరతుఃసంచరితవన్తౌ * ॥ ౬౩ ॥ * కదా
చిత్-కశ్చిత్-లుబ్ధకోవ్యాధః, తాన్‌శిశూన్దృష్ట్వా, స్వాలయాన్తికేస్వనీడసమీపే చరతః, స్తాన్-జాల, మాతత్యప్రసార్య,జ
గృహే * ॥ ౬౪ ॥ * కపోతశ్చేతి॥పోషణమాహార-మాదాయ * ॥ ౬౫ ॥ * కపోతీ-వి,క్రోశతఃమాతృదర్శనేనఉత్క్రోశతః,
జాలసంవృతాన్,అతఏవనితరాందుఃఖితాన్-శిశూన్-స్వయమపి,క్రోశన్తీ,అభ్యధావత్ * ॥ ౬౬ ॥ * సేతి॥సాకపోతీ-అస
కృ,త్స్నేహేన-గుణితాబద్ధహృదయా, అతఏవ, తద్బన్ధనాత్ముమయా,దీనచిత్తాసతీ, ఖగాన్పుత్రా-న్పశ్యన్తీ,అపగతాస్మృతి
ర్యస్యాస్సా,స్వయమపి-శిచాజాలేనా-బధ్యతబద్ధాబభూవ * ॥ ౬౭ ॥ * కపోతశ్చేతి॥ చస్త్వర్థః-ఆత్మనశ్శరీరాదప్యధికప్రి
యాన్, ఆత్మజాన్-స్వశరీరేణ-సమాంతుల్యప్రియాం, ఆత్మానురూపాంవా- భార్యాంచ దృష్ట్వేతి శేషః,అతీవదుఃఖితఇ
తిమానసికందుఃఖముక్తం,విలలాపేతివాచికమ్ * ॥ ౬౮ ॥ * విలాపమేవప్రపఞ్చయతి॥ అహోఇతిత్రిభిః ॥అహో-మమా,

మాతాపుత్రవత్సలౌ । శృణ్వన్తౌకూజితంతాసాంనిర్వృతౌకలభాషితైః॥ ౬౦ ॥తాసాంపతత్త్రైస్సుస్పర్శైఃకూ
జితైర్ముగ్ధచేష్టితైః । ప్రత్యుద్గమైరదీనానాంపితరౌముదమాపతుః॥ ౬౧ ॥స్నేహానుబద్ధహృదయావన్యోన్యం
విష్ణుమాయయా । విమోహితౌదీనధియౌశిశూన్పుపుషతుఃప్రజాః॥ ౬౨ ॥ ఏకదాజగ్మతుస్తాసామన్నార్థన్తౌకు
టుమ్బినౌ । పరితఃకాననేతస్మిన్నర్థినౌచేరతుశ్చిరమ్ ॥ ౬౩ ॥ దృష్ట్వాతాన్లుబ్ధకఃకశ్చిద్యదృచ్ఛాతోవనేచరః ।
జగృహేజాలమాతత్యచరతస్స్వాలయాన్తికే॥ ౬౪ ॥కపోతశ్చకపోతీచప్రజాపోషేసదోత్సుకౌ । ప్రజాపోష
ణమాదాయస్వనీడముపజగ్మతుః ॥ ౬౫ ॥ కపోతీస్వాత్మజాన్వీక్ష్య బాలకాన్జాలసంవృతాన్ । తానభ్యధావ
త్క్రోశన్తీక్రోశతోఽభృశదుఃఖితాన్ ॥ ౬౬ ॥ సాఽసకృత్స్నేహగుణితాదీనచిత్తాఽజమాయయా।స్వయం
చాబధ్యతశిచాబద్ధాన్‌పశ్యన్త్యపస్మృతిః॥ ౬౭ ॥కపోతశ్చాత్మజాన్బద్ధానాత్మనోఽప్యధికప్రియాన్।భార్యాం
చాత్మసమాందీనోవిలలాపాతిదుఃఖితః॥ ౬౮ ॥ అహోమేపశ్యతాపాయమల్పపుణ్యస్యదుర్మతేః।అతృప్త
స్యాకృతార్థస్యగృహస్త్రైవర్గికోహతః॥ ౬౯ ॥అనురూపాఽనుకూలాచయస్యమేపతిదేవతా । శూన్యేగృ
హేమాంసన్త్యజ్యపుత్రైస్స్వర్యాతిసాధుభిః॥ ౭౦ ॥సోఽహంశూన్యేగృహేదీనోమృతదారోమృతప్రజః । జి
జీవిషేకిమర్థంవావిధురోదుఃఖజీవితః॥ ౭౧ ॥తాంస్తథైవావృతాన్‌శిగ్భిర్మృత్యుగ్రస్తాన్విచేష్టతః।స్వయంచ
కృపణశ్శిక్షుపశ్యన్నప్యబుధోఽపతత్ ॥ ౭౨ ॥ తంలబ్ధ్వాలుబ్ధకఃక్రూరఃకపోతంగృహమేధినమ్ । తస్యపోతా
న్కపోతీంచసిద్ధార్థఃప్రయయౌగృహమ్ ॥ ౭౩ ॥ ఏవంకుటుమ్బ్యశాన్తాత్మాద్వన్ద్వారామఃపతత్రివత్ । పుష్ణ
న్కుటుమ్బంకృపణస్సానుబన్ధోఽవసీదతి॥ ౭౪ ॥యఃప్రాప్యమానుషంలోకంముక్తిద్వారమపావృతమ్ । గృ

పాయంవ్యసనం,పశ్యత - తమావిష్కుర్తుమాత్మానంవిశినష్టి ॥ దుర్మతేః, దుష్టావిషయప్రవణా-మతిర్యస్య, తథాప్యతృ
ప్తస్యాతఏవ,అకృతార్థస్య, తత్రోభయత్రహేతు-రల్పపుణ్యస్యపుణ్యలేశవిహీనస్య,కోఽసావపాయఇత్యత ఆహ ॥ గృహ
స్త్రైవర్గికోహతఇతి ॥ త్రైవర్గికఃధర్మార్థకామరూపత్రివర్గసాధనభూతః, గృహాశ్రమో-హతోనష్టః * ॥ ౬౯ ॥ * నాశమే
వోపపాదయతి ॥ అనురూపేతి ॥ పతిరేవదేవతాయస్యాస్సా, మే-భార్యేతి శేషః, సాధుభిః , పుత్రైస్సహస్వఃస్వర్గంయా
తి * ॥ ౭౦ ॥ * సోఽహం-హతగృహోఽహం కిమర్థం, జిజీవిషేజీవితుమిచ్ఛామి * ॥ ౭౧ ॥ * తానితి॥తాన్‌శిశూన్‌శిగ్భిర్జా
లైః,రావృతాన్,అతఏవ-మృత్యుగ్రస్తాన్ ఆరబ్ధమరణా-న్విచేష్టతఃమూర్ఛితా , న్పశ్యన్-కృపణోదీనః , తత్రహేతు-రబుధః,
అతఏవ,స్వయమపి-శిక్షుజాలేష్వ,పతత్ప్రవివేశ * ॥ ౭౨ ॥ * తమితి ॥ లబ్ధ్వా,అతఏవ-సిద్ధార్థఃసిద్ధప్రయోజనః-గృహం,ప్ర
యయౌ * ॥ ౭౩ ॥ * దృష్టాన్తవివక్షితమర్థందార్ష్టాన్తికేయోజయతి॥ఏవమితి ॥అశాన్తాత్మాఅజితేన్ద్రియః-ద్వన్ద్వేనాసమా
న్తాద్రమతఇతితథా-పతత్రివత్ కపోతవత్-సానుబన్ధఃసపుత్రకళత్రః, అవసీదతిక్లిశ్యతి * ॥ ౭౪ ॥ * అసంభావితవివేకానాం
తిరశ్చామేవంవిధావృత్తిఃకథంచిద్యుక్తా-లబ్ధసర్వార్థసాధననృజన్మనాంతు ఏవంవిధవృత్తిస్సుతరాందుర్భగత్యాహ ॥ య
ఇతి ॥ లోక్యతఇతిలోకోదేహ-స్తం , అపావృతంనివృత్తిబన్ధం , ముక్తిద్వారంముక్తిసాధనం మానుషంలోకం,ప్రాప్యాపి.
యో గృహే - ఖగవత్ కపోతవత్ , సక్తః , స్తం - మారూఢచ్యుతంశ్రేయోమార్గసోపానపఙ్క్తిమారూఢంతతోభ్రష్టం - వి

షః ❁ ॥ ౭౪ ॥ ❁ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం ఏకాదశస్కన్ధే సప్తమోఽధ్యాయః ❁❁❁❁

అథాజగరాచ్ఛిక్షితం వక్తుం తావద్దుఃఖాయేవ సుఖాయ ప్రారబ్ధవశాదేవ ప్రాప్యాయనయతే ఇత్యాహ ॥ సుఖమితి ॥ హే రాజన్ - యతో యథా ఐన్ద్రియకం ఇన్ద్రియప్రభవం సుఖం - దేహినాం స్వర్గే నరకే చ - ప్రారబ్ధాత్ - భవత్యేవ - నరకేఽపి హి కించిదన్నపానాదిజన్యం సుఖం విద్యత ఏవేతి తత్తుల్యతాం స్వర్గసుఖస్యాపి వేదయితుం నరక ఇత్యుక్తం - తస్మాదైన్ద్రియకసుఖస్య ప్రారబ్ధమూలత్వాత్ - తన్నేచ్ఛేత్ - యథా దుఃఖమనాకాఙ్క్షితమప్యుపతిష్ఠతే - తద్వత్సుఖమపీతి దుఃఖమివ సుఖమపి నేచ్ఛేదిత్యర్థః - బుధః సుఖదుఃఖయోః ప్రారబ్ధమూలత్వజ్ఞః ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ అజగరాచ్ఛిక్షణీయాన్యాహ ॥ గ్రాసమితి త్రిభిః ॥ గ్రాసం ఆహారం సుమృష్టం రససంయుక్తం - మహాన్తం పర్యాప్తం - స్తోకమల్పమపర్యాప్తం - యదృచ్ఛయా దైవాదాపతితం ప్రాప్తం - న తు ప్రయత్నేన లబ్ధమిత్యేవకారాభిప్రాయః - గ్రసేదద్యాత్ , ఆజగరీ అజగరసంబన్ధినీ , క్రియావృత్తిర్యస్య సః , అజగరవద్వర్తేతేతి వివక్షితోఽర్థః , ఆజగరోఽక్రియ ఇతి పాఠే , అజగరవృత్తిః , అక్రియః ఉదాసీనః ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ శయీతేతి ॥ యది గ్రాస ఆహారః , నోపనమేత్ యదృచ్ఛయా నాపతేత్ - తర్హి , మహాహిరివ అజగర ఇవ , దిష్టభుక్ ఆహారప్రాప్తిప్రతిబన్ధకం ప్రారబ్ధమనుభవన్ , అనుపక్రమః నిరుద్యమః భూరీణి బహూన్యహాని - తూష్ణీం - శయీత ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ నను సమర్థోఽపి శయీతైవ కిమిత్యత ఆహ ॥ ఓజ ఇతి ॥ ఓజః ఇన్ద్రియబలం - బలం శారీరం - తద్యుక్తమపి - దేహం - బిభ్రాణః , అకర్మకం దృష్టార్థప్రవృత్తిశూన్యం యథా తథా - శయాన ఏవ - భవేత్ , ఇన్ద్రియవానపి ప్రవృత్తిషు మేన్ద్రియయుక్తోఽపి - వీతనిద్రః తితావ్యవవర్త్మనే పారవశ్యరహి

హేమఖగవత్సక్తస్తమారూఢచ్యుతం విదుః ॥ ౭౪ ॥ ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁
❁❁❁❁❁❁❁❁ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే ఏకాదశస్కన్ధే సప్తమోఽధ్యాయః ❁❁❁❁❁❁❁❁

బ్రాహ్మణ ఉవాచ ॥ సుఖమైన్ద్రియకం రాజన్ స్వర్గే నరక ఏవ చ । దేహినాం చ యథా దుఃఖం తస్మాన్నేచ్ఛేత ❁ తద్బుధః ॥ ౧ ॥ గ్రాసం సుమృష్టం విరసం మహాన్తం స్తోకమేవ వా । యదృచ్ఛయైవాపతితం గ్రసే ❁ దాజగరక్రియః ॥ శయీతాహాని భూరీణి నిరాహారోఽనుపక్రమః । యది నోపనమేద్గ్రాసో మహాహిరివ దిష్టభుక్ ॥ ౩ ॥ ఓజస్సహోబలయుతం బిభ్రద్దేహమకర్మకమ్ । శయానో వీతనిద్రశ్చ నేహేతేన్ద్రియవానపి ॥ ౪ ॥ మునిః ప్రసన్నగమ్భీరో † దుర్విగాహ్యో దురత్యయః । అనన్తపారో హ్యక్షోభ్యః స్తిమితోద ఇవార్ణవః ॥ ౫ ॥ సమృద్ధకామో హీనో వా నారాయణపరో మునిః । నోత్సర్పేత ❁ న శుష్యేత ❁ సరిద్భిరివ సాగరః ॥ ౬ ॥ దృష్ట్వా స్త్రియం దేవమాయాం తద్భావైరజితేన్ద్రియః । ప్రలోభితః పతత్యన్ధే తమస్యగ్నౌ పతఙ్గవత్ ॥ ౭ ॥ యోషిద్ధిరణ్యాభరణామ్బరాదిద్రవ్యేషు మాయారచితేషు మూఢః । ప్రలోభితాత్మా హ్యుపభోగబుద్ధ్యా పతఙ్గవన్నశ్యతి నష్టదృష్టిః ॥ ౮ ॥ స్తోకం స్తోకం

తః - నేహేత దేహసుఖం నేచ్ఛేదపి సవ్యాపియో నేతివా ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ సముద్రాచ్ఛిక్షణీయమాహ ద్వాభ్యాం ॥ మునిరితి ॥ బహిః ప్రసన్నః , స చాసౌ - అన్తర్గమ్భీరశ్చ - దుర్విగాహ్యః ఇత్థంభూత ఇతి నిర్వక్తుమశక్యః - దుర్విభావ్య ఇతి యావత్ - దుర్విగాహ్య ఇతి పాఠే దురాసద ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ కించ - వర్షాసు , అద్భిః , సమృద్ధోఽపి - నోత్సర్పేత్ , గ్రీష్మే , తద్విహీనోఽపి - న శుష్యేత్ - తథా - సమృద్ధకామః , తద్దీనో వా - న హృష్యేత్ - న శోచేదిత్యర్థః - తత్ర హేతు - నారాయణపరాయణః - న తు విషయపర ఇతి భావః ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ రూపరసగన్ధస్పర్శశబ్దేషు పఞ్చసు విషయేష్వాసక్తాః - పతఙ్గమధుకరగజహరిణమీనాః - పఞ్చ హతాః - అతస్తేష్వాసక్తాః సద్యో వై గురవః - తదుక్తం " పతఙ్గమాతఙ్గకురఙ్గభృఙ్గమీనా హతాః పఞ్చభిరేవ పఞ్చ - ఏకః ప్రమాదీ స కథం న హన్యతే యస్సేవతే పఞ్చభిరేవ పఞ్చేతి ,, తత్ర రూపవిలాసమోహితో నశ్యతీతి పతఙ్గాచ్ఛిక్షితమిత్యాహ ॥ దృష్ట్వేతి ॥ దేవమాయాం భగవన్మాయాం - తద్వ్యామోహకత్వాత్తత్త్వేన రూపణం , తద్భావైః , తస్యాః స్త్రియాః - భావైర్విభ్రమాదిభిః , ప్రలోభితః అన్ధే తమసి నరకే - పతతి , అగ్నౌ , పతఙ్గవత్ - యథా - పతఙ్గః సకృత్ కీటవిశేషః , దీపాదికం దృష్ట్వా తద్రూపేణ ప్రలోభిత ఉపభోజ్యబుద్ధ్యా తం ప్రాప్య తస్మిన్పతిత్వా నశ్యతి - తద్వదిత్యర్థః ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ స ఏవాహ ॥ యోషిద్ధిరణ్యేతి ॥ మాయారచితేషు మాయాసృష్టేషు - యోషిత్ - స్త్రియః , హిరణ్యాభరణామ్బరాణి చ , ఆదిశబ్దగ్రాహ్యాణి స్రక్చన్దనాదీని - తేషు ద్రవ్యేషు - ఉపభోగబుద్ధ్యా , ప్రలోభితాత్మా విమోహితమనాః , అత ఏవ - మూఢోఽజ్ఞః , అత ఏవ - నష్టదృష్టిః నష్టవివేకః , పతఙ్గవన్నశ్యతి ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ మధుకరాచ్ఛిక్షణీయమాహ ద్వాభ్యాం ॥ స్తోకం స్తోకమితి ॥ యావతా గ్రాసేన - దేహో వర్తేత తావన్తమేవ గ్రాసం - తత్రాపి స్తోకం స్తోకం అల్పమల్పమేవ , గ్రసన్ , అహింసన్ అపీడయన్ - మాధుకరీం వృత్తిం - ఆతిష్ఠేత్ ఆశ్రయేత - యథా మధుకరస్సుమనసః అపీడయన్ తత్ర తత్ర కించిదేవాగృహ్ణన్ క్వాప్యసజ్జమానో వర్తేత - తద్వన్మునిరిత్యర్థః - అన్యథైకస్మిన్పుష్పే మధు

౨ ॥ శ్లో ❁ పా ॥ చాజగరోఽక్రియః ।   ౫ ॥ శ్లో † పా ॥ దుర్విగాహ్యో .

లోభేనసక్తోమధుకరస్తస్మిన్ముకుళితేనిబద్ధోభవత్యేవంమునిరపిగుణలోభేనైకమేవగృహమాశ్రిత స్తన్మోహేనబధ్యతఇతిభావః ❀ ॥ ౯ ॥ ❀కించాణుభ్యశ్చేతి॥అణుభ్యోఅల్పసారేభ్యో-మహద్భ్యోవిపులసారేభ్యః,శాస్త్రేభ్య,స్సార-మాదద్యాత్ యథా-షట్పదోఽణుభ్యోమహద్భ్యశ్చపుష్పేభ్య,స్సార-మాదత్తే,తద్వత్ ❀ ॥ ౧౦ ॥ ❀ద్వివిధోహిమధుకృత్ ॥ మధుకృన్తతిపుష్పాదాచ్ఛిద్యగృహ్ణాతీతిమధుకృత్ భ్రమరః,మధుకరోతిఆహారత్వేనస్వేనరూపేణైవేతిమధుకృత్ మధుమక్షికాచ-తత్ర ప్రథమాచ్ఛిక్షితముక్తం ద్వితీయాచ్ఛిక్షణీయమాహ॥సాయంతనమితిద్వాభ్యామ్॥సాయంతనశ్వస్తనశబ్దౌతత్కాలభోజనార్థపరౌ-ఇదంసాయంతనభోజనార్థమిదంశ్వఇత్యేవంభిక్షితమన్నాది - నసంగృహ్ణీత,కింతు-పాణిఏవాఞ్జలిరూపతామాపన్నః-పాత్రంభోజనపాత్రం,యస్యసః - ఉదరమేవామత్రం అన్ననిధానపాత్రం,యస్యసః - మక్షికేవ - నసంగ్రహీ యథామక్షికాసంగ్రహిణీభవతితద్వత్సంగ్రహీనభవేదిత్యర్థః-సంగ్రహీచే,న్మధుమక్షికావన్నశ్యతీతిభావః ❀ ॥ ౧౧ ॥ ❀ఏతద్వివృణోతి॥పునస్సాయంతనమితి॥సహతేనసంగృహీతేనసహ-వినశ్యతి ❀ ॥ ౧౨ ॥ ❀స్పర్శాసక్తిర్నాశహేతురితిగజాచ్ఛిక్షణీయమిత్యాహ ॥ పదాఽపీతి ॥ దారవీంచారుమయీమపి,యువతీంస్త్రియం,పదాఽపి-నస్పృశేత్-స్పృశంస్తు- బధ్యేత-యథా-కరిగజః- జిఘృక్షుభిఃకాష్ఠతృణమృదాద్యాచ్ఛాదితగర్తోపరిస్థాపితాయాదారుమయ్యాః కరిణ్యాఅఙ్గసఙ్గాత్ యథాగర్తే పతితోబధ్యతేతద్వత్ ❀ ॥ ౧౩ ॥ ❀కించ॥ నాధిగచ్ఛేదితి ॥ప్రాజ్ఞోవివేకీ,ఆత్మనఃస్వస్య-మృత్యుంతత్తుల్యాం-స్త్రియం-నాధిగచ్ఛేత్ నోపగచ్ఛేత్-సఃఅధిగచ్ఛన్-బలాధికైః- హన్యేత-యథా-గజోగజీముపగచ్ఛన్ బలాధికైర్హన్యతేతద్వత్ ❀ ॥ ౧౪ ॥ ❀దా

గ్రసేద్గ్రాసందేహోయావతైతయావతా । గృహ్ణన్నహింసన్నాతిష్ఠేద్వృత్తింమాధుకరీంమునిః ॥ ౯ ॥ అణుభ్యశ్చమహద్భ్యశ్చశాస్త్రేభ్యఃకుశలోనరః ।సర్వతస్సారమాదద్యాత్పుష్పేభ్యఇవషట్పదః॥ ౧౦ ॥ సాయంతనంశ్వస్తనంవానసంగృహ్ణీతభిక్షితమ్ । పాణిపాత్రోదరామత్రోమక్షికేవనసంగ్రహీ॥ ౧౧ ॥ సాయంతనంశ్వస్తనంవానసంగృహ్ణీతభిక్షుకః। మక్షికాఇవసంగృహ్ణన్సహతేనవినశ్యతి॥ ౧౨ ॥పదాఽపియువతీంభిక్షుర్నస్పృశేద్దారవీమపి । స్పృశన్కరీవబధ్యేతకరిణ్యాఅఙ్గసంగతః॥ ౧౩ ॥నాధిగచ్ఛేత్స్త్రియంప్రాజ్ఞఃకర్హిచిన్మృత్యుమాత్మనః । బలాధికైస్సహన్యేతగజైరన్యైర్గజోయథా॥ ౧౪ ॥ నదేయంనోపభోగ్యంచలుబ్ధైర్యద్దుఃఖసంచితమ్ । భుఙ్క్తేతదపితచ్చాన్యోమధుహేవార్థవిన్మధు॥ ౧౫ ॥ సుదుఃఖోపార్జితైర్విత్తైరాశాసానాంగృహాశిషః। మధుహేవాగ్రతోభుఙ్క్తేయతిర్వైగృహమేధినామ్॥ ౧౬ ॥గ్రామ్యగీతంనశృణుయాద్యతిర్వనచరఃక్వచిత్ । శిక్షేతహరిణాద్బద్ధాన్మృగయోర్గీతమోహితాత్॥ ౧౭ ॥ నృత్యవాదిత్రగీతానిజుషన్గ్రామ్యాణియోషితామ్। ఆసాంక్రీడనకోవశ్యఋష్యశృఙ్గోమృగీసుతః ॥ ౧౮ ॥జిహ్వయాఽతిప్రమాథిన్యాజనోరసవిమోహితః । మృ

నభోగానుపయోగ్యంధనమన్యగామీతిమధుఘ్నఃశిక్షణీయమతస్తన్నార్జయేదిత్యాహ ॥ నదేయమితి ॥ లుబ్ధైః-దుఃఖేన-సంచితంఆర్జితం-యద్ధనం-నదేయం-నోపభోగ్యంచ,తద్ధన-మన్యో,ఽర్థవిత్ తద్ధనగ్రహణోపాయాభిజ్ఞః,భుఙ్క్తే - తదపితచ్చాన్యః తస్యాపిలోభాద్దానభోగానుపయుక్తంస్యాత్తర్హి - తస్మా,దన్యో - బలవాన్-త-దాకృష్యభుఙ్క్తఇత్యర్థః, మధుహేవ,సయథామధుమక్షికాభిస్సంచితంమధుభుఙ్క్తే - తద్వత్ ❀ ॥ ౧౫ ॥ ❀స్వోద్యమంవినాఽపిభోజనలాభస్తస్మాదేవశిక్షణీయః॥సుదుఃఖేనబహుదుఃఖేన - ఉపార్జితై-ర్విత్తైఃగృహాశిషఃగృహేష్వాశిషఃపానభోజనాదికామా - నాశాసానాంకామయమానానాంఆశాసానానామితివక్తవ్యేనావర్ణలోపఆర్షః"యతిశ్చబ్రహ్మచారీచపక్వాన్నస్వామినావుభౌ । తయోరన్నమదత్త్వాతుభుక్త్వాచాన్ద్రాయణంచరే,, దితిశాస్త్రార్థవిదాం-గృహమేధినా-మగ్రతో-యతి-ర్భుఙ్క్తే మధుహేవ - సయథామక్షికాణాంస్వోపార్జితమధ్వభిలాషిణీనామగ్రతఏవమధుభుఙ్క్తే-తద్వత్ ❀ ॥ ౧౬ ॥ ❀హరిణాచ్ఛిక్షణీయమాహ॥ గ్రామ్యగీతమితి॥ క్వచిత్కదాచిదపి - గ్రామ్యాణాం-గీతం-నశృణుయాత్-మృగయోర్లుబ్ధకస్య - గీతేన మోహితా-ద్ధరిణాత్-వృత్తింగ్రామ్యగీతంనశృణుయాదితీమాంవృత్తిం - శిక్షేత - హరిణోపిమృగయోర్గీతమోహితస్తేనగృహీతోనశ్యతి - తద్వత్ యతిర్గ్రామ్యగీతంశృణ్వన్నశ్యే-దతస్తన్నశృణుయాదిత్యర్థః-గ్రామ్యేత్యుక్తేఃభగవద్గీతంతుశృణుయాదేవేత్యభిప్రాయః ❀ ॥ ౧౭ ॥ ❀హరిణశబ్దేనహరిణీసుతఋష్యశృఙ్గోఽపివివక్షితః -అతఏవసోఽపిగురురిత్యభిప్రేత్యాహ ॥ నృత్యేతి ॥ మృగీసుతఃఋష్యశృఙ్గః-గ్రామ్యభవానిగ్రామ్యాణి-యోషితాం - నృత్యాని - వాదిత్రాణిమృదఙ్గాదిధ్వనయస్తాన్-గీతానిచ-జుషన్సేవమానః-పశ్యన్-శృణ్వంశ్చేతియావత్-ఆసాంయోషితాం-క్రీడనకఃక్రీడాసాధనం-వశ్యశ్చా-భవదితిశేషః-అత,స్తానినజుషేతేతిభావః ❀ ॥ ౧౮ ॥ ❀ రసనాసక్తిర్నాశహేతురితిమీనాచ్ఛిక్షణీయమిత్యాహ ॥ జిహ్వయేతి ॥ అతిప్రమాథిన్యాదుర్జయయా-జిహ్వయాకరణభూత

యా-రసేతద్విషయైః-విమోహితః, అతఏవ-సద్బుద్ధిర్దుర్బుద్ధిః-మృత్యుం, మృచ్ఛతి ప్రాప్నోతి - యథాఽఽమిషబుద్ధివిమోహితో మీనో బడిశైరామిషలిప్తైర్లోహకణ్టకై ర్వినశ్యతి-తద్వత్ ✻ ॥ ౧౯ ॥ ✻ జిహ్వాయాః ప్రమాథిత్వముపపాదయతి ద్వాభ్యాం॥ ఇన్ద్రియాణీతి ॥ మనీషిణః బుద్ధిమన్తః ఇన్ద్రియజయేచ్ఛవః, తావ-న్నిరాహారాః- ఇన్ద్రియాణి-వర్జయిత్వా తు రసనం రసనేన్ద్రియవ్యతిరిక్తానీత్యర్థః - ఆశు జయన్తి - రసనవ్యతిరిక్తానీన్ద్రియాణి నిరాహారమాత్రేణైవ జేతుం శక్యాని. తేన తత్త్వాబలవాభావా-ద్రసనం తు న తేన జేతుం శక్యం- ప్రత్యుత - నిరాహారేణ - రసనేన్ద్రియవృద్ధిరేవాపాదనాదితి భావః -తదాహ-తన్నిరన్నస్య వర్ధత ఇతి-తద్రసనం-నిరన్నస్య నిరాహారస్య-వర్ధతే ✻ ॥ ౨౦ ॥ ✻ అస్తాం రసనమజిత-మితరాణి తు జితాన్యేవేత్యత ఆహ॥ తావదితి ॥ విజితాన్య,న్యాని రసనవ్యతిరిక్తానీన్ద్రియాణి-యేన-తథాభూతోఽపి - యావ-ద్రసనం, న జయే,త్తావ,జ్జితేన్ద్రియో-న స్యాదేవ,రసే,రసనేన్ద్రియే-జితే సతి తు-సర్వమిన్ద్రియం-జితం జితప్రాయమేవేత్యర్థః ✻ ॥ ౨౧ ॥ ✻ పిఙ్గళాయాః నైరాశ్యం శిక్షితమితి వక్తుం తదాఖ్యానమాచష్టే ॥ పిఙ్గళేత్యాదినా ॥ యావదధ్యాయసమాప్తి॥ విదేహనగరే మిథిలాపురే, తస్యాః పిఙ్గళాతః-మేమయా-శిక్షితం-కించి,దస్తి, త-న్నిబోధ శృణు-హే నృపనన్దన యదో ✻ ॥ ౨౨ ॥ ✻ సేతి॥ సా పిఙ్గళా-స్వైరిణీ కామచారిణీ సంకేతే రహస్థానే-సంకేతమితి పాఠే-అర్థ ఆద్యజన్తః,సంకేతితమితి యావత్ ,ఉపనేష్యతీ “లక్షణహేత్వో„ రితి శతృప్రత్యయో దుగిల్లక్షణో ఙీప్,ఉపనేతుమిత్యర్థః ॥ యద్వా ॥ ఏతావద్ధనం యో దాస్యతి తేనైవ సంగమిష్యామీత్యేవంవిధం సంకేతం,ఉపనేష్యతీ ప్రాప్తవతీ, కృతవతీతి యావత్ - ఉత్తమం స్వలంకృతం,రూపం-బిభ్రాణా-కాలే స్వసంకేతకాలే - గృహద్వారి స్వగృహద్వారే,

త్యుమృచ్ఛత్యసద్బుద్ధిర్మీనస్తు బడిశైర్యథా॥ ౧౯ ॥ ఇన్ద్రియాణి జయన్త్యాశు నిరాహారా మనీషిణః। వర్జయిత్వా తు రసనం తన్నిరన్నస్య వర్ధతే॥ ౨౦ ॥ తావజ్జితేన్ద్రియో న స్యాద్విజితాన్యేన్ద్రియః పుమాన్ । న జయేద్రసనం యావజ్జితం సర్వం జితే రసే॥ ౨౧ ॥ పిఙ్గళా నామ వేశ్యాఽఽసీద్విదేహనగరే పురా ।తస్యా మే శిక్షితం కించిన్నిబోధ నృపనన్దన॥ ౨౨ ॥ సా స్వైరిణ్యేకదా కాన్తం సంకేత ✻ ముపనేష్యతీ । అభూత్కాలే గృహద్వారి బిభ్రతీ రూపముత్తమమ్ ॥ ౨౩ ॥ మార్గ ఆగచ్ఛతో వీక్ష్య పురుషాన్పురుషర్షభ । తాఞ్ఛుల్కదాన్వి త్తవతస్సా న మేనేఽర్థకాముకా ॥ ౨౪ ॥ ఆగతేష్వపయాతేషు సా సంకేతోపజీవినీ।అప్యన్యో విత్తవాన్కోఽపి మాముపైష్యతి భూరిదః॥ ౨౫ ॥ ఏవం దురాశయా ధ్వస్తనిద్రా ద్వార్యవలమ్బినీ।నిర్గచ్ఛన్తీ ప్రవిశ✻తీ నిశీథం సమపద్యత॥ ౨౬ ॥ తస్యా విత్తాశయా శుష్యద్వక్త్రాయా దీనచేతసః।నిర్వేదః పరమో జజ్ఞే చిన్తాహేతుస్సుఖావహః॥ ౨౭ ॥ తదా నిర్విణ్ణచిత్తాయా గీతం శృణు యథా మమ । నిర్వేద ఆశాపాశానాం పురుషస్య యథా హ్యసిః ॥ న హ్యఙ్గాజాతనిర్వేదో దేహబన్ధం జిహాసతి ॥ ౨౮ ॥ పిఙ్గళోవాచ ॥ అహో మే మోహవితతిం పశ్యతావిజితాత్మనః।యా కాన్తాదసతః కామం కామయే

అభూత్ తస్థౌ ✻ ॥ ౨౩ ॥ ✻ మార్గ ఇతి ॥ హే పురుషర్షభ-తాన్పురుషా-న్విత్తవతః సధనానపి-న మేనే నామన్యత న తైస్సహారేమ ఇత్యర్థః - కుతః-యత-స్సా అర్థకాముకా- తైః ప్రతిజ్ఞాతాదప్యర్థాదధికవిత్తకాముకా ✻ ॥ ౨౪ ॥ ✻ ఇత్థ-మాగతేషు-పురుషేష్వ,పయాతేషు ప్రత్యాఖ్యానాద్గతేషు సత్సు,సా పిఙ్గళా , సంకేతోపజీవికా - సంకేతేనైవోపజీవతీతి తథా- హేతుగర్భమిదం-అతః-అపి స్సంభావనాయాం - భూరిదదాతీతి తథా - స్వసంకేతానురూపవిత్తదః - కోఽపి-పూర్వం సంకేతిత-స్తదన్యో వా-కశ్చి - న్మా-ముపైష్యతీ-త్యేవంవిధః-దుష్టః - ఆశయోఽభిప్రాయః-తేన-ధ్వస్తా-నిద్రా-యస్యాస్సా - ద్వార్య-వలమ్బమానా పునః పునః ప్రవిశన్తీ నిర్గచ్ఛన్తీ చ-నిశీథమర్ధరాత్రం ప్రాప ✻ ॥ ౨౫ ॥ ౨౬ ॥ ✻ తస్యా ఇతి॥ శుష్యత్-వక్త్రం వదనం, యస్యాః - దీనం అభాస్వరం-చేతో-యస్యాః - పిఙ్గళాయాః-పరమ-స్సుఖావహ - శ్చిన్తాహేతుర్వక్ష్యమాణవిచారహేతుశ్చ,నిర్వేదః పరితాపో-జజ్ఞే జాతః॥ యద్వా॥ చిన్తా అర్థచిన్తా, హేతు-ర్యస్య సః ✻ ॥ ౨౭ ॥ ✻ తదేతి ॥ తదా నిర్వేదదశాయాం,నిర్విణ్ణచిత్తాయా,స్తస్యాః - గీతం-యథావత్-మమ మత్తః,శృణు-నను నిర్విణ్ణచిత్తాయాః కిం గీతశ్రవణేనేత్యత ఆహ॥ నిర్వేద ఇతి॥ హి యస్మా-త్పురుషస్య-ఆశాపాశానాం - నిర్వేదో-యథా- అసిః ఖడ్గ-స్తథా-ఖడ్గవచ్ఛిదాసాధనమిత్యర్థః - ఏతదేవ హి వ్యతిరేకముఖేనోపపాదయతి ॥ నహీతి ॥ అఙ్గ హే యదో-అజాతో నిర్వేదో యస్య సః, దేహశబ్ద స్తదనుబన్ధినామప్యుపలక్షణార్థః- దేహబన్ధం దేహతదనుబన్ధిష్వనుబన్ధం ఆశామ్ ✻ ॥ ౨౮ ॥ ✻ తర్హి తద్గీతం శ్రావయేత్యత ఆహ॥ అహో ఇతి ॥ అవిజిత,ఆత్మా మనో- యయా , తస్యాః , హేతుగర్భమిదం-మే మమ-మోహవితతిం మోహవిస్తారం-తామేవ దర్శయితుమాత్మానం విశినష్టి॥ యేతి ॥ యాఽహం,యేన మోహేనా-సతస్తుచ్ఛా , త్కాన్తా, త్కామం - కామయే-అతో , ఽహం - బాలిశా వివేకశూ

న్యా ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁ బాలిశత్వం ప్రపఞ్చయతి॥ సన్తమితి చతుర్భిః॥ సమీపే హృదయ ఏవ-సన్తం-తథాఽప్యపురుషార్థతాం వ్యుదస్య తి ॥ రమణమితి ॥ రమణం కాన్తం-నిరతిశయప్రీతివిషయమిత్యర్థః-తస్యై స్వేచ్ఛావిషయత్వాత్-నను ఉదితాయాం హితద్విషయ ప్రతీతౌ తస్య తద్విషయత్వం-సైవ తు కుత ఇత్యతో విశినష్టి ॥ రతిప్రదమితి ॥ రతిరనురాగః-ప్రీతిరితి యావత్-తాం ప్రయచ్ఛతి తథా॥ తం, స్వవిషయప్రీత్యావహమిత్యర్థః, నన్వర్థకామాద్యభిలాషిణ్యాః కిం తద్విషయప్రీత్యేత్యాశఙ్క్య విశినష్టి ॥ విత్తప్రదమితి ॥ విత్తశబ్దః కామాదేరప్యుపలక్షకః - అర్థినాం ధర్మాదిపురుషార్థచతుష్టయప్రదమిత్యర్థః - నిత్యం-ఉక్తవిధత్వేన యావదాత్మానుబన్ధినం, అముం భగవన్తం - విహాయ, తద్విపరీతం, తుచ్ఛం- నర-మహం-భజే భజామి - వైపరీత్యం వ్యఞ్జయితుం విశినష్టి॥ అకామదం-కామశబ్దో ధర్మాదీనాముపలక్షకః - ప్రత్యుత-భయాధిప్రదం, ఆధిర్మానసికం దుఃఖం - ఇమమితి పాఠే-భిత్త్యాలిఖిత భగవత్ప్రతిమాదర్శనకృతసన్నిహితనిర్దేశః ❁ ॥ ౩౦ ॥ ❁ అహో ఇతి॥ అతివిగర్హ్యా-వార్తా దేహధారణాత్మికా-యత - స్తయా-సాంకేత్యేన-యా - వృత్తి- స్తయా వృత్త్యా-వ్యర్థ-మాత్మా మనః - దేహో వా-పరితాపితః పరితాపం ప్రాపితః - పరితాపం ప్రపఞ్చయతి ॥ స్త్రైణాదితి ॥ స్త్రైణాత్ స్త్రీలమ్పటాత్, అర్థతృషః అర్థతృష్ణాయుక్తాత్ - అత ఏవా, నుశోచ్యాత్, నరాత్-యా-అహం, రతిం, విత్తం చ, క్రీతేన తేన నరేణ క్రీతేనా- త్మనా దేహేన-ఇచ్ఛతీ కామయమానా-ఆసమితి శేషః ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁ అహో ధిఙ్మాం-యతోఽతిజుగుప్సితం భజామీత్యాహ ॥ యదితి ॥ స్థూణాః స్తమ్భాః వంశో నామ స్థూణాసు నిహితస్తిర్యగ్వేణుః, వంశ్యా స్తస్మిన్నుభయతో నిహితా వేణవః - అస్థిభిరేవ-నిర్మితాః - వంశాదయో, యస్మిన్-తత్ర- యత్పృష్ఠే దీర్ఘమస్థి స వంశః

యేన బాలిశా ॥ ౨౯ ॥ సన్తం సమీపే రమణం రతిప్రదం విత్తప్రదం నిత్య❁మముం విహాయ । అకామదం దుఃఖభయాధిశోకమోహప్రదం తుచ్ఛమహం భజేఽజ్ఞా ॥ ౩౦ ॥ అహో మయాఽఽత్మా పరితాపితో వృథా సాంకేత్యవృత్త్యాఽతివిగర్హ్యవార్తయా । స్త్రైణాన్నరాద్యాఽర్థతృషోఽనుశోచ్యా❁త్క్రీతేన విత్తం రతిమాత్మనేచ్ఛతీ ॥ ౩౧ ॥ యదస్థిభిర్నిర్మితవంశవంశ్యస్థూణం త్వచా రోమనఖైః పినద్ధమ్ । క్షరన్నవద్వారమగారమేతద్విణ్మూత్రపూర్ణం మదుపైతి కాఽన్యా ॥ ౩౨ ॥ విదేహానాం పురే హ్యస్మిన్నహమేకైవ మూఢధీః । యాఽన్యమిచ్ఛత్యసత్యస్మాదాత్మదాత్కామమచ్యుతాత్ ॥ ౩౩ ॥ సుహృత్ప్రేష్ఠతమో నాథ ఆత్మా చాయం శరీరిణామ్। తం విక్రీయాత్మనైవాహం రమేఽనేన యథా రమా ॥ ౩౪ ॥ కియత్ప్రియం తే వ్యభజన్ కామా యే కామదా నరాః। ఆద్యన్తవన్తో భార్యాయా దేవా వా కాలవిద్రుతాః ॥ ౩౫ ॥ నూనం మే భగవాన్ ప్రీతో విష్ణుః కేనాపి కర్మణా। నిర్వేదోఽయం దురాశాయా యన్మే జాతస్సుఖావహః ॥ ౩౬ ॥ మైవం స్యుర్మన్దభాగ్యాయాః క్లేశా నిర్వేదహేతవః। యేనానుబన్ధం

పార్శ్వాస్థీని వంశ్యాః-స్థూణాః పాణిపాదాస్థీని-తి వివేకః - త్వచా చర్మణా - లోమభిర్నఖైశ్చ-పినద్ధం ఛాదితం - తథా-క్షరన్తి నవ ద్వారాణి యస్మిన్-తదేవంభూతాగారరూపం - విణ్మూత్రపూర్ణ -మేతన్నరశరీరం-మత్ మత్తో- ఽన్యా కా వా స్త్రీ, ఉపైతి ప్రాప్నోతి భజత ఇతి ❁ ॥ ౩౨ ॥ ❁ యత ఏవ మతో-ఽహమేవా- స్మిన్ పురేఽజ్ఞేత్యాహ॥ విదేహానామితి॥ విదేహానాం మైథిలానాం-అహ-మేకైవ-మూఢధీరజ్ఞా - వ్యక్తం నూనం, తత్ర హేతుత్వేనాత్మానం విశినష్టి ॥ యాఽ-హ-మాత్మదాత్ ఆత్మపర్యన్తవదాన్యాత్-అచ్యుతా, దస్యం-కాన్త-మిచ్ఛతీ-అత ఏవా, సతీ దుష్టా ❁ ॥ ౩౩ ॥ ❁ ఇష్టం నిర్విద్యాస్య హితం నిశ్చినోతి॥ సుహృదిత్యాదిభిరష్టభిః ॥ అయ, మచ్యుతః-శరీరిణాం-ఆత్మా, అత ఏవ - ప్రేష్ఠతమః అతిప్రియతమః - ఆత్మా హి నిరతిశయప్రియః-సుహృద్ధితైషీ, హితకృదిత్యర్థః, నాథో నాయకశ్చ-అత - స్తమేవా, త్మాన, మచ్యుత, మాత్మనా విక్రీయ ఆత్మసమర్పణేన స్వవశీకృత్య-తేనాచ్యుతేన, రమే-యథా, రమా లక్ష్మీ- స్తద్వత్ ❁ ॥ ౩౪ ॥ ❁ అన్యేషామసేవ్యత్వం దర్శయతి ॥ కియదితి ॥ ఆద్యన్తవన్తో-యే కామాః కామ్యన్త ఇతి కామాః విషయాః - కామదాః నరాః- దేవా వా - కాలవిద్రుతాః కాలేనోపద్రుతాః, తే - భజిష్యమాణాః - భార్యాయాః-కియ - త్ప్రియం-వ్యభజన్ కృతవన్తః - నకించిత్-అతః- ఇహాముత్ర చ తద్వ్యతిరిక్తః కోఽపి సేవ్యో నాస్తీత్యర్థః ❁ ॥ ౩౫ ॥ ❁ ఆత్మనస్తదనుగ్రహవిషయతాం సంభావయతి॥ నూనమితి॥ కేనాపి కర్మణా అజ్ఞాతసుకృతవిశేషేణ-మే మహ్యం-భగవాన్విష్ణు, ర్నూనం-ప్రీతః-కుతః-యత్ యస్మాత్ - దురాశాయా- మే మమా-యం - సుఖావహో-నిర్వేదో-జాతః, తత్ప్రసాదమన్తరేణ ఈదృశో నిర్వేదో దుర్లభ ఇతి భావః ❁ ॥ ౩౬ ॥ ❁ తదేవాహ॥ మైవమితి॥ ఏవమేవం సతి-భగవతి ప్రీతే సతీత్యర్థః-మన్దభాగ్యాయాః మమ - నిర్వేదస్య - హేతవః - క్లేశాః మా స్యుః న స్యురిత్యర్థః-కిం నిర్వేదమాత్రేణేత్యత స్తం విశినష్టి॥ యేన నిర్వేదేన - అనుబన్ధం దేహగేహాదిష్వహం మమాభిమానరూపం - పాశం-నిర్హృత్య పరిహృత్య పురుషః శమం శాన్తిం-మ

౩౦ ॥ శ్లో ❁ పా ॥ కాన్తమిమం

నః ప్రసాదం-ఋచ్ఛతి ప్రాప్నోతి ❋ ॥ ౩౭ ॥ ❋ యత ఏవ - మత-స్తేన భగవతో - పకృతం-నిర్వేదమితి శేషః-తత్కృతోపకారరూపం నిర్వేదమిత్యర్థః-శిరసా-ఆదాయ-ఊఢ్వా- గ్రామ్యైస్సహ- సంగతీ -స్త్రా - దురాశాశ్చ-త్యక్త్వా-గ్రామ్యాస్సజ్జతాఇతి పారే-గ్రామ్యవిషయగోచరాః-దురాశా- స్త్యక్త్వా-తమేవా-ధీశ్వరం భగవన్తం శరణం ప్రజామి సేవ ఇత్యర్థః ❋ ॥ ౩౮ ॥ ❋ కించైవం వర్తిష్యామీత్యభిసంధత్తే ॥ సంతుష్టేతి ॥ శ్రద్దధతీ శ్రద్ధాం కుర్వతీ - చికీర్షితవిషయత్వరాయుక్తా - సంతుష్టా విత్తాద్యలాభప్రయుక్తాసంతోషరహితా-యథాలాభేవ కైవాల్లబ్ధేన- జీవతీ-ఆత్మనా-అత ఏవ - రమణేవ నిరతిశయప్రియేణా-మునాభగవతైవ-సహ-విహరామి-నైనూనమ్ ❋ ॥ ౩౯ ॥ ❋ నను సత్సు సురాదిష్వ ముస్యైవేతి కిమర్థోఽవధారణేత్యాశఙ్క్యాహ ॥ సంసారేతి ॥ ముషితేక్షణమపహృతవివేకం-కాలఏవాహి- స్తేన గ్రస్తం చా-త్మానం మాం-త్రాతు - మన్యః పరమపురుషాదితరః-కోవా-అధీశ్వరస్సమర్థః-నకోఽపీతి భావః ❋ ॥ ౪౦ ॥ ❋ తదేవాహ ॥ ఆత్మేతి ॥ యదా అఖిలా-ద్విషయా-న్నిర్విద్యేత-అప్రమత్తోఽవహితః-కృత్స్న మిదం జగత్- కాలాహినా- గ్రస్తంచ - పశ్యే-త్తదా-తస్య తథా ద్రష్టు-ర్నిర్విద్యమానస్యాత్మనః పుంసః-గోప్తా-ఆత్మైవ పరమాత్మైవ-నాన్య ఇత్యర్థః ❋ ॥ ౪౧ ॥ ❋ ఏవమితి ॥ వ్యవసితా నిశ్చితా - మతి-ర్యయా-సా-కా న్తైస్తర్షోఽభిలాష-స్తత్ప్రభవాం-దురాశాం, పరిత్యజ్యేత్యధ్యాహారః - చిత్తోపశమం చిత్తశాన్తి-మాస్థాయ ఆశ్రిత్య, సంపాద్యేతి యావత్-శయ్యా-ముపవివేశ ❋ ॥ ౪౨ ॥ ❋ ఫలితమాహ ॥ ఆశాహీతి ॥ యథాశబ్దో నైరాశ్యాశయోః సుఖదుఃఖావహత్వే దృష్టాంతప్రదర్శనపరః ❋ ॥ ౪౩ ॥ ❋ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయామేకాదశస్కన్ధేఽష్టమోఽధ్యాయః ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

నిర్వణ్ణత్యపురుషశ్శమమృచ్ఛతి ॥ ౩౭ ॥ తేనోపకృతమాదాయ శిరసా గ్రామ్యసంగతాః । త్యక్త్వా దురాశాశ్శరణం ప్రజామి తమధీశ్వరమ్ ॥ ౩౮ ॥ సంతుష్టా శ్రద్దధత్యేవం యథాలాభేన జీవ ❋ తీ । విహరామ్యమునైవాహమాత్మనా రమణేన వై ॥ ౩౯ ॥ సంసారకూపే పతితం విషయైర్ముషితేక్షణమ్ । గ్రస్తం కాలాహినాఽఽత్మానం కోఽన్యస్త్రాతుమధీశ్వరః ॥ ౪౦ ॥ ఆత్మైవ హ్యాత్మనో గోప్తా నిర్విద్యేత యదాఖిలాత్ । అప్రమత్త ఇదం పశ్యేద్గ్రస్తం కాలాహినా జగత్ ॥ ౪౧ ॥ బ్రాహ్మణ ఉవాచ ॥ ఏవం వ్యవ ❋ సితమతిర్దురాశాం కాన్తతర్షజామ్ । చిత్తోపశమమాస్థాయ శయ్యాముపవివేశ సా ॥ ౪౨ ॥ ఆశా హి పరమం దుఃఖం నైరాశ్యం పరమం సుఖమ్ । యథా సంఛిద్య కాన్తాశాం సుఖం సుష్వాప పిఙ్గళా ॥ ౪౩ ॥ ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋ ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, ఏకాదశస్కన్ధే, ఽష్టమోఽధ్యాయః ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋ అవధూత ఉవాచ ॥ పరిగ్రహో హి దుఃఖాయ యద్యత్ప్రియతమం నృణామ్ । అనన్తం సుఖమాప్నోతి తద్విద్వాన్యస్త్వకించనః ॥ ౧ ॥ సామిషం కురరం జఘ్నుర్బలినో యే నిరామిషాః । తదామిషం పరిత్యజ్య స సుఖం సమవిన్దత ॥ ౨ ॥ న మే మానావమానౌ స్తో న చిన్తా గేహపుత్రిణామ్ । ఆత్మక్రీడ ❋ ఆత్మరతిర్విచరామీహ బాలవత్ ॥ ౩ ॥ ద్వావేవ చిన్తయా ముక్తౌ పరమానన్ద ఆప్లుతౌ । యో విముగ్ధో జడో బాలో యో గుణేభ్యః పరం గతః ॥ ౪ ॥ క్వచిత్కుమారీ

అథ కురరాత్పరిగ్రహాపరిగ్రహయోర్దుఃఖ - హేతుత్వం శిక్షణీయమిత్యాహ ॥ పరిగ్రహ ఇతి ॥ నృణాం-యద్య-త్ప్రియతమం వ స్తు-తస్య-పరిగ్రహః-అతిదుఃఖాయ భవతి, యస్తు - తత్పరిగ్రహస్యాతిదుఃఖహేతుత్వం-విద్వాన్ జానన్, అకించనో నిష్పరిగ్రహః, స్యా-త్సో-ఽనన్తం సుఖ-మాప్నోతి ❋ ॥ ౧ ॥ ❋ తథాహి ॥ సామిషమితి ॥ సామిషం పరిగృహీతామిషముఖం-కురరముత్క్రోశాఖ్యపక్షివిశేషం-మన్యే-నిరామిషాః-బలినః బలీయాంసః - శ్యేనగృధ్రాదయః-జఘ్నుః-స కురరః-సుఖం-సమవిన్దత ప్రాప ❋ ॥ ౨ ॥ ❋ అథార్భకాచ్ఛిక్షితమాహ ॥ నమ ఇతి ॥ మేమమ - మానావమా నౌ-న స్తః-గేహపుత్రిణాం తత్వ్యతాం చ యా-చిన్తా-భవతి-సాచ-మే-నాస్తి, కింతు-ఆత్మనైవ సహ క్రీడా యస్య సః-ఆత్మన్యేవ రతిః ప్రీతిర్యస్య సః-ఇహలోకే - విచరామి-బాలవత్-యథా బాలో మానావమాన-చిన్తారహితశ్చరతి- తద్వత్-ఆత్మశబ్దః పరమాత్మపరః ❋ ॥ ౩ ॥ ❋ మానాద్యభావే చాలదృష్టాన్తః-నత్వాత్మక్రీడత్వాత్మరతిత్వయోర పీత్యభిప్రేత్య దృష్టాన్తదార్ష్టాన్తికయోర్వివక్షితం సాధర్మ్యమాహ ॥ ద్వావేవేతి ॥ చిన్తాశబ్దో మానాపమానయోరప్యుపలక్షకః ॥ పరమానన్దే, ఆప్లుతౌ మగ్నౌ - కౌ చ తావిత్యత స్తావాహ ॥ య ఇతి ॥ విముగ్ధో జడ ఇతి చ బాలస్య విశేషణం-విముగ్ధో మూఢః - మానాప మానానభిజ్ఞః - జడః అనుద్యమః - దేహాదిపోషణచిన్తాప్రయుక్తోద్యమరహిత ఇత్యర్థః, యశ్చ, గుణేభ్యః పరం గతః త్రిగుణాతీత సాక్షాత్కర్తా ❋ ॥ ౪ ॥ ❋ అథ కుమార్యాశ్శిక్షితం వక్తుమాఖ్యాయికామాహ ॥ క్వచిదిత్యాదినా ॥ వృణానాన్ " లక్షణహేత్వో " రితి శానచ్, వరీతుమిత్యర్థః, గృహం ప్రత్యాగతాన్-వీక్ష్యేత్యధ్యాహారః, తాన్-స్వయమేవార్హయామాస, స్వయమేవేత్యత్ర హేతుః, బన్ధుషు క్వాపి యాతేషు సత్స్వితి, బన్ధవోఽత్ర మాత్రా,

గయాః ✽ ॥ ౫ ॥ ✽ తేషామాగతానాం, అభ్యవహారార్థం భోజనార్థం, హే పార్థివ-రహసి ఏకాన్తే, శాలీన్ తణ్డులాన్, అవఘ్నన్త్యాః, ప్రకోష్ఠస్థాః, శఙ్ఖాః శఙ్ఖవలయాః, సుమహత్ యథా భవతి తథా-స్వనం ధ్వనిం-చక్రుః ✽ ॥ ౬ ॥ ✽ సేతి॥ మహతీ బుద్ధిమతీ సా కుమారీ - తచ్ఛాల్యవహననం జుగుప్సితం అహో ఇయం స్వయమేవావహన్తి కిమస్యా బన్ధవో న సన్తి నూనమియం దరిద్రేతి మన్యేరన్నితి బుద్ధ్యా తదవహననమననురూపం మత్వేత్యర్థః, అతఏవ, తతో, వ్రీడితా లజ్జితా చ, ఏకైకశః క్రమేణైకైకం శఙ్ఖం, బభఞ్జ కరాదపసారితవతీ, ద్వౌ ద్వౌ తు శఙ్ఖౌ, పాణ్యోః, అశేషయత్ ✽ ॥ ౭ ॥ ✽ తతః పునరవఘ్నన్త్యాః, శఙ్ఖయో-రుభయోః ద్వయోరపి ఘోషోఽభవత్ తత స్తత్రాపి - ఉభయోరప్యే - కమేకం- నిరభిదత్ పృథక్కృతవతీ- తదై-కైకస్మాత్ శఙ్ఖాత్ ధ్వనిర్నాభవత్ ✽ ॥ ౮ ॥ ✽ తతః కిమిత్యత ఆహ ॥ అన్వశిక్షమితి ॥ హే అరిన్దమ - తస్యాః కుమార్యాః, ఇమం ఉపదేశం-అన్వశిక్షం-ననుకుమార్యాస్తవ కథం సంగతి స్తత్రాహ॥ లోకానితి ✽ ॥ ౯ ॥ ✽ కో వా ఉపదేశ ఇత్యాహ॥ వాస ఇతి ॥ బహూనాం వాసే-కలహో-భవేత్-ద్వయోరపి వాసే-వార్తా మిథస్సల్లాపో-భవేత్- తస్మాత్ కలహవార్తయోరుభయోరపి యోగవిరోధిత్వాదేక ఏవ - చరేదితి ॥ నన్వయమర్థః కిం కుమార్యా త్వమోపదిష్ట ఇత్యత ఆహ ॥ కుమార్యా ఇవ కఙ్కణ ఇతి ॥ తస్యాః - కఙ్కణదృష్టాన్తేనాయమర్థోఽస్మీకృత ఇతి భావః ✽ ॥ ౧౦ ॥ ✽ బాహ్యాభ్యన్తరవిజాతీయ ప్రత్యయావ్యవహితసమాధినిష్ఠేన భవితవ్యమితీషు కృతశ్శిక్షితమితి వక్తుం తావత్సమాధివిధిం తదుపాయం శ్చాహ॥ మన ఇతి ॥ ఏకత్ర శుభాశ్రయే - మనః-సంయుజ్యా-దితి సమాధివిధిః "యుజ సమాధౌ" ఇతి హి ధాతుః - కథం మనస్సమాహితం స్యాదిత్యత్రోపాయం వదన్ విశినష్టి జితః-శ్వాసః ప్రాణో-యేన సః "ప్రాణబన్ధనం హి సోమ్య మనః" ఇతి శ్రుతేరితి భావః - తర్హి శ్వాసజయః కథమిత్యతో విశినష్టి-జితమాసనం యేన సః

త్వాత్మానం వృణానాన్ స్వపహమాగతాన్ । స్వయం తానర్హయామాస క్వాపి యాతేషు బన్ధుషు॥ ౫ ॥ తేషామభ్యవహారార్థం శాలీన్రహసి పార్థివ । అవఘ్నన్త్యాః ప్రకోష్ఠస్థాశ్చక్రుశ్శఙ్ఖాస్స్వనం మహత్ ॥ ౬ ॥ సా తజ్జుగుప్సితం మత్వా మహతీ వ్రీడితా తతః । బభఞ్జైకైకశశ్శఙ్ఖాన్ ద్వౌ ద్వౌ పాణ్యోరశేషయత్ ॥ ౭ ॥ ఉభయోరప్యభూద్ఘోషో హ్యవఘ్నన్త్యాశ్చ శఙ్ఖయోః । తత్రాప్యేకం నిరభిదదేకస్మాన్నాభవద్ధ్వనిః॥ ౮ ॥ అన్వశిక్షమిమం తస్యా ఉపదేశమరిన్దమ । లోకాననుచరన్నేతాన్ లోకతత్త్వవివిత్సయా॥ ౯ ॥ వాసే బహూనాం కలహో భవేద్వార్తా ద్వయోరపి । ఏక ఏవ చరేత్తస్మాత్ కుమార్యా ఇవ కఙ్కణః ॥ ౧౦ ॥ మన ఏకత్ర సంయుఞ్జ్యాజ్జితశ్వాసో జితాసనః। వైరాగ్యాభ్యాసయోగేన ధ్రియమాణమతన్ద్రితః ॥ ౧౧ ॥ యస్మిన్మనో లబ్ధపదం యదేతచ్ఛనైశ్శనైర్ముఞ్చతి కర్మరేణూన్ । సత్త్వేన వృద్ధేన రజస్తమశ్చ విధూయ నిర్వాణముపైత్యనిన్ధనమ్॥ ౧౨ ॥ తదైవమాత్మన్యవరుద్ధచిత్తో న వేద కించిద్బహిరన్తరం వా । యథేషుకారో నృపతిం వ్రజన్తమిషౌ గతాత్మా న దదర్శ పార్శ్వే॥ ౧౩ ॥ ఏకచార్యనికేతస్స్యాదప్రమత్తో గుహాశయః । అలక్ష్యమాణ ఆచారైర్మునిరేకోఽల్పభాషణః ॥ ౧౪ ॥ గృహారమ్భోఽతిదుః

సత్యాసనజయే శ్వాసజయో భవతీతి భావః - తథాఽపి చఞ్చలం మనః కథం స్థిరం స్యాదిత్యత స్తద్విశినష్టి॥ వైరాగ్యాభ్యాసయోగేన ధ్రియమాణం "యుజ్యతే" ఇతి యోగో బలం - వైరాగ్యాభ్యాసబలేన-స్థిరీక్రియమాణం-మనః-ఏకత్ర-అతన్ద్రితః-యుఞ్జ్యాదితి సమ్బన్ధః ✽ ॥ ౧౧ ॥ ✽ విషయవైలక్షణ్యాత్ ప్రతిబన్ధకకర్మవాసనాక్షపణక్షమా ద్రజస్తమోనిబర్హణసాత్త్వికాహారాదిప్రవృద్ధసత్త్వగుణాచ్చ స్థిరం స్యాదిత్యాహ ॥ యస్మిన్నితి ॥ యస్మిన్ శుభాశ్రయే-లబ్ధపదం లబ్ధాస్పదం సత్ - యదేతన్మనః-కర్మరేణూన్ కర్మవాసనాః-ముఞ్చతి త్యజతి-తేన-రజ-స్తమశ్చ-నిర్ధూయ-ప్రవృద్ధేన సత్త్వేన చ, అనిన్ధనం ఇధ్యతే దీప్యతే ప్రకాశ్యతే అనేనేతీన్ధనం-కర్మణి ల్యుట్- విషయాన్తరాగోచరమిత్యర్థః-అతఏవ - నిర్వాణం లయం - ధ్యేయాకారైకప్రవణాత్మక-ముపైతి ✽ ॥ ౧౨ ॥ ✽ ఏవమిత్థ-మాత్మని పరమపురుషే-అవరుద్ధం నియమితం - చిత్తం-యేన - సః తథా-బహిరన్తరశబ్దౌ తద్భావపరౌ- బాహ్యమన్తరం చ - న వేద నానుసన్ధత్తే-అనేన సమాధే - ర్విజాతీయప్రత్యయావ్యవహితరూపత్వముక్తం-అనిన్ధనమిత్యనేన ప్రత్యాహారః- లబ్ధపదమిత్యనేన ధారణా - జితాసనజితశ్వాసశబ్దాభ్యామాసనప్రాణాయామౌ వివక్షితౌ-కర్మరేణూన్ ముఞ్చతీత్యాదినా "ధర్మేణ పాపమపనుదతి॥ ఆహారశుద్ధౌ సత్త్వశుద్ధిస్సత్త్వశుద్ధౌ ధ్రువా స్మృతి" రిత్యాదిశ్రుత్యుక్తౌ యమనియమౌ వివక్షితౌ-నిర్వాణశబ్దేన ధ్యానం, అవరుద్ధచిత్తో న వేదేత్యత్ర దృష్టాన్తః- యథేషుకార ఇతి - ఇషౌ నిర్మీయమాణే బాణశల్యే, గతః అవరుద్ధః-ఆత్మా మనో యస్య సః- ఇషుకారః, పార్శ్వే వ్రజన్తం గచ్ఛన్తం - నృపతిం-న దదర్శ తద్వత్ ✽ ॥ ౧౩ ॥ ✽ అథ సర్పాత్ శిక్షితమాహ ॥ ఏకచారీతి ॥ యోగిసమ్మర్దత్యాగే కుమారీ గురుః - జనసమ్మర్దత్యాగే సర్పః, స యథా శఙ్కమానః ఏకాకీ చరతి, నియతనికేతరహితశ్చ సదా-అప్రమత్తశ్చ ఏకాన్తవాసీ చ ఆచారైర్గతిభిః -- అలక్ష్యమాణశ్చ-తద్వన్మునిరప్యేకః, అసహాయః, అప్రమత్తత్వాదీనాముపలక్షణమిదం, కించ అల్పం మితం యథా తథా, భాషత ఇతి తథా ✽ ॥ ౧౪ ॥ ✽ కించ గృహే

రమ్భ ఇతి ॥ అధ్రువస్యాత్మనో దేహస్యాపి దుఃఖాయ భవతి, నిర్మాణదశాయామాయాసోపలబ్ధేరితి భావః - విఫలశ్చ - యా
వదపేక్షం భోగాలాభాదితి భావః, అత ఏవ, సర్పః, పరకృతం, నతు స్వనిర్మితం వేశ్మ వల్మీకాదికం, ప్రవిశ్య, సుఖం యథా భవ
తి తథా, వర్ధతే ॥ ౧౫ ॥ "యథోర్ణనాభిస్సృజతే గృహ్ణతే చ" ఇతి శ్రుతిప్రసిద్ధోర్ణనాభిదృష్టాన్తేనైకస్యైవ భగవతో ని
మిత్తోపాదానకారణత్వే అవధృతే ఇతి వక్తుం "సదేవ సోమ్యేదమగ్ర ఆసీ" దిత్యాదిషు సృష్టేర్లయపూర్వకత్వశ్రవణాత్తావత్సం
హర్తృత్వమాహ ॥ ఏక ఇతి ॥ సార్ధైస్త్రిభిః - స్వమాయయా స్వసంకల్పేన "తదైక్షత బహుస్యా" మిత్యుక్తవిధేన, స్వశరీరభూ
తప్రకృత్యా వా, పూర్వసృష్టమిదం జగత్ - ఏకః ప్రలయం ప్రతికారణాన్తరసామగ్ర్యన్తరరహితః, కల్పాన్తే - కాలకలయా
స్వాపృథక్సిద్ధవిశేషణభూతేన కాలేన - ఏకోఽద్వితీయశ్చ - భూదితి సంబన్ధః ॥ ౧౬ ॥ ఏకః పునః స్రక్ష్యమాణజగదేకోపా
దానకారణభూతః - ఏకమేవాద్వితీయం - తదైక్షత బహుస్యా మిత్యత్రేవాత్ర ఏకశబ్దః అవిభక్తనామరూపసూక్ష్మచిదచిద్విశిష్ట
కారణావస్థబ్రహ్మపరః - ఏకత్వం చాత్ర యత్సృష్టిదశాయాం నామరూపవిభాగనిబన్ధనం బహుత్వం తత్ప్రతిసంబన్ధి వివక్షితం
వైశేషికాదిభిర్నిత్యతయోక్తానామాకాశాదీనామపి సంహారాభిప్రాయ ఏవకారః - అద్వితీయః నిమిత్తకారణాన్తరరహితః
ఏక ఏవేత్యుపాదానస్య ప్రస్తుతత్వేన నిమిత్తస్యార్థసిద్ధత్వాత్ - పరతన్త్రరూపచిదచిదాత్మకవిశేషణానాం విహితత్వాన్నిషే
ధస్య విహితవ్యతిరిక్తవిషయత్వాత్ "మాయాం త్రిగుణాత్మికాం సంక్షోభయన్ యేన సంసరతే పుమా" న్నితి ప్రకృతిపురుషనిత్యత్వ
సూచకోత్తరవాక్యసంగతేశ్చాపేక్షితత్వాత్ - ఏక ఏవేత్యస్యావిభక్తనామరూపావగతేశ్చ "సృజత్యాదౌ తయా సూత్ర" మిత్య
నేనాద్వితీయపదస్య నిమిత్తాన్తరాభావపరత్వమవగమ్యతే - అత్రైక ఏవాద్వితీయ ఇత్యస్య సజాతీయవిజాతీయభేదశూన్య
ఇతి వ్యాఖ్యా త్వనుచితా - కాలకలయా సంహృత్యేతి విజాతీయకాలస్య తదా సద్భావావగమాత్, స్వమాయాం త్రిగుణాత్మి
కాం సంక్షోభయన్నితి సత్త్వాదిశక్తిషు సామ్యం నీతాస్వితి చ గుణసామ్యావస్థాచిద్ద్రవ్యసద్భావావగమాచ్చ, ప్రధానపురుషేశ్వ
ర ఇతి సూక్ష్మావస్థయోస్తన్నియామ్యత్వేన తచ్ఛరీరతయావస్థానావగమాచ్చ, అతో యథోక్త ఏవార్థః, కస్తర్హి సూక్ష్మావస్థచి

ఖాయ విఫలశ్చాధ్రువాత్మనః । సర్పః పరకృతం వేశ్మ ప్రవిశ్య సుఖమేధతే ॥ ౧౫ ॥ ఏకో నారాయణో దేవః పూ
ర్వసృష్టం స్వమాయయా । సంహృత్య కాలకలయా కల్పాన్త ఇదమీశ్వరః ॥ ౧౬ ॥ ఏక ఏవాద్వితీయోఽభూదా
త్మాధారోఽఖిలాశ్రయః । కాలేనాత్మానుభావేన సామ్యం నీతాసు శక్తిషు ॥ ౧౭ ॥ సత్త్వాదిష్వాదిపురుషః ప్ర
ధానపురుషేశ్వరః । పరావరాణాం పరమ ఆస్తే కైవల్యసంజ్ఞితః ॥ ౧౮ ॥ కేవలానుభవానన్దసందోహో నిరు

దచిత్కాలాధార ఇత్యతో విశినష్టి ॥ అఖిలాశ్రయ ఇతి ॥ అఖిలానాం చిదచిదాదీనాం, సార్వజ్ఞ్యసర్వశక్తిత్వాదిగుణానాం చా,
శ్రయః, కస్తర్హి తస్యాశ్రయ ఇత్యతో విశినష్టి ॥ ఆత్మాధార ఇతి ॥ ఆత్మా స్వయమేవాధారో, యస్య సః, అనన్యాధారః "
స్వే మహిమ్ని ప్రతిష్ఠిత" ఇతి శ్రుతేరితి భావః, కాలకలయేదం సంహృత్యైక ఏవాద్వితీయోఽభూదిత్యుక్తమేవోపపాదయతి ॥ కా
లేనాత్మానుభావేనేతి ॥ స్వశక్తిభూతేన కాలేన, నిమిత్తభూతేన, సత్త్వాదిషు, శక్తిషు సామ్యం, నీతాసు సతీషు ॥ ౧౭ ॥ కార్యో
పయోగ్యపృథక్సిద్ధవిశేషణభూతేషు, సత్త్వరజస్తమస్సు, సృష్టిదశాయాం వైషమ్యేనావస్థితేషు, నామావస్థాం విహాయ సా
మ్యం ప్రాప్యస్వస్మిన్లీనేషు సత్స్విత్యర్థః - ప్రధానపురుషేశ్వరః, స్వస్మిన్నవిభాజ్యతయా సూక్ష్మావస్థావస్థితయోః ప్రధాన
పురుషయోర్నియన్తృత్వేనావస్థితః, ఆదిపురుషః కృత్స్నజగత్కారణపురుషః - అత ఏవ, పరావరాణాం పరమః కార్యకార
ణావస్థచిదచిద్ద్రవ్యావధిభూతః, కైవల్యసంజ్ఞితః ఆస్తే, కైవల్యం నామరూపవిభాగరహితత్వరూపావ్యాకృతత్వం, త
త్సంజ్ఞితః "సదేవ సోమ్యేదం, తర్హ్యవ్యాకృతమాసీ" దితి సదవ్యాకృతాదిశబ్దవాచ్య ఇత్యర్థః ॥ ౧౮ ॥ కేవలశబ్దో జాడ్య
దుఃఖసంభేదవ్యావర్తకః, సందోహ ఇతి, సైనతయోః పరిమితత్వవ్యావృత్తిః జాడ్యదుఃఖాసంభిన్నానవధికజ్ఞానానన్దస్వ
రూప ఇత్యర్థః, నిరుపాధిక ఇత్యనేన జ్ఞానానన్దయోః కర్మకృతత్వవ్యుదాసః, తేన సాంసారికజీవవ్యావృత్తిః, అథ సృష్టిప్రకార
మాహ ॥ కేవలాత్మానుభావేనేతి ॥ కేవలశబ్దః పరికరాన్తరవ్యావర్తకః - ఆత్మనః స్వస్యానుభావః తదైక్షత బహుస్యామిత్యు
క్తవిధస్సంకల్పః, తన్మాత్రేణైవేత్యర్థః, స్వమాయాం స్వశరీరభూతాం నిరతిశయసూక్ష్మదశాపన్నాం మాయాం, సంక్షో
భయన్ ఈషత్స్థూలదశాపత్తిద్వారా పరిణామోన్ముఖాం కుర్వన్, అరిందమ, ఆదౌ తావత్, తయా మాయయా - సూత్రం, సృజతి,
సూత్రశబ్దో మహత్తత్త్వపరః, సూత్రం హి బహుతన్తుకార్యం స్వస్మిన్ప్రోతానాం మణీనామాధారశ్చ, ఏవమహంకారాదిత
త్త్వాధారత్వాత్త్రిగుణప్రకృతికార్యత్వాచ్చ సూత్రత్వవ్యపదేశః ॥ తదేవాహ ॥ తమితి ॥ తం మహాన్తం మహత్తత్త్వమితి యావత్,
త్రిగుణవ్యక్తిం త్రిగుణప్రకృతికార్యభూతం, సృజన్తం అహంకారాదిపృథివ్యన్తతత్త్వపరంపరామితి శేషః, అత ఏవ, విశ్వ
తోముఖం, సర్వేషు కార్యేషు, ముఖం ప్రాధాన్యమాశ్రయత్వేన, యస్య తం, ఆహుః - ముఖశబ్దః ప్రాధాన్యలక్షకః - య

ద్వా - విశ్వతోముఖం యథాతథేతి క్రియావిశేషణం, అనేకధా, సృజన్తం, తామాహుస్త్రిగుణవ్యక్తిం సృజన్తీమితి పాఠే ప్రకృతిసూత్రోపస్థాపకత్రిగుణవ్యక్తిశబ్దాపేక్షయా సృజన్తీమితి స్త్రీలిఙ్గనిర్దేశః, యస్మిన్మహతి, దంవిశ్వం, ప్రోతం, అనేన త్రిగుణవ్యక్తిమిత్యనేన చ సూత్రత్వరూపాపన్నే నిమిత్తముక్తం భవతి, యేనయదా దారభ్యేన, బుద్ధీన్ద్రియమనఃప్రాణాత్మకసూక్ష్మశరీరేణ యుక్తః, పుమాన్జీవః, సంసరతే దేవమనుష్యాదిస్థూలశరీరసంయోగవియోగాత్మక జన్మనాశరూపసంసారతత్ప్రయుక్తజ్ఞానవికాససంకోచౌ చ ప్రాప్నోతీత్యర్థః - అయమేవ హి జీవస్య సంసారో నామ, యః ప్రకృత్యారబ్ధదేహసంబన్ధతద్విగమప్రయుక్తజ్ఞానసంకోచవికాసరూపావస్థాన్వయః, అత్ర ప్రధానపురుషేశ్వరోఽఖిలాశ్రయ ఇతి చోక్త్వా యేనసంసరతే పుమానిత్యుక్తైరిదమవగమ్యతే, యత్పరమాత్మవిశేషణీభూతజీవస్వభావస్య సంకోచవికాసరూపోఽవస్థావిశేష ఇతి - సృజన్తీం విశ్వతోముఖమిత్యనేన త్వహంకారాదిపృథివ్యన్తసమష్టిపరంపరా దేవాదిసృష్టిప్రపఞ్చశ్చ ప్రధానగత ఇతి, ఏవం చ - విశిష్టస్యోపాదానత్వం, సాక్షాదవస్థాశ్రయత్వం ప్రధానపురుషయోరేవ, తద్ద్వారా తు పరమాత్మనోఽపీతి ఫలితం, సంక్షోభయన్సృజతీతి కర్తృత్వనిర్దేశేన నిమిత్తకారణత్వం, తచ్చ విశేష్యాంశస్యైవేతి చ ఫలితమ్ ❀ ॥ ౧౯ ॥ ౨౦ ॥ ❀ తదేతదూర్ణనాభిదృష్టాన్తేనావధార్యమిత్యభిప్రేత్యాహ ॥ యథేతి ॥ ఊర్ణాతన్తుసంఘాతప్రకృతిర్నాభిర్యస్య - సః - కీటవిశేషః - స్వశరీరైకదేశభూతాద్ధృదయా - దుద్గతా - మూర్ణాం, వక్త్రతో వక్త్రేణ - సంతత్య, ప్రసార్య, తయా ఊర్ణయా - విహృత్య, పునస్తామూర్ణాం, గ్రసతి - తథా - మహేశ్వరోఽపి కార్యకారణయోరనన్యత్వాభిప్రాయకస్తయా తామితి స్త్రీలిఙ్గనిర్దేశః, తయా విహృత్యేత్యనేన దార్ష్టాన్తికే కార్యస్య జగతో భగవత్క్రీడోపకరణత్వం ప్రదర్శితం, ఊర్ణనాభిరూర్ణాం సంతత్యేతి స్రష్టృత్వోక్త్యా నిమిత్తకారణత్వం - నను ఊర్ణాం సంతత్యేత్యనేనోర్ణాయా ఏవ తన్తుసంతానాత్మకావస్థాశ్రయత్వావగమాత్ విశేష్యాంశే తదనవ

పాధికః । కేవలాత్మానుభావేన స్వమాయాం త్రిగుణాత్మికామ్ ॥ ౧౯ ॥ సంక్షోభయన్సృజత్యాదౌ తయా సూత్రమరిందమ । ❀ తమాహుస్త్రిగుణవ్యక్తిం సృజన్తం విశ్వతోముఖమ్ ॥ యస్మిన్ప్రోతమిదం విశ్వం యేన సంసరతే పుమాన్ ॥ ౨౦ ॥ యథోర్ణనాభిర్హృదయాదూర్ణాం సంతత్య వక్త్రతః । తయా విహృత్య భూయస్తాం గ్రసత్యేవం మహేశ్వరః ॥ ౨౧ ॥ యత్ర యత్ర మనో దేహీ ధారయేత్సకలం ధియా । స్నేహాద్ద్వేషాద్భయాద్వాఽపి యాతి † తత్తత్స్వరూపతామ్ ॥ ౨౨ ॥ కీటః పేశస్కృతం ధ్యాయన్కుడ్యాం తేన ప్రవేశితః । యాతి ❀ తత్సమ

గమాత్తస్యాపి పాదానత్వవద్దార్ష్టాన్తికేఽపి పరమాత్మశరీరభూతయోశ్చిదచితోరుపాదానత్వసిద్ధావపి విశేష్యభూతపరమాత్మనస్తదసిద్ధిః - మైవం - విశేషణాంశస్యావస్థాశ్రయత్వనిర్వాహకత్వమాత్రేణైవ విశేష్యాంశస్యాప్యుపాదానత్వసిద్ధేః - నాస్మాభిర్విశేష్యాంశస్యాద్వారకావస్థాశ్రయత్వమభ్యుపగతం - కింతు, సద్వారకావస్థాశ్రయత్వం - న చ సద్వారకావస్థాశ్రయత్వమపి న దృష్టాన్తేఽవగమ్యత ఇతి వాచ్యం - విశేష్యాంశోపాదానత్వస్య విశేషణగతావస్థాశ్రయత్వనిర్వాహకత్వరూపత్వేన తస్య దృష్టాన్తేఽప్యవగమాత్ - స హి తత్ర విశేష్యాంశభూతజీవమన్తరేణోర్ణాయా అవస్థాశ్రయత్వసిద్ధిః. కించోర్ణనాభేరసర్వజ్ఞస్యాసర్వశక్తేః కార్యాన్తరాత్మతయాఽనుప్రవేశనసామర్థ్యాభావేఽపి దార్ష్టాన్తికే బ్రహ్మణస్సర్వశక్తేస్సర్వజ్ఞస్య "తత్సృష్ట్వా, తదేవానుప్రావిశత్, తదనుప్రవిశ్య, సచ్చ త్యచ్చాభవత్" ఇతి తత్తత్కార్యానుప్రవేశేన తత్తద్రూపతాభవనస్య శ్రుతత్వాదుపాదానత్వం నిర్వ్యూఢమేవ, కించ, కారణావస్థప్రకృతిపురుషశరీరకతయా తన్నియన్తృత్వాత్ కార్యావస్థతచ్ఛరీరకతయా తన్నియన్తృత్వస్యాన్యాదృశత్వాత్ తన్నియన్తృత్వరూపావస్థాశ్రయత్వమద్వారకమేవ విశేష్యభూతబ్రహ్మనిష్ఠమితి తన్నిర్వ్యూఢమిత్యలం బహునా ❀ ॥ ౨౧ ॥ ❀ కేనాపి భావేన నిత్యముక్తవిధం నారాయణం ధ్యాయతస్తత్సారూప్యం యాతీతి పేశస్కృదాఖ్యాద్భ్రమరవిశేషాదవధృతమిత్యాహ ॥ యత్ర యత్రేతి ॥ ధియా నిశ్చయాత్మికయా బుద్ధ్యా, యత్ర యత్ర విషయే, మనస్సంకల్పవికల్పాత్మకమన్తఃకరణం, సకలం నిశ్చలం యథాతథా - యః - స్నేహాద్యన్యతమేన భావేన, ధారయేత్, సః, తత్తత్స్వరూపతాం తత్సమానాకారతాం, తత్సాధర్మ్యమితి యావత్ యాతి ప్రాప్నోతి తత్తత్స్వరూపతామితి పాఠే, స్వరూపస్య భావః స్వరూపతా - ఇదమిత్థమితి ప్రతీతావిత్థమితి ప్రతీతివిషయతాం తత్తుల్యతామితి యావత్ కీటస్య కీటాన్తరేణ స్వరూపైక్యాసంభవాత్, యాతి తత్సామ్యతామిత్యనన్తరోక్తేశ్చాయమేవార్థః ❀ ॥ ౨౨ ॥ ❀ ఉక్తేఽర్థే దృష్టాన్తమాహ ॥ కీట ఇతి ॥ తేన పేశస్కృతా స్వకుట్యాం, ప్రవేశితః నిరుద్ధః అత ఏవ, భయేన - పేశస్కృతం ధ్యాయన్ - కీటః -

౨౦ ॥ శ్లో ❀ పా ॥ తామాహుస్త్రిగుణవ్యక్తిం సృజన్తీం ౨౨ ॥ శ్లో † పా ॥ తత్తత్స్వరూపతామ్
౨౩ ॥ శ్లో ❀ పా ॥ తత్సాన్యతాం - తత్సాత్మతాం - తత్స్వాత్మతామ్

పూర్వరూపమత్యజన్నేవ - తత్సమతాం,యాతి తేన పేశస్కృతా సమతా తత్సమతా - తాం,తత్స్వాత్మతామితి పాఠే - తేనసామ్యంయస్య,తస్యభావస్తత్తా - తామిత్యర్థః - తత్సాత్మతామిత్యపిపాఠః , తత్రాత్మశబ్దో దేహపరః - తేనసమఆత్మాయస్య - తస్యభావస్తత్తా, తాంతత్సమానదేహతామిత్యర్థః, తత్స్వాత్మతామిత్యపిపాఠః , తత్రాప్యాత్మశబ్దః పూర్వవత్ - తస్యస్వశబ్దేనపర్యన్తేనసమస్తస్య తచ్ఛబ్దేనకర్మధారయః , తచ్ఛబ్దోఽధ్యయాకారపరామర్శకః - తత్స్వాత్మతాంతత్సారూప్యం - పూర్వరూపమసన్త్యజన్నిత్యనేనకైముత్యన్యాయోవివక్షితః - పూర్వరూపమసన్త్యజన్నేవయాతి - కిముతసన్త్యజన్నిత్యర్థః ❋ ॥ ౨౩ ॥ ❋ తదేవముక్తగురుభ్యశ్శిక్షితాన్ప్రదర్శ్యేదంగురవన్తరాచ్ఛిక్షితస్యోపలక్షణమిత్యభిప్రేత్యస్వదేహాచ్ఛిక్షితమాహ ॥ ఏవమితి ॥ స్వాత్మా స్వదేహః - తస్మాచ్ఛిక్షితాం - బుద్ధిం - మేమత్తః,శృణు ❋ ॥ ౨౪ ॥ ❋ తావద్దేహస్యగురుత్వమాహ ॥ దేహఇతి ॥ గురుత్వే హేతుత్వేనవిశినష్టి ॥ వివేకవిరక్తిహేతురితి ॥ వివేకో హేయోపాదేయవిభాగః - విరక్తిర్హేయవిషయవిరాగః - తయోః హేతుః - తత్రవిరక్తిహేతుత్వంవదన్విశినష్టి ॥ వివేకవిరక్తిహేతురితి ॥ వివేకో హేయోపాదేయవిభాగః విరక్తిర్హేయవిషయవిరాగః తయోః హేతుః తత్రవిరక్తిహేతుత్వంవదన్విశినష్టి ॥ సత్త్వనిధనముత్పత్తివినాశౌ,బిభ్రత్ బిభ్రాణః - ప్రాప్నువన్నిత్యర్థః ॥ కించ ॥ సతతార్త్యుదర్కం సంతతమార్తిః దుఃఖమేవోదర్కః ఉత్తరోత్తరఫలం - బిభ్రత్ - యద్వా - సతత - మార్తిరేవోదర్కః ఉత్తరకాలో - యస్య - తత్సత్త్వనిధనం - బిభ్రత్ - వివేకహేతుత్వమాహ ॥ తత్త్వానీతి ॥ అనేనదేహేన - తత్త్వాని ప్రాకృతానియథావత్ - విమృశామి - ఏవముపకారిత్వేఽపితస్మిన్నాస్థాంనకరోమీత్యాహ ॥ తథాపీతి ॥ పారక్యమితి శ్వసృగాలాదిభక్ష్యమితి - వ్యవసితః నిశ్చయవాన్ - అసఙ్గస్తస్మిన్నభిమానరహితశ్చరామి ❋ ॥ ౨౫ ॥ ❋ సతతార్త్యుదర్కతాంప్రపఞ్చయతి ॥ జాయేతిద్వాభ్యాం ॥ యత్ప్రియచికీర్షయా - యస్యదేహస్య - ప్రియంకర్తుమిచ్ఛాచికీర్షా తయా - జాయాదివర్గాన్ - విత్త

తాంరాజన్పూర్వరూపమసంత్యజన్ ॥ ౨౩ ॥ ఏవంగురుభ్య ఏతేభ్య ఏషా మే శిక్షితా మతిః । స్వాత్మోపశిక్షితాంబుద్ధింశృణు మే వదతః ప్రభో ॥ ౨౪ ॥ దేహోగురుర్మమవివేకవిరక్తిహేతుర్బిభ్రత్స్మ సత్త్వనిధనంసతతార్త్యుదర్కమ్ । తత్త్వాన్యనేనవిమృశామియథాతథాఽపిపారక్యమిత్యవసితోవిచరామ్యసఙ్గః ॥ ౨౫ ॥ జాయాత్మజార్థపశుభృత్యగృహాప్తవర్గాన్పుష్ణాతియత్ప్రియచికీర్షయావితన్వన్ । స్వాన్తేసకృచ్ఛ్రమవరుద్ధధనస్సదేహస్సృష్ట్వాఽస్యబీజమవసీదతివృక్షధర్మా ॥ ౨౬ ॥ జిహ్వైకతోఽముమపకర్షతికర్హితర్షా శిశ్నోఽన్యతస్త్వగుదరంశ్రవణంకుతశ్చిత్ । ఘ్రాణోఽన్యతశ్చపలదృక్క్వచకర్మశక్తిర్బహ్వ్యస్సపత్న్య ఇవగేహపతింలునన్తి ॥ ౨౭ ॥ సృష్ట్వాపురాణివివిధాన్యజయాఽఽత్మశక్త్యా వృక్షాన్సరీసృపపశూన్ఖగదంశమత్స్యాన్ । తైస్తైరతుష్టహృదయః పురుషంవిధాయ బ్రహ్మావలోకధిషణంముదమాపదేవః ॥ ౨౮ ॥ లబ్ధ్వాసుదుర్లభమిదంబహుసమ్భవాన్తే

స్వాన్ సంపాదయన్ - అర్థశబ్దోవిత్తపరః పుష్ణాతి పుష్ణాతు తతః కిమిత ఆహ ॥ స్వాన్తఇతి ॥ యః పుమాన్ - కృచ్ఛ్రం యథాతథా అవరుద్ధానిసంచితాని - ధనాని - యేన - సః - సదేహః దేహసహితః - దేహీత్యర్థః - స్వాన్తే స్వాయుషోఽన్తే - అవసీదతి క్లిశ్యతి నశ్యతి - తద్దేహేన వియుజ్యత ఇత్యర్థః దేహవిగమేఽపి న దుఃఖపరిసమాప్తిరిత్యాహ ॥ అస్యదేహాన్తరస్య - బీజం నిదానభూతం కర్మాత్మకం బీజం,సృష్ట్వా - అవసీదతీతిసంబన్ధః - వృక్షస్యేవధర్మోయస్యసః - యథాపి నశ్యమానో వృక్షో వృక్షాన్తరబీజం సృష్ట్వా నశ్యతి తద్వదిత్యర్థః ❋ ॥ ౨౬ ॥ ❋ కించ ॥ జిహ్వేతి ॥ ఏకతో రసంప్రతి - జిహ్వా - అముం దేహినం - ఉపకర్షతి వికర్షతి కర్హిచిత్, కదాచిత్ - తర్షా పిపాసా - జలంప్రతి - శిశ్నో - వ్యవాయంప్రతి - త్వక్ - స్పర్శంప్రతి - ఉదర - మన్నంప్రతి - శ్రవణం - శబ్దంప్రతి - ఘ్రాణో గన్ధంప్రతి - చపలా - దృష్టిః రూపంప్రతి - కర్మశక్తిః వాగాదికర్మేన్ద్రియజాలమపి - క్వచ - తత్తత్ప్రతినియతవచనాదానగతివిసర్గాదౌ - ఉపకర్షతి - ఇత్థం - బహ్వ్యః సపత్న్యో గేహపతింగృహస్వామినమివ - లునన్తి ❋ ॥ ౨౭ ॥ ❋ ఇత్థం దేహస్య వివేకవిరక్తిహేతుత్వముపపాద్యేదానీమస్య దేహస్యాతిదుర్లభత్వం ప్రదర్శయన్ ముక్తిసాధననిష్ఠాం విధత్తే ద్వాభ్యాం ॥ సృష్ట్వేతి ॥ దేవశ్చతుర్ముఖశరీరకః పరమపురుషః - ఆత్మశక్త్యా కార్యోపయుక్తస్వాపృథక్సిద్ధవిశేషణభూతయా - అజయా ప్రకృత్యా - వివిధాని - పురాణిశరీరాణి - తేషాంస్వావాసస్థానత్వసామ్యాత్ పురశబ్దేన నిర్దేశః - వైవిధ్యమేవదర్శయతి ద్వితీయార్ధేన - తైః - తత్ర - సరీసృపాః సర్పణస్వభావాః - దంశాః దంశనస్వభావాజన్తవః - తావ - త్సృష్టైరితి సంబన్ధః తైస్తైస్సృష్టైః - అతుష్టంహృదయంయస్యసః - స్వస్యాఖిలచేతనోజ్జీవయిషయా ప్రవృత్తత్వాద్వృక్షాదీనాంముక్తిసాధనానుష్ఠానానర్హత్వాచ్చాతుష్టహృదయ ఇతిభావః - పురుషం మనుష్యం - విధాయ సృష్ట్వా - ముదం హర్షం - ప్రాపలేభే - తత్ర హేతుత్వేన పురుషం విశినష్టి - బ్రహ్మావలోకధిషణం - బ్రహ్మదర్శనసమానాకారా - ధీరుపాసనాత్మికా - మతి - ర్యస్మిన్ తం బ్రహ్మదర్శనసమానాకారోపాసనాత్మకయోగానుష్ఠానయోగ్యమిత్యర్థః ❋ ॥ ౨౮ ॥ ❋ యతఏవ - మతో - బహూనాం - సంభవానాంజన్మనామన్తే - అతిదుర్లభ - మనిత్యమప్య

ర్థదం సమీహితపురుషార్థప్రాపకం-మానుష్యం, జన్మ-లబ్ధ్వా-ధీర స్తుల్యసుఖదుఃఖస్సన్, అనుపృష్ఠతో మృత్యుర్యస్య, తదిదం శరీరం, యావ-న్నపతేత్ నవిపద్యేత-తావదేవ- తూర్ణం-నిశ్శ్రేయసాయముక్తయె - యతేత-నతుకామార్థం-తస్య సులభత్వా, దితిభావః, తదాహ॥ విషయఃఖలుసర్వతస్స్యాదితి ॥ సర్వతః సర్వత్ర శ్వసూకరాదిజన్మస్వపి-విషయః-స్యాత్ -సులభస్స్యా దిత్యర్థః ❋ ॥ ౨౯ ॥ ❋ ప్రశ్నస్యోత్తరముపసంహరతి॥ ఏవమితి ॥ ఏవం ఇత్థం-మతిం-శిక్షయన్, సంజాతం వైరాగ్యం యస్య సః ఆత్మని విషయభూతే విజ్ఞానమెవా-లోకః తత్స్వరూపస్వభావప్రకాశకం -యస్య సః- అనహంకృతిః దేహాత్మాభిమానరహితః ముక్త-స్సఙ్గో దేహానుబన్ధిషు-యేన-తథాభూతో, ఽహం, మేతాం మహీం, విచరామి పర్యటామి ❋ ॥ ౩౦ ॥ ❋ నన్వేకస్మా దేవగురోః కిమేతే సర్వాగ్ధానశిక్షితా ఇత్యత ఆహ ॥ నహీతి॥ సుస్థిరం సుపుష్కలం జ్ఞానం, నహ్యేకస్మాద్గురోస్సకాశా, త్స్యాత్, కింతు బహుభ్య ఏవేతి భావః, తర్హి క్వాప్య విశ్వాసాదస్థిరమేవ స్యాదత ఆహ ॥ బ్రహ్మైతదితి ॥ బ్రహ్మశబ్దోఽత్ర జ్ఞానపరః, ఇదం జ్ఞానం, అద్వితీయం సమాభ్యధికరహితం, ఏతత్తుల్యం జ్ఞానాన్తరం నాస్తీత్యర్థః, ఋషిభిః- బహుధా, గీయతే వర్ణ్యతే పృథివీవాయ్వాదిదృష్టాన్తైన శిక్ష్యత ఇత్యర్థః-పృథివ్యాదయశ్శిక్షాగురవః- నతు బ్రహ్మవిద్యోపదేష్టారః, అతస్తద్బాహుళ్యం న దోషాయేతి భావః॥ యద్వా-ఏతత్సర్వం గురుమణ్డలం అద్వితీయం - బ్రహ్మైవ పరమపురుష ఏవ, పృథివ్యాదిగురుమణ్డలరూపేణావస్థితః-స చైక ఏవేతి భావః, అనేనా"చార్యదేవో భవ, ఆచార్యం మాం విజానీయా" దితి విహితా దేవతాచార్యయోస్తాదాత్మ్యబుద్ధిః కర్తవ్యేతి సూచితమ్ ❋ ॥ ౩౧ ॥ ❋ అవధూతయదుసంవాదముపసంహరతి ॥ భగవానితి ॥ స విప్రో దత్తాత్రేయః యో"గర్భిమాపురుభయం యదుహైహయాద్యాః" ఇత్యుక్తత్వాత్ - యదుశ్చ హైహయాద్యాశ్చేతి ద్వంద్వః గభీరధీర పారజ్ఞానః

మానుష్యమర్థదమనిత్యమపీహ ధీరః। తూర్ణం యతేత న పతేదనుమృత్యు యావన్నిశ్శ్రేయసాయ విషయః ఖలు సర్వతస్స్యాత్ ॥ ౨౯ ॥ ఏవం సంజాతవైరాగ్యో విజ్ఞానాలోక ఆత్మని। విచరామి మహీమేతాం ముక్తసఙ్గోఽనహంకృతిః ॥ ౩౦ ॥ న హ్యేకస్మాద్గురోర్జ్ఞానం సుస్థిరం స్యాత్సుపుష్కలమ్। బ్రహ్మైకమద్వితీయం వై గీయతే బహుధర్షిభిః ॥ ౩౧ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ ఇత్యుక్త్వా స యదుం విప్రస్తమామన్త్ర్య గభీరధీః। వన్దితస్స్వర్చితో రాజ్ఞా యయౌ ప్రీతో యథాగతమ్॥ ౩౨ ॥ అవధూతవచశ్శ్రుత్వా పూర్వేషాం నస్స పూర్వజః। సర్వసఙ్గవినిర్ముక్తస్సమచిత్తో బభూవ హ॥ ౩౩ ॥ ******************************

*********** ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, ఏకాదశస్కన్ధే, నవమోఽధ్యాయః. **********

శ్రీభగవానువాచ ॥ మయోదితేష్వవహితస్స్వధర్మేషు మదాశ్రయః। వర్ణాశ్రమకులాచారమకామాత్మా సమాచరేత్॥ ౧ ॥ అన్వీక్షేత విశుద్ధాత్మా దేహినాం విషయాత్మనామ్। గుణేషు తత్త్వధ్యానేన సర్వారమ్భవిపర్యయమ్॥

ఆమన్త్ర్య పృష్ట్వా, రాజ్ఞా యదునా, వన్దితోఽర్చితో, ఽత ఏవ, ప్రీతస్సన్, యథాగతం, యయావితి సంబన్ధః ❋ ॥ ౩౨ ॥ ❋ తదుపదిష్టస్యానుష్ఠితత్వం దర్శయతి ॥ అవధూతవచ ఇతి ॥ సర్వేషాం-నోఽస్మాకం, పూర్వజః, సః యదుః - సర్వస్మిన్దేహే, తదనుబన్ధిని చ, సఙ్గా-ద్వినిర్ముక్తః-సమచిత్తః శీతోష్ణసుఖదుఃఖాదిషు తుల్యచిత్తః, యద్వా, సర్వస్య బ్రహ్మాత్మకత్వదర్శనః, ముక్తశ్చేతి శేషః ❋ ॥ ౩౩ ॥ ❋ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం ఏకాదశస్కన్ధే నవమోఽధ్యాయః ❋

తదేవమవధూతయదుసంవాదముఖేన స్వబుద్ధిః స్వయమేవ శిక్షణీయేత్యభిధాయాథ సాక్షాన్ముక్తిసాధనభూత బ్రహ్మోపాసనాత్మక భక్తియోగం తదఙ్గభూతౌ కర్మజ్ఞానయోగావన్యాని చ సాధనాన్యుపదిశతి ॥ మయోదితేష్విత్యాదినా ॥ మయా సర్వజ్ఞేన పరమకారుణికేన ఉదితేషు పఞ్చరాత్రగీతాదిముఖేనోపదిష్టేషు-స్వధర్మేషు స్వస్వరూపానురూపేషు ధర్మేషు అర్చనవన్దనాదిషు, అవహితః, ప్రమాదరహితః, అప్రమాదేన తాననుతిష్ఠన్నిత్యర్థః, మదాశ్రయః - అహమేవ సర్వాన్తరాత్మా, ఆశ్రయో యస్య సః, మదాయత్తసత్తాస్థితిప్రవృత్తి జ్ఞానవాన్, అకామాత్మా, న కామేషు ఆత్మా యస్య సః, ఫలాభిసంధిరహితః, సః, యావద్దేహం, వర్ణాశ్రమకులోచితమాచారం, ఆచరేదనుతిష్ఠేత్ ❋ ॥ ౧ ॥ ❋ కథమకామాత్మతా సంభవేదిత్యత ఆహ॥ అన్వీక్షేతేతి ॥ ఉక్తధర్మైః-ర్విశుద్ధ-ఆత్మా మనో, యస్య సః-తత్త్వధ్యానేన, తత్త్వమనారోపితాకారః, స్వాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యానుచిన్తనేన, విషయాత్మనాం విషయప్రవణచిత్తానాం, దేహినాం, గుణేషు గుణపరిణామాత్మకేషు శబ్దాదివిషయేషు నిమిత్తేషు, తదర్థమిత్యర్థః, యే, సర్వే, ఆరమ్భా ఉద్యోగా, స్తేషాం, విపర్యయం ఫలవ్యత్యాసం, సుఖార్థారమ్భాణా నామన్తతో దుఃఖఫలకత్వమిత్యర్థః, అన్వీక్షేత పశ్యేత్, సర్వారమ్భవిపర్యయాన్వీక్షయా అకామాత్మతా సంభవతీతి భావః ❋ ॥ ౨ ॥ ❋ తత్త్వధ్యానేనేత్యనేనాతత్త్వధ్యానస్య కామాత్మతాపాదనద్వారాఽన్తతో దుఃఖహేతుత్వాన్ని

ష్ఫలత్వమితి సూచితం - తదేవ దృష్టాన్తముఖేన విశదయతి ॥ సుప్తస్యేతి ॥ యథా, సుప్తస్య పుంసః, విషయాలోకః ప్రియాప్రియవిషయావభాసః, యథా చ, ధ్యాయతః, మనోరథశ్చ, విఫలః న హి స్వాప్నార్థకామాదిమాత్రేణ ఫలిత్వం, స వా విషయధ్యానాత్మకమనోరథమాత్రేణ, ప్రత్యుత, తౌ, నానాత్మకత్వాత్, ద్విఫలౌ, ప్రియాప్రియరూపేణ విషయాణాం నానాత్మకత్వాత్తయోర్నానాత్మకత్వమవగన్తవ్యం, విఫలత్వం చ పురుషార్థశూన్యత్వం, తథా, గుణైర్యోః, భేదః ఆత్మని దేవమనుష్యాదిభేదః - అర్థః శబ్దాదివిషయశ్చ - తద్విషయా - ధీర్నానాత్మకత్వాద్విఫలా - నానాత్మకత్వాదిత్యేతత్కార్యత్వానిత్యత్వాదీనామప్యుపలక్షణం - నానార్థకత్వాత్ కార్యత్వాదనిత్యత్వాద్విఫలేత్యర్థః - భేదాత్మధీరితి పాఠే - భేదేన దేవమనుష్యాదిభేదేనాత్మని ధీరిత్యర్థః - ఆత్మని దేహభేదారోపో విఫలః - నానాత్మకత్వాదాత్మన్యవిద్యమానతరతమదేవమనుష్యాదిగోచరత్వాదర్థానామన్తతో దుఃఖహేతుత్వాచ్చేత్యర్థః ✻ ॥ ౩ ॥ ✻ యత ఏవమతో - మత్పరః - అహమేవ - పర ఉత్కృష్టః పురుషార్థో - యస్య సః - నివృత్తం ఫలాన్నివృత్తం నిష్కామ - మనన్యప్రయోజనమితి యావత్ - తత్కర్మ - సేవేత ఆచరేత్ - ప్రవృత్తం ఫలదానాయ ప్రవృత్తం - ఐశ్వర్యాదిసాధనం - కామ్యమితి యావత్ - తత్కర్మ త్యజేత్ - నన్విష్టసాధనతావబోధకే సతి ప్రవర్తకే కథం తత్త్యాగ ఇత్యత ఆహ - జిజ్ఞాసాయామితి ॥ జిజ్ఞాసాయాం బ్రహ్మవిచారే - ప్రవృత్తః - పుమాన్ కర్మచోదనాం కామ్యకర్మచోదనాం - తత్ఫలేష్వల్పాస్థిరత్వబుద్ధ్యా - నాద్రియేత ✻ ॥ ౪ ॥ ✻ కింతు - యమాన్ బాహ్యాన్తఃకరణనిగ్రహోపాయాన్ అభీక్ష్ణం పౌనఃపున్యేనాత్యాదరేణ, సేవేత - నియమాన్ శౌచాదీంస్తు - క్వచిద్యథాశక్తి సేవేతానుతిష్ఠేత్ మత్పరోఽనన్యప్రయోజనః ॥ కించ ॥ మదభిజ్ఞమితి ॥ మామీశ్వరమభిజానాతీతి తథా - బ్రహ్మనిష్ఠమిత్యర్థః - మదాత్మకం మత్తాదాత్మ్యదృష్టివిషయం శాన్తం జితేన్ద్రియమ్ ✻ ॥ ౫ ॥ ✻ గురూపాసకస్య ధర్మానాహ ॥ అమాయీతి ॥ అమాయీ నిష్కపటః - అమత్సరః తస్మిన్

సుప్తస్య విషయాలోకో ధ్యాయతో వా మనోరథః । నానాత్మకత్వాద్విఫలస్తథా భేదా✻ర్థధీర్గుణైః ॥ ౩ ॥ నివృత్తం కర్మ సేవేత ప్రవృత్తం మత్పరస్త్యజేత్ । జిజ్ఞాసాయాం సంప్రవృత్తో నాద్రియే✻త్కర్మచోదనామ్ ॥ ౪ ॥ యమానభీక్ష్ణం సేవేత నియమాన్మత్పరః క్వచిత్ । మదభిజ్ఞం గురుం శాన్తముపాసీత మదాత్మకమ్ ॥ ౫ ॥ అమాయ్యమత్సరో దక్షో నిర్మమో దృఢసౌహృదః । అసత్వరోఽర్థజిజ్ఞాసురనసూయురమోఘవాక్ ॥ ౬ ॥ జాయాపత్యగృహక్షేత్రస్వజనద్రవిణాదిషు । ఉదాసీనః సమం పశ్యేత్సర్వేష్వర్థమివాత్మనః ॥ ౭ ॥ విలక్షణః స్థూలసూక్ష్మాద్దేహాదాత్మేక్షితా స్వదృక్ । యథాగ్నిర్దారుణో దాహ్యాద్దాహకోఽన్యః ప్రకాశకః ॥ ౮ ॥ నిరోధోత్పత్త్యణుబృహన్నానా

తదనుబన్ధిని వా అర్థకామాదిప్రయుక్తమాత్సర్యరహితః - దక్షస్తత్సేవాయాముత్సాహీ - నిర్మమః దేహానుబన్ధిషు మమతాభిమానరహితః - తదభిమానస్య తత్సేవాపాదనద్వారా గురూపాసనవిరోధిత్వాదితి భావః - గురౌ దృఢం సౌహృదం యస్య - అసత్వరః నత్వరయా సహితః - అవ్యగ్రః అవహితమనా ఇత్యర్థః - అర్థాన్ హేయోపాదేయాన్ - జ్ఞాతుమిచ్ఛుః - అనసూయుర్దోషావిష్కారరహితః - అమోఘవాక్ వృథాప్రలాపరహితః ✻ ॥ ౬ ॥ ✻ కథం నిర్మమతా సంభవేదత ఆహ ॥ జాయేతి ॥ ఆదిశబ్దేన పశ్వాదిసంగ్రహః - ఉదాసీనః ఆసక్తిరహితః - తేషూదాసీన్యేన నిర్మమో భవతీతి భావః - కథమౌదాసీన్యం సంభవే - దత ఆహ ॥ సమమితి ॥ సమం సాధారణం - పశ్యేత్ - మహ్యమేవైతే జాయాదయ ఇతి న విజానీయాత్ - ఆత్మనోఽర్థమివ - స్వకీయతయాఽభిమతోఽర్థో హి పుత్రాదిభిర్భుజ్యతే ఏవం పుత్రాదయోఽపి న మహ్యమేవేతి పశ్యేదిత్యర్థః ✻ ॥ ౭ ॥ ✻ భేదాత్మధీరిత్యనేన - నాత్మా దేవమనుష్యాదిశరీరాకారః - కింతు తతోఽన్య ఇతి సూచితం - తదేవ సదృష్టాన్తం విశదయతి ॥ విలక్షణ ఇతి ॥ ఆత్మా ప్రత్యగాత్మా స్థూలసూక్ష్మాద్దేహాద్విలక్షణః అన్యః - భూతబుద్ధీన్ద్రియమనఃప్రాణసంఘాతాత్మకో దేహః సూక్ష్మః - తత్పరిణామాత్మకస్తు స్థూలః - వైలక్షణ్యే హేతుభ్యాం ధర్మాభ్యామాత్మానం విశినష్టి - ఈక్షితా ద్రష్టా " ఏతద్యో వేత్తి తం ప్రాహుః క్షేత్రజ్ఞ ఇతి తద్విద ఇతి - మదుక్తేరితి భావః దేహస్త్వీక్ష్యో నేక్షితేతి చ భావః స్వదృక్ స్వమాత్మానం పశ్యతీతి స్వదృక్ - స్వప్రకాశః - ప్రత్యగిత్యర్థః - దేహస్తు పరాగితి భావః - యథా - దాహ్యాత్ప్రకాశ్యాచ్చ - దారుణః కాష్ఠాద్ - అగ్నిర్దాహకః ప్రకాశకశ్చాన్యస్తద్వత్ ✻ ॥ ౮ ॥ ✻ తర్హి దేహాదన్యస్యాత్మనః కథం హతోఽయముత్పన్నోఽయం కృశోఽయం స్థూలోఽయమితి దేహసామానాధికరణ్యేన ప్రతీతిరిత్యత్రాహ ॥ నిరోధేతి ॥ యథా - దాహ్యం దారు - అనుప్రవిష్టోఽగ్నిః - నిరోధం వినాశ - ముత్పత్తిం - అణుత్వం - బృహత్త్వమిత్యేవం రూపం - దారుగతం నానాత్వం - తత్కృతాన్ బహుత్వనిరలత్వాదీన్ - ధత్తే ఆసమన్తాద్ధత్తే - ఏవం దేహాత్పరో జీవోఽపి - దేహమనుప్రవిష్టో - దేహగుణాన్ - ధత్తే - అనాద్యజ్ఞానప్రయుక్తదేహతాదాత్మ్యాభిమానేన తత్సమానధర్మతయా ప్రతీయ

---

౩ ॥ శ్లో ✻ పా ॥ భేదాత్మధీ

తఇతిభావః ॥ ౯ ॥ నకేవలం దేహగుణాధానమేవ దేహానుప్రవేశప్రయుక్తం - అపితు-కృత్స్నోఽపిసంసారో దేహప్రయుక్తఏవేతివదన్ తన్నివృత్త్యుపాయంచాహ ॥ యోఽసావితి ॥ గుణైః-ప్రాకృతైః-తత్పరిణామాత్మకైః పృథివ్యాదిభిః పురుషస్య జీవస్య-యోఽసౌ దేవమనుష్యాదిరూపో-దేహో-విరచితః-హీత్యస్యనాత్రవివాదఇతిభావః, తన్నిబన్ధనస్తద్దేహప్రయుక్తఏవాయంసంసారః-పుంసస్తస్యదేహినః - చిత్ సంసారశ్చేత్-ఆత్మనః పరమాత్మనో - విద్యాఉపాసనా-విద్యాచ్ఛిదాత్మనఇతిపాఠే-విద్యాదితిచ్ఛేదః-చిదాత్మనః జ్ఞానస్వరూపస్యపుంసో-జీవస్యాయంసంసారః - తన్నిబన్ధనఇతి-విద్యాజ్జ్ఞాసీయాదితీతిశబ్దాధ్యాహారేణసంబన్ధః ॥ ౧౦ ॥ యస్మాదేవం-తస్మాజ్జిజ్ఞాసయా వేదాన్తార్థవిచారేణ - ఆత్మస్థం జీవాన్తరాత్మానం-కేవలంహేయప్రతిభటం-పరంపరమపురుషం- సంగమ్య-గత్వా బుద్ధ్యర్థాః-సమిత్యేకీకారే “ఆత్మేతితూపగచ్ఛన్తి గ్రాహయన్తిచే”, త్యుక్తన్యాయేనజీవశరీరకత్వేనతద్విశేషణతయావిశిష్టమేకంవిదిత్వేత్యర్థః, ఏతద్వస్తుబుద్ధిం - ఏతస్మిన్ దేహాతదనుబన్ధ్యాదౌ-ఉపాదేయబుద్ధిం - యథాక్రమం, నిరసేత్-తావద్దేహే-తతః జాయాపత్యాదిష్విత్యేవంక్రమేణనిరస్యేదిత్యర్థః ॥ ౧౧ ॥ జిజ్ఞాసయా-సంగమ్యేత్యనేనవిచారాద్వేదనోత్పత్తిరుక్తా-తథాచశ్రూయతే “శ్రోతవ్యోమన్తవ్యోనిదిధ్యాసితవ్య” ఇతి - ఏతదేవాగ్న్యుత్పత్తిరూపకేణదర్శయతి ॥ ఆచార్యఇతి ॥ ఆద్యోఽరణిరధరారణిః-అన్తేవాసీశిష్యః - తత్సంధానం తయోర్మధ్యమం మన్థనకాష్ఠం ప్రవచనముపదేశః- వేదాన్తార్థవిచారఇతియావత్ - విద్యా వేదనాత్తు- సంధిః సంధాభవస్స్వగ్నిరివ - తథాచశ్రుతిః “ఆచార్యః పూర్వరూపం అన్తేవాస్యుత్తరరూపం - విద్యాసంధిః-ప్రవచనగ్ం సంధాన” మితి ॥ ౧౨ ॥ తదేవం వేదాన్తార్థవిచారాదిక్రమేణోత్పన్నాయా వేదనాయాస్స్వాశ్రయకృతితత్కార్యసంబన్ధనివృత్తిసాధనత్వం యావత్ప్రారబ్ధభఙ్గమనువర్తనీయత్వం చాహ ॥ వైశారదీతి ॥ సా - విశారదా నిపుణతరా వేదనాత్మికా విశుద్ధా-బు

త్వం తత్కృతాన్గుణాన్ । అనుప్రవిష్ట ఆదత్త ఏవం దేహగుణాన్ పరః ॥ ౯ ॥ యోఽసౌ గుణైర్విరచితో దేహోఽయం పురుషస్య హి । సంసారస్తన్నిబన్ధోఽయం పుంసో విద్యాచ్ఛిదాత్మనః ॥ ౧౦ ॥ తస్మాజ్జిజ్ఞాసయాఽఽత్మానమాత్మస్థం కేవలం పరమ్ । సఙ్గమ్య నిరసేదేతద్వస్తుబుద్ధిం యథాక్రమమ్ ॥ ౧౧ ॥ ఆచార్యోఽరణిరాద్యస్స్యాదన్తేవాస్యుత్తరారణిః । తత్సంధానం ప్రవచనం విద్యాసన్ధిస్సుఖావహః ॥ ౧౨ ॥ వైశారదీ సాఽతివిశుద్ధబుద్ధిర్ధునోతి మాయాం గుణసంప్రసూతామ్ । గుణాంశ్చ సందహ్య యదాత్మమేతత్స్వయం చ శామ్యత్యసమిద్యథాఽగ్నిః ॥ ౧౩ ॥ అథైషాం కర్మకర్తౄణాం భోక్తౄణాం సుఖదుఃఖయోః । నానాత్వమథ నిత్యత్వం లోకకాలాగమాత్మనామ్ ॥ ౧౪ ॥ మన్యసే సర్వభావానాం సంస్థా హ్యౌత్పత్తికీ యథా । తత్తదాకృతిభేదేన జాయతే భిద్యతే చ

ద్ధిః-గుణసంప్రసూతాం-గుణేభ్యస్సత్త్వరజస్తమోభ్యః-సంప్రసూతాం- మాయాం విచిత్రాం, సంసృతిం-ధునోతి తథా-ఏతద్దేహాతదనుబన్ధ్యాదికం-యదాత్మం యదాత్మకం-యద్గుణపరిణామాత్మకం- తాంశ్చగుణాన్ - తన్మూలకపుణ్యాపుణ్యాత్మకకర్మాణిచ సందహ్య- స్వయంచ - శామ్యతి ఉపాయరూపాధ్యానాత్మికాబుద్ధిర్ముక్తౌనానువర్తతఇత్యర్థః-యావన్ముక్త్యుపాయానువర్తనీయేతిభావః-నివర్తికాయాః యావన్నివృత్త్యేవానువృత్తిరిత్యత్రదృష్టాన్తమాహ ॥ అసమిద్యథాగ్నిరితి ॥ యథా అసమిన్నిరిన్ధనో-ఽగ్నిః-దాహ్యాభావాత్-స్వయమేవ- శామ్యతి-తద్వత్ ॥ ౧౩ ॥ “నానాత్మకత్వాద్విఫలస్తథా భేదాత్మధీర్గుణైః,, రిత్యనేన దేవమనుష్యాదిశరీరాణాం తదుపభోగ్యానాం శబ్దాదివిషయాణాంచ నానాత్మకత్వేనవిఫలత్వముక్తం-తత్రశఙ్కతే ॥ అథైషామితిద్వాభ్యాం ॥ అథను - కర్మకర్తౄణాం కామ్యకర్మానుతిష్ఠతాం తత్ఫలయోస్సుఖదుఃఖయోర్భోక్తౄణాం, ఏషాం దేవమనుష్యాదీనాం - కామ్యకర్మఫలస్యసుఖస్యదుఃఖమిశ్రత్వాభిప్రాయేణదుఃఖశబ్దః-లోకస్సుఖానుభవతత్సాధనానుష్ఠానదేశః-కాలస్తత్కాలః, ఆగమః సమీహితసాధనాద్యవబోధకో వేదః-ఆత్మా భోక్తా జీవస్తేషాం-ఇదం పూర్వోక్తభేదార్థయోరుపలక్షణం-యద్యపినానాత్వ-మథాపి-నిత్యత్వం స్థాయిత్వం మన్యసఇతిసంబన్ధః నహి కార్యత్వానిత్యత్వాదికం నానాత్వసమనియతం జీవస్వరూపాణామీశ్వరగుణానాంచ నానాత్వేఽపినిత్యత్వాదకార్యత్వాచ్చేతిభావః ॥ ౧౪ ॥ నిత్యత్వమేవోపపాదయతి ॥ సర్వభావానాం సర్వపదార్థానాం, సంస్థా వినాశః, ఔత్పత్తికీ జన్మప్రయుక్తా హి, అతో దేశాదీనాం జన్మాదర్శనాత్తత్ప్రయుక్తా సంస్థాచ నాస్తీతి తేషాం నిత్యత్వమేవేత్యర్థః, యథేత్యనేనసంస్థాయా ఔత్పత్తికత్వే భావాదిదృష్టాన్తోఽభిప్రేతః, నను దేశాదీనాం నిత్యత్వేఽపి భేదార్థయోరనిత్యత్వం దృష్టమిత్యత ఆహ ॥ తత్తదితి ॥ తత్తదాకృతిభేదేన సత్త్వాదిప్రాకృతగుణప్రచురతత్తద్దేవాద్యాకారభేదేన, జాయన్తే, జీవా ఇతి శేషః, తేషామేవైషాం కర్మకర్తౄణాం భోక్తౄణాం సుఖదుఃఖయోరితి ప్రకృతత్వాద్ధీస్తేషాం బుద్ధిః తత్తత్సత్త్వరజస్తమోగుణానుగుణం తత్తత్ఫలతత్సాధన

౧౦ ॥ శ్లో ॥ పా ॥ విద్యాచ్ఛిదాత్మనః

తదారాధ్యదేవతాదివిషయతారూపేణభిద్యతే - అయమ్భావః - నానాత్వాత్కార్యత్వాదనిత్యత్వాచ్చ దేవాద్యాకారాణాం తదుపభోగ్యార్థానాం చాపురుషార్థత్వేన ప్రవృత్తికర్మతత్ఫలయోస్త్యాగానాదరావుక్తౌ, తదనుపపన్నం - దేవాద్యాకారాణామనిత్యత్వేఽపి తదాకారభాజాం జీవానాం నిత్యత్వాదాకారపరంపరాయాస్తత్తదుపభోగ్యవిషయపరంపరాయా అపి నిత్యత్వాద్విషయానుభవదేశకాలతత్సాధనావబోధకాగమానామపి తథాత్వాత్సర్వదా తత్తదభిలషితవిషయసాధనతత్ఫలానుభవశీలానాం ప్రవృత్తకర్మ పురుషార్థసాధనమేవేతి న తత్త్యాగ ఉచితః, దుఃఖసాధనం తు త్యాజ్యత ఏవ - ప్రతికూలత్వాత్ - నహి కశ్చిదనున్మత్త ఆత్మనే దుఃఖముత్పాదయితుముత్సహ ఇతి ॥ ౧౫ ॥ తథాఽపి ప్రవృత్తకర్మనిష్ఠాప్రయుక్తదేవాదిదేహసంబన్ధాత్షడ్భావవికారా దుఃఖగర్భా అవర్జనీయా ఏవేతి న ప్రవృత్తకర్మ పురుషార్థసాధనమిత్యభిప్రేత్యాశఙ్కాం తం దూషయతి ॥ ఏవమపీతి ॥ అఙ్గ హే ఉద్ధవ - ఏవమపి, ఉక్తరీత్యా ప్రవృత్తకర్మణః పురుషార్థసాధనత్వోపపాదనేఽపి - సర్వేషాం దేహినాం - దేహసంబన్ధాత్ - కాలావయవతః కలాకాష్ఠాముహూర్తాదిసంవత్సరాన్తేభ్యః కాలావయవేభ్యో నిమిత్తేభ్యః - పౌనఃపున్యేన - జన్మాదయో - భావాః - సన్త్యేవ - జన్మాదయ ఇత్యాదిశబ్దేన జరామరణాదిసంగ్రహః - తతశ్చావర్జనీయం దుఃఖమితి భావః ॥ ౧౬ ॥ న చైషామవర్జనీయతయాఽఽపతితదుఃఖపరిహారసామర్థ్యమస్తి - యతస్తేషాం కర్మాయత్తత్వేన స్వాతన్త్ర్యాభావః - అతః కో వా ప్రవృత్తకర్మసాధ్యం శబ్దాదివిషయం సేవేతేత్యాహ ॥ తత్రాపీతి ॥ ప్రవృత్తికర్మణః కథంచిత్పురుషార్థసాధకత్వేఽపి రజస్తమోగుణాన్యతరగుణానుసారిణాం - కర్మణాం ప్రవృత్తకర్మణాం - కర్తుః, రత ఏవ - సుఖదుఃఖయోర్భోక్తుః - అస్వాతన్త్ర్యం కర్మపారతన్త్ర్యం, లోకే లక్ష్యతే దృశ్యత ఇత్యర్థః, అన్యథా - న కేనాపి దుఃఖమనుభూయేతేతి భావః, అతః - కో వా - పుమాన్ - వివశస్సన్ - అర్థం శబ్దాదివిషయం - భజేత్ సేవేత - న కోఽపీత్యర్థః ॥ ౧౭ ॥ నను - యే సమ్యక్కర్మ కర్తుం జానన్తి - తే సుఖిన ఏవ - యే తు న జానన్తి - త ఏవ దుఃఖిన ఇత్యత్రాహ ॥ నేతి ॥ విదుషామపి - క్వచిత్సు

ధీః ॥ ౧౫ ॥ ఏవమప్యఙ్గ సర్వేషాం దేహినాం దేహయోగతః । కాలావయవతస్సన్తి భావా జన్మాదయోఽసకృత్ ॥
తత్రాపి కర్మణాం కర్తురస్వాతన్త్ర్యం చ లక్ష్యతే । భోక్తుశ్చ సుఖదుఃఖానాం కో న్వర్థో వివశో భజేత్ ॥ ౧౭ ॥ న దే
హినాం సుఖం కించిద్విద్యతే విదుషామపి । తథా చ దుఃఖం మూఢానాం వృథాఽహంకరణం పరమ్ ॥ ౧౮ ॥ యది ప్రా
ప్తిం విఘాతం చ జానన్తి సుఖదుఃఖయోః । తేఽప్యద్ధా న విదుర్యోగం మృత్యుర్న ప్రభవేద్యథా ॥ ౧౯ ॥ కో న్వర్థ
స్సుఖయత్యేనం కామో వా మృత్యురన్తికే । ఆఘాతం నీయమానస్య వధ్యస్యేవ న తుష్టిదః ॥ ౨౦ ॥ శ్రుతం చ దృ

ఖం - న విద్యతే - సాధనానామనుష్ఠానదశాయాం దుఃఖావహత్వాత్ - ఫలానుభవదశాయాం పతనభయశఙ్కయా చ తదావహత్వాదితి భావః - తథా చ - ఏవం చ - దుఃఖమిత్యస్యానువృత్తం నేత్యాదిః - న దుఃఖం విద్యతేఽస్మాకం కర్మకుశలత్వాత్ - సుఖిన ఏవ వయమితి తేషాం కేవలం వృథైవాహంకార ఇత్యర్థః - యద్వా - దేహయోగేఽపి న బ్రహ్మాదిదేవానాం జరామరణాదయస్సన్తీత్యత ఆహ ॥ నేతి ॥ విదుషాం విబుధానాం బ్రహ్మాదీనామిత్యర్థః - సుఖం - న విద్యతే - తదైశ్వర్యస్యాపి ద్విపరార్ధావసానాదిషు విభ్రంశశఙ్కాగర్భత్వేన దుఃఖమిశ్రత్వాన్నిర్దుఃఖం సుఖం న విద్యత ఇతి భావః, కింతు, దుఃఖమేవ - తథాఽప్యేవమపి - మూఢానాం తేషాం - కేవలం వృథా, అహంకార ఇత్యర్థః ॥ ౧౮ ॥ నను - విదుషాం కీదృశం తన్మౌఢ్యం తత్రాహ ॥ యదీతి ॥ యది - యద్యపి సుఖదుఃఖయోః - ప్రాప్తివిఘాతం - సుఖప్రాప్త్యుపాయం దుఃఖవిఘాతోపాయం చ - జానన్తి - కర్మజ్ఞానామస్వాతన్త్ర్యాణాం సుఖదుఃఖే శుభాశుభకర్మమూలకే ఇతి జానన్తీత్యర్థః - అపి తథాపి - తే - యోగం - న విదుః - అద్ధా ఇతి స్ఫుటావధారణయోః - న విదురేవేత్యర్థః, యథా యేనానుష్ఠితేన యోగేన - మృత్యుః - న ప్రభవేత్ - తం న విదుః మోక్షోపాయం న విదురిత్యర్థః ॥ ౧౯ ॥ తథాఽపి తేషాం యావజ్జీవం సుఖం భవిష్యత్యేవేత్యత ఆహ ॥ కో న్వితి ॥ ఏవం జీవన్తం - కో వా - అర్థః కామో వా - సుఖయతి న కోఽపీత్యర్థః, అర్థో ధనం - కామః శబ్దాదివిషయః - తత్ర హేతుః - అన్తికే వర్తమానో - మృత్యుః - దేహేన సహజాతో వర్తమాన ఇత్యర్థః - న తుష్టిదః - న తోషదః, నార్థకామయోస్సుఖజనకత్వాపాదక ఇత్యర్థః - ఆఘాతం హింసాస్థానం - నీయమానస్య - వధ్యస్యేవ, యథా వధ్యాయ దీయమానక్షీరాన్నాలంకారాదిర్న సుఖజనకత్వాపాదకస్తద్వదిత్యర్థః ॥ ౨౦ ॥ కామ్యకర్మఫలేషు వైరాగ్యోత్పాదనాయ తేషు దోషాన్నిర్వర్తయన్నపురుషార్థతామాహ ॥ శ్రుతమితి ॥ "శ్రుతం - చిత్రయా యజేత పశుకామః, కారీర్యా వృష్టికామో యజేత", ఇతి శ్రుతం - దృష్టమైహలౌకికం పశ్వాదిఫలం, అదృష్టం "దర్శపూర్ణమాసాభ్యాం స్వర్గకామో యజేత", ఇతి శ్రుతం అదృష్టం స్వర్గాదిఫలం చ - స్పర్ధాదిభిః - బహుభిరన్తరాయైర్దోషైరన్వితశ్చ, క్రాన్తత్వాత్ - కృషివన్నిష్ఫలం అపురుషార్థరూపం - కృషిశబ్దస్తత్ఫలపరః - తత్ర, స్పర్ధా పరసుఖాసహిష్ణుతా - అసూయా పరేషాం గుణేష్వపి దోషావిష్క్రియా, అత్యయో నాశః, వ్యయోఽపక్షయః - తైః, యద్వా, వ్యయో నాశః - అత్యయః అతిశయః - యద్వా -

కామ్యకర్మణిదోషాన్నిర్వర్తయతి-దృష్టందృష్టఫలకం , అదృష్టంస్వర్గాదిఫలకం కృషివత్-యథా-కృషిర్బహువిఘ్నా - తద్వత్ బహువిఘ్నం-అతఏవ-నిష్ఫలంచ ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ అన్తరాయానాక్రాన్తంసఫలమేవేత్యత్రతత్ఫలస్యాప్యస్థిరత్వం.వక్తుం తావత్ప్రపఞ్చ్యశ్రవణాయప్రేరయతి ॥ అన్తరాయైరితి ॥ తేనస్వనుష్ఠితేనధర్మేణ-నిర్జితంసాధితం- స్థానం-యథాయాదృశం-గచ్ఛతి-స్థానశబ్దస్తత్రత్యానుభావ్యసుఖస్యాప్యుపలక్షకః గచ్ఛతిప్రాప్నోతీత్యర్థః-తచ్ఛృణు-తత్ప్రకారప్రదర్శనపరంమద్వచః శృణ్విత్యర్థః ॥ ౨౨ ॥ ❁ ఇష్ట్వేతి ॥ దేవతాఇన్ద్రాదిరూపాః-యజ్ఞైః-రిష్ట్వాఆరాధ్య,యాజ్ఞికఃయజ్ఞానుష్ఠానాహితవిశేషఃపుమాన్ స్వర్లోకం-యాతి-తత్రస్వర్లోకే,నిజార్జితాన్-స్వకీయయజ్ఞాదికర్మచితాన్దివ్యాన్,భోగాన్-దేవవదిన్ద్రాదివత్ -భుఞ్జీత॥ ౨౩ ॥ ❁ భోగప్రకారందర్శయతి ॥ స్వపుణ్యోపచితఇతి ॥ దేవీనాంస్త్రీణాంమధ్యే, తాసాం-హృద్యంమనోహరం-వేషంరూపం ధరతీతితథా , స్త్రీభిస్సహవిహరన్ - కిఙ్కిణీజాలమాలినాక్షుద్రఘణ్టికాసమూహమాలాలఙ్కృతేన-కామంయథేచ్ఛం- గచ్ఛతా-యానేనవిమానేన- సురాక్రీడేషుసురాణాంక్రీడాస్థానేషు-మేర్వాదిద్రోణీషు-దేవోద్యానేషువా-సంచరన్నితిశేషః,క్రీడంశ్చ,నిర్వృతఃసుఖితశ్చ,ఆత్మపాతం-ఆత్మనఃస్వస్యపాతంపుణ్యాన్తేతతోభ్రంశం-నవేదనజానాతి ❁ ॥ ౨౪ ॥ ౨౫ ॥ ❁ కింతు, యావ-త్పుణ్యం,సమాప్యతే-తావ-త్స్వర్గే-మోదతే ॥ తతఃకిమిత్యతఆహ ॥ క్షీణపుణ్యఇతి ॥ క్షీణంపుణ్యంయస్యసః- అనిచ్ఛన్నపి-కాలేనబలినానిమిత్తేన చాలితః,అర్వాగధః-పతతి, ఏవమిహాముత్రపరివర్తతఇతిభావః ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ ఏవమిష్టాదికారిణాంగతిరుక్తా ॥ అథప్రసఙ్గాదనిష్టాదికారిణాంగతిమాహ ॥ యదితి ॥ అసతాంసఙ్గాదధర్మే-రతఃఆసక్తః-అజితేన్ద్రియశ్చ-తత్రహేతుః-కామాత్మా , కామేషుశబ్దాదివిషయేషు - ఆత్మాచిత్తం,యస్యసః , అతఏవ-కృపణః,అతో-లుబ్ధోభోగతృష్ణాక

ష్టమదృష్టంచ స్పర్ధాసూయాత్యయవ్యయైః। బహ్వన్తరాయైఃక్రాన్తత్వాత్కృషివచ్చాపినిష్ఫలమ్ ॥ ౨౧ ॥ అన్తరాయైరవిహతో యదిధర్మస్స్వనుష్ఠితః । తేనాపినిర్జితంస్థానంయథాగచ్ఛతితచ్ఛృణు ॥ ౨౨ ॥ ఇష్ట్వేహ దేవతాయజ్ఞైస్స్వర్లోకంయాతియాజ్ఞికః। భుఞ్జీతదేవవత్తత్రదివ్యాన్భోగాన్నిజార్జితాన్ ॥ ౨౩ ॥ స్వపుణ్యోపచితేశుభ్రేవిమానఉపగీయతే । గన్ధర్వైర్విహరన్మధ్యేదేవీనాం హృద్యవేషధృక్ ॥ ౨౪ ॥ స్త్రీభిఃకామగయానేన కిఙ్కిణీజాలమాలినా । క్రీడన్నవేదాత్మపాతం సురాక్రీడేషునిర్వృతః ॥ ౨౫ ॥ తావత్ప్రమోదతే స్వర్గే యావత్పుణ్యంసమాప్యతే । క్షీణపుణ్యఃపతత్యర్వాగనిచ్ఛన్కాలచాలితః ॥ ౨౬ ॥ యద్యధర్మరతస్సఙ్గాదసతాంవాఽజితేన్ద్రియః । కామాత్మాకృపణోలుబ్ధస్త్రైణోభూతవిహింసకః॥ ౨౭ ॥ పశూనవిధినాఽఽలభ్యప్రేతభూతగణాన్యజన్ ।నరకానవశోజన్తుర్గత్వాయాత్యుల్బణంతమః ॥ ౨౮ ॥ కర్మాణిదుఃఖోదర్కాణికుర్వన్దేహేనతైఃపునః । దేహమాభజతేతత్రకింసుఖంమర్త్యధర్మిణః॥ ౨౯ ॥ లోకానాంలోకపాలానాంమద్భయంకల్పజీవినామ్ । బ్రహ్మణోఽపిభయంమత్తోద్విపరార్ధపరాయుషః ॥ ౩౦ ॥ గుణాస్సృజన్తికర్మాణిగు

లః,స్త్రైణఃస్త్రీలమ్పటః తదర్థం భూతహింసకః ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ కించ ॥ దుష్టజనప్రలోభితో-ధనాద్యర్థం-పశూ- నవిధినా-హత్వా,ప్రేతగణాన్-భూతగణాంశ్చ , యజన్,అవశఃనిజకర్మవివశః-జన్తుర్జీవః-నరకాన్ , క్రమేణ-గత్వాప్రాప్య - అత్యుల్బణం-తమఃతమఃప్రచురంస్థావరజన్మ-యాతీతిసంబన్ధః ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁ ఇష్టాదికారితదన్యసాధారణ్యేనసుఖాభావమాహ॥కర్మాణీతి ॥ దేహేన-పుణ్యాపుణ్యాత్మకాని దుఃఖోత్తరఫలాని - కుర్వన్-తత్తద్దేహావసానే - తైఃకర్మభిః హేతుభిః-తత్తత్ఫలోపభోగానుగుణం-దేహం-భజతే-తత్రవసతి-మర్త్యధర్మిణోమరణశీలస్య , కింసుఖంనకించిదపిసుఖమిత్యర్థః ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁ తథాఽపిలోకానాంశాశ్వతత్వాత్ లోకపాలానాంచామర్త్యధర్మత్వాత్తేషాంసుఖమస్త్వేవేత్యతఆహ ॥ లోకానామితి॥ మద్భయంమత్తోభయం,కల్పజీవినాంఆకల్పాన్తంజీవతామపి - కింబహునా - ద్విపరార్ధే- పరమాయు-ర్యస్యతస్యబ్రహ్మణోఽపిమత్తఃకాలాత్మనో,భయం,లోకాదయస్సర్వేకాలచాలితాఅనిత్యాఏవేతినతేషామపినిర్దుఃఖంసుఖమితిభావః ❁ ॥ ౩౦ ॥ ❁ తదేవంప్రవృత్తికర్మణస్త్యాజ్యత్వజ్ఞాపనాయతత్రబహుధాదోషాఃకీర్తితాః “ కర్మాణిదేహేనసృజన్పునస్తైర్దేహమాభజ,, న్నిత్యనేనోత్తరోత్తరదేహకర్మణోఃపూర్వపూర్వదేహనిమిత్తత్వముక్తం,తత్రాపికర్మణాంకర్తురస్వాతన్త్ర్యంచలక్ష్యతే, భోక్తుశ్చదుఃఖసుఖయో ,, రిత్యనేనస్వస్వరజస్తమోగుణానువిధాయిప్రవృత్తకర్మకర్తృత్వంతత్ప్రయుక్తంపారతన్త్ర్యం తత్ప్రయుక్తంచసుఖదుఃఖభోక్తృత్వం - తతశ్చపునఃస్వస్వగుణానుగుణప్రవృత్తికర్మవాసనాప్రయుక్తరుచ్యనుసారేణప్రవృత్తకర్మకర్తృత్వమిత్యాదికాచక్రవత్పరివృత్తిరుక్తా ,తత్ర “ విలక్షణఃస్థూలసూక్ష్మాద్దేహాదాత్మేక్షితే ,, తి దేహాద్భిన్నత్వేనోక్తస్యజ్ఞానైకరసస్యాపహతపాప్మనఃప్రియస్యాత్మనఃకథంకర్తృత్వం - కథంచతత్సుఖదుఃఖభోక్తృత్వాపాదకమిత్యాశఙ్కాయాం - ఆత్మనస్తథాత్వేప్యామోక్షంతస్యప్రాకృతగుణయోగవత్త్వాద్గుణానాంచయావన్మోక్షంలయోదయా

త్మకసామ్యవైషమ్యస్వరూపావస్థాశీలత్వాత్సర్వముపపన్నమిత్యాహ ॥ గుణా ఇతి ॥ గుణాః ప్రాకృతాః-కర్మాణి-సృజన్తి ప్రయోజకకర్తృత్వాణాం గుణానాం సృష్టౌ స్వాతన్త్ర్యవివక్షయా సృజన్తీతి కర్తృత్వనిర్దేశః - స్వస్వానుగుణకర్మవాసనా ప్రయుక్తదేహారమ్భచికీర్షా ప్రయత్నజ్ఞానజననద్వారా సృజన్తీత్యర్థః - అతో నాత్ర గుణానామేవ కర్తృత్వం - న త్వాత్మన ఇతి భ్రమితవ్యం - గుణః గుణపరిణామాత్మకః-సేన్ద్రియో-దేహః, గుణాననుఅనుసృత్య, సృజతే-కర్మాణీత్యనువర్తతే, అనేన గుణానాం దేహారమ్భాపాదనద్వారా ఆత్మనః కర్తృత్వాపాదకత్వం దేహస్య చాత్మగుణానువిధాయి చికీర్షాద్యనుగుణప్రవృత్తిశీలత్వం చోక్తం, అసౌ ప్రాకృతగుణయోగీ-తద్వశ్యో, జీవస్తు, కర్మఫలాని స్వప్రవర్త్యదేహనిష్పాదితానాం కర్మణాం పుణ్యాపాపాత్మకానాం ఫలాని, సుఖదుఃఖాత్మకాని - భుఙ్క్తే ॥ ౩౧ ॥ తర్హి త్వత్తో భయానువృత్తిః కియత్పర్యన్తేత్యత్ర యావద్గుణవైషమ్యం తత్ప్రయుక్తనానావిధదేహతన్నిష్పాద్యకర్మకర్తృత్వతత్ప్రయుక్తతత్పారతన్త్ర్యతత్ప్రయుక్తసుఖదుఃఖభోక్తృత్వపరంపరానువృత్తిస్తావదిత్యాహ ॥ యావదితి ॥ గుణానాం ప్రాకృతానాం, వైషమ్యం, యావ-త్స్యా, త్తావ, దాత్మనో, జ్ఞానైకరసస్యాపి-నానాత్వం దేవమనుష్యాదిరూపదేహప్రయుక్తం నానాత్వం తావద్దేహసంబన్ధ ఇత్యర్థః - యావన్నానాత్వం, తావ-త్పారతన్త్ర్యం- కర్మకర్తృత్వప్రయుక్తం గుణకర్మవశ్యత్వమ్ ॥ ౩౨ ॥ యావచ్చాస్య దేహినః, అస్వాతన్త్ర్యం, స్వతన్త్రత్వాదన్యత్పారతన్త్ర్యమిత్యర్థః - తావ, దీశ్వరతో మత్తో - భయం, సుఖలేశగర్భదుఃఖప్రచురసంసారభయమహామోహాపాదయామీత్యర్థః - కస్తర్హి గుణవైషమ్యాదిపరంపరానివృత్త్యుపాయ ఇత్యత్ర మదుపాసనైవేత్యభిప్రేత్య దేహోపాసనస్య లోకమోహహేతుత్వమేవాహ ॥ య ఏతదితి ॥ ఏతచ్ఛరీరం, యే - ఉపాసీరన్ ఆత్మత్వేనానుసందధతే-తత్సుఖార్థం ప్రయతన్తే చేత్యపి బోధ్యం, తే-శుచా శోకేన, అర్పితాః సంగతాః, ముహ్యన్తీతి-శోకనివృత్త్యుపాయవిషయమోహం ప్రాప్నువన్తీత్యర్థః ॥ ౩౩ ॥ నను ప్రతికూలదేశకాలస్వభావాదయ ఏవ భయహేతవో న త్వమిత్యత ఆహ ॥ కాల ఇతి ॥ కాలాదయోఽపి మదధీనా ఏవేతి భావః - తత్ర ఆత్మా శరీరం-పుణ్యాపాపానుష్ఠాతా వా - ఆగమః మార్గ ఉపాయః, విధి

ణోఽనుసృజతే గుణాన్ । జీవస్తు గుణసంయుక్తో భుఙ్క్తే కర్మఫలాన్యసౌ ॥ ౩౧ ॥ యావత్స్యాద్గుణవైషమ్యం తావన్నానాత్వమాత్మనః । నానాత్వమాత్మనో యావత్పారతన్త్ర్యం తదైవ హి ॥ ౩౨ ॥ యావదస్యాస్వతన్త్రత్వం తావదీశ్వరతో భయమ్ । య ఏతత్సముపాసీరంస్తే ముహ్యన్తి శుచార్పితాః ॥ ౩౩ ॥ కాల ఆత్మాఽఽగమో లోకస్స్వభావో ధర్మ ఏవ చ । ఇతి మాం బహుధా ప్రాహుర్గుణవ్యతికరే సతి ॥ ౩౪ ॥ ఉద్ధవ ఉవాచ ॥ గుణేషు వర్తమానోఽపి దేహజేష్వనపావృతః । గుణైర్న యుజ్యతే దేహీ వధ్యతే వా కథం ప్రభో ॥ ౩౫ ॥ కథం వర్తేత విహరే

ప్రతిషేధాత్మకం శాస్త్రం వా - స్వభావః క్షురకణ్టకవిషాగ్నిచన్దనచన్ద్రికాదివస్తుస్వభావ-ఇత్యేతాన్, బహుధా బహుప్రకారాన్-గుణవ్యతికరే సృష్టిదశాయాం, మాం, ప్రాహుః, మదధీనాన్ప్రాహుః, అతోఽహమేవ భయాభయకృదిత్యర్థః ॥ ౩౪ ॥ “ విలక్షణః స్థూలసూక్ష్మాద్దేహాదాత్మేక్షితా స్వదృ ” గిత్యాత్మనో దేహవైధర్మ్యముక్తం, తదనుప్రవేశకృతం గుణాధానాత్మకం బన్ధనం చ “ వైశారదీ సాఽతివిశుద్ధబుద్ధి ” రిత్యాదినా గుణకర్మబన్ధనివృత్త్యుపాయః పరమాత్మోపాసనమిత్యుక్తం, అత్రాపి “ య ఏతత్సముపాసీరన్ ” ఇత్యనేన దేహోపాసనస్య బన్ధహేతుత్వోపపాదనేన పరమాత్మోపాసనస్య బన్ధనివృత్త్యుపాయత్వం సూచితం “ తస్మాజ్జిజ్ఞాసయాఽఽత్మానమాత్మస్థం కేవలం పర ” మిత్యేకదేహావస్థితయోరపి జీవపరయోర్ధార్యత్వధారకత్వహేయాస్పదత్వతత్ప్రతిభటత్వాదివిలక్షణధర్మయోగిత్వేన భేదశ్చోక్తః, తత్ర జతదఘులమానమివమత్వాపృచ్ఛతి ॥ గుణేష్వితి ॥ గుణశబ్దోఽత్ర తత్కార్యదేవాదిదేహశబ్దాదివిషయపరః, సత్త్వాదిగుణమూలకకర్మపరశ్చ తత్ర దేహేషు అధిష్ఠాతృతయా, శబ్దాదిషు భోక్తృత్వేన, దేహజేషు గుణమూలకర్మసు కర్తృతయా, ఉపస్థితోఽపి దేహీ జీవః, కథమిత్యపకృష్యతే, గుణైరనపావృతః కథం “ అనృతేన హి ప్రత్యూఢాస్తేషాం సత్యానాం సతామనృతమపిధాన ” మితి జీవానాం కర్మణా తిరోహితస్వభావత్వశ్రవణాత్ త్రిగుణమయే శరీరే వర్తమానస్య బద్ధస్య కర్మణా తిరోహితస్వభావస్య చ జీవస్యానాదిసంసారిణో వైశారదీబుద్ధిరపి న గుణకర్మతిరోధిం దహతీతి గుణాతీతత్వమసంభావితమితి భావః, అత ఏవ గుణైః కర్మమూలైః సుఖదుఃఖాదిభిః, కథం, న యుజ్యతే, యుజ్యత ఏవేతి భావః, వస్తుతో దేహాద్విలక్షణత్వేఽప్యావరణస్యోపాధికత్వేఽప్యనాదిత్వాన్నిత్యత్వాజ్జీవస్య కర్మవశ్యత్వం తదావృతత్వం తత్ప్రయుక్తసుఖదుఃఖభోక్తృత్వం చ దుర్వారం - న హి నిత్యస్యాపగతత్వసంభవ ఇతి భావః - నను కర్మవశ్యత్వాదికమనాద్యన్తవచ్చేత్యత ఆహ-బధ్యతే వా కథమితి-తర్హి ఈశ్వరవదాత్మనః స్వదృశ ఈక్షితుశ్చ న బన్ధసంభవ ఇతి భావః ॥ ౩౫ ॥ అన్యదపి పృచ్ఛతి ॥ కథం వర్తేతేతి ॥ విద్వానితి కర్తృపదమధ్యాహర్తవ్యం, వైశారదబుద్ధ్యుదయానుగుణా వృత్తిః కీదృశీతి ప్రశ్నః, తామేవ ప్రపఞ్చయన్ పృచ్ఛతి ॥ విహరేదితి ॥ కథమిత్యనుషజ్యతే-కైర్వేతి, కైర్వా-ల

క్షణైః జ్ఞాపకైః ర్విద్వానయమితిజ్ఞాయతే, ప్రశ్నాన్తరం, కింభుఞ్జీతేతి-కింశబ్దః ప్రశ్నార్థకః అథవిసృజేత్ భోజనంవిసృజేదే వవేతిప్రశ్నః - కింశయీతైవ, అథవాఆసీతైవ, అథవాయాతివాసంచరన్నేవవావర్తేతేత్యర్థః, యద్వా, కింశబ్దః కథమర్థకః, కథంభుఞ్జీతేత్యర్థః, యద్వా, కింభుఞ్జీతేతిభోజ్యవస్తువిషయకః ప్రశ్నః॥ కింవిసృజేదిత్యభోజ్యవస్తువిషయకః, శయీతేత్యాదీనామధ్యాహృతేనకథమిత్యనేనసంబన్ధః ❁ ॥ ౩౬ ॥ ❁ ఏవమితి॥ హేఅచ్యుత, మేమమ, ఏతంప్రశ్నం, బ్రూహి ప్రతిబ్రూహినాహంప్రభురితిమావోచ ఇత్యాశయేనసంబోధయతి ॥ ప్రశ్నవిదాంవరేతి ॥ ప్రశ్నశబ్దః ప్రతివచనపరః - తస్యప్రశ్నపూర్వకత్వాత్, ఏతదితిపాఠే, ఏతస్మిన్ననపావరణాదౌ-యఃప్రశ్నః, తంప్రతిబ్రూహీత్యర్థః, తర్హీత్థమాక్షిపతాత్వయాకిమవధృతమిత్యతఆహ ॥ నిత్యబద్ధఇతి ॥ ఏకశబ్దోఽన్యార్థకః-ఏకోఽన్యార్థేప్రధానేచేత్యర్థపరిగణనానుశాసనాత్, నిత్యబద్ధోజీవోఽన్యః, నిత్యముక్తస్త్వన్యః, నకించిదప్యధృత-మపితు, నబద్ధస్యకదాచిదపిముక్తిస్సంభవిష్యతి, నముక్తస్యపూర్వంబన్ధస్సమభవదితి, మేభ్రమః॥ యద్వా ॥ తస్మాజ్జిజ్ఞాసయాఽఽత్మానమాత్మస్థం కేవలంపర ,, మిత్యుక్తజీవేశ్వరభేదదృఢీకరణాయతయోరైక్యమాశఙ్కతే-నిత్యబద్ధఇతి, అస్మిన్పక్షేసంఖ్యాయామేవైకశబ్దోవర్తతే, యోఽయంనిత్యముక్త-ఈశ్వరః, సఏవ-స్వావిద్యయా, నిత్యబద్ధ, ఇతి, మేభ్రమ, ఇతి- అనయోరైక్యప్రమితికారణాభావాత్తదపినిశ్చేతుంనప్రభవామీతిసూచితమ్ ❁ ॥ ౩౭ ॥ ❁

ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయామేకాదశస్కన్ధేదశమోఽధ్యాయః. ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

అథగుణేషువర్తమానస్యైవగుణాతీతత్వరూపప్రకారంవక్ష్యన్ తావజ్జీవేశ్వరైక్యంప్రతిక్షిప్తుంగుణమయప్రకృతౌవర్తమానస్యాపరమాత్మభూతస్యస్వస్యగుణకర్మబద్ధత్వశఙ్కాంశమయితుంస్వస్వభావమాహ ॥ బద్ధోముక్తఇతి ॥ గుణతః త్రిగుణకర్మభిః-బద్ధః- తేభ్యోముక్తఇతిచా-ఖ్యా-నిర్దోషస్య- మమ - వస్తుతఏవనాస్తి-గుణతఇతిసార్వవిభక్తికస్తసిః-మఇత్యానె

తైర్వాఽజ్ఞాయేతలక్షణైః । కింభుఞ్జీతోతవిసృజేచ్ఛయీతాసీతయాతివా॥ ౩౬ ॥ ❁ ఏతమచ్యుతమేబ్రూహి ప్రశ్నంప్రశ్నవిదాంవర । నిత్యముక్తోనిత్యబద్ధఏకఏవేతిమేభ్రమః॥ ౩౭ ॥❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

❁❁❁❁❁❁❁❁❁ ఇతిశ్రీమద్భాగవతేమహాపురాణే, ఏకాదశస్కన్ధే, దశమోఽధ్యాయః ❁❁❁❁❁❁❁❁❁

శ్రీభగవానువాచ॥ బద్ధోముక్తఇతివ్యాఖ్యాగుణతోమేనవస్తుతః। గుణస్యమాయామూలత్వాన్నమేమోక్షోఽస్తిబన్ధనమ్॥ ౧॥ శోకమోహౌసుఖందుఃఖందేహాపత్తిశ్చమాయయా। స్వప్నేయథాఽఽత్మనఃఖ్యాతిస్సంసృతిర్నతువాస్తవీ॥ ౨॥ విద్యావిద్యేమమతనూవిద్ధ్యుద్ధవశరీరిణామ్। మోక్షబన్ధకరీఆద్యేమాయయామేవినిర్మితే॥ ౩ ॥ ఏక

న ఃప్రధానక్షేత్రజ్ఞపతిర్గుణేశఃక్షరంప్రధానమమృతాక్షరంహరఃక్షరాత్మనావీశతేదేవఏక ,, ఇత్యాదిశ్రుత్యుక్తవిధంప్రకృతిపురుషేశ్వరత్వమభిప్రేతంవస్తుతోమేనాస్తీత్యేతదేవోపపాదయతి ॥ గుణస్యేతి ॥ గుణస్య సత్త్వాదిగుణమూలకకర్మణో మాయామూలత్వాన్మన్నియామ్యప్రకృతిసంబన్ధమూలకత్వా- న్మమమాయానియన్తు - ర్నతద్గుణైర్బన్ధః- అతఏవ-మోక్షోఽపి-నాస్తి-కింతు - గుణకర్మవశ్యస్య జీవస్యైవతావిత్యర్థః-నత్వనేనశ్లోకేనపరస్యైవాత్మనోగుణకర్మసంబన్ధమభ్యుపేత్యతస్యాపారమార్థికత్వముచ్యతే" ఏకస్యైవమమాంశస్య,, త్యుత్తరశ్లోకేనజీవస్యైవబన్ధఇతివక్ష్యమాణత్వాత్ ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ ఏవంస్వస్యగుణత్రయకర్మబన్ధాభావముక్త్వాజీవస్యాపిసంసారబన్ధఔపాధికత్వాదనిత్య ఇత్యాహ ॥ శోకేతి ॥ మాయయా మన్నియామ్యయాప్రకృత్యా-జీవస్య-శోకాదయో-భవన్తిఅతో - యథా-స్వప్నే-ఆత్మనః - ఖ్యాతిః-శరీరసంబన్ధసుఖదుఃఖాదిప్రతీతిః - తద్వత్ - సంసృతి- ర్నతువాస్తవీఅవాస్తవీ-ఆత్మవస్తుస్వరూపప్రయుక్తానిత్యానభవతి - కింత్వౌపాధికీఅనిత్యేత్యర్థః-కథమనాదేరనిత్యత్వమితినశఙ్కనీయం - ఆద్యన్తరహితస్యైవనిత్యత్వాత్ - కేవలానాదిత్వమాత్రస్యనిత్యత్వప్రయోజకతాభావాదితిభావః - ఏతేన " కథమనపావృతః - కథం వాగుణైర్న యుజ్యతే ,, ఇతి ప్రశ్నస్యోత్తరముక్తం భవతి - దృష్టాన్తేఽపిస్వాప్నప్రపఞ్చస్యావాస్తవత్వం నామానిత్యత్వమేవ - నతుమిథ్యాత్వం - తస్యాపి జాగ్రత్ప్రపఞ్చస్యేవ " నతత్రరథారథయోగా నపన్థానో భవన్తిఅథరథాన్రథయోగాన్పథఃసృజతే, యఏతేషుసుప్తేషుజాగర్తికామంకామంపురుషోనిర్మిమాణ ,, ఇతీశ్వరసృష్టత్వశ్రవణాత్ ❁॥ ౨ ॥❁ కస్తర్హ్యౌపాధికస్యాపిసంసృతిబన్ధస్యకారణం-కశ్చతన్నివృత్తికారణ - మిత్యతఆహ ॥ విద్యావిద్యేఇతి ॥ విద్యామదుపాసనా-అవిద్యాస్వాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యజ్ఞానం, తే-మమ - తనూతనువన్మదధీనే-మాయయాసంకల్పరూపజ్ఞానేన" మాయావయునంజ్ఞాన,, మితినైఘణ్టుకాః-త్రిగుణాత్మకప్రకృతిసంబన్ధఃస్వరూపాజ్ఞానరూపావిద్యయా - తన్నివృత్తిస్తువిద్యయా - విద్యావిద్యేచమత్సంకల్పాయత్తేఇత్యర్థః ❁ ॥ ౩ ॥ ❁-'గుణస్యమాయామూలత్వాన్నమేమోక్షోనబన్ధన ,, మిత్యనేనసూచితంజీవస్యైవబన్ధమోక్షభా

క్త్వం విశదయతి ॥ ఏకస్యైవేతి ॥ హే మహామతే-ఏకస్య శరీరాపేక్షయా ప్రధానభూతస్య - ఏవకారేణ శరీరవ్యావృత్తిః-జీవస్యైవేత్యేవకారేణేశ్వరవ్యావృత్తిః - మమాంశస్య మచ్ఛరీరతయా మద్విశేషణత్వేన మదంశస్య-విశిష్టైకదేశో విశేషణం-ఏకదేశశ్చాంశః-పరమాత్మా చ జీవవిశిష్టః“యస్యాత్మా శరీరమ్”ఇతి జీవశరీరకత్వశ్రుతేః- తథా-ఇతరో మోక్షః-విద్యయా-ఏవమవిద్యాకృతప్రకృతివశ్యత్వరూపో బన్ధో జీవస్యైవ బన్ధశ్చానాదిః-అనాదేరపి తస్యాన్తవత్త్వం విద్యయేత్యుక్తమ్ ❋ ॥ ४ ॥ ❋ ఏతదేవ దృఢయితుం జీవపరయోస్స్వభావవైలక్షణ్యం వివక్షితమాహ ॥ అథ బద్ధస్యేతి ॥ ముక్తస్య నిత్యనిర్దోషస్య పరమాత్మనః-స తు నిత్యముక్త ఇత్యనన్తరోక్తేః తే తుభ్యం-వదామీతి-కథంభూతయోః - హే తాత - ఏకధర్మిణి ఏకస్మిన్ శరీరే స్థితయోః, విరుద్ధధర్మిణోః ఏకస్మిన్నేవ కాలే భోక్తృత్వాభోక్తృత్వజ్ఞత్వాజ్ఞత్వాదివిరుద్ధధర్మాశ్రయయోః ❋ ॥ ५ ॥ ❋ ప్రతిజ్ఞాతమేవ వైలక్షణ్యం“ద్వా సుపర్ణా సయుజా సఖాయా సమానం వృక్షం పరిషస్వజాతే - తయోరన్యః పిప్పలం స్వాద్వత్త్యనశ్నన్నన్యో అభిచాకశీతీతి శ్రుతిప్రసిద్ధవృక్షపక్షిరూపకేణోపపాదయతి ॥ సుపర్ణావితి ॥ శోభనౌ - పర్ణౌ పక్షౌ-యయోః-తౌ-తత్ర-జీవస్య-పర్ణౌ ధర్మాధర్మౌ-పరమాత్మనస్తు నిరస్తనిఖిలదోషత్వసమస్తకల్యాణగుణాత్మకత్వరూపౌ - ఏతౌ జీవేశ్వరరూపపక్షిణౌ-సదృశౌ శోభనప్రయత్నాదిగుణకౌ- అనేన సయుజావిత్యర్థ ఉక్తః - సమానగుణయోగో హి సయుక్త్వం సఖాయావుపకార్యోపకారకభావేన స్థితౌ-యదృచ్ఛయా లోకదృష్టహేత్వన్తరరహితమితి భావః-వృక్షశ్శరీరం - నీడో హృదయకమలం - కృతం . హృదయకమలరూపం-నివాసస్థానం-యాభ్యాం,తౌ “హృది హ్యయమాత్మా ప్రతిష్ఠిత”ఇతి జీవస్యాపి హృదయకమలావస్థితత్వం శ్రూయతే-తయోర్జీవేశ్వరరూపయోః పక్షిణో - రేకః జీవరూపః పక్షీ-పిప్పలాన్నం-పిప్పలం ప్రకృతిః“ఊర్ధ్వమూలమధశ్శాఖమశ్వత్థ”మితి ప్రకృతేః పిప్పలత్వరూపణాత్ , పిప్పలస్య అన్నం అద్యత ఇత్యన్నం భోగ్యం-ఫలవత్తద్వికారరూపం శబ్దాదివిషయం-ఖాదతి-అనుభవతి-అన్యః ఈశ్వరరూపః పక్షీ తు- నిరన్నః పుణ్యాపుణ్యఫలసుఖదుఃఖాదిభోగరహితః - బలేన సార్వజ్ఞ్య సర్వశక్త్యాదినా,భూయాన్ అపరిచ్ఛిన్నో ఽపి ఆపరిచ్ఛిన్నశ్చ-స్వరూపస్వభావసంకోచరహితః ప్రకాశత ఇత్యర్థః-అనేనా“నశ్నన్నన్యో అభిచాకశీతీ”త్యస్యార్థ ఉక్తః ❋ ॥ ౬ ॥ ❋ కించ“ జ్ఞాజ్ఞౌ ద్వావజావీశనీశా-అజో హ్యేకః భోగార్థయుక్తే”త్యాదిశ్రుత్యన్తరసిద్ధజ్ఞత్వాజ్ఞత్వవైలక్షణ్యమాహ ॥ ఆత్మానమితి ॥ యో- విద్వాన్ సర్వజ్ఞః అపిప్పలాదః అభోక్తా చ-స-ఆత్మానమన్యం ప్రధానం పురుషం చ-వేద యథావత్సాక్షాత్కరోతి - పిప్పలాదో భోక్తా జీవస్తు . ఆత్మానమన్యం స్వసఖం పరమాత్మానం చ-న వేద-కింతు-దేహమేవాత్మతయాఽభిమన్యత ఇతి భావః,కించ,యో , ఽవిద్యయా స్వపరయాథాత్మ్యాజ్ఞానేన యుక్త ఇతి యుక్ ॥ స తు-నిత్యబద్ధః-యశ్చ - విద్వాన్ యః స్వాభావికజ్ఞానమయః - విద్యామయ ఇతి పాఠే స ఏవార్థః-స తు-నిత్యముక్తః నిత్యం హేయప్రతిభట ఈశ్వరః- నిత్యముక్తశబ్దేన కదాచిన్ముక్తాజ్జీవాద్వ్యావృత్తిః ❋ ॥ ౭ ॥ ❋ అథ కథం వర్తేతేత్యస్యోత్తరం వదన్ విద్వత్ప్రసఙ్గాదవిదుషోఽపి వృత్తిమాహ ॥ దేహస్థోఽపీతి ॥ న దేహస్థః అదేహస్థతుల్యః-దేహాత్మాభిమానమకుర్వన్-వర్తేతేత్యర్థః-యథా-స్వప్నాదుత్థితః-తద్వత్ - స్వప్నోత్థితస్య హి స్వాప్నశరీరే ఆత్మాభిమానో నాస్తీతి సదృష్టాన్తితః,కుమతిః దేహాత్మాభిమానీ తు - అదేహస్థోఽపి గర్భ మహాప్రళయాదిదశాయాం అనిష్పన్నదేహోఽపి దేహస్థః బద్ధ ఏవేత్యర్థః,యథా-స్వప్నదృక్-తద్వత్-స్వప్నద్రష్టుః స్వాప్నశరీరే ఆత్మాభిమానసద్భావాత్ సదృష్టాన్తితః ❋ ॥ ౮ ॥ ❋ అదేహస్థత్వమేవ వివృణోతి ॥ ఇన్ద్రియైరితి ॥ యస్తు-విద్వాన్-స-గుణైః ప్రకృతిపరిణామాత్మకైరిన్ద్రియైః - గుణేషు-ఇన్ద్రియార్థేషు శబ్దాదిష్వనుకూలప్రతికూలేషు - గృహ్యమాణేషు సత్సు-అవిక్రియః హర్షవిషాదాదిరహితః - నాహం కుర్యాత్-అత్మని కర్తృత్వభోక్తృత్వాభిమానం న కుర్యాదిత్యర్థః ❋ ॥ ౯ ॥ ❋ కుమతేర్దేహస్థితిం వివృణోతి ॥ దైవాధీన ఇతి ॥ గుణైః ప్రాకృతైః-స్త

సైవ మమాంశస్య జీవస్యైవ మహామతే । బన్ధోఽస్యావిద్యయాఽనాదిర్విద్యయా చ తథేతరః ॥ ४ ॥ అథ బద్ధస్య ముక్తస్య వైలక్షణ్యం వదామి తే । విరుద్ధధర్మిణోస్తాత స్థితయోరేకధర్మిణి ॥ ५ ॥ సుపర్ణావేతౌ సదృశౌ సఖాయౌ యదృచ్ఛయైతౌ కృతనీడౌ చ వృక్షే । ఏకస్తయోః ఖాదతి పిప్పలాన్నమన్యో నిరన్నోఽపి బలేన భూయాన్ ॥౬॥ ఆత్మానమన్యం చ స వేద విద్వానపిప్పలాదో న తు పిప్పలాదః । యోఽవిద్యయా యుక్ స తు నిత్యబద్ధో ❋ విద్వన్మయో యస్స తు నిత్యముక్తః ॥ ౭ ॥ దేహస్థోఽపి న దేహస్థో విద్వాన్స్వప్నాద్యథోత్థితః । అదేహస్థోఽపి దేహస్థః కుమతిః స్వప్నదృగ్యథా ॥ ౮ ॥ ఇన్ద్రియైరిన్ద్రియార్థేషు గుణైరపి గుణేషు చ । గృహ్యమాణేష్వహం కుర్యాన్న విద్వాన్యస్త్వవిక్రియః ॥ ౯ ॥ దైవాధీనే శరీరేఽస్మిన్గుణభావ్యేన కర్మణా । వర్తమానోఽబుధస్తత్ర కర్తాస్మీతి నిబధ్యతే ॥ ౧౦ ॥

౭ ॥ శ్లో ❋ పా ॥ విద్యామయో

త్కార్యభూతైరిన్ద్రియైర్వా-భావ్యతే సంభావ్యత ఇతి తథా. తేన - కర్మణా హేతునా - వర్తమానోఽపి-అబుధః-దేహస్య-దైవాధీనతాం ప్రాచీనకర్మనిమిత్తాం తత్రస్థితిం చ-తథా- దేహవిలక్షణమాత్మానం - మజానన్- దేహమేవాత్మానం మన్వాన ఇత్యర్థః-అత ఏవ-కర్తాఽస్మీతి నిబధ్యతే- దేహాత్మాభిమానకర్తృత్వభోక్తృత్వాభిమానైర్బద్ధో భవతీత్యర్థః ❀ ॥ ౧౦ ॥ ❀ కథం విహరేదిత్యాదీనాం విశేషప్రశ్నానాముత్తరమాహ ॥ ఏవమితి ॥ ఇత్థం-కుమతేః వృత్యనుచిన్తనేన విరక్తః-దేహతదనుబన్ధిషు ఆసక్తిరహితః-అశనం వ్యాప్తిః "అశూ వ్యాప్తౌ" ఇత్యనుశాసనాత్-శయనాదిషు కర్మసు, యథోచితం - వర్తమాన ఏవేతి శేషః "యుక్తాహారవిహారస్య యుక్తచేష్టస్య కర్మసు - యుక్తస్వప్నావబోధస్య యోగో భవతి దుఃఖహా" ఇత్యన్యత్ర భగవతైవోక్తత్వాత్ ❀ ॥ ౧౧ ॥ ❀ తత్ర శబ్దాదివిషయేషు- గుణాన్ గుణపరిణామాత్మకానీన్ద్రియాణి-ఆదయన్ భక్షయన్-అనుభావయన్ - ఈశ్వరాయత్తసత్తాప్రవృత్తిమత్స్వన్ద్రియేష్వేవ కర్తృత్వభోక్తృత్వాదికమనుచిన్తయన్నిత్యర్థః-తదేవాహ ॥ నతథేతి ॥ విద్వాన్ "తత్త్వవిత్తు మహాబాహో గుణకర్మవిభాగయోః - గుణా గుణేషు వర్తన్త ఇతి మత్వా న సజ్జతే" ఇత్యుక్తవిధమతిమాన్-తథా-నబధ్యతే-యథాకుమతిర్బధ్యతే - తథా న బధ్యత ఇత్యర్థః గుణానాదయన్నిత్యనేనౌదాసీన్యమాత్మని-కర్తృత్వభోక్తృత్వాదికం తు శరీరేఽనుసంధేయమితి ఫలితం - ఈశ్వర ఏవాకర్తృత్వమనుసంధేయమితి వక్ష్యతే "సర్వాణి కర్మాణి నిరపేక్షస్సమాచరే"దితి-నను- కర్మాణి కుర్వతస్తత్ఫలభూతాని సుఖదుఃఖాదీన్యనుభవతో దేహే వర్తమానస్య కథమౌదాసీన్యరూపమవిక్రియత్వం సంభవేదత ఆహ ॥ ప్రకృతిస్థోఽపీతి ॥ ప్రకృతిస్తత్పరిణామాత్మకో దేహః- స్తత్స్థోఽపి-అసంసక్తః తదభినివేశరహితః-తత్ప్రయుక్తసుఖదుఃఖాదిష్వవిక్రియ ఇతి యావత్ - తత్స్థత్వేఽపి తత్ప్రయుక్తైరవికృతత్వే దృష్టాన్తద్వయం, యథా ఖం సవితాఽనిల ఇతి - యథా-ఖమాకాశః- సర్వత్రావస్థితమపి వ్యాప్యగతదోషైర్నవిక్రియతే , యథా సవితా స్వ

ఏవం విరక్తశ్శయన ❀ అశనాటనమజ్జనే । దర్శనస్పర్శనఘ్రాణభోజనశ్రవణాదిషు ॥ ౧౧ ॥ నతథా బధ్యతే విద్వాం స్తత్ర తత్రాదయన్ గుణాన్ । ప్రకృతిస్థోఽప్యసంసక్తో యథా ఖం సవితాఽనిలః ॥ ౧౨ ॥ వైశారద్యేక్షయాఽసఙ్గశితయాచ్ఛిన్నసంశయః । ప్రతిబుద్ధ ఇవ స్వప్నాన్నానాత్వాద్వినివర్తతే ॥ ౧౩ ॥ యస్య స్యుర్వీతసఙ్కల్పాః ప్రాణేన్ద్రియమనోధియామ్ । వృత్తయస్స వినిర్ముక్తో దేహస్థోఽపి హి తద్గుణైః ॥ ౧౪ ॥ యస్యాత్మా హింస్యతే హింస్రైర్యేన కించిద్యదృచ్ఛయా । అర్చ్యతే వా క్వచిత్తత్ర న వ్యతిక్రియతే బుధః ॥ ౧౫ ॥ న స్తువీత న నిన్దేత కుర్వతస్సాధ్వసాధు వా । వదతో గుణదోషాభ్యాం వర్జితస్సమదృఙ్మునిః ॥ ౧౬ ॥ న కుర్యాన్న వదేత్కించిన్న ధ్యాయేత్సాధ్వసాధు వా । ఆత్మారామోఽనయా వృత్త్యా విచరేజ్జడవన్మునిః ॥ ౧౭ ॥ శబ్దబ్రహ్మణి నిష్ణాతో న నిష్ణాయాత్పరే య

ప్రభయా వ్యాప్నువన్నపి-యథాఽనిలః సర్వత్ర సంచరన్నపి తద్వత్-ప్రకృతిస్థోఽపి ప్రకృత్యనభినివేశనాత్తత్సంతుల్యో భవతీత్యర్థః ❀ ॥ ౧౨ ॥ ❀ కించ-యః-మసఙ్గేన దేహాద్యనభినివేశేన - నిశితయా-వైశారద్యా-ఈక్షయా బుద్ధ్యా-ఛిన్నాః-సంశయాః యస్య సః-స్వప్నాత్ప్రతిబుద్ధ ఇవ-నానాత్వాద్దైవత్వాదిభేదాద్వినివర్తతే- దేహోఽహమిత్యాద్యభిమానం న కరోతీత్యర్థః- దేహాదహం విలక్షణో-న వా, కిమహం స్వతన్త్రః-ఉత ఈశ్వరపరతన్త్రః , కిం వాఽహమీశ్వర ఏవోత-తస్మాద్భిన్న-ఇత్యాదయస్సంశయాః ❀ ॥ ౧౩ ॥ ❀ "అథ కైర్వా జ్ఞాయేత లక్షణై"రిత్యస్యోత్తరమాహ ॥ యస్యేతి ॥ యస్య, ప్రాణాదీనాం, వృత్తయో వ్యాపారాః-వీతసంకల్పాః, స్యుః-ఇదమదనీయమిదం ద్రష్టవ్యం-ఇదం సంపాద్య-మిదం పరిహర్తవ్య - మిత్యాద్యభిసంధిరహితాః-స్యురిత్యర్థః-స ఏవ-దేహస్థోఽపి-తద్గుణైః-వినిర్ముక్తో జ్ఞేయః ❀ ॥ ౧౪ ॥ ❀ యస్యేతి ॥ ఆత్మా దేహః, హింస్రైః, దుర్జనైః , హింస్యతే పీడ్యతే, అథవా, యేన కేనచి, ద్యదృచ్ఛయా, అర్చ్యతే సత్క్రియతే, తథాఽపి తత్ర హననార్చనాదౌ న వ్యతిక్రియతే నాతీవ విక్రియతే స ఏవ, బుధః విద్వానితి జ్ఞేయః ❀ ॥ ౧౫ ॥ ❀ కించ- యః-సాధు అసాధు వా- కుర్వతః-వదతో వా-జనాన్-న స్తువీత - న నిన్దేత - తత్ర హేతుః - గుణదోషాభ్యాం సాధ్వసాధుక్రియోక్త్యాదిప్రయుక్తమానావమానాభ్యాం రహితః - తత్రాపి హేతుః - సమదృక్ మానావమానయోస్తుల్యదృష్టిః , స మునిర్జ్ఞేయః ❀ ॥ ౧౬ ॥ ❀ కించ - ఆత్మారామః , స్వయమపి , కించి , ల్లౌకికం కర్మ , సాధ్వసాధు వా - న కుర్యా , న్న వదే, న్న ధ్యాయేచ్చ, కింతు, మునిః మననశీలః అనయా "దేహస్థోఽపి న దేహస్థ" ఇత్యాదినోక్తవిధయా వృత్త్యా , జడవ , ద్విచరేత్ ❀ ॥ ౧౭ ॥ ❀ తదేవం గుణేషు వర్తమానస్యాగుణోత్తీర్ణత్వం నామ న శయనాసనభోజనాదివిరహః , కింత్వహంకారరాగద్వేషరాహిత్య , ముపకారాపకారాదిషు తుల్యచిత్తత్వం-దర్శనస్పర్శనాదిషు కర్తృత్వాభిమానశూన్యత్వం , సువర్ణలోష్టాదిష్విష్టానిష్టబుద్ధివిరహశ్చ , తి ప్రతివచనముక్తం భవతి , అథైవంవిధస్య పురుషస్య శాస్త్రజన్యముపాసనాత్మకం చేతి జ్ఞానద్వయముపాదేయమిత్యాహ ॥ శబ్దబ్రహ్మణీతి ॥ నిష్ణాతః పారంగతోఽపి , యది - పరే బ్రహ్మణి పరబ్రహ్మవిషయసమాధిపర్యన్తజ్ఞానే , న నిష్ణాయాత్ పరినిష్ఠితో న భవేత్, తర్హి, తస్య, శ్ర

మః అధ్యయనాధ్యాపనాదిశ్రమః - శ్రమఫలః-శ్రమ ఏవ ఫలం యస్య సః-నిరర్థకశ్రమ ఇత్యర్థః, అధేనుమిం రక్షతః, అధేనుం చిరప్రసూతాం నిఃక్షీరాం గామిత్యర్థః, తాం, రక్షతో-యథా-రక్షా శ్రమైకఫలా-తద్వత్ ❋ ॥ ౧౮ ॥ ❋ ఏతదేవ దృష్టాన్తాన్తరైశ్చ ప్రపఞ్చయతి ॥ గామితి ॥ దుహ్యత ఇతి దోహః పయః-దుగ్ధః దోహః-నో త్తరత్ర దోహో యస్యాః, తాం-గాం, అసతీం కామమూన్యాం, దుష్టాం, భార్యాం చ-పరాధీనం ప్రతిక్షణం దుఃఖహేతుం దేహం, అసత్ప్రజాం దృష్టాదృష్టశూన్యాం దురాత్మానం పుత్రం చ, అతీర్థీకృతం అర్గతే చ పాత్రే అదత్తం విత్తం, దుష్కీర్తిదురితాపాదకం, అఙ్గ హే ఉద్ధవ-మయా హీనాం మత్ప్రతిపాదనరహితాం-వాచం చ-యో-రక్షతి-స, దుఃఖదుఃఖీ-దుఃఖానన్తరమేవ దుఃఖమస్యాస్తీతి తథా ❋ ॥ ౧౯ ॥ ❋ మయా హీనాం వాచమిత్యేతదేవ వివృణోతి ॥ యస్యామితి ॥ అఙ్గ హే ఉద్ధవ-అస్య జగతః, స్థిత్యుత్పత్తిసంహారాత్మకం-పావనం శృణ్వతో వదతశ్చ పావనకరం, మే మమ, కర్మ చరిత్రం, యస్యాం వాచి-ప్రతిపాద్యం-న స్యాత్, లీలయా-మే-అవతారాస్తైః లీలోపదేన స్వావతారాణాం కర్మనిమిత్తత్వవ్యుదాసః - తేష్వీప్సితం జగతః ప్రేమాస్పదం, రామకృష్ణాదిజన్మ వా, న స్యాత్ -తాం-వన్ధ్యాం నిష్ఫలాం - గిరం, ధీమాన్ - న ధారయేత్ - పావనమిత్యనేన స్వజన్మకర్మప్రతిపాదనరహితాయాః ప్రత్యుతాపవిత్రతావహత్వం చ సూచితం - అథవా - లీలావతారేప్సితజన్మేతి సమాహారద్వన్ద్వః - తత్రేప్సితాః ప్రియతమాః భక్తా ఇత్యర్థః-జన్మగ్రహణం కర్మణోఽప్యుపలక్షణం - భగవద్భాగవతజన్మకర్మాదికమిత్యర్థః ❋ ॥ ౨౦ ॥ ❋ ప్రశ్నస్యోత్తరముపసంహరన్నిర్ధేయం విదధాతి ॥ ఏవమితి ॥ ఏవమిత్థం - జిజ్ఞాసయా విచారేణ, జీవాత్మని-నానాత్వభ్రమం దేవమనుష్యాదినానాత్వభ్రమం, మపోహ్య-దేహాజ్జీవాత్మానం వివిచ్యేత్యర్థః - కృత్స్నచిదచిదాత్మని మయి- విరజం విగతరజోగుణం - ఆహారాదిభిః సాత్త్వికైః-సత్త్వైకప్రవణం-మనః, అర్పయ్య నిధాయ-మయి భక్తిం కృత్వేత్యర్థః - లౌకికకర్మణ ఉపరమేతేత్యర్థః ❋ ॥ ౨౧ ॥ ❋ నైర్మల్యమేవ

ది । శ్రమస్తస్య శ్రమఫలో హ్యధేనుమివ రక్షతః ॥ ౧౮ ॥ గాం దుగ్ధదోహామసతీం చ భార్యాం దేహం పరాధీనమసత్ప్రజాం చ । విత్తం త్వతీర్థీకృతమఙ్గ వాచం హీనాం మయా రక్షతి దుఃఖదుఃఖీ ॥ ౧౯ ॥ యస్యాం న మే పావనమఙ్గ కర్మ స్థిత్యుద్భవప్రాణనిరోధమస్య । లీలావతారేప్సితజన్మ వా స్యాద్వన్ధ్యాం గిరం తాం బిభృయాన్న ధీరః ॥ ౨౦ ॥ ఏవం జిజ్ఞాసయాఽపోహ్య నానాత్వభ్రమమాత్మని । ఉపారమేత విరజం మనో మయ్యాత్మన్యర్ప్య సర్వగే ॥ ౨౧ ॥ యద్యనీశో ధారయితుం మనో బ్రహ్మణి నిశ్చలమ్ । మయి సర్వాణి కర్మాణి నిరపేక్షః సమాచర ॥ ౨౨ ॥ శ్రద్ధాలుర్మే కథాః శృణ్వన్సుభద్రా లోకపావనీః । గాయన్ననుస్మరన్కర్మ జన్మ చాభినయన్ముహుః ॥ ౨౩ ॥ మదర్థే ధర్మకామార్థానాచరన్మదుపాశ్రయః । లభతే నిశ్చలాం భక్తిం మయ్యుద్ధవ సనాతనే ॥ ౨౪ ॥ సత్సఙ్గలబ్ధయా భక్త్యా మయి మాం స ఉపాసితా । స వై మే దర్శితం సద్భిరఞ్జసా విన్దతే పదమ్ ॥ ౨౫ ॥ ఉద్ధవ ఉవాచ ॥ సాధుస్తవోత్తమశ్లోక మతః కీ

మనసస్సంపాదయితుం దుశ్శకం - తత స్త్వయి భక్తిరుదేష్యతీత్యభిప్రాయమాలక్ష్య భక్తియోగోత్పాదకానుపాయానుపదిశతి ॥ యదీతి ॥ మయి, బ్రహ్మణి, నిశ్చలం యథా తథా-మనో, ధారయితుం యద్య-శక్తః అసమర్థః - తర్హి-సర్వాణి-వర్ణాశ్రమోచితాని, కర్మాణి - నిరపేక్షః సర్వాన్తరాత్మప్రయోజకకర్తృభూతపరమాత్మప్రవర్తితదేహేన్ద్రియకర్తృకాణి, న తు మత్కర్తృకాణీ, త్యధ్యవసాయేన, తత్ఫలాపేక్షారహిత, స్సమాచర కురు ❋ ॥ ౨౨ ॥ ❋ కించ ॥ శ్రద్ధాలుర్మే ఇతి ॥ సుభద్రాః జగన్మఙ్గళావహాః, శృణ్వతో, ఽనువదతశ్చ, లోకస్య, పావనకరీ, ర్మమ కథాః, శృణ్వ, న్గాయంశ్చ జన్మ రామకృష్ణాదిజన్మ, అనుస్మరన్, కర్మ చేష్టిత, మభినయన్ స్వయమనుకుర్వన్ ❋ ॥ ౨౩ ॥ ❋ మదర్థం, ధర్మ, కామార్థా, నాచరన్, సేవమానః, ధర్మస్య చేశ్వరారాధనార్థతా నామమత్ప్రీణనద్వారాఽపవర్గార్థతా - కామానాం మదర్థత్వం మదుపభుక్తస్రగ్గన్ధవాసోఽలంకారచర్వణోచ్ఛిష్టభోజనత్వాదిరూపం - అర్థానాం మదీయారాధనోపయోగిత్వం - మదుపాశ్రయః ఆశ్రయత ఇత్యాశ్రయః ఆశ్రీయతే అనేనేత్యాశ్రయ ఇతి చ - అహమేవోపాశ్రయో యస్య సః - ఈశ్వర ఏవ ప్రాప్యః ప్రాపకశ్చేత్యధ్యవస్యన్నిత్యర్థః-ఏవంభూతశ్చే-త్సనాతనే సర్వకారణే-మయి- హే ఉద్ధవ-నిశ్చలాం-భక్తిం- లభతే ❋ ॥ ౨౪ ॥ ❋ ఉక్తసర్వోపాయనిదానభూతం సత్సఙ్గాత్మకం కారణాన్తరం వదన్ - ఇత్థముపాయైరుపకృతస్య భక్తియోగస్య సాక్షాత్స్వపరప్రాప్త్యుపాయత్వమాహ ॥ సత్సఙ్గేతి ॥ సతాం సాధూనాం-సఙ్గేన-లబ్ధయా-మయి-భక్త్యా - మామేవ-యో-నిషేవతే-స-మే మమ-స్థాన-మఞ్జసా సుఖేన-విన్దతే లభతే-సద్భిర్దర్శితం వై-ఇత్థం నిశ్చితం స్విత్యర్థః ❋ ॥ ౨౫ ॥ ❋ "సత్సఙ్గలబ్ధయా భక్త్యే" త్యుక్తం-తత్ర సతాం భక్తేశ్చ విశేషం పృచ్ఛతి ॥ సాధుస్తవేతి ॥ హే ప్రభో-సాధుః, కీదృగ్విధః-తే తవ-మతః అభిమతః- సద్భి-రాదృతా ఆదరపూర్వమనుష్ఠితా-భక్తిః-కీదృశీ-త్వయ్యుపయుజ్యేత-సాధవః స్వమతిపరికల్పితాః-సన్తి బహవః-తవ తు కీదృశస్సమ్మతః-తథా-భక్తిరపి-బహువిధా,

లోకే కీర్తిశ్శ్రీశ్చ న స్త్వయ్యుపయుజ్యేత, సద్భిశ్చ నారదాదిభిః ఆదృతా ॥ ౨౬ ॥ ఏతత్తు ప్రపన్నాయ మే మహ్యం కథ్యతాం, ఇదం చాతిగుహ్యం దుర్విజ్ఞేయం చ త్వయైవ వక్తవ్యమిత్యభిప్రాయేణ సంబోధయన్ విశినష్టి ॥ హే పురుషాధ్యక్ష "త్వం బ్రహ్మే"-త్యాదినా పురుషగ్రహణం ప్రధానస్యాప్యుపలక్షణం. ప్రధానపురుషయోర్నియన్తరిత్యర్థః. అనేన యత్కించిజ్జ్ఞానం కస్యచిత్స్వాయత్తమేవేతి కార్త్స్న్యేన జ్ఞానకర్తృ మాన్ త్వమేవ జ్ఞాయతే. న త్వదన్యః కశ్చిదుపదేష్టా విద్యత ఇతి భావః ॥ ౨౭ ॥ పురుషాధ్యక్షత్వోపయోగి సార్వజ్ఞ్యసర్వశక్త్యాదికల్యాణగుణానుగుణం బృహత్త్వమాహ ॥ త్వం బ్రహ్మేతి ॥ న కేవలముక్తగుణః. కింతు. నిరస్తనిఖిలదోషోఽపీత్యాహ ॥ పరమవ్యోమ వ్యోమవన్నైర్మల్యాత్ పరో వ్యోమశబ్దః పరమశబ్దో మలప్రతిభటత్వపరః. నిర్మలస్వరూప ఇత్యర్థః. పురుషాధ్యక్షత్వస్య భేదగర్భత్వాత్ జీవేశ్వరయోరభేదవ్యుదాసాయ విశినష్టి ॥ పురుషః ప్రకృతేః పర ఇతి ॥ ప్రకృతిశబ్దోఽత్ర "భూమిరాపోఽనలో వాయుః అపరేయమితస్త్వన్యా" మితి శ్లోకద్వయోక్తచిదచిదాత్మకప్రకృతిద్వయపరః. పరశబ్దేన అన్యత్వముత్కృష్టత్వం చ తస్మాద్వివక్షితం. పరిత్రాణాయ సాధూనామవతీర్ణస్యాపి తత్కథనముచితమిత్యాశయేనాహ ॥ అవతీర్ణోఽసీతి ॥ హే భగవన్ స్వేచ్ఛయా ఉపాత్తాని పరిగృహీతాని, పృథక్ నానావిధాని వపూంషి రామప్రద్యుమ్నానిరుద్ధాదిరూపాణి యేన తథాభూతోఽవతీర్ణోఽసి. స్వేచ్ఛాపదేన వపుషాం కర్మనిమిత్తత్వవ్యుదాసః ॥ ౨౮ ॥ తావత్సాధులక్షణం పృష్టో మమ మత ఇత్యాహ ॥ కృపాలురిత్యష్టభిః ॥ కృపాలుస్స్వార్థనిరపేక్షపరదుఃఖాసహిష్ణుః, పరదుఃఖానిచికీర్షావాన్, సర్వభూతానాం కుత్రాపి భూతే. నకృతద్రోహో యేన సః. తితిక్షుర్ద్వంద్వసహిష్ణుః. సత్యం సారం బలం స్థిరం వా. యస్య సః. అనవద్యాత్మా అసూయాదిరహితః. ఆత్మా మనో యస్య సః. సమః స్వపరసమదృష్టిః సర్వానుపకరోత్యేవేతి సర్వోపకారకః ॥ ౨౯ ॥ కామైరహతా అక్షుభితా ధీర్యస్య సః. దాన్తః నిగృహీతేన్ద్రియః. మృదుః

కృగ్విధః ప్రభో । భక్తిస్త్వయ్యుపయుజ్యేత కీదృశీ సద్భిరాదృతా ॥ ౨౬ ॥ ఏతన్మే పురుషాధ్యక్ష లోకాధ్యక్ష జగత్ప్రభో । ప్రణతాయానురక్తాయ ప్రపన్నాయ చ కథ్యతామ్ ॥ ౨౭ ॥ త్వం బ్రహ్మ పరమం వ్యోమ పురుషః ప్రకృతేః పరః । అవతీర్ణోఽసి భగవన్ స్వేచ్ఛోపాత్తపృథగ్వపుః ॥ ౨౮ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ కృపాలురకృతద్రోహస్తితిక్షుస్సర్వదేహినామ్ । సత్యసారోఽనవద్యాత్మా సమస్సర్వోపకారకః ॥ ౨౯ ॥ కామైరహతధీర్దాన్తో మృదుశ్శుచిరకించనః । అనీహో మితభుక్ శాన్తః స్థిరో మచ్ఛరణో మునిః ॥ ౩౦ ॥ అప్రమత్తో గభీరాత్మా ధృతిమాన్ జితషడ్గుణః । అమానీ మానదః కల్యో మైత్రః కారుణికః కవిః ॥ ౩౧ ॥ ఆజ్ఞాయైవం గుణాన్ దోషాన్ మయాఽఽదిష్టానపి స్వకాన్ । ధర్మాన్సంత్యజ్య యస్సర్వాన్ మాం భజేత్ స చ సత్తమః ॥ ౩౨ ॥ జ్ఞాత్వాఽజ్ఞాత్వాఽథ యే వై మాం యావాన్ యశ్చాస్మి యాదృశః । భజన్త్యనన్యభావేన తే మే భక్తతమా మతాః ॥ ౩౩ ॥ మల్లింగమద్భక్తజనదర్శనస్పర్శనార్చనమ్ । పరిచర్యా స్తుతిః ప్రహ్వగుణకర్మానుకీర్తనమ్ ॥ ౩౪ ॥ మత్కథాశ్రవణే శ్రద్ధా మదనుధ్యానముద్ధవ । సర్వలాభోపహ

మృదుస్నిగ్ధః. శుచిః బాహ్యాభ్యన్తరశౌచవాన్. శుచిర్బాహ్యం స్నానాదిజన్యం. ఆన్తరం నిష్కించిన్నజం. అకించనః అనన్యః పరయోజనః. అనీహః లౌకికవ్యాపారరహితః. మితభుక్ హితభుక్ ఆహితాగ్నిర్వా మితం యథా తథా భుఙ్క్త ఇతి తథా. శాన్తః నిగృహీతాన్తఃకరణః. స్థిరః స్థిరచిత్తః, అహమేవ శరణం రక్షితా ప్రాప్యం ఉపాయశ్చ యస్య సః. మునిః మననశీలః ॥ ౩౦ ॥ అప్రమత్తః సావధానః. గభీరాత్మా అనవగాహ్యాభిప్రాయః. ధృతిమాన్ ఆపత్స్వపి ధైర్యసహితః. జితషడ్గుణః జితాః. షడ్గుణాః అశనాయాపిపాసాశోకమోహజరామృత్యవో యేన. మనోజయస్య ప్రాగ్జయపూర్వకత్వాత్ ప్రాణస్యాశనాయాదిజయస్సుకర ఏవేతి భావః. అమానీ స్వదేహసత్కారానభిలాషీ, అన్యేభ్యో మానదః సత్కారకారకః. కల్యః హితోపదేశదక్షః మైత్రః అవఞ్చకః. కారుణికః కరుణయైవ ప్రవర్తమానః, న స్వార్థలాభేన కవిః చిదచిదీశ్వరతత్త్వయాథాత్మ్యజ్ఞః ॥ ౩౧ ॥ కించ ఆజ్ఞాయేతి ॥ ఆదిష్టానుపదిష్టాన్ వేదశాస్త్రోక్తాన్ గుణాన్ దోషాంశ్చ ఆజ్ఞాయ. విరోధిస్వరూపస్యాపి జ్ఞేయత్వాద్దోషానిత్యుక్తం. సర్వాన్ స్వకాన్ వర్ణాశ్రమోచితాన్ ధర్మాన్ సంత్యజ్య "సర్వధర్మాన్పరిత్యజ్య" ఇత్యత్రేవాత్రాపి యథాసంప్రదాయం త్యాగో వివక్షితః, యః. మాం ఉపాయోపేయభావేన భజేత సచ సత్తమః సాధుమతః ॥ ౩౨ ॥ కించ జ్ఞాత్వేతి ॥ యః యత్స్వరూపః. యాదృశః యత్స్వభావః. యావాన్ యద్విభూతికశ్చాస్మి తథా. పునః పునర్విచార్య. యే మామేవ. అనన్యభావేన నాన్యస్మిన్ ప్రయోజనాన్తరోపాయాన్తరదేవతాన్తరాదౌ భావ. యేన భజన్తీతి. తే భక్తతమాః. వై శబ్దో నిశ్చయద్యోతకః ॥ ౩౩ ॥ ఏవం సాధులక్షణముక్తం. అథైవంవిధానాం సతాం సద్భిశ్చ క్షణీయాని భక్తియోగానుగ్రాహకాణి తల్లక్షణాన్యాహ ॥ మల్లింగేత్యాదిభిరష్టభిః ॥ మల్లింగమర్చారూపం మల్లింగమద్భక్తజనప్రదర్శనాదీని భక్తియోగానుగ్రాహకాణి తల్లక్షణానీత్యష్టమాన్తేనాహ. అర్త్యం. పరిచర్యా పాదపీడనాదిసేవా. ప్రహ్వశబ్దః ప్రణామపరః. గుణకర్మానుకీర్తనమ్ ॥ ౩౪ ॥ మదనుధ్యానం మద్విషయకానుధ్యానం. సర్వలాభో

పహరణం-సర్వస్యలబ్ధస్యసమర్పణం - దాస్యేనస్వాభావికేన - ఆత్మనఃస్వస్య- నివేదనంసమర్పణం - మచ్ఛేషత్వాధ్యవసా
నమ్ ✻ ॥ ౩౫ ॥ ✻ మజ్జన్మకర్మకథనం-శ్రోతృషుసన్నిధావితి శేషః - మమపర్వసుజయన్త్యాదిషు,అనుమోదన-ముత్సవకరణేనే
తి శేషః-గీతాదిభిర్మద్గృహేషుమదాలయేషూ-త్సవః ✻ ॥ ౩౬ ॥ ✻ యాత్రాశ్రీవ్యాదేశయాత్రా - సర్వవార్షికపర్వసుచాతు
ర్మాస్యైకాదశ్యాదిషు బలివిధానంవిశేషతఃపూజావిధానః-ఉత్తమా - తాన్త్రికీమచ్ఛాస్త్రోక్తా - దీక్షా - పఞ్చసంస్కార
సంపత్తిః-వైదికీతిపాఠే- అధ్వర్యుర్గృహపతి-దీక్షయిత్వా యజమానందీక్షయతీత్యుక్తవిధాయజ్ఞార్థదీక్షా - మదీయవ్రతా
న్యేకాదశ్యుపవాసాదీని- తేషాం-ధారణమాచరణమ్ ✻ ॥ ౩౭ ॥ ✻ మమ-యా-అర్చాపూజామూర్తి-స్తస్యాః- స్థాపనే-శ్ర
ద్ధా ఆదరః-సత్యాంశక్తౌ స్వస్య-తదభావే-ఇతరైస్సహ - సంహత్యసంభూయ-ఉద్యమశ్చ,ఉద్యానేత్యాదేర్మమేత్యాదిః-త
త్రో-ద్యానమాయతనాన్తర్గతంవనం - ఉపవనమాయతన సమీపవనం- ఆక్రీడాఃపుష్పాపచయాదిక్రీడనార్హాణిస్థానాని - పు
రాణిఆయతనస్యపరితఃస్థితాని తత్రత్యానిమన్దిరాణి- తేషాం -కర్మణిచనిర్మాణే స్వతస్సంహత్యవో- ద్యమ ఇతిపూర్వేణసంబ
న్ధః ✻ ॥ ౩౮ ॥ ✻ సమ్మార్జనంధూళ్యపాకరణం- ఉపలేపనంగోమయాదిభిః సేకస్తైరేవప్రోక్షణం - మణ్డలవర్తనంసర్వతోభ
ద్రస్వస్తికచక్రాబ్జాదిమణ్డలకరణం ఏభి-రమాయయా-దాసవన్మహ్యంమమ-గృహశుశ్రూషణంగృహాలంకారః ✻ ॥ ౩౯ ॥ ✻
అమానిత్వందురహంకారరాహిత్యం - అదమ్భిత్వంఅవఞ్చకత్వం - కృతస్యధర్మస్య-పరికీర్తనం "ధర్మఃక్షరతికీర్తనాత్,,
ఇతిస్మృతేరితిభావః-మేమహ్యం-స్వయ-మన్యేనవా-నివేదితం- దీపావలోకం - నోపయుఞ్జ్యాత్ స్వవ్యాపారోపయోగినం

ణందాస్యేనాత్మనివేదనమ్॥ ౩౫ ॥మజ్జన్మకర్మకథనంమమపర్వానుమోదనమ్ । గీతతాణ్డవవాదిత్రగోష్ఠీభిర్మ
ద్గృహోత్సవః॥ ౩౬ ॥యాత్రాబలివిధానంచసర్వవార్షికపర్వసు । ఉత్తమా తా ✻ న్త్రికీదీక్షామదీయవ్రత
ధారణమ్ ॥ ౩౭ ॥ మమార్చాస్థాపనేశ్రద్ధాస్వతస్సంహత్యచోద్యమః । ఉద్యానోపవనాక్రీడపురమన్దిరకర్మ
ణి ॥ ౩౮ ॥ సమ్మార్జనోపలేపాభ్యాంసేకమణ్డలవర్తనైః । గృహశుశ్రూషణంమహ్యం దాసవద్యదమాయ
యా ॥ ౩౯ ॥ అమానిత్వమదమ్భిత్వంకృతస్యాపరికీర్తనమ్ । అపిదీపావలోకంమేనోపయుఞ్జ్యాన్నివేదితమ్ ॥
యద్యదిష్టతమంలోకేయచ్చాతిప్రియమాత్మనః। తత్తన్నివేదయేన్మహ్యంతదానన్త్యాయకల్పతే॥ ౪౦ ॥సూర్యో
ఽగ్నిర్బ్రాహ్మణోగావోవైష్ణవఃఖంమరుజ్జలమ్ ।భూరాత్మాసర్వభూతానిభద్రపూజాపదానిమే॥ ౪౨ ॥సూ
ర్యేతువిద్యయాత్రయ్యాహవిషాఽగ్నౌయజేతమామ్।ఆతిథ్యేనతు † విప్రాగ్ర్యేగోష్వఙ్గయవసాదినా॥ ౪౩ ॥
వైష్ణవేబన్ధుసత్కృత్యాహృదిఖేధ్యాననిష్ఠయా।వాయౌముఖ్యధియాతోయేద్రవ్యైస్తోయపురస్కృతైః॥౪౪॥
స్థణ్డిలేమన్త్రహృదయైర్భోగైరాత్మానమాత్మని।క్షేత్రజ్ఞంసర్వభూతేషుసమత్వేనయజేతమామ్॥ ౪౫ ॥ధిష్ణ్యే

నకుర్యాత్ - కిం స్వార్థదీపారోపణమేవకుర్యాదిత్యర్థః-దీపావలోకశబ్దేనాలఙ్కృతపవనాదీనామప్యనుపయోజ్యత్వప్రదర్శ
నపరః ✻ ॥ ౪౦ ॥ ✻ కించ॥యద్యదితి॥ లోకే-యద్య-దిష్టతమంకమనీయం-వస్తు, యచ్చాత్మనఃస్వస్య - ప్రియతమం,తత్త
న్మహ్యం-నివేదయేత్ , ఏవంచేత్-తద్దానన్త్యాయమహాపరిమితప్రీతయేఅక్షయ్యఫలాయవా , కల్పతే ✻ ॥ ౪౦ ॥ ✻ అథభ
క్తిలక్షణాన్యేవపూజావిధానానివక్తుంతదధిష్ఠానాన్యాహ ॥ సూర్యఇతి ॥ హేభద్ర-సూర్యాదీని-సర్వభూతాన్తాని-ఏకాద
శ-మమపూజాపదాని ✻ ॥ ౪౨ ॥ ✻ తత్రోద్దేశక్రమేణపూజాప్రకారానాహ ॥ సూర్యేత్విత్యాదినా ॥ త్రయ్యావిద్యయా॥
ఉపస్థానే,,త్యాదిమన్త్రైః అగ్నౌ ఆహవనీయాదౌ- తాన్త్రికేచ , హవిషాచరుపురోడాశాజ్యాదిరూపేణ-మాం,యజేతేతి
సంబన్ధః-విప్రాగ్ర్యే-బ్రాహ్మణశ్రేష్ఠే ఆతిథ్యేన - విప్రాగ్నావితిపాఠే-విప్రశరీరాన్తర్గతజాఠరాగ్నౌ,అఙ్గహేఉద్ధవ,గోషు
యవసాదిభిః యవసంతృణం-ఆదిశబ్దేనతిలపిణ్యాకోదకాదిసంగ్రహః ✻ ॥ ౪౩ ॥ ✻ వైష్ణవేమద్భక్తే-బన్ధుసత్కృత్యాబన్ధా
వివసత్కారేణఆకాశేపూజానామ-హృదయాకాశాన్తరేధ్యానమిత్యాహ॥హృదిఖేధ్యాననిష్ఠయేతి॥ యజేతమామిత్యత్ర
తత్రసంబన్ధః-ముఖ్యధియాముఖ్యప్రాణధియా - తోయేతు , తోయపురస్కృతైస్తోయాదిభిర్దివ్యైః-ద్రవ్యైర్గన్ధపుష్పదూర్వా
క్షతాదిభిః ✻ ॥ ౪౪ ॥ ✻ భూరాత్మేత్యత్రభూశబ్దేనచక్రాబ్జాదిమణ్డలసంస్కృతోదేశోవివక్షితస్తదాహ॥స్థణ్డిలఇతి॥ మ
న్త్రహృదయైర్మూలమన్త్రహృదయాద్యఙ్గమన్త్రన్యాసైః ఆత్మనిస్వస్మిన్- ఆత్మానంమాం , భోగైఃశాస్త్రావిరుద్ధకామై
ర్యజేత-సర్వభూతేషుదేవమనుష్యాదిశరీరేషు , క్షేత్రజ్ఞంజీవశరీరకం - మాం, సమత్వేనరాగద్వేషాదిరాహిత్యేన - యజే
త ✻ ॥ ౪౫ ॥ ✻ ఏతేషుసూర్యాదిషు,ధిష్ణ్యేషుస్థానేష్వపి మద్రూపమేవ, ధ్యాయన్ , సమాహితోఽవహితచిత్తః-సమర్చ

---

౩౭ ॥ శ్లో ✻ పా ॥ వైదికీదీక్షా   ౪౩ ॥ శ్లో † పా ॥ విప్రాగ్నౌ

యేత్ ॥ ౪౬ ॥ కించ ॥ ఇష్టేతి ॥ ఇష్టం వైదికం కర్మ, పూర్తం స్మార్తం, తయోస్సమాహారః, తేన, య, స్సమాహితో, మామేవ-యజేత, సోఽపి-వహ్నిజ్జ్వాదిదర్శనాదికృదివ, మయి, సద్భక్తిం ప్రేమాత్మికామవిచ్ఛిన్నాం భక్తిం, లభతే, ఉక్తసర్వలక్షణోపకృతా సద్భక్తిస్సాధుసేవామూలైవేత్యుపసంహరతి ॥ మత్స్మృతిస్సాధుసేవయేతి ॥ మత్స్మృతిర్మద్భక్తిః, సత్సఙ్గమూలైవ ॥ ౪౭ ॥ నహ్యతోఽన్యః కశ్చిన్మత్ప్రాప్త్యుపాయో విద్యత ఇత్యాహ ॥ ప్రాయేణేతి ॥ హే ఉద్ధవ, సత్సఙ్గేన సత్సఙ్గలబ్ధేన భక్తియోగేన, వినా, సమీచీనో, మత్ప్రాప్త్యుపాయో, న విద్యతే, ప్రాయేణేత్యనేన క్వచిన్న్యాసయోగస్యాప్యుపాయత్వం సత్సఙ్గలబ్ధత్వం చ వివక్షితం, సత్సఙ్గేనేత్యత్ర హేతుమాహ, హి యస్మాద, హం, సతాం, ప్రాయణం ఉపాయ ఉపేయశ్చ, ఈయత ఇత్యయనం, య, న్త్యనేనేత్యయనమితి వ్యుత్పత్తిద్వయస్య వివక్షితత్వాత్, ఉపాయోపేయభావేనాశ్రితోఽహం తదధీన ఇతి ॥ సత్సఙ్గాదేవ మద్వశీకార ఇతి భావః ॥ ౪౮ ॥ అథైవం సూచితబహ్వఙ్గకభక్తియోగదుష్కరత్వాభిప్రాయమాలక్ష్య ప్రాయేణేత్యనేన సూచితం స్వవశీకరణోపాయం న్యాసయోగం వివక్షుస్తావత్తస్య పరమగోప్యత్వమధికారివిశేషాయైవోపదేశ్యత్వం చ ఖ్యాపయన్ శుశ్రూషాముత్పాదయంశ్చ తత్కథనం ప్రతిజానీతే ॥ అథైతదితి ॥ సుగోప్యస్యాప్యుక్తౌ హేతుతయోపాత్తం భృత్యస్సుహృత్సఖేతి విశేషణత్రయమ్ ॥ ౪౯ ॥ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయామేకాదశస్కన్ధ ఏకాదశోఽధ్యాయః. ************************

ఇత్థం బహ్వఙ్గకే బహువయఃకాలాదిసాధ్యే దుష్కరే భక్తియోగే ఉపదిష్టే తత్సాధ్యతల్లిప్సాఽశక్తిభ్యామావిలమానసముద్ధవమాలక్ష్య సుకరోపాయమాత్మని క్షేపాపరపర్యాయం న్యాసయోగాత్మకం లఘీయాంసం వివక్షుస్తావత్తస్యాని

ష్వేతేషు మద్రూపం శఙ్ఖచక్రగదాబ్జైః। యుక్తం చతుర్భుజం శాన్తం ధ్యాయన్నర్చేత్సమాహితః ॥ ౪౬ ॥ ఇష్టాపూర్తేన మామేవ యో యజేత సమాహితః। లభతే మయి సద్భక్తిం మత్స్మృతిం సాధుసేవయా ॥ ౪౭ ॥ ప్రాయేణ భక్తియోగేన సత్సఙ్గేన వినోద్ధవ। నోపాయో విద్యతే సమ్యక్ప్రాయణం హి సతామహమ్ ॥ ౪౮ ॥ అథైతత్పరమం గుహ్యం శృణ్వతో యదునన్దన। సుగోప్యమపి వక్ష్యామి త్వం మే భృత్యస్సుహృత్సఖా ॥ ౪౯ ॥ ********* ********* ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే ఏకాదశస్కన్ధే ఏకాదశోఽధ్యాయః. *********

శ్రీభగవానువాచ ॥ న రోధయతి మాం యోగో న సాఙ్ఖ్యం ధర్మ ఉద్ధవ। న స్వాధ్యాయస్తపస్త్యాగో నేష్టాపూర్తం న దక్షిణాః ॥ ౧ ॥ వ్రతాని యజ్ఞశ్ఛన్దాంసి తీర్థాని నియమా యమాః। యథాఽవరున్ధే సత్సఙ్గః సర్వసఙ్గాపహో హి మామ్ ॥ ౨ ॥ సత్సఙ్గేన హి దైతేయా యాతుధానాః ఖగా మృగాః। గన్ధర్వాప్సరసో నాగాః సిద్ధాశ్చారణగుహ్యకాః ॥ ౩ ॥ విద్యాధరా మనుష్యేషు వైశ్యాశ్శూద్రాః స్త్రియోఽన్త్యజాః। రజస్తమఃప్రకృతయస్తస్మింస్తస్మిన్యుగే యుగే ॥ ౪ ॥ బహవో మత్పదం ప్రాప్తాస్త్వాష్ట్రకాయాధవాదయః। వృషపర్వా బలిర్బాణో మయశ్చాథ విభీ

షణోపాయసాధ్యసాధనత్వఖ్యాపనాయ కైముత్యన్యాయేన తదుపాయసిద్ధసత్సంగతేరేవానితరసాధ్యసాధనతామాహ ॥ న రోధయతీతి ॥ మాం-న రోధయతి న హృది స్థం కరోతి- న వశీకరోతీతి యావత్, యోగః వర్ణాశ్రమోచితకర్మయోగః, ప్రాణాయామయోగో వా, సాఙ్ఖ్యం ప్రకృతివివిక్తాత్మోపాసనం, ధర్మః అహింసాదిరూపః, స్వాధ్యాయో వేదాధ్యయనం, తపోఽనశనాది- ఇష్టం యాగాది వైదికం కర్మ, పూర్తం స్మార్తం, తయోస్సమాహారః, త్యాగః సామాన్యతో దానం, దక్షిణాః క్రత్వాదిసాద్గుణ్యార్థదానమ్ ॥ ౧ ॥ వ్రతాన్యేకాదశ్యుపవాసాదీని, యజ్ఞాః పఞ్చమహాయజ్ఞాః ఛన్దాంసి రహస్యమన్త్రాః, తీర్థాని గఙ్గాదీని, నియమాః శౌచాచమనాదయః, యమాః బాహ్యాభ్యన్తరేన్ద్రియనియమనోపాయాః, యథా, సత్సఙ్గో మామవరున్ధే వశీకరోతి, తథై, తే, మాం నావరున్ధతే, కుతః, హి యస్మాత్-సత్సఙ్గః, సర్వసఙ్గాపహః, మనసస్సర్వేష్వర్థేషు మద్వ్యతిరిక్తేషు సఙ్గమపహన్తీతి తథా, మనసస్సర్వసఙ్గాపహారేణ మదేకసఙ్గావహః, యోగాదయస్తు నైవంవిధా ఇతి భావః ॥ ౨ ॥ యద్యపి యోగసాఙ్ఖ్యాదీనాం చిత్తనైర్మల్యైకాగ్రతాపాదనద్వారా భక్తియోగోత్పాదనేన తద్ద్వారా భగవద్వశీకారకారణత్వమస్తి సత్సఙ్గతేరపి గురూపసత్త్యాపాదనాదిప్రణాడ్యైవ తద్వశీకారకారణత్వం న సాక్షాదితి నవిశేషః తథాఽపి సతా మాహాత్మ్యం నాం కథంచిత్స్వసంబన్ధినాం చ స్వవిద్యామాహాత్మ్యప్రసన్నపరమపురుషసంకల్పేన మోచకత్వప్రతిపాదనాయ యథాఽవరున్ధే సత్సఙ్గ ఇత్యుక్తం ॥ తదాహ ॥ సత్సఙ్గేనేత్యాది ॥ సఙ్గః సంబన్ధః, స చ తద్విద్యాయోనివంశ్యత్వతదభిమానవిషయదేశప్రభవత్వతద్దర్శనస్పర్శనాదివిషయత్వాదిరూపేణ బహువిధః "నాస్యాబ్రహ్మవిత్కులే భవతి" ఇతి శ్రుతేః "యం యం స్పృశతి పాణిభ్యాం యం యం పశ్యతి చక్షుషా- స్థావరాణ్యపి ముచ్యన్తే కిం పునర్బాన్ధవా జనాః" ఇత్యభియుక్తోక్తేశ్చ - యాతుధానాః రాక్షసాః- నాగాః గజాః- రజస్తమః ప్రకృతయ ఇత్యనేనాత్యన్తమోక్షోపాయశూన్యత్వమభిప్రేతమ్ ॥ ౩ ॥ ౪ ॥ త్వాష్ట్రో

వృత్రాసురః-కాయాధవః ప్రహ్లాదః-తా,వాదీ-యేషాం - బహవో - మత్పదం-ప్రాప్తా-ఇతిసంబన్ధః,యద్వా-దైతేయాదిషు కాంశ్చిత్సాధూన్నిర్దిశతి॥ త్వాష్ట్రకాయాధవాదయ ఇత్యాదినా॥ బాణోమయశ్చప్రసిద్ధః ❀ ॥ ౫ ॥ ❀ అథమృగేషు సాధూనాహ ॥ సుగ్రీవోహనుమానృక్షఇతి॥ ఋక్షోజామ్బవాన్॥పశుష్వాహ ॥ గజ ఇతి ॥ గజేన్ద్రః-అథపక్షిష్వాహ॥గృధ్రఇతి॥గృధ్రో జటాయుః-తస్యతుముముక్షుత్వం శ్రీమతిరామాయణే॥యాగతిర్యజ్ఞశీలానామాహితాగ్నేశ్చయాగతిః-అపరావర్తినాం యాచయాచభూమిప్రదాయినామ్ - మయాత్వం సమనుజ్ఞాతోగచ్ఛ లోకాననుత్తమా,, నితిప్రసిద్ధం-అపరావర్తినాంయా గతి-రనుత్తమాన్ లోకాన్ గచ్ఛేతిముక్తివిషయత్వ ఏవఘటతే. నతుయుద్ధాపరావర్తిగతిపరత్వే - తత్ప్రాప్యలోకానామనుత్తమత్వాసంభవాత్ - అథవైశ్యేష్వాహ ॥ వణిక్పథ ఇతి ॥ వణిక్పథస్తులాధారాఖ్యః - వ్యాధోధర్మవ్యాధాఖ్యః స్త్రీష్వాహ ॥ వ్రజేగోప్య్యో యజ్ఞపత్న్య ఇతి ॥ యజ్ఞపత్న్యో బ్రాహ్మణ్యః - కుబ్జాదీనాం కేనాపిభావేనభగవత్సంబన్ధసద్భావాత్ భాగవతత్వమస్త్యేవ-తథాఽపరే ఇత్యేతదనుక్తసంగ్రాహకమ్ ❀ ॥ ౬ ॥ ❀ తఇతి ॥ తేత్వాష్ట్రాదిసంబన్ధినః - న-అధీతాః శ్రుతిగణా-యైస్తే-నఉపాసితాః,మహత్తమాః సాధవో-యైస్తేన - సన్తివ్రతానియేషాం-నతప్తంతపోయైస్తే-అత్ర సంధిరార్షః-కింతు-సతాం త్వాష్ట్రాదీనాం -సఙ్గాన్మా-ముపాగతాః ప్రాప్తాః. స్వసంకల్పస్యాపృథక్త్వఖ్యాపనాయమాముపాగతా ఇత్యుక్తం - మోక్షస్త్వేవైతఇత్యర్థః-నాధీత శ్రుతిగణా ఇత్యాదివిశేషణైరుపాయాన్తరశూన్యత్వమేవఖ్యాప్యతే ❀ ॥ ౭ ॥ ❀ ననుయుక్తమేతద్భగవద్యాథాత్మ్యాభిజ్ఞానాం సత్సంబన్ధినామన్యేషాంచముక్తిరితి - ఇదంత్వయుక్తం-యత్కే-వలంకామనాదిభావేనత్వామనువృత్తవతీనాంగోప్యాదీనామితి - అతోనతాసాంముక్తిః - కుతస్తత్సంబన్ధినా-మిత్యత ఆహ ॥ కేవలేనేతి ॥ భావోఽత్రకామభయద్వేషాదిరూపాభిప్రాయవిశేషపరః - భావనాపరపర్యాయదర్శనస్పర్శనాది

షణః ॥ ౫ ॥ సుగ్రీవోహనుమానృక్షోగజోగృధ్రోవణిక్పథః । వ్యాధఃకుబ్జావ్రజేగోప్య్యోయజ్ఞపత్న్యస్తథాఽ
పరే ॥ ౬ ॥ తేనాధీతశ్రుతిగణానోపాసితమహత్తమాః । అవ్రతా❀తప్తతపసస్సత్సఙ్గాన్మాముపాగతాః॥ ౭ ॥
కేవలేనహిభావేనగోప్యోగావోనగామృగాః। యేఽన్యేమూఢధియోనాగాస్సిద్ధామామాపురఞ్జసా ॥ ౮ ॥ యం
నయోగేనసాఙ్ఖ్యేనదానవ్రతతపోఽధ్వరైః।వ్యాఖ్యాస్వాధ్యాయసంన్యాసైః ప్రాప్నుయాద్యత్నవానపి ॥ ౯ ॥
రామేణసాకంమధురాంప్రణీతే శ్వాఫల్కినామయ్యనురక్తచిత్తాః । విగాఢభావేననమేవియోగతీవ్రాధయోఽ
న్యందదృశుస్సుఖాయ॥ ౧౦ ॥ ❀ తాస్తాఃక్షపాః ప్రేష్ఠతమేననీతామయైవబృన్దావనగోచరేణ। క్షణార్ధవత్తాః
పునరఙ్గతాసాంహీనామయాకల్పసమాబభూవుః ॥ ౧౧ ॥ తానావిదన్మయ్యనుషఙ్గబద్ధధియస్స్వమాత్మానమ

రూపధాత్వర్థపరశ్చ-తస్యకైవల్యం నామపరత్వముత్కృష్టత్వమితియావత్ - తద్యథాయోగ్యంయోజ్యం , తత్ర-గోప్యః-కేవలేనతీవ్రేణ-భావేనకామాత్మకేన,గావో-నగామృగాశ్చ , సాదరం మదీక్షణస్పర్శనాదిరూపేణభావేన - యేచాన్యే-మూఢధియః,తమోగుణావృతధియః కేవలతమోగుణప్రధానా ఇత్యర్థః-నగాః యమళార్జునాదయః - నాగాః కాళియాదయః- తేఽపి-సిద్ధాః ముక్త్యర్హాః-మదీక్షణస్పర్శనాదిభిర్నిరస్తాఖిలముక్తిప్రతిబన్ధకాః-అఞ్జసాఽనాయాసేన- మాం-ఈయుః ప్రాపుః,నగా ఇతిమృగవిశేషణంవా-తత్ర-నగాః నిశ్చలాః - వంశస్వనాపకృష్టచిత్తతయేతిభావః , యద్వా॥అపివృక్షాః పరిమ్లానా,,ఇతిన్యాయేనాన్తస్సంజ్ఞానాంవృక్షాణామపితత్సన్నికర్షవిప్రకర్షాదికృతహర్షమ్లాన్యాదితయాకథంచిద్భావసంభవాభిప్రాయేణనగా ఇత్యుక్తమితిసర్వతరుగుల్మలతాదిపర ఏవనగశబ్దః-గవాదయఏవ కేనాపిభావేనమామీయుః - కింపునర్గోప్యః, అతస్తాస్తత్సంబన్ధినశ్చమామాపురేవేతిభావః ❀ ॥ ౮ ॥ ❀ మామితివివక్షితమాత్మానంవిశినష్టి॥ యమితి ॥యోగాదిభిః-కృతప్రయత్నోఽపియం-నప్రాప్నుయాత్,తం-దుర్లభం-మాం-ఆపు - రితిసంబన్ధః-వ్రతాన్యేకాదశ్యుపవాసాదీని-తపః కృచ్ఛ్రచాన్ద్రాయణాదిరూపం-వ్యాఖ్యా శాస్త్రాధ్యాపనం-స్వాధ్యాయోఽధ్యయనంసంన్యాసస్తుర్యాశ్రమపరిగ్రహః ❀ ॥ ౯ ॥ ❀ కేవలేనహి భావేనేతివివక్షితంగోపీనాంభావంప్రపఞ్చయతి ॥ రామేణేతిచతుర్భిః॥శ్వాఫల్కినాఅక్రూరేణ- మయి, రామేణబలభద్రేణ సహ-మధురాం,ప్రణీతే ప్రాపితే సతి-మమత్తోఽన్యం,సుఖాయ,నదదృశుః , కుతః-వియోగేన-తీవ్రోదుస్సహః,ఆధి,ర్యాసాం తా, స్తత్రహేతుః-మయి,విగాఢేనాతిదృఢేన, భావేనప్రేమ్ణా,అనురక్తానిసంసక్తాని , చిత్తాని-యాసాంతాః ❀ ॥ ౧౦ ॥ ❀ తీవ్రాధిత్వంవ్యనక్తి ॥ తాస్తా ఇతి ॥యాయా ఇతిపాఠాన్తరం,అఙ్గహేఉద్ధవ-బృన్దావనగోచరేణ-ప్రియతమేనచ,మయాసహ, యాభి,ర్యాయాఃక్షపాః రాత్రయః,క్షణార్ధవన్నీతాః యాపితాః తా ఏవ-పున,ర్మయా , హీనా,స్తాసాంగోపీనాం-కల్పసమా, బభూవుః ❀ ॥౧౧ ॥ ❀ కించేత్థంతీవ్రాధయో మోహవ్యాజేనసమాధింగతాః కించిదపినవిదురిత్యాహ॥ తా ఇతి ॥మయ్య-నుషఙ్గే

---

౧౧ ॥ శ్లో ❀ పా ॥ యాయాఃక్షపాః

జ్ఞాసక్త్యా, బద్ధాధీర్యాభిస్తాః, గోప్యః, స్వమాత్మానం స్వదేహం, అదో దూరస్థం-ఇదం సన్నిహితంచ, నావిదన్, యథా, మునయః-సమాధౌ, స్వాత్మానం, నవిదుః, యథా వా, అబ్ధితోయే-ప్రవిష్టా నద్యః, స్వనామరూపే, నవిదుః, తద్వత్, నదీనాం నామరూపావేదనముచితత్వాత్, గోపీనాంతు భగవద్ధ్యానపారవశ్యాది వైషమ్యమ్ ❋ ॥ ౧౨ ॥ ❋ స్వాత్మాదికం నావిదన్, కింతు కేవలమబలా అజ్ఞాః-మత్స్వరూపావిదః-తథాఽపి-మత్కామాః, మయ్యేవ కామో యాసాం తాః-జారం రమణం ప్రతీత్య చోరభర్తారం, వస్తుతః పరబ్రహ్మభూతం-మాం-ప్రాపుః "సత్సఙ్గేన హి దైతేయా" ఇత్యుపక్రాన్తముపసంహరతి ॥ సఙ్గాచ్ఛతసహస్రశః ప్రాపురితి సంబన్ధః ❋ ॥ ౧౩ ॥ ❋ ఇత్థముపదేశ్యమాణశరణాగత్యాఖ్యస్య యోగప్రభావఖ్యాపనాయ తద్యోగనిష్ఠసత్సఙ్గస్యైవానితరసాధ్యసాధనమభిధాయాథ తం యోగముపదిశతి ॥ తస్మాదితి ॥ హే ఉద్ధవ, తస్మాత్, శరణాగతియోగనిష్ఠసత్సఙ్గతేరేవంవిధత్వాత్, చోదనాం విధిం-ప్రతిచోదనాం నిషేధం, యద్వా చోదనాం "నహింస్యాత్సర్వాభూతాని" ఇత్యాదిరూపాం సామాన్యచోదనాం-ప్రతిచోదనాం "అగ్నీషోమీయం పశుమాలభేత" ఇత్యాదిరూపామపవాదాత్మికాం విశేషచోదనాం-ఉత్సృజ్యేత్యనేన విధినిషేధాత్మకశాస్త్రత్యాగ ఉక్తః "ప్రవృత్తించ నివృత్తించ" ఇత్యనేన విధినిషేధాత్మకశాస్త్రబోధ్యప్రవృత్తినివృత్తిత్యాగః "శ్రోతవ్యమ్" ఇత్యనేనానన్యసాధ్యస్వాభీష్టోపాయాన్తరశుశ్రూషాత్యాగః "శ్రోతవ్యముత్సృజ్య" ఇత్యనేన తదుపాయతయా శ్రుతేషు కర్మజ్ఞానభక్తియోగేషూపాయత్వబుద్ధిత్యాగః-అత్ర-విధ్యాత్మకశాస్త్రత్యాగో నామ, తస్మిన్ స్వాభీష్టసాధనతావబోధకత్వబుద్ధిత్యాగః, నిషేధాత్మకశాస్త్రత్యాగస్తు నిషిద్ధసేవానివృత్తేరుపాయత్వబోధకత్వబుద్ధిత్యాగరూపః-ప్రవృత్తినివృత్తిత్యాగస్తు-శాస్త్రబోధ్యయోః ప్రవృత్తినివృత్త్యోర్దుష్కరత్వానుసంధానేనోపాయత్వబుద్ధితశ్చికీర్షాప్రయత్నాదిత్యాగాత్మకః, అనేన కృత్యకరణాశక్తస్యాకృత్యాకరణాన్నివర్తితుమప్యశక్తస్యాపి మచ్ఛరణాగతిరభీష్టోపాయభూతేతి ధ్వనితమ్ ❋ ॥ ౧౪ ॥ ❋ మామిత్యనేన సార్వజ్ఞ్యసర్వశక్త్యాద్యాశ్రయణసౌకర్యాపా-

---

దస్తథేదమ్ । యథా సమాధౌ మునయోఽబ్ధితోయే నద్యః ప్రవిష్టా ఇవ నామరూపే ॥ ౧౨ ॥ మత్కామా రమణం జారం మత్స్వరూపావిదోఽబలాః । బ్రహ్మ మాం పరమం ప్రాపుస్సఙ్గాచ్ఛతసహస్రశః ॥ ౧౩ ॥ తస్మాత్త్వముద్ధవోత్సృజ్య చోదనాం ప్రతిచోదనామ్ । ప్రవృత్తించ నివృత్తించ శ్రోతవ్యం శ్రుతమేవ చ ॥ ౧౪ ॥ మామేకమేవ శరణమాత్మానం సర్వదేహినామ్ । యాహి సర్వాత్మభావేన యాస్యసి హ్యకుతోభయమ్ ॥ ౧౫ ॥ ఉద్ధవ ఉవాచ ॥ సంశయశ్శృణ్వతో వాచం తవ యోగేశ్వరేశ్వర । న నివర్తత ఆత్మస్థో యేన భ్రామ్యతి మే మనః ॥ ౧౬ ॥ శ్రీభగవాను

దకాశ్రితకార్యాపాదకవాత్సల్యసౌలభ్యసౌశీల్యస్వామిత్వజ్ఞానశక్తిపూర్త్యాదికల్యాణగుణయోగిత్వమభిప్రేతం-ఏకమిత్యనేన ఫలోపాయయోరైక్యం వివక్షితం, ఏవకారేణ ప్రపదనస్యస్యకర్తృత్వవ్యావృత్తిః, ఏకవచనేన స్వానుష్ఠితశరణాగతియోగేఽప్యుపాయత్వబుద్ధివ్యుదాసః-తత్ర హేతుత్వేనాత్మానం విశినష్టి ॥ ఆత్మానం సర్వదేహినామితి ॥ సర్వాన్తరాత్మభూతేన మనః పర్యన్తసర్వేన్ద్రియప్రచోదయితా హ్యస్మైవ ప్రకృతోపాయానుష్ఠానస్య కారితత్వాత్తత్రోపాయతాబుద్ధిర్నకార్యేతి భావః-మామేవేత్యేవకారోఽన్వేతవ్యః, తేనాసార్వజ్ఞ్యాదిగుణయోగిచతుర్ముఖాదిజీవవ్యావృత్తిః, ఏవకారస్య స్వసమభివ్యాహృతపదార్థవిపరీతపదార్థవ్యావృత్తిపరత్వాత్ సర్వాత్మభావేన, శరణం, యాహి "ఉపాయే గృహరక్షిత్రోశ్శబ్దశ్శరణమిత్యయ" మిత్యుక్తేరత్రోచితత్వాదుపాయపరశ్శరణశబ్దః, యాహి "యా ప్రాపణే" ప్రాప్తేర్గతిపూర్వకత్వాద్గత్యర్థా బుద్ధ్యర్థా ఇతి న్యాయాదధ్యవస్యేత్యర్థః-సర్వాత్మభావేన, యః-సర్వః-ఆత్మనః స్వస్య, భావః ఉపేయత్వపితృత్వరక్షకత్వశేషిత్వాదినిరూపితో పేతృత్వపుత్రత్వరక్ష్యత్వశేషత్వాదిసంబన్ధజ్ఞానం, తేన ఏవంచేత్, కుతోఽపి భయం నాస్తి యస్య సః-అకృత్యకరణకృత్యాకరణాదిమత్ప్రాప్తిప్రతిబన్ధకభయరహితః, మాం ముక్తోపభోగ్యం, యాస్యసి ప్రాప్స్యసి ❋ ॥ ౧౫ ॥ ❋ "ఆత్మానం సర్వదేహినామ్" ఇత్యనేన స్వస్య సర్వాన్తరాత్మతయా సర్వేన్ద్రియప్రచోదయితృత్వముక్తం తత్ప్రకారజిజ్ఞాసయా పృచ్ఛతి ॥ సంశయ ఇతి ॥ హే యోగేశ్వరేశ్వర యోగనిర్వాహకాధిపతే. తవ, వాచం-శృణ్వతో, మమ, ఉపాయవిషయః-సంశయో, నివృత్తః ఆత్మస్థః ఆత్మవిషయస్తు-ననివర్తతే, తతః కిమిత్యత్రోవిశినష్టి, యేనాత్మస్థేన సంశయేన, మే-మనో భ్రామ్యతి, అతస్తం సంశయం నిరాకుర్విత్తి భావః-కిం సర్వేన్ద్రియప్రాణనియమనాదికం జీవకర్తృకం ఉత తత్వత్కర్తృకత్వేఽపి కస్య దేవమనుష్యాదిభావాత్మకస్సంసారః-కశ్చ ఇన్ద్రియాదీనామాధారః-కిం జీవ-ఉత శరీరం-కిం వాత్వం-కశ్చ సుఖదుఃఖహేతుపుణ్యాపుణ్యారమ్భకః-కశ్చ సుఖదుఃఖయోర్భోక్తా-కశ్చ సంసారనివృత్త్యుపాయ-ఇత్యేవంవిధ ఆత్మస్థస్సంశయః ❋ ॥ ౧౬ ॥ ❋ తత్ర సర్వేన్ద్రియవ్యాపారాణామాత్మాయత్తతాం వివక్షుస్తావద్వాగిన్ద్రియవ్యాపారస్యోత్పత్తిక్రమమాత్మాయత్తతాం చాహ ॥ స ఏష జీవ ఇతి ॥ వివరప్రసూతిః-వివరే హృదయచ్ఛిద్రే-ప్రసూతిః ప్రకాశో-యస్య సః "గుహాం ప్రవిష్టః" హృదిహ్యయ

మాత్మా ప్రతిష్ఠిత, ఇతి శ్రుతేరితి భావః - స ఏష జీవః - ప్రాణేన, ఘోషేణ చ - ఉపలక్షితః, శరీరస్థితికాలే జీవః ప్రాణం తద్ఘోషం చ న జహాతీత్యర్థః "యదైతత్కర్ణావపిధాయ శృణోతి నైనం ఘోషం శృణోతి స యదోత్క్రమిష్యన్ భవతి, తిరస్నాయతే, మనోమయమిత్యస్య స ఘోష ఇత్యాదిః - ప్రాణవాయు సంఘటిత శరీరచ్ఛిద్రప్రభవస్స ఘోషస్తావన్మనోమయం మనోగ్రాహ్యం - అత ఏవ, సూక్ష్మం పార్శ్వస్థైరనుపలభ్యమానం, రూపముపేత్య స్థితః - పశ్చాదుచ్చారణవేళాయాం "ఉరః కణ్ఠశ్శిరస్తథా" ఇతి ప్రకారేణ తాల్వాదిస్థానప్రయత్నవశాత్ మాత్రాదిరూపేణ, స్థవిష్ఠః స్థూలతమో భవతి - తత్ర - మాత్రా హ్రస్వాదిః, వర్ణః కకారాదిః, స్వర ఉదాత్తాదిః ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ పూర్వం సూక్ష్మతయాఽనభివ్యక్తస్య క్రమేణ స్థూలతయోపలభ్యమానత్వే దృష్టాన్తమాహ ॥ యథేత్యాదినా ॥ సమిధ్యత ఇత్యన్తేన ॥ యథా - అనలః కాష్ఠోదరస్థోఽగ్నిః, సూక్ష్మస్సన్, ఆత్మమథనారమ్భదశాయాం - ఊష్మాత్మకః - తతో - దారుణ్యధికం - బలేన - మథ్యమానః - ఖే ఆకాశే, అనిలసహాయస్సన్ - అణుర్విస్ఫులిఙ్గాదిరూపో భవతి, తతః - క్రమేణ, ప్రకృష్టో - జాతో - హవిషా, సమిధ్యతే సమ్యగిధ్యతే - తథా - ఇయం - వాగిన్ద్రియవ్యాపారరూపా వాణీ - మే - వ్యక్తిరాకారః - శరీరం - మదధీనేత్యర్థః - ప్రాణేన ఘోషేణేత్యనేన జీవప్రాణయోః పరస్పరాయత్తా స్థితిరితి సూచ్యతే - వివరప్రసూతిరిత్యనేన జీవస్య శరీరావస్థితిదశాయాం సంకుచితప్రకాశత్వముచ్యతే - తేనాజ్ఞత్వం ఫలితం - తేన చ వాగిన్ద్రియవ్యాపారానుగుణతచ్చోదనాఽసమర్థత్వం చ వ్యజ్యతే - వాణీ చేతి చకారోఽన్వేతవ్యః - తేన దృష్టాన్తమాతస్యాగ్నేరప్యాత్మవ్యక్తిత్వమభిప్రేతమ్ ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ వాగిన్ద్రియవ్యాపారస్యాత్మాయత్తత్వముక్తం - అథాన్యేషాం కర్మజ్ఞానేన్ద్రియాణాం చాత్మాయత్తవ్యాపారవత్తామాహ ॥ ఏవమితి ॥ గతిః పాదేన్ద్రియస్య వ్యాపారః - కర్మ - పాణీన్ద్రియస్య - రతి - రుపస్థస్య - విసర్గః మూత్రపురీషోత్సర్గః - పాయోః - ఘ్రాణం గన్ధోపాదానం - ఘ్రాణేన్ద్రియస్య - రసః రసగ్రహః - రసనేన్ద్రియస్య - దృక్ - ఖావేక్ష్యేన్ - దర్శనం - చక్షు

వాచ ॥ స ఏష జీవో వివరప్రసూతిః ప్రాణేన ఘోషేణ గుహాం ప్రవిష్టః । మనోమయం సూక్ష్మముపేత్య రూపం మాత్రా స్వరో వర్ణ ఇతి స్థవిష్ఠః ॥ ౧౭ ॥ యథాఽనలః ఖేఽనిలబన్ధురూష్మా బలేన దారుణ్యభిమథ్యమానః । అణుః ప్రజాతో హవిషా సమిధ్యతే తథైవ మే వ్యక్తిరియం హి వాణీ ॥ ౧౮ ॥ ఏవం గతిః కర్మ రతిర్విసర్గో ఘ్రాణో రసో దృక్ స్పర్శశ్శ్రుతిశ్చ । సఙ్కల్పవిజ్ఞానమథాభిమానస్సూత్రం రజస్సత్త్వతమోవికారః ॥ ౧౯ ॥ అయం హి జీవస్త్రివృదబ్జయోనిరవ్యక్త ఏకో వయసా స ఆద్యః । విశ్లిష్టశక్తిర్బహుధేవ భాతి బీజాని యోనిం ప్రతిపద్య యద్వత్ ॥ ౨౦ ॥ యస్మిన్నిదం ప్రోతమశేషమోతం పటో యథా తన్తువితానసంస్థః । స ఏష సంసారతరుః పురాణః కర్మాత్మకః పుష్పఫలే ప్రసూతే ॥ ౨౧ ॥ ద్వే అస్య బీజే శతమూలస్త్రినాళః పఞ్చస్కన్ధః పఞ్చరసప్రసూతిః । దశైకశాఖో ద్వి

రిన్ద్రియస్య - స్పర్శః - త్వగిన్ద్రియస్య - శ్రుతిః శ్రవణం శబ్దగ్రహణం - శ్రోత్రేన్ద్రియస్య - సంకల్పవిజ్ఞానం సఙ్కల్పరూపజ్ఞానం, మనసో వ్యాపారః - అభిమానః అనాత్మన్యాత్మబుద్ధిరూపః, స చాహఙ్కారస్య వ్యాపారః - సూత్రం మహత్తత్త్వం - తస్య మణీనాం తన్తోరివ బహుకార్యాధారత్వాత్ - తేన చ తద్వ్యాపారోఽధ్యవసాయో లక్ష్యతే - తథా - అన్యశ్చ - యో - గుణత్రయపరిణామాత్మకో దేహేన్ద్రియాదిగణః స చ - మే - వ్యక్తి - రితి పూర్వేణ సంబన్ధః ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ కస్య తర్హి దేవమనుష్యాదిభావాత్మకస్సంసార ఇత్యత ఆహ ॥ అయం హీతి ॥ సంసారస్యాహేతుకత్వశఙ్కాం వారయితుం విశినష్టి ॥ త్రివృదితి ॥ గుణత్రయవస్య ఇత్యర్థః - త్రయాణాం గుణానాం - వృత్ వర్తనం - యస్మిన్నితి వ్యుత్పత్తేః - అబ్జయోనిః - అప్సు జాతం బ్రహ్మాణ్డం - త - ద్యోరుత్పత్తిస్థానం - యస్య సః - గుణపారవశ్యాద్బ్రహ్మాణ్డాన్తరుత్పత్తినిధనవానిత్యర్థః - స్వరూపతస్త్వేకః ఏకరూపః - వృద్ధిపరిణామాదిరహితః - ఆద్యో నిత్యశ్చ - వయసా కాలేన - విశ్లిష్టశక్తిః దేహతదనుబన్ధ్యాదిషు అహఙ్కారమమకారరూపేణ ప్రకీర్ణచైతన్యశక్తిః - బహుధా దేవమనుష్యాదిరూపేణ - భాతి - యథా - బీజాని - యోనిముత్పత్తియోగ్యం క్షేత్రం - ప్రాప్య - బహుధా భాన్తి - తద్వత్ - ఏకజాతీయానామపి బీజానాం యోనిం ప్రతిపన్నానాం యోన్యనుగుణం వృద్ధిహ్రాసాదిరూపబహుధాభానం హి దృశ్యతే ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ కస్తర్హీన్ద్రియాద్యధిష్ఠానమిత్యాదిసంశయం నిరాకరోతి ॥ యస్మిన్నితి ॥ అశేషం - ఇదం ఇన్ద్రియప్రాణజాలం - యస్మిన్ - ఓతం - ప్రోతం చ - స ఏష - సంసారతరు - రితి సంబన్ధః - స ఏవేన్ద్రియగణోతప్రోతస్య దృష్టాన్తః - పటో యథా తన్తువితానస్య - తన్తువితతే - ఓత ప్రోతరూపా - సంస్థా సమ్యక్స్థితి - ర్యస్మిన్ - స - పటో - యథా - తద్వత్ - సంసారయతీతి సంసారః - సంసరత్యనేనేతి వా సంసారో దేహః - పురాణః ప్రవాహతోఽనాదిః - కర్మాత్మకః ప్రవృత్తిస్వభావః - పుష్పఫలే - పుష్పస్థానీయం కర్మ - ఫలస్థానీయం సుఖం దుఃఖం చ - ప్రసూతే జనయతి - కర్మాత్మన ఇతి పాఠే - కర్మశీలస్య జీవస్య - భోగార్థం - సుఖదుఃఖే - జనయతీత్యర్థః ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ సంసారస్య తరురూపతాం ప్రపఞ్చయతి ॥ ద్వే ఇతి ॥ అస్య సంసారతరోః ద్వే పుణ్యపాపే బీజే - శతం రాగద్వేషభయాదీని - మూలాని - యస్య సః - త్రినాళః - నాళాః ప్రకాణ్డాని - పఞ్చ భూతాని స్కన్ధాః - యస్య - పఞ్చ

నాం-రసానాం శబ్దాదివిషయాణాం-ప్రసూతి-ర్యస్మిన్-దశ-జ్ఞానకర్మోభయేన్ద్రియాణి-ఏకం మన-స్తాన్యేవ-శాఖాః-యస్యసః. ద్విసుపర్ణనీడః జీవపరమాత్మరూపపక్షియుగళాన్వితే హృత్పద్మరూపనీడయుక్తః-త్రివల్కలః - త్రీణి-వల్కలానిత్వచో వాతపిత్తశ్లేష్మాణో - యస్యసః-ద్విఫలః భోగమోక్షఫలః - జీవరూపిణః పక్షిణః- ప్రవృత్తికర్మసక్తత్వే భోగఫలకః-నివృత్తికర్మసక్తత్వేతుముక్తిఫలక ఇత్యర్థః-అర్క-ప్రతిష్ఠః ఆధ్యాత్మికాదితాపత్రయాలవాలప్రతిష్ఠితః ✻ ॥ ౨౨ ॥ ✻ ద్విఫలత్వమేవ ప్రపఞ్చయతి॥ అదన్తీతి॥ గ్రామేచరాః- గృధ్రాః విషయాభిలాషిణో జీవాః - అస్య సంసారేతరో, రేకం-సుఖదుఃఖాత్మకం-ఫలమిదం భుఞ్జతే - ఏకం మోక్షాఖ్యం ఫలం తు ఆరణ్యావాసాః హంసాః - అదన్తి జ్ఞానకర్మయోగయోరపి శరీరసాధ్యత్వేన తత్ఫలయోర్భోగమోక్షయోరపి తద్ద్వారా తత్సాధ్యత్వాభిప్రాయేణ ఫలమిత్యుక్తం-పుమా-నేకం సంసారతరుం - యః, మాయామయం ప్రకృతిపరిణామాత్మకం - బహురూపం దేవత్వమనుష్యత్వాద్యనేకరూప-మిజ్యైః గురుభిః-వేద-సఏవ వేదం వేద వేదవిదిత్యర్థః-బహురూపమితి పాఠాన్తరం-తత్ర-బహురూపాణి దేవమనుష్యత్వాదీని-తాన్యేవ-రూపం-యస్య-తమిత్యర్థః ✻ ॥ ౨౩ ॥ ✻ తంచేత్థమిమం జ్ఞాత్వా - ఏకా ఏకరూపా-స్థిరా-భక్తి - ర్యస్యాం - తయా-గురూపాసనయా-లబ్ధేనసితేన-విద్యాకుఠారేణ ఉపదిష్టన్యాసోపాసనాన్యతరవిద్యాత్మకకుఠారేణ-పరశునా- స్వశక్త్యనుగుణేన-ధీరః అకుతోభయః - జీవాశయం జీవే వ్యవస్థితం-వృక్షం-ఛిత్వా-నిశ్శేషం శరీరసంబన్ధమపోహ్యేత్యర్థః - తత్ర న్యాసయోగపక్షే - అప్రమత్తః మహావిశ్వాసవిషయక ప్రమాదరహితః - ఆత్మానం మాం-సంపద్య - అథ - అస్త్రం త్యజ మహావిశ్వాసాత్మకం శస్త్రం యావన్మత్ప్రాప్త్యనువర్తస్వేత్యర్థః ✻ ॥ ౨౪ ॥ ✻ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయామేకాదశస్కన్ధే ద్వాదశోఽధ్యాయః ✻✻✻

"అయం హి జీవ స్త్రివృ" దిత్యనేన జీవస్య గుణత్రయపారవశ్యకృతో గుణత్రయపరిణామాత్మకదేహసంబన్ధ ఉపపన్నం

సుపర్ణనీడస్త్రివల్కలో ద్విఫలోఽర్కప్రతిష్ఠః ॥ ౨౨ ॥ అదన్తి చైకం ఫలమస్య గృధ్రా గ్రామేచరా ఏకమరణ్యవాసాః । హంసా య ఏకం బహురూపమిజ్యైర్మాయామయం వేద స వేద వేదమ్॥ ౨౩ ॥ ఏవం గురూపాసనయైకభక్త్యా విద్యాకుఠారేణ శితేన ధీరః। వివృశ్చ్య జీవాశయమప్రమత్తస్సంపద్య చాత్మానమథ త్యజాస్త్రమ్॥ ౨౪ ॥ ✻✻

✻✻✻✻✻✻✻✻ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, ఏకాదశస్కన్ధే, ద్వాదశోఽధ్యాయః ✻✻✻✻✻✻✻✻

శ్రీభగవానువాచ ॥ సత్త్వం రజ స్తమ ఇతి గుణా బుద్ధేర్న చాత్మనః । సత్త్వేనాన్యతమౌ హన్యాత్సత్త్వం సత్త్వేన చైవ హి ॥ ౧ ॥ సత్త్వాద్ధర్మో భవేద్వృద్ధాత్పుంసో మద్భక్తిలక్షణః । సాత్త్వికోపాసయా సత్త్వం తతో ధర్మః ప్రవర్తతే॥ ౨ ॥ ధర్మో రజ స్తమో హన్యాత్సత్త్వవృద్ధేరనుత్తమః। ఆశు నశ్యతి తన్మూలో హ్యధర్మ ఉభయే హతే॥ ౩ ॥ ఆగమోఽపః

సారస్తన్నివృత్తిశ్చ యథా ఽఽత్మశక్త్యనుగుణన్యాసోపాసనాన్యతరయోగేనేత్యుక్తం - నను సత్త్వేవ గుణపారవశ్యే కథమనుష్ఠితోపాయస్యాప్యపాయవిషయప్రమాదాదిరాహిత్య - మతోఽవశ్యం గుణజయేన భవితవ్యం - తత్రాఽపి యది సత్త్వాదయో గుణాః జ్ఞానానన్దామలత్వాదివదాత్మనస్స్వాభావికా - స్తర్హి న జేతుం శక్యా స్తతః కథం గుణజయః - కథం తరామప్రమత్తత్వాదిక- మిత్యభిప్రాయమాలక్ష్యాహ ॥ సత్త్వమితి ॥ బుద్ధేః ప్రకృతిపరిణామాత్మకమనసో-గుణాః సత్త్వాదయో, నత్వాత్మనః. జీవస్య- అతః - ప్రాకృతాన్తఃకరణసంబన్ధనిమిత్తత్వాత్ సత్త్వాదిగుణానామౌపాధికత్వేన నిరసితుం శక్యాస్త ఏవేతి భావః - తన్నిరసనోపాయమేవాహ ॥ సత్త్వేనేతి ॥ ప్రవృద్ధేనేతి శేషః - అన్యతమౌ రజస్తమోగుణౌ, హన్యాన్నిరస్యేదిత్యర్థః. ఏవమపి, నిరాసకస్య సత్త్వస్యావస్థానాద్గుణపారవశ్యం స్థితమేవేత్యత ఆహ-సత్త్వం సత్త్వేన చైవ హి - సత్త్వేనైవ సత్త్వమపి హన్యాత్ - సత్త్వోత్పాదితేన జ్ఞానేన ముక్త్యాత్మకత్రైగుణ్యనివృత్తౌ సత్త్వమపి నివృత్తం భవతీత్యర్థః ✻ ॥ ౧ ॥ ✻ సత్త్వప్రవృద్ధౌ పూర్వోదితభక్తియోగస్సుకర ఏవేత్యాహ ॥ సత్త్వాదితి ॥ మద్భక్తిలక్షణో, ధర్మః -పుంస-స్సత్త్వా ద్వివృద్ధా-ద్వృద్ధస్సవృద్ధః భవేత్-వర్ధత ఇత్యర్థః - కుతస్తర్హి సత్త్వవృద్ధిరిత్యత ఆహ॥ సాత్త్వికోపాసయేతి ॥ సాత్త్వికానామాహారాణాం జాత్యాశ్రయనిమిత్తాదుష్టానాం, ఉపాసయా సేవయా-సత్త్వ - మృద్ధం, భవేదితి లిఙ్గవిపరిణామేన సంబన్ధః - తతః, బుద్ధాత్సత్త్వాత్-ధర్మః, మద్భక్తిలక్షణః, ప్రవర్తతే- ఆహారహారభ్యాసాహితాతిశయయుక్తో భవతి ✻ ॥ ౨ ॥ ✻ ప్రవృద్ధస్యాపి సత్త్వస్య న సాక్షాద్రజస్తమ ఉపఘాతుకత్వమపితు-మద్భక్త్యాదిలక్షణధర్మద్వారైవేత్యాహ । ధర్మ ఇతి । సత్త్వా-ద్వృద్ధో, ధర్మః-రజ - స్తమశ్చ-హన్యాత్-అతస్సత్త్వవృద్ధే, రనుత్తమః, నాస్త్యుత్తమ ఉపాయో యస్మాత్తథావిధమోక్షోపాయ ఇత్యర్థః, నను రజస్తమసోరుపఘాతేఽపి తన్మూలయోరనాదిపుణ్యపాపయోర్ముక్తిప్రతిబన్ధకయోస్సత్త్వాత్కథం సత్త్వవృద్ధేరనుత్తమత్వమత ఆహ ॥ ఆశు నశ్యతీతి ॥ ఉభయే రజసి-తమసి చ - హతే సతి-తన్మూల ఉభయమూలః - అధర్మః పుణ్యపాపాత్మకః - పాపవత్పుణ్యస్యాపి స్వఫలజననద్వారా ముక్తిప్రతిబన్ధకత్వాన్ముముక్షోరిష్టఫలప్రతిబన్ధకత్వానిష్టఫలసాధనత్వాదిరూపాధర్మశబ్దప్రవృత్తినిమిత్తయోగాత్ ✻ ॥ ౩ ॥ ✻

నకేవలంసాత్త్వికోపాసనైవసత్త్వవివృద్ధిహేతుః కిన్త్వన్యేఽపీత్యాహ ॥ ఆగమఇతి ॥ ఆగమాదయో-దశైతేఽపి - గుణహేతవః సత్త్వగుణవృద్ధిహేతవః - తత్రాఽఽ-గమః వేదపఞ్చరాత్రాదిరూపః - భగవద్వైభవప్రకాశకేతిహాసపురాణాదిరూపశ్చ-సాత్త్వికాగమానేవసేవేత- నతురాజసతామససంకీర్ణానితిభావః ‹‹ మహాన్ప్రభుర్వైపురుషస్సత్త్వస్యైషప్రవర్తక ,, ఇతిశ్రుతిజ్ఞానామపి ప్రకృష్టసత్త్వగుణసంవర్తైర్భగవత్కటాక్షాధీనత్వశ్రవణాద ప్రాకృతశుద్ధసత్త్వసమాశ్రయత్వాచ్చభగవత్స్తుత్యాదిప్రతిపాదకానాంసాత్త్వికత్వ - మితరేషాంరాజసతామసత్వాదికమవగన్తవ్యం - తథాచస్మరతిభగవాన్మనుః ‹‹ యావేదబాహ్యాస్స్మృతయోయాశ్చకాశ్చకుదృష్టయః - సర్వాస్తానిష్ఫలాఃప్రేత్యతమోనిష్ఠాహితాస్స్మృతాఇతి ॥ కుదృష్టయఃకుత్సితదర్శనాని - కుమతానీత్యర్థః - తేషాంవేదవిరుద్ధత్వంవేదాన్తసిద్ధభగవద్వైభవాప్రతిపాదకత్వదేవతాన్తరపారమ్యప్రతిపాదకత్వేన ॥ పురాణేషుసాత్త్వికాదివిభాగామాత్స్యేప్రోక్తాః ‹‹ సంకీర్ణాస్తామసాశ్చైవరాజసాస్సాత్త్వికాస్స్మృతాః । కల్పాశ్చతుర్విధాఃప్రోక్తాబ్రహ్మణోదివసాత్యయే ॥ యస్మిన్కల్పేతుయత్ప్రోక్తంపురాణంబ్రహ్మణాపురా । తస్యతస్యచమాహాత్మ్యంతత్స్వరూపేణవర్ణ్యతే ॥ అగ్నేశ్శివస్యమాహాత్మ్యంతామసేషుప్రకీర్తితమ్ । రాజసేషుచమాహాత్మ్యమధికంబ్రహ్మణోవిదుః ॥ సంకీర్ణేషుసరస్వత్యాఃపితౄణాంచనిగద్యతే । సాత్త్వికేష్వథకల్పేషుమహాత్మ్యమధికంహరేః ॥ తేష్వేవయోగసంసిద్ధాగమిష్యన్తిపరాంగతి ,, మితి॥ తథాకౌర్మేచ ॥ ‹‹ అసంఖ్యాతాస్తథాకల్పాఃబ్రహ్మవిష్ణుశివాత్మకాః।కథితాహిపురాణేషుమునిభిఃకాలచిన్తకైః ॥ సాత్త్వికేష్వపికల్పేషుమాహాత్మ్యమధికంహరేః । తామసేషుశివస్యోక్తంరాజసేషుప్రజాపతే ,, రితి ॥ యచ్చేదంసాత్త్వికపురాణాదివిభాగప్రకరణంతత్సాత్త్వికమిత్యవగన్తవ్యం॥ బాధకాభావాత్ ॥పరస్పరవిరుద్ధార్థపురాణబలాబలవివేకాపేక్షాయాంతద్వ్యవస్థాపకతయైవప్రవృత్తత్వాత్గుణస్వభావౌచిత్యాచ్చ ॥ ప్రజాస్సాధుజనాః-తానేవసేవేతనతువిషయలమ్పటానితిభావః , అపఃఆపః- గఙ్గాదిపుణ్యజలాని-నతుగన్ధోదకసురోదకాదీని - దేశోవివిక్తదేశః నతుయత్రపానస్త్రీద్యూతాదీని , సదేశః. కాలఃబ్రహ్మముహూర్తాదిరూపః - నతునిశీథాదిరూపః-కర్మ - ఫలాభిసన్ధిరహి

ప్రజాదేశఃకాలఃకర్మచజన్మచ । ధ్యానంమన్త్రోఽథసంస్కారోదశైతేగుణహేతవః ॥ ౪ ॥ తత్తత్సాత్త్వికమేవైషాంయద్యద్వృద్ధాఃప్రచక్షతే । నిన్దన్తితామసంతద్వద్రాజసంయదుపేక్షితమ్॥ ౫ ॥ సాత్త్వికాన్యేవసేవేతపుమాన్సత్త్వవివృద్ధయే । తతోధర్మస్తతోజ్ఞానంయావత్స్మృతిరపోహనమ్ ॥ ౬ ॥ వేణుసఙ్ఘర్షజోవహ్నిర్దగ్ధ్వాశా

తం- నత్వభిసంహితఫలం-జన్మశౌక్లంసావిత్రంయాజ్ఞికంచ ‹‹ సహివిద్యాతస్తంజనయతితచ్ఛ్రేష్ఠంజన్మే ,, త్యుక్తవిధంవా-నతుశైవదీక్షాదిలక్షణం - ధ్యానంవిష్ణువిషయకం - నతుదేవతాన్తరవిషయకం-మన్త్రోవిష్ణుస్మారకః- నతుదేవతాన్తరస్మారకః-సంస్కారః ‹‹ తాపఃపుండ్రస్తథానామమన్త్రోయాగశ్చపఞ్చమ ,, ఇత్యుక్తపఞ్చవిధః-నతు ‹‹ ముద్రికాషట్కతత్త్వజ్ఞఃపరముద్రావిశారదః । భగాసనస్థమాత్మానంధ్యాత్వానిర్వాణమృచ్ఛతి ॥ కణ్ఠికారుచకంచైవకుణ్డలంచశిఖామణిః । భస్మయజ్ఞోపవీతంచముద్రాషట్కంప్రచక్షతే॥ఆభిర్ముద్రితదేహస్తునభూయఇహజాయతే।రుద్రాక్షకఙ్కణంహస్తైజటాచైవచమస్తకే‹‹కపాలంభస్మనాస్నాన,,మిత్యాదిశైవాగమప్రసిద్ధముద్రాషట్కరుద్రాక్షకఙ్కణాదిధారణాత్మకః.వివక్షితాగమాదివిపరీతానాముక్తాగమాదీనాంరజస్తమోవివృద్ధిద్వారాసత్త్వవిరోధిత్వాదితిభావః ✻ ॥ ౪ ॥ ✻ సాత్త్వికాహఽఽగామాదీనాంవిభాజకంలక్షణమాహ ॥ తత్తదితి ॥ యద్యత్-వృద్ధాఃభగవద్భక్తాఃభగవద్భక్తియోగస్యైవప్రకృతత్వాత్తన్నిష్ఠాఏవాత్రవృద్ధశబ్దవివక్షితాః - ప్రచక్షతేప్రకృష్టంవదన్తి - తత్తదేవై - షాంఆహఽఽరాగమాదీనాంమధ్యే,సాత్త్వికం.యద్యత్తేనిన్దన్తి.తత్తత్తామసం,యచ్చతైరుపేక్షితంనస్తుతంననిన్దితంచ-తద్రాజసమ్ ✻ ॥ ౫ ॥ ✻ తతఃకిమతఆహ॥ సాత్త్వికాన్యేవేతి ॥తతో-వివృద్ధాత్సత్త్వాత్ ధర్మః మద్భక్తిలక్షణః - తతోధర్మాత్ - జ్ఞానంమత్స్వరూపస్వభావయాథాత్మ్యగోచరజ్ఞానం-స్మృతిఃతద్విషయకస్మృతిసంతతిః - యావత్కార్త్స్న్యేనా - పోహనంశబ్దాదివిషయాన్తరస్మృత్యభావనిశ్చయశ్చ - భవేత్ ‹‹ పరమాత్మనియోరక్తోవిరక్తోఽపరమాత్మని ,, తిన్యాయేనవిషయాన్తరవిముఖభగవదేకస్మృతిసంతతిరూపజ్ఞానంభవతీత్యర్థః ✻ ॥ ౬ ॥ ✻ నను ‹‹ ఆశునశ్యతితన్మూలోహ్యధర్మఉభయేహతే ,, ఇత్యనేనగుణత్రయపరిణామాత్మకదేహసాధ్యసాత్త్వికాహఽఽరాగమాదిసేవాప్రణాడ్యాత్పాదితసత్త్వశుద్ధినిమిత్తభక్తియోగాత్మకవిద్యయానిరవశేషంరజస్తమసోరుపహతయోర్దేహసమ్బన్ధనిమిత్తపుణ్యపాపాత్మకాధర్మోపహతిరుక్తా - తత్ర - గుణత్రయోత్పాద్యదేహఃకథంస్వోత్పాద్యసత్త్వవృద్ధ్యుపచితభక్తిద్వారాస్వమూలభూతగుణత్రయంనివర్తయేత్స్వయమపినివర్తత ఇత్యభిప్రాయమాలక్ష్య ఉత్పాద్యస్యస్వోత్పాదకవినాశేనస్వనివృత్తౌదృష్టాన్తమాహ॥ వేణుసంఘర్షజఇతి ॥యథా-వేణూనాం-సంఘర్షాజ్జాతో-వహ్ని-స్స్వస్మాదేవోత్పన్నాభి-ర్జ్వా

లాభి-స్స్వహేతుభూతంవనం - దగ్ధ్వా - స్వయమపి-శామ్యతి - ఏవం, గుణవ్యత్యయజః గుణవైషమ్యజో-దేహోఽపి తత్క్రియః - తద్వద్వేణువహ్నివ-క్రియావ్యాపారో-యస్యసః - తద్వదాత్మోత్పాదకయోరపినివర్తక ఇత్యర్థః, అతత్క్రియ ఇతి పాఠాన్తరం, తత్ర - అతత్క్రియః - స్వసజాతీయదేహాన్తరసంబన్ధరూపబన్ధహేతుతత్క్రియాశూన్యస్స్వయమపిశామ్యతి - స్వమూలభూతగుణత్రయంశమయన్ స్వయమపిశామ్యతి ఉపరమతే - స్మృతిరూపముపాయభూతంజ్ఞానంహి మోక్షదశాయాంనివర్తతే - అతో యావన్మోక్షముపాయనిష్పత్త్యనుగుణంవ్యాప్రియమాణో దేహః స్వమూలభూతగుణకర్మసంబన్ధాదికమాత్మనో నివర్తయన్ స్వయమపినివర్తత ఇత్యర్థః ✻ ॥ ౭ ॥ ✻ "సాత్త్వికాన్యేవసేవేత పుమాన్సత్త్వవివృద్ధయే" ఇత్యనేనా సాత్త్వికసేవయా రజస్తమసోర్వివృద్ధి-స్తతః పుణ్యాపాపాత్మకోఽధర్మః - దేహాత్మాభిమానాద్యజ్ఞానం - శబ్దాదివిషయస్మృతిసంతతి - స్తతోఽనన్తతో దుఃఖావాప్తిశ్చేతిసూచితం ॥ తత్రపృచ్ఛతి విదన్తీతి ॥ యద్యపీత్థం, ప్రాయేణ-కేచిన్మర్త్యా-విషయా, నాపదాందుఃఖానాం - పదంస్థానం-విదన్తి జానన్తి - అథాఽపి- హేకృష్ణ-భుఞ్జతే విషయానేవానుభవన్తి నతు తేభ్యోవిరజ్య ముక్తయేయతన్త ఇత్యర్థః - శ్వఖరాజవత్-శ్వవత్-ఖరవత్ - అజవత్-శ్వానోయథాభర్త్స్యమానాఽపి - ఖరాయథాపదాబ్యంతాడ్యమానాఅపి - శునీంఖరీంచానుధావన్తి అజా - యథా-నిర్లజ్జాహన్తుమానీతా అపి అజామనుధావన్తి తద్వత్-తతః కిమత ఆహ ॥ తత్కథమితి ॥ విషయాణామాపత్ప్రదత్వవిదః పునర్విషయానేవ భుఞ్జత ఇత్యేతత్కథం - నహికశ్చిత్ శ్వభ్రపతనస్యానర్థహేతుతాంజానన్నపితత్రపతతి, అత-స్తత్రకింకారణమితి ప్రశ్నః ✻ ॥ ౮ ॥ ✻ సకృదిత్థంవిషయాణామాపత్ప్రదత్వజ్ఞానవతోఽపి దేహాత్మాభిమానరజస్తమోనిబద్ధంమన ఏవ ప్రసహ్యాభోజయతీత్యాహ ॥ అహమితి ॥-యథా, ప్రమత్తస్యాత్మన్యనవహితస్య-హృది-అహమిత్య-న్యథాబుద్ధి-ర్జాయతే-ఉష్ణంజలమితివత్-దేహాత్మనోస్సంసర్గాత్, స్థూలోఽహంకృశోఽహమిత్యహంకారో భవతీత్యర్థః, తతః అన్యథాబుద్ధిహేతోః-రజో వైకారికశబ్దౌ తత్కార్యయోర్వర్తేతే - వైకారికంసాత్త్వి

మ్యే తద్వనమ్ । ఏవంగుణవ్యత్యయజో దేహశ్శామ్యతి తత్క్రియః ॥ ౭ ॥ ఉద్ధవ ఉవాచ ॥ విదన్తి మర్త్యాః ప్రాయేణవిషయాన్పదమాపదామ్ । తథాఽపిభుఞ్జతే కృష్ణ తత్కథంశ్వఖరాజవత్ ॥ ౮ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ అహమిత్యన్యథాబుద్ధిః ప్రమత్తస్య యథాహృది । ఉత్సర్పతి రజోఘోరంతతో వైకారికంమనః ॥ ౯ ॥ రజోయుక్తస్యమనసస్సఙ్కల్పస్సవికల్పకః । తతః కామోగుణధ్యానాద్దుస్సహస్స్యాద్ధి దుర్మతేః ॥ ౧౦ ॥ కరోతి కామవశగః కర్మాణ్యవిజితేన్ద్రియః । దుఃఖోదర్కాణి సంపశ్యన్రజోవేగేన మోహితః ॥ ౧౧ ॥ రజస్తమోభ్యాం యదపి విద్వాన్విక్షిప్తమూఢధీః । అతన్ద్రితో మనోయుఞ్జన్ దోషదృష్టిర్నసజ్జతే ॥ ౧౨ ॥ అప్రమత్తోనియుఞ్జీత మనోమయ్యర్పయఞ్ఛ

కాహంకారకార్యం "మనోవైకారికాజ్జజ్ఞే" ఇతి ద్వితీయేఽభిధానాత్- ఘోరంమహాశనంమహాపాప్మానం, రజః రజోగుణకార్యంకామం-తద్విరోధేసతి క్రోధంచోత్సర్పతి- క్రోధావిష్టంభవతీత్యర్థః-కామక్రోధయోరజోగుణప్రభవత్వంభగవతైవగీతం "కామఏషక్రోధఏషరజోగుణసముద్భవః। మహాశనో మహాపాప్మా" ఇతి, ఉత్సర్పణంనసాక్షాత్-కింతు-సఙ్కల్పద్వారేత్యాహ ॥ రజోయుక్తస్యేతి ॥ మనసో, రజోగుణయోగస్తు రాజసాహంకారసహకృతవైకారికాఖ్యసాత్త్వికాహంకారకార్యత్వాదవగన్తవ్యం-అతః-వికల్పసహితః, సఙ్కల్పో, భవతి రజోగుణస్యవిక్షేపాపాదకత్వాత్తద్యోగాచ్చమనసస్సఙ్కల్పవికల్పరూపౌవ్యాపారౌభవత ఇత్యర్థః, రజః, కర్మహేతుః, తమస్తు, తదనుబన్ధిదోషదర్శనవారకం, తత్ర, సఙ్కల్పోనామ, మనుష్యోఽహంపశురహమిత్యాత్మాభిమానానుగుణేషు ఓదనక్షీరాదిషు హేయేషుభోగ్యతాబుద్ధిః-వికల్పస్తు స్రక్చన్దనస్త్రీగతాకారవైవిధ్యప్రతిపత్తిరూపః తతః - కామః భోగ్యతాబుద్ధిలక్షణాత్సంకల్పాత్కామః భోగేష్విచ్ఛా - సచకామః-దుర్మతేర్దేహాభిమానినో జీవస్య-గుణధ్యానాద్భోగ్యగతసౌన్దర్యమాధుర్యాదిగుణధ్యానాత్ - దుస్సహస్స్యాత్ అలబ్ధ్వాఽస్థాతుమశక్తస్స్యాదిత్యర్థః ✻ ॥ ౯ ॥ ౧౦ ॥ ✻ తతః కిమత ఆహ ॥ కరోతీతి ॥ కామస్యదుస్సహస్య-వశం-గతః ప్రాప్త - స్సంపశ్యన్ జానన్నపి-కర్మాణిభోగ్యఫలకత్వాభిమానవిషయాణి-వస్తుతస్తు-దుఃఖోత్తరఫలాని-కరోతి- కుతః-యతో, ఽజితేన్ద్రియః-రజోవేగేన - మోహితశ్చ - ఏవంజానన్నపి కథంభుఞ్జత ఇత్యస్యోత్తరముక్తమ్ ✻ ॥ ౧౧ ॥ ✻ ఏవంచేద్విషయాణామాపత్ప్రదత్వానుచిన్తనేఽపితతద్విరాగపూర్వకముక్త్యుపాయానుష్ఠానాధికారోనకస్యాపిస్యాదిత్యత్రాహ ॥ రజస్తమోభ్యామితి ॥ యదపియద్యపి - రజస్తమోభ్యాం-విక్షిప్తధీ-ర్మూఢధీశ్చ-తథాఽపి-విద్వాన్వివేకీ,పునః - మనోరున్ధన్సంకల్పవికల్పప్రవణంకుర్వన్-విషయేషు-సదా-దోషదృష్టిః-తేషామాపత్ప్రదత్వదర్శనస్వభావః, అతన్ద్రితః తద్విషయప్రమాదరహితః-నసజ్జతే-విషయానుభవ ఇతి శేషః ఏవంవిధేనాప్యేవమధిక్రియాసంపాద్యేతిభావః ✻ ॥ ౧౨ ॥ ✻ ఆత్మానుగుణేషువస్తుషుభోగ్యతాబుద్ధిరూపాత్సంకల్పాద్ధికామః-భోగ్యతాబుద్ధిశ్చ-గుణధ్యానాదినా-సాతుదోషదర్శనాన్నివర్తతే- మధునిఽపిపయసివిషమిశ్రత్వజ్ఞానాత్ భోగ్యతాబుద్ధినివృత్తిర్దృష్టా - దోషదృష్ట్యావిషయాన్తరేభ్యోనివృత్తస్య మనసో విషయందర్శయన్నధికారిణంశిక్షయన్ యోగంవిధ

ధాతి ॥ అప్రమత్త ఇతి ॥ దోషదృష్ట్యైత్యర్థం విషయభోగానాసక్తః, అప్రమత్తోఽతన్ద్రితశ్చ - యథాకాలం తత్తత్ప్రాతర్మాధ్యన్దినసాయంకాలానతిక్రమేణ - జితాసనః - చిరముపవిష్టస్యాపి శ్రమరాహిత్యాపాదనాత్మకాభ్యాసవిశేషరూపఆసనజయః. ప్రాణజయో నామ - పూరణరేచనకుమ్భనాద్యుపాయైః ప్రాణవశీకారః - అనిర్విణ్ణః అనలసః - శనైః - ర్మనో - మయి శుభాశ్రయభూతే - ఽర్పయన్ ధారయన్ నియుఞ్జీత « యుజ సమాధౌ ,, ధ్యానపూర్వకసమాధినిష్ఠో భవేదిత్యర్థః - అవిషణ్ణ ఇతి పాఠే అన్తరాయైరవిషణ్ణచిత్త ఇత్యర్థః, తత్ర మనసో మయ్యర్పణేన సమాధిర్యోగస్వరూపం - ప్రాణాయామాదయస్తు తస్యోపకారకాస్తే - యమనియమాదీనామపీతరాఙ్గానాముపలక్షకాః ❀ ॥ ౧౩ ॥ ❀ ఏవం యోగస్య స్వరూపముక్తం ॥ అథ నిష్కృష్య యోగస్వరూపమేవ దర్శయన్నుక్తప్రశ్నోత్తరానుసంవాది హంససనకాదిసంవాదం వక్తుం తత్పృచ్ఛాముత్పాదయతి ॥ ఏతావానితి ॥ మచ్ఛిష్యైర్హంసరూపేణావతీర్ణస్య మే శిష్యతాం ప్రాప్తైః - సనకాదిభిః - రేతావానేవ - యోగః - ఆదిష్టః ఉపదిష్టః మదుపదేశలబ్ధో యోగః అన్యేభ్యోఽప్యుపదిష్ట ఇత్యర్థః - కియాన్ - సర్వతః సర్వేభ్యో విషయేభ్యో - మనః - ఆకృష్య - మయ్యద్ధా మయ్యేవ - అద్ధేత్యవధారణార్థకో నిపాతః - యథా యథావ - న్నివేశ్యతే - ఇత్యేతావాన్ ❀ ॥ ౧౪ ॥ ❀ తత్ర లబ్ధావసరః పృచ్ఛతి ॥ యథా త్వమితి ॥ యేన రూపేణ - కిం ప్రకృతశ్రీకృష్ణరూపేణ - కిం వా రూపాన్తరేణ - యథా యాదృశం - యోగమాదిష్టవాన్ ఉపదిష్టవాన్ ఏతద్రూపం - తద్యోగోపదేష్టృరూపం - తం యోగం చేత్యపి బోధ్యం - వేదితుమిచ్ఛామి ❀ ॥ ౧౫ ॥ ❀ వివక్షితం సంవాదం వక్తుం ప్రస్తౌతి ॥ పుత్రా ఇతి ॥ పితరం హిరణ్యగర్భం - సూక్ష్మాం దుర్జ్ఞేయాం - ఐకాన్తికీం అసాధారణీం, యోగస్య - గతిం ప్రకారం - పప్రచ్ఛుః ❀ ॥ ౧౬ ॥ ❀ ప్రశ్నమేవాహ ॥ గుణేష్వితి ॥ గుణేషు శబ్దాదివిషయేషు - చేతః - ఆవిశతే - తేషు భోగ్యత్వబుద్ధ్యా ఆవిష్టం భవతీత్యర్థః - తథా, గుణాః - స్మర్యమాణాః, చేతస్యా - విశన్తి - తతో నాపగచ్ఛన్తి తద్విషయతాం న

శనైః । అనిర్విణ్ణో యథాకాలం జితశ్వాసో జితాసనః ॥ ౧౩ ॥ ఏతావాన్యోగ ఆదిష్టో మచ్ఛిష్యైస్సనకాదిభిః ।
సర్వతో మన ఆకృష్య మయ్యద్ధావేశ్యతే యథా ॥ ౧౪ ॥ ఉద్ధవ ఉవాచ ॥ యదా త్వం సనకాదిభ్యో యేన రూపే
ణ కేశవ । యోగమాదిష్టవానేతద్రూపమిచ్ఛామి వేదితుమ్ ॥ ౧౫ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ పుత్రా హిరణ్యగర్భస్య
మానసాస్సనకాదయః । పప్రచ్ఛుః పితరం సూక్ష్మాం యోగస్యైకాన్తికీం గతిమ్ ॥ ౧౬ ॥ సనకాదయ ఊచుః ॥ గు
ణేష్వావిశతే చేతో గుణాశ్చేతసి చ ప్రభో । కథమన్యోన్యసన్త్యాగో ముముక్షోరితి సంశయః ॥ ౧౭ ॥ శ్రీభగవాను
వాచ ॥ ఏవం పృష్టో మహాదేవస్స్వయంభూర్భూతభావనః । ధ్యాయమానః ప్రశ్నబీజం నాభ్యపద్యత కర్మధీః ॥
స మామచిన్తయద్దేవః ప్రశ్నపారతితీర్షయా । తస్యాహం హంసరూపేణ సకాశమగమం తదా ॥ ౧౯ ॥ దృష్ట్వా మాం
త ఉపవ్రజ్య కృత్వా పాదాభివన్దనమ్ । బ్రహ్మాణమగ్రతః కృత్వా పప్రచ్ఛుః కో భవానితి ॥ ౨౦ ॥ ఇత్యహం మునిభిః

త్యజన్తీత్యర్థః - అనేన « హామిత్యన్యథా బుద్ధే ,, రిత్యాదే « ర్మోహిత ,, ఇత్యన్తస్యోక్తస్యోత్తరస్య గ్రన్థస్య నిష్కృష్య ప్రదర్శితః - అన్యోన్యసంత్యాగః - చేతసా గుణత్యాగః - గుణైశ్చేతసస్త్యాగః - ముముక్షోః ప్రకృతిసంబన్ధస్యానర్థహేతుత్వాధ్యవసాయేన తస్మాన్ముక్తుమిచ్ఛోరత ఏవాన్యోన్యం తితీర్షోర్విషయాననతిక్రమితుమిచ్ఛోః కథం స్యాదిత్యర్థః ❀ ॥ ౧౭ ॥ ❀ అనేన « రజస్తమోభ్యా ,, మిత్యాదినోక్తస్యోపాయభూతస్య యోగస్య ప్రశ్న ఉక్తః - సనకాదీనాం ప్రశ్నస్య బ్రహ్మణాఽప్యవిజ్ఞాతప్రతివచనతామాహ ॥ ఏవమితి ॥ భూతభావనః - భూతాని సృష్టిభూతాని - భావయత్యుత్పాదయతీతి తథా - అనేన కృత్స్నబ్రహ్మాణ్డాన్తర్గతస్రష్టృత్వోపయుక్తజ్ఞానశక్త్యాదిసంపన్నోఽపీత్యుక్తం - మహాదేవ ఇత్యనేన సృజ్యరుద్రేన్ద్రాదిభ్యోఽప్యతిశయితజ్ఞానాదిసంపత్త్యా దీప్యమానత్వం వివక్షితం , ప్రశ్నబీజం - ప్రశ్నస్య బీజం కారణం - యస్య - తత్ప్రతివచనం - సత్యేవ ప్రశ్నే ప్రతివచనోదయాత్తస్య తత్కారణత్వం ధ్యాయమానః విచారయన్నపి - నాభ్యపద్యత నావిన్దత్ - యతః - సోఽపి - కర్మధీః కర్మణా సంకుచితజ్ఞానః - అసర్వజ్ఞ ఇత్యర్థః ❀ ॥ ౧౮ ॥ ❀ తర్హి స తేషాం ప్రశ్నః కిం ప్రతివచనరహిత ఏవాసీదిత్యత ఆహ ॥ స మామితి ॥ సః అనభిపన్నప్రశ్నబీజో బ్రహ్మా - ప్రశ్నపారతితీర్షయా - ప్రశ్నస్య - పారముత్తరం - తస్య తావదనుప్రాప్తైః - తితీర్షా జిజ్ఞాసా , తయా, హంసరూపేణేత్యనేన , యథా హంసః క్షీరం నీరం చ పృథక్కర్తుం శక్తః , ఏవమహం , గుణాంశ్చేతశ్చ సమీచీనోపాయోపదేశేన పృథక్కర్తుమవతీర్ణ ఇతి ద్యోత్యతే « మాం సర్వజ్ఞం, మచిన్తయత్ ॥ తస్యేతి ॥ తస్య చిన్తయతో బ్రహ్మణః, సకాశం సమీపం, మగమం గతవానస్మి ॥ తదా, తే, సనకాదయః, బ్రహ్మాణం, మగ్రతః కృత్వా , మాముపవ్రజ్య ప్రత్యుత్థానప్రణామాదిభిరుపచర్య ద్రష్టవ్యమపృష్ట్వైవ తావత్కో భవానితి పప్రచ్ఛురిత్యర్థః ❀ ॥ ౧౯ ॥ ౨౦ ॥ ❀ తత ఏతం ప్రతి వదన్ ఇత్థం మాం పృష్టోఽహం యత్తావదుక్తవానస్మి తచ్ఛ్రీణుమిత్యభిప్రేత్యాహ ॥ ఇతీతి ॥ తావ - త్తత్త్వజిజ్ఞాసుభిః - కిం రిద్వృశ్యమాన చిదచిత్సజాతీయస్త్వముత - తద్విలక్షణః - యది విలక్షణః - స్తర్హి కే తే వై లక్షణా వహా ధర్మాః, ఇత్యేవం పరమాత్మయాథా

త్త్వం జ్ఞాతుమిచ్ఛద్భిః కో భవానితి పృష్టః ॥ ౨౧ ॥ తత్ర సర్వజ్ఞో హంసరూపీ భగవానపృష్టమపి ప్రష్టవ్యం తదభిప్రాయమాలక్ష్య ప్రతివక్ష్యతి । తావత్ప్రశ్నం ఖణ్డయన్నిజజిజ్ఞాసితం తత్త్వం నిరూపయితుం ఆత్మనస్సమస్తచిదచిద్వ్యాప్తిం దర్శయతి । వస్తున ఇతి ॥ త్రిభిః ॥ తత్ర తావత్సర్వాన్తరాత్మానమీశ్వరం జానతాం జ్ఞానినాం కేవలమచిన్మాత్రమేవ పశ్యతామజ్ఞానినాం చ నైవంవిధః ప్రశ్నో ఘటత ఇత్యభిప్రేత్య ప్రథమమీశ్వరవ్యాప్తిం జానతాం ప్రశ్నానుపపత్తిమాహ ॥ వస్తున ఇతి ॥ వస్తునః చిదచిద్వస్తునః అనానాత్వం మదపృథక్సిద్ధత్వం. తేనాత్మాయత్తసత్తాస్థితిప్రవృత్తిత్వం. శరీరత్వం చాభిప్రేతం యది. యుష్మాభిర్యది జ్ఞాతమిత్యర్థః తర్హ్యాత్మనో మమ. మద్విషయక ఇత్యర్థః ఈదృశః కో భవానిత్యేవంవిధో. వో యుష్మాకం ప్రశ్నః. హే విప్రాః కథం ఘటేత. అయం భావః. యది కస్యచిదపి చిదచిద్వస్తునో మత్పృథక్త్వం. తర్హ్యేవం ప్రశ్నః స్యాత్. ప్రష్టారో భవన్తోఽప్యస్మదవినాభూతాః మమ సర్వజీవశారీరకత్వాత్. తదా యుష్మచ్ఛరీరకోఽహమేవ పృష్టవానస్మి. శరీరమాత్రస్య వక్తృత్వాదర్శనాత్. తతశ్చ ప్రతివక్తృతయాఽభిమతోఽహమేవ ప్రష్టేత్యనుపపన్నమితి. కించ. వస్తుర్వా. మేక. ఆశ్రయః విషయః. వక్తవ్యస్య సర్వస్య మదాత్మకత్వాత్ అహమేవ వక్తవ్యస్స్యాం. అతః. ప్రష్టా ప్రతివక్తా చ వక్తవ్యశ్చైక ఏవేతి ప్రశ్నప్రతివచనే అనుపపన్నే ఇత్యర్థః ॥ ౨౨ ॥ ఏవం ప్రష్టౄణాం యుష్మాకమస్య మామన్తరాత్మేత్యుక్తం భవతి. అచేతనం శరీరమేవ జానతామప్యేవం ప్రశ్నోఽనుపపన్న ఇత్యాహ ॥ పఞ్చాత్మకేష్వితి ॥ అహం తావద్ధంసరూపేణ ప్రత్యక్షః. అతో న జాతిః ప్రష్టవ్యా. మత్సజాతీయానాం భూతానాం సర్వేషాం పాఞ్చభౌతికత్వేన సమానానాం సతాం న కారణమపి ప్రష్టవ్యం. తస్మాద్వాచారమ్భః ప్రతివచనరూపవాగ్వ్యవహారారమ్భకః వః ప్రశ్నః ప్రతివచనసిరపేక్షత్వాదనర్థక ఇత్యర్థః ॥ ౨౩ ॥ ఇత్థం ప్రశ్నఖణ్డనవ్యాజేనోపదిష్టం యచ్చిదచిద్వస్తునస్స్వకాశాదాత్మనో వైలక్షణ్యావహం సమస్తచిదచిద్వస్తునస్స్వాన్తరాత్మకత్వం. తత్స్ఫుటమేవాహ ॥ మనసేతి ॥ మనసా యోగపరిశుద్ధేనాపి మనసా. తత్ర. యోగపరిశుద్ధేన మనసా దేహాదివ్యావృ

పృష్టస్తత్త్వజిజ్ఞాసుభిస్తదా । యదవోచమహం తేభ్యస్తదుద్ధవ నిబోధ మే ॥ ౨౧ ॥ వస్తునో యద్యనానాత్వ ఆత్మనః ప్రశ్న ఈదృశః । కథం ఘటేత వో విప్రా వక్తుర్వా మే క ఆశ్రయః ॥ ౨౨ ॥ పఞ్చాత్మకేషు భూతేషు సమానేషు చ వస్తుతః । కో భవానితి వః ప్రశ్నో వాచారమ్భో హ్యనర్థకః ॥ ౨౩ ॥ మనసా వచసా దృష్ట్యా గృహ్యతేఽన్యైరపీన్ద్రియైః । అహమేవ న మత్తోఽన్యదితి బుధ్యధ్వమఞ్జసా ॥ ౨౪ ॥ గుణేష్వావిశతే చేతో గుణాశ్చేతసి చ ప్రజాః । జీవస్య దేహ ఉభయం గుణాశ్చేతో మదాత్మనః ॥ ౨౫ ॥ గుణేషు చావిశచ్చిత్తమభీక్ష్ణం గుణసేవయా । గుణాశ్చ చిత్తప్రభవా మద్రూప ఉభయం త్యజేత్ ॥ ౨౬ ॥ జాగ్రత్స్వప్నసుషుప్తం చ గుణతో బుద్ధివృత్తయః । తాసాం

త్తతయా గ్రాహ్యమాత్మస్వరూపమపరిశుద్ధేన తేన చక్షురాదిభిర్గ్రాహ్యమచేతనం చ. తదేతత్సర్వం. అహమేవ. శరీరాత్మభావనిబన్ధనమిదం సామానాధికరణ్యం. మచ్ఛరీరతయా మదాత్మకం. న తు స్వనిష్ఠం. అతస్సర్వాన్తరాత్మా అహమేవ సర్వశబ్దబుద్ధివిషయ ఇతి బుధ్యధ్వమ్ ॥ ౨౪ ॥ అథాభిప్రాయమాలక్ష్య బ్రహ్మణం ప్రతి పృష్టం ప్రతివక్తి ॥ గుణేష్విత్యాదినా ॥ ప్రజాః హే పుత్రాః, అహమన్తరాత్మా యస్య స మదాత్మా తస్య జీవస్య, దేహే సతి దేహసంబన్ధే సతి, చేతో. గుణేష్వావిశతే. తే చ తస్మిన్నావిశన్తే అతో. గుణాశ్చేతశ్చేత్యుభయం. మిథో న త్యజతీతి శేషః. ఇతి ప్రశ్నానువాదః. దేహ ఇత్యనేన పరస్పరాత్యాగో దేహసంబన్ధనిమిత్త ఇతి ద్యోతితమ్ ॥ ౨౫ ॥ అనూదితం ప్రశ్నమేవోపపాదయతి । గుణేషు చేతి । సతి దేహసంబన్ధే అభీక్ష్ణం పునః పునః గుణసేవయా. చిత్తం. గుణేష్వావిశత్ ఆవిష్టం భవతి చకారాద్గుణాశ్చ తస్మిన్నావిశన్తో భవన్తి కథం బాహ్యాభ్యన్తరయోర్గుణచేతసోర్మిథ ఆవేశ ఇత్యత ఆహ ॥ గుణాశ్చ చిత్తప్రభవా ఇతి ॥ ప్రభవత్వమత్ర ప్రతీయమానత్వం పూర్వసంస్కారవశాచ్చిత్తే ప్రకాశమానా భవన్తి. చిత్తమపి తత ఏవ తాన్ విషయీకుర్వదేవావతిష్ఠత ఇత్యర్థః. గుణాః పునః. చిత్తప్రభవాః. చిత్తే. ప్రకర్షేణ. భవన్తి. తతో నాపగచ్ఛన్తి. కశ్చ తర్హి పరస్పరత్యాగోపాయః. యేన దేహసంబన్ధోఽపి నివర్తత ఇత్యత ఆహ ॥ మద్రూప ఇతి ॥ మద్రూపే చిన్త్యమానే సతి. ఉభయం గుణాశ్చేతశ్చేత్యుభయం. కర్తృ, త్యజేత్. అన్యోన్యమితి కర్మపదమధ్యాహర్తవ్యం. చిత్తం గుణాంస్త్యజతి. గుణాశ్చ చిత్తం త్యజన్తీత్యర్థః, కథమన్యోన్యసంత్యాగ ఇత్యుపక్రమవశాదయమర్థః ॥ ౨౬ ॥ ఏవమాత్మరూపధ్యానం శబ్దాదిగుణపరిత్యాగోపాయ ఇత్యుక్తం, అథ జీవస్య దేహవిలక్షణత్వానుసంధానం చ గుణపరిత్యాగోపాయ ఇతి వివక్షుస్తావజ్జీవస్య ప్రకృతివిలక్షణత్వజ్ఞాపనాయ తతో వివినక్తి ॥ జాగ్రదితి ॥ జాగ్రచ్ఛబ్దస్య కర్తరి శతృప్రత్యయాన్తతయా వ్యుత్పన్నత్వేఽపి తదాశ్రితజాగరావస్థాయామత్ర లక్షణయా వృత్తిః, జాగరాదయస్తిస్రోఽవస్థాః, గుణతః ప్రకృతిగుణేభ్యః, సత్త్వాదిభ్యో హేతుభ్యః, బుద్ధేరన్తఃకరణస్య, వృత్తయః, తద్వ్యాపారనిమిత్తా ఇత్యర్థః, తథా చ వివిచ్య వక్ష్యతి “సత్త్వాజ్జాగరణం విద్యాద్రజసా స్వప్నమాదిశేత్. ప్రస్వాపం తమసా జన్తోస్తురీయం త్రిషు సంతతమ్” ఇతి. యద్యపి సుషు

హ్యేస్వాన్తఃకరణేష్విన్ద్రియేషు నిర్వ్యాపారేషు సత్సు అహమహమిత్యవభాసమాత్రరూపత్వాన్న తస్యా బుద్ధివృత్తిత్వం తథాఽపి నిర్వ్యాపారేష్వప్యన్తఃకరణేషు మనుష్యత్వబ్రాహ్మణత్వసుఖిత్వదుఃఖిత్వాదిబాహ్యాభ్యన్తరాద్యవభాసవిధురకేవలతథావిధావభాస ఇతి తావన్మాత్రేణ తస్యాస్తద్వృత్తిత్వవ్యవహార ఇతి బోధ్యం - అనేన జీవస్య జాగరాద్యవస్థాత్రయాన్వయః ప్రకృతిసమ్బన్ధప్రయుక్తత్వేనౌపాధికో - న స్వాభావిక ఇతి ప్రకృతితత్కార్యతత్సమ్బన్ధతత్ప్రయుక్తాదిభ్యోఽతిరిక్తం ప్రత్యగాత్మస్వరూపమిత్యుక్తం భవతి - తదాహ ॥ తాసాం విలక్షణ ఇతి ॥ సాక్షివిలక్షణపదద్వయాన్వయాభిప్రాయేణ తాసామిత్యుపాదానస్య సమ్బన్ధసామాన్యవివక్షయా షష్ఠీ - తాభ్యో వృత్తిభ్యో విలక్షణ ఇత్యర్థః - కథం తాభ్యో విలక్షణస్య తదన్వయ ఇత్యత ఆహ - సాక్షిత్వేన వినిశ్చితః - తాసాం సాక్షిత్వేనేతి సమ్బన్ధః సాక్షిత్వం చ సాక్షాద్ద్రష్టృత్వం తదేవావస్థాత్రయాన్వయాత్మకమితి విలక్షణస్యాప్యవస్థాత్రయాన్వయ ఉపపద్యత ఏవేతి భావః ॥ ౨౭ ॥ తతః కిమత ఆహ ॥ యర్హీతి ॥ యర్హి యతోఽయం సంసృతిసమ్బన్ధః దేహసమ్బన్ధరూపసంసారబన్ధః - ఆత్మనో జీవస్య, గుణవృత్తిదః గుణానాం శబ్దాదివిషయాణాం - చేతసశ్చ - పరస్పరావేశేన - యా వృత్తయస్సంకల్పవికల్పాత్మికాః - తాః దదాతీతి తథా - యద్వా - ఆత్మనో మనసః - గుణవృత్తిదః, గుణేషు శబ్దాదిషు - వృత్తీః భోగ్యతాదిబుద్ధ్యాత్మికాః - దదాతీతి తథా - అతః - తుర్యే స్వతోఽవస్థాత్రయాతీతజీవశరీరకే మయి స్థితః మనః పరస్యాత్మన ఇత్యస్య ప్రథమాన్తతయా విపరిణామేన కర్తృతయాఽన్వయః - మయి స్థితః - ఆత్మా మనః - జహ్యాత్ గుణవృత్తీస్త్యజేదిత్యర్థః - ప్రకృతివివిక్తే మదాత్మకే స్వభావతోఽవస్థాత్రయరహితే జీవస్వరూపే స్థితస్తద్యాథాత్మ్యానుసన్ధానపర ఆత్మా గుణవృత్తీర్జహ్యాదిత్యర్థః - తతః - గుణవృత్తిత్యాగాద్గుణచేతసాం - త్యాగః - స్యాత్ - పరస్పరావేశత్యాగః స్యాత్ - ప్రకృతివిలక్షణమదాత్మకజీవస్వరూపయాథాత్మ్యానుసన్ధానేన చేతోవృత్తిత్యాగః - స్తతో గుణచేతసాం త్యాగః - స్తతో దేహసమ్బన్ధత్యాగః - తతో నిరవశేషవైషయికసుఖదుఃఖనివృత్తిర్నిరతిశయానన్దప్రాప్తిశ్చేత్యుక్తం భవతి - అవస్థాత్రయరహితజీవస్వరూపానుసన్ధానేఽప్యాత్మనో విశేష్యతయానుసన్ధానమపి కార్యమితి ద్యోతనాయ మయీతి విశేష్యత్వనిర్దేశః జీవస్య పరమాత్మానం ప్రతి

విలక్షణో జీవస్సాక్షిత్వేన నిగద్యతే ॥ ౨౭ ॥ యర్హి సంసృతిబన్ధోఽయమాత్మనో గుణవృత్తిదః । మయి తుర్యే స్థితో
జహ్యాత్త్యాగస్తద్గుణచేతసామ్ ॥ ౨౮ ॥ అహంకారకృతం బన్ధమాత్మనోఽర్థవిపర్యయమ్ । విద్వాన్నిర్విద్య సం
సారచిన్తాం తుర్యే స్థితస్త్యజేత్ ॥ ౨౯ ॥ యావన్నానార్థధీః పుంసో న నివర్తేత యుక్తిభిః । జాగర్త్యపి స్వపన్న
జ్ఞస్స్వప్నే జాగరణం యథా ॥ ౩౦ ॥ అసత్త్వాదాత్మనోఽన్యేషాం భావానాం తత్కృతా భిదా । గతయో హే

నియతవిశేషణతాపి - తత్స్వరూపనిరూపణోపయుక్తా ॥ ౨౮ ॥ మయి తుర్యే స్థిత ఇత్యనేన యథావస్థితస్వాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యానుసన్ధానవిధురస్యానాదిదేహాత్మాభిమానస్వతన్త్రాత్మాభిమానప్రయుక్తో దేహసమ్బన్ధాత్మకో బన్ధ - స్తతశ్చ - గుణచేతసాం పరస్పరావేశ - ఇతి సూచితం - తత్స్ఫుటమేవాహ ॥ అహంకారకృతమితి ॥ అహంకారోఽజ్ఞానైకస్వరూపేఽప్యాత్మని దేవమనుష్యత్వాదిభేదాభిమానరూపః - స్వతంత్రత్వాభిమానరూపశ్చ - తేనానాదినా - కృతం - ఆత్మనో - బన్ధం - అర్థవిపర్యయం - అర్థస్య పరమపురుషార్థస్య విపర్యయో విఘాతో - యస్మాత్ తథాభూతం విద్వాన్ జానన్ - నిర్విద్య - సంసారబన్ధనాదితి శేషః - తుర్యే స్థితః - అస్య పూర్వవదర్థః - సంసారచిన్తాం సంసృతిబన్ధాత్కథం ముచ్యేయేతి చిన్తాం - త్యజేత్ ॥ ౨౯ ॥ అహంకారస్య సర్వానర్థనిదానతామాహ ॥ యావదితి ॥ నానార్థధీః దేవమనుష్యత్వాద్యభిమానబుద్ధిః - యుక్తిభిః దేహాత్మభేదప్రతిపాదకయుక్తిభిః - యావన్న నివర్తేత - తావజ్జాగర్త్యపి యద్యపి జాగర్తి - తథాప్యజ్ఞః - స్వపితి జాగ్రద్దశాయామపి సుప్త ఇవాజ్ఞ ఇత్యర్థః - భ్రాన్తిదశాయామేవ జాగరాభిమానే దృష్టాన్తమాహ ॥ స్వప్నే జాగరణం యథేతి ॥ న హి స్వప్నం పశ్యన్ తం స్వప్నమితి జానాతి కిన్తు జాగరమేవాభిమన్యతే - ఏవమజ్ఞానేన దేహమాత్మత్వేన పశ్యన్ తద్భిన్నమాత్మకమితి జానాతి - కిన్తు - యథార్థమేవేతి అతో యావద్దేహవిలక్షణమాత్మానం యథావన్న జానాతి - తావన్నిపుణోఽప్యజ్ఞ ఏవ - తచ్చానర్థ ఇతి భావః ॥ ౩౦ ॥ నను - తుర్యస్థితిమాత్రేణ కథమనాదికాలానువృత్తాహంకారాదిత్యాగ ఇత్యత ఆహ ॥ అసత్త్వాదితి ॥ ఆత్మనః - సతతం జ్ఞానైకరూపస్య - అన్యేషాం - భావానాం దేవమనుష్యాద్యాకారాణామౌపాధికత్వేన - నిత్యమసత్త్వాత్ అభావాత్, ముక్తాత్మస్వదర్శనాదితి భావః - తత్కృతా భిదా దేవాదిశరీరకృతో బాలత్వయువత్వబ్రాహ్మణత్వాదిభేదః - గతయ - స్తద్బుద్ధయః - తద్ధేతవో - ఽన్యే ఇతరే - దోషాశ్చ - కర్మవశ్యత్వాదయో - మృషాభూతమివానిత్యా ఇత్యర్థః - మృషాభూతస్య హి శుక్తిరజతాదేరధిష్ఠానాసాధారణాకారాగ్రహణప్రయుక్తప్రతీతేస్తద్గ్రహణరూపనివృత్తిసామగ్రీసమవధానే సతి నివృత్తిదర్శనాదనిత్యత్వం తద్వదహంకారప్రయుక్తానాం దేవాద్యాకారతత్కృతభేదతద్బుద్ధితద్ధేతుభూతదోషాణామనాదిత్వేఽపి ముక్తాత్మస్వదర్శనేనాన్తవత్త్వనిశ్చయాదనిత్యత్వాత్ - అనిత్యానాం వినాశసామగ్రీసమవ

థానేసతి వినాశదర్శనాత్తుర్యస్థితిమాత్రేణ తత్త్యాగస్సంభవతీతి భావః యద్వా దేవాద్యాకారాణామాత్మనోఽసత్త్వాత్తేషాం ప్రకృతిపరిణామరూపత్వేన తద్గతత్వాదాత్మస్వరూపేఽభావాత్ తత్కృతభేదాదయో మృషా ఆత్మస్వరూపేణ సన్తి అసతాం చ కథంచిదన్యత్ర ప్రతీయమానానాం ప్రతీతిమూలభూతదోషనివృత్తౌ నివృత్తిర్దృష్టా యథా పరమార్థభూతానాం గుళ్యవష్టమ్భజతిమిరాదినివృత్తౌ చ నైద్రిద్విత్వనివృత్తిః. యథా పిత్తోపహతచక్షుషః సమ్యక్చికిత్సయా పిత్తోపహతౌ తన్నిమిత్తస్య శంఖగతతయా ప్రతీతస్య పీతిమ్నో నివృత్తిః. తద్వత్తురీయస్థిత్యాత్మకసమీచీనోపాయేన నిరవశేషమహంకారనివృత్తౌ తత్ప్రయుక్తదేవాద్యాకారతత్కృతభేదాదినివృత్తిః. నిరవశేషమహంకారనివృత్తిశ్చ ముక్తిదశాయామేవ. బ్రహ్మవిదామప్యుపాయదశాయాం తిమిరపిత్తాదిసద్భావదశాయాం ద్విత్వపీతిమాదేరివాఽహంకారస్యానువృత్తిదర్శనాత్. దేవాద్యాకారతత్కృతభేదాదీనాం మిథ్యాత్వమత్రోచ్యత ఇతి న భ్రమితవ్యం. అన్యత్ర సతాం తతోఽన్యత్ర తేషాం మిథ్యాత్వేఽపి స్వాశ్రయేఽసత్యత్వాత్. యద్వా. ఆత్మన ఇతి పఞ్చమ్యన్తం. జ్ఞానైకస్వరూపస్వభావాదాత్మనోఽన్యేషాం. భావానాం. అసత్త్వాత్ అసశబ్దవాచ్యాచేతనకార్యత్వాత్ తత్కృతభేదాదయః. గతీనామసత్త్వం ప్రకృతితత్పరిణామాత్మకాన్తఃకరణవ్యాపారత్వేనేత్యవగన్తవ్యం, మృషా ఆత్మస్వరూపే మిథ్యా. న సన్తీత్యర్థః. అతో నివర్తన్త ఇతి భావః. యథా స్వప్నదృశః స్వప్నే దరనాని. సమ్యక్ప్రబోధేన నివర్తన్తే, తద్వద్భేదాదయోఽప్యామోక్షాదనువృత్తా తుర్యస్థిత్యా నివర్తన్త ఇత్యర్థః ❋ ॥ ౩౧ ॥ ❋ తదేవం సత్త్వరజస్తమోగుణనిమిత్తజాగరాద్యవస్థారూపబుద్ధివృత్తిసాక్షిత్వేఽపి వస్తుతస్తదన్వయరహితస్య జీవస్య రూపస్య బ్రహ్మాత్మకత్వేనోపాసనమపి గుణచేతసాం మిథస్త్యాగహేతురితి సూచితం. తదేవ స్ఫుటమాహ॥ యో జాగర ఇతి త్రిభిః యో జీవః. జాగరే. సమస్తైః కరణైరిన్ద్రియైః. రనుక్షణప్రతిక్షణపరిణామాత్మకో ధర్మః స్వభావ ఏషామస్తీతి తథా. తాన్. అర్థాన్ శబ్దాదివిషయాన్, భుఙ్క్తే, శబ్దాదివిషయాణాం హి “ తదేవ ప్రీతయే భూత్వా పునర్దుఃఖాయ జాయతే. తదేవ కోపాయ యతః ప్రసాదాయ చ జాయతే ” ఇత్యుక్తరీత్యా సుఖదుఃఖాద్యాపాదనరూపానుక్షణధర్మిత్వం, యతశ్చ. స్వప్నే. తత్సదృ

తవత్స్యాన్మృషా స్వప్నదృశో యథా॥ ౩౧ ॥ యో జాగరే బహిరనుక్షణధర్మిణోఽర్థాన్ భుఙ్క్తే సమస్తకరణైర్హృది తత్సదృక్షాన్। స్వప్నే సుషుప్త ఉపసంహరతే స ఏకః స్మృత్యన్వయాత్త్రిగుణవృత్తిదృగిన్ద్రియేశః॥ ౩౨ ॥ ఏవం విమృశ్య గుణతో మనసస్త్ర్యవస్థా మన్మాయయా మయి కృతా ఇతి నిశ్చితార్థాః। సంఛిద్య హార్దమనుమానసదుక్తి

క్షాన్ జాగరావస్థానుభుక్తవిషయసమానాన్, స్వప్నదర్శిప్రైకానుభావ్యత్వతత్కాలమాత్రావస్థాయిత్వవైధర్మ్యసద్భావాత్తత్సదృక్షానిత్యుక్తం. సాధర్మ్యస్య వైధర్మ్యగర్భత్వాత్, అన్యథా, త, త్తదేవ స్యాదితి న సామ్యం, అర్థాన్ భుఙ్క్త ఇత్యనుషజ్యతే. అథ, యః, స్వప్నే సుషుప్తౌ. ఉపసంహరతే. విషయభోగానితి శేషః. స, ఏకః ఏకరూపః, జ్ఞానైకస్వరూపస్వభావ ఇత్యర్థః, యద్వా, సః అవస్థాత్రయాన్వయీ జీవః. ఏక ఏవ, న తు ప్రత్యవస్థం భిన్నః, అనేన “ స ఏవ తు కర్మానుస్మృతిశబ్దవిధిభ్యః ” ఇత్యధికరణపూర్వపక్షనిరాసః. తత్ర హి కిం సుప్త ఏవ పునర్జాగరసమయే ఉత్తిష్ఠతి, ఉతాన్య, ఇతి సంశయ్య, తస్య సకలోపాధివినిర్ముక్తస్య బ్రహ్మణి సంపన్నస్య ముక్తాదవిలక్షణత్వేన ప్రాచీనశరీరేన్ద్రియసంబన్ధాభావాత్, అన్య ఏవేత్యాశఙ్కితం. ఐక్యే హేతుః॥ స్మృత్యన్వయాదితి॥ స్మృతిప్రత్యభిజ్ఞానాదిత్యర్థః స్మృతిగ్రహణం కర్మశబ్దవిధీనామప్యుపలక్షణం. తత్ర. స్మృతి. ర్య ఏవాహం సుప్తస్స ఏవ ప్రతిబుద్ధోఽస్మీత్యేవంరూపా. కర్మ తు. సుషుప్తేన పూర్వకృతం పుణ్యపాపరూపం. తత్త్వజ్ఞానాత్ప్రాక్ తేనైవ భోక్తవ్యం. శబ్దోఽపి సుప్తం ప్రతిబుద్ధం స ఏవేతి దర్శయతి “ త ఇహ వ్యాఘ్రో వా సింహో వా ” ఇత్యాదినా “ యద్యద్భవన్తి తథా భవన్తి ” ఇత్యన్తేన. విధయశ్చ మోక్షార్థాస్సుషుప్తస్య ముక్తత్వేఽనర్థకాస్స్యురితి తదధికరణసిద్ధాన్తార్థహేతవః. త్రిగుణవృత్తిదృక్. త్రిగుణవృత్తీనాం జాగరాదీనాం, దృక్ ద్రష్టా, తత్ర హేతు. రిన్ద్రియేశః, కర్మనిమిత్తప్రాకృతేన్ద్రియప్రవర్తనవాన్ ❋ ॥ ౩౨ ॥ ❋ మనసస్తిస్రోఽవస్థాశ్చ. మన్మాయయా స్వస్వకర్మానుగుణమదీయసఙ్కల్పరూపజ్ఞానేన. గుణతః సత్త్వాదిమనోనిష్ఠగుణేభ్యః నిమిత్తేభ్యః, మయి. కృతా, ఇత్యే. వం ఇత్థం. విమృశ్య విచార్యేతి సంబన్ధః. ఆత్మనః కృత్స్నచిదచిదుపాదానకారణత్వాచ్చిదచిద్గతావస్థానాం తద్ద్వారా స్వాత్మపర్యన్తత్వాభిప్రాయేణ మయీత్యుక్తం. నిశ్చితః అర్థః సకలానర్థనివారకమత్ప్రాప్తిసాధనమదుపాసనమేవ పరమప్రయోజనం. యైస్తైః హార్దం హృద్గత. మఖిలసంశయాధిం. అనుమానసదుక్తితీక్ష్ణజ్ఞానాసినా. సంఛిద్య, మాం. భజేతేత్యన్వయః. సంశయాః. కిమహం దేహాకార, ఉత తద్విలక్షణః. కిం స్వతన్త్రః. కిం వా పరతన్త్ర, ఇత్యాదిరూపాః, త ఏవా. ధిః పీడా, జ్ఞానమత్ర యథావస్థితాత్మపరమాత్మస్వరూపస్వభావానుసన్ధానాత్మకం. అనుమానం దేహేన్ద్రియవిషయాణామన్తతో దుఃఖావహత్వానిత్యత్వహేయత్వాదివ్యాప్తిగ్రహణం. తేన. తన్మూలం వైరాగ్యం వివక్షితం. సదుక్తయశ్శారీరకన్యాయాత్మికాః. వేదాన్తార్థవిచారవైరాగ్యాభ్యాం. నిశితేనతీ

క్ష్ణేన, జ్ఞానరూపేణాసినే, త్యర్థః ❁ ॥ ౩౩ ॥ ❁ అనుమానమేవదర్శయతి ॥ ఈక్షేతేతి ॥ విశేషణభ్రమం, ఆత్మత్వభోగ్య త్వాదిభ్రమః-యస్మి - న్మనసో-విలాసో, యస్మి, న్సఙ్కల్పవికల్పవిషయమిత్యర్థః - ఇదం దేవాదిశరీరతదుపభోగ్యవిషయాది కం సర్వ, మితిధర్మినిర్దేశః, వినష్టమితిసాధ్యస్య-దృష్టమితిసాధనస్య- అలాతచక్రమితిదృష్టాన్తస్య, తద్విశేషణమతిలోలమితి- ఈక్షేతఇత్యస్యమనుమినుయాదిత్యర్థః - అథసదుక్తివిచారాత్మకజ్ఞానాకారం దర్శయతి ॥ విజ్ఞానమితి ॥ విజ్ఞానం జీవస్వరూపం “ విజ్ఞానం యజ్ఞం తనుతే - యోవిజ్ఞానేతిష్ఠ,, న్నితిశ్రుతేః - త, దేకం జ్ఞానైకస్వరూపస్వభావం, ఉరుధైవ-మనుష్యాదిరూపేణ బహుధైవ, భాతినతత్స్వరూపేఽస్తి దేవమనుష్యాదిభేద ఇతిభావః, సచ-వికల్పో దేవమనుష్యాదిభేదః, త్రిధా-త్రిప్రకారాః, యే-గుణాః సత్వాదయ- స్తేషాం-విసరః పరిణామః, తేన-కృతః, మాయాస్వప్నః, సర్వజ్ఞస్య సర్వశక్తేర్మమమాయయా-ప్రకృత్యా, సఙ్కల్పరూపజ్ఞానేనవా-నిమిత్తేన, స్వప్నః స్వప్నఇవ కృతః, యథాస్వప్నస్సఙ్కల్పవికల్పప్రవణమనసః ప్రతీయమానః పునః ప్రబోధేన నివర్తతే, తద్వ, త్స్వాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యానుసన్ధాతురాత్మగతత్వేన ప్రతీయమానః పునరామోక్షానువృత్తాత్మోపాసనాన్నివర్తత ఇతి ❁ ॥ ౩౪ ॥ ❁ దృష్టిమితి ॥ తతశ్శబ్దాదిభ్యః, దృష్టిం, ప్రతినివర్త్య-శబ్దాదిబాహ్యవిషయానగృహ్ణన్నిత్యర్థః, నివృత్తా-తృష్ణా విషయాభిలాషో యస్య సః - నిరీహః నిర్వ్యాపారః - తత్ర దృష్టిం ప్రతినివర్త్యేతిజ్ఞానేన్ద్రియాణాం చక్షురాదీనాం నియమముక్తం, నివృత్తతృష్ణ ఇతిమనసః - నిరీహ ఇతి కర్మేన్ద్రియాణాం - నిజసుఖానుభవ ఇతిసమాధిరుక్తం - తూష్ణీం భవేదితి దేహానుచిన్తననిషేధః- ఏవంవిధస్య పుంసః-పూర్వ-మవస్తుబుద్ధ్యా అనాత్మబుద్ధ్యా “ యత్తుకాలాన్తరేణాపినాన్యసంజ్ఞాముపైతివై, పరిణామాదిసంభూతాం తద్వస్తునృప తచ్చకి,, మిత్యాత్మన్యేవవస్తుశబ్దస్యముఖ్యావృత్తత్వస్మరణాత్, త్యక్తమిదం దేహాదికం-క్వచ-సమాధివ్యతిరిక్తశయనాసనభోజనాదిదశాసు, యదియద్యపి, సందృశ్యతే అనుసంధీయతే-తథాపి-తత్, భ్రమాయ సమాధితశ్చలనాయ-నభవేత్ . యద్వా, పునర్దేహాన్తరసంబన్ధనిమిత్తదేహాత్మాభిమా

తీక్ష్ణజ్ఞానాసినాభజత మాఽఖిలసంశయాధిమ్ ॥ ౩౩ ॥ ఈక్షేతవిభ్రమమిదం మనసోవిలాసం దృష్టం వినష్టమతిలోలమలాతచక్రమ్ । విజ్ఞానమేకమురుధేవ విభాతి మాయాస్వప్నస్త్రిధాగుణవిసర్గకృతోవికల్పః ॥ ౩౪ ॥ దృష్టింతతః ప్రతినివర్త్య నివృత్తతృష్ణస్తూష్ణీం భవేన్నిజసుఖానుభవో నిరీహః । సందృశ్యతే క్వచ యదీదమవస్తుబుద్ధ్యా త్యక్తం భ్రమాయ న భవేత్స్మృతిరానిపాతాత్ ॥ ౩౫ ॥ దేహం చ నశ్వరమవస్థితముత్థితం వా సిద్ధో న పశ్యతి యతోఽధ్యగమత్స్వరూపమ్ । దైవాదుపేతమథ దైవవశాదపేతం వాసో యథా పరికృతం మదిరామదాన్ధః ॥ ౩౬ ॥ దేహోఽపి దైవవశగః ఖలు కర్మ యావత్స్వారమ్భకం ప్రతిసమీక్షత ఏవ సాసుః । తం సప్రపఞ్చమధిరూఢసమాధి

నాదిరూపభ్రమాయ-నభవేత్-నను “ తుర్యేస్థితః - అనుమానసదుక్తితీక్ష్ణజ్ఞానాసినా నిజసుఖానుభవ,, ఇతితుర్యస్థితిజ్ఞానానుభవశబ్దవివక్షితం జ్ఞానం కింతత్త్వమస్యాదివాక్యజన్యరూపం, కింవా, ధ్యానోపాసనాదిశబ్దవాచ్యం, ధ్యానాదిశబ్దవాచ్యత్వేఽపి, కింద్విత్రిరావృత్తిరూపం-కింవా-యావచ్ఛరీరపాతానువృత్తిరూప-మిత్యత్రాహ ॥ స్మృతిరానిపాతాదితి ॥ స్మృతిర్భగవద్ధ్యానం, ఆశరీరపాతా త్కర్తవ్యమిత్యర్థః - అన్యథా-మనఃకాలుష్యాత్సమాధిరేవగళితస్స్యాదితిభావః- ఆనిపాతాదిత్యనేనద్విత్రిరావృత్తజ్ఞానవ్యుదాసః - స్మృతిశబ్దేన వాక్యజన్యస్య ❁ ॥ ౩౫ ॥ ❁ తూష్ణీంభవేదిత్యుక్తం తూష్ణీంభావం వివృణోతి ॥ దేహంచేతి ॥ సిద్ధః నిష్పన్నసమాధిః, దేహ-మవస్థితం ఆసీనం -ఉత్థితంవా-నపశ్యతి నానుసంధత్తే- తత్ర హేతుత్వేన దేహం విశినష్టి ॥ నశ్వరమితి ॥ హేయత్వాదితిభావః కించ-యతః-స్వరూపం నిష్కృష్టాత్మస్వరూపం - అధ్యగమత్ సాక్షాత్కృతవాన్, అతః-సమాధిదశాయాం దేహోన ప్రత్యేతవ్య ఇత్యర్థః - దైవాదుపేతమితివాసోవిశేషణం - యథా-మదిరామదేన, మద్యపానజమదేనాన్ధో వివేకరహితః పుమాన్-పరికృతం పరిధృతం-వాసోవస్త్రం, దైవాదుపేత-మథ-తస్మా - దపేతం వా-నానుసంధత్తే - తద్వత్ ❁ ॥ ౩౬ ॥ ❁ నను - యదాసమాధిర్నిష్పద్యతే కింతదైవకృత్యాన్తరాభావాద్యోగినోదేహోనశ్యతి కింవా కంచిత్కాలమనువర్తత ఇతి సంశయానాన్ప్రత్యాహ ॥ దేహోఽపీతి ॥ దైవవశగః- దైవస్యాన్తరాత్మనోమమ - వశంగతః - దైవాయత్తసత్తాస్థితిప్రవృత్తికః, అనేననిరన్తరసమాధినిష్ఠస్యకథం దేహధారణమిత్యాశఙ్కావ్యుదాసః- అపిశబ్దేనసమాధినిష్పత్తిరపిమత్సంకల్పాయత్తేతివివక్షితం - యావత్స్వారమ్భకం కర్మ - తావ-త్సాసుః సప్రాణః- ప్రతిసమీక్షత ఏవావతిష్ఠత ఏవేత్యర్థః - స్వస్యదేహస్యారమ్భకం అభ్యుపగతప్రారబ్ధాత్మకమిత్యర్థః - తథాచశ్రూయతే “ తస్యతావదేవచిరం యావన్నవిమోక్ష్యే అథసంపత్స్యే,, ఇతి - ననుజ్ఞానినస్తదితరస్యచ దేహోయావత్స్వారమ్భకకర్మావస్థాయ్యేవ-తత్రకోవిశేష ఇత్యత ఆహ ॥ తమితి ॥ సప్రపఞ్చం సానుబన్ధినం-స్వాప్నం స్వప్నార్థవదనిత్యం- తం దేహం- అధిరూఢసమాధియోగః, అధిరూఢః ప్రాప్తః, సమాధ్యాత్మికో-యోగో-యేనసః, అతఏవ - ప్రతిబుద్ధవస్తుసాక్షాత్కృతాత్మవస్తుః పు

మాం-పున-ర్నభజతే-ఇతరస్తు-పునర్దేహాన్తరం ప్రతిపద్యత ఇతి భావః ॥ ౩౭ ॥ ఉపసంహరతి॥ మయైతి॥ సాంఖ్యం తత్త్వత్రయవిభాగపూర్వకబ్రహ్మాత్మికస్వాత్మోపాసనం - యోగో భగవదుపాసనం - తయోస్సంబన్ధి యద్గుహ్యం గోప్యం-వక్తవ్యం - తదేతత్ - హే విప్రాః-మయా, అభిహితం సత్యముక్తం - కిన్తు మత్కృపావిహీనౌ సాంఖ్యయోగావిత్యభిప్రాయః మాం లక్ష్య దుష్కరో ఽపి మాం శరణం గతస్య మత్ప్రసాదాత్సుకర ఏవేత్యభిప్రేత్యత్ర హేతుతయా మోక్షోపయుక్తానాం జ్ఞానవిశేషాణాం ధర్మవిశేషాణాం చ ప్రవర్తకో ఽహమేవేతి వివక్షుస్తావదాత్మనస్సమాశ్రయణీయత్వోపయుక్తసరతిశయవాత్సల్యాదిగుణయోగితామావిష్కరోతి ॥ జానీతేతి ॥ యజ్ఞం యజ్ఞనిర్వాహకం శ్రీవిష్ణుం "యజ్ఞో వై విష్ణుః" రితి శ్రుతేః "యజ్ఞాయాచరతః కర్మ సమగ్రం ప్రవిలీయతే" ఇతి స్మృతేశ్చ-మాం హంసరూపిణం-యుష్మాకం- ధర్మః మోక్షధర్మ- స్తద్వివక్షయా-ఆగతం జానీత ॥ ౩౮ ॥ అహమితి ॥ హే ద్విజశ్రేష్ఠాః-యోగాదీనా - మహం- పరాయణం ఆశ్రయః-ప్రవర్తక ఇత్యర్థః-తత్ర-సత్యం భూతహితాచరణం-ఋతం పుణ్యం కర్మ-తేజః బాహ్యకరణవశీకారప్రభావః - శ్రీర్వైరాగ్యాదిసంపత్- కీర్తిస్తత్ప్రభవా ప్రథా-శమోఽన్తఃకరణనియమః ॥ ౩౯ ॥ కిం బహునేత్యాహ॥ మామితి ॥ గుణాః కల్యాణగుణాః-నిర్గుణం హేయగుణరహితం, నిరపేక్షకం స్వార్థనిరపేక్షపరదుఃఖనిరాచికీర్షు-మాత్మానం - అత ఏవ-ప్రియం-సుహృదం హితైకావహం-భజన్తి ఆశ్రయన్తి- కేపునస్తే కల్యాణగుణా ఇత్యత్రాహ॥ సామ్యేతి ॥ సామ్యం వైషమ్యరాహిత్యం-ఆనన్దశ్చ-ఆదిర్యేషాం-తే॥ ౪౦ ॥ హంససనకాదిసంవాదముపసంహరతి ॥ ఇతీతి ॥ ఇత్థం - మే మత్తో హంసరూపాత్- ఛిన్నాః-సందేహాః గుణచేతస్త్యాగాదివిషయాః, యేషాం-తే-సనకాదయః- పరయా ఉత్కృష్టయా-భక్త్యా-మాం - సభాజయిత్వా సమ్యగారాధ్య-సంస్తవైః స్తోత్రైః-అగృణత తుష్టువుః-అదావేశ ఆర్షః ॥ ౪౧ ॥ తైస్సనకాదిభిః - రహం హంసరూపః, పరమేష్ఠినః-పశ్యతస్సతః,స్వ

యోగస్స్వప్నం పునర్నభజతే ప్రతిబుద్ధవస్తుః ॥ ౩౭ ॥ మయైతదుక్తం వో విప్రా గుహ్యం తత్సాంఖ్యయోగయోః । జానీత మాఽఽగతం యజ్ఞం యుష్మద్ధర్మవివక్షయా ॥ ౩౮ ॥ అహం సాంఖ్యస్య యోగస్య సత్యస్యర్తస్య తేజసః । పరాయణం ద్విజశ్రేష్ఠాశ్శ్రియః కీర్తేర్దమస్య చ॥ ౩౯ ॥ మాం భజన్తి గుణాస్సర్వే నిర్గుణం నిరపేక్షకమ్। సుహృదం ప్రియమాత్మానం సామ్యాసఙ్గాదయో గుణాః ॥ ౪౦ ॥ ఇతి మే ఛిన్నసన్దేహా మునయస్సనకాదయః । సభాజయిత్వా పరయా భక్త్యాఽగృణత సంస్తవైః ॥ ౪౧ ॥ తైరహం పూజితస్సమ్యక్సంస్తుతః పరమర్షిభిః । ప్రతీయాయ స్వకం ధామ పశ్యతః పరమేష్ఠినః ॥ ౪౨ ॥ ****************************
********* ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే ఏకాదశస్కన్ధే, త్రయోదశోఽధ్యాయః *********
ఉద్ధవ ఉవాచ॥ వదన్తి కృష్ణ శ్రేయాంసి బహూని బ్రహ్మవాదినః । తేషాం వికల్పః ప్రాధాన్యముతాహో ఏకము

కం-ధామ స్థానం-ప్రతీయాయ ప్రత్యాగతోఽస్మి - ప్రత్యాయయౌ యేతి పారస్తుచిన్త్యః ॥ ౪౨ ॥ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయామేకాదశస్కన్ధే త్రయోదశోఽధ్యాయః. ********************

"అధిరూఢసమాధియోగస్స్వప్నం పునర్న భజతే ప్రతిబుద్ధవస్తు" రితి పరబ్రహ్మోపాసనమేవ మోక్షాఖ్యశ్రేయస్సాధనమిత్యుక్తం-తత్ర మోక్షాఖ్యపురుషార్థస్య స్వేతరవ్యావృత్తత్వనిర్ధిధారయిషయా పృచ్ఛతి వదన్తీతి ॥ బ్రహ్మ అధీయతే అధ్యాపయన్తి చేతి బ్రహ్మవాదినః - అనేన సర్వేషాం వాదానాం వేదమూలకత్వం వేదస్యానాదిత్వం చ జ్ఞాపితం - శ్రేయాంసి ధర్మార్థకామనాదిరూపాణి-ఇదం తత్సాధనానాముపలక్షణం- భవతాతు- హే స్వామిన్ - అనపేక్షితః ఫలాపేక్షారహితః-నిష్కామ ఇత్యర్థః-భక్తియోగః - ఉదాహృతః మోక్షసాధనత్వేన కథితః-తత్ర - తేషాం బ్రహ్మవాదిభిరుక్తానాం శ్రేయసాం తత్సాధనానాం చ, త్వదభిహితమోక్షతత్సాధనాభ్యాం సహ - కిం వికల్పః- మోక్షశబ్దాభిలప్యస్య శ్రేయసః బ్రహ్మవాద్యుక్తశ్రేయోఽన్తరాఽన్తర్భూతత్వే తదుక్తసాధనైస్సహ త్వదుక్తభక్తియోగస్య వికల్పేనానుష్ఠానప్రసఙ్గః - ఫలస్య ధర్మాద్యనతిరిక్తత్వాత్ - వ్రీహియవయోర్వ్యనతిరిక్తసాధ్యయోః "వ్రీహిభిర్యజేత" యవైర్వేతి వికల్పః ప్రసిద్ధ ఇతి భావః -యది ధర్మాదిభ్యో విజాతీయో మోక్షస్స్యాత్-తదా -ధర్మాదీనాం మోక్షస్య చ తారతమ్యానిశ్చయాత్కిం సర్వేషాం శ్రేయస్సాధనానాం ప్రాధాన్యం పరస్పరమఙ్గాఙ్గిభావవైధుర్యేణ స్వస్వఫలం ప్రతి ప్రధానోపాయతయాఽనుష్ఠేయత్వమితి ద్వితీయవికల్పార్థః యద్యేషామన్యైకస్య చిద్దానాత్కృష్ట్యం - తదా సత్యుత్కృష్టే ఫలే సిక్తృష్టతల్లిప్సానుదయాత్తస్యైవేప్సితతమత్వాత్ తల్లిప్సోస్తత్సాధనస్యైవానుష్ఠేయత్వాత్తస్యైవ ప్రాధాన్యాదితరేషాముపయోగవిశేషవివేకేన సమీహితసాధనాఙ్గతయాఽనుష్ఠానం స్యాదిత్యాశయేన తృతీయకోట్యుదయః - తదుక్తం భక్తియోగం విశినష్టి ॥ నిరస్యేతి ॥ యేన భక్తియోగేన-సర్వతః సర్వేభ్యో విషయేభ్యః - సఙ్గం-నిరస్యాపోహ్య- మన-స్త్వయ్యేవావిశేదితి యద్యపి, భగవత్యేవమనస్స్థైర్యసాధనత్వకథనేన భక్తి

యోగస్య ధర్మాదిభ్యో విలక్షణ శ్రేయస్సాధనత్వ జ్ఞానసద్భావావగమాద్వికల్పాదివికల్పానుపపత్తిః తథాఽపి మనస
స్త్వయ్యావేశేన సాధ్యో మోక్షః కిం ధర్మాద్యన్తర్భూతః - ఉత తద్వ్యతిరిక్తః, అతిరిక్తత్వేఽపి కిం వా తత్సామ్యమస్త్యుత నేతి-
తారతమ్యేఽప్యఙ్గాఙ్గిభావోఽస్త్యుత నేతి సంశయేన తదుపపత్తిః ※ ॥ ౧ ॥ ౨ ॥ ※ తత్ర బ్రహ్మవాదినో వదన్తీత్యనేన యజ్జ్ఞాపితం
వేదస్యానాదిత్వం - తదఙ్గీకుర్వన్నాహ ॥ కాలేనేత్యాదినా ॥ ప్రలయే ప్రాకృత ప్రలయే- వేదసంజ్ఞితే-యం-మమవాణీ-కాలే
నాధ్యేతృ ప్రాధ్యాపయితృ విరహితేన-నష్టా విప్లుతయథావస్థితవర్ణపరంపరా - బభూవ సైవ పునర్మయా సర్వజ్ఞేన జగత్సిసృక్షు
ణా-ఆదౌ కల్పాదౌ-బ్రహ్మణే చతుర్ముఖాయ- ప్రోక్తా-అవిప్లుతానుపూర్వీవిశిష్టతయాఽఽవిష్క్రియమాణా ఉపదిష్టేత్యర్థః-
తాం విశినష్టి ॥ ధర్మోయస్యాం మదాత్మకః॥ అహ - మాత్మా స్వరూపం-యస్య-సధర్మః-యస్యాం వాణ్యా-మభివ్యక్తః "యేచ
వేదవిదో విప్రా యేచాధ్యాత్మవిదో జనాః తే వదన్తి మహాత్మానం కృష్ణం ధర్మం సనాతన,, మితి శ్రీకృష్ణస్య ధర్మత్వం శ్రీమన్మహా
భారతే ప్రసిద్ధం-వైధత్వే సత్యలౌకిక శ్రేయస్సాధనత్వం హి ధర్మత్వం-తచ్చ భగవత్యస్తి "అమృతస్యైష సేతు,, రితి శ్ర
వణాత్-అతో మదాత్మక ఇత్యుక్తం-అనేన మదాత్మకధర్మప్రాధాన్యపరైవేయం కృత్స్నా వేదసంజ్ఞితా వాణీ,యాగాదీనాం
ధర్మత్వ ప్రతిపాదనపరః పూర్వభాగోఽప్యనభిసంహితఫలయజ్ఞాదిసాధ్యమత్ప్రీతి ప్రయుక్తమత్ప్రాప్తి ప్రతిపాదనపర ఏ
వేతి సోఽపి-మదాత్మకధర్మప్రతిపాదనపర ఏవేతి ఫలితమ్ ※ ॥ ౩ ॥ ※ తేనేతి॥ తేన బ్రహ్మణా ప్రథమజాయ- పుత్రాయ-మనవే
స్వాయంభువాఖ్యాయ-సా వాణీ-ప్రోక్తా-॥తత్రేతి॥ తత్ర స్వాయంభువమన్వన్తరే - తత ఇతి పాఠేఽపి స ఏవార్థః-భృగ్వాదయః
భృగుమరీచ్యత్ర్యఙ్గిరఃపులస్త్యపులహక్రతవః -సప్త-బ్రహ్మర్షయః - ప్రతిమన్వన్తరం సప్తర్షిభేదః ప్రతిపాదితోఽష్టమేఽవగ
న్తవ్యః-తతో బ్రహ్మణస్సకాశా-దగృహ్ణన్-తాం వాణీమితి శేషః ※ ॥ ౪ ॥ ※ తేభ్యః ఋషిభ్యః పితృభ్యస్సకాశా - త్తత్పుత్రా

ఖ్యాతా॥ ౧ ॥ భవతోదాహృతస్స్వామిన్భక్తియోగోఽనపేక్షితః। నిరస్య సర్వతస్సఙ్గం యేన త్వయ్యావిశేన్మనః॥
శ్రీభగవానువాచ ॥ కాలేన నష్టా ప్రళయే వాణీయం వేదసంజ్ఞితా । మయాఽఽదౌ బ్రహ్మణే ప్రోక్తా ధర్మోయ
స్యాం మదాత్మకః॥ ౩ ॥ తేన ప్రోక్తా చ పుత్రాయ మనవే పూర్వజాయ సా । ※ తతో భృగ్వాదయోఽగృహ్ణన్సప్త
బ్రహ్మమహర్షయః॥ ౪ ॥ తేభ్యః పితృభ్యస్తత్పుత్రా దేవదానవగుహ్యకాః । మనుష్యాస్సిద్ధగన్ధర్వాస్సవిద్యాధ
రచారణాః॥ ౫ ॥ కిందేవాః కిన్నరా నాగా రక్షః కింపురుషాదయః । బహ్వ్యస్తేషాం ప్రకృతయో రజస్సత్వతమో
భువః॥ ౬ ॥ యాభిర్భూతాని భిద్యన్తే భూతానాం మతయస్తథా । యథాప్రకృతి సర్వేషాం చిత్రా వాచస్స్రవ
న్తి హి॥ ౭ ॥ ఏవం ప్రకృతివైచిత్ర్యాద్భిద్యన్తే మతయో నృణామ్ । పారంపర్యేణ కేషాంచిత్పాషణ్డమతయోఽ
పరే ॥ ౮ ॥ మన్మాయామోహితధియః పురుషాః పురుషర్షభ । శ్రేయో వదన్త్యనేకాన్తం యథాకర్మ యథారు

దేవాదయోఽగృహ్ణన్నితి పూర్వేణ సంబన్ధః-గుహ్యకాః యక్షాః ※ ॥ ౫ ॥ ※ కిందేవ కిన్నర కింపురుషా దేవాదివజ్జాతివిశేషాః-
ఏవం వేదస్యానాదినిధనత్వం ప్రతిపాదితం. అథ యత్సర్వేషాం వాదానాం వేదమూలకత్వమితి- తత్ప్రతిక్షేప్తుం "అధర్మం ధర్మ
మితి యా-సర్వార్థాన్విపరీతాంశ్చ బుద్ధిస్సా పార్థ తామసీ - తత్ర సత్వం నిర్మలత్వాత్ప్రకాశకమనామయమ్, సత్వాత్సంజాయ
తే జ్ఞాన,, మిత్యాది ప్రమాణ ప్రతి - పన్న రజస్సత్వతమోగుణానుగుణస్వభావత్వాద్వాదినాం తత్ర సాత్వికస్వభావానాం య
థావస్థిత వేదార్థావగమే సత్యపీతరస్వభావానాం విపరీతబుద్ధిత్వాత్స్వస్వబుద్ధ్యుత్ప్రేక్షితార్థమూలకాస్సర్వే వాదాః న తు
వైదికమూలకా ఇత్యాహ॥ బహ్వ్య ఇతి॥ తేషాం బ్రహ్మాదికింపురుషాదిపర్యన్తానాం-ప్రకృతయః-రజస్సత్వతమోభువః రజస్స
త్వతమాంసి జన్మస్థానాని యాసాం తాః ※ ॥ ౬ ॥ ※ ప్రకృతీర్విశినష్టి॥ యాభిరితి ॥ యాభిః ప్రకృతిభిః- భూతాని, భిద్యన్త ఇతి జా
త్యాదిభేదో వివక్షితః-తథా-భూతానాం-మతయశ్చ భిద్యన్తే-ప్రకృతిరత్ర స్వభావః-సచ-కర్మానుగుణజ్ఞానప్రయత్నచికీర్షాక్రి
యాద్యుత్పత్తిరన్తఃకరణగతః సత్వాదిగుణకార్యవిశేషాత్మకః - యథాప్రకృతి యథాస్వభావం-స్వస్వభావానతిక్రమేణ స-
ర్వేషాం-చిత్రా-వాచః-స్రవన్తి ప్రవహన్తి ప్రవర్తన్త ఇత్యర్థః ※ ॥ ౭ ॥ ※ ఏవం యథా వాచశ్చిత్రాస్స్రవన్తి తథా తథా ప్ర
కృతివైచిత్ర్యాన్మతయో భిద్యన్తే నృణామితి దేవాదీనామపి ప్రదర్శనార్థం-మతివైచిత్ర్యనిదర్శనాభిప్రాయేణాహ ॥ పారం
పర్యేణేతి॥ తథా హి॥ కేషాంచిత్తమస్స్వభావానాం-అనాదినిధనమపి వేదం పౌరుషేయ,మతఏవ , తత్రాపి భ్రమవిప్రలమ్భా
దిపౌరుషదోషసంభావనయాఽప్రమాణం - మన్యమానానాం , స్వస్వభావానుగుణబుద్ధ్యుత్ప్రేక్షితవేదార్థవిరుద్ధార్థశా
స్త్రాణాం మూలపురుషాణాం - పారంపర్యేణోపదేశపరంపరయా - అపరే తదనుయాయినః కేచిదర్వాచీనాః పురుషాః-
హే పురుషర్షభ-పాషణ్డమతయః యథావస్థిత వేదవిరుద్ధార్థమతయః, దృశ్యన్త ఇతి శేషః ※ ॥ ౮ ॥ ※ స్వతో వివేకశూన్యతాం

---

౪ ॥ శ్లో ※ పా ॥ తత్రభృగ్వాదయో

వ్యంజయితుం విశినష్టి ॥ మన్మాయామోహితధియ ఇతి ॥ మన్మాయయా మోహితమతిత్వాత్ తత్త్వాపరంపర్యానాదరేణ స్వతోఽపి యథావత్తత్త్వం న జానంతీతి భావః । తే పునః పాషండమతయస్సంతో న తూష్ణీమవతిష్ఠంతే । కింతు యథాకర్మ యథారుచి అనేకాంతం నానావిధం శ్రేయో వదంతి రుచేర్నియామకం కర్మవైవిధ్యమిత్యభిప్రాయేణ యథాకర్మేత్యుక్తమ్ ✻ ॥ ౯ ॥ ✻ యథాప్రకృతి సర్వేషాం చిత్రా వాచస్స్రవంతీత్యేతత్ప్రపంచయతి ॥ ధర్మమేక ఇతి ॥ ఏకే పూర్వమీమాంసకాః ధర్మం యాగదానహోమాదిరూపం శ్రేయస్సాధనం వదంతీతి సంబంధః । ఏవముత్తరత్రాపి । స్వర్గాదిరేవ శ్రేయస్తత్సాధనం ధర్మ ఏవేతి వదంతీత్యర్థః । అన్యే కావ్యాలంకారాదికృతః యశః కీర్తిమేవ స్వర్గాదిరూపశ్రేయస్సాధనం వదంతి । తథా చ తత్పరిపాటిః "యావత్కీర్తిర్మనుష్యస్య పుణ్యా లోకేషు గీయతే । తావద్వర్షసహస్రాణి స్వర్గలోకే మహీయతే" ఇతి, కామతంత్రప్రణేతారస్తు కామమేవ పురుషార్థం వదంతి తదుపాయాస్తు తైరేవోక్తాస్తత ఏవ ద్రష్టవ్యాః యోగినస్తు సత్యం దమం శమం చ కైవల్యాఖ్యశ్రేయస్సాధనం వదంతీత్యర్థః, అన్యే నీతిశాస్త్రవిదః ఐశ్వర్యమేవ స్వార్థం పురుషార్థం వదంతి తదుపాయాస్తు సామాదయస్తైరేవోక్తా ఇతి భావః । లోకాయతికాస్తు త్యాగభోజనం విభవభోజనం వదంతి "భస్మీభూతస్య దేహస్య పునరాగమనం కుతః । తస్మాత్సర్వప్రయత్నేన ఋణం కృత్వా ఘృతం పిబేత్" ఇత్యాదిరూపా హి తేషాం పరిపాటిః ✻ ॥ ౧౦ ॥ ✻ కేచిత్త్రయీమతానుసారిణః యజ్ఞాదీన్ పురుషార్థోపాయానాహుః । తత్ర వ్రతాన్యేకాదశ్యుపవాసాదీని నియమాః శౌచాచమనాదయః యమాః ఇంద్రియనియమనాదయః తైర్హి యజ్ఞాదిప్రయుక్తచిత్తశుద్ధ్యుపజాతవివిదిషాధికృతశమదమాద్యంగకతత్త్వమస్యాదివాక్యజన్యబ్రహ్మస్వరూపాభిన్నప్రత్యగాత్మాపరోక్షజ్ఞానం నిశ్శేషావిద్యానివృత్తిరూపముక్తిసాధనమిత్యుక్తమ్ ✻ ॥ ౧౧ ॥ ✻ ఏవం వాదానాం వైచిత్ర్యమభిధాయ అథ వికల్పాదివికల్పప్రతిక్షేపాయ స్వాభిమతమోక్షాఖ్యశ్రేయస్తత్సాధనభూతబ్రహ్మోపాసనయోరితరేభ్యో వ్యావృత్తత్వజ్ఞాపనాయ తేషాం స్వరూపమాహ ॥ ఆద్యంతవంత ఇతి ॥ ఏతేషాం ధర్మాదీనాం లోకాః లోక్యంత ఇతి

చి ॥ ౯ ॥ ధర్మమేకే యశశ్చాన్యే కామం సత్యం దమం శమమ్ । అన్యే వదంతి స్వార్థం వా ఐశ్వర్యం త్యాగభోజనమ్ ॥
కేచిదర్థం చ కర్మాణి ✻ ఇష్టాపూర్తవ్రతాని వై । అన్యే యజ్ఞం తపో దానం శ్రేయాంసి నియమాన్యమాన్ ॥ ౧౧ ॥ ఆ
ద్యంతవంత ఏవైషాం లోకాః కర్మవినిర్మితాః । దుఃఖోదర్కాస్తమోనిష్ఠాః క్షుద్రానందాః శుచార్పితాః ॥ ౧౨ ॥
మయ్యర్పితాత్మనస్సభ్య నిరపేక్షస్య సర్వతః । మయాఽఽత్మనా సుఖం యత్తత్ కుతస్స్యాద్విషయాత్మనామ్ ॥
అకించనస్య దాంతస్య శాంతస్య సమచేతసః । మయా సంతుష్టమనసస్సర్వాస్సుఖమయా ✻ దిశః ॥ ౧౪ ॥ న పారమే
ష్ఠ్యం న మహేంద్రధిష్ణ్యం న సార్వభౌమం న రసాధిపత్యమ్ । న యోగసిద్ధీరపునర్భవం వా మయ్యర్పితాత్మేచ్ఛతి

లోకాః ఫలాని । ఆద్యంతవంతః అనిత్యా ఇత్యర్థః । తత్ర హేతుః కర్మవినిర్మితాః కర్మసంపాదితాః । కృష్యాదికర్మఫలవదితి భావః । దుఃఖోదర్కాః దుఃఖోత్తరఫలాః । స్వర్గాదిసాధనధర్మాదిషు యే సతి పునర్దుఃఖావాప్తేరితి భావః । తమోనిష్ఠాః మోహావసానాః క్షుద్ర ఆనందో యేభ్యస్తే । అత ఏవ శుచా శోకేనార్పితాః సంగతాః । అనుభవదశాయామపి పతనభయశంకానిమిత్తదుఃఖగర్భా ఇత్యర్థః ✻ ॥ ౧౨ ॥ ✻ అథ భక్తియోగసాధ్యం తు మోక్షసుఖమనుభవాత్మకం నిత్యం దుఃఖాసంభిన్నం నిరవధికం చేత్యభిప్రేత్య, తద్విషయాసక్తమనసాం దుర్లభమిత్యాహ ॥ మయీతి ॥ హే సభ్య మయి నిత్యనిరతిశయానందైకస్వరూపే అర్పితః ఆత్మా మనో యేన తస్య అత ఏవ సర్వతః సర్వేష్వైహికాముష్మికేషు క్షుద్రసుఖేషు నిరపేక్షస్య పుంసో యత్ మయా ఆత్మనా నిమిత్తభూతేన సుఖం తత్ విషయాత్మనాం కుతః స్యాత్ । ఆత్మనేత్యనేన విషయవైలక్షణ్యమభిప్రేతం । ఆత్మా హి నిరతిశయప్రీతివిషయః । సుఖాత్మకజ్ఞానప్రతివిషయభూతస్యైవాత్మనః తత్ప్రీతిహేతుత్వవివక్షయా ఆత్మనేతి తృతీయా । నిరతిశయానందరూపాత్మవిషయజ్ఞానస్య విషయవైలక్షణ్యేన నిరతిశయసుఖాత్మకత్వే విషయాత్మా లభ్యత ఇత్యుక్త్యా తదనుభావ్యోక్తలోకవిపరీతాకారత్వలాభాన్నిత్యత్వసుఖోదర్కత్వసత్త్వనిష్ఠత్వప్రభూతానందత్వనిరంతరహర్షార్పితత్వాదయో లభ్యంతే ✻ ॥ ౧౩ ॥ ✻ తదేవం మోక్షాఖ్యపురుషార్థస్య తత్సాధనభూతభక్తియోగస్య చ నిరతిశయసుఖరూపస్య ధర్మాదితల్లోకేభ్యో నిరతిశయత్వఖ్యాపనాత్తారతమ్యలాభేన తస్యైవోత్కృష్టత్వావగమాదేకముఖ్యత్వపక్షః స్థాపితః । అథ కిం వక్తవ్యం ఫలభూతమోక్షసుఖస్య నిరతిశయత్వమిత్యభిప్రేత్య తత్సాధనభూతభక్తియోగస్య స్వస్వరూపరూపగుణానుస్మృత్యాత్మకస్య నిరతిశయసుఖరూపతామాహ ॥ అకించనస్యేత్యాదినా ॥ మయా నిరతిశయానందరూపేణ విషయభూతేన చ మయా సంతుష్టం మనో యస్య తస్య అత ఏవ సమచేతసః సర్వత్ర మద్భావైకచేతసః నిరంతరం మయ్యేవాసక్తచిత్తత్వాదితి భావః । అత ఏవ అకించనస్య అభిలషణీయాంతరరహితస్య తత్ర హేతుః దాంతస్య జితబాహ్యకరణస్య శాంతస్య జితాంతఃకరణస్య సర్వాః దిశః సుఖమయాః సుఖప్రచురాః దిగ్గ్రహణం కాలావస్థయోరప్యుపలక్షణమ్ ✻ ॥ ౧౪ ॥ ✻ సంతోషమేవ వివృణోతి ॥ న పారమే

ష్ట్యమితి ॥ మయ్యర్పిత,ఆత్మా మనో-యేన-సః-మత్ మత్తో ॥ వినాఽన్య-త్పారమేష్ఠ్యాదికమపి-నేచ్ఛతి-పారమేష్ఠ్యంబ్రహ్మాధిప త్యంమహేన్ద్రధిష్ణ్యంఇన్ద్రస్థానం - సార్వభౌమంకృత్స్నభూమణ్డలాధిపత్యంరసాధిపత్యం పాతాలైశ్వర్యం - యోగసిద్ధ యో ఽణిమాదయః-కింబహునా - అపునర్భవంమోక్షమపి-నేచ్ఛతి , పారమేష్ఠ్యాదిభ్యస్సర్వేభ్యోప్యహమేవమయ్యర్పితా త్మనోనిరతిశయప్రీతివిషయఇతి-స-మదన్యత్తుచ్ఛత్వాన్నేచ్ఛతీత్యర్థః ❋ ॥ ౧౫ ॥ ❋నకేవలమహమేవతస్య నిరతిశయప్రియః- కింతు-సోఽపిమమతథైవేత్యాహ ॥ నథతేతి ॥ భవానితిజ్ఞానిమాత్రోపలక్షణం-యథా-భవాన్మమ-ప్రియతమః-తథా-ఆత్మా స్వీయామూర్తిః-ఆత్మయోనిప్రభృతయో , నప్రియతమాః,పుత్రపౌత్రభ్రాతృభార్యాశరీరరూపా అపి,అనేన « ప్రియోహిజ్ఞా నినో ఽత్యర్థమహంసచమమప్రియ „ ఇతిగీతావచనార్థఉక్తః , యద్యప్యాత్మయోన్యాదీనామపిజ్ఞానిత్వాన్నిరతిశయప్రియ త్వాన్నతథామేప్రియతమఇత్యసంగతం - తథాఽపితేషామపియదిమయిభక్తిర్నస్యాన్నతదా ప్రియాఇత్యర్థపర్యవసానేన తథోక్తమితిబోధ్యమ్ ❋ ॥ ౧౬ ॥ ❋ప్రేమాతిశయపారవశ్యప్రయుక్తామాత్మనోవృత్తిమాహ ॥ నిరపేక్షమితి ॥ మదతిరిక్త విషయనిరపేక్షం - మునింమత్స్వరూపగుణాదిమననైకశీలం - అతఏవ- సమదర్శనంసర్వత్రమద్భావయుక్తచేతసం-అతఏ వ-నిర్వైరంక్వాపివైరరహితం,అహం,నిత్య-మనువ్రజామి,అనువ్రజనస్యప్రయోజనమాహ॥పూయేతేత్యఙ్ఘ్రిరేణుభిరితి॥త దీక్షితంతత్సృష్టంచసర్వమపివస్తుమదఙ్ఘ్రిరేణుభిఃపూతంభవేదితిబుద్ధ్యాతమనుగచ్ఛామీత్యర్థః - పూయేయేత్యుత్తమపురు షపాఠే,మదన్తర్వర్తిబ్రహ్మాణ్డమపిపవిత్రీకుర్యామితిభావేనేతితన్మాహాత్మ్యాతిశయస్తుతిః ❋ ॥ ౧౭ ॥ ❋అపునర్భవమపినేచ్ఛ తీత్యుక్తం - తత్రానాదరఏవకారణమిత్యభిప్రేత్యాహ ॥ నిష్కించనాఇతి ॥ నిష్కించనాఃమద్వ్యతిరిక్తాభిలషణీయాన్తరర

మద్వినాన్యత్ ॥ ౧౫ ॥ నతథామేప్రియతమ ఆత్మయోనిర్నశంకరః । నచసంకర్షణోనశ్రీర్నైవాత్మాచయథాభవాన్ ॥ ౧౬ ॥ నిరపేక్షంమునింశాన్తంనిర్వైరంసమదర్శనమ్ । అనువ్రజామ్యహంనిత్యం ❋పూయేతేత్యఙ్ఘ్రిరేణుభిః॥ ౧౭ ॥నిష్కించనామయ్యనురక్తచేతసశ్శాన్తామహాన్తోఽఖిలజీవవత్సలాః। కామైరనాలబ్ధధియోజుషన్తి❋యన్నైరపేక్ష్యంనవిదుస్సుఖంమమ॥ ౧౮ ॥బాధ్యమానోఽపిమద్భక్తోవిషయైరజితేన్ద్రియః।ప్రాయఃప్రగల్భయాభక్త్యావిషయైర్నాభిభూయతే॥ ౧౯ ॥ యథాఽగ్నిస్సుసమిద్ధార్చిఃకరోత్యేధాంసిభస్మసాత్ ।తథామద్విషయాభక్తిరుద్ధవైనాంసికృత్స్నశః॥ ౨౦ ॥ నసాధయతిమాంయోగోనసాంఖ్యంధర్మఉద్ధవ।నస్వాధ్యాయస్తపస్త్యాగోయథాభక్తిర్మమోర్జితా॥ ౨౧ ॥ భక్త్యాఽహమేకయాగ్రాహ్యశ్శ్రద్ధయాఽఽత్మాప్రియ

హితాః-తత్రహేతుః , మయ్యేవానురక్తంచేతోయేషాంతే - తత్రహేతుః-శాన్తాఃజితాన్తఃకరణాః , అఖిలేషు-జీవేషు-మ దాత్మకత్వభావేన - వత్సలాఃదయాళవః-మహాన్తస్సాధవః-కామైః , రనాలబ్ధా అస్పృష్టా-ధీ-ర్యేషాం-తథాభూతాస్సన్తో యే- న్మదనుభవజం-సుఖం-జుషన్తేఅనుభవన్తి - నైరపేక్ష్యం - నిరపేక్షాఃనిష్కామాఃసైర్లభ్యంమోక్షసుఖంనైరపేక్ష్యం- తదపి-తన్నవిదుఃతత్సుఖంనవిదుః, అతోనైరపేక్ష్యంనాద్రియన్తఇతిభావః ❋ ॥ ౧౮ ॥ ❋అస్త్వేవంవిధంసుఖమేవయఃపున రుపక్రాన్తత్వద్భక్తియోగోఽవిజితేన్ద్రియశ్చ , స-కింవిషయాభిభూతస్స్యాన్నవేత్యత్రాహ ॥ బాధ్యమానోఽపీతి ॥ మ ద్భక్తఃప్రారబ్ధమద్భక్తియోగః - ప్రాయః- ప్రగల్భయా-అహరహరేధమానయా-భక్త్యా-హేతుభూతయా-విషయైః , ర్నాభిభూయతే, మద్భక్తిరహరహరేధమానాసర్వవిషయవిస్మృతికరీతిభావః ❋ ॥ ౧౯ ॥ ❋నను-సా ప్రగల్భాచేద్విషయాభిభ వాభిభావుకాస్యాత్-తత్ప్రాగల్భ్యప్రతిబన్ధకేపాపేసతికథంసాప్రగల్భాస్యాదిత్యతఆహ ॥ యథాగ్నిరితి ॥ యథాఽల్పోప్యగ్నిస్తావ-త్కాష్ఠేషునిహితః - క్రమేణ-సుసమిద్ధార్చిః - రేధాంసిదారూణి-భస్మసా-త్కురుతే తథా-మద్విషయా - భక్తిరపి- హేఉద్ధవ-తావదుపక్రాన్తాఅహరహరభ్యాసాహితోత్కర్షాకార్త్స్న్యేనైనాంసిపాపాని - స్వప్రాగల్భ్యప్రతిబన్ధకాని నాశయతీత్యర్థః-యద్యపి « ధర్మేణపాపమపనుదతి „ తిధర్మస్యైవభక్త్యుత్పత్తిప్రతిబన్ధకాపనోదకత్వంశ్రుతం - తథాఽపి-ఆ రబ్ధభక్తియోగసహచరితస్యైవధర్మస్యతదపనోదకత్వమితిభగవదాశయః ❋ ॥ ౨౦ ॥ ❋« అనువ్రజామ్యహంనిత్యం „మితినిర తిశయప్రీతిరూపాత్మవిషయకభక్తియోగస్యైవాత్మవశీకారకారణత్వంసూచితం - తత్స్ఫుటమేవాహ॥ నసాధయతీతి ॥ఊ ర్జితాఏధితా-మమ-భక్తి, ర్యథా-మాం-సాధయతివశీకరోతి-తథా-యోగాది-ర్నసాధయతి ❋ ॥ ౨౧ ॥ ❋నకేవలంమద్భక్తి ర్మద్వశీకారమాత్రహేతు-రపితు , యథాఽవస్థితమత్స్వరూపస్వభావాదిజ్ఞానహేతురపీత్యాహ ॥ భక్త్యేతి ॥ యథాఽవ స్థితస్వరూపస్వభావోఽహం , శుద్ధయానిష్కామయా - ఏకయాఏకరూపయా- అవిచ్ఛిన్నయేతియావత్ , గ్రాహ్యఃగ్రహీ

౧౭ ॥ శ్లో❋పా ॥ పూయేయేత్యఙ్ఘ్రి

తుం శక్యః “ భక్త్యా త్వనన్యయా శక్య అహమేవంవిధోఽర్జున జ్ఞాతుం ” ఇతి వచనాదుక్తః । తత్ర హేతుత్వేనాత్మానం విశినష్టి ॥ సతాం ప్రియ ఇతి ॥ సతాం భక్తానామహం ప్రియః నిరతిశయప్రీత్యాత్మకభక్తివిషయః, అతోఽహమపి సద్భిః ప్రియైః భక్త్యైకగ్రాహ్యో భవేయమితి భావః । ప్రియత్వే హేతుః ఆత్మేతి । ఆత్మా హి నిరతిశయప్రియ ఇతి భావః “ పూయన్తే త్వఙ్ఘ్రిరేణుభిః ” ఇతి భక్తియోగస్య నితరాం పావనకరత్వం సూచితం తదుపపాదయతి ॥ భక్తిరితి ॥ మన్నిష్ఠా మద్విషయా శ్వపాకానపి సమ్భవాజ్జాతిదోషాత్ పునాతి యద్యప్యుక్తబహ్వఙ్గకభక్తియోగేన శ్వపాకస్యాధికారోఽస్తి తథాఽప్యస్మిన్ ప్రకరణే భక్తిశబ్దేన ప్రపత్తిశ్చ వివక్షితేతి తస్యాం సర్వాధికారో బహుప్రమాణప్రతిపన్నః ॥ ౨౨ ॥ యథా భక్తిః పునాతి న తథేతర ఇత్యాహ ॥ ధర్మేతి ॥ ధర్మాదిభిరుపేతః వినయేనాన్వితః విద్యయా చాన్వితోఽపి మద్భక్త్యా అపేతం రహితం ఆత్మానం సమ్యక్ న పునాతి ॥ ౨౩ ॥ రోమహర్షాదిమన్తరేణ కథం భక్తియోగనిష్పత్తిరవగమ్యతే । భక్త్యా చ వినా కథం శుద్ధ్యేదిత్యాహ ॥ కథమితి ॥ ఆనన్దాశ్రుకలయేత్యన్తం వినా భక్తినిష్పత్తిః కథమవగమ్యత ఇతి వాక్యశేషః । భక్త్యా వినా । కదాశయోఽన్తఃకరణం శుద్ధ్యేదితి । తత్ర రోమహర్షో రోమాఞ్చః చేతసో ద్రవో నామ శుభాశ్రయానుధ్యానకృతో మనోవికారవిశేషః । ఆనన్దాశ్రుకలా ఆనన్దాశ్రుబిన్దుసన్తతిః ॥ ౨౪ ॥ కిఞ్చ ॥ భక్తిః స్వాశ్రయం పునాతీతి కిము వక్తవ్యం, గద్గదవాగాదిమద్భక్తినిష్పత్తిలక్షణయుక్తః కృత్స్నం జగత్పునాతీత్యాహ ॥ వాగ్గద్గదేతి ॥ యస్య వాగ్గద్గదా, యస్య చిత్తం ద్రవతే, యశ్చ కదాచిద్రోదితి అభీక్ష్ణం పునః పునః హసతి క్వచిచ్చ విలజ్జస్సన్నుచ్చైరుద్గాయతి క్వచిచ్చ నృత్యతే చ, స ఏవం మద్భక్తియుక్తః భువనమీక్షణస్పర్శనాదిభిః పునాతి ॥ ౨౫ ॥ కిఞ్చ । భక్త్యైవాత్మశుద్ధిర్నాన్యత ఇతి సదృష్టాన్తమాహ ॥ యథేతి ॥ ధ్మాతం ధమనీము

స్సతామ్ । భక్తిః పునాతి మన్నిష్ఠా శ్వపాకానపి సమ్భవాత్ ॥ ౨౨ ॥ ధర్మః సత్యదయోపేతో విద్యయా తపసాఽన్వితః । మద్భక్త్యాఽపేతమాత్మానం న సమ్యక్ప్రపునాతి హి ॥ ౨౩ ॥ కథం వినా రోమహర్షం ద్రవతా చేతసా వినా । వినానన్దాశ్రుకలయా శుధ్యేద్భక్త్యా వినాఽఽశయః ॥ ౨౪ ॥ వాగ్గద్గదా ద్రవతే యస్య చిత్తం రుదత్యభీక్ష్ణం హసతి క్వచిచ్చ । విలజ్జ ఉద్గాయతి నృత్యతే చ మద్భక్తియుక్తో భువనం పునాతి ॥ ౨౫ ॥ యథాఽగ్నినా హేమమలం జహాతి ధ్మాతం పునస్స్వం భజతే చ రూపమ్ । ఆత్మా చ కర్మానుశయం విధూయ మద్భక్తియోగేన భజత్యథో మామ్ ॥ ౨౬ ॥ యథా యథాఽఽత్మా పరిమృజ్యతేఽసౌ మత్పుణ్యగాథాశ్రవణాభిధానైః । తథా తథా పశ్యతి సూక్ష్మతత్త్వం చక్షుర్యథైవాఞ్జనసమ్ప్రయుక్తమ్ ॥ ౨౭ ॥ విషయాన్ధ్యాయతశ్చిత్తం విషయేషు విషజ్జతే । మామనుస్మరతశ్చిత్తం మయ్యేవ ప్రవిలీయతే ॥ ౨౮ ॥ తస్మాదసదభిధ్యానం యథా స్వప్నమనోరథమ్ । హిత్వా మయి సమాధత్స్వ మనో మద్భావభావితమ్ ॥ ౨౯ ॥ స్త్రీణాం తత్సఙ్గినాం సఙ్గం త్యక్త్వా దూరత ఆత్మవాన్ । క్షే

ఖేన ధ్మాతం హేమ సువర్ణం కర్తృ మలం జహాతి, స్వం స్వాసాధారణం రూపమౌజ్జ్వల్యం చ భజతే, తథా ఆత్మా జీవోఽపి మద్భక్తియోగేన, కర్మ అనుశయమితి పదద్వయం వ్యస్తం । అనుశయం భుక్తావశిష్టం । జ్ఞానావరకం కర్మ విధూయ అథో అనన్తరం మాం భజతి ప్రాప్నోతి, మాం ప్రాప్య స్వస్వరూపం భజత ఇత్యర్థః తథా చ శ్రుతిః “ పరం జ్యోతిరుపసమ్పద్య స్వేన రూపేణాభినిష్పద్యతే ” ఇతి ॥ ౨౬ ॥ నను భక్త్యుత్పత్తిప్రతిబన్ధకే కర్మణి విధూతే సతి భక్తిస్తయా చ కర్మ విధూతమితీతరేతరాశ్రయమేతత్, ఏవం చ కదా యథావస్థితతత్త్వత్రయవివేకః, యేన తత్పూర్వకభక్తియోగస్స్యాదిత్యత ఆహ ॥ యథా యథేతి ॥ మత్పుణ్యగాథాశ్రవణైస్తదభిధానైశ్చ, అసావాత్మా పరిమృజ్యతే విశోధ్యతే కర్మ విధూయత ఇతి భావః । తథా తథా సూక్ష్మతత్త్వం తత్త్వమిహానారోపితాకారః ప్రకృతేస్సూక్ష్మో జీవః । జీవాత్సూక్ష్మః పరమాత్మా తదన్తరాత్మతయా వ్యాపనస్వభావత్వాత్ యథా రోగాదిదుష్టం చక్షుస్తావద్రూపగ్రహణాసమర్థం సదఞ్జనసమ్ప్రయుక్తం నివృత్తదోషం సద్రూపం గృహ్ణాతి తద్వత్ తావన్మత్పుణ్యగాథాశ్రవణాభిధానైరాత్మశుద్ధిః తతః తత్త్వత్రయవివేకః తతో భక్తిరిత్యర్థః ॥ ౨౭ ॥ శ్రవణాదిభిరేవ చిత్తం మత్ప్రవణం స్యాదితి సదృష్టాన్తమాహ ॥ విషయానితి ॥ అస్య యథేత్యాదిః । మామిత్యస్య తథేతి, అనుస్మరతః శ్రవణాభిధానాదిభిర్మాం స్మరతః పుంసః ప్రవిలీయతే ప్రకర్షేణ శ్లిష్యతి ॥ ౨౮ ॥ దృష్టాన్తత్వేనోక్తస్య విషయధ్యానస్య త్యాజ్యత్వమభిప్రేతం విపర్యాక్ దార్ష్టాన్తికత్వేనోక్తమాత్మానుస్మరణం విధత్తే ॥ తస్మాదితి ॥ తస్మాచ్ఛ్రవణాభిధానాదిక్రమేణైవ మద్భక్త్యుదయాత్ స్వప్నమనోరథం తత్తుల్యం । తద్వదస్థిరవిషయమిత్యర్థః అసదభిధ్యానం శబ్దాదివిషయధ్యానం త్యక్త్వా మద్భావభావితం యథా మద్విషయభావబన్ధేన భక్త్యోపాసీతం భవతి తథేతి సమాధివిశేషణం । మనో మయ్యేవ సమాధత్స్వ శ్రవణాభిధానాదిక్రమేణ సమాహితం కురు ॥ ౨౯ ॥ న కేవలమసదభిధ్యానమేవ హేయమపి త్వభిధ్యాతృసఙ్గోఽపీత్యాహ ॥ స్త్రీణామితి ॥ స్త్రీసఙ్గినాం చేతి చశబ్దోఽధ్యాహర్తవ్యః । త్యాగో దుష్కర ఇత్యతో విశినష్టి ॥ ఆత్మవానాత్మవశైర్వశీకృ

తేన్ద్రియః-క్షేమేపెర్భయే-ఽవివిక్తైనిర్జనేచ-దేశే ఆసీనః - అతన్ద్రితఃఅనలసః - మాం-చిన్తయేత్ ❁ ॥ ౩౦ ॥ ❁స్త్రీసఙ్గాదేస్త్యాజ్యత్వేకారణమాహ ॥ నతథేతి ॥ యథా, ఽన్యపుంసః-యోషిత్సఙ్గాత్తత్సఙ్గిసఙ్గతఃయోషిత్సఙ్గినాంసఙ్గాచ్చ, బన్ధస్తాదధీన్యం-తత్ప్రయుక్తఃక్లేశశ్చ-భవే-త్తథాఽన్యప్రసఙ్గత,స్తా-నభవతః-అతో-యోషిత్తత్సఙ్గిసఙ్గౌత్యాజ్యావితిభావః ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁ చిన్తయేన్మామతన్ద్రితఇత్యుక్తచిన్తాతద్విషయప్రకారజిజ్ఞాసయాపృచ్ఛతి ॥ యథేతి ॥ యథా-ధ్యాయే - దితిసంబన్ధః- యథేతిధ్యానాఙ్గప్రశ్నయాదృశమితివిగ్రహసంస్థానప్రశ్నః - యదాత్మకమితిదివ్యాత్మస్వరూపప్రశ్నః - ఎతత్స విషయంధ్యానం-తత్ప్రకారంచ-వక్తుం-అర్హసి త్వదభిమతంత్వమేవవక్తుంశక్తఇతిభావః ❁ ॥ ౩౨ ॥ ❁ తావద్ధ్యానాఙ్గాన్యాహ ॥ సమఇతిచతుర్భిః ॥ సమేదేశే, ఆస్తీర్ణేఆసనే “ చైలాజినకుశోత్తర ” మిత్యుక్తవిధే-యథాసుఖంఆసీనఃస్వస్తికకమలాద్యన్యతమాసనోపవిష్టః - సమకాయఃఋజుకాయః , హస్తౌ - ఉత్సఙ్గే , ఆధాయ-స్వస్య , నాసాగ్రే-కృతంనిహిత-మీక్షణందృష్టి-ర్యేన సః ❁ ॥ ౩౩ ॥ ❁పూరకాదిభిః-ప్రాణస్యమార్గమిడాపిఙ్గళాఖ్యనాడీవిశేషరన్ధ్రరూపం-ప్రాణవాయుసంచారమార్గం-శోధయేత్-విపర్యయేణ రేచకపూరకకుమ్భకక్రమేణవా-శనకై-రభ్యసేత్ , ప్రాణమార్గశోధన-మితిశేషః ❁ ॥ ౩౪ ॥ ❁జితప్రాణస్యహిమనోజయః “ ప్రాణబన్ధనంహిసోమ్యమన ” ఇతిశ్రుతేః-మనసి-జితఏవసతి-ధ్యానంసుకర , మత స్తస్యతదఙ్గత్వం-మార్గశోధనంత్వప్రతిబన్ధేనప్రాణవాయుసంచారార్థం , మార్గోహిశ్లేష్మాదిభిరాపూరితోఽవతిష్ఠతే - అత స్తదర్థంశోధనం-స్వనాసాగ్రకృతేక్షణత్వమపిచిత్తస్థైర్యహేతుత్వాభిప్రాయేణోక్తం - నియతేన్ద్రియ ఇతియమఉక్తః - నియమ స్త్వర్థతోద్రష్ట

మేవివిక్తఆసీనశ్చిన్తయేన్మామతన్ద్రితః॥ ౩౦ ॥ నతథాఽస్యభవేత్క్లేశోబన్ధశ్చాన్యప్రసఙ్గతః । యోషిత్సఙ్గాద్యథాపుంస స్తథాతత్సఙ్గిసఙ్గతః॥ ౩౧ ॥ ఉద్ధవఉవాచ ॥యథాత్వామరవిన్దాక్షయాదృశంవాయదాత్మకమ్।ధ్యాయేన్ముముక్షు రేతన్మే ధ్యానంతద్వక్తుమర్హసి ॥ ౩౨ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ సమఆసీనఆసీనస్సమకాయోయథాసుఖమ్ । హస్తావుత్సఙ్గఆధాయస్వనాసాగ్రకృతేక్షణః ॥ ౩౩ ॥ ప్రాణస్యశోధయేన్మార్గంపూరరేచకకుమ్భకైః ।విపర్యయేణాపిశనైరభ్యసేన్నియతేన్ద్రియః॥ ౩౪ ॥ హృద్యవస్థితమోంకారంఘణ్టానాదంబిసోర్ణవత్। ప్రాణేనోదీర్యతత్రాథయంపునస్సంవేశయేత్స్వరమ్॥ ౩౫ ॥ఎవంప్రణవసంయుక్తంప్రాణసంధానమభ్యసేత్। దశకృత్వస్త్రిషవణంమాసాదర్వాగ్జితానిలః ॥ ౩౬ ॥ హృత్పుణ్డరీకమన్తస్థమూర్ధ్వనాళమధోముఖమ్ । ధ్యాత్వోర్ధ్వముఖమున్నిద్రమష్టపత్రంసకర్ణికమ్॥ ౩౭ ॥కర్ణికాయాంన్యసేత్సూర్యసోమాగ్నీనుత్తరోత్తరమ్ । వహ్నిమధ్యేస్మరేద్రూపంమమైతద్ధ్యానమఙ్గళమ్ ॥ ౩౮ ॥ శ్యామంప్రశాన్తంసుముఖందీర్ఘచారుచతుర్భుజమ్। సుచారుసున్దరగ్రీవంసుకపోలంశుచిస్మితమ్॥ ౩౯ ॥సమానకర్ణవిన్యస్తస్ఫురన్మకరకుణ్డలమ్। హేమామ్బరంఘ

వ్యః-ప్రాణస్యేత్యాదినాప్రాణాయామఉక్తః - సచప్రణవాఖ్యమన్త్రానుసన్ధానయుక్తఎవకర్తవ్య ఇతివక్తుంతదనుసన్ధానప్రకారమేవాహ ॥ హృదీతి-ఘణ్టానాదమివ-హృది - అవిచ్ఛిన్నంఅవిచ్ఛిన్ననాదమిత్యర్థః - బిసోర్ణవత్కమలనాళతన్తువత్-తమిమం-సూక్ష్మేణనాదేనయుక్తమిత్యర్థః - తావ-దోంకార-మేవంవిధమనుసన్ధాయేత్యర్థః - తతః - ప్రాణేనప్రాణాఖ్యవాయునా - ఉదీర్యఉద్ధాప్య - తేనోద్ధితంధ్యాత్వేత్యర్థః-పున - స్తత్రహృది-స్వర మోఙ్కారం-సంవేశయేత్సంప్రవిష్టంధ్యాయేదిత్యర్థః ❁ ॥ ౩౫ ॥ ❁ఎవమిత్థం,ప్రణవసంయుక్తంప్రణవానుసంధానసంయుక్తంయథాభవతితథా,త్రిషవణంత్రిసంధ్యం-దశకృత్వఃదశవారాన్ - ప్రాణసంయమ,మభ్యసేత్- ఎవంచే-న్మాసాదర్వాగేవ-జితః - అనిలఃప్రాణో-యేన-తథాభూతో, భవతి ❁ ॥ ౩౬ ॥ ❁ఎవంధ్యానాఙ్గాన్యుక్త్వాఅథాపృష్టమపిధ్యేయస్థానధ్యానప్రకారమాహ॥ హృత్పుణ్డరీకమితి ॥సార్ధేన-అన్తస్థం శరీరాన్తర్వర్తి - హృదయకమల-మూర్ధ్వనాళ మధోముఖం - ముకుళితంచ-కదళీపుష్పసంకాశ - మవలమ్బతే-త-దూర్ధ్వముఖ-మధోనాళ-మున్నిద్ర-మష్టపత్రంసకర్ణికంచ-ధ్యాత్వా ❁ ॥ ౩౭ ॥ ❁తత్ర-సూర్యసోమాగ్నీన్ తన్మణ్డలాన్యుత్తరోత్తరం-న్యసేత్చిన్తయేదిత్యర్థః “ తస్యామధ్యేమహానగ్ని ” రిత్యగ్నిఃప్రత్యక్షశ్రుతిసిద్ధః - సూర్యసోమౌతుశ్రుత్యన్తరసిద్ధత్వాదిహస్మృతావిత్యాచార్యాః,అథధ్యేయమాత్మనోరూపంవదన్ ధ్యానంవిధత్తే ॥ వహ్నిమధ్యేఇత్యాదినా॥ వహ్నిమణ్డలమధ్యే-మమై-తద్వక్ష్యమాణవిధం-ధ్యానమఙ్గళం-ధ్యానస్యశుభాశ్రయంరూపంస్మరేత్ ❁ ॥ ౩౮ ॥ ❁రూపంవిశినష్టి ॥ శ్యామమితి ॥ ప్రశాన్తంప్రసన్నం-శోభనం-ముఖం-యస్య - దీర్ఘాః-సున్దరా-శ్చత్వారో-భుజా-యస్య - సుచారుర్భ్యాఽపిసున్దరా గ్రీవా-యస్య-శోభనౌ-కపోలౌ-యస్య-శుచిశుభ్రం-స్మితంమన్దహాసో-యస్య ❁ ॥ ౩౯ ॥ ❁సమానయోః-కర్ణయోః-విన్యస్తే-స్ఫురన్తీమకరాకారే-మణ్డలే-యస్య - శ్యామమిత్యుక్తం- కిమివశ్యామమిత్యత ఆహ ॥ ఘనశ్యామమితి ॥ హేమవ-త్పీత-మమ్బ

రం-యస్యతత్-శ్రీవత్సశ్రీమహాలక్ష్మ్యో-ర్నికేతనమ్ ❀ ॥ ౪౦ ॥ ❀ శఙ్ఖాదిభి-ర్విభూషితం-నూపురై - ర్విలసన్తౌపాదౌయస్య ద్యుమద్భిఃద్యుతిమద్భిః -కిరీటాదిభిః-సమన్తాత్ యుతమలంకృతం - తత్రసూత్రంబ్రహ్మసూత్రం - కటిసూత్రంచ-సర్వేష్వఙ్గేషుఅవయవేషు - సున్దరం-హృద్యంమనోహరం,ప్రసాదసుముఖేక్షణంఅనుగ్రహసూచకశోభనముఖేక్షణయుక్తం - సుకుమారమతికోమలం-త-దేవంభూతం-మమ-రూపంసర్వేషుపాదాదిమూర్ధాన్తేష్వఙ్గేషు-మనో-దధత్ ధారయన్-ధ్యాయేదితిధారణాధ్యానేఉక్తే ❀॥౪౧॥౪౨॥ఇన్ద్రియేభ్యఃశబ్దాదివిషయేభ్యో-మనసాకరణభూతేన ఇన్ద్రియాణి శ్రోత్రాదీన్యా - కృష్యప్రత్యాహృత్య- సారథినాసారధిభూతయా - భగవద్రూపమేవ-ధ్యేయం - నాన్యచ్చిన్తయితవ్యమిత్యధ్యవసాయాత్మికయాబుద్ధ్యా,తన్మనోఽప్యా - కృష్యసంకల్పవికల్పాత్మకవ్యాపారాదుపరతంకృత్వా - ఏవంప్రత్యాహారఉక్తః - తన్మానసం,ఆకృష్టంమానసంమయినిరతిశయానన్దావహేమయి , ప్రణయేత్సమాదధ్యా -దితిసమాధిః ❀ ॥ ౪౩ ॥ ఏవంయాదృశోవేతిప్రశ్నస్యోత్తరముక్తంభవతి,ధారణాంప్రపఞ్చయతి ॥ తదితి ॥ తత్తతః సర్వవ్యాపకం,సర్వంకృత్స్నంవిగ్రహం , వ్యాప్నోతీతితథా,కృత్స్నదివ్యవిగ్రహగోచరం,చిత్తం,ఆకృష్య,ఏకత్రఏకస్మిన్నఙ్గేధారయేత్, అన్యాన్యఙ్గానినచిన్తయేత్,కింతదేకమఙ్గం యత్రధార్యంమవ-ఇత్యతఆహ॥భూయస్సుస్మితంభావయేన్ముఖమితి॥విశేషతోమనోహారిత్వాదితిభావః - ఆకృష్యేత్యస్యవిషయాన్తరేభ్యఇతి శేషః❀॥౪౪॥❀తత్రసుస్మితేముఖే-లబ్ధపదం-లబ్ధంచిరమనుభూతం-పదంముఖరూపంవిషయః-యేన-తచ్చిత్తం-తత-ఆకృష్య-వ్యోమ్నివ్యోమవన్నిర్మలే-అపరిచ్ఛిన్నేచ-నిరస్తనిఖిలదోషేసమస్తకల్యాణానన్తత్వాదిగుణగణయుక్తేచదివ్యా

నశ్యామంశ్రీవత్సశ్రీనికేతనమ్॥ ౪౦ ॥ శఙ్ఖచక్రగదాపద్మవనమాలావిభూషితమ్ । నూపురైర్విలసత్పాదంకౌస్తుభప్రభయాయుతమ్॥ ౪౧ ॥ద్యుమత్కిరీటకటకకటిసూత్రాఙ్గదాయుతమ్ । సర్వాఙ్గసున్దరంహృద్యంప్రసాదసుముఖేక్షణమ్ ॥ సుకుమారమభిధ్యాయేత్సర్వాఙ్గేషుమనోదధత్ ॥ ౪౨ ॥ ఇన్ద్రియాణీన్ద్రియార్థేభ్యోమనసాఽఽకృష్యతన్మనః । బుద్ధ్యాసారథినాధీరఃప్రణయేన్మయిసర్వతః॥ ౪౩ ॥తత్సర్వవ్యాపకంచిత్తమాకృష్యైకత్రధారయేత్। నాన్యానిచిన్తయేద్భూయస్సుస్మితంభావయేన్ముఖమ్॥ ౪౪ ॥తత్రలబ్ధపదంచిత్తమాకృష్యవ్యోమ్నిధారయేత్ । తచ్చత్యక్త్వామదారోహేనకించిదపిచిన్తయేత్ ॥ ౪౫ ॥ ఏవంసమాహితమతిర్మామేవాత్మానమాత్మని । విచష్టేమయిసర్వాత్మన్జ్యోతిర్జ్యోతిషిసంయుతమ్॥ ౪౬ ॥ ధ్యానేనేత్థంసుతీవ్రేణయుఞ్జతోయోగినోమనః । సయాస్యత్యాశునిర్వాణంద్రవ్యజ్ఞానక్రియా ❀ భ్రమః ॥ ౪౭ ॥ ❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀
❀❀❀❀❀❀❀❀ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే,ఏకాదశస్కన్ధే,చతుర్దశోఽధ్యాయః ❀❀❀❀❀❀❀❀
శ్రీభగవానువాచ॥జితేన్ద్రియస్యయుక్తస్యజితశ్వాసస్యయోగినః ।మయిధారయతశ్చిత్తముపతిష్ఠన్తిసిద్ధయః॥౧॥

త్మస్వరూపేధారయేత్,దివ్యాత్మస్వరూపస్యవ్యోమోపమత్వం॥కంబ్రహ్మఖంబ్రహ్మే,తిశ్రుతిప్రసిద్ధం-వ్యోమ్నిధారయేదిత్యనేనయదాత్మకమిత్యస్యోత్తరముక్తంభవతి సమాధిస్వరూపమాహ॥ తచ్చేతి ॥మదారోహః:మత్స్వరూపరూపానుసంధాననిష్ఠః,తచ్చ - ధారణమపి-త్యక్త్వా-నకంచిదపి-చిన్తయేత్-సమాధిర్హిధ్యేయైకదర్శనరూపః - అతోధ్యాతృధ్యానక్రియాదికమపినానుచిన్తయేదిత్యర్థః ❀ ॥ ౪౫ ॥ ❀ సమాధిదశాయాంపరిశుద్ధజీవాత్మన్యన్తరాత్మతయాఽవస్థితఏవభగవాననుసన్ధేయః-నతుకేవలఇత్యాహ ॥ ఏవంసమాహితమతిరితి ॥ సర్వాత్మన్నిత్యార్షత్వాత్సప్తమ్యాలుక్ - సర్వేషా-మాత్మన్యన్తఃప్రవిశ్యధారకే-మయ్యా - త్మానం - ఆత్మనిప్రత్యగాత్మనిచ-మాం - చష్టేపశ్యతి - జ్యోతిఃసూర్యాదిప్రభా-జ్యోతిషిదీపాదౌ-సంయుతమివే-త్యన్వయః ❀ ॥ ౪౬ ॥ ❀ ఏవంభూతసమాధిపర్యన్తధ్యానస్యఫలమాహ॥ ధ్యానేనేతి ॥సుతీవ్రేణానన్తరాయానుపహతేన - ధ్యానేనే-త్థం - మనో - యుఞ్జతఃసమాదధతః , యోగినః ద్రవ్యజ్ఞానక్రియాభ్రమఃభూతపఞ్చకజ్ఞానేన్ద్రియకర్మేన్ద్రియాణిద్రవ్యజ్ఞానక్రియాశబ్దైర్వివక్షితాని-తై ,ర్యో - భ్రమః- భూతేన్ద్రియసంఘాతాత్మకదేహసంబన్ధప్రయుక్తోదేహాత్మభ్రమః స్వతన్త్రాత్మభ్రమశ్చ - సః-ఆశు నిర్వాణంలయం-యాస్యతి-భ్రమమితిపాఠే - ద్రవ్యంతమః-జ్ఞానంసత్త్వం- క్రియారజః-తత్కృతభ్రమాన్వితం - మనః - ఉక్తలక్షణేనధ్యానేన-నిర్వాణమరతిం - విషయాన్తరావగాహనాక్షమత్వం - యాస్యతీత్యర్థః ❀ ॥ ౪౭ ॥ ❀ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయామేకాదశస్కన్ధేచతుర్దశోఽధ్యాయః ❀❀❀

నకేవలమస్యసమాధిపర్యన్తస్యపరినిష్పన్నధ్యానయోగస్య నిరవశేషద్రవ్యజ్ఞానక్రియాభ్రమలయాత్మకముక్తిరేవఫలమపిత్వణిమాదిసిద్ధయోపీత్యాహ ॥ జితేన్ద్రియస్యేతి ॥ యుక్తస్యస్థిరచిత్తస్య-తత్రహేతు-ర్జితబాహ్యేన్ద్రియస్య,జితప్రా-

---

౪౭ ॥ శ్లో ❀ పా ॥ క్రియాభ్రమమ్,

స్యచ-మయ్యేవ-చేతో-ధారయతో-యోగినః-సిద్ధయ-ఉపతిష్ఠన్తి-ఉపస్థితాభవన్తి-కేవలముపతిష్ఠన్తే-నత్వన్తరాయభూతా సుతాసుస క్తోభవేదిత్యనేనసూచ్యతే-తజ్జేతదగ్రేస్పష్టమేవవక్ష్యతి “ అన్తరాయాన్వదన్త్యేతా,,నితి ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ ధారయ తస్సిద్ధయఉపతిష్ఠన్తీత్యుక్తం - తత్రధారణప్రకారతత్ప్రయుక్తసిద్ధ్యుపస్థితివిశేషబుభుత్సయాపృచ్ఛతి॥కయేతి॥కయాకథం ప్రకారయేతిధారణాప్రకారప్రశ్నః - కింస్విదితివితర్కే - కింస్విత్కిం కామాః కథంవాసిద్ధిరితిసిద్ధిప్రకారప్రశ్నః - కతివేతితత్సంఖ్యాప్రశ్నః - బ్రూహీత్యత్రహేతుత్వేనవిశినష్టి ॥ సిద్ధిదఇతి॥ తత్తద్ధారణానుగుణసిద్ధిరూపఫలప్రదః- అత-స్తత్స్వరూపప్రకారజ్ఞస్త్వమేవేతిభావః ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ తావత్కతివేతిప్రశ్నస్యోత్తరమాహ॥సిద్ధయఇతి ॥ ధారణాత్మకో-యో, యోగ-స్తస్య-పారంసాకల్యేనస్వరూపప్రకారాదికం - గచ్ఛన్తిజానన్తీతితథా - తైః-ప్రోక్తాః - తత్రావాన్తరవిభాగమాహ ॥ తాసామితి ॥ తాసామష్టాదశసంఖ్యానాంసిద్ధీనాంమధ్యే-అష్ట-సిద్ధయః - మత్ప్రధానాః- అహమేవ-ప్రధానంముఖ్యప్రయోజనభూతో-యాసాం- తాః- మత్ప్రాప్త్యేకప్రయోజనాఇత్యర్థః- అన్యాస్తు-దశ-గుణహేతవఏవ విషయానుభవహేతవఏవ- పునస్సంసారహేతవఇతియావత్ ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ తాఃస్వరూపకథనపూర్వకముద్దిశతి॥ అణిమేతిసార్ధైఃపఞ్చభిః,మూర్తైర్దేహస్య-అణిమా-అణుత్వం, సూక్ష్మత్వమితియావత్ - మహిమామహత్త్వం - మూర్తేస్సూక్ష్మతాపత్త్యాసూక్ష్మవస్తుషుప్రవేశసామర్థ్యమణిమా , తథామహద్భ్యోఽపితస్యామూర్తేఃమహత్త్వాపత్తిర్మహిమేత్యర్థః-లఘిమాలఘుభ్యోఽపితస్యాలఘుత్వాపత్తిః - ప్రాప్తిర్నామసిద్ధిస్సర్వప్రాణినామిన్ద్రియైస్సహతత్తద్విషయసంబన్ధరూపా తత్తదధిష్ఠాతృదేవతారూపేణసంబన్ధరూపేతికేచిత్-ప్రాకామ్యమితిశ్రుతేషుపారలౌకికేషు - దృష్టేషుదర్శనయోగ్యేష్వపిదృష్టాదృష్టార్థవ్యాపారేష్వన్యేభ్యోఽతిశయితత్స్వరూపంప్రాకామ్యంపఞ్చమీసిద్ధిరిత్యర్థః-ఈశత్వంశక్తిప్రేరణం - సర్వవిష

ఉద్ధవఉవాచ ॥ కయాధారణయాకింస్విత్కథంవాసిద్ధిరచ్యుత । కతివాసిద్ధయోబ్రూహియోగినాం సిద్ధిదోభవాన్ ॥ ౨ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ సిద్ధయోఽష్టాదశప్రోక్తాధారణాయోగపారగైః। తాసామష్టౌమత్ప్రధానాదశైవగుణహేతవః॥ ౩ ॥ అణిమామహిమామూర్తేర్లఘిమాప్రాప్తిరిన్ద్రియైః । ప్రాకామ్యంశ్రుతదృష్టేషుశక్తిప్రేరణమీశితా॥ ౪ ॥ గుణేష్వసఙ్గోవశితాయత్కామస్తదవస్యతి।ఏతామేసిద్ధయస్సౌమ్య ❁ అష్టావౌత్పత్తికా ❁ మతాః॥ ౫ ॥ అనూర్మిమత్త్వందేహేఽస్మిన్దూరశ్రవణదర్శనమ్।మనోజవఃకామరూపంపరకాయప్రవేశనమ్॥ స్వచ్ఛన్దమృత్యుర్దేవానాంసహక్రీడానుదర్శనమ్।యథాసఙ్కల్పసంసిద్ధిరాజ్ఞాఽప్రతిహతాగతిః॥ ౬ ॥ త్రికాలజ్ఞత్వమద్వన్ద్వంపరచిత్తాద్యభిజ్ఞతా । అగ్న్యర్కామ్బువిషాదీనాంప్రతిష్టమ్భోఽపరాజయః॥ ౭ ॥ ఏతాశ్చోద్దేశతఃప్రోక్తాయోగధారణసిద్ధయః । యయాధారణయాయాస్యాద్యథావాస్యాన్నిబోధమే॥ ౮ ॥ భూతసూ

యకస్వపరసామర్థ్యోత్పాదనమీశత్వంనామషష్ఠీసిద్ధిరిత్యర్థః ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ విషయభోగేఽప్యసఙ్గోవశిత్వంసప్తమీసిద్ధిరిత్యర్థః యత్కామ-స్తదవస్యతియద్యత్రసుఖే-కామః-అవస్యతి - అవసానంలయం-ప్రాప్నోతి,సముద్రేవిప్రుడివ-తత్సుఖమష్టమీసిద్ధిరిత్యర్థః యద్యప్యమరేణ“ అణిమామహిమాచైవగరిమాలఘిమే ,, తిగరిమాతృతీయాసిద్ధిరుక్తా , భగవతాతుగరిమాణమనుక్త్వాఽతిశయసుఖమష్టమీసిద్ధిరుక్తా-తథాఽపివక్తుర్వైలక్షణ్యాద్భగవదుక్తమేవగ్రాహ్యం - హేసౌమ్య-ఏతా- అష్టా-సిద్ధయఃఔత్పత్తికాఃఅగ్నేరూర్ధ్వజ్వలనమివవాయోస్తిర్యగ్గమనమివనిష్పన్నసమాధియోగస్యస్వభావతస్సిద్ధాఇత్యర్థః-అనేనాసాంవక్ష్యమాణముక్త్యన్తరాయత్వమితిసూచితం - తేన “ తాసామష్టౌమత్ప్రధానా ,, ఇత్యుక్తమాత్మప్రాధాన్యం స్పష్టీకృతమ్ ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ అథగుణహేతూన్దశసిద్ధీరాహ॥అనూర్మిమత్త్వమితి॥అస్మి-న్యోగినశ్శరీరే - అనూర్మిమత్త్వంవలీపలితాదిరాహిత్యం - అశనాయాద్యతీతత్వంవా - దూరశ్రవణంనామదూరస్థసర్వభూతశబ్దజ్ఞానందూరదర్శనంనామదూరస్థసర్వవస్తుసాక్షాత్కారః - మనోజవః - యత్రమనస్తత్రదేహస్య వేగేనగతిః-కామరూపంయథాభిమతాకారాపత్తిః-పరకాయప్రవేశనంమృతరాజాదిశరీరానుప్రవేశః - తత్రకామరూపతానామతస్యైవశరీరస్యాభిమతాకారాపత్తిః పరకాయప్రవేశనంనామ-తందేహంత్యక్త్వేన్ద్రియైస్సహపరశరీరానుప్రవేశఇతివిభాగః ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ అప్సరోభిస్సహ-దేవానాం-యాః,క్రీడా-స్తాసా- మనుదర్శనంప్రాప్తిః - యథాసంకల్పంసంసిద్ధిఃసంకల్పానుసారిణీసిద్ధిః-అప్రతిహతా-ఆజ్ఞాగతిశ్చేతిదశ ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ త్రికాలజ్ఞత్వంభూతభవిష్యద్వర్తమానకాలగత్యభిజ్ఞత్వం - అద్వన్ద్వం శీతోష్ణాదిభిరనభిభవః,పరచిత్తాదీత్యాదిశబ్దేనతచ్చేష్టాదిసంగ్రహః-అగ్న్యాదీనాం-స్తమ్భనం,అపరాజయఃకుతశ్చిదపిపరాజయరాహిత్యమ్ ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ స్వరూపకథనగర్భముద్దేశంనిగమయతి ॥ ఏతాశ్చేతి ॥ అథ-తాఏవసిద్ధీ- స్తత్సాధనభూతధారణాభిస్సహ , విశేషతోనిరూపయితుంతచ్ఛుశ్రూషాముత్పాదయతియయేతి ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ నిరూపయతి ॥ భూతసూక్ష్మాత్మనీత్యాదినాఉపాసకస్యమామ్

వ ,, మిత్యతః ప్రాప్తసేన - యః భూతసూక్ష్మాత్మని భూతసూక్ష్మశరీరకే - మయి - తన్మాత్రం తావన్మాత్రవిషయం , విషయాన్తరనివృత్తమిత్యర్థః , మనో , ధారయేత్ , సః , మమతన్మాత్రోపాసకః , మచ్ఛరీరభూతసూక్ష్మమాత్రోపాసకః అణిమాన - మవాప్నుయాత్ ❋ ॥ ౧౦ ॥ ❋ మహతీతి ॥ మహతిమహత్తత్త్వశరీరకే , పరే ఆత్మని పరమాత్మని - మయి - యథాసంస్థం విషయాన్తరేభ్యో నివృత్తం , సమ్యక్స్థితం యథాస్యాత్తథా - మనో , దధత్ ధారయన్ , భూతానామాకాశాదీనాం, పృథక్పృథక్ యథాస్వం యో మహిమా తం మహిమానం ప్రాప్నోతీత్యర్థః ❋ ॥ ౧౧ ॥ ❋ పరమాణుమయ ఇతి॥ భూతానాం, పరమాణుమయే సూక్ష్మావయవవ్యాపిని - మయి, చిత్తం, రఞ్జయన్ ఆసఞ్జయన్ - కాలసూక్ష్మార్థతాం “ సకాలః పరమాణుర్వై యో భుఙ్క్తే పరమాణుతాం ,, మిత్యుక్తవిధసూక్ష్మకాలః - సఏవార్థో వస్తు , తస్య భావస్తత్తా తాం, సూక్ష్మకాలావస్థితతత్త్వం చ , ధ్యాయన్నితి శేషః , లఘిమాన , మవాప్నుయాత్ ❋ ॥ ౧౨ ॥ ❋ ధారయేదితి ॥ వైకారికాహంతత్త్వే వైకారికాహంకారశరీరకే - మయి - అఖిలమేకాగ్రం యథా తథా, మనో, ధారయేత్, ఏవం, మయ్యేవ, మనః ,యస్య, స మన్మనాః, సర్వేన్ద్రియాణాం, సర్వేషాం ప్రాణినాం, యానీన్ద్రియాణి, తేషాం - ఆత్మా స్వభావః , తత్తద్విషయప్రాప్తిస్వభావ, స్తత్త్వం అధిష్ఠాతృత్వం వా, ప్రాప్నోతి ❋ ॥ ౧౩ ॥ ❋ మహతీతి ॥ సూత్రే బహుమణీనాం సూత్రఇవ స్వకార్యాణాం బహూనామాధారభూతే, మహతి మహత్తత్త్వశరీరకే, మయి యః, మానసం , ధారయేత్ సః ప్రా , కామ్యం దృష్టాదృష్టార్థవ్యాపారోపయుక్తజ్ఞానాతిశయం , పారమేష్ఠ్యం వా, పరమేష్ఠినో భావః , పారమేష్ఠ్యం, పరమేష్ఠినఇవాన్యేభ్యోఽతిశయితవ్యాపారక్షమత్వం వేత్యర్థః - అవ్యక్తాత్ ప్రధానాజ్జన్మ, యస్య, తస్మాత్ , మహత్తత్త్వా , న్మద్విశేషణత్వేనోపాస్యమా

క్ష్మాత్మని మయి తన్మాత్రం ధారయేన్మనః । అణిమానమవాప్నోతి తన్మాత్రోపాసకో మమ ॥ ౧౦ ॥ మహత్యాత్మన్మయి పరే యథాసంస్థం మనో దధత్ । మహిమానమవాప్నోతి భూతానాం చ పృథక్పృథక్ ॥ ౧౧ ॥ పరమాణుమయే చిత్తం భూతానాం మయి రఞ్జయన్ । కాలసూక్ష్మార్థతాం యోగీ లఘిమానమవాప్నుయాత్ ॥ ౧౨ ॥ ధారయేన్మయ్యహంతత్త్వే మనో వైకారికేఽఖిలమ్ । సర్వేన్ద్రియాణామాత్మత్వం ప్రాప్తిం ప్రాప్నోతి మన్మనాః ॥ మహత్యాత్మని యస్సూత్రే ధారయేన్మయి మానసమ్ । ప్రాకామ్యం పారమేష్ఠ్యం మే విన్దతేఽవ్యక్తజన్మనః ॥ ౧౪ ॥ విష్ణౌ త్ర్యధీశ్వరే చిత్తం ధారయేత్కాలవిగ్రహే । స ఈశత్వమవాప్నోతి క్షేత్రక్షేత్రజ్ఞచోదనామ్ ॥ ౧౫ ॥ నారాయణే తురీయాఖ్యే భగవచ్ఛబ్దశబ్దితే । మనో మయ్యాదధద్యోగీ మద్ధర్మా వశితామియాత్ ॥ ౧౬ ॥ నిర్గుణే బ్రహ్మణి మయి ధారయన్విశదం మనః । పరమానన్దమాప్నోతి యత్ర కామోఽవసీయతే ॥ ౧౭ ॥ శ్వేతద్వీపపతౌ చిత్తం శుద్ధే ధర్మమయే మయి । ధారయఞ్ఛ్వేతతాం యాతి షడూర్మిరహితో నరః ॥ ౧౮ ॥ మయ్యాకాశాత్మని ప్రాణే మ

నాత్, హేతోర్విన్దత ఇత్యర్థః - కేవలమహత్తత్త్వశరీరకభగవద్విషయధారణయాఽణిమత్వప్రాప్తిరుక్తా, అత్ర సూత్రత్వావ్యక్తజన్మత్వాదిగుణవిశేషయుక్తమహత్తత్త్వశరీరకభగవద్విషయకధారణయా ప్రాకామ్యలాభ ఉచ్యతే, తతశ్చ, గుణవిశేషయోగతదభావకృతధారణాభేదాత్సిద్ధిభేద ఇత్యవగన్తవ్యమ్ ❋ ॥ ౧౪ ॥ ❋ విష్ణావితి ॥ విష్ణౌ సర్వవ్యాపకే, త్ర్యధీశ్వరే సృష్ట్యాదివ్యాపారత్రయనిర్వాహకే, కాలశరీరకే, మయి, యః , చిత్తం, ధారయేత్, స, ఈశత్వ, మవాప్నోతి, ఈశత్వం వివృణోతి ॥ క్షేత్రే క్షేత్రజ్ఞచోదనామితి ॥ శక్తిః ప్రేరణమీశతేత్యుక్తం , సర్వేషాం క్షేత్రక్షేత్రజ్ఞానాం దేహానామాత్మనాం చ చోదనాం ప్రేరణం, సర్వవిషయకసామర్థ్యాపాదనమిత్యర్థః ❋ ॥ ౧౫ ॥ ❋ నారాయణ ఇతి ॥ తురీయాఖ్యే జాగరస్వప్నసుషుప్త్యవస్థాత్రయరహితతురీయశబ్దవాచ్యపరిశుద్ధజీవాత్మస్వరూపశరీరకే, నారాయణే జీవానాం ప్రాప్యే ప్రాపకే అధారభూతే చ, భగవచ్ఛబ్దవాచ్యే జ్ఞానశక్తిబలైశ్వర్యతేజోరూపషాడ్గుణ్యపూర్ణే మయి , మన - అదధద్ధారయన్, యోగీ, మద్ధర్మామేవ ధర్మో యస్య సః, వశితాం గుణేష్వసఙ్గరూపాం - ఇయాత్ ప్రాప్నుయాత్, యథాఽహం గుణేష్వసఙ్గమేవమిత్థైవ, మయి చేతో ధారయన్నపియాతీత్యర్థః ❋ ॥ ౧౬ ॥ ❋ నిర్గుణ ఇతి ॥ నిర్గుణే హేయగుణరహితే , బ్రహ్మణి కల్యాణగుణబృహత్త్వశాలిని, మయి, విశదం యోగపరిశుద్ధం, మనో, ధారయన్, పరమానన్దం, ప్రాప్నోతి, యత్రానన్దే కామస్సర్వోప్యవసీయతే సమాప్యతే ❋ ॥ ౧౭ ॥ అథ గుణహేతూన్ సిద్ధీస్తత్సాధనభూతా ధారణాశ్చ విశేషతో నిరూపయతి ॥ శ్వేతద్వీపపతావితి ॥ శుద్ధే శుద్ధసత్త్వాత్మకే - ధర్మమయే ధర్మనిర్వాహకే తన్నిర్వాహకత్వేన తత్ప్రచురత్వాత్తత్ప్రమయట్ మయి , చిత్తం, ధారయన్, షడూర్మిరహితః అశనాయాద్యతీతః, శ్వేతతాం శ్వేతరూపతాం , యాతి ❋ ॥ ౧౮ ॥ ❋ మయీతి ॥ ఆకాశాత్మని ఆకాశవన్ని

---

౧౮ ॥ శ్లో ❋ పా ॥ తత్రోపలబ్ధా

ర్మలం సర్వవ్యాపక, మాత్మస్వరూపం, యస్యతస్మిన్-ప్రాణే ప్రాణశరీరకే-మయి, మనసా, ఘోషం, ప్రాణఘోషం, ఉద్వహన్ చిన్తయన్, తత్రధారణాయాం యా ఉపలబ్ధిః-తయో, పలక్షిత ఇత్యర్థః-ఉపలబ్ధా ఇతి పాఠే, వాగ్విశేషణం, అసౌ, హంసః యోగీ, దూరస్థానామపి, భూతానాం ఉపలబ్ధాః అభివ్యక్తాః వాచః శృణోతీతి దూరశ్రవణముక్తమ్ ✽ ॥ ౧౯ ॥ ✽ అథాసాధారణం దూరదర్శనం నిరూపయతి ॥ చక్షురితి ॥ త్వష్టా ఆదిత్య, శ్చక్షురిన్ద్రియాధిష్ఠాతా-తస్మిన్, చక్షుః-సంయోజ్య తంచ చక్షుషి సంయోజ్య - సంయుక్తం ధ్యాత్వేత్యర్థః, తత్రోభయసంయోగే, మాం, మనసా, ధ్యాయన్, సూక్ష్మదృగ్యస్య తథాభూతస్సన్-విశ్వం-దూరస్థమపి-సర్వం-పశ్యతి ✽ ॥ ౨౦ ॥ ✽ అథసాధారణం మనోజవం నిరూపయతి ॥ మన ఇతి ॥ మయి తావన్మనః-తదను తతః- వాయునా ప్రాణవాయునాసహ - దేహంచ - సంయోజ్య సంయుక్తం ధ్యాత్వా-యత్ర-మనః-తత్ర-ఆత్మా దేహోఽపి మద్ధారణానుభావేన మద్విషయకధారణాప్రభావేన-ఉపతిష్ఠత ఇతి శేషః ✽ ॥ ౨౧ ॥ ✽ అథ కామరూపమాహ ॥ యదేతి ॥ మనః-ఉపాధాయ మయి నిధాయేత్యర్థః - యద్యద్దేవాదిరూపం-బుభూషతి భవితుమిచ్ఛతి, యాదృగ్రూపయుక్తో భవితుమిచ్ఛతీత్యర్థః - తత్తత్, స్మనోరూపం మనసోఽభీష్టం రూపం-ప్రాప్నుయాదితి శేషః - తత్ర హేతుః-మద్యోగబలం మద్విషయకధారణాత్మకయోగబల-మాశ్రితః ✽ ॥ ౨౨ ॥ ✽ పరకాయమితి ॥ పరశరీరం-విశన్ ప్రవివిక్షన్ - తత్ర పరకాయే, ఆత్మానం-ధారయేత్ స్థితం చిన్తయేత్ - తతః-పిణ్డం స్వదేహం-హిత్వా - ప్రాణః ప్రాణసహితః- ప్రాణశబ్దేనేన్ద్రియాణి ముఖ్యప్రాణశ్చోచ్యన్తే-తతో మత్వర్థీయోఽచ్ - వాయుభూతః - వాయుసదృశో భూత్వా వాయుర్యథా బాహ్యా నాసికారన్ధ్రేణాన్తః ప్రవిశతి-తద్వత్ ప్రవిశే - త్పరకాయమిత్యనుషజ్యతే - షడఙ్ఘ్రివత్-భృఙ్గో యథా పుష్పాత్పుష్పాన్తరమనాయాసేనైవ ప్రవిశ

నసా ఘోషముద్వహన్ । ✽ తత్రోపలబ్ధా భూతానాం హంసో వాచశ్శృణోత్యసౌ ॥ ౧౯ ॥ చక్షుస్త్వష్టరి సంయోజ్య త్వష్టారమపి చక్షుషి । మాం తత్ర మనసా ధ్యాయన్విశ్వం పశ్యతి సూక్ష్మదృక్ ॥ ౨౦ ॥ మనో వై మయి సంయోజ్య దేహం తదనువాయునా । మద్ధారణానుభావేన తత్రాత్మా యత్ర వై మనః ॥ ౨౧ ॥ యదా మన ఉపాధాయ యద్యద్రూపం బుభూషతి । తత్తద్భవేన్మనోరూపం మద్యోగబలమాశ్రితః ॥ ౨౨ ॥ పరకాయం విశన్సిద్ధ ఆత్మానం తత్ర భావయేత్ । పిణ్డం హిత్వా విశేత్ప్రాణో వాయుభూతః షడఙ్ఘ్రివత్ ॥ ౨౩ ॥ పార్ష్ణ్యాఽఽపీడ్య గుదం ప్రాణం హృదురఃకణ్ఠమూర్ధసు । ఆరోప్య బ్రహ్మరన్ధ్రేణ బ్రహ్మ నీత్వోత్సృజేత్తనుమ్ ॥ ౨౪ ॥ విహరిష్యన్సురాక్రీడే మత్స్థం సత్త్వం విభావయేత్ । విమానేనోపతిష్ఠన్తి సత్త్వవృత్తిం సురస్త్రియః ॥ ౨౫ ॥ † యదా సఙ్కల్పయేద్బుద్ధ్యా యథా వా మత్పరః పుమాన్ । మయి సత్యే మనో యుఞ్జంస్తదా తత్సముపాశ్నుతే ॥ ౨౬ ॥ యో వై మద్భావ

తి-తద్వత్ ✽ ॥ ౨౩ ॥ ✽ అథ స్వచ్ఛన్దమృత్యుమాహ ॥ పార్ష్ణ్యేతి ॥ పార్ష్ణ్యా పాదమూలేన-గుదం మూలాధార-మాపీడ్య-ప్రాణం - క్రమేణ-హృదురఃకణ్ఠమూర్ధస్వా-రోప్య - బ్రహ్మరన్ధ్రేణ, ప్రవిభిన్నశీర్షకపాలరన్ధ్రేణ-బ్రహ్మ - నీత్వా ప్రాప్య-తనుం దేహ-ముత్సృజేత్-స్వచ్ఛన్దతస్త్యజేత్ ✽ ॥ ౨౪ ॥ ✽ క్రీడానుదర్శనం నిరూపయతి ॥ విహరిష్యన్నితి ॥ సురా ఆక్రీడన్తి యస్మింస్తత్సురాక్రీడం దేవోద్యానాదికం-తత్ర - విహరిష్యన్విహర్తుమిచ్ఛుః - మత్స్థం మూర్తిరూపం-శుద్ధసత్త్వం-చిన్తయేత్-తథాభూతం, సత్త్వవృత్తిం సత్త్వే మచ్ఛరీరభూతే శుద్ధసత్త్వే, వృత్తిర్మనో-యస్య తం-సురస్త్రియో-విమానేన సహోపతిష్ఠన్తి - తత్సమీపే స్థితా భవన్తీత్యర్థః ✽ ॥ ౨౫ ॥ ✽ యథా సఙ్కల్పసంసిద్ధిమాహ ॥ యదేతి ॥ యదా యస్మిన్కాలే-యథా వా-యేన ప్రకారేణ-వా బుద్ధ్యా- సఙ్కల్పయేత్-తదా-మత్పరః మదాసక్తచిత్తః - సత్యే సత్యసఙ్కల్పే-మయి-మనో-యుఞ్జన్-త - త్స్వసఙ్కల్పానురూపం-ఉపాశ్నుతే ప్రాప్నోతి ✽ ॥ ౨౬ ॥ ✽ అప్రతిహతామాజ్ఞాం గతిం చాహ ॥ య ఇతి ॥ మదితి పృథక్పదం-వ్యత్యయేన పఞ్చమీ-మమేత్యర్థః - ఈశితుః-సర్వనియన్తుః - వశితుశ్చ స్వతన్త్రస్య-మమ-భావం వశిత్వాదికం-ప్రాప్తః- స్వయమీశిత్వవశిత్వయుక్తః-మామపీశత్వవశిత్వగుణయుక్తం - ధ్యాయన్నిత్యర్థః స-కుతశ్చిదపి-న విపద్యేత న ప్రతిహన్యేత-కిన్తు - తస్యాజ్ఞా-యథా-మమాజ్ఞా మమాజ్ఞా యథా - న విపద్యేత-తత్ప్రతిహతిరహితా స్యాదిత్యర్థః - ఆజ్ఞాగ్రహణం గతేరప్యుపలక్షణం - ధారణాత్వైకైవ - సఙ్కల్పభేదాత్త్వాజ్ఞాగతిరూపఫలభేదః - అత్రేదమవగన్తవ్యమ్ ॥ సిద్ధయోఽష్టాదశేత్యుపక్రమ్య “ తాసామష్టౌ మత్ప్రధానా దశైవ గుణహేతవ ” ఇత్యవాన్తరవిభాగమభిధాయాణిమాదీనష్టావుద్దిశ్య “ ఏతా మే సిద్ధయస్సౌమ్య అష్టావౌత్పత్తికా మతా ” ఇతి తదుద్దేశం నిగమయ్య “ అనూర్మిమత్త్వ ” మిత్యాదినా సిద్ధయస్సప్తదశోక్తాః -తత్ర “ సిద్ధయోఽష్టాదశే ” త్యుపక్రమవశాదాజ్ఞాగత్యాదిషు విశిష్య ధారణావిశేషాణామనుక్తేశ్చాజ్ఞాదయో యథాసఙ్కల్పసంసిద్ధేరేవ ప్రపఞ్చతయోక్తా ఇతి - యద్యప్యాజ్ఞాయామీశితుర్వశితురితి ధార్యగుణావుక్తౌ, తథా - అపరాజయేఽపి “ మద్విభూతీరనుధ్యాయ ”

---

౧౯ ॥ శ్లో ✽ పా ॥ తత్రోపలబ్ధా   ౨౬ ॥ శ్లో † పా ॥ యథా

స్మితివిభూతిధ్యానాత్మికా ధారణా సాధనతయోక్తా తినతయోస్తత్ప్రపఞ్చతారూపత్వం - తథాఽప్యుపక్రమోక్తసఙ్కల్పోపలక్షణా ర్ధేతివా ప్రధానసిద్ధయోఽష్టాదశేతివా భగవతోఽభిప్రాయ ఇత్యవగన్తవ్యమ్ ✱ ॥ ౨౭ ॥ ✱ త్రికాలజ్ఞత్వమాహ ॥ మద్భక్త్యేతి ॥ శుద్ధం-సత్త్వమన్తఃకరణం-యస్య-తఏవ- ధారణావిదో యోగినః-తతో-మద్భక్తిప్రభావాదేవ- త్రైకాలికీ కాలత్రయగోచరవస్తువిషయకజ్ఞానరూపా - తామేవవివృణోతి ॥ జన్మమృత్యుపబృంహితా - కాలత్రయగోచరవస్తుజన్మమరణాదిగోచరజ్ఞానఘటితా - సిద్ధి - స్స్యాదిత్యర్థః - తత ఇత్యనేనైవాద్వన్ద్వపరచిత్తాద్యభిజ్ఞత్వయోరపిసాధనోక్తిరితి తేపృథఙ్నోక్తే ఇతిద్రష్టవ్యమ్ ✱ ॥ ౨౮ ॥ ✱ అగ్న్యాదిప్రతిష్టమ్భమాహ॥ అగ్న్యాదిభిరితి ॥ యోగమయం యోగప్రచురం-మునే-ర్వపుః అగ్న్యాదిభిర్హన్యేతనాభిభూయేత - కింతు-తఏవ తేనప్రతిష్టబ్ధాస్స్యురిత్యర్థః ॥ తత్ర హేతుత్వేనమునింవిశినష్టి ॥ మద్యోగశాన్తచిత్తస్యేతి ॥ అప్రతిహతౌ దృష్టాన్తః - యాదసాంజలజన్తూనాం - ఉదకం-యథా - ప్రతిఘాతకం-నభవతి, తద్వదిత్యర్థః ✱ ॥ ౨౯ ॥ ✱ అపరాజయమాహ॥ మద్విభూతీరితి ॥ విభూతిశబ్దేనావతారాః ప్రాధాన్యతో నియామ్యాశ్చవివక్షితాః-తత్రావతారరూపవిభూతీర్విశినష్టి ॥ శ్రీవత్సాస్త్రవిభూషితా ఇతి ॥ ధ్వజాతపత్రవ్యజనశబ్దాద్వన్ద్వాన్మత్వర్థీయోఽర్శఆద్యచ్-ధ్వజాదిభిర్యుక్తా ఇత్యర్థః-విభూతిత్వం నామనియామ్యత్వం॥ తథాహ ॥ భగవద్భిర్భాష్యకారైః ‘‘ హన్త తే కథయిష్యామి దివ్యా హ్యాత్మవిభూతయః॥ ప్రాధాన్యతః కురుశ్రేష్ఠ ,, త్యత్రాభాషి ‘‘ హే కురుశ్రేష్ఠ,, మదీయాః-కల్యాణీర్విభూతీః-ప్రాధాన్యతస్తే కథయిష్యామి. ప్రాధాన్యశబ్దేనోత్కర్షో వివక్షితః ‘‘ పురోధసంచముఖ్యం మాం,, మితివత్ప్యతే-జగత్యుత్కృష్టాః కాశ్చనవిభూతీర్వక్ష్యామి-విస్తరేణవక్తుం శ్రోతుంచనశక్యతే-తాసామానన్త్యాత్ -విభూతిత్వం నామనియామ్యత్వం-సర్వేషాం భూతానాం-బుద్ధ్యాదయః - పృథగ్విధా-భావా-మత్తఏవ-భవన్తీ - త్యుక్త్వా ‘‘ ఏతాం విభూతిం యోగంచ మమ యో వేత్తి తత్త్వత ,, ఇతిప్రతిపాదనాత్-తథా ‘‘ తత్ర యోగశబ్దనిర్దిష్టం స్రష్టృత్వాదికం విభూతిశబ్దనిర్దిష్టం తత్ప్రవర్త్యత్వ ,, మితి-పునశ్చ ‘‘

సంపన్న ఈశితుర్వశితుఃపుమాన్ । నకుతశ్చిద్విహన్యేత తస్య చాజ్ఞా యథా మమ॥ ౨౭ ॥ మద్భక్త్యా శుద్ధసత్త్వస్య యోగినో ధారణావిదః । తస్య త్రైకాలికీ బుద్ధిర్జన్మమృత్యుపబృంహితా ॥ ౨౮ ॥ అగ్న్యాదిభిర్నహన్యేత మునేర్యోగమయం వపుః । మద్యోగశాన్తచిత్తస్య యాదసాముదకం యథా॥ ౨౯ ॥ మద్విభూతీరనుధ్యాయన్ శ్రీవత్సాస్త్రవిభూషితాః । ధ్వజాతపత్రవ్యజనాస్సభవేదపరాజితః ॥ ౩౦ ॥ ఉపాసీనస్య మామేవం యోగధారణయా పునః । సిద్ధయః పూర్వకథితా ఉపతిష్ఠన్త్యశేషతః॥ ౩౧ ॥ జితేన్ద్రియస్య దాన్తస్య జితశ్వాసాత్మనో మునేః। మద్ధారణాం ధారయతః కా ను సిద్ధిస్సుదుర్లభా ॥ ౩౨ ॥ అన్తరాయాన్వదన్త్యేతా యుఞ్జతో యోగముత్తమమ్ ।

అహం సర్వస్య ప్రభవో మత్తస్సర్వం ప్రవర్తతే । ఇతిమత్వా భజన్తే మాం బుధా భావసమన్వితా ,, ఇతిహ్యుక్తం ‘‘ తత్ర సర్వభూతానాం ప్రవర్తనరూపం నియమనం ఆత్మతయావస్థానా ,, దితి అనయా శ్రీసూక్త్యా - జగత్యుత్కృష్టా యే పదార్థా భగవన్నియామ్యాస్తే తద్విభూతయ ఇత్యుక్తం భవతి - ఉత్కృష్టానామపకృష్టానాంచ సర్వేషాం నియామ్యత్వేప్యుత్కృష్టేష్వేవ తద్విభూతిత్వవ్యవహార ఇతిభగవద్భాష్యకారాభిప్రాయః - అనేన సర్వేషామీశ్వరనియామ్యత్వావిశేషాత్కథం కేషాంచిదేవ విభూతిత్వమిత్యాశఙ్కా-నిరస్తా ‘‘ ఏతాం విభూతిం యోగంచే ,, త్యత్రాప్యేవమభాషి - విభూతిరైశ్వర్యం-ఏతాం సర్వస్యమదాయత్తోత్పత్తిస్థితిప్రవృత్తిరూపాం - విభూతిం - మమ హేయప్రత్యనీకకల్యాణగుణగణాఖ్యయోగంచ-యః-స్త - త్త్వతో వేత్తీ,తి -నన్వేవమప్యవతారాణాం స్వాభిన్నత్వేన తత్ర నియన్తృనియామ్యాభావాత్ కథం తేషామపి కేషాంచిద్విభూతిషు పాఠ ఇతిచేత్-తత్రాపి తైరేవ ‘‘ రామశ్శస్త్రభృతామహమ్ , వృష్ణీనాం వాసుదేవోఽస్మి ,, తిస్థలద్వయ ఏవోత్తరమభాషి‘‘ శస్త్రభృతాం రామోఽహం ,, ✱ నతు మేఽసౌ విభూతిరిత్యర్థః - అర్థాన్తరాభావాత్ - ఆదిత్యాదేః క్షేత్రజ్ఞత్వేనావస్థితస్య భగవచ్ఛరీరతయా ధర్మత్వ మితిశస్త్రభృత్త్వమాత్రస్యాత్ర తత్స్థానీయత్వ మితి వృష్ణీనాం వసుదేవసూను రహమేవ - నతత్ర విభూతి - రర్థాన్తరాభావాదేవ - వసుదేవసూనుత్వాద్యాకారేణావిర్భావానుగుణం యత్సామర్థ్యం తన్మదవినాభూతమిత్యర్థ ఇతిచసిద్ధమ్ ✱ ॥ ౩౦ ॥ ✱ సాధారణీసిద్ధీర్నిరూప్యాథపరినిష్పన్నయోగస్య తాస్సర్వాస్సులభా ఇత్యాహ ॥ ఉపాసీనస్యేతిద్వాభ్యాం ॥ ఏవం పూర్వోక్తవిధయా-మా-ముపాసీనస్య - యోగిన-స్సర్వాః పూర్వముద్దిష్టాః - స్సిద్ధయ - ఉపతిష్ఠన్తి ✱ ॥ ౩౧ ॥ ✱ జితేన్ద్రియస్యేతి॥ జితాన్తఃకరణస్య,దాన్తస్య జితబాహ్యేన్ద్రియస్య-జితప్రాణస్యచ-మద్ధారణాం ధారయత ఇతి పాకం పచతీతివన్నిర్దేశః-కుర్వత ఇత్యర్థః-కా ను-సిద్ధిః, సుదుర్లభా-సర్వాఽపి సులభైవేత్యర్థః ✱ ॥ ౩౨ ॥ ✱ యద్యపి సులభా - స్తథాఽపి నతాస్స్వాసక్తో భవేదన్తరాయభూతత్వాదిత్యభిప్రేత్యాహ ॥ అన్తరాయానితి ॥ ఉత్తమం యోగం మదుపాసనాత్మకం - యుఞ్జతః కుర్వతో-యోగినః - ఏతా-స్సూర్మిమత్త్వాదీ - నన్తరాయాన్ యోగావస్కన్దనద్వారా పునస్సంసృతి

హేతుత్వేనవిఘ్నభూతా న్వదన్తి - యోగవిదఇతి శేషః-సర్వేషామన్తరాయత్వేఽపి “ ఔత్పత్తికామత్సౌధానాం ,, ఇతి-చోక్తాఅణిమాదయోఽష్టౌ-నాన్తరాయాఇత్యతఆహ ॥ యయామదుపాసనయా - సంపద్యమానస్య - మయీతిశేషః - నిరతిశయపురుషార్థరూపం-మాం-ప్రార్థనాత్ప్రాప్స్యమానస్య - కాలక్షేపణహేతవఃకాలక్షేపహేతవఇత్యర్థః ❋ ॥ ౩౩ ॥ ❋ నకేవలమణిమాదయఏవాస్యసులభాః - అపిత్వన్యసాధ్యాఅప్యస్యసులభాఇత్యాహ ॥ జన్మేతి ॥ జన్మనైవ-కాశ్చిత్-సిద్ధయో-భవన్తి-యథా-దేవానాం-యథాచ-యాదసాంఉదకస్తమ్భఃపక్ష్యాదీనాంఖేచరత్వాది - కాశ్చిదోషధ్యాదిభిరపి - తదుక్తం పాతఞ్జలే “ జన్మౌషధితపోమన్త్రయోగజాస్సిద్ధయః ,, ఇతియావతీర్యావత్యః-తాస్సర్వా-స్సిద్ధయఃసిద్ధీః- యోగేనమదుపాసనాత్మకేన - ప్రాప్నోతిఅన్యైః జన్మౌషధితపోమన్త్రాదిభిః - యోగగతింమత్సాలోక్యాదిరూపం - నత్యజేత్ నోపేక్షేతేత్యర్థః - అనేన - యదాదేవాదిజన్మాదయస్తదాతాస్తాస్సిద్ధయస్సులభా ఏవేతినతదర్థతయాయోగోవినియోజ్య ఇత్యుక్తంభవతి ❋ ॥ ౩౪ ॥ ❋ “ యోగేనాప్నోతితాస్సర్వా ,, ఇత్యుక్తం-తత్రహేతుమాహ ॥ సర్వాసామితి ॥ యతో-ఽహం-ముపాస్యమానః- సర్వాసామపి సిద్ధీనాం-హేతుఃప్రాపకః-పతిః,పాలయితా-నిర్వాహకశ్చ - నకేవల - మహంసిద్ధీనామేవోక్తవిధః అపితు - కైవల్యసాధనస్యప్రకృతివివిక్తాత్మోపాసనాఖ్యసాంఖ్యస్యమత్ప్రాప్తిసాధనస్య - మదుపాసనాత్మకయోగస్యచ - బ్రహ్మవాదినాం- స్వర్గాదిప్రాపకయజ్ఞాదిరూపధర్మస్యచ-అహం- హేతుః-పతిః ప్రవర్తకః- శేషీచ ❋ ॥ ౩౫ ॥ ❋ కుతఇత్యత్రాహ ॥ అహమితి ॥ సర్వదేహినాంజీవానాం-ఆత్మా -యతః-అన్తరఃఅన్తర్యామీ “ ఏషతఆత్మాన్తర్యామీ ,, తిశ్రుతేః-ననుసర్వదేహ్యన్తరాత్మత్వమాత్రేణకింత్వంపరిచ్ఛిన్నః- నేత్యాహ - బాహ్యఃబహిరపివ్యాప్యవర్తమానః - అతఏవా-నావృతఃఆవరణరహితః- అపరిచ్ఛిన్నఇత్యర్థః - అన్తర్బహిశ్చవ్యాప్తౌదృష్టాన్తః - యథా-భూతేషుదేవమనుష్యాదిషు - భూతాన్యాకా

యయాసంపద్యమానస్యకాలక్షేపణహేతవః ॥ ౩౩ ॥ జన్మౌషధితపోమన్త్రైర్యావతీరిహసిద్ధయః । యోగేనాప్నోతితాస్సర్వానాన్యైర్యోగగతింత్యజేత్ ॥ ౩౪ ॥ సర్వాసామపిసిద్ధీనాంహేతుఃపతిరహంప్రభుః । అహంసాంఖ్యస్యయోగస్యధర్మస్యబ్రహ్మవాదినామ్ ॥ ౩౫ ॥ అహమాత్మాన్తరోబాహ్యోఽనావృతస్సర్వదేహినామ్ । యథాభూతానిభూతేషుబహిరన్తస్స్వయంయథా ॥ ౩౬ ॥ ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

❋❋❋❋❋❋❋❋❋ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే,ఏకాదశస్కన్ధే,పఞ్చదశోఽధ్యాయః ❋❋❋❋❋❋❋❋❋

ఉద్ధవఉవాచ ॥ త్వంబ్రహ్మపరమంసాక్షాదనాద్యన్తమపావృతమ్ । సర్వేషామపిభావానాంత్రాణస్థిత్యప్యయోద్భవః ॥ ౧ ॥ ఉచ్చావచేషుభూతేషు దుర్జ్ఞేయమకృతాత్మభిః । ఉపాసతేత్వాంభగవన్యాథాతథ్యేనబ్రాహ్మణాః ॥ ౨ ॥ యేషుయేషుచభావేషు భక్త్యాత్వాంపరమర్షయః । ఉపాసీనాఃప్రపద్యన్తే సంసిద్ధింతద్వద

శాదీన్య-న్తర్బహిశ్చ-వర్తన్తే - స్వయ-మహమపి-తథా-వర్తే- ఇత్యర్థః ❋ ॥ ౩౬ ॥ ❋ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయామేకాదశస్కన్ధేపఞ్చదశోఽధ్యాయః ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

మద్విభూతీరనుధ్యాయన్నితివిభూత్యనుధ్యానంవిహితం - తత్రస్వవిభూతిత్వంస్వాయత్తోత్పత్తిస్థితిప్రవృత్తిమత్త్వమిత్యుక్తం-తత్ర-విభూతిభూతిమత్తత్తద్వస్తుబుభుత్సయాపృచ్ఛతి॥ త్వంబ్రహ్మేతిపఞ్చభిః ॥ తత్రస్రష్టృత్వాద్యుపయుక్తగుణపౌష్కల్యమావిష్కరోతి ॥ త్వంబ్రహ్మేతి ॥ తస్మాదేతద్బ్రహ్మనామరూపమన్నంచజాయతే - మమయోనిర్మహద్బ్రహ్మ ॥ బ్రహ్మణోహిప్రతిష్ఠాఽహం , మిత్యాదిషుచిదచితోరపిబ్రహ్మశబ్దప్రయోగాత్తత్సజాతీయత్వశఙ్కావ్యుదాసాయపరమమిత్యుక్తం పరోమాయస్మాత్తత్పరమం , బ్రహ్మ - పరమబ్రహ్మత్వంనామస్వరూపతోగుణతశ్చనిరతిశయబృహత్త్వం,తస్యలాక్షణికార్థత్వవ్యుదాసాయసాక్షాదిత్యుక్తం,సాక్షాద్బ్రహ్మత్వంనామ - బ్రహ్మశబ్దాభిధేయత్వం - సాక్షాదితవిశేషణేన బ్రహ్మశబ్దస్యాన్యత్రాముఖ్యతాం , వ్యనక్తి - సర్వజ్ఞత్వసర్వశక్తిత్వాదికల్యాణగుణగణపౌష్కల్యశాలిత్వమిత్యర్థః-అథాపిజగదుత్పాదనాద్యుపయుక్తసార్వజ్ఞాదివిశిష్టఃకశ్చిదన్యస్స్యాదిత్యాశఙ్కావ్యుదాసాయవిశినష్టి ॥ అనాద్యన్తమితి ॥ ఉత్పత్తివినాశరహితం , సర్వకారణమిత్యర్థః-బృహత్త్వస్యానౌపాధికత్వజ్ఞాపనాయానావృతమిత్యుక్తం, కర్మరూపావరణరహితం,యద్వా,అన్తర్బహిశ్చవ్యాప్యవర్తమానం , యతఏవ-మతః-సర్వేషాం , భావానాంఅర్థానాంత్రాణంమోక్షోపయుక్తజ్ఞానప్రదానేనాత్మోజ్జీవనం-స్థితిఃపాలనం , అప్యయఃప్రళయః , ఉద్భవఃఉత్పత్తిఃత్రాణస్థితిసహితావప్యయోద్భవౌయస్మా-త్తథాభూత, స్త్వమిత్యర్థః ❋ ॥ ౧ ॥ ❋ ఉచ్చావచేష్వితి॥అకృతాత్మభిరజితేన్ద్రియైఃదుర్జ్ఞేయమపి-త్వాం,బ్రాహ్మణాఃవేదాన్తవిదః,ఉచ్చావచేషుతరతమేషు-భూతేషు -యాథాతథ్యేనయథావస్థితాకారేణ , సర్వభూతోత్పత్తిస్థితిప్రవృత్తిహేతుత్వేన,ఉపాసతే-తత్తద్భూతేషుతత్తద్విభూతివిశిష్టంత్వాముపాసతఇత్యర్థః-భక్తివివృద్ధయే , ఇతిభావః ❋ ॥ ౨ ॥ ❋ తదే

వవివృణ్వన్ పృచ్ఛతి ॥ యేషు యేష్వితి ॥ భక్త్యేత్యధ్యాయేన పరతీతవత్ఫలస్య హేతుత్వవివక్షయాత్ర తీయా-భక్త్యర్థం తద్విభూత్యర్థమితియావత్, యేషు యేషు భావేషు త్వాం - యద్యద్విభూతిరూపభావవిశిష్టం త్వామిత్యర్థః-సంసిద్ధిం భక్తియోగనిష్పత్తిం, ప్రపద్యన్తే మహర్షయః ఉపాసన్తే తద్విభూతిరూపం వస్తు - మే మహ్యం, వదస్వ ॥ ౩ ॥ దుర్జ్ఞేయమకృతాత్మభిరిత్యత్ర హేతుం వదన్ తం ప్రపఞ్చయతి ॥ గూఢ ఇతి ॥ భూతాని భావయతి సత్తావన్తి కరోతీతి తథా - భవానిత్యధ్యాహారః భూతాత్మా సర్వభూతాన్తరాత్మా సన్, భూతేషు, గూఢశ్చరతి అస్ఫుటో వర్తతే - తథాఽపి-పశ్యన్తం యుగపత్సర్వం సాక్షాత్కుర్వన్తం త్వాం, తవ-మాయయా, మోహితాని భూతాని, న పశ్యన్తి న జానన్తి, యద్వా, సత్యం విభూతివిశిష్టం పరమాత్మానముపాసీనాస్సంసిద్ధిం ప్రపద్యన్తే నాహం తు పరమాత్మేత్యత ఆహ ॥ గూఢ ఇతి ॥ భూతేషు మనుష్యేషు, గూఢః మనుష్య ఇవ-చరతి, అతస్తవ-మాయామోహితాః, కే-చిన్న జానన్తి, న హ్యేతావతా త్వయి పరమాత్మత్వం విహన్యత ఇతి భావః ॥ ౪ ॥ విభూతీరేవ సాకల్యేన పృచ్ఛతి ॥ యా ఇతి ॥ హే మహావిభూతే-యాః కాశ్చ, ద్యుభూమ్యాదిషు, విభూతయః - రసాయాం పాతాళే, కథంభూతాః- తే త్వయా, అనుభావితాః ఉత్కృష్టీకృతాః-తాసాముత్కర్షస్త్వదధీన ఇతి భావః, సర్వాః, మహ్యం, మాఖ్యాహి, తీర్థానాం, పదం స్థానం చ తే-దఙ్ఘ్రిపద్మం, నమామి ॥ ౫ ॥ అధునా నత్వైవాయం ప్రశ్నః కృతః, కిం త్వర్జునేనాప్య, తస్తత్రోత్తరం సిద్ధమేవేత్యభిప్రేత్యాహ ॥ ఏవమితి ॥ అహమిత్యస్య పృష్ట ఇత్యన్తః, ప్రశ్నం ప్రష్టవ్యం ప్రతి, హే ప్రశ్నవిదాం, వర శ్రేష్ఠ కుత్ర కేనేత్యత ఆహ ॥ యుయుత్సునేతి ॥ వినశనే కురుక్షేత్రే, అర్జునేన, అహం, పృష్ట ఇతి సమ్బన్ధః, యువయోర్వినశనే కిం సంగతికారణమిత్యతోఽర్జునం విశినష్టి-సపత్నైస్సహ, యోద్ధుమిచ్ఛతా ॥ ౬ ॥ యుయుత్సోస్సర్వవిభూతిప్రశ్నే కః ప్రసఙ్గస్తత్రాహ ॥ జ్ఞాత్వేతి ॥ రాజ్యహేతుకం రాజ్యప్రాప్తిమాత్రహేతుకం, అత ఏవా, ధర్మ్య, మత ఏవ చ, గర్హ్యం

స్వ మే ॥ ౩ ॥ గూఢశ్చరతి భూతేషు భూతాత్మా భూతభావనః । న త్వాం పశ్యన్తి భూతాని పశ్యన్తం మోహితాని తే ॥ ౪ ॥ యాః కాశ్చ భూమౌ దివి వై రసాయాం విభూతయో దిక్షు మహావిభూతే । తా మహ్యమాఖ్యాహ్యనుభావితాస్తే నమామి తే తీర్థపదాఙ్ఘ్రిపద్మమ్ ॥ ౫ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ ఏవమేతదహం పృష్టః ప్రశ్నం ప్రశ్నవిదాం వర । యుయుత్సునా వినశనే సపత్నైరర్జునేన వై ॥ ౬ ॥ జ్ఞాత్వా జ్ఞాతివధం గర్హ్యమధర్మ్యం రాజ్యహేతుకమ్ । తతో నివృత్తో హన్తాఽహం హతోఽయమితి లౌకికః ॥ ౭ ॥ స తదా పురుషవ్యాఘ్రో యుక్త్యా మే ప్రతిబోధితః । అభ్యభాషత మామేవం యథా త్వం రణమూర్ధని ॥ ౮ ॥ అహమాత్మోద్ధవామీషాం భూతానాం సుహృదీశ్వరః । అహం సర్వాణి భూతాని తేషాం స్థిత్యుద్భవాప్యయః ॥ ౯ ॥ అహం గతిర్గతిమతాం కాలః కలయతామహమ్ ।

జ్ఞాతీనాం వధం, జ్ఞాత్వా, అహం, హన్తా, అయం, హత, ఇతి లౌకికః ప్రాకృతమతిస్సన్, తతో యుద్ధాన్నివృత్త, ఆసీదితి శేషః ॥ ౭ ॥ తతః కిమత ఆహ ॥ స ఇతి ॥ సోఽర్జునః, మే మయా కర్త్రా, యుక్త్యా ఉపాయభూతయా, ప్రతిబోధితః “అశోచ్యానన్వశోచస్త్వ”మిత్యాదినా ప్రజ్ఞాపితచిదచిద్యాథాత్మ్యస్సన్, యథా, త్వం, తథా, రణమూర్ధని సంగ్రామముఖే, మా, మభ్యభాషత విభూతీరపృచ్ఛదిత్యర్థః ॥ ౮ ॥ అథ తా విభూతీః కథయతి ॥ అహమితి ॥ అమీషాం భూతానాం భూతసంఘాత్మకానాం దేవమనుష్యాదిశరీరిణాం-య, ఆత్మా అన్తః ప్రవిశ్య ధారకో జీవః-ఆత్మేత్యేకవచనమేకో వ్రీహిరితివజ్జాత్యభిప్రాయకం యద్వా, సర్వభూతానాం దేహినాం అహ-మాత్మా- స్వస్యాత్మత్వకథనేన స్వవిభూతిత్వం సిద్ధం - ఆత్మా హి నామ శరీరస్య సర్వాత్మనా ఆధారో నియన్తా శేషీ చ - తస్య చ సర్వభూతాత్మత్వం శ్రూయతే “యస్సర్వేషు భూతేషు తిష్ఠన్ సర్వేభ్యో భూతేభ్యోఽన్తరో యం సర్వాణి భూతాని న విదుర్యస్య సర్వాణి భూతాని శరీరం యస్సర్వాణి భూతాన్యన్తరో యమయతి ఏష త ఆత్మాన్తర్యామ్యమృత” ఇతి, “స ఆత్మాన్తర్యామ్యమృత” ఇతి చ, ఆత్మశబ్దాభిప్రేతం నియన్తృత్వం సుస్పష్టమాహ ॥ ఈశ్వర ఇతి ॥ “ఈశ్వరస్సర్వభూతానాం హృద్దేశేఽర్జున తిష్ఠతీ”తి వచనార్థస్స్మారితః - యత ఏవాత్మా - అత ఏవ-సుహృత్, ఆత్మా హి శరీరస్య సర్వాత్మనా హితాచరణైకశీలః - ఏవం స్వవిభూతిభూతేషు సర్వేషు స్వస్యాత్మతయాఽవస్థానమేవ తచ్ఛబ్దార్థసామానాధికరణ్యనిర్దేశహేతురిత్యభిప్రేత్య విభూతివిశేషాన్ స్వసామానాధికరణ్యేన వ్యపదిశతి ॥ అహం సర్వాణి భూతానీతి ॥ భగవత్యాత్మతయాఽవస్థితే హి సర్వే శబ్దాస్తస్మిన్నేవ పర్యవస్యన్తి, యథా దేవమనుష్యపశువృక్షాదయశ్శబ్దాశ్శరీరాణి ప్రతిపాదయన్తస్తత్తదాత్మని పర్యవస్యన్తి - తథా భగవతస్తత్తదాత్మతయాఽవస్థానమేవ తచ్ఛబ్దసామానాధికరణ్యనిబన్ధనమిత్యవగన్తవ్యం - యత్సామానాధికరణ్యకారణమన్తరాత్మత్వరూపం అన్తః ప్రవిశ్య నియమనం “తత్సృష్ట్వా తదేవానుప్రావిశత్ - అన్తః ప్రవిష్టశ్శాస్తా జనానాం సర్వాత్మే”తి శ్రుతం-తత్సృష్టిస్థితిసంహారహేతుత్వముఖేనేత్యభిప్రేత్యాహ ॥ తేషాం స్థిత్యుద్భవాప్యయ ఇతి ॥ స్థిత్యాదిర్మదాయత్త ఇత్యర్థః ॥ ౯ ॥ గతిమతామిత్యత్ర ప్రశంసాయాం మతుప్-ప్రశస్త

గతిమతాం, యా, గతి-స్సైషామోత్కృష్టా వ్యవహా, సా-ఽహం - కలయతామనర్థప్రాపకతయాగణనీయానాం మధ్యే, కాలో ఽస్మి-గుణానాం సత్త్వాదీనాం, యత్సామ్యం-త-దహం-గుణానాం మధ్యే - గుణినిధర్మిణి ఔత్పత్తికః స్వాభావికో - యోగుణః సోఽహమ్ * ॥ ౧౦ ॥ * గుణినాం ఉద్భూతసత్త్వాదిగుణత్రయవతాం-య - త్సూత్రం ప్రథమం కార్యం మహత్-త్త్వం త-దహం-మహతాం బృహతాం-యో-మహాన్ మహత్త్వాఖ్యగుణః-సోఽహం, సమదధీన ఇత్యర్థః-సూక్ష్మాణాం మధ్యే-యో నిరతిశయసూక్ష్మో-జీవః సోఽహం-తత్సూక్ష్మత్వం మదధీనమిత్యర్థః-దుఃఖేనాపి జేతుమశక్యానాం మధ్యే, య, న్మన, స్త-దహం ప్రియశోఽత్ర ప్రకరణే నిర్ధారణే షష్ఠీ * ॥ ౧౧ ॥ * త్రివృత్-త్రయాణామక్షరాణాం అకారోకారమకారాణాం-వృత్ వర్తనం-యస్మిన్-సః ప్రణవః ఓంకారః-సోఽహం-ఛన్దసాం వేదానాం- త్రిపదా గాయత్ర్యహ- మిత్యర్థః * ॥ ౧౨ ॥ * వసూనాం మధ్యే-హవ్యవాట్ పావకశ్చా-స్మి-ద్వాదశసఙ్ఖ్యాకానా-మాదిత్యానాం, ద్వాదశో-య-ఉత్కృష్టో-విష్ణునామా-ఽఽదిత్యః-సోఽహం-రుద్రాణామేకాదశసంఖ్యానాం-నీలలోహితోనామ - రుద్రో, ఽహమస్మి * ॥ ౧౩ ॥ * బ్రహ్మర్షీణాం మరీచ్యాదీనాం మధ్యే, భృగు, రహం, మనుస్స్వాయంభువః, ధేనుషు, హావిర్దుఘాసు -నిర్ధారణార్థేయం సప్తమీ, హావిర్ధానీ దివ్యాసురభిః, కామధేను-రహ-మస్మి * ॥ ౧౪ ॥ * సిద్ధేశ్వరాణాం యోగనిష్ఠానాం పరమోపాస్యః కపిలోఽహం - పతత్రిణాం పక్షి

గుణానాం చాప్యహం సామ్యం గుణిన్యౌత్పత్తికో గుణః ॥ ౧౦ ॥ గుణినామప్యహం సూత్రం మహతాం చ మహానహమ్ । సూక్ష్మాణామప్యహం జీవో దుర్జయానామహం మనః ॥ ౧౧ ॥ హిరణ్యగర్భో దేవానాం మన్త్రాణాం ప్రణవస్త్రివృత్ । అక్షరాణామకారోఽస్మి గాయత్రీ ఛన్దసామహమ్ ॥ ౧౨ ॥ ఇన్ద్రోఽహం సర్వదేవానాం వసూనామస్మి హవ్యవాట్ । ఆదిత్యానామహం విష్ణూ రుద్రాణాం నీలలోహితః ॥ ౧౩ ॥ బ్రహ్మర్షీణాం భృగురహం రాజర్షీణామహం మనుః । దేవర్షీణాం నారదోఽహం హవిర్ధాన్యస్మి ధేనుషు ॥ ౧౪ ॥ సిద్ధేశ్వరాణాం కపిలస్సుపర్ణోఽహం పతత్రిణామ్ । ప్రజాపతీనాం దక్షోఽహం పితౄణామహమర్యమా ॥ ౧౫ ॥ మాం విద్ధ్యుద్ధవ దైత్యానాం ప్రహ్లాదమసురేశ్వరమ్ । సోమం నక్షత్రౌషధీనాం ధనేశం యక్షరక్షసామ్ ॥ ౧౬ ॥ ఐరావతం గజేన్ద్రాణాం యాదసాం వరుణం ప్రభుమ్ । తపతాం ద్యుమతాం సూర్యం మనుష్యాణాం చ భూమిపమ్ ॥ ౧౭ ॥ ఉచ్చైశ్శ్రవాస్తురఙ్గాణాం ధాతూనామస్మి కాఞ్చనమ్ । యమస్సంయమతాం చాహం సర్పాణామస్మి వాసుకిః ॥ ౧౮ ॥ నాగేన్ద్రాణామనన్తోఽహం మృగేన్ద్రశ్శృఙ్గిదంష్ట్రిణామ్ । ఆశ్రమాణామహం తుర్యో వర్ణానాం ప్రథమోఽనఘ ॥ ౧౯ ॥ తీర్థానాం స్రోతసాం గఙ్గా సముద్రస్సరసామహమ్ । ఆయుధానాం ధనురహం త్రిపురఘ్నో ధనుష్మతామ్ ॥ ౨౦ ॥ ధిష్ణ్యానామస్మ్యహం మేరుర్గహనానాం హిమాలయః । వనస్పతీనామశ్వత్థ ఓషధీనామహం యవః ॥ ౨౧ ॥ పురోధసాం వసిష్ఠోఽహం బ్రహ్మిష్ఠానాం బృహస్పతిః । స్కన్దోఽహం సర్వసేనాన్యామగ్రణ్యాం భగవానజః ॥ యజ్ఞానాం బ్రహ్మయజ్ఞోఽహం వ్రతానామవిహింసనమ్ । వాయ్వగ్న్యర్కామ్బువాగాత్మా శుచీనామప్య

ణాం యస్సుపర్ణో గరుడ-స్సోఽహం - ప్రజాపతీనాం నవానాం బ్రహ్మణాం, దక్షో నామ, ప్రజాపతి, రహమ్ * ॥ ౧౫ ॥ * దైత్యానాం-మధ్యే-అసురశ్రేష్ఠం-ప్రహ్లాదం-మాం, విద్ధి నక్షత్రౌషధీనామితి స్వస్వామిభావసంబన్ధే షష్ఠీ -నక్షత్రాణాం, ఓషధీనా-మధిపతిం-సోమం చన్ద్రం-మాం విద్ధీత్యనుషజ్యతే-ఏవం యక్షరక్షసామిత్యత్రాపి-ధనేశం కుబేరమ్ * ॥ ౧౬ ॥ * గజేన్ద్రాణాం గజశ్రేష్ఠానాం మధ్యే, ఐరావతం - మాం - విద్ధి-యాదాంసి జలజన్తవః - తేషాం ప్రభుం - మాం, విద్ధి, ద్యుమతాం ద్యుతిమతాం - తపతాం మధ్యే - సూర్యం - మాం, విద్ధి-భూపతిం ధరాధిపమ్ * ॥ ౧౭ ॥ * తురఙ్గమాణాం మధ్యే - ఉచ్చైశ్శ్రవా నామాశ్వో ఽహమస్మి సంయమతాం దణ్డయతాం మధ్యే - యమో ఽహమస్మి - సర్పాణామేకశిరసాం వాసుకిరస్మి * ॥ ౧౮ ॥ * నాగాః అనేకశిరసః, తేషాం మధ్యే అనన్తో ఽస్మి, శృఙ్గిణాం - దంష్ట్రిణాం చ - మృగాణాం మధ్యే - మృగేన్ద్రః ఆశ్రమాణాం బ్రహ్మచర్యాదీనాం చతుర్ణాం మధ్యే - య - స్తుర్యశ్చతుర్థస్సన్యాసః - సో ఽహం, వర్ణానాం బ్రహ్మక్షత్రియవైశ్యశూద్రాణాం మధ్యే, యః - ప్రథమో బ్రహ్మవర్ణః, సోఽహమ్ * ॥ ౧౯ ॥ * స్రోతసాం ప్రవాహరూపాణాం తీర్థానాం గఙ్గా జాహ్నవ్యహమస్మి - సరసాం స్థిరోదకాశయానాం, సముద్రః-ధనుష్మతాం ధనుర్ధరాణాం మధ్యే త్రిపురఘ్నో రుద్రోఽస్మి * ॥ ౨౦ ॥ * ధిష్ణ్యానాం గహనానాం దుర్గమానాం వనస్పతీనాం వృక్షాణామ్ * ॥ ౨౧ ॥ * పురోధసాం పురోహితానాం-బ్రహ్మిష్ఠానాం వేదార్థనిష్ఠానాం-పురోధసాం బృహస్పతిః - బ్రహ్మిష్ఠానాం వసిష్ఠోఽహ-మితి సంబన్ధః-సేనాన్యాం చమూపతీనాం -అగ్రణ్యాం సన్మార్గప్రవర్తకానాం భగవానజో బ్రహ్మాఽహమ్ * ॥ ౨౨ ॥ * శుచీనాం శోధకా

నాం మధ్యే వాయ్వాదిపదార్థరూపో నితరాం శోధకోఽహమిత్యర్థః ❀ ॥ ౨౩ ॥ ❀ యోగానామష్టానాం మధ్యే ఆత్మసంరోధః సమాధిరహం. విజిగీషతాం సంబన్ధీ మన్త్రో జయోపాయో నీతిరహమస్మి, కౌశలానాం వివేకాదినైపుణ్యానాం మధ్యే ఆన్వీక్షికీ ఆత్మానాత్మవివేకవిద్యా. ఖ్యాతివాదినాం అన్యథాఖ్యాతివాదినాం తార్కికాదీనాం సంబన్ధీ యో వికల్పః త్వయా కిమేవముచ్యతే ఉతాన్యథేతి యో వికల్పః సోఽహమ్ ❀ ॥ ౨౪ ॥ ❀ శతరూపా స్వాయంభువమనోర్భార్యా. మునీనాం మధ్యే యః శ్రేష్ఠో బదర్యాశ్రమవాసీ నారాయణః సోఽహమేవ. న త్వసౌ మద్విభూతిరిత్యర్థః. అర్థాన్తరాభావాత్ నారాయణనిష్ఠనిరతిశయమౌనోపయుక్తం యత్సామర్థ్యం తన్మదవినాభూతమిత్యర్థః. బ్రహ్మచారిణాం జితేన్ద్రియాణాం మధ్యే కుమారః సనత్కుమారః ❀ ॥ ౨౫ ॥ ❀ ధర్మాణాం అలౌకికశ్రేయస్సాధనానాం మధ్యే సంన్యాసః అనభిసంహితఫలో ధర్మః. ఆత్మనిక్షేపాపరపర్యాయో వా. క్షేమాణాం భయరాహిత్యావహానాం మధ్యే అబహిర్మతిః ప్రత్యగాత్మస్వరూపానుసంధానం. గుహ్యానాం మధ్యే సూనృతం ప్రియవచనం మౌనం చాహం. న హి ప్రియభాషణేన మౌనేన చ పురుషాభిప్రాయో జ్ఞాయత ఇతి తయోర్గుహ్యతమత్వం. మిథునానాం మధ్యే అజః ప్రజాపతిః. యస్య దేహార్ధాభ్యాం మిథునమభూత్స ఏవ ముఖ్యం మిథునం. "అర్ధో వా ఏష ఆత్మనో యత్పత్నీ" ఇతి శ్రుతేః ❀ ॥ ౨౬ ॥ ❀ అనిమిషాం అప్రమత్తానాం మధ్యే సంవత్సరోఽహం. మధుమాధవౌ చైత్రవైశాఖౌ వసన్త ఇత్యర్థః. అభిజిత్ ఉత్తరాషాఢాచతుర్థపాద ఇత్యర్థః. తథా చ శ్రుతిః "అభిజిన్నామ నక్షత్రముపరిష్టాదషాఢానామవస్తాచ్ఛ్రోణాయా" ఇతి ❀ ॥ ౨౭ ॥ ❀ కృతం కృతయుగమిత్యర్థః. ధీరాణాం ద్వన్ద్వసహానాం మధ్యే అసితో దేవలశ్చాహం. వ్యా

హం శుచిః ॥ ౨౩ ॥ యోగానామాత్మసంరోధో మన్త్రోఽస్మి విజిగీషతామ్ । ఆన్వీక్షికీ కౌశలానాం వికల్పః ఖ్యాతివాదినామ్ ॥ ౨౪ ॥ స్త్రీణాం తు శతరూపాఽహం పుంసాం స్వాయంభువో మనుః । నారాయణో మునీనాం చ కుమారో బ్రహ్మచారిణామ్ ॥ ౨౫ ॥ ధర్మాణామస్మి సంన్యాసః క్షేమాణామబహిర్మతిః । గుహ్యానాం సూనృతం మౌనం మిథునానామజస్త్వహం ॥ ౨౬ ॥ సంవత్సరోఽస్మ్యనిమిషామృతూనాం మధుమాధవౌ । మాసానాం మార్గశీర్షోఽహం నక్షత్రాణాం తథాఽభిజిత్ ॥ ౨౭ ॥ అహం యుగానాం చ కృతం ధీరాణాం దేవలోఽసితః । ద్వైపాయనోఽస్మి వ్యాసానాం కవీనాం కావ్య ఆత్మవాన్ ॥ ౨౮ ॥ వాసుదేవో భగవతాం త్వం తు భాగవతేష్వహం । కింపురుషాణాం హనుమాన్ విద్యాధ్రాణాం సుదర్శనః ॥ ౨౯ ॥ రత్నానాం పద్మరాగోఽస్మి పద్మకోశః సుపేశసామ్ । కుశోఽస్మి తృణజాతీనాం గవ్యమాజ్యం హవిఃష్వహమ్ ॥ ౩౦ ॥ వ్యవసాయినామహం లక్ష్మీః కితవానాం ఛలగ్రహః । తితిక్షాఽస్మి తితిక్షూణాం సత్త్వం సత్త్వవతామహమ్ ॥ ౩౧ ॥ ఓజస్సహో బలవతాం కర్మాహం విద్ధి సాత్వతామ్ । సాత్వతం నవమూర్తీనామాదిమూర్తిరహం పరా ॥ ౩౨ ॥ విశ్వావసుః పూర్వచిత్తిర్గన్ధర్వాప్సరసామహమ్ । భూధరాణామహం స్థైర్యం గన్ధమాత్రమహం భువః ॥ ౩౩ ॥ అపాం రసశ్చ పరమస్తేజి

సానాం వేదవిభాగకర్తౄణాం ద్వైపాయనః పారాశర్యః. కవీనాం దీర్ఘదర్శినాం కావ్యః శుక్రః. తం విశినష్టి ఆత్మవాన్ సూక్ష్మబుద్ధిమాన్ ❀ ॥ ౨౮ ॥ ❀ భగవతాం జ్ఞానైశ్వర్యాదిమతాం వాసుదేవః. జ్ఞానాదికం మదాయత్తమిత్యర్థః. భాగవతేషు భగవద్భక్తేషు మధ్యే త్వముద్ధవోఽహమస్మి ❀ ॥ ౨౯ ॥ ❀ పేశసాం సుందరాణాం మధ్యే పద్మకోశః. హవిషాం పురోడాశాదీనాం గవ్యమాజ్యమహమ్ ❀ ॥ ౩౦ ॥ ❀ వ్యవసాయినాం అర్థార్జనశీలానాం సంబన్ధినీ యా లక్ష్మీః ధనాదిసంపత్సాఽహం, కితవానాం ఛలయతాం సంబన్ధీ ఛలగ్రహః ఛలేన గ్రహః ఆగ్రహః. అహమేవ ద్యూతాదినా జేష్యామీత్యాదిరూపః సోఽహం. తితిక్షూణామిత్యాదిషు ఆశ్రయాశ్రయిభావసంబన్ధార్థా షష్ఠీ. తితిక్షా క్షమా. సా చ మనోవికారహేతౌ సత్యవికృతమనస్త్వం. సత్త్వవతామిత్యత్రాతిశాయనే మతుప్. సత్త్వగుణప్రచురాణామిత్యర్థః. తేషాం యత్సత్త్వం తదహమ్ ❀ ॥ ౩౧ ॥ ❀ తథా ఓజస్వినామోజః సహస్వినాం సహః బలినాం బలం. అత్ర ఓజ ఇన్ద్రియపటుత్వం. సహో ధారణసామర్థ్యం. బలం శారీరం. సాత్వతాం భాగవతానాం సాత్వతం పఞ్చరాత్రోక్తం కర్మ, పఞ్చకాలానుష్ఠేయం, తదహం. నవమూర్తీనాం మత్స్యాద్యాత్మనాం నవానాం మూర్తీనాం యా ఆదిమూర్తిః మూలభూతా మూర్తిః పరా సర్వకారణభూతా సాఽహం. మత్స్యాదిమూర్తిరూపేణావిర్భావానుగుణం యత్సామర్థ్యం తత్ మదవినాభూతమిత్యర్థః. అర్థాన్తరాభావాత్. భావిన్యాః కల్కిమూర్తేరవివక్షయా నవమూర్తీనామిత్యుక్తమ్ ❀ ॥ ౩౨ ॥ ❀ గన్ధర్వాణాం మధ్యే విశ్వావసుః, అప్సరసాం మధ్యే పూర్వచిత్తిరహమితి సంబన్ధః. భూధరాణాం పర్వతానాం, యత్ స్థైర్యం, తదసాధారణం, తదహం. తథా భువః, పృథివ్యాః యదసాధారణం గన్ధమాత్రమ్ ❀ ॥ ౩౩ ॥ ❀ యశ్చాపాం పరమః సర్వరసకారణం రసః, స చాహమ్, తేజిష్ఠానాం అతితేజసాం, విభావసురహం, విభావసోర్యత్తేజో రూపం తదహమిత్యర్థః. "వసూనామస్మి హవ్యవాడ్" ఇతి విభావసోర్వి

భూతిత్వస్యపూర్వమేవోక్తత్వాత్ , పృథివ్యాభూతాసాధారణగన్ధాదేర్వి భూతిత్వవర్ణనప్రకరణానుగుణ్యాచ్చ-సూర్యాదీనాం-యా-ప్రభా,సాఽహం,శబ్దః-ఆకాశాసాధారణగుణః-సోఽహం,కింబహునా,సర్వోఽపీన్ద్రియాణాం,యో,విషయః-పరఃఉత్కృష్టః-సోహం-స్పర్శాభిప్రాయకమిదమ్ ❁ ॥ ౩౪ ॥ ❁బ్రహ్మణ్యానాం,బ్రహ్మకులేసాధవోబ్రహ్మణ్యాఃతేషాం మధ్యే,బలిర్వైరోచనిః-అర్జునఃపార్థః-భూతానాం,స్థిత్యాది- రహం-మదధీనఇత్యర్థః-ప్రతిసంక్రమఃప్రళయః ❁ ॥ ౩౫ ॥ ❁ గత్యాదయఃపఞ్చకర్మేన్ద్రియవ్యాపారాః , స్పర్శాదయోజ్ఞానేన్ద్రియాణాం , తేచాహమిత్యర్థః.తత్ర,గతిఃపాదేన్ద్రియస్య, ఉక్తిర్వాగిన్ద్రియస్య , ఉత్సర్గఃపాయోః , ఉపాదానంపాణేః , గత్యాదీనాంసమాహారద్వన్ద్వః , ఆనన్దఉపస్థస్య - స్పర్శశ్చలక్షణంచతయోస్సమాహారః , లక్షణందర్శనం - ఆస్వాదశ్చ , శ్రుతిశ్చ - అవఘ్రాణంచ , తేషాంసమాహారస్తద్వత్-తత్ర-స్పర్శఃత్వగిన్ద్రియస్య,లక్షణంచక్షుషః-ఆస్వాదోరసనేన్ద్రియస్య,శ్రుతిఃశ్రోత్రస్య , అవఘ్రాణంఘ్రాణేన్ద్రియస్య-నకేవలంవిషయవ్యాపారా ఏవమద్విభూతయః అపిత్విన్ద్రియాణ్యపీత్యాహ ॥ సర్వేన్ద్రియేన్ద్రియం , సర్వేషామిన్ద్రియాణాం , ఇన్ద్రియమహం , సర్వేన్ద్రియప్రవర్తకోఽహమిత్యర్థః ❁ ॥ ౩౬ ॥ ❁పృథివ్యాద్యసాధారణానాంగన్ధాదీనామాత్మవిభూతిత్వముక్తం - అథాశ్రయాణామపితద్విభూతిత్వమాహ॥ పృథివీతి ॥నకేవలం - పృథివ్యాదీనామేవ-కింతుతత్కారణానామపీత్యాహ॥అహంమహానితి॥అహమహంకారః-మహాన్మహత్తత్త్వం-వికారఃఅహఙ్కారవికారరూపాణ్యేకాదశేన్ద్రియాణి-దృష్టాన్తార్థమిదం- తేషాంసర్వేన్ద్రియమిన్ద్రియమిత్యనేనైవాత్మవిభూతిత్వోక్తేః-అవ్యక్తమచిత్సమష్టిః - పురుషశ్చిత్సమష్టిః,రజస్సత్త్వంతమశ్చాచిత్సమష్టేర్గుణాః-పరంముక్తాత్మస్వరూపమ్ ❁॥౩౭॥ ❁నకేవలమేతానితత్త్వాన్యేవాహమపిత్వేషాంగణనం - లక్షణతోజ్ఞానం - తత్ఫలభూతంయథావస్థితతత్తద్వస్తుస్వరూపస్వభావనిశ్చయాత్మకజ్ఞానంచాహమేవేత్యాహ ॥ అహమితి ॥ అనుక్తసంగ్రహాభిప్రాయేణాహ॥మయేతి॥ఈశ్వరేణాన్తఃప్రవిశ్యనియన్త్రా-మయా,అతఏవ-మ

ష్ఠానాంవివభాసుః । ప్రభాసూర్యేన్దుతారాణాంశబ్దోఽహంనభసఃపరః॥ ౩౪ ॥బ్రహ్మణ్యానాంబలిరహంవీరాణామహమర్జునః । భూతానాంస్థితిరుత్పత్తిరహంవైప్రతిసంక్రమః॥౩౫॥ *గత్యుత్సర్గోపాదానమానన్దఃస్పర్శలక్షణమ్।ఆస్వాదశ్రుత్యవఘ్రాణమహంసర్వేన్ద్రియేన్ద్రియమ్॥ ౩౬ ॥ పృథివీవాయురాకాశమాపోజ్యోతిరహంమహాన్ । వికారఃపురుషోఽవ్యక్తంరజస్సత్త్వంతమఃపరమ్ ॥ అహమేతత్ప్రసంఖ్యానంజ్ఞానంతత్త్వవినిశ్చయః॥ ౩౭ ॥మయేశ్వరేణజీవేనగుణేనగుణినావినా।సర్వాత్మనాఽపిసర్వేణనభావోవిద్యతేక్వచిత్॥ ౩౮ ॥ సంఖ్యానంపరమాణూనాంకాలేనక్రియతేమయా।నతథామేవిభూతీనాంసృజతోఽణ్డానికోటిశః॥ ౩౯ ॥ తేజశ్శ్రీఃకీర్తిరైశ్వర్యంహ్రీస్త్యాగస్సౌభగంయశః।వీర్యంతితిక్షావిజ్ఞానంమన్త్రోయత్రసమేంఽశకః॥౪౦॥ఏతాస్తే

చ్ఛరీరభూతేనజీవేన గుణేనసత్త్వాదినా - గుణినాతదాశ్రయభూతాచిద్ద్రవ్యేణవినా ॥ గుణేనంవిశినష్టి ॥ సర్వాత్మనాసమష్టివ్యష్టిరూపేణా-తఏవ - సర్వేణసర్వకార్యాత్మనాఽవస్థితేన - క్వచిదపివస్తుని- భావో-నవిద్యతే- భావశబ్దోఽత్రసత్తాపరః-సర్వమపిచిదచిదీశ్వరతత్త్వత్రయాత్మకంవస్తుమదవినాభూతంమన్నియామ్యమేవేత్యర్థః “ నతదస్తివినాయత్స్యాన్మయాభూతంచరాచర ,, మిత్యస్యార్థోఽత్రాభిహితః ❁ ॥ ౩౮ ॥ ❁ననువిశేషతఃపూర్వవత్సర్వావిభూతయఃకింనోచ్యన్తఇత్యతఆహ ॥ సఙ్ఖ్యానమితి ॥ మయాసర్వజ్ఞేన-కాలేన-పరమాణూనాంపార్థివానాం-సఙ్ఖ్యానంవా - క్రియేత-నతు-మమ-విభూతీనాం- తత్రహేతుత్వేనాత్మానంవిశినష్టి ॥ కోటిశోఽణ్డానిసృజతఇతిఅణ్డాన్యేవానన్త్యాన్నగణయితుంశక్యాని - కింపునస్తన్ద్వాన్తర్గతానివస్తూన్య - తోనవిశేషతోనిరూపయితుంశక్యన్తే “ నాన్తోఽస్తిమమదివ్యానాంవిభూతీనాంపరన్తప ,, త్యర్థఉక్తః ❁ ॥ ౩౯ ॥ ❁ననువిశేషతోనిరూపణాభావేతత్తద్విభూతిభూతవస్తు-నజ్ఞాతమేవస్యాదిత్యాశఙ్కాయాంలక్షణస్తజ్ఞాపయతి ॥ తేజఇతి ॥ యత్రపదార్థే-తేజఆదయ - స్తదన్యతమోవా-స-మేమమాంశకఃఅంశభూతః-మమాచిన్త్యశక్తేర్విష్ణోరేకదేశోమద్విభూతిభూతఇతియావత్-యద్వా - శరీరభూతఇత్యర్థః “ విశిష్టైకదేశోఽప్యంశః,,శరీరమప్యంశఇతి॥ అంశోనానావ్యపదేశా ,, దిత్యత్రాభాషిభాష్యకారైః - తత్రతేజఃవర్చః-శ్రీఃకాన్తిఃకీర్తిఃప్రథా - ఐశ్వర్యంసంపత్-హ్రీర్లజ్జా-త్యాగఃసత్పాత్రేవిత్తాదిత్యాగః - సౌభగంసౌన్దర్యం - భగోభాగ్యం - వీర్యంసత్యప్యభిభవహేతావనభిభూతత్వం-తితిక్షాక్షమా - విజ్ఞానంయథావస్థితతత్తద్వస్తువిజ్ఞానం- మన్త్రఃశ్రీమదష్టాక్షరమన్త్రః “ మన్త్రాణాంప్రణవస్త్రివృ ,, దిత్యుక్తోవా-మన్త్రఃఆలోచనంహితాహితపర్యాలోచనంవా , అనేన “ యద్యద్విభూతిమత్సత్త్వంశ్రీమదూర్జితమేవవేత్యాద్యర్థఉక్తః ❁ ॥ ౪౦ ॥ ❁విభూతినిరూపణంనిగమయతి॥ ఏతాఇతి ॥సంక్షేపేణసంగ్రహేణ-యద్వా-సంక్షిప్యతేసంగృహ్యతేఅనేనేతిసంగ్రహఃసగ్రాహకంలక్షణం- తేన-సర్వా - విభూతయ - స్తేతుభ్యం - కీర్తితాః - ఏతేసర్వేపదార్థాః-మనోవికారాః

త్సంకల్పమాత్రజన్యా ఇతి - యథా యథావత్ - వాచా వేదేన - అభిధీయతే “ తదైక్షత బహుస్యాం ప్రజాయేయేతి తత్తేజోఽసృజత „ ఇత్యాదిరూపయా వాచా - అభిధీయత ఇత్యర్థః - అనేన విభూతిత్వం నిరుక్తమ్ ❁ ॥ ౪౧ ॥ ❁ ఏవంవిధానన్తవిభూతివిశిష్టం మాం సర్వేన్ద్రియాదినియమనేనోపాస్స్వేత్యాహ ॥ వాచం యచ్ఛేతి ॥ వాగాదీనాం నియమనం నామానర్థావహేభ్యో వ్యాపారేభ్యో నివర్తనం - ప్రాణంచ - ఇన్ద్రియాణి చ - తాని - ద్వంద్వత్వాత్పరవల్లిఙ్గత్వం - తత్ర - వాఙ్నియమో నామాసదాలాపవర్జనం - మనోనియమనం అసదభిధ్యానవర్జనం “ జాత్యాశ్రయనిమిత్తదుష్టాన్నాదినా ప్రాణవృత్తివర్జనం ప్రాణనియమనం „ పూరకకుమ్భకరేచకాద్యుపాయేన స్వవశీకరణం వా - ఆత్మానం - ఆత్మనా - యచ్ఛ - అపాయేషు న ప్రవర్తయేయమితి స్వాత్మానం స్వయమేవ యచ్ఛ - సవిభూతికం మామేవోపాస్స్వేతి భావః - ఏవం చేద్భూయో - ఽధ్వనే సంసారాధ్వపరిభ్రమాయ - న కల్పతే ❁ ॥ ౪౨ ॥ ❁ ఉక్తాకరణే క్షతిమాహ ॥ యో వా ఇతి ॥ అసంయచ్ఛన్ నసంయచ్ఛేత్ - తర్హి - తస్య - వ్రతాదికం - ఆమఘటస్యామ్బువత్ - ఆమఘటోఽపక్వఘటః - స్రవతి - గళితం భవతి ❁ ॥ ౪౩ ॥ ❁ యత ఏవం - తస్మాత్ - వాఙ్మనః ప్రాణాన్, మద్భక్తియుక్తయా - బుద్ధ్యా - నియచ్ఛేత్ తతో నియమనాత్పరిసమాప్యతే మోక్షోపాయస్సంపూర్ణో భవతి ❁ ॥ ౪౪ ॥ ❁ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయామేకాదశస్కన్ధే షోడశోఽధ్యాయః ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

ఏకాదశాధ్యాయాదౌ “ వర్ణాశ్రమశుభాచారమకామాత్మా సమాచరేత్ „ దితి వర్ణాశ్రమానుగుణానామాచారాణాం

కీర్తిస్తాస్సర్వాస్సంక్షేపేణ విభూతయః । మనోవికారా ఏవైతే యథా వాచాఽభిధీయతే ॥ ౪౧ ॥ వాచం యచ్ఛ మనో యచ్ఛ యచ్ఛ ప్రాణేన్ద్రియాణి చ । ఆత్మానమాత్మనా యచ్ఛ న భూయః కల్పసేఽధ్వనే ॥ ౪౨ ॥ యో వై వాఙ్మనసీ సమ్యగసంయచ్ఛన్ ధియా యతిః । తస్య వ్రతం తపో దానం స్రవత్యామఘటామ్బువత్ ॥ ౪౩ ॥ తస్మాన్మనో వచః ప్రాణాన్నియచ్ఛేన్మత్పరాయణః । మద్భావయుక్తయా బుద్ధ్యా తతః పరిసమాప్యతే ॥ ౪౪ ॥ ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే, ఏకాదశస్కన్ధే, షోడశోఽధ్యాయః ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

ఉద్ధవ ఉవాచ ॥ యస్త్వయాఽభిహితః పూర్వం ధర్మస్త్వద్భక్తిలక్షణః । వర్ణాశ్రమాచారవతాం సర్వేషాం ద్విపదామపి ॥ ౧ ॥ యథానుష్ఠీయమానేన త్వయి భక్తిర్నృణాం భవేత్ । స్వధర్మేణారవిన్దాక్ష తత్సమాఖ్యాతుమర్హసి ॥ ౨ ॥ పురా కిల మహాబాహో ధర్మం పరమకం ప్రభో । యత్తేన హంసరూపేణ బ్రహ్మణేఽభ్యాత్థ మాధవ ॥ ౩ ॥ స ఇదానీం సుమహతా కాలేనామిత్రకర్శన । న ప్రాయో భవితా మర్త్యలోకే ప్రాగనుశాసితః ॥ ౪ ॥ వక్తా కర్తాఽవితా నాన్యో ధర్మస్యాచ్యుత తే భువి । సభాయామపి వైరిఞ్చ్యాం యత్ర మూర్తిధరాః కళాః ॥ ౫ ॥ కర్త్రాఽవిత్రా ప్రవక్త్రా చ భవతా మధుసూదన । త్యక్తే మహీతలే దేవ వినష్టం కః ప్రవక్ష్యతి ॥ ౬ ॥ సత్వం నస్సర్వధర్మజ్ఞ ధర్మస్త్వద్భక్తిలక్షణః । యథా యస్య విధీయేత తథా వర్ణయ మే ప్రభో ॥ ౭ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఇత్థం స్వభృత్యముఖ్యేన పృష్టస్స భగవాన్ హరిః । ప్రీతః క్షేమాయ మర్త్యానాం ధర్మాన్నాహ సనాతనాన్ ॥ ౮ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ ధర్మ్య ఏష

భగవద్భక్తియోగానుగ్రాహకతయాఽనుష్ఠేయత్వముక్తం - తత్ప్రకారముక్తానువాదపూర్వకం పృచ్ఛతి ॥ యస్త్వయేతి ॥ వర్ణాశ్రమాచారవతాం వర్ణానుగుణాచారయుక్తానాం - ఆశ్రమానుగుణాచారయుక్తానాంచ - సర్వేషాం - ద్విపదాం - త్వద్భక్తిలక్షణో - ధర్మః - త్వత్ప్రాప్తిసాధన - స్త్వయా అభిహిత - ఇత్యుక్తానువాదః ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ తత్ర పృచ్ఛతి ॥ యథేతి ॥ యథాఽనుష్ఠితేన - స్వధర్మేణ స్వస్వవర్ణాశ్రమానుగుణేన - ధర్మేణ - త్వయి - భక్తిః - భవేత్ - తదనుష్ఠానప్రకారాత్మకం వస్తు - మహ్యం - సమాఖ్యాతు - మర్హసి ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ నను పదేష్టృపరంపరైవ తజ్జ్ఞాయతే కిమితి మాం పృచ్ఛసీత్యత్రాహ ॥ పురేతి ॥ యత్ - పరమకం - పరమశ్చాసౌ కం సుఖరూపశ్చ - తం ధర్మం - హంసరూపేణ - బ్రహ్మణే - అపిశబ్దాత్సనకాదిభ్యోఽపి - ఆత్థ ఉపదిష్టవానసి ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ స ధర్మః - హే అమిత్రకర్శన - ప్రాక్ - త్వయా - అనుశాసితో వివిచ్య జ్ఞాపితః - ఇదానీం - మతిమహతా - కాలేన - మర్త్యలోకే - ప్రాయశో - న భవితా - విచ్ఛిన్నో బభూవేత్యర్థః ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ అత ఏవ - తస్య ధర్మస్య, వక్తా ఉపదేష్టా, కర్తా - అవితా రక్షితా - హే అచ్యుత - త్వత్తో - అన్యో - భువి - నాస్తి న దృశ్యత ఇత్యర్థః మాస్తు భువ్యూర్ధ్వలోకేషు తు స్యాదత ఆహ ॥ సభాయామపీతి ॥ సభాం విశినష్టి ॥ యత్ర మూర్తిధరాః కలా ఇతి ॥ కళాః విద్యాః, మూర్తిధరాః విగ్రహధారిణ్యః, సన్తి, వైరిఞ్చ్యాం సభాయామపి వక్తా కర్తాఽవితా వా నాస్తీతి సంబన్ధః ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ యద్యధునా త్వం న కథయసి తర్హి, కర్త్రా, వక్త్రా - అవిత్రా చ - త్వయా, త్యక్తే, అస్మిన్ మహీతలే - వినష్టం విచ్ఛిన్నం - కః, ప్రవక్ష్యతి న కోఽపి - అతస్త్వమేవోపదిశేతి భావః ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ తమేవాహ ॥ సత్వమితి ॥ హే సర్వధర్మజ్ఞ, సః కర్తా వక్తా అవితా చ - త్వం, నోఽస్మభ్యం, త్వద్భక్తిలక్షణోపయుక్తః, యథా యదఙ్గకలాపయుక్తో, యస్య, వర్ణినః, ఆశ్రమిణశ్చ, విధీయతే - తథా - వర్ణయ - మే ప్రభో మమ స్వామిన్ ❁ ॥ ౭ ॥ ౮ ॥ ❁ పృష్టమనువర్ణయితుకామః స్తువన్ప్రశ్నం

మభినన్దతి॥ధర్మ్య ఇతి॥తవ లోకహితైకకారిణః-ఏష ప్రశ్నః,ధర్మ్యః హితాచరణరూపాద్ధర్మాదనపేతః తత్ర హేతుత్వేన ప్రశ్నం విశినష్టి॥వర్ణాశ్రమాచారవతాం-నృణాం,నిశ్శ్రేయసకరః ముక్తిసాధనః,ప్రశ్నస్య నిశ్శ్రేయసకరత్వం ఉత్తరజ్ఞానానుష్ఠానాదిపరంపరయేత్యవగన్తవ్యం , హే ఉద్ధవ-త్వం భక్తియోగానుగ్రాహకం , వర్ణాశ్రమానుగుణం ధర్మం -మే మత్తో - నిబోధ జానీహి ॥ ౯ ॥ వర్ణానాముత్పత్తిం తద్ధర్మభేదం చ వివక్షుస్తావత్కృతయుగే వర్ణస్తద్ధర్మశ్చైక ఏవేత్యాహ॥ ఆదావితి॥ఆదౌ కృతయుగే-చతుర్యుగసహస్రారమ్భకృతయుగే - నృణాం - వర్ణో , హంస ఇతి-స్మృతః-హంస ఇతి బ్రాహ్మణవర్ణసంజ్ఞా - స ఏక ఏవ-న తు క్షత్రియాదయస్సన్తీత్యర్థః - కృతమితి నామనిర్వక్తి॥ కృతకృత్యా ఇతి ॥ జాత్యా హంసత్వజాత్యైవ-యస్మా- త్కృతకృత్యా - స్తస్మా - త్తద్యుగం-కృతమితి-విదుః - హంసజాత్యుత్పత్తిమాత్రేణైవ కృతకృత్యతావహత్వం తస్మిన్కృతశబ్దప్రవృత్తౌ నిమిత్తమిత్యర్థః - అనేన తద్యుగసంభవానాం హంసానాం న కర్తవ్యాంశోఽస్తీతి సూచితమ్ ॥ ౧౦ ॥ కించ॥విధాయకాభావాదపి తదానీం నాన్యత్కర్మాస్తీత్యాహ ॥ వేద ఇతి ॥ తదా - ప్రణవ ఏవ వేదః-న తు త్రయీతి భావః-ధర్మశ్చ- మనోవిషయోఽహమేవ-వృషరూపధృక్ చతుష్పాత్ - న క్రియావిశేషో యజ్ఞాదిః - అత,స్తే, కేవలం-తపోనిష్ఠాః , ధ్యానయోగనిష్ఠాః-హంసం విశుద్ధం,నిరస్తనిఖిలదోషం-మా-ముపాసతే,అత,స్తేఽపి-ముక్తకిల్బిషాః,అహమివ తేఽపి హంసా ఇతి భావః ॥ ౧౧ ॥ పశ్చాత్త్రేతాయుగప్రవేశే తు-హే మహాభాగ-మమ హృది-యః - ప్రణవః-తస్మా - త్త్రయీ ఋగ్యజుస్సామరూపా-త్రయోఽవయవా యస్యాస్సా - విద్యా వేదవిద్యా - ప్రాదుర్బభూవ-తస్యా నిత్యత్వాత్ప్రాదుర్బభూవేత్యుక్తం - తస్యాస్త్రయ్యా విద్యాయాస్సకాశాత్ - హోత్రాధ్వర్యవౌద్గాత్రైస్త్రిరూప, స్త్రయాణాం ఋగ్యజుస్సామమన్త్రాణాం , వృత్ వర్తనం -కరణతయా యస్మిన్నితి వా త్రివృత్ - స- మఖో యజ్ఞో - ఽహమిత్యాత్మమఖయోస్సామానాధికరణ్యమాత్మాయత్తసత్తాప్రవృత్తిమత్త్వనిబన్ధనం-త్రేతాప్రభృతి యజ్ఞాదిరూపో ధర్మస్తద్విధాయకో వేదశ్చాసీదిత్యర్థః ॥ ౧౨ ॥ యత ఏవ-మత ఏవ- వి

తవ ప్రశ్నో నిశ్శ్రేయసకరో నృణామ్। వర్ణాశ్రమాచారవతాం తముద్ధవ నిబోధ మే॥ ౯ ॥ ఆదౌ కృతయుగే వర్ణో నృణాం హంస ఇతి స్మృతః। కృతకృత్యాః ప్రజా జాత్యా తస్మాత్కృతయుగం విదుః ॥ ౧౦ ॥ వేదః ప్రణవ ఏవాగ్రే ధర్మోఽహం వృషరూపధృక్। ఉపాసతే తపోనిష్ఠా హంసం మాం ముక్తకిల్బిషాః ॥ ౧౧ ॥ త్రేతాముఖే మహాభాగ ప్రాణాన్మే హృదయాత్త్రయీ। విద్యా ప్రాదురభూత్తస్యా అహమాసం త్రివృన్మఖః॥ ౧౨ ॥ విప్రక్షత్రియవిట్ఛూద్రా ముఖబాహూరుపాదజాః। వైరాజాత్పురుషాజ్జాతా య ఆత్మాచారలక్షణాః॥ ౧౩ ॥ గృహాశ్రమో జఘనతో బ్రహ్మచర్యం హృదో మమ। వక్షస్స్థలాద్వనేవాసో న్యాసశ్శీర్షణి సంస్థితః॥ ౧౪ ॥ వర్ణానామాశ్రమాణాం చ జన్మభూమ్యనుసారిణీః। ఆసన్ప్రకృతయో నౄణాం నీచైర్నీచోత్తమోత్తమాః॥ ౧౫ ॥ శమో దమస్తపశ్శౌ

ప్రాదయ-శ్చత్వారో-వర్ణాః - ఆత్మాచారః స్వధర్మో - లక్షణం జ్ఞాపకో-యేషాం తే, వైరాజాత్ విరాట్ఛబ్దవాచ్యానిరుద్ధప్రసూతాచ్చతుర్ముఖాదే , ర్జాతాః , ఆసన్నితి శేషః , బ్రాహ్మణాదీనాం వైరాజముఖాదిభ్యః ప్రసూతత్వం నామ వేదప్రవచనాదిరూపముఖాదివ్యవహారావలమ్బిత్వమ్ ॥ ౧౩ ॥ అథాశ్రమాణాముత్పత్తిమాహ॥ గృహాశ్రమ ఇతి ॥ మమ చతుర్ముఖశరీరకస్య , జఘనతః , గృహాశ్రమః-హృదో , బ్రహ్మచర్యం - న్యాసః సంన్యాసః-శీర్షణి శిరసి స్థితః ఆశ్రిత ఇత్యర్థః , వర్ణానాం జాతిరూపత్వాదాశ్రమాణాం చ క్రియాత్మకత్వాత్తేషామాశ్రమైర్వినా పృథగుత్పత్త్యనుపపత్తే రాశ్రమాణాం నృణాముత్పత్తేస్సృష్టిప్రకరణే వ్యవస్థేవోక్తత్వాన్ముఖ్యోత్పత్త్యసంభవాత్ ముఖజఘనాద్యవయవగత వేదవాదాదినీచోత్తమభావాదిరూపధర్మావలమ్బిత్వరూపైవోత్పత్తిరవగన్తవ్యా,అత ఏవ జాతా ఇత్యుక్తమ్ ॥ ౧౪ ॥ తేషాం స్వభావవిశేషానాహ ॥ వర్ణానామితి ॥ జన్మభూమయో జన్మదేశాః-తత్ర-వర్ణానాం జన్మదేశా ముఖబాహూరుపాదాః-జఘనహృద్వక్షశ్శిరాంసీత్యాశ్రమాణాం - తదనుసారిణ్యః తద్గతధర్మానుసారిణ్యః హేతుగర్భమిదం - అతః-నీచైః అవమైః - జన్మదేశై- ర్నీచాః-ఉత్తమై-రుత్తమాః,ప్రకృతయస్స్వభావా,ఆసన్ ॥ ౧౫ ॥ తత్తత్స్వభావప్రయుక్తాన్ధర్మానాహ॥ శమ ఇతి ॥ శమాశ్శమాదయః-బ్రహ్మప్రకృతయః బ్రహ్మవర్ణస్వభావప్రయుక్తాః,అత ఏవ " బ్రహ్మకర్మస్వభావజ,, మితి గీతం,బ్రాహ్మణాదీనాం స్వభావో నామ బ్రాహ్మణాదిజన్మహేతుభూతప్రాచీనకర్మవిశేష - స్తదనుసారిబుద్ధివిశేషో వా - తస్య శమాదీన్ప్రతి హేతుత్వం సత్త్వాదిగుణోద్రేకాపాదనతత్ప్రయుక్తశమాదివిషయరుచిజననద్వారైవ - బ్రాహ్మణస్య స్వభావప్రభవో రజస్తమాభిభవేనోద్భూతసత్త్వగుణః - క్షత్రియస్య స్వభావప్రభవస్తు సత్త్వతమోఽభిభవేనాత్యుద్రిక్తరజోగుణః - వైశ్యస్య తు సత్త్వరజోఽభిభవేనాల్పోద్రిక్తతమోగుణః - శూద్రస్య స్వభావప్రభవస్తు రజస్సత్త్వాభిభవేనాత్యుద్రిక్తతమోగుణః - ఏభిః స్వభావప్రభవైః గుణైశ్శమాదిరుచిః , యద్యపి శమాదయో ముముక్షూణాం వర్ణానాం సాధారణా , స్తథాఽపి , బ్రాహ్మణస్య సత్త్వోద్రేకస్య

స్వాభావికత్వేన శమదమాదయః సుఖోపాదానా ఇతి కృత్వా తస్య శమాదయః ప్రకృతయ ఇత్యుక్తం - క్షత్రియవైశ్యయోస్తు స్వతో రజస్తమః ప్రధానత్వేన శమాదయో దుఃఖోపాదానా ఇతి కృత్వా న తత్ప్రకృతయ ఇత్యుక్తమిత్యవగన్తవ్యం ॥ తత్ర-శమో నామ - నర్థావహేభ్యో విషయేభ్యో బాహ్యేన్ద్రియనియమనం - దమోఽన్తఃకరణనియమనం - తపో - భోగనియమనరూపః శాస్త్రప్రసిద్ధః కాయక్లేశః - శౌచం శాస్త్రీయకర్మయోగ్యతా - సన్తోషో దైవాల్లబ్ధేనాన్నాదినా అలంబుద్ధిః, క్షాన్తిః పరైః పీడ్యమానస్యాప్యవికృతచిత్తతా - ఆర్జవం పరేషు మనోఽనురూపం బాహ్యచేష్టాప్రకాశనం - దయా పరదుఃఖాసహిష్ణుతా-సత్యం యథాదృష్టవిషయం భూతహితరూపవచనమ్ ❋ ॥ ౧౬ ॥ ❋ తేజః పరైరనభిభవనీయత్వం - బలం పరాభిభవనసామర్థ్యం - ధృతిరారబ్ధే కర్మణి విఘ్నోపనిపాతేఽపి తత్సమాపనసామర్థ్యం - శౌర్యం యుద్ధే నిర్భయప్రవేశసామర్థ్యం- తితిక్షా శస్త్రఘాతాదిప్రయుక్తవ్యథాసహనం - ఔదార్యమాత్మీయద్రవ్యస్య పరస్వత్వాపాదనపర్యన్తత్యాగబుద్ధిః - ఉద్యమం-ఉత్తరోత్తరమైశ్వర్యాధిక్యాపాదనానుగుణవ్యాపారః, స్థైర్యముపాశ్రితే సంగ్రామే ఆత్మమరణనిశ్చయేఽపి పలాయనాదిరాహిత్యం-బ్రహ్మణ్యం బ్రహ్మకులహితకరత్వం ఐశ్వర్యం స్వవ్యతిరిక్తసకలజననియమనసామర్థ్యమ్ ❋ ॥ ౧౭ ॥ ❋ ఆస్తిక్యం శాస్త్రార్థే సత్యతానిశ్చయః - దాననిష్ఠా దానశీలత్వం - అదమ్భోఽవఞ్చనం - అర్థోపచయే విత్తవృద్ధౌ సత్యామప్య-తుష్టిరనలంబుద్ధిః ❋ ॥ ౧౮ ॥ ❋ ద్విజానాం-గవాం-దేవానాం చ-మాయయా-శుశ్రూషణం-దైవాల్లబ్ధేన సన్తోషశ్చ ❋ ॥ ౧౯ ॥ ❋ స్తేయం చౌర్యం - నాస్తిక్యమవిశ్వాసః - శుష్కవిగ్రహః నిర్హేతుకవిరోధః - కామః సన్నిహితేషు విషయేషు అననుభూతత్వానవస్థితిః - క్రోధః సతి కామవిరోధే తదసహిష్ణుతారూపశ్చిత్తవికారః - తర్షః అర్థకామతృష్ణా - అన్త్యావసాయినాం చణ్డాలా

చం సంతోషః క్షాన్తిరార్జవమ్ । మద్భక్తిశ్చ దయా సత్యం బ్రహ్మప్రకృతయస్త్విమాః ॥ ౧౬ ॥ తేజో బలం ధృతిః శౌర్యం తితిక్షౌదార్యముద్యమః । స్థైర్యం బ్రహ్మణ్యమైశ్వర్యం క్షత్రప్రకృతయస్త్విమాః ॥ ౧౭ ॥ ఆస్తిక్యం దాననిష్ఠా చ ❋ అదమ్భో విప్రసేవనమ్ । అతుష్టిరర్థోపచయే వైశ్యప్రకృతయస్త్విమాః ॥ ౧౮ ॥ శుశ్రూషణం ద్విజగవాం దేవానాం చాప్యమాయయా । తత్ర లబ్ధేన సంతోషః శూద్రప్రకృతయస్త్విమాః ॥ ౧౯ ॥ అశౌచమనృతం స్తేయం నాస్తిక్యం శుష్కవిగ్రహః । కామః క్రోధశ్చ తర్షశ్చ స్వభావోఽన్త్యావసాయినామ్ ॥ ౨౦ ॥ అహింసా సత్యమస్తేయమకామక్రోధలోభతా । భూతప్రియహితేహా చ ధర్మోఽయం సార్వవర్ణికః ॥ ౨౧ ॥ ద్వితీయం ప్రాప్యానుపూర్వ్యాజ్జన్మోపనయనం ద్విజః । వసన్ గురుకులే దాన్తో బ్రహ్మచారీ యతవ్రతః ॥ ౨౨ ॥ మేఖలాజినదణ్డాక్షబ్రహ్మసూత్రకమణ్డలూన్ । జటిలోఽధౌతదద్వాసోఽరక్తపీఠః కుశాన్దధత్ ॥ ౨౩ ॥ స్నానభోజనహోమేషు జపోచ్చారే చ వాగ్యతః । న చ్ఛిన్ద్యాన్నఖరోమాణి కక్షోపస్థగతాన్యపి ॥ ౨౪ ॥ రేతో నావకిరేజ్జాతు బ్రహ్మవ్రతధరః స్వయమ్ । అవకీర్ణోఽవగాహ్యాప్సు యతాసుస్త్రిపదీం జపేత్ ॥ ౨౫ ॥ అగ్న్యర్కాచార్యగోవిప్రగురువృద్ధసు

దీనాం అవర్ణినామనాశ్రమిణాం చ-స్వభావ ఇత్యర్థః ❋ ॥ ౨౦ ॥ ❋ అథ సర్వవర్ణానాం సాధారణాన్ధర్మానాహ ॥ అహింసేతి ॥ సార్వవర్ణికః - సార్వాశ్రమికశ్చేత్యపి బోధ్యమ్ ❋ ॥ ౨౧ ॥ ❋ అథాశ్రమధర్మవిశేషాన్వక్తుం తావద్బ్రహ్మచారిణో ధర్మానాహ ॥ ద్వితీయమిత్యాది ॥ ద్విజస్త్రైవర్ణికః - ఆనుపూర్వ్యా గర్భాధానాదిసంస్కారక్రమేణ-ద్వితీయముపనయనాఖ్యం జన్మ ప్రాప్య, గురుకులే-వసన్, దాన్తః జితాన్తఃకరణః బ్రహ్మ వేదం చరతి గచ్ఛతి అధ్యయనేన ప్రాప్నోతీతి తథా, యతవ్రతః స్వాశ్రమోక్తేషు వ్రతేషు నియతః ❋ ॥ ౨౨ ॥ ❋ మేఖలాదీన్-కుశాంశ్చ, దధత్ బిభ్రాణః-తత్రాక్షశబ్దేనాక్షమాలా వివక్షితా, బ్రహ్మసూత్రం యజ్ఞోపవీతం - జటిలః అనభ్యఙ్గాదినా బద్ధజటః - అధౌతదద్వాసః, అధౌతాః-దతోదన్తాః, వాసాంసి వస్త్రాణి చ-యస్య సః, స చాసావరక్తోఽపీఠశ్చ తథా-కౌతుకాదినా రక్తాని పీఠాని చ వాసాంసి న ధారయేదిత్యర్థః ❋ ॥ ౨౩ ॥ ❋ ఉచ్చారో మూత్రపురీషోత్సర్జనం జపశ్చోచ్చారశ్చ, అనయోస్సమాహారో జపోచ్చారం, తస్మిన్ స్నానాదిసమయేషు, వాగ్యతః మౌనీ భవేదిత్యర్థః - కక్షగతాన్యుపస్థగతాన్యపి రోమాణి నఖాంశ్చ, న చ్ఛిన్ద్యాత్, నఖానాం కక్షోపస్థగతత్వాసంభవాత్ తత్సామర్థ్యాత్ సమస్తానామపి రోమ్ణాం విశేషణమ్ ❋ ॥ ౨౪ ॥ ❋ జాతు కదాచిదపి-బుద్ధిపూర్వకం-రేతో-నావకిరేత్-యతస్త్వ-యం- బ్రహ్మవ్రతధరః బ్రహ్మచర్యవ్రతధరః-అగృహస్థ ఇతి యావత్ - యది కథంచిదవకీర్ణీ స్యాత్-తర్హి అప్సు- అవగాహ్య స్నాత్వా, యతాసుః నియమితప్రాణః-కృతప్రాణాయామ ఇత్యర్థః, త్రిపదీం సావిత్రీం-అష్టోత్తరసహస్రం, జపేత్-తావతా త్రిపదీజపేన-శుద్ధిరిష్యతే ❋ ॥ ౨౫ ॥ ❋ అగ్నీతి ॥ ద్వే చ సన్ధ్యే శుచిః, రగ్న్యాదీన్ ఉపాసీత సమాహితచిత్తో, యతవాక్ మౌనీ భూత్వా-జపన్, సావిత్రీమితి శేషః, తత్రాగ్న్యుపాసనమగ్నిహోత్రహోమేనా-ర్కోపాసనం సూర్యమణ్డలాన్తర్వర్తిపరమపురుషధ్యానాత్మకం, గవాముపా

సనన్తృణప్రదానకణ్డూయనాదిభిస్సేవా-గుర్వాదీనాముపాసనంప్రణామపాదసంవాహనాదిసేవా ❋ ॥ ౨౬ ॥ ❋ ఆచార్యమితి ॥ మాంవిజానీయాత్ మద్దృష్ట్యోపాసీత - కర్హిచిదపినావమన్యేతనావజానీయాత్ మర్త్యబుద్ధ్యా-నాసూయేతనదోషానావిష్కుర్వీతచ - యతో - గురుః-సర్వదేవమయః, సర్వదేవతాప్రచురదృష్ట్యోపాస్యమానః.ఆత్మనస్సర్వదేవతాప్రాచుర్యంసర్వదేవతాశరీరకత్వేనతథాచశ్రుతిః«సఆత్మా అఙ్గాన్యన్యాదేవతా»ఇతి ❋ ॥ ౨౭ ॥ ❋ కించ ॥ సాయమితి ॥ భైక్షంభిక్షాలబ్ధమన్నాదికం - యచ్చాన్యదపిస్వోపభోగ్యమనిషిద్ధం-తత్సమాదాయ - తస్మైఆచార్యాయ, నివేదయేత్-తత్పురతోనిదధ్యాదిత్యర్థః-తతస్తేనాచార్యేణానుజ్ఞాతం - స్వయముపయుఞ్జీతఉపయుక్తంకుర్యాత్ ❋ ॥ ౨౮ ॥ ❋ శుశ్రూషమాణఇతి నీచవత్ దాసవత్-యాన్తం - పృష్ఠతఃయానేన - నిద్రితమప్రమత్తతయాసమీపశయనేన విశ్రాన్తంపాదసంవాహనాదిభిః-సమీపాసనేనాసీనం-కృతాఞ్జలి - ర్నియోగప్రతీక్షయానాతిదూరావస్థానేనేత్యర్థః ❋ ॥ ౨౯ ॥ ❋ ఏవంభూతంవ్రతంవృత్తిర్యస్యసః భోగైఃరహితః-యావ-ద్విద్యాధ్యయనం-సమాప్యతే- తావదఖణ్డితమవిచ్ఛిన్నం-వ్రతముక్తవిధం - బిభ్రత్ ధారయన్గురుకులేవసేత్ ❋ ॥ ౩౦ ॥ ❋ తస్యైవానుష్ఠేయాన్తరమాహ ॥ యద్యసావితి ॥ అసౌబ్రహ్మచారీ - యది-ఛన్దసాంవేదాధ్యయనాదికర్మణాం-ఫలభూతం-బ్రహ్మవిష్టపంబ్రహ్మలోక- మారోక్ష్యన్ప్రేప్సుః - స్యాదిత్యర్థః-తర్హిస్వాధ్యాయార్థం-బృహద్వ్రతఃబ్రహ్మచర్యవ్రతధరఏవసన్ - గురవేదేహంన్యసేత్ గుర్వధీనంకృత్వాయావజ్జీవంబ్రహ్మవ్రతధరఏవస్యాదిత్యర్థః-ఏవంచేదయం-నైష్ఠికఇత్యుచ్యతే, అన్యథాతూపకుర్వాణఇతివివేకః ❋ ॥ ౩౧ ॥ ❋ అస్యనైష్ఠికస్యవృత్త్యన్తరాణ్యాహ॥

రాన్ శుచిః । సమాహితఉపాసీతసన్ధ్యేచయతవాగ్జపన్॥ ౨౬ ॥ఆచార్యంమాంవిజానీయాన్నావమన్యేతకర్హిచిత్ । నమర్త్యబుద్ధ్యాఽసూయేతసర్వదేవమయోగురుః ॥ ౨౭ ॥ సాయంప్రాతరుపానీయభైక్షంతస్మైనివేదయేత్ । యచ్చాన్యదప్యనుజ్ఞాతముపయుఞ్జీతవాగ్యతః॥ ౨౮ ॥ శుశ్రూషమాణఆచార్యంసదోపాసీతనీచవత్। యానశయ్యాసనస్థానైర్నాతిదూరేకృతాఞ్జలిః ॥ ౨౯ ॥ ఏవం వ్రతోగురుకులేవసేద్భోగవివర్జితః। విద్యాసమాప్యతేయావద్బిభ్రద్వ్రతమఖణ్డితమ్॥ ౩౦ ॥యద్యసౌఛన్దసాంలోకమారోక్ష్యన్బ్రహ్మవిష్టపమ్। గురవేవిన్యసేద్దేహంస్వాధ్యాయార్థంబృహద్వ్రతః॥ ౩౧ ॥అగ్నౌగురావాత్మనిచసర్వభూతేషుమాంపరమ్ । అపృథగ్ధీరుపాసీతబ్రహ్మవర్చస్వ్యకల్మషః ॥ ౩౨ ॥ స్త్రీణాంనిరీక్షణంస్పర్శంసల్లాపక్ష్వేళనాదికమ్।ప్రాణినోమిథునీభూతానగృహస్థోఽగ్రతస్త్యజేత్ ॥ ౩౩ ॥శౌచమాచమనంస్నానంసన్ధ్యోపాసనమార్జవమ్।తీర్థసేవాజపోఽస్పృశ్యాభక్ష్యాసంభాష్యవర్జనమ్॥ ౩౪ ॥సర్వాశ్రమప్రయుక్తోఽయంనియమఃకులనన్దన । మద్భావస్సర్వభూతేషుమనోవాక్కాయసంయమః॥ ౩౫ ॥ఏవంబృహద్వ్రతధరోబ్రాహ్మణోఽగ్నిరివజ్వలన్ । మద్భక్తస్తీవ్రతపసాదగ్ధకర్మాశయోఽమలః॥ ౩౬ ॥ అథానన్తరమావేక్ష్యన్యథాజిజ్ఞాసితాగమః । గురవేదక్షిణాందత్వాస్నాయా

అగ్నావితిద్వాభ్యాం॥అపృథగ్ధీఃస్వనిష్ఠభేదరహితః,అగ్న్యాదిష్వన్తర్యామితయాఽవస్థితమగ్న్యాదిశరీరకంమాం - బ్రహ్మవర్చస్వీబ్రహ్మచర్యవ్రతచర్యాహితతేజస్సంపన్నః-అకల్మషస్సన్నుపాసీత ❋ ॥ ౩౨ ॥ ❋ కించ॥స్త్రీణామితి ॥ క్ష్వేళనంపరిహాసః-మిథునీభూతాన్ప్రాణినః-పశుపక్ష్యాదీనపి-అగ్రతస్త్యజేత్నపశ్యేదిత్యర్థః-యతోఽయం - నగృహస్థఃబ్రహ్మవ్రతధరః ❋ ॥ ౩౩ ॥ ❋ ప్రసఙ్గాత్సర్వాశ్రమసాధారణాన్ధర్మానాహ॥శౌచమితి ॥ శౌచంశాస్త్రీయకర్మయోగ్యతా-ఆర్జవంపరేషుమనోఽనురూపంబాహ్యచేష్టాప్రకాశనం-మనోవాక్కాయానామైకరూప్యంవా-జపఃగాయత్ర్యాదిమన్త్రజపః-అస్పృశ్యాదీనాంస్పర్శాదివర్జనమ్ ❋ ॥ ౩౪ ॥ ❋ హేకులనన్దన-సర్వాశ్రమప్రయుక్తఃసర్వాశ్రమావస్థానప్రయుక్తః-సర్వభూతేషు,మద్భావః మదాత్మకత్వబుద్ధిః-మనోవాక్కాయానాం-సంయమశ్చ-సర్వాశ్రమప్రయుక్తఇతిసంబన్ధః-తత్ర,మనస్సంయమోనామఅసదనభిధ్యానం-వాక్సంయమస్తుఅనృతాహితవృథాలాపాదివర్జనం-కాయసంయమోనిషిద్ధభోగరాహిత్యమ్ ❋ ॥ ౩౫ ॥ ❋ ఉక్తబ్రహ్మచర్యవ్రతచర్యాయాఃఫలమాహ॥ఏవమితి ॥ బృహద్వ్రతధరఃబ్రహ్మచర్యవ్రతధరః, బ్రాహ్మణఃఅధిగతవేదతదర్థః-తీవ్రేణావిచ్ఛిన్నేన-తపసాచ-అగ్నిరివ-జ్వలన్మద్భక్తః-లబ్ధమద్భక్తియోగః - తతఏవ- దగ్ధకర్మాశయఃనిరస్తసమస్తప్రతిబన్ధకకర్మతద్వాసనః,అమలఃదేహాన్తరప్రకృతిసంబన్ధరూపమాలిన్యరహితః - ముక్తోభవేదిత్యర్థః- ❋ ॥ ౩౬ ॥ ❋ ఏవంసమాప్తవిద్యస్యాపిఛన్దోలోకప్రేప్సోస్సర్వవృత్తిరుక్తా - తావద్బ్రహ్మలోకప్రాప్తిస్తతోముక్తిశ్చేతిసూచితం - అథనైష్ఠికాశ్రమాశక్తస్యసమాప్తవిద్యస్యానన్తరకృత్యమాహ॥అథేతి ॥ అథవిద్యాసమాప్త్యనన్తరంజిజ్ఞాసితాగమఃఅవగతవేదతదర్థః, ఆనన్తరం ఆశ్రమత్రయాన్యతమం-యదా-ఆరోక్ష్యన్వివిక్షుర్భవతి-తదా-గురవే,దక్షిణాం,దత్వా,తేనానుమోదితఃఅభ్యనుజ్ఞాతస్సన్

స్నాయాత్-అభిసమావర్తనాఖ్యం స్నానం కుర్యాత్ ॥ ౩౭ ॥ తతో, గృహం-వనం వా-ఉపవిశేత్, గృహశబ్దో గృహస్థాశ్రమపరః-వనశబ్దో వానప్రస్థాశ్రమపరః - యది ద్విజోత్తమః బ్రాహ్మణః తర్హి ప్రవ్రజేత్ సంన్యసేద్వా, ద్విజశబ్దస్య త్రైవర్ణికసాధారణత్వాద్విప్రలాభాయోత్తమశబ్దప్రయోగః - అనేన బ్రహ్మచారిణోఽపి తృతీయతురీయాశ్రమప్రవేశాధికార ఉక్తః ఆశ్రమాదితి॥ మత్పరః మద్భక్తో-ద్విజః-ఆశ్రమాదాశ్రమాన్తరం - ప్రవిశేత్, న త్వనాశ్రమ్యేవ తిష్ఠేత «అనాశ్రమీ న తిష్ఠేత క్షణమేకమపి ద్విజ,, ఇతి చ స్మర్యతే ॥ ౩౮ ॥ తత్ర-యది, గృహార్థీ స్యాత్, తదా, సదృశీమనురూపాం, అజుగుప్సితాం అనిన్దితామదుష్టామిత్యర్థః-వయసా యవీయసీమాత్మనో న్యూనవయస్కాం, సమవర్ణాం స్వసజాతీయాం, భార్యాముద్వహేత్, అనుక్రమాత్, ఆదౌ సవర్ణాం, పశ్చాదితరాం, ముద్వహేదిత్యర్థః ॥ ౩౯ ॥ తత్ర గృహస్థస్య త్రైవర్ణికస్య సాధారణాన్ధర్మానాహ॥ ఇజ్యేతి ॥ బ్రాహ్మణస్య విశేషమాహ॥ ప్రతిగ్రహ ఇతి ॥ యాజనం చ, బ్రాహ్మణస్యైవేతి సంబన్ధః-ప్రతిగ్రహాదిభిర్జీవేదిత్యర్థః-ఏవకారేణ ప్రతిగ్రహయాజనాధ్యాపనేషు ద్వితీయతృతీయవర్ణయోర్నాధికార ఇత్యుక్తం భవతి ॥ ౪౦ ॥ తత్ర యది, ప్రతిగ్రహం, తపఆదివిఘాతకం-మన్యమానః, స్యాత్-తదా, అన్యాభ్యాం యాజనాధ్యాపనాభ్యామేవ, జీవేత, యది, తయోరపి దోషదృక్, స్యాత్, తదా-శిలైః స్వామిత్యక్తక్షేత్రస్థకణికాద్యర్జనైర్జీవేత్ ॥ ౪౧ ॥ నను శిలవృత్త్యా జీవనం క్లేశావహం ఖల్విత్యత ఆహ ॥ బ్రాహ్మణస్యేతి॥ క్షుద్రకామాయ, నేష్యతే, కింత్విహ జీవద్దశాయాం, మహతే - కృచ్ఛ్రాయ కాయక్లేశాత్మకతపసే, ప్రేత్య మృత్వా, అనన్తసుఖాయ చేష్యతే ॥ ౪౨ ॥ ఏతదేవ ప్రపఞ్చయన్ తన్నిష్ఠస్య ఫలమాహ॥ శిలేతి॥ ఉఞ్ఛః కణశ ఆదానం, విరజం నైర్మల్యావహం-ధర్మం స్వవర్ణాశ్రమోచితం - మహాన్తం మహాఫలం, జుషాణః అనుతిష్ఠన్ మయి, అర్పితః స

ద్గుర్వనుమోదితః॥ ౩౭ ॥ గృహం వనం వోపవిశేత్ప్రవ్రజేద్వా ద్విజోత్తమః । ఆశ్రమాదాశ్రమం గచ్ఛేన్నాన్యథా మత్పరశ్చరేత్ ॥ ౩౮ ॥ గృహార్థీ సదృశీం భార్యాముద్వహేదజుగుప్సితామ్। యవీయసీం చ వయసా సమవర్ణామనుక్రమాత్ ॥ ౩౯ ॥ ఇజ్యాధ్యయనదానాని సర్వేషాం చ ద్విజన్మనామ్। ప్రతిగ్రహోఽధ్యాపనం చ బ్రాహ్మణస్యైవ యాజనమ్ ॥ ౪౦ ॥ ప్రతిగ్రహం మన్యమానస్తపస్తేజోయశోనుదమ్। అన్యాభ్యామేవ జీవేత శిలైర్వా దోషదృక్తయోః ॥ ౪౧ ॥ బ్రాహ్మణస్య హి దేహోఽయం క్షుద్రకామాయ నేష్యతే। కృచ్ఛ్రాయ తపసే చేహ ప్రేత్యానన్తసుఖాయ చ ॥ ౪౨ ॥ శిలోఞ్ఛవృత్త్యా పరితుష్టచిత్తో ధర్మం మహాన్తం విరజం జుషాణః । మయ్యర్పితాత్మా గృహ ఏవ తిష్ఠన్నాతిప్రసక్తః సముపైతి శాన్తిమ్॥ ౪౩ ॥ సముద్ధరన్తి యే విప్రం సీదన్తం మత్పరాయణమ్। తానుద్ధరిష్యే నచిరాదాపద్భ్యో నౌరివార్ణవాత్॥ ౪౪ ॥ సర్వాస్సముద్ధరేద్రాజా పితేవ వ్యసనాత్ప్రజాః। ఆత్మానమాత్మనా ధీరో యథా గజపతిర్గజాన్॥ ౪౫ ॥ ఏవంవిధో నరపతిర్విమానేనార్కవర్చసా। విధూయేహాశుభం కృత్స్నమిన్ద్రేణ సహ మోదతే॥ ౪౬ ॥ సీదన్విప్రో వణిగ్వృత్త్యా పణ్యైరేవాపదం తరేత్ । ఖడ్గేన వాపదాక్రాన్తో న శ్వవృత్త్యా కథంచన॥ ౪౭ ॥ వైశ్యవృత్త్యా తు రాజన్యో జీవేన్మృగయయాఽఽపది । చరేద్వా విప్రరూపేణ న శ్వ

మాహితః, ఆత్మా మనో, యేన, సః, గృహ ఏవ-తిష్ఠన్ నివసన్నపి, అతీవ, భోగేష్వనాసక్తః, శాన్తిం సంసారక్లేశశాన్తిం-ముక్తిమిత్యావత్, ఉపైతి ప్రాప్నోతి ॥ ౪౩ ॥ ఏవమపి శిలోఞ్ఛాభ్యాం కథం సకుటుమ్బస్య జీవనం స్యాదిత్యాశఙ్కాం శమయన్ వృత్త్యన్తరమాహ ॥ సముద్ధరన్తీతి॥ సీదన్తం శిలాదిభిః క్లిశ్యన్తం - మత్పరాయణం, విప్రం, యే-సముద్ధరన్తి జీవయన్తి, తాన్-అహమాపద్భ్యః-నచిరాదాశు, సముద్ధరిష్యే, అనేన యః కశ్చిద్బ్రాహ్మణాదిః స్వధర్మావేక్షణేన కృపయా జీవికాం కల్పయేత్తయోపజీవేదిత్యుక్తం భవతి తత్సముద్ధరణఫలం సర్వాపత్పరిహార ఇతి భావః - యథా అర్ణవాత్తరితుమిష్యమాణాన్ తితీర్షూన్ నౌస్తారయతి తద్వదహముద్ధరిష్య ఇతి సంబన్ధః ॥ ౪౪ ॥ రాజ్ఞాం సీదద్విప్రసముద్ధరణం పరమధర్మ ఇత్యాహ॥ సర్వా ఇతి॥ పితేవ, కృపయా యుక్తః, కస్తర్హి రాజానముద్ధరేదిత్యత ఆహ, ఆత్మానమాత్మనా స్వయమేవ, సముద్ధరేదిత్యర్థః-తదుపయుక్తేన గుణేన భవితవ్యమిత్యాశయేన విశినష్టి। ధీర ఇతి స్వపరోద్ధరణే దృష్టాన్తః॥ యథా గజపతిర్గజానితి ॥ ౪౫ ॥ ఏవం సముద్ధరణస్య ఫలమాహ॥ ఏవంవిధ ఇతి॥ ఇహ-కృత్స్నం-అశుభం పాప-మపోహ్య-అర్కస్యేవ వర్ణో యస్య- తేన-విమానేన--సహితః ॥ ౪౬ ॥ రాజాదిపరికల్పితజీవికాఽలాభే వృత్త్యన్తరం విదధాతి॥ సీదన్నితి ॥ శిలోఞ్ఛాభ్యాం - సీదన్ క్లిశ్యన్-తాభ్యాం అకృతజీవనశ్చేత్యర్థః - వణిగ్వృత్త్యా, తత్రాపి-పణ్యైః స్వవ్యవహారార్హతృణకాష్ఠాదివిక్రయైః, న తు నిషిద్ధలవణమాంసాదివిక్రయైః - ఆపదం జీవనాలాభరూపాం, తరేత్-తత్రాప్యాపదాక్రాన్తశ్చేత్-ఖడ్గేన క్షత్రియవృత్త్యా వా - యద్యపి గౌతమో ,, నన్తరాం పాపీయసీం వృత్తిమాతిష్ఠే ,, దితి స్మరన్ ఖడ్గధారణం పణ్యవిక్రయాత్ శ్రేష్ఠం మన్యతే - తథాఽపి హింసాతో వణిగ్వృత్తిరేవ శ్రేష్ఠేతి భగవతో మతం-న తు కదాచిదపి, శ్వవృత్త్యా నీచవర్ణసేవయా-ఆపదం-తరేదిత్యర్థః ॥ ౪౭ ॥ ఏవం విప్రాణాం స్వా

పదివృత్తిరుక్తా ॥ అథరాజన్యానాంతామాహ ॥ వైశ్యవృత్త్యేతి॥పథివనమార్గే-మృగయయాపివా-చరేత్, అథవా-విప్రరూ
పేణవిప్రవృత్త్యావా-నతు-కథంచిదపి-శ్వవృత్త్యాజీవేత్ ❀॥ ౪౮ ॥ ❀అథవైశ్యస్యాపదివృత్తిమాహ ॥ శూద్రవృత్తిమితి॥
శూద్రస్యతామాహ ॥ శూద్రఇతి ॥ తన్తుకటక్రియాంతన్తుకటనిర్మాణాదిక్రియాంభజేత్ - ఏతేషాంఆపదపగమేపరవృత్తిం
ప్రతిషేధతి-కృఛ్రాదితి ॥ కృఛ్రాజ్జీవనాలాభరూపాపదః ముక్తశ్చే, త్తర్హిగర్హ్యేణ-కర్మణా-వర్ణాన్తరస్యవిహితంకర్మవ
ర్ణాన్తరస్యగర్హ్యం-తేన-సీదన్విప్రోవణిగ్వృత్త్యేత్యాదినోక్తేనకర్మణావృత్తింనలబ్ధుమిచ్ఛేత్ ❀ ॥ ౪౯ ॥ ❀ఏవంత్రైవ
ర్ణికస్యగృహస్థస్యజీవనార్థంధర్మానుక్త్వాఽథపరలోకసాధనధర్మానాహ ॥ వేదాధ్యాయేతి ॥ వేదానాం-అధ్యాయోఽధ్య
యనం-స్వధాస్వాహాశబ్దౌపితృదేవతోద్దేశ్యకహవిరాదిద్రవ్యత్యాగద్యోతకౌ, యథోదయంవిభవానుసారతః-మద్రూపా
ణిమచ్ఛరీరభూతానిదేవాదీన్య-న్వహం- యజేత్ దేవాదిశరీరకంమామారాధయేదిత్యర్థః-తత్ర - స్వాహాశబ్దోపలక్షితయాగ
హోమాదిభిర్దేవాన్ వేదాధ్యయనోపలక్షితబ్రహ్మయజ్ఞాదినాఋషీన్ - స్వధాశబ్దోపలక్షితాష్టకాదిశ్రాద్ధైఃపితౄన్-బల్యా
న్నాద్యైఃభూతానీ-తివిభాగః ❀ ॥ ౫౦ ॥ ❀యదృచ్ఛయేతి ॥ యదృచ్ఛయోపపన్నేనోద్యమంవినాదైవాల్లబ్ధేన - శుక్లేనశు
ద్ధేన-ఉపార్జితేనస్వవృత్త్యాలబ్ధేనవా-ధనేన-భృత్యాన్పోష్యా-నపీడయన్-మాం, యజేత్ - తదేవాహక్రతూన్ ఆహరేత్ అ
నుతిష్ఠేత్ ❀ ॥ ౫౧ ॥ ❀గృహస్థస్యాపినివృత్తిధర్మనిష్ఠతామాహ॥ కుటుమ్బేష్వితిత్రిభిః ॥కుటుమ్బేషుజాయాపత్యాదిషు-నస
జ్జేతనమమతాంకుర్యాత్-నప్రమాద్యేతదేహేనాహంభావంకుర్యాత్ - కింతు - విపశ్చిత్-చిదచిదీశ్వరతత్త్వత్రయయాథా

వృత్త్యాకథంచన॥ ౪౮ ॥శూద్రవృత్తించరేద్వైశ్యశ్శూద్రస్తన్తుకటక్రియామ్।కృఛ్రాన్ముక్తోనగర్హ్యేణవృత్తిం
లిప్సేతకర్మణా ॥ ౪౯ ॥ వేదాధ్యాయస్వధాస్వాహాబల్యన్నాద్యైర్యథోదయమ్ । దేవర్షిపితృభూతానిమ
ద్రూపాణ్యన్వహంయజేత్॥ ౫౦॥యదృచ్ఛయోపపన్నేనశుక్లేనోపార్జితేనవా । ధనేనాపీడయన్భృత్యాన్మాం
యజేతాహరేత్క్రతూన్ ॥ ౫౧ ॥ కుటుమ్బేషునసజ్జేతనప్రమాద్యేత్కుటుమ్బ్యపి । విపశ్చిన్నశ్వరంపశ్యేద
దృష్టమపిదృష్టవత్ ॥ ౫౨ ॥పుత్రదారాప్తబన్ధూనాం సంగమఃపాన్థసంగమః । అనుదేహం వియన్త్యేతేస్వ
ప్నో ❀నిద్రాగమేయథా॥ ౫౩ ॥ ఇత్థంపరిమృశన్ముక్తోగృహేష్వతిథివద్వసన్ । నగృహైరనుబధ్యేతనిర్మమో
నిరహంకృతిః ॥ ౫౪ ॥ కర్మభిర్గృహమేధీయైరిష్ట్వామామేవభక్తిమాన్ । తిష్ఠేద్వనంవోపవిశేత్ప్రజావాన్వా
పరివ్రజేత్ ॥ ౫౫ ॥ యస్త్వాసక్తమతిర్గేహేపుత్రవిత్తైషణాతురః।స్త్రైణఃకృపణధీర్మూఢోమమాహమితిబధ్య
తే॥ ౫౬ ॥ అహోమేపితరౌవృద్ధౌభార్యాబాలాఽఽత్మజాఽఽత్మజాః।అన్యథామామృతేదీనాఃకథంజీవన్తి
దుఃఖితాః॥ ౫౭ ॥ఏవంగృహాశయాక్షిప్తహృదయోమూఢధీరయమ్ । అతృప్తస్తాననుధ్యాయన్మృతోఽన్ధం
విశతేతమః ॥ ౫౮ ॥ ❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀

❀❀❀❀❀❀❀❀ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే,ఏకాదశస్కన్ధే,సప్తదశోఽధ్యాయః ❀❀❀❀❀❀❀❀

త్మ్యవిత్-దృష్టవ-దదృష్టంస్వర్గాదికమపి,నశ్వరం-పశ్యేత్ ❀ ॥ ౫౨ ॥ ❀తత్రదృష్టేష్వాసక్తైరధికత్వాన్నశ్వరతాంప్రపఞ్చ
యతి ॥ పుత్రేతిపుత్రాదీనా-మేకత్ర-సంగమః-పాన్థానాం,ప్రపాయాంసంగమఇవా- నిత్యః,తథాహిఅనుదేహంప్రతిదేహ-మే
తేపుత్రాదయః-వియన్తివిగతాభవన్తి-యథా- నిద్రాగమేసతి, స్వప్నః,నిద్రాపాయే-వ్యేతి - తద్వత్-నిద్రాగమఇతిప్రథమా
న్తపాఠే-నిద్రానువర్తీస్వప్న- సదపాయేనివర్తతఇత్యర్థః ❀ ॥ ౫౩ ॥ ❀ఇత్థం-దృష్టాదృష్టయో- రనిత్యతాం - పరిమృశన్,
యుక్తఃసమాహితః-అతిథివ-దుదాసీనః - అహంమమాభిమానరహితః - గృహై-ర్నానుబధ్యేతన తేష్వాసక్తోభవేదిత్య
ర్థః ❀ ॥ ౫౪ ॥ ❀గృహమేధీయైఃగృహస్థవిహితైః,కర్మభిర్యజ్ఞాదిభిః,మా, మిష్ట్వాఆరాధ్యభక్తిమాన్-యావజ్జీవం,గృహా
శ్రమే-తిష్ఠేత్-ప్రజావాన్పుత్రవాంశ్చే-ద్వనంవా,ఉపవిశేత్-వనస్థోవాభవేత్-పరివ్రజేత్సంన్యసేద్వా ❀ ॥ ౫౫ ॥ ❀గృహా
ద్యాసక్తిదోషమాహ ॥ యస్త్వితి ॥ తత్ర, విత్తగ్రహణందారాణామప్యుపలక్షణం- పుత్రవిత్తదారైషణాదిభి- రాతురః,
స్త్రైణఃస్త్రీవశ్యః-మమాహమితిమూఢఃబధ్యతే ❀ ॥ ౫౬ ॥ ❀బన్ధమేవాభినయేనదర్శయతి ॥ అహోఇతి ॥ బాలాఆత్మజా
యస్యాః-సా-భార్యా-ఆత్మజాశ్చ - మామృతేమాంవినా - అనాథాఃరక్షకరహితాః,అతఏవ - దీనాఃదుఃఖితాశ్చ,కథంజీవ
న్తి ❀ ॥ ౫౭ ॥ ❀ఇతీత్థం-గృహాదిషు-ఆశయేనాభిప్రాయవిశేషేణా-క్షిప్తంవిక్షిప్తంహృదయంచిత్తం-యస్యసః-అతఏవ- మూ
ఢధీః,అతృప్తఃవిషయేషుతృప్తిరహితః,తాన్ గృహాదీనేవా-నుధ్యాయన్- మృతః-అన్ధంతమోవిశతేఅతితామసీంయోనింప్రా
ప్నోతి ❀ ॥ ౫౮ ॥ ❀ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయామేకాదశస్కన్ధేసప్తదశోఽధ్యాయః ❀

౫౩ ॥ శ్లో ❀ పా ॥ నిద్రాగమో

ఏవంగృహస్థధర్మా ఉక్తాః - అథవనస్థధర్మా నాహ ॥ వనమిత్యాది ॥ వివక్షుఃప్రవేష్టుమిచ్ఛుః-పుత్రేషు-భార్యాం-న్యస్య - భార్యారక్షణంపుత్రాదీనంకృత్వేత్యర్థః-భార్యయాసహైవవా - వనఏవ-వసేత్ - ఏవకారేణకదాచిదపిపునర్గృహాన్ప్రత్యాగమనస్యవ్యుదాసః. శాన్తోజితేన్ద్రియః - ఆయుష, స్తృతీయభాగం,పఞ్చసప్తతివర్షపర్యన్తంవనఏవ,వసే-దితిసంబన్ధః-తతఃపరిశిష్టేన్ద్రియస్యేషద్విరాగేఽపిసన్యాసాధికారస్స్యాదితిభావః ❀ ॥ ౧ ॥ ❀ కన్దేతి ॥ వన్యైఃవనసమ్భవైః-మేధ్యైర్విహితైః,కన్దైర్మూలైః, ఫలైశ్చ, వృత్తింజీవనం-కల్పయేత్-వల్కలంవాసో-వసీతపరిదధీత-తదలాభే-తృణాని-పర్ణాని - అజినానివా-వసీత ❀ ॥ ౨ ॥ ❀ కేశాదిరూపాణి-మలాని-బిభృయా-న్నతుచ్ఛిన్ద్యాత్-దతఃదన్తాన్-నధావేత్,త్రికాలమప్యప్సుమజ్జేత్,స్థణ్డిలేశయఃతృణాదిభిరాస్తీర్ణభూశాయీ ❀ ॥ ౩ ॥ ❀ గ్రీష్మే ఋతౌ-తప్యేత -ఉపరిసూర్యేణ-చతుర్దిక్ష్వారోపితైరగ్నిభిశ్చ - ఆత్మానం-తాపయే-దిత్యర్థః, వర్షాసువర్షర్తౌ - ఆసారంధారాసమ్పాతం-సహేతఇతితథా-శిశిరఋతౌ-జలే-ఆకణ్ఠమగ్నః,ఏవంవిధావృత్తిర్యస్యసః-తపఃస్వవర్ణాశ్రమోచితం-చరేదనుతిష్ఠేత్ ❀ ॥ ౪ ॥ ❀ అగ్నిపక్వమితి ॥ కన్దంమూలంచా-గ్నిపక్వం - అశ్నీయాత్-ఫలానితు-కాలపక్వానీ-తివిభాగః - ఉలూఖలేనా, శ్మనావాకుట్టయతీతివారానవహస్తీతితథా-అథవా-దన్తాఏవ ఉలూఖలంయస్యసః ❀ ॥ ౫ ॥ ❀ ఆత్మనఃస్వస్య - వృత్తికారణంజీవనసాధనం-కన్దమూలాదికం-స్వయమేవా,హరేత్-నత్వన్యేనానయేదిత్యర్థః ॥ కించ ॥ దేశేతి,అన్యదాకాలాన్తరే, ఆహృతం-నాదదీతనోపాదదీత-నాశ్నీయాదిత్యర్థః-తత్రహేతుః-దేశకాలప్రయుక్తం-య-ద్బలం-తదభిజ్ఞః" కాలాన్తరేహ్యాహృతంతునాదదీతవనాశ్రమీ।లబ్ధేనవేనవేఽన్నా

శ్రీభగవానువాచ ॥ వనంవివిక్షుఃపుత్రేషుభార్యాంన్యస్యసహైవవా।వనఏవవసేచ్ఛాన్తస్తృతీయంభాగమాయుషః॥ ౧ ॥కన్దమూలఫలైర్వన్యైర్మేధ్యైర్వృత్తింప్రకల్పయేత్।వసీతవల్కలంవాసస్తృణపర్ణాజినానివా ॥ కేశలోమనఖశ్మశ్రుమలానిబిభృయాద్దతః । నధావేదప్సుమజ్జేత ❀ త్రికాలంస్థణ్డిలేశయః ॥ ౩ ॥ గ్రీష్మేతప్యేతపఞ్చాగ్నీన్వర్షాస్వాసారషాడ్జలే । ఆకణ్ఠమగ్నశ్శిశిర ఏవంవృత్తిస్తపశ్చరేత్ ॥ ౪ ॥ అగ్నిపక్వం సమశ్నీయాత్కాలపక్వమథాపివా । ఉలూఖలాశ్మకుట్టోవాదన్తోలూఖలఏవవా ॥ ౫ ॥ స్వయంసంచినుయాత్సర్వమాత్మనోవృత్తికారణమ్ । దేశకాలబలాభిజ్ఞోనాదదీతాన్యదాహృతమ్ ॥ ౬ ॥ వన్యైశ్చరుపురోడాశాన్నిర్వపేత్కాలచోదితాన్ । నతుశ్రౌతేనపశునా మాంయజేతవనాశ్రమీ ॥ ౭ ॥ అగ్నిహోత్రంచదర్శశ్చపౌర్ణమాసంచపూర్వవత్ ।చాతుర్మాస్యానిచమునేరామ్నాతానిచనైగమైః॥ ౮ ॥ఏవంచీర్ణేనతపసామునిర్ధమనిసంతతః।మాంతపోమయమారాధ్యఋషిలోకాదుపైతిమామ్ ॥ ౯ ॥ యస్త్వేతత్కృచ్ఛ్రతశ్చీర్ణం తపోనిశ్శ్రేయసంమహత్ । కామాయాల్పీయసేయుఞ్జ్యాద్బాలిశఃకోఽపరస్తతః ॥ ౧౦ ॥యదాఽసౌనియమేఽకల్పోజరయాజాతవేపథుః । ఆత్మన్యగ్నీన్సమారోప్యమచ్చిత్తోఽగ్నింసమావిశేత్ ॥ ౧౧ ॥ యదాకర్మవిపాకేషు లోకేషునిరయాత్మ

స్వేపూరణస్తుపరిత్యజే,,దితినారదోక్తేః ❀ ॥౬॥ ❀ వన్యైరితి ॥వన్యైర్వనసమ్భవైర్నీవారాదిభిః-కాలచోదితానాగ్రయణాదీన్-చరుపురోడాశాదీ-న్నిర్వపేత్ - శ్రౌతేన " భాగస్యవపాయామేదస,, శ్రుతేన-పశునాఛాగాదినా-మాం - నతుయజేత ❀ ॥ ౭ ॥ ❀ కించా॥ గ్నిహోత్రమితి ॥ నైగమైర్వైదికవాక్యై- ర్యాని-మునేరపికర్తవ్యతయాఽఽమ్నాతానిఅగ్నిహోత్రాదీని-తైరపి-మాం-యజేతేతిసంబన్ధః- అగ్నిహోత్రాదిశబ్దాఃకర్మనామధేయాని ❀ ॥ ౮ ॥ ❀ ఉక్తవిధానభిసంహితఫలధర్మనిష్ఠస్యవినాశ్రమిణోగతిమాహ ॥ ఏవమితి ॥ ధమనీభిస్సిరాభి-స్సంతతఃవ్యాప్తః-యావజ్జీవం-చీర్ణేన-తపసా శుష్కమాంసవల్కలవిస్పష్టనాడీవ్యాప్తదేహఇత్యర్థః - తపోమయంతన్నిర్వాహకత్వేనతత్ప్రచురం-మా-మారాధ్య - ఋషిలోకాదుపైతిమాం, ఋషిలోకోమహర్లోకః, ఇయంల్యబ్లోపేపఞ్చమీ, యావజ్జీవమనభిసంహితఫలస్వధర్మనిష్ఠోమద్భక్తియుక్తోవనస్థఃఋషిలోకంవిహాయదేహాన్తేమాముపైతీత్యర్థః - మామారాధ్యేత్యనేనతపసస్స్వారాధనరూపత్వావగమాత్ఫలాభిసన్ధ్యభావఃఫలితః,ఏవంచాభిసంహితఫలస్యతుఋషిలోకప్రాప్తిఃఫలమితిఫలితమ్ ❀ ॥ ౯ ॥ ❀ అభిసంహితఫలనిష్ఠంనిన్దతి॥ యస్త్వితి ॥ కృచ్ఛ్రతఃక్లేశేన-చీర్ణంసమ్పాదితం - నిశ్శ్రేయససాధన-మేత - న్మహ - త్తపః-కేవల-మల్పీయసే-కామాయ-యుఞ్జ్యాదుపయుక్తంకుర్యాత్-తతోఽన్యః,కోవా-బాలిశఃమూర్ఖః,అజ్ఞోవా-నకోపీత్యర్థః ❀ ॥ ౧౦ ॥ ❀ ఏవంచీర్ణేనేత్యాదినా యావజ్జీవమనుష్ఠితస్యస్వధర్మరూపతపసఃస్వప్రాప్తిసాధనత్వముక్తం - తదశక్తౌకృత్యమాహ ॥ యదేతి ॥ అసౌవనాశ్రమీనియమేస్వధర్మరూపే - అకల్పః - యదాచ-జరయా-జాతకమ్పః - తదా-అగ్నీన్ ఆహవనీయాదీన్,ఆత్మనిహృదయే-సమారోప్య, మయ్యేవచిత్తంయస్యసః,అగ్నిం,సమావిశేత్ ❀ ॥ ౧౧ ॥ ❀ "గృహంవనంవోపవిశేత్ప్రవ్రజేద్వాద్విజోత్తమ,, ఇతిబ్రహ్మచారిణస్సంన్యాసాధికారఉక్తః " తిష్ఠేద్వనంవోపవిశేత్ప్రజావాన్వాపరివ్రజే ,, దితిగృహస్థస్యాప్యవనాశ్రమి

ణః-తద్ధర్మాన్వక్తుంతదధికారిగుణానాహ ॥ యదేతి ॥ కర్మవిపాకేషు-నిరయాత్మసునరకరూపేషు, లోకేషుస్వర్గాదిషు-విరాగో-యదా-జాయతే-తత స్తదా-న్యస్తాగ్నిః - ప్రవ్రజే-దితిసమ్బన్ధః ‹‹ ఆక్రీడావివిధారాజన్పద్మిన్యశ్చామలోదకాః । ఏతేవైనిరయాస్తాతస్థానస్యపరమాత్మనః ॥ వాసుదేవేమనోయస్యజపహోమార్చనాదిషు । తస్యాన్తరాయోమైత్రేయదేవేన్ద్రత్వాదికంఫల ,, మితిస్వర్గాదీనాంముక్తిప్రతిబన్ధకత్వేన ముముక్షోర్నిరయవదత్యన్తహేయత్వం మహర్షిభిరప్యభిహితమ్ ॥ ౧౨ ॥ తత్రాదౌకృత్యమాహ ॥ ఇష్ట్వేతి ॥ యథోపదేశంయథావిధి-శ్రాద్ధాష్టకపూర్వకంప్రాజాపత్యేష్ట్యా-మా - మిష్ట్వారాధ్య,సర్వస్వ-మృత్విజే-దత్వా,అగ్నీ - న్ప్రాణేఆత్మన్యా,వేశ్య - నిరపేక్షఃమదతిరిక్తేష్వపేక్షారహితః,ప్రవ్రజేత్ ॥ ౧౩ ॥ దుర్లభోఽయంతుర్యాశ్రమఇత్యభిప్రాయేణాహ॥ విప్రస్యేతి ॥ దారాదీత్యాదిశబ్దేనాత్మజబన్ధ్వాదిసంగ్రహః-దారాదిముఖేనవిఘ్నంకుర్వన్తీత్యర్థః - కస్తర్హి తేషామన్తరాయాచరణేఽభిప్రాయఇత్యతస్తమాహ ॥ అయమితి॥ అయంపరిగృహీతతుర్యాశ్రమః - అస్మా-నాక్రమ్యోల్లఙ్ఘ్య-పరంపరమపదం-సమియాత్ గమిష్యతీతి ॥ ౧౪ ॥ అథపరివ్రాజోధర్మానాహ ॥ బిభృయాదిత్యాదినా ॥ మునిశ్చేదితిసంబన్ధః - యతిశ్చేదిత్యర్థఃఅనేనకుటీచకబహూదకహంసపరమహంసానాంచతుర్ణామపియతీనాంసాధారణావక్ష్యమాణాధర్మాఇత్యభిప్రేతం - కూపపతనమర్హతీతికౌపీనంపాపం - తత్సాధనత్వాత్పురుషలిఙ్గమపికౌపీనంతదాచ్ఛాదనమపికౌపీనం - అన్తరీయంచ-వాసో-బిభృయా-దిత్యర్థః - పరంకేవల,మేతావదేవ నత్వన్య - ద్వాసఃశిరఃప్రావరణకఞ్చుకాదికమిత్యర్థః , అసౌయతిః-యత్కించి-దాశ్రమపరిగ్రహదశాయాం-త్యక్తం దణ్డపాత్రాభ్యాం - అన్య , త్తత్రకించిదపి-నబిభృయాత్-దణ్డపాత్రాభ్యామిత్యేతదావశ్యకజలపవిత్రాదేరప్యుపలక్షణం-అత్రదణ్డశబ్దేనత్రిదణ్డోవివక్షితః - తస్యైవవిహితత్వాత్-తథాహిస్మర్యతేదక్షబృహస్పతిభ్యాం ‹‹ మేఖలాజినదణ్డేనబ్రహ్మచారీతిలక్ష్యతే। గృహస్థోయష్టివేదాద్యైర్నఖరోమైర్వనాశ్రమీ ॥ త్రిదణ్డేనయతిశ్చేతిలక్షణానిపృథక్పృథ ,, గితి॥శాణ్డిల్యః‹‹ దణ్డాన్త్రీణిసంభృత్యధారయేద్విధిపూర్వకమ్ ,, అత్రిః ‹‹ లిఙ్గన్తువైష్ణవం తేషాంత్రిదణ్డంసపవిత్రకమ్।త్రిదణ్డేనయతిశ్చేతిలక్షణం వైశ్రుతంశ్రుతౌ ,, దత్తాత్రేయః ‹త్రిదణ్డరూపధృగ్విప్రస్సాక్షాన్నారాయణస్స్మృతః।త్రిదణ్డీపూజ్యతేయేనవిష్ణుస్తేనప్రపూజితః॥ అష్టాక్షరేణమన్త్రేణనిత్యంనారాయణాత్మనా। నమస్యోభక్తిభావేనవిష్ణురూపీత్రిదణ్డధృత్ ॥ త్రిదణ్డంలిఙ్గమాశ్రిత్యజీ

సు । విరాగోజాయతేసమ్యఙ్న్యస్తాగ్నిఃప్రవ్రజేత్తతః ॥ ౧౨ ॥ ఇష్ట్వాయథోపదేశంమాం దత్వాసర్వస్వ మృత్విజే। అగ్నీన్స్వప్రాణఆవేశ్యనిరపేక్షఃపరివ్రజేత్ ॥ ౧౩ ॥ విప్రస్యవై సన్యసతోదేవాదారాదిరూపిణః। విఘ్నంకుర్వన్త్యయంహ్యస్మానాక్రమ్యసమియాత్పరమ్ ॥౧౪ ॥ బిభృయాచ్చేన్మునిర్వాసఃకౌపీనాచ్ఛాదనంప

వన్తిబహవోద్విజాః। యోహిబ్రహ్మనజానాతిత్రిదణ్డార్హోనసస్మృతః ,, అత్రిదత్తాత్రేయౌ ‹‹ కాణాదశాక్యపాషణ్డైస్త్రయీధర్మోవిలోడితః।త్రిదణ్డధారిణాపూర్వంవిష్ణునారక్షితాత్రయీ ,, హారీతః,, విష్ణురూపంత్రిదణ్డాఖ్యంసర్వదాధారయేద్యతిః। కుర్యాత్త్రిదణ్డగ్రహణంకాలక్షేపంనకారయేత్॥వృద్ధదక్షః॥ కేశమాత్రాగ్రసమగ్రన్థింత్రిదణ్డంవైణవాన్యతిః-ధారయేదితిశేషః - ఇత్థంపరశ్శతాస్స్మృతయోవిస్తరభయాన్నలిఖ్యన్తే- అత్రాపిసూచయిష్యతి ‹‹ వేణుభిర్నభవేద్యతి ,, రితిబహువచనేన ‹‹ జ్ఞానవైరాగ్యరహితస్త్రిదణ్డముపజీవతీత్యనేనచ ,, నను ,, నాతఊర్ధ్వంశుక్లమమ్బరంబిభృయాదేకదణ్డీత్రిదణ్డీవే ,, తిబోధాయనాదివచనాత్త్రిదణ్డైకదణ్డధారణయోర్వికల్పఇతిచేన్న - గురులఘునోస్తుల్యవికల్పాసంభవాత్- బోధాయనాదిసామాన్యవచనవికల్పితైకదణ్డధారణస్యత్రిదణ్డాలాభరూపాపద్విషయతాంహారీతమేధాతిథీవ్యవస్థాపయతః‹‹ త్రిదణ్డంవైణవంసౌమ్యంసత్వచంసమపర్వకమ్। వేష్టితంకృష్ణగోవాలరజ్వాతుచతురఙ్గుళమ్ ॥ నష్టేజలపవిత్రేవా త్రిదణ్డేవాప్రమాదతః। ఏకంతువైణవందణ్డం పాలాశం బైల్వమేవవా ॥ గృహీత్వావిచరేత్తావద్యావన్నస్యాత్త్రిదణ్డకమ్ ,, మేధాతిథిస్తు ‹‹ యావన్నస్యాత్త్రయోదణ్డాస్తావదేకేనపర్యటే ,, దితి - మేవంచయావన్త్యేకదణ్డధారణ విధాయకవచనాని తాన్యాపద్విషయైకదణ్డధారణ పరాణీతివ్యవస్థాప్యం శాట్యాయనకోపనిషది ‹‹ అథహయద్బ్రహ్మ పరమం సనాతన ,, మిత్యుపక్రమ్య‹‹ పరమహంస మాశ్రమం సంప్రవిశ్య యథోపపత్తి పఞ్చమాత్రా దధానః అత్రశ్లోకౌభవతః త్రిదణ్డముపవీతం చవాసః కౌపీనవేష్టనమ్ । శిక్యం కవచమిత్యేతద్బిభృయాద్యావదాయుషమ్ ॥ త్రిదణ్డం వైష్ణవం లిఙ్గంవిప్రాణాం ముక్తిసాధనమ్ । నిర్వాణం సర్వధర్మాణా మితివేదానుశాసనమ్ ,, మిత్యామ్నాయతే - తదేవం త్రిదణ్డధారణస్య ప్రత్యక్షశ్రుతిసిద్ధత్వాదాప్తతమబహుస్మృత్యుపబృంహితత్వాత్త్రిదణ్డ ధారణమేవచతుర్ణాంపరివ్రాజకానామవిశేషేణముఖ్యం - మేకదణ్డధారణంత్వముఖ్యమాపద్విషయంచేతిసిద్ధం - ఏవముపవీతధారణమపితథైవశ్రుత్యా సిద్ధంస్మృతంచ , యథాహవసిష్ఠః ‹‹ యజ్ఞోపవీత్యుదకకమండలుహస్త,,ఇతి ॥ అఙ్గిరాశ్చ ‹‹ యతీనాంత్రీణిశుక్లానిభవన్త్యేతానినిత్యశః , యజ్ఞోపవీతం దణ్డాశ్చతథాజన్తునివారణ,,మితి-శౌనకోఽపి ‹‹ యువాసువాసాఇతిశాపాయంవాసఃసఖామేగోపాయేతి త్రిదణ్డంగృహ్ణాతిత

చ్ఛంయోరావృణీమహ ఇతియజ్ఞోపవీత,,మితి, మోక్షాశ్రమేస్మృతంవస్త్రంరక్తంయద్ధాతురఞ్జితమ్ కార్యం యజ్ఞోపవీతం తుసితంనవగుణాన్విత,,మితి - సామాన్యతస్తుయజ్ఞోపవీతత్యాగంనిషేధన్తియదాహ మేధాతిథిః "గృహీతంయత్త్రిదణ్డాదిఅవినష్టంతునత్యజేత్ - సముద్రంగచ్ఛస్వాహేతివినష్టంప్రక్షిపేజ్జలే॥ ప్రక్షిప్యచాన్యదాదద్యాద్గాయత్ర్యా ప్రణవేనవా - తచ్ఛంయోరిత్యుపవీతమబ్లిఙ్గాద్వైకమణ్డలు,,మితి॥ అఙ్గిరాశ్చ "యతేర్లిఙ్గంప్రవక్ష్యామియేనాసౌలక్ష్యతేయతిః బ్రహ్మసూత్రంత్రిదణ్డంచవస్త్రంజన్తునివారణ,,మితి, ఉపవీతపరిత్యాగేప్రత్యవాయంస్మరన్తిచ - యథాహాత్రిః "బ్రహ్మసూత్రంత్రిదైవత్యంబ్రహ్మవిష్ణుశివాత్మకమ్ పరిత్యజన్తియేవిప్రామోహాత్తేరౌరవోపజీవినః॥ స్వర్గాపవర్గరూపాభ్యాంప్రచ్యుతాస్తేనసంశయః - పరివ్రాజమధికృత్యాస్యప్రవృత్తత్వాత్సామాన్యవచనోఽపివిప్రశబ్దః పరివ్రాడ్విప్రపరః - సామాన్యతోనిర్దేశస్తుసర్వేషాంప్రత్యవాయసామాన్యాత్ - తథాహవ్యాసః నాతత్పరిత్యాగేసర్వేషామాశ్రమిణాంపతనమేవాహ "బ్రహ్మసూత్రపరిత్యాగాద్బ్రహ్మచారీగృహీవనీ - పరివ్రాడ్వాఽపిపతితస్తస్మాత్సూత్రంతునత్యజేత్,,ఇతి - తత్పరిత్యాగేప్రాయశ్చిత్తానిబహూనిసస్మరుః॥ యథాత్రిః "త్యక్త్వాయజ్ఞోపవీతంతుషట్కృచ్ఛ్రాణిసమాచరే,,దితి నను "నఖానినికృత్యయజ్ఞోపవీతంవిసృజే,,దితితత్త్యాగోదృశ్యతఇతిచేన్న "నఖానినికృత్యపురాణవస్త్రయజ్ఞోపవీతదణ్డకమణ్డలూన్సంత్యజ్యనవాన్సంగృహ్యాశ్రమంప్రవిశే,,దితిశ్రుత్యైవత్యాగగ్రహణయోః పురాతననూతనవిషయత్వస్యన్యాయనిరపేక్షమేవవ్యవస్థాపనేనవిరోధాభావాత్ - సామాన్యయజ్ఞోపవీతశబ్దస్యపురాణత్వవిశేషితేపర్యవసితుముచితత్వాత్ - సామాన్యనిషేధస్యనూతనవిశేషవిధినాస్పర్ధితుమశక్తేః "నహింస్యా,,దిత్యాదివత్ - ఏవంచయావన్తిబ్రహ్మసూత్రత్యాగవిధిపరాణివచాంసితానిపురాణబ్రహ్మసూత్రత్యాగపరాణీతివ్యవస్థాప్యం, యత్తువిజ్ఞానేశ్వరేణోక్తం "యజ్ఞోపవీతధారణంవైకల్పికం "యజ్ఞోపవీతంవిసృజే,,దితిశ్రుతేరితి, తదపిత్యాగేప్రాయశ్చిత్తస్మరణాద్వికల్పాసంభవాత్స్వపక్షరక్షణాభినివేశకారితమిత్యనాదరణీయమ్, అనేనన్యాయేనశిఖావర్జనమప్యనుపపన్నంతద్వపననిషేధస్మరణాత్, యథాహలిఖితః, ఋతుసంధిషుసర్వత్రచాతుర్మాస్యాన్తరంవినా, పౌర్ణమాస్యాంశి

రమ్। త్యక్తంనదణ్డపాత్రాభ్యామన్యత్కించిదనాపది ॥ ౧౫॥ దృష్టిపూతంన్యసేత్పాదం వస్త్రపూతంజలంపిబేత్। సత్యపూతాంవదేద్వాచంమనఃపూతంసమాచరేత్ ॥ ౧౬॥ మౌనానీహానిలాయామాదణ్డావాగ్దేహచేతసామ్। నహ్యేతేయస్యసన్త్యఙ్గ వేణుభిర్నభవేద్యతిః ॥ ౧౭॥ భిక్షాంచతుర్షువర్ణేషువిగర్హ్యాన్వర్జయంశ్చ

ఖావర్జంముణ్డయేతశిరోయతిరితి ॥ మేధాతిథిః॥ కక్షోపస్థశిఖావర్జంముణ్డయేతశిరోయతిః - అత్రిః "నప్రయాయాచ్చతుర్మాసాంవపనంకారయేన్నచ - ఆరభ్యాద్వ్యాసదినయోర్వాపయేద్వపనేఽపితు - అధఃకర్ణశిఖాశ్మశ్రూరోమాణిసహజానితుచి,,దితి శిఖావపనేప్రాయశ్చిత్తంస్మరతిగాలవః "త్రిస్థానలోమవపనంకృత్వాప్రాజాపత్యంకృత్వాప్రాణాయామశతంకుర్యా,,దితి. నను "ముణ్డశ్శిఖీవే,,తివికల్పస్మరణాత్ "సశిఖంవపనంకృత్వే,,తివిశేషస్మరణాచ్చశిఖావర్జనసిద్ధిరితిచేత్, మైవం "ముణ్డశ్శిఖీవే,,త్యాదివికల్పస్యాపిత్రిదణ్డైకదణ్డధారణవికల్పవత్ముఖ్యాముఖ్యవిషయతయేవనిర్వాహ్యత్వాత్ - సంభవతిహికేషాంచిద్వ్యాధ్యాదినాశిరసికేశానుత్పత్తిః, అన్యథోదాహృతబహుస్మృతివచనవిరోధాపత్తేః - శిఖావపనేగాలవేనప్రాయశ్చిత్తస్మరణాచ్చ - తథాచవికల్పవాక్యస్యాయమర్థః - వాశబ్దశ్చార్థః - ముణ్డోభవేచ్ఛిఖీచభవేత్ - శిఖావర్జంలుప్తకేశోభవేదిత్యర్థః, శిఖావపనమన్తరేణాపివపనేముణ్డశబ్దస్స్మృతికారైరేవప్రయుక్తః "పౌర్ణమాస్యాంశిఖావర్జంముణ్డయేతశిరోయతి,,రితి "కక్షోపస్థశిఖావర్జమృతుసంధిషువాపయేత్। నత్రైముణ్డ్యమతిక్రామేచ్ఛిత్త్వాస్సంవత్సరేక్వచి,,దిత్యాదిషుశిఖావ్యతిరిక్తాంశవపనేఽపిముణ్డశబ్దప్రయోగాత్ ముణ్డవపనశబ్దయోః పర్యాయపదవిశేషత్వోపపాదనాచ్చ సామాన్యోముణ్డశబ్దః - శిఖావ్యతిరిక్తవిషయఇతివ్యవస్థాప్యం - సశిఖంవపనంకృత్వేత్యేతదపిసపిష్టరమన్నంభుఞ్జీతేత్యాదివత్కర్తవ్యసాహిత్యేనాన్వయః న పునస్స్పృష్టమన్నంభుఞ్జీతేత్యాదివత్ తథాచాయమర్థః - యథాసశిఖంశిరోభవతితథావపనంకుర్యాదితి - అతశ్చతుర్భిరపిపరివ్రాజకైరేకముపవీతమవశ్యంధార్యం త్రిదణ్డశిఖేచముఖ్యతయాపరిగ్రాహ్యేఇతిసిద్ధమితిదిక్, విస్తరస్తుప్రమేయమాలాశతదూషణ్యాదిషుద్రష్టవ్యః ❋ ॥ ౧౫ ॥ ❋ దృష్టిపూతమితి ॥ దృష్ట్యా - సమ్యక్ విశుద్ధదేశే, పాదం - న్యసే - దిత్యర్థః - వస్త్రేణ - పూతం శోధితం - జన్తుమాలిన్యాదిరహితం - జలం, పిబేత్ - సత్యేనభూతహితేన - పూతాం - శుద్ధాం, అనృతాదిరహితాం - వాచం - వదేత్ - మనఃపూతం - మనసా - సమ్యక్ హేయోపాదేయవిభాగంకృత్వా - తత్రయదుపాదేయం, త - దాచరేత్ ❋ ॥ ౧౬ ॥ ❋ మౌనేతి "మౌనంవాచోదణ్డః అనీహాకామ్యకర్మత్యాగోదేహస్య - అనిలాయామః ప్రాణాయామశ్చేతసః - ఏతేత్రయోదణ్డా, యస్యతురీయాశ్రమిణో, నసన్తి, అఙ్గ హేఉద్ధవ, అఙ్గీకృతైర్వేణుభిః - ర్యతిర్నభవేత్ ❋ ॥ ౧౭ ॥ ❋ భిక్షామితి ॥ గర్హ్యాన్ అభిశస్తపతితాదీన్, వర్జయిత్వా, చతుర్షువర్ణేషు, అసంక్లృప్తాన్ అత్రాయంలాభోభవిష్యతీతిపూర్వమనుద్దిష్టాన్, సప్త - గారాన్ గృహాన్

ప్రతి, భిక్షాం-చరేత్తావతైవ లబ్ధేన, తుష్యేచ్చ, పూర్వ పూర్వవర్ణేషు భిక్షాయా అలాభే ఉత్తరోత్తరవర్ణానుమతిరితి కేచిద్వ్యా
చక్షతే-ప్రాణాత్యయదశాయామేవ వర్ణాన్తరభిక్షానుమతిరితి తు యుక్తం తథాచ సూత్రం "సర్వాన్నానుమతిశ్చ ప్రాణా
త్యయే తద్దర్శనా"దితి - చతుర్ణామపి పరివ్రాజకానాం విప్రకులభిక్షామేవ భగవాన్పరాశరస్స్మరతి "తత్ర పరివ్రాజకాశ్చతు
ర్విధా భవన్తి కుటీచకా బహూదకా హంసాః పరమహంసాశ్చేతి - తత్ర కుటీచకానామపుత్రాదిభిః కుటీం కారయిత్వా కామ
క్రోధలోభమోహమదమాత్సర్యాదీన్పరిత్యజ్య విధివత్సన్న్యాసం కృత్వా త్రిదణ్డజలపవిత్రకాషాయవస్త్రధారిణః స్నానశౌ
చాచమనజపస్వాధ్యాయబ్రహ్మచర్యధ్యానతత్పరాః పుత్రాదేరేవ భిక్షాకాలేఽన్నం యావన్మాత్రముపయుఞ్జానాస్త
స్యాం కుట్యాం నిత్యం వసన్త ఆత్మానం మోక్షయన్తే బహూదకానాం త్రిదణ్డకమణ్డలుజలపవిత్రశిఖాయజ్ఞోపవీతినో వేదాన్తా
ర్థబోధకాః సాధువృత్తేషు బ్రాహ్మణకులేషు భైక్ష్యచర్యాం చరన్త ఆత్మానం మోక్షయన్తే హంసానామ త్రిదణ్డజలపవిత్రశి
ఖాయజ్ఞోపవీతరక్తకాషాయవాససో గోమూత్రగోమయాహారా ఏకరాత్రద్విరాత్రత్రిరాత్రషడ్రాత్రమాసోపవాసకృచ్ఛ్రా
తికృచ్ఛ్రచాన్ద్రాయణసాన్తపనపరాకతులాపురుషాదీని చరన్తో గోద్విజాధ్యుషదేశేషు వసన్త ఆత్మానం మోక్షయన్తే పరమ
హంసానామ త్రిదణ్డజలపవిత్రశిఖాయజ్ఞోపవీతినోఽన్తర్వసనబహిర్వసనవిధారిణో గ్రామైకరాత్రవాసినో నగరతీర్థావ
సథేషు పఞ్చరాత్రం క్షారలవణవర్జం భిక్షాకాలే శీర్ణపర్ణపుటీం కృత్వా బ్రాహ్మణకులాదేవ భైక్షం గృహీత్వాఽష్టౌ గ్రాసానేవ
భుఞ్జానాస్సంధ్యోపాసనతత్పరా నిత్యం వృక్షమూలే వసన్త ఆత్మానం మోక్షయన్త ఇతి ❋ ॥ ౧౮ ॥ ❋ బహిరితి ॥ బహిరిత్యస్య
గ్రామాదిత్యాదిః- ఉపస్పృశ్యాచమ్య-వాగ్యతః మౌనీభూత్వా-తథా, కేనచి-ద్యాచితం చేత్తస్మై ఆహృతం-భైక్షమన్నం-

---

రేత్ । సప్తాగారానసంక్లృప్తాం తుష్యేల్లబ్ధేన తావతా ॥ ౧౮ ॥ బహిర్జలాశయం గత్వా తత్రోపస్పృశ్య వా
గ్యతః । విభజ్య యాచితం శేషం భుఞ్జీతాశేషమాహృతమ్ ॥ ౧౯ ॥ ఏకశ్చరేన్మహీమేతాం నిస్సఙ్గస్సంయతే
న్ద్రియః । ఆత్మక్రీడ ఆత్మరత ఆత్మవాన్సమదర్శనః ॥ ౨౦ ॥ వివిక్తక్షేమశరణో మద్భావవిమలాశయః । ఆత్మానం
చిన్తయేదేకమభేదేన మయా మునిః ॥ ౨౧ ॥ అన్వీక్షేతాత్మనో బన్ధం మోక్షం చ జ్ఞాననిష్ఠయా । బన్ధ ఇన్ద్రియవిక్షే
పో మోక్ష ఏషాం చ సంయమః ॥ ౨౨ ॥ తస్మాన్నియమ్య షడ్వర్గం మద్భావేన చరేన్మునిః । విరక్తః క్షుల్లకామే
భ్యో లబ్ధ్వాఽఽత్మని సుఖం మహత్ ॥ ౨౩ ॥ పురగ్రామవ్రజాన్సార్థాన్భిక్షార్థం ప్రవిశంశ్చరేత్ । పుణ్యదేశస
రిచ్ఛైలవనాశ్రమవతీం మహీమ్ ॥ ౨౪ ॥ వానప్రస్థాశ్రమపదేష్వభీక్ష్ణం భైక్షమాచరేత్ । సంసిధ్యత్యాశ్వసమ్మో
హః శుద్ధసత్త్వశ్శిలాన్ధసా ॥ ౨౫ ॥ నైతద్వస్తుతయా పశ్యేద్దృశ్యమానం వినశ్వరమ్ । అసక్తచిత్తో విరమేదిహాముత్ర
చికీర్షితాత్ ॥ ౨౬ ॥ యదేతదాత్మని జగన్మనోవాక్ప్రాణసంహతమ్ । సర్వం మాయేతి తర్కేణ స్వస్థస్త్యక్త్వా న

విభజ్య దత్త్వా-శేషమశేషం భుఞ్జీత, అశేషమిత్యధికాహారణం నిరస్తమ్ ❋ ॥ ౧౯ ॥ ❋ ఏక ఇతి ॥ ఏకః అసహాయః- నిస్సఙ్గః క్వా
ప్యనాసక్తః-నియమితబాహ్యాన్తరిన్ద్రియః, ఆత్మన్యేవ-క్రీడాకౌతుకం- యస్యసః - ఆత్మని పరస్మిన్నేవ రతః సంతుష్టః-ఆత్మ
వాన్ ధీరః-సమదర్శనః సర్వస్య బ్రహ్మాత్మకత్వం పశ్యన్ ❋ ॥ ౨౦ ॥ ❋ వివిక్తః నిర్జనః-క్షేమో నిర్భయశ్చ దేశః-శరణం వాసస్థా
నం, యస్యసః-మద్భావేన మద్భక్త్యా విమల ఆశయో యస్యసః- మయా-అభేదేనా- త్మాన-మేకం, జ్ఞానైకరూపం-చిన్తయేత్-
మయా అభేదేనేత్యనేన అబ్రహ్మాత్మకస్వనిష్ఠాత్మభేదవ్యుదాసః - తేన సాంఖ్యమతవ్యావృత్తిః ❋ ॥ ౨౧ ॥ ❋ అన్వీక్షేతేతి ॥ బన్ధ
మోక్షశబ్దౌ తత్కారణపరౌ-ఆత్మనః స్వస్య-బన్ధహేతుం, మోక్షహేతుంచ- జ్ఞాననిష్ఠయా తత్త్వతయా యాథాత్మ్యజ్ఞానని
ష్ఠయా-అన్వీక్షేత పర్యాలోచేత ॥ తామేవ దర్శయతి ॥ బన్ధ ఇతి ॥ ఏషామిన్ద్రియాణామ్ ❋ ॥ ౨౨ ॥ ❋ తస్మాదితి ॥ యత ఇన్ద్రియ
విక్షేపసంయమౌ బన్ధమోక్షహేతూ - తస్మాత్ - షణ్ణాం సమనస్కానాం జ్ఞానేన్ద్రియాణాం, వర్గం- నియమ్య-మద్భావ-యో-
భావోఽభిప్రాయవిశేషో భక్త్యాత్మక-స్తేనయుక్తః - క్షుల్లకామేభ్యః క్షుద్రకామేభ్యః - శబ్దాదివిషయేభ్యో-విరక్తః, మహదప
హారం, ఆత్మని-సుఖం-లబ్ధ్వా, చరేదితి సంబన్ధః ❋ ॥ ౨౩ ॥ ❋ పురేతి ॥ పురాణి వీథీమన్తి-గ్రామాః తద్రహితాః- వ్రజాః గో
ష్ఠాః-సార్థాః సాత్త్వికజనసమూహాః-తాన్, భిక్షార్థం-ప్రవిశన్నేవ-పుణ్యదేశాదిమతీం-మహీం, చరే-దితి సంబన్ధః ❋ ॥ ౨౪ ॥ ❋
వానప్రస్థేతి ॥ అభీక్ష్ణం పునఃపునః, తత్ర హేతుః సిధ్యతీత్యాది ॥ శిలాన్ధసా శిలవృత్త్యా, ప్రాప్తేన - తదీయేనాన్ధసా అన్నేనాపి-శు
ద్ధసత్త్వస్సన్-నివృత్తమోహః- సంసిధ్యతి ముచ్యతే, అత-స్తేష్వభీక్ష్ణం-భైక్ష- మాచరేత్ ❋ ॥ ౨౫ ॥ ❋ నను కామేభ్యః కథం వి
రక్తస్స్యాదిత్యత ఉపాయమాహ, నైతదితి ॥ ఏతత్పరిదృశ్యమానం శబ్దాదివిషయజాలం, వస్తుతయా, న పశ్యేత్, కుతః, యత
స్తద్వినశ్యతి, ఏతద్దృష్టాన్తేన పారలౌకికవిషయేష్వపి, అసక్తచిత్తః- ఇహాముత్ర చికీర్షితాత్ ఐహలౌకికపారలౌకికకామసాధ
నతయా కర్తుమిష్టాత్కృత్యాద్విరమేత్, ఇత్థం సమ్యగ్వివేకేన విరక్తో భవేదిత్యర్థః ❋ ॥ ౨౬ ॥ ❋ కించ ॥ యదేతదితి ॥ మనోవా

క్త్వా ప్రాణసంహతం, వాగ్గ్రహణం కర్మేన్ద్రియాణాముపలక్షణం, మనోగ్రహణం జ్ఞానేన్ద్రియాణాం, ప్రాణగ్రహణం భూతపఞ్చకస్య, బుద్ధీన్ద్రియమనః ప్రాణభూతసంఘాతాత్మక, మేతత్, జగజ్జఙ్గమం, శరీరం, మాయా, ప్రకృతిపరిణామాత్మక, మిత్యేవంవిధేన, తర్కేణ నశ్వరత్వాదిభిః ప్రకృతికార్యత్వానుమానేనేత్యర్థః-స్వస్థః స్వస్మిన్నేవ బ్రహ్మాత్మకే స్థితః-బ్రహ్మాత్మకస్వాత్మస్వరూపసంశీలనపరః-త్యక్త్వా ఉక్తవిధశరీరే ఆత్మాభిమానం త్యక్త్వా, పునస్తచ్ఛరీర, మాత్మతయా, నాభిమన్యేత ॥ ౨౭ ॥ ఇత్థం వర్ణాశ్రమధర్మానభిధాయాథేతద్వర్ణాశ్రమధర్మాననుతిష్ఠతస్సం జాతజ్ఞానవైరాగ్య భగవద్భక్తియోగస్యాచారభేదం విదధాతి ॥ జ్ఞాననిష్ఠ ఇతి సార్ధైకాదశభిః ॥ విరక్త ఇతి జ్ఞాననిష్ఠస్య విశేషణం - అనపేక్షక ఇతి మద్భక్త ఇత్యస్య-విరక్తో జ్ఞాననిష్ఠో వా, అనపేక్షకో మద్భక్తో వా, స్యా-దితి సంబన్ధః-వైరాగ్య యుక్తం జ్ఞానం చాత్ర భగవచ్ఛేషతైకరసోఽహం తదాయత్తస్వరూపస్థితిప్రవృత్తిశ్చ, స చాసంఖ్యేయైః కల్యాణగుణైః పరతరః - అతో మమ భగవానేవ పరమప్రాప్యం ప్రాపకం చాన్యదపి మన్మనోరథవర్తి స ఏవ మమ తత్సర్వమిత్యధ్యవసాయాత్మకం ఏతచ్చ సమనన్తరాధ్యాయే "జ్ఞానినస్త్వహమేవేష్ట,, ఇత్యాదినా స్వయమేవ స్ఫుటీకరిష్యతి-భక్తియోగస్యానపేక్షత్వం నామానభిసంహితఫలత్వం, భక్తిప్రపత్త్యన్యతరనిష్ఠశ్చేదిత్యర్థః-స చతుర్థాశ్రమనిష్ఠ ఏవేతి న సంకోచః-కింతు చత్వారోఽప్యాశ్రమిణః "సలిఙ్గానాశ్రమాం,, నితి బహువచనదర్శనాత్ - సలిఙ్గాన్ గృహస్థాదిలిఙ్గోపేతాన్-ఆశ్రమాన్, త్యక్త్వా-అవిధిగోచర-శ్చరేత్, విధిగ్రహణం ప్రతిషేధస్యాప్యుపలక్షణం, అవిధిగోచరః విధినిషేధానియోజ్యః, విధిర్మాం ప్రవర్తయతి నిషేధస్తు నివర్తయతీతి బుద్ధిం త్యక్త్వా- భగవచ్ఛేషతైకరసస్య మమ తత్కైంకర్యం మత్స్వరూపానుబన్ధీతి బుధ్వా చరేత్ - యథాశక్తి వర్ణాశ్రమధర్మాన్ భగవత్కైంకర్యవేషేణాచరేత్ - సలిఙ్గానామాశ్రమాణాం త్యాగో నామ-నిష్పన్నోపాయత్వేన తేషాముపాయానుగ్రాహకత్వబుద్ధ్యభావాత్మకః, అనేన - యావదుపాయనిష్పత్తి, స్తావత్తదనుగ్రాహకత్వబుద్ధ్యాఽనుతిష్ఠేదితి సూచితం-స్వీకృతసిద్ధోపాయస్య నిష్పన్నోపాయస్య చ వర్ణాశ్రమధర్మాను

సంస్మరేత్ ॥ ౨౭ ॥ జ్ఞాననిష్ఠో విరక్తో వా మద్భక్తో వాఽనపేక్షకః । సలిఙ్గానాశ్రమాంస్త్యక్త్వా చరేదవిధిగోచరః ॥ ౨౮ ॥ బుధో బాలకవత్క్రీడేత్కుశలో జడవచ్చరేత్ । వదేదున్మత్తవద్విద్వాన్గోచర్యాం నైగమశ్చరేత్ ॥ ౨౯ ॥ వేదవాదరతో న స్యాన్న పాషణ్డీ న హైతుకః । శుష్కవాదవివాదే న కంచిత్పక్షం సమాశ్రయేత్ ॥ నోద్విజేత జనాద్ధీరో జనం చోద్వేజయేన్న తు । అతివాదాంస్తితిక్షేత నావమన్యేత కంచన ॥ ౩౧ ॥ దేహముద్దిశ్య పశువద్వైరం కుర్యాన్న కేనచిత్ । ఏక ఏవ పరో హ్యాత్మా భూతేష్వాత్మన్యవస్థితః ॥ యథేన్దురుదపాత్రేషు భూతాన్యేకాత్మకాని హి ॥ ౩౨ ॥ అలబ్ధ్వా న విషీదేత కాలే కాలేఽశనం క్వచిత్ । లబ్ధ్వా న హృష్యేద్ధృతిమాను

ష్ఠానస్యోపాయోపకారకత్వాభావాద్యాత్తద్బుద్ధ్యానుష్ఠేయత్వం - న తు స్వరూపేణాననుష్ఠేయత్వం నిష్పన్నస్యాప్యుపాయస్యాప్రయాణాదనువర్తనీయత్వాత్ప్రతిబన్ధవశాత్తత్ప్రచ్యుతిసంభావనయా స్వరూపానుబన్ధితయా వా - లోకజిఘృక్షయా వాఽనుష్ఠేయత్వమాస్థేయమేవ-అన్యథా "నావిరతో దుశ్చరితాన్నాశాన్తో నాసమాహితః - నాశాన్తమానసో వాఽపి ప్రజ్ఞానేనైనమాప్నుయాత్,, ఇతి శ్రుత్యుక్తరీత్యాఽయం స్వరూపతో వర్ణాశ్రమధర్మత్యాగః ప్రచ్యావయేదేనముపాయాదపి కైంకర్యాకరణాచ్ఛేషతాఽపి నసిధ్యేల్లోకశ్చోత్సేదేత్ - అతో యథోక్త ఏవార్థః ఆశ్రమలిఙ్గాని "మేఖలాజినదణ్డేన బ్రహ్మచారీతి లక్ష్యతే-గృహస్థో యష్టివేదాద్యైర్నఖలోమైర్వనాశ్రమీ-త్రిదణ్డేన యతిశ్చ,, ఇత్యాద్యుక్తాని ద్రష్టవ్యాని ❀ ॥ ౨౮ ॥ ❀ కించ ॥ బుధ ఇత్యాది ॥ బుధో వివేకవానపి బాలకవన్మానావమానరహితః-క్రీడేత్ చరేత్- కుశలో నిపుణోఽపి - జడవత్-విద్వానప్యున్మత్తవత్-వదేత్-నైగమః వేదార్థనిష్ఠోఽపి గోచర్యాం పశుచర్యాం, చరేత్-అజ్ఞ ఇవ వర్తేత - దేహాభిమానవిషయానుసంధానపరరఞ్జనస్వమాహాత్మ్యవిష్కారాణామభావాదితి భావః ❀ ॥ ౨౯ ॥ ❀ వేదవాదరతః వేదపూర్వభాగరతో-న స్యాత్-పాషణ్డీ వేదవిరుద్ధాచారరతః-హైతుకః కేవలతర్కనిష్ఠశ్చ న స్యాత్-శుష్కవాదేన నిష్ప్రయోజనగోష్ఠ్యా-యో, వివాదస్తేన-తన్మూలకం-కంచి-త్పక్షంచ. న సంశ్రయేత్ ❀ ॥ ౩౦ ॥ ❀ జనా - న్నోద్విజేత - నాపి జనం చోద్వేజయేత్-అతివాదాన్ దురుక్తాని-తితిక్షేత ❀ ॥ ౩౧ ॥ ❀ దేహమితి ॥ వైరాకరణే హేతుమాహ ॥ ఏక ఏవేతి ॥ భూతేషు భూతసంఘాతపరిణామభూతేషు దేవమనుష్యాదిదేహేషు-య-ఆత్మా ప్రత్యగాత్మా-తస్మి-న్నాత్మనీత్యేకవచనం జాత్యభిప్రాయకం-తస్మిన్నవస్థితః-పరః-ఆత్మా-ఏక ఏవ యథేన్దురుదపాత్రేష్వితి వ్యాప్యగతదోషాస్పర్శే దృష్టాన్తః తతః కిమత ఆహ ॥ భూతాన్యేకాత్మకానీతి ॥ ఏకః పరమపురుషః ఆత్మా-యేషాం - తాని-హి యస్మాదేవం-తస్మాద్వైరం న కుర్యాదితి సంబన్ధః-సర్వభూతానాం భగవచ్ఛరీరత్వాత్ క్వాపి భూతే కృతం వైరం తదాత్మభూతపరమపురుషపర్యన్తగామీతి న తత్కుర్యాదిత్యర్థః ❀ ॥ ౩౨ ॥ ❀ అలబ్ధ్వేతి ॥ కాలే కాలే అశనాయాదశాయాం. మశన-మలబ్ధ్వా, ధృతిమాన్-న విషీదేత న విషాదం కుర్యాత్-క్వచి-దశనం, లబ్ధ్వా న హృ

ష్యేచ్చ-కుతః-యత-స్తదుభయంలాభోఽలాభశ్చేత్యుభయం-దైవయన్త్రితం దైవాధీనమ్ ✽ ॥ ౩౩ ॥ ✽ అలంతర్హి భిక్షాప్రియా సేనాపి తత్రాహ ॥ ఆహారార్థమితి ॥ సమీహేతయతేత-యత స్తస్య-ప్రాణధారణం-యుక్తం -కింతస్యప్రయోజనం తత్రాహ ॥ తత్త్వం విమృశ్యతేయేనేతి ॥ యేనప్రాణధారణేనతత్త్వం-విమృశ్యతే-తత్త్వవిమర్శనార్థం ప్రాణధారణమిత్యర్థః - తస్యాపికింప్రయోజనమిత్యతఆహ ॥ యద్విజ్ఞాయవిముచ్యతఇతి ॥ యత్ యస్మాత్-విజ్ఞాయైవ-విముచ్యతే సత్వజ్ఞాత్వా-తస్మా-త్తత్త్వవిమర్శనాత్మకజ్ఞానోపయుక్తప్రాణధారణార్థమాహారార్థంసమీహేతేత్యర్థః - తత్త్వమత్రచిదచిదీశ్వరాణాం యథావస్థితాకారః ✽ ॥ ౩౪ ॥ ✽ సమీహామన్తరేణాపి-కదాచిత్-యదృచ్ఛయా-దైవా-దుపపన్నం ప్రాప్త-మన్నం శ్రేష్ఠం, మృష్ట - మపరమపకృష్టం వా-త-దద్యాత్ అశ్నీత-తథా-వాసోవస్త్రం - శయ్యాంచ, యదృచ్ఛయా ప్రాప్తం ప్రాప్తం భజేత్ ✽ ॥ ౩౫ ॥ ✽ ఉక్తమవిధిగోచరత్వమేవసిద్ధావలోకితన్యాయేనప్రపఞ్చయతి॥ శౌచమితి ॥లీలయా-కుర్వన్- అహమీశ్వరో-యథా-న-చోదనయా,కరోమి - తథా-జ్ఞానీచ-శౌచాదీ-నన్యాంశ్చ - నియమాన్-చోదనయా-నాచరేత్,కిన్తు - కైఙ్కర్యస్యస్వరూపానుగుణత్వబుద్ధ్యేతిభావః - యథేశ్వరస్యపరిపూర్ణస్యలీలావ్యాపారో రూపా - తథైశితవ్యస్యేశకైఙ్కర్యకరణం స్వరూపానురూపమిత్యభిప్రాయః- భూతాన్యేకాత్మకానిచేత్యనేన, అబ్రహ్మాత్మకస్వతన్త్రవస్తుభేదభ్రమోనకార్యఇతిసూచితమ్ ✽ ॥ ౩౬ ॥ ✽ అథకథమనాదికాలానువృత్తస్సనివర్తతే - కదావానిశ్శేషనివృత్తిరిత్యతఆహ ॥నహీతి॥తస్యోక్తవిధాచారయుక్తస్య-యా-వికల్పాఖ్యా-వికల్పోభేదః-ఆఖ్యా ఖ్యాతిః - ప్రతీతిరితియావత్ - అబ్రహ్మాత్మకస్వతన్త్రవస్తుభేదభ్రాన్తిఃనహి - కుతఇత్యతఆహ ॥ సేతి ॥ సా - మద్వీక్షయాసర్వస్యశశ్వన్మదాత్మకత్వబుద్ధ్యాహతాభవతి - యద్యప్యాదేహాన్తాత్-క్వచిత్కదాచిత్ - సా - ఖ్యాతిర్భవేత్ - తథాఽపి - తతఃదేహాన్తే - మద్వీక్షయైవసాధనభూతయామ

భయం దైవయన్త్రితమ్॥౩౩॥ఆహారార్థంసమీహేతయుక్తంతత్ప్రాణధారణమ్ । తత్త్వం విమృశ్యతేయేనతద్విజ్ఞాయవిముచ్యతే॥ ౩౪॥యదృచ్ఛయోపపన్నాన్నమద్యాచ్ఛ్రేష్ఠముతాపరమ్।తథావాసస్తథాశయ్యాం ప్రాప్తం ప్రాప్తం భజేన్మునిః॥ ౩౫ ॥శౌచమాచమనంస్నానం నతుచోదనయాఽఽచరేత్ । అన్యాంశ్చనియమాన్ జ్ఞానీయథాఽహంలీలయాఽఽచరే॥౩౬॥ నహితస్యవికల్పాఖ్యాయాసామద్వీక్షయాహతా । ఆదేహాన్తాత్క్వచిత్ఖ్యాతిస్తతస్సంపద్యతేమయా ॥ ౩౭ ॥ దుఃఖోదర్కేషుకామేషు జాతనిర్వేదఆత్మవాన్। అజిజ్ఞాసితమద్ధర్మో గురుంమునిముపవ్రజేత్ ॥ ౩౮ ॥ తావత్పరిచరేద్భక్త్యాశ్రద్ధావాననసూయకః । యావద్బ్రహ్మవిజానీయాన్మామేవగురుమాదృతః॥ ౩౯ ॥యస్త్వసంయతషడ్వర్గఃప్రచణ్డేన్ద్రియసారథిః । జ్ఞానవైరాగ్యరహితస్త్రిదణ్డముప

యా - సంపద్యతేసంయుక్తోభవతి - మాం ప్రాప్నోతీత్యర్థః - దేహాన్తేనిరవశేషంఖ్యాతిర్నివర్తతే - జీవదశాయాం కదాచిత్కాప్యసమత్వప్రతీతివిరోధినీతిభావః-యద్వా-మయా-ఉపాయభూతేన- సంపద్యతే,ప్రాప్యతే-స్వేనరూపేణాభినిష్పన్నోభవతి " పరంజ్యోతిరుపసంపద్యస్వేనరూపేణాభినిష్పద్యత ,, ఇతిశ్రుతేః ✽ ॥౩౭॥ ✽ తదేవంనిష్పన్నోపాయస్యాదేహాన్తాదనువర్తనీయావృత్తిరభిహితా - అథస్వధర్మనిష్ఠస్యోపాయోపాయాదిజిజ్ఞాసోఃకృత్యమాహ ॥ దుఃఖోదర్కేష్వితి ॥ దుఃఖోదర్కేషుదుఃఖోత్తరఫలేషు-జాతః-నిర్వేదఃఅతీవహేయతాధ్యవసాయో-యస్యసః- అత్రహేతుః - దుఃఖోదర్కేష్వితివిశేషణం - ఆత్మవాన్- కామానామన్తతోఽనర్థావహత్వబుద్ధిః - యద్వా, విధిత్సితగురూపసత్త్యుపయుక్తచిత్తసమాధానయుక్తం - నజిజ్ఞాసితః-మద్ధర్మఃమత్ప్రాప్తిసాధనధర్మో, యేనసః-మునింమననశీలం - బ్రహ్మనిష్ఠం-గురు-ముపవ్రజేత్- అధిగచ్ఛేత్,అత్ర " పరీక్ష్యలోకాన్కర్మచితా ,, నిత్యాదిశ్రుత్యర్థఃప్రత్యభిజ్ఞాప్యతే ✽ ॥ ౩౮ ॥ ✽ తావదితి॥ బ్రహ్మశబ్దేనతత్ప్రాప్తిసాధనాదిస్వరూపమపివివక్షితం-భక్త్యేతిగురుభక్తిర్వివక్షితా-అనసూయకఇత్యనేనపరబుద్ధిప్రయుక్తదోషావిష్కారరాహిత్యం - శ్రద్ధావానిత్యనేనగురూపదిష్టార్థాస్తికత్వం - మామేవ-గురుం-పరిచరే-దితిసమ్బన్ధః-తత్రా - దృతఃఆదరయుక్తః - ఏవకారేణకథంచిదపిభేదదృష్టిర్వ్యుదాసః - గురుంమామిత్యనేనవివక్షితంసామానాధికరణ్యం నతావచ్ఛరీరాత్మభావనిబన్ధనంభగవదాత్మకత్వస్య సర్వాత్మసాధారణత్వేనతస్యగురౌవిశిష్యోపదేశాయోగాత్ - నాప్యవతారత్వనిబన్ధనం - ఆచార్యస్యాపికంచిత్ప్రతిశిష్యత్వాత్ శిష్యస్యాపికాంశ్చిత్ప్రత్యాచార్యత్వాచ్చ సఃస్వశిష్యాన్ప్రతీశ్వరావతారత్వేఽపిస్వస్యస్వాచార్యంప్రతితత్త్వాసమ్భవాత్ - నహిరామకృష్ణాదేఃసర్వాన్ప్రతీశ్వరత్వవత్కంచిత్ప్రత్యాచార్యస్యసర్వాన్ప్రతీశ్వరత్వంయుక్తం-తస్మాదేవంవిధాఅభేదోపదేశా " మనోబ్రహ్మేత్యాదివత్ దృష్ట్యుపాసనోపదేశపరాః,, ✽ ॥ ౩౯ ॥ ✽ ఇత్థంసదాచార్యపరిచర్యాలబ్ధవైరాగ్యభగవద్భక్తిభ్యాంభవితవ్య - మన్యథాకేవలాశ్రమలిఙ్గధర్మానిష్ఫలాఇత్యభిప్రేత్యాహ॥ యస్త్వితి ॥ అసంయతషడ్వర్గఃఅనియమితషడిన్ద్రియవర్గః - ప్రచణ్డోవిషయేష్వత్యాసక్తః, ఇన్ద్రియసారథిర్బుద్ధిర్యస్యసః,

జ్ఞానం శాస్త్రజన్యం, విజ్ఞానం యోగాభ్యాసజన్యం - తాభ్యాం-రహితశ్చ-యః-స్సః- కేవలం, త్రిదణ్డానుపజీవతి-త్రిదణ్డగ్రహణమాశ్రమాన్తరలిఙ్గానాముపలక్షణం - ఆశ్రమలిఙ్గానితద్ధర్మాశ్చాజితేన్ద్రియస్య కేవలజీవనోపాయమాత్రపర్యవసన్నాభవన్తీతి త్రిదణ్డముపజీవతీత్యుక్తం « యతిశ్చ బ్రహ్మచారీచపక్వాన్నస్వామినావుభౌ ,, ఇత్యాదిశాస్త్రాభిజ్ఞాయతిం బ్రహ్మచారిణంచాగ్రేభోజయన్తిహి ❋ ॥ ౪౦ ॥ ❋ జ్ఞానరహితస్యగత్యభావం వదన్నిన్దతి॥ సవా ఇతి॥ సః పూర్వశ్లోకోక్తవిధః॥ సురానితిపాఠే, ఇజ్యాన్ దేవాన్, ఆత్మానం నిహ్నుతే-మచ్ఛేషత్వజ్ఞానరహితత్వాదితిభావః « యోఽన్యథాసన్తమాత్మానమన్యథాప్రతిపద్యతే। కిన్తేనన కృతంపాపం చోరేణాత్మాపహారిణే ,, త్యుక్తత్వాత్, ఆత్మస్థం-మాంచ-నిహ్నుతే ప్రతారయతి స్వతన్త్రాభిమానాత్ - అతఏవా - యం-ధర్మహా - సర్వేషామాశ్రమిణాం స్వస్వాశ్రమధర్మానుగృహీతభగవద్భక్తిలక్షణోహిధర్మో విహిత-స్తదభావా-దయం-ధర్మహా - అతఏవ -చావిపక్వకషాయః « ధర్మేణపాపమపనుదతి ॥ కషాయపక్తిః కర్మాణీ ,, త్యాద్యుక్తరీత్యాఽనభిసంహితఫలవర్ణాశ్రమధర్మైర్హి పాపాపనుత్తి - స్తదభావాదవిపక్వకషాయః - కషాయవద్దురోషచత్వాత్పాపమిహకషాయశబ్దవివక్షితం, అతఏవచా-స్మా,దముష్మాచ్చ,లోకా-ద్విహీయతే భ్రష్టోభవతి, నోభయత్రసుఖమస్తీత్యర్థః ❋ ॥౪౧॥ ❋ చతుర్ణామాశ్రమిణాం ప్రధానధర్మానాహ॥ భిక్షోరితి॥ తుర్యాశ్రమిణః శమః ఇన్ద్రియజయః, అహింసా అభూతద్రోహచిన్తా,వనౌకసో వనాశ్రమిణః,తపః శాస్త్రీయకాయక్లేశః , ఈక్షా స్వాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యావమర్శః-ధర్మః-గృహిణో-భూతరక్షా - ఇజ్యాపఞ్చమహాయజ్ఞాశ్చ , ధర్మః - ద్విజస్యోపనీతస్య బ్రహ్మచారిణ ఇత్యర్థః -ఆచార్యసేవనం-ధర్మః ❋ ॥ ౪౨ ॥ ❋ ఆశ్రమాన్తరధర్మాన్ కాంశ్చిత్ గృహస్థస్యాప్యతిదిశతి॥ బ్రహ్మచర్యమితి ॥ ఋతౌగన్తుః-గృహస్థస్యాపి,బ్ర

జీవతి॥ ౪౦ ॥ ❋ సవా ఆత్మానమాత్మస్థం నిహ్నుతే మాంచ ధర్మహా। అవిపక్వకషాయోఽస్మాదముష్మాచ్చ విహీయతే॥ ౪౧ ॥ భిక్షోర్ధర్మః శమోఽహింసా తప ఈక్షా వనౌకసః। గృహిణో భూతరక్షేజ్యా ద్విజస్యాచార్యసేవనమ్॥ ౪౨ ॥ బ్రహ్మచర్యం తపః శౌచం సన్తోషో భూతసౌహృదమ్। గృహస్థస్యాప్యృతౌ గన్తుస్సర్వేషాం మదుపాసనమ్॥ ౪౩ ॥ ఇతి మాం యస్స్వధర్మేణ భజేన్నిత్యమనన్యభాక్। సర్వభూతేషు మద్భావో మద్భక్తిం విన్దతేఽచిరాత్॥ ౪౪ ॥ భక్త్యోద్ధవానపాయిన్యా సర్వలోకమహేశ్వరమ్। సర్వోత్పత్త్యప్యయం బ్రహ్మ కారణం మోపయాతి సః॥ ౪౫ ॥ ఇతి స్వధర్మనిర్ణిక్తసత్త్వో విజ్ఞాతమద్గతిః। జ్ఞానవిజ్ఞానసంపన్నో నచిరాన్మాముపైతి సః॥ ౪౬ ॥ వర్ణాశ్రమవతాం ధర్మ ఏష ఆచారలక్షణః। స ఏష మద్భక్తియుతో నిశ్శ్రేయసకరః పరః॥ ౪౭ ॥ ఏతత్తేఽభిహితం సాధో భవాన్ పృచ్ఛతి యచ్చ మామ్। యథా స్వధర్మసంయుక్తో భక్తో మాం సమియాత్పరమ్॥ ౪౮ ॥ ❋❋❋❋❋❋
❋❋❋❋❋❋❋❋ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే ఏకాదశస్కన్ధే ఽష్టాదశోఽధ్యాయః. ❋❋❋❋❋❋❋❋

హ్మచర్యం సమ్భవతీతి తదసమ్భావనావ్యుదాసః - భూయోఽపి ప్రధానం సర్వేషాం ధర్మమాహ ॥ సర్వేషాం మదుపాసనమితి॥ ధర్మ ఇత్యనుషజ్యతే ❋ ॥ ౪౩ ॥ ❋ సంక్షేపతో ధర్మాన్ విశేషసామాన్యరూపేణోక్త్వా తత్ఫలమాహ॥ ఇతీతి॥ నాన్యం భజతీత్యనన్యభాక్ - దేవతాన్తరభక్తిరహితః ॥ యద్వా ॥ నాన్యస్మై ప్రయోజనాయ భజతీత్యనన్యభా-గనన్యప్రయోజన ఇత్యర్థః-సర్వభూతేషు - మద్భావః మదాత్మకత్వబుద్ధిమాన్-యః - ఇత్థం-స్వధర్మేణ-మాం భజేత్ - సోఽచిరాదేవ-మద్భక్తిం - విన్దతే లభతే ❋ ॥ ౪౪ ॥ ❋ భక్తేః ఫలమాహ॥ భక్త్యేతి ద్వాభ్యాం॥ హే ఉద్ధవ-మహేశ్వరం మహేశ్వరత్వే హేతుః-సర్వోత్పత్త్యప్యయం సర్వస్యోత్పత్త్యప్యయౌ యస్మాత్తం-అతఏవ-సర్వకారణం పరబ్రహ్మభూతం-మా-ముపయాతి ప్రాప్నోతి- బ్రహ్మశబ్దేన కారణత్వోపయుక్తసార్వజ్ఞ్యసర్వశక్తిత్వాదికల్యాణగుణగణబృహత్త్వం వివక్షితమ్ ❋ ॥ ౪౫ ॥ ❋ ఇతి ఏవంభూతేన-స్వవర్ణాశ్రమధర్మేణ-నిర్ణిక్తం శుద్ధం-సత్త్వం-యస్య సః విజ్ఞాతా-మద్గతిః మత్ప్రకారః-మద్యాథాత్మ్యం- యేన సః, జ్ఞానం శాస్త్రజన్యం-విజ్ఞానముపాసనాత్మకం-యః - ఏవంవిధః - స-మా-ముపైతి - వర్ణాశ్రమధర్మాద్యనుగృహీతయాఽనపాయిన్యా భక్త్యా మాముపైతీతి శ్లోకద్వయవివక్షితోఽర్థః ❋ ॥ ౪౬ ॥ ❋ పృష్టార్థప్రతివచనం నిగమయతి॥ వర్ణాశ్రమవతామితి ద్వాభ్యామ్ ॥ ఏష-ఆచారలక్షణః ఆచారాత్మకో ధర్మః - నిరూపిత ఇతి శేషః స ఏష ధర్మః - మద్భక్తియుక్తశ్చేత్-యోగశ్చేత్ తాఙ్గాఙ్గీభావః-నిశ్శ్రేయసకరః ముక్తిసాధనభూతః పరః ఉత్కృష్టః-నాతః పరః ఉపాయో విద్యత ఇత్యర్థః ❋ ॥ ౪౭ ॥ ఏతదితి ॥ హే సాధో-భవాన్-యత్-మాం-పృచ్ఛతి కిం తత్-యథా-స్వధర్మసంయుక్తో - భక్తో - మాం-పరం ప్రకృతిపురుషవిలక్షణం-సమియాత్ సమవాప్నుయా-దిత్యేత-త్తే తుభ్యమభిహిత - మితి సమ్బన్ధః ❋ ॥ ౪౮ ॥ ❋ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం ఏకాదశస్కన్ధే ఽష్టాదశోఽధ్యాయః ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

౪౧ ॥ శ్లో ❋ పా ॥ సురానాత్మాన

దుఃఖోదర్కేష్విత్యాదిశ్లోకద్వయేన స్వవర్ణాశ్రమధర్మనిష్ఠస్య జిజ్ఞాసోర్గురూపసత్తిమూలకతదుపదేశసమధిగతబ్రహ్మస్వరూపతత్ప్రాప్తిసాధనాది స్వరూపస్య వర్ణాశ్రమధర్మాఙ్గకభగవద్భక్తియోగసాధ్యా ముక్తిరిత్యుక్తం - అథ భక్తియోగాశక్తస్య న్యాసాఖ్యం స్వప్రాప్తిసాధనముపాయాన్తరముపదిశతి ॥ యోవిద్యాశ్రుతసమ్పన్న ఇత్యాదినా ॥ విద్యాశ్రుతసమ్పన్నః - విద్యా శాస్త్రజన్యం జ్ఞానం - శ్రుతం శాస్త్రాధికారాభావే కేవలసదుపశ్రవణలభ్యం - తాభ్యాం - సమ్పన్నః శ్రుతశబ్దేన స్వప్రాప్తిసాధనతయోపదేక్ష్యమాణస్య న్యాసస్య సర్వాధికారత్వం సూచితం - విద్యాశ్రుతసమ్పన్న ఇత్యనేన " పరీక్ష్య లోకాన్కర్మచితా ,, నిత్యాదిశ్రుత్యుక్తా గురూపదేశపర్యన్తా ప్రణాడీ - న్యాసయోగమధిచికీర్షోరపి సమానేతి సూచితం - ఆనుమానికః శాస్త్రావిరుద్ధతర్కాభిజ్ఞః " తద్యథేహ కర్మచితో లోకః క్షీయత ఏవమేవాముత్ర పుణ్యచితో లోకః క్షీయతే ,, ఇత్యుక్తరీత్యా కృష్యాదిఫలానామివ యజ్ఞాదికర్మఫలానామప్యనిత్యత్వానుమానకుశలో వా - ఆత్మవాన్ సమాహితచిత్తః - ఇదం శరీరం - మాయామాత్రం ప్రకృతిపరిణామాత్మకం - జ్ఞాత్వా - భగవచ్ఛేషత్వైకరసే ఆత్మని భగవన్మాయయా విరచితమితి జ్ఞాత్వేత్యర్థః - జ్ఞానం జ్ఞానాత్మకమాత్మస్వరూపం - మయి సర్వశేషిణి సర్వాన్తరాత్మని ఉపాయోపేయభూతే సత్యసఙ్కల్పే పరమకారుణికేఽనాలోచితవిశేషాశేషలోకశరణ్యే మయి - మదధీనం - అనుసన్దధ్యాదిత్యర్థః, మాయామాత్రమిత్యస్య మిథ్యామాత్రమితి నార్థః - ప్రకృతేర్మాయాశబ్దవాచ్యత్వే నిమిత్తమాసురరాక్షసశస్త్రాదీనామివ విచిత్రకార్యకరత్వం - తథా చ " తతో భగవతా తస్య రక్షార్థం చక్రముత్తమమ్ । ఆజగామ సమాజ్ఞప్తం జ్వాలామాలి సుదర్శనమ్ ॥ తేన మాయాసహస్రం తచ్ఛమ్బరస్యాశుగామినా । బాలస్య రక్షతా దేహమేకైకశ్యేన సూదితం ,, మిత్యాదౌ న మాయాశబ్దో మిథ్యావాచీ - ఐన్ద్రజాలికాదిష్వపి కేనచిన్మన్త్రౌషధాదినా మిథ్యార్థవిషయాయాః పారమార్థిక్యా బుద్ధేరుత్పాదకత్వేన మాయావీతి ప్రయోగః - తథా మన్త్రౌషధాదిభేదేన తత్ర మాయాశబ్దప్రయోగేష్వనుగతస్యైవ శబ్దార్థత్వాత్ - తత్ర మిథ్యార్థేషు మాయాశబ్దప్రయోగో మాయాకార్యబుద్ధివిషయత్వేనాపచారికో మఞ్చాః క్రోశన్తీతివత్ - అతోఽత్ర " మాయాం తు ప్రకృతిం విద్యా ,, దిత్యా

శ్రీభగవానువాచ ॥ యో విద్యాశ్రుతసంపన్న ఆత్మవాన్నానుమానికః । మాయామాత్రమిదం జ్ఞాత్వా జ్ఞానం చ మయి సంన్యసేత్ ॥ ౧ ॥ జ్ఞానినస్త్వహమేవేష్టః స్వార్థో హేతుశ్చ సమ్మతః । స్వర్గశ్చైవాపవర్గశ్చ నాన్యోఽర్థో మదృతే ప్రియః ॥ ౨ ॥ జ్ఞానవిజ్ఞానసంపన్నాః పరం శ్రేష్ఠం విదుర్మమ । జ్ఞానీ ప్రియతమోఽతో మే జ్ఞానేనాసౌ బిభర్తి మామ్ ॥ ౩ ॥ తపస్తీర్థం జపో దానం పవిత్రాణీతరాణి చ । నాలం కుర్వన్తి తాం సిద్ధిం యా జ్ఞానకలయా కృతా ॥ ౪ ॥

దిష్వభిధీయమానా గుణమయీ పారమార్థికీ ప్రకృతిరేవ మాయాశబ్దేనాభిధీయతే - తస్యాః కార్యం భగవత్స్వరూపతిరోధానం, స్వస్వరూపభోగ్యత్వబుద్ధిశ్చ ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ " జ్ఞానం చ మయి సంన్యసే ,, దిత్యనేన " ఓమిత్యాత్మానం యుఞ్జీతే ,, త్యుక్తార్థః ప్రత్యభిజ్ఞాప్యతే - సంన్యాసశ్చాత్ర ఆత్మరక్షాభరనిక్షేపః - తమేవ వివృణోతి ॥ జ్ఞానిన ఇతి ॥ జ్ఞానీ చాత్ర భగవచ్ఛేషత్వైకరసః ప్రకృతివియుక్తే కేవలాత్మన్యపర్యవస్యన్భగవన్తం ప్రేప్సుర్భగవన్తమేవ పరమప్రాప్యం మన్వానః - తస్య - అహమేవ - స్వార్థః ప్రాప్య ఇతి యావత్ - తత్త్వేనేష్టః - తథా - హేతుః ప్రాప్త్యుపాయశ్చ, అహమేవ - సమ్మతః - మదృతే మాం వినా - స్వర్గః - మోక్షః కైవల్యం చ - తథా - యః కశ్చిదన్యోఽపి - న ప్రియః, అనేన " ప్రియో హి జ్ఞానినోఽత్యర్థ ,, మిత్యుక్తార్థః ప్రత్యభిజ్ఞాప్యతే, ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ ఇత్థం మయి సంన్యస్తాత్మస్వరూపా ఏవ మద్యాథాత్మ్యం విదురిత్యభిప్రేత్యాహ ॥ జ్ఞానవిజ్ఞానసమ్పన్నా ఇతి ॥ జ్ఞానం శరీరస్య మాయామాత్రత్వజ్ఞానం - ఆత్మస్వరూపస్య ప్రకృతివివిక్తస్య భగవచ్ఛేషత్వైకరసత్వజ్ఞానం చ వివక్షితం - విజ్ఞానం భగవత్ప్రాప్త్యుపాయోపేయత్వాధ్యవసాయాత్మకం - తాభ్యాం - సమ్పన్నాః - పరం ప్రకృతిపురుషవిలక్షణం - అత ఏవ - శ్రేష్ఠం సర్వోత్తమం - మమ - స్వరూపం - విదుః - అనేన " దదామి బుద్ధియోగం తం యేన మాముపయాన్తి తే ,, ఇత్యస్యార్థః ప్రత్యభిజ్ఞాప్యతే - మే మమ - జ్ఞానీ - ప్రియతమః - ఆత్మవన్నిరతిశయప్రియః - ప్రియతమ ఇత్యనేన " స చ మమ ప్రియ ,, ఇత్యస్యార్థః ప్రత్యభిజ్ఞాపితః - అసౌ జ్ఞానీ - జ్ఞానేన మాం వినాఽఽత్మధారణం న సంభవతీతి జ్ఞానేన హేతుభూతేన - మాం - బిభర్తి ధారయతి - తదాయత్తధారణోఽహమిత్యర్థః - అనేన " జ్ఞానీ త్వాత్మైవ మే మతమ్ । ఆస్థితః స హి యుక్తాత్మా మామేవానుత్తమాం గతి ,, మిత్యస్యార్థః ప్రత్యభిజ్ఞాప్యతే ॥ తథా హి తత్ర భాషితం భగవద్భాష్యకారైః ॥ " జ్ఞానీ త్వాత్మైవ మే మతం తదాయత్తధారణోఽహమితి మన్యే కస్మాదేవం - యస్మాన్మయా వినాఽఽత్మధారణాసమ్భావనయా మామేవానుత్తమం ప్రాప్యమాస్థితః - అతస్తేన వినా " యే యథా మాం ప్రపద్యన్తే తాంస్తథైవ భజామ్యహ ,, మిత్యుక్తవిధస్వభావస్య మమాప్యాత్మధారణం న సంభవతి " తతో మమాప్యాత్మాఽసావితీ ,, తి ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ " మాయామాత్రమిదం జ్ఞాత్వా జ్ఞానం చ మయి సంన్యసే ,, దిత్యాత్మసంన్యాసస్య మాయామాత్రజ్ఞానపూర్వకత్వముక్తం - తస్యావశ్యకత్వజ్ఞాపనాయ నిరతిశయశుద్ధ్యావహత్వమాహ ॥ తప ఇతి ॥ యా శుద్ధిః జ్ఞానకలయా జ్ఞానలే

శేన-కృతా - తాంశుద్ధిం-తపఆదీని-నాలంకుర్వన్తితినకర్తుంశక్నువన్తీత్యర్థః - శక్తిద్యోతకోఽత్రాలంశబ్దః "అలంభూషణపర్యాప్తిశక్తివారణవాచక" మిత్యనుశాసనాత్, ఇతరాణి-పవిత్రాణిశౌచాచమనాదీని * ॥ ౪ ॥ * యోవిద్వ్యేత్యాదినోక్తమర్థముపసంహరతి ॥ తస్మాదితి ॥ తస్మాత్-జ్ఞానస్యనిరతిశయశుద్ధ్యావహత్వా-త్తేనసహితంయథాతథా-స్వస్య, న్తరాత్మానంమాం - జ్ఞాత్వాప్రాప్యత్వేనప్రాపకత్వేనచజ్ఞాత్వేత్యర్థః - హేఉద్ధవ- జ్ఞానవిజ్ఞానసంపన్నస్త్వం జ్ఞానవిజ్ఞానసమ్పన్న ఇత్యనేనాత్మ సన్న్యాసస్య సకృత్కర్తవ్యత్వే ఽపివిశ్వాసాత్మకస్యవిజ్ఞానాన్తర్గతస్యయావజ్జీవానువర్తనీయత్వం సూచ్యతే - మద్భక్త్యామద్విషయకప్రేమ్ణా - భావితఃసంజాతాభిప్రాయవిశేషస్సన్-మాం - భజఆరాధయ-మత్కైఙ్కర్యంకుర్వి త్యర్థః * ॥ ౫ ॥ * ఉపదిష్టార్థవిశ్వాసజననాయపూర్వేషాంవృత్తిమాహ॥ జ్ఞానవిజ్ఞానయజ్ఞేనేతి ॥ జ్ఞానవిజ్ఞానేఏవయజ్ఞ - స్తేన - తయోర్దేవతాప్రసాదహేతుత్వేనయజ్ఞత్వరూపణం - ఆత్మనిజీవేఆత్మానమన్తఃప్రవిశ్యధారకం - సర్వయజ్ఞనిర్వాహకం-మాం-మిష్ట్వాఆరాధ్యమాంవై మామేవసంసిద్ధింముక్తిం-మగుఃప్రాపుః * ॥ ౬ ॥ * విస్తరేణజ్ఞానస్వరూపబుభుత్సాజననాయసంగ్రహేణదర్శయతి ॥ త్వయీతి ॥ హేఉద్ధవ-మాయాన్తఃప్రకృత్యన్తః మాయాపరిణామాత్మకశరీరం-త-దాశ్రయతి - అధిష్ఠాయవర్తమానేసంసారిణిత్వయి-య - స్త్రివిధఃఆదిమధ్యాన్తరూపః- ఉత్పత్తిస్థితిప్రళయరూపఇతియావత్- ఆపతతి-స-వికారః, యత్ యతః, ఆద్యపవర్గయోఃశరీరసంబన్ధాత్పూర్వకాలేతదవసానేచ-నాస్తీతి - యతశ్చా-మీజన్మాదయః, అస్యశరీరస్యైవ-యేఽమీ-జన్మాదయ, స్తైతస్యతవ-కింస్యుః - దేహసంబన్ధినోజన్మాదయస్తవనస్యురిత్యర్థః- అసతశ్శరీరస్యాద్యన్తయోరపియథాఽఽత్మస్వరూపమస్తితన్మధ్యేప్యస్త్యేవ - నతువృద్ధిక్షయాదిమద్భవతీత్యర్థః - అచేతనపరిణామ

తస్మాజ్జ్ఞానేనసహితంజ్ఞాత్వాస్వాత్మానముద్ధవ। జ్ఞానవిజ్ఞానసంపన్నోభజమాంభక్తిభావితః॥ ౫ ॥ జ్ఞానవిజ్ఞానయజ్ఞేనమామిష్ట్వాఽఽత్మానమాత్మని। సర్వయజ్ఞపతింమాంవై సంసిద్ధింమునయోఽన్వగుః॥ ౬ ॥ త్వయ్యుద్ధవాశ్రయతియస్త్రివిధోవికారోమాయాన్తరాపతతినాద్యపవర్గయోర్యత్। జన్మాదయోఽస్యయదమీతవతస్యకింస్యురాద్యన్తయోర్యదసదోఽస్తితదేవమధ్యే॥ ౭ ॥ ఉద్ధవఉవాచ ॥ జ్ఞానంవిశుద్ధం విపులంయదేతద్వైరాగ్యవిజ్ఞానయుతంపురాణమ్। ఆఖ్యాహివిశ్వేశ్వరవిశ్వమూర్తేత్వద్భక్తియోగంచమహద్విమృగ్యమ్॥ ౮ ॥ తాపత్రయేణాభిహతస్యఘోరేసంతప్యమానస్య భవాధ్వనీశ। పశ్యామినాన్యచ్ఛరణంతవాఙ్ఘ్రిద్వంద్వాతపత్రాదమృతాభివర్షాత్॥ ౯ ॥ దష్టంజనంసంపతితంబిలేఽస్మిన్కాలాహినాక్షుద్రసుఖోరుతర్షమ్। సముద్ధరైనంకృపయాఽఽపవర్గ్యైర్వచోభిరాసిఞ్చమహానుభావ ॥ ౧౦ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ ఇత్థమేతత్పురారాజాభీష్మంధర్మభృతాంవరమ్। అజాతశత్రుఃపప్రచ్ఛసర్వేషాంనోఽనుశృణ్వతామ్॥ ౧౧ ॥ నివృత్తేభారతేయుద్ధేసుహృన్నిధనవిహ్వలః। శ్రుత్వాధర్మాన్బహూన్పశ్చాన్మోక్షధర్మానపృచ్ఛత॥ ౧౨ ॥ తానహంతేఽభిధాస్యామిదేవవ్రతము

ఖాపోజన్మాదివికారత్రయభాగనిత్యశ్చదేహః - ఆత్మాతుతద్రహితోనిత్య - ఇత్యేతదేవమాయామాత్రమిదంజ్ఞాత్వేత్యనేనోక్తఇత్యభిప్రాయః * ॥ ౭ ॥ * తద్విస్తరబుభుత్సయాపృచ్ఛతి॥ జ్ఞానమితి॥ పురాణముపదేశపరంపరాప్రాప్తం-జ్ఞానకార్యంవైరాగ్యం-తత్ప్రియుక్తంవిజ్ఞానం-తాభ్యాంయుతం-విశుద్ధంవిశుద్ధత్వావహం-యదేత - జ్జ్ఞానం-త-ద్విపులం-యథాతథా- మహద్విమృగ్యంమహద్భిరన్వేషణీయం-పరమగోప్యమిత్యర్థః-త్వద్భక్తియోగంచా-ఖ్యాహి * ॥ ౮ ॥ * బభుత్సోపయుక్తాందశామావిష్కుర్వన్ తన్నివృత్తౌత్వచ్చరణారవిన్దమేవశరణమిత్యధ్యవస్యామీత్యాహ॥ తాపత్రయేణేతి॥ హే-ఈశ్వర-ఘోరేదుస్సహే, సంసారాధ్వని, తాపత్రయేణా-భిహతస్యపీడితస్య - అతఏవసంతప్యమానస్య-పుంసఃశరణంసాధనం-తవాఙ్ఘ్రిద్వంద్వమేవా-తపత్రం-తస్మా-దన్యం-నపశ్యామి-కథంభూతాత్- అమృతాభివర్షాత్-అమృతంమోక్షసుఖం- తదభివర్షతీతితథా - అమృతోపాయభూతాదిత్యర్థః * ॥ ౯ ॥ * నన్వేవమధ్యవస్యతస్తవకింతచ్ఛ్రవణేనేత్యతఆహ॥ దష్టమితి ॥ బిలేసంసారగర్తే-పతితం-కాలఏవాహి-స్తేన-దష్టం - క్షుద్రసుఖేష్వేవ-ఉరు - స్తర్షఃతృష్ణా-యస్య - తమేనం-తాపత్రయాభితప్తంజనం-కృపయా-సముద్ధర-కథంసముద్ధరణీయ-స్తత్రాహ॥ ఆపవర్గ్యైరపవర్గబోధకైః - ర్వాగమృతైః-రాసిఞ్చేతి * ॥ ౧౦ ॥ * వివక్షితస్యోత్తరస్యసాంప్రదాయికత్వమాహ॥ ఇత్థమితి ॥ ధర్మభృతాంభగవద్భక్తిలక్షణధర్మపరాణాంమధ్యే-వరంశ్రేష్ఠం-భీష్మం-రాజాఽజాతశత్రుర్యుధిష్ఠిరః-నోఽస్మాకం, సర్వేషాం-శృణ్వతాంసతా- మేతత్త్వత్సృష్ట-మిత్థం-త్వమివ-పప్రచ్ఛ * ॥ ౧౧ ॥ * కస్తస్యపిపృచ్ఛిషాహేతురిత్యతఆహ ॥ నివృత్తఇతి ॥ సుహృదాంబన్ధూనాం-నిధనా - ద్విహ్వలఃవిక్షిప్తచిత్తః - తత్ప్రశాన్తయేఽపృచ్ఛతేత్యర్థః * ॥ ౧౨ ॥ * ప్రశ్నస్యోత్తరంవక్తుంప్రతిజానీతే ॥ తానితి ॥ తాన్మోక్షధర్మాన్, దేవవ్రతస్యభీష్మస్య, ముఖాత్, శ్రు

తాన్, తేతుభ్య,మభిధాస్యామి, నను, జ్ఞానవైరాగ్యభక్తియోగబుభుత్సోఃకింమోక్షధర్మోపదేశేనేత్యతస్తాన్విశినష్టి ॥ జ్ఞానేతి॥ జ్ఞానాదిభిరుపబృంహితాన్,తత్సహితానిత్యర్థః ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ తావజ్జ్ఞానముపదిశతి॥ నవేతి ॥నవభావాఃశబ్దస్పర్శరూపరసగన్ధాఃవిసర్గశిల్పగత్యుక్తయశ్చ రేతఉత్సర్గోమూత్రపురీషోత్సర్గశ్చేత్యుత్సర్గద్వయస్యైకకోటిత్వాభిప్రాయేణనవేతిన్నిర్దేశః-అన్యథాదశేతిస్యాత్-ఏకాదశేన్ద్రియాణి - పఞ్చమహాభూతాని , త్రయఃసత్త్వాదయోగుణాః-ఏషు-పరిదృశ్యమానేషు-భూతేషుదేవమనుష్యాదిశరీరేషు-ఏతాన్, భావాన్అథైకంజ్ఞానైకాకార, మాత్మవస్తుచ-జాత్యభిప్రాయమేకవచనం-యేనమయా-సహితం-మద్ధార్యంమచ్ఛేషతైకరసంజీవస్వరూపంచేత్యర్థః-అన్వీక్షేత - తేదేహాదన్వీక్షణాత్మకం-జ్ఞాన-మితి-మమమయా-నిశ్చితం-ప్రకృతిపురుషయాథాత్మ్యవివేచనమేవజ్ఞానమిత్యర్థః✽॥౧౪॥✽అథావజ్ఞానముపదిశతి॥తదేవేతి॥యథాశబ్దేనపూర్వగ్రన్థస్థప్రకృతిపురుషాకారఃపరామృశ్యతే-నతథాఅతథా-ప్రకృతిపురుషవిలక్షణేనేత్యర్థః-ఏకేన-యేనమయైవోపాయభూతేన-యదేకంమత్స్వరూపంప్రాప్యమితిశేషః-ఏతదేవహివిజ్ఞానమిత్యర్థః,విజ్ఞానమేవప్రపఞ్చయతి॥ స్థితీతి ॥ త్రిగుణాత్మనాం త్రిగుణాత్మకప్రకృతిపరిణామాత్మకానాం,భావానాందేహానామేవ-జన్మస్థితివినాశాన్- పశ్యేత్ ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁సృజ్యాత్సృజ్యం శరీరాచ్ఛరీరాన్తరంప్రతి-తస్యాదౌ - అన్తే-మధ్యేచ,య, దన్వియాత్ - పునశ్చ-ప్రతిసంక్రామేశరీరప్రళయే-యత్-శిష్యేత ఏకరూపమవతిష్ఠతే-తదేవ-సత్ అవికృత, మాత్మస్వరూపమిత్యేతదపివిమర్శనంజ్ఞానమిత్యర్థః ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁అథవైరాగ్యముపదిశతి ॥ శ్రుతిరితి ॥ చతుష్టయమిత్యనన్తరంతేనేతి శేషః-ప్రమాణశబ్దఃకర్మణిల్యుడన్తః- తేనచతుష్టయేన - ప్రమాణేషు ప్రమితేషుకర్మఫలేషు-సఃఉక్తవిధజ్ఞానసంపన్నః-విరజ్యతే-ఇత్యేతద్వైరాగ్యమిత్యర్థః-ఐతిహ్యశబ్దఃశ్రుతిమూలకస్మృతిపురాణాదీనామప్యుపలక్షణార్థః-తత్రశ్రుత్యాదిప్రమితంకర్మఫలంస్వర్గాది , ప్రత్యక్షసిద్ధంకృష్యాదికర్మఫలమన్నాది-అనుమానసి

ఖాఖ్యాతాన్ । జ్ఞానవిజ్ఞానవైరాగ్యశ్రద్ధాభక్త్యుపబృంహితాన్॥ ౧౩ ॥నవైకాదశపఞ్చత్రీన్భావాన్భూతేషుయేనవై । ఈక్షేతాథైకమప్యేషుతజ్జ్ఞానంమమనిశ్చితమ్॥ ౧౪ ॥ ఏతదేవహివిజ్ఞానంనతథైకేనయేనయత్। స్థిత్యుత్పత్త్యప్యయాన్పశ్యేద్భావానాం త్రిగుణాత్మనామ్ ॥ ౧౫ ॥ ఆదావన్తేచమధ్యేచసృజ్యాత్సృజ్యంయదన్వియాత్ । పునస్తత్ప్రతిసంక్రామేయచ్ఛిష్యేతతదేవసత్ ॥ ౧౬ ॥ శ్రుతిఃప్రత్యక్షమైతిహ్యమనుమానంచతుష్టయమ్ । ప్రమాణేష్వనవస్థానాద్వికల్పాత్సవిరజ్యతే॥ ౧౭ ॥కర్మణాంపరిణామిత్వాదావిరిఞ్చ్యాదమఙ్గళమ్।విపశ్చిన్నశ్వరంపశ్యేదదృష్టమపిదృష్టవత్॥ ౧౮ ॥ భక్తియోగఃపురైవోక్తఃప్రీయమాణాయతేఽనఘ । పునశ్చకథయిష్యామిమద్భక్తేఃకారణంపరమ్॥ ౧౯ ॥శ్రద్ధాఽమృతకథాయాంమేశశ్వన్మదనుకీర్తనమ్ । పరినిష్ఠాతుపూ

ద్ధంత్వారోగ్యాది-తస్యౌషధాదినాఽఽరోగ్యజనకత్వానుమానసిద్ధత్వాత్ - యద్వాఅనుమానంవైరాగ్యహేతుతయోక్తం తచ్చశ్రుత్యైవప్రదర్శితం“తద్యథేహకర్మచితోలోకఃక్షీయతేఏవమేవాముత్రపుణ్యచితోలోకః - క్షీయతే ,, ఇతిఇదంహికృష్యాదికర్మఫలదృష్టాన్తేనకర్మఫలత్వహేతునాపుణ్యఫలస్యనశ్వరత్వంహ్యనుమాపయతి - అస్మిన్పక్షేచతుష్టయమిత్యనన్తరంతత్రతేనేతి-చ శేషః , తత్రశ్రుత్యాదిప్రమితేషుఫలేషుతేనేత్యనేనానుమానంపరామృశ్యతే - ప్రత్యక్షగ్రహణందృష్టాన్తార్థం,ఏతచ్చస్వయమేవస్ఫుటీకరిష్యతి“అదృష్టమపిదృష్టవ,, దితిఅత్రానుమానస్యానుమేయద్వారావిరక్తిహేతుత్వం-పుణ్యచితోలోకఃక్షీయతఇతిక్షయగ్రహణమన్యేషాముపలక్షణార్థమిత్యభిప్రాయన్సాధ్యధర్మాన్విరక్తౌహేతుతయానిర్దిశతి ॥ అనవస్థానాత్ వికల్పాత్ పరిణామిత్వా దితి , కర్మ ణామిత్యేతత్ఫలపరం - కర్మణాంఫలానాం-అనవస్థానాత్ ఏకరూపతయావస్థిత్యభావాత్-వికల్పాత్తారతమ్యాత్-పరిణామిత్వాద్వికారిత్వా - ద్వినాశిత్వాచ్చవిరజ్యత - ఇతిసంబన్ధః-విరక్తిమేవాభినయేనదర్శయతి ॥ ఆవిరిఞ్చ్యాదిత్యాదినా॥దృష్టవత్ అదృష్టంబ్రహ్మాధిపత్యపర్యన్తంసర్వమపి - శ్రుత్యాదిప్రతిపన్నంకర్మఫలం,నశ్వర-మతఏవా-మఙ్గళందుఃఖగర్భంచేతి-విపశ్చిత్ జ్ఞానీ-పశ్యేత్ ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁“త్వద్భక్తియోగంచమహద్విమృగ్య,, మితిభక్తియోగఃపృష్టః-తత్రతస్యవిస్తరేణోపపాదితత్వాత్నతత్స్వరూపబుభుత్సాప్రయుక్తఃప్రశ్నః - కింతు-తదన్తరఙ్గవివిత్సాప్రయుక్తఇత్యభిప్రయన్తదన్తరఙ్గసాధనానివక్తుం ప్రతిజానీతే ॥ భక్తియోగఇతి ॥ప్రీయమాణాయభక్తియోగశ్రవణార్థంప్రీతియుక్తాయ-యద్వా-మద్విషయప్రీతియుక్తాయ- అనేనపాత్రతావ్యజ్యతే-పురైవోక్తః - సపరికరఉక్తఇత్యర్థః-అతః-సోఽధునానోపదేష్టవ్యఇతిభావః-ఇదానీంతూక్తేష్వేవభక్తియోగకారణేషు- యత్పరముత్కృష్టం-అన్తరఙ్గకారణం-తత్పునః కథయిష్యామీత్యర్థః-కారణమిత్యేకవచనంసామాన్యాభిప్రాయకమ్ ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁కానిపునస్తానీత్యతఆహ॥శ్రద్ధేత్యాదినా॥ మేమమామృతతుల్యాయాఃకథాయాం - తచ్ఛ్రవణాదావిత్యర్థః-శ్రద్ధాఆదరః - మదనుకీర్తనం , శశ్వదితిసర్వత్రాన్వ

జ్యతే-మద్గుణకీర్తనం,పరినిష్ఠాఆసక్తిః-స్తుతిభిఃజన్మకర్మప్రతిపాదకవచనైః ❀ ॥ ౨౦ ॥ ❀ పరిచర్యాభగవన్మన్దిరసమ్మార్జనో పలేపక్రియా,పూజాత్వావాహనాదిషోడశోపచారాత్మికే - తినపౌనరుక్త్యంసర్వాఙ్గైః ॥ పాదాఙ్గుళిభ్యాంజానుభ్యాంశిర సాచావనీంస్పృశన్,బద్ధాఞ్జలిర్నమస్కుర్యాత్పఞ్చాఙ్గస్సఉదీర్యతే-నిధాయదణ్డవద్దేహంప్రసార్యచరణౌకరౌ-బధ్వాముకుళ వత్పాణీప్రణామోదణ్డసంజ్ఞితః - పాదౌశిరస్తథాహస్తౌనికుఞ్చ్యముకుళాకృతీ - మనోబుద్ధ్యభిమానైశ్చ ప్రణామోఽష్టా ఙ్గసంజ్ఞితః,,ఇతివిహితైస్సర్వైరఙ్గైః-అభ్యధికా- మద్భక్తానాంపూజాచ-మన్మతిర్మదాత్మకత్వబుద్ధిః ❀ ॥ ౨౧ ॥ ❀ మదర్థేషు మదారాధనోపకరణతులసీపుష్పాద్యార్జనేషుకర్మసునిమిత్తభూతేషు- అఙ్గచేష్టాకాయవ్యాపారః - వచసాలౌకికేనాపి- మ ద్గుణానామీరణంకథనం, అతః స్తుతిభిస్తవనమిత్యనేనపౌనరుక్త్యం - అర్పణంసమాధానం.కామవివర్జనంప్రయోజనాన్త రానభిసంధిః ❀ ॥ ౨౨ ॥ ❀ మదర్థేమత్ప్రీత్యర్థేఅర్థపరిత్యాగఃవిత్తవ్యయః , భోగస్యతత్సాధనస్యచన్దనాదేః - సుఖస్యపు త్రోపలాలనాదేశ్చ-పరిత్యాగః,ఇష్టంయాగాదివైదికంకర్మదత్తందానం, హుతంహోమః. భుక్తంఅతిథిభోజనం-వ్రతమే కాదశ్యుపవాసాది - తపఃఅన్యదపిశాస్త్రీయకాయక్లేశాదికం.ఏతత్సర్వం - మత్ప్రీత్యర్థం-కృతం , మద్భక్తేఃకారణమిత్య ర్థః ❀ ॥ ౨౩ ॥ ❀ ఏవంధర్మ ఇత్యనూక్తసంగ్రాహకంతత్రప్రదర్శనార్థమాహ॥ఆత్మనివేదనం, ఆత్మశబ్దస్తదనుబన్ధినామప్యుప లక్షణార్థః-నివేదనంభగవదాయత్తత్వానుసంధానం, మయీత్యస్యైభ్యఇత్యాదిః-ఏభ్యోధర్మేభ్యో,మయి , భక్తిఃప్రీతిరుప జాయతే, కింతతఇత్యతఆహ ॥ అస్యసంజాతభక్తియోగస్య , కోనుపురుషార్థోఽవశిష్యతే, సర్వోఽపిసులభఏవేతిభా

జాయాంస్తుతిభిః స్తవనంమమ ॥ ౨౦ ॥ ఆదరఃపరిచర్యాయాంసర్వాఙ్గైరపివన్దనమ్ । మద్భక్తపూజాఽభ్యధికా సర్వభూతేషుమన్మతిః॥ ౨౧ ॥మదర్థేష్వఙ్గచేష్టాచవచసామద్గుణేరణమ్ । మయ్యర్పణంచమనసస్సర్వకామవివ ర్జనమ్॥ ౨౨ ॥మదర్థేఽర్థపరిత్యాగోభోగస్యచసుఖస్యచ। ఇష్టందత్తంహుతంభుక్తంమదర్థంయద్వ్రతంతపః॥ ఏవంధర్మైర్మనుష్యాణాముద్ధవాత్మనివేదనమ్ । మయిసంజాయతేభక్తిః కోన్యోఽర్థోఽస్యావశిష్యతే ॥ ౨౪ ॥ య దాఽఽత్మన్యర్పితంశాన్తంచిత్తంసత్త్వోపబృంహితమ్।ధర్మంజ్ఞానంసవైరాగ్యమైశ్వర్యంచాభిపద్యతే ॥౨౫॥ యదర్పితంతద్వికల్పమిన్ద్రియైఃపరిధావతి । రజస్వలంచాసన్నిష్ఠంచిత్తంవిద్ధివిపర్యయమ్॥ ౨౬ ॥ధర్మోమద్భక్తి కృత్ప్రోక్తోజ్ఞానంచైకాత్మ్యదర్శనమ్।గుణేష్వసఙ్గోవైరాగ్యమైశ్వర్యంచాణిమాదయః॥ ౨౭ ॥ ఉద్ధవఉవాచ॥ యమఃకతివిధఃప్రోక్తోనియమోవాఽరికర్శన।కశ్శమఃకోదమఃకృష్ణకాతితిక్షాధృతిఃప్రభో॥ ౨౮ ॥కిందానంకింత పశ్శౌర్యంకింసత్యమృతముచ్యతే । కస్త్యాగఃకింధనంచేష్టంకోయజ్ఞఃకాచదక్షిణా॥ ౨౯ ॥పుంసఃకింస్విద్బలంశ్రీ మన్భగయాలాభశ్చకేశవ । కావిద్యాహ్రీఃపరాకాశ్రీఃకింసుఖందుఃఖమేవచ॥ ౩౦ ॥కఃపణ్డితఃకశ్చమూర్ఖఃకఃపన్థా ఉత్పథశ్చకః । కస్స్వర్గోనరకఃకశ్చిత్కోబన్ధురుతకింగృహమ్ ॥ ౩౧ ॥ కఆఢ్యఃకోదరిద్రోవాకృపణఃకఈశ్వ రః । ఏతాన్ప్రశ్నాన్మమబ్రూహివిపరీతాంశ్చసత్పతే॥ ౩౨ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ అహింసాసత్యమస్తేయమ

వః ❀ ॥ ౨౪ ॥ ❀ తదేవస్పష్టీకరోతి ॥ యదేతి ॥ యదా, సత్త్వోపబృంహితంసత్త్వేనాధరీకృతరజస్తమస్కం-నో,బృహితంస హితం , అతఏవ - శాన్తంరాగాద్యకలుషితం , చిత్తం-అన్తరాత్మనిమయి - అర్పితంతదాసపుమాన్ , ధర్మాదీన్యభిపద్య తే ❀ ॥ ౨౫ ॥ ❀ ఉక్తాకారవిపరీతాకారంచిత్తంతుఅధర్మాజ్ఞానావైరాగ్యానైశ్వర్యాపాదకమిత్యాహ ॥ యదర్పితమితి- రజస్వలం-రజశ్శబ్దస్తమసోఽప్యుపలక్షణార్థః-రజస్తమఃప్రచురం-అసన్నిష్ఠందేహాసక్తం;యచ్చిత్తమిన్ద్రియైరర్పితంవికల్పం శబ్దాదికం,పరిధావతి-వికల్పఇతిసప్తమ్యన్తపాఠే,శబ్దాదివిషయేఽర్పితమిత్యర్థః-తచ్చిత్తం , విపర్యయమధర్మాదికారణం,వి ద్ధి ❀ ॥ ౨౬ ॥ ❀ అన్యథావ్యాఖ్యాననిరాసాయధర్మాదిచతుష్టయంవివృణోతి ॥ ధర్మ ఇతి ॥ మద్భక్తికృత్ మద్భక్తికారణం,ఐ కాత్మ్యదర్శనం,ఏకాత్మశబ్దోబహువ్రీహిః,తస్యభావఐకాత్మ్యం , సర్వేషామాత్మనామేకపరమాత్మాత్మకత్వంతద్దర్శనమిత్య ర్థః - గుణేషుశబ్దాదివిషయేష్వసఙ్గఃఅనర్థహేతుత్వపర్యాలోచనపూర్వకానాసక్తిః ❀ ॥ ౨౭ ॥ ❀ ఏవంధర్మాదిషుప్రవృత్తే షుప్రసఙ్గాన్ముక్తిసాధనతయోక్తయమనియమాద్యవాన్తరభేదశమదమాదిస్వరూపబుభుత్సయాపృచ్ఛతి ॥ యమఃకతివిధఇ త్యాదినా॥ హేఅరికర్శన.కా-ధృతిః ❀ ॥ ౨౮ ॥ ❀ ఋతముచ్యతే- య-దృత-ముచ్యతే-త-త్కి-మితిప్రశ్నః-ఇష్టంసుఖసాధనం- కిమిత్యర్థః ❀ ॥ ౨౯ ॥ ❀ హేశ్రీమన్-కాదయా-కో-లాభః - హ్రీరిత్యత్రకాహ్రీరిత్యన్వయః ❀ ॥ ౩౦ ॥ ౩౧ ॥ ❀ కృపణః-కః కశ్చేశ్వరః,ఏతాన్ప్రశ్నాన్పృష్టాన్భక్త్యపయుక్తాన్-మమమహ్యం,బ్రూహి , విపరీతాన్ అశమాదీన్ముక్తివిరోధినశ్చ, బ్రూహీతిసంబన్ధః-హేసతాంపతే ❀ ॥ ౩౨ ॥ ❀ యమాన్నియమాంశ్చపరిగణయ్యదర్శయతిసార్ధద్వయేన ॥ తత్రాద్యశ్లో కోక్తాయమాఃశౌచాదయస్తునియమాః,ఇతివివేకః-ఉభయోఃశ్లోకయోః,ద్వాదశస్మృతాః - తత్రశౌచమాన్తరంబాహ్యంచె

తి, శౌచాదీనాం ద్వాదశసఙ్ఖ్యావగన్తవ్యా, అహింసా అభూతద్రోహచిన్తా, సత్యం భూతహితావహం వచః, అస్తేయం మనసాపి పరస్వాగ్రహణం, అసఙ్గః క్వాప్యనాసక్తిః -హ్రీస్స్వరూపం స్వయమేవ వక్ష్యతి - అసంచయః అపరిగ్రహః- ఆస్తిక్యం శాస్త్రార్థవిశ్వాసః- బ్రహ్మచర్యం స్త్రీసఙ్గరాహిత్యం - మౌనం వృథాఽఽలాపవర్జనం స్థైర్యం అచాఞ్చల్యం క్షమా తితిక్షా- తస్యాః స్వరూపం వక్ష్యతి ॥ ౩౩ ॥ శౌచం శాస్త్రీయకర్మయోగ్యతా- జపో మన్త్రావృత్తిః - తపః శాస్త్రీయకాయక్లేశః- శ్రద్ధా చికీర్షితవిషయత్వరా - ఆతిథ్యం అతిథిభోజనం - తీర్థాటనం తీర్థయాత్రా- పరార్థేహా పరోపక్రియా - తుష్టిర్యదృచ్ఛాలాభసన్తుష్టిః ॥ ౩౪ ॥ కిమేభ్య ఇత్యత ఆహ॥ పుంసామితి ॥ ఉపాసితా అనుష్ఠితాః- ఏతే- హే తాత- యథాకామం ఇచ్ఛానుసారం- దుహన్తి ఫలన్తి ॥ ౩౫ ॥ అథ శమాదీనాం స్వరూపం వివృణోతి॥ శమ ఇత్యాదినా యావదధ్యాయం ॥ ఏతేషాం విపరీతా అశమాదయోఽప్యూహ్యాః - బుద్ధేర్మన్నిష్ఠతా- యా- సా- శమః - న తు శాన్తిమాత్రమిత్యర్థః- ఇన్ద్రియసంయమః బాహ్యేన్ద్రియనియమనం - న చోరాదేర్దమనమాత్రం- దుఃఖసమ్మర్షః దుఃఖస్య సహనం - న భారాదేః - జిహ్వోపస్థయోర్వేగధారణం ధృతిః- న త్వనుద్వేగమాత్రమ్ ॥ ౩౬ ॥ దణ్డః భూతద్రోహః- తస్య - త్యాగో- దానం- న ధనార్పణం- కామత్యాగో భోగానపేక్షా- తపః- న కృచ్ఛ్రాదిః - స్వభావవిజయః క్షుత్పిపాసాద్యనభిభూతత్వం - శౌర్యం- న తు శత్రువిజయమాత్రం - సమదర్శనం తారతమ్యాపోహేన సర్వస్య బ్రహ్మాత్మకత్వదర్శనం- సత్యం- న యథార్థభాషణమాత్రమ్ ॥ ౩౭ ॥ సూనృతా యథాదృష్టార్థవిషయా- వాణీ - ఋతం- న తు ప్రియభాషణమాత్రం - కర్మస్వ - సఙ్గః కర్తృత్వాభిమానాభావః- శౌచం- న తు స్నానాదిజన్యమాత్రం - శౌచమపృష్టమప్యభిప్రేతత్వాద్వ్యాఖ్యాతం - సన్న్యాసః ఫలత్యాగః - త్యాగ ఉచ్యతే - న తు కర్మత్యా

సఙ్గో హ్రీరసఞ్చయః । ఆస్తిక్యం బ్రహ్మచర్యం చ మౌనం స్థైర్యం క్షమాభయమ్ ॥ ౩౩ ॥ శౌచం జపస్తపో హోమశ్శ్రద్ధాఽఽతిథ్యం మదర్చనమ్ । తీర్థాటనం పరార్థేహా తుష్టిరాచార్యసేవనమ్ ॥ ౩౪ ॥ ఏతే యమాస్సనియమా ఉభయోర్ద్వాదశస్మృతాః । పుంసాముపాసితాస్తాత యథాకామం దుహన్తి హి ॥ ౩౫ ॥ శమో మన్నిష్ఠతా బుద్ధేర్దమ ఇన్ద్రియసంయమః । తితిక్షా దుఃఖసమ్మర్షో జిహ్వోపస్థజయో ధృతిః ॥ ౩౬ ॥ దణ్డత్యాగః పరం దానం కామత్యాగస్తపస్స్మృతమ్ । స్వభావవిజయశ్శౌర్యం సత్యం చ సమదర్శనమ్ ॥ ౩౭ ॥ ఋతం చ సూనృతా వాణీ కవిభిః పరికీర్తితా । కర్మస్వసఙ్గమశ్శౌచం త్యాగస్సన్న్యాస ఉచ్యతే ॥ ౩౮ ॥ ధర్మ ఇష్టం ధనం నౄణాం యజ్ఞోఽహం భగవత్తమః । దక్షిణా జ్ఞానసన్దేశః ప్రాణాయామః పరం బలమ్ ॥ ౩౯ ॥ భగో మ ఐశ్వరో భావో లాభో మద్భక్తిరుత్తమా । విద్యాఽఽత్మని భిదాబాధో జుగుప్సా హ్రీరకర్మసు ॥ ౪౦ ॥ శ్రీర్గుణా నైరపేక్ష్యాద్యాస్సుఖం దుఃఖసుఖాత్యయః । దుఃఖం కామసుఖాపేక్షా పణ్డితో బన్ధమోక్షవిత్ ॥ ౪౧ ॥ మూర్ఖో దేహాద్యహంబుద్ధిః పన్థా మన్నిగమస్స్మృతః । ఉత్పథశ్చిత్తవిక్షేపస్స్వర్గస్సత్త్వగుణోదయః ॥ ౪౨ ॥ నరకస్తమ ఉన్నాహో బన్ధుర్గురురహం సఖే । గృహం

గః ॥ ౩౮ ॥ నౄణాం ధర్మః మద్భక్తిరూపధర్మః ఇష్టం ధనం న తు విత్తమాత్రం- భగవత్తమః అతిశయితజ్ఞానశక్త్యాదిమానహం- యజ్ఞః- స్వర్గాపవర్గసాధనభూతో హి యజ్ఞః - స చాహమేవేత్యర్థః - జ్ఞానసన్దేశః - జ్ఞానం సన్దిశ్యతే సమ్యగుపదిశ్యతే యేన ‘‘తద్విద్ధి ప్రణిపాతేన పరిప్రశ్నేన సేవయా’’ ఇత్యాద్యుక్తేన ప్రణిపాతసేవాదినా- స- జ్ఞానసన్దేశో- దక్షిణా న తు హిరణ్యాదిదానమాత్రం- ప్రాణాయామః- పరం బలం- న తు దుర్మదబలమ్ ॥ ౩౯ ॥ యజ్ఞోఽహం భగవత్తమ ఇత్యుక్తం కస్మాద్భగ ఇత్యభిప్రాయమాలక్ష్య తం వ్యాచష్టే ॥ భగో- మే ఐశ్వరో భావః ఈశ్వరసమ్బన్ధీ స్వభావః, ఐశ్వర్యవీర్యయశః ప్రభృతిః- పరదుఃఖనిర్హాచికీర్షా దయా లోకప్రసిద్ధైవేతి న వ్యాఖ్యాతం - ఉత్తమా ఉత్కృష్టా- మద్భక్తిరేవ - లాభః న తు పుత్రాదిః - ఆత్మని- భిదాభావః దేవమనుష్యత్వాద్యభిమాననివృత్తిర్విద్యా న తు జ్ఞానమాత్రం అకర్మసు నిషిద్ధకర్మసు - జుగుప్సా, హేయత్వదర్శనం, హ్రీః- న తు లజ్జామాత్రమ్ ॥ ౪౦ ॥ నైరపేక్ష్యాద్యా ఇత్యాద్యశబ్దేన యదృచ్ఛాలాభసన్తోషాదిపరిగ్రహః- నైరపేక్ష్యాదిగుణసముదాయః శ్రీర్మణ్డనం న తు కిరీటాదిః శ్రీరిత్యర్థః - దుఃఖసుఖాత్యయః దుఃఖమిశ్రసుఖాపాయః- సుఖం న తు భోగః - కామసుఖాపేక్షా శబ్దాదివిషయసుఖాపేక్షా- దుఃఖం- బన్ధమోక్షవిత్ బన్ధమోక్షకారణవిత్ న తు విద్వన్మాత్రమ్ ॥ ౪౧ ॥ దేహాదిష్వ- హంబుద్ధిరాత్మాభిమానో- యస్య - స మూర్ఖః- అహంబుద్ధిశబ్దో మమతాబుద్ధేరప్యుపలక్షణార్థః - దేహాదీత్యాదిశబ్దేన తదనుబన్ధిసంగ్రహః - మన్నిగమః మాం నితరాం గమయతి ప్రాపయతీతి మన్నిగమః మద్విషయజ్ఞానం - పన్థాః మార్గః- న తు కణ్టకాదిశూన్యో మార్గః - చిత్తస్య- విక్షేపః శబ్దాదివిషయప్రావణ్యం - ఉత్పథః కుమార్గః- న తు చోరాద్యాకులః- సత్త్వగుణస్యోదయోఽభివృద్ధిః- స్వర్గః- న త్విన్ద్రాదిలోకః ॥ ౪౨ ॥ తమసః ఉన్నాహోఽభివృద్ధిర్నరకః న తు తామిస్రాదిః గురురేవ బన్ధుః - స చ గురురహమేవేత్యర్థః - న తు పితృభ్రాత్రాదిః- మానుష్యం శరీరం - గృహం- న తు హర్మ్యాదిభోగస్థానం - గుణాఢ్యః సద్గుణశా

లీ-ఆఢ్యః-నతుధనికః * ॥ ౪౩ ॥ * అసంతుష్టః యదృచ్ఛాలాభసన్తోషరహితః-యః-సః-దరిద్రః “ ఉపర్యుపరిపశ్యన్తస్సర్వ ఏవదరిద్రతీ ,, తిన్యాయాదితిభావః-అజితేన్ద్రియః-కృపణఃశోచ్యః - నతుదీనః-గుణేషుశబ్దాదిషు -అసక్తా,ధీ ర్యస్య-స- ఈశః,న రాజాదిః-గుణేషుసఙ్గోయస్య-సతు-విపర్యయఃఅనీశఃఇదమప్యభిప్రేతత్వాదుక్తమ్ * ॥ ౪౪ ॥ * వ్యాఖ్యానముపసంహరతి॥ ఏవమితి ॥ ప్రశ్నాఃపృష్టార్థాః- సర్వే-సాధుయథాతథా-నిరూపితాః - ఇత్థంమోక్షోపయుక్తాయమాదయోనిరూపితాః - అ థైవంవిపరీతానపినిరూపయేత్యభిప్రాయమాలక్ష్యకిం ప్రాకృస్వికతత్స్వరూపనిరూపణప్రయాసేన - తేషాంలక్షణతఃసం గ్రహీతుంశక్యత్వాదిత్యభిప్రయన్నాహ ॥ కింవర్ణితేనేతి ॥ కథంతర్హిమోక్షోపయుక్తతద్విరోధినోర్వివేకఇత్యతఆహ ॥ లక్ష ణంగుణదోషయోరితి ॥ గుణదోషయోర్మోక్షోపయుక్తతద్విరోధినో , ర్లక్షణ-మస్తీత్యర్థః కింతదిత్యతఆహ॥గుణదోషదృశిరితి॥ ఇహ-సంసారిణాంవైషయికదృష్టాదృష్టసుఖేషుతత్సాధనేషుచగుణబుద్ధిః - దుఃఖతత్సాధనేషుతుదోషబుద్ధిః - సైషాఉభయీ బుద్ధిః - దోషః - గుణస్తూ-భయవర్జనంఉభయోఃసంసారిణాంగుణవత్తయాదోషవత్తయాచాభిమతయోస్సుఖదుఃఖయోర్వ ర్జనం-గుణః - తయోరుభయోరపిదోషదృష్టిర్గుణఇత్యర్థః “ స్వేస్వేఽధికారేయానిష్ఠాసగుణఃపరికీర్తితః । విపర్యయస్తుదోష స్స్యాదుభయోరేషనిశ్చయ ,, ఇతిగుణదోషయోస్స్వరూపంస్వయమేవోత్తరాధ్యాయేవక్ష్యతి - తత్రస్వస్వాధికారోనామ స్వస్వవర్ణాశ్రమానురూపంస్వస్యసమీహితసాధనేషుధర్మేషునిష్ఠా - గుణః - తద్విపర్యయనిష్ఠాదోషఇత్యర్థః - ఏవంచముము క్షోరనభిసంహితఫలస్వవర్ణాశ్రమోచితధర్మ శమదమాద్యఙ్గభక్తియోగనిష్ఠాగుణః - దృష్టాదృష్టసుఖసాధననిష్ఠాతుదోషః- స్వాధికారనిష్ఠావిపర్యయశ్చేతి గుణదోషదృశిర్దోషఇత్యుక్తం - తథాదుఃఖతత్సాధనేషు దోషదృష్టిరపి ముముక్షుమపేక్ష్యా దోషఏవ-దుఃఖేషుదృష్టిర్హితన్నివృత్త్యుపాయేషుప్రవర్తయతి - ముముక్షోః ప్రారబ్ధకర్మ ఫలభూతదుఃఖస్యావశ్యానుభావ్య త్వేనతన్నివృత్త్యుపాయేషు ప్రవృత్త్యభావాద్దుఃఖార్థకర్మసూన్మత్తస్యాపి ప్రవృత్త్యభావాచ్చ అతఃస్వాధికారనిష్ఠావిప

శరీరంమానుష్యంగుణాఢ్యోహ్యాఢ్యఉచ్యతే ॥ ౪౩ ॥ దరిద్రోయస్త్వసంతుష్టఃకృపణోయోఽజితేన్ద్రియః । గు ణేష్వసక్తధీరీశోగుణసఙ్గోవిపర్యయః॥ ౪౪ ॥ ఏవముద్ధవతేప్రశ్నాస్సర్వేసాధునిరూపితాః । కింవర్ణితేనబహు నాలక్షణంగుణదోషయోః ॥ గుణదోషదృశిర్దోషోగుణస్తూభయవర్జనమ్॥ ౪౫ ॥ ****************
******* ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే,ఏకాదశస్కన్ధే,ఏకోనవింశోఽధ్యాయః *******
ఉద్ధవఉవాచ ॥ విధిశ్చ ప్రతిషేధశ్చనిగమోహీశ్వరస్యతే। అపేక్షతేఽరవిన్దాక్షగుణందోషంచకర్మణామ్॥ ౧ ॥ వర్ణాశ్రమవికల్పంచప్రతిలోమానులోమజమ్।ద్రవ్యదేశవయఃకాలాన్స్వర్గంనరకమేవచ॥ ౨ ॥గుణదోషభిదా

ర్యయస్వరూపత్వాద్దోషదృష్టిరపిదోష ఏవేత్యుక్తం - ఏవంచముముక్షోర్బ్బుభుక్షోస్స్వాధికారనిష్ఠాసుఖదుఃఖప్రాప్తిని వృత్త్యుపాయాభినివేశాత్మికాసైవవిపరీతేత్యన్యాధికారనిష్ఠాత్వం విపరీతత్వమితిలక్షణంఫలితం - అన్యాధికారాభినివేశశ్చ శమాదిస్వరూపఇతితస్యతద్విపర్యయత్వమ్ * ॥ ౪౫ ॥ * ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయా మేకాదశస్కన్ధేఏకోనవింశోఽధ్యాయః ******************************

“గుణదోషదృశిర్దోషోగుణస్తూభయవర్జన,, మితిగుణదోషదృశేర్దోషత్వే నతదుభయవర్జనాత్మకగుణేనభవితవ్యమిత్యు క్తం-నన్వదృష్టసుఖదుఃఖప్రాప్తినివృత్త్యుపాయదృశేః ప్రత్యక్షాదిమూలకత్వేప్యదృష్టసుఖదుఃఖప్రాప్తినివృత్తిసాధనదృ శేర్వేదాఖ్యశాస్త్రైకమూలకత్వాద్వేదస్య చవిధినిషేధాత్మకస్యత్వదాజ్ఞారూపత్వాత్త్వమేవవేదముఖేనైవంకురుమైవ మిత్యాజ్ఞాప్యకథమధునాఉభయంవర్జయేదితినిషిద్ధంబ్రూషఇత్యాక్షిపతి ॥ విధిశ్చేతిపఞ్చభిః ॥ తేతవ-నిగమఃశాసనరూపః-వి ధినిషేధాత్మకోవేదః-సచ- విధేయానాంప్రతిషేధ్యానాంచకర్మణాం - గుణందోషంచేతిభావప్రధానోనిర్దేశః - గుణరూప తాందోషరూపతాంచా-పేక్షతే-అత్రవిధేయేషుకర్మసుప్రవర్తనార్థంగుణరూపతాంనిషేధేషుత్యాజనార్థందోషరూప తాంఅపేక్షతఇతివిభాగః-అపేక్షణమత్రబోధనంతథావర్ణాశ్రమవికల్పాదీంశ్చాపేక్షతఇతిసంబన్ధః * ॥ ౧ ॥ * తత్రవర్ణా శ్రమవికల్పోవర్ణాశ్రమభేదః ప్రతిలోమమనులోమంచజాతాయస్మిన్తంవర్ణాశ్రమవికల్పమితిసంబన్ధః-తత్ర - ప్రతిలోమజాః ఉత్తమవర్ణాసుస్త్రీషుహీనవర్ణేభ్యః పురుషేభ్యో జాతాః సూతవైదేహకాదయఃఅనులోమజాస్తూత్తమవర్ణేభ్యో హీనవ ర్ణాసుస్త్రీషుజాతాఃమూర్ధావసిక్తామ్బష్ఠాదయః-తత్రవర్ణాశ్రమభేదమధికారిత్వేనాపేక్షతే- ద్రవ్యంకరణత్వేన - దేశకాలా వాధారత్వేనవయస్త్వధికారివిశేషణత్వేన- స్వర్గంనరకంచఫలత్వేన - తత్రనరకస్యఫలత్వంనిషేధాతివృత్తౌ-ద్రవ్యంచరుపు రోడాశాదికం-దేశః“సమేయజేతే,,త్యాద్యుక్తవిధః-వయస్తుజాతపుత్రఃకృష్ణకేశోఽగ్నీనాదధీతే ,, త్యాద్యుక్తవిధంకాల స్తు“వసన్తేవసన్తేజ్యోతిషాయజేతేత్యాద్యుక్తవిధః * ॥ ౨ ॥ * అపేక్షతాంతతఃకిమతఆహ ॥ గుణదోషభిదాదృష్టిమితి॥

గుణదోషభేదదర్శనమన్తరేణ-విధినిషేధాత్మకం తవవచః-కథం నృణాం - నిశ్శ్రేయసప్రతిపాదకం-స్యాత్-గుణదోషభిదాదృష్టింతతఃప్రవృత్తిం నివృత్తించోపజనయ్యైత్వ ద్వచః పురుషార్థపర్యవసాయి స్యాదిత్యర్థః నిశ్శ్రేయసశబ్దః పురుషార్థమాత్రపరః. అతోగుణదోషాదిభేదదర్శనస్యావశ్యకత్వాన్న తద్వర్జనంయుక్తమితిభావః ❋ ॥ ౩ ॥ ❋ అలౌకిక శ్రేయస్తత్సాధనాదిజ్ఞానంచశాస్త్రైకైవోపజనయితవ్యమిత్యాహ॥ పిత్రితి ॥ అర్థేఅలౌకికశ్రేయసితత్సాధనరూపేచార్థే-అనుపలబ్ధేప్రత్యక్షాదిభిరనవగతేసతి-సాధ్య సాధనయోః స్వర్గాదియజ్ఞాద్యోరనుపలబ్ధయోస్సతోః - హే-ఈశ్వర - శ్రేయః శ్రేష్ఠం-చక్షుః-స్తద్వత్ జ్ఞాపకస్త్వన్నిగమరూపో వేదఏవచక్షుః-చక్షుషి శ్రేయస్త్వంచకామలాదిదోషరాహిత్యం, వేదేతుపురుషదోషాస్పర్శః-పితృ దేవమనుష్యాణామిత్యనేనార్వాచీనానామలౌకికశ్రేయస్తత్సాధనాదిజ్ఞానంవేదంవినానాస్తీతికింవక్తవ్యం, యుతః పూర్వేషామపినాస్తీతిసూచ్యతే ❋ ॥ ౪ ॥ ❋ అతో-గుణదోషభిదాదృష్టి- స్తేతవ - నిగమాదాజ్ఞారూపాద్వేదాదేవ-నతుస్వతః-ఏవంస్థితే-అధునా-నిగమేన«గుణదోషదృశిర్దోషోగుణస్తూభయవర్జిత»మిత్యనేనానుశాసనేన - భిదాయాగుణదోషదృశిభేదస్యాపవాదశ్చ-కుతః కృతఇతి శేషః-అతో-మేభ్రమః-మమచిత్తంభ్రామ్యతీత్యర్థః ❋ ॥ ౫ ॥ ❋ నహిసర్వస్య వేదబోధితం వర్జయితవ్యమిత్యుచ్యతే-యేనతవభ్రమస్స్యాత్-కింతు-నిరూపకభేదేనసర్వంవ్యవస్థితమిత్యుచ్యతే - నరకాపేక్షయాహిస్వర్గోగుణః అతఆపేక్షికగుణదోషవిభాగమాత్రంక్రియతే. అతోవిధినిషేధశాస్త్రనిరూపకస్యస్వర్గోనరకశ్చేత్యుభయమపిదుష్టమితిగుణదోషభేదాపవాదః కృతః - మోక్షోపాయస్తునిరూపకస్యాపిగుణవత్తరఇతిగుణదోషభేదాపవాదవచనంతద్గోచర - మపితుసంకుచితవిషయమితిపరిహారంవివక్షుస్తావదధికారిభేదేనపురుషార్థసాధనానివ్యవస్థితానీత్యాహ॥ యోగాస్త్రయఇత్యాదినా- స్వేస్వేఽధికారఇత్యతః ప్రోక్తేనేన ॥ నృణాం-శ్రేయోవిధిత్సయా-శ్రేయఆధాతుమిచ్ఛయా - కైవల్యస్వర్గా

దృష్టిమన్తరేణవచస్తవ । నిశ్శ్రేయసంకథంనౄణాంనిషేధవిధిలక్షణమ్ ॥ ౩ ॥ పితృదేవమనుష్యాణాంవేదశ్చక్షుస్తవేశ్వర । శ్రేయస్త్వనుపలబ్ధేఽర్థేసాధ్యసాధనయోరపి॥ ౪ ॥ గుణదోషభిదాదృష్టిర్నిగమాత్తేనహిస్వతః। నిగమేనాపవాదశ్చభిదాయాఇతిమేభ్రమః॥ ౫ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ యోగాస్త్రయోమయాప్రోక్తానృణాంశ్రేయోవిధిత్సయా । జ్ఞానంకర్మచభక్తిశ్చనోపాయోఽన్యోఽస్తికర్హిచిత్ ॥ ౬ ॥ నిర్విణ్ణానాంజ్ఞానయోగోన్యాసినామిహకర్మసు । తేష్వనిర్విణ్ణచిత్తానాంకర్మయోగస్తుకామినామ్॥ ౭ ॥ యదృచ్ఛయామత్కథాదౌజాతశ్రద్ధస్తుయః పుమాన్ । ననిర్విణ్ణోనాతిసక్తోభక్తియోగోఽస్యసిద్ధిదః॥ ౮ ॥ తావత్కర్మాణికుర్వీతననిర్విద్యేతయావతా। మత్కథాశ్రవణాదౌవాయావచ్ఛ్రద్ధానజాయతే॥ ౯ ॥ స్వధర్మస్థోయజన్యజ్ఞైరనాశీఃకామఉద్ధవ । నయాతిస్వర్గనరకౌయద్యన్యన్నసమాచరేత్॥ ౧౦ ॥ అస్మింల్లోకేవర్తమానస్స్వధర్మస్థోఽనఘశ్శుచిః । జ్ఞానంవిశుద్ధమాప్నో

పవర్గరూపశ్రేయః ప్రాపణేచ్ఛయా-మయా-ప్రోక్తాః-కేపునస్తేఇత్యతఆహ ॥ జ్ఞానమితి ॥ జ్ఞానమత్రప్రకృతివివిక్తాత్మోపాసనాత్మకం-కర్మ అభిసంహితఫలకర్మయోగః భక్తిః భక్తియోగః ఏభ్యోఽన్య- ఉపాయః పురుషార్థసాధనం - కుత్రచిదపి-నాస్తి-కృతోఽప్యపివేదస్తన్మూలస్మృతీతిహాసపురాణాదిశ్చైకైకత్ప్రతిపాదనపరఇత్యర్థః ❋ ॥ ౬ ॥ ❋ ఇహతత్ర - కర్మసునిర్విణ్ణానాంతత్ఫలేషుదుఃఖబుద్ధ్యావిరక్తానా - మతఏవ - న్యాసినాంతత్సాధనభూతకర్మత్యాగినాం-జ్ఞానయోగః-తత్రతేషామధికారఇత్యర్థః-కామినాంస్వర్గకామానాం-అనిర్విణ్ణచిత్తానాంఉత్సాహినాం-కర్మయోగః ❋ ॥ ౭ ॥ ❋ యదృచ్ఛయేతి॥ యదృచ్ఛయాకేనాపిభాగ్యోదయేన - మత్కథాదౌమత్కథాశ్రవణాదౌ-యో- జాతశ్రద్ధః సంజాతాదరః - ననిర్విణ్ణఇత్యనేనేదానీం కర్మఫలకామిత్వంనవివక్షితం, కింతుపూర్వ కామనాప్రయుక్తకర్మానుష్ఠానవాసనయాఇదానీమపిఫలేష్వవశేషితవాసనామాత్రత్వం అతఏవ నాతిసక్తః దోషావేక్షణేనాతీవాసక్తిరహితః - తస్య - భక్తియోగః అనుష్ఠితఇతి శేషః సిద్ధిదః-అపవర్గదః ❋ ॥ ౮ ॥ నను,సతివాసనామాత్రావశేషేతతః కామ్యకర్మస్వేవప్రవర్తేత - నత్వత్కథాశ్రవణాదావితికథంతస్యభక్తియోగస్స్యాదిత్యతస్తత్రోపాయమాహ॥ తావదితి ॥ యావతాయావత్ - ననిర్విద్యేతఅతీవనిర్విణ్ణోనస్స్యాత్ యావచ్చ,మత్కథాశ్రవణాదౌనా-శ్రద్ధాచ,నజాయతే,తావత్కర్మాణిఅనభిసంహితఫలానివర్ణాశ్రమోచితాని - కుర్వీత - ననిర్విద్యేతయావతేత్యనేనామోక్షంవాసనామాత్రానువృత్తేస్తావత్కర్మాణ్యనభిసంహితఫలమనుష్ఠేయమేవేతిసూచితమ్ ❋ ॥ ౯ ॥ ❋ ఏవమామోక్షం,స్వధర్మస్థః సంధ్యోపాసనాద్యాచారనిష్ఠః-యజ్ఞైః పఞ్చభిర్మహాయజ్ఞైః-ర్మాం-యజన్,కామేఫలే, అనాశీః ఆశారహితః-స్వర్గనరకౌ-నయాతి,కింతు,జాతమద్భక్తియోగోమామేవయాతీత్యర్థః-అతో,యత్,అన్యత్,అభిసంధిసహితఫలంకర్మ నాచరేత్ నానుతిష్ఠేత్ ❋ ॥ ౧౦ ॥ ❋ స్వర్గనరకౌనయాతిచేత్ కింతర్హియాతీత్యాకాఙ్క్షాయామాహ ॥ అస్మిన్నితి ॥ అస్మిన్ లోకేదేహేవర్తమానః అనఘః నిషిద్ధాన్నివృత్తః,స్వధర్మస్థః అతఏవ- శుచిః , మత్కథాశ్రవణాదావేతివాశబ్దేనజ్ఞానయోగేఽపియావన్నిష్ఠ

ద్ధాజాయతే తావజ్జ్ఞానయోగాధికృతస్యాప్యనభిసంహితఫలవర్ణాశ్రమోచితకర్మానుష్ఠేయమేవేతి సూచితం - తదధునాస్ప
ష్టమేవోక్తం ॥ జ్ఞానం విశుద్ధమితి ॥ యదృచ్ఛయా-మద్భక్తియోగం వా - తత్ర తత్ర భక్తియోగానుగ్రాహకతయోక్తస్య జ్ఞానస్య
విపాకమనపేక్ష్య ప్రథమమత ఏవ కేనచిద్భాగ్యవిశేషేణ భక్తియోగమాప్నోతీత్యర్థః ॥ ౧౧ ॥ వివక్షితపరిహారోపయోగి
తయా నరకస్వర్గకైవల్యమోక్షాణాముత్తరోత్తరం గుణవత్తమత్వం ద్యోతయన్నిరతిశయపురుషార్థసాధనక్షమం నృదేహం
నిహీనపురుషార్థసాధనోపయుక్తం న కుర్యాదిత్యాహ ॥ స్వర్గిణ ఇతి ద్వాభ్యాం ॥ స్వర్గిణః స్వర్గస్థాః నిరయిణః నిరయస్థాః ఏ
నం మానుష్యం దేహ-మిచ్ఛన్తి - ఇచ్ఛాయాం హేతుత్వేన దేహం విశినష్టి ॥ సాధనం జ్ఞానభక్తిభ్యామితి ॥ జ్ఞానభక్తిభ్యాం కైవ
ల్యమోక్షయోస్సాధకమిత్యర్థః - నృదేహస్య తత్సాధకత్వకీర్తనేన స్వర్గినిరయిదేహయోరసాధకత్వం సూచితం - తత్స్ప
ష్టమాహ ॥ ఉభయం తదసాధకమితి ॥ ఉభయం స్వర్గినారకశరీరం - శాస్త్రస్య మనుష్యాధికారిత్వాత్తద్విహితస్యైవ పురుషా
ర్థసాధనత్వాదితి భావః ॥ ౧౨ ॥ స్వర్గిణోఽపీచ్ఛన్తీత్యనేన స్వర్గిశరీరాపేక్షయాఽపి స్వదేహస్యోత్తమత్వం సూచితం - త
త్రిహేతుతయా నిరతిశయపురుషార్థసాధనత్వముక్తం - అతో దృష్టాదృష్టవైషయికసుఖసాధనోపయుక్తం న కుర్యాదిత్యా
హ ॥ నేతి ॥ విచక్షణః కుశలః - నారకీం గతిమితి దృష్టాన్తార్థం - యథా నారకీం గతిం న కాఙ్క్షేత్ - తథా - స్వర్గతిమపీత్యర్థః - గతిరుపాయః -
పున-రిమం లోకం నృదేహం చ దృష్టాదృష్టసుఖసాధనోపయుక్తం - న కాఙ్క్షేదిత్యర్థః - కాఙ్క్షాయామనర్థమాహ ॥ దేహావేశాత్ప్రమా
ద్యతీతి ॥ దృష్టాదృష్టదేహసుఖాభినివేశాత్ - ప్రమాద్యతి ప్రమాదం ప్రాప్నోతి ॥ ప్రమాదో మోహః - అన్తస్స్థావరతాం ప్రాప్నోతీ
త్యర్థః ॥ ౧౩ ॥ నన్వపృష్టమన్యదిదముచ్యత ఇత్యసాంగత్యం పరిహర్తుమాహ ॥ ఏతదితి ॥ యో - మృత్యోః పురా మరణాత్పూర్వ
మేవ - శరీరదార్ఢ్యావస్థాయామేవేత్యర్థః - మర్త్యం మరణశీలమప్యే - తన్నరశరీర , మర్థసిద్ధిదం నిరతిశయపురుషార్థసిద్ధ్యుప

తిమద్భక్తిం వా యదృచ్ఛయా ॥ ౧౧ ॥ స్వర్గిణోఽప్యేనమిచ్ఛన్తి లోకం నిరయిణస్తథా । సాధనం జ్ఞానభక్తిభ్యా
ముభయం తదసాధకమ్ ॥ ౧౨ ॥ న నరస్స్వర్గతిం కాఙ్క్షేన్నారకీం న విచక్షణః । నేమం లోకం చ కాఙ్క్షేత * దేహావేశా
త్ప్రమాద్యతి ॥ ౧౩ ॥ ఏతద్విద్వాన్పురా మృత్యోరభవాయ ఘటేత సః । అప్రమత్త ఇదం జ్ఞాత్వా మర్త్యమప్యర్థసి
ద్ధిదమ్ ॥ ౧౪ ॥ ఛిద్యమానం యమైరేతైః కృతనీడం వనస్పతిమ్ । ఖగస్స్వకేతముత్సృజ్య క్షేమం యాతి హ్యలమ్ప
టః ॥ ౧౫ ॥ అహోరాత్రైశ్ఛిద్యమానం బుద్ధ్వాఽఽయుర్భయవేపథుః । ముక్తసఙ్గః పరం బుద్ధ్వా నిరీహ ఉపశా
మ్యతి ॥ ౧౬ ॥ నృదేహమాద్యం సులభం సుదుర్లభం ప్లవం సుకల్పం గురుకర్ణధారమ్ । మయాఽనుకూలేన నభస్వ
తేరితం పుమాన్భవాబ్ధిం న తరేత్స ఆత్మహా ॥ ౧౭ ॥ యదాఽఽరమ్భేషు నిర్విణ్ణో విరక్తస్సంయతేన్ద్రియః । అభ్యా

యుక్తం - జ్ఞాత్వా - అప్రమత్తః అవహితచిత్తో, భవతి - స - విద్వాన్, అమృతత్వాయ మోక్షాయ - ఘటేత యతేత, అత ఉపయుక్త
మేవేదం జ్ఞానమితి నాసంగతముక్తమితి భావః ॥ ౧౪ ॥ మృత్యోః పురైవ యతేతేత్యేతదేవ రూపకవిశేషాభిప్రాయేణాహ ॥
ఛిద్యమానమితి ॥ యమైః యమవన్నిర్దయైః ఏతైః పురుషైః కృతం నీడం కులాయం, యస్మిన్ - తథాభూతమపి - వనస్పతిం యమైః ఛిద్య
మానం, జ్ఞాత్వా ఖగః స్వకేతం స్వాశ్రయం - విహాయ - అలమ్పటః అనాశః క్షేమం సుఖం - యాతి - తథా కృతహృదాఖ్యనీడం - వనస్ప
తితుల్యం శరీరం ఛిద్యమానం - జ్ఞాత్వా - ఖగః - స్వకేతం స్వాశ్రయం - విహాయ - అలమ్పటః అనాశః - క్షేమం సుఖం - యాతి - తథా కృత
హృదాఖ్యనీడం - వనస్పతితుల్యం శరీరం - ఛిద్యమానం - జ్ఞాత్వా - పక్షితుల్యో జీవః - అలమ్పటో నిష్కామః - స్వకేతముత్సృజ్య నశ్వర
శరీరసంబన్ధనివృత్త్యుపాయం జ్ఞాత్వా - క్షేమం యాతీత్యర్థః ॥ ౧౫ ॥ ఏతదేవ వివృణోతి ॥ అహోరాత్రైరితి ॥ అహోరా
త్రిమాత్రైః కాలావయవైః - రాయుః - ఛిద్యమానం - జ్ఞాత్వా - భయేన - వేపథుః కమ్పో యస్య సః ముక్తసఙ్గః ఇహాముత్ర చ సఙ్గ
రహితః నిరీహః నిర్వ్యాపారః - వైషయికసుఖార్థవ్యాపారరహితః - పరం ప్రకృతిపురుషవిలక్షణం - మాం - జ్ఞాత్వా ఉపాస్య -
ఉపశామ్యతి ప్రకృతిసంబన్ధాద్విరతో భవతి ॥ ౧౬ ॥ ఇత్థం నిరతిశయశ్రేయస్సాధనోపయుక్తనృదేహం లబ్ధ్వాప్యమృతా
యాయతమానం నిన్దతి ॥ నృదేహమితి ॥ ప్లవమిత్యస్య లబ్ధ్వేతి శేషః - యో - భవాబ్ధిం సంసారసాగరం - న తరేత్ - స - ఆత్మహా తత్ర హే
తుత్వేన నృదేహం విశినష్టి ॥ ఆద్యం సర్వఫలమూలం ఏతదుపార్జితసాధనైస్సర్వఫలప్రాప్తేః - సుదుర్లభం ఉద్యమకోటిభిరపి ప్రా
ప్తుమశక్యం, తథాఽపి సులభం యదృచ్ఛాలబ్ధత్వాత్, సుకల్పం సర్వసాధనక్షమం - గురుః సంశ్రితమాత్ర ఏవ - కర్ణధారో నేతా,
యస్య తం - మయా స్మృతమాత్రేణా - నుకూలమారుతేన - ప్రేరితమ్ ॥ ౧౭ ॥ ఇత్థం తావత్కర్మాణి కుర్వీతేత్యాదినా నా
తినిర్విణ్ణస్య కృత్యముక్తం - అథ కస్యచిద్దైవాదతినిర్విణ్ణస్య కృత్యమాహ ॥ యదేత్యష్టభిః - యదా ఆరమ్భేషు కామ్యకర్మసు - నిర్వి
ణ్ణః దుఃఖదర్శనేన నితరాముద్విగ్నః - అత ఏవ - తత్ఫలేషు - నితరాం - విరక్తశ్చ - తదా - ఽయం - సంయతేన్ద్రియః నియమితబాహ్య

భ్యస్తరేన్ద్రియః-అభ్యాసేనాత్మనః స్వస్య, మనః, అచలం యథాతథా, ధారయేత్ - మయీతి శేషః ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ అచా
ఞ్చల్యమేవ దుష్కరమన్వానం ప్రత్యుపాయమాహ ॥ ధార్యమాణమితి ॥ ధార్యమాణమపి, భ్రామ్య, ద్విషయాన్తరేష్వితి శే
షః, ఆశ్వనవస్థితం, స్యాత్, తదా, అతన్ద్రితోఽప్రమత్తః, అనురోధేన మానసమనుసరతేవమార్గేణోపాయేనాత్మవశం-
నయేత్ ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ కోసావనురోధ ఇత్యత స్తం దర్శయన్నాహ ॥ మనోగతిమితి ॥ గతిర్నియమనం తాం న విసృజేత్ నియమ్య
మానమపి మనో-నని యతం భవతి-అతః కిం విధేయమతి, తూష్ణీం తావన్న తిష్ఠదిత్యర్థః-కింతు-జితప్రాణో-జితేన్ద్రియశ్చ -సత్త్వేన
సాత్త్వికాహారాదిభిరుపచితేన-సత్త్వేన-సంశుద్ధయా-బుద్ధ్యా అధ్యవసాయాత్మికయా-శనైశ్శనైః-స్వవశం-నయేత్ ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁
ఇమమనురోధమార్గం సదృష్టాన్తం స్తౌతి ॥ ఏష ఇతి ॥ ఏషః అనువర్తమానేనైవ మార్గేణ మనసస్సంయమః - పరమో యోగః-
ఆత్మవశీకరణసాధనత్వాదితి భావః - యథా - అదాన్తస్య అదమనీయస్యార్వతోఽశ్వస్య-హృదయజ్ఞత్వం స్వమనోఽభిప్రా
యానుసారం-గతిమన్విచ్ఛన్-శనైశ్శనైః పునః పున-స్తమనుసరన్నేవ - శిక్షయతి - యథాఽశ్వధారకః ప్రథమం కించిత్తద్గతిమ
నువర్తతే-తదా చ తం ధృత్వైవ గచ్ఛతి నయాపేక్షతే-తద్వత్ -మనః క్రుధ్యతి అసూయతే ఉత్పథం గన్తుమిచ్ఛతి శామ్యతీత్యేవమా
లోచయన్ ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ సాంఖ్యేనేతి ॥ సాంఖ్యేన తత్త్వవివేకేన-సర్వభావానాం మహదాదిపృథివ్యన్తానాం అనులోమ
తః ప్రకృత్యాదిక్రమేణ-భవం-ప్రతిలోమతః పృథివ్యాదిక్రమేణ-అప్యయం -యావదాత్మనో మనః- ప్రసీదతి -తావ - దనుధ్యా
యేత్, ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ ఏవం సాంఖ్యేన తత్త్వవిచారేణ, చిన్తితస్య సృష్టిప్రళయాదేః అనుచిన్తయా భూయోభూయశ్చిన్తయా, నిర్వి
ణ్ణస్య సంసారాదుద్విగ్నస్యాత ఏవ-విరక్తస్య, ఉక్తవేదినః అనురోధమార్గవేదినః-సాంఖ్యవేదినో వా, మనో-దౌరాత్మ్యం శబ్దా

సేనాత్మనో యోగిధారయేదచలం మనః ॥ ౧౮ ॥ ధార్యమాణం మనో యర్హి భ్రామ్యదాశ్వనవస్థితమ్ । అతన్ద్రి
తోఽనురోధేన మార్గేణాత్మవశం నయేత్ ॥ ౧౯ ॥ మనోగతిం న విసృజేజ్జితప్రాణో జితేన్ద్రియః । సత్త్వసమ్పన్న
యా బుద్ధ్యా మన ఆత్మవశం నయేత్ ॥ ౨౦ ॥ ఏష వై పరమో యోగో మనసస్సంగ్రహస్స్మృతః । హృదయజ్ఞత్వమ
న్విచ్ఛన్దాన్తస్యార్వతో యథా ॥ ౨౧ ॥ సాంఖ్యేన సర్వభావానాం ప్రతిలోమానులోమతః । భవాప్యయావ
నుధ్యాయేన్మనో యావత్ప్రసీదతి ॥ ౨౨ ॥ నిర్విణ్ణస్య విరక్తస్య పురుషస్యోక్తవేదినః । మనస్త్యజతి దౌరాత్మ్యం
చిన్తితస్యానుచిన్తయా ॥ ౨౩ ॥ యమాదిభిర్యోగపథైరాన్వీక్షిక్యా చ విద్యయా । మమార్చోపాసనాభిర్వా
నాన్యైర్యోగ్యం స్మరేన్మనః ॥ ౨౪ ॥ యది కుర్యాత్ప్రమాదేన యోగీ కర్మ విగర్హితమ్ । యోగేనైవ దహేదం
హో నాన్యత్తత్ర కదాచన ॥ ౨౫ ॥ స్వే స్వేఽధికారే యా నిష్ఠా స గుణః పరికీర్తితః । విపర్యయస్తు దోషస్స్యా
దుభయోరేష నిశ్చయః ॥ ౨౬ ॥ కర్మణాం జాత్యశుద్ధానామనేన నియమః కృతః । గుణదోషవిధానేన సఙ్గానాం

చ విషయప్రావణ్యం, త్యజతి ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ కించ ॥ యమాదిభిరితి ॥ యోగమార్గైః, ఆన్వీక్షిక్యా తత్త్వవిమర్శనాత్మికయా-విద్యయా చ-
మమార్చనధ్యానాదిభిర్వా, వాశబ్దేనాస్య పక్షస్య స్వాతన్త్ర్యం దర్శయతి - ఏతైరుపాయైః యోగ్యం పరమాత్మానం-మా-
మనుస్మరేత్, ఏవం చేద్దౌరాత్మ్యం త్యజతీతి భావః అన్యైరుపాయాన్తరైస్తు న త్యజతీతి సంబన్ధః ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ నను దౌరాత్మ్య
స్య దురితమూలత్వాద్యోగినోఽపి కథంచిద్దురితాపత్తౌ తదపాకరణాయ ప్రాయశ్చిత్తాదిరూపయత్నాన్తరం కార్యమేవే
తి కథం నాన్యైరిత్యుచ్యత ఇత్యత్రాహ ॥ యదీతి ॥ విగర్హితం నిషిద్ధం కర్మ-యది-కుర్యాత్ తర్హి తత్ - దంహో దురితం - యోగేనైవ
దహేత్-తదనుధ్యానాత్మకయోగాభ్యాసేనైవాపాకుర్యాదిత్యర్థః నత్వన్యైః కృచ్ఛ్రాదిభిర్యత్నైః - ప్రామాదికస్యోత్తరా
ఘస్య విద్యయా వినాశః "ప్రామాదికం చోత్తరం న్యాసేన తు ఎయ్యు" న్నిత్యాచార్యైరభిహితః ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ ఇత్థమధికారభేదే
న సాధనవ్యవస్థామభిధాయ ప్రకృతాక్షేపస్య పరిహారం వివక్షుస్తావద్గుణదోషయోః స్వరూపమాహ ॥ స్వే స్వేఽధికార ఇతి
స్వే స్వే స్వస్వవర్ణాశ్రమానురూపే. సమీహితఫలసాధనేచ్ఛాధికారే - ధర్మే -యా- నిష్ఠా-స-గుణః-తద్విపర్యయస్తు దోషః-
అధికారాననుగుణనిష్ఠా విపర్యయః- యథా శూద్రస్య బ్రాహ్మణధర్మః అవిరక్తస్య సంన్యాసధర్మశ్చ విరక్తస్య తు బ్రాహ్మణ
స్య గుణః- ఉభయోర్గుణదోషయో- రేష నిశ్చయః స్వరూపనిర్ణయః ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ తతః కిమత ఆహ ॥ కర్మణామితి ॥ కర్మణాం ని
త్యైతద్దేశకాలద్రవ్యకర్తృమన్త్రాదినా పశ్యప్యశుద్ధానాం-జాత్యా స్వభావేన - అశుద్ధానాం కర్మణాం కామ్యకర్మణాం-సుఖదుఃఖ
ప్రాప్తినివృత్తిసాధనభూతానామిత్యర్థః-సఙ్గానాం అశుద్ధ్యావహానాం సంసర్గాణాంచ - త్యాజనేచ్ఛయా అనేన - గుణదో
షవిధానేన "గుణదోషదృశిర్దోషో గుణస్తూభయవర్జిత" మిత్యనేన - ముముక్షూనపేక్ష్యోభయవర్జనస్య గుణవిధానేనోభయదృ
శేర్దోషత్వవిధానేన - నియమస్సంకోచః - కృతః - అతో -గుణదోషదృశేర్దోషత్వముభయవర్జనస్య గుణత్వం చ న
బుభుక్షూనపేక్ష్యాపి తు ముముక్షూనపేక్ష్యేతి నవిరోధ ఇత్యర్థః- ఏవం చ ముముక్షుః కామ్య కర్మ సుగుణబుద్ధ్యా ధృ

షుదోషబుద్ధ్యా తన్నివృత్త్యుపాయే పునః ప్రవర్తేతేతి బోధ్యమ్ * ॥ ౨౭ ॥ * తదేవం "పునశ్చ కథయిష్యామి మద్భక్తేః కారణం పరమ్,, ఇత్యాదినా భక్తియోగాన్తరఙ్గనిరూపణానుప్రసక్తం నిరూప్యోక్తస్యాన్తరఙ్గసాధన జాతస్య దిఙ్మాత్రం స్మారయన్ ఇన్ద్రియనియమాద్యసమర్థస్యాప్యుక్తాన్తరఙ్గసాధనజాలేనేన్ద్రియజయద్వారా భక్తియోగనిష్పత్తిం-తతస్సర్వానర్థనివృత్తిం చాహ ॥ జాతశ్రద్ధ ఇత్యాదినా॥ యావదధ్యాయసమాప్తి॥ మత్కథాసు జాతశ్రద్ధ ఇత్యనేనోక్తాన్తరఙ్గసాధనజాలస్య దిఙ్మాత్రం ప్రదర్శితం-జాతశ్రద్ధో-మాం-భజేతేతి-సమ్బన్ధః-కథంభూతః కామ్యకర్మసు నిర్విణ్ణః ఉద్విగ్నః-నతు తత్త్వతస్తేషు విరక్తిః-తదాహ॥ వేదేతి ॥ కామాన్-దుఃఖాత్మకాన్-యద్యపి-వేద-తథాఽపి-తత్పరిత్యాగే అనీశ్వరః అసమర్థః * ॥ ౨౮ ॥ * తతః భక్త్యైవ సర్వం సంపత్స్యత ఇతి దృఢనిశ్చయస్సన్-తత్ర నిశ్చయే శ్రద్ధాలుః. ఇత్థం-భజన్ విషయాన్ సేవమానోఽపి న తాన్ప్రియాన్మన్యేతేత్యాహ ॥ జుషమాణ ఇతి॥ గర్హాయాం హేతుత్వేన విషయాన్విశినష్టి॥ దుఃఖోదర్కానితి॥ దుఃఖోత్తరఫలాన్-గర్హయంశ్చ-భజేతేతి పూర్వేణ సమ్బన్ధః * ॥ ౨౯ ॥ * తస్యేత్థం భజతో యథా నిశ్చయం సర్వం సంపద్యత ఇత్యాహ॥ ప్రోక్తేనేతి ద్వాభ్యాం ॥ భక్తియోగశబ్దస్తదఙ్గసాధనసమూహపరః-అసకృన్నిత్యం-మాం భజతో-మునేః-హృదయ్యాః హృదయస్థాః-సర్వే-కామా విషయాభిలాషాః-నశ్యన్తి తత్ర హేతుర్మయి హృది స్థిత ఇతి ॥ నిరతిశయసుఖస్వరూపే సత్యసంకల్పే సర్వశక్తావాశ్రితవాత్సల్యజలధౌ మయి-హృది స్థితే-భక్త్యా సన్నిధాపితే సతి-అహం-తస్య కామాన్నాశయామీతి భావః * ॥ ౩౦ ॥ * కించ॥ భిద్యత ఇతి॥ తస్మిన్-హృది స్థితే మయి-అఖిలాన్తరాత్మని-దృష్టే సతి దర్శనసమానాకారభక్త్యా విషయీకృతే సతి-అస్య భజతో-హృదయగ్రన్థిః దేహాత్మాభిమానస్వతన్త్రాభిమానరూపః-తస్య గ్రన్థివద్దుర్మోచత్వాద్గ్రన్థిత్వరూపణం-స భిద్యతే భిన్నో భవతి నివర్తత ఇత్యర్థః-అత ఏవ-సర్వే-సంశయాః-కిమహం దేహాద్భిన్నః-

త్యాజనేచ్ఛయా ॥ ౨౭ ॥ జాతశ్రద్ధో మత్కథాసు నిర్విణ్ణస్సర్వకర్మసు । వేద దుఃఖాత్మకాన్కామాన్పరిత్యాగేఽప్యనీశ్వరః ॥ ౨౮ ॥ తతో భజేత మాం ప్రీత్యా శ్రద్ధాలుర్దృఢనిశ్చయః । జుషమాణశ్చ తాన్కామాన్దుఃఖోదర్కాంశ్చ గర్హయన్ ॥ ౨౯ ॥ ప్రోక్తేన భక్తియోగేన భజతో మాఽసకృన్మునేః । కామా హృదయ్యా నశ్యన్తి సర్వే మయి హృది స్థితే ॥ ౩౦ ॥ భిద్యతే హృదయగ్రన్థిశ్ఛిద్యన్తే సర్వసంశయాః । క్షీయన్తే చాస్య కర్మాణి తస్మిన్దృష్టేఽఖిలాత్మని ॥ ౩౧ ॥ తస్మాన్మద్భక్తియుక్తస్య యోగినో వై మదాత్మనః । న జ్ఞానం న చ వైరాగ్యం ప్రాయశ్శ్రేయో భవేదిహ ॥ ౩౨ ॥ యత్కర్మభిర్యత్తపసా జ్ఞానవైరాగ్యతశ్చ యత్ । యోగేన దానధర్మేణ శ్రేయోభిరితరైరపి ॥ ౩౩ ॥ సర్వం మద్భక్తియోగేన మద్భక్తో లభతేఽఞ్జసా । స్వర్గాపవర్గం మద్ధామ కథంచిద్యది వాఞ్ఛతి ॥ ౩౪ ॥ న కించిత్సాధవో ధీరా భక్తా హ్యేకాన్తినో మమ । వాఞ్ఛన్త్యపి మయా దత్తం కైవల్యమపునర్భవమ్ ॥ ౩౫ ॥ నైరపేక్ష్యం పరం ప్రాహుర్నిశ్శ్రేయసమనల్పకమ్ । తస్మాన్నిరాశిషో భక్తిర్నిరపేక్షస్య మే భ

ఉతాభిన్నః-కిమహం పరతన్త్రః-ఉత స్వతన్త్రః-ఇత్యేవంరూపాః-ఛిద్యన్తే, కర్మాణి పుణ్యాపుణ్యాత్మకాని మత్ప్రాప్తిప్రతిబన్ధకాని * ॥ ౩౧ ॥ * యస్మాద్భక్తియోగస్సర్వసిద్ధిదః-తస్మాత్స ఏవ శ్రేష్ఠ ఇత్యుపసంహరతి॥ తస్మాదితి॥ త్రిభిః॥ మద్భక్తియుక్తస్య-అత ఏవ-మయి నిరతిశయప్రీతివిషయే-ఆత్మా చిత్తం-యస్య-యోగినః-జ్ఞానం ప్రకృతివివిక్తాత్మోపాసనాత్మకం-తదుపయుక్తం వైరాగ్యం చ-న శ్రేయః న తత్సాధనం భవేత్, కిముత కర్మయోగో న భవేదితి భావః * ॥ ౩౨ ॥ * నను సమీహితమేవ శ్రేయ ఐశ్వర్యకైవల్యాపేక్షయా న తస్య భక్తియోగోఽపి సాధనమిత్యత ఆహ॥ యదితి ॥ యత్, కర్మభిః స్వర్గాదిభి-రవాప్యతే-తత్సర్వం మద్భక్తియోగేనాఞ్జసా సుఖేన-లభతే-తత్ర-కర్మ యజ్ఞాదిరూపం-తపః శాస్త్రీయకాయక్లేశః-జ్ఞానం ప్రకృతివివిక్తాత్మోపాసనాత్మకం-వైరాగ్యం తదుపయుక్తం విషయేషు వైరాగ్యం యోగః యోగస్యాష్టాఙ్గస్యోక్తిః-దానం మాత్రీయద్రవ్యస్య పరస్వత్వాపాదనం-ధర్మో వాపీకూపతటాకవనాదినిర్మాణాత్మకః-ఇతరాణి శ్రేయస్సాధనాని తీర్థయాత్రా వ్రతాదీని-సర్వమిత్యనేన వివక్షితం వివృణోతి * ॥ ౩౩ ॥ * స్వర్గాపవర్గమితి॥ అపవర్గశబ్దోఽత్ర కైవల్యపరః-తస్య ప్రకృతిసమ్బన్ధావసానరూపత్వాత్-మద్ధామేతి మోక్షస్య పృథఙ్నిర్దేశాత్-ఏవం భక్తియోగస్య సర్వఫలసాధనత్వముక్త్వా అథానితరసాధ్యసాధనతామాహ॥ మద్ధామ కథంచిద్యది వాఞ్ఛతీతి॥ లభత ఇత్యనుషజ్యతే-యదీతి సంభావనద్యోతకో నిపాతః * ॥ ౩౪ ॥ * వాఞ్ఛతు నాస్తీత్యభిప్రేతం-తద్వివృణోతి॥ నకించిదితి ॥ మమ-భక్తాః-నాస్తి పునర్భవః జన్మ-యస్మిన్-తమపవర్గం మోక్షం-కైవల్యం చ-మయా-దత్తమపి న వాఞ్ఛన్తి॥ యద్వా॥ కైవల్యం నిరవశేషహేయసమ్బన్ధాభావావహం-పునర్భవం-మద్ధామ-న వాఞ్ఛన్తీత్యర్థః న వాఞ్ఛన్తీత్యపవర్గేచ్ఛావిరహో భక్తేస్స్వాదుతమత్వకాష్ఠాదర్శితా-నత్వపవర్గేచ్ఛాయాః అనర్థక్యహేతుత్వం "రక్షాపేక్షాం ప్రతీక్షత,, ఇతి వచనాన్తరానుగుణ్యాత్-అవాఞ్ఛాయాం హేతుతయా భక్తాన్విశినష్టి॥ ఏకాన్తిన ఇతి॥ ఏకాన్తినః మదనుభవైకప్రయోజనపరాః-అతో-మోక్షేఽపి మదనుభవ ఏవ-తేషాం ప్రయోజనం తదత్రైవ సిద్ధమితి న వాఞ్ఛన్తీతి భావః * ॥ ౩౫ ॥ * యది న వాఞ్ఛన్తి తర్హి తే

షాంముక్తిర్నస్యాదేవకిమిత్యత ఆహ॥ నైరపేక్ష్యమితి॥ పరం కేవలం-అనల్పకం-నైరపేక్ష్యం-నిశ్శ్రేయసం నిశ్శ్రేయసకరం-ఏ
కాన్తభక్తిరేవ నిశ్శ్రేయససాధనభూతేత్యవాఞ్ఛితాఽపి ముక్తిస్తేషామేవేతి భావః - భక్తియోగోఽపి నితరాం నిరపేక్షస్స్వ
ప్రతిష్ఠితస్స్యాదిత్యాహ ॥ తస్మాదితి॥ తస్మాదనల్పనైరపేక్ష్యస్య నిశ్శ్రేయసకరత్వాత్ - నిరాశిషః దృష్టాదృష్టఫలేచ్ఛా
రహితస్య నిరపేక్షస్యాపవర్గేచ్ఛారహితస్య-మద్భక్తిర్భవేత్-అన్తరాయాప్రతిహతా భవేదిత్యర్థః ॥ ౩౬ ॥ తదా
హ॥ నేతి ॥ గుణదోషోద్భవాః గుణదోషజ్ఞానమాత్రోద్భవాః - గుణాః రాగద్వేషాదయః - నభవేయుః-రాగద్వేషాదయోహి
భక్తియోగవిఘాతుకాః-తేచ- నస్యురిత్యర్థః-తదభావే హేతుత్వేనవిశినష్టి ॥ మయ్యేకాన్తభక్తానాం అనన్యప్రయోజనభక్తి
యుక్తానాం-సమచిత్తానాం గుణదోషవివర్జితచిత్తానాం- బుద్ధేః గుణదోషబుద్ధేః-పరం అతీతం - ధర్మం-ఉపేయుషాం ఉభయ
వర్జనాత్మకధర్మపరాణామిత్యర్థః ॥ ౩౭ ॥ ”శ్రుత్వాధర్మాన్ బహూన్ పశ్చాన్మోక్షధర్మాన పృచ్ఛత-తానహం తేభిధా
స్యామి,, ఇతి ప్రతిజ్ఞాత మోక్షధర్మనిరూపణముపసంహరన్ తదనుష్ఠానఫలమాహ ॥ ఏవమితి ॥ ఆదిష్టాన్ ఉపదిష్టాన్- పథః మోక్ష
మార్గాన్-యేఽనుతిష్ఠన్తి తే-యత్పరం - బ్రహ్మ -విదుస్తస్య పరబ్రహ్మభూతస్య- మమ-స్థానం-క్షేమం సుఖం యథా తథా-వి
న్దన్తి లభన్తే-మదితిపృథక్పదం-మమేత్యర్థః-యద్వా- వృత్తస్యాపి తస్య సామర్థ్యాద్విశేషణయోగః ॥ ౩౮ ॥ ఇతి శ్రీభాగ
వతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం ఏకాదశస్కన్ధే వింశోఽధ్యాయః ******************
“కర్మణాం జాత్యశుద్ధానామనేన నియమః కృతః-గుణదోషవిధానేన సఙ్గానాం త్యాజనేచ్ఛయా,, ఇత్యశుద్ధానాం కర్మణాం
సఙ్గానాంచ త్యాజ్యత్వోక్త్యా శుద్ధానాం తేషాం ముముక్షోరప్యుపాదేయత్వం సూచితం - తత్ర కేపున స్తే కర్మాదయః శుద్ధా అ
శుద్ధాశ్చేత్యభిప్రాయమాలక్ష్య తాన్వివక్షుః- స్వావత్స్వాధికారనిష్ఠావిపరీతనిష్ఠైవ దోషః - సఏవాశుద్ధ్యావహస్తత్ఫలంతు

వేత్ ॥ ౩౬ ॥ నమయ్యేకాన్తభక్తానాం గుణదోషోద్భవా గుణాః । సాధూనాం సమచిత్తానాం బుద్ధేః పరముపే
యుషామ్ ॥ ౩౭ ॥ ఏవమేతాన్మయాఽఽదిష్టాననుతిష్ఠన్తి మే పథః । క్షేమం విన్దన్తి మత్స్థానం యద్బ్రహ్మ పర
మం విదుః ॥ ౩౮ ॥ **
**********ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, ఏకాదశస్కన్ధే, వింశోఽధ్యాయః॥*********
శ్రీభగవానువాచ ॥ య ఏతాన్మత్పథో హిత్వా భక్తిజ్ఞానక్రియాత్మకాన్ । క్షుద్రాన్కామాంశ్చలైః ప్రాణైర్జు
షన్తస్సంసరన్తి తే ॥ ౧ ॥ స్వే స్వేఽధికారే యా నిష్ఠా స గుణః పరికీర్తితః । విపర్యయస్తు దోషస్స్యాదుభయోరేష
నిశ్చయః ॥ ౨ ॥ శుద్ధ్యశుద్ధీ విధీయేతే సమానేష్వపి వస్తుషు । ద్రవ్యస్య విచికిత్సార్థం గుణదోషౌ శుభాశుభౌ ॥ ౩ ॥ ధర్మా
ర్థం వ్యవహారార్థం యాత్రార్థమపి చానఘ । దర్శితోఽయం మయాఽఽచారో ధర్మముద్వహతాం ధురమ్ ॥ ౪ ॥ భూ

సంసార ఇత్యాహ॥ య ఇతి వ్యాఖ్యా ॥ మత్పథః మమ గర్భజన్మజరామరణాద్యనేకసాంసారికదుఃఖసాగరనిమగ్నాన్ జీవాన
వలోక్యానుజిఘృక్షయా మదారాధనోపయుక్తకరణకళేబరశాస్త్రాదికం ప్రయచ్ఛతో మమేత్యభిప్రేతోఽర్థః-పథో మా
ర్గాన్-మత్ప్రాప్త్యుపాయాన్ కర్మయోగజ్ఞానయోగభక్తియోగాత్మకాన్-హిత్వా- యే - చలైః-ప్రాణైః ఇన్ద్రియైః-క్షు
ద్రాన్-కామాన్ శబ్దాదివిషయాన్-జుషన్తస్సేవమానాభవన్తి- తే - సంసరన్తి-సాంసారికదుఃఖతరణోపాయార్థం హి కరణ
కళేబరాదీన్ ప్రయచ్ఛతో మత్తో జాతస్య మనుష్యమాత్రస్య మదుపదిష్టః స్వస్వవర్ణాశ్రమోచితేషు సాక్షాత్పరంపరయా వా మ
త్ప్రాప్తిసాధనేష్వధికారః-తమిమమధికారం-త్యక్త్వా- యే - కేవలం క్షుద్రకామపరాస్తే-పునస్సంసరన్తోఽనన్తతః స్థావర
తాం ప్రాప్నువన్తీతి భావః ॥ ౧ ॥ మనుష్యమాత్రస్య క్షుద్రకామాభినివేశః సంసారావహత్వాద్దోష ఏవేత్యభిప్రేతో
క్తం వచః పునః పరత స్వే స్వే ఇతి ॥ ౨ ॥ వివిక్షితస్య శుద్ధ్యశుద్ధివిభాగస్య తావత్ప్రయోజనం వదన్ తం ప్రతిజానాతి శుద్ధ్యశు
ద్ధీ ఇతి॥ ద్రవ్యస్య విచికిత్సార్థం-ఇదం యోగ్యమిదమయోగ్యం వేతి సందేహద్వారా స్వాభావిక ప్రవృత్తిప్రతిబన్ధార్థమిత్యర్థః-శు
ద్ధ్యశుద్ధీ యోగ్యత్వాయోగ్యత్వే-దేశకాలద్రవ్యకర్తృమన్త్రకర్మరూపేషు పదార్థేషు-సమానేష్వపి సఙ్ఘభూతాద్యాత్మకత్వే
న సమానాకారేష్వపి- అపిత్యనేన సర్వత్రోఽయం శుద్ధ్యశుద్ధివిభాగ ఇత్యాశఙ్కా నిరస్తా - కిం తత ఇత్యత ఆహ॥ గుణదోషౌ శుభా
శుభావితి ॥ సత్యామేవ విచికిత్సాయాం శుభాశుభావహా స్వాధికారతద్విపర్యయరూపౌ గుణదోషౌ విజ్ఞాతౌ భవత ఇత్యర్థః.
గుణదోషావిత్యస్య తత ఇత్యాదిః-విధీయేతే ఇత్యస్య విభజ్య జ్ఞాప్యత ఇత్యర్థః ॥ ౩ ॥ కించ ధర్మార్థం- వ్యవహారార్థం ఇదము
పాదేయమిదమనుపాదేయమితి వ్యవహారార్థంచ - యాత్రార్థం ధర్మావిరోధేన తదుపయుక్తశరీరసంరక్షణార్థం-ఏతత్త్రయం శు
ద్ధ్యశుద్ధివివేకేన సంభవతీతి భావః-తదాహ॥ దర్శిత ఇతి ॥ ధర్మం స్వాధికారాత్మకధర్మరూపాం-ధురం భారం - ముద్వహతాము
ద్వోఢుమిచ్ఛతాం-మయా-ఆచారః శుద్ధ్యశుద్ధివిభాగపూర్వకప్రవృత్తిరూపః-దర్శితః జ్ఞాపితః ॥ ౪ ॥ “శుద్ధ్యశుద్ధీ విధీయే

తేసమానేష్వపివస్తుష్వితిప్రతిజ్ఞాతమేవప్రపఞ్చయతి॥ భూమీతిత్రిభిః॥ ఆబ్రహ్మస్థావరాదీనాం - భూతానాంప్రాణినాం-శరీరారమ్భకాః-భూమ్యాదయః-పఞ్చ-ధాతవః తేచాత్మనా అన్తరాత్మభూతేనమయా-సంయుతాః - సర్వేభావాశ్చిదచిదీశ్వరతత్త్వత్రయాత్మకా ఇత్యర్థః-అనేనసమానేష్వితివివక్షితంసామ్యంస్పష్టీకృతమ్ ❋ ॥ ౫ ॥ ❋ సమానేష్వపీత్యపిశబ్దేనాన్తరవైషమ్యమపిశుద్ధ్యశుద్ధివిభాగజ్ఞాపనప్రయోజకమస్తీతిసూచితం ॥ తద్వివృణోతి॥ వేదేనేతి॥ సమేష్వపి-ఉక్తరీత్యాబ్రహ్మాదిస్థావరాన్తేషుభావేషు సమానాకారేషుసత్స్వపి - తచ్ఛరీరారమ్భకేషు ధాతుషు భూమ్యాదిభూతేషు, విషమాణివివిధాని - నామరూపాణిచ - వేదేన-కల్ప్యన్తే - విధాస్యన్తేతిశేషః - విధాతాహిమనసివిపరివర్తమానాద్దేవమనుష్యాదివైదికశబ్దాదవగతతద్వాచ్యభూతదేవాద్యాకారస్తదాకారాన్దేవమనుష్యాదీన్సృజతి॥ తథాచశ్రుతిః “ వేదేనరూపేవ్యాకరోత్సతాసతీప్రజాపతి ” రితి॥ స్మృతిరపి “ నామరూపఞ్చభూతానాంకృత్యానాంచప్రపఞ్చనమ్। వేదశబ్దేభ్యఏవాదౌదేవాదీనాంచకారస ” ఇతి॥ కల్పనాయాఃప్రయోజనమాహ॥ ఏతేషాంసంసారిణాంజీవానాం - స్వార్థసిద్ధయే స్వార్థసిద్ధ్యుపయుక్తాధికారనిష్ఠార్థమిత్యర్థః ❋ ॥ ౬ ॥ ❋ తతఃకిమతఆహ॥ దేశేతి॥ భవన్తీతిభావాః-దేశకాలాదిరూపేణసత్తామిత్యర్థః - ఆదిశబ్దేనద్రవ్యకర్తృమన్త్రసంగ్రహః - వస్తూనాం-గుణదోషౌయోగ్యత్వాయోగ్యత్వే- శుద్ధ్యశుద్ధీఇతియావత్ “ శుద్ధ్యశుద్ధీవిధీయేతే ” ఇత్యుపక్రమాత్-మమమయా-విధీయేతేవివిచ్యజ్ఞాప్యేతే - కిమర్థం - కర్మణాందేశకాలాదినిష్ఠానాం నియమార్థంసంకోచార్థం - విపరీతాధికారవర్జనేనస్వస్వాధికారాణామనుష్ఠానార్థమిత్యర్థః ❋ ॥ ౭ ॥ ❋ ప్రతిజ్ఞాతేశుద్ధ్యశుద్ధీవిదధాతి॥ అకృష్ణసారఇత్యాదినా॥ అకృష్ణసారఃకృష్ణమృగప్రచారరహితో - దేశః-తథా - అబ్రహ్మణ్యఃబ్రాహ్మణభక్తిశూన్యశ్చ - శుచిర్భవేత్-సకృష్ణమృగప్రచారోబ్రహ్మణ్యశ్చశుచిరిత్యర్థః - సకృష్ణసారోఽపినసర్వోదేశశ్శుచిః-కింతు సౌవీరాదివ్యతిరిక్తోదేశః - తత్రసౌవీరఃసౌరాష్ట్రదేశః-కీకటదేశోమగధకళిఙ్గాదిః “ అఙ్గవఙ్గకళిఙ్గేషుసౌరాష్ట్రమగధే

మ్యమ్బ్వగ్న్యనిలాకాశాభూతానాంపఞ్చధాతవః। ఆబ్రహ్మస్థావరాదీనాంశరీరాఆత్మసంయుతాః ॥ ౫ ॥
వేదేననామరూపాణివిషమాణిసమేష్వపి। ధాతుషూద్ధవకల్ప్యన్తఏతేషాంస్వార్థసిద్ధయే॥ ౬ ॥ దేశకాలాదిభావానాంవస్తూనాంమమసత్తమ। గుణదోషౌవిధీయేతేనియమార్థంహికర్మణామ్ ॥ ౭ ॥ అకృష్ణసారోదేశానామబ్రహ్మణ్యోఽశుచిర్భవేత్। కృష్ణసారోఽప్యసౌవీరకీకటాసంస్కృతేరిణమ్॥ ౮ ॥ కర్మణ్యోగుణవాన్కాలోద్రవ్యతస్స్వతఏవవా। యతోనివర్తతేకర్మసదోషోఽకర్మకస్స్మృతః॥ ౯ ॥ ద్రవ్యస్యశుద్ధ్యశుద్ధీచద్రవ్యేణవచనేనచ। సంస్కారేణాథకాలేనమహత్త్వాల్పతయాఽథవా॥ ౧౦ ॥ శక్త్యాఽశక్త్యాఽథవాబుద్ధ్యాసమృద్ధ్యావా

షుచ। తీర్థయాత్రాంవినాగత్వాపునస్సంస్కారమర్హతీ ” తిస్మర్యతే - అసంస్కృతోమ్లేచ్ఛభూయిష్ఠదేశః - ఇరిణమూషరదేశః ❋ ॥ ౮ ॥ ❋ అథకాలస్యశుద్ధ్యశుద్ధీవిదధాతి॥ కర్మణ్యఇతి॥ కర్మణిసాధు కర్మణ్యః-శుచిరిత్యర్థః- కోఽసౌ, యో,ద్రవ్యతఃద్రవ్యసంపత్త్యా - స్వతఃపూర్వాహ్ణత్వాదినా, యో ,గుణవాన్-యతఃయత్రతుకాలేద్రవ్యాలాభేనవా , రాష్ట్రవిప్లవాదినావా-ఆరబ్ధం , కర్మ,నివర్తతేనివృత్తంభవతి , నసమాప్యతఇతియావత్ -యశ్చసూతకాదౌదశాహాదిలక్షణః - సకాలోఽకర్మకఃకర్మానర్హః , అతఏవ , దోషః అశుచిః- ఇదందేశస్యాప్యుపలక్షణం , దేశకాలయోఃకర్మణ్యతాచద్రవ్యాన్తరసంబన్ధాద్వాస్వతోవాభవతి- మథురాదిదేశస్యజయన్త్యాదికాలస్యచభగవత్సంబన్ధయోగాద్గుణవత్త్వమ్ ❋ ॥ ౯ ॥ ❋ అథ ద్రవ్యస్యశుద్ధ్యశుద్ధీదర్శయతి॥ ద్రవ్యస్యేతిచతుర్భిః॥ ద్రవ్యేణమృజ్జలాతపాగ్న్యాదినా-ద్రవ్యస్య వస్త్రాదేః శుద్ధిః - మూత్రాదినాత్వశుద్ధిః-వచనేనశాస్త్రబలేనచ - శుద్ధమశుద్ధం వేతిసందేహేశుద్ధమేవేతి బ్రాహ్మణవచనేనవాశుద్ధిః - సంస్కారేణప్రోక్షణాదనాచపుష్పాదేశ్శుద్ధిః-నపర్యుషితాన్నాదేః - అవఘ్రాణాదినాత్వశుద్ధిః - అల్పకాలేన అనతివిప్రకృష్టకాలేన - యథానవోదకాదేర్దశాహాదినాశుద్ధిః విపరీతేనత్వశుద్ధిః , మహత్త్వాల్పతయా యథానదీజలస్యమహత్త్వాద్రథ్యాదిజలస్యాల్పత్వాత్-చణ్డాలాదిసంస్పర్శేఽపినద్యాదిజలస్యశుద్ధిః , రథ్యాదిజలస్యత్వశుద్ధిః ❋ ॥ ౧౦ ॥ ❋ శక్త్యాఽశక్త్యాయథా-ఉపరాగాదిషుస్నాతుంశక్తస్యస్నానాదినైవశుద్ధిః-ఆతురస్యత్వశక్త్యాశుద్ధిః - కస్యచిద్బుద్ధ్యా, శుద్ధిరశుద్ధిశ్చ , యథాపుత్రజన్మాదౌదశాహాతిక్రమజ్ఞానేనశుద్ధిః , అనతిక్రమజ్ఞానేనత్వశుద్ధిః , సమృద్ధ్యాఉత్సవేన-యథాభగవదుత్సవాదిషుఅస్పృశ్యస్పర్శేఽపి ఉత్సవేనైవశుద్ధిః - తత్రవిశేషమాహ॥ యదేతి॥ “ దేశంకాలంవయశ్శక్తింద్రవ్యంద్రవ్యప్రయోజనమ్। ఉపపత్తిమవస్థాంచజ్ఞాత్వాశౌచంప్రకల్పయే ” దితిస్మృత్యుక్తరీత్యాఏతేద్రవ్యవచనాదయః , శోధకాః-దేశావస్థాద్యనుసారతః - ఆత్మనఃఅశుద్ధాత్మకస్యద్రవ్యస్య - యథాఅలంకుర్వన్తిఅలంపర్యాప్తంయథాతథాశుద్ధింకుర్వన్తీత్యర్థః , యద్వా , అలంశబ్దోఽత్రవారణార్థకః-అలంకుర్వన్తి- యథావదశుద్ధింవారయన్తీత్యర్థః - అఘంకుర్వన్తీతిపాఠాన్తరం- తత్రయథాత్మనఃయథావస్థితద్ర

వ్యస్వరూపస్య స్వతశ్శుద్ధస్యైవ - అఘంకుర్వన్తి, స్వభావతశ్శుచివస్తుని అశుచిత్వమాపాదయన్తి - తథా-దేశావస్థాద్యనుసారతశ్శుద్ధిరితి స్వతశ్శుద్ధస్యైవోచ్ఛిష్టాద్యశుచివస్తుసంస్పర్శే శుద్ధిరుచ్యత ఇతి ॥ ౧౧ ॥ తాం ప్రపఞ్చయతి । ధాన్యేతి । ధాన్యాదీనాం-కాలాదిభి, శ్శుద్ధిః-తత్ర ధాన్యస్య వాయ్వాతపాదినా శుద్ధిః, దారూణాం దారుపాత్రాదీనాం, మృత్తోయాభ్యాం, అత్యన్తోపహతౌ తక్షణాద్వా, అస్థ్నాం గజదన్తాదీనామపి-వాయ్వాతపాదినా శోషణాచ్ఛుద్ధిః, తన్తుశుద్ధిస్తోయైః, రసస్య క్షీరాదేః కేశాదిసంస్పర్శేఽపి క్వాథేన శుద్ధిః, తైజసస్య కాంస్యాదేః అగ్నినా శుద్ధిః, చర్మణాం తైలేన, పార్థివానాం ద్రవ్యాణాం యుతాయుతైః సంయోగాసంయోగైః, శుద్ధిః, యథా, ఓదనస్య కేశాద్యపనయనాజ్యసంయోగాదినా శుద్ధిః ॥ ౧౨ ॥ యచ్చ తామ్రవస్త్రాదిక, మమేధ్యలిప్తం, భవతి, తత్-యేనామ్లోదకాదినా, యావత్ గన్ధం దుర్గన్ధం, లేపం అమేధ్యలేపంచ-వ్యపోహతి త్యజతి, స్వగతమలం త్యక్త్వా, ప్రకృతిం స్వమేవ రూపం, భజతే-తావత్తస్య, శౌచమావృత్తితః-ఇష్యతే ॥ ౧౩ ॥ అథ కర్తృశుద్ధిమాహ ॥ స్నానేతి ॥ అవస్థా కర్మానుష్ఠానోపయుక్తం వయః, వీర్యం శక్తిః, తీర్థేతి పాఠాన్తరమ్, సంస్కారః ఉపనయనాదిః-కర్మ సన్ధ్యోపాసనాదిరూపం. మత్స్మృతిర్విష్ణుచిన్తనం-ఏభి - రాత్మనః-శౌచం శుద్ధిః-ద్విజః ఇత్థం శుద్ధస్సన్నేవ స్వాధికారాత్మక - మాచరేత్ ॥ ౧౪ ॥ అథ మన్త్రశుద్ధిమాహ ॥ మన్త్రస్యేతి ॥ పరిజ్ఞానం ప్రయోగజ్ఞానం, ఆచార్యముఖాద్యథావత్పరిజ్ఞానం వా, మన్త్రస్య శుద్ధిః ॥ అథ కర్మశుద్ధిమాహ ॥ కర్మశుద్ధిర్మదర్పణమితి ॥ కర్మణాం, మయ్యర్పణమేవ-శుద్ధిరిత్యర్థః-అర్పణం నామ-భగవదారాధనరూపత్వానుసన్ధానం - ఇత్థం శుద్ధ్యశుద్ధీ ప్రపఞ్చ్యోపసంహరతి ॥ ధర్మ ఇతి షడ్భిః ॥ దేశకాలద్రవ్యకర్తృమన్త్రకర్మభిర్విశుద్ధైరేవ ధర్మః స్వాధికారలక్షణః - సంపద్యతే - విపర్యయైరశుద్ధైస్తు-అధర్మః, విపర్యయ ఇతి పాఠే-విశుద్ధానాం షణ్ణాం-యో- విపర్యయః అశుద్ధిః సోఽధర్మః-తద్ధేతురిత్యర్థః ॥ ౧౫ ॥ ఇయమేవ శుద్ధ్యశుద్ధివిష

యథాఽఽత్మనః। అలంకుర్వన్తి హి తథా దేశావస్థానుసారతః ॥౧౧॥ ధాన్యదార్వస్థితన్తూనాం రసతైజసచర్మణామ్। కాలవాయ్వగ్నిమృత్తోయైః పార్థివానాం యుతాయుతైః ॥౧౨॥ అమేధ్యలిప్తం యద్యేన గన్ధం లేపం వ్యపోహతి। భజతే ప్రకృతిం తస్య తచ్ఛౌచం తావదిష్యతే ॥౧౩॥ స్నానదానతపోఽవస్థావీర్యసంస్కారకర్మభిః। మత్స్మృత్యా చాత్మనశ్శౌచం శుద్ధః కర్మాచరేద్ద్విజః ॥౧౪॥ మన్త్రస్య చ పరిజ్ఞానం కర్మశుద్ధిర్మదర్పణమ్। ధర్మస్సంపద్యతే షడ్భిరధర్మస్తు విపర్యయైః ॥౧౫॥ క్వచిద్గుణోఽపి దోషస్స్యాద్దోషోఽపి విధినా గుణః। గుణదోషార్థనియమస్తద్భిదామేవ బాధతే ॥౧౬॥ సమానకర్మాచరణం పతితానాం న పాతకమ్। ఔత్పత్తికో గుణస్సఙ్గో న శయానః పతత్యధః ॥

యభేదేన వ్యతికరతామాపాద్యత ఇత్యాహ ॥ క్వచిదితి ॥ క్వచిద్గుణోఽపి శుద్ధిరపి-విశేషవిధిబలాత్-దోషః-స్యాదశుద్ధిస్స్యాత్, యథా-ఆతురస్య నిషిద్ధం స్నానాదికం, తథా-దోషోఽపి-గుణః స్యాత్, యథా హింసాదిర్యష్టుమిచ్ఛతః - అతో గుణదోషార్థనియమః, విశేషశాస్త్రైః గుణదోషవిషయనియమ ఇత్యర్థః, సః, తద్భిదాం సామాన్యశాస్త్రప్రాప్తగుణదోషవిభాగం, బాధతే-అపవదతి - సామాన్యశాస్త్రస్య విశేషవిధివిషయే సంకోచమాత్రం క్రియతే - నత్వత్యన్తబాధ ఇతి న తస్య వైయర్థ్యమిత్యేవకారాభిప్రాయః ॥ ౧౬ ॥ దోషస్య క్వచిద్దోషత్వాభావే ఉదాహరణమాహ ॥ సమానేతి ॥ సమానకర్మాచరణం ఏకకర్మాచరణం సహసంభాషణాదికమిత్యర్థః, త - త్పతితానాం, న పాతకం, కింత్వపతితానామేవ - పతితైస్సహ సంభాషణం పాతకం-క్వచిద్గుణస్యాన్యత్ర దోషత్వేపి ఉదాహరణమాహ ॥ ఔత్పత్తికో గుణైస్సఙ్గ ఇతి ॥ గుణైశ్శబ్దాదివిషయైస్సహ, సఙ్గో గృహస్థస్య, ఔత్పత్తికః స్వాభావికః-పూర్వమేవ స్వీకృతత్వాత్-అత స్తస్య న దోషః, కింతు గుణః ॥ ఋతావుపేయా „ దిత్యాదిశాస్త్రానుమతత్వాత్, స ఏవ తు సఙ్గో యతేర్దోషః, తత్ర దృష్టాన్తః-పూర్వమేవ-అధశ్శయానో, న పతతీతి „ ఔత్పత్తికో గుణైస్సఙ్గో నాశాయాతః పతత్యధః „ ఇతి పాఠాన్తరం । తత్రాయమర్థః-సఙ్గానాం త్యాజనేచ్ఛయేతి జాత్యశుద్ధానాం సఙ్గానాంచ త్యాజ్యత్వముక్తం, తత్ర కోఽసౌ సఙ్గః-యస్త్యాజ్యతయోక్తః- కశ్చ త్యాజ్యత్వే హేతుః, కుతశ్చ సఙ్గ ఉపజాయతే, సఙ్గప్రభవాశ్చ కే పునర్దోషా ఇత్యభిప్రాయమాలక్ష్యాహ ॥ ఔత్పత్తిక ఇత్యాదినా ॥ గుణైశ్శబ్దాదివిషయైస్సహ-సఙ్గః-ఔత్పత్తికః సర్వప్రాణినాం జన్మసిద్ధః-స-నాశాయ, భవతి - నాశోఽత్రాన్తస్థావరతాప్రాప్త్యాఽచైతన్యావిర్భావాత్మకనష్టకల్పతైవ-అతో-జన్తురధః పతతి నిరయం ప్రవిశతీత్యయమేవ త్యాజ్యతాహేతురితి భావః ॥ ౧౬ ॥ త్యాగప్రకారమాహ ॥ యతో యత ఇతి ॥ యతో యతో విషయాన్నివర్తేత విశ్లిష్యేత్ - తతస్తతో-విముచ్యేత విశేషేణ ముచ్యేత - న తం తం విషయం పునరనుధ్యాయేదిత్యర్థః - విపర్యయేఽనర్థపరంపరాం వివక్షుస్తావత్సఙ్గపరిహారస్య పురుషార్థహేతుతామాహ ॥ ఏష ఇతి ॥ ఏషః

---

౧౫ ॥ శ్లో ॥ పా । విపర్యయః ౧౬ ॥ శ్లో † పా ॥ నాశాయాతః పతత్యధః

అసఙ్గఏవ - నృణాం - పరమోధర్మః నిరతిశయశ్రేయస్సాధనం ॥ తదాహ ॥ క్షేమస్సుఖావహః - శోకాద్యనర్థపరిహారకశ్చ ॥ ౧౮ ॥ విషయేష్వితి ॥ విషయేషుశబ్దాదిషు-గుణధ్యానాత్ ఉపాదేయత్వాభినివేశాత్ - తతస్తత్రవిషయేషు, పునఃపునః - పుంసః , సఙ్గో , భవేత్ , సఙ్గాచ్చ , తత్రవిషయేషు , కామఃఅనుపభుజ్యావస్థానాశక్త్యాత్మకశ్చిత్తవికారఃకామో,భవేత్,కామాచ్చ,కలిఃకలహః ॥ ౧౯ ॥ తతశ్చ-దుస్సహః - క్రోధః-తంక్రోధం,తమో,ఽనువర్తతే-క్రోధాత్తమోభవేదిత్యర్థః-తమశ్చాత్రసమ్మోహః, సచకార్యాకార్యవివేకాభావాత్మకః-తమసాచ , యా,పుంసో,వ్యాపినీ,చేతనాసాద్రుతమాశు,గ్రస్యతేగ్రస్తాభవతి , ధర్మభూతజ్ఞానస్యవిభుత్వాద్వ్యాపినీత్యుక్తంతదతిసంకుచితంభవతీత్యర్థః ॥ ౨౦॥ హేసాధో,తయాచేతనయా,రహితస్తు-జన్తుర్జీవః - శూన్యాయకల్పతేఅసత్ప్రాయతాంప్రాప్నోతీత్యర్థః-నహిస్థావరాదిషుచైతన్యంసదివభాతీతిభావః,తతశ్శూన్యతాపత్తేః,మూర్ఛితస్యైవ,మృతస్యైవచా , స్వ,విషయసఙ్గినః,విషయాభినివేశేన,స్వార్థవిభ్రంశో,భవేత్ ॥ ౨౧ ॥ కోఽసౌ , ఆత్మానమపరంచనవేదేత్యేషఃస్వపరజ్ఞానాభావః-నహితరుపాషాణాదీనాంస్వపరవివేకోదృశ్యతే అయమేవమహాన్ స్వార్థభ్రంశఇత్యర్థః॥తమేనంస్వార్థవిభ్రష్టంనిన్దతి॥వృక్షజీవికయేతి ॥ యఃస్వార్థవిభ్రంశాయోద్యుక్తః,స-వృక్షజీవికయా-వృక్షస్యేవస్వపరవివేకరహితతయా-జీవికయా , జీవన్,వర్తతేభస్త్రేవవ్యర్థంశ్వసన్ శ్వసన్ముహ్యన్ వర్తతఇత్యర్థః ॥ ౨౨ ॥ యదివిషయసఙ్గస్యైత్థమనర్థకారిత్వంతర్హి మాతాపితృసహస్రేభ్యోఽపివత్సలో వేదఃకిమితిస్వర్గాదివైషయికసుఖసాధనానియజ్ఞాదీనివిధత్తఇత్యత ఆహ॥ ఫలశ్రుతిరితి॥ఇయం " యజేతస్వర్గకామ,,ఇత్యాదిరూపా,ఫలశ్రుతిః,నశ్రేయః,బోధయతీ-తి శేషః , శ్రూయమాణంస్వర్గాదిఫలంనపురుషార్థత్వేనప్రతిపిపాదయిషి

యతో యతో నివర్తేత విముచ్యేత తతస్తతః। ఏష ధర్మో నృణాం క్షేమః శోకమోహభయాపహః ॥ ౧౮ ॥ విషయేషు గు
ణధ్యానాత్పుంసస్సఙ్గస్తతో భవేత్। సఙ్గాత్తత్ర భవేత్కామః కామాదేవ కలిర్నృణామ్ ॥ ౧౯ ॥ కలేర్దుర్విషహః
క్రోధస్తమస్తదనువర్తతే। తమసా గ్రస్యతే పుంసశ్చేతనా వ్యాపినీ ద్రుతమ్ ॥ ౨౦ ॥ తయా చ రహితస్సాధో జన్తు
శ్శూన్యాయ కల్పతే। తతోఽస్య స్వార్థవిభ్రంశో మూర్ఛితస్య మృతస్య చ ॥ ౨౧ ॥ విషయాభినివేశేన నాత్మానం వే
ద నాపరమ్। వృక్షజీవికయా జీవన్వ్యర్థం భస్త్రేవ నిశ్వసన్ ॥ ౨౨ ॥ ఫలశ్రుతిరియం నృణాం న శ్రేయో రోచనం ప
రమ్। శ్రేయోవివక్షయా ప్రోక్తా యథా భైషజ్యరోచనమ్ ॥ ౨౩ ॥ ఉత్పత్త్యైవ హి కామేషు ప్రాణేషు స్వజనేషు
చ। ఆసక్తమనసో మర్త్యా ఆత్మనోఽనర్థహేతుషు ॥ ౨౪ ॥ న తానవిదుషస్స్వార్థం భ్రామ్యతో వృజినాధ్వని।
కథం యుఞ్జ్యాత్పునస్తేషు తాంస్తమో విశతో బుధః ॥ ౨౫ ॥ ఫలశ్రుతిం కుసుమితాం న వేదజ్ఞా వదన్తి హి। కామినః

తమిత్యర్థః-పరం కేవలం,రోచనంగుడజిహ్వికాన్యాయేన మోక్షసాధనేషురుచిజననార్థంఫలకీర్తనమిత్యర్థః-ఏతదేవస్పష్టయతి ॥ శ్రేయోవివక్షయాదృష్టసుఖాపేక్షయా,స్వర్గాదికమతిశయితంతతోఽప్యాపవర్గికంసుఖమతిశయితమిత్యేవంమోక్షసుఖస్యనిరతిశయపురుషార్థత్వవివక్షయా - ప్రోక్తాస్వర్గాదిఫలముక్తమిత్యర్థః-యథాభైషజ్యరోచనం,భైషజ్యమౌషధంప్రతిరోచనంరుచిజనకం-గుడశర్కరాదియథా-తద్వత్ " పిబనిమ్బంప్రదాస్యామిఖలుతేఖణ్డలడ్డుకాన్-పిత్రైవముక్తఃపిబతినఫలంతావదేవతు,, ఇత్యుక్తప్రకారపురస్కారేణభైషజ్యేఽధప్రీత్యుత్పాదనం,తద్వదిత్యర్థః ॥ ౨౩ ॥ అన్యథాహితబోధనార్థంప్రవృత్తోవేదఃకథమహితేష్వేవలోకంప్రవర్తయేదిత్యాహ॥ఉత్పత్త్యైవేతిద్వాభ్యాం॥ఉత్పత్త్యైవజన్మప్రభృత్యేవఆత్మనఃస్వస్య,బన్ధహేతుషు,కామాదిషు,ఆసక్తమానసాన్,అతఏవ,తేషు,నతాన్నమార్గాన్,స్వార్థంస్వశ్రేయః, అవిదుషోజనాన్,వృజినాధ్వనిదుఃఖావహేసంసృతిమార్గే-భ్రామ్యమాణాన్,అన్తత,స్తమోవిశతఃస్థావరతామాపత్స్యమానాన్ తాన్మర్త్యాన్,పునస్తేష్వేవ,కామాదిషు,అనర్థావహేషు,బుధో, వేదః,కథం,యుఞ్జ్యాత్ యుక్తాన్కుర్యాత్,ప్రవర్తయేదిత్యర్థః-తత్రప్రాణశబ్దేనాయురిన్ద్రియబలాదీనివివక్షితాని , స్వజనశబ్దేనపుత్రమిత్రకళత్రాదయః-బుధఇతిద్వితీయాంతంవా,వేదఇతి శేషః-వేదో,బుధఃవేదబోధితమేవశ్రేయఇతిమన్యమానాన్,కథంయుఞ్జ్యాదిత్యర్థః,తథాసత్యనాప్తస్స్యాదిత్యర్థః ॥ ౨౪ ॥ ౨౫ ॥హేయుతః-ఫలశ్రవణంరోచనమాత్రం- అతఏవ,వేదతాత్పర్యాభిజ్ఞాఃకుసుమితాంఫలశ్రుతింనవదన్తికుసుమితాంకుసుమమాత్రఫలప్రదాంశ్రోత్రప్రీతిమాత్రామాపాతరమణీయామితియావత్,తాంఫలశ్రుతిం,నోపదిశన్తీత్యర్థః-యద్వా,నవేదజ్ఞాఅవేదజ్ఞాః-వేదతాత్పర్యానభిజ్ఞాః-కుసుమితాంకుసుమమాత్రఫలప్రదామపిఫలశ్రుతింస్వర్గాదిఫలాభిప్రాయికాం,వదన్తి,నతువేదజ్ఞాఇత్యర్థఃతత్రహేతుః,కామినఃశబ్దాదివిషయాభిలాషిణః-అతఏవ - కృపణాః-అతోలుబ్ధాఃతృష్ణాకులాః-అతఏవ,పుష్పేషుపుష్పస్థానీయేషుకర్మజన్యేషుస్వర్గాదిషు , ఫలబుద్ధిమన్తః అతఏవా , గ్నిముగ్ధాఃఅగ్నిసాధ్యకర్మాభినివేశేనలుప్తవివేకాః-ధూమతాన్తాఃనిరన్తరంహోమధూమేనతాన్తాఃగ్లానాః-యేచైవంవిదః , తేస్వం , లోకంప్రత్యగాత్మస్వరూపం , నజాన

న్తి ❋ ॥ ౨౬ ॥ ❋ ఈశ్వరమపినజానన్తీత్యాహ ॥ నేతి ॥ అఙ్గహేఉద్ధవ-యతః ఉపాదాననిమిత్తకారణాదిదంజగదుత్పద్యతే
అతఏవ,ఇదంజగత్,యః,మేనవినానాస్తీత్యర్థః-తం,హృదిస్థం,మామపి-తే, నజానన్తిహియస్మాదుక్థశాసఃకర్మవిధిప్రేరితాః
అసుతృపఃఇన్ద్రియతర్పణపరాః, హృదిస్థమపినజ్ఞానన్తీత్యత్రదృష్టాన్తః-యథా , నీహారస్తమస్తేన వ్యాప్తానిచక్షూంషి,యే
షాం, తే,సంనిహితమపినజానన్తితద్వత్ ❋ ॥ ౨౭ ॥ ❋ కించ॥తఇతి ॥ మేమమ , పరోక్షమస్ఫుటం దురవగాహమితిభావః
మత-మవిజ్ఞాయ,కేవలం.విషయాత్మకాఃవిషయప్రవణచిత్తాస్సన్తః-వృథా , పశూన్ , హింసన్తియాగమపదిశ్యమాంసభ
క్షణాయపశూన్వృథాహింసన్తీత్యర్థః , అత,స్తే, నాస్తికాఇతిభావః తేతు , ప్రేత్యమృత్వా,తైః-హింసితైరేవపశుభిః-అ
ముత్రసాలావృకాదిరూపతామాపన్నైః , హింస్యన్తేవృథాపశూన్హింసన్తఇత్యత్రహేతుతయానాస్తికానామభిప్రా
యవిశేషంప్రకాశయన్తద్వివృణోతి ॥ హింసాయామితి ॥ హింసాయామిత్యనేనతత్పూర్వకంమాంసభక్షణముపలక్ష్యతే-త
త్ర,యది-రాగఃఇచ్ఛా,స్యాత్ తర్హియజ్ఞఎవ-చోదనావిధిః అనుమతిరితియావత్,ఇతిహింసన్తఇతిసంబన్ధః ❋ ॥ ౨౮ ॥ ❋ హిం
సైవ-విహారః క్రీడా-యేషాం తే - స్వసుఖేచ్ఛయామాంసభక్షణసుఖేచ్ఛయా - ఆలబ్ధైః-పశుభి-ర్యైఃయజ్ఞైః,తైః, పిత్రాదిరూ
పాః-దేవతాః-యజన్తి-అత-స్తే-ఖలాః-స్వసుఖేచ్ఛయాయాగోవ్యాజీకృతఇత్యత-స్తే-ఖలాఇత్యర్థః ❋ ॥ ౨౯ ॥ ❋ ఏవంనాస్తి
కానాంఫలముక్తం-అథాస్తికేష్వపిఫలకామానాంప్రవృత్తింతత్ఫలంచదర్శయతి ॥ స్వప్నోపమమితి ॥ అసన్తంప్రకృతిపరి
ణామాత్మకం-అతఏవస్వప్నవదనిత్యం - అతఏవ - శ్రవణప్రియంశ్రోత్రమాత్రప్రియం-అముంపరలోకం-తథాఅన్యాఆశిషః
కామాంశ్చ-హృది-సంకల్ప్యాభిసంధాయ-అర్థాన్ధనానిత్యజన్తి-కామసాధకేషుకర్మసువినియోజయన్తియథావణిక్ యథా

కృపణాలుబ్ధాఃపుష్పేషుఫలబుద్ధయః ॥ అగ్నిముగ్ధాధూమతాన్తాస్స్వంలోకంనవిదన్తితే॥ ౨౬ ॥ నతేమామఙ్గ
జానన్తిహృదిస్థంయఇదంయతః । ఉక్థశాసోహ్యసుతృపోయథానీహారచక్షుషః॥ ౨౭ ॥ తేమేమతమవిజ్ఞాయప
రోక్షంవిషయాత్మకాః । వృథాపశూన్విహింసన్తి ❋ హింస్యన్తేప్రేత్యతైస్తుతే ॥ హింసాయాంయదిరాగ
స్స్యాద్యజ్ఞఎవహిచోదనా ॥ ౨౮ ॥ హింసావిహారాహ్యాలబ్ధైఃపశుభిస్స్వసుఖేచ్ఛయా । యజన్తేదేవతాయ
జ్ఞైఃపితృభూతపతీన్ఖలాః॥ ౨౯ ॥ స్వప్నోపమమముంలోకమసన్తంశ్రవణప్రియమ్ । ఆశిషోహృదిసఙ్కల్ప్య
త్యజన్త్యర్థాన్యథావణిక్ ॥ ౩౦ ॥ రజస్సత్త్వతమోనిష్ఠారజస్సత్త్వతమోజుషః । ఉపాసతఇన్ద్రముఖ్యాన్దేవాదీ
న్నయథైవమామ్ ॥ ౩౧ ॥ ఇష్ట్వేహదేవతాయజ్ఞైర్గత్వారంస్యామహేదివి । తస్యాన్తఇహభూయాస్మమహా
శాలామహాకులాః ॥ ౩౨ ॥ ఏవంపుష్పితయావాచావ్యాక్షిప్తమనసాంనృణామ్ । మానినాంచాతిస్తబ్ధానాంమ
ద్వార్తాపినరోచతే॥ ౩౩ ॥ వేదాబ్రహ్మాత్మవిషయాస్త్రికాణ్డవిషయాఅపి । పరోక్షవాదాఋషయఃపరోక్షంమ

కశ్చిద్వణిక్ బహుధనార్జనేచ్ఛయాతావత్సిద్ధంధనంత్యజన్సముద్రంలిలఙ్ఘయిషురుభయభ్రష్టోభవతి-తద్వదిత్యర్థః ❋ ॥ ౩౦ ॥ ❋
రజస్సత్త్వతమోనిష్ఠాఃరజఆదిగుణమూలకర్మనిష్ఠాః-రజస్సత్త్వతమోజుషఃరాజసాహారాదిసేవమానాః, తేషుప్రీతియుక్తావా,
అత్రరజస్తమోభ్యాంమిశ్రితంసత్త్వంవివక్షితం - ఇన్ద్రఃముఖ్యోయేషాంతాన్-దేవాదీ - నుపాసతే.స్వగుణానురూపానిన్ద్రా
దీనేవారాధయన్తి - నయథాఇన్ద్రాద్యుపాసనమపి నయథావత్కుర్వన్తి యథావత్త్వంనామభగవదాత్మకత్వబుద్ధియుక్త
త్వమేవ-యథైవేతిమామిత్యనేనాపిసమ్బధ్యతే సాత్త్వికాన్మామపి-నయథావదుపాసతే - ఇత్యర్థః ❋ ॥ ౩౧ ॥ ❋ హృదిసఙ్క
ల్ప్యేత్యుక్తం-తమేవసఙ్కల్పందర్శయతి ॥ ఇష్ట్వేతి ॥ ఇహలోకేదేవతాః-యజ్ఞైః-ఇష్ట్వాఆరాధ్య- గత్వాస్వర్లోకంప్రాప్య
దివిస్వర్గే-రంస్యామహే-తతస్తస్యభోగస్యా-న్తేఅవసానే-పున - రిహలోకేషు -మహాశాలాఃమహాగృహపతయః-మహాకులా
శ్చ-భూయాస్మభవిష్యామః ❋ ॥ ౩౨ ॥ ❋ తతఃకిమిత్యతఆహ ॥ ఏవమితి ॥ వాచావేదపూర్వభాగాత్మికయా-వ్యాక్షిప్తంమ
నోయేషాం-తేషాం - మానినాందురహఙ్కారిణాం - అతీవ - స్తబ్ధానాంపరిపూర్ణమాత్మానంమన్యమానానాం-నృణాం-
మద్వార్తాఽపి-నరోచతే-అత - స్తేనిత్యంసంసారిణోఽపిభవన్తీతిభావః ❋ ॥ ౩౩ ॥ ❋ తదేవంవేదతాత్పర్యానభిజ్ఞానాంప్ర
వృత్తిఫలేఉక్తే - కింతర్హివేదతాత్పర్యమిత్యతఆహ ॥ వేదాఇతి ॥ త్రికాణ్డవిషయాఃకర్మకాణ్డదేవతాకాణ్డజ్ఞానకాణ్డరూపావ
చ్ఛేదవన్త . స్సర్వేఇమేవేదాః- బ్రహ్మాత్మవిషయాఃబ్రహ్మైవాత్మాసర్వేషామన్తరాత్మా-తద్విషయాః-సర్వాన్తరాత్మభూ
తపరబ్రహ్మవిషయా - ఇత్యర్థః , పరబ్రహ్మతద్గుణతద్విభూతితత్ప్రాప్త్యుపాయోపేయోపేత్రుస్వరూపతాత్పర్యకాఇత్య
ర్థః-తర్హిసర్వైర్వేదైస్తద్వదతాత్పర్యంకిమితిగృహ్యతఇత్యత్రాహ ॥ పరోక్షేతి ॥ ఋషయోవేదాః - పరోక్షవాదాఃపరోక్ష
మస్ఫుటం-స్వాభిప్రాయంవదన్తీతితథా - దురవగమవాక్యవృత్తయః - అతస్తత్తాత్పర్యంనసర్వేవిదన్తీతిభావః - నసులక్ష్యో

జ్జిజీవయిషయా వేదరూపాంవాచముత్సృజతాత్వయాకిమితిపరోక్షవాదఃకృతఇత్యత్రాహ ॥ పరోక్షంమమచప్రియమితి ॥ పరోక్షభాషణమేవ-మమాపి - ప్రియమిత్యర్థఃఅయంభావః ॥ శుద్ధాన్తఃకరణైరేవ హ్యేతద్వేదతాత్పర్యంబోద్ధవ్యం- నాన్యైరనధికారిభిః-కుతః- అనధికారిణాంవృధాకర్మత్యాగేనభ్రంశప్రసఙ్గాదితి ❁ ॥ ౩౪ ॥ ❁న కేవలంబుషయః పరోక్షవాదాఏవ-అపితు-అన్యేఽపి తేషాంలౌకికశబ్దవిలక్షణాధర్మాస్సన్తీత్యభిప్రేత్యాహ ॥ శబ్దబ్రహ్మేతి ॥ శబ్దఃశబ్దాత్మకోవేదః-సఏవ-బ్రహ్మప్రపఞ్చతయాబృహత్త్వయోగాత్ బ్రహ్మేత్యుక్తం - దుర్బోధందురవగాహస్వరూపం - ప్రాణేన్ద్రియమనోమయం సంబన్ధమాత్రేమయట్ - ప్రాణసహకృతవాగిన్ద్రియోచ్చార్యం - ఇదంలౌకికవైదికశబ్దసాధారణం.అనన్తోఽపరిచ్ఛేద్యః-పారోఽవధి-ర్యస్యతత్ - గమ్భీరందురవగమార్థం - దుర్విగాహ్యంయుక్తిభిరపిః రూపయితుమశక్యార్థం - గామ్భీర్యదుర్విగాహ్యత్వయోఃదృష్టాన్తస్సముద్రవదితి ❁ ॥ ౩౫ ॥ ❁అనన్తాః-శక్తయోజ్ఞానవీర్యతేజః ప్రభృతయో యస్య - తేన-పరబ్రహ్మభూతేన-భూమ్నా - మయా-ఉపబృంహితంవిస్తారితం - ప్రాణేన్ద్రియమనోమయమిత్యేతత్సదృష్టాన్తముపపాదయతి ॥ భూతేష్వితి ॥ బిసేషుపద్మనాళేషూర్ణవతన్తురివ-భూతేషుమనుష్యేషు-ఘోషరూపేణ-యః , కర్ణాపధాయశ్రూయమాణఃప్రాణఘోషః-తద్రూపేణ-లక్ష్యతే-తావదుచ్చిచారయిషుప్రాణఘోషాభివ్యఙ్గ్యతామాపద్యతఇత్యర్థః ❁ ॥ ౩౬ ॥ ❁తతో-యథా - ఊర్ణనాభిః-హృదయాత్సకాశాత్ ముఖద్వారా - ఊర్ణా-ముద్వమతెబహిర్నిస్సారయతి-తథా-ఘోషవా - న్ప్రాణః-ఉచ్చిచారయిషోఃపురుషస్య , ప్రాణవాయుః , ఆకాశాత్-నాభ్యా ఉరఃపర్యన్తాన్తర్వివరద్వారా - స్పర్శరూపిణామనసాస్వసంయోగవిశిష్టేన మనసా-సహకృతః-యద్వా - మనసాస్పర్శరూపిణా - స్పర్శోహృదురఃకణ్ఠాదిస్థానసంస్పర్శః - స-రూపమాకృతిః - ప్రకారఇతియావత్ సోఽస్యాస్తీతితథా-తేన-ఘోషేణచ-సహకృతఇత్యర్థః ❁ ॥ ౩౭ ॥ ❁ఛన్దోమయఃఛన్దఃప్రచురః - ఛన్దశ్శబ్దాభిధేయవేదావిష్కారకత్వేనతత్ప్రాచుర్యంవివక్షితం, అమృతమయఃస్థాయీ,ప్రభుఃదేహేన్ద్రియాదిధార

మచప్రియమ్॥ ౩౪ ॥శబ్దబ్రహ్మసుదుర్బోధంప్రాణేన్ద్రియమనోమయమ్। అనన్తపారంగమ్భీరందుర్విగాహ్యం సముద్రవత్॥ ౩౫ ॥మయోపబృంహితంభూమ్నాబ్రహ్మణానన్తశక్తినా। భూతేషుఘోషరూపేణబిసేషూర్ణేవలక్ష్యతే॥ ౩౬ ॥ యథోర్ణనాభిర్హృదయాదూర్ణాముద్వమతేముఖాత్ । ఆకాశాద్ఘోషవాన్ప్రాణోమనసా స్పర్శరూపిణా॥ ౩౭ ॥ఛన్దోమయోఽమృతమయస్సహస్రపదవీంప్రభుః। ఓంకారాద్వ్యఞ్జితస్పర్శస్వరోష్మాన్తస్థభూషితామ్॥ ౩౮ ॥విచిత్రభాషావితతాంఛన్దోభిశ్చతురుత్తరైః। అనన్తపారాంబృహతీంసృజత్యాక్షిపతేస్వయమ్॥ ౩౯ ॥గాయత్ర్యుష్ణిగనుష్టుప్చబృహతీపఙ్క్తిరేవచ। త్రిష్టుబ్జగత్యతిఛన్దాహ్యత్యష్ట్యతిజగద్విరాట్॥ కింవిధత్తేకిమాచష్టేకిమనూద్యవికల్పయేత్। ఇత్యస్యాహృదయంలోకేనాన్యోమద్వేదకశ్చన॥ ౪౧ ॥ మాంవిధ

ణసమర్థః - బృహతీంశబ్దబ్రహ్మాత్మికాం-వాచం , సృజతీత్యుపరిష్టాత్సంబన్ధః-ఏవంభూతః,ప్రాణో-వాగిన్ద్రియం-ప్రాప్య-బృహతీంవాచ-మావిష్కరోతీత్యర్థః , బృహతీశబ్దవ్యాఖ్యానాయతాంవిశినష్టి ॥ సహస్రపదవీం- సహస్రం-పదవ్యఃశ్రేయోమార్గాః , అవబోధ్యాః , యస్యాస్తాం “ సహస్రాక్షరాపరమేవ్యోమ ,, న్ని , త్యుక్తవిధాంవా-కాదయోమావసానావర్ణాః స్పర్శాః , అచస్స్వరాః-శషసహాఊష్మాణః - యరలవా అన్తస్థాః ఓంకారాద్వ్యఞ్జితాః-యే-స్పర్శాదయ , స్తై,ర్విభూషితాం “ ఓంకారప్రభవావేదాఓంకారప్రభవాస్స్వరాః।ఓంకారప్రభవంసర్వంవాఙ్మయ ,, మిత్యాదిశాస్త్రార్థోఽనేనస్మారితః ❁ ॥ ౩౮ ॥ ❁విచిత్రాభి-ర్భాషాభి-ర్వితతాం భాష్యన్తఇతిభాషాఃశబ్దాః - శ్రుతయః-తాభిర్వితతాంవిస్తృతామిత్యర్థః - అనన్తపారామపరిచ్ఛిన్నావధిం - చతురుత్తరైః,ఛన్దోభిఃగాయత్ర్యాదిభిః, ఉపలక్షితామితి శేషః-చతురుత్తరైశ్చతుశ్చతురక్షరాధికై , ర్గాయత్ర్యాదిచ్ఛన్దస్సుపూర్వపూర్వచ్ఛన్దోఽపేక్షయాఉత్తరోత్తరచ్ఛన్ద ఏకైకస్మిన్పాదేఏకైకాక్షరవృద్ధ్యాచతురక్షరాధికంభవతి- తైశ్ఛన్దోభిర్యుక్తామిత్యర్థః - ఇత్థంభూతాం-బృహత్త్వవతీం వాచం - ప్రాణః-స్వయం-సృజతి,ఆక్షిపతేస్వవ్యాపారోపరమేణాసభివ్యక్తాంచకరోతీత్యర్థః ❁॥ ౩౯ ॥ ❁ఛన్దాంస్యేవకానిచిద్దర్శయతి॥గాయత్రీతి॥అత్యష్టిః , అతిజగతీ విరాట్చేతిపిభాగః,అయంచశబ్దావిర్భావక్రమోలౌకికవైదికశబ్దసాధారణః ❁॥ ౪౦ ॥ ❁గమ్భీరందుర్విగాహ్యమితిచోక్తం,తదేవప్రపఞ్చయతి ॥ కింవిధత్తఇతి ॥ కిమాచష్టేకింతత్త్వమాచష్టఇత్యర్థః, కింవికల్పయేదిత్యుపలక్షణం-కింవికల్పేనవిధత్తే, కింసముచ్చిత్యవిధత్తే, కింసామాన్యతోవిధత్తే, కించాపవదతీతిచార్థః,ఇతీత్థం,అస్యవేదస్య , హృదయంతాత్పర్యం,మత్ మత్తోఽన్యః,కశ్చిదపి-న వేద ❁ ॥ ౪౧ ॥ ❁శ్లోకద్వయేనతస్యహృదయంప్రకాశయిష్యన్నాహ॥ మామితి॥మాంవిధత్తేమదారాధనరూపంధర్మంవిధత్తే, మామేవ సర్వశరీరక-మభిధత్తేఅభిధయా వృత్త్యాప్రతిపాదయతి , యః,ద్వికల్ప్యే , పోద్యతేంతదప్యహ - మితిసంబన్ధః - వ్రీహియవాదిరూపోఽహమేవవికల్పేనప్రతిపాదితః - అపోద్యమానమపివస్తుమదాత్మకం॥కిం

బహూనేత్యాహ । ఏతావానితి ॥ సర్వోఽపి వేదతాత్పర్యవిషయీభూతార్థః, ఏతావానేవ-కియాన్-యశ్శబ్దః, వేదః-మా, మాస్థాయాశ్రిత్య, తాత్పర్యతో విషయీకృత్య - భిదాం జీవమనుష్యాదిభిదాం, మాయామాత్రాం ప్రకృతిమాత్రగతా-మనూద్య, తాం జీవస్వరూపే ప్రతిషిధ్య, జీవగతం చాకార-మన్తేకాష్ఠాభూతే మయి - ప్రతిషిధ్య - ప్రశామ్యతి-సర్వతత్త్వవిలక్షణమత్ప్రతిపాదనేన పర్యవసిత వ్యాపారో భవతీత్యేతావానేవేత్యర్థః ❁ ॥ ౪౨ ॥ ❁ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయామేకాదశస్కన్ధే ఏకవింశోఽధ్యాయః ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

" సాంఖ్యేన సర్వభావానాం ప్రతిలోమానులోమతః । భవాప్యయావనుధ్యాయేన్మనో యావత్ప్రసీదతి ", ఇతి మహదాదితత్త్వవిమర్శనతదుత్పత్త్యప్యయానుధ్యానయోర్మనః ప్రసాదహేతుత్వముక్తం - తత్ర - తత్త్వానాం న్యూనాధికభావేన పరిగణనాత్తదియత్తానిర్ధారయిషయా పృచ్ఛతి ॥ కతీత్యాదిభిస్సార్ధైస్త్రిభిః॥ హే విశ్వేశ-తత్త్వాని-కతీతి ప్రశ్నః-తత్త్వాపలాపోఽస్తి వా న వేతి ప్రశ్నాభిప్రాయః - తత్ర హేతుతయా వాదివిప్రతిపత్తిమాహ । సంఖ్యాతానీతి । కైశ్చిదృషిభి, స్తత్త్వాని-నవ-సఙ్ఖ్యాతాని, కైశ్చిత్త్వేకాదశ - కైశ్చిత్పఞ్చ, త్వం తు " మాయామాత్రామనూద్యాన్తే ప్రతిషిధ్య ప్రశామ్యతీ ", తి త్రీణి తత్త్వాన్యాత్థ ఉక్తవానసి - ఇహ తత్త్వవిషయే-శుశ్రుమ ఇత్థం బహూన్వాదాన్ శుశ్రుమేత్యర్థః ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ ఉక్తైర్వాదైస్సముచ్చిత్య తానపి వాదాన్దర్శయతి । కేచిదితి ॥ సప్త-నవ-షట్,చత్వార్యేకాదశే-త్యాదీని ద్వితీయాన్తాని - ఏకే ఋషయః, ఏతావదితి, ఆయుష్మన్నితి మఙ్గళాశాసనవివక్షయా సంబోధనం - శిష్టా హి భగవతే మఙ్గళమాశాసతే, పృథక్పృథ-గేతావ-త్సంఖ్యానం గణనం, యద్వివక్షయా యత్ప్రయోజనమభిప్రేత్య, గాయన్తి వదన్తి-తదిదం, నోఽస్మభ్యం, త్వం హి-వక్తుమర్హ-

త్తేఽభిధత్తే మాం వికల్ప్యాపోహ్యతే హ్యహమ్ । ఏతావాన్సర్వవేదార్థశ్శబ్ద ఆస్థాయ మాం భిదామ్ ॥ మాయామాత్రామనూద్యాన్తే ప్రతిషిధ్య ప్రశామ్యతి ॥ ౪౨ ॥ ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁ ❁❁❁❁❁❁❁❁❁ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే ఏకాదశస్కన్ధే ఏకవింశోఽధ్యాయః ❁❁❁❁❁❁❁❁❁

ఉద్ధవ ఉవాచ ॥ కతి తత్త్వాని విశ్వేశ సఙ్ఖ్యాతాన్యృషిభిః ప్రభో । నవైకాదశ పఞ్చ త్రీణ్యాత్థ త్వమిహ శుశ్రుమ ॥ ౧ ॥ కేచిత్షడ్వింశతిం ప్రాహురపరే పఞ్చవింశతిమ్ । సప్తైకే నవ షట్కేచిచ్చత్వార్యేకాదశాపరే ॥ ౨ ॥ కేచిత్సప్తదశ ప్రాహుః షోడశైకే త్రయోదశ । ఏతావత్త్వం హి సంఖ్యానమృషయో యద్వివక్షయా ॥ గాయన్తి పృథగాయుష్మన్నిదం నో వక్తుమర్హసి ॥ ౩ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ యుక్తయస్సన్తి సర్వత్ర భాషన్తే బ్రాహ్మణా యథా । మాయాం మదీయాముద్గృహ్య వదతాం కిం ను దుర్ఘటమ్ ॥ ౪ ॥ నైతదేవం యథాత్థ త్వం యదహం వచ్మి తత్తథా । ఏవంవిధకథాహేతుశ్శక్తయో మే దురత్యయాః ॥ ౫ ॥ యాసాం వ్యతికరాదాసీద్వికల్పో వదతాం పదమ్ । ప్రాప్తే శమదమేఽప్యేతి వాదస్తమను శామ్యతి ॥ ౬ ॥ పరస్పరానుప్రవేశాత్తత్త్వానాం పురుషర్షభ । పౌర్వాపర్యప్రసం

సి - సర్వజ్ఞస్త్వమేవ జానాసీతి వక్తుమర్హసీత్యర్థః - త్వం హీతి హిశబ్దేన సార్వజ్ఞ్యాదికల్యాణగుణగణప్రసిద్ధిశ్శ్రుతిద్యోత్యతే ❁ ॥ ౨ ॥ ౩ ॥ ❁ న్యూనసఙ్ఖ్యావాదినామపి తత్త్వాభిలాపోఽభిప్రేత ఇత్యవిరోధ ఇతి పరిహరతి ॥ యుక్తయ ఇతి ॥ యథా-బ్రాహ్మణా ఋషయో-భాషన్తే, తత్ర-సర్వత్ర సర్వేషు పక్షేషు, యుక్తయ-స్సన్తి-సర్వేఽపి పక్షా యుక్తా ఏవేత్యర్థః, మదీయాం, మాయాం ప్రకృతి - ముద్గృహ్యాస్వీకృత్య, న్యూనాధికతత్త్వకారణతయాఽభ్యుపగమ్యేత్యర్థః- వదతాం-కిం ను దుర్ఘటం-సర్వముపపన్నం, అవిరుద్ధమేవేత్యర్థః ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ అతో-య-త్సంఖ్యాన-మాత్థ- విరుద్ధమిత్యుక్తవానసి-త-దేవం, న విరుద్ధం భవతి-యత్సంఖ్యానం,త,త్తథా - అవిరుద్ధం యథా భవతి-తథా, అహం-వచ్మి వక్ష్యామి-కస్తర్హి ఉక్తనానావిధవాదహేతురిత్యత ఆహ॥ఏవమితి॥ఏవంవిధకథాహేతుః అనేకవిధవాదహేతుః, దురత్యయాః-మమ శక్తయ ఏవ-దురత్యయాః దురతిక్రమణీయాః, సర్వైరభ్యుపగన్తవ్యా ఇత్యర్థః - శక్తయోఽత్ర ప్రకృతిపురుషమహదహఙ్కారాదయః - ప్రకృత్యాదీనామాత్మశక్తిత్వం కార్యోపయుక్తత్వేన తత్త్వాత్మా పృథక్సిద్ధ్యవిశేషణత్వేనేత్యవగన్తవ్యం -తదేవ హి శక్తిశబ్దప్రవృత్తినిమిత్తమ్ ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ శక్తీనాం హేతుత్వమేవోపపాదయతి ॥ యాసామితి ॥ యాసాం శక్తీనాం వ్యతికరాత్ -వివదతాం వాదినాం, పదం విషయః, వికల్పః పక్షభేదః, ఆసీత్-వ్యతికరోఽన్యోన్యస్మిన్నన్తర్భావః, అయమవ్యతికరస్యాప్యుపలక్షణం, అన్తర్భావానన్తర్భావాభ్యాం న్యూనాధికతత్త్వప్రసఙ్ఖ్యానే వాదభేదః ప్రవర్తత ఇత్యర్థః, స తర్హి కదా నివర్తత ఇత్యత్రాహ ॥ ప్రాప్త ఇతి ॥ శమదమయోః ద్వంద్వైక్యం, తస్మిన్ప్రాప్తే సతి-వికల్పో - ఽప్యేతి విలీయతే-తం అపి యన్తం వికల్పమను-వాదః - ప్రశామ్యతి, శమదమాదిసమ్పన్నస్య సర్వం చిదచిదాత్మకం జగన్మచ్ఛరీరత్వేన పశ్యతో న వికల్పవాదౌ స్త ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ యాసాం వ్యతికరా-దాసీద్వికల్ప ఇత్యేతదేవ ప్రపఞ్చయతి ॥ పరస్పరేతి ॥ హే పురుషర్షభ, తత్త్వానాం పరస్పరానుప్రవేశాదితి వ్యతికరశబ్దార్థః

క్తః - వక్తౄర్వాదినోః, యథా, వివక్షితం, తథా - పౌర్వాపర్యప్రసఙ్ఖ్యానం, పూర్వా అల్పసఙ్ఖ్యా - అపరా అధికసఙ్ఖ్యా - తయోర్భావః పౌర్వాపర్యం - తేన, గణనం, భవతి ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ నన్వన్యస్మిన్నన్యస్యాన్తర్భావః కిం క్వచిద్దృష్టచర స్తత్రాహ ॥ ఏకస్మిన్నితి ॥ ఏకస్మిన్కాష్ఠాదౌ ఇతరాణ్యగ్నిజలాదీని ప్రవిష్టాని దృశ్యన్తే అత స్తత్త్వాన్తర్భావోఽయుక్త ఇత్యాహ ॥ పూర్వస్మిన్కారణభూతే - పరస్మిన్కార్యభూతేవా తత్త్వే - సర్వశః సర్వతత్త్వాని - ప్రవిష్టాని - యథా - మృదికారణభూతాయాం ఘటాదయః సూక్ష్మరూపేణ ప్రవిష్టాః - యథా చ ఘటాదౌ కార్యభూతే మృదాదికం కారణభూతమనుగతత్వేన ప్రవిష్టం - తద్వదితి భావః ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ ఉపపాదితమవిరోధముపసంహరతి ॥ పౌర్వాపర్యమితి ॥ అతోఽమీషాం తత్త్వానాం - పౌర్వాపర్యం న్యూనాధికసంఖ్యత్వం, యథా, తథా - ప్రసంఖ్యానం గణనమభీప్సతాం, వాదినామధ్యే - యస్య, వక్త్రం ముఖం - యథా వివక్షం వివక్షానుసారం - ప్రవర్తతే, తత్సర్వం - గృహ్ణీమః అనుమన్యామహే - కుతః - యుక్తిసమ్భవాత్ అన్తర్భావాన న్తర్భావాత్మకయుక్తేస్సంభవాత్ - వివిక్తమితి పాఠే, యస్య, వక్త్రం - యథా వదతి, తత్ద్వివిక్తం నిశ్చితం - గృహ్ణీమ ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ తత్ర పరస్పరానుప్రవేశపక్షే కతితత్త్వానీత్యభిప్రాయమాలక్ష్య ప్రాకృతాని తత్త్వాని చతుర్వింశతిసఙ్ఖ్యాని జీవాత్మపరమాత్మానౌ ద్వావితి సమ్భూయ షడ్వింశతిరిత్యభిప్రేత్య జీవపరయోః స్వరూపాభేదం తావత్ప్రతిక్షిపతి ॥ అనాద్యవిద్యాయుక్తస్యేతి ॥ యా, అనాదిః అవిద్యా అజ్ఞానం - దేహాత్మభ్రమస్వతన్త్రాత్మభ్రమమూలం - తద్యుక్తస్య, పురుషస్య జీవస్య - స్వత ఏవాత్మవేదనం స్వపరయాథాత్మ్యజ్ఞానం, నసమ్భవేత్ - కింత్వ - న్యః పురుషాదన్యో - యః, స్వతః జ్ఞః స్వత ఏవ సర్వజ్ఞః, స ఏవ - పురుషస్య - జ్ఞానదః స్వపరయాథాత్మ్యజ్ఞానదో - భవేత్ ॥ అయం భావః వైధర్మ్యమేవ హి స్వరూపభేదావహం - తత్ర జీవస్యానాద్యవిద్యాయోగ స్తత్ప్రయుక్తస్సంసారశ్చ - పరమాత్మనస్తు - స్వతస్సార్వజ్ఞ్యం సార్వజ్ఞ్యావహత్వం చేతీదం వైధర్మ్యం - తయోస్స్వరూపాభేదం వారయతీతి తౌ భిన్నావేవేతి “జ్ఞాజ్ఞౌ ద్వావజావీశనీశౌ„ ఇతి శ్రుతేరితి భావః ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ కథం తర్హి

ఖ్యానం యథా వక్తుర్వివక్షితమ్ ॥ ౭ ॥ ఏకస్మిన్నపి దృశ్యన్తే ప్రవిష్టానీతరాణి చ । పూర్వస్మిన్వా పరస్మిన్వా తత్త్వే తత్త్వాని సర్వశః ॥ ౮ ॥ పౌర్వాపర్యమతోఽమీషాం ప్రసఙ్ఖ్యానమభీప్సతామ్ । యథా ❁ వివక్షం యద్వక్త్రం గృహ్ణీమో యుక్తిసమ్భవాత్ ॥ ౯ ॥ అనాద్యవిద్యాయుక్తస్య పురుషస్యాత్మవేదనమ్ । స్వతో న సమ్భవేదన్యస్తత్త్వజ్ఞో జ్ఞానదో భవేత్ ॥ ౧౦ ॥ పురుషేశ్వరయోరత్ర న వైలక్షణ్యమణ్వపి । తదన్యకల్పనాఽపార్థా జ్ఞానఞ్చ ప్రకృతేర్గుణః ॥ ౧౧ ॥ ప్రకృతిర్గుణసామ్యం వై ప్రకృతేర్నాత్మనో గుణాః । సత్త్వం రజస్తమ ఇతి స్థిత్యుత్పత్త్యన్తహేతవః ॥

పఞ్చవింశతితత్త్వప్రసఙ్ఖ్యానపక్షప్రవృత్తిరిత్యభిప్రాయమాలక్ష్యాహ ॥ పురుషేశ్వరయోరితి ॥ అత్ర - ఏవం వైధర్మ్యే సతి - పురుషేశ్వరయోః - అణు ఈషదపి, వైధర్మ్యం - నాస్తి - నిషేధస్య విహితవ్యతిరిక్తవిషయత్వాత్ స్వరూపతస్స్వభావతశ్చ వైలక్షణ్యం నాస్తి - ఉభయోరపి జ్ఞానస్వరూపత్వాత్ జ్ఞానగుణకత్వాచ్చేతి భావః - జ్ఞత్వాజ్ఞత్వాణుత్వవిభుత్వాదిరూపవైధర్మ్యేఽపి జ్ఞానస్వరూపత్వజ్ఞానగుణకత్వాదిసాధర్మ్యాన్ముక్త్యవస్థాయాం పరమసామ్యాచ్చ జీవస్య పరమాత్మాంశత్వేన తదపృథక్సిద్ధత్వవివక్షయా జీవపరయోరేకతత్త్వవివక్షయా చ పఞ్చవింశతితత్త్వప్రసఙ్ఖ్యానపక్షప్రవృత్తిరితి భావః ॥ ఏతదేవ స్పష్టయతి ॥ తదన్యేతి ॥ తదన్యకల్పనా జీవపరయోరజ్ఞత్వసర్వజ్ఞత్వకల్పనారూపవైషమ్యకల్పనా, యద్వా, స్వనిష్ఠభేదకల్పనా, అపార్థా అర్థశూన్యా - స్వనిష్ఠాత్మభేదో నాస్తీత్యర్థః - న వైలక్షణ్యమణ్వపీతి నిషేధ్యః స్వనిష్ఠాత్మభేద ఏవేతి భావః - జీవస్య స్వాతన్త్ర్యగ్రహహేతురజ్ఞానం చ ప్రకృతిసంసర్గోపాధికం - అతస్తన్నివృత్తావజ్ఞానం నివర్తత ఇత్యభిప్రాయేణాహ ॥ అజ్ఞానం చ - ప్రకృతే - ర్గుణః - ప్రకృతేః కార్యభూతమిత్యర్థః - జ్ఞానం చేతిచ్ఛేదే భ్రాన్తిజ్ఞానమిత్యర్థః - పరమాత్మప్రసాదాత్ప్రకృతికార్యాజ్ఞాననివృత్తౌ ముక్త్యవస్థాయామజ్ఞత్వసర్వజ్ఞత్వరూపవైలక్షణ్యాభావాత్ జ్ఞానస్వరూపస్వభావత్వరూపసామ్యాజ్జీవపరయోరేకతత్త్వతేతి పఞ్చవింశతితత్త్వవాద్యభిప్రాయ ఇతి భావః ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ నన్వేవమపి సత్త్వాదిగుణకృతవైలక్షణ్యమస్త్యేవేత్యత ఆహ ॥ ప్రకృతిరితి ॥ గుణసామ్యావస్థమచిద్ద్రవ్యమేవ ప్రకృతిః - అతః - సత్త్వాదయో జగత్స్థిత్యాదిహేతవః - ప్రకృతేరేవ - గుణాః నత్వాత్మనః - సత్త్వాదీనాం ప్రకృతిగుణత్వకథనేన తేషాం తదన్తర్భావాన్న పఞ్చవింశతితత్త్వవాదే తైస్సహాధికతత్త్వప్రసఙ్గ ఇతి ద్యోతితమ్ ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ పునస్సత్త్వాదిగుణా ఇత్యత స్తాన్కార్యముఖేన లక్షయతి ॥ సత్త్వమితి ॥ జ్ఞానజనకత్వం సత్త్వం త్వ మిత్యర్థః - ఏవం రజః కర్మ తమోఽజ్ఞానమిత్యత్రాప్యవగన్తవ్యం - అజ్ఞానమితిచ్ఛేదః - జ్ఞానం చాత్ర యథావస్థితతత్త్వజ్ఞానం తద్విపరీతమజ్ఞానం - అథ న్యూనసంఖ్యావాదే తత్త్వానాం పరస్పరాన్తర్భావం వదన్ సాకల్యేన తత్త్వాన్యాహ ॥ గుణవ్యతికర ఇతి ॥ గుణవ్యత్యయ జ, నకః -

౯ ॥ శ్లో ❁ పా ॥ వివిక్తం యద్వక్త్రం.

కాలః-స ఏవ-స్వభావః-సూత్రమితిచోచ్యతే - సర్వపదార్థానాంకాలసంబన్ధస్య నియతత్వాత్ స్థితిహేతుత్వాచ్చ కాలస్వభావసూత్రశబ్దవాచ్యత్వం-సప్తవింశమథాపరే,, ఇతిశ్రుత్యనురోధాత్కాలేనసహసప్తవింశతితత్త్వానీతిభావః ॥ ౧౩ ॥ పురుషోజీవః - తస్యస్వస్మాద్భేదఃపూర్వమేవప్రతిపాదితఇతిస్వస్యాపితత్త్వాన్తరత్వముక్తప్రాయమేవ - ప్రకృతిఃగుణసామ్యావస్థమచిద్ద్రవ్యం,వ్యక్తంమహాన్- పురుషాదీని - నవతత్త్వాని-మేమయా - ఉక్తానీ-తిసాకల్యేనతత్త్వప్రసంఖ్యానప్రసఙ్గాన్నవతత్త్వసంఖ్యానపక్షఉక్తః - అస్మిన్పక్షేపురుషఇతిజాత్యభిప్రాయమేకవచనం-పురుషాదిశబ్దైర్జీవాదిశరీరకఃపరమాత్మాచవివక్షితః-ఆకృత్యధికరణన్యాయేనసర్వబుద్ధిశబ్దానాంపరమాత్మపర్యన్తత్వాత్ - అహంకారేతత్కార్యాణామిన్ద్రియాణామన్తర్భావః,ఆకాశాదిషుశబ్దాదీనాం- ఏవంతత్త్వానాంనవత్వమవగన్తవ్యమ్ ॥ ౧౪ ॥ శ్రోత్రమితిదృశ్యతేఽనేనేతిదర్శనంచక్షుః-శ్రోత్రాదయఃపఞ్చజ్ఞానశక్తయఃజ్ఞానశక్తీని - జ్ఞానైకకారణానిజ్ఞానేన్ద్రియాణీతియావత్ - వాగాదిపాయ్వన్తానిద్వంద్వైక్యేనోక్తానిచత్వారి,అఙ్ఘ్రిః-శ్చేతి-పఞ్చ - కర్మాణికర్మేన్ద్రియాణి-ఉభయంజ్ఞానకర్మేన్ద్రియానుగ్రాహకం-మనః-అఙ్గహేఉద్ధవ ॥ ౧౫ ॥ శబ్దాదయః-పఞ్చఅర్థజాతయఃశ్రోత్రాదీనాంవిషయజాతయః, శబ్దాదీనామవాన్తరభేదేనబహువిధత్వాత్సర్వేషాంసంగ్రహాయజాతిపదం ప్రయుక్తంక్రమస్త్వవివక్షితః-దర్శనస్యరూపంవిషయఃఘ్రాణస్యగన్ధః-జిహ్వాయారస - ఇతివిభాగః-గత్యాదీని - కర్మాయతనసిద్ధయః-కర్మాయతనానాంకర్మేన్ద్రియాణాం - సిద్ధయఃకార్యభూతాని,తత్రోత్సర్గశబ్దేనమూత్రరేతసోరుత్సర్గఃపురీషస్య చవివక్షితః-తత్రాద్య ఉపస్థస్య,ద్వితీయస్తుపాయోస్సిద్ధి-రితివిభాగః అత్రాపినక్రమోవివక్షితః-తేన-గతిరఙ్ఘ్రేస్సిద్ధిః-ఉక్తిర్వాచః-పాణేశ్శిల్ప - ముత్సర్గఃపాయూపస్థయో , రితివిభాగః ॥ ౧౬ ॥ ఏభ్యఏవతత్త్వేభ్యోబ్రహ్మణాతదన్తర్గతవ్యష్టిప్రపఞ్చోత్పత్తిరిత్యాహ ॥ సర్గాదావితిద్వాభ్యామ్॥అస్యవ్య

సత్త్వంజ్ఞానంరజఃకర్మతమోఽజ్ఞానమిహోచ్యతే।గుణవ్యతికరఃకాలస్స్వభావస్సూత్రమేవచ॥ ౧౩ ॥పురుషఃప్రకృతిర్వ్యక్తమహఙ్కారోనభోఽనిలః। జ్యోతిరాపఃక్షితిరితితత్త్వాన్యుక్తానిమేనవ ॥ ౧౪ ॥ శ్రోత్రంత్వగ్దర్శనంఘ్రాణోజిహ్వేతిజ్ఞానశక్తయః।వాక్పాణ్యుపస్థపాయ్వఙ్ఘ్రిఃకర్మాణ్యఙ్గోభయంమనః॥ ౧౫ ॥ శబ్దస్స్పర్శోరసోగన్ధోరూపంచేత్యర్థజాతయః। గత్యుక్త్యుత్సర్గశిల్పానికర్మాయతనసిద్ధయః॥ ౧౬ ॥ సర్గాదౌప్రకృతిర్హ్యస్యకార్యకారణరూపిణీ। సత్త్వాదిభిర్గుణైర్ధత్తేపురుషోఽవ్యక్తఈక్షతే॥ ౧౭ ॥ వ్యక్తాదయోవికుర్వాణాధాతవఃపురుషేక్షయా। లబ్ధవీర్యాస్సృజన్త్యణ్డంసంహతాఃప్రకృతేర్బలాత్॥ ౧౮ ॥సప్తైవధాతవఇతితత్రార్థాఃపఞ్చఖాదయః। జ్ఞానమాత్మోభయాధారస్తతోదేహేన్ద్రియాసవః॥ ౧౯ ॥నైకమన్యతమంత్యక్త్వాపివిహాయేహో

ష్టిప్రపఞ్చస్య-సర్గాదౌసృష్టేఃప్రాక్,కార్యాణినభఆదీని - మనఃపర్యన్తానిషోడశ-కారణానిప్రకృతివ్యక్తాహంకారాః - స్తదుభయరూపిణీవ్యక్తిః-సత్త్వాదిభిర్గుణైర్యుక్తా-ధత్తేవిధత్తే,సృష్టిప్రపఞ్చంవిధత్తఇత్యర్థః-తదేవోపపాదయతి ॥ పురుషఇత్యాదినా॥అవ్యక్తఃవ్యక్తైరిన్ద్రియైర్నవ్యజ్యతఇత్యవ్యక్తః , ప్రత్యక్షాదిప్రమాణాన్తరాగోచరఃకేవలవేదాన్తైకసమధిగమ్యఃసార్వజ్ఞ్యసర్వశక్తిత్వాదిగుణాశ్రయఃపరమపురుషః- ఈక్షతే ‹‹ బహుస్యాంప్రజాయేయ,, ఇత్యైక్షతేత్యర్థః ॥ ౧౭ ॥ ఏవంవిధాత్తదీక్షణాత్ , జాతాః - వ్యక్తాదయఃధాతవఃతత్త్వానితస్యపురుషస్యేక్షయా - లబ్ధం-వీర్యంసృష్టిసామర్థ్యం, యైస్తైః-అతఏవ,సంహతాఃవికుర్వాణాః-ప్రకృతేఃస్వకారణభూతాయాః-బలాత్-అణ్డంబ్రహ్మాణ్డంసృజతి - పురుషేక్షయాలబ్ధవీర్యాస్సంహతాస్సృజన్తీత్యనేన ‹‹ నానావీర్యాఃపృథగ్భూతాస్తతస్తేసంహతింవినా , నాశక్నువన్ప్రజాస్స్రష్టుమసమాగమ్యకృత్స్నశః॥ సమేత్యాన్యోన్యసంయోగ ,, మిత్యాదివచనార్థస్స్మారితః ॥ ౧౮ ॥ అథతత్త్వసంఖ్యాతారతమ్యాదిపక్షాన్ దర్శయతి॥సప్తైవేతి ॥ ధాతవఃతత్త్వాని-సప్తైవేతిప్రతిజ్ఞాతం - తద్ధేత్వాదినాతదుపపాదనం , తథాతథాహీత్యర్థః-ఖాదయఃఆకాశాదయః-పఞ్చజ్ఞానంజ్ఞానస్వరూపోజీవః-ఉభయాధారః-ఖాదీనాంజ్ఞానస్య చాధారోఽన్తఃప్రవిశ్యధారకః-ఆత్మాపరమాత్మాచే- తిసప్తైవతత్త్వానీత్యర్థః-తతస్తేభ్యఏవ-సప్తభ్యస్తత్త్వేభ్యః-దేహేన్ద్రియాసవః - భవన్తీతిశేషః-ఇన్ద్రియాణిదేహాన్తర్భూతాని-తథా - ప్రాణాఅపి-దేహస్యస్వకారణభూతధాతుష్వన్తర్భావః-ప్రకృత్యాదీనాంకారణానాంకార్యేషుఖాదిష్వేవాన్తర్భావః- అతస్సప్తోక్తిరితిభావః ॥ ౧౯ ॥ అత్రాన్తర్భావ ఏవవివక్షితోనానుపలాపఇత్యాహ॥నైకమితి॥అన్యతమందేహేన్ద్రియాదీనామన్యతమమపితత్త్వం-ఖాదీనాంమధ్యే - ఏకమపి-విహాయ - నోపలభ్యతే॥షడిత్యత్రాపీతి॥ షడేవతత్త్వానీతిపక్షేఽపి-భూతానిఖాదీని-పఞ్చ - పరఃపుమాన్ పరమపురుషః - షష్ఠః-జీవస్యశరీర

త్వాత్పరమాత్మనోఽన్తర్భావో వివక్షితః - దేహేన్ద్రియాదీనాం సప్తతత్త్వపక్ష ఇవ ఖాదిష్వన్తర్భావ ఇతి భావః ॥ ౨౦ ॥ స చ పరమపురుషః ఆత్మనస్సకాశాత్సంభూతైః - తైః - వ్యక్తైః - యోగోఽత్ర శరీరాత్మభావసమ్బన్ధరూపః ఇదం వ్యష్టి జగత్ - సృష్ట్వా - ఉపావిశత్ స్థిత్యర్థమన్తరాత్మతయా ప్రవిష్టవాన్ - సృష్ట్యర్థానుప్రవేశస్య సృష్టేః పూర్వత్వాత్ "తత్సృష్ట్వా తదేవానుప్రావిశ"దిత్యత్రాప్యేవమేవార్థః ॥ ౨౧ ॥ చత్వారీతి ॥ యశ్చ త్వాఽఽత్మత్వేనేతి పక్షః తత్రాపి ఆత్మనః పరమాత్మనస్సకాశాత్ - తేజఆదీని త్రీణి - జాతాని - తతోఽన్నం పృథివీ - ఆత్మనా సహ చత్వార్యేవ తత్త్వానీతి భావః అన్తర్భావవివక్షయాఽఽహ ॥ తైరితి ॥ తేజోఽబన్నైః పరమాత్మసహకృతైః - ఇదం జగత్ - జాతం - తత్రాకాశవాయ్వోస్తేజఆదిష్వన్తర్భావః - ఇతరేషాం తు పూర్వవత్ - ఇదం జాతమిత్యేతదుపపాదయతి ॥ జన్మావయవినః ఖలు ॥ అవయవినశ్చాక్షుషావయవినః స్థూలకార్యస్యేత్యర్థః - సూక్ష్మాజ్జన్మావశ్యంభావీత్యర్థః ॥ ఏకాదశత్వ ఇతి ॥ తత్రైకాదశత్వపక్షేఽపి అసౌ - వాత్మా పరమాత్మా మహాభూతాని ఖాదీని పఞ్చ - ఇన్ద్రియాణి శ్రోత్రాదీని పఞ్చ సంభూయైకాదశేతి భావః । అత్రాపి పూర్వవదితరేషామన్తర్భావోఽవగన్తవ్యః ॥ ౨౨ ॥ సంఖ్యాన ఇతి ॥ సప్తదశకే - సంఖ్యానే - భూతాని ఖాదీని - మాత్రాణి శబ్దాదీని జ్ఞానేన్ద్రియాణి పఞ్చ పఞ్చేతి పఞ్చదశ - మనసా సహ - షోడశ - ఆత్మా పరమాత్మా తు - సప్తదశః - ఇతరేషామన్తర్భావస్తు పూర్వవత్ ॥ ౨౩ ॥ తద్వత్ సప్తదశత్వపక్ష ఇవ - షోడశసంఖ్యానేఽపి ఆత్మనా సహ - భూతమాత్రేన్ద్రియాణి - షోడశేతి సమానం - అయం తు విశేష ఇత్యాహ ॥ ఆత్మైవ మన ఉచ్యత ఇతి ॥ ఆత్మన్యన్తఃకరణస్యాన్తర్భావ ఇత్యర్థః - త్రయోదశత్వపక్షమాహ ॥ భూతేతి ॥ భూతాని ఖాదీని - ఇన్ద్రియాణి జ్ఞానేన్ద్రియాణి - ప్రాణః పఞ్చవృత్తిః - మనః - ఆత్మా పరమాత్మా చేతి త్రయోద

పలభ్యతే । షడిత్యత్రాపి భూతాని పఞ్చ షష్ఠః పరః పుమాన్ ॥ ౨౦ ॥ తైర్యుక్త ఆత్మసమ్భూతైః సృష్ట్వేదం సముపావిశత్ ॥ ౨౧ ॥ చత్వార్యేవేతి తత్రాపి తేజ ఆపోఽన్నమాత్మనః । జాతాని తైరిదం జాతం జన్మావయవినః ఖలు ॥ ఏకాదశత్వ ఆత్మాఽసౌ మహాభూతేన్ద్రియాణి చ ॥ ౨౨ ॥ సఙ్ఖ్యానే సప్తదశకే భూతమాత్రేన్ద్రియాణి చ । పఞ్చ పఞ్చైవ మనసా ఆత్మా సప్తదశః స్మృతః ॥ ౨౩ ॥ తద్వత్షోడశసఙ్ఖ్యాన ఆత్మైవ మన ఉచ్యతే । భూతేన్ద్రియాణి ప్రాణశ్చ మనశ్చాత్మా త్రయోదశ ॥ ౨౪ ॥ ఇతి నానాప్రసఙ్ఖ్యానం తత్త్వానామృషిభిః కృతమ్ । సర్వం న్యాయ్యం యుక్తిమత్త్వాద్విదుషాం కిమశోభనమ్ ॥ ౨౫ ॥ ఉద్ధవ ఉవాచ ॥ ప్రకృతిః పురుషశ్చోభౌ యద్యప్యాత్మవిలక్షణౌ । అన్యోన్యాపాశ్రయాత్కృష్ణ దృశ్యతే న భిదా తయోః ॥ ౨౬ ॥ ప్రకృతౌ లక్ష్యతే హ్యాత్మా ప్రకృతిశ్చ తథాఽఽత్మని । ఏవం మే పుణ్డరీకాక్ష మహాన్తం సంశయం హృది ॥ ఛేత్తుమర్హసి సర్వజ్ఞ వచోభిర్నయనైపుణైః ॥ ౨౭ ॥ త్వత్తో జ్ఞా

శ ॥ ౨౪ ॥ ఇత్థముపపాదితాన్ పక్షానుపసంహరతి ॥ ఇతీతి ॥ ఇతిశబ్దః ప్రదర్శనాభిప్రాయకః - ఏవం త్రిత్వపఞ్చత్వే అప్యవగన్తవ్యే ఇత్యర్థః - తత్ర త్రిత్వపక్షే ప్రకృతిపురుషేశ్వరరూపాణి తత్త్వాని - పఞ్చత్వపక్షే చతుస్తత్త్వపక్షోక్తాని తత్త్వాని చత్వారి - వాయురేక - ఇతి పఞ్చేత్యూహ్యం - ఋషిభిః కృతం - సర్వం ప్రసంఖ్యానం - న్యాయ్యం న్యాయాదనపేతం - కుతః - యుక్తిమత్త్వాత్ అన్తర్భావానన్తర్భావాత్మకయుక్తియుక్తత్వాత్ - అతః - కిం విదుషామశోభనం కిం దుర్ఘటమిత్యర్థః - న కించిదితి భావః ॥ ౨౫ ॥ కార్త్స్న్యేన తత్త్వగణనాయాం పురుషః ప్రకృతిర్వ్యక్తమితి ప్రకృతిపురుషౌ పృథక్కీర్తితౌ - తత్ర - యద్యపి ప్రకృతిపురుషౌ విలక్షణస్వరూపస్వభావౌ - తథాఽపి - దేవోఽహం మనుష్యోఽహమితి తాదాత్మ్యప్రతీతేః కిం కారణం - యది తద్ద్విరూపం తర్హి తయోర్న భేదః ప్రతిష్ఠితో భవతీతి పృచ్ఛతి ॥ ప్రకృతిః పురుషశ్చోభావితి ॥ ఆత్మవిలక్షణౌ విలక్షణాత్మానౌ - విలక్షణస్వరూపౌ - స్వతో విలక్షణావితి వా - అన్యోన్యేత్యస్య తథాఽపీత్యాదిః - హే కృష్ణ - అన్యోన్యాపాశ్రయాత్ పరస్పరపరిహారేణాప్రతీతేరిత్యర్థః - తయోః ప్రకృతిపురుషయోః, భిదా, న దృశ్యతే ॥ ౨౬ ॥ తదేవ వ్యనక్తి ॥ ప్రకృతావితి ॥ ప్రకృతౌ తత్కార్యే దేహే, ఆత్మా, తథా - ప్రకృతిశ్చాత్మని - లక్ష్యతే - పరస్పరపరిహారేణాప్రతీతేః దేవోఽహమిత్యభేదప్రతీతేశ్చ న దేహాత్మనోర్భేదో లక్ష్యత ఇత్యర్థః - ఏవమిత్థంభూతం - హృది స్థం - మహాన్తం, సంశయం - న మే యుక్తౌ - నైపుణం ప్రావీణ్యం, యేషాం తైః - వచోభిః - ఛేత్తుం - అర్హసి అర్హత్వే హేతుతయా సంబోధయతి - సర్వజ్ఞేతి ॥ ౨౭ ॥ సర్వజ్ఞత్వమేవాన్వయవ్యతిరేకాభ్యాముపపాదయతి ॥ త్వత్త ఇతి ॥ జీవానామస్మాకం, జ్ఞానం యథావస్థితతత్త్వార్థవిషయం జ్ఞానం - త్వత్తస్త్వత్ప్రసాదాదేవేత్యర్థః - స్వభావతస్తు - తేషాం - అత్ర జ్ఞానే - తేతవ - శక్తితః "అవిద్యాకర్మసంజ్ఞాఽన్యా తృతీయా శక్తిరిష్యతే," ఇత్యుక్తాయాశ్శక్తేర్హేతోః, ప్రమోషః సంకోచః - త్వత్తోఽన్యే సర్వే సంకుచితజ్ఞానా ఏవేతి త్వమేవ సర్వజ్ఞ ఇతి భావః - ఆత్మమాయాయాః, గతిం మార్గం - యాథాత్మ్యమితి యావత్ - త్వమేవ - వేత్థ జానాసి, ఇతరే తు సర్వే త్వన్మాయామోహితా న జా

న స్తీతిభావః-తదేవాహ,నచాపర ఇతి ॥ ౨౮ ॥ యేయం మమ సర్వజ్ఞత్వోపపాదనాయ దుర్విజ్ఞేయగతిర్మాయా త్వయాఽభిహితా, తత్కార్యభూతోఽహఙ్కార ఏవ దేహాత్మనోస్తాదాత్మ్యప్రతీతికారణమిత్యుత్తరమాహ ॥ ప్రకృతిఃపురుషశ్చేతి ॥ వికల్పః భేద ఏవేత్యర్థః - తత్ర తావత్, ఏష సర్గః- సృజ్యత ఇతి సర్గః అధిభూతాధ్యాత్మాధిదైవప్రపఞ్చః, వైకారికః ప్రకృతివికారాత్మకాహఙ్కారారబ్ధః - గుణవ్యతికరాత్మకః ఇచ్ఛామి ద్వేష్మీత్యాత్మగుణానామిచ్ఛాదీనాం స్థౌల్యాదీనాం దేహగుణానాంచ- వ్యతికరః ఏకధర్మినిష్ఠతయా సఙ్కీర్ణతయా చ ప్రతీతిర్యస్మాత్, స, ఆత్మా స్వరూపం-యస్య, తథాభూతః ॥ ౨౯ ॥ న కేవలం మదీయా మాయాస్వవికారాహఙ్కారద్వారా గుణవ్యతికరకరీ - అపి త్వాత్మని దేవత్వమనుష్యత్వస్వతన్త్రత్వాదిభేదబుద్ధికరీ చేత్యాహ ॥ మమేతి ॥ అఙ్గ హే ఉద్ధవ-గుణైస్సత్త్వాదిభిః-కోఽసౌ వైకారిక ఇత్యత ఆహ ॥ వైకారిక ఇతి ॥ అధ్యాత్మమేకమధిభూతం ద్వితీయ, మధిదైవం తృతీయ-మిత్యేవం-య,స్త్రివిధస్స, వైకారిక ఇతి సమ్బన్ధః ॥ ౩౦ ॥ అధ్యాత్మాదికం వివృణోతి ॥ దృక్ చక్షు-రధ్యాత్మం, రూపం, అధిభూతం, ఆర్కం, అర్కస్య సమ్బన్ధి, య, ద్వపుశ్శరీరం, త, దధిదైవం-రాజసాహఙ్కారసహకృతతామసాత్సాత్త్వికాచ్చాహఙ్కారాద్దృగాదీనామిన్ద్రియాణాం తద్విషయాణాం రూపాదీనాం - అధిష్ఠాతౄణాం దేవానాంచ - సృష్టిప్రకరణేషు సృష్టిస్తత్ర తత్రాభిహితేత్యహఙ్కారస్యాధ్యాత్మాదిప్రకారతా స్మారితా, ఏతేషాం త్రయాణాం పరస్పరోపకార్యోపకారకభావేనైవ జ్ఞానజననరూపకార్యకరత్వమిత్యాహ ॥ అత్రేతి ॥ అత్ర శారీరే రన్ధ్రే చక్షుర్గోళే - పరస్పరాత్సిధ్యతి-పరస్పరోపకార్యోపకారకభావా త్సిధ్యత కార్యకరం భవతి-అర్కవపుషా రశ్మిద్వారాఽధిష్ఠితయోరేవ చక్షుస్తద్విషయయోర్గ్రాహ్యగ్రాహకభావః - అతస్తయోరధిదైవోపకార్యత్వం అనతివిప్రకృష్టస్యావ్యవహితస్య చ రూపస్యైవ గ్రాహ్యత్వాత్తదుపకార్యత్వం చక్షుషః - ఏవం త్రయాణామన్యతమం వినాఽన్యతమస్య జ్ఞానజనకత్వాసమ్భవాత్పరస్పరోపకార్యోపకారకత్వమవగన్తవ్యం - అధ్యాత్మాదిశబ్దానాం విభక్త్యర్థేఽవ్యయీభావానాంమధి

నం హి జీవానాం ప్రమోషస్తేఽత్ర శక్తితః। త్వమేవ హ్యాత్మమాయాయా గతిం వేత్థ న చాపరే॥ ౨౮ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ ప్రకృతిః పురుషశ్చేతి వికల్పః పురుషర్షభ । ఏష వైకారికస్సర్గో గుణవ్యతికరాత్మకః॥ ౨౯ ॥ మమాఙ్గ మాయా గుణమయ్యనేకధా వికల్పబుద్ధీస్సగుణైర్విధత్తే । వైకారికస్త్రివిధోఽధ్యాత్మమేకమథాధిదైవమధిభూతమన్యత్॥ ౩౦ ॥ దృగ్రూపమార్కం వపురత్ర రన్ధ్రే పరస్పరాత్సిధ్యతి యస్స్వతః ఖే । ఆత్మా యదేషామపరోఽయ మాద్యస్స్వయాఽనుభూత్యాఖిలసిద్ధసిద్ధిః॥ ౩౧ ॥ ఏవం త్వగాది శ్రవణం చ చక్షుర్జిహ్వాది నాసాది చ చిత్తయుక్తమ్ ॥ ౩౨ ॥ యోఽసౌ గుణక్షోభకృతో వికారః ప్రధానమూలాన్మహతః ప్రసూతః । అహం త్రివృన్మోహవికల్పహేతుర్వైకారికస్తామస ఐన్ద్రియశ్చ॥ ౩౩ ॥ ఆత్మాపరిజ్ఞానమయోఽవివాదో హ్యస్తీతి నాస్తీతి భిదాఽ

కారణశక్తిప్రధానత్వేఽపి తచ్ఛక్తేరాధేయనిరూప్యత్వాదాధేయపరత్వం - ఇన్ద్రియాణాం దేహేఽవస్థానాదధ్యాత్మత్వం, విషయాణాన్తు రూపాదీనాం తేజః ప్రభృతిభూతనిష్ఠత్వాదధిభూతత్వం - అధిష్ఠాతుర్దేవతావపుషోఽర్కాఖ్యక్షేత్రజ్ఞరూపదేవతారూపత్వాదధిదైవత్వం - యద్యధ్యాత్మాదీనాం పరస్పరాద్రూపాది ప్రకాశో భవతి కుత స్వాత్మప్రకాశ ఇత్యత ఆహ ॥ యః-స్వతః, ఖే హృదయాకాశే యః, ఆత్మా “హృదిహ్యయమాత్మా ప్రతిష్ఠిత, ఇతి శ్రుతేః, సః, స్వతః సిధ్యతి స్వయం ప్రకాశత ఇత్యర్థః - కుతః, యత్ యస్మాత్- ఆత్మా - ఏతేషాం దృగాదీనాం త్రయాణా- మాద్యః ప్రకాశకత్వే హేతుతయా వర్తమానః, దృగాద్యపరమేఽప్యవస్థితశ్చ - తవైవ, భోఽపరః భిన్నః అత్యన్తవిలక్షణః - తదేవాహ ॥ స్వయాస్వాసాధారణయా- అనుభూత్యా జ్ఞానేన, అఖిలసిద్ధసిద్ధిః అఖిలప్రకాశ్యప్రకాశకః ॥ ౩౧ ॥ ౩౨ ॥ ఏవం చక్షుష్యుక్తం పరస్పరోపకార్యోపకారకభావమిన్ద్రియాన్తరేష్వప్యతిదిశతి ॥ ఏవమితి ॥ చక్షుర్యథా, పరస్పరాత్సిధ్యతి, ఏవం-త్వగాదీత్యర్థః, ఆదిశబ్దైరధిభూతాధిదైవే వివక్షితే, తత్ర త్వగిన్ద్రియస్యాధిభూతం స్పర్శః, అధిదైవం వాయుః- శ్రోత్రస్యాధిభూతం శబ్దః - అధిదైవం దిశః, జిహ్వాయా అధిభూతం రసః - ప్రచేతా అధిదైవం - నాసాయా అధిభూతం గన్ధః - అధిదైవమశ్వినౌ - చిత్తయుక్తమ్ - చక్షురాదీనాం మనస్సహకృతానామేవ కార్యకరత్వమిత్యభిప్రేత్య విశినష్టి ॥ చిత్తయుక్తమితి ॥ అత్ర మనసోఽధిభూతం అనుధ్యేయో విషయః - చన్ద్రమా అధిదైవం - అస్త్వేవం తతః కిమిత్యతోఽహఙ్కారస్య దేహాత్మతాదాత్మ్యప్రతీతిహేతుత్వం వదన్ప్రశ్నోత్తరం నిగమయతి ॥ యోఽసావితి ॥ యోఽసౌ వహమహంకారః. స - మోహవికల్పహేతు - రితి సంబన్ధః- మోహో దేహాత్మనోరభేదభ్రమః- వికల్పః ఆత్మని దేవత్వమనుష్యత్వాద్యభేదారోపః తయోః హేతుః॥ అహంకారం విశినష్టి ॥ గుణానాం సత్త్వరజస్తమసాం- క్షోభః వైషమ్యం- తేన- కృతో. యో-వికార- స్తదాత్మకః ప్రధానం ప్రకృతిర్మూలకారణం-యస్య -తస్మా-న్మహతో మహత్తత్త్వాత్ - ప్రసూతః- వైకారికస్తామస ఐన్ద్రియశ్చేతి త్రివృత్ త్రిప్రకారః - వైకారికస్సాత్త్వికః- ఐన్ద్రియస్తైజసః- రాజసాహంకారస్యేన్ద్రియోత్పత్తావనుగ్రాహకత్వాభిప్రాయేణైన్ద్రియ ఇత్యుక్తమ్ ॥ ౩౩ ॥

వం దేహాత్మనోరభేదప్రతీతౌ కారణముక్తం । యత ఏవ । మత్తో దేహాదత్యన్తవిలక్షణ ఏవాత్మేత్యాహ ॥ ఆత్మేతి ॥ పరిజ్ఞానమయః పరితః కాత్స్న్యేన జ్ఞానస్వరూపః పరిశబ్దేన ప్రదేశభేదేనాపి జడత్వవ్యావృత్తిః । దేహస్తు పరితో జడ ఇతి భావః । అవివాదః అహంప్రత్యయేన సర్వసంప్రతిపన్నః । పరితో జ్ఞానమయ ఇత్యనేనైకరూపత్వలాభాత్తస్య వికారాభావప్రయుక్తత్వాత్తత్ప్రయుక్తం సదాఽస్తిశబ్దవ్యపదేశ్యత్వం । దేహస్య త్వచేతనపరిణామాత్మకస్య పూర్వపూర్వవికారాణాముత్తరోత్తరేష్వభావాన్నాస్తిశబ్దవ్యపదేశ్యత్వం తథా తత్తదవస్థావిషయాస్తిశబ్దవ్యపదేశ్యత్వం చ ధ్వనితం ॥ తదాహ ॥ అస్తీతి నాస్తీతి భిదాఽర్థనిష్ఠః నాస్తీత్యస్య వ్యపదేశ ఇతి శేషః । ఉభయవిధో వ్యపదేశః । భిదార్థనిష్ఠః భిదయా భేదేనావస్థితో యోఽర్థః దేవమనుష్యాదిశరీరరూపస్తన్నిష్ఠః తద్విషయ ఇత్యర్థః అస్తీతి నాస్తీతి భిదా ఏవంరూపో భేదవ్యపదేశః । భిదార్థనిష్ఠః దేవమనుష్యాదిదేహరూపాదినిష్ఠ ఇతి వాఽర్థః యద్వా ॥ పరిజ్ఞానమయ ఆత్మా దేహవిలక్షణోఽస్తి నాస్తీతి వివాదమాత్రం అస్త్యేవేత్యర్థః భిదా త్వర్థనిష్ఠః లిఙ్గవ్యత్యయ ఆర్షః అర్థనిష్ఠ ఇత్యనేనాత్మస్వరూపనిష్ఠః తన్నిష్ఠతయా ప్రతీతిస్తు భ్రమ ఇతి సూచితం సచ స్వాత్మయాథాత్మ్యసాక్షాత్కారాదేవ నివర్తతే । అన్యథా తు న నివర్తత ఇత్యాహ ॥ వ్యర్థోఽపీతి ॥ అర్థశూన్యోఽపి ఆత్మన్యవిద్యమానోఽపి స్వస్య లోకః సాక్షాత్కారః యస్మాత్ స్వః తస్మాన్మత్తః పరావృత్తా విముఖా ధీర్యేషాం । తేషాం పుంసాం నైవోపరమేత । కిన్త్వనువర్తత ఏవేతి భావః ✻ ॥ ౩౪ ॥ ✻ ఏవం భగవద్విముఖానాం దేవమనుష్యాదిదేహసంబన్ధవియోగరూపసంసారానువృత్తిరుక్తా తత్ర పృచ్ఛతి ॥ త్వత్తః పరావృత్తధియః । ఉచ్చావచాన్ ఉత్కృష్టాపకృష్టాన్ దేహాన్ యథా గృహ్ణన్తి యథా చ విసృజన్తి । కిం పూర్వదేహేనైవేన్ద్రియైరపి విముక్తో దేహాన్తరమిన్ద్రియాణ్యపి గృహ్ణాతి ఉత తైరేవేన్ద్రియైః సంపరిష్వక్తో దేహాన్తరం గృహ్ణాతి విసృజతి చేతి ప్రశ్నార్థః ✻ ॥ ౩౫ ॥ ✻ తత్ర నిశ్చితం । మమ ఆఖ్యాహి త్వయ్యేవ కథనీయమిత్యభిప్రేత్య విశినష్టి ॥ అనాత్మభిః తదల్పార్థకోఽత్ర నఞ్ । అల్పబుద్ధిభిః దుర్విభావ్యం దురధ్యవసేయం కిం చై

ర్థనిష్ఠః । వ్యర్థోఽపి నైవోపరమేత పుంసాం మత్తః పరావృత్తధియాం స్వలోకాత్ ॥ ౩౪ ॥ ఉద్ధవ ఉవాచ ॥ పరావృత్తధియస్త్వత్తస్స్వకృతైః కర్మభిః ప్రభో । ఉచ్చావచాన్యథా దేహాన్గృహ్ణన్తి విసృజన్తి చ ॥ ౩౫ ॥ తన్మమాఖ్యాహి గోవిన్ద దుర్విభావ్యమనాత్మభిః । న హ్యేతత్ప్రాయశో లోకే విద్వాంసస్సన్తి వఞ్చితాః ॥ ౩౬ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ మనః కర్మమయం నృణామిన్ద్రియైః పఞ్చభిర్యుతమ్ । లోకాల్లోకం ప్రయాత్యన్య ఆత్మా తదనువర్తతే ॥ ౩౭ ॥ ధ్యాయమానోఽనువిషయాన్దృష్టాన్వాఽథశ్రుతానను । ఉద్యత్సీదత్కర్మతన్త్రంస్మృతిస్తదనుశామ్యతి ॥ ౩౮ ॥ విషయాభినివేశేన నాత్మానం యన్మనస్స్మరేత్ । జన్తోర్వై కస్యచిద్ధేతోర్మృత్యురత్యన్తవిస్మృతిః ॥ ౩౯ ॥ జ

తత్ విద్వాంసః ప్రాయశో లోకే న సన్త్యేవ, కుతః, యతః, సర్వే, వఞ్చితాః త్వన్మాయయేతి శేషః ✻ ॥ ౩౬ ॥ ✻ "మనష్షష్ఠానీన్ద్రియాణి ప్రకృతిస్థాని కర్షతి శరీరం యదవాప్నోతి యచ్చాప్యుత్క్రామతీశ్వరః గృహీత్వైతాని సంయాతి" ఇతి గీతోక్తం పరిహరమాహ ॥ మన ఇతి ॥ కర్మమయం కర్మవాసనాప్రచురం పఞ్చభిః జ్ఞానేన్ద్రియైః యుక్తమేవ । మనః, లోకాల్లోకం శరీరాచ్ఛరీరాన్తరం, ప్రయాతి, తతోఽన్య ఏవాత్మా తన్మనోఽనువర్తతే అనుయాతీత్యర్థః ఇన్ద్రియైరితి భూతసూక్ష్మాణామప్యుపలక్షణం । పఞ్చభిరిత్యనేన కర్మేన్ద్రియాణాం తత్ర దేహే సులభత్వం సూచితమ్ ✻ ॥ ౩౭ ॥ ✻ యది పౌర్వదైహికాన్యేవ జ్ఞానేన్ద్రియాణి దేహాన్తరేఽనువర్తన్తే కథం తర్హి పూర్వజన్మవిస్మృతిరిత్యత్రాహ ॥ ధ్యాయతీతి ॥ కర్మతన్త్రం కర్మవాసనావశం, మనః దృష్టాన్, శ్రుతాన్వా విషయాన్, ధ్యాయతి అథానన్తరం ఉద్యత్ విషయసాన్నిధ్యే సతి హృష్యత్, సీదత్ తదసాన్నిధ్యే క్లిశ్యచ్చ, భవతి, తదను తత్పృష్ఠతః, స్మృతిః పూర్వపూర్వస్మృతిః, శామ్యతి అపైతి ఏకస్మిన్నేవ జన్మనీత్థం కిముత నితరాం విస్మృతికరదేహవిగమాదావితి భావః ✻ ॥ ౩౮ ॥ ✻ విషయాభినివేశేనేతి ॥ యన్మనః యస్య మనః । విషయాభినివేశేన, ఆత్మానం న స్మరేత్ దేహవిలక్షణమాత్మానం నానుసంధత్త్యాత్, తస్య జన్తోః, కస్యచిద్ధేతోః కస్మాచ్చిత్కారణాత్ మృతిః । అత్యన్తవిస్మృతిః, మరణకాలేఽత్యన్తజ్ఞానలోపో భవతీత్యర్థః కస్యచిద్ధేతోరిత్యనేన జీవనావసాననిమిత్తం కర్మ వివక్షితమ్ ✻ ॥ ౩౯ ॥ ✻ నను మృతావత్యన్తజ్ఞానలోపేఽపి పునర్దేహాన్తరసంబన్ధరూపజన్మాన్తరే తేషామేవ మనష్షష్ఠానామిన్ద్రియాణామనువృత్తైః పూర్వజన్మస్మృతిః స్యాదేవేత్యత ఆహ ॥ జన్మేతి ॥ హే భూరిద । పుంసః సర్వభావేన సర్వవిధమనోవృత్త్యా, ఆత్మతయా, విషయస్వీకృతిం దేహస్వీకారం, జన్మ ప్రాహుః, జన్మకాలప్రభృతి దేహాత్మాభిమానస్యైవోదిత ఇత్యర్థః దేహమేవాత్మానమభిమన్యమానస్య దేహవిలక్షణాత్మనః పూర్వోత్తరజన్మానుసంధాతుః అప్రతీయమానత్వాన్న మృతివిషయస్వీకృతౌ స్మృతిరితి భావః । దేహాత్మాభిమానస్వభావం దృష్టాన్తమాహ । యథా స్వప్నమనోరథావితి ॥ యద్వా ॥ మృతివిషయస్వీకృతౌ పూర్వస్మృతితిరస్కారకత్వే దృష్టాన్తః యథా స్వప్నః మనోరథశ్చ యోఽహమాసమిత్యేవంవిధాం స్మృతిం తిరస్కరోతి మృతివిషయస్వీ

కృతిహేతుభూతయోస్తత్సామానాధికరణ్యనిర్దేశస్తత్త్వారోపాత్ ❀ ॥ ౪౦ ॥ ❀ దృష్టాన్తౌ వివృణోతి ॥ స్వప్నమితి ॥ మనోరథం చేత్యస్య కుర్వన్నితి శేషః అసౌ పుమాన్ ప్రాక్తనం చాత్మనః పూర్వావస్థాకారం న స్మరతి, యద్వా, స్వప్నం పశ్యన్ ప్రాక్తనం స్వప్నం న స్మరతి, తథా, మనోరథం కుర్వన్, ప్రాక్తనం న స్మరతి, తద్వత్ "తస్మాన్మనోరథం చేత్థ", మితి పాఠాన్తరం, తత్ర తస్మాత్ స్మృతివిషయస్వీకృత్యోరత్యన్తజ్ఞానలోపహేతుత్వాత్, ప్రాక్తనం, మనోరథం మనోవృత్తిం, తద్దేహాభిమానమిహ జన్మని న స్మరతీత్యర్థః-కింతర్హి స్మరతీత్యత ఆహ ॥ తత్రేతి ॥ ఇవశబ్దోఽపూర్వమిత్యనేనాన్వేతి, తత్ర సతి జన్మాన్తరే పూర్వం పూర్వస్మిన్ జన్మని-సన్తమాత్మానమపూర్వమివ పూర్వమసన్తమిదానీం సంజాతమివ పశ్యతీత్యర్థః ❀ ॥ ౪౧ ॥ ❀ న కేవలం స్మృతివిషయస్వీకృతిహేత్వోర్జ్ఞానస్మృతివిఘాతకత్వమేవాపిత్వనర్థహేతుత్వం చేత్యాహ ॥ ఇన్ద్రియాయనసృష్ట్యేతి ॥ వస్తుత ఏకరూపతయాఽవతిష్ఠత ఇతి వస్తు ఆత్మస్వరూపం, తస్మిన్నిన్ద్రియాయనసృష్ట్యా ఇన్ద్రియాయనమిన్ద్రియాశ్రయం శరీరం, తస్య, సృష్ట్యా ఉత్పత్త్యా, యదిదం త్రైవిధ్యం, శరీరమిన్ద్రియాణ్యన్తఃకరణం చేతి త్రైవిధ్యం, భాతి, తద్బహిరన్తర్భిదాహేతుః దేవత్వమనుష్యత్వబాల్యయువత్వలోభభయాదిభేదరూపానర్థహేతుః, జనోఽసజ్జనకృద్యథా, అసజ్జనకృత్ అసత్పుత్రోత్పాదకః అసత్పుత్రో హి అనర్థహేతుః-ఏవం బాహ్యాభ్యన్తరభేదకృత్త్రైవిధ్యమప్యనర్థహేతుః. అతస్తదుత్పాదకతుల్యం దేహసంబన్ధప్రయుక్తం త్రైవిధ్యమిత్యర్థః ❀ ॥ ౪౨ ॥ ❀ వస్తునిత్యనేన శరీరస్య సతతపరిణామిత్వం సూచితం-తత్స్పష్టమేవాహ ॥ నిత్యదేతి ॥ అఙ్గ హే ఉద్ధవ, భూతాని భూతసంఘాతపరిణామాత్మకాని శరీరాణి-నిత్యం, భవన్తి పరిణామాన్తరం యాన్తి-న భవన్తి పూర్వావస్థాం త్యజన్తి-తత్ పూర్వావస్థాత్యాగ ఉత్తరావస్థాస్వీకారశ్చేత్యుభయం కాలస్య సూక్ష్మత్వాన్న దృశ్యతే ❀ ॥ ౪౩ ॥ ❀ సూక్ష్మతయా దుర్దర్శత్వే దృష్టాన్తమాహ ॥ యథేతి ॥ అర్చిషాం. యథా-పూర్వ

న్మత్వాత్మతయా పుంసస్సర్వభావేన భూరివ । విషయస్వీకృతిం ప్రాహుర్యథా స్వప్నమనోరథః ॥ ౪౦ ॥ ❀ స్వప్నం మనోరథం చేత్థం ప్రాక్తనం న స్మరత్యసౌ । తత్ర పూర్వమివాత్మానమపూర్వం చానుపశ్యతి ॥ ౪౧ ॥ ఇన్ద్రియాయనసృష్ట్యేదం త్రైవిధ్యం భాతి వస్తుని । బహిరన్తర్భిదాహేతుర్జనోఽసజ్జనకృద్యథా ॥ ౪౨ ॥ నిత్యదా హ్యఙ్గ భూతాని భవన్తి న భవన్తి చ । కాలేనాలక్ష్యవేగేన సూక్ష్మత్వాత్తన్న దృశ్యతే ॥ ౪౩ ॥ యథార్చిషాం స్రోతసాం చ ఫలానాం చ వనస్పతేః । తథైవ సర్వభూతానాం వయోఽవస్థాదయః కృతాః ॥ ౪౪ ॥ సోఽయం దీపోఽర్చిషాం యద్వత్ స్రోతసాం తదిదం జలమ్ । సోఽయం పుమానితి నృణాం మృషా ధీర్గీర్మృషాయుషామ్ ॥ ౪౫ ॥ మా స్వ

పూర్వవర్త్యవయవజ్వాలాసంయోగజానామపాయ, ఉత్తరోత్తరవర్త్యవయవజ్వాలాసంయోగజానామాగమశ్చ, సూక్ష్మత్వాన్న గృహ్యతే. యథా, స్రోతసాం ప్రవాహాణాం, పూర్వపూర్వజలాపాయ, ఉత్తరోత్తరజలాగమశ్చ, న గృహ్యతే, యథా వా-వనస్పతేః-ఫలానాం-ప్రతిక్షణపరిణామో-న గృహ్యతే-తథా, సర్వభూతానాం కాలకృతాః వయోవస్థాదయశ్చ సూక్ష్మత్వాన్న గృహ్యన్త ఇత్యర్థః-నిత్యదేత్యనేన, ఏకస్యామపి బాల్యాద్యవస్థాయాం ప్రతిక్షణపరిణామిత్వం సూచితమ్ ❀ ॥ ౪౪ ॥ ❀ కుతస్తర్హి స ఏవాయం బాలః స ఏవాయం యువేత్యాద్యవస్థాస్థైర్యగోచరబుద్ధిశబ్దావిత్యతః సాదృశ్యయోగవశాత్తావపి భ్రాన్తావితి సదృష్టాన్తమాహ ॥ యథేతి ॥ యథాఽర్చిషాం పూర్వపూర్వజ్వాలానాం-తత్సదృశానాముత్తరోత్తరజ్వాలానాం చ, భేదమగృహీతవతః పుంసః, కేవలం, భ్రమాత్మకప్రత్యక్షమూలౌ స ఏవాయం దీప ఇత్యర్చిస్సముదాయగోచరౌ బుద్ధిశబ్దౌ, స్తః, జ్వాలాభేదానుమానేన జ్వాలైక్యప్రత్యక్షోపమర్దో భాష్యప్రకాశికయోః ప్రపఞ్చితః, యథా చ స్రోతసాం సమ్బన్ధి జలం తదేవేదమితి బుద్ధిశబ్దౌ-స్తః-తథాఽయం పుమాన్ స ఏవ బాల ఇత్యాదిబుద్ధిః-శబ్దశ్చ-మృషాయుషాం అస్థిరాయుషాం నృణాం-మృషా భ్రాన్తిమూలావిత్యర్థః ❀ ॥ ౪౫ ॥ ❀ ఏవం శరీరస్య సతతపరిణామిత్వమవస్థాస్థైర్యగోచరబుద్ధిశబ్దయోర్భ్రాన్తిమూలత్వం చోక్తం-అథాత్మనో జన్మాద్యవస్థాన్వయం తదన్వయప్రతీతేర్భ్రాన్తిమూలత్వం చాహ ॥ మా స్వ్వితి ॥ అస్య దేహస్య-కర్మబీజేన దేహోత్పత్తినిమిత్తకర్మాఖ్యబీజేన-సోఽపి దేహాత్మాభిమాన్యపి. పుమాన్ జీవః, మాస్తు దేహవత్సతతపరిణామస్వభావో న భవతు, తథాఽపి, భ్రాన్త్యా జాయతే, మ్రియతే చ, అస్యోత్పత్తిమరణే భ్రాన్తిసిద్ధే ఇత్యర్థః. తత్ర హేతుత్వేన పుమాంసం విశినష్టి ॥ అజః, అమరశ్చ, న హ్యజస్య జని-రమరస్య మృతిశ్చ, విద్వాన్ ఇత్యర్థః, దేహోత్పత్తేః పూర్వం తద్వినాశాత్పశ్చాచ్చాత్మనో విద్యమానత్వాదితి భావః ॥ యథాఽగ్నిరితి ॥ యథా మహాభూతతృతీయపరిణామాత్మకస్యాగ్నేః, దారుసంయుక్తస్య, మథనేనోపలబ్ధిమాత్రం, నతు-దారునాశసహోత్పత్తివినాశౌ, తద్వత్ప్రతీతిస్తు భ్రాన్తి

---

౪౧ । శ్లో ❀ పా ॥ తస్మాన్మనోరథం

త్తిమూలాత్తద్వత్ ❁ ॥ ౪౬ ॥ ❁ వయోఽవస్థాదయ ఇత్యుక్తా అవస్థా దర్శయతి ॥ నిషేకేతి ॥ నిషేకః రేతోద్వారా పఞ్చమాహుత్యనుప్రవేశః, గర్భస్తత్రోపచయః, బాల్యమాపఞ్చమాదబ్దాత్, కౌమారమాషోడశాదబ్దాత్-తతో యౌవనమాచతుర్వింశతేః, తతో మధ్యమాషష్టివర్షాత్ ❁ ॥ ౪౭ ॥ ❁ కిం తత్రైవంవిధనానావస్థాదేహసంబన్ధతద్వియోగాత్మకసంసృతికారణమిత్యత్రాహ ॥ ఏతా ఇతి ॥ మనోరథో మనోవృత్తిః, తత ఆగతా మనోరథమయీః “తత ఆగత,, ఇత్యధికారే “మయట్చ,, ఇతి మయట్ టిత్త్వాత్ ఙీప్ “యం యం వాఽపి స్మరన్భావం త్యజత్యన్తే కలేబరమ్। తం తమేవైతి కౌన్తేయ సదా తద్భావభావిత,, ఇతి న్యాయాద న్తిమప్రత్యయప్రయుక్తా ఇత్యర్థః, ఏతాః పరిదృశ్యమానాః - ఉచ్చావచాః-యద్వా - ఏతాః నిషేకాద్యవస్థాః-అన్యస్యాత్మసనశయనాద్యవస్థాః, తనూశ్చ, క్వచిత్కదాచిత్-తత్తత్సంబన్ధనిమిత్తకర్మపరిపాకదశాయాం-ముపాదత్తే, క్వచిజ్జహాతిచ, కశ్చిదిత్యనేన తదుపాదానపరిత్యాగౌ బద్ధస్యైవ, నతు ముక్తనిత్యసిద్ధయోరిత్యభిప్రేతం, గుణసఙ్గాదిత్యనేన మనోరథమయీరిత్యనేనచ “యం యం వాఽపీ,, తి పూర్వోక్తన్యాయేన గుణపరిణామాత్మకశబ్దాదివిషయానుధ్యానం త్యాగోపాదానకారణమిత్యుక్తం భవతి ❁ ॥ ౪౮ ॥ ❁ కేవలముపాదత్తే జహాతిచ ॥ నతు తావుపాదానత్యాగౌ సాక్షాత్కరోతి వివేకీతు కేవలమనుమినోతీత్యాహ ॥ ఆత్మన ఇతి ॥ ఆత్మనః స్వస్య - భవాప్యయౌ దేహసంబన్ధతద్వియోగాత్మకజన్మమరణే, పితృపుత్రాభ్యాం దృష్టాన్తాభ్యా-మనుమేయౌ, పుత్రోత్పత్తిదర్శనాత్ స్వోత్పత్తిరనుమేయా - పితృమరణదర్శనాత్ స్వమరణమనుమేయం, నతు జన్మమరణే సాక్షాత్కరోతి, తదానీం మోహగ్రస్తత్వాదితి భావః, తదేవాహ ॥ నభవాప్యయవస్తూనామభిజ్ఞ ఇతి ॥ భవాప్యయవస్తూనాం స్వజన్మమరణాదివస్తూనాం - నాభిజ్ఞః - తదా మోహావిష్టత్వాదనభిజ్ఞ ఇత్యర్థః - తదాఽపి నద్వయలక్షణః స్వయం జన్మమరణభాక్త్వరూపశ్చ న భవతి. జన్మమరణయోర్దేహగతత్వాదితి భావః ❁ ॥ ౪౯ ॥ ❁ అత ఏవాత్మా దేహాద్భిన్న

స్యకర్మబీజేన జాయతే సోఽప్యజః పుమాన్। మ్రియతే చామరో భ్రాన్త్యా యథాఽగ్నిర్దారుసంయుతః ॥ ౪౬ ॥ నిషేకగర్భజన్మాని బాల్యకౌమారయౌవనమ్। వయోమధ్యం జరా మృత్యురిత్యవస్థాస్తనోర్నవ ॥ ౪౭ ॥ ఏతా మనోరథమయీర్హ్యన్యస్యోచ్చావచాస్తథా। గుణసఙ్గాదుపాదత్తే క్వచిత్కశ్చిజ్జహాతి చ ॥ ౪౮ ॥ ఆత్మనః పితృపుత్రాభ్యామనుమేయౌ భవాప్యయౌ। న భవాప్యయవస్తూనామభిజ్ఞో ద్వయలక్షణః ॥ ౪౯ ॥ తరోర్బీజవిపాకాభ్యాం యో విద్వాఞ్జన్మసంయమౌ। తరోర్విలక్షణో ద్రష్ట ఏవం ద్రష్టా తనోః పృథక్ ॥ ౫౦ ॥ ప్రకృతేరేవమాత్మానమవివిచ్యాబుధః పుమాన్। తత్త్వేన స్పర్శసమ్మూఢః సంసారం ప్రతిపద్యతే ॥ ౫౧ ॥ సత్త్వసఙ్గాదృషీన్దేవాన్రజసాఽసురమానుషాన్। తమసా భూతతిర్యక్త్వం భ్రామితో యాతి కర్మభిః ॥ ౫౨ ॥ నృత్యతో గాయతః పశ్యన్యథైవానుకరోతి తాన్। ఏవం బుద్ధిగుణాన్పశ్యన్ననీహోఽప్యనుకార్యతే ॥ ౫౩ ॥ యథాఽమ్భసా ప్ర

స్సిద్ధ్యతీతి సదృష్టాన్తమాహ ॥ తరోరితి ॥ విపాకః కాలపరిణామః-యథా-యః పుమాన్-బీజవిపాకాభ్యాం - తరోః-జన్మసంయమావుత్పత్తివినాశౌ బీజాజ్జన్మ - విపాకాత్సంయమం - విద్వాన్-స-తరోర్విలక్షణో భిన్నో - దృష్టః. ఏవం తనోర్దేహస్య పఞ్చభూతసంఘాతాత్మకాద్బీజాదుత్పత్తిం - విపాకాన్నాశంచ-ద్రష్టా పశ్యన్నాత్మా-తనోః పృథగ్భిన్నః ❁ ॥ ౫౦ ॥ ❁ ఇత్థం దేహాద్భిన్నమాత్మానం యో న వివినక్తి స సంసరేదేవేత్యాహ ॥ ప్రకృతేరితి ॥ ప్రకృతేర్దేహా-దాత్మానం - తత్త్వేన యథావస్థితాకారేణా-వివిచ్యా - త ఏవా-బుధః అత ఏవ-స్పర్శైః శబ్దాదివిషయానుభవేన - సమ్మూఢః-సమిత్యేకీకారే - దేహాత్మనోరైక్యాభిమానాత్మకమోహయుక్తః-స్సంసారం-ప్రతిపద్యతే ❁ ॥ ౫౧ ॥ ❁ సంసారప్రతిపత్తిమేవ ప్రపఞ్చయతి ॥ సత్త్వసఙ్గాదితి ॥ సత్త్వసఙ్గః “శమో దమస్తితిక్షేత్యాదినా,, మిలివక్ష్యమాణసత్త్వకార్యశమదమాద్యభినివేశ-స్తస్మా-త్కర్మభిః తదనురూపకర్మభిః-దేవాన్ ఋషీంశ్చ-యాతి-దేవత్వమృషిత్వం వా ప్రాప్నోతి, రజసా రజః కార్యకామాద్యభినివేశేన-తదనురూపకర్మభి - రసురమానుషాన్ యాతి అసురయోనిం మనుష్యయోనిం వా ప్రాప్నోతి - తమసా తమః కార్యశోకమోహాదినా-తత్ప్రయుక్తైః కర్మభిశ్చ - భూతతిర్యక్త్వం పిశాచత్వం -పశుపక్ష్యాదిత్వం వా- ప్రాప్నోతి, ఇత్థం-భ్రామితో-భవతి యద్వా, కర్మభిః పుణ్యపాపాత్మకైః భ్రామితః ప్రకృతిమణ్డలే సఞ్చారితో-జీవః-సత్త్వాదిసఙ్గాదృషిత్వాదికం ప్రాప్నోతీతి సంబన్ధః ❁ ॥ ౫౨ ॥ ❁ కథం నిశ్చేష్టస్యాత్మనో భ్రమణమిత్యత్రాహ ॥ నృత్యత ఇతి ॥ యథా-నృత్యతో-గాయతశ్చ - జనా-న్పశ్యన్-పుమాన్ తా-ననుకరోతి - స్వయమపి బుద్ధ్యా నృత్యన్నివ భవతి తథా - అనీహః నిష్క్రియోఽప్యాత్మా బుద్ధేః, గుణాన్ స్వస్మిన్బుద్ధ్యుపస్థాపితాన్ గుణాన్-చేష్టాదిధర్మానిత్యర్థః - పశ్యన్-స్వగతత్వేనాధ్యవస్యన్ అనుకార్యతే చేష్టమాన ఇవ వర్తతే ❁ ॥ ౫౩ ॥ ❁ అన్యధర్మస్యాన్యత్రాభాసే దృష్టాన్తమాహ ॥ యథాఽమ్భసేతి ॥ ప్రచలతా-అమ్భసా హేతునా-తీరస్థా-స్తరవోఽపి-ప్రచలన్త ఇవ దృశ్యన్తే-యథా - భ్రామ్యమాణేన -చక్షుషా హేతునా-పృథ్వీ భ్రామ్యతీవ దృశ్యతే-తథా-దేహాత్మతాదాత్మ్యమధ్య

స్యమానయాబుద్ధ్యా హేతునా - దేహధర్మాః - ఆత్మని ప్రతీయన్త ఇత్యర్థః ॥ ౫౪ ॥ యథేతి ॥ యథా - మనోరథధియః స్వప్నదృష్టో విషయానుభవశ్చ - మృషా మిథ్యా ర్థవిషయాః అనిత్యా ఇత్యర్థః - తథా హే దాశార్హ, ఆత్మనః - సంసారః దేహధర్మాధ్యాసాత్మకః - మృషా అధ్యాసహేతునివృత్త్యా నివర్తత ఇత్యర్థః ॥ ౫౫ ॥ కస్తర్హ్యధ్యాసహేతురిత్యపేక్షాయాం దేహాత్మతాదాత్మ్యశబ్దాదివిషయానుధ్యాతృ మనస్సంబన్ధ ఏవేతి వదన్ తదనివృత్తౌ నాధ్యాసాత్మకసంసారనివృత్తిరితి దృష్టాన్తమాహ ॥ అర్థ ఇతి ॥ అర్థే శబ్దాదివిషయే - అవిద్యమానే అసన్నిహితేఽపి విషయాన్ శబ్దాదీన్ - ధ్యాయతః - అస్య జీవస్య - సంసృతిర్న నివర్తతే. అపితు "ధ్యాయతో విషయాన్పుంసస్సఙ్గస్తేషూపజాయతే - సఙ్గాత్సంజాయతే కామః" ఇత్యాద్యుక్తరీత్యా బలవత్తరస్సన్ననువర్తత ఏవేతి భావః ॥ స్వప్న ఇతి ॥ న హ్యనువర్తమానే సతి స్వప్నే దేశాన్తరగమన శిరశ్ఛేదాద్యనర్థపరంపరా నివర్తతే - అపిత్వనువర్తత ఏవ - తద్వదిత్యర్థః ॥ ౫౬ ॥ అసత్యపి విషయే తదనుధ్యానస్వభావే మనస్సంబద్ధే సతి నాధ్యాసో నివర్తత ఇత్యభిప్రాయేణార్థే హ్యవిద్యమాన ఇత్యుక్తం - కిం తర్హి విషయానేవానుధ్యాయతి మనో - న తు సంసృతినివృత్తికారణ - మిత్యపేక్షాయాం విషయానుభవ ఏవేతి వదన్ తదభినివేశం చ వారయతి ॥ తస్మాదితి ॥ తస్మాద్విషయధ్యానస్య సంసృతివర్ధకత్వాత్, అసదిన్ద్రియైః అసద్విషయప్రవణై రిన్ద్రియైః - విషయాన్ - మా భుఙ్క్ష్వ, తదనుభవస్య తదనుధ్యానకారణత్వాదితి భావః "మాస్త్వస్య కర్మబీజేన జాయత" ఇత్యాదినోపపాదితమాత్మని జన్మమరణాద్యవస్థాన్వయభ్రాన్తిమూలత్వముపసంహరన్ తత్ర కారణం చ వదన్ తథానిశ్చిన్విత్యాహ ॥ ఆత్మేతి ॥ వైకల్పికం, ఆత్మని జన్మమరణాద్యవస్థాకల్పననిమిత్తం, భ్రమం. ఆత్మాగ్రహణనిర్భాతం, ఆత్మాగ్రహణేన దేహవిలక్షణాత్మ పరమాత్మయాథాత్మ్యాగ్రహణేన - నిర్భాతముదితం, పశ్య,

చలతాతరవోఽపి చలా ఇవ । చక్షుషా భ్రామ్యమాణేన దృశ్యతే చలతీవ భూః ॥ ౫౪ ॥ యథా మనోరథధియో విషయానుభవో మృషా । స్వప్నదృష్టశ్చ దాశార్హ తథా సంసార ఆత్మనః ॥ ౫౫ ॥ అర్థే హ్యవిద్యమానేఽపి సంసృతిర్న నివర్తతే । ధ్యాయతో విషయానస్య స్వప్నేఽనర్థాగమో యథా ॥ ౫౬ ॥ తస్మాదుద్ధవ మా భుఙ్క్ష్వ విషయానసదిన్ద్రియైః । ఆత్మాగ్రహణనిర్భాతం పశ్య వైకల్పికం భ్రమమ్ ॥ ౫౭ ॥ క్షిప్తోఽవమానితోఽసద్భిః ప్రలబ్ధోఽసూయితోఽపి వా । తాడితస్సంనిరుద్ధో వా వృత్త్యా వా పరిహాపితః ॥ ౫౮ ॥ నిష్ఠ్యూతో మూత్రితో వాఽజ్ఞైర్బహుధైవం ప్రకమ్పితః । శ్రేయస్కామః కృచ్ఛ్రగత ఆత్మనాఽఽత్మానముద్ధరేత్ ॥ ౫౯ ॥ ఉద్ధవ ఉవాచ ॥ యథైవమనుబుధ్యేయం వద నో వదతాం వర । సుదుస్సహమిమం మన్య ఆత్మన్యసదతిక్రమమ్ ॥ ౬౦ ॥ విదుషామపి విశ్వాత్మన్ప్రకృతిర్హి బలీయసీ । ఋతే త్వద్ధర్మనిరతాన్ శాన్తాంస్తే చరణాలయాన్ ॥ ౬౧ ॥ ******************

********* ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే, ఏకాదశస్కన్ధే, ద్వావింశోఽధ్యాయః *********

స్మిన్నితి ॥ యద్వా ॥ ఆత్మాగ్రహణేన - నిర్భాత - మవభాసమానం - వైకల్పికం పాక్షికం భేదం - భ్రమం భ్రమమూలకం, పశ్య - భేదస్యాత్మాగ్రహణదశాయామప్రతీతేః పాక్షికత్వాద్వైకల్పికమిత్యుక్తమ్ ॥ ౫౭ ॥ ఆత్మాగ్రహణనిర్భాతమిత్యనేన భ్రమనివృత్తయే సదాఽఽత్మయాథాత్మ్యావలోకనేన భవితవ్యమితి సూచితం - విఘ్నోపనిపాతేఽప్యాత్మాగ్రహణేన స్వాత్మానముద్ధరేదిత్యాహ ద్వాభ్యామ్ ॥ క్షిప్త ఇతి ॥ అసద్భిః దుర్జనైః - క్షిప్తః - ఆక్షిప్తః - నిన్దితః అధిక్షిప్తః, ప్రలబ్ధః ఉపహసితః, అసూయితః గుణేష్వారోపితదోషభావః - వృత్త్యా జీవికేన - పరిహాపితః త్యాజితో వా ॥ ౫౮ ॥ నిష్ఠ్యూతః నిష్ఠీవనవిషయీకృతః - మూత్రితః మూత్రేణార్ద్రీకృతః, అజ్ఞైః ఏవం - బహుధా, ప్రకమ్పితశ్చాలితోఽపి - శ్రేయస్కామశ్చేత్ కృచ్ఛ్రగతః ఉక్తవిధాపదం ప్రాప్తోఽపి - ఆత్మయాథాత్మ్యావలోకనవిషయభూతేనాత్మనా హేతునా - స్వాత్మాన - ముద్ధరేత్ ॥ ౫౯ ॥ క్షేపాదీనాం దుస్సహతాం మన్యమానస్తన్మోపాయం పృచ్ఛతి ॥ యథైవేతి ॥ హే వదతాం వర - యథా - క్షేపాదీన్ - సోఢ్వా, బుధ్యేయం స్వాత్మానం పరమాత్మానం చ యథావజ్జానీయాం - తథా నః అస్మాన్ప్రతి - వద తదుపాయముపదిశేత్యర్థః - కిమితి క్షేపాదిత్ర మోపాయం పృచ్ఛసీత్యత ఆహ ॥ సుదుస్సహమితి ॥ ఆత్మని స్వస్మిన్ - అసద్భిః - కృతం, అతిక్రమం క్షేపాదిరూపం - సుదుస్సహం సుతరాం దుస్సహం - మన్యే ॥ ౬౦ ॥ కుతః - హి యస్మాత్ హే విశ్వాత్మన్ - విదుషామపి - ప్రకృతి - ర్బలీయసీ - ప్రకృతిసంబన్ధప్రయుక్తా దేహాత్మాభిమానరాగద్వేషాదయో బలీయాంస ఇత్యర్థః - కిం సర్వేషామపి విదుషాం - నేత్యాహ ॥ ఋత ఇతి ॥ త్వద్ధర్మా భగవద్ధర్మాః - స్తేషు - నితరాం రతాన్ - త్వచ్చరణావేవా - లయ ఆశ్రయో - యేషాం - తత ఏవ, శాన్తాన్ జితాన్తఃకరణాన్, ఋతే వినా, ఇతరేషాం విదుషామపి ప్రకృతిర్బలీయసీతి సంబన్ధః ॥ ౬౧ ॥ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయామేకాదశస్కన్ధే ద్వావింశోఽధ్యాయః. ************************

ఇత్థమాపృష్టస్తమభినన్ద్య ప్రత్యాహేత్యాహ మునిః ॥ సఇతి ॥ ఇత్థం-భాగవతముఖ్యేనోద్ధవేన, ఆశంసితః పృష్టః-శ్రవణీయం, వీర్యం విశ్వప్రకాశకం చేష్టితం-యస్య, సముకున్దః-భృత్యస్యోద్ధవస్య, వచ-స్సభాజయన్ సమ్మానయన్-తమద్ధవమాబభాషే ❋ ॥ ౧ ॥ ❋ భాషణమేవాహ॥ బార్హస్పత్యేత్యాదినా॥ యదుక్తం "సుదుస్సహమిమం మన్యఆత్మన్యసదతిక్రమ" మితి-తత్తావత్సత్యమేవేత్యాహ ॥ బార్హస్పత్యేతి ద్వాభ్యామ్ ॥ హే బార్హస్పత్య బృహస్పతేశ్శిష్య-స-సాధుర్విద్వాన్-నాస్త్యేవ-కోఽసౌ-యో-దుర్జనేరితైః-దురుక్తైః-ర్భిన్న-మాత్మానం మనస్సమాధాతుం, ఈశ్వరస్సమర్థః-అనేన సమాహితే సత్యాత్మని సుఖదుఃఖేన స్త ఇతి సూచితత్వాన్నిజకర్మానువర్తిమన ఏవ సుఖదుఃఖకారణమితి ఫలితమ్ ❋ ॥ ౨ ॥ ❋ కుత ఇత్యత ఆహ ॥ నేతి ॥ మర్మగైర్మర్మస్థానప్రాపితైః-ర్బాణైః-ర్విద్ధోఽపి-నతథా, తప్యతే-కథం, యథా-అసతాం దుర్జనానాం సంబన్ధినః-పరుషవాక్యరూపాః-ఇషవః, మర్మస్థాస్సన్తః-తుదన్తి వ్యథయన్తి-దుఃఖయన్తీత్యర్థః-కేవలేషుభ్యః పరుషేషుభిర్నితరాం తప్యత ఇతి వివక్షితోఽర్థః ❋ ॥ ౩ ॥ ❋ యద్యప్యేవం-తథాపి, శనైస్సుఖదుఃఖయోరసాధారణకారణవిమర్శేనాత్మానం సమాధాతుం ప్రభవత్యేవేతి వక్తుమితిహాసం ప్రస్తౌతి ॥ కథయన్తీతి ॥ మహత్పుణ్యం-శృణ్వతాం మహాపుణ్యావహం-ఇతిహాసం-కథయన్తి-సఏవతత్త్వప్రశ్నస్యోత్తరమితి భావః-అతస్తమితిహాసం-వర్ణయిష్యామి-సమాహితస్సన్-నిబోధ శృణు ❋ ॥ ౪ ॥ ❋ ఇతిహాసం విశినష్టి ॥ కేనచిదితి ॥ దుర్జనైః, పరిభూతేన-కేనచిద్భిక్షుణాతుర్యాశ్రమిణా-గీతం-తమితిహాసమితి పూర్వేణ సంబన్ధః-భిక్షుం విశినష్టి ॥ ధృతియుక్తేన-విఘ్నోపనిపాతేఽపి కృత్యసమాపనసామర్థ్యం ధృతిః-తయా-యుక్తేన-నిజకర్మణాం-విపాకం స్మరతా-విపచ్యన్తే నిష్పాద్యన్తే ఫలాన్యనేనేతి విపాక-స్తం-అహంమమాభిమానకారితానామీశ్వరనిగ్రహానుగ్ర

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ సఏవమాశంసితఉద్ధవేనతద్భక్తముఖ్యేనదశార్హవర్యః। సభాజయన్భృత్యవచోముకున్దస్తమాబభాషేశ్రవణీయవీర్యః॥౧॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ బార్హస్పత్యనసోఽస్త్యేవసాధుర్వైదుర్జనేరితైః। దురుక్తైర్భిన్నమాత్మానంయస్సమాధాతుమీశ్వరః॥౨॥ నతథాతప్యతేవిద్ధఃపుమాన్బాణైస్తుమర్మగైః। యథాతుదన్తిమర్మస్థాహ్యసతాంపరుషేషవః॥౩॥ కథయన్తిమహత్పుణ్యమితిహాసమిహోద్ధవ। తమహంవర్ణయిష్యామినిబోధసుసమాహితః॥౪॥ కేనచిద్భిక్షుణాగీతంపరిభూతేనదుర్జనైః। స్మరతాధృతియుక్తేనవిపాకంనిజకర్మణామ్॥౫॥ అవన్తీషుద్విజఃకశ్చిదాసీదాఢ్యతమశ్శ్రియా। వార్తావృత్తిఃకదర్యస్తుకామీలుబ్ధోఽతికోపనః॥ ౬ ॥ జ్ఞాతయోఽతిథయస్తస్యవాఙ్మాత్రేణాపినార్చితాః। శూన్యావసథఆత్మాఽపికాలేకామైరనర్చితః ॥ ౭ ॥ దుశ్శీలస్యకదర్యస్యద్రుహ్యన్తేపుత్రబాన్ధవాః। దారాదుహితరోభృత్యావిషణ్ణానాచరన్ప్రియమ్॥ ౮ ॥ తస్యైవంయక్షవిత్తస్యచ్యుతస్యోభయలోకతః। ధర్మకామవిహీనస్యచుక్రుధుఃపఞ్చభాగినః॥ ౯ ॥ తదవధ్యానవిధ్వస్తపుణ్యస్కన్ధస్యభూరిద। అర్థోఽప్యగచ్ఛన్నిధనంబహ్వాయాసపరిశ్రమః ॥ ౧౦ ॥ జ్ఞాతయోజగృహుఃకించిదస్యదస్యవఉద్ధవ।

హాముఖానాం నిజకర్మణాం వశంగతమన్తఃకరణమేవ పారిశేష్యాన్మయేన సుఖదుఃఖసాధనమితి స్మరతేత్యర్థః ❋ ॥ ౫ ॥ ❋ కోఽసావితిహాస ఇత్యత ఆహ ॥ అవన్తీష్విత్యాదినా ॥ అవన్తీషు దేశేషు-శ్రియాధనాదిసంపత్త్యా, ఆఢ్యతమస్సమృద్ధతమః-కశ్చిత్-ద్విజ, ఆసీత్-తం విశినష్టి ॥ వార్తాకృషివాణిజ్యాదిరూపా, వృత్తిర్యస్య సః కదర్యః కేవలం స్వోదరమాత్రపోషణపరః-యద్వా "ఆత్మానం ధర్మకృత్యం చ పుత్రదారాంశ్చ పీడయన్। దేవతాతిథిభృత్యాంశ్చ సకదర్య ఇతిస్మృతః" ఇత్యుక్తవిధో వా-తత్ర హేతుః-కామీ-కేవలవిత్తకామీ-లుబ్ధశ్చేతి-కించా-తికోపనః ❋ ॥ ౬ ॥ ❋ అత ఏవా-స్యసంబన్ధినో, జ్ఞాతయో-ఽతిథయశ్చ-వాఙ్మాత్రేణాపి నార్చితాః-శూన్యావసథే అతిథిపూజారహితే గృహే, అస్యాత్మా దేహోఽపి-కామైర్భోగైః-ర్నార్చితః న లాలితః ❋ ॥ ౭ ॥ ❋ దుశ్శీలస్యేతి ॥ ఏవంవిధస్య తస్య పుత్రాదయః ద్రుహ్యన్తే అద్రుహ్యన్త అపచక్రురిత్యర్థః-దారాదయో విషణ్ణాస్సన్తోఽస్య ప్రియం నాచరన్నచక్రుః ❋ ॥ ౮ ॥ ❋ యక్షాణాం విత్తమివ కేవలం రక్షణీయం విత్తం యస్యోభయలోకతః అస్మాదముష్మాచ్చ లోకాచ్చ్యుతస్య ఉభయత్రాప్యసంభావితసుఖస్య-తత్ర హేతుః-ధర్మకామవిహీనస్య-పఞ్చభాగినః-దేవర్షిపితృభూతమనుష్యబ్రహ్మర్షయః పఞ్చమహాయజ్ఞదేవతాః-చుక్రుధుః-ఆర్జితస్య హి విత్తస్య పఞ్చమహాయజ్ఞైస్తద్దేవతారాధనం హి ప్రయోజనం-తదభావాత్తే చుక్రుధురిత్యర్థః ❋ ॥ ౯ ॥ ❋ తతోఽర్థఫలమాహ ॥ తదితి ॥ భాగినాం అవధ్యానమనాదరః-తేన-విధ్వస్తః-పుణ్యస్కన్ధః అర్థలాభమాత్రహేతుభూతపుణ్యస్కన్ధవత్త్వాత్కార్శ్యం-యస్య-తస్య-హే భూరిద-బహ్వాయాసగర్భైః కృష్యాదిభిః-పరిశ్రమో-యస్మిన్-సోఽర్థో ధనమపి-నిధనం నాశ-మగమత్ ❋ ॥ ౧౦ ॥ ❋ నిధనప్రాప్తిప్రకారమేవాహ ॥ జ్ఞాతయ ఇతి ॥ దస్యవశ్చోరాః-దైవతః గృహదాహాదినా-కాలతః నిఖాతధనాదినా-తథా-నృపార్థివాత్, నరాణాం పార్థివానాం చ ద్వంద్వైక్యం-తత్ర, పార్థివా-రాజానః, నరాస్తత్సంబన్ధినః-బ్రహ్మబన్ధోర్ద్విజాధమస్య కించిత్ కించి-న్నిధనమ

చ్ఛదితిపూర్వేణసంబన్ధః॥యద్వా॥దైవాదిభ్య ఇత్యేవం(బ్రహ్మబన్ధోర్ద్రవిణేనప్టైసతీత్యుత్తరేణసంబన్ధః ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ పూర్వమేవధర్మకామాభ్యాంవివర్జితః - స్వజనైః-రుపేక్షితశ్చ తతో - ఽర్థక్షయాచ్చ దురత్యయామపారాం-చిన్తాం - ప్రాప్తవాన్ ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ నష్టోరాః ధనం.యస్యతస్యా-తఏవ దీర్ఘంవిలమ్బితంయథాతథా- చిన్తయతః - అతఏవ-తపస్వినః తప్తస్యా-తఏవ,ఖిద్యతః,అతఏవా,(శుష్యత్కణ్ఠస్య-సుమహాన్ శుభావహోనిర్వేదః-సమభూత్ ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ సచజాతనిర్వేదోవిప్రఇదమాహ॥అహోఇత్యాదినా॥ఖట్వాఙ్గస్సమసాధయదిత్యన్తేన॥ అహో - మమ-దంకష్టంమేమయా-ఆత్మా దేహః-వృథైవానుతాపితః-అనుతాపమేవప్రపఞ్చయతి ॥ నధర్మాయేతి ॥ యస్య మమ-ఈదృశః-అర్థార్జనాయాసః-ధర్మాయ-కామాయచ-నాభూత్ ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ యుక్తం చైతదిత్యభిప్రాయేణాహ ॥ ప్రాయేణేతి ॥ కదర్యాణాంమాదృశానాం-అర్థాధనం-ప్రాయేణకదాచిదపి-సుఖాయ-నభవతి-నాపిస్వోపభోగాయ-అపితు మృతస్య-నరకాయభవతి ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ యశస్వినాం-యన్నిర్మలం-యశః-యేచ గుణినాం-శ్లాఘ్యా- గుణాస్తాన్-స్వల్పోఽపి-లోభో - హన్తి-యథా-శ్విత్రం శ్వేతకుష్ఠరోగః-ఊర్జితంశ్లాఘ్యం-రూపం-సౌన్దర్యం,హన్తితద్వత్ ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ అర్థాయాసఈదృశఇత్యుక్తం , అయాసప్రకారంవివృణ్వన్నర్థస్యానర్థాన్తరహేతుతామప్యాహ ॥ అర్థస్యేతి ॥ సాధనేఽర్జనేసిద్ధేఽర్జితేఽప్యర్థే-తస్యోత్కర్షేవృద్ధావృద్ధ్యుపాయైరర్థనే-వ్యయేవినియోగే-నాశోపభోగేనాశేఉపభోగేచేత్యర్థః-తత్రసాధనోత్కర్షయోః - ఆయాసః - తతః - త్రాసఃవ్యయోపభోగయోః-శ్చిన్తా-వినాశేభ్రమః-పాపహతో-స్మీతమ్యతిః - భ్రమశ్చభవతి ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ సాధనదశాయామనర్థా

దైవతఃకాలతఃకించిద్బ్రహ్మబన్ధోర్నృపార్థివాత్ ॥ ౧౧ ॥ సఏవంద్రవిణేనష్టేధర్మకామవివర్జితః । ఉపేక్షితశ్చస్వజనైశ్చిన్తామాపదురత్యయామ్ ॥ ౧౨ ॥ తస్యైవంధ్యాయతోదీర్ఘంనష్టరాయస్తపస్వినః । ఖిద్యతోబాష్పకణ్ఠస్యనిర్వేదస్సుమహానభూత్ ॥ ౧౩ ॥ సచాహేదమహోకష్టంవృథాఽఽత్మామేఽనుతాపితః।నధర్మాయనకామాయయస్యార్థాయాసఈదృశః ॥ ౧౪ ॥ ప్రాయేణార్థాఃకదర్యాణాంనసుఖాయకదాచన।ఇహచాత్మోపతాపాయమృతస్యనరకాయచ ॥ ౧౫ ॥యశోయశస్వినాంశుభ్రంశ్లాఘ్యాయేగుణినాంగుణాః।లోభస్స్వల్పోఽపితాన్హన్తిశ్విత్రంరూపమివేప్సితమ్॥ ౧౬ ॥అర్థస్యసాధనేసిద్ధఉత్కర్షేరక్షణేవ్యయే । నాశోపభోగఆయాసస్త్రాసశ్చిన్తాభ్రమోనృణామ్ ॥ ౧౭ ॥ స్తేయంహింసాఽనృతందమ్భఃకామఃక్రోధస్స్మయోమదః । భేదోవైరమవిశ్వాసస్సంస్పర్ధావ్యసనానిచ॥ ౧౮ ॥ఏతేపఞ్చదశానర్థాహ్యర్థమూలామతానృణామ్ ।తస్మాదనర్థమర్థాఖ్యంశ్రేయోఽర్థీదూరతస్త్యజేత్ ॥ ౧౯ ॥ భిద్యన్తేభ్రాతరోదారాఃపితరస్సుహృదస్తథా । ఏకాస్నిగ్ధాఃకాకిణినాసద్యస్సర్వేఽరయఃకృతాః ॥ ౨౦ ॥ అర్థేనాల్పీయసాహ్యేతేసంరబ్ధాదీప్తమన్యవః । త్యజన్త్యాశుస్పృధోఘ్నన్తిసహసోత్సృజ్యసౌహృదమ్ ॥ ౨౧ ॥ లబ్ధ్వాజన్మామరప్రార్థ్యం మానుష్యంతద్ద్విజాగ్ర్యతామ్ । తదనాదృత్యయేస్వార్థంఘ్నన్తియాన్త్యశుభాంగతిమ్ ॥ ౨౨ ॥ స్వర్గాపవర్గయోర్ద్వారంప్రాప్య

న్ప్రపఞ్చయతి॥ స్తేయమితి ॥ స్తేయంచౌర్యం - స్తేయాదయఃపఞ్చదశానర్థాఃవిత్తప్రాప్త్యర్థాః-ప్రాప్తేఽర్థేస్తేయాదయోనర్థాః దమ్భోవఞ్చనానురూపవేషః- కామఃపరకీయవిత్తసంజిఘృక్షా - క్రోధఃకామవిరోధేసతితదసహిష్ణుతారూపశ్చిత్తవికారః,స్మయఃగర్వః,మహద్వ్యపమానికృష్టబుద్ధిః-మదఃవిహితావిహితవివేకశూన్యతా,భేదఃదేహానుబన్ధిష్వప్రియాపాదనం-వైరంఅకారణవిరోధః-సంస్పర్ధాకలహః-వ్యసనానిస్త్రీద్యూతమద్యవిషయాణిత్రీణి❁॥౧౮॥❁ఏతేస్తేయాదయః-అర్థమూలాః-అర్థంప్రతిమూలభూతాః అర్థోమూలంయేషాం-తథాభూతాశ్చ-పఞ్చదశానర్థాః॥తస్మాదితి ॥ యతోఽర్థోఽనర్థావహః-స్తస్మాత్ - అర్థాఖ్యంఅర్థఇతినామమాత్రవ్యపదేశ్యం - వస్తుతస్త్వనర్థావహం-విత్తం, శ్రేయోఽర్థీ-దూరత-స్త్యజేత్ ❁॥౧౯॥❁ భేదవైరస్పర్ధాఃప్రపఞ్చయతి॥భిద్యన్తఇతి॥భ్రాత్రాదయో-భిద్యన్తేస్నేహంత్యజన్తి-కథంభూతాః-ఏకాత్మతుల్యాఃసంపదః,అతఏవ స్నిగ్ధాఃఅన్యోన్యప్రీతియుక్తాఅపి-కుతః,కాకణికాత్-పుంస్త్వమార్షం,వింశతివరాటికాకాకణికా-తన్మాత్రవ్యత్యాసాదపి-సర్వేభ్రాత్రాదయఃశత్రవః-కృతాః❁॥౨౦॥❁ఏతత్ప్రపఞ్చయతి॥అర్థేనేతి॥ అల్పీయసాకాకణికాదిపరిమితేన, అర్థేన-వ్యత్యస్తేనైతే-భ్రాత్రాదయః-సంరబ్ధాః-క్రుద్ధాః-దీర్ఘోయావజ్జీవానువృత్తో-మన్యుర్యేషాం-తే-స్పృధఃస్పర్ధమానాః-సహసాఆశు-సౌహృద-ముత్సృజ్య-శుఘ్నన్తిపరస్పర-మసూన్ప్రాణాంస్త్యజన్తిచ ❁॥ ౨౧ ॥ ❁ ఇత్థమర్థాసక్తస్యైహలౌకికాఅనర్థాఃప్రపఞ్చితాః , అథపారలౌకికమనర్థమాహ॥లబ్ధ్వేతి॥అమరైరపి,ప్రార్థ్యం,మానుష్యంజన్మతత్రాపి-ద్విజాగ్ర్యతాం-లబ్ధ్వా , తే-దనాదృత్య- తాభ్యాంసాధ్యంశ్రేయోఽనాదృత్య - యే-కేవలమర్థమాత్రాసక్తాః , తే,స్వార్థంస్వాత్మహితం,వినాశయన్తితదాహ॥ యాన్త్యశుభాంగతిం-నరకంప్రాప్నువన్తీత్యర్థః ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ అమరప్రార్థ్యత్వేహేతుత్వే

మానుష్యంజన్మ విశింషన్ అవివేకీచేన్నకోఽపివిత్తేసజ్జేతేత్యాహ ॥ స్వర్గఇతి ॥ స్వర్గాపవర్గయోః , ద్వారంసాధనం ఇమంలోకంమనుష్యదేహం , ప్రాప్య-అనర్థస్య,ధామనిఆశ్రయే,ద్రవిణే కోను-సజ్జేత-నకోఽపీత్యర్థః❋॥ ౨౩ ॥❋ననుపఞ్చమహాయజ్ఞాద్యుపయుక్తంద్రవిణంకిమిత్యనర్థావహంవదసీత్యతఆహ ॥ దేవేతి ॥ ఆత్మా,దేహః-దేవాదీన్ప్రతి-విత్త , మవిభజ్య,యజ్ఞాదిభిస్తానసంతర్ప్య,యః-కేవలం-యక్షవిత్తః రక్షణీయమాత్రవిత్తః,సోఽధఃపతతినిరయంగచ్ఛతి❋॥౨౪॥❋ ఏవంవిమృశ్యనిర్విద్యతే॥వ్యర్థయేతి॥వ్యర్థయా-అర్థేహయా-ప్రమత్తస్య,విత్తం-వయో-బలంచ-గతమితి శేషః ,విత్తాదీన్విశినష్టి॥యేనేత్యేకవచనంప్రత్యేకాభిప్రాయకం-యేనవిత్తాదినా-కుశలాఃధర్మకామమోక్షాః-సిధ్యన్తి-త-ద్గతమిత్యర్థః- అతోఽధునాజరఠఃవృద్ధః.కిన్నుసాధయేనకిమపీత్యర్థఃసాధయేదితిపాఠే-యస్య విత్తాదీనిగతాని-సజరఠః-కింసాధయేత్ నకిమపి , సాధయేదితిలోకపరిపాటీమాత్మనిపర్యవసాయయతి❋॥౨౫॥❋స్వసదృశంజనమనుశోచతి॥ తస్మాదితి ॥తస్మాదర్థస్యానర్థావహత్వాత్-ఏవమనర్థంవిద్వానపికేవల-మనర్థయా , అర్థేహయాఅర్థార్జనానుకూలచేష్టయా , అసకృదహోఅయంజనఃక్లిశ్యతే , విదుషోఽపిక్లేశకారణముద్ఘాటయతి ॥ కస్యచిదితి ॥ఈశ్వరస్యేత్యర్థః-నూనం-సంవిమోహితః,అతోఽర్థేహయాక్లిశ్యతే-సర్వేషామేకస్యమాయామోహితత్వజ్ఞాపనాయకస్యచిదిత్యనిర్ధారణనిర్దేశః❋ ॥ ౨౬ ॥ ❋వ్యర్థయేత్యనేనదానభోగోపయుక్తస్యవిత్తస్యపురుషార్థత్వం సూచితం.తదపినిరస్యతి ॥ కింధనైరితి ॥ కిం-కామదైర్ధనైరితిభోగోపయుక్తస్యాపిధనస్యపురుషార్థత్వనిరాసః.ధనదైరితిదానోపయుక్తస్యవిత్తస్యపురుషార్థత్వనిరాసః , ధనదానశీలైరపికఃపురుషార్థఃప్రాప్యతఇత్యర్థః - కామఏవైషాంపురుషార్థఇత్యతఆహ ॥ కామైర్వేతి ॥ అనేనకామస్యపురుషార్థత్వంనిరస్తం - అభిసంహితఫలదానాదికర్మణాంపురుషార్థసాధనత్వంని

లోకమిమంపుమాన్ । ద్రవిణేకోనుసజ్జేతమర్త్యోఽనర్థస్యధామని॥ ౨౩ ॥ దేవర్షిపితృభూతానిజ్ఞాతీన్బన్ధూంస్చ భాగినః । అసంవిభజ్యచాత్మానంయక్షవిత్తఃపతత్యధః॥ ౨౪ ॥వ్యర్థయాఽర్థేహయావిత్తంప్రమత్తస్యవయోబలమ్ । కుశలాయేనసిధ్యన్తిజరఠఃకిన్ను❋సాధయే॥ ౨౫ ॥తస్మాత్సంక్లిశ్యతేవిద్వాన్వ్యర్థయాఽర్థేహయాఽసకృత్ । కస్యచిన్మాయయానూనంలోకోఽయంసంవిమోహితః ॥ ౨౬ ॥ కింధనైర్ధనదైర్వాఽపికామైఃకామప్రదైరుత । మృత్యునాగ్రస్యమానస్యకర్మభిర్వోతజన్మదైః॥ ౨౭ ॥నూనంమేభగవాంస్తుష్టస్సర్వదేవమయోహరిః । యేననీతోదశామేతాంనిర్వేదశ్చాత్మనఃప్లవః ॥ ౨౮ ॥ సోఽహంకాలావశేషేణశోషయిష్యేఽఙ్గమాత్మనః। అప్రమత్తోఽఖిలస్వార్థేయది † స్యాంసిద్ధఆత్మని ॥ ౨౯ ॥ తత్రమామనుమోదేరన్దేవాస్త్రిభువనేశ్వరాః। ముహూర్తేనబ్రహ్మలోకంఖట్వాఙ్గస్సమసాధయేత్॥ ౩౦ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ ఇత్యభిప్రేత్యమనసాహ్యావన్త్యో

రస్యతి ॥ కర్మభిర్వాకిమితి ॥ తత్రహేతుత్వేనతానివిశినష్టి॥ ఉతజన్మదైరితి ॥ తథాత్వేఽపితత్రతత్రజన్మనిభోగసిద్ధిఃప్రయోజనమిత్యపేక్షాయాంనకస్మిన్నపిజన్మనియావదపేక్షితభోగసిద్ధిరిత్యాశయేనార్థకామాదిపరంవిశినష్టి ॥ మృత్యునాగ్రస్యమానస్యేతి ॥ గ్రస్యమానస్య కింవాధనాదిభి-రితిసంబన్ధః❋ ॥ ౨౭ ॥ ❋కోసౌ - యః-కస్యచిదిత్యుక్త-ఇతివితర్క్యానిశ్చిత్యాత్మనస్తదనుగ్రహవిషయతామాలక్షయతి ॥ నూనమితి ॥ యస్య-మాయయా, మోహితః-సన - బ్రహ్మరుద్రాదిష్వన్యతమః-కింతుహరిరేవ-తత్రహేతుత్వేనతంవిశినష్టి॥సర్వదేవమయఇతి ॥ ప్రాచుర్యేమయట్ - తచ్ఛరీరకత్వేనతత్ప్రాచుర్యంవివక్షితం-తథాచశ్రూయతే“సఆత్మా-అఙ్గాన్యన్యా దేవతా”,ఇతి ॥ అనేన బ్రహ్మాదీనామపితద్వశ్యత్వసిద్ధిః-శరీరస్యాత్మాయత్తసత్తాదిమత్త్వాత్-సచహరి- ర్భగవాన్మేమమ , తుష్టః-మామనుజగ్రాహేత్యర్థః,అన్యథేయందశాతత్ప్రయుక్తనిర్వేదశ్చనస్యాదితిభావః-తదాహ॥యేనేతి ॥ యేనతుష్టేనాహ,మేతాం-దశాం,నీతఃప్రాపితః- చాహో - యతశ్చాత్మనోమమప్లవః-తద్వత్సంసారసాగరోత్తరణోపాయరూపః-నిర్వేద,ఆసీత్ ❋ ॥ ౨౮ ॥ ❋ఇత్థంవిమృశ్యాత్మనఃకృత్యంనిశ్చినోతి ॥ సోఽహమితి ॥ సోఽహమేవంజాతనిర్వేదోఽహం - కాలావశేషేణ అవశిష్టాయుషేత్యర్థః-ఆత్మనోమమ - ఙ్గంశరీరం-శోషయిష్యే-తపసేతి శేషః-ఏవంచేత్సర్వేఽపిమామనుమోదేరన్నిత్యాహ॥అప్రమత్తఇతి ॥ అఖిలానాం,స్వార్థేనిరతిశయపురుషార్థభూతేఆత్మని,యద్యహం,స్నిగ్ధఃస్నేహయుక్తః, ప్రీతిరూపభక్తియుక్తః , తథాప్రమత్తశ్చ,స్యాం , తత్రతదా-త్రిభువనేశ్వరాః దేవాః-మామను-మోదేరన్-మత్పూర్వవృత్తాభిజ్ఞాఅనుమోదేరన్నవా - దేవాస్తుమదభిప్రాయజ్ఞాఅనుమోదేరన్నేవేత్యభిప్రాయః-స్యాత్సిద్ధఇతిపాఠే,అప్రమత్తఇత్యస్యాస్మీతి శేషః - మమాత్మా మనః-అవహితః , స్యాదిత్యర్థః నన్వవశిష్టేనాల్పకాలేనకథమప్రమత్తస్స్యాదిత్యతఆహ ॥ ముహూర్తేనేతి ॥బ్రహ్మలోకంభగవల్లోకమ్❋॥౨౯ ॥౩౦ ॥ ❋ఇతీతి॥అవన్త్యః అవన్తిషుభవో,ద్విజసత్తమః,ఇత్థ-మభిప్రేత్యనిశ్చిత్య , హృదయగ్రన్థీన్హృదయగ్రన్థివద్దుర్మోచాన్ రాగద్వేషాదీన్,ఉన్ము

౨౫ ॥ శ్లో ❋ పా ॥ సాధయేత్ ౨౯ ॥ శ్లో † పా ॥ స్యాత్సిద్ధ ఆత్మని

చ్యపరిహృత్యైవ, శాన్తో౽కలుషచిత్తో-భిక్షురభూత్ , తుర్యాశ్రమోబభూవేత్యర్థః ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁ స ఇతి ॥ సంయతాః, నియమితాః, ఆత్మా మనః-ఇన్ద్రియాణి-ప్రాణాశ్చ, యేనసః ఏతాం, మహీంచచార- నగరాణిగ్రామాంశ్చ, క్వాప్య, నాసక్తః, అలక్షితః అసావయమితి విశిష్యాజ్ఞాతః - భిక్షార్థ-మావిశత్ ❁ ॥ ౩౨ ॥ ❁ తంవా ఇతి ॥ ప్రవయసంవృద్ధం-అవధూతంఅభ్యఙ్గోద్వర్తనాదిదేహసంస్కారరహితం , దృష్ట్వా, లక్షణైస్సచాయమితిజ్ఞాత్వా, హేభద్ర బహ్వీభిః-పరిభూతిభిః పరిభవైః-పర్యభవన్, పాకంపచతీతివన్నిర్దేశః, పరిభవంచ క్రురిత్యర్థః ❁ ॥ ౩౩ ॥ ❁ పరిభవానేవప్రపఞ్చయతి ॥ కేచిదితిసప్తభిః ॥ త్రివేణుంత్రిదణ్డం-పాత్రంజలపాత్రం. కమణ్డలుశ్చతౌ ❁ ॥ ౩౪ ॥ ❁ ప్రదాయేతి ॥ భోభిక్షోగృహాణేతిప్రదాయ, ప్రయచ్ఛన్త ఇవాభినయమాత్రంకృత్వా, కేవలం, దర్శితాని-మునేః, తానిత్రిదణ్డాదీన్యా, దదుః జగృహుః-అన్నమితి ॥ భైక్షసంపన్నం, భిక్షోః కర్మభైక్షం-భిక్షేత్యర్థః-తేన -సంపన్నం లబ్ధ-మన్నం-భుఞ్జానస్యసతః, తస్మిన్నన్నే , మూత్రయన్తిమూత్రముత్సృజన్తి- కేచిదస్య, మూర్ధనినిష్ఠీవంనిష్ఠీవనం , ఫూత్కారేణ శ్లేష్మనిక్షేపోనిష్ఠీవనం -వర్తమాననిర్దేశస్యాధునా౽పిదుర్జనాస్సాధూనేవమభిభవన్తితథాపినతతోదుఃఖితైర్భవితవ్య మిత్యభిప్రాయః యతవాచంధృతమౌనమపి-బలా , ద్వాచయన్తినవక్తిచేత్, తాడయన్తి ❁ ॥ ౩౫ ॥ ౩౬ ॥ ❁ స్తేనో౽యం చోరో౽యమితి , వదన్తో-వాగ్భి, స్తర్జయన్తిభర్త్సయన్తివధ్యతామితిత్యనన్తరంవాదినఇత్యనుషజ్యతే ❁ ॥ ౩౭ ॥ ❁ క్షిపన్తిధిగముమితినిన్దన్తిఅవజానన్తీఅవహేళయన్తి, అవజ్ఞానమేవవిశిష్య దర్శయ

ద్విజసత్తమః । ఉన్ముచ్యహృదయగ్రన్థీన్ శాన్తోభిక్షురభూన్మునిః ॥ ౩౧ ॥ సచచారమహీమేతాంసంయతాత్మేన్ద్రియానిలః । భిక్షార్థంనగరగ్రామానసఙ్గో౽లక్షితో౽విశత్ ॥ ౩౨ ॥ తంవైప్రవయసంభిక్షుమవధూతమసజ్జనాః । దృష్ట్వాః పర్యభవన్భద్రబహ్వీభిఃపరిభూతిభిః ॥ ౩౩ ॥ కేచిత్త్రివేణుంజగృహుఃకేచిత్పాత్రకమణ్డలూ । పీఠంచైకే౽క్షసూత్రంచకన్థాచీరాణికేచన ॥ ౩౪ ॥ ప్రదాయచపునస్తానిదర్శితాన్యాదదుర్మునేః । అన్నంచభైక్షసమ్పన్నం భుఞ్జానో౽స్యసరిత్తటే ॥ ౩౫ ॥ మూత్రయన్తిచపాపిష్ఠానిష్ఠీవన్త్యస్యమూర్ధని । యతవాచంవాచయన్తితాడయన్తినవక్తిచేత్ ॥ ౩౬ ॥ తర్జయన్త్యపరేవాగ్భిఃస్తేనో౽యమితివాదినః । బధ్నన్తిరజ్జ్వాతంకేచిద్వధ్యతాంవధ్యతామితి ॥ ౩౭ ॥ క్షిపన్త్యేకే౽వజానన్తి ❁ ఏషధర్మధ్వజశ్శఠః । క్షీణవిత్తఇమాంవృత్తిమగ్రహీత్స్వజనోజ్ఝితః ॥ ౩౮ ॥ అహో ఏషమహాసారోధృతిమాన్గిరిరాడివ । మౌనేనసాధయత్యర్థం బకవద్దృఢనిశ్చయః ॥ ౩౯ ॥ ఇత్యేకే విహసన్త్యేన మేకేదుర్వాతయన్తిచ । తం బబన్ధుర్నిరురుధుర్యథాక్రీడనకం ద్విజమ్ ॥ ౪౦ ॥ ఏవం సభౌతికం దుఃఖం దైవికం దైహికంచయత్ । భోక్తవ్యమాత్మనోదిష్టంప్రాప్తంప్రాప్తమబుధ్యత ॥ ౪౧ ॥ పరిభూతఇమాంగాథామగాయతనరాధమైః । పాతయద్భిస్స్వధర్మస్థోధృతిమాస్థాయసాత్త్వికీమ్ ॥ ౪౨ ॥ భిక్షురువాచ ॥ నాయంజనోమేసుఖదుఃఖహేతుర్నదేవతాత్మాగ్రహకర్మకాలాః । మనఃపరంకారణమామనన్తిసంసారచక్రంపరివర్తయేద్యత్ ॥ ౪౩ ॥ మనోగుణా

తి ॥ ఏషఇత్యాదినా ॥ దృఢనిశ్చయఇత్యన్తేన ॥ ఏష, శఠఃఅన్తర్దుష్టః-బహిస్తు, ధర్మధ్వజః-ధర్మస్తుర్యాశ్రమసూచకః, ధ్వజస్తత్తుల్యంత్రిదణ్డం-యస్యసః, అతో౽యంవఞ్చకఇతిభావః ॥ తదేవాహుః ॥ క్షీణవిత్తఇతి ॥ స్వజనై-రుజ్ఝితశ్చే, మాం, వృత్తి-మగ్రహీత్ ❁ ॥ ౩౮ ॥ ❁ మహాన్-సారఃబలం - యస్యసఃఅశ్మసారతుల్యహృదయఇత్యర్థః గిరిరాడివ - ధృతిమాన్క్షమావాన్ ॥ అర్థంప్రయోజనమన్నాదికం -సాధయతిసంపాదయతి ❁ ॥ ౩౯ ॥ ❁ ఇతీతి ॥ దుర్వాతయన్తితదుపర్యధోవాయుంవిముఞ్చన్తి ॥ తమితి ॥ తంద్విజం-బబన్ధుః-రజ్జ్వాదిభిరితిశేషః-యథా-క్రీడనకం- క్రీడ్యతేఅనేనేతిక్రీడనకంక్రీడాసాధనంవానరాదికం-యథా-బధ్నన్తిరున్ధన్తితద్వత్ ❁ ॥ ౪౦ ॥ ❁ ఇత్థంపరిభూతో౽పి తస్మిన్నిమిత్తనిదానానుసన్ధానేనావికృతోబభూవేత్యాహ ॥ ఏవమితి ॥ భౌతికందుర్జనైఃకృతం-దైవికంశీతోష్ణాదిప్రభవం- దైహికంజరాదినిమిత్తంచ-య-ద్దుఃఖం ప్రాప్తంప్రాప్తంఅసకృత్ప్రాప్తం-త-త్సర్వం , దిష్టంనిజకర్మనిమిత్తం - అత-ఆత్మనోభోక్తవ్యమేవేత్య-బుధ్యత-నిశ్చిత్యావికృతో౽వతస్థఇత్యర్థః ❁ ॥ ౪౧ ॥ ❁ తదవబోధసూచికాంతద్గీతగాథాంప్రస్తౌతి ॥ పరిభూతఇతి ॥ పాతయద్భి, ర్నరాధమై-రిత్థంపరిభూతః-సాత్త్వికీంసత్త్వగుణకారితాం, ధృతి-మాస్థాయే-మాం , గాథా, మగాయత ❁ ॥ ౪౨ ॥ ❁ గాథామేవాష్టాదశశ్లోకీమాహ ॥ నాయమిత్యాదినా ॥ తావ-దయం-జనో, నసుఖదుఃఖహేతుః, నాపిదేవతాదయః-తత్ర- దేవతా-ఈశ్వరః-గ్రహాఃసూర్యాదయఃకింత్వన్తఃకరణమేవ-కారణ- మామనన్తిసుఖదుఃఖకారణవిదఇతిశేషః-తత్రహేతుత్వేనమనోవిశినష్టి ॥ య-న్మన-స్సంసారచక్రం-పరివర్తయేత్ భ్రామయేత్-తన్మనః-కారణ- మితిసంబన్ధః ❁ ॥ ౪౩ ॥ ❁ ఏతదేవోపపాదయతి ॥ మనోగుణానితి ॥ బలీయఇత్యనేనమనసోదుర్నిగ్రహత్వమభిప్రేతం-గుణాన్, తావ - ద్రాగద్వేషాదీన్, సృజతి, తతశ్చగుణేభ్యః-శుక్లాని

త్త్వికానిపుణ్యానీత్యర్థః-కృష్ణానితామసానిపాపాని-లోహితానిరాజసానిపుణ్యాపుణ్యాత్మకానీత్యర్థః-ఏవం - విలక్షణాని-కర్మాణి-తేభ్యఃకర్మభ్యః-సవర్ణాస్తదనురూపాః-సృతయఃగతయో,భవన్తి - జీవస్యదేవతిర్యఙ్మనుజన్మానిభవన్తి.తత్రసాత్త్వికకర్మభ్యోదైవీసృతిః-తామసేభ్యస్తిరశ్చీ-రాజసేభ్యస్తుమానుషీతివిభాగః. తాసుచపున-ర్మనసాగుణసృష్టిః-తేభ్యఃకర్మాణితతఃసృతయ-ఇత్యేషాంచక్రవత్పరివృత్తేశ్చక్రత్వరూపణమ్ ॥ ౪౪ ॥ నను మనఃపరివర్త్యేనసంసారచక్రేణకథంజీవస్యసుఖదుఃఖేస్తః, యదిదేహసంబన్ధాత్తేతర్హితదవిశేషాత్పరమాత్మనస్స్యాతామిత్యతఆహ॥ అనీహఇతి ॥ సమీహతాసమీహమానేన,సంకల్పయతావికల్పయతా,చేత్యర్థః-తేన,మనసా హేతుభూతేనా - నీహఃఅహంమమాభిమానానురూపచేష్టారహితః-ఆత్మాఅన్తఃప్రవిశ్యశాసనేనధారకః - హిరణ్మయఃహిరణ్యవత్ప్రకాశబహులః-మత్సఖఃమదనపాయీ,పరమపురుషః-మనఉద్విచష్టేపశ్యతి-బుద్ధిసాక్షితయాఽవతిష్ఠతఇత్యర్థః-అసౌజీవస్తు-స్వలిఙ్గంఆత్మతయాఽభిమతం,పరిగృహ్య,కామాన్-విషయాన్-జుషన్-గుణసఙ్గతః-శబ్దాదివిషయసఙ్గాత్,బద్ధో-భవతి, అతస్తస్యైవసుఖదుఃఖేనతు,పరమాత్మనః-నహి-శరీరసంబన్ధమాత్రమేవసుఖదుఃఖహేతుః,అపితు, గుణకర్మవశ్యత్వమేవపరమాత్మనస్తదభావాత్సుఖదుఃఖేన,జీవస్యతుతత్త్వశ్యత్వాత్తేస్తఇతిభావః॥అత్ర“ద్వాసుపర్ణా,,ద్యా దిశ్రుత్యర్థోనుసంహితః ॥ ౪౫ ॥ ఇత్థంమనసఏవసుఖదుఃఖనిదానత్వాత్తన్నిగ్రహస్యైవతన్నివృత్త్యుపాయత్వాత్తస్యైవప్రధానసాధనత్వాదితరేతదర్థాఇతినిర్ణయతి ॥ దానమితి ॥ దానాదయస్సర్వేమనోనిగ్రహలక్షణాన్తాః-మనోనిగ్రహరూపః అన్తోనిష్ఠా-ఫలం, యేషాం,తే,నను“బ్రాహ్మణావివిదిషన్తియజ్ఞేనదానేనే,,తిదానాదీనాంవేదనాపరపర్యాయయోగాఙ్గత్వశ్రవణాత్కథంమనోనిగ్రహాఙ్గత్వమిత్యతఆహ ॥ పరఇతి॥విషయాన్తరేభ్యఆకృష్యపరమాత్మన్యేవమనసస్సమ్యగాధానంసమాధిః-సఏవమనోనిగ్రహః-సఏవపరోయోగో“యజ్ఞేనదా

నేనే,,త్యాదిష్వభిధీయమానఇత్యర్థః-తత్ర-స్వధర్మఃస్వవర్ణాశ్రమోచితధర్మః. యమానియమాశ్చ“అహింసాసత్యమస్తేయ,,మిత్యాద్యైకోనవింశేఽభిహితాః-శ్రుతమధ్యయనం - కర్మాణిఉపాత్తవ్యతిరిక్తాని - సద్ర్వతాన్యేకాదశ్యుపవాసాదీని ॥ ౪౬ ॥ అన్వయవ్యతిరేకాభ్యాంతేషాంతదఙ్గత్వంనిర్ణయతి ॥సమాహితమితి ॥ యస్యముముక్షోః -మనస్సమాహితంశాన్తం-రాగాద్యకలుషితంచ-భవతి - తస్య దానాదిభిఃకింకృత్యం-దానాదిభిస్సాధ్యంకిమస్తీతిపరంప్రత్యుపదిశన్నివస్వయమేవవదతియస్యముముక్షోః-మనః అసంయతంచేత్ - యద్వా - వినస్యత్ ఆలస్యాదినాలీయమానంచేద్భవేత్,తర్హి-ఏభిర్దానాదిభిః-కిమపరంప్రయోజనంస్యాత్ - నకించిదిత్యర్థః-సమాధేరేవముముక్షోరపేక్షితఫలసాధనత్వాత్ప్రతినియతఫలసాధనత్వేనానుష్ఠితానాంచానాదీనామనిష్టఫలప్రదానేనాన్తతోనాశహేతుత్వాచ్చ దానాదీనాంసమాధ్యఙ్గత్వమేవేతి॥ నత్వత్రదానాదీనాముభయథాఽపివైయర్థ్యాద్యకర్తవ్యతోచ్యతేప్రతినియతఫలసాధనతయాఽత్రత్వేపివేదనాఙ్గతయాతత్కర్తవ్యత్వశ్రవణాత్ ॥ ౪౭ ॥ నాపీతరేన్ద్రియనిగ్రహోయదానాదీనాంకర్తవ్యతేత్యాహ ॥ మనోవశఇతి॥అన్యేదేవాఃఇన్ద్రియాణితదధిష్ఠాతారోవా-మనోవశే-అభవన్స్మ॥మనశ్చేతి ॥చస్త్వర్థఃమనస్తుఅన్యస్యవశంనసమేతితర్హికస్యాప్యవశగందానాదిభిర్వాకథంసమాహితంస్యాదిత్యతఆహ॥భీష్మఇతి ॥దేవఃస్వతేజసాదీప్యమానః“అనశ్నన్నన్యోఅభిచాకశీతీ,,త్యుక్తవిధఃపరమపురుషః-దానాదిభిరారాధిత-స్తద్దుర్నిగ్రహమపి-మనఃవశేయుఞ్జ్యాత్ -స్వస్మిన్సమాహితంకుర్యాత్ - తత్రహేతుత్వేనతంవిశినష్టి,సహిదేవః-సహసస్సహీయాన్-బలినోపిబలవత్తరః.తత్రహేతుః-దేవదేవః-దేవానాంమనఃప్రభృతికరణానామధిష్ఠాతౄణాంచన్ద్రాదీనామపి-దేవః-అతఏవ-తేషాం,భీష్మఃభయఙ్కరః-అత్ర “నతత్రసూర్యోభాతినచన్ద్రతారకం।భీషాస్మాద్వాతఃపవతే,,ఇత్యాదిశ్రుతియుగళార్థోఽభిప్రేతః ॥ ౪౮ ॥ ఇత్థంమనఏవసుఖనిదానమిత్యజానన్తస్తత్సమాధానంచానుకుర్వన్తఃకేవలంవిరోధంమిత్రోదాసీనరిపూంశ్చకల్పయన్తీత్యాహ ॥ తదితి ॥ దుర్జయందానాద్యారాధితపరమపురుషాదితరైస్సాధనైర్జేతుమశక్యం-నకేవలందుర్జయం, అపితు-శత్రుంతద్వద్దుఃఖప్రదం, అసహ్యం, వేగోరాగాదిరూపో,,

నైవ్యసృజతే॥బలీయస్తేశశ్చకర్మాణివిలక్షణాని । శుక్లానికృష్ణాన్యథలోహితానితేభ్యస్సవర్ణాస్సృతయోభవన్తి॥ ౪౪ ॥అనీహఆత్మామనసాసమీహతా॥హిరణ్మయోమత్సఖఉద్విచష్టే । మనస్స్వలిఙ్గంపరిగృహ్యకామాన్జుషన్నిబద్ధోగుణసఙ్గతోఽసౌ ॥ ౪౫ ॥ దానంస్వధర్మోనియమోయమశ్చశ్రుతానికర్మాణిచసద్వ్రతాని । సర్వేమనోనిగ్రహలక్షణాన్తాఃపరోహియోగోమనసస్సమాధిః ॥ ౪౬ ॥ సమాహితంయస్యమనఃప్రశాన్తందానాదిభిఃకింవదతస్యకృత్యమ్ । అసంయతంయస్యమనోవినశ్యద్దానాదిభిశ్చేదపరంకిమేభిః ॥ ౪౭ ॥ మనోవశేఽన్యేహ్యభవంస్మదేవామనశ్చనాన్యస్యవశంసమేతి । భీష్మోహిదేవస్సహసస్సహీయాన్యుఞ్జ్యాద్వశేతంసహిదేవదేవః ॥ ౪౮ ॥ తందుర్జయంశత్రుమసహ్యవేగమరున్తుదంతంహ్యవిజిత్యకేచిత్ । కుర్వన్త్యసద్విగ్రహమత్ర

యస్యతం, అతఏవ-రుంతుదం హృదయవ్యథాజనకం, య - స్మిన్-స్తదవిజిత్య - మర్త్యైస్సహ-సద్విగ్రహం నిష్ఫలవైరం. మిత్రాదీంశ్చ - కుర్వన్తి, అత-స్తే, విశేషేణ మూఢాః, శత్రుమితి పుంస్త్వనిర్దేశ స్తత్త్వారోపప్రయుక్తః - తచ్ఛబ్దయోః పుంస్త్వపాఠే, తం ప్రసిద్ధం - మనోరూపశత్రుం - అవిజిత్య, తి సంబన్ధః, అన్యతరస్య నపుంసకపాఠే తు - త-త్తస్మాదిత్యుక్తార్థనిగమనమ్ ॥ ౪౯ ॥ కుర్వన్తు తతః కిమత ఆహ ॥ దేహమితి ॥ మనోమాత్రం మనోమాత్రనిదానకం, మనోగుణాన్వా ఇత్యాదినా తన్మాత్రనిదానకత్వోక్తేః. ఇదం పరిదృశ్యమానం దేవమనుష్యాద్యన్యతమం . గృహీత్వా - దేహే తదనుబన్ధినిచాత్మాభిమానాత్మీయాభిమానాభ్యాం, అన్ధాస్స్వయాథాత్మ్యాగోచరా, ధీ-ర్యేషాం తే, ఏషోఽహం బ్రాహ్మణోఽహం-అన్యోఽయం శూద్రోఽయ-మిత్యాది భ్రమేణ దురన్తపారే అగాధే-తమసి సంసారే - భ్రమన్తి ॥ ౫౦ ॥ తావతా-రణత్వసమ్భావనాపూర్వకముపపాదయతి ॥ జనస్త్విత్యాదిభిష్షడ్భిః - తత్ర నను సుఖదుఃఖహేతుభూతచన్దనలేపనఖడ్గప్రహారాదికర్తా జనస్తన్నిదానం స్యాదితి సంభావ్య నిరాకరోతి ॥ జన ఇతి ॥ సర్వత్ర కిమిత్యతోఽపూర్వేణ సంభావనా-కిమిత్యాదినా తన్నిరాస, ఇతి వివేకః, తత్ర - జనస్య హేతుత్వం వదతా తుల్యన్యాయాత్సుఖిత్వం దుఃఖిత్వం చ జనాన్తరస్యైవేతి వక్తవ్యం, అత్ర, జనశబ్దేన కిమాత్మా వివక్షితః, కిం వా దేహః, కిముభయం, తత్రాద్యః కల్పః కరిష్యమాణేనాత్మహేతుత్వనిరాసేన నిరస్తో భవతీత్యభిప్రేత్య ద్వితీయం నిరస్యతి ॥ కిమాత్మనశ్చాత్ర హి భౌమయో స్తదితి ॥ తచ్ఛబ్దేన హేతుత్వం సుఖిత్వం దుఃఖిత్వం చ వివక్షితం, ఏవముత్తరత్రాపి, కిమాత్మనః, అన్యగతేన సుఖదుఃఖకర్తృత్వకర్మత్వాదినా ఆత్మనో న కించిత్ స్పర్శనమస్తీత్యర్థః ॥ తదుపపాదయతి ॥ భౌమయో స్తదితి ॥ భౌమయోః పార్థివయోర్దేహయో, స్తత్సుఖదుఃఖకర్తృకర్మత్వం - భౌమయోరిత్యనేన తయోరపి తదసంభవోఽభిప్రేతః - కర్తృత్వస్య యత్నాశ్రయత్వరూపత్వాత్ యత్నస్య సుఖదుఃఖయోశ్చ జ్ఞానరూపత్వాదచేతనయోః పార్థివయోర్యత్నాద్యాశ్రయత్వాసంభవాత్ - ప్రతివారం కిమాత్మన ఇత్యుక్తేరయమభిప్రాయః ॥ సర్వోఽప్యాత్మనస్సుఖావాప్తయే దుఃఖహాన్యై చ యతతే ॥ తత్ర యద్యాత్మనో న సుఖదుఃఖాన్వయ, స్తర్హి-నయతేతేతి ॥ తృతీయం కల్పం నిరాహ ॥ జిహ్వామి

మర్త్యైర్మిత్రాణ్యుదాసీనరిపూన్మూఢాః ॥ ౪౯ ॥ దేహం మనోమాత్రమిమం గృహీత్వా మమాహమిత్యన్ధ
ధియో మనుష్యాః । ఏషోఽహమన్యోఽయమితి భ్రమేణ దురన్తపారే తమసి భ్రమన్తి ॥ ౫౦ ॥ జనస్తు హేతుస్సుఖదుః
ఖయోశ్చేత్కిమాత్మనశ్చాత్ర హి భౌమయోస్తత్ । జిహ్వాం క్వచిత్సందశతి స్వదద్భిస్తద్వేదనాయాం కతమా
య కుప్యేత్ ॥ ౫౧ ॥ దుఃఖస్య హేతుర్యది దేవతాస్తు కిమాత్మనస్తత్ర వికారయోస్తత్ । యదఙ్గమఙ్గేన నిహన్య
తే క్వచిత్క్రుధ్యేత కస్మై పురుషస్స్వదేహే ॥ ౫౨ ॥ ఆత్మా యది స్యాత్సుఖదుఃఖహేతుః కిమన్యతస్తత్ర

తి ॥ క్వచిత్కదాచిత్ - స్వదద్భిస్స్వదన్తైః, జిహ్వాం - స్వాం, ఖాదతి - తద్వేదనాయాం ఖాదనజన్యవ్యథాయాం - కతమాయ కస్మై, కుప్యేత్, ఆత్మాధిష్ఠితైకశరీరావయవయోరేకం కర్తృ కర్మ చ దృశ్యతే - తత్ర జనాన్తరాజ్జనాన్తరస్య సుఖదుఃఖాన్వయవ్యాప్తిర్నాస్తీత్యర్థః-నన్వనవహితమనసో జీవస్య స్వస్య పరస్య వా సుఖదుఃఖహేతుత్వమితి చేత్-తర్హ్యసమాహితస్య మనస ఏవ తద్ధేతుత్వమిత్యాత్మానన్దేయమితి భావః ॥ ౫౧ ॥ న దేహః నాప్యాత్మా సుఖదుఃఖహేతుః, కిన్తు తదుభయాన్తరాత్మేశ్వర ఏవ తద్ధేతు,రిత్యాశఙ్క్యాహ ॥ దుఃఖస్యేతి ॥ దుఃఖగ్రహణం సుఖస్యాప్యుపలక్షణం, దేవతా-ఈశ్వరః, స ఏవ తత్తన్నియన్తా భేదభిన్నః సుఖయతి దుఃఖయతి సుఖ్యతి దుఃఖ్యతీత్యస్తు - నైతద్యుక్తమిత్యాహ ॥ కిమాత్మన స్తత్ర తేత్యస్యాపూర్వవదేవార్థః, వికారశబ్దో మత్వర్థీయార్శ ఆద్యజన్తః - వైషమ్యనైర్ఘృణ్యసుఖదుఃఖశీలత్వాదివికారవతోరేవ తద్ధేతుత్వాదికం - న తు నిర్వికారయోరన్తరాత్మనోరిత్యర్థః - నన్వస్మాన్తరాత్మా అస్మాన్తరాత్మనో న సుఖదుఃఖాదిహేతుః - కిన్తు స్వయమేవ స్వస్య తదుపజనయ్య సుఖ్యతి దుఃఖ్యతి చేత్యత్రాహ ॥ యదితి ॥ కదాచిత్ - యతః ఈశ్వరాత్ప్రవృత్తేనాఙ్గేనాఙ్గాన్తరం నిహన్యతే - తద్వేదనాయాం, స్వదేహే-స్వనియామ్యే - ప్రకృతిపురుషౌ దేహావస్య స్త ఇతి తథా- స పురుషః పరమపురుషః - కస్మై, క్రుధ్యేత-న కస్మైచిత్-కిన్తు స్వస్మా ఏవ - న హ్యేతద్యుక్తం-న హ్యనున్మత్తః స్వస్మా ఏవ దుఃఖహేతుర్భూత్వా ఆత్మనే కృధ్యతి - న వా నిత్యనిర్వికారిణో వికారాశ్రయత్వం చేతి భావః ॥ ౫౨ ॥ మాస్తు నిర్వికారిణ్యా దేవతాయా హేతుత్వాదికం వికారిణః ప్రత్యగాత్మన స్తదస్త్విత్యాశఙ్క్య ప్రతివదతి ॥ ఆత్మేతి ॥ ఆత్మా దేహీ-యది-సుఖదుఃఖహేతుః-స్యాత్- ఆత్మాన్తరం సుఖయతి దుఃఖయతి-తతోఽన్య ఆత్మా సుఖ్యతి దుఃఖ్యతి - స్వయమేవ వా తదుపజనయ్య సుఖ్యతి దుఃఖ్యతి చేత్యర్థః - తర్హి-కిమన్యతః అన్యస్మా దాత్మనః ఆత్మాన్తరాత్ - స్వస్య సుఖదుఃఖే అభూతామితి వ్యర్థోఽభిమాన ఇత్యర్థః - కుతః - యతో నిజస్వభావః యతో వికారాశ్రయత్వం నిజస్వభావః - ఆత్మనో వికారశీలత్వాత్స్వరూపస్వభావయోర్నిత్యత్వాత్ వస్తుస్వభావప్రయుక్తేఽర్థే న కోపః కార్య ఇత్యర్థః - ॥

౫౩ ॥ శ్లో ॥ పా ॥ కిమాత్మన స్తత్ర -

హాత్మన ఇతి పాఠే, పూర్వవదేవార్థః, కించ-యద్యాత్మైవ హేతుర్నాన్య-స్తర్హ్యాత్మాఽపి న హేతుస్స్యాదిత్యాహ॥ నహీతి॥ యద్యాత్మనోఽన్యన్న హేతురిత్యర్థః - తర్హి తదాత్మహేతుత్వమపి, మృషా స్యాత్, అనున్మత్తస్యాత్మనః, సుఖదుఃఖహేతుకత్వవిరోధాదితి భావః - క్రుధ్యేత కస్మాదిత్యేతన్నిజస్వభావ ఇత్యస్యానన్తరమన్వేతవ్యః - న సుఖం న దుఃఖమిత్యస్యాత్మన ఇత్యనుషక్తేన సంబన్ధః - సుఖదుఃఖాన్వయవిరహమాత్మస్వరూపం కేవలజ్ఞానానన్దైకరసం నిర్వికారమితి న తస్య వికారాశ్రయత్వసంభావనాపీతి భావః ❋॥ ౫౩ ॥ ❋ననుద్వాదశాష్టమజన్మస్థానస్థానాం సూర్యాదీనాం నవానాం గ్రహాణాం హేతుత్వం స్యాదితి సంభావ్య ప్రతివక్తి ॥ గ్రహా ఇతి ॥ అజస్య జన్మరహితస్యాత్మనః-కిం-న సుఖం నాపి దుఃఖమిత్యర్థః. ఆత్మనో జన్మరహితత్వాత్కథం తజ్జన్మాష్టమాదిస్థానస్థిత్యా హేతుత్వం గ్రహాణాం - అతస్తదయుక్తమితి భావః - నను - దేహస్య తత్స్థానస్థిత్యా తద్ధేతుత్వమిత్యత ఆహ ॥ జనస్యేవా ఇతి - జనస్య ఉత్పత్త్యాశ్రయస్య దేహస్య, జన్మాదిస్థానస్థిత్యా, యే, హేతవో, గ్రహాస్తత్ర కైశ్చిద్గ్రహైః, గ్రహాన్తరాణామపి - పీడాం-వదన్తి దైవజ్ఞా ఇతి శేషః, గ్రహాణామపి పరస్పరపీడాంపాదార్ధాదిభేదదృష్టిక్రతాం దైవజ్ఞా వదన్తీత్యర్థః - అత-స్తతో గ్రహేభ్యో, దేహాచ్చాన్యః, పురుషః-కస్మై క్రుధ్యేత, ఉత్కర్షన కస్మైచిత్కుప్యేదిత్యర్థః ❋ ॥ ౫౪ ॥ ❋యది గ్రహాణాం మిథః పీడా తర్హి సర్వేషాం నిజకర్మైవ హేతుస్స్యాదిత్యాశఙ్క్యాహ॥ కర్మాస్త్వితి ॥ కిమాత్మనః - ఆత్మనో నిర్వికారస్య స్వయంప్రకాశస్వరూపస్య కిం - తస్య సుఖదుఃఖే తన్మాఽశుభాశుభకర్మణి చ నస్త ఇత్యర్థః - తథా - దేహస్యాప్యచేతనస్య ప్రవృత్త్యక్షమస్యేతి భావః - జడాజడత్వే జడత్వాజడత్వే, జడస్య దేహస్యాత్మత్వే సతి హి తత్స్యాత్ - సుఖదుఃఖాదికం స్యాత్ -జడాజడయోరైక్యమనుపపన్నం - మిథో విరుద్ధస్వరూపస్వభావత్వాదిత్యర్థః॥ దేహస్త్వితి ॥ అచిత్ జడః-పురుషో జీవః-సుపర్ణః తద్వత్ప్రకాశస్వరూపః, అతః-కర్మ, న మూలం న హేతుః, అతః-కస్మై క్రుధ్యేత-జనాది

నిజస్వభావః । నహ్యాత్మనోఽన్యద్యది తన్మృషాస్యాత్ క్రుధ్యేత + కస్మాన్న సుఖం న దుఃఖమ్ ॥ ౫౩ ॥ గ్రహా నిమిత్తం సుఖదుఃఖయోశ్చేత్కిమాత్మనోఽజస్య జనస్య తే వై । గ్రహైర్గ్రహస్యైవ వదన్తి పీడాం క్రుధ్యేత కస్మై పురుషస్తతోఽన్యః ॥ ౫౪ ॥ కర్మాస్తు హేతుస్సుఖదుఃఖయోశ్చేత్కిమాత్మనస్తద్ధి జడాజడత్వే । దేహస్త్వచిత్పురుషోఽయం సుపర్ణః క్రుధ్యేత + కస్మై న హి కర్మ మూలమ్ ॥ ౫౫ ॥ కాలస్తు హేతుస్సుఖదుఃఖయోశ్చేత్కిమాత్మనస్తత్ర తదాత్మకోఽసౌ । నాగ్నేర్హి తాపో న హిమస్య తత్స్యాత్ క్రుధ్యేత ❋ కస్మై న పరస్య ద్వన్ద్వమ్॥
న కేనచిత్క్వాపి కథంచనాస్య ద్వన్ద్వోపరాగః పరతః పరస్య । యథాఽహమస్సంసృతిరూపిణస్స్యాదేవం

మూనకస్మైచిదిత్యర్థః, యద్యపి ,, తతశ్చ కర్మాణి విలక్షణాని ,, తి కర్మణాం స్వానురూపస్వత్యాపాదనద్వారా హేతుత్వముక్తం. ఏవం కర్మణః ,, అధిష్ఠానం తథా కర్తా కరణం చ పృథగ్విధమ్ । వివిధాశ్చ పృథక్చేష్టా దైవం చైవాత్ర పఞ్చమ ,, మిత్యుక్తరీత్యా దేహాదిపఞ్చకనిష్పాద్యత్వమితి దేహాత్మాదీనామపి హేతుత్వం లభ్యత ఇతి తన్నిరాకరణం విరుద్ధం - తథాఽపి కర్మణో నిదానమసమాహితం మన ఏవేతి నిర్ణయాయ తన్నిరాస ఇత్యవగన్తవ్యమ్ ❋ ॥ ౫౫ ॥ ❋తర్హి వశీకృతసర్వప్రపఞ్చః కాల ఏవ హేతుస్స్యాదిత్యాశఙ్క్య ప్రతివక్తి ॥ కాలస్త్వితి ॥ ఆత్మనః కిం-స్వరూపతస్సుఖదుఃఖాన్వయరహితస్య జ్ఞానైకస్వరూపస్యాత్మనః, సుఖదుఃఖక్రియాధ్యాం కర్తృత్వకర్మత్వాదికం న కించిదస్తీత్యర్థః - తత్ర హేతుత్వేనాత్మానం విశినష్టి ॥ తదాత్మకోఽసావితి॥ అసౌ ఆత్మా, తదాత్మకః-త-దుక్తవిధం - ఆత్మాస్వరూపం-యస్య సః- తావదాభ్యామయోరిత్యనేనాత్మా జడ ఇతి సూచితం, వికారయోస్తదిత్యనేన వికారరాహిత్యముక్తం - అజస్యేత్యనేన ఉత్పత్తినాశరహితత్వం - పురుషోఽయం సుపర్ణ ఇత్యనేన స్వప్రకాశస్వరూపత్వం - యది స్వరూపతస్సుఖదుఃఖాన్వయరహితోఽప్యాత్మా కాలవశ్యత్వేన సుఖదుఃఖసంబన్ధం భజతే- తర్హి తత ఏవ హేతో-రగ్నే - స్తాపో-న స్యాత్-హిమస్య - తత్ప్రసిద్ధం, శైత్యం, న స్యాత్ శీతోష్ణస్వభావయోర్హిమాగ్న్యోస్స్వస్వభావౌ న స్యాతామిత్యనేన తద్విపరీతస్వభావౌ స్యాతామితి చ వివక్షితం - న హి కదాచిత్కాలవశాదేవం దృష్టం - అతో న హేతుః కాల ఇతి భావః, జనాదీనామహేతుత్వం నిగమయతి ॥ న పరస్య ద్వన్ద్వమితి॥ అత్ర పరత ఇత్యధ్యాహర్తవ్యం, తథాఽగ్రేదర్శనాత్ -పరతః జనాదిషు షట్సు అన్యతమాత్ -నద్వన్ద్వం, న సుఖదుఃఖే భవత ఇత్యర్థః ❋ ॥ ౫౬ ॥ ❋తర్హ్యసమాహితస్య మనసః కారణత్వపక్షేఽప్యాత్మనః స్వభావాపగమస్తద్విపరీతభావాగమశ్చ కథమిత్యాశఙ్క్య - న స్వభావాపగమః - కిన్తు స్తమ్భనాదిభిర్జలాగ్న్యోరివ తదాగమాపాయావౌపాధికౌ, న తు స్వాభావికావిత్యభిప్రేత్యైవం విద్వాన్న బిభేతీత్యాహ॥ న కేనచిదితి - యదా, పరస్య దేహవిలక్షణస్యాత్మనః-పరతః జనాదిష్వన్యతమా - త్తేభ్యోఽప్యన్యతమాద్వా - నద్వన్ద్వోపరాగః న సుఖదుఃఖాన్వయః - తదా- సంసృతిం యోపయతి నిరూపయతి ఆపాదయతీతి యావత్ - తత్సంసృతిరూపం మన - స్తద

స్యాస్తీతితథా - తస్యాత్మనః, అహమః అహమభిమానాత్ అనాత్మన్యాత్మాభిమానాదుపాధే - స్స్యాత్-ద్వంద్వోపతాప స్స్యాదిత్యర్థః - సఙ్కల్పవికల్పాత్మకమనసోఽసమాహితాదహంమమాద్యభిమాన - స్తతోద్వేషాది - స్తతః కర్మాణి-తతో జన్మాని-తతశ్చసుఖదుఃఖే,ఇత్యర్థః,ఇత్థం-విద్వాన్-భూతైః, ఉపద్రుతోఽపీతి శేషః-నభిభేతి ॥ ౫౭ ॥ ఇత్థంవర్ణసముఖే నోపదేష్టవ్యమర్థంనిష్కృష్యోపదిదుక్షుస్తస్యనిర్వేదప్రభృతివృత్తంసంగృహ్ణాతిద్వాభ్యామ్ ॥ తావన్నష్టద్రవిణః - అతఏవ-నిర్విద్య-ప్రవ్రజ్య, గాం-పర్యటమానో-విగతక్లమః, పూర్వతమైర్మనీషిభి-రధ్యాసితాంపరిగృహీతాం, ఏతాంసుఖదుఃఖనిదానపరిష్కారయుక్తాం, పరస్యపరమాత్మనో-నిష్ఠాం, ఆస్థాయాహ-మసద్భి, ర్నిరాకృతోఽపి-స్వధర్మా, దవికమ్పితః-ముకున్దాఙ్ఘ్రినిషేవయైవోపాయభూతయా, అపారమపి-తమఃకార్యంసంసారం-తరిష్యామి, త్యధ్యవస్య, సమునిర్విప్రస్తా మాం-గాథా-మాహేతిసంబన్ధక్రమః ॥ ౫౮ ॥ ౫౯ ॥ ఉపదేష్టవ్యముపదిశతి ॥ సుఖేతి ॥ సుఖదుఃఖప్రదః తయోర్హేతుః-ఆత్మవిభ్రమఏవ-నత్వన్యః - ఆత్మనామనసా - యో-విభ్రమః దేహాత్మాభిమానస్వతన్త్రాత్మాభిమానాత్మకః - నకేవలమయంతయోరేవ-హేతుః-కిన్తు - మిత్రాదివిషయవిభాగః-సంసారశ్చ, తన్నిబన్ధనః-ఆత్మవిభ్రమబన్ధనః ॥ ౬౦ ॥ తతః కిమతఆహ ॥ తస్మాదితి ॥ తాతహేఉద్ధవ-తస్మాదాత్మవిభ్రమస్యసుఖదుఃఖాదిహేతుత్వాత్-మయ్యావేశితధియా,యుక్తః- త్వం సర్వాత్మనా-మనో - నిగృహాణ - విషయాన్తరేభ్యోనిగృహ్యమయిసమాహితంకురు, ఏతావాన్-యోగసంగ్రహః శాస్త్రేషు ప్రతిధానాన్యతః ప్రతిపాద్యయోగసంగ్రహః ఏతావానేవ-మయ్యావేశితధియామనోనిగ్రహఇతీయానేవేత్యర్థః ॥ ౬౧ ॥ ప్రకృతభిక్షుగీతాధారణాదిఫలమాహ ॥ యఇతి ॥ ధారయన్, శ్రద్ధయా-శృణ్వన్వా, సమాహితో,భవతి, తతశ్చ,బ్రహ్మణి

ప్రబుద్ధోనబిభేతిభూతైః ॥ ౫౭ ॥ ఏతాంసమాస్థాయపరాత్మనిష్ఠామధ్యాసితాంపూర్వతమైర్మనీషిభిః। అహం తరిష్యామిదురన్తపారంతమోముకున్దాఙ్ఘ్రినిషేవయైవ ॥ ౫౮ ॥ నిర్విద్యనష్టద్రవిణోగతక్లమః ప్రవ్రజ్యగాంపర్యటమానఇత్థమ్ । నిరాకృతోఽసద్భిరపిస్వధర్మాదకమ్పితోమూంమునిరాహగాథామ్ ॥ ౫౯ ॥ సుఖదుఃఖప్రదోనాన్యః పురుషస్యాత్మవిభ్రమః । మిత్రోదాసీనరిపవస్సంసారస్తన్నిబన్ధనః ॥ ౬౦ ॥ తస్మాత్సర్వాత్మనాతాత నిగృహాణమనోధియా । మయ్యావేశితయాయుక్తఏతావాన్యోగసంగ్రహః ॥ ౬౧ ॥ యఏతాంభిక్షుణాగీతాం బ్రహ్మనిష్ఠాంసమాహితః । ధారయఞ్ఛ్రావయఞ్ఛృణ్వన్ద్వన్ద్వైర్నైవాభిభూయతే ॥ ౬౨ ॥ ***********

********* ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే,ఏకాదశస్కన్ధే,త్రయోవింశోఽధ్యాయః. *********

శ్రీభగవానువాచ ॥ అథతేసంప్రవక్ష్యామిసాంఖ్యంపూర్వైర్వినిశ్చితమ్। యద్విజ్ఞాయపుమాన్సద్యోజహ్యాద్వైకల్పికంభ్రమమ్ ॥ ౧ ॥ ఆసీజ్జ్ఞానమథోహ్యర్థఏకమేవావికల్పితమ్ । యదావివేకనిపుణాఆదౌకృతయుగేఽయుగే ॥

ష్ఠః-తతో-ద్వంద్వైనసుఖదుఃఖాదినా, నాభిభూతోభవతి-ముక్తోభవతీతిభావః ॥ ౬౨ ॥ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయామేకాదశస్కన్ధేత్రయోవింశోఽధ్యాయః **********************

ఏవమధ్యాయద్వయేనతత్త్వానాంన్యూనాధికసఙ్ఖ్యావాదోపపత్తితన్నిరూపణానుప్రసక్తముపపాదితం- అథ "సాంఖ్యేనసర్వతత్త్వానాం ప్రతిలోమానులోమతః - భవాప్యయా" విత్యుక్తమనఃప్రసాదహేతువిజ్ఞానవిషయభవాప్యయాన్నిరూపయితుంప్రతిజానీతే ॥ అథతఇతి ॥ యద్వా ॥ ఆత్మవిభ్రమఏవసుఖదుఃఖహేతురితిసమనన్తరమేవోక్తం, కస్తర్హితన్నివృత్త్యుపాయఇత్యతస్తంవక్తుం ప్రతిజానీతే ॥ అథేతి ॥ అథవా "ఏతావాన్యోగసంగ్రహ" ఇత్యుక్తం,తర్హికియాన్సాఙ్ఖ్యసంగ్రహఇత్యతస్తంవక్తుంప్రతిజానీతే ॥ అథేతి ॥ సాంఖ్యంప్రకృతిప్రాకృతపురుషేశ్వరాణాంయథావస్థితాకారవిభాగం-పూర్వైర్మునిభి-ర్నిశ్చితం- తేతుభ్యం, వక్ష్యామి-కింతత్కథనేనేత్యతఆహ ॥ యదితి ॥ యత్సాంఖ్యం,విజ్ఞాయ,వైకల్పికం, భ్రమం - జహ్యాత్త్యజేత్ - ఏషోఽహమన్యోఽయమితిభేదబుద్ధికల్పకం దేహాత్మభ్రమంస్వతన్త్రాత్మభ్రమంచజహ్యాదిత్యర్థః ॥ ౧ ॥ తత్రసృష్టిలయక్రమకథనేనసాంఖ్యంనిరూపయితుకామః సృష్టేః ప్రళయపూర్వకత్వాత్తావత్ప్రళయావస్థాం సంగ్రహేణాహ ॥ ఆసీదితి ॥ జ్ఞానంపరమాత్మస్వరూపం, ఆదౌకార్త్స్న్యేన, అవికల్పితంనామరూపవిభాగరహితంసత్-ఏకమేవాసీత్, వికల్పపరిహారేణనిరతిశయైకత్వవ్యపదేశ్యం - జ్ఞానం,అర్థః జ్ఞానరూపోఽర్థశ్చ,ఆసీదితిసంబన్ధః "సదేవసోమ్యేదమగ్రఆసీదేకమేవ" త్యస్యార్థోఽత్రోపక్షిప్తః - యద్వా, జ్ఞానంజీవస్వరూపం, అర్థః ప్రకృతిశ్చేత్యుభయం-అవికల్పితంనామరూపవిభాగరహితంసత్, ఏకమేవాసీత్ - వికల్పపరిహారేణనిరతిశయసూక్ష్మావస్థాపత్త్యా "తమః పరేదేవఏకీభవతీ" త్యుక్తరీత్యాపరమాత్మైకతాపన్నమభూదిత్యర్థః-జ్ఞానంవిశినష్టి ॥ యదేతి ॥ యదా - ఆదౌ జగదాదౌ,అయుగేఅద్వితీయే, అనుపమఇతియావత్-కృతయుగే-తదా-యదాచవివేకనిపుణాః-యతయః-తత్కారణం,బ్రహ్మోపాసతఇతి శేషః ॥

వివేకనిపుణాఃచిదచిదీశ్వరతత్త్వత్రయవిభాగనిపుణాః ❀ ॥ ౨ ॥ ❀యత్కేవలంగుణవైషమ్యరహితం. జాత్యాదివికల్పరహితం - వాఙ్మనసాభ్యామపరిచ్ఛేద్యస్వరూపస్వభావం - నిత్యంకాలాద్యపరిచ్ఛేద్యం - సత్యమితిపారేనిర్వికారం- బృహత్ బ్రహ్మ-చతుతే-త-న్మాయాఫలరూపేణ - ద్విధా-సమభవ-దితిసంబన్ధః , ద్విధాద్విప్రకారకం - మాయాఫలరూపవస్తుద్వయవిశేషణకమేవ,ప్రళయదశాయామప్యభూదిత్యర్థః ❀ ॥ ౩ ॥ ❀కాఽసౌమాయా-కించతత్ఫల-మిత్యత్రాహ॥తయోరితి ॥తయోర్మాయాఫలయో , రేకతరఃమాయాశబ్దవివక్షితోఽర్థః , ప్రకృతిః-సాచోభయాత్మికాకార్యకారణాత్మికా - సమష్టివ్యష్ట్యాత్మికావా , జీవపరయోర్భోగ్యస్వరూపావా , అన్యతమఃఫలశబ్దవివక్షితో-భావఃఅర్థః - జ్ఞానంజీవస్వరూపం “ విజ్ఞానంయజ్ఞంతనుత ,, ఇతిప్రయోగాత్ -సచపురుషః - చకారాజ్జీవఃప్రత్యగితిచాభిధీయతేఇత్యర్థః, విచిత్రకార్యకరత్వయోగాత్ప్రకృతిర్మాయాశబ్దేనోచ్యతే - జీవస్త్వనుకూలజ్ఞానాత్మకానన్దస్వరూపత్వాదానన్దస్యైవపురుషార్థత్వాత్ఫలశబ్దేనోక్త ఇత్యవగన్తవ్యమ్ ❀ ॥ ౪ ॥ ❀ఉభయాత్మికత్వముక్తాముభయాత్మకతాముపపాదయతి॥ తమోరజస్సత్వమిత్యాదినా ॥ప్రకృతేర్యే,గుణాస్తమఆదయః-సామ్యాపన్నాస్తే,మయాకాలరూపిణా-సంక్షోభ్యమాణాయాః , ప్రకృతే-రభవన్, అభివ్యక్తాబభూవురిత్యర్థః - విషమాబభూవురితివివక్షితోఽర్థః - సంక్షోభయితృత్వహేతుమాత్మానంవిశినష్టి ॥ పురుషానుమతేనేతి“ మతిబుద్ధిపూజార్థేభ్యశ్చ ,, తికర్తరివర్తమానేక్తః - పురుషాస్జీవా , ననుమతేనానుజిఘృక్షతేత్యర్థః - మదారాధనోపయుక్తకరణకళేబరాదిప్రదానేనానుగృహీతుమితిభావః ❀ ॥ ౫ ॥ ❀అథ,తేభ్యోగుణేభ్య , స్సూత్రం-సమభవత్-కింతత్సూత్రమిత్య

తన్మాయాఫలరూపేణకేవలంనిర్వికల్పితమ్। వాఙ్మనో*ఽగోచరం ❀సత్యంద్విధాసమభవద్బృహత్ ॥ ౩ ॥తయోరేకతరోహ్యర్థఃప్రకృతిస్సోభయాత్మికా।జ్ఞానంత్వన్యతమోభావఃపురుషశ్చాభిధీయతే। ౪ ॥తమోరజస్సత్త్వమితిప్రకృతేరభవన్గుణాః । మయాప్రక్షోభ్యమాణాయాఃపురుషానుమతేనచ॥ ౫ ॥తేభ్యస్సమభవత్సూత్రం మహాన్సూత్రేణసంవృతః । తతోవికుర్వతోజాతోయోఽహంకారోవిమోహనః॥ ౬ ॥వైకారికస్తైజసశ్చతామసశ్చేత్యహంత్రివృత్ । తన్మాత్రేన్ద్రి*యమనసాంకారణంచిదచిన్మయమ్॥ ౭ ॥అర్థస్తన్మాత్రికాజ్జజ్ఞే తామసానిన్ద్రియాణిచ । తైజసాద్దేవతాఆసన్నేకాదశచవైకృతాత్ ॥ ౮ ॥ మయాసంచోదితాభావాస్సర్వేసంహత్యకారిణః । అణ్డముత్పాదయామాసుర్మమాయతనముత్తమమ్ ॥ ౯ ॥ తస్మిన్నహంసమభవమణ్డేసలిలసంస్థితే । మమనాభ్యామభూత్పద్మంవిశ్వాఖ్యంతత్రచాత్మభూః॥ ౧౦ ॥సోఽసృజత్తపసాయుక్తోరజసామదనుగ్రహాత్। లోకాన్సపాలాన్విశ్వాత్మాభూర్భువస్స్వరితిత్రిధా ॥ ౧౧ ॥ దేవానాంలోకఆసీత్స్వర్భూతానాంచభువఃప

తఆహ ॥ మహానితి ॥ తస్మిన్సూత్రశబ్దప్రవృత్తౌనిమిత్తమాహ - సూత్రేణ-బహుమణీనాంసూత్రమివబహుకార్యాణాంధారకత్వేన-సంవృతఃయుక్తః - తతో,మహత్తత్త్వా , ద్వికుర్వతోవిక్రియమాణాత్,యో, ఽహఙ్కారఇతిప్రసిద్ధః-సోఽభూత్. తంవిశినష్టి ॥ విమోహనఃదేహాత్మభ్రమాదిహేతుః ❀ ॥ ౬ ॥ ❀సచాహఙ్కారో, వైకారికాదిరూపేణ,త్రివృత్త్రిధావర్తతఇతితథా-తన్మాత్రాణాంశబ్దాదీనాం - సాశ్రయాణా-మిన్ద్రియాణాం - మనసశ్చ , కారణభూతః-చిదచిన్మయః - అచిత్త్వేనాంతిలతైలన్యాయేనచిద్గర్భత్వప్రదర్శనార్థమహంకారస్యచిదచిన్మయత్వముక్తమ్ ❀ ॥ ౭ ॥ ❀తన్మాత్రికాచ్ఛబ్దాదితన్మాత్రకారణాత్తామసాహఙ్కారా , దర్థఃఆకాశాదిమహాభూతపఞ్చకరూపోఽర్థః , జజ్ఞేఇన్ద్రియాణిచేతి-చస్త్వర్థః-దేవతాః-దేవతానామధిష్ఠేయత్వాద్దేవతాశబ్దవాచ్యానీన్ద్రియాణ్యేకాదశ - తైజసాద్రాజసాహఙ్కారాత్ - వైకృతాత్సాత్వికాహఙ్కారాత్,ఆసన్జజ్ఞిరే ❀ ॥ ౮ ॥ ❀మయేతి ॥ సర్వే,భావాఃమహదాదయః, మయా-సంచోదితాః,అన్తరాత్మయాప్రవిష్టేనమయాప్రేరితాః,సంహత్యమిళిత్వా , కారిణఃకార్యోత్పాదనక్షమాః- అనేనాత్మసంచోదనాత్ప్రాగసంహత్యకారిత్వంసూచితం , తథాచోక్తం “ నానావీర్యాఃపృథగ్భూతాస్తతస్తేసంహతింవినే ,, తి -అణ్డంవిశినష్టి ॥ మమోత్తమాయతనంస్థానమ్ ❀ ॥ ౯ ॥ ❀సలిలసంభవే,తస్మిన్నణ్డేఅహం,సమభవం-చతుర్ముఖరూపేణసమభవం,తత్ప్రకారంవివృణోతి॥ మమేతి॥విశ్వాఖ్యంజగదాఖ్యం,పద్మ ,మభూత్,తత్రపద్మే,ఆత్మభూశ్చతుర్ముఖ , స్సమభూత్ ❀ ॥ ౧౦ ॥ ❀సఃఆత్మభూః-రజసా - యుక్తః-తపసాచ-అతో - మదనుగ్రహాత్ - సపాలాన్లోకా-నసృజత్ - లోకానేవాహ ॥ భూర్భువస్స్వరితిత్రిధా॥ భూర్భువస్స్వరితిపదత్రయమవ్యయమ్ ❀ ॥ ౧౧ ॥ ❀తత్ర- స్వఃస్వర్లోకో- దేవానా - మోకఃస్థాన - మభూత్ - భువఃఅన్తరిక్షం-భూతానాం-పదం-స్థాన-మాసీత్-మర్త్యాదీనాం - భూర్లోకః-పద - మాసీత్-సిద్ధానాంభృగ్వాదీనాంబ్రహ్మర్షి

౩ ॥ శ్లో ❀ పా ॥ నిత్యమ్,

ణాం-త్రితయాల్లోకత్రయాత్-పరం-మహర్జనాదికం-పదమాసీత్ ✻ ॥ ౧౨ ॥ ✻ అసురాణాంనాగానాంచౌకఃస్థానం-భూమేరధస్తాత్-అతలాదిక-మసృజత్-అతలాదీనాంభూవివరరూపత్వేనభూమ్యామేవాన్తర్భావాత్ - మహరాదీనాంసుఖప్రధానత్వేనస్వశ్శబ్దేనసంగ్రహాత్త్రిలోకత్వవ్యవహారః- అవాన్తరలోకవివక్షయాతులోకానాంచతుర్దశత్వవ్యవహారః-ఏవంచసర్వేఽపిలోకాఃకర్మణాంప్రాప్యాఃత్రిలోక్యాన్తర్గతాఏవేత్యాహ॥త్రిలోక్యామితి॥ త్రిగుణాత్మనాం-త్రయో-గుణాఃసత్వాదయో-యేషాం-తేషాం-ఆత్మనాంక్షేత్రజ్ఞానాం - కర్మణాంసాత్వికరాజసతామసకర్మణాం--గతయఃఫలభూతలోకప్రాప్తయఃత్రిలోక్యామేవబ్రహ్మాణ్డాన్తరఏవేత్యర్థః ✻ ॥ ౧౩ ॥ ✻ తదుపపాదయతి--యోగస్యేతి॥ యోగస్యప్రాణాయామాదిరూపస్యన్యాసస్యసంన్యాసాశ్రమస్యచ-గతయః అమలాఃనిర్మలా- స్సాత్వికాఃతాఏవాహ॥మహర్జనస్తపస్సత్యమితి ॥ యదికర్మణామేతాగతయస్తర్హిత్వద్భక్తైఃకాగతిరిత్యత్రఆహ ॥ భక్తియోగస్యమద్గతిరితి॥ మదిత్యేతత్పూర్వోత్తరాభ్యాంసంబధ్యతే, మద్భక్తియోగస్య- మద్గతిఃపరమపదప్రాప్తిః- ఫలమిత్యర్థః ✻ ॥ ౧౪ ॥ ✻ ఇత్థంమహదాదిసమష్టివ్యష్టిరూపేణోభయాత్మనాప్రకృతిరుపపాదితా “ ద్విధాసమభవద్బృహ„ దితిప్రకృతిపురుషశరీరకస్యబ్రహ్మణఃకారణత్వముక్తం-నను-ప్రకృతేరేవకృత్స్నసమష్టివ్యష్టితత్త్వాత్మనాపరిణామేసతికథంవిశిష్టస్యోపాదానత్వసిద్ధిః-నయుజ్యతేచవిశిష్టోపాదానత్వం-అన్యథావిశేష్యాంశేఽపివికారాశ్రయాపత్తేరిత్యాశఙ్కాయాంవిశిష్టోపాదానత్వంసాధయితుంతావద్విశేష్యాంశస్యోపాదానత్వంనామసద్వారకావస్థాశ్రయత్వంప్రత్యవస్థంప్రకృతిపురుషనియమనభేదరూపమేవేత్యభిప్రేత్యాహ॥ మయేతి ॥ మయాధాత్రా-అన్తఃప్రవిశ్యప్రశాసనేనభర్త్రా-కాలాత్మనాకాలశరీరకేణ-బహిఃకాలరూపేణచరతాచ - గుణపరిణామాత్మకేప్రకృతిమణ్డలే-ఉన్మజ్జతిఉత్పద్యతే - నిమజ్జతివినశ్యతీతిధాత్రేత్యనేనాత్మనోధార్యగతావస్థానిర్వాహకత్వప్రతీతేర్నియమనభేదప్రతీతేశ్చ సద్వారకాద్వారకోభయవిధావస్థాశ్రయత్వసిద్ధిః-నియన్తృత్వప్రతీతేశ్చనిమిత్తకారణత్వసిద్ధిః-తత్ర

దమ్। మర్త్యాదీనాంచభూర్లోకస్సిద్ధానాంత్రితయాత్పరమ్॥ ౧౨ ॥అధోఽసురాణాంనాగానాంభూమేరోకోఽసృజత్ప్రభుః । త్రిలోక్యాంగతయస్సర్వాఃకర్మణాంత్రిగుణాత్మనామ్ ॥ ౧౩ ॥ యోగస్యతపసశ్చైవన్యాసస్యగతయోఽమలాః । మహర్జనస్తపస్సత్యంభక్తియోగస్యమద్గతిః॥ ౧౪ ॥మయాకాలాత్మనాధాత్రాకర్మయుక్తమిదంజగత్ । గుణప్రవాహఏతస్మిన్నున్మజ్జతినిమజ్జతి॥ ౧౫ ॥అణుర్బృహత్కృశస్థూలోయోయోభావఃప్రసిధ్యతి । సర్వోఽప్యుభయసంయుక్తఃప్రకృత్యాపురుషేణచ॥ ౧౬ ॥ యస్తుయస్యాదిరన్తశ్చసవైమధ్యంచతస్యసన్ । వికారోవ్యవహారార్థోయథాతైజసపార్థివాః॥ ౧౭ ॥ యదుపాదాయపూర్వస్తుభావోవికురుతేపరమ్।

సద్వారకావస్థాశ్రయత్వేనస్వరూపతఃస్వభావతశ్చ నవికారః - సర్వావస్థచేతనాచేతననియమనభేదస్యాద్వారకత్వేఽపినతస్యస్వరూపస్వభావవికారాత్మకత్వం , యద్యపితన్నియమనంతద్గతావస్థానుకూలసంకల్పరూపజ్ఞానావస్థారూపమేవేతిస్వభావతోవికారరూపమేవ-తథాపి- సంకోచవికాసాత్మకజీవధర్మభూతజ్ఞానవికారవన్నహేయవికారాత్మకః - కింతు-నిరతిశయోత్కర్షావహకల్యాణగుణాత్మకత్వమేవేతితాత్పర్యం - కర్మయుక్తమిత్యనేననియమనస్యకర్మానురూపత్వప్రతీతేరాత్మనోవైషమ్యనైర్ఘృణ్యాద్యభావఃఫలితః ✻ ॥ ౧౫ ॥ ✻ ఇదంజగదిత్యనేనకిమచేతనంవివక్షితంకింవాచేతనమిత్యత్రోభయమపీత్యభిప్రేత్యతత్రహేతుత్వేనచేతనాచేతనయోర్మిథోఽనపాయిత్వమాహ ॥ అణురితి ॥ యోయో - భావఃఅర్థః-ప్రసిధ్యతిప్రమితోభవతి - ససర్వోఽపిభావః-ప్రకృత్యాపురుషేణచేత్యుభయేన-సంయుక్తః ✻ ॥ ౧౬ ॥ ✻ ఇదంజగదున్మజ్జతినిమజ్జతీత్యనేనప్రకృతిపురుషయోస్సాక్షాదున్మజ్జనాద్యవస్థాశ్రయత్వముక్తం-తయోరపివాకథంనిత్యయోస్తత్త్వం - స్థాయిత్వవిరోధాదిత్యాశఙ్క్యావస్థానామాగమాపాయిత్వేఽప్యవస్థావతఃస్థాయిత్వమాహ ॥ యస్త్వితి ॥ యస్యకార్యస్య-య-ఆది-రన్తశ్చ-యఆదావన్తేచాస్తీత్యర్థః-స-తస్య-మధ్యంమధ్యేసోఽస్త్యేవేత్యర్థః-యద్వా ॥ యస్యావస్థాపరపర్యాయకార్యరూపస్యవస్తునఃయఆదిఃతదవస్థాభజనార్హతయాపూర్వమవస్థితః - సఏవ - తస్యాన్తః-తదవస్థావినిర్ముక్తోఽవశిష్యతేమధ్యంచ- తత్తదవస్థాసుతత్తదవస్థాభాక్త్వేనావతిష్ఠతే - తత్రదృష్టాన్తః - యథా,తైజసపార్థివాః,తైజసాఃకటకమకుటాదయః- పార్థివాఃఘటశరావాదయః - కటకాద్యవస్థాపూర్వోత్తరమధ్యకాలేష్వనువృత్తంమృత్సువర్ణాదిద్రవ్యంయథాస్థాయి - తద్వదిత్యర్థః - ద్రవ్యస్థాయిత్వకథనేనకార్యకారణయోరభేదఃఫలితః - సత్కార్యవాదశ్చ -తర్హిఘటాదివికారఃకిమర్థమిత్యతఆహ ॥ వికారోవ్యవహారార్థఇతి ॥ వికారఇతినామధేయస్యాప్యుపలక్షణం-వికారఃఅవస్థానామధేయప్రాప్తిస్తు,ఘటేనజలమాహరేతివ్యవహారః - జలాహరణాది ప్రయోజనార్థశ్చేత్యర్థః - అత్ర “వాచారమ్భణంవికారోనామధేయంమృత్తికేత్యేవసత్య„ మితిశ్రుత్యర్థోఽనుసంహితః ✻ ॥ ౧౭ ॥ ✻ ఉపపాదితంస్థాయిత్వమేవభఙ్గ్యన్తరేణోపపాదయతి ॥ యదుపా

దాయేతి ॥ భావః స్వావస్థావస్థితః పదార్థః - యదుపాదాయ యదుపాదానం కృత్వా - వికురుతే స్వావస్థాం భజతే - సః - పూర్వః - తుశబ్దోఽవధారణార్థకః - స్వావస్థాయాః పూర్వముపాదానతయాఽవస్థితస్తదాత్మక ఏవేత్యర్థః - పరం స్వావస్థాయాః పరస్తాదపి తాదాత్మక ఏవ, అతో - యస్మిన్ ద్రవ్యే యస్య వికారస్యాదిరన్తశ్చ, దృశ్యతే - తద్ద్రవ్యం సత్యం స్థాయిత్వేనాభిధీయతే, న త్వవస్థావదాగమాపాయీతి భావః ❋ ॥ ౧౮ ॥ ❋ ఇత్థమచిద్ద్రవ్యస్య స్వరూపతః స్థాయిత్వం అవస్థానాం తద్విపరీతత్వం చోక్తం - అథ ప్రకృతివిలక్షణస్వరూపస్య పురుషస్య సద్వారకాద్వారకోభయావస్థాశ్రయత్వం స్థాయిత్వం చ వదన్ బ్రహ్మణోఽపి సద్వారకావస్థాశ్రయస్థిరీకరణాయ చిదచిచ్ఛరీరకత్వనిబన్ధనేన తత్సామానాధికరణ్యేన నిర్దిశతి ॥ ప్రకృతిరితి ॥ అస్య దేవమనుష్యాదివివిధదేహజాలస్య - ప్రకృతిరుపాదానం - పరః ప్రకృతేః పరః, పురుషః జీవః - ఆధారః - పురుష ఇత్యేకవచనం జాత్యభిప్రాయకం - యద్వా - ఏకస్మిన్ వేకధితంతుల్యన్యాయాజ్జీవాన్తరేఽప్యాహితం భవత్యేవేత్యేకవచనం - ఏవమన్యత్రాపి - ఆధారః దేవాదిశరీరాన్తః ప్రవేశేన ధారకః, అనేన సద్వారకావస్థాశ్రయిత్వముక్తం - ప్రకృతిగతావస్థానాం తద్ద్వారా తద్ధారకపర్యన్తత్వాత్ - ఏవం చ న జీవస్వరూపస్వభావయోః స్థాయిత్వవిరోధః - సతః ఏవం స్వరూపతః స్వభావతశ్చ - నిత్యస్యాత్మనః - అభివ్యఞ్జకః - కాలః - ధర్మభూతజ్ఞానాభివ్యక్తినిమిత్తభూతః - సృష్టిదశాయాం హి జ్ఞానవికాసో జీవానాం అనేన సంకోచవికాసరూపవికారవద్ధర్మభూతజ్ఞానమితి ఫలితం - తత ఏవాద్వారకావస్థాశ్రయత్వం చ - తత్త్రితయం - బ్రహ్మ ప్రకృతిపురుషకాలరూపపదార్థత్రయం బ్రహ్మశరీరాత్మభావనిబన్ధనమిదం సామానాధికరణ్యం ॥ యద్వా ॥ తే ప్రకృతిపురుషకాలాస్త్రయోఽపి - అవయవాః - యస్య - తత్ త్రితయం - సంఖ్యాయా అవయవే తయప్ - తస్య ద్విత్రిభ్యాం తయస్యాయజ్వా ,, త్యయజాదేశః - అనేన బ్రహ్మణః స్వావయవభూతచిదచిద్ద్వారా తద్గతావస్థాశ్రయత్వం ఫలితం - బ్రహ్మశబ్దస్య దేవతాన్తరగతత్వ

ఆదిరన్తో యస్య యస్మింస్తత్సత్యమభిధీయతే ॥ ౧౮ ॥ ప్రకృతిర్హ్యస్యో❋పాదానమాధారః పురుషః పరః । సతోఽభివ్యఞ్జకః కాలో బ్రహ్మ తత్త్రితయం త్వహమ్ ॥ ౧౯ ॥ సర్గః ప్రవర్తతే తావత్పౌర్వాపర్యేణ నిత్యశః । మహాన్గుణవిసర్గార్థః స్థిత్యన్తో యావదీక్షణమ్ ॥ ౨౦ ॥ విరాణ్మయాఽఽసాద్యమానో లోకకల్పవికల్పకః । పఞ్చత్వాయ విశేషాయ కల్పతే భువనైః సహ ॥ ౨౧ ॥ అన్నే ప్రలీయతే మర్త్యమన్నం ధానాసు లీయతే । ధానా భూమౌ ప్రలీయన్తే భూమిర్గన్ధే ప్రలీయతే ॥ ౨౨ ॥ అప్సు ప్రలీయతే గన్ధ ఆపశ్చ స్వగుణే రసే । లీయతే జ్యోతిషి రసో జ్యోతీ రూపే ప్రలీయతే ॥ ౨౩ ॥ రూపం వాయౌ స చ స్పర్శే లీయతే సోఽపి చామ్బరే । అమ్బరం శబ్దతన్మాత్రే ఇన్ద్రియాణి స్వ

వ్యుదాసాయాహ ॥ బ్రహ్మ త్వహమితి ❋ ॥ ౧౯ ॥ ❋ ఇత్థం చిదచితోః స్వరూపతః స్థాయిత్వముక్తం - అథ కార్యస్య జగతోఽపి ప్రవాహనిత్యత్వమాహ ॥ సర్గ ఇతి ॥ యావదీక్షణం - యత్సంకల్పో - యావత్ - తావత్ - పౌర్వాపర్యేణ - మహానిత్యుపలక్షణం - మహదాదిః - సర్గః ప్రపఞ్చః - గుణవిసర్గార్థః స్థిత్యన్తః - గుణైః సత్త్వాదిభిః విసర్గః సృష్టిర్వ్యష్టిః - అర్థశ్చిదచిద్రూపః - తస్య స్థితిరన్తః సంహారశ్చ, యస్య తథాభూతః - నిత్యశః ప్రవర్తతే ❋ ॥ ౨౦ ॥ ❋ ఏవం సృష్టిం నిరూప్యాథ ప్రళయం నిరూపయతి ॥ విరాడిత్యాదినా ॥ మయా కాలశరీరకేణ - విరాట్ బ్రహ్మాణ్డం ఆసాద్యమానః లయం నీయమాన ఇత్యర్థః - కథంభూతః - లోకకల్పవికల్పకః - లోకానాం జనానాం - కల్పః సర్గప్రళయాదిక్లృప్తిః యస్మిన్ క్లృప్యత ఇతి తథా - యద్వా - లోకానాం పృథివ్యాదిలోకానాం కల్పస్య కల్పనాయాః వికల్పో భేదో - యస్మిన్ - సః - భువనైః స్వాన్తర్వర్తిభిః సహ - పఞ్చత్వాయ విశేషాయ పఞ్చత్వరూపావస్థావిశేషాయ కల్పతే - పఞ్చత్వం నాశమాపన్నో భవతీత్యర్థః ❋ ॥ ౨౧ ॥ ❋ తదేవోపపాదయతి ॥ అన్న ఇత్యాదినా ॥ మర్త్యశబ్దః శరీరపరః - శరీరం, అన్నే - ప్రలీయతే - అన్నాభావే శరీరం విలీయత ఇత్యర్థః - 'స వా ఏష పురుషోఽన్నరసమయః' ఇత్యన్నరసపరిణామత్వశ్రవణాత్ తదభావే తల్లయదర్శనాత్ - ఘటస్య మృత్త్వాపత్తిరివ శరీరస్యాన్నత్వాపత్తేరదర్శనాచ్చ అన్నం - ధానాసు లీయతే - ధానా ధాన్యాని - తేషు లీనేషు సత్స్వన్నమపి లీనం భవతీత్యర్థః - ధానా ఉప్తా న ప్రరోహన్తీతి భావః గన్ధే స్వగుణే గన్ధతన్మాత్ర ఇత్యర్థః - శబ్దతన్మాత్ర ఇత్యగ్రే దర్శనాత్ ❋ ॥ ౨౨ ॥ ❋ అప్స్వితి ॥ స్పష్టోఽర్థః ❋ ॥ ౨౩ ॥ ❋ రూపమితి ॥ రూపం వాయౌ లీయతే ॥ స చ వాయుః - స్పర్శే - సోఽపి స్పర్శోఽపి - ఇన్ద్రియాణీత్యాదిన ను యోనయ ఇతి న కాశ్చిత్సన్తి న చ తాః సాంకారణం మనః - సమనస్కానామిన్ద్రియాణాం వైకారికాహంకారకార్యత్వాత్ - అతో - మనసి లయశ్చాసుపపన్నః సత్యం ఏవమస్య గ్రన్థస్య యోజనా ॥ తత్తదిన్ద్రియకారణభూతా వైకారికాహంకారద్రవ్యైకదేశాః యోనిశబ్దేనోచ్యన్తే మనసి స్వకారణే లీయమానే సతి తేన సహ సర్వేన్ద్రియారమ్భకాంశా వైకారికే సాత్త్వికాహంకారే లీయన్త ఇతి ॥ ఈశ్వరశబ్దః కారణమాత్రపరః - వైకారికశరీరకే ఈశ్వరే లీయతే ఇతి వా - ఏవం - శబ్దోఽపి శబ్దతన్మాత్రమపి - భూతాదిం స్వకారణం

తామసాహంకారం అప్యేతి తత్ప్రతిలయమేతీత్యర్థః భూతాదిర్మహతీత్యత్ర భూతాదిశబ్దః తైజసవైకారికయోరప్యుపలక్షణార్థః-త్రివిధోఽప్యహంకారో మహత్తత్త్వే లీయత ఇత్యర్థః-తం విశినష్టి ॥ ప్రభుః దేహాత్మాభిమానాదిరూపమోహజనకత్వాత్ ❁ ॥ ౨౪ ॥ ౨౫ ॥ ❁ స లీయత ఇతి ॥ స్వేషు స్వకారణభూతేషు - గుణేషు సత్త్వాదిషు త్రిషు-తం విశినష్టి ॥ గుణవత్తమ ఇతి ॥ అధ్యవసాయహేతుత్వాత్-మహాన్ బుద్ధిలక్షణ ఇత్యుక్తేః - నను మహత్తత్త్వం ద్రవ్యం గుణేషు కథం తస్య లయః ॥ ఉచ్యతే ॥ గుణేషూపరతేషు మహాన్ లీయతే - గుణాశ్చోపరతవైషమ్యాః అవ్యక్తే వర్తన్త ఇత్యర్థః తదవ్యక్తం -కాలే-లీయతే-కాలేన సహ సంసృష్టం భవతీత్యర్థః-లీయత ఇత్యనేన సంసర్గవిశేషమాత్రమేవోచ్యతే - న తు లయః- కాలస్యావ్యక్తప్రకృతిత్వాభావాత్-అవ్యయ ఇత్యనేన స్వరూపతః కాలస్య నిత్యత్వముచ్యతే ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ మాయామయే ప్రకృతిప్రచురే - తత్సంసృష్ట ఇత్యర్థః-తస్మిన్ జీవే-కాలో-లీయతే-జీవేన సహ సంసృష్టో భవతీత్యర్థః-జీవః - ఆత్మని అన్తరాత్మని అజే కర్మాయత్తోత్పత్తిరహితే-మయి-లీయత ఇత్యర్థః-అజ ఇత్యనేనాత్మన ఉత్పత్తిప్రతిసంబన్ధిలయోఽపి నాస్తీతి సూచ్యతే-తదుపపాదయతి ॥ ఆత్మేతి ॥ సర్వాన్తరాత్మభూతోఽహం-ఆత్మన్యేవ తిష్ఠతీతి తథా-న కస్మిన్నప్యేమీతి భావః - తతోఽవికల్పాపాయలక్షణః-వికల్పో దేవాదిశరీరభేదః,అపాయస్తదపగమస్తాభ్యాం న లక్ష్యత ఇతి తథా - అస్పృష్టోత్పత్తివినాశావస్థ ఇత్యర్థః కేవలః మహదాదికార్యసమష్టిరహితః ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ ఇత్థం సాంఖ్యం నిరూప్య తస్య ‘‘జహ్యాద్వైకల్పికం భ్రమమ్’’ ఇత్యుక్తవైకల్పికభ్రమహానికరత్వం సదృష్టాన్తమాహ ॥ ఏవమితి ॥ ప్రకృతిపురుషకాలేశ్వరవివేకమిత్థమన్వీక్షమాణస్య-పుంసః-వైకల్పికః స్థూలోఽహమిత్యాదివికల్పవిషయః,భ్రమః-స చ-మానసః మనఃకరణకః , హృది-కథం తిష్ఠేత్ న తిష్ఠేదేవేత్యర్థః-అర్కోదయే సతి తమ ఇవ ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁ అ

యోనిషు ॥ ౨౪ ॥ యోనిర్వైకారికే సౌమ్య లీయతే మనసీశ్వరే । శబ్దో భూతాదిమప్యేతి భూతాదిర్మహతి ప్రభుః ॥ ౨౫ ॥ స లీయతే మహాన్ స్వేషు గుణేషు గుణవత్తమః । తేఽవ్యక్తే సంప్రలీయన్తే తత్కాలే లీయతేఽవ్యయే ॥ కాలో మాయామయే జీవే జీవ ఆత్మని మయ్యజే । ఆత్మా కేవల ఆత్మస్థోఽవికల్పాపాయలక్షణః ॥ ౨౭ ॥ ఏవమన్వీక్షమాణస్య కథం వైకల్పికో భ్రమః । మనసో హృది తిష్ఠేత వ్యోమ్నీవార్కోదయే తమః ॥ ౨౮ ॥ ఏష సాంఖ్యవిధిః ప్రోక్తస్సంశయగ్రన్థిభేదకః । ప్రతిలోమానులోమాభ్యాం పరావరదృశా మయా ॥ ౨౯ ॥ ❁❁❁❁❁❁❁❁❁ ❁❁❁❁❁❁❁❁ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే ఏకాదశస్కన్ధే చతుర్వింశోఽధ్యాయః. ❁❁❁❁❁❁❁❁

శ్రీభగవానువాచ ॥ గుణానామసమ్మిశ్రాణాం పుమాన్ యేన యథా భవేత్ । తన్మే పురుషవర్యేదముపధారయ శంసతః ॥ ౧ ॥ శమో దమస్తితిక్షేక్షా తపస్సత్యం దయా స్మృతిః । తుష్టిస్త్యాగోఽస్పృహా శ్రద్ధా హ్రీర్దయాదిస్స్వనిర్వృతిః ॥ ౨ ॥ కామ ఈహా మదస్తృష్ణా స్తమ్భ ఆశీర్భిదా సుఖమ్ । మదోత్సాహో యశఃప్రీతిర్హాస్యం వీర్యం బలో

నేన సాంఖ్యవర్ణనేన సర్వభావానాం ప్రతిలోమానులోమతో భవాప్యయావపి జ్ఞానీయాదిత్యుక్తావపి తజ్జిజ్ఞాస్యాఽపి శాన్తా బభూవేత్యుపసంహరతి ॥ ఏష ఇతి ॥ సాంఖ్యస్య ప్రకృతిపురుషకాలేశ్వరవిభాగస్య-విధిః జ్ఞాపనం అజ్ఞాతజ్ఞాపకో హి విధిః , అతస్తేన తద్వివక్షితం-సంశయః దేహాత్మజీవేశ్వరభేదాభేదసంశయః- స ఏవ గ్రన్థిః,తద్వద్దుర్మోచత్వాత్ - తం ఛినత్తీతి తథాభూతః ఏష సాంఖ్యవిధిః-పరావరదృశా సమష్టివ్యష్టితత్త్వయాథాత్మ్యద్రష్ట్రా-మయా- ప్రతిలోమానులోమాభ్యాం సర్గసంహారక్రమాభ్యాం ప్రోక్తః కృత ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయామేకాదశస్కన్ధే చతుర్వింశోఽధ్యాయః ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

‘‘త్రిలోక్యాం గతయస్సర్వాః కర్మణాం త్రిగుణాత్మనామ్, భక్తియోగస్య మద్గతి’’రితి సత్త్వాదిగుణానుగుణకర్మప్రయుక్తో గతిభేద ఇత్యుక్తం-తత్ర యేన గుణేన యదభినివేశస్స్యాదితి జిజ్ఞాసామాలక్ష్యాహ ॥ గుణానామితి ॥ గుణానాం సత్త్వాదీనాం ప్రత్యేకం మిథో-మిశ్రాణాం చ మధ్యే-యేన గుణేన- పుమాన్- యథా భవేత్ యాదృశో భవేత్ - యదభినివేశో భవేదిత్యర్థః-తదేతత్ హే పురుషవర్య శంసతః కథయతో-మే మత్తః-ఉపధారయ శృణు ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ ఇత్థం శ్రోతుం ప్రచోద్య జిజ్ఞాసితముపపాదయితుం తావత్ప్రత్యేకమసాధారణకార్యాణ్యాహ ॥ శమ ఇత్యాదినా ॥ శమాదయః-సత్త్వస్య-వృత్తయః కార్యభూతాః, కామాదయో రజసః క్రోధాదయస్తమసః-తత్ర-శమోఽన్తఃకరణావధానం -దమో బాహ్యేన్ద్రియావధానం - తితిక్షా ద్వంద్వసహిష్ణుతా,ఈక్షా తత్త్వవిమర్శః-స్మృతిరనుభూతావిస్మరణం అస్పృహా తిష్ఠేదః-వైరాగ్యం - శ్రద్ధా ఆస్తిక్యం-హ్రీరనుచితే కర్మణి లజ్జా-దయా దానం ‘‘దయ దానగతిరక్షణేష్వి’’త్యనుశాసనాత్ అన్యథా పౌనరుక్త్యాత్ , ఆదిశబ్దేనార్జవవినయాదిః-స్వనిర్వృతిః ఆత్మానుభవజం సుఖమ్ ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ కామో విషయానభుక్త్వా వస్థాతుమశక్తిః - ఈహా చేష్టా ॥ మదో దర్పః-తృష్ణా అసంతోషః-స్తమ్భో గర్వః , ఆశీః ధనాదిలిప్సా - భిదా వైషమ్యం సుఖం విషయభోగః-మదోత్సాహః సాహసిక

ర్థాభినివేశః,యశసిప్రీతిః స్తుతిప్రియతా-హాస్యం అపహాసః, వీర్యంప్రభావావిష్కారః-బలోద్యమః - బలేనవఉద్యోగః,రాజసః-న్యాయేనోద్యమస్తుసాత్త్విక ఏవ ❀ ॥ ౩ ॥ ❀క్రోధఃఅసహిష్ణుతా-లోభఃవ్యయపరాఙ్ముఖతా, అనృతంఅశాస్త్రీయం ప్రమాణమితిభాషణం-హింసానామద్రోహః- యాచ్ఞాప్రార్థనా,దమ్భోవఞ్చనం,క్లమః శ్రమః-కలిఃకలహః -శోకమోహౌవ సుశోచనంభ్రమశ్చ,విషాదార్తీదుఃఖందైన్యంచ,ఆశాఇదంమమభవిష్యతీత్యపేక్షా,భీర్భయం, అనుద్యమోజాడ్యమ్ ❀ ॥ ౪ ॥ ❀ పుంసః,సత్త్వాదిగుణత్రయాభివృద్ధ్యా,క్రమేణైతే భవన్తి ఏభిశ్చాయం-సాత్త్వికోరాజసస్తామసశ్చేత్యనుమీయతే, ఏతాః అనుపూర్వశఃక్రమేణశ్లోకత్రయోక్తాః-వర్ణితప్రాయాః-అన్యాఅప్యూహ్యా ఇతిభావః ॥ అథమిశ్రాణాంగుణానాంవృత్తీర్వివక్షుఃశ్రవణాయప్రచోదయతి ॥ సన్నిపాతమథోశృణ్వితి ॥ సన్నిపాతంగుణానాంమిథస్సమ్మేళన ప్రయుక్తం కార్యమిత్యర్థః ❀ ॥ ౫ ॥ ❀ హేఉద్ధవ,అహంమమేతి, యా,మతిః , ససన్నిపాతః-అహంకారమమకారౌమిశ్రితగుణకార్యభూతావిత్యర్థః-అహంమమమతిమూలకస్సర్వోఽపిమనోమాత్రేన్ద్రియకారణకోవ్యవహారశ్చ గుణసన్నిపాతప్రభవః , మనోమాత్రేతిమాత్రాశబ్దేనశబ్దాదితన్మాత్రకార్యాకాశాదిభూతకార్యదేహోవివక్షితః ❀ ॥ ౬ ॥ ❀కించఅర్థ ఇతి ॥ అర్థాదిషుత్రిష్వ, సౌపుమాన్,యదాయది,పరినిష్ఠితః-తదా,యం,త్రైవర్ణికజనానుకూలఃవ్యాపారః,గుణానాం, సన్నికర్షఃసన్నిపాతప్రయుక్తః సచ-శ్రద్ధారతిధనా-వహః-శ్రద్ధాచికీర్షితవిషయాత్వరా-రతిఃప్రీతిః - ధనంచ - తాన్యావహతీతితథా-తత్ర-ధర్మపరినిష్ఠాత్మకోవ్యాపారోఽర్థకామయోః శ్రద్ధారత్యావహఃపునర్ధర్మపరినిష్ఠాద్వారాధనావహశ్చ-యద్వా , పుమాన్ సంనికర్షఃసమీత్యేకీకారేనికర్షోనిపాతోయస్మింస్తథాభూతోఽయం, పరినిష్ఠితః-పుమాన్ శ్రద్ధాద్యావహశీలఇత్యర్థః ధర్మాదినిష్ఠాశ్రద్ధాద్యావహత్వస్వభావాభ్యాంగుణసంనిపాతప్రచురత్వమున్నేయమితిభావః ❀ ॥ ౭ ॥ ❀ కించ।యర్హియదా- యస్యపుంసః,ప్ర

ద్యమః ॥ ౩ ॥ క్రోధోలోభోఽనృతంహింసాయాచ్ఞాదమ్భఃక్లమఃకలిః । శోకమోహౌవిషాదార్తీనిద్రాశాభీరనుద్యమః ॥ ౪ ॥ సత్త్వస్యరజసశ్చైతాస్తమసశ్చానుపూర్వశః । వృత్తయోవర్ణిత ప్రాయాస్సన్నిపాతమథోశృణు ॥ ౫ ॥ సన్నిపాతస్త్వహమితిమమేత్యుద్ధవయామతిః । వ్యవహారస్సన్నిపాతోమనోమాత్రేన్ద్రియాసుభిః ॥ ౬ ॥ అర్థేధర్మేచకామేచయదాఽసౌపరినిష్ఠితః । గుణానాంసంనికర్షోఽయంశ్రద్ధారతిధనావహః ॥ ౭ ॥ ప్రవృత్తిలక్షణేనిష్ఠాపుంసోయర్హిగృహాశ్రమే । స్వధర్మేచానుతిష్ఠేతగుణానాంసమితిర్హిసా ॥ ౮ ॥ పురుషంసత్త్వసంయుక్తమనుమీయాచ్ఛమాదిభిః । కామాదిభీరజోయుక్తం క్రోధాద్యైస్తమసాయుతమ్ ॥ ౯ ॥ యదాభజతిమాంభక్త్యానిరపేక్షస్స్వకర్మభిః । తంసత్త్వప్రకృతింవిద్యాత్పురుషంస్త్రియమేవచ ॥ ౧౦ ॥ యదాహ్యాశిషఆశాస్యమాంభజేతస్వకర్మభిః । తంరజఃప్రకృతింవిద్ధిహింసామాశాస్యతామసమ్ ॥ ౧౧ ॥ సత్త్వంరజస్తమఇతిగుణాజీవస్య

వృత్తిలక్షణేత్రైవర్ణికార్జనానుకూలవ్యాపారే, పరినిష్ఠా-స్యాత్తదా అయంపుమాన్ - గృహాశ్రమధర్మే-స్వవర్ణధర్మేచా-నుతిష్ఠేతపరినిష్ఠితోభవేత్ ॥ సాప్రవృత్తిలక్షణేనిష్ఠాగుణానాంసమితిఃసన్నిపత్తిర్హి-ప్రవృత్తిధర్మనిష్ఠాసమితి ప్రయుక్తా-అతస్తయాగుణసమితిమానిత్యున్నేయమితిభావః - గృహాశ్రమస్య ధర్మనిష్ఠారూపకార్యాన్తరంవక్తుంపునరుపాదానమిత్యవగన్తవ్యమ్ ❀ ॥ ౮ ॥ ❀ఏవంగుణసన్నిపత్తిసూచకానితత్కార్యాణిఅహంమమాభిమానవ్యవహారార్థాదినిష్ఠాఽతత్ప్రయుక్తశ్రద్ధాద్యావహస్వభావత్వగృహాశ్రమస్వధర్మనిష్ఠారూపాణ్యుక్తాని,ప్రత్యేకసత్త్వాదిగుణకార్యప్రదర్శనేనతైస్సత్త్వాదిప్రచురత్వమున్నేయమితి సూచితంతత్స్పష్టమేవాహ ॥ పురుషమితి ॥ శమాదిభిస్సత్త్వసంయుక్తమనుమీయాదితిసంబన్ధః-ఏవముత్తరత్రాపి ❀ ॥ ౯ ॥ ❀గృహాశ్రమస్వధర్మనిష్ఠయోర్గుణసమితిమత్త్వానురూపత్వముక్తంతయోరేవాకారాన్తరేణ సత్త్వస్వభావత్వానురూపత్వమాహ ॥ యదేతి ॥ నిరపేక్షః ఫలాభిసంధిరహితః,స్వకర్మభిః,స్వవర్ణాశ్రమోచితకర్మభిఃభక్త్యాఖ్యైః తైరనుగృహీతయాభక్త్యా-యో-మాం- భజతే, భక్త్యాభజతఇతిపాకంపచతీతివన్నిర్దేశః - మయిభక్తింకరోతీత్యర్థః-పురుషం తథా,మాంభజన్తీంస్త్రియంవా,సత్త్వప్రకృతింసత్త్వప్రచురస్వభావం. విద్యాజ్జానీయాత్ ❀ ॥ ౧౦ ॥ ❀స్వకర్మణామేవపునరాకారాన్తరాభ్యాంరజస్తమప్రకృతిత్వానుమాపకత్వమాహ ॥యదేతి ॥ ఆశిషఃఐహలౌకికాన్ - ఆశాస్యాభిసంధాయ-స్వకర్మభి-ర్మాం,భజేత-తం,రజఃప్రకృతిం,విద్యాత్-హింసాంశత్రువధాదిరూపాం,ఆశాస్య-యో,మాం , భజేత , తంతామసం,విద్యాత్,యద్వాఽత్రస్వకర్మభిరిత్యస్యశక్యకర్మభిరిత్యర్థః ❀ ॥ ౧౧ ॥ ❀ననుసత్త్వంత్వాంభజతఇతి-కింభజనానుగుణంఫలందాస్యసి-నవాయదినప్రచ్ఛసి- తర్హితవఫలప్రదత్వభఙ్గః-అథ ప్రయచ్ఛసి-తర్హితత్ఫలభోక్తుర్జీవస్యైవసత్త్వాదిగుణసంబన్ధావిశేషాత్కిమ్- స్తర్హిజీవాత్ఫలదస్యవిశేష,ఇత్యాశఙ్కామాలక్ష్యాహ ॥సత్త్వమితి ॥జీవస్యైవ-బన్ధకాః-సత్త్వాదయ-ఇత్యధ్యాహారేణాన్వయః,నమేనమమబన్ధకాఇత్యర్థః-ఇవశబ్దఏవార్థేయద్వాజీవస్య బన్ధకాస్తథానమమేత్యర్థః- ఏతదేవసహేతుకముప

పాదయతి ॥ చిత్తజా ఇతి॥ జీవస్యేత్యనుషజ్యతే, సత్త్వాదయో, జీవస్యైవ చిత్తజాః చిత్తే స్వస్వకార్యరూపేణ జాయన్త ఇతి తథా, అతో, యో, జీవః, స ఏవ, భూతానాం, సజ్జమానః భూతపరిణామాత్మకదేహతదనుబన్ధివిషయాణాం మధ్యే, అన్యతమే సజ్జమానః, నిబధ్యతే. యైస్త్విత్తి పాఠే. యైః చిత్తజైః, బధ్యతే, తస్యైవ, తే సత్త్వాదయః. స్వకార్యకరా ఇత్యర్థాన్ వ్యాఖ్యాతేన సంబన్ధః ❈ ॥ ౧౨ ॥ ❈ ఏవం మిశ్రామిశ్రగుణకార్యాణి ప్రదర్శ్యేదానీమేకైకగుణోద్రేకకార్యాణి దర్శయతి సప్తభిః॥ యదేతరావితి ॥ శివమిత్యస్య చిత్తమితి శేషః. యదా చిత్తమిత్యగ్రే దర్శనాత్. సత్త్వమితరౌ రజస్తమోగుణౌ. యదా జయేత్ అధఃకుర్యాత్. తదా. చిత్తం. భాస్వరం సూక్ష్మార్థగ్రాహకం విశదం నిర్మలం. తత్ప్రతిబన్ధకమలరహితం, శివం శాన్తం; రాగాద్యకలుషితం చ. భవేదిత్యర్థః. భాస్వరత్వాదీనాం ఫలమాహ ॥ తదేతి ॥ అధరీకృతేతరగుణసత్త్వయుక్తః పుమాన్. సుఖేన. జ్ఞానాదిభిరిత్యాదిశబ్దేన ప్రాగుక్తశమాదిసంగ్రహః. తైశ్చ యుజ్యత ఇత్యర్థః. అనేన శమాదయః ప్రాగుక్తాః సత్త్వస్యోద్రిక్తస్య గుణా ఇతి విశేషపర్యవసానం బోధ్యమిత్యభిప్రేతం. ధర్మః సాత్త్వికదైవతారాధనాత్మకః. జ్ఞానం తదుపాసనాత్మకమ్ ❈ ॥ ౧౩ ॥ ❈ యదా జయేదితి॥ రజః కర్తృ, సత్త్వం తమశ్చ గుణం జయేత్ తదా, చిత్తం సఙ్గం, సజ్జత ఇతి సఙ్గం విషయాసక్తం. భిదా చలం. భిదా శబ్దాదివిషయభేదేన, చలం తల్లబ్ధ్యనుగుణప్రవృత్తిస్వభావం చ భవేదిత్యర్థః. తత్ఫలమాహ॥ తదా దుఃఖేనేతి ॥ కర్మణా రాజసదైవతారాధనాత్మకేన. తతః శ్రియా ధనాదిసంపదా. తత్ప్రయుక్తయశసా చ. యుజ్యేత ❈ ॥ ౧౪ ॥ ❈ యదా జయేద్రజ ఇతి ॥ తమః కర్తృ, రజస్సత్త్వం చ గుణం జయేత్, తదా చిత్తం, మూఢం వివేకరహితం లయం ప్రసరరహితం, అత ఏవ జడం ఉద్యమరహితం చ భవేత్. తత్ఫలమాహ ॥ యుజ్యేతేతి. శోకాదిభిర్యుజ్యేత, శోకోఽతీవపుత్రాదిమరణాదిస్మృతిజన్యః. మోహస్తత్ప్రయుక్తం పారవశ్యం. ఆశయేతిచ్ఛేదః, ఆశా విషయతృష్ణా ❈ ॥ ౧౫ ॥ ❈ విశదం శివమితి సత్త్వ

నైవ మే । చిత్తజా యైస్తు భూతానాం సజ్జమానో నిబధ్యతే ॥ ౧౨ ॥ యదేతరౌ జయేత్సత్త్వం భాస్వరం విశదం శివమ్ । తదా సుఖేన యుజ్యేత ధర్మజ్ఞానాదిభిః పుమాన్ ॥ ౧౩ ॥ యదా జయేత్తమస్సత్త్వం రజస్సఙ్గం భిదా చలమ్। తదా దుఃఖేన యుజ్యేత కర్మణా యశసా శ్రియా ॥ ౧౪ ॥ యదా జయేద్రజస్సత్త్వం తమో మూఢం లయం జడమ్ । యుజ్యేత శోకమోహాభ్యాం నిద్రయా హింసయాఽఽశయా॥ ౧౫ ॥ యదా చిత్తం ప్రసీదేత ❈ ఇన్ద్రియాణాం చ నిర్వృతిః । దేహేఽభయం మనోఽసఙ్గం తత్సత్త్వం విద్ధి మత్పదమ్॥ ౧౬ ॥ వికుర్వన్క్రియయా చాధీరనిర్వృత్తిశ్చ చేతసామ్। గాత్రాస్వాస్థ్యం మనో భ్రాన్తం రజ ఏతైర్నిశామయ॥ ౧౭ ॥ సీదచ్చిత్తం విలీయేత చేతసో గ్రహణేఽక్షమమ్ । మనో నష్టం తమో గ్లానిస్తమస్తదుపధారయ॥ ౧౮ ॥ ఏధమానే గుణే సత్త్వే దేవానాం బలమేధతే । అసురాణాం చ రజసి తమస్యుద్ధవ రక్షసామ్॥ ౧౯ ॥ సత్త్వాజ్జాగరణం విద్యాద్రజసా స్వప్నమాదిశేత్ । ప్రస్వాపం త

వృద్ధేశ్శాన్తిహేతుత్వముక్తం. అథ తస్యా ఏవావశ్యసంపాద్యత్వాభిప్రాయేణాన్తైః ఫలమాహ ॥ యద్వా ॥ క్రమేణ సత్త్వాదీనాముద్రేకానుమాపకాని తత్కార్యాణ్యాహ॥ యదేతి ॥ ప్రసీదేత శాన్తం భవేత్. తదేన్ద్రియాణాం. నిర్వృతిః విషయాభినివేశజ్వరవిరహాత్మకం సుఖం. భవేత్. స్వనిర్వృతిరితి పాఠే. స్వస్వవిషయాభినివేశజ్వరవిరహో భవేదిత్యర్థః. కిం చ. అభయం రోగాదిభ్యో భయాభావం. మనోఽసఙ్గం భయనిమిత్తరోగాద్యావహవస్తుషు మనసోఽభిలాషాభావం. విషయసఙ్గాభావం వా. సత్త్వం. విద్ధి. చిత్తప్రసాదాదిభిః సత్త్వముద్రిక్తమాలక్ష్యత ఇత్యర్థః. మత్పదం అహం పద్యతే ఉపలభ్యతే యస్మిన్నితి మత్పదం. మదుపలబ్ధిస్థానం. ముద్రిక్తసత్త్వం. విద్ధి. అనేన సత్త్వస్య వృద్ధ్యభావే నిర్వృత్త్యాదివిపరీతాన్యుద్రిక్తరజస్తమఃకార్యాణి భవన్తీతి సూచితమ్ ❈ ॥ ౧౬ ॥ ❈ తత్స్పష్టమేవాహ॥ వికుర్వన్నితి॥ యదా, పుమాన్, క్రియయా వికుర్వన్ సాధ్వసాధు వా యత్కించిత్కుర్వన్. తత్ఫలభూతహర్షశోకాదిరూపవికారయుక్తో భవతి. తతశ్చ. ధీశ్చిత్తవిక్షేపః, చేతసాం జ్ఞానేన్ద్రియాణాం, అనిర్వృత్తిః మనో విషయాభినివేశరూపజ్వరః. గాత్రాణాం కర్మేన్ద్రియాధిష్ఠానానాం పాణిపాదాదీనాం. అస్వాస్థ్యం పీడా. తథా, భ్రాన్తం చఞ్చలం. భవేత్. తదా, ఏతైః క్రియావికారాద్యనిర్వృత్త్యస్వాస్థ్యభ్రమైః, రజో. నిశామయ ఉద్రిక్తం జానీహి. క్రియాభీ రజ ఉద్రేకమనుమాయాదితి భావః. యద్వా, చేతసామిత్యేతన్నిరూపకపరం. జ్ఞానక్రియయోర్నిరూపకాణాముభయేన్ద్రియాణామిత్యర్థః. గాత్రశబ్దోఽఙ్గమాత్రపరః ❈ ॥ ౧౭ ॥ ❈ సీదదితి ॥ యదా. సీదత్ తిరోభవేత్. చేతసః జ్ఞానేన్ద్రియస్య విషయస్వరూపాదేః గ్రహణే. అక్షమం సత్ చిత్తం. విలీయేత. తదా. మనోఽపి సఙ్కల్పవికల్పాత్మకం. నష్టం లీనం. తమః, అజ్ఞానం. గ్లానిః విషాదశ్చ, భవతి. తత్. తదా. తమః, ఉత్కటం, ఉపధారయ ❈ ॥ ౧౮ ॥ ❈ కిం చ॥ ఏధమాన ఇతి॥ స్పష్టోఽర్థః ❈ ॥ ౧౯ ॥ ❈ గుణోత్కర్షతోఽవస్థాభేదం దర్శయతి॥ సత్త్వాదితి॥ అస్య, జన్తోః జననమరణాదిస్వభావదేహసంసృష్టస్య జీవస్య, సత్త్వాదుల్లాసితాం. జాగరణం జాగరాద్యవస్థాం. విద్యాత్. తథోత్తరత్రాపి. జాగరాద్యవస్థాత్రయభాక్త్వం జీవస్య

*పరిణామాత్మకదేహసంబన్ధప్రయుక్తం నస్వభావతస్తదస్తీత్యాహ ॥ తురీయంత్రిషుసంతతమితి - యత్-త్రిషుజాగరాదిషు - సంతతంవ్యాప్తం-అవస్థాత్రయాన్వితత్వేనప్రతీయమానమాత్మస్వరూపం - తత్తురీయంస్వభావతోఽవస్థాత్రయవినిర్ముక్తమ్ * ॥ ౨౦ ॥ *గుణానాముల్లాసతారతమ్యేనగతిభేదానాహ ॥ ఉపర్యుపరీతి ॥ ఉపర్యుపరి,ఆబ్రహ్మణః బ్రహ్మలోకమభివ్యాప్య - సత్త్వేనతరతమోల్లాసవతా హేతుభూతేన - గచ్ఛన్తిసత్త్వస్యేషద్వృద్ధౌస్వర్లోకం.తతోఽధికవృద్ధౌమహరాదిలోకం - తతోఽపివృద్ధౌసత్యలోక-మిత్యేవ-ముపర్యుపరిగచ్ఛన్తీత్యర్థః , ఏవం-తమసా - అధోధోగచ్ఛన్తీతి-తత్రాభివిధిమాహ॥ ఆముఖ్యాదితి ॥ ఆముఖ్యోఽతివిహీనోలోకః - ఆసమన్తాత్కార్త్స్న్యేనఅముఖ్యః-తమభివ్యాప్తః,అముఖ్యాదితినఞాఙ్ప్రశ్లేషాత్ - అముఖ్యాత్స్థావరానభివ్యాప్యేతికేచిద్వ్యాచక్షతే-రాజసాస్తూక్తేనాన్తరచారిణః * ॥ ౨౧ ॥ *తత్తద్గుణోద్రేకదశాసుమరణాదీనాంగతిభేదహేతుతామాహ ॥ సత్త్వఇతి ॥ సత్త్వేప్రకృష్టేసతి-ప్రలీనాః-స్వః స్వర్గం-గచ్ఛన్తి - రజోలయాః-రజసిప్రవృద్ధేసతి-లయో-యేషాంతే,తథా - ఏవం తమోలయాఇత్యత్రాప్యర్థః - ఉపర్యుపరిగచ్ఛన్తీత్యనేనసత్త్వోల్లాసానుసారమూర్ధ్వగమనమిత్యుక్తం - నిరతిశయోల్లాసేతుక్వయాన్తీత్యత్రాహ ॥ యాన్తిమామేవనిర్గుణాఇతి ॥ అస్మిన్ప్రకరణేనిర్గుణశబ్దేనాతివృద్ధంసత్త్వముచ్యతే-అతీవోల్లసితంసత్త్వం గుణసంబన్ధవిఘాతకం॥ "సత్త్వంరజస్తమఇతిగుణాబుద్ధేర్నచాత్మనః।స-త్త్వేనాన్యతమౌహన్యాత్సత్త్వంసత్త్వేనచైవహి„ ఇత్యుక్తత్వాత్ - అతోఽత్రనిర్గుణశబ్దేననైర్గుణ్యావహనిరతిశయసత్త్వోల్లాసదశాప్రలీనాఉచ్యన్తే- తేమామేవయాన్తీత్యర్థః * ॥ ౨౨ ॥ *ఏవంసత్త్వాదిగుణానుసారిణోగతిభేదాఉక్తాః॥అథతదనుసారిణఃకర్మజ్ఞానోపాసనకర్తృశ్రద్ధాహారసుఖభేదానాహ ॥ మదర్పణమితి ॥ మయ్యర్పణంయస్యతన్మదర్పణం - యథామదారాధనరూపత్వేనకృతమిత్యర్థః- నిష్ఫలంఫలాభిసంధిరహితంవా-య-న్నిజకర్మ - తత్సాత్త్వికం-య , త్ఫలసఙ్కల్పవదభ్యుదయ

మసాజన్తోస్తురీయంత్రిషుసంతతమ్॥ ౨౦ ॥ఉపర్యుపరిగచ్ఛన్తిసత్త్వేనాబ్రహ్మణోజనాః । తమసాఽధోధఆముఖ్యాద్రజసాన్తరచారిణః ॥ ౨౧ ॥ సత్త్వేప్రలీనాస్స్వర్యాన్తినరలోకంరజోలయాః । తమోలయాస్తునిరయంయాన్తిమామేవనిర్గుణాః ॥ ౨౨ ॥ మదర్పణంనిష్ఫలంవాసాత్త్వికంనిజకర్మతత్ । రాజసంఫలసఙ్కల్పంహింసాప్రాయాదితామసమ్ ॥ ౨౩ ॥ కైవల్యంసాత్త్వికంజ్ఞానంరజోవైకల్పికంచయత్ । ప్రాకృతంతామసంజ్ఞానంమన్నిష్ఠంనిర్గుణంస్మృతమ్ ॥ ౨౪ ॥ వనంతుసాత్త్వికోవాసోగ్రామోరాజసఉచ్యతే । తామసంద్యూతసదనంమన్నికేతంతునిర్గుణమ్ ॥ ౨౫ ॥ సాత్త్వికఃకారకోఽసఙ్గీరాగాన్ధోరాజసస్స్మృతః । తామసస్స్మృతివిభ్రష్టోనిర్గుణోమదుపాశ్రయః॥ ౨౬ ॥సాత్త్విక్యాధ్యాత్మికీశ్రద్ధాకర్మశ్రద్ధాతురాజసీ। తామస్యధర్మేయాశ్రద్ధామత్సేవాయాంతునిర్గుణా॥ ౨౭ ॥ పథ్యంపూతమనాయాసమాహార్యంసాత్త్వికంస్మృతమ్ । రాజసంచేన్ద్రియప్రేష్ఠంతామసంచార్తిదాశుచి ॥ ౨౮ ॥ సాత్త్వికంసుఖమాత్మోత్థంవిషయోత్థంతురాజసమ్ । తామసంమోహదైన్యోత్థం

ఫలసఙ్కల్పవ-త్త-ద్రాజసం-య , ద్ధింసాప్రాయాది,శత్రుహింసాద్యభిసన్ధిప్రచురం - ఆదిశబ్దేనమాత్సర్యాదిసంగ్రహః-త-త్తామసమ్ * ॥ ౨౩ ॥ *కైవల్యమితి॥ కేవలమేవకైవల్యం-ఆరోపితాకారవిధురం - యథావస్థితాకారగోచరమిత్యర్థః-త-జ్జ్ఞానం-సాత్త్వికం - వైకల్పికంఆరోపితాకారవిషయం-య-త్త-ద్రజః-తత్ప్రయుక్తమిత్యర్థః - యత్తు-ప్రాకృతంకించిదిత్యవిభక్తవిషయం-త-త్తామసంజ్ఞానం-మన్నిష్ఠంమయ్యేవనిష్ఠాత్మకం-మద్గోచరం-నిర్గుణంఉద్రిక్తసత్త్వప్రచురమ్ * ॥ ౨౪ ॥ *వనంత్వితి ॥ సాత్త్వికంసత్త్వోద్రేకజన్యరుచిప్రయుక్తః - వాసఃఆధారఇత్యర్థః - వసన్త్యస్మిన్నితివాసః - అధికరణేఘఞ్-య ద్వా-వనంసాత్త్వికోవాసః, సత్త్వోదయహేతురావాసః , ద్యూతసదనంద్యూతపానాదిసదనావాస , స్తామసః మన్నికేతంమమనికేతనంయస్మిన్-త-చ్ఛ్రీరఙ్గాదిదివ్యస్థానంతు- నిర్గుణంగుణత్రయవిఘాతకసత్త్వవృద్ధ్యతిశయహేతురిత్యర్థః *॥ ౨౫ ॥ *సాత్త్వికఇతి ॥ కారకఃకర్తా-సయద్యసఙ్గీనసఙ్గోఽర్థకామయోర్యస్య , తథాభూత - స్తదా-సాత్త్వికః రాగాన్ధోఽత్యభినివేశవాంస్తు - కారకః-రాజసః-స్మృతివిభ్రష్టఃవిషయాణాంసద్భావహత్వంపశ్యన్నపి-తత్స్మృతివిభ్రంశయుక్తఃకారక-స్తామసః, మదుపాశ్రయఃమద్ధ్యానాదిగోచరః ॥ యద్వా ॥ అహ-ముపాశ్రయఃశరణం-యస్య- స-కారకః-నిర్గుణఃనిరతిశయోల్లాససత్త్వగుణయుక్తః * ॥ ౨౬ ॥ *సాత్త్వికేతి॥ఆధ్యాత్మికీఅధ్యాత్మశాస్త్రవిషయా-మత్సేవాయాంతు నిర్గుణాసత్త్వోద్రేకాతిశయజన్యా*॥౨౭॥* పథ్యమితి॥పథ్యంహితం-పూతం,జాత్యాశ్రయనిమిత్తదోషైరస్పృష్టం,అనాయాసతఃప్రాప్తం-య- దాహార్యంఅభ్యవహార్యమన్నాది-త-త్సాత్త్వికంసత్త్వవృద్ధికరం ప్రవృద్ధసత్త్వగుణరుచివిషయంవా-ఏవముత్తరత్రాపి-ఇన్ద్రియప్రేష్ఠంఇన్ద్రియసుఖావహంఆయాసతఃప్రాప్తమిత్యర్థః - త - ద్రాజసం- ఆర్తిదాశుచిఆర్తిదందేహేన్ద్రియపీడావహం . మశుచ్యశుద్ధం-శాస్త్రప్రతిషిద్ధంచ-త-త్తామసమ్ * ॥ ౨౮ ॥ *సాత్త్వికమితి॥ఆత్మోత్థం-ఆత్మనైవోత్థం,నబాహ్యగవిషయం-కిన్త్వాత్మా

నుభవజసంతోషరూపం,త - త్సాత్త్వికం,సుఖం,విషయేభ్యః శబ్దాదిభ్యస్సుఖస్పర్శేభ్యః-ఉత్థితం-రాజసం-మోహదైన్యాభ్యా ముత్థిత న్తు-తామసం-తత్ర-మోహః కవ స్త్వనుభవచిత్తపారవశ్యం మోహః - దైన్యోత్థంపుత్రకళత్రాద్యుపచ్ఛన్దనప్రభవం సుఖం - తామసం- మదుపాశ్రయంమద్ధ్యానాదిప్రభవం- నిర్గుణం నైర్గుణ్యావహసత్త్వోద్రేకాతిశయప్రయుక్తం - తాదృశా తిశయవత్పురుషాభినివేశవిషయంవా ❀ ॥ ౨౯ ॥ ❀ ఇత్థంసత్త్వాదిగుణోద్రేకతదతిశయానుగుణానికర్మప్రభృతీనిసుఖాన్తా న్యుపపాదితాని - అథైషామనుక్తానామన్యేషాంచ త్రిగుణోల్లాసతదతిశయానుగుణత్వం ప్రకృతిసంసృష్టచేతనగతత్వముక్త ముల్లాసకార్యాణా మనుపాదేయత్వజ్ఞాపనాయ సంసృతిహేతుత్వం తదతిశయకార్యాణాం ప్రకృతిసంబన్ధత్యాగహేతు త్వంచాహ ॥ ద్రవ్యమిత్యాదినాయావదధ్యాయసమాప్తి ॥ తత్రద్రవ్యశబ్దో-భ్యవహార్యద్రవ్యపరః, దేశోవనగ్రామద్యూ తసదనభగవన్నికేతరూపః - ఫలంసుఖంజ్ఞానంకైవల్యమిత్యాదినోక్తం - శ్రద్ధాసాత్త్విక్యధ్యాత్మికీత్యాదినోక్తానిష్ఠాలయః సత్త్వేప్రలీనాఇత్యాదినోక్తః - అవస్థాసత్త్వాజ్జాగరణమిత్యాదినోక్తా - కాలకారణాకృతయ స్త్వనుక్తాః - తత్రసాత్త్వికఃకా లః ప్రాతర్మాధ్యందినంసాయంతనాత్మకః - తద్వ్యతిరిక్తోరాత్రౌప్రహరపర్యన్తోరాజసః-నిశీథాదిస్తామసః,కారణంసమీహి తతత్సాధనాదిజ్ఞానకారణం - తత్రోర్ధ్వగమనసాధనావబోధకంశాస్త్రంసాత్త్వికం - ఐహికసుఖసాధనావబోధకంరాజ సం - అభిచారాద్యవబోధకంతు తామసం - భగవత్ప్రాప్తిసాధనావబోధక స్తునిర్గుణం - ఆకృతిరాకారోవేషః-సచ-వైదికః సాత్త్వికః- అర్థకామార్జనానుకూలో రాజసః - పాశుపతాద్యాగమోక్తస్తామసః-భగవచ్ఛాస్త్రోక్తోనిర్గుణః - ఇత్యూహ్యం- ఏతేసర్వే,త్రైగుణ్యాః త్రిగుణకార్యభూతాః,తదుల్లాసకరావా ❀ ॥ ౩౦ ॥ ❀ సర్వేవై తే-భావాఃపదార్థాః-గుణమయాఃగు ణేభ్యఃఆగతాః “ తతఆగత ,, ఇత్యధికారే ,, మయట్చ ,, తిమయట్-పురుషావ్యక్తధిష్ఠితాఃమిథస్సం సృష్టప్రకృతిపురుషోభ యగతాః - అచిత్సంసృష్టపురుషవిషయాఇత్యర్థః - ద్రవ్యాదయోగుణమయాఇత్యుక్తం-కింబహునేత్యాహ॥దృష్టమితి - దృష్ట మైహికాదికం - శ్రుతంపారలౌకికం-యచ్చ - బుద్ధ్యాధ్యాతంమనోరథమాత్రవిషయం - సుఖమితివిశేష్యాధ్యాహారః-తత్స

నిర్గుణంమదుపాశ్రయమ్॥ ౨౯ ॥ద్రవ్యం దేశఃఫలంకాలోజ్ఞానంకర్మచకారణమ్।శ్రద్ధాఽవస్థాకృతిర్నిష్ఠాత్రైగుణ్యాస్సర్వఏవహి ॥ ౩౦ ॥ సర్వేగుణమయాభావాఃపురుషావ్యక్తధిష్ఠితాః। దృష్టంశ్రుతమనుధ్యాతంబుద్ధ్యావాపురుషర్షభ ॥ ౩౧ ॥ ఏతాస్సంసృతయఃపుంసోగుణకర్మనిబన్ధనాః । యేనేమేనిర్జితాస్సౌమ్యగుణాజీవేనచిత్తజాః ॥ భక్తియోగేనమన్నిష్ఠోమద్భావాయోపపద్యతే ॥ ౩౨ ॥ తస్మాద్దేహమిమంలబ్ధ్వాజ్ఞానవిజ్ఞానసమ్భవమ్। గుణసఙ్గంవినిర్ధూయమాంభజన్తువిచక్షణాః ॥ ౩౩ ॥ నిస్సఙ్గోమాంభజేద్విద్వానప్రమత్తోజితేన్ద్రియః । రజస్తమశ్చాభిజయేత్సత్త్వసంసేవయామునిః॥ ౩౪ ॥సత్త్వంచాభిజయేద్యుక్తోనైరపేక్ష్యేణశాన్తధీః।సంపద్యతేగుణైర్ము

ర్త్వం - గుణమయం - సర్వస్యాపిదర్శనాదివిషయస్యసుఖస్య గుణమయత్వోక్త్యాతదర్థానాందేశాదీనామపితన్నిష్ఠరుచివిష యత్వంఖ్యాపితమ్ ❀ ॥ ౩౧ ॥ ❀ యతో-గుణమయత్వం,అతఏవై-తే-గుణత్రయసంబన్ధరూపసంసృతివర్ధకాఇత్యాహ॥ఏతా ఇతి ॥ ఏతాద్రవ్యాదయః స్త్రీలిఙ్గనిర్దేశోవిధేయసంసృతిసాపేక్షః - సర్వనామ్నాంపర్యాయేణోద్దేశ్యవిధేయలిఙ్గభాక్త్వాత్, గుణకర్మనిబన్ధనాఃగుణకర్మమూలకాః - తద్గుణానుగుణప్రాచీనపుణ్యపాపాత్మకకర్మప్రయుక్తరుచివిషయాఇత్యర్థః - సం సృతయః,తద్ధేతవ స్తద్వర్ధకాఇతియావత్ ॥ యద్వా ॥ సంసృతిర్నామైతద్రుచిభ్యోనకాచిదన్యాస్తీత్యభిప్రాయేణసంసృతయ ఇత్యుక్తం - కస్తర్హితన్నిస్తారపూర్వకతత్ప్రాప్త్యుపాయఇత్యత ఆహ ॥ యేనేతి ॥ జీవేనకర్త్రా- యేన,నిరతిశయసత్త్వోల్లా సాపరపర్యాయేణనిర్గుణేనసాధనేన - చిత్తజాః,చిత్తేజాయన్తేఉల్లసన్తీతితథా - గుణాఃసత్త్వాదయో,జితాః- సఏవజీవః-భ క్తియోగేనగుణజయసాధనభూతాత్యుల్లసితసత్త్వసంవర్ధితేన, భక్తియోగేన - మన్నిష్ఠః-మయ్యేవ-నిష్ఠాభక్తియోగావిచ్ఛేదో యస్యసః-మద్భావాయ-మమ-భావఃప్రకారః - సాధర్మ్యమితియావత్-తస్మై - ఉపపద్యతే-సాధనభూతస్యభక్తియోగస్యా విచ్ఛేదద్యోతనాయమన్నిష్ఠఇత్యుక్తం - అతోనపౌనరుక్త్యమ్ ❀ ॥ ౩౨ ॥ ❀ యతోనిర్గుణమూలకభక్తియోగస్యమత్ప్రాప్త్యుపపత్తిసాధనత్వ, మతఏవ-విచక్షణా-మాంభజన్తీత్యాహ ॥ తస్మాదితి ॥ జ్ఞానవిజ్ఞానసంభవంశాస్త్రయోగజన్యజ్ఞానోదయ హేతు-మిమం-మానుష్యం దేహం-లబ్ధ్వా - గుణసఙ్గం శబ్దాదివిషయసఙ్గం-అపోహ్య-మాం-భజన్తి ❀ ॥ ౩౩ ॥ ❀ నను విష సఙ్గపరిహారమాత్రేణకథంతన్మూలజయస్స్యాదిత్యత ఆహ ॥ నిస్సఙ్గఇతి ॥ జితానివిషయేభ్యఃస్వవశీకృతాని,ఇన్ద్రియాణి-యే నసః తథాప్య - ప్రమత్తఃఅవిశ్వస్తేన్ద్రియః - తత్రహేతు-ర్విద్వాన్ వశీకృతానామపివిశ్వస్తానామిన్ద్రియాణాంపునర్విషయా భినివేశజననద్వారాఽనర్థావహత్వంజానన్ - యో,మాం-భజేత - స- సత్త్వసంసేవయానిరతిశయోల్లాసకరద్రవ్యాదిసంసే వయా-రజ- స్తమశ్చా-భిజయేత్-చకారాదుద్రిక్తంసత్త్వంవివక్షితమ్ ❀ ॥ ౩౪ ॥ ❀ నన్వేవమప్యత్యుల్లసితంసత్త్వమపిప్రాకృ తమవతిష్ఠతఇతికథంప్రకృతిసంబన్ధవినిర్ముక్తిరిత్యత ఆహ ॥ సత్త్వంచేతి ॥ నైరపేక్ష్యేణ-నిర్గతాఅపేక్షాయస్మాత్తన్నిరపేక్షం

అనన్యప్రయోజనమత్యుల్లసితసత్త్వప్రభవముపాసనాత్మకంజ్ఞానం - తదేవనైరపేక్ష్యం - స్వార్థేష్యఞ్ - తేన - సత్త్వంచాభిజయేత్ - అతిశయితసత్త్వోత్పాదితేనజ్ఞానేనత్రైగుణ్యనిర్వృత్త్యాతదపినివృత్తంభవతీతిభావః - శాన్తధీఃఅత్యుద్రిక్తసత్త్వత్వాద్రాగాద్యకలుషితచిత్తః-ఇత్థం-గుణైర్విముక్తోజీవః-దేహం-విహాయ-మాం-సంపద్యతేప్రాప్నోతి ❁ ॥ ౩౫ ॥ ❁ యస్త్వేత్థంమాంసంపన్నస్తస్యనకృత్యమస్తీత్యాహ ॥ జీవఇతి ॥ ఆశయేమనసి-సంభవన్త్యుల్లసన్తీతితథా - తైర్గుణైః-రజీవేనదేహేనచ-వినిర్ముక్తః - జీవః-మయా - బ్రహ్మణా-పూర్ణః-వ్యాప్తః-మదన్తర్యామికత్వంసాక్షాత్కుర్వన్ - బహిః-ర్నచరేత్-సంసారనిమిత్తంకర్మనకరోతి - నాన్తరంచరేత్ మోక్షసాధనంజ్ఞానయోగమపినాచరతి -ముక్తిదశాయాంశాస్త్రవశ్యోనభవతీత్యర్థః ❁ ॥ ౩౬ ॥ ❁ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయామేకాదస్కన్ధేపఞ్చవింశోఽధ్యాయః **

"తస్మాద్దేహమిమంలబ్ధ్వా" త్యాదినా-తావన్నృదేహ-స్తత్రశనైర్గుణసఙ్గాపోహ - స్తతోభగవద్భక్తి-స్తతోగుణజయ, స్తతోభగవత్ప్రాప్తి, రితిప్రణాడీవివక్షితా, సాక్ష్వచిత్కిం ప్రసిద్ధేత్యత్రోదాహరణమైలవృత్తాన్తంప్రస్తోష్యం స్తన్ముఖేనోపదేష్టవ్యమర్థంనిష్కృష్యాహ ॥ మల్లక్షణమితిసార్ధైస్త్రిభిః - మల్లక్షణంమద్దర్శనసాధనభూతం- ఇమంమానుష్యం - కాయం-లబ్ధ్వా - మద్ధర్మంమదారాధనాత్మకంనివృత్తిధర్మ - మాస్థితః-నతుప్రవృత్తిధర్మమితిభావః - ఆనన్దమానన్దమయం, అనేననిరతిశయపురుషార్థరూపత్వమావేదితంతచ్చ ప్రాప్యత్వోపయోగితయోక్తం - ఆత్మస్థంజీవాత్మనిస్థితం - పరమాత్మానం-మా-ముపైతి, ఉపనిష్పత్త్యన న్తరంప్రాప్నోతీత్యర్థః ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ ఏవంభూతస్యజీవద్దశాయాంవిషయాననుభవతోఽపినతత్రాభినివేశోఽస్త్యతోనబద్ధోభవతీత్యాహ ॥ గుణమయ్యేతి ॥ అజీవయోన్యేతిచ్ఛేదః-అజీవస్య దేవమనుష్యాదిశరీరస్య-యోన్యాప్రకృతిభూతయా-గుణమయ్యా - మాయయా - విముక్తః - గుణత్రయాత్మకమాయాకార్యదేవాదిశరీరేష్వహంమమాభి

క్తోజీవోజీవంవిహాయమామ్ ॥ ౩౫ ॥ జీవోజీవేననిర్ముక్తోగుణైశ్చాశయసమ్భవైః । మయైవబ్రహ్మణాపూర్ణో నబహిర్నాన్తరంచరేత్ ॥ ౩౬ ॥ ****************************

******** ఇతిశ్రీమద్భాగవతేమహాపురాణే, ఏకాదశస్కన్ధే, పఞ్చవింశోఽధ్యాయః. ********

శ్రీ భగవానువాచ ॥ మల్లక్షణమిమంకాయంలబ్ధ్వామద్ధర్మఆస్థితః । ఆనన్దంపరమాత్మానమాత్మస్థం సముపైతి మామ్॥ ౧ ॥గుణమయ్యాఽజీవయోన్యావిముక్తోజ్ఞాననిష్ఠయా । గుణేషుమాయామాత్రేషుదృశ్యమానేష్వవస్తుతః ॥ వర్తమానోఽపినపుమాన్యుజ్యతేవస్తుభిర్గుణైః ॥ ౨ ॥ సఙ్గంనకుర్యాదసతాంశిశ్నోదరతృపాంక్వచిత్ । యస్యానుగస్తమస్యన్ధేపతత్యన్ధానుగాన్ధవత్॥ ౩ ॥ఐలస్సమ్రాడిమాంగాథామగాయతబృహచ్ఛ్రవాః । ఊర్వ

మానరహితఇత్యర్థః - విమోకేసాధనమాహ ॥ జ్ఞాననిష్ఠయేతి ॥ స్వాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యానుసంధానాత్మకజ్ఞానయోగనిష్ఠయా,చిదచిల్లక్షణధియాహిప్రకృత్యాత్మభ్రాన్తినివృత్తిః - మాయామాత్రేషు ప్రకృతికార్యేషుశబ్దాదిషు -అవిహితాప్రతిషిద్ధకామ్యవిషయవ్యతిరిక్తేషు - వర్తమానోఽపి-తాననుభవన్నపీత్యర్థః - దృశ్యమానేషుదేహానుబన్ధిషుచ- వర్తమానః-తానాత్మీయత్వేనమన్యమానోఽపీతిపృథక్సబన్ధః - తై-ర్వస్తుభి-ర్గుణైశ్చ - నయుజ్యతే-తద్వృత్త్యానబధ్యతఇత్యర్థః ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ ఏవంభూతస్యావశ్యత్యాజ్యత్వమాహ - సఙ్గమితి ॥ శిశ్నోదరతృపాం శిశ్నోదరసుఖయో- స్తృట్తృష్ణా - యేషాం- తేషాం-తృపామితిపారేతర్పయన్తీతితథా - తేషా-మసతాం - సఙ్గం-నకుర్యాత్, విపర్యయేఽనర్థమాహ ॥తస్యేతి॥ తస్యాసతః-అనుగఃవిధేయః - ఆస్తాంబహూనామసతాంసఙ్గోఽనర్థహేతు - రేకస్యాపిసోఽనర్థహేతురేవేత్యభిప్రాయేణతస్యేత్యేకవచననిర్దేశః - అన్ధేతమసినరకే-పతతి-యథాఽన్ధమనుసృత్యగచ్ఛన్స్వయమప్యన్ధఃపతతి - తద్వత్ - అతస్తత్సఙ్గంపరిహృత్య భగవద్ధర్మమాస్థితోముక్తోభవేదిత్యర్థః ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ నిదర్శనతయాఐలవృత్తాన్తంప్రస్తౌతి॥ఐలస్సమ్రాడిత్యాదినా॥ఐలఃపురూరవాః సమ్రాట్సార్వభౌమః-బృహద్విపులం ॥ శ్రవఃకీర్తి - ర్యస్యసః తావదూర్వశీవిరహాదితీదంకథా క్రమానురోధాద్వ్యాఖ్యేయమ్॥ తావదూర్వశ్యాఆకృష్టావశీకృతా - చేతనాచైతన్యం - యస్యసః - అనేనతస్యాత్యన్తమోహప్రాప్త్యాజాడ్యాతిశయోవ్యజ్యతే, అతఏవ-వర్షాణాంయామినీఃరాత్రీః-యాన్తీఃగచ్ఛన్తీః, భూతాఇతియావత్, ఆయాన్తీరాగమిష్యన్తీశ్చ,నవేద-కింతుక్షుల్లకాన్-కామాన్ విషయాన్ - నక్తం, తృప్తోఽనుజుషన్నాసేతి శేషః - ఏవంస్థితః-నృపఃఐలః,కదాచి, దాత్మానం-త్యక్త్వా-వ్రజన్తీం, తామూర్వశీమన్వగాదితిసంబన్ధః - కథంభూతః,ఉన్మత్తవ-న్నగ్నః - అయేజాయే-తిష్ఠతిష్ఠేతి-విలప - న్నతఏవ-విహ్వలఃతద్విరహప్రసహః - ఊర్వశీవిరహాన్మహ్యాన్ - అత్ర-పశ్చా - త్కురుక్షేత్రేతాంసమాగమ్య,గన్ధర్వదత్తేనాగ్నినాదేవానిష్ట్వాపునరూర్వశీలోకం ప్రాప్యబహుకాలమూర్వశీభోగానన్తరమితినవమస్కన్ధోక్తకథానుగుణ్యాయార్థతోద్రష్టవ్యం,తత-శ్శోకసంయమేశోకాపగమేసతి-నిర్విణ్ణఃవిషయాణామనర్థహేతుత్వాలోచనేనజాతవైరాగ్యః - ఇమాంవక్ష్యమా

ణాం-గాథాం, అగాయతేతిసంబన్ధః-జాయేఘోరేతిష్ఠేతిపాఠాన్తరం తదా ఘోరే ఇత్యస్య మనసేతి శేషః « అయే జాయే మనసా తిష్ఠ ఘోరే, ఇతిశ్రుత్యనురోధాత్-హే మనసా ఘోరే కరిన చిత్తే ఇత్యర్థః ॥ ౪ ॥ ౫ ॥ ౬ ॥ ॥ గాథామేవాష్టాదశశ్లోకీరూపామాహ ॥ అహో ఇత్యాది ॥ మే మమ కథంభూతస్య - కామేన-కశ్మలం క్షుభితం-చేతో-యస్య- తథా-దేవ్యా దేవస్త్రియా-ఊర్వశ్యా - గృహీతః కణ్ఠో యస్య - నిత్యం తదాలిఙ్గితదేహస్యేత్యర్థః ఆయుషః ఖణ్డా ఇమే అహోరాత్రరూపాః న స్మృతాః ॥ ౭ ॥ ॥ విస్మృతిమేవ ప్రపఞ్చయతి ॥ నాహమితి ॥ అముయా ఊర్వశ్యా, ముషితః అపహృతవివేకస్సన్నహం, మధునా నిర్ముక్తః మయి రమమాణే అస్తంగతః అభ్యుదితో వా సూర్య ఇతి-న వేద న జ్ఞాతవానస్మి-ఉత అపి చ-వర్షపూగానాం, మహాన్త్యపి, గతాని-న వేద-బతేతి ఖేదే ॥ ౮ ॥ ॥ అహో ఇతి ॥ యేన మోహేన, ఆత్మా అహం-యోషితాం, క్రీడామృగః, కృతః, యోషితా హృత ఇతి పాఠే, క్రీడామృగ ఇవ వశీకృత ఇత్యర్థః, తదనౌచిత్యజ్ఞాపనాయాత్మానం విశినష్టి ॥ చక్రవర్తీ, నరదేవశిఖామణిః ॥ ౯ ॥ ॥ ఇత్థంభూతం, సపరిచ్ఛదం భోగ్య భోగోపకరణభోగస్థానాదిసహితం - మామాత్మానమ్ - ఈశ్వరం సార్వభౌమం - తృణమివ - హిత్వా అనాదృత్య యాన్తీం-స్త్రియం-అన్వగమం అన్వగచ్ఛమ్ ॥ ౧౦ ॥ ॥ కుత ఇతి ॥ యోఽహమిత్థం-యాన్తీం స్త్రియం-ఖరవత్ ఖర్యా పద్భ్యాం తాడితోఽపి-అనుగచ్ఛం-తస్య పుంసః-అనుభావాదికం -కుతః-స్యాత్, అనుభావో మాహాత్మ్యం- తేజః పరాభిభవసామర్థ్యమ్ ॥ ౧౧ ॥ ॥ కించ ॥ కిమితి ॥ యస్య-మనః-స్త్రీభిః-హృతం - తస్య విద్యాదిభిః-కిం-సర్వం సాధనం వ్యర్థమిత్యర్థః-తత్ర, విద్యా వివేకః త్యాగో దానం-శ్రుతమధ్యయనం- వివిక్తమేకాన్తావస్థానమ్ ॥ ౧౨ ॥ ॥ ఏవమనుతప్తస్స-స్వాత్మా

శీవిరహాన్ముహ్యన్నిర్విణ్ణశ్శోకసంయమే ॥ ౪ ॥ త్యక్త్వాఽఽత్మానం వ్రజన్తీం తాం నగ్న ఉన్మత్తవన్నృపః । విలపన్నన్వగాజ్జాయే ఘోరే తిష్ఠేతి విక్లబః ॥ ౫ ॥ కామానతృప్తోఽనుజుషన్క్షుల్లకాన్వర్షయామినీః । న వేద యాన్తీర్నాయాన్తీరూర్వశ్యాకృష్టచేతనః ॥ ౬ ॥ ఐల ఉవాచ ॥ అహో మే మోహవిస్తారః కామకశ్మలచేతసః । దేవ్యా గృహీతకణ్ఠస్య నాయుఃఖణ్డా ఇమే స్మృతాః ॥ ౭ ॥ నాహం వేదాభినిర్ముక్తస్సూర్యో వాఽభ్యుదితోఽముయా । ముషితో వర్షపూగానాం బతాహాని గతాన్యుత ॥ ౮ ॥ అహో మే ఆత్మసమ్మోహో యేనాత్మా యోషితాం కృతః । క్రీడామృగశ్చక్రవర్తీ నరదేవశిఖామణిః ॥ ౯ ॥ సపరిచ్ఛదమాత్మానం హిత్వా తృణమివేశ్వరమ్ । యాన్తీం స్త్రియం చాన్వగమం నగ్న ఉన్మత్తవద్రుదన్ ॥ ౧౦ ॥ కుతస్తస్యానుభావస్స్యాత్తేజ ఈశత్వమేవ చ । యోఽనుగచ్ఛేత్ స్త్రియం యాన్తీం ఖరవత్పాదతాడితః ॥ ౧౧ ॥ కిం విద్యయా కిం తపసా కిం త్యాగేన శ్రుతేన చ । కిం వివిక్తేన మౌనేన స్త్రీభిర్యస్య హృతం మనః ॥ ౧౨ ॥ స్వార్థస్యాకోవిదం ధిఙ్మాం మూర్ఖం పణ్డితమానినమ్ । యోఽహమీశ్వరతాం ప్రాప్య స్త్రీభిర్గోఖరవజ్జితః ॥ ౧౩ ॥ సేవతో వర్షపూగాన్మ ఊర్వశ్యా అధరాసవమ్ । నాతృప్యదాత్మభూః కామైర్వహ్నిరాహుతిభిర్యథా ॥ ౧౪ ॥ పుంశ్చల్యాఽపహృతం చిత్తం కో న్వన్యో మోచితుం ప్రభుః । ఆత్మారామేశ్వరమృతే భగవన్తమధోక్షజమ్ ॥ ౧౫ ॥ బోధితస్యాపి దేవ్యా మే సూక్తవాక్యేన దుర్మతేః । మనోగతో మహామోహో నా-

నం-నిన్దతి, స్వార్థస్యేతి ద్వాభ్యామ్ ॥ స్వార్థస్య స్వశ్రేయసః-అకోవిదమనభిజ్ఞం ధిఙ్మాం - ఏవంభూతోఽహం నిన్ద్య ఇత్యర్థః-తత్ర హేతుత్వేనాత్మానం విశినష్టి ॥ ఈశ్వరతాం సమ్రాట్త్వం- ప్రాప్యాపి-గోవత్ - ఖరవచ్చ-స్త్రీభి-ర్జితః ॥ ౧౩ ॥ ॥ ఊర్వశ్యా-అధరాసవం-సేవమానస్య-మమ - ఆత్మభూర్మనఃప్రభవః - కామః, న తృప్యతి న శామ్యతి-యథా-వహ్నిః, రాజ్యాహుతిభి-ర్న శామ్యతి-ప్రత్యుత తైర్ధత ఏవ - తద్వత్ ॥ ౧౪ ॥ ॥ అహో స్త్రీపారవశ్యం దుస్త్యజమిత్యాహ ॥ పుంశ్చల్యేతి ॥ పుంశ్చలీ స్వైరిణీ కాన్తా తయా అపహృతం-చిత్తం - మోచితుం తత్సఙ్గాత్త్యాజయితుం భగవన్తం వినా - తత్ప్రసాదమన్తరేణేతి భావః-కో వా-ప్రభుః సమర్థః-న కోఽపీత్యర్థః-ప్రభుత్వసిద్ధిధారయిషయా భగవన్తం విశినష్టి ॥ అధఃకృతాని అక్షజానీన్ద్రియవృత్తయో యస్య తం-అకరణాయత్తజ్ఞానమిత్యర్థః-ఆత్మారామాణాం విషయవైముఖ్యేనాత్మన్యేవ రమమాణానాం- ఈశ్వరం- ఆత్మరతినిర్వాహకమ్ ॥ ౧౫ ॥ ॥ భగవద్వ్యతిరిక్తానాం సర్వేషామాత్మతుల్యతాఖ్యాపనాయాత్మని మోహదార్ఢ్యమాహ బోధితస్యాపీతి ॥ దేవ్యా, సూక్తవాక్యేన సూనృతవాక్యేన «న వై స్త్రైణాని సఖ్యాని సన్తి సాలావృకాణాం హృదయాన్యేతా», ఇతి శ్రుత్యుక్తవిధేన-ప్రతిబోధితస్యాపి-దుర్మతేః కామాసక్తమనసః- తత్ర హేతు - రజితాత్మనః అజితేన్ద్రియస్య-మమ-మనోగతో-మోహః-కాన్తాయాం భోగ్యతాబుద్ధిరూపో- నాపయాతి నాపగచ్ఛతి ॥ ౧౬ ॥ ॥ యత-స్సా, ప్రతిబోధితవతీ - తథాఽప్యహమనపగతమోహస్తత, స్సా-నాపకారిణీ, ప్రత్యుత ప్రతిబోధనోపకర్త్రీ కింతు, మమైవమహ్యాపరాద్ధమిత్యాహ ॥ కిమేతమేతి ॥ మే మహ్యా-మనయా ఊర్వశ్యా-నాపకృతం-వా శబ్దోఽత్రేవశబ్దార్థకః-యథా - సర్పచేతసః-రజ్జ్వా, నాపకృతం-తద్వదిత్యర్థః-సర్పభ్రాన్తిమనసః కిం రజ్జ్వాఽపకృతం స్వరూపావిదుషః స్వదోష ఏవాపకారీతి భావః - తదాహ ॥ స్వరూపమ్

ష్టాన్తే రజ్జుస్వరూపం, దార్ష్టాన్తికే తు దేహాత్మనోర్యాథాత్మ్యం - అవిదుషః అజానతః - ద్రష్టుః దృష్టాన్తే రజ్జుం సర్పత్వేన పశ్యతః దార్ష్టాన్తికే దేహమాత్మత్వేన పశ్యతః - స్వరూపజ్ఞానే హేతుమాహ ॥ యత్ యస్మాత్ - దహ - మజితేన్ద్రియః ఇన్ద్రియపరవశః ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ అన్యథైవం మోహో న స్యాదిత్యసంభావనయోపపాదయతి ॥ క్వేతి ॥ అయం కాయః కాన్తాదేహః - మలీమసః అతిమలినః - యద్వా అత్ర కాయశబ్దేన స్వదేహోఽపి తన్త్రేణ వివక్షితః - దౌర్గన్ధ్యాశ్రయః - అశుచిశ్చ - ఏవంవిధస్య - దేహస్య - క్వ - సౌమనస్యాద్యాః - గుణాః - అన్యే చ - హృద్యాః హృదయంగమాశ్చ - గుణాః - క్వ - సౌమనస్యం సౌగన్ధ్యం అతిహేయే కాయే భోగ్యతాబుద్ధిరత్యన్తాసంభావినీతి భావః, అతోఽస్మిన్నేతే - సౌమనస్యాద్యాః - అవిద్యయా స్వరూపావేదనాత్మికయా - కృతాః ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ సర్వరూపవిత్తు దేహయాథాత్మ్యమవలోకయన్న ముహ్యతీత్యాహ ॥ పిత్రోరితి ॥ కాయ ఇత్యనుషజ్యతే - పిత్రోరిత్యాదిషు స్వస్వామిభావసంబన్ధలక్షణా షష్ఠీ - అయం కాయః - పిత్రోః కిం ను - తయోః స్వం కిం ను భవతీత్యర్థః ఏవమగ్రేఽపి - నుశబ్దో వితర్కే - తాభ్యాం జాతత్వాదితి భావః - భార్యాయాః - తస్యా భోగ్యత్వాత్, స్వామినః - తదధీనత్వాత్ - అగ్నేర్వా అన్త్యేష్ట్యాం తదాహుతిత్వాత్ - శ్వగృధ్రయోర్వా తయోర్భక్ష్యత్వాత్, కింవా ఆత్మనః, తస్య సుఖదుఃఖభోగాయతనత్వాత్ - తన్మూలపుణ్యాపుణ్యకర్మసాధనత్వాచ్చ సుహృదాం, తదుపకార్యత్వాత్ - ఇతి య ఇత్యన్తనరమాలోచయతీతి శేషః - స - నావసీదతి, తన్మోహేన న క్లిశ్యత ఇత్యర్థః - ఇత్థం - ఇదం శరీరం పారక్యమిత్యాలోచయన్, న తస్మిన్సజ్యతే, నావసీదతీతి వివక్షితార్థః ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ అస్వరూపవిత్తు దేహమాత్మతయాఽభిమన్యమానః కాన్తాశరీరే భోగ్యతాబుద్ధ్యా విషజ్జమానోఽవసీదతీత్యాహ ॥ తస్మిన్నితి ॥ తస్మిన్ - మలీమసే దౌర్గన్ధ్యాద్యాత్మకే, అశుచౌ చ, తుచ్ఛే అభావే, నిష్ఠా చరమావస్థా యస్య-

---

పయాత్యజితాత్మనః ॥ ౧౬ ॥ కిమేతయా మోఽపకృతం రజ్జ్వా వా సర్పచేతసః । ద్రష్టుః స్వరూపావిదుషో యోఽహం యదజితేన్ద్రియః ॥ ౧౭ ॥ క్వాయం మలీమసః కాయో దౌర్గన్ధ్యాద్యాత్మకోఽశుచిః । క్వ గుణాః సౌమనస్యాద్యా హ్యత్రైతేఽవిద్యయా కృతాః ॥ ౧౮ ॥ పిత్రోః స్వం కిం ను భార్యాయాః స్వామినోఽగ్నేః శ్వగృధ్రయోః । కిమాత్మనః కిం సుహృదామితి యో నావసీదతి ॥ ౧౯ ॥ తస్మిన్కలేబరేఽమేధ్యే తుచ్ఛనిష్ఠే విషజ్జతే । అహో సుభద్రం సునసం సుస్మితం చ ముఖం స్త్రియాః ॥ ౨౦ ॥ త్వఙ్మాంసరుధిరస్నాయుమేదోమజ్జాస్థిసంహతౌ । విణ్మూత్రపూయే రమతాం క్రిమీణాం కియదన్తరమ్ ॥ ౨౧ ॥ అథాపి నోపసజ్జేత స్త్రీషు స్త్రైణేషు చాత్మవిత్ । విషయేన్ద్రియసంయోగాన్మనః క్షుభ్యతి నాన్యథా ॥ ౨౨ ॥ అదృష్టాదశ్రుతాద్భావాన్న భావ ఉపజాయతే । అసంప్రయుఞ్జతః ప్రాణాన్ శామ్యతి స్తిమితం మనః ॥ ౨౩ ॥ తస్మాత్సఙ్గో న కర్తవ్యః స్త్రీషు స్త్రైణేషు చేన్ద్రియైః । విదుషామప్యవిస్రబ్ధః షడ్వర్గః కిము మాదృశామ్ ॥ ౨౪ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ ఏవం ప్రగాయన్నరదేవదేవః స ఊర్వశీలోకమథో విహాయ ।

త, స్మిన్కలేబరే, విశేషతః - సక్తో భవతి, సఙ్గమేవాభినయేన దర్శయతి ॥ అహో ఇతి ॥ అహో, యస్యాః స్త్రియాః, ముఖం, సుభద్రం సుఖావహం, సునసం శోభననాసికం, మితి, విషజ్జతే, ఇతి సంబన్ధః - తతోఽవసీదతీతి భావః ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ ఇత్థం విషజ్జమానం నిన్దతి ॥ త్వఙ్మాంసేతి ॥ త్వగాదిసప్తధాతుసంఘాతాత్మకే శరీరే, రమతాం, విణ్మూత్రాభ్యాం, పూయైర్దుర్గన్ధైః కలేబరే, రమతాం - క్రిమీణాం చ, మిథః - కియదన్తరమిత్యర్థః ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ ఏవం నిర్విద్య కృత్యం నిశ్చినోతి ॥ అథాపీత్యస్యేతోఽపీత్యర్థః - అర్థవిత్ ఆత్మహితవిత్ - స్త్రీషు, స్త్రైణేషు స్త్రీవశ్యేషు చ, నోపసజ్జేత, తథాపీత్యనేన వివక్షితం హేతుం వివృణ్వన్ తస్యాన్వయవ్యతిరేకాభ్యాం మనఃక్షోభహేతుతామప్యాహ ॥ విషయేన్ద్రియేతి ॥ విషయేన్ద్రియయోః, సంయోగాత్సంబన్ధాత్, అన్యథా తదభావే, న క్షుభ్యతీత్యర్థః - విషయేన్ద్రియసంబన్ధస్య మనఃక్షోభహేతుత్వాచ్చ స్త్రీషు తద్వశ్యేషు చ నోపసజ్జేతేత్యర్థః ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ నాన్యథేత్యేతదేవ ప్రపఞ్చయతి ॥ అదృష్టాదితి ॥ భావాద్విషయాత్, భావః మనఃక్షోభః, నోపజాయతే ఇదం దృష్టాన్తాభిప్రాయకం, యథా, తాభ్యాం, భావో, నోపజాయతే తథా - ప్రాణానిన్ద్రియాణి, అసంప్రయుఞ్జతః - పుంసః - మనః, స్తిమితం నిశ్చలం సత్, శామ్యతి రాగాద్యకలుషితం భవతి ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ ఇత్థం నిర్విద్య విచార్య చ నిశ్చితం కృత్యమర్థముపసంహరతి ॥ తస్మాదితి ॥ ఇన్ద్రియైః, సఙ్గో - న కర్తవ్యః, తత్ర హేతుత్వేన సఙ్గస్యానర్థహేతుతాం కైముత్యన్యాయేనాహ ॥ విదుషామపీతి ॥ షడ్వర్గః షడిన్ద్రియవర్గః - విదుషామపి, అవిస్రబ్ధః అవిస్రమ్భణీయః, మద్విధోఽయం షడ్వర్గః మహ్యం కిమపరాధ్యతీతి విశ్వాసేన విషయైర్న యోజనీయ ఇత్యర్థః - 'నకుర్యాత్కర్హిచిత్సఖ్యం మనసి హ్యనవస్థితే . యద్విస్రమ్భాచ్చిరాచ్చీర్ణం చస్కన్ద తప ఐశ్వరమ్,, ఇత్యుక్తరీత్యా విశ్వస్తస్య తస్యానర్థావహత్వాదితి భావః, విదుషామేవైవం కింపున, ర్మాదృశామవిదుషామ్ ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ న కేవలమేవమైలో నిశ్చికాయైవా - పితు - నిశ్చితమర్థమన్వతిష్ఠదపీత్యాహ ॥ ఏవమితి ॥ నరదేవానాం - దేవః, నృపదేవదేవ ఇతి పాఠే వ్యయమేవార్థః - దీవ్యతీతి దేవ ఇతి వ్యుత్పత్త్యా రాజపర్యాయోఽత్ర దేవశబ్దః - సఖలః - ఆత్మని - ఆ

త్మానం,మాం-ప్రవిశ్యప్రశాసనేన ధారకంమా, ముపాగమ్యప్రాప్యఉపాసనేనసాక్షాత్కృత్యేత్యర్థః-తతో,జ్ఞానేన,ఉపాస
నాత్మకేన , విధూతఃనిరవశేషం నిరస్తో, మోహోదేహాత్మాభిమానాదిరూపో , యేన , తథాభూతః - ముక్తోబభూవేతి
యావత్ ॥ ౨౫ ॥ ఇతిహాసముఖేనోపదిష్టమర్థముపసంహరతి॥తతఇతి॥బుద్ధిమాంశ్చేత్,సత్సు,సజ్జేత-కిమత, స్తతఆహ॥స
న్తఇతి ॥ ఏతస్యశ్రేయస్కామస్యపుంసః,మనోవ్యాసఙ్గంమనసోవిషయేషుసఙ్గం-ఉక్తిభిరనర్థహేతుత్వోపపాదకైర్వచోభిః
ఛిన్దన్తి ॥ ౨౬ ॥ కీదృశాస్తేసన్తఇత్యతస్తాన్ విశినష్టి॥సంతోఽనపేక్షాఇతి ॥ మయ్యేవనిరతిశయపురుషార్థరూపే,చిత్తం
యేషాం,తే-అతఏవ,అనపేక్షాఃమదతిరిక్తవిషయాభిలాషరహితాః- అతఏవ , ప్రశాన్తాఃరాగాద్యకలుషితచిత్తాః , సమదర్శి
నః , సర్వంచిదచిదాత్మకంజగద్బ్రహ్మాత్మకత్వేనసమంపశ్యన్తీతితథా,దేహతదనుబన్ధిష్వహం మమాభిమానరహితాః-ని
ర్ద్వంద్వాఃద్వంద్వేభ్యోనిర్గతాః-శీతోష్ణాదిద్వంద్వప్రభవవికారరహితాః,పరిగృహ్యన్తఇతిపరిగ్రహాః , అనుకూలావిష
యాః, తేభ్యో,నిర్గతాః- స్తద్రహితాఇత్యర్థః ॥ ౨౭ ॥ నను మనోవ్యాసఙ్గహేతావఘుసతి కేవలముక్తిభిశ్ఛిన్నోఽపిపునః
ప్రరోహేదిత్యతఆహ ॥ తేష్వితి॥హేమహాభాగ,సంభవన్తిప్రవర్తన్తే-తతఃకిమతఆహ॥మత్కథాఇతి ॥ తాఃమమకథాః,జు
షతాంశృణ్వతాం-నృణాం-మఘం,ప్రపునన్తిశోధయన్తీతియావత్ ॥ ౨౮ ॥ తతఃకిమతఆహ ॥ తాయఇతి ॥ ఆదృతాఇతిక
ర్తరి క్తః-ఆదృతవన్తశ్చభవన్తి॥యద్వా॥యే-రాదృతా-భవన్తి- తే,శ్రద్దధానాః-మత్పరామదారాధనపరాశ్చసన్తో,మయి,భ
క్తిం,విన్దన్తిలభన్తే-వ్యాసఙ్గనిమిత్తదురితక్షపణద్వారామయిభక్తియోగంనిష్పాదయన్తీత్యర్థః ॥ ౨౯ ॥ తతోఽపికిమత
ఆహ॥భక్తిమితి ॥ మయిభక్తిమితిసంబన్ధః-కిమన్యదవశిష్యతేనదుర్లభంకించిదస్తీత్యర్థః-భక్తేస్సర్వసాధనహేతుతయాతద్వి

ఆత్మానమాత్మన్యవగమ్య మాంవా ఉపారమజ్జ్ఞానవిధూతమోహః॥ ౨౫ ॥ తతోదుస్సఙ్గముత్సృజ్యసత్సుసజ్జేత
బుద్ధిమాన్ । సన్తఏతస్యచ్ఛిన్దన్తిమనోవ్యాసఙ్గముక్తిభిః॥ ౨౬ ॥సన్తోఽనపేక్షామచ్చిత్తాఃప్రశాన్తాసమదర్శినః।
నిర్మమానిరహంకారానిర్ద్వన్ద్వానిష్పరిగ్రహాః॥ ౨౭ ॥ తేషునిత్యంమహాభాగమహాభాగేషుమత్కథాః। సమ్భ
వన్తిహితానృణాంజుషతాంప్రపునన్త్యఘమ్ ॥ ౨౮ ॥ తాయేశృణ్వన్తిగాయన్తిహ్యనుమోదన్తి చాదృ
తాః । మత్పరాశ్శ్రద్దధానాశ్చభక్తింవిన్దన్తితేమయి॥ ౨౯ ॥భక్తింలబ్ధవతస్సాధోఃకిమన్యదవశిష్యతే । మయ్య
నన్తగుణేబ్రహ్మణ్యానన్దానుభవాత్మని ॥ ౩౦ ॥ యథోపశ్రయమాణస్యభగవన్తం విభావసుమ్ । శీతంభయం
తమోఽప్యేతిసాధూన్సంసేవతస్తథా ॥ ౩౧ ॥ నిమజ్య్యోన్మజ్జతాంఘోరేభవాబ్ధౌపరాయణమ్।సన్తోబ్ర
హ్మావిదశ్శాన్తానౌర్దృఢేవాప్సుమజ్జతామ్॥ ౩౨ ॥అన్నంహిప్రాణినాంప్రాణఆర్తానాశరణంత్వహమ్।ధర్మో
విత్తంనృణాంప్రేత్యసంసారాద్బిభ్యతోఽరణమ్॥ ౩౩ ॥సన్తోదిశన్తిచక్షూంషిబహిరర్కస్సముత్థితః।దేవతా
బాన్ధవాస్సన్తస్సన్తఆత్మాఽహమేవచ ॥ ౩౪ ॥ వైతసేనస్తతోఽప్యేవమూర్వశ్యాలోకనిస్పృహః॥ముక్త

షయఘాతమాత్మానంవిశినష్టి ॥ అనన్తగుణఇతి ॥ అనన్తాఅసంఖ్యేయాః-గుణాఆశ్రితకార్యోపాదకాః-యస్మిన్బ్రహ్మణిస్వ
తోనిరతిశయబృహత్త్వశాలినినిరతిశయానన్దజ్ఞానరూపే ॥ ౩౦ ॥ ఏవంసత్సఙ్గస్యప్రణాడ్యాఅఖిలశ్రేయస్సాధనత్వ
ముక్తం-అథ-తస్మిన్రుచింజనయితుంప్రస్తౌతి॥ యథేతి ॥భగవన్తం ఆహవనీయాదిరూపేణపూజ్యం-విభావసుమగ్నిం - ఉ
పశ్రయమాణస్యపుంసః-శీతం,తమోఽన్ధకారశ్చ-తజ్జన్యం భయంచ- అప్యేతి-తథా , సాధూన్ - సంసేవతఃపురుషస్యాపి-త
మోఽజ్ఞానం-తత్ప్రయుక్తంసంసృతిభయంచాపగచ్ఛతి ॥ ౩౧ ॥ నిమజ్జ్యేతిల్యబన్తం , ఉన్మజ్జతాంపుంసాం,పరమయ
నంపరమంశరణం-సన్తఏవసాధవఏవో-త్తారకాఇత్యర్థః-కథంభూతాః - బ్రహ్మవిదః - శాన్తాఃరాగాదిభిరకలుషితచిత్తాశ్చ
యథా-అప్సు-మజ్జతాం,దృఢా,నౌ-శ్శరణం-తద్వత్ ॥ ౩౨ ॥ కించఅన్నమితి॥ ప్రాణిచాంజిజీవిషూణాం-అన్నంప్రా
ణాఃజీవయితృ-ఆర్తానాంతాపత్రయపీడితానాం-అహమీశ్వరః-శరణం-రక్షితా- ప్రేత్యపరలోకే - ధర్మః-శరణంరక్షితా
నృణాంఐహలౌకికానాం , విత్తంధనం-శరణం , తథాఅస్మాత్సంసారా ద్బిభ్యతఃపురుషస్య-సన్తఃసాధవః - అరణంశర
ణమ్ ॥ ౩౩ ॥ తేచనసాక్షాదరణం,కింతు-జ్ఞానోపదేశద్వారేత్యభిప్రేత్యాహ॥ సన్తోదిశన్తీతి ॥ చక్షూంషిచిదచిదీశ్వర
యాథాత్మ్యజ్ఞానాత్మకాని-దిశన్తిప్రయచ్ఛన్తి-అర్కస్తు- సముత్థితఃఅభ్యుదితఏవసన్,బహిరేవ-చక్షుర్దిశతి - తద్దర్శనసాధ
నం,కరోతీత్యర్థః-అతస్సన్తో-దేవతాః-బాన్ధవాశ్చ,తద్వత్పూజ్యాఉపకార్యాశ్చేత్యర్థః-కింబహునా - సన్తఆత్మామమాత్మభూ
తాఇత్యర్థః"జ్ఞానీత్వాత్మైవమేమత,, మితిమదభిప్రాయాదితిభావః- అతోఽహమేవ - సన్తః - మద్దృష్ట్యాసేవనీయాఇత్య
ర్థః ॥ ౩౪ ॥ ఇతిహాసముపసంహరతి ॥ వైతసేనఇతి ॥ సుద్యుమ్నభావేనోమావనంప్రవిశ్యస్త్రీభావంప్రాప్తస్యవీత
సేనస్యపుత్రోవైతసేనఃపురూరవాః-సఙ్గాత్స్త్రీణాంస్త్రైణానాంచసఙ్గాన్ముక్తః ఆత్మారామో,మహీమేతాం - చచార-

హేత్యాశ్చర్యే-ఏవమతిసక్తస్య సజ్జస్తతో ముక్త్వా భూయాదితి విస్మయతే హేతి ॥ ౩౫ ॥ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం ఏకాదశస్కన్ధే షడ్వింశోఽధ్యాయః. ********************

మత్పరాశ్శ్రద్దధానాశ్చ భక్తిం విన్దన్తీతి స్వారాధనాత్మకక్రియాయోగస్య భక్తియోగానుగ్రాహకత్వముక్తం-తత్ప్రకారబుభుత్సయా పృచ్ఛతి ॥ క్రియేతి ॥ భవదారాధనం క్రియాయోగం సమాచక్ష్వేతి సంబన్ధః-యస్మాదితికరణాధిష్ఠానాదిప్రశ్నః-యైః కరణైః-యేష్వధికరణేషు-త్వాం, యథా-సాత్వతా, అర్చన్తి, తచ్చాచక్ష్వేతి సంబన్ధః ॥ ౧ ॥ కిం తత్ప్రశ్నప్రశంసనాభ్యామిత్యత ఆహ ॥ ఏతదితి ॥ ఏతద్భగవదారాధనం- ముహుర్ముహుః, అనుష్ఠితం, నృణాం, నిశ్శ్రేయసకరం ముక్తిసాధనం, వదన్తి, కే పునస్తే మునయ ఇత్యత ఆహ ॥ నారద ఇతి ॥ ఆచార్యో బృహస్పతిః, తస్య విశేషణం అఙ్గిరసస్సుత ఇతి ॥ ౨ ॥ న కేవలం మునయ ఏవ వదన్తి-అపితు-భగవానజో బ్రహ్మాపి-యద్భగవదారాధనం-నిశ్శ్రేయససాధనమాహ - కేభ్య ఆహేత్యత ఆహ ॥ పుత్రేభ్యో భృగుముఖ్యేభ్య ఇతి ॥ తథా, భగవాన్, భవో రుద్రశ్చ, దాక్షాయణ్యై, దేవ్యై భార్యాయై, తావద్బ్రహ్మణ ఉపదిష్టాత్వమేవేత్యభిప్రాయేణారాధనం విశినష్టి ॥ నిస్సృతం తే ముఖాంభోజాదితి ॥ తదుపదేశస్య త్వన్ముఖనిస్సృతత్వాదుపదేశ్యజ్ఞానస్యోపదేశాయత్తత్వాత్ త్వన్ముఖనిస్సృతత్వోపచారః ॥ ౩ ॥ యత ఏవ, మత్త్వదారాధనమేవ నిరతిశయశ్రేయస్సాధనమిత్యధ్యవస్యామీత్యాహ ॥ ఏతద్వా ఇతి ॥ హే మానద-ఏతత్-సత్సంప్రదాయోపదేశానుష్ఠానపరంపరాప్రాప్తం, త్వదారాధనం, సర్వేషాం, వర్ణినాం, ఆశ్రమిణాంచ, కింబహునా, స్త్రీణాం, శూద్రాణాంచ, శ్రేయసామ్, ఉత్తమం, శ్రేయస్సాధనం

సజ్జో మహీమేతామాత్మారామశ్చచార హ ॥ ౩౫ ॥ ******************************
********** ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, ఏకాదశస్కన్ధే, షడ్వింశోఽధ్యాయః **********
ఉద్ధవ ఉవాచ ॥ క్రియాయోగం సమాచక్ష్వ భవదారాధనం ప్రభో । యస్మాత్త్వాం యే యథార్చన్తి సాత్వతాః
పురుషర్షభ ॥ ౧ ॥ ఏతద్వదన్తి మునయః పరం నిశ్శ్రేయసం నృణామ్ । నారదో భగవాన్వ్యాస ఆచార్యోఽఙ్గిరసస్సుతః ॥ ౨ ॥ నిస్సృతం తే ముఖాంభోజాద్యదాహ భగవానజః । పుత్రేభ్యో భృగుముఖ్యేభ్యో దేవ్యై చ భగవాన్భవః ॥
ఏతద్వై సర్వవర్ణానామాశ్రమాణాం చ సమ్మతమ్ । శ్రేయసాముత్తమం మన్యే స్త్రీశూద్రాణాం చ మానద ॥ ౪ ॥
ఏతత్కమలపత్రాక్ష కర్మబన్ధవిమోచనమ్ । భక్తాయ చానురక్తాయ బ్రూహి విశ్వేశ్వరేశ్వర ॥ ౫ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ న హ్యన్తోఽనన్తపారస్య కర్మకాణ్డస్య చోద్ధవ । సంక్షిప్తం వర్ణయిష్యామి యథావదనుపూర్వశః ॥ ౬ ॥
వైదికస్తాన్త్రికో మిశ్ర ఇతి మే త్రివిధో మఖః । త్రయాణామీప్సితేనైవ విధినా మాం సమర్చయేత్ ॥ ౭ ॥ యదా స్వనిగమేనోక్తం ద్విజత్వం ప్రాప్య పూరుషః । యథా యజేత మాం భక్త్యా శ్రద్ధయా తన్నిబోధ మే ॥ ౮ ॥ అర్చాయాం స్థణ్డిలేఽగ్నౌ వా సూర్యే వాప్సు హృది ద్విజే । ద్రవ్యేణ భక్తియుక్తోఽర్చేత్స్వగురుం మామమాయయా ॥ ౯ ॥

మన్యే ॥ ౪ ॥ అథ తదుపదిశేత్యాహ ॥ ఏతదితి ॥ హే కమలపత్రాక్ష-కర్మబన్ధం, విశేషతో మోచయతీతి తథా, తదేతత్త్వదారాధనం, బ్రూహి, నను బ్రహ్మాద్యుపదేశపరంపరయైవ ప్రాప్తం తత్, కిం మాం పృచ్ఛసీత్యతస్సంబోధయతి ॥ విశ్వేశ్వరేశ్వరేతి ॥ విశ్వేశ్వరా బ్రహ్మాదయః-తేషామీశ్వర-త్వమేవ సర్వజ్ఞ ఇతి త్వమేవ బ్రూహీతి భావః ॥ ౫ ॥ కర్మకాణ్డస్య మదారాధనాత్మకకర్మావబోధాత్మకశాస్త్రభాగస్య-అనన్తపారస్య గ్రన్థతోఽనుష్ఠానతశ్చ పారరహితస్య, ఇదం హేతుగర్భం-అతః-అన్తః-న హ్యస్తి-అతస్సంక్షిప్య - యథావదనుపూర్వశః క్రమేణ, వర్ణయిష్యామి ॥ ౬ ॥ తత్ర తావత్స్వారాధనాత్మకయోగస్య త్రైవిధ్యమాహ ॥ వైదిక ఇతి ॥ మిశ్రః వైదికతాన్త్రికః, ఇతి-త్రివిధో- మఖో యాగః - తత్ర, తాన్త్రికః పఞ్చరాత్రతన్త్రోక్తః - యద్యపి- పాఞ్చరాత్రికో ధర్మః ఏకాయనశాఖామూలతయా పరమవైదిక, స్తథాపి, వైదికశబ్దో గోబలీవర్దన్యాయాత్త్రయీసిద్ధధర్మే వర్తతే-తత్ర త్రయాణాం మధ్యే- అన్యతమేన-ఈప్సితేనేష్టేనైవ-విధినా, మాం-సమ్యగర్చయేత్ ॥ ౭ ॥ యదేతి ॥ యదా, గర్భాష్టమైకాదశద్వాదశకాలే - స్వనిగమేన స్వాధికారప్రవృత్తేన వేదేనోక్తం-ద్విజత్వముపనయనం-ప్రాప్య-పురుషస్త్రైవర్ణికః, శ్రద్ధయా, మాం, యథా, యజేత్ ఆరాధయేత్, తథా నిబోధ, తం ప్రకారం శృణ్విత్యర్థః ॥ ౮ ॥ అర్చాయామితి ॥ అర్చాయాం ప్రతిమాయాం, స్థణ్డిలే చ కాష్ఠమణ్డలాదౌ, ద్రవ్యేణ పూజాసాధనేన గన్ధకుసుమాదినా-స్వగురుం మామితి గురుదేవతయోరైక్యభావనా విధీయతే, అమాయయా నిష్కపటభావేన, అఫలాభిసంధినా ॥ ౯ ॥ ఆరాధనాత్ప్రాక్కృత్యమాహ ॥ పూర్వమితి ॥ తావద్ధాతాః శోధితాః-దన్తా యేన సః - అఙ్గశుద్ధయే దేహశుద్ధయే స్నానం-ప్రకుర్వీత- తతో - మృద్గ్రహణాదినా మృద్గోమయాదిలేపనో- భయైర్వైదికైస్తాన్త్రికైశ్చ మన్త్రైరబ్లి

జ్జైః స్నానం, ప్రకుర్వీత ✽ ॥ ౧౦ ॥ ✽ తత - స్సంధ్యోపాసాసంధ్యోపాసనం ఆది - ర్యేషాం, తానికర్మాణి - మేమయా - వేదముఖేన - చోదితాని - కుర్వీతేత్యనుషజ్యతే ॥ పూజామితి ॥ సమ్యక్ - క్లృప్తః సంకల్పః ఫలానభిసంధిరూపో, యస్యసః - కర్మపావనీం కర్మశోధినీం, ప్రాప్యప్రాపకవిరోధిప్రాచీనకర్మక్షపణకరీం, పూజాం, తైస్సంధ్యోపాసనాదిభిః - సహితఏవ, కల్పయేత్, న తానిత్యజేదిత్యర్థః ✽ ॥ ౧౧ ॥ ✽ అర్చాయాంస్థండిలేఽగ్నావిత్యుక్తం - తత్రార్చాభేదాన్ తేషుకృత్యాకృత్యానిచాహ ॥ శైలీత్యాదినా ॥ శైలీశిలామయీ - లౌహీస్వర్ణరజతతామ్రాద్యన్యతమమయీ, లేప్యామృచ్చన్దనాదిమయీ - హృదిపూజాయాంమనోమయీ - త్యష్టవిధా ప్రతిమాప్రతిష్ఠత్యస్యామితిప్రతిష్ఠా - ప్రతిమా - సా - చలా - అచలేతిద్వివిధా - జీవస్య భగవతో - మన్దిరం - స్థానం యద్వా, ప్రతిష్ఠయామన్త్రన్యాసాద్యాత్మికయా, భగవదావాసస్థానంభగవతీత్యర్థః ✽ ॥ ౧౨ ॥ ✽ ఉద్వాసేతి ॥ హేఉద్ధవ - స్థిరాయామచలాయాం - అర్చనేపూజాయాం - ఉద్వాసావాహనే - న స్తః నకార్యేఇత్యర్థః ॥ ఉద్వాసోవిసర్జనం అస్థిరాయాంతు, వికల్పః స్యాత్ ఉద్వాసావాహనయోరితి విభక్తివిపరిణామేనానుషజ్యతే, తయోర్వికల్పఇత్యర్థః - స్థణ్డిలేచేతి - చస్త్వర్థః, స్థణ్డిలేతు - ద్వయంఉద్వాసఆవాహనంచేత్యుభయం, భవేదేవేత్యర్థః ॥ స్నపనమితి ॥ అవిలేప్యాయాంవిలేప్యాతిరిక్తాయాం - స్నపనం - కర్తవ్యం - విలేప్యాగ్రహణంలేఖ్యాసైకతయోరప్యుపలక్షణం - అన్యత్రలేప్యాలేఖ్యాసైకతాసుతు - పరిమార్జనమాత్రమ్ ✽ ॥ ౧౩ ॥ ✽ ఇదానీంఫలాభిసంధ్యనభిసంధిభేదేనపూజోపకరణేషు విశేషణమాహ ॥ ద్రవ్యైరితి ॥ అమాయిన ఇత్యగ్రేదర్శనాత్ ద్రవ్యైరిత్యస్యాభిసంహితఫలస్యేత్యాదిః - ప్రసిద్ధైర్విధాయకశాస్త్రప్రసిద్ధైః - సర్వైరేవద్రవ్యైః - ర్మద్యాగోమదారాధనం - కార్యం, అమాయినోఽనభి

పూర్వంస్నానంప్రకుర్వీతధౌతదన్తోఽఙ్గశుద్ధయే । ఉభయైరపిచస్నానమన్త్రైర్మృద్గ్రహణాదినా ॥ ౧౦ ॥
సన్ధ్యోపాసాదికర్మాణివిధినాచోదితానిమే । పూజాంతైఃకల్పయేత్సమ్యక్సంకల్పఃకర్మపావనీ ॥ ౧౧ ॥ శైలీ
దారుమయీలౌహీలేప్యాలేఖ్యాచసైకతీ । మనోమయీమణిమయీప్రతిమాఽష్టవిధాస్మృతా ॥ చలాచలేతిద్వి
విధాప్రతిష్ఠాజీవమన్దిరమ్ ॥ ౧౨ ॥ ఉద్వాసావాహనేనస్తఃస్థిరాయాముద్ధవార్చనే । అస్థిరాయాంవికల్పస్స్యా
త్స్థణ్డిలేతుభవద్ద్వయమ్ ॥ స్నపనంత్వవిలేప్యాయామన్యత్రపరిమార్జనమ్ ॥ ౧౩ ॥ ద్రవ్యైఃప్రసిద్ధైర్మద్యాగఃప్ర
తిమాదిష్వమాయినః । భక్తస్యచయథాలబ్ధైర్హృదిభావేనచైవహి ॥ ౧౪ ॥ స్నానాలఙ్కరణంప్రేష్ఠమర్చా
యామేవతూద్ధవ । స్థణ్డిలేతత్త్వవిన్యాసోవహ్నావాజ్యప్లుతంహవిః ॥ ౧౫ ॥ సూర్యేచాభ్యర్హణంశ్రేష్ఠంసలి
లేసలిలాదిభిః । శ్రద్ధయోపహృతంప్రేష్ఠంభక్తేనమమవార్యపి ॥ ౧౬ ॥ గన్ధోధూపస్సుమనసోదీపోఽన్నాద్యం
తుకింపునః । భూర్యప్యభక్తోపహృతంనమేతోషాయకల్పతే ॥ ౧౭ ॥ శుచిస్సంభృతసంభారఃప్రాగ్దర్భైఃక
ల్పితాసనః । ఆసీనఃప్రాగుదగ్వాఽర్చేదర్చాయామథసమ్ముఖమ్ ॥ ౧౮ ॥ కృతన్యాసఃకృతన్యాసాంమదర్చాం

సంహితఫలస్యమద్భక్తస్యతు - యథాలబ్ధైః - స్సంభావితైః - ద్రవ్యైః - హృదిభావేనలబ్ధద్రవ్యాణాంమనసాసమర్పణేనేత్యర్థః ॥ యద్వా ॥ హృదిభావేనచైవహీత్యాదినావ్యుత్క్రమేణహృదాద్యర్చాయాంకర్తవ్యవిశేషానాహ ॥ హృది - పూజాయాన్తు - భావేనమానసోపచారేణ - మద్యాగః కార్యఇత్యర్థః ✽ ॥ ౧౪ ॥ ✽ అర్చాయాంతు - స్నాన - మలంకరణంచ - మమ, ప్రేష్ఠం ప్రియతమం - అత - స్తదుభయమవశ్యం కార్యమిత్యభిప్రాయః - తత్ర - స్నానం యథానుగుణంస్నపనమార్జనాన్యతరద్వివక్షితం ॥ స్థణ్డిలఇతి ॥ తత్త్వానాంయథాస్థానమఙ్గప్రధానదేవతానాం - విన్యాస స్తత్తన్మన్త్రైః స్థాపనం - యద్వా - తత్త్వానాం కాదిమావసానవర్ణబోధ్యానాంపఞ్చవింశతితత్త్వానాం తత్తద్వర్ణోచ్చారణేనవిన్యాసః - మమప్రేష్ఠతమ ఇత్యర్థః ✽ ॥ ౧౫ ॥ ✽ సూర్యేచేతి ॥ అభ్యర్హణంఉపస్థానేనార్హణం - స్తుతిభిరారాధనమిత్యర్థః -- సలిలేతు - సలిలాదిభిః - ఆదిశబ్దేనగన్ధపుష్పాక్షతాదిసంగ్రహః - తర్పణాదిభిరితికేచిత్ - సర్వత్రసాధారణమాహ ॥ శ్రద్ధయేతి - భక్తియుక్తేన - శ్రద్ధయా - సమర్పితం వార్జలమపి - మమ, ప్రేష్ఠం - కింపునర్గన్ధాద్యన్యతమం - సుమనసః పుష్పాణి - అన్నాద్యమిత్యాద్యశబ్దేనపేయతామ్బూలాదిసంగ్రహః - యద్వా, అన్నం, తతోప్యన్యదద్యం భక్ష్యం - తచ్చేత్యర్థః ✽ ॥ ౧౬ ॥ ౧౭ ॥ ✽ అథపూజాక్రమంప్రపఞ్చయతి ॥ శుచిరిత్యాదినా ॥ సంభృతాః సంపాదితాః - సమ్భారాః పూజోపకరణాని - యేనసః - ప్రాగగ్రైర్దర్భైః, కల్పితమాసనంయస్యసః, ప్రాగుదగ్వాప్రాఙ్ముఖఉదఙ్ముఖోవా - అథవా, అర్చాయాః - సమ్ముఖం అభిముఖం, ఆసీనో - వారంవారమనుతిష్ఠన్నర్చేత్ ✽ ॥ ౧౮ ॥ ✽ ప్రథమం, స్వాఙ్గేషు - కృతః - న్యాసః మాతృకాప్రణవమూలమన్త్రన్యాసో - యేనసః -- కృతః - న్యాసః స ఏవ - యస్యాం తాం, మదర్చాం మత్ప్రతిమాం -- పాణినాఽమృజేత్ పరిమృజేత్ ॥ ప్రోక్షణీయమితికలశవిశేషణం - పృథక్ప్రోక్షణకలశపరంవా - యథాన్ - ద్రా

త్మనో-వామపార్శ్వేఉపసాదయేత్ నిదధ్యాత్ ✽ ॥ ౧౯ ॥ ✽ తదద్భిఃకలశోదకైః-దేవయజనంయాగభూమిం-ద్రవ్యాణిసాధనాని-ఆత్మానంస్వదేహం- పాద్యాదీని త్రీణిపాత్రాణిచ - ప్రోక్ష్య,తతో-ఉద్భిఃకలశోదకైః-స్తైస్తైర్ద్రవ్యైస్తులసీదూర్వాజ్కురవిష్ణుక్రాన్తాసిద్ధార్థకహ్లారాదిభిశ్చ - సాధయేత్ పూజయేదిత్యర్థః - పాత్రాణాంచ త్రిత్వోక్తిరావశ్యకత్వద్యోతనార్థాపుర్ధోదకసర్వార్ఘోదకస్నానీయోదకాదిపాత్రాణామపితత్రతత్రోక్తత్వాత్ ✽ ॥ ౨౦ ॥ ✽ కానిపునస్తానిపాత్రాణీత్యత స్తద్విన్యాసపూర్వకసంస్కారాన్తరమాహ ॥ పాద్యేతి ॥ దేశికఃఆరాధకః-పాద్యార్ఘ్యర్థే-యాని-త్రీణి-పాత్రాణి-తాని-హృదాదిభిః-అభిమన్త్రయేత్-తత్రహృత్ హృదయమన్త్రః-శిఖాశిఖామన్త్రః-గాయత్రీవిష్ణుగాయత్రీ ✽ ॥ ౨౧ ॥ ✽ అథదేహసంస్కారమాహ । పిణ్డఇతి ॥ వాయ్వగ్నిశబ్దాశోషణదాహనపరౌ తౌప్లావనస్యాప్యుపలక్షణార్థౌ, శోషణదాహనప్లావనైశ్శోధితశరీరఇత్యర్థః-తస్మిన్ స్థిత్-హృదయపద్మం - తత్స్థాం-మదీయాంమదాత్మికామితియావత్ - పరాందేహేన్ద్రియాదివిలక్షణాం-అణుస్వరూపాం,నాదఉదాత్తస్వరయుక్తఃప్రణవః - స్తస్యాన్తోమకారః-తస్మిన్ - స్ప్రతిపాద్యతయా - సిద్ధైర్యోగిభిః-ర్భావితాంఅనుభావితాం - జీవకలాంజీవస్వరూపాత్మికాంకలాం - ధ్యాయేత్-కలాశబ్దోఽత్రవిద్యాశబ్దపర్యాయః - సచజ్ఞానమాహ-జ్ఞానస్వరూపామిత్యర్థః-నత్వంశభూతామితి-మమేత్యనేనైవతల్లాభాత్ ✽ ॥ ౨౨ ॥ ✽ ఆత్మభూతయాస్వస్వరూపభూతయా- తయాజీవకలయా-పిణ్డేశరీరే - వ్యాప్తేదీపప్రభయాగేహఇవధర్మభూతజ్ఞానద్వారావ్యాప్తేసతి- వ్యాప్తంశరీరంధ్యాత్వేత్యర్థః - సంపూజ్యేత్యస్యమామిత్యపకృష్టేనసంబన్ధః - ఇత్థంసంస్కృతశరీరంహృత్పద్మే-తావ-న్మానసోపచారైః -ర్మా

పాణినావ్రజేత్ కలశంప్రోక్షణీయంచయథావదుపసాదయేత్ ॥ ౧౯ ॥ తదద్భిర్దేవయజనం ద్రవ్యాణ్యాత్మానమేవచ । ప్రోక్ష్యపాత్రాణిత్రీణ్యద్భిస్తైస్తైర్ద్రవ్యైశ్చసాధయేత్ ॥ ౨౦ ॥ పాద్యార్ఘ్యాచమనీయార్థంత్రీణిపాత్రాణిదేశికః హృదాశీర్ష్ణాథశిఖయాగాయత్ర్యాచాభిమన్త్రయేత్ ॥ ౨౧ ॥ పిణ్డేవాయ్వగ్నిసంశుద్ధేహృత్పద్మస్థాంపరాంమమ । అణ్వీంజీవకలాంధ్యాయేన్నాదాన్తేసిద్ధభావితామ్ ॥ ౨౨ ॥ తయాఽఽత్మభూతయాపిణ్డేవ్యాప్తేసంపూజ్యతన్మయః । ఆవాహ్యార్చాదిషుస్థాప్య న్యస్తాఙ్గంమాంప్రపూజయేత్ ॥ ౨౩ ॥ పాద్యోపస్పర్శార్హణాదీనుపచారాన్ప్రకల్పయేత్ । ధర్మాదిభిశ్చనవభిఃకల్పయిత్వాఽఽసనంమమ ॥ ౨౪ ॥ పద్మమష్టదళంతత్రకర్ణికాకేసరోజ్జ్వలమ్ । ఉభాభ్యాంవేదతన్త్రాభ్యాంమహ్యంతూభయసిద్ధయే ॥ ౨౫ ॥ సుదర్శనంపాఞ్చజన్యంగదాసీషుధనుర్హలాన్ । ముసలంకౌస్తుభంమాలాంశ్రీవత్సంచానుపూజయేత్ ॥ ౨౬ ॥ నన్దంసునన్దంగరుడంప్రచణ్డంచణ్డమేవచ । మహాబలంబలంచైవకుముదంకుముదేక్షణమ్ ॥ ౨౭ ॥ దుర్గాంవినాయకంవ్యాసంవిష్వక్సేనంగురూన్సురాన్ । స్వేస్వేస్థానేత్వభిముఖాన్పూజయేత్ప్రోక్షణాదిభిః ॥ ౨౮ ॥ చన్దనోశీరకర్పూరకు

మర్చ్యైర్చ్యేత్యర్థః-తతో - ఽర్చాదిషు-ఆవాహ్య - ఆదిశబ్దేనస్థణ్డిలాదిసంగ్రహః - అర్చాద్యన్యతమే ఆవాహ్య,స్థాప్యచ-ఇదంస్నిధాపనాదీనామప్యుపలక్షణం, ఆవాహనాదిషణ్ముద్రాప్రదర్శనేనావాహనాదికంకృత్వేత్యర్థః - న్యస్తానిఆహితాని - అఙ్గానిహృదయాద్యఙ్గమన్త్రదేవతాః,యస్య,తంమాంప్రపూజయేత్ ✽ ॥ ౨౩ ॥ ✽ కథమిత్యతఆహ॥ పాద్యోపస్పర్శేతి ॥ ఇదంపృథక్రమేణయోజ్యం - ధర్మాదిభిరిత్యాదిశబ్దేనజ్ఞానవైరాగ్యైశ్వర్యాధర్మాజ్ఞానావైరాగ్యానైశ్వర్యసంగ్రహః - ఏతేపీఠస్యపాదాః - ఏభిస్సహితే-పీఠే-నవభిః « విమలోత్కర్షిణీజ్ఞానాక్రియాయోగాతథేశాపరాఽనుగ్రహానవమూర్తయ ,, ఇత్యుక్తాభిర్మూర్తిభి-ర్యుక్తం-కర్ణికయా-కేసరైశ్చ- జ్వలం- అష్టాదళాని-యస్యతత్ పద్మం-మమ,ఆసనం,కల్పయిత్వా , తస్మిన్ మహ్యం,పాద్యాదీ,నుపచారాన్ కల్పయేత్ , తత్రోపస్పర్శనంఆచమనం , అర్హణంఅర్ఘ్యం,ఉభాభ్యాం వేదపఞ్చరాత్రోక్తాభ్యాంవిధిభ్యాం , మన్త్రాభ్యాంవా,ఉభయసిద్ధయేస్వర్గాపవర్గసిద్ధయే మహ్యం , ప్రకల్పయే-దితిపూర్వేణసంబన్ధః ✽ ॥ ౨౪ ॥ ౨౫ ॥ ✽ అథాయుధాదిపూజామాహ॥సుదర్శనమితి ✽ ॥ ౨౬ ॥ ✽ అథపార్షదార్చనమాహ॥ నన్దమితి ॥ఏతేభగవతఃపార్షదాః ✽ ॥ ౨౭ ॥ ✽ సురాఇన్ద్రాదయః,తాంశ్చ , స్వస్వస్థానేషు-మమాభిముఖాన్-ప్రోక్షణాదిభిః-పూజయేత్ - అదిశబ్దేనపాద్యాదిసంగ్రహః - తత్రన్యస్తాఙ్గమిత్యఙ్గావరణపూజాసూచితా- ధర్మాదిభిశ్చనవభిరితిపీఠదేవతాపూజా , సుదర్శనాదీనిముసలాన్తాన్యాయుధాన్య , ష్టదిక్షు,కౌస్తుభవనమాలాశ్రీవత్సాన్ , మురసి,నన్దాదీన ష్టదిక్షు-గరుడంపురతః , దుర్గాదీన్కోణేషు , గురూన్భగవతోదక్షిణపార్శ్వేఇన్ద్రాదీన్ప్రాగాద్యష్టదిక్షు , దుర్గాయాఃభగవన్మాయాభిమానిదేవతాత్వాత్ - వినాయకస్యవిష్వక్సేనపార్షదత్వాత్ , వ్యాసస్యవేదశాఖావిభజనేనతత్ప్రవర్తకత్వోపకారయోగాత్సురాణాంభగవద్విభూతిత్వాచ్చ- పరివారేషుపూజావిహితా ✽ ॥ ౨౮ ॥ ✽ అథచన్దనాదిభి-ర్వాసితైఃపరిమళై

త్రై, ర్మన్త్రైః - స్సువర్ణఘర్మానువాకాదిమన్త్రపారసహితైః, స్నాపయేత్ - విభవే సతి - నిత్యమిత్థం, స్నాపయేత్, అన్యథా, యథాసమ్భవైశ్చన్దనాదివాసితైరిత్యర్థః ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁ మన్త్రానాహ ॥ స్వర్ణేతి ॥ తత్ర, స్వర్ణఘర్మానువాకః "సువర్ణం ఘర్మం పరివేదవేన" మిత్యాది - మహాపురుషవిద్యా "జితన్తే పుణ్డరీకాక్ష నమస్తే విశ్వభావన । నమస్తేఽస్తు హృషీకేశ మహాపురుష పూర్వజ" ఇత్యయం మన్త్రః, పౌరుషం సూక్తం ప్రసిద్ధం - సామభీ రాజనాదిభిః "ఇన్ద్రం మఘోనే మధితా హవన్త" ఇత్యాద్యా ఋచో నీరాజనాదయః, ఆదిశబ్దేన రౌహిణాదయః, సామాశ్రయాభిశ్చైత్యైభిర్మన్త్రైః, స్నాపయేదితి సమ్బన్ధః ❁ ॥ ౩౦ ॥ ❁ వస్త్రేతి ॥ పత్త్రాణి తులసీదళాని, సప్రేమ ప్రేమ్ణా సహితం యథా తథా - మాం, యథోచితం, అలంకుర్వీత ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁ తతో - ఽర్చకో - మమ మహ్యం - శ్రద్ధయా, పాద్యాదీని - దద్యాత్ - తత - స్సుమనసః పుష్పాణి, ఉపహారం నైవేద్యమ్ ❁ ॥ ౩౨ ॥ ❁ తత్ప్రపఞ్చయతి ॥ గుడేతి ॥ తత్ర - శష్కుల్యః ఘృతపక్వవిశేషాః, అపూపాః సంయావాః గోధూమపిష్టమయా భక్ష్యాః, సూపాశ్చ, త్యేవంవిధం, నైవేద్యం, పరికల్పయేదితి సమ్బన్ధః ❁ ॥ ౩౩ ॥ ❁ కాలభేదేనోపచారవిశేషాన్ విధత్తే ॥ అభ్యఙ్గేతి ॥ అభిషేచనం - పఞ్చామృతైః స్నాపనం, పర్వణ్యేకాదశ్యాదౌ - విభవే సత్య - న్వహం, స్యురిత్యర్థః ❁ ॥ ౩౪ ॥ ❁ అథాగ్నావపి పూజాప్రకారమాహ ॥ విధినేతి ॥ విధినా ఆగమోక్తవిధినా - విహితే నిర్మితే - కుణ్డే, అథవా, స్థణ్డిలే, అగ్నిమాధాయ నిధాయ, ఉదితం ప్రజ్వలితం -

జ్ఞుకుఙ్కుమాగరువాసితైః । సలిలైః స్నాపయేన్మన్త్రైర్నిత్యదా విభవే సతి ॥ ౨౯ ॥ స్వర్ణఘర్మానువాకేన మహాపురుషవిద్యయా । పౌరుషేణాపి సూక్తేన సామభీ రాజనాదిభిః ॥ ౩౦ ॥ వస్త్రోపవీతాభరణపత్త్రస్రగ్గన్ధలేపనైః । అలంకుర్వీత సప్రేమ మద్భక్తో మాం యథోచితమ్ ॥ ౩౧ ॥ పాద్యమాచమనీయం చ గన్ధం సుమనసోఽక్షతాన్ । ధూపదీపోపహార్యాణి దద్యాన్మే శ్రద్ధయాఽర్చకః ॥ ౩౨ ॥ గుడపాయససర్పీంషి శష్కుల్యాపూపమోదకాన్ । సంయావదధిసూపాంశ్చ నైవేద్యం సతి కల్పయేత్ ॥ ౩౩ ॥ అభ్యఙ్గోన్మర్దనాదర్శదన్తధావాభిషేచనమ్ । అన్నాద్యగీతనృత్యాదిపర్వణి స్యుస్తథాఽన్వహమ్ ॥ ౩౪ ॥ విధినా విహితే కుణ్డే మేఖలాగర్తవేదిభిః । అగ్నిమాధాయ పరితస్సమూహేత్పాణినోదితమ్ ॥ ౩౫ ॥ పరిస్తీర్యాథ పర్యుక్షేదన్వాధాయ యథావిధి । ప్రోక్షణ్యాఽఽసాద్య ద్రవ్యాణి ప్రోక్ష్యాగ్నౌ భావయేత మామ్ ॥ ౩౬ ॥ తప్తజామ్బూనదప్రఖ్యం శఙ్ఖచక్రగదామ్బుజైః । లసచ్చతుర్భుజం శాన్తం పద్మకిఞ్జల్కవాససమ్ ॥ ౩౭ ॥ స్ఫురత్కిరీటకటకకటిసూత్రవరాఙ్గదమ్ । శ్రీవత్సవక్షసం భ్రాజత్కౌస్తుభం వనమాలినమ్ ॥ ౩౮ ॥ ధ్యాయన్నభ్యర్చ్య దారూణి హవింష్యభిఘృతాని చ । ప్రాస్యాజ్యభాగావాఘారౌ దత్త్వా చాజ్యప్లుతం హవిః ॥ ౩౯ ॥ జుహుయాన్మూలమన్త్రేణ షోడశర్చావదానతః । ధర్మాదిభ్యో యథాన్యాయం మన్త్రైస్స్విష్టకృతం బుధః ॥ ౪౦ ॥ అభ్యర్చ్యాథ నమస్కృత్య పార్షదేభ్యో బలిం హరేత్ । మూలమన్త్రం జపేద్బ్రహ్మ స్మరన్నారాయణాత్మకమ్ ॥ ౪౧ ॥ దత్త్వాఽఽచమనముచ్ఛేషం విష్వక్సేనాయ కల్పయేత్ ।

అగ్నిం - పరితః - పాణినా - సమూహేదేకత్ర నయేత్ ❁ ॥ ౩౫ ॥ ❁ దర్భైః - పరిస్తీర్య, పర్యుక్షేత్ పరిషిఞ్చేత్ - తతో - యథావిధి, అన్వాధాయ స్వగృహ్యోక్తవిధినా ఆధాయ, సర్వస్యాగ్నిముఖాఖ్యస్య కర్మణస్సంకల్పం కృత్వా - ప్రోక్షణ్యా ప్రోక్షణపాత్రోదకేన, ద్రవ్యాణి ఆజ్యస్థాలీప్రభృతీని కరణాని, ప్రోక్ష్య, అగ్నౌ, మాం భావయేత ❁ ॥ ౩౬ ॥ ❁ కథంభూతం - తప్తహేమాభం చక్రాదిభిర్లసన్తశ్చత్వారో - భుజా - యస్య తం - శాన్తం నతోగ్రరూపమ్ ❁ ॥ ౩౭ ॥ ❁ స్ఫురన్తి కిరీటాదీని - యస్య తం, శ్రీవత్సో వక్షసి యస్య, భ్రాజన్ - దీప్యమానః - కౌస్తుభో - యస్య తం - వనమాలాఽస్యాస్తీతి తథాభూతం - వ్రీహ్యాదిత్వాన్మత్వర్థీయ ఇనిః ❁ ॥ ౩౮ ॥ ❁ ధ్యాయన్నితి ॥ ఇత్థంభూతం - ధ్యాయన్ - అభ్యర్చ్య, దారూణి ఇధ్మదారూణి, అభిఘృతాని - హవింషి - దేవతోద్దేశ్యాని, ప్రాశ్య అగ్నావాధాయ, ఆఘారౌ తత్సంజ్ఞకావాజ్యభాగావాజ్యాహుతీ - దత్త్వా హుత్వా ❁ ॥ ౩౯ ॥ ❁ తతో, మూలమన్త్రేణ శ్రీమదష్టాక్షరస్వాహాన్తేన - షోడశర్చావదానతః పురుషసూక్తస్య షోడశభిః ఋగ్భిః - యాన్యవదానాని, తైశ్చైవ, ఆజ్యప్లుతం, హవిర్జుహుయాత్ - తతో - యథాన్యాయం - ధర్మాదిభ్యో, జుహుయాత్ ఆదిశబ్దేన విమలాదయోఽఙ్గదేవతా ఆవరణదేవతాః - అస్త్రాణి - భూషణాని - పార్షదాశ్చ సంగృహ్యన్తే - తతస్స్విష్టకృతం జుహుయాత్ ❁ ॥ ౪౦ ॥ ❁ తతో - వహ్నౌ, ఆవాహితం - భగవన్త - మభ్యర్చ్య - పార్షదేభ్యో నన్దాదిభ్యో, బలిం, హరేత్ అష్టసు దిక్షు దద్యాత్ - నారాయణాత్మకమితి మన్త్రదేవతయోరైక్యభావనా విధీయతే, బ్రహ్మ స్మరన్ మామనుధ్యాయన్ ❁ ॥ ౪౧ ॥ ❁ తతో - విష్వక్సేనాయ, ఆచమనం, సమర్ప్య - ఉచ్ఛేషం భగవన్నివేదితం - కల్పయేత్ సమర్పయేత్ - తత - స్సురభిమత్ కర్పూరాదియుక్తం - తామ్బూలాదికమ్,

ముఖవాసం-సమర్పయేత్ - అథార్హయేత్-పునఃపుష్పాఞ్జలినాపూజయేత్ ❋ ॥ ౪౨ ॥ ❋ఉపగాయన్నితి॥మమ,కర్మాణిచే
ష్టితాని-ముహూర్తం, క్షణోఽస్మ్యాస్తీతితథా-మత్వర్థీయష్ఠన్,వైయగ్ర్యంపరిత్యజ్యలబ్ధావసరోభవేదిత్యర్థః ❋ ॥ ౪౩ ॥ ❋
స్తవైరితి॥ ఉచ్చావచైర్నానావిధైః(శ్రౌతైః(శ్రుత్యుక్తైః, పౌరాణైఃపురాణోక్తైః - ప్రాకృతైః-ద్రవిడాన్ధ్రాదిభాషోక్త
క్తైః ❋ ॥ ౪౪ ॥ ❋శిరఇతి॥కృత్వానిధాయ-బాహుభ్యాందక్షిణోత్తరాభ్యాం,పరస్పరం,మమదక్షిణోత్తరౌపాదౌ॥గృహీ
త్వేతిశేషః॥ మృత్యుగ్రహార్ణవాత్మృత్యుర్వ్యాదితుల్యాత్సంసారా-ద్భీతం - తత్ర-గ్రహాఃపిశాచాః - గృహ్ణాతిపారె తేనసంసా
రోలక్ష్యతే-మృత్యుతుల్యాదర్ణవతుల్యాచ్చగృహాదిత్యర్థః ❋ ॥ ౪౫ ॥ ❋ఇతీతి॥మయా-దత్తాందత్తామివభావితాం-శేషాంమ
దుపభుక్తంతులస్యాదికం - శేషాశబ్దోనియతస్త్రీలిఙ్గః - సాదరంయథాతథా-శిరస్యా, ధాయధృత్వా, ఉద్వాస్యంచేత్-
జ్యోతిర్మత్స్వరూపం,ఉద్వాసయేత్క్వేత్యత ఆహ॥తజ్జ్యోతిః,పునర్జ్యోతిషిఅన్తరాత్మని,ఉద్వాసయేత్ ❋ ॥ ౪౬ ॥ ❋ఇత్థమ
ర్చాద్యన్యతమే- శ్రద్ధానుసారం-తత్రతత్ర-మాం-మర్చయేత్ - ఇత్థంభావయేచ్చేత్యాహ ॥ సర్వభూతేష్వితి ॥ ఆత్మనిస్వస్మిం
శ్చ,అహం,మవస్థితఃఅన్తఃప్రవిశ్యధారకత్వేనస్థితః- అతఏవ-సర్వాత్మా సర్వశరీరకః ❋ ॥ ౪౭ ॥ ❋ఉపసంహరతి॥ ఏవమితి॥
క్రియాయోగానాం-పథైర్మార్గైః.ప్రకారైరితియావత్,ఉభయతఇహాముత్రచా-భీప్సితాం-సిద్ధింఫలం-విన్దతిలభతే ❋॥౪౮॥ ❋

ముఖవాసంసురభిమత్తామ్బూలాద్యమథార్హయేత్ ॥ ౪౨ ॥ ఉపగాయన్గృణన్నృత్యన్కర్మాణ్యభినయన్మమ।
మత్కథాః శ్రావయఞ్శృణ్వన్ముహూర్తంక్షణికోభవేత్ ॥ ౪౩ ॥ స్తవైరుచ్చావచైస్స్తోత్రైఃపౌరాణైఃప్రా
కృతైరపి।స్తుత్వాప్రసీదభగవన్నితివన్దేతదణ్డవత్॥ ౪౪ ॥శిరోమత్పాదయోఃకృత్వాబాహుభ్యాంచపరస్పరమ్।
ప్రపన్నంపాహిమామీశభీతంమృత్యుగ్రహార్ణవాత్॥ ౪౫ ॥ఇతిశేషాంమయాదత్తాంశిరస్యాధాయసాదరమ్।
ఉద్వాసయేచ్చేదుద్వాస్యం జ్యోతిర్జ్యోతిషితత్పునః ॥ ౪౬ ॥ అర్చాదిషుయదాయత్ర శ్రద్ధామాంతత్రచార్చ
యేత్।సర్వభూతేష్వాత్మనిచసర్వాత్మాఽహమవస్థితః॥ ౪౭ ॥ఏవంక్రియాయోగపథైఃపుమాన్వైదికతాన్త్రి
కైః। అర్చన్నుభయతస్సిద్ధింమత్తోవిన్దత్యభీప్సితామ్॥ ౪౮ ॥మదర్చాంసంప్రతిష్ఠాప్యమన్దిరంకారయేద్దృఢమ్।
పుష్పోద్యానానిరమ్యాణిపూజాయాత్రోత్సవాశ్రితాన్ ॥ ౪౯ ॥ పూజాదీనాంప్రవాహార్థంమహాపర్వస్వథా
న్వహమ్। క్షేత్రాపణపురగ్రామాన్దత్త్వామత్సార్ష్టితామియాత్॥ ౫౦ ॥ప్రతిష్ఠయాసార్వభౌమంసద్మనాభువ
నత్రయమ్। పూజాదినాబ్రహ్మలోకంత్రిభిర్మత్సామ్యతామియాత్॥ ౫౧ ॥మామేవంనిరపేక్షేణభక్తియోగేన
విన్దతి। భక్తియోగంసలభతఏవంయఃపూజయేతమామ్ ॥ ౫౨ ॥ యస్స్వదత్తాంపరైర్దత్తాం హరేతసురవిప్ర
యోః। వృత్తింసజాయతేవిడ్భుగ్వర్షాణామయుతాయుతమ్॥ ౫౩ ॥ కర్తుశ్చసారథేర్హేతోరనుమోదితురేవ
చ। కర్మణాంభాగినఃప్రేత్యభూయోభూయస్తిత్ఫలమ్ ॥ ౫౪ ॥ ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋
❋❋❋❋❋❋❋❋ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే, ఏకాదశస్కన్ధే, సప్తవింశోఽధ్యాయః ❋❋❋❋❋❋❋❋

క్తంప్రత్యాహ ॥ మదర్చామితి ॥ తావ-ద్దృఢం-మన్దిరం-కారయేత్,తత్ర,మదర్చాంమత్ప్రతిమాం,ప్రతిష్ఠాప్య-పుష్పోద్యా
నానిచ - కారయేత్ ॥ మహాపర్వస్వ-న్వహంచ-పూజాదీనాం - ప్రవాహార్థంసంతతానువృత్త్యర్థం - పూజాద్యాశ్రితాన్-
క్షేత్రాదీన్-దత్వా-ఆరాధకేభ్యఇతిశేషః - మహ్యమితివా-మత్సార్ష్టితాంమత్సమానైశ్వర్యం- ప్రాప్నుయాత్ -తత్ర-యా
త్రావిశిష్టేషుపర్వసుమహాజనసమాగమఉత్సవః - వసన్తాదిమహోత్సవః - తైరాశ్రితాన్తద్వ్యాపారానిత్యర్థః - తాన్క్షేత్రాదీ
నితిసంబన్ధః ❋ ॥ ౪౯ ॥ ౫౦ ॥ ❋సార్వభౌమంసర్వపృథ్వీపతిత్వం,సద్మ,నామన్దిరనిర్మాపణేన - త్రిభిఃప్రతిష్ఠాసద్మపూజనైః -
మత్సామ్యతాంమత్సాధర్మ్యమితియావత్ ❋ ॥ ౫౧ ॥ ❋యస్తు-నిరపేక్షేణఫలాభిసంధివిరహేణ-మాం-మిత్థం-పూజయే-త్స
భక్తియోగం-లభతే-సచ,భక్తియోగేన-మామేవ,విన్దతేప్రాప్నోతి ❋ ॥ ౫౨ ॥ ❋దత్వామత్సార్ష్టితామియాదితిదానఫలము
క్తం,కింతర్హ్యపహారఫలమిత్యత ఆహ॥యఇతి॥ సురవిప్రయోఃదేవబ్రాహ్మణయోః-విడ్భుక్అమేధ్యభోజీ ❋ ॥ ౫౩ ॥ ❋నకే
వలమిదంఫలందాత్రపహర్త్రోరేవ, అపిత్వన్యేషామపికేషాంచిదిత్యాహ ॥ కర్తురితి ॥ కర్తుఃప్రయోజ్యస్య-సారథేఃసహకా
రిణః-హేతోఃప్రయోజకస్యా - నుమోదితుశ్చ - తత్ఫలం-కుతః-యతః - కర్మణాందానాపహారరూపాణాం-భాగినః-భోగినః
ఇతిపాఠే,తత్ఫలభోగినః ॥ తత్రాపివిశేషమాహ ॥ తత్ఫలందానాహారాదిఫలం.ప్రేత్యపరలోకే - భూయోభూయఃఉత్తరో
త్తరంభూయిష్ఠమిత్యర్థః ❋ ॥ ౫౪ ॥ ❋ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయామేకాదశస్కన్ధే
సప్తవింశోఽధ్యాయః ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

యద్యప్యేవం దాతా తత్సారథ్యాదయశ్చ ప్రశస్యాః - అపహర్త్రాదయస్తు నిన్ద్యాః, తథాఽపి, ప్రశంసానిన్దే న కుర్యాదిత్యాహ ॥ పరస్వభావకర్మాణీతి ॥ పరస్య అన్యస్య, స్వభావకర్మాణి, స్వభావానుగుణాని, దానాపహారసహక్రియాద్యాత్మకాని కర్మాణి, న ప్రశంసేత్ - నాపి - గర్హయేత్ - కింతు - విశ్వ - మేకాత్మకం మదన్తర్యామికం మచ్ఛరీరభూతం - పశ్యేదిత్యర్థః ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ అన్యథాత్వనర్థ ఇత్యాహ ॥ పరస్వభావేతి ॥ యః, ప్రశంసతి - నిన్దతి చ - సః, అసతి దేహే, అభినివేశతః ఆత్మాభిమానాత్ - స్వార్థాత్ - దాశు - భ్రశ్యతే - స్వార్థో ఽత్ర స్వాధికృతో జ్ఞానయోగః ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ అసత్యభినివేశస్య స్వార్థభ్రంశహేతుత్వముపపాదయతి ॥ తైజస ఇతి ॥ తైజసశబ్దో ఽత్ర - తా - హఙ్కారకార్యే దేహే ఽత్త్వాభిమానేలక్షణయా వర్తతే - తస్మి, న్నిద్రయా తత్తుల్యయా అవిద్యయా - దేహవిలక్షణాత్మ యాథాత్మ్యజ్ఞానేనా - పన్నే ప్రాప్తే సతి - పిణ్డస్థో దేహస్థో ఽపి - జీవః - నష్టచేతనః సుప్తసంజ్ఞానః, మృత్యుం - వాశబ్ద ఇవార్థః - మృత్యుతుల్యాం - మాయాం సూక్ష్మరూపాం ప్రకృతిం - ప్రాప్నోతి, ప్రకృత్యాతిరోహితో భవతి - నానార్థదృక్ నానావిధదేహాభిమానీ పురుషః - ప్రబుద్ధో ఽపి - తద్వత్ తత్త్వజ్ఞానవిరహాత్సుప్తకల్ప ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ నను - దేహధర్మాణామాత్మన్యారోపేణ స్తుతినిన్దయోరిత్థమనర్థహేతుత్వే ఽపి తేషాం తద్గతత్వం పశ్యతో నిన్దతస్తువతశ్చ న కో ఽప్యనర్థ ఇత్యత ఆహ ॥ కింభద్రమితి ॥ న వసత్యేకరూపతయేత్యవస్తు, తస్య - ద్వైతస్య భిన్నస్య, నానావిధస్య - దేహస్యా - త్మవస్తువ్యతిరిక్తత్వావిశేషాత్ కియత్, కింభద్రం - కిం మఙ్గళం, కిం వా, అభద్రం, దేవాదిశరీరస్య క్రిమ్యాదిశరీరస్య చ ప్రకృతిపరిణామరూపత్వావిశేషాత్ నిషేకగర్భాదికాలకృతావస్థాద్యవిశేషాచ్చ భద్రత్వాదభద్రైకరూపేషు కిమభద్రత్వాదిచిన్తేత్యర్థః - వాచోదితం దేవాదిశబ్దోదితం - మనసా ధ్యాతం అహమభిమానాస్పదం, య - ద్దేవాదిశరీరం, త - దనృతం, దేహగతదేవత్వాదికమాత్మన్యసత్యమిత్యర్థః, అతో, దేహదృష్ట్యా చ న స్తుతినిన్దే యుక్తే ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ నన్వాత్మని దేహగతాకారస్యాసత్యత్వే కథం తర్హి తదభినివేశమాత్రేణానర్థ ఇత్యపేక్షాయాం - మయ యథావద్గృహ్యమాణానామనర్థహేతు

శ్రీభగవానువాచ ॥ పరస్వభావకర్మాణి న ప్రశంసేన్న గర్హయేత్ । విశ్వమేకాత్మకం పశ్యన్ ప్రకృత్యా పురుషేణ చ ॥ ౧ ॥ పరస్వభావకర్మాణి యః ప్రశంసతి నిన్దతి । స ఆశు భ్రశ్యతే స్వార్థాదసత్యభినివేశతః ॥ ౨ ॥ తైజసే నిద్రయాఽఽపన్నే పిణ్డస్థో నష్టచేతనః । మాయాం ప్రాప్నోతి మృత్యుం వా తద్వన్నానార్థదృక్పుమాన్ ॥ ౩ ॥ కింభద్రం కిమభద్రం వా ద్వైతస్యావస్తునః కియత్ । వాచోదితం తదనృతం మనసా ధ్యాతమేవ చ ॥ ౪ ॥ ఛాయాప్రత్యాహ్వయాభాసా అసన్తో ఽప్యర్థకారిణః । ఏవం దేహాదయో భావా యచ్ఛన్త్యామృత్యుతో భయమ్ ॥ ౫ ॥ ఆత్మైవ తదిదం విశ్వం సృజ్యతే సృజతి ప్రభుః । త్రాయతే త్రాతి విశ్వాత్మా హ్రియతే హరతీశ్వరః ॥ ౬ ॥ తస్మాన్న

త్వం దృష్టాన్తముఖేనోపపాదయతి ॥ ఛాయేతి ॥ యథా, ఛాయా - రాక్షసత్వేన ప్రతీయమానా - భయహేతుః - న త్వాత్మచ్ఛాయేతి ప్రతీయమానా - యథా చ - ప్రత్యాహ్వయః ప్రతిశబ్దః - స చ గిరిగుహాగతసత్వాన్తరశబ్దత్వేన ప్రతీయమానో - భయహేతుః, న త్వాత్మీయత్వేన ప్రతీయమానః - ఆభాసః స్వాప్నో బాధకవర్గః - స చ, జాగ్రదవస్థాప్రతిపన్నతుల్యతయా ప్రతీతో భయహేతుః - న తు స్వాప్నతయా - అసన్తో ఽప్యర్థకారిణః స్వయమకార్యకరస్వరూపా అపి అయథావద్గృహ్యమాణాః కార్యకరా భవన్తి - ఏవం - దేహాదయో, భావా అర్థా - ఆత్మతయా ప్రతీయమానాః - ఆమృత్యుతః, మృత్యురత్ర ప్రాకృతప్రళయః - ఆ ప్రళయాదిత్యర్థః - భయం సంసృతిభయం, యచ్ఛన్తి ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ ఏవం స్తుతినిన్దాహేతుభూతరాగద్వేషాభావాయ చిదచిదాత్మకప్రపఞ్చే చిదచిద్భేదముక్త్వా ఽథ కృత్స్నస్య జగతో బ్రహ్మోపాదానకత్వేన తదనన్యత్వాచ్చ న స్తుత్యాదీత్యాహ ॥ ఆత్మైవేతి సార్ధైస్త్రిభిః - ఆత్మా పరమపురుషః, త, దేకాత్మకం ద్వ్యాత్మకం చ - ఇదం విశ్వం, ఆత్మైవ పరమాత్మైవేత్యర్థః - తదుపపాదయతి ॥ సృజ్యత ఇతి ॥ స్వయం, చిదచిద్విశిష్టాకారేణ సృజ్యతే, త్రాయతే, హ్రియతే, ఇత్యేతైః పదైరుపాదానత్వముక్తం - సృజతీత్యాభిర్నిమిత్తత్వం - తచ్చ విశేషాకారేణేత్యవగన్తవ్యం, తత్ర ప్రభురిత్యనేనోపాదానత్వోపయుక్తం సర్వశక్తిమత్త్వం వివక్షితం, ప్రభుః సమర్థః, సర్వశక్తిరితి యావత్, రక్ష్యత్వరక్షకత్వయోరేకస్మిన్నుపపత్తిద్యోతనాయ విశ్వాత్మేత్యుక్తం, ఆత్మా హ్యన్తః ప్రవిశ్య ప్రశాసనేన ధారకః - కర్మానుగుణం తత్త్వమేవ హీశ్వరస్య రక్షకత్వం నామ - విశ్వస్య శరీరత్వోక్త్యా తస్య సాక్షాద్రక్ష్యత్వం తద్ద్వారా త్వాత్మన ఇతి ఫలితం, శరీరగతధర్మాణాం తద్ద్వారా శరీరిపర్యన్తత్వాత్ తేషాం తత్పర్యన్తత్వం నామ తన్నిర్వాహకత్వమేవ - ఈశ్వర ఇత్యనేన కృత్స్నస్య జగతః సంహార్యత్వతద్విభూతిత్వావగమాత్తదిచ్ఛాప్రతిఘాతకాభావః ఫలితః ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ తస్మాదితి ॥ తస్మాత్స్వనిష్ఠస్య బ్రహ్మాత్మకస్య వస్తునో ఽభావాత్ - యద్వా, బ్రహ్మణ ఏవ కృత్స్నప్రపఞ్చోపాదానత్వాద్విశ్వాకారేణ తస్యైవావస్థితత్వాత్ - అన్యస్మాత్ పృథక్సిద్ధాత్ - ఆత్మనో బ్రహ్మణస్సకాశాత్ - అన్యః పృథక్సిద్ధో - భావః - న హి నిరూపితః - అస్మాత్ - ఆత్మా - పృథక్సిద్ధః - తచ్చాత్మనః - పృథక్సిద్ధమిత్యేవం న నిరూప

యితుం కశ్యమిత్యర్థః-నను - వైశేషికాదయః ఈశ్వరస్య నిమిత్తత్వమేవమన్యన్త ఇతి కథం తస్యోపాదనత్వమపీత్యత స్తాన్నిరాహ॥ నిరూపితేతి॥ త్రివిధా-సమవాయ్యసమవాయినిమిత్తరూపమిథః కారణభేదవిషయా-ఆత్మని వైశేషికాద్యాత్మని-భాతి రాభాతిః-ప్రతీతిరితియావత్-నిర్మూలా ప్రమాణశూన్యేతి నిరూపితా-యద్వా, జగత్కార్యం చే- త్కారణేనమిథోభిన్నేనభవితవ్యమిత్యేవం-నిరూపితాభాతి నిర్మూలేత్యర్థః, ప్రమాణాభావో-ఽపి యుక్తైరేవమూలమితి న వాచ్యం-కాలఘటసంయోగం ప్రతి కాలస్యైకస్యైవ నిమిత్తోపాదానత్వభయవిధకారణత్వస్యత్వైరవశ్యాభ్యుపగమ్యత్వాదితిభావః॥ యద్వా॥ యతోఽన్యోభావో న నిరూప్య-స్తతో విన్నా ప్రశంసోపేక్షార్యాపేణ త్రివిధవిషయ ప్రతీతిర్భ్రమాత్మికేత్యాహ॥ నిరూపితేతి॥ నిర్మూలా ప్రమాణశూన్యా-కేవలం భ్రమరూపేతియావత్ నిరూపితా నిశ్చితా ❋ ॥ ౭ ॥ ❋ నను పరమాత్మన ఉపాదానత్వే వికారాశ్రయత్వాపత్తిరిత్యత ఆహ॥ ఇదమితి॥ ఇదం పరిదృశ్యమానం - త్రివిధం సిన్నా ప్రశంసోపేక్షా విషయత్వేన ప్రతీయమానం-యద్వా సర్గస్థితిలయరూపావస్థాయుక్తం, జగ-ద్గుణమయం సత్త్వాది ప్రకృతిగుణవికారరూపం-విద్ధి-అతో-వికారాః పరిణామాదయో గుణగతా ఏవేతిభావః- గుణమయస్య కథం పరమాత్మోపాదానకత్వమిత్యత స్తద్విశినష్టి॥ మాయయాకృతం-మాయయా సంకల్పరూపేణ జ్ఞానేన-గుణేషు - ప్రవిశ్య కృతం - అత ఉపాదానత్వమప్యవిరుద్ధం తస్య సర్వాత్మకత్వాదితిభావః ఏతదితి॥ జ్ఞానవిజ్ఞాననైపుణం జ్ఞానం ప్రకృతిపురుషయోః పరస్పరం వైలక్షణ్య జ్ఞానం విజ్ఞానం తాభ్యాం పరమపురుషస్య విలక్షణత్వజ్ఞానం-తత్ర - నైపుణం కౌశలం - విద్వా - న్నినన్దతి-నాపిచ-స్తౌతి - కింతు, సూర్యవద్గుణదోషాభినివేశరహిత - శ్చరతి - చరేదిత్యర్థః ❋ ॥ ౮ ॥ ❋ సూర్యవచ్చరేదితి దృష్టాన్తముఖేనాభిమతమర్థం దార్ష్టాన్తికే స్పష్టయతి॥ ప్రత్యక్షేణేతి॥ ప్రత్యక్షాదిభిః-కృత్స్నమాబ్రహ్మకీటం శరీరజాల-మాద్యన్తవత్ ఉత్పత్తినిధనవత్ -అసత్ సత ఆత్మనోఽన్యచ్చేతిచ-జ్ఞాత్వా- నిస్సఙ్గః క్వాప్యనా

ప్యాత్మనోఽన్యస్మాదన్యోభావో నిరూపితః। నిరూపితేయం త్రివిధా నిర్మూలా భాతిరాత్మని॥ ౭ ॥ ఇదం గుణమయం విద్ధి త్రివిధం మాయయా కృతమ్। ఏతద్విద్వాన్మదుదితం జ్ఞానవిజ్ఞాననైపుణమ్॥ నానిన్దతి న చ స్తౌతి లోకే చరతి సూర్యవత్ ॥ ౮ ॥ ప్రత్యక్షేణానుమానేన నిగమేనాత్మసంవిదా। ఆద్యన్తవదసజ్జ్ఞాత్వా నిస్సఙ్గో విచరేదిహ॥

ఉద్ధవ ఉవాచ। నైవాత్మనో న దేహస్య సంసృతిర్ద్రష్టృదృశ్యయోః। అనాత్మస్వదృశోరీశ కస్యేదముపలభ్యతే ॥ ౧౦ ॥ ఆత్మాఽవ్యయోఽగుణశ్శుద్ధస్స్వయంజ్యోతిరనావృతః। అగ్నివద్దారువదచిద్దేహః కస్యేహ సంసృతిః ॥ ౧౧ ॥ శ్రీభగవానువాచ। యావద్దేహేన్ద్రియప్రాణైరాత్మనస్సన్నికర్షణమ్। సంసారః ఫలవాం స్తావదపార్థోఽప్యవివేకతః ॥ ౧౨ ॥ అర్థే హ్యవిద్యమానేఽపి సంసృతిర్న నివర్తతే। ధ్యాయతో విషయానస్య స్వ

సక్తః-ఇహలోకే-చరేత్ ❋ ॥ ౯ ॥ ❋ అఙ్గుళ్యాద్యవయవవిచ్ఛేదేఽప్యాత్మన స్తదదర్శనాత్ భిన్నానాం దేహావయవానామనాత్మత్వం ప్రత్యక్షం- ఏవమేవానుమానాదవయవాన్తరాణామనాత్మత్వసిద్ధిః-యది దేహాత్మానౌ మిథోఽత్యన్తవిలక్షణౌ కస్యతర్హి సుఖదుఃఖానుభవాత్మకస్సంసార-ఇతిపృచ్ఛతి॥ నైవేతి॥ హే-ఈశ- కస్య-స్యాత్, సంసృతిరిత్యనుషజ్యతే-నకస్యాపీత్యత ఆహ ॥ ఉపలభ్యత ఇతి॥ సుఖదుఃఖానుభవో దృశ్యతేహి - అతః ప్రత్యక్షవిరోధాన్న సంసృతిరపహ్నోతుం శక్యేతిభావః ❋ ॥ ౧౦ ॥ ❋ సంసృత్యసంభావనాయాం హేతుత్వేనాత్మానం విశినష్టి॥ ఆత్మాఽవ్యయ ఇతి॥ ఆత్మా-స్వయం శబ్దః పూర్వోత్తరాభ్యాం సంబధ్యతే-స్వయమాత్మనా-శుద్ధః-స్వభావతశ్శుద్ధ ఇత్యర్థః-స్వయం జ్యోతిః స్వయం ప్రకాశః - అనన్యాధీనప్రకాశః-అనావృతః కర్మరూపావరణరహితః, అగుణః సత్త్వాదిగుణానాశ్రయః-అవ్యయః జన్మమరణాదివికారరహితః-దేహ స్త్వ-చిజ్జడః-విజాతీయయోరపి దేహాత్మనోరవిభాగేనావస్థితౌ దృష్టాన్తోఽగ్నివద్దారువదితి, కస్యేహ సంసృతిః - అజడస్యాప్యాత్మనః స్వతశ్శుద్ధత్వాత్ అశుద్ధస్యాపి దేహస్య జడత్వాన్న సంసృతిః స్యాదితి ప్రశ్నార్థః ❋ ॥ ౧౧ ॥ ❋ స్వతశ్శుద్ధస్యాప్యాత్మనః ప్రకృతిసబన్ధేనాశుద్ధత్వాత్సంసార ఇతి పరిహరతి॥ యావదితి॥ యావ,దాత్మనో, దేహాదిభిః-సన్నికర్షణం సంబన్ధః-తావ,దపార్థోఽప్యా,త్మనిస్వత ఏవావిద్యమానోఽపి, సంసారః- తదావహో దేవాద్యాకారః-ఫలవాన్విద్యమానకల్పః-సుఖదుఃఖజనకః-కుతః- అవివేకతః దేహవిలక్షణస్వస్వరూపాజ్ఞానాత్ . అవివేకకృతసంబన్ధాదేవతస్యాశుద్ధిరితిభావః, అవివేకిన ఇతిపాఠే-త-దాత్మనో విశేషణం, అవివేకా-ద్దేహాదిభిః, సన్నికర్షణం తత స్సంసారః-ఫలవాన్, అవిద్యాసంచితం కర్మ,, తివచనాదవివేకస్య ప్రకృతిసంబన్ధహేతుత్వం కర్మద్వారావగన్తవ్యం - ఏవంచాహంకారమమకారకృతపుణ్యపాపాధీనప్రకృతిసంబన్ధాత్సంసార ఇత్యభిప్రాయః ❋ ॥ ౧౨ ॥ ❋ ఆత్మన్యవిద్యమానాదపి దేవమనుష్యాద్యాకారాత్సంసృతిరిత్యేతద్దృష్టాన్తముఖేనోపపాదయతి॥ అర్థ ఇతి॥ దేవమనుష్యాద్యాకారే, అవిద్యమానేఽపి ఆత్మన్యసత్యపి-విషయాన్, ధ్యాయత స్తస్య-సంసృతిర్నినివర్తతే స్వప్నే లోహంకృశోఽహంమనుష్మైతేకళత్రాదయః మమైతే ప్రతికూలాశ్శత్రాదయ ఇమేత్యనుకూ

లా ఇత్యేవం ధ్యాయత ఇత్యర్థః యథా, స్వప్నే అనర్థాగమః, స్వాప్నదేహస్యానాత్మత్వం సంప్రతిపన్నం, తథాఽపి తస్యాత్మన్యధ్యాసాదనర్థాగమస్తాదాత్వికదుఃఖానుభవో భవతి - తద్వదిత్యర్థః ❀ ॥ ౧౩ ॥ ❀ స్వాప్నదేహస్యానాత్మత్వసంప్రతిపత్తిం, తద్దేహాపగమే తు తదభిమానప్రయుక్తదుఃఖాభావం చ దర్శయతి ॥ యథా హీతి ॥ ప్రస్వాపశబ్దః స్వప్నపరః, తస్య దేహాత్మాభిమానద్వారా బహ్వనర్థకృత్త్వం వివక్షితం, స ఏవ ప్రస్వాప ఏవ, ప్రతిబుద్ధస్యోత్థితస్య, మోహాయ న కల్పతే. తద్దేహాభిమానరూపమోహజననద్వారా సుఖదుఃఖకృన్న భవతీత్యర్థః ❀ ॥ ౧౪ ॥ ❀ దృష్టాన్తేనాభిప్రేతమర్థం దార్ష్టాన్తికే దర్శయతి ॥ శోకేతి ॥ శోకాదయో, జన్మమృత్యూ చాహంకారస్యాహంకారయుక్తస్యాత్మనః, న తు తద్వియుక్తస్య, ఇత్యేవర్థీయార్థ్య ఆద్యజన్తోఽత్రాహంకారశబ్దః అనాత్మన్యాత్మాభిమానహేతుః ప్రకృతిపరిణామవిశేషోఽహంకారః, తత్ప్రయుక్తాః శోకాదయో, న త్వాత్మనః స్వాభావికా ఇత్యర్థః దుఃఖాజ్ఞానమలాధర్మాః ప్రకృతేస్తే న చాత్మనః, ఇత్యాదివదయమేవార్థః ❀ ॥ ౧౫ ॥ ❀ అహంకారస్య దృశ్యన్త ఇత్యహంకారస్య సంసృతిహేతుత్వసామాన్యాధారముక్తం, అథ సంసృతిహేతూన్ సర్వాన్ సంకలయ్య దర్శయతి ॥ దేహేన్ద్రియేతి ॥ అభిమానః అనాత్మన్యాత్మబుద్ధిః జీవస్య, సంసృతిహేతుత్వం కర్మానుష్ఠాతృతయా, అన్తరాత్మా పరమాత్మా తస్య సంసృతిహేతుత్వం కర్మఫలప్రదత్వేన, గుణాశ్చ కర్మాణి చ మూర్తిర్యస్యాపి ధియాని స ఇత్యన్తరాత్మవిశేషణం - గుణకర్మమూర్తిరితి పాఠాన్తరే తు గుణాః సత్త్వాదయః కర్మాణి పుణ్యాపుణ్యాత్మకాని చ మూర్తయశ్చ గుణకర్మమూర్తిః, సమాహారైకవద్భావః మూర్తిశబ్దో దేవమనుష్యత్వాదిజాతిపరః - దేహస్య పృథగుక్తత్వాత్ - సూత్రం మహాన్, సూత్రభూతోఽహంకారాదికార్యతత్త్వాధారభూతో మహానిత్యర్థః - ఉరుధా బహుధా, ఇతి శబ్దో హేత్వర్థః - ఉరుధైవ తేభ్య ఇత్యర్థః - సంసారః - కాలతన్త్రః కాలవశః - కాలో హి హేతురితి భావః, ఆధావతి ప్రవర్తతే ❀ ॥ ౧౬ ॥ ❀ కస్తర్హి తస్మి

స్వప్నే ఽనర్థాగమో యథా ॥ ౧౩ ॥ యథా హ్యప్రతిబుద్ధస్య ప్రస్వాపో బహ్వనర్థకృత్ । స ఏవ ప్రతిబుద్ధస్య న వై మోహాయ కల్పతే ॥ ౧౪ ॥ శోకహర్షభయక్రోధలోభమోహస్పృహాదయః । అహంకారస్య దృశ్యన్తే జన్మ మృత్యుశ్చ నాత్మనః ॥ ౧౫ ॥ దేహేన్ద్రియప్రాణమనోఽభిమానో జీవోఽన్తరాత్మా గుణకర్మమూర్తిః । సూత్రం మహానిత్యురుధేవ నీతస్సంసార ఆధావతి కాలతన్త్రః ॥ ౧౬ ॥ అమూలమేతద్బహురూపరూపితం ❀ మనోవచఃప్రాణశరీరకర్మ । జ్ఞానాసినోపాసనయా శితేనచ్ఛిత్త్వా మునిర్గాం విచరేదతృష్ణః ॥ ౧౭ ॥ జ్ఞానం వివేకో నిగమస్తపశ్చ ప్రత్యక్షమైతిహ్యమథానుమానమ్ । ఆద్యన్తయోరస్య యదేవ కేవలం ❀ కాలశ్చ హేతుశ్చ తదేవ మధ్యే ॥ ౧౮ ॥ యథా హిరణ్యం సుకృతం పురస్తాత్పశ్చాచ్చ సర్వస్య హిరణ్మయస్య । తదేవ మధ్యే వ్యవహ్రియమాణో నానాప

వృత్త్యపాయ ఇత్యత ఆహ ॥ అమూలమితి ॥ బహుభిః దేహాదిరూపైర్హేతుభిః - రూప్యత ఇతి తథా - తత్ - మన ఆదీనాం కర్మ మన ఆదిభిః కృతం కర్మేత్యర్థః - తదేతత్సంసృతిమూలం - అమూలం - యథా తథా - జ్ఞానాసినాభిత్త్వా - కథంభూతేన - ఉపాసనయా మమోపాసనయా - శితేన సంతతానువృత్తేన - ఛిత్త్వేత్యస్య ఛేదనాయోపక్రమేత్యర్థః జీవదశాయాం నిర్మూలచ్ఛేదనాసంభవాత్ - న - తృష్ణా - శబ్దాదిషు, యస్య సః - మునిః శుభాశ్రయసంశీలనశీలః - గాం భూమిం - విచరేదిత్యర్థః జ్ఞానోపాసనే తన్నివృత్తిహేతురితి భావః ❀ ॥ ౧౭ ॥ ❀ కీదృశం తజ్జ్ఞానం, కాని పునస్తత్సాధనానీత్యత ఆహ ॥ జ్ఞానమితి ॥ జ్ఞానం వివేకో నిగమ ఇతి కార్యకారణయోరభేదాభిప్రాయకం సామానాధికరణ్యం - వివేకాదినా జ్ఞానం నిష్పాద్యత ఇత్యర్థః తత్ర - నిత్యత్వానిత్యత్వాదిభిరాత్మానాత్మనోః పరస్పరవ్యావర్తకధర్మైర్నిరూపణం వివేకః - తపః కర్మయోగః - నిగమః శాస్త్రాధ్యయనజం జ్ఞానం - ఆత్మానాత్మనోరహంతయేదంతయా చానుభవః ప్రత్యక్షం - ఐతిహ్యముపదేశః - అనుమానం కృష్యాదిదృష్టాన్తేన కర్మఫలానిత్యత్వానుమానం - ఏవం సాధనాన్యుక్తాని - అథ జ్ఞానాకారమభినయేన నిరూపయతి ॥ ఆద్యన్తయోరిత్యాదిభిః సార్ధైశ్చతుర్భిః - అస్య దేహస్య - ఆద్యన్తయోః - యత్ - కేవలం శరీరరహితం, మధ్యేఽపి - తదేవాత్మస్వరూపం - న తు శరీరమాత్మా త్వేవంవిధం జ్ఞానమిత్యర్థః - కాలశ్చేతి చ స్త్వర్థః హేతుశ్చేతి చోఽవధారణార్థకః - కాల ఏవ హేతుః బహు స్యామితి భగవత్సంకల్పకాల ఏవైవంవిధస్యాత్మనో దేహసంబన్ధనిమిత్తమిత్యర్థః ❀ ॥ ౧౮ ॥ ❀ తదేవ జ్ఞానం దృష్టాన్తేన వర్ణయతి ॥ యథేతి ॥ సుకృతం సుష్ఠుకృతం - సమ్యక్పుటపాకశోధితమిత్యర్థః - తత్ - సర్వస్య - హిరణ్మయస్య కటకమకుటాదేః పురస్తాత్ - పశ్చాచ్చ - అతో మధ్యేఽపి - తదేవ - నానాపదేశైర్నానానామభిః రజతాదిమిశ్రణసంబన్ధైర్వ్యవహార్యం భవతి ॥ విశుద్ధం హిరణ్యం కటకమకుటాదినిర్మాణదశాయాం రజతాదిమిశ్రం క్రియతే - తన్మిశ్రమపి భూషణావస్థం హిరణ్యమితి వ్యవహ్రియతే - స చ వ్యవహారో భ్రాన్తిమూలః - నిరూపకైస్తు రజతాదిమిశ్రణాత్పూర్వం అగ్నిశోధనాత్పశ్చాచ్చ యత్కేవలం హిరణ్యం తదేవ మధ్యేఽపి హిరణ్యశబ్దవాచ్యం న తు రజ

తాద్యంశోఽక్షితివ్యవహ్రియతే - స చ నభ్రాన్తిమూలః - తద్వత్ ఏవం - అహమర్థోఽప్యాత్మా దేహసంబన్ధాత్పూర్వాపరకాలయోరివమధ్యేఽపి దేహవిలక్షణ ఏవ - దేహసంమేళనేనాహమితి ప్రతిపత్తిస్తు భ్రాన్తిరేవేత్యర్థః - దార్ష్టాన్తికసామర్థ్యాల్లబ్ధ దృష్టాన్తేఽలోహాన్తరమిశ్రత్వమవగమ్యతే ✻ ॥ ౧౯ ॥ ✻ కించ ॥ విజ్ఞానమితి ॥ కారణమిన్ద్రియవర్గః - కార్యం - శరీరం - కర్తృ - మహత్తత్త్వకార్యమనాత్మన్యాత్మాభిమానహేతురహంకారతత్త్వమితి త్రియవస్థం త్రిధాఽవస్థితం - యకారోఽస్యపృథక్స్వరశ్ఛన్దోఽనురోధాత్ - అఙ్గ హే ఉద్ధవ - త్రిగుణం త్రిగుణపరిణామాత్మకం అచేతనం - సమన్వయేన వ్యతిరేకతశ్చ - అన్వయవ్యతిరేకాభ్యాం - యేన తుర్యేణోక్తావస్థాత్రయరహితేనాత్మతత్త్వేన ప్రవర్తత ఇతి శేషః - తదేవాత్మతత్త్వం - సత్యం అపరిణామిత్యేవం విధమస్యైతజ్జ్ఞానాసినోపాసనయేత్యుక్తం విజ్ఞానమిత్యర్థః - త్రియవస్థమిత్యస్యోత్పత్తిస్థితినిధనాత్మకావస్థాత్రయభాగిత్యర్థః తత్రాత్మని దేహాన్తరవస్థితే సతీన్ద్రియాదీనాం - ప్రవృత్తిరిత్యన్వయః - తదపగమే తు నప్రవృత్తిరితి వ్యతిరేకః ✻ ॥ ౨౦ ॥ ✻ నయదితి ॥ యత్ శరీరం - పురస్తాత్ ఉత్పత్తేః పూర్వకాలే - నాత్మా భవతి - ఉతాపిచ - పశ్చాన్నాశానన్తరమపి - నాత్మా - తన్మధ్యేఽపి నాత్మా భవతి - స్థూలోఽహమితి వ్యవహారమాత్రం - స ఏష వ్యవహారో భ్రాన్తిమూలక ఇత్యర్థః ; భూతం దేహస్య పూర్వాపరకాలయోరపి విద్యమానం - య - దాత్మతత్త్వం - పరేణ ప్రమాణేన - ప్రసిద్ధం - తదేవ - స్యాత్ - సదైకరూపం స్యాదితి చ - తత్ - జ్ఞానాసినేత్యుక్తం జ్ఞాన - మితి - మే, మనీషా మతిః - మేమతమిత్యర్థః ✻ ॥ ౨౧ ॥ ✻ కించ ॥ అవిద్యమాన ఇతి ॥ వైకారికః ప్రకృతివికారభూతః - రాజసః రజోగుణోద్రిక్తతయా ప్రవృత్తిస్వభావః - ఏష - సర్గః శరీరరూపస్సృజ్యపదార్థః - అవిద్యమానోఽపి ఆత్మనిస్వత ఏవావిద్యమానోఽపి - అవభాతి ॥ స్వాభిమానవిషయతయా ప్రతీయతే ; బ్రహ్మ పరిశుద్ధం జీవాత్మస్వరూపం తు - స్వయంజ్యోతిః అతో విభాతి ॥ అత ఇతి ల్యబ్లోపే కర్మణి పఞ్చమీ - ఇమం సర్గమపోహ్య పునరావృత్తం య

జ్జ్ఞైరహమస్య తద్వత్ ॥ ౧౯ ॥ విజ్ఞానమేతత్త్రియవస్థమఙ్గ గుణత్రయం కారణకార్యకర్తృ । సమన్వయేన వ్యతిరేకతశ్చ యేనైవ తుర్యేణ తదేవ సత్యమ్ ॥ ౨౦ ॥ నయత్పురస్తాదుత యన్న పశ్చాన్మధ్యే చ తన్న వ్యపదేశమాత్రమ్ । భూతం ప్రసిద్ధం చ పరేణ యద్యత్తదేవ తత్స్యాదితి మే మనీషా ॥ ౨౧ ॥ అవిద్యమానోఽప్యవభాతి యో వై వైకారికో రాజస ఏష సర్గః । బ్రహ్మ స్వయంజ్యోతిరతో విభాతి బ్రహ్మేన్ద్రియార్థాత్మవికారచిత్రమ్ ॥ ౨౨ ॥ ఏవం స్ఫుటం బ్రహ్మవివేకహేతుభిః ✻ పరాపవాదేన విశారదేన । ఛిత్వాత్మసంమోహముపారమేత స్వానన్దతుష్టోఽఖిలకాముకేభ్యః ॥ ౨౩ ॥ నాత్మా వపుః పార్థివమిన్ద్రియాణి దేవా హ్యసుర్వాయుర్జలం హుతాశః । మనో

ధాతథా నిర్ధారయేత్యర్థః - స్వయంజ్యోతిః స్వయంప్రకాశం - అవభాతి - బ్రహ్మప్రకృతిస్తు ఇన్ద్రియార్థాత్మకవికారచిత్రం - ఇన్ద్రియాణి - అర్థాః శబ్దాదివిషయాః - తదాత్మానస్తద్రూపాః - యే - వికారాః - తైః - శ్చిత్రం - భాతి - త్యేవం విధముపితద్విజ్ఞానమిత్యర్థః - అత్రాద్యో బ్రహ్మశబ్దో ముక్తాత్మస్వరూపపరః "బ్రహ్మభూయాయ కల్పతే - బ్రహ్మణో హి ప్రతిష్ఠాఽహమమృతస్యావ్యయస్య చే"తి పరిశుద్ధాత్మని తత్ప్రయోగదర్శనాత్ - ద్వితీయస్తు ప్రకృతిపరః "తస్మాదేతద్బ్రహ్మ నామరూపమన్నం చ జాయతే - మమ యోనిర్మహద్బ్రహ్మే"తి ప్రకృతావపి తత్ప్రయోగదర్శనాత్ - బద్ధాత్మస్వరూపం దేహసంసర్గాత్తన్మిశ్రతయాఽవభాతి - న తు వ్యావృత్తతయా ; శుద్ధాత్మస్వరూపం తు తదభావాత్పృథగేవావభాసత ఇత్యర్థః ✻ ॥ ౨౨ ॥ ✻ 'తత్రాద్యన్తయోరస్త్యే'త్యర్ధేన సంసృతినివృత్త్యుపాయతయోక్తస్య జ్ఞానస్య - దేహపూర్వోత్తరమధ్యకాలత్రయానువృత్త దేహవిలక్షణాత్మకస్వరూపవిచారాత్మకత్వాకార ఉక్తః "యథా హిరణ్య"మిత్యనేన దేహసమ్మేళనేనాహమితి ప్రతీతేర్భ్రాన్తిరూపత్వనిర్ణయాత్మకత్వాకారః "విజ్ఞానమేత"దిత్యనేన త్వన్వయవ్యతిరేకాభ్యామాత్మనో దేహాదిప్రవర్తకత్వవిచారాకారః "నయత్పురస్తా"దిత్యాదినా దేహస్యానాత్మత్వనిశ్చయాకారః "అవిద్యమాన" ఇత్యనేన తు పరిశుద్ధాత్మస్వరూపస్య వ్యావృత్తతయాఽవభాసవిచారాత్మకత్వాకారః - తదేవముక్తవిధస్య జ్ఞానస్య సంసృతినిదానభూతదేహాత్మాభిమానచ్ఛేదకత్వముక్తం - అథాన్యాన్యపి తదుచ్ఛేదకాని వదన్ తదుపసంహరతి ॥ ఏవమితి ॥ ఇత్థం - స్ఫుటం యథా తథా - బ్రహ్మవివేకహేతుభిః, బ్రహ్మణః పరమాత్మనో వివేకః ఉక్తవిధాభ్యాం ప్రకృతిపురుషాభ్యాం వైలక్షణ్యనిర్ణయః - తద్ధేతుభిర్విచారాత్మకైః జ్ఞానైః - విశారదేన నిపుణేన పరాపవాదేన చాత్మని, సమ్మోహం దేహబుద్ధిస్వాతన్త్ర్యబుద్ధ్యాత్మకమోహం, ఛిత్వా - అస్య పూర్వవదర్థః - స్వానన్దతుష్టః - బ్రహ్మాత్మకస్వాత్మానుభవానన్దతుష్టః - అఖిలకాముకేభ్యః ఉపారమేత - అఖిలైః కర్మభిస్సఙ్గం న కుర్యాత్ - పరాపవాదో నామ పరేషాం దేహేన్ద్రియప్రాణాదీనాం, అపవాదః ఆత్మత్వాపనోదః ✻ ॥ ౨౩ ॥ ✻ తమేవ వివృణోతి ॥ నాత్మేతి ॥ పార్థివం వపుః నాత్మా, దేవశబ్దవాచ్యానీన్ద్రియాణి నాత్మే, త్యేవం యోజనీయం, అసుః ప్రాణః వాయుజలమితి సమాహారద్వన్ద్వః, వా

యుర్జలంచ, నాత్మేతి సంబన్ధః, అన్నమాత్రం, అన్నాప్యాయితస్య మనసోఽన్నమాత్రత్వవ్యపదేశః ॥ అన్నమయం హి సోమ్య మన, ఇతి శ్రుతేః - ధిషణా బుద్ధిః - సత్త్వమన్తఃకరణం - అహంకృతిరనాత్మన్యాత్మాభిమానహేతురహంకారః - ఖం ఆకాశః - వపురాదయో నాత్మేత్యత్ర హేతుః - అర్థసామ్యమితి ॥ అర్థానాం వపురాదీనాం సామ్యం ప్రకృతిపరిణామాత్మకత్వేన సామ్యం యతస్తత ఇతి యస్తచ్ఛబ్దాధ్యాహారేణ సంబన్ధః ప్రకృతిరేవాత్మనోఽన్యా కుతస్తత్పరిణామాత్మకా వపురాదయ ఆత్మా భవితుమర్హన్తీత్యర్థః ॥ ౨౪ ॥ ఉపారమేతే స్వానన్దతుష్టోఽఖిలకాముకేభ్య, ఇతి పరాపవాదేనచ్ఛన్నాత్మమోహస్య స్వానన్దతుష్టస్యాఖిలకామిసఙ్గస్యాపరిహార్యత్వముక్తం - నన్వేవంభూతస్య తత్సఙ్గేఽపి న కోపి దోష ఇత్యాశఙ్క్య తద్వ్యాఖ్యామ్ ॥ సమాహితైరితి ॥ అస్య, యద్వ్యపీత్యాదిః మత్స్వవివిక్తధామ్నః - మమ - సుష్ఠు - వివిక్తం - ధామ స్వరూపం - యేన - తస్య, సత్త్వాదిగుణపరిణామాత్మకైః - కరణైరిన్ద్రియైః - సమాహితైః - కో, గుణో - భవేత్, ఇన్ద్రియసమాధానేనాత్మన్యపూర్వః కోఽపి గుణో న భవేదిత్యర్థః - విక్షిప్యమాణైరపి కరణైః కిన్ను దూషణం - న కోపి దోషశ్చ భవేదిత్యర్థః - తత్ర దృష్టాన్తః, ఘనైః మేఘైః, రుపేతైః - ర్విగతైర్వా రవేః, కిం, నతు దోషో నాపి గుణశ్చ, యథా, తద్వదిత్యర్థః ❋ ॥ ౨౫ ॥ ❋ నను - పరమార్థతోఽరవేర్ఘనానాం చ న సఙ్గోఽస్తి, అతస్తైర్నతస్య దోష ఇత్యుక్తం - దార్ష్టాన్తికే తు సోఽస్త్యేవేతి తదభావభావాభ్యాం గుణదోషౌ స్త ఏవేత్యతో నభో దృష్టాన్తేన తౌ నిషేధతి ॥ యథేతి ॥ వాయ్వాదీనాం - గుణైః శోషణదహనక్లేదనరజోధూసరత్వాదిభిః - ఋతుగుణైః శీతోష్ణాదిభిర్వా - యథా - నభో - న సజ్జతే, నిర్లేపస్వభావత్వాదితి భావః - తథా పరం ప్రకృతివిలక్షణం - అక్షరం స్వైకరూపం, అహం అహంశబ్దవాచ్యం - ఆత్మస్వరూపమపి । సంసృతిహేతుభిః - ధర్మైః, సంసృతిహేతుత్వేన మతైః సత్త్వాదిభిస్తత్కార్యైః న సంబధ్యత ఇత్యర్థః - అతః

అన్నమాత్రం ధిషణా చ సత్త్వమహంకృతిః ఖం క్షితిరర్థసామ్యమ్ ॥ ౨౪ ॥ సమాహితైః కః కరణైర్గుణాత్మభిః గుణో భవేన్మత్స్వవివిక్తధామ్నః । విక్షిప్యమాణైరుత కిం ను దూషణం ఘనైరుపేతైర్విగతై రవేః కిమ్ ॥ ౨౫ ॥ యథా నభో వాయ్వనలామ్బుభూగుణైర్గతాగతైర్వర్తుగుణైర్న సజ్జతే । తథాఽక్షరం సత్త్వరజస్తమోమలైరహంమతేః సంసృతిహేతుభిః పరమ్ ॥ ౨౬ ॥ తథాఽపి సఙ్గః పరివర్జనీయో గుణేషు మాయారచితేషు తావత్ । మద్భక్తియోగేన దృఢేన యావద్రజో నిరస్యేత మనఃకషాయః ॥ ౨౭ ॥ యథాఽఽమయోఽసాధు చికిత్సితో నృణాం పునః పునః సన్తుదతి ప్రరోహన్ । ఏవం మనోఽపక్వకషాయకర్మ కుయోగినం విధ్యతి సర్వసఙ్గమ్ ॥ ౨౮ ॥ కుయోగినో యే విహితాన్తరాయైర్మనుష్యభూతైస్త్రిదశోపసృష్టైః । తే ప్రాక్తనాభ్యాసబలేన భూయో యుఞ్జన్తి యోగం న తు కర్మతన్త్రమ్ ॥ ౨౯ ॥ కరోతి కర్మ క్రియతే చ జన్తుః కేనాప్యసౌ చోదిత ఆనిపాతాత్ । న తత్ర విద్వాన్ ప్రకృతౌ స్థితోఽపి నివృత్తతృష్ణః స్వసుఖానుభూత్యా ॥ ౩౦ ॥ తిష్ఠన్తమాసీనముత వ్రజన్తం శయానముక్షన్త

కాముకైః సఙ్గో న దోషాయేతి భావః ❋ ॥ ౨౬ ॥ ❋ ఏవమప్యుపాయనిష్పత్తిదశాయాం తద్విరోధిత్వాత్సఙ్గః పరిహార్య ఇతి పరిహరతి ॥ తథాఽపీతి ॥ మాయారచితేషు ప్రకృత్యుత్పాదితేషు, గుణేషు - శబ్దాదిషు - సఙ్గః, పరివర్జనీయః తావదిత్యభిప్రేతమవధిమాహ ॥ మదితి ॥ యావత్ - మద్భక్తియోగేన - మనఃకషాయః కషాయరాగవద్దుర్మోచః - రజః - తత్కార్యభూతకామక్రోధాదిః నిరస్యేత - రజో నిరసనాదృతే న వృద్ధో భక్తియోగో నిష్పద్యతే - అతస్తన్నిష్పత్తయే తద్విరోధిరజోనిబర్హణోపాయత్వేనాసఙ్గేన భవితవ్యమిత్యర్థః ❋ ॥ ౨౭ ॥ ❋ ఏతదేవ సదృష్టాన్తముపపాదయతి ॥ యథేతి ॥ నృణాం - ఆమయో రోగః - అసాధు, అసమ్యగ్యథా తథా - చికిత్సితః ప్రతికృతః - పునః పునః - ప్రరోహన్ - దేహాత్, సన్తుదతి వ్యథయతి తథా - అపక్వకషాయవద్దుర్మోచం - కర్మ, పుణ్యాపుణ్యాత్మకముపాయవిరోధి ప్రాచీనం కర్మ - యస్య - స చాసౌ - కుయోగీ - తం - మనః, సర్వసఙ్గం విషయేష్వాసక్తం సత్ విధ్యతి - యోగాద్భ్రంశయతీత్యర్థః ❋ ॥ ౨౮ ॥ ❋ కుయోగిసంయోగస్య యోగివిరోధిత్వముపపాదయతి ॥ కుయోగిన ఇతి ॥ త్రిదశైః పరసమృద్ధిమసహిష్ణుభిర్దేవైః ; రుపసృష్టైః శ్చోదితైః, ర్మనుష్యభూతైర్మనుష్యరూపైః, కామిభిః - స్వజ్ఞాతిభిః, ర్విహితాః కారితాః, అన్తరాయాః - యేషాం తే - కుయోగినః, ప్రాక్తనాభ్యాసవిషయవాసనాబలేన - భూయో - యోగం - యుఞ్జన్తి - అపి తు కర్మతన్త్రమేవ యుఞ్జన్తి తతస్సంసరన్తీతి భావః ❋ ॥ ౨౯ ॥ ❋ కర్మతన్త్రం యుఞ్జన్తీత్యేతదేవోపపాదయతి ॥ కరోతీతి ॥ ఆనిపాతాత్ శరీరపాతావధి - జన్తుః - స్వయమపి - కర్మ - కరోతి - కేనాపి జన్తునా స్వాన్తరేణ - చోదితః, అసౌ - జన్తుః, క్రియతే - కార్యతే చ - స్వేచ్ఛయా పరేచ్ఛయా వా కుర్వన్నేవాస్త ఇత్యర్థః - నను సఙ్గం పరిహృతోఽపి యత్కించిత్కర్మతన్త్రం దుష్పరిహరమేవేతి సోఽపి తతస్సంసరేదిత్యత ఆహ ॥ న తత్రేతి ॥ విద్వాన్ సఙ్గస్యోక్తవిధానర్థావహత్వం జానన్, స్వసుఖానుభూత్యా స్వానన్దానుభవేన - నివృత్తవిషయాభిలాషతృష్ణః - ప్రకృతౌ దేహే - స్థితోఽపి, న తత్ర సజ్జతే - కుర్వన్నప్యకుర్వన్నేవ భవతీత్యర్థః ❋ ॥ ౩౦ ॥ ❋ నను శయనాసనాదిషు క్రియమాణేష్వపి కథం కర్తృత్వాభావ ఇత్యత ఆహ ॥ తిష్ఠన్తమితి ॥ ఉక్షన్తం రేతో ముఞ్చ

త్రోసిచ్ఛన్తం, అన్నమదన్తం భుఞ్జానం-స్వభావప్రాప్తం, మన్యదపి దర్శనస్పర్శనాదియత్ కించిదీహమానం కుర్వాణమప్యాత్మానం-ఆత్మస్థమతి-ర్న వేద, ఆత్మస్థా ఆత్మవిషయైవ-మతిర్యస్యసః - హేతుగర్భమిదం - అతో-న వేదనాభిమన్యతే స్వదేహస్థం స్థితిగమనాదివ్యాపారమాత్మస్థత్వేన నాభిమన్యతే తథాఽభిమానరహిత్యమేవాకర్తృత్వమిత్యర్థః ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁ కించ ॥ యదిస్మేతి ॥ మనీషీవిద్వాన్-విరుద్ధం ప్రతికూలం ఇన్ద్రియార్థం శబ్దాదివిషయం, అన్యదసచ్ఛరీరం-వా నుకూలమిన్ద్రియార్థజాతం వా - యదియద్యపి-నానా-పశ్యతి-తథాఽప్య-నుమానేన అనిత్యత్వానుమానేన-వస్తుతయా నిత్యతయా-న మన్యతే-యథా-స్వాప్నా-దుత్థాయ తిరోదధానం స్వాప్నార్థజాతం-స్థాయితయా-నాభిమన్యతే-తద్వత్ ❁ ॥ ౩౨ ॥ ❁ కించ ॥ పూర్వమితి ॥ గుణకర్మచిత్రం-సత్త్వాదిగుణానుగుణైః - కర్మభిః పుణ్యాపుణ్యాత్మకైః - శ్చిత్రం నానావిధ-మజ్గం దేవమనుష్యాదిశరీరమజ్ఞానంచ దేహాత్మాభిమానరూపం - పూర్వం జ్ఞానోత్పత్తేః ప్రా-గాత్మని, అవివిక్తం యథా తథా - గృహీతం-తత-పునః జ్ఞానోదయానన్తర - మీక్షయా మద్విషయజ్ఞానేన - నివర్తతే నివృత్తిపర్యన్తైతయి నివర్తత ఇత్యర్థః - ఆత్మా, నగృహ్యతే పూర్వమివ స్థూలోఽహమిత్యాది దేహాకారేణ నగృహ్యతే, నాపి విసృజ్యః నచ సంహారాదిభాక్-స్యాత "నచపునరావర్తత,, ఇతి శ్రుతేరితిభావః ❁ ॥ ౩౩ ॥ ❁ ఈక్షయాఽజ్ఞాననివర్తకత్వం దృష్టాన్తేన ప్రపఞ్చయతి ॥ యథాహీతి ॥ తమోఽన్ధకారం-హన్యాదేవ-నతు-సంవిధత్తే సన్నిధాపయతి నావస్థాపయతి - ఏవం-సతి విద్యమానా - మే సమీక్షా మద్విషయం జ్ఞానం - పురుషస్య-బుద్ధేః తమిస్రం స్థూలోఽహమిత్యాదిబుద్ధిమిత్యర్థః- తన్మూలాం-సంసృతంచ, హన్యాదితిభావః ❁ ॥ ౩౪ ॥ ❁ తద్విధూతే కథంభూతోఽవతిష్ఠత ఆత్మేత్యత్రాహ ॥ ఏష ఇతి ॥ ఏషః పరిశుద్ధో జీవాత్మా - స్వయం జ్యోతిః స్వయం ప్రకాశః, అతః జన్మాదివి

మదన్తమన్నమ్ । స్వభావమన్యత్కిమపీహమానమాత్మానమాత్మస్థమతిర్న వేద ॥ ౩౧ ॥ యది స్మ పశ్యన్నసదిన్ద్రియార్థం నానానుమానేన విరుద్ధమన్యత్ । న మన్యతే వస్తుతయా మనీషీ స్వాప్నం యథోత్థాయ తిరోదధానమ్ ॥ పూర్వం గృహీతం గుణకర్మచిత్రమజ్ఞానమాత్మన్యవివిక్తమఙ్గ । నివర్తతే తత్పునరీక్షయైవ న గృహ్యతే నాపి విసృజ్య ఆత్మా ॥ ౩౩ ॥ యథా హి భానోరుదయో నృచక్షుషాం తమో నిహన్యాన్న తు సద్విధత్తే । ఏవం సమీక్షా నిపుణా సతీ మే హన్యాత్తమిస్రం పురుషస్య బుద్ధేః ॥ ౩౪ ॥ ఏష స్వయంజ్యోతిరజోఽప్రమేయో మహానుభూతిస్సకలానుభూతిః । ఏకోఽద్వితీయో వచసాం విరామే యేనేషితా వాగసవశ్చరన్తి ॥ ౩౫ ॥ ఏతావానాత్మసంమోహో యద్వికల్పస్తు కేవలమ్ । ఆత్మన్నృతే స్వమాత్మానమవలమ్బో న యస్య హి ॥ ౩౬ ॥ యన్నామాకృతిభిర్గ్రాహ్యం పఞ్చవర్ణమబాధితమ్ । వ్యర్థేనాప్యర్థవాదోఽయం ద్వయం పణ్డితమానినామ్ ॥ ౩౭ ॥ యోగినాపక్వయోగస్య యుఞ్జతః కాయ ఉత్థితైః । ఉపసర్గైర్విహన్యేత తత్రాయం విహితో విధిః ॥ ౩౮ ॥ యోగధారణయా కాంశ్చిదా

కారరహితః, అప్రమేయః ప్రత్యక్షాదిభిః ప్రమాతుమశక్యః - మహానుభూతిః అపరిచ్ఛిన్నధర్మభూతజ్ఞానః, సకలానుభూతిః సర్వార్థగోచరజ్ఞానవాన్ - ఏకః అనేకద్రవ్యాత్మకత్వాభావాదేకః, అద్వితీయః ప్రాకృతదేహరహితః - అతఏవ-వచసాం విరామః దేవమనుష్యాదిశబ్దానామవిషయతయా తద్విరతహేతుభూతః - యేన - ఇషితాః ప్రేషితాః - చోదితాః-వాగసవశ్చరన్తి వ్యాప్రియన్తే- స ఏష ఇతి పూర్వావస్థాప్రదర్శనమ్ ❁ ॥ ౩౫ ॥ ❁ "భిత్త్వాఽఽత్మసమ్మోహం, అజ్ఞానమాత్మని-తమిస్రం పురుషస్య బుద్ధే,, రిత్యాదౌ సంసృతినిదానతయాఽభిహితో య ఉక్త ఆత్మసమ్మోహః కీదృశ ఇత్యత స్తస్య స్వరూపం దర్శయతి ॥ ఏతావానితి ॥ అవలమ్బః ప్రకృత్యవలమ్బః - దేహగతః, వికల్పః దేవాద్యాకారః - యస్యాత్మనో, నాస్తి-తం, స్వమాత్మానమృతే వినా-విహాయ, విస్మృత్యేతియావత్ - కేవలే జ్ఞానైకస్వరూపే తస్మిన్నాత్మని - వికల్పః దేవోఽహం మనుష్యోఽహం కృశోఽహమిత్యాదిరూపోఽభిమానభేద, ఇతియత్ ❁ ॥ ౩౬ ॥ ❁ తథా దేవమనుష్యాదినామరూపైః గ్రాహ్యం పఞ్చవర్ణం పఞ్చభూతారబ్ధత్వాత్ పఞ్చవిధం - శరీరం వ్యర్థేనాపి వ్యర్థేన సహ - బాధితం, నిత్యమితియత్-తచ్చ - త్యేతావానేవా-త్మసంమోహ ఇతిసంబన్ధః- వివిధోఽర్థో వ్యర్థః స్వర్గాదిపురుషార్థః - భోగ్యవిషయైస్సహ-శరీరం - నిత్యమితి-తథా - దేవోఽహం కృశోఽహమిత్యేతద్ద్వయం - పణ్డితమాత్మానం మన్యమానానాం - అర్థవాదః తన్మాత్రం - వస్తుతః ఉభయమపి భ్రాన్తినిరూపమిత్యర్థః ❁ ॥ ౩౭ ॥ ❁ "నివర్తతే తత్పునరీక్షయైవే,, తినివృత్తిపర్యన్తతయా నాపి విసృజ్య ఇత్యుక్తం, తత్రాధివ్యాధ్యాదిభిర్విఘ్నైర్యోగానివృత్తిమాశఙ్క్య తన్నివృత్తిప్రక్రియాముపదిశతి ॥ యోగిన ఇతి ॥ న-పక్వః పరినిష్పన్నో - యోగో యస్య- తస్య యోగినః- యోగం, యుఞ్జతః కుర్వతస్సతః- కాయో దేహః - ఉత్థితై - రుపసర్గైరుపద్రవైః- రోగాదిభి-ర్విహన్యేత-తత్రా-యం-విధిః ప్రతీకారో-విహితః ❁ ॥ ౩౮ ॥ ❁ యోగధారణయా సోమసూర్యాగ్నిధారణయా-కాంశ్చిత్సంతాపశైత్యాదీన్, ఆసనైః, ర్వాయు

ధారణాన్వితై-ర్వాతాదిరోగాన్, తపోమన్త్రౌషధైః పాపగ్రహాసర్పాదికృతాన్ * ॥ ౩౯ ॥ * మమానుధ్యానాదిభిః- కామాదీన్ - యోగేశ్వరానువృత్త్యా యోగనిష్ఠసదాచార్యానువృత్త్యా - దమ్భాదీన్ - ఇత్థం, శుభై-రుపాయై- రశుభదా, నుపసర్గాన్-హన్యాత్ , ఏవముపసర్గాన్నిహత్య యోగం నిష్పాదయేదితిభావః * ॥ ౪౦ ॥ * అన్యేతు దేహస్థిత్యర్థమేవకుర్వన్తీతి తద్దూషయతి ॥ కేచిదితి ॥ వయసి స్థితం-వృద్ధశరీరమపి, మన్త్రౌషధాదివివిధోపాయై, స్సుకల్పం పటుతరం-విధాయ-సిద్ధయేకాయసిద్ధయే, అద్వంద్వపరకాయప్రవేశాదిసిద్ధయే-యోగం-యుఞ్జన్తీతియత్ - తత్ కుశలైః ప్రాజ్ఞైః - నాదృత్యం నాదరణీయం-కుతః, యత - స్తదాయాసః దేహస్థిరకరణాయాసః , అపార్థకః నిష్ఫలః, కుతః , అన్తవత్త్వాచ్ఛరీరస్య, కరణపాటవసద్భావేప్యాయుషాం మన్త్రౌషధాదిభిః సంపాద్యత్వాభావాత్ - అతోదేహదృఢీకరణకాలక్షేపమపహాయ తస్మిన్నపికాలే యోగః కర్తవ్య ఇతిభావః. ఫలస్యేవవనస్పతేరితి - ఫలమత్రదృష్టాన్తః - వనస్పతేరిత్యేతద్దార్ష్టాన్తికే ఆత్మనో నిత్యత్వసూచనార్థమ్ * ॥ ౪౧ ॥ ౪౨ ॥ * క్వచిత్సమాధ్యఙ్గత్వేనాపి ప్రాణాయామాదిషు క్రియమాణేషు జరారోగాద్యభావో దృశ్యతే-సత్యం. తథాఽపిసమాధిముత్సృజ్యనతత్రసజ్జేతేత్యాహ ॥ యోగమితి ॥ కల్పతాం పటుతరత్వ, మియాత్ ప్రాప్నుయాత్ - తాం-దేహస్థితిం, నశ్రద్దధ్యాత్ నవిశ్వసేత్ * ॥ ౪౩ ॥ * మత్ప్రపన్నస్యవిఘ్నశఙ్కైవనాస్తీత్యాహ ॥ యోగచర్యామితి ॥ విచరన్ కుర్వన్ , మదపాశ్రయః , అహమేవాపాశ్రయః శరణం , యస్యసః, అతఏవాణిమాదిషు , నిస్పృహః , స్వసుఖం ముచ్యేషత్తైకరసస్వాత్మసుఖమనుభవతీతితథా - అన్తరాయైర్నవిహన్యతే * ॥ ౪౪ ॥ * ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయామేకాదశస్కన్ధే అష్టావింశోఽధ్యాయః . ****************************

సనైర్ధారణాన్వితైః । తపోమన్త్రౌషధైః కాంశ్చిదుపసర్గాన్వినిర్దహేత్ ॥ ౩౯ ॥ కాంశ్చిన్మమానుధ్యానేనమసంకీర్తనాదిభిః । యోగేశ్వరానువృత్త్యావాహన్యాదశుభదాన్ శుభైః ॥ ౪౦ ॥ కేచిద్దేహమిమం ధీరాస్సుకల్పం వయసిస్థితమ్ । విధాయవివిధోపాయైరథయుఞ్జన్తిసిద్ధయే ॥ ౪౧ ॥ నహితత్కుశలాదృత్యం తదాయాసోహ్యపార్థకః । అన్తవత్త్వాచ్ఛరీరస్యఫలస్యేవవనస్పతేః ॥ ౪౨ ॥ యోగం నిషేవతోనిత్యం కాయశ్చేత్కల్పతామియాత్ । తచ్ఛ్రద్దధ్యాన్నమతిమాన్యోగముత్సృజ్యమత్పరః ॥ ౪౩ ॥ యోగచర్యామిమాం యోగీవిచరన్మదపాశ్రయః । నాన్తరాయైర్విహన్యేతనిస్పృహస్స్వసుఖానుభూః ॥ ౪౪ ॥ ****************** ఇతిశ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, ఏకాదశస్కన్ధే , అష్టావింశోఽధ్యాయః. ********

ఉద్ధవ ఉవాచ ॥ సుదుష్కరామిమాం మన్యే యోగచర్యామనాత్మనః । యథాఽఞ్జసాపుమాన్సిద్ధ్యేత్తన్మేబ్రూహ్యఞ్జసాఽచ్యుత ॥ ౧ ॥ ప్రాయశః పుణ్డరీకాక్షయుఞ్జన్తో యోగినో మనః । విషీదన్త్యసమాధానాన్మనోనిగ్రహకర్శితాః ॥ ౨ ॥ అథాతఆనన్దదుఘం పదామ్బుజం హంసాశ్శ్రయేరన్నరవిన్దలోచన । సుఖం తు యోగేశ్వర యోగకర్మభిస్త్వన్మాయయాఽమీవిహతానమానినః ॥ ౩ ॥ కించిత్రమచ్యుతతవైతదశేషబన్ధోదాసేష్వనన్యశరణేషు యదాత్మసాత్త్వమ్ । యోరోచయత్సహమృగైస్స్వయమీశ్వరాణాం శ్రీమత్కిరీటతటపీడితపాదపీఠః ॥

సత్యం త్వదపాశ్రయస్య యోగచర్యానాన్తరాయైర్విహన్యతఇతి - తథాఽపి- దుష్కరేయ- మతస్సులభం తత్ప్రాప్తిసాధనముపదిశేత్యాహ ॥ సుదుష్కరామితి ॥ అనాత్మనః అజితేన్ద్రియస్య, ఇమాం యోగచర్యాం , సుదుష్కరాం-మన్యే-అతో-యథాఽఞ్జసా అనాయాసేన-పుమాన్, సిద్ధ్యేత్ ముచ్యేత, తత్సాధనమఞ్జసాస్ఫుటం బ్రూహి * ॥ ౧ ॥ * సుదుశ్చరత్వం స్ఫుటీకరోతి ॥ ప్రాయశ ఇతి ॥ మనో, యుఞ్జన్తః స్వవశీకుర్వాణాః, అతఏవ-మనోనిగ్రహార్థం, ఉపవాసాదిభిః-కర్శితాః - అతఏవ-మనసోఽసమాధానాచ్చ-ప్రాయశః, సీదన్తి * ॥ ౨ ॥ * అథాతఏవ , హంసాః కేచిత్సారాసారవివేకినః, ఆనన్దదుఘం ఆనన్దావహం-తవ-పదామ్బుజం-సుఖం యథాతథా - ఆశ్రయేరన్ ప్రపద్యన్తే , హే విశ్వేశ్వర , అమీ, తే-త్వన్మాయయా -విహతాః వఞ్చితాః , నభవన్తీతిభావః, కుతః, యత, స్తే , యోగైః, కర్మభిశ్చ - నమానినః-యోగాదిప్రయుక్తగర్వరహితాః-అన్యేతు మానినో విహతాభవన్తీతిభావః * ॥ ౩ ॥ * అహో విచిత్రమేతత్ , మత్సంశ్రయమాత్రేణ మన్మాయయా నవిహతా ఇత్యత్రాహ్నైవమిత్యాహ ॥ కించిత్రమితి ॥ అచ్యుత, ఆశ్రితాన్నచ్యావయతీతి తథాభూత, ఏతత్ త్వదాశ్రయణమాత్రేణ స్వమాయాయాస్తారయసీత్యేతత్ - నఅన్యచ్ఛరణం యేషాం- తేషు- ఆత్మసాత్త్వం తదధీనత్వంచ , తవ, కించిత్రం-నకించిచ్చిత్రమిత్యర్థః ॥ తత్ర హేతుత్వేనవిశినష్టి ॥ స్వయ-మీశ్వరాణాం బ్రహ్మాదీనాం , శ్రీమద్భిః , కిరీటానాం, తటైః కోటిభిః పీడితం సంఘృష్టం, పాదపీఠం-యస్య - తథాభూతోఽపి-మృగైః -సహసాహిత్యం , సాహాయ్యమితియావత్, యోభవా-నరోచయేత్ - బృన్దావ

నైవంశస్వనేనాకృష్టామృగాస్సహావసన్నితిభావః ॥ యద్వా ॥ శ్రీరామావతారేవానరైస్సహసఖ్యమరోచయదితిభావః. అనేనాశ్రయణోపయుక్తంసౌశీల్యమావేదితం,స్వయమిత్యాదినాపరత్వం ,అశేషబన్ధోఇత్యనేనవాత్సల్యంచ * ॥ ౪ ॥ * అథానైర్పేక్ష్యస్యాశ్రయణోపయుక్తైర్గుణైర్విశిష్టంత్వాంసమాశ్రయణీయత్వాతిశయమావిష్కరోతి॥తమితి॥ తంపరత్వవాత్సల్య సౌలభ్యసౌశీల్యయుక్తం - అఖిలానా-మాత్మనాం - అతఏవ-దయితంప్రియతమం,ఈశ్వరంస్వామినం-ఆశ్రితానాం-సర్వార్థదం అభిలషితపురుషార్థదం , అనేనజ్ఞానశక్తిపూర్త్యాఖ్యగుణత్రయవత్త్వంసూచితం , తేనవినాతదసమ్భవాత్ - స్వకృతవిత్ త్వదుపకారజ్ఞః , పుమాన్-కోవా-విసృజేత్, కృతజ్ఞానాంత్వమేవ-సేవ్యఇతిభావః- ఉపకారస్త్వగ్రేస్ఫుటీభవిష్యతి-కోవాకశ్చపుమాన్ - కిమపి-త్వత్తోఽన్యద్దైవంభజేత్-కింకిమర్థం , విస్మృతయేవిగతాస్మృతిర్యస్యతస్మై, విభూతయఐశ్వర్యాయ , ఆత్మవిస్మృత్యాపాదకాయైశ్వర్యాయేత్యర్థః ,నన్వారోగ్యభాగ్యాదిశ్రేయసేభాస్కరహుతాశనాదిదేవతాన్తరం సేవ్యమేవేత్యతఆహ ॥ కింవేతి ॥ తవ-పాదరజోజుషాంచరణపరాగంసేవమానానాం , నోఽస్మాకం,కింవా , శ్రేయో-నభవేత్,అభిలషితంచేత్సర్వమపిసులభమేవేతిభావః,అనేనసర్వార్థదమిత్యేతద్వివృతమ్ * ॥ ౫॥ * కోనామఉపకారస్సుకృతవిదిత్యత్రాభిప్రేతఇత్యత్రతమప్రత్యుపకార్యత్వంవదన్వివృణోతి॥నైవేతి॥ హేఈశ,కవయోబ్రహ్మవిదః,కృతంత్వత్కృతముపకారం,స్మరన్తఃఋద్ధముదఃఉత్కటహర్షాః , ఋద్ధముదఇతిపాఠే , ఉపచితానన్దాః, అపచితింప్రత్యుపకృతిం-బ్రహ్మాయుషాఽపి ,నైవోపయన్తినైవప్రాప్నువన్తి , ఉపకారందర్శయతి-యోభవాన్-బహిః - ఆచార్యవపుషా , అన్తః,చైత్త్యవపుషా-చిత్తేభవంచైత్త్యం హార్దం , తేనవపుషాహృదిచిన్త్యమానేనరూపేణేత్యర్థః - తనుభృతాం - అశుభమశివం - విధున్వన్ దూరీకుర్వన్-

తం త్వాఖిలాత్మదయితేశ్వరమాశ్రితానాంసర్వార్థదంస్వకృతవిద్విసృజేత *కోను । కోవాభజేత్కిమపివిస్మృతయేనుభూత్యైకింవాభవేన్నతవపాదరజోజుషాంనః॥ ౫ ॥ నైవోపయన్త్యపచితింకవయస్తవేశబ్రహ్మాయుషాఽపికృతమృద్ధముదస్స్మరన్తః । యోఽన్తర్బహిస్తనుభృతామశుభంవిధున్వన్నాచార్యచైత్త్యవపుషాస్వగతింవ్యనక్తి ॥ ౬ ॥ శ్రీశుకఉవాచ ॥ ఇత్యుద్ధవేనాత్యనురక్తచేతసాపృష్టోజగత్క్రీడనకస్స్వశక్తిభిః । గృహీతమూర్తిత్రయఈశ్వరేశ్వరోజగాదసప్రేమమనోహరస్మితః ॥ ౭ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ హన్త తే వర్ణయిష్యామి మమధర్మాన్సుమఙ్గళాన్ । యాన్ శ్రద్ధయాఽఽచరన్మర్త్యోమృత్యుంజయతిదుర్జయమ్॥ ౮ ॥కుర్యాత్సర్వాణికర్మాణిమదర్థంశనకైఃస్మరన్ । మయ్యర్పితమనశ్చిత్తోమద్ధర్మాత్మమనోరతిః ॥ ౯ ॥ దేశాన్పుణ్యానాశ్రయేతమద్భక్తైస్సాధుభిశ్శ్రితాన్ । దేవాసురమనుష్యేషుమద్భక్తాచరితానిచ ॥ ౧౦ ॥ పృథక్సత్రేణవామహ్యంపర్వయాత్రామహోత్సవాన్ । కారయేన్నృత్యగీతాద్యైర్మహారాజవిభూతిభిః ॥ ౧౧ ॥ మామేవసర్వభూతేషుబహి

ర్వన్-స్వగతింస్వయాథాత్మ్యం , వ్యనక్తివ్యక్తంకరోతీతి * ॥ ౬ ॥ * జగత్క్రీడనకంక్రీడోపకరణం-యస్యసః,స్వశక్తిభిః స్వాసాధారణాభిఃసృష్టిస్థితిసంహారసామర్థ్యాత్మికాభిశ్శక్తిభిః - గృహీతం - మూర్తిత్రయంబ్రహ్మవిష్ణుశివాత్మకం- యేనసః - స్వాత్మకంబ్రహ్మరుద్రంమూర్తిద్వయం - స్వావతారరూపశ్రీవిష్ణుమూర్తిశ్చేతిమూర్తిత్రయంపరిగృహీతవానిత్యర్థః అతఏవ-ఈశ్వరాణాంబ్రహ్మాదీనామపీశ్వరో-భగవాన్-ప్రేమ్ణాసహితం,మనోహరం, స్మితం-యస్యసః-జగాద * ॥ ౭ ॥ * త్వయోక్తంమత్సంశ్రయణమేవసిద్ధిసాధనమిత్యభిప్రయన్సమాశ్రితానామావశ్యకాన్ధర్మాన్వక్తుం ప్రతిజానీతే ॥ హన్తేతి ॥ సహర్షసంబోధనద్యోతకంహన్తేతిపదం ॥ తేతుభ్యం-వర్ణయిష్యామి-మమ- ధర్మాన్భాగవతధర్మాన్-సుమఙ్గళాన్-బహూన్-మఙ్గళత్వమేవావిష్కర్తుమాహ ॥ యానితి ॥ యాన్ధర్మాన్ , నాచరన్అనుతిష్ఠన్-దుర్జయమపి-మృత్యుంమృత్యూపలక్షితంసంసారం-జయతి * ॥ ౮ ॥ * కేపునస్తఇత్యాహ॥ కుర్యాదిత్యాదినా ॥మదర్థమితిభావప్రధానోనిర్దేశః-మదారాధనరూపతాం - స్మరన్అభిసందధత్-కర్మాణివర్ణాశ్రమోచితాని-కుర్యాత్-మయ్యర్పితే-మనశ్చిత్తే,యేనసః,అన్తఃకరణావాన్తరభేదవివక్షయామనశ్చిత్తయోరుభయోరుపాదానం - తత్రసంకల్పవికల్పాత్మకంమనః - స్వచ్ఛత్వావికారిత్వశాన్తత్వానిచిత్తవృత్తయః- తత్రమనసఃస్వార్పితత్వంవివృణోతి ॥ మద్ధర్మాత్మేతి మనోరతిఃమనోవృత్తిఃసంకల్పవికల్పాత్మికా - యస్యసః * ॥ ౯ ॥ * దేశానితి॥ పూజయేతబహుమన్యేత-సేవేతేతియావత్-పుణ్యదేశలక్షణమాహ॥మద్భక్తైశ్శ్రితానితి॥దేవాదిష్వేమద్భక్తాః-తేషాం,ఆచరితానిసేవేత * ॥ ౧౦ ॥ * పృథగితి ॥ పృథక్-సత్రేణసంభూయవా-మహారాజోపచారైర్గీతాదిభిశ్చఆదిశబ్దేనవాదిత్రాదిసంగ్రహః-యాత్రామహోత్సవాంశ్చ,కారయేత్-యాత్రాబహుజనసమాగమః * ॥౧౧॥ * మామేవేతి ॥సర్వభూతేష్వాత్మనిచ,అన్తర్బహిశ్చ - పావృతంఆవరణరహితంవ్యాప్తమిత్యర్థః - ఆత్మానంప్రశాసనేన

ధారకం-మాం-ఈక్షేత-యథా, ఖమాకాశం, తథా - అమలాశయః నిర్మలాన్తఃకరణః-ఈక్షేతేతిసమ్బన్ధః ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ ఇతీతి॥ ఇతిశబ్దో హేత్వర్థః - అతో మమ సర్వాన్తరాత్మతయా వ్యాప్య వర్తమానత్వాత్ - హే మహాద్యుతే - సర్వాణి-భూతాని-మద్భావేన మదపృథక్సిద్ధతయా మచ్ఛరీరత్వేన - మన్యమానో, ఽతఏవ - సభాజయన్ బహుమానయన్, కేవలం వైషమ్యరహితం జ్ఞానమాశ్రిత-స్స్యాత్ ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ జ్ఞానస్య కైవల్యం వివృణ్వన్నిత్థంభూతం జ్ఞానమాశ్రిత ఏవం పణ్డిత ఇత్యాహ ॥ బ్రాహ్మణ ఇతి॥ పుల్కస-స్సోఽన్త్యజజాతివిశేషః - స్తేనో బ్రహ్మస్వాపహర్తా - బ్రహ్మణ్యః బ్రహ్మకులే సాధుః, అక్రూరః అనృశంసః, సర్వభూతహితాచరణైకశీలః - క్రూరః సర్వభూతద్రోగ్ధా, -బ్రాహ్మణత్వాదితరతమభావాగోచరబుద్ధిః సమదృక్ - సర్వత్ర శరీరాణాం ప్రకృతిపరిణామరూపతయాఽఽత్మనాం జ్ఞానైకాకారతయా ఉభయేషాం పరమాత్మశరీరతయా చేత్యేవం -సమా-దృక్ బుద్ధి-ర్యస్య స ఏవ పణ్డితః ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ కిమతస్సమదర్శనాదిత్యత ఆహ॥ నరేష్వితి॥ అభీక్ష్ణమసకృత్-మద్భావం మదాత్మకత్వం, భావయతః, పురుషస్య, సాహంకారాః - స్పర్ధాదయః పియన్తి అపియన్తి తిరోహితా భవన్తి నివర్తన్త ఇతి యావత్, స్పర్ధా కలహః - అసూయా సత్స్వపి గుణేషు దోషావిష్కీర్షా- తిరస్కారోఽవమానః, అహంకారో దేహాత్మాభిమానః, ఏతే- స్వపరవిషయాః, నివర్తన్త ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ నను దృఢాయాం హి త్వద్భావభావనాయాం స్పర్ధాద్యపగమః, తదార్జనమేవ తు దుర్లభమిత్యత స్తదుపాయముపదిశతి ॥ విసృజ్యేతి ॥ గ్రామమృగేషు, శునః, నృషు చాణ్డాలాన్, పశుషు ఖరాన్, అభివ్యాప్య, ఏవమన్యేష్వపి జాత్యన్తరేషు తత్రతత్ర నిహీనానభివ్యాప్యేతి భావః - దణ్డవత్ప్రణమేత్ - తర్హి భ్రాన్తవాః పరిహసేయురిత్యత ఆహ ॥ విసృజ్య స్మయమానాన్ స్వానితి ॥ నను నీచోత్తమభావభావనాశీలాః కథమేవం ప్రణమేయు - స్తత్రాహ ॥ దమ్భమితి ॥ స్పృశ్యేతి సమ్బన్ధః - అహముత్తమః అమీ నికృష్టాః ఇత్యేవంవిధం గర్వం విసృజ్యేత్యర్థః - తథాఽపి తరతమదేహానుసన్ధానేన

ర-న్తరపావృతమ్ । ఈక్షేతాత్మని చాత్మానం యథాఖమమలాశయః ॥ ౧౨ ॥ ఇతి సర్వాణి భూతాని మద్భావేన మహాద్యుతే । సభాజయన్మన్యమానో జ్ఞానం కేవలమాశ్రితః ॥ ౧౩ ॥ బ్రాహ్మణే పుల్కసే స్తేనే బ్రహ్మణ్యేఽర్కే స్ఫులిఙ్గకే । అక్రూరే క్రూరకే చైవ సమదృక్పణ్డితో మతః ॥ ౧౪ ॥ నరేష్వభీక్ష్ణం మద్భావం పుంసో భావయతోఽచిరాత్ । స్పర్ధాసూయాతిరస్కారాస్సాహంకారాః పియన్తిహి ॥ ౧౫ ॥ విసృజ్య స్మయమానాన్స్వాన్దమ్భం వ్రీడాం చ దైహికీమ్ । ప్రణమేదీశ్వరకలామాశ్వచాణ్డాలగోఖరమ్ ॥ ౧౬ ॥ యావత్సర్వేషు భూతేషు మద్భావో నోపజాయతే । తావదేవముపాసీత వాఙ్మనఃకాయవృత్తిభిః ॥ ౧౭ ॥ సర్వం బ్రహ్మాత్మకం తస్య విద్యయాఽఽత్మమనీషయా । పరిపశ్యన్నుపరమేత్సర్వతో ముక్తసంశయః ॥ ౧౮ ॥ అయం హి సర్వకల్పానాం సధ్రీచీనో మతో మమ । మద్భావస్సర్వభూతేషు మనోవాక్కాయవృత్తిభిః ॥ ౧౯ ॥ న హ్యఙ్గోపక్రమే ధ్వంసో మద్ధర్మస్యోద్ధవాణ్వపి । మయా వ్యవసితం సమ్యఙ్నిర్గుణత్వాదనాశిషః ॥ ౨౦ ॥ యో యో మయి పరే ధర్మః కల్ప్యతే నిష్ఫ

లజ్జితాః కథం ప్రణమేయుస్తత్రాహ॥ వ్రీడాం చ, దైహికీం-సంత్యజ్య- ప్రణమేత్-ప్రణమతోఽభిసన్ధివిశేషం విదధాతి॥ ఈశ్వర ఇతి॥ కలాః అవయవాః, శరీరమితి యావత్, జీవరూపశరీరేణ తదన్తరాత్మతయా భగవాన్ప్రవిష్టః తతస్సర్వమీశ్వరశరీరమేవేతి భావయన్ ప్రణమేదిత్యర్థః ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ ఇత్థమనుష్ఠానస్యావధిమాహ॥ యావదితి॥ నోపజాయేతే దృఢతరో న జాయతే, తావత్, తత్ర, వాగ్వృత్తిః సర్వభూతాన్యుద్దిశ్య భగవతే నమ ఇత్యుచ్చారణం - మనోవృత్తిరీశ్వరో జీవకళ ఏత్యుక్తా కాయవృత్తిః దణ్డవత్ప్రణమేదుపాసీతేతి ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ సర్వమితి ॥ తస్యేత్థముపాసీనస్య, సర్వం, బ్రహ్మాత్మకమేవ, దృఢతరాధ్యవసాయవిషయం, భవతి, తతోఽపి కిమత ఆహ॥ విద్యయేతి॥ ఆత్మమనీషయా - సర్వస్య పరమాత్మాత్మకత్వబుద్ధిరూపయా, విద్యయా, పరిపశ్యన్నయం పుమాన్, ముక్తసంశయో యేన సః, కిమాత్మైవ దేహః, కిం వా తతోఽన్యః, జీవస్వతన్త్రః కిం వా పరమాత్మపరతన్త్రః, ఇత్యేవంవిధస్సంశయోఽత్ర వివక్షితః, సర్వతః సర్వస్మాత్సంసృతినిమిత్తాత్, ఉపారమేత, ముక్తో భవేదిత్యర్థః ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ ఏష ఏవోత్తమోపాయ ఇత్యాహ ॥ కల్ప్యతే ఏభిః ఫలమితి కల్పాః, ఉపాయాః - తేషాం మధ్యేఽయమేవ, సధ్రీచీనః సమీచీన ఇతి, మమ, మతః, కోఽసౌ, యో, మనఆదీనాం వృత్తిభిః, సర్వభూతేషు, మద్భావః ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ సధ్రీచీనత్వమేవోపపాదయతి ॥ న హీతి ॥ మద్ధర్మస్య సర్వాత్మకబ్రహ్మోపాసనాఖ్యధర్మస్య, ఉపక్రమే సతి హే ఉద్ధవ, అణ్వపి, న ప్రధ్వంసః నపతనవినాభావః, మయా, వ్యవసితః నిశ్చితః, తథోక్తం గీతాసు నహి కల్యాణకృత్కశ్చిద్దుర్గతిం తాత గచ్ఛతి, ఇత్యాదినా, నేహాభిక్రమనాశోఽస్తి ప్రత్యవాయో న విద్యతే, ఇత్యనేనచ ॥ కుతః- అనాశిషః నిష్కామస్య- మద్ధర్మస్య- నిర్గుణత్వాద్గుణబన్ధహేతుత్వాభావాత్ - మద్ధర్మస్యోపక్రాన్తమాత్రస్య సద్యః కాలాన్తరే వా గుణత్రయసమ్బన్ధరాహిత్యావహస్వభావత్వాదితి భావః - కిం పునర్వక్తవ్యం నిరాశిషో మద్ధర్మస్యానశ్వరత్వం స ఇతి ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ యతః- లోకే - యో యో-వ్యాపా

లో నిరర్థకః నిష్ప్రయోజనః చిన్తితనిమిషితాదిరూపః తథా కేవలమాయాసాత్మకశ్చ స్యాత్ తతోఽపి మయి పరస్మిన్ పరమ పురుషే నిష్ఫలాయ కల్ప్యతే చేత్ ఫలాభిసంధిం విహాయ మదర్థతయా "కాయేన వాచా మనసేన్ద్రియైర్వా" ఇత్యాద్యుక్తరీత్యానుసంహితశ్చేదితి యావత్ - ధర్మ ఏవ ఫలావినాభూత ఏవ భవతీత్యర్థః తత్ర దృష్టాన్తః - భయాదేరివ సత్తమ హే సత్తమ యథా భయాదేః కంసాదిగతస్య ధర్మత్వం తద్వదిత్యర్థః ఆదిశబ్దేన గోపీచైద్యాదికృతరాగద్వేషాదిసంగ్రహః ✽ ౨౧ ॥ ✽ యత ఏవ మతః కేనాపి భావేన మత్ప్రాప్తిరేవ నృజన్మనః ఫలమిత్యాహ ॥ ఏషేతి ॥ బుద్ధిరధ్యవసాయః - మనీషా హితాహితవిభాగః మనీషిణాం బుద్ధిమతాం, బుద్ధిశ్చైషైవ - కాఽసౌ - యదనృతేనానిత్యేన - మర్త్యేన మనుష్యశరీరేణ అమృతం నిత్యం సత్యం స్వభావతో నిర్వికారం మాం ప్రాప్నోతి మత్ప్రాప్తిసాధనం సాధయతీతి యదేషా ✽ ॥ ౨౨ ॥ ✽ మహాప్రకరణార్థముపసంహరతి ॥ ఏష ఇతి శ్లోకార్ధేన ॥ బ్రహ్మవాదస్య వేదాన్తసిద్ధార్థకథనస్య సంగ్రహః, సమాసవ్యాసవిధినా సంగ్రహవిస్తరప్రదర్శనేన సంక్షేపతో విస్తరతశ్చ హే సాధో, తే తుభ్యమభిహితః ✽ ॥ ౨౩ ॥ ✽ తత్రాపి ప్రధానాంశస్య దార్ఢ్యాయాసకృత్కథితత్వమాహ ॥ అభీక్ష్ణశ ఇతి ॥ విస్పష్టయుక్తిమచ్చ యథా తథా - అభీక్ష్ణం పునః పునః జ్ఞానం చ - కథితం జ్ఞానం చాత్ర చిదచిదీశ్వరతత్త్వత్రయవివేచనాత్మకం ఈశ్వరోపాసనాత్మకం చ - తస్య కథితత్వం నామ తత్ప్రకారకథనం - తస్య ఫలమాహ ॥ ఏతదితి ॥ ఏతజ్జ్ఞానయాథాత్మ్యం విజ్ఞాయ నష్టః సంశయః ఉక్తవిధో యస్య సః, పురుషో ముచ్యేత ॥ ౨౪ ॥ తమేవాహ ॥ సువివిక్తమితి ॥ తవ ప్రశ్నం పృష్టం మయా, సువివిక్తం సుష్ఠు వివిచ్యోపపాదితమేవ - తద్యేనావధారితం ధృతం స్యాత్ సః సనా

లాయ చేత్ । తదాయాసో నిరర్థస్స్యాద్భయాదేరివ సత్తమ ॥ ౨౧ ॥ ఏషా బుద్ధిమతాం బుద్ధిర్మనీషా చ మనీషిణామ్ । యత్సత్యమనృతేనేహ మర్త్యేనాప్నోతి మామృతమ్ ॥ ౨౨ ॥ ఏష తేఽభిహితః కృత్స్నో బ్రహ్మవాదస్య సంగ్రహః । సమాసవ్యాసవిధినా దేవానామపి దుర్గమః ॥ ౨౩ ॥ అభీక్ష్ణం తే నిగదితం జ్ఞానం విస్పష్టయుక్తిమత్ । ఏతద్విజ్ఞాయ ముచ్యేత పురుషో నష్టసంశయః ॥ ౨౪ ॥ సువివిక్తం తవ ప్రశ్నం మయైతదవధారితమ్ । పురాతనం బ్రహ్మగుహ్యం పరం బ్రహ్మాధిగచ్ఛతి ॥ ౨౫ ॥ య ఏతన్మమ భక్తేషు సంప్రదద్యాత్సుపుష్కలమ్ । తస్యాహం బ్రహ్మదాయస్య దదామ్యాత్మానమాత్మనా ॥ ౨౬ ॥ య ఏతత్సమధీయీత పవిత్రం పరమం శుచి । స పూయేతాహరహర్మాం జ్ఞానదీపేన దర్శయన్ ॥ ౨౭ ॥ య ఏతచ్ఛ్రద్ధయా నిత్యమవ్యగ్రశ్శృణుయాన్నరః । మయి భక్తిం పరాం కుర్వన్కర్మభిర్న స బధ్యతే ॥ ౨౮ ॥ అప్యుద్ధవ త్వయా బ్రహ్మ సఖే సమవధారితమ్ । అపి తే విగతో మోహశ్శోకశ్చాసౌ మనోభవః ॥ ౨౯ ॥ నైతత్త్వయా దామ్భికాయ నాస్తికాయ శఠాయ చ । అశుశ్రూషోరభక్తాయ దుర్వినీతాయ దీయతామ్ ॥ ౩౦ ॥ ఏతైర్దోషైర్విహీనాయ బ్రహ్మణ్యాయ ప్రియాయ చ । సాధవే శుచయే బ్రూయాద్భక్తిస్స్యాచ్ఛూద్రయోషితామ్ ॥ ౩౧ ॥ నైతద్విజ్ఞాయ జిజ్ఞాసోర్జ్ఞాతవ్యమవశిష్యతే । పీత్వా పీయూషమ

తనం బ్రహ్మగుహ్యం వేదాన్తరహస్యం పరం బ్రహ్మాధిగచ్ఛతి ప్రాప్నోతి ✽ ॥ ౨౫ ॥ ✽ కించ ॥ య ఇతి ॥ ఏతన్మయా సువివిక్తం యో మద్భక్తేషు ప్రదద్యాత్, తేభ్య ఉపదిశేదిత్యర్థః భక్తిరిహానుకూల్యం - తస్య బ్రహ్మదాయస్య బ్రహ్మోపదేష్టురాత్మనోప్యాత్మానం మాం దదామి, తద్వశీకరోమీత్యర్థః ✽ ॥ ౨౬ ॥ ✽ య ఏతత్సమధీయీతేతి ॥ పవిత్రం ఆత్మశుద్ధ్యావహం శుచి శృణ్వతామపి శుద్ధ్యావహం ఏతద్యః సమధీయీత పఠేత్సోఽహరహర్జ్ఞానదీపేన అహరహః ప్రవృద్ధం జ్ఞానమేవ దీపః, తేన మాం దర్శయన్ - నివృత్తప్రేషణాత్యన్తాద్యశేషకర్తృత్వతా - పశ్యన్నిత్యర్థః యోగపరిశుద్ధమనసా సాక్షాత్కుర్వన్నితి భావః పూయేత మత్ప్రాప్తిప్రతిబన్ధకైర్విరహితశ్శుద్ధో భవేదిత్యర్థః ✽ ॥ ౨౭ ॥ ✽ య ఏతచ్ఛ్రద్ధయేతి ॥ అవ్యగ్రః సమాహితః కుర్వన్ జనయన్ కరోతిరుత్పాదనార్థః కర్మభిర్మత్ప్రాప్తిప్రతిబన్ధకైః న బధ్యతే ✽ ॥ ౨౮ ॥ ✽ ఇత్థం బహుధోపదేశేన సమ్యజ్జ్ఞానానుత్పత్తౌ పునరుపదేక్ష్యామీత్యభిప్రేత్య పృచ్ఛతి ॥ అపీతి ॥ హే ఉద్ధవ - హే సఖే బ్రహ్మశబ్దస్తత్సాధనాదీనామప్యుపలక్షకః అవధారితం సమ్యగవధృతం కిం అపిశబ్దః ప్రశ్నద్యోతకః - నావధారితశ్చేత్పునరుపదేక్ష్యామీతి భావః - మోహః దేహాత్మభ్రమస్వతన్త్రాత్మభ్రమాదిరూపః మనోభవః, శోకస్తాపత్రయజన్యః జ్ఞానాభావప్రయుక్తశ్చ ✽ ॥ ౨౯ ॥ ✽ మద్భక్తేషు సంప్రదద్యాదిత్యుక్తైరభక్తేభ్యో నోపదిశేదిత్యవగమ్యతే - తత్స్పష్టమేవాహ ॥ నైతదితి ॥ నాస్తికాయ శాస్త్రార్థవిశ్వాసరహితాయ శఠాయ మూర్ఖాయ నైతద్దీయతాం నోపదిశ్యతామ్ ✽ ॥ ౩౦ ॥ ✽ కిం త్వేతైర్దోషైర్విహీనాయ బ్రహ్మణ్యాయ బ్రాహ్మణేషు సాధవే ప్రియాయ స్వస్మిన్ ప్రీతియుక్తాయ సాధవే పరోపకర్త్రే, యది శూద్రస్య యోషితశ్చ భక్తిః శ్రద్ధా స్యాత్ తర్హి తాభ్యామపి బ్రూయాత్ ✽ ॥ ౩౧ ॥ ✽ ఏతజ్జ్ఞానేన పుమాన్ కృతార్థో భవతీత్యాహ ॥ నేతి ॥ అత్ర దృష్టాన్తమాహ

పీత్వేతి॥పీయూషంస్వాదు ❁ ॥ ౩౨ ॥ ❁సర్వమోక్షశాస్త్రార్థసారసంగ్రహాయ ఽమేవేత్యాహ॥జ్ఞానఇతి॥వార్తాయాం కృష్యాం-దణ్డధారణశబ్దేనసామాద్యుపాయాలక్ష్యన్తే-జ్ఞానమాత్మోపాసనం- నృణాం-జ్ఞానాదిషుక్రియమాణేషు - యావా న్పురుషార్థః-క్రియాక్-చతుర్విధఃధర్మార్థకామమోక్షరూపః-తావాన్సర్వో ఽపి, తేత్వాదృశస్యభక్తస్యా-హమేవ-తత్రజ్ఞా నేమోక్షఃకర్మణిధర్మః-యోగేఽణిమాదయః - వార్తాయాందణ్డధారణేచార్థః-తతఃకామఃఅణిమాదయోఽపికామా న్తర్భూ తాః-ఏవంచతుర్విధఃపురుషార్థో-ఽహమేవ-మామృతేనకంచవాఞ్ఛతీతిభావః ❁ ॥ ౩౩ ॥ ❁ఇత్థమనన్యప్రయోజనోమత్ప్ర పన్నోమత్సాధర్మ్యముపైతీత్యాహ॥మర్త్యఇతి॥ విచికీర్షితఃవిలక్షణంకర్తుమిచ్ఛతః - అనుజిఘృక్షోరితియావత్-మేమహ్యం- యథా, నివేదితః॥ ఓమిత్యాత్మానంయుఞ్జీతే,, త్యుక్తరీత్యాసమర్పితః - ఆత్మా,యేనసః,న్యస్తాత్మరక్షాభరఇత్యర్థః - త్యక్తా ని-అమదారాధనాత్మకానికర్మాణి-యేన - తథాభూతో-భవతి - తదా-మయా హేతుభూతేన - అమృతత్వంముక్తిం-ప్రతిప ద్యమానః - ఆత్మభావాయ-కల్పతే - భావశ్చస్వభావః - స్వాభావికాయాపహతపాప్మత్వాదిస్వభావావిర్భావాయకల్ప తఇత్యర్థః॥ యద్వా ॥ఆత్మనోమమ-భావాయప్రకారాయ-మత్సాధర్మ్యాయేత్యర్థః ❁ ॥ ౩౪ ॥ ❁సఇతి॥సఉద్ధవః,ఆదర్శితః, యోగమార్గఃన్యాసోపాసనాత్మకజ్ఞానయోగమార్గో, యస్యసః, ఉత్తమశ్లోకస్యభగవతో,వచో॥ మర్త్యోయదే,, త్యాది సమనన్తరవచో-నిశమ్యచ , ప్రీత్యా - అవరుద్ధః-కణ్ఠోయస్యసః , ఆనన్దాశ్రునిరుద్ధకణ్ఠఇత్యర్థః,అతఏవా , శ్రుభిః-పరిప్లుతే,అ క్షిణీ-యస్యసః,తావ-త్కిఞ్చిదపి-నోచే ❁ ॥ ౩౫ ॥ ❁తతః - ప్రణయేనా-వఘూర్ణంక్షుభితం-చిత్తం-శనైః,ధైర్యేణ-విష్ట

మృతంపాతవ్యంనావశిష్యతే ॥ ౩౨ ॥ జ్ఞానేకర్మణియోగేచవార్తాయాందణ్డధారణే । యావానర్థోనృణాం తాతతావాంస్తేఽహంచతుర్విధః ॥ ౩౩ ॥ మర్త్యోయదాత్యక్తసమస్తకర్మానివేదితాత్మావిచికీర్షితోమే । త దాఽమృతత్వంప్రతిపద్యమానోమయాఽఽత్మభూయాయచకల్పతేవై ॥ ౩౪ ॥ శ్రీశుకఉవాచ ॥ సఏవమాదర్శి తయోగమార్గస్తదుత్తమశ్లోకవచోనిశమ్య । కృతాఞ్జలిఃప్రత్యవరుద్ధకణ్ఠో నకించిదూచేఽశ్రుపరిప్లుతాక్షః ॥ విష్టభ్యచిత్తంప్రణయావఘూర్ణంధైర్యేణరాజన్బహుమన్యమానః।కృతాఞ్జలిఃప్రాహయదుప్రవీరంశీర్ష్ణాస్పృ శంస్తచ్చరణారవిన్దమ్ ॥ ౩౬ ॥ ఉద్ధవఉవాచ ॥ విద్రావితోమోహమహాన్ధకారోయఆశ్రితోమేతవసన్నిధా నాత్ । విభావసోఃకిన్నుసమీపగస్య శీతంతమోభీఃప్రభవన్త్యజాద్య॥ ౩౭ ॥ ప్రత్యర్పితోమేభవతాఽనుకమ్పి నా❁భృత్యాయవిజ్ఞానమయఃప్రదీపః।హిత్వాకృతజ్ఞస్తవపాదమూలంకోఽన్యత్సమీయాచ్ఛరణంత్వదీయః॥ వృక్ణశ్చమే❁సుదృఢస్స్నేహపాశోదాశార్హవృష్ణ్యన్ధకసాత్వతేషు ❁ । ప్రసారితస్సృష్టివివృద్ధయేత్వయా స్వమాయయాహ్యాత్మసుబోధహేతినా॥ ౩౯ ॥ నమస్తేఽస్తుమహాయోగిన్ప్రపన్నమనుశాధిమామ్ । యథాత్వ చ్చరణామ్భోజేరతిస్స్యాదనపాయినీ ॥ ౪౦ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥గచ్ఛోద్ధవమయాఽఽదిష్టోబదర్యాఖ్యంమ మాశ్రమమ్ । తత్రమత్పాదతీర్థోదస్నానోపస్పర్శనైశ్శుచిః॥ ౪౧ ॥ ఈక్షయాఽలకనన్దాయావిధూతాశేషక

భ్యస్వవశీకృత్య , హేరాజన్-బహుమన్యమానః - ఆత్మానంకృతకృత్యంమన్యమానః - యదుప్రవీరంశ్రీకృష్ణం-ప్రాహ-క ణ్ఠంభూతస్పృక్-శీర్ష్ణాశిరసా-తస్యయదుప్రవీరస్య ,చరణారవిన్దం-స్పృశన్ ❁ ॥ ౩౬ ॥ ❁ఉక్తిమేవాహ ॥ విద్రావితఇత్యాది నా ॥ తావత్ ॥ అప్యుద్ధవత్వయాబ్రహ్మే,, తిప్రశ్నస్యోత్తరమాహ॥ విద్రావితఇతి ॥యో-మేమయా,ఆశ్రితః-మోహఏవ-మ హా-నన్ధకారః-సః - తవ-సన్నిధానాదేవ-విద్రావితః - హేఅజాద్యబ్రహ్మణోజనక-విభావసోఃసూర్యస్య - సమీపం-ప్రాప్త స్య,పుంస-శ్శీతం , తమోఽన్ధకారః - భీస్తత్ప్రయుక్తమన్ధకారేకిమాగమిష్యతీతిభయంచేత్యర్థః - కింప్రభవన్తిస్వకార్యకరా భవన్తికిమిత్యర్థః ❁ ॥ ౩౭ ॥ ❁యద్యపిసన్నిధానాదేవవిద్రావితస్తదపి , అనుకమ్పినా-హేతుగర్భమిదం- అతో-భవతా,వి జ్ఞానమయః - ప్రదీపో-భృత్యాయ-మేమహ్యం,ప్రత్యర్పితః, అనేనజీవానాంస్వభావతస్స్వాత్మార్థదర్శిత్వంభగవన్మాయయా తత్తిరోధానంచసూచ్యతే, అత,ఇత్థముపకుర్వన్తంత్వాంజానన్ , కోవాపుమాన్-త్వదీయంపాదమూలం-హిత్వా - అన్య చ్ఛరణం-ప్రాప్నుయాత్ ❁ ॥ ౩౮ ॥ ❁కించ॥వృక్ణఇతి॥ దాశార్హాదిషు-సృష్టివివృద్ధయేసంసృతివృద్ధయే-య, స్త్వయాకర్త్రా మాయయా-మే దృఢః-స్నేహపాశః, ప్రసారితః-స-భవతైవ,ఆత్మసుబోధహేతినా-వృక్ణశ్ఛిన్నశ్చ ❁ ॥ ౩౯ ॥ ❁ఇదంతు మమాభిలషితమితినమస్కుర్వన్నాహ ॥ నమఇతి ॥ త్వచ్చరణామ్భోజే , రతిర్భక్తిరనురాగాత్మికా , యథా స్యాత్తథా, మాంప్రపన్నం,మనుశాధిశిక్షయ - అనుగృహాణేతిభావః ❁ ॥ ౪౦ ॥ తథానుగృహ్యాయావత్ప్రారబ్ధంకృత్యముపదిశతి ॥ గ చ్ఛేతి ॥ ఆదిష్టోఽనుజ్ఞాతః, తత్రబదర్యాశ్రమే , మత్పాదతీర్థోదే,మత్పాదప్రభవగఙ్గాఖ్యతీర్థవిశేషే , స్నానైరుపస్పర్శనై రాచమనైశ్చ,శుచిః ❁॥౪౧॥ ❁అలకనన్దాయాగఙ్గాయాః,ఈక్షయాదర్శనేన,విధూతమశేషకల్మషం , యస్యసః,వల్కలాని,

వసానః పరిదధానః, అఙ్గ హే ఉద్ధవ, వన్యాని వనప్రభవాని కన్దమూలఫలాదీని భుఙ్క్త ఇతి తథా, సుఖేనాత్మానుభవసుఖేన, నిస్పృహః విషయాభిలాషరహితః * ॥ ౪౨ ॥ * ద్వన్ద్వమాత్రాణాం శీతోష్ణాదివిషయాణాం, తితిక్షుస్తాన్ సహమాన ఇత్యర్థః - ఆర్జవాదిస్వభావయుక్తః - సంయతేన్ద్రియః జితబాహ్యేన్ద్రియః, శాన్తః జితాన్తరిన్ద్రియః - జ్ఞానం తత్త్వత్రయయాథాత్మ్యవివేచనాత్మకం, విజ్ఞానం బ్రహ్మోపాసనాత్మకం, తాభ్యాం, సంయుతః * ॥ ౪౩ ॥ * తేభ్యం, యన్మత్తో మత్సకాశాదనుశిక్షితం వివిచ్య జ్ఞాపితం చ, తదనుభావయన్ చిత్తే దృఢీకుర్వన్, మయ్యావేశితా వాక్ చిత్తం చ యేన సః, తత్ర వాచస్స్వావేశో నామ స్వగుణనామకీర్తనం, మద్ధర్మనిరతః కాయేన మదారాధనం కుర్వన్నిత్యర్థః - ఏవం మనోవాక్కాయవృత్తయోఽభిహితాః, ఏవం భూతో భవాన్, ప్రారబ్ధాన్తే త్రిసః « ఊర్ధ్వం గచ్ఛన్తి సత్త్వస్థాః » ఇత్యాదినోక్తాః, సాత్త్వికరాజసతామసగతీః, రతిక్రమ్య, తతః పరం ప్రకృతిమణ్డలాత్పరతస్స్థితం, నిత్యముక్తోపభోగ్యం, మాం, మేష్యతి ప్రాప్స్యతి * ॥ ౪౪ ॥ * స ఇతి ॥ హరిమేధసా - హరతి యద్విషయా మేధా బుద్ధిస్సంసారమితి తథా, తేన భగవతేత్థముక్తః, స ఉద్ధవః, తం భగవన్తం, ప్రదక్షిణం యథా తథా, పరివృత్య పరిక్రమ్య, పాదయోః, శిరో, నిధాయ, అద్వన్ద్వపరః ప్రియసంయోగవియోగప్రయుక్తహర్షశోకరహితోఽపి, వ్యపక్రమే నిర్గమసమయే, అశ్రుకలాభిః అశ్రుబిన్దుభిః, న్యషించత్ - తత్ర హేతుః ఆర్ద్రధీః, భగవదనురాగాతిశయశ్లథహృదయః * ॥ ౪౫ ॥ * సుదుస్త్యజః స్నేహో యస్మిన్, తస్య భగవతో, వియోగేన - సమనన్తరభావినా, కాతరో భీతః, అత ఏవాతురో దీనః, అత ఏవ, తం భగవన్తం, పరిహాతుం త్యక్తుం, నావ, దశక్నువన్ కృచ్ఛ్రం సంకటం - యయౌ ప్రా

ల్మషః । వసానో వల్కలాన్యఙ్గ వన్యభుక్సుఖనిస్పృహః ॥ ౪౨ ॥ తితిక్షుర్ద్వన్ద్వమాత్రాణాం సుశీలస్సంయతేన్ద్రియః । శాన్తస్సమాహితధియా జ్ఞానవిజ్ఞానసంయుతః ॥ ౪౩ ॥ మత్తోఽనుశిక్షితం యత్తే వివిక్తమనుభావయన్ । మయ్యావేశితవాక్చిత్తో మద్ధర్మనిరతో భవాన్ । అతివ్రజ్య గతీస్తిస్రో మామేష్యతి తతః పరమ్ ॥ ౪౪ ॥ స ఏవముక్తో హరిమేధసోద్ధవః ప్రదక్షిణం తం పరివృత్య పాదయోః । శిరో నిధాయాశ్రుకలాభిరార్ద్రధీర్న్యషిఞ్చదద్వన్ద్వపరోఽప్యపక్రమే ॥ ౪౫ ॥ సుదుస్త్యజస్నేహవియోగకాతరో న శక్నువంస్తం పరిహాతుమాతురః । కృచ్ఛ్రం యయౌ మూర్ధని భర్తృపాదుకే బిభ్రన్నమస్కృత్య యయౌ పునః పునః ॥ ౪౬ ॥ తతస్తమన్తర్హృది సన్నివేశ్య గతో మహాభాగవతో విశాలామ్ । * యథోపదిష్టం జగదేకబన్ధునా తపస్సమాస్థాయ హరేరగాద్గతిమ్ ॥ ౪౭ ॥ య ఏతదానన్దసముద్రసంభృతం జ్ఞానామృతం భాగవతాయ భాషితమ్ । కృష్ణేన యోగేశ్వరసేవితాఙ్ఘ్రిణా సచ్ఛ్రద్ధయాఽఽసేవ్య జగద్విముచ్యతే ॥ ౪౮ ॥ భవభయమపహర్తుం జ్ఞానవిజ్ఞానసారం నిగమకృదుపజహ్రే భృఙ్గవద్వేదసారమ్ । అమృతముదధితశ్చాపాయయద్భృత్యవర్గాన్పురుషమృషభమాద్యం కృష్ణసంజ్ఞం నతోఽస్మి ॥ ౪౯ ॥ **

********* ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే ఏకాదశస్కన్ధే ఏకోనత్రింశోఽధ్యాయః *********

పరీక్షిదువాచ ॥ తతో మహాభాగవత ఉద్ధవే నిర్గతే వనమ్ । ద్వారవత్యాం కిమకరోద్భగవాన్భూతభావనః ॥ ౧ ॥

ప. తతశ్చ - భర్తుః, పాదుకే, పునః పునః, మూర్ధ్ని, బిభ్రత్ - నమస్కృత్య యయౌ * ॥ ౪౬ ॥ * తత ఇతి ॥ తం భగవన్తం, హృది, సన్నివేశ్య, ధ్యానేన హృదిస్థం కృత్వా, విశాలాం బదర్యాశ్రమం, గతః, తత్ర జగదేకబన్ధునా, యథోపదిష్టం, తపః, సమాస్థాయ, హరేర్గతిమగాత్ « అతిక్రమ్య తిస్రో గతీర్మామేష్యతి తతః పరమ్ » మితి భగవత్సంకల్పస్యాదృఢతరత్వజ్ఞాపనాయ గాదితి భూతనిర్దేశః - అన్యథా « నోద్ధవోఽణ్వపి మన్న్యూనో యద్గుణైర్నార్దితః ప్రభుః । అతో మద్వయునం జ్ఞానం గ్రాహయన్నిహ తిష్ఠతు » ఇతి తార్తీయేన సహ విరోధాపత్తేః * ॥ ౪౭ ॥ * భగవదుద్ధవసంవాదశ్రవణఫలమాహ ॥ య ఏతదితి ॥ యోగేశ్వరైః, సేవితావఙ్ఘ్రీ యస్య, తేన భగవతా, ఆనన్దసముద్రాత్సంభృతం, నిరతిశయానన్దపరబ్రహ్మస్వరూపావేదకనిగమాన్తసముద్రాత్సముద్ధృతం, జ్ఞానామృతం జ్ఞానామృతవర్షుకం, భాగవతాయోద్ధవాయ, భాషితమేతత్, యః శ్రద్ధయా - ఆసేవ్య - వర్తతే, తత్సంబన్ధ్యపి జగద్విముచ్యతే, కిం పునస్స విముచ్యత ఇత్యర్థః * ॥ ౪౮ ॥ * ఇత్థముపదేశేన మహోపకర్తారం భగవన్తం ప్రణమతి మునిః ॥ భవభయమితి ॥ యో, నిగమకృత్, వేదకృత్ « తస్య హ వా ఏతస్య మహతో భూతస్య నిశ్వసితమేతద్యదృగ్వేద » ఇతి శ్రుత్యుక్తరీత్యా నిశ్వసితముఖేన నిఖిలనిగమావిష్కర్తా భగవాన్ జ్ఞానవిజ్ఞానే ఏవ, సారః ప్రధానప్రతిపాద్యో, యస్మిన్, తం, అమృతతుల్యం, వేదసారముదధితః వేదాన్తోదధేరుపజహ్రే ఉద్ధృతవాన్, భృత్యవర్గమపాయయచ్చ, తమాద్యం జగత్కారణం, విష్ణుసంజ్ఞం, పరమపురుషం నతోఽస్మి * ॥ ౪౯ ॥ * ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయామేకాదశస్కన్ధే ఏకోనత్రింశోఽధ్యాయః ****************************

« నమస్కృత్య యయౌ » ఇత్యుక్తం తదనన్తరవృత్తాన్తం బుభుత్సయా రాజా పృచ్ఛతి ॥ తత ఇతి ॥ వనం బదరికావనం ప్ర

తి.నిర్గతేసతి-తతస్తదనన్తరం.భగవాన్-భూతాని-భావయతిఉత్పాదయతీతితథా-జగత్కారణభూతః.అనేనస్వకులముత్పాద్యకథంతత్సంహృతవానితిప్రశ్నాశయః ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ బ్రహ్మేతి ॥ స్వకులే-బ్రహ్మశాపేనవిప్రశాపేన-ఉపసంసృష్టేఉపద్రుతేసత్యపి-సర్వనేత్రాణాం.ప్రేయసీంప్రియతమాం-స్వతనుం-కథమత్యజత్-కిమత్రతత్త్యాజ-కింవాతయాయుక్తఏవస్వపదమధిజగామేతిప్రశ్నాశయః-సర్వనేత్రాణామితీన్ద్రియమాత్రోపలక్షణమ్ ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ తత్ప్రపఞ్చయతి ॥ ప్రత్యాక్రష్టుమితి ॥ అబలాఃస్త్రియః-యత్రవపుషి-లగ్నం-నయనం,ప్రత్యాక్రష్టుంప్రత్యాహర్తుం-నశేకుఃనప్రబభూవుః-యచ్చ-శ్రవణద్వారాకర్ణరన్ధ్రైః,ప్రవిష్టంసత్-సతా-మాత్మనిహృదయే-లగ్నంలిఖితమివతిష్ఠత్తతో.నసరతినవిర్గచ్ఛతి ॥ యచ్ఛ్రియః యస్యవపుషశ్శోభా.కీర్త్యమానా.కవీనాం,వాచాంరతిం.జనయతి-యచ్చ-యుద్ధే-జిష్ణోరర్జునస్య-రథగతందృష్ట్వా-హతా-స్తత్సామ్యంతత్సాదృశ్యం-ప్రాపుః ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ తావత్స్వకులసంహారప్రకారంవక్తుంప్రస్తౌతి ॥ దివీత్యాదినా ॥ సుధర్మాయాంసభాయాం-ఆసీనాన్-యదూన్-ఇదంవక్ష్యమాణం-మాహ ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ ఏతఇతి ॥ నాశహేతవఃకులనాశహేతవః,అతోఽత్రపుర్యాం-హేయదుపుఙ్గవాః-ముహూర్తమపి-నస్థేయమ్ ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ తర్హి కింవిధేయమిత్యతఆహ॥స్త్రియఇతి॥వృద్ధా-బాలాశ్చ-స్త్రియః-పుర్యాః-శంఖోద్ధారనామక్షేత్రవిశేషం.వ్రజన్తు-వయంతు-ప్రభాసంనామ-క్షేత్రం-యాస్యామః యత్ర,ప్రత్యగ్వాహినీ-సరస్వతీనదీ-సముద్రంప్రవిశతీతి శేషః ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ తత్రగత్వా కింవిధేయమిత్యత్రాహ-తత్రేతి॥అభిషిచ్యస్నా

బ్రహ్మశాపోపసంసృష్టేస్వకులేయాదవర్షభః । ప్రేయసీంసర్వనేత్రాణాంతనుంసకథమత్యజత్ ॥ ౨ ॥ ప్రత్యాక్రష్టుంనయనమబలాయత్రలగ్నం నశేకుఃకర్ణావిష్టంనసరతితతోయత్సతామాత్మ లగ్నం । యచ్ఛ్రీర్వాచాంజనయతిరతింకీర్త్యమానాకవీనాందృష్ట్వాజిష్ణోర్యుధిరథగతంయచ్చతత్సామ్యమీయుః ॥ ౩ ॥ శ్రీశుకఉవాచ ॥ దివిభువ్యన్తరిక్షేచమహోత్పాతాన్సముత్థితాన్ । దృష్ట్వాసీనాన్సుధర్మాయాం కృష్ణఃప్రాహయదూనిదమ్ ॥ ౪ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ ఏతేఘోరామహోత్పాతాద్వార్వత్యాంనాశహేతవః ।ముహూర్తమపినస్థేయమత్రభోయదునన్దనాః ॥ ౫ ॥ స్త్రియోబాలాశ్చవృద్ధాశ్చశంఖోద్ధారంవ్రజన్త్వితః। వయంప్రభాసంయాస్యామోయత్రప్రత్యక్సరస్వతీ ॥ ౬ ॥ తత్రాభిషిచ్యశుచయఉపోష్యసుసమాహితాః। దేవతాఃపూజయిష్యామస్స్నపనాలేపనార్హణైః ॥ ౭ ॥ బ్రాహ్మణాంస్తుమహాభాగాన్కృతస్వస్త్యయనావయమ్ । గోభూహిరణ్యవాసోభిర్గజాశ్వరథవేశ్మభిః॥ ౮ ॥విధిరేషహ్యరిష్టఘ్నోమఙ్గళాయనముత్తమమ్ । దేవద్విజగవాంపూజాభూతేషుపరమోదయా ॥ ౯ ॥ శ్రీశుకఉవాచ ॥ ఇతిసర్వేసమాకర్ణ్యయదువృద్ధామధుద్విషః । తథేతినౌభిరుత్తీర్యప్రభాసంప్రయయూరథైః ॥ ౧౦ ॥ తస్మిన్భగవతాఽఽదిష్టంయదుదేవేనయాదవాః । చక్రుఃపరమయాభక్త్యాసర్వశ్రేయోఽపబృంహితమ్॥౧౧॥ తతస్తస్మిన్మహాపానంపపుర్మైరేయకంమధు ।దిష్టవిభ్రంశితధియోయద్ద్రవైర్భ్రశ్యతేమతిః ॥ ౧౨ ॥ మహాపానాభిమత్తానాంవీరాణాందృప్తచేతసామ్ । కృష్ణమాయావిమూఢానాంసంఘర్షస్సుమహానభూత్ ॥ ౧౩ ॥ యుయుధుః క్రోధసంరబ్ధావేలాయామాతతాయినః । ధనుర్భిరసిభిర్భల్లైర్గదాభిస్తోమరర్ష్టిభిః ॥ ౧౪ ॥ పతత్పతాకైరథకుఞ్జరాదిభిఃఖరోష్ట్రగోభిర్మహిషైర్నరైరపి । మిథ

త్వా-శుచయఃపరిశుద్ధాః-స్నపనమభిషేచనం-ఆలేపనంచన్దనం-అర్హణమన్యానిపూజోపకరణానికుసుమాక్షతాదీని ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ తుశబ్దార్థః బ్రాహ్మణాంశ్చ పూజయిష్యామఇతిసంబన్ధః-తాన్విశినష్టిమహాభాగాన్విద్యావైదుష్యాదిభాగ్యయుక్తాన్-తతస్తైః-కృతంస్వస్త్యయనశాన్తి కర్మ-యేషాంతే-వయం-గవాదిభిస్తాన్పూజయిష్యామః-గవాదిదానైస్సత్కరిష్యామఇత్యర్థః ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ ఏషఃతత్రాభిషిచ్యేత్యాదినోక్తః-విధిఃఉత్తమం, మఙ్గళాయనంమఙ్గళావహః-తథాహి॥దేవాదీనాం-పూజా-భూతేషుఅరాధకేషు-పరమోదయాఅతిశయితాభ్యుదయా ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ ఇతీతి ॥ మధుద్విషోభగవతోవచఇతి శేషః-తథేత్యభినన్ద్య-రథైః-ప్రభాసం-ప్రయయుః ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ తస్మిన్నితి ॥యదుదేవేనభగవతా-ఆదిష్టమాజ్ఞాతంసర్వశ్రేయోపబృంహితమిత్యత్రసన్ధిరార్షః-భగవతాఽనుక్తైరపిశ్రేయోభిరభిమతైరుపబృంహితంయుక్తం, చక్రురితిసంబన్ధః ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ తతఇతి ॥ పానంపీయతఇతిపానంస్వాదుతమమితిభావః-తస్మైరేయకంమదిరావిశేషం , మధు-పపుఃఅపిబన్-దిష్టేనదైవేన-విభ్రంశితాధీర్యేషాం-తథాభూతాః-పపురితిపూర్వేణసంబన్ధః,దైవవిభ్రంశితమతిత్వాత్పపుః అన్యథాతత్రతదనుచితమితిభావః.మతిర్హిదైవేనహృతాసతీభ్రశ్యతఇతిలోకపరిపాటీప్రదర్శనమ్-యస్య-ద్రవైఃరసైః-మతిః-భ్రశ్యతే ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ వీరాణామపి-కృష్ణస్యభగవతో, మాయయా,విమూఢానాం, మత్తఏవ, మహాపానేనా, భితో,మత్తానాం,అతఏవ, దృప్తచేతసాంమిథో,మహాన్సంఘర్షఃకిలహో,బభూవ ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ తతో, వేలాయాంసముద్రతీరేధనురాదిభిః,యుయుధుశ్చ ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ పతన్త్యఃఇతస్తతఃచలన్త్యః-పతాకాఎషుతైః,రథాదిభి, ర్మిథఃసమేత్య, దర్శ

చాః, శస్త్రైః, న్యఘ్నన్ ద్విపాః గజాః దన్తైర్వనమివ ✽ ॥ ౧౫ ॥ ✽ మిథోయుద్ధమేవ ప్రపఞ్చయతి ॥ ప్రద్యుమ్నసామ్బావితి ॥ సమీయతురన్యోన్యం సమితించక్రతుః, సుమిత్రాసురథావిత్యత్ర దీర్ఘ ఆర్షః ✽ ॥ ౧౬ ॥ ✽ యేచాన్యే, నిశఠాదయ, స్తే౽పి, ముకున్దమాయయా, మోహితాః, అతఏవ, మదాన్ధేనమదతమసా, బలాత్కారితాః, అన్యోన్య, మాసాద్య, జఘ్నుః ✽ ॥ ౧౭ ॥ ✽ తదా-దాశార్హాదయో౽పి, దుర్వారరోషాః, సౌహృదం, పరిత్యజ్య, మిథో, జఘ్నుః ✽ ॥ ౧౮ ॥ ✽ సౌహృదంపరిత్యజ్యేత్యేతదేవ విశదయతి ॥ పుత్రా ఇతి ॥ భ్రాతా౽దిభిః, తత్ప్రతిసంబన్ధినః, యుయుధురిత్యధ్యాహారః, తథా, జ్ఞాతయో-జ్ఞాతీన్, జఘ్నుః, సతివయస్సామ్యేపరస్పరహితైషిత్వం మిత్రత్వం, తదభావేతత్త్వంసుహృత్త్వమితి భేదః ✽ ॥ ౧౯ ॥ ✽ శరేష్వితి ॥ హీయమానేష్వపగతేషుసత్సు, ముష్టిభి, రేరకాః విప్రశాపాపతితలోహచూర్ణప్రభవాన్ తృణవిశేషాన్, జగృహుః ధృతవన్తః ✽ ॥ ౨౦ ॥ ✽ తా ఏరకాః, ముష్టినా, భృతాః, గ్రహణమాత్రేణైవేత్యర్థః, వజ్రకల్పా, అభవన్ తత, స్తాభి, స్తైః, కృష్ణేన, వార్యమాణా అపి, తంకృష్ణం, చశబ్దాదన్యోన్యంచ-జఘ్నుతుః ✽ ॥ ౨౧ ॥ ✽ బలభద్రంచ-తథాకృష్ణంచ-ప్రత్యనీకం ప్రతిపక్షం మన్యమానాః, తత్ర హేతు ర్మోహితాః-హన్తుం, కృతనిశ్చయాః, హే రాజన్, ఆతతాయినో జిఘాంసన్తః, ఆపతన్ ✽ ॥ ౨౨ ॥ ✽

స్సమేత్యాశ్వతరైస్సుదుర్మదాన్యహన్ శరైర్దద్భిరివద్విపావనమ్ ॥ ౧౫ ॥ ప్రద్యుమ్నసామ్బావధిరూఢమత్సరావక్రూరభోజావనిరుద్ధసాత్యకీ । సుభద్రసంగ్రామజితౌసుచారు ✽ గదౌసుమిత్రాసురథౌసమీయతుః ॥ అన్యేచయేవైనిశఠోల్ముకాదయస్సహస్రజి ✽ చ్ఛతజిద్భానుముఖ్యాః । అన్యోన్యమాసాద్యమదాన్ధకారితాజఘ్నుర్ముకున్దేనవిమోహితాభృశమ్ ॥ ౧౭ ॥ దాశార్హవృష్ణ్యన్ధకభోజసాత్వతామధ్వర్బుదామాథురశూరసేనాః ✽ । విసర్జనాః ✽ కుకురాఃకున్తయశ్చజఘ్నుర్మిథస్తేషువిసృజ్యసౌహృదమ్ ॥ ౧౮ ॥ పుత్రాశ్చయుధ్యన్పితృభ్రాతృభిశ్చస్వస్రీయదౌహిత్రపితృవ్యమాతులైః । మిత్రాణిమిత్రైస్సుహృదస్సుహృద్భిర్జ్ఞాతీంస్త్వహన్ జ్ఞాతయఏవమూఢాః ॥ ౧౯ ॥ శరేషుక్షీయమాణేషుభజ్యమానేషుధన్వసు । శస్త్రేషుక్షీయమాణేషుముష్టిభిర్జహ్రురేరకాః ॥ ౨౦ ॥ తావజ్రకల్పాఅభవన్పరిఘాముష్టినాభృతాః । జఘ్నుర్మిథస్తైఃకృష్ణేనవార్యమాణాశ్చతంచతే ॥ ౨౧ ॥ ప్రత్యనీకంమన్యమానాబలభద్రంచమోహితాః । హన్తుంకృతధియోరాజన్నాపన్నాఆతతాయినః ॥ అథతావపిసంక్రుద్ధావుద్యమ్యభరతర్షభ । ఏరకాముష్టిపరిఘౌచరన్తౌజఘ్నతుర్యుధి ॥ ౨౩ ॥ విప్రశాపాభిసృష్టానాంకృష్ణమాయావృతాత్మనామ్ । స్పర్ధాక్రోధఃక్షయంనిన్యేవైణవో౽గ్నిర్యథావనమ్ ॥ ౨౪ ॥ ఏవంనష్టేషుసర్వేషుస్వకులేషుచకేశవః । ✽ అవతారితోభువోభార ఇతిమేనే౽వశేషితః ॥ ౨౫ ॥ రామస్సముద్రవేలాయాంయోగమాస్థాయపౌరుషమ్ । తత్యాజమానుషంలోకంసంయోజ్యా౽౽త్మానమాత్మని ॥ ౨౬ ॥ రామనిర్యాణమాలోక్యభగవాన్దేవకీసుతః । నిషసాదధరోపస్థేతూష్ణీమాసాద్యపిప్పలమ్ ॥ ౨౭ ॥ బిభ్రచ్చతుర్భుజంరూపంభ్రాజిష్ణుంప్రభయాస్వయా । దిశోవితిమిరాఃకుర్వన్నిర్ధూమఇవపావకః ॥ ౨౮ ॥ శ్రీవత్సాఙ్కంఘనశ్యామంతప్తహాటకవర్చసా । కౌశేయామ్బరయుగ్మేనపరివీతంసుమఙ్గళమ్ ॥ ౨౯ ॥ సున్దరస్మితవక్త్రాబ్జంనీల

అథేతి ॥ తౌ రామకృష్ణావపి, హే కురునన్దన-ఏరకాముష్టిరూపాః-పరిఘా-యయో స్తౌ-యుద్ధేచ-రన్తౌ, జఘ్నతుః ✽ ॥ ౨౩ ॥ ✽ కృష్ణమాయామోహితమనసాం, అతఏవ, బ్రహ్మశాపేనో-పద్రుతానాం-స్పర్ధానిమిత్తః క్రోధః-కులం-క్షయం-నిన్యే ప్రాపయామాస-యథా-వైణవః వేణుసంఘర్షజో-వహ్నిః-వనం-క్షయంనయతి తద్వత్ ✽ ॥ ౨౪ ॥ ✽ ఏవమితి ॥ సర్వేషు దాశార్హాదిషు నష్టేషు సత్సు-అవశేషితో-భువో-భారః, అవతారితః, అపనీత ఇతి మేనే ✽ ॥ ౨౫ ॥ ✽ రామ ఇతి ॥ పౌరుషం పరమపురుషధ్యానలక్షణం-యోగ-మాస్థాయ-తదేవాహ ॥ సంయోజ్యాత్మానమాత్మనీతి ॥ ఆత్మని సంకర్షణే-ఆత్మానం-సంయోజ్య-సంకర్షణం స్వాత్మానం అంశినైకతామాపన్నం-ధ్యాత్వేత్యర్థః-మానుషం లోకం మనుష్యరూపతాం-అత్యజత్ ✽ ॥ ౨౬ ॥ ✽ రామనిర్యాణమితి ॥ రామస్య నిర్యాణం స్వాసాధారణరూపేణావస్థానం-ఆలోక్య జ్ఞాత్వా-ధరోపస్థే భూతలే-పిప్పలం అశ్వత్థతరుం-ప్రాప్య-తన్మూల ఇత్యర్థః, తూష్ణీం మౌనీభూత్వా, నిషసాద ఉపవిష్టవాన్ ✽ ॥ ౨౭ ॥ ✽ కథంభూతః చత్వారో భుజాః యస్మిన్-త-ద్రూపం-బిభ్రత్ బిభ్రాణః-స్వయా-ప్రభయా-భ్రాజిష్ణుః దీప్యమానః-అతఏవ-దిశో-వితిమిరాః-కుర్వన్-యథా, నిర్ధూమః-పావక-స్తద్వత్ ✽ ॥ ౨౮ ॥ ✽ రూపం విశినష్టి ॥ శ్రీవత్సాఙ్కమితి ॥ శ్రీవత్సః అఙ్కః చిహ్నం-ఉరసి-యస్య-తత్-ఘనో నీలమేఘ-స్తద్వత్-శ్యామం-తప్తసువర్ణస్యేవ వర్చో యస్య-తేన-కౌశేయామ్బరయుగ్మేన-పరీతం పరితః కటిదేశే ఉపరి చావృతం-సుమఙ్గళమ్ ✽ ॥ ౨౯ ॥ ✽ నిరతిశయసున్దరం వక్త్రామ్బుజం-యస్మి-న్పుణ్డరీకవ-దభిరామే సున్దరే అక్షిణీ-యస్మిన్-

తత్ * ॥ ౩౦ ॥ * కటిసూత్రాదిభి-ర్విరాజితం-తత్ర-ముద్రా అఙ్గులీయకం-యోగముద్రా వా * ॥ ౩౧ ॥ * వనమాలయా-పరీతాని - అఙ్గాని-యస్మిన్-తత్-మూర్తిమద్భిః స్వాసాధారణరూపధరైః - ర్నిజాయుధైశ్చక్రశఙ్ఖాదిభి-ర్విరాజితం, దక్షిణే, ఊరౌ పఙ్కజవ,దరుణం-పాదం - వామం-కృత్వా నిధాయ-ఆసీనం రూపం బిభ్రదితి పూర్వేణ సంబన్ధః * ॥ ౩౨ ॥ * తత్ర జరానామ లుబ్ధకః - మృగస్యేవాకారో యస్య తం - తస్య భగవత-శ్చరణం-మృగోఽయమితి శఙ్కయా - వివ్యాధ - ముసలావశేషాయఃఖణ్డకృతేషుణా తాడితవానిత్యర్థః * ॥ ౩౩ ॥ * తత-శ్చతుర్భుజం-తం-కృష్ణం-పరమపురుషం - జ్ఞాత్వా,కృతకిల్బిషః కృతాపరాధః-హేతుగర్భమిదం,అతో-భీతః,అసురద్విషః భగవతః-పాదయోః-శిరసా,స్పృశన్నితి శేషః పపాత * ॥ ౩౪ ॥ * ఉక్తిమేవాహ ॥ అజానతేతి ॥ హే మధుసూదన-అజానతా-తత్ర హేతుః-పాపేన పాపాత్మనా,ఇదమాగః-కృతం-హే ఉత్తమశ్లోక,అనఘ-పాపస్య-మే మయా-కృతం-తు క్షన్తుమర్హసి * ॥ ౩౫ ॥ * యస్య తవా,నుస్మరణమాత్రమేవా, జ్ఞానమేవాన్ధకారస్తస్య-నాశకం వదన్తి వృద్ధాః,తస్య తవ-హే విష్ణో-మయా-అసాధు-కృతం, హే ప్రభో * ॥ ౩౬ ॥ * తత్తస్మాత్-హే వైకుణ్ఠ, పాప్మానం- మృగలుబ్ధకం శశ్వత్ప్రలోభనేన మృగఘాతకం-మా-మముం-జహి హన్యాః ॥ కిం తత ఇత్యత ఆహ ॥ యథేతి ॥ పునరేవంవిధం-సత్స్వపరాధం,యథా న కుర్యామ్ * ॥ ౩౭ ॥ * "పాప్మానం మృగలుబ్ధక,, మిత్యాత్మనో నిహీనత్వమావేద్య తవ పారమ్యం వాచామగోచరమిత్యాహ ॥ యస్యేతి ॥ బ్రహ్మరుద్రాదయః-యే చా-స్య బ్రహ్మణ - స్తనయాః-కథంభూతాః.గి

కున్తలమణ్డితమ్ । పుణ్డరీకాభిరామాక్షం స్ఫురన్మకరకుణ్డలమ్ ॥ ౩౦ ॥ కటిసూత్రబ్రహ్మసూత్రకిరీటకటకాఙ్గదైః । హారనూపురముద్రాభిః కౌస్తుభేన విరాజితమ్ ॥ ౩౧ ॥ వనమాలాపరీతాఙ్గం మూర్తిమద్భిర్నిజాయుధైః । కృత్వోరౌ దక్షిణే పాదమాసీనం పఙ్కజారుణమ్ ॥ ౩౨ ॥ ముసలావశేషాయఃఖణ్డకృతేషుర్లుబ్ధకో జరా । మృగాకారం తచ్చరణం వివ్యాధ మృగశఙ్కయా ॥ ౩౩ ॥ చతుర్భుజం తం పురుషం దృష్ట్వా స కృతకిల్బిషః । భీతః పపాత శిరసా పాదయోరసురద్విషః ॥ ౩౪ ॥ అజానతా కృతమిదం పాపేన మధుసూదన । క్షన్తుమర్హసి పాపస్య ఉత్తమశ్లోక మేఽనఘ ॥ ౩౫ ॥ యస్యానుస్మరణం పుంసామజ్ఞానధ్వాన్తనాశనమ్ । వదన్తి తస్య తే విష్ణో మయాఽసాధు కృతం ప్రభో ॥ ౩౬ ॥ తన్మాఽఽశు జహి వైకుణ్ఠ పాప్మానం మృగలుబ్ధకమ్ । యథా పునరహం త్వేవం న కుర్యాం సదతిక్రమమ్ ॥ ౩౭ ॥ యస్యాత్మయోగరచితం న విదుర్విరిఞ్చిరుద్రాదయోఽస్య తనయాః పతయో గిరాం యే । త్వన్మాయయా పిహితదృష్టయ ఏతదఞ్జః కిం తస్య తే వయమసద్గతయో గృణీమః ॥ ౩౮ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ మా భైర్జర త్వముత్తిష్ఠ కామ ఏష కృతో హి మే । యాహి త్వం మదనుజ్ఞాతః స్వర్గం సుకృతినాం పదమ్ ॥ ౩౯ ॥ ఇత్యాదిష్టో భగవతా కృష్ణేనేచ్ఛాశరీరిణా । త్రిః పరిక్రమ్య తం నత్వా విమానేన దివం యయౌ ॥ ౪౦ ॥ దారుకః కృష్ణపదవీమన్విచ్ఛన్నధిగమ్య తామ్ । వాయుం తులసికామోదమాఘ్రాయాభిముఖం యయౌ ॥ ౪౧ ॥ తం తత్ర తిగ్మద్యుభిరాయుధైర్వృతం హ్యశ్వత్థమూలే కృతకేతనం పతిమ్ । స్నేహప్లుతాత్మా నిపపాత పాదయో రథాదవప్లుత్య సబాష్పలోచనః ॥ ౪౨ ॥ అపశ్యతస్త్వచ్చరణామ్బుజం ప్రభో దృష్టిః ప్రణష్టా తమసి ప్రవిష్టా । దిశో న జానే న లభే చ శాన్తిం యథా నిశాయాముడుపే ప్రణష్టే ॥ ౪౩ ॥ ఇతి బ్రువతి సూతే వై రథో గరుడలాఞ్ఛనః । ఖముత్పపా

రాం పతయః వేదార్థద్రష్టారః - తేఽపి,యస్య తవ, ఆత్మయోగరచితం ఆత్మసంకల్పేనోపాత్తం - ఇదంరూపం-న విదుః,ఏతదవతారరహస్యం న విదురిత్యర్థః - తత్ర హేతుత్వేన తాన్విశినష్టి ॥ యస్య తవ-మాయయా- పిహితదృష్టయః ఛాదితదృష్టయః-ప్రలుప్తజ్ఞానాః,అఞ్జః అఞ్జసా సుష్ఠు కిం గృణీమః కథం వర్ణయామః * ॥ ౩౮ ॥ * మా భైరితి ॥ హే జరే,ఏష త్వయా కృతశ్శరభూతః-మే-కామః - కామ్యత ఇతి కామః-మదిచ్ఛాప్రయుక్త ఇత్యర్థః - త్వం తు-మయా,ఽనుజ్ఞాతః సుకృతినాం-పదం గమ్యం స్వర్గం, యాహి * ॥ ౩౯ ॥ * ఇతీతి ॥ ఇచ్ఛాశరీరిణా స్వచ్ఛన్దోపాత్తదివ్యవిగ్రహేణ-న తు కర్మాయత్తశరీరిణా-భగవతే-త్థ,మాదిష్టః, తం కృష్ణం-త్రిః-పరిక్రమ్య - నత్వా చ-విమానేన-తదైవ దేవప్రేషితేన-దివం స్వర్గం-యయౌ * ॥ ౪౦ ॥ * దారుక ఇతి ॥ అన్విచ్ఛన్ అన్వేషయన్-తులసికాయాః - ఆమోదో-యస్మిన్-తం-వాయుమాఘ్రాయ-తం కృష్ణమధిగమ్య-యతో నిస్సరతి వాయుస్తత్రస్యాదిత్యాలోచ్య- తదభిముఖం-యయౌ * ॥ ౪౧ ॥ * తిగ్మాతీక్ష్ణా-అతిశయితా-ద్యుతిర్యస్య-కృతం-కేతనమాశ్రయో యేన తం-నిజాయుధైః - వృతం,తం - పతిం శ్రీకృష్ణ-మవలోక్యేతి శేషః - స్నేహేన-పరిప్లుతః వ్యాప్తః - ఆత్మా మనో-యస్య సః-బాష్పసహితే లోచనే యస్య సః-రథా,దవప్లుత్య పాదయో-ర్నిపపాత- ఆహ చేతి శేషః * ॥ ౪౨ ॥ * అపశ్యత ఇతి ॥ హే ప్రభో-తవ చరణామ్బుజ-మపశ్యతో-మమ-దృష్టిః-ప్రణష్టా-తమసి ప్రవిష్టా అతో-దిశో-ఽపి-న జానే.నాపి చ-శాన్తిం చిత్తప్రసాదం చ-లభే లబ్ధవానస్మి - ఉడుపే చన్ద్రే ప్రణష్టే సతి-దృష్టిః- ప్రణష్టా-తమసి ప్రవిష్టా చ-భవతి-తద్వత్-ప్రణష్టేత్యస్యైవ వివరణం తమసి ప్రవిష్టేతి * ॥ ౪౩ ॥ * ఇతీతి ॥ గరుడలాఞ్ఛనః గరుడధ్వజః-సాశ్వ-స్సధ్వజశ్చ,రథో-హే రాజేన్ద్ర- ఖమాకాశ ముత్పపాత-

ఊర్ధ్వమగాదిత్యర్థః-ఉదీక్షతః దారుకస్య పశ్యతః ❀ ॥ ౪౪ ॥ ❀ తతః-విష్ణుప్రహరణాని భగవదాయుధాన్యపి-తం రథం అన్వగచ్ఛన్-తేనాయుధానామూర్ధ్వగమనేనా-తీవ-విస్మిత-ఆత్మా మనో-యస్య-తం సూతమ్ ❀ ॥ ౪౫ ॥ ❀ ఉక్తిమేవాహ ॥ గచ్ఛేతి ॥ హే సూత-మిథో-యుద్ధేన-జ్ఞాతీనాం యదూనాం-నిధనం-సంకర్షణస్య-నిర్యాణం-మమ దశాం మే అవస్థితిం చ-బన్ధుభ్యో-బ్రూహి ❀ ॥ ౪౬ ॥ ❀ ద్వారకాయాం చేతి చ స్పష్టార్థః ❀ ॥ ౪౭ ॥ ❀ తర్హి కిం విధేయం క్వ గన్తవ్యమత ఆహ ॥ స్వం స్వమితి ॥ పరిగ్రహం దేహానుబన్ధినః-అస్మాకం-పితరౌ దేవకీవసుదేవౌ చ, దాయ-సర్వే యూయం-అర్జునేన-రక్షితాస్సన్తః-ఇన్ద్రప్రస్థం-గమిష్యథ ❀ ॥ ౪౮ ॥ ❀ త్వం తు-మద్ధర్మం భాగవతధర్మ-మాస్థాయానుష్ఠాయ-జ్ఞాననిష్ఠః మద్భక్తియోగనిష్ఠః-ఉపేక్షకః ఉపేక్షితశబ్దాదివిషయః-ఏతాం జగతీం-మన్మాయారచనాం మన్మాయయా రచితాం-విజ్ఞాయ-ఉపశమం రాగాద్యకలుషతాం-వ్రజ ప్రాప్నుహి ❀ ॥ ౪౯ ॥ ❀ ఇతీతి ॥ తం కృష్ణం-తస్య-పాదౌ-శిరస్యాధాయ-దుర్మనాః దుఃఖితమనాః-పురీం ద్వారకాం-యయౌ ❀ ॥ ౫౦ ॥ ❀ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయామేకాదశస్కన్ధే త్రింశోఽధ్యాయః ❀❀

తతః కిమకరోదిత్యత్రాహ ॥ అథేతి ॥ అథ దారుకగమనానన్తరం, తత్ర భగవత్సన్నిధౌ-బ్రహ్మా చతుర్ముఖః-భవాన్యా-సమం సహ-భవో రుద్రశ్చ-మహేన్ద్రాదయశ్చ-ప్రజేశ్వరైః మరీచ్యాదిభిస్సహితాః మునయ-స్సిద్ధాశ్చ గన్ధర్వాశ్చ-తే ద్విజాః గరుడలోకవాసినః పక్షిణః. మైత్రేయాదయో వా-భగవతో-నిర్యాణం-ద్రష్టుకామాస్సన్తః పరమోత్సుకా ఆగమన్ ❀ ॥ ౧ ॥ ౨ ॥ ❀

తరాజేన్ద్ర సాశ్వధ్వజ ఉదీక్షతః ❀ ॥ ౪౪ ॥ తమన్వగచ్ఛన్నస్త్రాణి విష్ణోః ప్రహరణాని చ। తేనాతివిస్మితాత్మానం సూతమాహ జనార్దనః ॥ ౪౫ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ గచ్ఛ ద్వారవతీం సూత జ్ఞాతీనాం నిధనం మిథః। సంకర్షణస్య నిర్యాణం బన్ధుభ్యో బ్రూహి మద్దశామ్ ॥ ౪౬ ॥ ద్వారకాయాం చ న స్థేయం భవద్భిశ్చ స్వబన్ధుభిః। మయా త్యక్తాం యదుపురీం సముద్రః ప్లావయిష్యతి ॥ ౪౭ ॥ స్వం స్వం పరిగ్రహం సర్వ ఆదాయ పితరౌ చ నః। అర్జునేనావితాస్సర్వ ఇన్ద్రప్రస్థం గమిష్యథ ॥ ౪౮ ॥ త్వం తు మద్ధర్మమాస్థాయ జ్ఞాననిష్ఠ ఉపేక్షకః। మన్మాయారచనామేతాం విజ్ఞాయోపశమం వ్రజ ॥ ౪౯ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఇత్యుక్తస్తం పరిక్రమ్య నమస్కృత్య పునః పునః। తత్పాదౌ శీర్ష్ణ్యుపాధాయ దుర్మనాః ప్రయయౌ పురీమ్ ॥ ౫౦ ॥ ❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀

❀❀❀❀❀❀❀ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, ఏకాదశస్కన్ధే, త్రింశోఽధ్యాయః. ❀❀❀❀❀❀❀

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ అథ తత్రాగమద్బ్రహ్మా భవాన్యా చ సమం భవః। మహేన్ద్రప్రముఖా దేవా మునయస్సప్రజేశ్వరాః ॥ ౧ ॥ పితరస్సిద్ధగన్ధర్వా విద్యాధరమహోరగాః। చారణా యక్షరక్షాంసి కిన్నరాప్సరసో ద్విజాః ॥ ౨ ॥ ద్రష్టుకామా భగవతో నిర్యాణం పరమోత్సుకాః। గాయన్తశ్చ గృణన్తశ్చ శౌరేః కర్మాణి జన్మ చ ॥ ౩ ॥ వవృషుః పుష్పవర్షాణి విమానావలిభిర్నభః। కుర్వన్తస్సంకులం రాజన్భక్త్యా పరమయా యుతాః ॥ ౪ ॥ భగవానపితా వీక్ష్య విభూతీరాత్మనో విభుః। సంయోజ్యాత్మని చాత్మానం పద్మనేత్రే న్యమీలయత్ ॥ ౫ ॥ లోకాభిరామాం స్వతనుం ధారణాధ్యానమఙ్గలమ్। యోగధారణయాఽఽగ్నేయ్యాదగ్ధ్వా ధామావిశత్స్వకమ్ ॥ ౬ ॥ దివి దున్దుభయో నేదుః పేతుస్సుమనసశ్చ ఖాత్। సత్యం ధర్మో ధృతిర్భూమేః కీర్తిశ్శ్రీశ్చానుతం యయుః ॥ ౭ ॥ దేవాదయో బ్ర

తేషామౌత్సుక్యకృతం మహోత్సవమాహ సార్ధేన। గాయన్తశ్చేతి ॥ విమానావళిభిః, నభః, సంకులం-కుర్వన్తః ❀ ॥ ౩ ॥ ౪ ॥ ❀ భగవానితి ॥ ఆత్మనో-విభూతీః విభూతిభూతాన్ బ్రహ్మాదీన్-వీక్ష్య-ఆత్మన్యాత్మానం-సంయోజ్య-యతోఽవతారః తస్మిన్నాత్మన్యాత్మానమేకీభూతం ధ్యాత్వేత్యర్థః-పద్మదళసదృశే-నేత్రే-న్యమీలయత్ ❀ ॥ ౫ ॥ ❀ లోకాభిరామామితి ॥ ధారణాధ్యానయోః-శుభాశ్రయభూతాం, తనుం-ఆగ్నేయ్యా అగ్నిసంధుక్షణకారిణ్యా-యోగధారణయా-అదగ్ధ్వేతిచ్ఛేదః-స్వకం-ధామ-ఆవిశత్-యథా యోగినః స్వచ్ఛన్దమృత్యవః స్వతనుమాగ్నేయ్యా ధారణయా దగ్ధ్వా లోకాన్తరం ప్రవిశన్తి-భగవాంస్తు న తథా-కింతు-అదగ్ధ్వైవ స్వతనుసహిత ఏవ-స్వకం-ధామ వైకుణ్ఠాఖ్యం-ఆవిశదిత్యర్థః-తత్ర హేతుః-లోకాభిరామాం ఇహ తన్మూర్తిముపాస్య ముక్తానాం జీవానామభిరామామిత్యర్థః " యథాక్రతురస్మిన్ లోకే పురుషో భవతి తథేతః ప్రేత్య భవతి ,, ఇతి తత్క్రతున్యాయేనోపాస్యాయా మూర్తేరేవ ముక్తైరప్యనుభావ్యత్వాత్-తద్దాహే తదలంభావాదితి భావః-ఇహ తన్మూర్తేర్ధారణాధ్యానయోరపి విషయతయా సాన్నిధ్యస్యావశ్యకత్వాచ్చ-దగ్ధ్వేతిచ్ఛేదే అపి దహనం జగన్మోహనమాత్రమిత్యవగన్తవ్యం-తదగ్రే వివరిష్యతే రాజన్పరస్యేత్యాదినా ❀ ॥ ౬ ॥ ❀ దివీతి ॥ ఖాత్ ఆకాశాత్-సుమనసః పుష్పాణి-పేతుః పతితవత్యః-భూమేస్సకాశాత్-సత్యాదయ-స్తాం-తనుం, అనుసృత్య-యయుః-తస్మిన్నదర్శనే ఇహ లోకే-సత్యాదయో నాసన్నిత్యర్థః ❀ ॥ ౭ ॥ ❀ తథా-భగవతి తిరోహితే సతి క్వ గత ఇతి తర్కయన్తోఽపి, బ్రహ్మముఖ్యా యేషాం, తే-దేవాదయః-స్వధామాని, విశన్తః, భగవన్తః-నదదృశుః-తత్ర హేతుః ॥ అవిజ్ఞాతగతిమితి ॥ అవిజ్ఞాతా ఇతరైరలక్ష్యమాణా-గతి-ర్యస్య-తం-అత ఏవా-

తివిస్మితా-బభూవుః ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ అవిజ్ఞాతగతిత్వే దృష్టాన్త-స్సౌదామన్యా ఇతి-కాలేవర్ష్మాసు-ఆకాశ ఇతి పాఠాన్తరం-మేఘ మణ్డలం-హిత్వా యాన్త్యాః సౌదామన్యాః విద్యుతః పున-ర్గతి-ర్మర్త్యై-ర్నలక్ష్యతే తథా-కృష్ణస్య-గతిరపి-దైవతై-ర్నలక్ష్యతే-కిన్తు-తత్పార్షదై రేవలక్ష్యత ఇతి భావః ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ బ్రహ్మేతి ॥ యోగగతిం సమాధిపూర్వకగతిం-దృష్ట్వా, హేనృప-స్వం స్వం-ధామ నివాసస్థానం, అగమన్ జగ్ముః ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ స్వధామని విశన్తం భగవన్తం న దదృశురిత్యనేన జగన్మోహనం సూచితం ॥ తద్వివృణోతి ॥ రాజన్నితి ॥ హే రాజన్ పరస్య పరమపురుషస్య-తనుభృజ్జననాప్యయేహాః-తనుభృత్సు యాదవాదిషు-జననాప్యయేహాః ఉత్పత్తిమరణరూపాః చేష్టాః - మాయావిడమ్బన మనుకరణమాత్ర-మిత్యవేహి ॥ యద్వా-ఇతరతనుభృత్తుల్యజననాప్యయేహాః - జన్మనో గర్భసంబన్ధప్రదర్శనం అప్యయస్య దేహత్యాగరూపత్వప్రదర్శనం - ఇత్యేవంవిధాః - చేష్టాః మాయయా-విడమ్బనం మోహనమాత్రమిత్యర్థః - ఈహాశబ్దోఽపేక్షాపరో వా, ఇతరతనుభృద్వదాత్మనో జన్మమరణయోః గర్భదేహసంబన్ధత్యాగాపేక్షా విడమ్బనమాత్రం - యథా నటస్య - తస్య నానాభూమికాపరిగ్రహోఽన్యేషామాత్మని నానారూపతా - మోహనమాత్రం-వస్తుతః - తాస్వవికృతత్వేనావస్థితిః-తద్వత్ - కియదేతదితరై రలక్ష్యం తస్య గమనమిత్యాహ ॥ స పరమపురుషః - ఇదం చిదచిదాత్మకం జగ-త్సృష్ట్వా-ఽనుప్రవిశ్య - బహిరవతారైర్విహృత్య చ - అన్తే ద్విపరార్ధావసానే కృత్స్నం జగ-త్సంహృత్య చా-త్మమహిమ్నా స్వానుభవవిషయభూతేన-ఉపరతో నివృత్తజగద్వ్యాపారః - ఆస్తే ఏవంవిధాపారమహిమ్నః కియదేతదిత్యర్థః ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ అద్వైవో ఽమానుషశ్చ మహిమాఽస్మిన్నేవావతారే దృష్ట ఇత్యభిప్రేత్యా

హ్మాముఖ్యానవిశన్తం ❁ స్వధామని । అవిజ్ఞాతగతిం కృష్ణం దదృశుశ్చాతివిస్మితాః ॥ ౮ ॥ సౌదామన్యా యథాకాశే యాన్త్యా హిత్వాఽభ్రమణ్డలమ్ । గతిర్నలక్ష్యతే మర్త్యైస్తథా కృష్ణస్య దైవతైః ॥ ౯ ॥ బ్రహ్మరుద్రాదయస్తే తు దృష్ట్వా యోగగతిం హరేః । విస్మితాస్తాం ప్రశంసన్తః స్వం స్వం ధామాగమన్నృప ॥ ౧౦ ॥ రాజన్పరస్య తనుభృజ్జననాప్యయేహా మాయావిడమ్బనమవేహి యథా నటస్య । సృష్ట్వాత్మనేదమనువిశ్య విహృత్య చాన్తే సంహృత్య చాత్మమహిమోపరతస్స ఆస్తే ॥ ౧౧ ॥ మర్త్యేన యో గురుసుతం యమలోకనీతం త్వాం చానయచ్ఛరణదః పరమాస్త్రదగ్ధమ్ । జిగ్యేఽన్తకాన్తకమపీశమసావనీశః కిం స్వావనే స్వరనయన్మృగయుం సదేహం ॥ తథాప్యశేషస్థితిసంభవాప్యయేష్వనన్యహేతుర్యదశేషశక్తిధృక్ । నైచ్ఛత్ప్రణేతుం వపురత్ర శేషితం మర్త్యేన కిం స్వస్థగతిం ప్రదర్శయన్ ॥ ౧౩ ॥ య ఏతాం ప్రాతరుత్థాయ కృష్ణస్య పదవీం పరామ్ । ప్రయతః కీర్తయేద్భక్త్యా తామేవాప్నోత్యనుత్తమమ్ ॥ ౧౪ ॥ దారుకో ద్వారకామేత్య వసుదేవోగ్రసేనయోః । పతిత్వా చరణావస్రైర్న్యషిఞ్చత్కృష్ణవిచ్యుతః ॥ ౧౫ ॥ కథయామాస నిధనం వృష్ణీనాం కృత్స్నశో నృప । తచ్ఛ్రుత్వోద్విగ్నహృదయాస్తత్రస్థాశ్శోకమూర్ఛితాః ॥ ౧౬ ॥ తత్ర స్మ త్వరితా జగ్ముః కృష్ణవిశ్లేషవిహ్వలాః । వ్యసవశ్శేరతే యత్ర జ్ఞాతయో ఘ్నన్త ఆననమ్ ॥ ౧౭ ॥ దేవకీ రోహిణీ చైవ వసుదేవస్తథాఽఽహుకః । కృష్ణరామావపశ్యన్తశ్శో

హ ॥ మర్త్యేనేతి ॥ యమలోకం ప్రతి-నీతం-గురోః-సుతం-మర్త్యేన తేనైవ శరీరేణ-యుక్తం-పున-రానయత్-పరమాస్త్రదగ్ధం బ్రహ్మాస్త్రదగ్ధం-త్వాం పరీక్షితం-శరణదః-త్వన్మాతురితి శేషః-యో-రక్షితవాన్-తథా-మృత్యోరపి మృత్యుం-ఈశం రుద్రం-బాణాసురయుద్ధే-యో-జిగ్యే జితవాన్-యశ్చ మృగయుం-సదేహం సశరీరమేవ-స్వర్గమనయత్-సోఽసౌ భగవాన్-స్వావనే, అవనమత్రాలక్ష్యగమనం-అవరక్షణగత్యాదావిత్యనుశాసనాత్-అనీశః కిం అసమర్థః కిమిత్యర్థః ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ తర్హ్యేవంవిధవివిధవిచిత్రశక్తిర్భగవాన తైర్వపుః కిమితి తనుం నావాస్థాపయదిత్యత ఆహ ॥ తథాపీతి ॥ యత్-యద్యపి-అశేషశక్తిధృక్, అత ఏవా-శేషస్య జగతః-స్థిత్యాదిషు-అనన్యహేతురనన్యాపేక్షకారణభూతః-తథాఽపి-వపు-రత్ర-శేషితం యథాతథా-నైచ్ఛత్-కిం తు-ప్రణేతుమేవైచ్ఛత్-ప్రదర్శయన్నితి-"లక్షణహేత్వోః", రితి శత్రన్తం-స్వస్థః ఆత్మనిస్థితః-యోగీత్యర్థః-తస్య-గతిం-గత్యర్థా బుద్ధ్యర్థాః-బుద్ధిం ప్రదర్శయితుమిత్యర్థః-ప్రదర్శనమేవాభినీయ దర్శయతి ॥ మర్త్యేన కిమితి ॥ మర్త్యేన మరణశీలేన శరీరేణ-కిం-న కశ్చిదపి పురుషార్థః-ఉత్పత్తిమత్త్వాదవశ్యం కాలాన్తరేఽపి మృత్యుమత్-అతోఽనేన కిమితీతి ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ భగవద్గతికీర్తనఫలమాహ ॥ య ఇతి ॥ తాముక్తప్రకారాం-విలక్షణాం-గతిం-భక్త్యా-సంకీర్తయేత్-తతస్సంకీర్తనాత్తామేవ గతిం తాదృశీం గతిం-వైకుణ్ఠగతిమితి యావత్ ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ దారుక ఇతి ॥ ఏత్య గత్వా-వసుదేవోగ్రసేనయోః పురత ఇతి శేషః-పతిత్వా-తయోశ్చరణౌ-వస్రైరశ్రుభిర్న్యషిఞ్చత్-తత్ర హేతుః-కృష్ణవిచ్యుతః కృష్ణేన విరహితః ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ కథయామాసేతి ॥ తత్రస్థాః ద్వారకాస్థాః-తద్వృష్ణినిధనాదికం-శ్రుత్వా-ఉద్విగ్నహృదయాః భీతమానసాః, జగ్మురితి సంబన్ధః ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ క్వ, యత్ర, జ్ఞాతయః, ఆననం, ఘ్నన్త ఇతస్తతస్తాడయన్తః వ్యసవః గతప్రాణాశ్శేరతే ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ దేవకీతి ॥ కృష్ణరామౌ, అపశ్యన్తః, స్మృతిం చేతనాం, జహతుః, తత్యజుః దేవకీరోహిణ్యౌ, ఏకకోటిత్వా

భిప్రాయేణజహతురితిద్వివచనమ్ ✽ ॥ ౧౮ ॥ ✽ పృథగ్వివత్సయా విజహురితిబహువచనం తాస్తాః స్త్రియః దేవకీరోహిణీభ్యామన్యాః స్త్రియః-పతింవసుదేవ,ముపగూహ్యాలిఙ్గ్య-చితా-మారురుహుః - పతీనితిపాఠే-వసుదేవాదన్యేషాం స్త్రియః తానుపగూహ్యేత్యర్థః ✽ ॥ ౧౯॥ ✽ రామపత్న్య ఇతి ॥ రామపత్న్యస్తద్దేహం తస్యరామస్యదేహం - స్నుషాః పుత్రభార్యాః ప్రద్యుమ్నాదీ-నుపగూహ్య-అగ్నిమావిశ-న్నితిసంబన్ధః ✽ ॥ ౨౦ ॥ ✽ రుక్మిణ్యాద్యాః- కృష్ణస్యపత్న్యః -తస్మిన్ కృష్ణే,ఆత్మాచిత్తం-యాసాం-తాః-అగ్ని-మవిశన్ - తత్రరుక్మిణ్యాఅగ్నిసంబన్ధేనతిరోధానమాత్రం - నత్వితరతుల్యదేహప్రహాణం-అర్జునఇతి ॥ ప్రేయసః ప్రియతమస్య-విరహేణా- తురః తావద్దుఃఖితః తతః - కృష్ణగీతైః అన్యేషాంసతాం-ఉక్తిభిశ్చ-ఆత్మానంమానసం-సాన్త్వయామాససమాహితవాన్ ✽ ॥ ౨౧ ॥ ✽ బన్ధూనామితి ॥ నష్టగోత్రాణాంనష్టసంతతీనాం - సాంపరాయికం-పిణ్డోదకదానాదికర్మ ✽ ॥ ౨౨ ॥ ✽ ద్వారకామితి ॥ క్షణమాత్రేణాప్లావయత్ ✽ ॥ ౨౩ ॥ ✽ భగవదాలయంవర్జయిత్వేత్యత్రహేతుత్వేనతద్విశినష్టి॥ నిత్యమితి ॥ యత్రాలయే-సన్నిహితః - అత -స్తత్ప్రభావా- త్తద్వర్జయిత్వేతిభావః॥ కించ॥య-దాలయం-స్మృతిమాత్రేణా- శేషమశుభంహరతీతితథా-సర్వమఙ్గళమఙ్గళంసర్వమఙ్గళావహం- స్వయంమఙ్గళరూపంచ॥నిరతిశయమఙ్గళావహం వా ✽॥ ౨౪ ॥ ✽ స్త్రీబాలేతి॥ స్త్రీరూపాన్-బాలాన్-వృద్ధాంశ్చ జనాన్ - హతశేషాన్ అగ్నిప్రవిష్టాభ్యోఽవశిష్టా - నాదాయేత్యర్థః నతుస్త్రీః బాలాన్వృద్ధాంశ్చ పురుషానిత్యర్థః ''జనయిష్యతిహోమన్దామసకలం

కార్త్స్న్యేనజహతుస్స్మృతిమ్ ॥ ౧౮ ॥ ప్రాణాన్స్వాన్విజహు స్తత్రభగవద్విరహాతురాః । ఉపగూహ్యపతీంస్తాస్తాశ్చితామారురుహుస్స్త్రియః ॥ ౧౯ ॥ రామపత్న్యశ్చతద్దేహముపగుహ్యాగ్నిమావిశన్ । ✽ వసుదేవపత్న్యస్తద్గాత్రంప్రద్యుమ్నాదీన్హరేస్స్నుషాః ॥ ౨౦ ॥ కృష్ణపత్న్యోఽవిశన్నగ్నింరుక్మిణ్యాద్యాస్తదాత్మికాః । అర్జునః ప్రేయసస్సఖ్యుః కృష్ణస్య విరహాతురః । ఆత్మానంసాన్త్వయామాసకృష్ణగీతైస్సదుక్తిభిః ॥ ౨౧ ॥ బన్ధూనాంనష్టగోత్రాణా మర్జునస్సాంపరాయికమ్ । హతానాంకారయామాసయథావదనుపూర్వశః ॥ ౨౨ ॥ ద్వారకాంహరిణాత్యక్తాం సముద్రోఽ ప్లావయత్క్షణాత్ । వర్జయిత్వామహాభాగ శ్రీమద్భగవదాలయమ్ ॥ నిత్యంసన్నిహిత స్తత్రభగవాన్మధుసూదనః। స్మృత్యాశేషాశుభహరస్సర్వమఙ్గళమఙ్గళమ్ ॥ ౨౪ ॥ స్త్రీబాలవృద్ధానాదాయహతశేషాన్ధనంజయః । ఇన్ద్రప్రస్థంసమావిశ్యవజ్రంతత్రాభ్యషేచయత్ ॥ ౨౫ ॥ శ్రుత్వాసుహృద్వధం రాజన్నర్జునాత్తేపితామహాః । త్వాంతువంశధరంకృత్వాజగ్ముస్సర్వేమహాపథమ్ ॥ ౨౬ ॥ య ఏతద్దేవదేవస్యవిష్ణోః కర్మాణిజన్మచ । కీర్తయేచ్ఛ్రద్ధయామర్త్యస్సర్వపాపైః ప్రముచ్యతే ॥ ౨౭ ॥ ఇత్థంహరేర్భగవతోరుచిరావతార వీర్యాణిబాలచరితానిచశంతమాని । అన్యత్రచేహచ ✽ శ్రుతానిగృణన్మనుష్యోభక్తింపరాం పరమహంసగతౌలభేత ॥ ౨౮ ॥ ✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽

✽✽✽✽✽✽ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పారమహంస్యామష్టాదశసాహస్రికాయాం ✽✽✽✽✽✽

✽✽✽✽✽✽✽ సంహితాయాం, వైయ్యాసిక్యామేకాదశస్కన్ధే, ఏకత్రింశోఽధ్యాయః. ✽✽✽✽✽✽

కులనాశన,,మితికృత్స్న కులనాశకత్వాభిధానాత్,పుంమాత్రస్యైవశేషానవగతేః-తత్ర - వజ్రనామానంయాదవం-అభ్యషేచయత్-సతుభగవత్సంకల్పే నావశేషితఇతిభావః ✽ ॥ ౨౫ ॥ ✽ శ్రుత్వేతి ॥ తవేతిరాజానంప్రతిశుకోక్తిః-పితామహాః యుధిష్ఠిరః-వంశధరంవంశప్రవర్తకమ్ ✽ ॥ ౨౬ ॥ ✽ దశమైకాదశస్కన్ధద్వయార్థకీర్తనాదిఫలమాహ॥యఇతిద్వాభ్యామ్॥ పాపైర్భక్తియోగోత్పత్తిప్రతిబన్ధకైః ✽ ౨౭ ॥ ✽ ఇత్థమితి॥భగవతో- హరేః,రుచిరోఽవతార,స్తస్య-వీర్యాణివీర్యప్రకాశకానిచేష్టితాని-బాల్యరచితానిచేతి ॥ చశబ్దాత్పౌగణ్డయౌవనరచితాని - శంతమానిపరమమఙ్గళావహాని- అన్యత్రపురాణాన్తరేషు-ఇహచాస్మిన్నపిపురాణే,శ్రుతాని-గృణన్ కీర్తయన్ -పరమహంసానాం- గతౌ స్వప్రాప్త్యుపాయభూతేభగవతి - పరాం-భక్తిం- లభేతప్రాప్నుయాత్ ✽ ॥ ౨౮ ॥ ✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽

ఇతిశ్రీవత్సాన్వయపయఃపారావారరాకాసుధాకరస్యసర్వవిద్యానిధేః శ్రీశైలగురోస్తనయేనతచ్చరణ
కమలపరిచర్యాప్రసన్నతత్సూక్తిసమధిగత శ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన - శ్రీవైష్ణవదాసేన
శ్రీవీరరాఘవవిదుషావిలిఖితాయాంశ్రీమద్భాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాయాంశ్రీమద్భాగవత
వ్యాఖ్యాయామేకాదశస్కన్ధే, ఏకత్రింశోఽధ్యాయః - శ్రీకృష్ణార్పణమస్తు-
శ్రీరుక్మిణీసత్యభామాసమేత శ్రీగోపాలకృష్ణపరబ్రహ్మణేనమః

శ్రీః. శుభమస్తు

శ్రీహయగ్రీవాయనమః.

శ్రీవీరరాఘవీయవ్యాఖ్యాసహితశ్రీమద్భాగవతమ్

ద్వాదశస్కన్ధప్రారమ్భః.

తదేవంనవమస్కన్ధేనోపక్రాన్త సూర్యవంశావలింతదనన్తరా పతితసోమవంశావలించశ్రీకృష్ణావతారపర్యన్తాంని రూప్యభగవతోఽవతారప్రభృతీనిస్వధామానుగమనాన్తానిదశమైకాదశాభ్యాంనిరూపితాని. అథభావిసోమవంశపరంపరో త్తరావధిబుభుత్సయాపృచ్ఛతిరాజా ॥ స్వధామానుగతఇతి ॥ యదువంశస్య, భూషణవచ్ఛోభావహే, శ్రీకృష్ణే-స్వధామ స్వస్థాన - మనుగతేసతి - తతః-యదువంశజానాంసోమవంశ్యానాంఉక్తానాంమధ్యే - కస్య-వంశో,ఽభవత్ వంశపరంపరా ప్రావర్తత-తదేత - ద్ధేమునే మహ్యా- మాచక్ష్వ ❁ ॥ ౧ ॥ ❁బార్హద్రథవంశోఽభవదిత్యభిప్రేత్యభావినంతమనువర్ణయితుం

పరీక్షిదువాచ ॥ స్వధామానుగతేకృష్ణేయదువంశవిభూషణే । కస్యవంశోఽభవత్పృథ్వ్యామేతదాచక్ష్వమే మునే ॥ ౧ ॥ శ్రీశుకఉవాచ ॥ యోఽన్త్యఃపురంజయోనామభవిష్యోబార్హద్రథోనృప ।తస్యామాత్యస్తుశు నకోహత్వాస్వామినమాత్మనః ॥ ౨ ॥ ప్రద్యోతసంజ్ఞంరాజానంకర్తాయస్యాలకస్సుతః । విశాఖయూప స్త త్పుత్రోభవితారాజకస్తతః ॥ ౩ ॥ నన్దివర్ధనస్తత్పుత్రఃపఞ్చ ప్రద్యోతనాఇమే । అష్టత్రింశోత్తరశతంభో క్ష్యన్తి పృథివీంనృపాః ॥ ౪ ॥ శిశునాగ స్తతోభావ్యః కాకవర్ణస్తుతత్సుతః । క్షేమధర్మాతస్యసుతః క్షేత్రజ్ఞః క్షేమధర్మతః ॥ ౫ ॥విధిసారస్సుత స్తస్యాజాతశత్రుర్భవిష్యతి । దర్భక స్తత్సుతోభావీదర్భకస్యాజయస్స్మృ తః ॥ ౬ ॥ నన్దివర్ధనఆజేయోమహానన్దిస్సుతస్సుతః । శిశునాగాదయశ్చైతేషష్ట్యుత్తరశతత్రయమ్ ॥ సమాభో క్ష్యన్తిపృథివీంకురుశ్రేష్ఠకలౌనృపాః ॥ ౭ ॥ మహానన్దిసుతోరాజన్ శూద్రాగర్భోద్భవోబలీ । మహాపద్మపతిః ఖ్యాతోనన్దఃక్షత్రవినాశకృత్ ॥ ౮ ॥ తతోనృపాభవిష్యన్తిశూద్రప్రాయాఅధార్మికాః ॥ ౯ ॥ సఏకచ్ఛత్రాం పృథివీమనుల్లఙ్ఘితశాసనః । శాసిష్యతిమహాపద్మోద్వితీయఇవభార్గవః॥ ౧౦ ॥ తస్యచాష్టౌభవిష్యన్తిసుమాల్య

ప్రారభతే ॥ యోన్త్యఃపురంజయోనామేత్యాదినా ॥ పూరోర్వంశే.ఉపరిచరోవసు-స్తస్య-బృహద్రథ - స్తత్సుతో-జరాసన్ధ స్తస్య - సహదేవ- స్తస్యమార్జారిః-తస్యశ్రుతశ్రవఃప్రభృతయఃపురంజయాన్తాస్సుతాఃవింశతిసంఖ్యాభావినోనవమస్కన్ధప్రో క్తాః.యోఽన్త్యఃకనీయాన్-పురంజయోనామ- బార్హద్రథవంశ్యో - భవితా-తస్య-పురంజయస్యా - మాత్యః-య-శ్శునకో నామ-స-స్వామినంపురంజయం-హత్వా ❁ ॥ ౨ ॥ ❁తస్యాత్మజం-ప్రద్యోతననామానం-రాజానం-కర్తాకరిష్యతి-యస్యప్ర ద్యోతనస్యా-లక,స్సుత - స్తంరాజానంకర్తేతిపూర్వేణసంబన్ధః - తత్పుత్రఃఅలకపుత్రః-విశాఖయూపః-తతో-రాజకో - భవి ష్యతి ❁ ॥ ౩ ॥ ❁తత్పుత్రో-నన్దివర్ధనః-తస్య-పుత్రాః-పఞ్చ-ప్రద్యోతనాఃప్రద్యోతనసంజ్ఞాః.తఇమే-నృపాః-అష్టావింశోత్త రశతమిత్యస్య సమాఇతి శేషః.అయంకాలావధిః.ఏవమగ్రేఽపి-భోక్ష్యన్తిపాలయిష్యన్తి ❁॥౪॥ ❁తతఃప్రద్యోతనేభ్యః-శిశు నాగో-భవితా-తత్సుతశ్శిశునాగసుతః-కాకవర్ణః-తస్యకాకవర్ణస్య-సుతః- క్షేత్రధర్మా-తస్మా-జ్జాతస్తు-క్షేత్రజ్ఞః ❁॥ ౫ ॥ ❁ విధిసారఇతి ॥ తస్యక్షేత్రజ్ఞస్య- అజాతశత్రురిత్యస్యవిధిసారాదిత్యాదిః-తత్సుతఃఅజాతశత్రుసుతః ❁ ॥ ౬ ॥ ❁నన్దివర్ధనఇ ఇతి॥ఆజేయఃఅజయస్యాత్మజః-తత్సుతఃనన్దివర్ధనసుతః-కురుశ్రేష్ఠేతిసంబోధనమ్ ❁ ॥ ౭ ॥ ❁మహానన్దిసుతఇతి॥ హేరాజన్- మహాపద్మపతిరిత్యన్వర్థంనామ - మహాపద్మ సంఖ్యాయాస్సేనాయాధనస్యవాపతిరితి-సచ-శూద్రాగర్భోద్భవః.బలీఅధికబల యుక్తశ్చ- క్షత్రకులవినాశకృచ్చ-నన్దఇతితస్యైవనామాన్తరమ్ ❁ ॥ ౮ ॥ ❁యతోఽయంశూద్రాగర్భోద్భవో- ఽతఎవ-త తఆరభ్య-నృపాః- శూద్రప్రాయా-అధార్మికాశ్చ -భవిష్యన్తి ❁ ॥ ౯ ॥ ❁స-మహాపద్మఇతినామైకదేశగ్రహణం మహాపద్మ పతిః-అనుల్లఙ్ఘితశాసనః - ప్రజాభి-రనుల్లఙ్ఘితం-శాసనం-యస్యసః - ఏకమేవచ్ఛత్రంయస్యాం - తథాభూతాం-పృథ్వీం-శా సిష్యతిపాలయిష్యతి-ద్వితీయో-భార్గవఃపరశురామఇవ ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁తస్యేతి॥మహాపద్మపతేః-సుతాన్నిర్దిశతి ॥ య ఇతి । స

హస్రం-వత్సరాన్ ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ నవనన్దానితి ॥ నన్దశబ్దస్తత్సుతపరః “ఆత్మా వై పుత్ర” ఇతి శ్రుత్యనురోధాత్-అతఏవ-నన్దానితి బహువచనం - నవేతి విశేషణంచ-తాన్ - నృపాన్ విశ్వస్తాన్-కశ్చిద్ద్విజః ఘాతుకః కౌటిల్యవాత్స్యాయనాఖ్యః- ద్విజః, ఉద్ధరిష్యతి ఉన్మూలయిష్యతి-నాశయిష్యతీతి యావత్, తత - స్తేషాం సపితృకాణాం సుమాల్యప్రముఖానాం - అభావే- తేష్వతిక్రాన్తేష్విత్యర్థః- ఏవం సోమవంశే సమాప్తే-మౌర్యసంజ్ఞాః- భోక్ష్యన్తి ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ కేపున స్తే మౌర్యాః కథంచ భోక్ష్యన్తీ-త్యత ఆహ ॥ స ఏవేతి త్రిభిః - యః స్తేషాం నవానా-ముద్ధర్తా - ద్విజః-స ఏవ-మౌర్యసంజ్ఞం-ప్రథమం-చన్ద్రగుప్తం నామ-స్వసుతం-రాజ్యేఽభిషేక్ష్యతి తత్సుతశ్చన్ద్రగుప్తసుతః తతః వారిసారానన్తరం తత్సుతో శోకవర్ధనసుతః ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ తస్యాశోకవర్ధనస్య ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ తత్ తతః మౌర్యా ఇతి ॥ యద్యపి చన్ద్రగుప్తాదయో నవైవ - తథాఽపి పరాశరాదిభిశ్చన్ద్రగుప్తాదిషు దశరథ ఏక ఉక్తః - తదభిప్రాయేణైతే దశేత్యుక్తం -యద్వా - యశ్చన్ద్రగుప్తస్య పితా- తేన సహ దశైత ఇత్యుక్తం-సప్తత్రింశచ్ఛతాత్పరం-సప్తత్రింశదుత్తరశతం సమా ఇత్యర్థః- కురుకులోద్వహేతి సంబోధనమ్ ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ అగ్నిమిత్ర ఇతి ॥ మౌర్యసంజ్ఞకస్య బృహద్రథస్య సేనానీః పుష్యమిత్రో నామ స్వామినం హత్వా రాజ్యం కరిష్యతి ॥ అగ్నిమిత్రాదయో నవ తద్వంశ్యాః దశైతే శు

ప్రముఖాస్సుతాః ॥ య ఇమాం ❋ భోక్ష్యన్తి మహీం రాజానస్తు శతం సమాః ॥ ౧౧ ॥ నవ నన్దాన్ ద్విజః కశ్చిత్ప్రపన్నానుద్ధరిష్యతి । తేషామభావే జగతీం మౌర్యా భోక్ష్యన్తి వై కలౌ ॥ ౧౨ ॥ స ఏవ చన్ద్రగుప్తం వై ద్విజో రాజ్యేఽభిషేక్ష్యతి । తత్సుతో వారిసారస్తు తతశ్చాశోకవర్ధనః ॥ ౧౩ ॥ సుయశా భవితా యస్య సఙ్గతస్సుయశస్సుతః । శాలిశూకస్తతస్తస్య సోమశర్మా భవిష్యతి ॥ ౧౪ ॥ శతధన్వా తతస్తస్య భవితా తద్బృహద్రథః । మౌర్యా హ్యేతే దశ నృపాస్సప్తత్రింశచ్ఛతాత్పరమ్ । సమా భోక్ష్యన్తి పృథివీం కలౌ కురుకులోద్వహ ॥ ౧౫ ॥ అగ్నిమిత్రస్తతస్తస్మాత్సుజ్యేష్ఠో భవితా తతః ॥ ౧౬ ॥ వసుమిత్రో భద్రకశ్చ పులిన్దో భవితా తతః । తతో ఘోషస్సుతస్తస్మాద్వజ్రమిత్రో భవిష్యతి ॥ ౧౭ ॥ తతో భాగవతస్తస్మాద్దేవభూతిః కురూద్వహ । శుఙ్గా దశైతే భోక్ష్యన్తి భూమిం వర్షశతాధికమ్ ॥ ౧౮ ॥ తతః కాణ్వానియం భూమిర్యాస్యత్యల్పగుణాన్నృప । శుఙ్గం హత్వా దేవభూతిం కణ్వోఽమాత్యస్తు కామినమ్ ॥ ౧౯ ॥ స్వయం కరిష్యతే రాజ్యం వసుదేవో మహామతిః । తస్య పుత్రస్తు భూమిత్రస్తస్య నారాయణస్సుతః ॥ ౨౦ ॥ కాణ్వాయనా ఇమే భూమిం చత్వారింశచ్చ పఞ్చ చ । శతాని త్రీణి భోక్ష్యన్తి వర్షాణాం చ కలౌ యుగే ॥ హత్వా కాణ్వం సుశర్మాణం తద్భృత్యో వృషభో బలీ । గాం భోక్ష్యత్యన్ధ్రజాతీయః కంచిత్కాలమసత్తమః ॥ ౨౨ ॥ కృష్ణనామాథ తద్భ్రాతా భవితా పృథివీపతిః । శ్రీశాన్తకర్ణస్తత్పుత్రః పౌర్ణమాసస్తు తత్సుతః ॥ ౨౩ ॥ లమ్బోదరస్తు తత్పుత్రస్తస్మాచ్చివిలకో నృప । మేఘస్వాతిశ్చివిలకాదటమానస్తు తత్సుతః ॥ ౨౪ ॥ అనిష్టకర్మా హాలేయస్తలకస్తస్య చాత్మజః । పురీషభానుస్తత్పుత్రస్తతో రాజా సునన్దనః ॥ ౨౫ ॥ చకోరశ్శరమో యత్ర శివస్వాతిరరిన్దమ । తస్యాపి గోమతిః పుత్రః పురీమాన్ భవితా తతః ॥ ౨౬ ॥ మేదశిరాః శివస్కన్దో యజ్ఞశ్రీస్తత్సుతస్తతః । విజయస్తత్సుతో భావ్యశ్చన్ద్రవిజ్ఞస్సలోమధీః ॥ ౨౭ ॥ ఏతే త్రింశన్నృపతయశ్చత్వార్యబ్దశతాని చ । షట్పఞ్చాశచ్చ పృథివీం భోక్ష్యన్తి కురునన్దన ॥ ౨౮ ॥ సప్తాభీరా ఆవభృత్యా దశ గర్దభినో నృపాః । కఙ్కాష్షోడశ భూపాలా భవి

ఙ్గసంజ్ఞాః-వర్షశతాధికం ద్వాదశాధికం వర్షశతం భోక్ష్యన్తీతి సంబన్ధః ❁ ॥ ౧౬ ॥ ౧౭ ॥ ౧౮ ॥ ❁ తతః కాణ్వానితి ॥ హే నృప-అల్పగుణాన్ గుణహీనాన్, కాణ్వసంజ్ఞాన్-యాస్యతి తదధీనా భవిష్యతి, తైః పాలితా భవిష్యతీతి యావత్, కేపున స్తే కాణ్వాః, కథంచ తాన్యాస్యతీత్యత్రాహ ॥ శుఙ్గమితి సార్ధద్వయేన ॥ యశ్శుఙ్గసంజ్ఞో దేవభూతిః, తం కామినం స్త్రీలాలసం, హత్వా, తదమాత్యః కాణ్వః, వసుదేవో నామ-స్వయమేవ-కరిష్యతి-మహామత ఇతి పారేసంబోధనం ॥ తస్యేతి ॥ ఇమే వసుదేవాదయః- కాణ్వాయనసంజ్ఞాః పఞ్చచత్వారింశదధికశతత్రయం సమాః భోక్ష్యన్తీత్యర్థః, అత్ర నారాయణస్య సుతస్సుశర్మా నామ ద్రష్టవ్యః “హత్వా కాణ్వం సుశర్మాణ” మిత్యుత్తరగ్రన్థానురోధాత్ ❁ ॥ ౧౯ ॥ ౨౦ ॥ ౨౧ ॥ ❁ తద్భృత్యః సుశర్మణో భృత్యః- బలీ బలీక నామా-గాం పృథివీం-కంచిత్కాలమితి, అత్యల్పత్వాత్తద్భోగకాలస్యానాదరేణ సంఖ్యా న కృతా ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ కృష్ణనామేతి ॥ తద్భ్రాతా బలీకభ్రాతా ❁ ॥ ౨౩ ॥ ౨౪ ॥ ❁ అనిష్టకర్మేతి ॥ తస్యాటమానస్య, అనిష్టకర్మా, సుత ఇతి పూర్వేణ సంబన్ధః, హాలేయో నిష్టకర్మణస్సుత ఇతి ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ చకోర ఇతి ॥ యత్ర ఏషు బలీకసంజ్ఞేషు-శివస్వాతిర్నామ చరమో భవితేత్యర్థః, అరిన్దమేతి సంబోధనం-సవిసర్గపాఠే శివస్వాతేర్విశేషణమ్ ❁ ॥ ౨౬ ॥ ౨౭ ॥ ❁ ఏత ఇతి ॥ ఏతే బలీకనామానః-పఞ్చవింశతిర్నృపతయః-పృథివీం భోక్ష్యన్తీతి సంబన్ధః, వర్షసంఖ్యామాహ ॥ త్రింశచ్చత్వార్యబ్దశతాని షట్పఞ్చాశచ్చేతి షడశీత్యుత్తరచతుశ్శతం వర్షాణీత్యర్థః ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁ సప్తేతి ॥ తతస్సప్తాభీరసంజ్ఞాః- భావ్యా ఇత్యుత్తరేణాన్వయః ॥ తాన్విశినష్టి ॥ ఆవభృత్యా అవ

భృతిర్నగరీ, తత్రత్యా రాజానః, యద్వా - అవభృత్యసంజ్ఞాః - సప్త, భావ్యాః ॥ తాన్విశినష్టి ॥ ఆభీరాః ఆభీరజాతీయాః - తతో దశ - గర్దభినః తత్సంజ్ఞాః, ఏవమగ్రేఽపి యోజ్యం - లోలుపాః కామినః ❁ ॥ ౨౯ ॥ ౩౦ ॥ ❁ ఏతే భోక్ష్యన్తీతి ॥ మౌనా ఏకాదశ క్షితిమితి మౌనానాం కాలావధిః పృథగేవ వక్ష్యమాణత్వాదేత ఇత్యనేన తేభ్యోఽన్యే పరామృశ్యన్తే - దశవర్షశతాని నవాధికాం చ నవతిమిత్యేకోనైకాదశశతవర్షాణీత్యర్థః ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁ అఙ్గ హే రాజన్ - సంస్థిత ఇతి భావే క్తః - తైః మౌనైః - సంస్థితే తత్కర్తృకే మరణే - తేషు మృతేష్వితి యావత్ ॥ కిలింకిలాయామితి ॥ కిలింకిలాఖ్యా పురీ తత్ర - భూతనన్ద ఇత్యాదయో నృపతయః - భూతనన్దనాఖ్యాః - షడుత్తరశతం - వర్షాణి - భోక్ష్యమాణాః - భవిష్యన్తీత్యర్థః ❁ ॥ ౩౨ ॥ ౩౩ ॥ ❁ తేషామితి ॥ తేషాం భూతనన్దనాదీనాం - బాహ్లీకసంజ్ఞాస్త్రయోదశ - సుతాః - భవితారో భవిష్యన్తి - తథా - పుష్యమిత్రో నామాన్యో - రాజన్యః - అస్య - దుర్మిత్రనామా - పుత్రః ❁ ॥ ౩౪ ॥ ❁ తథా - అన్ధ్రాః - కోసలాః - వైదూరపతయః నిషధాశ్చ - తత్తద్దేశనామభిః ప్రఖ్యాతాః - ఖణ్డమణ్డలేషు - భూపాః - తత ఏవ బాహ్లీకేభ్య ఏవ - భవిష్యన్తి - తేభ్యో జనిష్యన్త ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౩౫ ॥ ❁ మాగధానామితి ॥ తతస్తు - మాగధానాం - రాజా - విశ్వస్ఫూర్జిర్నామ - భవితా - స చ - పూర్వోక్తాత్పురంజయాత్పరః - పురంజయాం దతి ప్రసిద్ధస్సన్ - వర్ణాన్ బ్రాహ్మణాదీన్ - పులిన్దయదుమద్రకసంజ్ఞాన్ - మ్లేచ్ఛప్రాయాన్ - కరిష్యతి ॥ అపరానితి పాఠే - అన్యాన్

ష్యన్తి చ లోలుపాః ॥ ౨౯ ॥ తతోఽష్టౌ యవనా భావ్యాశ్చతుర్దశ తురుష్కకాః । భూయో దశ గురుణ్డాశ్చ మౌనా ఏకాదశైవ తు ॥ ౩౦ ॥ ఏతే భోక్ష్యన్తి పృథివీం దశ వర్షశతాని చ । నవాధికాం చ నవతిం మౌనా ఏకాదశ క్షితిమ్ ॥ భోక్ష్యన్త్యబ్దశతాన్యఙ్గ త్రీణి తైస్సంస్థితే తతః । కిలింకిలాయాం నృపతయో ❁ భూతనన్దోఽథ వంగిరిః ॥ ౩౨ ॥ శిశునన్దశ్చ తద్భ్రాతా యశోనన్దిః ప్రవీరకః । ❁ ఇత్యేతే వర్షశతం భవిష్యన్త్యధికాని షట్ ॥ ౩౩ ॥ తేషాం త్రయోదశ సుతా భవితారశ్చ బాహ్లికాః । పుష్యమిత్రోఽథ రాజన్యో దుర్మిత్రోఽస్య తథైవ చ ॥ ౩౪ ॥ ఏకకాలా ఇమే భూపాస్సప్తాన్ధ్రాస్సప్త కోసలాః । వైదూరపతయో భావ్యా నిషధాస్తత ఏవ హి ॥ ౩౫ ॥ మాగధానాం తు భవితా విశ్వస్ఫూర్జిః పురఞ్జయాత్ । కరిష్యత్యపరో వర్ణాన్ ❁ పులిన్దయదుమద్రకాన్ ॥ ౩౬ ॥ ప్రజాశ్చాబ్రహ్మభూయిష్ఠాః స్థాపయిష్యతి దుర్మతిః । వీర్యవాన్ క్షత్రముత్సాద్య పద్మవత్యాం స వై పురి ॥ ౩౭ ॥ అనుగఙ్గామాప్రయాగం గుప్తాం భోక్ష్యతి మేదినీమ్ । సౌరాష్ట్రావన్త్యాభీరాశ్చ శూద్రా అర్బుదమాలవాః ॥ వ్రాత్యా ద్విజా భవిష్యన్తి శూద్రప్రాయా జనాధిపాః । ౩౮ ॥ సిన్ధోస్తటం చన్ద్రభాగాం కౌన్తీం కాశ్మీరమణ్డలమ్ । భోక్ష్యన్తి శూద్రా వ్రాత్యాద్యా మ్లేచ్ఛాశ్చాబ్రహ్మవర్చసః ॥ ౩౯ ॥ తుల్యకాలా ఇమే రాజన్ మ్లేచ్ఛప్రాయాశ్చ భూభృతః । ఏతేఽధర్మానృతపరాః ఫల్గుదాస్తీవ్రమన్యవః ॥ ౪౦ ॥ స్త్రీబాలగోద్విజఘ్నాశ్చ పరదారధనాదృతాః । ఉదితాస్తమితప్రాయా అల్పసత్త్వాల్పకాయుషః ॥ ౪౧ ॥ అసంస్కృతాః క్రియాహీనా రజసా తమసావృతాః । ప్రజాస్తే భక్షయిష్యన్తి మ్లేచ్ఛా రాజన్యరూపిణః ॥ ౪౨ ॥ తన్నాథాస్తే జనపదాస్తచ్ఛీలాచారవాదినః । అన్యోఽన్యతో రాజభిశ్చ క్షయం యా

పులిన్దసంజ్ఞాన్ కరిష్యతీత్యర్థః ❁ ॥ ౩౬ ॥ ❁ స చైవం కృత్వా - ప్రజాః - అబ్రహ్మభూయిష్ఠాః అత్రైవర్ణ్యప్రచురాన్ - స్థాపయిష్యతి పాలయిష్యతి ॥ కిం చ ॥ వీర్యవానితి ॥ స వై విశ్వస్ఫూర్జిః క్షత్రం - ఉత్సాద్య నిర్మూల్య పద్మవత్యాం పురి - వసన్నితి శేషః ❁ ॥ ౩౭ ॥ ❁ అనుగఙ్గాం గఙ్గాద్వారమారభ్య - ప్రయాగపర్యన్తాం - గుప్తాం - మేదినీం - భోక్ష్యన్తి ॥ తదనన్తరం చ - సౌరాష్ట్రాదిదేశవర్తినో ద్విజాః - వ్రాత్యాః ఉపనయనాదిసంస్కారరహితాః - అత ఏవ - శూద్రప్రాయాః - భవిష్యన్తి - జనాధిపేతి సంబోధనం - జనాధిపా ఇతి పాఠే - తే - శూద్రప్రాయాః శూద్రప్రచురాః - భవిష్యన్తీత్యర్థః ❁ ॥ ౩౮ ॥ ❁ సిన్ధోరితి ॥ వ్రాత్యాద్యాః - వ్రాత్యా బ్రాహ్మణా యేషాం తే - శూద్రాః మ్లేచ్ఛాశ్చ, అబ్రహ్మవర్చస ఇత్యసామర్థ్యేఽప్యుచితత్వాద్ ద్వ్రాత్యవిశేషణం చన్ద్రభాగా నదీ - తయా తత్తీరం లక్ష్యతే - కౌన్తీన్ దేశాన్ - కౌన్తీమితి పాఠే కున్తిదేశేషు భవాం కౌన్తీమితి చన్ద్రభాగావిశేషణమ్ ❁ ॥ ౩౯ ॥ ❁ తుల్యకాలా ఇతి ॥ ఏతే - మ్లేచ్ఛప్రాయాః, భూభృతః - తుల్యకాలాః - భవిష్యన్తి ॥ కిం చైత ఇతి ॥ అధర్మ్యే - అనృతే చ - పరినిష్ఠితాః - ఫల్గుదాః అల్పదాతారః - పరదారధనయోః - ఆదృతాః ఆదరయుక్తాః - తద్గ్రహణశీలా ఇత్యర్థః ॥ ఉదితాస్తమితప్రాయాః ఉదితప్రాయాః అస్తమితప్రాయాశ్చ - క్షణే తుష్టాః క్షణే రుష్టాశ్చేత్యర్థః ॥ అల్పసత్త్వాః అల్పబలాః - అల్పాయుషశ్చ - అసంస్కృతాః గర్భాధానాదిసంస్కారరహితాః - ప్రజా ఇతి ॥ ఏవంవిధాః - ప్రజాః - భక్షయిష్యన్తి పీడయిష్యన్తి ❁ ॥ ౪౦ ॥ ౪౧ ॥ ౪౨ ॥ ❁ తన్నాథా ఇతి ॥ తే మ్లేచ్ఛాః - నాథాః - యేషాం తే - జనపదాః దేశవర్తినః - తేషామేవ - శీలం స్వభావః - ఆచారో - వాదశ్చ - ఏషాం సన్తీతి తా

ధా-అన్యోఽన్యతః-రాజతః రాజభిశ్చ-పీడితాః- నాశం - యాస్యన్తి ❋ ॥ ౪౩ ॥ ❋ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం ద్వాదశస్కన్ధే ప్రథమోఽధ్యాయః ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

"తచ్ఛీలాచారవాదిన" ఇత్యేతదేవ ప్రపఞ్చయన్ కృతయుగప్రవృత్తిసమీపకాలం లక్షయన్ తత్ప్రవృత్తిప్రకారం కలియుగప్రాదుర్భావలక్షణం చ వదన్ రాజవంశానుకీర్తనముపసంహరతి ద్వితీయేన ॥ తతశ్చేత్యాదినా ॥ హే రాజన్ - బలినా బలీయసా - కాలేన నిమిత్తేన - అనుదినం - ధర్మాదయో నఙ్క్ష్యన్తి ❋ ॥ ౧ ॥ ❋ విత్తమేవేతి ॥ జన్మాభిజాత్యం - గుణాః సద్గుణాః, తదావహం విత్తమేవేత్యర్థః - తథా - ధర్మన్యాయయోః - వ్యవస్థాయాం - బలం ధనబలమేవ - కారణం హేతుః ❋ ॥ ౨ ॥ ❋ దాంపత్యే భర్తృభార్యాత్వే అభిరుచిరేవ - కారణం - న త్వాభిజాత్యాదిః - వ్యావహారికే క్రయవిక్రయాదివ్యాపారే - మాయా వఞ్చనమేవ - నతు నిష్కాపట్యం । వ్యావహారికీతి పాఠే లోకవ్యవహారసిద్ధా మాయైవ వివేకప్రతిబన్ధినీత్యర్థః - స్త్రీత్వే పుంస్త్వే చ తయోః ప్రాశస్త్యే రతికౌశలమేవ - హేతుః - నతు స్త్రీత్వపుంస్త్వకాన్తగుణవృత్తయః - సూత్రమేవ - నతూపనయనాది ❋ ॥ ౩ ॥ ❋ లిఙ్గమేవేతి ॥ ఆశ్రమాణాం - ఖ్యాతౌ జ్ఞానే - లిఙ్గమేవ దణ్డాజినాదికమేవ - హేతుః - నత్వాచారవిశేషః ॥ అన్యోన్యాపత్తికారణం ఆశ్రమాదాశ్రమాన్తరప్రాప్తౌ చ - కారణం - వర్ణాన్తరాత్ వర్ణాన్తరప్రాప్తౌ నీచోత్తమభావప్రాప్తౌ వా కారణమిత్యర్థః - అవృత్తిః దరిద్రతా - తయా - న్యాయదౌర్బల్యం పరాజయః - సప్తమ్యన్తపాఠే - తస్యాం సత్యాం న్యాయదౌర్బల్యం, సా న్యాయ

స్యన్తిపీడితాః ॥ ౪౩ ॥ ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋ ❋❋❋❋❋❋❋❋ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే, ద్వాదశస్కన్ధే, ప్రథమోఽధ్యాయః. ❋❋❋❋❋❋❋❋❋

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ తతశ్చానుదినం ధర్మస్సత్యం శౌచం క్షమా దయా । కాలేన బలినా రాజన్నఙ్క్ష్యత్యాయుర్బలం స్మృతిః ॥ ౧ ॥ విత్తమేవ కలౌ నౄణాం జన్మాచారగుణావహమ్ । ధర్మన్యాయవ్యవస్థాయాం కారణం బలమేవ హి ॥ ౨ ॥ దాంపత్యేఽభిరుచిర్హేతుర్మాయైవ వ్యావహారికే । స్త్రీత్వే పుంస్త్వే చ హి రతిర్విప్రత్వే సూత్రమేవ హి ॥ లిఙ్గమేవాశ్రమఖ్యాతావన్యోన్యాపత్తికారణమ్ । అవృత్త్యా న్యాయదౌర్బల్యం పాణ్డిత్యే చాపలం వచః ॥ ౪ ॥ అనాఢ్యతైవాసాధుత్వే సాధుత్వే దంభ ఏవ తు । స్వీకార ఏవ చోద్వాహే స్నానమేవ ప్రసాధనమ్ ॥ ౫ ॥ దూరే వార్యయనం తీర్థం లావణ్యే కేశధారణమ్ । ఉదరంభరతా స్వార్థస్సత్యత్వే ధార్ష్ట్యమేవ హి ॥ దాక్ష్యే కుటుమ్బభరణం యశోఽర్థే ధర్మసేవనమ్ ॥ ౬ ॥ ఏవం ప్రజాభిర్దుష్టాభిరాకీర్ణే క్షితిమణ్డలే । బ్రహ్మవిట్క్షత్రశూద్రాణాం యో బలీ భవితా నృపః ॥ ౭ ॥ ప్రజా హి లుబ్ధై రాజన్యైర్నిర్ఘృణైర్దస్యుధర్మభిః । ఆచ్ఛిన్నదారద్రవిణా యాస్యన్తి గిరికాననమ్ ॥ ౮ ॥ శాకమూలామిషక్షౌద్రఫలపుష్పాష్టిభోజనాః । అనావృష్ట్యా వినఙ్క్ష్యన్తి దుర్భిక్షకరపీడితాః ॥ ౯ ॥ శీతవాతాతపప్రావృడ్హిమైరన్యోన్యతః ప్రజాః । క్షుత్తృడ్భ్యాం వ్యాధిభిశ్చైవ సంతాప్స్యన్తే చ చిన్తయా ॥ త్రింశద్వింశతివర్షాణి పరమాయుః కలౌ యుగే ॥ ౧౦ ॥ క్షీయమాణేషు దేహేషు దేహినాం కలిదోషతః । వర్ణాశ్రమ

దౌర్బల్యే హేతురిత్యర్థః - పాణ్డిత్యే - చాపలం వచః బహుభాషణం హేతుః ❋ ॥ ౪ ॥ ❋ అనాఢ్యతైవేతి । అసాధుత్వే నికృష్టత్వే - అనాఢ్యతా - హేతుః - నతు కులహీనతా - సాధుత్వే ఉత్కృష్టత్వే - దమ్భః దేహాలంకారః - ఉద్వాహే వివాహే - స్వీకార ఏవ - నతు శాస్త్రీయవిధిః ప్రసాధనం శరీరమలాపనయనమేవ - స్నానం నతు విశుద్ధతీర్థావగాహనమ్ ❋ ॥ ౫ ॥ ❋ దూర ఇతి ॥ యద్దూరే వర్తమానం - వార్యయనం జలాశయః - స్త తీర్థం - నతు - గఙ్గాదిః - నతు గుర్వాదిర్వా - లావణ్యే నిమిత్తే - కేశధారణం నతు శాస్త్రవిహితాఙ్గక్షౌరం - ఉదరభరణమేవ - సర్వపురుషార్థః - సత్యత్వే సత్యవాదిత్వే - ధార్ష్ట్యం ప్రసహిష్ణుత్వం - నత్వనృతవాదిత్వదాక్ష్యే సమర్థత్వే కుటుమ్బభరణం - నతు ధర్మాదిపురుషార్థసమ్పాదనం యశోఽర్థే - నతు పరలోకార్థే ❋ ॥ ౬ ॥ ❋ ఏవం ప్రజాభిరితి ॥ ఇత్థంభూతాభిః - ప్రజాభి - రాకీర్ణే - క్షితిమణ్డలే - యే - బ్రాహ్మణాదయః - తేషాం మధ్యే - యో - బలీ - స ఏవ - నృపో - భవితా ❋ ॥ ౭ ॥ ❋ ప్రజా ఇతి ॥ లుబ్ధైరర్థకామపరైః - అత ఏవ - నిర్ఘృణైః నిష్కృపైః - ర్దస్యుధర్మభిః చోరవ్యాఘ్రవృత్తిభిః - రాజన్యైః - ఆచ్ఛిన్నా అపహృతాః - దారాః - ద్రవిణనిచయాః - యాసాం తాః - ప్రజాః - గిరికాననం - యాస్యన్తి ❋ ॥ ౮ ॥ ❋ తత్ర - శాకాదభోజనాః - తత్ర - క్షౌద్రం మధు - అష్టిర్బీజం - తత్రాప్యనావృష్ట్యా - యో దుర్భిక్షకరః శాకాద్యభావకరః కాల - స్తేన - యద్వా - దుర్భిక్షే - యః - కరః స్వామిగ్రాహ్యో భాగః - తేన - పీడితాః - శీతాదిభి - రన్యోన్యతశ్చ, పీడితాః - నఙ్క్ష్యన్తి తృతీయాన్తానామసామర్థ్యేఽపి సామర్థ్యాత్పీడితా ఇత్యనేన సంబన్ధః, తత్ర - సంతాప స్త్రివిధస్తాపః - ఇత్థం - పీడితానాం నృణాం - పరమాయుః - వింశతి - స్త్రింశ - ద్వర్షాణి ❋ ॥ ౯ ॥ ౧౦ ॥ ❋ క్షీయమాణేష్వితి । సప్తమ్యన్తానాం "ఇత్థం - కలౌ గతప్రా

యేసతీతి పఞ్చమేన సమ్బన్ధః-వర్ణాశ్రమాచారార్హాణామపి-వేదపథే వేదమార్గే తదుక్తైర్ధర్మైశ్చ- నష్టే సతి ✽ ॥ ౧౧ ॥ ✽ రాజసు దస్యుప్రాయేషు చోరధర్మసు సత్సు-తదేవ వివృణోతి ॥ చౌర్యేతి ॥ చౌర్యాదినానావృత్తయో యేషు ✽ ॥ ౧౨ ॥ ✽ ధేనుషు ఛాగప్రాయాసు-ప్రమాణతః క్షీరతశ్చాజాతుల్యాసు-ఆశ్రమేషు - గృహప్రాయేషు - తద్వన్మైథున్యధర్మపరేషు సత్సు-బన్ధుషు యానప్రాయేషు యోనిసమ్బన్ధమాత్రప్రధానేషు ✽ ॥ ౧౩ ॥ ✽ ఓషధీషు ధాన్యేషు-అణుప్రాయాసు అతిసూక్ష్మాసు-స్థాస్నుషు వృక్షేషు-శమీప్రాయేషు పరిమాణతశ్ఛాయాతః ఫలతశ్చ తుల్యేష్విత్యర్థః-మేఘేషు - విద్యుత్ప్రాయేషు తటిద్బహులేషు-సద్మసు గృహేషు - శూన్యప్రాయేషు అతిథిభోజనాదిధర్మరహితేషు సత్సు ✽ ॥ ౧౪ ॥ ✽ ఇతీత్థం-ఖరధర్మిణి దుస్సహచేష్టితే-కలౌ-సత్త్వేన శుద్ధసత్త్వమయేన దేహేన ✽ ॥ ౧౫ ॥ ✽ ధర్మత్రాణాయేత్యనేన ధర్మత్రాణమేవావతారప్రయోజనమిత్యుక్తం తదేవ సహేతుకముపపాదయతి ॥ విశేషణాని హేతుగర్భాణి- గురుశబ్దేన హితప్రవర్తకత్వమభిప్రేతం - తస్య సర్వవిషయకత్వస్ఫోరణాయాఖిలాత్మన ఇత్యుక్తం-ఆత్మత్వం న కేవలమన్తః ప్రవిశ్య ధారకత్వమేవ అపితు జేతృప్రశాసనగర్భమితి ద్యోతనాయేశ్వరస్యేత్యుక్తం-ఏవంభూతస్య విష్ణోర్జన్మావతారః-సాధూనాం - ధర్మత్రాణాయ -తత్ప్రయోజనమాహ-కర్మాపనుత్తయ ఇతి - నిఃశ్రేయసప్రతిబంధికర్మనివర్తనాయ - యద్వా ॥ దుష్కర్మనివర్తనాయ "వినాశాయ చ దుష్కృతామ్" ఇత్యుక్తేః ✽ ॥ ౧౬ ॥ ✽ క్వావతరిష్యతి-కింతస్య నామేత్యత ఆహ ॥ శమ్బలేతి ॥ శమ్బలాఖ్యగ్రామే - ముఖ్యస్య శ్రేష్ఠస్య-విష్ణుయశ

వతాం ధర్మే నష్టే వేదపథే నృణామ్ ॥ ౧౧ ॥ పాషణ్డప్రచురే ధర్మే దస్యుప్రాయేషు రాజసు । చౌర్యానృతవృథాహింసానానావృత్తిషు వై నృషు ॥ ౧౨ ॥ శూద్రప్రాయేషు వర్ణేషు ఛాగప్రాయాసు ధేనుషు । గృహప్రాయేష్వాశ్రమేషు యానప్రాయేషు బన్ధుషు ॥ ౧౩ ॥ అణుప్రాయాస్వోషధీషు శమీప్రాయేషు స్థాస్నుషు । విద్యుత్ప్రాయేషు మేఘేషు శూన్యప్రాయేషు సద్మసు ॥ ౧౪ ॥ ఇత్థం కలౌ గతప్రాయే జనేషు ఖరధర్మిణి । ధర్మత్రాణాయ సత్త్వేన భగవాన్ అవతరిష్యతి ॥ ౧౫ ॥ పరావరగురోర్విష్ణోరీశ్వరస్యాఖిలాత్మనః । ధర్మత్రాణాయ సాధూనాం జన్మ కర్మాపనుత్తయే ॥ ౧౬ ॥ శమ్బలగ్రామముఖ్యస్య బ్రాహ్మణస్య మహాత్మనః । భవనే విష్ణుయశసః కల్కిః ప్రాదుర్భవిష్యతి ॥ ౧౭ ॥ అశ్వమాశుగమారుహ్య దేవదత్తం జగత్పతిః । అసినాఽసాధుదమనమష్టైశ్వర్యగుణాన్వితః ॥ విచరన్నాశునా క్షోణ్యాం హయేనాప్రతిమద్యుతిః । నృపలిఙ్గచ్ఛదో దస్యూన్కోటిశో నిహనిష్యతి ॥ ౧౯ ॥ అథ తేషాం భవిష్యన్తి మనాంసి విశదాని వై । వాసుదేవాఙ్గరాగాతిపుణ్యగన్ధానిలస్పృశామ్ ॥ పౌరజానపదానాం వై హతేష్వఖిలదస్యుషు ॥ ౨౦ ॥ తేషాం ప్రజావిసర్గశ్చ స్థవిష్ఠస్సంభవిష్యతి । వాసుదేవే భగవతి సత్త్వమూర్తౌ హృది స్థితే ॥ ౨౧ ॥ యదాఽవతీర్ణో భగవాన్కల్కిర్ధర్మపతిర్హరిః । కృతం భవిష్యతి తదా ప్రజాసూతిశ్చ సాత్త్వికీ ॥ ౨౨ ॥ యదా చన్ద్రశ్చ సూర్యశ్చ తథా తిష్యబృహస్పతీ । ఏకరాశౌ సమేష్యన్తి తదా భవతి తత్కృతమ్ ॥ ౨౩ ॥ యేఽతీతా వర్తమానా యే భవిష్యన్తి పార్థివాః । తే త ఉద్దేశతః ప్రోక్తా వంశీయాః సోమసూర్యయోః ॥ ౨౪ ॥ ఆరభ్య భవతో జన్మ

శః, భవనే గృహే, కల్కిస్తన్నామా అవతరిష్యతి ✽ ॥ ౧౭ ॥ ✽ తస్య చేష్టితమనువర్ణయతి ద్వాభ్యామ్ ॥ అశ్వమితి ॥ దేవదత్తనామానమాశుగచ్ఛతీతి తథా, తమశ్వమారుహ్య, అసినా-అసాధూన్దమయతీతి తథా-దస్యూన్, కోటిశో, హనిష్యతీత్యుత్తరేణ సమ్బన్ధః-అష్టైశ్వర్యాణి అణిమాదీని, గుణాః శౌర్యవీర్యాదయః- తైరన్వితః, ఆశునా ఆశుగతినా-అశ్వేన-క్షోణ్యాం, విచరన్, నృపలిఙ్గచ్ఛదః రాజవేషచ్ఛన్నః ✽ ॥ ౧౮ ॥ ౧౯ ॥ ✽ అథేతి ॥ అఖిలేషు - దస్యుషు హతేషు సత్సు-అథ తేషాం పౌరజానపదానాం, వాసుదేవస్య కల్కేః, అఙ్గరాగస్య, యోఽతిశయితః, పుణ్యగన్ధవాయుస్తం స్పృశన్తీతి తథా - తేషాం, హేతుగర్భమిదం, అతః, మనాంసి - విశదాని నిర్మలాని- భవిష్యన్తి ✽ ॥ ౨౦ ॥ ✽ తేషాం విశదమానసానాం, ప్రజావిసర్గః పుత్రాదిరూపః ప్రపఞ్చః, స్థవిష్ఠః స్థూలః, సంభవిష్యతి ॥ వాసుదేవ ఇతి ॥ హృది స్థిత ఇత్యస్య మనశ్చ సాత్త్వికం భవిష్యతీతి శేషః ✽ ॥ ౨౧ ॥ ✽ తదా పునః కృతయుగప్రవృత్తిమాహ ॥ యదేతి ॥ ధర్మపతిః ధర్మగోప్తా, కల్కిర్యదా-అవతీర్ణస్తదా, కృతయుగం, భవిష్యతి, తదా - ప్రజానాం - సూతిః ప్రసూతిః-సాత్త్వికీ సత్త్వగుణప్రధానా ✽ ॥ ౨౨ ॥ ✽ కృతప్రవృత్తికాలోపలక్షణమాహ ॥ యదా చన్ద్రశ్చేతి ॥ తిష్యః పుష్యః, యదా - సూర్యాదయ, ఏకరాశౌ సంగతా భవన్తి, తదా, తత్తతః - కృతయుగం ప్రవర్తత ఇత్యర్థః యద్యపి ప్రతిద్వాదశాబ్దం కటకరాశౌ బృహస్పతౌ వర్తమానే ద్విత్రాస్వమావాస్యాసు తేషాం త్రయాణామపి పుష్యయోగస్సంభవతి । తథాఽపి తేషాం సహప్రవేశోఽత్ర వివక్షితః, "సమేష్యన్తి" ఇతి వచనాత్, అతో నాతిప్రసఙ్గః ✽ ॥ ౨౩ ॥ ✽ స్కన్ధత్రయార్థముపసంహరతి ॥ యేఽతీతా ఇతి ॥ సోమసూర్యయోర్వంశీయాః వంశప్రభవాః- తే తుభ్యం-ఉద్దేశతః ఉత్పత్తిక్రమతః, సంక్షేపతో వా ప్రోక్తాః ✽ ॥ ౨౪ ॥ ✽ తవ జన్మప్రభృతి, యావత్సోమవంశసమాప్తిర్యా

స్కాలో భవిష్యతీత్యభిప్రాయమాలక్ష్యాహ॥ఆరభ్యేతి॥నన్దాభిషేచనపర్యన్తైవ సోమవంశస్యానువృత్తిః,అతో , యావన్నన్దాభిషేచనమిత్యుక్తం॥ఏతదన్తరం.వర్షాణాంపఞ్చదశోత్తరశతంసహస్రంచేత్యర్థః వర్షసహస్రంపఞ్చదశోత్తరంశతంకయాపి వివక్షయాఽవాన్తరసంఖ్యేయంవస్తుతః పరీక్షిన్నన్దయోరన్తరం ద్వాభ్యాంన్యూనంవర్షాణాంసార్ధసహస్రంభవతి,యతః పరీక్షిత్సమకాలంమాగధంమార్జారిమారభ్యరిపుంజయాన్తా వింశతిరాజానస్సహస్రంవత్సరాణ్భోక్ష్యన్తీత్యుక్తం నవమస్కన్ధే॥ యే బార్హద్రథభూపాలాభావ్యాస్సైసహస్రవత్సర,,మితి,తతః పరంచ॥ప్రద్యోతనా అష్టత్రింశోత్తరంశతం,,శిశునాగాశ్చ షష్ట్యుత్తరశతత్రయంభోక్ష్యన్తి పృథివీ,,మిత్యత్రైవోక్తత్వాత్ * ॥ ౨౫ ॥ * కదాతర్హి కలియుగారమ్భ ఇత్యభిప్రాయమాలక్ష్య తద్వృద్ధికాలంచవివక్షుస్తావదారమ్భకాలముపలక్షణేనాహ॥సప్తర్షీణామితి ద్వాభ్యామ్॥అయమర్థః-ప్రాగగ్రశకటాకారం తారారాసప్తకంసప్తర్షిమణ్డలం,తత్రకించిదున్నతేషాగ్రస్థానీయో మరీచిః.తతః పశ్చాదానమ్రయుగకంధరాకారోవసిష్ఠస్సభార్యః తతః పశ్చాదీషదున్నతేషామూలస్థానీయోఽఙ్గిరాః,తతః పశ్చాచ్చతురశ్రతారాచతుష్కే-ఈశాన్యేఽత్రిః, తతో దక్షిణతః పులస్త్యః పులస్త్యాత్పశ్చిమతః పులహస్తతఉత్తరతః-క్రతుః,ఏవంస్థితేతేషాంమధ్యే యౌపూర్వౌఉదయసమయే ప్రథమముదితౌ , పులహక్రతుసంజ్ఞౌ-తయోస్తుమధ్యే,తయోః పూర్వయోస్తుమధ్యే, యత్సమం దక్షిణతః సమదేశావస్థితం-అశ్విన్యాదిషు యద్యన్నక్షత్రం దృశ్యతే, తేన-తథైవయుక్తా ఋషయః-నృణాం , మబ్దశతం , తిష్ఠన్తి- తే చ ద్విజా ఋషయః-త్వదీయేకాలే, అధునా-మఘా-మాశ్రిత్య, వర్తన్తే పూర్వయోః మఘానాంచ సామ్యావస్థిత్యుపక్రమకాలః కలియుగారమ్భకాల ఇతి సూచితం , తదగ్రే స్పష్టమేవవదిష్యతి * ॥ ౨౬ ॥ ౨౭ ॥ * కదా తర్హి యుగాభిమానిపురుషప్రవేశ ఇత్యత్రత్తముపలక్షణేనాహ ॥ వి

యావన్నన్దాభిషేచనమ్ । ఏతద్వర్షసహస్రంతు శతం పఞ్చదశోత్తరమ్ ॥ ౨౫ ॥ సప్తర్షీణాంతు యౌ పూర్వౌ దృశ్యేతే ఉదితౌ దివి । తయోస్తు మధ్యే నక్షత్రం దృశ్యతే యత్సమం నిశి॥ ౨౬ ॥ తేనైవ ఋషయో యుక్తాస్తిష్ఠన్త్యబ్దశతం నృణామ్ । తే త్వదీయే ద్విజాః కాలే అధునా చాశ్రితా మఘామ్॥ ౨౭ ॥ విష్ణోర్భగవతో భానుః కృష్ణాఖ్యోఽసౌ దివం గతః । తదాఽవిశత్కలిర్లోకం పాపే యద్రమతే జనః॥ ౨౮ ॥ యావత్స పాదపద్మాభ్యాం స్పృశన్నాస్తే రమాపతిః । తావత్కలిర్వై పృథివీం పరాక్రాన్తుం న చాశకత్ ॥ ౨౯ ॥ యదా దేవర్షయస్సప్త మఘాసు విచరన్తి హి । తదా ప్రవృత్తస్తు కలిర్ద్వాదశాబ్దశతాత్మకః॥ ౩౦ ॥ యదా మఘాభ్యో యాస్యన్తి పూర్వాషాఢాం మహర్షయః । తదా నన్దాత్ప్రభృత్యేష కలిర్వృద్ధిం గమిష్యతి॥ ౩౧ ॥ యస్మిన్కృష్ణో దివం యాతస్తస్మిన్నేవ తదాహని । ప్రతిపన్నం కలియుగమితి ప్రాహుః పురావిదః ॥ ౩౨ ॥ దివ్యాబ్దానాం సహస్రాన్తే చతుర్థే తు పునః కృతమ్ । భవిష్యతి యదా నౄణాం మన ఆత్మప్రకాశకమ్॥ ౩౩ ॥ఇత్యేష మానవో వంశో యథా సంఖ్యాయతే భువి। తథా విట్శూ

ష్ణోరితి॥భానుః భాతీతి భానుః,ప్రకాశబహుళః, కృష్ణాఖ్యో , భగవతో దేహః,యదా దివం వైకుణ్ఠం గత , స్తదా, కలి రిమం లోకమవిశత్ ॥యద్యస్మాద్యుగాభిమానిపురుషాద్ధేతోః జనః-పాపే , రమతే , యుగసంధౌహి భగవదవతారః,ప్రవృత్తేఽపి కలౌ యుగే భగవతస్స్వధామానుగమనాత్పూర్వం కలిపురుషో న ప్రబభూవేత్యనేన సూచ్యతే * ॥ ౨౮ ॥ * తత్స్పష్టమేవాహ॥ యావదితి ॥ సః శ్రీకృష్ణః-కలిపురుషః,పృథివీం-పరాక్రాన్తుం అభిభవితుం,నాశకత్ న స్వకార్యక్షమో బభూవేత్యర్థః॥ * ౨౯ ॥ * సూచితమర్థం స్పష్టయాహ॥యదా దేవర్షయ ఇతి॥మఘాసు,విచరన్తి, తాసాం సమజవే-చరితు-మారబ్ధవన్త ఇత్యర్థః తదా-కలియుగం,తస్య పరిమాణం,ద్వాదశాబ్దశతాత్మక ఇతి,దివ్యేన మానేన సంధ్యాసంధ్యాంశాభ్యాం సహ, యో ,ద్వాదశాబ్దశతాత్మకస్స కలిః ప్రవృత్త ఇతి సంబన్ధః * ॥ ౩౦ ॥ * కదా తర్హి కలిధర్మాభివృద్ధిరిత్యత్ర తాముపలక్షణేనాహ॥యదా మఘాభ్య ఇతి॥ మఘాభ్య ఇతి పఞ్చమీ,తత్సమం దేశం విహాయ,పూర్వాషాఢానాం సమదేశం యాస్యన్తి ,తదా * ॥ ౩౧ ॥ * “ పరాక్రాన్తుం న చాశక,, దిత్యనేన ప్రవిష్టస్యాపి కలిపురుషస్య భగవత్పాదపద్మస్పర్శప్రభావాత్స్వకార్యాక్షమత్వముక్తం, తత్రాభిజ్ఞానం సంవాదయతి ॥ యస్మిన్నితి॥యస్మిన్నహని,జాతస్తస్మిన్నహని , స్వకార్యకరణే,ప్రాప్తం,ప్రాహుః-పురావిదః కాలాభిజ్ఞాః * ॥ ౩౨ ॥ * కలేరనంతరం కృతయుగప్రవేశమాహ॥దివ్యాబ్దానామితి ॥ చతుర్థే-కలౌ యుగే,దివ్యాబ్దానాం, య - త్సహస్రం-తస్యాన్తే-దివ్యేన మానేన సహస్రాబ్దపరిమితే చతుర్థే యుగేఽతిక్రాన్తే సతీత్యర్థః ద్వాదశాబ్దశతాత్మక ఇతి సంధిభ్యాం సంకలయ్యోక్తం,అత్ర తు తావినా మధ్యకాలపరిమాణముక్తమిత్యతో న విరోధః , కృతయుగారమ్భకాలముపలక్షణేనాహ ॥ యదా నౄణాం మన ఆత్మప్రకాశకమితి ॥ ఆత్మస్వరూపగోచరక్షమం భవిష్యతి , తదా , కృతయుగం భవిష్యతీత్యర్థః * ॥ ౩౩ ॥ * తత్రప్రజాః కీదృశ్య ఇత్యభిప్రాయమాలక్ష్యాహ ॥ ఇత్యేష ఇతి ॥ ఇత్థంభూత , ఏష మానవః వైవస్వతమనువంశః, యథా సంఖ్యాయతే యాభిరుచ్చనీచావస్థాభిస్సంఖ్యాయతే కథ్యతే ,తథా-విట్శూ

ద్రవిప్రాణానాం - తాస్తా అవస్థాః - యుగేయుగే, బోద్ధ్యా ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౩౪ ॥ ❁ కింబహునావంశానుకీర్తనేనేతితత్ప్రసఙ్గం వారయతి ॥ ఏతేషామితి ॥ నామలిఙ్గశబ్దో మత్వర్థీయార్శ ఆద్యజన్తః - ఏవంవిధనామరూపవతామిత్యర్థః, మహాత్మనామిత్యనేనతత్ర కేషాంచిద్భాగవతత్వం - తతఏవతచ్చరిత్రస్యావశ్యశ్రోతవ్యత్వాదికంచసూచ్యతే - కథామాత్రేణైవావశిష్టానాం - నతు నామరూపాభ్యాం - అనేనతయోరనిత్యత్వంసూచ్యతే, తేనచతత్పర్యాలోచనయా వైరాగ్యహేతుత్వం ఫలితం - కీర్తిరేవస్థితా భువీత్యనేనావశ్యం రాజభిః కీర్తిమద్భిర్భవితవ్యమితివ్యజ్యతే ❁ ॥ ౩౫ ॥ ❁ ననుకలావుత్సన్నరాజవంశతద్ధర్మాణాం కుతః నృపః కృతే ప్రవృత్తిరిత్యభిప్రాయమాలక్ష్యాహ ॥ దేవాపిరితి ॥ శంతనోర్భ్రాతా - దేవాపిర్నామ - సోమవంశ్యః - మరుర్నామేక్ష్వాకువంశజః - సూర్యవంశ్య ఇత్యర్థః - తావుభౌ - వధునా - కలాపగ్రామే - ఆసాతే - కలాపగ్రామో బదర్యాశ్రమస్థో యోగినామావాసః ప్రసిద్ధః - కథంభూతౌ - మహతా - యోగబలేన - అన్వితౌ ❁ ॥ ౩౬ ॥ ❁ తతః కిమతఆహ ॥ తావితి ॥ కలేరన్తః కృతయుగాదిః - తదా - భగవతా, అనుశిక్షితౌ ఉపదిష్టవర్ణాశ్రమధర్మా, వాదిష్టౌ చ - ఇహ లోకే - ఏత్యాగత్య - వర్ణాశ్రమధర్మం - పూర్వవత్ - ప్రథయిష్యతః ❁ ॥ ౩౭ ॥ ❁ ప్రతిచతుర్యుగరీతిః కీదృశీత్యభిప్రాయమాలక్ష్యాహ ॥ కృతమితి ॥ అనేనక్రమయోగేన - నిరూపితచతుర్యుగక్రమయోగరీత్యైవ - ప్రతిచతుర్యుగం - ప్రాణిషు - వర్తతే - నిమిత్తతయా ప్రవర్తత ఇత్యర్థః - ఇయమేవరీతిః ప్రతిచతుర్యుగమితిభావః - యద్యప్యత్ర త్రేతాద్వాపరయోః ప్రకారో నోక్త ఇత్యనేనక్రమయోగేనేత్యసంగతం తథాపి ఆద్యన్తయుగనిరూపణేమధ్యయోరపినిరూపితప్రాయత్వైవేత్యభిప్రాయేణతథోక్తమ్ ❁ ॥ ౩౮ ॥ ❁ కథామా

ద్రవిప్రాణానాం తాస్తాబోధ్యా యుగేయుగే ॥ ౩౪ ॥ ఏతేషాం నామలిఙ్గానాం పురుషాణాం మహాత్మనామ్। కథామాత్రావశిష్టానాం కీర్తిరేవస్థితా భువి॥ ౩౫ ॥ దేవాపిశ్శన్తనోర్భ్రాతా మరుశ్చేక్ష్వాకువంశజః। కలాపగ్రామఆసాతే మహాయోగబలాన్వితౌ ॥ ౩౬ ॥ తావిహైత్య కలేరన్తే వాసుదేవానుశిక్షితౌ। వర్ణాశ్రమయుతం ధర్మం పూర్వవత్ప్రథయిష్యతః ॥ ౩౭ ॥ కృతం త్రేతా ద్వాపరం చ కలిశ్చేతి చతుర్యుగమ్। అనేన క్రమయోగేన భువి ప్రాణిషు వర్తతే ॥ ౩౮ ॥ రాజన్నేతే మయా ప్రోక్తా నరదేవాస్తథాపరే। భూమౌ మమత్వం కృత్వాన్తే హిత్వేమాం నిధనం గతాః ॥ ౩౯ ॥ క్రిమివిడ్భస్మసంజ్ఞాఽన్తే రాజనామ్నోఽపి యస్య చ। భూతధ్రుక్తత్కృతే స్వార్థం కిం వేద నిరయో యతః॥ ౪౦ ॥ కథం సేయమఖణ్డా భూః పూర్వైర్మే పురుషైర్ధృతా। మత్పుత్రస్య చ పౌత్రస్య మత్పూర్వా వంశజస్య వా ॥ ౪౧ ॥ తేజోఽబన్నమయం కాయం గృహీత్వాఽఽత్మతయాఽబుధాః। మహీం మమతయా చోభౌ హిత్వాఽన్తేఽదర్శనం గతాః ॥ ౪౨ ॥ యే యే భూపతయో రాజన్ భుఞ్జన్తి భువమోజసా। తే కాలేన కృతాః సర్వే కథామాత్రాః కథాసు చ ॥ ౪౩ ॥ ****************************

********** ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, ద్వాదశస్కన్ధే, ద్వితీయోఽధ్యాయః **********

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ దృష్ట్వాఽఽత్మని జయే వ్యగ్రాన్నృపాన్ హసతి భూరియమ్। అహో మాం విజిగీషన్తి మృత్యోః క్రీడ

త్రావశిష్టానామిత్యనేనసూచితంవివృణోతి ॥ రాజన్నితి ॥ హే రాజన్ - ఏతే - మయాఽధునా నిరూపితాః - వైవస్వతమన్వన్తరావస్థాశ్చరాజానః - స్తావ - ద్భూమౌ - మమత్వం మమతాబుద్ధిం - కృత్వా అన్తే సద్భోగనిమిత్తపుణ్యావసానే - నిధనంగతాః - తేనైవమమత్వేనయుతా నిరయంప్రాప్తా ఇతి భావః ❁ ॥ ౩౯ ॥ ❁ ఏతదేవవిశదయతి ॥ క్రిమీతి ॥ యస్య రాజనామ్నోఽపి - శరీరస్యాన్తే - క్రిమయో - విశిష్ఠా - భస్మేతివా - సంజ్ఞా - భవిష్యతి - తత్కృతే తదర్థం - భూతేభ్యో ద్రుహ్యతీతి తథా - స - కిం స్వార్థం స్వహితం - వేద - తత్ర హేతుత్వేన భూతద్రోహం విశినష్టి। యతో భూతద్రోహః - స్నిరయో - భవతి ❁ ॥ ౪౦ ॥ ❁ మమతాంకృత్యోక్తం మమతాప్రకారం ప్రపఞ్చయతి ॥ కథమితి ॥ సేయ - మఖణ్డా - భూమిర్మమ - పూర్వజైః, ధృతాసతీ - మదనన్తరం - మత్పూర్వం అహమేవపూర్వో వభర్త్రాయస్యా - స్తథాభూతా సతీ - మత్పుత్రాదేః - కథం - స్యాదిత్యేవమ్ ❁ ॥ ౪౧ ॥ ❁ కించ తేజ ఇతి ॥ అబుధా దేహాతిరిక్తాత్మజ్ఞానవిధురాః - అతఏవ - తేజోఽబన్నపరిణామరూపం - కాయం శరీర - మాత్మతయా - గృహీత్వా అభిమత్య - మహీంతు - మమతయా - గృహీత్వా - ఉభౌ పృథ్వీకాయౌ - హిత్వా - అన్తే ప్రారబ్ధాన్తే అదర్శనం లయం - గతాః ప్రాప్తాః ❁ ॥ ౪౨ ॥ ❁ కథామాత్రావశిష్టానామిత్యస్య ప్రపఞ్చముపసంహరతి ॥ యేయ ఇతి ॥ హే రాజన్ - యే యే రాజానో - భువ - మోజసా పౌరుషేణ భుఞ్జన్తి - తే సర్వే - కాలేన కృతాః సమాప్తాః । కథాసు క్రియమాణాసు - కథామాత్రరూపాః - కృతాశ్చ ❁ ॥ ౪౩ ॥ ❁ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం ద్వాదశస్కన్ధే ద్వితీయోఽధ్యాయః ***

ప్రపఞ్చితాం మమతాం మహీహాసేన సంవాదయన్ వైరాగ్యముత్పాదయన్ కలిదోషాన్ ప్రపఞ్చయంస్తన్నిరసనోపాయముపదిశతి తృతీయేన ॥ దృష్ట్వాఽఽత్మని జయ ఇత్యాదినా ॥ ఆత్మనిభూమౌ నిమిత్తే, యో విజయ - స్తస్మిన్ - వ్యగ్రాన్ ఉ

ర్భ్యక్తాన్-దృష్ట్వా-హసతి ॥ హాసమేవప్రపఞ్చయతి ॥ అహోఇత్యాదిభిస్సార్ధైర్ద్వాదశభిః ॥ మృత్యోః, క్రీడనకాస్తదధీనాః-ఇమే-నృపాః-మాం జిగీషన్తివిజయేనమాంభోక్తుమిచ్ఛన్తీత్యర్థః ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ కామఇతి॥విదుషామపి-పిత్రాదిదృష్టాన్తేనమృత్యువశ్యతాంపశ్యతామప్య- యంకామఃవిజిగీషాత్మకేచ్ఛాపిశేషః - మోఘఃవ్యర్థః- మోఘత్వేహేతుతయాకామంవిశినష్టి ॥ యస్నకామేన-ఫేనోపమేజలబుద్బుదతుల్యే - పిణ్డశరీరే-యేనృపాః, అతీవ-విస్రమ్భితాః-విశ్వాసంనీతాః - తేషాంనరేన్ద్రాణామితిపూర్వేణసంబన్ధః ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ విజిగీషుతాంప్రపఞ్చయతిసార్ధద్వాభ్యామ్॥ పూర్వమితి ॥ఇన్ద్రియలమ్పటస్యనరాజ్యప్రాప్తిస్స్యాదితితావత్-షడ్వర్గంఇన్ద్రియషట్కం, జిత్వా - తద్వారాదేవతాప్రసాదమధిగత్యేతిభావః - క్రమేణ- రాజమన్త్రిప్రభృతీన్- అస్యభూమణ్డలస్య-కణ్టకతుల్యాన్ -జేష్యామః - తత్రసచివాఅమాత్యాఃఅన్తరవ్యాపారిణః - పౌరాఃపురభవాస్తేషామాప్తాః-కరీన్ద్రహస్తిపాశ్చ-తాన్ ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ తత-స్సాగరామేఖలాయస్యాః,తాం- మేఖలమేవసాగరేణపరివృతామిత్యర్థః - పృథ్వీం, జేష్యామఃస్వాధీనాంకరిష్యామః - ఇతీత్థంభూతాశయా-బద్ధం,హృదయం-యేషాంతే- అన్తికేసమీపేవర్తమాన-మన్తకంమృత్యుం - నపశ్యన్తినాలోచయన్తి ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ కింతు-సముద్రావరణాం-మాం-జిత్వా-తతోఽబ్ధింవిశన్తిద్వీపాన్తరాణిప్రవిశన్తి - తాన్విజిగీషన్తీత్యర్థః - తావత్కృతస్యేన్ద్రియజయస్యనేదంఫలమిత్యాహ॥ కియదితి ॥ఏత-త్కృత్స్నభూమణ్డలస్యసద్వీపస్యాత్మాధీనతాప్రాపణమిత్యేత - త్కియ - త్తత్ఫలంనకించిదేత ఇత్యర్థః , తత్ఫలస్యనశ్వర

నకా నృపాః ॥ ౧ ॥ కామఏషనరేన్ద్రాణాం మోఘస్స్యాద్విదుషామపి । యేనఫేనోపమేపిణ్డేయేఽతివిస్రమ్భితానృపాః॥ ౨ ॥పూర్వంనిర్జిత్యషడ్వర్గంజేష్యామోరాజమన్త్రిణః । తతస్సచివపౌరాప్తకరీన్ద్రానధకణ్టకాన్॥ ఏవంక్రమేణజేష్యామఃపృథ్వీంసాగరమేఖలామ్ । ఇత్యాశాబద్ధహృదయానపశ్యన్త్యన్తికేఽన్తకమ్॥ ౪ ॥సముద్రావరణాంజిత్వామాంవిశన్త్యబ్ధిమోజసా । కియదాత్మజయస్యైతన్ముక్తిరాత్మజయేఫలమ్॥ ౫ ॥యాంవిసృజ్యైవమనవస్తత్సుతాశ్చ ❁ కురూద్వహ ।గతాయథాగతంయుద్ధేతాంమాంజేష్యన్త్యబుద్ధయః॥ ౬ ॥మత్కృతేపితృపుత్రాణాంభ్రాతౄణాంవాపివిగ్రహః।జాయతేహ్యసతాంరాజ్యేమమతాబద్ధచేతసామ్॥ ౭ ॥ మమైవేయంమహీకృత్స్నానతేమూఢేతివాదినః।స్పర్ధమానామిథోఘ్నన్తిమ్రియన్తేమత్కృతేనృపాః॥ ౮ ॥పృథుఃపురూరవాగాధిర్నహుషోభరతోఽర్జునః । మాంధాతాసగరోరామఃఖట్వాఙ్గోధున్ధుహారఘుః॥ ౯ ॥తృణబిన్దుర్యయాతిశ్చశర్యాతిశ్శంతనుర్గయః।భగీరథః❁కువలయాశ్వఃకకుత్స్థోనైషధోనృగః॥ ౧౦ ॥ హిరణ్యకశిపుర్వృత్రోరావణోలోకరావణః । నముచిశ్శమ్బరోభౌమోహిరణ్యాక్షోఽథతారకః॥ ౧౧ ॥ అన్యేచబహవోదైత్యారాజానోయేమహేశ్వరాః । సర్వేసర్వవిదశ్శూరాస్సర్వేసర్వజితోఽజితాః॥ ౧౨ ॥మమతాంమయ్యవర్తన్తకృత్వోచ్చైర్మర్త్యధర్మిణః । కథావశేషాఃకాలేనహ్యకృతార్థాఃకృతావిభో ॥ ౧౩ ॥ కథాఇమాస్తేకథితామహీ

త్వాదితిభావః - కింతర్హిఫలమిత్యత ఆహ-ముక్తిరాత్మజయేఫలమితి ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ ఏతదేవోపపాదయతి॥ యాంవిసృజ్యేత్యాదినా॥కురూద్వహేతిసంబోధనం-కులోద్వహఇతితుపాఠస్సుగమః-తత్సుతామనుపుత్రాశ్చ - యాంమాం , విసృజ్యైవ-గతాఃమృతాః,తథా-తాంవిజిత్యవిసృష్టామపి - అబుద్ధయోబుద్ధిరహితాః - యుద్ధేజేష్యన్తియుద్ధేనవశీకరిష్యన్తీత్యర్థః - గతమిత్యస్యతైరితిశేషః, తేఽప్యేవమేవగమిష్యన్తీత్యర్థః -అత్యన్తసాదృశ్యేనాభేదమారోప్యగతమితిభూతనిర్దేశః ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ అబుద్ధితాంప్రపఞ్చయతి ॥ మత్కృతఇతి ॥ మత్కృతేమదర్థం-విగ్రహఃవిరోధః-జాయతే,తత్రహేతుత్వేనతాన్విశినష్టి ॥ రాజ్యేమమతాభిమానేన-బద్ధం - చేతో-యేషాం,అతఏవా-సతాందురాత్మనామ్ ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ మమతాబద్ధచేతస్త్వమేవాభినయేనదర్శయన్తీతత్ప్రయుక్తమసత్కర్మదర్శయతి ॥ మమైవేతి ॥ హేమూఢ,తేతవేయం - భూర్నభవతి-కిన్తు - మమైవేతి-వాదినః ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ ఇతరైరజితాశ్చకేచనతేనృపాఇత్యతస్తాన్కాంశ్చిద్దర్శయతి॥ పృథురితి ॥అర్జునఃకార్తవీర్యః,రామోనామకశ్చిద్రాజా-నతుదాశరథిః ధున్ధుమారః ❁ ॥ ౯ ॥ ౧౦ ॥ ❁ లోకంరావయతిరోదయతీతివాలోకరావణో-రావణః-భౌమోనరకః ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ ఉక్తేభ్యోఽన్యే,దైత్యా,రాజానశ్చ, మహేశ్వరాఃపృథ్వీపతయః- తేసర్వే-యద్యపి-సర్వజితః-ఇతరైః, రజితాశ్చ ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ మయ్యుచ్చైరధికాం-మమతాం,కృత్వా, అవర్తన్త , కంచిత్కాలమితిశేషః-మర్త్యధర్మిణ ఇతిహేతుగర్భం - అతః-కాలేనా-కృతార్థాః అసమాపితభోగాభిలాషాః - కృతాః ॥ విభోఇతిసంబోధనం - కురూద్వహేతివద్యోజ్యమ్ ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ రాజవంశానుకీర్తనస్యతాత్పర్యమాహ॥కథాఇతి॥లోకేషు-యశో-వితాయవిస్తృత్య-పరేయుషాంపరలోకంప్రాప్తానాం మహీయసాంమాహాత్మ్యయుక్తానాం - ఇమాఃకథా - స్తేతుభ్యం-కథితాః-విజ్ఞానవైరాగ్యవివక్షయా-

౬ ॥ శ్లో ❁ పా ॥ కులోద్వహః

విజ్ఞానంవిషయాణామసారత్వజ్ఞానం - తతో వైరాగ్యం - తయోర్వివక్షయా-కథితా ఇతిసంబన్ధః - తత్రహేతుత్వేనవిశినష్టి॥ వచోవిభూతీఃవ్యత్యయేనప్రథమార్థేద్వితీయా - వాగ్వైభవవిషయాః-అనేనవిశేషణేనాభిప్రేతంవిశదయతి ॥ నతుపారమార్థ్యమితి ॥ పరమోఽర్థః,పురుషార్థః - తస్యభావఃపారమార్థ్యం-త-న్నతు-నహీత్యర్థః నహ్యేభిర్భుక్తైషుభోగ్యేషుపారమార్థ్యమస్తీతిభావః ❋ ॥ ౧౪ ॥ ❋ కస్తర్హిపారమార్థ్యోపాయఇత్యతఆహ ॥యస్త్వితి ॥సంగీయతఇత్యస్యసద్భిరిత్యాదిః-ఉత్తమశ్లోకస్యభగవతో - గుణానా-మనువాదః సచ -అమఙ్గలంసంసృత్యాపాదకమశుభంకర్మ , హన్తీతితథా-తమేవ-అన్వహం,తత్రాప్యభీక్ష్ణం , శృణుయాత్ , శ్రవణప్రయోజనందర్శయన్నధికారిణంవిశినష్టి ॥ కృష్ణేఽమలాంభక్తిమభీప్సమానః, అమలాంఅనన్యప్రయోజనాం - భక్తి - మభీప్సమానఃకామయమానః - శ్రవణపరంపరయాభగవతిదృఢాభక్తిర్భవిష్యతీతిభావః ❋ ॥ ౧౫ ॥ ❋ "తదానన్తాత్ప్రభృత్యేషకలిర్వృద్ధింగమిష్యతి,,త్యుక్తం-తత్రావసరప్రాప్తనిరూపణానన్తరం-కేపునస్తేకలివృద్ధిప్రయుక్తదోషాః - కశ్చతన్నిస్తారోపాయః - కేపునస్తద్యుగాసాధారణగుణాః - యావదేతచ్చతుర్యుగప్రవృత్తిస్తతఃకథంవాప్రలయః సచకతివిధ - ఇతిపృచ్ఛతి ॥ కేనోపాయేనేతిద్వాభ్యామ్ ॥ హేభగవన్-కలౌయుగే,ఉపచితాన్-కలేర్దోషాన్-కేనో-పాయేనసాధనేన-విధమిష్యన్తినాశయిష్యన్తి - తత్సాధనం-యథావ-న్మహ్యం,బ్రూహి ❋ ॥ ౧౬ ॥ ❋ ప్రలయస్య,మానంవైపిధ్యం,మానంవిశినష్టి ॥ కాలస్యేతి ॥ ఈశ్వరస్య,రూపంశరీరం-తస్య,కాలస్య-గతింప్రవృత్తిం , బ్రూహీతిసంబన్ధః , మహాత్మనఇత్యసామర్థ్యేఽపిసామర్థ్యాదీశ్వరవిశేషణమ్ ❋ ॥ ౧౭ ॥ ❋ తత్రతావద్యుగధర్మానాహ॥కృతఇత్యాదినా ॥ యస్మామధ్యేయమిత్యతఃప్రాక్తనేన ॥ చత్వారఃపాదాయస్యసచతుష్పాద్,ధర్మః - తజ్జనైఃకృతయుగజనైః-ధృ

యసాంపితాయలోకేషుయశఃపరేయుషామ్ । విజ్ఞానవైరాగ్యవివక్షయావిభో వచోవిభూతిర్నతుపారమార్థ్యమ్॥ ౧౪ ॥యస్తూత్తమశ్లోకగుణానువాదస్సంగీయతేఽభీక్ష్ణమమఙ్గలఘ్నః । తమేవనిత్యంశృణుయాదభీక్ష్ణం కృష్ణేఽమలాంభక్తిమభీప్సమానః॥ ౧౫ ॥ రాజోవాచ ॥ కేనోపాయేనభగవన్కలేర్దోషాన్కలౌజనః । విధమిష్యన్త్యుపచితాంస్తన్మేబ్రూహియథామునే॥ ౧౬ ॥యుగానియుగధర్మాంశ్చమానంప్రలయకల్పయోః । కాలస్యేశ్వరరూపస్యగతింవిష్ణోర్మహాత్మనః॥ ౧౭॥ శ్రీశుకఉవాచ ॥కృతేప్రవర్తతేధర్మశ్చతుష్పాత్తజ్జనైర్ధృతః। సత్యన్దయాతపోదానమితిపాదావిభోర్నృప ॥ ౧౮ ॥ సంతుష్టాఃకరుణామైత్రాశ్శాన్తాదాన్తాస్తితిక్షవః । ఆత్మారామాస్సమదృశఃప్రాయశశ్శ్రమణాజనాః ॥ ౧౯ ॥త్రేతాయాంధర్మపాదానాంతుర్యాంశోహీయతేశనైః । అధర్మపాదైరనృతహింసాఽసంతోషవిగ్రహైః ॥ ౨౦ ॥ తదాక్రియాతపోనిష్ఠానాతిహింస్రానలమ్పటాః । త్రైవర్గికాస్త్రయీవృద్ధావర్ణాబ్రహ్మోత్తరాన్నృప॥ ౨౧ ॥తపస్సత్యదయాదానేష్వర్ధంహ్రాసతిద్వాపరే । హింసాఽతుష్ట్యనృతద్వేషైర్ధర్మస్యాధర్మలక్షణైః ॥ ౨౨ ॥ యశస్వినోమహాశీలాస్స్వాధ్యాయాధ్యయనేరతాః । ఆఢ్యాఃకుటుమ్బినోదృష్టావర్ణాఃక్షత్రద్విజోత్తమాః॥ ౨౩ ॥ కలౌతుధర్మహేతూనాంతుర్యాంశోఽధర్మహేతుభిః । ఏధమానైఃక్షీయమాణోహ్యన్తేసోఽపివినఙ్క్ష్యతి ॥ ౨౪ ॥ తస్మిన్లుబ్ధాదురాచారానిర్దయాశ్శు

తః,ప్రవర్తతే-కేపునస్తేపాదాఇత్యతఆహ॥సత్యమితి॥ హేనృప-విభోఃపూర్ణస్యధర్మస్య ❋ ॥ ౧౮ ॥ ❋ కార్తయుగాన్జనాన్వర్ణయతి ॥ సంతుష్టాఇతి ॥ అస్యదైవాలబ్ధేనేత్యాదిః॥ కరుణాఃపరదుఃఖనిరాచికీర్షవః-భూతమైత్రీయుక్తాః , తితిక్షవఃద్వంద్వసహిష్ణవః - సమదృశఃజాతిగుణాదితారతమ్యానాదరేణసర్వస్యభగవదాత్మకత్వదర్శనాః , శ్రమణాఃతపశ్చర్యాదిప్రయుక్తకాయక్లేశయుక్తాః - ననుసర్వేప్యేవంవిధాశ్చేన్ముక్తా ఏవస్యురితినయుగాన్తరప్రవృత్తిరిత్యాశఙ్కావ్యావృత్తమేప్రాయశఇత్యుక్తం,ఏవంవిధాఇత్యర్థః ❋ ॥ ౧౯ ॥ ❋ త్రేతాయామితి॥అధర్మస్య,పాదైరనృతాదిభిః,ధర్మస్య- పాదానాం-తుర్యాంశః,శనైః , హీయతేప్రతిపాదంచతుర్థాంశఃక్షీయతే , అసంతోషఇతిచ్ఛేదః , విగ్రహఃభూతవిరోధః,క్రమేణైతైఃసత్యాదీనాంతురియాంశోహీయతఇత్యర్థః ❋ ॥ ౨౦ ॥ ❋ తాత్కాలికాన్జనానాహ ॥ తదేతి ॥నలమ్పటాఃనాతీవవిషయలోలుపాః , బ్రహ్మోత్తరాఃబ్రాహ్మణాధికాః,త్రయీవృద్ధాఃవైదికకర్మవృద్ధాః ❋ ॥ ౨౧ ॥ ❋ ద్వాపరేయుగే,అధర్మస్య,లక్షణైశ్చిహ్నైః , పాదైరితియావత్ -హింసాదిభి-శ్చతుర్భిః , ధర్మస్య , పాదేషు ,అర్ధమర్ధం , హ్రాసతి,హింసాఽతుష్ట్యనృతద్వేషైరితిక్రమేణవివక్షితః , అనృతేనసత్యం , హింసయాదయా , అసన్తోషేణతపః - విగ్రహేణదాన-మితియథార్హంయోజ్యమ్ ❋ ॥ ౨౨ ॥ ❋ తాదాత్మికజనానాహ ॥ యశస్వినఇతి ॥ మహాశీలాఃమహాయజ్ఞానుష్ఠానశీలాః-మహాశ్రోత్రియాః,క్షత్రద్విజోత్తమాఃక్షత్రియబ్రాహ్మణప్రధానాః ❋ ॥ ౨౩ ॥ ❋ కలావితి॥ ఏవమగ్రేప్యనుక్తమప్యవగన్తవ్యం ॥ధర్మహేతూనాంధర్మపాదానాం,తుర్యాంశః-కలావవశిష్యతే,సోప్యే , ధమానైర్వర్ధమానై , రధర్మస్య,హేతుభిఃపాదైః , అహరహః,క్షీయమాణః,అన్తేసావశేషంవినఙ్క్ష్యతి ❋ ॥ ౨౪ ॥ ❋ జనానాహ॥ తస్మిన్నిత్యాదినా ॥శుష్కవైరిణఃనిర్హేతుకవైరిణః,దుర్భ

ర్భాగ్యహీనాః, భూరిః-తర్షా అర్థకామతృష్ణా-యేషాం తే, శూద్రదాసోత్తరాజనాః - శూద్రాః, దాసాః కైవర్తాదయ
శ్చ, తే, ప్రధానా-యేషాం తే, ప్రజా ఇత్యుపహారః, యద్వా, శుష్కవైరిణ ఇతి లిఙ్గవ్యత్యయ ఆర్షః ❋ ॥ ౨౫ ॥ ❋ కింతర్హి యుగ
స్యైవంవిధవైషమ్యే కారణమిత్యపేక్షాయాం "కలౌ కృతయుగం తస్య కలిస్తస్య కృతే యుగే । యస్య చేతసి గోవిన్దో హృదియ
స్య న కేశవ,, ఇత్యుక్తరీత్యా కాలానుగుణసత్త్వాదిగుణోల్లాసహ్రాసప్రయుక్తకార్యవైవిధ్యమేవేత్యాహ సత్త్వమితి పఞ్చభిః॥
దృశ్యన్తే. తతః కిమత ఆహ ॥ కాలసంచోదితా ఇతి ॥ తే వై సత్త్వాదయో గుణాః-కాలేన సంచోదితాః, ఆత్మని-పరివర్తన్తే హ్రా
సోల్లాసాభ్యాం మనసి స్వకార్యకరాః ప్రవర్తన్త ఇత్యర్థః ❋ ॥ ౨౬ ॥ ❋ తత్ర, మనశ్చ తద్వశ్యాని బుద్ధీన్ద్రియాణి చ-యదా, సత్త్వే
ప్రభవన్తి అవిశయేన వర్తన్తే, ఉద్రిక్తసత్త్వప్రధానా భవన్తీత్యర్థః, తదా-కృతయుగం విద్యాత్-జానీయాత్, యత్ యతః, సత్త్వో
ల్లాసకార్యే జ్ఞానే, తపసి చ, కార్తయుగధర్మే, రుచిః-కార్యవిశేషైరేవ కాలవిశేషానుమానమితి భావః ❋ ॥ ౨౭ ॥ ❋ యదా
కర్మస్వితి ॥ భక్తిరభిరుచిః-తదా-రజోవృత్తిప్రధానం, త్రేతాయుగమితి-జానీహి-బుద్ధిమన్నితి సంబోధనమ్ ❋ ॥ ౨౮ ॥ ❋ య
దా లోభ ఇతి ॥ మానో గర్వః, సచోత్తమేష్వవమతిహేతుశ్చిత్తవికారః, కర్మణామితి విషయవిషయిభావసంబన్ధే షష్ఠీ - అను
షక్తేన భక్తిపదేన సంబన్ధః - కామ్యకర్మస్వభిరుచిరిత్యర్థః - తత్తదా-రజస్తమోవృత్తిప్రధానం-ద్వాపరయుగం- జానీహీతి
పూర్వేణ సంబన్ధః ❋ ॥ ౨౯ ॥ ❋ యదేతి॥ మాయా కాపట్యం, విషాదనమాన్తరం దుఃఖం, శోకో బాహ్యం అశ్రువిమోచనాది

ష్కవైరిణః । దుర్భగా భూరితర్షాశ్చ శూద్రదాశోత్తరాజనాః॥ ౨౫ ॥ సత్త్వం రజస్తమ ఇతి దృశ్యన్తే పురుషే గు
ణాః। కాలసంచోదితాస్తే వై పరివర్తన్త ఆత్మని ॥ ౨౬ ॥ ప్రభవన్తి యదా సత్త్వే మనోబుద్ధీన్ద్రియాణి చ। తదా కృ
తయుగం విద్యాత్ జ్ఞానే తపసి యద్రుచిః॥ ౨౭ ॥ యదా కర్మసు కామ్యేషు భక్తిర్భవతి దేహినః। తదా త్రేతా రజో
వృత్తిరితి జానీహి బుద్ధిమన్॥ ౨౮ ॥ యదా లోభస్త్వసన్తోషో మానో దమ్భోఽథ మత్సరః। కర్మణాం చాపి కామ్యా
నాం ద్వాపరం తద్రజస్తమః ॥ ౨౯ ॥ యదా మాయాఽనృతం తన్ద్రా నిద్రా హింసా విషాదనమ్॥ శోకమోహౌ భ
యం దైన్యం స కలిస్తామసః స్మృతః ॥ ౩౦ ॥ యస్మాత్ క్షుద్రదృశో మర్త్యాః క్షుద్రభాగ్యా మహాశనాః। కామినో విత్త
హీనాశ్చ స్వైరిణ్యశ్చ స్త్రియోఽసతీః ❋ ॥ ౩౧ ॥ దస్యూత్కృష్టా జనపదా వేదాః పాషణ్డదూషితాః। రాజాన
శ్చ ప్రజాభక్షాః శిశ్నోదరపరా ద్విజాః ॥ ౩౨ ॥ అవ్రతా వటవోఽశౌచా భిక్షవశ్చ కుటుమ్బినః। తపస్వినో గ్రామ
వాసా న్యాసినోఽత్యర్థలోలుపాః ॥ ౩౩ ॥ హ్రస్వకాయా మహాహారా భూర్యపత్యా గతహ్రియః। శశ్వత్కటు
కభాషిణ్యశ్చౌర్యమాయోరుసాహసాః ॥ ౩౪ ॥ పణయిష్యన్తి వై క్షుద్రాః కిరాటాః కూటకారిణః। అనాపద్యపి
మంస్యన్తే వార్తాం సాధు జుగుప్సితామ్ ॥ ౩౫ ॥ పతిం త్యక్ష్యన్తి నిర్ద్రవ్యం భృత్యా అప్యఖిలోత్తమమ్ । భృత్యం విప
న్నం పతయః కౌలం గాశ్చాపయస్వినీః ॥ ౩౬ ॥ పితృభ్రాతృసుహృజ్జ్ఞాతీన్హిత్వా సౌరతసౌహృదాః। ననన్దాస్యా

రూపం-దైన్యం కార్పణ్యం, తదా-తామసః కేవలతమోగుణవృత్తిప్రధానః-కలిః-స్మృతః ❋ ॥ ౩౦ ॥ ❋ అథ కలిం విశింషన్ త
ద్దోషాన్ ప్రపఞ్చయతి ॥ యస్మాదిత్యాదినా ॥ యస్మాత్-వక్ష్యమాణవిధాః-సకలిరితి పూర్వేణ సంబన్ధః॥ క్షుద్రదృశః
మన్దమతయః, క్షుద్రభాగ్యా అల్పభాగ్యాః, అసతీః అసత్యః "దుశ్శీలా కర్కశా చణ్డీ నిత్యం కలహకారిణీ,, త్యుక్తవిధాః ❋ ॥ ౩౧ ॥ ❋
జనపదా దేశవాసినః- దస్యుభిశ్చోరాదిభి-రుత్కృష్టాః ఉపద్రుతాః - ప్రజాభక్షాః ప్రజాపీడనపరాః . ద్విజాస్తు- శిశ్నోదరపో
షణపరాః ❋ ॥ ౩౨ ॥ ❋ వటవో బ్రహ్మచర్యాశ్రమిణః-అవ్రతాః స్వాశ్రమోచితవ్రతహీనాః - అశౌచాః శౌచహీనాశ్చ-భవి
ష్యన్తి-కుటుమ్బినో గృహస్థాః - భిక్షవః భిక్షాటనపరాః, తపస్వినో వానప్రస్థాః , గ్రామో వాసో యేషాం తే-వాసశబ్దోఽధికర
ణఘఞన్తః, న్యాసినస్తు, ర్యాశ్రమిణః, అర్థలోలుపాః విత్తాభిలాషిణః ❋ ॥ ౩౩ ॥ ❋ పునరపి స్త్రీణాం స్వభావమాహ॥ హ్రస్వ
కాయాః అల్పపరిమాణాః, భూరీణ్యపత్యాని యాసాం తాః- త్యక్తలజ్జాః , కటుకభాషిణ్యః అప్రియవాదిన్యః-చౌర్యం చ - మా
యా కాపట్యం చ-ఉరుసాహసం చేతి ద్వంద్వః, తతో మత్వర్థీయోఽచ్ ❋ ॥ ౩౪ ॥ ❋ కిరాటాః వణిజః-సంహత్య వ్యాపారిణః-
పణయిష్యన్తి క్రయవిక్రయాది వ్యాపారం ప్రవర్తయన్తి - క్షుద్రాః సతి వ్యత్యాసే క్షుద్రచేష్టా భవన్తి - కించ - అనాపద్యపి-జు
గుప్సితాం నిన్దితాం, వృత్తిం, సాధు-మంస్యన్తే ❋ ॥ ౩౫ ॥ ❋ అఖిలోత్తమం సర్వోత్తమమపి- పతిం స్వామినం-భృత్యాః, త్యక్ష్య
న్తి తథా - పతయోఽపి-భృత్యం - విపన్నం , రోగాదిభిర్వ్యాపారాక్షమం-త్యక్ష్యన్తి-కౌలం కులపరంపరాగతం భాగవతం
ధర్మం, గాశ్చ, అపయస్వినీః దుగ్ధదోహాః, త్యక్ష్యన్తీతి సంబన్ధః ❋ ॥ ౩౬ ॥ ❋ పిత్రితి॥ సౌరతం సురతనిమిత్తం, సౌహృదం-యేషాం
తే, అత ఏవ ననన్దరో భర్తృభార్యాభగిన్యః- స్యాలా భార్యాభ్రాతరః, తైస్సంవాదో మన్త్రాలోచనం,, యేషాం తే, స్త్రైణాః,

స్త్రీవశ్యాః ॥ ౩౭ ॥ శూద్రా ఇతి ॥ తపో వేషేణ, జీవన్తి, తథా, ప్రతిగృహీష్యన్తి, తథా, స్వయమధర్మజ్ఞా అప్యుత్తమాసనమధి రుహ్య, ధర్మం, వక్ష్యన్తి ఉపదేక్ష్యన్తి అత్ర త్రాత్రవ తావటవ ఇత్యనేనాశ్రమిణాం కలికృతదోషకీర్తనం సింహావలోకనన్యాయేన ప్రహ స్వకాయా ఇతి తత్కృతస్త్రీదోషకథనం, తత ఏకేన తత్కృత వణిగ్దోషకీర్తనం, తతో ద్వాభ్యాం చాతుర్వర్ణ్యతద్దోషకథనం, తత ఏకేన శూద్రదోషకీర్తనమితి విభాగః ॥ ౩౮ ॥ అథ చాతుర్వర్ణ్యసాధారణాన్ తత్కృతదోషానాహ ॥ నిత్యమితి ॥ షడ్భిః ఉద్విగ్నమనసః చఞ్చలమానసాః భీతమానసా వా నిరన్నే అన్నరహితే దుర్భిక్షేణ, కరేణ స్వామిగ్రాహ్యభాగేన చ కర్శితాః పీడితాః అనావృష్టిభయేనాప్యాతురాః దుఃఖితాః ॥ ౩౯ ॥ వాస ఇతి ॥ వ్యవాయో మైథునం, పిశాచసందర్శనాః పిశాచసదృశ్యాః ॥ ౪౦ ॥ కలావితి ॥ కాకణికే వరాటికామాత్రేఽప్యర్థే విషయే విగృహ్య విరోధం కృత్వా అత ఏవ త్యక్తసౌహృదం యైస్తే ॥ ౪౧ ॥ న రక్షిష్యన్తీతి ॥ స్థవిరౌ వృద్ధౌ అనేన వృద్ధౌ చ మాతాపితరావిత్యాదిశాస్త్రోల్లఙ్ఘనం సూచితం, సర్వార్థేషు కుశలానపి పుత్రాన్న రక్షిష్యన్తి అపి తు తేభ్యో విభజ్యాపహరిష్యన్తి ఇతి భావః ॥ ౪౨ ॥ మహాన్తమనర్థమాహ ॥ కలౌ నేతి ద్వాభ్యామ్ ॥ హే రాజన్, త్రైలోక్యనాథేన బ్రహ్మణా ఆనతం నమస్కృతం పాదపఙ్కజం యస్య తమచ్యుతం న యక్ష్యన్తి నారాధయిష్యన్తి తత్ర హేతుః పాషణ్డైర్విభిన్నమన్యథాకృతం చేతో యేషాం తే ॥ ౪౩ ॥ యన్నామధేయమితి ॥ మ్రియమాణాద్యన్యతమః పుమాన్ యస్య భగవతో నామధేయం గృణన్ కీర్తయన్ విముక్తాః కర్మరూప

లసంవాదాదీనాః స్త్రైణాః కలౌ నరాః ॥ ౩౭ ॥ శూద్రాః ప్రతిగ్రహీష్యన్తి తపోవేషోపజీవినః। ధర్మం వక్ష్యన్త్యధర్మజ్ఞా అధిరుహ్యోత్తమాసనమ్ ॥ ౩౮ ॥ నిత్యముద్విగ్నమనసో దుర్భిక్షకరకర్శితాః। నిరన్నే భూతలే రాజన్ననావృష్టిభయాతురాః ॥ ౩౯ ॥ వాసోఽన్నపానశయనవ్యవాయస్నానభూషణైః। హీనాః పిశాచసందర్శా భవిష్యన్తి కలౌ ప్రజాః ॥ ౪౦ ॥ కలౌ కాకణికేఽప్యర్థే విగృహ్య త్యక్తసౌహృదాః। త్యక్ష్యన్తి హి ప్రియాన్ప్రాణాన్హనిష్యన్తి స్వకానపి ॥ ౪౧ ॥ న రక్షిష్యన్తి మనుజాః స్థవిరౌ పితరావపి। పుత్రాన్భార్యాం చ కులజాం క్షుద్రాః శిశ్నోదరంభరాః ॥ ౪౨ ॥ కలౌ న రాజన్జగతాం పరం గురుం త్రిలోకనాథానతపాదపఙ్కజమ్। ప్రాయేణ మర్త్యా భగవన్తమచ్యుతం యక్ష్యన్తి పాషణ్డవిభిన్నచేతసః ॥ ౪౩ ॥ యన్నామధేయం మ్రియమాణ ఆతురః పతన్స్ఖలన్వా వివశో గృణన్పుమాన్। విముక్తకర్మార్గల ఉత్తమాం గతిం ప్రాప్నోతి యక్ష్యన్తి న తం కలౌ నరాః ॥ ౪౪ ॥ పుంసాం కలికృతాన్దోషాన్ద్రవ్యదేశాత్మసమ్భవాన్। సర్వాన్హరతి చిత్తస్థో భగవాన్పురుషోత్తమః ॥ ౪౫ ॥ శ్రుతః సంకీర్తితో ధ్యాతః పూజితశ్చాదృతోఽపి వా। నృణాం ధునోతి భగవాన్హృత్స్థో జన్మాయుతాశుభమ్ ॥ ౪౬ ॥ యథా హేమ్ని స్థితో వహ్నిర్దుర్వర్ణం హన్తి ధాతుజమ్। ఏవమాత్మగతో విష్ణుర్యోగినామశుభాశయమ్ ॥ ౪౭ ॥ విద్యాతపఃప్రాణనిరోధమైత్రీతీర్థాభిషేకవ్రతదానజప్యైః। నాత్యన్తశుద్ధిం లభతేఽన్తరాత్మా యథా హృదిస్థే భగవత్యనన్తే ॥ ౪౮ ॥ తస్మాత్సర్వాత్మనా రాజన్హృదిస్థం కురు కేశవమ్। మ్రియమాణో హ్యవహితస్తతో యాతి పరాం గతిమ్ ॥ ౪౯ ॥ మ్రియమాణైరభిధ్యేయో భగవాన్పరమేశ్వరః। ఆత్మభావం నయత్యఙ్గ సర్వాత్మా సర్వసంశ్ర

పాః అర్గలాః ప్రతిబన్ధా యస్య సః ఉత్తమాం గతిం ప్రాప్నోతి ॥ తం భగవన్తం న యక్ష్యన్తి ॥ అత్ర ఆతురో రోగాదిపీడితః పతచ్ఛబ్దేన పతితో వివక్షితః స్ఖలచ్ఛబ్దేన స్వవర్ణాశ్రమాచారవిధురః తత్ర మ్రియమాణో మరణానన్తరమేవోత్తమాం గతిం ప్రాప్నోతి ఇతరే తు ఆప్రయాణాదనువృత్తేనేతి భావః యద్వా ॥ ఆతురాద్యన్యతమోఽపి మ్రియమాణో గృణన్ ప్రాప్నోతీతి సమ్బన్ధః ॥ ౪౪ ॥ తదేవం కలిదోషాన్ ప్రపఞ్చ్య తేషాం నిస్తారోపాయమాహ ॥ పుంసామితి షడ్భిః ॥ ద్రవ్యదేశాత్మభిః సంభవో యేషాం తాన్ తత్ర ద్రవ్యదేశా నిషిద్ధా ఆత్మా విషయప్రవణం మనః చిత్తస్థః ధ్యానేన చిత్తే స్థిరీకృతః హరతి క్షపయతి ॥ ౪౫ ॥ కథం చిత్తస్థో భవతీత్యత ఆహ ॥ శ్రుత ఇతి ॥ శ్రవణాదివిషయస్సన్ హృత్స్థో భవతి తతో జన్మాయుతస్యాపి అశుభం జన్మాయుతార్జితమపి పాపమిత్యర్థః ॥ ౪౬ ॥ తదేవ దృష్టాన్తేనోపపాదయతి ॥ యథేతి ॥ ధాతుజం తామ్రాదిసంశ్లేషజాతం హేమ్నో దుర్వర్ణం తత్ర స్థితో వహ్నిః హరతి ఏవం యోగినామాత్మగతో మనస్స్థో విష్ణురశుభాశయం హన్తి ఆశయో మనః తత్స్థం మాలిన్యం హన్తీత్యర్థః ॥ ౪౭ ॥ ఇతోఽన్య ఉపాయో నాస్తీత్యాహ ॥ విద్యేతి ॥ యథా త్రివిధపరిచ్ఛేదరహితేఽనన్తే ఉపాసకానుగ్రహార్థం హృది స్థితే సతి అన్తరాత్మా మనోఽత్యన్తశుద్ధిం లభతే తథా విద్యాదిభిర్న లభతే తత్ర విద్యా శాస్త్రాధ్యయనం తపః అనశనాది, వర్ణాశ్రమధర్మో వా ప్రాణనిరోధః ప్రాణజయః మైత్రీ అహింసా వ్రతమేకాదశీవ్రతాది జప్యం మన్త్రజపః ॥ ౪౮ ॥ ఉపాయోపదేశముపసంహరతి ॥ హే యస్మాదేవం తస్మాత్ హృద్యవస్థాపనాత్ అవహితచిత్తో మ్రియమాణః పరాం గతిం యాతి తస్మాత్ త్వం హృదిస్థం కుర్విత్యర్థః ॥ ౪౯ ॥

ఇమమేవార్థం దృఢీకర్తుం పునరప్యాహ ॥ మ్రియమాణైరితి ॥ ఆత్మభావం ఆత్మస్వభావం – సామ్యాపత్తిమిత్యర్థః తద్భావభావమాపన్న ఇత్యాదిశాస్త్రైకార్థ్యాత్ – తత్ర హి ప్రథమభావశబ్దః స్వభావవాచీ – అన్యథా ద్వితీయభావశబ్దానన్వయాత్ అఙ్గేతి సంబోధనద్యోతకం – బ్రహ్మభావం నయతీత్యత్ర హేతుత్వేన తం విశినష్టి ॥ సర్వాత్మా సర్వేషామాత్మనామాత్మా – ఆత్మనో హి శరీరం నిరతిశయప్రియం – అతస్తద్గతమనర్థం దూరీకరోతీతి భావః – అనేన ప్రాప్యత్వోపయుక్తనిరతిశయపురుషార్థరూపత్వం చోక్తం – ఆత్మా హి నిరతిశయప్రీతివిషయః – ప్రాపకత్వోపయుక్తం సౌలభ్యమాహ ॥ సర్వసంశ్రయ ఇతి ॥ ఆత్మత్వాదేవ సర్వైస్సంశ్రీయత ఇతి సంశ్రయః – స్వాత్మా హి స్వస్మిన్నేవ సులభ ఇతి భావః ॥ ౫౦ ॥ అథ బహుదోషకరోఽయం కలిః సర్వథా భగవత్ప్రాప్తిం నిరున్ధ్యాదిత్యభిప్రాయమాలక్ష్యాహ ॥ కలేరితి ॥ దోషనిధేరపి కలేః కశ్చిదనితరసాధారణో మహాన్ గుణోఽస్తి – కోఽసౌ – భగవతః కీర్తనాదేవ ముక్తబన్ధః నిరస్తప్రాప్తిప్రతిబన్ధకః – పరం పరమపురుషం వ్రజేదిత్యేషః ॥ ౫౧ ॥ కృతాదిషు ధ్యానయాగార్చనానాం యత్ఫలం తత్సర్వం కలౌ హరికీర్తనాదేవ భవతి – కీర్తనం త్వాప్రయాణానువృత్తమిత్యవగన్తవ్యమ్ ॥ ౫౨ ॥ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం ద్వాదశస్కన్ధే తృతీయోఽధ్యాయః ******************************

అథ యత్పృష్టం ప్రలయకల్పయోర్మానం బ్రూహీతి – తత్తృతీయస్కన్ధోక్తకాలస్వరూపానువాదపూర్వకం నిరూపయితుమారభతే ॥ కాల ఇతి ॥ తే తుభ్యం – కథిత ఇతి సంబన్ధః – పరమాణురాదిర్యస్య – ద్విపరార్ధమవధిరుత్తరావధిర్యస్య – స కాలః కథితః ‘‘స కాలః పరమాణుర్వై యో భుఙ్క్తే పరమాణుతా’’మిత్యాదినా కథితః ‘‘తథా చత్వారి త్రీణి ద్వే చైకం కృతాదిషు యథాక్రమమ్ – సంఖ్యాతాని సహస్రాణి ద్విగుణాని శతాని చ’’ ఇతి యుగమానం చ కథితమిత్యర్థః – ఇదానీం కల్పలయావపి

యః ॥ ౫౦ ॥ కలేర్దోషనిధే రాజన్నస్తి హ్యేకో మహాన్ గుణః । కీర్తనాదేవ కృష్ణస్య ముక్తబన్ధః పరం వ్రజేత్ ॥ ౫౧ ॥
కృతే యద్ధ్యాయతో విష్ణుం త్రేతాయాం యజతో మఖైః । ద్వాపరే పరిచర్యాయాం కలౌ తద్ధరికీర్తనాత్ ॥ ౫౨ ॥ **
********** ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే ద్వాదశస్కన్ధే తృతీయోఽధ్యాయః. **********
శ్రీశుక ఉవాచ ॥ కాలస్తే పరమాణ్వాదిర్ద్విపరార్ధావధిర్నృప । కథితో యుగమానం చ శృణు కల్పలయావపి ॥ ౧ ॥
చతుర్యుగసహస్రం తు బ్రహ్మణో దినముచ్యతే । స కల్పో యత్ర మనవశ్చతుర్దశ విశాంపతే ॥ ౨ ॥ తదన్తే ప్రలయస్తావాన్ బ్రాహ్మీ రాత్రిరుదాహృతా । త్రయో లోకా ఇమే యత్ర కల్పన్తే ప్రలయాయ హి ॥ ౩ ॥ ఏష నైమిత్తికః ప్రోక్తః ప్రలయో యత్ర విశ్వసృక్ । శేతేఽనన్తాసనో విశ్వమాత్మసాత్కృత్య చాత్మభూః ॥ ౪ ॥ ద్విపరార్ధే త్వతి

శృణు – తయోర్మానం శృణ్విత్యర్థః ॥ ౧ ॥ అత్ర తావత్కల్పమానమాహ ॥ చతుర్యుగసహస్రమితి ॥ కల్పో ద్వివిధః – దైనందినో మహాంశ్చేతి ॥ తత్రాద్యో బ్రహ్మణో దినాత్మక ఏవ కల్ప ఇత్యభిధీయతే ॥ తం విశినష్టి ॥ హే విశాంపతే – యత్ర కల్పే చతుర్దశ మనవః క్రమేణ భవన్తి – మన్వన్తరమానం తు ‘‘స్వం స్వం కాలం మనుర్భుఙ్క్తే యుగానామేకసప్తతి’’మితి తృతీయ ఏవోక్తమనుసంధేయమ్ ॥ ౨ ॥ ప్రలయస్తు చతుర్విధః – నైమిత్తికః ప్రాకృతికః ఆత్యన్తికో నిత్యశ్చేతి ॥ తత్ర నైమిత్తికం ప్రలయం నిరూపయతి తదన్త ఇతి ద్వాభ్యామ్ ॥ తదన్తే చతుర్యుగసహస్రాన్తే ప్రలయః తావాన్ చతుర్యుగసహస్రపరిమాణః – సైవ బ్రాహ్మీ రాత్రిః – దినాన్తే చతుర్యుగసహస్రాన్తే నివృత్తజగద్వ్యాపారశ్చతుర్ముఖశ్శేతే – స నైమిత్తికః ప్రలయ ఇత్యర్థః – తదేతదాహ త్రయ ఇతి ॥ యత్ర రాత్రౌ – ఇమే భూరాదయః త్రయో లోకాః – ప్రలయాయ – కల్పన్తే ప్రలీనా భవన్తీత్యర్థః ॥ ౩ ॥ ఏష నైమిత్తికః ప్రలయః ప్రోక్తః – తత్ర నైమిత్తికశబ్దస్య ప్రవృత్తినిమిత్తమాహ ॥ యత్ర విశ్వసృగితి ॥ విశ్వస్రష్టుః శయననిమిత్తకత్వాదస్య ప్రలయస్య నైమిత్తికత్వం – కథంభూత ఇత్యత్రాహ ॥ అనన్తశ్శేష ఆసనం శయ్యా యస్య సః – విశ్వమాత్మసాత్కృత్య ఆత్మగతం కృత్వా స్వస్మిన్నుపసంహృత్యేతి యావత్ – అత్ర విశ్వసృగాత్మభూశబ్దయోశ్చతుర్ముఖపరత్వేఽపి తస్యానన్తశయత్వం ప్రాసాదఖట్వాపర్యఙ్కన్యాయాదుపపద్యతే ‘‘కృష్ణనాభిహ్రదోద్భూతకమలోదరశాయిన’’ ఇత్యనన్తశయనభగవన్నాభీపద్మశాయిత్వం బ్రహ్మణస్స్మర్యతే ॥ ౪ ॥ ఏవం దైనందినకల్పో నైమిత్తికప్రలయశ్చ నిరూపితః – అథ మహాకల్పం ప్రాకృతప్రలయం చ నిరూపయతి ॥ ద్విపరార్ధ ఇతి ॥ ద్విపరార్ధ ఇత్యనేనాయమేవ మహాకల్ప ఇతి సూచితం – సప్త ప్రకృతయః మహదహంకారౌ భూతపఞ్చకం చేతి సప్త – లయం చ సప్త ప్రకృతీనాం లయాత్మకత్వాత్ప్రాకృతికో లయ ఇత్యుచ్యత ఇత్యర్థః – ప్రకృతయః సప్త కథం లీయన్త ఇత్యత్ర తత్ప్రకారం వక్తుం ప్రస్తౌతి ॥ యత్ర లీయత ఇత్యాదినా ॥ విఘాతే వినాశనిమిత్తే – ఉపసాదితే ఉపగతే సతి – సంఘాతః ప్రకృతిసప్తకసంఘాతపరిణామరూపోఽణ్డకోశః – యత్ర ప్రాకృతికే

ప్రలయమేలీయతే ॥ ౫ ॥ ౬ ॥ కోఽసౌ విఘాత ఇత్యత ఆహ - పర్జన్య ఇతి - అవర్షతీతి సప్తమ్యన్తం - శతవర్షాణి, పర్జన్యే అవర్షతి సతీత్యర్థః నిరన్నే హీతి లిఙ్గవ్యత్యయ ఆర్షః - అన్యోన్యం భక్ష్యమాణాః - ప్రజాః ఏవ - ముపద్రుతాః - కాలేన, శనైః క్షయం యాస్యన్తీతి సమ్బన్ధః ॥ ౭ ॥ సాముద్రమితి ॥ సముద్రాదిషు భవం - రసం జలం, సాంవర్తకో రవిః ప్రలయాదిత్యో దుస్సహైః రశ్మిభిః - పిబతే న త్వధునేవ పీత్వా విముఞ్చతి ॥ ౮ ॥ తత ఇతి ॥ అనిలవేగోత్థః వాయువేగోత్థః - ప్రలయాగ్నిః - అనిలవేగో వా ఇతి పాఠే - వార్జలం - రవిణా పీతావశిష్టోదకం చ దహతీత్యర్థః వైశబ్దః పాదస్తు సుగమః - అనిలేన వేగో యస్య స ఇతి పాఠద్వయేఽప్యర్థః - తత, శూన్యాన్ నిర్లోకాన్, భూవివరాన్ పాతాలాదీని చ - దహతీతి సమ్బన్ధః ॥ ౯ ॥ ఇత్థముపర్యధః - సమన్తాచ్చ - వహ్నిసూర్యయోః - శిఖాభిః - దహ్యమానం బ్రహ్మాణ్డం దగ్ధగోమయపిణ్డవద్భాతి వర్తిష్యతే ॥ ౧౦ ॥ తత ఇతి ॥ వర్షాణామధికం - శతం కించిదధికం వర్షాణాం శతమిత్యర్థః - ప్రచణ్డో నిష్ఠురః - పరః బలీయాన్, సాంవర్తకో - వాయుః - వాతి - తదా, రజసా - వృతం - ఖం ఆకాశం - ధూమ్రం, భవిష్యతి ॥ ౧౧ ॥ అఙ్గ హే రాజన్, రభసస్వనైః - నదన్తి గర్జితాని కరిష్యన్తి చేత్యర్థః - వ్యత్యయేన తృతీయా ॥ ౧౨ ॥ తతో బ్రహ్మాణ్డవివరమధ్యగతం - విశ్వ - మేకోదకం ఏకార్ణవోదకవ్యాప్తం, భవిష్యతి, తదేత్థముదప్లవే ఉదకప్లవరూపే సతి - జగతి, భూమేః గన్ధగుణ - మాపో - గ్రసన్తి - సోఽప్సు లీయత ఇత్యర్థః ॥ ౧౩ ॥ గ్రస్తః, గన్ధో, యస్యాః - సా పృథివీ - ప్రలయత్వాయ అభావాయ, కల్పతే - అపామితి - అథో అనన్తరం అపాం - రసగుణం - తేజో, గ్రసతీతి వచనవిపరి

క్రాన్తే బ్రహ్మణః పరమేష్ఠినః । తదా ప్రకృతయస్సప్త కల్పన్తే ప్రలయాయ హి ॥ ౫ ॥ ఏష ప్రాకృతికో రాజన్ప్రలయో యత్ర లీయతే । అణ్డకోశస్తు సంఘాతో విఘాత ఉపసాదితే ॥ ౬ ॥ పర్జన్యశ్శతవర్షాణి భూమౌ రాజన్న వర్షతి । తదా నిరన్నే హ్యన్యోన్యం భక్ష్యమాణాః క్షుధార్దితాః । క్షయం యాస్యన్తి శనకైః కాలేనోపద్రుతాః ప్రజాః ॥ సాముద్రం దైహికం భౌమం రసం సాంవర్తకో రవిః । రశ్మిభిః పిబతే ఘోరైస్సర్వం నైవ విముఞ్చతి ॥ ౮ ॥ తతస్సాంవర్తకో వహ్నిస్సంకర్షణముఖోత్థితః । దహత్యనిలవేగోత్థః శూన్యాన్భూవివరానథ ॥ ౯ ॥ ఉపర్యధస్సమన్తాచ్చ శిఖాభిర్వహ్నిసూర్యయోః । దహ్యమానం విభాత్యణ్డం దగ్ధగోమయపిణ్డవత్ ॥ ౧౦ ॥ తతః ప్రచణ్డపవనో వర్షాణామధికం శతమ్ । పరస్సాంవర్తకో వాతి ధూమ్రం ఖం రజసావృతమ్ ॥ ౧౧ ॥ తతో మేఘకులాన్యఙ్గ చిత్రవర్ణాన్యనేకశః । శతవర్షాణి వర్షన్తి నదన్తి రభసస్వనైః ॥ ౧౨ ॥ తత ఏకోదకం విశ్వం బ్రహ్మాణ్డవివరాన్తరమ్ । తదా భూమేర్గన్ధగుణం గ్రసన్త్యాప ఉదప్లవే ॥ ౧౩ ॥ గ్రస్తగన్ధా తు పృథివీ ప్రలయత్వాయ కల్పతే । అపాం రసమథో తేజస్తా లీయన్తేఽథ నీరసాః ॥ ౧౪ ॥ గ్రసతే తేజసో రూపం వాయుస్తద్రహితం తదా । లీయతే చానిలే తేజో వాయోః ఖం గ్రసతే గుణమ్ ॥ ౧౫ ॥ స వై విశతి ఖం రాజంస్తతశ్చ నభసో గుణమ్ । శబ్దం గ్రసతి భూతాదిర్నభస్తమను లీయతే ॥ ౧౬ ॥ తైజసశ్చేన్ద్రియాణ్యఙ్గ దేవాన్వైకారికో గుణైః । మహాన్గ్రసత్యహఙ్కారం గుణాస్సత్త్వాదయశ్చ తమ్ ॥ గ్రసతేఽవ్యాకృతం రాజన్ గుణాన్కాలేన చోదితమ్ ॥ ౧౭ ॥ న తస్య కాలావయవైః పరిణామాదయో

ణామేనానుషక్తేన సమ్బన్ధః - అథ నీరసాః - తా ఆపః - లీయన్తే - తేజసీతి విభక్తివిపరిణామేనావృత్తేన సమ్బన్ధః ॥ ౧౪ ॥ తతః - తైజసో, రూపం, వాయుర్గ్రసతే - తదా - తద్రహితం రూపరహితం, తేజః, వాయౌ, లీయతే - ఇత్యుత్తరేణ సమ్బన్ధః - వాయోర్గుణం స్పర్శం - ఖమాకాశో - గ్రసతే ॥ ౧౫ ॥ స వై స్పర్శరహితో వాయుః - హే రాజన్ - ఖమాకాశం - విశతి - తత్ర లీయత ఇత్యర్థః - తతశ్చ, నభసో - గుణం శబ్దం - భూతాదిస్తామసాహంకారో - గ్రసతి - తదను స్వగుణగ్రసనానన్తరం - తస్మిన్ భూతాదౌ - లీయత ఇత్యర్థః ॥ ౧౬ ॥ తైజసశ్చేతి ॥ చశబ్దస్సాహిత్యద్యోతకః, రాజసాహంకారసహితః వైకారికస్సాత్త్వికాహంకారః - గుణైర్వృత్తిభిస్సహ - దేవాన్ ఇన్ద్రియాణి జ్ఞానేన్ద్రియాణి - గ్రసతే - తతోఽహంకారం త్రివిధం - మహాన్ గ్రసతే - తత, సత్త్వాదయో గుణాః - తం మహాన్తం - గ్రసన్తి గుణాః గ్రసన్తీత్యుపచారః - గుణమయీ ప్రకృతిరేవ మహాన్తం గ్రసతీత్యర్థః - గ్రసత ఇతి ॥ హే రాజన్ - కాలేన చోదిత - మవ్యాకృతం - ప్రధానం - గుణాన్ గ్రసతి, విషమాన్ గుణాన్ సమీకరోతి ॥ సమీకృతగుణం భవతీతి యావత్ - తన్మహదాదినామరూపవిభాగరహితం గుణసామ్యావస్థం ప్రధానమవ్యాకృతశబ్దేనాభిధీయతే ॥ ౧౭ ॥ నను తత్క్వ లీయత ఇత్యభిప్రాయమాలక్ష్య పరస్మిన్నేవ ఏవేతి వదన్ తస్యాపి క్వచిల్లయశఙ్కాం వారయితుం - పరమాత్మస్వరూపం శోధయతి ॥ నయస్యేతి త్రిభిః ॥ యచ్ఛబ్దస్య "తన్మూలభూతం పదమామనన్తి," ఇతి తృతీయేన సమ్బన్ధః - పదశబ్దేనావ్యాకృతలయస్థానం వివక్షితం - అవ్యక్తస్య లయో నామావిభక్తతమోఽవస్థాపత్తిః - యస్య పరమాత్మస్వరూపస్య - కాలావయవైరహోరాత్రాదిభిః - పరిణామాదయో - గుణాః - న సన్తి - పరిణామశబ్దో వృద్ధిః పూర్వావస్థాపరః - తత్ర హేతురనాద్యన్తం - అత ఏవ - అవ్యక్తం - వ్యక్తైరిన్ద్రియైర్నవ్యజ్యత ఇతి తథా నిత్యమిత్యనాద్యన్తత్వస్యైవ వివరణం ॥ యద్వా

౯ ॥ శ్లో ॥ పా ॥ వేగోత్థః ॥ వేగో వా ॥

స్వరూపతః స్వభావతశ్చ నిత్యం - కారణమవ్యక్తాదిపృథివ్యన్తజగత్కారణం అనేనావ్యక్తలయస్థానత్వయోగ్యత్వం సూచ్యతే. తథాఽప్యవ్యయం కార్యగతైర్ధర్మైః స్వైర్న్యూనాతిరేకవైవిధ్యం గచ్ఛతీతి తథా ॥ ౧౮ ॥ నయత్రేతి ॥ జాయతే వర్ధత ఇత్యాదివాచః. తద్గోచరం మనశ్చ యత్ర న వర్తన్తే. యత్ర స్వరూపే - సత్త్వాదయో - న సన్తి - సత్త్వాదిశబ్దైః స్వాసాధారణధర్మా వైషమ్యావస్థం గుణత్రయం వివక్షితం. అనేన గుణత్రయవశ్యత్వవ్యుదాసః. దేవతాశబ్దో జ్ఞానేన్ద్రియపరః - ఇన్ద్రియశబ్దః కర్మేన్ద్రియపరః. మహదాదయో న సన్తీత్యనేన కర్మాయత్తమహదాదిసంఘాతాత్మకదేహసంబన్ధవ్యుదాసః కరణాయత్తజ్ఞానవత్త్వవ్యుదాసో వా. లోకాః కల్ప్యన్తే యత్ర స లోకకల్పః - సంనివేశః బ్రహ్మాణ్డాత్మకః - యత్ర నేత్యనేన సంనివేశస్య పరమాత్మస్వరూపగతత్వవ్యుదాసః. తస్య ప్రకృతిస్వరూపగతత్వాత్ ※ ॥ ౧౯ ॥ ※ నేతి ॥ న స్వప్నజాగ్రత్. జీవవత్స్వప్నజాగరాదిరూపసంకోచవికాసార్హధర్మభూతజ్ఞానాశ్రయం - నిత్యాసంకుచితజ్ఞానాశ్రయమితి యావత్ - న చ తత్సుషుప్తం. సుషుప్త్యవస్థారహితం. స్వప్నాదపి సుషుప్తావత్యన్తజ్ఞానసంకోచస్తద్రహితం చేత్యర్థః - న ఖమిత్యాదినా ఆకాశజలాగ్నివాయ్వర్కవిజాతీయత్వం వివక్షితం. న యత్ర వాచో న మన ఇత్యాదినా న చ తత్సుషుప్తమిత్యన్తేన జీవవైజాత్యముక్తం, ఇత్థం జీవజడాభ్యాం విలక్షణం పరమాత్మస్వరూపం శోధితం ॥ కిం బహునేత్యభిప్రేత్యాహ ॥ సంసుప్తవచ్ఛూన్యవదప్రతర్క్యం. యథా సంసుప్తస్తద్వత్. శూన్యశబ్దేనాకాశో వివక్షితః తద్వచ్చ. సంసుప్తే హి జీవే దేహాన్తరసంస్థితేఽపి బాహ్యాభ్యన్తరబాహ్యస్థానత్వ సుఖదుఃఖాదివికారానవభాసః. ఆకాశస్య సర్వగతత్వేఽపి వ్యాప్యగతదోషాస్పర్శశ్చ దృష్టః. ఏవం - పరమాత్మస్వరూపమపి చిదచిదాత్మకజగదన్తరాత్మతయాఽవస్థితమపి బాహ్యాభ్యన్తరవికారవిధురమాకాశవన్నిర్మలం చేత్యర్థః. అప్రతర్క్యం జడజీవసజాతీయత్వేన తర్కయితుమశక్యం. తదేతన్మూలం సర్వకారణం - పరమాత్మస్వరూపం పదం అవ్యక్తలయస్థానం ఆమనన్తి. వేదాన్తా ఇతి శేషః “మహానవ్యక్తే లీయతే అక్షరం తమసి లీయతే తమః పరే దేవ ఏకీభవతీ” త్యాద్యా వేదాన్తా ఉపపాదితజడజీవవై

గుణాః । అనాద్యనన్తమవ్యక్తం నిత్యం కారణమవ్యయమ్ ॥ ౧౮ ॥ న యత్ర వాచో న మనో న సత్త్వం తమో రజో
వా మహదాదయోఽమీ । న ప్రాణబుద్ధీన్ద్రియదేవతా వా న సన్నివేశః ఖలు లోకకల్పః ॥ ౧౯ ॥ న స్వప్నజాగ్రన్న చ
తత్సుషుప్తం న ఖం జలం భూరనిలోఽగ్నిరర్కః । సంసుప్తవచ్ఛూన్యవదప్రతర్క్యం తన్మూలభూతం పదమామ
నన్తి ॥ ౨౦ ॥ లయః ప్రాకృతికో హ్యేష పురుషావ్యక్తయోర్యదా । శక్తయః సంప్రలీయన్తే వివశాః కాలవిద్రు
తాః ॥ ౨౧ ॥ బుద్ధీన్ద్రియార్థరూపేణ జ్ఞానం భాతి తదాశ్రయమ్ । దృశ్యత్వావ్యతిరేకాభ్యామాద్యన్తవదవస్తువత్ ॥
దీపశ్చక్షుశ్చ రూపం చ జ్యోతిషో న పృథగ్భవేత్ । ఏవం ధీః ఖాని మాత్రాశ్చ న స్యురన్యతమాదృతాత్ ॥ ౨౩ ॥ బుద్ధేర్జాగ

జాత్యస్యాప్రతర్క్యమిత్యుపసంహార ఇత్యతో న పౌనరుక్త్యమ్ ※ ॥ ౨౦ ॥ ※ ప్రాకృతికప్రలయనిరూపణముపసంహరతి లయ ఇతి ॥ యదా. పురుషావ్యక్తయోర్లయః. యదా చ శక్తయః. పృథివ్యాదిమహదన్తాః. కాలేన విద్రుతాశ్చోదితాః - స్వస్వకారణేషు ప్రలీయన్తే, స ఏవ ప్రాకృతికో లయ ఇత్యర్థః. తత్ర - పురుషస్య లయో నామాత్యన్తజ్ఞానసంకోచేన పరమాత్మసంశ్లేషవిశేషః. అవ్యక్తస్య లయస్తు అవిభక్తతమోఽవస్థాపత్తిరూప ఇత్యుక్త ఏవ - శక్తిశబ్దేన పృథివ్యాదిసర్వపదార్థానాం పరమాత్మానం ప్రత్యపృథక్సిద్ధవిశేషణత్వం సూచితం - కార్యోపయుక్తమపృథక్సిద్ధవిశేషణం శక్తిః ※ ॥ ౨౧ ॥ ※ ఏతదేవ స్పష్టం ప్రపఞ్చయతి ॥ బుద్ధీన్ద్రియార్థరూపేణేతి జ్ఞానశబ్దః పరమాత్మవాచీ “సత్యం జ్ఞానమనన్త” మితి ప్రయోగాత్ - బుద్ధీన్ద్రియార్థరూపేణ బుద్ధ్యాదిసర్వవస్తుశరీరకతయేత్యర్థః. తదాశ్రయం బుద్ధ్యాదిసర్వవస్త్వాశ్రయం. అనేన ధారకత్వముక్తం - పూర్వేణ తు నియన్తృత్వం. నియామ్యం హి శరీరం. భాతి - ప్రామాణికానామితి శేషః - ప్రమాణైస్తథా జ్ఞాయత ఇత్యర్థః. అత్ర హేతుమాహ ॥ దృశ్యత్వావ్యతిరేకాభ్యామితి “యస్య చక్షుశ్శరీర” మిత్యాదిప్రమాణైః పరమాత్మశరీరత్వేన జ్ఞాయమానత్వాత్, అత ఏవ పరమాత్మానం వినావస్థాయోగాచ్చ స ఏవ తచ్ఛరీరకో భాతీత్యర్థః. పరశరీరత్వేఽపి శరీరశరీరిణోః స్వభావభేదమాహ ॥ ఆద్యన్తవదవస్తువదితి ॥ బుద్ధీన్ద్రియాదికం న పరమాత్మస్వరూపవన్నిత్యం - అపి త్వాద్యన్తవత్ - అత ఏవ - తదవస్తు, న వసత్యేకరూపేణేత్యవస్తు. సతతపరిణామి ※ ॥ ౨౨ ॥ ※ ఏవం సర్వవస్తుశరీరకత్వాదపృథగ్భావ ఉక్తః - అథ విశ్వశరీరకస్య తస్య కారణత్వాదుపకారకత్వాద్ధారకత్వాచ్చావ్యతిరేకమాహ ॥ దీప ఇతి ॥ తేజఃకార్యం హి దీపః. తేజోఽనుగ్రాహ్యం చక్షుః ఇన్ద్రియాణి తేజఃకారణభూతాహంకారకార్యాణి - తేజస్యాశ్రితం రూపం తద్ధర్మః - అతో దీపాదేర్న తేజోరహితావస్థానం. దీపశబ్దోపలక్షితం బుద్ధిరూపాన్తఃకరణం - బుద్ధీన్ద్రియార్థరూపేణేతి పూర్వముక్తత్వాత్ - ఏవమిన్ద్రియాన్తఃకరణవిషయాణాం పరమాత్మసృష్టత్వాత్తదనుగ్రాహ్యత్వాత్తదాశ్రితత్వాచ్చ అన్యతమాత్ బుద్ధ్యాదిభ్యోఽపి విలక్షణతమాత్ జ్ఞానశబ్దవాచ్యాత్పరమాత్మనః ఋతే తేషాం నావస్థానమిత్యర్థః ※ ॥ ౨౩ ॥ ※ ఏవం సర్వస్య పరమాత్మాయత్తసత్తాస్థితిప్రవృ

త్రికత్వేఽస్థితేసతిజీవగతావస్థానామపితథాత్వంసిద్ధం-తత్రాధికంవిశేషమాహ ॥ బుద్ధేరితి ॥ అత్రబుద్ధిశబ్దోజీవాత్మధర్మభూతజ్ఞానపరః-జీవస్యజ్ఞానవికాససంకోచవిశేషరూపజాగరణాదికమవస్థానానాత్వం - ప్రత్యగాత్మనిజీవే - మాయామాత్రం ప్రకృతిసంబన్ధమాత్రకృతమిత్యర్థః ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁ ఏవంవిధాదోషాస్సర్వాధారమపిపరమాత్మానంనస్పృశన్తీత్యాహ ॥ యథాజలధరాఇతి ॥ ఇదంతయాభాసమానం ప్రత్యక్షాది ప్రమాణగమ్యం విశ్వమవయవిని బ్రహ్మణ్యుదయాద్భవతి తస్మిన్నేవలయాన్నభవతిచ ॥ శరీరభూతచిదచిద్గతావికారాః - స్వరూపం త్వాకాశవన్నిర్మలమితిభావః ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁ ఇత్థంజగతో బ్రహ్మకార్యత్వాభిధానాత్సత్కార్యవాదఃఫలితస్తద్విరుద్ధమసత్కార్యవాదం నిరస్యతి ॥ సత్యమితి ॥ అవయవినామవయవాస్తావత్సత్యంప్రోక్తాః - అబాధితావ్యవహార్యాస్తఇత్యర్థః - అవయవీతుస్తేభ్యోఽతిరిక్తః, అతిరిక్తత్వేతుపటావయవినఃపృథగవయవా ఉపలభ్యేరన్ - నచతథోపలభ్యన్తే - నహిపటద్రవ్యాతిరేకేణతన్తవ ఉపలభ్యన్తఇత్యర్థః - తథా - సచ్ఛబ్దవాచ్యాద్బ్రహ్మణోనపృథగ్భూతంజగద్రూపంకార్యమితిసత్కారణమేవ జగదిత్యర్థః, అఙ్గేతిసంబోధనం - అబాధితతన్త్వాత్మకావయవసముదాయ ఏవవ్యతిషఙ్గవిశేషంగతఃపటఇత్యుచ్యతే, ప్రతీయతేచతత్రపటరూపంకార్యం నతన్తుభ్యోఽతిరిక్తం - తథాప్రమాణప్రతిపన్నం చిదచిదీశ్వరసముదాయాత్మకం “సదేవసోమ్యేద,, మిత్యాదిషుసచ్ఛబ్దవాచ్యంజగద్రూపపరిణామవిశేషమాపన్నం కార్యమిత్యుచ్యతేప్రామాణికైస్తథాతేషాంప్రతీయతేచాతోనాసత్కార్యత్వమితిభావః,అత్ర“పటవచ్చే,,తిసూత్రార్థస్స్మారితః ❁ ॥ ౩౦ ॥ ❁ ననుబుద్ధిశబ్దాన్తరాదిభిఃకార్యకారణయోర్భేద ఏవేత్యసత్కార్యత్వమేవోచితమిత్యతఆహ ॥ యదితి ॥ ఘటశరావాదిషుమృదయంఘటఇతిసామానాధికరణ్యేనప్రతీతివిషయంయత్ - సామాన్యశబ్దేనమృదాదికంకారణంవివక్షితం - విశేషశబ్దేనఘటశరావాదివిశేషాకారోవివక్షితః, సచమృద్గతోవికారః,తాభ్యాం. యదన్యబుద్ధిశబ్దాన్తరాదిభిర్ద్రవ్యాన్తరముపలభ్యతే, అసత్కార్యవాదిభిః

రణంస్వప్నస్సుషుప్తిరితిచోచ్యతే।మాయామాత్రమిదంరాజన్నానాత్వంప్రత్యగాత్మని॥ ౨౮ ॥ యథాజలధరావ్యోమ్నిభవన్తినభవన్తిచ।బ్రహ్మణీదంతథావిశ్వమవయవ్యుదయాప్యయాత్॥ ౨౯ ॥ సత్యంహ్యవయవాఃప్రోక్తాస్సర్వావయవినామిహ। వినాఽర్థేనప్రతీయేరన్పటస్యేవాఙ్గతన్తవః॥ ౩౦ ॥యత్సామాన్యవిశేషాభ్యాముపలభ్యేతసభ్రమః। అన్యోన్యాపాశ్రయాత్సర్వమాద్యన్తవదవస్తుయత్॥ ౩౧ ॥ వికారఃఖ్యాయమానోఽపిప్రత్యగాత్మానమన్తరా।ననిరూప్యోఽస్త్యణురపిస్యాచ్చే(త్త)చ్చిత్సమఆత్మ(వాన్)వత్॥ ౩౨ ॥నహిసత్యస్యనా

నాం.స, భ్రమః కార్యస్యద్రవ్యాన్తరత్వోపలమ్భోభ్రమాత్మకః, కుతః, అన్యోన్యాపాశ్రయత్వాత్ సామాన్యవిశేషయోరేవపరస్పరమాధారాధేయభావేనాశ్రితత్వాత్ - సామాన్యతస్తద్గతవికారాపేక్షయా ద్రవ్యాన్తరస్యానుపలమ్భాద్బుద్ధిశబ్దాన్తరాదీనాంవికారనిబన్ధనత్వేనాప్యుపపత్తేరితిభావః - ఏవంచిదచిదీశ్వరసంఘాతస్యకార్యకారణోభయావస్థత్వంతయోరభేదశ్చేత్యుపపాదితమసత్కార్యవాదశ్చప్రతిక్షిప్తః - అథకార్యావస్థానామపిచిదచిదీశ్వరాణాంమిథోవ్యావృత్తాకారతాంవివక్షుస్తావదాత్మస్వరూపాద్దేహస్యవ్యావృత్తాకారమాహ ॥ సర్వమితి ॥ యత్ సర్వంశరీరం,ఆద్యన్తవత్ - హేతుగర్భమిదం,అతః-అవస్తు,నాత్మవస్త్విత్యర్థః ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁కించ॥ నదేహాకారాఆత్మనిసన్తీత్యాహ॥ వికారఇతి ॥వికారఃజాతిగుణక్రియాజన్మవృద్ధ్యాదివికారః - ఖ్యాయమానఃఆత్మనిదేహాభిమానినాంప్రతీయమానోఽపి - ప్రత్యగాత్మానమన్తరాతంవినైవ-భవతి-నతస్మిన్నస్తీత్యర్థః ॥ తదాహ ॥ నానిరూప్యోఽస్తీతి ॥ నతస్మిన్కోవికారోనిరూప్యోస్తీత్యర్థః- విపర్యయేఽనిష్టమాపాదయతి ॥ స్యాదిత్యాదినా ॥ చేద్యది,అణురల్పోఽపివికారఃఆత్మనిస్యాత్తర్హి - ఆత్మవాన్ప్రాశస్త్యేమతుప్-ముక్తాత్మాఽపి, తత్సమఃదేహసమః, అచిజ్జాతీయఏవస్యాదిత్యర్థః - చిత్సమఆత్మవదితిపాఠాన్తరం-తదా-వికారోఽప్యాత్మస్వరూపవత్సదైకరూపః - చిత్సమః-జ్ఞానాత్మకాత్మస్వరూపతుల్యః, తద్వత్స్వయంప్రకాశశ్చ, స్యాత్-ముక్తావప్యేకరూపతయాస్వప్రకాశతయాచప్రతీయేతేత్యర్థః - నహితథాప్రతీతిఃప్రమితేతిభావః ❁ ॥ ౩౨ ॥ ❁ననుఖ్యాయమానోఽపివికారఃకుతఆత్మనినేత్యుచ్యతేఇత్యత్రౌపాధికత్వాదిత్యాహ ॥ నహీతి ॥ సత్యశబ్దోఽత్రజీవపరః“ తదనుప్రవిశ్య సచ్చత్యచ్చాభవత్, విజ్ఞానంచ-సత్యాన్యృతంచే,,తి “ప్రాణావైసత్య,, మితిచప్రయోగాత్-నహిపరిశుద్ధజీవాత్మస్వరూపస్యదేవమనుష్యాదినానాత్వమస్తి - యస్తు-యద్యేవంనానాత్వంమన్యేతతర్హి - న-స-విద్వాన్,నదేహవిలక్షణాత్మయాథాత్మ్యవిత్, అపితు-దేహాత్మాభిమానీతిభావః - ఔపాధికభేదస్యజీవస్వరూపాస్పర్శిత్వేనభస్తేజోవాయవోదృష్టాన్తాఇత్యభిప్రాయేణాహ ॥ ఛిద్రయోరితి ॥ యద్వత్ యథా-ఛిద్రయోరాకాశయోః-జ్యోతిషోర్వాతయోర్వాయ్వోః,యథా-ననానాత్వం-తద్వ-దాత్మనోః పూర్వాపరదేహావస్థితయాభిన్నత్వేన ప్రతీయమానయోరాత్మనోరభేదోదృష్టాన్తత్వాభిప్రాయేణచ్ఛిద్రయోరిత్యాదిద్వ

వచననిర్దేశః - ఇయాన్విశేషః - భిన్నకాలోపాధిభేదరహితత్వేతుల్యకాలోపాధికృతభేదరహితంవస్తుద్వయంస్థితమితి । భిన్న నోరితిద్వివచనాన్తైర్మేఘాద్యుపహితావాకాశప్రదేశౌవివక్షితౌ - ఘటాకాశమఠాకాశౌవా - జ్యోతిశ్శబ్దేనసూర్యాదేః ప్రతిబిమ్బౌ-వాతశబ్దేనబాహ్యశారీరౌ ॥ ౨౯ ॥ ఏవమాత్మనోదేహాద్వ్యావృత్తాకారత్వంప్రతిపాదనేనైవదేహస్యా పితతోవ్యావృత్తాకారత్వమర్థసిద్ధం-తాభ్యాంపరమాత్మనోవ్యావృత్తాకారతాతు "నతస్యప్రాకృతావయవైః" ఇత్యాదిభిః ప్రకృతిః ప్రతిపాదితైవ - అథోపపాదితంచిదచిద్విశిష్టస్యవిచిత్రజగద్రూపేణపరిణామంకార్యకారణయోరనన్యత్వంచోపసంహా రన్కార్యమిథ్యాత్వపక్షప్రతిక్షేపాయతత్సత్యత్వంచసదృష్టాన్తమాహ ॥ యథేతి ॥ వ్యవహారవర్త్మసువ్యవహారమార్గేషుని మిత్తభూతేషు - వ్యవహారశబ్దఃప్రయోజనస్యాప్యుపలక్షణార్థః- కుణ్డలమానయకటమానయ బిభృహాల్యాదివ్యవహారార్థం ధారణాదిప్రయోజనార్థంచేత్యర్థః - క్రియాభీరచనావిశేషైః - ఏకమేవ-సువర్ణం - బహుధాకుణ్డలాదిరూపేణ-నృభిః సము పలభ్యతే ప్రమీయతే - రచనావిశేషాదర్థక్రియార్హత్వాద్ధారణాదిప్రయోజనార్హత్వాచ్చ కటకాదిసత్యమేవ - కారణాత్సువర్ణా దనన్యచ్చ - నహిశుక్తిరజతాదికమర్థక్రియార్హమితిభావః - ఏవంసూక్ష్మచిదచిద్విశిష్టోభగవానేకఏవ-లౌకికైర్వైదికైశ్చ జనైః - స్థూలచిదచిద్విశిష్టావస్థోపాదిభిశ్చ - వ్యాఖ్యాయతేవివిధమాఖ్యాయతే ॥ జగద్రూపేణపరిణతఃఖ్యాయతే "పటకమకుటక టకాదిభేదైఃకనకమభేదమపీష్యతేయథైకమ్ । సురనరపశుపాదపాదిభేదైర్హరిరజితోపి ॥ ఉదీర్యతేతథైక" ఇత్యాదీనిలౌకిక వచాంసి "యథాసోమ్యైకేనలోహమణినాసర్వంలోహమయంవిజ్ఞాతంస్యాద్వాచారమ్భణంవికారోనామధేయంలోహ మిత్యేవసత్య"మిత్యాదినివైదికాని-భగవానిత్యనేనకారణత్వాశఙ్కితహేయాస్పదత్వవ్యావృత్తిసూచ్యతే ॥ ౩౦ ॥ అథమోక్షాపరపర్యాయసంసృతిబన్ధనివృత్తిరేవాత్యన్తికఃప్రలయఇతివివక్షుస్తావత్తోఽహంకారదేహాద్యధ్యాసవృత్తిస్త్య

నాత్వమవిద్వాన్యదిమన్యతే । నానాత్వంఛిద్రయోర్యద్వజ్జ్యోతిషోర్వాతయోరివ ॥ ౨౯ ॥ యథాహిరణ్యంబహు ధాసమీయతేనృభిఃక్రియాభిర్వ్యవహారవర్త్మసు । ఏవంవచోభిర్భగవానధోక్షజోవ్యాఖ్యాయతేలౌకికవైది కైర్జనైః ॥ ౩౦ ॥ యథాఘనోఽర్కప్రభవోఽర్కదర్శితోహ్యర్కాంశభూతస్యచచక్షుషస్తమః । ఏవంత్వ హంబ్రహ్మగుణస్తదీక్షితోబ్రహ్మాంశకస్యాత్మనఆత్మబన్ధనః ॥ ౩౧ ॥ ఘనోయదార్కప్రభవోవిదీర్యతేచక్షుః స్వరూపంరవిమీక్షతేతదా । యదాహ్యహంకారఉపాధిరాత్మనోజిజ్ఞాసయానశ్యతితర్హ్యనుస్మరేత్ ॥ ౩౨ ॥ యదైవమేతేనవివేకహేతినామాయామయాహంకరణాత్మబన్ధనమ్ । ఛిత్త్వాఽచ్యుతాత్మానుభవోఽవతిష్ఠతే తమాహురాత్యన్తికమఙ్గసంప్లవమ్ ॥ ౩౩ ॥ నిత్యదాసర్వభూతానాంబ్రహ్మాదీనాంపరంతప । ఉత్పత్తిప్రలయా

నోబన్ధఇత్యత్రాహ ॥ యథేతి ॥ మేఘస్యార్కప్రభవత్వమర్కరశ్మిమిశ్రితధూమాదితమోద్రవ్యారబ్ధత్వాదవగన్తవ్యం - ఆ దిత్యాధిష్ఠితత్వాచ్చక్షుషోఽర్కాంశత్వం - యథా, అర్కప్రభవోఽర్కేణైవప్రకాశితశ్చమేఘః, అర్కాంశభూతస్య చక్షుషః-స్తమః - తమోవదర్కదర్శనప్రతిబన్ధకస్తిరోధాయకఇతియావత్ . అహంశబ్దోఽత్రదేహాత్మాభిమానివాచక మభిమానవిషయత్వాద్దేహపరః - బ్రహ్మగుణఃపరమాత్మవిశేషణభూతః - తదీక్షితస్తేనపరమాత్మనాప్రకాశితః - బ్రహ్మాంశ కస్యాత్మనఃజీవస్యాత్మబన్ధనః జ్ఞానప్రతిబన్ధకః - యథాఽర్కాంశస్యచక్షుషోఽర్కదర్శనేతత్ప్రభవోమేఘఃప్రతిబన్ధ కః - ఏవంపరమాత్మశరీరభూతస్యజీవస్యపరమాత్మదర్శనంతద్గుణభూతోదేహఃప్రతిబధ్నాతీత్యర్థః - తత్ప్రతిబన్ధఏవసం సృతిప్రతిబన్ధోనామేతిభావః ॥ ౩౧ ॥ మేఘవినాశచక్షుషోవిదర్శనవద్దేహాతిరోధానవిగమేజీవస్యపరమాత్మావలోక నమిత్యాహ । ఘనోయదేతి ॥ విదీర్యతేయదావిశీర్యతే-తదాచక్షుస్స్వరూపంరవిం-పశ్యతి, ఏవం,యదా,అహంకారః అహఙ్కారపరిణామాత్మకః - అహమభిమానవిషయోవా దేహః - సఏవోపాధిః, ఆత్మనో - జిజ్ఞాసయావిచారపూర్వకో పాసనయానశ్యతి-తదా - అనుస్మరేత్పరమాత్మానంసాక్షాత్కుర్యాదిత్యర్థః - యద్వా, ఆత్మనో-జిజ్ఞాసయావిచారేణా నుస్మరేదాత్మానముపాసీత - తదా - ఉపాధిర్నశ్యతి-తతశ్చపరమాత్మానమీక్షతఇత్యర్థః "తతస్తుతంపశ్యతేనిష్కలంధ్యా యమాన" ఇతిశ్రుతేరితిభావః ॥ ౩౨ ॥ ఏవముపాధివిలయఏవాత్యన్తికఃప్రలయఇత్యాహ ॥ యదేవేతి ॥ ఏతేనవివేకహే తినావివేకాదిసాధనసప్తకానుగృహీతభగవదుపాసనరూపేణఖడ్గేన మాయావికారాహంకారపరిణామరూపదేహసం బన్ధఏవాత్మనోబన్ధస్తం,ఛిత్త్వా-అచ్యుతే-స్వాన్తరాత్మని-అనుభవో-యస్యసః అవతిష్ఠతఇతియత్తమేవఅఙ్గహేరా జన్ - ఆత్యన్తికం-సంప్లవంప్రలయమాహుః - తద్యాథాత్మ్యవిదఇతిశేషః ఇత్యుపపాద్యాహరః ॥ ౩౩ ॥ అథనిత్యంప్రల యంనిరూపయతి ॥ నిత్యదేతి ॥ హేపరంతప - బ్రహ్మాదీనాం-సర్వభూతానాం-నిత్యదాప్రతిక్షణముత్పత్తిప్రలయౌప్రచక్ష తే - బ్రహ్మాదిసర్వక్షేత్రజ్ఞశరీరాణాంసతతపరిణామస్వభావత్వాత్క్షణాత్ ఉత్తరోత్తరావస్థాప్రాప్తిరుత్పత్తిఃపూర్వపూర్వా

వస్థాత్యాగః ప్రలయ ఇత్యాచక్షతే - ఇమావేవ నిత్యోత్పత్తిప్రలయావితి భావః - స్థూలదృష్టిభిస్తానజ్ఞాయమానేత్యభిప్రాయేణ సూక్ష్మజ్ఞా ఇత్యుక్తమ్ * ॥ ౩౪ ॥ * ఏతదేవోపపాదయతి॥ కాలస్రోతోజవేనేతి॥ కాల ఏవ - స్రోతః ప్రవాహః - తస్య - జవేన వేగేన - హ్రియమాణస్యేత్యతీవార్థగర్భో విశేషితః - నదీప్రవాహవేగేన హ్రియమాణస్య తృణకాష్ఠాదేరుచ్చనీచాద్యవస్థా ఇవేత్యర్థః, పరిణామినాం దేహానాం నిత్యం - యాయా అవస్థా - స్తా - జన్మప్రలయహేతవః - సంయోగవియోగవిషయతయా హేతవ ఇత్యర్థః * ॥ ౩౫ ॥ * యది ప్రతిక్షణమవస్థా భవన్తి - తర్హి కిం న లక్ష్యన్త ఇత్యత్రాహ॥ అనాద్యన్తవతేతి॥ నిత్యేన ఈశ్వరమూర్తినా - పుంస్త్వమార్షం, ఈశ్వరమూర్తినా - కాలేన - యాయా - నిత్యం, అవస్థా - స్తా, నైవ దృశ్యన్తే - దుర్దర్శత్వేదృష్టాన్తమాహ। వియతి జ్యోతిషామివేతి ॥ యథా - వియతి ఆకాశే చరతాం, జ్యోతిషాం సూర్యాదీనాం, ప్రతిక్షణం, దేశాన్తరప్రాప్తిః, న దృశ్యతే తద్వత్ * ॥ ౩౬ ॥ * చతుర్విధప్రలయనిరూపణం నిగమయతి॥ నిత్య ఇత్యాది * ॥ ౩౭ ॥ * "తస్మాత్సర్వాత్మనా రాజన్ హరిః సర్వత్ర సర్వదా। శ్రోతవ్యః కీర్తితవ్యశ్చ స్మర్తవ్యశ్చేచ్ఛతాఽభయ,, మితి ద్వితీయే ముక్తేరవశ్యశ్రోతవ్యతయా ప్రతిజ్ఞాతభగవత్కథానిరూపణం నిగమయతి ॥ ఏతా ఇతి ॥ జగద్విధాతుర్జగత్స్రష్టుః - అత ఏవ - నారాయణస్య నరాణాం ప్రాప్యస్య ప్రాపకస్య - అఖిలసత్త్వధామ్నః అఖిలాధారస్య భగవతః, ఏతాః - లీలాకథాః లీలారూపాణాం చేష్టితానాం కథా - స్తే తుభ్యం - సమాసతః సంక్షేపతః - కథితా, తర్హి విస్తరతః కథయేత్యత్రాహ ॥ కార్త్స్న్యేనేతి । అజో బ్రహ్మాఽపి, కార్త్స్న్యేనా - భిధాతుం - నేశ్వరః * ॥ ౩౮ ॥ * సత్యం కథితాః కిమత ఇత్యత్రాహ॥ సంసారసిన్ధుమితి ॥ వివిధం - దుఃఖమేవ - దవో దావానలః - తేనా-

---

వేకే సూక్ష్మజ్ఞాస్సంప్రచక్షతే॥ ౩౪ ॥ కాలస్రోతోజవేనాశు హ్రియమాణస్య నిత్యదా। పరిణామినా * మవస్థాస్తా జన్మప్రలయహేతవః॥ ౩౫ ॥ అనాద్యన్తవతాఽనేన కాలేనేశ్వరమూర్తినా। అవస్థా నైవ దృశ్యన్తే వియతి జ్యోతిషామివ॥ ౩౬ ॥ నిత్యో నైమిత్తికశ్చైవ తథా ప్రాకృతికో లయః। ఆత్యన్తికశ్చ కథితః కాలస్య గతిరీదృశీ॥ ౩౭ ॥ ఏతాః కురుశ్రేష్ఠ జగద్విధాతుర్నారాయణస్యాఖిలసత్త్వధామ్నః। లీలాకథాస్తే కథితాస్సమాసతః * కార్త్స్న్యేన నాజోఽప్యభిధాతుమీశః॥ ౩౮ ॥ సంసారసిన్ధుమతిదుస్తరముత్తితీర్షోర్నాన్యః ప్లవో భగవతః పురుషోత్తమస్య। లీలాకథారసనిషేవణమన్తరేణ పుంసో భవేద్వివిధదుఃఖదవార్దితస్య॥ ౩౯ ॥ పురాణసంహితామేతామృషిర్నారాయణోఽవ్యయః। నారదాయ పురా ప్రాహ కృష్ణద్వైపాయనాయ సః॥ ౪౦ ॥ స వై మహ్యం మహారాజ భగవాన్బాదరాయణః। ఇమాం భాగవతీం ప్రీతస్సంహితాం వేదసమ్మితామ్॥ ౪౧ ॥ ఏతాం వక్ష్యత్యసౌ సూత ఋషిభ్యో నైమిశాలయే। దీర్ఘసత్రే కురుశ్రేష్ఠ సంపృష్టశ్శౌనకాదిభిః ॥ ౪౨ ॥ ***********

*********** ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, ద్వాదశస్కన్ధే, చతుర్థోఽధ్యాయః. ***********

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ అత్రానువర్ణ్యతేఽభీక్ష్ణం విశ్వాత్మా భగవాన్ హరిః। యస్య ప్రసాదజో బ్రహ్మా రుద్రః క్రోధసముద్భవః॥ ౧ ॥ త్వం తు రాజన్మరిష్యే * తి పశుబుద్ధిమిమాం జహి। న జాతః ప్రాగభూతోఽద్య దేహవత్త్వం న నఙ్క్ష్యసి

ర్దితస్య పీడితస్య - తవ - అతిదుస్తరం - సంసారసాగర - ముత్తితీర్షోః పుంసో, యాః, భగవతో లీలాకథా - స్తాసాం - రస - స్తన్నిషేవణ - మన్తరేణా - న్యః - ప్లవః ఉత్తారణోపాయః - న భవేత్ * ॥ ౩౯ ॥ * శ్రోతురాదరదార్ఢ్యాయ సంప్రదాయప్రవృత్తిమాహ ॥ పురాణసంహితామితి ॥ ఏతాం భాగవతీం - ఋషిః సర్వజ్ఞో నారాయణోఽనిరుద్ధరూపీ - నారదాయ - ప్రాహ - చతుర్ముఖద్వారా చతుశ్శ్లోకీరూపేణ ప్రాహేత్యర్థః - యద్వా - ఋషిశ్చతుర్ముఖశరీరకః - అథవా, పూర్వం చతుర్ముఖేనోపదిష్టాం చతుశ్శ్లోకీం బదర్యాశ్రమవాసీ నారాయణోఽపి ప్రాహేత్యర్థః - అన్యథా - ద్వితీయస్కన్ధాన్తసన్దర్భవిరోధాత్ - స నారదః - కృష్ణద్వైపాయనాయ * ॥ ౪౦ ॥ * కృష్ణద్వైపాయనః॥ ఇమామష్టాదశసహస్రగ్రన్థసంఖ్యాం - నిర్మాయేతి శేషః, వేదసమ్మితాం వేదతుల్యాం, మహ్యం - ప్రాహ * ॥ ౪౧ ॥ * అథ భావినీం ప్రవృత్తిమాహ ॥ ఏతామితి ॥ అసౌ సూత ఇతి పురతః స్థితస్యాఙ్గుల్యా నిర్దేశః - నైమిశాలయే నైమిశారణ్యస్థానే * ॥ ౪౨ ॥ * ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాయాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం ద్వాదశస్కన్ధే చతుర్థోఽధ్యాయః. ***********

ఏవం భాగవతీం సంహితాం సం శ్రావ్యస్మర్తవ్యం ప్రాధాన్యేన ప్రతిపాద్యం నిష్కృష్య దర్శయన్ దేహాత్మయాథాత్మ్యవిమర్శనపూర్వకం స్వశరీరకపరబ్రహ్మానుసంధాననిష్ఠోఽస్పృష్టలౌకికదుఃఖో ముక్తో భవిష్యసీత్యాహ పఞ్చమేన ॥ అత్రేత్యాదినా ॥ అత్రాస్యాం సంహితాయాం - హరిరాశ్రితబన్ధహరో - భగవాన్, అనువర్ణ్యతే, తతః కిమత ఇత్యత్ర తస్యైవ "కారణం తు ధ్యేయ,, ఇత్యుక్తరీత్యాఽవశ్యధ్యేయత్వఖ్యాపనాయ సర్వకారణత్వమాహ॥ యస్యేతి ॥ యస్య హరేః - సోఽనువర్ణ్యత ఇతి సంబన్ధః * ॥ ౧ ॥ * నిష్కృష్య త్యాజ్యోపాదేయవిభాగమాహ॥ త్వం త్వితి॥ అనాసన్నమరణానాం తు సన్త్యుపాయాః, ఆసన్నమరణస్త్వమితి తు శబ్దాభిప్రాయః - మరిష్య - ఇత్యేవంవిధాం - పశుబుద్ధిమవివేకం - జహి, అహం ప్రత్యయవేద్యస్యా

త్మనో నిత్యత్వాన్మరణాభావాదితిభావః - తదాహ ॥ నజాతఇతి ॥ త్వం, దేహవ-త్ప్రాగభూతోఽవిద్యమానః, అద్య, నజాతః-నోత్పన్నః, నాపినఙ్క్ష్యసి మరిష్యసి ❋ ॥ ౨ ॥ ❋ భూత్వా ఉత్పద్య, పునః బీజాఙ్కురవత్-పుత్రపౌత్రాదిరూపవాన్ - నభవిష్యసి-తత్ర హేతుత్వేనవిశినష్టి ॥ దేహాద్వ్యతిరిక్తఇతి ॥ తత్ర దృష్టాన్తః ॥ యథాఽనలఇతి ॥ కాష్ఠాదిశేషః-యథాఽగ్నిః కాష్ఠాద్వ్యతిరిక్తః-తథేత్యర్థః ❋ ॥ ౩ ॥ ❋ స్వాప్నదేహాదివజ్జాగ్రద్దేహాదప్యాత్మా విలక్షణఇత్యాహ ॥ స్వప్నఇతి ॥ స్వప్నే-యథా, ఆత్మనః-శిరశ్ఛేదం-స్వయంపశ్యతి - ఏవం-జాగరణేఽపి తత్రయథా - ద్రష్టా-ఛిద్యమానాద్దేహా-ద్విలక్షణః - ఏవం-జాగరేఽపీతిభావః-యస్మాత్తు, దేహస్య, పఞ్చత్వాదికం మరణాదికం-పశ్యతి-తత - ఆత్మా, దేహాద్వ్యతిరిక్తః, అతో-నజాయతఇతితథా, అమరః మరణరహితశ్చ ❋ ॥ ౪ ॥ ❋ అస్త్వేవం తతః కిమిత్యత్రైవంవిధవివేకయుక్తస్య ముక్తిరేవస్యాదిత్యాహ ॥ ఘటఇతి ॥ యథా ఆకాశః ఘటోపహితాకాశః - ఘటే భిన్నే సతి-యథా, పురా, ఆకాశస్స్యాత్ పూర్వవన్నిరుపాధికఆకాశస్స్యాత్ - ఏవం, జీవోఽపి - దేహేమృతే పరమాత్మోపాసనయా నిరవశేషం ప్రకృతిసంబన్ధవిగమే సతి - బ్రహ్మ సంపద్యతే సంశుద్ధావస్థో భవతీత్యర్థః - బ్రహ్మశబ్దోఽత్రముక్తాత్మవాచీ "బ్రహ్మభూయాయకల్పతే" "బ్రహ్మణోహిప్రతిష్ఠాఽహమితి ప్రయోగాత్ ❋ ॥ ౫ ॥ ❋ కథమనాదేర్బన్ధస్య నివృత్తిరిత్యత్రౌపాధికత్వాదిత్యభిప్రేత్య తదుపపాదయతి ॥ మనఇతి - గుణాన్ సత్త్వాదిగుణమయాన్, ఆత్మనో జీవస్య, దేహాన్-సృజతి-మనసో దేహసృష్టిహేతుత్వం పుణ్యపాపద్వారేత్యాహ ॥ కర్మాణిచేతి ॥ తన్మనః, కర్మ, మాయా సృజతి-తతో మాయామనో దేహకర్మభ్యః - జీవస్య- సంసృతి-ర్భవతి ❋ ॥ ౬ ॥ ❋ ఏతదేవ సదృష్టాన్తముపపాదయతి సార్ధేన- స్నేహేతి ॥ దీపస్య జ్యోతిషః-దీపత్వం జ్వాలారూపపరిణామః-తత్ర - తైలస్థానీయం కర్మ - తదధిష్ఠానస్థానీయం మనః-వర్తి

సి ॥ ౨ ॥ నభవిష్యసి భూత్వా త్వం పుత్రపౌత్రాదిరూపవాన్ । బీజాఙ్కురవ❋ ద్దేహాదేర్వ్యతిరిక్తో యథాఽనలః ॥ ౩ ॥ స్వప్నే యథా శిరశ్ఛేదం పఞ్చత్వాద్యాత్మనస్స్వయమ్ । యస్మాత్పశ్యతి దేహస్య తత ఆత్మా హ్యజోఽమరః ॥ ౪ ॥ ఘటే భిన్నే యథాకాశ ఆకాశస్స్యాద్యథా పురా । ఏవం దేహే మృతే జీవో బ్రహ్మ సంపద్యతే పునః ॥ ౫ ॥ మనస్సృజతి వై దేహాన్గుణాన్కర్మాణి చాత్మనః । తన్మనస్సృజతే❋ మాయా తతో జీవస్య సంసృతిః ॥ ౬ ॥ స్నేహాధిష్ఠానవర్త్యగ్నిసంయోగో యావదీయతే । తతో దీపస్య దీపత్వమేవం దేహకృతో భవః ॥ ౭ ॥ రజస్సత్త్వతమోవృత్త్యా జాయతేఽథ వినశ్యతి । నతత్రాత్మా స్వయంజ్యోతిర్యో వ్యక్తావ్యక్తయోః పరః ॥ ౮ ॥ ఆకాశ ఇవ చాధారో ధ్రువోఽనన్తోఽవ్యయస్థితః । ఏవమాత్మానమాత్మస్థమాత్మనైవామృశ ప్రభో ॥ ౯ ॥ బుద్ధ్యాఽనుమానగర్భిణ్యా వాసుదేవానుచిన్తయా । చోదితో విప్రవాక్యేన నత్వాం ధక్ష్యతి తక్షకః ॥ మృత్యవో నోపధక్ష్యన్తి మృత్యూనాం మృత్యుమీశ్వరమ్ ॥ ౧౦ ॥ అహం బ్రహ్మ పరం ధామ బ్రహ్మాహం పరమం పదమ్ । ఏవం సమీక్ష❋ న్నాత్మానమాత్మన్యాధాయ

స్థానీయో దేహః, అగ్నిసంయోగస్థానీయో దేహాత్మాభిమానః - దీపస్థానీయస్సంసార ఇతి యోజ్యం, ఏవం-భవః సంసారః-దేహకృతః కర్మారబ్ధదేహేన్ద్రియావధిభోగ ఇత్యర్థః ॥ అతో, రజస్సత్త్వతమోవృత్త్యా గుణత్రయసంసర్గాదుపాధే-రాత్మనో, జన్మమరణాది-స్సతస్తుతద్రహితోఽసీత్యర్థః ॥ తదేవాహ ॥ నేతి ॥ తత్ర దేహే-జాయమానే-నశ్యతిచసతి-ఆత్మా- నజాయతే-ననశ్యతిచ తత్ర హేతుః - వ్యక్తావ్యక్తయోః పరః-వ్యక్తం శరీరం - అవ్యక్తం మూలప్రకృతిః-తాభ్యామన్యః, తత్ర హేతుః-స్వయంజ్యోతిః స్వయంప్రకాశః-విజాతీయత్వాదితిభావః ❋ ॥ ౭ ॥ ౮ ॥ ❋ తత్ర దృష్టాన్తః ॥ ఆకాశఇవేతి ॥ యథా, ఘటాద్యుపాధే-రాకాశః-పర - స్తద్వత్, ఆధారః దేహస్యధారకః - అనన్తః స్వభావతోఽపరిచ్ఛిన్నః, అవ్యయః స్వరూపతో వికారరహితః-తతః కిమత ఆహ ॥ ఏవమితి ॥ ఏవంవిధ-మాత్మస్థం పరమాత్మస్థం- దేహస్థం వా ఆత్మాన-మాత్మనైవా-మృశ విచారయ, ప్రత్యక్త్వాదాత్మనైవేత్యుక్తిః ❋ ॥ ౯ ॥ ❋ బుద్ధ్యేతి ॥ అనుమానగర్భిణ్యా అనుమీయతేఽనేన సూక్ష్మార్థం ఇత్యనుమానం శాస్త్రం తద్గర్భిణ్యా - శాస్త్రజన్యజ్ఞానయుక్తయేత్యర్థః, బుద్ధ్యా ఆత్మవిమర్శనాత్మికయా-వాసుదేవానుచిన్తయాచ - వాసుదేవానుచిన్తారూపయా బుద్ధ్యా వా - ఉపలక్షితం, త్వాం - విప్రవాక్యేన -ప్రచోదితోఽపి తక్షకః-నధక్ష్యతి తవ వేదనాం నజనయిష్యతీత్యర్థః ॥ మృత్యవఇతి ॥ ఈశ్వరో హి మృత్యూనాం మృత్యు-రత-స్తం - మృత్యవః మృత్యుహేతవః-నధక్ష్యన్తి-ఏవం-తద్భావమపీత్యభిప్రాయః ❋ ॥ ౧౦ ॥ ❋ అహమితి ॥ అహం బ్రహ్మేతి- బ్రహ్మాఽహమితిచ-తాత్పర్యభేదేన విశేషణప్రధానో విశేష్యప్రధానశ్చ నిర్దేశభేదః, పరంధామ పరమంపదమితిచ బ్రహ్మవిశేషణం - పరమంపదం పరమం ప్రాప్యం - ఏవమిత్థం- సమీక్షన్ సన్దధానః-నిష్కలే ప్రాకృతశరీరరహితే - ఆత్మని పరమాత్మని - ఆత్మానం ప్రత్యగాత్మానం - ఆధాయ-పరమాత్మశేషతైకరసం ధ్యాత్వేత్యర్థః ❋ ॥ ౧౧ ॥ ❋ విషయుక్తై- రాననైర్ముఖై-ర్లేలిహానమాస్వాదయమానం-దశన్తంచ-తక్షకం, ఆత్మనః పరమాత్మనః-పృథక్సిద్ధం-శరీరం - విశ్వంచ - నద్రక్షసి-భగవత్స్వరూపద్రష్టా దేహమగ్నతయా దుఃఖాదిహేతుభూతమన్యన్న వేత్స్య

సీత్యర్థః ✽ ॥ ౧౨ ॥ ✽ అఖిలప్రశ్నోత్తరంనిగమయతి ॥ ఏతదితి ॥ హేతాత-హేనృప-హరేః-శ్చేష్టాం ప్రతి-యద్య-దాత్మ త్వం-పృష్టవాన్-తత్సర్వం - తేతుభ్యం - కథితం-కృతార్థతాపరీక్షాయైపృచ్ఛతి ॥ కింభూయఃశ్రోతుమిచ్ఛసీతి ॥ భూయఃపునః ✽ ॥ ౧౩ ॥ ✽ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాంద్వాదశస్కన్ధేపఞ్చమోఽధ్యాయః ✽✽

ఆత్మనస్సిద్ధార్థతాంకృతజ్ఞతాంచావిష్కుర్వన్నాహరాజేత్యాహసూతః॥ఏవమితి ॥ మునినాశుకేన-అభిహిత-మేతత్-కింభూయశ్శ్రోతుమిచ్ఛసీ,,త్యేతన్నిశమ్య - కథంభూతేన- సమేనేతిభావప్రధానోనిర్దేశః-సామ్యేన,నిఖిలాత్మనఃపశ్యతీతి తథా-తేన-నతేననమ్రేణ-మూర్ధ్నా-తస్య - పాదపద్మ - ముపసృత్యసంస్పృశ్య-స-విష్ణురాతఃపరీక్షిత్ - తంమునింప్రతి-దంవక్ష్యమాణ-మాహ ✽ ॥ ౧ ॥ ✽ సిద్ధఇతి॥సిద్ధోఽస్మిసిద్ధార్థోఽస్మి-కుతః-యతః - భవతా - ఽనుగృహీతోఽస్మి-కోసావనుగ్రహః-మేమహ్య-మనాదినిధనో-హరిః-చశబ్దాత్తత్ప్రాప్త్యుపాయశ్చ-శ్రావితఇతి-య- దేషః ✽ ॥ ౨ ॥ ✽ కరుణాత్మతామావిష్కరోతి ॥ నాత్యద్భుతమితి ॥ అచ్యుతే-ఆత్మామనో-యేషాం-తేషా-మతఏవ - మహతాం వాత్సల్యాసౌశీల్యాదిగుణోత్కృష్టానాం-భవతాం,మిదం - నాత్యద్భుతం-కింతత్-య-దజ్ఞేష్వ - తఏవ-తాపత్రయతప్తేషు - భూతేష్వనుగ్రహ-ఇత్యేతత్ ✽ ॥ ౩ ॥ ✽ పురాణసంహితామితి ॥ భవతస్సకాశా - దశ్రౌష్మశ్రుతవన్తః - కథంభూతాం - యస్యాంసంహితా

~~~

నిష్కలే॥ ౧౧ ॥దంశన్తంతక్షకంపాదేలేలిహానంవిషాననైః। నద్రక్ష్యసిశరీరంచవిశ్వంచపృథగాత్మనః॥౧౨॥ఏతత్తేకథింతాతయథాఽఽత్మాపృష్టవాన్నృప।హరేర్విశ్వాత్మనశ్చేష్టాంకింభూయశ్శ్రోతుమిచ్ఛసి॥౧౩॥✽✽✽

✽✽✽✽✽✽✽✽ ఇతిశ్రీమద్భాగవతేమహాపురాణే,ద్వాదశస్కన్ధే,పఞ్చమోఽధ్యాయః ✽✽✽✽✽✽✽✽

ఏతన్నిశమ్యమునినాఽభిహితంపరీక్షిద్వ్యాససాత్మజేననిఖిలాత్మదృశాసమేన । తత్పాదపద్మముపసృత్యనతేన మూర్ధ్నాబద్ధాఞ్జలిస్తమిదమాహసవిష్ణురాతః ॥ ౧ ॥ రాజోవాచ ॥ సిద్ధోఽస్మ్యనుగృహీతోఽస్మిభవతాకరుణాత్మనా । శ్రావితోయచ్చమేసాక్షాదనాదినిధనోహరిః॥ ౨ ॥నాత్యద్భుతమహంమన్యేమహతామచ్యుతాత్మనామ్ । అజ్ఞేషుతాపతప్తేషుభూతేషుయదనుగ్రహః ॥ ౩ ॥ పురాణసంహితామేతామశ్రౌష్మభవతోవయమ్। యస్యాంఖలూత్తమశ్లోకోభగవాననువర్ణ్యతే ॥ ౪ ॥ భగవంస్తక్షకాదిభ్యోమృత్యుభ్యోనబిభేమ్యహమ్ । ప్రవిష్టోబ్రహ్మనిర్వాణమభయందర్శితంత్వయా॥ ౫ ॥ అనుజానీహిమాంబ్రహ్మన్వాచంయచ్ఛామ్యధోక్షజే।ముక్తకామాశయంచేతఃప్రవేశ్యవిసృజామ్యసూన్॥ ౬ ॥ అజ్ఞానంచనిరస్తంమేజ్ఞానవిజ్ఞాననిష్ఠయా । భవతాదర్శితంక్షేమంపరంభగవతఃపదమ్ ॥ ౭ ॥ సూతఉవాచ॥ఇత్యుక్తస్తమనుజ్ఞాయభగవాన్బాదరాయణిః। జగామభిక్షుభిస్సాకంనరదేవేనపూజితః ॥ ౮ ॥ పరీక్షిదపిరాజర్షిరాత్మన్యాత్మానమాత్మనా। సమాధాయపరంధ్యాయన్నస్పన్దాసుర్యథాతరుః ॥ ౯ ॥ ప్రాక్కూలేబర్హిష్యాసీనోగఙ్గాకూలఉదఙ్ముఖః । బ్రహ్మభూతోమహాయోగీనిస్సఙ్గశ్ఛిన్నసంశయః॥ ౧౦ ॥తక్షకఃప్రహితోవిప్రాఃక్రుద్ధేనద్విజసూనునా।హన్తుకామోనృపంగచ్ఛన్దదర్శపథికాశ్యపమ్॥౧౧॥తంతర్పయిత్వాద్రవిణైర్నివర్త్యవిషహారిణమ్। ద్విజరూపప్రతిచ్ఛన్నఃకామరూపోఽదశన్నృపమ్॥

~~~

యామ్ ✽ ॥ ౪ ॥ ✽ సిద్ధోఽస్మీత్యేతదుపపాదయతి ॥ భగవన్నితి ॥ అభయహేతుత్వేనాత్మానంవిశినష్టి ॥ త్వయా- దర్శితం, అభయం-నిర్వాణంఆనన్దరూపం-బ్రహ్మ-ప్రవిష్టః-తదనుభవమగ్నఇత్యర్థః ✽ ॥ ౫ ॥ ✽ యదుక్తం॥కింభూయఃశ్రోతుమిచ్ఛసీ,,తి తత్ర-సిద్ధోఽహంనకించిచ్ఛ్రోతుమిచ్ఛామికింత్వనుజ్ఞాందేహీత్యాహ ॥ అనుజానీహీతి ॥ హేబ్రహ్మన్-వాచంయచ్ఛామిమౌనంబిభర్మి-ముక్తాః-కామా-ఆశయాస్తద్వాసనాశ్చ-యస్మాత్-తచ్చేతః - అధోక్షజే-నివేశ్యాసూన్‌ప్రాణాన్-విసృజామి,తదర్థంమామనుజానీహి ✽ ॥ ౬ ॥ ✽ పునస్సిద్ధార్థతామేవావిష్కరోతి ॥ అజ్ఞానమితి ॥ జ్ఞానంఉపదేశజన్యం-విజ్ఞానంభగవదనుభవాత్మకం-తన్నిష్ఠయా-అజ్ఞానందేహాత్మభ్రమస్వతన్త్రాత్మభ్రమమూలం-నిరస్తం-భవతా - క్షేమంకేవలసుఖరూపం-భగవతః-పదంస్వరూపం-యతో-దర్శితమ్ ✽ ॥ ౭ ॥ ✽ ఇతీతి ॥తంరాజాన-మనుజ్ఞాయఅనుజ్ఞాప్య-నరదేవేనరాజ్ఞా-పూజితః-భిక్షుభిస్సాకంసహ-జగామ ✽ ॥ ౮ ॥ ✽ పరీక్షిదపీతి ॥ ఆత్మనిపరమాత్మని-ఆత్మానం- ఆత్మనైవ-సమ్యక్ - గాఢాయ-పరమాత్మశేషతైకరసంస్వాత్మానమేవధ్యాయన్నిత్యర్థః ✽ ॥ ౯ ॥ ✽ గఙ్గాతీరే-ప్రాగగ్రదర్భేషు-ఉదఙ్ముఖ-ఆసీనః-యథా-తరుః-తద్వ-దస్పన్దాసుఃతిరోహితసర్వేన్ద్రియవ్యాపారః-నిస్సఙ్గఃదేహతదనుబన్ధ్యభిమానరహితః- ఛిన్నాః-సంశయాఃదేహాత్మజీవపరమాత్మభేదాభేదాదిసంశయాః- యేనసః- మహాయోగీమహాసమాధియుక్తః-బ్రహ్మభూతఃసంశుద్ధావస్థః-బ్రహ్మశబ్దోముక్తావస్థజీవపరః-ముక్తోఽభవదితియావత్ ✽ ॥ ౧౦ ॥ ✽ తదా - హేవిప్రాః- క్రుద్ధేన-ద్విజసూనునా,ప్రచోదిత-స్తక్షకః-నృపం-హన్తుకామో - గచ్ఛన్పథి-కాశ్యపం దదర్శ ✽ ॥ ౧౧ ॥ ✽ తంవిషచికిత్సయాపరిక్షిద్రక్షణేనద్రవ్యార్జనాయాగ

ష్టం, స్వాలీఢస్య వృక్షస్య భస్మీభూతస్య పునరఙ్కురాదిక్రమేణోత్పాదనాద్విషహరణం, తదపేక్షితద్రవిణైః సంతర్ప్య తం నివర్త్య ద్విజరూపేణ తిరోహితస్సన్ అదశత్ * ॥ ౧౨ ॥ * శరీరస్య శరీరస్యదంశనేన భస్మీకరణం పుత్రకృత్యమివ జాతమిత్యాహ ॥ బ్రహ్మభూతస్యేతి ॥ ముక్తావస్థాం ప్రాప్తస్య రాజర్షేః దేహః, సర్వదేహినాం, పశ్యతాం సతాం, సద్య ఏవ, గరలాగ్నినా, భస్మసాదభవత్ * ॥ ౧౩ ॥ * తత్క్షణం సర్వేషాం దుఃఖం, తతః పరముత్సవం చాహ ॥ హాహాకార ఇతి ॥ భువి ఖే ఆకాశే సర్వతః సర్వాసు దిక్షు * ॥ ౧౪ ॥ ౧౫ ॥ * ప్రాసఙ్గికమాహ ॥ జనమేజయ ఇత్యాదినా ॥ తదా సత్రే క్రోధేన ప్రారబ్ధే సర్పసత్రాభిచారయాగే, సర్పాన్, నాజుహావ, మన్త్రైరాచకర్ష సర్వసర్పాహ్వానే కారణం ॥ క్రుద్ధ ఇతి * ॥ ౧౬ ॥ * సర్పసత్ర ఇతి ॥ సమిద్ధే ప్రజ్వలితే దహ్యమానాన్ దృష్ట్వా, తక్షకాఖ్యసర్పః, ఇన్ద్రం శరణం యయౌ * ॥ ౧౭ ॥ * అపశ్యన్నితి ॥ పారీక్షితః పరీక్షితః పుత్రః తక్షకమపశ్యన్ ఉవాచ ఉక్తమేవాహ ॥ తక్షకః కస్మాదితి * ॥ ౧౮ ॥ * ఇత్థం పృష్టాః ప్రాహుర్విప్రాః ॥ కిమితి ॥ హే రాజేన్ద్ర తం తక్షకం శరణంగతం ఇన్ద్రో గోపాయతి, తస్మాత్తేన శక్రేణ, సంస్తమ్భితః నివారితోఽసౌ తక్షకస్సర్పః అగ్నౌ న పతతి * ॥ ౧౯ ॥ * ఇతి విప్రవచః, శ్రుత్వా, పారీక్షిత, ఉదారధీః విపులబుద్ధిః పునః ఋత్విజః ప్రాహ ॥ సహేన్ద్ర ఇతి ॥ హే విప్రాః ఇన్ద్రసహితస్తక్షకః కిమితి న పాత్యతే * ॥ ౨౦ ॥ * తత్పారీక్షితోక్తం, శ్రుత్వా, విప్రాః ఋత్విజః, మఖే యాగే, సహేన్ద్రం తక్షకమాజుహు

బ్రహ్మభూతస్య రాజర్షేర్దేహోఽహిగరళాగ్నినా । బభూవ భస్మసాత్సద్యః పశ్యతాం సర్వదేహినామ్ ॥ ౧౩ ॥ హాహాకారో మహానాసీద్భువి ఖే దిక్షు సర్వతః । విస్మితా హ్యభవన్సర్వే దేవాసురనరాదయః ॥ ౧౪ ॥ దేవదున్దుభయో నేదుర్గన్ధర్వాప్సరసో జగుః । వవృషుః పుష్పవర్షాణి విబుధాస్సాధువాదినః ॥ ౧౫ ॥ జనమేజయస్స్వపితరం శ్రుత్వా తక్షకభక్షితమ్ । తదాఽజుహావ సంక్రుద్ధో నాగాన్సత్రే మహాద్విజైః ॥ ౧౬ ॥ సర్పసత్రే సమిద్ధేఽగ్నౌ దహ్యమానాన్మహోరగాన్ । దృష్ట్వేన్ద్రం భయసంవిగ్నస్తక్షకశ్శరణం యయౌ ॥ ౧౭ ॥ అపశ్యంస్తక్షకం తత్ర రాజా పారీక్షితో ద్విజాన్ । ఉవాచ తక్షకః కస్మాన్న దహ్యేతోరగాధమః ॥ ౧౮ ॥ తం గోపాయతి రాజేన్ద్ర శక్రశ్శరణమాగతమ్ । తేన సంస్తమ్భితస్సర్పస్తస్మాన్నాగ్నౌ పతత్యసౌ ॥ ౧౯ ॥ పారీక్షిత ఇతి శ్రుత్వా ప్రాహర్త్విజ ఉదారధీః । సహేన్ద్రస్తక్షకో విప్రా నాగ్నౌ కిమితి పాత్యతే ॥ ౨౦ ॥ తచ్ఛ్రుత్వాఽజుహువుర్విప్రాస్సహేన్ద్రం తక్షకం మఖే । తక్షకాశు పతస్వేహ సహేన్ద్రేణ మరుత్వతా ॥ ౨౧ ॥ ఇతి బ్రహ్మోదితాక్షేపైః స్థానాదిన్ద్రః ప్రచాలితః । బభూవ సమ్భ్రాన్తమతిస్సవిమానస్సతక్షకః ॥ ౨౨ ॥ తం పతన్తం విమానేన సహతక్షకమమ్బరాత్ । విలోక్యాఙ్గిరసః ప్రాహ రాజానం తం బృహస్పతిః ॥ ౨౩ ॥ నైష త్వయా మనుష్యేన్ద్ర వధమర్హతి సర్పరాట్ । అనేన పీతమమృతమతో వా అయమజరామరః ॥ ౨౪ ॥ జీవితం మరణం జన్తోర్గతిస్స్వేనైవ కర్మణా । రాజంస్తతోఽన్యో నాన్యస్య ప్రదాతా సుఖదుఃఖయోః ॥ ౨౫ ॥ సర్పచోరాగ్నివిద్యుద్భ్యః క్షుత్తృడ్వ్యాధ్యాదిభిర్నృప । పఞ్చత్వమృచ్ఛతే జన్తుర్భుఙ్క్తే ప్రారబ్ధకర్మ తత్ ॥ ౨౬ ॥ తస్మాత్సత్రమిదం రాజన్సంస్థీయేతాభిచారికమ్ । సర్పా అనాగసో దగ్ధా జనైర్దిష్టం హి భుజ్యతే ॥ ౨౭ ॥ ఇత్యుక్తస్స తథేత్యాహ మహర్షేర్మానయన్వచః । సర్పసత్రాదుపరతః పూజయామాస వాక్పతిమ్ ॥ ౨౮ ॥ సైషా విష్ణోర్మహామాయాబాధ్యయాబాధకలక్షణా । యయా ముహ్యన్త్యస్యైవా

వుః ఆహ్వానప్రకారం దర్శయతి ॥ తక్షకేతి ॥ హే తక్షక, మరుత్వతా మరుద్గణావృతేనేన్ద్రేణ సహాగ్నౌ పతస్వేతి * ॥ ౨౧ ॥ * ఇత్థంభూతైః బ్రాహ్మణోదితాక్షేపైః బ్రాహ్మణోక్తపరుషవాక్యైః సవిమానస్సతక్షకః, స్థానాత్ప్రచ్యావితః సమ్భ్రాన్తమతిర్భీతచిత్తో బభూవ * ॥ ౨౨ ॥ * తమితి ॥ తమిన్ద్రమమ్బరాత్పతన్తం అవలోక్య అఙ్గిరసః పుత్రో బృహస్పతిః రాజానం జనమేజయం ప్రాహ * ॥ ౨౩ ॥ * తదాహ ॥ నైష ఇతి ॥ హే మనుష్యేన్ద్ర ఏష సర్పరాట్ తక్షకః త్వయా వధం నార్హతి న వధ్య ఇత్యర్థః తత్ర హేతుః అనేన తక్షకేణ * ॥ ౨౪ ॥ * పితృఘాతుకతక్షకవిషయకోధశాన్తయే తత్త్వముపదిశతి ॥ జీవితమితి ॥ జన్తోః ప్రాణినః, గతిః స్వర్గనరకాదిగతిశ్చ అతో హే రాజన్ తేన స్వకర్మణా వినా సుఖదుఃఖప్రదః నాన్యోఽస్తి * ॥ ౨౫ ॥ * నన్వపరోక్షం తక్షకేణ పితా దగ్ధో దృష్టః న తు కర్మ నేత్యత ఆహ ॥ సర్పేతి ॥ సర్పాదిభిః జన్తుః మరణమృచ్ఛతి ప్రాప్నోతీతి యత్ తత్ ప్రారబ్ధం కర్మైవ భుఙ్క్తే స్వకృతకర్మప్రయుక్తాస్సర్పాదయో న స్వతన్త్రా ఇతి భావః * ॥ ౨౬ ॥ * తస్మాదితి ॥ యత ఏవం తస్మాత్, హే రాజన్ ఇదమాభిచారికం, సత్రం సంస్థీయేత సమాప్యతాం వృథా, నిరపరాధాః, సర్పా దగ్ధాః కుతః, హి యస్మాత్ జనైః దిష్టం ప్రారబ్ధమేవ, భుజ్యతే * ॥ ౨౭ ॥ * ఇతీతి ॥ స జనమేజయః మహర్షేః బృహస్పతేర్వచో, మానయన్, తథేత్యాహ సత్రం సమాప్యతామిత్యాహ ॥ సర్పసత్రాదితి ॥ వాక్పతిం బృహస్పతిమ్ * ॥ ౨౮ ॥ * నను కథం విదుషామప్యేవం సమ్మోహనం యతో బ్రాహ్మణకోపాత్పరీక్షితో మృత్యుర్జనమేజయకోపాచ్చ సర్పాణామిత్యాది

తత్రాహ॥ సైషేతి। బాధ్యబాధకేతిభావప్రధానోనిర్దేశః-బాధ్యత్వబాధకత్వేలక్షణయుత్యాపాదయతితథా, తత్త్వంనసా
క్షాత్కృంతుజీవమోహనద్వారేత్యభిప్రేత్యాహ। యయేతి। యయామాయయానిదానభూతయా, భూతేషువిషయేషు-
గుణవృత్తిభిః-అసౌ-ఆత్మా-మహ్యతి ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁ విష్ణోర్మాయేతిసంబన్ధోక్త్యాతస్యాపితయామోహాదిశఙ్కాంవారయఙ్స
మాధిదశాయామనుసంధేయంపరమాత్మస్వరూపమాహ ॥ నయత్రేతి॥ ఆత్మవాదిభిఃపరమాత్మస్వరూపనిరూపకైఃసకృ
దప్యా-త్మవాదేపరమాత్మస్వరూపనిరూపణే-క్రియమాణేదుర్భావ్యతయాదుర్విభావ్యత్వేననవిభావ్యతే-నస్వకార్యకర
ణేనావతిష్ఠతే-సామాయా-యత్రపరమాత్మస్వరూపేనస్వకార్యక్షమేతికింపునర్వక్తవ్యమిత్యర్థః॥కించ।యత్-యత్రపరమా
త్మని-తదాశ్రయఃమాయాశ్రయః-మాయాప్రయుక్తమోహమూలకః-వివిధో-వికారఃకుతర్కరూపో, నాస్తి-తస్య-తద
విషయత్వాదితిభావః-యత్-యత్రసంకల్పవికల్పాభ్యాంవర్తతఇతితథా, తన్మనశ్చ,నాస్తి-నతద్విషయీకరోతి-నివృత్త
సంకల్పవికల్పయోగపరిశుద్ధమనోవిషయత్వాదితిభావః ❁ ॥ ౩౦ ॥ ❁ కించ॥నయత్రేతి॥ సృజ్యంశరీరం-సృజతీతిసృజత్-కర్మ
తేనసహ-సృజ్యం-యత్ర-నాస్తి-కర్మతదాయత్తంశరీరంచయత్రనాస్తీత్యర్థః-ఉభయోఃకర్మతత్కల్పితదేహయోః-పరం
తాభ్యాంసాధ్యంసుఖదుఃఖాదిరూపంఫలంచ-యత్రనాస్తీత్యర్థః-వచశ్చదేవమనుష్యాదిశబ్దజాతంచ, యత్రనవర్తతే-త-ది
త్థంభూతంపరమాత్మస్వరూపమిత్యర్థః-తతఃకిమతఆహ,జీవః,స్వయం-త్రిభిరన్వితోఽపిగుణత్రయవశ్యోఽపి తస్మిన్నిఃతాదృ
శపరమాత్మస్వరూపమననపరః-ఏతత్పృథివ్యాద్యచిత్తత్త్వం నిషిధ్యపరిహృత్య-ఊర్మికాఅశనాయాపిపాసాశోకమోహజరా
మృత్యూంశ్చ-నిషిధ్య-విరమేత్-సమాహితమనస్కతయానివృత్తవ్యాపారోభవేత్-ఉత్పాదితబాధ్యబాధకమితిక్రియావిశే
షణం,పరస్పరంఉద్భవాభిభవహేతుభూతంగుణత్రయంయథా, ఉత్పాదితంస్యాత్తథా,నిషిధ్యేత్యర్థః ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁ కించ

త్మాభూతేషుగుణవృత్తిభిః ॥ ౨౯ ॥ నయత్రదుర్భావ్యతయావిభావ్యతేమాయాఽఽత్మవాదేసకృదాత్మవాది
భిః। నయద్వికారోవివిధస్తదాశ్రయోమనశ్చసంకల్పవికల్పవృత్తియత్॥ ౩౦ ॥నయత్రసృజ్యంసృజతోభయోః
పరంవచశ్చజీవస్త్రిభిరన్వితస్స్వయమ్। తదేతదుత్పాదితబాధ్యబాధకంనిషిధ్యచోర్మీన్విరమేత ✻✻ తస్మినిః॥
పరంపదంవైష్ణవమామనన్తితద్యన్నేతినేతీత్యతదుత్సిసృక్షవః। విసృజ్యదౌరాత్మ్యమనన్యసౌహృదాహృదో
పగుహ్యావసితంసమాహితైః ॥ ౩౨ ॥ తఏతదధిగచ్ఛన్తివిష్ణోర్యత్పరమంపదమ్। అహంమమేతిదౌర్జన్యంన
యేషాందేహగేహజమ్। ౩౩ । అతివాదాంస్తితిక్షేతనావమన్యేతకంచన।నచేమందేహమాశ్రిత్యవైరంకు
ర్వీతకేనచిత్। ౩౪ ॥ నమోభగవతేతస్మైకృష్ణాయాకుణ్ఠమేధసే। యత్పాదామ్బురుహధ్యానాత్సంహితామ
ధ్యగామిమామ్ ॥ ౩౫ ॥ శౌనకఉవాచ।పైలాదిభిర్వ్యాసశిష్యైర్వేదాచార్యైర్మహాత్మభిః। వేదాశ్చకథితా
వ్యస్తాఎతత్సౌమ్యాభిధేహినః ॥ ౩౬ ॥ సూతఉవాచ ॥ సమాహితాత్మనోబ్రహ్మన్బ్రహ్మణఃపరమేష్ఠినః।హృ

తదేవ-వైష్ణవంపదం-పరమామనన్తి-వైష్ణవమిత్యభేదసంబన్ధేవిశేషణం, పరంప్రకృతిపురుషవిలక్షణం-పరంసర్వోత్కృష్టం
వా-పద్యతఇతిపదంస్వరూపం-కింతత్-యన్నేతినేతిప్రకృతిప్రాకృతజడాజడవస్తుయాదృశంతాదృశంనభవతీ-త్యత ఉత్సి
సృక్షవఃతద్వ్యతిరిక్తచేతనాచేతనంవ్యావర్తయితుమిచ్ఛవః-దౌరాత్మ్యంరాగద్వేషాదికం, అహంమమాభిమానంవా,
విసృజ్య-అనన్యసౌహృదాః-నాన్యస్మిన్భగవద్వ్యతిరిక్తేసౌహృదంయేషాంతే-హృదో-పగుహ్యధ్యానాదినాసంశ్లిష్య-
సమాహితైఃసమాధినిష్ఠైః-అవసితంనిశ్చితమ్ ❁ ॥ ౩౨ ॥ ❁ దౌరాత్మ్యంవిసృజ్యేత్యుక్త్యాతత్త్యాగస్యసాధననిష్పాదన
ద్వారాభగవత్ప్రాప్తిసాధనత్వంసూచితం-తత్స్పష్టమేవాహ॥ఎతదితి॥ యేషాంగేహదేహజందేహగేహవిషయం,అహం
మమేతి,దౌర్జన్యం-నాస్తి-తఏతే, త-ద్విష్ణోః-పరమంపదమధిగచ్ఛన్తిఉపాసనయాసాక్షాత్కుర్వన్తి-గత్యర్థాబుధ్యర్థాః య
ద్వాప్రాప్నువన్తి ❁ ॥ ౩౩ ॥ ❁ తదేవంబాధ్యబాధకభావస్యభగవన్మాయాప్రయుక్తత్వమభిధాయతదనుప్రసక్తంచపరి
హృతం-తన్మాయాతితీర్షూణాంవృత్తిమాహ।అతివాదానితి। అతిక్రాన్తవాదాన్-విరుద్ధవాదాన్, పరుషవచాంసీతియా
వత్-ఇమం,మర్త్యందేహం,మాశ్రిత్యాత్మత్వేనాభిసంధాయ-కేనచిదపి-వైరం, నకుర్యాత్ ❁ ॥ ౩౪ ॥ ❁ శాస్త్రసమాప్తౌ
గురునమస్కారాత్మకంమఙ్గళమాచరతి ॥ నమఇతి ॥ కృష్ణాయకృష్ణద్వైపాయనాయ, అకుణ్ఠమేధసేఅసంకుచితబుద్ధయే-అ
ధ్యగాంఅధిగతవానస్మి ❁ ॥ ౩౫ ॥ ❁ ఇమాంసంహితామధ్యగామిత్యుక్తం, తత్రపురాణసంహితావిభాగంవిశేషతోబుభు
త్సుస్తావత్తన్మూలభూతవేదవిభాగంపృచ్ఛతి ॥ పైలాదిభిరితి ॥ వేదాచార్యైఃవేదాచారనిరతైః-తత్ప్రవర్తకైశ్చ, కతిధా,
వ్యస్తాఃవిభక్తాః ఎతద్విభాగవైవిధ్యం-నోఽస్మభ్యం-అభిధేహి ❁ ॥ ౩౬ ॥ ❁ ఇత్థమాపృష్టస్తంవిభాగంవివక్షుస్తావద్బాద
రాయణజన్మావిభాగనైవప్రవృత్తఇతివక్తుంతావద్వేదావిర్భావక్రమమాహాష్టభిః-సమాహితాత్మనఇతి ॥ హేబ్రహ్మన్

శౌనక, భగవతి-సమాహితః-ఆత్మానునో, యేన, తస్యాప-రమేష్ఠినశ్చతుర్ముఖస్య, హృది-యః, ఆకాశే, స్తస్మాన్నాదః అభూత్, ఆకాశసంస్పృష్టవాయుపరిణామాత్మకప్రాణఘోషఆవిర్బభూవ - నాదంవిశినష్టి-యో, వృత్తిరోధాత్ శ్రోత్రవృత్తినిరోధాత్ విభావ్యతే శ్రోత్రపిధానాచ్ఛ్రూయతఇత్యర్థః ❋ ॥ ౩౭ ॥ ❋ కించ। యస్యనాదస్యో, పాసనాయా, యోగినః, ద్రవ్యక్రియాకారకాఖ్యంఆత్మనోమలం-విధూయ - పునర్భవం మోక్షంప్రాప్నువన్తిజ్ఞానోత్పాదకత్వాత్తదుపాసనాయాఇతిభావః, ద్రవ్యంశరీరం, క్రియాపుణ్యాపుణ్యాత్మకంకర్మ, కారకమిన్ద్రియం, ఏవంత్రిధాఖ్యాయతేఇతితథా, దేహేన్ద్రియతదుభయనిష్పాద్యకర్మాఖ్యంమలమిత్యర్థః ❋ ॥ ౩౮ ॥ ❋ తతఇతి ॥ తతోనాదాత్, త్రివృదోంకారోఽభవత్, ప్రథమంసాధారణరూపేణప్రతిపన్నశ్శబ్దః ప్రణవరూపేణవ్యక్తోబభూవేత్యర్థః-త్రివృత్ త్రయాణామకారోకారమకారాణాంవృత్ వర్తనం యస్మిన్సః, త్రిమాత్రోవా - తమేవవిశినష్టి-అవ్యక్తప్రభవః అయోగిభిర్జ్ఞాతుమశక్యప్రభవః స్వ-యమేవరాజతఇతిస్వరాట్-యత్-తత్, బ్రహ్మణః పరమాత్మనో, లిఙ్గంజ్ఞాపకంవాచకం-యత్తదితినపుంసకత్వంలిఙ్గవిశేషణత్వాత్ ❋ ॥ ౩౯ ॥ ❋ కోఽసౌపరమాత్మేత్యతస్తంవదన్ ప్రణవస్యతద్వాచకతామాహ ॥ శృణోతీతిసార్ధేన - సుప్తశ్రోత్రేణేతిసమస్తంపదం-యః - ఇమంస్ఫోటంప్రణవరూపంశబ్దం - సుప్తశ్రోత్రేణాపిశృణోతి - శ్రోత్రేపిహితేసత్యపిశృణోతీత్యర్థః-యః- శ్రోత్రయోఃదృఢపిహితయోస్సతో-రిమంస్ఫోటం - శృణోతి-స-పరమాత్మైవ-నతుజీవః - తస్యకరణాయత్తజ్ఞానత్వాదితిభావః - పరమాత్మాత్వకరణాయత్తజ్ఞానఇత్యాహ ॥ శూన్యదృగితి ॥ శూన్యేపీన్ద్రియవర్గేపశ్యతీతిశూన్యదృక్- జీవస్యనాదోపలబ్ధిస్తుపరమాత్మద్వారికేతిభావః - యద్వా - ప్రణవమేవవిశినష్టి ॥ శృణోతీతి-శూన్యదృక్-అర్థాన్తరజ్ఞానరహితః-పిహితకర్ణైనవిషయాన్తరా

ద్యాకాశాదభూన్నాదో వృత్తిరోధాద్విభావ్యతే ॥ ౩౭ ॥ యదుపాసనయా బ్రహ్మన్యోగినో మలమాత్మనః ।
ద్రవ్యక్రియాకారకాఖ్యం ధూత్వా యాన్త్యపునర్భవమ్ ॥ ౩౮ ॥ తతోఽభూత్త్రివృదోంకారో యోఽవ్యక్త
ప్రభవస్స్వరాట్ । యత్తల్లిఙ్గం భగవతో బ్రహ్మణః పరమాత్మనః ॥ ౩౯ ॥ శృణోతియ ఇమం స్ఫోటం సుప్తశ్రో
త్రేణ శూన్యదృక్ । యేన వాగ్వ్యజ్యతే యస్య వ్యక్తిరాకాశ ఆత్మనః ॥ ౪౦ ॥ స్వధామ్నో బ్రహ్మణస్సాక్షాద్వా
చకః పరమాత్మనః । స సర్వమన్త్రోపనిషద్వేదబీజం సనాతనమ్ ॥ ౪౧ ॥ తస్య హ్యాసంస్త్రయో వర్ణా అకారాద్యా
భృగూద్వహ । ధార్యన్తే యైస్త్రయో భావా గుణనామార్థవృత్తయః ॥ ౪౨ ॥ తతోఽక్షరసమామ్నాయమసృజ
ద్భగవానజః । అన్తస్థోష్మస్వరస్పర్శహ్రస్వదీర్ఘాదిలక్షణమ్ ॥ ౪౩ ॥ తేనాసౌ చతురో వేదాంశ్చతుర్భిర్వదనై

ర్గోచరతయాశ్రూయమాణఇత్యర్థః - యేన-వాగ్వ్యజ్యతే ప్రచోదితాసత్యభివ్యజ్యతే - యస్యాత్మన - ఆకాశో-వ్యక్తిః శరీరం యద్వా - యేనప్రణవేన-వాక్ - వ్యజ్యతే లౌకికవైదికశబ్దరాశిరభివ్యజ్యతే-యస్యాత్మనః, ప్రణవస్వరూపస్యాకాశః హృదయాకాశః-వ్యక్తిరభివ్యక్తిస్థానమ్ ❋ ॥ ౪౦ ॥ ❋ స్వధామ్నః స్వమహిమ్ని ప్రతిష్ఠితస్య- బ్రహ్మణః-పరమాత్మనో-వాచకః- కించ ॥ సఇతి ॥ సర్వేషాం-మన్త్రాణా-ముపనిషదాం-వేదానాంచ బీజంకారణం - సనాతనమిత్యనేనతస్యహృదయాకాశేఽభివ్యక్తిమాత్రంనసూత్పత్తిరిత్యభిప్రేతమ్ ❋ ॥ ౪౧ ॥ ❋ తస్యేతి ॥ హేభృగూద్వహ-తస్యప్రణవస్య-వయవా-స్త్రయః- అకారాద్యాః అకారోకారమకారావర్ణాః-ఆసన్ ఆవిర్బభూవుః, యద్వా - తస్యప్రణవస్యప్రకృతిభూతాస్త్రయోవర్ణాః-తాన్విశినష్టి ॥ ధార్యన్తఇతి ॥ యైరకారాదిభి, స్త్రయో-భావా అర్థాః-అనన్యార్హశేషత్వానన్యశరణత్వానన్యభోగ్యత్వరూపాః, గుణనామ్నాంప్రాప్యత్వప్రాపకత్వాదిగుణప్రతిపాదకానాంనారాయణాదినామ్నాం - స్వార్థేషు - యా - వృత్తయః అభిధాశ్చ - ధార్యన్తే - ప్రకాశకతయాకారణతయా వేతిభావః ❋ ॥ ౪౨ ॥ ❋ తతః ప్రణవాత్ - అక్షరసమామ్నాయం అక్షరసమాహార-మసృజత్-అజశ్చతుర్ముఖశరీరకః పరమపురుషః-అక్షరసమామ్నాయమేవవిభజ్యాశినష్టి ॥ అన్తస్థేతి ॥ యరలవాః అన్తస్థాః, శషసహాః ఊష్మాణః-అచస్స్వరాః-కాదయోమావసానాః స్పర్శాః - హ్రస్వదీర్ఘశబ్దాభ్యాం ప్రధానా-ఆదిశబ్దేన ప్లుతత్వోదాత్తత్వస్వరితత్వాదిస్వధర్మసంగ్రహః - జిహ్వామూలీయోపధ్మానీయసంగ్రహశ్చ-అన్తస్థాదయో - లక్షణంస్వరూపం-యస్య-తమక్షరసమ్నాయ-మితిసంబన్ధః ❋ ॥ ౪౩ ॥ ❋ తేనేతి ॥ తేనాక్షరసమామ్నాయేనా- సౌచతుర్ముఖశరీరకో విభుః-చతురో- వేదా-నావిష్కృతవానితి శేషః, తత-శ్చాతుర్హోత్రవివక్షయా - చత్వారోహోతారః అధ్వర్యూద్గాతృబ్రహ్మాణః-తైరనుష్ఠేయంకర్మ చాతుర్హోత్రం-తద్వివక్షయాయజ్ఞప్రకాశనేచ్ఛయేత్యర్థః-సవ్యాహృతికాన్ సప్రణవాన్ - చతురో వేదాన్-పుత్రాన్ మరీచ్యాదీన్, అధ్యాపయత్, పుత్రానితి «గతిబుద్ధి» ,, త్యాదినాకర్మత్వేద్వితీయా, పుత్రాన్విశినష్టి-బ్రహ్మణో విదాన్ వేదోచ్చారణాదినిపుణాన్ , తేతుమరీచ్యాదయో, వైదికధర్మోపదేష్టారః - స్వపుత్రేభ్యః కశ్యపాదిభ్యః, స

మాదిశన్ ఉపదిదిశుః * ॥ ౪౪ ॥ ౪౫ ॥ * ఏవం పరంపరయా. తత్తచ్ఛిష్యైస్తేషాం తేషాం శిష్యైః, ధృతవ్రతైర్మహర్షిభిశ్చతుర్షు యుగేషు, ప్రతిచతుర్యుగపర్యాయం ప్రాప్తాః, తత్ర ప్రతిద్వాపరాదౌ ప్రతిద్వాపరమాదిర్యస్య. తత్సన్ధిలక్షణకాలస్య తస్మిన్ ద్వాపరాన్తే వేదవిభాగప్రసిద్ధేః శంతనుసమకాలం వ్యాసావతారప్రసిద్ధేశ్చ । కాలతః యుగధర్మతః, క్షీణాయుషః అల్పాయుష్కాన్ - క్షీణసత్త్వాన్ అల్పబలాన్, అల్పబుద్ధీంశ్చ - జనాన్, నవలోక్య - వ్యస్తా విభక్తా ఇత్యన్వయః వ్యసనం నామ పరేభ్యశ్చతుర్భ్యో వేదరాశిభ్య ఉద్ధృత్య సంహితాకరణేన ప్రవర్తనం - తర్హి పురుషబుద్ధిప్రభవత్వాన్నాదరణీయత్వం స్యాదిత్యాశఙ్క్యాహ ॥ వేదానితి ॥ హృదిస్థేనాచ్యుతేన చోదితాః - వేదాన్ - వ్యస్యన్ విభక్తవన్తః - న తు స్వబుద్ధ్యేతి భావః * ॥ ౪౬ ॥ ౪౭ ॥ * తత్ర వైవస్వతమన్వన్తరద్వాపరాదౌ వేదవిభాగక్రమం విశేషతో నిరూపయతి ॥ ఏతస్మిన్నిత్యాదినా ॥ ఏతస్మిన్నన్తరే వైవస్వతమన్వన్తరే అష్టావింశతిచతుర్యుగద్వాపరాదావిత్యర్థః - లోకభావనః - లోకాన్భావయతి అభ్యుదితాన్కరోతీతి తథా - హేతుగర్భమిదమ్, అతః, సత్యవత్యాం, అంశాంశకలయా, అవతీర్ణః - హే మహాభాగ * ॥ ౪౮ ॥ ౪౯ ॥ * చాతుర్విధ్యమేవాహ ॥ ఋగితి ॥ ఋగాదీనాం - రాశీన్ - స్వయం సాక్షాత్కృత్యేతి శేషః - వర్గశః ప్రకరణభేదేన రాశిభ్యః, ఉద్ధృత్య, చతస్రః - సంహితాశ్చక్రే - రాశేరుద్ధృత్యేతి పారస్సగమః - దృష్టాన్తే తథాదర్శనాత్ ॥ యథాఽనేకవిధమణిరాశేర్మణిగణానుద్ధృత్య మాలాః కుర్వన్తి తద్వత్ * ॥ ౫౦ ॥ * అథ తాసాం సంహితానాం చతసృణాం మధ్యే ఏకైకాం సంహితాం - చతురః - శిష్యా-

---

ర్వ్యాసుః । సవ్యాహృతికాన్సోంకారాంశ్చాతుర్హోత్రవివక్షయా ॥ ౪౪ ॥ పుత్రానధ్యాపయత్తాంస్తు బ్రహ్మర్షీన్బ్రహ్మకోవిదాన్ । తే తు ధర్మోపదేష్టారః స్వపుత్రేభ్యస్సమాదిశన్ ॥ ౪౫ ॥ తే పరంపరయా ప్రాప్తాస్తత్తచ్ఛిష్యైర్ధృతవ్రతైః । చతుర్యుగేష్వథ వ్యస్తా ద్వాపరాదౌ మహర్షిభిః ॥ ౪౬ ॥ క్షీణాయుషః క్షీణసత్త్వాన్దుర్మేధాన్వీక్ష్య కాలతః । వేదాన్బ్రహ్మర్షయో వ్యస్యన్హృదిస్థాచ్యుతచోదితాః ॥ ౪౭ ॥ అస్మిన్నప్యన్తరే బ్రహ్మన్భగవాన్లోకభావనః । బ్రహ్మేశాద్యైర్లోకపాలైర్యాచితో ధర్మగుప్తయే ॥ ౪౮ ॥ పరాశరాత్సత్యవత్యామంశాంశకలయా విభుః । అవతీర్ణో మహాభాగ వేదం చక్రే చతుర్విధమ్ ॥ ౪౯ ॥ ఋగథర్వయజుస్సామ్నాం రాశీనుద్ధృత్య వర్గశః । చతస్రస్సంహితాశ్చక్రే మాలామణిగణానివ ॥ ౫౦ ॥ తాసాం స చతురశ్శిష్యానుపాహూయ మహామతిః । ఏకైకాం సంహితాం బ్రహ్మన్నేకైకస్మై దదౌ విభుః ॥ ౫౧ ॥ పైలాయ సంహితామాద్యాం బహ్వృచాఖ్యామువాచ హ । వైశంపాయనసంజ్ఞాయ నిగదాఖ్యం యజుర్గణమ్ ॥ ౫౨ ॥ సామ్నాం జైమినయే ప్రాహ తథా ఛన్దోగసంహితామ్ । అథర్వాఙ్గిరసం నామ స్వశిష్యాయ సుమన్తవే ॥ ౫౩ ॥ పైలస్స్వాం సంహితామూచే ఇన్ద్ర

నుపహూయ శిష్యేభ్య ఏకైకస్మై ఏకైకాం సంహితాం మహామతిః పారాశర్యః దదౌ ఉపదిష్టవాన్ * ॥ ౫౧ ॥ * కస్మై కాం దదావిత్యత్రాహ ॥ పైలాయేతి ద్వాభ్యామ్ ॥ అనేకఋక్సముదాయరూపత్వాద్బహ్వృచాఖ్యాం “ తేషామృగ్యత్రార్థవశేన పాదవ్యవస్థా ” ఇతి ఋగ్లక్షణం - తేషాం మన్త్రబ్రాహ్మణాత్మకవేదైకదేశరూపాణాం మధ్యే - యత్ర యేషు - అర్థభేదేన విశిష్టైకార్థప్రతిపాదకత్వేఽప్యవాన్తరార్థభేదవశాత్పాదవ్యవస్థా సా ఋగితి తదర్థః - యజుర్గణస్య నితరాం గద్యమానత్వాన్నిగదాఖ్యత్వం యద్యప్యృక్సామాభ్యామన్యద్యత్ప్రశ్లిష్టపఠితం మన్త్రజాతం తదేవ యజుః. తథా చ సూత్రితం “ శేషే యజుశ్శబ్దః ” ఇతి “ ఉచ్చైరృచా క్రియత ఉపాంశు యజుషా ” ఇతి యజుష ఉపాంశుపాఠస్య శ్రవణాన్నిగదాఖ్యసంజ్ఞావిరోధశ్చ - తథాఽపి నిగదత్వమత్ర న యజుషో లక్షణముచ్యతే - కిన్తు, యజుస్సంజ్ఞేష్వేవ కేషుచిన్మన్త్రేషు పరసంబోధనరూపేషు “ ప్రోక్షణీరాసాదయ ” ఇత్యేవమాదిషు పరసంబోధనాయ నితరాం గద్యన్త ఇతి వ్యుత్పత్త్యా వాచనికోపాంశుత్వబాధేన కార్యబలాదుచ్చైర్ధర్మయోగ ఉక్తః * ॥ ౫౨ ॥ * సామ్నామితి ॥ అత్ర గీత్యాధారభూతా ఋచస్సామశబ్దవివక్షితాః “ గీతిషు సామ ” ఇతి గీతిమాత్రస్య సామత్వసూత్రణాత్ - సామ్నాం సంబన్ధినీం ఛన్దోగసంహితాం జైమినయే - ప్రాహ - అథర్వాఙ్గిరసం నామ శాఖాం - సుమన్తవే * ॥ ౫౩ ॥ * పైలాదయస్స్వస్వశాఖాం స్వశిష్యేభ్య ఊచురిత్యాహ ॥ పైల ఇతి ॥ స్వసంహితాం బహ్వృచాఖ్యాం - ద్విధా విభజ్య - స్వపుత్రాయ - ఇన్ద్రప్రమితయే శిష్యాయ బాష్కలాయ చ - ఊచే - స చ బాష్కలోఽపి - స్వికాం సంహితాం - చతుర్ధా వ్యస్య విభజ్య - హే భార్గవ - బోధ్యాదిభ్యశ్చతుర్భ్యః - ఆహ - ఆత్మవాన్ ధీమానిన్ద్రప్రమితిరపి, * స్వాం సంహితాం - స్వసుతం, కవిం విద్వాంసం - మణ్డూకేయమృషిమధ్యాపయామాస - తస్య మణ్డూకేయస్య - శిష్యో - వేదమిత్రః - సౌభార్యాదిభ్యశ్శిష్యే

భ్యః ❀ ॥ ౫౪ ॥ ౫౫ ॥ ౫౬ ॥ ❀ తత్సుతః మాణ్డూకేయసుతః-శాకల్యస్తు, స్వాం సంహితాం, పఞ్చధా విభజ్య -వాత్స్యాదిషు-పఞ్చస్వధాత్-తానధ్యాపయామాసేత్యర్థః ❀ ॥ ౫౭ ॥ తచ్ఛిష్యః శాకల్యశిష్యో, జాతుకర్ణస్తు, సనిరుక్తాం సంహితాం, విభజ్య, నిరుక్తం నామ వైదికపదవ్యాఖ్యానం, తేన సాకం చతుర్ధా విభజ్యేత్యర్థః, బాలాకాదిభ్య, శ్చతుర్భ్యః, దదౌ ❀ ॥ ౫౮ ॥ ❀ బాష్కలిః పూర్వోక్తబాష్కలస్య పుత్రః, ప్రతిశాఖాభ్యః ఉక్తసర్వశాఖాభ్యః, ఉద్ధృత్యేతి శేషః, వాలఖిల్యాఖ్యాం శాఖాం, చక్రే-తాం చ, పైలాయన్యాదయస్త్రయ అదదుః ❀ ॥ ౫౯ ॥ ❀ ఏవమృక్శాఖావిభాగప్రకారమభిధాయైతచ్ఛ్రవణఫలమాహ॥ బహ్వృచ ఇతి ॥ ఏతచ్ఛన్దసాం ఏతేషాం ఛన్దసాం, వ్యాసం విభాగం - శ్రుత్వా, సర్వైః-పాపైః, ప్రముచ్యతే ❀ ॥ ౬౦ ॥ అథ తైత్తిరీయశాఖోత్పత్తిం ప్రస్తౌతి॥ వైశంపాయనశిష్యా ఇతి ॥ చరకాధ్వర్యవః అధ్వర్యుశాఖాధ్యయనాదధ్వర్యవ, శ్చరకాశ్చాభవన్, తత్ర చరకశబ్దం నిర్వక్తి ॥ యే చేరురితి ॥ బ్రహ్మహత్యారూప మంహః పాపం-క్షపయతీతి తథా - తత్స్వగురో-రనుష్ఠేయం వ్రతం- యే-చరుః-వ్రతచరణాచ్చరకసంజ్ఞాశ్చాభవన్ ❀ ॥ ౬౧ ॥ ❀ యాజ్ఞవల్క్య ఇతి॥ తచ్ఛిష్యః వైశంపాయనశిష్యః-యాజ్ఞవల్క్యః-అయం పూర్వోక్తాదన్యః ఆహ-గురుమితి శేషః - ఉక్తిమేవాహ ॥ అహో ఇత్యాదినా ॥ సుదుష్కరమిత్యన్తేన-హే భగవన్ - అహో - అల్పసారాణాం అల్పతపసాం-ఏతేషాం-చరితేన-కియత్ - అహం తు సుదుష్కరం, వ్రతం చరిష్యా

ప్రమితమేమునిః । బాష్కలాయ చ సోఽప్యాహ శిష్యేభ్యస్సంహితాం స్వకామ్ ॥ ౫౪ ॥ చతుర్ధా వ్యస్య బోధ్యాయ యాజ్ఞవల్క్యాయ భార్గవ । పరాశరాయాగ్నిమిత్రే ఇన్ద్రప్రమితిరాత్మవాన్ ॥ ౫౫ ॥ అధ్యాపయత్సంహితాం స్వాం మాణ్డూకేయమృషిం కవిమ్ । తస్య శిష్యో వేదమిత్రస్సౌభర్యాదిభ్య ఊచివాన్ ॥ ౫౬ ॥ శాకల్యస్తత్సుతస్స్వాం తు పఞ్చధా వ్యస్య సంహితామ్ । వాత్స్యముద్గలశాలీయగోఖల్యశిశిరేష్వధాత్ ॥ ౫౭ ॥ జాతుకర్ణశ్చ తచ్ఛిష్యస్సనిరుక్తాం స్వసంహితామ్ । బాలాకపైజవైతాలవిరజేభ్యో దదౌ మునిః ॥ ౫౮ ॥ బాష్కలిః ప్రతిశాఖాభ్యో వాలఖిల్యాఖ్యసంహితామ్ । చక్రే పైలాయనిర్గార్గిః కాసారశ్చైవ తాం దధుః ॥ ౫౯ ॥ బహ్వృచాస్సంహితా హ్యేతా ఏభిర్బ్రహ్మర్షిభిర్ధృతాః । శ్రుత్వైతచ్ఛన్దసాం వ్యాసం సర్వపాపైః ప్రముచ్యతే ॥ ౬౦ ॥ వైశంపాయనశిష్యా వై చరకాధ్వర్యవోఽభవన్ । యే చేరుర్బ్రహ్మహత్యాంహః క్షపణం స్వగురోర్వ్రతమ్ ॥ ౬౧ ॥ యాజ్ఞవల్క్యశ్చ తచ్ఛిష్య ఆహాహో భగవన్కియత్ । చరితేనాల్పసారాణాం చరిష్యేఽహం సుదుశ్చరమ్ ॥ ౬౨ ॥ ఇత్యుక్తో గురురప్యాహ కుపితో యాహ్యలం త్వయా । విప్రావమన్త్రా శిష్యేణ మదధీతం త్యజాశ్వితి ॥ ౬౩ ॥ దేవరాతసుతస్సోఽపి ఛర్దిత్వా యజుషాం గణమ్ । తతో గతోఽథ మునయో దదృశుస్తాన్యజుర్గణాన్ ॥ ౬౪ ॥ యజూంషి తిత్తిరా భూత్వా తల్లోలుపతయాఽఽదదుః । తైత్తిరీయా ఇతి యజుశ్శాఖా ఆసన్సుపేశలాః ॥ ౬౫ ॥ యాజ్ఞవల్క్యస్తతో బ్రహ్మంశ్ఛన్దాంస్యధిగవేషయన్ । గురోరధీతాన్యపశ్యన్సూపతస్థేఽర్కమీశ్వరమ్ ॥ ౬౬ ॥ యాజ్ఞవల్క్య ఉవాచ ॥ ఓం నమో భగవత ఆదిత్యాయాఖిలజగతామాత్మస్వరూపేణ కాలస్వరూపేణ చతుర్విధభూతనికాయానాం బ్రహ్మాదిస్తమ్బపర్యన్తానామన్తర్హృదయేషు బహిరపి చాకాశ ఇవోపాధినాఽవ్యవధీయమానో భగవానేక ఏవ క్షణలవనిమేషావయవోపచితసంవత్సరగణేన తోయాదానవిసర్గాభ్యామిమాం లోకయా

మీ-తి ❀ ॥ ౬౨ ॥ ❀ ఇత్యుక్త ఇతి॥ విప్రావమన్త్రా విప్రావమానకర్త్రా-హేతుగర్భమిదం-శిష్యేణ యాజ్ఞవల్క్యేన-ఇతీత-ముక్తః-కుపితో-గురురప్యాహ॥ కిమితి ॥ త్వయా, అలం, యాహి, మదధీతం మత్తోఽధీతం, మాశు-త్యజేతి ❀ ॥ ౬౩ ॥ ❀ అథ-దేవరాతసుతో యాజ్ఞవల్క్యః - యజుషాం గణం-ఛర్దిత్వా ఉద్గీర్య-గతః ❀ ॥ ౬౪ ॥ ❀ అథ మునయః-ఛర్దితానామాదానం విప్రరూపేణానుచితమితి మత్వా తిత్తిరాఖ్యపక్షివిశేషా భూత్వా - లోలుపతయా-ఆదదుః జగృహుః - అతో, యజుశ్శాఖాః తైత్తిరీయసంజ్ఞా-ఆసన్ సుపేశలా అతిరమ్యాః-బహువచనమవాన్తరభేదవివక్షయా ❀ ॥ ౬౫ ॥ ❀ కాణ్వమాధ్యందినశాఖాప్రవృత్తిం ప్రస్తౌతి ॥ యాజ్ఞవల్క్య ఇత్యాదినా ॥ హే బ్రహ్మన్, గురోః, రధీతాని, ఛన్దాంస్య - ధిగవేషయన్ అన్వేషయన్నప్య- పశ్యన్ ఛర్దితత్వాదితి భావః, అర్కమాదిత్యమణ్డలాన్తర్వర్తిన, మీశ్వరం, సుష్ఠు, ఉపతస్థే తుష్టావ ❀ ॥ ౬౬ ॥ ❀ స్తుతిమేవాహ॥ ఓం నమ ఇత్యాదినా ॥ యో, లోకయాత్రాం, మనువహతి, తస్మై, భగవతే, ఆదిత్యాయ, తుభ్యం, నమ, ఇతి సంబన్ధః-తదేవ దర్శయతి ॥ అఖిలేత్యాదినా ॥ అఖిలజగదాత్మత్వమేవ ప్రపఞ్చయతి, చతుర్విధనికాయానాం, దేవమనుష్యపశుపాదపభేదేన జరాయుజాణ్డజస్వేదజోద్భిజ్జరూపేణ వా చతుర్విధానాం భూతసముదాయానాం, కిం బహునా, బ్రహ్మాదిస్తమ్బపర్యన్తానాం అన్తర్హృదయేషు, ఆకాశ ఇవ, వ్యాప్యవ్యాప్యుపాధినా బ్రహ్మాదిస్తమ్బపర్యన్తేనవ్యవధీయమానః అస్పృష్టవ్యాప్యగతదోష ఇత్యర్థః కాలానురూపతాం ప్రపఞ్చయతి - బహిః, క్షణాదిభిరవయవై, రుపచితేన, సంవత్సరగణేన, తోయాదానవిసర్గాభ్యాం లోకయా

త్రాంలోకవృత్తిం, అనువహతినిర్వహతి ❋ ॥ ౬౭ ॥ ❋ అఖిలజగదాత్మస్వరూపేణైత్యనేనాన్తః ప్రవిశ్య ప్రేరకత్వరూపో గాయత్రీప్రథమపాదస్థసవితృశబ్దార్థ ఉక్తః, అథద్వితీయపాదస్థభర్గశబ్దార్థవర్ణనేనస్తౌతి ॥ యదుహేతి ॥ ఉహవావేతి ప్రసిద్ధిద్యోతకోనిపాతసముదాయఃభగవతఃతవయన్మణ్డల, మథ, స్తపతి, త, త్స్వధీమహీతిసంబన్ధః, స్వధీమహిసుష్ఠుధ్యాయేమే త్యర్థః, హేవిబుధర్షభ, హేసవితః, హేతపనే, తిత్రీణిసంబోధనాని - మణ్డలంవిశినష్టి, అహరహః, అనుసవనంత్రిసంధ్యం, ఆమ్నాయవిధినావైదికమార్గేణ, ఉపతిష్ఠమానానాంజనానాం, యాన్యఖిలాని, దురితానిపాపాని, వృజినానితత్ఫలానిదుఃఖానిచ, తాన్యేవచ, బీజాని, యద్వా, దురితాని. వృజినానాంబీజమజ్ఞానంచభర్జయతీతిభర్జనం, తద్భర్గస్తేజో - యస్యతత్ ❋ ॥ ౬౮ ॥ ❋ అథతృతీయపాదార్థసర్వధీప్రచోదయితృత్వకథనేనస్తౌతి ॥ యదుహవావేతి ॥ ఉహవావేతిపూర్వవత్ ॥ యోభవాన్, నిజనికేతనానాంస్వశరీరాణాం, స్థావరజఙ్గమసమూహానాం, మనఇన్ద్రియప్రాణగణాన్, ఆత్మనోజీవాంశ్చ, స్వయ, మాత్మాధారకోఽన్తర్యామీచసన్, ప్రచోదయతి ❋ ॥ ౬౯ ॥ చతుర్విధపురుషార్థప్రదత్వమాసిషుర్వన్ స్వాభిప్రేతంనివేదయతి ॥ య ఏవేతి ॥ అతికరాలవదనో - యో - ఽన్ధకారసంజ్ఞోఽజగరగ్రహస్తేన - గృహీతంగిలితం - అతఏవ - మృతకమివ - అచేతనంనిస్సంజ్ఞ - మిమంలోకం - అవలోక్య - నితరసాధారణ్యాకృపాదృష్ట్యా - ఉత్థాప్య - హరహః - త్రిసంధ్యం - స్వధర్మాఖ్యాత్మావస్థానే - స్వధర్మాఖ్యంస్వారాధనధర్మాఖ్యం - య - దాత్మావస్థానంచిత్తసమాధానం - తస్మిన్ - శ్రేయసి - ప్రవర్తతి - యశ్చభ

త్రామనువహతి ॥ ౬౭ ॥ యదుహవావవిబుధర్షభసవితరదస్తపత్యనుసవనమహరహరామ్నాయవిధినోపతిష్ఠమానానామఖిలదురితవృజినబీజావభర్జనంభగవతస్స్వధీమహితపనమణ్డలమ్ ॥ ౬౮ ॥ యఉహవావస్థిరచరనికరాణాంనిజనికేతనానామిన్ద్రియాసుగణానాత్మనఃస్వయమాత్మాన్తర్యామీప్రచోదయతి ॥ ౬౯ ॥ యఏవేమంలోకమతికరాలవదనాన్ధకారసంజ్ఞాజగరగ్రహగృహీతంమృతకమివాచేతనమవలోక్యానుకమ్పయాపరమకారుణికఈక్షయైవోత్థాప్యాహరహరనుసవనంశ్రేయసిస్వధర్మాఖ్యాత్మావస్థానే ప్రవర్తయత్యవనిపతిరివాసాధూనాంభయముదీరయన్నటతిపరితఆశాపాలైస్తత్రతత్రకమలకోశాఞ్జలిభిరుపహృతార్హణః ॥ ౭౦ ॥ అథహభగవంస్తవచరణనలినయుగలంత్రిభువనగురుభిర్వన్దితమహమయాతయామయజుఃకామఉపసరామీతి ॥ ౭౧ ॥ ఏవంస్తుతస్సభగవాన్వాజిరూపధరోహరిః। యజూంష్యయాతయామానిమునయేఽదాత్ప్రసాదితః ॥ ౭౨ ॥ యజుర్భిరకరోచ్ఛాఖాదశపఞ్చశతైర్విభుః। జగృహుర్వాజిసన్యస్తాఃకాణ్వమాధ్యందినాదయః ॥ ౭౩ ॥ జైమినేస్సామగస్యాసీత్సుమన్తుస్తనయోమునిః। సుతన్వాంస్తత్సుతస్తాభ్యామేకైకాంప్రాహసంహితామ్ ॥ ౭౪ ॥ సుకర్మాచాపితచ్ఛిష్యస్సామవేదతరోర్మహాన్। సహస్రసంహితాభేదంచక్రేసామ్నాంతతోద్విజాః ॥ ౭౫ ॥ హిరణ్యనాభఃకౌసల్యఃపౌష్పిఞ్జిశ్చసుకర్మణః। శిష్యౌజగృహతుశ్చాన్యఆవన్త్యోబ్రహ్మవిత్తమః ॥ ౭౬ ॥ ఉదీచ్యాస్సామగాశ్శిష్యాఆసన్పఞ్చశతానివై। పౌష్పిఞ్జ్యావన్త్యయోశ్చాపితాంశ్చప్రాచ్యాన్ప్ర

వా - నవనీపతిరివా - నిమిషాధిపతిఃదేవానామధిపతి - రసాధూనాందుష్టసత్త్వానాం - భయ - ముదీరయన్ - ఉత్థాపయన్నటతి ॥ యశ్చ, పరిత, ఆశాపాలైఃదిక్పాలైఃకర్తృభిః, కమలకోశాఞ్జలిభిః - కమలకోశాకారైరఞ్జలిభి - రుపహృతంసమర్పిత - మర్హణం - యస్యసః - అటతీతిపూర్వేణాన్వయః ❋ ॥ ౭౦ ॥ ❋ అథహనను - హేభగవన్, త్రిభువనగురుభిర్బ్రహ్మాదిభి - రభివన్దిత - ముక్తవిధస్యతవ - పదకమలయుగళ - మహ - మయాతయామయజుఃకామః - అయాతయామానిఅన్యైర్యథావదవిజ్ఞాతాని, అగతసారాణివా - యజూంషి - కామయమానః - ఉపసరామిభజామి - త్యుపతస్థఇతిపూర్వేణాన్వయః ❋ ॥ ౭౧ ॥ ❋ ఏవమితి ॥ స్తుతః - ప్రసాదితశ్చ - హరిరాదిత్యశరీరకోభగవాన్ - వాజిరూపధరః - మునయేయాజ్ఞవల్క్యాయ - దాత్ ఉపదిదేశ ❋ ॥ ౭౨ ॥ ❋ యజుర్భిరితి ॥ విభుర్యాజ్ఞవల్క్యః, శతైరపరిమితైః, యజుర్భిః - దశపఞ్చ - పఞ్చదశ - శాఖాః, అకరోత్ - సతైరితిపాఠే - సవిభు - స్తైర్వాజిరూపేణహరిణాదత్తై - ర్యజుర్భి - రకరోత్ - తతో - వాజినా - సంన్యస్తాః - సమ్యక్ యాజ్ఞవల్క్యేనిహితాః - శాఖా - స్తతః - కాణ్వమాధ్యందినాశ్చ - జగృహుః అధీతవన్తః ❋ ॥ ౭౩ ॥ ❋ జైమినేఃసామ్నాంవిభాగమాహ ॥ జైమినేరితి ॥ సామగస్య - జైమినేర్మునేః - తనయః - సుమన్తుర్నామా - సీత్ - తత్సుతస్సుమన్తుసుతః - సుతన్వాన్ - తాభ్యాంపుత్రపౌత్రాభ్యాం - చతుర్ధ్యస్తమిదం - ద్విధా - విభజ్య - ఏకైకాంప్రాహేత్యర్థః ❋ ॥ ౭౪ ॥ ❋ తచ్ఛిష్యఃజైమినేశ్శిష్యః, మహాన్ మాహాత్మ్యయుక్తః, సుకర్మానామ - సామవేదఏవ - తరు - స్తస్మా - త్సామ్నాం - సహస్రం - సంహితానాంశాఖానాం - భేదం - చక్రే - హేద్విజ ❋ ॥ ౭౫ ॥ ❋ హిరణ్యనాభఇతి ॥ కౌసల్యఇతిహిరణ్యనాభవిశేషణం, పౌష్పిఞ్జోనామైక - స్తౌసుకర్మణశ్శిష్యౌ - జగృహతుః తథా, ఆవన్త్య - శ్చాన్య - స్తస్యైవశిష్యః, సచ, బ్రహ్మవిత్తమః. సోఽపి - జగ్రాహేత్యర్థః ❋ ॥ ౭౬ ॥ ❋ ఉదీచ్యాఇతి ॥ పౌష్పిఞ్జ్యావన్త్యయోశ్చాపి,

అపిశబ్దాద్ధిరణ్యనాభస్యాపి, పఞ్చశతాని-శిష్యా - ఆసన్-తాంశ్చో-దీచ్యాన్సతః, కాంశ్చిత్ - ప్రాచ్యాంశ్చ-ప్రచక్షత, ఇత్యర్థః । యథోక్తం వైష్ణవే “ఉదీచ్యాస్సామగాశ్శిష్యాస్తస్య పఞ్చశతం స్మృతాః । హిరణ్యనాభశ్శావన్త్యస్సంహితా యైర్ద్విజోత్తమైః ॥ గృహీతాస్తేఽపి చోచ్యన్తే పణ్డితైః ప్రాచ్యసామగా ఇతి,, ※ ॥ ౭౭ ॥ ※ పునరప్యేతేషాం త్రయాణాం సుకర్మణశ్శిష్యాణాం శిష్యాన్తరైశ్శాఖాబాహుల్యం దర్శయతి ॥ లోకాక్షీతి ద్వాభ్యాం ॥ లోకాక్ష్యాదయ, శ్చత్వారః-పౌష్యఞ్జిశిష్యాః-శతం శతం-సంహితాః, జగృహుః ※ ॥ ౭౮ ॥ ※ కృతో నామ హిరణ్యనాభస్య శిష్యః - సచ-స్వశిష్యేభ్య, శ్చతుర్వింశతిసంహితాః ఊచే-శేషాః అన్యా అపి యాః ప్రసిద్ధాశ్శాఖాః-తాః, ఆవన్త్యః, స్వశిష్యేభ్య-ఊచే ※ ॥ ౭౯ ॥ ※ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం ద్వాదశస్కన్ధే షష్ఠోఽధ్యాయః **********************

అథ క్రమప్రాప్తమథర్వవేదవిభాగమాహ । అథర్వవిదిత్యాదినా ॥ శిష్యం కబన్ధనామానం - స్వికాం సంహితాం -అధ్యాపయత్ సోఽపి శిష్యోఽపి-తాం-ద్విధా విభజ్య, తదుక్తం వైష్ణవే “అథర్వవేదం స మునిస్సుమన్తురమితద్యుతిః - శిష్యమధ్యాపయామాస కబన్ధం సోఽపి చ ద్విధా,, కృత్వా తు వేదదర్శాయ తథా పథ్యాయ దత్తవానితి ※ ॥ ౧ ॥ ※ స్వసంహితాం చతుర్ధా విభజ్య-శౌల్కాయన్యాదీం-శ్చతుర్థో-ఽధ్యాపయామాస పథ్యస్తు - త్రిధా విభజ్య త్రీనిత్యాహ సార్ధేన ॥ శౌల్కాయనిరితి ॥ హే బ్రహ్మన్ ※ ॥ ౨ ॥ ౩ ॥ ※ తత్ర శునకేన ద్విధా విభక్తాం స్వసంహితాం తతో బభ్రుస్సైన్ధవాయనావధీతవన్తావిత్యాహ ॥ బభ్రురితి ॥ బభ్రుః సైన్ధవాయనశ్చాఙ్గిరసగోత్రప్రభవః - శౌనకశిష్యావిత్యర్థః-సావర్ణ్యాద్యాః-సైన్ధవాయనబభ్రో

చక్షతే ॥ ౭౭ ॥ లోకాక్షిర్నైగజలిః కుల్యః కుసీదః కుక్షిరేవ చ । పౌష్యఞ్జిశిష్యా జగృహుస్సంహితాస్తే శతం శతమ్ ॥ కృతో హిరణ్యనాభస్య చతుర్వింశతిసంహితాః । శిష్య ఊచే స్వశిష్యేభ్యశ్శేషా ఆవన్త్య ఆత్మవాన్ ॥ ౭౯ ॥ ***

********* ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, ద్వాదశస్కన్ధే, షష్ఠోఽధ్యాయః. *********

సూత ఉవాచ । అథర్వవిత్సుమన్తుశ్చ శిష్యమధ్యాపయత్స్వికామ్ । సంహితాం సోఽపి పథ్యాయ వేదదర్శాయ చోక్తవాన్ ॥ ౧ ॥ శౌల్కాయనిర్బ్రహ్మబలిర్మోద్గలః పిప్పలాయనిః । వేదదర్శస్య శిష్యాస్తే పథ్యశిష్యానథో శృణు ॥ ౨ ॥ కుముదశ్శునకో బ్రహ్మన్ జాజలిశ్చాప్యథర్వవిత్ । ౩ । బభ్రుశ్శిష్యోఽథాఙ్గిరసస్సైన్ధవాయన ఏవ చ । అధీయేతాం సంహితే ద్వే సావర్ణ్యాద్యాస్తథాపరే ॥ ౪ ॥ నక్షత్రకల్పశ్శాన్తిశ్చ కాశ్యపాఙ్గిరసాదయః । ఏతే చాథర్వణాచార్యాశ్శృణు పౌరాణికాన్మునే ॥ ౫ ॥ త్రైయ్యారుణిః కశ్యపశ్చ సావర్ణిరకృతవ్రణః । వైశమ్పాయనహారీతౌ షడ్వై పౌరాణికా ఇమే ॥ ౬ ॥ అధీయన్త వ్యాసశిష్యాత్సంహితాం మత్పితుర్ముఖాత్ । ఏకైకామహమేతేషాం శిష్యస్సర్వాం సమధ్యగామ్ ॥ ౭ ॥ కాశ్యపోఽహం చ సావర్ణీ రామశిష్యోఽకృతవ్రణః । అధీమహి వ్యాసశిష్యాచ్చత్వారో మూలసంహితాః ॥ ౮ ॥ పురాణలక్షణం బ్రహ్మన్బ్రహ్మర్షిభిర్నిరూపితమ్ । శృణుష్వ బుద్ధిమాశ్రిత్య వేదశాస్త్రానుసారతః ॥ ౯ ॥ సర్గశ్చాథ విసర్గశ్చ వృత్తిరక్షాన్తరాణి చ । వంశో వంశానుచరితం సంస్థా

శ్శిష్యాః ※ ॥ ౪ ॥ ※ ఆద్యశబ్దవివక్షితానాహ ॥ నక్షత్రకల్ప ఇతి ॥ నక్షత్రకల్పః-శాన్తిశ్చ-నక్షత్రకల్పః శాన్తికల్పశ్చేతి ద్వౌ. తదుక్తం “నక్షత్రకల్పో వేదానాం శాన్తికల్పస్తథైవ చ,, ఇతి-కాశ్యపాః కశ్యపగోత్రోద్భవాః- అఙ్గిరసాః తద్గోత్రోద్భవాః. ఏతే-నక్షత్రకల్పాదీనాం కర్తృత్వాత్తత్తన్నామభిరుచ్యన్తే- అథర్వణాచార్యాః అథర్వవేదశాఖావిభజనేన తత్ప్రవర్తకా ఇత్యర్థః - ఇత్థం వేదసంహితావిభాగమభిధాయాథ పురాణసంహితా ప్రపఞ్చం శుశ్రూషమాణత్వ్యతావత్తత్ప్రవర్తకాన్ శ్రోతుం చోదయతి ॥ శృణు పౌరాణికాన్మునే ఇతి ॥ హే మునే ※ ॥ ౫ ॥ ※ కే పునస్త ఇత్యత్రాహ ॥ త్రయ్యారుణిరితి ॥ త్రయ్యారుణ్యాదయ ఇమే-షట్ - మత్పితుర్ముఖా-దేకైకాం - సంహితాం పురాణసంహితాం - మదీయన్త-మత్పితుర్ముఖాదిత్యనేన - తావద్బాదరాయణః షట్సంహితాః రోమహర్షణాయ ప్రోవాచ - తస్మాదేతే షడధ్యైషతేతి సూచ్యతే - అహం తు - ఏతేషాం షణ్ణాం శిష్యోభూత్వా సర్వా షడపి సంహితా అధ్యగామధీతవానస్మి ※ ॥ ౬ ॥ ౭ ॥ ※ కించ కాశ్యప ఇతి ॥ రామస్య భార్గవస్య, శిష్యో-యో, ఽకృతవ్రణ-స్స ఏతే-చత్వారో-వయం-వ్యాసపుత్రాన్ శ్రీశుకా-చ్చతస్రో-మూలసంహితా, ఆధీమహి ※ ॥ ౮ ॥ ※ అధీమహి మూలసంహితా ఇత్యనేన పురాణసంహితాబాహుల్యం సూచ్యతే - తదగ్రే స్పష్టీకరిష్యన్ తావచ్ఛుకపరీక్షిత్సంవాదనిరూపితమపి పురాణలక్షణం తచ్ఛ్వేదకథనాయ దర్శయతి ॥ పురాణేతి ॥ వేదశాస్త్రానుసారేణ-నిరూపితం - పురాణలక్షణం-బుద్ధి-మాశ్రిత్య-శృణు అవహితమనాశ్శృణ్విత్యర్థః ※ ॥ ౯ ॥ ※ కిం తదిత్యత్రాహ ॥ సర్గశ్చేతి దశభిః ॥ సర్గాదిభిర్లక్షణైః-ర్యుక్తం. తదేవ, పురాణ-మితి. తద్విదః పురాణలక్షణవిదః-విదుః-అత్ర స్థానపోషణే వృత్తిరక్షాశబ్దాభ్యాముచ్యేతే. అన్తరాణి మన్వన్తరాణి, వంశో-వంశ్యానుచరితం చ-సంస్థా నిరోధః, అనేనైవాత్యన్తిక ప్రలయరూపా ముక్తిరప్యుక్తా- హేతుశబ్దేనోతయః పృథగ్గృహీతాః

క్వచిదితి॥ సోఽబ్రహ్మన్-మహదల్పవస్థయా-క్వచిత్పఞ్చవిధంచ-లక్షణం-మహాపురాణస్యోక్తానిదశలక్షణాని-అల్పపురాణంతు-సర్గశ్చప్రతిసర్గశ్చవంశోమన్వన్తరాణిచ-వంశ్యానుచరితంచైవపురాణంపఞ్చలక్షణ,,మిత్యుక్తవిధమిత్యర్థః ॥ ౧౦ ॥ ౧౧॥ క్రమేణసర్గాదీనాం స్వరూపంనిరూపయతి ॥ అవ్యాకృతేత్యాదినా ॥ అవ్యాకృతస్యమూలప్రకృతే - ర్గుణానాం సత్త్వరజస్తమసాం-క్షోభాత్ - యో- మహాన్ - గుణత్రయపరిణామరూపః-తస్మా - దహంకార - స్తథాభూత - స్తస్మాచ్చ - భూతానాంఆకాశాదీనాం-తత్సూక్ష్మాణాంశబ్దాదీనాంఇన్ద్రియాణాంచ - త్వర్థానాంవస్తూనాం - యః-సంభవః-స,సర్గఇత్యుచ్యతే ॥ ౧౨ ॥ విసర్గంనిరూపయతి ॥ పురుషానుగృహీతానామితి ॥పురుషేణపరమపురుషేణ-సుగృహీతానామాహితసృష్టిసామర్థ్యానాం - ఏతేషాంమహదాదితత్త్వానాంయస్సమాహారఃసంఘాతపరిణామః-స విసర్గఇత్యర్థః-కోఽసౌసమాహార-స్తందర్శయతి ॥ చరాచరమితి ॥ చరాచరాత్మకంజగదేవ,తత్సమాహారఇత్యర్థః-తత్రదృష్టాన్తః ॥ బీజాద్బీజమితికారణబీజా-త్కార్యబీజమివ-కారణాదవ్యాకృతాన్మహదాదిక్రమేణచరాచరాత్మకంయత్కార్యం జాతంసవిసర్గఇత్యర్థః।విసర్గస్యజీవకర్మవాసనాప్రయు - క్తత్వాద్వాసనామయత్వమ్ ॥ ౧౩ ॥ వృత్తింనిరూపయతి ॥ వృత్తిరితి ॥ చరాణాంభూతానాం-అచరాణిభూతాని-వృత్తిర్జీవనోపాయఇత్యర్థః-సాచే-శనేశ్వరేణ-కృతా-సాచ-నృణాం- కామాద్రాగాత్ - తత్రాపిచోదనయావిధినా - నకేవలంరాగప్రాప్తా - శాస్త్రావిరుద్ధాచేత్యర్థః-కృతాస్వేనేతిపాఠే - స్వేన-ఈశ్వరేణైవ-కృతేత్యర్థః ॥ ౧౪ ॥ రక్షామాహ ॥ ప్రతియుగం - తిర్యగాదిషు-అచ్యుతస్యా-వతార-స్తచ్చేష్టా-విశ్వస్య-రక్షేత్యర్థః-అవతారతచ్చేష్టితానాంవిశ్వరక్షారూపత్వందర్శయతి ॥ హన్యన్తఇతి ॥ యైరవతారైః-తచ్చేష్టితైః-త్రయీద్విషఃవైదికధర్మవిరోధి

హేతురపాశ్రయః ॥ ౧౦ ॥దశభిర్లక్షణైర్యుక్తంపురాణంతద్విదోవిదుః ।క్వచిత్పఞ్చవిధంబ్రహ్మన్మహదల్పవ్యవస్థయా ॥ ౧౧ ॥ అవ్యాకృతగుణక్షోభాన్మహతస్త్రివిధోఽహమః । భూతసూక్ష్మేన్ద్రియార్థానాంసంభవస్సర్గఉచ్యతే॥ ౧౨ ॥పురుషానుగృహీతానామేతేషాంవాసనామయః। విసర్గోఽయంసమాహారోబీజాద్బీజంచరాచరమ్॥౧౩॥వృత్తిర్భూతానిభూతానాంచరాణామచరాణిచ । కృతాస్వేనన్నృణాంతత్రకామాచ్చోదనయాఽపివా॥ ౧౪ ॥రక్షాఽచ్యుతావతారేహావిశ్వస్యానుయుగేయుగే । తిర్యఙ్మర్త్యర్షిదేవేషుహన్యన్తేయైస్త్రయీద్విషః॥ ౧౫ ॥మన్వన్తరంమనుర్దేవామనుపుత్రాస్సురేశ్వరాః।ఋషయోంఽశావతారాశ్చహరేష్షడ్విధముచ్యతే ॥ ౧౬ ॥ రాజ్ఞాంబ్రహ్మప్రసూతానాంవంశస్త్రైకాలికోఽన్వయః।వంశానుచరితంతేషాంవృత్తంవంశధరాశ్చయే॥ ౧౭ ॥నైమిత్తికఃప్రాకృతికోనిత్యఆత్యన్తికోలయః । సంస్థేతికవిభిఃప్రోక్తాచతుర్ధాఽస్యస్వభావతః ॥ ౧౮ ॥ హేతుర్జీవోఽస్యసర్గాదేరవిద్యాకర్మకారకః । యంచానుశాయినంప్రాహురవ్యాకృతముతాపరే ॥ ౧౯ ॥ వ్యతిరేకాన్వయోయస్యజాగ్రత్స్వప్నసుషుప్తిషు । మాయామయేషుతద్బ్రహ్మజీవవృత్తిష్వ

నః-హన్యన్తే ॥ ౧౫ ॥ అన్తరాణిలక్షయతి ॥ మన్వన్తరమితి ॥ షడ్విధంమన్వన్తరముచ్యత ఇతిసంబన్ధః-మన్వాదయః-షడేతే,యత్ర-తన్మన్వన్తరముచ్యతఇత్యర్థః॥ షడ్విధత్వమేవాహ ॥ మనురితి ॥ హరేరంశావతారాశ్చేతిసంబన్ధః-సురేశ్వరాఇన్ద్రాః ॥ ౧౬ ॥ వంశమాహ॥రాజ్ఞామిత్యర్ధేన ॥ మనోః-ప్రసూతానాం-రాజ్ఞాం-యః-త్రైకాలికఃకాలత్రయగోచరోఽన్వయః-సవంశఇత్యర్థః-తదనుచరితమేవాహ॥వంశానుచరితమితి ॥ యేచ - వంశధరాఃవంశనిర్వాహకాః-తేషాం-వృత్తంవంశానుచరిత-ముచ్యతఇత్యర్థః ॥ ౧౭ ॥ సంస్థామాహ॥నైమిత్తికఇతి ॥స్వభావతఃకాలకర్మస్వభావాత్-అస్యవిశ్వస్యచతుర్ధాచతుర్విధః-నైమిత్తికాదిరూపో-లయః-సంస్థేతి-కవిభిః-ప్రోక్తః ॥ ౧౮ ॥ హేతుంనిరూపయతి ॥ హేతురితి॥అవిద్యాకర్మకారకః-అజ్ఞానమూలకంపుణ్యాపుణ్యాత్మకంకర్మకరోతీతితథా - స-జీవః ఏకత్వంజాత్యభిప్రాయకం-అస్యవిశ్వస్య-సర్గాదేః- హేతుః- జీవస్యకర్మఫలానుభవార్థత్వాత్సర్గాదేస్తన్నిమిత్తత్వంతస్యఅతః - సహేతురిత్యర్థః- హేతుత్వఖ్యాపనాయజీవంవిశినష్టి ॥ యమితి ॥ అనుశయోభుక్తఫలకర్మావశేషః - సోఽస్యాస్తీత్యనుశయీ- తథాభూతం-యంజీవం-ప్రాహుః-ముక్తావశేషకర్మ,వాసనాయుక్తంప్రాహుః ఉతఅపిచఅపరే-యం-అవ్యాకృతందేవాదినామరూపరహితం-ప్రాహుః సృష్టేఃపూర్వందేవాదినామనారూపరహితంప్రాహుః - సృష్టేఃపూర్వందేవాదినామరూపరహితావాసనాయుక్తాజీవా-అస్యసర్గాదేర్నిమిత్తమితిసహేతురిత్యర్థః ॥ ౧౯ ॥ అథాపాశ్రయమాహద్వాభ్యామ్ ॥ వ్యతిరేకాన్వయామితి ॥ మాయామయేషుప్రకృతికార్యేషు-శరీరేషు-జాగ్రదాదిషు- జీవస్యవృత్తిషు - యస్యాన్వయవ్యతిరేకౌ-తద్బ్రహ్మ-అపాశ్రయఃసర్వాధారత్వాదపాశ్రయఇత్యుచ్యతఇత్యర్థః- బ్రహ్మణోజీవవృత్తినిర్వాహకతయాఽవస్థానాత్తాస్వన్వయః-అవస్థాభిరస్య

ష్టత్వాద్వ్యతిరేకశ్చ-భవతి - బ్రహ్మణస్తత్క్వచిద్విశిష్టతారూపేణసర్వావస్థాన్వయః-స్వేనరూపేణతాభిర్వ్యతిరేకశ్చే
త్యుక్తంభవతి ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ అత్రదృష్టాన్తమాహ॥పదార్థేష్వితి ॥ బీజాదిపఞ్చత్వాన్తాస్వవస్థాసు - రూపనామసునామరూ
పవత్సుపదార్థేషుఘటపటాదిషు,యద్ద్రవ్యం-తన్మాత్రంతద్ద్రవ్యమాత్రం - జన్మాద్యవస్థాభి-ర్యుతాయుతంతత్త్వాదివిశిష్టతా
రూపేణజన్మాదియుతం-తత్ప్రహాణదశాయాంవిశేష్యమాత్రరూపేణజన్మాదిరహితంచ- తద్వదిత్యర్థః ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ యదు
క్తం॥దశమస్యవిశుద్ధ్యర్థంనవానామిహలక్షణ,,మితి-తదాహ ॥ విరమతేతి ॥ వృత్తిత్రయాశ్రయమితిభావప్రధానోనిర్దేశః-య
దా-చిత్తం-జాగ్రదాదివృత్తిత్రయాశ్రయత్వం-హిత్వా-స్వయ-మయత్నతః- యోగేనయోగాభ్యాసయత్నేనవా - విరమేత-
విషయేభ్య ఇతిశేషః , తదా - ఆత్మాన - మాశ్రయాఖ్యం - వేద - ఆత్మాచిత్తం తత్ తతః - నివర్తతే , వైదేహాయానివ
ర్తతేఇతిపాఠాన్తరం - తదాఆత్మానం - వేదతతః - ఈహాయాఃసంసారరూపాయాః-నివర్తతఇత్యర్థః- వైదేహాయనివర్తత
ఇతిపాఠాన్తరం,తదా- యస్యచిత్తం - విరమేత*స-ఆత్మానం-వేదేతిశేషః-తతః - వైదేహాయవిదేహభావాయప్రాకృతదే
హాభావామేతియావత్- నివర్తతే,సంసారబన్ధాన్నివర్తతే-ముచ్యతఇత్యర్థః ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ తదేవంపురాణసంహితావిభాగ
ప్రసఙ్గేనతల్లక్షణాన్యభిధాయప్రస్తుతమాహ ॥ ఏవమితి ॥ ఏవంవిధైఃదశభిఃపఞ్చభిర్వా-లక్షణైః-ర్లక్ష్యాణి-మహాన్తిక్షుల్లకా
న్యల్పానిచా-ష్టాదశ,పురాణాని-పురావిదఃపూర్వకాలాభిజ్ఞామునయో-విదుః ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ కానిపునస్తాన్యష్టాదశేత్యత్రాహ
బ్రాహ్మమితి ॥మాత్స్యకౌర్మ్యమితిసమాహారద్వంద్వః.మాత్స్యంకౌర్మ్యంచేత్యర్థః-ఇతీత్థం-త్రిషట్ అష్టాదశ*॥౨౪॥౨౫॥❁

పాశ్రయః ॥ ౨౦ ॥ పదార్థేషుయథాద్రవ్యంతన్మాత్రంరూపనామసు । బీజాదిపఞ్చతాన్తాసుహ్యవస్థాసుయు
తాయుతమ్॥ ౨౧ ॥విరమేత*యదాచిత్తంహిత్వావృత్తిత్రయాశ్రయమ్।యోగేనవాతదాత్మానం ❁ వేదేహా
యానివర్తతే ॥ ౨౨ ॥ ఏవంలక్షణలక్ష్యాణిపురాణానిపురావిదః । మునయోఽష్టాదశప్రాహుఃక్షుల్లకానిమహా
న్తిచ ॥ ౨౩ ॥ బ్రాహ్మంపాద్మంవైష్ణవంచశైవంలైఙ్గంసగారుడమ్ । నారదీయంభాగవతమాగ్నేయంస్కా
న్దసంజ్ఞితమ్॥ ౨౪ ॥భవిష్యంబ్రహ్మకైవర్తంమార్కణ్డేయంచవామనమ్ । వారాహంమాత్స్యకౌర్మ్యంచబ్ర
హ్మాణ్డాఖ్యమితిత్రిషట్॥ ౨౫ ॥ బ్రహ్మన్నిదంసమాఖ్యాతంశాఖాప్రణయనంమునేః।శిష్యాణాంచప్రశిష్యాణాం
బ్రహ్మతేజోవివర్ధనమ్ ॥ ౨౬ ॥ ********************************
********** ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే,ద్వాదశస్కన్ధే,సప్తమోఽధ్యాయః ॥ **********
శౌనకఉవాచ॥ సూతజీవచిరంసాధోవదనోవదతాంవర।తమస్యపారేభ్రమతాంనృణాంత్వంపారదర్శనః॥౧॥
ఆహుశ్చిరాయుషమృషింమృకణ్డుతనయంజనాః।యఃకల్పాన్తేఽప్యుర్వరితోయేనగ్రస్తమిదంజగత్॥ ౨ ॥సవాఅ
స్మత్కులోత్పన్నఃకల్పేఽస్మిన్భార్గవర్షభ।నైవాధునాఽపిభూతానాంసంప్లవఃకోఽపిజాయతే॥ ౩॥ ఏకఏవార్ణవే

వేదపురాణసంహితావిభాగోపపాదనంనిగమయతి ॥ బ్రహ్మన్నితి ॥ హేబ్రహ్మన్ ! మునేర్బాదరాయణస్య-శిష్యాణాం-ప్ర
శిష్యాణాం-శాఖాప్రణయనంవేదపురాణసంహితాప్రవర్తనం,తచ్చ,శ్రోతౄణాం - బ్రహ్మతేజసఃబ్రహ్మవర్చసస్య,వివర్ధ
నముద్దీపన.మితిఫలకీర్తనమ్ ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాంద్వాదశస్కన్ధే
సప్తమోఽధ్యాయః ॥ ********************************

పురాణగణనాయాంమార్కణ్డేయమిత్యుక్తంతత్రతత్పురాణకర్తుర్మార్కణ్డేయస్యచరిత్రంబుభుత్సుస్తత్కథనా
యసూతంస్తౌతిశౌనకః॥ సూతేతి ॥ హేసూత-హేసాధో, హేవదతాంవర,చిరం,జీవ-నః-అస్మభ్యం వద- యదస్మచ్ఛుశ్రూ
షితంతద్వదేత్యర్థః-యత, స్త్వ-ముపారే,తమస్యజ్ఞానే, తత్కార్యేసంసారేవా - భ్రమతాం,నృణాం,తత్పారందర్శయతీతిత
థాభూత,స్త్వమేవా-తో-వదేత్యర్థః ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ కింతచ్ఛుశ్రూషితమిత్యత్రాహ ॥ ఆహురితి ॥ చిరాయుష్యమేవదర్శయి
తుంవిశినష్టి॥యఃకల్పాన్తేఽప్యుర్వరితఃఅవశిష్టః-యేనభగవతే,దంజగద్గ్రస్తం - తంచదదర్శేతిశేషః-యద్వా,యేనే-దంజ
గ-త్కల్పాన్తే-గ్రస్తం-తేన,ఉర్వరితోఅవశేషితో-య - ఇతిసంబన్ధఃమార్కణ్డేయస్య ఏతత్కల్పప్రసూతత్వేశాస్త్రాన్తరవి
రోధపరిహారోద్రష్టవ్యః ఏతత్కల్పప్రసూతోమార్కణ్డేయోఽన్యో వాస్యాదిత్యవిరోధః ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ తత్రాత్మనస్సంశయ
ముద్ఘాటయతి ॥ సవాఇతి ॥ హేభార్గవర్షభ,సవైమార్కణ్డేయః-అస్మిన్నేవకల్పే,స్మ , కులోత్పన్నః,తతఃకిమతఆహ ॥నైవే
తి ॥ అధునాఽపి-భూతానాం,సంప్లవః ప్రలయః , కోఽపి-నైవజాయతే , అస్మిన్నేవకల్పేజాతఃకథమసంజాతంసంప్లవమ
ద్రాక్షీదితిసంశయఇత్యర్థః ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ ఉర్వరితత్వమేవప్రపఞ్చయతి॥ ఏకఏవేతి ॥అర్ణవేప్రళయార్ణవే-భ్రామ్యన్,వటపత్రస్య

౨౨ ॥ శ్లో ❁ పా ॥ వేదాత్మాతన్నివర్తతే ॥ ❁ వైదేహాయనివర్తతే

పుటేతలే-శయానం- తోకంఅర్భకంబాలకం , పురుషం - దదర్శ,బాల్యస్యాల్పత్వ సూచనాయతోకమిత్యుక్తమతోనపౌనరు క్త్యమ్ ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ఇత్థంసంశయమావిష్కృత్య తన్నిరాసాయచోదయతి ॥ ఏషఇతి ॥ ఏషః“ సవాఆత్మకులోత్పన్న ,, ఇత్యాదినోక్తః , యతస్సంశయాన్నష్ట,తత్కౌతూహలం-యద్వృత్తాన్తశ్రవణౌత్సుక్యం,భవతి , త , న్నోఽస్మాకం,సంశయం-ఛిన్ధి-నకేవలంత్వంయోగీ, కింతు ,పురాణేష్వపి- జ్ఞాతృత్వేన , సమ్మతః ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ఇత్థమాపృష్టస్తచ్చరిత్రంవిస్తరతో వివక్షుస్తావత్ప్రశ్నమభినన్దతిసూతః॥ ప్రశ్నఇతి ॥ హేమహర్షే-త్వయా,కృతోఽయం-ప్రశ్నః , లోకస్యమలమపహన్తీతితథా,తత్రహేతుః,యత్రయత్ప్రశ్నోత్తరే, కలిమలంకలియుగప్రయుక్తంమలమపహన్తీతితథాభూతా-నారాయణకథా,గీతాభవిష్యతి ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ఆదితస్తచ్చరిత్రంవర్ణయతి ॥ ప్రాప్తద్విజాతిసంస్కారఇత్యాదినా,యావద్దశమాధ్యాయసమాప్తి, మార్కణ్డేయోమృత్యుంజిగ్యఇతిపఞ్చమేనాన్వయః-క్రమాత్ గర్భాధానాదిసంస్కారక్రమాత్,ప్రాప్తః-ద్విజాతిసంస్కారఃఉపనయనసంస్కారో,యేన,సః-ధర్మేణశాస్త్రోక్తవిధినా, ఛన్దాంసివేదా,నధీత్య-తపసాస్వవర్ణాశ్రమోచితేన-స్వాధ్యాయేనవేదేనచ,సంయుక్తః ❁ ॥ ౭ ॥ ❁బృహద్వ్రతధరఃనైష్ఠికబ్రహ్మచర్యవ్రతధరః,నియమర్ధయేనియమస్యస్వధర్మస్య-ఋద్ధిఃవృద్ధిః తస్యై-కమణ్డల్వాదికం-బిభ్రాణః,సన్ధ్యయోఃసాయంప్రాతస్సన్ధ్యయోః-అగ్న్యాదిషు - హరి-మర్చయన్,తత్రాత్మాస్వహృదయం,గుర్వర్థం-భైక్ష-మాహృత్య, తేనా,నుజ్ఞాతశ్చే,త్తర్హిబుభుజే , సకృత్, నోచేదననుజ్ఞాతశ్చే , దుపోషితో,

భ్రామ్యన్ దదర్శపురుషంకిల।వటపత్రపుటేతోకంశయానంత్వేకమర్భకమ్॥ ౪ ॥ఏషనస్సంశయోభూయాన్సూతకౌతూహలంయతః । తన్నశ్ఛిన్ధిమహాయోగిన్పురాణేష్వపిసమ్మతః॥ ౫ ॥ సూతఉవాచ ॥ప్రశ్నస్త్వయామహర్షేఽయంకృతోలోకమలాపహః। నారాయణకథాయత్రగీతాకలిమలాపహా॥ ౬ ॥ప్రాప్తద్విజాతిసంస్కారో మార్కణ్డేయఃపితుఃక్రమాత్। ఛన్దాంస్యధీత్యధర్మేణతపస్స్వాధ్యాయసంయుతః॥ ౭ ॥బృహద్వ్రతధరశ్శాన్తో జటిలోవల్కలామ్బరః । బిభ్రత్కమణ్డలుందణ్డముపవీతంసమేఖలమ్ ॥ ౮ ॥ కృష్ణాజినంసాక్షసూత్రంకుశాంశ్చ నియమర్ధయే । అగ్న్యర్కగురువిప్రాత్మస్వర్చయన్సంధ్యయోర్హరిమ్॥ ౯ ॥సాయంప్రాతస్సగురవే భైక్షమాహృత్యవాగ్యతః । బుభుజేగుర్వనుజ్ఞాతస్సకృన్నోచేదుపోషితః॥ ౧౦ ॥ఏవంతపస్స్వాధ్యాయ*పరోవర్షాణామయుతాయుతమ్ । ఆరాధయన్హృషీకేశంమృత్యుంజిగ్యే * సుదుర్జయమ్ ॥ ౧౧ ॥ ఇత్థంబృహద్వ్రతధరస్తపస్స్వాధ్యాయసంయమైః । దధ్యావధోఽక్షజంయోగీధ్వస్తక్లేశాన్తరాత్మనా ॥ ౧౨ ॥ తస్యైవంయుఞ్జతశ్చిత్తంమహాయోగేనయోగినా । వ్యతీయాయమహాన్కాలోమన్వన్తరషడాత్మకః ॥ ౧౩ ॥ ఏతత్పురన్దరోజ్ఞాత్వా సప్తమేఽస్మిన్కిలాన్తరే । తపోవిశఙ్కితోబ్రహ్మన్నారేభేతద్విఘాతనమ్॥ ౧౪ ॥గన్ధర్వాప్సరసఃకామంవసన్తమలయానిలౌ । మునయేప్రేషయామాసరజస్తోకమదౌతథా॥ ౧౫ ॥ తేవైతదాశ్రమంజగ్ముర్హిమాద్రేఃపార్శ్వఉత్తరే । పుష్పభద్రానదీయత్రచిత్రాఖ్యాచశిలావిభో॥ ౧౬ ॥గత్వాఽఽశ్రమపదంపుణ్యం పుణ్యద్రుమలతా

భవతి ❁ ॥ ౮ ॥ ౯ ॥ ౧౦ ॥ ❁ఏవమితి ॥ సుదుర్జయంసుతరాందుఃఖేనాపిజేతుమశక్యం-మృత్యుంజిగ్యేజితవాన్ ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ఇత్థమితి ॥ యోగేన-ధ్వస్తాః-క్లేశారాగాదయో-యస్య-తేనాన్తరాత్మనాప్రత్యాహృతేనమనసా-అధోఽక్షజం - దధ్యౌధ్యాతవాన్ ❁ ॥౧౨॥ ❁తస్యేతి॥యుఞ్జతఃసమాదధతస్సతః,మహాన్ భూయాన్,తదేవాహ॥మన్వన్తరషడాత్మకః-వ్యతీయాయవ్యతిక్రాన్తోఽభూత్ ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁తస్యతపోనిష్ఠాదార్ఢ్యమితిహాసేనవర్ణయతి ॥తదిత్యాదినా॥పురందరఃఇన్ద్రః,ఏతత్తపశ్చరణం-జ్ఞాత్వా-సప్తమేఽస్మిన్నన్తరే-వైవస్వతమన్వన్తరే-హేబ్రహ్మన్-తపసా , విశఙ్కితః-కింవాఽయంమత్పదంజిఘృక్షేదితిసఞ్జాతశఙ్కః-తద్విఘాతనంతస్యవిఘాత-మారబ్ధవాన్ ❁ ॥౧౪॥ ❁గన్ధర్వాంశ్చ-అప్సరసశ్చ-తాః-మునయేమునింభ్రంశయితుం, గన్ధర్వాదీన్ప్రేషయామాస ॥ స్వయంరజస్తోకమదౌ-రజస్తోకోలోభ-స్తస్యరజోగుణప్రభవత్వాత్ - తంచ-మదంచ-తౌ-ప్రేషయామాస ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ తేవాఇతి॥గన్ధర్వాదయః-హిమాచలస్యోత్తరేపార్శ్వే-తత్రాపి-యత్ర-పుష్పభద్రాఖ్యా- నదీ-తత్రాపి-యత్ర-చిత్రాఖ్యా-శిలా-తత్ర-తదాశ్రమం-మార్కణ్డేయాశ్రమం-జగ్ముః ॥ విభవితిసంబోధనమ్ ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁గత్వేతి॥ఆశ్రమపదం-ప్రవిష్టో-వాయు-ర్వవౌ-వివితితృతీయేనాన్వయః - పుణ్యంపుణ్యావహం-పుణ్యైఃద్రుమైః-లతాభిశ్చ,అఞ్చితంపూజితం-ఆకులమితిపాఠాన్తరం - పుణ్యానాం- ద్విజానాంఋషీణాం-కులైఃసమూహైః - ఆకీర్ణం- పుణ్యా-అమలాశ్చజలాశయాయస్మిన్ - మధుపానమత్తానాం - భ్రమరాణాం,సంగీతం-యస్మిన్-మత్తకోకిలానాంకూజితంయస్మిన్ - మత్తా-బర్హిణామయూరాఏవ - నటా-స్తేషా-మాటోపఃసంభ్రమో-యస్మిన్-మత్తానాం - ద్విజానాంపక్షిణాం-కులైః-ఆకులం-ఇత్థంభూతం - త-దాశ్రమపదం-మలయానిలః - శీతలగిరినదీశీకరా-నాదాయ - సుమనోభిఃకుసుమైః- పరిష్వక్తః-స్మరంకామం,

ము త్తమ్భయన్ ఉద్దీపయన్-వవౌ ప్రససార ❁ ॥ ౧౭ ॥ ౧౮ ॥ ౧౯ ॥ ❁ ఏవం మలయానిలస్య వ్యాపార ఉక్తః॥ అథ వసన్తస్యతమాహ ॥ ఉద్యదితి ॥ ఉద్యన్ చన్ద్రో యస్మిన్, తత్, నిశావక్త్రం రజనీముఖం, యస్మిన్, సః-ప్రవాలానాం పల్లవానాం, స్తబకానాం గుచ్ఛానాంచ, ఆలయః శ్రేణయో, యేషు తైః-గోపద్రుమలతాజాలైః-గుప్యన్తే విటపైస్సంశ్లిష్యన్త ఇతి గోపాః- ద్రుమాలతాశ్చేతి, తేషాం, జాలైః సమూహైః-రుపలక్షితః, కుసుమాకరో వసన్తః, తత్ర, ప్రాదుర్బభూవ ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ అథ కామస్య వృత్తమాహ ॥ అన్వీయమాన ఇతి ॥ గీతవాదిత్రాణాం మృదఙ్గాదీనాం, యూథమేషామస్తీతి తథా తైః, మత్వర్థీయష్ఠన్, గన్ధర్వైః, రన్వీయమానః, యుజ్యమానః గృహీతధనుర్బాణః స్వస్త్రీణాం అప్సరసాం యూథస్య, పతిః, స్మరః, అదృశ్యత అలక్ష్యత ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ హుత్వేతి ॥ ఉపాసీనం, తం మార్కణ్డేయం, మూర్తిమన్తం పుంవిగ్రహధారిణం, అనలమివ స్థితం, దదృశుః ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ ననృతురితి ॥ తస్య మార్కణ్డేయస్య, అథో అథ, వాద్యం స్తుతిసూచకం ధ్వనిం-చక్రుః ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ సందధ ఇతి ॥ పఞ్చ, రవిన్దాదీని-ముఖాని యస్య, తత్, దస్త్రం, స్వే ధనుషి, సందధే- మధుర్వసన్తః, రజస్తోకో లోభో మదశ్చేత్యేతే, ఇన్ద్రభృత్యాః-అకమ్పయన్ అక్షోభయన్ ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ క్రీడన్త్యా ఇతి ॥ పుఞ్జికస్థలీనామాప్సరాః, స్తస్యాః-కన్దుకైః, క్రీడన్త్యాః- స్తనభారాద్భృశముద్విగ్నమధ్యాయాశ్చలన్మధ్యాయాః, కేశేభ్యో, విస్రంసితా-స్రక్, యస్యాః తస్యాః, కన్దుకము

ఛ్రితమ్ । పుణ్యద్విజకులాకీర్ణం పుణ్యామలజలాశయమ్ ॥ ౧౭ ॥ మత్తభ్రమరసంగీతం మత్తకోకిలకూజితమ్ । మత్తబర్హినటాటోపం మత్తద్విజకులాకులమ్ ॥ ౧౮ ॥ వాయుః ప్రవిష్ట ఆదాయ హిమనిర్ఝరశీకరమ్ । సుమనోభిః పరిష్వక్తో వవావుత్తమ్భయన్స్మరమ్ ॥ ౧౯ ॥ ఉద్యచ్చన్ద్రనిశావక్త్రః ప్రవాలస్తబకాలిభిః । గోపద్రుమలతాజాలైస్తత్రాసీత్కుసుమాకరః ॥ ౨౦ ॥ అన్వీయమానో గన్ధర్వైర్గీతవాదిత్రయూథకైః । అదృశ్యతాత్తచాపేషుః స్వఃస్త్రీయూథపతిస్స్మరః ॥ ౨౧ ॥ హుత్వాఽగ్నిం సముపాసీనం దదృశుశ్శక్రకింకరాః । మీలితాక్షం దురాధర్షం మూర్తిమన్తమివానలమ్ ॥ ౨౨ ॥ ననృతుస్తస్య పురతః స్త్రియోఽథో గాయకా జగుః । మృదఙ్గవీణాపణవైర్వాద్యం చక్రుర్మనోరమమ్ ॥ ౨౩ ॥ సందధేఽస్త్రం స్వధనుషి కామః పఞ్చముఖం తదా । మధుర్మనో రజస్తోక ఇన్ద్రభృత్యా వ్యకమ్పయన్ ॥ ౨౪ ॥ క్రీడన్త్యాః పుఞ్జికస్థల్యాః కన్దుకైః స్తనగౌరవాత్ । భృశముద్విగ్నమధ్యాయాః కేశవిస్రంసితస్రజః ॥ ౨౫ ॥ ఇతస్తతో భ్రమద్దృష్టేశ్చలన్త్యా అనుకన్దుకమ్ । వాయుర్జహార తద్వాసస్సూక్ష్మం త్రుటితమేఖలమ్ ॥ ౨౬ ॥ విససర్జ తదా బాణం మత్వా తం స్వజితం స్మరః । సర్వం తత్రాభవన్మోఘమనీశస్య యథోద్యమః ॥ ౨౭ ॥ త ఇత్థమపకుర్వన్తో మునేస్స్వతేజసా మునే । దహ్యమానా నివవృతుః ప్రబోధ్యాహిమివార్భకాః ॥ ౨౮ ॥ ఇతీన్ద్రానుచరైర్బ్రహ్మన్ధర్షితోఽపి మహామునిః । యన్నాగాదహమో భావం న తచ్చిత్రం మహత్సు హి ॥ ౨౯ ॥ దృష్ట్వా నిస్తేజసం కామం సగణం భగవాన్స్వరాట్ । శ్రుత్వాఽనుభావం బ్రహ్మర్షేర్విస్మయం సమగాత్పరమ్ ॥ ౩౦ ॥ తస్యైవం యుఞ్జతశ్చిత్తం తపస్స్వాధ్యాయసంయమైః । అనుగ్రహాయావిరాసీన్నరనారాయణో హరిః ॥ ౩౧ ॥ తౌ శుక్లకృష్ణౌ నవకఞ్జలోచనౌ చతుర్భుజౌ రౌరవవల్కలామ్బరౌ । పవిత్రపాణీ ఉపవీతకం త్రివృత్కమణ్డలుం దణ్డమృజుం చ వైణవమ్ ॥ ౩౨ ॥ పద్మాక్షమాలాముత జన్తుమార్జనం వేదం చ సాక్షాత్తప

స్స్వరూప్య-ఇతస్తతో, భ్రమన్త్యా, దృష్టిః-యస్యాః, తస్యాశ్చలన్త్యాః-అత ఏవ, త్రుటితా మేఖలా యస్మిన్, తత్, సూక్ష్మం, వాసో వస్త్రం, వాయుర్జహార ❁ ॥ ౨౫ ॥ ౨౬ ॥ ❁ విససర్జేతి ॥ తదా-పుఞ్జికస్థల్యాః, నగ్నతాదశాయాం, తత్ర తస్మిన్మునౌ-సర్వమేతత్కృత్యం, మోఘం వ్యర్థమభవత్, యథాఽనీశస్య నిర్ధనస్యోద్యమస్తద్వత్ ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ ఇతి ॥ హే మునే, మునేర్మనస్వినో, ఇత్థ-మపకుర్వన్తః, తస్య మునేః స్వతేజసా, దహ్యమానా, నివవృతుః నివృత్తా బభూవుః, యథా, అర్భకాః-అహిం సర్పం, ప్రబోధ్య, తతో, నివర్తన్తే తద్వత్ ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁ చిత్రమేతదహో తస్యాజితేన్ద్రియత్వమితి విస్మయమానమలక్ష్యాహ ॥ ఇతీతి ॥ హే బ్రహ్మన్, ధర్షితః ప్రలోభితోఽపి, యత్, అహమోఽహంకారస్య, భావం వికారం మోహం, నాగాదితి న ప్రాప్తేత్యేతన్మహత్సు న చిత్రమ్ ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁ దృష్ట్వేతి ॥ స్వరాడిన్ద్రః నిస్తేజసం పరిమ్లానవదనం, కామం, దృష్ట్వా, బ్రహ్మర్షేర్మార్కణ్డేయస్య, ప్రభావం, శ్రుత్వా చ, పరం భృశం, విస్మయమగాత్ ❁ ॥ ౩౦ ॥ ❁ తస్యేతి ॥ నరనారాయణః నరసహితో నారాయణః ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁ తావితి ॥ తౌ నరనారాయణౌ, వీక్ష్యోత్థాయేత్యుపరిష్టాత్సంబన్ధః-శుక్లకృష్ణౌ-తత్ర-నరః శుక్లః-నారాయణః కృష్ణవర్ణః-రౌరవం కృష్ణాజినం-వల్కలం చ, తే-అమ్బరే- యయోస్తౌ-పవిత్రే-పాణ్యోః, యయోస్తౌ-త్రివృత్త్రిగుణం-నవతన్తుకమితి వా, తదుపవీతం-ద్వితీయాన్తానాం దధానావిత్యుపరిష్టాత్సంబన్ధః, ఋజుమవక్రం, వైణవం దణ్డమ్ ❁ ॥ ౩౨ ॥ ❁ పద్మాక్షాణాం, మాలాం-ఉతాపిచ- జన్తుమార్జనం మశకాదిజన్తు వ్యపనోదనవస్త్రం, వేదం దర్భముష్టిం సాక్షాత్త

ఏవ, ఏకం, రూపం మూర్తిః ఱనయోః, తస్తీతి తథా తప్తతటిద్వర్ణం దీప్యమానతటిద్వర్ణసదృశం-య - త్పిశఙ్గరోచి-స్తేన, ప్రాం శూ ప్రగతాం అంశవో యయోస్తౌ, విబుధశ్రేష్ఠైరర్చితౌ ❀ ॥ ౩౩ ॥ ❀ తేఇతి ॥ రూపాపేక్షయా నపుం సకనిర్దేశః వీక్ష్యేతి ॥ ఉచ్చైర్మహతా, అఙ్గేన ❀ ॥ ౩౪ ॥ ❀ స మార్కణ్డేయః, తయో-స్సందర్శనేన-య, ఆనన్ద, స్తేన-నిర్వృతాః సుఖితాః-శాన్తావా, ఆత్మేన్ద్రియాశయాః దేహేన్ద్రియమనాంసి - యస్య సః - హృష్టాన్యుత్పులకితాని-రోమాణి-యస్య సః - తావ-త్ప్రా-దృష్టుమపి-న సేహే న శశాక ❀ ॥ ౩౫ ॥ ఉత్థాయేతి ॥ ప్రహ్వః నమ్రః- ఆశ్లిషన్నివ పరిరమ్భమాణ ఇవ- కేవలం-గద్గదాక్షరం-న మోనమ ఇతి-వాక్య-మీశ్వరౌ ప్రత్యా-బభాషే - గద్గదాక్షరమితి క్రియావిశేషణం వా ❀ ॥ ౩౬ ॥ ❀ తయోరితి ॥ ఆధాయ నిధా య పాదయోరవనిజ్య పాదౌ ప్రక్షాల్య, అర్హణేన యోగ్యేనా - నులేపేన చన్దనేన-ధూపై - ర్మాల్యైః కుసుమైశ్చ, అపూజ-యత్ ❀ ॥ ౩౭ ॥ ❀ సుఖం యథా తథా, ఆసీనౌ-గరిష్ఠౌ పూజ్యతమౌ ప్రతి ఇదం వక్ష్యమాణమ్ ❀ ॥ ౩౮ ॥ ❀ ఉక్తిమేవాహ ॥ కిమిత్యాదినా యావదధ్యాయసమాప్తి ॥ యువయోర్దర్శనం న మే తపః ఫలం తస్యాపి సర్వేన్ద్రియప్రాణప్రచోదయితృత్వాత్త్వయైవ కారితత్వా - దతః కేవలం త్వత్కృపాఫలమేవేత్యభిప్రేత్యాహ ॥ కిమితి ॥ హే విభో-తవ త్వాం-కిం వర్ణయే కథం స్తౌమి - యతః-స్వస్య మమ - తనుభృతాం-కిం బహునా-అజశర్వయోర్బ్రహ్మరుద్రయోశ్చ - అసుః ప్రాణః, యతో యేన త్వయా, ఉదీరితః ప్రేరితః, సంస్పన్దతే చలతి - స్వవ్యాపారక్షమో భవతి - తం స్పన్దమానం ప్రాణం, అనుసృత్య, వాగాదీని-స్పన్దన్తి అనుదాత్తేత్త్వలక్షణస్యాత్మనేపదస్యానిత్యత్వాత్పరస్మైపదం, యద్యేవం తర్హి సర్వేఽపి త్వామివ కిం న మాముపాసత ఇత్యత్రాహ ॥ అథాపీతి ॥

ఏకరూపిణౌ । తప్తతటిద్వర్ణపిశఙ్గరోచిషా ప్రాంశూ దధానౌ విబుధర్షభార్చితౌ ॥ ౩౩ ॥ తే వై భగవతో రూపే నరనారాయణావృషీ । వీక్ష్యోత్థాయాదరేణోచ్చైర్ననామాఙ్గేన దణ్డవత్ ॥ ౩౪ ॥ స తత్సందర్శనానన్దనిర్వృతాత్మేన్ద్రియాశయః । హృష్టరోమాఽశ్రుపూర్ణాక్షో న సేహే తావుదీక్షితుమ్ ॥ ౩౫ ॥ ఉత్థాయ ప్రాఞ్జలిః ప్రహ్వ ఔత్సుక్యాదాశ్లిషన్నివ । నమో నమ ఇతీశానౌ బభాషే గద్గదాక్షరమ్ ॥ ౩౬ ॥ తయోరాసనమాధాయ పాదయోరవనిజ్య చ । అర్హణేనానులేపేన ధూపమాల్యైరపూజయత్ ॥ ౩౭ ॥ సుఖమాసన ఆసీనౌ ప్రసాదాభిముఖౌ మునీ । పునరానమ్య పాదాభ్యాం గరిష్ఠావిదమబ్రవీత్ ॥ ౩౮ ॥ మార్కణ్డేయ ఉవాచ ॥ కిం వర్ణయే తవ విభో యదుదీరితాసుస్సంస్పన్దతే తమను వాఙ్మన ఇన్ద్రియాణి । స్పన్దన్తి ❀ వై తనుభృతామజశర్వయోశ్చ స్వస్యాప్యథాపి భజతామసి భావబన్ధుః ॥ ౩౯ ॥ మూర్తీ ఇమే భగవతో భగవంస్త్రిలోక్యాః క్షేమాయ తాపవిరమాయ చ మృత్యుజిత్యై । నానా బిభర్ష్యవితుమన్యతనూర్యథేదం సృష్ట్వా పునర్గ్రససి సర్వమివోర్ణనాభిః ॥ ౪౦ ॥ తస్యావితుస్స్థిరచరేశితురఙ్ఘ్రిమూలం యస్మాన్న కర్మగుణకాల ❀ రజస్స్పృశన్తి । యద్వై స్తువన్తి నినమన్తి యజన్త్యభీక్ష్ణం

ప్రాణిమాత్రస్య ప్రాణాదిప్రచోదయితృత్వేఽపి - భజతాం పుంసామేవ - భావబన్ధుః, భావస్త్వదుపాసనారూపోఽభిప్రాయవిశేషః, తం బధ్నాతి స్థిరీకరోతీతి తథా, త్వయి కించిదానుకూల్యయుక్తానామేవ భావబన్ధుస్త్వమితి భావః ❀ ॥ ౩౯ ॥ ❀ నను ప్రాణాదీనాముద్దీపయితేశ్వరః, నాహ - మిత్యత్ర భగవదవతారభూతావేవ యువామిత్యభిప్రయన్నవతారప్రయోజన మాహ ॥ మూర్తీ ఇతి ॥ హే భగవన్, భగవతః షాడ్గుణ్యపూర్ణస్యైవ, మే, మూర్తీ అవతారౌ, కిమర్థం, త్రిలోక్యాః- క్షేమాయ సుఖాయ, తాపవిరమాయ, జ్ఞానోపదేశేనాధ్యాత్మికాదితాపవిఘాతాయ - మృత్యుజిత్యై మృత్యుజయాయ - మోక్షాయేతి యావత్ - అత్ర దృష్టాన్తాన్తరాలాభాత్తదవతారానేవ దృష్టాన్తయతి ॥ నానా బిభర్ష్యవితుమన్యతనూర్యథేతి ॥ యథా, నానావిధాః, అన్యతనూః రామకృష్ణాదితనూః, ఇదం జగ-దవితుం రక్షితుం-బిభర్షి, తద్వత్ -న కేవలం జగద్రక్షైవ త్వద్వ్యాపారః-కిన్తు, సృష్టిసంహారావపీత్యాహ ॥ సర్వ-మిదం జగ- త్సృష్ట్వా, పునర్గ్రససి ॥ నను కిం త్వయైకస్యైవ స్రష్టృత్వం పుసంహర్తృత్వం చ క్వచిద్దృష్టమతో దృష్టాన్తమాహ ॥ ఇవోర్ణనాభిరితి ॥ ఊర్ణనాభిరివేత్యర్థః ❀ ॥ ౪౦ ॥ ❀ యతస్సర్వజగత్కారణభూతోఽతస్త్వామేవ " కారణం తు ధ్యేయః " ఇత్యాదివేదార్థతాత్పర్యజ్ఞా ధ్యాయన్తీత్యాహ ॥ తస్యేతి ॥ తస్య సృష్టిసంహారకర్తుః- అవితుః స్వావతారై రక్షితుః, చరాచరాణామన్తః ప్రవిశ్య ధారణేన నియన్తుశ్చ - తవ-య-త్పాదమూలం, తద్వై భజామీత్యుపరిష్టాత్సంబన్ధః-కథంభూతం - యస్మాత్-యదుపాసనాదిత్యర్థః - న కర్మగుణకాలరజఃస్పృశన్తి, కర్మగుణకాలానాం-రజో మలం-యదుపాసకా-నస్పృశన్తి - రజ ఇతి పాఠాన్తరం - తదా-కర్మాదయో-యదుపాసకం-న స్పృశన్తి, యదుపాసకాః కర్మాదీన్న స్పృశన్తీతి వా - తత్ర- కర్మ పుణ్యపాపాత్మకం, తస్య, రజః రజోవత్ జ్ఞానావారకత్వాత్సుఖదుఃఖే - గుణరజశ్శబ్దేన

---

౪౧ ॥ శ్లో ❀ పా ॥ రజస్స్పృశన్తి

జఆదిగుణకార్యంకామక్రోధాదికం, కాలశబ్దేనతత్ప్రయుక్తశీతాతపవర్షాదయోవివక్షితాః, రుజఇతిపాఠేరుజోరోగాః. కించ. వేదహృదయామునయః, వేదాహృదయమేషాంతే - వేదతాత్పర్యవిదఇత్యర్థః - యజన్తి,ఆరాధయన్తిచ-కిమర్థం - తదాప్త్యైతత్పాదమూలప్రాప్త్యై ॥ ౪౧ ॥ కింతదాప్త్యేత్యత స్తస్యైవనిరతిశయపురుషార్థరూపతామాహ ॥ నాన్యమితి॥అభియఇతిచ్ఛేదః,హేఅపవర్గమూర్తేనిరతిశయపురుషార్థరూప, హేఈశ-పరితో - న - భీర్భయం-యస్మాత్-త్వదఙ్ఘ్రియుపసేయా త్వదఙ్ఘ్రిప్రాప్తే - రన్యం,క్షేమంశ్రేయోనవిద్మః,భియఇతిచ్ఛేదే - పరితోభియఇతిసమస్తంపదంజనస్య,విశేషణం.న నుచతుర్ముఖలోకప్రాప్తిరపిక్షేమఏవేత్యతఆహ ॥ బ్రహ్మేతి ॥ అలంనితరాం, కాలస్యకాలరూపస్య, తేత్వత్తః,బిభేతి-కుతః-ద్విపరార్ధధిష్ణ్యఃద్విపరార్ధకాలావస్థాయిలోకః, అతోబిభేతీతిసంబన్ధః, యతోబ్రహ్మణఏవభయంకిముత - తత్కృతానాం తత్సృష్టానాం, భౌతికానాంభూతపరిణామాత్మకదేహభాజామ్ ॥ ౪౨ ॥ యతస్త్వదఙ్ఘ్ర్యుపసయఏవక్షేమ - స్తతస్తవపాదమూలమేవతత్ప్రాప్తమేభజామీత్యాహ ॥ తద్వైఇతి ॥ ఋతధియఃసత్యసఙ్కల్పస్య,పరమాత్మనో - గురోశ్చ-పరస్యసర్వస్మాత్పరస్యచ - తవ-ఆత్మహితం-తదేత-త్పాదమూలం, భజామి,ఋతధియఇత్యనేన “ తేషామహంసముద్ధర్తామృత్యుసంసారసాగరాత్ ” దిత్యుక్తవిధసత్యసఙ్కల్పత్వంవివక్షితం - ఆత్మగురోరిత్యనేనాన్తః ప్రవిశ్యనియమనేనసాధుకర్మకారయితృత్వం జ్ఞానోపదేశేనోపకర్తృత్వంచ ప్రాప్యత్వోపయుక్తతయోక్తం “ హిత్వైతదాత్మహితమాత్మగురోఃపరస్యదేహాద్యపార్థమసదత్యమభిజ్ఞమాత్ర ” మితిపాఠః - అత్యమత్యన్తం, అసద్దుష్టం, అపార్థంనిష్ఫలంచ-దేహాది-హిత్వాఅపాస్య-ఆత్మహితం-పాదమూలం,భజామీ-తిసంబన్ధః “ హిత్వేదమాత్మ*ఛదిమాత్మగురో ” రితిపాఠేతు - ఆత్మఛదింజ్ఞానావారకందేహాది-హిత్వా,భజామీత్యర్థః “ దేహాద్యపార్థమసదిత్యనభిజ్ఞమాత్ర ” మితిచక్వచిత్పాఠః-తదా,అపార్థ,మసదితిచ-నభవత్యభిజ్ఞామాత్రం-యస్మా-త్త,ద్దేహాది-హిత్వేత్యర్థః, జ్ఞానశబ్దస్యార్శోప్రాస్వః, యద్యేవం-తే-త్వాం, యో-భజేదితిశే

ధ్యాయన్తివేదహృదయామునయస్తదాప్త్యై ॥ ౪౧ ॥ నాన్యంతవాఙ్ఘ్ర్యుపనయాదపవర్గమూర్తేః క్షేమంజనస్యపరితోఽభియఈశవిద్మః । బ్రహ్మాబిభేత్యలమతోద్విపరార్ధధిష్ణ్యః కాలస్యతేకిముతతత్కృతభౌతికానామ్॥ తద్వైభజామ్యృతధియస్తవపాదమూలంహిత్వేతదాత్మహితమాత్మ గురోఃపరస్య । * దేహాద్యపార్థమసదత్యమభిజ్ఞమాత్రంవిన్దేతతేత * ర్హిసర్వమనీషితార్థమ్ ॥ ౪౩ ॥ సత్వంరజస్తమఇతీశతవాత్మబన్ధోమాయాకృతాఃస్థితిలయోద్భవహేతవోఽస్య । లీలాధృతాయదపిసత్వమయీప్రశాన్త్యై నాన్యేనృణాంవ్యసనమోహభియశ్చతాభ్యామ్ ॥ ౪౪ ॥ తస్మాత్తవేహభగవన్నథతావకానాంశుక్లాంతనుంస్వదయితాంకుశలాభజన్తి। య

షః,తర్హి,సఏవ-సర్వమనీషితార్థం, అభిమతంసర్వంపురుషార్థం,విన్దేతలభేత, ఆద్యపాఠేయస్యేతిశేషః-యస్య, తే-అభిజ్ఞామాత్రం-త్వత్పాదమూలవిషయకజ్ఞానమాత్రమస్తి, తర్హి,సఏవసర్వమనీషితార్థంవిన్దేత “ విన్దన్తితేసర్వమనీషితార్థ ” మితిచపాఠోదృశ్యతే-తదా,అభిజ్ఞమాత్రమిత్యస్యయేషామిత్యాదిః-తేవిన్దన్తిలభన్తఇతిసంబన్ధః ॥ ౪౩ ॥ ననుబ్రహ్మరుద్రావపిమమైవమూర్తీ, అతస్తౌహిత్వామామేవకిమితిభజసఇత్యతఆహ ॥ సత్వమితి ॥ హేఈశ-హేఆత్మబన్ధోజీవసఖ-యదపియద్యపి-అస్యజగతః, స్థితిలయోదయహేతవః తవ-విద్మః - రుద్రబ్రహ్మాతనవఇతివిశేష్యమధ్యాహర్తవ్యం, శుక్లాంతనుమిత్యగ్రేదర్శనాత్-తాశ్చ, సత్వం,రజ,స్తమ,ఇతి-యాః-తవ-మాయా - తయైవ,కృతాః-లీలాధృతాః-లీలయాధృతాః - లీలాపదేనవిష్ణ్వాద్యాఖ్యాతనుసంబన్ధస్యకర్మమూలత్వవ్యావృత్తిః - తథాపి - తత్ర,సత్వమయీ యా-తనూః - సైవ,నృణా,ముపాస్యమానా - శాన్త్యైమోక్షోపయుక్తశాన్తయే - భవతి-నాన్యే,అన్యే,బ్రహ్మరుద్రాఖ్యేతన్వౌ - నప్రశాన్త్యైభవతః,ప్రత్యుత-తాభ్యాముపాస్యమానాభ్యాం, వ్యసనమోహాభియో, భవేయుః,వ్యసనందుఃఖం, భీర్భయంయద్యప్యత్రస్థితిహేతుభూతాయావిష్ణ్వాఖ్యతనోరపిమాయాకృతత్వోక్త్యాప్రాకృతసత్వగుణపరిణామరూపత్వమవగమ్యతే - తచ్చ “ సత్వాదయోనసన్తీశేనయత్రప్రాకృతగుణా ” ఇతిభగవద్విగ్రహేప్రతిషిద్ధంతథాప్యత్ర సత్వమితి-యా, మాయా-రజస్తమశ్చేతిచ-యామాయా,తాభ్యాంమాయాభ్యాం,కృతా, ఇతియోజ్యం,తత్రసత్వశబ్దేన “ స్వసత్తాభాసకంసత్వంగుణసత్వాద్విలక్షణ ” మిత్యుక్తంశుద్ధసత్వం త్రిగుణాత్మకప్రకృతిద్రవ్యవిలక్షణంవివక్షితం - ఇత్థంయోజనార్థమేవసత్వంరజస్తమఇతివ్యస్తనిర్దేశఃకృతః- ప్రబన్ధోపక్రమేఽపి “ సత్వంరజస్తమఇతిప్రకృతేర్గుణాస్తై ” రిత్యత్రాయమేవార్థః - రజస్తమశ్శబ్దాభ్యాంసత్వమిశ్రౌతౌవివక్షితౌ ॥ ౪౪ ॥ యతస్సత్వమయ్యేవప్రశాన్త్యై,నత్వన్యే,అతో, నిపుణబుద్ధయస్తామేవోపాసతఇత్యాహ॥తస్మాదితి॥అథ

౪౩ శ్లో పా ॥ దేహాద్యపార్థమసదిత్యనభిజ్ఞమాత్రంవిన్దన్తితేఇతి

నను. భగవన్ - తావకానాంత్వద్భక్తానాం - స్వదయితాం,స్వస్యతవచ - దయితాంప్రియాం-శుక్లాంశుద్ధసత్త్వమయీం-తనుం-కుశలాః-భజన్తి - కాఽసౌశుక్లాతనురిత్యత్రాహ ॥ యత్సాత్వతాఃపురుషరూపముశన్తిసత్త్వంలోకాఇతి ॥ సాత్వతాః పఞ్చరాత్రసిద్ధాన్తతత్త్వాభిజ్ఞాఃలోకాజనాః,య, త్పురుషరూపంపురుషాకృత్యాఽవస్థితంరూపం -పురుషస్యతవరూపంవా, సత్త్వం విశుద్ధంసత్త్వ -ముశన్తిఉపాస్యత్వేనేచ్ఛన్తి-సైవశుక్లాతనురిత్యర్థః ॥ తద్విశినష్టి ॥ యతఃపురుషరూపాత్సత్త్వాదుపాస్యమానా-దభయంసంసృతిభయాభావః-ఉతాపిచ, ఆత్మసుఖం-నచాన్యత్ అన్యద్భయమిశ్రసుఖంనాస్తి ❀ ॥ ౪౬ ॥ ❀ఇత్థమనన్తకల్యాణగుణగణంత్వాంస్తోతుమహంనశక్నోమీత్యభిప్రేత్యోపస్థితైర్గుణైర్విశింషన్ప్రణమతి ॥ తస్మాఇతి ॥ పురుషాయ -పురుషిణోతిదదాతీతితథా - చతుర్విధపురుషార్థప్రదాయేత్యర్థః - భూమ్నేసర్వాన్తరాత్మత్వేనభూమగుణవిశిష్టాయ - అతఏవ,విశ్వాయవిశ్వరూపేణావస్థితాయ - తఏవ - విశ్వగురవేవిశ్వస్యహితకరాయ - ఆత్మనశ్శరీరహితాచరణశీలత్వాదితిభావః - పరదేవతాయైఇత్యనేనతతోఽధికదేవతాన్తరవ్యావృత్తిః - నారాయణాయేత్యనేనప్రాప్యత్వం ప్రాపకత్వంచవివక్షితం - ఋషయఇత్యనేనసర్వజ్ఞత్వం - నారాయణపదసమభివ్యాహృతనరోత్తమశబ్దేనశిష్యాచార్యరూపేణాఖిలాధ్యాత్మవిద్యాప్రవర్తనద్వారాజగదుజ్జీవయితృత్వం-హంసాయేత్యనేనాశ్రితదోషనిరాకర్తృత్వం.సంయతగిరఇత్యనేన " సర్వమిదమభ్యాత్తోఽవాక్యనాదర „ ఇత్యత్రైవపరిపూర్ణతాప్రయుక్తవ-జల్పాకత్వం - నిగమేశ్వరాయేత్యనేన వేదాచార్యత్వమ్ ❀ ॥ ౪౭ ॥ ❀ననుత్వమిమమామిత్థంభూతంసర్వోఽపికింనవిదన్త్యతఆహ॥ యంవాఇతి॥త్వన్మాయయా,ఆవృతా-మతిర్యస్యా,తఏవ.వితథైర్నిరర్థకైః , రక్షపథైరిన్ద్రియమార్గైః-భ్రమన్తీధీర్యస్యసః- దేహాత్మాభిమానీత్యర్థః,భ్రమద్భిరితిపాఠే.వి

తాస్సాత్వతాఃపురుషరూపముశన్తిసత్త్వంలోకాయతోఽభయమథాత్మసుఖంచనాన్యత్ ॥ ౪౬ ॥ తస్మైనమోభగవతేపురుషాయభూమ్నేవిశ్వాయ ❀ విశ్వగురవేపరదేవతాయై । నారాయణాయఋషయేచనరోత్తమాయహంసాయసంయతగిరేనిగమేశ్వరాయ ॥ ౪౭ ॥ యంవైనవేదవితథాక్షపథైర్భ్రమద్ధీస్సన్తం స్వకేష్వసుషు హృద్యపిదృక్పథేషు । త్వన్మాయయాఽఽవృతమతిస్సఏవసాక్షాదాద్యస్తవాఖిలగురోరుపసాద్యవేదమ్ ॥ యద్దర్శనంనిగమఆత్మరహః ప్రకాశంముహ్యన్తియత్రకవయోఽజపరాయతన్తః ❀ । తంసర్వవాదవిషయప్రతిరూపశీలంవన్దేమహాపురుషమాత్మనిగూఢబోధమ్ ॥ ౪౯ ॥ ❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే,ద్వాదశస్కన్ధే, అష్టమోఽధ్యాయః. ❀❀❀❀❀❀❀❀

సూతఉవాచ।సంస్తుతోభగవానిత్థంమార్కణ్డేయేనధీమతా। నారాయణోనరసఖఃప్రీతఆహభృగూద్వహమ్॥౧॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ భోభోబ్రహ్మర్షివర్యోఽసిసిద్ధఆత్మసమాధినా । మయిభక్త్యాఽనపాయిన్యాతపసాస్వా

షయప్రావణ్యేనచలద్భిః,వితథాక్షపథైః-య్యం త్వాం-న వేద-కథంభూతమపి.-స్వకేష్వ,సుషుప్రాణేషు - హృదిహృదయే-దృక్పథేసువిషయేషు-నియన్తృతయాసన్తమపి, ॥ తర్హినకోఽపివేదేత్యత్రాహ-॥ య-స్తవా , ఖిలగురోః,ఆద్యఃప్రథమమ్త్వత్తఃప్రవర్తితఃయః,తంవేదముపసాద్య , స్థితఇతి శేషః - సఏవసహ్యేవ-త్వాం - సాక్షా-ద్వేద-వేదాన్తవిహితోపాసనావిశుద్ధమనసావేదేత్యర్థః ❀ ॥ ౪౮ ॥ ❀ వేదైకవేద్యజ్ఞానమిత్యుపపాదయన్ప్రణమతి॥ యద్దర్శనమితి ॥యస్య, దర్శనోపాయభూతో-నిగమో వేదః , ఆత్మరహస్యప్రకాశః , అన్యథా-దుర్జ్ఞేయతామాహ ॥ అజపరాః,అజోబ్రహ్మా, పరఃఉత్కృష్టః,ప్రధానో-యేషాం , తేబ్రహ్మముఖాః,కవయః , యతన్తఃసాంఖ్యయోగాదిభిర్యతమానాఅపి , యద్వా,హిరణ్యగర్భకపిలాదయః-యోగసాంఖ్యాదితన్త్రప్రణయనేనతత్స్వరూపవిమర్శనాయయతమానాఅపి - యత్రత్వయి,విషయభూతే. ముహ్యన్తి - తమిత్థంభూతం , సర్వవాదవిషయప్రతిరూపశీలం,సర్వేషాంవాదాఃయోగసాంఖ్యాదివాదాః , ప్రకృత్యుపాదానత్వపురుషనిమిత్తత్వాదివాదాఃతేషాం , ప్రతిక్షేపకం, రూపంస్వరూపం , శీలంస్వభావః , సార్వజ్ఞ్యసర్వశక్తిత్వాదిఃప్రకృతిపురుషాదిష్వసంభావితో,యస్యతం , ఆత్మనిస్వస్మిన్గూఢస్తైరవిజ్ఞాతః , భోధఃఅపరిచ్ఛేద్యజ్ఞానవైభవో , యస్యతం ,మహాపురుషంవన్దే ❀ ॥ ౪౯ ॥ ❀ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాంద్వాదశస్కన్ధేఅష్టమోఽధ్యాయః ❀❀❀

ఇత్థంసంస్తుతస్తదభిమతంప్రాయచ్ఛదిత్యాహ ॥ సంస్తుతఇత్యాదినా ॥ హేభృగూద్వహ ❀ ॥ ౧ ॥ ❀ఉక్తమేవాహ॥ భోభోఇతిద్వాభ్యామ్ ॥ ఆత్మసమాధినాచిత్తైకాగ్ర్యేణ-నపాయిన్యాఅవిచ్ఛిన్నయా-మయి-భక్త్యాచ - తపఆదిభిశ్చ-సిద్ధో-బ్రహ్మర్షి! శేషశ్చా-సి-తవ-బృహద్వ్రతచర్యయానైష్ఠికాకామధర్మచర్యయా-వయం-పరితుష్టాఃస్మః-వయమితిబహువచనం

సర్వదేవాభిప్రాయకం-వరదానామీశానాస్మత్తః-వరం,ప్రతీచ్ఛవృణీష్వ-తేతుభ్యం,భద్రంశుభ,మస్తు ❁ ॥ ౨ ॥ ౩ ॥ ❁ ఇత్థంప
రాయప్రచోదితఃప్రాహ॥ జితంతఇతి ॥ దేవదేవోబ్రహ్మ-తస్యాపీశ-ప్రపన్నానా-మార్తింక్లేశంహరతీతితథాభూత-ఆశ్రితా
న్నచ్యావయతీతితథా-నోఽస్మభ్యం - భవాన్-సమ్య - గదృశ్యతేతియ-దేతావతైవవరేణాలమ్ ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ తత్రహేతుత
యాతద్దర్శనస్యదుర్లభతామాహ ॥ వాఞ్ఛన్తీతి ॥ అజాదయోబ్రహ్మాదయః - యోగయుక్తేనయోగపరిశుద్ధేన-మనసా-యస్య-శ్రీ
మత్పాదాబ్జదర్శనం-కేవలం,వాఞ్ఛన్తి- నతుపశ్యన్తి స-భవా- న్మమా-క్షిగోచరోఽసి ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ అథాపీతి॥యద్యపిత్వద్ద
ర్శనమేవవర,స్తథాఽపితవ - మాయాంఆశ్చర్యశక్తిం,ద్రక్ష్యేద్రష్టుమిచ్ఛామీత్యర్థః , తాంవిశినష్టి , యయామాయయా-లో
కపాలైఃబ్రహ్మాదిభిస్సహితోలోకోజనః - సద్భిదాంసచ్ఛబ్దవాచ్యత్వేఽపి-భిదాంభేదం - దేవతిర్యఙ్మనుష్యస్థావరభేదం-వే
దయయాకృతాంభిదాంవేద-తాంమాయామిత్యర్థః ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ ఇతీతి॥ఈడితఃఉక్తః,అర్చితశ్చ-భగవాన్-హేమునే-స్మయో
మన్దహాసస్తేనసహితంయథాతథా-తథేతిద్రక్ష్యసీత్యనుగృహ్య-బదర్యాశ్రమంప్రతి-ప్రాగాత్ ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ తమేవేతి॥తమేవా
ర్థంమాయాదర్శనరూపమర్థం-చిన్తయన్-కదాద్రక్ష్యామీతిచిన్తయన్నిత్యర్థః - అగ్న్యాదిష్వప్సు , తత్రా, త్మాహృదయం,
సర్వత్రగోవిప్రాదిషు - హరిం-ధ్యాయన్ - భావద్రవ్యైర్మనోమయైర్ద్రవ్యై - రపూజయత్ మానసోపచారై రపూజయది

ధ్యాయసంయుతైః ॥ ౨ ॥ వయం తే పరితుష్టాస్స్మ త్వద్బృహద్వ్రతచర్యయా । వరం ప్రతీచ్ఛ భద్రం తే వరదేశాద
భీప్సితమ్ ॥ ౩ ॥ ఋషిరువాచ ॥ జితం తే దేవదేవేశ ప్రపన్నార్తిహరాచ్యుత । వరేణైతావతాఽలం మే యద్భవాన్స
మదృశ్యత ॥ ౪ ॥ వాఞ్ఛన్త్యజాదయో యస్య శ్రీమత్పాదాబ్జదర్శనమ్ । మనసా యోగయుక్తేన స భవాన్మేఽక్షిగో
చరః ॥ ౫ ॥ అథాప్యమ్బుజపత్రాక్ష పుణ్యశ్లోకశిఖామణే । ద్రక్ష్యే ❋ మాయాం యయా లోకస్సపాలో వేద సద్భి
దామ్ ॥ ౬ ॥ సూత ఉవాచ ॥ ఇతీడితోఽర్చితః కామమృషిణా భగవాన్మునే । తథేతి స స్మయన్ప్రాగాద్బదర్యాశ్రమమీ
శ్వరః ॥ ౭ ॥ తమేవ చిన్తయన్నర్థమృషిస్స్వాశ్రమ ఏవ సః । వసన్నగ్న్యర్కసోమామ్బుభూవాయువియదాత్మ
సు ॥ ౮ ॥ ధ్యాయన్సర్వత్ర చ హరిం భావద్రవ్యైరపూజయత్ । క్వచిత్పూజాం విసస్మార భక్తిప్రసరసంప్లుతః ॥ ౯ ॥
తస్యైకదా భృగుశ్రేష్ఠ పుష్పభద్రాతటే మునే । ఉపాసీనస్య సన్ధ్యాయాం బ్రహ్మన్వాయురభూన్మహాన్ ॥ ౧౦ ॥
తం చణ్డశబ్దం సముదీరయన్తం బలాహకా అన్వభవన్కరాలాః । అక్షస్థవిష్ఠా ముముచుస్తటిద్భిస్స్వనన్త ఉచ్చైరభివ
ర్షధారాః ॥ ౧౧ ॥ తతో వ్యదృశ్యన్త చతుస్సముద్రాస్సమన్తతః క్ష్మాతలమాగ్రసన్తః । సమీరవేగోర్మిభిరుగ్రనక్ర
మహాభయావర్తగభీరఘోషాః ॥ ౧౨ ॥ అన్తర్బహిశ్చాద్భిరతిద్యుభిః ఖరైశ్శతహ్రదాభీ ❋ రుపతాపితం జగత్ । చ
తుర్విధం వీక్ష్య సహాత్మనా మునిర్జలాప్లుతాం క్ష్మాం విమనాస్సమత్రసత్ ॥ ౧౩ ॥ తస్యైవముద్వీక్షత ❋ ఊర్మిభీషణః
ప్రభఞ్జనాఘూర్ణితవార్మహార్ణవః । ఆపూర్యమాణో వర్షద్భి ❋ రమ్బుదైః క్ష్మామప్యధాద్ద్వీప ❋ వర్షాద్రిభిస్సమమ్ ॥
సక్ష్మాన్తరిక్షం సదివం సభా ❋ గణం త్రైలోక్యమాసీత్సహ దిగ్భిరాప్లుతమ్ । స ఏక ఏవోర్వరితో మహామునిర్బ
భ్రామ విక్షిప్య జటా జడాన్ధవత్ ॥ ౧౫ ॥ క్షుత్తృట్పరీతో మకరైస్తిమిఙ్గిలైరుపద్రుతో వీచినభస్వతాహతః । తమస్య

త్యర్థః॥క్వచిదితి॥భక్తిప్రసరేణప్రీత్యాత్మకభక్తిపరీవాహేణ- సంప్లుతఃవ్యాప్తః-తాంపూజామపి-విస్మృతవాన్ ❁ ॥ ౮ ॥ ౯ ॥ ❁
మాయాదర్శనముపవర్ణయతి ॥ తస్యేత్యాదినా । హేభృగుశ్రేష్ఠ-తస్యమునేర్మార్కణ్డేయస్యో-పాసీనస్యసతః- హేబ్రహ్మన్
మహాన్వాయు రభూత్ ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ తమితి ॥ తంవాయు-మను-బలాహకామేఘాః - కరాలాభయంకరా-అభవన్ఆవిర్భూ
తాః,తేచ - తటిద్భిస్సహితా , ఉచ్చైః,ధ్వనన్తోగర్జన్తః-అక్షఃశకటాక్షః,తద్వత్,స్థవిష్ఠాఃఅతిస్థూలాః,అభితో-వర్షధారా-
ముముచుః ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ తతఇతి॥చతుర్దిక్షు-వర్తమానాః,సముద్రాః-పరితః-క్ష్మాతలంభూమణ్డలం,ఉగ్రానక్రాయేషాంతైః,స
మీరవేగోద్ధితైః,రూర్మిభిః,గ్రసన్తః,భయానకాఆవర్తాయేషు- గభీరోఘోషోయేషు-తేచ-వ్యదృశ్యన్త ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ అన్తర్బ
హిరితి ॥ ఖరైరిత్యస్యసూర్యరశ్మిభిరితిశేషః - శతహ్రదాదిభిర్విద్యుద్భిః-భద్రోఽనురాగేణదీర్ఘత్వమార్షం - అతిద్యుభిఃఅతిక్రా
న్తాద్యౌర్యాభిస్తాభిరద్భిఃజలైశ్చ,అన్తర్బహి - రుపతాపితం-చతుర్విధందేవతిర్యఙ్మనుష్యస్థావరాత్మకం - జగ-జ్జలాప్లుతాం,
క్ష్మాంభూమిం-వీక్ష్య-మునిర్విమనాః-సమత్రసద్భైషీత్ ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ తస్యేతి ॥ తస్యమునేరిత్థ,ముద్వీక్షతస్సతః,వర్షద్భి,క
మ్బుదై-రాపూర్యమాణః-ప్రభఞ్జనేనవాయునా - ఆఘూర్ణితంభ్రామితం , వాఃఉదకం-యస్మిన్ ఊర్మిభి - ర్భీషణశ్చార్ణవః-
ద్వీపవర్షాద్రిభిః-సమంసహ-సహితామిత్యర్థః,క్ష్మా- మప్యధాత్ఛాదయామాస ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ సక్ష్మాన్తరిక్షమితి ॥ భూమ్యా
న్తరిక్షసహితం- సదివంస్వర్గసహితం - సభాగణంనక్షత్రగణసహితం-త్రైలోక్య-మద్భిరాప్లుతం-ఆసీత్-,తదా- సముని
రేకఏవ-ఉర్వరితఃఅవశేషితః-విక్షిప్తాఃజటాయేనసః,జడవదన్ధవచ్చ-విచచాల ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ క్షుత్తృడితి ॥ క్షుత్తృడ్భ్యాం-

వ్యాప్తః - తృతీయాన్తపాఠే - మకరాదీనాం విశేషణం, వీచిభిస్తరఙ్గైర్నభస్వతా చ, హతః తాడితః- అతఏవ - పరిశ్రమే ణోపేతోవ్యాప్తః - దివమన్తరిక్షం - గాం భూమిం చ నవేద ❀ ॥ ౧౬ ॥ ❀ క్వచిదితి ॥ తరవైస్తరఙ్గైః- రన్యోన్యఘాతిభి రన్యోన్యం యుధ్యమానైః - యాదోభిర్జలజన్తుభిః - స్వయం - భక్షితశ్చ ❀ ॥ ౧౭ ॥ ❀ క్వచిన్మోహమితి ॥ మృత్యుం మృత్యుమివ ❀ ॥ ౧౮ ॥ ❀ అయుతాయుతవర్షాణామితి ॥ విష్ణోర్మాయయా - హృతః, ఆత్మా మనో-యస్య-తస్య మునేః- తస్మిన్ జలే-భ్రమతస్సతః-మహాన్, కాలో-వ్యతీయాయేత్యర్థః ❀ ॥ ౧౯ ॥ ❀ సఇతి ॥ పృథివ్యాః-కకుది తద్వదున్నతస్థలే-ఫలైః-పల్లవై శ్చ శోభితం న్యగ్రోధపోతం కోమలవటవృక్షం-దదృశే పశ్యతిస్మ ❀ ॥ ౨౦ ॥ ❀ ప్రాగుత్తరస్యామితి ॥ తస్య న్యగ్రోధపోతస్య ప్రాగుత్తరస్యామీశాన్యాం దిశియా-శాఖా-తస్యాం-శిశుమపి దదృశే ॥ తం విశినష్టి ॥ శయానమిత్యాదినా ॥ తమః అన్ధకారం-గ్రసన్తం నిరాకుర్వన్తమ్ ❀ ॥ ౨౧ ॥ ❀ ఇన్ద్రనీలవత్, శ్యామం- శ్రీమత్ రమ్యం-వదనపఙ్కజం-యస్య తం-కమ్బువత్ శఙ్ఖవత్ త్రిరేఖావృతా-గ్రీవా-యస్య తం-మహోరస్కం విశాలవక్షసం, శోభనా నాసా యస్య తం-సున్దరే భ్రువౌ యస్య తమ్ ❀ ॥ ౨౨ ॥ ❀ నిశ్వాసైః-రేజన్తః కమ్పమానా-యే-అలకాః - తైః-రాభాతం శోభితం కమ్బువదన్తర్వలయేన - శ్రీర్యయో - స్తే కమ్బుశ్రియా-తయోః-కర్ణయోః-దాడిమపుష్పసదృశమాభరణం-యస్య తం - విద్రుమవత్ - యః-అధర- స్తస్య-భాసా, ఈషచ్ఛోణాయితం, శుచి శుభ్రం-స్మితం యస్య తమ్ ❀ ॥ ౨౩ ॥ ❀ పద్మగర్భవివారుణే-వపాఙ్గే నేత్రే- యస్య తం-హృద్యం, హాసయుక్త-మ

పారేపతితో భ్రమన్దిశో న వేద ఖం గాం చ పరిశ్రమేషితః ॥ ౧౬ ॥ క్వచిద్గతో మహాగర్తే తరలైస్తాడితః క్వచిత్ । యాదోభిర్భక్షితః క్వాపి స్వయమన్యోన్యఘాతిభిః ॥ ౧౭ ॥ క్వచిన్మోహం క్వచిచ్ఛోకం క్వచిద్దుఃఖం క్వచిద్భయమ్ । క్వచిన్మృత్యుమవాప్నోతి వ్యాధ్యాదిభిరుతార్దితః ॥ ౧౮ ॥ అయుతాయుతవర్షాణాం సహస్రాణి శతాని చ । వ్యతీయుర్భ్రమతస్తస్మిన్విష్ణుమాయావృతాత్మనః ॥ ౧౯ ॥ స కదాచిద్భ్రమంస్తస్మిన్పృథివ్యాః కకుది ద్విజః । న్యగ్రోధపోతం దదృశే ❀ ఫలపల్లవశోభితమ్ ॥ ౨౦ ॥ ప్రాగుత్తరస్యాం శాఖాయాం తస్యాపి దదృశే ❀ శిశుమ్ । శయానం పర్ణపుటకే గ్రసన్తం ప్రభయా తమః ॥ ౨౧ ॥ మహామరకతశ్యామం శ్రీమద్వదనపఙ్కజమ్ । కమ్బుగ్రీవం మహోరస్కం సునాసం సున్దరభ్రువమ్ ॥ ౨౨ ॥ శ్వాసైజదలకాభాతం కమ్బుశ్రీకర్ణదాడిమమ్ । విద్రుమాధరభాసేషచ్ఛోణాయితసుచిస్మితమ్ ॥ ౨౩ ॥ పద్మగర్భారుణాపాఙ్గం హృద్యహాసావలోకనమ్ । శ్వాసైజద్వలిసంవిగ్ననిమ్ననాభిదలోదరమ్ ॥ చార్వఙ్గులిభ్యాం పాణిభ్యామున్నీయ చరణామ్బుజమ్ । ముఖే నిధాయ విప్రేన్ద్రో ధయన్తం వీక్ష్య విస్మితః ॥ ౨౫ ॥ తద్దర్శనాద్వీతపరిశ్రమో ముదా ప్రోత్ఫుల్లహృత్పద్మవిలోచనామ్బుజః । ప్రహృష్టరోమాద్భుతభావశఙ్కితో ద్రష్టుం పురస్తం ప్రససార బాలకమ్ ॥ ౨౬ ॥ తావచ్ఛిశోర్వై శ్వసితేన భార్గవస్సోఽన్తశ్శరీరం మశకో యథాఽవిశత్ । తత్రాప్యదోఽన్యం తమచష్ట కృత్స్నశో యథా పురాఽముహ్యదతీవ విస్మితః ॥ ౨౭ ॥ ఖం రోదసీ భగణా❀నద్రిసాగరాన్ ద్వీపాన్సవర్షాన్ కకుభస్సురాసురాన్ । వనాని దేశాన్సరితః పురాఽఽకరాన్ ఖేటాన్వ్రజానాశ్రమవర్ణవృత్తయః ❀ ॥ ౨౮ ॥ మహాన్తి భూతాన్యథ భౌతికాన్యసౌ కాలఞ్చ నానాయుగకల్పకల్పనమ్ । యత్కిఞ్చిదన్య

వలోకనం - యస్య-శ్వాసైః-రేజన్త్యశ్చలన్త్యః వలయ- స్తిర్యఙ్నిమ్నరేఖా - యా- స్తాభి-స్సంవిగ్నా చఞ్చలా-నిమ్నా చ-నాభిర్యస్మిన్-తత్-దశ్వత్థపత్రసంకాశ - ముదరం-యస్య తమ్ ❀ ॥ ౨౪ ॥ ❀ చారవః సున్దర్యః- అఙ్గులయో-యయో-స్తాభ్యాం-చరణామ్బుజ-మున్నీయ ఉద్ధృత్య-ముఖే-నిధాయ, తదఙ్గుష్ఠం - ధయన్తం పిబన్త, మిత్థంభూతం-శిశుం-విలోక్య, విస్మితో-బభూవ ❀ ॥ ౨౫ ॥ ❀ తద్దర్శనాదితి ॥ తస్య శిశోః-దర్శనాత్-వీతో గతః పరిశ్రమో-యస్య సః-ప్రోత్ఫుల్లాని-హృత్పద్మం లోచనామ్బుజే చ-యస్య- అద్భుతభావేన అత్యాశ్చర్యరూపేణ - శఙ్కితో ఽపి-తం బాలకం-ద్రష్టుం-పురః ప్రససార సమీపం గత ఇత్యర్థః ❀ ॥ ౨౬ ॥ ❀ తావదితి ॥ తావత్తదా-హే భార్గవ-స మునిః-శిశోః-శ్వసితేన, మశకవదన్తశ్శరీర-మావిశత్ - శిశోశ్శ్వాసవాతేన తచ్ఛరీరాన్తః ప్రావిశదిత్యర్థః- తత్రాపి తద్గర్భేప్యదోఽన్యం అముష్మాదన్యం - తం తథావిధం శిశు-మచష్ట యథా పురా తచ్ఛరీరాన్తః ప్రవేశాత్పూర్వం యథా కృత్స్నశః కృత్స్న-మాచష్ట - తద్వత్ - ఏవం దృష్ట్వా - ఽతీవ విస్మితః, అముహ్యత్ ❀ ॥ ౨౭ ॥ ❀ కృత్స్నశో దర్శనం ప్రపఞ్చయతి ॥ ఖమితి ॥ ఖమన్తరిక్షం, రోదసీ ద్యావాపృథివ్యౌ-భగణాన్నక్షత్రగణాన్ అద్రీంశ్చ-సాగరాంశ్చ-కకుభో దిశః- సురాంశ్చ, అసురాంశ్చ - పురాణీహ పట్టాదిమన్తి-ఆకారాన్ ఆకరత్వాదుత్పత్తిస్థానాని ఖేటాన్ కర్షకగ్రామాన్-వ్రజాన్ గోష్ఠాని ఆశ్రమాన్, చతురో, వర్ణాన్, తేషాం-వృత్తీశ్చేత్యర్థః ❀ ॥ ౨౮ ॥ ❀ మహాన్తి భూతాన్యాకాశాదీని-పఞ్చ-భౌతికాన్ దేవమనుష్యాదీన్, అసౌ మునిః-నానాయుగాని-కల్పాంశ్చ - కల్పయతీతి తథా, కాలం చ, కిం బహునా, యత్కిఞ్చిత్ - వ్యవహారకారణం వ్యవహారవిషయం-విషయస్యాపి వ్యవహారం ప్రతి కారణత్వాత్ తా[illegible]ణమిత్యః

క్తం సదివావభాసితం-అజ్ఞానాం నిత్యమివ ప్రతీయమానం-విశ్వం తత్సర్వం,దదర్శ ✻॥ ౨౯ ॥✻ కించ॥హిమాలయమితి॥ఋషిః నరనారాయణౌ,ఇత్థం-విశ్వం,విపశ్యన్,శిశోః,శ్వసితాత్ శ్వాసాద్బహిః,నిర్గతః,నిష్క్రాన్తః-ప్రలయాబ్ధౌన్యపతత్ ✻॥౩౦॥✻ పశ్యన్నితి ॥ తత్పర్ణపుటే వటపత్రపుటే,శయానం,తోకంశిశుంచ,పశ్యన్,తస్యశిశోః , ప్రేమ్ణా,సుధాస్మితేనచ , యుక్తేనా , పాఙ్గనిరీక్షణేన-నిరీక్షితో-బభూవ ✻ ॥ ౩౧ ॥ ✻అధేతి॥ నేత్రాభ్యాం-హృది-వేష్టితంఆలిఙ్గితం,బాలకం - మధోక్షజం-పునర్బహిః-పరిష్వక్తుం-అభ్యయాదభిముఖంజగామ ✻ ॥ ౩౨ ॥ ✻తావదితి॥తావ-ద్భగవానచిన్త్యవివిధవిచిత్రశక్త్యాదిగుణగణపూర్ణః-యోగాధీశఃఆశ్చర్యశక్తియోగనిర్వాహకః-గుహాశయఃసర్వాన్తరాత్మా-అన్తర్హితవాన్ తదా - ఋషేః,రీహాఆలిఙ్గనేచ్ఛా-యథా-అనీశనిర్మితానిర్ధనేనకృతా-తద్వదాసీదిత్యర్థః ✻ ॥ ౩౩ ॥ ✻తమితి॥తంతిరోదధతంశిశుం- అను -లోకసంప్లవంసలిలం-తిరోధాయత్క్షణాత్తస్యముణేస్సకాశా-ద్వటోఽప్యన్తర్దధే-ఇతిపూర్వేణసంబన్ధః-యద్వా-భగవాన్సలిలం - తిరోధాయాన్తర్దధే,తమను,వటోఽపి-అన్తర్దధఇతిసంబన్ధః-మునిస్తు-స్వాశ్రమే-పూర్వవత్,స్థితః - అల్పదేశేవిపులదేశాన్తర్భావః అల్పకాలేబహుకాలాన్తర్భావ - స్తదితరజనాదృశ్యతద్వ్యతిరిక్తమూర్తామూర్తపదార్థవ్రాతహేతుతత్కాలావసాయిసలిలాదిసృష్టిశ్చే-తిసర్వమీశ్వరస్యసర్వశక్తిత్వాదుపపన్నమ్ ॥ ౩౪॥ ✻ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం ద్వాదశస్కన్ధే నవమోఽధ్యాయః॥ ✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻

ద్వ్యవహారకారణం దదర్శ విశ్వం సదివావభాసితమ్ ॥ ౨౯ ॥ హిమాలయం పుష్పవహాం చ తాం నదీం నిజాశ్రమం యత్ర ఋషీ అపశ్యత్ । విశ్వం విపశ్యఞ్ఛ్వసితాచ్ఛిశోర్వై బహిర్నిరస్తో న్యపతల్లయాబ్ధౌ ॥ ౩౦ ॥ పశ్యన్పృథివ్యాః కకుది ప్రరూఢం వటం చ తత్పర్ణపుటే శయానమ్ । తోకం చ తత్ప్రేమసుధాస్మితేన నిరీక్షితోఽపాఙ్గనిరీక్షణేన ॥ ౩౧ ॥ అథ తం బాలకం దృష్ట్వా నేత్రాభ్యాం వేష్టితం హృది । అభ్యయాదతిసంక్లిష్టః పరిష్వక్తుమధోక్షజమ్ ॥ ౩౨ ॥ తావత్స భగవాన్సాక్షాద్యోగాధీశో గుహాశయః । అన్తర్దధ ఋషేః సద్యో యథేహానీశనిర్మితా ॥ ౩౩ ॥ తమన్వథ వటో బ్రహ్మన్సలిలం లోకసంప్లవమ్। తిరోధాయి క్షణాత్సోఽపి స్వాశ్రమే పూర్వవత్స్థితః ॥ ౩౪ ॥ ✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻
✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, ద్వాదశస్కన్ధే,నవమోఽధ్యాయః ✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻
శ్రీసూత ఉవాచ ॥ స ఏవమనుభూయేదం నారాయణవినిర్మితమ్ । వైభవం యోగమాయాయాస్తమేవ శరణం యయౌ ॥ ౧ ॥ మార్కణ్డేయ ఉవాచ ॥ ప్రపన్నోఽస్మ్యఙ్ఘ్రిమూలం తే ప్రపన్నాభయదం హరే। యన్మాయయాపి విబుధా ముహ్యన్తి జ్ఞానకాతరాః॥ ౨ ॥సూత ఉవాచ॥తమేవం నిభృతాత్మానం వృషేణ దివి పర్యటన్।రుద్రాణ్యా భగవాన్రుద్రో దదర్శ స్వగణైర్వృతః ॥ ౩ ॥ అథోమా తమృషిం వీక్ష్య గిరిశం సమభాషత । పశ్యేమం భగవన్విప్రం నిభృతాత్మేన్ద్రియాశయమ్॥ ౪ ॥ నిభృతోదఝషవ్రాతో వాతాపాయే యథార్ణవః । కుర్వస్య తపసః సాక్షాత్సంసిద్ధిం సిద్ధిదో భవాన్॥ ౫ ॥ రుద్ర ఉవాచ ॥ నైవేచ్ఛత్యాశిషః క్వాపి బ్రహ్మర్షిర్మోక్షమప్యుత।భక్తిం పరాం భగవతి లబ్ధవాన్పురుషేఽవ్యయే ॥ ౬ ॥ తథాఽపి సంవదిష్యామో భవాన్యేతేన సాధునా । అయం హి పరమో లా

ఇత్థం భగవతా దత్తం తద్యోగమాయాదర్శనాత్మకం వరం ప్రాప్యతతో రుద్రాద్భగవద్భక్తిస్థైర్యమాకల్పాన్తమాయుస్త్రైకాలికం జ్ఞానం విరక్తం బ్రహ్మవర్చస్వినాం పురాణాచార్యత్వం చ లేభ ఇతి వక్తుం ప్రస్తౌతి ॥ స ఏవమిత్యాదినా॥నారాయణేన-వినిర్మితంఆశ్చర్యశక్తే-ర్వైభవమనుభూయ- తమేవ నారాయణమేవ తన్మాయాతరణాయ - శరణం-యయౌ ✻॥౧॥✻ తదేవాహ॥ప్రపన్నోఽస్మీతి॥ప్రపన్నానామభయం సంసృతిభయాభావం ప్రయచ్ఛతీతి తథా , యస్యతవ , మాయయా, హేతుభూతయా,యదజ్ఞానం- తేన-కాతరాఃవిక్షిప్తచిత్తాస్సన్తోముహ్యన్తి, తాం తర్తుం ప్రపన్నోఽస్మీతిభావః ✻ ॥ ౨ ॥ ✻తమితి ॥ ఇత్థం-నిభృతాత్మానంసమాహితచిత్తం-మునిం-రుద్రో- దదర్శేతిసంబన్ధః ✻ ॥ ౩ ॥ ✻అథేతి ॥ ఉమా రుద్రాణీ-ఉక్తిమేవాహ॥పశ్యేమేతి యథా , నిభృతంనిశ్చల,ముదకం , ఝషవ్రాతశ్చ,యస్మిన్ , పారావారఃఅపారోఽర్ణవఃసముద్రః,తథా, నిభృతాత్మేన్ద్రియాశయంనిశ్చలదేహేన్ద్రియమానసం , మునిం, పశ్యేమ,అస్యమునేస్తపసః,సంసిద్ధింఫలం , కురు,యతో,భవాన్,సిద్ధిదః ✻ ॥ ౪ ॥ ౫ ॥ ✻ఏవముక్తః ప్రాహరుద్రః॥నైవేచ్ఛతీతి॥ఆశిషః కామాన్ - ఉతాపిచ , మోక్షమప్య,యంబ్రహ్మర్షిః నైవేచ్ఛతి-తత్ర హేతుః , పరాంఅనన్యప్రయోజనాం,భగవతి-భక్తింలబ్ధవాన్॥నహిభగవదేకాన్తభక్తాః కించిదపివాఞ్ఛన్తీతిభావః ✻ ॥ ౬ ॥ ✻తథాఽపీయద్యప్యేవం తథాఽపి, హేభవాని,సాధునా , అనేనమునినా సంవదిష్యామః సంవాదం కరిష్యామః,కింతావన్మాత్రేణత స్యేత్యత్రాహ ॥ అయంహీతి ॥ నృణాంమయం అయమేవ,పరమో,లాభః,కోఽసౌ,యస్సాధుసమాగ

మః, నతస్యలాభః కింత్వస్మాకమేవేతిభావః - యద్వా-అన్యోన్యస్యసమాగమోఽన్యోన్యస్య లాభఇతిభావః -నృణామితిపారోక్ష్యనిర్దేశో లోకపరిపాటీప్రదర్శనాభిప్రాయకః ✻ ॥ ౭ ॥ ✻ ఇతీతి ॥ సభగవాన్ రుద్రః, సతాంగతిత్వసర్వవిద్యానిర్వాహకత్వసర్వదేహీశ్వరత్వజగదాత్మత్వాన్యాప్య భూతపరమపురుషద్వారకాణివివక్షితాని ,, శాస్త్రదృష్ట్యాత్తూపదేశోవామదేవవ,,దితిన్యాయాత్-భగవదావేశావతారత్వాద్వా తానివివక్షితాని ✻ ॥ ౮ ॥ ✻ తయోరితి ॥ తయోశ్శర్వశర్వాణ్యోః-రాగమనం-ఆత్మానం దేహం-విశ్వంచ-నవేద - మార్కణ్డేయఇతికర్తృపదాధ్యాహారః-అవేదనే హేతుత్వేనవిశినష్టిరుద్ధధీవృత్తిః, రుద్ధాః-ధీవృత్తయః అన్తఃకరణవృత్తయో-యేనసః ✻ ॥ ౯ ॥ ✻ యోగమాయయాభగవదుపాసన ప్రభవయాపరకాయప్రవేశసామర్థ్యాత్మికయాఽఽశ్చర్యశక్త్యా-తస్యమునేః-గుహాకాశం, ఆవిశత్-యథా, వాయుః-ఛిద్ర-మావిశతి-తద్వత్ ✻ ॥ ౧౦ ॥ ✻ ఆత్మన్యపీతి ॥ అపిస్త్వర్థః- ఆత్మశబ్దోహృదయపరః-నిరుద్ధధీవృత్తిత్వాత్- బహిస్తు - నవేద- అత్మనిత్వచష్టేతిసంబన్ధః - కణ్ఠంభూతం-తటిత ఇవ - పిఙ్గా-జటాః - ధారయతీతితథాతం, త్రీణ్యాక్షీణియస్య - అష్టౌభుజాయస్య, ఉద్యన్తం భాస్కరమివస్థితం - ప్రాంశుం ప్రకృష్టరశ్మిం - వ్యాఘ్రచర్మైవామ్బరం - శూలం - బాణఖడ్గఖేటైశ్చ సహ, ధనుశ్చ - అక్షమాలాదీంశ్చ, బిభ్రాణం - సహసా అకస్మాదేవ - హృద్యవభాతం, సమునిః వ్యచష్టేతిసంబన్ధః-తతః-కిమిదం - కుతఏవేతి - విస్మితః, సమాధే, రుపరతః ✻ ॥ ౧౧ ॥ ౧౨ ॥ ౧౩ ॥ ✻ నేత్రేఇతి ॥ సమునిః-ఉమయాభవాన్యా - అన్వితంసోమమేతిసంధిరార్షః-సగణం-రుద్ర-దదృశే, శిరసానమామచ ✻ ॥ ౧౪ ॥ ✻ తస్మాఇతి ॥ స్వాగతాదిభిః-సపర్యాం, వ్యదధాదకరోత్-స్వా

భోనృణాంసాధుసమాగమః ॥ ౭ ॥ ఇత్యుక్త్వాతముపేయాయభగవాన్ససతాంగతిః। ఈశానస్సర్వవిద్యానామీశ్వరస్సర్వదేహినామ్ ॥ ౮ ॥ తయోరాగమనంసాక్షాదీశయోర్జగదాత్మనోః । నవేదరుద్ధధీవృత్తిరాత్మానం విశ్వమేవచ॥ ౯ ॥ భగవాంస్తదభిజ్ఞాయగిరిశోయోగమాయయా। ఆవిశత్తద్గుహాకాశంవాయుశ్ఛిద్రమివేశ్వరః॥ ఆత్మన్యపిశివంప్రాప్తంతటిత్పిఙ్గజటాధరమ్।త్ర్యక్షందశభుజంప్రాంశుముద్యన్తమివభాస్కరమ్॥ ౧౧ ॥ వ్యాఘ్రచర్మామ్బరంశూలంధనురిష్వసిచర్మభిః।అక్షమాలాండమరుకంకపాలపరశుంసహ॥ ౧౨ ॥ బిభ్రాణంసహసాభాతంవ్యచష్టహృదివిస్మితః।కిమిదంకుతఏవేతిసమాధేర్విరతోమునిః॥ ౧౩ ॥ నేత్రేఉన్మీల్యదదృశే ✻ సగణంసోమయాన్వితమ్।రుద్రంత్రిలోకైకగురుంననామశిరసామునిః॥ ౧౪ ॥ తస్మైసపర్యాంవ్యదధాత్సగణాయసహోమయా।స్వాగతాసనపాద్యార్ఘ్యగన్ధస్రగ్ధూపదీపకైః ॥ ౧౫ ॥ ఆహచాత్మానుభావేనపూర్ణకామస్యతేవిభో। కరవామకిమీశానయేనేదంనిర్వృతంజగత్ ॥ ౧౬ ॥ నమశ్శివాయశాన్తాయసత్త్వాయప్రమృడాయచ।రజోజుషేఽథఘోరాయనమస్తుభ్యంతమోజుషే ॥ ౧౭ ॥ సూతఉవాచ ॥ ఏవంస్తుతస్సభగవానాదిదేవస్సతాంగతిః। పరితుష్టప్రసన్నాత్మాప్రహసంస్తమభాషత॥ ౧౮ ॥ శ్రీరుద్రఉవాచ ॥ వరంవృణీష్వమత్తఃకామంవరదేశావయంత్రయః। అమోఘందర్శనంయేషాంమర్త్యోయద్విన్దతేఽమృతమ్ ॥ ౧౯ ॥ బ్రాహ్మణాస్సాధవశ్శాన్తానిస్సఙ్గాభూ

గతంకుశలాగమప్రశ్నః ✻ ॥ ౧౫ ॥ ✻ ఆహచేతి ॥ ఉక్తిమేవాహ॥ ఆత్మానుభావేనేత్యాదినా - ఆత్మానుభావేనస్వప్రభావేన పూర్ణాఃసమగ్రాః-కామాయస్య - తస్య, తవహే-ఈశాన-కింకరవామకిమిష్టంకరవామ - నకించిదిత్యర్థః-కర్తవ్యమిష్టంహిముఖం, సర్వస్యజగతస్సుఖమాపాదయితుఃకిమస్మాభిఃకర్తవ్యమస్తీత్యాహ ॥ యేనేదంనిర్వృతంజగత్, యేనత్వయా-నిర్వృతంసుఖితం-పూర్వవ,,చ్ఛాస్త్రదృష్ట్యాత్తూపదేశోవామదేవవ,,దితిన్యాయేనాన్తరాత్మభూతపరమపురుషదృష్ట్యాపూర్ణకామత్వజగదానన్దకరత్వేవివక్షితేఏవమగ్రేపి ✻ ॥ ౧౬ ॥ ✻ యతోనకించిత్కరవామ- తః కేవలమఞ్జలిమాత్రంకరవామేత్యభిప్రేత్యప్రణమతి॥నమఇతి॥శివాయలోకమఙ్గళకరాయశాన్తాయఊర్మిషట్కరహితాయ-ప్రమృడాయ, ప్రకర్షేణమృడయతిసుఖయతీతిప్రమృడ-స్తస్మైసత్త్వాయశుద్ధసత్త్వమయశరీరవిష్ణురూపాయేత్యర్థః-రజోజుషేబ్రహ్మరూపాయ - తమోజుషేప్రకృతరుద్రరూపాయ - అతఏవ-ఘోరాయ, ఘోరరూపాయ ✻ ॥ ౧౭ ॥ ✻ ఏవమితి॥ప్రసన్నాత్మాప్రసన్నచిత్తః ✻ ॥ ౧౮ ॥ ✻ భాషణమేవాహ ॥ వరమితి॥మత్ మత్తః . కామంయథేష్టం-వరం-వృణీష్వ, యతో - వయం-త్రయః బ్రహ్మవిష్ణురుద్రాః-వరదేశావరదశ్రేష్ఠాః॥నమేకించిదపేక్షితమిత్యత్రాహ॥అమోఘమితి ॥ యేషాం త్రయాణామస్మాకం-దర్శన-మమోఘం అవ్యర్థం అతో - యత్కించిద్వృణీష్వేతిభావః-తర్హ్యమృతత్వందాతుంప్రభవసికిమిత్యత్రాహ ॥ మర్త్యోయద్విన్దతేఽమృతమితి ॥ యత్ యేభ్యస్త్రిభ్యః, అమృతం మోక్షంవిన్దతే - సద్వారకాద్వారకోపాసనాభ్యామితిభావః - సాక్షాద్భగవదుపాసకస్యాపిబ్రహ్మరుద్రయోర్భగవద్విభూతిత్వానుసంధానస్యావశ్యకత్వాత్ ✻ ॥ ౧౯ ॥ ✻ యథామునిశ్శాస్త్రదృష్ట్యాఽఽత్మానంతుష్టావ-తథాస్వయమపితద్దృష్ట్యాబ్రాహ్మణాన్స్తౌతి ॥ బ్రాహ్మణాఇత్యాది॥యే-సాధవః-బ్రాహ్మణా-స్తాన్ -స-లోకా-లోకపాలా

ద న్త్యర్చ న్త్యు పాసతఇతిసమ్బన్ధః-సాధూంశ్చ్గుణవివక్షయాబ్రాహ్మణాన్విశినష్టి ॥ శాన్తాః రాగాద్యకలుషితచిత్తాః-నిస్సఙ్గాః విషయసఙ్గరహితాః।ఏకాన్తభక్తాఇత్యస్యభగవతీత్యాదిః- అస్మాసురుద్రాదిషు-నిర్వైరాః-భగవద్విభూతిత్వానుసన్ధానేన వైరరహితాః-కింబహునాసమదర్శనాఃకృత్స్నస్యాపిజగతోభగవద్విభూతిత్వానుసన్ధానేనసమబుద్ధయః*॥౨౦॥*సలోకాః దేవమనుష్యాదిజనసహితాః-లోకపాలాఇన్ద్రాదయః-కింబహునేత్యాహ॥అహమితి ॥వయమపిత్రయః-తాన్ - వన్దామహే,అర్చయామహే-ఉపాస్మహే చేత్యర్థః*॥౨౧॥*తత్ర హేతుమాహ॥నైతఇతి॥ఏతేసాధవోబ్రాహ్మణాః- నతేఇతిపాఠే - తేబ్రాహ్మణాః,అజేఅచ్యుతే ,మయిచాచ్యుతేచేత్యన్వయః-బ్రహ్మశరీరకేమచ్ఛరీరకేచాచ్యుతఇత్యర్థః-అణ్వపి-ఈషదపియథాతథా,భిదాంభేదం-నచక్షతేనపశ్యన్తి-అజంమాంచాచ్యుతాత్పృథక్సిద్ధంనపశ్యన్తీతివివక్షితార్థః॥స్బ్రహ్మాసశివస్సేన్ద్రఇత్యాదిశ్రుత్యాభగవతోబ్రహ్మాదిశరీరకత్వేనశరీరాత్మభావనిబన్ధనసామానాధికరణ్యావగమాత్స్వతన్త్రభేదస్యానిషిద్ధత్వాత్స్వతన్త్రభేదదర్శనమేవాత్రనిషిధ్యతే-ఇమమర్థంస్వయమేవస్ఫుటీకుర్వన్నాహ॥నాత్మనశ్చజనస్యాపి- ఆత్మనఃస్వస్య-జనస్యస్వేతరజనస్యచ-అచ్యుతే-భిదాం-నచక్షతఇత్యన్వయః-ఆత్మజనశబ్దాభ్యామచిత్సంసృష్టజీవాఉచ్యన్తే, నహితైస్సహబ్రహ్మణఃస్వరూపభేదో౽భేదవాదినో౽పిసంమతః - అచిదంశేనతాదాత్మ్యస్యతన్మతేప్యనిష్టత్వాత్ - నహిజనశబ్దశ్చేతనమాత్రేస్వారసికః-యేనతత్స్వరూపాభేదస్సిధ్యేత్ అతోత్రాచిదంశేనయాదృశోభేదఃప్రతిషేధస్సాస్వాతన్త్ర్యవిషయస్తాదృశఏవచిదంశేనాపీతిదిక్-యతోభిదాం-నచక్షతే-తస్మాద్వయమపి-యుష్మాన్-ఈనుహిభజామ-తత్ర- సలోకాలోకపాలాఅహంబ్రహ్మాచేతివయంభగవద్విశేషాధిష్ఠానత్వబుద్ధ్యాయుష్మాన్భజామ-అచ్యుతస్తు॥ఙ్ఞానీత్వాత్మైవమేమతమ్,,మితి-మేయథామాంప్రపద్యన్తే

తవత్సలాః।ఏకాన్తభక్తఅస్మాసునిర్వైరాస్సమదర్శినః ॥ ౨౦ ॥ సలోకాలోకపాలాస్తాన్వన్దన్త్యర్చన్త్యుపాసతే । అహంచభగవాన్బ్రహ్మాస్వయంచహరిరీశ్వరః ॥ ౨౧ ॥ (నైతే) నతేమయ్యచ్యుతే౽జేచభిదామణ్వపిచక్షతే।నాత్మనశ్చజనస్యాపితద్యుష్మాన్వయమీమహి ॥ ౨౨ ॥ నహ్యమ్మయానితీర్థానినదేవాశ్చేతనోజ్ఝితాః । తేపునన్త్యురుకాలేనయూయందర్శనమాత్రతః ॥ ౨౩ ॥ బ్రాహ్మణేభ్యోనమస్యామో యే౽స్మద్రూపంత్రయీమయమ్ । బిభ్రత్యాత్మసమాధానతపస్స్వాధ్యాయసంయమైః ॥ ౨౪ ॥ దర్శనశ్రవణాద్వా౽పిమహాపాతకినో౽పివః।శుధ్యేరన్నన్త్యజాశ్చాపికిముసంభాషణాదిభిః ॥ ౨౫ ॥ సూతఉవాచ ॥ ఇతిచన్ద్రలలామస్యధర్మగుహ్యోపబృంహితమ్ ।వచో౽మృతాయనమృషిర్నాతృప్యత్కర్ణయోఃపిబన్ ॥ ౨౬ ॥ సచిరంమాయయావిష్ణోర్భ్రామితఃకర్శితోభృశమ్।శివవాగమృతధ్వస్తక్లేశపుఞ్జస్తమబ్రవీత్ ॥ ౨౭ ॥ ఋషిరువాచ ॥ అహోఈశ్వరచర్యా

తాం స్తథైవభజామ్యహం ,, మిత్యుక్తాభిసన్ధివిశేషేణభజతీతివిశేషఇతిభావః* ॥ ౨౨ ॥ *తద్దర్శనేనాత్మనఃకృతజ్ఞతామభిప్రేత్యస్తౌతి ॥ నహీతి ॥ అమ్మయాని,తీర్థాని-న-దర్శనమాత్రతః-పునన్తి-కింతు- చిరంస్నానాదిభిస్తానిపునన్తి - తథా-మృచ్ఛిలామయాః-దేవతాప్రతికృతయశ్చ-న-దర్శనమాత్రతః- పునన్తి,కింతు - చిరమావాహనాదిషోడశోపచారపూజాదిభిరితిభావః-యూయంతు-దర్శనమాత్రేణైవ-పునీథ*॥౨౩॥*యథాతేన॥నమశ్శివాయ,,త్యాదినానమస్కృతం-తథాస్వయమేవప్రణమతి॥బ్రాహ్మణేభ్యఇతి॥నమస్యామఃనమస్కుర్మః-తాన్విశినష్టి-యేబ్రాహ్మణాః-త్రయీమయం వేదమయంవేదప్రచురం-ఆత్మసమాధ్యాదిభిస్సహితం-రూపం-బిభ్రతి-తేభ్యఇతివిస్మయే* ॥ ౨౪ ॥ *యేషాంచ-దర్శనశ్రవణాత్-దర్శనాత్శ్రవణాచ్చమహాపాతకినః-అన్త్యజాశ్చవిశుధ్యేరన్- సంభాషణాదిభిర్విశుధ్యేరన్నితికిమువక్తవ్యం-తేభ్యోబ్రాహ్మణేభ్యో-నమస్యామ ఇతిసమ్బన్ధః* ॥ ౨౫ ॥ *ఇతీతి॥చన్ద్రోలలామంభూషణం-యస్య-తస్య-రుద్రస్యేత్థంభూతం - ధర్మగుహ్యోపబృంహితంసత్త్వాత్మకధర్మరహస్యయుక్తం-కర్ణయో,రమృతాయమానం-వచః-పిబన్నాతృప్యత్- కర్ణాభ్యాంపిబన్నా* ॥౨౬॥ *సఇతి॥ సమునిః-విష్ణోర్మాయయా-ఆశ్చర్యశక్త్యా-చిరం-భ్రామితః-అతఏవ-నితరాం-కర్శితశ్చ-శివస్య,వాగేవామృతం , తేన-ధ్వస్తః క్లేశపుఞ్జఃభ్రమణప్రయుక్తక్లేశసముదాయో-యస్యసః-తంశివ-మిదంవక్ష్యమాణ-మబ్రవీత్* ॥ ౨౭ ॥ *తదేవాహ॥అహోఇతి ॥ యదుక్తం॥వరంవృణీష్వ , అమోఘందర్శనంమేషా,,మితి-తత్రతద్బహుమానాయకించిత్ప్రార్థయితుమిచ్ఛన్స్తావద్యద్యోక్తం॥బ్రాహ్మణాస్సాధవ,,ఇత్యాదినా,తథా॥ పరస్పరంభావయన్తశ్శ్రేయఃపరమవాప్స్యథే,,త్యుక్తరీత్యాస్వయమప్యాహ॥అహోఇతిపఞ్చభిః ॥ ఇయ - మీశ్వరాణామీశ్వరవిభూతిభూతానాం-చర్యాచేష్టా - శరీరిణాం-దుర్విభావ్యాఃదుర్విజ్ఞేయాభిప్రాయాః-దుర్విభావ్యతామేవప్రకటయతి ॥ యద్యతః-స్వయం - జగదీశ్వరాఃజగత్యత్కృష్టాఅపి,ఈశితవ్యానిజపకృష్టానిభూతాని- నమన్తి - స్తువన్తిచేత్యాత్మనోనైచ్యమనుసంహితం , ఇత్థంభూతైవహిభాగవతానాంపరిష్టా

టే ॥ ౨౮ ॥ కస్తర్హి శిక్షితవ్యః ప్రణామాదావభిప్రాయ ఇతి విచార్య నిశ్చిన్వన్నాహ ॥ ధర్మమితి ॥ దేహినాం ప్రవక్తారః ధర్మోపదేష్టారోఽపి ధర్మం గ్రాహయితుం స్వయం ప్రాయశోఽనుతిష్ఠన్తి ॥ ౨౯ ॥ నైతావతేతి ॥ యద్యప్యేవం మహాత్మనాం తావతా ఆచారానుమోదనస్తుతిమాత్రేణ, తైః శిక్షితవ్యప్రణామస్తుత్యాదిభిశ్చ, కథం భూతైః భగవతః పూజ్యస్య స్వమాయామయ్యా వృత్తిరాశ్చర్యమయీ చేష్టా యేషు, తైః ప్రభావో న దుష్యేత న విహన్యేత యథా, మాయినః లోకప్రసిద్ధమాయావినః కుహకైః ఛద్మవ్యాపారైస్తస్య ప్రభావో, న దుష్యేత ప్రత్యుత స్వమాయా విశ్వరూపప్రభావావిష్కారస్తద్వత్ ॥ ౩౦ ॥ శాస్త్రదృష్ట్యా భగవదాత్మకత్వం మన్వానః సర్వకారణత్వాదిభిర్విశింషన్ ప్రణమతి ॥ సృష్ట్వేతి ద్వాభ్యామ్ ॥ యో మనసా సఙ్కల్పమాత్రేణ ఇదం జగత్ సృష్ట్వా, ఆత్మనా స్వేన తత్ర ప్రవిశ్య కుర్వద్భిః పూర్వకర్మవాసనానుగుణపరిణామిభిః ఉత్తరోత్తరపుణ్యాపుణ్యాత్మకవిషమసృష్టిం కుర్వద్భిః గుణైః స్వయం కర్తేవ భాతి ఇవశబ్దేన పరమార్థతః పుణ్యాపుణ్యాత్మకకర్మకర్తృత్వాభావః పరమాత్మని సూచ్యతే, జీవస్యైవ తత్కర్తృత్వాత్ అకర్తురపి కర్తృత్వావభాసే దృష్టాన్తః స్వప్నదృగ్యథేతి ॥ న హి స్వప్నార్థసృష్టికర్తా స్వప్నదర్శీ అపి తు తత్కర్మానుగుణతత్తదేకానుభావ్యతత్కాలమాత్రావస్థాయిస్వాప్నపదార్థస్రష్టా పరమపురుషః "న తత్ర రథా న రథయోగా" ఇత్యారభ్య "సృజతే స హి కర్తా" ఇతి "య ఏష సుప్తేషు జాగర్తి కామం కామం పురుషో నిర్మిమాణస్తదేవ శుక్రం" ఇతి చ శ్రవణాత్ యథా స్వప్నార్థసృష్టేః పరమాత్మకర్తృకత్వేఽపి తదనభిజ్ఞానాం తస్యా జీవకర్తృకత్వాభిమానస్తథా

యం దుర్విభావ్యా శరీరిణామ్ । యన్న మస్త్రీ శిక్షితవ్యా నిస్తువన్తి జగదీశ్వరాః ॥ ౨౮ ॥ ధర్మం గ్రాహయితుం ప్రాయః ప్రవక్తారశ్చ దేహినామ్ । ఆచరన్త్యనుమోదన్తే క్రియమాణం స్తువన్తి చ ॥ ౨౯ ॥ నైతావతా భగవతః స్వమాయామయవృత్తిభిః । న దుష్యేతానుభావస్తైర్మాయినః కుహకైర్యథా ॥ ౩౦ ॥ సృష్ట్వేదం మనసా విశ్వమాత్మనాఽనుప్రవిశ్య యః । గుణైః కుర్వద్భిరాభాతి కర్తేవ స్వప్నదృగ్యథా ॥ ౩౧ ॥ తస్మై నమో భగవతే త్రిగుణాయ గుణాత్మనే । కేవలాయాద్వితీయాయ గురవే బ్రహ్మమూర్తయే ॥ ౩౨ ॥ కం వృణేఽతః పరం భూమన్ వరం త్వద్వరదర్శనాత్ । యదీశానః పూర్ణకామస్సత్యకామః పుమాన్భవేత్ ॥ ౩౩ ॥ వరమేకం వృణేఽథాపి పూర్ణకామాభివర్షుకాత్ । భగవత్యచ్యుతాం భక్తిం తత్పరేషు తథా త్వయి ॥ ౩౪ ॥ సూత ఉవాచ । ఇత్యర్చితోఽభిష్టుతశ్చ మునినా సూక్తయా గిరా । తమాహ భగవాన్ శర్వః శర్వయా చాభినన్దితః ॥ ౩౫ ॥ కామం తేఽయం మహర్షేఽస్తు భక్తిమాంస్త్వమధోక్షజే । ఆకల్పాన్తాద్యశః పుణ్యమజరామరతా తథా ॥ ౩౬ ॥ జ్ఞానం త్రైకాలికం బ్రహ్మన్విజ్ఞానం చ విరక్తిమత్ । బ్రహ్మవర్చస్వినో భూయాత్పురాణాచార్యతాస్తు తే ॥ ౩౭ ॥ సూత ఉవాచ । ఏవం వరాన్స మునయే దత్త్వాఽగాత్త్ర్యక్ష ఈశ్వరః । దేవ్యై తత్కర్మ కథయన్ననుభూతం పురాఽమునా ॥ ౩౮ ॥ సోఽప్యవాప్త

పుణ్యాపుణ్యకర్తృత్వాదేర్జీవగతత్వమజానతాం బ్రహ్మణ ఏవ జీవభావేన తత్కర్తృత్వాభిమానమాత్రమితి వివక్షితార్థః ॥ ౩౧ ॥ త్రిగుణాయ త్రైగుణ్యనియన్త్రే మహాత్మనే అప్రతిహతసఙ్కల్పాయ, కేవలాయ నిరస్తాఖిలదోషాయ, అద్వితీయాయ స్వతుల్యవస్త్వన్తరరహితాయ బ్రహ్మమూర్తయే వేదనిర్వాహకాయ రూపతోఽపి నిర్భవే వా ॥ ౩౨ ॥ యదుక్తం వరం వృణీష్వేతి తత్రోత్తరమాహ ॥ కమితి ॥ హే భూమన్ వరదర్శనాత్ త్వద్దర్శనాత్ అతః పరమన్యం కం వరం వృణే వరిష్ఠానాం వరం బుద్ధ్యా సంనిధాప్యాహ ఇతి నిర్దేశః కృతః, వరదర్శనాదితి పాఠే, వరం శ్రేష్ఠం దర్శనం యస్య, తస్మాత్ త్వత్తః, అతశ్శబ్దవివక్షితం విశినష్టి ॥ యదీశానః పూర్ణకామ ఇతి ॥ యత్ యతః, పుమాన్ ఈశానః ఈశ్వరః స్వతన్త్రః, అకర్మవశ్య ఇతి యావత్ పూర్ణకామః సత్యకామశ్చ భవేత్, తస్మాదత ఇతి సమ్బన్ధః ॥ ౩౩ ॥ యద్యప్యతః పరో వరణీయో వరో నాస్తి, తథాపి, పూర్ణకామాభివర్షుకాత్, త్వత్త ఏతం వరం వృణే, ఏకాదేశాభావ ఆర్షః, కోఽసౌ భగవత్యచ్యుతే తత్పరేషు తద్భక్తేషు తథా త్వయి చ భక్తిమిత్యేతం వరమితి సమ్బన్ధః తత్పరేష్విత్యనేన గతార్థత్వేఽపి పునస్త్వయీత్యుక్తిస్తత్ప్రాధాన్యవివక్షయా గోబలీవర్దన్యాయాత్ తత్ర భగవద్భక్తేషు భక్తిర్నామ భగవద్విభూతిత్వానుసన్ధానాత్మికా ॥ ౩౪ ॥ ఇతీతి ॥ సూక్తయా మధురయా శర్వయా శర్వాణ్యా, అభినన్దితస్తం మునిమాహ ॥ ౩౫ ॥ ఉక్తిమేవాహ ద్వాభ్యాం ॥ కామమితి ॥ విభో భగవతి, కామం నితరాం శోభాశాం, పుణ్యావహం, యశః త్రైకాలికం భూతాదికాలత్రయగోచరవస్తుజ్ఞానం బ్రహ్మన్ విజ్ఞానం బ్రహ్మస్వరూపరూపాదిగోచరం విజ్ఞానం, విరక్తిమత్ విరక్తియుక్తమ్ ॥ ౩౬ ॥ ౩౭ ॥ ఏవమితి ॥ సః, త్ర్యక్షః త్రిలోచనః, ఈశ్వరః రుద్రః, మునయే, వరాన్, దత్త్వా, అమునా మునినా, పురా, అనుభూతం, తత్కర్మ, భగవన్మాయాదర్శనాత్మకం కర్మ, దేవ్యై శర్వాణ్యై, కథయన్నగాత్ జగామ ॥ ౩౮ ॥ సోఽపీతి ॥ భార్గవో మార్కణ్డేయః అవాప్త

మహాయోగవైభవో, యేనసః - హరౌభగవత్యేకాన్తితాం అనన్యప్రయోజనభక్తిమత్త్వం-గతో, ఽధునాఽపి చరతి, అద్ధాస్ఫుటం, నాత్రసంశయ ఇతిభావః ❋ ॥ ౩౯ ॥ ❋ ఉపసంహరతి, అనువర్ణితమితి ॥ యత్-మార్కణ్డేయస్య, తేనా-నుభూత-మద్భుతం-భగవతో-మాయాయా-ఆశ్చర్యశక్తే, ర్వైభవం-త-త్తేతుభ్య, మనువర్ణితమ్ ❋ ॥ ౪౦ ॥ ❋ ప్రసఙ్గాన్మార్కణ్డేయస్య కాదాచిత్కమాయా నైభవదర్శనవజ్జీవస్యాపిసంసారః పూర్వమవిద్యమాన ఏవకదాచిద్భగవన్మాయయా భవతీతికేషాం చిన్మతం ప్రతిక్షిపతి ॥ కేచి-దవిద్వాంసః సంసారానాదిత్వానభిజ్ఞాః - నృణాంజీవానా-మాత్మనోభగవతో - మాయయా సంసృతిం-కాదాచిత్కం యథాతథా - ప్రచక్షత ఇత్యనువాదః, తద్దర్శయతి ॥ ఏతదనాద్యావర్తితమితి ॥ సంసరణమిత్యధ్యాహార్యం, ఏతత్సంసరణం, అనాదితయా, ఆవర్తితంపరివర్తితం, భవతి, అన్యథా " నకర్మావిభాగాదితి చేన్నానాదిత్వా" దిత్యధికరణవిరోధాదితి, ❋ ॥ ౪౧ ॥ ❋ ప్రకృతమార్కణ్డేయచరిత్రశ్రావణఫలమాహ ॥ య ఇతి ॥ భృగువర్యస్యమార్కణ్డేయస్య-వర్ణితం వృత్తమిత్యర్థః, కథంభూతం, రథాఙ్గపాణేర్భగవతః, అనుభావేన-భావితం, యః, సంశ్రావయే-ద్యశ్చ-శృణుయా-త్తయో-రుభయోః కర్మాశయాకర్మనిమిత్తా, సంసృతి-ర్నభవేత్ ❋ ॥ ౪౨ ॥ ❋ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం ద్వాదశస్కన్ధేదశమోఽధ్యాయః ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

ఇత్థం పరిపృష్టం మార్కణ్డేయవృత్తాన్తమనువర్ణ్యకృత్స్నప్రబన్ధార్థముపసంజిహీర్షుం సూతమాలక్ష్యనిమిజాయ స్తేభగవదుద్ధవసంవాదాదిముఖేనోక్తే భగవత్పూజాత్మక కర్మయోగే సమారాధ్య భగవదఙ్గోపాఙ్గాస్త్రభూషణాద్యభిమ

మహాయోగమహిమా భార్గవోత్తమః । విచరత్యధునాప్యద్ధా హరావేకాన్తతాంగతః ॥ ౩౯ ॥ అనువర్ణితమేతత్తే మార్కణ్డేయస్యధీమతః । అనుభూతంభగవతో మాయావైభవమద్భుతమ్ ॥ ౪౦ ॥ ఏతత్కేచిదవిద్వాంసో మాయాసంసృతిమాత్మనః । అనాద్యావర్తితంనౄణాం కాదాచిత్కంప్రచక్షతే ॥ ౪౧ ॥ య ఏవమేతద్భృగువర్యవర్ణితం రథాఙ్గపాణేరనుభావభావితమ్ । సంశ్రావయేత్సంశృణుయాదు తావుభౌ తయోర్నకర్మాశయసంసృతిర్భవేత్ ॥ ౪౨ ॥ ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋ ❋❋❋❋❋❋ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, ద్వాదశస్కన్ధే, దశమోఽధ్యాయః - ❋❋❋❋❋❋

శౌనకఉవాచ ॥ అథేమమర్థంపృచ్ఛామో భవన్తంబహువిత్తమమ్ । సమస్తతన్త్రరాద్ధాన్తే భవాన్భాగవతతత్త్వవిత్ ॥ ౧ ॥ తాన్త్రికాః పరిచర్యాయాం కేవలస్యశ్రియఃపతేః । అఙ్గోపాఙ్గాయుధాకల్పం కల్పయన్తియథాచయైః ॥ ౨ ॥ తన్నోవర్ణయభద్రంతే క్రియాయోగంబుభుత్సతామ్ । యేనక్రియానైపుణేన మర్త్యోయాయాదమర్త్యతామ్ ॥ ౩ ॥ సూతఉవాచ ॥ నమస్కృత్యగురూన్వక్ష్యే విభూతీర్వైష్ణవీరపి । యాఃప్రోక్తావేదతన్త్రాభ్యా మాచార్యైఃపద్మజాదిభిః ॥ ౪ ॥ మాయాద్యైర్నవభిస్తత్త్వైస్సవికారమయోవిరాట్ । నిర్మితోదృశ్యతేయత్ర సచిత్కేభువనత్రయమ్ ॥ ౫ ॥ ఏతద్వైపౌరుషంరూపంభూఃపాదౌద్యౌశ్శిరోనభః । నాభిస్సూర్యోఽక్షిణీనాసేవాయుఃకర్ణాది

స్తవ్యానితత్త్వానిబుభుత్సుః పృచ్ఛతి ॥ అథేతి ॥ ఇమంవక్ష్యమాణ, మర్థంవస్తు, బహువిత్తమత్వమేవప్రపఞ్చయతి ॥ సమస్తేతి ॥ హేభాగవత, భవాన్, సమస్తతన్త్రాణాంపురాణపఞ్చరాత్రాదీనాం, యో, రాద్ధాన్తస్తస్మిన్, తత్త్వవిత్ ❋ ॥ ౧ ॥ ❋ కోఽసావర్థ ఇత్యత్రాహ ॥ తాన్త్రికా ఇతి ॥ కేవలస్య కేవలశుద్ధసత్త్వమయదివ్యవిగ్రహస్య, శ్రియఃపతేః, పరిచర్యాయాం, తాన్త్రికాః భగవదారాధనాత్మకతన్త్రపరినిష్ఠాః, యథైవ, యైస్తత్త్వైః, అఙ్గోపాఙ్గాయుధాకల్పం, అఙ్గానిపాణిపాదాదీని, ఉపాఙ్గానిహృదయాదీని, ఆయుధానిసుదర్శనాదీని, ఆకల్పాఃభూషణాని - తేషాంద్వన్ద్వైక్యం, త, త్కల్పయన్తి-యత్తత్త్వాభిమానిదేవతాత్వేనధ్యాయన్తీత్యర్థః, తదేత, న్నోఽస్మాకం, వర్ణయ, కథంభూతానాం, క్రియాయోగంభగవదారాధనాత్మకక్రియాయోగాపేక్షితం-బోద్ధు, మిచ్ఛతాం, కింతత ఇత్యత్రాహ ॥ యేనేతి ॥ యేనక్రియానైపుణేన, తత్త్వాత్మకాఙ్గాదికల్పనోపేతయాపూజాక్రియాకౌశలేన-అమర్త్యతాంజరామరణాద్యతీతతాం-ము, క్తిం-యాయాత్ప్రాప్నుయాత్ ❋ ॥ ౨ ॥ ౩ ॥ ❋ తద్వర్ణయితుం ప్రతిజానీతే ॥ నమస్కృత్యేతి ॥ వైష్ణవీః విష్ణ్వఙ్గాదిభిరభిమన్తవ్యాః-విభూతీ స్తద్విభూతీ-రహం-వక్ష్యే ॥ తా విశినష్టి ॥ పద్మజాదిభిఃబ్రహ్మనారదాదిభి - రాచార్యైః వేదరూపఆగమః-తన్త్రంపఞ్చరాత్రం-తాభ్యాం - పఞ్చమ్యర్థే తృతీయా, గం, యాః-విభూతయో - విజ్ఞాతా ఇతిశేషః ❋ ॥ ౪ ॥ ❋ తావద్బ్రహ్మాణ్డం భగవద్విగ్రహాభిమన్తవ్యమిత్యాహ ॥ మాయాద్యైరితి ॥ మాయాసంజ్ఞాప్రకృతిః, మహాన్- అహంకారః - భూతానిపఞ్చ - కాలశ్చేతినవభిస్సవికారైః ఏతద్వికారసహితైః-తత్త్వైః, వికారశబ్దనైకాదశేన్ద్రియాణిపఞ్చతన్మాత్రాణిచవివక్షితాని - నిర్మితో - యో - విరాట్ బ్రహ్మాణ్డం - దృశ్యతేజాయతే - యత్రయస్మిన్ విరాజి-సచిత్కే-సజీవే - భువనత్రయం-దృశ్యతే ❋ ॥ ౫ ॥ ❋ ఏతత్ బ్రహ్మాణ్డం- పౌరుషంపరమపురుష

సంబన్ధిరూపం, సర్వత్రసామానాధికరణ్యమభిమాన్యభిమన్తవ్యయోరభేదవివక్షానిబన్ధనం- భగవద్దివ్యవిగ్రహాభిమన్తవ్యం బ్రహ్మాణ్డమిత్యర్థః, ఏవమగ్రేఽపి ॥ ఏతదేవవిభజ్యదర్శయతి ॥ భూరిత్యాదినా ॥ భూశబ్దేనతలాదిభిస్సహసప్తలోకావివక్షితాః-నభోనాభిః * ॥ ౬ ॥ * ప్రజాపతిః-ప్రజననంమేఢ్రం-ఈక్షితుఃపరమపురుషస్య,మృత్యు, రపానంగుదం-యమో,భ్రువౌభ్రూలతే * ॥ ౭ ॥ * ఉత్తరః-ఉత్తరోష్ఠః,లోభస్త్వధరోష్ఠః-జ్యోత్స్నా,దన్తాః-భ్రమః,భూమ్నఃపరమాత్మనః-స్మయః స్మితంభూరుహావృక్షాః,రోమాణి-మేఘాః, పురుషస్యపరమపురుషస్య, మూర్ధజాఃకేశాః * ॥ ౮ ॥ * అనుక్తమన్యదప్యేవమూహ్యమిత్యాహ ॥ యావానితి ॥ అయంవ్యష్టిపురుషః*, యావాన్ యావదవయవాన్,యావత్యా,స్వమానతఃసప్తవితస్తిపరిమాణయా - సంస్థయా అవయవసంస్థానేన, మితః - అసౌ, మహాన్ పురుషఃపరమపురుషోఽపి, లోకసంస్థాయాలోకాభిమానిదేవతాత్మకపాదాద్యవయవసంస్థానేన, తావదవయవాన్ మానంత్వారాధకబుద్ధ్యనుగుణమితిభావః * ॥ ౯ ॥ * తదేవమఙ్గోపాఙ్గాద్యభిమన్తవ్యానితత్త్వానిత్యుక్త్వా, అథభూషణాద్యభిమన్తవ్యాన్యాహ ॥ కౌస్తుభవ్యపదేశేనేత్యాదినా ॥ అజఃపరమపురుషః, కౌస్తుభవ్యాజేన, స్వాత్మజ్యోతిర్బిభర్తి,స్వాత్మజ్యోతిఃస్వశేషభూతంజ్ఞానాకారంచిదాత్మస్వరూపం, కౌస్తుభోజీవవర్గాభిమానీదేవతేత్యర్థః, తత్ప్రభాజీవస్యప్రభా, ధర్మభూతజ్ఞానమిత్యర్థః, వ్యాపినీవిభ్వీ, తాం, ప్రభుర్భగవాన్,ఉరసా, శ్రీవత్సం,బిభర్తి, శ్రీవత్సస్తత్ప్రభాభిమానిదేవతేత్యర్థః, పురాణాన్తరవిరోధస్తుశ్రుతిద్వైవిధ్యసంభావనయా వనమాలతయాపరిహర్తవ్యః * ॥ ౧౦ ॥ * నానాగుణమయీంపఞ్చభూతాఖ్యకార్యావస్థాంభూతపఞ్చకమయీం -స్వమాయాం - వైషమ్యావస్థసత్త్వాదిగుణత్రయమయీంవాప్రకృతిం - వనమాలాఖ్యాం- దధత్ బిభ్రాణః - ఆఖ్యాశబ్దఃపూర్వవదభి

శః ప్రభో ॥ ౬ ॥ ప్రజాపతిః ప్రజననమపానంమృత్యురీక్షితుః* । తద్బాహవోలోకపాలామనశ్చన్ద్రోభ్రువౌయమః ॥ ౭ ॥ లజ్జోత్తరోఽధరోలోభోదన్తాజ్యోత్స్నాస్మయోభ్రమః । రోమాణిభూరుహాభూమ్నోమేఘాః పురుషమూర్ధజాః ॥ ౮ ॥ యావానయంవైపురుషోయావత్యాసంస్థయామితః । తావానసావపిమహాపురుషోలోకసంస్థయా ॥ ౯ ॥ కౌస్తుభవ్యపదేశేనస్వాత్మజ్యోతిర్బిభర్త్యజః । తత్ప్రభావ్యాపినీసాక్షాచ్ఛ్రీవత్సమురసాప్రభుః ॥ ౧౦ ॥ స్వమాయాంవనమాలాఖ్యాంనానాగుణమయీందధత్ । వాసశ్ఛన్దోమయంపీతంబ్రహ్మసూత్రంత్రివృత్స్వరమ్ ॥ ౧౧ ॥ బిభర్తిసాంఖ్యంయోగంచదేవోమకరకుణ్డలే । మౌలింపదంపారమేష్ఠ్యంసర్వలోకాభయంకరమ్ ॥ ౧౨ ॥ అవ్యాకృతమనన్తాఖ్యమాసనంయదధిష్ఠితమ్ । ధర్మజ్ఞానాదిభిర్యుక్తంసత్త్వంపద్మమిహోచ్యతే ॥ ౧౩ ॥ ఓజస్సహోబలయుతంముఖ్యతత్త్వంగదాందధత్ । అపాంతత్త్వందరవరంతేజస్తత్త్వంసుదర్శనమ్ ॥ ౧౪ ॥ నభోనిభోనభస్తత్త్వమసించర్మతమోమయమ్ । కాలరూపంధనుశ్శార్ఙ్గంతథాకర్మమయేషుధిః ॥ ౧౫ ॥ ఇన్ద్రియాణిశరానాహురాకూతీరస్య*స్యన్దనమ్ । తన్మాత్రాణ్యస్యాభివ్యక్తిరిన్ద్రియార్థాఃక్రియామ

జవివక్షాభిప్రాయకః - పీతంపిశఙ్గం-వాసోవస్త్రం, ఛన్దోమయంగాయత్ర్యాదిచ్ఛన్దోమయం -వాసః, ఛన్దోభిమానినీదేవతేత్యర్థః త్రివృత్ త్రిమాత్రం - అకారోకారమకారాత్మకంవా-స్వరంప్రణవం- బ్రహ్మసూత్రం-బిభర్తి * ॥ ౧౧ ॥ * సాంఖ్యంచయోగశ్చేతిద్వంద్వైక్యం,తద్వద్వేదశ్చ, త్యుభే-మకరకుణ్డలే-సర్వలోకోత్తరం,పారమేష్ఠ్యంపదం - బ్రహ్మలోకం,మౌలిం కిరీటం-బిభర్తి * ॥ ౧౨ ॥ * య-ద్యేనపరమపురుషేణా-ధిష్ఠిత-మనన్తాఖ్యం శేషాఖ్య,మాసనం,అవ్యాకృతంమూలప్రకృతిః, య,త్సత్త్వంవిశుద్ధంసత్త్వం- త-ద్ధర్మజ్ఞానాదిభి-ర్యుక్తం- పద్మ - ముచ్యతే-ఆదిశబ్దేనవైరాగ్యైశ్వర్యాధర్మాజ్ఞానావైరాగ్యానైశ్వర్యవిమలోత్కర్షిణీజ్ఞానాక్రియాయోగాప్రహ్వీసత్యేశానానుగ్రహాస్సంగృహ్యన్తే * ॥ ౧౩ ॥ * ఓజః ఇన్ద్రియశక్తిః-సహోమనశ్శక్తిః - బలందైహికం-తై - ర్యుతం-ముఖ్యంతత్త్వంముఖ్యప్రాణః, ప్రాణోవైముఖ్యఇతిశ్రుతేః - ఓజఆదీనాం ప్రాణాయత్తత్వాత్తస్యతద్యుక్తత్వం - తదేవ-గదాం - దధత్-యద్వా, ముఖ్యతత్త్వం ప్రథమోత్పన్నతత్త్వంమహత్తత్త్వం-బుద్ధిరితియావత్ " మహాన్వైబుద్ధిలక్షణ ", ఇత్యాదిస్మృతేః - తస్యాంప్రసృతాయామేవౌజఃప్రభృతీనిభవన్తీతితస్యాస్తద్యుక్తత్వం-అపాంతత్త్వంజలతత్త్వం- దరవరఃశఙ్ఖః * ॥ ౧౪ ॥ * నభోనిభోనభోవన్నీలతనుర్భగవాన్ - నభస్తత్త్వ-మసింఖడ్గం-తమోమయం-ఖేటం- దధదిత్యనుషక్తేనాన్వయః-శార్ఙ్గంనామ-ధనుః,కాలరూపం - కాలాభిమానిధనురిత్యర్థః-తథా-కర్మమయః-ఇషుధిర్బాణకోశో-యస్యసః * ॥ ౧౫ ॥ * ఇన్ద్రియాణీతి॥ హయానశ్వాన్,ఆకూతిర్మనః,అస్యపరమపురుషస్య-స్యన్దనంరథః-యద్వా, ఆకూతిర్దేహాత్మాభిమానో-భగవద్రథఇత్యర్థః,అస్య - భివ్యక్తిరర్చావతారేష్వాహితాంశ - స్తన్మాత్రాణిఇన్ద్రియార్థాః- ఇన్ద్రియప్రయోజనాని - ఇన్ద్రియవ్యాపారా ఇతియావత్ - తన్మాత్రాణ్యస్యాభివ్యక్తిరితిశబ్దాదీనాముక్తత్వాత్-తేఽస్యక్రియాః-తత్క్రియాభిమన్తవ్యాఇత్యర్థః " మద్రాత్వర్థక్రియాస్మృతే ", తిపాఠే- ముద్రావరదాభయాదీను

దాఽభిమానిదేవతా - అర్థక్రియాత్మతా ప్రయోజనతత్క్రియాస్వరూపతా త్వభిమన్తవ్యా “ముద్రయాఽర్థక్రియాత్మతా„ ఇతిపాఠే తయా తాం బిభర్తీతి శేషః ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ మణ్డలం తస్యాసనస్థం పద్మాకారం మణ్డలం - దేవయజనం యజ్ఞభూమ్యభిమానిదేవతా - ఆత్మనః యజమానస్య - యాగదీక్షా - సంస్కారః ప్రోక్షణావఘాతాదిశ్చ - భగవతః - పరిచర్యా - తయోరభిమానిదేవతా పరిచర్యేత్యర్థః - సైవ - దురితక్షయాభిమానినీ ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ భగవచ్ఛబ్దస్యాఽయ - శ్శబ్దో భగవచ్ఛబ్ద - స్తదవయవభూత - స్తస్యార్థం జ్ఞానాదిషాడ్గుణ్యం - త - ల్లీలార్థం కమలం - తదభిమన్తవ్యం లీలాకమలమిత్యర్థః - లీలాకమలాభిమన్తవ్యం షాడ్గుణ్యం వా - ఉద్వహన్ బిభ్రాణః, భగవః హే భగవన్, ధర్మో యశశ్చైతే చామరవ్యజనే - అభజత్ ప్రాప్తవాన్ - భగవాంశ్చేతి పాఠాన్తరమ్ ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ ఆతపత్రమితి ॥ ద్విజా ఇతి సంబోధనం - ద్విజేత్యపి క్వచిత్పాఠః, నిజధామేత్యపి పాఠః - నాస్తి కుతోఽపి భయం యస్మిన్, తత్, వైకుణ్ఠం నామ, యన్నిజధామ, తత్, ఛాతపత్రం, మభజదితి సంబన్ధః, వైకుణ్ఠాభిమానినీ దేవతా ఆతపత్రమిత్యర్థః - యో, యజ్ఞం యజ్ఞారాధ్యం పరమపురుషం, వహతి, తద్వాహనభూత ఇత్యర్థః, కోఽసౌ, సుపర్ణాఖ్యో గరుడః, స, త్రివృద్వేద ఋగ్యజుస్సామత్రయాత్మకవేదః, వేదాభిమానినీ దేవతా గరుడ ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ శ్రీర్లక్ష్మీః - హరేరనపాయినీ, శక్తిః తత్ర హేతుః, సాక్షాత్పరమాత్మనః, ఆత్మభూతా స్వభావః, ధర్మభూతేతి యావత్, ప్రభేత్యస్య భాస్కరస్యేవ ప్రభేత్యాదిః, యః, పార్షదాధిపః సేనానీర్విష్వక్సేనః, స, తస్య, మూర్తిర్విగ్రహవిశేష ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ నన్దాదయో, ఽష్టౌ, హరేః ద్వారపాలాః, అణిమాద్యా గుణాః అణిమాద్యష్టైశ్వర్యాభిమానిన్యో దేవతా ఇత్యర్థః ॥ నాఽజేపద ఇతి ॥ యో, ఽయ దేవ

తాః ॥ ❁ ముద్రయాఽర్థక్రియాత్మతామ్ ॥ ౧౮ ॥ మణ్డలం దేవయజనం దీక్షా సంస్కార ఆత్మనః। పరిచర్యా భగవత ఆత్మనో దురితక్షయః ॥ ౧౯ ॥ భగవచ్ఛబ్దశబ్దార్థం లీలాకమలముద్వహన్। ధర్మం యశశ్చ భగ(వ)వాంశ్చామరవ్యజనే భజన్ ॥ ౧౮ ॥ ఆతపత్రం తు వైకుణ్ఠం ద్విజా (జ) ధామాకుతోభయమ్ । త్రివృద్వేదస్సుపర్ణాఖ్యో యజ్ఞం వహతి పూరుషం ॥ ౧౯ ॥ అనపాయినీ స్యాత్మభూతా శ్రీస్సాక్షాదాత్మనః ప్రభా। విష్వక్సేనస్తస్య మూర్తిర్విదితః పార్షదాధిపః ॥ ౨౦ ॥ నన్దాదయోఽష్టౌ ద్వాస్థాశ్చ తేఽణిమాద్యా హరేర్గుణాః । వాసుదేవస్సంకర్షణః ప్రద్యుమ్నః పురుషస్స్వయమ్ ॥ ౨౧ ॥ అనిరుద్ధ ఇతి బ్రహ్మన్మూర్తివ్యూహోఽభిధీయతే। స విశ్వస్తైజసః ప్రాజ్ఞస్తురీయ ఇతి వృత్తిభిః ॥ అర్థేన్ద్రియాశయజ్ఞానై ర్భగవాన్పరిభావ్యతే ॥ ౨౨ ॥ అఙ్గోపాఙ్గాయుధాకల్పైర్భగవాంస్తచ్చతుష్టయమ్ । బిభర్తి స చతుర్మూర్తిర్భగవాన్హరిరీశ్వరః ॥ ౨౩ ॥ ద్విజఋషభ స ఏవ బ్రహ్మయోనిస్స్వయం దృక్స్వమహిమపరిపూర్ణో మాయయా చ స్వయైతత్। సృజతి హరతి పాతీత్యాఖ్యయాఽనావృతాక్షో వివృత ఇ

ఇత్యాదిర్మూర్తివ్యూహః, మూర్తిసమూహః - స, పరమపురుషః, స్వయమేవా - భిధీయతే - న తత్ర తాభిమాన్యభిమన్తవ్యభావోఽస్తీత్యర్థః - బ్రహ్మన్నితి సంబోధనం - స ఇతి - వాసుదేవాదిచతుర్మూర్తివ్యూహః - వృత్తిభిః జాగరస్వప్నసుషుప్తిముక్త్యవస్థాభి - ర్యో, విశ్వ - స్తైజసః, ప్రాజ్ఞ, స్తురీయః ముక్త ఇతి - కథ్యతే - జీవ, స్తదభిమానీ - విశ్వాదిశబ్దైర్జాగరాద్యవస్థావస్థితా జీవా ఉచ్యన్తే - యద్యప్యేకైకస్యైవ జీవస్యావస్థాచతుష్టయాన్వయ - స్తథాఽప్యేకైకస్యైవ తత్తదవస్థాయాం విశ్వాదిశబ్దైర్వ్యవహారః, జాగరాద్యవస్థాప్రయుక్తవిశ్వాదిసంజ్ఞకజీవాభిమానిన్యో వాసుదేవాదయ ఇత్యర్థః - క్రమస్త్వవివక్షితః - తత్ర ముక్త్యవస్థాభిమానినీ దేవతా వాసుదేవః - సంకర్షణస్తు స్వప్నావస్థస్య - ఇతరావితరయో - రిత్యూహ్యమ్ ॥ తదేవాహ ॥ అర్థేన్ద్రియ ఇతి ॥ అర్థశబ్దో బాహ్యేన్ద్రియైరర్థావభాసలక్షణజాగరావస్థాపరః - ఇన్ద్రియశబ్దేన మనోవిషయేణ స్వప్నహేతునా స్వప్నావస్థా ద్యోత్యతే - మనస్యుపరతే వాసనామాత్రావశేషా సుషుప్త్యవస్థా ఆశయశబ్దేన జ్ఞాప్యతే - పరిశుద్ధానవచ్ఛిన్నజ్ఞానముక్త్యవస్థా జ్ఞానశబ్దేన ప్రదర్శ్యతే - తత్తదభిమానీ - భగవాన్ - పరిభావ్యత ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౨౧ ॥ ౨౨ ॥ ❁ తదేవం తత్త్వాభిమానితయా నిరూపితై రఙ్గాదిభిర్విశిష్టమాహ ॥ అఙ్గేతి ॥ అఙ్గోపాఙ్గాయుధాకల్పై, ర్విశిష్టో, భగవాన్ - వాసుదేవాదిచతుర్మూర్తిధరః - తత్ప్రసిద్ధం - చతుష్టయం సృష్టిస్థితిసంహారమోక్షాత్మకం, బిభర్తి నిర్వహతి - తత్రా - నిరుద్ధస్సృజతి - ప్రద్యుమ్నః పాలయతి - సంకర్షణస్సంహరతి వాసుదేవో మోక్షయతీత్యర్థః ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ తస్యైతస్యైవ బ్రహ్మరుద్రాన్తర్యామితయా సృష్టృత్వసంహర్తృత్వే స్వావతారరూపేణ రక్షితృత్వం చాహ ॥ ద్విజఋషభేతి ॥ హే ద్విజఋషభాః, ఏష భగవాన్ - కోఽసౌ యః - స్వమాయయా, సృష్ట్యాదికం కరోతీతి హేతోః, ఆఖ్యయా బ్రహ్మరుద్రాదిసంజ్ఞయా, ఉపలక్షితః, బ్రహ్మ, స్వరూపేణ గుణైశ్చ నిరతిశయబృహత్త్వయుక్తః, యోనిః సర్వకారణభూతః - స్వయందృక్ - స్వయం సర్వం యుగపత్సాక్షాత్పశ్యతీతి తథా.

---

౧౮ ॥ శ్లో ❁ పా ॥ ముద్రాత్వర్థక్రియాత్మతా

స్వయంప్రకాశో వా, అనేనాచేతనవ్యావృత్తిః - స్వమహిమ్నైవ సంపూర్ణః - అవాప్తసమస్తకామః - అనేన ముక్తనిత్యసిద్ధ జీవవ్యావృత్తిః - తయోః పరిపూర్ణతాయా భగవత్సంకల్పాయత్తత్వేన స్వమహిమాయత్తత్వాభావాత్ - అనావృతాత్మా అసంకుచితజ్ఞానః-అనేన బద్ధజీవవ్యావృత్తిః, ఇత్థంభూతం కిం తన్నైర్వర్ణ్యజ్ఞాయత ఇత్యత్రాహ ॥ వివృత ఇవ గూఢ ఇవ-నిరుక్తః ॥ తం దుర్దర్శం గూఢమనుప్రవిష్టం । గూఢోత్మా న ప్రకాశతే ,, ఇత్యాదిభిశ్శాస్త్రైర్గూఢత్వేనోక్త ఇత్యర్థః - తర్హి శాస్త్రైరపి దుర్దర్శ స్స్యాదిత్యత్రాహ - తత్పరైస్తదుపాసకైః - ఆత్మనా యోగపరిశుద్ధమనసా-లభ్యః ॥ ౨౪ ॥ ఏవం తత్తత్త్వాత్మక భగవదఙ్గాదీని నిరూప్య కృత్స్నప్రబన్ధార్థానుపసంహర్తుం తావత్స్వేష్టదేవతాం స్వభక్తారక్షాయై ప్రార్థయతే ॥ శ్రీకృష్ణేతి ॥ ఇమాని నవ సంబోధనాని - తత్రాద్యేన సర్వానన్దయితృత్వం - ద్వితీయేన సౌశీల్యం-తృతీయేన సౌలభ్యం, తురీయేన దుష్కృ ద్వినాశకత్వం- పఞ్చమేనాపారవీర్యత్వం, షష్ఠేన సర్వాధారత్వం, సప్తమేన సాధుపరిత్రాతృత్వం, అష్టమేన పావనకీర్తి మత్త్వం, నవమేనాత్యాదరేణ శ్రోతవ్యత్వం వివక్షితం - కృష్ణోఽర్జునస్తస్య - సఖేతి తథా, అవనిధ్రుహ్యన్తీతి తథా, తే రాజన్యా ఏవ, వంశో వేణవః, తేషాం, దహనః యద్వా, అవనిధ్రుగ్రాజన్యానాం, వంశః సన్తానః, తస్య దహన, అ నపవర్గవీర్యేతి పారః - అమరవన్ద్యవీర్యేతి పాఠే, పరత్వం వివక్షితం - గవాం, ద్విజానాం, సురాణాంచ, ఆర్తిం హరతీతి తథా - అవతారో - యస్య ॥ ౨౫ ॥ ప్రకృత భగవదఙ్గాది నిరూపణ ప్రకరణకీర్తన ఫలమాహ ॥ య ఇతి ॥ కల్యే ప్రాత - రుత్థాయ- య - ఇదం - మహాపురుషస్య - లక్షణం చిహ్నభూతాఙ్గోపాఙ్గాది నిరూపణపరం - ప్రకర ణం - తస్మిన్, పరమపురుషే - చిత్తం - యస్య సః - సమాహితచిత్తస్సన్ యజ్జ్యేత - య - స్స - జప్త్వా - గుహాశయం హృదయ గుహాశయస్థితం - బ్రహ్మ - వేద యథావద్విద్యాత్ ॥ ౨౬ ॥ అత్ర క్వచిదధ్యాయసమాప్తిర్దృశ్యతే క్వచిన్నేతి ॥ ద్రష్టవ్యం - పునరుపసంజిహీర్షామాలక్ష్య వాసుదేవాదివ్యూహప్రసఙ్గాత్ స్మారితాన్ సూర్యోపాసకాన్ వ్యూహాన్ ప్రష్టుమే

వనిరుక్తస్తత్పరైరాత్మలభ్యః ॥ ౨౪ ॥ శ్రీకృష్ణకృష్ణసఖవృష్ణివృషావనిధ్రుగ్రాజన్యవంశదహనానపవర్గవీ ర్య । గోవిన్దగోద్విజసురార్తిహరావతారయోగేశ్వరాఖిలగురో భగవన్నమస్తే ॥ ౨౫ ॥ య ఇదం కల్య ఉత్థా య మహాపురుషలక్షణమ్। తచ్చిత్తః ప్రయతో జప్త్వా బ్రహ్మ వేద గుహాశయమ్ ॥ ౨౬ ॥ శౌనక ఉవాచ॥ శుకో యదాహ భగవాన్విష్ణురాతాయ శృణ్వతే। సౌర్యో గణో మాసి మాసి నానా వసతి సప్తకః ॥ ౨౭ ॥ తేషాం నా మాని కర్మాణి సంయుక్తానామధీశ్వరైః । బ్రూహి నః శ్రద్దధానానాం వ్యూహం సూర్యాత్మనో హరేః ॥ ౨౮ ॥ సూత ఉవాచ॥ అనాద్యవిద్యయా విష్ణోరాత్మనస్సర్వదేహినామ్ । నిర్మితో లోకతన్త్రోఽయం లోకేషు పరివర్తతే॥ ఏక ఏవ హి లోకానాం సూర్య ఆత్మాఽఽదికృద్ధరిః। సర్వవేదక్రియామూలమృషిభిర్బహుధోదితః॥ ౩౦ ॥ కాలో దే

శస్త్రైణ ప్రదర్శితాన్ విస్తరతో బుభుత్సుః పృచ్ఛతి ॥ శుక ఇతి ॥ శృణ్వతే -విష్ణురాతాయ పరీక్షితే - య-దాహ , కిం తత్- సౌర్యః సూర్యారాధకో - గణః సప్తకః సప్తానామాదిత్యానాం - సమూహాత్మకః - మాసి మాసి- నానా వసతి నానావిధం కర్మ వహతీతి యత్-తథా హ్యేవముక్తం పఞ్చమే ॥ తథాఽన్యే చ ఋషయో గన్ధర్వా అప్సరసో నాగా గ్రామణ్యో యాతుధానా దేవా ఇత్యేకైకశో గణాః సప్త చతుర్దశ మాసి భగవన్తం సూర్యమాత్మానం నానా నామానం పృథఙ్నానా నామానః పృథక్కర్మభి ర్ద్వన్ద్వశ ఉపాసత ఇతి ॥ ౨౭ ॥ తేషామితి ॥ సప్తానాం సౌరగణానాం, అధీశ్వరైర్నియుక్తానాం తత్తత్పతిభిస్తత్తన్మా సాధికృతసూర్యైర్నియుక్తానామిత్యర్థః-ప్రతిమాసం సూర్యస్య నామభేదాభిప్రాయకమధీశ్వరైరితి బహువచనం - స్వాన్త రాత్మభూత పరమాత్మోపాసనార్థం సూర్యస్యాపి తేషాం నామాన్తరేణ గణమధ్యప్రవిష్టత్వాత్తదభిప్రాయకం వా-అత ఏవ నసహైవ సప్తవక్ష్యన్తే-సూర్యాత్మనః సూర్యశరీరస్య- హరే- రుపాసకం- తేషాం గణానాం-వ్యూహం-తన్నామాని-కర్మా ణి చ, శ్రద్దధానానాం-నోఽస్మాకం-బ్రూహీ- తి సంబన్ధః ॥ ౨౮ ॥ తత్ర వ్యూహాన్నిరూపయితుం తావత్సూర్యస్యాత్మత్వ మాహ ॥ అనాద్యవిద్యయేతి ॥ సర్వదేహినామన్తరాత్మనో-విష్ణో-ర్నియామ్యయా - అనాద్యవిద్యయా ఆదిరహితయా-జ్ఞాన విరోధిన్యా-ప్రకృత్యా-నిర్మితోఽయం సూర్యః-లోకతన్త్రః లోకయాత్రాప్రవర్తకః-అత ఏవ - లోకేషు - పరివర్తతే పరిభ్ర మతి అనాద్యవిద్యయా నిర్మిత ఇత్యనేన సూర్యబిమ్బస్య ప్రకృతిపరిణామవిశేషాత్మకత్వముచ్యతే ॥ ౨౯ ॥ తస్య భగవదా త్మకత్వం వదన్ లోకతన్త్రతాముపపాదయతి ॥ యో లోకానామాదికృత్ సృష్టికర్తా-ఏకః - అద్వితీయః-స్వతుల్యవస్త్వన్త రరహితః- సర్వాన్తరాత్మా-హరిః-స ఏవ సూర్యః-హరిరేవ సూర్యశరీరకత్వేనావస్థిత ఇత్యర్థః-సర్వాసాం వేదక్రియాణాం మూలభూతః-వైదికక్రియామూలత్వం కాలావచ్ఛేదకతయాఽవగన్తవ్యం - ఋషిభిః పరాశరాదిభిః బహుధా ద్వాదశధా ఉక్తః ॥ ౩౦ ॥ తత్రదృష్టాన్తమాహ ॥ కాల ఇతి ॥ హే బ్రహ్మన్-యథా-హరి- రేక ఏవ- కాలాదిశరీరకత్వేన- నవధా

క్తిః-తద్వత్-తత్ర-కాలో వసన్తాదిః-దేశః «సమే యజేత» ఇత్యాద్యుక్తః క్రియా యాగాదిరూపా - కరణం సాధనం కార్యం జ్యోతిష్టో
మకార్యమపూర్వాఖ్యం-ఆగమః ప్రమాణభూతో వేదః- ద్రవ్యం చరుపురోడాశాది - ఫలం స్వర్గాది «యయోక్తో బహుధా హ
రిః» ఇతి పాఠాన్తరం - దేశకాలాదిఫలపర్యన్తమిదం సర్వం సాధనత్వేన సాధ్యత్వేన చ క్రియాన్తర్భూతం-ఏభిర్విశిష్టా క్రియోచ్య
తే-యయా క్రియయా-హరి-ర్బహుధోక్తః - ద్రవ్యాదిశరీరకత్వాదితి భావః * ॥ ౩౧ ॥ * వివక్షితమర్థం తావత్సంగ్రహే
ణాహ ॥ మధ్వాదిష్వితి ॥ మధ్వాదిషు చైత్రాదిషు - ద్వాదశమాసేషు, కాలరూపధృత్ కాలావచ్ఛేదకరూపధృత్ - భగవా
న్సూర్యః, లోకతన్త్రాయ లోకయాత్రానిర్వాహాయ-పృథ-గ్ద్వాదశభి-ర్గణైస్సహ-చరతి - ఏకైకస్మిన్మాస ఏకైకో గణః-ప్రతి
గణం గణినస్తు సప్తసప్త-యద్యపి-పఞ్చమే చతుర్దశోక్తాః-తథాఽపి, తత్ర ప్రధానాస్సప్త సన్త్యేవేతి త ఏవాత్రోచ్యన్తే * ॥ ౩౨ ॥ *
కే పునస్తే ప్రతిగణం సప్త గణిన ఇత్యత్రాహ ॥ ధాతేత్యాదినా ॥ ధాతా-ఆదిత్యః-కృతస్థలీ అప్సరాః-హేతిః రాక్షసః-వాసుకి
ర్భుజఙ్గః, రథకృత్ యక్షః-హే మునే - పులస్త్య ఋషిః-తుమ్బురుర్గన్ధర్వః-ఇత్యేవం సప్త- మధుమాసం నయన్తి - స్వస్వకర్మభి
స్సూర్యం గమయన్తీత్యర్థః-మధుమాసమిత్యత్యన్తసంయోగే ద్వితీయా * ॥ ౩౩ ॥ * అర్యమేతి ॥ అర్యమా సూర్యః-పులహః
ఋషిః-రథౌజా యక్షః-ప్రహేతీ రాక్షసః-పుఞ్జికస్థలీ అప్సరాః-నారదో యక్షః-కచ్ఛనీరో నాగః-మాధవం వైశాఖమ్ * ॥ ౩౪ ॥ *
మిత్రః సూర్యః-అత్రిః ఋషిః పౌరుషేయో రాక్షసః-తక్షకో నాగః - మేనకా అప్సరాః - హాహాః గన్ధర్వః-రథస్వనో యక్షః-శు

శః క్రియా కర్తా కరణం కార్యమాగమః। ద్రవ్యం ఫలమితి బ్రహ్మన్నవధోక్తో యథా హరిః ॥ ౩౧ ॥ మధ్వాదిషు ద్వాద
శసు భగవాన్కాలరూపధృత్ । లోకతన్త్రాయ చరతి పృథగ్ద్వాదశభిర్గణైః ॥ ౩౨ ॥ ధాతా కృతస్థలీ హేతిర్వాసు
కీ రథకృన్మునే । పులస్త్యస్తుమ్బురురితి మధుమాసం నయన్త్యమీ ॥ ౩౩ ॥ అర్యమా పులహో * రథౌజాః ప్రహేతిః
పుఞ్జికస్థలీ । నారదః కచ్ఛనీరశ్చ నయన్త్యేతే స్మ మాధవమ్ ॥ ౩౪ ॥ మిత్రోఽత్రిః పౌరుషేయోఽథ తక్షకో మేనకా
హాహాః। రథస్వన ఇతి హ్యేతే శుక్రమాసం నయన్త్యమీ ॥ ౩౫ ॥ వసిష్ఠో వరుణో రమ్భా సహజన్యస్తథా హుహూః।
శుకశ్చిత్రస్వనశ్చైవ శుచిమాసం నయన్త్యమీ ॥ ౩౬ ॥ ఇన్ద్రో విశ్వావసుశ్శ్రోతా * ఏలాపుత్రస్తథాఽఙ్గిరాః ।
ప్రమ్లోచా రాక్షసశ్చర్యో నభోమాసం నయన్త్యమీ ॥ ౩౭ ॥ వివస్వానుగ్రసేనశ్చ వ్యాఘ్ర ఆసారణో భృగుః। అను
మ్లోచా శఙ్ఖపాలో నభస్యాఖ్యం నయన్త్యమీ ॥ ౩౮ ॥ పూషా ధనఞ్జయో వాతస్సుషేణస్సురుచిస్తథా। ఘృతా
చీ గౌతమశ్చేతి తపోమాసం నయన్త్యమీ ॥ ౩౯ ॥ ఋతువర్చా భరద్వాజః పర్జన్యస్సేనజిత్తథా । విశ్వ ఐరావత
శ్చైవ తపస్యాఖ్యం నయన్త్యమీ ॥ ౪౦ ॥ అంశుమాన్కశ్యపస్తార్క్ష్య ఋతసేనస్తథోర్వశీ । విద్యుచ్ఛత్రుర్మ
హాశఙ్ఖస్సహోమాసం నయన్త్యమీ ॥ ౪౧ ॥ భగస్స్ఫూర్జోఽరిష్టనేమిరూర్ణ ఆయుశ్చ పఞ్చమః । కర్కోటకః
పూర్వచిత్తిః పౌషమాసం నయన్త్యమీ ॥ ౪౨ ॥ త్వష్టా ఋచీకతనయః కమ్బళాశ్వస్తిలోత్తమా । బ్రహ్మాపే
తోఽథ శతజిద్ధృతరాష్ట్ర ఇషంభరాః ॥ ౪౩ ॥ విష్ణురశ్వతరో రమ్భా సూర్యవర్చాశ్చ సత్యజిత్ । విశ్వామిత్రో మ

క్రమాసం జ్యేష్ఠం మాసమ్ * ॥ ౩౫ ॥ * వసిష్ఠః-ఋషిః-వరుణస్సూర్యః-రమ్భా అప్సరాః - సహజన్యో యక్షః హుహూః గ
న్ధర్వః-శుకో నాగః - చిత్రస్వనో రాక్షసః-శుచిమాసం ఆషాఢమాసమ్ * ॥ ౩౬ ॥ * ఇన్ద్రస్సూర్యః-విశ్వావసుర్గన్ధర్వః-శ్రో
తా యక్షః-ఏలాపుత్రో నాగః-అఙ్గిరా ఋషిః-ప్రమ్లోచా అప్సరాః-చర్యో రాక్షసః- నభోమాసం శ్రావణమాసమ్ * ॥ ౩౭ ॥ *
వివస్వాన్ సూర్యః-ఉగ్రసేనో గన్ధర్వః-వ్యాఘ్రో రాక్షసః-ఆసారణో యక్షః భృగుః ఋషిః - అనుమ్లోచా అప్సరాః-శఙ్ఖపా
లో నాగః-నభస్యాఖ్యం భాద్రపదం మాసమ్ * ॥ ౩౮ ॥ * పూషా సూర్యః , ధనఞ్జయో నాగః - వాతో రాక్షసః-సుషేణో
గన్ధర్వః, సురుచిర్యక్షః- ఘృతాచీ అప్సరాః-గౌతమ ఋషిః , తపోమాసం మాఘమాసం-మాసక్రమవిలఙ్ఘనం తు కూర్మోక్తాది
త్యక్రమానుసారేణ ॥ యద్వా ॥ మాసక్రమో న వివక్షితః - యథాగణినాం , అథవా అర్థక్రమానురోధేన పూషేత్యాదిశ్లోకద్వ
యం తదనన్తరశ్లోకద్వయాత్పరతో యోజ్యం-త్వష్టేత్యాదిశ్లోకద్వయం తు తత్పూర్వశ్లోకద్వయాత్పూర్వం యోజ్యమ్ * ॥ ౩౯ ॥ *
ఋతువర్చా రాక్షసః, భరద్వాజ ఋషిః-పర్జన్యస్సూర్యః- సేనజిదప్సరాః - విశ్వో గన్ధర్వః-ఐరావతో నాగః-తపస్యాఖ్యం ఫా
ల్గునమ్ * ॥ ౪౦ ॥ * అంశుమాన్ సూర్యః- కశ్యప ఋషిః-తార్క్ష్యో యక్షః- ఋతసేనో గన్ధర్వః - ఊర్వశీ అప్సరాః-విద్యుచ్ఛ
త్రుః-రాక్షసః-మహాశఙ్ఖో నాగః-మార్గశీర్షం నయన్తి * ॥ ౪౧ ॥ * భగః సూర్యః - స్ఫూర్జో రాక్షసః-అరిష్టనేమిః గన్ధర్వః,
ఊర్ణో యక్షః, ఆయుః ఋషిః - కర్కోటకో నాగః-పూర్వచిత్తిరప్సరాః-పౌషమాసమ్ * ॥ ౪౨ ॥ * త్వష్టా సూర్యః- ఋచీ
కతనయో జమదగ్నిః - ఋషిః, కమ్బళాశ్వో నాగః, తిలోత్తమా అప్సరాః - బ్రహ్మాపేతో రాక్షసః, ఋతజిద్యక్షః, ధృతరాష్ట్రో
గన్ధర్వః-ఇషంభరాః ఏతే ఆశ్వినమాసనిర్వాహకాః * ॥ ౪౩ ॥ * విష్ణురాదిత్యః-అశ్వతరో నాగః, రమ్భా అప్సరాః, సూర్య

తార్క్ష్యోగన్ధర్వః - సత్యజిద్యక్షః - విశ్వామిత్రఋషిః, మఖాపేతో రాక్షసః, ఊర్జమాసం కార్తికమాసమ్ ॥ ౪౪ ॥ వ్యూహసమూహముపసంహరన్ తత్స్మరణఫలమాహ ॥ ఏతా ఇతి ॥ హే విప్ర, ఆదిత్యస్య, ఏతాః సమాఖ్యాతాః, విభూతయః సన్ధ్యయోః స్మరతాం - నృణాం - అంహః పాపం - హరన్తి ॥ ౪౫ ॥ అథైషాం పృథక్కర్మాణ్యాహ త్రిభిః ॥ ద్వాదశస్వపీతి ॥ అసావాదిత్యరూపో, దేవః - ద్వాదశస్వపి మాసేషు, ఏభిరుక్తైః, షడ్భిః, ప్రతిగణమాదిత్యేన వినా షడ్భవన్తీతి షడ్భిరిత్యుక్తం - తేన సహ సప్త భవన్తీతి తదభిప్రాయేణ " నానావహతి సప్తక " ఇత్యుక్తం పురస్తాత్ - యద్వా, వాలఖిల్యగణేన సహ సప్తత్వమితి తేన వినాఽత్ర షడ్భిరిత్యుక్తం, ప్రతిగణమాదిత్యకీర్తనం తు నామభేదవివక్షయా - ప్రాధాన్యవివక్షయా వా, విగ్రహాన్తరేణ స్వాన్తరాత్మభూతభగవదుపాసకత్వవివక్షయా వే - తి విభావనీయం - సమన్తాత్పరితః - శ్చరన్ అస్య జనస్య ఇహ లోకే - పరత్ర చ లోకే సద్గతిం శుభాం గతిం, తనుతే - సన్మతిమితి పాఠే, ఇహాముత్ర శ్రేయోవిషయాం మతిం తనుత ఇత్యర్థః ॥ ౪౬ ॥ సామభిః ఋగ్భిః - యజుర్భిశ్చ - తల్లిఙ్గైః సూర్యప్రకాశకైః - రముం సూర్యమృషయః - స్తువన్తి ॥ ౪౭ ॥ నాగాః - రథం - ఉన్నహ్యన్తి దృఢం బధ్నన్తి గ్రామణ్యో యక్షాః - నైఋతా రాక్షసాః, పృష్ఠే పశ్చాత్, రథం చోదయన్తి గమయన్తి ॥ ౪౮ ॥ వాలఖిల్యా ఇతి ॥ పురతోఽభిముఖం - సూర్యం, ఆవృత్య స్థిత్వా, తేన సహ - యాన్తి గచ్ఛన్తి, విభుం సూర్యం స్తుతిభిః స్తువన్తి, స్తుతీః కుర్వన్తి ఇత్యర్థః ॥ ౪౯ ॥ ఉపసంహరతి ॥ ఏవమితి ॥ అనాదినిధనః ఆద్యన్తరహితః - నిత్యో, ఽజో భగవాన్ - నిత్యం - ప్రతికల్పం, స్వ, మాత్మానం, ప్రకృతిపురుషశరీరకం స్వమాత్మానం, వ్యూహ్య ద్వాదశగణరూపేణ విభజ్య - లోకాన్ అవతి స్వే స్వే కర్మణి ప్రవర్తయ

ఖాపేత ఊర్జమాసం నయన్త్యమీ ॥ ౪౪ ॥ ఏతా భగవతో విష్ణోరాదిత్యస్య విభూతయః । స్మరతాం సన్ధ్యయో ర్నౄణాం హరన్త్యంహో హ్యదినే దినే ॥ ౪౫ ॥ ద్వాదశస్వపి మాసేషు దేవోఽసౌ షడ్భిరస్య వై । చరన్ సమన్తాత్తనుతే పరత్రేహ చ సన్మతిమ్ ॥ ౪౬ ॥ సామర్గ్యజుర్భిస్తల్లిఙ్గైరృషయః సంస్తువన్త్యముమ్ । గన్ధర్వాస్తం ప్రగాయన్తి నృత్యన్త్యప్సరసోఽగ్రతః ॥ ౪౭ ॥ ఉన్నహ్యన్తి రథం నాగా గ్రామణ్యో రథయోజకాః । చోదయన్తి రథం పృష్ఠే నైరృతా బలశాలినః ॥ ౪౮ ॥ వాలఖిల్యాః సహస్రాణి షష్టిర్బ్రహ్మర్షయోఽమలాః । పురతోఽభిముఖం యాన్తి స్తువన్తి స్తుతిభిర్విభుమ్ ॥ ౪౯ ॥ ఏవం హ్యనాదినిధనో భగవాన్ హరిరీశ్వరః । కల్పే కల్పే స్వమాత్మానం వ్యూహ్య లోకానవత్యజః ॥ ౫౦ ॥ ******************************

********** ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, ద్వాదశస్కన్ధే, ఏకాదశోఽధ్యాయః **********

సూత ఉవాచ ॥ నమో ధర్మాయ మహతే నమః కృష్ణాయ వేధసే । బ్రాహ్మణేభ్యో నమస్కృత్య ధర్మాన్వక్ష్యామి శాశ్వతాన్ ॥ ౧ ॥ ఏతద్వః కథితం విప్రా విష్ణోశ్చరితమద్భుతమ్ । భవద్భిర్యదహం పృష్టో నరాణాం పురుషోచితమ్ ॥ ౨ ॥ అత్ర సంకీర్త్యతే సాక్షాత్సర్వపాపహరో హరిః । నారాయణో హృషీకేశో భగవాన్ సాత్వతాం పతిః ॥ ౩ ॥ యచ్చ

తి ॥ ౫౦ ॥ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం ద్వాదశస్కన్ధే ఏకాదశోఽధ్యాయః ***

తదేవం కార్త్స్న్యేన శాస్త్రం బహుత్వాన్మాలత్యసుఖగ్రహణాయాదితః ప్రబన్ధార్థాన్ సంగ్రహేణానుక్రమిష్యం స్తావదస్య ప్రబన్ధరూపస్య మహావాక్యస్యార్థో నారాయణ ఏవ వేదాన్తవేద్యో జగత్కారణభూతో బ్రహ్మశబ్దాభిధేయ ఇతి వక్తుం స్వగురుదేవతానమస్కారపూర్వకం ప్రతిజానీతే ॥ నమ ఇతి ॥ కృష్ణశబ్దేనాత్ర భగవాన్నారాయణో వాదరాయణో వా వివక్షితః - తత్రాద్యే - ధర్మాయ సిద్ధరూపధర్మాయ, కృష్ణాయ - ద్వితీయే - ధర్మప్రవర్తకాయ - కృష్ణాయ - భగవద్భక్తిలక్షణధర్మాయ చేతి వా. వేధసే బ్రహ్మణే చతుర్ముఖాయ - బ్రాహ్మణేభ్యో నారదబాదరాయణశ్రీశుకాదిభ్యః శాశ్వతానవిచ్ఛిన్నోపదేశపరంపరాప్రాప్తాన్ - ధర్మాన్, ఏతత్ప్రబన్ధప్రతిపాద్యాన్ భాగవతధర్మాన్, వక్ష్యామి - సంగ్రహేణేతి శేషః ॥ ౧ ॥ మహావాక్యార్థమాహ ॥ ఏతదితి ॥ ఏతత్, కథితం - పరమాద్భుతం, పురాణం - విష్ణోశ్చరితం చరిత్రప్రతిపాదకం - తద్విశినష్టి, యత్ ప్రతి, అహం - భవద్భిః, పృష్టః - యచ్చ - నరాణాం జీవానాం, పురుషోచితం - పురుషత్వే మనుష్యత్వే సతి, ఉచితం శ్రవణాదియోగ్యమ్ ॥ ౨ ॥ విష్ణోశ్చరిత్రత్వమేవోపపాదయతి ॥ అత్రేతి ॥ అత్ర పురాణే, శ్రవణమాత్రేణ సర్వాణి పాపాని హరతీతి తథా, హరిరాశ్రితబన్ధహరః, ఇన్ద్రియాధీశః, భగవాన్ షాడ్గుణ్యపరిపూర్ణః, భక్తపాలకో - నారాయణః కీర్త్యతే ॥ ౩ ॥ తమేవ విశినష్టి ॥ యదితి ॥ గుహ్యం వేదాన్తరహస్యం - జగతః - ప్రభవాప్యయం, ప్రభవత్యస్మాదితి ప్రభవం, అప్యేత్యస్మిన్నిత్యప్యయం తచ్చ తచ్చ, తత్సృష్టిసంహారకారణమిత్యర్థః, అథవా, అవాన్తరవాక్యార్థాననుక్రమిష్యం - స్తావత్ప్రథమస్కన్ధార్థాననుక్రమతే వ్యాఖ్యామ్ ॥ జ్ఞానమితి ॥ అత్రేత్యనుషజ్యతే - సాధూపాఖ్యానం, సాధూనాం భవతాముపాఖ్యానం, ప్రశ్నాత్మకముపాఖ్యానం - విజ్ఞానసంయుతం - జ్ఞానం చ, ప్రోక్తం - తత్ర, జ్ఞానం ప్రకృతిపురుషవివేచనాత్మకం, విజ్ఞానం పరమాత్మస్వరూపగో

ణవిచారాత్మక ❈ ॥ ౪ ॥ ❈ తదాశ్రయం భక్తియోగాఙ్గం వైరాగ్యంచ-సమాఖ్యాతమ్ ॥ పారీక్షితంపరీక్షిజ్జన్మాదిః తావ, త్తత్ప్రస్తావాయ - నారదస్యా-ఖ్యానంచ రాజర్షేః - పరీక్షితో - విప్రశాపా-త్ప్రాయోపవేశశ్చ, వ్యాఖ్యాతశబ్దస్యానుషక్తస్యయథాయోగ్యలిఙ్గేనవిపరిణతస్య ప్రథమాన్తైస్సంబన్ధః ❈ ॥ ౫ ॥ ❈ అథద్వితీయస్కన్ధార్థాననుక్రామతిసార్ధేన ॥ శుకస్యేత్యాదినా ॥ బ్రహ్మర్షభస్యబ్రాహ్మణోత్తమస్య, శుకస్య పరీక్షితాసహ, సంవాదఇతికృత్స్నస్కన్ధార్థః - తదవాన్తరార్థానాహ, యోగధారణయేతి, ఉత్క్రాన్తిఃఅర్చిరాదినాగతిః - నారదాజయోఃనారదచతుర్ముఖయోః, స్సంవాదః ❈ ॥ ౬ ॥ ❈ తత్తృతీయ-వతారాణాం - అనుగీతంఅనువర్ణనం-అనుచరితమితిపాఠే, అవతారానుచరితంచ - అగ్రతఃవ్యష్టిసృష్టేఃపూర్వంప్రాధానికఃప్రాకృతః- సర్గఃమహదాదితత్త్వసర్గః - అథతార్తీయానర్థాననుక్రామతిషడ్భిః ॥ విదురోద్ధవసంవాదఇత్యాదితృతీయతురీయస్కన్ధద్వయస్యరూపప్రదర్శనమ్ ❈ ॥ ౭ ॥ ❈ పురాణాత్మికా-యా-సంహితా-తస్యాః ప్రశ్నః తదర్థప్రశ్నః-మహాపురుషస్యభగవతః-సంస్థితిః,సమ్యక్ప్రలయేఽవస్థానం,ప్రాకృతికఃప్రకృతిగుణక్షోభాత్మకః-తతో,వైకృతికాః-సప్తమహదహఙ్కారభూతపఞ్చకాత్మకావ్యాఖ్యాతాఇత్యర్థః ❈ ॥ ౮ ॥ ❈ తతస్తేభ్యోవైకృతికేభ్యః-బ్రహ్మాణ్డస్యోత్పత్తిః॥తద్విశినష్టి॥ యతోయత్రబ్రహ్మాణ్డేవైరాజఃపురుషః చతుర్ముఖోజాతఇత్యర్థః స్థూలసూక్ష్మస్యపరమాణ్వాదివత్సరాన్తసూక్ష్మస్థూలయో

బ్రహ్మపరంగుహ్యంజగతఃప్రభవాప్యయమ్।జ్ఞానంచసాధూపాఖ్యానంప్రోక్తంవిజ్ఞానసంయుతమ్॥ ౪ ॥భక్తియోగస్సమాఖ్యాతో వైరాగ్యంచతదాశ్రయమ్ । పారీక్షితముపాఖ్యానంనారదాఖ్యానమేవచ ॥ ప్రాయోపవేశోరాజర్షేర్విప్రశాపాత్పరీక్షితః॥ ౫ ॥శుకస్యబ్రహ్మర్షభస్యసంవాదశ్చపరీక్షితా। యోగధారణయోత్క్రాన్తిస్సంవాదోనారదాజయోః॥ ౬ ॥అవతారానుగీతంచసర్గఃప్రాధానికోఽగ్రతః । విదురోద్ధవసంవాదఃక్షత్రమైత్రేయయోస్తతః ॥ ౭ ॥ పురాణసంహితాప్రశ్నోమహాపురుషసంస్థితిః । తతఃప్రాకృతికస్సర్గస్సప్తవైకృతికాశ్చయే ॥ ౮ ॥ తతోబ్రహ్మాణ్డసంభూతిర్వైరాజఃపురుషోయతః। కాలస్యస్థూలసూక్ష్మస్యగతిఃపద్మసముద్భవః ॥ ౯ ॥ భువఉద్ధరణేఽమ్భోధేర్హిరణ్యాక్షవధోయతః।ఊర్ధ్వతిర్యగధస్సర్గోరుద్రసర్గస్తథైవచ। ౧౦ ॥అర్ధనారీనరస్యాథయతస్స్వాయమ్భువోమనుః।శతరూపాచయాస్త్రీణామాద్యాప్రకృతిరుత్తమా ॥ ౧౧ ॥ సంతానోధర్మపత్నీనాంకర్దమస్యప్రజాపతేః । అవతారోభగవతఃకపిలస్యమహాత్మనః॥ దేవహూత్యాశ్చసంవాదఃకపిలేనచధీమతా ॥ ౧౨ ॥ నవబ్రహ్మసముత్పత్తిర్దక్షయజ్ఞవినాశనమ్।ధ్రువస్యచరితంపశ్చాత్పృథోఃప్రాచీనబర్హిషః॥ ౧౩ ॥ నారదస్యచసంవాదస్తతఃప్రైయవ్రతంద్విజాః।నాభేస్తతోనుచరితంభరతస్యార్షభస్యచ॥౧౪॥ తతోద్వీపసముద్రాదివర్షనద్యుపవర్ణనమ్ । జ్యోతిశ్చక్రస్యసంస్థానంపాతాలనరకస్థితిః ॥ ౧౫ ॥ దక్షజన్మప్రచేతోభ్యస్తత్పుత్రీణాంచసంతతిః।యతోదేవాసురనరాస్తిర్యఙ్నగఖగాదయః ॥ ౧౬ ॥ త్వాష్ట్రస్యజన్మనిధనంపుత్రయోశ్చదితేర్ద్విజాః। దైత్యేశ్వరస్యచరితంప్రహ్లాదస్యమహాత్మనః ॥ ౧౭ ॥ మన్వన్తరానుచరితంగజేన్ద్రస్యవిమోక్షణమ్ ।మన్వన్తరావతారాశ్చవిష్ణోర్హయశిరాదయః ॥ ౧౮ ॥ కౌర్మంమాత్స్యంనారసింహంవామనంచజగత్పతేః।క్షీరోదమథనంతద్వదమృతార్థేదివౌకసామ్॥ ౧౯ ॥దేవాసురమహాయుద్ధంరాజవంశానుకీర్తనమ్।

శ్చావస్థితస్య-కాలస్య - గతిః, సర్వేషాం,సత్త్వానాం, వ్యష్టిభూతానాం, ఉత్పత్తిః ❈ ॥ ౯ ॥ ❈ అమ్భోధేః,గర్భేచఉద్ధారణేఉద్ధరణం - ఊర్ధ్వతిర్యగధస్సర్గఃదేవతిర్యగధోలోకసర్గః ❈ ॥ ౧౦ ॥ ❈ అర్ధాభ్యాం-నారీ - నరశ్చ - తయోస్సమాహార-స్తత్తస్య - సర్గః తద్విశినష్టి ॥ యతఃయత్ర-నారీనరే - స్వాయంభువో -మనుః-తస్య - యాపత్నీ,శతరూపా-స్త్రీణా-మాద్యా- ప్రకృతిరాకృతిః, అతఏవో -త్తమా - తస్యనారీనరస్యసర్గఇతిసంబన్ధః ❈ ॥ ౧౧ ॥ ❈ తతః-కర్దమస్య- ధర్మపత్నీనామితిబహువచనంపూజాభిప్రాయకం - ధర్మపత్న్యాః దేవహూత్యాః, సంతానః - కలాఽనసూయాదినవకన్యకారూపస్సంతానః-తథా, కపిలాఖ్యస్యభగవతో,ఽవతారః - కపిలేనసాకం - దేవహూత్యా,స్సంవాదః ❈ ॥ ౧౨ ॥ ❈ అథచతుర్థార్థాననుక్రామతి ॥ నవబ్రహ్మసముత్పత్తిరిత్యాదినా ॥నారదస్యచసంవాదఇత్యన్తేన - పఞ్చమార్థాననుక్రమతే ॥ ప్రైయవ్రతఇత్యాదినాపాతాలనరకస్థిరిత్యన్తేన- ద్విజాఇతిసంబోధనం - ప్రైయవ్రతఃప్రియవ్రతవృత్తాన్తః- ఆర్షభస్య-భరతస్యచానుచరిత-మితిసంబన్ధః ❈ ॥ ౧౩ ॥ ౧౪ ॥ ❈ ద్వీపాదీనాముపవర్ణనమ్ ❈ ॥ ౧౫ ॥ ❈ షష్ఠార్థాననుక్రామతే॥దక్షజన్మేతి ॥ తత్పుత్రీణాందక్షపుత్రీణాం- తావిశినష్టి-యతఃయాభ్యో దక్షపుత్రీభ్యఃదేవాదయోబభూవురిత్యర్థః ❈ ॥ ౧౬ ॥ ❈ త్వాష్ట్రస్యవృత్రాసురస్య-జన్మ-నిధనంమరణంచ ॥ అథసప్తమార్థాననుక్రామతి। పుత్రయోశ్చేతి ❈ ॥ ౧౭ ॥ ❈ అష్టమార్థానాహ ॥ మన్వన్తరేతి ॥ విష్ణోః-హయగ్రీవాదయో- మన్వన్తరేష్వవతారాః ❈ ॥ ౧౮ ॥ ❈ తథా-జగత్పతేః,కౌర్మాదీని-యాని-దివౌకసాందేవాదీనా- మమృతార్థేక్షీరోదమథనమ్ ❈ ॥ ౧౯ ॥ ❈ నవమార్థాననుక్రమతే ॥ రాజవంశానుకీర్తనమిత్యాదినా

నా ॥ అత్రక్వచిత్-కస్యచిదనువృత్తిః-పునరుక్తిశ్చ ప్రసిద్ధత్వాదనాదరాత్ ❀ ॥ ౨౦ ॥ ౨౧ ॥ ౨౨ ॥ ౨౩ ॥ ౨౪ ॥ ౨౫ ॥ ౨౬ ॥ ❀ అథదశమార్థాననుక్రామతి ॥ తస్యకర్మాణీత్యాదినా ॥ విప్రశాపాపదేశేనేత్యతః ప్రాక్తనేన గ్రన్థేన ❀ ॥ ౨౭ ॥ ❀ నిష్పేషో వధః-అఘాసురస్యా-సుసంహారః ప్రాణాపహారః-కస్య చతుర్ముఖస్య మాయాప్రదర్శనమ్ ❀ ॥ ౨౮ ॥ ❀ సహభ్రాతుః సబలస్య-ధేనుకస్య-ప్రలమ్బస్యచ-సంక్షయః వధః-పరిసర్పతో-దవాగ్నేస్సకాశా-ద్గోపానాం - పరిత్రాణమ్ ❀ ॥ ౨౯ ॥ ❀ దమనమనుశిక్షణం-అహేః-ఇత్యాశ్చర్యే-నన్దస్య-మోక్షణం - వరుణస్యసకాశాదితి శేషః - కన్యానాంగోపకన్యానాం-వ్రతచర్యాం తాంవిశినష్టి-యతోయస్యాం - వ్రతై-రచ్యుత-స్తుష్టః ❀ ॥ ౩౦ ॥ ❀ యజ్ఞపత్నీభ్యఇతిచతుర్థ్యర్థే-ప్రసాదోఽనుగ్రహః ॥ శక్రస్యేశస్య-పరిభవా మేతి శేషః-యజ్ఞాభిషేకః-యజ్ఞః పూజా - అభిషేకశ్చ-తయోర్ద్వన్ద్వైక్యమ్ ❀ ॥ ౩౧ ॥ ౩౨ ॥ ❀ గ

ఇక్ష్వాకుజన్మ తద్వంశః సుద్యుమ్నస్య మహాత్మనః ॥ ౨౦ ॥ ఇలోపాఖ్యానమత్రోక్తం తారోపాఖ్యానమేవచ ।
సూర్యవంశానుకథనం శశాదాద్యా నృపాయతః ॥ ౨౧ ॥ సౌకన్యం చాథ శర్యాతేః కకుత్స్థస్య చ ధీమతః । ఖట్వాఙ్గస్య చ మాన్ధాతుస్సౌభరేస్సగరస్య చ ॥ ౨౨ ॥ రామస్య కోసలేన్ద్రస్య చరితం కిల్బిషాపహమ్ । నిమేరఙ్గపరిత్యాగో జనకానాం చ సంభవః ॥ ౨౩ ॥ రామస్య భార్గవేన్ద్రస్య నిఃక్షత్రీకరణం భువః । ఐలస్య సోమవంశస్య యయాతేర్నహుషస్య చ ॥ ౨౪ ॥ దౌష్యన్తేర్భరతస్యాపి శన్తనోస్తత్సుతస్య చ । యయాతేర్జ్యేష్ఠపుత్రస్య యదోర్వంశోఽనుకీర్తితః ॥ ౨౫ ॥ యత్రావతీర్ణో భగవాన్ కృష్ణాఖ్యో జగదీశ్వరః । వసుదేవగృహే జన్మ తతో వృద్ధిశ్చ గోకులే ॥ ౨౬ ॥ తస్య కర్మాణ్యపారాణి కీర్తితాన్యసురద్విషః । పూతనాఽసుపయఃపానం శకటోచ్చాటనం శిశోః ॥ తృణావర్తస్య నిష్పేషస్తథైవ బకవత్సయోః । అఘాసురాసుసంహారః కస్య మాయాప్రదర్శనమ్ ॥ ౨౮ ॥ ధేనుకస్య సహభ్రాతుః ప్రలమ్బస్య చ సంక్షయః । గోపానాం చ పరిత్రాణం దవాగ్నేః పరిసర్పతః ॥ ౨౯ ॥ దమనం కాలియస్యాహేర్మహాహేర్నన్దమోక్షణమ్ । వ్రతచర్యా చ కన్యానాం యత్ర తుష్టోఽచ్యుతో వ్రతైః ॥ ౩౦ ॥ ప్రసాదో యజ్ఞపత్నీభ్యో విప్రాణాం చానుతాపనమ్ । గోవర్ధనస్యోద్ధరణం శక్రస్య సురభేరథ ॥ యజ్ఞాభిషేకం కృష్ణస్య స్త్రీభిః క్రీడా చ రాత్రిషు ॥ ౩౧ ॥ శఙ్ఖచూడస్య దుర్బుద్ధేర్వధోఽరిష్టస్య కేశినః । అక్రూరాగమనం పశ్చాత్ప్రస్థానం రామకృష్ణయోః ॥ ౩౨ ॥ వ్రజస్త్రీణాం విలాపశ్చ మథురాలోకనం తతః । గజముష్టికచాణూరకంసాదీనాం తథా వధః । మృతస్యాగమనం సూనోః పునస్సాందీపనేర్గురోః ॥ ౩౩ ॥ మథురాయాం నివసతా యదుచక్రస్య యత్ప్రియమ్ । కృతముద్ధవరామాభ్యాం యుతేన హరిణా ద్విజాః ॥ ౩౪ ॥ జరాసన్ధసమానీతసైన్యస్య బహుశో వధః । ఘాతనం యవనేన్ద్రస్య కుశస్థల్యా నివేశనమ్ ॥ ౩౫ ॥ ఆదానం పారిజాతస్య సుధర్మాయాస్సురాలయాత్ । రుక్మిణ్యా హరణం యుద్ధే ప్రమథ్య ద్విషతో హరేః ॥ ౩౬ ॥ హరస్య జృమ్భణం యుద్ధే బాణస్య భుజకృన్తనమ్ । ప్రాగ్జ్యోతిషపతిం హత్వా కన్యానాం హరణం చ యత్ ॥ ౩౭ ॥ చైద్యపౌణ్డ్రకసాల్వానాం దన్తవక్త్రస్య దుర్మతేః । శమ్బరో ద్వివిదః పీఠో మురః పఞ్చజనాదయః ॥ ౩౮ ॥ మాహాత్మ్యం చ వధస్తేషాం వారాణస్యాశ్చ దాహనమ్ । భారావతరణం భూమేర్నిమిత్తీకృత్య పాణ్డవాన్ ॥ ౩౯ ॥ విప్రశాపాపదేశేన సంహారస్స్వకులస్య చ । ఉద్ధవస్య చ సంవాదో వాసుదేవస్య చాద్భుతః ॥ ౪౦ ॥ యత్రాత్మవిద్యా హ్యఖిలా ప్రోక్తా ధర్మవినిర్ణయః । తతో మర్త్యపరిత్యాగ ఆత్మయోగానుభావతః ॥ ౪౧ ॥ యుగలక్షణవృత్తిశ్చ కలౌ నౄణాముపప్లవః । చతుర్విధశ్చ ప్రలయ ఉత్పత్తిస్త్రివిధా తథా ॥ ౪౨ ॥ దేహత్యాగశ్చ రాజర్షేర్విష్ణురాతస్య ధీమతః । శాఖాప్రణయనమృషేర్మార్కణ్డేయస్య సత్కథా ॥ ౪౩ ॥ మహాపు

జః కువలయాపీడాఖ్యః ॥ సాందీపనేర్గురోః పుత్రస్య-మృతస్య-పున-రానయనమ్ ❀ ॥ ౩౩ ॥ ❀ మథురాయామితి ॥ హేద్విజాః ఉద్ధవరామాభ్యాం-యుతేన-హరిణా- మథురాయాంనివసతా-యదూనాంసమూహస్య-యత్ప్రియం-కృతంతచ్చ ❀ ॥ ౩౪ ॥ ❀ యవనేన్ద్రస్య కాలయవనస్య ❀ ॥ ౩౫ ॥ ❀ సుధర్మాయాశ్చాదానమితిసంబన్ధః ద్విషతశ్శత్రూన్ప్రమథ్య హరేః హరిణా-రుక్మిణ్యాహరణమ్ ❀ ॥ ౩౬ ॥ ❀ ప్రాగ్జ్యోతిషపతింభౌమమ్ ❀ ॥ ౩౭ ॥ ❀ యేశమ్బరాదయ-స్తేషాం-మాహాత్మ్యం - వధశ్చేతిసంబన్ధః ❀ ॥ ౩౮ ॥ ❀ నిమిత్తీకృత్య ద్వారీకృత్య ❀ ॥ ౩౯ ॥ ❀ ఏకాదశార్థాననుక్రమతే - విప్రశాపాపదేశేనేత్యాదినా ॥ అపదేశో వ్యాజ- స్తేన ❀ ॥ ౪౦ ॥ ❀ సంవాదం విశినష్టి ॥ యత్రేతి ॥ ధర్మవినిర్ణయః వర్ణాశ్రమధర్మనిర్ణయః-మర్త్యపరిత్యాగః మర్త్యలోకపరిత్యాగః-భూమిపరిత్యాగ ఇతిపాఠాన్తరమ్ ❀ ॥ ౪౧ ॥ ❀ ద్వాదశార్థాననుక్రమతే ॥ యుగేతి ॥ యుగలక్షణాని-తేషు - వృత్తయశ్చ-ఉపప్లవః కలిదోషై రుపద్రవః చతుర్విధః ప్రాకృతికో నైమిత్తిక ఆత్యన్తికో నిత్యశ్చేతి చతుర్విధః-ప్రలయః త్రివిధా ప్రాకృతికీ నిత్యా నైమిత్తికీ చేతి త్రివిధా - ఉత్పత్తిః ❀ ॥ ౪౨ ॥ ౪౩ ॥ ❀ మహాపురుషవిన్యాసః అఙ్గోపాఙ్గా

ఋషివిన్యాసః-సూర్యస్య,గణవిభాగః-ఇతిచోక్తమితిచకారాదన్యదపి హేద్విజశ్రేష్ఠాః-యుష్మాభిః యత్పృష్ట్య - హం-పృష్టోఽస్మి-త-దుక్తమ్ ❋ ॥ ౪౪ ॥ ❋ఇహపురాణే-సర్వశః-కార్త్స్న్యేన , హరేః , లీలారూపాణ్య-వతారకర్మాణ్యేవ,కీర్తితాని ❋ ॥ ౪౫ ॥ ❋పురాణకథనశ్రవణఫలంవక్తుంభగవత్కీర్తనశ్రవణానుభావమాహ॥ పతితఇతి ॥ హరయేనమఇత్యుచ్చైర్బ్రువన్నితిసంబన్ధః ❋॥౪౬॥ ❋కించ,సంకీర్త్యమానఇతి॥ శ్రుతఃఅనుభావోయస్య-తథాభూతోవా-హరిః పుంసాంసంకీర్తయతాంశృణ్వతాంచాన్తఃచిత్తం - ప్రవిశ్య అశేషం - వ్యసనందుఃఖం - తద్ధేతుదురితంవా - ధునోతి , యథా - ఽర్కః సూర్య - స్తమో - ధునోతియథావా - ఽతివాతఃచణ్డవాయు - రభ్రంధునోతి - తద్వత్ ❋ ॥ ౪౭ ॥ ❋ కించ - భగవత్సంకీర్తనమేవమహాఫలం-తద్వ్యతిరిక్తంసర్వంమిథ్యాలాపమాత్రమితిప్రపఞ్చయతిచతుర్భిః॥ మృషాగిరఇతి ॥ యత్ యత్ర-భగవానధోఽక్షజోనకథ్యతే-నప్రతిపాద్యతే-తాః-మృషాగిరః-మిథ్యా వాచః,ప్రత్యుతా-సతీరప్యతః - దోషావహాః-యద్భగవద్గుణానా-ముదయఃప్రకాశో-యస్మిన్-త-ద్వ-త్తదేవ-వచః-సత్యంమఙ్గళావహం-పుణ్యావహంచ - అత్యాదరాత్ప్రతిపదంతచ్ఛబ్దప్రయోగః ❋ ॥ ౪౮ ॥ ❋నవంనవం-రుచిరంరుచిజనకం - తదేవ-శశ్వత్సదా - మనసో-మహోత్సవంమహానన్దకరం శోకార్ణవస్య-శోషణం-కింతత్-యత్ యత్ర-ఉత్తమశ్లోకస్య।యశో-ఽనువర్ణ్యతే - భగవద్గుణోదయమిత్యుక్త్వేఽప్యాదరాత్పునరుక్తమ్ ❋ ॥ ౪౯ ॥ ❋ఏతదేవభఙ్గ్యన్తరేణాహద్వాభ్యామ్॥ నేతి ॥ యద్వచః-చిత్రాణిపదానియస్మిన్-తథాభూతమపి జగత్పవిత్రం-హరే-ర్యశఃకీర్తిం - నవక్తినప్రతిపాదయతి - తద్వచః-ధ్వాఙ్క్షతీర్థంకాకతుల్యానాంకామినాంరతిస్థా

ఋషివిన్యాసస్సూర్యస్యజగదాత్మనః।ఇతిచోక్తంద్విజశ్రేష్ఠాయత్పృష్టోఽహమిహాస్మివః॥ ౪౪ ॥ లీలావతారకర్మాణికీర్తితానీహసర్వశః॥ ౪౫ ॥ పతితఃస్ఖలితోవాఽఽర్తఃక్షుత్త్వావావివశోబ్రువన్।హరయేనమఇత్యుచ్చైర్ముచ్యతేసర్వపాతకాత్ ॥ ౪౬ ॥ సంకీర్త్యమానోభగవాననన్తశ్శ్రుతానుభావోవ్యసనంహిపుంసామ్ । ప్రవిశ్యచిత్తంవిధునోత్యశేషంయథాతమోఽర్కోఽభ్రమివాతివాతః ॥ ౪౭ ॥ మృషాగిరస్తాహ్యసతీరసత్కథానకథ్యతేయద్భగవానధోఽక్షజః । తదేవసత్యంతదుహైవమఙ్గళంతదేవపుణ్యంభగవద్గుణోదయమ్ ॥ ౪౮ ॥ తదేవరమ్యంరుచిరంనవంనవంతదేవశశ్వన్మనసోమహోత్సవమ్ । తదేవశోకార్ణవశోషణంనృణాంయదుత్తమశ్లోకయశోఽనుగీయతే ॥ ౪౯ ॥ నయద్వచశ్చిత్రపదంహరేర్యశోజగత్పవిత్రంప్రగృణీతకర్హిచిత్ ।తద్ధ్వాఙ్క్షతీర్థంనతుహంససేవితంయత్రాచ్యుతస్తత్రహిసాధవోఽమలాః ॥ ౫౦ ॥ తద్వాగ్విసర్గోజనతాఘవిప్లవోయస్మిన్ప్రతిశ్లోకమబద్ధవత్యపి।నామాన్యనన్తస్యయశోఽఙ్కితానియచ్ఛృణ్వన్తిగాయన్తిగృణన్తిసాధవః॥ ౫౧॥నైష్కర్మ్యమప్యచ్యుతభావవర్జితంనశోభతేజ్ఞానమలంనిరఞ్జనమ్।కుతఃపునశ్శశ్వదభద్రమీశ్వరేనచార్పితంకర్మయదప్యనుత్తమమ్ ॥ ౫౨ ॥ యశశ్శ్రియామేవపరిశ్రమఃపరోవర్ణాశ్రమాచారతపశ్శ్రుతాదిషు । అవిస్మృతిశ్శ్రీధరపాదపద్మ

నం-నతు-హంససదృశైః జ్ఞానిభిః-సేవితం తత్ర హేతుః- యత్ర-ప్రబన్ధే-అచ్యుతః-ప్రతిపాద్యఇతి శేషః-తత్రైవహి - అమలాః నిర్మలాన్తఃకరణాః సాధవో-రమన్తఇతి శేషః ❋ ॥ ౫౦ ॥ ❋తద్వాగ్విసర్గఃసఏవవాచఃప్రయోగః- జనతాయాః-జనసమూహస్య-అఘవిప్లవఃఅఘవినాశకః కోఽసౌ - యస్మిన్వాగ్విసర్గే- ప్రతిశ్లోక-మబద్ధవత్యపి అబద్ధయుక్తేఽపి- అనన్తస్యభగవతో-యశసా-అఙ్కితాని-యశఃప్రకాశకాని-నామాని-వర్తన్తే-యతఏవ-మతః-సాధవః-తద్వాగ్విసర్గం శృణ్వన్తి వక్తృసాన్నిధ్యే శ్రోతృసాన్నిధ్యేసతికథయన్తి-తదుభయవిరహే-కేవలం-గాయన్తి ❋ ॥ ౫౧ ॥ ❋విశుద్ధజ్ఞానయోగనిష్ఠాఽపిభగవద్గుణా-దిశ్రవణాదివిధురానశోభతే-కింపునఃకర్మయోగనిష్ఠేత్యాహ॥నైష్కర్మ్యమితి ॥ నిర్గతంకర్మయస్మాత్తన్నిష్కర్మ-తదేవనైష్కర్మ్యం - సకలకర్మబన్ధవిధ్వంసకమిత్యర్థః తన్నిరఞ్జనంప్రకృతిసంబన్ధధ్వంసకం-అతఏవ-నిర్మలం-జ్ఞానమపి- అచ్యుతభావవర్జితంఅచ్యుతగుణానుశ్రవణాద్యభిసంధివిధురంచే - దలంనితరాం - నశోభతేతతఃప్రచ్యుతిసంభావనయేతిభావః-యతో-జ్ఞానమేవా-లం-నశోభతే-కుతఃపునః-కర్మ-శోభేత-కథంభూతం-ఈశ్వరే - నచార్పితంనార్పితం-అతఏవ - శశ్వత్ సదా-అభద్రంఅనుష్ఠానదశాయాంచపతనశఙ్కయాదుఃఖావహం - కింబహునా- యదప్యనుత్తమంసర్వోత్తమమపికర్మ-కుతఃపున-శ్శోభేత,అహేతుకమితిపాఠే-అనభిసంహితఫలమపీత్యర్థః ❋ ॥ ౫౨ ॥ ❋కించ॥యశశ్శ్రియామితి॥యశోయుక్తాయాః-శ్రీః-సంపత్తిస్స్యాంనిమిత్తభూతాయాం , తదర్థమిత్యర్థః , యో,వర్ణాశ్రమధర్మతపోఽధ్యయనాదిషు , నిష్ఠావిశేషఇతి శేషః,స,పరో-మహాన్,పరిశ్రమఃపరిశ్రమఫలకఏవ , యశశ్శ్రియోఃక్షయిష్ణుత్వేఽపురుషార్థాభాసత్వాదితిభావః -తర్హి,తస్యకింఫలమిత్యత్రాహ ॥ గుణానువాదశ్రవణాదరాదిభిః - శ్రీధరపాదపద్మయో,రవిస్మృతిః-యదివర్ణాశ్రమాచారాదిషునిష్ఠా , తర్హితయాభగ

వద్గుణానువాదాదిభిర్భావితవ్యం, తతస్తత్పాదపద్మయోరవిస్మృత్యా, ఏవంచేత్తస్మిన్ప్రయాసఫలేత్యర్థః ॥ ౫౩ ॥ కిమవిస్మృత్యేత్యత ఆహ ॥ అవిస్మృతిరితి ॥ అభద్రాణి దుఃఖనిమిత్తాని దురితాని-ధునోతి - శమం శాన్తిం-రాగాద్యకలుషితాం-తనోతి సత్త్వస్య-శుద్ధిం రజస్తమోభ్యామనభిభూతిం-సత్త్వగుణాభివృద్ధిమితి యావత్ ॥ తతః-పరమాం - భక్తిం ప్రేమలక్షణాం-జ్ఞానం యథాఽవస్థితభగవత్స్వరూపజ్ఞానం- విజ్ఞానేన ప్రకారజ్ఞానేన-విరాగేణ తదితరవిషయాన్తరవైముఖ్యేన - యుక్తం-తనోతీత్యనుషఙ్గః ॥ ౫౪ ॥ యతో భగవద్గుణానువాదాదిర్మహాఫలస్తతో యూయమహం చ కృతార్థా బభూవిమేత్యాహ ॥ ద్వాభ్యాం ॥ యూయమితి ॥ హే ద్విజాగ్ర్యాః-యూయం-భూరిభాగాః మహాభాగ్యవన్తః- కుతః - యత్ యతః-అబాహ్యభాజః స-బాహ్యాని విషయాన్తరాణి - భజన్తీతి బాహ్యభాజః-బాహ్యవిషయచిన్తారహితా ఇత్యర్థః-నారాయణ - మాత్మని హృదయే-ఽభినివేశ్య-తద్గుణశ్రవణాదిద్వారా మనసి స్థిరం కృత్వా-అభజత - లఙ్మధ్యమైకవచనం - కథంభూతం-అఖిలానాం-అన్తరాత్మభూతం - దేవం స్వతేజసా దీప్యమానం - అదేవం - యస్యారాధనీయో దేవో నాస్తితం - అత ఏవ - ఈశం సర్వనియన్తారమ్ ॥ ౫౫ ॥ యూయం మహోపకర్తార ఇత్యభిప్రేత్యాహ ॥ అహమితి ॥ యుష్మాభిః సంస్మారితం - ఆత్మతత్త్వం ఆత్మతత్త్వప్రకాశకం పురాణం-యస్యాసో ఽహం చ- కృతార్థ ఇతి భావః-స్మృతేరనుభూతవిషయజ్ఞానాత్మకత్వాత్-క్వేదం శ్రుతం త్వయేత్యత్రాహ ॥ శ్రుతమితి ॥ మే మయా-మహర్షివక్త్రాత్ శ్రీశుకముఖాత్-మహతాం - ఋషీణాం చ-శృణ్వతాం సతాం

తోర్గుణానువాదశ్రవణాదిభిర్హరేః ॥ ౫౩ ॥ అవిస్మృతిః కృష్ణపదారవిన్దయోః క్షిణోత్యభద్రాణి శమం తనోతి చ ।
సత్త్వస్య శుద్ధిం పరమాత్మభక్తిం జ్ఞానం చ విజ్ఞానవిరాగయుక్తమ్ ॥ ౫౪ ॥ యూయం ద్విజాగ్ర్యా బత భూరిభాగా
యచ్ఛశ్వదాత్మన్యఖిలాత్మభూతమ్ । నారాయణం దేవమదేవమీశమబాహ్యభావోఽభజతాభివేశ్య ॥ ౫౫ ॥ అ
హం చ సంస్మారిత ఆత్మతత్త్వం శ్రుతం పురా మే పరమర్షివక్త్రాత్ । ప్రాయోపవేశే నృపతేః పరీక్షితః సదస్యృషీ
ణాం మహతాం చ శృణ్వతామ్ ॥ ౫౬ ॥ ఏతద్వః కథితం విష్ణోః కథనీయోరుకర్మణః । మాహాత్మ్యం వాసుదేవస్య స
ర్వాశుభవినాశనమ్ ॥ ౫౭ ॥ య ఏవం శ్రావయేన్నిత్యం యామక్షణమనన్యధీః । శ్రద్ధావాన్యోఽనుశృణుయాత్పు
నాత్యాత్మానమేవ సః ॥ ౫౮ ॥ ద్వాదశ్యామేకాదశ్యాం చ శృణ్వన్నాయుష్యవాన్భవేత్ । పఠత్యనన్యః ప్రయతః
పూతో భవతి పాతకీ ॥ ౫౯ ॥ పుష్కరే మథురాయాం చ ద్వారవత్యాం యతాత్మవాన్ । ఉపోష్య సంహితామే
తాం పఠిత్వా ముచ్యతే భయాత్ ॥ ౬౦ ॥ దేవతా మునయః సిద్ధాః పితరో మనవో నృపాః । యచ్ఛన్తి కామాన్గృణ
తః శృణ్వతో యస్య కీర్తితాః ॥ ౬౧ ॥ ఋచో యజూంషి సామాని ద్విజోఽధీత్యానువిన్దతే । మధుకుల్యా ఘృతకుల్యాః పయః
కుల్యాశ్చ తత్ఫలమ్ ॥ ౬౨ ॥ పురాణసంహితామేతామధీత్య ప్రయతో ద్విజః । ప్రోక్తం భగవతా యత్తు
తత్పదం పరమం వ్రజేత్ ॥ ౬౩ ॥ విప్రోఽధీత్యాప్నుయాత్ప్రజ్ఞాం రాజన్యోఽబ్ధిమేఖలామ్ । వైశ్యో నిధిప
తిత్వం చ శూద్రః శుధ్యేత పాతకాత్ ॥ ౬౪ ॥ కలిమలసంహతికాలనోఽఖిలేశో హరిరితరత్ర న గీయతే హ్యభీక్ష్ణమ్ ।

మయా-శ్రుత-మితి సమ్బన్ధః ॥ ౫౬ ॥ ఏతత్పురాణకీర్తనాదిఫలం ప్రపఞ్చయత్యష్టభిః ॥ ఏతదితి ॥ కథనీయాని-ఉరూణి అపరిమితాని-కర్మాణి-చేష్టితాని-యస్య-తస్య విష్ణోః-వాసుదేవస్య-మాహాత్మ్యప్రకాశకం-వో యుష్మభ్యం-కథిత, మేత-త్పురాణం-సర్వాశుభవినాశనం-కీర్తయతాం సర్వామఙ్గళవిఘాతకమ్ ॥ ౫౭ ॥ శ్రవణఫలమాహ ॥ య ఏవమితి ॥ యామం-క్షణం వే-త్యర్థః-స-ఆత్మానం-పునాత్యేవ ॥ ౫౮ ॥ కాలవిశేషయోగాత్ఫలవిశేషానాహ ॥ ద్వాదశ్యామితి ॥ యః-పాతక్యపి-ప్రయతః సమాహితచిత్తః-అనన్యః ప్రయోజనాన్తరరహితస్సన్పఠేత్ -స-పూతో-భవతి-అనశ్నన్నితి పాఠాన్తరమ్ ॥ ౫౯ ॥ పుష్కర ఇతి ॥ యతాత్మవాక్ సమాహితమనాః ॥ ౬౦ ॥ సర్వఫలసాధనత్వం వదన్ఫలదానాహ ॥ దేవతాదయ ఇతి ॥ యే ఽత్ర పురాణే-అనుకీర్తితాః- తే-దేవాదయః-గృణతః-కథయతః-శృణ్వతో వా - పురుషస్య-కామానిష్టార్థాన్-యచ్ఛన్తి-దేవతాద్యన్తర్యామీ భగవాన్యచ్ఛతీతి భావః ॥ ౬౧ ॥ ఫలాతిశయమాహ ॥ ఋచ ఇతి ॥ వేదత్రయ - మధీత్య-యత్ఫలం, ప్రాప్నుయాత్ - మధుకుల్యాదిభ్యో, యత్ఫలం-మధ్వాదిప్రవాహయుక్తాన్న దానాద్యత్ఫలమిత్యర్థః-తత్ఫలం - ప్రాప్నుయాత్ ॥ ౬౨ ॥ కిం-చైతాం-పురాణసంహితా-మధీత్య-యద్భగవతః విష్ణోః-పరమం పదం -ప్రోక్తం ప్రతిపాదితం, తద్వ్రజేత్ ప్రాప్నుయాత్ ॥ ౬౩ ॥ అధికారానురూపాన్ఫలవిశేషానాహ ॥ విప్ర ఇతి ॥ రాజన్యః-అమ్బుధిమేఖలాం పృథ్వీం శూద్రః-శ్రుత్వా-పాతకా - న్ముచ్యతేత్యర్థః ॥ ౬౪ ॥ ఏతత్ప్రబన్ధోక్తవిధప్రభావాతిశయకారణం ప్రబన్ధాన్తరవైలక్షణ్యమాహ ॥ కలిమలేతి ॥ కలిమలానాం-సంహతిం-కాలయతి వినాశయతీతి తథా-సః-అఖిలానామీశ్వరో-హరి - రితరత్ర

జసాదిప్రబన్ధాన్తరేష్వ-భీక్ష్ణంపునఃపున-ర్నగీయతే-అత్రతు-తత్తత్కథాప్రసక్తైరనుపదం, పతితః ప్రతిపాదితః ❀ ॥ ౬౫॥ ❀ ఏతత్ప్రబన్ధప్రతిపాదితంభగవన్తంనమస్కరోతిద్వాభ్యామ్ ॥ తమితి ॥ జగదుదయస్థితిలయాః జగదుదయాదిహేతవః-ఆత్మనఃరజఆదయశ్శక్తయో-యస్యతం-దైవైరప్యనవసితః- స్తవఃస్తోత్రం-యస్యతమ్ ❀ ॥ ౬౬ ॥ ❀ఉపచితాభిఃబుద్ధియుక్తాభిః-కాలప్రకృతిమదహంకారపఞ్చభూతాత్మికాభిః-నవభిఃశక్తిభిః-ఆత్మన్యేవ-ఉపరచితాః,స్థిరా-జఙ్గమాశ్చ-ఆలయో- యస్య,తస్మై-ఉపలబ్ధిమాత్రధామ్నెజాడ్యప్రసఙ్గరహితజ్ఞానాత్మకతేజస్స్వరూపాయ- సురఋషభాయదేవశ్రేష్ఠాయ,సనాతనాయ భగవతే-నమః ❀ ॥ ౬౭ ॥ ❀అత్రక్వచిదధ్యాయసమాప్తిః క్వచిన్నేతిద్రష్టవ్యమ్ ❀ ॥ ౬౮ ॥ ❀కియదేతత్ప్రబన్ధగ్రన్థసంఖ్యాపరిమాణమితిపునర్బుభుత్సామాలక్ష్య తద్వక్తుం తత్ప్రసఙ్గాత్తావత్పురాణాన్తరాణితత్పరిమాణంచవక్తుం - తత్ప్రతిపాద్యం దేవంప్రణమతి ॥ యమితి ॥ యం-బ్రహ్మాదయః- స్తవైః-వేదైః- స్తున్వన్తి-స్తువన్తి-కథంభూతైః-రఙ్గాదిభిస్సహితైః- ఉపనిషచ్ఛబ్దస్యాకారాన్తత్వంఛన్దోఽనురోధాత్-ధ్యానేనా-వస్థితం-నిశ్చలంచ, తేనతద్గతేన-మనసా-యం, యోగినః-పశ్యన్తిసాక్షాత్కుర్వన్తి-సురాసురగణాః-యస్యాన్తంప్రభావేయత్తాం - నవిదుః,అమృతమథనాదావితిశేషః ❀ ॥ ౬౯ ॥ ❀దుర్విజ్ఞేయత్వమేవప్రదర్శయితుంకూర్మావతారమనుస్మరన్నాశిషంప్రార్థయతే॥ పృష్ఠేతి ॥ పృష్ఠే-భ్రామ్యన్-అమన్దోగరిష్ఠః-

ఇహతుపునర్భగవానశేషమూర్తిఃపరిపఠితోఽనుపదంకథాప్రసఙ్గైః॥ ౬౫ ॥తమహమజమనన్తమాత్మతత్త్వం జగదుదయస్థితిసంయమాత్మశక్తిమ్। ద్యుపతిభిరజశక్రశఙ్కరాద్యైర్దురవసితస్తవమచ్యుతంనతోఽస్మి॥ ౬౬ ॥ ఉపచితనవశక్తిభిస్స్వఆత్మన్యుపరచితస్థిరజఙ్గమాలయాయ । భగవతఉపలబ్ధిమాత్రధామ్నెసురఋషభాయ నమస్సనాతనాయ ॥ ౬౭ ॥ యంబ్రహ్మావరుణేన్ద్రరుద్రమరుతస్స్తున్వన్తిదివ్యైః స్తవైః వేదైస్సాఙ్గపదక్రమోపనిషదైర్గాయన్తియంసామగాః।ధ్యానావస్థితతద్గతేనమనసాపశ్యన్తియంయోగినోయస్యాన్తంనవిదుస్సురాసురగణాదేవాయతస్మైనమః॥ ౬౮ ॥ పృష్ఠేభ్రామ్యదమన్దమన్దరగిరిగ్రావాగ్రకణ్డూయనాన్నిద్రాళోఃకమఠాకృతేర్భగవతశ్శ్వాసానిలాఃపాన్తువః।యత్సంస్కారకలానువర్తనవశాద్వేలాచ్ఛలేనామ్భసాంయాతాయాతమతన్ద్రితంజలనిధేర్నాద్యాపివిశ్రామ్యతి॥ ౬౯ ॥ సూతఉవాచ-॥ పురాణసంఖ్యాసంభూతిమస్యవాచ్యప్రయోజనే। దానందానస్యమాహాత్మ్యంపాఠాదేశ్చనిబోధత ॥ ౭౦ ॥ బ్రాహ్మందశసహస్రాణిపాద్మంపఞ్చోనషష్టిచ। శ్రీవైష్ణవంత్రయోవింశచ్చతుర్వింశతిశైవకమ్ ॥ ౭౧ ॥ దశాష్టౌశ్రీభాగవతంనారదంపఞ్చవింశతిః।మార్కణ్డం నవవాహ్నఞ్చదశపఞ్చచతుశ్శతమ్ ॥ ౭౨ ॥ చతుర్దశంభవిష్యంస్యాత్తథాపఞ్చశతానిచ। దశాష్టౌబ్రహ్మకైవర్తంలైఙ్గమేకాదశైవతు ॥ ౭౩ ॥ చతుర్వింశతివారాహమేకాశీతిసహస్రకమ్। స్కాన్దంశతంతథాచైకంవామనందశకీర్తితమ్ ॥ ౭౪ ॥ కౌర్మంసప్తదశాఖ్యాతంమాత్స్యంతత్తుచతుర్దశమ్। ఏకోనవింశత్సౌపర్ణంబ్రహ్మాణ్డంద్వాదశైవతు ॥ ౭౫ ॥ ఏవంపురాణసందోహశ్చతుర్లక్షఉదాహృతః।తత్రాష్టాదశసాహస్రంశ్రీభాగవతమిష్యతే ॥ ౭౬ ॥ ఇదంభగవతాపూర్వంబ్రహ్మణేనాభిపఙ్కజే। స్థితాయభవభీతాయకారుణ్యాత్సంప్రదర్శి

మన్దరగిరిః-తస్య,గ్రావాణః-తేషాం, మగ్రాణి,తైః-కణ్డూయనాత్, సుఖేన, నిద్రాళోఃనిద్రాశీలస్య,భగవతః, కమఠాకృతేః-శ్వాసానిలాఃశ్వాసవాయవః- పాన్తు, తాన్విశినష్టి ॥ యేషాంశ్వాసానిలానాం - సంస్కార, స్తేషాం, లేశస్తదనువర్తనవశాత్ - జలధే, రమ్భసాం-యాతాయాతంగమనాగమనంఅతన్ద్రితం యథాతథా, అద్యాపి - నవిశ్రామ్యతి - ననుసముద్రక్షోభాదేవత-న్నసంస్కారవశాత్, తత్రాహ, వేలాచ్ఛలేనేతి ॥ వేలాక్షోభ - స్తస్య, చ్ఛలేనమిషేణ ❀ ॥ ౬౯ ॥ ❀పురాణేతి॥ పురాణసంఖ్యా, స్తాసాం, సంభూతింసమాహారం, చా, స్యశ్రీభాగవతస్య వాచ్యంవిషయ- స్తత్ప్రయోజనంచ, దానంపుస్తకదానం-దానస్య,పాఠాదేశ్చమాహాత్మ్యంనిబోధతశృణుత ❀ ॥ ౭౦ ॥ ❀బ్రాహ్మమితి ॥ త్రయోవింశత్త్రయోవింశతిః॥శైవంచతుర్వింశతిస్సహస్రాణి ❀ ॥ ౭౧ ॥ ❀వాహ్నమాగ్నేయంపురాణం, పఞ్చదశ,సహస్రాణి, చత్వారిశతానిచ ❀ ॥ ౭౨ ॥ ❀బ్రహ్మకైవర్తందశసహస్రాణిఅష్టౌశతాని - ఏకాదశైవఏకాదశసహస్రాణ్యేవ ❀ ॥ ౭౩ ॥ ❀స్కాన్దంతు,శతాధికైకాశీతిసహస్రమ్ ❀ ॥ ౭౪ ॥ ❀సౌపర్ణంగారుడంపురాణం, ఏకోనవింశత్, ఏకోనవింశతిసహస్రాణి, భారతరామాయణేత్వితిహాసావతస్తయోరియత్తానోక్తా ❀ ॥ ౭౫ ॥ ❀ఏవమితి॥అతః,పురాణానాం,సందోహఃసమూహః, శ్చతుర్లక్షసంఖ్యాకఏవ॥ఇదానీమస్యవాచ్యాదీన్దర్శయితుమాహ॥త్రతైత్యాదినా ❀ ॥ ౭౬ ॥ ❀

సంప్రదర్శితంచతుశ్శ్లోకరూపేణేతి శేషః ॥ ౭౬ ॥ యద్వ్యత్యాది, ఆదిమధ్యావసానేషు,పృథగాఖ్యానైర్జ్ఞానాదిభిరాఖ్యానైః,సంయుతం , తథాఽపి,సర్వత్రహరిలీలాకథానాం,వ్రాతస్సమూహఏవామృతం,తేనానన్దితాః , సన్తశ్చ,సురాశ్చయేనతత్ ॥ ౭౭ ॥ అనేనవాచ్యంప్రధానంసూచితం॥తత్స్పష్టమేవాహ॥సర్వేతి॥సర్వవేదాన్తేషు-యః-త్సారభూతం బ్రహ్మ,ఆత్మాచ-తయోర్భావఃబ్రహ్మాత్మత్వం - స్వరూపతోగుణతశ్చనిరతిశయబృహత్త్వం - అన్తఃప్రవిశ్యప్రశాసనేనభర్తృత్వంచ - తదేవ - కం-లక్షణంఅసాధారణధర్మో, యస్యతత్-యద్వా,బ్రహ్మాత్మైకత్వలక్షణమితిబ్రహ్మాత్మశబ్దవాచ్యం-యః-ఏకం-వస్తు - తస్యభావ-స్తత్త్వం-త-ల్లక్షణం-యస్య-త - దద్వితీయంస్వతుల్యవస్త్వన్తరరహితం-వస్తుప్రతిపాద్యోవిషయఇత్యర్థః-తన్నిష్ఠంతాదృశవస్త్వధీనం - కైవల్యంప్రకృతిసంబన్ధరాహిత్యం - ముక్తిరితియావత్ - తదేవైకం-ప్రయోజనందానపానాదిప్రయోజనం-యస్య,తత్ ॥ ౭౮ ॥ గ్రన్థాన్తేస్వగురునమస్కారాత్మకంమఙ్గలమాచరతి॥స్వసుఖేతి॥స్వసుఖంస్వాన్తరాత్మానుసంధానసుఖం-తేన , నిభృతంపూర్ణం-చేతో-యస్యసః-తేన - స్వసుఖేన-వ్యుదస్తాన్యభావఃనిరస్తభగవద్వ్యతిరిక్తసఙ్గః-అపిశబ్దస్సముచ్చయే-యద్వా - సులభతరసమాధితయాసాక్షాత్కృతాన్తరాత్మస్వరూపోఽపి - భగవ

తమ్ ॥ ౭౭ ॥ ఆదిమధ్యావసానేషు వైరాగ్యాఖ్యానసంయుతమ్ । హరిలీలాకథావ్రాతామృతానన్దితసత్సురమ్ ॥ ౭౮ ॥ సర్వవేదాన్తసారంయద్బ్రహ్మాత్మైకత్వలక్షణమ్ । వస్త్వద్వితీయంతన్నిష్ఠంకైవల్యైకప్రయోజనమ్ ॥ ౭౯ ॥ స్వసుఖనిభృతచేతాస్తద్వ్యుదస్తాన్యభావోఽప్యజితరుచిరలీలాకృష్టసారస్తదీయమ్ ।వ్యతనుతకృపయాయస్తత్త్వదీపంపురాణంతమఖిలవృజినఘ్నంవ్యాససూనుంనతోఽస్మి ॥ ౮౦ ॥ ****************
ప్రోష్ఠపద్యాంపౌర్ణమాస్యాంహేమసింహసమన్వితం । దదాతియోభాగవతంసయాతిపరమాంగతిమ్॥ ౧ ॥రాజంతేతావదన్యానిపురాణానిసతాంగణే। యావన్నదృశ్యతేసాక్షాచ్ఛ్రీమద్భాగవతంపరమ్॥ ౨ ॥సర్వవేదాన్తసారంయచ్ఛ్రీభాగవతమిష్యతే । తద్రసామృతతృప్తస్యనాన్యత్రస్యాద్రతిఃక్వచిత్ ॥ ౩ ॥ నిమ్నగానాంయథాగఙ్గాదేవానామచ్యుతోయథా । వైష్ణవానాంయథాశంభుఃపురాణానామిదంతథా ॥ ౪ ॥ శ్రీమద్భాగవతంపురాణమమలంయద్వైష్ణవానాంప్రియంయస్మిన్పారమహంస్యమేతదఖిలంజ్ఞానంపరంగీయతే । యత్రజ్ఞానవిరాగభక్తిసహితైర్నైష్కర్మ్యమావిష్కృతంతచ్ఛృణ్వన్విపఠన్విచారణపరోభక్త్యావిముచ్యేన్నరః॥ ౫ ॥ కస్మైయేనవిభాసితోఽయమతులోజ్ఞానప్రదీపఃపురాతద్రూపేణచనారదాయమునయేకృష్ణాయతద్రూపిణా । యోగీంద్రాయతదాత్మనాచభగవద్రాతాయకారుణ్యతస్తచ్ఛుద్ధంవిమలం విశోకమమృతంసత్యం పరంధీమహి॥ ౬ ॥ నమస్తస్మైభగవతేవాసుదేవాయసాక్షిణే । యఇదంకృపయాకస్మైవ్యాచచక్షేముముక్షవే॥ ౭ ॥యోగీన్ద్రాయనమస్తస్మైశుకాయబ్రహ్మరూపిణే । సంసారసర్పదష్టంయోవిష్ణురాతమమూముచత్ ॥ ౮ ॥ ****
******ఇతిశ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పారమహంస్యామష్టాదశసహస్రికాయాం******
******సంహితాయాంశ్రీవైయాసిక్యాంద్వాదశస్కన్ధేద్వాదశోఽధ్యాయః . ********

* శ్రీకృష్ణాయపరబ్రహ్మణేదేవకీనన్దనాయసర్వలోకశరణ్యాయనమోనమః. *

లీలాభిరాకృష్టచిత్తఇత్యర్థః-తదీయం అజితస్వరూపరూపగుణవిభూతిప్రకాశకం , తత్త్వానాం-చిదచిద్గతానామనారోపితాకారాణాం - దీపమివ-ప్రకాశకం , అతఏవా - ఖిలపాపఘ్నం - ఇదం-పురాణం - యః - కృపయా - వ్యతనుతప్రకాశితవాన్-తం-వ్యాససూనుం- నతోఽస్మి ॥ ౮౦ ॥ శ్రీధరీయవ్యాఖ్యాప్రారంభః ****************

ప్రోష్ఠపద్యామితి॥ ప్రోష్ఠపద్యాం హేమసింహసమన్వితం స్వర్ణసింహాసనారూఢమ్ ॥ ౧-౨ ॥ సర్వేతి ॥ తద్రసఏవామృతం తేనతృప్తస్యనివృత్తస్య ॥ ౩ ॥ ౪ ॥ శ్రీమదితి ॥ పారమహంస్యంపరమహంసైఃప్రాప్యం- నైష్కర్మ్యం-సర్వకర్మో పరమః,భక్త్యాతచ్ఛ్రవణాదిపరోవిముచ్యతే ॥ ౫ ॥ శ్రీభాగవతసంప్రదాయప్రవర్తకరూపేణభగవద్ధ్యానలక్షణంమంగళమాచరతి ॥ కస్మా ఇతి ॥ కస్మైకాయబ్రహ్మణే- అతులః అసమః-అయంశ్రీభాగవతరూపః-పురాకల్పాదౌ-తద్రూపేణబ్రహ్మరూపేణతద్రూపిణానారదరూపిణా- యోగీంద్రాయశుకాయకృష్ణరూపేణేతిసిద్ధం-తదాత్మనాశుకరూపేణతత్పరంసత్యంశ్రీనారాయణాఖ్యంత త్త్వంధీమహీతిగాయత్ర్యర్థవ్యవయథోపక్రమముపసంహారఙ్గాయత్ర్యాఖ్యాబ్రహ్మవిద్యా

దమమితిదర్శయతి ✽ ॥ ౬ ॥ ✽ తమేవ దేవతారూపేణగురురూపేణచ ప్రణమతి ద్వాభ్యామ్ ॥ నమఇతి ॥ వ్యాచచక్షే వ్యాఖ్యాతవాన్ ✽ ॥ ౭ ॥ ౮ ॥ ✽ శ్రీధరీయవ్యాఖ్యాసమాప్తా ✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽

ఇతిశ్రీవత్సకులపయఃపారావారరాకాసుధాకరస్య శ్రీశైలగురోస్తనయేనతచ్చరణపఙ్కజపరిచర్యాప్రసన్నతత్సూక్తిసమధిగతశ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేనశ్రీవైష్ణవదాసేనశ్రీవీరరాఘవవిదుషావిలిఖితాయాంశ్రీమద్భాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం ద్వాదశస్కన్ధే ద్వాదశోఽధ్యాయః ✽✽✽✽✽

శ్రీకృష్ణపరబ్రహ్మణే దేవకీనందనాయనమోనమః.

✽ శ్రీహయవదనపరబ్రహ్మణేనమః ✽

యోఽసౌతురఙ్గవదనోహృదినిర్విష్టస్సంచోద్యబుద్ధిమసకృత్కృపయాస్వయామే । ప్రాలీలిఖత్కరతలేన్ద్రియదైవతేష్టస్యమూర్తిస్తనేనమనఘంమనవైపరేశమ్॥ ౧ ॥యోఽసౌపిశఙ్గపరిధిర్వనమాల్యుదారమన్దస్మితాకలితవీక్షణవీక్షితేన।సంచోదితేనచమయాపరిదృష్టమూర్తిస్స్వప్నేతమేమిశరణంవసుదేవసూనుమ్ ॥ ౨ ॥ క్వేదంగభీరనిగమోక్తరహస్యసారంక్వాహంసుమన్దమతిరత్రపరంనిదానమ్।వీక్షాయదీయకరుణాకలితాతమేవశ్రీశైలదేశికవరంశరణంగతోఽస్మి॥ ౩ ॥ చికీర్షాఽమోఘాసానిరవధికృపాలోకకలితాయయాయస్యాస్యాన్తం వివృతిరచనాయాస్సమగమమ్ । సఏషశ్రీశైలోగురురఖిలవిద్యాజలనిధిర్మమాధ్యాస్తాంస్వాన్తంచరణయుగళీంసంప్రకటయన్ ॥ ౪ ॥ శ్రీకృష్ణార్పణమస్తు ✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽

✽ శ్రీ శ్రీకృష్ణబ్రహ్మతన్త్రపరకాలమహాదేశికైర్విరచితాఃపద్యశ్లోకాః ✽

టీకా శ్రీరాఘవార్యాభిధకృతిరచితాతైరసంశోధితత్వాత్ప్రాయశ్శబ్దార్థవాక్యాదిషువిషమగతిర్లేఖకానాంచదోషాత్। నానాదేశీయకోశైస్స్వమతివిభవతశ్చాపిసంశోధితాసీచ్ఛ్రీకృష్ణబ్రహ్మతన్త్రాదిమపదకలిజిత్సంయమీన్ద్రేణసైషా॥ ౧ ॥శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాశోధనకైంకర్యవైభవేన
హరిః ।ప్రీణాతుహయగ్రీవోలక్ష్మీనారాయణస్సకృష్ణశ్చ ॥ ౨ ॥భాగవతచన్ద్రికైషావాత్స్య శ్రీవీరరాఘవార్యకృతా । శ్రీభాగవతసుధాంశుంప్రసాధయన్తీచిరాయజయతుభువి ॥ ౩ ॥ ✽✽✽✽

✽✽ ద్వాదశస్కన్ధస్సమాప్తః ✽✽

ఓం-తత్సత్ - కృష్ణార్పణమస్తు.

జగద్విఖ్యాతశ్రీవీరరాఘవీయవ్యాఖ్యాతోయం - ద్వాదశస్కన్ధాత్మకశ్శ్రీమద్భాగవతగ్రంథఃపరిసమాప్తః

హరిః-ఓం-శ్రీకృష్ణార్పణమస్తు.